

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

L Soc 4602.5 Bd. Nov., 1887.

Harvard College Library

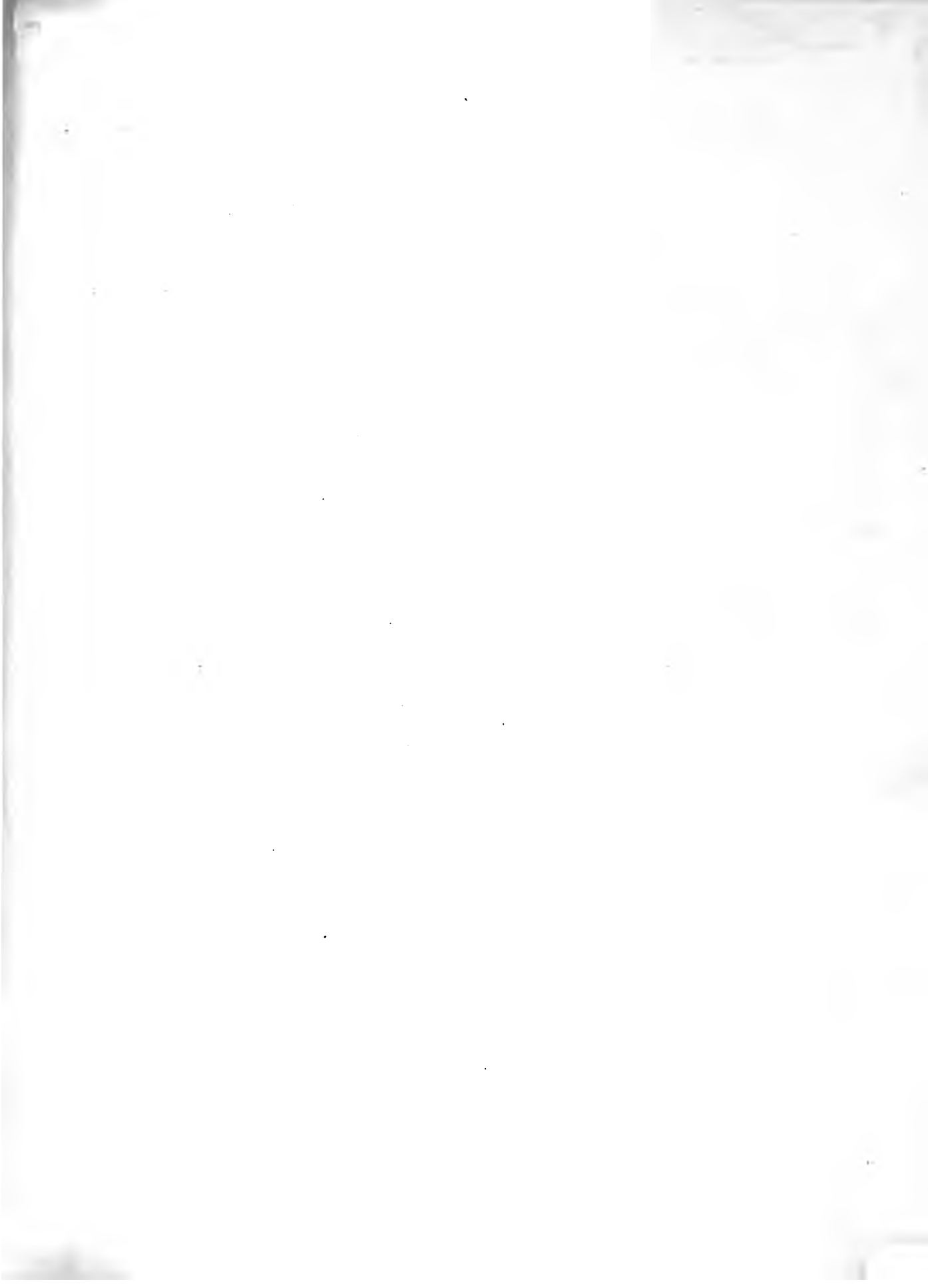
FROM THE FUND OF

CHARLES MINOT

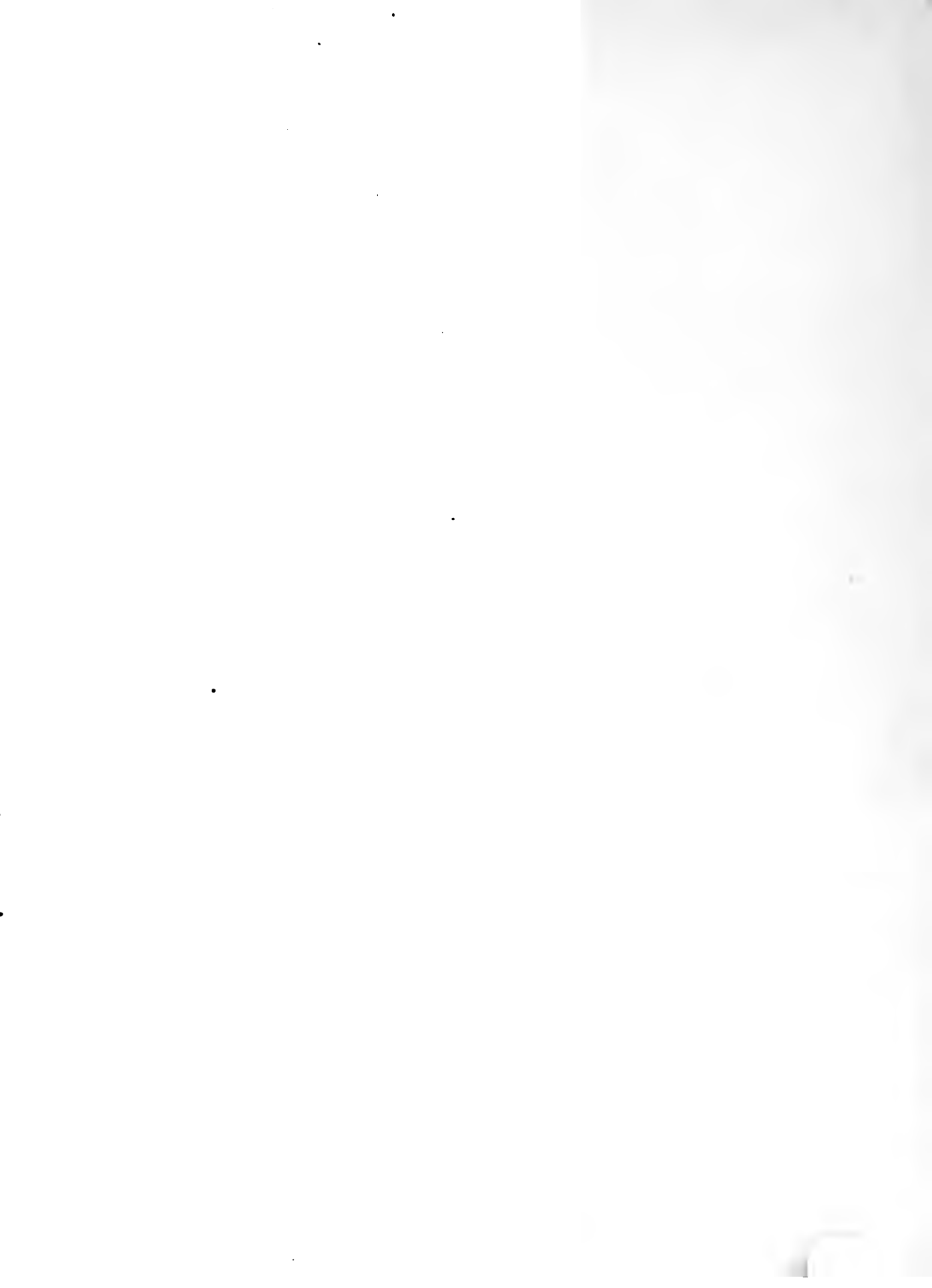
(Class of 1838).

Received 29 Dec., 1885-

11 May, 1886.

VIII, 251

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ.

ΤΟΜΟΣ ΙΖ΄.

16

1881-82.

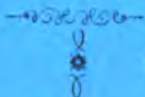

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ.

1882.4

Ἐδρα τοῦ Συλλόγου·

Ἡέραν, Ὀδὸς Τοπτεσιλάρ, ἀριθ. 18.

Πράκτορες διὰ τὸ ἔξωτερικόν·
Lorentz und Keil Librairie internationale
Ἡέραν, Μεγάλῃ Ὀδῷ, ἀριθ. 457.

ΤΥΠΟΣ Σ. Ι. ΒΟΥΓΓΡΑ.

Πίνακα τῶν περιεχομένων ἴδε ἐν τῷ τέλει τοῦ τόμου.

43
—
435

0

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

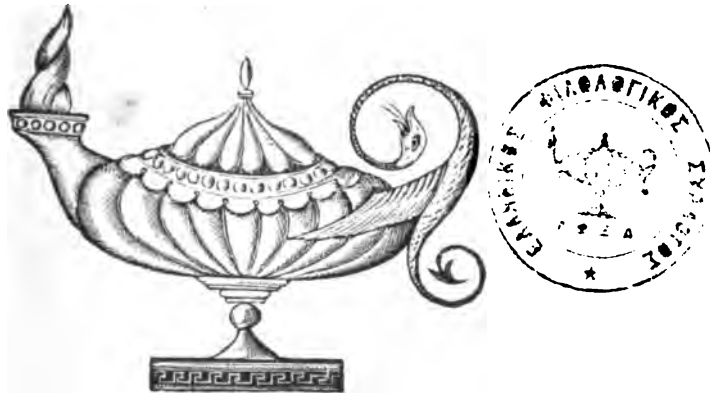

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ.

ΤΟΜΟΣ ΙΣΤ΄.

16

1881-82.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

1884.

Έδρα του Συλλόγου :

Πέραν, Όδος Τοπτσιλάρ, αριθ. 18.

Πράκτορες δια το εξωτερικόν :
Lorentz und Keil, Librairie internationale.
Πέραν, Μεγάλη Όδος, αριθ. 457.

ΤΥΠΟΣ Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑ.

L Soc 4612.5

MAR 27 1886

Heimat fund
(1881-82.)

Μ Ε Λ Η

ΤΟΥ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

ΙΑΡΥΤΑΙ.

1861.

- † ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΝΗΣ Τ. Δ., ἔμπορος.
- † ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΝΗΣ Ι., ἰατρός.
ΑΡΙΣΤΟΚΑΝΗΣ Ἰωάννης, καθηγητής.
ΒΑΣΙΛΙΑΝΗΣ Ἡροκλῆς, ἰατρός ἐν Κ/πόλει.
ΒΑΦΙΛΙΑΝΗΣ Ἀπόστολος, ἰατρός ἐν Κ/πόλει.
- † ΒΛΑΣΤΟΣ Ἀντώνιος, τραπεζίτης.
- † ΓΑΛΑΤΗΣ Ἰ. Σ., ἰατρός.
ΓΕΝΙΑΟΥΝΙΑΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.
ΓΕΩΡΓΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Ἰωάννης, δικηγόρος ἐν Κων/πόλει.
ΓΚΙΟΥΜΟΥΣΓΚΕΡΑΝΗΣ Μ., ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει.
- † ΕΥΘΥΦΩΝ Η., ἰατρός.
- † ΣΑΝΟΣ Α. Π.
- † ΣΩΓΡΑΦΟΣ Θεόδωρος, ἰατρός.
ΣΩΓΡΑΦΟΣ Ξενοφῶν, ἰατρός.
ΣΩΗΡΟΣ Ἀλέξανδρος, ἰατρός ἐν Κ/πόλει.
- † ΙΓΓΛΕΣΗΣ Α., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.
ΙΩΑΝΝΙΑΝΗΣ Ἐμμανουήλ, καθηγητής ἐν Ἀμοργῷ.
ΚΑΛΛΙΑΝΗΣ Κωνσταντίνος, πρῶν Σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας.
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Ἀλέξανδρος, πρῶν ὑπουργός ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας.
- † ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Κωνσταντίνος, ἰατρός.
- † ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Στέφανος, ἰατρός.
ΚΟΣΟΥΔΗΣ Θεμιστοκλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.

δ.

† ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΝΣ Χ" Γεώργιος, κτηματίας ἐν Κ/πόλει.

† ΔΕΣΚΑΡΙΣ Ἀλέξανδρος, μητροπολίτης Σισανίου.

ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ ΠΑΣΔΣ Σπυρίδων, ἀρχίατρος καὶ ἰδιαιτερός ἰατρός τῆς Α.Α.Μ. τοῦ Σουλτάνου.

ΝΕΟΚΟΣΜΟΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.

† ΠΑΛΛΙΟΛΟΓΟΣ Α., γενικός πρόξενος τῆς Ἑλλάδος.

ΠΑΣΠΑΛΛΗΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.

ΠΥΛΛΑΔΗΣ Βασίλειος, λόγιος ἐν Κ/πόλει.

ΡΑΖΗΣ Δημήτριος.

ΣΑΒΒΑΣ πασσαῶς Ἰωάννης, πρῶην ὑπουργός ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας.

ΣΟΦΟΚΛΗΣ Γαβριήλ, καθηγητῆς ἐν Ἀθήναις.

† ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ Γεώργιος, καθηγητῆς.

ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ.

Α.

Έτος εκλογής.

ΑΓΓΕΛΙΑΝΗΣ Γεώργιος, έμπορος	1880
ΑΓΓΕΛΑΣΤΟΣ Δημοσθένης Στ., έμπορος έν Κ/πόλει	1873
ΑΔΑΜΑΝΤΙΑΝΗΣ Γεώργιος, γραμματεύς του άγιου Στρωμνίτσης	1871
ΑΘΗΝΟΓΕΝΗΣ Γεώργιος, τραπεζίτης έν 'Αθήναις	1861
ΑΘΗΝΟΓΕΝΗΣ Παύλος, τραπεζίτης έν Σμύρνη	1871
ΑΚΑΤΟΣ Νικόλαος, έμπορος έν Κ/πόλει	1865
ALBERT LONG, καθηγητής έν τῷ Ρόβερτεϊφ Λυκείῳ	1879
ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΑΝΗΣ Δημήτριος, υπάλληλος τῶν αὐτοκρατ. τηλεγράφων	1872
ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΑΝΗΣ Δημήτριος, ιατρός	1872
ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΑΝΗΣ Ζαχαρίας, έμπορος έν Κ/πόλει	1869
ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ 'Αλέξιος, έμπορος έν Κ/πόλει	1880
ΑΛΙΜΠΕΡΤΗΣ 'Ιωάννης, γραμματεύς του κ. Κωνσ. Ζάππα έν Βροσθενίφ	1872
ΑΜΑΣΟΠΟΥΛΟΣ Εὐάγγελος, καθηγητής έν Κ/πόλει	1880
ΑΜΠΑΤΗΣ Σθενέλαος, άξιωματικός	1881
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ Ι., μητροπολίτης Καισαρείας	1876
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ 'Ιωακείμ, έμπορος έν Κ/πόλει	1872
ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ 'Οδυσσεύς, λόγιος έν Κ/πόλει	1881
ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ 'Οθων, κτηματίας έν Σηλυβρία	1881
ΑΝΔΡΕΟΥ Χ' Δημήτριος, έμπορος έν Κ/πόλει	1873
ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ιερομόναχος	1879
ΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ Κωνσταντίνος, Γερουσιαστής και γενικός εισαγγελεύς του Κράτους	1864
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ 'Ιωάννης, διευθυντής του έν Πέρχν Τηλεγραφείου	1879
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ 'Ιωάννης, έμπορος έν Κ/πόλει	1874
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ Σωτήριος, ιατρός έν Φιλιππουπόλει	1873
ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΝΗΣ Γεώργιος, δικηγόρος έν Κ/πόλει	1874
ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΝΗΣ Θεόδωρος, έλεγκτής τῆς Τραπεζίχης Κων/πόλεως	1878
ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΝΗΣ Καλλιάρχης, έν Κ/πόλει	1871
ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΝΗΣ Περικλῆς, έμπορος έν Βώλφ	1870
ΑΡΓΥΡΙΑΔΗΣ Δημήτριος, έμπορος έν Φιλιππουπόλει	1871
ΑΡΓΥΡΟΣ 'Αθ.	1880
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ Σταυράκης, Μέγας Λογοθέτης και Γερουσιαστής	1862
ΑΡΙΣΤΟΚΑΝΗΣ 'Ιωάννης Δ., πρώην μέλος του άνωτάτου Συμβουλίου του 'Υπουργείου τῆς Παιδείας	1861
ΑΡΤΕΜΙΑΔΗΣ 'Ιάκωβος, πρώην Σύμβουλος τῆς Νομαρχίας 'Ιωαννίνων	1876

B.

	Έτος εκλογής.
ΒΑΛΑΙΑΔΗΣ Κωνσταντίνος, Μητροπολίτης Μυτιλήνης	1874
ΒΑΛΑΙΑΝΟΣ Βασίλειος Μ., έμπορος έν Κ/πόλει	1871
ΒΑΣΣΑΜΟΣ Ι., έμπορομεσίτης έν Κ/πόλει	1872
ΒΑΛΑΤΑΤΖΗΣ Μιλτιάδης, έν Παρισίοις	1871
ΒΑΜΒΑΚΗΣ Νικόλαος, έμπορος έν Κ/πόλει	1871
ΒΑΟΣ Γ., ιατρός έν Κ/πόλει	1881
BARDAUT A., δικηγόρος έν Κ/πόλει	1878
ΒΑΡΩΤΗΣ 'Ιάκωβος » »	1878
ΒΑΣΙΛΑΔΗΣ 'Ηροκλής, ιατρός	1861
ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ Γ., κτηματίας έν Χάλκη	1881
ΒΑΣΜΑΤΖΙΔΗΣ Ι., Διευθυντής του έν Πέρχ 'Ελλ. 'Εκπαιδευτηρίου	1881
ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ Γεώργιος, δημοσιογράφος έν Βουκουρεστίω	1868
ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ Φιλάρετος, καθηγητής έν τή κατά Χάλκην Θεολογική Σχολή	1878
ΒΑΦΙΛΑΔΗΣ 'Απόστολος, ιατρός έν Κ/πόλει	1861
ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΣ Γεώργιος, έμπορος έν Κ/πόλει	1872
ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΣ 'Ιωάννης, έμπορος έν Κ/πόλει	1873
ΒΕΛΛΟΓΙΑΝΝΗΣ Μ., τραπεζίτης έν Κ/πόλει	1877
ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ 'Αθανάσιος, οικονομολόγος έν 'Αθήνας	1870
BERGGREN Jean, αρχαιολόγος έν Κ/πόλει	1881
ΒΙΘΥΝΟΣ 'Ιωάννης, πρωτοδίκης έν Πέρχ	1876
ΒΙΚΕΛΑΣ Δ., έν Παρισίοις	1872
ΒΑΣΣΑΡΗΣ Κωνσταντίνος, έμπορος έν Κ/πόλει	1874
ΒΑΣΣΟΣ 'Ερνέστος, μηχανικός έν Παρισίοις	1874
ΒΟΥΛΑΛΑΣ Χριστόδουλος, έμπορος έν Κ/πόλει	1877
ΒΟΥΡΟΣ Περικλής, έμπορος έν Κ/πόλει	1867
ΒΟΥΤΥΡΑΣ Σταύρος Ι., διευθυντής και αρχισυντάκτης τής εφημερίδος <i>Νεολόγου</i>	1866
ΒΡΕΤΟΣ 'Ιωάννης, δημοσιογράφος έν 'Αθήνας	1871

Γ.

ΓΕΝΙΔΟΥΝΙΑΣ Δημήτριος, έμπορος έν Κ/πόλει	1861
ΓΕΡΑΡΔΟΣ Κωνσταντίνος, βιβλιοδέτης έν Κ/πόλει	1873
ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ, μητροπολίτης Σκυθουπόλεως	1879
ΓΕΡΜΑΝΟΣ, μητροπολίτης Ρόδου	1876
ΓΕΩΡΓΑΛΑΣ Κ., διδάσκαλος έν Κων/πόλει	1876
ΓΕΩΡΓΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ 'Ιωάννης, δικηγόρος έν Κων/πόλει	1861
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Θεόδωρος, ιατρός	1878
ΓΙΑΛΟΥΗΣ Μιλτιάδης, τραπεζομεσίτης	1879
ΓΙΑΝΝΑΡΟΣ Θρασύβουλος, έμπορος έν Κ/πόλει	1867
ΓΚΙΟΥΜΟΥΣΓΚΕΡΔΑΝΗΣ Μ., έμπορος έν Φιλιππουπόλει	1861
ΓΚΙΩΝ 'Ιωάννης, διευθυντής του πρακτορ. τής ασφαλιστ. εταιρίας <i>Φοίνικος</i> έν Κ/πόλει	1864
ΓΚΙΩΝΗΣ Μιχαήλ, έμπορος έν Κ/πόλει	1871

	Ἔτος ἔκλογῆς.
ΓΑΥΚΑΣ Νικηφόρος, μητροπολίτης Μεθύμνης	1872
GÖDEL Λανπού, ἐπιτετραμμένος τῆς Αὐστρουγγαρίας ἐν Τεχεράνη	1874
GONZALEZ del Campillo	1881
ΓΟΡΓΟΡΙΝΗΣ Γεώργιος, ἐν Ῥοστοβίω	1879
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ, μητροπολίτης Ἡρακλείας	1874

Δ.

DALESSIO J., τραπεζίτης	1874
ΔΑΝΙΗΛ ἱεροδιάκονος	1874
ΔΕΚΑΣΤΡΟΣ Αὐγουστος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1872
ΔΕΛΔΑΠΟΡΤΑΣ Βρασίδης, ἔμπορος ἐν Ταϊγανίω	1873
ΔΕΠΑΣΤΑΣ Νικόλαος, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει	1872
DERENTHAL Chev. de, σύμβουλος τῆς Γερμανικῆς Πρεσβείας ἐν Ῥώμῃ	1872
DEVEAUX Emile, διευθυντὴς τῆς Α. Ὀθωμανικῆς Τραπεζῆς ἐν Κ/πόλει	1873
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Ἀθανάσιος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει	1871
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Γ. Α., μηχανικός	1871
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Κοσμάς, ἔμπορος	1879
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Ξενοφῶν, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
ΔΙΑΓΓΕΛΗΣ Γ., δικηγόρος ἐν Κων/πόλει	1874
ΔΙΓΕΝΗΣ Β., ὑπάλληλος τοῦ ἑλλ. Προξενείου ἐν Κ/πόλει	1878
ΔΟΥΔΟΥΦΗΣ Π., ἐμποροῦπάλληλος ἐν Ὁδησσῷ	1878
DORIGNY Al. Sorlin, ὀδοντοίατρος ἐν Κ/πόλει	1882
ΔΟΥΔΑΣ Κωνσταντῖνος, καθηγητὴς	1879
ΔΡΑΚΟΣ Ἀντώνιος, ἐμπορομεσίτης ἐν Κων/πόλει	1880
ΔΡΑΚΟΣ Νικόλαος, μεσίτης ἐν Κ/πόλει	1873

Ε.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ Λεόντιος, μέγας ἀρχιμανδρίτης τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας	1881
ΕΛΠΙΔΗΣ Γ., γραμματεὺς τοῦ ἐνταῦθα Ἑλληνικοῦ Προξενείου	1874
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Παναγιώτης, ἔμπορος	1879
ΕΞΑΚΟΥΣΤΟΣ Πέτρος, μηχανικός ἐν Κ/πόλει	1872
ΕΥΓΕΝΙΑΔΗΣ Δημοσθένης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1873
ΕΥΓΕΝΙΑΔΗΣ Εὐστάθιος, διευθυντὴς τῆς Ὁθ. Ἐταιρίας Συναλλαγῶν καὶ Ἀξιῶν	1871
ΕΥΘΥΒΟΥΔΗΣ Δημήτριος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1878
ΕΥΜΟΡΦΟΠΟΥΛΟΣ Ἀλ. ἱερομόναχος, γραμματεὺς τῆς Κοινότητος τοῦ Ἁγ. Ὄρους	1875

Ζ.

ΖΑΜΒΑΚΟΣ Δημήτριος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει	1871
ΖΑΝΝΕΛΗΣ Ἐμμανουήλ, ἔμπορος ἐν Μυτιλήνῃ	1868
ΖΑΡΙΦΗΣ Γεώργιος Π., ἐμποροῦπάλληλος ἐν Κ/πόλει	1880
ΖΑΡΙΦΗΣ Ἰωάννης Π., » » » »	1880

	Έτος εκλογής.
ΖΑΡΙΦΗΣ Λεωνίδας, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΖΑΡΙΦΗΣ Πέτρος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.....	1873
ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ Νικόλαος, ἐν Ῥοστοβίφ.....	1879
ΖΕΡΒΟΥΔΑΚΗΣ Π., ἔμπορος ἐν Μαγγεστρία.....	1878
ΖΙΦΟΣ Ἰωάννης, ἰατρός ἐν Κ/πόλει.....	1869
ΖΙΦΟΣ Θεμιστοκλῆς, ἐν Ῥοστοβίφ.....	1879
ΖΙΦΟΣ Μιλτιάδης, ἐν Ῥοστοβίφ.....	1879
ΖΙΦΟΣ Παῦλος, ἐν Ῥοστοβίφ.....	1879
ΖΩΓΡΑΦΟΣ Ξενοφῶν, ἰατρός.....	1861
ΖΩΤΟΥ Στέφανος, ἐν Πανόρμφ.....	1874

Η.

ΗΛΙΑΔΗΣ Στέφανος, ἔμπορος.....	1878
ΗΣΑΪΑΣ Μιχαήλ, γραμματεὺς τοῦ Μητροπολίτου Ἐφέσου.....	1881

Θ.

ΘΕΟΔΩΡΙΑΝΗΣ Ἀθανάσιος, καθηγητῆς ἐν Φιλιππουπόλει.....	1875
ΘΩΜΙΑΝΗΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει.....	1872

Ι.

ΙΑΚΩΒΟΣ , ἐπίσκοπος Ἀμφιπόλεως.....	1875
ΙΑΚΩΒΟΥ Ἰάκωβος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.....	1874
ΙΑΚΩΒΟΥ Μιλτιάδης, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΙΑΛΕΜΟΣ Ὀδυσσεύς, δημοσιογράφος.....	1872
ΙΩΑΚΕΙΜ , μητροπολίτης Δέρκων.....	1874
ΙΩΑΚΕΙΜ , » Λήμνου.....	1874
ΙΩΑΝΝΙΑΝΗΣ Εὐστάθιος, ἰατρός ἐν Βώλφ.....	1879
ΙΩΑΝΝΙΑΝΗΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1871
ΙΩΑΣΑΦ , ἱεροψάλτης ἐν Κ/πόλει.....	1874

Κ.

ΚΑΒΟΥΡ Σ., ἰατρός ἐν Αἴνφ.....	1878
ΚΑΖΑΝΟΒΑΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1871
ΚΑΖΑΝΟΒΑΣ Παντελῆς, » ».....	1872
ΚΑΛΒΟΚΟΡΕΣΣΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1871
ΚΑΛΒΟΚΟΡΕΣΣΗΣ Ν. Ζ., λογιστής.....	1879
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ Κωνσταντῖνος, πρῶν μέλος τοῦ συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.....	1861
ΚΑΛΛΙΒΟΥΡΤΣΗΣ Πέτρος, ἰατρός.....	1871
ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ , μητροπολίτης Θεσσαλονίκης.....	1875
ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1871
ΚΑΛΦΟΓΛΟΥΣ Κ., ἰατρός ἐν Κ/πόλει.....	1879
ΚΑΝΑΚΗΣ Κ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1871

ΚΑΝΑΚΗΣ Ἀθανάσιος Π., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1871
ΚΑΡΑΒΑΣΙΑΝΗΣ Ἰωάννης, δημοσιογράφος	1876
ΚΑΡΑΒΕΛΛΑΣ Τίτος, λόγιος ἐν Κ/πόλει	1879
ΚΑΡΑΒΟΚΥΡΟΣ Μιλτιάδης, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1876
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Ἀλέξανδρος πασσάς, πρώην ὑπουργός ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν	1861
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Ἀλέξανδρος Κ., Α' γραμματεὺς τῆς ἐν Βρυξέλλαις Ὁθ. Πρεσβείας	1874
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Κωνσταντῖνος Στεφ., Σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας	1867
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Στέφανος, πρεσβευτὴς τῆς Υ. Πύλης ἐν Βρυξέλλαις	1867
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Τηλέμαχος, μηχανικὸς ἐν Κ/πόλει	1874
ΚΑΡΑΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Γ.	1880
ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ Κωνσταντῖνος, βουλευτὴς, μέλος ἀντεπιστέλλον τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας ἐν Ἀθήναις	1862
ΚΑΡΑΤΖΑΣ Πρίγκηψ Ι. Κ., πρεσβευτὴς τῆς Ὑψ. Πύλης ἐν Στοκχόλμῃ καὶ Χάγῃ	1879
ΚΑΡΙΟΣ Νικόλαος, ἐν Κ/πόλει	1881
ΚΑΡΟΛΙΑΝΗΣ Ἰορδάνης, καθηγητὴς ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Θεολογικῇ Σχολῇ	1871
ΚΑΣΤΕΛΛΑΝΗΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
ΚΑΤΣΕΛΙΑΝΗΣ Γεώργιος, ὑπάλληλος τῆς Τραπεζῆς Ἡπειροθεσσαλίας ἐν Βώλῃ	1882
ΚΑΤΣΙΓΓΡΑΣ Θωμάς, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει	1872
ΚΕΝΕΤΖΗΣ Σταῦρος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
ΚΕΣΣΙΣΟΓΛΟΥΣ Α., ἐν Ῥοστοβίφ	1879
ΚΕΧΑΓΙΑ Καλλιόπη, διευθύντρια τοῦ Ζαππειοῦ Παρθεναγωγείου ἐν Κ/πόλει	1875
ΚΛΕΑΝΘΗΣ Ζήνων, ἀρχιτέκτων ἐν Κ/πόλει	1865
ΚΛΟΥΜΑΣΗΣ Δ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1878
ΚΟΥΡΤΖΗΣ Πάνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1879
ΚΟΡΩΝΑΚΗΣ Π., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
ΚΟΡΩΝΙΟΣ Γ., τραπεζίτης ἐν Παρισίοις	1872
ΚΟΣΟΥΔΗΣ Θεμιστοκλῆς, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει	1861
ΚΟΣΤΟΜΥΡΗΣ Γεώργιος, ἰατρὸς ἐν Ἀθήναις	1880
ΚΟΥΤΣΑΜΠΑΣΗΣ Γεώργιος, καπνέμπορος ἐν Ἀμισῶ	1875
ΚΟΥΤΙΟΥΜΤΖΙΑΝ Πέτρος ἐφένδης, διευθυντὴς τῶν δασῶν καὶ μεταλλείων	1872
ΚΟΥΜΑΡΙΑΝΟΣ Δημήτριος, διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδος ἢ Φιλιππουπόλις ἐν Φιλ/πόλει	1877
ΚΟΥΜΑΤΟΣ Ἀνδρέας, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1872
ΚΟΥΜΠΑΡΗΣ Ἀρστέιδης, διευθυντὴς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Μετεωρολογίου	1864
ΚΟΥΠΑΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1882
ΚΡΙΕΖΗΣ Κωνσταντῖνος, γραμματεὺς τῆς Ἑλλ. Πρεσβείας ἐν Βερολίνῃ	1880
ΚΡΙΚΟΤΣΟΣ Ἰωάννης, μεσίτης ἐν Παρισίοις	1879
ΚΡΙΚΟΤΣΟΣ Νικόλαος, μεσίτης ἐν Παρισίοις	1864
ΚΡΙΝΟΣ Κ., ἐν Ῥοστοβίφ	1879
ΚΥΜΠΡΙΤΗΣ Δημήτριος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1879
ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Ἐτεοκλῆς, διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδος Phare du Bosphore	1872
CURTIS Rev. C. G., πρεσβύτερος τῆς Ἀγγλικανῆς Ἐκκλησίας Memorial Church ἐν Κ/πόλει	1871
KUTSCHERA Hugo, γραμματεὺς τῆς ἐνταῦθα Αὐστριακῆς Πρεσβείας	1880

ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΡΑΣ Χρ., κοσμηματοπώλης ἐν Κ/πόλει.....	1879
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΝΗΣ Γεώργιος, ἀδαμαντοπώλης ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΝΗΣ πασσαῶς Ἀλέξανδρος, πρώην σύμβουλος τῆς νομαρχίας Θεσσαλονίκης .	1872

Λ.

ΛΑΖΟΠΟΥΛΟΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1871
ΛΑΤΡΗΣ Γεώργιος, ἔμποροῦπέλληλος ἐν Κ/πόλει.....	1871
ΛΕΟΝΤΙΑΣ Σαπφώ, διευθύντρια τοῦ Παρθεναγωγείου <i>Παλλιάδος</i> ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ Γεώργιος, καθηγητῆς τῶν μαθηματικῶν ἐν τῇ Θεολογικῇ καὶ Ἐμπορικῇ Σχολῇ τῆς Χάλκης.....	1875
ΛΟΥΓΗΣ Βασίλειος, ἰατρός ἐν Κ/πόλει.....	1881
ΛΟΥΤΡΑΡΗΣ Νικόλαος, καθηγητῆς.....	1879

Μ.

ΜΑΓΚΑΝΗΣ Σακελλάριος, ζωγράφος ἐν Κ/πόλει.....	1881
ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗΣ Ἀλέξανδρος, διευθυντῆς τῆς Τραπεζίης Ἡπειροθεσσαλίας ἐν Βώλῳ.....	1875
ΜΑΚΡΗΣ Κωνσταντίνος, ἰατρός ἐν Κ/πόλει.....	1880
ΜΑΛΙΑΚΑΣ Ἀβραάμ, καθηγητῆς ἐν Κ/πόλει.....	1877
ΜΑΛΛΙΑΔΗΣ Δημήτριος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.....	1865
ΜΑΛΛΙΑΔΗΣ Μ.....	1878
ΜΑΝΟΣ Γρηγόριος.....	1880
ΜΑΝΩΛΟΠΟΥΛΟΣ Ἐμμανουήλ.....	1881
ΜΑΡΙΑΝΟΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1873
ΜΑΣΤΟΡΑΚΗΣ Ἀριστείδης.....	1879
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Ἀλέξανδρος Σπ., Α' γραμματεὺς τῆς ἐν Μαδρίτῃ Ὀθωμ. Πρεσβείας.....	1870
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Δημήτριος.....	1871
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Σπυρίδων, ἀρχίατρος καὶ ἰδιαιτερός ἰατρός τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτάνου.....	1861
ΜΑΥΡΟΓΟΡΑΔΟΣ Ἐλευθέριος.....	1876
ΜΑΥΡΟΓΟΡΑΔΟΣ Θεόδωρος Α., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΜΑΥΡΟΓΟΡΑΔΟΣ Α. Φραγκούλης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1874
ΜΑΥΡΟΓΟΡΑΔΟΣ Ἐμμανουήλ, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.....	1873
ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ Νικόλαος, ἐν Ἀθήναις.....	1874
ΜΕΓΑΚΑΝΗΣ Ἀθανάσιος, μητροπολίτης Σισανίου.....	1877
ΜΕΘΟΔΙΟΣ , πρόεδρος Διδυμοτείχου.....	1876
ΜΕΛΑΝΔΑΙΝΟΣ Ἐμμανουήλ, ἐν Κ/πόλει.....	1877
ΜΕΝΑΩΝΙΑΝΗΣ Σταῦρος, ἔμπορος ἐν Ἰσμαηλίῳ.....	1872
ΜΗΤΣΟΡΑΣ Κυριακός, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει.....	1871
ΜΙΣΘΑΙΑΝΗΣ Εὐαγγελινός, διευθυντῆς τῆς ἐφημερίδος ἡ <i>Ἀνατολή</i>	1872
ΜΙΧΑΗΛ Μιχαήλ Ν., ἔμπορος ἐν Θεσσαλονίκῃ.....	1870
ΜΙΖΖΙ Lewis, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.....	1873
ΜΟΜΦΑΛΙΟΣ Ἐμμανουήλ, βιομήχανος.....	1879
MORDTMANN Dr A. D., ἰατρός, μέλος τοῦ Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου ἐν Κ/πόλει.....	1871

Ἔτος ἐκλογῆς.

MORDTMANN Jean, διερμηνεὺς τῆς Γερμανικῆς πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ Χ. Θεόδωρος, γραμματεὺς τῆς Ρουμουνικῆς Πρεσβείας ἐνταῦθα	1880
ΜΟΥΖΑΛΑΣ Π., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΜΟΥΣΙΚΟΣ Ἰωάννης, διδάσκαλος.....	1878
ΜΠΑΛΙΑΝΗΣ Σταῦρος, ἰατρός ἐν Κ/πόλει.....	1875
ΜΠΑΒΣΣΑΣ Ν. Γ., γενικὸς ἐλεγκτὴς τῆς Γενικῆς Ἐταιρίας τοῦ Ὄθωμ. Κράτους.....	1871
ΜΥΚΑΡΟΣ Γ.....	1873

N.

ΝΑΪΔΗΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1880
ΝΑΟΥΜ Ἀλέξανδρος, διδάκτωρ τῆς νομικῆς.....	1880
ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ Ἰωάννης, τραπεζίτης ἐν Ἀθήναις.....	1871
ΝΕΓΡΗΣ Νικόλαος, ἐν Ἀθήναις.....	1874
ΝΕΜΤΣΟΓΛΟΥΣ Ζήσης, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει.....	1871
ΝΕΟΚΟΣΜΟΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1861
ΝΕΟΦΥΤΟΣ , μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως.....	1871
ΝΕΟΦΥΤΟΣ , μητροπολίτης Λαρίσσης.....	1874
ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ , μητροπολίτης Κυζίκου.....	1877
ΝΙΚΟΚΑΒΟΥΡΑΣ Σ. Α., ἀρχιμανδρίτης ἐν Βενετίχ.....	1871
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Ξάνθῃ.....	1873
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ Δ., δημοσιογράφος.....	1878
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ Ἰωάννης, ἐν Ροστοβίφ.....	1879
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ Δ., Α' γραμματεὺς τῆς ἐνταῦθα Ἀγγλικῆς Πρεσβείας.....	1880
ΝΟΜΙΚΟΣ Α., ἐν Ροστοβίφ.....	1879
ΝΟΝΝΟΤΗΣ Αἰμίλιος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.....	1873

Ξ.

ΞΥΛΙΑΣ Δ., ἐν Ροστοβίφ.....	1879
ΞΥΛΙΑΣ Θ., ἐν Ροστοβίφ.....	1879

Ο.

ΟΙΚΙΑΔΗΣ Ἰωάννης, σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας.....	1881
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΔΗΣ Γεώργιος, ἰατρός ἐν Κ/πόλει.....	1880
ΟΛΥΜΠΙΑΔΗΣ Δ., ἐν Ροστοβίφ.....	1879
ΟΜΗΡΟΣ Γ., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.....	1873
ΟΡΦΑΝΟΥΔΑΚΗΣ Κωνσταντῖνος, καλλιτέχνης.....	1879

Π.

ΠΑΓΟΥΝΗΣ Ἰωάννης, διευθυντὴς τῆς ἐν Νεοχωρίφ ἑλληνικῆς Σχολῆς τῶν ἀρρένων.....	1874
ΠΑΛΑΜΑΣ Γρηγόριος, ἀρχιμανδρίτης, σχολάρχης τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.....	1879
ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΣ Δημήτριος ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1880

	Ἔτος ἐκλογῆς
ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΣ Κ., ὑποπρόξενος τῆς ἐλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐν Κ/πόλει.....	1878
ΠΑΝΤΖΕΙΡΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1871
ΠΑΝΤΖΕΙΡΗΣ Κωνσταντῖνος, ὑπάλληλος ἐν Κ/πόλει.....	1875
ΠΑΝΩΡΙΟΣ Κ., ἔμπορος.....	1865
ΠΑΠΑ Δανιήλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΠΑΠΑ Θεοδόσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1874
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γεώργιος, ἐν Κ/πόλει.....	1881
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Δημήτριος, ἰατρός ἐν Κ/πόλει.....	1871
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Εὐστράτιος, ψάλτης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Εἰσοδίων.....	1882
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΚΕΡΑΜΕΥΣ, Ἀθανάσιος.....	1881
ΠΑΠΑΡΡΟΥΣΗΣ Πέτρος, καθηγητῆς ἐν Κ/πόλει.....	1875
ΠΑΠΗΣ Τιμολέων, λογιστῆς τραπεζιτικοῦ καταστήματος.....	1874
ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ Ματθαῖος, γυμνασιάρχης ἐν Σμύρῃ.....	1862
ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ Νικόλαος, καθηγητῆς ἐν Κ/πόλει.....	1871
ΠΑΡΗΓΟΡΗΣ Κ. Α., ἀρχιτέκτων ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΠΑΡΙΣΗΣ Γεώργιος, τραπεζίτης ἐν Ἀθήναις.....	1873
ΠΑΣΠΑΛΛΗΣ Ἀλέξανδρος, ἔμπορος.....	1870
ΠΑΣΠΑΛΛΗΣ Δημήτριος, τραπεζίτης.....	1861
ΠΑΣΠΑΛΛΗΣ Νικόλαος, ἔμπορος.....	1871
ΠΑΣΠΑΤΗΣ Ἀλέξανδρος Γ., ἰατρός.....	1862
ΠΑΥΛΙΑΝΣ Ξενοφῶν, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1881
ΠΑΥΛΙΤΗΣ Ἀργύριος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει.....	1872
PEARS Edwin, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.....	1874
ΠΕΡΑΙΚΙΑΝΣ Κυριακός, ἔμπορος.....	1871
ΠΙΝΙΑΤΕΑΝΣ Ν., ἐν Ῥοστοβίφ.....	1879
ΠΙΣΑΝΗΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1880
ΠΟΔΥΚΑΡΗΟΣ, ἱεροδίακονος.....	1872
ΠΟΡΤΟΚΑΛΗΣ Περικλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1880
ΠΟΡΦΥΡΙΟΣ, ἡγούμενος τοῦ Σιναΐτικου μετοχίου.....	1874
ΠΡΩΙΟΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1874
ΠΥΛΑΔΗΣ Βασίλειος, λόγιος ἐν Κ/πόλει.....	1874

P.

ΡΑΖΗΣ Ἀλέξανδρος, πρώην διερμηνεὺς τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.....	1875
ΡΑΖΗΣ Ἀριστείδης, μηχανικός ἐν Κ/πόλει.....	1873
ΡΑΛΛΗΣ Ἀλέξανδρος Στεφ., τραπεζίτης.....	1872
ΡΑΛΛΗΣ Κωνσταντῖνος, ἔμποροῦπάλληλος ἐν Κ/πόλει.....	1875
ΡΑΛΛΗΣ Στέφανος, τραπεζίτης ἐν Παρίσιος.....	1863
ΡΑΦΑΝΑ Ἀλέξανδρος, ὑπάλληλος ἐν Κ/πόλει.....	1874
ΡΑΦΑΝΑ Ἐλευθέριος, δικηγόρος.....	1874
ΡΕΒΕΛΑΚΗΣ Δημοσθένης.....	1878
ΡΕΝΙΕΡΗΣ Α., ἐν Ῥοστοβίφ.....	1879

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΡΟΔΩΛΙΔΗΣ Σ. Σ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1881
ΡΟΣΟΛΥΜΟΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1871

Σ.

ΣΑΒΒΑΣ ΠΑΣΣΑΣ Ἰωάννης, πρῶν ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐν Κ/πόλει.....	1861
ΣΑΓΡΑΝΤΗΣ Ἰωάννης, ἔμπορος ἐν Ἀθήναις.....	1878
ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗΣ Δ., ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.....	1878
ΣΑΛΒΑΓΟΣ Κ., τραπεζίτης ἐν Μασσαλίᾳ.....	1878
ΣΑΛΤΕΑΝΘ Θ., καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.....	1875
ΣΑΜΑΡΤΣΙΔΗΣ Χριστόφορος, καθηγητὴς ἐν Ἀδριανουπόλει.....	1877
ΣΑΡΑΚΙΩΤΗΣ Βασίλειος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.....	1865
ΣΑΡΔΙΝΕΚΗΣ Κωνσταντῖνος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.....	1868
ΣΑΡΣΕΝΤΗΣ Ἡλίας, ἐν Ῥοστοβίῳ.....	1879
SARTORIS Mailland,.....	1882
ΣΑΤΡΑΖΑΜΗΣ Σταῦρος, κυβερνητικὸς ὑπάλληλος.....	1879
ΣΓΟΥΤΑΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Μασσαλίᾳ.....	1871
ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Ζωρζῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1871
ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Νικόλαος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.....	1880
ΣΕΪΤΑΝΙΔΗΣ Γεώργιος, βιβλιοπώλης ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΣΙΔΕΡΟΠΟΥΛΟΣ Ξενοφῶν Α., ἐν Κ/πόλει.....	1880
ΣΙΣΜΑΝΟΓΛΟΥΣ Ἰωάννης, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.....	1873
ΣΚΑΝΑΒΗΣ Νικόλαος, ἐν Ῥοστοβίῳ.....	1879
ΣΚΑΡΑΜΑΓΚΑΣ Ε., ἐν Ῥοστοβίῳ.....	1879
ΣΚΑΡΑΜΑΓΚΑΣ Ἰωάννης, ἐν Ῥοστοβίῳ.....	1879
ΣΚΛΑΒΟΣ Φώτιος, φαρμακοποιὸς ἐν Κ/πόλει.....	1879
ΣΚΟΡΔΟΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1878
ΣΚΟΥΛΟΥΔΗΣ Στέφανος, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Μαδρίτῃ.....	1871
SCHROEDER Paul, γενικὸς πρόξενος τῆς Γερμανίας ἐν Βηρυττῷ.....	1871
ΣΟΥΒΑΤΖΟΓΛΟΥΣ Βασίλειος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1871
ΣΟΥΓΑΟΥΡΗΣ Π., ἐν Ῥοστοβίῳ.....	1879
ΣΟΥΛΑΙΔΗΣ Νικόλαος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.....	1871
ΣΟΥΤΣΟΣ Ἀλέξανδρος γραμματεὺς τῆς Ἑλλην. Πρεσβείας ἐν Σοφίᾳ.....	1881
ΣΟΦΟΚΑΝΗΣ Γαβριήλ, καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.....	1861
ΣΠΑΣΑΡΗΣ Ἀνδρέας, καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν Κ/πόλει.....	1874
ΣΠΑΝΩΝΗΣ Γ., ἔμποροῦπάλληλος.....	1874
ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ Δημήτριος, ἰατρὸς ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ Νικόλαος, διδάκτωρ τῶν νομικῶν ἐν Σάμῳ.....	1878
ΣΤΑΜΟΥΔΗΣ Ἀναστάσιος, ἔμπορος ἐν Σηλυβρίᾳ.....	1879
ΣΤΕΦΑΝΟΒΙΚ Πάυλος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.....	1875
ΣΤΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ Εὐθύμιος, ἀρχιτέκτων.....	1879
ΣΥΤΓΡΟΣ Ἀνδρέας, τραπεζίτης ἐν Ἀθήναις.....	1871
SHAW William, ἐν Ἀθήναις.....	1872
ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ, μητροπολίτης Ἰωαννίνων.....	1871

Τ.

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΤΑΓΗΣ Ἀναστάσιος.....	1872
ΤΑΓΗΣ Φίλιππος, καθηγητῆς ἐν Κ/πόλει.....	1875
ΤΑΜΒΑΚΟΠΟΥΔΟΣ, ταμίης τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου.....	1880
ΤΑΜΒΑΚΟΣ Ν. Δ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1863
ΤΑΝΤΑΛΙΔΗΣ Ἰωάννης, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει.....	1875
ΤΑΠΕΙΝΟΣ Ἐλευθέριος, ἔμπορος.....	1872
ΤΑΣΗΣ Βασίλειος, ἔμπορος.....	1871
ΤΕΤΕΝΗΣ Γεώργιος, δικηγόρος ἐν Ἀθήναις.....	1874
ΤΕΤΕΝΗΣ Ἰωάννης, καθηγητῆς ἐν Γαλαζίφ.....	1872
ΤΖΕΤΖΗΣ Ἰωάννης, καθηγητῆς ἐν Ἰωαννίνοις.....	1879
ΤΣΕΡΑΝΤΗΣ Βελισσάριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1873
ΤΣΕΡΩΝΗΣ Κωνσταντῖνος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.....	1871
ΤΣΙΑΚΑΣ Γεώργιος.....	1881
ΤΣΙΚΑΛΙΩΤΗΣ Στέφανος, ἔμπορος.....	1871
ΤΣΙΤΣΟΠΟΥΔΟΣ Κωνσταντῖνος, κοσμηματοπώλης.....	1878
THOMAN Α., διδάσκαλος ἐν τῇ Γερμανοελβετικῇ Σχολῇ.....	1875

Υ.

ΥΠΑΝΔΡΕΥΜΕΝΟΣ Ζαφείριος, ὑπάλληλος τῆς Ὑψ. Πύλης.....	1877
---	------

W.

WEISSBACH Augustin, ἰατρός ἐν Κ/πόλει.....	1873
--	------

Φ.

ΦΑΚΑΡΟΣ Μ., διερμηνεύς τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου.....	1874
ΦΕΪΖΗ μπέης, πρόξενος τῆς Τουρκίας ἐν Ὀδησσῶ.....	1874
ΦΙΔΙΟΣ Δ., διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις.....	1872
ΦΙΑΠΗΒΟΒΙΤΣ Δημήτριος, ὑπάλληλος τοῦ Αὐστρο-Οὐγγρικοῦ ταχυδρομείου.....	1872
ΦΡΑΓΚΑΤΟΣ Μιχαήλ, δικηγόρος.....	1880
ΦΡΥΔΑΣ Ν., καθηγητῆς τῆς γαλλικῆς.....	1874
ΦΩΤΙΑΔΗΣ Δ. Ν., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1876
ΦΩΤΙΑΔΗΣ Ν., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1861
ΦΩΤΙΑΔΗΣ Φώτιος, ἰατρός ἐν Κ/πόλει.....	1878
ΦΩΤΙΟΣ, ἐπίσκοπος Εἰρηνουπόλεως, ἀρχιερ. προϊστάμενος Σταυροδρομίου.....	1881

Χ.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ Ν., δικαστῆς ἐν Κ/πόλει.....	1879
ΧΑΡΜΑΝΤΑΣ Χ. Θ., ἰατρός ἐν Κ/πόλει.....	1882
ΧΑΣΙΩΤΗΣ Γεώργιος, λόγιος ἐν Παρισίοις.....	1869
ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΥ Χρήστος, ἰδρυτῆς καὶ γυμνασιάρχης τοῦ ἐν Σταυροδρομίῳ Ἑλλ. Λυκείου.....	1872

* Έτος εκλογής.

HEIDENSTAM Oscar G. de, έπιτετραμμένος τής Σουηδίας και Νορβηγίας εν 'Αλεξαν- δρεία	1874
ΧΕΑΜΗΣ Μιχαήλ, φαρμακοποιός	1873
ΧΡΗΤΙΑΝΗΣ 'Αναστάσιος, ιατρός.	1879
ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΑΝΗΣ Θεμιστοκλής, πρόεδρος του κακουργοδικείου εν Κ/πόλει	1875
ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΑΝΗΣ Συμεών, ιατρός εν Κ/πόλει	1876
ΧΡΥΣΟΒΕΛΩΝΗΣ Λεωνίδας, έμπορος εν Μαγχεστρίχ	1866
ΧΡΥΣΟΒΕΛΩΝΗΣ Μιχαήλ, έμπορος εν Λιβερπούλχ	1876
ΧΡΥΣΟΛΩΩΝ Ξενοφών Ε	1880

Ψ.

ΨΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Κωνσταντίνος, ταμίας τής Ρώσσιχης 'Ατμοπλοϊχης Έταιρ. εν Κ/πόλει	1875
ΨΥΧΑΡΗΣ Νικόλκος	1880
ΨΩΜΙΑΔΗΣ Κωνσταντίνος, έμπορος εν Κ/πόλει	1881

ΕΠΙΤΙΜΑ ΜΕΛΗ.

A.

ΑΓΘΑΓΓΕΛΟΣ, Μητροπολίτης 'Εφέσου.	1881
ΑΛΗ ΦΟΥΑΤ ΜΠΕΝΣ, διευθυντής του τμήματος των έμμέσων φόρων.	1882
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ Γρηγόριος, πρεσβευτής της 'Υψ. Πύλης έν Ούασιγκτώνι.	1879
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ 'Ιωάννης, πρώην πρεσβευτής της 'Υψ. Πύλης έν Βερολίνω.	1873
ΑΡΜΕΝΗΣ Βράϊλας, πρεσβευτής της 'Ελλάδος έν Παρισίοις.	1864

B.

ΒΑΛΕΤΤΑΣ 'Ιωάννης, διευθυντής του έν Λονδίνω 'Ελληνικού 'Εκπαιδευτηρίου.	1874
BARTHÉLÉMY Saint-Hilaire, μέλος του Πανακαδημίου της Γαλλίας και Γερουσιαστής.	1871
ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ 'Ανδρέας, έμπορος έν Μασσαλίχ.	1817
BANCROFT Georges, πρώην πρεσβευτής των 'Ηνωμένων Πολιτειών της 'Αμερικῆς έν Βερολίνω.	1872
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γεώργιος, ύποδιοικητής της 'Εθνικής Τραπεζής της 'Ελλάδος.	1871
ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ Δημήτριος, καθηγητής των βασιλοπαίδων έν 'Αθήναις.	1874
ΒΕΡΝΑΡΔΟΣ Χ., ιατρός έν Σμύρνη.	1863
ΒΗΣΑΝΗΣ Πανταζής, έν Τάντζ.	1881
ΒΙΤΤΩΡΗΣ 'Ιωάννης, έν 'Αλεξανδρείχ.	1881
BLACKIE J. Stuart, καθηγητής των έλληνικών γραμμάτων έν τῷ έν 'Εδιμβούργῳ Πανεπιστημίῳ.	1868
VOGUÉ Melchior Comte de, μέλος του Πανακαδημίου της Γαλλίας, πρώην πρεσβευ- τής, έν Παρισίοις.	1871
BOKER, πρώην πρεσβευτής των 'Ην. Πολιτειών της 'Αμερικῆς ένταῦθα, Washington.	1862
ΒΟΥΤΣΙΝΑΣ 'Αλέξανδρος, έμπορος έν 'Οδησσῷ.	1881
ΒΟΥΤΣΙΝΑΣ 'Ιωάννης, Γεν. Πρόξενος της 'Ελλάδος έν 'Οδησσῷ.	1881
BURNOUF Emile, πρώην διευθυντής της έν 'Αθήναις Γαλλικῆς Σχολῆς, έν Παρισίοις.	1867

Γ.

GEMMA Adolfo, διευθυντής του Περιδικού <i>Revista</i>	1871
GEVAER F. A., διευθυντής του Βασιλικού 'Ωδείου έν Βρυξέλλαις.	1881
GLADSTONE William, πρωθυπουργός της 'Αγγλίας.	1862

Δ.

DERBY Lord, ύπουργός της 'Αγγλίας.	1876
DUMONT Albert, μέλος άντεπιστέλλον του Πανακαδημίου της Γαλλίας, διευθυντής της άνωτέρας εκπαιδύσεως έν τῷ ύπουργείῳ της Παιδείας, έν Παρισίοις.	1868

*Ετος ἐκλογῆς.

DURUY Victor, μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας, πρῶν ὑπουργὸς τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, ἐν Παρισίοις.	1882
DUFFERIN Lord, Πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Κ/πόλει	1881

Ε.

ECHSTREIZ, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Λειψίας καὶ γυμνασιάρχης τῆς Σχολῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου	1879
ELKEM πασσᾶς, Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν	1865
EGGER Emile, μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας, καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου ἐν Παρισίοις	
EICHTHAL Gustave d', μέλος τῆς ἀσιατικῆς Ἑταιρίας ἐν Παρισίοις	1864
ELLIOT Sir G. Henri, πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Βιέννῃ	1872
ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ Π., πρῶν ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων ἐν Ἑλλάδι	1879

Ζ.

ZAMBALDI F., καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γραμμ. ἐν Βενετίᾳ	1872
ΖΑΠΗΑΣ Κωνσταντῖνος, κτηματίας ἐν Βροσθενίῳ	1874
ΖΑΡΙΦΗΣ Γεώργιος, τραπεζίτης ἐν Παρισίοις	1863
ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ Στέφανος, ἐν Μασσαλίᾳ	1880
ZICHY Comte, πρῶν πρεσβευτὴς τῆς Αὐστρουγγαρίας ἐν Κ/πόλει	1874
ΖΩΓΡΑΦΟΣ Χρηστάκης, τραπεζίτης ἐν Παρισίοις	1863

Ι.

IGNATIEFF, Général	1865
ΙΣΤΡΙΑΣ Δώρα	1868
ΙΩΑΚΕΙΜ Γ', πρῶν Κωνσταντινουπόλεως	1878
JACQUEMYS G. Rolin, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ Βελγίου	1881
JEBB, καθηγητὴς ἐν Γλασκῶβῃ	1878

Κ.

ΚΑΛΑΙΓΑΣ Π., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1871
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Ἀλέξανδρος πασσᾶς, πρῶν ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν ἔξωτερικῶν	1881
ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ Εὐθύμιος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1871
ΚΑΦΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥΣ Α., ἀρχιτέκτων ἐν Ἀθήναις	1871
ΚΕΜΑΛ πασσᾶς, γεροισιαστὴς, ὑπουργὸς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Οἴκου	1871
KEUDELL VON, πρεσβευτὴς τῆς Γερμανίας ἐν Ῥώμῃ	1872
CHRIST G., καθηγητὴς τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου	1870
KIRCHHOFF A., καθηγητὴς τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου	1872
ΚΟΝΤΟΣ Κ., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1874
ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ Στέφανος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1863
ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ Ἀνδρέας Γ., πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Κ/πόλει	1875
CURTIUS Ernest, καθηγητὴς τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου	1870
CHASSANG, γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐν Παρισίοις	1868

Α.

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΔΑΜΠΡΟΣ Π., νομισματολόγος ἐν Ἀθήναις	1 871
LESSEPS Ferdinand de, ἐν Παρισίοις	1 865
ΛΕΝÉQUE Charles, μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας, καθηγητῆς ἐν τῷ Collège de France, ἐν Παρισίοις	1866
ΛΙΒΑΔΑΣ Θεαγένης, λόγιος ἐν Βιέννῃ	1874
LISTER Joseph, καθηγητῆς τῆς χειρουργίας ἐν Λονδίῳ	1881
LUDOLFF Comte, πρῶν πρεσβευτῆς τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν Κ/πόλει	1872
LYONS Lord, πρεσβευτῆς τῆς Ἀγγλίας ἐν Παρισίοις	1865

Μ.

ΜΑΥΡΟΚΟΡΑΑΤΟΣ Ν., πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διέδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμῶν Συλλόγου	1864
ΜΕΤΑΛΑΣ Σταῦρος, ἰατρός ἐν Μασσαλίᾳ	1880
ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΣ Ἡρακλῆς, καθηγητῆς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1873
MILLER Emmanuel, μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας, καθηγητῆς ἐν τῇ Σχολῇ τῶν νεωτέρων ἀνατολικῶν γλωσσῶν	1863
MORRIS Joy, πρῶν πρεσβευτῆς τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐν Κ/πόλει	1865
ΜΟΥΝΙΦ πασσᾶς	1865

Ο.

ΟΡΦΑΝΙΔΗΣ Θεόδωρος, καθηγητῆς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1867
--	------

Π.

ΠΑΛΛΗΣ Α., καθηγητῆς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1872
ΠΑΝΤΑΖΙΑΝΗΣ Ἰωάννης, καθηγητῆς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1874
ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΥΠΟΥΛΟΣ Κ., καθηγητῆς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1879
ΠΑΡΑΣΧΟΣ Ἀχιλλεύς, Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Ταϊγανίῳ	1880
PERROT Georges, μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας, ἐν Παρισίοις	1874
ΠΕΤΡΟΣ Β', Αὐτοκράτωρ τῆς Βρασιλίας	1873
ΠΡΕΤΕΝΤΕΡΗΣ Χ., καθηγητῆς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1871

Ρ.

ΡΑΓΚΑΒΗΣ Ἀλέξανδρος, πρεσβευτῆς τῆς Ἑλλάδος ἐν Βερολίῳ	1863
RASCON Comte de, πρῶν πρεσβευτῆς τῆς Ἰσπανίας ἐν Κ/πόλει	1881
RENÉ Briant, βιβλιοφύλαξ τῆς ἐν Παρισίοις Ἰατρικῆς Ἀκαδημίας	1876
ΡΕΝΙΕΡΗΣ Μ., διοικητῆς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος	1864
RIVIER Alphonse, διδάκτωρ τῆς νομικῆς ἐν Βρυξέλλαις	1881
ROSSIGNOL J. P., μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας	1864

Σ.

ΣΑΪΤ Πασσᾶς, μέγας Βεζύρης	1879
ΣΑΡΗΠΟΛΟΣ Νικόλαος, μέλος τοῦ ἐν Βρυξέλλαις Συλλόγου τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου	1861

Ἔτος ἐκλογῆς.

SAUPPE Hermann, καθηγητῆς τοῦ ἐν Γοτίγγη Πανεπιστημίου	1875
SCHMIDT Bernard	1870
SCHMIDT Moritz, καθηγητῆς τοῦ ἐν Ἰένη Πανεπιστημίου	1871

T.

TISSOT Charles, πρώην πρεσβευτῆς τῆς Γαλλίας ἐν Λονδίῳ	1880
ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ Χαρίλαος, πρωθυπουργὸς ἐν Ἀθήναις	1878
THUROT Charles, μέλος τοῦ Πανακκαδημίου τῆς Γαλλίας ἐν Παρισίοις	1873
TUCKERMAN Charles, πρώην πρεσβευτῆς τῶν Ἡν. Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐν Κ/πόλει	1873

Υ.

ΥΨΗΑΝΤΗΣ Γρηγόριος, πρεσβευτῆς τῆς Ἑλλάδος ἐν Βιέννῃ	1874
--	------

V.

VOGÜÉ Melchior de, μέλος τοῦ Πανακκαδημίου τῆς Γαλλίας, πρώην πρεσβευτῆς, ἐν Παρισίοις	1871
--	------

W.

WADDINGTON W. Henri, μέλος τοῦ Πανακκαδημίου τῆς Γαλλίας, γερουσ. ἐν Παρισίοις	1878
WEIL Henri, καθηγητῆς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν Παρισίοις	1867
WERTHER Baron von, πρώην πρεσβευτῆς τῆς Γερμανίας ἐν Κ/πόλει	1875
WIESELER Friedrich, καθηγητῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Γοτίγγης	1873
WITTE Baron de, μέλος τοῦ Πανακκαδημίου τῆς Γαλλίας, ἐν Παρισίοις	1876

Φ.

FABRI	1878
ΦΙΑΜΜΩΝ Τιμολέων, ἔφορος τῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς	1879
ΦΙΑΜΠΕΦ, στρατηγὸς ἐν Ῥωσσίᾳ	1878
FOURNIER Ch., πρώην πρεσβευτῆς τῆς Γαλλίας ἐν Κ/πόλει	1878
ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ Κωνσταντῖνος, καθηγητῆς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1867

H.

HATZFELDT V., πρεσβευτῆς τῆς Γερμανίας ἐν Κ/πόλει	1880
HAVET Ernest, καθηγητῆς ἐν τῷ Κολλεγίῳ τῆς Γαλλίας ἐν Παρισίοις	1867
HEAP H. G., Γεν. Πρόξενος τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐν Κ/πόλει	1880
HENGEN, W., Γραμματεὺς τοῦ Instituto di Corrépondenza Archeologica	1872
HEUZEY Léon, καθηγητῆς ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Ὁραίων Τεχνῶν ἐν Παρισίοις	1874
HOLTZENDORFF Franz von, καθηγητῆς τοῦ Δικαίου ἐν Βερολίῳ	1872
HOUSSAYE Henri, λόγιος ἐν Παρισίοις	1879

ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΑ ΜΕΛΗ.

Α.

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΑΓΓΕΛΙΑΗΣ Τηλέμαχος, κτηματίας ἐν Κίω.....	1863
ΑΝΘΙΜΟΣ, μητροπολίτης Βελεγράδων.....	1868
ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ Λεάνδρος, καθηγητῆς τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς.....	1863
ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ Β., καθηγητῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.....	1872
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ Δημήτριος, ἐν Κ/πόλει.....	1875
ΑΡΙΣΤΕΙΑΗΣ Γ., σχολάρχης ἐν Κυδωνίαις.....	1876

Β.

ΒΑΛΑΒΑΝΗΣ Ἰω., καθηγητῆς.....	1876
ΒΕΛΟΥΔΟΣ Ι., διευθυντῆς τῆς ἐν Βενετίᾳ Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης.....	1871
ΒΕΡΓΩΤΗΣ Παναγῆς, ἐν Κεφαλληνίᾳ.....	1878
BERTHERAND, γενικὸς γραμματεὺς τῆς ἐν Ἀλγερίᾳ κλιματολογικῆς Ἐταιρίας.....	1870
ΒΑΛΒΙΑΝΟΣ Ν. Νικήτας, δήμαρχος ἐν Ἀμοργῷ.....	1864
ΒΑΛΧΟΣ Ἀγγελος, τμηματάρχης ἐν τῷ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργ. τῆς Ἑλλάδος.....	1875
ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ Ἀλέξανδρος, δημοσιογράφος ἐν Τεργέστῃ.....	1879
ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ Ἀναστάσιος.....	1879

Γ.

GEBHARDT W., ἀρχαιολόγος ἐν Γοτίγγῃ.....	1873
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Ν., ἰατρός ἐν Βώλῃ.....	1863
GIDEL Charles A., proviseur τοῦ λυκείου Louis-le-Grand, ἐν Παρισίοις.....	1867
ΓΡΗΓΟΡΑΣ Γερμανός.....	1863
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ Α., καθηγητῆς.....	1864

Δ.

ΔΑΜΩΝ Δ., ἰατρός.....	1872
ΔΕΚΙΓΑΛΛΑΣ Ι., ἰατρός ἐν Νέξῳ.....	1864
ΔΕΣΤΟΥΝΗΣ Γ., καθηγητῆς τῆς ἑλλ. γλώσσης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Πετροπόλεως.....	1876
ΔΕΦΝΕΡ Μιχαήλ, ὑφηγητῆς ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίῳ.....	1875
ΔΗΜΗΤΡΑΣ Κ., ἰατρός ἐν Ἀδριανουπόλει.....	1871
DOZON Auguste, πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Θεσσαλονίκῃ.....	1872

Η.

ΗΛΙΑΔΗΣ Λεωνίδας, καθηγητῆς ἐν Ἀθήναις.....	1873
---	------

Θ.

ΘΕΟΔΩΡΙΑΗΣ Κ., ἔμπορος ἐν Ῥαιδεστῷ.....	1870
ΘΕΡΕΙΑΝΟΣ Διονύσιος, δημοσιογράφος ἐν Τεργέστῃ.....	1863

Ι.

ΙΩΑΝΝΙΑΔΗΣ Ἐμμανουήλ, καθηγητῆς ἐν Ἀμοργῷ.....	1861
ΙΩΑΝΝΙΑΔΗΣ Σάββας, πρώην διδάσκαλος ἐν Τραπεζοῦντι.....	1870
ΙΩΑΝΝΙΑΔΗΣ Σεραπίων, καθηγητῆς ἐν Καισαρείᾳ.....	1863

Κ.

	*Έτος εκλογής.
CAILLEMER Exupère, πρότασις τῆς νομικῆς Σχολῆς Λουγδούνου.....	1870
ΚΟΕΝ, συντάκτης τῶν Ἰσραηλιτικῶν Χρονικῶν ἐν Κερκύρα.....	1863
ΚΟΣΜΙΑΣ Κυριακός, ἔμπορος ἐν Πτολεμαίδι.....	1863
ΚΟΥΠΤΩΡΗΣ Παναγιώτης.....	1864
COUSSEMAKER Arthur, νομικὸς ἐν Αἴῃ.....	1870
ΚΡΙΝΟΣ Δ., φαρμακοποιὸς ἐν Ἀθήναις.....	1865
QUEUX DE SAINT-HILAIRE marquis de, λόγιος ἐν Παρισίοις.....	1867
CULLEN D ^r	1880
ΚΥΡΙΑΚΙΑΣ Κ., πρῶν σχολάρχης τῆς ἐν Τραπεζοῦντι Ἑλληνικῆς Σχολῆς.....	1864
CHIARI Chevalier Gérard de,.....	1872
ΚΩΔΑΙΑΤΣΟΣ Σωκράτης, πρῶν διευθυντῆς τῆς ἐν Ἀθήναις Ριζαρείου Σχολῆς.....	1878
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΣ Γ., διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις.....	1876

Λ.

ΛΑΜΠΡΙΑΣ Ἰωάννης, ἰατρός ἐν Ἰωαννίνοις.....	1874
ΛΕΒΙΑΣ Δ. Ν., δικηγόρος, πρῶν πρόεδρος τοῦ Συλλόγου Παρνασσῶ ἐν Ἀθήναις.....	1872
LEGRAND Emile, προγυμναστῆς ἐν τῇ Σχολῇ τῶν νεωτέρων ἀνατολικῶν γλωσσῶν ἐν Παρισίοις.....	1870
LEONARDI Giovanni, φαρμακοποιὸς ἐν Κερκύρα.....	1871
ΛΗΜΝΙΟΣ Ν., ἰατρός ἐν Ἀρτάκῃ.....	1872
ΛΥΚΟΥΔΗΣ Ἐμμανουήλ, δικηγόρος ἐν Ἀθήναις.....	1874

Μ.

ΜΑΜΟΥΚΑΣ Ἀνδρέας, γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημο- σίας Ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλλάδος.....	1878
ΜΑΝΑΡΗΣ Σπυρίδων, Γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις.....	1863
ΜΑΝΔΡΑΣ Γρηγόριος, ἔμπορος ἐν Μυτιλήνῃ.....	1873
ΜΑΤΣΑΝΟΣ Γ., καθηγητῆς ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ Σχολῇ ἐν Ἰωαννίνοις.....	1872
MONTANI Pierre.....	1866
ΜΟΡΑΟΣ Σαμουήλ, δημοσιογράφος ἐν Κερκύρα.....	1864
ΜΥΡΙΑΝΘΕΥΣ Ἰερώνυμος, ἐφημέριος τῆς ἐν Λονδίῳ ἑλληνικῆς ἐκκλησίας.....	1872

Ν.

ΝΑΧΑΜΟΥΔΗΣ Ἰωσήφ, δημοσιογράφος ἐν Κερκύρα.....	1864
ΝΕΡΟΥΤΣΟΣ Τάσος, ἰατρός, διευθυντῆς τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου.....	1875

Ξ.

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ Κωνσταντῖνος, καθηγητῆς.....	1863
--	------

Ο.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Παναγιώτης, διευθυντῆς ἰδιωτικῆς Σχολῆς ἐν Κερκύρα.....	1868
---	------

Π.

ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Γ., διδάσκαλος ἐν Ἀρτῇ.....	1872
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Μ., ἰατρός ἐν Θεσσαλονίκῃ.....	1863

	Ἔτος ἐκλογῆς.
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Χρῆστος, δικαστῆς ἐν Κύπρῳ	1864
ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥΣ Κλεάνθης, λόγιος ἐν Βραίλῃ.	1871
ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ Ματθαῖος, διευθυντῆς τῆς ἐν Σμύρνῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς	1882
ΠΕΤΡΙΔΗΣ Ἀθανάσιος, σχολάρχης ἐν Κυπαρισσίᾳ.	1864
ΠΕΡΙΔΗΣ Δ., λόγιος ἐν Κύπρῳ	1871
ΠΙΝΙΑΤΩΡΟΣ Γερσίμμος	1878
ΠΟΛΙΤΗΣ Ν. Γ., τμηματάρχης ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας ἐν Ἀθήναις	1878

P.

ΡΑΓΚΑΒΗΣ Ρ. Ἀλέξιος, ὑπάλληλος τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργείου τῆς Ἑλλάδος.	1870
ΡΑΛΛΗΣ Ν., ἰατρός ἐν Περγάμῳ	1872
ΡΑΜΜΟΣ Ι., σχολάρχης Ἀρτῆς.	1864
ROSSI SCOTTI, Comte G. B., ἐπίτιμ. πρόεδρος τοῦ ἀρχ. Μουσείου Περούσιᾳς ἐν Γολώσῃ	1882
ΡΩΜΑΝΟΣ Ἰωάννης, καθηγητῆς ἐν Κερκύρῃ.	1874

Σ.

ΣΑΘΑΣ Κωνσταντῖνος, μεσαιωνοδίφης ἐν Βενετίᾳ.	1868
ΣΑΚΕΛΛΙΩΝ Ι., ἐν Ἀθήναις.	1881
ΣΑΡΡΟΣ Στέφανος, ἰατρός ἐν Βουκουρεστίῳ.	1874
ΣΚΟΡΔΕΛΗΣ Βλάσιος, καθηγητῆς ἐν Ἀθήναις.	1868
ΣΚΥΛΙΣΣΗΣ Ι., δημοσιογράφος ἐν Ἀθήναις	1863
ΣΟΦΟΚΛΗΣ Γαβριήλ, καθηγητῆς ἐν Ἀθήναις	1881
ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ Ἐπαμεινώνδας, διευθυντῆς τοῦ ἡγεμονικοῦ γραφείου ἐν Σάμῳ.	1867
SCHLIEMANN Ἐρρίκος, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις	1871
ΣΧΟΡΤΣΑΝΙΤΗΣ Δ., πρῶην σχολάρχης ἐν Ἀρτῇ.	1871

T

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ Κ., καθηγητῆς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Βενετίᾳ.	1872
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ Ν.	1863
ΤΣΑΠΑΡΑΣ Π., γυμνασιάρχης ἐν Κερκύρῃ.	1876

V.

VEIDNER André, καθηγητῆς ἐν Μαγδεμβούργῳ.	1872
---	------

Φ.

ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ Χ. Ν., τυπογράφος ἐν Ἀθήναις	1864
FRESHFIELD Edwin, ἐν Λονδίῳ.	1877

X.

ΧΑΣΙΩΤΗΣ Δ., ἰατρός ἐν Ἰωαννίνοις.	1874
HIRSCHFELD Gustave, καθηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν Καινιγσβέργῃ.	1873
ΧΡΟΝΙΔΗΣ Κ., λόγιος ἐν Ἀδριανουπόλει	1863
HUGHES, πρῶην γραμματεὺς τῆς ἐν Κ/πόλει Ἀγγλικῆς Πρεσβείας.	1874

ΜΕΛΗ ΔΙΑΡΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ

κατὰ τὸ ἔτος 1881—82.

Α'. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ.

1. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ Θ.
2. ΒΑΣΙΛΑΔΗΣ ΗΡ.
3. ΘΕΟΔΩΡΙΑΔΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.
4. ΙΛΛΕΜΟΣ ΘΔΥΣΣΕΥΣ.
5. ΜΑΛΙΑΚΑΣ ΑΒΡ.
6. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤ.
7. ΠΑΠΑΡΡΟΥΣΗΣ ΠΕΤΡΟΣ.
8. ΣΑΛΤΕΛΗΣ Θ.
9. ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΣ.

Β'. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ.

1. ΑΓΓΕΛΙΑΔΗΣ Γ.
2. ΒΑΜΒΑΚΗΣ Ν.
3. ΒΕΛΛΟΓΙΑΝΝΗΣ Μ.
4. ΒΛΑΣΤΑΡΗΣ Κ.
5. ΓΙΑΝΝΑΡΟΣ ΘΡ.
6. ΓΚΙΩΝ Ι.
7. ΜΑΥΡΟΓΟΡΑΤΟΣ ΦΡΑΓΚΟΥΑΝΣ Α.
8. ΤΣΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ Κ.

Γ'. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ.

1. ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ ΣΤ.
2. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Γ.
3. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Κ. ΣΤ.
4. CURTIS C. G.
5. MORDTMANN A.
6. MORDTMANN J.
7. ΠΑΣΠΑΤΗΣ ΑΔ.
8. ΠΕΡΑΙΚΙΑΔΗΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ.
9. SCHROEDER PAUL.

Δ'. ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ.

1. ΒΑΣΙΛΑΔΗΣ ΗΡ.
2. ΜΑΛΙΑΚΑΣ ΑΒΡ.
3. ΠΕΡΑΙΚΙΑΔΗΣ Κ.
4. ΣΑΛΤΕΛΗΣ Θ.

5. ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΥ ΧΡ.

6. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Τ., *Γεν. Γραμματέας.*
7. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ ΘΔ., *Ειδ. Γραμματέας.*

Ε'. ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ.

1. ΑΜΑΞΟΠΟΥΛΟΣ ΕΥΑΓΓ
2. ΒΑΣΙΛΑΔΗΣ ΗΡ.
3. ΒΑΣΜΑΤΖΙΑΝΗΣ Ι.
4. ΜΑΛΙΑΚΑΣ ΑΒΡ.
5. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ Κ.
6. ΣΑΛΤΕΛΗΣ Θ.
7. ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΣ.

ΣΤ'. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ.

1. ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΔΗΣ Γ.
2. ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ ΣΤ.
3. ΒΑΡΟΤΣΗΣ ΙΑΚ.
4. ΓΕΩΡΓΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩ.
5. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.
6. ΖΙΦΟΣ ΙΩ.
7. ΙΛΛΕΜΟΣ ΘΔ.
8. ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ ΚΩΝΣΤ.
9. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Κ. ΣΤ.
10. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ ΤΗΛΕΜΑΧΟΣ.
11. ΚΥΜΠΡΙΤΗΣ Δ.
12. ΚΩΣΤΟΜΥΡΗΣ Γ.
13. ΛΟΥΣΗΣ Β.
14. ΜΑΚΡΗΣ Κ.
15. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ Δ.
16. ΦΩΤΙΑΔΗΣ Φ.

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ

τῆς Ὄργανοθήκης.

ΤΗΛ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ.

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ

τῶν ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν.

Κ. ΠΕΡΑΙΚΙΑΔΗΣ.

Ο
ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΑΠΟ ΜΑΪΟΥ 1881 ΜΕΧΡΙ ΜΑΪΟΥ 1882.—ΤΟΜΟΣ ΙΣΤ'.

ΠΕΡΙ

ΓΕΝΕΣΕΩΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

ΤΗΣ ΑΡΜΕΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

μέχρι τέλους τῆς ε' χριστιανικῆς ἑκατονταετηρίδος.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ἀναγνώσθην ἐν ταῖς συνεδριάσει χνβ', χνθ', χξδ' καὶ χλη'.

Ἀπὸ πολλοῦ εἰθίσται ἡμῖν πρὸς τῇ μελέτῃ τῆς πατρῶας γραμματολογίας, καὶ ἡ τῆς ῥωμαϊκῆς, ἡ τῆς τῶν μεταγενεστέρων εὐρωπαϊκῶν λαῶν καὶ ἡ τῆς τῶν μουσουλμανικῶν· τὴν δὲ ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸ βαθμιαῖον τοῦ πολιτισμοῦ τῶν πέραν τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας λαῶν ἀγνοοῦμεν παντελῶς, οὐδενὸς οὐδέποτε τῶν ἡμετέρων ἐξερευνησάντος τὰ κατ' ἐκείνους. Δὲν ἐννοοῦμεν τοὺς Σίνας, ὧν ἡ ἀπέραντος φιλολογία οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς ἡμᾶς· οὔτε τοὺς Ἰνδοὺς, ὧν ἡ ἀρχαιοτάτη φιλολογία ἔστιν ἡμῖν σχεδὸν ἄγνωστος· οὐδὲ αὐτοὺς τοὺς Ἡρκανίους περὶ ὧν ἄριστα ἐπραγματεύθη ἤδη ἐν τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ὁ ἐξ. κ. Ἀλ. Καραθεοδωρῆ, ἀλλὰ τοὺς γείτονας ἡμῶν Ἀρμενίους, ὧν τὴν ἱστορίαν γινώσκουμεν ἐκ τῶν ὀλίγων πληροφοριῶν τῶν παλαιῶν καὶ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων, ἐκ τῶν γεωγραφικῶν συγγραμμάτων τῶν μεταγενεστέρων καὶ ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀρμενικῶν μελετημάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ φιλολογία τοῦ λαοῦ τούτου τυγχάνει ἀξία σπουδῆς, ἐγνώμεν νὰ διαλάβωμεν ἐνταῦθα τὰ κατὰ

τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς μέχρι τέλους τῆς ε' ἑκατονταετηρίδος σκοποῦντες τὸ μὲν νὰ δηλώσωμεν ὅσον ἡμῖν ἐφικτὸν τὴν βαθμιαίαν διανοητικὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἀρμενικοῦ ἔθνους, τὸ δὲ νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι καὶ ἐκ τῆς γραμματολογίας αὐτοῦ δύναται ἡ ἡμετέρα φιλολογία νὰ ἀρυσθῆ σπουδαίας τινὰς συμβολάς.

Τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος συμπεριλαμβανόμενον ἐν τῇ ἀρχῇ φυλῆ, ἤρξατο ἐνωρὶς νὰ παρακολουθῆ τὰς πρὸς διανοητικὴν ἀνάπτυξιν ἀποπείρας τῶν ἐκλεκτοτέρων τῆς μεγάλῃς ταύτης φυλῆς μελῶν, ἧτοι τῶν Ἰνδῶν, τῶν Περσῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ἡ πρὸς ἐκπολιτισμὸν ἐρεσις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀέλιπτε ὀλιγοχρόνιος, διότι ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐμφανίσεως αὐτοῦ ὢν ὀλιγοπληθές, διηρημένον καὶ στενοχωρούμενον ὑπὸ τῶν περριοκούντων ἑτερογενῶν λαῶν, ἐκωλύετο συνεχῶς τῆς ἐλευθέρως καὶ ἀνεξαρτήτου αὐτοῦ ἐνεργείας. Ἄγνωστον ἀκριβῶς πότε τὸ ἔθνος τοῦτο ἀποσπασθὲν ἐκ τοῦ μεγάλου ἀρίου κορμοῦ κατέλαβε τὴν χώραν, ἧτις ἐκλήθη Ἀρμε-

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ').

νία· διότι σχεδόν μέχρι τοῦ Ζ' αἰῶνος π.Χ. τὴν χώραν ταύτην κατείχεν ἕτερον ἔθνος, κευκάσιον, τὰ μέγιστα συγγενεῦον πρὸς τὸ νῦν γεωργιανόν. Ἐν τοσοῦτῳ οἱ Ἀρμένιοι ἀποτελοῦντες ἰδίαν ἐθνότητα, ἥς ἡ γλῶσσα ἀνατομικῶς ἐτυμολογουμένη ἀποδείκνυται μεσάζουσα ὡς τις κευρωσμένος γλωσσικός κλάδος μεταξὺ τοῦ ἡρανίου καὶ τοῦ σλαβολεττικοῦ¹, ἐνωρὶς ἀπεδέξαντο τὰ πρῶτα ἐκπολιτιστικὰ σπέρματα παρὰ τῶν Ἀσσυρίων. Τὰ σπέρματα ὅμως ταῦτα σημετικά ὄντα καὶ ὀθνεῖα, οὕτως εἰπεῖν, εἰς λαὸν ἄριον ἐξήφανίσθησαν ἅμα τῇ ὑπὸ τῶν Μήδων καταλύσει τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους κατ' οὐδὲν ἀπολύτως συντελέσαντα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀρμενικοῦ λαοῦ. Ἐκτοτε δὲ ἤρξατο μεταφυτευόμενος πρ' αὐτοῖς ὁ μηδικὸς καὶ περσικὸς πολιτισμὸς, οὗ αἱ ἀρχαὶ τοσοῦτον μεγάλως ἐπενήργησαν ἐν Ἀρμενίᾳ ὥστε ταχέως ἀπερρόφησαν πᾶν ἔμφυτον πρὸς ἰδίαν ἐνέργειαν αἶσθημα τῶν κατοίκων αὐτῆς· οἱ τότε Ἀρμένιοι σχεδόν ἐξωμοιώθησαν τοῖς Ἡρανόις καὶ μόλις που ἐφαίνοντο σημεῖά τινα ἰθαγενεῶς βουλήσεως· ἀλλ' ἀφ' ἧς ἐποχῆς κατελύθη καὶ τὸ περσικὸν κράτος ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, οἱ δὲ Ἀρμένιοι ἠξιώθησαν νὰ διοικῶνται ὑπὸ ἀρχόντων πεπολιτισμένων, παρατηρεῖται ὅτι ἔκτοτε πραγματικῶς ἐξεδηλώθη ὁποῖόν τινα προορισμὸν εἶχεν ὁ λαὸς οὗτος ἐν τῇ παγκοσμίᾳ ἱστορίᾳ, ἐπιδοθεὶς ἀμέσως εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ εἰς πορισμὸν παντὸς ἀγαθοῦ στοιχείου τοῦ καθόλου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ· τὸ μὲν διότι αὐτὸ κατ' ἑαυτὸ τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος ἦν φύσει ἐπιδεικτικὸν μαθήσεως καὶ ἐξημερώσεως, τὸ δὲ διότι καὶ οἱ ὑπὸ τοὺς μακεδόνας διοικηταὶ Ἕλληνες τε καὶ ἑλληνίζοντες ἰθαγενεῖς ἐπεμελήθησαν ἀφθόνως νὰ παράσχωσι πάντα τὰ πρὸς ἡμέρωσιν μέσα εἴτε διὰ τῆς καθιδρύσεως νέων ἐν Ἀρμενίᾳ πόλεων, εἴτε διὰ τῆς προσλήψεως λογίων ἀνδρῶν, εἴτε διὰ τῆς εἰσαγωγῆς σωτηριωδῶν νόμων βρασιζομένων ἐπὶ τε τῶν ἀρχῶν τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ καὶ τοῦ ἀποικιακοῦ πνεύματος τῶν ἑλλήνων. Ἐκτοτε παρεσκευάσθη γενεὰ τις, ἥτις ἐκπαιδευθεῖσα διὰ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπέπρωτο νὰ ἐμφυσήσῃ εἰς τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος τὴν συναίσθησιν παντὸς κοινωνικοῦ ἀγαθοῦ. Οὕτω λοιπὸν βᾶσις τῆς ἐξημερώσεως τῶν Ἀρμενίων ἐγένετο ἡ ἑλληνικὴ παιδεία, ἥτις ἐπὶ ἐπτὰ ὄλας ἑκατονταετηρίδας τοσοῦτον

1. H. Hübschmann, Armenische Studien I. Leipzig, 1883, σ. 2.

ἀνεμόρφωσε τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος, ὥστε καὶ μέχρι τῆς σήμερον εἶτι διασώζονται τὰ σπέρματα αὐτῆς ἀδιάσειστα καὶ ἀκαταγώνιστα κείμενα ἐν παντὶ κλάδῳ τοῦ διανοητικοῦ αὐτοῦ βίου. Αὐτῇ καὶ μόνῃ δὲ ὀφείλονται πάντα τὰ ἐκπολιτιστικὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρμενικοῦ ἔθνους· τὸ χριστιανικὸν θρησκειμα, ἢ πρὸς τὰ γράμματα γενικὴ ἔφεσις, οἱ κοινωνικοὶ θεσμοὶ καὶ ἡ παραγωγὴ ἰθαγενεῶς φιλολογίας ὑποκινηθεῖσα ἐκ τῆς συνεισθήσεως διὰ τὴν ἐθνικὴν ἀνάγκην καθολικῆς μορφώσεως καὶ ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἀρμενικοῦ λαοῦ.

Ἡ κυρίως ἀρμενικὴ φιλολογία ἄρχεται ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς Κ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος· διότι ἔκτοτε ἐγένετο χρῆσις ἰδίου ἀλφαβήτου, δι' οὗ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν πάντα τὰ διανοητικὰ προϊόντα τῆς ἀρμενικῆς μαθήσεως. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὑπῆρξεν ἐν Ἀρμενίᾳ περίοδος διανοητικῶν ἀγώνων, ἥτις, εἰ καὶ ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὴν καθόλου ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, δύναται ὅμως νὰ θεωρηθῇ κοινὸν κτῆμα ἑλλήνων καὶ ἀρμενίων· διότι ἡ μελέτη πασῶν τῶν ἀπόψεων τῆς περιόδου ταύτης καταδείκνυσι τὸ μὲν οἷα ἦσαν τὰ αἷτια τὰ πρὸς γένεσιν ἰθαγενεῶς φιλολογίας συνδραμόντα, τὸ δὲ ὅποσον ἡ ἑλληνικὴ παιδεία συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξημέρωσιν καὶ ἠθικὴν ἀνύψωσιν λαοῦ πλειστάκις συνταυτίσαντος τὰς ἑαυτοῦ τύχας μετὰ τοῦ ἡμετέρου ἀποικιακοῦ.

Διαιροῦμεν λοιπὸν τὸ θέμα τοῦτο εἰς δύο μέρη. Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τμήματι θέλομεν ἐκθέσει πάσας τὰς φάσεις τοῦ διανοητικοῦ βίου τῶν ἀρμενίων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς ἐφευρέσεως τοῦ ἀρμενικοῦ ἀλφαβήτου, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς κυρίως αὐτῶν φιλολογίας.

Ἡ γραμματολογία πάντων τῶν πεπολιτισμένων τῆς ἀρχαιότητος λαῶν ἄρχεται ἐξ ἄσμάτων δημοτικῶν καὶ θρησκευτικῶν ὕμνων καὶ εἶτα ἐξ ἐποποιίας· οὕτως ἡ μὲν ἰνδικὴ ἄρχεται ἐκ τῶν Βεδῶν, τῆς Ράμαυάκης καὶ τῆς Μαχαβαράτας, ἡ δὲ ἑβραϊκὴ ἐκ τῆς μωσαϊκῆς γενέσεως, ἡ δὲ ἡμετέρα ἐκ τῶν ἑρρικῶν ὕμνων καὶ τῶν ἐπῶν Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας. Δύναται δὲ τις εἰπεῖν ὅτι πάντων ἀνεξαίρετως τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν ἡ γραμματολογία ἦτο πεποικισμένη ὑπὸ τοιούτων φιλολο-

γικῶν προϊόντων· ἀλλὰ τινῶν τούτων ἡ γραμματαία ἀπολεσθεῖσα ἔνωρις δὲν περισώθη μέχρις ἡμῶν. Παρομοίως λοιπὸν ἀναφέρεται ὅτι καὶ τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἶχε τὰ δημοτικὰ ἄσματα τοῦ δι' ὧν ἐξυμνεῖ τοὺς ἡρώσιμους τῶν βασιλέων καὶ ἀπεμνημόνευε τὰς ἐνδόξους πράξεις αὐτῶν. Καὶ ἂν μέχρι σήμερον ὀλίγιστα αὐτῶν ἔχνη ἐγνώσθησαν διὰ λίαν μεταγενεστέρου συγγραφῆς, βέβαιον ὅμως φαίνεται, ὅτι ὡς σήμερον ὁ ἀρμενικὸς λαὸς εἶνε φύσει ἐπιρρεπὴς πρὸς τὴν ποίησιν, οὕτω καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἠδύνατο νὰ ἦ πεπροικισμένος ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ τούτου χαρίσματος· διότι ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων διέχων πάντη πολεμικῶς πρὸς τὰ περὶ οὐκ ἔθνη ἀνιχνεύετο νὰ ἐξυμνῇ τὰς πράξεις καὶ τοὺς ἀθλοῦς τῶν ἀρχηγῶν αὐτοῦ. Ἐὰν δὲ μάλιστα ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν καὶ αἱ φυσικαὶ καλλοναὶ τῆς χώρας τοῦ ἔθνους τούτου καὶ ὁ ἐν γένει χαρακτῆρ αὐτοῦ ὡς ἀσιατικοῦ λαοῦ, τότε οὐδεμίαν, νομίζομεν, ὑπολείπεται ἀμβροβία ὅτι καὶ ὁ ἀρμενικὸς λαὸς λίαν ἔνωρις ἐθεράπευσε πάντα τὰ εἶδη τῆς δημοτικῆς ποιήσεως. Δυστυχῶς δὲν ἠνόησεν αὐτῷ ὡς πρὸς τοῦτο καὶ ὁ χρόνος τὸ μὲν ἕνεκα τῆς ἀπωλείας τῶν σχετικῶν μνημείων, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας ἐλλείψεως ἰδίου ἀλαφροῦ· ὅθεν γινώσκονται τεμάρχια τινὰ μόνον ἀρχαιοτάτων δημοτικῶν ἄσμάτων, ὧν ἡ διάσωσις ὀφείλεται εἰς συγγραφὰ τῆς Ε' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, εἰς Μωυσέα τὸν Χωρηνοῦ. Τινὲς τῶν ἀρμενίων φιλολόγων τῆς σήμερον ὑποτιθέασιν ὅτι τὰ περισωθέντα ταῦτα τεμάρχια ἀνήκουσιν εἰς μεγάλην τινὰ ἐποποιίαν, ἥτις ἤρξανε πλουτιζομένη κατὰ καιροὺς ὑπ' ἄσμάτων ὑμνούντων τ' ἀνδραγαθήματα διαφόρων ἡγεμόνων· ἡ νῦν ὅμως κατὰστασις τῶν ἀρμενικῶν σπουδῶν ἀδυνατεῖ νὰ ἀποδείξῃ ἔκν ποτε τὰ ἄσματα ταῦτα περισυλλεγέντα ἐγράφησαν ἐν βιβλίῳ πρὸ τοῦ Ε' αἰῶνος τῆς ἡμετέρας χρονολογίας· ἄλλως τε βεβαιούμεθα παρὰ τοῦ Χωρηνοῦ, ὅτι πάντα ταῦτα διεσώζοντο ἐκ παραδόσεως, ζήτημα δὲ εἶνε καθ' ἡμᾶς ἔκν, ὡς ἔχουσι νῦν, παριστώσιν ἀκριβῶς καὶ τὸν γλωσσικὸν τύπον τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐποιήθησαν. Ὅτι δὲ ἦτο δυνατόν νὰ περισωθῶσιν ἐκ παραδόσεως λίαν ἀρχαίας ἐποχῆς δημοτικὰ ἄσματα, μαρτυρεῖ περιεργὸς τις ἀνέκδοτος ἐπιστολὴ τοῦ κατὰ τὴν ΙΑ' ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσαντος ἀρμενίου φιλολόγου Γρηγορίου τοῦ Μαγίστρου, ἐν ἣ, κατὰ τοὺς ἀναγνόντας αὐτήν, φέρεται στροφή ἀρχαίου ποιήματος τῆς βασι-

λείας Ἀρταξίου τοῦ Πάρθου¹, ὅπερ ἤδετο μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, τὰ ἐλάχιστα ταῦτα λείψανα τῆς ἀρμενικῆς ποιήσεως ἔτυχον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις σπουδαίας ἐρεύνης παρὰ τοῦ ἐν Μόσχῃ Ἐμίν², παρὰ τοῦ ἐν Βιέννῃ Κατερτζεάν³ καὶ παρὰ τοῦ ἐν Βενετίῃ Καρεκίν⁴· ὁ δὲ γαλλοῦς Dalaurier δις ἐξήτασε ταῦτα μεταφράζων καὶ ἀναλύων τὴν εἰδικὴν περὶ ἀρμενικῆς ποιήσεως συγγραφὴν τοῦ Ἐμίν⁵.

Ἡ μελέτη τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου βιβλίου τοῦ Μωυσέως Χωρηνοῦ ἀποτυποῖ ἐν τῷ νῦν τοῦ ἀναγνώστου τὴν ἀναμφισβήτητον ἰδέαν ὅτι πρὸ τῆς χριστιανικῆς χρονολογίας ὑπῆρξε ποιητικὸς τε καὶ μυθολογικὸς κύκλος εὐρύτατος, ἀρχόμενος ἀπὸ ἀμνημονεῦτων χρόνων καὶ διήκουσιν ἄχρις αὐτῶν τῶν ἡμερῶν τοῦ Χωρηνοῦ. Αἱ πρὸς τοῦτο δὲ μαρτυρίαι μόνον παρὰ τῷ συγγραφῆ τούτῳ εὐρίσκονται. Καὶ ὅτι μὲν παραδόσεις καὶ μυθεύματα ἐκ παλαιῶν χρόνων ἐσώζοντο ἐν Ἀρμενίᾳ μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ φαίνεται λίαν πιστευτόν· διότι ἡ χώρα αὕτη διετέλεσεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας κέντρον συναντήσεων καὶ συγχρούσεων πάντων σχεδὸν τῶν ἀσιατικῶν λαῶν, τουρανίων, ἀρίων, ἢ σημιτῶν, οἵτινες κατέλιπον ἐν αὐτῇ ἀναμφισβότως σημαντικὰ τῆς διαθίσεως αὐτῶν ἔχνη, ἅτινα μνημονεῦόμενα ὑπὸ τῶν διηγημάτων τῶν κατοίκων καθιστῶντο κατ' ὀλίγον μυθεύματα ὅλως ἀρμενικὰ. Ὁ Χωρηνοῦς ἐναπεταμίευσεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ σὺν ἄλλοις παραδόξοτάτας τινὰς περὶ πάντων παλαιῶν τῆς Ἀρμενίας βασιλέων διηγήσεις, αἵτινες, κατὰ τὰς μαρτυρίας τοῦ ἰδίου, εἰσὶν ἢ πεζῶν παραδόσεων ἢ ἐκτεταμένων ἄσμάτων λείψανα. Ὁ τρόπος ὅμως τῆς διηγήσεως αὐτοῦ παρακωλύει ἡμᾶς εἰς τὸ

1) Τῆς ἐπιστολῆς ταύτης τὸ περιεχόμενον ἐγνώσθη ἡμῖν τὸ πρῶτον ἐκ τῆς συγγραφῆς τοῦ Ἰωσήφ Κατερτζεάν (*Գործըրծեան, Հայոց մատենագրութիւն պատմութիւնը, Վիլնիւ, 1851, σ. 21 x. ε.*)—Πρβλ. [*Գործըրծի, պատմ. Հայ. գրութեանը Վիլնիւի, 1865, τόμ. Α', σ. 47.*—V. Langlois, *Journal asiatique*, 1869, σ. 53. ἀριθμὸς ἐπιστ. 48.

2) *Մկրտիչ Եմին, Վերջ հայոց Հայաստանի Մտնիւ, 1850.*

3) *Գործըրծեան. Հայոց մատենագրութիւն պատմութիւնը, Վիլնիւ, 1851.*

4) *Պատմութիւն Հայերէն գրութիւն, τόμ. Α', σ. 45—61.*

5) *Journal asiatique*, 1832, σ. 7.—*Revue des Deux Mondes*, 1852, τ. ΙΔ' σ. 224 x. ε.

νά παράσχωμεν πλήρη πίστιν εἰς τὴν αὐθεντικότητα μερῶν τινῶν τῶν εἰρημένων διηγημάτων καὶ παραδόσεων διὰ πολλοὺς μὲν λόγους· ἀλλὰ κυρίως διότι ἡ πηγὴ ἐξ ἧς ἤρυστο αὐτὰς ὁ ἱστορικὸς τυγχάνει εἰσέτι ὑποπτος, ἀπόκρυφος, καί, ὡς τινες λέγουσι, χάλκευμα μεταγενέστερον· διότι τὸ ἔργον τοῦ σύρου Μάρ 'Αβᾶ Κατίνα, εἰς ᾧ στηρίζεται ὁ Χωρηνός, φαίνεται ἔργον μᾶλλον τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς. Ἀκολουθοῦντες ὁμοῦ τὸν εἰρμόν τῆς μυθολογικῆς περιόδου τῶν Ἀρμενίων παρατηροῦμεν ἐν πρώτοις ὅτι ὁ Χωρηνός ἀρύεται ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Σύρου συγγραφέως πάσας τὰς περὶ ἀρμενικῆς ἀρχαιότητος πληροφορίας αὐτοῦ. Οὕτως ἀναφέρων τὰ κατὰ τὸν γενάρχην Χαίκ (Հայկ), ὃν ποιεῖται υἱὸν τοῦ ἐν τῇ Γενέσει (I, 3) μνημονευομένου Θοργομά (Թորգոմայ), προστίθεται ὅτι τὰ κατὰ τὸν ἥρωα τούτου πιστοποιοῦνται καὶ ἐκ τῶν παλαιῶν ἀγράφων διηγήσεων (գրյաց անգիր). Ταύτας ὁμοῦ παρασιωπᾷ παντελῶς. Ἐπειδὴ δὲ ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων οἱ Ἀρμένιοι καλοῦσιν ἑαυτοὺς Χαίκ, τὸ δὲ ἐνικὸν Χάι (Հայ) ἐπώνυμον ὃν ἐθνικὸν ἐκπροσωπεῖ, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν ἡμέτερον *Ε.λ.ληνα*, πρόσωπον μυθικὸν περὶ οὗ πλείστ' ὅσα παρεδίδοντο, ἐπιτεταί ὅτι καὶ αἱ περὶ τούτου διηγήσεις, ἃς ὑπαινίττεται ὁ Χωρηνός, θὰ ἦσαν αὐταὶ μόναι αἱ ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Μάρ 'Αβᾶ ἀποταμιευθεῖσαι¹. Κατωτέρω δὲ ἀναφέρων ὁ Χωρηνός τὰ κατὰ τὸν Ἀρμενᾶκ (Արմենակ) υἱὸν τοῦ Χαίκ γεννηθέντα ἐν Βαβυλωνί παρατιθῆσι διαφόρους παραδόσεις ἐν αἷς καὶ τὴν περὶ τοῦ υἱοῦ τούτου Σάρα (Շարայ), παρ' οὗ ἐλέγετο ὅτι ἐκλήθη ἡ χώρα Σιράκ (Շիրակ), ἡ παρὰ Πτολεμαίῳ Σιρακηνή², τοῦθ' ὅπερ διασαφεῖ τὴν ἐπὶ Χωρηνοῦ συνήθη παρὰ τοῖς χωρικοῖς προομιάν (Թէ քն Շարայի րիկի և, Մեր Շիրակայ ամբարքն շին)³· ἔχουσαν ὡδε· *Εἰ σὺ ἔχεις τὸν φάρυγγα τοῦ Σάρα, ἐλλείπουσιν ὁμοῦ ἡμῖν οἱ τῆς Σιρακηνῆς σιτοβολῶνες*. Ἐλέγετο δὲ αὕτη, διότι ἐμυθεῖτο ὅτι ὁ Σάρας πολυφάγος ὢν ἀπεστάλη παρὰ τοῦ πατρὸς μετὰ πολλῶν ἀκολουθῶν εἰς πεδιᾶδα εὐφορωτάτην, ἧτις καλουμένη

'Αραγάτζ (Արագած) μετεκλήθη ἀπ' αὐτοῦ Σιράκ.

Περιεργότατον δ' ἐν τῇ μυθικῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀρμενίας εἶνε ὅτι ὁ Χωρηνός ἀναφέρει φιλοσόφου τινὸς Ἕλληνοσ Ὀλυμπιόδωρου καλουμένου χωρίον, ἐν ᾧ γίγνεται λόγος περὶ τοῦ ἐν καιρῷ τοῦ παγκοσμίου κατακλυσμοῦ πλοῦ τοῦ Ξισοῦθρου. Τὸ χωρίον τοῦτο προστίθεται ὅτι μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἀπόβασιν τοῦ Ξισοῦθρου ἀπεστάλη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σῆμ πρὸς ἐξέτασιν τῆς χώρας καὶ ὅτι ὀνοματίσας μέρη τινὰ αὐτῆς ἀφίκετο πρὸς τὰ ὄρια τῆς Βακτριανῆς. Ἐπιλέγει δὲ ὁ Ὀλυμπιόδωρος ὅτι τῶν παραδόσεων τούτων οἱ ἀρχαῖοι τοῦ Ἀράμ ἀπόγονοι (οἱ κατὰ Χωρηνὸν Ἀρμένιοι) συνεχέστατ' ἀνεμνήσκοντο δι' ἄσμάτων, ἅτινα χορεύοντες ἐψάλλον διὰ τοῦ μουσικοῦ ὄργανου *βαμβίην* (բամբիւն=βάρβιτος, κρέμβαλον)¹. Καὶ δὲν ἀμφιβάλλομεν μὲν περὶ τῆς πιστότητος τούτων, ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι τὸ παρὰ Χωρηνῷ χωρίον τοῦ Ἕλληνοσ Ὀλυμπιόδωρου ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς τοὺς Ἀραμαίους, οἵτινες ἐν χρόνοις μεταγενεστέροις πολλὰς τοιαύτας παραδόσεις ἐπλασαν διὰ τῆς διαδόσεως τῆς μωσαϊκῆς Γενέσεως, εἰς ἣν ἕκαστον ἀσιατικὸν ἔθνος χριστιανίσαν προσεπάθει ν' ἀναγάγῃ τὴν ἀρχαιότητα αὐτοῦ. Αἱ περὶ κατακλυσμοῦ παραδόσεις, κοιναὶ οὖσαι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις σημιτικοῖς λαοῖς, εἰσὶ μὲν ἀρχαιοτάται, ἀλλὰ πηγάζουσιν ἐκ τῶν συρο-χαλδαϊκῶν παραδόσεων, αἵτινες φαίνεται ὅτι μόλις περὶ τὸν τρίτον αἰῶνα πρὸ Χρ. ἐγενικεύθησαν ἐν τε Ἀρμενίᾳ καὶ Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἄλλαχού. Ἡ ἐν τῇ Γενέσει παράδοσις τῆς κιβωτοῦ τοῦ Νῶε² ἀπεδείχθη νῦν ἀρχαιοτάτη διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς περὶ κατακλυσμοῦ βαβυλωνιακῆς ἐποποιίας, ἐν ἣ ἀναγινώσκομεν ὅτι ἡ κιβωτὸς ἔστη ἐπὶ τοῦ ὄρους Νιζίρ³. Τὸ ὄνομα ὁμοῦ τοῦ ἐν αὐτῇ δρώντος προσώπου δὲν ἀνεγνώσθη εἰσέτι, τῶν συλλαβικῶν τούτου στοιχείων οὐδεμίαν φωνητικὴν ἐνάρθρωσιν ἐπιδειχόμενων· καὶ τούτου ἕνεκα ἀντικατέστησαν αὐτὸ διὰ τοῦ Ξισοῦθρου, εἰς ὃν ἀποδίδωσιν ὁ Βηρωσσὸς τὰ περὶ κατακλυσμοῦ παραδιδόμενα. Κατὰ τοὺς ἐπιτομείς δὲ αὐτοῦ Ἀλέξανδρον τὸν Πολυστορα καὶ τὸν Ἀβυθηνὸν ἔθετο καὶ ὁ Βηρωσσὸς τὴν στάσιν τῆς κιβωτοῦ ἐν

1) *Մ. Խոր. արամեյի բռն*, βιβλ. *Ա*, κεφ. *Ճ* καὶ *Ճա*. Ὁ Χαίκ ἐκλαμβάνομενος ὡς πρόσωπον ἱστορικὸν παρὰ τῶν ἀρμενίων ἱστορικῶν χρονολογεῖται τῷ 2107 ἔτει π. Χρ.

2) Ἰδε Πτολεμ. *V*, 13, 9.

3) Ἰδε *Մ. Խոր.* βιβλ. *ա*, κεφ. *Ճբ*, σ. 27 (ἐκδ. *Венет.* 1865).

1) *Մ. Խոր.* βιβλ. *Ա*, κεφ. *դ*, σ. 17. Ὑποτίθεται ὅτι ὁ Ὀλυμπιόδωρος οὗτος εἶνε ὁ ἐκ Θηβῶν τῆς Αἰγύπτου ἱστορικὸς. Langlois, collection I, σ. 388 ἐν ὅψει.

2) *Н'*, 4, ἐκδ. Tisch.

3) *J. Ménant, Babylone et la Chaldée*, σ. 27.

*Αρμενίχ, ἔνθα ἔλεγεν ὅτι καὶ τμημα αὐτῆς ἐσώζετο ἔτι ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ἐν τοῖς Καρδουαίων ὄρεσιν· οἱ δὲ κάτοικοι συνειθίζον, ὡσπερ καὶ οἱ ξένοι, ἀπὸ τοῦ πλοίου ἀκομίζειν ἀποξύνοντες ἀσφαλτον, χρᾶσθαι δὲ αὐτῇ πρὸς τοὺς ἀποτροπιασμούς¹. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν κατὰ τὸν κατακλυσμόν· ὅτι δὲ καὶ αἱ περὶ αὐτοῦ παραδόσεις ἤδοντο κατὰ τὸν παρὰ Χωρηνώφ Ὀλυμπιόδωρον ἐν χοροῖς, εἶνε ἡκιστα πιθανόν, διότι καὶ αὐτὸς ὁ ἀρμένιος ἱστορικός ὁμολογεῖ τέλος ὅτι ὀλίγον μέλει αὐτῷ εἰ ταυτὰ εἰσιν ἀληθῆ ἢ ψευδῆ².

Καὶ ὁμοίως ἐν ἄλλαις περιστάσει γραφῶν ὁ Χωρηνὸς τὴν ἀρχαιοτάτην ἱστορίαν τῆς Ἀρμενίας προσφεύγει εἰς τὰς τοιαύτας παραδόσεις, αἰτινες, λέγει, περισυλλεγεῖσαι ἐνωρίς ἐν βιβλίοις διετηροῦντο ἐν μεγάροις καὶ ἐν ἱεροῖς ἰδρύμασι· διὸ καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ μεμφομένος τῶν προγόνων ἐπ' ἀμαθίᾳ κρίνει ἀξίους ἐπαίνων μόνον τοὺς ἐκ τῶν βασιλέων μεταδόντας εἰς τὴν γραπτὴν ἱστορίαν τὰς ἐαυτῶν πράξεις διὰ διηγήσεων καὶ ἱστοριῶν³. Φαίνεται δὲ συγκαταλέγων τούτοις τὸν Ἀράμ ἢ Ἀραμον, ὅστις κατὰ τὸν Ἰώσηπον εἶνε γενάρχης τῆς σημιτικῆς φυλῆς τῶν Ἀραμαίων⁴,

πέμπτος ὢν τοῦ Σῆμ υἱός, ὃν πλάσσει ὁ Χωρηνὸς κατὰ τὸν σύρον Κατίναν γόνον τοῦ Χάρμα (Հարմայ) καὶ βασιλέα τῆς Ἀρμενίας¹. Ἐκ τούτου δὲ, προστίθῃσιν, οἱ τε Ἕλληνες καὶ Πέρσαι καὶ Σύροι ἐκέλευσαν τοὺς Χαῖκ Ἀρμενίους². Διηγείται δὲ συγχρόνως τοῦ βασιλέως τούτου ποιικίλας ἀνδραγαθίας, ὧν ἡ περιγραφὴ εἶνε ποιητικωτάτη. Αἱ περὶ αὐτοῦ παραδόσεις, ὡς εὔρηται παρὰ Κατίνᾳ, εἶναι ὄλως πρωτότυποι· διότι οὐδὲ λεπτοτάτην αὐτῶν ἡχῶ ἀνευρίσκομεν παρ' ἄλλοις συγγραφεῦσιν, Ἕλλησι, Ῥωμαίοις καὶ Ἀσιαταῖς. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Χωρηνὸς γινώσκων τοῦτο καλῶς ἐρωτᾷ: τίνας ἕνεκα δὲν ἀνεγρέψαν τὰ κατὰ τὸν Ἀράμ ἐν τοῖς βασιλικῶν καὶ ἱεροῖς βιβλίοις; ἀλλὰ προλαμβάνων ἀμέσως τὴν κρίσιν τῶν ἀναγνωστῶν συνίστησιν αὐτοῖς μηδαμῶς ν' ἀμφιβάλωσι περὶ τούτων (մի որ քնիք այս երկարացեալ արարեալստեանք): διότι λέγει ὁ μὲν Ἀράμ ἦν προγενέστερος τοῦ Νίνου, οἱ δὲ σύγχρονοι αὐτοῦ οὐδ' ὄλως ἠσυχολοῦντο περὶ τὰ τοιαῦτα, ἔτι δὲ μᾶλλον οὐδὲ τὰ ξένα ἔθνη ἐνδιεφέροντο εἰς τὸ ν' ἀσχοληθῶσι περὶ ξένους λαοὺς καὶ ἀπομακρυσμένας χώρας πρὸς συλλογὴν τῶν περὶ αὐτῶν ἀρχαίων παραδόσεων καὶ διηγημάτων ἐν βασιλικῶν βιβλίοις καὶ ἱεροῖς. Ὁμολογεῖ ἄρα ὁ Χωρηνὸς ὅτι τὰ κατὰ τὸν Ἀράμ ἀνεῦρε μόνον παρὰ Κατίνᾳ, ὅστις πάλιν συνειρημολόγησεν αὐτὰ ἐξ ἀσμάτων τυχαίων τινῶν καὶ ἀσημάντων ποιητῶν διατηρουμένων ἐν τοῖς βασιλικῶν ἀρχείοις (ի զհւանի արքանեաց): προστίθῃσιν δ' ὁ αὐτὸς κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ σύρου Κατίνᾳ ὅτι Νίνος ὁ κατακτητὴς τῆς Ἀρμενίας ἐγώστης ὢν καὶ θέλων μόνος αὐτὸς ν' ἀναφῆρηται ἐν τῇ ἱστορίᾳ κατέκαυσεν οὐ μόνον πλείστα τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων ἀρχεῖα, ἐν οἷς περιελαμβάνοντο τ' ἀνδραγαθήματα διαφόρων προσώπων, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, ἀξίων οὕτως ἵνα τοῦ λοιποῦ ἡ ἱστορία μόνον περὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ πραγματεύεται³.

Ἐκ τῶν προειρημένων μαρτυρεῖται, νομίζομεν, ἐπαρκῶς ὅτι ὁ Χωρηνὸς προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὑπαρξίν φιλολογικῶς τινος ὄργανου

1) Οὕτω καὶ οἱ μεταγενέστεροι ἀρμένιοι ἱστορικοὶ τάξαντες αὐτὸν τῷ 1827 ἔτει π. Χρ.

2) *U. hmr.* βιβλ. *U.*, κεφ. *ՏԲ*, καὶ *ՏԳ*. — Ὁ Στράβων (I A', 14, 432) ἀναφέρει ὅτι οἱ Ἀρμένιοι κατήγοντο ἐξ Ἀρμένου τοῦ ἐξ Ἀρμενίου, πόλεως θετταλικῆς, ἣ ἔκειτο μεταξὺ Φερῶν καὶ Λαρίσσης. Πρβλ. *Justini histor.* XLII, 2.

3) *U. hmr.* βιβλ. *U.*, κεφ. *ՏԳ*, σ. 33.

1. Müller, Fr. hist. Graec. II, σ. 504-2, fr. 7. — Ἰωσήπου C. Apion. A', 18'. «Οὗτος τοίνυν ὁ Βηρωσδὸς ταῖς ἀρχαιοτάταις ἐπακολουθῶν ἀναγραφαῖς περὶ τε τοῦ γενομένου κατακλυσμοῦ καὶ τῆς ἐν αὐτῷ φθορᾶς τῶν ἀνθρώπων, καθάπερ Μωῦσῆς οὕτως ἰστόρηκε» καὶ περὶ τῆς λάρνακος, ἐν ἣ Νῶχος ὁ τοῦ γένους ἡμῶν ἀρχηγὸς διεσώθη, προσερχθείσης αὐτῆς ταῖς ἀκρωρείαις τῶν Ἀρμενίων ὄρων». Πρβλ. Fr. hist. II, σ. 506, fr. 14. Διηγημά τι περὶ τοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἀραράτ ξύλου τῆς κίβωτοῦ περιγράφει Φαῦστος ὁ Βυζάντιος. *Φωϋστωπυρ βιβλιωθήκη τῆς ἡμισημῆς βιβλ. Ζωγης*. *Ἰ. ἡ βιβλιωθήκη*, 1832, σ. 22 x. ἐ.

2) *U. hmr.* βιβλ. *U.*, κεφ. *Չ*, σ. 17: «Եւ այսքանի զրոյցք սուտ եւ կամ թէ արարեալս լիւար, յեղ չէ ինչ փոյթ». — Τὰς λέξεις *զէպ* καὶ *սուտ* μεταφράσαμεν εἰς διηγήσεις καὶ ἱστορίας. Ὁ Ἐμλν (Ἰδε τῆς διατριβῆς αὐτοῦ *զէպ* *Հրոյն* *Հայաստանի* σ. 7) τὴν λέξιν *զէպ* ἐρμηνεύει εἰς ἔπος, ἐποποιίαν, ἣ ποίημα ἱστορικόν. Ἄλλ' ὡς παρατηρεῖ ὁ Du-laurier (*Journal asiat.* 1852, σ. 7) ἡ λέξις αὕτη ἐρμηνεύεται ὀρθότερον εἰς διήγημα ἢ σύνθεσιν πεζῆν· ὁ Janglois (*Collection* II, σ. 55) ἐρμηνεύει ἀμφοτέρας τὰς λέξεις εἰς *poésies traditionnelles et annales*.

3) *U. hmr.* βιβλ. *U.*, κεφ. *Չ*, σ. 6.

4) Ἰωσήφ. I, 6, 4. Τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ μένηται ἡ Γένεσις ἐν I', 22, 3.

ἐν Ἀρμενίᾳ εἰς χρόνους ἀρχαιοτάτους· τὰ λεγόμενα ὁμῶς αὐτοῦ μένουσιν εἰσέτι ὅλως ἀναπόδεικτα· καὶ ἐὰν πρὸς στιγμὴν δώσωμεν πίστιν εἰς τὰ διηγήματα ταῦτα, ὀφείλομεν ἴσως, μεταβαλόντες ὀνόματα καὶ χώρας, νὰ ἐφαρμόσωμεν ταῦτα εἰς λαοὺς τῆς Συρίας καὶ μάλιστα τῆς Ἀσσυρίας, παρ' οἷς, ὡς ἐκ τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγράφων ἀπεδείχθη, ὑπῆρχεν ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων ἡ συνήθεια τοῦ νὰ σημειῶσι καὶ καταγράψωσιν ἐν ἱεροῖς ἰδρύμασι τὰς πράξεις καὶ τ' ἀνδραγαθήματα τῶν βασιλέων αὐτῶν. Οὐχ ἤττον ὁ Χωρηνὸς ἐξακολουθῶν τὰς περὶ ἀρχαιοτάτης ἀρμενικῆς ἱστορίας ἐρεύνας αὐτοῦ, φέρει εἰς μαρτυρίαν καὶ ἐτέρας ὁμοίας παραδόσεις εἰλημμένες, ὡς λέγει, ἐξ ἀρχαίων. Οὕτως ὁμιλῶν περὶ Παρουῖρ (*Parurir*), βασιλέως τῆς Ἀρμενίας, ἀνεξαρτήτου γενομένου ἀπὸ τοῦ κράτους τῆς Ἀσσυρίας (τῷ 768 κατὰ τὸν Γουατσεάν), καὶ ἀναμιμνησκόμενος ἐκ δευτέρου τῆς κατὰ τῶν προγόνων μορφῆς αὐτοῦ, ὅτι δηλαδὴ τότε οὐδόλως ἠσχολοῦντο περὶ τὰς ἐπιστήμας, ὁμολογεῖ τέλος ὅτι ἤρυστο τὰ κατὰ τὸν βασιλέα τοῦτον ἐκ τῶν πλαιῶν βασιλικῶν ἀρχαίων τῶν Χαλδαίων, τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Περσῶν, ἐν οἷς γίνεταί μνεῖα τῶν τε ὀνομάτων καὶ τῶν πράξεων τῶν προγόνων αὐτοῦ ὡς διοικητῶν ἐντεταλμένων ὑπὸ τῶν βασιλέων τῶν χωρῶν ἐκείνων. Πράγματι δὲ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὑπῆρχον παρὰ τοῖς ἀσιατικοῖς λαοῖς τοιαῦτα ἀρχαία, ὡς γινώσκωμεν ἤδη ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ Πολυίστορος περὶ Βηρωσσοῦ¹, ἐκ τῆς Ἑσθῆρ (X, 1) τῆς II. Διαθήκης, ἐκ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου ὁμιλοῦντος περὶ Κτησίου² καὶ ἀλλαχόθεν. Ἄλλ' ἄρα γε τὰ τε περὶ Παρουῖρ καὶ ἄλλων ἀρμενίων βασιλέων παραδιδόμενα παρὰ Χωρηνῶ εἰσὶν ἀκριβῆ καὶ ἐπομένως ἀναμφισβήτητα ἱστορικὰ γεγονότα; Δυστυχῶς ἡ νῦν κατὰστασις τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης ἀδυνατεῖ νὰ βεβαιώσῃ τὰ τοῦ Χωρηνοῦ. Κατὰ τὸν Ménant ὁμῶς καὶ ἄλλους ἀσσυριολόγους³ ὀνόματά τινα τῶν παρὰ Χωρηνῶ βασιλέων εἰσὶ μᾶλλον ὀνόματα πόλεων.

Χροῖαν δὲ ποιητικωτάτην καὶ ὅλως πρωτότυπον ἔχουσιν αἱ παρὰ τῷ συγγραφεὶ τούτῳ ἀρμενικαὶ παραδόσεις περὶ Ἄρα καὶ Σεμιράμιδος, ἧς τινὰς παρατρέχομεν ὡς ἀναλυθείσας

ἤδη ἀρκούντως ὑπὸ Dulaurier¹ καὶ Lenormani².

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς ἐν συνόψει περὶ τῆς μυθολογικῆς ταύτης περιόδου τῆς ἀρμενικῆς φιλολογίας, ἧτις καθ' ὅλας τὰς ἐποφείας αὐτῆς ἀνάγεται εἰς τὴν ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν τῆς χώρας ταύτης, καθ' ἧς γνώσεις εἶχεν ὁ Χωρηνός. Εἶνε δὲ ἀληθὲς ὅτι, κατὰ τὰς ἀσσυριολογικὰς μελέτας, ἡ περίοδος αὕτη τῶν ἀρμενικῶν χωρῶν δαίκνουσιν ἐποχὴν ἀγῶνων καὶ συγκρούσεων μεταξὺ τῶν ἰθαγενῶν καὶ τῶν Ἀσσυρίων, τῶν μὲν ἀενάως ἐργαζομένων πρὸς ἐντελῆ πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν, τῶν δὲ πρὸς πλήρη ἐξασφάλισιν συνόρων καὶ χωρῶν λίαν προσοδοφόρων εἰς τὸ ἀσσυριακὸν κράτος· οὐ καταλυθέντος, ἢ Ἀρμενία ὑπετάγη ὀλοσχερῶς τοῖς Μήδοις, οἵτινες ὁμῶς ἐπέτρεψαν τοῖς κατοικοῖς νὰ διατηρῶσιν ἰδίαν δυναστείαν ὑπόφορον καὶ ὑπεύθυνον. Ἡ δυναστεία αὕτη, ἧς ἡ καταγωγὴ ἀγνοεῖται ὑπὸ τε τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων, ἔχει κατὰ τὸν Χωρηνὸν τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐκ τοῦ Χαίκ, οὗ τινος πάντες οἱ μέχρι τῆς μηδικῆς κατακτήσεως διάδοχοι συμποσοῦνται εἰς τεσσαρῶντα καὶ δύο, ὧν τελευταῖος ἦν ὁ προμνησθεὶς Παρουῖρ (τῷ 768 ἔτει), ὁ κατὰ τὸν Χωρηνὸν συνενωθεὶς μετὰ τοῦ πατρὸς Κτησίῃ καὶ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ (βιβλ. Β', 24) ἀναφερομένου Ἀρβάκη πρὸς κατὰλυσιν τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους³.

Ἄλλὰ τὸν μὲν βασιλέα Παρουῖρ καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ἀγνοεῖ παντελῶς ἡ αὐθεντικὴ ἱστορία τῆς ἀρχαιότητος, τὸ δὲ ἀρμενικὸν ἔθνος κατὰ τὴν μηδικὴν κυριαρχίαν ἀσημύτατον καὶ σχεδὸν ἀγνωστον ὄν, ἤρξατο ἤδη νὰ ἐξαπλωθῆ ἐφ' ὅλων τῶν χωρῶν ἐκείνων, ἐν αἷς ἐπὶ τῆς προηγουμένης ἀσσυριακῆς κυριαρχίας ὑπῆρχον ταῦτοχρόνως διέφοροι ἡγεμόνες

1) Revue des Deux Mondes, 1852, τόμ. XIV, σ. 244 κ. ἔ.

2) La Legende de Semiramis. Paris, 1872. Πρβλ. Maspéro. hist. ancienne etc. σ. 277 κ. ἔ.

3) Τὸν Ἀρβάκην ὀνομάζει ὁ Χωρηνὸς Βαρβάκην (*Barbakhen*). Ἐν οἷς δὲ λέγει ὅτι τὰ κατὰ τὸν Παρουῖρ ἄλλως ἀναφέρονται παρὰ τοῖς ἱστορικοῖς (βιβλ. II, κεφ. I^ο), φαίνεται ὅτι εἶχεν ἐνταῦθα ὑπ' ὄψιν τὸν Κτησίαν, Διοδώρον, Ἀθήναιον καὶ εἰ τινα ἄλλον, ὧν τὰς διηγήσεις ζητεῖ ν' ἀναπληρώσῃ διὰ τοῦ ἄλλως ἀγνώστου ἡμῖν ἀρμενίου βασιλέως Παρουῖρ, ὃς τινὲς ὁ Χωρηνὸς ἀποδίδωσι τὴν σύνταξιν τεσσαρῶν βιβλίων. Τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ μνεῖα γίνεταί ἐν τῇ ἀρμενικῇ μεταφράσει τοῦ Ἱερμίου, κεφ. NA', 27.

1) Müller, Fr. hist. Græc. II, σ. 496.

2) Βιβλ. Β', 32, 4 Didot.

3) J. Ménant, Annales des rois d'Assyrie, σ. 10.

βασιλεύοντες ἐν Ἀραράτ (Οὐράρτι), Ναϊρί, Βάν (Βιάντσα) καὶ ἄλλοις διαμερίσμασι τῆς νῦν Ἀρμενίας κατοικοῦμένοις ὑπὸ μιᾶς καὶ μόνης φυλῆς συγγενεούσης πρὸς τὰ καυκάσια ἔθνη¹. Κέντρον ὅμως τῆς ἐθνότητος αὐτοῦ ἦν φαίνεται ἀνεκάθεν τὸ Ἀραράτ, καὶ μάλιστα τὸ ΝΔ αὐτοῦ μέρος, ὅπουθεν ἤρξατο νὰ ἐξαπλώται καὶ ν' ἀντικαθιστᾷ τὰ λοιπὰ περὶ οὐκὰ φυλὰ. διότι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑκτοῦ αἰῶνος, κυριαρχούντων τῶν Ἀχαιμενιδῶν, ἡ χώρα αὕτη ἦν τῆς τρισκαίδεκάτης σατραπείας μέρος, ὅπερ ἐν τοῖς ἐπιστήμοις ἐπὶ λίθων σφηνοειδέσιν ἐγγράφοις ἐκαλεῖτο Ἀρμινά, ἐν δὲ τῇ σκυθικῇ αὐτῶν μεταφράσει Ἀρμινυά (Harminya), ἐν δὲ τῇ ἄσσυριακῇ Οὐραάστα(του), Οὐραάρτι ἢ καὶ Ἀραάρτι². Ἀπὸ τοῦ Ζ' λοιπὸν καὶ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος οἱ κυρίως Ἀρμένιοι ἐγένοντο πλέον κύριοι τῶν περὶ τὰς χωρῶν, ἐν αἷς βραδύτερον, κυριαρχούντων τῶν Περσῶν, μετεβλήθησαν κατὰ τὴν φυσιογνωμίαν καὶ τὴν γλῶσσαν εἰς ἔθνος σχεδὸν ἡρακινόν, οἷόν ἐστι τὸ νῦν ἄρμενικόν³. Μοναρχοῦντος τοῦ μεγάλου Κύρου, ἡ Ἀρμενία ἀπετέλει ὑποτελεῖς βασιλεῖον, ὅπερ ὑπεχρεοῦτο νὰ παρέχη ἐν πάσῃ περιστάσει τῇ Περσικῇ στρατὸν καὶ δασμὸν⁴. Τὸ σύστημα δὲ τοῦτο ἤρξατο ἀπὸ τοῦ Ἀστυάγου, παρ' οὗ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας κρατηθεὶς εἶχε συνομολογήσει ἀδασμὸν οἷσιν καὶ συστρατεύεσθαι ὅπου ἐπαγγίλοι, καὶ ἐρύματα μὴ ἐξείν⁵. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ αὕτη κατάστασις τῆς χώρας ἀπῆρσεκε τοῖς Ἀρμενίοις· ἔτι δὲ μᾶλλον ἐδεινώθη ἡ κατάστασις αὕτη ὅποτε ἐπὶ Δαρείου ὑπεχρεώθη ἡ Ἀρμενία νὰ διδῇ τῇ περσικῇ μοναρχικῇ τακτικῶν φόρον. Κατὰ τὴν τρίγλωσσον σφινδοειδῆ ἐπιγραφὴν τῆς Βιζιτούν, τοῦ Δαρείου κυριεύσαντος τῆς Βαβυλωνος, ἡ Ἀρμενία σὺν ἄλλαις πολλαῖς χώραις ἐπανέστη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Μήδου τινὸς καλουμένου Φραβάρτου καὶ καταγομένου ἐκ τῆς γενεᾶς Κυαξάρου. Αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ μονάρχης ἰδοὺ πῶς ἐκτίθησι τὰ κατὰ τὴν κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης. «Ἔστειλα λοιπὸν εἰς Ἀρμενίαν ἄνδρα τινὰ

Ἀρμένιον, καλούμενον Δαδαρσῆν (Dadarsès), ἡμέτερον δούλον. Τῷ εἶπον τάδε· Ὑπαγε καὶ ὑπόταξον τὸν ἀντάρτην τοῦτον λαόν, ὅστις οὐχ ὑπακούει μοι. Καὶ ὁ μὲν Δαδαρσῆς ἀνεχώρησε πρὸς ὑποταγὴν τῆς Ἀρμενίας· ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται εἶχον προχωρήσει κατὰ τοῦ Δαδαρσῆ ἔτοιμοι νὰ πολεμήσωσι πρὸς αὐτόν. Ὁ Δαδαρσῆς ἀπεδέξατο τὴν μάχην. Ἐν Ἀρμενίᾳ ὑπάρχει πόλις καλουμένη Ζοῦσα· ἐνταῦθα συνεπλάκησαν. Ὁ Ὀρμούζδ¹ παρέσχε μοι τὴν ἑαυτοῦ βοήθειαν· τῇ προστασίᾳ αὐτοῦ ὁ στρατός μου ἐφόνησε πολὺν ἐχθρικὸν στρατόν. Ἐγένετο δὲ τοῦτο τῇ 8ῃ τοῦ μηνὸς Θουραύρα (Thuravara)². Οἱ ἐπαναστάται ἐξεστράτευσαν τὸ δεύτερον, ἐπέσπευσαν κατὰ τοῦ Δαδαρσῆ προσφέροντες αὐτῷ τὴν μάχην. Ὑπάρχει ἐν Ἀρμενίᾳ φρούριον καλούμενον Τίγρα· ἐνταῦθα συνεπλάκησαν. Ὁ Ὀρμούζδ παρέσχε μοι τὴν βοήθειαν αὐτοῦ. Τῇ προστασίᾳ αὐτοῦ ὁ στρατός μου ἐνίκησε τὸν στρατὸν τῶν ἀνταρτῶν. Ἐγένετο δὲ τοῦτο τῇ 18 τοῦ μηνὸς Θουραύρα. Ὁ μὲν ἐχθρὸς κατέλιπε 520 νεκρούς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ὁ δὲ Δαδαρσῆς 520 αἰχμαλώτους.—Ὁ βασιλεὺς Δαρείος δῆλον ποιεῖ τάδε· Οἱ ἀντάρται ἐξεστράτευσαν τὸ τρίτον κατὰ τοῦ Δαδαρσῆ ἔτοιμοι νὰ πολεμήσωσι πρὸς αὐτόν. Ὑπάρχει ἐν Ἀρμενίᾳ φρούριον ὀνομαζόμενον Οὐχυαμὰ (Uhyama)· ἐνταῦθα συνεπλάκησαν. Ὁ Ὀρμούζδ παρέσχε μοι τὴν ἑαυτοῦ προστασίαν· τῇ ἰσχύϊ τοῦ Ὀρμούζδ ὁ στρατός μου κατέστρεψε πολὺν ἐχθρικὸν στρατόν. Ἐγένετο δὲ τοῦτο τῇ 9 τοῦ μηνὸς Ταίγαρις³. Εἶτα ὁ Δαδαρσῆς περιμένε με ἐν Ἀρμενίᾳ μέχρι τῆς ἐκ Μηδίας ἐπιστροφῆς μου.—Ὁ βασιλεὺς Δαρείος δῆλον ποιεῖ τάδε· Ἔστειλα εἰς Ἀρμενίαν τὸν καλούμενον Vaumisa, ἐμὸν δούλον, καὶ εἶπον αὐτῷ τάδε· «Ὑπαγε, κατὰστρεφον τὸν ἀντάρτην τοῦτον στρατόν, ὅστις οὐχ ὑπακούει μοι». Ὁ Vaumisa ἐξεστράτευσεν πρὸς ὑποταγὴν τῆς Ἀρμενίας. Οἱ ἐπαναστάται ἐβόδιον κατ' αὐτοῦ προσφέροντες αὐτῷ τὴν μάχην. Ὑπάρχει ἐν Ἀσσυρίᾳ πόλις καλουμένη Ἴσσιδου (Issidn)· ἐνταῦθα ἤρξαντο τῆς μάχης. Ὁ Ὀρμούζδ παρέσχε μοι τὴν ἑαυτοῦ βοήθειαν. Τῇ προστασίᾳ τοῦ Ὀρμούζδ ὁ στρατός

1) Maspéro, hist. ancienne, σ. 398.

2) J. Ménant, le syllabaire assyrien, partie 1re, σ. 119.

3) Πρὸς. Fr. Lenormant, hist. anc. de l'Orient, 9 édit. τόμ. Α', σ. 291.

4) Ξενοφῶντος Κύρου Παιδ. Β', 4, ἐνθα λέγει ὁ Κύρος περὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀρμενίας «ἐνὶν δὲ οὗτε τὸ στρατεύματα πέμπει ἡμῖν οὗτε τὸν δασμὸν ἀποδίδωσι».

5) Αὐτόθι.

1) Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Πέρσαις ὁ Ὀρμούζδ παρῆστα τὸ ὑπέρτατον ὄν, θεὸν φωτεινόν, στίλβοντα, μέγιστον καὶ ἀγαθότατον, ὅστις ἐπλασε τὸ πᾶν διὰ τοῦ λόγου. Ἴδε Maspéro, hist. anc. σ. 466.

2) Ἦτοι τῇ 8 Ἀπριλίου τοῦ 520 ἔτους π. Χρ.

3) Ἦτοι τῇ 9 Μαΐου 520.

μου κατέστρεψε πολλούς επαναστάτας (συμ-
ποσομένους εις 2,024). Έγένετο δὲ τοῦτο τῇ
15 ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς Ἀναμακᾶ (δεκεμβρίου,
520).—Ὁ βασιλεὺς Δαρειος δῆλον ποιεῖ τάδε:
Οἱ επαναστάται ἐπορεύθησαν τὸ δεύτερον κατὰ
τοῦ Vaumisa ἐρεθίσοντες αὐτὸν εἰς μάχην.
Ἐπάρχει ἐν Ἀρμενίᾳ ἐπαρχία τις ὀνομαζομένη
Autiyaga· ἐνταῦθα συνεπλάκησαν. Ὁ Ὀρμούζδ
παρέσχε μοι τὴν ἑαυτοῦ βοήθειαν· τῇ προστα-
σίᾳ αὐτοῦ ὁ στρατός μου κατέστρεψε πολλοὺς
ἐχθροὺς (2,048 νεκροὶ καὶ 559 αἰχμάλωτοι).
Έγένετο δὲ τοῦτο ἐν τέλει τοῦ μηνὸς Θουραύρα
(30 ἀπριλίου, 519)¹.

Ἐπὶ τῆς μηδοπερσικῆς ταύτης κυριαρχίας
ἡ Ἀρμενία παρίσταται ὑπὸ τοῦ παρὰ Χωρηνηῶ
Μάρ Ἀβᾶ Κατίνα ὡς χώρα ἀξιοσημειώτος διὰ
τὰ κατὰ τὸν Ἀστυάγην καὶ Τιγράνην (Α'), ἄ-
τινα ὁ ἡμέτερος Ξενοφῶν ἄλλως ἐξέθετο ἐν τῇ
Κύρου Παιδείᾳ. Ἡ ἐποχὴ δὲ αὕτη παρουσιάζεται
καὶ ὡς γενέτειρα δημοτικῆς λυρικῆς ποιήσεως,
τῆς ἀποσπάσματα διέσωσεν ἡμῖν ὁ Χωρηνός. Ἐξι-
στορῶν οὗτος τὰ κατὰ τὸν Τιγράνην (Σηερῶν)
παραδίδωσιν ὅτι ἡ πρώτη σύζυγος τοῦ Ἀστυά-
γους Ἀνοῦς (Uñmē), παρακολουθουμένη ὑπὸ
πολλῶν ἡγεμονίδων, νεανιῶν καὶ πολυαριθμῶν
αἰχμαλώτων συμποσομένων εἰς 10,000, ἐγκα-
τέστη ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν μερῶν τοῦ ὄρους
Ἀραράτ ἄχρι τῆς χώρας Γολθηνῆς. Ὁ μῦθος
οὗτος ἔχει μεγάλην πλοκὴν παρὰ τῶ Χωρηνηῶν
καὶ μολοντί ἀγνοοῦνται εἰσέτι δεύτεραι περὶ
τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ μαρτυρίαι, ἀποδείκνυσι
καθ' ἡμᾶς ὅτι οἱ λόγοι Ἀρμένιοι τῆς Ε' μ. Χ.
ἐκατονταετηρίδος ἀμυδρὰν εἶχον ἰδέαν περὶ τῆς
καταστάσεως τῆς χώρας αὐτῶν ἐπὶ τῆς μο-
ναρχίας τοῦ Ἀστυάγους· διότι ἀπασα ἡ ἐκθεσις
τοῦ μύθου τούτου, βασιζομένη ἐπὶ τῆς Κύρου
Παιδείας καὶ ἄλλων σωζομένων ἴσως τότε σχε-
τικῶν διηγημάτων, ἔτυχε λίαν ἐπιπολαίου ἐξη-
γήσεως συντεινούσης μᾶλλον πρὸς ἐμφύσησιν
φιλοπατρίας ἢ πρὸς εὔρεσιν τῆς ἱστορικῆς ἀ-
ληθείας. Ἄλλως τε ἐκ τῆς συμπαραβολῆς τοῦ
κβ' κεφ. τοῦ Α' βιβλίου μετὰ τοῦ λζ' κεφ. τοῦ
Β' βιβλίου γίγνεται δῆλον ὅτι ὁ μὲν προδασι-
λευσας τοῦ δῆθεν Τιγράνου Α' Ἐρουὰρδ ἦν
ὁ ἀπὸ τοῦ 58-78 ἔτους μ. Χρ. ἀρσακίδης ἡ-
γεμὼν τῆς Ἀρμενίας, ὁ δὲ Τιγρᾶνης Α' αὐτὸς
ἐκεῖνος ὁ ἀληθῶς μέγας Τιγρᾶνης Β' ὁ Ἀρτα-
ξίου ἀπόγονος, ὅστις ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 89-
36 ἔτους π. Χρ. Διὸ καὶ πιθανώτερον φαίνεται

ὅτι τὰ παρὰ Χωρηνηῶν περὶ ποιητικῶν δημοτικῶν
ἀναμνήσεων τῆς ἐποχῆς τοῦ Τιγράνου Α' δέον
ν' ἀποδοθῶσι τῇ ἐποχῇ μεταγενεστέρου ὁμωνύ-
μου αὐτοῦ ἀρσακίδου ἡγεμόνος, ἐκτὸς ἐὰν θεω-
ρήσωμεν ταῦτα συναναμιγέμενα μετ' ἀναλόγων
μεταγενεστέρων ἡρσικῶν παραδόσεων, γνωστῶν
ἡμῖν διὰ τοῦ περσικοῦ Σάχ Ναμέ!. Ὅπως ποτ'
ἀν' ἡ, αἱ περὶ Τιγράνου Α' καὶ τῆς συζύγου τοῦ
Ἀστυάγους διηγήσεις τοῦ Μάρ Ἀβᾶ Κατίνα
πιστοποιοῦνται ὑπὸ τοῦ Χωρηνηοῦ ὧδέ πως:
«Μαρτυροῦσι δέ, λέγει, ταῦτα βεβαίως καὶ τὰ
ἔρρυθμα ἄσματα (Քուիւղեացն Էրդք), ἅτινα
διέσωσαν ἡδυπαθῶς, ὡς ἤκουσα, οἱ κἀτοι-
κοὶ οἰνοφόροι χώρας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Γολθηνῇ
(Փողթն)· ἐν αὐτοῖς καταλέγονται τὰ ὀνόμα-
τα τῶν ἀδομένων Ἀρταξίου τε καὶ τῶν υἱῶν
αὐτοῦ, ἐννοία δὲ ἀλληγορικῇ καὶ οἱ ἀπόγονοι
Ἀστυάγους, δρακοντογενεῖς ἐν αὐτοῖς καλού-
μενοι· τὸ γὰρ Ἀσδακὶδ (Աσδακաւիդ) ἐν τοῖς
ἡμέτεροις ἰδιώμασι δηλοῖ τὸν δράκοντα· ἔτι δὲ
ἀριστον, λέγεται, πρᾶσκειασθῆναι ὑπὸ Ἀρ-
γαυᾶν (Արցաւան) πρὸς τιμὴν Ἀρταξίου καὶ
ὅτι ἐπιβουλὴν ἔστησεν αὐτῷ ἐν τῷ ἱερῷ τῶν
δρακόντων· προτιθεται δὲ ὅτι Ἀρταύαζος ὁ γεν-
ναῖος υἱὸς τοῦ Ἀρταξίου μὴ εὐρῶν χώρον πρὸς
ἴδρυσιν μεγάρου ἐν καιρῷ τῆς θεμελιώσεως τῶν
Ἀρταξῆτων, μετέβη καὶ ἴδρυσεν παρὰ Μήδοις
τὸ Μερακέρτ, ὅπερ κείται ἐν πεδίῳ καλουμένῳ
Ξάρουρα (Շարուրայ)· φασὶ δὲ πάλιν ὅτι καὶ
Σαρθενίκη (Սարթենիկ) ἡ ἡγεμονίς ἐπόθησε
τοῦ φυτοῦ ἀρταχούρ (արտախուր) καὶ τοῦ ἐν
τῷ κήπῳ Ἀργαυᾶν (Արցաւանայ) δενδρυλλίου
εἰτζ (սից)².

Καὶ μέχρι μὲν Τιγράνου Α' ὁ Χωρηνός, οὐ-
δὲν παράδειγμα τῆς ἀρχαίας δημοτικῆς ταύ-
της ἀρμενικῆς ποιήσεως παραθεῖς, ἠρέ-
σθη ἀπλῶς ν' ἀναφέρῃ τὰς τε παραδόσεις καὶ
τὰ ἄσματα ἐν παραφράσει συνοπτικῇ. Ἀλλ' ἀπὸ
τοῦδε παρέχει τοῖς ἀναγνώσταις καὶ τινα ἀ-
ποσπάσματα αὐτῶν συμποσομένα ἀπαντα εἰς
δῶδεκα. Τὸ πρῶτον ἀφορᾷ κατ' αὐτὸν εἰς ἑνα
τῶν τριῶν υἱῶν τοῦ Τιγράνου Α', τὸν Ἰαζύγην
(Իււղաքն = Vahagn), διαδεξάμενον τὸν πατέρα

1) Πρβλ. Dulaurier, Revue des deux Mon-
des, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 246. — J. A. Gatteyras,
L'Arménie et les Arméniens. Paris, 1882,
σ. 21.

2) Ὑ. Ἡνρ. βιβλ. II, κεφ. I. Τὰ ὀνόματα ταῦ-
τα τοῦ τε φυτοῦ καὶ τοῦ δενδρυλλίου μένουσιν εἰσέτι
ἀνεμῆνευτα, οὐδενὸς μέχρι σήμερον δυνηθέντος νὰ
καταβεῖη τὴν πρὸς νεώτερα ὀνόματα ταυτότητα
αὐτῶν ἢ ὁμοιότητα.

1) J. Ménant, les Achéménides et les ins-
criptions de la Perse. Paris, 1872, σ. 100 κ.έ.

κατὰ τοὺς ἀρμενίους ἱστορικοὺς τῷ 520 ἔτει π. Χρ. καὶ βασιλεύσαντα μέχρι τοῦ 494 ἔτους. Εἰς τοῦτον, λέγει ὁ Χωρηνός¹, ἀναφέρουσιν οἱ μῦθοι (*առաքաղիք*) τὰ ἐξῆς, ἀτινά εἰσι ἐνεξέστιχος στροφή δημοτικῆς ποιήματος: «Ὡδινεν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ὠδινε καὶ ἐν πορφύρῃ ἡ θάλασσα· ἀνεφύη δ' ἐκ τῆς θαλάσσης καλαμίσκος ἐπίχρυσος. Ἐκ τοῦ σωλῆνος τοῦ καλαμίσκου καπνὸς ἀνέδιδεν· ἐκ τοῦ σωλῆνος τοῦ καλαμίσκου φλόξ ἀνέδιδε· καὶ ἐκ τῆς φλογὸς παιδίον ἐξωμήθη, ὅπερ πυρίνην εἶχε τὴν κόμην· ἂν δὲ καὶ τὴν ὑπὴνην εἶχε φλογώδη, οἱ ὀφθαλμοὶ ὁμως αὐτοῦ ἦσαν ὡς ἥλιοι». Ἐψάλλοντο δὲ οἱ στίχοι οὗτοι, λέγει ὁ Χωρηνός, καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ διὰ τοῦ μουσικῆς ὄργανου *θαμβίρν*· τὰ κατὰ τὸν Ἰακύνθου ἄσματα ἐξέθετον τὰς μάχας καὶ τὰς κατὰ τῶν δρακόντων νίκας αὐτοῦ· διὸ καὶ οἱ ἄθλοι αὐτοῦ ἐξωμοιοῦντο πρὸς τοὺς τοῦ Ἡρακλέους. Ἐλέγετο προσέτι, προστιθησὶν ὁ Χωρηνός, ὅτι ὁ ἦρωσ οὗτος συγκατατάχθη τοῖς θεοῖς καὶ ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἰβήρων ἐστήθη πρὸς ἀνάμνησιν αὐτοῦ ἀγαλμα ἐνώπιον τοῦ ὀποίου ἐγένοντο καὶ θυσίαι. Ἐκ τοῦ Ἰακύνθου κατήγοντο διάφοροι ἡγεμονικαὶ οἰκογένειαι ἐπίσημοι ἐν τῇ ἀρμενικῇ ἱστορίᾳ, ὧν εἰς ἀπόγονος καλούμενος Ἰαχῆς (*Վահե* = *Vahé*) ἀπώλετο πολεμῶν κατὰ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰακύνθου, ὅπερ κατατάσσεται ἐν τοῖς ἀρχαίοις βασιλεῦσι τῆς Ἀρμενίας, εἶνε ὅλως μυθικόν· εἶδομεν ὀπόσας λεπτομερείας παρέχει ἡμῖν ὁ Χωρηνός περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ· πράγματι δὲ ἐν ἑτέρᾳ ἀρμενικῇ συγγραφῇ τῆς Δ' μ.Χ. ἑκατονταετηρίδος ἐκτιθεῖται τὰ κατὰ τὸν Τηριδάτην γίγνεται μείλα πλουσιωτάτου τινὸς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἰακύνθου ναοῦ ἰδρυμένου ἐν Ἀστισάτ (*Աշտիշատ*) τῆς Ταραντίτιδος ἐπαρχίας². Ὡς ἐκ τῆς πλησιεστάτης δὲ συγγενείας τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πρὸς τὸν φρύγιον θεὸν Ἰακύνθου εἰκάζομεν ὅτι εἶνε μία καὶ ἡ αὐτὴ θεότης, εἰ καὶ ὁ Ἰακύνθου, υἱὸς τοῦ Μαρσούου, παρεδίδετο ὡς ἐφευρέτης τοῦ αὐλοῦ καὶ τῆς φρυγικῆς καλουμένης ἀρμονίας· ἀλλ' ἴσως ἐν χρόνοις μεταγενεστέροις ὁ Ἰακύνθου οὗτος συνεξωμοιώθη ἐν ταῖς πρὸς Ἀ χώραις τῆς Μ. Ἀσίας πρὸς τὸν Ἡρακλέα· ἐὰν δὲ μάλιστα λάθωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἐν ἐπιγραφῇ Ἀντιόχου (Δ' ἰσως) βασιλείως τῆς

Κομμαγηνῆς (ἰσχύτως ἀνακαλυφθεῖση ὑπὸ Puchstein ἐν Νεμρούδ-Δάγ¹) γραφῇ Ἀρτάγγου Ἡρακλέους Ἰακύνθου εἶνε διάφορος ἴσως ἑκδοσις τοῦ ὀνόματος Ἰακύνθου, τότε πληρέστατα, νομίζομεν, δύναται νὰ πιστευθῇ ἢ ἐν μέσῳ ἡρηνικῶν λαῶν σημασία τῆς θεότητος ταύτης, ἥτις συνεξωμοιοῦτο ταῖς ἑλληνικαῖς θεότησιν Ἡρακλεῖ καὶ Ἄρει· ἀλλὰ καὶ ὁ παρὰ Χωρηνῷ Ἰακύνθου εἶνε προσωποποίησις τῆς γενναιοτάτης καὶ πολεμικωτάτης θεότητος², ἐν δὲ κεφ. 16' τοῦ Β' βιβλίου βλέπομεν ὅτι τὸ ὑπὸ Ἀρταξίου κομισθὲν ἐξ ἐλάσσονος Ἀσίας εἰς Ἀρμενίαν ἀγαλμα Ἡρακλέους, ἔργον τοῦ Σκύλλιδος καὶ τοῦ Διποίνου³, ἐγένετο ἀντικείμενον σεβασμοῦ παρὰ τοῖς Ἰανουνίοις, ἀπογόνοις τοῦ Ἰακύνθου, οἵτινες καὶ καθίδρυσαν αὐτὸ ἐν τῷ χωρίῳ Ἀστισάτ ἐκλαβόντες τὸ παριστάμενον ὡς τὴν πραγματικὴν εἰκόνα τοῦ γενάρχου αὐτῶν⁴.

Ἐκ τοῦ κύκλου τῆς ἀρχαιοτάτης ταύτης δημοτικῆς ποιήσεως δὲν διεσώθησαν δυστυχῶς περισσότερα δείγματα· ἀπὸ τῆς μυθολογούμενης βασιλείας τοῦ Ἰακύνθου μέχρι τοῦ Β' π. Χρ. αἰῶνος οὐδὲν σημεῖον τοιαύτης ποιήσεως εὑρηται παρὰ Χωρηνῷ· τὸ περὶ ταύτης ὁμως ὑλικὸν εὑρηται ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις πλουσιώτερον, ὅτε οἱ ποιηταὶ τῆς Γολθηνῆς ψάλλουσι τὴν ἀρπαγὴν ἀλανῆς ἡγεμονίδος καὶ τὴν μετὰ τοῦ βασιλέως Ἀρταξίου Β' σύζευξιν αὐτῆς⁵, τὴν ἐν φάρυγι ἀπώλειαν τοῦ διαδόχου τούτου Ἀρταουάσδου, ἐν κυνηγεσίῳ περιπλανηθέντος⁶, καὶ τὴν κατακόσμησιν πόλεως ὑπὸ ἑτέρου οὐχ ἦττον ἐπισήμου ἀρσακίδου ἡγεμόνος, τοῦ Βαλαρσάκου, περὶ οὗ θὰ ὀμιλήσωμεν κατωτέρω. Ἀπαντα δὲ τὰ περὶ τῶν συμβεβηκότων τούτων σωζόμενα ποιητικὰ ἀποσπασμάτια ἔτυχον, ὡς προείπομεν, σὺν

1) Monats. d. Berl. Akad. 1883, σ. 29-64. Πρβλ. Hamdy Bey, Le tumulus de Nemroud Dagh. C/ple 1883. Περὶ τοῦ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἀναφερομένου θεοῦ Ἀρτάγγου προτίθεται δ κ. J. Mordtmann νὰ δημοσιεύσῃ ἰδιαιτέραν πραγματείαν.

2) Ἐν βιβλίῳ Β', κεφ. η', τῆς ἱστορίας τοῦ Χωρηνοῦ ἀναφέρονται καὶ ἀπόγονοι τοῦ Ἰακύνθου, οἵτινες ἐπὶ Βαλαρσάκου ἤξιον τὴν νεωκορίαν τῶν ναῶν.

3) Ἴδε περὶ αὐτοῦ ἀκριβέστερον Plinii N. H. XXXVI, 9, παρὰ Overbeck, die antiken Schriftquellen κτλ. σ. 55—56.

4) *U. Hrr.* βιβλ. Β. κεφ. 89.

5) *U. Hrr.* βιβλ. Β. κεφ. 9.

6) Ἀδτόθι κεφ. 40.

1) *U. Hrr.* βιβλ. Β. κεφ. 10.

2) *Ազախանդակայ պատմութիւն: ՚ԻՎԵ-Էնթիկ*, 1862, σ. 606.

τοίς προμνησθεῖσι πολλῆς μελέτης καὶ συζητήσεως μεταξύ συγχρόνων τινῶν λογίων καταληξάσης εἰς τὴν γνωμοδότησιν ὅτι ἀνήκουσιν εἰς σειρὰν τινα δημῶδους ἐποποιίας, ἥτις ἀρξαμένη ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Τιγράνου Α' ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Γολθηνῇ ὑπὸ συστηματικῶν αἰοιδῶν, ἠύξανε συμπληρουμένη καὶ πλουτιζομένη βαθμιαίως μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ μεσσιῶνος, διασωζομένη δὲ οὐχὶ ἐν γραπτῶ λόγῳ ἀλλ' ἐκ παραδόσεως ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ λαοῦ. Ἡ ποιητικὴ δὲ αὕτη ἀλληλουχία εἶχεν ἐς αἶι ἀντικείμενον τοὺς ἄθλους καὶ τὰς πράξεις αὐτῶν μόνον τῶν βασιλέων τῆς Ἀρμενίας.

Τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα, ἀντικείμενον ἔχοντα τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἀρμενικὴν ποίησιν, περιστράφησαν, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον, ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ὁ ἀρμενικὸς λαὸς ὑπέκειτο εἰς τὸ περσικὸν κράτος· οὗτινος ὁ πολιτισμὸς, ὡς γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας, ἐπεκταθεὶς εἰς ἅπασαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, κατεῖχε πάντας τοὺς λαοὺς αὐτῆς ἐν βαρβάρῳ καταστάσει. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἐπῆλθεν ἡ εἰς Ἀσίαν ἀνάβασις τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅστις διὰ τῆς ἐν Ἰσσοῦ καὶ Ἀρβήλοις μάχης καταλύει τὴν μοναρχίαν τῶν Ἀχαιμενιδῶν καὶ μεταβάλλει τὰς σατραπείας αὐτῶν εἰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας διανεμηθείσας εἴτε εἰς στρατηγούς μακεδόνας, εἴτε εἰς ἐγχωρίους ἡγεμόνας προεκδηλώσαντας αὐτῶν ὑποταγὴν καὶ πίστιν· κατὰ συνέπειαν δὲ καὶ ἡ Ἀρμενία παραχωρεῖται ἐν ἀρχῇ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου τῷ πέρσῃ «Μισθρήνῃ τῷ παραδόντι τὴν ἐν Σάρδεσιν ἄκραν»¹ καὶ εἴτα τῷ ἑλληνι Νεοπτολέμῳ.

Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος μεγεθύνας οὕτω τὸ κράτος αὐτοῦ δὲν ἐσκόπει νὰ ἰδρῦσῃ ἀπλὴν μακεδονικὴν μοναρχίαν· ἀνῆλθεν εἰς Ἀσίαν ἵνα διαδώσῃ τοὺς νόμους καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἐλάσων Ἀσία κατέχουσα ἐκ τῶν προτέρων ἀρκοῦντα πρὸς τοῦτο στοιχεῖα ἀναπτυχθέντα ἐν μέσῳ τῶν ἑλληνίδων καὶ ἡμιανεξαρτήτων ἀποικιῶν ἐξημερώθη ταχύτερον πάσης ἄλλης ἀσιατικῆς χώρας τῶν κατακτησεων τοῦ Ἀλεξάνδρου· οἱ δὲ ἡρανοὶ λαοὶ καὶ οἱ πρὸς τὸν Γάγγην ποταμὸν Ἄριοι μετὰ προθυμίας ἔσπευσαν ἔκτοτε ν' ἀποδεχθῶσι τὸν ἑλευθέρου· τούτου πολιτισμὸν διὰ τῆς ἐκμαθήσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀποβάσσης ἐν μικρῷ χρονικῷ διαστήματι παγκοσμίου. Τὸν γενικὸν λοιπὸν τοῦτον ὄργασμὸν ἐπωφελήθησαν

σὺν τοῖς λοιποῖς λαοῖς καὶ οἱ Ἀρμένιοι, οἵτινες ἔκτοτε ἐθεώρουν ἑαυτοὺς καὶ ὡς καταγομένους ἐξ Ἑλλάδος, κατὰ τὴν παρὰ Στράβων διασωθείσαν παράδοσιν¹. Ἡ σατραπεία αὐτῶν, τὰ δικαστήρια, καὶ πᾶσαι αἱ πολιτικαὶ λειτουργίαι ἦσαν ἤδη ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τῶν ἑλλήνων. Τοσοῦτον δὲ ἰσχυρὰς ρίζας κατέβαλε παρὰ τοῖς ἀρμενίοις ἡ ἐκμάθησις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ὥστε οὐ μόνον μέχρι τοῦ σηματοπισμοῦ τοῦ ἀρμενικοῦ ἀλφαβήτου ἴσχυεν ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς, ἀλλὰ δύναται τις εἰπεῖν ὅτι καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα καὶ ἡ φιλολογία αὐτῆς ἐπιδρῶσι θεμελιωδῶς ἐν τοῖς ἀρμενικοῖς γράμμασιν.

Ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας εἰσῆχθη εἰς Ἀρμενίαν καὶ ἡ ἑλληνικὴ θρησκεία, ἥς προῖσταντο ἑλληνες ἱερεῖς, οἵτινες ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν ἐξήσκουν μεγίστην παρὰ τοὺς κατοίκους ἐπιτροπὴν. Ῥητῶς δὲ μαρτυρεῖ ὁ ἀρμενιὸς ἱστορικὸς Χωρηνὸς ὅτι ὁ ἀρσακίδης ἡγεμὼν Τιγράνης, ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον, ἐπεμελήθη κατ' ἀρχὰς νὰ ἰδρῶσῃ ναοὺς πρὸς τιμὴν, ἐννοεῖται, ἐγχωρίων ἡρανοικῶν θεοτήτων· ἀλλ' οἱ ἐξ Ἑλλάδος ἱερεῖς, ἐπιλέγει ὁ ἱστορικὸς, φοβηθέντες μὴ ἐξορισθῶσιν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀρμενίας, δισχυρισθήσαν ὅτι κατ' ἐπιταγὴν τῶν μαντείων τὰ εἰδῶλα βούλονται διαμενεῖν ἐν αὐτοῖς· τούτοις τοῖς τόποις· ὁ δὲ Τιγράνης εἰσακούσας αὐτῶν καθιδρύει ἀγαλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἐπὶ τοῦ βράχου τῆς πόλεως Ἀνίου, τῆς Ἀθηνῆς ἐν Θίλ, τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Ἐρίξῃ, τοῦ Ἡφαίστου ἐν Πακαγαρίτσῃ, τὸ δὲ ἀγαλμα τῆς Ἀφροδίτης, ὡς ἐρωμένης τοῦ Ἡρακλέους, ἐν Ἀστισάτῃ².

Ἀπὸ τοῦ 325—159 ἔτους π. Χρ. ἅπασα ἡ Ἀρμενία ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ διοικητῶν διοριζομένων ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τῶν διαδόχων καὶ τῶν ἐπιγόνων ἢ τῶν Σελευκιδῶν. Ἐν ὅλῳ δὲ τῷ μακρῷ τούτῳ χρονικῷ διαστήματι οἱ Ἀρμένιοι ὡς βῆσιν τοῦ διανοητικοῦ αὐτῶν βίου εἶχον τὴν ἑλληνικὴν γλώσσαν, διὰ τῶν προϊόντων τῆς ὀποιίας καὶ ἐξεπαιδεύοντο καὶ ἐξεμάνθανον πᾶσαν χρῆσιμον ἐπιστήμην ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν ἑλληνίδων πόλεων τῆς χώρας αὐτῶν. Ἐπὶ πολλοὺς λοιπὸν αἰῶνας ἡ ἡμετέρα γλώσσα ἐθεωρεῖτο ἡ ἐπίσημος γλώσσα τῆς πατρίδος αὐτῶν· διὸ καὶ οἱ κατὰ καιρὸν ἡγεμόνες καὶ δυνάσται αὐτῆς φιλοτιμούμενοι νὰ ἐπικαλῶνται *φιλέλλητες*, ἐχρῶντο τῇ ἑλληνι-

1) Διοδ. Σικελ. ΙΖ', 64.

1) Στράβ. ΙΑ', ιδ', § 12, ἔκδ. Κοραῆ.

2) *U. Inscr.* βιβλ. Β. κεφ. 44.

δι οὐ μόνον ἐν ταῖς αὐλαῖς ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων αὐτῶν¹. Εἰς μάλιστα τῶν ἀρσακίδων ἡγεμόνων τῆς Ἀρμενίας, Ἀρταουάσδης ὁ Α', ἀρχῶν περὶ τὰ τέλη τοῦ α' πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος τοσοῦτον ἑλληνιστῆς ἦν, ὥστε συνέγραψε καὶ τραγωδίας, καὶ λόγους, καὶ ἱστορίας, ὧν ἔναι διεσώζοντο μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Πλουτάρχου². Ὁ δὲ προηγεμονεύσας πατὴρ αὐτοῦ Τιγράνης, ποτισθεὶς ἐκ τῆς νηπιακῆς αὐτοῦ ἡλικίας τὰ νύματα τῆς ἑλληνικῆς σοφίας καὶ θέατρα ἰδρυσεν ἐν τῷ κτίσματι αὐτοῦ Τιγράνοκερτα, ἐν ᾧ περισυνήγαγε κατοίκους δώδεκα ἑλληνικῶν πόλεων, καὶ ἀντίγραφα ἤτι ἑλληνικῶν χειρογράφων παρὰ τῆς αἰγυπτίας βασιλίδος Κλεοπάτρας, καὶ σοφοῦς ἑλλήνας εἴλκε πρὸς αὐτόν· ὧν τις μάλιστα καὶ ἐβιογράφησεν αὐτόν³.

Τούτων οὕτως ἐχόντων φέρε νῦν ἰδῶμεν καὶ τίνα μνημεῖα διεσώθησαν μέχρι τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἀλφαβήτου σχεῖν ἔχοντα πρὸς τὴν ἀρμενικὴν φιλολογίαν. Ἐπειδὴ δὲ τῆς φιλολογίας ταύτης πρῶτα γραπτὰ μνημεῖα ὁμολογούντα τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν, ταύτης δὲ πρωτόλειον καταλέγεται τὸ πολυλάκις σημειωθὲν ἐνταῦθα ἔργον τοῦ Μάρ Ἀββᾶ Κατίνα, ὀφειλομένον ἤδη νὰ ἀναφέρωμεν ὡς ἐν συνόψει καὶ ὅ,τι παλαιότερον τοῦ συρίου τούτου συγγραφῆως ἱστορικὸν μνημεῖον τῆς Ἀρμενίας σώζεται.

Οἱ ἀρχαιότεροι συγγραφεῖς τῆς ἀρμενικῆς ἱστοριογραφίας οὐδὲν τῶν προτερημάτων τῶν ἑλλήνων ἱστορικῶν ἐκέκτηντο. Συνήθρουν ἀπλῶς γεγονότα ἀμφιβόλου καταγωγῆς, εἰδήσεις τυχαίας, παραδόσεις ἀνεξελέγκτους, καὶ μαρτυρίας τινὰς ἀξιοσημάντους, δι' ὧν ἐξεπώνησαν συρρηφᾶς μᾶλλον ἱστορικὰς ἢ συγγραφᾶς. Τῆς μορφῆς ταύτης ἐξαιροῦνται τὰ κεφάλαια ἐν οἷς μόνον ἐκτίθενται τὰ σύγχρονα αὐτοῖς γεγονότα. Μωϋσῆς ὁ Χωρηνὸς δικαιούται νὰ λάβῃ τὴν ἐπωνυμίαν ἱστορικοῦ καὶ νὰ θεωρῆται οἷον ὁ Ἡρόδοτος τῆς ἀρμενικῆς ἱστορίας· διότι ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ ὀρμώμενος ἐκ φιλοπάτριδος ιδέας συνήγαγεν εἰς

ἐν πᾶν ὅ,τι ἐγίνωσκε περὶ τῆς χώρας ἐν ἣ ἔγεννηθη καὶ ἠύδοκίμησεν· ἄλλως τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐχρησίμωσεν εἰς πάντας τοὺς μέγρις ἡμῶν χρόνους πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἀρμενικῆς ἀρχαιότητος, οἷαν ἐξέθετο αὐτὴν ἐν τῷ πρώτῳ καὶ δευτέρῳ βιβλίῳ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ· τούτου δ' ἕνεκα καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς γεγονότα συνετημήθησαν ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἐκείνων ἀρμενίων ἱστοριογράφων, οἵτινες ἐσκόπουσαν νὰ διδάξωσι τοὺς ὁμογενεῖς τὴν γενικὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους αὐτῶν.

Καὶ μολονότι ἐν τοῖς χρόνοις ἡμῶν διάφοροι σοφαὶ ἔρευναι ἀποδεικνύουσι τὸν Χωρηνὸν ἀνακριβῆ καὶ ἐλλειπέστατον ἱστορικὸν συγγραφέα, ἐξακολουθεῖται ὁμως εἰσέτι ἐν τοῖς ἀρμενικοῖς γυμνασίοις νὰ διδάσκηται ἡ ἀρχαιότης τῆς Ἀρμενίας συμφώνως ταῖς ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ παραδόσει· κατ' ἀκολουθίαν δὲ οὕτω διδάσκειται αὐτὴν ἔτι καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ ἀρμενικοῦ λαοῦ διὰ συγγραφῶν, σπουδαιοτάτων ὑπ' ἄλλας ἐπόψεις, ἐκδιδομένων παρὰ διαφόρων ζηλωτῶν συγγραφέων. Τὰ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως λοιπὸν τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν πορίσματα τῆς ἀσσυριολογίας μένουσιν ἀκόμη παρὰ τοῖς ἀρμενίοις σχεδὸν ἀγνωστα. Ἡ ἀνακάλυψις τῶν ἐπιγραφῶν τούτων καὶ ἰδίως τῶν ἐν Ἀρμενίᾳ εὐρεθειῶν δύναται νὰ μεταβάλῃ ἡμέραν τινὰ καὶ τὸ σύστημα τῶν ἀρμενίων φιλολόγων ὁμολογούντων, ὡς προείπομεν, ὅτι ἡ διανοητικὴ τοῦ ἔθνους αὐτῶν ἱστορία ἀρχεται ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων διὰ παραδόσεων καὶ ποιημάτων· διότι ταῦτα μὲν εἰσι μεταγενεστέρων χρόνων προϊόντα, αἱ δὲ ἐπιγραφαὶ μνημεῖα πένυ ἀρχαία καὶ ἀναμφισβητήτου ἱστορικῆς ἀξίας ὡς ἀφορῶντα εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτῆς ταύτης τῆς Ἀρμενίας. Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν προσδιωρισθῇ ἀκριβῶς εἰς ποίαν γλῶσσαν ἐγράφησαν, θὰ χρησιμεύσωσιν ὁμως σὺν τῷ χρόνῳ τῆ βοήθειᾳ τῆς γλωσσολογικῆς ἐρεῦνης εἰς τὴν ἀνάπτυξιν πολλῶν ἀμφισβητησίμων ἱστορικῶν καὶ φιλολογικῶν θεμάτων· διότι ἐν αὐταῖς, ὡς ἐκ πολλῶν βεβαίων ἤδη μαρτυριῶν ἐξάγεται, ἐκτίθενται πράξεις ἡγεμόνων, διατάξεις θρησκευτικαὶ κλπ.

Αἱ ἀρμενικαὶ αὗται ἐπιγραφαί, ὧν γινώσκονται σήμερον πενήτηντα περίπου, εἰσι γεγραμμένα διὰ σφηνοειδῶν συλλαβῶν, αἵτινες διαφέρουσι κατὰ πολὺ τοῦ ἀσσυριακοῦ σφηνοειδοῦς συλλαβαρίου. Εἶνε δὲ ἡ γραφὴ αὕτη τροποποιημένη οὕτως, ὥστε συγγενεῖαι τὸ πλεῖστον πρὸς τὸ κατὰ τὴν ἐνάτην π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα παραδεδειγμένον ἐν Νινευθῇ σφηνοειδὲς συλλαβά-

1) Ἡ ἀναγραφὴ τῶν νομισμάτων εἴρηται ἐν V. Langlois, numismatique de l'Arménie dans l'antiquité. Paris, 1849.

2) Ἐν βίῳ Κράσσου, 33. Πρβλ. Müller, Fr. hist. Gr. III, σ. 314.

3) Πλουτ. Λουκούλ. § 29, δ'. — Fr. hist. Gr. III, σ. 203 κ. ε.—Alishan, Tableau succinet etc. σ. 4.

ριον· καλεῖται δὲ *Βαυική*, διότι τὸ πλείστον τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εὑρηται ἐν Βάν καὶ τοῖς πέριξ. Ἀξιοσημειώτον δὲ ὅτι τῶν σφηνοειδῶν τούτων ἐπιγραφῶν τὴν ὑπαρξίν ἐπεβεβαίωτο ἀπὸ τοῦ Ε' μ. Χρ. αἰῶνος ὁ Χωρηνός· ἠγνοεῖ ὁμοῦ καὶ τὸ περιεχόμενον. Ὁ ἀρμένιος οὗτος ἱστορικός, διηγουμένος τὰς μυθώδεις εἰς Ἀρμενίαν ἐκστρατείας τῆς Σεμίραμιδος, προστίθησιν ὅτι ἡ ἄσσυρία αὐτῇ βασίλισσα μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν πολλῶν ἐξαιρέτων περὶ τὴν λίμνην Βάν τοποθεσιῶν, ἐξελέξατο βουνὸν παράμικτος, ἐφ' οὗ ἰδρυσε πόλιν μετ' ἀνακτόρων, ἐπὶ δὲ τῆς ἐπιφανείας τῶν λίθων αὐτῶν ἦσαν διὰ σφηνῶν ἐγκεχαραγμένα πλείστα γράμματα· ἐπιπροστίθησιν δ' ὁ αὐτὸς ὅτι ἐν πολλαῖς μὲν ἄλλαις ἐπαρχίαις κατέγραψεν ἡ Σεμίραμις ἐπὶ λίθων γεγονότα τινά, ἐν ἄλλοις δὲ πάλιν μέρεσιν ἰδρυσε στήλας μετὰ παρομοίων ἐγκεχαραγμένων ἐπιγραφῶν¹. Τούτων δὲ γνῶσιν εἶχε καὶ ὁ ἡμέτερος Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἀποκαλῶν τοὺς χαρακτῆρας αὐτῶν συρίους². Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἐγνώσθησαν τὸ πρῶτον ἐν Εὐρώπῃ περὶ τὰ μέσα τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος. Γερμανὸς ἀνὴρ, ὁ F. Ed. Schultz, ἀποσταλαῖς δαπάνῃ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως εἰς Ἀρμενίαν, ἀντέγραψε τῷ 1828 ἐν Βάν τεσσαράκοντα καὶ δύο ἐπιγραφὰς δημοσιευθείσας μόνις τῷ 1840 ἔτει διὰ τοῦ *Journal Asiatique*³. Ταύταις προσετέθη τῷ αὐτῷ ἔτει ἑτέρα ἐπιγραφή ἀνακαλυφθεῖσα ὑπὸ von Mühlbach εἰς μεγάλην ἀπὸ τοῦ Βάν ἀποστασίαν, πρὸς Δ τῆς Μαλατίας⁴, τῷ δὲ 1847 ὁ H. Layard ἀνεῦρεν ἑτέραν ἐν Παλού⁵. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1850—1864 ἔτους ἐγνωστοποίησαν ἑτέρας ἕξ ὁ Walpole⁶, ὁ F. de Saulcy⁷ καὶ ὁ ἀρμένιος περιηγητὴς Σαργισιάν⁸, ἀνακαλυφθείσας περὶ τὸ Ἐρζερούμ καὶ ἐν Βάν· τέσσαρες δὲ τούτων ἦσαν ἤδη γνωσταὶ καὶ διὰ τῆς συλλογῆς τοῦ Schultz. Τῷ δὲ 1870 ἀρμένιος κλη-

ρικός ὀνόματι Μεσρώβ Σεμβατεάν ἀνεῦρεν ἑτέραν παρὰ τὸ Ἐτσματζίν, ἐν Τσολακέρτ¹ (*Շολակերտ*). Ἀπὸ τούτου δὲ τοῦ ἔτους ἐγνώσθησαν καὶ ἄλλαι ἤδη δημοσιευθεῖσαι ὑπὸ A. Mordtmann. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀντίγραφα ἐνίων τῶν προμνησθεισῶν ἐπιγραφῶν ἦσαν κακὰ, ἐγένετο ἐν τῷ μεταξὺ καὶ σημαντικὴ ἐνέργεια πρὸς ἀπόκτησιν φωτογραφημάτων καὶ ἐκτυπωμάτων, ὧν ἱκανὰ εὐρίσκονται νῦν καὶ ἐν τῷ βρεττανικῷ Μουσεῖῳ.

Ἐν τοσοῦτῳ πᾶσαι αἱ μέχρι σήμερον γνωσθεῖσαι ἐξ Ἀρμενίας σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαὶ ἔτυχον ἐγκαίρως καὶ διαφόρων ἐρμηνειῶν ὑπὸ τῶν ἀσσυριολόγων, ἐν οἷς μετὰ πολλὰς παραδοξολογίας ἄλλων πρῶτος ὁ Ed. Hincks ἐπιτυχῶν ν' ἀναγνωρίσῃ λέξεις τινὰς ἐζήτησε ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἀνήκει εἰς τὸν ἰνδοευρωπαϊκὸν κλάδον². Ὁ Layard ἐγνωμοδότησε περὶ ἀναλογίας αὐτῆς πρὸς τὸ μογγολικὸν ἰδίωμα³. Συστηματικώτερας ἐρεύνας ἐποίησαντο ὁ F. Lenormant καὶ ὁ A. Mordtmann· καὶ ὁ μὲν πρῶτος μετὰ κριτικὴν γλωσσολογικὴν καὶ ἱστορικὴν ἀνάλυσιν καὶ ἐρμηνείαν ἀπεφῆνατο τάδε: «Τὸ μείζονα παρέχον ἐντύπωσιν ἐν τῷ ἰδίωμάτι τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν τῆς Ἀρμενίας εἶνε ἡ ἔλλειψις πάσης συγγενείας, ἔστω καὶ ἀπομακρυσμένης, μετὰ τῆς ἀρμενικῆς γλώσσης. Ὁ λαός, ὅστις ἐχάραξε τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας καὶ ὅστις μέχρι τοῦ ἔκτου αἰῶνος ἦν ἀποκλειστικῶς κύριος τῆς χώρας ταύτης, οὐδὲν κοινὸν ἔχει μετὰ τῶν Ἀρμενίων· διὸ εἶδει νὰ διαφέρῃ ριζικῶς καὶ κατὰ τὴν φυλὴν καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν, ἴσως δὲ μετὰ τὴν ἐποχὴν τῶν τελευταίων τοῦ Βάν ἐπιγραφῶν ἐγένετο ἐνταῦθα ἡ ἐγκαθίδρυσις τῶν κυρίως καλουμένων Ἀρμενίων, οἵτινες ὠθουν βαθμιαίως πρὸς βορρᾶν τὸν ἀρχαιότερον λαὸν ἀποδιώκοντες αὐτὸν μέχρι τῆς χώρας τῆς ὑπὸ μὲν τῶν παλαιῶν καλουμένης Ἰβηρίας, ὑπὸ δὲ τῶν νεωτέρων Γεωργίας. Τούτου δ' ἕνεκα ἀφορμὴν λαμβάνομεν νὰ προσεγγίσωμεν πρὸς ἀνάλογόν τινα γνωμοδότησιν, ἣν ἐξεφράσαμεν ἄλ-

1) *U. Monr.* βιβλ. *U.* κεφ. *Ϻη*.

2) Βιβλ. *B'*, *Ϻγ'*.

3) Fr. Ed. Schultz, *Mémoire sur le lac de Van et ses environs* (μετὰ δετῶ πινάκων εἰς φύλλον). *J. A.* τόμ. *Θ'*, σ. 257-323.

4) *Monatsb. ü. d. Verh. d. Gesel. für Erdkunde in Berlin*, 1840, τόμ. *A'*, σ. 70 x. ε. ε.

5) H. Layard, *Inscriptions in the cuneiform character*. London, 1851, πίν. 74.

6) *The Ansayrii*, 1851, τόμ. *B'*, σ. 151.

7) *Voyage autour de la Mer Morte*, πίν. II, 1.

8) *Մարգրեւան, Տեղագրութիւնք Ի փոքրր եւ մեծ Հայք. Ի Վեհկերկ*, 1864, σ. 256, 260, 262, 278..

1) *U. Միջառեւանյ* ἐν τῷ ἀρμενικῷ περιοδικῷ συγγράμματι *Արարաւ* ἐκδομένου ἐν Ἐτσματζίν. Ἔτους 1870, σελ. 174—177.

2) Ed. Hincks, on the inscriptions of Van ἐν *Journ. of the. R. As. Society*, τόμ. *Θ'*, σ. 387—449.

3) Layard's, *Discoveries in the ruins of Nineveh and Babylon with travels in Armenia, Kurdistan and the desert*. London, 1853, σ. 402.

λοτε έρευνώντες τὰ χρονικά τῆς Μηδίας· ὅτι δηλαδὴ ἡ ὑπὸ ἀποκλειστικῶς ἄριας φυλῆς κατοχὴ τῆς μεταξὺ τοῦ Ἄλυος ποταμοῦ καὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης ὀρεινὴ χώρα ἀνέρχεται εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν ὑπ' οὐδενὸς μέχρι σήμερον ὑποπτευθεῖσαν. Πράγματι δὲ ἡ κατοχὴ αὕτη δὲν ἐγένετο ἢ ἀπὸ τοῦ ὀγδόου ἄχρι τοῦ ἔκτου αἰῶνος πρὸ τῆς χριστιανικῆς χρονολογίας. Ὅστε ἄχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἢ μὲν Μηδία καὶ Καππαδοκία κατῴκειτο ὑπὸ λαῶν ταρταροφινικῶν, τούτεστι Τουρανίων-Μήδων, Μόσχων καὶ Τιβαρηνῶν, ἢ δὲ Ἀρμενία ὑπὸ λαοῦ συγγενοῦς τοῖς Καυκασίοις ἔθνεσιν¹. Ἐγνωμοδότησε δὲ οὕτως ὁ Lenormant, διότι ἐν τῷ γραμματικῷ σχηματισμῷ τῶν τε ῥημάτων καὶ ὀνομάτων καὶ λέξεων τῶν ἀρμενικῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν κατῴρθωσε ἢ ἀναγνωρίση γλωσσικὰ τινὰ στοιχεῖα ἀναλογούντα πρὸς γεωργιανὰ. Τὴν γνωμοδότησιν αὐτοῦ ταύτην, ἣν καὶ μέχρις ἐσχάτως ὑπεστήριξε², παρεδέξαντό τινες διάσημοι σοφοὶ³ καταστήσαντες αὐτὴν πραγματικὴν ἐπιστημονικὴν ἀνακάλυψιν, ὃ δὲ J. A. Gatteyras καὶ ἀνέπτυξε δι' ἐκτενεστέρως ἐρεύνης τῆς γλώσσης τῶν βαννικῶν ἐπιγραφῶν μετὰ τοῦ καυκασίου γεωργιανοῦ ἰδιώματος⁴.

Ἄλλ' ἐνῶ τοιαυτὴ ἐξετίθετο ἐν Εὐρώπῃ ὑπὸ τοῦ Lenormant γνωμοδότησις, ἐκυφορεῖτο ἐνταῦθα ἑτέρα, ἥτις οὐ σμικρὸν σῆλον προὔξηνσε παρὰ τοῖς σοφοῖς καὶ μάλιστα τοῖς ἀρμενολόγοις. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰς διατριβὰς ποιούμενος γερμανὸς διδάκτωρ καὶ ἀσιατολόγος André Mordtmann καταλιπὼν ἄλλας εἰδικωτέρας αὐτοῦ μελέτας, ὧν λαμπρὰ καὶ ἐς αἶψα ἀξιοσπούδαστα δοκίμια ἐδημοσίευσεν, ἐπεμελεῖτο ἀπὸ μακροῦ νὰ περισυναγάγῃ εἰς ἓν πᾶσας τὰς μέχρις αὐτοῦ γνωσθείσας σφηνοειδεῖς ἐπιγραφὰς τῆς Ἀρμενίας, νὰ συγκρίνη πρὸς ἀλλήλας, νὰ ἐξελέγῃ διὰ νέων ἀντιγράφων καὶ ἐκτυπωμάτων καὶ νὰ ὑπομνηματίσῃ. Μετὰ πολυετῆ δὲ μελέτην αὐτῶν δημοσιεύει ἐν γερ-

μανικῇ ἐφημερίδι¹ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ καὶ σχεδὸν ταυτοχρόνως ἀναγινώσκει αὐτὰ καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ². Ἡ πραγματεία αὐτοῦ τυχοῦσα ἑλληνικῆς μεταφράσεως παρὰ τοῦ κ. Μ. Παρανίκα καὶ ἀρμενικῆς ὑπὸ Γ. Α. Ἀβδουλαχεῶν³ ἀπεδείκνυεν ὅτι ἡ γλῶσσα δι' ἧς ἐγράφησαν αἱ ἐν Ἀρμενίᾳ εὐρισκόμεναι σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαὶ ἦν ἡ ἀρχαιοτάτη ἀρμενικὴ μετὰ τροποποιήσεων εἰς ἅς πᾶσα γλῶσσα ἐν διαστήματι χιλίων ἐτῶν ὑπόκειται. Μετὰ μικρὸν δὲ χρόνον δημοσιεύει καὶ τὰ κείμενα αὐτὰ μετὰ μεταφράσεως καὶ ἀναλύσεως ἐν ὀγκωδιστῆτῃ συγγραφῇ ἐκδοθείσῃ διὰ σπουδαίου ἀσιατικοῦ περιοδικοῦ⁴. Δυστυχῶς τὰ ἐν αὐτῇ ἐπιχειρήματα δὲν ἐγένοντο ἀσπαστά· διότι ἡ μὲν ἀρχαιοτάτη ἀρμενικὴ διάλεκτος, ἣν ἀνεύρεν ὁ μακαρίτης Mordtmann, οὐδέποτε ὑπῆρξε κατὰ τὸν ἀρμενολόγον Hübschmann⁵, ἢ δὲ ἀνάγνωσις τῶν χαρακτήρων ἀπέδειχθη σφαλῆρὰ ὑπὸ τοῦ ἀσσυριολόγου Sayce⁶, ὅστις μάλιστα ἐπικρίνας καὶ τὸ δεύτερον τὴν πολυετῆ ταύτην ἐργασίαν τοῦ μακαρίτου εἶπεν ὀριστικῶς τὰ ἀκόλουθα, μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν ζωηρὰ πρὸς τὸν ἄνδρα εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν θετικὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀρμενικῆς καὶ σημασίας ἱκανῶν λέξεων⁷. «Ἡμέλησεν ὁμως ὁ ἀνήρ νὰ πράξῃ πλεονα, τὸ μὲν ἔνεκα ἀπατηλῆς θεωρίας, τὸ δὲ ἔνεκα ἐσφαλμένης ἀναγνώσεως πολυαριθμῶν χαρακτήρων. Ἀπατηλὴ δὲ αὐτοῦ θεωρία ἦν ἡ παραδοχὴ γνώμης, ὅτι ἡ Βαννικὴ γλῶσσα οὐκ ἦν μόνον ἄρια ἀλλὰ καὶ

1) Beilage zur Allgemeinen Zeitung, 1871, ἀριθ. 355—358.

2) Ἴδε τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ συγγράμματος τόμ. ζ', ἐν Κων/πόλει 1873, σ. 64—77.

3) Ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ ἐπιγραφομένῳ: Հայ բնիկաւծեւ արձանագրութիւնք. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1872.

4) Zeitschrift d. D. Morgenländischen Gesellschaft, τόμ. κς', σ. 465—704. Ἐδημοσιεύθη καὶ ἰδιαιτέρως ὑπὸ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν: Erklärung und Entzifferung der armenischen keilinschriften von Van und der Umgegend. Leipzig, 1873.

5) Kuhn's Zeitschrift, τόμ. κγ', 1877, σ. 46—48.

6) Αὐτόθι σ. 407—409.

7) H. Sayce, the cuneiform inscriptions, of Van deciphered and translated. Κατεχωρίσθη ἐν τῷ Journal of the R Asiatic Society, τόμ. ΙΔ', μέρ. 3, σ. 381 κ. ε.

1) F. Lenormant, Lettres assyriologiques sur l'histoire et les antiquités de l'Asie antérieure. Paris, 1871, τόμ. Α', σ. 129.

2) F. Lenormant, hist. ancienne de l'Orient. 9me édit. 1881, τόμ. Α', σ. 347.

3) Ἴβλ. G. Maspéro, Histoire ancienne des peuples de l'Orient. Paris, 1875, σ. 398.

4) Revue de linguistique et de philologie comparée, 1881, σ. 275—311.

ἀρμενική, και ὅτι ἔδει τις νά καταφύγη εἰς ἀρμενικὸν λεξικὸν πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἐννοίας ἐκάστης τῶν ἐπιγραφῶν λέξεως. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν γνωμάτευσιν ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη εἶνε ἀρχαῖός τις τύπος τῆς ἀρμενικῆς, ἐπελάθετο νά ὑπολογίσῃ ὅποσον καθίσταται ἀδύνατος ἡ δι' ἀπλῆς συμβουλῆς λεξικου τῆς νεωτέρας ἀρμενικῆς ἀνακάλυψις τῆς σημασίας τῶν λέξεων ἐκείνης ἄνευ τῆς ιστορικῆς ἐξιχνιάσεως αὐτῆς ταύτης τῆς ἀρμενικῆς γλώσσης καὶ τῶν διὰ τῆς φωνολογίας αὐτῆς γενομένων μετατροπῶν... (ὡς πρὸς δὲ τὴν ἀνέγνωσιν τῶν χαρακτήρων ἐπιφέρει τάδε). Πράγματι ὁ Mordtmann ὀλίγον ἐγίνωσκε τὴν ἀσσυριακὴν καὶ τὸ συλλαβάριον αὐτῆς· καὶ ἐπειδὴ τὸ βανικὸν γραφικὸν σύστημα προέρχεται ἐκ τοῦ ἀσσυριακοῦ, δὲν εἶνε θαυμαστὸν ἔάν καὶ ἡ προσπάθεια αὐτοῦ τοῦ ἀναγνώσαι αὐτὸ ὑπῆρχεν ἀνεπιτυχῆς. Δῆλον δὲ γίνεταί ἐκ τοῦ ὅτι καθαρῶς ἀσσυριακὴν ἐπιγραφὴν, τὴν τοῦ Σάρδουρις Α' υἱοῦ τοῦ Λουτίπρι, μετέβαλεν εἰς βανικὴν πειραθεὶς νά ἐρμηνεύσῃ αὐτὴν διὰ τινῶν σελίδων νεοαρμενικοῦ λεξικοῦ. Ἀλλὰ καὶ οἱ γεωγραφικοὶ αὐτοῦ συνταυτισμοὶ μαρτυροῦσι περὶ τῆς καθόλου μεθοδοῦ τῆς ἐρμηνείας αὐτοῦ. Ἐν τοσοῦτῳ, εἰ καὶ ὑπῆρξεν ὑθαίρετος καὶ σφαλέρως, προσέθετο ὁμως τινὰ πρὸς γνώσιν τῆς βανικῆς γλώσσης καταστήσας τοῖς μετ' αὐτὸν διὰ τῆς κατατάξεως καὶ ἀναλύσεως τῶν ἐπιγραφῶν εὐχερεστέραν τὴν τούτων ἀνάγνωσιν». Καὶ οὕτως μὲν ἐκρίθη ὑπὸ τοῦ ἀγγλοῦ καθηγητοῦ τὸ πολυετές ἔργον τοῦ Α. Mordtmann, τὴν δὲ κρίσιν ταύτην προσεπεκύρωσε καὶ ὁ γάλλος ἀσσυριολόγος St. Guyard¹. Ἀπλῆς δὲ μνείας χάριν ἀναφέρομεν ὅτι αἱ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαὶ τῆς Ἀρμενίας ἔτυχον καὶ τῆς μελέτης τοῦ Louis de Robert, οὗτινος τὸ σχετικὸν σύγγραμμα¹ οὐδὲν ἄλλο προτέρημα εἶχε ἢ νά κινήσῃ γενικὴν ἰλαρότητα· διότι ὁ συγγραφεὺς παρὰ τὰ μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ γνωμοδοτηθέντα προσεπέθεσε νά ἀποδείξῃ ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν ἐν Βάν ἐπιγραφῶν ἦν ὅλως σημιτικὴ καὶ μάλιστα καθαρῶς ἀσσυριακὴ. Ἀλλὰ τέλος ἡ κλείς τῆς λύσεως τοῦ γλωσσικοῦ τούτου προβλήματος ἐπεφυλάσσετο τῷ γάλλῳ Guyard, ὅστις κατὰ

τὸ 1880 ἔτος ἐποίησατο τὴν ἐξῆς σπουδαιότητα ἀνακάλυψιν. Ἡ ὑπαρξὶς ἰδιογράμματος, σημαίνοντος στήλην ἐν μακρᾷ τινι φράσει συνεχῶς ἀπαντῶσῃ ἐν πολλαῖς τῶν ἀρμενικῶν ἐπιγραφῶν, καθωδήγησεν αὐτὸν εἰς τὸ νά ὑποπτευθῇ ὅτι ἡ ἐν λόγῳ φράσις ὑπέκρυπτε τύπον ἀρᾶς εἰς ὃν ἀπολήγουσιν αἱ τε ἀσσυριακαὶ καὶ αἱ τῶν Ἀχαιμενιδῶν ἐπιγραφαί. Ἐκτοτε ἡ ἀνέγνωσις τῶν ἐπιγραφῶν λίαν προώδευσε, διότι ἡ φράσις αὕτη οὐ μόνον νέας λέξεις προσέθετο ταῖς ἤδη ἐγνωσμέναις, ἀλλὰ καὶ συνέβαλε μεγάλως εἰς τὸν καταρτισμὸν βανικῆς γραμματικῆς. Σχεδὸν δὲ ταυτόχροτως ἠσχολεῖτο περὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀρμενικῶν ἐπιγραφῶν καὶ ὁ καθηγητὴς Sayce, ὅστις στηριχθεὶς ἐπὶ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ κ. Guyard, κατώρθωσεν οὐ μόνον μιᾶς ἐπιγραφῆς τὴν ἐρμηνείαν νά παρασκευάσῃ ἀλλ' ἀπασῶν· διὸ καὶ ἐδημοσίευσεν μετὰ διεικνείαν ὀγκῶδες δίτομον ὑπόμνημα ἐπιγραφόμενον: «The cuneiform inscriptions of Van deciphered and translated» ἐν ᾧ ἐκτίθενται τὰ κείμενα, ἡ μετάφρασις αὐτῶν, γραμματικαὶ παρατηρήσεις καὶ πλήρες λεξιλόγιον τῆς βανικῆς γλώσσης, ἧτις, ὡς εἶχεν ὑποπτευθῆ ὁ Fr. Lenormant, ἔχει πλησιεστάτην συγγένειαν πρὸς τὴν γεωργιανήν. Οὕτω λοιπὸν τὸ ἔργον τοῦ κ. Sayce κατέχει σήμερον ἐξοχὸν θέσιν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ὡς δυνήθην νά διαλύσῃ πολυετές ιστορικὸν πρόβλημα περὶ τῆς χώρας τῶν Ἀρμενίων μέχρι τοῦ 640 ἔτους π. Χρ.¹ Κατὰ τὰς ἐρεῦνας αὐτοῦ αἱ σφηνοειδεῖς ιστορικαὶ ἐπιγραφαὶ τῆς Βιανίνας (Βάν) ἀναφέρονται εἰς δυναστειὰν ἐνενηκονταετη, ἧτις ἀρχαμένη ἀπὸ τοῦ 835 ἔτους π. Χρ. καταλήγει εἰς τὸ 745 ἔτος π. Χρ. Βασιλεῖς δὲ κατὰ διαδοχὴν ἀρχάντες κατ' αὐτὴν ἦσαν ὁ Σάρδουρις Α', Ἰσπουίνης, Μενούας καὶ Σάρδουρις Β'. Ἡ ἐγκαθίδρυσις τῆς δευτέρας ἀσσυριακῆς μοναρχίας ὑπὸ Τεγλαθθαλασάρ Β' παρεκώλυσε τὴν περαιτέρω πρόοδον τῶν τῆς Βιανίνας βασιλείων· τούτου δ' ἕνεκα ἔλλειπουσιν ἱστορικὰ κείμενα τῶν μετὰ Σάρδουριν Β' ἡγεμονουσάντων, οἵτινες, ὡς γινώσκεται ἐκ τῶν ἀσσυριακῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν ἐν Βάν ἀνακαλυφθέντων χαλκίων θωράκων, ὠνομάζοντο Οὐρσᾶς, Ἀργίστης Β',

1) Stanislas Guyard, Notes de lexicographie assyrienne. Paris 1883, σ. 114—115.

1) L. de Robert, Étude philologique sur les inscriptions cunéiformes de l'Arménie. Paris, 1876.

1) Ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ κ. Sayce ὑπάρχουσιν εἰσέτι γλωσσικαὶ τινες ἀμφιβολαὶ τὰς δ. ποίας δ κ. Guyard ἀρκούντως διελεύκασεν ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ Les inscriptions de Van à propos d'un ouvrage de M. Sayce. Ἴδε τοῦ αὐτοῦ Mélanges d'Assyriologie, σ. 113—144.

Ἐριμένας, Ρούσας καὶ Σάρδουρις Γ'. Ὁ τελευταῖος δὲ οὗτος ἦν σύγχρονος τοῦ Ἀσσυρ-
βανιπλ. Τῷ 640 ἔτει π.Χρ. τὸ βασίλειον τοῦ
Βάν διψήκειτο λοιπὸν ἀκόμη ὑπὸ ἰθαγενῶν ἡγε-
μόνων μὴ ἀρίων. Μόνον δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν
τοῦ Σαργῶνος ἐπιβάτης τις καλούμενος Βαγα-
δάττης ἀρκάζει τὸν θρόνον καὶ ἔκτοτε ἀρχε-
ται ἢ ὑπὸ τῶν ἀρίων κατακτήσεις τῆς χώρας
ταύτης¹.

Καὶ ταῦτα μὲν παρεκβατικῶς περὶ τῶν σφη-
νοειδῶν τούτων ἐπιγραφῶν, ὧν ἡ περαιτέρω
ἔρευνα καὶ χρησιμοποίησις σὺν ταῖς σχετικαῖς
ἐν ἀσσυριακαῖς ἐπιγραφαῖς λεπτομερεῖαι εἶνε
τό γε νῦν ὁ ἀσφαλέστερος ἡμῶν ὁδηγὸς πρὸς
γνώσιν τῆς ἀρχαιοτάτης ἀρμενικῆς ἱστορίας.
Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς τὰ κατὰ τὴν κυρίως λε-
γομένην ἀρμενικὴν ἱστοριογραφίαν παρατηροῦ-
μεν ἐν πρῶτοις οὗτοι κατὰ τοὺς ἀρμενίους φιλο-
λόγους ἀρχεται ἀπὸ τοῦ 149 ἔτους π.Χ.,
ὅτε, λέγεται, ἤκμασεν ὁ Μάρ Ἀββᾶς Κατίνας
(*Մարաբա Կապիկայ*), ἱστορικὸς συγγραφεὺς,
οὗ τὸ περὶ Ἀρμενίας βιβλίον συνετάχθη ἡγεμο-
νικῇ ἐπιταγῇ². Εἰσηγήσατο δὲ ταῦτα ὁ Χωρη-
νός, ὅστις ἐν ἀρχῇ τῆς ἀρμενικῆς αὐτοῦ ἱστο-
ρίας διηγείται ὅτι μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀρ-
μενίας εἰς τὸ παρθικὸν κράτος, ἡ χώρα αὕτη
ὑποτελής οὖσα αὐτῷ ἐδέξατο ἡγεμόνα κυβερ-
νῶντα ἔκτος τῆς Ἀρμενίας καὶ τὰς περὶ αὐ-
τὴν χώρας· ἐκλείτο δὲ Βαλαρσάκης (*Վաղար-
շակ*) ἀδελφὸς ὢν τοῦ Μιθριδάτου Α' ἀρσακίδου
μονάρχου καὶ κυριάρχου πάντων τῶν βασιλικῶν
σημμάτων τοῦ παρθικοῦ κράτους. Ὁ Βαλαρσά-
κης γενόμενος ἡγεμὼν τῆς Ἀρμενίας καὶ παν-
τός, ὡς εἶπεν, τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς παρ-
θικῆς μοναρχίας, ἠβουλήθη ἀμείσως νὰ διδαχθῇ
τὰ κατὰ τὴν παλαιὰν ἱστορίαν τῆς χώρας,
τὰς περιπετείας τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ τὴν
γενεολογίαν τῶν προηγενομενῶν· διὸ προσ-
καλεῖ σὺρὸν τινα ὀνόματι Μάρ Ἀββᾶν Κατί-
ναν, ἑλληνοστὴν καὶ χαλδαῖστίην, ᾧ καὶ ἀνατί-
θησι τὴν σύνταξιν ἀρμενικῆς ἱστορίας. Ἴνα δὲ
τὸ ἔργον τοῦτο γένηται ἐντελές, ἀποστέλλει
αὐτὸν πρὸς τὸν ἀδελφὸν Μιθριδάτην ἢ Ἀρσάκην
Β' μετὰ δῶρων πολυτίμων καὶ ἐπιστολῆς, δι'
τῆς παρεκάλει νὰ ἐπιτραπῇ τῷ κομιστῇ ἢ εἰς τὰ
ἀρχεῖα τῆς Νινευῆ εἰσοδος καὶ ἡ συλλογὴ τῶν
σχετικῶν κειμένων πρὸς γνώσιν τῆς παλαιᾶς

ἱστορίας τῆς χώρας. Τούτου δ' ἐπιτραπέντος
ἀνεῦρεν ἐν τοῖς ἀρχείοις ὁ Κατίνας βιβλίον, οὗ
ἡ ἀρχὴ εἶχεν οὕτως: «*Ἄβητ ἡ βιβλος διαταγῇ
τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκ τῆς χαλδαϊκῆς γλώσσης
μετεγλωττίσθη ἑλληνοστὶ*» περιέχει δὲ τὴν
καταγωγὴν τῶν παλαιῶν καὶ τοὺς τῶν προ-
πατόρων λόγους». Ἐκ τοῦ βιβλίου δὲ τούτου
ἀντιγράψας μόνον τ' ἀφορῶντα εἰς τὴν ἀρμεν-
ικὴν ἱστορίαν προσέφερον αὐτὰ τῷ ἡγεμόνι Βα-
λαρσάκῃ, ὅστις ἐκτιμήσας τὸ ἔργον τοῦ σύρου
ὡς τὸν πολυτιμότερον τῶν θησαυρῶν αὐτοῦ κα-
τέθηκεν αὐτὸ ἐν τῷ παλατίῳ διατάξας συνάμα
καὶ τὴν ἐπὶ πέτρας ἀντιγραφὴν μέρους τινός·
ἦν δὲ τὸ σύγγραμμα τοῦ Κατίνα γεγραμμένον
ἑλληνικοῖς τε καὶ συριοῖς χαρακτῆρσιν.

Ὁ Χωρηνὸς ἀκμάσας ὑπὲρ τὰ πεντακόσια με-
τὰ ταῦτα ἔτη ἠρέσθη ν' ἀποσπάσῃ ἐκ τοῦ συγ-
γράμματος τοῦ Κατίνα τὸ πλείστον αὐτοῦ μέ-
ρος¹. τοῦτο δὲ καὶ θεωρεῖται ὡς τὸ πρῶτον ἔρ-
γον ἐθνικοῦ συγγραφέως· ἀλλ' ἡ ἀξίωσις αὕτη
ἔτυχε σφοδρᾶς συζητήσεως καταληξάσης, τὴν
νῦν, εἰς τὴν ἀπόδειξιν ὅτι συγγραφεὺς τοιοῦτος
ἢ δὲν ὑπῆρξεν ἢ καὶ ἂν ὑπῆρξεν εἶνε μεταγε-
νέστερος τῆς Β' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Ὁ
Γαλάτης Quatremère ἐξετάσας τὰ περὶ Κατί-
να παραδιδόμενα διεκήρυξεν ὅτι τὰ ὑπὸ Χω-
ρηνοῦ ἀναφερόμενα περὶ ἀποστολῆς λογίου εἰς
Νινευῆ εἶναι αὐτόχρημα μῦθος, ὅστις οὐ μόνον
ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως ἐγένετο ἀσπαστός ὡς γεγο-
νός ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἀρμενίων
ἱστορικῶν κολακευομένων ὅτι μεθ' ὅλην τὴν πε-
νιχρότητα τῆς ἀρχαίας αὐτῶν γραμματολογίας
ὑπῆρξεν ἐποχὴ καθ' ἣν καὶ ζήλος πρὸς τὰ γράμ-
ματα ὑπῆρχε παρὰ τοῖς ἀρμενίοις καὶ συγγρα-
φεὺς ἐπάξιος ἀνεφάνη. Τὸ δὲ σύγγραμμα, ὅπου
λέγεται μεταφρασθῆν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Ἀλε-
ξάνδρου, φαίνεται τῷ Quatremère ὅτι ἀνήκεν
εἰς τὸν σοφὸν ἐκεῖνον βαβυλωνίων Βηρωσσὸν τὸν
γράφαντα καὶ χαλδαῖκα καὶ βαβυλωνιακά².
Ἄλλ' ὁ J. Dulaurier ἐξελέγγων τὸν Quatremère
διίσχυρίζεται ὅτι τὰ περὶ Μάρ Ἀββᾶ λεγόμενα
παρὰ Χωρηνοῦ εἶναι γεγονότα οὐδεμίαν ἐπιδε-
χόμενα ἀμφισβήτησιν³. Ὁ δὲ Renan παραδε-
χόμενος ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἦν σύρος διίσχυρίζε-
ται ὅτι οὗτος ἦν μέλος τῆς ἐν Ἐδέσῃ ἀκμα-

1) H. A. Sayce, the cun. inscr. of Van, μέρ. Α', σ. 402—410.

2) [Պար.] *սյուսմի. Հայ. դպրութեանց*, τόμ. Α', σ. 63 x. i.

1) Τα ἀποσπάσματα ταῦτα μεταφρασθέντα γαλ. λιτὲ ὑπὸ V. Langlois κατεχωρήθησαν ἐν Col-
lection des hist. de l' Arménie, τόμ. Α',
σ. 13—53.

2) *Ora Journal Asiatique*, 1850, σ. 364 x. i.

3) J. Dulaurier ἐνθ. ἄνωτ.

σάσης σχολής¹. Ὁ δὲ Victor Langlois συνοψίζων τὰς περὶ Μάρ' Ἀββᾶ παρατηρήσεις τῶν πρὸ αὐτοῦ κρίνει ὡδὲ πως τὰ κατ' αὐτόν: «Νομίζομεν, λέγει, ὅτι ἐν τῷ περὶ τῆς εἰς Νινευῆ ἀποστολῆς τοῦ Κατίνα μύθῳ ὑπάρχει ἀπλή παρέθεσις ἐπινοηθεῖσα πρὸς τὸν ἐξῆς σκοπὸν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μωϋσέως Χωρηνοῦ. Ὡς πάντες οἱ σύγγραφοι συγγραφεῖς αὐτοῦ ἦσαν εὐπιστοὶ, οὕτω καὶ ὁ Μωϋσῆς ἠρέσκετο ν' ἀναγράψῃ γεγονότα ἀμφίβολα καὶ νὰ προστιθῇ πλαστικὰς παραθέσεις, ὧν τὸ ἀπολόγημα εὐρηται ἐν τῇ συνήθει παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς συγγραφεῦσιν ἑλλείπει κριτικῆς. Οὐδεὶς πλέον ἀμφιβάλλει περὶ τοῦ ψευδοῦς τῶν δῆθεν μεταξὺ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Αὐγάρου ἀνταλλαγισῶν ἐπιστολῶν, ὧν τὴν αὐθεντικότητα καὶ αὐτοὶ οἱ θεολόγοι ἀποκηρύττουσι θεωροῦντες αὐτὰς ἀποκρύφους καὶ ἔργα τῶν αἰρετικῶν ἐκείνων τῶν πρώτων τοῦ χριστιανισμοῦ ἑκατοντατηρίδων, οἷς ὀφείλονται ἢ τε λεγομένη Διαθήκη τοῦ Ἀδάμ καὶ διάφοροι ἄλλαι παράδοξοι συγγραφαὶ θεωρούμεναι ἔτι καὶ νῦν ὑπὸ τῶν Σαβαίων ὡς βιβλία ἱερὰ καὶ ἀληθῆ. Ὁ Μωϋσῆς ὁ Χωρηνός, ἀκμάζων ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν αἱ εἰρημνίαι συγγραφῆ ἀπήλαυον ὑπολήψεως τινος καὶ οὐδαμῶς ἐξετάζων κριτικῶς τὰς ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἀναφερομένας μαρτυρίας, ἡμάρτε βεβαίως παραδεχθεὶς τοιοῦτον ἀναχρονισμόν, ὅστις ἐπιστεύετο ἴσως ἐπ' αὐτοῦ γενικῶς. Ὡστε ἡ δῆθεν ἀφήγησις τῆς ὑπὸ Βαλαρσάκου πρὸς Μιθριδάτην Β' ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς εἶνε ἀπλουστάτη κολακεία διὰ τὸν Ἰσαάκ Παγρατούνιον πρὸς ὃν ὁ Χωρηνός ἀνατίθησι τὴν ἑαυτοῦ συγγραφὴν. Παραβάλλει αὐτὸν πρὸς τὸν Βαλαρσάκην, ὅστις θὰ εἶχεν ἀναθέσει πεπαιδευμένῳ τινὶ σύμφων τὴν σύνταξιν ἀρμενικῆς ἱστορίας, καὶ κατὰ συνέπειαν, ὡς ἐκεῖνος, οὕτω καὶ ὁ Παγρατούνιος προέτρεψεν ἤδη τὸν Μωϋσέα νὰ συγγράψῃ τὰ χρονικά τοῦ ἔθνους, οὗτινος ἄρχει. Ἐν τῇ κολακείᾳ ταύτῃ ὑποκρύπτεται καθ' ἡμέρας, ἐπιλέγει ὁ κ. Langlois, ἡ διασάφησις παντός τούτου τοῦ διηγήματος τοῦ ἐπινοηθέντος ὑπὸ τοῦ Χωρηνοῦ, ἐὰν δὲν θελήσωμεν καὶ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἠπάτησεν ἑαυτὸν ἐκόντα²».

Τοιαύτη εἶνε σήμερον ἡ μᾶλλον παραδεδεγμένη γνώμη περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐπ' ὄνο-

ματι τοῦ Μάρ' Ἀββᾶ Κατίνα φερομένης παρὰ Χωρηνοῦ συγγραφῆς. Ἄλλ' ἡμεῖς προτιμῶμεν τὴν γνώμην τοῦ κ. Renan θεωροῦντος τὸ σύγγραμμα τοῦ Κατίνα ἔργον τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἤκμαζεν ἡ ἐν Ἐδέσση περιώνυμος σχολή· τὸ μὲν διότι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ συγγραφή τοῦ Κατίνα μαρτυρεῖ ὅλως χριστιανικὴν ἐποχὴν, τὸ δὲ διότι γινώσκομεν ὅτι ἐν καιρῷ τῆς ἀκμῆς τῆς ἐν Ἐδέσση σχολῆς διέμενον ἐν Συρίᾳ πολυάριθμος ἀρμενικὴ κοινότης, ἧς ἀναμφιδόλως ἡ νεολαία μετείχε τῶν ἐν Ἐδέσση διδασκομένων μαθημάτων· ὥστε λίαν πιθανὸν φαίνεται ὅτι ὁ σύρος Κατίνας διδάσκων ἐκεῖ ἀνέλαβε νὰ συναθροίσῃ ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεων αὐτοῦ ὅσας ἐγίνωσκε πληροφορίας περὶ τῶν παλαιῶν ἀρμενίων· ταύτας δὲ πάλιν ἴσως αὐτὸς ὁ Χωρηνός ἐξώγαγε πρὸς ἐμφύσησιν πατριωτικῶν αἰσθημάτων παρὰ τοῖς ὁμοιόθις αὐτοῦ· διότι πράγματι, ὡς εἶδομεν ἐν τῆς προηγουμένους, τοσαῦτα ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Κατίνα εὐρηται ὑπερβολικῶς ἐκθειμμένα περὶ ἀρχαιοτάτης ἀρμενικῆς ἱστορίας, ὥστε πᾶς ἕκαστος ἐννοεῖ ὅτι ταῦτα πάντα κατὰ σκοπὸν μᾶλλον ἐγένοντο ἢ ἐξ ἀμαθείας. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρμένιοι λησμονήσαντες τὴν εἰλικρινῆ ὁμολογίαν τοῦ Χωρηνοῦ ὅτι ὁ Κατίνας ἦν σύρος συγγραφεὺς προσεπάθησαν βραδύτερον ν' ἀποδείξωσιν αὐτὸν ἀρμένιον τὸ γένος. Καὶ τούτου ἀπόδειξιν κατέχομεν ἐκ τῆς παρὰ Σεβείου συγγραφῆς ἱστορίας τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου, ἐν ἣ ὁ Μάρ' Ἀββᾶς κηρύσσεται φιλόσοφος ἐκ Μετζούρχ (*Մեծուրխ*) πόλεως τῆς μεγάλης Ἀρμενίας¹.

Μετὰ τὸν Κατίναν δεύτερος ἀρμένιος ἱστορικὸς συγγραφεὺς, σύγχρονος τῶν Ἀποστόλων, καταλέγεται ὁ Λαβούβνιος (*Լաβουբնիայ*)¹, οὗ σώζεται συγγραφή ἀφορῶσα εἰς μυθώδη τινὰ ἐπεισόδια τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μωϋσῆς ὁ Χωρηνός ἐξιστορῶν τὰ κατὰ τὴν ἐν Ἐδέσση εἰσαγωγὴν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὰς δῆθεν μετὰ τοῦ βασιλέως αὐτῆς Αὐγάρου καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνταλλαγισίας ἐπιστολάς, ἀναφέρει ἱστορικὸν τινα ὄνοματι Γερούβναν ἢ Λερούβναν (*Լերուբնայ*), υἱὸν τοῦ γραμματέως Ἀφσαδάχ (*Աφσαδάχ*) περιγράφαντα πάντα τὰ ἐπ' Αὐγάρου καὶ Σανατροῦκ (*Սանատրուկ*) συμβάντα ἐν βιβλίῳ κατατεθέντι ἐν τοῖς

1) Renan, Histoire des langues sémitiques I, σ. 262—3.

2) V. Langlois, Collection des historiens de l'Arménie I, σ. 8.

1) Ἴδε *Պատմ. Մերձորի եպիսկոպ. ՚ի Հերուբնի. Մ. Պետերբուրգ, 1879, σ. 1. Մարաբայ փրիխոսփայի Մեծուրխացւոյն*.

ἀρχαίους τῆς Ἐδέσσης¹. Καὶ περὶ μὲν τῆς γλώσσης, ἐν ἣ ἡ βίβλος αὕτη ἐγράφη, οὐδὲν λέγει ὁ Χωρηνός· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλαχού μνημονεύει τοῦ βασιλέως τῆς Ἐδέσσης Αὐγάρου ὡς ἀρχοντος τῆς Ἀρμενίας, οἱ ἀναγινῶσαι αὐτοῦ ἀναγκάζονται βεβαίως νὰ ὑπολαμβάνωσιν ὅτι ὁ Λερούβνας ἦν ἀρμένιος καὶ ὅτι κατὰ συνέπειαν ἔγραψεν ἀρμενιστί. Δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ μακρολογήσωμεν ἐνταῦθα πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ μεταξὺ Αὐγάρου καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ διαμειφθεῖσα ἀλλογραφία τυγχάνει ὅλως νόθος· διότι οἱ κριτικοὶ θεολόγοι ἀρκούντως περὶ τούτου ἡσχολήθησαν μέχρις οὗ συνεπέρανον ὅτι μικρὰν ἱστορικὴν ἀξίαν κέκτηνται τὰ κείμενα ταῦτα, ἅτινα φαίνεται ὅτι ἐγράφησαν μᾶλλον πρὸς κραταίωσιν τῶν συμφερόντων χριστιανικῆς τιнос ἐν Συρίᾳ ἀρέσεως.

Ἄλλὰ τὸ ὅλον κείμενον τοῦ Λαβουβνείου δὲν ἦτο εἰσέτι γνωστόν, ὅτε τῷ 1852 ὁ ἐκ Βενετίας μενιταριστὴς Σουκίας Βαρῶν συντάττων τὸν κατάλογον τῶν ἐν τῇ ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ Παρισίων ἀρμενικῶν χειρογράφων ἀνεκάλυψε κώδικα τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, ὅστις σὺν πολλαῖς ἄλλαις συγγραφαῖς περιελάμβανε καὶ τὴν βίβλον τοῦ Λαβουβνείου ἔχουσαν ἐν ὑποσημείωσει τ' ἀκόλουθα: «Κατὰ τὸ ἔθος τῶν βασιλέων καὶ τοῦ βασιλέως Αὐγάρου, καθ' ὃ οἱ τε νόμοι καὶ αἱ ἀποφάσεις αὐτῶν κατατιθενται ἐν τοῖς ἀρχαίοις τῆς πόλεως Οὐρχας (Ὁσρονηῆς, Ἐδέσσης), Λαβούβνιος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνάκ, υἱοῦ Ἀβδασαράκ γραμματέως τοῦ βασιλέως, συνέγραψε πάντα τὰ εἰς τὸν ἀπόστολον Ἀδδαῖον ἐπιβλήντα συμβάντα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς συνεργασίας Ἀνάκ τοῦ ἐξ ἀπορρήτων τοῦ βασιλέως· οἱ καὶ κατέθηκαν τὴν διήγησιν αὐτῶν ἐν τοῖς ἀρχαίοις, ἐν οἷς φυλάττονται αἱ βίβλοι, οἱ βασιλικοὶ νόμοι καὶ τὰ ἐμπορικὰ συμβόλαια διατηρούμενα ἐν αὐτοῖς ἀσφαλῶς».

Ἡ σημείωσις αὕτη συμφωνεῖ μὲν πρὸς τὰ κατὰ Χωρηνοῦ λεχθέντα περὶ Λερούβνα, ἀλλὰ καὶ διαφέρει κατὰ τοῦτο, ὅτι πρᾶξ μὲν τῷ ἀρμενικῷ ἱστορικῷ ὁ συγγραφεὺς καλεῖται Γερούβνας ἢ Λερούβνας ὁ υἱὸς τοῦ Ἀφσαδάκ, ἐν ταύτῃ δὲ Λαβούβνιος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνάκ υἱοῦ τοῦ Ἀβδασαράκ. Ἐτη τινὰ πρὸ τοῦ 1852 ὁ ἄγγλος J. Cureton, ἐντριβίστατος συριολόγος, εἶγεν ἀνακαλύψει ἐν δυοῖς παλαιαῖς κώδιξι τὴν αὐτὴν συγγραφὴν τοῦ Λαβουβνείου ἐν γλώσσῃ συρίᾳ· ὁ συγγραφεὺς καλεῖται ἐν ταύτῃ υἱὸς τοῦ Ἐβεδσαδδάκ. Ἀμφότεροι οἱ κώδικες, χρονο-

λογούμενοι ἀπὸ τοῦ Β' καὶ ζ' αἰῶνος μ. Χ., περιέχουσιν ἀτελῶς τὸ κείμενον, ὅπερ ὁμως καὶ οὕτως ἔχον μεταφρασθὲν ἀγγλιστί ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ W. Wright¹.

Τὸ δὲ ἀρμενικὸν κείμενον, χρησιμοποίηθ' ἐν τῷ πρῶτον ὑπὸ τοῦ κ. Καρεκίν², ἐδημοσιεύθη βραδύτερον ὑπὸ τῆς σοφῆς ἀδελφότητος τῶν ἐν Βενετίᾳ μενιταριστῶν τοῦ ἀγίου Λαζάρου³. Ἀντιπαραβαλλομένων δὲ ἀμφοτέρων τῶν κειμένων, τοῦ τε συριακοῦ καὶ τοῦ ἀρμενικοῦ, παρατηρεῖται ὅτι ἐλάχισται διαφοραὶ ὑπάρχουσιν ἐν αὐτοῖς ὡς πρὸς τὴν καθόλου ἔκθεσιν τῆς ὑποθέσεως, καὶ ὅτι τὸ μὲν συριακὸν κείμενον ἀναντιρρήτως ἐστὶν ἀρχαιότερον τοῦ ἀρμενικοῦ, τοῦτο δὲ σχεδὸν κατὰ λέξιν μεταπεφρασμένον ἐκ τοῦ συριακοῦ· τοῦθ' ὅπερ ἀποδείκνυται ἐκ τε τοῦ ὑφ' οὗ καὶ τῆς ἀντιβολῆς ἀπείρων φράσεων καὶ λέξεων καὶ ὀνομάτων, πρὸς δὲ καὶ ἐκ τοῦ καθόλου τῆς γλώσσης χαρακτῆρος, ὅστις μαρτυρεῖ τρανῶς ὅτι ἡ μετάφρασις ἀνήκει εἰς τὸν Ε' αἰῶνα μ. Χ.

Ἕλλην συγγραφεὺς ἀλλ' ἄγνωστος τῇ ἡμέτερᾳ φιλολογίᾳ, θεωρούμενος ἐπίσης ἀρμένιος, εἶνε ὁ Ὀλύμπιος (Πελημεύ), οὗ τὸ ὄνομα ἀναφέρεται μόνον παρὰ Χωρηνοῦ. Οὗτος, ἀκμάζων περὶ τὰ τέλη τῆς δευτέρας χριστιανικῆς ἑκατονταετηρίδος, ἱερεὺς ἦν τοῦ ἐν Ἀνίῳ ἱερᾷ πόλει τῶν Ἀρμενίων ναοῦ τοῦ Ἀρχμαζδου. Ἐγράψε δὲ ἑλληνιστί ἱστορίαν τῶν ναῶν («*ἱερωμένων ἡμωνικῶν ἱερῶν*»), τουτέστι περιγραφὴν τῶν ἐν Ἀνίῳ ἱερῶν, ἐν ἣ καὶ περὶ τῆς συγχρόνου αὐτῷ ἐποχῆς πολλὰς ἀναμφιβόλως πληροφορίας θὰ εἶχε περισυλλέξει· διότι ὁ Χωρηνός ἀναφέρων τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ ὁμολογεῖ ὅτι τὰ κατὰ τὸν φόνον τοῦ Ἐρουάζ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀρταξίου (*Արταξίου*), καὶ τὰ κατὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς πόλεως Βαγαράν (*Βαγαρῶν*) ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Σεμβάτ (*Սεմբատ*) κτλ. ἤρυσαντο ἐκ τῆς βίβλου τοῦ ἐν Ἀνίῳ ἱερέως⁴.

1) Ἴδε J. Cureton, Ancient syriac documents relative to the earliest establishment of christianity in Edessa κτλ. London, 1864.

2) *Պատմ. Հայ. դարձմեթեանի* I, σ. 82 κ.ε.

3) «Օրա Հարսեմեայ դիւանագիր դարձմեթեանի թուրք Արգարու» κτλ. *Ի վեհեանի*, 1868. Ταύτοχρόνως δὲ ἐξεδόθη καὶ γαλλιστί ἐν ἰδιαιτέρῳ τεύχει. Ἐτέραν δὲ γαλλικὴν μετάφρασιν τοῦ Ἰω. Παφαῆλ Ἐμὶν ἐδημοσίευσεν τῷ 1867 ὁ V. Langlois ἐν Collection A', σ. 317--325. Ἄλλ' ἢ μετάφρασις αὕτη εἶνε ἐν μέρει ἑλλιπής.

4) *Մ. Սոր.* βιβλ. B, κεφ. *խորհուրդի զարմեթեանի և զարմեթեանի թուրք*

1) *Մ. Սոր.* βιβλ. B, κεφ. 12.

Ἡ ἄρμενικὴ φιλολογία ποιεῖται λόγον ὡς ἄρμενίου ἱστορικοῦ καὶ περὶ τοῦ περιωνύμου σύρου αἰρεσιάρχου Βαρδησάνου¹, εἰς ὃν ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Χωρηνοῦ ἡ σύνταξις αἰστορίας τῶν ναῶν», ἣν ἐξήγαγεν ἐκ τῶν ἐν τῷ ναῷ Ἀνίου ἀρχείων, ἐν οἷς ἐξιστοροῦντο καὶ αἱ τῶν βασιλέων πράξεις. Ἐκ τῆς βίβλου δὲ ταύτης, μὴ διασωθείσης μέχρις ἡμῶν, ἠρύσατο ὁ Μωῦσῆς τὰ ἐν βιβλ. Β' κεφ. ζα'-ζς' ἀναφερόμενα γεγονότα ἀπὸ τῆς ἡγεμονίας Ἀρταουξίδου Δ' μέχρι τῆς ἐν Περσίᾳ ἐθρονίσεως τοῦ Χοσρόου. Ἐν τέλει δὲ προστίθησι τὰ ἀκόλουθα: «Διεξήληθεν ἡμῖν ταῦτα Βαρδαζάν (Βαρβαρδωζάν) ὁ ἐξ Ἑδέσσης, ὅστις ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος Ἀντωνίου τοῦ τελευταίου ἤκμασεν ὡς ἱστοριογράφου, πρότερον μὲν ὀπαδὸς ὦν τῆς αἰρέσεως Οὐαλεντιανοῦ, ἣν ἀπαρησάμενος εἶτα καταπολέμησεν ὡς μὴ καθοδηγηθεὶς δι' αὐτῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ἄλλῃ δὲ ἰδίᾳ προσπεσὼν ἑτέραν συνέστησεν αἵρεσιν. Ἀλλὰ τὰς μὲν ἱστορίας οὐκ ἠλλοίωσεν· ἦν γὰρ ὁ ἀνὴρ πειστικός ἐν λόγοις, ὅτι καὶ πρὸς Ἀρτωρίνον ἐτόλμησε γράψαι ἐπιστολήν, πολλοὺς τε λόγους συνέθετο κατὰ τῆς αἰρέσεως Μαρκιωνιστῶν, καὶ περὶ Εὐμαρμένης, καὶ κατὰ τῆς τῶν εἰδώλων λατρείας τῆς ἐν ταῖς χώραις ἡμῶν. Ἀφίχθεις τοίνυν ἐνταῦθα πρὸς τὸ διδάξει τοὺς ἐκ τοῦ λαοῦ ἔθνικούς (Ζεθωσσοσάτ = hethanossats) καὶ μὴ γινόμενος παρ' αὐτοῖς δεκτός, μετέβη εἶτα εἰς τὸ ἔρουμα (ἄμουρ = amour) Ἀνίου, ἐνθ' ἀναγνοὺς τὴν τῶν ναῶν ἱστορίαν, ἐν ἣ καὶ αἱ τῶν βασιλέων πράξεις ἐκτίθενται, ἠρμήνευσεν εἰς γλῶσσαν συριακὴν, ἐξ ἧς πάλιν εἰς τὴν ἑλληνίδα μετένεγκε φωνήν»².

Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου μαρτυρεῖται πειστικώτατα ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν Βαρδησάνου, ὃν ὁ μὲν Ἱερώνυμος καλεῖ μεσοποταμίτην ἢ Βαβυλωνίον³, ὁ δὲ Ἰούλιος ὁ Ἀφρικανὸς Πάρθον⁴, ὁ δὲ Ἐφραιμ ὁ Σύρος Σύρον⁵.

Ζεθωσσοσάτ, φρση δὲ Ζεθωσσοσάτ ἡμῶν φρση Ζεθωσσοσάτ.
Πρὸλ. V. Langlois, Collection I, σ. 391. — [Φωρ.] ἡμῶν. Ζω. φρση Ζεθωσσοσάτ I, σ. 78.

1) Ἰδὲ K. Κοντογόνου Φιλολογικὴν καὶ κριτικὴν ἱστορίαν τῶν Πατέρων, Α', σ. 287—89.

2) U. Mor. βιβλ. Β', κεφ. 44.

3) Hieronymi, de viris illustr. 33. — Adv. Jovian. Β', 14. — Πρὸλ. Ἐπιφανίου αἰρέσεων κς', 1. «ὁ δὲ Βαρδησάνης οὗτος, ἐξ οὗ περ ἡ αἵρεσις τῶν Βαρδησιανιστῶν ἐγένετο, ἐκ Μεσοποταμίας μὲν τὸ γένος ἦν, τῶν κατὰ τὴν Ἑδεσσηνῶν πόλιν οἰκούντων».

4) Ἐν Κ ε σ τοῖς κεφ. 29.

5) Αἰρέσεων Α', 242.

Μόνος δὲ ὁ συγγραφεὺς τῶν «Φιλοσοφουμένων» καλεῖ αὐτὸν ἄρμενιον ἐν τοῖς ἐξῆς· ἀεὶ δὲ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις νῦν καινότερόν τι ἐπιχειρήσει Μαρκιωνιστῆς τις Πρέπων Ἀσσύριος, πρὸς Βαρδησάνην τὸν Ἀρμένιον ἐγγράφως ποιήσας λόγους περὶ τῆς αἰρέσεως, οὐδὲ τοῦτο σιωπήσομαι¹. Ἀλλὰ κατὰ τὰς αὐθεντικώτερας μαρτυρίας ὁ Βαρδησάνης ἦν σύρος τὸ γένος· ὁ δὲ συμπατριώτης τούτου Ἐφραιμ, εἰ καὶ κατὰ τῶν διδασκαλιῶν αὐτοῦ ἔγραψε, μετ' ἔθνικῆς πως ὑπερηφανίας ἐκφράζεται οὕτω· «Βαρδησάνης δὲ ὁ σύρος, ἐξ Ἑδέσσης ὀρμώμενος, ἐν τοῖς Οὐήρου Μάρκου Καίσαρος ἤκμασε χρόνοις. Τούτων φασὶ πολλὰ τῆς Βαλεντίνου περικόψαι μυθολογίας· πολλὰ δὲ καὶ τῆ Σύρων συνέγραψε γλώττη, καὶ ταῦτά τινες μετέφρασαν εἰς τὴν ἑλλάδα φωνήν».

Οἱ Ἕλληνες καὶ λατινοὶ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες διέσωσαν μέχρις ἡμῶν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ἀντικειμένων περὶ ὧν ἐπραγματεύθη ὁ Βαρδησάνης· ἀλλ' οὐδεμία τούτων δείκνυσιν ὅτι καὶ συνέλεξεν ἄρμενικῆς ἱστορίας ὕλην, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Χωρηνός. Περιεργον δὲ ὅτι καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ V. Langlois παραδέχεται τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χωρηνοῦ ὡς ἀληθῆ, ἣν καὶ προσπαθεῖ νὰ συμβιδάσῃ πρὸς τὸ γεγονὸς τῆς ὑπὸ Καρακάλλα γενομένης ἐν Ἑδέσση ἐθρονίσεως τοῦ Αὐγάρου Γ' (216 μ. Χρ.), καθ' ἣν, τῆς Ὀσρονησ μεταβληθείσης εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, ὑποτίθησιν ὅτι ὁ Βαρδησάνης ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀρμενίαν πρὸς δίκασωσιν ἑαυτοῦ ἀπὸ τῶν καταδιώξεων τῶν Ῥωμαίων, οἷς αἱ διδασκαλῆαι αὐτοῦ ἐπιζήμιοι ἐφαίνοντο². Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές ὅτι συγγραφή τις ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ φερομένη περιελάμβανε λεπτομερείας περὶ τῶν ἡθῶν τῶν ἀσιατικῶν ἔθνῶν³· ἀλλ' αὐτῆ, ὡς καὶ ἡ ἑτέρα ἢ περὶ Ἰνδῶν παρὰ Πορφύριον ἀναφερομένη⁴, δυνατὸν νὰ ἀνήκῃ εἰς ἕτερον Βαρδησάνην ἐπικαλούμενον βαβυλωνίον⁵. Πιθανώτατον λοιπὸν ἐν τῇ περὶ ἡθῶν συγγραφῇ νὰ ὑπῆρχον καὶ λεπτομέρειαι ἀφορῶσαι εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἄρμενίων· ἀλλὰ τὸ βέβαιον καθ' ἡμᾶς εἶνε ὅτι τὸ προμνησθὲν χωρίον τοῦ Χωρηνοῦ πηγάζει ἐκ τοῦ ἐπομένου

1) Βιβλ. Ζ', γ', 31.

2) Collect. d. hist. de l'Arménie I, σ. 59.

3) Ὁρα J. Cureton, Spicilegium Siriacum, σ. 1 κ. ἑ. — Εὐσεβίου, Εὐαγγ. προπαρασκευῆς ΣΤ', ε', 6 κ. ἑ.

4) Περὶ ἀποχῆς ἐμφύχων Δ' καὶ Περὶ Στυγός.

5) Πρὸλ. E. Renan, Marc-Aurèle, σ. ἐν 443-444 ὑποσ. 3.

χωρίου του Ευσέβιου, ἐν ᾧ οὐδεμία μνεία γίνεται ὕλης ἀρμενικῆς ἱστορίας: «Βαρδησάνης, λέγει ὁ Εὐσέβιος, ἰκανώτατος τις ἀνὴρ, ἐν τῇ Σύρων φωνῇ διαλεκτικώτατος, πρὸς τοὺς κατὰ Μαρκίωνα καὶ τινὰς ἑτέρους διαφόρων προίσταμένους δογματῶν διαλόγους συστησάμενος, τῇ οἰκείᾳ παρέδωκε γλώττῃ τε καὶ γραφῇ, μετὰ καὶ πλείστων ἑτέρων αὐτοῦ συγγραμμάτων· οὓς οἱ γνώριμοι. . . ἐπὶ τὴν ἑλληνικὴν ἀπὸ τῆς σύρων μεταβεβλήκασι φωνῆς· ἐν οἷς ἐστὶ καὶ ὁ πρὸς Ἀντωνίνον ἰκανώτατος αὐτοῦ περὶ Εἰμαρμένης διάλογος, ὅσα τε ἄλλα φασὶν αὐτὸν προφάσει τοῦ διωγμοῦ συγγράψαι. *Ἦρ δ' ἄρα οὗτος πρότερον τῆς κατὰ Οὐαλεντινον σχολῆς, καταγνοῦς δὲ ταύτης, πλείστα τε τῆς κατ' αὐτὸν μυθοποιίας ἀπελέγξας, ἐδόκει μὲν πως αὐτὸς ἑαυτῷ ἐπὶ τῇ ὀρθοτέρᾳ γνώμῃ μεταθεθεῖσθαι· οὐ μὴν γε παντελῶς ἀπερίφραστο τὸν τῆς παλαιᾶς αἰρέσεως ῥύπον*»¹.

Καὶ ταῦτα περὶ τῶν ἀναφερομένων συγγραμμάτων ἀπὸ τοῦ 149 ἔτους π. Χρ. μέχρι τέλους τῆς Γ' χριστιανικῆς ἑκατονταετηρίδος. Εἶδομεν δὲ ὅτι πάντες οὗτοι οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς τὴν κυρίως ἱστορίαν τῶν ἀρμενικῶν γραμμάτων· ἀλλὰ καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι ἐν τῷ μακροχρονίῳ τούτῳ διαστήματι τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος ἦν πάντῃ ἄμοιρον παιδείσεως· διότι ἐκ πολλῶν ἀπόψεων τῆς ἱστορίας αὐτοῦ βεβαιούται ὅτι τὸ ἔθνος τοῦτο ἦν μεμερισμένον μεταξὺ τριῶν διανοητικῶν ἐπιδράσεων, τοῦ ἑλληνισμοῦ, τοῦ ἀραμαϊσμοῦ καὶ τοῦ ἡρακνισμοῦ, ἐνεκα τῆς κατατμήσεως τῶν ἀρμενικῶν χωρῶν, ἐξ ὧν αἱ δυτικαὶ ἐπαρχίαι ἦσαν ὑπὸ τὴν ἄμεινον ἐπιρροὴν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων· αἱ δὲ ἀνατολικαὶ ἐπαρχίαι ὑποκείμεναι τοῖς Πάρθοις διετέλουν σχεδὸν πάντοτε ἐν τῷ σκότει τῆς ἀμαθίας, αἱ δὲ νότιαι ὤκισμέναι ἀναμικτικῶς ὑπὸ τε ἀρμενίων καὶ σύρων ἀνεξωγοῦντο διανοητικῶς διὰ τοῦ ἀραμαϊσμοῦ, ὅστις ἦν ποικίλον τι σύστημα ἐξημερώσεως συγκείμενον ἐκ σημιτικῶν, ἀνατολικῶν καὶ μάλιστα ἑλληνικῶν ἰδεῶν. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἐπιδράσεων τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος ἀρούμενον μόνον τὰ πρὸς τὸν πρακτικὸν βίον ἀναγκαιοῦντα στοιχεῖα, παρημέλει ὅλως τῆς ἀνωτέρας παιδείσεως, ἥτις ἦν ἀποκλειστικῶς κτῆμα ὀλίγων εὐγενῶν καὶ ἀρχόντων ἐμβεβαπτισμένων ἐν τῷ ἑλληνισμῷ. Ὁ πρῶτος ἀρμενιὸς ἱστοριογράφος, Μωϋσῆς ὁ Χωρηνός, προσπαθῶν νὰ συντάξῃ τὴν παλαιὰν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ καὶ

μὴ ἐξευρίσκων ἐπίσημα σχετικὰ κείμενα ἀναφερόμενα εἰς τὴν πρὸ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐποχὴν, ἐπιρρίπτει κατὰ τῶν προγόνων αὐτοῦ δεινὴν μομφὴν, δικαίαν μὲν ἐν τισὶν ἀλλ' οὐχὶ καὶ πάντῃ ὀρθήν, ὅποταν μάλιστα ἀναλογισθῶμεν τὴν σπουδαιοτάτην ἔλλειψιν ἰδίου ἀλφαβήτου. «Δὲν ἐπιθυμῶ, ἔλεγε περὶ τὰ μέσα τῆς πέμπτης χριστιανικῆς ἑκατονταετηρίδος, δὲν ἐπιθυμῶ νὰ καταισχύνω μεμφόμενος τὴν παρὰ τοῖς ἡμετέροις προγόνους ἔλλειψιν φιλοσοφικοῦ νοῦ· ἐξέστω μοι ὁμως ν' ἀπευθύνω κατ' αὐτῶν αὐστηρὸν ψόγον· διότι ἐὰν παρέχωμεν ἐπαξίους ἐπαίνους τοῖς βασιλεῦσιν ἐκείνοις, οἵτινες ἐνεπιστεύθησαν εἰς τὴν γραπτὴν ἱστορίαν τὰς ἐποχὰς τῆς βασιλείας αὐτῶν παραδόντες τὰς σώφρονας αὐτῶν πράξεις καὶ τοὺς ἠρώσιμους εἰς τε τὰ δημοτικὰ ἄσματα καὶ εἰς τὴν χρονογραφίαν· καὶ ἐὰν οἱ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν βασιλέων ἀρχιγραμματεῖς ἀσχοληθέντες περὶ τὴν σύνταξιν ἐκθέσεων ἀξιώνται ἐπίσης τῶν ἡμετέρων ἐπαινῶν, πράττομεν τοῦτο διότι κτώμεθα δι' αὐτῶν πληρεστέρας τινὰς ἐμπειρίας τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ μάλιστα ὅποταν ἀναγινώσκωμεν ἡδέως τοὺς λόγους καὶ τὰς σοφὰς ἱστορίας τῶν Χαλδαίων καὶ τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Ἑλλήνων. — Πᾶσι δὲ ἡμῖν γνωστοῖον ἐστὶν ὅτι οἱ ἡμέτεροι βασιλεῖς καὶ πρόγονοι ἤκιστα ἐμερίμνησαν περὶ τῆς ἐπιστήμης, τῆς διανοίας αὐτῶν οὐσης περιωρισμένης. Καίτοι δὲ γινώσκομεν ὅτι ἡ μὲν χώρα ἡμῶν εἶνε σμικροτάτη, ὁ δὲ ἡμέτερος λαὸς ὀλιγοπληθής καὶ ἤκιστα ἐλευθέριος, ὡς ὑπείκων ξένη δυναστεία, ἐν τούτοις ὕφιστανται ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν πολλὰ ἀνδραγαθήματα ἀξία νὰ περισυλλεγῶσιν ἐν τοῖς χρονικοῖς, ἅτινα οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων ἐσκέφθη ποτὲ νὰ ἀναγράψῃ. . . Ἄλλ' ἴσως τις εἴποι ὅτι αἴτιον τούτου ἦν ἡ παρ' ἡμῖν ἔλλειψις ἀλφαβήτου κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καθ' οὓς οἱ πόλεμοι ἦσαν ἀλλεπάλληλοι καθ' ἡμῶν. — Πλὴν καὶ ἡ παρατήρησις αὕτη δὲν εἶνε ὀρθή, διότι καὶ κατὰ τοὺς πολέμους ὑπάρχουσι διαλείμματα· ἄλλως τε ὕφισταντο τὰ καὶ νῦν ἔτι ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν ἀλφάβητα, ἑλληνικὸν τε καὶ περσικόν, δι' ὧν ἐγράφοντο πολυχρήθμα ληξιαρχικὰ βιβλία, ἐν οἷς κατεγράφοντο αἱ ὑποθέσεις τῶν πόλεων, τῶν ἐπαρχιῶν καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν οἰκιῶν, πολλὰ στρατιωτικὰ ἔγγραφα καὶ ἰδίως τὰ ἀφορώντα εἰς τοὺς διοικητὰς τῶν σατραπειῶν. Φαίνεται μοι ὁμως ὅτι τὸ πάλαι, ὡς καὶ σήμερον, κατεφρόνουν οἱ ἀρμένιοι τῆς τε παιδείας καὶ τῶν ἱστοριῶν· τούτου δ' ἐνεκα θεωροῦμεν

1) Ἐκκλ. Ἱστορ. Δ' 30.

περιττόν νά ἐνδιατρίψωμεν περιπλέον ὁμιλοῦντες περί τοσοῦτον ἀγοραίου, ἀμαθοῦς καί ἀπειροκάλου¹».

Καί ταῦτα μέν ἔλεγεν ὁ Χωρηνός περί τῆς διανοητικῆς καταστάσεως τῶν προγόνων αὐτοῦ· οὐδέν δὲ καί ἡμεῖς ἔχοντες νά προσθέσωμεν ὧδε, φέρε νῦν ἰδῶμεν ὅποια τις ἦν ἡ πνευματική κίνησις τῶν ἀρμενίων κατὰ τὴν τετάρτην χριστιανικήν ἑκατονταετηρίδα καί τίνα εἰσὶ τὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπαριθμούμενα προϊόντα τῆς ἀρμενικῆς γραμματολογίας.

Πρὸ πολλοῦ ἤδη ἔγνωσται ὅτι ἡ εἰς τὰ ἀσιατικά ἔθνη διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ ἀνέπτυξε διὰ τῆς μεταφράσεως καί διδασκαλίας τῶν ἱερῶν Γραφῶν εἰδός τι φιλολογίας, τῆς ἐκκλησιαστικῆς καλουμένης, λίαν διάφορον τῶν προτέρων φιλολογιῶν τῶν ἐθνῶν τούτων, ὅπερ, στηριζόμενον ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν, ηὔξησε τοῦ καιροῦ προϊόντος τοσοῦτον, ὥστε οὐ μόνον ἀπετέλεσεν ἰδιόρρυθμον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα ἀλλὰ καί ἠνάγκασεν ὅπως τὰ ἔθνη ταῦτα μορφώσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν καί παραγάγῃ συγγραφάς, ὧν ἡ ταξινομήσις δεικνύσι σήμερον μικράς ἐθνότητος κεχωρισμένας μέν, ἀλλ' ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ σπουδαίως συμβαλλούσας. Τοιαῦται δὲ χριστιανικαί, ὡς εἰπεῖν, καί συνάμα ἐθνογραφικαί ἀνατολικά φιλολογίαι εἰσὶν ἡ συριακή, ἡ αἰθιοπική, ἡ κοπτική, καί ἄλλαι, ἐν αἷς περιλαμβάνεται καί ἡ ἀρμενική. Εἶδομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις ὅτι τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος στερούμενον ἰδιαίτερας γραφῆς οὐδὲν αὐτοτελές ἔργον παρήγαγεν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ὑπ' ὄψιν ἡμῶν χρονικῆς περιόδου· ἐκτὸς παραδόσεων τινῶν, δημοτικῶν ἄσμάτων κλπ. τὸ ἔθνος τοῦτο οὐδὲν ἔχει νά ἐπιδείξῃ ἡμῖν ἐθνικὸν φιλολογικὸν μνημεῖον. Ἀλλὰ τὴν ἔλλειψιν ταύτην ἔδει ν' ἀναπληρώσῃ ἡ ἐν Ἀρμενίᾳ εἰσαγωγή τοῦ χριστιανισμοῦ.

Αἱ πρῶται πρὸς διάδοσιν ἀπόπειραι τοῦ χριστιανικοῦ θρησκευματος καλύπτονται εἰσέτι ὑπὸ τὸν πέπλον τῶν παραδόσεων· ἀλλὰ περί τὰς ἀρχάς τοῦ Δ' αἰῶνος, βασιλευόντος τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἐκηρύχθη καί ἐν Ἀρμενίᾳ ἐπιστήμως ὁ χριστιανισμὸς διὰ Γρηγορίου τοῦ Φωταυγοῦς. Σιώζεται μαρτυρολόγιον ἐπ' ὀνόματι Ἀγαθαγγέλου, γραμματέως τοῦ ἀρσακίδου ἡγεμόνος Τηριδάτου, ἐν ᾧ ἀπαντῶμεν πολυτίμους εἰδήσεις περί τοῦ πνευματικοῦ ὄργασμοῦ ἐν Ἀρμενίᾳ κατὰ τὸν ἐκχριστιανισμὸν

τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ὁ Γρηγόριος ἐκπαιδευθεὶς ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας ἀπέρχετα¹ εἰς Ἀρμενίαν καί εἰσι μετὰ πολλοῦς ἀγῶνας καί ἀνηκούστους καταδιώξεις, τιμωρίας καί σωματικὰς αἰκίσεις, νικητῆς ἀναδειχθεὶς, ἐλκύει πρὸς τὸν χριστιανισμὸν τὸν ἡγεμόνα Τηριδάτην καί μετ' αὐτὸν σύμπαντα σχεδὸν τὸν ἀρμενικὸν λαόν. Ὁ Ἀγαθᾶγγελος ἐξιστορῶν τὸ γεγονός τοῦτο ἀναγράφει πολλοὺς ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντας ἱερεῖς, ὧν οἱ πλείστοι φέρουσιν ὀνόματα ἑλλην. τύπου, οἷον Ἐλθηνός, ὅστις τοῖς μέρεσιν Εὐφράτου τοῦ ποταμοῦ ἐπέστη διδάσκαλος. . . Εὐθάλιος, τοῖς μέρεσι Βασηνῶν κατασταθεὶς ποιμὴν. . . Βάσσος. . . Μωῦσῆς. . . Εὐσέβιος. . . Ἰωάννης. . . Ἀγάπιος. . . Ἀρτίος. . . Ἀρσύκης, Ἀντίοχος». Τούτων δὲ γενομένων ἀπὸτε οὖν, λέγει ὁ Ἀγαθᾶγγελος, ποθεινοτάτη καί εὐπρεπεστάτη καί ὑπερκαλλίστη ἐγγόνει ἡ χώρα τῆς Ἀρμενίας. Ὡς γὰρ ὁ Μωῦσῆς νομοθέτης εὐρεθεὶς ταῖς ἐβραϊκαῖς παρεμβολαῖς μετὰ τοῦ προφητικοῦ χοροῦ, καί ὁ παρρησιαστικώτατος Παῦλος μετὰ τοῦ ἀποστολικοῦ συστήματος, καθ' ὁμοίωσιν αὐτῶν εἰς μέσον παρελθὼν (ὁ Γρηγόριος), καί τὸ ζωοποιὸν κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ ἐπειράσθη τῇ τῶν Ἀρμενίων γλῶττει, τὴν θεοσέβειαν πάντας ἐδίδαξε, καί ἐν πάσαις χώραις πορευόμενος ἐπέλεξατο ἑαυτῷ εἰς κατοικίαν ἐρήμων τόπους, κἀκεῖσε ᾤκει, ἀπὸ τῶν ἐρήμων πάντας εἶναι (ἴσως ἐνίαις) ἐπισκόπους πάσαις ταῖς πατρίσιν τῆς Ἀρμενίων χώρας. Οἱ δὲ ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντες καί κατασταθέντες πλείους ἢ τετρακόσιοι ἐπίσκοποι ἦσαν, οἱ καί διαφόροις τόποις ἐπισκόπησαν· τὸ δὲ πλῆθος τῶν πρεσβυτέρων καί διακόνων καί ἀναγνωστῶν καί ἄλλων τῶν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ Θεοῦ κατασταθέντων τὸν ἀριθμὸν ὑπερβαίνει¹». Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς λέγει τὰ ἐξῆς περί τοῦ Γρηγορίου· ἀμετὰ ταῦτα δὲ ἐξελθὼν εἰς πάντα τὰ ὄρια Ἀρμενίων τῆς μεγάλης χώρας ᾠκοδόμησεν ἐκκλησίας ἐν πάσαις ταῖς ἐπαρχίαις, καί πατρίσι, καί μέρεσιν, ἐν ταῖς πόλεσι τε καί κωμοπολεσιν, κώμαις τε καί χωρίοις καί ἐποικίοις. . . Ἐπειτα δὲ ἔπεισεν τὸν βασιλέα ἵνα ἐκάστη πατρίδι καί τόπῳ, ἐν πᾶσι τοῖς μέρεσι συναγάγῃ παιδας πρὸς διδασκαλίαν, τὸ ἄγριον καὶ ἀρήμωρον καὶ ἐφιαλτικὸν ἦθος ἐξημερῶν, ὅπερ καί πεποιήκειν ἐμβαλὼν αὐτοὺς ἐν τῷ χωνευτηρίῳ τῆς πνευματικῆς

1) *U. Wop.* βιβλ. *U.*, κεφ. *ϕ.*

1) Ἀγαθᾶγγελος παρὰ V. Langlois, Collection I, σ. 182—183.

παιδεύσεως και ἀγάπης, τὸν ἰὸν και ρύπον και δυσωδίαν τῶν δαιμόνων ἐκκαθαίρειν και ἀποξυσαι θέλων. . . Παρακελεύεται οὖν ὁ βασιλεὺς Τηρηδάτιος κατὰ τόπους τῶν ὀρίων τῆς Ἀρμενίας ἐν τῇ ἰδίᾳ ἀπὸ χωρῶν και πατριδῶν πλῆθος νεολαίας παιδῶν εἰσφέρειν ἐπὶ τοῦ γυμνάσαι αὐτούς, πειστικούς διδασκάλους ἐπιστήσας. Ἐπαίδευσεν δὲ μάλιστα τὸ γένος τῶν δεισιδαιμόνων ἱερέων, και τούτους ἐν τοῖς ἐπιτηδείοις τόποις συνάξας τὰ πρὸς τὴν ἀναγωγὴν ἐκέλευσε χορηγεῖσθαι, διαμερίσας ἐν δυοῖς χωρίοις τοὺς παιδευομένους, τοὺς μὲν ἐν τῇ σβρα διαλέκτῳ, τοὺς δὲ ἐν τῇ ἑλληνικῇ παιδευθῆναι¹.

Ἐκ τῶν χωρίων τούτων καταφαίνεται ὅτι ἀρχομένης τῆς Δ' ἐκχτονταετηρίδος ἡ εἰσαγωγή τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπέφερεν ἐν Ἀρμενίᾳ καθολικὴν ἐξημέρωσιν εἰς τὰ ἦθη τῶν κατοίκων αὐτῆς, οἵτινες ἐπροικοδοτήθησαν οὐ μόνον δι' ἐκλεκτῶν, ὡς εἶρηται, πνευματικῶν ἀρχηγῶν ἀλλὰ και δι' ἐκπαιδευτηρίων τὴν διδδοσιν τοῦ τε εὐαγγελικοῦ κηρύγματος και τῶν γραμμάτων σκοποῦντων βάσις δὲ τῆς διδασκαλίας ταύτης, ὡς σαφῶς ἐν τῷ τελευταίῳ χωρίῳ τοῦ Ἀγαθαγγέλου ὁμολογεῖται, ἦν ἡ ἐκμάθησις τῆς ἑλληνικῆς και τῆς συριακῆς γλώσσης, τῆς μὲν πρώτης διδασκομένης ἀναμφιβόλως διὰ τοὺς πρὸς βορρᾶν και δυσμᾶς οἰκοῦντας, τῆς δὲ ἐτέρας διὰ μόνους τοὺς πρὸς ἀνατολάς και νότον Ἀρμενίους. Ἀμφοτέρων δὲ τῶν γλωσσῶν τούτων ἡ ἐπίδρασις ἦν συγχρόνως λίαν ἐπαισθητὴ ἀλλὰ βραδύτερον ἢ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης μεγαλειτέραν ἀνάπτυξιν λαβοῦσα κατέπνιξε τὴν τῆς συριακῆς.

Πρῶτος συγγραφεὺς τῆς Δ' ἐκχτονταετηρίδος καταλέγεται ὁ Γρηγόριος Λουσαβορίτης (Γρηγορη Λουσαβορίτης), τουτέστιν ὁ Φωταυγῆς ἢ Φωτιστής, ἐπονομασθεὶς οὕτως ἕνεκα τοῦ χριστιανικοῦ φωτός δι' οὗ ἐπροικοδότησε τοὺς κατοίκους τῶν ἀρμενικῶν χωρῶν. Καὶ ὅποσον μὲν περὶ τούτου ἐμόχθησεν ὁ Γρηγόριος εἶπομεν λίαν συνοπτικῶς ἀνωτέρω· εἶπωμεν δὲ τινα ὧδε περὶ αὐτοῦ και ὡς συγγραφέως.— Ὁ Γρηγόριος γεννηθεὶς περὶ τὸ 257 ἔτος μ. Χ. ἐκ πατρὸς πέρθου συγγενεῦοντος μετὰ τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ βασιλευούσης οἰκογενείας τῶν Ἀρσαμιδῶν, καλουμένου δὲ Ἀνάχ (Անάχ), ἔσχεν ἐκ βρεφικῆς ἡλικίας παιδαγωγὸν ἐκ Καισαρείας κηλομένην Σοφίαν· γενόμενος δὲ παῖς ἀπεστῆλθε εἰς τὴν ἐν Καισαρείᾳ σχολὴν ἔνθα τὰ συριακὰ και ἑλληνικὰ ἐξέμαθε γράμματα· μεθ' οὗ εἰς τῶν

αὐτόθι εὐσεβῶν ἀνδρῶν Δαυὶδ ὀνομαζόμενος νυμφεῦει αὐτὸν μετὰ τῆς θυγατρὸς Μαρίας μεθ' ἧς ὁ Γρηγόριος υἱοῦς δύο ἐγέννησε, τὸν μὲν πρωτότοκον Οὐρθάνην (Մրթանյան) τὸν δὲ νεώτερον Ἀρωστάκην (Աρωստակյան)¹. Μετὰ τριετῆ συζυγικὸν βίον ἡ μὲν γυνὴ αὐτοῦ ἀπαρνηθεῖσα τὸν κόσμον ἐγκλείεται εἰς μοναστήριον, αὐτὸς δὲ ὁ Γρηγόριος ἀνακλιμασθεὶς εἰς Ἀρμενίαν προσκολλᾶται τῷ ἡγεμόνι Τηριδάτῃ. Ἐκτοτε ὁ βίος τοῦ Γρηγορίου λαμβάνει μεγάλην ἔκτασιν παρὰ τοῖς βιογράφοις αὐτοῦ, οἵτινες ἐγκαταμιγνύσασιν διαφόρους διηγήσεις τεινούσας πρὸς καθαγιασιν τοῦ ἀνδρός. Βεβαιοῦται ὁμῶς ὅτι μὴ θελήσας νὰ θύῃ τοῖς εἰδώλοις ὑπέστη καταδιωγμούς και μυρία δεινὰ, μέχρις οὗ κατὰ συνέπειαν μεγάλου δυστυχήματος ἠναγκάσθη ὁ Τηριδάτης νὰ ἀσπασθῆ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα. Ἐχριστιανισθεὶς δὲ τῆς Ἀρμενίας, ἀποστέλλεται ὁ Γρηγόριος εἰς Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας, ἔνθα περιβάλλεται τὸ ἀξίωμα ἐπισκόπου τῶν Ἀρμενίων (302 μ. Χ.)· μετὰ τριανταετῆ δὲ ἐν Ἀρμενίᾳ ποιμαντορίας ἀποθνήσκει ἐν πλήρει δόξῃ και ἅγιος ἀνακηρυχθεὶς τιμᾶται και γεραιρεται ἔκτοτε ὑπὸ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν, τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς, τῆς ῥωμαϊκῆς, τῆς ἀρμενικῆς, τῆς κοπτικῆς, τῆς ἄβυσσινιακῆς κτλ².

1) *Ջեմըր Ասորի, պատմ. Տարօնյ, Էժ.* Βενετίας, 1832, σ. 22. — *Մ. Խորհրդացւոյ, պատմ. Հայոց.* Էժ. Βενε. 1827, σ. 328—9. Περὶ τῶν υἱῶν τοῦ Γρηγορίου λόγος γίνονται και ἐν τῷ ἑλλην. κειμένῳ τοῦ Ἀγαθαγγέλου. Πρβλ. *Ագաթանգեղոս պատմ.* σ. 639.

2) Τὸν βίον τοῦ Γρηγορίου συνέγραψεν ὁ Ἀγαθαγγέλος· Ἰωάννου δὲ τοῦ Χρυσοστόμου διεσώθη ἐν ἀρμενικῇ μεταφράσει μακρὸν ἐγκώμιον, ὅπερ ὑφ' ἀπάντων τῶν κριτικῶν θεωρεῖται ὑποβολιμαῖον (δρα G. Smith, Dictionary of Biography ἐν ὀνόμ.). εἶνε δὲ ἴσως ἔργον μεταγενεστέρου ἑλληνος συγγραφέως μεταγλωττισθὲν ἀρμενιστὶ τῷ 1141 ὑπὸ τινος γραμματικοῦ Ἀβραάμ. (Ἴδε *Երանկըղոս Թովհադոսե Ուկերեղոսի... Կերթողի պատմ. Մ. Գրիգորի Անանյանի*, 1878). Τὸν βίον τοῦ Γρηγορίου συνέγραψε και ὁ μαθητῆς αὐτοῦ Ἄρτιος ἢ Ἀρτίθεος (*Արտիրես*), ὅστις θανὸν τοῦ διδασκάλου ἔγραψε περὶ αὐτοῦ ἐν εἰδὲ ἐπιστολῆς πρὸς ἐρημίτην. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης μὴ σωζομένης ἤρυστο ὁ Χωρηνὸς τὸ π' κεφ. τοῦ Β' βιβλίου τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, ἐν ᾧ συντόμως πάνυ ἐκτίθεται ἡ γέννησις και ὁ βίος τοῦ Φωτιστοῦ. Ἐκ τῶν νεωτέρων ἀρμενίων ἐξάρτεον βιογραφίαν τοῦ Γρηγορίου συνέγραψεν ὁ Ματθαῖος Καρακατσάαν. Ἴδε περὶ Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ και [*Փար.*] *պատմ. Հայ. դարմբեղանց* I, σ. 94—99.

1) Αὐτόθι σ. 178—179.

πτομερέστερον, εἶνε χρησιμώτατον ταμείον γνώσεων περί τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως τῶν Ἀρμενίων κατὰ τὴν Γ' καὶ Δ' εκατονταετηρίδα. Ἐξ αὐτοῦ πληροφορούμεθα ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ τῶν ἀρσακιδῶν τῆς Ἀρμενίας ἦτο ἐν χρήσει ἡ σημειογραφία, γραφικὸν σύστημα, ὅπερ ὑπεννοεῖ ὁ ἡμέτερος Πλουτάρχος λέγων ἐν τῷ βίῳ Κάτωνος «σημεῖα ἐν μικροῖς καὶ βραχεῖσι τύποις πολλῶν γραμμῶν ἔχοντα δύναμιν»¹. Ἀπαντῶμεν πλείστας ὄσας πληροφορίας περί ἡρσικῶν θεοτήτων, γεωγραφικῶν ὀνομάτων κλπ. Τοῦ συγγράμματος δὲ τούτου καὶ ἑλληνικὸν σώζεται κείμενον ἐπιγραφόμενον: *Πρόλογος Ἀγαθαγγέλου, ἐν οἷς καὶ τὸ μαρτύριον Γρηγορίου*, δημοσιευθὲν δὲ τὸ πρῶτον ἐν τοῖς Act. Sanctorum τῶν Βολλανδιστῶν². Παραβάλλοντες νῦν ἀμφοτέρω τὰ κείμενα παρατηροῦμεν ὅτι ἐν μὲν τῷ ἀρμενικῷ ὑπάρχει μακρὸς πρόλογος, ἐν δὲ τῷ ἑλληνικῷ ἐλάχιστος. Ἡ τοῦ ἀρμενικοῦ πολυλογία καὶ τὸ ἀνάρμωστον περιῶδων τινῶν μαρτυροῦσι προδήλως νεωτέτης ἐποχῆς ἀπήχησιν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν παρεμβολὴν ὕλης νόθον χαλκευθεῖσαν ἴσως πρὸς πλείονα βαρύτητα τοῦ συγγράμματος τοῦ Ἀγαθαγγέλου. Ἡ νοθεία δὲ αὕτη προσαποδείκνυται καὶ ἐκ τῆς συγκρίσεως τῆς γλώσσης τοῦ προλόγου πρὸς τὸ ὅλον κείμενον καὶ ἐκ τῶν μέχρι σήμερον γνωσθέντων χειρογράφων τοῦ ἀρμενικοῦ κειμένου, ἐξ ὧν μόνον δύο περιλαμβάνουσι τὸν εἰρημένον μακρὸν πρόλογον· τοῦθ' ὅπερ ἠνάγκασε καὶ αὐτοὺς τοὺς σοφοὺς μεκιταριστὰς τοῦ ἁγίου Λαζάρου τῆς Βενετίας νὰ ἐκφράσωσιν ἀπορίαν τινὰ περί τούτου ἐν τῇ ἰταλικῇ μεταφράσει τοῦ Ἀγαθαγγέλου³.

Τὸ ἑλληνικὸν κείμενον τοῦ Ἀγαθαγγέλου διαφέρει κατὰ τοῦτο τοῦ ἀρμενικοῦ, ὅτι ἐν τῷ τελευταίῳ ὑπάρχουσι γεγονότα τινὰ εἰς μεταγενεστέρους τοῦ Φωταυγοῦς χρόνους ἀναγόμενα, ἅτινα βεβαίως παρεστήθησαν ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς ἀντιγραφῶν, τὸ δὲ ἀρμενικὸν κείμενον διαφέρει τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ κατὰ φράσεις καὶ περιόδους ὀλοκλήρους. Πότερον δὲ ἀμφοτέρων τῶν κειμένων προηγήθη εἶνε ζήτημα ἐπὶ μα-

κρὸν ἀπασχολῆσαν τοὺς ἐν τῇ ἀρμενικῇ φιλολογίᾳ ἐντριβεῖς.—Ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ ἀρμενικοῦ κειμένου ὁ Ἀγαθαγγέλος καλεῖ ἑαυτὸν καταγόμενον, ὡς προείπομεν, ἐκ τῆς μεγαλοπόλεως Ῥώμης καὶ γνώστην τῶν ἑλληνικῶν καὶ Ῥωμαϊκῶν γραμμῶν¹. Ἐκτὸς τοῦ χωρίου τούτου, οὐδεμίαν ἄλλην περί τῆς πατρίδος τοῦ Ἀγαθαγγέλου σώζεται μαρτυρία. Ὅτι δὲ ὁ συγγραφεὺς ἐχρημάτισε γραμματεὺς τοῦ Τηριδάτου, τοῦτο ἐστὶν εἰκάσαι καὶ ἐκ τῶν ἐν τέλει ἀμφοτέρων τῶν κειμένων φράσεων· «ἡμεῖς δέ, καθὼς ἐδεξάμεθα τὴν διάταξιν τοῦ σοῦ κράτους, ἀριστε βασιλέων Τηρηδάτι, συγγράφειν τὰ ὑπομνήματα²» κλπ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Χωρηνὸς καλεῖ τὸν Ἀγαθαγγέλον γραμματεῖα τοῦ ἡγεμόνος τούτου³. Ὁ δὲ Λάζαρος Φαρπετζής, ἀρμένιος ἱστορικὸς τῆς Ε' εκατονταετηρίδος, ὁμιλῶν ἐκτενῶς περί τοῦ Ἀγαθαγγέλου οὐδὲν λέγει περί τοῦ βίου αὐτοῦ· ὀνομάζει δὲ ἀπλῶς αὐτὸν *ἀρδρα μακάριον καὶ πρῶτον ἐπιχειρησθέντα τὴν σύνταξιν ἱστορίας τῶν Ἀρμενίων*.

Ὁ Σουκίας Σομαλεῖν ἐξέφρασε τὴν ἰδέαν ὅτι τὸ ἀρμενικὸν κείμενον εἶνε προγενέστερον τοῦ ἑλληνικοῦ⁴. Τὴν γνώμην τούτου ἠσπάσθησαν καὶ οἱ ἐν Βενετίᾳ λοιποὶ μεκιταριστὰι εἰπόντες ὅτι ὁ Ἀγαθαγγέλος θὰ ἔγραψε τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ ἀρμενιστὶ διὰ τινος τῶν τριῶν τότε ἐν χρήσει ἀλφαβητῶν, ἑλληνικοῦ, συριακοῦ καὶ περσικοῦ· δικαιολογοῦσι δὲ ταῦτα καὶ διὰ τῆς συμπαραβολῆς χωρίων τινῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου πρὸς τὸ ἀρμενικόν⁵. Ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα αὕτη φαίνεται βεβιασμένη. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὸ ἑλληνικὸν κείμενον σολοικίζει πολλαχοῦ καὶ βαρβαρίζει, ἀλλὰ τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ ὅτι τὸ ἔργον ὀφείλεται εἰς συγγραφεία βιοῦντα ἐν χώρῳ μὴ ἑλληνικῇ· ἄλλως τε ὁ Χωρηνὸς ὁ τοσοῦτον παραπονούμενος περί ἐλλείψεως ἀρμενικῶν βιβλίων πρὸ αὐτοῦ, θὰ εἰδείκνυε τὸ ἔργον τοῦ Ἀγαθαγγέλου ὡς κειμήλιον ἐθνικὸν ἀνεκτίμητον. Πρὸς δὲ τούτοις ἐγνώσθη ἀπὸ πολλοῦ ὅτι ὁ Σουκίας Βαρῶν ἀνεκκλύψεν ἐν χειρογράφῳ τοῦ ἀρμενικοῦ κειμένου σημεῖωσιν δηλοῦσαν ὅτι τοῦτο εἶνε ἀπλῶς μετάφρασις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ

1) Πλουτάρχου, Cato Minor, 23.

2) Τόμ. VIII, σ. 320 κ. ἑ. Ἐπιτομὴν τοῦ μαρτυρολογίου τούτου ἐποίησατο Συμεὼν ὁ Μεταφράστης καταχωρισθεῖσαν ὑπὸ Migne ἐν Patrol. græc. τόμ. CXV, σ. 944 κ. ἑ.

3) Ἰδὲ Storia di Agatangelo, versione italiana illustrata dai monaci armeni mechtaristi. Venezia, 1843, σ. 201 ἐν ὑποσημειώσει.

1) Ագաթ. պատմ. Բ. 19.

2) ԱՅՏՈՒ, Բ. 660. — Langl., Coll. I, Բ. 191.

3) Մ. Խոր. Բ. Բ, Կ. 45.

4) Quadro della storia etc. Բ. 11.

5) Ἰδὲ Բ. IX.—XXIII τοῦ προλόγου τῆς Storia di Agatangelo. Πρὸς Νεumann, Versuch einer Gesch. d. Arm. lit., Բ. 16 — 18. — [Փար.] պատմութիւն I, Բ. 116—118.

γενομένη υπό τινος Ἐζνικ (*Եզնիկ*) ιερέως, ἀκμάσαντος ἐν τῷ ἑβδόμῳ αἰῶνι ἐπὶ τῆς πατρι-
αρχίας τοῦ καθολικοῦ Κομητᾶ¹.

Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, ἡ συγγραφή τοῦ Ἀγαθαγγέλου ἐξεταζομένη λεπτομερῶς δείκνυσιν ὅτι εἶνε μακρὰ διήγησις μαρτυρολογική, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἔχει τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα ὅποιον ἔχουσι καὶ τὰ λοιπὰ παρόμοια ἐκκλησιαστικά ὑπομνήματα. Ὁ Langlois ὑποτίθησιν ὅτι ὑπῆρχον δύο ἐκδόσεις τῆς διηγήσεως ταύτης, τῆς μὲν ἀρχαιότερας, ἀπολεσθείσης, τῆς δὲ νεωτέρας, τῆς μέχρις ἡμῶν διασωθείσης. Φαίνεται ὅμως ὅτι τὰ πρῶτα τῆς διηγήσεως ταύτης μέρη, ὡς καὶ πάντα τὰ λοιπὰ τὰ σχέσια ἔχοντα πρὸς τὴν πραγματικὴν ἱστορίαν, εἶνε ἀπόσπασμα ἐξ ἱστορικῆς τινος βίβλου, ἧς ὁ συγγραφεὺς ἦν ἴσως αὐτὸς οὗτος ὁ Ἀγαθάγγελος, τοῦ ὁποίου τὴν παρὰ Τηριδάτη ὑπηρεσίαν γινώσκομεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Χωρηνοῦ· διότι καὶ εἰς ταῦτα μόνον τὰ μέρη περιορίζεται ἡ χρησιμοποίησις τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀγαθαγγέλου παρὰ τῶν ἀρμενίων ἱστορικῶν τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος, ὁπότε, ἴσως δὲ περὶ τὰ τέλη αὐτῆς, ἤρξατο ἡ γόμωσις τῆς βίβλου διὰ διηγημάτων ὁμοίων ἐκείνοις, ὧν πληροῦνται καὶ τὰ λοιπὰ μαρτυρολογικὰ ὑπομνήματα. Καὶ ὄντως· παρὰ Μωῦσῃ τῷ Χωρηνῷ ἀναφέρεται ὁ Ἀγαθάγγελος ἐν μόνοις τοῖς καθαρῶς ἱστορικοῖς γεγονόσιν· ἐν τῷ κεφ. ζζ' τοῦ Β' βιβλίου συμπύσσει τὰ ἐν ἀρχῇ συνοπτικῶς ὑπὸ τοῦ Ἀγαθαγγέλου λεγόμενα περὶ τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας Χοσρόου²· ἐν κεφαλῇ οδ' ποιεῖται μνείαν τοῦ ὑπὸ Ἀνάκ φόνου τοῦ βασιλέως³. Περὶ ἄλλων δὲ γεγονότων παρ' Ἀγαθαγγέλω σημειουμένων ὁμιλεῖ ἐν τοῖς κεφ. οθ', π', πγ'⁴. ἐν δὲ τῷ πς' κεφ. ἀναφέρει τὸν γραμματέα τοῦ Τηριδάτου ὡς ποιῶντα μνείαν τῆς ἁγίας Νουνέ⁵. ἀλλὰ περὶ ταύτης οὐδεὶς λόγος γίγνεται ἐν τῷ βιβλίῳ Ἀγαθαγγέλου. Ὁ Μωῦσῆς ποιεῖται δις μνείαν τοῦ Ἀγαθαγγέλου καὶ ἐν τῇ ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ φερομένῃ «διηγήσει περὶ τῶν ἁγίων Ῥυφίμων⁶». Ὁ δὲ Λάζαρος ὁ Φαρπετζῆς πραγματευόμενος διὰ μακρῶν περὶ τοῦ Ἀγαθαγγέλου, ποιεῖται μνείαν πρῶτου βιβλίου τῆς ἱστορίας

αὐτοῦ, ἣν ὀνομάζει «*Βιβλίον Γρηγορίου*¹». Τὸ νῦν ὅμως σωζόμενον ἀρμενικὸν κείμενον δὲν διαιρεῖται εἰς βιβλία. Λέγει δὲ κατωτέρω ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς καὶ τὰ ἐξῆς: «Διεξῆλθον πλεῖστα τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν συγγράμματα περὶ Ἀρμενίας, ἀλλ' ἐπαναγινώσκων ταῦτα εὕρισκον ἐν αὐτοῖς ἀπτομένους τῶν τυχῶν τῆς ἡμετέρας χώρας, διηγήσεις διαφερούσας ἐπαισθητῶς τῆς ἀκριβοῦς ἐκθέσεως τοῦ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Ἀγαθαγγέλου συνταχθέντος συγγράμματος, ἀνδρὸς μᾶλα πεπαιδευμένου, πεπρὸικισμένου δὲ ὑπὸ ἀπέριου γνώσεως» κλπ.

Ἐκτὸς τῆς ἱστορίας ἀποδίδεται τῷ Ἀγαθαγγέλω ἐπιγραφὴ τις, ἣν διέσωσεν ὁ Σεβείος συγγραφεὺς τῆς Ζ' ἑκατονταετηρίδος. Κατὰ τοῦτον ἀνεκαλύφθη αὐτῇ ἐν Μετζβίν (*Մեջին*) ὑπὸ τινος Μάρ Ἀββᾶ καὶ ἦν γεγραμμένη ἐπὶ λίθου ἑλληνικοῦ χαρακτῆρσιν. Ἐπεγράφετο δὲ οὕτως: «*Ἐγὼ Ἀγαθάγγελος ὁ γραμματεὺς γέγραφα ἰδίῳς χερσὶ τὰ ἔτη τῶν πρώτων βασιλέων τῆς Ἀρμενίας κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀρδρείου Τηριδάτου*» κλπ. Ὁμοίως δὲ ἀποδίδεται αὐτῷ καὶ ἡ σύνταξις ἀρμενιστὶ συνθήκης μεταξὺ τοῦ Τηριδάτου, τοῦ πάπα Σιλβέστρου, τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ δημοσιευθείσης τὸ πρῶτον ἐν Κ/πόλει (τῷ 1824) μετὰ τοῦ κειμένου τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀγαθαγγέλου. Ἀλλὰ τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἀναδημοσιεύσας ἐν Παρίσι τοῖς ὁ Σαχναζαρεζὺν ἀπέδειξε διὰ μακρῶν καὶ σοφῶν σημειώσεων ὅλως ὑποβολιμαῖον, ἔργον δὲ μᾶλλον τοῦ δωδεκάτου ἢ τρισκαίδεκάτου αἰῶνος³.

Σύγχρονος ἱστορικὸς συγγραφεὺς καταλέγεται Ζηνώβ ὁ Γλακηνὸς (*Ջեռնե Գլակի*), σύρος, γεννηθεὶς, ὡς καὶ τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ δηλοῖ ἐν τῇ πόλει Γλάκ, ἣν ὑποτιθέασιν κειμένην ἐν τῷ μεσημβρινῷ τμήματι τῆς Συρίας⁴. Τὰ κατὰ τὸν βίον τοῦ Ζηνώβ μανθάνομεν παρὰ τοῦ ἰδίου, ἐκ

1) *Ղաղարայ Փարսեցուց, պատմութիւն Հայոց, Ի Վիեննայի, 1873, σ. 4—7.*

2) *Պատմութիւն Սերէսի եւրպի, Ի Հերակլիս Ս. Պեղեցուց, σ. 1.* Ἀλλὰ τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης εἶνε ὑποβολιμαῖον. Ἴδε V. Langlois, Collection I, σ. 195 κ. εἰ.

3) *Կ. Վ. Չաֆուզարեանց, դաշակց թղթի թնտեսութիւն ու հերթութիւն Պարսի, 1862.*

— Τὴν περὶ Ἀγαθαγγέλου θέσιν τοῦ Garabed Thoumajan τυπωθεῖσαν ἐν Lausanne τῷ 1879 δὲν εἶδομεν ἀκόμη. Προτιθέμεθα βραδύτερον νὰ δημοσιεύσωμεν μακρὰν ἀναλυτικὴν καὶ φιλολογικὴν μελέτην περὶ τῆς συγγραφῆς τοῦ Ἀγαθαγγέλου.

4) V. Langlois, Collection I, σ. 335.

1) Langlois, Collection I, σ. 103, note additionnelle.

2) *Մ. Խոր. մատենագրութիւնք, σ. 167.*

3) *Ածտնի, σ. 155.*

4) *Ածտնի, 160, 161, 166.*

5) *Ածտնի, σ. 171.*

6) *Ածտնի, σ. 298, 303.*

τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ ἐπιγραφομένης «Ἱστορία τῆς Ταρωνίτιδος» καὶ ἐκδοθείσης τὸ μὲν πρῶτον ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ 1719 ἔτει, τὸ δεύτερον δὲ τῷ 1832 ἔτει¹ ἐν Βενετίᾳ ἐπιμεμηλμένως καὶ ἀκριδέστερον διὰ τὴν παράθεσιν τῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις διαφορῶν γραφῶν². ὑπόθεσις δὲ τῆς συγγραφῆς ταύτης εἶνε ἡ ἱστορία τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ταραυνίτιδι ἢ Ταρωνίτιδι (*Տարաւնի* = Ταρών³), ἣτις κατὰ τὸν Σράβωνα ἦν ποτε χώρα τῶν Σύρων⁴. Πρῶτον παρατίθεισιν ὁ συγγραφεὺς ἐπιστολὴν Γρηγορίου τοῦ Φωταυτοῦς πρὸς τὸν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας ἐπίσκοπον Λεόντιον, δι' ἧς παρακαλεῖ αὐτὸν ν' ἀποστείλῃ τὸν Ἀγδηνῆς ἐπίσκοπον Τιμόθειον καὶ τὸν σύρον Ἐλεάζαρον ὅπως χρησιμοποιοθῶσιν ὡς διαδόται καὶ παγῶται τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐν Ταρωνίτιδι, ἧς τόπος καλούμενος Ἐννεακρούου (*Ննեակրու*) ἦν καθιερωμένοι τοῖς εἰδώλοις Γησανοῦ καὶ Δημητρίου (*Գիսանի, Դեմητρ*), περὶ ὧν ὁ Ζηνῶβ παρέχα ἡμῖν διαφοροῦς περιέργους λεπτομερείας⁵. Ἐν τῇ πρὸς Λεόντιον ἐπιστολῇ γράφει προσέτι ὁ Γρηγόριος ὅτι ἀνατρέψας τὰ εἰρημένα εἰδῶλα ἀνήγαγε ναῖσκον, ἐν ᾧ κατέθηκε τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (*Կարապետ*) καὶ τοῦ μάρτυρος Ἀθηνόγνου· ἐπιτηρητὰς δὲ αὐτοῦ διώρισε δύο ἱερεῖς Ἀντώνιον καὶ Κρονίδην, οὓς παρεχώρησε τῷ Γρηγορίῳ ὁ Λεόντιος ὅπως συναντιληφθῶσι τοῦ ἐν Ἀρμενίᾳ εὐαγγελικοῦ αὐτοῦ κηρύγματος.

1) Ὁρα *Հայկական մատենագրություն*, σ. 164.

2) Ἡ ἐκδοσις αὕτη, ἣν ἔχω ὑπ' ὄψιν μου, ἐπιγράφεται οὕτω: *Պատմութիւն Տարաւնի քրիստոնէական Զեներ Ասորի Ի Վեների, 1832*. Τὸ σύγγραμμα τούτου μεταφράσθη δις γαλλιστὶ ὑπὸ Prudhomme ἐν *Journal asiatique* καὶ ὑπὸ V. Langlois ἐν *Collection I*, σ. 337 κ. ἔ.

3) Ὁρα περὶ τῆς χώρας ταύτης H. Kiepert, *Ueber ältestes Landes- und Volksgeschichte von Armenien* ἐν *Monatsb. d. Berl. Acad.* 1869, σ. 238. — Τοῦ αὐτοῦ *Lehrb. d. alten Geogr.* σ. 79.

4) Στράβ. 453, 27 Müller — Didot.

5) Ἴδε περὶ τῶν θεοτήτων τούτων *Մ. Էրիւհան, Հեթումութիւնք Ի վերայ Հայկական Հիթանոսութեանց. Թարմաշ*, 1875, σ. 37 κ. ἔ. Κατὰ τὸν Ζηνῶβ ὁ Γησανῆς καὶ Δημήτριος ἦσαν ἀδελφοὶ καὶ ἡγεμόνες ἐν Ἰνδία, οἵτινες σκωυρήσαντες κατὰ τοῦ μονάρχου αὐτῶν ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγῃσι παρὰ τῷ Βαλαρσάκῃ· οὗτος δὲ ἰδωρῆσατο αὐτοῖς τὴν Ταρωνίτιδα, ἐν ἣ ἴδρυσαν πάλιν καλουμένην Vischap (*Վիշապ*).

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ΄.)

Μετὰ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Γρηγορίου παρατίθεται ἡ εἰς αὐτὸν ἀπάντησις τοῦ Καισαρείας Λεοντίου, δι' ἧς προτρέπεται ὁ Γρηγόριος νὰ ἰδρῦσῃ περὶ τὸν εἰρημένον τόπον μονὴν εἰς ἣν νὰ εἰσαγάγῃ τὴν ἐν Καππαδοκίᾳ συνήθη μοναστικὴν πολιτείαν, ἧς τὸν ὄργανισμὸν ἐγίνωσκεν ὁ ἱερεὺς Ἀντώνιος. Συναποστέλλει δὲ πρὸς τὸν Γρηγόριον τεσσαράκοντα ἐναρέτους ἄνδρας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Ἐπιφανίου ἵνα χρησιμοποιοθῶσιν ὡς πυρὴν τοῦ θεαρέστου τούτου ἔργου. Μετὰ δὲ τὴν παράθεσιν τῶν δύο τούτων ἐπιστολῶν καὶ τινῶν ἄλλων σχετικῶν ἐγγράφων, ἀρχεται ἡ κυρίως συγγραφὴ τοῦ Ζηνῶβ. Ἐκ τινος δὲ προηγουμένου ἐγγράφου μανθάνομεν ὅτι ὁ Γρηγόριος προὔχειρισε τὸν Ζηνῶβ ἐπίσκοπον τῆς μονῆς Ἐννεακρούου, εἰς τὴν ἰδρυσιν τῆς ὁποίας καὶ ἐπεστάτησε. Βραδύτερον δὲ ἐνετάλη παρὰ τοῦ αὐτοῦ ὁ Ζηνῶβ νὰ συντάξῃ διήγησιν περὶ τῆς κτίσεως τῆς μονῆς, περὶ τῆς ἐν αὐτῇ καταθέσεως τῶν ἱερῶν λειψάνων τοῦ Προδρόμου καὶ περὶ τῶν γενομένων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ πολέμων κατὰ τῆς διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο ἐν δυσὶν ἐπιστολαῖς πρὸς τοὺς Σύρους. Τὸ σύγγραμμα τοῦ Ζηνῶβ ἐν συνόλῳ ἐξεταζόμενον εἶνε πολύτιμον ταμεῖον διαφορῶν χρησίμων πληροφοριῶν συμπληρουσῶν ἱκανὸν μέρος τῆς τε ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς ἱστορίας τῶν ἀρμενίων, ἰδίᾳ δὲ χρησιμεύει τοῖς μελετῶσι τὴν ἱστορίαν, τοπογραφίαν καὶ ἀρχαιολογίαν τῆς ἐπαρχίας Ταραυνίτιδος. Ὡς ἐκ τῆς ἐθνικότητος δὲ τοῦ συγγραφέως εἰκάζεται ὅτι ἐγγράφη τὸ πρῶτον συριστὶ καὶ ὅτι ταῦτο χρόνως μεταφράσθη ἀρμενιστὶ παρ' αὐτοῦ, διότι καὶ ἡ βίβλος ἐπιγράφεται «Ἱστορία τῆς Ταραυνίτιδος μεταφρασθεῖσα παρὰ Ζηνῶβ τοῦ Συρίου». Ἀλλὰ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ἡ εἰς τὴν ἀρμενικὴν γλῶσσαν μετάφρασις τοῦ βιβλίου ὀφείλεται Ἰωάννῃ τῷ Μαμικονίῳ, ἡγουμενεύσαντι ἐν τῇ μονῇ Ἐννεακρούου περὶ τὰ μέσα τῆς ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος καὶ συνεχίσαντι τὴν ἱστορίαν τοῦ Ζηνῶβ.

Ἄλλ' εἰς τῶν γνωστοτέρων ἱστορικῶν συγγραφέων τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος εἶνε Φαῦστος ὁ Βυζάντιος, οὗ σώζεται ἀρμενιστὶ «Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη» εἰς τέσσαρα βιβλία, περιλαμβάνουσα τὴν πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Ἀρμενίας ἀπὸ τοῦ 344 μέχρι τοῦ 392 ἔτους μ. Χ. Τὸ ἔργον τοῦ Φαῦστου ἔτυχε παρὰ τοῖς ἀρμενίοις οὐχὶ πολλῆς εὐνοικῆς δεξιώσεως ἐνεκα ἀτόπων τινῶν καὶ ἐσφαλμένων διηγήσεων. Μαῦσῆς ὁ Χωρηνὸς πλείστα παρ' αὐτοῦ ἀρυσθεῖς οὐδαμοῦ ποιεῖται μνεῖαν τοῦ

Φαύστου· ὁ δὲ Λάζαρος Φαρπετζής συνεχίζων τὴν ἱστορίαν ἐκείνου ἐκφράζεται περὶ Φαύστου οὕτως: «Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς ἐκείσε μεταθέσεως τοῦ ῥωμαϊκοῦ θρόνου, αἱ πηγαὶ τῆς ἐπιστήμης ἔρρευσαν εἰς αὐτὴν ὡς εἰς βασιλικὴν πόλιν, εἰς ἣν ἐκ πάντων τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος προσέδραμον οἱ σοφώτεροι ἵνα δοξασθῶσι· καὶ νῦν δ' ὅτε αἱ πηγαὶ τῆς ἐπιστήμης ἐπολλαπλασιάσθησαν, ἐπεκτείνεται ἡ μάθησις πανταχοῦ... Ὁ ἐνδοξος τοῖνον Φαῦστος, ἐκπαιδευθεὶς ἐν τοσοῦτῳ σημαντικῇ πόλει καὶ μεταξὺ πολυαριθμῶν σοφῶν, ἠδύνατό ποτε νὰ παρενέιρῃ ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ διηγήσεις ἀηδεῖς πρὸς τοὺς ἀναγνώστας αὐτοῦ; Οὐ τοῦτο παραδεκτόν μοι φαίνεται, λέγει, ἀπαράδεκτον καὶ ἀμφισβόλλω εἶναι περὶ αὐτοῦ· λέγω δὲ ὅτι ἄλλοις τις συγγραφεὺς θὰ παρενέβαλεν εἰς τὸ βιβλίον αὐτοῦ διηγήσεις ἀτόπους καὶ ἀλόγους ἀναφερομένας εἰς πράγματα μάταια πλασθέντα ἐκ χαριεντισμοῦ, ἢ μᾶλλον ἀνάξιός τις ἀντιγραφεὺς θὰ διέφθειρε τὴν βίβλον, καταστρέψας οὕτω τὸ ὅλον, νομίζων ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ ἀπέκρυπτε τὴν ἀμάθειαν αὐτοῦ, ἣν βούλονται τινες ἀποδοῦναι τῷ Φαύστῳ. Αἶαν δὲ πασιδῆλον τοῦτο· διότι τοιοῦτοι ἀντιγραφεῖς ὑπῆρξαν παρὰ τοῖς Ἑλλησι καὶ μάλιστα τοῖς Σύροις».

Ἄλλὰ καὶ μεθ' ὅλην τὴν εὐγενῆ ὑπερέχουσαν τοῦ Φαρπετζῆ, ἡ βίβλος τοῦ Φαύστου ἐξακολουθεῖ νὰ θεωρῆται μέχρι τῆς σήμερον πλήρης σφαλμάτων καὶ ἀηδῆς. Καὶ περὶ τῆς ἐθνικότητος αὐτοῦ ἠγέρθησαν πολλαὶ ἀμφισβολαί, διότι οὐδεμία περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ σώζεται πληροφορία. Τινὲς τῶν ἀρμενίων φιλολόγων στηρίζοντες ἐπὶ χωρίου τοῦ Β' βιβλίου ἐν ᾧ, ἐκτιθεμένων τῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μ. Ἀρμενίας Τυράν διορισθέντων σατραπῶν, προστίθεται ἡ ἐπομένη φράσις *և քերթի անհրի արքի Բաշախան Գառնուհեաց*, τουτέστι *καὶ τὸν ἐκ τοῦ ἡμετέρου οἴκου ἀρχηγὸν τῶν Σαχαρουνίων*», ὑπέθεσαν ὅτι ὁ συγγραφεὺς κατήγετο ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης¹. Ἄλλ' ὁ Καρεκίν, συγγραφεὺς κριτικῆς τινος φιλολογικῆς ἱστορίας τοῦ ἀρμενικοῦ ἔθνους, ἐξετάσας τὸ χωρίον ὑπέθεσεν εὐφυῶς ὅτι ἡ προμνησθεῖσα φράσις εἶνε παρεφθαρμένη ὑπὸ τῶν ἀντιγραφεῶν καὶ ὅτι ἀντὶ τῶν λέξεων *քերթի անհրի* = *ἐκ τοῦ ἡμετέρου οἴκου* θὰ εἶχε τὸ πρωτότυπον τὸ ὄνομα τοῦ σατράπκου *Մերհազազա* = Merohdazai².

1) *Փայստուսի Բիզանդացւոյ պատմութիւն Հայոց*. Ի Վեների, 1832, σ. 29.

2) *Պատմ. Հայ. դար*. τόμ. I, σ. 141.

Πράγματι δὲ ἀπαιτεῖ αὐτόθι ἡ φράσις κύριόν τι ὄνομα· ἄλλως τε τίνος ἕνεκα μνημονεύων ὁ Φαῦστος τῶν ἐκ τῶν λοιπῶν οἰκων διορισθέντων σατραπῶν, δὲν ἤθελεν ὀνομάσει πρὸς τιμὴν τῆς ἑαυτοῦ οἰκογενείας, ἐὰν κατήγετο ἐκ ταύτης, καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς ἀνυψοῦντα εἰς τοιοῦτον ἀξίωμα; Ἐτεροὶ ἱστορικοὶ, ἐν οἷς καὶ ὁ Γσαμτσεάν¹, προστιθέασιν ὅτι ὁ Φαῦστος ἦν καὶ ἐπίσκοπος ταυτίζοντες αὐτὸν πρὸς τὸν ἐν τῇ ἱστορικῇ βιβλιοθήκῃ ὁμώνυμον ἐπίσκοπον². Πλὴν πᾶσαι αὗται αἱ γινῶμαι ἀντιρῶνται οὐ μόνον ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ ἐπιθέτου τοῦ Φαύστου ἐπνομαζομένου *Βυζαντίου* ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ, ἥς τὸ ὕψος ἔχει τύπον ὅλως ἑλληνικόν, καὶ ἐκ τῆς ἐν τέλει τοῦ τρίτου αὐτῆς βιβλίου σημειώσεως ἐχούσης ὡδε· *«εἰς τὰ βιβλία καὶ οἱ χρονολογικοὶ καρῶνες τοῦ βυζαντινοῦ χρονογράφου καὶ μεγίστου ἱστοριογράφου, τουτέστι τοῦ ἑλληνοσ χρονογράφου»*³.

Περὶ Φαύστου τοῦ Βυζαντίου οὐδὲν γινώσκει ἡ ἑλληνικὴ γραμματολογία. Ὁ ἱστορικὸς Προκόπιος ἀκμάζων κατὰ τὴν ἕκτην ἑκατονταετηρίδα ἀναφέρει ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ περσικοῦ πολέμου «*Ἀρμενίων ἱστορίαν*» ἐξ ἧς καὶ ἀποσπᾶ λεπτομερείας τινὰς συμφωνούσας πρὸς τὰ παρὰ Φαύστῳ λεγόμενα ἐν κεφ. 52—54 τοῦ Δ' βιβλίου· ὅθεν φαίνεται ὅτι τὸ σύγγραμμα τούτου ἐσώζετο ἐτι ἑλληνιστὶ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ ἐκ Καισαρείας βυζαντινοῦ ἱστορικοῦ Προκοπίου⁴.

1) *Չամբախյ, պատմութիւն Հայոց*, τόμ. U. βιβλ. ք, κεφ. ԻԵ.

2) *Փայստուսի Բիզանդացւոյ պատմ. Հայոց* σ. 70, 218, 264, 265. Ἐν τῷ ζ' κεφαλαίῳ τοῦ ζ' βιβλίου ἀναφέρει ὁ Φαῦστος ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Φαῦστος εἶχε καὶ ἀδελφὸν μοναχόν· προστίθεται δὲ ὅτι ἀμφότεροι ἦσαν Ἕλληνες τῶ γένους, ἦτοι ῥωμαῖοι κατὰ τὴν συνήθη τότε ἑκφρασίαν (*և Էթի Լեալ սքալ արքաւ Հոստմ*).

3) *Փայստ. պատմ.* σ. 58. — Ὁ Neumann (Versuch σ. 25—26) παραδέχεται τὴν γνώμην τοῦ Γσαμτσεάν. Ἄλλὰ καὶ ὁ Lauer ἐκδούς γερμανικὴν μετάφρασιν τῆς ἱστορίας τοῦ Φαύστου παραδέχεται τὴν ἐκ Σαχαρουνίων καταγωγὴν αὐτοῦ, ἀγνοῶν φαίνεται τὴν περὶ τούτου κριτικὴν διόρθωσιν τοῦ Καρεκίν. Ἴδε Des Faustus von Byzanz Geschichte Armeniens. Köln, 1879, σ. IV. Περιεργον δτι παρέλειψε (ἐν σ. 48) καὶ τὴν προμνησθεῖσαν σημείωσιν στερεότυπον ὄσαν *ἐν* τε τοῖς χειρογράφοις καὶ ταῖς ἐκδόσεσιν.

4) Ἴδε V. Langlois, Collection I, σ. 268—272.

Πρὸς τοὺς ἀνωτέρω συγγραφεῦσι καταλέγεται ἐν τῇ ἀρμενικῇ γραμματολογίᾳ¹ καὶ ὁ πέρσης Χοροβούτ (*Խորեբուտ*), οὗτινος μνείαν ποιεῖται μόνον ὁ Χωρηνὸς λέγων ὅτι γραμματεῦν οὗτος παρὰ τῷ βασιλεὶ τῆς Περσίας Σαπῶρ (*Շապուհ*=Scharouh) ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὅτε Ἰουλιανὸς ὁ Πραχβάτης εὕρισκετο (362 μ. Χ.) ἐν Κτησιφῶντι (*Տիզբոն*=Tizbun). Τούτου δὲ θανάτου ἐπορεύθη ὁ Χοροβούτ εἰς Ἑλλάδα μετὰ τοῦ Ἰωβιανῶ καὶ ἀσπασθεὶς τὸν χριστιανισμὸν μετωνομάθη Ἐλιζάρ. Ἐκμαθὼν δὲ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν συνέγραψε τὰς πράξεις τοῦ Ἰουλιανῶ καὶ Σαπῶρ· μεθ' ὃ μετέφρασεν ἐν ἐνὶ βιβλίῳ τὰς ὑπ' ἑνὸς τῶν συναιχμαλώτων αὐτοῦ Βαρσομαζ κλυομένου συγγραφέας *παλαιὰς ἱστορίας*². Ἐκ τῆς τελευταίας δὲ ταύτης συγγραφῆς τῆς ἑλληνιστὶ μὲν μεθερμηνευθείσης ἀλλὰ μὴ σωζομένης ὁμολογεῖ ὁ Χωρηνὸς ὅτι ἠρύσατο μέρη τινὰ ἀποκόψας μόνον τοὺς μύθους καὶ τὰ περὶ αὐτῶν θάμματα, ὡς λ. χ. διηγήματα περὶ ὄνειρων, περὶ στήλης φωτὸς ἐξερχομένης ἐκ τοῦ Σασχῆ, περὶ τῆς λαμπρότητος τῆς σελήνης, περὶ τῶν προρρήσεων τῶν ὄνειροκριτῶν (*ἦτοι τῶν ἀστρολόγων*) κλπ.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἑκατονταετηρίδα, ἡγεμονεύοντος τοῦ Ἀρσάκου Γ', ἤμασεν ἐν Ἀρμενίᾳ ὁ ἀρχιεπίσκοπος αὐτῆς Νερσῆς ὁ ἐπικλούμενος Μέγας (*Երեմի Մեծ*). Οὗτος, υἱὸς Ἀθηνογένους καὶ ἀπόγονος Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ³, ἐξεπαιδεύθη ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας ὑπὸ διδασκάλους ὀρθοδοξοῦντας· μεταβὰς δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν νυμφεύεται τὴν θυγατέρα μεγάλου τινὸς πρίγκηπος καλουμένου Ἀππιωνοῦ⁴. μεθ' ὃ ἀνακείμενος εἰς Ἀρμενίαν διορίζεται θησαυροφύλαξ τοῦ Ἀρσάκου Γ' καὶ τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς ἡγεμονείας τούτου, χρευσάσης τῆς ἀρχιεπισκοπῆς, προχειρίζεται

διάκονος καὶ εἶτα ἀρχιεπίσκοπος Ἀρμενίας λαβὼν τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἡμετέρου ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου¹. Ἡ ποιμαντορία τοῦ Νερσῆ ἔσχε σωτήρια ἀποτελέσματα ἐν τῇ διανοητικῇ ἀναπτύξει τῶν Ἀρμενίων. Μωϋσῆς ὁ Χωρηνὸς συνοψίζων τὰς πράξεις αὐτοῦ ὁμολογεῖ ὅτι ὁ ἱεράρχης οὗτος ἀνεκνώσας πᾶσας τὰς σοφὰς διατάξεις τῶν προγόνων αὐτοῦ ἐνίσχυσε τὴν διδασκαλίαν ἣν εἶδεν ἐφηρμοσμένην ἐν Ἑλλάδι καὶ μέλιστα ἐν τῇ βασιλευσούσῃ πόλει, συνέστησε νοσοκομεῖα κατὰ τὸ ἑλληνικὸν σύστημα, μοναστήρια καὶ ἕτερα ἀγαθοεργά τε καὶ φιλόφθρα καθιδρύματα, οὕτως ὥστε ἐπιφωνεῖ ὁ Χωρηνὸς, «ἐκτοτε ἡ ἡμετέρα χώρα διφκεῖτο οὐχὶ κατὰ τὰ ἔθιμα τῶν βαρβάρων καὶ τῶν ἀγροίκων, ἀλλὰ κατὰ τὰ τῶν ἐξημερωμένων ἐθνῶν»². Εἰς τὸν Νερσῆν ἀποδίδεται ἡ σύνταξις μοναστικῶν τιμῶν κωνόνων καὶ ἄλλων συγγραφῶν πρὸς χρῆσιν τῆς ἐκκλησίας³.

Περὶ τὰ τέλη τῆς ἐποχῆς τοῦ Νερσῆ, καθ' ἣν τοσαῦτα ἐγένοντο ὑπὲρ πηγύσεως τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς διαδόσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἀρμενίᾳ, ἡ χώρα αὕτη ἤρξατο πάλιν νὰ ταράττεται καταστραφομένων ἀρδῆν ὑπὸ τῶν Περσῶν πάντων τῶν σωτηρίων ἀποτελεσμάτων τῶν πράξεων τοῦ Νερσῆ. Ὁ πέρσης στρατηγὸς Μερουζάν (*Մարութան*) εἰσβαλὼν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρσάκου Γ' εἰς Ἀρμενίαν κατεδίωκεν ἀπηνῶς τὸν χριστιανισμὸν, ἠχμαλώτισε τοὺς ἐπισκόπους καὶ ἱερεῖς καὶ παρέδιδε τῷ πυρὶ πάντα τὰ προστυχόντα βιβλία· διέτασσε δὲ αὐστηρῶς νὰ

1) [*Գոր.*] *պատմ. Հայ. գրաբարի Երեմի* I, σ. 80—81.

2) *Մ. Նոր.* βιβλ. Բ. κεφ. 4.

3) Ἴδε περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ βίου αὐτοῦ *Մ. Նոր.* βιβλ. Գ. κεφ. Բ. — *Փայսու. Բիւզ. պատմ. Հայոց*, βιβλ. Գ, κεφ. 4. καὶ ԺԲ. — *Պատմ. Ս. Երեմիի Գարբիւի Հայոց Հայրապետի*: Ի Վեհեպոլի, 1853. — Ղ. Վ. Թափազեան, *Մեծն Երեմի* κλπ. Վիլնյա, 1851.

4) Οὗτω γράφω τὸ ὄνομα τοῦτο ὀρθότερον ἀντὶ τοῦ παρὰ Χωρηνῶ (βιβλ. Գ, κεφ. Ժ.) Ἀσπιωνος (*Ասպիων*), ὃπερ θεωρῶ κακῶς γεγραμμένον ὑπὸ τῶν ἀντιγραφῶν.

1) Ὁ παλαιὸς ἀνώνυμος βιογράφος τοῦ Νερσῆ οὕτω πως ἐξηγεῖ τὸ αἷτιον τῆς ἐν Καισαρείᾳ χειροτονίας αὐτοῦ (§ 4). «Δαχούσης τῆς Ἀρμενίας τῷ ἀποστόλῳ Θαδδαίῳ, ἐπορεύθη οὗτος τὸ πρῶτον πρὸς τὸν ἐν Οὐρχα (Ἐδέσση) βασιλέα Ἀβγαρον· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ Καισαρεία ἦν ἀνέκαθεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀρμενίων, μεταβὰς εἰς αὐτὴν ὁ ἀπόστολος Θαδδαῖος καὶ φωτίσας τοὺς κατοίκους ἐχειροτόνησεν ἕνα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρεσβύτερον καὶ ἐπίσκοπον· τούτῳ δὲ ὄνομα ἦν Θεόφιλος, ὃν καταστήσας πρῶτον ἐν αὐτοῖς ἐπιστρέφει εἰς Ἀρμενίαν. Τούτου λοιπὸν ἕνεκα ἐλάμβανον τὴν χειροτονίαν οἱ Ἀρμένιοι ἐκ Καισαρείας μέχρι τῆς συνόδου Χαλκηδόνος». Ἴδε *Պատմ. Ս. Երեմիի* ԷԺ. Βενετίας, 1853, σ. 31.

2) *Մ. Նոր. մատենադարանի Բ. ք. 206.*

3) *Սրբ. [Գոր.] պատմ. Հայ. գրաբարի Երեմի* I, σ. 129 x. Է.

ἐγκαταλειφθῆ ἡ ἐκμάθησις τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἀπέτρεπε τὸ ὀμιλεῖν ἢ μεταφράζειν ἐλληνιστί, καὶ συνεχῶρει μόνον τὴν χρῆσιν τῆς συριακῆς γλώσσης σκοπῶν, τὸ μὲν τὴν προκαλώσειν πάσης συναφείας καὶ σχέσεως πρὸς τοὺς Ἕλληνας, τὸ δὲ τὴν ἐξάλειψιν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ μαζδεϊσμοῦ. Τότε δὲν ὑπῆρχεν ἔτι ἡ χρῆσις τοῦ ἀρμενικοῦ ἀλφαβήτου· διὸ πάντα τὰ ἐκκλησιαστικά βιβλία ἦσαν γεγραμμένα ἐλληνικοῖς χαρακτῆρσιν¹. Ἀπὸ τοῦ Μερουζᾶν λοιπὸν ἠναγκάστησαν οἱ κάτοικοι νὰ χρησιμοποιήσωσι τὸ συριακὸν ἰδίωμα μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τῶν γεγονότων τούτων διανέμεται ἡ χώρα· καὶ εἰς μὲν τὴν βυζαντινὴν Ἀρμενίαν περιλαμβάνουσαν πάσας τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας ἐγκαθιδρύεται ὑποτελής ἡγεμὼν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀρσάκης Δ', εἰς δὲ τὴν περσικὴν ὁ Χοσρόης Γ' καταγόμενος ἐπίσης ἐκ κλάδου ἀρσακικοῦ. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Ἀρσάκου Δ', ὁ αὐτοκράτωρ Ἀρκάδιος μετατρέπει τὴν βυζαντινὴν Ἀρμενίαν εἰς τοπαρχίαν καὶ ἐγκαθίστησι κόμητα τὸν ἀρμένιον Κοζαυάν (*Kozakani*), ἐπάρχους δὲ Ἕλληνας ἐκ Βυζαντίου ἀποσταλέντας. Οἱ κάτοικοι δυσαρεστηθέντες ἐκ τῆς πολιτικῆς ταύτης καταστάσεως ἐπικαλοῦνται τὴν ἐπέμβασιν τοῦ εἰς τὴν περσικὴν Ἀρμενίαν ἡγεμονεύοντος Χοσρόου Γ', ὅστις, ἐπωφελούμενος τὴν περίστασιν ταύτην πρὸς αὐξήσιν τῆς κυριαρχίας αὐτοῦ, ἀπειθεῖ τοῖς Πέρσαις, ὀμνυσιν ὑποταγὴν τῷ αὐτοκράτορι τοῦ Βυζαντίου καὶ ἀρχεται τῆς ἐσωτερικῆς διοργανώσεως τῆς χώρας ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν τῆς ὁποίας ἐγκαθίδρυσε, θανόντος τοῦ Ἀσπουράκου (*Aspouh*), τὸν Σαάκ υἱὸν τοῦ μεγάλου Νερσῆ καὶ κατὰ συνέπειαν ἀπόγονον Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ. Ὁ ποιμενάρχης οὗτος πεπρωκισμένος ὑπὸ πασῶν τῶν ἀρετῶν τῶν προγόνων αὐτοῦ συναυροῖζει ἐξήκοντα μαθητὰς καὶ κατατάσσει αὐτοὺς ἐν τῇ μεγάλῃ μονῇ τῶν «Σπουδαίων» (*Spuhayan*), μεθ' ὧν καὶ συνεργάζετο ἐν τῇ διαδόσει τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος². Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Σαάκ ἦν πασιφανὲς δείγμα τῶν εὐγενῶν προθέσεων τοῦ Χοσρόου· ἐπ' αὐτοῦ μάλιστα ἤρξατο καὶ ἡ συναίσθησις τοῦ σχηματισμοῦ ἐθνικοῦ ἀλφαβήτου. Ἄλλ' αἱ ὑπὲρ τῆς χώρας προθέσεις αὐτοῦ ἐξεμηδενί-

σθησαν μετὰ βραχύ· διότι ὁ μονάρχης τῆς Περσίας Σαπῶρ ὀργισθεὶς ἐπὶ τῇ ἀπιστίᾳ τοῦ Χοσρόου καὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σαάκ ἠπέλπει διηνεκῶς τὴν Ἀρμενίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀρκάδιος πέμπει στρατιωτικὴν δύναμιν πρὸς τὸν Χοσρόην, πλὴν ὁ ἀγαθὸς οὗτος ἡγεμὼν ἠτάταται, αἱ κτήσεις αὐτοῦ μεταβιβάζονται ἐκ νέου εἰς τὴν περσικὴν κυριαρχίαν καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀναγορεύεται ἡγεμὼν ὁ ἀδελφὸς Οὐραμσαπούχ (*Uramshapuh* = Vramshapouh) τῷ 392 ἔτει μ. Χρ. (κατὰ τὴν ἀρμενικὴν χρονολογίαν). Ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας δὲ τούτου ἐν διαστήματι δεκαεξαετίας (392 — 408 μ. Χρ.) ὑφίστατο γενικὴ εἰρήνη, καθ' ἣν παρήχθη τέλος καὶ τὸ ἀρμενικὸν ἀλφάβητον. Δύο δὲ ἦσαν κυρίως οἱ ἡγέται τῆς τότε διανοητικῆς προόδου τοῦ ἀρμενικοῦ λαοῦ, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σαάκ καὶ ὁ φίλος αὐτοῦ Μεσρώβ ὁ ἐπικαλούμενος Μαστότς.

Ὁ Μεσρώβ (*Mesrop*), κατὰ τὸν βιογράφον αὐτοῦ Κορύνον, ἦν υἱὸς Οὐαρδάνου (*Uardan* = Vardan) γεννηθεὶς τῷ 361 ἐν τῇ Ταραυντιδίᾳ χώρῃ, ἐν χωρίῳ καλουμένῳ Χατσεκάτς (*Xatsakat*)¹, καὶ ἐκπαιδευθεὶς τὰ ἐλληνικὰ γράμματα ἀπὸ τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας προσῆλθεν ἐνωρὶς εἰς τὴν αὐλὴν τῶν ἀρσακιδῶν τῆς Ἀρμενίας, ἐνθα διωρίσθη ἐπιμελητὴς τῶν βασιλικῶν διαταγμάτων, ἢ ἀκριβέστερον χαρτουλάριος (*chartularius*) κατὰ τὴν παρά Χωρηνῶ μαρτυρίαν². Εἶτα περιβλήθεις τὸν μοναχικὸν τριβῶνα καὶ προσελκύσας παρ' ἑαυτῶ ὀπαδοὺς μεταβαίνει εἰς Γολθηνήν, ἧς ὁ ἡγεμὼν ὑποδεξάμενος αὐτὸν μετὰ τιμῶν ἐπιτρέπει νὰ κηρύξῃ τὸ εὐαγγέλιον· διότι ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ εὐρίσκοντο εἰσέτι ἱκανοὶ ἄνθρωποι ἐμμένοντες εἰς τὰς προγονικὰς θρησκευτικὰς αὐτῶν δοξασίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Τηριδάτου, καθ'

1) Ὁρα *Yerhaly khramshapuh khatsakat*. *U. Ukhramshapuh* ἢ *Ukhramshapuh*, 1833, σ. 6.— Ὁ Ἐμὶν ἐν τῇ ῥωσικῇ αὐτοῦ μεταφράσει τῆς ἱστορίας τοῦ Χωρηνοῦ (σ. 362 σημ. 1) ὑποτίθει τὸν Μεσρώβ ἀπόγονον τῆς ἡγεμονικῆς οἰκογενείας τῶν Μαμικονίων. — Σημειούσθω ἐνταῦθα ὅτι αἱ εἰς Κορύνον παραπομπαὶ ἡμῶν θὰ ἀναφέρονται εἰς τὴν προσημειωθεῖσαν ἔκδοσιν τοῦ 1833 ἔτους. Γνωρίζω δὲ τοῖς συντάκταις τῆς *Zuykhalykh diakhalykh khatsakat* (ἀρμενικῆς βιβλιογραφίας) ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἔκδοσις τοῦ συγγραφέως τούτου, ἀγνωστος αὐτοῖς, γενομένη ἐν Σμύρνῃ τῷ 1843.

2) *U. Ukhramshapuh*, σ. 65.

1) *U. Ukhramshapuh*, βιβλ. 9, κεφ. 12.

2) *U. Ukhramshapuh*, βιβλ. 9, κεφ. 12.

ἦν εἶχον καταφύγει ἐνταῦθα ζητούντες νὰ ἐξα-
σφαλίσωσι τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων αὐτῶν.
Ὁ Μεσρῶβ διδάσκει αὐτοὺς καὶ διὰ τῆς πει-
στικότητος τῶν λόγων αὐτοῦ ἐπιτυγχάνει νὰ
ἐκχριστιανίσῃ ἅπαντας ἀνεξαιρέτως, κατὰ δὲ
τὸν Χωρηνόν, τιθέμενον τὸ συμβᾶν τοῦτο ἐν ᾧ
χρόνῳ κατελύθη ὁ ἡγεμονικὸς θρόνος τῆς βυ-
ζαντινῆς Ἀρμενίας, ἐδοκίμασεν ἐνταῦθα ὁ Με-
σρῶβ πολλὰς καὶ μεγάλας δυσκολίας πρὸς ἐπι-
τυχίαν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, αὐτὸς ὦν καὶ ἀνα-
φώνητος καὶ ἠρμηνευτὴς τοῦ Εὐαγγελίου, ὅπερ
φαίνεται ἦν γεγραμμένη ἐλληνιστὶ ἢ συριστὶ.
Ἡ ἐπίπνοος δὲ αὐτῆ ἐργασία ὤθησε τὸν Με-
σρῶβ νὰ κατανοήσῃ ὅτι πρὸς γενίκευσιν τῆς
χριστιανικῆς διδασκαλίας εἶδει νὰ σχηματισθῇ
ἴδιον ἀρμενικὸν ἀλφάβητον· ἔκτοτε λοιπὸν ἤρ-
ξατο περὶ τοῦτο ἀσχολούμενος· ἀλλ' ἀπρόοπτος
τις περιστάσις ἐνισχύει ταυτοχρόνως τὴν περὶ
τούτου μέριμναν αὐτοῦ· ὁ τότε δηλαδὴ ἡγεμὼν
τῆς Ἀρμενίας, ἐνταλεῖς παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς
Περσίας νὰ εἰρηνεύσῃ τὴν ἀναστατωμένην Μεσο-
ποταμίαν, ἐστρατεύει κατ' αὐτῆς· διακανονί-
σας δὲ τὰ πάντα ζητεῖ πανταχόθεν γραφεῖα
πρὸς σύνταξιν τῶν σχετικῶν αὐτοῦ διαταγμά-
των· ἀλλ' οὐδένα εὐρίσκει· διότι, ὡς παρατη-
ρεῖ ὁ Χωρηνός, ἀπὸ τῆς ἐκ τῶν ἀνακτόρων ἀ-
ποχωρήσεως τοῦ Μεσρῶβ οὐδεὶς ὑπῆρχεν αὐ-
τοῦ ἀξιώτερος, ἢ δὲ αὐλῆ καὶ οἱ περὶ αὐτὴν
ἠναγκάζοντο νὰ μεταχειρίζωνται τὴν περσικὴν
γραφὴν. Παρουσιάζεται τότε πρὸς τὸν ἡγεμό-
να ἱερεὺς ὀνόματι Ἀβελ ὑποσχόμενος αὐτῷ τὸν
σχηματισμὸν καταλλήλων διὰ τὴν ἀρμενικὴν
γλῶσσαν χαρακτήρων, οὗς εἶχε παρασκευάσει
ὁ συγγενὴς αὐτοῦ ἐπίσκοπος Δανιήλ. Ὁ ἡγε-
μὼν ἀποδέχεται τὴν πρότασιν καὶ μετὰ τὴν
εἰς τὰ βασίλεια ἐπιστροφὴν εὐρῶν παρὰ τῷ
ἀρχιεπισκόπῳ Σαάκ καὶ τῷ Μεσρῶβ ὀμήγυριν
ἐπισκόπων συσκεπτομένων περὶ τῆς ἐκπονήσεως
ἀρμενικῶν χαρακτήρων ἀνακοινοῖ αὐτοῖς τὴν
ἀκλόπιστον προσφορὰν τοῦ ἱερέως Ἀβελ· Ἡ
ὀμήγυρις ἀποδεξαμένη τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ ἡ-
γεμόνος προσλιπαρεῖ συγχρόνως αὐτὸν καὶ
νὰ μερμνήσῃ ἀποτελεσματικῶς ὑπὲρ τῆς
ἐπιτυχίας αὐτῆς. Ὁ δὲ ἀποστέλλει τὸν ἐξ
ἀπορρήτων αὐτοῦ Οὐαρτζ (Մահարի) πρὸς
τὸν Ἀβελ, καὶ οὗτος πρὸς τὸν ἐπίσκοπον
Δανιήλ, ὅστις διατάξας τὸ γραφικὸν αὐτοῦ
σύστημα κατὰ τὴν τάξιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀλ-
φαβήτου συναπέρχεται μετὰ τοῦ Οὐαρτζ ἵνα
καθυποβάλῃ αὐτὸ τῷ Σαάκ καὶ τῷ Μεσρῶβ.
Καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ἐποίησαντο αὐτοῦ χρήσιν
διδάξαντες νέους τινάς, ἀλλὰ μετὰ ὀλιγοχρό-

νιον πείραν, ἀνεγνώρισαν οἱ διδάσκαλοι τὸ
ἄτελές καὶ τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν χαρακτήρων
ὡς μὴ ἀποδιδόντων ἀκριβῶς τὰς συλλαβι-
κὰς φωνὰς τῶν ἀρμενικῶν λέξεων¹. Διὸ ἀναγ-
κάζεται ὁ Μεσρῶβ νὰ μεταβῇ αὐτοπροσώπως
εἰς Μεσοποταμίαν παρὰ τῷ Δανιήλ καὶ τοῖς
μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅθεν οὐδὲν ἀπολύτως καρπω-
θεὶς μεταβαίνει εἰς Ἐδεσσαν πρὸς ἐπίσκοπον
ἐθνικοῦ τινος σοφιστοῦ καλουμένου Πλάτωνος
(Պլատոն ἢ Պլատոն) καὶ ἀρχιεροφύλακος τὸ
ἐπάγγελμα· μεθ' οὗ συνειργάσθη ἐπὶ μικρὸν
ἀνωφελῶς· παραπεμφθεὶς δὲ ὑστερον εἰς τὸν
διδάσκαλον τούτου Ἐπιφάνιον ἀπέρχεται τῇ
συναρωγῇ τοῦ ἐπισκόπου Βαβύλῃ εἰς Σαμό-
σατα². ἀλλ' ὁ Ἐπιφάνιος ἦν ἤδη τεθνηκώς,
εὐτυχῶς ὁμως ἔζη ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Ῥοφανός
(Րοφανոս) δεξιότατος περὶ τὴν ἐλληνικὴν
καλλιγραφίαν. Ὁ Μεσρῶβ ἐπισκέπτεται καὶ
τοῦτον κοινοβιζόντα, καὶ οὐδὲν παρ' αὐτοῦ
καρπωθεὶς προστρέχει τέλος, λέγουσιν ὁμοφώ-
νως οἱ ἀρχαῖοι ἀρμένιοι ἱστορικοί, εἰς τὴν
βοήθειαν τῆς προσευχῆς, δι' ἧς οὐχὶ ἐν ὕπνῳ
ἢ ὄπτασις ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ἐνδοτάτῳ τῆς
καρδίας αὐτοῦ θεωρεῖ παρισταμένην ἔμπροσθεν
τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ δεξιάν τινα χεῖρα χα-
ράττουσαν ἐπὶ πέτρας σημεῖά τινα καθ' ὃν
τρόπον διακρίνονται ἐπὶ τῆς χιόνος καὶ αἱ λε-
πτόταται γραμμαῖ. Διακόπτει ὁ Μεσρῶβ τὴν
προσευχὴν, σχηματίζει τὰ θεωρηθέντα σημεῖα
καὶ δι' αὐτῶν ἀποτυποῖ τοὺς χαρακτῆρας τοῦ
ἀρμενικοῦ ἀλφαβήτου μετὰ τοῦ Ῥοφανοῦ, ὅστις
διὰ τῆς καλλιγραφικῆς αὐτοῦ δεξιότητος ἀν-
τέγραψεν αὐτοὺς συναρμόσας κατὰ τὸν χαρα-
κτῆρα τῶν ἐλληνικῶν στοιχείων³.

Οὕτω παραδίδουσι τὰ κατὰ τὴν ἐφεύρεσιν
τοῦ ἀρμενικοῦ ἀλφαβήτου ὑπὸ τοῦ Μεσρῶβ
σύγχρονοι συγγραφεῖς, οἱοὶ ὁ Κορύνος μαθητὴς
αὐτοῦ, Μωύσης ὁ Χωρηνός ἀνεψιὸς καὶ μαθη-
τῆς καὶ Λάζαρος ὁ Φαρπετζής. Τὰ δὲ κατὰ
τὴν καταγωγὴν τούτου ἀπησχόλησαν δύο τῶν
συγχρόνων ἡμῖν σοφῶν ἀρμενίων φιλολόγων,
τὸν Καρεκὶν καὶ τὸν Ἐμῖν πραγματευθέντας τὰ
περὶ ἀλφαβήτου διὰ μακρῶν· ὁ μὲν ἐν τῇ

1) Մ. Սոր. βιβλ. Գ. κεք. Ժբ. — Ղազարայ
Փարպ. պատմ. ք. 33—39 էքդ. 1873.

2) Ե՛ն ὄνομα τοῦτο ὁ τε Χωρηνός καὶ ὁ Κορύνος
καὶ ὁ Λάζαρος Φαρπετζής γράφουσι Σάμος (Սամոս).

3) Մ. Սոր. βιβλ. Գ, κεք. Ժգ. — Ղազ.
Փարպ. ք. 39—43. — Կորնու, պատմ. Մ.
Մեքրիպայ ք. 8 և. է.

εισαγωγῆ ἱστορίας τῆς ἀρμενίας φιλολογίας¹, ὁ δὲ ἐν ἰδιαιτέρῳ παραρτήματι ῥωσικῆς μεταφράσεως τῆς ἱστορίας Χωρηνοῦ². Ἀμφότεροι κατ' ἐποχὰς ἐξετάζοντες τὸ θέμα τοῦτο ποιούσιν ἐν ἀρχῇ λόγον περὶ τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ χρήσεως τοῦ σφηνοειδοῦς συλλαβαρίου κατὰ τοὺς παλαιοτάτους χρόνους· ἀλλὰ τὸ συλλαβῆριον τοῦτο, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, μετεχειρίζετο λαὸς διαφέρων κατὰ φυλὴν καὶ κατὰ γλῶσσαν τῶν κυρίως ἀρμενίων³. Εἶτα πραγματεύονται περὶ τῆς χρήσεως τῶν λοιπῶν ἀλφαφῆτων, ἑλληνικοῦ, περσικοῦ καὶ συριακοῦ. Ὁ Ἐμὶν καταλέγει καὶ ἰδίαν γραφὴν καλουμένην *Էջմադիիր*, ἧς ποιεῖται μνηεῖον ὁ Ἀγαθάγγελος· ὑποτίθησι δὲ αὐτὴν συγκαιμένην ἐκ στοιχείων σφηνοειδῶν ἢ ἱερογλυφικῶν· ἀλλ' ἡ γραφὴ αὕτη μὴ οὔσα κοινὴ ἢ μόνον ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Τηριδάτου, νομίζομεν ὅτι παριστᾷ ἀπλουστάτα τὴν παρὰ ῥωμαίοις συνήθη σημειογραφίαν (*tironische Noten*), ἣν οἱ Ἕλληνας τροποποιήσαντες μετεχειρίζοντο ἐπίσης ἐν πολ-

1) [Φωρ.] *սյամի. հայ. դարևութեանց*. I, σ. 8—24.

2) *Исторія арменій мовця хоренскаго перевелъ съ армянскаго иоблси изъ Н. Эмманъ. москва, 1858, σ. 361—383.* Ἡ περὶ ἀλφαβήτου διατριβὴ τοῦ Ἐμὶν μεταφραστῆα γαλλιστὴ κατεχωρήθη ἐν τῇ *Revue d'Orient* (1865), ἐν τῷ *Journal Asiatique* καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ τεύχει.

3) Ἐκτυπομένου τοῦ τυπογραφικοῦ τούτου φύλλου περιῆλθεν ἡμῖν τὸ *Anzeiger der phil.-histor. Classe* τῆς ἐν Βιέννῃ Ἀκαδημίας (18 Juni, 1884), ἐν ᾧ ἀνέγνωμεν διατριβὴν τοῦ κ. D. H. Müller ἐξ ἧς μαθαίνομεν ὅτι ὑπὸ J. Wunsch ἀνεκαλύφθη παρὰ τὸ Van καὶ ἑτέρα σφηνοειδῆς ἐπιγραφὴ, περὶ τὴν μελέτην καὶ ἐξήγησιν τῆς ὁποίας ἀσχολεῖται νῦν ὁ κ. Müller. Ὁ κ. Müller ἐπικρίνει τὰς ἀμφιβόλους ἑρμηνείας λέξεων τιῶν (παρὰ Guyard καὶ Sayce). Τὴν ἐν σ. 4 σημειώθεισαν ὑφ' ἡμῶν κατὰ τὸν Sayce ὀνομασίαν *Bi a i n a n* (δι' ἑνὸς *v*), φαίνεται νῦν ἀναγνοῦς ὀρθότερον ὁ κ. Muller εἰς *Bi-ai* ἢ *Bi-a* ὑποστηρίζων ὅτι ὁ δῆθεν προσχηματισμὸς *na* εἶνε κυρίως ἡ φωνητικὴ προφορὰ ἰσογράμματος σημαίνοντος πόλιν. Τοῦτο δὲ τὸ ὄνομα *Biai* ἢ *Bia* ἐφαρμόζεται εἰς τὴν χώραν τοῦ *Bân* ἐν ἣ ἐβασίλευον οἱ ἐν ταῖς σφηνοειδέσιν ἀρμενικαῖς ἐπιγραφαῖς ἀναφερόμενοι βασιλεῖς ἢ δὲ πόλις ἐν ἣ ἤδρευον δὲν ἐκαλεῖτο *Tu us-pa-na* ὡς ἀνεγνώσθη, ἀλλὰ *Tuspa*. Ὅπως ποτ' ἀν ἦ, αἱ ἔρευμαι τοῦ κ. Müller καταλήγουσιν εἰς τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα εἰς *â* καὶ αἱ τῶν κκ. Sayce καὶ Guyard σχετικῶς πρὸς τὸν καθόλου χαρακτήρα τῆς βανικῆς γλώσσης.

λαῖς περιστάσεσι· τοῦτο δὲ τὸ γραφικὸν σύστημα ἦν ἀναμφιβόλως κοινὸν παρ' ἅπασιν ταῖς ὑπὸ τὴν ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν ἀσιατικαῖς αὐλαῖς· διὸ ὑπῆρχον καὶ σημειογράφοι, ὧν εἷς ἦν καὶ ὁ παρὰ τῷ Τηριδάτῃ Ἀγαθάγγελος¹.

Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, τὸ ἀρμενικὸν ἀλφάβητον ὅπερ ἔσχε τὸ ἀποτέλεσμα ν' ἀποχωρήσῃ τὸν ἀρμενικὸν λαὸν ἀπὸ τῆς ἐπιδράσεως ξένων ἐθνῶν καὶ μάλιστα τοῦ συριακοῦ καὶ περσικοῦ, νὰ συγκρατήσῃ δὲ αὐτὸν ἐν τῇ χριστιανικῇ πίστει οὕτως ὥστε νὰ παραγάγῃ καὶ διασώσῃ τοσαῦτα γραπτὰ μνημεῖα, πόθεν ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ; εἶνε αὐτὸ τοῦτο τὸ ὑπὸ Μεσρῶβ σχηματισθὲν, ἢ ὀλίγα τινὰ μόνον στοιχεῖα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐφεύρεσιν αὐτοῦ; Ὑποτιθέασιν τινες ὅτι τὸ ἀλφάβητον τοῦτο προὔπηρχεν ἐν μιᾷ τινι ἐπαρχίᾳ καὶ ὅτι ὁ Μεσρῶβ μετέμρφωσε μόνον αὐτό. Ὁ ἀρμενίος ἀρχαιολόγος Λουκάς Ἰντζιτζεάν² ὑπολαμβάνει ὅτι ὁ Μεσρῶβ ἐπλούτισε καὶ ἐβελτίωσε προϋπάρχον τι ἀρμενικὸν ἀλφάβητον, ὅπερ ἦν τὸ ὑπὸ τοῦ Δανιὴλ ὑποδειχθὲν καὶ διασωθὲν παρ' αὐτῷ. Τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἀρχαιολόγου τούτου ὑποστηρίζουσι καὶ ὁ Ἐμὶν καὶ ὁ Καρεζὶν διὰ διαφορῶν μαρτυριῶν, ἐξ ὧν ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὰς τρεῖς ἐπομείνας. Ὁ μαθητὴς τοῦ Μεσρῶβ Κορύνος λέγει ῥητῶς ὅτι οὗτος αὐτοσυνήτησεν ὡς τινὰ ἐπισκόπῳ... ὑπισχυομένῳ αὐτῷ κταδεῖξαι τοὺς ἀλφάβητικὸς χαρακτήρας, οὓς ἐπέζητει³. Ὁ Χωρηνοῦς λέγει ὅτι «ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ ἡγεμόνος Οὐαρίτζ συμπαρέλαθε τὸν Ἀβελ διὰ νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὸν πρὸς τὸν διδάσκαλον Δανιὴλ. Μετὰ δὲ τὴν κατὰ τζιν τῶν ἐν ἀρχαίᾳ ἐποχῇ ἐφευρεθέντων χαρακτήρων κατὰ τὸ ἑλληνικὸν ἀλφάβητον⁴» κτλ. Ὁ δὲ Λάζαρος Φαρπετζῆς ὀνομάζει τὸν Δανιὴλ ἀκνθρωπον εὐσεβέστατον παρ' ᾧ εὗρισκοντο οἱ ἀρμε-

1) Ἰβου τί λέγει ὁ Πλούταρχος ἐν βίῳ Κάτωνος τοῦ μικροῦ, κγ', 2. «Τοῦτον μόνον ὦν Κάτων εἶπε διασώζεσθαι φασὶ τὸν λόγον, Κικέρωνος τοῦ ὑπάτου τοὺς διαφέροντας δξύτητι τῶν γραφῶν σημεία προδιδάξαντος ἐν μικροῖς καὶ βραχείσι τύποις πολλῶν γραμμάτων ἔχοντα δύναμιν, εἶτα ἄλλον ἀλλαχόσε τοῦ βουλευτηρίου σποράδην ἐμβαλόντος. Οὕτω γὰρ ἦσαν οὐδ' ἐκέκτηντο τοὺς καλουμένους σημειογράφους, ἀλλὰ τότε πρῶτον εἰς ἔχνος τι κατὰ τῆναι λέγουσιν».

2) *Ղուկաս Ինճիճեան, Հիմնութեանց արարչագրական Հայաստանեայց արարչի, տմ. Գ, σ. 69* κ. ἔ.

3) *Կորնու, սյամի. Ս. Մեղրիզայ, σ. 8.*

4) *Մ. Խոր.* βιβλ. Գ, κεφ. Ժբ.

νικοί χαρακτήρες»¹. Αί μαρτυρίαι αὐται προσ-
επικυροῦνται καὶ ἐκ πληροφοριῶν μεταγενε-
στέρων ἀρμενίων ιστορικῶν, οἷον τοῦ Ἀσογικ
συγγραφέως γενικῆς ἱστορίας ἀκμᾶζοντος κατὰ
τὸν δέκατον αἰῶνα· ὅστις ὁμολογεῖ ὅτι τὸ
μὲν παρὰ τῷ σύρῳ Δανιήλ ἀρμενικὸν ἀλφάβη-
τον συνέκειτο ἐξ εἰκοσι καὶ ἐννέα στοιχείων,
ὁ δὲ Μεσρῶβ ἐφεύρε τὰ λοιπὰ ἐπτὰ². Ὁ δὲ
Σαμουήλ Ἀνιήσιος χρονογράφος τῆς IB' ἑκα-
τονταετηρίδος λέγει ἀπλῶς ὅτι ὁ Μεσρῶβ μετὰ
τε τοῦ Σαάκ καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτῶν διωρ-
γίνωσαν τὸ δανιήλειον ἀλφάβητον καὶ μετὰ
ἐν ἔτος παρεδέξαντο τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπο-
καλυφθέντα σχήματα τῶν στοιχείων³. Ἀλλὰ
καὶ ὁ Κυριακός, ἱστοριογράφος τῆς τρισκαίδε-
κάτης ἑκατονταετηρίδος, ὁμολογῶν τὴν παρὰ
Δανιήλ ὑπαρξίν ἀρμενικοῦ ἀλφαβήτου προστί-
θησιν ὅτι δὲν ἐξήρκει εἰς τὴν ἀκριβῆ παρᾶστα-
σιν τῶν συλλαβῶν καὶ τῶν φωνῶν⁴. Σημειω-
τίον προσέτι ὅτι καὶ ὁ ἡμέτερος Φιλόστρατος
ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀπολλωνίου Τυανέως ἀνα-
φέρει ἀρμένια γράμματα⁵.

Τὸ ἀρμενικὸν ἀλφάβητον σύγκειται σήμερον
ἐκ τριάκοντα καὶ ἐννέα στοιχείων, ἐξ ὧν τὰ
τρία τελευταῖα (o փ καὶ և) εἰσὶ νεώτερα
εἰσαχθέντα ἐν τῇ ἀρμενικῇ γραφῇ κατὰ τὴν
δωδεκάτην ἑκατονταετηρίδα πρὸς μεταγραφὴν
ξένων λέξεων. Καὶ τὰ μὲν κεφαλαία καλοῦνται
սմբռ գրաթ (εὐρήωϑωηիր), τὰ δὲ μικρὰ
սֵմբռֵց (սμիրωηիր). Ἀφαιρουμένων τῶν
τριῶν τελευταίων στοιχείων, τὰ λοιπὰ πάντα
εἰσὶ ἐν κοινῇ χρήσει ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Μεσρῶβ,
εἰς ὃν ἀποδίδεται ὁ μετασχηματισμὸς αὐτῶν
καὶ ἡ πραγματικὴ ἐφευρέσις τινων. Κατὰ τινα
μοναδικὸν κώδικα τοῦ Χωρηνοῦ τὰ ὑπὸ τοῦ
Θεοῦ ἀποκαλυφθέντα τῷ Μεσρῶβ στοιχεῖά εἰσι
τὰ ἐπτὰ φωνήεντα ա=а, ե=ё, է=е, ի=i,
օ=ö, καὶ լ=л. Καθ' ἕτερον δὲ ἱστορικὸν συγ-
γραφέα τὰ προὔπαρχοντα στοιχεῖα ἦσαν εἰκοσι
καὶ δύο⁶ (ἤτοι ὡς τὸ συριακὸν ἀλφάβητον), ἅτινα

ἀνεπαρκῆ ὄντα ἐγκατελείφθησαν, κατ' ἀκολου-
θείαν δὲ ὁ Μεσρῶβ ἐφεύρε τὰ ἐπίλοιπα, ἧτοι
τεσσαρακάδεκα ἕτερα, ἐπτὰ φωνήεντα καὶ τὰ
ἐξῆς ἐπτὰ σύμφωνα. փ=φ, ք=χ, ր=θ,
ճ=ds, զ=gh, լ=ls καὶ ր=ρ. Ἐπὶ τῆς μαρ-
τυρίας δὲ ταύτης στηριζόμενος καὶ ὁ Ἐμὶν πα-
ραδέχεται ἐπίσης ὅτι ὁ Μεσρῶβ ἐφεύρε τὰ δε-
κατέσσαρα δηλωθέντα στοιχεῖα· ὥστε τὸ προὔ-
παρχον ἐξ 22 στοιχείων δανιήλειον ἀλφάβητον
ἦν ἀκριβῶς σημιτικὸν τι γραφικὸν σύστημα,
ἀραμαϊκὸν ἢ τι τοιοῦτον, ἔργον δὲ τοῦ Μεσ-
ρῶβ ἡ ἀναπλήρωσις τούτου ἐπὶ τῇ βᾶσει τοῦ
ἐλληνικοῦ ἀλφαβήτου διὰ τῶν ἐπτὰ αὐτοῦ
φωνηέντων, τῶν συμφώνων φ, χ, θ καὶ ρ καὶ
τριῶν ἐτέρων ἀρμοδιῶν εἰς τὴν παρᾶστασιν ἀρ-
μενικῶν φθόγγων¹.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὰ κατὰ τὸν Μεσρῶβ
παρατηροῦμεν ὅτι ὁ εὐεργετικώτατος οὗτος ἀ-
νήρ συστηματοποιήσας τὸ ἀλφάβητον αὐτοῦ
ἤρξατο ἀμέσως καὶ τῆς προκαταρκτικῆς ἐφαρ-
μογῆς αὐτοῦ ἐν Συρίᾳ μεταγλωττίζων τῇ
συνεργασίᾳ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ
Ἐκκλησιαστοῦ καὶ Ἰωσήφ Βαγὶν τὰς Παροι-
μίας τοῦ Σολομώντος, τὰ εἰκοσι καὶ δύο κα-
νονικὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης καὶ τὰ ἅπαντα
τῆς Ν. Διαθήκης. Ταῦτοχρόνως δὲ ἐδίδασκε
καὶ τὴν γραφὴν εἰς νεανίας. Ἀνακάμψας δὲ
εἰς Ἀρμενίαν, προστίθησιν ὁ βιογράφος αὐτοῦ
Κορύνος, ὅτι ἀκριβῶς ἐβασίλευε Θεοδόσιος ὁ
Μικρὸς, παρρησιάζει τοὺς χαρακτήρας τοῦ ἀλ-
φαβήτου καὶ τὰ δοκίμια τῶν μεταφραστικῶν
αὐτοῦ ἔργων εἰς τὸν καθολικὸν ἐπίσκοπον Σαάκ
καὶ τὸν ἡγεμόνα Οὐράμ-Σαπούχ, οἷς τούτο
προὔξενησεν ἀνεκφραστον χαρὰν. Ὁ δὲ Μεσ-
ρῶβ συναθροίζει πᾶσαυτα πολλοὺς ἐλλογίμους
νέους, ἰδρύει σχολεῖα ἐν πάσαις ταῖς ἐπαρ-
χίαις καὶ τοῖς χωρίοις καὶ προικίζει διὰ τῆς
διδασκαλίας αὐτοῦ ἅπαντας τοὺς ὁμογενεῖς.
Περὶ τῶν πρώτων τούτων ἐνεργειῶν πρὸς διά-
δοσιν τοῦ ἐθνικοῦ ἤδη καταστάντος μεσρω-
βείου ἀλφαβήτου ἀρυόμεθα ἐκ τῆς ἱστορίας
τοῦ Φερπετζῆ τὰς ἐπομένους λεπτομερείας.
Τὸ κατ' ἀρχὰς αὐτὸς ὁ Μεσρῶβ ἐδίδαξε τὴν
προφορὰν τῶν χαρακτήρων ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν
τοῦ Σαάκ, ὑποδείξαντος τούτου μάλιστα καὶ
εὐκολὸν τινα μέθοδον καὶ παρασχόντος τῷ

1) Հաղարայ Փարիզ. σ. 38.

2) Ստեփանոս Ասողայ, պատմ. տիե-
րեթեան, լեզ. Կ. Շահապարեանց. Փարիզ,
1859, σ. 76.

3) Samouel d'Ani, tables chronologiques
par M. Brosset. Col. d. hist. arméniens. St-
Petersbourg, 1876, τόμ. Β', σ. 381.

4) Կիրակոս, Համարու պատմութիւն և
Վեհերակ, 1865, σ. 15.

5) Βίος Ἀπολλων. Β', 6'.

6) Հուսարովն պատմութիւն Վարդանայ
լուսարանեակէ ՚բ Վեհերակ, 1862, σ. 50.

1) Περὶ τῆς ἱστορίας ἀρμενικῶν τινων φθόγγων
ἴδε K. Patkanoff, Recherches sur la formation
de la langue arménienne. Mémoire traduit
du russe par Évariste Prud'Homme etc. Pa-
ris, 1871, σελ. 24—27.

Μεσρώβ συνεργάτας έλλογίμους γινώσκοντας τοσοῦτον τὴν ἑλληνίδα γλῶσσαν ὅσον καὶ ὁ διδάσκαλος. Τῇ βοήθειᾳ αὐτῶν ἐταξινομήθη τὸ ἀλφάβητον κατὰ τὴν τάξιν τοῦ ἑλληνικοῦ. Καθῆκον αὐτῶν συγχρόνως ἦν νὰ συμβουλευῶνται συνεχῶς τὸν καθολικὸν ἐπίσκοπον περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἀντιβολῆς τοῦ σχήματος τῶν χαρακτῆρων πρὸς τὸ τῶν ἑλληνικῶν, οὐδὲν ἀποφασίζοντες ἀνευ αὐτοῦ ὡς ὑπερέχοντος, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Φαρπετζῆ, ἐν τε τῇ ῥητορικῇ, τῇ εὐγλωττίᾳ καὶ ταῖς φιλοσοφικαῖς γνώσεσι πολλῶν συγχρόνων ἑλλήνων λογίων. Ἀποπερατωθείσης δὲ τῆς ἐργασίας ταύτης, ὁ Μεσρώβ καὶ ὁ Σαάκ ἰδρύουσι σχολεῖα πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν νέων, διότι πᾶς τις ἐπιθύμει τότε νὰ ἐπιδοθῇ ἐνθέρμως εἰς τὴν μελέτην τῆς ἐθνικῆς γλώσσης καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς τῶν ξένων γραμμῶν καὶ μάλιστα τῶν συριακῶν¹. Ταῦτα δὲ πάντα ἐγένοντο τῷ 408 ἔτει τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀρμενίας ὑπαγομένης τοῖς Πέρσαις· τὸ δὲ ἀρμενικὸν βυζαντινὸν θέμα ὑπαγόμενον πνευματικῶς τῷ ἐπισκόπῳ Καισαρείας δὲν συμμετείχε τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ τούτου ὄργανου· διότι τοῖς κατοικοῖς αὐτοῦ ἐπιτρέπετο ἔτι μόνον ἢ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου χρῆσις, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ τοῦ συριακοῦ².

Γενικευθείσης δὲ τῆς ἐκμαθήσεως τῆς γραφῆς, ἐσκέφθη ὁ Μεσρώβ ν' ἀναπληρώσῃ καὶ ἑτέραν σημαντικωτάτην ἑλλειψιν, τουτέστι νὰ ἐκπονήσῃ τὰ ἀναγκαῖα ἐκκλησιαστικὰ βιβλία. Καὶ μετὰ θάρρους μὲν αὐτὸς τε καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ δὲν ἐτόλμων νὰ ἀρξῶνται τοῦ ἔργου ἀποδειλιῶντες πρὸς τὴν μετάφρασιν τῶν ἑλληνικῶν κειμένων ἅτε μὴ ἔχοντες ἐντελεστάτην τῆς ἑλληνίδος γνῶσιν³. Τότε οὖν πάντες οἱ ἐπίσημοι ἄνδρες, οἱ ἱερεῖς, αὐτὸς ὁ Μεσρώβ, οἱ σατράπαι καὶ οἱ λοιποὶ μεγάλοι τῆς χώρας κἄτοιχοι συναθροίζονται περὶ τὸν ἡγεμόνα καὶ τὸν Σαάκ παρακαλοῦντες αὐτοὺς ὁμοθυμαδὸν νὰ ἀναλάβωσι τὴν ἐξ ἑλληνικοῦ κειμένου μετάφρασιν τῶν ἱερῶν Γραφῶν, καὶ ὑποδεικνύοντες τὸ κατεπείγον τοῦ πράγματος πρὸς ἀπαλλαγὴν τὸ ταχύτερον ἐκ τῶν συριακῶν κειμένων τῶν ἄλλως παντελῶς ἀκατανοήτων τῷ λαῷ⁴. Ὁ ἡγεμὼν εἰσακούει τῆς παρακλήσεως τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ ὁ Σαάκ ἀρχὴν ποιούμενος ἀναλαμβάνει νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τὴν μετάφρασιν

τῶν Γραφῶν¹. ὁ δὲ Μεσρώβ πρὸς γενικευσιν τῆς γραφῆς περιηγεῖται τὴν Ἀρμενίαν, μεταβαίνει εἰς Ἰβηρίαν (Γεωργίαν) εἰς τοὺς κατοικοῦς τῆς ὁποίας παρεχώρησεν ἰδιαιτέρον ἀλφάβητον² καὶ τέλος εἰς Ἀθβανίαν τοῦ Καυκάσου, ἧς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἰερειμίας ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ σχηματίσῃ ἴδιον ἐπίσης ἀλφάβητον³. Ἐντεῦθεν ἀνακάμψας ὁ Μεσρώβ εἰς Ἀρμενίαν εὐρίσκει τὸν Σαάκ ἀσχολούμενον περὶ τὴν μετάφρασιν συριακῶν βιβλίων παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ λαοῦ, διότι, ὡς παρατηρεῖ ὁ Χωρηνός, ὑπῆρχεν ἑλλειψὶς ἑλληνικῶν βιβλίων καταπυρποληθέντων τῷ 372 ἔτει-μ. Χρ. ὑπὸ τοῦ πέρσου στρατάρχου Μερουζάν. Ἀλλὰ συσκευάμενοι ἀμφοτέροι ἀποφασίζουσι νὰ ζητήσωσιν ἑλληνικὰ κείμενα παρ' αὐτῶν τῶν ἑλλήνων καὶ συνέμα ν' ἀποσπάσωσιν ἐκ τοῦ θρόνου τῆς Καισαρείας τοὺς ὑπαγομένους τῷ ἐπισκόπῳ αὐτῆς ὁμογενεῖς. Πρὸς τοῦτο δὲ συνετέλεσε καὶ τὸ ἐξῆς γεγονός. Ἐν ᾧ χρόνῳ σύντονος κατεβέβητο μέριμνα πρὸς διέδοσιν τῆς ἀρμενικῆς γραφῆς καὶ μετάφρασιν τῶν ἱερῶν βιβλίων συμβαίνει στάσις κατὰ τῆς περσικῆς κυριαρχίας· ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν συνθηκολογεῖ μετὰ τὸν βυζαντινὸν καὶ ὑπόσχεται νὰ σεβασθῇ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἐν τῷ βυζαντινῷ θέματι ἀρμενίων⁴. Ἀλλ' ὁ Σαάκ κατ' ἀκολουθίαν τῆς οἰκτρᾶς πολιτικῆς καταστάσεως ἀναγκάζεται νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ βυζαντινὸν ἀρμενικὸν θέμα· ἐνταῦθα ὁμοῦ δὲν ἐγένετο δεκτὸς προσηκόν-

1) Αὐτόθι σ. 46.

2) Κατὰ Μωῦσία τὸν Χωρηνὸν (βιβλ. φ, κεφ. 5φ) ὁ τοῦ γεωργιανοῦ ἀλφαβήτου σχηματισμὸς ἐγένετο τῇ συνεργασίᾳ ἐγγωρίου τινὸς ἱερμηνέως τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἀρμενικῆς γλώσσης καλουμένου Dschaghai (Ζωημη) καὶ τῇ προσασίᾳ τοῦ βασιλέως Πακούρ (Φωήμπερ) καὶ τοῦ ἐπισκόπου Μωῦσιῶος. Παρατηρητέον δὲ ὅτι παρὰ τοῖς γεωργιανοῖς ὑπάρχουσι τὴν σήμερον ἐν χρήσει δύο εἶδη ἀλφαβήτου, τὸ ἐκκλησιαστικὸν καὶ τὸ κοινόν. Οἱ γεωργιανοὶ συγγραφεῖς, οὗς ἐμελέτησεν ὁ Brosset (Hist. de la Géorgie I, σ. 43), ἀγνοοῦσι παντελῶς τὸν Μεσρώβ· παραδίδοσιν δὲ ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ γραφὴ εἰσῆχθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Γεωργίας Φαρναβάζου.

3) Καὶ τοῦτο κατὰ τὸν Χωρηνὸν (αὐτόθι) ἐγένετο τῇ συνεργασίᾳ διαπρεπεστάτου μεταφραστοῦ καλουμένου Βενιαμίν, ὃν ἀπέστειλε τῇ μεσολαθῆσει τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ Ἀνανίου ὁ ἡγεμὼν Σιουνίας Οὐασάκ (Ψωμωή). Ἡ γλῶσσα τῶν κατοίκων καλουμένων Γαργαρασιτῶν (Γωργαρωρησῆρ) ἦν λευρυγγόφωνος, τραχεῖα, βάρβαρος, κωθρὰ καὶ ἀπληκ-

4) Ὑ. ἡνρ. βιβλ. φ, κεφ. 5φ.

1) Ζωη. Φωρημ. ημωσιδιεβριε, σ. 47.

2) Ὑ. ἡνρ. βιβλ. φ, κεφ. 5φ.

3) Ζωη. Φωρημ. ημωσιδιεβριε, σ. 42-43.

4) Αὐτόθι σ. 44-46.

τως· διὸ ἀποστέλλει εἰς Βυζάντιον τὸν Μεσρῶβ καὶ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Οὐρδάνην κομίζοντας καὶ ἰδιογράφους ἐπιστολάς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Θεοδοσίον, πρὸς τὸν πατριάρχην Ἀττικὸν καὶ πρὸς τὸν στρατιωτικὸν διοικητὴν Ἀνατολῆς, τὸν Ἀνατόλιον. Ὁ διηγούμενος ταῦτα Χωρηνὸς προστίθει καὶ τὸ κείμενον τῶν τριῶν ἐπιστολῶν, ὧν ἡ πρώτη ἀπευθυνομένη τῷ αὐτοκράτορι περιλαμβάνει καὶ τὰ ἐξῆς· «Οἶδα ὅτι ἀφίκοντο μέχρι τῶν συμπαθῶν ὑμῶν ἀγκυρῶν τὰ ἐνσκήψαντα παρ' ἡμῖν δυστυχήματα. Πλήρης ἐλπίδος πρὸς τὴν ἐλεήμονα ὑμῶν καλοκαγαθίαν προσφεύγω εἰς τοὺς πόδας σου ἐπὶ τῷ ἀνακοινῶσαι ὅτι ἐν τῇ ἐμῇ πνευματικῇ δικαιοδοσίᾳ οὐκ ἐγενόμην δεκτὸς κατὰ διαταγὴν τῶν διοικητῶν. Τοσοῦτον δὲ μισοῦσιν ἡμᾶς ὥστε δέν θέλουσι καὶ νὰ παραδεχθῶσι τοὺς χαρακτήρας τῆς ἀρμενικῆς γραφῆς, οὓς ἐκομίσατο μετὰ πολλὰς ἐν Συρίᾳ ταιπωρίας ὁ ἀφικνούμενος νῦν πρὸς ὑμᾶς ἀνὴρ. Εὐαρεστηθῆτω τοῖνον ἡ σὴ μεγαλειότης νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ δικαιοδοσίᾳ ἐξουσίαν ἐντελλομένην τὸ γενέσθαι ἀποδεκτὴν ἐν ταῦθα τὴν διδασκαλίαν ἡμῶν». Οἱ ἀπεσταλμένοι γενόμενοι ἐν Βυζαντίῳ δεκτοὶ μετὰ τιμῶν ἔτυχον πλειῶν τῶν ὄσων ἤλθον ζητῆσαι ἀνακάμψαντες δὲ παρὰ τῷ Σαάκ ἐκόμισαν αὐτῷ τὰς ἀπαντήσεις τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου Ἀττικοῦ. Ὁ Θεοδοσίος ἐμέμφετο σὺν ἄλλοις τῷ Σαάκ ὡς περιφρονήσαντι τοὺς ἐν Βυζαντίῳ σοφοὺς καὶ ζητήσαντι παρὰ τῶν ἐν Συρίᾳ πεπαιδευμένων νὰ ἀρυσθῇ ἐπιστημονικὰς ἀνακαλύψεις· ἐν τοσοῦτῳ διεβεβαίω αὐτὸν ὅτι διέταξεν ὅπου δεῖ ἵνα ἐκμανθάνωσι καὶ οἱ ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ ὁμογενεῖς τὴν ἀρμενικὴν γραφὴν καὶ δέχωνται αὐτὸν μετὰ σεβασμοῦ ὡς ἀληθῆ πομενάρχην. Σύναμα δὲ ἀνήγγειλε καὶ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῦ διαταγὴν ὅπως ἰδρυθῇ ἐν Ἀρμενίᾳ νέα πόλις εἰς ἣν νὰ μεταφέρῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ ἔδραν. Ἐκ τῶν ἀπεσταλμένων δὲ προσέθετο ὅτι τὸν μὲν Οὐρδάνην εὐνοίας χάριν ὠνόμασε στρατηγόν, τὸν δὲ Μεσρῶβ κατέγραψεν ἐν τοῖς πρώτοις τῶν διδασκάλων. Ὁ δὲ πατριάρχης Ἀττικὸς ἀπαντῶν τῷ Σαάκ ἐμέμφετο ἐπίσης αὐτῷ ὡς περιφρονήσαντι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χρισστούμου καὶ ἀντλήσαντι πνευματικὰ ὕδατα ἐκ πηγῶν βορβορωδῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ νῦν εἶχε στρέψει τὰ βλέμματα αὐτοῦ ὁ Σαάκ πρὸς τὸ Βυζάντιον ἐπεκύρου διὰ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ καὶ ὁ Ἀττικὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν διαταγὴν τοῦ νὰ διοικῆται πνευματικῶς παρὰ τοῦ Σαάκ ἡ βυζαντινὴ

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ΄.)

Ἀρμενία. Σύναμα δὲ ἐκοινοποίει αὐτῷ ὅτι ἀπένευμε τῷ Μεσρῶβ τὸ ὄφρικιον Ἐκκλησιαστικοῦ (*եղեկեսիապետի*)¹.

Καὶ οὕτω μὲν ἐπετεύχθη κατὰ τὰς πρᾶς Χωρηνῷ ἀμοιβαίας ταύτας ἐπιστολάς ἡ μετὰ τῆς ἀρμεν. ἐκκλησίας ἔνωσις τῶν ὑπὸ τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Καισαρείας ἀρμενίων· ἡ δὲ νέα πόλις ἰδρυθῆ ἐπίσης ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Ἀνατολίου ὀνομασθεῖσα πρὸς διαίωνα τῷ ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσιούπολις (τὸ νῦν Ἐρζερούμ)². Τούτων δὲ γενομένων ἀποστέλλονται ὑπὸ τῶν σατραπῶν τῆς Περσαρμενίας πρέσβεις πρὸς τὸν Σαάκ παρακαλοῦντες αὐτὸν νὰ ἐπανακάμψῃ καὶ συνενώσῃ αὐτούς. Ὁ Σαάκ ἀποδέχεται τὴν πρόσκλησιν, καὶ ὁ Μεσρῶβ λαμβάνει παρ' αὐτοῦ ἐντολὴν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐν ταῖς δυτικαῖς χώραις διάδοσιν τῆς διδασκαλίας ἔχων συμβοηθοὺς δύο τοῦ Σαάκ ἀνεψιούς, υἱοὺς δὲ τοῦ Οὐρδάνου³. Μετὰ μικρὰν δὲ ἐνταῦθα διαμονὴν μεταβαίνει ὁ Μεσρῶβ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀραράτ πρὸς ἐξακολουθήσιν τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ αὐτοῦ προορισμοῦ, διορίζων εἰς ἐκάστην κοινότητα διευθυντὰς σχολείων ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Εἶτα δὲ διελθὼν τὴν Γολθηνὴν ἀφικνεῖται εἰς Βαγασακὰν (*Βαγιασάκ*), ἔνθα συναντήσας ἐθνικὸς τινας προσελκύει αὐτοὺς εἰς τὸν χριστιανισμόν· ἐντεῦθεν ἀπέργεται εἰς ἑτέρας ἐπαρχίας, ἐν αἷς διώρισε τοὺς καταλλήλους διδασκάλους πρὸς ἐκπαιδευθῆσιν τῶν κατοίκων διὰ τοῦ ἀρμενικοῦ ἀλφαβήτου, οὗ ἦν ὁ ἐφευρέτης καὶ εἰσαγωγός⁴.

Τοῦ ἀποστολικοῦ δὲ τούτου ἔργου τοῦ Μεσρῶβ ἀποπερατωθέντος, ἐπέστη ἤδη καὶ ὁ χρόνος τῆς ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου κοινῶς ποθουμένης μεταφράσεως τῶν Γραφῶν. Ἐπανελθόντος τοῦ Μεσρῶβ παρὰ τῷ Σαάκ ἀποστέλλονται οἱ μαθηταὶ αὐτῶν Ἰωσήφ ὁ ἐκ Βαγηνῆς καὶ ὁ Ἐζνίκ εἰς Ἐδεσσαν πρὸς ταχεῖαν ἀποστολὴν μεταφράσεων διαφόρων συγγραμμάτων τῶν πρώτων ἐκκλησιαστικῶν πατέρων. Ἐντεῦθεν δὲ ἐσκόπουσαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Βυζάντιον πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Ἀλλὰ κατὰ τινα λεπτομέρειαν τοῦ Χωρηνοῦ, πληροφορηθέντες ἀμφοτέροι ἐν Ἐδέσῃ ἐκ πλαστῶν ἐπιστολῶν ὅτι ὁ Σαάκ καὶ ὁ Μεσρῶβ προὔτιθεντο νὰ πέμψω-

1) *U. Hnr.* αὐτόθι κεφ. 85.

2) Ὁ Χωρηνὸς ἐν βιβλίῳ 9, κεφ. 88, περιγράφει λεπτομερῶς τὴν τοπογραφίαν τῆς νέας ταύτης πόλεως.

3) *U. Hnr.* βιβλ. 9, κεφ. 89.

4) *U. Hnr.* βιβλ. 9, κεφ. 4.

σιν ἑτέροισι μαθητὰς αὐτῶν εἰς Κων/πολιν, ἀναγκάζονται νὰ μεταβῶσι ταχέως εἰς Βυζάντιον μὴ ἀναμεινάντες τὰς πρὸς τοῦτο οἰκίας διαταγὰς. Ἐν Βυζαντίῳ δὲ γενομένοι ἐγκρατεῖς τῶν ἑλληνικῶν γραμμῶν ἠσχολήθησαν περὶ μεταφράσεις καὶ συγγραφάς. Ἀλλὰ καὶ οἱ συμμαθηταὶ καὶ συνεργάται αὐτῶν Λεόντιος καὶ Κορόνος ὠθούμενοι ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἐπιθυμίας μετέβησαν ἐπίσης εἰς Βυζάντιον. Μετ' αὐτοὺς δὲ ἀφίκοντο ἕτεροι δύο καλούμενοι Ἀρτζάν καὶ Ἰωάννης, ἀποσταλέντες ἐπιστήμως ὑπὸ τοῦ Σαάκ καὶ τοῦ Μεσρῶβ. Ὁ Χωρηνός σημειοὶ ἐπίσης ὅτι ἅπαντες οὗτοι ἔτυχον ἐγκαρδίου ὑποδοχῆς παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως Μαξιμιανῷ (431 μ. Χρ.).

Ἀποπερατωθείσης καὶ τῆς ἀποστολῆς ταύτης, ἐπανερχόμενοι ἐκ Βυζαντίου εἰς Ἀσισιὰτ οἱ προειρημένοι καὶ ἐγχειρίζουσι τῷ Σαάκ καὶ τῷ Μεσρῶβ ἐπιστολάς, τοὺς κανόνας τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου¹, καὶ μάλιστα αὐθεντικά ἀντίγραφα τῶν ἱερῶν Γραφῶν. Οὕτω λοιπὸν ἡ τοῦ ἀρμενικοῦ λαοῦ ἐπιθυμία ἐξετελέσθη. Ὁ Σαάκ καὶ ὁ Μεσρῶβ λαβόντες ἤδη τὰ ἀντίγραφα ἐξέπλησαν τέλος ἐν βραχεῖ χρόνῳ νέαν μετάφρασιν τῶν ἱερῶν Γραφῶν, ἥτις καὶ ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῆς ἐν Ἀσισιὰτ συνόδου (τῷ 434). Σημειωτέον δὲ ὅτι εἰς τὴν μετάφρασιν ταύτην συνέβαλε βραδύτερον καὶ ὁ συνεχῶς ἀναφερόμενος ἐν ταῦθα ἱστορικός, Μωῦσῆς ὁ Χωρηνός, ὅστις διατείνεται ὅτι μερῶν τινῶν τῆς εἰρημένης μεταφράσεως εὐρεθέντων ἐσφαλμένων ἐκρίθη ἀναγκαῖον ὑπὸ τοῦ Σαάκ καὶ τοῦ Μεσρῶβ ν' ἀποσταλῆ καὶ αὐτὸς εἰς Ἀλεξάνδρειαν πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἑλλην. γλώσσης, ἣν ὀνομάζει σεμνοπρεπῆ (*uṣṣḥḥ*), καὶ πρὸς σπουδὴν τῆς φιλολογίας. Πράγματι δὲ διηγείται κατόπιν ὁ Χωρηνός ἐν ἰδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ¹ ὅτι μεταβὰς εἰς Ἐδεσσαν, εἰς τοὺς ἀγίους τόπους καὶ εἰς Ἀλε-

ξάνδρειαν περιηγήθη βραδύτερον καὶ τὴν Ἑλλάδα διαμείνας ἰδίως ἐν Ἀθήναις, καὶ τέλος ἐπιθυμῶν νὰ ἐπανκἀμψῃ εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ διῆλθε καὶ διὰ Βυζαντίου· εἶνε λοιπὸν δίκαιον νὰ πιστεύωμεν ὅτι συνέβαλε καὶ οὗτος βραδύτερον εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν ἱερῶν Γραφῶν δι' ἀντιπαραβολῆς τοῦ πρωτοτύπου κειμένου καὶ ἀκριβοῦς ἀποδόσεως τῶν ἐνοιῶν διαφόρων αὐτοῦ μερῶν. Τούτου δ' ἕνεκα ἡ νῦν σωζομένη ἀρμενικὴ τῶν ἱερῶν Γραφῶν μετάφρασις θεωρεῖται ἀνεκτίμητον μνημεῖον τῆς ἀρμενικῆς γραμματολογίας καὶ κόσμημα ἀθάνατον τῆς φιλολογικῆς ἱστορίας τῶν ἀπογόνων τοῦ Χατκ, οἷς ὀφείλει ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος τὴν δίκασιν ἀπέριων θεολογικῶν τε καὶ φιλολογικῶν τῆς ἀρχαιότητος προϊόντων¹. Ὑπὸ γενικωτέραν δὲ ἐπιφθινὴν τὸ ἀρμενικὸν κείμενον τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἐκτιμᾶται ὑπὸ τῶν κριτικῶν θεολόγων καὶ ὡς ἀκριβέστατος ὁδηγὸς εἰς τὴν ἐξέλεξιν διαφόρων τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου ἀναγνώσεων.

Κατὰ τὰ προειρημένα ἡ κυρίως ἀρμενικὴ γραμματολογία ἤρξατο μετὰ τοῦ χριστιανικοῦ θρησκευματος, ὅπερ παρεχώρησε τῷ ἀρμενικῷ λαῷ διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τὸ πρῶτον φιλολογικὸν αὐτοῦ μνημεῖον, τὴν παλαιάν καὶ νέαν Διαθήκην· ὅθεν ἡ πρώτη ἡλικία τῆς φιλολογίας ταύτης εἶναι μεταφραστικὴ. Καὶ ὅπως ἡ ἱστορία αὐτῆς διακρίνει ἐν τῇ ἡλικίᾳ ταύτῃ δύο περιόδους, καθ' ἃς ἐν Ἀρμενίᾳ ὑπῆρχε μεγάλῃ, οὕτως εἶπει, σχολῇ μεταφραστῶν ἡ πρώτη περίοδος δαίχνουσι τοὺς ἀγῶνας τοῦ Σαάκ καὶ μάλιστα τοῦ Μεσρῶβ πρὸς σχηματισμὸν τοῦ ἀλφαβήτου καὶ ἐκπαίδεισιν τοῦ λαοῦ δι' ἔργων μεταφραζομένων ἐκ συριακῶν καὶ ἑλληνικῶν κειμένων. Οἱ εἰρημένοι ἔσχον, ὡς ἐλέχθη, καὶ τοὺς συνεργάτας καὶ μαθητὰς αὐτῶν, οἵτινες πάντες, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν διδασκάλων, ἀποτελοῦσι τὴν πρώτην περίοδον τῆς μεταφραστικῆς ἡλικίας. Διὸ ἀναγκαῖον ἡγοῦμεθα νὰ εἰπωμέν τινα ὧδε καὶ περὶ αὐτῶν γνωρίζοντες τὰ ὀνόματα καὶ τὰς σωζόμενας

1) *U. Mur.* βιβλ. *Φ*, κεφ. *40*. Ἡ ἐν Βυζαντίῳ διαμονὴ τῶν εἰρημένων ἀρμενίων λογίων φαίνεται ὅτι ἦν μακροχρόνιος· διότι ὁ Κορόνος (*Ughrēl ughrēl*, σ. 21) ἀναφέρει ὅτι ἐκόμισαν καὶ τοὺς κανόνας τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου· προσέτι λέγει ὅτι ἐν Βυζαντίῳ μεταβάντες πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ σπουδάσωσι τὰ φιλοσοφικὰ ἐπέδθησαν καὶ εἰς τὴν μετάφρασιν ἑλληνικῶν βιβλίων· ὥστε φαίνεται πιθανὸν ὅτι καὶ Σισίνιος ὁ διάδοχος τοῦ πατριάρχου Ἀττικῆς ὑπέδρασε τοὺς ἀρμενίους ἀπεσταλεμένους. Πιθανώτερον δὲ φαίνεται ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Μαξιμιανοῦ γενομένη ὑποδοχὴ ν' ἀναφέρηται εἰς τοὺς δύο τελευταίους, Ἰωάννην καὶ Ἀρτζάν.

2) *U. Mur.* βιβλ. *Φ*, κεφ. *40*.

1) Περὶ τῶν ἐκδόσεων τοῦ ἀρμενικοῦ κειμένου τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἴδε *Zwghwghwēl diuṣḥḥwghrēl*, σ. 55 κ. ἑ. Σημειούσθω ὅμως ὅτι ἀριστοὶ ἐκδόσεις εἰσὶν ἡ ὑπὸ τοῦ σοφωτάτου Μακρίτῳ γενομένη ἐν Βενετίᾳ τῷ 1733 καὶ ἡ αὐτῷ ἐπιμελεῖς Ἰωάννου Ζοραπέαν τυπωθεῖσα ἐν τέσσαρσι τόμοις (τῷ 1805). Ἡ τελευταία αὕτη ἐκδοσις θαυμάζεται ὑπὸ κριτικῆν ἔποψιν· διότι σημειοῦνται λεπτομερῶς πᾶσαι αἱ διαφοροὶ γραφαὶ τῶν καλλιτέρων χειρογράφων.

πράξεις αὐτῶν, ὁδηγὸν ἔχοντες τὸ σοφὸν ἔργον τοῦ ἔλλογιμωτάτου μεκίταριστοῦ Καρεκίν¹. Πάντες λοιπὸν οἱ πρῶτοι μεταφρασταί, ἐκτὸς τῶν διδασκάλων αὐτῶν, περὶ ὧν ἐρρέθησαν τὰ δέοντα, συμποσοῦνται εἰς τοὺς ἐπομένους πεντεκαίδεκα :

Ἰωσήφ ὁ ἐκ Vaiotsch Tschor (Վայոց Չոր), ὃν ὁ Κορύνος ὀνομάζει πρῶτον τῶν μαθητῶν τοῦ Μεσρώβ· οὗτος, ἀποθανόντος τοῦ Σαάκ, ἐγένετο τοποτηρητὴς τοῦ καθολικοῦ θρόνου τῆς Ἀρμενίας, ὅτε καὶ ἀπήντησε δι' ἐπιστολῆς ἐν ὀνόματι τῆς ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς μάγους τῆς Περσίας, οἵτινες, μεσοῦσης τῆς Ἐκατονταετηρίδος, βίβη ἀπήτουν νὰ ἐπιβληθῇ ἡ περσικὴ θρησκεία². περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ βίου αὐτοῦ ἐξελέγη κανονικῶς καθολικός.

Ἰωάννης ὁ ὁμολογητὴς, ὃς χειροτονηθεὶς ἱερεὺς ὑπέστη πολλὰς κκώσεις ἐν Κτησιφώντι σὺν τῷ Ἰωσήφ.

Λεόντιος ὁ ἱερεύς, ὃς ἀπεστάλη κατὰ τὸ 531 εἰς Βυζάντιον ἵνα σπουδάσῃ τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἐκπονήσῃ μεταφράσεις ἑλληνικῶν βιβλίων· ἀνακείμενος δὲ εἰς Ἀρμενίαν διωρίσθη σὺν τῷ Ἐνώχ, ἐτέρῳ μεταφραστῇ, διευθυντῆς τοῦ ἐν Σπέρ (Սպեր) σχολείου. Βραδύτερον παρουσιάσεν εἰς σύνοδον σκοποῦσαν νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας ἀποσταλὲν πρὸς τὴν ἀρμενικὴν αἰστοκρατίαν δίκταγμα, ὃπερ ἐπέτασεν ἄμεσον παραδοχὴν τοῦ μαζδεϊσμοῦ· τὰς λοιπὰς περὶ αὐτοῦ λεπτομερείας παρασιωπῶμεν ὧδε.

Μετὰ τὸν Λεόντιον ἀναγράφονται ἐν τοῖς πρῶτοις μεταφρασταῖς ὁ Ἐζνίκ καὶ ὁ Κορύνος, συγγραφεῖς ἀξιολογοί, περὶ ὧν θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς παρούσης πραγματείας.

Ἄλλοι μεταφρασταί ἀναφέρονται Μουσεὶ ὁ ἐκ Ταρκυντίδος καὶ Τιραῖρ ἢ Τέρ ὁ Κορτζενατζής, οἵτινες μαθητεύσαντες παρά τῷ Μεσρώβ διωρίσθησαν βραδύτερον διδάσκαλοι ἐν Ἰβηρίᾳ. Ἀμφότεροι γινώσκοντες τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν συνειργάσθησαν κατὰ προτροπὴν τοῦ Σαάκ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀρμενικοῦ ἀλφαβήτου κατὰ τὴν τέξιν καὶ τὴν μορφήν τοῦ ἑλληνικοῦ. — Ἰωσήφ ὁ ἐκ Βαχνηῆς καὶ Ἰωάννης ὁ

Ἐκκλησιαστικός, οἵτινες ἐβοήθησαν τῷ Μεσρώβ εἰς τὴν πρῶτην ἐκ τοῦ συριακοῦ κειμένου μετάφρασιν τῶν Παροιμιῶν Σολομῶντος καὶ τῶν εἴκοσι καὶ δύο κανονικῶν βιβλίων τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Διαθήκης. — Ἐνώχ καὶ Δανάν (Գուան) διορισθέντες μετὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης διδάσκαλοι ἐν Καυκάσῳ· ἀμφοτέροι δὲ ἦσαν μοναχοὶ καὶ ἐγκρατεῖς τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. — Ἱερεμίας ἀρχιδιάκονος τοῦ Σαάκ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποῦ ἐπεστᾶτησεν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν τελευταίων θελήσεων αὐτοῦ. Ἐπαινεῖται ὑπὸ τοῦ Κορύνου ὡς ἀνὴρ ὀσιος καὶ θεοσεβῆς. — Θωδίκ (Թովիկ) ἢ Θωδίκ (Թովիկ), μαθητὴς τοῦ Μεσρώβ. — Γνιθ (Գնիթ), μαθητὴς ἐπίσης τοῦ Μεσρώβ χρηματίας διευθυντῆς ἐκπαιδευτηρίου καὶ εἶτα ἐπίσκοπος. — Ἀρτζάν ὁ Ἀρτζρουνηῆς (Արծաւ) ἀποσταλεὶς εἰς Βυζάντιον πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ μετάφρασιν διαφόρων βιβλίων.

Καὶ οὗτοι μὲν εἰσιν οἱ γνωστοὶ μεταφρασταὶ τῆς πρώτης περιόδου· ὑπῆρξαν βεβαίως καὶ πολλοὶ ἕτεροι μαθηταὶ τοῦ Μεσρώβ καὶ Σαάκ· ἀλλ' οὗτοι δὲν συνετέλεσαν εἰς τὸ τῆς μεταφράσεως τῶν ἱερῶν βιβλίων ἔργον, διότι διασπαρέντες εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐδίδασκον τὴν χρῆσιν τοῦ ἀλφαβήτου καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου διὰ τῶν ὑπὸ τῶν διδασκάλων αὐτῶν παρασκευαζομένων βιβλίων.

Ἄγνοεῖται ἀκριβῶς περὶ τίνα ἔργα ἡσχολήθησαν οἱ προμνησθέντες μεταφρασταί· ὁμολογεῖται ὅμως κοινῶς ὅτι αὐτοὶ πρῶτοι, εἰταχθέντος τοῦ μεσρωβείου ἀλφαβήτου, ἤρξαντο καὶ τῆς συστηματοποιήσεως τῆς ἀρμενικῆς γλώσσης διὰ τῆς ἐκπονήσεως μᾶλλον ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου· αἱ μεταφράσεις αὐτῶν προήρχοντο τὸ κατ' ἀρχὰς ἐκ συριακῶν κειμένων· βραδύτερον δὲ ἐξ ἑλληνικῶν ἕνεκα τῶν ἀποσταλόντων εἰς Βυζάντιον συναδελφῶν αὐτῶν. Ἀπὸ τῆς ἐπιστροφῆς δὲ τούτων ἀρχεται ἡ δευτέρα περίοδος τῆς ἀρμενικῆς γραμματολογίας, ἣν ἤρξαντο ἡδὴ πλουτίζοντες διὰ μεταφράσεων ἄνδρες δίκσημοι καταστάσαντες ἕνεκα τοῦ εἰσαχθέντος ἐν τῇ χώρᾳ φιλολογικωτέρου πνεύματος. Ἡ ἀναζήτησις ἑλληνικῶν βιβλίων, ἡ πανταχοῦθεν συρροὴ νέων σπουδαστῶν, ἡ ἐπάνοδος τῶν εἰς τὰς μεγαλοπόλεις τοῦ βυζαντινοῦ κράτους σπουδασάντων, ἡ προσέλευσις θεολόγων καὶ γραμματοδιδασκάλων, ἡ φήμη τῶν ἐν Ἑλλάδι φιλοσοφικῶν καὶ ῥητορικῶν σχολῶν καὶ ἡ τῶν μεγάλων φωστῆρων τῆς οἰκουμενικῆς

1) Գրամմ. հայ. գիրքի բեհակ, I, σ. 179 — 193.

2) Τὴν ἐπιστολὴν δὲ ταύτην (ὡς καὶ ἐτέραν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Θεοδόσιον ἐξαιτουμένην τὴν ἐκ τῆς ἐκκλησίας προστασίαν αὐτοῦ) διέσωσεν ὁ Δάλαρος Φαρπετζής. Ἴδε Դաւ. Փարպ. σ. 124 κ. ἑ.

ἐκκλησίας, ὧν αἱ ἀρεταί, ἡ εὐγλωττία καὶ ἡ σοφία διεσκαπίζοντο ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος εἰς ἅπαντα τὸν ἐν Ἀσίᾳ χριστιανικὸν κόσμον, παρώρμησαν λοιπὸν τὸν σύλλογον τῶν ἀρμενίων μεταφραστῶν νὰ μεταβάλλωσι ταχέως τὸ ἐν ἀρχῇ εἰσαχθὲν παρ' αὐτοῖς πρακτικὸν ὅλως σύστημα καὶ νὰ σχηματίσωσιν εὐρύτερον κύκλον σπουδῶν διαδίδοντες εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς αὐτῶν πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ εἶδη τῆς ἑλληνικῆς σοφίας. Ἀλλὰ πρῶτιστον τούτων ἔργον ἦν ἡ δὴ ἡ διακανόνισις τῆς γλώσσης διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ καταλληλοτέρου ἰδιώματος πρὸς ἐκφρασιν πάσης ἰδέας, καὶ ἡ καλλιέργεια, ἀνάπτυξις καὶ συστηματοποίησης αὐτοῦ ἐπὶ ὀρισμένων κανόνων. Ὅτι λοιπὸν ἐγένετο τὸ πάλαι ἐν Ἑλλάδι ὑπὲρ τῆς καλλιέργειας ἐνὸς κοινου ἰδιώματος, τοῦτ' αὐτὸ ἐνεκρίθη ὑπὸ τῶν μεταφραστῶν καὶ ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως ἐνὸς ἀρμενικου ἰδιώματος· διότι καὶ ἐν Ἀρμενίᾳ ἐπεκράτην τὸ πάλαι, ὡς καὶ σήμερον, πολυάριθμοι διχλέκτοι, ἐξ ὧν προϋτιμήθη τὸ ἀραράκειον ἰδιῶμα, ὅπερ ἦν τὸ πλουσιώτερον, τὸ ἡδύτερον καὶ τὸ γλαφυρότερον πάντων· ἡ δὲ λογικὴ διακανόνισις τούτου ἐγένετο ἐπὶ τῇ βῆσει τῶν κανόνων τῆς ἑλληνικῆς φωνῆς, ὡς εὐρηναται ἐκτεθειμένοι ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ γραμματικοῦ Διονυσίου τοῦ Θρακῆ, υἱοῦ, κατὰ τὰς ἀρμενικὰς παραδόσεις, Θέρου (*Θέρου*) τινός. Τὸ ἔργον τούτου μεταφραστὴν ἐγκαίρως¹ ἐχρησίμεισε πολλαχῶς τοῖς ἀρμενίοις συγγραφεῦσιν· ἐσχηματίσθησαν γραμματικοὶ κανόνες, συντακτικοὶ καὶ τυπικοὶ, οἵτινες τοσοῦτον στενωῶς συνδέονται πρὸς τοὺς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ὥστε δὲν θὰ εἴπη τις ὑπερβολὴν ἐὰν ἐκφρασθῇ ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν πονημάτων τῶν ἀρμενίων μεταφραστῶν καὶ συγγραφέων τῆς Ε' χριστιανικῆς ἑκατονταετηρίδος εἶνε ἀκριβῆς ἐκτύπωμα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης². Τῆς φιλολογικωτέρας δὲ ταύτης περιόδου μεταφρασταὶ ἀναγράφονται Μωϋσῆς ὁ Χωρηνός, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μαμβρέ ὁ Ἀναγνώστης, ὁ φιλόσοφος Δαυὶδ ὁ Ἀήτητος, Κίουδ ὁ βραδύτερον καθολικὸς ἀρχιεπίσκοπος Ἀρμενίας, Ἰωάννης ὁ Μανδακού-

νιος, οἱ ἱστορικοὶ Ἐλισσαῖος καὶ Λάζαρος ὁ Φαρπετζῆς, ὁ ῥήτωρ Ἐσθρας ὁ Ἀγκεγηνός καὶ ἕτεροι ὀνομαζόμενοι ἀπλῶς Σαάκ, Ἰωάννης, Ἀβραάμ ἢ Ἀβελ, Ἰωάνθαν, Κατζίκ ἢ Κατζατούρ, Ἀνδρέας, Θυθούλ καὶ Οὐαρος¹.

Εἰς τοὺς μεταφραστὰς τούτους καὶ τοὺς προγενεστέρους ὀφείλονται, μετὰ τὴν παλαιὰν καὶ νέαν Διαθήκην, αἱ μεταφράσεις τῶν πρακτικῶν τῶν δύο πρώτων οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ ἀπείρων ἄλλων συγγραφῶν περὶ ὧν θὰ εἰπωμέν τινα συνοπτικῶς κατωτέρω. Τοῖς πρώτοις δὲ μεταφρασταῖς ὀφείλονται, ὡς ἐλέχθη, καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία.—Ἡ ἀρμενικὴ Ἐκκλησία ποιεῖται χρῆσιν τεσσάρων κυρίως βιβλίων φημιζόμενων ἐπὶ παλαιότητι, γλώσση καὶ ἀρμονίᾳ· ταῦτα δὲ εἰσι τὸ εὐχολόγιον, τὸ ὑμνολόγιον, τὸ μνηολόγιον καὶ ἡ ἱερά λειτουργία, ἅτινα ἡ ἀρμενικὴ γραμματολογία καταλέγει μεταξύ τῶν ἀριστουργημάτων αὐτῆς. Τῶν τριῶν πρώτων βιβλίων αἱ εὐχαί, οἱ ὕμνοι καὶ τὰ τροπάρια ἔχουσιν ἐν πολλοῖς καταπληκτικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰ ἡμέτερα· οὐχ ἦτον δὲ ὑπάρχουσιν ἐν αὐτοῖς καὶ πλεῖστα ἔργα ἐπιγεγραμμένα εἰς ἀρχιεπισκόπους καὶ διασήμεους ἀνδρας, ὡς Γρηγόριον τὸν Φωτιστὴν καὶ μάλιστα Σαάκ τὸν Πάρθον, ὅστις λέγεται ὅτι εἰργάσθη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ εὐχολογίου καὶ τοῦ μνηολογίου καὶ τῆς λειτουργίας. Εἰς δὲ τὸν Μεσρῶβ ἀποδίδεται ἡ σύνταξις ὀκτατόνων ὕμνων ἀδομιμένων ἀπὸ τῆς πρώτης δευτέρας τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς μέχρι τοῦ πρὸ τῆς κυριακῆς τῶν Βαίων σαββάτου. Ἐν τοῖς συντάκταις τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ἀναφέρεται καὶ Μωϋσῆς ὁ Χωρηνός. Οὐχ ἦττον ὁμοῦ σοφώτατος ἀρμενίος θεολόγος, Γαβριήλ ὁ Αvedichian, μελετήσας εἰδικῶς καὶ κριτικῶς ταῦτα ὁμολογεῖ ὅτι ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ εὐχολογίου παρελήφθησαν μεταφρασθεῖσαι καὶ διάφοροι εὐχαί². Ἡ δὲ ἱερά λειτουργία ὁμολογεῖται ἔργον Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου μεταφραστὴν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος³. Ἡ ἀντιπαραβολὴ ὁμοῦ ταύτης πρὸς τὸ πρωτότυπον δείκνυσιν ὅτι εἶνε μᾶλλον σύμπτυξις τῶν δύο λειτουργιῶν Χρυσοστόμου καὶ Βασιλείου. Σῶζονται τὴν σήμερον καὶ μεταφράσεις ἀπείρων ἑλληνικῶν βιβλίων, θεολογικῶν, φιλοσοφικῶν καὶ

1) Ὁρα J.-Ch. Cirbied, Gram. de la langue arménienne, σ. XXIV—XXV.

2) Ἀξιοσπούδαστον μελέτην περὶ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ συγγράμματος Διονυσίου τοῦ Θρακῆ ἐπὶ τῆς ἀρμενικῆς γλώσσης συνέγραψεν ὁ μακαρίτης Ἀρσένιος Σουχρῆς ἐν τῷ περιοδικῷ βιβλίῳ *Βωρησι-ψῆσι Ζωὴρημωρῶν*, τόμ. 35 (1877) σελ. 97—109.

1) [*Φωρ.*] *μημωφ. Ζωγ. ημωρ.* I, σ. 192—193.

2) G. Avedichian, Sulle correzioni dei libri ecclesiastici armeni. Venezia, 1868, σελ. 6.

3) Αὐτόθι σ. 263 κ. ε.

ιστορικῶν, αἰτινες ἐπίσης κατὰ τὴν ἀσφαλεστάτην γνωμύτευσιν τῶν μεκιταριστῶν Βενετίας εἶναι προϊόντα τῶν μεταφραστῶν τῆς περιόδου ταύτης, ἣν πᾶν δικαίως ὀνομάζουσι χρυσοῦν αἰῶνα τῆς ἀρμενικῆς φιλολογίας¹. Δυστυχῶς ὁμως αἱ εἰρημέναι μεταφράσεις δὲν φέρουσι καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐκπονησάντων αὐτάς. Ἐξαιροῦνται μόνον δύο συγγραφεῖς, ὧν τὰ μεταφραστικά πονήματα ἀρκούντως γινώσκονται. Οὗτοι δὲ εἰσι Μωϋσῆς ὁ Χωρηνός καὶ Δαυὶδ ὁ Ἀήττητος. Ὁ πρῶτος ἐκτὸς τῶν ἰδίων αὐτοῦ συγγραφῶν, περὶ ὧν γενήσεται ὁ προσήκων λόγος ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς παρούσης μελέτης, μετέφρασε πᾶμπολλα ἑλληνικὰ βιβλία. Σπουδάζων ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις καὶ πεπροικισμένος ὑπὸ ἐκτάκτου εὐφυίας καὶ φιλοπονίας ἐπιμελήθη νὰ περισυλλέξῃ ὅ,τι βιβλίον ἐνόμιζε χρήσιμον νὰ κοινοποιηθῇ τοῖς ὁμοθεθένσιν αὐτοῦ· ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἀναφέρει ἀποσπάσματα πολλῶν ἑλλήνων ιστορικῶν· ἐν τῇ γεωγραφίᾳ συνάψισε τὴν ἐπιτομὴν Πάππου τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ καὶ Πτολεμαίου². Ἐν τῇ ῥητορικῇ αὐτοῦ οὐ μόνον ὀλόκληρα κεφάλαια καὶ μελετήματα διαφόρων ἑλλήνων ῥητορικῶν συγγραφέων κατεχώρισεν, ἀλλὰ καὶ ἀκόσπασμα ἐκ τῶν ἀπολεσθεισῶν Πελαγῶν τοῦ Εὐριπίδου³. Ἐντεῦθεν εἰκάζουσι τινες ὅτι ὁ Χωρηνός καὶ μετέφρασεν ὀλοκλήρους συγγραφάς τῶν ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ ἀναφερομένων συγγραφέων. Ἀλλὰ μέχρι σήμερον ἡ εἰκασία αὐτῶν δὲν ἐπεβεβαιώθη. Ἐγνωσταί ὁμως ὅτι ἡσχολήθη περὶ τὴν μετάφρασιν καὶ ἐπιδιόρθωσιν ἐνίων βιβλίων τῆς ἱερᾶς Γραφῆς καὶ ὅτι αὐτῷ ἀνήκει ἡ διάσωσις τοῦ «Χρονικοῦ» Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου, οὗτινος ἀποσπάσματα μόνον διεσωθήσαν ἑλληνιστί. Ἴσως δὲ τῷ αὐτῷ ὀφείλεται καὶ ἡ μετάφρασις τῆς τε ἐκκλησιαστικῆς ἰσορίας καὶ τῆς εὐαγγελικῆς προ-

παρασκευῆς τοῦ σοφοῦ ἱεράρχου Καισαρείας¹.— Ὁ δὲ Δαυὶδ ὁ φιλόσοφος μαθητεύσας τὸ πρῶτον παρὰ Μεσρώβ, Σαᾶκ καὶ Μωϋσῆι τῷ Χωρηνῷ μετέβη εἴτα εἰς Ἀθήνας, ἐνθα ἠκροάσατο τοῦ σοφιστοῦ Συριανοῦ, διδασκάλου τοῦ Προαιρείου². Τὸν Δαυὶδ γινώσκει καὶ ἡ ἡμετέρα γραμματολογία ἐκ τῶν εἰς τὸν Ἀριστοτέλη ὑπομνημάτων αὐτοῦ καὶ ἐκ τινος πονήματος περὶ κακιῶν. Ἐν ἀρμενικῇ γλώσσῃ σώζονται αὐτοῦ διάφορα πονήματα (ἐκδοθέντα εἰς ἐν τῷ 1833) ἐν οἷς ὑπάρχουσι καὶ μεταφράσεις ἔργων τινῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, οἷον τῶν «Κατηγοριῶν», τοῦ «Περὶ ἐρμηνείας», τῶν «Ἀναλυτικῶν προτέρων καὶ ὑστέρων», τοῦ «Περὶ κόσμου», τοῦ «Περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν» καὶ τῶν «Πρὸς Ἀλεξάνδρον ἐπιστολῶν». Πρὸς δὲ τούτοις μετέφρασε καὶ τὴν «Εἰσαγωγὴν» τοῦ Πορφύρου³. Τὸ ὕφος ὁμως αὐτοῦ εἶνε στρυφνὸν καὶ δυσᾶρεστον εἰς τὰ ἀρμενικὰ ὄσα ἐνεκα τῆς συνεχοῦς χρήσεως λέξεων ἐχρυσῶν τραχεῖς φθόγγους· πρὸς δὲ μένει ἐν πολλοῖς καὶ δυσνόητος, ἄλλοτε παντελῶς ἀκατάληπτος· αἱ μεταφράσεις αὐτοῦ ἐγένοντο κατὰ λέξιν καὶ τοσοῦτον συνεξφκειώθη πρὸς τὸ ἀριστοτέλειον ὕφος ὥστε μᾶλλον ἐννοεῖ αὐτὸν ἑλλην γινώσκων τὴν ἀρχαίαν ἀρμενικὴν γλῶσσαν, ἢ ἀρμένιος ἀγνοῶν παντελῶς τὴν ἑλληνικὴν. Καὶ αὗται μὲν εἰσι αἱ μεταφράσεις τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν. Ἀναγρᾶψωμεν δὲ νῦν συνοπτικῶς καὶ τὰς λοιπὰς μεταφράσεις, ὧν οἱ ἐκπονηταὶ ἀγνωστοῦνται. Ἐν πρώτοις μετεγλωττίσθησαν ὁ ψευδοκαλλισθένης βίος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅστις καὶ ἐξεδόθη τῷ 1865 ἔτει. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Φίλωνος μετεφράσθησαν μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας τρεῖς διάλογοι περὶ θείας Προνοίας, εἰς περὶ τῆς τῶν ζῶων ψυχῆς, τὰ περὶ τῶν βιβλίων Γενέσεως καὶ Ἐξόδου ζητήματα, οἱ δύο περὶ Σαμψῶν καὶ Ἰωνᾶ λόγοι καὶ οἱ περὶ τῶν εἰς Ἀβραάμ ἐμφανισθέντων ἀγγέλων διάλογοι⁴. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀγίου Ἰγνατίου

1) Ἴδε περὶ αὐτῶν ἐν ἐκτάσει τὸ πολύτιμον σύγγραμμα Σουκία Σομαλεῶν ἐπιγραφόμενον Quadro delle opere di vari autori anticamente tradotte in armeno. Venezia, 1825, σ. 7—29.—Πρβλ. Neumann, Versuch κτλ. σ. 71—90.—J. C. Wenrich, De auctorum græcorum versionibus et comment. syriac., arab., armen. κτλ. Lipsiæ, 1842.

2) Ὁρα Géographie de Moïse de Corène. Texte arménien traduit en français par le P. Arsène Soukry. Venise, 1884.

3) Մ. Սարգիսյան, գիրք պիտակից, ՚ի Վեհերիկ, 1796, βιβλ. 2.

1) V. Langlois, Collection I, σ 355 κ. ἑ.

2) Ἴδε περὶ Δαυὶδ ἐν ἐκτάσει Neumann Versuch einer Geschichte κτλ. σ. 58—61.— [Φωρ.] պատմ, Հայ. դարբերակից σ. 206—214.

3) Գրքի Աղյաղթ փրիխտիպալի մատենադարանի մեջ: ՚ի Վեհերիկ, 1833. σ. 227. 359. 386. 395. 404. 409. 461. 603. 629.

4) Ἐξεδόθησαν τῷ 1822 καὶ 1826. Ἴδε Հայկական մատենադարանի մեջ, σ. 690.—Πρβλ. Somal, Quadro κτλ. σ. 10.

μάρτυρος καὶ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας μετεφράσθησαν ἢ πρὸς Συμωναίου, ἢ πρὸς Πολύκαρπον ἐπίσκοπον αὐτῶν, ἢ πρὸς Ἐφείους, ἢ πρὸς Μάγνητας καὶ ἢ πρὸς Ῥωμαίους, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ἐξ ἀπόκρυφοὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολαί¹. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ μετεφράσθησαν ἐξ ὀμιλίας, ἐξ ὧν τρεῖς ἀγνοοῦνται ἑλληνιστί. Ἐκ δὲ τῶν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου μετεφράσθησαν τὰ πλείονα ἀποτελοῦντα ὀγκώδεις τόμους². τοῦ μαθητοῦ δὲ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας μετεφωτισθήσαν ὁ βίος τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου καὶ οἱ περὶ τῆς παρθένου Μαρίας λόγοι, ὧν τὸ κείμενον εἶναι πᾶντῃ διάφορον τοῦ ἑλληνικοῦ. Ἐκ δὲ τῶν λόγων τοῦ Εὐσεβίου ἢ Σευηριανοῦ τοῦ Ἐμεσηνοῦ, ἐπισκόπου Γαβζλων, σώζονται μεταπεφρασμένοι πεντακαίδεκα ὀμιλίας ἐκδοθεῖσαι ἄρμενιστί καὶ λατινιστί ὑπὸ Aucher τῷ 1817*. Μετεφράσθησαν ἐπίσης αἱ κατηχήσεις καὶ ἄλλα ἔργα τοῦ Κυριλλου Ἱεροσολύμων καὶ τριάκοντα καὶ τέσσαρες συγγραφαὶ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ· τοῦ δὲ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου ἐπτακαίδεκα, ἐν αἷς καὶ τὸ Ἐξαήμερον· τοῦ δὲ Γρηγορίου Νύσσης ἐπτά, τοῦ δὲ Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κύπρου ἑνδεκα, ἐν αἷς καὶ ὁ Φυσιολόγος· τοῦ δὲ Ἐφραίμ τοῦ Σύρου εἰκοσι καὶ τέσσαρες ὀμιλίας· ἐκ τῶν τοῦ Χρυσοστόμου εἰκοσι καὶ ὀκτώ, ἐκ τῶν τοῦ Πρόκλου Κων/πόλεως τρεῖς καὶ ἐκ τῶν τοῦ ἄσκητου Νείλου τρεῖς πραγματεῖαι. Ἐπίσης μετεφράσθησαν τὰ συγγράμματα Εὐαγρίου τοῦ Ποντικοῦ, Ἐλλαδίου τοῦ Καισαρέως, Ἱππολύτου ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος, καὶ Νόννου τοῦ Πανοπολίτου τὰ θεολογικὰ καὶ τὰ Διονυσιακά. Ἐκ δὲ τῶν τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου ἢ περὶ ἀναίρεσεως τῆς πλάνης Παύλου τοῦ Σαμοσατέως συγγραφή, ἢ περὶ ἐλεύσεως τοῦ Σωτῆρος εἰς Ἱεροσόλυμα, ἢ περὶ ἀναστάσεως καὶ ἢ περὶ ἀναλήψεως. Σώζονται ἐπίσης μεταπεφρασμένα ἀποσπασματὰ τινὰ ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Εἰρηναίου καὶ ἐκ τοῦ Χρονικοῦ Ἰουλλίου τοῦ Ἀφρικανοῦ· μετεφράσθησαν δὲ καὶ ἡ ἑβραϊκὴ ἀρχαιολογία Ἰωσήπου καὶ τὰ ποιητικὰ ἔργα τοῦ Καλλιμάχου· ἀλλ' αἱ μεταφράσεις τούτων δὲν σώζονται τὴν σήμερον.

1) Αὐτῶτι σ. 241-243. — Πρὸς. Quadro κτλ. σ. 10.

2) Somal, Quadro σ. 11-13.

3) Ἴδε *Ἐπιφωτιστικὴ ἀποκάλυψις* β' μ. β', σ. 611-614. — Πρὸς. Quadro σ. 14-15.

Οὐχ ἦττον μεγάλην σημαντικότητα κέκτηνται αἱ μεταφράσεις τῶν ἐξ ἑλλήνων συγγραφέων περὶ ὧν ἢ ὀλίγα τινὰ ἢ οὐδὲν ἀπολύτως γινώσκει ἡ ἡμετέρα φιλολογία· τουτέστιν εἰς λόγος Τίτου ἐπισκόπου Κρήτης περὶ τῆς παραβολῆς τοῦ δηναρίου· ἢ ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀπολογία τοῦ Ἀριστείδου Ἀθηναίου τοῦ Ρήτορος¹· τέσσαρες ὀμιλίας Ζηνοβίου ἐπισκόπου· οἱ μῦθοι τοῦ Ὀλυμπιανοῦ καὶ τὰ φιλοσοφικὰ Ἀνδρονικοῦ τοῦ Ῥοδίου. Κατὰ τὴν Ε' ἑκατονταετηρίδα ἐγένετο φαίνεται καὶ μετὰφρασις τῶν ἐπῶν τοῦ Ὀμήρου, διότι σώζεται λεξικὸν πρὸς κατάληψιν τῆς μεταφράσεως αὐτῶν χρονολογούμενον ἐπίσης ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος².

Οἱ ἄρμενιοὶ μεταφρασταὶ δὲν περικωρίσθησαν μόνον εἰς τὴν μεταγλώττισιν τῶν ἀπαριθμηθέντων συγγραφέων, ἀλλ' ἐξεπὸνήσαν καὶ μεταφράσεις πολλῶν ἄλλων· πλὴν ὁ πανδαμάτωρ χρόνος ἐξηφάνισε τὴν τῆς κατέχωσεν ἐν κρύπταις, μοναῖς καὶ βιβλιοθήκαις ἀνεξερευνητοῖς ἔτι. Ἐν τούτοις ὑποτίθεται ὅτι τοῦ καιροῦ προϊόντος ἀνακαλυφθήσονται καὶ ἕτεροι μεταπεφρασμένοι συγγραφαί, διότι πρὸ τινῶν ἐτῶν ἀνηγγέλθη ἡ εὐρεσις ἄρμενικοῦ κειμένου τῆς ἱστορικῆς βιβλιοθήκης Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου³ καὶ τῆς περὶ φύσεως τοῦ ἀνθρώπου συγγραφῆς τοῦ Νεμεσίου, ἧς τὴν ἀνάκλυσιν συνοδουμένην μετὰ πολλῶν ἀποσπασμάτων ἐκοινοποίησε τῷ 1880 ὁ πολὺκλαυστος ἄρμενιὸς ἑλληνιστῆς Ἀρσένιος Soukry⁴.

Τινὲς τῶν προμνησθέντων μεταφραστῶν διέπρεψαν καὶ ὡς συγγραφεῖς ἱστορικοί· ἀλλ' ἢ περὶ τούτων διατριβή, ὡς καὶ ἡ ἀνάκλυσις τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν ἐπιβέλλεται ἡμῖν ἐν τῷ ἄλλοτε ἀναγνωσθησομένῳ δευτέρῳ μέρει· διότι ὁ βίος καὶ τὰ πονήματα αὐτῶν εἰσι τὸ ἀγνόν καὶ ἀληθὲς κέτοπτρον τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἄρμενικοῦ ἔθνους καθ' ἅπασαν τὴν πέμπτην ἑκατονταετηρίδα.

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΚΕΡΑΜΕΥΣ.

1) Αὕτη ἐξεδόθη μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως τῷ 1878 (Ἴδε *Ἐπιφωτιστικὴ ἀποκάλυψις* β' μ. β' σ. 66)· ἐκ τῆς λατινικῆς μετεφράσθη ὑπὸ διαφόρων γαλλιστῶν καὶ γερμανιστῶν· ἐκ δὲ τοῦ γερμανικοῦ μετεφράσθη ὑπὸ Φ. Βαρβείδου ἐν Ἀληθείας τόμ. Α'.

2) V. Langlois, Collection I, σ. XXV.

3) Αὐτῶτι σ. XXVI.

4) Ἴδε *Βασιλικὴ Ἐπιφωτιστικὴ ἀποκάλυψις* τῷ. 38, σ. 326—340.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΤΟΥ

ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ¹.

(Αναγνωσθὲν ἐν τῇ ΧΜΗ' καὶ ΧΝΓ' συνεδριάσει).

ΜΕΡΟΣ Α'.

Ἐν μηνί μαρτίῳ τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑβδομηκοστοῦ τρίτου ἔτους ὁ κύριος Rollin-Jaquemyns πολίτης Βέλγος, διδάκτωρ τῆς νομικῆς καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν, μέλος ἀντεπιστέλλον τῆς ἀκαδημίας τοῦ Βελγίου, μέλος τῆς ἑταιρίας τῆς συγκριτικῆς νομοθεσίας τῶν Παρισίων καὶ πολλῶν ἄλλων σοφῶν συλλόγων, ἐκ τῶν ἰδρυτῶν καὶ ἀρχισυντακτῶν τῆς Ἐπιθεωρήσεως τοῦ διεθνοῦς δικαίου καὶ τῆς συγκριτικῆς νομοθεσίας, μέλος ἐπιλεκτοῦ τοῦ κόμματος τῶν φιλελευθέρων, ἀπό τινων δὲ ἐτῶν καὶ ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν τοῦ Βελγίου², ἔπεμπε πρὸς τινὰς σοφοῦς

1) Institut de droit international.

2) Νομίζομεν πρόσφορον καὶ ὠφελίμον τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν γνωστῶν ἡμῖν πονημάτων τοῦ διακεκριμένου τούτου ἀνδρός, οὗτινος καὶ διὰ τῆς προσωπικῆς, κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ἐτιμήθημεν σχέσεως, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν μουσοτραφῶν τῆς ἐπιστήμης θεραπεύοντων, τῶν συντελεσάντων, ὡς παρακατιόντες ἀναπτύζομεν, εἰς τὴν ἴδρυσιν καὶ προαγωγὴν τοῦ Συλλόγου τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ὅπως τὰ τε μέλη τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου καὶ πᾶς ἐπιστήμων ἀναγνώστης τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ ἔχῃσι πρόχειρον κατάλογον βοηθημάτων σπουδαίων διὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν νομικὰς ἐρεῦνας καὶ πολιτικὰς μελέτας.

Τὰ τοῦ x. Rollin Jaquemyns πονήματα εἰσὶ τὰ ἀκόλουθα :

Des partis et de leur situation actuelle en Belgique, 1864, Bruxelles.

De la réforme électorale, 1865, Bruxelles.

De l'étude et du développement de la peine du droit international, 1875, Bruxelles.

Du rôle et de la mission des nations neutres ou secondaires dans le développement du droit international, 1875, Bruxelles.

Le droit international et la question d'Orient, 1876, Gand.

τῆς Ἑσπερίας ἀνδρας ἐμπιστευτικὴν διακοίνωσιν, ἐν ᾗ ἀνέπτυσσε τὸ ἀκόλουθον σπουδαιότατον σχέδιον, βασιζόμενον ἐπὶ τῆς ἀνάγκης προσθήκης εἰς τὴν διπλωματικὴν ἐνέργειαν καὶ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν τῶν ἀτόμων μονομεροῦ ἐργασίαν τρίτου παράγοντος τοῦ διεθνοῦς δι-

Nouvelle étude sur la question d'Orient, 1877, Gand.

Καὶ ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει δὲ τοῦ διεθνοῦς δικαίου τὰ ἐξῆς ἐδημοσιεύθησαν ὑπ' αὐτοῦ ἄρθρα.

De l'étude de la législation comparée et du droit international, 1869.

Quelques observations sur les concessions de chemins-de-fer, au point de vue du droit international, 1869.

De quelques manifestations de l'opinion publique en Europe au sujet des brevets d'invention, 1869.

Chronique du droit international (Différend Gréco-Turc et conférence de Paris etc.) 1869-1870.

La guerre actuelle dans les rapports avec le droit international, 1870.

Second essai sur la guerre franco-allemande dans ses rapports avec le droit international, 1871.

De la neutralité de la Grande-Bretagne pendant la guerre civile américaine, 1871.

Quelques mots sur la phase nouvelle du différend anglo américain, 1872.

De la nécessité d'organiser une institution scientifique permanente pour favoriser l'étude et les progrès du droit international, 1873.

Note sur la théorie du droit d'intervention, 1877.

L'Institut de droit international et le crois-sant rouge, 1877.

L'année 1877 et les débuts de 1878 au point de vue du droit international, 1878.

καίου, ἤτοι τῆς συστηματοποιουμένης ἐπιδράσεως ἐπιστημονικοῦ συνεταιρισμοῦ. «Ce qui serait aujourd' hui nécessaire, ἔγραφεν ὁ κύριος Rolin-Jaquemyns ἐν 2^{τῇ} προειρημένη αὐτοῦ διακοινώσει¹, et ce que nous venons proposer, ce serait la réunion intime d'un groupe restreint d'hommes déjà connus dans la science du droit international par leurs écrits ou par leurs actes et appartenant, autant que possible, aux pays les plus divers. Cette réunion chercherait à poser les premiers jalons de l'action scientifique collective, 1^ο en examinant en principe le genre d'utilité, le degré d'efficacité de cette action et la meilleure forme sous laquelle elle pourrait se produire; 2^ο en arrêtant les statuts d'une académie ou institut international du droit des gens, qui devrait servir d'organe à l'opinion juridique du monde civilisé en matière de droit international».

Ἡ ἰδέα αὕτη δὲν ἐγεννήθη κατὰ πρῶτον ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ σοφοῦ τούτου Βέλγου, ὅστις διηγείται² τὰ τῆς κυφορίας αὐτῆς λίαν λεπτομερῶς, ἀλλ' ἐκεῖνός ἐστιν ὁ δούς αὐτῇ σάρκα καὶ ὄστα. Καθ' ἃ ὁ ἴδιος διατείνεται, ἡ πρωτοβουλία αὕτη ἀνεφύη σχεδὸν ταυτόχροτως ἐν Βερολίῳ, ἐν Γενεύῃ, ἐν Gand, ἐν Khar-kow καὶ ἐν Νέξ Υόρκῃ. Κατὰ σептέμβριον τοῦ 1871 ἔτους, ὁ μέγας νομοδιδάσκαλος Lieber ἔγραφεν αὐτῷ τοιαῦτα. «Ἀπὸ πολλοῦ χρόνου κατέχομαι ὑπὸ τῆς ἰδέας συνεδρίου συγκειμένου ἐκ τῶν κυριωτέρων νομομαθῶν διαφόρων ἔθνων (international jurists), μηδὲως ἐπισήμου, ἀλλ' εὐθαρσῶς δημοσίου καὶ διεθνούς, ἐν εἰδει οἰκουμενικῆς νομικῆς συνόδου, ἄνευ πάπα καὶ ἀλαθῆτος». Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ σχεδὸν ἐποχὴν, ἀνάλογος ἀνακοίνωσις ὑπέβλετο αὐτῷ διὰ τρίτου ὑπὸ τοῦ κυρίου Moynier, πολίτου Γενεύης καὶ δικηγόρου, χρηματίσαντος δὲ προέδρου τῆς ἐν Γενεύῃ ἐταιρίας τῆς δημοσίου ὠφελείας, τῆς ἐλβετικῆς ἐταιρίας τῆς δημοσίου ὠφελείας, τῆς ἐλβετικῆς ἐταιρίας

τῆς στατιστικῆς, τῆς διεθνούς ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, τῆς πρώτης διεθνούς συνδιασκέψεως τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ ἐν Γενεύῃ, ἀντιπροέδρου τῶν ἐν Παρισίοις καὶ Βερολίῳ ἐπακολουθησασῶν συνδιασκέψεων καὶ ἐκ τῶν ἐπιστήμων ἀντιπροσώπων τῆς ἐλβετικῆς ὁμοσπονδίας ἐν ταῖς δυσὶ διπλωματικαῖς συνδιασκέψεσι τῆς Γενεύης περὶ τῆς βελτιώσεως τῆς θέσεως τῶν ἐν πολέμοις τραυματιζομένων στρατιωτῶν¹. Αὐτὸς δὲ ὁ κ. Moynier, κατὰ νοέμβριον τοῦ 1872 ἔτους, μετέβη καὶ εἰς Gand τοῦ Βελγίου πρὸς πληρεστέραν συνεννόησιν μετὰ τοῦ κυρίου Rolin-Jaquemyns. Σὺν τούτῳ καὶ ἕτεροι νομοδιδάσκαλοι καὶ δὴ καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες τὰ μάλα διακεκριμένοι καὶ εἰς διαφόρους ἀνήκοντες χώρας ἐνεθάρρουν σφόδρα αὐτὸν εἰς πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἄχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης θεωρητικῆς μόνον ἄξιαν ἐχούσης καὶ ἐτι λίαν ἀορίστου ἰδέας τοιοῦτου πρωτοφανοῦς συνεδρίου. Οἱ κυριώτεροι τούτων εἰσὶν ὁ κύριος Carlos Calvo, ἐκ Buenos-Ayres, χρηματίας γενικὸς πρόξενος καὶ πρέσβυς εἰς Montevideo, ἑκτακτος ἀπισταλμένος τοῦ Paraguay εἰς Γαλλίαν καὶ εἰς Ἀγγλίαν καὶ ἐπίσημος ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀργεντινῆς δημοκρατίας εἰς τὸ γεωγραφικὸν συνέδριον τῶν Παρισίων κατὰ τὸ 1875 ἔτος, μέλος ἀντεπιστέλλον τῆς ἀκαδημίας τῶν ἠθικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν τῆς Γαλλίας, τῆς ἐν Μαδρίτῃ βασιλικῆς ἀκαδημίας τῆς ἱστορίας καὶ πολλῶν ἄλλων τῆς Εὐρώπης ἐπιστημονικῶν καὶ φιλολογικῶν ἐταιριῶν². ὁ κύριος Drouyn de Lhuys,

1) Πονήματα τοῦ κ. Moynier.

Les institutions ouvrières de la Suisse, 1867, Genève.

La guerre et la charité, 1867, Genève.

Étude sur la convention de Genève, 1870, Paris.

Διάφορα ἄρθρα ἐν τῷ ἐπί δεκαετίᾳ ὑπ' αὐτοῦ διευθυνθέντι περιοδικῷ τῆς ἐν Γενεύῃ Ἐταιρίας τῆς δημοσίου ὠφελείας.

2) Πονήματα τοῦ κυρίου Carlos Calvo.

Annales historiques de la révolution de l'Amérique latine, 1864-1867, Paris (5 πρῶτοι τόμοι).

Une page de droit international, ou l'Amérique du sud devant la science de droit des gens moderne, 1864, Paris.

Le droit international théorique et pratique, 1872, Paris.

Examen des trois règles du traité de Washington, 1874, Gand.

1) Ὁρα Anuaire de l'Institut de droit international, 1ère année, Gand, 1877.

2) Ὁρα τὸ ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει τοῦ διεθνούς δικαίου δημοσιευθὲν καὶ ἄνω προμνημονευθὲν ἄρθρον, τὸ ἐπιγραφόμενον De la nécessité d'organiser une institution scientifique permanente pour favoriser l'étude et les progrès du droit international.

ἐκ Παρισίων, τελειόφοιτος τῆς νομικῆς, χρηματίας ἀκόλουθος πρεσβείας ἐν Μαδρίτῃ, ἐπιτετραμμένος ἐν La Haye καὶ ἐν Μαδρίτῃ, πρέσβυς εἰς Λονδίον, ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τρις, μέλος τῶν διαφόρων ἐθνοσυνελεύσεων, ἀντιπρόεδρος τῆς αὐτοκρατορικῆς Γερουσίας καὶ πρῶτος πληρεξούσιος τῆς Γαλλίας εἰς τὴν ἐν Βιέννῃ συνδιέσκεψιν τοῦ 1855 ἔτους, μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν ὁ κύριος de Parieu, ἐξ Aurillac τῆς Γαλλίας, διδάκτωρ τῆς νομικῆς, χρηματίας δικηγόρος, μέλος ἐθνοσυνελεύσεων, ὑπουργὸς τῆς παιδείας καὶ πρόεδρος τοῦ συμβουλίου τοῦ κράτους, μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τῆς φιλολογίας καὶ τῶν τεχνῶν τοῦ Clermont καὶ τῆς ἐν Toulouse Ἀκαδημίας τῆς νομοθεσίας¹. ὁ κ. Katchénowsky, ὁ δίσσημος τοῦ Kharkow καθηγητῆς ὁ κύριος Holtzendorff, ἐκ Vietmanndorf τῆς Πρωσίας, διδάκτωρ τῆς νομικῆς, καθηγητῆς τοῦ δημοσίου, τοῦ διεθνοῦς καὶ τοῦ ποινικοῦ δικαίου ἐν Μονάχῳ, μέλος ἐπίτιμον τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ἀντεπιστέλλον τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστη-

μῶν τῆς Γαλλίας καὶ τακτικὸν τῆς ἰατρικῆς καὶ ψυχολογικῆς Ἐταιρίας τοῦ Βερολίνου, πρὸς δὲ καὶ ἑτέρων εἰκοσι σωματείων τακτικόν, ἀντεπιστέλλον ἢ ἐπίτιμον μέλος, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμῶν¹. πρὸ πάντων δὲ ὁ ἄρτι ἀποβιώσας κύριος Bluntschli, ἐκ Zurich τῆς Ἑλβετίας, διδάκτωρ τῆς νομικῆς, καθηγητῆς διαφόρων κλάδων τῆς ἐπιστήμης ταύτης καὶ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ καὶ ἐν Βερολίνῳ καὶ ἐν Heidelberg, καταλαβὼν ὑψηλὰς κυβερνητικὰς θέσεις ἐν τῇ ἑλβετικῇ ὀμοσπονδίᾳ, δις δὲ πρόεδρος τοῦ συνεδρίου τῶν γερμανῶν νομοδιδασκάλων, πρῶτον μὲν ἐν Δρέσδῃ, εἶτα δὲ ἐν Heidelberg, ἐκ τῶν ἰδρυτῶν καὶ ἰσόβιος πρόεδρος τῆς γερμανικῆς ἐταιρίας τῶν δικηγορῶν, τακτικὸν μέλος οὐκ εὐαρίθμων σοφῶν συλλόγων τῆς ἐσπερίας, ἀντεπιστέλλον τῆς ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν τῆς Γαλλίας καὶ διδάκτωρ ἐπίτιμος (honoris causa) τῶν πανεπιστημίων Βιέννης καὶ Μόσχας². Ὁ δίσσημος οὗτος τῆς νομικῆς ἐπιστήμης ὀπαδὸς ἔγραφεν ἐν ἔτει 1872. «Ἡ ἰδέα συνδιασκέψεως νομομαθῶν περὶ τοῦ διεθνοῦς δικαίου πολλάκις καὶ ἐμὲ ἀπησχόλησε, σφοδρὰν δὲ ἔχω ἐπιθυμίαν ὅπως ἴδω τὸν τύπον τῶν ὑμετέρων προτάσεων. Ἐν τούτοις, ἡ μορφή ἦν προσωρινῶς ἔλαβεν ἐν ἐμοὶ ἡ ἰδέα αὕτη ἐστὶν ὅτι τὸ κύριον αὐτῆς σημεῖον ἔγκειται ἐν τῇ διοργανώσει θεσμοῦ μονίμου, διαρκοῦς καὶ προωρισμένου ἵν' ἀνεπισθίτως ἐπιβληθῇ τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἀρχὴ καὶ ἐξουσία».

Τοιαύτας πολλαχόθεν λαβῶν προτροπὰς καὶ ἐνθαρρύνσεις, ὁ κ. Rolin-Jacquemys προέβη μετὰ θάρρους καὶ πλήρης ἐλπίδων εἰς τὴν σύνταξιν καὶ ἀποστολὴν τῆς προμνημονευθείσης ἐμπιστευτικῆς αὐτοῦ διακοινώσεως, ἐν ᾗ διὰ μακρῶν καὶ λίαν πειστικῶς ἀνέπτυσε τὴν ἰδέαν ἧς ἠκούσατε ἀνωτέρω τὸν τε ὀρισμὸν καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐφαρμογῆς. Ἄλλως τε, κύριοι, πλατύτερον μετ' οὐ πολὺ θέλετε ἀντιληφθῆ τοῦ σπουδαίου ἔργου τούτου, ἀκρωμένον τῆς ἀναλύσεως τοῦ κανονισμοῦ αὐτοῦ, ἦν παρκακτιόντες ὑμῖν ὑποβαλοῦμεν. Μὴ λησμονήσωμεν δὲ ὅτι, κατὰ τὸ ἐμβριθές τοῦτο ἔγγραφο, αἱ ἐργασίαι τῆς

Étude sur l'émigration et la colonisation, 1875, Paris.

Recueil historique complet des traités, conventions, capitulations, armistices, questions de limites et autres actes diplomatiques de tous les États de l'Amérique latine, 1876, Paris.

L'instruction dans la république Argentine, 1876, ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει τοῦ διεθνοῦς δικαίου.

1) Πονήματα τοῦ κυρίου de Parieu

Études historiques et critiques sur les actions possessoires, 1850, Paris.

Essai sur la statistique agricole du département du Cantal, 1853, Aurillac.

Histoire des impôts généraux sur la propriété et le revenu, 1856, Paris.

Traité des impôts considérés sous le rapport historique, économique et politique, en France et à l'étranger, 1867, Paris (5 τόμ.).

Principes de la science politique, 1875, Paris.

Histoire de Gustave-Adolphe, 1875, Paris.

La politique française dans la question monétaire cosmopolite, 1875, Paris.

La question d'Orient (ἐν τῷ περιοδικῷ Contemporain τῆς 1 Ἰαν. 1878, Paris.

1) Πονήματα τοῦ κυρίου de Holtzendorff πολιτικά, νομικά, οἰκονομικά καὶ φιλοσοφικά ὑπάρχουσι πλεῖστα ὅσα, ἀλλὰ τὰ πάντα εἰσὶ γερμανιστὶ γεγραμμένα, οὐκ οἶδαμεν δὲ εἴαν τινα ἐξ αὐτῶν μετεγλωττίσθησαν εἰς τὴν γαλλικὴν.

2) Ἐπίσης.

προτεινομένης εταιρίας δύο τινά πρόκειται ἵνα προπάντων ἐπιδιώκωσι· πρῶτον μὲν τὴν μελέτην τῶν ἀρχῶν τοῦ διεθνοῦς δικαίου, εἰ δυνατὸν δὲ καὶ τὴν ἐν ἰδιαιτέρῳ κώδικι ταξιθέτησιν τοῦ μὴπω ἱκανῶς κατεργασθέντος τούτου κλάδου τῆς νομικῆς ἐπιστήμης· δεύτερον δὲ τὴν μελέτην καὶ διασάφησιν τῶν ἐκάστοτε ἀναφρομένων ζητημάτων τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ὧν τὴν λύσιν ἀπαιτοῦσι πολιτικὰ τῆς ἡμέρας συμβάντα. «Βεβαίως, ἐπιφέρει ἡ διακοίνωσις αὕτη, ἐν ἀπείροις τῶν ζητημάτων τούτων ὑπάρχει συμφέρον πολιτικόν, ἔθνικόν, ἢ ἑτερόν τι, ὅπερ καθίστησιν αὐτὰ σκοτεινά· ἀλλὰ καὶ κῦτά τὰ πολυπλοκώτερα ἔχουσι τὸ νομικὸν αὐτῶν μέρος, ὃ δύναται τις ἵνα εἰς φῶς φέρῃ». Ἐκ τούτων καὶ ἐκ τοῦ συνόλου τοῦ ἐν λόγῳ ἐγγράφου καταφαίνεται ὅτι ὁ τε προτείνας τὸν νέον τοῦτον θεσμὸν καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἀνεπιστήμως καὶ ἐμπιστευτικῶς προσυσκεφθέντες, καὶ τοὶ τρέφοντες τὴν γλυκεῖαν ἐλπίδα ὅτι διὰ τῆς ἐπιτυχούς αὐτοῦ συστάσεως καὶ τῆς βαθμιαίας προαγωγῆς καὶ ἐξαπλώσεως ἴσως ἤθελεν ἐπὶ τέλους ἀποβῆ δύνατὴ ἢ συνεχῆς διὰ τῶν εἰρηλικῶν τῆς ἐπιστήμης φαρμάκων ἴασις τῶν διεθνῶν, οὕτως εἰπεῖν, ἐνδημικῶν τε καὶ ἐπιδημικῶν ἀσθενειῶν¹, οὐδὲν ἔν τούτοις διανοήθησαν τὴν εἰς τὴν διπλωματικὴν πάλην ἐπίσημον αὐτοῦ ἀνάμιξιν (ὅπερ ἤθελεν ἴσως καταστρέψῃ ἐν τοῖς σπαργάνοις αὐτοῦ τὸ νεογνὸν τοῦτο τῆς ἐπιστήμης), ἀλλὰ λίαν μετριοφρόνως τοῦ ἔργου τούτου ἀρξάμενοι παρεδέξαντο πρόγραμμα, μῆτε κατὰ τῆς θεραπείας τῶν πολιτικῶν ἰατρῶν ἀρδην ἀντιστρατευόμενοι, μῆτε κατὰ τῆς χρήσεως τορῶς διαμαρτυρούμενον τῶν χειρουργικῶν τοῦ Ἄρεως ἐργαλείων².

1) «Si notre institution en arrivait un jour à obtenir l'adhésion de l'opinion publique des gouvernements, peut-être trouverait-on, dans cette simple émanation de l'initiative privée, une image anticipée de l'a-réopage international, dont de grands esprits et des cœurs généreux entrevoient la création comme le dernier terme du progrès dans l'organisation judiciaire du monde». Προκήρυξις τῶν ἰδρυτῶν, an. de l'inst., 1877 σ. 25.

2) «Notre institut se propose de rester exclusivement sur le terrain de la science et de ne se servir que des voies et moyens qui sont propres à la science. L'action que celle-ci exerce est lente; elle ne répond pas toujours à l'impatience des agitateurs et des

Τῆς ἐμπιστευτικῆς διακοίνωσεως τοῦ κ. Rolin-Jaquemyrs παρὰ πάντων εὐμενῶς ἀποδεκτῆς γενομένης, ἐπηκολούθησεν αὐτὴν μετ' οὐ πολὺ καὶ ἐπίσημος πρόσκλησις τοῦ ἀκαμάτου τούτου λάτρεως τῆς ἐπιστήμης, δι' ἧς τριάκοντα καὶ δύο ἐκ διαφόρων ἐπικρατειῶν τῆς τε Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς διάσημοι ἄνδρες προσεκαλοῦντο παρ' αὐτῷ, εἰς Gand τοῦ Βελγίου, πρὸς ὀριστικὴν κατάρτισιν τῆς διεθνοῦς εταιρίας. Καὶ δύο μὲν ἐπ' εἰκάδι, καίτοι πληρέστατα τὸ προτεινόμενον σχέδιον ἐπιδοκιμάσαντες, ἐκωλύθησαν τῆς προσωπικῆς προσελεύσεως· δέκα δέ, τῇ προσκλήσει συμμορφωθέντες καὶ συνελθόντες ἐπὶ τὸ αὐτό, συνεκρότησαν, μετὰ τοῦ κ. Rolin-Jaquemyrs, τὸν ὄμιλον τῶν κατ' ἐξοχὴν ἰδρυτῶν, εἰς ὃν ὀφείλεται ἡ τελειωτικὴ ὥθησις τῆς ἐπιστημονικωτάτης καὶ φιλανθρωποῦ ταύτης μηχανῆς. Οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ ἐξῆς· ὁ κ. Asser, ἐξ Amsterdam, διδάκτωρ τῆς νομικῆς, δικηγόρος, καθηγητῆς καὶ ἐπ' ἐσχάτων σύμβουλος τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν¹. ὁ κ. Besobrasoff, ἐκ Πετροπόλεως, μέλος τοῦ συμβουλίου τοῦ ὑπουργοῦ τῶν οἰκονομικῶν, καθηγητῆς ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ λυκείῳ, μέλος τῆς αὐτοκρατορ. ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, φέρων δὲ τίτλον ἰδιαιτέρου συμβούλου (conseiller privé)².

philanthropes, mais, en revanche, les procédés qu'elle emploie sont les plus sûrs entre les mains d'hommes privés et les seuls dignes d'un savant». Ἐκθεσις τοῦ κυρίου Besobrasoff εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν τῆς Πετροπόλεως. Id. σ. 28.

1) Πονήματα γαλλιστὶ γεγραμμένα τοῦ κυρίου Asser.

Exécution des jugements étrangers;
Principes de droit international privé en vigueur dans les Pays-Bas;

Administration de la justice en Egypte;
Le Code Civil de la République Argentine;

Ταῦτα ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ Revue de droit international et de législation comparée, ἧς ἀπὸ τοῦ 1869 ἔτους διατελεῖ καὶ ὁ κύριος Asser διευθυντής.

Πρὸς τούτους δὲ ἐδημοσίευσεν λόγους καὶ ὑπομνήματα περὶ τοῦ διεθνοῦς δικαίου καὶ ἐν τῷ περιοδικῷ Annales de l'association internationale pour le progrès des sciences sociales.

2) Πονήματα γαλλιστὶ γεγραμμένα τοῦ κυρίου Besobrasoff.

Études sur les revenus publics, 3 τόμ.

Influence de la science économique sur la politique de l'Europe moderne.

ὁ κύριος Bluntschli, ἐξ Heidelberg¹. ὁ κύριος Carlos Calvo, ἐκ Buenos-Ayres². ὁ κύριος Dudley Field, ἐκ Νέας Ὑόρκης, τελειόφοιτος τῆς νομικῆς, attorney, sollicitor καὶ Counselor at Law, συνεργασθεὶς εἰς τὴν σύνταξιν τῆς νομοθεσίας τῆς πατρίδος αὐτοῦ, τὰ μέλα ἐπωφεληθείσης ἐκ τῆς μεταρρυθμιστικῆς αὐτοῦ διανοητικῆς τάσεως, πρόσωπον ἐνεργὸν διὰ τοῦ λόγου, τοῦ καλέμου καὶ τῆς ἀτομικῆς ὑπηρεσίας, διαδραματίσας ἐν ἄπασιν τοῖς τε πολιτικοῖς ζητήμασι καὶ ταῖς ἐπιστημονικαῖς συζητήσεσιν ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις, μέλος ἢ πρόεδρος ἀπειρῶν τῆς τε Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς νομικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιτιμῶν, ἐν αἷς αἱ ἐν Νέῃ Ὑόρκῃ American free trade league καὶ Personal representation Society³. ὁ κ. de Laveleye, ἐκ Liège τοῦ Βελγίου, διδάκτωρ τῆς νομικῆς, δικηγόρος καὶ φιλόλογος, καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Liège, μέλος τῆς βασιλικῆς ἀκαδημίας τοῦ Βελγίου καὶ τινῶν ἄλλων, μέλος δὲ ἀντεπιστέλλον τοῦ πανακαδημίου τῆς Γαλλίας καὶ τῶν βασιλικῶν ἀκαδημιῶν Μαδρίτης καὶ Λισβόνης⁴. ὁ κ. Lorimer, ἐξ Edimbourg, δι-

δάκτωρ τῆς νομικῆς καὶ τῶν τεχνῶν, καθηγητὴς τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ διεθνούς δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς πόλεως ταύτης, μέλος τακτικὸν τῆς βασιλικῆς ἐταιρίας τοῦ Edimbourg καὶ ἀντεπιστέλλον τῆς ἐν Μαδρίτῃ ἀκαδημίας τῆς νομοθεσίας¹. ὁ κ. Mancini, ἐκ Ῥώμης, ὁ καὶ πρῶτος πρόεδρος, ὡς θέλομεν ἰδεῖ παρακατιόντες, ἐκλεγείς τοῦ μελετωμένου Συλλόγου, διδάκτωρ τῆς νομικῆς, χρηματίσας δὲ δικηγόρος, τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ διεθνούς δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ῥώμης καὶ ἐπίτιμος τῶν τοῦ Τουρίνου καὶ τῆς Νεαπόλεως, μέλος τοῦ ἰταλικοῦ Κοινοβουλίου, ὑπουργὸς τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως καὶ εἴτα τῆς δικαιοσύνης, νῦν δὲ διευθύνων τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν, ἀνὴρ λίαν διακεκριμένος καὶ μεγάλῃ ἐν Εὐρώπῃ κεκτημένος ὑπόληψιν καὶ φήμην νομομαθοῦς². ὁ κ. Moynier, ἐκ Γε-

Les causes actuelles de guerre et l'arbitrage, 1873, Bruxell.

De la propriété et de ses formes primitives, 1874, Paris.

Le respect de la propriété privée en temps de guerre, 1877, Bruxell.

L'Afrique centrale et la conférence géographique de Bruxelles, 1878, Bruxell.

Πρὸς δὲ καὶ ἄπειρα ἄρθρα ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων», τῇ «Βρετανικῇ Ἐπιθεωρήσει», τῇ «Γερμανικῇ Ἐπιθεωρήσει», τῇ Τριμῆνῳ Ἐπιθεωρήσει» καὶ τῇ «Ἐπιθεωρήσει τοῦ Βελγίου».

1) Ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει τοῦ διεθνούς Δικαίου» ὁ κ. Lorimer ἐδημοσίευσεν πολλὰ ἄρθρα, ἐν οἷς

Le problème final du droit international, τὸμ. θ', 1877.

Ἄγγλιστι δὲ πλεῖστα ὅσα συνέγραψε πονήματα, ἄπερ ἀγνοοῦμεν ἐὰν εἰς τὴν γαλλικὴν μετεγλωττίσθησαν.

2) Πονήματα τοῦ κ. Mancini.

Bibliothèque des sciences morales, législatives et économiques, 1880, Naples.

Fondamenti della filosofia del diritto et singolarmente del diritto di punire, 1842.

Commentaire du nouveau code de procédure civile publié dans les États-Sardes en 1854, en collaboration.

Essai sur la doctrine politique de Machiavel, 1875.

La nationalita come fondamento del diritto delle genti, 1857.

Droit international public, 1871, Naples.

Discours parlementaires sur la question romaine et sur la loi des garanties pontificales, 1871, Rome.

1) Ὅρα ἀνωτέρω.

2) Ὅρα ἀνωτέρω.

3) Ὁ κ. Dudley Field συνέγραψεν ἀγγλιστὶ ἄπειρα ἐπιστημονικὰ πονήματα, ἅπερ νομίζομεν ὅτι δὲν μετεγλωττίσθησαν εἰς τὴν γαλλικὴν. Τὸ δ' ἡμῖν γνωστὸν γαλλιστὶ συντεταγμένον αὐτοῦ πόνημα εὐρίσκεται ἐν τῇ Revue de droit international, τόμ. ζ', 1875, ἐπιγράφεται δὲ: De la possibilité d'appliquer le droit international européen aux nations orientales.

4) Πονήματα τοῦ κυρίου de Laveleye.

La langue et la littérature provençales, 1844, Bruxelles.

Histoire des rois Francs, 1847, Bruxel.

Les Niebelungen (μετάφρασις) 1866, Paris.

L'économie rurale de la Belgique, 1863, Bruxell.

L'économie rurale de la Néerlande, 1863, Bruxell.

Le marché monétaire depuis cinquante ans, 1865, Paris.

La Lombardie et la Suisse, études d'économie rurale, 1869, Bruxell.

Études et essais, 1869, Paris.

La Prusse et l'Autriche depuis la dernière guerre, 1870, Paris.

Essai sur les formes de gouvernement dans les sociétés modernes, 1871, Paris.

L'instruction du peuple, 1872, Paris.

νεύης¹ και ὁ κ. Pierantoni, ἐκ Νεαπόλεως, διδάκτωρ τῆς νομικῆς, τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ συνταγματικοῦ και ἐπίτιμος τοῦ διεθνoῦς δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς πόλεως αὐτῆς, δικηγόρος παρὰ τοῖς ἀκυρωτικοῖς τοῦ βασιλείου τῆς Ἰταλίας και μέλος τοῦ ἰταλικoῦ Κοινοβουλίου².

Discours sur l'abolition de la peine de mort.

Discours parlementaires sur la loi supprimant les corporations religieuses.

Rapport au premier Congrès juridique italien sur le conflit d'attribution.

Rapport sur la réforme judiciaire en Egypte.

Les inviolabilités parlementaires.

Questions choisies de droit civil.

1) Ἴδε ἀνωτέρω.

2) Πονήματα τοῦ κ. Pierantoni.

Dell'abolizione della pena di morte, 1865, Torino.

Il progresso del diritto publico et delle genti, 1866, Modena.

Delle incompatibilità del codice penale Toscano col diritto publico nazionale, 1869.

Storia degli studi del diritto internazionale in Italia, 1870, Modena.

La competenza dei giuristi nei fatti imputati ai militari in Pavia et Piacenza, 1870, Milano.

La questione Anglo-Americana del l'Alabama, 1870.

I fiumi et la convenzione internazionale di Mannheim, 1870.

Le tradizioni italiane e la riforma del codice di commercio, 1870.

Examen comparé de la législation française et de la nouvelle loi italienne sur le notariat, 1871, Gand.

La revisione del trattato de Parigi, 1871, Firenze.

La chiesa cattolica nel diritto commune, 1871, Firenze.

Dell'azione di disconoscimento della prole, 1871, Bologna.

La famiglia, la nazione, lo stato, 1872, Napoli.

Pellegrino Rossi, elogio academico, 1872, Napoli.

Gli arbitrati internazionali e il trattato di Washington, 1872, Napoli.

Movimento storico della legislazione intorno l'abolizione della pena di morte dall'anno 1865 sino 1872, 1873, Roma.

Trattato di diritto costituzionale, 1873, Napoli.

Και οὗτοι μὲν εἰσιν οἱ ἐν Gand τοῦ Βελγίου συνελθόντες και τὴν πρώτην συγκροτήσαντες συνδιάσκεψιν· ἀλλὰ σὺν τούτοις και ἕτεροι εἴκοσι και ἑπτὰ σοφοὶ ἄνδρες δὲν ἠδυνήθησαν μὲν ἐκείσε προσελθεῖν, παρεδέχθησαν δὲ τὴν τε νέαν αὐτὴν ἰδέαν κατ' ἀρχὴν και τὴν ἀνάγκην τῆς ὅσον οἷόν τε ταχύτερας αὐτῆς και λυσιτελεστέρας ἐνσαρκώσεως. Καὶ οἱ μὲν και οἱ δὲ κατέχουσιν, ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, θέσεις ὑψηλάς εἴτε ἐν τῷ καθηγητικῷ, εἴτε ἐν τῷ δικαστικῷ, εἴτε ἐν τῷ φιλολογικῷ και τῷ ἐπιστημονικῷ κλάδῳ, εἴτε ἐν τῇ κυβερνητικῇ ἐσωτερικῇ ἢ ἐξωτερικῇ ὑπηρεσίᾳ, τῶν δὲ πλείονων ἡ φήμη κατέστη παγκόσμιος. Δι' ὅ και λίαν ὀρθῶς λέγει ὁ κ. Besobrasoff¹ ὅτι αὐτῷ σχηματισθεὶς ὁ Σύλλογος τοῦ διεθνoῦς δικαίου ἐνοὶ ἐν ἑαυτῷ πάντα τὰ ἀναγκαῖα συστατικὰ πρὸς ταχεῖαν πρόσκτησιν θέσεως ὑψηλῆς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ και ἐν τῇ πολιτικῇ και τῇ διεθνῇ σφαίρᾳ.

Ἐξ συνεδριάσεως ἀφιερῶθησαν εἰς τὴν συζήτησιν και τὴν σύνταξιν τοῦ κανονισμοῦ, ὃν δημοσιεύσαντες οἱ ἑνδεκα κατ' ἐξοχὴν ἰδρυταὶ τοῦ Συλλόγου τοῦ διεθνoῦς δικαίου προέταξαν αὐτοῦ προκήρυξιν λίαν ἐπιτυχῶς συνταταγμένην και περιεκτικὴν², ἣν μεταγλωττίσαντες φέρομεν ὧδε εἰς γνώσιν ὑμῶν, καθ' ὃ διατυποῦσαν σαφῶς και κατὰ πλάτος τὰς τε γενικὰς ἀρχὰς ἐφ' ὧν τοῦτο ὠκεδόμενται και τὸ πρόγραμμα τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ. Τὸ ἀξιοσημείωτον τοῦτο ἔγγραφο, συνταχθὲν μὲν ὑπὸ τοῦ κ. de Laveleye, φέρον δὲ τὰς ὑπογραφὰς αὐτῶν και ἡμερομηνίαν 11 Σεπτεμβρίου τοῦ 1873 ἔτους, ἔχει ὡς ἐξῆς·

«Τὰ μεγάλᾳ συμβάντα τὰ ἐπ' ἐσχάτων διαδραματισθέντα ἐν τῇ Ἀμερικῇ και τῇ Εὐρώπῃ παρήγαγον ἀπανταχοῦ τὴν βαθεῖαν συναίσθησιν τῆς ἀτελείας τοῦ διεθνoῦς δικαίου. Καθ' ὅσον δὲ αἱ πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν λαῶν ἀποβαίνουσι συνεχέστεραι, οἰκειότεραι, ἀ-

Il giudizio contumaciale e la cosa giudicata dalle corti di assisia.

Alberigo Gentili, la sua vita, i suoi tempi le sue opere.

Storia del diritto internazionale del secolo XIX. 1876, Napoli.

1) Ὅρα ἐκθεσιν αὐτοῦ εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν τῆς Πετροπόλεως.

2) Ἴδε annuaire de l'institut de droit international, première année, Gand, 1877, σελ.

δελφικώτεροι, κατὰ τοσοῦτον καὶ ἡ ἀτέλεια αὐτῆ καταταράττει καὶ ἐκφοβίζει τὰ συμφέροντα, προκαλοῦσα παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσι τάσιν ὁσημέραι ζωηροτέραν πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτοῦ μᾶλλον ἐν ἀρμονίᾳ μετὰ τῆς προόδου τῶν ἐπιλοίπων κλάδων τῶν νομικῶν ἐπιστημῶν.

Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουσι κανόνες σαφεῖς, ὠρισμένοι καὶ γενικῶς παραδεγμένοι, οἱ ἐπιτρέποντες, ἐν παραδείγματι, τὴν διάκρισιν τοῦ ἀδίκου ἐπιθέσεώς τινος ἢ τὸν ὄρισμὸν τοῦ νομίου τῶν πράξεων τῶν ἐμπολέμων διαρκούντος τοῦ πολέμου καὶ, μετὰ τὴν νίκην, τῶν καθηκόντων καὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν οὐδετέρων.

Αἱ τελευταῖαι συγκρούσεις ἐφάνερωσαν λυπηρὰν ἀβεβαιότητα δικαιωμάτων ἐν τοῖς σοβαρωτέροις ζητήμασιν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ καὶ πλήρη ἀγνοίαν τοῦ δικαίου παρὰ τοῖς ἐπιτετραμμένοις τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ. Ὁ ἀπότομος καὶ ἀπρόοπτος τρόπος μετὰ τοῦ ὁποίου ἤρχισεν ὁ τελευταῖος πόλεμος ἀφύπνισεν τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν ἐνισχύσεως τῶν μέσων τῶν δυναμένων ὅπως, ἐὰν μὴ καταστήσωσιν ἀδυνάτους παρομοίας συγκρούσεις, ἐπιβάλλωσι τοῦλάχιστον εἰς ἀμφοτέρα τὰ μέρη τὸν ἀπαιτούμενον πρὸς σκέψιν χρόνον καὶ ὑποχρεώσωσιν αὐτὰ εἰς παραδοχὴν εἰρηρικῆς μεσολαβήσεως.

Οἱ πάντες κηρύττουσιν ὅτι αἱ πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν λαῶν, ὡς αἱ τῶν ἀτόμων, ὀφείλωσιν ὑπείκειν εἰς τοὺς νόμους τῆς δικαιοσύνης· ἀλλ' ἐν ταῖς σχέσεσι ταῖς διεθνεσί, ἡ δικαιοσύνη δὲν κέχρηται εἰσέτι ὄργανον ἐρεύνης τῶν διατάξεων αὐτῆς καὶ ὑποβολῆς τούτων εἰς τὴν παραδοχὴν τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν.

Ἡ ἀβεβαιότης αὕτη τοῦ διεθνούς δικαίου ἐστὶ διηνεκῆς ἀπειλὴ κατὰ τῆς εἰρήνης, φόβος δ' ἐπίσης ὑπάρχει μὴ ἐπιβαρύνῃ τὰ δεινὰ τὰ ἀναποδράστως παρομαρτοῦντα ταῖς τῶν στρατῶν συγκρούσεσι.

Μέχρι τῆς σήμερον, ἡ πρόοδος τοῦ διεθνούς δικαίου ἐπετεύχθη κατὰ δύο τρόπους.

Πρῶτον μὲν διὰ τῆς διπλωματικῆς ἐνεργείας, ἤτοι διὰ τῶν διαθημάτων, τῆς ἀλληλογραφίας ἢ τῶν συνεδρίων τῶν διαπεπιστευμένων ἐπισήμων ἀντιπροσώπων τῶν κυβερνήσεων.

Δεύτερον δὲ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας, ἤτοι διὰ τῶν συγγραμμάτων τῶν σκοποῦντων τὴν διατύπωσιν τοῦ συνόλου ἢ μέρους τῶν κανόνων οὓς ὁ συγγραφεὺς θεω-

ρεῖ ὡς διέποντας ἢ ὀφείλοντας διέπειν τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν λαῶν.

Ἄλλὰ τὰ δύο ταῦτα μέσα προαγωγῆς τοῦ διεθνούς δικαίου λίαν βραδέως ἐπενεργούσι, κωλύονται δ' ἔστιν ὅτε καὶ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ὑπὸ προσκομμάτων σχεδὸν ἀνυπερβλήτων.

Τὸ μὲν οἱ διπλωμάται, καίτοι φῶτα καὶ πείραν κεκτημένοι, δὲν κατορθοῦσιν εὐκόλως τὴν διάκρισιν καὶ διατύπωσιν τῶν ἀπολύτων τοῦ δικαίου κανόνων, καθότι οὔτε τὰς ὁδηγίας τῶν ἑαυτῶν ἡγεμόνων παραμελεῆσαι δύνανται, οὔτε τὸ ἰδιαιτέρον συμφέρον τῶν ἔθνῶν ὧν τὴν ὑπεράσπισιν εἰσὶν ἐντεταλμένοι.

Τὸ δὲ τὰ ἀτομικὰ συγγράμματα τῶν νομομαθῶν, καίτοι ἀξίαν καὶ φήμην κεκτημένα, δὲν ἐπιβάλλονται εἰς τὰς ἐπικρατείας μετὰ τῆς βαρύτητος τῆς ἀπαιτουμένης πρὸς κατεύνασιν τῶν παθῶν καὶ ἐξουδετέρωσιν τῶν προλήψεων.

Ἄλλὰ παρὰ τῇ ἐνεργείᾳ τῆς διπλωματίας καὶ τῇ τῶν μεμονωμένων σοφῶν ὑπάρχει τόπος καὶ διὰ νέαν τινὰ ἐπιρροήν, ἣτοι τὴν ἐπιστημονικὴν συλλήβδην ἐνέργειαν. Ἡ σύστασις σωματείου διακοῦς, μὴ φέροντος μὲν χαρακτῆρα ἐπίσημον, ἀπαρτιζομένου δὲ ἐξ ἀνδρῶν εἰδικῶν ἀνηκόντων εἰς ὅσον οἶόν τε περισσότερα κράτη καὶ ἐπιδιωκόντων τὴν ἀνακάλυψιν καὶ ἀκριβῆ διατύπωσιν τῶν κανόνων τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς φιλαδελφίας καὶ ἀναγνωρίζοντων αὐτοὺς ὡς βᾶσιν τῶν πρὸς ἀλλήλους σχέσεων τῶν λαῶν φαίνεται ἡμῖν τὸ μέσον δι' οὗ ὁ ἐπιστημονικὸς συνεταιρισμὸς συντελέσει εἰς τὴν πρόοδον τοῦ διεθνούς δικαίου, ἐπὶ τούτῳ δὲ τῷ σκοπῷ συνῆστη ὁ ἐν λόγῳ ἡμέτερος Σύλλογος.

Τῷ Συλλόγῳ τούτῳ οὔτε ἡ αἴτησις ἐπιτρέπεται οὔτε ἡ παραδοχὴ τῆς τῶν κυβερνήσεων ὑποστηρίξεως, καθότι πρέπον ἐστὶν ἵνα ἀφεθῇ τῇ ἐπιστήμῃ πλήρης ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἑαυτῆς ἐκτιμήσεων ἐν συζητήσεσιν αἰτινες ἐγγίζουσι ἀμέσως εἰς τὰ σοβαρώτερα συμφέροντα τῶν λαῶν.

Ὁ Σύλλογος δὲν δύναται παραδεχθῆναι ἐν τοῖς ἑαυτοῦ κόλποις πάντας τοὺς περιηλημένους αὐτῷ ἄνδρας καὶ ἐδέησεν ὅπως περιορίσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν τακτικῶν αὐτοῦ μελῶν, διότι ἡ ἐμβριθὴς μελέτη τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λίαν δυσλύτων ζητημάτων τοῦ διεθνούς δικαίου ἀπαιτεῖ γνώσεις εἰδικὰς, ἢ δ' ἐπίτευξις αὐτῆς ἀδύνατος ἐν ἑταιρίᾳ πολυπληθεῖ.

Τὸ κυρίως ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἡμῶν ἐπιδιωκόμενον ἐστὶν ἡ διὰ τῆς ἐλευθερίας ἐνεργείας περιωρισμένου ὁμίλου ἐξόχων νομομαθῶν ὅσον οἶόν

τε βεβαία ἐξακριβώσις τῆς νομικῆς γνώμης τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου καὶ ἡ ταύτης καθάρκα καὶ ἐπακριβῆς διατύπωσις, σκοποῦσα τὴν ἑαυτῆς παραδοχὴν ὑπὸ τῶν ἐπικρατειῶν ὡς κανόνος τῶν ἐξωτερικῶν αὐτῶν σχέσεων. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Σύλλογος προετοιμάσει, διὰ βαθμιαίας ἐργασίας, τὸν κώδικα τοῦ διεθνούς δικαίου, ὃν ἐπιμόνως τανῦν πανταχόθεν ἀπαιτοῦσι καὶ οὔτινος δοκίμια ἐπεχειρίσαντο πολλοὶ τινες τῶν ἡμετέρων συναδέλφων ἐν συγγραμμάσι πασιγνώστοις καὶ ὡς ἐπιβλητικὸν ἔχουσι κύρος παρὰ πάντων ἀναφερομένοις.

Ὅταν διαφορὰ τις ἀναφυῇ μεταξὺ δύο κρατῶν ἐπὶ τῆς ἐρμηνείας κανόνος τοῦ διεθνούς δικαίου, ἡ ἐν λόγῳ ἡμετέρα ἑταιρία δυνήθησεται ἐπισταμένως αὐτὴν μελετῆσαι καὶ ἠτιολογημένην ἐπ' αὐτῆς ἐξενεγκεῖν γνώμην. Ἀφοῦ καὶ τὴν σήμερον, ἐν παρομοίᾳ περιπτώσει, τὰ κράτη ἐπωφελοῦνται ἐκ τῶν γνωμῶν μεμονωμένων ἐπιστημόνων, πιθανόν ἐστὶν ὅτι ἔτι μᾶλλον στηριχθήσονται ἐπὶ τῆς γνώμης समाτείου ἐπιστημονικοῦ, ὅπερ, ἀπαρτιζόμενον ἐκ μελῶν ἀνηκόντων εἰς διαφόρους χώρας, ἔσεται ὑπεράνω τοῦ ἀποκλειστικοῦ πνεύματος ἐθνικότητος ἢ σχολῆς καὶ κατὰ συνέπειαν παραδεχθήσεται σχεδὸν βεβαίως ἀπόφασιν ἀμερόληπτον καὶ σύμφωνον τῇ παγκοσμίῳ δικαιοσύνῃ.

Ἐλπίζομεν δὲ καὶ ὅτι ἡ ἡμετέρα ἑταιρία συντελέσει εἰς τὴν γενίκευσιν τῆς ἐν ταῖς μεταξὺ τῶν κρατῶν συγκρούσεσι χρήσεως τῆς διαιτητείας, ὅπερ ἔσεται πραγματοποιήσις προόδου ἧς ἡ ἀνάγκη ὁσημέρῃ μᾶλλον ἐπισθητὴ καθίσταται. Οὐδεμίαν ὑπάρχει ἀμφισβόλια ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο ἐπιβάλλεται, οὕτως εἶπεν, εἰς τὴν ἄμεσον προσοχὴν τοῦ Συλλόγου, αἱ δὲ τῆς φιλανθρωπίας ἀρχαί, ἐφ' ὧν στηριχθεὶς συνέστη, εἰσὶν ἐγγύθιον τοῦ ζήλου μεθ' οὗ ἀναζητήσῃ τὴν λύσιν αὐτοῦ.

Ὁ Σύλλογος δὲν θέλει συγκεντρώσει πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δραστηριότητα ἐν ἑαυτῷ, ἀλλ' ἐνθαρρυνεὶ διὰ παντός μέσου τὴν μελέτην τοῦ τε δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ διεθνούς δικαίου, βοηθήσει τὴν μάθησιν καὶ διδάσκει τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ καὶ θέλει συνδράμει εἰς πᾶσαν σφραγὴν ἀποπειραν γενικῆς ἢ μερικῆς αὐτοῦ κωδικοῦσεως.

Ἐάν τὸ ἡμέτερον ἴδρυμα τύχῃ ἡμέραν τινὰ τῆς ἐπιδοκιμασίας τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τῶν κυβερνήσεων, ἴσως τὸ ἀπλοῦν τοῦτο ἀποκύημα τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας λογισθῇ ὡς προκαταβολικὴ εἰκὼν τοῦ διεθνούς ἀρείου πάγου, οὔτινος τὴν σύστασιν ἀπεκδέχονται νέες δια-

κεκριμένοι καὶ γενναῖαι καρδίαι ὡς τὸ τελευταῖον τέρμα τῆς προόδου ἐν τῇ δικαστικῇ διοργανώσει τοῦ κόσμου.

Τὰ πάντα τείνουσιν εἰς τὴν ἐν ἡμῖν ἐνίσχυσιν τῆς ἐλπίδος ὅτι ὁ ἡμέτερος Σύλλογος θέλει τύχει εὐνοϊκῆς ὑποδοχῆς, καθότι ἡ ἰδέα τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ καὶ πολλαχόθεν ἐν ταύτῳ ἀνεφύη καὶ, ἅμα γνωσθεῖσα, ἐφέλιξε πολυπληθεῖς καὶ προθύμους ἐπιδοκιμασίας. Ἡ κοινὴ γνώμη, ἄνευ τῆς ὑποστηρίξεως τῆς ὁποίας καὶ αὐτὴ ἡ ὁμοφωνία τῶν ἐπιστημόνων δὲν τελεσφορεῖ, θαυμασιῶς ἐστὶ διατεθειμένη εἰς παραδοχὴν τοῦ νέου τούτου ὄργάνου τοῦ διεθνούς δικαίου, ἐκ τινων δ' ἐπ' ἐσχάτων συμβάντων γεγονότων καταφαίνεται ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ τυχᾶναι διαθέσει καὶ ἡ διπλωματία. Ὅτε προῦκειτο περὶ ζητημάτων τεχνικῶν ἢ φιλανθρωπικῶν, ὧν ἡ λύσις προελαίει τὴν ὁδὸν τῆς ἡμετέρας ἐπιχειρήσεως, αἱ κυβερνήσεις αὐθορμητῶς ἀπηυθύνθησαν εἰς ἄτομα ἀρμόδια, ἀκολουθῶς δὲ ἠρέσθησαν εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν, ὡς τοῦτο συνέβη κατὰ τὴν συνθήκην τῆς Γενεύης, τὰς νομισματικῆς, τηλεγραφικῆς καὶ ταχυδρομικῆς συνθήκας καὶ τὴν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐν Παρισίοις συνελθούσαν διεθνῇ ἐπιτροπῇ τοῦ μέτρου. Τὸ ὁσημέρῃ αὐξὼν αἶσθημα τῆς ἀλληλεγγύης, ὅπερ καθίσταται δυνατὴν τὴν συμφωνίαν τῶν λαῶν ἐπὶ τινων σημείων, ἀπαιτεῖ τὴν σήμερον συνεννόησιν ἐπὶ συμφέροντος σφόδρα σπουδαιότερου, ἤτοι ἐπὶ τοῦ δικαίου τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου, ἀφ' οὗ κατὰ μέγα μέρος ἐξαρτᾶται ἡ πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ διαθέσις αὐτῆ ἐξεδηλώθη πρὸ πάντων διὰ τοῦ γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, οὔτινος ἔτυχεν ἢ διὰ διαιτητείας λύσις τῆς ἀγγλο-ἀμερικανικῆς διαφορᾶς, ἐσχάτως δὲ καὶ διὰ τῆς ἐν τῷ ἀγγλικῷ Κοινοβουλίῳ ἐπιτυχίας τῆς προτάσεως τοῦ κ. Ἑρρίκου Ῥιχάρδου.

Οὐδόλωρ μὲν ἀγνοοῦμεν τὰς δυσχερεῖας τὰς παρομαρτούσας τῇ διεξαγωγῇ τῆς ἡμετέρας ἐργασίας, καὶ καλῶς οἶδαμεν ὅτι ἴσος ὑφίσταται κίνδυνος ἐν τῇ ὑπερβολικῇ αἰσιοδοξίᾳ καὶ ἐν τῇ ὑπερβολικῇ ἐπιφυλακτικότητι· ἀλλὰ φρονοῦμεν ὅτι, ἐάν ἐν τῷ μέλλοντι τὸ ἴδρυμα ἡμῶν ἀφίερῃ ποτὲ ἑαυτὸ εἰς τὸ ἕτερον τῶν αἰσθημάτων τούτων, ἤθελεν ἀπολέσει τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα ὅπερ προώριστα ἵνα προπάντων χαρρακτηρίξῃ αὐτό. Ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη τοῦ δικαίου διδάσκει ἡμᾶς τὸν συνδυασμὸν τοῦ νόμου τῆς προόδου μετὰ τῶν συμπαραμαρτουσῶν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἀτελειῶν μικρᾶν

δ' ἔχουσα ἐμπιστοσύνην ἐν ταῖς ἑαυτῆς δυνάμει καὶ ἐμπνεομένη ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς μεταρρυθμίσεως, οὔτε τῶν τῆς ἱστορίας μαθημάτων ἐπιλανθάνεται, οὔτε τῶν τῆς πείρας, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ὑπάρχοντος βασιζομένη, ἦτοι ἐπὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους σημερινῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων, βαίνει εἰς ἀναζήτησιν τοῦ εὐκταίου, οὔτινος τὴν πραγματοποίησιν οὔτε ἐκ θετικοῦ τινος κύρους, ὅπερ οὐδὲως ἑαυτῇ ἀποδίδωσιν, οὔτε ἐξ ὑποθετικῆς συνεταιριστικῆς ὑπεροχῆς ἐπὶ τῶν γνωμῶν καὶ τῶν ἐργασιῶν τῶν ἀτόμων ἀπεκδέχεται. Τὸ γ' ἐφ' ἡμῖν, καὶ μακρὰν διατελούμεν τῆς σκέψεως καταστροφῆς ἢ μειώσεως τῶν δυνάμεων αἵτινες συντελοῦσιν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης, καὶ προσπαθήσομεν μάλιστα ὅπως ἐπωφεληθῶμεν αὐτῶν πρὸς δημοῦργησιν νέας δυνάμεως, ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος.

Τῷ δημοσίῳ ἀπασῶν τῶν χωρῶν ἀπόκειται ἡ ὑποστήριξις καὶ χρησιμοποίησις τοῦ ἡμετέρου ἔργου. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι δὲν ἀπατώμεθα θαρροῦντες ἐπὶ τῇ ὑποστηρίξει αὐτοῦ, διότι αἱ ὀρθαὶ ιδεαὶ ἀντηχοῦσιν εἰς πάσας τὰς εὐγενεῖς καρδίας. Ἀφιερῶσαντες πολλὰς συνεδριάσεις εἰς τὸν ὄρισμόν καὶ τὴν διατύπωσιν τῶν θεμελιωδῶν κανόνων τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ὡς καὶ εἰς τὰ πρωτίστως ληπτέα ἐκτελεστικά μέτρα καὶ εἰς τὴν ταξιθέτησιν τῶν πρώτων ἡμῶν ἐργασιῶν, πεπεισμεθα ὅτι ἀνθρωποὶ εὐλικρινεῖς εὐκόλως συνεννοοῦνται ἐν ἐμπιστευτικῇ συζητήσει ἐπὶ τῶν λεπτεπιλεπτοτέρων σημείων, ἐπίσης δὲ καὶ ἐπὶ πολλῶν ζητημάτων στενωῶς συνδεδεμένων μετὰ τῆς μεταξὺ τῶν λαῶν διατηρήσεως τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης. Καὶ ὄντως, δὲν πρόκειται ἵνα δημιουργηθῇ τὸ δίκαιον, ἀλλ' ὅπως ἀναζητηθῇ ἐν τῷ αἰσθηματι τῆς εὐθύτητος τῷ ἀποτελοῦντι τὴν συνείδησιν ἀπάντων τῶν ἀνθρώπων. Εἶθε ἡ παγκόσμιος αὕτη συνείδησις, ἀφ' ἧς ἀπεκδέχόμεθα τὴν κύρωσιν τῶν ἡμετέρων ἐργασιῶν, εἴθε καὶ τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν ἐπιδοκιμάσῃ!»

Τοιοῦτο, κύριοι, τὸ ἔγγραφο τὸ ὑπὸ τῶν ἑνδεκα κατ' ἐξοχὴν ἰδρυτῶν προταχθέν τοῦ κλονισμοῦ, οὔτινος τὴν ἀνάλυσιν ἀναγκαίαν ἡγοῦμεθα πρὸς ἔτι πληρεστέραν κατάληψιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἐπιλωκομένου σκοποῦ.

Ἄλλ' ἐπιτραπήτω ἡμῖν ἵνα πρὸ τούτου ἀναφέρωμεν ἐνώπιον ὑμῶν ὀλίγα τινὰ περὶ ζητήματος ἐν τῇ γενέσει σχεδὸν αὐτοῦ τὸν Σύλλογον ἀπασχολήσαντος, εἰς ἄκρον δὲ ἐνδιαφέροντος ἀπαντας μὲν τοὺς ἀπανταχοῦ λάτρεις τῆς

τοῦ δικαίου ἐπιστήμης, ἰδίᾳ δὲ ἡμᾶς τοὺς κατόικους τῆς ὠραίας καὶ δυσπότημου Ἀνατολῆς, ἐξ ὧν ἔτι μᾶλλον στερεωθήσεται βεβαίως ἡ, ὡς ἐλπίζω, ἐν ὑμῖν γεννηθεῖσα ἤδη πεποιθήσις ὅτι καλῶς πράξει ὁ ἡμέτερος Σύλλογος τὰς τῆς ἐταιρίας ταύτης ἐρεύνας καὶ ἀποφάνσεις διαπυθνόμενος καὶ μετ' αὐτῆς, εἰ δυνατόν, συσχετιζόμενος καὶ ἀδελφοποιούμενος.

Τὸ ζήτημα τοῦτο ἐστὶν αἷ ἐφαρμογῇ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ διεθνοῦς δικαίου εἰς τὰ ἀνατολικά ἔθνη», διαιρεθὲν δὲ κατ' ἐννοιαν ὡς ἀκολουθῶς¹, ἐγένετο ἀντικείμενον μελετῶν, ἐκθέσεων, συζητήσεων καὶ γνωμοδοτήσεων, πολλὰς παρεχουσῶν ἀφορμὰς εἰς ἐπιστημονικὰς τε καὶ πολιτικὰς σκέψεις καὶ μερίμνας.

Ζήτημα πρῶτον. Ὑπάρχει, ἐν ταῖς ιδεαῖς καὶ ταῖς πεποιθήσεσι τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἀφ' ἐνός καὶ ταῖς πεποιθήσεσι καὶ ιδεαῖς τῶν χριστιανικῶν ἔθνων ἀφ' ἑτέρου, ἐν ταῖς ὑποχρεώσεσιν αὐτῶν πρὸς τὰ ξένα ἔθνη καὶ άτομα, ριζικὴ τις διαφορὰ ἀποκλείουσα τοὺς λαοὺς ἐκείνους τοῦ κοινοῦ περιβάλλοντος τοῦ διεθνοῦς δικαίου;

Ζήτημα δεῦτερον. Αἱ γνώσεις τῶν ἀνατολικῶν λαῶν περὶ τῆς ὑποχρεώσεως τηρήσεως τῶν συνθηκῶν διαφέρουσι κατ' οὐσίαν τῶν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου γνώσεων τῶν χριστιανικῶν ἔθνων;

Ζήτημα τρίτον. Ὑφίσταται ἀνάγκη ἰδιαιτέρας προστασίας χορηγομένης τοῖς προσηλυτισταῖς ὑπὸ τῶν χριστιανικῶν κυβερνήσεων καὶ ἐκδηλουμένης, ἐν ἀνάγκῃ, καὶ δι' ἀμέσου ἐπεμβάσεως;

Ζήτημα τέταρτον. Ἡ διαγωγή τῶν προσηλυτιστῶν ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς χώραις ἐγένετο ποτε ἀφορμὴ ἢ πρόφασις ἐκρήξεως ἐχθρικῶν αἰσθημάτων κατὰ τῶν ἔθνων τῶν διεπομένων ὑπὸ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ;

Ζήτημα πέμπτον. Ἡ σημερινὴ κοινωνικὴ κατάστασις τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, πρὸ πάντων δὲ τῆς Τουρκίας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Περσίας, τῆς Κίνας καὶ τῆς Ἰαπωνίας, δικαιολογεῖ τὴν διατήρησιν προξενικῆς ἢ ἐτέρας ἐξαιρετικῆς δικαιοδοσίας, περιβεβλημένης τὰς προστατευτικὰς διατυπώσεις τὰς περιχομένους ἐν ταῖς προνόμια ὑπὲρ τῶν ξένων κατακυρούσας συμβάσεσι (capitulations), καὶ, ἐν περιπτώσει καταφθικῆς ἀποφάνσεως, καθ' ὅποιον μέτρον καὶ μετὰ τίνων ὄρων ἡ δικαιοδοσία αὕτη ἐστὶ μεταβλητέα;

1) *Ides annuaire de l'Institut de droit international*, 1877, σ. 141 καὶ 142.

Ζήτημα ἕκτον. Τὸ δικαίωμα ἐξαιρετικῆς δικαιοδοσίας ὅπερ κέκτηνται καὶ ἐξασκῶσιν ἐν Ἀνατολῇ τὰ χριστιανικὰ ἔθνη δὲν συμπεριλαμβάνει καὶ τὸ καθῆκον διοργανώσεως προξενικῶν ἢ ἄλλων δικαστηρίων, παρεχόντων πᾶσι τοῖς προσερχομένοις ἐχέγγυα πεφωτισμένης καὶ ἀμερολήπτου δικαιοσύνης; Ἐν περιπτώσει δὲ καταφατικῆς γνωμοδοτήσεως, δὲν ἀρμόζει ὅπως τὸ μὲν διευκρινηθῶσι καὶ διατυπωθῶσιν οἱ ὅροι καὶ τὰ προσόντα καταλλήλου ἐξασκήσεως τῆς δικαστικῆς ἐπιστήμης, τὸ δὲ προσεγγίσωσιν ἀλλήλοις, ἐν ἐκάστη χώρᾳ, τὸ ἐφετέριον καὶ τὰ πρωτοδικεῖα;

Ζήτημα ἑβδόμον. Ἡ πείρα ἐπιτρέπει, προκειμένου τοῦ λόγου περὶ τῆς κατὰ νόμον καταστάσεως καὶ ἱκανότητος τῶν προσώπων, ὅπως θεωρηθῇ δυνατὴ ἡ ἐφαρμογὴ κοινῶν διατάξεων εἰς μικτὸν πληθυσμὸν, συγκείμενον ἐξ ἀνατολιτῶν καὶ χριστιανῶν;

Τὸ προκείμενον ζήτημα καὶ τὰ καθέκαστα αὐτοῦ, ἄπερ κεφαλαιωδῶς ἠκούσατε, τὰ μάλᾳ ἀπησχόλησεν ἐνίους τῶν συνεταίρων, ἐν οἷς συγκατακριθμεῖται καὶ ὁ ἡμέτερος ὁμογενῆς καὶ σοφὸς νομοδιδάσκαλος κ. Νικόλαος Σαρίπολος, οὕτινος τὴν ἐν τῷ Συλλόγῳ τοῦ διεθνoῦς δικαίου συνεργασίαν πλατύτερον ἀναπτύξομεν ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς πραγματείας ταύτης. Ἐὰν ὁ κανονισμὸς ἡμῶν ἐπέτρεπε τὴν συζήτησιν ἐπὶ ζητημάτων τοιαύτης φύσεως, ἠθέλομεν ἐκτενέστερον περὶ τοῦ προκειμένου πραγματευθῆ, καὶ τοῖς ἡμετέροις ἐριτίμοις συναδέλφοις ἤθελε δοθῆ ἀφορμὴ εἰς μελέτας ἐπιστημονικὰς καὶ κοινωνικὰς λίαν ἐνδιαφερούσας, ὧν τὸ πρῶτιστον ἀποτέλεσμα ἠθέλεν εἶναι βεβαίως ἢ διὰ τῆς πολυτιμῆς αὐτῶν συνεργασίας ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος τοῦ διεθνoῦς δικαίου πρόοδος τῆς ἐπιστήμης ταύτης. Ἀλλ' ἐπειδὴ λίαν ὀρθῶς καὶ φρονίμως σκεπτόμενος ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἀπαγορευτικὴν ἔθετο δικάταξιν ἐν τῷ Κανονισμῷ αὐτοῦ, περιοριζόμεθα εἰς τὰ ὀλίγα ταῦτα, ὅπως, καὶ τὴν σκιὰν ἀποφεύγοντες τῆς συζητήσεως, δεῖξωμεν ὑμῖν ἀπλῶς τὸ εὐρωπαϊκὸν τοῦτο σωματεῖον καὶ ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν μερμῶν ἧς γεννᾷ παρ' αὐτῷ ἡ κατάστασις τῶν τῆς Ἀνατολῆς νομοθεσιῶν. Καιρὸς δὲ τοῦ προβῆναι καὶ εἰς ἀνάλυσιν τοῦ θεμελιώδους αὐτοῦ νόμου.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ ἐν λόγῳ κανονισμοῦ, ἐξ εἰκοσι καὶ ἐνός ἄρθρων ἀπαρτιζόμενου, ὁ Σύλλογος τοῦ διεθνoῦς δικαίου ἐστίν, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐρρέθη, ἑταιρία ἀποκλειστι-

κῶς ἐπιστημονικὴ καὶ ἀνευ χαρακτῆρος ἐπιστήμου, σκοπεῖ δέ' α' τὴν διευκολύνειν τῆς προόδου τοῦ διεθνoῦς δικαίου διὰ προσπαθειῶν ὅπως καταστῇ τὸ ὄργανον τῆς νομικῆς συνειδήσεως τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου· β' τὴν διατύπωσιν τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ἐκ τούτων ἀπορρέοντων κανόνων καὶ τὴν διάδοσιν αὐτῶν· γ' τὴν παροχὴν τῆς ἑαυτοῦ συνδρομῆς εἰς πᾶσαν σοβαρὰν ἀπόπειραν βαθμιαίας καὶ προοδευτικῆς κωδηκεύσεως τοῦ διεθνoῦς δικαίου· δ' τὴν ἐπίσημον καθιέρωσιν τῶν ἀρχῶν αἰτινες ἀναγνωρισθήσονται ὡς οὔσαι· ἐν ἀρμονίᾳ μετὰ τῶν ἀναγκῶν τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν· ε' τὴν ἐπιδίωξιν, ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ἑαυτοῦ ἀρμοδιότητος, τῆς διατηρήσεως τῆς ἐρήνης, ἢ τῆς τηρήσεως τῶν νόμων τοῦ πολέμου· ς' τὴν μελέτην τῶν ἀναφορμένων ἐν τῇ ἐρμηνεύᾳ καὶ τῇ ἐφαρμογῇ τοῦ δικαίου δυσχερειῶν καὶ, ἐν ἀνάγκῃ, τὴν ἠτιολογημένην νομικὴν ἀπόφασιν ἐπὶ ζητημάτων ἀμφιβόλων ἢ διαμφισθητομένων· καὶ ζ' τὴν διὰ δημοσιεύσεως, δημοσίου διδασκαλίας καὶ ἄλλων μέσων συνεργασίαν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῶν ἀρχῶν τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς φιλανθρωπίας, αἰτινες διέπειν ὀφείλουσι τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν λαῶν¹. Ἐκ τοῦ πρώτου

1) «Art. 1. L'Institut de droit international est une association exclusivement scientifique et sans caractère officiel. Il a pour but 1° de favoriser le progrès du droit international, en s'efforçant de devenir l'organe de la conscience juridique du monde civilisé; 2° de formuler les principes généraux de la science, ainsi que les règles qui en dérivent, et d'en répandre la connaissance; 3° de donner son concours à toute tentative sérieuse de codification graduelle et progressive du droit international; 4° de poursuivre la consécration officielle des principes qui auront été reconnus comme étant en harmonie avec les besoins des sociétés modernes; 5° de travailler, dans les limites de sa compétence, soit au maintien de la paix, soit à l'observation des lois de la guerre; 6° d'examiner les difficultés qui viendraient à se produire dans l'interprétation ou l'application du droit et d'émettre, au besoin, des avis juridiques motivés dans les cas douteux ou controversés; 7° de contribuer, par des publications, par l'enseignement public et par tous les autres moyens, au triomphe des principes de justice et d'humanité qui doivent régir les relations des peuples entre eux». *Ibid. c. 1-2.

τούτου καὶ σπουδαιοτάτου ἄρθρου, ἡ ὅπερ ὑλόκληρον ἐνταῦθα παρετέθη πρὸς τελείαν καὶ ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ διεθνοῦς ἔργου, ἀριδῆλως ἐξάγεται ὅτι ἐν τῇ τούτου συστάσει ὑποφώσκει ἐλπίς βαθμιαίας ἀνυψώσεως αὐτοῦ ἐν τῷ μέλλοντι μέχρι δικαιοδοσίας διαιτητοῦ τῶν διεθνῶν διαφορῶν. Ἄλλως τε, καὶ ἐὰν τὰ ἀνθρώπινα πάθη μηδέποτε στερηθῶσι τῆς ἐπικουρίας τῶν ὄπλων πρὸς λύσιν τῶν ἐθνικῶν διαφορῶν, τὰ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ εὐγενοῦς σκοποῦ ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ διαλαμβάνόμενα μέσα εἰσὶν ἀναμφιβόλως προωρισμένα ὅπως ἐν βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι καὶ τὴν τῆς θεωρητικῆς μελέτης τοῦ διεθνοῦς δικαίου προαγωγῆν σπουδαίως ὠθήσωσι, καὶ τὴν τοῦ Ἄρεως παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐπέμβασιν σπανιωτέραν καταστήσωσι.

Τὸ δεῦτερον ἄρθρον θεσπίζει μίαν κατ' ἔτος σύνοδον τοῦ Συλλόγου, συνερχομένου ἐν ἐποχῇ καὶ χώρῃ προδιωριζομέναις¹.

Κατὰ τὰ ἄρθρα τρίτον, τέταρτον, πέμπτον καὶ ἕκτον, ὁ Σύλλογος σύγκαιται ἐκ μελῶν τακτικῶν καὶ ἐπιτίμων καὶ ἐξ ἑταίρων. Ὅριζουσι δὲ ταῦτα ἕνα ὡς τακτικὰ ἐκλέγωνται ἄνδρες ἀνήκοντες εἰς διάφορα ἔθνη καὶ διακεκριμένας παρασχόντες ὑπηρεσίας, θεωρητικὰς ἢ πρακτικὰς, εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον, μηδέποτε δὲ ὑπερβαίνουσι τὸν ἀριθμὸν πενήτηκοντα. Τὸ ὅριον τοῦτο ἐτέθη ὅπως, διὰ τῆς ἀποφυγῆς ἐκλογῶν ἀπεριορίστων συνεπαγουσῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εὐνοίαν καὶ συγκατάθεσιν πρὸς τοὺς ὑποψηφίους, διατηρηθῆ ἐν τῷ μέλλοντι ὁ καθαρῶς ἐπιστημονικὸς χαρακτήρ καὶ τὸ ὑψηλὸν κῦρος τοῦ Συλλόγου. Ὅπως δὲ διατηρηθῆ καὶ ἡ διεθνῆς καὶ πάντη ἀμερόληπτος ιδιότης αὐτοῦ, τὰ ἄρθρα ταῦτα κωλύουσι τὴν πρὸς ὄφελος ἐπικρατείας τινὸς ὑπέρβασιν τοῦ πέμπτου τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν τακτικῶν μελῶν καθ' ἣν ἐποχὴν προτείνεται νέος ὑποψήφιος. Ὅθεν ἀπορριπτέος ἐστὶν ἰπso jure ὁ ἕλληνας, λόγου χάριν, ὁ προτεινόμενος καθ' ἣν περίοδον ὁ Σύλλογος σύγκαιται ἐκ τριῶν τακτικῶν μελῶν, ὧν οἱ ἐξ εἰσὶν ἕλληνας, ἢ ἐκ τεσσαράκοντα, ὧν ἕλληνας εἰσὶν οἱ ὀκτώ, ἢ τεσσαράκοντα καὶ πέντε, ὧν ἑνὲκ εἰσὶν ἕλληνας, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Πρὸς τούτους δ' ἐπίσης ἀναγκαῖα ἰθεωρήθη καὶ ἡ ἐξασφάλισις τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἐλευθερίας τοῦ

Συλλόγου· διὸ καὶ ἐθεσπίσθη ἐν τοῖς περὶ ὧν ὁ λόγος ἄρθροις ὁ τε ἀποκλεισμός τῆς ὑποψηφιότητος τῶν ἐν ἐνεργείᾳ διπλωματῶν καὶ ἡ ὑπὸ τῶν μελῶν ἀτινα ἀναδέχονται διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν ἀπώλεια, ἐφ' ἅπαντα τὸν χρόνον τῆς ὑπηρεσίας ταύτης, τοῦ δικαϊώματος τῆς ψηφοφορίας¹.

Τὰ ἄρθρα ἑβδομον καὶ ὄγδοον πραγματεύονται περὶ τῶν ἑταίρων καὶ τῶν ἐπιτίμων μελῶν. Καὶ οὗτος μὲν ὁ τίτλος ἀπονέμεται πρὸς πᾶν ἄτομον ἢ ἠθικὸν πρόσωπον δωρούμενον τῷ Συλλόγῳ τοῦλάχιστον τρεῖς χιλιάδας φράγκων. Ἑταῖροι δὲ ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν τακτικῶν μελῶν ἄνδρες, οὐχὶ μὲν ὑποχρεωτικῶς νομικοί, ἀλλὰ πάντως γνώσεις εἰδικὰς κατέχοντες ὠφελίμους τῷ ἐπιδιωκομένῳ σκοπῷ. Τούτων ὁ μὲν ἀριθμὸς ἐστὶν ἀπεριόριστος, ἡ δὲ ψῆφος συμβουλευτικῆ².

1) «Art. 3. L'Institut se compose de membres effectifs, d'associés et de membres honoraires. Tout membre ou associé de l'Institut reçoit un diplôme.

Art. 4. L'Institut choisit librement ses membres effectifs parmi les hommes de diverses nations qui ont rendu au droit international des services éminents, dans le domaine de la théorie ou de la pratique. Le nombre total des membres effectifs ne peut dépasser cinquante, mais il ne doit pas nécessairement atteindre ce chiffre.

Art. 5. Il ne peut être attribué, par une élection nouvelle, aux ressortissants d'un même État ou d'une confédération d'États une proportion de places dépassant le cinquième du nombre total des membres effectifs existant au moment de cette élection.

Art. 6. Les diplomates en service actif ne peuvent être nommés membres de l'Institut. Lorsqu'un membre entre au service diplomatique actif d'un État, son droit de vote dans le sein de l'Institut est suspendu pendant tout le temps qu'il passe à ce service». Id. σελ. 2.

2) «Art. 7. Les associés sont choisis par les membres effectifs parmi les personnes dont les connaissances spéciales peuvent être utiles à l'Institut. Leur nombre est illimité et les dispositions de l'article 5 ne leur sont pas applicables. Ils assistent aux séances avec voix purement consultative.

Art. 8. Le titre de membre honoraire est conféré à toute personne, association, municipalité ou corps moral quelconque qui fait à l'Institut un don de 3,000 francs au

1) «Art. 2. En règle générale il y a une session par an. Dans chacune de ces sessions, l'Institut désigne le lieu et l'époque de la session suivante.» Id. σ. 2.

Ἐκ τοῦ ἐννάτου ἄρθρου δῆλον γίνεται ὅτι τὰ τακτικὰ μέλη μετὰ τῶν ἐταίρων δύνανται καὶ ἐπιτροπῆς συστήσῃ ἐν ἐκάστη χώρῃ, συγκροτούμενας ἐκ τῶν ἀφωσιωμένων εἰς τὴν μελέτην τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ἐπὶ σκοπῶ ὑποβοηθήσεως παρὰ τοῖς τούτων συμπολίταις τῶν τοῦ Συλλόγου προσπαθειῶν καὶ διαδόσεως τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ ἐρευνῶν¹.

Τὰ ἄρθρα δέκατον, ἐνδέκατον, δωδέκατον καὶ δέκατον τρίτον καθορίζουσι τὴν ἐκλογὴν καὶ τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ προέδρου, ἀμφοτέρων τῶν ἀντιπροέδρων, τοῦ γενικοῦ γραμματέως, τῶν συμβουλοῦντων αὐτῶ γραμματέων, τοῦ ταμείου καὶ τῆς τοῦ ταμείου ἐπιτηρητικῆς ἐπιτροπῆς. Ὁ μὲν πρόεδρος καὶ οἱ ἀντιπρόεδροι ἐκλέγονται ἀμα τῇ ἐνάρξει ἐκάστης τακτικῆς συνόδου· ὁ δὲ γενικὸς γραμματεὺς ἐπὶ ἐξ ἔτη, ὧν καὶ μετὰ ταῦτα ἐκλέξιμος, ὡς καὶ οἱ ἐπὶ τῇ προτάσει καὶ πρὸς ἀνακούφισιν αὐτοῦ ὀριζόμενοι γραμματεῖς, καὶ ἐπὶ τριετιανὸν ταμίας καὶ ἡ τοῦ ταμείου ἐπιτηρητικὴ ἐπιτροπὴ. Ἐδρα τοῦ Συλλόγου θεωρεῖται τὸ μέρος ἐνθα διαμένει ὁ γενικὸς γραμματεὺς, ὅστις καὶ ἐκ τούτου καὶ ἐκ τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ἐξάγεται ὅτι ὁ κυριώτερος προῶριστα τοῦ σωματείου μοχλός².

minimum. Les membres honoraires reçoivent les publications de l'Institut». Id. σελ. 3.

1) «Art. 9. Les membres effectifs, de concert avec les associés, dans chaque État, peuvent constituer des comités composés de personnes vouées à l'étude des sciences sociales et politiques, pour seconder les efforts de l'Institut parmi leurs compatriotes». Id. σελ. 3.

2) «Art. 10. A l'ouverture de chaque session ordinaire, il est procédé à l'élection d'un président et de deux vice-présidents lesquels entrent immédiatement en fonctions».

Art. 11. «L'Institut nomme, parmi ses membres effectifs, un Secrétaire-général pour le terme de six ans. Le secrétaire-général est rééligible. Il est chargé de la rédaction des procès-verbaux des séances, de la correspondance pour le service ordinaire de l'Institut et de l'exécution de ses décisions, sauf dans les cas où l'Institut lui-même y aura pourvu autrement. Il a la garde du sceau et des archives. Son domicile est considéré comme le siège de l'Institut. Dans chaque session ordinaire, il présente au résumé des derniers travaux de l'Institut».

Art. 12. L'Institut peut, sur la proposition du secrétaire-général, nommer un ou plu-

Τὰ ἄρθρα δέκατον τέταρτον καὶ δέκατον πέμπτον διατυποῦσι τὸν τρόπον καθ' ὃν ψηφοφοροῦνται τὰ μέλη καὶ αἱ ἐπὶ τῶν ζητημάτων ἀποφάνσεις τοῦ Συλλόγου¹.

Το δέκατον ἕκτον ἄρθρον διαλαμβάνει ὅτι ἐν τῇ συζητήσει ζητημάτων μετὰ δύο ἢ πλείονων κρατῶν τὰ τοῦ Συλλόγου μέλη τὰ εἰς τὰ κράτη ταῦτα ἀνήκοντα δικαιοῦνται μὲν ἐφράσαι καὶ ἀναπτύξαι τὴν ἑαυτῶν γνώμην, στεροῦνται δὲ τοῦ δικαιώματος τῆς ψηφοφορίας. Ἡ δικάσις αὕτη ἀξιοσημειώτως ἐστὶ καὶ λίαν σπουδαία, καθ' ὃ τείνουσα εἰς περιφρούρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ σωματείου, ὅπερ ἴδύνατο σοβρῶς καὶ μεροληπτικῶς ὑπιστῆναι τὴν ἐπήρειαν ψήφων ἐκτεθειμένων πολλῶν εἰς τὴν σκληρὰν ἀνάγκην θυσίας τῆς ἐπιστη-

sieurs secrétaires, chargés d'aider celui-ci dans l'exercice de ses fonctions, ou de le remplacer en cas d'empêchement momentané. Ces secrétaires, s'ils ne sont pas déjà membres de l'Institut, acquièrent, par le fait seul de leur nomination, le titre d'associés. Le mandat des secrétaires expire de droit avec celui du secrétaire-général, sauf le cas où le décès de ce dernier ou quelque autre motif nécessite son remplacement provisoire jusqu'à l'élection de son successeur.

Art. 13 L'Institut nomme, pour le terme de trois ans, un trésorier chargé de la gestion financière et de la tenue des comptes, ainsi qu'une commission de surveillance chargée du contrôle et de l'inspection des dépenses et recettes. Le trésorier et la commission de surveillance peuvent être choisis parmi les personnes compétentes, résidant à proximité du siège de l'Institut, lors même qu'elles n'en sont pas membres. Dans chaque session ordinaire, le trésorier présente un rapport financier.» Id. σελ. 3-4.

1) «Art. 14. En règle générale, dans les séances de l'Institut, les votes au sujet des résolutions à prendre sont émis oralement et après discussion. Les élections se font au scrutin secret, et les membres présents sont seuls admis à voter. Toutefois, pour l'élection des nouveaux membres, les absents sont admis à envoyer leurs votes par écrit sous plis cachetés».

Art. 15. Exceptionnellement, et dans les cas spéciaux où le président, les vice-présidents et le secrétaire-général le jugent unanimement utile, les votes des absents peuvent être recueillis par voie de correspondance». Id. σελ. 4.

μονικῆς ἀληθείας ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ ἔθνικοῦ συμφέροντος¹.

Τὸ ἄρθρον δέκατον ἐβδομον πραγματεύεται περὶ διορισμοῦ εἰσηγητῶν καὶ συστάσεως ἐπιτροπῶν πρὸς προπαρασκευαστικὴν μελέτην τῶν ἐν τῷ Συλλόγῳ ὑποβαλλομένων ζητημάτων· καὶ τὸ δέκατον ὄγδοον περὶ τακτικῆς ἐκδόσεως ἐνιαυσίου περιοδικοῦ².

Κατὰ τὸ δέκατον ἔνατον ἄρθρον, τὰ ἔξοδα τοῦ σωματείου καλύπτονται ὑπὸ τῶν συνδρομῶν τῶν τακτικῶν μελῶν, τῶν προσφορῶν τῶν ἐπιτίμων καὶ τῶν δωρημάτων παντός φιλεπιστήμονος. Οὐδεμία δὲ γίνεται, ὡς βλέπετε, κύριοι, ἐν αὐτῷ μνεία περὶ ἐνδεχομένης ἐπιχορηγήσεως κυβερνήσεώς τινος. Ὁ πόρος οὗτος, συζητηθεὶς ὠρίμως καὶ κατὰ βῆθος ὑπὸ τῶν ἰδρυτῶν, ἀπερρίφθη παμψηφεί ὑπ' αὐτῶν, μηδὲ τὴν ἐλαχίστην καὶ καθ' ὑπόθεσιν παραδεξαμένων ὕλικήν τοῦ Συλλόγου ἐξέχρησιν, ὡς, διὰ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων μέτρων, διεφυλάξαντο τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἀνεξαρτησίαν. Καὶ ὄντως μεγάλην κέκτηται ἀξίαν καὶ ἀνεκτίμητα πλεονεκτήματα ἡ τελεία ὕλική καὶ ἠθικὴ ἀνεξαρτησία· ἵλιαν δὲ προσφόρως καὶ ὀρθῶς σκεπτόμενος λέγει ὁ κ. Besobrasoff ἐν τῇ προρηθεισῇ αὐτοῦ ἐκθέσει ἐνώπιον τῆς ἐν Πετροπόλει αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν ὅτι «ἔργον συστηθὲν ὑπ' ἀνδρῶν ἀνεξαρτήτων, τοῖς ἰδίοις κινδύνοις καὶ ἀναλώμασιν, ἄξιον τυγχάνει τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας, ὀφειλοῦσης φίλα φρονεῖν τῇ ἰδέᾳ τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ δικαίου». Πρὸς

τούτοις δὲ τὸ ἄρθρον τοῦτο προδιατάττει τὸν βαθμιαῖον σχηματισμὸν ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου, οὗ τοὺς τόκους ὀρίζει εἰς τὰς δαπάνας τῆς γραμματείας καὶ τοῦ Περιοδικοῦ. Ὅποσον προβλεπτικὴ, ὅποσον σπουδαία, ὅποσον σωτηριώδης ἡ διάταξις αὕτη! Ἐὰν καὶ παρ' ἡμῖν ἴσχυεν, ὅποση ἀσφάλεια, ὅποια ἀνάπτυξις καὶ προαγωγή τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἔθνικῶν καθιδρυμάτων! Ἄλλ' ὡς μὴ ὤφελεν, ἐπιλαθόμενοι τοῦ σοφοῦ Ἡσιοδείου ἔπους

«Εἰ γάρ κεν καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ καταθεῖο,
καὶ θαμὰ τοῦθ' ἔρδοις, τίχχ κεν μέγα καὶ τὸ γένοιτο»,

ποτέ μὲν ἐν τοῖς κανονισμοῖς ἡμῶν τὸν σχηματισμὸν ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου θεωρητικῶς παραδεχόμενοι, σκληρῶς ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τὴν διάταξιν ταύτην περιφρονούμεν, ποτέ δέ, καὶ τοῦτο συνεχέστερον, οὐδ' ἐν αὐτοῖς τοῖς κανονισμοῖς μνείας αὐτὴν ἀξιοῦμεν τῆς ἐλαχίστης. Πότε, πρὸς Θεοῦ, πότε σωφρονισθησόμεθα, μάλλον τῶν ξένων ἐπωφελοῦμενοι τῶν ὑψηλῶν ἄμα καὶ πρακτικῶτάτων παραγγελημάτων τῶν ἡμετέρων προγόνων¹;

Ἐν τῷ ἄρθρῳ εἰκοστῷ προβλέπεται ἡ ὑπὸ ἐπιτροπῆς σύνταξις σχεδίου εἰδικοῦ περὶ ἐκλογῆς νέων μελῶν διατάξεων, καθυποβληθεισῶν εἰς τὴν ἐπομένην σύνοδον· καὶ τέλος ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ, ὁ κανονισμὸς ἐπιτρέπει τὴν ἑαυτοῦ ἀναθεώρησιν, ὅταν αἰτήσιν περὶ τούτου ὑποβλάσιν ἐξ τακτικῶν μέλη².

Αἱ προκαταρκτικαὶ αὗται ἐργασίαι, κύριοι, ἐξεπονήθησαν καὶ ἑτερά τινα ἀναγκαῖα μέτρα μελετηθέντα ἐνεκρίθησαν προεδρεύοντος μὲν τοῦ κ. Mancini, ἀντιπροέδρων δ' ἐκλεγέντων τῶν

1) «Art. 16. Lorsqu'il s'agit de questions controversées entre deux ou plusieurs états, les membres de l'Institut appartenant à ces états sont admis à exprimer et à développer leur opinion, mais ils doivent s'abstenir de voter». Id. σελ. 4.

2) «Art. 17. L'Institut nomme parmi les membres effectifs et ses associés des rapporteurs, ou constitue dans son sein des commissions pour l'étude préparatoire des questions qui doivent être soumises à ses délibérations. Dans l'intervalle des sessions, la même prérogative appartient au Bureau et, en cas d'urgence, le secrétaire-général prépare lui-même des rapports et des conclusions».

Art. 18. L'Institut publie annuellement un Bulletin de ses travaux et désigne une ou plusieurs revues scientifiques pour recevoir ses communications publiques». Id. σελ. 5.

1) «Art. 19. Les frais de l'Institut sont couverts: 1° par les cotisations régulières de ses membres effectifs; 2° par les versements de ses membrs honoraires; 3° par des fondations ou autres libéralités. Il est pourvu à la formation progressive d'un fonds dont les revenus suffisent pour faire face aux dépenses du secrétariat, des publications des sessions et des autres services réguliers de l'Institut». Id. σελ. 5.

2) «Art. 20. Un règlement sera préparé par les soins d'une commission, dont fera partie le secrétaire-général, pour l'exécution des présents statuts. Il ne deviendra définitif que lorsqu'il aura été approuvé par l'Institut dans sa prochaine session».

Art. 21. Les présents statuts seront révisés en tout ou en partie, sur la demande de six membres effectifs». Id. σελ. 5.

κυρίων Bluntschli και de Parieu (ἀπόντος), και τὰς ποικίλας και πολυμύχθους ὑποχρεώσεις τῆς γενικῆς γραμματείας ἀναδεχθέντος τοῦ κ. Rolin-Jaequemyns. Καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τεθεισῶν τῶν ἀπαραιτήτων τοῦ ἔργου και θεμελιωδῶν βάσεων, ἐπιστημονικὴ ἰδέα ἀφρημένη και σχεδὸν φαντασιώδης σῶμα ἐνεδύσατο καλλιθέμεθλον και πλήρης ζωῆς ἐγεννήθη ὁ *Σύλλογος τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου*, οὔτινος, ἐν προσεχεῖ ἀναγνώσματι, σκιαγραφῆσαι προτιθέμεθα τὸν ὀκταετῆ γονιμώτατον βίον δι' ἐπιστημονικῶν ἀθλῶν ἔτι μᾶλλον ὀσημέραι λαμπρυνόμενον ὑπὸ τὴν ἄμα τῆ γενέσει αὐτοῦ προσληφθεῖσαν φιλοσοφικὴν σημαίαν τοῦ ὑψηλοῦ και φιλάνθρωπικοῦ ἀποφθέγματος: *Justitia et pace.*

ΜΕΡΟΣ Β'.

Πρώτη τακτικὴ σύνοδος, κύριοι, τοῦ ὑπὸ αἰσίους οἰωνοῦς και ἐπὶ βάσεων στερεῶν συγκροτηθέντος Συλλόγου τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου ἐγένετο ἐν Γενέβῃ τῆς Ἑλβετίας, ἀρξαμένη μὲν τὴν 31^{ην} Αὐγούστου, περαιώσασα δὲ τὰς ἑαυτῆς ἐργασίας τὴν 5^{ην} Σεπτεμβρίου τοῦ 1874^{ου} ἔτους. Αἱ κυβερνητικαὶ και δημοτικαὶ ἀρχαὶ μετὰ τῶν πολιτῶν ὑπεδέχθησαν ἄγαν φιλοφρόνως και μεθ' ὅλων ἐξαιρετικῶν ἐφιλοξένησαν τιμῶν και ἐνδείξεων χαρᾶς και σεβασμοῦ τὴν ὀλιγομελῆ ταύτην ἑταιρίαν, ἣτις, πάντῃ ἰδιωτικῶν φέρουσα χαρακτῆρα, μόνους τίτλους δικαιολογoῦντας τοιαύτην ἔκτακτον ὑποδοχὴν ἐκέκτητο τὴν πανθομολογοῦμένην τῶν μελῶν αὐτῆς ὑπόληψιν και τὸ διάφορον, ὅπερ ἔλκει ἐφ' ἑαυτὸ πᾶν τὸ τείνον εἰς τὴν κατὰ τὸ ἐνὸν παρακώλυσιν τοῦ πολέμου. Καὶ δὴ, οὐ μόνον ὠραϊαὶ και ποικίλαι ἐγένοντο εἰς τιμὴν αὐτῆς διαχύσεις ἐπὶ τῆς ποιητικωτάτης και κυανοπρασίνου λίμνης τῆς Γενέβης, ἀλλὰ και μετὰ τοῦ ἐπισημοτέρου τρόπου παρεχωρήθη αὐτῇ, διὰ τὰς συνεδριάσεις, ἡ ἱστορικὴ τοῦ δημαρχεῖου αἰθουσα, τοῦ προέδρου τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας, ἐν τῇ ἐνῶρξει τῆς πρώτης συνεδριάσεως, εἰς ἣν κατ' ἐξαιρέσιν πολυπληθὲς ἐγένετο δεκτὸν ἀκροατήριον, ἐκφωνήσαντος κατὰ ληλον πρὸς τοῦτο λόγον, εἰς ὃν ἀπήνησεν ὁ πρῶτος τοῦ Συλλόγου πρόεδρος κ. Mancini, μεθ' ὃ και ὁ γενικὸς γραμματεὺς κ. Rolin-Jaequemyns ἀνέγνω ἔκθεσιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ σωματείου ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ ἐν Gand τοῦ Βελγίου. Ἀκολουθῶς δὲ προέβη ἡ σοφὴ αὐτῆ ἑταιρία και εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ προε-

δρείου αὐτῆς, ἐκλεγέντων ὡς κοσμητόρων τῶν διακεκριμένων προσώπων τῶν ἀπαρτισάντων αὐτὸ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος.

Τὸ προσωπικὸν τοῦ πρώτου προεδρείου, λέγει ὁ κ. Besobrasoff ἐν τῇ πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν τῆς Πετροπόλεως σπουδαίᾳ αὐτοῦ ἐκθέσει¹, διακρίνεται ἐπὶ τε τῷ ἀδιαφιλονεικῆτῳ κύρει τῶν ἑαυτοῦ μελῶν και ἐπὶ τῷ διεθνείῳ χαρακτῆρι τῷ ἐν τῇ τούτων ἐκλογῇ ἀμερολήπτως διαφυλαχθέντι. Ὁ μὲν πρόεδρος τοῦ Συλλόγου κ. Mancini κέκτηται, σὺν ὑψηλῷ κύρει, και μεγάλῃ πείρῃ τῶν πολιτικῶν και διπλωματικῶν ὑποθέσεων, φήμην παγκόσμιον και ἀνωτάτην κοινωνικὴν θέσιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἀνήκει δὲ διὰ τῆς ἑαυτοῦ ἐθνικότητος εἰς κράτος, ὅπερ, καιτοὶ μᾶλλον ἐτέρων κρατῶν ἐγγυς τυγχάνον τῶν μεγάλων δυνάμεων, δὲν συγκαταριθμεῖται ἐν τούτοις ἐν ταῖς ἐπικρατείαις ταῖς διεπούσαις τὰς τύχας τῆς Εὐρώπης. Αἱ θλιβεραὶ και λεπτεπίλεπτοι σχέσεις αἱ τὴν σήμερον ὑφιστάμεναι μεταξύ δύο μεγάλων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, ὧν οἱ σοφοὶ θέλουσι καταλάβει ἀναμφιβόλως τὰς κυριωτέρας θέσεις ἐν τῷ Συλλόγῳ, καθισχᾶσι λίαν ἐπιτυχῆ τὴν ἐκλογὴν τοῦ προέδρου, ὡς και τὴν τῶν ἀντιπροέδρων. Ἡ φήμη και ἡ δημοτικότης τοῦ κ. Mancini, ἐν τε τῇ Γερμανίᾳ και τῇ Γαλλίᾳ κατ' ἴσην μοῖραν ἀνεγνωρισμένοι (γεγονὸς ἄλλῃς ἔχον σπανιότητος), κῆξησαν ἐσχάτως ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς ἀπορώσεως διεθνῆ δικαιοκρατείας προτάσεως, ἣτις ὑπεβλήθη ὑπ' αὐτοῦ τῷ ἰταλικῷ κοινοβουλίῳ, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς τοῦ κ. Richard ἐνώπιον τῆς βουλῆς τῶν κοινοτήτων τῆς Ἀγγλίας. Τὰ δὲ λοιπὰ μέλη τοῦ προεδρείου συμπληροῦσι τὸν διεθνῆ τούτου χαρακτῆρα, καθότι οἱ μὲν δύο ἀντιπρόεδροι, κύριοι Bluntschli και de Parieu, ἐξουδετεροῦσι διὰ τῶν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Συλλόγου θεθέντων ὀνομάτων αὐτῶν τὰ δύο πολιτικῶς ἐχθρὰ πρὸς ἄλληλα ἔθνη, πρὸς τούτοις δὲ και ἀμφοτέροι, καιτοὶ φλογερὸν ἔχοντες πατριωτισμὸν, ἔθεντο ἑαυτοὺς διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν ὑπερᾶνω πάσης ἐθνικῆς προλήψεως. Ὁ δὲ γενικὸς γραμματεὺς κ. Rolin-Jaequemyns, ὁ συγκεντρῶν ἐν ἑαυτῷ πᾶσαν τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ Συλλόγου και τὸ μόνον τούτου ὄργανον διατελῶν κατὰ τὰ ἐν τῷ μεταξύ τῶν συνόδων μακρὰ χρονικὰ διαστήματα, ἀνήκει εἰς χώραν οὐδετέραν και ἀναμφηρίστως τὴν εἰρηνικωτέραν τῆς

1) *Orx Annuaire de l'Institut de droit international* τοῦ 1877 σελ. 30.

Ευρώπης, εἰς τὸ Βέλγιον. Ἐὶς προσωπικὸν τοῦ προεδρείου ἐστὶν ἄρα ἐν πλήρει συμφωνίᾳ μετὰ τοῦ ἀποφθέγματος, ὕπερ ὃ Σύλλογος παρεδέξατο: *Justitia et pax*».

Μετὰ ἐξ ἡμερῶν διηνηκῆ καὶ σπουδαιοτάτην ἔργασίαν, καθ' ἣν ἡ σοφὴ ἑταιρεία ἐξήντησε τὰς ἡμερησίας αὐτῆς διατάξεις, μετὰ δὲ καὶ τοῦ προέδρου τὴν λογοδοσίαν, τὴν εὐγλώττως μὲν ἀπαριθμοῦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς συνόδου ταύτης καὶ ἐν γένει τῆς καθ' ἅπαν τὸ πρῶτον ἔτος ἐνεργείας τοῦ σωματείου, τὴν δ' ἐλπιδὰ ἀδιστακτικῶς ἐκφράζουσαν ὅτι αἱ γινόμεναι ἔργασίαι ταχέως καρποφορήσουσιν ἐν τῷ ἀμπελῶνι τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης, οἱ φιλεπιστήμονες καὶ φιλόκλινοί τε συνάδελφοί τε ἀπεχωρίσθησαν πρὸς τὸ ἀνακάμψαι ἑκάστων εἰς τὴν ἰδίαν ἐστίαν, ἀφοῦ προηγουμένως ἔδωκαν ἀλλήλοις ὑπόσχουσι συνεντεύξεως ἐν La Haye διὰ τοῦ ἐπιπόντος ἔτους 1875^ο τὴν 25^{ην} Αὐγούστου¹.

Ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἡμερομηνίαν ταύτην καὶ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Ὀλλανδίας συνῆλθεν ὁ Σύλλογος ἐν δευτέρᾳ συνόδῳ, ἀρξαμένη μὲν τὴν πρὸ ἐνὸς ἔτους ὀρισθείσαν ἐκείνην ἡμέραν, ληξάνουσα δὲ τὴν 31^{ην} ἰδίου μηνός. Καὶ πρόεδρος μὲν ἐξελέγη ὁ κ. Bluntschli, ἀντιπρόεδροι δὲ οἱ κύριοι Parieu καὶ Asser. Ἡ δὲ γενομένη τῇ φιλεπιστήμονι ἑταιρίᾳ ὑποδοχῇ ὑπῆρξε φιλοφρονεστάτη καὶ ἀνταξία τῆς ἐν Γενέβῃ. Οὐ μόνον ἐπιτροπὴ ἐπὶ τούτῳ ὥρισθη τριμελής, ἀπαρτιζομένη ὑπὸ προσώπων λίαν διακεκριμένων καὶ σημαίνουσας κατεχόντων κυβερνητικὰς θέσεις, ἧτις ἐδέχθη αὐτὴν ἐπισήμως ἐν μεγαλοπρεπεῖ καὶ ἱστορικῇ αἰθούσῃ², ἀλλὰ πολυπληθὲς τε καὶ ἐκλεκτὸν προσῆλθεν εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς γενικὴν συνεδρίασιν ἀκροατήριον, ἐν ᾧ διεκρί-

νοντο οἱ ὑπουργοὶ τῶν ἐσωτερικῶν, τῶν ἐξωτερικῶν, τῆς δικαιοσύνης, τοῦ πολέμου καὶ τῶν οικονομικῶν, πολλοὶ σύμβουλοι τῆς ἐπικρατείας, δικασταὶ καὶ ἄλλοι ἀνώτεροι ὑπάλληλοι, ἐπίσης δὲ καὶ οἱ πλείστοι τῶν παρὰ τῇ αὐτῇ τοῦ βασιλέως τῶν Κάτω Χωρῶν διαπεπιστευμένων διπλωματῶν. Καὶ ὁ μὲν πρόεδρος τῆς πρὸς ὑποδοχὴν ἐπιτροπῆς, προσφωνήσας τῷ Συλλόγῳ τὸ «ὡς εὖ παρέστης», ἀνέφερε τὰς μεγάλας δυσχερείας, αἰτινες κωλύουσι τὴν δέουσαν ἀνάπτυξιν τοῦ διεθνoῦς δικαίου, ὡκτερε τὴν ἐπιρροὴν τὴν ὑπὸ τῆς βίας ἐνασκουμένην ἐπὶ τῆς λύσεως τῶν πρὸς ἀλλήλους διαφορῶν τῶν λαῶν καὶ τὴν ἀποτυχίαν τῶν κατὰ τῆς εἰς τὰ ὄπλα ἐκκλήσεως ἀντιδράσεων, τῶν ἐκδηλουμένων μεθ' ἑκάστον μέγαν πόλεμον, ἐνθουσιωδῶς δ' ἐπεκρότησεν εἰς τὰς ἀκαμάτους προσπαθείας, ἃς ὁ Σύλλογος καταβάλλει πρὸς ἐλάφρυνσιν τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου καὶ πρὸς τελείαν, εἰ δυνατόν, καὶ τούτου ἀποφυγὴν. Ὁ δὲ κ. Bluntschli, ἐξ ὀνόματος τοῦ ὑπ' αὐτοῦ προεδρευομένου σωματείου, λίαν προσφόρος καὶ τὰ μάλα ἐμβριθῶς ἀπαντῶν, πολλὰς καὶ ποιικίλας ἀνέπτυξεν ιδέας καὶ σκέψεις ἀφορώσας τὸν ὑπὸ τῆς σοφῆς ἑταιρίας ἐπιδικωκόμενον ὑψηλότατον σκοπόν. Εἶπε, πρὸς τοὺς ἄλλοις, ὅτι τὸ διεθνὲς δίκαιον ὑπάρχει, καίτοι εἰσέτι ἀτελής, ὅτι αἱ πρωτόγονοι αὐτοῦ ἀρχαὶ εἰσὶν ἤδη ἐγκεχαραγμέναι ἐν τῇ συνειδήσει τῶν κρατῶν καὶ ὅτι τοιαύτην κέκτηται δύναμιν τὸ δίκαιον τοῦτο, καὶ τακτικῶς στερούμενον κύρους, ὡς εἰς οὐδὲμία ἐπικράτεια τολμᾷ προφανῶς παραβῆναι τὰς ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης ὁμοφώνως παραδεδεγμένας διακελεύσεις αὐτοῦ. Ὁ Σύλλογος, κατὰ τὸν κ. Bluntschli, δὲν ἔχει, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐπιδιώκει ἄμεσον ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν κρατῶν, τῆς ἐπιρροῆς αὐτοῦ οὔσης καθαρῶς ἠθικῆς· ἀλλ' ἐπειδὴ πανταχοῦ καὶ πάντοτε αἱ ἐπιστημονικαὶ θεωρίαι αἱ ὑποστηριζόμεναι ὑπὸ τινος περιωνύμου σοφοῦ σεβασταὶ συνήθως καθίστανται καὶ παρ' αὐταῖς ταῖς ἰσχυροτέροις δυνάμεσι, πρόκειται ἵνα αἱ θεωρίαι αὗται εἴς σαφέστερον διατυπῶνται ὑπὸ ὁμίλου ἀνδρῶν εἰδικῶν, ἀποκλειστικῶς ἐμπνεομένου ὑπὸ τῆς πρὸς τὸ μέγα κοινωνικὸν συμφέρον ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως. «Ζητοῦμεν τὴν ἀλήθειαν, προσέθετο ἐπὶ λέξει ὁ κατ' ἀξίαν τοῦ Συλλόγου προεδρεύων, ζητοῦμεν τὴν ἀλήθειαν καὶ τοὺς ἐν ἀρμονίᾳ μετὰ τῆς συνειδήσεως τῶν πεπολιτισμένων ἔθνῶν συνηρολογημένους κανόνας τοῦ δικαίου. Θέλομεν ἵνα ἴδωσι τὸ φῶς αἱ ἀληθεῖς καὶ δίκαιαι ἀρχαί, ὧν τὴν ὑπεράσπισιν ἐπιδιώ-

1) «Ainsi s'est terminée cette session, la première de l'Institut constitué, celle qui devait donner, touchant sa raison d'être et ses chances de succès, la réponse positive d'où dépend en grande partie son avenir. Cette réponse a été favorable. L'Institut a prouvé qu'il est né viable, et que le travail collectif n'est pas moins fécond dans le domaine du droit international que dans les autres domaines où se manifeste l'activité de l'esprit humain». Id. σελ. 35.

2) Ἡ αἴθουσα αὕτη, ἣν στολίζουσι ἱστορικῶν τῆς Ὀλλανδίας προσώπων λαμπρόταται εἰκόνες, ὀνομάζεται Treveskamer, πολλάκις δὲ κατὰ τὸν ἱδῶμον καὶ ὄρθρον αἰῶνα ἐχρησίμωσεν εἰς συνδιασέψεις λειτουργῶν τῆς τοπικῆς κυβερνήσεως μετ' ἀντιπροσώπων τῶν ξένων δυνάμεων.

κομεν, οὐχὶ διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὄπλων, ἢ δι' ἀνωτάτου τινὸς κύρους, οὐτινος ζερούμεθα, ἀλλὰ διὰ τῆς καλῆς πίστεως εὐλικρινοῦς καρδίας καὶ διὰ τοῦ κύρους τῆς λογικῆς, ἥτις ἐσαεὶ ἔσεται σεβαστὴ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, καθ' ὃ ἀπορρέουσα ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὄντος ἡ πηγὴ τοῦ λόγου. Τὸ ἔργον τοῦτο χαλεπὸν μὲν ἔστιν, ἀλλὰ γόνιμον, ἀπαιτεῖ δὲ ἡσυχον τὴν σκέψιν, πεφροντισμένην τὴν ἔρευναν καὶ ἤρεμον τὴν συζήτησιν. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνελάθωμεν ὑπὸ τοιούτων ὁδηγούμενοι πεποισθήσεων καὶ ὑπὸ τοιούτων ἐπίσης ἐμπνεόμενοι ἰδεῶν τὰς ἡμετέρας ἐξακολουθήσομεν ἐργασίας». Εἰς τὰ σοφὰ ταῦτα ῥήματα ἀπήντησε δεόντως ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, εἰπὼν, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ τοὺς ἀξιοσημειώτους τούτους λόγους, τοὺς διακρινόμενους ἐπὶ λεπτοτάτῃ φιλοφροσύνῃ καὶ ἐπὶ βαθεῖ ἐκτιμῆσει τῶν προσόντων καὶ τῆς ἰκανότητος τῶν φιλοξενουμένων ἐταίρων, ὡς καὶ ἐπὶ ἐνθαρρυντικαῖς ὑπὲρ μελλούσης τοῦ Συλλόγου ἐπιρροῆς προορήσασιν. «Ἡ κυβέρνησις τοῦ βασιλέως τὰ μάλα ἐκτιμᾷ τὸν σκοπὸν ὃν προτίθενται αἱ ὑμέτεραι ἀξιέπαινοι προσπάθειαι, καθότι οὐ μόνον ἐργάζεσθε κατ' ἰδίαν ὑπὲρ τῆς προσόδου καὶ τῆς διαδόσεως τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου διὰ τῶν ὑμετέρων μελετῶν, διὰ δημοσίας μαθημάτων, διὰ πονημάτων μεγάλῃν κερτημένων ἀξίαν, ἀλλὰ καὶ ἐπιδιώκετε τὴν ἐν μιᾷ δέσμῃ συνένωσιν τῶν φώτων, ὧν ἀτομικῶς ποιήσατε χρῆσιν ἐν τοῖς μεγάλοις ζητήμασι τοῖς συσχετιζομένοις τῷ βίῳ καὶ τῇ εὐμαρείᾳ τῶν ἔθνων. Τῷ ἡμετέρῳ θεσμῷ φαίνεται ἐπιφυλαττόμενος ὁ προορισμὸς φέρου καθοδηγήσοντος τοὺς ἀφιερῶντας ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἐνάσκησιν τῶν διεθνῶν σχέσεων, ἥτοι τοὺς νομοδιδασκάλους καὶ τοὺς διπλωμάτας. Ἐν ταυτῷ δὲ καὶ πρό πάντων, ὁ Σύλλογος ὑμῶν, τὴν ιδέαν τῆς δικαιοσύνης καθαρῶς ἐπιδεικνύμενος, ὁδηγὸς ἔσεται τῆς κοινῆς γνώμης, ἥτις καὶ ἄχρι τῆς σήμερον, παρὰ τὴν θλιβεράν πείραν τῶν αἰώνων, τείνει συνεχῶς εἰς θαυμασμὸν τῶν παιγνίων τῆς βίας καὶ τῆς τύχης μᾶλλον ἢ τῆς ἐργασίας τοῦ λόγου, τῆς εὐθύτητος καὶ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὰ δικαιώματα τοῦ πλησίον».

Ἡ ἑπταήμερος αὕτη σύνοδος, καθ' ἣν ἀπεφασίσθη, τῇ προτάσει τοῦ κ. de Parieu, καὶ ἀνετέθη εἰς τὴν γραμματεῖαν ἡ ἐκδοσις εἰς λογαριασμὸν καὶ πρὸς ὄφελος τῆς ἐταιρίας ἐνιαυσίου Περιοδικῆς, μέλλοντος περιεῖχειν εἰδήσεις περὶ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς καὶ περὶ παντὸς ὅ,τι γενικὸν παρέχει διόφορον τοῖς ἐπιποθοῦσι τὴν πρόσodon τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ἐπεραιώθη ἐν τῷ μέσῳ

δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν ἐνδείξεων ἀγάπης καὶ ὑπολήψεως πανταχόθεν τῷ Συλλόγῳ ἐκδηλωθεισῶν, ἐν αἷς πρωτεύει φιλοφροσνστάτη τῶν μελῶν αὐτοῦ ὑπὸ τῆς βασιλείσης ἐν τοῖς ἀνακτόροις ὑποδοχῇ.

Ἀπὸ τῆς δευτέρας ταύτης συνόδου δύο παρέρχονται ἔτη μέχρι τῆς τρίτης, γενομένης ἐν Zurich τῆς Ἑλβετίας καὶ ἀρξαμένης μὲν τὰς ἑαυτῆς ἐργασίας τὴν 10^{ην}, περαιωσάσης δὲ αὐτὰς τὴν 14^{ην} μηνὸς Σεπτεμβρίου τοῦ 1877^{ου} ἔτους, ἐν ἑπτὰ λίαν παρατεταμέναις καὶ περιεκτικαῖς συνεδριάσει. Τὸ δημοτικὸν συμβούλιον μετὰ τοῦ προέδρου αὐτοῦ ὑπεδέξατο ἐπίσημως καὶ μετ' ἐκτάκτου φιλοξενίας τὴν σοφὴν ἐταιρίαν ἐν λαμπροτάτῃ τῆς πόλεως οἰκοδομηματι, αὕτη δὲ, προβάσα εἰς ἐκλογὴν τῶν νέων κοσμητόρων καὶ προέδρον μὲν ἀναδείξασα τὸν κ. de Parieu, ἀντιπρόεδρον δὲ τοὺς κυρίους Bluntschli καὶ Asser, ἐνέσκηψεν εἰς μελέτας, συζητήσεις καὶ ἀποφάνσεις ἐπὶ πολλῶν καὶ σπουδαιοτάτων ζητημάτων τοῦ διεθνοῦς δικαίου.

Ἀλλὰ, κύριοι, τίνα τὰ αἷτια τὰ προκαλέσαντα τὴν ἀναβολὴν τῆς συνόδου, ἥτις ἔδει, κατὰ τὸν κανονισμόν, συγκροτηθῆναι κατὰ τὸ ἔτος 1876^{ου}; Τὰ προανακρούσματα μεγάλης καὶ φοβερᾶς συγκρούσεως, ἥτις ἐμελλεν Ἄνατολὴν καὶ Δύσιν κατατράξει καὶ τὰς τύχας λαῶν τε καὶ ἐπικρατειῶν καταδείξει ἀδήλους, νεφελώδεις καὶ ζοφερὰς. Ἀναβληθείσης ὁμως τῆς τακτικῆς συνόδου, οὐ μόνον τὰ πλεῖστα τῶν μελῶν ἐξηκολούθουν ἐργαζόμενα, εἴτε ἕκαστον ἰδίᾳ, εἴτε καὶ ἐν ἐπιτροπαῖς, ἐπὶ τῶν καθυποβληθέντων καὶ ἀνατεθέντων αὐτοῖς νομικῶν ζητημάτων, ὡς ἄλλως τε θελομεν παρακατιόντες ἰδεῖ, ὅτι τακτικῶς γίνεται ἀνά πᾶν ἀνεξαιρέτως χρονικὸν διάστημα ταῖς συνόδοις παρεμπύπτον, ἀλλὰ καὶ τὸ προεδρεῖον τοῦ Συλλόγου, ἐκτάκτως ἑκτακτον λαβὸν πρωτοβουλίαν, καθῆκον ἑαυτοῦ ἠγήσατο ἱερὸν, ἅμα τῇ ἀγγελίᾳ τὴν ῥωσσοτουρκικὴν ἐρίδα ἐκπυρσοκροτήσῃ τοῦ πρώτου τηλεβόλου, τὴν ἐκκλήσιν τῶν φιλανθρωπικῶν αἰσθημάτων τῶν ἐμπολέμων ὑπὲρ τρησέως τῶν διχτάξεων τοῦ δικαίου τοῦ πολέμου. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, οὐτινος, εὐληπτον καὶ ἐξαιρετικὸν παρέχοντος ἡμῖν

1) Τὸ οἰκοδόμημα ἐνθα δὲ Σύλλογος συνεδρίασε φέρει τὸ ἱστορικὸν ὄνομα «Zum Schuecken», ἔδρα δὲ ἐστὶ τῆς ἀρχαίας ἐταιρίας τῶν «Böcke», περὶ τῆς ἴδρα τὴν «Ἐπιθεώρησιν τοῦ διεθνοῦς δικαίου καὶ τῆς συγκριτικῆς νομοθεσίας», τόμ. IX, 1877, σελ. 326.

διόφορον, παρατιθέμεθα ὡς ἐν σημειώσει τὸ ἀκριβὲς κείμενον¹, φέρι μὲν ἡμερομηνίαν 28^{ης}

Μαΐου 1877, συνετάχθη δ' ἐν Heidelberg ὑπὸ τῶν κυρίων Moynier, Rolin-Jæquemyns καὶ

1) *Appel aux belligérants et à la presse.*

Une guerre, long-temps redoutée, vient d'éclater entre deux grands états Européens. De part et d'autre, des flottes puissantes et des armées nombreuses ont commencé ou se préparent à mettre en oeuvre tous les moyens destructeurs que leur fournit la science moderne. Les passions nationales et religieuses sont surexcitées.

Devant cette terrible réalité, le devoir de tous ceux qui croient pouvoir exercer une influence quelconque, si modeste qu'elle soit, en faveur du droit et de l'humanité, est tracé. Ils ont moins aujourd'hui à rechercher les causes de la lutte qu'à élever la voix pour tâcher d'en circonscrire les effets dans les limites de la stricte nécessité. Ils ont à rappeler aux combattants engagés des deux côtés que, même dans les guerres les plus justes il est des moyens que le droit et l'humanité réprouvent absolument. La méconnaissance du droit de la guerre, écrit dans les traités ou implicitement reconnu dans les usages modernes, aurait en effet pour résultat, non-seulement des maux individuels incalculables, mais un retour général et plus ou moins complet de l'Europe civilisée vers la barbarie.

Dans ces circonstances, l'Institut de droit international, qui, aux termes de ses statuts, aspire à «favoriser le progrès du droit international, en s'efforçant de devenir l'organe de la conscience juridique du monde civilisé», ne saurait demeurer indifférent. Il doit se souvenir qu'il s'est promis spécialement de «travailler, dans les limites de sa compétence, à l'observation des lois de la guerre». Il est vrai que les limites de sa compétence se réduisent à celles d'une «association exclusivement scientifique et sans caractère officiel». Mais ce serait méconnaître un fait historique constant que de dénier toute influence à la parole même de simples particuliers, lorsque cette parole est l'écho d'un sentiment général. Or, aujourd'hui il y a un sentiment général: c'est qu'il existe un droit de la guerre, encore imparfait sans doute, mais obligeant dès à présent les belligérants à l'observation de certaines règles nettement déterminées.

Nous croyons donc faire oeuvre utile en résumant ici les règles de ce droit qui ont été expressément consacrées par des traités

récents, ou qui ont obtenu l'approbation et une sorte de sanction commune dans le travail collectif des représentants de tous les États Européens, réunis à Bruxelles en 1874.

Le Congrès de Paris de 1856 a:

1° Interdit la course;

2° Protégé les ports de mer et le commerce neutre contre les effets d'un blocus purement fictif;

3° Déclaré exempts de saisie les vaisseaux neutres avec toute leur cargaison et les marchandises neutres naviguant sous pavillon ennemi, à la seule exception de la contrebande de guerre.

La convention de Genève de 1864 protège les militaires blessés ou malades, à quelque nation qu'ils appartiennent, neutralise en principe les ambulances et les hôpitaux militaires, avec leur personnel, et soustrait dans une certaine mesure aux charges de la guerre les habitants du pays envahi qui auront recueilli et soigné des blessés.

Des Articles Additionnels à cette convention, signés en 1868, n'ont pas été ratifiés par les parties contractantes. Mais ces articles ont été adoptés en substances comme *modus vivendi* par les belligérants durant la guerre de 1870-1871. Une mesure analogue ne pourrait elle pas être prise pour la guerre actuelle?

La Déclaration de St-Petersbourg de 1868 interdit l'emploi, sur terre ou sur mer, de tout projectile d'un poids inférieur à 400 grammes, qui serait ou explosible ou chargé de matières fulminantes ou inflammables.

Enfin et surtout le Projet de Déclaration internationale, arrêté par la conférence de Bruxelles en 1874, énonce les règles essentielles du droit de la guerre, telles qu'elles sont reconnues de nos jours dans tous les états civilisés. Cet acte, dû à l'initiative de S. M. l'Empereur Alexandre II, constate l'accord existant sur ce point entre les hommes compétents qui représentaient tant la Russie et la Turquie, que tous les autres états de l'Europe. Il est vrai que jusqu'ici il n'a pas reçu de sanction officielle. Mais il n'en doit pas moins être considéré, eu égard à sa nature et à son origine, comme l'expression raisonnable des obligations que la conscience juridique des peuples européens impose aujourd'hui aux armées belligérantes comme aux populations envahies. A ce titre,

Bluntschli, ἐπιδοκιμασθὲν καὶ ὑπὸ τῶν κυρίων
de Parieu καὶ Asser, μετεφράσθη εἰς πολλὰς

γλώσσας καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν πολυαριθμοῖς δη-
μοσιογραφικοῖς ὄργανοις, ἔτυχε δὲ ἀκολούθως

il serait éminemment propre à servir de base à des instructions qui seraient données par les belligérants à leurs armées respectives. Dans tous les cas, un état ou une armée qui méconnaîtrait ces règles encourrait la réprobation de l'opinion publique et renoncerait à son honneur de puissance ou d'armée civilisée.

Cet acte consacre en substance les règles suivantes, dont la force obligatoire paraît aujourd'hui incontestable :

A) Les habitants paisibles d'un pays occupé par l'ennemi doivent être respectés et protégés autant que possible, — c'est-à-dire autant que le permettent la sécurité de l'armée envahissante et les nécessités militaires, — dans leurs biens, dans leurs institutions et leurs usages, dans leurs droits et leurs libertés.

B) L'honneur et les droits de la famille, la vie et la propriété des individus, ainsi que leurs convictions religieuses et l'exercice de leur culte doivent toujours être respectés.

C) La destruction ou la saisie inutile d'œuvres d'art ou de science, d'établissements consacrés aux cultes, à la charité et à l'instruction, aux arts et aux sciences, est interdite.

D) Les habitants peuvent défendre leur pays, à condition de porter les armes ouvertement, d'obéir à un chef responsable et de se conformer aux lois et coutumes de la guerre. Mais les combattants irréguliers qui, méconnaissant les lois de la guerre, se livrent à des actes de brigandage et de violence sont justement punis.

E) L'emploi de poison ou d'armes empoisonnées, le meurtre par trahison, ou le meurtre d'un ennemi sans défense ne sont pas des moyens de guerre licites.

F) Ne peuvent être bombardées que les localités défendues par l'ennemi. Dans ce cas même on usera de tous les ménagements compatibles avec les nécessités de l'attaque, et, en aucun cas, une ville prise d'assaut ne sera livrée au pillage.

G) Ne peuvent être considérés comme espions et punis comme tels, que les individus qui ont agi clandestinement ou sous de faux prétextes, et non les militaires non déguisés ou les messagers qui accomplissent ouvertement leur mission.

H) Les prisonniers de guerre doivent être traités avec humanité. Le but de leur capti-

ité ne doit pas être de les punir, mais de les garder.

I) Les habitants du pays envahi ne peuvent être contraints à porter les armes contre leur patrie.

K) Tout pillage est interdit.

L) Les contributions de guerre et les réquisitions ne peuvent être imposées que sous des conditions et dans des limites déterminées.

M) Les parlementaires sont inviolables. Mais il est licite de prendre des mesures pour les empêcher de se procurer, grâce à leur situation privilégiée, des informations sur l'armée ennemie.

N) Les capitulations et les armistices doivent être rigoureusement observés. Les capitulations ne doivent pas être contrares à l'honneur militaire.

Nous savons combien il est difficile d'avoir toujours devant les yeux, au milieu des périls de la guerre, les prescriptions rigoureuses de l'humanité. Le soldat excité par l'ardeur du combat, par l'enivrement de la victoire, par une résistance aux abois, ou par le sentiment de sa propre conservation, n'est que trop naturellement porté à violer, sans réflexion comme sans scrupule, les règles de modération qu'il approuvait pleinement quand il était de sang-froid. Mais le but suprême du droit, qui est d'assurer et de maintenir entre les hommes des relations humaines, n'en doit pas moins dominer la guerre elle-même. Cette vérité ne saurait être rappelée avec trop d'insistance à ceux qui gouvernent les peuples ou commandent les armées.

C'est dans cette pensée que nous invitons les journaux des Etats belligérants comme ceux des pays neutres à accorder leur publicité au présent appel. Ils nous aideront ainsi à dissiper les derniers restes de ce préjugé barbare et funeste que « dans la guerre tout est permis »! Ils contribueront à répandre la connaissance et la pratique des véritables principes du droit des gens.

Pour l'Institut de droit international

Le président Dr BLUNTSCHLI.

Le 1er vice-président E. de PARIEU.

Le 2me vice-président T. M. C. ASSER.

Le secrétaire général,

ROLIN-JAEQUEMYS.

καὶ τῆς ὁμοφώνου ἐπιψηφίσεως τοῦ Συλλόγου ἐν τῇ κατὰ τὴν σύνοδον τῆς Zurich γενικῇ τούτου συνεδριάσει τῆς 12^{ης} Σεπτεμβρίου. Τὸ προεδρεῖον ἐπέμψε τὸ ἀξιανάγνωστον τοῦτο καὶ ὑγιούς ἐπιστήμης μεστὸν ἔγγραφον πρὸς ἅπαντα τὰ τοῦ Συλλόγου μέλη ἐπισυνημμένον ἐγκυκλίῳ φερύσῃ ἡμερομηνίαν 6^{ης} Ἰουνίου 1877^{ου} ἔτους, ἀφ' ἧς ἀποσπῶμεν τὰς ἀκολουθούσας διασαφῆσεις πρὸς πλήρη κατανοήσιν τοῦ πνεύματος ὑφ' οὗ ἐνεπευσθησαν οἱ συντάξαντες καὶ δημοσιεύσαντες τὴν ἐκκλησίαν ταύτην. «Προσεπαθήσαμεν, λέγουσιν, ὅπως ἐξηγηθῇ ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ ἐγγράφῳ πῶς ὁ Σύλλογος, ἀπευθύνων τοῖς ἐμπολέμοις καὶ τῇ δημοσιογραφίᾳ ἐκκλησίαν ὑπὲρ τηρήσεως τοῦ δικαίου τοῦ πολέμου, μένει πιστὸς τῷ τε πνεύματι καὶ τῷ γράμματι τοῦ κανονισμοῦ αὐτοῦ. Ἐλπίζομεν ὅτι ἡ ἐκκλησίς ἡμῶν, χαρακτῆρα φέρουσα ἐντελοῦς ἀμεροληψίας καὶ διευθυνομένη πᾶσιν ἀδιακρίτως τοῖς τοῦ πολέμου μετέχουσι καὶ τοῖς κατοίκοις τῶν ὑπὸ κατοχὴν χωρῶν, δὲν θέλει ἀποβῆ ἀνωφελῆς καθότι, κατ' οὐσίαν μὲν, διατυποῖ ἀδιαφιλονείκητον ἐλάχιστον κανόνα, καθιερωθέντων ὑπὸ συνθηκῶν ἢ ὁμοψήφως ἀγνωρισθέντων, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συνόδῳ τῆς La Haye, ὡς βύσεων ὁδηγίων δι' ἐμπολέμους στρατοὺς, κατὰ τύπους δέ, ἀποφεύγει πᾶν τὸ πλῆττον ὀξύχολίαν οἰουδήτινος καὶ ἀποφαίνεται, ἀνευ μὲν ὑπεροψίας ἢ ὑποκεκρυμμένης ταπεινοφροσύνης, μετὰ τοῦ δικαϊώματος δὲ καὶ τοῦ κύρους, ἅπερ σύλλογος, ἢ καὶ ἀπλοῦς ιδιώτης, ἀντλεῖ ἐκ τῆς συναισθήσεως ὅτι οἱ λόγοι αὐτοῦ σύμφωνοι τυγχάνουσι τῇ τε ἰδίᾳ καὶ τῇ δημοσίᾳ συνειδήσει».

Καὶ τοιαῦτα μὲν ἔλεγε τὸ προεδρεῖον ἀποστελλὼν τὴν φιλάνθρωπον ἐκκλησίαν ὃ δὲ Σύλλογος, οὐ μόνον ἐπεψήφισεν ὁμοφώνως, ἐν τῇ κατὰ τὴν σύνοδον τῆς Zurich συνεδριάσει τῆς 12^{ης} Σεπτεμβρίου, ὡς ἀνωτέρω ἐρέθη, καὶ ἐπεκύρου τὸ ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ προδημοσιευθὲν τοῦτο ἔγγραφον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐξῆς, ἐν τῇ αὐτῇ συνεδριάσει, ἐξέφερον εὐχάς, ὅσον οἶόν τε πρακτικὸν τὴν θεωρίαν περιβαλλούσας χιτῶνα, καὶ, διὰ τῆς ἐμπνευστάς αὐτὰς φιλάνθρωπου διαθέσεως, ἀντὶ τῆς τοῦ οικοδομήματος ἐπιπέτασμα πανθομολογηθείτας.

α'. Ὅπως, συμπληροῦντα τὸ ἐν Βρυξέλλαις ἐν ἔτει 1874^ῳ ἀρχάμενον ἔργον καὶ συμμορφούμενα τοῖς ὑπὸ τοῦ Συλλόγου κτὰ τὸ 1875 παραδεκτοῖς ἐν La Haye γενομένοις συμπερίσμασι, τὰ διάφορα κράτη συμβληθῶσιν ἀλλήλοις ἐπὶ τῷ τηρεῖν νόμους τινὰς καὶ ἔθιμα τοῦ πολέμου.

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ΄.)

β'. Ὅπως οἱ νόμοι καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ πολέμου, ὧν κριθήσεται ἀναγκαῖα ἢ ἐν συνθήκῃ διατύπωσης, θεωρηθῶσιν, ἐκ τούτου καὶ μόνου, ὡς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ συνόλου τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, καὶ ὅπως τὰ κράτη ταῦτα, πρὸς διαφώτισιν τῆς κοινῆς γνώμης, ἀναπτύξωσιν, εἰ δυνατόν, τὸν θεσμόν τῶν στρατιωτικῶν ἀκολουθῶν, οἵτινές εἰσιν ἐντεταλμένοι τὴν μετὰ τῶν ἐμπολέμων στρατῶν συνοδοιπορίαν καὶ τὴν γνωστοποίησιν ταῖς οἰκείαις κυβερνήσεσι τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐξελεγχόμενων σπουδαίων ἀθετήσεων τῶν νόμων τοῦ πολέμου.

γ'. Ὅπως αἱ διάφοροι κυβερνήσεις λάβωσι πάντα τὰ ἀπαιτούμενα μέτρα πρὸς γνωστοποίησιν τῶν νόμων τούτων καὶ τῶν ἐθίμων ἐν ἐκάστῳ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν, τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτῶν διατελούντων.

δ'. Ὅπως πρὸς ἐφαρμογὴν μέτρου ἐγγυωμένου τὸ θετικὸν τῆς μεταδόσεως τῶν ειδικῶν πληροφοριῶν τοῖς ἀρχηγοῖς τοῦλάχιστον τῶν σωματίων, ἕκαστος ἀξιωματικὸς, πρὶν ἢ λάβῃ μέρος εἰς τινὰ πόλεμον, ὑπογράψῃ πρακτικὸν γενομένης αὐτῷ ἀνχίνωσεως ὁδηγίων ἀφωρῶσιν τοὺς νόμους καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ πολέμου, καὶ, πρὸς τούτῳ, παραλαβῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀντύπου τῶν ὁδηγίων τούτων¹.

Ἡ σύνοδος τῶν 1878, κατ' ἀπόφασιν ληφθεῖσαν τὸ προηγούμενον ἔτος, ἐγένετο ἐν Παρισίῳ, ἐνθα πλείους τῶν ἐν ταῖς συνόδοις συνήθως προσερχομένων προσῆλθον ἑταῖροι, διήρκεσε δὲ τέσσαρας ἡμέρας, ἦτοι ἀπὸ τῆς 2^{ης} ἄχρι τῆς 5^{ης} Σεπτεμβρίου μηνός, προέδρου μὲν ἀναδειχθέντος τὸ δεύτερον τοῦ κ. de Parieu, ἀντιπροέδρων δ' ἐκλεγέντων τοῦ κ. Asser ἐπίσης τὸ δεύτερον καὶ τοῦ Ἀγγλοῦ σύπατρίδου κ. Travers Twiss². Καὶ ἡ σύνοδος αὕτη πολλὰ

1) Ὁρα Aunuaire de l'Institut, 1878, σ. 158.

2) Ὁ διάσημος οὗτος τῆς Ἀγγλίας νομοθετικὸς καὶ πολλῶν ἐπιστημονικῶν, ἀγγλιστῶν συνταγμένων, πονημάτων συγγραφεὺς, διδάκτωρ δ' ἐν νομικοῖς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Oxford, οὗ καὶ πρύτανης ἐγένετο καὶ καθηγητὴς ἐν δυσὶ τῆς ἐπιστήμης ταύτης κλάδοις, διετέλεσε μέλος τῆς βασιλικῆς ἑταιρίας τοῦ Λονδίνου καὶ τοῦ Συλλόγου τῶν δικηγόρων ἐν ἐκκλησιαστικῇ καὶ ναυτικῇ δικαίῳ, ἐκ τῶν διαιτητῶν τῶν διορισθέντων πρὸς λύσιν τοῦ ὁροθετικοῦ ζητήματος τῶν ἐπαρχιῶν New-Brunswick καὶ Canada, καθηγητὴς τοῦ διεθνούς δικαίου ἐν τῷ σχολείῳ τῆς Ἀνάσσης, ἐκ τῶν βασιλικῶν ἐπιτρόπων τῶν ἐντεταλμένων τὴν ἀνάκρισιν καὶ ἔκθεσιν ἐπὶ τῶν περιεχομένων τοῦ κανονισμοῦ τοῦ διέποντος τὸ

καὶ ποικίλα συνεζήτησε καὶ δεόντως ἀνέπτυξε νομικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα· δύο δὲ κατ' αὐτὴν ἀναφαίνονται νέοι ἄνδρες, γόνιμον ὑπισχνούμενοι καὶ τελεσφόρον συνεργασίαν, ὧν ὁ μὲν ἐκ Lausanne τῆς Ἑλβετίας, τὴν δευτερεύουσιν κατέχων ἄχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης θέσιν ὑπογραμμάτεις, ἐξελέγη τότε γενικὸς γραμματεὺς εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ διορισθέντος ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν τοῦ Βελγίου καὶ τῶν καθηκόντων τῆς γενικῆς γραμματείας συνεπέα τούτου παραιτηθέντος κ. Rolin-Jæquemyns, ὁ δὲ, Ἑλλῆν ἐκ Κύπρου, τῷ Συλλόγῳ προθύμως καὶ ὀλοφύχως προσηταιρίσθη, τὸ ἡμέτερον ἔθνος πρεπόντως ἀντιπροσωπεύσων ἐπὶ τῆς θερμουργοῦ ταύτης παλαιστρας τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλανθρωπίας. Ὁ κ. Alphonse Rivier, ὁ τῆς σοφῆς ἐταιρίας ἀντάξιός τοῦ πρώτου δευτέρου οὗτος γενικὸς γραμματεὺς, σπουδάζας ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἐν Γενέβῃ, ἐν Βερολίνῳ καὶ ἐν Παρισίοις, ἔλαβε δίπλωμα προλύτου ἐν νομικοῖς τῆς Ἀκαδημίας τῆς Lausanne καὶ διδάκτορος τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου, διωρίσθη καθηγητῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βέρνης, διατελεῖ δὲ καθηγητῆς τοῦ πανεπιστημίου τῶν Βρυξελλῶν, οὗτινος καὶ πρῶτανις ἄλλοτ' ἀνεδείχθη, μέλος ἀντεπιστέλλον τῆς ἐθνικῆς Ἀκαδημίας τῆς Γενέβης καὶ τῆς νομοθετικῆς Ἀκαδημίας τῆς Μαδρίτης, ἑταῖρος τῆς βασιλικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βελγίου, μέλος τῆς ἐταιρίας τῆς συγκριτικῆς νομοθεσίας τῶν Παρισίων, τῆς ἑλβετικῆς ἐταιρίας τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἐν Ἑλβετίᾳ συστηθείσης ἐπιτροπῆς πρὸς παρασκευὴν ὁμοσπονδιακοῦ κώδικος, μέλος ἐπίτιμον τῆς ἑλβετικῆς ἐταιρίας τῶν νομομαθῶν καὶ ἀρχισυντάκτης τῆς Ἐπιθεωρήσεως τοῦ διεθνοῦς δικαίου καὶ τῆς συγκριτικῆς νομοθεσίας, συγγραφέας καὶ συγγραφέων πολλὰ καὶ καλὰ περὶ τῆς ἐπιστήμης εἰς ἣν ἀφιέρωσεν ἅπαντα αὐτοῦ τὸν βίον¹ καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον συντελῶν εἰς

ἰρλανδικῶν σχολείων τῆς Maynooth, ἀρχιγραμματεὺς τῶν ἀρχιεπισκοπῶν Λονδίνου καὶ Cantorbéry, σύμβουλος τῆς Ἀνάσσης, γενικὸς νομικὸς ἀντιπρόσωπος τοῦ ναυαρχείου καὶ τοῦ στέμματος τῆς Μεγάλης Βρετανίας, πολυαριθμῶν δ' ἐπιτροπῶν μέλος διορισθειῶν κατὰ καιροῦς πρὸς λύσιν σπουδαιότατων νομικῶν ζητημάτων.

1) Γνωστὰ ἡμῖν συγγράμματα καὶ ἐν ἐπιθεωρήσεσι δημοσιευθέντα δοκίμια, γαλλιστὶ συντεταγμένα, εἰσὶ τὰ ἑξῆς·

La Prusse et la crise du Zollverein, 1862.

Le Royaume de Danemark et les Duchés-unis, 1864.

τὴν ἐπιτυχῆ συναρμολόγησιν τῆς ὕλης ἐν τῷ ἐτησίῳ Περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου. Ὁ δὲ κ. Νικόλαος Σαρπίπολος, ὁ διακεκριμένος οὗτος ἡμέτερος ὁμογενής, ἐγεννήθη μὲν ἐν Κύπρῳ τὴν 13^{ην} Μαρτίου τοῦ 1817^{ου} ἔτους, ἐσπούδασε δὲ ἐν Παρισίοις τὴν τε ἰατρικὴν κατὰ τὰ 1837 καὶ 1838 καὶ τὰ νομικὰ ἀπὸ τὰ 1840 μέχρι τῶν 1844, ὅτε ἔλαβε τὸ δίπλωμα τοῦ διδάκτορος ἐν νομικοῖς, ἐξήσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου ἐν Ἀθήναις, ἐνθα διετέλεσε καὶ καθηγητῆς τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἀπὸ τὰ 1846 μέχρι τῶν 1852, σύμβουλος τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν ἀπὸ τὰ 1854 μέχρι τῶν 1860, καθηγητῆς καὶ αὐθις τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἐν ἔτει 1862^{ου} καὶ ἀπὸ τὰ 1863 μέχρι τῶν 1875, πρὸς τούτῳ, καὶ τῆς ποινικῆς νομοθεσίας, μέλος δ' ἐστὶν ἀντεπιστέλλον τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν τῆς Γαλλίας καὶ ἐπίτιμον τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου. Ὁ κ. Σαρπίπολος κατὰ τὰ 1862 ἐξελέγη καὶ ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν μέλος τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἐν ἣ οὐκ ὀλίγον ἐμόχθησε κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ἐλληνικοῦ Συντάγματος· πολλὰ δὲ καὶ ἀξιοπρόσηστα ἐκπονήσας συγγράμματα, λίαν τακτικῶς καὶ πεφωτισμένως συνεργάζεται ἐν τῷ Συλλόγῳ τοῦ διεθνοῦς δικαίου, οὗτινος ἀπὸ τῆς συνόδου τῶν Παρισίων διατελεῖ ἐπίλεκτον μέλος¹.

Le Système pénitentiaire Irlandais 1865.
L'affaire de l'Alabama et le tribunal arbitral de Genève, 1872.

Introduction historique au droit romain, 1872.

L'Institut de droit international, 1874.

Notice nécrologique sur Mr Hautefeuille, 1875.

Notices nécrologiques sur M. M. Cauchy et Washburn, 1877.

Traité élémentaire des successions à cause de mort en droit romain, 1878.

1) Τὰ γνωστὰ ἡμῖν πονήματα τοῦ κ. Σαρπίπολου, πλὴν τῶν δικανικῶν λόγων καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἄρθρων τῶν δημοσιευθέντων ἐν πολλαῖς ἐφημερίαις καὶ ἐπιθεωρήσεσι τῆς τε Ἑλλάδος καὶ τῶν Παρισίων, εἰσὶ τὰ ἀκόλουθα· Ἑλληνικὰ μὲν·

Περὶ συνταγματικοῦ δικαίου, τόμ. 2, 1851.

Τὰ τῶν ἐθνῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ νόμιμα, τόμ. 2, 1860.

Περὶ διεθνοῦς δικαίου, 2 τόμοι, 1861.

Ἐπόμνημα περὶ ἐκπαιδεύσεως καὶ περὶ τοῦ κατωτέρου κλήρου ἐν Ἑλλάδι, 1865.

Πολιτικὴ ἀνάλυσις τοῦ Προμηθέως τοῦ Αἰσχύλου, 1865.

Ἐν Βρυξέλλαις, κύριοι, συνεκροτήθη ἡ σύνοδος τοῦ 1879^{ου} ἔτους, διαρκέσασα ἕξ ἡμέρας, καθ' ἃς ἐγένοντο δύο καθ' ἡμέραν γενικαὶ συνεδριάσεις, πλὴν τῶν μερικῶν συνεδριάσεων τῶν ἐπιτροπῶν. Εἰς ταύτην προσήλθον ἔτι περισσότεροι καὶ τῶν ἐν Παρισίοις συναθροισθέντων τὸ προηγουμένου ἔτους, ἀνήκοντες εἰς πολλὰς τῶν τῆς Εὐρώπης ἐπικρατειῶν, ἦτοι τὴν Αὐστρίαν, τὸ Βέλγιον, τὴν Γαλλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Δανίαν, τὴν Ἑλβετίαν, τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἰταλίαν, τὰς Κάτω-Χώρας, τὴν Μεγάλην Βρετανίαν, τὴν Ῥωσίαν. Ἄ ἡμετέρα παροῦσα, εἶπεν αὐτοῖς ὁ κ. Rivier ἐν τῇ λογοδοσίᾳ αὐτοῦ ὡ γενικοῦ γραμματέως, μρτυρεῖ ὅτι ψεύεστε εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου ἡμῶν, καὶ ἔχετε δίκαιον. καθότι ἐστὶν ἔργον, οὐ μόνον εἰρήνης καὶ δικαιοσύνης, ἀλλὰ καὶ ἀληθείας». Καὶ πρόεδρος μὲν ἀνεδείχθη ὁ κ. Rolin-Jæquemyns, ἀντιπρόεδροι δὲ καὶ αὐθις ἐξελέγησαν οἱ κύριοι Asser καὶ Travers Twiss. Ὁ δὲ πρῶτος τούτων, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ προεδρείου, εἶπε τοὺς ὑπὸ πάντων τῶν παρόντων διὰ χειροκροτήσεων ἐπιδοκιμασθέντας τούτους λόγους· Ἄ Ἐξαιρέτως εὐτυχῆς εἰμι χαίρων ἐν τῷ κ. Rolin-Jæquemyns τὸν πρόεδρον τῆς νέας συνόδου. Ὁ Σύλλογος ἐπανευρίσκειται μετ' εὐχαριστήσεως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἐκυτοῦ γενέσεως καὶ εὐτυχῆς ἐστὶν ὅτι φιλοξενεῖται ὑπὸ τοῦ ἐξόχου ἀνδρός, ὅστις τὰ μάλα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἰδρυσιν αὐτοῦ καὶ ὅστις, καίτοι ὑψηλὴν ἐντεταλμένος ὑπηρεσίαν, δὲν καὶ ἐπιδεικνύμενος ἀπόλυτον ἀφοσίωσιν πρὸς αὐτόν». Εἰς ταῦτα ἀπαντῶν ὁ νέος πρόεδρος

ἐξήνεγκε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν ἀκολουθοῦν σκέψιν, ἣτις φαίνεται ἡμῖν λίαν πρόσφορος ἀπάντησις καὶ ἐνίοις τῶν τοῦ Συλλόγου ἐπικριτῶν. «Τὸ πρῶτον ἄρθρον, εἶπε, τοῦ ἡμετέρου κανονισμοῦ διαλαμβάνει ὅτι εἴμεθα ἑταιρία ἀποκλειστικῶς ἐπιστημονικῆ, ἡ δ' ἐπιστήμη ἐν τῇ ἀσχολούμεθα ἐστὶ τὸ δίκαιον, ἦτοι ἐπιστήμη ἀπολύτως διακεκριμένη τῆς ἐθνικῆς ἢ διεθνoῦς πολιτικῆς. Καὶ ἐστὶ μὲν ἀληθὲς ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ δικαίου ἐν λεπτοτάτῃ αὐτοῦ ἐφαρμογῇ, ἐν τῇ ἐρεύνη δηλονότι τῶν νόμων, οἵτινες ὀφείλουσι διέπειν τὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις τῶν ἐπικρατειῶν· ἀλλ' ἠθέλομεν ἀπομακρυνθῆ τῶν ἀκοίβων ὄρων πάσης ἐπιστημονικῆς ἐρέυνας, ἐάν, ἐν τῷ αὐτῇ ἐργασίᾳ, δὲν παρεδεχόμεθα τὴν ἀνάγκην παντελοῦς ἐλλείψεως μεροληψίας ἢ πολιτικοῦ πάθους, καὶ ἠθέλομεν ἀντιστρατευθῆ τῷ πρακτικῷ σκοπῷ τοῦ Συλλόγου, ἐάν δὲν ἠυλαβούμεθα, ἐν ταῖς ψηφοφορίαις καὶ ἐν αὐτῇ τῇ μορφῇ τῶν ἐπιχειρημάτων ἡμῶν, τὰς μικροτέρας διεθνεῖς ἀπαιτήσεις». Ἡ σύνοδος τῶν Βρυξέλλων, ἡ ἐκ τῶν σφόδρα τὴν ἐπιστήμην διακονησαῶν δικαίως θεωρουμένη, κατήρξατο μὲν τῶν ἑαυτῆς ἐργασιῶν τὴν 1^{ην}, ἐπεραίωσε δὲ αὐτὰς τὴν 6^{ην} Σεπτεμβρίου· ἐν τῷ διαστήματι δὲ τούτῳ, ἦτοι τὴν 4^{ην} ἰδίου μηνός, τὰ μετασχόντα αὐτῆς μέλη τοῦ Συλλόγου ἔτυχον ἀκροάσεως παρὰ τῷ εὐμενεστάτῳ καὶ λίαν πεφωτισμένῳ βασιλεῖ τῶν Βέλγων Λεοπόλδῳ τῷ Β^ῳ, ὅστις, ἐγκαρδίως φιλῶν τὸν λαὸν καὶ ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας αὐτοῦ νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν μεριμνῶν, ὀλοψύχως ὑπ' αὐτοῦ ἀνταγαπάται.

Ἡ σύνοδος τοῦ ἐπιόντος ἔτους 1880^{ου} ἐγένετο ἐν Ὁξφόρδῃ, διαρκέσασα πέντε ἡμέρας, ἀπὸ τῆς 6^{ης} μέχρι τῆς 10^{ης} τοῦ Σεπτεμβρίου, καθ' ἃς ἐννέα μὲν γενικαὶ τοῦ Συλλόγου συνεκροτήθησαν συνεδριάσεις, πολλαὶ δὲ μερικαὶ τῶν ἐπιτροπῶν αὐτοῦ. Ἐν ταύτῃ σπουδαῖται καὶ ζῳηρά, ὡς καὶ ἐν ταῖς παρελθούσαις, ὑπῆρξαν αἱ συζητήσεις καὶ οὐχ ἤττον σπουδαῖται καὶ τὰ μάλα λυσιτελεῖ αἱ ἐπὶ διεθνῶν νομικῶν καὶ πολιτικῶν ζητημάτων γνωμοδοτήσεις καὶ ἀποφάνσεις, καὶ τροποποιήσεις τινὲς ἐγένοντο τοῦ κανονισμοῦ, ὑπὸ τὴν προεδρείαν μὲν τοῦ κ. Mountagne Bernard, ἀντιπροέδρων δὲ ψηφισθέντων τοῦ κ. Bluntschli καὶ αὐθις καὶ τοῦ ἐκ Γαλιτίας διακεκριμένου τῆς Αὐστρίας νομοδιδασκάλου κ. Neumaun¹. Ὁ κατὰ τὴν

Πολιτικὴ μελέτη ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἰουλοῦ Καίσαρος τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων Ναπολέοντος τοῦ Γ' συγγραφίσης, 1865.

Περὶ ποινικῆς νομοθεσίας, 5 τόμ. 1871.

Τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον τῆς ἐλευθερίας, 1872. Γαλλικὰ δέ.

Pro Græcia, 2 φύλ. 1858.

Le passé, le présent et l'avenir de la Grèce, 1866.

Pourquoi il n'y a pas eu de jurisconsultes dans la Grèce antique, 1871.

Des effets de la chose jugée au criminel sur l'action privée, 1877.

Ce que la Grèce aurait pu être et ce qu'elle est, 1877.

Consultation sur la juridiction mixte en Egypte, 1877.

Τὰς δ' ἐν τῷ Συλλόγῳ ἐργασίας τοῦ κ. Σαριπόλου εὐρίσκει ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ ἔτησίῳ τούτου Περιοδικῷ.

¹ Ὁ κ. Neumaun διετέλεσε καθηγητῆς τοῦ διεθνoῦς δικαίου καὶ τῆς στατιστικῆς ἀπὸ τῆς ἐπο-

σύνοδον ταύτην ἐκλεγείς πρόεδρος, διδάκτωρ ἐν ἀστικῷ δικαίῳ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης, ἐνθα τὸ διεθνὲς δίκαιον ἐπὶ δέκα καὶ πέντε ἔτη ἐδίδαξε καὶ συγγραφεὺς πολλῶν καὶ σπουδαίων ἐπιστημονικῶν ποιημάτων, ἀγγλιστὴς συντεταγμένων, διετέλεσε μέλος τῆς ἐπιτροπῆς εἰς τὴν ἀνάθετο ἢ βρεττανικῆ κυβερνήσεως τὴν μελέτην καὶ σύνταξιν νόμου περὶ πολιτογραφῆσεως, ἐκ τῶν ἀγγλο-αμερικανικῶν ἐπιτρόπων τῶν ὑπογραψάντων τὴν συνθήκην τῆς Washington, μέλος τῆς βασιλικῆς ἐπιτροπῆς τῆς διορισθείσης ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν δούλων, οἵτινες, ἐπὶ ξένων ὑδάτων, καταφεύγουσιν εἰς τὰ πολεμικὰ πλοῖα τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς κοινοβουλευτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἀναλαβούσης τὴν σύνταξιν τῶν νέων κανονισμῶν τοῦ πανεπιστημίου καὶ τῶν σχολῶν τῆς Ὁξφόρδης, μέλος δ' ἐστὶν ἐπιλεκτὸν τοῦ ἰδιαιτέρου συμβουλίου τῆς Ἀνάσσης. Ἡ ὑποδοχὴ δὲ ἦς ἔτυχεν ὁ Σύλλογος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὑπέβρε φιλοφρονεσάτη καὶ τὰ μάλα τιμητικῆ. Ἱερεὺς τοῦ ναοῦ τοῦ ἀγίου Παύλου ἐκήρυξεν ἐπ' ἐκκλησίας λόγον περὶ αὐτοῦ καὶ οἱ δημοτικαὶ ἀρχαὶ ἀπηύθυναν αὐτῷ ἐπίσημον καὶ ἔγγραφον προσφώνησιν τοῖς δὲ κ.κ. Rolin-Jacquemyns καὶ Bluntschli ἐδόθη ὁ λίαν τιμητικὸς τίτλος διδάκτορος ἐν ἀστικῷ δικαίῳ, δι' οὗ ἤθελον ἐπίσης τιμηθῆ καὶ οἱ κ.κ. Mancini καὶ de Parieu, εἰ μὴ ἀπουσίαζον. Ἡ σύνοδος αὕτη διελύθη ἐν εὐφροσύνῃ καὶ θυμηδίᾳ τῶν προσηκόντως ἐκπληρωσάντων τὸ ἑαυτῶν καθήκον σοφῶν συνεταίρων, ἐκλεξαμένων τὸ Τουρίνον ὡς τόπον τοῦ ἐπιόντος ἔτους.

Ἄλλὰ τὸ παρελθὸν φθινόπωρον σύνοδος δὲν ἐγένετο, ἐνεκα τῆς πληθύσεως τῶν ζητημάτων, ὧν ἀναγκαῖα ἐκρίθη ὑπὸ τοῦ προεδρείου ἢ ἐν

χῆς καθ' ἣν, ἀναδιοργανωθέντων τῶν ἀστριακῶν πανεπιστημίων, ἰδρύθη ἡ ἔδρα αὕτη ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιέννης, οὗτινος ἐγένετο καὶ πρῶτανις, ἀντιπρόσωπος τῆς πόλεως ταύτης εἰς τὴν συντακτικ. συνέλευσιν τοῦ 1848-49, καὶ μέλος τοῦ δημοχρ. αὐτῆς συμβουλίου, διατελεῖ μέλος ἰσόβιον τῆς Ἀστριακῆς Γερουσίας· ἐξέδωκε δέ, πλὴν πολλῶν ἀξίαντων νομικῶν καὶ πολιτικῶν φυλλαδίων καὶ ἀρθρῶν ἐν διαφόροις ἐπιθεωρήσεσι δημοσιευθέντων, τὸ ἑπτάτομον σύγγραμμα Recueil des traités et conventions conclus par l'Autriche avec les puissances depuis 1763 jusqu'au 1876, Vienne, 1878. Ὁ τελευταῖος τόμος περιέχει καὶ παράρτημα πραγματευόμενον περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος.

ἐπιτροπαῖς μελέτη καὶ προπαρασκευῆ¹. Δύο τούτων, τὰ καὶ σπουδαιότατα, ἀπαιτοῦσιν ἐκτεταμένην καὶ πεφροντισμένην ἐργασίαν, ἐφ' ᾧ καὶ αἱ ἐντεταλμένοι τὴν ἐξακριβῶσιν καὶ λεπτομερῆ ἀνάπτυξιν αὐτῶν ἐπιτροπαὶ συνῆλθον ἐν Wiesbaden κατὰ τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριον καὶ ἐργάσθησαν ἐν πολλαῖς καὶ παρατεταμέναις συνεδριάσεσι, κοινῇ συζητήσασαι τὰς ὑπὸ τῶν ἰδίων μελῶν ἐκπονηθείσας γνωμοδοτήσεις καὶ τὰς βῆσεις παραδεχόμεναι τῶν εἰς τὸν Σύλλογον ὀριστικῶν καὶ διὰ μακρῶν αἰτιολογηθησομένων ἐκθέσεων αὐτῶν. Τὰ ζητήματα ταῦτά εἰσιν ἢ τροποποιήσεις τοῦ ἐπὶ τῶν λειῶν δικαιώματος, καὶ, ὅπερ μέγα παρέχει ἡμῖν τὸ διάφορον, ἢ μεταρρυθμίσεις τῶν ἐν ἰσχύϊ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν δικαστικῶν θεσμῶν, τῶν διεπόντων τὰς δίκας ἐν αἰς τυγχάνει περιπεπλεγμένος ὑπήκοος χριστιανικῆς τινος δυνάμεως τῆς Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ προσεχὴς ἄρα σύνοδος, ἥτις, κατὰ πᾶσιν πιθανότητα, γενήσεται τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1882^ο ἔτους, προμηνύεται γονιμωτάτη καὶ κατὰ πάντα ἀνταξία τῶν παρελθουσῶν, ὧν σύντομον μὲν, ἀλλ' ἀκριβῆ ὑπεβέβλομεν ἡμῖν τὴν ἐξιστόρησιν.

Πολλὰ πολλαχόθεν, κατὰ τὸν ὀκταετῆ τοῦ Συλλόγου βίον, ἐπέμφθησαν αὐτῷ ἐπιδοκιμασιαὶ καὶ ἐπαινετικαὶ κρίσεις. Αἱ ἐργασίαι αὐτοῦ πρεπόντως ἐξετιμήθησαν καὶ αἱ γνωμοδοτήσεις αὐτοῦ καὶ ἀποφάνσεις πρακτικῆν κεκτημένα ὠφέλειαν οὐ τὴν τυχοῦσιν ἀνεκκηρύχθησαν, οὐ μόνον ὑπὸ ἀτόμων ὑψηλῆν ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ σφαίρᾳ κατεχόντων θέσιν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ κυβερνήσεων, ἐν αἷς καὶ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, γράψασα ἐπὶ λέξει τὰ ἀκόλουθα ὑπὸ ἡμερομηνίαν 13^{ης} Δεκεμβρίου 1877 τῷ γενικῷ γραμματεῖ διὰ τῆς Α. Ὑψηλότητος τοῦ Σαρφέτ πασᾶ, ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν, μέλους δ' ἐπιτίμου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου· «Les principes que l'Institut a adoptés au sujet des prises maritimes et d'autres questions internationales ont une haute valeur et sont les véritables formules des vœux philanthropiques exprimés par la société moderne au nom de la civilisation. J'ai recommandé au conseil des prises maritimes de les prendre en très-sérieuse considération Je vous serais bien obligé si vous me faisiez l'honneur de me faire part des résolutions ultérieures que l'Institut pourrait adopter au point de vue

1) Ὁρα Revue de droit international et de législation comparée, 1881, τόμ. XIII. σφ. V.

du droit international, de nature à intéresser le Gouvernement Impérial Ottoman»¹. Καὶ ὄντως μεγάλῃς ἀξίας μέτοχά εἰσι τὰ ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ μέχρι τῆς σήμερον ἀπασχολήσαντα τὸν Σύλλογον ζητήματα, εἴτε καθαρῶς ἐπιστημονικὰ, εἴτε καὶ τῆς πολιτικῆς ἀπτόμενα. Μετ' ἀκριβείας δὲ ἀπκριθοῦνται καὶ κατὰ βῆθος ἀναπτύσσονται ἐν τοῖς ἄχρι τῆς σήμερον δημοσιευθεῖσι τέσσαρσι τοῦ Συλλόγου Περιοδικοῖς, εἰς ἃ καὶ παραπέμπομεν ὑμᾶς, σπουδαίαν τέρψιν καὶ ὠφέλειαν ἀντλήσοντες ἐκ τῆς τούτων ἐπισταμένης ἀναγνώσεως. Ὁ χρόνος ἄλλως τε ἐπιλείψει ἡμᾶς ταῦτα νῦν ἀφηγουμένους, ἤθελε δέ, καὶ δικαίως, καὶ αὐτὴ ἢ μᾶλλον συνοπτικὴ καὶ ἀπλουστάτη αὐτῶν ἐνταῦθα ἐκθεσις κατ'ἀρχῆς τῆς ὑμετέρας ὑπομονῆς λογισθῆ ὑπ' ὑμῶν, προτιμῶντων πάντων ἐν' ἄλλοτε καὶ περὶ τούτων ἀναλυτικὴ τις ἀνάπτυξις, εἰ Θεῶ δόξει, ὑμῖν ὑποβληθῆ. Ἄλλ' ἐπιτραπήτω ὅπως, σὺν τοῖς δυσὶ ζητήμασιν, ὧν μνεῖαν ἐποιήσαμεθα ἐν τῷ πρώτῳ καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ τούτῳ ἀναγνώσματι, ἐπὶ μικρὸν ἐγκύψωμεν καὶ ἐπὶ τρίτου ζητήματος πάντων σπουδαιότερου καὶ λεπτοφευστέρου, διηνεκῶς δ' οὕτως εἰπεῖν ἀπασχολήσαντος τὴν σοφὴν ἐταιρίαν, ἧς καὶ ἡ σύστασις εἰς τούτου, πρὸ πάντων ἄλλου, τὴν μελέτην καὶ διακανόνισιν ὀφείλεται, ὡς ἐν ἀρχῇ τῆς παρουσίας πραγματείας, ὅση ἡμῖν δύναμις, ἀνεπτύξαμεν. Ὁ λόγος δέ, ὡς οἱ πάντες βεβαίως κατενόησατε, περὶ εὔρεσεως καὶ νομιμοποιήσεως εἰρηνικῆς λύσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν.

Ὁ Σύλλογος, κύριοι, μετὰ πολυχρονίους μελέτας τε καὶ ἐρεῦνας καὶ μετ' ἐμβριθεῖς προφορικὰς καὶ γραπτὰς συζητήσεις, τὴν διαιτητικὴν ὡς τὸ ἀσφαλέστερον μέσον ἀποφυγῆς αἰματηρῶν συγκρούσεων παραδεχόμενος καὶ δι' ἐλπίδος ἔχων ὅτι ἐτι μᾶλλον συνεχῶς ὀσημέραι αὐτὴ ἐφαρμοσθήσεται παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν, ἀναγκασίαν ἠγήσατο τὴν διατύπωσιν ἀρχῶν τινων καὶ τρόπου ἐνεργείας τῶν διαιτητικῶν δικαστηρίων, εἰς ἃ ἀνερχομένησονται τὰ πρὸς ἄλληλα διὰ διαίτης, ἧτοι διὰ προσυμφωνητικοῦ ἐγγράφου, συνδεθησόμενα κράτη κατὰ τὰς ιδέας αὐτοῦ, ἡ δίκαια δέον ὅπως νομιολογῆται διὰ διεθνούς συνθήκης, εἴτε ὡς ἰσχυρομένως διὰ πάντων ἢ δι' ὀρισμένην διακρίσιν, ἧτις ἤθελεν ἐν τῷ μέλλοντι διαίρεισι τὰ συμβαλλόμενα μέρη, εἴτε μετὰ τὴν ἐμφάνι-

σὶν τινος διαφορᾶς. Ἐκ τῆς διαίτης ἀρέεται ἐκείνη τῶν συμβαλλομένων ἐπικρατειῶν τὸ δικαίωμα τῆς ἀναφορᾶς εἰς τὸ ἐν αὐτῇ ὀριζόμενον διαιτητικὸν δικαστήριον, ἐάν δὲ μὴ ὑπάρχουσιν ὀρισμένα τὰ ὀνόματα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν διαιτητῶν, ἐκλέγει ἀνά ἕνα διαιτητὴν, οὔτοι δὲ προβαίνουσιν εἰς ἐκλογὴν ἐπιδικαιτητοῦ ἢ τρίτου προσώπου τοῦτον ἐκλέξοντος. Ἐκλέξιμοι δὲ ὡς διεθνεῖς διαιτηταὶ ἀναγνωρίζονται μόνον οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ κυβερνήσεων, ὡς καὶ οἱ κεκτημένοι ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν τὴν κατὰ νόμον ἰκανότητα. Δι' ὃ καὶ ἄκυρος ἐν παντὶ κηρύττεται ἡ δίκαια, ἡ ὀρίζουσα ἄτομον ὑπὸ τοῦ ἐτέρου τῶν συμβληθέντων μερῶν νομίμως ἐξαιρούμενον, καὶ ἡ διὰ δευτέρου ἐγγράφου ἀντικατάστασις αὐτῆς ἀναποφευκτος ἀποβαίνει πρὸς ἕναρξιν τῆς ἐκτάκτου ταύτης διαδικασίας, ἐν ἧ, ὡς οἱ δικασθησόμενοι, οὕτω καὶ οἱ δικάσοντες ὀφείλουσιν ἐγγράφως δηλῶσαι τὴν ἑαυτῶν συγκατάθεσιν. Ἡ ἐδρα τοῦ δικαστηρίου ἐπίσης ὑπὸ τῆς διαίτης προσδιορίζεται· μὴ προβλεπομένη δὲ ὑπ' αὐτῆς ἢ ὑπὸ ἐπομένης τῶν συμβαλλομένων συμφωνίας, ὀρίζεται ὑπὸ τῆς πλειονουψηφίας τῶν διαιτητῶν, οὐδέποτε δὲ μετατίθεται, ἐκτὸς ἀποδείξεως ὅτι ἡ λειτουργία τοῦ δικαστηρίου ἀποβαίνει ἀδύνατος ἐν τῷ ὀρισθέντι μέρει, ἢ προφανῶς κινδυνώδης. Καὶ ἡ γλῶσσα ἐν ἧ γενήσεται ἡ διαδικασία προσδιορίζεται ὑπὸ τῶν διαιτητῶν, ὀφειλόντων πάντων ἐν πάσαις περιστάσασιν ταῖς συνεδριάσεσιν, ἐξαιρούμενου τοῦ δικαιώματος τῆς εἰς ἐπίτροπον *ad hoc* τῇ συναινέσει τῶν συμβαλλομένων ἀναθέσεως τῆς ἑαυτοῦ ἐντολῆς ὑπὸ τοῦ ἐκ τῶν διαιτητῶν τυχόν διατελοῦντος εἴτε κράτους ἢ δήμου ἢ ἐτέρας ἀρχῆς ἢ σωματείου τινὸς οἴου νομικῆς σχολῆς ἢ ἐπιστημονικῆς ἐταιρίας, εἴτε ἐν ἐνεργείᾳ προέδρου τινὸς τούτων τῶν ἠθικῶν προσώπων. Περὶ τῆς ἐφαρμοστῆς δὲ προκειμένου τοῦ λόγου δικονομίας, ἐάν μὲν ἡ δίκαια ἢ ἐπομένη τις τῶν συμβαλλομένων συμφωνία διατυποῖ ἰδέαν τινὰ ἢ διατάσῃ τὴν ἀκριβῆ τήρησιν θετικοῦ τινος καὶ ὀρισμένου δικονομικοῦ κειμένου, τὸ δικαστήριον ὀφείλει τῷ κελεύσματι τούτῳ κατὰ πάντα συμμορφοῦσθαι. Ἐάν δ' ἐλλείπῃ τοιοῦτος ὅρος, ἢ ἐφαρμοστῆς δικονομίας ἐκλεγήσεται ἐλευθέρως ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου, ὑποχρεουμένου ἀπλῶς εἰς τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰς ἀρχὰς ἃς ὑπέδειξε τυχόν τοῖς συμβαλλομένοις ὡς ὀδηγητρίαις τῶν σκέψεων καὶ ἀποφάσεων αὐτοῦ. Δικαιοῦνται δὲ πρὸς τούτοις οἱ διαιτηταὶ ὅπως, ἐν ἐλλείψει ἐναντίων τῆς διαίτης διατάξεων, α') μὲν ὀρί-

1) *De l'annuaire de l'Institut de droit international*, 1880, τόμ. I, σελ. 15.

ζωσι τὰς προθεσμίας καὶ τοὺς τύπους, καθ' οὓς ἕκαστος τῶν διαδίκων ὀφείλει προβάλλειν καὶ ὑποστηρίξει τὰς ἑαυτοῦ προτάσεις, ἐκθέσαι τῷ δικαστηρίῳ ἢ κοινοποιῆσαι τῷ ἀντιδίκῳ τὰς οἰκείας ἀποδείξεις καὶ καταθέσαι τὰ ἔγγραφα, ὧν οὗτος αἰτεῖται τὴν προσαγωγήν· β') δὲ θεωρῶσιν ὡς νομίμους τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἐτέρου τῶν διαδίκων τὰς μὴ σαφῶς καὶ εὐκρινῶς διαμφισβητηθείσας ὑπὸ τῆς ἐναντίας μερίδος, ὡς βέβαιον δὲ τὸ ὑποτιθέμενον κείμενον τῶν ἐγγράφων, ὧν ἡ μὴ προσαγωγή ἐλέγχεται ἀδικαιολόγητος· γ') διατάττωσιν ὅσας κρίνωσιν ἀναγκαιῶς συνεδριάσεις τῆς κατ' ἀντιμωλίαν διαδικασίας· αἰτούμενοι ἀφ' ἑκάστου τῶν διαδίκων τὴν διασάφην παντὸς μήπω ἰκανῶς ἀναπτυχθέντος σημείου· δ') ἐκδίδωσιν ἀποφάσεις δικονομικὰς σκοπούσας τὴν ὅσον ἔνεστι τακτικωτέραν πορείαν τῆς δίκης, ἐπιβάλλωσιν ἀποδείξεις καὶ ἀπαιτῶσιν, ἐν ἀνάγκῃ, πρὸς τῶν τακτικῶν δικαστηρίων τὴν ἐκτέλεσιν τύπων διαφευγόντων τὴν ἑαυτῶν ἀρμοδιότητα, οἷων ὑποβολῆς εἰς ὄρκον μαρτύρων καὶ πραγματογνωμῶν καὶ ἐτέρων ταύτῃ παρεμφερῶν· ε') ἀποφαίνονται ἐλευθέρως καὶ κατὰ βούλησιν περὶ τῆς ἀξίας τῶν τε δικογράφων καὶ πασῶν ἐν γένει τῶν ὑπὸ τῶν διαδίκων προσαγομένων ἀποδείξεων. Καὶ ταῦτα μὲν πάντα ἀνεκδοκίστεως ἐν τῷ κύκλῳ διατελοῦσι τῆς δικαιοδοσίας αὐτῶν· ἀλλ' οὔτε οἱ διαιτηταὶ οὔτε οἱ διδάκοι δύνανται αὐτοβούλως ἐγκαλέσαι εἰς τὴν ὑφισταμένην δίκην τρίτους, εἴτε κράτη, εἴτε ἄτομα, ἐκτὸς ἰδιαίτερας τῆς διαίτης διατάξεως τὸ τοιοῦτον ἐπιτρεπούσης καὶ προηγουμένης τοῦ τρίτου συναινέσεως. Διαφεύγει δὲ τέλειον τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ δικαστηρίου τούτου καὶ ἡ ἀνευ διατάξεως τῆς διαίτης ἢ πλῆρους διαιτητῶν τε καὶ διαδίκων συμφωνίας εἰσαγωγή καὶ ἐπίδικασις ἀνταγωγικῶν ἀπαιτήσεων, καὶ ἡ ἀπόφασις ἐπὶ πάντων τῶν ἐπίδικων ζητημάτων ἀπαραίτητόν ἐστι καθῆκον αὐτοῦ, μηδὲν δικαιομένου ἀπέχειν, ἐπὶ προφάσει ὅτι δὲν ἐφωτίσθη περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν προβαλλομένων γεγονότων, ἢ περὶ τῶν ἐφαρμοστέων νομικῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ὑποχρεομένου σαφῶς διακηρύξει ἀβασίμους ὅσας τῶν διαδίκων ἀξιώσεις ὡς τοιαύτας θεωρεῖ καὶ ἀνεπιφυλάκτως ὀρίσαι τὴν ἀπέναντι τοῦ δικαίου ἐπακριβῆ τούτων θέσιν. Καὶ μάλιστα ἡ ὀριστικὴ αὐτοῦ ἐτυμηγορία δέον ἐν ἀφεύκτως ἐξενεχθῆναι πρὸ τῆς λήξεως τῆς ὑπὸ τῆς διαίτης ἢ ἐπομένης συμφωνίας ὀριζομένης προθεσμίας· ἐάν δὲ καὶ ἐλλείπῃ ὁ ὅρος οὗτος ἐκ τῶν συνδεόντων

τοὺς διαδίκους ἐπισήμων ἐγγράφων, προθεσμία διετῆς θεωρεῖται σιωπηλῶς προαποφασισθεῖσα, προστιθεμένη τῶν ἡμερῶν καθ' ἃς τῶν διαιτητῶν τινες, ἢ καὶ εἰς μόνος, ἐκωλύθησαν τυχὸν ὑπὸ ὑπερτέρας δυνάμεως τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἑαυτῶν καθηκόντων, ἐπὶ δ' ἐν ἔτος αὐτοδικαίως παρατείνεται ἐάν ὑπὸ προδικαστικῶν ἀποφάσεων διετῆχθησαν ἀνακρίσεις. Αἱ ἀποφάσεις τοῦ δικαστηρίου τούτου, εἴτε προδικαστικαί, εἴτε ὀριστικαί, λαμβάνονται ὑπὸ τῆς πλειονοψηφίας τῶν διαιτητῶν, οἵτινες ὀφείλουσιν ὑπογράψαι πάντες τὴν ἡτιολογημένην αὐτοῦ ἐτυμηγορίαν· ἐάν δέ, ἀναφύσεως διαφωνίας, ἡ μειονοψηφία ἀρνήται τὴν ἑαυτῆς ὑπογραφήν, ἢ τῆς πλειονοψηφίας ἀρκεῖ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὄρω τῆς ἐν αὐτῇ δηλώσεως τῆς ἀρνήσεως ταύτης. Δέον δὲ πάντως ἵνα ἡ ἐτυμηγορία τοῦ διαιτητικοῦ δικαστηρίου βασιζέται ἐπὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ διεθνοῦς δικαίου.

Τὰς ἰδέας ταύτας θεόντως ἀναπτύξας καὶ, οὕτως εἰπεῖν, κωδικεύσας ὁ Σύλλογος ἐξεπὸνήσεν ἴδιον κανονισμόν¹, ἐξήνεγκε δὲ τὴν εὐχὴν καταχωρίσεως ἐν ταῖς μελλούσαις διεθνεῖσι συνθήκαις ἰδιαίτερου ἀρθροῦ διατάκτοντος τὴν τε καταφυγὴν εἰς τὴν διαιτησίαν πρὸς λύσιν τῶν ζητημάτων τῶν ἀναφουμένων ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ ἢ τῇ ἐκτέλει αὐτῶν καὶ τὴν παραδοχὴν τοῦ κανονισμοῦ αὐτοῦ ὡς νόμου καὶ ὁδηγοῦ τῆς ἐκτέλεως ταύτης καὶ φιλειρηνικῆς διαδικασίας. Ἐτυχε δ' ἐν τούτῳ πολλῶν καὶ σπουδαίων ἐνθαρρύνσεων, ἐν αἷς διακεκριμένην κατέχει θέσιν ἡ πανδημῶς ἐκδηλωθεῖσα ἐπιδοκιμασία τοῦ πρώτου αὐτοῦ προέδρου καὶ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἰταλίας, ὅστις, ἀπουσιάζων τῆς συνόδου καθ' ἣν τὸ ζήτημα τοῦτο ὀριστικῶς ἐλύθη, ἔγραψεν ἐπὶ τούτῳ πρὸς τὸν Σύλλογον ἐπιστολήν, δημοσιευθεῖσαν ἀκολούθως ἐν τῷ Περιδικῷ αὐτοῦ², ἀφ' ἧς ἀποσπῶμεν τὰ ἀκόλουθα, ὅπως δεῖξωμεν ἡμῖν ὅτι ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν αἱ ἐπιστημονικαὶ μελέται καὶ φιλοφρονικαὶ προσπάθειαι τῆς σοφῆς ἐταιρίας, αἵτινες κέκτηνται ἀναμφισβήτητον θεωρητικὸν κύρος, προσλαμβάνουσι καὶ πρακτικῆς ἐμμέσου τε καὶ ἀμέσου ὠφελείας χροιάν διὰ τῆς υἰοθετήσεως αὐτῶν ὑπὸ ἐξόχων πολιτικῶν τῆς ἡμέρας ἀνδρῶν. «Ὁ μέγας σκοπὸς τῆς διεθνοῦς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης, γράφει ὁ κ. Mancini, ὅστις ἐστὶ τὸ ἀπόφθεγμα τῆς ἡμετέρας ἐταιρίας, ἐστὶν ὡσαύτως ἡ διεθνήσουσα ἀρχὴ

1) Αὐτόθι, 1877, σελ. 126—133.

2) Αὐτόθι, 1878, σελ. 15 καὶ 16.

τῆς πολιτικῆς τοῦ ἰταλικοῦ φιλελευθέρου ὑπουργείου, οὗτινος ἔχω τὴν τιμὴν ἀποτελεῖν μέρος. Ὁ Σύλλογος εὐ οἶδε τὴν ἐπιθυμίαν μου πρὸς ἐμπέδωσιν καὶ δίδωσιν τοῦ εὐεργετικοῦ θεσμοῦ τῆς διεθνοῦς διαιτητίας, κωδήκευσιν τῶν οὐσιωδῶν ἀρχῶν τοῦ διεθνοῦς δικαίου δι' εἰδικῶν συνθηκῶν ὑπὸ τῶν κρατῶν συνομολογουμένων καὶ ἐνθάρρυνσιν προπαρασκευαστικῶν μελετῶν πρὸς σύνταξιν εὐρωπαϊκοῦ ἐμπορικοῦ κώδικος, προωρισμένου εἰς ὁμοίμορφον διακανόνισιν, διὰ τῆς συμφωνίας τῶν Δυνάμεων, τῶν πρὸς ἀλλήλους ἐμπορ. καὶ ναυτικῶν σχέσεων πάντων τῶν λαῶν τῆς γῆς. Περὶ πολλοῦ ποιοῦμαι τὴν πρὸς ὑμᾶς διαβεβαίωσιν ὅτι ὁ ὑπουργὸς δὲν ἀπαρνείται τὰς πεποιθήσεις τοῦ ἐπιστήμονος· εὐελπιστῶ δὲ ὅτι ἐν ταῖς πλείσταῖς τῶν ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν συνθηκῶν, ἃς τανῦν διαπραγματευόμεθα μετὰ ξένων κυβερνήσεων, δυνατὴ ἔσεται ἡ καταχώρισις ἄρθρου ἐπιβήλωντος εἰς τὰ ὑψηλὰ συμβαλλόμενα μέρη τὴν ἀμοιβαίαν ὑποχρέωσιν τῆς διὰ τοῦ εἰρηνικοῦ μέσου τῆς διαιτητίας λύσεως τῶν ἐν τῇ ἐρημνείᾳ ἢ τῇ ἐκτελέσει τῶν συνθηκῶν τούτων ἐγερθησομένων τυχόν διαφωνιῶν. Πίσας τὰς ἐμὰς προσπαθείας ἀφιερῶσω εἰς τὸ καταστήσαι ἀποδεκτὸν τὸ σύστημα τοῦτο».

Ἰδοῦ, κύριοι, σύντομος μὲν, ἀλλ' ἀκριβῆς ἐξιστορήσις τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ ὀκταετοῦς βίου τοῦ Συλλόγου τοῦ διεθνοῦς δικαίου, καθ' ὃν καὶ ὁ τῶν μελῶν αὐτοῦ ἀριθμὸς ὑπερπληθύνθη, ἰδοῦ μικριστον μὲν, ἀλλ' οὐσιῶδες μέρος τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ, περὶ ὧν μᾶλλον ἐκτεταμένης εἰδήσεις δύνασθε ἀντλήσαι ἐκ τῶν τῇ φροντίδι καὶ ἐπιστασίᾳ τοῦ σοφοῦ γενικοῦ γραμματέως κ. Alphonse Rivier τακτικῶς ἐκδιδόμενων ἐνιαυσίων αὐτοῦ περιοδικῶν· ἰδοῦ ἐν ἀκατεργάστῳ μὲν, ἀλλὰ πισῶ κατόπτρῳ, ὁ χαρακτήρ τοῦ Συλλόγου τούτου καὶ αἱ φυσιογνωμίαι τῶν κυριωτέρων αὐτοῦ μελῶν. Οὐδὲν δὲ ἡμῖν ὑπολείπεται ἢ τὸ ἀνομολογῆσαι χάριτας ἐπὶ τῇ ἐν δυοῖσιν συνδριχέσειν εὐμενεῖ ἀπροάσει ὑμῶν, ἐκτιμώντων, ἐν τῷ ὑμετέρῳ ἀκραίφει πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἔρωτι, οὐ μόνον τὰς σπουδαιοτάτας τῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνακοινώσεων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ταπεινὸν ἀκαδδύναμιν ἐρδεῖν». Ἄλλ' ἐπιτραπήτω ἡμῖν, πρὶν ἢ κταπαύσωμεν τὸν λόγον, ἵνα θυμῆρη μεταδώσωμεν εἰδήσιν τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ, ἀνακοινούντες αὐτῷ τί περὶ τῆς γλώσσης ἡμῶν ἐρρέθη ἐν συνεδριάσει τῆς σοφῆς ἐταιρίας, μετὰ προσοχῆς οὐ τῆς τυχοῦσης, μετ' ἐπιστημονικῆς περιεργίας καὶ μετ' ἐνδείξεων ἐπιδοκμασίας καὶ σεβασμοῦ ἀκροασαμένης τῶν

ἐπὶ τοῦ πολλῶν ἄλλων φιλετέρου δι' ἡμᾶς τούτου ζητήματος ἰδεῶν καὶ κρίσεων τοῦ ἐκ τῶν διακεκριμένων αὐτῆς μελῶν κ. Νικολάου Σαρπύλου. Κατ' ἔτος τῶν συνεταίρων τινὲς συντάττουσι καὶ κοινοποιοῦσιν αὐτῇ ἐκθέσεις περὶ τῶν κυριωτέρων συγγραμμάτων τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἅπερ δημοσιεύονται ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκῆστου πατρίδι. Καὶ δὴ, κατὰ τὴν σύνοδον τῶν Παρισίων, τοῦ μὲν κ. Travers Twiss πραγματευθέντος περὶ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ, τοῦ δὲ κ. Clunet περὶ τῶν ἐν Γαλλίᾳ, τοῦ κ. Gessner περὶ τῶν ἐν Γερμανίᾳ, τοῦ κ. Marlens περὶ τῶν ἐν Ἑσσίᾳ, τοῦ κ. Norsa περὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ τοῦ κ. de Landa περὶ τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ, ὁ κ. Σαρπύλος ὠμίλησε περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι¹. Καὶ πρῶτον μὲν μετ' ἀληθοῦς ταπεινοφροσύνης καὶ ἱστορικῆς ἀκριβείας ὠμολόγησεν ὅτι ἡ νεωτέρα Ἑλλάς, καίτοι συναισθανομένη τὴν ἐκ τοῦ κλέους τῆς ἀρχαίας ἀπορρέουσιν δι' αὐτὴν ὑποχρέωσιν τῆς εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας ἐπιδόσεως, μικροῦ λόγου ἄξιαν τόγχε νῦν φέρει συμβολὴν εἰς τὸν κλάδον τούτου τοῦ δικαίου· ἀκολούθως δὲ, παρεκβατικῶς, τὰς περὶ τῆς γλώσσης ἡμῶν ἐν Εὐρώπῃ ἐπιπολαζούσας σφαλερὰς δοξασίας ἀνορθῶσαι προτιθέμενος, εἶπε τοιάδε τοῖς σοφοῖς αὐτοῦ συναδέλφοις καὶ δι' αὐτῶν τῷ φιλολογικῷ καὶ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ, ὑπέμετρον ἐν παντὶ καθορῶντι ἀτυχῶς δικάστασιν μεταξὺ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. «Ἡ ἐλληνικὴ γλώσσά ἐστίν ἡ μᾶλλον ἀδιάλλακτος πασῶν τῶν ὁμιλουμένων γλωσσῶν, καθότι οὐδεμίαν ξενικὴν λέξιν, οὐδεμίαν ἔξωτικὴν ἔκφρασιν παραδέχεται. Σπεύσωμεν εἰς δικαιολόγησιν τοῦ ἐγωϊσμοῦ αὐτῆς τούτου διὰ τῶν ἐξῆς· πασῶν τῶν γλωσσῶν τῶν πεπολιτισμένων λαῶν ἀνατρεχουσῶν εἰς αὐτὴν, χάρις τῇ εὐστροφίᾳ αὐτῆς καὶ τῇ σαφηνείᾳ, πρὸς σχηματισμὸν τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτῶν ὄρων, ἐπιτρέπεται ἄρα γε τοῖς νεωτέροις Ἑλλησι δάχνειν ἐξ ἐτέρας γλώσσης ποιῆσθαι τῶν ὄρων, οὐς αἱ πρόοδοι τῆς ἐπιστήμης κατέστησαν ἀναγκαίους πρὸς ἔκφρασιν τῶν νέων ἰδεῶν; Βεβαίως, μετὰ τῆς ἀπωλείας τῆς ἐπιστήμης, ἡ ἡμετέρα γλώσσα ἀπώλεσε τὸν πλοῦτον αὐτῆς· ἀλλὰ τὸ ἐπιζῆσαν κέκτηται ἀκριβῆ ἄξιαν, καὶ ἡ νεωτέρα, καίτοι ἀπορος ἐγένετο, ἔμεινεν ὅ,τι ἦν ἄλλοτε· πᾶσι δὲ αἱ διατηρηθεῖσαι λέξεις αἱ αὐταὶ τυγχάνουσιν οἷα ἦσαν καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ. Τοῦτο λέγων, ἐπανορθῶ σφάλμα, ὅπερ πολλῶν ἀντέκρουσα, καὶ εἰς ὃ περιπίπτουσιν

1) Αὐτόθι, 1880, τόμ. I, σελ. 149—153.

ὅσοι διακρίνουσι τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἀπὸ τῆς νεωτέρας, νομίζοντες ὅτι αὕτη κατὰ γένεσιν ἐξ ἐκείνης ὡς ἡ γαλλικὴ, ἡ ἰταλικὴ, ἡ ἰσπανικὴ, ἡ πορτογαλικὴ καὶ αἱ τούτων χυδαῖαι διάλεκτοι κατὰ γένεσιν ἐκ τῆς λατινικῆς. Μόνη διαφορὰ τῆς ἀρχαίας ἀπὸ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἐστὶν ἡ διακρίνουσα τὸ βαλάντιον πλουσίου γάλλου τοῦ βαλάντιου γάλλου πτωχοῦ. Ἐὰν νομίσματα ἅτινα εὐρίσκονται ἐν τῷ τοῦ ἀπόρου εἰσὶν ὀλιγώτερα μὲν, ἀπολύτως δὲ ὅμοια τοῖς περιεχομένοις ἐν τῷ τοῦ συμπατριώτου αὐτοῦ Κροΐσου· καὶ ταῦτα καὶ ἐκεῖνα ἔχουσι τὴν αὐτὴν εἰκόνα, τὸ αὐτὸ περίγραμμα, τὴν αὐτὴν ἀκρίθειαν ἀξίας, τῷ αὐτῷ δὲ τυγχάνουσι κοπέντα κόμματι. Τούτους λόγους τούτους ἐν τῷ περὶ τῆς ἀνακοινωνήσεως ὑμῶν, φρονούμεν ὅτι ἡδεῖαν παρέχοντες τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ἀφορμὴν εἰς τελειότερας ἐρεῦνας καὶ ἐκτιμήσεις τῶν ἐργασιῶν

σοφῆς ἐταιρίας, ἐν ἧ καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς πρεπόντως ἐκτίθενται, ἀκούονται μελετῶνται καὶ ἀναπτύσσονται. Ἄλλως τε, ἐν γένει καὶ ὑπὸ τὴν θεωρητικὴν καὶ τὴν πρακτικὴν ἐποψὴν θεωρουμένη, ἀξία τυγχάνει τῶν μελετῶν καὶ τοῦ σεβασμοῦ οὐ μόνον τῶν πεφωτισμένων Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ παντὸς φιλόλογου καὶ φιλεπιστήμονος· ἐντελῶς δ' ἐφαρμόζεται αὐτῇ, ὑπὲρ ἐνὸς σκοποῦ πολυμελῶς μὲν, ἀλλ' ἐναρμονίως μοχθούση, τὸ περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος Ἰπποκράτειον λόγιον¹. «Ξύρροια μία, ξύμπνοια μία, ξυμπαθέα πάντα, κατὰ μὲν οὐλομελίην πάντα, κατὰ μέρος δὲ τὰ ἐν ἐκάστῳ μέρει μέρα, πρὸς τὸ ἔργον».

Κ. ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ.

1) Ἰπποκρ. περὶ τροφῆς, κεφ. IV.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΟΣΤΡΕΟΥ.

(Ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ ΧΛΣ' συνεδριάσει).

Ἐν τῇ μεγάλῃ ἀποθήκῃ τῶν θαλασσίων ἰδωδίων τὸ ὄστρεον προσφέρει τὴν δαψιλεστέραν καὶ εὐχυμωτέραν τροφήν εἰς τὸν ἄνθρωπον· εἶναι ὁ βασιλεὺς τῶν διθύρων ὄστρακοδέρμων, διὸ ἐπιχειροῦμεν τὴν βιογραφίαν του. Καίτοι κατέχον ταπεινὴν θέσιν ἐν τῇ βαθμολογίᾳ τῶν ἐμψύχων ὄντων, τὸ ὄστρεον ἔδωκεν ἀφορμὴν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας εἰς τὴν ποίησιν καὶ φιλολογίαν παρά τοῖς κλασικοῖς συγγραφεῦσι, καὶ χάριν εἰς τὰς εὐχάσας τῶν ἐξευγενισμένων ἐθνῶν ἐν τε τῇ ἀρχαιότητι καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ὅτε ἡ κοσμοκράτωρ Ῥώμη κατεκείτο ὑπὸ ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων καὶ κατεῖχε μυθώδη πλοῦτον, τὸ ὄστρεον ἦτο εἰς ἕξοχον τιμὴν, ἐν τῇ παρὰ τὸν ἑκείνη πολυτελεῖα τῆς ἀσώτου μητροπόλεως. Οἱ περιερχόμενοι τὰς λεωφόρους εὐκνήμιδες ὄστρεοπῶλαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν σήμερον μὲ ἀνεσταλμένην ἀναξυρίδα, βαστάζοντες ἐπὶ κεφαλῆς ξύλινον πίνακα πλήρη ὄστρέων, μετ' ἐκπλήξεως βεβαίως θέλουσιν ἀκούσει, πόσον ἀρχαῖον εἶναι τὸ ἐπάγγελμά των. Πρὸ 2,400 περίπου ἐτῶν, Σέργιος τις τούπικλην Ὀράττα, ἄνθρωπος πρακτικῶς

πνεύματος, μετέβαλε τὴν λίμνην Ἀβέρνον εἰς ὄστρεοτροφεῖον. Διὰ τῆς καλλιέργειας τῶν Λυκρινείων ὄστρέων του, ὡς τότε ταῦτα ὀνομάζοντο, ἐνεκα τοῦ ἐπιθέτου *Λυκρινεῖα* τῆς αὐτῆς λίμνης, ἀπέκτησαν φήμην παγκόσμιον. Εἰς τοσαύτην ἐντέλειαν ἔφερεν οὗτος τὴν τῶς ἀγνωστον βιομηχανίαν τῆς ὄστρεοτροφίας καὶ τηλικαύτην δόξαν περιποίησεν εἰς ἑαυτὸν, ὥστε οἱ σύγχρονοὶ τοῦ Ῥωμαῖοι ἰσχυρίζοντο λέγοντες, ἂν ποτὲ ἤθελον παύσει τὰ ὄστρεα παραγόμενα ὑπὸ τῆς λίμνης Λυκρινείας, ὁ Σέργιος ἦτο ἱκανὸς νὰ τὰ καλλιερῆσῃ καὶ παχύνῃ καὶ ἐπὶ τῆς ὀροφῆς τῶν οἰκιῶν». Μοιραίως ἡ λίμνη ἐκείνη σήμερον συνεστῆλη εἰς μηδαμῖνον βόθρον, ἔνθα συρρεῖ ὀλίγος ἡφαιστειος πηλός, καὶ ὅπου ἴσως οὔτε ὁ περίφημος Ὀράττα δὲν θὰ κατώρθωνε πλέον ὡς καλλιερῆσθαι τὴν ὄστρεοφυτεῖαν. Ἄλλ' ἀτυχῶς ἐξηράνθη κάκεινος μετὰ τόσους αἰῶνας!

Πλησίον τῆς Βαίας καὶ Κύμης ὑπάρχει ἡ λίμνη τῆς Νεαπόλεως *Φύσαρον*· αὐτῇ ἦτο ὁ Ἀχέρων. Κατὰ τοὺς μυθολόγους τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων, ἔχει τριῶν περίπου λευγῶν περιφέ-

ρμια, και τὸ βάθος τοῦ ὕδατος εἰς οὐδὲν μέρος δὲν εἶναι πλέον τῶν ἑξ ποδῶν. Ὁ πυθμὴν αὐτῆς καλύπτεται ὑπὸ γλοιώδους μελγχροῖνου ἡραιστείου πηλοῦ. Ἐξ ἀνημνομένων χρόνων λοιπὸν αὕτη ἐχρησίμωσεν ὡς φυτώριον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θοροῦ τῶν ὄστρέων, καὶ ὡς ὄστρεοτροφεῖον, τόπος δηλονότι ἔνθα τὰ μικρὰ ὄστρεῖδια ἀρμολίως ἐναποτιθέμενα ἀναπτύσσονται, καὶ μετὰ καιρὸν μεταφυτεύονται καὶ αὐξάνουσι κατὰ τὸ μέγεθος, ὥστε χρησιμεύουσι πρὸς τροφήν. Ὑπάρχουσι τῆδε κἀκεῖσε ἐν τῇ λίμνῃ ταύτῃ νησιδία, ἧτοι τεχνητοὶ σωροὶ πετρῶν, ἔχοντες κύκλῳ αὐτῶν πασσάλους ἐμπιπτηγμένους εἰς τὸν πυθμένα τῆς λίμνης σχηματίζοντας κύκλον περίξ αὐτῶν, ἐνῶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς λίμνης οἱ πάσσαλοι ἐμπήγνυται στοιχηδὸν σχηματίζοντες εὐθείας γραμμάς, συνδέονται δὲ πρὸς ἀλλήλους διὰ σχοινίων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐξήρτηνται φρυγάνων δέματα ἐν τῷ ὕδατι, ὅπως ἐπ' αὐτῶν ἐπίσης ὡς καὶ ἐπὶ τῶν πασσάλων καὶ τῶν πετρῶν προσκολλῶνται τὰ νεογνὰ τῶν ὄστρέων. Τὰ δέματα δὲ ταῦτα ἐν καιρῷ τῷ δέοντι ἀνασύρονται εὐκόλως ἀπὸ τοῦ ὕδατος, καὶ τὰ αὐξηθέντα ὄστρεῖδια συλλεγόμενα αὐτόθεν διὰ τῆς χειρὸς, καθὼς καὶ τὰ εὐρισκόμενα ἐπὶ τῶν πασσάλων καὶ πετρῶν, μεταφυτεύονται εἰς κατάλληλον ἄλλο μέρος τῆς λίμνης, ἔνθα ἀλιεύονται μετὰ δύο ἢ τρία ἔτη, ὅταν αὐξήσωσι κατὰ τὸ μέγεθος καὶ ὡσὶν ἀρμόδια πρὸς τροφήν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀρχαιοθεν ἐν Γαλλίᾳ ὑπῆρχε μεγάλη ἀφθονία ἰθαγενῶν ὄστρέων, ἀλλ' ἡ ἀλίευσις αὐτῶν ἐγένετο τοσοῦτον ἀτάκτως, ὥστε τὰ ἰθαγενῆ ὄστρεα, καθὼς κινδυνεύουσι νὰ πάθωσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὀλίγου δεῖν ἐξωλοθρεύοντο εἰς τοὺς παρωκεανεῖους αἰγαλοὺς αὐτῆς. Ὁ καθηγητὴς Κωστής, μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, κατέδειξε πρὸ τινων ἐτῶν ὅτι τὰ ἰθαγενῆ γαλλικὰ ὄστρεα ἐκινδύνευον νὰ ἐκλείψωσιν. Οὗτος οὖν ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ σπουδαίως καὶ ἔμαθε πολλὰ περίεργα περιστατικὰ τῆς φύσεως αὐτῶν. Μετέβη ἐπίτηδες μάλιστα εἰς τὸ μνησθὲν ὄστρεοτροφεῖον τῆς Νεαπόλεως καὶ παρετήρησε τίνι τρόπῳ οἱ ἐκεῖ ἀλιεῖς διέσωζον τὰ νεογνὰ ὄστρεῖδια. Εἶτα ἀπετάθη πρὸς τὴν γαλλικὴν Κυβέρνησιν ἧτις τῷ ἐχορήγησε τὰ μέσα ὡς διενεργήθη περὶ αὐτὰ, καὶ ἐντὸς ὀλίγου κατώρθωσε νὰ ἐγκαθιδρύσῃ ἀξιόλογον ὄστρεοτροφεῖον ἢ τιθηνεῖον διὰ τὸν θορὸν τῶν ὄστρέων. Ὑπὸ τὴν σοφὴν διεύθυνσιν τοῦ πεπαιδευμένου κίβινου φυσιολόγου ἢ νέου βιομηχανία τῆς ὀ-

στρεοφυτείας κατήντησεν εἰς ὄστρεομανίαν ἐν Γαλλίᾳ. Ἐντὸς δύο ἐτῶν χίλιοι διακόσιοι κεφαλαίουχοι συνεταίρισθέντες ἕκαστος μετ' ἐνὸς ἀλιεῖος καὶ μισθώσαντες παρὰ τῆς Κυβερνήσεως κατέσχον 988 στρέμματα παρωκεανείου ἐπιφανείας, τοῦτέστι παραλίαις ἐγκαταλειπομένης ὑπὸ τῶν ὕδατων καθ' ἐκκῆστην ἀμπώτιδα τοῦ ὠκεανοῦ, εἰργάζοντο μετ' ἐπιστημονικῆς ἐντελείας. Τὸ περὶ τὴν νῆσον Ροῦ βορβορώδες ἔδαφος, δώδεκα περίπου μιλίων παραλία, ἐντὸς δύο ἐτῶν μετεβλήθη εἰς 1200 φυτώρια ὄστρέων, καὶ ἐτι πλείοτερα ἐσχεδίασθησαν πρὸς ἐπέκτασιν τῆς βιομηχανίας ταύτης.

Ἐν Γαλλίᾳ λοιπὸν ἡ καλλιέργεια τῶν ὄστρέων διεξάγεται ἐπιστημονικῶς, καὶ τὸ γαλλικὸν ἔθνος ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐν Εὐρώπῃ ἐκμεταλλεύεται τὸν μέγαν τοῦτον πρόσθετον πλοῦτον τὴν σήμερον, χάρις εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας ἐνὸς ἀνθρώπου κατατριψάντος μέρος τοῦ βίου του «περὶ τὴν σπουδὴν ὄστράκων καὶ σκωλήκων», ὡς ἐρρήθη συχνάκις τότε πρὸς χλευασμὸν αὐτοῦ. Ἐν Γαλλίᾳ καταβάλλεται μεγίστη προσοχὴ εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ περιποίησιν τοῦ θοροῦ, ἧτοι τῶν νεογνῶν ὄστρεῖδιων. Περὶ τοιούτων πραγμάτων ἀτυχῶς οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων ἀλιεῖων ἢ κεφαλαίουχων ἐν Κωνσταντινίᾳ οὐτ' ἐσκέφθη κἄν ποτε, οὔτε ἐφρόντισε τίς ποτε, καθ' ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, νὰ μεταφυτεύσῃ τὰ νεογνὰ ὄστρεῖδια εἰς κατάλληλον μέρος τῆς παραλίας, ἔνθα μένοντα ἐπὶ ὠρισμένον διάστημα χρόνου ἀνενόηλητα νὰ ἀλιευθῶσι μεγάλα καὶ εὐτραφῆ εἰς ἡλικίαν κατάλληλον πρὸς τροφήν.

Ἐν Ἀμερικῇ συνήθως κατὰ τοὺς θερινούς μῆνας τοῦ ἔτους ἀλιεύουσι τὰ νεογνὰ τῶν ὄστρέων εἰς τὰ παράλια τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν καὶ μετακομίζοντες αὐτὰ εἰς τοὺς αἰγαλοὺς τῶν βορείων κρατῶν, μεταφυτεύουσι σκορπίζοντες αὐτὰ εἰς ἀβαθῆ μέρη τῆς παραλίας παρὰ τὰς ἐκβολὰς ποταμῶν, ἔνθα ὑπάρχει ἰλύς καὶ μέτριον ρεῦμα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀριστερὸν κυρτότερον ὄστρακον εἶναι βεβρύτερον, τὸ ὄστρεῖδιον φθάνει εἰς τὸν πυθμένα καὶ κατακκῆθται συνήθως ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὄστράκου του. Τὰ νεογνὰ λοιπὸν ταῦτα ὄστρεῖδια ἀφίνονται αὐτόθι ἐπὶ δύο, τρία ἢ καὶ τέσσαρα ἔτη, ὅποτε θεωροῦνται κατάλληλα πρὸς τροφήν. Κατὰ τὴν φθινοπωρινὴν ὥραν, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ χειμῶνος, ἀρχεται ἡ ἀλίευσις ἢ ὁ ἀμνηστὸς αὐτῶν. Κατὰ πρῶτον οἱ ἀλιεῖς μεταχειρίζονται μακρὰς λαβίδας ἢ δίκρανα, δι' ὧν ἀπὸ τῆς λέμβου των κύπτοντες συλλαμβάνουσιν ἐκ τῶν ὄστρέων ὅσα

ευκόλως ἀγρεύονται· εἶτα δὲ καταφεύγουσιν εἰς τὴν σαγήνην, ἥτοι δικτυωτὸν εὐρύσομον σάκκον, ἔχοντα τετράπλευρον σιδηροῦν περιστόμιον, συρόμενον δὲ διὰ μακρῶν σχοινίων ἐπὶ τοῦ ὀστρεοφύτου πυθμένος ὑπὸ πλοιαρίων κινουμένων με ἀναπεπταμένα ἰστία διὰ τῆς ὠθήσεως τοῦ ἀνέμου, καὶ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀνασύρουσι τὴν σαγήνην μεστήν, καὶ κενόουσι τὰ ἐν αὐτῇ ὄστρεα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος. Τὰ οὕτως ἀνασυρθέντα ἐκ τῆς κοίτης των ὄστρεα μετακομίζονται ἐπομένως εἰς κόλπον ἢ ποταμὸν τινα καὶ ῥίπτονται εἰς ἀβαθεῖς μέρος, ὅπου ὁ πυθμὴν εἶναι πετρώδης καὶ τὸ ὕδωρ διαυγές, ὅπως καθαρισθῶσιν· ἀφοῦ δὲ μείνωσιν αὐτόθι ὀλίγας ὥρας ἢ καὶ μίαν ἡμέραν, συλλαμβάνονται πάλιν ὑπὸ τῶν ἀλιέων καὶ ἐπιβιβαζόμενα εἰς τὸ πλοῖον ταξιθετοῦνται τὰ μὲν μεγαλείτερα, ἄτινα συνήθως πωλοῦνται ἀριθμούμενα κατὰ ἑκατοστύας, εἰς ἓν μέρος, τὰ δὲ μικροτέρου μεγέθους καὶ πολυπληθέστερα, χωριστὰ εἰς ἄλλο μέρος τοῦ πλοιαρίου· διότι ταῦτα δὲν πωλοῦνται ἀριθμούμενα, ἀλλὰ μὲ τὸ μέτρον ἢ κοιλόν.

Ἡ ἐπιτόπιος κατανάλωσις αὐτῶν τῶν μαλακίων καὶ ἢ εἰς τὴν Εὐρώπην ἐξαγωγή ἀπασχολοῦσιν ἐν Ἀμερικῇ περὶ τοὺς δεκακισχιλίους ἀνθρώπους. Πέντε ἑκατομμύρια δολλαρίων ὑπολογίζεται ἡ ἀξία τῆς ἐγγωρίου καταναλώσεως τῶν ὄστρέων καὶ περίπου ἄλλα τόσα εἰσπράττονται ἐκ τῶν ἀποστελλομένων εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἡ ἀλίευσις, προπαρασκευὴ καὶ ἀποστολὴ τῶν ὄστρέων εἰς μεγάλας ἀποστάσεις ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς ἀμερικανικῆς ἡπείρου ἢ διὰ τὴν Εὐρώπην καὶ ἀλλαχοῦ συνήθως γίνεται, ὡς εἴπομεν, κατὰ τοὺς τρεῖς φθινοπωρινούς μῆνας. Τότε βλέπει τις πλῆθος ὄστρεοφόρων πλοιαρίων ἀποβιβαζόντων τρία ἢ τέσσαρα ἑκατομμύρια ὄστρεα καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ν. Υόρκης καὶ ἄλλων παραλίων πόλεων, ἐνθα τῶν ὄστρέων, ὅσα μέλλουσι νὰ σαλῶσι μακρὰν, καθαρίζεται ἀπὸ τῶν ὄστράκων αὐτῶν τὸ σαρκῶδες ἐσωτερικόν· καὶ μετὰ τῆς περιλειομένης ἐν αὐτοῖς θαλάσσης ἐναποτιθέμενα εἰς μικρὰ ξύλινα βαρέλια ἢ καδίσκους ἐντὸς μεγαλειτέρων βαρελίων καὶ περικυκλούμενα ὑπὸ πάγου ἀναμειγμένου με πριονίδια, διατηροῦνται νωπὰ ἐπ' ἀόριστον χρόνον. Ὅσα δὲ εἰσὶν ὠρισμένα, ἵνα καταναλωθῶσιν ἐπιτοπίως ἢ μετακομισθῶσιν εἰς πόλεις πλησιοχώρους, δὲν καθαρίζονται ἀπὸ τῶν ὄστράκων των· ἀλλ' ὅπως διατηρῶνται ζῶντα καὶ νωπὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ μὴ ἐκρεύσῃ τὸ ἐν αὐτοῖς θαλάσσιον ὕδωρ. Οἱ Ἀμερικανοὶ γυμνάζουσι τὰ ὄστρεα αὐτῶν ἵνα

διατηρῶσι τὸ ἐν αὐτοῖς ὕδωρ εἰς τὸ ὑπαιθρον κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον. Συλλαμβάνοντες αὐτὰ φέρουσιν ἐκ τῆς κοίτης των, ὅπου τέως ἔξω καὶ ἠΰξανον, εἰς μέρος τοῦ αἰγιαλοῦ ἐνθα ἐνεκα τῆς παλιρροίας καλύπτονται δις τῆς ἡμέρας ὑπὸ θαλασσίου ὕδατος, καὶ δις τῆς ἡμέρας ἐνεκα τῆς ἀμπώτιδος μένουσιν ἐπὶ ὥρας τινὰς ἐκτεθειμένα εἰς τὸ ὑπαιθρον, ὅτε αἰσθανόμενα τὴν ἔλλειψιν τῆς περὶ τὸ ὄστρακον συνήθους παρουσίας τοῦ ὕδατος κλείουσιν αὐτομάτως τὰς θύρας των, καὶ ὅταν πάλιν αἰσθανθῶσι τὴν ἐκ τῆς παλιρροίας ἐπάνοδον αὐτοῦ ἀνοίγουσι τὰ ὄστρακά των. Ἀφοῦ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας οὕτω πως συνειθίσωσι τὰ ὄστρεα νὰ μὴ ἀνοίγωσι τὰ ὄστρακά των εἰμὴ ὅταν καλύπτονται ὑπὸ τῆς θαλάσσης, τότε μεταφέρουσιν αὐτὰ μακρὰν κατὰ κλειστα καὶ διασώζοντα ἐν ἑαυτοῖς τὸ ζωπάροχον καὶ συντηρητικόν τῆς ὑπάρξεώς των ὑγρὸν, ἐξ οὗ διατηροῦνται νωπὰ ἐπὶ ὀλόκληρον τὸν χειμῶνα ἐνίοτε.

Οἱ δὲ Γάλλοι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν πλῆττουσιν ἐλαφρὰ μὲ τὴν ἄκραν σιδηρᾶς ῥάβδου τὰ ὄστρεα ἐν τῇ κοίτη των πρὶν ἢ συλλάβωσιν αὐτὰ καὶ ἐνῶ εἰσέτι καλύπτονται ὑπὸ τοῦ ὕδατος, ὅπως τὰ συνειθίσωσι νὰ κλείωνται, καὶ ἐπαναλαμβάνουσι τὸ αὐτὸ κτύπημα ἐπὶ τέλους τὴν στιγμήν καθ' ἣν τὰ συλλαμβάνουσι, ὥστε ἐκτιθέμενα εἰς τὸν ἀέρα ἔχουσι τὸ κοῖλον τοῦ ὄστράκου των πλῆρες· διὰ νὰ μὴ ἐκρεύσῃ δὲ τὸ θαλάσσιον ὕδωρ, οἱ θέλοντες νὰ διατηρήσωσιν αὐτὰ πολὺν καιρὸν ζῶντα καὶ νωπὰ φροντίζουσι νὰ τοποθετῶσιν αὐτὰ κατὰ γῆς εἰς ὑπόγειον πλαγίως, ἔχοντα τὸ κοῖλον ἀριστερόν ὄστρακον κάτωθεν. Οὕτω πως, ὅταν ἀνοίγωσι τὸ ἄνω ὄστρακον δὲν ἐκρέει τὸ ἐν αὐτοῖς ὕδωρ καὶ διατηροῦνται πολὺν καιρὸν.

Ἡ βιομηχανία ὅμως αὕτη δὲν εἶναι ἀμοιρος κινδύνων διὰ τοὺς ἐπιχειροῦντας αὐτὴν κεφαλαίουχους, οἵτινες διὰ τὴν σύναξιν τῶν νεογνῶν ὄστρείδων, τὴν μετακόμισιν αὐτῶν ἀπὸ μακρὰν καὶ μεταφύτευσιν εἰς ἀρμόδιους ὄρους, ἐνθα ὀφείλουσι νὰ μένωσι περὶ τὰ δύο, τρία ἢ καὶ τέσσαρα ἔτη, ὡς εἶδομεν, ὅπως μεγεθυνθῶσι καὶ παχύνωσιν εἰς τὴν νέαν κοίτην των, δαπανῶσιν ἱκανὰ χρήματα. Θύελλα ἀτάκτως παραταθεῖσα ἐνίοτε ἀλλοιοῖ εἰς τοσοῦτον βαθμὸν τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης, ὥστε ἡ ἴλις σκεπάζει τὰ ὄστρεα καὶ καταστρέφει αὐτὰ ὀλοτελῶς. Βαρὺς χειμῶν καὶ ὑπερβολικὸν ψῦχος ἐνίοτε τὰ ἐξολοθρεύει. Ἄλλοτε πρὶν ἐπιφθᾶσιν τὰ μετακομίζοντα αὐτὰ πλοῖα εἰς τὸ ὄστρεοφυτεῖον, τὰ ὄστρεῖδια ἀποθνήσκουσι, κα-

θότι ἕνεκα ἀντιξῶν ἀνέμων τὰ πλοῖα βραδύ-
νουσι νὰ καταπλεύσωσι. Τὰ δίθυρα καῦτα
ἔχουσι περιπλέον πολλοὺς θανασίμους ἔχθρους
μεταξὺ τῶν θαλασσοβίων ζῶων.

Οἱ πλείστοι τῶν φυσιολόγων φρονοῦσιν ὅτι
δὲν ὑπάρχει διακρίσις ἄρρενος καὶ θήλεος γένους
εἰς τὰ ὄστρεα, ὅτι δηλονότι εἰσὶ διγενῆ ἢ ἕρμα-
φρόδιτα, ὡς πολλὰ τῶν φυτῶν· γονιμοποιοῦσι
δὲ τὸν θορὸν αὐτῶν κατὰ τοὺς θερμοὺς μῆνας
τοῦ ἔτους μεταξὺ Μαΐου καὶ Σεπτεμβρίου. Κατὰ
τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἕνεκα γαλακτώδους χυμοῦ
περιβρέχοντος τὰ σώματά των οὐ μόνον δὲν
εἶναι εὐτραφῆ καὶ εὐάρεστα εἰς τὴν γείσιν, ἀλλὰ
θεωροῦνται μᾶλλον ἐπιβλαβῆ, καθότι οἱ τρώ-
γοντες αὐτὰ πάσχουσι συχνάκις ἀπὸ κωλικό-
πονον καὶ διατάρραζιν τῆς κάτω κοιλίας.

Τὸ ὄστρεον διαφέρει τῶν λοιπῶν μαλακίων,
καθόσον εἶναι ζωοτόκον, ὁ δὲ θορὸς ἐν τῷ νε-
φελώδει ἐκείνῳ χυμῷ, ὃν ἐξακοντίζει κατ' ἐ-
κείνην τὴν ἐποχὴν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν κλειὸν
αἰφνης καὶ μὲ ὀρυμν τὰ ὄστρακά του, ἐξετα-
ζόμενος διὰ μικροσκοπίου, δὲν σύγκριται ὑπὸ
ψῶν, ἀλλ' ὑπὸ μυριᾶδων μικροσκοπικῶν ὄστρει-
δίων, ἅτινας ἢ γενέταιρ' αὐτῶν ἀποπέμπει ἐκ τῆς
γενεθλίου αὐτῶν ἐστίας· ἐκεῖνα δὲ ἐν τῇ ὑπερ-
βολῇ τῆς νεότητος καὶ εὐδαιμονίας, ἢν αἰσθάν-
ονται, ἀγνοοῦσι πῶς νὰ περιορίσωσι τὴν χαρὰν
τῶν εἰσερχόμενα πρώτων φορὰν εἰς τὸν μέγαν
κόσμον. Αἱ πολυτροποὶ στάσεις των, ἢ ζωηρό-
της των, τὰ ἔλματα καὶ σκιρτήματά των ἐν
τῷ ὕδατι, δεικνύουσι τὴν υπερβάλλουσαν εὐθυ-
μὴν αὐτῶν. Ὡστε ὁ μικροσκοπῶν αὐτὰ φυσι-
ολόγος πείθεται ὅτι αἰσθάνονται ἡδονὴν ἀπλῶς
ἕνεκα τῆς ἐξασκήσεως τῶν μελῶν καὶ τῶν σω-
ματικῶν αὐτῶν δυνάμεων, ἄνευ τελικοῦ τινοῦ
σκοποῦ. Εἶναι περιεργείας ἄξιον νὰ βλέπη τις
αὐτὰ διὰ τοῦ μικροσκοπίου νηχόμενα ἐν τῷ πε-
λάγει, ἀπειράριθμα ἐντὸς μιᾶς σταγόνης ὕδατος,
διασταυροῦντα μὲ ταχύτητα τοὺς δρόμους ἀλ-
λήλων, ἄνευ συγκρούσεων ἢ ἀμοιβαίων συνω-
στισμῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν γεννωμένων ὄστρει-
δίων ἐτήσιως ὑπ' ἐνὸς ὄστρέου ὑπολογίζεται
ὑπὸ τῶν φυσιολογῶν, ὅτι υπερβαίνει ἐνίοτε τὰ
εἰκοσι ἑκατομμύρια, ἀλλ' ὁ ἐξαισιος οὗτος πλη-
θυσμὸς γίνεται κατὰ μέγα μέρος βορὰ ἀλλων
θαλασσίων ζῶων, πρὶν ἔτι φθάσωσι νὰ προς-
κολληθῶσιν εἰς μόνιμὸν τινα θέσιν, ἢ ἀπόλλυν-
ται παρασυρόμενα εἰς τὸ βῆθος τῆς θαλάσσης.
Τὰ μικροσκοπικὰ ἐκεῖνα ζωόφια ὅσα νύτύχησαν
νὰ προσορμισθῶσιν, ἐξεταζόμενα μετὰ ἕνα μῆ-
να εὐρίσκονται πύξημένα εἰς τὸ μέγεθος μεγάλ-
λου πύσου, καὶ μετὰ ἕξ μῆνας ἔχουσι ἐνὸς δα-

κτύλου μῆκος καὶ περὶ τὸ δεύτερον ἢ τρίτον
ἔτος τοῦ βίου των εἰσὶ πρόσφορα διὰ τὴν ἀγοράν.

Διὰ τὴν συντήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν νεο-
γνῶν ὄστρειδίων ὁ πυθμὴν τῆς θαλάσσης ἀπαι-
τεῖται νὰ ἦναι τραχὺς καὶ τὸ ἕδαφος μεστὸν
πετραδίων καὶ κογχυλίων καὶ ἀνωμαλιῶν διὰ
νὰ προσορμιζῶνται εὐκόλως τὰ ὄστρεῖδια· ἀλ-
λ' ὅπως αὐξηθῶσι καὶ παχυνθῶσι τὸ τοιοῦτον
ἕδαφος δὲν ἀρμόζει, δι' ὃ μεταφέρουσιν αὐτὰ, ὡς
εἶδομεν, ἀπὸ τὸ φυτώριον τοῦτο καὶ τὰ μετα-
φεύουσιν εἰς ὄρμους ἢ παραποτάμια μέρη,
ἐνθα τὸ ἕδαφος εἶναι σκεπασμένον ὑπὸ ἱλύος
ὀργανικῆς δύο ἢ τριῶν δακτύλων καὶ ὑπάρχει
ἡρέμα κινούμενον ρεῦμα ἄνωθεν αὐτῶν.

*Περὶ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ὄστρεων ἐν ἄρρε-
στος ἀνακάλυψις διὰ τοὺς ὄστρεοφάγους.*

Ἐν τῇ τελευταίᾳ συνεδριάσει τῆς ἐν Ν. Ὑόρκῃ
ἰχθυοτρόφου Ἐταιρίας, ὁ ἰατρός κ. W. I. Brosk
ἀνέγνω πραγματεῖαν περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὄ-
στρέων, ἐν ἣ ἀπέδειξεν ὅτι ἄχρι τοῦδε δὲν εἶχε
κατανοηθῆ ὁ τρόπος, καθ' ὃν τὰ μαλάκια ταῦτα
γεννοβολοῦσι καὶ πολλαπλασιάζονται. Διὰ μι-
κροσκοπικῶν παρατηρήσεων κατὰ τὸ παρελθὸν
θέρους ἀνεκάλυψεν οὗτος ὅτι τὰ ὄστρεα δὲν γεν-
νῶσι τὰ ψῶ των ἐν τῷ ὄστράκῳ, ὡς τέως ἐνο-
μιζέτο, καὶ κατὰ συνέπειαν ὅτι δυνατόν νὰ γο-
νιμοποιηθῶσι τεχνητῶς καὶ ἐκτὸς τούτου.

Ἐν θῆλυ ὄστρεον μεσαίου μεγέθους περιέχει
ἕξ μέχρι δέκα ἑκατομμυρίων ψῶν. Τὰ μεγάλα
περιέχουσιν ἕως 50 ἑκατομμύρια ψῶν. Ὅπως οὖν
γονιμοποίησιν αὐτὰ ὁ μνησθεὶς φυσιολόγος με-
τεχειρίσθη τὴν ἐξῆς μέθοδον. Κατεκερμάτισεν
ἄρσεν καὶ θῆλυ ὄστρεον σύνμα ὥστε ἀνέμιχθη-
σαν ἑκατέρου τὰ ὑγρά πρὸς ἀλληλα καὶ ἡ γο-
νιμοποίησις των ἐγένετο ἐντελής· ὅτε ἄνευ ἀ-
ναβολῆς ἤρξατο ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θοροῦ, πρῶ-
χῶρι δὲ μετὰ τοσαύτης ταχύτητος, ὥστε παρ-
ετηρήθη ἡ ἀλλοίωσις τῶν ψῶν ἐντὸς πέντε
δευτερολέπτων, καὶ εἰς ὀλίγας ὥρας τὸ ἔμβρυον
ἦν ἀρκούντως μορφωμένον, ὥστε διεκρίνετο
νηχόμενον ἐντὸς τοῦ ὕδατος. Τὰ ὄστρακά των
κατ' ἀρχὰς εἰσὶ μικρότατα καὶ δὲν ἐφάπτονται
ἀλλήλων· αὐξάνουσιν ὁμως ταχέως κατὰ τὸ
μέγεθος· καλύπτουσι τὰ πλάγια τοῦ σώματος
των καὶ τέλος ἐνούμενα σχηματίζουσι τὴν σφρό-
φιγγά, δι' ἧς ἀνοίγει καὶ κλείει τὸ ὄστρακον.
Ἐν τῷ βραχεὶ διαστήματι εἰκοσιτεσσάρων ὡ-
ρῶν, τὸ ὄστρεῖδιον δύναται νὰ πορισθῆ τὴν τρο-
φὴν του καὶ μεταξὺ τριῶν ἡμερῶν ἢ μιᾶς ἐ-
βδομάδος ἀποκτᾷ ἐντελῶς τὸ σχῆμά του. Ἐν

τῇ νηπιώδει ἡλικίᾳ αὐτοῦ τὸ ὄστρείδιον εἶναι νηκτικὸν ζῶον· ἐν ἔτος ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του τὸ ὄστρεον εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ γονιμοποιήσῃ· εἶναι δὲ κατάλληλον νὰ ἀλιεύηται πρὸς τροφήν τοῦ ἀνθρώπου ὅταν γείνη τριῶν ἔτων.

Διὰ τῆς μνησθείσης ταύτης μεθόδου εὐκόλως δύναται τις νὰ πολλαπλασιάσῃ αὐτὰ εἰς ἀρμόδιον μέρος τῆς θαλάσσης ἀβάθειας, ἔχον

πιθμένα κατάλληλον διὰ ταῦτα τὰ μαλάκια, καὶ ἐν τῇ ἀναλόγῳ ὥρᾳ τοῦ ἔτους. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀλιεύωνται καὶ εἰς ὠρισμένας τοῦ ἔτους ἐποχάς, ὅταν ἡλικιωθῶσιν ἀρκούντως· ἄλλως καταστρέφονται ἄωρος καὶ δὲν προσφέρουσι εὐχυμον τροφήν εἰς τὸν στόμαχον.

Δ. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ.

ΟΜΗΡΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘ' ΟΜΗΡΟΝ ΗΘΙΚΗΣ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΧΞϚ' συνεδριάσει).

Τίς ποτ' ἢ τῶν πάλαι παιδεία ἐγένετο ἄλλοι τε Πλάτων δὲ μάλισθ' ὁ φιλόσοφος μουσικὴν φησιν εἶναι καὶ γυμναστικὴν, καὶ τὴν μὲν ἐπὶ ψυχῇ τὴν δὲ ἐπὶ σώμασι¹, τοὺς δὲ νόμους ταύταιν παιδεύειν τοὺς παῖδας παραγγέλλειν τοῖς πατράσι². Καὶ τῆς μὲν μουσικῆς τὴν ξυμπασαν τῆς ψυχῆς σκοπούσης παιδεύειν, τῆς δ' αὖ γυμναστικῆς τὴν τοῦ σώματος ὑγίειαν, ἀμφοῖν τέλος ὁ καλὸς κἀγαθὸς ἐστὶν ἄνθρωπος, ψυχῇ δὴλον ὅτι εὖ ἔχων καὶ σώματι, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πρακτικὸς. Στράβων δὲ τούτοις ξυμφερόντα ποιητικὴ φησὶ τὰς Ἑλλήνων πόλεις τοὺς παῖδας παιδεύειν πρῶτιστα σωφρονισμοῦ καὶ οὐ ψυχολογίας ψιλῆς ἕνεκα³. Πρὸς ἃ γὰρ ἡδέως ἢ αἰσθησις ἐνεργεῖ, ταῦτα μάλιστα καὶ τῇ φαντασίᾳ εὐτύπωτα καὶ τῇ μνήμῃ πρόχειρα διὰ τε τὸ τερπνὸν τοῦ λόγου καὶ θελξίνου γίνονται. Διὸ περ ἢ ποιητικὴ μέτροις τε καὶ μέλεσι χρωμένῃ κηλεῖν τὴν ψυχὴν οἷα τε, εἰς δ' ἀρετὴν ῥᾶον ἄγει καὶ ἡδονικώτερον διατίθησιν ἀρμονικώτερον πως αὐτὴν ἀποδεικνύσα. Οἱ δὲ γραμμάτων τὸ πάλαι διδάσκαλοι ὡς φησὶ Πλάτων ἐπὶ τῶν βιβρίων τοῖς πιασὶ ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματ' ἀναγιγνώσκειν παρετίθεσαν ἐμμανθῆναι ἀναγκάζοντες, ἐν οἷς πολλαὶ μὲν νοθετῆ

σεις, πολλαὶ δὲ καὶ διεξοδοὶ ἐνεῖσι καὶ ἐγκώμια ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἐν ὁ καὶ ζῆλῶν μιμήται καὶ τοιοῦτος γενέσθαι ὀρέγεται⁴.

Εἰ τοίνυν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν ποιητῶν τῆς παιδείας τὴν ἀρχὴν ἐβάλλοντο, δικαίως ἂν τις, οἶμαι, νομίσειεν αὐτοὺς τὸν Ὅμηρον πρῶτιστα εἰς ἀνάγνωσιν παρατίθεσθαι καὶ ἀρετῆς παράδειγμα προβάλλεσθαι. Εἰ γὰρ ὁ ποιητὴς τὸν αὐτῷ ἄριστον ἐν ἀνθρώποις δοκοῦντα βίον διδάξει προῦχειρίσαστο, τούτου χάριν Ἡράκλειτος μὲν ἀρχηγὸν πάσης σοφίας ἐκάλει τὸν Ὅμηρον⁵, Ἀναξαγόρας δὲ καὶ τῶν Σωκρατικῶν ἐνοιεῖ βίβλον ἠθικῆς τὸν ἀοιδὸν ὑπέλαβον⁶, τὴν δὲ ποιήσιν αὐτοῦ ὁ Κλαζομένιος ἠγείτο φιλόσοφος περὶ ἀρετῆς εἶναι καὶ δικαιοσύνης⁷. Ἐν δὲ τοῖς καθ' Ἑλλάδα σχεδὸν τι πᾶσαν ῥαψωδῶν ἀγῶσιν, ἐνθ' οὗτοι τὰ θ' ἑαυτῶν καὶ τὰ Ὁμήρου ἐρραψώδου ἐπη, καὶ Ὅμηρον ποτε πρὸς Ἡσίοδον μυθικώτερον μᾶλλον ἢ ἀληθέστερον ἀγωνίσασθαι λέγεται⁸, Ἀθήνησι δὲ ἄλλοι τε καὶ τὰ μεγέλα καθειστήκεισαν Παναθηναῖα, ἐν οἷς Σόλωνος καὶ Πεισιστράτου καὶ Ἰππάρχου τοῦ υἱοῦ διαταξάντων τὰ Ὁμήρου ἐρραψωδοῦντο ἐπη ψυχαγωγίας ἅμα καὶ τῶν πρεσβυτέρων διδασκα-

1) Πλάτ. Πολιτ. Β', σελ. 376.

2) Πλάτ. Κρίτ. σελ. 159.

3) Στράβ. Ι, σελ. 15 καὶ ἐφεξ. πρβλ. Πλουτ. περὶ τοῦ Πυθ. χρηστηρίου σελ. 406.

4) Πλάτ. Πρωταγ. σελ. 325.

5) Ἡράκλειτ. Ἀλληγορ. 34.

6) Διογ. Λαερτ. ΙΙ, 11.

7) Αὐτόθι.

8) Πλουτ. Συμποσ. φιλοσόφ. σελ. 153 καὶ ἐφ.

λίας ἕνεκα¹. Καὶ ὕστερον δὲ πολλῶν τὰ ἔπη ἀνάγνωσμα τοῖς ἐπὶ διδασκαλεῖα φοιτῶσιν ἦν ἐν τοῖς μάλιστα, ἃ καὶ ἀποστοματίζειν ὠφείλον, πρὸς δὲ τὰ Ἡσιόδου Ἔργα καὶ τὰς Θεόγνιδος Γνώμας καὶ εἰ τι πρὸς τὸ κρεῖττον τοῦ ἤθους ρυθμιστικὸν ἐδοκεῖ εἶναι καὶ πρόσφορον. Εἰ δὲ Πλάτων τὸν Ὅμηρον ἔρωτας θεῶν καὶ μάχας εἰσάγοντα καὶ ἄλλ' ἄττα ἔλαττον τοῦ κοσμίου ἔχόμενα τῆς πολιτείας ἐκβάλλει, οὐδὲν τούτου γ' ἕνεκα πρὸς ἔπος². Ἀριστοτέλης γάρ Ἀλεξάνδρῳ τὴν ἀπὸ τοῦ κέρθηκος λεγόμενην τοῦ Ὁμήρου ἐκδοσὶν ἐποίησατο πολεμικῆς τε καὶ τῆς ἄλλης πολιτικῆς ἀρετῆς μέγα τὸν αἰοιδὸν ἠγούμενος τῷ βασιλεῖ ἐφόδιον, ἰδίχ δὲ τὴν Ὀδύσειαν ἀποκαλῶν καλὸν ἀνθρωπίνου βίου χάτοπτρον³.

Οἱ δὲ μετ' Ἀλέξανδρον τὴν μελέτην αὐτοῦ ἀρχὴν νειμάμενοι, Λαγίδαι τε καὶ Σελευκίδαι καὶ Ἀτταλίδαι πρὸς τὴν τῶν λόγων δόξαν ἀντιφιλοτιμούμενοι Μουσῶν ἰδρύσαντο καταγῶγια, ἄνδρας δὲ σοφοῦς τὸ τηλικαῦτα ἐς πλῆθος ἐν ταῖς μητροπόλεσι ζυνέλεγον, τὴν πάλαι καθ' Ἑλληνας σοφίαν θεραπεύοντες, καὶ ταῖς Περσίαν ἀποπτῆναι βουλομέναις τῶν ἀρχαίων οἰκῆσεων μέγαρα εὐρέα καὶ αἰγλήεντα ἐν τόποις, ἐνθ' ἄλλοτε θινες ἦσαν ἄνδρῳι καὶ θηριώδεις εἰς ξενίαν παρέχοντες, καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἀληθῶς ὄνομα μηκέτι τοῦ γένους, ἀλλὰ τῆς διανοίας τεκμήριον εἶναι ποιήσαντες. Ἐνθεν τοι ὁ Μελησιγενῆς πάντων μάλιστα ἐθεραπεύετο, οἱ δὲ περὶ Καλλιμαχόν τε καὶ Ζηνόδοτον καὶ Ἀριστοφάνη καὶ Ἀρίσταρχον καὶ Κρήτητα τῶν περὶ τὸν Ὅμηρον πόνων καὶ τῆς δεινότητος ἕνεκα κλέος ἤσαντο ἐς αἰεὶ ἐν δίκῃ γε ἀφθιτον καὶ τοῖς ἐπιγιγνομένοις, ὅσοις ὀμηρικῆς Μούσης ἠμελέσῃ, κανὼν ἐγένοντο ἀπαρέγκλιτος.

Εἶτα δὲ τῆς κατὰ Χριστὸν διδασκαλίας κηρυχθείσης τοῖς Ἑλλησι, τῶν δ' ἀρχαιοτέρων πάντων μονοῦ πολεμίας τοῖς καινοῖς ἐχόντων δόγμασι, φοβεροῦ δ' ἐγεθέντος χειμῶνος καὶ τὰ παλαιότατα ἱερώτερα κατακλύσειν ἀπειλοῦντος, ἀπινῆς ὁ Ὅμηρος ἀνέκυψεν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τούτεῦθεν ἀρετῆς διδάσκαλος ἦν παρὰ πᾶσι τῆς αὐτῆς ὡς πάλαι τυγχάνων θεραπείας, πλὴν εἰ μὴ τι τοῖς κατὰ Χριστὸν ἀπᾶδοι ἤθεσι, καθάπερ ὁ πολὺς τὴν τε θύραθεν καὶ τὴν ἴσω σοφίαν Βασίλειος τοῖς νέοις παραινεῖ ὅπως

ἂν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν ὠφελίσθαι λόγων ἔχοιεν¹. Καὶ ἄχρι δεῦρο τοῦ πνεύματος πᾶμπαν καταστάντος ἐν τοῖς ἐλευθερίοις μελετήμασι τὰ ἔπη προύργιαιτάτον τυγχάνει χρῆμα, ὡς δ' εἰπεῖν πάντες οἱ τὴν θ' ἐφᾶν καὶ τὴν ἐσπερίαν οἰκεῖν λελόγχασι ἐντρύφημα προβάλλονται ἡδίστον.

Καὶ τούτων μὲν οὕτως ἐχόντων, τῶν δὲ χθές καὶ πρόην εἰρημένων τοῖς ὀμηρολογοῦσι περὶ τε τοῦ θεοῦ αἰοιδῶ καὶ τῆς τῶν ἐπῶν συστάσεως παραλειπομένων, τῆς καθ' Ὅμηρον ἠθικῆς περὶ ἐχόμενόν ἐστι λέγειν.

Πᾶσα τέχνη ὁ ἐκ Σταγειρῶν ἔφη φιλόσοφος καὶ πᾶσα μέθοδος, ὁμοίως δὲ πράξις τε καὶ προαίρεσις ἀγαθοῦ τινος ἐπίεσθαι δοκεῖ, διὸ καλῶς ἀπερήναντο τάγαθόν, οὐ πάντ' ἐπίεται². Ζῆν δ' ὁ ἄνθρωπος ἐν κοινωνίᾳ τῶν ὁμοίων πεφυκῶς πράττει μὲν καθ' αἰρεσιν, τῶν δὲ πρακτικῶν τέλος τυγχάνει τάγαθόν, τῶν δ' ἀγαθῶν πάντων ἀκρότατον ἡ εὐδαιμονία, ἣ τὸ τ' εὐζῆν καὶ εὐ πράττειν ταῦτόν ὑπολαμβάνουσιν³. Ἡ δὲ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργεια ἐστὶ καθ' ἀρετὴν τελείαν, τὴν τῆς ψυχῆς δῆλον ὅτι καὶ οὐ τοῦ σώματος, τὸ καθ' ἀρετὰς δῆλα δὴ ζῆν, ἐπεὶ καὶ ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργεια. Δύο δὲ μάλιστα τὸν ἀριστον ἀπεργάζεται καὶ εὐδαιμονία, πράξις καὶ θεωρία, ὧν ἡ μὲν τῷ σώματι, ἡ δὲ τῇ ψυχῇ κατορθοῦται· καὶ ἡ μὲν εὐπειθὲς τὸ σῶμα τῷ λόγῳ ἀποδείκνυσιν, ἡ δὲ τὴν ψυχὴν καθαίρει καὶ ὄρθῳ ποιεῖ τὴν ἀλήθειαν. Δύο περ καὶ ἡ ἀρετὴ διχῆ κατὰ τὸν αὐτὸν διορίζεται φιλόσοφον διδασκτικὴ τυγχάνουσα καὶ ἠθικῆ· ὧν ἡ μὲν ἐκ διδασκαλίας τὸ πλεῖον τὴν τε γένεσιν ἔχει καὶ τὴν αὐξήσιν, ἡ δὲ ἐξ ἔθους περιγίγνεται, ὅθεν καὶ τούνομ' ἔσχηκε μικρὸν ἀπὸ τοῦ ἔθους παρεκκλίνον. Τοῦ δ' ἔθους ἐξῆώς τινοσ οὔσης, εὐ πρὸς τι ἔχειν δῆλον ὅτι ἡ κακῶς, τὸ μὲν μῆτε πρὸς ὑπερβολὴν ἐστὶ μῆτε πρὸς ἔνδειαν, ἀλλὰ πρὸς μεσότητα τῶν τοιούτων, καθ' ἃ ἐπαινέτοί λεγόμεθα, τὸ δ' ἐμπάλιν· διόπερ καὶ τῶν ἐξῆων τὰς ἐπαινέτας ἀρετὰς καλεῖν εἰώθησιν, ἀφ' ὧν ἀγαθοὶ ἄνθρωποι γίγονται καὶ εὐ τὰ αὐτῶν ἔργ' ἀποδιδούσιν. Ὁμοίως δὲ καὶ Πλούταρχος τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς οὐ πολὺ τῶν ἐθικῶν εἶτ' ἐξ ἔθους ἀρεστώσας φησίν, οἷον ἔθει περιγιγνομένας, αἷς τὸ ἀγαθόν ἢ κακὸν ἄνθρωποι πράττουσιν⁴.

1) Λυκούργ. κατὰ Λεωκράτ. σελ. 161. Πλούτ. Σδλ. 2.

2) Πλάτ. Πολιτ. Β', σελ. 377 καὶ ἐφ.

3) Πλούτ. Ἀλεξ. κερ. Η', Ἀριστ. Ῥητ. III, 3.

1) Βασιλείου τοῦ Μεγάλου Παραινέσις πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν λόγων ὠφελίσθαι.

2) Ἀριστοτ. ἠθικ. Νικομ. Α', 1.

3) Αὐτόθι.

4) Πλούτ. περὶ παιδῶν ἀγωγῆς κερ. Δ'.

Εἰ οὖν ἔθει φαμέν τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς περιγίγνεσθαι, φέρ' ἰδῶμεν ὅπως οἱ καθ' Ὀμηρον Ἕλληνας, οἱ ἥρωες, εἴ τι τῶν κατ' Ἀσίαν ὁμοφύλων ζυναποφέροντες ἐτύγχανον, ἄλλως τραχὺ καὶ βάρβαρον, οὐδ' ὅπωςτιοῦν τῆς ἐς ὕστερον αὐτῶν ἐπὶ πλείστον ἐπιδούσης παιδείας μετέσχον, ὡς οἱ καθ' ἡμᾶς ἰνδολογοῦντες πιθανώτερον μᾶλλον ἢ ἀληθέστερον εἴποιεν, τῷ χρόνῳ μετέβηλον, αὐτοὶ δὲ τὴν πρότερον μεταλλάξαντες διαίταν ἐπὶ τὸ τρυφερώτερον καὶ ἡμερώτερον μετέστησαν κατὰ μικρὸν ἀποβαλόντες ὅσα τοῖς ἡῶθεν ἰδιόχει καὶ χρονιώτερον παρέμεινε. Διὸ καὶ τὴν παμβασιλείαν ἐκείνων ὡς εἰκὸς πρωίμως λίαν καταλύσαντες καὶ πατρικῆς μὲν, ὡς δ' ἂν εἴποιμεν πατριαρχικῆς, ἀντ' αὐτῆς καὶ ἐπὶ ῥητοῖς γέραςιν, ἀλλ' ἐπιεικοῦς βασιλείας σχόντες¹, τῆς ἐλευθερίας πρώτιστα εἶχοντο, καὶ τὸ περὶ τὸ θεῖον εὐσεβὲς ἤσκουν καὶ φιλόπατρι καὶ ὅπως τὸ φιλόκλιτον, & ἀνδράσι πρέπει ἐς παιδείαν ἐπιδεδωκόσιν οὐκ ὀλίγον, καὶ πάντως τοῖς βροτοῖς ἐναντιώτατα ἔχουσιν, ἀπλοῖ τοῖς ἡθεσιν ὄντες καὶ χρηστοί, λέγειν τε καὶ πράττειν εὐθύς ἐκ παιδῶν ἐθιζόμενοι καὶ ταῦτα μᾶλλον παραδείγμασι². Πηλεὺς γὰρ Ἀχιλλεῖα κομιδῇ νέον ὄντα παραδιδούς τῷ Φοῖνικι λέγειν τε καὶ πράττειν παρηγγύα οἶόν τε γενέσθαι τὸν υἱόν.

«τοῦνεκά με προέηκε, διδασκόμεναι τὰδε πάντα, μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι πρηκτῆρα τ' ἔργων».
(Ἰλ. I, 442—443).

Περὶ δὲ τὰ οἰκεία μᾶλλον σπουδάζοντες, εὐσεβῶς πρὸς γονέας ἔχοντες, ὅπως δ' ἱεροὶ καὶ εὐθυμοὶ, φέρμιγγί τε καὶ ποιήτῃ τερπόμενοι, παρ' ἀλλήλοισι ἀφελέστερον ἐπεμύγνυντο, ζήνους δὲ καὶ ἰκέτας καὶ πτωχοὺς μὴ τι κακὸν ποιήσωσι δεδιότες τοῦ ἀγαθοῦ δοκοῦσιν ἐφίεσθαι καὶ τὰ καθήκοντα πράττειν, ἅπερ τὴν ἀρετὴν συναποτελεῖ, καὶ εἰς εὐδαιμονίαν ἄγει, ἢ τέλος τῶν ἀνθρωπίνων τυγχάνει πράξεων³. Ὡς δ' ἔπος εἰπεῖν τοῦ μὲν ἀγαθοῦ πολὺς ἐν τοῖς ἔπεσιν ὁ ἐπαινος, τοῦ δ' αὖ κακοῦ ὁ ψόγος, καθάπερ Πηνελόπη τῷ Ὀδυσσεὶ φησιν·

1) Nagelsbach's Die homerisch. Theologie σελ. 274—314.

2) Ἀπόθι σελ. 228—230. Friedreich', Die Realien in der M. und Od. σελ. 154.

3) Παρ' Ὀμήρῳ ἀρετὴ τὴν τοῦ σώματος βύμην καὶ ἀνδρείαν ἄλλως δηλοῦν φαίνεται. Ἰλ. O, 642. Ἐν Ὀδυσσεΐ B, 206 τὰς τῆς ψυχῆς ἀρετὰς τῆς Πηνελόπης· καὶ ἀλλαχῆ. Ἐμπαλιν δὲ κακία τὴν δεξιάν δηλοῖ, εἴτα δὲ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς κακότητα.

« . . . ἄνθρωποι δὲ μινυθάδιοι τελέουσιν·
Ὅς μὲν ἀπηνῆς αὐτὸς ἔη καὶ ἀπηνέα εἰδῆ,
τῷ δὲ καταρῶνται πάντες βροτοὶ ἄλγε' ὀπίσω.
ζῶφ, ἀτὰρ θενωτῷ γ' ἐφεψίδωνται ἅπαντες.
Ὅς δ' ἂν ἀμύμων αὐτὸς ἔη καὶ ἀμύμονα εἰδῆ,
τοῦ μὲν τε κλέος εὐρὺ διὰ ἔνοι φορέουσιν
πάντας ἐπ' ἀνθρώπους, πολλοὶ τέ μιν ἐσθλὸν ἔειπον».
(Ὀδ. I. 328—334).

Εἰ οὖν οἱ ἥρωες παραδείγμασι μᾶλλον χρώμενοι τοῦ σκοποῦ ἐβάλλοντο ἠθικοὶ δὲ ὡς ἂν τανῦν εἴποιμεν ἐγίγνοντο, φέρε σκεψώμεθα ὡς πρὸς θεοὺς πρῶτον εἶχον, πρὸς οἰκείους εἴτα καὶ ζήνους, τὰς λοιπὰς ἀρετὰς ἐφεξῆς συνείροντες.

Α'.

Καὶ πρὸς μὲν τοὺς θεοὺς εὐσεβῶς λίαν εἶχον οἱ ἥρωες, ἡγεμόνας τῶν πάντων ἡγούμενοι ἑαυτοὺς θ' ὑποχειρίους αὐτῶν, τὰ δὲ παρὰ τὸν βίον πάντα ἐπιτήδεια παρ' αὐτῶν προσδοκῶντες, εὐχαῖς διὸ περ καὶ δεήσσει, θυσίαις, καὶ δὴ ἐκαστόμβαις, καὶ σπονδαῖς πάντως ἐκαστοῖ' ἐπειρῶντο ἰλάσκεσθαι. Πάντα γὰρ ἐκ Διὸς ἢ ἐκ θεῶν ἤρχοντο, ἐν πᾶσι δὲ Διὸς ἐτελείετο βουλή, ἐν τε κακοῖς καὶ ἀγαθοῖς, πάντα δὲ θεῶν ἐν γούνασι κείται, πάντα τοῖς θεοῖς ἀποκείμενα οἴομενοι. Ὁ Ζεὺς ἀπατήρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε¹ καλεῖται ἀκύδιτος καὶ μέγιστος², οὐ τὸ κράτος ἐστὶ μέγιστον.

Αὐτὸς δὲ καὶ πάντα τοῖς ἀνθρώποις κατὰ τὸ δοκοῦν ἔνεμεν. Διὸ περ εὐχαῖς, θυσίαις καὶ τοῖς παρὰ πλοσίοις ἐπειρῶντο ἰλάσκεσθαι, καὶ τοῦ εὐσεβῶς πρὸς αὐτοὺς ἔχοντος οὐκ ἐπέλανθοντο. Οἱ δὲ θεοὶ καί περ ἀλλήλοισι πολεμῶς ἔχοντες, ἀλλὰ γοῦν δίκαιοι φαίνονται. Φειδοὶ δὲ πως τάχα τοῖς ἀνθρώποις δοκοῦσι παρέχεσθαι· δύο γὰρ πίθοι τῶν δῶρων παρὰ τῷ Διὶ τυγχάνουσιν ὄντες, ὁ μὲν τῶν ἀγαθῶν, ὁ δ' αὖ τῶν κακῶν³.

Τοῖς θεοῖς δ' ὤφειλον θαρρεῖν καὶ πείθεσθαι καὶ τὰ προστεταγμένα τελεῖν ὡς οἶόν τε μάχιστα, ὡς Ἀχιλλεὺς τῇ Ἀθηνᾶ φησι λύσαι τὴν ἔριν καταβῆσθαι ὠρανόνθην, ἃ μοι ἐπιτάττεις τελεῖν με δεῖ, καί περ ὠργισμένον· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἄμεινον· καὶ γὰρ οἱ θεοὶ ἐκείνου ἀκούουσι μάχιστα, ὡς τοῖς αὐτῶν προστάγμασι πείθηται⁴. Τούτου δ' ἔνεκα μάλα ἠύλαχθούντο μὴ τὴν θεῶν ὀργὴν ἐπισπάσωνται, καὶ ταῦτα εὐτυχοῦντες, ὡς περ ὁ Πηλεὺς, ᾧ καί τοι πόλλ' ἀγαθὰ ἔχοντι οἱ θεοὶ διὰ φθόνον μὴ τι ὑπὲρ ἀνθρώπων φρονῶν

1) Ὀδυσ. A, 28. 3) Ἰλ. Ω, 525—532.

2) Ἰλ. B, 412. 4) Ἰλ. A, 216—218.

φρανεῖν ἕνα υἱὸν ἔδωκαν καὶ τοῦτον ταχυθάνατον¹. Ταῦτά που καὶ Πηνελόπη τῷ Ὀδυσσεὶ φησιν οἰκαδὲ νοστήσαντι, τοὺς θεοὺς δὴλα δὴ τὰ δεινὰ πέμψαι διὰ φθόνον αὐτοῖς λιπαρῶς γηράναι μέλλουσι, παρ' ἀλλήλοισι μένουσι καὶ ὁμοφροσύνῃ βιοῦσιν².

Οἱ θεοὶ ὀργιζόμενοι νόσον καὶ πόλλ' ἄλλα ἔπειπον κακὰ, καθάπερ τῷ Βελλεροφόντῃ, ὃς ἀπεχθὴς αὐτοῖς γενόμενος ἐπλανᾶτο μόνος, τρυχόμενος εἰς πεδίον τὸ Ἀλφειόν³. Καὶ τοῖς τῶν θυσῶν, σπονδῶν, ὡς δ' εἰπεῖν ἅ τοῖς θεοῖς προσήκει δίδοσθαι, ὀλιγωροῦσιν ἐδυσχέρινον καὶ ζημίας ἐπέτιθεσαν, ὡς τοῖς Ἀχαιοῖς τὸ τεῖχος ἐν Τροίᾳ ἰδρῦσαι καὶ τὰς ἐκατόμβας μὴ θῆσαι· διὸ τὸ τε τεῖχος καὶ ἡ τάφος ἐπὶ πολὺ ἀντισχεῖν οὐκ ἴσχυσαν⁴. Ὡσαύτως δὲ Μενέλαος τῶν τοῖς θεοῖς ἐν Αἰγύπτῳ καθηκόντων ὀλιγορήσας τοῦ νόστου εἴργεται⁵. Τῷ δ' ἀντιστήναι αὐτοῖς τολμῶντι καὶ θρασύνεσθαι βερείας τὰς ποινὰς ἐπιτιθέναι ἐφίλουν. Θάμυριαι Μοῦσαι προπετέστερον ἢ κατ' ἀνθρώπων αὐταῖς διαγωνίζεσθαι τολμήσαντα ἐτύφλωσαν καὶ τὴν μουσικὴν ἀφείλοντο⁶.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς θεοὺς εἰς τὴν γῆν καταβαίνειν καὶ πλανᾶσθαι οἱ ἥρωες ὦντο τὴν δικαιοσύνην καὶ ἀδικίαν τῶν ἀνθρώπων ἐποφομένους, τὴν ὕβριν, εὐνομίαν καὶ τὰς πράξεις, καὶ δὴ καὶ συνεστιωμένους τοῖς εὐσεβέσι τὴν τε ζηνίαν καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἐργαζομένοις. Καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἐκατόμβαις τοὺς θεοὺς οὐκ ἀπαναίνεσθαι παρῆναι ἐνόμιζον καὶ μεταλαμβάνειν τό γε κατ' αὐτοὺς τοῖς θνητοῖς παρεζόμενοι, Ζεὺς δὲ καὶ Ποσειδῶν πολλάκις πρὸς τοὺς ἀμύμονας καὶ εὐσεβεῖς ἤσσαν Αἰθίοπας τῶν θυσῶν μεταληψόμενοι.

Ἦμνυσαν δ' οἱ ἥρωες Δία, Ἀθηνᾶν, Ἀπόλλωνα καὶ ἑτέρους τῶν θεῶν ἐπιμαρτυρόμενοι. Τῆς δ' ἐαυτῶν ἀποδημοῦντες ἢ ἐτέρῳ τινὶ ἐπιχειρεῖν βουλόμενοι τὰς χεῖρας ἐνίπτοντο καὶ ἔσπενδον καὶ ἔθουον, τοὺς θεοὺς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς παρασῆναι βοηθοὺς ἐπικαλούμενοι. Νέστωρ πρέσβεις αἰρετοὺς πρὸς Ἀχιλλεὺς πέμψαι παραινῶν Ἀγαμέμνωνι τὴν τε μῆνιν ἀποβαλεῖν πείσοντας καὶ τῶν Ἀχαιῶν καμνόντων προκινδυνεύσαι, ὕδωρ φησὶν ἐνεγκεῖν πρῶτα καὶ θεοὶς σπείσαι, εἶτα δ' ἀπιέναι⁷. Ὡς δ' αὐτῶς καὶ Ἐκάβῃ τὸν Πρίαμον προπέμπουσα τὸν Ἐκτορος νεκρὸν παρ' Ἀ-

χιλλέως λυσόμενον, οἶνον τὸ κατ' ἀρχὰς προσήνεγκε τοῖς θεοῖς σπείσαι, εἶτα δ' ἀπιέναι¹. Τοῦτ' αὐτὸ καὶ πρὸ τῆς μάχης ἔποιοον, τὴν θεῶν μῆνιν δεδιότες καὶ τὴν βοήθειαν ἐξαιτούμενοι, ὡς περ οἱ Ἀχαιοὶ ἐκατόμβην τε λαμπρὰν ἔθυσαν καὶ Διὶ τερπικεραύνῳ ἔσπειςαν καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς, οὕτω δὲ τῆς μάχης κατήρξαντο².

Κάν τὰς πόλεις δέ, μάλιστα ἐν ἀγορᾷ, βωμῶν τοῖς θεοῖς ἴδρουον, ὡς περ οἱ ναυτίλοι Φαίαιες τῷ Ποσειδῶνι³. Οἴκοι δ' ἕκαστος βωμὸν ἴδρουε Ζηνὸς τοῦ Ἐρκείου, ὡς Ὀδυσσεύς, ἐφ' οὗ ὃ τε Λαέρτης καὶ αὐτὸς τοῖς θεοῖς οἶά περ ἐκομίζετο ἔθουον⁴.

Καὶ τοὺς ἱερεῖς τῶν θεῶν ἐτίμων καὶ ἐσέβοντο, τὴν δὲ πρὸς αὐτοὺς ἀτιμίαν πολλῶν κακῶν ὦντο παραίτιον, ὡς τῶν θεῶν τοῖς οἰκείοις παρισταμένων ἱερεῦσι. Χρῆσθη τὸν Ἀπόλλωνος ἱερέα Ἀγαμέμνων ἠτίμασε καὶ πόλλ' ἠπαίλησε δεινὰ, οὐδὲ τὴν θυγατέρ' ἀπέδωκεν, ἃ ἐκεῖνος ἤνεγκε λύτρ' ἀποδεξάμενος. Ὁ δὲ θεὸς τῶν ἀρῶν ἐπακούσας λοιμὸν τοῖς Ἕλλησιν ἐπέμψε, νόσον βροτολογιγὸν τὰ μάλιστα, ἐξ οὗ τῶν Ἀχαιῶν συχοὶ ἐθνησκον⁵. Ὀδυσσεὺς δὲ Μάρωνα τὸν ἐν Ἰσμάρῳ ἱερέα τοῦ Ἀπόλλωνος λίαν ἐτίμησε καὶ τοῦ θανάτου ἐρρύσατο αὐτὸν τε καὶ τὴν γυναικα καὶ τὸν υἱόν⁶.

Τὴν δ' ἡλικίαν ἀνδρωθέντες οἱ ἥρωες τοῖς θεοῖς τὴν κόμην, κόσμου καὶ ἀνδρείας σημεῖον, θεῷ τινι προστάτῃ ἀνέτιθεσαν, ἐσθ' ὅτε δὲ καὶ ποταμῶ, ἅτε δὴ καὶ τούτων θεοὺς προῖσταμένους οἰόμενοι. Πηλεὺς Σπερχειῶ ποταμῶ τὴν κόμην Ἀχιλλέως τοῦ υἱοῦ ἀναθέσθαι ὑπέσχετο εἰ εὐ οἰκαδὲ Τροίῃθεν ἐπανήει⁷.

B'.

Τοὺς δὲ γονεὰς λίαν ἐτίμων οἱ ἥρωες, αὐτοῖς ἐν πᾶσιν εἰκόντες καὶ ἀβρυνόμενοι ἀγαθοῖς πατρᾷς, ἐπὶ γένει. Ἀχιλλεὺς ἐπ' ἀγαθῷ πατρὶ τῷ Πηλεῖ ἐσεμνύνετο καὶ μητρὶ θεᾷ τῇ Θέτιδι⁸. Πάντες δ' ἐπειρῶντο μὴ κατασχύνειν πατέρων γένος, ἀλλ' ἐφχμίλλοι ταῖς ἐκείνων ἀρεταῖς γίγνεσθαι.

Ἰππόλοχος δὲ Γλαύκῳ τῷ υἱῷ εἰς Τροίαν στρατευομένῳ τοῖς Τρωσὶν ἐπικουρήσοντι ἐπέτελλεν αἰεὶ ἀριστεύειν καὶ τῶν ἄλλων ἀποδεί-

1) Ἰλ. Ω, 534-542.

5) Ὀδ. Δ, 351-352.

2) Ὀδ. Ψ, 210-212.

6) Ἰλ. Β, 594-600.

3) Ἰλ. Ζ, 200-202.

7) Ἰλ. Ι, 171-174.

4) Ἰλ. Μ, 3-9.

1) Ἰλ. Ω, 287-288.

5) Ἰλ. Α, 26-53.

2) Ἰλ. Β, 400-418.

6) Ὀδ. Ι, 195-201.

3) Ὀδ. Ζ, 266-269—N, 185-187.

7) Ἰλ. Ψ, 144-149.

8) Ἰλ. Φ, 109.

4) Ὀδ. Χ, 332-338.

κνυσθαι ἔξοχώτερον¹. Μέγα δ' ἐφρόνει ἐπὶ τῷ ἐκ τοιῶνδε τὰς γονὰς ἔχειν².

Ἐκ δὲ τῆς στοργῆς καὶ ὤμνυσαν αὐτούς, ἔτι δὲ τὰς γυναίκας καὶ τὰ τέκνα. Ἑλπήνωρ τῶν Ὀδυσσεῶς ἐταίρων οἴνω καταληφθεὶς ἐν τῷ κατ' Αἰαίαν, τὴν νῆσον τῆς Κίρκης, μεγάρῳ τῆς στέγης κατέπεσε καὶ οἰκτρῶς τὸν βίον κατέστρεψεν· οἱ δὲ ἄμφ' Ὀδυσσεῶς μὴ εἰδότες καὶ σπερχόμενοι κατέλιπον ἀποπλέοντες ἀκλαυστον καὶ ἄταφον. Τοῦ δ' Ὀδυσσεῶς μετ' οὐ πολὺ εἰς Ἄδου καταβάντος πάντων πρῶτιστα προσήλθεν ἰκνουμένη ἡ Ἑλπήνωρ ψυχὴ· τοῖς μὴ γὰρ ταφῆς ἐν γῆ λαχοῦσιν, οὐκ ἀφῆτο εἰς Ἄδου εἰσιέναι, ἢ πάλαι ἐνομιζέτο. Ταύτην οὖν Ὀδυσσεὺς ἰδὼν ἐδάκρυσε καὶ θυμῷ ἠλέησεν. Ἑλπήνωρ δὲ οἰμῶδες τοῦ δ' Ὀδυσσεῶς δεόμενος καῦσαι εἰς Αἰαίαν ἐπανόντος καὶ τύμβον χῶσαι, Ἀσέρτην τὸν πατέρα ἐπώμνυτο, εἶτα δὲ Πηνελόπην καὶ τὸν μόνον υἱὸν Τηλέμαχον³.

Πριάμος δὲ ἐπὶ τῷ νεκρῷ τοῦ Ἑκτορος τῷ Ἀχιλλεῖ τὸν πατέρα Πηλέα ἐπόμνυσε⁴.

Οἱ δ' αὖ γονεῖς σφόδρα πρὸς τὰ τέκνα φιλοστόργως εἶχον, ὡς γ' ἐκ τῶν Ἑκτορι τοῦ υἱοῦ περὶ Ἀστυνάκτος εἰρημένων ἰδεῖν πάρεστι,⁵ καὶ τῶν Ἀσέρτη πρὸς τὸν υἱὸν Ὀδυσσεῶς. Ὁ γὰρ εἰς Ἰθάκην ἔλθων καὶ πρὸς τὸν πατέρα παραγινόμετος οὐ μὲν τοι παραχρῆμ' ἑαυτὸν ἀφηνεῖ ὑποκρινόμενος ἐκ πόλεως εἶναι Ἀλύβαντος καὶ ὄνομα αὐτῷ εἶναι Ἐπήριτον υἱὸν Ἀφειδαντος· οἷς ὁ πατὴρ ἤχθετο σφόδρα, ὅτι ὁ ἀνὴρ πάλαι πη τὸν Ὀδυσσεῶς μὴ εἰδὼς ἐτύγχανεν εἰ ζῶν. Διὸ στενάζων καὶ κόριν κατὰ κεφαλῆς ἀμφοῖν τοῖς χερσὶν ἔχαινε κλαίων⁶.

Ἐπὶ δ' υἰάσιν ἐν πολέμῳ κτεινομένοις μῆδ' ἐπανοῦσιν οἰκαδὲ οἱ τοκεῖς σφόδρ' ἤλγουν, ὡς Φαίνοψ Ξάνθου καὶ Θόωνος τῶν υἱέων ὑπὸ Διομήδους πεσόντων μέγα ἐπὶ τούτῳ ἔδυσφόρει, ἐπεὶ οὐκ ἐδέξατο αὐτοὺς νοστήσαντας⁷. Τὸν δ' ἀγαθοῦς υἱέας κεκτημένον εὐδαίμον' ὑπελάμβανον, ὡς περ Νέστορα υἱεῖς ζυνετοὺς ἔχοντα καὶ μαχίμους⁸.

Οἱ δὲ μονογενεῖς υἱοὶ ἐκ παλαιότητος λίαν προσφιλεῖς δοκοῦσιν εἶναι τοῖς γεννήτορσιν. Εὐμαιὸς ὁ Ὀδυσσεῶς συβώτης Τηλέμαχον ἐπαυελθόντα προσεπτύξατο, οἷα πατὴρ τὸν μόνον ὃν ἔχει υἱόν⁹.

Καὶ τοὺς νόθους δὲ ἡγάπων τοῖς γνησίοις ἴσα, ὡς Ἴσον καὶ Κεβριόνην Ἀντιφὸς καὶ Ἐκτωρ ἠνιόχους εἶχον καὶ ἐφίλουν¹. Ἴσα δὲ τοῖς γνησίοις ἔτρεφον καὶ ἐφίλουν, ὡς Πήδαιον νόθον υἱὸν Ἀντήνορος ἡ Ξενητὴ Θεανῶ². Ὡς δ' αὐτως Τεῦκρον καίπερ νόθον ἐπιμελῶς ἔτρεφε Τελαμών ὁ πατὴρ ἐν Σαλαμῖνι ἴσα Αἴαντι τῷ γνησίῳ³.

Οἱ δὲ παῖδες ὤφειλον τὰ θρέπτρα τοῖς τοκεῦσιν ἀποδοῦναι γηράσκουσιν. Ἰππόθου, τρωθεὶς ὑπ' Αἴαντος καὶ θνήσκων ἤλγει ἐπὶ τῷ μὴ τὰ θρέπτρ' ἀποδοῦναι εἶναι οἷόν τε⁴.

Τῷ δὲ περὶ τοὺς γονεῖς ἀσεβοῦντι αἱ Ἑρινύες τιμωροὶ εἶποντο, ὡς περ Φοῖνικι περὶ τὸν πατέρ' Ἀμύντορα ἀσεβήσαντι οὗτος κατηράσατο, τὰς στυγεράς ἐπικαλούμενος Ἑρινύας⁵.

Γ'.

Τὰς δὲ γυναίκας ἐφίλουν ὡς μάλιστα Μίαν γυναίκα, κουριδίην ἄλοχον ἐφίλουν οἱ ἥρωες, Ἀχαιοὶ τε καὶ Τρῶες, ἀγεσθαι, πλὴν Πριάμου, ὃς πλείους εἶχε, τρόπον δὲ τινα τὴν μονογαμίαν ἐπιτηδεύοντες, τὸ δὲ παλλακίαις συνευάζεσθαι ἀνεκτὸν μὲν, ἀλλὰ μὲν τοι κακὸν ἐτίθεντο⁶.

Παρ' Ὀμήρῳ αἱ γυναῖκες ὄλωσ μὲν ἦττους τῶν ἀνδρῶν δοκοῦσιν εἶναι, ἀτ' εὐψυχίᾳ καὶ βῶμῃ ἐνδείεστερον ἔχουσαι, ἀλλὰ μὴν αἰδήμονές εἰσι καὶ κόσμιοι τὰ μάλιστα ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν τιμώμεναι καὶ μόνον τοῖς κατ' οἶκον τὸν νοῦν προσέχουσαι καὶ μᾶλλον τῷ τῶν γυναικῶν γένει ἰδιάζουσιν⁷. Ἐν δ' ἀνάγκῃ πιθανῶς αἱ γυναῖκες καὶ τῆς πατρίδος προκινδύνουον, ὡς γ' ἐκ τῆς παρ' Ὀμήρῳ Ἀχιλλείας ἀσπίδος τις εἰκάσειε⁸.

Τῇ οὖπω τοῦ γάμου γευσαμένη νεάνιδι ὁμοφροσύνην ἠύχοντο, ὡς Ὀδυσσεὺς τὸ πρῶτον φανεῖς τῇ Ναυσικίᾳ τὰ κατὰ θυμὸν αὐτῇ ἠύξατο, ἀνδρα δὴλα δὴ, ὁμοφροσύνην κατ' οἶκον, ἐνθ' ἐννοητέα ἐστὶ τὴν ἐν συζύγοις ὁμόνοιαν, ἐφ' ἣ οἱ μὲν δι' ἔχθρας ἔχοντες ἀχθονται, οἱ δὲ φίλα φρονούντες χαίρουσιν, αὐτοὶ δ' οἱ σίνευοι περὶδοξοὶ γίγονται⁹.

1) Ἰλ. Ζ, 206-210.

2) Ἰλ. Ζ, 201.

3) Ὀδ. Α, 61-76.

4) Ἰλ. Ω, 486-504.

5) Ἰλ. Ζ, 476-481.

6) Ὀδ. Ω, 302-317.

7) Ἰλ. Ε, 152-158.

8) Ὀδ. Δ, 209-211.

9) Ὀδ. Π, 17-21.

1) Ἰλ. Α, 101-104, καὶ Ὀδ. Β, 130-137, Α, Π, 736-739, 277-280.

2) Ἰλ. Ε, 19-71.

3) Ἰλ. Θ, 281-284.

4) Ἰλ. Ρ, 300-303.

5) Ἰλ. Ι, 453-457. Ἰδ. 8)

6) Ἰλ. Ι, 449-453. Ὀδ. Α,

428-433.

7) Ὀδ. Α, 356-359.

8) Ἰλ. Σ, 509-516.

9) Ὀδ. Ζ, 180-185.

Ἄμελοι δὲ πολλοὶ τῶν τότε οἰκοὶ τῆς ὁμοφροσύνης ἐνεκὰ δῆλοι εἰσι περίδοξοι γενέσθαι, οἰοὶ Νέστορος, Ὀδυσσεῶς καὶ Πριάμου. Τοῦ δὲ τῶν ξυνεύων ἀκράτου ἔρωτος τεκμήριον Ἄνδρομάχη ἢ Ἐκτορος καὶ ἢ Ὀδυσσεῶς Πηνελόπη, ἃς ἐσαεὶ εἰς μίμησιν καὶ περ ἐπὶ τὸ ἀβρότερον παρέθηκεν Ὅμηρος¹.

Τῆς δὲ σώφρονος Πηνελόπης τὸν Ὀδυσσεῶα προσδοκῶσης, τῶν μνηστήρων μνωμένων καὶ τὴν οὐσίαν ἐσθιόντων, τὸ κλέος, ἀκκμπτοῦ πρὸς πάντας φανείσης, ἰκάνει εἰς οὐρανὸν καθάπερ τοῦ δικαίου βασιλέως, ἐφ' οὗ ἢ τε γῆ τάγαθὰ πάντα φέρει καὶ ἢ θάλασσα, οἱ δ' ἄνθρωποι εὐδαίμονες γίνονται².

Πλὴν δὲ τούτων καὶ πόλλ' ἐστὶν ἕτερα, ἃ τὴν συζύγων φιλίαν δεικνυσιν. Ἐν Τροίᾳ τῶν Ἑλλήνων πολεμουμένων αἱ γυναικες ἐν Ἑλλάδι ὠρώδων μὴ τι δεινὸν πάθουεν. Θανόντα δὲ τινα πυθόμεναι ἤλγουν καὶ ἐκόποντο³.

Θάτερον δὲ τῶν νεογάμων θνήσκοντος καὶ ταῦτα ἐν πολέμῳ ἀλγιστον ἤμιν πρόκειται δεῖγμα Δηιδάμεια ἢ γυνὴ Πρωτεσιλάου, ὕπτερον παρ' Ἑλλήσι τοῦ τῶν συζύγων ἔρωτος γενομένη ζύμβολον⁴.

Αἱ ἄκοσμοι γυναῖκες ἔμπαλιν μέμψιν εἶχον πρὸς ἀπάντων⁵.

Πλὴν τῶν μυθικώτερον Καλυψοῦς περὶ καὶ Κίρκης εἰρημένων, αἱ τὸν Ὀδυσσεῶα παρ' ἐκνται· ἔσχον πόσιν εἶναι λιλαιόμεναι, θεαὶ οὐσαι, αἱ θνηταὶ ἠρώντι τὴν ἐπιδήμιον φήμην δεδιῶται σωφροσύνην ἤσκουν καὶ εἰργάζοντο ὅτι μέλιστα.

Δ'.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ φιλάδελφον πολὺ τι φαίνονται ἔχειν οἱ ἥρωες. Ἀγαμέμνων γὰρ σφόδρα φιλεῖ τὸν ἀδελφὸν Μενέλαον δεδιῶς μὴ τι κακὸν αὐτῷ ζυμβάιη⁶. Ναυσικκάν δὲ τὴν Ἀλκινόου οἱ ἀδελφοὶ χαίροντες, ἐπανουῶσαν, ἐν προθύροις δέχονται καὶ τὰς ἡμιόλους τῆς ἀπήνης λύουσι, αὐτὴ δ' αὐ ἀγαλλομένη ἐπὶ τούτῳ εἰσῆλθεν εἰς τὸν θάλαμον⁷.

Ε'.

Καὶ τοὺς οἰκείους δ' ἐφίλουεν ὡς Πρίαμος τὸν

- 1) Ἰλ. Ζ, 429-432, 4) Ἰλ. Β, 700-702.
448-465. Ἰλ. Χ, 460- 5) Ἰλ. Γ, 172-175.—
470. Ὀδ. Ζ, 286-288.
2) Ὀδ. Τ, 107-114. 6) Ἰλ. Δ, 169-171.
3) Ἰλ. Σ, 412-415. 7) Ὀδ. Η, 3-7.
Ὀδ. Ω, 290-296.

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ΄.)

ἀδελφιδουὺν Μελάνιππον καὶ τοῖς υἱᾶσιν ἐναριθμιοὺν ἐλογίζετο¹.

Ζ'.

Οὐδὲν δ' ἔλασσον καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἐτίμων ἐν μοίρῃ πατέρων τιθέμενοι, τῶν νεωτέρων ξυνετωτέρους, τῶν οἰκων ἀρίστους ἐπόπτας, ἐμπειρίαν κεκτημένους καὶ ἀψευδεῖς. Ὁ Διομήδης κρατερός ἀιχημητής εἶκει πρόσφρων Ἀγαμέμνονι ἐπιπλήσοντι². Οἱ δὲ νεώτεροι τῶν πρεσβυτέρων ἀφρονέστεροι τυγχάνουσι³. Μενέλαος δὲ ὄρκια τῶν Ἀχαιῶν καὶ Τρώων ποιῆσαι βουλομένων τοὺς μὲν Πριάμου παιδᾶς ἐν δίκῃ μεμφόμενος ὑπερφιάλους καλεῖ καὶ ἀπίστους, τοὺς δὲ νεωτέρους καθόλου ἐνδεεστέρους τῆ γε ξυνέσει τῶν γερόντων ἐλογίζετο⁴.

Οἱ δὲ πρεσβύτεροι αἰεὶ τῶν νέων προμηθέστεροι τυγχάνουσι καὶ ἐπιμελέστερον τοῖς πράγμασι χρώνται⁵. Νέστωρ, ὁ λιγύς τῶν Πυλίων δημηγόρος, αὐτόχρημά ἐστι ξύνεσις, διὸ περ καὶ ἔξουχα πάντων ἐτίματο καὶ πάντας νοθετῶν διετελεῖ τὰ δέοντα, ἀπάντων καὶ αὐτῶν δὴ τῶν ἀρίστων πειθομένων, Ἀχιλλέως καὶ Ἀγαμέμνονος⁶. Ἀντίλοχος δ' ὁ Νέστορος ὡς μέτριζ φρονεῖ καὶ αἰδήμων ἐστὶ πρὸς Μενέλαον καὶ τὸ ἄθλον ἀποδίδωσιν αὐτῷ ἰκοντι⁷. Τηλέμαχος δὲ ξὺν Μέντορι ἐλθὼν Πύλονδε ἠδεῖτο τὸν γεραρὸν ἐρῆσθαι Νέστορα αἰδήμων τυγχάνων⁸. Ἐπι πολὺ δὲ παραμένειν ἐν Σπάρτῃ ἠβούλετο τῆς ξυνέσεως τοῦ Μενέλαου ἐνεκα⁹. Καὶ τοῦ Μενέλαου καταντίον λόγους ἰέναι ἀφρονας ἠδεῖτο Τηλέμαχος¹⁰.

Τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ πολεμίους τυγχάνοντας, ἐτίμων, ὡς Πρίαμος καίπερ πολέμιος παρ' Ἀχιλλέως τιμηθῆναι τοῦ γῆρωος ἐνεκα ἤλιπζε¹¹.

Τοὺς δὲ περὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἀσεβοῦντας αἱ Ἐρινυῆς ἐδίωκον¹² τοῖς πατραλοῖαις ἴσα καὶ μητραλοῖαις. Τὸ δὲ γέροντα σεμνὸν αἰσχυνθῆναι ἠγοῦντο πάντων οἰκτιστον¹³. Οὐ μόνον δ' οἱ νεώτεροι, ἀλλὰ καὶ οἱ θεοὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἀνθρώπους τιμᾶν εἰκόασιν¹⁴. Καὶ γὰρ τῶν γερόντων ἢ βουλή ἐστὶ γέρας καὶ ὁ λόγος, ὡς φησι Νέστωρ, τῶν δ' αὐ νεωτέρων τὸ θῆρσος

- 1) Ἰλ. Ο, 551. 8) Ὀδ. Γ, 22-24.
2) Ἰλ. Δ, 401-402. 9) Ὀδ. Δ, 594-598.
3) Ὀδ. Η, 292-294. 10) Ὀδ. Δ, 157-160.
4) Ἰλ. Γ, 105-108. 11) Ἰλ. Χ, 418-422.
5) Ἰλ. Γ, 109-110. Ἰλ. Τ, 160-161.
6) Ἰλ. Α, 286.—Β, 12) Ἰλ. Ο, 204.
370-374. 13) Ἰλ. Χ, 74-76.
7) Ἰλ. Ψ, 586-595. 14) Ἰλ. Φ, 787-788.

καὶ τὸ ἀνδρείως ἐν πολέμοις μάχεσθαι¹. Ἀλλὰ μὴν καὶ τῶν νεωτέρων τὴν βουλὴν, εἰ ἀγαθὴ, ἠδομένως ἐδέχοντο². Ὀδυσσεὺς νέος ἐτι ὦν εἰς πρεσβείαν, μετὰ χρείας πρὸς Μεσσηνίους ἐστάλη τῆς σωφροσύνης ἕνεκα δίκην ληψόμενος³.

Ζ'.

Τοὺς δὲ παιδαγωγούς, ἢ διδασκάλους, ὡς ἂν εἶπομεν, σφόδρ' ἐτίμων τῆς αὐτῆς ἢ αὐτοὶ ἀπῆλθον τιμῆς ἀξιούντες κἀν μοίρᾳ πατρός ἐτίθεντο. Πρέσβεις πρὸς Ἀχιλλεῖα τοῦ Ἀγαμέμνονος πέμψαντος Φοῖνικα τὸν ἐκείνου παιδαγωγόν, Ὀδυσσεῖα καὶ Αἴαντα πρὸς τῆς μήνιδος ἀπόρρησιν, ὁ Ἀχιλλεὺς τοὺς ζύντρεις μὲν ἀσπασίως ἐδέξατο, ἰδίᾳ δὲ τὸν Φοῖνικα. Ἀπράκτων δ' ἀπιόντων μετὰ τὴν διχλεύην τὸν παιδαγωγὸν παρ' ἐαυτῷ μέναι εἶδειτο, πατέρα προσαγορεύων, καὶ βρασιλεύειν ἴσ' αὐτῷ καὶ τῶν αὐτῶν τιμῶν μετέχειν⁴. Καὶ Φοινίξ δὲ οὐδὲν ἦσαν τὸν τρόφιμον οἶα πατὴρ ἐφίλει καὶ τούτῳ ἐχρήσατο μεταπεισάει πειρώμενος⁵.

Η'.

Καὶ τοὺς ἀοιδούς παρὰ θεῶν ἠγοῦντο τιμᾶσθαι, ὡς τὴν ἀοιδίην δῶρον χαρίζονται⁶. Ἀγαμέμνων ἐπὶ Τροίαν στρατεύων ἀοιδῶ τινι τὸν τε οἶκον καὶ τὴν γυναῖκα Κλυταμνήστραν ἐπέτρεψε λίαν τιμωμένῳ⁷. Οἱ δ' ἀοιδοὶ καὶ ἄλλοι δημιουργοί, μάντιες δὴλα δὴ καὶ ἰατροὶ καὶ τέκτονες, παρὰ πᾶσιν ἦσαν ἀσπᾶσιοι καὶ κλητοὶ ἀνά πᾶσαν τὴν ὑφ' ἡλίον⁸.

Θ'.

Καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἑταίρους φιλίας δειγμάτων παρ' Ὀμήρῳ περιτράνα πρόκειται. Ὡς δ' ἐν πολλοῖς Ὀμηρος τὰ ἕξοχα τῶν ἀρετῶν προβάλλεται, οἷον δὴ τῆς τῶν συζύγων σχέσεως καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, οὕτω καὶ τῆς τῶν φίλων, οὗς ἐν τοῖς μάλιστα ἐτίθεντο Αἴας ὁ Τελαμώνιος Λυκόφρονα Μάστορος υἱὸν Κυθήριον, πιστὸν ἑταῖρον, ἴσα πατρὶ Τελαμῶνι ἐτίμα⁹. Ἀγαθὸν δ' ἑταῖρον οἶα ἀδελφὸν ἐφίλου καὶ ἠσπάζοντο¹⁰.

Πλὴν δ' ἑτέρων αὐτὸν δὴ τὸν τῆς Ἰλιάδος ἦρωα, τὸν Ἀχιλλεῖα, παρέθηκεν Ὀμηρος φιλίας

παράδειγμα τῆς ἀρίστης κομιδῆ τὸν ἑταῖρον φιλοῦντα Πάτροκλον, ὃν ἴσα ἐαυτῷ ἐτίμα¹. Τὸν δ' αὐτοῦ θάνατον παρ' Ἀντιλόχου πυθόμενος βγρέως μάλ' ἔφερε καὶ ἤλγει, κόνιν δὲ κατὰ κεφαλῆς βαλὼν καὶ τὸ χάρην καταισχύνας πρόσωπον ἐκτάδην ἔκειτο τὴν κόμην τίλλων².

Μετὰ δὲ ἕκτορι Πάτροκλον κτείναντι χαλεπαίνων, ἐφορμᾷ μαινόμενος καὶ κτείνει τὸν πολέμιον, τὸ Τρώων ἔρκος, λαμπρῶς δὲ κηδεύει Πάτροκλον καὶ ἄθλα ἐπ' αὐτῷ τίθησι καὶ ἀγῶνας τῶν ἀρίστων ἀγωνιζομένων³. Τὰς δὲ τῶν φίλων ὑποθήκας καὶ βουλάς ἐδέχοντο⁴. Καὶ τοῦ φίλου δεομένου ἤκουον ὡς περ' Ἀχιλλεὺς ταῖς Πατρόκλου δεήσεσι πειθόμενος τὴν μῆνιν ἔλυσε καὶ τῶν Ἀχαιῶν προῦκινδύνευσε⁵. Πάτροκλον δὲ πέμπων εἰς μάχην τὴν πανοπλίαν δούς ὑπὲρ αὐτοῦ ἠύξατο Διὶ τῷ Δωδωννίῳ⁶.

Ὡς δ' Ἀχιλλεὺς ἐπὶ Πατρόκλῳ θνόντι ἔκλυσεν, οὕτω καὶ ἐπ' Ἐλπύνορι τῷ ἑταίρῳ Ὀδυσσεὺς τὴν ψυχὴν ἰδὼν ἐν Ἄδου⁷.

Ι'.

Τοὺς δὲ ξένους καὶ πτωχοὺς καὶ ἰκέτας ἠδούοντο μάλα οἱ ἦρωες· τὸ γὰρ φιλόξενον ἐν τοῖς ἰδιαιτάτοις αὐτοῖς ἦν ὑπὸ τῶν θεῶν ἐπιταττόμενον. Ἀξυλος ὁ Ἀρίσθηθεν τὴν οἰκίαν παρὰ τὴν ὁδὸν ἐδείματο, ἵνα τοὺς παριόντας ῥῆον ἔχοι ξενίζειν⁸. Τοῦ ξένου πάντοτε διαπορευομένου Ζεὺς προϊστάτο ὁ ξένιος τοὺς περὶ τοὺς ξένους ἀσεβοῦντας τιμωρούμενος μάλιστα, καθάπερ Μενέλαος τοῖς Τρωσὶ μέμφεται τὴν γυναῖκα καὶ τὰ κτήμαθ' ἠρπακόσι καὶ τὴν Διὸς τίσιν παρ' οὐδὲν ταθειμένοις⁹.

Ὀδυσσεὺς δ' ἐξ Ὠρυγίας ἐκπλεύσας ναυαγεὶ κατὰ θάλασσαν ὀργῇ τῇ Ποσειδῶνος, γυμνὸς δ' ἐσώθη καὶ τῶν πάντων ἄπορος εἰς Σχερίαν, τὴν τῶν Φαιάκων νῆσον, ὀπηνίκα τὰ ἰμάτια ἐν ποταμῷ ἔτυχε πλύνουσα Ναυσικκᾶ ἡ Ἀλκινόου τοῦ βασιλέως θυγάτηρ μετὰ τῶν ἀμφιπόλων, τοῦ γάμου ἐγγίζοντος· ὃν οὕτως ἔχοντα ἡ Ναυσικκᾶ ἰδοῦσα παρατυκᾶ ταῖς περὶ αὐτὴν ἐπιμεληθῆναι τοῦ ἀνδρός ἐκέλευσε, βρώσιν παρασχεῖν, λούσαι τε ἐν ποταμῷ, εἶτα δὲ περιβαλεῖν ἰμάτια¹⁰. Ἐν δὲ Φαίαξί τοῦ Ὀδυσσεὺς

1) Ἰλ. Δ, 322-325. καὶ 487-488.

2) Ἰλ. Ε, 107-108. 7) Ὀδ. Γ, 267-268.

3) Ὀδ. Φ, 16-21. 8) Ὀδ. Ρ, 383-386.

4) Ἰλ. Ι, 607-619. 9) Ἰλ. Ο, 437-439.

5) Ἰλ. Ι, 485-498. 10) Ὀδ. Θ, 585-586.

6) Ὀδ. Θ, 479-481

1) Ἰλ. Σ, 80-82. ἕως 82.

2) Ἰλ. Σ, 22-27. 6) Ἰλ. Π, 233-244.

3) Ἰλ. Ι, 40-41. — 7) Ὀδ. Α, 55.

X, 131-138, 326-330. 8) Ἰλ. Ζ, 12-15.

4) Ἰλ. Α, 793. 9) Ἰλ. Ν, 622-625.

5) Ἰλ. Π, 33-43, 80 10) Ὀδ. Ζ, 206-207.

ξένου τυγχάνοντος προϊστατο ἢ Ἀθηνᾶ μή τις τῶν Φαιάκων λόγῳ ἢ ἐτέρως αὐτὸν παραβλάψειεν ἀέρα πολλὸν ἐπιπέσσα¹. Αὐτὸς δ' ὁ Ζεὺς προϊστατο τῶν ἱκετῶν καὶ ξένων ὁπαδὸς αὐτῶν οἰονεὶ γιγνόμενος. Ὀδυσσεὺς τοῦ Κύκλωπος δεῖται μὴ τι κακὸν αὐτὸν ποιήσῃ, θεοῦς, καὶ δὴ τὸν Δία, αἰδούμενος ὡς τιμωρὸς ἐστὶ τῶν ἱκετῶν καὶ ξένων². Καὶ ὁ συβώτης Εὐμαιοὶς τῷ Ὀδυσσεὶ ἀγνωστῷ ἔτι τυγχάνοντι ξενίαν παρασχών, ἀνδρὸς ἀγαθοῦ ἔφη τὸ ξένον δέχσθαι καὶ εὐσεβεῖν περὶ τοῦτον χρῆσθαι³.

Καὶ τοὺς πολεμίους ἐστὶν ὅτε ἱκέτας ἰκνουμένους ἐξένιζον. Ὀδυσσεὺς καὶ Μενέλαος Τροίηνδε πεμφθέντες πρὸ τῆς μάχης περὶ τῆς Ἑλένης πρὸς Τρώας διαπραξόμενοι ὑπ' Ἀντήνορος ἐξενίσθησαν⁴.

Ξένον δὲ συνήθη καὶ ἐπιφανῆ, πάλαι γνωρίμως αὐτοῖς ἔχοντα, ἄτρην ἐδέχοντο. Τῆ' ἐμάχος ἐπὶ Πύλον ἀφικόμενος σὺν Ἀθηνᾶ πρὸς Νέστορα περὶ τοῦ πατρὸς πευσόμενος, τὸν γε ραρὸν εὖρεν ἀνακτα μετὰ τῶν υἱῶν καὶ ἐταίρων ἐν ἀγορᾷ κρέα ὀβελίαις διαπεύροντα, ὀπτῶντα καὶ δειπνον παρασκευάζοντα. Οἱ δ' ἀμφὶ τὸν Πυλῆγενέα ἀνακτα ἔδραμον τοῖς ξένοις ὑπαντήσοντες καὶ τῆς χειρὸς ἀψύχμενοι ἐκάθιζον, κρέα δὲ καὶ οἶνον ἐδίδοσαν, εἴτα δ' ἐπυρθάνοντο τίνες ἂν εἴεν· καὶ εἰ λησταί εἰσιν, ὡς τὸ τῆνικαῦτα οὔτε ὧν πυρθάνονται ἀπαξιούντων τὸ ἔργον, οἷς τ' ἐπιμελεῖς εἴη εἰδέναι οὐκ ὄνειδίζοντων⁵.

Τῷ δὲ Τηλεμάχῳ ὡς τις ἦν εἰπόντι καὶ ὁ του χάριν τὸν πλοῦν ἀνείλετο, ἵνα δῆλον ὅτι τοῦ πατρὸς περὶ πάλαι οἰχομένου τι μάθοι, ὅπου εἴη, ὁ Νέστωρ ὅσ' εἰδὼς ἐτύγγανεν ἔλεξεν, εἴτα δὲ ἐσπέρας γενομένης εἰς οἶκον ἦγε ξενίσι τῆς Ἀθηνᾶς ἀποπτάσης. Καὶ δὴ ἦγειτο μὲν Νέστωρ, οἱ υἱεῖς δ' εἶποντο καὶ γαμβροί⁶. Εὐθέως δ' ὁ γέρον ἐτῶν ἕνδεκα οἶνον τῷ ξένῳ ἐνεγκεῖν τοῖς θεράπουσιν ἐκέλευσε τὸ πρῶον ἤδη τὸν πίθον ἐκείνον ἀνοίξαι⁷.

Τοὺς ξένους δ' ἐν ἀστυμνήῳ ἔτι ἔλουον καὶ ἱμάτια ἐνέδυσον εἴτ' αἱ δμοαί, ὡς ἐν Σπάρτῃ παρὰ Μενελάῳ ὁρώμεν⁸ καὶ ἄλλοι παρ' Ὀμήρῳ, καὶ αὐταὶ ἔτι τῶν ἀνάκτων αἱ θυγατέρες, ὡς Τηλέμαχον ἐν Πύλῳ παρὰ Νέστορι ἢ καλῆ Πολυκάστη τῶν θυγατέρων Νέστορος νεωτάτη

καὶ καλλίστη, ὡς οὕτω αἰσχύνῃ τοῦ ἔργου τούτου φέροντος¹.

Ἔωθεν δ' ὁ Νέστωρ τοῦ ὕπνου ἐγερθεὶς καὶ ἐξελθὼν τῶν θυρῶν ἐμπροσθεν καθέζετο ἐπὶ λίθων ζεστῶν λευκοτάτων, ἐνθ' ἄλλοτε Νηλεὺς ὁ πατήρ, περὶ δὲ οἱ υἱεῖς ἀθρόοι παρεγένοντο τῶν θαλάμων ἐξελθόντες. Τοῦ δὲ πατρὸς κελεύσαντος ὁ μὲν βούν ἀγαγεῖν ἀπῆει θύσαι τῇ Ἀθηνᾶ καὶ αὐτοὺς ταρπῆναι, ὁ δὲ τοὺς Τηλεμάχου ἐταίρους ἀπὸ τῆς νηὸς οἴκαθε, ὁ δὲ χρυσουργὸν τὰ κέρα ἐπίχουσα ποιῆσαι τοῦ θύματός, ὁ δὲ τοῖς οἴκοι τράπεζαν παραθέσθαι λαμπράν².

Μετὰ δὲ τὴν τράπεζαν ὁ Νέστωρ τοῖς υἱεῖσιν ἐκέλευσεν ἵππους προζευῆσαι ἀματι, ἐφ' οὗ Τηλέμαχος εἰς Σπάρτην ὀχεῖσθαι ἤμελλεν. Καὶ ἡ μὲν ταμίαι ἐφόδια αὐτῷ παρέσχε σίτον καὶ οἶνον, ὁ δὲ Νεστορίδης Πεισίστροκτος ἡμέραις δυοῖν εἰς Σπάρτην ζυμπροῦπεμψε.

Τοῖς ξένοις ἀπιούσι ξύμβολα διδόναι εἰώθεσσαν. τὰ δὲ ξένια καλούμενα, τίμιόν τι χρῆμα, ἔσθ' ὅτε δὲ παρὰ πολλῶν ξυλλεγόμενα δῶρα, ὡς περ' Ὀδυσσεὶ οἱ Φαιάκων ἡγήτορες, τῆς ξενίας ὑπόμνημα πλείστον τηρουμένους. Τεκμήριον δὲ Γλαῦκος καὶ Διομήδης ἐν μάχῃ δεινῇ τὴν παππῶν ἀναγνόντι ξενίαν, τὴν Βελλεροφόντου δῆλα δὴ Ἐφύρηθεν ὑπ' Οἰνέως τοῦ Αἰτωλοῦ εἰκοσὶν ἡμέρας ξενισθέντος, τὴν τε ξενίαν ἀνελαβέτην καὶ κτείνει ἀλλήλους ἀπεσχέσθη³.

Καταβάντε δὲ τοῖν ἵπποιν τὴν τε χειροῖν ἀψυμένω καὶ πίστιν ἀλλήλοισιν δόντε τὰ ὄπλ' ἀντηλαζέσθη τῆς ξενίας ἕνεκα, Γλαῦκος μὲν χρυσᾷ ἑκατόμβοια, Διομήδης δὲ χαλκᾷ ἑνεκάβοια⁴.

ΙΑ'.

Καὶ τοὺς δούλους εἴτ' ἀργυρωνήτους ἢ ἐν πολέμῳ δορικτήτους ἠσπάζοντο καὶ ἐφίλουσιν οἱ υἱεῖς, τὰ πιστὰ τοῖς κυρίοις παρασχόντας οἰκῆας αὐτοῦς καλοῦντας. Εὐρύκλειον, ἀμφίπολον ἀργυρωνήτον, ἴσα τῇ γυναικί ἐτίμα ὁ Λαέρτης καὶ ταμίαν τοῦ οἴκου ἀπέδειξεν, ὁ δ' Ὀδυσσεὺς καὶ προφὸν Τηλεμάχου⁵.

Εὐμαιοὶν δ' ἡ μήτηρ Ὀδυσσεῶς τῇ θυγατρὶ ζῆα Κτιμένην ἔθρεψεν ὁμοίως παιδί ἐφ', μικρὸν δ' ἔλασσο⁶ ἐκείνης ἐτίμα, ἐφίλει δὲ μάλιστα.

ΙΒ'.

Καὶ τοῖς θανοῦσι τὰ νομιζόμενα, κτέρεα,

1) Ὀδ. Η, 14-17. 5) Ὀδ. Γ, 31 74.
2) Ὀδ. Ι, 269-274. 6) Ὀδ. Γ, 386-389.
3) Ὀδ. Ξ, 56-59, 7) Ὀδ. Γ, 390 393.
καὶ 386-389. 8) Ὀδ. Γ, 47-51. Ψ,
4) Ἰλ. Γ, 205 208. 153 155. Ω, 365 367.

1) Ὀδ. Γ, 464-468. 4) Ἰλ. Ζ, 232 236.
2) Ὀδ. Γ, 418-429. 5) Ὀδ. Α, 429-431.
3) Ἰλ. Ζ, 212-226. 6) Ὀδ. Ο, 363-379.

ἀποδοῦναι ὄφειλον, ταφήν δὴλον ὅτι καὶ τᾶλλα, χοαῖς δ' ἔτι καὶ στήλαις καὶ τῇ τῆς κόμης ἀποκέρσει γεραίροντες¹. Ἀχιλλεὺς δὲ τὴν κόμην προσήνεγκε Πατρόκλῳ τῷ ἐταίρῳ θανόντι, ἦν Πηλεὺς ὁ πατὴρ Σπερχειῶ ποταμῶ ἔφθη ὑποσχόμενος². Καὶ Ἐλπήνωρ ταῦτά που Ὀδυσσεὰ ἤτησε, καῦσαι ξυν ὄπλοις, καὶ τύμβον χῶσαι καὶ πῆξαι τύμβῳ ἑρετμόν τῆς εἰρεσίας σημεῖον³.

Καὶ ἐπὶ ἀνοσίφθοντον περιδείπνον ἔδει παρέχσθαι κατὰ λόγον τῆς οὐσίας, ὡς περ Ὀρέστῃς ἐποίησεν ἐπὶ Αἰγίσθῳ καιπερ ἀνοσίφθον, καὶ τῇ μητρὶ Κλυταίμνηστρα μετὰ τὸν φόνον⁴.

ΙΓ'.

Καὶ τὸ φιλόπατρι τοῖς ἥρωσιν ἦν ἐν τοῖς μάλιστα. Καὶ τοὶ δὲ τοῖς ἔλλησι τὸ τότε τῆς γλώττης ταύτης που πᾶσιν οὐσης, τῶν τε νομίμων καὶ ἱερῶν ὡσαύτως κοινῶν γενομένων, ἀλλὰ γοῦν ἴσαι διεστῶτες ἀλλήλων διετέλεσαν, μιᾶ δὲ χρῆσθαι τοὺς πάντας πολιτεῖα οὐκ ἐξεγένετο. Διὸ καὶ πόλεμοι ἀλλήλοις συχνοὶ βῶων καὶ θρεμμάτων ἀρπαζομένων ἢ τῶν Τρώων φησίν, ὡς αὐτῷ οὐδενός εἰσι παραίτιοι κακοῦ⁵. Ἐπτά δ' ἠγεμόνες ἐπὶ Θήβας ἐστράτευσαν⁶. Καὶ οἱ Κουρήτες ἐπ' Αἰτωλοῦς τοῦ Καλυδωνίου ἕνεκα σούς⁷.

Καὶ Νέστωρ ἐπὶ Ἡλείους ἦει ἀρπαγῆς ἕνεκα θρεμμάτων⁸. Μόνον δ' ἐπὶ Ἴλιον τοὺς ξύμπαντας ὀρώμεν Ἑλληνας στρατεύσαντας, εἰ δεῖ τούτῳ πίστιν παρέχειν ὡς ἐν τοῖς ἔπεσιν ἔδεται.

Καὶ μὴν τὴν πατρίδα ἐφίλουσαν θυμαστὸν ὅσον καὶ ἐτίμων καὶ ταῦτα τῶν ἀλλοτρίων ἐναντίον. Ἀγαμέμνωνος καὶ Ἀχιλλεῦς ἐρισάντων Νέστωρ μέγα πένθος ἔξεσθαι φησὶν ἀνά τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν, ὑμῶν, οἱ ἄριστοὶ εἰσι, μαχομένων⁹.

Αἰσχρὸν δ' ἐποιοῦντο καὶ τὸ ἐπὶ πολὺν μείναι χρόνον καὶ ἀπράκτους ἐπανέναι οἴκαδε τὴν Ἑλένην εὐχολῶν Πριάμῳ λιπόντας καὶ Τρωσίν¹⁰.

Καὶ ταῦτα μὲν καθόλου· ἰδίχ δ' ὁ τῆς πατρῴας γῆς, τοῦ πατρὸς ὡς ἂν εἴποιμεν ἐδάφους, ἔρωσ σφοδρὸς τις παρὰ τοῖς ἥρωσι φαί-

νεται. Καὶ τούτῳ δὲ διδάσκαλος πρόκειται ἡμῖν Ὅμηρος τὸν Ὀδυσσεὰ καὶ ἑτέρους ἥρωας παρατιθέμενος. Ἐξὸν γὰρ ἐκείνῳ παρὰ Καλυψοῖ μείναι, τῇ ἀθηνάτῳ νόμφῃ, ἐν τῷ θεσπεσίῳ σπηλαίῳ λιλαιομένη πόσιν εἶναι, αὐτὸς ὁ τῆς πατρῴας στέγης ἀποθρώσκων καπνὸς ἐδοκεῖ εἶναι φίλτερος¹. Ἐν δὲ Σχερίᾳ παρ' Ἀλκινόῳ δαινύμενος καὶ τὰ κατ' αὐτὸν διεξίεις, τίς τ' ἦν καὶ πόθεν ἐξηγούμενος, Ἰθάκην φησὶν αὐτῷ πατρίδ' εἶναι, τραχίαν μὲν, ἀλλ' εὐανδρον, ἧς ἡδίων ἄλλο ἰδεῖν οὐκ ἐφίεται². Οἴκαδε δ' ἐπανελθὼν αὐτῷ ἠσπάζετο χαιρών³. Τοῦθ' ὅπερ καὶ Ἀγαμέμνων ἐποίησεν αὐτῆς ἀπτόμενος καὶ πόλλ' ἐπιχέων δάκρυα ταύτην διὰ χρόνου ἰδῶν⁴.

Ταύτης δὲ πάντες προκινδυνεύειν ὄφειλον, τῶν τ' ἐν αὐτῇ γυναικῶν καὶ παιδῶν⁵.

Ἐμπαλιν δ' αἱ στάσεις καὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ἐπιδήμιοι, κακὸν ἦν ὡς μάλιστα, ὁ δὲ τούτων ἐφίμενος ἀρρήτωρ ἦν, ἀδικος, ἀνέστιος⁶.

ΙΔ'.

Πλὴν τούτων καὶ τῆς ἄλλης ἐπεμελοῦντο ἀρετῆς οἱ ἥρωες ὡς ἐκ τῶν ἐπῶν δῆλον. Τὸ ψεῦδος καὶ ἡ ἀπάτη μεμπτά ἦν καὶ φευκτά, ὁ δὲ ψευδόμενος ἀπεχθῆς οὐδὲν ἔλαττον ἢ ὁ ἄδικος αὐτός⁷. Ὁ ὄρκος ἱερὸν τι ἦν καὶ ἀπαράχβατον, διὸ καὶ οἱ θεοὶ τὸ ὕδωρ τῆς Στυγὸς ὠμυσαν⁸, καὶ ὁ Ζεὺς κατένευεν⁹, ὁ μέγιστον τῆς βουλήσεως αὐτοῦ τεκμήριον.

Πολλαχῇ δὲ τῶν ἐπῶν εὐρηται ὄρκια πιστά, οἷς ἐπίστευον, ὡς Ἀχαιοὶ τε καὶ Τρῶες ἐν Τροίᾳ ὠμολόγησαν τὸν Δία τούτοις ἐπιμαρτυρούμενοι¹⁰. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς δεξιᾶς ἀπτεσθαι χειρὸς, αἱ δεξιαί, αἷς ἐπεποιθεσαν, σημεῖον ἦν πίστεως, ὡς τοῖς Ἑλλήσι Νέστωρ μέμφεται παρὰ καιρὸν οἰκόν δ' ἀπιέναι βουλομένοις καὶ τοὺς ὄρκους οὕτω παραβαίνουσι καὶ λυμαινομένοις, οὗς Ἀτρεΐδαις ἐπὶ Τροίαν ἰόντες ἐδεδώκεσαν¹¹.

Σρόδρα δ' ἠύλαβουντο καὶ τὴν ἐκ θεῶν Νέμεσιν, τὴν κακὴν τοῦ πλῆθους δόξαν ἐπὶ κακῷ τῷ ἔργῳ, πρὸς δὲ καὶ τὴν ἐπιτίμησιν. Ὁ Φοῖνιξ τῷ πατρὶ Ἀμύντορι ὀργισθεὶς κτείνειν ἠθε-

1) Ἰλ. Π, 455-457. 7) Ἰλ. Τ, 529-540.
2) Ἰλ. Ψ, 140-151. 8) Ἰλ. Α, 670-674.
3) Ὀδ. Α, 74-78. 9) Ἰλ. Ρ, 254-258.
4) Ὀδ. Γ, 306-310. 10) Ἰλ. Β, 174-178
5) Ἰλ. Α, 152-157. καὶ 297-298.
6) Ἰλ. Ζ, 222-223.

1) Ὀδ. Δ, 55-59 καὶ 7) Ἰλ. Ι, 312-313,
Ε, 55-84. Ὀδ. Ξ, 361-365, 386-
387 καὶ 156-157.
2) Ὀδ. Ι, 25-36. 8) Ἰλ. Ο, 36-38. Ὀδ.
3) Ὀδ. Ν, 352-354. Ε, 184-187.
4) Ὀδ. Δ, 521. 9) Ἰλ. Α, 524-530.
5) Ἰλ. Μ, 237-243 καὶ Ο, 496-499. 10) Ἰλ. Γ, 276-280.
6) Ἰλ. Ι, 63-64. 11) Ἰλ. Β, 339-344.

λεν, ἀλλὰ τ' ὄνειδος τῶν ἄλλων δεδιώς ἀπέστη τοῦ ἔργου¹. Ἡ Πηνελόπη τὸν Ὀδυσσεύα ἀναμένουσα πολλῶν πρὸς γάμον προτρεπομένων ἀπέσχετο τὴν τοῦ δήμου φήμην φεύγουσα καὶ μυρίους δούλους τολυπεύουσα². Τηλέμαχος τὰς ἀτασθαλίαις ὄρων τῶν μνηστῆρων τὴν πατρῶν κατεσθιόντων οὐσίαν, ἄγαν δ' ἐπὶ τούτῳ δυσφορῶν, εἰς ἀγορὰν τὸν Ἰθακησίων ἐκέλεσε δῆμον, τοῖς δὲ μνηστῆρσιν αἰδεῖσθαι ἔφη τοὺς ὁμόρους καὶ τὴν ἐκ θεῶν φεύγειν νέμεσιν, τοιχὰ δ' ἔργα τινο μένων³. Καὶ ταῦτα σὺν δάκρυσιν εἰπὼν τὸ σκῆπτρον, ὃ εἶχεν ἀγορεύων, χαμαὶ ἔβαλεν, οἱ δ' Ἰθακήσιοι πάντως ᾤκτειραν αὐτὸν τούτων ἕνεκα, εἶτα δ' εἰσῆγσαν⁴.

Οἱ δὲ δειλοὶ, πέπονες, τὸν μῶμον δεδιότες εὐθαρσεῖς ἐμάχοντο⁵.

Καὶ τὸ φιλότιμον δέ, καὶ τὸ φρόνημα ἔχειν πολὺ παρὰ τοῖς ἥρωσι⁶.

Τὸ δὲ χάριρ εἰδέναι τῶν ἀγαθῶν ἀρετὴν ἐλογίζοντο ἐν τοῖς μάλιστα. Ἡ Ἀθηνᾶ Μέντορι εἰκουῖα Ὀδυσσεύως ἐταίρω, ὧν εὐ παρὰ τοῦ πατρὸς ἔπαθε μνημημένη ἀνθυπουργεῖ Τηλεμάχῳ, τὰ τ' ἐπιτήδεια παρασκευάζει πρὸς ἀπόπλουν καὶ ἀμ' αὐτῷ ἔσπετο⁷. Μενέλαος δ' αὐτῶν εὐ παρ' Ὀδυσσεύως ἔπαθεν ἐν Τροίᾳ μνημημένος ἔκλαιεν ἐν Σπάρτῃ Τηλεμάχου παρόντος τοῦ υἱοῦ, Ἐλένη τε ζὺν αὐτῷ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν πάντες· ἔτι δὲ Πεισιστρατος ὁ Νέστορος Ἀντιλόχου τοῦ ἀδελφοῦ ἀναμνησθεὶς ἐν Τροίᾳ πεσόντος ὑπὸ Μένονος τοῦ Ἡοῦ γόνου⁸.

Καὶ τὸ πρὸς τὸ ἐπιτελέσαι ὀξὺ τοῖς ἥρωσιν ἰδύχαι. Ἀχιλλεὺς ὀργισθεὶς Ἀγαμέμνονι πρῶτον μὲν λόγοις ὀνειδίζει, εἶτα δὲ κτείνειν ἐβουλεύετο εἰ μὴ Ἀθηνᾶ οὐρανόθεν καταβῆσα διεκώλυε⁹.

Ἡ σωφροσύνη ἀγαστὴ λίαν ἐν τοῖς ἐπεσι φαίνεται. Τῆς γὰρ σώφρονος Πηνελόπης τὸ κλέος ἰκάνει εἰς οὐρανὸν τὸν Ὀδυσσεύα διὰ χρόνου προσδοκώσης, ὡς φησὶν αὐτὸς Ὀδυσσεὺς τῇ Πηνελόπῃ ἐπανελθῶν, ὡς δ' ἐπαίτης ἄγνωστος τὸν αὐτοῦ εἰσῆει οἶκον¹⁰.

Ὁ οἶκος καὶ ὁ ἔλεος ἀγαθόν¹¹, καὶ τὸ μετρίως καὶ ἔγκρατῶς ἔχειν καὶ σωφρόνως αἰνετόν. Ἀ.

γαμέμωνων σύνοιδεν ἐκυτῶ οὐ μετρίως χρῆσαμένῳ τῇ πρὸς Ἀχιλλεὺς ὀργῇ¹. Καὶ Μενέλαος οὐ δεῖ, φησί, τινὰ ἀλαζόνα καὶ ὑπερβίβλον εἶναι· καὶ γὰρ ἔργου πραχθέντος μετὰ μελος γίγνεται². Ταῖς Πανδαρίου θυγατρῶσι τῆς ὑπερβίβλου εὐτυχίας αἱ Ἀρπυιαὶ φθονήσασαι ἀπήγαγον καὶ ταῖς Ἐρινύσι παρέδωσαν³.

Ἡ καρτερία ἀγαθόν⁴. Ὀδυσσεὺς δὲ καρτερικώτατος πάντων ἀνθρώπων ἔδεται⁵.

Καὶ τὸ παρρησιάζεσθαι ἀγαθόν καὶ οἰκείον καὶ οὐκ ἄηθες τοῖς ἥρωσιν. Ἀχιλλεὺς ὀνειδίζει ἀπλῶς Ἀγαμέμνονι φάσ·

Ἄτρείδῃ κύνιστε, φιλοκτεανώτατε πάντων⁶.

Καὶ Ἀγαμέμνων παραπλησίως ὀνειδίζει τοῖς Βασιλεῦσι τῶν Ἀχαιῶν⁷.

Ἡ ἐλευθερία ἦν ἐν τοῖς κρείττοισιν, ὡς Εὐμαιος τῷ Ὀδυσσεὶ φησὶ τῆς ἀρετῆς (τῆς οἰκείᾳ θελήσει εἰς τὰ ἔργα προθυμίας, κατ' Εὐστάθιον) τὸ ἥμισυ τὸν Δία ἀφαιρείσθαι τὸν δούλον⁸. Καὶ ἡ δουλεία ἐν τοῖς χείριστον⁹.

Ἡ εὐεργεσία, τὸ πράττειν δῆλα δὴ τὰγαθὰ, ἀριστον, πολὺ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν, καθυπερτέρα τῆς κκοεργίας λέγεται, ὡς Ὀδυσσεὺς Μείδωνι τῷ κῆρυκι ὡς πιστότατα πράξαντι τῇ Πηνελόπῃ¹⁰. Καὶ οἱ θεοὶ δ' αὐτῷ ἐφίλουν τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ ἐτίμων, ὡς Νέστωρ φησὶ Τηλεμάχῳ αἰετὴν τὴν Ἀθηνᾶν Ὀδυσσεὶ ἀρήγειν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους· φιλοῦσαν¹¹. Παρὰ δ' ἀνθρώποις ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ οἷα θεὸς ἐτιμάτο, ὡς Εὐρύμαχος παρ' Ἰθακησίοις Πολύβου υἱός, ἀνὴρ τῶν ἄλλων ἀριστος¹². Καὶ Ἀρήτη ἢ Ἀλκινόου γυνὴ οἷα θεὸς ἐτιμάτο ἐν Φαίᾳ τῆς ἀρετῆς ἕνεκα, πάντες δ' εὐπροσηγόρευον διὰ τοῦ ἄστεως πορευομένην καὶ τὰ νείκη τῶν ἀνδρῶν λύουσαν¹³. Καὶ Ὀδυσσεὺς δὲ λίαν ζυνοτός καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων φεύγων φήμην τῇ Ναυσικίᾳ ἐπεσθαι οὐκ ἤθελε, διόπερ καὶ τιμάται παρ' Ἀλκινόου, ὃς παρὰ Διὸς γαμβρὸν αὐτὸν ἔχειν ἠδούλετο αἰετὴν ἐν Φαίᾳ μόνοντα¹⁴.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ ἐμπείρων τινὸς ἔχων, ἀγχίνους, τῶν αὐτῶν ἐτύγγανεν. Ἡ Ἀθηνᾶ τὸν Ὀδυσσεύα διὰ τοῦτο μάλιστα οὐδαμοῦ καταλι-

1) Ἰλ. I, 458-461. 2) Ἰλ. I, 148-151. 3) Ὀδ. B, 63-67. 4) Ὀδ. B, 80-83. 5) Ἰλ. Δ, 180-182, N, 120-122. 6) Ἰλ. B, 298. Ὀδ. Θ, 178-181. Ἰλ. Δ, 402-410. 7) Ὀδ. B, 270-287. 8) Ὀδ. Δ, 168-188. 9) Ἰλ. A, 188-195. 10) Ὀδ. T, 107-109. 11) Ὀδ. E, 190-191. Ἰλ. Ω, 549-551.

1) Ἰλ. T, 85-90. 2) Ἰλ. P, 19-32. 3) Ὀδ. Γ, 66-78. 4) Ἰλ. B, 299-300. Ἰλ. Ω, 49. 5) Ὀδ. Z, 219-224. 6) Ἰλ. A, 122. 7) Ἰλ. Δ, 336-340. 8) Ὀδ. P, 322-323. 9) Ἰλ. Z, 456-463. 10) Ὀδ. X, 372-374. 11) Ὀδ. Γ, 222-223. 12) Ὀδ. O, 518-521. 13) Ὀδ. H, 66-74. 14) Ὀδ. H, 302-316.

πειν ἤξιον ἀβοήθητον¹. Διὸ καὶ Μενέλαος αὐτὸν λίαν ἀγαταί².

Τούτων δὲ καὶ Ὀδυσσεὺς χάριν ὑπόθεσις ὑποβάλλεται θάτερου τῶν ἐπῶν, ὅτι τε πολύτροπος ἦν καὶ πολλῶν ἀνθρώπων εἶδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω, καὶ πόλλ' ὑπὲρ τῶν ἐταίρων ὑπέστη βυόμενος. Τούτου τὴν πλάνην καὶ τὸν νόστον ἄσαι ὁ ποιητὴς τῆς Μούσης δεῖται³.

Ἡ δὲ κακία ζυλλήθδην πᾶσιν μεμπτόν ἦν καὶ ἐπίφορον. Οἶον ἢ γαστριμαργία κακὸν καὶ φευκτέον⁴.

Ἡ μέθη κακὸν ἀφορμὴν ἐρίδων παρέχουσα καὶ τραυμάτων καὶ ἄλλης πάσης αἰσχροτήτος· αὐτὸς ὁ οἶνος καλεῖται ἡλεός, ἅτε δὴ ἡλιθιότητος καὶ ἀβελτηρίας ἐμπιπλᾶς τοὺς μεταλαμβάνοντας. Ὀδυσσεὺς ἐν Ἰθάκῃ ἐδεδῖε μὴ οἱ μνηστῆρες μεθυσθέντες ἐρίσωσι καὶ ἀλλήλους κτείνωσιν⁵. Ὁ οἶνος τὸν πίνοντα τέρπει καὶ παρᾶγει καὶ τῶν φρενῶν ἐξίστησι, λέγειν δὲ ποιεῖ ἃ κεκρυμμένα εἶναι ἄμεινον⁶.

1) Ὀδ. Ν. 330-332.

2) Ὀδ. Δ, 266-273.

3) Ὀδ. Α, 1-6.

4) Ὀδ. Ο, 344-345.

5) Ὀδ. Π, 292-294.

6) Ὀδ. Ξ, 463-466.

Τὸ ἐπιβουλεύειν κακὸν τι καὶ σκευωρεῖσθαι καὶ φθονεῖν τι καὶ χαλεπαίνειν καὶ ὀργίζεσθαι καὶ ἐπιορκεῖν φευκτέα ἦν ὅτι μάλιστα¹.

Οἱ ὕβρισταὶ καὶ υπερήφρανοι τὴν ἀξίαν δίκην ἐδίδοσαν τῆς ὕβρεως².

Τὸ χαλεπαίνειν καὶ ὀργίζεσθαι κακὸν ἐτίθεντο καὶ πολλῶν ἀλγέων παρτίτιον, οἷα τὴν μῆνιν ὀρώμεν, ἦν οὐλομένην ὁ ποιητὴς ἐκάλει καὶ πόλλ' ἀλγ' Ἀχαιοὶς ἐπενεγκοῦσαν³. Μελέγγρου δὲ Αἰτωλῶν μὲν προμαχομένου ἠττῶντο οἱ Κουρῆτες, ἀποστάντος δὲ τῆς μάχης διὰ χόλον, ἔμπαλιν Αἰτωλοὶ⁴.

Καὶ τὸ καταλλᾶττεσθαι τι ἀγαθόν⁵.

Καὶ τὸ κλέπτειν τέλος καὶ ληΐζεσθαι κακὸν ἡγοῦντο μέγα⁶.

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.

1) Ὀδ. Ξ, 141-150,

Α, 386-380, Π, 421-

423, Σ, 17-18.

2) Ὀδ. Ψ, 63-67,

Π, 375.

3) Α, 1-5.

4) Ἰλ. Ι, 550-598.

5) Ἰλ. Ν, 115, Ο, 201

-203.

6) Ὀδ. Γ, 71-74.

ΟΜΗΡΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ.

Ι Λ Ι Α Κ Α.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΧΝΣ' συνεδριάσει).

Τετράκις μέχρι τούδε ἐπισκεψάμην τὸ Τρωϊκὸν πεδῖον, τὸ μὲν πρῶτον τῷ 1861, τρίς δὲ κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ἀφ' ὅτου ὁ ἔνδοξος ἀρχαιολόγος Δ^ρ. Ἑρρίκος Schliemann ἐπεχείρησε τὰς ἀνασκαφὰς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Ἰσαρλίκ, ὅπου ἐθεώρησεν, ὅτι ἐκεῖτο τὸ περιώνυμον Ἰλιον, τὸ ὑπὸ τοῦ μεγίστου τῶν ποιητῶν τῆς ἀρχαιότητος ἐξυμνηθέν. Ἐκτοτε εἶδον τὰ μέρη ταῦτα, πρῶτον μὲν κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1875 μετὰ τοῦ ἐν Μονάχῳ καθηγητοῦ κ. W. von Christ, τοῦ σεβαστοῦ μοι φίλου καὶ διδασκάλου, δεύτερον κατὰ τέλος Αὐγούστου τοῦ 1878 καὶ τρίτον ἐπίσης κατ' Αὐ-

γούστου τοῦ 1881 μετὰ τοῦ φίλου καὶ πατριώτου μου κ. Στεφάνου Παχούμη, πρὸ ἐτῶν ἐν Ἑρένκιοι κατοικοῦντος καὶ εἰδότος κάλλιστα τὸ Τρωϊκὸν πεδῖον, ὡς αὐτόθι ἐμπορευομένου πρὸ χρόνων.

Εἰς ἐκάστην τῶν τριῶν τούτων ἐπισκέψεων πάντοτε ἔβλεπον καὶ ἐμάνθανον νέον τι· διότι ὁ κ. Schliemann ἐν τῷ μεταξύ ἐπανελάμβανε μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ δραστηριότητος τὸ ἔργον του καὶ πάντοτε ἀνεκάλυπτε νεώτερα πράγματα ἐν τῷ ἐδάφει τῶν μεγάλων ἀναμνήσεων. Μετὰ τὴν τρίτην ὁμως ἐπίσκεψίν μου, ἐσχάτως, περὶ τὸ τέλος τοῦ Αὐγούστου γενο-

μένν, εἶδον πολὺ περισσότερα ἢ κατὰ τὰς προ-
 τήρας, οικίας μικρὰς δηλονότι πολυαριθμοτέρας
 ἀναπλασθησάσας ὡς εἶπεν ἐκ τοῦ ἐδάφους.
 Διὰ τῶν ἀνακαλύψεων τούτων ἐγένετο πλέον
 καταφανέστατον, ὅτι ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ Ἰσαρ-
 λικ ἦτο ἐκτισμένη πόλις παναρχαία καὶ ἰκα-
 νῶς μεγάλη, ἔχουσα τὸ αὐτὸ περὶ τὴν οἰκο-
 δομὴν σχέδιον, ἀρχαιοτρόπον καὶ ἀπλούστατον
 τὰ μάλιστα. Ὡς δὲ εἶναι ὠκοδομημένον τὸ
 τείχος τῆς τετάρτης ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τού-
 των ἀναφανείσης παναρχαίας πόλεως, ἦν ὁ κ.
 Schliemann ἐθεώρησε τὸ Ὀμηρικὸν Ἰλιον, ἀ-
 παραλλάκτως εἰσὶν ἐκτισμένοι καὶ αἱ πολυ-
 πληθεῖς μικραὶ οικίαι, αἱ ὕστερον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ
 ἀνκαλυφθεῖσαι καὶ ἐκτείνονμεναι ἐπὶ τῆς αὐ-
 τῆς ἐπιφανείας τῆς πόλεως. ἐν ἧ εὔρηται
 τοῦ Ὀμήρου, καὶ αἱ λοιπαὶ οικίαι, αἱ πρὸ τοῦ
 1875, κατὰ τὸ 1871—74, ὑπὸ τοῦ Schlie-
 mann ἀνακαλυφθεῖσαι.

Ἄνευ ἀμφιβολίας λοιπὸν οὐδεμιᾶς δυνάμεθα
 νὰ παραδεχθῶμεν αὐτὰς ἀνηκούσας εἰς τὴν αὐ-
 τὴν παναρχαίαν πόλιν, ἣν, συμφῶνως τῷ ἀνα-
 καλύψαντι αὐτήν, θεωροῦμεν ἐπίσης τὸ καθ'
 Ὀμηρον Ἰλιον.

Τὴν περὶ τούτου γνώμην μου ἐξέθηκα καὶ
 ἄλλοτε μετὰ τὴν ἐπίσκεψίν μου τῷ 1875 ἐν
 τῷ περιοδικῷ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλ.
 Φιλολογικοῦ Σουλλόγου (τόμ. I' 1—10) ἐν
 πραγματεῖᾳ ἐπιγραφομένῃ α' Ο Δρ. Schliemann
 καὶ τὸ Ἰλιον· ἐν αὐτῇ ἐφαρμόζων εἰς τὸ Ἰ-
 σαρλικ τὰ ἐν τῇ Ἰλιάδι ἀναφερόμενα κατὰ τό-
 πον καὶ χρόνον, ἐξετάζων δὲ καὶ τὰς διαφόρους
 περὶ αὐτὸ θέσεις ἐπειράθην νὰ ἀποδείξω, ὅτι
 τὸ Ὀμηρικὸν Ἰλιον ἔκειτο ἐπὶ τοῦ νῦν Ἰσαρ-
 λικ, τοῦ Νέου Ἰλίου λεγομένου ἐπὶ Στράβωνος.
 Παραπέμπων λοιπὸν τὸν ἀναγνώστην κυρίως
 εἰς τὰ ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ γεγραμμένα ἀφη-
 γοῦμαι ἤδη ἀπλῶς μόνον τὰ κατὰ τὴν τελευ-
 ταίαν εἰς τὰ μέρη ταῦτα περιήγησίν μου, συμ-
 πληρῶν ὡς ἐνεστὶν ἐκεῖνα διὰ τῶν τελευταίων
 ἐπὶ τόπον παρατηρηθέντων καὶ συντελούντων
 ὅπως δῆποτε εἰς περαιτέρω ἐξακριβωσίν τοῦ
 Ἰλιακοῦ ζητήματος.

Α'.

Σιμόεις, Καλλιολώνη, αὐχὴν τοῦ Νέου Ἰλίου.

Εἰς τὰς προηγουμένας περιηγήσεις μου ὀρμώ-
 μενος ἐκ τοῦ χωρίου Ἐρένκιοι¹ ὡς ἐξ ἀφετηρίας

διηυθυνόμεν ἀπὸ τούτου κατ' εὐθείαν πρὸς τὸ
 Νέον Ἰλιον, τὸ νῦν Ἰσαρλικ, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Σί-
 γειον, νῦν Γενισεχέρ, ἐκεῖθεν εἰς Βουνάρβασι καὶ
 ἐκ τούτου αὐθὺς εἰς Ἐρένκιοι.

Πεισιμύμενος περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ Ἰλίου
 καὶ Ἰσαρλικ τὴν φράσιν ταύτην παρέλειψα τὸ
 Βουνάρβασι περιορισθεὶς μόνον εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ
 Σιμοείσιου πεδίου καὶ Σκαμανδρίου, προσέτι
 τοῦ Ἰσαρλικ καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ὅπως δῆποτε
 σχετιζομένων.

Ἐκκινήσαντες μετὰ τοῦ φίλου μου Στεφάνου
 περὶ τὴν 7ην ὥραν π μ ἐκ τοῦ Ἐρένκιοι, χω-
 ρίου ἑλληνικοῦ ἐξ 600 οικιῶν χριστιανικῶν συγ-
 κειμένου καὶ διευθυνόμενοι, ἐπιπποὶ πάντοτε,
 πρὸς ΝΑ. διὰ μέσου λόφων ὠραίων καὶ κατα-
 φύτων, ἀφικόμεθα περὶ τὴν 8ην ὥραν εἰς χω-
 ριον Δουμβρικ καλούμενον καὶ ἐκ 30—40 οἰ-
 κογενειῶν συγκείμενον. Ὀλίγον δὲ πρὸ τοῦ χω-
 ρίου τούτου ρεῖ ποταμὸς ὀμώνυμος Δουμβρέκ-
 τσά καλούμενος, περὶ τὴν μίαν ὥραν μαχοῶν
 πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου πηγάζων. Τὸ ὄνο-
 μα αὐτοῦ μᾶς ἐνθυμίζει τὸν ἐν τῷ Τρωϊκῷ πε-
 δίῳ Θύμβριον ποταμόν· νομίζω ὁμοίως, ὅτι ὁ
 Δουμβρικ δὲν εἶναι ὁ Θύμβριος, ἀλλ' ὁ Σιμόεις
 τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦτο θέλω δεῖξει ἐν τοῖς ἐξῆς.
 Ὁ Στράβων, ὅστις ἄλλως περιέγραψεν ἀκριβῶς
 τὸ Τρωϊκὸν πεδίον, κατὰ Δημήτριον τὸν Σκήψι-
 ον, λέγει, ὅτι ἀπὸ τῆς σειρᾶς τῶν ὀρέων τῆς
 Ἰδῆς ἐκτείνονται πρὸς τὴν θάλασσαν δύο ἀγ-
 κῶνες, δηλ. δύο ἀγκάλαι σχηματίζουσαι γραμ-
 μὴν ἡμικυκλιώδη· τούτων ἡ μὲν μία ἐκτείνε-
 ται κατ' εὐθείαν πρὸς τὸ Ροῖτειον (νῦν Ἰν-
 τεπέ), ἡ δὲ ἄλλη πρὸς τὸ Σίγειον (Γενισεχέρ)
 τελειοῦσαι δέ, λέγει, καὶ αἱ δύο εἰς τὴν πεδιά-
 δα ἀπέχουσαι τοσοῦτον ἀπὸ τῆς θαλάσσης,
 ὅσον τὸ νῦν Ἰλιον, δηλαδή τὸ ἐπὶ Στράβωνος
 Νέον Ἰλιον, νῦν Ἰσαρλικ· ὁ Στράβων λέγει, ὅτι
 τὸ μὲν Νέον Ἰλιον κεῖται μεταξύ τοῦ τέλους
 τῶν λεχθέντων ἀγκῶνων δηλ. ἀγκάλων· τὸ δὲ
 παλαιόν, δηλ. τὸ Ὀμηρικόν, ἐπίστευεν αὐτὸς
 ὅτι ἔκειτο μεταξύ τῆς ἀρχῆς τῶν ἀγκῶνων
 εἰς τὴν Ἰλιέων κώμην παρὰ τὸ νῦν Ἀχτσί-κιοῖ,
 ὅπου περίξ ἐκτείνεται ἡ ὡσαύτα ἐπυλῆς τοῦ μα-
 καρτίου Fr. Calvert, ἄλλοτε προξένου τῆς Μ.
 Βρεττανίας ἐν Δαρδανελλίοις.

Ἐντὸς τῶν δύο ἀγκάλων τούτων περιελαμ-
 βάνοντο δύο πεδία, τὸ Σιμοείσιον, δι' οὗ ἔρρει
 ὁ Σιμόεις καὶ τὸ Σκαμάνδριον, δι' οὗ ὁ Σκά-
 μανδρος, ὅπερ καὶ ἰδίως Τρωϊκὸν ἐλέγετο· αὐ-

1) Τὸ χωρίον Ἐρένκιοι κεῖται ὀλίγον ἄνωθεν τοῦ

ἀρχαίου Ὀφρυνίου, νῦν ἐρήμου Παλαιοκάστρου, οὗ
 μέμνηται καὶ Στράβων. Κεφ. II', Α', 29.

τόθι καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων καὶ Τρώων ἐγένοντο, διότι εἶναι πλατύτερον.

Τῶν δύο ποταμῶν Σκαμάνδρου καὶ Σιμόεντος, ὁ μὲν Σκάμανδρος πλησιάζας εἰς τὸ Σίγειον, ὁ δὲ Σιμόεις εἰς τὸ Ῥοίτειον, ἀμφοτέροι ἐνόησαν μικρὸν ἔμπροσθεν τοῦ ἐπὶ Στράβωνος Νέου Ἰλίου, ἔπειτα πρὶν ἢ ἐκβάλλωσι παρὰ τὸ Σίγειον, ποιοῦσι τὴν Στομαλίμνην καλουμένην.

Τὰ δύο πεδία τὸ τε Σιμοείσιον καὶ τὸ Σκαμάνδριον, διαχωρίζει, λέγει ὁ Στράβων, ἀπ' ἀλλήλων μέγας τις αὐχὴν ἀπὸ τῶν εἰρημένων ἀγκῶνων ἢ ἀγκάλων, ὅστις ἐκτείνεται κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τοῦ νέου Ἰλίου μέχρι τῆς Κεβρηνίας χώρας, ἀποτελῶν τὸ γράμμα Ε, πρὸς τὰς ἐκατέρωθεν ἀγκάλας¹. Ὁ ἐπισκεψόμενος τὰ μέρη ταῦτα ἀναγνωρίζει ἀμέσως τὴν ἡμικυκλιῶδη γραμμὴν τὴν σχηματιζομένην ὑπὸ τῶν ὀρεινῶν τούτων ἀγκάλων καὶ ἐκτεινομένην κύκλῳ πρὸς βορρᾶν μὲν ἀπὸ τοῦ Ῥοιτείου καὶ τῆς ῥάχως Γιάρας κάτωθεν τοῦ Ἐρένκιοι, ἐφεξῆς πρὸς ἀνατολὰς παρὰ τὴν Καλλικολώνην (Καραγιουγί), εἶτα πρὸς νότον παρὰ τὸ Βουνάρθασι καὶ τελευταίον διὰ Νεοχωρίου μέχρι Σενισεχέρ (Σιγείου)· τοῦτο εἶναι ὄντως ἡμικύκλιον. Εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ κατ' εὐθεῖαν ἀρχεται ὁ αὐχὴν ἢ ἡ ῥάχης ἀρχομένη ἀπὸ τῆς Καλλικολώνης καὶ ἐκτεινομένη κατ' εὐθεῖαν καὶ λήγουσα ἐπὶ τοῦ νέου Ἰλίου (Ἰσαρλί).

Οὕτω πράγματι ἀποτελεῖται τὸ γράμμα Ε. Ἐκατέρωθεν τοῦ αὐχένος ἢ τῆς ῥάχως τοῦ Ἰσαρλί ἐκτείνονται τὰ δύο πεδία, τὸ τε στενότερον Σιμοείσιον, δι' οὗ ῥεῖ ὁ Σιμόεις, καὶ τὸ Σκαμάνδριον, δι' οὗ ῥεῖ ὁ Σκάμανδρος, παρὰ τὸ Σίγειον, δηλ. πρὸς νότον καὶ δυσμᾶς. Ἐκ τούτων γίνεται πασιδῆλον, ὅτι τὸ πρὸς βορρᾶν τῆς ῥάχως τοῦ Ἰσαρλί πεδῖον διερρεῖτο ὑπὸ τοῦ Σιμόεντος, καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ νῦν Δουμβρέκ-Τσάϊ· τὸ δὲ πρὸς νότον ὑπὸ τοῦ Σκαμάνδρου, ὅστις εἶναι ὁ νῦν Μένδρες. Μένει ἤδη ὁ Θύμβριος ποταμὸς, οὗ ἐμνήσθημεν ἀνωτέρω, λόγου γινομένου περὶ Δουμπρέκ. Ὁ ποταμὸς οὗτος ἔρρει διὰ τοῦ πεδίου τῆς Θύμβρας καὶ ἐχύνετο εἰς τὸν Σκάμανδρον κατὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Θυμβραίου Ἀπόλλωνος. Τὸ πεδῖον τοῦτο ἦτο πλησίον τῆς Ἰλιέων κώμης, ἣν ὁ Στράβων ἐθεώρει τὸ Ὀμηρικὸν Ἴλιον, ἀπέχετο δὲ τοῦ νῦν Ἰλίου (Νέου Ἰλίου) ὡς λέγει αὐτὸς πεντήκοντα σταδίους, ἤτοι δύο ὥρας ἀπὸ τοῦ Ἰσαρλί². ὥστε τὸ Θύμβριος πεδῖον δι' οὗ ἔρρει ὁ Θύμβριος, ἔκει-

το ὅπισθεν τῆς ῥάχως τοῦ Ἰσαρλί κάτωθεν τοῦ ἄλλοτε Ἀχτσεῖοι, νῦν Γιουρουκικοῦ χωριδίου παρὰ τὴν ἔκφυλιν τοῦ F. Calvert, ὡς εἴρηται ὀλίγον ἀνωτέρω, ὁ δὲ Θύμβριος εἶναι ὁ νῦν Κεμέρ-σοῦ λεγόμενος ποταμὸς. Τοῦτο λέγει σαφῶς ὁ Στράβων· «τὸ τε πρὸς Θύμβριον δ' ἔλαχον Λύκιοι· οἰκειότερόν ἐστι τῷ παλαιῷ κτίσματι· πλησίον γὰρ ἐστὶ τὸ πεδῖον καὶ ἡ Θύμβρα καὶ ὁ δι' αὐτοῦ ῥέων ποταμὸς Θύμβριος ἐμβάλλων εἰς τὸν Σκάμανδρον κατὰ τὸ τοῦ Θυμβραίου Ἀπόλλωνος ἱερὸν, τοῦ δὲ νῦν Ἰλίου πεντήκοντα σταδίου διεχέει»¹.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται δῆλον, ὅτι τὸ Τρωικὸν πεδῖον, ὅπως περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, διατελεῖ καὶ μέχρι τῆς σήμερον. Οἱ δύο ἀγκῶνες, οἰοῦντι δύο ἀγκάλαι, καὶ ὁ ἐν τῷ μεταξύ αὐχὴν, ἢ ῥάχης τοῦ Ἰσαρλί ὅπου ἦν τὸ νῦν Ἴλιον τοῦ Στράβωνος, διακρίνονται καθαρῶτα. Τὸ Σιμοείσιον πεδῖον ἐκτείνεται πρὸς βορρᾶν τῆς ῥάχως τοῦ Ἰσαρλί καὶ ὁ δι' αὐτοῦ ῥέων Δουμβρέκ ποταμὸς εἶναι ὁ Σιμόεις τοῦ Ὀμήρου. Τὸ πρὸς νότον τῆς ῥάχως εἶναι τὸ Σκαμάνδριον, δι' οὗ ῥεῖ ὁ Σκάμανδρος ὁ νῦν Μένδρες· ὅπισθεν δὲ τῆς ῥάχως πρὸς ἀνατολὰς ἐκτείνεται τὸ Θύμβριον πεδῖον, δι' οὗ ῥεῖ ὁ Θύμβριος, νῦν Κεμέρ-σοῦ· ὅλα ταῦτα ἀναγνωρίζονται εὐκολώτατα εἰς τὸν ἐπισκεψόμενον καὶ μετὰ προσοχῆς παρατηρήσαντα τὰ μέρη ταῦτα.

Ἀπὸ τοῦ χωρίου Δουμβρέκ διεληθόντες τὸν κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ ἔτους ἀνυδρον ποταμὸν Δουμβρέκ-Τσάϊ (Σιμόεντα) μετὰ τρία τέταρτα τῆς ὥρας, ἤτοι περὶ τὰς 8 ὥρας καὶ 45 λεπτά, πρὸς τὰ νοτιοανατολικά διευθυνόμενοι, ἀνέβημεν εἰς τὸν ὠραιότατον λόφον, νῦν μὲν ὑπὸ τῶν Τούρκων καλούμενον Καραγιουγί, ὑπὸ δὲ τοῦ Ὀμήρου Καλλικολώνην· ὁ λόφος οὗτος εἶναι ὑψηλός, στρογγύλος, καὶ ὄντως ὠραιότατος· κατάφυτος ἐκ κομαρεῶν, ὡς καὶ ὅλα τὰ περίξ, ἀποτελεῖ μετ' αὐτῶν θέαμα λίαν εὐχρεστον. Ἀποκοπτόμενος τῶν ὑπωρειῶν τῆς Ἰδης δεσπόζει ὅλης τῆς πεδιάδος, ἀποτελεῖ δὲ τὴν ἀρχὴν καὶ ρίζαν τῆς ῥάχως τοῦ Ἰσαρλί τῆς πρὸς δυσμᾶς μὲν διευθυνομένης, ληγούσης δὲ ἐν τῷ μέσῳ τῆς πεδιάδος· ἀκριβῶς δ' ἐπὶ τῆς ἄκρας τῆς ῥάχως ταύτης ἐπὶ ὀροπεδίῳ ἔκειτο τὸ Νέον Ἴλιον τοῦ Στράβωνος, τὸ νῦν Ἰσαρλί, ὑπὸ δὲ τοῦτο θεωροῦμεν τὸ καθ' Ὀμηρον Ἴλιον. Ὁ Στράβων ὀνομάζει καὶ αὐτὸς τὸν λόφον τοῦτον Καλλικολώνην, λέγει δέ,

1) Στράβ. Βιβλ. ΠΓ', Α', 34.

2) Στράβ. αὐτόθι.

1) Στράβ. αὐτόθι.

ὅτι ἀπέχει τῆς Ἰλιέων κώμης, ἣν αὐτὸς ἐθεώρει τὸ καθ' Ὁμηρον Ἴλιον, δέκα στάδια, ὃ ἐστὶ 25 λεπτά τῆς ὥρας, ὅπερ ἀληθές· παρ' αὐτὴν δέ, λέγει, ῥεῖ ὁ Σιμόεις ἀπέχων πέντε στάδια, ὃ ἐστὶ 12 λεπτά, ὅπερ ἐπίσης ἀληθές διὰ τὸν Δουμβρέκ, ὃν ἀπεδείξαμεν ἀνωτέρω τὸν αὐτὸν τῷ Σιμόεντι· ἐπίσης κατὰ τὸν αὐτὸν ἡ Καλλικολώνη ἀπέχει τοῦ Νέου Ἰλίου τεσσαράκοντα στάδια, ὃ ἐστὶ περὶ τὴν μίαν ὥραν καὶ τρία τέταρτα, ὅπερ ἐπίσης ἀληθές¹. Τοῦ λόφου τούτου τὸ ὄνομα σημειοῦται ἐν τοῖς χάρταις τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου Καραγιούρ, ὑπὸ δὲ τῶν ἐγγυρίων καλεῖται Καραγιούρ καὶ Καραγιούγι. Εἵχομεν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος τούτου, καὶ προσεπαθήσαμεν νὰ λύσωμεν αὐτήν, ἐλθόντες μετὰ ταῦτα εἰς τὸ Τουρκικὸν χωρίον Τσιπλάκ ἐπ' αὐτῆς τῆς ῥάχως κείμενον. Ἐνταῦθα ἠρωτήσαμεν πολλὰς καὶ τοὺς κατοίκους, Τούρκους, ἐν τινι κερνεϊῶ συνηγμένους, πῶς καλεῖται ὁ ὑπερόνω αὐτοῦ λόφος; καὶ οἱ μὲν εἶπον ἡμῖν *Καραγιούρ*, ὃ δὲ κρεσβύτερος αὐτῶν, ὃ καὶ λογιώτερος ὄλων τῶν χωρικῶν, μᾶς εἶπεν, ὅτι καλεῖται *Καραγιούγι*· ἐρωτήσαντες δὲ τὴν σημασίαν αὐτοῦ ἐμάθομεν, ὅτι σημαίνει ὠραῖον ὕψωμα. Ἀδαιεῖς ἀμρότεροι ἐγὼ τε καὶ ὁ φίλος μου Στέφανος τῆς τουρκικῆς ἐτυμολογίας, ἠρκέστημεν εἰς τοῦτο, ἄλλως δὲ ἀνευρίσκομεν εὐκόλως ἐν τῇ λέξει τὴν Καλλικολώνην.

Ἐκ ταύτης εἶδομεν ἀμυδρῶς τὴν κορυφὴν τῆς Ἰδης (Κᾶζ-δᾶγ) ἀπεχούσης ἐντεῦθεν πρὸς ἀνατολὰς ὥρας ὀκτώ. Τὴν κορυφὴν τῆς Ἰδης, ὅπου ὁ Ζεὺς καθήμενος ἐκράτει τὰ τέλαντα καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῆς νίκης τῶν διαμαχομένων, εἶδομεν μετὰ μεσημβρίαν ἀκολουθῶς καθαρώτερον ἐκ τοῦ Σκαμάνδρου, ὡς ῥηθήσεται ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Εἰς αὐτὴν τὴν ἐξ αὐτοῦ προχωροῦσιν ῥάχιν τοῦ Ἰσαρλίκ ἀρμύζουσι κάλλιστα οἱ λόγοι τοῦ ποιητοῦ περὶ τοῦ Ἄρεως διατρέχοντος τὸ μέχρι τοῦ Ἰλίου δίσστημα παρὰ τὸν Σιμόεντα καὶ ἐνθαρρύνοντος τοὺς Τρῶας². Καταβάντες τῆς Καλλικολώνης κατὰ τὴν 9^η ὥραν διηυθυνόμεθα πρὸς δυσμὰς ἐπὶ τῆς αὐτῆς ῥάχως, ἧς ῥίζα μὲν, ὡς εἶπομεν, εἶναι ὁ ὠραῖος οὗτος λόφος, ἀκρὰ δὲ τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ἰσαρλίκ. Καὶ ταύτην διήλθομεν κατὰ μῆκος ἱππεύοντες ἀδιακόπως εἰς ὥραν 11¹/₄, ὅπερ συμφωνεῖ τῷ τοῦ Στράβωνος λόγοντος, ὅτι ἀπέχει

ἡ Καλλικολώνη τοῦ Νέου Ἰλίου τεσσαράκοντα στάδια¹.

Τὸ πλάτος τῆς ῥάχως ταύτης ποικίλλει κατὰ τὰ μέρη ἀπὸ $\frac{1}{4}$ μέχρι $\frac{1}{2}$ ὥρας. Ἐλθόντες εἰς τι μικρὸν χωρίον ἐκ 30 οἰκιῶν τουρκικῶν ἐπὶ αὐτῆς τῆς ῥάχως Τσιπλάκ καλούμενον, οὗ ἐμνήσθημεν ὀλίγον ἀνωτέρω, καὶ περὶ τὸ $\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας ἀναπαυθέντες, ἀφικόμεθα εἰτα εἰς τὸ περιβόητον Ἰσαρλίκ περὶ τὰς 11 ὥρας καὶ 10 λεπτά.

B'.

Ἰλιος.

Ἐἴμεθα ἤδη ἐπὶ τοῦ Ἰσαρλίκ, ἐπὶ τῆς ὄντως ἠγεμοσύνης ἀκρας τῆς πολυθρυσλήτου ταύτης καὶ ἀρχαιοτάτης πόλεως, ἐνθα ἐμείναμεν παρατηροῦντες τὰ εἰσίπια περὶ τὴν μίαν ὥραν. Ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης ἀναγνωρίζει τις ἀνωθεν τὸ τεῖχος καὶ εἰσίπια ναοῦ τοῦ Νέου Ἰλίου, κάτωθεν αὐτοῦ ἕτερα δύο θεμελίαι ἀλλεπαλλήλως τεθειμένα καὶ ἔτι κάτωθεν τούτου ἑτέραν πόλιν ὀλόκληρον μετὰ τείχους καὶ πυλῶν πρὸς τὰ ἀριστερά, *Σκαίων*, τῷ ἐπὶ τῆς ἀκρας ἰσταμένῳ καὶ κατ' εὐθείαν πρὸς τὸ πεδῖον, τὴν θάλασσαν καὶ πρὸς δυσμὰς βλέποντι, ἔτι πλήθος οἰκιῶν, πλὴν τῶν ἀπέιρων εὐρημάτων, ἀπερ ἀνεκάλυψε καὶ πρῆλαθεν ὁ κ. Schliemann.

Δὲν εἶχον ἰδεῖ τὰς ἀνασκαφὰς ἤδη ἀπὸ τοῦ 1878, ὅτε τελευταῖον ἐπεσκεψάμην αὐτάς καὶ εἶδον ὅτι ὁ κ. Schliemann ἀνέσκαψε καὶ κατεβίβασε τὸ πλεῖστον τοῦ ὄροπεδίου τοῦ Ἰσαρλίκ, ἐξήγαγεν εἰς φῶς πλήθος μέγα οἰκιῶν παναρχαίων μάλιστα πρὸς τὸ βορειοανατολικόν. Ἦδη φαίνεται ὀλόκληρος πόλις ἀρκετὰ μεγάλη, ἐκὼν μάλιστα ἀνασκαφῆ καὶ τὸ ἐπίλοιπον μέρος αὐτῆς. Παρατηρήσαμεν τὰ ἀνακαλυφθέντα ἐπὶ πολλὴν ὥραν· περίεργα μᾶς ἐφάνησαν τὰ ἐν τῷ γώματι κοχλίδια, ὅπου ἐγένοντο αἱ ἀνασκαφαί, καὶ τῶν ὁποίων δὲν δύναμαι νὰ ἐξηγήσω τὴν ὑπαρξιν.

Ἦδη περὶ μεσημβρίαν κατὰ τὴν 12^η ὥραν ἀπεσύρθημεν τοῦ Ἰσαρλίκ, ὅπως ἀναπαυθῶμεν καταλιπόντες ἐκεῖ που πλησίον τὴν περιχώρητον καὶ παναρχαίαν πόλιν, περὶ ἧς τοσοῦτος ἐγένετο καὶ γίνεται λόγος, καὶ ἦν θεωροῦμεν αὐτὸ τὸ καθ' Ὁμηρον Ἴλιον.

Εἰπόντες ἱκανὰ ἄλλοτε περὶ αὐτῆς, προστιθέμεν ἤδη ὀλίγα μόνον εἰς περικιτέρω διασφῆσιν τοῦ πράγματος.

Περὶ τῆς θέσεως αὐτῆς ὁ Ὁμηρὸς λέγει ῥη-

1) Στράβ. αὐτόθι 35.

2) Ἰλ. Γ, 51—53.

1) Στράβ. αὐτόθι.

τῶς, ὅτι ἔκειτο ἐν τῷ πεδίῳ· ἰδοὺ τί λέγει ὁ ποιητής:

«Δάρδανον δ' αὖ πρῶτον τέκετο νεφεληγερέτα Ζεὺς,
κτίσας δὲ Δαρδανίην· ἐπεὶ οὐπω Ἴλιος ἱρή
ἐν πεδίῳ πεπόλιστο, πόλις μερόπων ἀνθρώπων,
ἀλλ' ἔθ' ὑπὸ ρείας ἤκεον πολυπίδακος Ἴδησι.»

Ἐκ τούτων ἐξάγεται, ὅτι ἐπὶ Δαρδάνου, ὃς ἔκτισε τὴν Δαρδανίαν, ἡ ἱερὰ Ἴλιος δὲν ἦτο ἀκόμη ἐκτισμένη ἐν τῷ πεδίῳ, ὡς ἦν μετὰ ταῦτα ἐπὶ Τρωϊκοῦ πεδίου· ὁ ἔστι τὸ Ἴλιον, ὅταν ἀναφέρῃ αὐτὸ ὁ ποιητής, ἦτο ἐκτισμένον ἐν μέσῳ τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου, καὶ εἶναι πρᾶγματι ἢ ὑπὸ τὸ Ἰσαρλίχ (Νέον Ἴλιον) ἀνακαλυφθεῖσα πόλις.

Τοῦτο ἐπιβεβαιῶσι πως ὁ Στράβων. Ὁ μέγας Γεωγράφος καλῶς μὲν ἄλλως κατὰ Δημήτριον τὸν Σκῆψιον, ὡς εἴρηται, περιγράφει τὴν χώραν, περὶ τῆς θέσεως ὁμοίως τοῦ Ἰλίου ἀλλοίαν ἔχει γνώμην. Θεωρεῖ δηλαδὴ, ὅτι ἔκειτο εἰς τὴν Ἰλιέων κώμην, περὶ ἧς εἶπομεν ἤδη ἀνωτέρω. Ὁ Στράβων λέγει, ὅτι κατὰ τὴν εἰκασίαν τοῦ Πλάτωνος μετὰ τὸν κατακλυσμὸν συνέστησαν τρία εἶδη πολιτείας· πρῶτον μὲν τὸ ἐπὶ τὰς ἀκρωρείας ἀπλοῦν τι καὶ ἄγριον, οἷον τὸ τῶν Κυκλώπων· δεύτερον τὸ ἐν ταῖς ὑπὸ ρείαις θηροῦντων ἤδη τῶν ἀνθρώπων καὶ κατὰ μικρὸν, ὡς τὸ τοῦ Δαρδάνου, καὶ τρίτον τὸ ἐν τῷ πεδίῳ, ὡς τὸ ἐπὶ Ἰλου βασιλείως τῆς Τρωάδος. «Τοῦτον γάρ, λέγει ὁ Στράβων, παραδιδόσκει τοῦ Ἰλου κτίστην, ἀφ' οὗ καὶ τὴν ἐπωνυμίαν λαβεῖν τὴν πόλιν, εἰκὸς δὲ διὰ τοῦτο ἐν μέσῳ τῷ πεδίῳ τεθάρθαι αὐτόν, ὅτι πρῶτος ἐθάρρησεν ἐν τοῖς πεδίοις θέσθαι τὴν κατοικίαν¹. Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Στράβωνος ἐξάγεται φανερῶς, ὅτι Ὁμηρος ἐνόησε Ἴλιον τὸ κτίσμα τοῦ Ἰλου, ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Τρωάδος κείμενον· ὁ Ἴλος, λέγει, ἐθάρρησε πρῶτος νὰ ἰδρῦσθαι πόλιν ἐν τῇ πεδιάδι· τοῦτο ἐξάγεται ὄντως ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ὀμήρου, ἐκ τῆς εἰκασίας τοῦ Πλάτωνος, καὶ τῆς τοῦ μεγάλου Γεωγράφου ὕστερον.

Ἄλλ' ὁ Στράβων, καὶ τοὶ ἀναφέρων ταῦτα, δὲν δέχεται ὁ ἴδιος τὴν πόλιν τοῦ Ἰλου ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου, ὅπου ἔκειτο τὸ νῦν Ἴλιον κατ' αὐτόν, δηλαδὴ τὸ Νέον Ἴλιον (νῦν Ἰσαρλίχ), ἀλλὰ μετ' ἐνδοιασμοῦ πάντοτε, τριάκοντα στάδια (περὶ τὴν 1 ὥραν καὶ 12 λεπτά) ἀνωτέρω πρὸς ἀνατολὰς τοῦ νῦν Ἰλίου, πρὸς τὴν Ἰδην

τὸ ὄρος καὶ τὴν Δαρδανίαν, ἐκεῖ, ὅπου ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἦτο ἡ κώμη τῶν Ἰλιέων, πιθανώτατα κειμένη περὶ τὸ νῦν ἔρημον σχεδὸν χωρίον Ἀχτσε-κιοῖ, ὡς προεῖρηται· ἰδοὺ τί λέγει ὁ ἴδιος: αὐτὸς δὲ (ὁ Ἴλος) τελείως ἐθάρρησεν· οὐ γὰρ ἐνταῦθα (ἐν τῷ πεδίῳ) ἰδρυσεν τὴν πόλιν, ὅπου νῦν ἐστίν (δηλ. τὸ Νέον Ἴλιον· γνωστὸν δ' ἐστίν, ὅτι τὸ Νέον Ἴλιον ἔκειτο ἐπὶ τοῦ νῦν Ἰσαρλίχ), ἀλλὰ σχεδὸν τι τριάκοντα σταδίους ἀνωτέρω πρὸς ἔω, πρὸς τὴν Ἰδην καὶ τὴν Δαρδανίαν κατὰ τὴν νῦν καλουμένην Ἰλιέων κώμην. Οἱ δὲ νῦν Ἰλιεῖς φιλοδοξοῦντες καὶ θέλοντες εἶναι ταύτην τὴν παλαιὰν παρεσχῆκασιν λόγον τοῖς ἐκ τῆς Ὀμήρου ποιήσεως τεκμαιρομένοις· οὐ γὰρ εἰσικεῖ αὕτη εἶναι ἡ καθ' Ὀμηρον. Καὶ ἄλλοι δὲ ἱστοροῦσι πλείους μεταβεβληκέναι τόπους τὴν πόλιν, ὅσταντα δ' ἐνταῦθα συμμείναι κατὰ Κροῖσον μάλιστα¹. Καὶ ἀλλοῦ· αὐτὸς δὲ τούτου (τοῦ αὐχένος, τῆς ῥάχως τοῦ Ἰσαρλίχ) μικρὸν, ἢ τῶν Ἰλιέων κώμη ἐστίν, ἐν ἧ νομίζεται τὸ παλαιὸν Ἴλιον ἰδρῦσθαι πρότερον τριάκοντα σταδίους διέχον ἀπὸ τῆς νῦν πόλεως (τοῦ Νέου Ἰλίου)².

Ταῦτα λέγων ὁ Στράβων δὲν ἐννεοῖ, ὅτι ἡ πόλις ἔκειτο ἐπὶ τοῦ πεδίου ἐντελῶς, ἀλλὰ τριάκοντα στάδια ἀνωτέρω πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὴν Ἰλιέων κώμην, ὥστε κατ' αὐτόν τὸ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἰλίου δὲν ἦτο τὸ καθ' Ὀμηρον, ὡς ἐκ φιλοδοξίας ἰσχυρίζοντο οἱ Ἰλιεῖς. Καὶ ὁμοίως οὗτοι εἶχον δίκαιον· διότι τηροῦντες τὴν παναρχαίαν παράδοσιν ἦσαν σύμφωνοι πρὸς τὸν Ὀμηρον. Παραδεχόμεθα ὅθεν ἐξ ὧν τούτων, ὅτι ἡ πόλις τοῦ Πριάμου, τὸ περιβόητον Ἴλιον, ἔκειτο ἐν τῷ πεδίῳ εἰς τὴν θέσιν τοῦ Νέου Ἰλίου, ὑπὸ τὸ νῦν Ἰσαρλίχ. Θεωροῦμεν δὲ ἀδύνατον τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Βυλιδάχ, ἀνωθεν τοῦ νῦν χωρίου Βουνάρ-βασι· διότι τὸ μέρος τοῦτο εἶναι μακρὰν τοῦ μέσου τοῦ πεδίου, εἰς τὸν μυθὸν αὐτοῦ· οὐδὲν δὲ συμβιβάζονται πρὸς αὐτὸ τὰ λεγόμενα τοῦ ποιητοῦ, ὡς ἄλλοτε ἐν τῇ διατριβῇ ἐδείξαμεν.

Γ'.

Ἐρινός, θέατρον τοῦ πολέμου.

Μετὰ πεντάκωρον περιήγησιν ἔπρεπε ν' ἀναπαυθῶμεν ὀλίγον· διὸ ἀποσυρθέντες ἐξελεξάμε-

1) Ἰλ. Γ', 215-218.

2) Στράβ. αὐτόθι 25.

1) Στράβ. αὐτόθι 25.

2) Στράβ. αὐτόθι 35.

θα θέσιν παρὰ τὸν Ἐριεὸν μικρὸν ἀπωτέρω τοῦ Ἰσαρλίκ πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ.

Παρὰ τὸν Ἐριεὸν. Ὅτε κατὰ τὸ 1878 εἶδομεν τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Ἰσαρλίκ περὶ μεσημβρίαν πάλιν κατέβημεν ἐν ἀναπτυθῶμεν μετὰ τοῦ αὐτοῦ φίλου Στεφάνου ὀλίγον ἀπωτέρω βορειοδυτικῶς τῆς πόλεως καὶ μάλιστα τοῦ λιμενοῦ, ὅστις χωρίζει πῶς τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ἰσαρλίκ ἀπὸ τῆς πολλῆς μνημονευθείσης ῥέχως αὐτοῦ. Ἐπὶ μίαν ὥραν ἐμείναμεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην παρὰ τινὰ πηγὴν. Ἄνωθεν τῆς θέσεως ταύτης, ὡς ἐπὶ σκοπιᾶς, αἰωρεῖται πλῆθος ἐρινεῶν, ὁ τόπος εἶναι πλήρης ἀγριοσυκῶν, αἵτινες κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν, περὶ μεσημβρίαν, ἐκινουῦντο σφοδρότατα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου. Ἀμέσως ἐνεθυμήθη τὴν σκοπιάν, τὸν ἠνεμόντα ἐρινεὸν τοῦ Ὀμήρου. Ἐπίσης περὶ τὸν αὐτὸν λιμενόν, ἐκεῖ, ὅπου τρώντι τὸ μέρος τῆς πόλεως εἶναι χαμηλότερον, τὸ δὲ τείχος τοῦ Ἰλίου ἔπρεπε φυσικῶς, ὡς ἐκ τῆς θέσεως, νὰ ᾗ χαμηλότερον, εἶναι πάλιν πλῆθος ἐρινεῶν εἰς δύο σειρὰς ἐν εἰδὲ πύλης.

Τῆς πηγῆς καὶ τῶν ἐρινεῶν ἐν τῇ προμνηθείσῃ διατριβῇ δὲν ἐμνημόνευσα, διότι εἰς τὴν κατὰ τὸ 1875 ἐπίσκεψίν μου δὲν προσέσχον ἰδιαιτέρως εἰς αὐτά.

Εἶναι ἄρα γε ἡ πηγὴ, ὁ ἐρινεὸς, καὶ ὁ εἰς καὶ ὁ ἄλλος, ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἐκαθήσμεν, οἱ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἀναγερόμενοι; εἶναι ἡ πηγὴ, μία τοῦλάχιστον, διέδοχος τῶν δύο πηγῶν, τῶν δύο κρουῶν, ἀφοῦ εἶναι τὸ αὐτὸ ὕψος τῆς ῥέχως ὅπθεν καταβαίνει τὸ ὕδωρ; εἶναι ὁ ἠνεμόεις ἐρινεὸς διέδοχος ἐκείνου παρ' ὃν ὁ Ἀχιλλεύς δ. ὠκων τὸν Ἐκτορα ἔφθασε καὶ ἀπέκτεινε αὐτόν;

Ἐξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα.

Προλαμβάνω νὰ εἶπω, ὅτι ὁ τόπος εἶναι πλήρης ἐνταῦθα ἀγριοσυκῶν Βεβαίωτατα μετὰ τοσούτων χιλιάδων ἐτῶν παρέλευσιν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μένωσιν οἱ ἴδιοι ἐρινεοί· πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἀλλ' ἀφοῦ εἶναι ἀπειροὶ ῥίζαι, τί ἐμποδίζει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι καταβαλλομένων τῶν μὲν, ἀνέρχονται ἄλλοι ἐκ τῶν ῥιζῶν καὶ τῶν σπόρων, ἀφοῦ μάλιστα οὐδεὶς ἐκβλάλει αὐτούς;

Τεθέντος ὅτι τὸ Ἴλιον εἶναι ὑπὸ τὸ Ἰσαρλίκ, πράγματι εἰς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τῆς πόλεως, ὅπου εἶναι ὁ εἰς τῶν ἐρινεῶν, παρὰ τὸ μῆπω ἀνασκαφέν μέρος, τὸ τείχος ἐκ τῆς θέσεως ἀναγκαίως εἶναι χαμηλότερον καὶ ἐπομένως ἐπίδρομον, εὐεπίβητον.

Μέχρι τοῦδε ὁ κ. Schliemann δὲν ἐξέτεινε τὰς ἀνασκαφὰς αὐτοῦ εἰς τὸ μέρος τοῦτο ὅπως

ἀνακαλυφθῆ ὁ γῦρος τοῦ ἀρχαίου τείχους. Ὁπως δὴποτε ὅμως τὸ μέρος τοῦτο εἶναι πράγματι χαμηλότερον, ὁ δὲ εἰς τῶν ἐρινεῶν ἐκτείνεται παρ' αὐτὸ τὸ μέρος τῆς πόλεως.

Ἢ Ἀνδρομάχη κατὰ τὸν ἀποχωρισμὸν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Ἐκτορος λέγει αὐτῷ·

«Λαὸν δὲ στήσον παρ' ἐρινεῶν, ἔνθα μάλιστα ἀμβατός ἐστι πόλις καὶ ἐπίδρομον ἔπλετο τείχος»¹.

Ὁ ἕτερος ἐρινεὸς ὀλίγον ἀπωτέρω πρὸς δυσμὰς ἐκτενόμενος καὶ ὑπεράνω τῆς μνημονευθείσης πηγῆς αἰωρούμενος εἰς ἀληθῶς ὑψηλὴν θέσιν, σκοπιάν, κατ' αὐτὴν δὲ τὴν μεσημβρίαν ἠνεμόεις, ὡς ἀντελήφθη ὁ ἴδιος τοῦλάχιστον, πρὸς τοῦτοις καὶ ἡ πηγὴ ἡ κάτωθεν αὐτοῦ βέουσα ἐφ' ἠρμόζεται κάλλιστα εἰς τὸ μέρος ἐνθα ὁ Ἀχιλλεύς μετὰ τὴν τρις γενομένην περὶ τὸ Ἴλιον περιδρομὴν ἔφθασε τὸν Ἐκτορα καὶ μονομαχήσας ἀπέκτεινε αὐτόν. Ἰδοῦ τί λέγει ὁ Ὀμηρὸς περὶ τῶν ἐρινεῶν καὶ τῶν πηγῶν:

«Οἱ δὲ (Ἀχιλλεύς καὶ Ἐκτωρ) παρὰ σκοπιῆν καὶ ἐρινεῶν ἠνεμόεντα

τείχος αἰὲν ὑπέκ κατ' ἀμαξίτων ἐσσεύοντο κρουῶν δὲ ἱκανὸν καλλιερρῶ ἔθθα δε πηγαὶ δοιαὶ ἀναίσσουσι Σκαμάνδρου δινηέντος·

ἡ μὲν γὰρ ὕδατι λιαρῶ ῥέει, ἀμφὶ δὲ καπνὸς γίγνεται ἐξ αὐτῆς ὡσεὶ πυρὸς αἰθομένοιο·

ἡ δὲ ἐτέρη θέρει προρέει εἰκυῖα χαλάχη,

ἡ χιόνι ψυχρῇ, ἡ ἐξ ὕδατος κρυστάλλω·

ἔνθα δὲ ἐπ' αὐτῶν πλουνοὶ εὐρέες ἐγγυῶ ἔσαι

καλοὶ λαίνοιο, ὅθι εἴματα σιγαλδέοντα

πλύνεσκον Τρώων ἄλοχοι, καλαὶ τε θυγατέρες

τὸ πρὶν, ἐπ' εἰρήνης, πρὶν ἔλθειν υἴας Ἀχαιῶν»².

Καταλληλότερον μέρος διὰ τὸν Ἐριεὸν ὅπου τὸ τείχος εἶναι εὐεπίβητον δὲν ὑπάρχει ἄλλο πλησίον τοῦ Ἰσαρλίκ, εἰ μὴ τοῦτο, ἐνθα ἀκριβῶς τὸ μὲν μέρος εἶναι χαμηλότερον, ὁ δὲ ἐρινεὸς πλησίον τῶν εἰς δύο σειρὰς τεταγμένους ἐν εἰδὲ πύλης, παρ' αὐτὸν δὲ λείψανα τείχους μεταγενεστέρων ὅμως χρόνων.

Ὁ Στράβων, ὅστις ἐπίστευεν, ὅτι τὸ καθ' Ὀμηρον Ἴλιον ἔκειτο εἰς τὴν Ἰλιέων κώμην, νομίζει, ὅτι ὁ ἐρινεὸς, τόπος τις τραχὺς καὶ πλήρης ἀγριοσυκῶν, εἶναι κάτωθεν τοῦ κατ' αὐτόν ἀρχαίου κτίσματος, ἦτοι τῆς τῶν Ἰλιέων κώμης.

Ὁ Ὀμηρὸς λέγει, ὅτι ὁ Ἀχιλλεύς καὶ ὁ

1) Ἰλ. Ζ, 433—434. Πιθανῶς αὐτοῦ ἦσαν αἱ Λαρόνικαι πύλαι (Ἰλ. Ε, 789), διότι ἀλλαχοῦ τοῦ Ἰσαρλίκ εἰσοδος δὲν ὑπάρχει.

2) Ἰλ. Χ. 145—55.

Ἐκτωρ ἔτρεχον, ὁ μὲν διώκων, ὁ δὲ φεύγων πάντοτε ὑποκάτωθεν τοῦ τείχους καὶ τοῦ ἀμαξίτου, ἔφθασαν δὲ εἰς δύο καλλιφόρους κρουνοὺς, ὅπου καὶ δύο πηγαὶ ἀναπηδῶσιν ἐκ τοῦ δινήεντος Σκαμάνδρου· τρεῖς περιέδραμον τὸ τεῖχος, ἀλλ' ὅταν τὸ τέταρτον ἔφθασαν εἰς τοὺς κρουνοὺς, τότε ὁ Ἀχιλλεὺς ἀπέκτεινε τὸν Ἐκτορα.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναλύσωμεν τὸ χωρίον τοῦτο, διότι αὐτὸ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοσαύτας παρεξηγήσεις.

Ἐνόμισαν, ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς διώκων τὸν Ἐκτορα ἔφθασεν εἰς τὰς δύο πηγὰς, αἰτίνες εἰναι εἰς τὴν ὑπώρειαν τοῦ Βουνάρβασι, ἢ μίᾳ πρὸς βορρᾶν καὶ ἢ ἑτέρα λεγομένη Κίρκ-γκιόζ νοτιώτερον· αὐτὰς ἐθεώρησαν δύο πηγὰς τοῦ Σκαμάνδρου, ἐποίησαν ἐξ αὐτῶν τὸ αὐτόθι μικρὸν βυάκιον τὸν δινήεντα Σκαμάνδρον ἔχοντα ἄλλην κοίτην καὶ ῥέοντα πρὸς βορρᾶν πρὸς τὸ Σίγειον, τὸν δὲ Μένδερε καὶ τοῦτον ὡς πλησίον τοῦ Βουνάρβασι ὀλίγον πρὸς βορρᾶν αὐτοῦ ῥέοντα ἐθεώρησαν Σιμῶντα διευθυνομένον καὶ τοῦτον πρὸς βορρᾶν πρὸς τὸ Σίγειον. Τὸ δικάστημα μεταξύ τῶν δύο θά ἦτο στενόν· ἤλλαξαν τὰς κοίτας τῶν ποταμῶν, παρεδέχθησαν προσχώσεις τοῦ ἑδάφους καὶ ἑτέρα, ἤλλαξαν ἐν λόγῳ ὅλους τὴν μορφήν τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου. Ἐκ δὲ τῶν δύο πηγῶν τούτων ἐξέλαβον Ἴλιον τὴν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Βαλιδάγ, ὑπερένω τοῦ Βουνάρβασι, ἀκρόπολιν.

Μὴ παραδεχόμενος τὴν ἰδέαν ταύτην, ὡς εἶπον καὶ ἄλλοτε, δὲν ἐννοῶ οὐδεμίαν οὐσιωδῆ μεταβολὴν ἐπὶ τρωϊκοῦ πεδίου γενομένην, θεωρῶ μάλιστα αὐτὸ ἀπαρχλακτον ὡς ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ ποιητοῦ καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Στράβωνος, ὡς ἔδειξα ἀνωτέρω ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Οἱ δύο ἥρωες ἔτρεχον πάντοτε ὑποκάτωθεν τοῦ τείχους τοῦ Ἴλιου. Εἰς τὸ Βουνάρβασι τοῦτο εἶναι τῶν ἀδυνάτων· πλησίον μάλιστα τῶν λεγομένων δύο πηγῶν δὲν εἶναι τεῖχος· ἢ πολὺ ὑπεράνω τοῦ Βουνάρβασι ἀκρόπολις ἀπέχει πολὺ τῶν πηγῶν· ὅθεν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τρέχωσιν ὑπὸ τὸ τεῖχος. Ἐπειτα, ὡς εἶπον καὶ ἐν τῇ διατριβῇ, ἢ περιδρομῇ εἶναι δυσκολωτάτη, εἰ μὴ ἀδύνατος· ἀμαξίτος περὶ τὸ Βουνάρβασι εἶναι ἐπίσης ἀδύνατος, ὡς δύναται νὰ ὁμολογήσῃ ὁ ἴδιος καὶ ἐρευνήσας τὰ μέρη ταῦτα.

Ἐπειτα ἔφθασαν εἰς τοὺς δύο ὠραίους, καλλιφόρους κρουνοὺς, ὅπου εἰσὶ καὶ δύο πηγαὶ καὶ πλυνοὶ ἐπ' αὐτῶν.

Ὁ Στράβων ἐξηγεῖ καλῶς τὸ χωρίον ἰδού

τί λέγει περὶ τῶν πηγῶν τοῦ Σκαμάνδρου: αἴστι γὰρ λόφος τις τῆς Ἰδης Κότυλος, ὑπέρεται δὲ οὗτος ἑκατὸν πού καὶ εἴκοσι σταδίου Σκήφωσ, ἐξ οὗ δὲ τε Σκάμανδρος ῥεῖ καὶ ὁ Γράνικος καὶ ὁ Αἴσηπος, οἱ μὲν πρὸς Ἄρκτον καὶ τὴν Προποντίδα, ἐκ πλείονων πηγῶν συλλεϊβόμενοι, ὁ δὲ Σκάμανδρος ἐπὶ δύσιν ἐκ μιᾶς πηγῆς· πᾶσαι δὲ ἀλλήλαις πλησιάζουσιν, ἐν εἴκοσι σταδίων περιεχόμεναι διαστήματι· πλείστον δὲ ἀφῆστηκεν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τὸ τοῦ Αἴσηπου τέλος σχεδόν τι καὶ πεντακοσίους σταδίου· παρέχει δὲ λόγον, πῶς φησιν ὁ ποιητής:

κρουνῶ δ' ἕκτανον, καλλιφόω, ἔνθα δὲ πηγαὶ
δοικὶ ἀναΐσσοσι Σκαμάνδρου δινήεντος·
ἢ μὲν γὰρ θ' ὕδατι λιαρῶ ῥεῖει,
ὁ ἔστι θερμῶ· ἐπιφέρει δὲ

ἀμφὶ δὲ καπνός

γίνεται ἐξ αὐτῆς, ὡσεὶ πυρός.....

ἢ δ' ἑτέρη θέρει προρέει εἰκυία χαλᾶζη

ἢ χιόνι ψυχρῇ.....

Οὔτε γὰρ θερμὰ νῦν ἐν τῷ τόπῳ εὐρίσκεται οὐθ' ἢ τοῦ Σκαμάνδρου πηγὴ ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐν τῷ ὄρει· καὶ μίᾳ ἀλλ' οὐ δύο· τὰ μὲν οὖν θερμὰ ἐκλείφθη εἰκός, τὸ δὲ ψυχρὸν κατὰ δικάδοσιν ὑπεκρέον ἐκ τοῦ Σκαμάνδρου κατὰ τοῦτ' ἀνατέλλειν τὸ χωρίον, ἢ καὶ διὰ τὸ πλησίον εἶναι τοῦ Σκαμάνδρου καὶ τοῦτο τὸ ὕδωρ λέγεσθαι τοῦ Σκαμάνδρου πηγῆν· οὕτω γὰρ λέγονται πλείους πηγαὶ τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ»¹.

Κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Στράβωνος εἰς τὸν καιρὸν τοῦ οὔτε θερμὴ πηγὴ εἰς τὸ τρωϊκὸν πεδίων εὐρίσκετο, οὔτε ἢ πηγὴ τοῦ Σκαμάνδρου ἦν εἰς τὸ πεδίων, ἀλλὰ εἰς τὸ ὄρος· καὶ ἦτο μίᾳ καὶ ὄχι δύο· τὴν δὲ ψυχρὰν πηγὴν ἐθεώρει, ὅτι ἢ ὑπεξέφρυν ἐκ τοῦ Σκαμάνδρου κατὰ δικάδοσιν καὶ ἐξήρχετο εἰς τὴν θέσιν ταύτην, ἢ διότι ὁ Σκάμανδρος ἦτο πλησίον καὶ ἐλέγετο τὸ ὕδωρ τοῦτο πηγὴ τοῦ Σκαμάνδρου. Τοιοῦτοτρόπως λέγονται περισσώτεροι πηγαὶ τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ· καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ὀρθότερον. Αἱ πηγαὶ αὐταὶ ἐθεωροῦντο μᾶλλον ἐκρέουσαι ἐκ τοῦ Σκαμάνδρου καὶ διὰ τοῦτο λέγονται πηγαὶ τοῦ Σκαμάνδρου.

Ἐκεῖνος, ὅστις εἶδε καὶ περιεπάτησεν εἰς τὰ μέρη ταῦτα καὶ τὰ ἠρεύνησε, θέλει ὁμολογήσει, φρονῶ, ὅτι καὶ οἱ δύο ἐρινοί, ἢ πηγῆ, καὶ ἢ περιδρομῇ τοῦ Ἀχιλλεὺς περὶ τὸ Ἴλιον, ἦν καὶ ἡμεῖς ἐποιήσαμεν ἐριπποὶ λίαν εὐκόλως ἀπὸ τῆς 1 μ.μ. ὄρας ἐκκινήσαντες ἐκ τοῦ Ἰσραλίχ εἰς δικάστημα λεπτῶν 15 ἡτοι ἐνὸς τετάρτου τῆς ὄρας, εἶναι οὐτὰ ταῦτα, ἄπερ καὶ σήμε-

1) Στράβ. αὐτόθι 43.

ρον ἔτι, διαδοχῇ τῶν ἐπιγενομένων, εὐρίσκονται παρὰ τὸ Ἰσαρλίκ.

Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ὄροπέδιου τοῦ Ἰσαρλίκ ὁ κ. Schliemann εἶχεν ἀνεγείρει οἰκίσκον τινὰ ἀφ' ὧν τῶν σημείων τοῦ τρωϊκοῦ πεδίου κατοπευόμενον· τὸν οἰκίσκον τοῦτον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄροπέδιου εἶδον τῷ 1875. Κατόπιν ὁμως τὸν ἐκρήμνισε καὶ ἀνήγειρε πλείονας ξυλίνους οἰκίσκους, περὶ τοὺς 15, κάτωθεν τοῦ Ἰσαρλίκ πρὸς δυσμὰς· τοὺς οἰκίσκους τούτους εἶδον τῷ 1878 καὶ 1881.

Μετὰ τὴν περιδρομὴν τοῦ Ἰσαρλίκ γενομένην ἐπὶ $1\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας, ἀπὸ τῆς 1—1 $\frac{1}{4}$ ἀπεχωρήσαμεν ἐκ τοῦ ἔρινεοῦ, πρὸς δυσμὰς διευθυνόμενοι, σκοποῦντες νὰ σχηματίσωμεν ἐπὶ τοῦ τρωϊκοῦ πεδίου τὸ θέατρον τῶν τεσσάρων μαχῶν τῆς Ἰλιάδος, δηλαδὴ τὸ τετράγωνον¹ ἐφ' οὗ ἐγένοντο αἱ ἐν τῇ Ἰλιάδι ἀναφερόμεναι τῆσασαι μάχαι τῶν Ἑλλήνων καὶ Τρώων μετὰ τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἐκτορος. Τῶν μαχῶν τούτων λεπτομερεστάτην ἀνάλυσιν ἐκ τῆς Ἰλιάδος ἐποίησα ἐν τῇ διατριβῇ· ἐπὶ τοῦ παρόντος θελω προσθέσει ὅ,τι νέον ἐπὶ τόπον ἔξευνήσας ἔμαθον.

Κατὰ τὰς δύο προηγουμένας περιηγήσεις μου τῷ 1875 καὶ 1878 δὲν κατεμέτρησα τὸ τετράγωνον τοῦτο, ὅπερ θεωρῶ τὸ θέατρον τῶν μαχῶν τῆς Ἰλιάδος. Κατὰ τὴν τελευταίαν ὁμως ἐπειράθην νὰ ἀναπληρώσω τὴν ἄλλειψιν ταύτην, ἄλλως ἀναγκαιοτάτην εἰς ὀρθοτέραν κατάληψιν τῶν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἀναφερομένων.

Ἐκινήσαντες λοιπὸν ἐκ τοῦ ἔρινεοῦ περὶ τὴν μίαν ὥραν καὶ τέταρτον μ. μ. πάντοτε πρὸς δυσμὰς διευθυνόμενοι ἔφιπποι, ἀφικόμεθα εἰς τὸν ἄνω πόρον τοῦ Σκαμάνδρου ἢ Ξάνθου (Μένδερ) κάτωθεν καὶ ἀπέναντι τοῦ χωρίου Γενίσεχερ (Σιγείου) εἰς τὰς δύο ὥρας καὶ πέντε λεπτά μ. μ. δηλαδὴ εἰς τρία τέταρτα τῆς ὥρας. Τὸ τετράγωνον σχηματίζεται οὕτως· ἡ μία πλευρὰ ἀρχεται ἀπὸ τοῦ Ἰσαρλίκ καὶ διευθυνομένη πρὸς δυσμὰς καθικνείται μέχρι τοῦ εἰρημένου πόρου τοῦ Σκαμάνδρου· ἡ ἑτέρα ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου τελευτᾷ κάτω τοῦ Σιγείου πρὸς βορρᾶν εἰς Κούμκαλε· ἡ τρίτη ἀπὸ Κούμκαλε πρὸς ἀνατολὰς μέχρι Ροιτείου (Ἰντεπέ) καὶ ἡ τετάρτη ἀπὸ τοῦ ἄλλοτε Ροιτείου πρὸς νότον μέχρις Ἰσαρλίκ. Τὸ τετράγωνον

τοῦτο θεωρῶ τὸ θέατρον τῶν ἀγῶνων καὶ τῶν μαχῶν τῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ Ἰλιάδι. Ἡ μία λοιπὸν πλευρὰ τοῦ τετραγώνου, ἡ νότιος, εἶναι γραμμὴ ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Ἰσαρλίκ κατ' εὐθείαν πρὸς δυσμὰς εἰς τὸν πόρον τοῦ Μένδερ κατὰ τὸν τοῦ χωρίου Γενίσεχερ, ἢ διανύει τις ἔφιππος εἰς τρία τέταρτα τῆς ὥρας.

Καθ' ὅδον ὀλίγον ἀπωτέω τοῦ Ἰσαρλίκ εὐρηται τὸ Καλαφατλῆ ἀσμάκ, ἦτοι χάνδαξ τοῦ χωρίου Καλαφατλοῦ, ξηρὸς τὸ θέρος, διευθυνομένης κατ' εὐθείαν εἰς τὴν θάλασσαν ἐπ' ἀριστερὰ ἀπὸ τῆς θαλάσσης τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ πρὸς τὸ Αἰάντειον. Τὰ Καλαφατλῆ ἀσμάκ ὁ κ. Schliemann ἐθεώρησε τὸν ἄλλοτε Σκάμανδρον. Ἐν τῇ διατριβῇ εἶπον, ὅτι δὲν παραδέχομαι τὴν γνώμην του ταύτην· διότι ἂν ἦτο αὐτὸς ὁ Σκάμανδρος, ὦφειλον οἱ τε Τρῶες καὶ οἱ Ἕλληνες νὰ διέρχωνται πολλάκις αὐτὸν ἐν καιρῷ τῶν μαχῶν, ὅπερ ὁ Ὀμηρος δὲν ἤθελεν ἀφήσει ἀμνημόνητον· ἐνῶ τούναντι τὸν ἀναφέρει ὅπου ὑπάρχει ἀνάγκη· τοῦτον ἐνεκα θεωρῶ τὸν σημερινὸν Μένδερ ὡς τὸν Σκάμανδρον τοῦ Ὀμήρου, ὡς καὶ Σιμόντα τὸν Δουμβρέκ, οὐδεμίαν μεταβολὴν καὶ ἀλλοίωσιν παραδεχόμενος εἰς τὸ τρωϊκὸν πεδίου.

Ὁ Μένδερς τότε καὶ ὁ Δουμβρέκ ἦτο ξηρὸς εἰς τὸ μέρος τοῦτο· ἐνταῦθα ἐμείναμεν ἐν τέταρτον τῆς ὥρας θεώμενοι τὸ πεδίου καὶ μάλιστα τὴν κορυφὴν τῆς μεγαλοπρεποῦς Ἰδης (Καζ-δάγ). Ἡ κορυφὴ τῆς Ἰδης ἐφαίνετο ἡμῖν ἐντεῦθεν καθαρῶτα ἐν εἰδεί τριγωνικοῦ ἀετώματος ἑλληνικοῦ ναοῦ, οὗ ἡ γωνία εἶναι λίαν ἀμβλεία. Μετὰ μεγάλου θαυμασμοῦ ἐθεώμεθα μετὰ τοῦ συντρόφου μου κ. Στεφάνου τὴν μεγαλοπρεπεστάτην κορυφὴν τῆς πολυπίδακος καὶ μακρῆν ἀπεχούσης Ἰδης. Ἐκεῖ ἐφανταζόμεν τὸν τερπικέρανον Δία κρατοῦντα τὰ τέλαντα καὶ ἀποφασίζοντα περὶ τῆς τύχης τῶν διαμαχομένων.

Κατὰ τὴν πορείαν ταύτην δὲν εὗρομεν ἐνταῦθα τὸν τύμβον τοῦ Ἴλου, περὶ οὗ λέγει ὁ Ὀμηρος ὅτι ἦτο εἰς τὴν πεδιάδα μετὰ τὸν Ἴλιον καὶ Σκαμάνδρου. Περὶ τὴν ὥραν δευτέραν καὶ 20 λεπτά ἐκινήσαμεν ἐκ τοῦ πόρου τοῦ Μένδερ διαθεώμενοι πρὸς βορρᾶν, ὅπως καταμετρήσωμεν τὴν δευτέραν πλευρὰν ὑπερβάντες τὸν ξηρὸν τότε Μένδερ διευθύνθημεν πρὸς τὸν λεγόμενον τύμβον τοῦ Ἀχιλλέως καὶ Πατρεύκλου κάτωθεν τοῦ χωρίου Γενίσεχερ, πρὸς βορρᾶν, καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ ποταμοῦ. Περὶ τὰς 3 ὥρας μετὰ μεσημβρίαν παρετηρήσαμεν τοὺς δύο τούτους τύμβους ὀλίγον ἀπέχοντας τοῦ Σιγείου καὶ τῆς

1) Κατὰ τὴν κρίσιν εἰδημόνων στρατιωτικῶν εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ τετραγώνου ἠδύνατο νὰ παραταχῶσιν 28,000 στρατοῦ τεταγμένον τεσσάρων ἀνδρῶν κατὰ βάλος.

θαλάσσης τοῦ Αἰγαίου καὶ κειμένους εἰς μέρος ἄνωφερές. Εἶναι λοιπὸν ὀρθὸν τὸ ὑπὸ τοῦ ποιη- τοῦ λεγόμενον, ὅτι ἡ Θέτις μετὰ τῶν Νηρηίδων ἀναδύσασα ἐκ τῆς θαλάσσης εἰσαπέβαυρον ἐπι- σκερῶ¹.

Περὶ τὰς 3 1/2 ὥρας ἐφθάσαμεν εἰς Κοῦμ- καλέ φρούριον καὶ πολίχνην τουρκικὴν εἰς τὸ ἀκρωτήριο τοῦ Σιγείου κειμένην· οὕτω δὲ περὶ τὴν μίαν ὥραν διετρέξαμεν τὴν ἐτέραν πλευρὰν τοῦ τετραγώνου, τὴν δυτικὴν, ἀπὸ τοῦ πόρου τοῦ Σκαμάνδρου μέχρι τοῦ Κοῦμ-Καλέ.

Ἀκολουθῶς περὶ τὴν αὐτὴν ὥραν διηυθύν- θημεν ἀπὸ τοῦ Σιγείου πρὸς τὸ ἕτερον ἀκρω- τήριον, τὸ Ροίτειον, ὅπου ἐφθάσαμεν εἰς τρία τέταρτα τῆς ὥρας ἤτοι περὶ τὰς 4 ὥρ. καὶ 15 λεπτά. Εἰς τὰ δύο ταῦτα ἄρα ἐστρατοπέδευον οἱ ἀνδρείστοροι τῶν Ἑλλήνων, εἰς μὲν τὸ Σί- γειον ὁ Ἀχιλλεύς, εἰς δὲ τὸ Ροίτειον ὁ ἐξέδελρος αὐτοῦ Αἴας.

Ὁ Στράβων περιγράφει καλῶς τὰ μέρη ταῦ- τα. Μετὰ τὸ Ὀφρύνιον, λέγει, ἔρχεται τὸ Ροί- τειον, πόλις ἐπὶ λόφου κειμένη, τῷ δὲ Ροίτειῳ συνεχῆς εἶναι ἡῶν ἀλτερίας, δηλαδὴ παραλία ῥηχὴ, ὡς εἶναι σήμερον, πλησίον δὲ τρυτῆς μνήμα καὶ ἱερὸν τοῦ Αἴαντος καὶ ἀνδρείας².

Μετὰ δὲ τὸ Ροίτειον εἶναι τὸ Σίγειον, κατε- σπασμένη πόλις, καὶ ὁ ναύσταθμος καὶ ὁ λι- μὴν τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὸ ἀχαικὸν στρατόπεδον καὶ ἡ Στομακλίμη καλουμένη καὶ αἰ τοῦ Σκα- μάνδρου ἐκβολαί³. Εἰς τὸ Ροίτειον εἶναι ὁ τύμ- βος τοῦ Αἴαντος, τὸ Αἰάντειον καὶ τουριστὶ Ἴντ-τεπέ καλούμενον, εἰς τὴν ῥίζαν σχεδὸν τῆς ὠραιοτάτης καὶ καταφύτου ῥάχως Γιάρας, περὶ ἧς ἔλω διηγήσει ὀλίγον κατωτέρω.

Ὀλίγον κάτωθεν τοῦ Κοῦμ-καλέ (Σιγείου) πρὸς ἀνατολὰς εἶναι μικρὰ λίμνη, ἐν ἧ παραίχεται ἄλας, πιθανώτατα ἡ Στομακλίμη τοῦ Στράβωνος.

Τὸ μῆκος τῆς παραλίας ταύτης, λέγει ὁ Στράβων, ἀπὸ τοῦ Ροίτειου μέχρι Σιγείου καὶ τοῦ μνήματος τοῦ Ἀχιλλέως ἦταν πλεῖν τις κατ' εὐθείαν εἶνα. ἐξήκοντα στάδια, ὃ ἐστὶν ὥ- ραι δύο καὶ 25 λεπτά, ὅπερ ὀρθὸν ἂν πλεύσῃ τις κατὰ θάλασσαν ἀπὸ Αἰαντείου καὶ κάμψῃ τὸ Σίγειον καὶ ἔλθῃ εἰς τὸ μνήμα τοῦ Ἀχιλ- λέως· ὅλη ἡ παραλία αὐτὴ καίεται κάτωθεν τοῦ Ἰλίου (ὑποπέπτωκε δὲ τῷ Ἰλίῳ πᾶσα) ἀπέ- χουσα ἀπὸ τοῦ Ἰλίου (Ἰσραήλ, κατὰ μὲν τὸ μέ-

ρος πρὸς τὸν λιμένα τῶν Ἀχαιῶν, πρὸς τὸ Ροί- τειον, δώδεκα στάδια, ὃ ἐστὶν ἡμίσειαν ὥραν, ὅπερ περιῖπου ἀληθές, δ.ότι καὶ αὕτη ἀφίσταται αὐτοῦ ἡμίσειαν μέχρι τριῶν τετάρτων τῆς ὥ- ρας¹. Ὁ δὲ ναύσταθμος ἦν πλησίον τοῦ Σι- γείου². Αὐτῷ ἐκβάλλει ὁ Σκαμάνδρος ἀπέχων τοῦ Ἰλίου (Ἰσραήλ) στάδια εἴκοσι, ἤτοι περὶ τὰς πενήτηκοντα λεπτά τῆς ὥρας.

Ἀπὸ τοῦ Σιγείου μέχρι τοῦ Ροίτειου, ἤτοι ἀπὸ Κοῦμ-καλέ μέχρι Ἴντ-τεπέ, εἶναι ἡ ἡῶν ἀνοιγομένη ἀνετὰ καὶ ἀποτελοῦσα στόμα μα- κρόν. Ἡ ἡῶν εἶναι ὀμαλὴ παραλία κλειομένη διὰ τινος σιχαγόνος παρὰ τὸ Ροίτειον καὶ ἐτέρας παρὰ τὸ Σίγειον, καὶ ἐνταῦθα ἦν ὁ λιμὴν τῶν Ἀχαιῶν· οὕτω δὲ φαίνεται, ὅτι ἀποτελεῖ μα- κρόν στόμα. Τοῦτο λέγει ὁ Ὅμηρος καὶ πλησσαν ἀπάτης ἡῶνος στόμα μακρόν³.

Τοῦτο παρατηρήσαμεν καὶ ἡμεῖς καθαρῶτα ὕστερον ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς παρακειμένης ῥάχως Γιάρας καὶ τῶντι μᾶς ἐξέπληξεν ἡ ὀμοιότης αὐτοῦ. Στόμα λέγουσιν αὐτὸ καὶ μέχρι τῆς σήμερον οἱ Ἕλληνας κάτοικοι τοῦ Ἰρένκιοι, οὓς ἠρώτησα ἐπανειλημμένως τὴν ἐπιούσαν ἐν τῷ χωρίῳ τῶν καὶ ἐπανειλημέ- νως μὲν τὸ ὀνόμασαν στόμα.

Ἔχομεν λοιπὸν τὴν ἡῶνα μὲν τὸ στόμα αὐ- τῆς, ὡς λέγει ὁ Ὅμηρος, καὶ ὡς φαίνεται καὶ τὴν σήμερον ἐτι. Ἔχομεν τὴν λίμνην, ἣτις εἶ- ναι παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν δύο ποταμῶν Μένδρε καὶ Δουμβρέκ, ἤτοι Σκαμάνδρου καὶ Σιμόεντος.

Ἡ ἡῶν αὕτη εἶναι λίαν ἀμμώδης, διότι ἐκτείνεται ὅλως διόλου ἀπέναντι τοῦ ρεύματος τοῦ Ἑλλησπόντου. Δὲν πιστεύω λοιπὸν, ὅτι ὁ ἄλλως οἷμι μέγας ποταμὸς Μένδρες ἠδύνατο νὰ κατὰβίβασῃ τὴν ἰλύν, ὥστε νὰ προσχώ- σῃ τὸ πλεῖστον τοῦ τρωϊκοῦ πεδίου, μολοντί λέγει τοῦτο ὁ Στράβων⁴, καὶ μάλιστα ἐργαζό- μενος μικρὸς αὐτός καὶ τὸ θέρος ξηραινόμενος πολλὰκις ἀπέναντι τοῦ φοβεροῦ Ἑλλησπόντου. Αὕτη εἶναι ἡ γνώμη μου. Διὰ τοῦτο δὲν παρα- δέχομαι, μετὰ τὰς τελευταίας τοῦ Schliemann ἀνασκαφὰς καὶ τὴν ἔρευναν αὐτῶν ὡς καὶ τοῦ τρωϊκοῦ πεδίου, δὲν παραδέχομαι, λέγω, ὅτι μετεβλήθη ποσῶς τὸ τρωϊκὸν πεδίον. Νομίζω μάλιστα, ὅτι ἔμεινεν ἀμετάβλητον, καθόσον εἶδον τοὺς ποταμούς καὶ τὸν χεῖμῶνα καὶ τὸ

1) Ἰλ. Σ, 67—69.

2) Στράβ. αὐτόθι 30.

3) Στράβ. αὐτόθι 31.

1) Στράβ. αὐτόθι 32.

2) Στράβ. αὐτόθι 36.

3) Ἰλ. Ξ, 35—36.

4) Στράβ. αὐτόθι 36.

θέρος και δὲν μοι ἐφάνησαν πολὺ ὄρητικοί, ὥστε καὶ προσχώσῃσι τὸ ἔδαφος τοσοῦτον και ἐνεργούντες μάλιστα κατ' ἀντιπάλου οὐ μικροῦ, τοῦ Ἑλλησπόντου, καταρρέοντος ὄρητικώτατα και χειμῶνα και θέρος εἰς τὸ μέρος τοῦτο πρὸ πάντων.

Οὕτω λοιπὸν διεδράμομεν και τὴν τρίτην πλευρὰν τοῦ τετραγώνου, τὴν βόρειον, ἐκτεινομένην ἐπὶ τρία τέταρτα τῆς ὥρας, τὴν και παραλίαν, ἐν ἣ ἦσαν ὁ ναύσταθμος πρὸς τὸ μέρος τοῦ Σιγείου και ὁ λιμὴν τῶν Ἀχαιῶν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ῥοιτείου ἐντὸς τοῦ μακροῦ στόματος τῆς ἡϊόνος. Μένει ἤδη ἡ τετάρτη πλευρά, ἡ ἀνατολική· ταύτην ὁμως διήλθομεν ὡς εἴης.

Ἡ πλευρὰ αὕτη ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ Ῥοιτείου μέχρι τοῦ Ἰσαρλίχ. Κατὰ μῆκος διετρέξαμεν αὕτην και ἄλλοτε κατὰ τὸ 1875 και 1878 εἰς διάστημα τριῶν τετάρτων τῆς ὥρας ἐφ' ἵππου τὸ πολὺ. Κατὰ τὴν τελευταίαν ὁμως περιήγησιν κινήσαντες ἀπὸ τοῦ Αἰάντειου (Ἴντεπέ) περὶ τὰς 4 1/2 ὥρας ἀνέβημεν μετὰ δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας εἰς τὴν ἄνωθεν αὐτοῦ ὠραιότατην και ἐκ φηγοῦ κατάφυτον ῥάχιν *Γάραρ*, ἣς ἐμνήσθημεν και ἄνωτέρω.

Ἡ ῥάχισ αὕτη ὁμοία τῇ τοῦ Ἰσαρλίχ και πρὸς βορρᾶν αὐτοῦ, ἀλλὰ μικροτέρα και ὠραιότερα, ἔχουσα τὴν ρίζαν αὐτῆς παρὰ τὸ Ῥοίτειον και Αἰάντειον, προχωρεῖ εἰς τὸ μέσον τοῦ τρωϊκοῦ πεδίου λοξῶς πρὸς τὴν ῥάχιν τοῦ Ἰσαρλίχ. Οὕτω λοιπὸν προχωροῦσα εἰς τὸ ἔνδον τοῦ πεδίου φράττει κατὰ μέγα μέρος τὴν θέσιν τοῦ Ἰσαρλίχ πρὸς τὴν θάλασσαν. Ὁ κάτοικος τοῦ Ἰσαρλίχ βλέπει τῆς ἡϊόνος μόνον μικρὸν μέρος τὸ πρὸς τὸ Κούμ-καλέ (Σίγειον)· διὰ τοῦτο νομίζω, ὅτι οἱ Ἕλληνες ὠρμων κατὰ τῶν Τρώων ἐξ ἀριστερῶν, ἐκ τοῦ Ῥοιτείου, ὡς λέγει ὁ Ὀμηρος·

«Εἶσατο γὰρ νηῶν ἐπ' ἀριστερά, τῇ περ' Ἀχαιοὶ
ἐκ πεδίου νίσσοτο σὺν ἵπποισι και ὄχεσφι»¹.

Διὰ τοῦτο ἐπίσης και ὁ Πρίαμος εἶχε θέσει ἐκεῖ κατὰσκοπον τὸν υἱὸν του Πολίτην ὅπως κατασκοπεύῃ πότε θὰ ἐκκινήσῃσι κατὰ τῶν Τρώων οἱ Ἕλληνες².

Ἡ θέσις τῆς Γιάρας εἶναι τῶν ὄντι ὠραιότατη. Ἄμα ἀνέβημεν ἐπ' αὐτήν, δὲν ἐβλέπομεν τὸ Ἰσαρλίχ, και εἶχον ἀμφιβολίαν περὶ τῆς θέσεως τοῦ κατασκοποῦ. Ὅταν ὁμως ἐφθάσαμεν εἰς τι μέρος περὶ τὴν 5ην ὥραν μ. μ. εἶδομεν καθαρώτατα ἀπέναντι ἡμῶν τὸ ὠραῖον Ἰσαρλίχ μετὰ τὰς νέας μὲν, ἀλλ' ἀρχαιοτάτας οἰκίας του. Παρατηρήσαντες δὲ και κάτω εἰς τὸν ναύσταθμον εἶδομεν ἐπίσης καθαρῶς τὸ στόμα τῆς ἡϊόνος, ὥστε ἐπίεσθην, ὁμολογῶ, ὅτι ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς Γιάρας ἴστατο ὁ Πολίτης, ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου, ὡς κατὰσκοπος τῶν Τρώων.

Ὁ κατὰσκοπος ἴστατο παρὰ τὸν τύμβον τοῦ Αἰσῆτου· τοῦτον δὲν εἶδον, καιτοι περιέδραμον πολλαχοῦ τὸ βλέμμα· ὁ Στράβων τίθησιν αὐτὸν ἀλλαχοῦ πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς Ἀλεξανδρείας³. Περὶ τὰς 6 ὥρας και 20 λεπτὰ παρήλθομεν τὸ Παλαιόκαστρον, τὸ ἀρχαῖον Ὀφρύνιον· ὀλίγον κάτωθεν τοῦ Ὀφρυνίου, τὸν χειμῶνα μόνον, σχηματίζεται ἡ λίμνη Πτελεώς, παρὰ δὲ τὸ Ὀφρύνιον ἐν περιφανεί τύπῳ ἦτο ἄλσος τοῦ Ἐκτορος⁴.

Περὶ δὲ τὴν 7ην ὥραν ἐπεστρέψαμεν αὐθις εἰς Ἐρένκιοι.

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.

1) Ἰλ. Μ, 118—120· εἰς αὐτόθι 122—123

2) Ἰλ. Β, 785—794.

3) Στράβ. αὐτόθι 37.

4) Στράβ. αὐτόθι 29.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΣ

ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΚΑΙ ΙΔΙΑΙ ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ.

Ἀνεγνώσθη ἐν ταῖς ΧΝΑ', ΧΝΗ' καὶ ΧΞΖ' συνεδριάσεσιν.

Α.

§ 1. Πέρυσιν ὅτε τὸ τελευταῖον ἐποησάμενον περὶ τῆς δημοτικῆς παιδείσεως τῶν Γερμανῶν ἀνγνῶσμα, ὁ προεδρεύων τῆς συνεδριάσεως ἐξέφρασεν εὐχὴν ἵνα καὶ τὴν ἐξιστόρησιν ἀναλάβω τῆς παιδείας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἀλλὰ τοῦτο ἐγένετο ἤδη, πρῶτον μὲν ἐν αὐτῷ τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Παρανάκα, πολλὰ καὶ καλὰ ποιησαμένου ἀναγνώσματα κατὰ τὸ συλλογικὸν ἔτος 1866—1867 περὶ τῆς ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει καταστάσεως τῶν γραμμῶν ἀπὸ ἀλώσεως Κων/πόλεως μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος, ἃ τῇ ἀποφάσει τοῦ Συλλόγου ἐν ἰδίῳ τεύχει ἐκδοθέντα πολλῶν ἐπαίνων ἐκρίθησαν ἄξια παρὰ τε τῶν ἡμετέρων λογίων καὶ παρὰ τῶν ἀλλογενῶν ἑλληνιστῶν. Εἶτα ἕτερον μέλος τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ὁ κ. Γ. Χασιώτης, τὰς διατριβὰς νῦν ἐν Παρισίοις ποιούμενος, νεωστὶ περὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἀπὸ ἀλώσεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐξέδωκε γαλλιστὶ βιβλίον ὀγκώδη καὶ πλείστου λόγου ἄξιον. ὥστε οὐδὲν ἄλλο ἡμῖν ὑπολείπεται ἢ τὰ περὶ παιδείας τῶν ἡμετέρων προγόνων ἱστορῆσαι. Τοῦτου δὲ τοῦ ἔργου μετὰ προθυμίας ἐπιληψόμεθα· διότι, ὡς καὶ ἄλλοτε πολλάκις καὶ πέρυσιν εἶπομεν, δυνάμεθα καὶ νῦν εὐδοκιμῆσαι κατὰ τε τὰ ἄλλα καὶ τὴν παιδείαν, δυοῖν θάτερον ποιῶντες, ἢ μιμούμενοι τοὺς ἡμετέρους προγόνους ἢ τοὺς νῦν πρωτεύοντας. Καὶ τίς μὲν ἢ παιδεία τῶν νῦν πρωτεύόντων, εἶπομεν πέρυσι, τίς δὲ ἢ τῶν ἡμετέρων προγόνων, τοῦτο ἔσται ὑπόθεσις νέων ἀναγνωσμάτων.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἡμέτερον ἔθνος διεκρίθη τῶν ἄλλων ἀρχαίων ἔθνων καὶ ὑπέροχον κατέλαβε θέσιν κατὰ πάντας τοὺς κλάδους τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, ἐν οἷς τὰ γράμματα καὶ ἡ παιδεία οὐκ εἰσὶν ὁ ἐλάχιστος, καλὸν κρίνομεν, ἐν εἶδει προεισαγωγῆς, προξέτασαι τὰς πρώτας καὶ κυρίας αἰτίας τῆς ὑπεροχῆς ταύτης, τίνες ἄρα γε ἦσαν. Ἦν ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος, ἦν ἡ ἰδιοφυία τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἦ ἡ συζυγία καὶ ἁρμονία τοῦ συναμφοτέρου τούτου, καὶ σὺν τούτοις οἱ ἐλεύθεροι θεσμοὶ καὶ ἡ περὶ τῶν πρωτείων ἀμιλλα τῶν πολιτειῶν¹, περὶ ὧν ἄλλοτε ἐκτενή ἐποησάμεθα λόγον; (ἴδ. Περιόδ. Συλλόγου Τόμ. Δ', σελ. 209—210).

*Δύναμις τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος
ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ χαρα-
κτήρος τῶν κατοίκων.*

§ 2. Καὶ περὶ μὲν τῆς δυνάμεως καὶ ῥοπῆς, ἦν ἔχουσι τὸ ἔδαφος καὶ τὸ κλίμα ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ χαρακτήρος τῶν κατοίκων, πρῶτος ὁ Ἱπποκράτης ἐφιλοσόφησεν, ὃ παρηκολούθησεν Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης. «Ἐύρησεις γὰρ ἐπὶ τὸ πλῆθος, λέγει ὁ πατήρ τῆς ἱατρικῆς, τῆς χώρας τῇ φύσει ἀκολουθεύοντα καὶ τὰ εἶδεα τῶν ἀνθρώπων καὶ τοὺς τρόπους».

Ἐξ οὗ δὲ ὁ Montesquieu ἐν τῷ ἰζ' βιβλίῳ

1) «Ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία διηγεαῖς περιέχει πολέμους καὶ συμμαχίας τῶν γειτόνων λαῶν. Εἰ δὲ ἡ πάλῃ τῶν στοιχείων ἀναγκαία ἐστὶ τῇ τάξει τοῦ κόσμου, ἴσως αἱ διηγεαῖς ἐριδες τῶν μικρῶν λαῶν τῆς Ἑλλάδος υπέβαλσαν τὴν ἐνέργειαν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γονίμου αὐτῆς ἐνεργείας». L. Ménard.

(comment les lois de la servitude ont du rapport avec la nature du climat) του περωνίου αυτού συγγράμματος *Esprit des lois* ανέκρινε την περί της επίρροης του εδάφους και του κλίματος θεωρίαν του Ἰπποκράτους, πολλοὶ τῶν νεωτέρων, καίπερ ἄλλως τε λίαν σοφοί, εἰς ὑπερβολὰς ἐξώκειλαν, πάντα τῆ τοῦ εδάφους καὶ τοῦ κλίματος ἐπίρροη καταλογιζόμενοι, ὅπως ἐπιλαθόμενοι, ὅτι ὁ Ἰπποκράτης καὶ τὴν τοῦ πῦλνιτεύματος καὶ τῶν θεσμῶν ἀναγνωρίζει δύναμιν σὺν τῇ ἐπίρροη τοῦ εδάφους καὶ τοῦ κλίματος, λέγων· «περὶ δὲ τῆς ἀθυμίας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς ἀνανδρίας ὅτι ἀποεμώτεροι εἰσι τῶν Εὐρωπαϊῶν οἱ Ἀσιηνοὶ¹ καὶ ἡμερώτεροι τὰ ἦθεα, αἱ ὥραι αἰτίαι μάλιστα οὐ μεγάλας τὰς μεταβολὰς ποιεῦμεναι οὔτε ἐπὶ τὸ θερμὸν οὔτε ἐπὶ τὸ ψυχρὸν, ἀλλὰ παραπλησίως· οὐ γὰρ γίνονται ἐκπλήξεις τῆς γνώμης οὔτε μετὰστασις ἰσχυρὴ τοῦ σώματος, ἀρ' ὅτων εἰκὸς τὴν ὀργὴν ἀγριοῦσθαι τε καὶ τοῦ ἀγνώμονος καὶ θυμοειδὸς μετέχειν μᾶλλον ἢ ἐν τῷ αὐτέφαι αἰεὶ εἶόντα. Αἱ γὰρ μεταβολαὶ εἰσι τῶν πάντων, ἅτε ἐγείρουσαι τὴν γνώμην τῶν ἀνθρώπων καὶ οὐκ ἐῶσαι ἀτρεμίζειν. Διὰ ταύτας ἐμοὶ δοκεῖ τὰς προφάσεις ἀναλκας εἶναι τὸ γένος τὸ Ἀσιηνόν, καὶ προσέτι διὰ τοὺς νόμους. Τῆς γὰρ Ἀσίας τὰ πολλὰ βασιλεύεται· ὅκου δὲ μὴ αὐτοὶ ἐσωτέων εἰσι καρτεροὶ ἄνθρωποι μηδὲ αὐτόνομοι, ἀλλὰ δεσποῦνται, οὐ περὶ τούτου αὐτέοισιν ὁ λόγος ἐστίν, ὅπως τὰ πολέμια ἀσκήσωσιν, ἀλλ' ὅπως μὴ δόξωσι μάχμιοι εἶναι. Αἱ γὰρ ψυχαὶ δεδούλωται καὶ οὐ βούλονται παρακινδυνεύειν ἐκόντες εἰκῆ ὑπὲρ ἀλλοτρίης δυνάμεως· οἱ γὰρ κινδύνοι οὐκ ὅμοιοι εἰσι. Τοὺς μὲν γὰρ στρατεύεσθαι εἰκὸς καὶ ταλαιπωρεῖν καὶ ἀποθνήσκειν ἐξ ἀναγκαίης ὑπὲρ τῶν δεσποτῶν, ἀπο τε παιδιῶν καὶ γυναικῶν καὶ τῶν λοιπῶν φίλων· καὶ ὅσοσα μὲν χρηστά καὶ ἀνδρῆα ἐργάζωνται, οἱ δεσπότηται ἀπ' αὐτέων αὖξονται τε καὶ ἐκφύονται, τοὺς δὲ κινδύνους καὶ τοὺς θανάτους αὐτοὶ κερποῦνται. . . . Μέγα δὲ τεκμήριον τούτων· ὅσοσαι γὰρ ἐν τῇ Ἀσίῃ Ἕλληνας ἢ βάρβαροι μὴ δεσποῦνται, ἀλλ' αὐτόνομοι εἰσι καὶ αὐτέοισι ταλαιπωρεῦσιν, οὗτοι μάχμωτάτοιοι εἰσι πάντων, τοὺς γὰρ κινδύνους αὐτέων περὶ κινδύ-

νεύουσι καὶ τῆς ἀνδρείης τὰ ἄλλα αὐτέοιο φέρονται· οὕτως οἱ νόμοι οὐχ ἥκιστα τὴν εὐψυχίην ἐργάζονται». Οἱ νόμοι δύνανται τὴν μαλθακὴν καὶ ῥέθυμον φύσιν τῶν ἐν θερμοῖς κλίμασιν οἰκούντων μεταβάλλειν· «τὸ δὲ ἀνδρεῖον καὶ τὸ ταλαίπωρον ἐν τῇ ψυχῇ φύσει μὲν οὐκ ἂν ὁμοίως ἐνεή, νόμος δὲ προσγεγόμενος ἀπεργάζοιτ' ἂν». Τὰ αὐτὰ φησι καὶ Πλάτων ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ τῶν Νόμων· «μηδὲ τοῦθ' ἡμᾶς λανθανέτω περὶ τύπων, ὡς οὐκ εἰσιν ἄλλοι τινὲς διαφέροντες ἄλλων τύπων πρὸς τὸ γενεῶν ἀνθρώπους ἀμείνους καὶ χείρους, οἷς οὐκ ἐναντία νομοθετητέον». Ἐκαστος ἄρα τύπος ἔχει χρεῖαν ἰδίων νόμων ἀρμοζόντων τῇ φύσει αὐτοῦ.

Γνώμη Ἰπποκράτους περὶ τῆς φύσεως τοῦ εδάφους καὶ τοῦ κλίματος.

§ 3. Ἡ φύσις ἄρα τοῦ εδάφους καὶ τοῦ κλίματος οὐκ ἐστὶ τὸ πᾶν, κατὰ τὸν Ἰπποκράτη, οὐδ' ἡ μόνη τελεσιουργὸς αἰτία· διότι ἄλλα ἔδει αὐτὴν αἰεὶ τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα περᾶγειν, ἂν τε οἱ κάτοικοι μένουσιν οἱ αὐτοί, ἂν τε ἄλλοι ἐπήλυδες καταλαμβάνωσι τὴν χώραν. Ἡ φύσις τῆς χώρας οὐκ ἔχει δύναμιν τὸν σπῆρον τοῦ σίτου εἰς κριθὴν μεταβαλεῖν ἢ τὸ ἀνάπαλιν τὸν τῆς κριθῆς εἰς σίτον· αὐδαὶς περιμενεῖ, λέγει καὶ ὁ περικλεῆς Ἐρδερὸς ἐν τῷ πολυκρότῳ αὐτοῦ συγγράμματι, *Ἰδέαι περὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος*, ἵνα τὸ ῥόδον γένηται λείριον, ἢ ὁ κύων λύκος ἀλλάσσωσιν κλίμα· διότι ἡ φύσις ἀκριβῶς τὸν ἐκαστοῦ ὥρισε κύκλον καὶ ἔθετο τὰ τελευταῖα ὅρια, προτιμῶσα ἐξαρανίσαι μᾶλλον ἢ ἀκρωτηριασῆαι καὶ διαστρέψαι τὸν τύπον πλάσματός τινος· ὅτι ὅμως τὸ ῥόδον ποικιλῶν τινῶν ἐπιδικτικόν ἐστίν, ὁ δὲ κύων προσλαβεῖν δύναται ἰδιότητάς τινεας τοῦ λύκου, τοῦτο ἢ πείρα μαρτυρεῖ.

Ὁ Ἐρδερὸς ὁμολογεῖ, ὅτι τὰ πλείεστα ἐξ ὧν λέγει περὶ κλίματος ἐκ τῶν τοῦ Ἰπποκράτους εἴληφε· διὰ τί δὲ καὶ ὁ Montesquieu οὐκ ἐποίησε τὸ αὐτό, ἀλλὰ σιωπήσας τὴν ἐξ ἧς ἠρύσατο πηγὴν ἔδωκεν ἀρομῆν τῷ Δαλεμβέρτῳ ἐγκωμιάσῃ αὐτόν ὅτι συνέγραψε βίβλον ἄνευ προτύπου, *prolem sine matre creatam, τέκνον ἄνευ μητρὸς γεννηθέν*; ἐφ' ᾧ νῦν πολλοὶ ἐλέγγουσιν αὐτόν, διότι ἡ καταγωγὴ προφανής.

Καὶ ὁ φιλόσοφος δὲ Ἐγγέλος ἐν τῇ *φιλοσοφίᾳ τῆς ἱστορίας* ἀπορρίπτεται ὅτι «τὴν φύσιν μῆτε ὑπέροπου ἐκτιμᾶν δεῖ, μῆτε πᾶν ὀλίγον»· ὡσαύτως καὶ ὁ φιλόσοφος Λότσιοις ἐν τῷ *Μικρῷ κόσμῳ*, ὃν ὁ Ἄγγλος Φλίντιος πρὸς τὸν

1) Οὐδαὶς νῦν ἀγνοεῖ, ὅτι ἡ Ἀσία οὔτε ἕδαρος οὔτε κλίμα ἔχει πανταχοῦ τὸ αὐτό· ἐκ δὲ τῶν κόλπων αὐτῆς ἐξῆλθον λαοὶ μάχμωτάτοιοι, οἵτινες διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τοὺς θεαμούς αὐτῶν διέπρεψαν καὶ σπουδαίαν κατέλαβον ἐν τῇ ἱστορίᾳ χώραν.

Κόσμον τοῦ Ἀλεξάνδρου Οὐμβόλδου παραβλά-
λει, περὶ τῆς ἐπιρροῆς πραγματεύεται τῆς ἐξφ-
τερικῆς φύσεως, τῶν δυνάμεων αὐτῆς, τῆς
γεωγραφικῆς θέσεως, τοῦ κλίματος ἐπὶ τῆ ἀ-
ναπτύξεως καὶ προαγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' οὐ-
δαμῶς ἀποδέχεται, ὅτι οἱ χαρακτῆρες τῶν
ἀτόμων ἢ τῶν ἐθνῶν εἰσιν ὅλως ἢ κατὰ τὸ
πλείστον ἀπαύγασμα τῶν φυσικῶν χαρακτή-
ρων τῆς ἐν ἡ οἰκοῦσι χώρας, ὡς πρὸςθεύει ὁ
Ἄγγλος Boucle, ὃς ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ
(ἐπιρροαὶ τῶν φυσικῶν νόμων ἐπὶ τῆς διοργα-
νώσεως τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν
ἀτόμων) τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ συγγράμματος
ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ πειρᾶται
ἀποδείξει, ὅτι ἡ ἐπιρροή τοῦ κλίματος, τῆς
τροφῆς, τοῦ ἐδάφους, τῆς γενικῆς θέας τῆς φύ-
σεως ἐπὶ τῆς διοργανώσεως τῆς κοινωνίας καὶ
τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀτόμων ἰσχυροτάτη οὕσα,
μόνη τὴν τῶν ἐθνῶν κατειργάσατο σύστασιν
καὶ ἀνάπτυξιν. Ἄλλ' ἕτερος Ἄγγλος, ὁ φυσιο-
δίφης Wallace, τὰς νήσους περιηγησάμενος τῶν
Μολούκκων καὶ Φιλιππίνων εὔρεν ὅτι οὐ μόνον
οἱ Παπούοι καὶ Μαλαῖοι, ζῶντες νῦν καὶ πολ-
λοὺς αἰῶνας ζήσαντες γείτονες, ἔχουσιν ὅτι
πλείστας διαφορὰς, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ζῶα,
καίτοι αἱ νῆσοι Βόρνεον καὶ Νέα Γουίνεα ὁμοι-
οτάται εἰσι κατὰ τὴν εὐρείαν ἔκτασιν καὶ τὴν
ἐλλειψίν τῶν Ἡρασιτείων, καὶ τὴν ποικιλίαν
τῆς γεωλογικῆς συστάσεως, καὶ τὸ ὁμοίμορ-
φον τοῦ κλίματος, καὶ τὴν γενικὴν θέαν τῆς κα-
λυπτούσης τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῶν φυτείας, καὶ
ὑπὸ τῶν αὐτῶν περιβρέχονται ὠκεανῶν. Οὐδα-
μοῦ ἀλλαχού, λέγει ὁ Wallace, ἡ ἀρχαία θεω-
ρία, ὅτι αἱ διαφοραὶ ἢ ὁμοιότητες τῶν ζωικῶν
τύπων προέρχονται ἐκ τῶν φυσικῶν διαφορῶν
ἢ ὁμοιοτήτων τῶν ἐν αἷς διακτινῶνται χωρῶν,
ἐξελέγχεται ψηλαφητότερον ἡμικρημένη.

*Δαρβίνειος θεωρία περὶ ἐξελέξεως τῶν
ὀργανικῶν ὄντων.*

§ 4. Ἀνάγκη ἄρα ἵνα καὶ ἄλλας, ἐκτὸς τῶν
τῆς φύσεως, παραδεξώμεθα αἰτίας. Ἡ Δαρβί-
νειος θεωρία τῆς ἐξελέξεως πρὸς ἐξήγησιν τῆς
ἀναπτύξεως καὶ προαγωγῆς τῶν ὀργανικῶν
ὄντων τὰς ἐξῆς παραδέχεται αἰτίας, α') τὸν
ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως ἀγῶνα, β') τὴν φυσικὴν
διαλογὴν, ἣν ἐφήρμοζον οἱ Σπαρτιᾶται, ἐώντες
ζῆν μόνον τὰ ἀρτιμελῆ καὶ εὖ ἔχοντα βρέφη,
γ') τὴν κληρονομικὴν μεταβίβασιν τῶν χαρα-
κτῆρων τῶν προγόνων, δ') τὴν τάσιν πρὸς εἰ-
δίκευσιν καὶ ἀτομικεύσιν, οὕτως εἶπειν, τῶν
γενικῶν χαρακτῆρων «κατὰ τινὰ νόμον, οὗ

τὰν ἀποχρῶντα λόγον ἀγνοοῦμεν, οἱ ἀπόγονοι
ἔχουσι τὰσιν ἅμα μὲν γίνεσθαι ὅμοιοι τοῖς
προγόνοις, ἅμα δὲ καὶ διαφέρειν». Bagehot
(ἐ') τὴν ἀρμογὴν (adaptation) πρὸς τὴν περικυ-
κλοῦσαν φύσιν· ὁ ἀσπάλξ π. χ. ἀπώλεσε τὴν
ὄρασιν αὐτοῦ ἅτε ζῶν ὑπὸ τὴν γῆν ἐν τῷ σκό-
τει. Αἱ ἐνέργειαι τῶν αἰτιῶν τούτων ἦσαν μέ-
λιστα ἰσχυρόταται καὶ ἀποτελεσματικώταται
κατὰ τοὺς παναρχαιοτάτους τῶν προϊστορικῶν
χρόνων, οὓς ἀνὰ ἑκατομμύρια ὑπολογίζονται·
ὁ περιώνυμος γεωλόγος Lyell ὑποτίθεισιν ὅτι
μόνη ἡ ἐποχὴ τῶν παγίωνων (des glaciers),
νεωτάτη οὕσα πρὸς τὰς ἄλλας, ὀγδοήκοντα
μυριάδων ἐτῶν διήρκεσεν.

Ὁ Bagehot ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Ἐπι-
στημονικὸς νόμος τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐθνῶν
ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς φυσικῆς διαλο-
γῆς καὶ τῆς κληρονομίας ἀποκρούων ὅτι αἱ
ἀρχαὶ αὐτοῦ αἱ αὐταὶ εἰσι τὰς τοῦ Boucle δι-
σχυρίζομένου, ὅτι αἱ φυσικαὶ δυνάμεις ἐγένοντο
αἱ μεγάλαι ἀφορμαὶ τῆς προαγωγῆς, αἱ δὲ
ἠθικαὶ ἦσαν δευτερεύουσαι καὶ ἐν συγκρίσει πρὸς
τὰς ἄλλας ἐλαχίστης προσοχῆς ἄξιαι, ἀποδέ-
χεται, ὅτι τὰ ἔθνη, οἷα αὐτὰ βλέπομεν, ἐπι-
γέννημά εἰσι δύο μεγάλων δυνάμεων, ἐξ ὧν
ἡ μὲν παραγωγὸς οὕσα τῶν φυλῶν, οἰαζθήποτε
ἦν φύσεως, κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐνήργει χρόνους,
νῦν δὲ ὅλως ἐξέλιπεν, ἡ δὲ ἕτερα δημιουργὸς
τῶν ἐθνῶν ἐνεργεῖ καὶ δημιουργεῖ ἔτι καὶ νῦν,
ὡς πρότερον. Ἡ πρώτη δύναμις, ἥς ἡ φύσις
ἀγνωστος, τὰς ἀρχιγενέθλους παρήγαγε φυλάς,
τὴν Ἀρίαν, τὴν Τουρανικὴν, τὴν Αἰθιοπικὴν,
τὴν Ἐρυθροδέσμον, τὴν Αὐστραλιακὴν.

Ταῦτα κατὰ τὴν Δαρβίνειον θεωρίαν τῆς
ἐξελέξεως, περὶ ἧς λέγει ὁ Bagehot, ὅτι ἐκτὸς
τῶν ἄλλων καλῶν παρέχει ἡμῖν καὶ τὴν βοή-
θειαν, ἵνα τὴν δυσκολίαν εἰς παναρχαιοτάτην
χρόνου περίοδον ἀναβιβάσωμεν, εἰς ἣν μόλις ἡ
φαντασίᾳ ἡμῶν ἀναδραμεῖν δύναται· ἀλλὰ μὴ
διὰ τοῦτο ἡ δυσκολία αἶρεται ἐκ τοῦ μέσου;

Ἡ φυσικὴ διαλογὴ καὶ ἡ κληρονομία.

§ 5. Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, τὸ ζήτημα τοῦτο
οὐκ ἀφορᾷ πρὸς τὴν ἡμετέραν φυλὴν, διότι
αὕτη οὐκ ἔστιν ἀρχιγενέθλος, ὡς ἡ Ἀρία, ἐξ
ἧς κατὰχεται, οὐδ' ἡ ἀγνωστος δύναμις ἡ πα-
ραγωγὸς τῶν πρώτων φυλῶν συνήργησεν ἐπὶ
τῇ συστάσει καὶ προαγωγῇ αὐτῆς, ἀλλ' ἡ φυ-
σικὴ μᾶλλον διαλογὴ καὶ ἡ κληρονομία· ὡς
ἕκαστον βρέφος ἐκ τῆς κοιλίας τῆς μητρὸς αὐ-
τοῦ ὀρέας τινὰς φέρει καὶ διαθέσεις ἰδιοφρεῖς,
αἰτινες ὑστερον ἀναπτυσσόμεναι ἀπεργάζονται

τὸν φυσικὸν καὶ ἠθικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, οὕτω καὶ ἐκάστη φυλὴ ἐπίγονος ἀπ' ἀρχῆς τῆς συστάσεως αὐτῆς ὁμάδας τινὰς φέρει καὶ διαθέσεις ἰδιοφυεῖς, οἷον αἰ ἀρχιγένεθλον δύ' αμιν, ἐν ᾗ ζῆ κινεῖται καὶ ὑπάρχει, καὶ δι' ἧς συγκρατεῖται καὶ διασώζεται. «Οἱ λαοὶ, ὡς τὰ ἄτομα, φέρουσιν ἐκ γενετῆς διαθέσεις ἰδιοφυεῖς, ἅς τῇ ἀσκήσει δύνανται ἀναπτύξαι, ἢ τῇ ἀρχίχ ἐκμηθεῖναι. Τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν δύνανται καὶ δυνάμεις τις ἐξωτερικὴ παρὰ κωλύσαι· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ἐσωτερικὴν τινὰ κέκτηται δύναμιν, δι' ἧς κατὰ τῆς ἐξωτερικῆς δυνάμεως ἀντενεργεῖ καὶ κύριός ἐστι κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς τύχης αὐτοῦ». L. Ménard.

Ἄλλὰ καὶ ἡ περὶ τῶν φυλῶν θεωρία εἴτε τῶν πρώτων εἴτε τῶν ἐπιγόνων ὑπέστη τὴν δοκιμασίαν τῶν ἀτόπων ὑπερβολῶν, ὧν οὐδ' αὐτὸς ὁ Ρενάν ἀπῆλλαγμένος φρίνεται, διότι δι' αὐτῆς ἠθέλησαν ἐρμηνεύσαι πάντα, ὡς ἄλλοι διὰ τῆς περὶ τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος θεωρίας· ἀλλὰ πᾶν μέτρον ἄριστον. Διὸ ὀρθῶς λέγει ὁ Leurent ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας· «κατὰ τὸν δέκατον ἑννατον αἰῶνα ἐνταῖς φιλοσοφικαῖς μελέταις περὶ ἱστορίας ἢ φυλῆ τὴν θέσιν κατέλαβε τοῦ κλίματος καὶ τῆς φύσεως, πάντα ἐγένοντο ζητήματα τῆς φυλῆς, καὶ αὐτὰ τὰ σπουδαιότατα τῆς ἀνθρωπότητος πράγματα, ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία. Ὅτι ἡ ῥοπή τῆς φυλῆς μεγίστη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος, οὐδεὶς διαμφισβητεῖ· ἀλλ' ἐπιταί ἐκ τούτου, ὅτι αὕτη ὀρίζει τὴν τύχην τῶν λαῶν μοιραίως καὶ ἀναποφεύκτως; οὐδαμῶς· οὔτε ἡ ἐπιρροή τοῦ κλίματος μοιραία ἐστὶ καὶ αἰωνία, οὔτε ἡ τῆς φυλῆς· τούναντιόν ὅσῳ ἡ ἀνθρωπότης προοδεύει, τοσοῦτῳ ἡ ἐπιρροή τῆς φυλῆς ἐλαττοῦται, καίτοι οὐδέποτε πύπτει».

Ἀρχιγένεθλος δόγματις τῆς φυλῆς κτ.λ.

§ 6. Ἐν τῇ ἀρχῇ ὁμοῦς τῆς συστάσεως τῶν ἔθνων ἡ ἐπιρροή τῆς φυλῆς ἦν μεγίστη, ὡς ἡ τοῦ κλίματος, μάλιστα δὲ ἡ τοῦ συναμφοτέρου. Διὸ ἐξεταστέον τίνες αἱ σχέσεις τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος τῆς χώρας πρὸς τὴν ἀρχιγένεθλον δύναμιν τῆς ἐν αὐτῇ οἰκουμένης φυλῆς· αἱ σχέσεις εἰσὶ διτταί, ἢ ὅπως εὐμενεῖς καὶ εὐνοί, ὡς εἰ μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρχεν ἄνωθεν προδιατεταμένη ἁρμονία, ὡς εἰ ὁ ποιητὴς τοῦ παντός ἐπιτηδὲς ἐπέλασε τὴν χώραν, ὅπως, ὅταν ἔλθῃ τὸ πληρωμα τοῦ χρόνου, αὕτη, ὡς γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ἀσμένη δέξεται ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς τὴν προωρισμένην φυλὴν, τηλόθεν γαίης πολ-

λάκις ἐρχομένην, ἢ δυσμενῆς καὶ ἐχθρᾶ, πρὸς ἣν ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἄλλος Ἡρακλῆς, ἀγωνίζεται ἐκμηθεῖναι μὲν τὰς βλαβεράς δυνάμεις, ἐξημερῶσαι δὲ ὅσον οἷόν τε τὴν ἐχθρικῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένην φύσιν τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος, καὶ ἀγαγεῖν αὐτὴν εἰς ἰσορροπίαν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ὡς ἐποίησαν οἱ λαοὶ τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης, οἵτινες ἐξημερωθέντες ὑπὸ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ κατώρθωσαν καὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐξημερῶσαι.

Ὅταν ἐξ ἀρχῆς ὑπάρχη συμφωνία καὶ προδιατεταγμένη τις ἁρμονία μεταξὺ τῆς χώρας καὶ τῆς οἰκουμένης φυλῆς, εὐθὺς ἀμοιβαία αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας καθίσταται ἐπενέργεια, διηνεκῶς λειτουργοῦσα καὶ ἀποθησαυρίζουσα ὕλην, ἣν ὁ δαιμόνιος τοῦ ἀνθρώπου νοῦς διαπλάττει ὕστερον καὶ ἐξ αὐτῆς δημιουργεῖ ἔργα ἀδίδως ἐνσαρκούντα οὐ μόνον τὴν μορφήν, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς δε φυσικῆς καὶ ὀρατῆς πατρίδος, τῆς χώρας δηλονότι, τῶν κῶν, τῶν ἄλλων δημοσίων οἰκοδομῶν καὶ τῆς πνευματικῆς, τῶν θρησκευτικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν θεσμῶν, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τῶν ἐορτῶν καὶ πανηγύρεων. Τοῦτο δὲ συμβαίνει μάλιστα, ὅταν ἔκτακτοι καὶ σπουδαῖαι ἀφορμαί, ἐσωτερικαὶ τε καὶ ἐξωτερικαί, ἐξεγείρωσι τὸν λαόν, καὶ ὑπεκκαύσωσι τὸν ζῆλον αὐτοῦ ὅπως πρὸς ἓνα μέγαν καὶ ὑψηλὸν σκοπὸν πάσας τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις καὶ ἐνεργείας συνενώσῃ.

Ἡ θεωρία τῆς ἐξελιξέως ἐν τῇ ἀρμογῇ (adaptation) μονομερῶς ἐξετάζει τὰς ἐπενεργείας τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, παρρωῶσα τὰς ἀντιδράσεις τούτου καὶ τὰς μεταμορφώσεις τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος, ἅς παραγαγεῖν δύνανται ὁ πολυμήχανος αὐτοῦ νοῦς, ὡς ὀρθῶς λέγει ὁ ποιητὴς de la Prade· «οὐδαμῶς διατεινόμεθα, ὅτι ἡ φύσις μόνη ἀποκαλύπτει τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ ὅτι αὕτη μόνη παιδαγωγός ἐστὶν αὐτοῦ, οὐδὲ παραδεχόμεθα αὐτὴν ὡς ποιητικὴν αἰτίαν, ἀλλὰ μόνον ὡς ἀφορμὴν ἀπαραίτητον τῇ διαπλάσει τῆς ἡμετέρας διανοίας· ἡμεῖς βέβαιοί ἐσμεν ὅτι πρὸ τοῦ αἰσθηματος τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου προϋπῆρχεν ἄλλο τι, τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ ψυχὴ μετὰ πασῶν τῶν δυνάμεων αὐτῆς. Ἐκαστος ἀνθρώπος ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον φέρει ἐν ἑαυτῷ ἀκτινά τινὰ τοῦ νοεροῦ ἡλίου, πρὶν ἢ οἱ ὀφθαλμοὶ ἀνοίξωσι καὶ ἴδωσι τὸν ἥλιον τῆς δημιουργίας. Ἄλλὰ πάλιν ἀδύνατον τὸ ἀπαρνήσασθαι, ὅτι ὁ Θεὸς τὴν οἰ-

κουμένην διενεμένην εἰς διαφόρους ζώνας, προδιατεταγμένης ὑπ' αὐτοῦ, ὅπως ταῖς οἰκησούσαις φυλαῖς εὐμενεῖς ὡς πρὸς ἀνάπτυξιν αἰσθημάτων τινῶν καὶ τύπων τινῶν εἰδικῶν ἐν τῇ τέχνῃ, ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν τῇ πολιτικῇ διοργανώσῃ· διότι ὁ Θεὸς ἠθέλησε παραγαγεῖν τὴν ἐνότητα καὶ ἁρμονίαν ἐν τῇ ποικιλίᾳ· ἀδύνατον ἀπαρνήσασθαι, ὅτι ὑπάρχει προδιατεταγμένη τις ἁρμονία ὑπὸ τῆς θείας προνοίας μεταξὺ τῆς φύσεως χωρῶν τινῶν καὶ τῆς ἀναπτύξεως ἰδεῶν τινῶν, ὡς ὑπάρχει ἁρμονία μεταξὺ τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς καταστάσεως ἀνθρώπου τινός καὶ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ κρᾶσεως.

Ἄ' ἐν ἐκάστῃ ζώνῃ, ἐν ἐκάστῳ κλίματι ἰδιοφυῆς τις γεννᾶται ποίησις ἐκ τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ ἐδάφους, ὡς τὰ ἄνθη· διότι πολλάκις αὐτὸς ὁ τύπος παρέχει τῷ ποιητῇ τὸ πνεῦμα, δι' οὗ περιγράφει αὐτόν· ὁ τύπος δημιουργεῖ τὸν ποιητὴν, οὗτος δὲ ἀναδημιουργεῖ αὐτόν».

*Φύσις τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος
τῆς Ἑλλάδος κτ.*

§ 7. Ἄν δὲ ταῦτα ἐφαρμόσωμεν εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος τῆς Ἑλλάδος τίνας σχέσεις αὐτῶν εὐρήσομεν πρὸς τὰς πρωτογενεῖς καὶ ἰδιοφυεῖς ὁμάδας καὶ διαθέσεις τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς; αἱ σχέσεις ἐκ πρώτης ἀρχῆς, πλὴν τινῶν ἀγρίων στοιχείων, ἦσαν εὐμενεστάται. «Τὸ γέ μὴ» διανοηθῆναι χρὴ πάντ' ἄνδρα Ἕλληνα, ὡς τύπον ἔχομεν τὸν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀρετὴν ἐν τοῖς σχεδὸν ἄριστον· τὸ δ' ἐπαινετὸν αὐτοῦ χρὴ λέγειν, ὅτι μέσος ἂν εἴη χειμῶνων τῶν καὶ τῆς θερινῆς φύσεως κτλ.» Πλάτων.

Τίς ἄλλη χώρα μᾶλλον τῆς ἐλληνικῆς ἤρμοξε τῇ ἐλληνικῇ φυλῇ; ἡ Ἑλλάς οὐ φαίνεται οἰονεῖ ἐπίτηδες δημιουργηθεῖσα χάριν αὐτῆς; Ἄλλὰ καὶ τίς ἄλλος λαὸς ἦν ἁρμοδιώτερος κάτοικος τῆς Ἑλλάδος ἢ οἱ Ἕλληνες; Εἶχον δίκαιον νομίζοντες ἑαυτοὺς αὐτόχθονας, τέκνα γνήσια τῆς χώρας. Τὸ μὲν ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος ἀφθονον παρέχει ποικιλίαν ὄρειων καὶ παραλίων χωρῶν, κοιλάδων τε καὶ πεδιάδων καὶ λόφων, νήσων τε καὶ ζηρῶν, ἀλλὰ καὶ ἁρμονίαν ἐν τῇ ποικιλίᾳ καὶ συμμετρίᾳ καὶ καλλονῇ καὶ χάριν. Ἡ θάλασσα πανταχόθεν περικλύζει τὴν γῆν, πανταχοῦ δὲ εἰσερχομένη, ὡς θεὰ, ἀπὸ κόλπου εἰς κόλπον, ἅμα τῷ θεάματι τοῦ ἀπέιρου μεταξὺ δύο μαρμαρίνων παραλίων ὄχθων περιλαμβανομένου, διεγείρει καὶ τὸ αἰσθημα τῆς τάξεως ἐν τῷ μεγαλείῳ. Ἐκ

τοῦτου ἡ Ἑλλάς φαίνεται, εἴπερ τις καὶ ἄλλη χώρα, τὸ κατ' ἐξοχὴν καλλιτέχνημα, οἰονεῖ ἀνάγλυπον, ὡς λέγει ὁ Quinet, κρεμζόμενον ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ δημιουργοῦ, εἰκῶν ἐξόχου καλλονῆς, ἣν ἐπὶ τὸν κόσμον προέχεον ὁ νοῦς ὁ διακοσμῆσας αὐτόν. Τὸ δὲ κλίμα αὐτῆς εὐκρατὸν ἐστὶ καὶ τερπνόν, διότι ἐγκαιρος καὶ κατὰλληλος ἡ διαδοχὴ καὶ κανονικὴ διάρκεια τῶν ὥρῶν τοῦ ἔτους· ὁ δὲ οὐρανὸς αἰθριος, λαμπρὸς, ἰλαρὸς, τερπνός, ὁ δὲ ἀήρ καθαρὸς, διαυγής, δροσερός.

Ἡ δ' ἐλληνικὴ φυλὴ, ἐξ Ἀσίας ὀρμηθεῖσα, φεύγουσα προτροπᾶδην τὸ πανσθενὲς κράτος τῆς φύσεως καὶ τὴν θεοκρατίαν ὡς κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ πρεσβυτεριανοὶ ἐφυγον ἐξ Ἀγγλίας, ὅπως τὴν πνευματικὴν αὐτῶν διασωσῶσιν¹ ἐλευθερίαν, κατεῖληψε τὴν χώραν

1) Πολλάκις σκεψάμενος πρὸς ἐξηγήσιν τοῦ φιλελευθέρου, ἐνδὸς τῶν κυριωτάτων γνωρισμάτων τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς, τοῦ φιλελευθέρου, λέγω, ἐν τῷ διανοεῖσθαι, ἐν τῷ λέγειν, ἐν τῷ πράττειν, ἐν τῇ θρησκείᾳ, ἐν τῇ ποιήσει, ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν τῇ τέχνῃ, οὐδαμῶν ἄλλην εὕρισκον λύσιν ἢ τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι καὶ ἡ ἐλληνικὴ φυλὴ, ὡς οἱ πρεσβυτεριανοὶ τῆς Ἀγγλίας, χάριν τῆς πνευματικῆς αὐτῆς ἐλευθερίας ἀπεχωρίσθη τῆς ἄρας φυλῆς καὶ ἀπεχώρησε διευθυνομένη πρὸς τὴν Ἑλλάδα Ἀσίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Τοῦτου ἕνεκα τὸ φιλελευθέρον τὸ ζωοποιῶν τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας ἔμεινεν αὐτῇ γνώρισμα χαρακτηριστικώτατον. Ἡ αὖρα ἐκείνη τῆς ἐλευθερίας, ἧς ἐμφορεῖται ὁ ἐλληνικὸς λαός, ἐστὶ δὲ καθόλου εἰπεῖν τὸ ὄντως ζωτικὸν τῆς ποιήσεως στοιχεῖον, σχεδὸν παντελῶς τῇ Ἀνατολῇ λείπει· μόνον δὲ παρ' Ἑλλήνων τὸν εὐγενῆ ἐκείνον περ ἔρευαν τῆς ἀληθείας εὐρίσκουσαν ζῆλον, τὴν ἐμβριθεῖαν ἐκείνην καὶ ἐλευθερίαν ἐν τῷ διανοεῖσθαι, ἄπερ ὄλωσ ἀλλότρια τῇ δεσποζομένῃ καὶ θεοκρατουμένῃ Ἀνατολῇ ἦσαν. Ἡ ὄρμη καὶ ἡ ἔφεσις πρὸς πᾶν δ, τι καλὸν καὶ μέγα καὶ ὑψηλὸν καὶ γενικὸν εἰσὶ διακριτικὸν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος γνώρισμα». Bergk.

Τίνοι δὲ τῶν ἰδρυτῶν ὑπὸ τῶν πρεσβυτεριανῶν ἢ πρώτῃ τῶν Πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς, ἡ νέα Ἀγγλία; « Πληθὺς τις ἀνθρώπων, τὰ αὐτὰ ἐχόντων φρονήματα ἐν τοῖς ἄλλοις καὶ μάλιστα ἐν τῇ θρησκείᾳ καὶ ἐν τῷ πολιτεύματι, ἰδρύει πολιτεῖαν χωριστὴν, ἐντείνει τὸν πρῶτον αὐτῆς χαρακτῆρα, κηρύσσει τὴν ἰδίαν αὐτῆς θρησκείαν, ἰδρύει τὸ προσφιλὲς αὐτῇ εἶδος τοῦ πολιτεύματος, ἀπενθαρρύνει πάσας τὰς ἄλλας ὁμάδας καὶ κλίσεις, καταδιώκει τὰ ἄλλα θρησκευόμενα, ἀπαγορεύει τὰ ἄλλα εἶδη τοῦ πολιτεύματος. Ἐθνὸς οὖν τοιούτοις καταρτισθὲν τρόποις ἔξει ἰδιοφυᾶ χαρακτῆρα· οἱ μὲν πρῶτοι ἰδρυταὶ ἀπετηρίαν ἔσχον τὸν αὐτὸν τύπον, οἱ δὲ μετ' αὐ

τὴν ἐξ αὐτῆς Ἑλλάδα κληθεῖσαν· ἦν δὲ ἡ φυλὴ εὐπερικυαία, εὐρωστος, ὑγιής, μεγάλη τὸ σῶμα, εὐειδής καὶ καλὴ, ἔχουσα δέρμα λευκόν, κόμην ὑπόξανθον, σάρκα εὐπαγεῖς, σκέλη ὀρθά, ἄκρα εὐφυῆ, κεφαλὴν μέσσην τὸ μέγεθος, χεῖλη λεπτά, βίνα εὐθείαν, ὀφθαλμούς ὑγρούς, χαρωπούς, γοργούς. Οἷα δὲ ἡ μορφή, τοιάδε καὶ ἡ ψυχὴ· διότι μεγίστη ἦν ἡ συμφωνία καὶ ἡ ἁρμονία μεταξύ τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως, τῆς σωματικῆς, καὶ τῆς ἐσωτερικῆς, τῆς ψυχικῆς. Ἡ ἁρμονία αὕτη ἐκλήθη ὕστερον *καλοκάγαθία*, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ὑπῆρχεν ἐξ ἀρχῆς ἀπ' αὐτῆς τῆς συστάσεως τῆς φυλῆς, ἥτις ἔφερεν ἐν αὐτῇ ἐν σπέρματι τὸ διανοητικόν, τὸ μνημονικόν, τὸ εὐθυμον, τὸ ζωηρόν, τὸ εὐφάνταστον, τὸ γοργόν καὶ δραστήριον, τὸ φιλότιμον καὶ φιλόδοξον, μέλιστα δὲ πάντων τὸ φιλομαθές, τὸ φιλελεύθερον ἐν τῇ ποιήσει καὶ τῇ τέχνῃ, καὶ τὸ φιλόκαλον, ἀπερ ἦσαν ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ ἠθικοῦ αὐτῆς χαρακτῆρος·

ὅτι καλὸν φίλον ἐστὶ, τὸ δ' οὐ καλὸν οὐ φίλον ἐστίν, τοῦτ' ἔπος ἀθανάτων ἦλθε διὰ στομάτων.

(τῶν ἑλληνίδων Μουσῶν).

Ἁρμονία τῆς φύσεως τῆς χώρας καὶ τῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ πρῶτα αὐτῆς δημιουργήματα.

§ 8. Καὶ κατ' ἀρχάς μὲν ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ προσέκρουσε μικρόν τι εἰς ἀγρίαν τινα τῆς φύσεως στοιχεῖα, ἀλλὰ τοσοῦτον μόνον ὅσον ἦν ἀναγκαῖον, ὅπως αἱ δυνάμεις αὐτῆς εἰς ἐνέργειαν τιθῶσι καὶ θριαμβεύσωσιν, ἡ δὲ Ἑλλάς καταστῆ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας καὶ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου. «Ἀτεχνῶς ἡ Ἑλλάς μόνη, λέγει Φίλων ὁ Ἰουδαῖος, ἐστὶν ἀνθρώπων γενέτειρα, οὐράνιον φυτὸν καὶ θαυμασίον σπέρμα, γεννῶν βεβαίαν καὶ ἀληθινὴν νοημοσύνην».

Ἡ χώρα οὐκ ἐβράδυνεν ἀνοίξει τοὺς ἐαυτῆς κόλπους, καὶ, ὡς φιλόστοργος μήτηρ, ἐπιτρέψει τῷ περιουσίῳ λαῷ ἐκ τῶν στέρνων αὐτῆς θηλάσαι ὅ,τι τῇ φύσει αὐτοῦ συνέφερε, τὸ ζωηρόν, τὸ εὐκίνητον, τὸ καθρὸν καὶ αἴθριον καὶ φαιρόν, τὸ φαιδρὸν καὶ ἐπίχαρι, τὸ εὐγχαμμον,

τοὺς διετέλεσαν αὐτὸν μιμούμενοι. Ἄλλαι αἰτίαι ἐπῆλθον καὶ διετάραξαν αὐτόν· ἀλλὰ τὰ ἄφικτα ἐπιτεύγματα τῆς κληρονομικῆς ἀρχῆς μετεβίβασαν ἐναλλοίωτον μεγάλην μοῖραν τῶν ἀρχετύπων χαρακτηριστικῶν καὶ κατέλιπον τῇ νέῃ Ἀγγλίᾳ ἔθνικον χαρακτῆρα τέλειον, ὅς ἐν πᾶσιν ἀεξίτηλα φέρει τὰ ἴκη τοῦ πρώτου χαρακτῆρος. Bageliot.

τὸ σύμμετρον καὶ ἁρμονικόν. «Τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος, λέγει καὶ ὁ φιλέλληνας Laprade, τὸ πρῶτόν ἐστι πεδῖον, ἐνθα τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἤρξατο ὑπερασπίζειν ἑαυτὸ κατὰ τῆς παγκρατοῦς δυνάμεως τῆς φύσεως. Ἡ θεία πρόνοια ἀρωγὸς ἐλθοῦσα τῷ ἀνθρώπῳ ἐν τῇ πάλῃ ταύτῃ τοῦ πνεύματος κατὰ τῆς ὕλης, τῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς εἰμαρμένης, οὕτω τὰ πάντα ἐπὶ τοῦ ἔδαφους τῆς μονομαχίας διέθηκεν, ὥστε τὴν τῶν ἀντιμαχομένων ἀνισότητά καταστήσαι ἥττον δυσανάλογον κτλ.»

Ἐκ δὲ τῆς συμφωνίας καὶ ἁρμονίας τῆς φύσεως τῆς χώρας καὶ τῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς φῶς προῆλθον τὰ πρῶτα δημιουργήματα, ἧτοι ἡ διπλάσις τῆς γλώσσης καὶ ἡ μόρφωσις τῶν θεῶν. «Ἡ γλῶσσά ἐστὶ τὸ πρῶτον τεχνικὸν ἔργον φυλῆς τινος, διὰ τῆς ἐξωτερικῆς φυσιογνωμίας καὶ τῶν ἐσωτερικῶν αὐτοῦ χαρακτῆρων ἐκφράζον πιστῶς τὰς ἐντυπώσεις, ἃς ἡ φυλὴ ἐκ τῆς χώρας καὶ τῆς φύσεως δέχεται, καὶ τὴν κατάστασιν τῆς διανοίας αὐτῆς»· de la Prade. Καὶ ὁ διάσημος δὲ ἱστορικός Λεοπόλδος Ράγκιος παρατηρεῖ, ὡς καὶ ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ, ὅτι «ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα πασῶν τῶν ἄλλων ἰνδοευρωπαϊκῶν, ὣν κλάδος ὑπάρχει, ὑπέροχος ἐστὶ κατὰ τε τὴν γραμματικὴν, διαμόρφωσιν καὶ τὴν ἀναλογίαν τῆ ἐσωτερικῆς λογικῆς τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος· τὸ δὲ ἀρχιγένεθλον τοῦτο δῶρημα ἐν τῇ φύσει τῆς ἑλληνικῆς χώρας ζητητέον».

Περὶ δὲ θεῶν οἱ Ἕλληνες τὸ ἐναντίον ἔπραξαν ἢ ὅ,τι λέγει ἡ Ἁγία Γραφή· διότι αὕτη μὲν ἱστορεῖ ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν ἀνθρώπον κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ ὁμοίωσιν· ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι οἱ ἀνθρώποι τοὺς θεοὺς ἐποίησαν κατ' εἰκόνα αὐτῶν καὶ ὁμοίωσιν· καὶ οὐ μόνον τὰς μορφὰς τῶν θεῶν ἐαυτοῖς ἀφομοίωσαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς βίους αὐτῶν, ὡς φησὶν Ἀριστοτέλης· «ὡς περ δὲ τὰ εἶδη ἐαυτοῖς ἀφομοιοῦσιν οἱ ἀνθρώποι, οὕτω καὶ τοὺς βίους τῶν θεῶν»·

ἐν ἀνδρῶν, ψάλλει καὶ ὁ Πίνδαρος,
ἐν θεῶν γένος, ἐκ μιᾶς δὲ πνέομεν
ματρὸς ἀμφότεροι.

Τὸ φιλόκαλον καὶ ζωοποιόν τοῦ Ἑλληνος πνεύματος οὐκ ἄλλως ἠδύνατο τῶν θεῶν ἀντιληφθῆναι δυνάμεων ἢ ὡς πνευμάτων ὑπερτάτων τὴν καλλίστην καὶ ἁρμονικωτάτην περιβεβλημένων μορφήν.

Οὐ μόνον δὲ οἱ Ὀλύμπιοι θεοί, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑποδεέστεροι, αἱ Νύμφαι, αἱ Δρυάδες, αἱ Νηρηίδες, αἱ Ὠραι, αἱ Χάριτες, αἱ Μοῦσαι, γεν-

νήματά εἰσι τοῦ συναμφοτέρου, τῆς φύσεως δηλονότι τῆς χώρας καὶ τῆς φαντασίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Αἱ Ὠραὶ καὶ αἱ Χάριτες κατὰ τὸ εὐδομον ἔαυ ἀναμύγνυνται, ὡς ἐξυμνεῖ ὁ Πίνδαρος, τῇ βλαστανούσῃ φύσει καὶ τοῖς χοροῖς τῶν ἀνθρώπων·

φρηνικέων ὀπὸς οἰχθέντος Ὠρῶν θαλίμου
εὐδομον ἐπάγησιν ἔαρ, φυτὰ νεκτάρεια·
τότε βάλλεται, τότε ἐπ'
ἀμβρόταν χθὲν Ἑραταί.
ἰων φόβαι βόδα τε κόμαισι μίγνυνται,
ἀχεῖτ' ὀμρὰ μελέων σὺν αὐλοῖς,
ἀχεῖτε Σεμέλαν ἑλικάμπυκα χοροί.

Τρίτον δημιούργημα ἢ ποιήσις τοῦ Ὀμήρου.

§ 9. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ πρῶτα δημιουργήματα τοῦ Ἑλληνος τὴν φύσιν τῆς χώρας ἔχοντος συνεργόν, ἅπερ χαρακτηριστικὰ φέρουσι γνωρίσματα τοῦ συναμφοτέρου ἀνεξίτηλα. Ἀλλὰ καὶ τὸ τρίτον δημιούργημα, ἢ θεία τοῦ Ὀμήρου ποιήσις, ἢ Ἰλιάς καὶ Ὀδύσεια, τῶν αὐτῶν μετέχει χαρακτήρων, ἱερὸν οὖσα σύμβολον καὶ Παλλάδιον τῆς φυσικῆς καὶ πνευματικῆς τῶν Ἑλλήνων πατρίδος.

Μετὰ τὰ Τρωϊκὰ καὶ τὴν εἰσβολὴν τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον, αἱ δυνάμεις τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς πρὸς τὴν Ἑλλάσσω ἐστράφησαν Ἀσίαν, ὅπου αἱ ἀποικίαι ἐκ μιγᾶδων Ἑλλήνων τὴν χώραν καταλαβεῖν ἀγωνιζόμεναι εἰς χεῖρας ἤλθον πρὸς τοὺς κατέχοντας αὐτὴν λαοὺς καὶ ἐφιλοτιμοῦντο θρασυβεῦσθαι, ὡς ἐπὶ τῶν Τρωϊκῶν. Τῶν δ' ἑλληνικῶν ἀποικιῶν προεξήρχεν ἡ καλὴ Ἰωνία, ἧς τὸ κλίμα εὐκρατον καὶ τερπνόν, ὡς τὸ τῆς μητροπόλεως. «Οἱ Ἴωνες, λέγει καὶ ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας, τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν Ὠρῶν ἐν τῷ καλλίστῳ ἐτύγχανον ἰδρυσάμενοι πόλιας πάντων ἀνθρώπων». Ἐν Ἰωνίᾳ ἔρα ἕνεκα τῶν ἀνανεωθέντων ἀγῶνων τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Κῆρας καὶ ἄλλους λαοὺς συνῆλθον πάντα τὰ πνευματικὰ κεφάλαια τῶν προγενεστέρων χρόνων. Ἐν Ἰωνίᾳ ὁ ἐνθουσιασμός τῶν αἰοιδῶν ἦν μέγας, ἡ δὲ ἀμιλλα αὐτῶν ζωηροτάτη ἀδόντων κλέα ἀνδρῶν ἡρώων, τῶν κατὰ τῆς Τροίας ἐκστρατευσάντων. Ἐν Ἰωνίᾳ ἡ καλλίστη συζυγία τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς φύσεως τῆς χώρας τοὺς ἀγλαωτάτους παρήγαγε καρπούς· διότι ἐν αὐτῇ, ὡς ἥλιος, ἀνέλαμψεν ὁ θεὸς Ὀμηρος, ἀλλίσι καὶ ἐπιτυχεστάτα ἐν τοῖς ἀθανάτοις αὐτοῦ ποιήμασι τὴν τῆς φυλῆς καὶ τὴν τῆς χώρας ἀποτυπωσάμενος φυσιογνωμίαν, εἰκόνα τοῦ συναμφοτέρου δημιουργήσεως συμφυᾶ καὶ ὑπερφυῶς θαυμασιάν καὶ παναρμόνιον. Διὰ τοῦτο ἔδοξά-

σθη καὶ ἐτιμήθη ἴσα θεοῖς, ὡς προσφιλέστατος γόνος τῆς Ἑλλάδος συμπάσης, ὀρθῶς καὶ δικαίως τὸ τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος ἀποσιωπήσεως ὄνομα. «Ἐὰν κρίνωμεν περὶ τῆς πατρίδος τοῦ Ὀμήρου, λέγει ὁ Laprade, ἐκ τῶν φυσικῶν πραγμάτων, περὶ ἃ μᾶλλον ἢ φαντασία αὐτοῦ ἡσυχολήθη, εὐρίσκομεν, ὅτι ἡ γενέτειρα αὐτοῦ χώρα ἔνευ διαφορᾶς τινοῦ ἐν τῷ κόλπῳ κείται τῆς φύσεως, ἐν ᾗ ἦν καὶ ἡ κατοικία συμπάσης τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς· ὥστε τὸ αἶσθημα τῆς φύσεως οἶον φαίνεται ἡμῖν ἐν τῇ Ὀμηρικῇ ποιήσει αὐτὸ ἐστὶ τὸ αἶσθημα, ὃ οἱ Ἕλληνες καθόλου πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν φύσιν ἡσθάνοντο. Ὅ,τι δὲ ὁ ποιητὴς λέγει περὶ τῆς οἰκουμένης εἰκῶν ἐστὶν αἰωνία τῆς ἐν Ἑλλάδι φύσεως καὶ τοῦ αἰσθηματος ὃ ἡ φύσις διηγεῖται εἰς τὸ πνεῦμα τῆς φυλῆς ταύτης τῆς καλλιτέχνου ἄμα τε καὶ μαχίμου· ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια εἰσὶν αὐτὴ ἡ Ἑλλάς ἐν τῇ αἰωνίᾳ αὐτῆς νεότητι».

Διὰ τοῦτο πάντες οἱ Ἕλληνες τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν ἐτίμων καὶ ἐσέβοντο ὡς ἱερὰν βίβλον καὶ παλλάδιον τῆς φυσικῆς καὶ πνευματικῆς αὐτῶν πατρίδος, πανταχοῦ μεθ' ἑαυτῶν φέροντες. «Οἱ Βορυσθενίται, λέγει Δίων ὁ Χρυσόστομος, οὐκέτι σαφῶς ἑλληνίζοντες διὰ τὸ ἐν μέσοις οἰκεῖν τοῖς βρβάραις, ὅμως τὴν γε Ἰλιάδα ὀλίγοι πάντες ἴσασιν ἀπὸ στόματος ἀγωνιζόμενοι οὕτω διασώζειν ὅσον οἶόν τε τὴν μνήμην τῆς πατρίδος καὶ τῆς φυλῆς αὐτῶν. Ἡ Ὀμηρικὴ ποιήσις, ἱστορεῖ καὶ ὁ Ἑρνέστης Κούρτιος, ὑπῆρξε τὸ πρῶτον μέγα ἔργον τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος· διὰ τοῦ Ὀμήρου οἱ Ἕλληνες ἑαυτοὺς ἀπεκαλύφθησαν· τοῦτου ἕνεκα ὁ Ὀμηρος ἐγένετο τὸ κέντρον τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, τὸ διακριτικὸν σημεῖον τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῶν βρβάρων.—Ὁ Ὀμηρος ἐγένετο ἡ κρηπίς πάσης ἐπιστημονικῆς καλλιέργειας· δι' αὐτοῦ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν ἐμάθησαν, καὶ ἐν τε τοῖς παραλίοις τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἐν τε τῇ Γαλίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ οἱ Ἕλληνες τὴν ἑαυτῶν διετήρησαν ἐθνικότητα, τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἐκπαιδεύοντες ποιήμασιν». Εἰκότως· διότι τίς ἄλλος κάλλιον τοῦ Ὀμήρου τοὺς ἐκ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως ἐκθροωπήσαντες ἑλληνικὸς θεοὺς ἀνθρωπομορφότερους καὶ τελειότερους ἔπλασεν, ἐκίστω ἀποδοῦς εἶδος τε ἄμα ἴδιον καὶ ἀρετὰς ἠθικὰς ὀρισμένας τε καὶ ἀκριβεῖς; Τίς προσφιλέτερον αὐτοῦ τοὺς φυσικοὺς τῆς χώρας καὶ τῆς θαλάσσης χαρακτήρας καὶ τὰ διάφορα τῆς φύσεως φαινόμενα ἀπεικόνισεν, ὅπως τοῦτο μὲν

ἀκριβέστερον ὄριση καὶ χαρακτηρίση τὰς ἐνεργείας καὶ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου, τοῦτο δὲ ἐπιδεικνύεται τὸν νοῦν καὶ τὸ πνεῦμα ἐπικρατοῦντα καὶ διακοσμοῦντα τὴν φύσιν καὶ τὰ στοιχεῖα αὐτῆς; Τίς οὐκ οἶδεν, ὅτι ἐν ταῖς Ὀμηρικαῖς περιγραφαῖς τῆς φύσεως καὶ ἐν ταῖς παραβολαῖς, ὅτε αὐτὰ ἐκ τῆς φύσεως λαμβάνονται, κέντρον ἐστὶν ὁ ἀνθρώπος, οὐχ ἡ φύσις, ὑποχωροῦσα αὐτῷ καὶ ἐξαιρούσα τὸ ἔργον αὐτοῦ; «Ἡ Ἑλλάς ἐδημιούργησε πᾶν ὃ,τι ἀνθρώπινόν ἐστιν ἐν τῷ τοῦ ἀνθρώπου ἔργῳ· ἀλλ' οὐδεὶς ἄλλος τὴν Ἑλλάδα ἐκπροσωπεῖ, ὡς ὁ Ὀμηρος· οὐδαμοῦ ἀλλαγῆς ἢ φιλοκαλία, ἢ ὑπερηφάνεια, ἢ ἀνεξαρτησία τοῦ νεαροῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀπὸ πηλαγμῆναι τῶν θεοκρατικῶν τῆς Ἀσίας δεσμῶν, μετὰ τοσαύτης ἀληθείας καὶ λαμπροῦ ἀναφαίνονται, μεθ' ὧσιν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ποιήσει, τῆς διασημοτέρας ἐποχῆς ἢ Ὀμηρικῆς ἔτι· πᾶσα ἢ ἄλλη ποιησις ἐκ τῆς Ὀμηρικῆς ἀπορρεῖ, καὶ οὐ μόνον ἡ ποιήσις καὶ ἡ τέχνη, ἀλλὰ καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ θρησκευτικὴ αὐτή.

«Ὅ,τι ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως τὰ βλέμματα τοῦ Ἑλλήνος ποιητοῦ ἐλκύει, ἡ γῆ ἐστὶ κατοικία τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὁ ἀνθρώπος καὶ σὺν αὐτῷ πᾶν ὃ,τι τὴν παρουσίαν αὐτοῦ μαρτυρεῖ· οὐδὲν τοπίον, οὐδὲν πρᾶγμα, οὐδεμίαν τῆς φύσεως θεᾶ διὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν περιγράφονται ἀξίαν· πανταχοῦ ὁ ἀνθρώπος οὐχ ἡ φύσις τὴν πρώτην κατέχει θέσιν· πανταχοῦ ἢ τοπογραφία ὀπισθεν ἀφανίζεται τῆς σκηνῆς τοῦ κοινωνικοῦ βίου· ὁ κόσμος παρίσταται οἷος φαίνεται τῇ τῶν Ἑλλήνων φαντασίᾳ, κράτος δηλονότι, ἐν ᾧ κινεῖται καὶ βασιλεύει ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργητικότης· ὑπόθεσις ἀληθῆς τῆς περιγραφῆς τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως, καίπερ τῇ κοσμογονικῇ ἀνηκούσῃ, ὁ κοινωνικὸς ἐστὶ βίος κατὰ τοὺς ἡρωϊκούς χρόνους.

«Ἡ ἀκέραιος δικαιοσύνη τῆς Ἑλλάδος βούλεται πανταχοῦ τὴν τάξιν καὶ ἀρμονίαν εἰσαγαγεῖν, ὡς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἀντιλαμβάνεται αὐτῶν ἐν τοῖς πρὸς χρῆσιν αὐτοῦ πράγμασιν, ἢ ὡς ἡ χρεῖα αὐτοῦ ἐκτελεῖται αὐτὰς δύνανται». De la Prade.

Καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ δὲ τῆς νήσου τῶν Κυκλάδων θαυμάζων ὁ ποιητὴς τὰ φυσικὰ τῆς χώρας κάλλη λυπεῖται ὅτι δι' ἑλλείψιν ἀνθρωπίνης χειρὸς ἡ νῆσος μένει ἀγρία καὶ ἀκαλλιέργητος·

Νῆσος ἔπειτα λάχεια παρὲν λιμένος τετάνυσται ταῖς Κυκλάδων οὔτε σχεδὸν οὔτε ἀπητηλοῦ ἕλκεσσι'. Ἐν δ' αἶγες ἀπειρέσιαι γεγάσιν

ἀγριαί· οὐ μὲν γὰρ πάτος ἀνθρώπων ἀπερύκει οὐδέ μιν εἰσοικνεῦσι κυνηγέται, οἳ τε καθ' ὕλην ἄλγεα πάσχουσιν κορυφὰς ὀρέων ἐφίπτοντες. οὔτ' ἄρα ποίμῃσιν καταφάσεται οὔτ' ἀρότοισιν, ἀλλ' ἢ γ' ἄσπαρτος καὶ ἀνήροτος ἤματα πάντα ἀνδρῶν χηρεύει, βόσκει δὲ τε μηκῆδας αἴγας. Οὐ γὰρ Κυκλώπεσσι νέες πάρα μιλοπάροχοι, οὔτ' ἄνδρες νηῶν ἐνὶ τέκτονες οἳ κε κάμοιεν νῆας εὐσέλμους, αἳ κε τελείοιεν ἕκαστα ἄστε' ἐπ' ἀνθρώπων ἰκνεύμεναι, οἳ τε πολλὰ ἄνδρες ἐπ' ἀλλήλους νηυσὶ περώσει· θάλασσαν οἳ κέ σφιν καὶ νῆσον εὐκτιμένην ἐκάμοντο· οὐ μὲν γάρ τι κακὴ γε, φέροι δὲ κεν ὠρία πάντα. ἐν μὲν γὰρ λειμῶνες ἀλός πολιῖο παρ' ὄχθας ὕδρηλοι μαλακοί· μάλα κ' ἄφθιτοι ἄμπελοι εἶεν. ἐν δ' ἄροσις λείη· μάλα κεν βαθὺ λήτον αἰεὶ εἰς ὠρας ἀμῶεν, ἐπεὶ μάλα πῖαρ ὑπ' οὐδας· ἐν δὲ λιμῆν εὐορμος, ἐν' οὐ χρωὴ πεισματὸς ἐστίν, οὔτ' εὐνάς βαλέειν, οὔτε πρυμνήσι' ἀνάψαι, ἀλλ' ἐπικέλσαντας μείναι χρόνον, εἰσέκε ναυτέων θυμὸς ἐποτρύνῃ καὶ ἐπιπνεύσασιν αἴηται· αὐτὰρ ἐπὶ κρατὸς λιμένος βέει ἀγλαὸν ὕδωρ, κρήνη ὑπὸ σπείλους· περὶ δ' αἴγειροι πεφύασιν.

Τίς οὐχ ὀρᾷ ὅτι ταῦτα ὕμνος εἰσὶ πρὸς τὴν φυσικὴν καὶ πνευματικὴν τοῦ ἀνθρώπου δύναμιν, τῆς ἀνευ οὐδ' αὐτὰι αἰ ἀρεταὶ τῆς φύσεως εἰς οὐδὲν χρησιμεύουσι; Δίκαιον ἄρα ἔχουσιν οἱ καλοῦντες τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν *Biblor τοῦ ἀνθρώπου*· διότι τῶν μὲν ἄλλων ἀρχαίων ἐθνῶν αἱ ἱερὰ βίβλοι ἐξ ἀποκαλύψεως κατὰ θεῖαν ἐμπνευσίαν εἰσι γεγραμμέναι, ἐν αἷς ὁ ἀνθρώπος ταπεινὸς παρίσταται δούλος τῶν θεαπόντων τοῦ Θεοῦ, χειρὰς τε καὶ πόδας πεπεδημένος καὶ μήτε πρὸς τὰ πρόσω δυνάμενος τὴν κεφαλὴν κινεῖν, μήτε πρὸς τὰ ὀπίσω στρέφειν, ὡς οἱ ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς πολιτείας τοῦ Πλάτωνος δεσμῶται. Ἐν δὲ τῇ Ἰλιάδι καὶ Ὀδύσειᾳ ἡ δύναμις τοῦ ἀνθρώπου οὐ δεσμεύεται ἀλλ' ἀποκαλύπτεται καὶ προμηνύεται τὸ μέγα αὐτῆς κράτος τοῦ χρόνου προϊόντος.

«Προσεγγίσατε τῇ Ἑλλάδι, λέγει καὶ ὁ Michelet ἐν τῇ *Bibλω τῆς ἀνθρωπότητος*, ἐμβλέψατε, ἡ ἀνθρωπότης μαθήσεται πῶς κατασκευάζεται τῇ ἡ ἀνθρωπότης».

«Ἐν Ἑλλάδι οὐδὲν ἄλλο μέγα ἐστὶν ἢ ὁ ἀνθρώπος· ἡ φύσις ἐν ἰσομετρῇ τίθεται πρὸς τὸ ἀνάστημα αὐτοῦ, ἀπαρτίζουσα τὸ βῆθος τοῦ πίνακος, οὐ τὴν πρώτην θέσιν οὗτος κατέχει. Ἐν Ἑλλάδι ἐμεγαλύνθη, πρὸς τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὁ καλλιτεχνικὸς καὶ ποιητικὸς ἐκεῖνος λαὸς ὁ διὰ τῆς τοῦ καλοῦ λατρείας εἰς τὴν τῆς δικαιοσύνης ἀνυψωθείς γυνῶσιν». L. Ménard.

Κληρονομία και φιλοπατρία.

§ 10. Ἐκ τῶν εἰρημένων τὰ ἐξῆς δυνάμεθα ἐξαγαγεῖν συμπεράσματα, ἐπὶ τῶν νεωτέρων θεωριῶν περὶ τοῦ ἐδάφους καὶ κλίματος, περὶ φυλῆς καὶ περὶ τῆς κληρονομικῆς ἀρχῆς στηριζόμενα· α') ὅτι ἡ ἐπιρροή τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος τῆς Ἑλλάδος πρὸς σύστασιν καὶ μόρφωσιν τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ χαρακτήρος τῶν Ἑλλήνων ἦν πραγματικὴ, ἀλλ' αὕτη μόνη οὐκ ἐπάρκει· β') ὅτι ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ἐξ ἀρχῆς ἰδιοφυεῖς τινὰς ἔφερε δυνάμεις, ἃς ἄμα τῷ αἵματι, κατὰ τὸν κληρονομικὸν νόμον ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ἰὼν ἀναγνωριζόμενον¹,

1) Ἡ κληρονομία κατὰ τὰς νέας θεωρίας (ἴδ. Ribot l' Hérédité Psychologique) μεγάλην ἔχει δύναμιν καὶ βροχήν, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὴν μεταδιέζουσα οὐ μόνον τὰ κοινὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀνθρώπινου γένους τὰ τε φυσικὰ καὶ τὰ πνευματικὰ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδιοφυίαν καὶ φυσιογνωμίαν, οὕτως εἰπεῖν, ἐκάστης φυλῆς καὶ ἔθνους τὴν τε σωματικὴν καὶ ψυχικὴν, ἀποτυπωμένην ἐν τῇ οὐστάσει τοῦ σώματος, ἐν τῷ σχήματι αὐτοῦ, ἐν τῇ μορφῇ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ προσώπου, ἐν τῇ χροίᾳ, ἐν τῷ ἀναστήματι, ἐν ταῖς αἰσθήσεσιν (οἱ ἄγριοι ἐξέχουσιν ἐπὶ τῇ ὀσφρῆσει, ὡς οἱ κύνας, καὶ ταύτην κληρονομικῶς διατηροῦσιν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὴν ἀκαίαν), ἐν τοῖς ὀρμηφότοις φυσικοῖς τε καὶ ἐπικτήτοις, ἐν τῇ μνήμῃ καὶ φαντασίᾳ, ἐν τῇ διανοίᾳ, ἐν τοῖς αἰσθήμασι καὶ πάθεσι καὶ λοιποῖς. Οἱ ἥρωες παρ' Ὀμηρῷ καυχώμενοι περὶ τῆς γενεᾶς αὐτῶν λέγουσι συνήθως ἕκαστος.

Ταύτης τοι γενεῆς τε καὶ αἵματος εὐχομαι εἶναι· διότι πιστεύουσιν ὅτι μετὰ τοῦ αἵματος τῶν προγόνων κληρονομοῦσι καὶ τὰς ἀρετὰς αὐτῶν· ὅτι δὲ ὁ ἔθνικος χαρακτήρ ἀντέχει εἰς τὰς παντοίας ἐπιρρεΐας καὶ δύσφραρτος ἐστὶ, μαρτυρεῖ τὸ ἡμέτερον ἔθνος, ὃ καίτοι μυρίας ὄσας ὑπέστη συμφορὰς καὶ μεταβολὰς, διετήρησεν ἐν τοῖς πλείστοις τὸν χαρακτήρα αὐτοῦ. Ὁ Ribot ἐν τῷ προμνημονευθέντι συγγράμματι (σελ. 123—124) λόγον ποιούμενος περὶ τῶν Γάλλων, ὅτι οἱ Γάλλοι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος εἰσιν αὐτοὶ οἱ Γαλάται τοῦ Καίσαρος, λέγει περὶ Ἑλλήνων· «ἀλλ' ἴσως τὸ ἐκπληκτικώτατον παράδειγμα τῆς ἐμμονῆς τοῦ χαρακτήρος ζητητέον παρὰ τῷ λαῷ, ὃς κατὰ διαδοχὴν ἐκλήθη Ἑλληνας Βυζαντινοί, Ῥωμαῖοι· μετὰ τοσαύτας περιπετεΐας, λέγει ὁ Ampère, ὁ χαρακτήρ τοῦ Ἑλλήνος οὐδαμῶς ἤλλαξε, διατηρήσας ἃς καὶ πρότερον εἶχεν ἀρετὰς καὶ κακίας». Ὁ δὲ Πουκεβίλλιος ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἀνεῦρε τὰ πρότυπα τοῦ Ἀπελλοῦ καὶ Φειδίου, καὶ τὸ σπουδαιώτατον, τὴν μεταθίβασιν ὡσαύτως τῶν κυρίων γνωρισμάτων τοῦ χαρακτήρος καὶ τῶν ἔξεων· οἷον οἱ μὲν Ἀρκάδες ἔτι καὶ νῦν

ἐκληροδοτήσε ταῖς ἐπερχομέναις γενεαῖς· γ') ὅτι αἱ δυνάμεις αὗται εὐτυχῶς ἐν μεγίστῃ ἦσαν ἀρμονίᾳ ταῖς φυσικαῖς τῆς χώρας δυνάμεις, ἐξ οὗ οὐδέμια ἐπῆλθε σύγκρουσις αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας, ἀλλὰ τούναντίον τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἀνεπτύχθη τῆς φύσεως συνεργούσης καὶ ὑποβοηθούσης· δ') ὅτι τῆς ἀμοιβαίας τῆς ἀρμονίας καὶ συμπαθείας οὕτως εἰπεῖν πρῶτα δημιουργήματα ἦσαν ἡ γλῶσσα καὶ ἡ θρησκεία φέρουσαι τὸν τύπον τοῦ συναμφοτέρου συμφοῦ καὶ ἀνεξίτηλον· ε') αὐτὸν τοῦτον τὸν τύπον τοῦ συναμφοτέρου ἔφερε καὶ τὸ τρίτον δημιουργήμα τῆς ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας, αἱ ἀθάνατοι ἐποποιεῖν τοῦ Ὀμήρου· ς') καὶ ἡ πατρὶς ὡσαύτως ἦν αὐτὸς οὗτος ὁ τύπος· ζ') αὐτὸν τοῦτον ἐκ κοιλλας μητρὸς, κατὰ τὸν κληρονομικὸν νόμον, ἔφερον καὶ πάντες οἱ πολῖται, καλλιεργούντες αὐτὸν ὡς κηλίσταφυλον ἄμπελον καὶ αὐξοῦντες διὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείσεως, ἧς κρητὶς ἦσαν τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα· ἐξ οὗ προήρχετο ἡ μεγάλη αὐτῶν φιλοπατρία, οὐδαμῶς ἀσπαζομένων τὸ ἀξίωμα πᾶσα γῆ πατρίς ἐστίν· ἀποχωρεῖσαι ἑαυτοῦς τῆς πατρίδος ἦν τὸ αὐτό, ὡς εἰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν κατέστρεφον ὑπαρξίν· διὰ τοῦτο ἡ γενέθλιος χώρα ἦν γλυκυτάτη αὐτοῖς· «οἰδὲν γλυκίον ἢς πατρίδος» εἶπε καὶ ὁ θεὸς ποιητῆς· ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἀντὶ τῆς ἀθανασίας, ἣν ὑπισχνεῖται αὐτῷ ἡ θεὰ Καλυψώ, ἂν παρ' αὐτῇ μείνη, προτιμᾷ ἰδεῖν κἄν μακρόθεν τὸν καπνὸν ἐκ τῆς πατρικῆς ἐστίας ἀναθρώσκοντα· διὰ τοῦτο, ὅτε οἱ κάτοικοι πόλεως τινος ἠναγκάζοντο εἰς ἀποικίαν τινὰ ἀπελθεῖν, σὺν τῷ ἱερῷ πυρὶ ὅπερ ἐκ τοῦ πρυτανείου ἐλάμβανον, μεθ' ἑαυτῶν ἔφερον καὶ τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν, ὡς ἱερὸν σύμβολον τοῦ συναμφοτέρου, τῆς φυσικῆς καὶ πνευματικῆς μητρίδος.

τὸν ποιμενικὸν διάγουσι βίον, οἱ δὲ γείτονες αὐτῶν, οἱ κάτοικοι τῆς Σπάρτης, εἰσὶν εὐρέθιστοι, ταραξίαι καὶ φίλοι τῶν μαχῶν· κατὰ δὲ τοὺς μέσους αἰῶνας τὸ Βυζαντινὸν πάντα τὰ θεμελιώδη χαρακτηριστικὰ τῶν προγόνων αὐτοῦ διετήρησεν· ὅταν τις, ὡς ἡμεῖς ἐποίησαμεν, λέγει ὁ Ribot, ἐπιδοθῆ εἰς τὴν μελέτην τῶν ὀγκωδῶν τόμων, οὐς σπανίως ἀνοίγουσι, τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἐκπλήττεται βλέπων, ὅποσον ὁ λαὸς οὗτος, καίτοι ἔκαλετο Ῥωμαῖος, καὶ εἶχε παραδόσεις λατινικὰς, καὶ διοίκησιν αὐτοκρατορικὴν καὶ ἦθη ἀνατολικὰ καὶ χριστιανισμὸν στενόν, κατὰ βάθος ἔμεινε ἑλληνικός· Ἐν τούτοις ὑπάρχει περίεργος μελέτη ἱστορικῆς ψυχολογίας, ἣν ἴσως ἐπιχειρήσομεν ποτε κτλ.

Τὴν τρυφεράν καὶ υἱικήν πρὸς τὴν γενέθλιον
 χώραν στοργὴν τιμῶσι καὶ γεναίρουνσι καὶ πέν-
 τα τὰ νῦν πεπολιτισμένα ἔθνη, κηρύσσοντα,
 ὡς ὁ σεβάζμιος Γαλάτης Διδῶν (le père Di-
 don) ὅτι αμειζόν τί ἐστὶν ἢ πάθος, μειζόν τι
 ἢ ἀρετή· διότι ἡ ψυχὴ ἐστὶ λαοῦ τινος· ὅταν
 ἡ ψυχὴ αὐτῆ μεστή ἢ ζωῆς, οἱ λαοὶ μεγαλύ-
 νονται· ὅταν δὲ πάσχη ἢ μαραινῆται, πάσχο-
 σι καὶ οὗτοι, ὁ θάνατος ἐγγύς, δύνανται δὲ τις
 προαιπεῖν τὴν ὥραν». Εὐχόμεθα δὲ ἵνα μὴ
 πάθωμεν τοῦτο ἡμεῖς καὶ ἀπολέσωμεν τὸ ἀ-
 γαθὸν κληροδότημα τῶν ἀρχαιότερων γενεῶν·
 διότι πρότερον μὲν, καθ' οὗς χρόνους ἡ φιλο-
 πατρία ἦν ἀκμαία, ἡ δὲ κοινὴ γλώσσα τὸ ἡδὺ
 μετωνόμαζε νόστιμον ὡς ἐκ τοῦ νόστου, ἐκ τῆς
 ἦν αισθάνονται δηλονότι ἡδύτητος· οἱ ἀποδη-
 μῶντες, ὅταν, μετὰ πολυχρόνιον διαμονὴν ἐν
 ξένη χώρῃ, εἰς τὴν γενέθλιον αὐτῶν χώρην νο-
 στῶσιν, ὁ Θρᾷξ, ὁ Μακεδών, ὁ Ἑπαιρώτης, ὁ
 Λιος, ὁ Σκυρναίος καὶ λοιποὶ, καίπερ πολλὰ
 ἔτη ἐν ξένοις χώραις διαμένοντες, οὐκ ἐπέλαν-
 θάνοντο τῆς γενεθλίου αὐτῶν γῆς, ποθοῦντες
 ἰδεῖν καὶ μακρόθεν τὸν καπνὸν ἐκ τῆς πατρι-
 ῆς ἐστίας ἀναθρώσκοντα· νῦν δὲ οὐκ ὀλίγοι
 ἀφυλλίζεσθαι ἤρξαντο, καὶ ἐπιλανθάνεσθαι τῆς
 γενεθλίας χώρας, μεταμορφούμενοι ὑπὸ τῆς
 Κίρκης, τῆς ξένης χώρας, ὡς οἱ ἑταῖροι τοῦ
 Ὀδυσσεῶς ἐκπιόντες τὸν πρὸ' αὐτῆς παρα-
 σκευασθέντα κυκεῶνα·

Ἴν δέ σπιν τυρόν τε καὶ ἄλφιτα καὶ μέλι χλωρόν
 εἶνε πρηνίφ' ἐκύκα, ἀνέμισγε δὲ σίτω
 φάρμακα λύγρ', ἵνα πάγχυ λαθοῖατο πατρίδος αἵης.
 αὐτὰρ ἐπεὶ δῶκ' ἴν τε καὶ ἔκπιον, αὐτίκ' ἔπειτα
 βέβηθε πεπληγυῖα κατὰ σφραεσίαιν ἔεργον·
 οἱ δὲ σῶων μὲν ἔχιν κεφαλᾶς, φωνήν τε τρίχας τε
 καὶ δέμας.

Β'.

*Περὶ τοῦ κράτους τῆς Εἰμαρμένης τῆς κοινό-
 τερον Μοίρας καλουμένης καὶ τῶν ἀγῶνων
 τοῦ Ἑλλήνος διπὲρ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἀπε-
 λευθερώσεως.*

§ 11. Μέχρις ἐνταῦθα τὴν καλὴν τῶν πραγ-
 μάτων ὄψιν ἐξητάσαμεν ἀνευρόντες ὅτι τὸ κρά-
 τος τοῦ ἀνθρώπου ἐν Ἑλλάδι φαίνεται μέγα
 οὔτε ὑπὸ τῆς φύσεως τῆς χώρας δεσποζόμενον
 οὔτε ὑπὸ τῆς θρησκείας, ἥτις οὔτε δόγματα εἶ-
 χεν ἀμετακίνητα οὔτε λειτουργοὺς μεγασθενεῖς,
 οἳ ἦσαν οἱ ἱερεῖς τῆς Αἰγύπτου καὶ οἱ Βραχ-
 μᾶνες, ἐπιβάλλοντες τὰς ἀρχὰς αὐτῶν ὡς δόγ-
 ματα καὶ ἄγοντες καὶ φέροντες τὰς τῶν ἀνθρώ-

πων συνειδήσεις¹. ἀλλ' ἔστι καὶ ἀντίστροφος
 ὄψις, ἣν ὡσπύτως ἐξετάσαι ὀφείλομεν· διότι
 καὶ αὐτὸς ὁ Ὅμηρος, παρ' ᾧ ὁ ἄνθρωπος μέγα
 διαδραματίζει πρόσωπον, πολλάκις οἰκτερεῖ
 καὶ ὀδύρεται τὴν τοῦ ἀνθρώπου κατάστασιν,
 ὡς τὴν πάντων ἀθλιωτάτην.

Ὁ Γλαῦκος ἐρωτώμενος ὑπὸ τοῦ Διομήδους
 περὶ τῆς γενεᾶς αὐτοῦ, ἀποκρίνεται·

Τυδεΐδη μεγάθυμε, τίη γενεὴν ἐρείβεις ;
 οἷη περ φύλων γενεή, τοιήδε καὶ ἀνδρῶν·
 φύλλα τὰ μὲν τ' ἄνεμος χαμάδις χεῖει, ἄλλα δὲ θ' ὕ· ἡ
 τηλεθώσα φύει, ἔαρος δ' ἐπιγίγνεται ὠρῆ·
 ὡς ἀνδρῶν γενεὴ ἡ μὲν φύει ἡ δ' ἀπολήγει.

Ὁ δὲ Ἀχιλλεὺς συνθησθῶν τῷ Πριάμῳ λέγει·

ὦς γὰρ ἐπεκλώσαντο θεοὶ δειλοῖσι βροτοῖσιν,
 ζῶειν ἀχνυμένοις· αὐτοὶ δὲ τε ἀκηδέες εἰσίν.

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ζεὺς (Ἰλ. Ρ, 441—447)
 οἰκτερεῖ τοὺς ἵππους τοῦ Ἀχιλλεῶς ἐπὶ τῷ
 θανάτῳ ὀλοφυρομένους τοῦ Πατρόκλου, ἔτι ἀ-
 θανάτοι ὄντες θνητῶ ἐδόθησαν ἀνδρὶ, τῷ Πη-
 λεῖ, καὶ μετέχουσι τῶν ἀνθρωπίνων δυστυχιῶν·

μυρομένω δ' ἄρα τῶγε ἰδὼν ἐλέησε Κρονίων,
 κινήσας δὲ κάρη προτὶ ὄν μυθήσατο θυμόν·
 ἂ, δειλῶ, τί σφῶι δόμην Πηληΐ ἄνακτι
 θνητῶ ; ὕμεῖς δ' ἐστὸν ἀγήρω τ' ἀθανάτω τε·
 ἦ ἵνα δυστήνοισι μετ' ἀνδράσιν ἄλγε' ἔχητον ;
 οὐ μὲν γάρ τι πού ἐστιν ὀκνυώτερον ἀνδρὸς
 πάντων ὅσα τε γαῖῶν ἐπι πνεῖει τε καὶ ἔρπει.

Ἐν τούτοις σαφῶς καταφαίνεται πόθεν ἡ
 ἀθλιότης τοῦ ἀνθρώπου προέρχεται· διότι θνη-
 τὸς ἐγεννήθη ἵνα ὑποφέρῃ λύπας καὶ βλάσανα,
 οὔτε τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, οὔτε
 τὴν τῆς τελευτῆς εἰδώς, ἀλλ' οὐδὲ τί τέττειται
 αὐτῷ ἢ ἐπιούσα, εὐτυχία ἢ δυστυχία. Τίς
 δὲ ὁ πρυτανεύων τὰς τύχας τοῦ βίου αὐτοῦ ;
 Δύναμις τις, ὡς φασιν, ἀκαμπτος, προορίζουσα
 ἐκάστῳ τὴν τύχην αὐτοῦ, ἀγαθὴν ἢ κακὴν, καὶ
 κόπτουσα τὸ νῆμα τῆς ζωῆς αὐτοῦ κατὰ τὸν

1) «Οὐδέποτε ἐν Ἑλλάδι ἰδέσποσεν ἡ θεοκρα-
 τία, οὐδέποτε οἱ ἱερεῖς ἀπήρτισαν πολιτικὴν δύνα-
 μιν οὐδὲ οἱ παιδαγωγοὶ ἐγένοντο τοῦ λαοῦ· παιδα-
 γωγοὶ αὐτοῦ ἦσαν οἱ ποιηταί, οἱ ἀοιδοί, περιβάλ-
 λοντες μορφῇ τινὶ τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ
 δημοτικὰς παραδόσεις». Ménard. «Οἱ Ἕλληες,
 λέγει καὶ ὁ φιλόσοφος Zeller, οὐδεμίαν εἶχον ἱεραρ-
 χίαν, οὐδεμίαν δογματικὴν ἱεράν καὶ ἀθικτον· διότι
 οὐδεμία παρ' αὐτοῖς ὑπῆρχεν ἀποκλειστικὴ τάξις
 διευθύνουσα τὰ τῆς λατρείας τῶν θεῶν· οἱ ἱερεῖς
 οὐκ ἦσαν οἱ μόνοι μεστῆται μεταξὺ ἀνθρώπων καὶ
 θεοῦ, ἀλλὰ πᾶς τις, καὶ πᾶσα κοινότης ἡδύνατο
 θυσίας καὶ εὐχὰς προσφέρειν τοῖς θεοῖς».

προορισθέντα χρόνον. Ταύτην ὁ Ὀμηρος καλεῖ Μοῖραν, Αἴσαν, οἱ δὲ μετ' αὐτὸν καὶ Εἰμαρμένην. Ταύτη δὲ τῇ λέξει οὐδαμῶς ἐχρήσατο Ὀμηρος, καίπερ χρώμενος τοῖς τύποις, εἴμαρται, εἴμαρτο, ὡς οὐδὲ τῷ θηλυκῷ πεπρωμένη, καίπερ λέγων πέπρωτο, πεπρωμένον. Ἄλλ' ἄρχ' γε τὸ κράτος τῆς Μοίρας ἀκταγώνιστόν ἐστι θεῶν τε καὶ ἀνδρῶν δεσπόζον; Ἡ Ἀθηνᾶ ἐν Ὀδυσσεΐχ περι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀγαμέμνονος ὁμιλοῦσα λέγει πρὸς τὸν Τηλέμαχον·

Ἄλλ' ἦ τοι θάνατον μὲν ὁμοῖον οὐδὲ θεοὶ περ καὶ φίλῳ ἀνδρὶ δύνανται ἀλαλκέμεν, ὁππότε κεν δὴ μοῖρ' ὀλοή καθέλῃσι τανηγερός θανάτοιο·

δ καθ' Ἡρόδοτον εἶπε καὶ ἡ Πυθία πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους ὑπὸ Κροίσου· «τὴν πεπρωμένην μοῖραν ἀδύνατον ἀποφυγεῖν καὶ θεῶν».

Εἰ λοιπὸν οἱ ἀνθρώποι δοῦλοι τῆς Εἰμαρμένης ἀγόμενοι καὶ φερόμενοι ὑπ' αὐτῆς, τί γίνεται ἡ ἠθικὴ αὐτῶν ἐλευθερία; διὰ τί δὲ καὶ τιμωροῦνται ἢ τιμῶνται ἐπὶ ταῖς κακαῖς ἢ ἀγαθαῖς αὐτῶν πράξεσιν; αὐδὲν ἐκόντες οἱ ἀνθρώποι ποιοῦμεν, ἀλλὰ τινὲ ἀνάγκη ἀφύκτω κεκλεισμένοι, εἴ γε ἀληθῆ ἐκεῖνά ἐστι τὰ ἐμπροσθεν ὠμολογημένα, ὡς ἡ Μοῖρα πάντων αἰτία· καὶ ἦν φονεὺς τις, ἐκεῖνη ἐστὶν ἡ φονεύουσα, καὶ ἦν ἱεροσυλῆ, προσεταγμένον αὐτῷ δρᾶν. (Λουκιανός).

Τίς ἀγνοεῖ τὰ παθήματα τοῦ Οἰδίποδος; Ὁ Λάϊος, βασιλεὺς τῶν Θηβῶν, λαμβάνει χρησμὸν ἵνα μὴ τεκνογονήσῃ, διότι ὁ τεχνησόμενος παῖς φονεύσει αὐτόν·

μὴ σπεῖρε τέκνον ἄλοκα δαιμόνων βίᾳ·
εἰ γὰρ τεκνώσεις παῖδ', ἀποκτενεῖ σ' ὁ φύς.

Ὁ Λάϊος τεκνογονεῖ καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐκθάσεως τοῦ χρησμοῦ παραδίδωσι τὸ νεογνὸν ποιμένι τινὶ ὅπως φονεύσῃ αὐτό· οὗτος οἰκτεῖραν τὸ βρέφος ἐκτίθησιν αὐτό. Τοῦτο εὐρών ἕτερος ποιμὴν, βόσκων τὰ ποιμνία τοῦ Πολύβου, βασιλέως τῆς Κορίνθου, ἔγει εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον, διότι ὁ Πολύβος ἦν ἄτεκος. Ὁ Οἰδῖπους τρέφεται ὡς θετὸς υἱὸς τοῦ Πολύβου καὶ ἐπιμεμελημένην λαμβάνει ἀνατροφὴν. Νέος γενόμενος ἀκούει παρὰ τῶν ὁμηλικῶν ὅτι θετὸς ἐστὶν υἱὸς τοῦ βασιλέως, διὸ ὑπάγει εἰς Δελφοὺς ἐρωτήσων τὸ μαντεῖον περὶ τῶν γνησίων γονέων αὐτοῦ· ὁ δὲ θεὸς χρησιμοδοτεῖ ἵνα μὴ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, διότι τὸν μὲν πατέρα αὐτοῦ φονεύσει, τὴν δὲ μητέρα νυμφευθήσεται. Ὁ Οἰδῖπους φεύγων τὴν νομιζομένην πατρίδα, πορεύεται πρὸς τὰς Θηβὰς, συν-

αντᾶ καθ' ὁδὸν τῷ Λαίῳ, καὶ ἐπειδὴ οἱ ἡνίοχοι ἤλθον εἰς λόγους καὶ εἰς χεῖρας, συμπλακεῖς τῷ πατρὶ αὐτοῦ ὃν ἀγνοεῖ, φονεύει αὐτόν. Ἐλθὼν δὲ εἰς Θήβας καὶ λύσας τὸ αἰνίγμα τῆς Σφιγγὸς συζεύγεται καὶ τῇ μητρὶ αὐτοῦ. Τοιοῦτον τὸ ἀδῆριτον κράτος τῆς Εἰμαρμένης. Κατ' αὐτῆς οὐδὲν ἰσχύει. Τί ὠρέλῃσι τῷ δυστυχεῖ Οἰδίποδι ἡ ἐπιμεμελημένη καὶ βασιλικὴ αὐτοῦ ἀνατροφή καὶ ἡ ἐπὶ σοφίᾳ φήμη; Ὁ Οἰδῖπους καλεῖται ὑπὸ τοῦ Πινδάρου μόριμος υἱὸς (prédestiné).

Ἐπειδὴ δὲ καὶ νῦν πολλὰ ἐν τε τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐν τῷ τῶν ἐθνῶν συμβαίνουσι τὰ ἀπροόπτα, ἐν ἀγνοίᾳ γιγνόμενα καὶ ἀνευ τῆς θελήσεως καὶ προβλήσεως αὐτῶν, ταῦτα οἱ μὲν ἀπονέμονται τῇ θεῷ Προνοίᾳ, οἱ δὲ τῇ Αὐτῆς Μεγαλειότητι τῇ Τύχῃ, ὡς ἐκάλει αὐτὴν ὁ Μέγας Φριδερίκος, οἱ δὲ τοῖς ἀναγκάσιοι νόμοις τῆς φύσεως, οὓς εἰ ἀρχαῖοι ἐκάλουν ἀνάγκη, εἴμαρμένην. Διαφέρουσι δὲ οἱ ἀναγκάσιοι νόμοι τῆς φύσεως ἀπὸ τῆς τύχης· οἷον ἂν κέραμος πέσῃ ἐκ τινος οἴκου κατὰ κεφαλῆς διαβαίνοντός τινος κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν, τοῦτο τυχηρὸν ἐστίν· ὅτι δὲ ἡ κέραμος ἐκτοπιθεῖσα ἐκ τοῦ οἴκου οὐκ ἠδυνήθη ἐπὶ τοῦ κέρος στῆναι, ἀλλ' ἔπεσεν ὑπέκρουσα τῇ βαρῦτητι, τοῦτό ἐστιν ἀποτέλεσμα τῶν ἀναγκάσιων νόμων τῆς φύσεως, οἵτινές εἰσι σταθεροί, ἢ δὲ τύχη ἄστατος.

Κατὰ τὸν Leurent ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τῆς ἱστορίας ὁ Vico ὁπαδός ἐστὶ du fatalisme antique; Voltaire et Frédéric II du hasard; Montesquieu de la fatalité du climat; Herder de celle de la nature; Renan de celle de la race; Thiers du fatalisme revolutionnaire; Hegel du fatalisme panthéistique; Comte du fatalisme positiviste et Bouckle du fatalisme des lois générales. Ὁ Ζεὺ βασιλεῦ, τὸ χρῆμα τῶν εἴμαρμένων ὅσον ἀπέραντον! δυνάμεθα εἰπεῖν κατ' Ἀριστοφάνη.

Ὁ Φριδερίκος ἐν τινὶ πρὸς τὸν Βολταῖρον ἐπιστολῇ λέγει· «ὁσφ προβαίνει τις γηράσκων, τοσοῦτῳ πείθεται ὅτι τὰ τρία τέταρτα τῆς ἐργασίας τοῦ ἀθλοῦ τούτου κόσμου εἰσὶν ἔργον τῆς Αὐτῆς ἱερᾶς μεγαλειότητος τῆς Τύχης· plus on vieillit, plus on se persuade que sa sacrée Majesté le Hasard fait les trois quarts de la besogne de ce misérable univers.

Καὶ Ναπολέον δὲ ὁ πρῶτος ἦν τυφλὸς τοῦ πεπρωμένου λάτρης· περὶ δὲ Ναπολέοντος τοῦ τρίτου ἡ Γεωργία Σάνδη λέγει· «Ἐνόμιζεν

είναι ὄργανον τῆς θείας Προνοίας, ἣν δὲ πράγματι τῆς Τύχης».

*Δόξαι διάφοροι τῶν νεωτέρων περὶ τῆς
Εἰμαρμένης τῶν ἀρχαίων.*

§ 12. Ἐξ οὗ ἡ Δαρβίνειος μάλιστα θεωρία περὶ ἐξελίξεως προήλθεν εἰς φῶς, ἡ μὲν θεία Πρόνοια καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς τοῦ ἀνθρώπου θελήσεως παραγκωνίζονται, ἐπιπολάζουσι δὲ οἱ ἀναγκαῖοι νόμοι τῆς φύσεως, προσελκόμενοι εἰς τὴν ἐξήγησιν πάντων. Ὡστε τὸ περὶ Εἰμαρμένης ζήτημα κτίστη καὶ πάλιν ὑπόθεσις συζητήσεων· ἀλλ' ἡμεῖς ἔωντες τὰς συζητήσεις ταύτας τοῖς συγγραφεῦσι τῶν φιλοσοφῶν τῆς ἱστορίας, εἰς τὴν ἐξέτασιν περιοριζόμεθα τί περὶ τούτου οἱ πρόγονοι ἡμῶν ἐφρόνουν, καὶ τίνα λύσιν ἢ λύσεις αὐτοῦ σὺν τῷ χρόνῳ εὔρον, καὶ τί περὶ τῶν λύσεων τούτων λέγουσιν οἱ νεώτεροι. Ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία ἔχει διάφορα στρώματα, ὡς ἡ γῆ· ἀλλ' οἱ μὲν γεωλόγοι κατώρθωσαν ἀνευρεῖν τὰ διάφορα τῆς γῆς στρώματα, καὶ ὀρίσαι τὴν ἀντιπροχοῦσαν ἐκάσῳ ἐποχῇ, τί πρῶτον, τί δεύτερον, καὶ οὕτω καθεξῆς· οἱ δὲ ἀρχαιολόγοι καὶ φιλόλογοι οὕτω κατώρθωσαν τοῦτο· διὸ καὶ διαφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλους περὶ τῶν μυθολογικῶν στρωμάτων, ὅ,τι ὁ μὲν λέγει πρῶτον, τοῦτο ὁ δὲ λέγει δεύτερον ἢ τρίτον καὶ τάνεπαλιν. Ἐντεῦθεν ἡ μεγάλη σύγχυσις τῶν γνωμῶν περὶ τῶν ἄλλων καὶ περὶ Εἰμαρμένης· πάντες ἀρχονται ἀπὸ Ὀμήρου καὶ ἀπὸ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἀρῶνται τὰ περὶ Μοῖρας παρ' αὐτῶν λεγόμενα· ἀλλὰ ταῦτα οὐδόλως πρὸς ἄλληλα συμφωνοῦσι, διότι ἕκαστος τὰ χωρία τοῦ ποιητοῦ ἐρμηνεύει κατὰ τινα ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ προδιατεταγμένην κρίσιν. Πρεσβεύει τις ὅτι οἱ Ἕλληνας ἦσαν μοιροπίστοι καὶ ἐφρόνουν, ὅτι ἡ Εἰμαρμένη ὑπερέρα ἐστὶ τῶν θεῶν; τοῦτο εὐρίσκει καὶ παρ' Ὀμήρῳ· «ὃ γὰρ ἕκαστος οἶεται, τοῦτο καὶ βούλεται». Ἄλλος δὲ τις θεμῶς ἐστὶ καὶ ἐνθουσιώδης φίλος τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ; οὐδὲ κἄν ἀκοῦσαι ὑπομένει ὅτι οἱ Ἕλληνας ἠδύναντο εἶναι τῆς Εἰμαρμένης ὀπαδοί· κατ' αὐτὸν οἱ Ἕλληνας ἐλάτρευον τῷ ἱερῷ δόγματι τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας. «Οἱ νεώτεροι, λέγει ὁ L. Ménard, οἱ γ' ἐν πάσῃ περιπτώσει χρῆσιν ποιοῦνται τῶν λέξεων, *δύναμις τῶν πραγμάτων, τῶν συμβαμάτων*, οὐδόλως διὰ τοῦτο νομίζοντες ἑαυτοὺς μοιροπίστους (fatalistes) οὐδὲ ἀθέους, οὐ δισταζοῦσι τοῖς Ἕλλησι δοξασίαν ἀπονέμειν πάσης ἠθικῆς ἀναπρεπτικῆς. Καίτοι ἡ Ἑλλάς τὸν πολιτισμὸν αὐτῆς πάντα τῷ ἱερῷ ὀφείλει δόγματι τῆς ἀν-

θρωπίνης ἐλευθερίας, εἰσὶν οἱ τολμῶντες μετ' ἐπιμονῆς κατηγορεῖν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μοιρολατρείαν (fatalisme), τοῦ λαοῦ ἐκείνου, ὃς τοσοῦτον τῇ ἀνθρωπίνῃ ἐλευθερίᾳ ἐπίστανεν, ὥστε αὐτὴν ὑπέροχον καὶ τῆς θείας δυνάμεως ἀναδειξάι. Πρὸς ταύτην τὴν κατηγορίαν ἤρκεσαν ὀλίγαι τινὲς βωμολοχίαι τοῦ Λουκιανοῦ κατὰ τῶν τριῶν γραιῶν τῶν κυβερνωσῶν θεοῦ τε καὶ ἀνθρώπων. Εἰ ὁμως μοιροπίστος ἐστὶν ὁ πιστεύων ὅτι οὐδεμία δύναμις, θεία ἢ ἀνθρωπίνη, δύναται τὴν φύσιν μεταβαλεῖν τῶν πραγμάτων, οὐδεμία θρησκεία οὐδὲ φιλοσοφία ἀπληλαχμένη ἐστὶ τοικύτης μομφῆς. Οὐτε γὰρ οἱ θεοὶ τῆς Ἑλλάδος οὔτε ἄλλου τινὸς λαοῦ οἱ θεοὶ δύνανται τὸ ἀξίωμα μεταβαλεῖν ὅτι τὰ δύο καὶ δύο ποιοῦσι τέσσαρα. Τὰ ἀξιώματα ταῦτα ὑπέρερά εἰσι τῶν θεῶν θεωρουμένων ὡς δυνάμεων· εἰσὶν ὁμως ἡ φύσις καὶ ἡ οὐσία αὐτῶν θεωρουμένων ὡς νόμων, *θεία μοῖρα*.

..... Ἡ Μοῖρα οὐδαμῶς τὴν τοῦ ἀνθρώπου δεσμεύει θέλησιν, ὡς οὐδὲ τὴν τῶν θεῶν. Ἐπειδὴ ἡ ἑλληνικὴ θεολογία μίαν μοναδικὴν οὐδέχεται αἰτίαν, ἡ ἠθικὴ αὐτῶν εὐκόλως τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν συμβιβάζει τῇ Εἰμαρμένῃ· διότι πᾶσα ἀνθρωπίνη πράξις δύο ἔχει αἰτίας, ὡς πᾶσα κίνησις τὸ γινόμενόν ἐστὶ δύο δυνάμεων. Ἐκ δὲ τῶν δύο τούτων αἰτιῶν ἡ μὲν ἐστὶν ἡ θέλησις ἡμῶν, ἡ δὲ ἑτέρα ἀνεξέρτητος ἡμῶν ἐστὶ, πᾶσας περιλαμβάνουσα τὰς ἐξωτερικὰς ῥοπὰς, ὧν περιληπτικὴ ἔκφρασις ἐστὶν ἡ Μοῖρα, τύπος οὐσα ἀφηρημένος τῆς θείας ἐνεργείας ἐν τῇ φύσει.

..... Ἡ ἀρχὴ τῆς πολλαπλότητος τῶν αἰτιῶν εὐκόλως τὸ αὐτεξούσιον συνδιαλλάσσει τῇ θεῇ προγνώσει, ὡς καὶ τῇ Μοῖρᾳ. Ἐκ τῶν δύο αἰτιῶν, ἐξ ὧν πᾶσα ἀνθρωπίνη προκύπτει πράξις, οἱ θεοὶ διὰ τῆς μαντικῆς καὶ τῶν χρησμῶν προλέγουσιν ἡμῖν τὴν ἐξ αὐτῶν ἐξαρτημένην, ἣτις ἐστὶν ἡ μερὶς αὐτῶν, *μοῖρα θεῶν*. Προλέγουσιν λοιπὸν ἡμῖν ὅ,τι ἡ πρόνοια αὐτῶν προορᾷ δύναται· ἡ δὲ ἑτέρα, ἣτις ἐστὶν ἡ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου, ἐξ αὐτοῦ ἐξήρτηται».

Ὁ δὲ Οὐέλκερος ἐν τῷ σοφῷ αὐτοῦ συγγράμματι (*Griechische Götterlehre*) ἀποφαινεται ὅτι «μόνον δι' ἀνεπακοῦς γνώσεως τοῦ Διὸς καὶ τῶν ἄλλων θεῶν ἦν δυνατόν ἵνα παραχθῇ ἡ γνώμη, ὅτι παρ' Ὀμήρῳ τυφλῇ Εἰμαρμένῃ ἄνευ ζωῆς καὶ προσωπικότητος, σκοτεινὴ τις καὶ ἀκατάληπτος ἀνάγκη ὑπερένω τῶν θεῶν κεῖται, καὶ αὐτοῦ τοῦ Διὸς, ἥς τὴν τελεσιουργὸν δύναμιν οὐδ' οἱ θεοὶ, καίπερ πολλάκις μάλιστα ἐν τῇ ποιήσει ἀνθιστάμενοι αὐτῇ, δύνανται

περιορίσαι ταύτην δὲ τὴν γνώμην κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους οὐκ ὀλίγοι τῶν ἀρχαιομαθῶν ἀσπάζονται (Creuzer, Solger, Schömann, Preller): ἄλλοι δὲ πλείονες τὸ ἐναντίον διασχυρίζονται (Kanne, Baur, Bode, Helbig): ἄλλοι δὲ (Heyne, G. Hermann, Platner, Stuhr, Nägelsbach)¹ ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι αἱ ἰδέαι ἀμφίροποι εἰσι: παρ' Ὀμήρῳ, διότι ὅτε μὲν ἡ Μοῖρα φαίνεται ὑπερέτρη των θεῶν, ὅτε δὲ οἱ θεοὶ τῆς Μοίρας, τῆς Ὀμηρικῆς ἐκφράσεως μὴ δυνηθείσης τὰ ὅρια διαστεῖλαι των δύο ἐνεργουσῶν δυνάμεων, ἀλλ' ὅτε μὲν διαστελλούσης τὸ θεῖον καὶ μοιραῖον, ὅτε δὲ συνναμιγνύουσης αὐτά. Καὶ ὁ Schweneck παραδέχεται ὅτι καὶ σχέσεις τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ, τοῦ διεπόντος τὰ πάντα, πρὸς τὴν εἰμαρμένην καὶ τὴν ἀνάγκην τοῦ πεπρωμένου οὔτε σαφῶς εἰσὶν ὠρισμένα οὔτε μετὰ τῆς δεούσης ἰσοροπίας καὶ καταληπτῆς θεωρίας γεγενημένα: ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲ ὑστερον ἐγένετο, οὐδ' ἠδυνήθη ὁ ἄνθρωπος θεῶν αὐτεξούσιον συνταυτίσαι τῇ ἀνάγκῃ καὶ τῇ πεπρωμένῃ Μοίρῃ, διότι ὑπὸ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς νοήσεως αὐτοῦ προαγόμενος, δύο μὲν διαφόρους ιδέας δύναται διανοεῖσθαι, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀνάγκην, ἢ, ὡς ἄλλοι λέγουσι, τὴν σκοτεινὴν τῆς φύσεως δύναμιν καὶ τὸν ἠθικὸν νόμον, οὐδένα ἡμῶς κεινται σχηματισμὸν νοήσεως, ὥστε δι' αὐτοῦ τὰ ἐναντία καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἀποκλειόμενα εἰς ἓν ἀρμονικῶς συνάπτειν: δυνάμεθα τὸ ζήτημα, πῶς αἰωνία καὶ ἀπόλυτος ἀνάγκη δύναται εἶναι ἰδιότης τοῦ θεοῦ, τοῖς φιλοσόφοις παραπέμψαι. Ὑπῆρξεν καὶ παρ' Ἑλληνι χρόνος τῆς ἀφηρημένης σκέψεως καὶ θεωρίας, καθ' ὃν τὴν εἰμαρμένην ὡς μυστηριώδη καὶ πνευματικὴν ἀρχὴν ἀντέταξαν πρὸς τοὺς θεοὺς, οὐκέτι κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀρχαίου κόσμου πιστεύοντες, ἢ μάλλον οὐδαμῶς πιστεύοντες: ἀλλὰ τούτων οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἴχνος παρ' Ὀμήρῳ εὐρηται οὐδὲ παρ' Ἡσιόδῳ. (Ἴδε § 28).

Δόξαι Ὀμήρου περὶ Μοίρας.

§ 13. Τί ἡμεῖς πρὸς τσαύτας τηλικούτων σοφῶν ἀλλήλαις ἀντιμαχομένας γνώμας ἔχομεν εἰπεῖν, ἢ τίνας ἐξ αὐτῶν ὀρθότερας νομίζομεν εἶναι; Ἀναντιρρήτως οἱ Ἕλληνες τὴν τῆς

1) Περὶ τῶν δοξασιῶν τοῦ Ναιγελοβάχου ἐπίτω δ βουλόμενος τὸ τέταρτον κεφάλαιον (οἱ Θεοὶ καὶ ἡ Μοῖρα) τοῦ ἐξιολόγου συγγράμματος Ὀμηρικῆ θεολογία τοῦ κ. Γ. Κωνσταντινίδου, διευθυντοῦ τῶν ἐν Φιλιππουπόλει Ζαριφείων Διδασκαλείων.

Εἰμαρμένης δεσποτεῖαν ἐκ τῆς Ἀσίας ἐκληρονόμησαν, οὐχ ὅμως αἰεὶ αὐτῇ τυφλοῖς ὀμμασιν ὑπέκυψαν ὡς ὀλοῇ, χλεπῇ, κραταιῇ καὶ ἀκαταγωνίστῳ, ἀλλ' εὐμοιροῦντες τοῦ αἰσθήματος τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἐνεργείας, τῆς τάξεως καὶ ἀρμονίας, ἐπεχείρησαν τὸν ζυγὸν αὐτῆς ἀποσεῖσαι, ὑποβάλλοντες αὐτὴν τῇ παντοδυναμίᾳ των θεῶν καὶ λύσιν ζητοῦντες σύμφωνα τῇ τοῦ παντός ἀρμονίᾳ, καὶ συνδιαλλάττοντες τὰ φαινόμενα ἀδιέλλακτα: οἱ ἀγῶνες οὗτοι τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος κατὰ τῆς δεσποτείας τῆς εἰμαρμένης πολλοὺς αἰῶνας διήρκεσαν μέχρι οὗ τῷ 480 π. Χρ. ἡ φιλοσοφία τοῦ νοῦ, ὡς παρακλιόντες ὀψόμεθα (§ 41), ἐτρωσεν αὐτὴν καιρίως ἐν μέσσις Ἀθήναις, κηρύξασα αὐτὴν κενὸν ὄνομα, ὅτε οἱ Ἕλληνες ἐνίκων ἐν Σαλαμῖνι καὶ ἐν Πλαταιαῖς.

Ἰδὲ παρ' Ὀμήρῳ φανερὰ ἡ πρόσδος πρὸς τὴν τῆξιν καὶ ἀρμονίαν: διότι σπκνίω: μὲν αἱ ἀποφάσεις¹ τῆς Μοίρας παρ' αὐτῷ φαίνονται οὔσαι τῆς των θεῶν βουλῆς ἐπικρατέστεραι, κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν², συνηθέστερον δὲ ἐκ παραλλήλου τίθεται ἡ Μοῖρα μετὰ τοῦ Διὸς ἢ ἄλλου θεοῦ: ὥστε ἡ δύναμις αὐτῆς ἴση τῇ τοῦ θεοῦ φαίνεται οὔσα οὐδ' ἐναντιουμένη αὐτῇ: οἷον ἐν Ἰλιάδι (Π, 844) λέγει ὁ Πάτροκλος πρὸς τὸν Ἑκτορα:

σοὶ γὰρ ἔδωκε

νίκην Ζεὺς Κρονίδης καὶ Ἀπόλλων, οἱ μ' ἐδέμασαν:

ὀλίγω δὲ ὑστερον τὴν τοῦ Ἑκτορος νίκην ἀπονέμει τῇ Μοίρῃ καὶ τῷ Ἀπόλλωνι:

ἀλλὰ με Μοῖρ' ὀλοῇ καὶ Διτοῦ: ἔκτανεν υἱός. 3

1) Τὸ ὑπὸ τῆς Μοίρας ἢ Αἵτης προοριζόμενον, τὸ πεπρωμένον, καλεῖ ὁ ποιητὴς μοῖραν, αἴσαν, μῆρον ἐπ' ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, πέτμον δὲ καὶ οἶτον ἐπὶ κακοῦ μόνον. Αἴσαν δὲ Διός, θεῶν, ἢ μοῖραν Διός, θεῶν, ὅτε τὸ πεπρωμένον προορίζεται ὑπὸ τοῦ Διὸς ἢ των ἄλλων θεῶν.

2) Ἴδε Ἰλ. Σ, 117· Τ, 417· Υ, 127 κτλ. Ἐ. ἐξ ἄλλοις (Ἰλ. Θ, 69), ἐν οἷς φαίνεται ὁ Ζεὺς συμβουλευόμενος τῇ Μοίρῃ διὰ των ταλάντων, γίνεται δ, τι οὗτος εἶχεν ἤδη προμελετήσας (Η, 478).

3) Ἴδ. Ἰλ. Μ, 116, 164· Ν, 602, 624· Ω, 209, 525. Ὀδ. Α, 292, 296· ἀπαξ δὲ παρ' Ὀμήρῳ ἅμα τῷ Διὶ καὶ τῇ Μοίρῃ μνημονεύεται καὶ ἡ Ἐρινύς:

Ἐγὼ δὲ οὐκ αἰεὶός εἰμι,

ἀλλὰ Ζεὺς καὶ Μοῖρα καὶ ἠεροροίτις Ἐρινύς,

λέγει ὁ Ἀγαμέμνων ἀπελογούμενος ὅτι περιήλθεν εἰς ἔριν πρὸς τὸν Ἀχιλλεῖα.

Ἐντεῦθεν αἱ κοιναὶ φράσεις *μοῖρα, αἴσα,* καὶ *Ἄος αἴσα, μοῖρα θεῶν,* καὶ τὸ ῥήμα *ἐπι-κλώθειν,* κοινῶς λεγόμενον περὶ Μοίρας καὶ περὶ Θεῶν· οἷον ἐν Ὀδυσ. Δ, 207—208·

ῥεῖα δ' ἀρίγνωτος γόνος ἀνέρος ὧ τε Κρονίω
ὄλβον ἐπικλώσῃ γαμέοντι τε γεινομένῳ τε·

Ἐν δὲ τῇ ἐβδόμῃ ῥαψωδίᾳ στιχ. 196·

ἔνθα δ' ἔπειτα
κίεσται ἄσσα οἱ Δῖσα κατὰ κλώθες τε βαρεφαί
γεινομένῳ νῆσαντο λίνῳ, ὅτε μιν τέκε μήτηρ.

Ἴδε καὶ Ὀδυσ. Α, 17· Γ, 208· Θ, 579· Λ, 1:9· Η, 64· Υ, 195.

Ἄλλοτε δὲ οἱ θεοὶ φαίνονται ἰσχυρότεροι ὄντες τῆς Μοίρας καὶ δυνάμενοι ἀνατρέψαι τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς, οἷον ἐν Ἰλιάδῃ (Π, 439—443) ἢ Ἦρα μέμφεται τῷ Διὶ, ὅτι ἐθέλει ἀνατρέψαι τὰ ὑπὸ τῆς Μοίρας δεδογμένα·

Τὸν δ' ἡμίβητ' ἔπειτα βοῶπις πότνια Ἦρῃ
αἰνότατε Κρονίδη, ποῖον τὸν μῦθον εἶπες;
ἄνδρα θνητὸν ἔοντα κλάιι πεπρωμένον αἴσῃ
ἂψ ἐθέλεις θανάτοιο δυσηέος ἐξαναλῦσαι;
ἔρδ'.

ὁ δὲ Ζεὺς ἐσεβέσθη τὸ πεπρωμένον, κίπερ δυνάμενος παρὰ τὴν αἴσαν παρατείνει τὴν ζωὴν τοῦ Σαρπηδόου, ὅπως ἀποφύγῃ τὴν μομφὴν τῶν θεῶν· ἴδε καὶ Ἰλιάδος Χ, 179—185.

Αἱ δὲ Εὐμενίδες ἐν τῇ ὁμωνύμῳ τραγωδίᾳ τοῦ Αἰσχύλου μέμφονται τῷ Ἀπόλλωνι ὅτι τοὺς φυσικοὺς νόμους τοῦ θανάτου ἀνέτρεψε·

Τοιαῦτ' ἔδρασας καὶ Φέρητος ἐν δόμοις.
Μοίρας ἔπεισας ἀφίτους θεῖναι βροτούς.

Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον ὅτι ὁ θεὸς εἴτε αὐτοβούλως εἴτε τῇ συγκαταθέσει τῆς Μοίρας ἠδύνατο μετακινήσαι τὸ πεπρωμένον. Ἐντεῦθεν αἱ φράσεις *ὑπὲρ μοῖραν, ὑπὲρ αἴσαν, ὑπέρμορον, ὑπέρμορα,* ἧτοι παρὰ τὸ πεπρωμένον.

ἔνα κεν Ἀργείοισιν ὑπέρμορα νόστος ἐτύχη
εἰ μὴ Ἀθηναίην Ἦρῃ πρὸς μῦθον εἶπεν.

(Ἰλ. Β, 154—155).

Ἴδε καὶ Ε, 679· Φ, 517· Ὀδ. Ε, 426, 436.

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἄνθρωπος ἀπ' αὐτοῦ ὑπέρμορα (παρὰ τὸ πεπρωμένον) πράττει, τὸ κακὸν ποιῶν καὶ τρέχων πρὸς τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ·

αἰτοὶ δ' ὕφ' αὐτῶν ἔνδοθεν πορθούμεθα,

λέγει καὶ ὁ Αἰσχύλος· καὶ ἀλλοχού, ὅταν τις σπεύδῃ τὸ ἑαυτοῦ κακόν, τότε καὶ ὁ θεὸς βοηθεῖ αὐτῷ·

ἀλλ' ὅταν σπεύδῃ τις αὐτός, χῶ θεὸς συνάπτεται.

Τοῦτο τοῖς ἀνθρώποις ὀνειδίζει ὁ Ζεὺς ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Ὀδυσσεύς·

Ἦ πόποι, οἷον δὴ νῦν θεοὺς βροτοὶ αἰτεύονται·
εἴ ἡμέων γὰρ φασὶ κἀκ' ἔμμεναι· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
σφῆσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπέρμορον ἄλγε' ἔχουσιν,
ὡς γὰρ νῦν Αἴγισθος ὑπέρμορον Ἀτρεΐδαν
γῆμ' ἄλοχον μνηστήν, τὸν δ' ἔκτανε νοστήσαντα
εἰδὼς αἰπὺν ὄλεθρον.

Ἐνταῦθα ὁ αἰπὺς ὄλεθρος προῆλθεν οὐχὶ κατὰ τὰς ἀποφάσεις τῆς Μοίρας, διότι οἱ θεοὶ ἐμήνυσαν τῷ Αἰγίσθῳ ἵνα μὴ νυμφευθῇ τὴν Κλυταιμνήστραν, προλέγοντες τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ, ἀν' πράξῃ τοῦτο· ἀλλ' οὗτος παρακούσας τὴν ἐντολὴν τῶν θεῶν, ὡς ἄλλοτε ὁ Λάϊος, ἔπραξε τὸ ἔγκλημα καὶ οἰκεία βουλήσει ἐν γνώσει παρὰ τὴν μοῖραν (ὑπέρμορον) ἐπέσυρε κατ' ἑαυτοῦ τὸν αἰπὺν ὄλεθρον· ὥστε αὐτῷ ἀφῆθη ἡ ἐλευθερία τῆς ἐκλογῆς, ὡς καὶ τῷ Λαίῳ· ἀπορῶ δὲ διὰ τί ὁ J. Girard εὕρσκει αὐτὴν γελοῖαν, τὰς ἐξῆς ἐπάγων κρίσεις περὶ τοῦ προμνημονευθέντος χωρίου τῆς Ὀδυσσεύς· «La reflexion de Jupiter prouve aussi qu' en dehors du joug de la fatalité une certaine latitude est laissée à la liberté de l'homme. Mais cette liberté est dérisoire; puisqu' elle ne lui permet que de hâter sa chute ou d'appeler lui-même le malheur qui ne lui était pas nécessairement imposé. Il est aveugle; c' est la misère de l'intelligence ajoutée à ses autres misères».

Οὐχί, ἡ ἐλευθερία τῆς ἐκλογῆς οὐκ ἔστι γελοία οὐδ' ὁ ἐκλέγων τυφλὸς ἔστι πάντοτε, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐκλογὴ τοῦ Ἀχιλλέως, ὅτε ἡ μήτηρ αὐτοῦ Θέτις εἶπεν αὐτῷ ὅτι πεπρωμένον ἔστιν, ἵνα γένηται ἔνδοξος καὶ μινυνθάδιος, ἢ ἄδοξος καὶ μακρόβιος.

μήτηρ γάρ τέ μέ φησι θεά, Θέτις ἀργυρόπεζα,

διχθαδίας κῆρας φερέμεν θανάτοιο τέλος δε.

Εἰ μὲν κ' αὐθι μένων Τρώων πόλιν ἀμιμῆχμαι,

ᾤλετο μὲν μοι νόστος, ἀτὰρ κλέος ἀφίτην ἔσται·

εἰ δὲ κεν οἴκαδ' ἴκωμι φίλην ἐς πατρίδα γαίαν,

ᾤλετό μοι κλέος ἐσθλόν, ἐπὶ δῆρ' ὃν δέ μοι αἰὼν

ἔσσειται οὐδέ κέ μ' ὄκα τέλος θανάτοιο κιχέη.

Ὁ δὲ ἦρωες ἵνα ἦ μινυνθάδιος καὶ ἔνδοξος προὔτιμησε.

Τίς οὐκ ἄγαται τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἀχιλλέως, πάντων δὲ μάλιχα αὐτὸς ὁ Girard, ὡς παρακτιόντες (§ 16, σελ. 105) ὀφόμεθα; Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐκ τούτων τῶν παραδειγμάτων γίνεται φανερόν ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῆς Μοίρας οὐκ εἰσὶ κατ' ἀνάγκην καὶ ἀπαραίτη-

τως ἀμετακίνητοι, ὡς οὐδὲ αἱ βουλαὶ καὶ ἀποφάσεις τῶν θεῶν· διὸ ὁ ποιητὴς λέγει· ὑπὲρ θεόν, ἀέκητι θεῶν, ὑπὲρ αἴσαν Διός, ὡς ὑπὲρ μοῖραν, ὑπὲρ αἴσαν, ὅτε ὁ ἄνθρωπος ἠδύνατο παρά τὴν θέλησιν τῶν θεῶν μέγα τι κατόρθωμα πράξει, ὅπερ ὁμως οὐκ ἐγένετο, διότι θεός τις προλαβὼν ἐκώλυσε. Περὶ τὴν ἀπόρασιν τοῦ Διὸς οἱ Ἕλληνες ἐμελλον ἐκπολιορκήσεν τὸ Ἴλιον, εἰ μὴ ἐκώλυε τοῦτο ὁ Ἀπόλλων·

Ἄργεοι δὲ κε κῦδος ἔλον καὶ ὑπὲρ Διὸς αἴσαν,
κάρτει καὶ σθένει σφετέρῳ, ἀλλ' αὐτοῖ· Ἀπόλλων
Αἰνεῖαν ἰότρυνε.

Ὁ δὲ Ἀχιλλεὺς ἠδύνατο τὸν Αἰνεῖαν φρονεῖσαι ἐν τῇ μάχῃ, καίτοι ἦν αὐτῷ πεπρωμένον μὴ θανεῖν ἐν τῷ πολέμῳ·

μήπως καὶ Κρονίδης κεχολώσεται, αἴ κεν Ἀχιλλεὺς
τόνδε κατακτείνῃ· μόριμον δὲ οἱ ἔστ' ἀλέσθαι.

*Δόξαι Λουκιανοῦ καὶ ἄλλων νεωτέρων
περὶ Μοιρῶν.*

§ 14. Ὁ δὲ φιλοσκοπῶμων Λουκιανὸς ἐν τῷ Διαλόγῳ Ζεὺς ἐλεγχόμενος τὰς ποικίλας διακωμῶδει παρ' Ὀμήρῳ δόξας περὶ Μοίρας· ἀλλ' ὁμως αὐται, καίπερ ἀντιρᾶσκουν φαινόμεναι, ἠθικὴν τινα πρόδον μαρτυροῦσι· δεικνύουσαι τοῦτο μὲν τὴν ἀπόπειραν τοῦ Ἕλληνοσ τοῦ συνδιαλλάξαι τὰς βουλάς τῶν θεῶν τῇ Μοίρᾳ, τοῦτο δὲ ὄρισαι τὴν θέσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τὸν προορισμὸν αὐτοῦ ἦτοι τὴν θέσιν αὐτοῦ ὡς πρὸς τὰς βουλάς τῶν θεῶν καὶ τὰς ἀποφάσεις τῆς Μοίρας· καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου, τῆς συνδιαλλαγῆς τῶν θείων βουλῶν τῇ Μοίρᾳ, εἴρηται ἤδη (ἴδ. σελ. 99-100)· περὶ τοῦτου δὲ καὶ ὁ Decharme τὰς ἐξῆς ἐκφέρει σκέψεις· «Οἱ Ἕλληνες φαίνονται ὁρμεμφύτως θέντες ἐκυτοῖς τρομερόν τι πρόβλημα· διότι καθ' ὃν χρόνον ἡ φαντασία αὐτῶν εἰς τὰ ὕψη περιπλανωμένη τοῦ αἰθέρος ἀνέπλαττε παντοδύναμον θεὸν καθήμενον ἐπὶ θρόνου ἐν ὄλῃ αὐτοῦ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ, ἡ σκέψις αὐτῶν, ἐπὶ τῇ θεᾷ διεγερθεῖσα τῶν σκληρῶν δοκιμασιῶν τῆς κοιλιάδος ταύτης τοῦ κλαυθμῶνος, ἐδημιούργησε δύναμιν τινα τυφλὴν, κωφὴν, ἀκαμπτον, εἰς ἣν πάντες ὑποκύπτουσιν, ἐκέλευσαν δ' αὐτὴν Μοίραν. Ἡ Μοῖρα τῶν ὀμηρικῶν χρόνων, ἂν τις ἐθέλῃ εἰς τὴν ἐννοίαν τῆς λέξεως ἐμβαθύναι, οὐδὲν ἄλλο φαίνεται οὔσα ἢ τὸ κερᾶλαιον τῶν νόμων τῶν διεπόντων τὴν ἀνάπτυξιν πάσης ὑπάρξεως καὶ περιοριζόντων τὴν πορείαν αὐτῆς· ἀλλ' ἀπέναντι τῆς σταθερᾶς ἀνάγκης

καὶ τοῦ ἀμεταβλήτου χαρακτηῆρος τοῦ νόμου, τί γίνεται ἡ δύναμις θεοῦ προσωπικοῦ, οὗ ἡ ἐλευθερία ἀνεπίδεκτος φαίνεται περιορισμῶν; Τὴν δυσκολίαν ταύτην ἄλλαι θρησκείαι ἔλυσαν καταφυγοῦσαι εἰς τὸ θαυμά ἦτοι εἰς τὴν πρόσκαιρον κατάρχησιν τῶν φυσικῶν νόμων τῇ ἐνεργίᾳ θεῶς τινὸς θελήσεως· οἱ Ἕλληνες ὁμως τοῦ Ὀμήρου οὐ μέχρι τούτου ἐχώρησαν· καίτοι ἔξω ἐν κοινωνίᾳ μεστῇ γοητειῶν καὶ θαυμάτων, οὐδαμῶς τῷ θεῷ ἀπέδωκαν τὴν δύναμιν τοῦ ταρᾶσσειν τὴν τῆς φύσεως τάξιν ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, οὐδὲ ἀπλλάσσειν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πεπρωμένου. . . . Οὕτως ἡ παντοδυναμίξ τοῦ θεοῦ φαίνεται ὑπὸ τῆς ἀμεταβλήτου ἀνάγκης τῶν αἰωνίων νόμων τῆς φύσεως περιοριζομένη· ἀλλ' ἡ μεγαλειότης τοῦ θεοῦ οὐδεμίαν ὑπίστανται προσβολὴν, διότι οὐδεμίξ ὑπάρχει ἐναντιότης οὐδὲ δύναται ὑπάρχειν τῇ θελήσει τοῦ θεοῦ καὶ ταῖς ἀποφάσεσι τῆς Μοίρας· ἡ ὑπερτάτη αὐτοῦ νόησις δύναται τὴν ἀταξίαν ἐθέλειν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, οὗ ἄλλοτε ἐγένετο ὁ διακοσμητὴς καὶ διαμείνει πάντοτε ἐ ὑπέρτατος ἄρχων καὶ μήστωρ; Συμφωνία ἄρα καὶ συνδιαλλαγή ὑπάρχει τῇ δυνάμει τοῦ Διὸς καὶ τοῖς φυσικοῖς νόμοις. Αἱ θεῖαι βουλαὶ καὶ ἡ μοιραία δύναμις συγγέονται».

Καὶ ὁ Ἰουλιὸς Girard· «Ἡ Μοῖρᾶ ἔστι τὸ ἐπιβάλλον μέρος ἐκάστῳ, τὸ μέτρον τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ, ἡ ἀρνητικὸς ἀνάγκη ἡ ὠθοῦσα αὐτὸν εἰς ὠρισμένους τινὰς σκοπούς, καὶ μάλιστα εἰς τὸ κοινὸν τέρμα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἡ Μοῖρα ἐκφρασίς ἐστι δυνάμειξ ἀφανοῦς, ἥτις ἀπὸ τῆς γεννήσεως παντὸς ζωῆς εὐμοιροῦντος διέπει τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, κανονίζει τὴν πορείαν καὶ προορίζει τὸ ἀρνητικὸν τέρμα, ὑποβάλλουσα οὕτω πάντα τὰ ὄντα εἰς τοὺς γενικοὺς νόμους τῆς φύσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Μοῖρα ἐκφραμογὴ ἔστι τῶν πρώτων καὶ αἰωνίων νόμων τῆς φύσεως, ἐκκαστος νοεῖ, ὅτι ἀνεξήρητος ἔστι τῆς θελήσεως τῶν θεῶν, οἵτινες οὐ δύναται μεταβάλλειν αὐτήν, οὐδ' αὐτὸς ὁ Ζεὺς.

Ἄλλ' ὁμως καὶ τοῦτο ἔστι κύριον στοιχεῖον τοῦ θρησκευτικοῦ συστήματος παρ' Ὀμήρῳ· οὐδεμίξ ἐναντιότης ὑπάρχει ταῖς ἀποφάσεσι τῆς Μοίρας καὶ τῇ βουλῇ τοῦ Διὸς, ὅς πάντοτε ὁ κύριός ἐστι τοῦ παντός· διὰ τί; διότι ἐξ ἀρχῆς ἦν ὁ μέγας θεὸς τῆς φύσεως, τουτέστιν ἡ ὑπερτάτη αὐτῆς ἐνέργεια καὶ τὸ τηλειοργόν τῶν νόμων τούτων, μεθ' ὧν ἡ Μοῖρα συγγωνεύεται. Ἐπειτα διότι ἔχων τὴν ὑπερτάτην νόησιν οὐ δύναται τὴν ἀταξίαν ἐθέλειν. . . . Ὡστε ἡ θεῖα βουλή καὶ ἡ μοιραία δύναμις συν-

ταυτίζονται». Τὴν μελέτην τοῦ Αὐγούστου Christ ἢ *Μοῖρα καὶ ἡ Θεότης παρ' Ὁμήρω*, (Schicksal und Gottheit bei Homer) οὐκ ἔχομεν ἀνά χειρὰς.

Περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου.

§ 15. Περὶ δὲ τῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου θαυμάσιον οἱ Ἕλληνες ἐπεδείξαντο πνεύμα σφωροσύνης καὶ μετριότητος· διότι καί τοι τοὺς θεοὺς κατ' εἰκόνα αὐτῶν ἐπλασαν καὶ ὁμοίωσιν, καί τοι ἐπέσβευον ὅτι καὶ ὁ ἀνθρώπος ἐξ ἧς καὶ οἱ θεοὶ κατὰ γένεα; (§ 11), οὔτε ὑπερηφανεῖας καὶ ἀλαζονείας ἐνεπλήσθησαν, ὡς συγγενεῖς τῶν θεῶν, οὔτε τὴν μερίδα τοῦ λέοντος ἀπένευμαν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ μέτρον ἔχοντες τὸ γινῶθι σαυτὸν ἐθέσπισαν ὅτι οἱ μὲν θεοὶ ἀθάνατοὶ εἰσι, βίη ζῶντες, μάκαρες καὶ ἀκηδεῖς, οἱ δὲ ἀνθρώποι θνητοὶ, πολυπαθεῖς, εἰς βίβαν καὶ πικρίας ὑποκείμενοι καὶ εἰς τὸ πεπρωμένον τέλος τοῦ θανάτου, πάλαι πεπρωμένοι αἴση. α' Ἡ ἀρχή, ἐξ ἧς τὸ πρῶτον ἢ κατὰστασις τοῦ ἀνθρώπου πηγάζει, ἢ ἀνάγκη ἐστίν, ἵνα ὁ ἀνθρώπος χαλινὸν θῆ εἰς τὰς ἐπιθυμίας καὶ εἰς τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ ἀξιοσημειωτόν ἐστι πᾶν ἔργον, ἢ ὁ θρησκεία, ἢ ἡ ἀνάπτυξις ἢ ἔργον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας· καθ' ὃν χρόνον αὕτη κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς εἰκόνα ἐτόλμησε τὸν θεῖον κόσμον διοργανῶσαι, ἤσθετο τῆς ἀνάγκης ἵνα ἑαυτὴν περιορίσῃ, τὰ δὲ ὄντα τῆς λατρείας αὐτῆς εἰς ἀπρόσιτον θῆ ὕψος. Διὰ τοῦτο ἐπὶ πολὺν χρόνον πᾶσα ἡ διδασκτικὴ ἢ θρησκευτικὴ κοίτησις πολὺν κατέτριψε λόγον περὶ τῆς ἀδυναμίας τοῦ ἀνθρώπου». Girard.

Οἱ Θεοὶ δοτῆρες ὦν ἀγαθῶν καὶ κακῶν.

§ 16. Οἱ Ἕλληνες τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων χωροῦσι πρὸς τὰ πρόσω ἐγκαταλείποντες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὴν ἀρχαίαν δόξαν ὅτι τὰ ἀγαθὰ καὶ κακὰ διανεμόνται ἐκάστῳ ὑπὸ τῆς Μοίρας, πιστεύοντες δὲ ὅτι τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν δοτῆρες τοῖς ἀνθρώποις εἰσὶν οἱ θεοὶ, μάλιστα δὲ ὁ Ζεὺς·

λοιοὶ γὰρ τε πίθοι κατακείαται ἐν Διὸς οὐδαί
δῶρων οἷα δίδωσι κακῶν, ἕτερος δὲ ἐξών·
ὃ μὲν κ' ἀμύλλας δοίη Ζεὺς περὶ κέρανος,
ἄλλοτε μὲν τε κακῶ ὄγε κύρεται, ἄλλοτε δ' ἐσθλῶ.

Ἡ τύχη τῶν ἀνθρώπων ἐν θεῶν γούνασι κείται· οἱ θεοὶ παρεμβαινουσι καὶ ἀναμειγνύονται ἐν παντὶ ἀνθρωπίνῳ πράγματι εἴτε ἐπ' ἀγαθῶν εἴτε ἐπὶ κακῶν.

Ἡ πίστις αὕτη ἠθικὴ πρόοδος ἐστὶ, διότι οἱ θεοὶ οὐκ εἰσὶν αἰεὶ, ὡς ἡ Μοῖρα, σκληροὶ καὶ ἄτεγκτοι οὐδὲ φθονεροὶ καὶ κακόβουλοι, ὡς ἡ Ἄτη, διαστρεβλοῦντες τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' οἰκτίρμονες πολλῶν καὶ φιλάνθρωποι καὶ στρεπτοί¹, ἐνασμενίζοντες ταῖς προσευχαῖς καὶ θυσίαις τῶν ἀνθρώπων, καὶ χορηγοῦντες τὴν εὐνοίαν αὐτῶν καὶ προστασίαν, οἷς ἂν βούλωνται ἢ κρίνωσιν ἄξιους αὐτῆς. Τίς οὐκ οἶδεν, ὅτι ἡ μὲν Ἀθηναῖα παρεῖχεν αἰετὴν προστασίαν αὐτῆς τῷ Ὀδυσσεὶ καὶ Διομήδει, ὁ δὲ Ἀπόλλων τῷ Ἔκτορι, ὃς πολλῶν ἐξέφυγε τὸν θάνατον τῆ τοῦ θεοῦ βοήθειᾳ;

Πῶς δὲ κεν Ἐκτωρ κῆρας ὑπέξευγε θανάτοιο,
εἰ μὴ οἱ πύματόν τε καὶ ὕστατον ἦντετ' Ἀπόλλων
ἐγγύθεν, ὃς οἱ ἐπῶρσε μένος λαίψηρά τε γούνα;

Οἱ δὲ θεοὶ καὶ τιμωροὶ εἰσι τῶν κακῶν πράξεων καὶ ἐγκλημάτων, ἀμείβουσι δὲ τὰς ἀγαθὰς καὶ ἐναρέτους πράξεις· ὁ ἀνθρώπος ἐλευθερός ἐστι πράττειν τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν, εἰδώς, ὅτι τὸ ἀγαθὸν πράττων καὶ τὸ δίκαιον τιμηθήσεται ὑπὸ τῶν θεῶν, τὸ δὲ κακόν καὶ ἄδικον πράττων τιμωρηθήσεται· ἐπὶ τούτου τοῦ νόμου πᾶσα στηρίζεται ἡ ποίησις τοῦ Ὁμήρου καὶ μάλιστα ἡ Ὀδύσεια (ἴδ. Ὀδυσ. Ξ, 83· P, 485).

Ὁ Ὀδυσσεὺς ὁμιλῶν τῆ Πηνελόπῃ ὡς πτωχὸς Ἴρος λέγει αὐτῇ, ὅτι τηλικούτον κλέος ἐκτίησάτο διὰ τὰς ἀρετὰς αὐτῆς, οἷον εὐθύς καὶ φιλοδίκαιος βασιλεύς·

Ἔγω γύναι, οὐκ ἂν τίς σε βροτῶν ἐπ' ἀπειρονα γαῖαν
νεκίοι· ἢ γάρ σευ κλέος οὐρανὸν εὐρὺν ἱκάνει,
ᾧστε τευ ἢ βασιλῆος ἀμύμονος, ὃς τε θεοῦδῃ
ἀνδράσιν ἐν πολλοῖσι καὶ ἰφθίμοισιν ἀνάσσων.
εὐδικίας ἀνέχησι, φέρησι δὲ γαῖα μέλαινα
πυροῦς καὶ κριθάς, βρέθῃσι δὲ δένδρεα καρπῶ
τίκτῃ δ' ἔμπεδα μῆλα, θάλασσα δὲ παρέχῃ ἰχθύς
ἐξ εὐηγεσίας, ἀρετῶσι δὲ λαοὶ ὑπ' αὐτοῦ.

Τοιαῦτα ἀγαθὰ λαμβάνει ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ παρὰ τῶν θεῶν ὁ εὐθύδικος· τῶναντία δὲ ὁ ἄδικος·

ὡς δ' ὑπὸ λαίλαπι πᾶσα κελαινὴ βέβριθε χθών
ἤματ' ὕπωρινῶν, ὅτε λαβρότατον χεῖε ὕδωρ
Ζεὺς, ὅτε δὴ β' ἀνδρῶσι κοτεσσάμενος χαλεπήνη,
αἰ' βίη εἰν ἀγορῇ σκολεῖς κρίνωσι θέμιστας,
ἐκ δὲ δίκην ἐλάσσει, θεῶν ὅπιν οὐκ ἀλέγοντες,
τῶν δὲ τε πάντες μὲν ποταμοὶ πλήθοῦσι βέοντες,
πολλὰς δὲ κλιτύς τότ' ἀποτμήγουσι χαράδραι,
ἐξ δ' ἄλα πορφυρέην μεγάλα στενάχουσι βέουσαι
ἐξ ὕδρων ἐπὶ κάρ, μινύθει δὲ τε ἔργ' ἀνθρώπων.

1) «Στρεπτοὶ δὲ τε καὶ θεοὶ αὐτοί».

Ἡ Μοῖρα οὐδαμῶς ἀναμιγνύεται, οὐδὲ κωλύει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου πράττειν τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν· πέμπει εὐτυχίας καὶ δυστυχίας ὡς οἱ Θεοί· ἀλλ' ὁ ἀγαθὸς τὰς δυστυχίας ὑπομένει εὐθαρσῶς, οὐδὲ παρεκτρέπουσιν αὐτὸν εἰς τὸ κακόν. Τὸν Εὐμαιον, υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας, ὁ Ζεὺς ἀπεστέρησε τῶν ἀγαθῶν τοῦ πατρικοῦ οἴκου, παραδοὺς εἰς χεῖρας πειρατῶν, οἵτινες αὐτὸν τῷ Λαερτίῳ ἐπώλησαν· οὕτως ὁ ἀτυχὴς Εὐμαιος ἐξ ἐλευθέρου ἐγένετο δούλος· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ ἐν ἧ ὁ ἄνθρωπος ἀπολλυσι τὸ ἡμῖσι τῆς ἀρετῆς, καθ' Ὁμηρον, τυχῶν ἀγαθῆς ἀνατροφῆς ὑπὸ τῆς μητρὸς τοῦ Ὀδυσσεως, διετέλεσε καθ' ἕπαντα τὸν βίον αὐτοῦ τὴν μὲν ἀρετὴν ἀγαπῶν, τὴν δὲ κακίαν ἀποστρεφόμενος. Ἦν ἀγαθός, φιλόκωπος, φιλόξενος, τίμιος καὶ πιστός· ἀνευβίας ἀλλ' οἰκεία βουλήσει, ὅτε ἄλλοι ὁμόδουλοι, θεράποντες τῶν ἀκολασιῶν τῶν μνηστήρων, τὸν οἶκον τοῦ Ὀδυσσεως κατέστρεφον. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς ἀγαθῆς μητρὸς τοῦ Ὀδυσσεως πάντων ἐστέρηται, διότι ἡ Πηνελόπη πολιτοκρουμένη ὑπὸ τῶν μνηστήρων οὐκ ἠδύνατο περὶ αὐτοῦ φροντίζειν· ἀλλ' οὗτος μεθ' ὑπομονῆς εἰργάζετο· οἱ δὲ θεοὶ ἠύξησαν τὸ ἔργον αὐτοῦ, ὥστε οὐ μόνον εἶχε τρώγειν καὶ πίνειν, ἀλλὰ καὶ τοῖς πτωχοῖς δίδοναι, οὓς καλεῖ αἰδοίους, ἄξιους σεβασμοῦ, διότι καὶ οἱ πτωχοὶ ἐκ θεοῦ εἰσι·

νῦν δ' ἦδη τούτων ἐπιδύομαι· ἀλλὰ μοι αὐτῷ
ἔργον ἀέουσι μάκαρες θεοὶ ἢ ἐπιμίμνω.
τῶν ἔραγον τ' ἐπιόν τε καὶ αἰδοίουσιν ἔδωκα.

Αἱ ἀρεταὶ τοῦ δούλου τούτου οὐ μόνον ἀνυψοῦσι καὶ δοξάζουσι τὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἀγαθὸν προαιρουμένην, ἀλλὰ καὶ προαγγέλλουσι τὴν στωϊκὴν τοῦ Ἐπικτήτου ἀρετὴν καὶ τὴν ἠθικὴν τοῦ χριστιανισμοῦ· οἱ δὲ μνηστῆρες ἐπὶ τέλος ἔλαβον τὰ ἐπιχειρήματα τῆς κακίας αὐτῶν τῇ βουλῇ καὶ ἐπιδοκιμασίᾳ τῶν θεῶν. Ἡ Πηνελόπη τοῖς θεοῖς ἀποδίδωσι τὸν φόνον τῶν μνηστήρων·

ἀλλὰ τις ἀθανάτων κτείνει μνηστῆρας ἀγαυούς,
ἕβριν ἀγασσάμενος θυμαλγέα καὶ κακὰ ἔργα.

Τί δ' ἂν εἶπομεν περὶ τοῦ φιλανθρώπου ἐκείνου Τευθρανίδου, ὃς οἰκοδομήσας οἰκίαν πλησίον τῆς ὁδοῦ ἐριλοξῆνει πάντας τοὺς διαβαίνοντας·

ἀρνεῖός βιότοιο, φίλος δ' ἦν ἀνθρώποισιν·
πάντας γὰρ φιλέσκειν ὁδῷ ἐπὶ οἰκίᾳ ναίων·

ὥστε δικαίως ὁ Ὀράτιος ἠξίου, ὅτι κέλλιον τοῦ Κράντορος καὶ τοῦ Χρυσίππου τὴν ἠθικὴν

ἐδίδασκεν ὁ Ὁμηρος. Ἀτελῶς δὲ καὶ μονομερῶς κρίνει περὶ τῆς παρ' Ὁμήρῳ ἠθικῆς ὁ Α. Maury, ἀποφαινόμενος· Ὁ ἄνθρωπος τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων ἔστανε φρικῶν ὑπὸ τὴν σιδηρᾶν ῥάβδον τῶν θεῶν, θεωρῶν ἑαυτὸν δούλον ἄθλιον καὶ ταλαίπωρον, σιωπηλὸν δὲ καὶ ἀνίσχυρον μάρτυρα τῆς ὀλβιότητος καὶ εὐδαιμονίας τοῦ δεσπότου. Τοῦτο μαρτυροῦσι καὶ τὰ ἐπιθέτα, *δειλοὶ* καὶ *καμόντες*, ἀποδιδόμενα παρ' Ὁμήρου τοῖς ἀνθρώποις, καὶ *μάκαρες*, ἀποδιδόμενον τοῖς θεοῖς. Ὑποκειμένος τῷ ἀδίκῳ καὶ ἀσπλάγγχῳ τῶν θεῶν μισεῖ οὐδὲν ἄλλο εἶχεν ἄσυλον ἢ μισεῖν αὐτούς. Ἐπραττεν ὁμῶς καὶ τι ἄλλο, τὸ καθήκον αὐτοῦ· οἶον ὅτι ἐν τῇ μάχῃ ἡ νευσά τοῦ τόξου τοῦ Τεύκρου διεπράγη, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Αἴας τὸ συμβᾶν τῷτο ἀποδίδωσι φθονερῶ τινι θεῷ φθονήσαντι τοῖς Δαναοῖς· ἀλλ' οὐδὲν ἤττον συμβουλεύει αὐτῷ ἵνα ἐμμένῃ μαχόμενος, προτρέπει δὲ καὶ τοὺς ἄλλους·

αὐτὰρ χερσὶν ἐλὼν δολιχὸν δόρυ καὶ σάκος ὦφ'
μάρναό τε Τρῶεσσι καὶ ἄλλοις ἔρυνθι λαοῖς.

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Φιλοίτιος, ὁ ἕτερος πιστὸς δούλος τοῦ Ὀδυσσεως, ὃς βλασφημεῖ κακίζων τὸν Δία ὅτι οὐδεὶς ἄλλος θεὸς ὀλεθριώτερος αὐτοῦ ὑπάρχει, οἶαν εὐγενῆ καρδίαν ἔχει! οἶαν πίστιν, οἶον σέβας πρὸς τὴν ξένην περιουσίαν! Τοιαῦτα πράττει ἄνθρωπος ἀσεβῆς καὶ μισῶν τοὺς θεούς; ἡ μομφὴ ἐστὶ ἐκφρασις θερμῆς πίστεως.

Ζεῦ πάτερ, οὐ τις σεῖο θεῶν ὀλωότερος ἄλλος οὐκ ἐλαίρεις ἄνδρας, ἐπὴν δὴ γείναι αὐτός, μισημέναι κακότητι· καὶ ἄλγεσι λευγαλείουσιν. Ἴδιον ὡς ἐνόησα, δεδάκρυνται δὲ μοι ὅσσοι μνησάμενῳ Ὀδυσῆος, ἐπεὶ καὶ κείνον ὡς τοιάδε λαίφε' ἔχοντα κατ' ἀνθρώπου ἀλάλησθαι, εἴ που ἔτι ζῶει καὶ ὄρᾳ φάος ἡλίοιο. εἴ δ' ἦδη τέθνηκε καὶ εἶν ἄβασο δόμοισιν, ὦ μοι ἔπειτ' Ὀδυσῆος ἀμύμονος, ὃς μ' ἐπὶ βουσὶν εἶσ' ἔτι τυτθὸν ἔοντα Κεφαλλήνων ἐν δῆμῳ· νῦν δ' αἱ μὲν γίγονται ἀθέσφατοι, οὐδέ κεν ἄλλως ἀνδρὶ γ' ὑποσταχούτο βοῶν γένος εὐρυμετώπων· τὰς δ' ἄλλοι μὲν κέλονται ἀγνέμεναι σφίσι αὐτοῖς ἔσμεναι· οὐδέ τι παιδὸς ἐνὶ μεγάροις ἀλέγουσιν, οὐδ' ὁ πῖδα τρομέουσι θεῶν μεμάσσι γὰρ ἦδη κτήματα δάσσασθαι δὴν οἰχομένοιο ἄνακτος· αὐτὰρ ἐμοὶ τότε θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι φίλοισιν πόλλ' ἐπιδοινεῖται· μάλα μὲν κακὸν υἱὸς ἔοντος ἄλλων δῆμον ἰέσθαι ἰόντ' αὐτῆσι βόεσσιν, ἄνδρας ἐς ἀλλοδαπούς· τὸ δὲ βίγιον, αὐθι μένοντα βουσὶν ἐπ' ἄλοτρίησι καθήμενον ἄλγεα πάσχειν. καὶ κεν δὴ πάλα· ἄλλον ὑπερμενέων βασιλῆων ἐξιοκῶν φεύγων, ἐπεὶ οὐκέτ' ἀνεκτὰ πέλονται. ἀλλ' ἔτι τὸν δύστηνον ὄφομαι, εἴποθεν ἐλθὼν ἀνδρῶν μνηστήρων σκέδασιν κατὰ δώματα κείη.

Τοιούτου τιμίου ἀνδρὸς βλασφημίαι εἰσὶν ἀκραιφνῶς ἀποπλάνησις καρδίας θερμοῦς καὶ εὐσεβοῦς, σκανδαλιζομένης ἐπὶ τοῖς ἀδ. κήμασιν ἃ οἱ θεοὶ ἀνέχονται· διὸ μετὰ τὴν τελευταίαν ἔκδοσιν ἐπανέρχεται εἰς ἐαυτὴν καὶ μετατρέπεται τὰς βλασφημίας εἰς εὐχὰς καὶ θυσίας εὐχαριστηρίους τοῖς θεοῖς.

Χαρακτήρ τῶν ἡρώων.

§ 17. Οἱ ἥρωες παρ' Ὀμήρῳ οὐδέποτε διατάσσουσι περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ δοκοῦντος αὐτοῖς ἀγαθοῦ, τοῦ κλέους δηλονότι καὶ τῆς ἀγαθῆς φήμης. Γινώσκουσι μὲν ὅτι τὸ πεπρωμένον τέλος τοῦ θανάτου ἀδύνατον ἀποφυγεῖν· οὔτε ὁμως ἀπενθαρρύνονται διὰ τοῦτο, οὔτε ἠ ἀδράνεια αὐτοῦς καταλαμβάνει, ἀλλὰ τούναντι ἠ ἐνέργεια αὐτῶν αὖξιν καὶ ὑπεκκαίεται, διότι τὰς πράξεις αὐτῶν κανονίζει οὐχ ὁ φόβος τοῦ θανάτου, ἀλλ' ὁ φιλογενὲς πόθος τῆς δόξης, ὑπὲρ ἧς πρόθυμοὶ εἰσι πάντα ὑπομένειν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει πρὸ τῆς πράξεως ἔχουσιν ὑπ' ὄψει τί ἐροῦσιν οἱ Ἀχαιοί, οἱ Τρῶες, αἱ Ἀχιεῖδες καὶ αἱ Τρωάδες, τί ἐροῦσιν αἱ ἐσόμεναι γενεαί.

Ὅτε ἠ Ἀνδρομάχη παρακαλεῖ τὸν Ἐκτορα ἵνα μείνῃ ἐντὸς τῶν τειχῶν, ὁ ἥρωες ἀποκρούει τὴν παράκλησιν λέγων,

αἰδέομαι Τρῶας καὶ Τρωάδας ἑλκεσιπέπλους,
αἱ κε κακὸς ὡς νόσφιν ἄλυσκῆζω πολέμοιο·
οὐδέ με θυμὸς ἄνωγεν, ἐπεὶ μάθοι ἔμμεναι ἐσθλὸς
αἰεὶ καὶ πρώτοισι μετὰ Τρῶεσσι μάχεσθαι,
ἀρνύμενος πατρός τε μέγα κλέος ἧδ' ἐμὸν αὐτοῦ.

Ὅτε δὲ ὁ μάντις Πολυδάμης προτρέπει αὐτὸν ἵνα εἰσέλθῃ μετὰ τῶν Τρώων εἰς τὴν πόλιν, ἀποκρίνεται ἀγερῶχος·

εἰς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

Ὅ δὲ Ἀχιλλεὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατρόκλου συνδιαλλαγῆς τῷ Ἀγαμέμνονι μετέχει τοῦ πολέμου καὶ προτρέπει τοὺς ἵππους αὐτοῦ Ἐάνθον καὶ Βαλίον ἵνα σώσωσιν αὐτὸν μηδ' ἐγκαταλίπωσι τεθνηῶτα, ὡς τὸν φίλον αὐτοῦ Πάτροκλον· ὁ δὲ Ἐάνθος, ὃν

αὐθῆντα ἔθηκε θεὰ λευκώλενος Ἥρη,
ἀποκρίνεται προλέγων τὸ μέλλον·

καὶ λίην σ' ἔτι νῦν σώσωμεν, ὄριμ' Ἀχιλλεῦ,
ἀλλὰ τοι ἐγγύθεν ἤμαρ ὀλέθριον· οὐδέ τοι ἡμεῖς
αἴτιοι, ἀλλὰ θεὸς τε μέγας καὶ Μῆτρα κρατερή·

τρός ὃν ὁ ποδάρκης Ἀχιλλεὺς ἀπαντᾷ·

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ΄.)

Ἐάνθε, τί μοι θάνατον μαντεύεαι; οὐδέ τί σε χρῆ·
εὔ νύ τοι οἶδα καὶ αὐτός, ὁ μοι μόρος ἐνθάδ' ὀλέσθαι,
νόσφι φίλου πατρὸς καὶ μητρὸς· ἀλλὰ καὶ ἔμπης
οὐ λήξω πρὶν Τρῶας ἄδην ἐλῆσαι πολέμοιο.

«Οἷα ἐνέργεια ἐν τῷ τελευταίῳ στίχῳ, λέγει ὁ Ἰούλιος Girard, οἷα ἔκφρασις ἐν τῷ στήματι καὶ τῇ ἐνεργητικότητι τοῦ ἥρωος! Ἐγένετο θαῦμα, ὁ Ἐάνθος ἀνθρωπίνῃ φωνῇ προλέγει τῷ ἥρωϊ τὸ ὀλέθριον ἤμαρ· ἀλλὰ ποῖόν τι τοῦ θαύματος τοῦτου τὸ ἀποτελεσμα; τοῦτο οὐκ ἐγένετο, ὅπως ὁ ἥρωες ὑπὸ ἠρωϊκοῦ πάθους ἀγόμενος ζωηρότερος καὶ λαμπρότερος ἀναλάμψῃ; Οὐδὲν δραματικώτερον ἐστὶ παρ' Ὀμήρῳ ἢ ἠ κατὰστασις τῶν ἡρώων, ὅτε, ὑπὸ ταραστῶν περιστοιχιζόμενοι ἐπηρεῶν, προαισθάνονται μὲν ἠ ἀναγνωρίζουσι τὴν κατ' αὐτῶν προσβολὴν δυσμενοῦς τινος δυνάμεως, ἀντιτάσσονται ὁμως πρὸς αὐτήν, ἐνεργοῦσιν ἐρρωμένως καὶ ὁμολογουμένως τῇ φύσει αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τέλους διὰ τῆς περιφρονήσεως τῶν κινδύνων καὶ τοῦ θανάτου ὑπεράνω τῆς Εἰμαρμένης ἀνυψοῦνται.»

Καὶ ἠ μήτηρ τοῦ Ἀχιλλεῦς, ἠ ἀργυρόπεζα Θέτις, προλέγει αὐτῷ, ὅτι μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἐκτορος ἐπελεύσεται καὶ αὐτῷ ὁ θάνατος.

αὐτίκα γὰρ τοι ἔπειτα μεθ' Ἐκτορα πότμος ἑταίρος·
ὁ δὲ ἀποκρίνεται,

αὐτίκα τεθναίην, ἐπεὶ οὐκ ἄρ' ἔμμελλον ἑταίρω
κτεινομένῳ ἐπαμῦναι
νῦν δ' εἴμ' ὄφρα φίλης κεφαλῆς ὑλετῆρα χιεῖω,
Ἐκτορα· κῆρα δ' ἐγὼ τότε δέξομαι, ὅπποτε κεν δῆ
Ζεὺς ἐθέλῃ τελέσαι ἧδ' ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι·
οὐδὲ γὰρ οὐδὲ βίη Ἡρακλῆος φύγε κῆρα,
ὅσπερ φ' ἱτατος ἔσχε Διὶ Κρονίῳ ἄνακτι·
ἀλλ' ἐ Μοῖρ' ἐδάμασσε καὶ ἀργαλέος χόλος Ἥρης·
ὡς καὶ ἐγών, εἰ δὴ μοι ὁμοία μοῖρα τέτυκται,
κέεσμαι, ἐπεὶ κε θάνω, νῦν δὲ κλέος ἐσθλὸν ἀροίμην
καὶ τινα Τρωιάδων καὶ Δαρδανίδων βαθυκόλπων
ἀμφοτέρῃσι χερσὶ παρειῶν ἀπαλάων
δάκρυ' ὁμορξάμενν, ἀδινὸν στοναχῆσαι ἐρείην,
γνοῖεν δ' ὡς δὴ δηρὸν ἐγὼ πολέμοιο πέπαυμαι·
μηδὲ μ' ἔρυκε μάχης, φιλέουσα περ, οὐδέ με πείσεις.

Ὅ ταῦτα λέγων ἐστὶ δούλος τῆς Εἰμαρμένης ἠ κύριος αὐτοῦ καὶ ἐλεύθερος;

Δόξα Delorme περὶ Μοίρας παρ' Ὀμήρῳ.

§ 18. Τοιούτον πρόσωπον διαδραματίζει ὁ ἥρωες ἐν τοῖς Ὀμηρικῶς ποιήμασι, πάσχει, ταιπωρεῖται, ἠ Μοῖρα καὶ ἠ ἐκτελεστικὴ αὐτῆς δύναμις, αἱ Κῆρες τοῦ θανάτου, ὡς ξίφος τοῦ Δαμοκλέους, κρέμνεται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς

αὐτοῦ· ἀλλ' οὔτε τὸ θάρρος ἐγκαταλείπει αὐτόν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, οὔτε ἡ ἐνέργεια, οὔτε ὁ πόθος τῆς ὑπεροχῆς,

αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων,

οὐδὲ διαστᾶζει προτιμᾶν τὴν δόξαν μᾶλλον ἢ μακροχρόνιον ζῶν ἄνευ δόξης· ὅταν δὲ τύχη τῆς θείας εὐνοίας καὶ προστασίας, μεταλαμβάνει καὶ τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς κοινωνίας τῶν θεῶν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, ὡς ὁ Ἡρακλῆς, ὃν ἐξυμνεῖ Πίνδαρος·

... αὐτὸν μὲν ἐν εἰρήνῃ τὸν ἅπαντα χρόνον
ἐν στερῶ
ἠσυχίαν καμάτων μεγάλων ποινὰν λαχόντ' ἐξαι-
ρετον
ὀλβίους ἐν δόμασι, δεξιόμενον θαλερὰν Ἦθαν ἀνοι-
τιν καὶ γάμον
βαίσαντα, παρ' Δι' Κρονίδα
σεμνὸν αἰήσειν νόμον·

καὶ ἡ καλλίσφυρος Ἰνώ, ἡ θυγάτηρ τοῦ Κρόνου, περὶ ἧς ὁ Ὅμηρος λέγει·

Λευκοθέη, ἡ πρὶν μὲν ἔην βροτὸς αὐδήσασα,
νῦν δ' ἄλλος ἐν πελάγεσσι θεῶν ἔξ ἔμμορε τιμῆς·

Καλὸν δέ, τελευτῶντες, ὑπολαμβάνομεν ὡς ἐπιστέγασμα τῆς μακρᾶς ταύτης διατριβῆς περὶ Μοίρας παρ' Ὀμήρῳ τὴν κρίσιν ἐπιθεῖναι τοῦ Delorme, ὃς μᾶλλον τὴν κακὴν ὄψιν τῶν ἠρωϊκῶν χρόνων φαίνεται ἀνιχνεύων ἐν τῷ σπουδαίῳ αὐτοῦ συγγράμματι, *Les Hommes d'Homère*. «Περιοριζόμεθα, λέγει, ἐνταῦθα τὴν προσοχὴν ἐπιστῆσαι ἐπὶ τινος προβλήματος, ὑπερκατέκεινους τοὺς χρόνους λύσεις ἐλάμβαναν τὰς ἐναντιωτάτας, καὶ ἐκράτει τὸ πνεῦμα ἀμφίρριπον μεταξύ τοῦ δόγματος τοῦ αὐτεξουσίου καὶ τοῦ δόγματος τοῦ προορισμοῦ, τῆς μοιροπιστίας· οὐδὲν δὲ ἄλλο ἐστὶ ζήτημα ἔχον σπουδαιότερα ἐπακολουθήματα ἠθικά τε καὶ θρησκευτικά· διότι ἡ ὁ ἀνθρώπος ὄργανόν ἐστι παθητικὸν δυνάμειως τυφλῆς, ἀπαραιτήτου, ἀκατασχέτου, καὶ τότε διὰ τί παρ' αὐτοῦ ἀπαιτητέον λόγον τῶν πράξεων αὐτοῦ; διὰ τί κρίνειν αὐτὸν ἄξιον ποινῆς ἢ ἀνταμοιβῆς; ἢ ἐλευθέρως ἐνεργεῖ, κατὰ τὴν συνείδησιν καὶ τὸ λογικὸν αὐτοῦ, καὶ τότε τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν ὑπάρχει, καὶ τὸ μὲν ἐστὶν ἄξιον τιμῆς τὸ δὲ τιμωρίας.

Παρ' Ὀμήρῳ δὲ πλεῖστα μὲν χωρὶς φαίνονται ἐπικυροῦντα τὴν περὶ Μοίρας θεωρίαν, πλεῖστα δὲ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐκλογῆς καὶ ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου· ὥστε ἐκ τῶν λύσεων τούτων προὔτμα ἐκάστοτε ἐκείνην, ἣν αἱ περιστά-

σεις, τὸ πάθος, τὸ συμμέρον ὑπηγόρευον αὐτῶ· οἷον ἐν πολλαῖς περιστάσεσιν ὁ αἰοιδὸς λέγει ἢ ποιεῖ λέγοντας τοὺς ἥρωας αὐτοῦ ἢ καὶ αὐτοὺς τοὺς θεοὺς, ὅτι τὸ πεπρωμένον ἐκ γενετῆς ἀμετατρέπτως ὠρίσθη τῷ ἀνθρώπῳ εἴτε παρὰ τῆς Μοίρας εἴτε παρὰ τοῦ Διός, μεθ' οὗ ἡ ἀκαμπτος αὐτῆ θεότης φαίνεται συγχεομένη· ὁ Ζεὺς καὶ οἱ ἄλλοι ἀθάνατοι θεοὶ ὑπόκεινται τῷ νόμῳ τούτῳ· ἀλλ' ἐν ἄλλοις χωρίοις λέγεται, ὅτι οἱ θεοὶ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀνθρώποι δύνανται διὰ συντόνου ἐνεργείας ἀπαλλαγῆναι τῶν δεσμῶν τῆς Μοίρας· διὰ τοῦτο βλέπει τις αὐτοὺς ἐν πολλαῖς περιπτώσεσι διασκεπτομένους, εἴτε ἐν οὐρανῶ εἴτε ἐπὶ γῆς, περὶ τοῦ τί πρακτέον, ὡς εἰ ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ πρωτοβουλία ἀνῆκεν αὐτοῖς, καὶ ἀπονεμόντας, ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων μέρος τῆ θελήσει, τῇ φρονήσει, τῇ ἐνεργείᾳ. . . .

Ἡ ἀρχαιομάθεια βραθείας ἐπὶ τούτων ἐποιήτο μελέτας ἀγωνιζομένη συμβιβάζσαι τὰ ἀσυμβίβαστα· ἀλλὰ, κἄν τυχὸν διὰ τῶν διακρίσεων καὶ εὐφυῶν θεωριῶν κατορθώσῃ τοῦτο, ἐστὶ πρᾶγμα τι εὐληπτον μὲν, διαφεύγον δ', ὡς εἴκοι, τὴν παρατήρησιν αὐτῆς, δηλαδὴ οἱ ἀνθρώποι τῶν χρόνων ἐκείνων, κἄν ὑποθῆ τις αὐτοὺς εὐφροστέστους, οὐδαμῶς τὴν ὑπομονὴν εἶχον τῆς ἐρεῦνης, τῆς συγκρίσεως καὶ τῆς μελέτης, ἄπερ εἰσὶ κτῆμα καὶ ἀπολαυσὶς τοῦ ἐπιστήμονος καὶ τοῦ ἀρχαιολόγου· διάγοντες βίον μιστὸν ἐνεργείας καὶ πάθους· ἐνδιέτριβον ἐν τούτῳ ὅπερ τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἐπέσυρεν ἡ τὴν ἔφεσιν αὐτῶν ἐθώπειεν. Ἐκ δὲ τῶν διαφορῶν ἐπόψεων ἐκείνη πιθανῶς τὴν ἐκλογὴν ὠρίζειν, ἥτις ἦν μᾶλλον σύμφωνος ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν».

Ἐν τούτοις ὁ Delorme ἐλέγχων τοὺς φιλολόγους ὅτι περιπίπτουσιν εἰς ἄτοπα, λίαν λεπτολογοῦντες καὶ ἐξουχιζόντες τὰ πράγματα, λανθάνων περιπίπτει καὶ αὐτὸς εἰς ἄτοπον, οὐδὲν ἔως λαμβάνων ὑπ' ὄψει τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀπὸ τῶν ἠρωϊκῶν χρόνων μέχρις Ὀμήρου, ἀλλ' ἀπονεύων τὴν ἐκλογὴν τῆς δεῆς ἢ τῆς δε ἐκ τῶν διαφορῶν ἐπόψεων τῆ περιτροπῆ τῶν περιστάσεων καὶ τῆ αὐθαριετῶ διαθέσει ἐνὸς ἐκάστου. Τὸ πρᾶγμα ὁμοῦ οὐχ οὕτως ἔχει· διότι εἰ μὴ ἐγένετο πρόοδος, ἀλλ' ἡ ἰδέα τῆς παντοκρατορίας τῆς Μοίρας καὶ ἐπὶ Ὀμήρου ἔμενεν ἀπαρξασάλευτος, ὡς κατὰ τοὺς ἀρχαιότερους χρόνους, οὐδὲν ἂν ἐγένετο ἐξ ὧν λέγει ὁ σοφὸς Γαλάτης, ἐκάστου σέβοντος καὶ προσκυνούντος τὴν τρομερὰν θεότητα, τὴν Ἀδράστειαν, ὡς φησὶν Αἰσχύλος, ἦτοι τὴν Εἰ-

μαρμένην, ἀλλ' ἐπῆλθεν ἀνάπτυξις καὶ πρόοδος καὶ νέαι ιδέαι περὶ Μοίρας καὶ θεῶν ἀνεφύησαν, αἵτινες συνεβάδιζον ταῖς ἀρχαίαις καὶ οὔτε συνεκρούοντο αὐταῖς οὔτε ἀντεμάχοντο οὔτε ἀπεκλείοντο ὡς ἀποκυήματα αἰρέσεων, διότι οὐδὲν σταθερὸν δόγμα ἦν ἐν τῇ ἑλληνικῇ θρησκείᾳ διακελευόμενον τὴν ἀπαρσάλευτον τήρησιν τῶν ἀρχαίων καὶ ἀπαγορεύον τὰ νέα ὡς αἰρέσεις. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάμιξις τῶν ἀρχαίων καὶ νέων ἐν ταῖς Ὀμηρικαῖς ἐποποιίαις οὐ μόνον ἐν ταῖς περὶ Μοιρῶν δοξαῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς περὶ θεῶν καὶ ἐν παντὶ ἄλλω, περὶ οὗ παρ' αὐτῷ ποικιλία ὑπάρχει δοξῶν ἀντιφατικῶν· ἀλλ' αἱ νέαι ιδέαι καὶ αἱ νέαι ἐπόψεις ἦσαν ἀναντιρρήτως ἐπιγενέστεραι, τῆς Ὀμηρικῆς μεγαλοφυΐας ἀποκυήματα, ἦσαν δὲ καὶ συμφωνότεραι τῷ ἑλληνικῷ πνεύματι, αἶψα πρὸς τὰ πρόσω χωροῦντι, καὶ τῷ ἔθνικῷ χαρακτῆρι, οὗ ἡ Ὀμηρικὴ ποίησις, ὡς εἶδομεν (§ 9), ἦν πιστὴ ἔκφρασις. Ἐπειδὴ δὲ ἐνεκα τῆς ἀναμιξεως αἱ νέαι ιδέαι συμπαρεῖλον τὰς ἀρχαίας, συνέθη αὐταῖς διὰ πάντων τῶν αἰώνων διελεῖν, μηδ' εἰς λήθην περιελθεῖν, ἄλλως τε καὶ διότι τὸ πρότυπον τῆς ἀναμιξεως τῶν ἀρχαίων καὶ νέων, τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα, ἦσαν τὸ ἐνδελεχὲς μελέτημα πάντων, τὸ κοινὸν ἀνάγκησισμα ἐν τοῖς σχολείοις, ὡς ἄλλοτε ἐν τοῖς ἡμετέροις ἡ Ὀκτώηχος καὶ τὸ *Pa.lit.hor.* (1^ο καὶ § 9, σελ. 94). Ἐκ τούτου ἐστὶν ὅτε ἐπισκιαζέται ἡ πρόοδος καὶ χρῆζει ἰδίως προσοχῆς πρὸς ἀνίχνυσιν καὶ ἀνακάλυψιν αὐτῆς.

Ἡ πρόοδος ἐν τῇ θεογονίᾳ τοῦ Ἡσιόδου.

§ 19. Καὶ ἐν τῇ θεογονίᾳ δὲ τοῦ Ἡσιόδου ἡ πρόοδος πρὸς τὴν τάξιν καὶ ἀρμονίαν λίαν καταφανής· διότι ἡ θεμελιώδης ιδέα τοῦ ποιήματος τούτου ἐστίν, ὅτι τὸ πᾶν οὐκ ἐγένετο ἐξ ἀρχῆς τοιοῦτον οἷόν ἐστίν, ἀλλὰ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐκ δυοφερῶν στοιχείων ἀρξάμενον, δι' ἀναβαθμῶν ὀργανικῆς ἀναπτύξεως καὶ γενέσεως προήχθη εἰς τὸ σχῆμα τοῦ καλοῦ καὶ τελείου κόσμου· ὥστε τὸ τελειότερον ὑπέβηεν οὐχὶ τὸ πρῶτον ἀλλὰ τὸ ὕστερον ἐπέβηεν, εἰς ὃ ὑπέκυψε τὸ προγενέστερον, ἀτελέστερον ὄν. Τοῦτο οὐ μόνον περὶ τῆς κοσμογονίας ἰσχύει λεγόμενον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς θεογονίας, ἧς ῥίζα ἡ πηγή ἐστὶν ἡ κοσμογονία. Καθ' Ἡσιόδον, οἱ καὶ θεότης τὸ κατ' ἀρχὰς ἦσαν συγκεχωρημένα, οὐδὲ θεωρεῖ ὁ ποιητὴς τὸν κόσμον νεοῦ ὕλην ὑπὸ νοεῶς τινος δυνάμεως ἐμφυσουμένην. Τοῦτο ἐστὶν σκέψις καὶ ἐπιγέννημα τῶν φιλοσοφικῶν χρόνων· παρὰ δὲ Ἡσιόδῳ ἡ

θεότης κατὰ μικρὸν διὰ προοδευτικῆς γενέσεως ἀποχωρίζεται τοῦ ὕλικου κόσμου, ὃν ἀρχετικὴ κυβερνᾷ, καὶ ἀνθρωπίνην ὑποδέχεται μορφήν· νόμος δὲ διέπων τὰ τῆς γενέσεως τῶν θεῶν ἐστὶν αὐτὸς ὁ τῆς γεννήσεως τῶν ἀνθρώπων διέπων, δηλαδὴ καὶ οἱ θεοί, ὡς οἱ ἀνθρωποι, ἐγεννήθησαν ἐκ πατρὸς καὶ μητρός· τὸ θεῖον ζεῦγος, ὡς καὶ τὸ ἀνθρώπινον, ἦν ἄρρεν καὶ θῆλυ. «Ὁ Ἡσιόδος, λέγει ὁ Α. Μαρτῆς, προσωποποιεῖ τὰς ἀρχάς, ὧν ἡ συνεργία παράγει τὴν μορφήν νέου στοιχείου, ἐν δυσὶν ὑποστάσει διαφόρου φύλου, αἵτινες κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην γέννησιν, τίκτουσι τὸ νέον στοιχεῖον προσωποπεποιημένον ὡσαύτως. Ἐν τούτῳ δὲ κείται ἡ ἀληθὴς ῥίζα τῆς ἀνθρωποφυΐας τῶν θεῶν παρ' Ἑλλήσιν· ὅτε αἱ θεότητες ἐγένοντο ζεῦγος, ἄρρεν καὶ θῆλυ, ὧφειλον ἔχειν καὶ φρονήματα καὶ πάθη καὶ σχῆμα ἀνθρώπινον». Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἄρα γε οἱ θεοὶ ἐπλάσθησαν ἀνθρωποφυεῖς, διότι ἀπεδόθη αὐτοῖς γένος ἄρρεν καὶ θῆλυ, ἢ μᾶλλον διότι ἐπλάσθησαν ἀνθρωπόμορφοι προσέλαβον καὶ τὴν δίκρισιν εἰς δύο φύλα; Τὸ τελευταῖον τοῦτο δέχεται ὁ φιλόσοφος Zeller λέγων, αἱ Ἑλληνες τὴν ἀναλογία τῆς ἐκ δύο φύλων γεννήσεως τῶν θεῶν ἠσπάζαντο, διότι τὰ μέρη τοῦ κόσμου, κατὰ τὴν ἰδιοφυῆ τῆς φαντασίας αὐτῶν διεύθυνσιν, ἀνθρωπίνῳ τῷ τρόπῳ, προσωπικᾶ ἐθεώρησαν ὄντα, ὧν τὴν ὑπαρξιν οὐκ ἄλλως ἠδύναντο νοῆσαι».

Τοιαῦται αἱ θεμελιώδεις ιδέαι τῆς θεογονίας τοῦ Ἡσιόδου. Ἀλλ' ὅτε ὁ Ἀσκραῖος ποιητὴς τὴν θεογονίαν ἐποίει, οὐκ εἶχεν αὐτὰς ἰδίᾳ ὑπ' ὄψει, οὐδ' ἐμόχθει ἵνα αὐτὰς ἐξέχη, ὡς ψυχὴν τῆς ποιητικῆς αὐτοῦ ἐμπνεύσεως, ὡς ἀνέποίησε φιλόσοφος τις ποιητῆς, Γαίθης τις ἢ Σχίλλερος, ἀλλ' αὐταὶ ἐν τῇ φαντασίᾳ αὐτοῦ σὺν ταῖς ἄλλαις ἀπήρτιζον ἐν ὅλον ποιητικὸν ὄραμα. Τούτου ἐνεκα διακρισθητοῦσιν οἱ νεώτεροι περὶ αὐτῶν· διότι οἱ μὲν, ὡς ὁ Brandis, ἀνευρίσκουσι φιλοσοφικὰς θεωρίας ἐν τῇ θεογονίᾳ τοῦ Ἡσιόδου· οἱ δὲ ὡς λίαν ἀφηρημένας ἀδύνατον κρίνουσιν ἀναζητεῖν αὐτὰς ἐν τῇ μυθολογικῇ φαντασίᾳ τοῦ ποιητοῦ, ὡς ὁ Zeller, ὅς οὐ παραδέχεται ποδηγετούσαν ἰδέαν βαθείας σημασίας· «ἡ ἀρχὴ τῆς θεογονίας, λέγει, πρὸς οὗς ἐποιήθη χρόνους, περιεσκεμμένος ἐστὶ μῦθος, οὐχ ὅμως καὶ φιλοσοφία».

Βεβαίως ἡ μέση ὁδὸς ἡ ἀσφαλεστέρα ἐστὶ· διότι καὶ μὴν ὁ Ἡσιόδος οὐκ ἐφιλοσόφησε περὶ τῶν πρώτων κιτίων, ἢ κατὰτάξις ὅμως τοῦ Ἐρωτος ἐν τοῖς πρώτοις στοιχείοις τῆς κοσμογονίας ὡπὼςδὴποτε φιλοσοφικῆς τινος μετέχει

χροιάς, ὡς καὶ τοῦτο ὅτι οὐκ ἤγνοει ὁ ποιητής, ἀλλὰ σαφῆ εἶχεν ἰδέαν ὅτι οἱ τέλειοι θεοὶ προῆλθον εἰς φῶς διὰ βαθμιαίας προόδου καὶ ἐγένοντο κύριοι τοῦ παντός· αἱ ποιεῖται οἱ ἀρχαῖοι, ὡς ἀποφαίνεται ὁ Ἀριστοτέλης, βασιλεύειν καὶ ἄρχειν φασὶν οὐ τοὺς πρῶτους, οἷον νύκτα καὶ οὐρανὸν ἢ χάος ἢ ὠκεανόν, ἀλλὰ τὸν Δία».

Ἀφήγησις τοῦ Ἡσίοδου τῆς γενέσεως τῶν θεῶν.

§ 20. Ἰδόμεν οὖν τί λέγει ὁ ποιητής. Καθ' Ἡσίοδον πρῶτιστα πάντων ἐγένετο τὸ Χάος, ὁ ἀπέραντος χώρος, μεστὸς ζόφου, ἐφ' ᾧ καὶ καλεῖται τὸ Χάος ζοφερὸν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, εἴτα ἡ εὐρύτερος Γῆ σὺν τοῖς μυχοῖς αὐτῆς, τοῖς Ταρτάροις, καὶ ὁ Ἔρως· ταῦτα τὰ τρία εἰσὶν ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ῥίζα πάντων τῶν πραγμάτων· ὁ ποιητής ἀπλῶς λέγει, ὅτι τὸ Χάος προὔπηρχεν οὐδαμῶς ὁμως ἀποφαίνεται, εἰ καὶ ἡ Γῆ καὶ ὁ Ἔρως ἐξ αὐτοῦ ἐγένοντο· ὁ Ἔρως, ἡ φιλότης, ἡ ἐνωτικὴ τῶν στοιχείων δυνάμις προμηνύει τὴν γένεσιν τῶν ζευγῶν, τοῦ θήλεος καὶ ἄρρενος, ἃ χρεῖαν ἔχουσι τῆς φιλότητος πρὸς παραγωγὴν· «Ὁ Ἔρως φαίνεται πνευματικὸν ὄν, λέγει ὁ Bergk, ἐν τῷ μέσῳ τῶν πραγματικῶν ὄντων, τῆς αὐτῆς ὡν φύσεως αὐτοῖς». Κατὰ δὲ τὸν Maury καὶ Decharme, «ὁ ἀρχιγένεθλος οὗτος Ἔρως τῆς κοσμογονίας μυθολογικὴ τίς ἐστὶν εἰκὼν φιλοσοφικὴν τινα ἐγκρύπτουσα ἀληθειαν· διότι ὄντως ἡ ἐλκτικὴ ἐστὶν δυνάμις, ἣτις πάντα τὰ στοιχεῖα φέρει εἰς ἐνωσιν καὶ συνδυασμόν· αὐτὸς μὲν καθ' ἑαυτὸν οὐδὲν παράγει, ἀλλὰ τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ πάντα τὰ στοιχεία καὶ πάντα τὰ ὄντα τείνουσιν εἰς ἐνωσιν πρὸς ἄλληλα, ἐξ ἧς ἡ ζωὴ βλαστάνει».

Ἐκ τοῦ Χάους ἐγένετο τὸ Ἐρέβος καὶ ἡ Νύξ· ἐκ δὲ τοῦ Ἐρέβους καὶ τῆς Νυκτός, τῇ συνεργείᾳ τοῦ Ἐρωτος, ὁ Αἰθήρ καὶ ἡ Ἡμέρα· ἄρα πρόοδος ἐν τῇ κοσμογονίᾳ, διότι ἐκ τοῦ σκότους προῆλθε τὸ φῶς τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἐρωτος.

Ἡ δὲ Γῆ ἐξ ἐαυτῆς ἔτεκε τὸν ἄστερόεντα Οὐρανὸν καὶ τὰ μακρὰ Ὄρη καὶ τὸν Πόντον· σὺν δὲ τούτοις τελευταῖα ἡ κοσμογονία, ἄρχεται δὲ, ὡς ἐξακολούθησις αὐτῆς, ἡ θεογονία· διότι ἡ Γῆ εὐνηθεῖτα φιλότητι τῷ Οὐρανῷ ἔτεκε τοὺς Τιτᾶνας καὶ τὰς Τιτανίδας, τὸν Ὠκεανόν, Κεῖον, Κρεῖον, Ὑπερίονα, Ἰαπετόν, Θεῖαν, Ῥεῖαν, Θεμιν, Μνημοσύνην, Φοῖβον, Τηθύον, καὶ τελευταῖον τὸν Κρόνον· ἄλλοι δὲ ἐκ Ἰτίας καὶ Οὐρανοῦ ἐξεγένοντο αἱ τρεῖς Κύκλωπες, Βρόντης, Στερόπη, καὶ Ἄργης, καὶ οἱ τρεῖς Ἐκατόγχει-

ρες, Κόττος, Βριάρεως καὶ Γύγης, ὑπερήφανα τέκνα.

Καὶ ἐκ μὲν τῆς γεννήσεως τῆς Θέμιδος καὶ Μνημοσύνης, ἠθικῶν ὄντων, πρόοδος τις πρὸς τὴν τάξιν καὶ ἁρμονίαν κκταφαίνεται· διότι ἡ μὲν Θέμις αὐτῇ ἡ ἰδέα ἐστὶ τῆς τάξεως καὶ τοῦ νόμου, ἡ δὲ Μνημοσύνη ἡ μνήμη ἐστὶ, τὰ ἔργα τοῦ παρελθόντος διασώζουσα ἐν τῷ μέλλοντι χρόνῳ· ἀλλ' ἐκ τῶν τερατωδῶν Ἐκατογχείρων καὶ ἐκ τῶν υπερφίλων Τιτᾶνων καὶ Κυκλώπων γίνεται φανερόν ὅτι οὐπω ἐπεκράτει ἡ τάξις οὐδὲ τὸ σὺμπαν ἦν κόσμος· τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ὡς βιαίους καὶ υπερφίλους, ἀπεστρέφето ὁ Οὐρανός, καὶ ἄμα γεννωμένους ἀπέκρυπτεν ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῆς Γῆς κωλύων οὕτω τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ κόσμου· ἡ δὲ Γῆ ἔστεινε ἐπὶ τούτῳ ἐντὸς ἑαυτῆς, καὶ ὅπως τῶν ὀδυνῶν ἀπκλλαγῆ συνεβούλευσε τοῖς υἱοῖς ἐφορμήσκει κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν καὶ ἀποκόψει τὰς γεννητικὰς αὐτοῦ δυνάμεις· τοῦτο δὲ ἀνέλαβεν ἐκτελέσει ὁ νεώτερος αὐτῶν καὶ τολμηρότερος, ὁ Κρόνος.

Ἐκ δὲ τῶν ἀποκοπέτων μορίων εἰς τὸν πόντον ῥιφθέντων ἐγεννήθη ἡ Ἀφροδίτη, αἰδοίη καὶ καλὴ θεά·

*τῇ δ' Ἔρως ὠμίρτησε καὶ ἴμερος ἔσπετο καλός·
ταύτην δ' ἐξ ἀρχῆς τιμὴν ἔχει ἠδὲ λέλογχε
μοῖραν ἐν ἀνθρώποισι καὶ ἀθανάτοισι θεοῖσι,
παρθενίους τ' ὄρους μειδήματά τ' ἐξαπάτας τε
τέρψην τε γλυκερὴν φιλότητά τε μειλιχίην τε.*

Ἐκ δὲ τῶν αἵματηρῶν σταγόνων τῶν ἀποκοπέτων μορίων, ἃς ἡ Γῆ ἐδέξατο, ἔτεκε τὰς Ἐρινύς, λυχούσας εἶναι φύλακας τῶν φυσικῶν νόμων καὶ τιμωροὺς τῶν ἀσεβούντων πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς ἄλλους αὐτῶν συγγενεῖς.

Ἡ παράτολμος πρᾶξις τοῦ Κρόνου πρόοδόν τινα ἐπήνεγκεν, ἐκποδῶν ποιήσασα τὰ πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν τοῦ κόσμου ἐμπόδια· ἡ δὲ γένεσις νέαν εἴληφε ζωὴν καὶ ὀρμὴν πρὸς τὸ τελειότερον· ἐγεννήθη ἡ Ἀφροδίτη τουτέστιν ἡ χάρις καὶ ἡ καλλονή, ὁ δὲ Ἔρως καὶ ὁ ἴμερος ἐγένοντο ἀκόλουθοι αὐτῆς ἀχώριστοι· Ἄλλ' ἐπῆλθε καὶ τὸ ἠθικὸν κακὸν ἐκ τῆς ἀσεβείας τοῦ Κρόνου πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ, συνεπάγον τὴν κόλασιν τῶν Ἐρινυῶν.

Ἡ δὲ ὁλοῆ Νύξ ἐξ ἐαυτῆς ἔτεκε πολλὰ τέκνα·

*Νύξ δ' ἔτεκε στυγερόν τε Μόρον καὶ Κῆρα μέλαιναν
καὶ Θύνατον, τέκε δ' ὕπνον, ἔτικτε δὲ φύλον Ὀνειρώ·
οὐ τιμὴ κοιμηθεῖσα θεὰ τέκε Νύξ ἐρεβεννή·
δεύτερον αὖ Μῶμον καὶ Ὀϊκὸν ἀγνίβοισσαν
Ἐσπερίδας ὄ·*

καὶ Μαίρας καὶ Κῆρας ἐγείναντο νηλεοποιούς, Κλωθὴ τε Λάχεσιν τε καὶ Ἄτροπον, αἶ τε βροτοῖσι γεινομένοισι διδοῦσιν ἔχειν ἀγαθὸν τε κακὸν τε. τέκε δὲ καὶ Νίμειον, πῆμα θνητοῖσι βροτοῖσι, Νύξ ὅλη· μετὰ τὴν δ' Ἀπάτην τέκε καὶ Φιλότητα Γῆρας τ' αὐλόμενον, καὶ Ἐριν τέκε καρτερόθυμον.

Ἄλλ' ὅπως δὴ ποτε ὑπάρχει πρόοδος, διότι «ἡ δημιουργία ἀναπτύσσεται ὑπὸ τοῦ μίσους ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ ἔρωτος, ὑπὸ τοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς πάλης ὡς καὶ ὑπὸ τῆς ἐνώσεως. Ὁ οὐρανός, ἡ βασιλεία τοῦ χώρου (de l'espace), καταλείπει τὴν διαδοχὴν τῷ Κρόνῳ, τῇ βασιλείᾳ τοῦ χρόνου. Ἀπὸ δὲ ταύτης τῆς βασιλείας ἄρχονται πάντα τὰ αἰσθήματα, πᾶσαι αἱ ιδιότητες καὶ αἱ ἀρχαί, αἵτινες στενωῶς εἰσι συνδεδεμένοι τῇ τῶν ὄντων ὑπάρξει καὶ ἰδίᾳ τῇ τοῦ ἀνθρώπου, οἷον ὁ θάνατος, ὁ ὕπνος κτλ.». Maury.

Ἄλλὰ καὶ τὰ ὀλέθρια τέκνα τῆς Ἐριδος οὐκ ὀλίγα εἰσὶ, Ἀθήνη, Λιμός, Ἄλγη, Φόνοι, Μάχη, Ἀνδροκτασίαι, Νείκη, Ψεύδη, Λόγοι καὶ Ἀμφιλογία, Δυσνομία, Ἄτη, Ὀρκος,

ὅς δὲ πλεῖστον ἐπιχθόνιους ἀνθρώπους πημάλει, ὅτε κέν τις ἐκὼν ἐπίορκον ὀμόσῃ.

ἔχων ἀρωγούς τὰς Ἐρινύδας· διότι καὶ τῶν ἐπιορκούντων ἄγρυπνοι τιμωροὶ αὐταὶ ἦσαν, ἄς μετὰ τῶν ἄλλων θεῶν ἐπεκαλοῦντο μάρτυρας οἱ ὄρκωμοτοῦντες· ὁ δὲ τύπος τοῦ ὄρκου καθ' Ὀμηρον ἦν,

Ἴστω νῦν Ζεὺς πρῶτα, θεῶν ὕπατος καὶ ἄριστος, Γῆ τε καὶ Ἥλιος καὶ Ἐρινύδες, αἶθ' ὑπὸ γαῖαν ἀνθρώπους τίνυνται, ὅς τις κ' ἐπίορκον ὀμόσῃ.

Τοιαύτη ἦν ἡ κατάστασις ἐπὶ Κρόνου, οὗ τοσοῦτον μακκρία, οἷαν ἐξυμνεῖ αὐτὴν ἕτερος μῦθος.

Ὁ Κρόνος (χρόνος) ἐκ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Ρέας, ἣτις ἐμβληματικῶς ἐστὶ τῆς κινήσεως, τῆς διαδοχῆς καὶ τῆς διαρκείας, ἐγέννησε τὴν Ἐστίαν, τὴν Δήμητρα, τὴν Ἥραν, τὸν Πλούτωνα, τὸν Ποσειδῶνα· ἀλλὰ καὶ οὗτος, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ Οὐρανός, παρεγνώριζε τοὺς νόμους τῆς ἀναπτύξεως τῶν ὄντων, διότι φοβούμενος τὴν πρόρρησιν τῆς Γαίης καὶ τοῦ Οὐρανοῦ ὅτι

πέπρωτο ἐφ' ὑπὸ παιδὶ δαμῆναι,

κατέπινε τὰ τέκνα αὐτοῦ ἅμα γεννώμενα. Ὁ ποιητὴς οὐδὲν λέγει παρὰ τίνος ὤρισθη τὸ πεπρωμένον τοῦτο, εἰ παρὰ τῆς Εἰμαρμένης, ἀλλ' ἐξ τῆς ζήτημα τοῦτο, ὡς τοσαῦτα ἄλλα, σκοτανόν καὶ ἄλυτον· καὶ περὶ Μήτιος λέγει ἀπλῶς, «εἰκ γὰρ τῆς εἰμαρτο περίφορα τέκνα γενέσθαι».

Ἡ δὲ Ρέα βαρυθυοῦσα ἐπὶ τῇ καταπόσει τῶν τέκνων, ὅτε τὸν Δία ἐμελλε τέξεσθαι ἀπετάθη πρὸς τοὺς ἑαυτῆς γονεῖς, τὴν Γαίαν καὶ τὸν Οὐρανόν, ἐξαιτουμένη συμβουλήν, ὅπως λάθῃ τεκοῦσα, ὁ δὲ Κρόνος δῶ δίκην τῇ Ἐρινύϊ· οἱ δὲ εἶπον τῇ φίλῃ θυγατρὶ ὅσα πέπρωται τῷ Κρόνῳ παθεῖν ὑπὸ τοῦ τεχνησομένου. Μήτην ὁ Κρόνος (ὁ πανδραχάτωρ χρόνος) καταστρέφει τὰ πάντα, τὰ πράγματα ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρξουσιν, ἡ δὲ ζωὴ τῆς φύσεως καὶ ἡ γονιμότης οὐδέποτε λήξουσιν, υπερβάλλουσαι πᾶν τὸ προστυχόν ἐμπόδιον.

Ὁ Ζεὺς καὶ οἱ ἄλλοι Ὀλυμπιοί.

§ 21. Ὁ Ζεὺς ἐκθρονίζει τὸν Κρόνον, ὃν ἀναγκάζει ἀποδοῦναι εἰς φῶς τοὺς καταποθέντας ὑπ' αὐτοῦ υἱούς, καὶ ἀναλαμβάνει αὐτὸς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κόσμου, διαπρέπων ἐπὶ δυνάμει καὶ μητίᾳ. Οἱ Τιτᾶνες ἐπανετέτησαν κατ' αὐτοῦ, ἔχοντες ἀρχηγούς τὸν Κρόνον καὶ Ἰαπετόν, τὸν προγεννήτορα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· ἀλλ' ὁ Ζεὺς προσλαβὼν σὺν τοῖς Ὀλυμπίοις βοηθοῦς καὶ τοὺς Ἐκκτόγχειρας τῇ συμβουλῇ τῆς Θέμιδος καὶ τοῦ Προμηθέως ἐνίκησεν αὐτούς καὶ κατέρριψεν εἰς τὰ τέρταρα τῆς γῆς· ἀν τῷ χρόνῳ τῷ μετὰ τὴν τῆς πτώσεως τοῦ Κρόνου καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ Διὸς ὑπῆρξε περίοδος ἀντιστάσεων καὶ συγκρούσεων, καθ' ἣν ἡ ἀνατραπέῖσα φύσις ὑφίσταται τρομερὰν κρίσιν ὠδινῶν, ἐξ ἧς μέλλουσι νεοὶ καὶ ἀνώτεροι τύποι ζωῆς ἀναφανῆσθαι. Ἡ πάλη τῶν ἐναντίων δυνάμεων καὶ ἡ νίκη τῶν βελτιόνων φαίνονται οὕσαι ἐν τῷ νῶ τοῦ ποιητοῦ ὁ ἀπαρχιτήτος ὄρος τῆς ἀναπτύξεως τῶν πραγμάτων ἐν τῷ κόλπῳ τῆς φύσεως· τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῆς ἀφηγήσεως, ἣν ποιεῖται, τῆς μάχης τῶν Τιτάνων κατὰ τῶν Ὀλυμπίων Θεῶν. Λαβὼν τὸν μῦθον τῆς ἀρχαίας παραδόσεως περὶ Τιτάνων ἐφρόντισεν ἀναπτύξει αὐτὸν καὶ νέαν δοῦναι ζωὴν. Ἐρμηνεύων αὐτὸν ποιητικῶς κατέστησεν ἐν τῶν μεγάλων δραμάτων τῆς φύσεως κατὰ τὰς πρώτας ἡλικίας τοῦ κόσμου». Decharme.

Ὁ Ζεὺς, ὁ ὕπατος τῶν θεῶν, γενόμενος κύριος τοῦ παντός λαμβάνει συνεργούς ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ κόσμου οὐ μόνον τοὺς θεοὺς τῆς γενεᾶς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν προτέρων γενεῶν, ὅσοι τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ ἀνεγνώρισαν, καὶ ἀναγκαστοὶ εἰσι τῇ συστάσει καὶ τάξει τοῦ κόσμου. Τούτων χάριν πολλὰκις ἔπαυε τὸν χόλον αὐτοῦ· οἷον συνεχώρησέ ποτε τῷ Ὀνειρῷ, χωόμενός περ, χάριν τῆς μητρὸς αὐτοῦ Νυκτός· ἔπειτα γὰρ μὴ Νυκτὶ βοῇ ἀποθύμια ἔρδοι.

Τὴν δὲ Στύγα ὑπερετίμα, καταστήσας αὐτὴν μέγαν τῶν θεῶν ὄρκον, τὰ δὲ τέκνα αὐτῆς, Κράτος καὶ Βίαν, προσλαβὼν οἰοῖται φρουροὺς αὐτοῦ·

αἱ παρ' Ζηνὶ βαρνατύπῳ ἐδριῶνται.

Ὁ Ζεὺς ἐκ μὲν τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐγέννησε τὴν Ἀθηνᾶν, ἣ δὲ Θέμις, ἡ προσωποποίησης τῶν νόμων τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς τάξεως ἔτεκεν ἐξ αὐτοῦ τὰς Ὁρας, Εὐνομίαν, Δίκην, Εἰρήνην, καὶ τὰς Μοῖρας Λάχαις, Κλωθῶ καὶ Ἀτροπον· ἡ δὲ Εὐφροσύνη τὰς καλλιπαρεῖους Χάριτας, Ἀγλαίαν, Εὐφροσύνην καὶ Θαλίαν, ἡ δὲ Δημήτηρ τὴν Περσεφόνην, ἣτις κατ' ἐξοχὴν ἐκαλεῖτο Κόρη· ἡ δὲ Μνημοσύνη τὰς Ἐννεά Μούσας, ἡ δὲ Ἀητῶ τὸν μουσηγέτην Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμιν, ἡ δὲ Ἥρα τὴν Ἥβην, τὸν Ἄρην, τὴν Εἰληθυσίαν, ἡ δὲ Μαίη τὸν Ἑρμῆν, κτλ.

Τὰ ὀνόματα ταῦτα ἀρίδῃως εἰσι προσωποποιήσεις φυσικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν, αἷς ζῶν καὶ πρόσωπον καὶ προσόντα ἀπένευμεν ἢ ζωηρά τῶν Ἑλλήνων φαντασία. Αἱ Ὁραι, αἱ Χάριτες, ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ Κόρη, ἡ θεὰ τῶν μυστηρίων, αἱ Μοῦσαι, ὁ Ἀπόλλων, ὁ Ἑρμῆς μαρτυροῦσιν, ὅτι εἰς τὴν σύστασιν καὶ διοίκησιν τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ κόσμου ἐπῆλθεν ἤδη ἡ τάξις καὶ ἡ ἁρμονία, ἡ συνδιαλλαγή καὶ ἡ εἰρήνη, ἡ δὲ πρὸς τὰ πρόσω ἀνάπτυξις καὶ πρικοπή ἐξησφάλισται· ὥστε ὀρθῶς ὁ Decharme τὰς περὶ θεογονίας κρίσεις αὐτοῦ διὰ τῶν ἐξῆς τελευτᾷ· «Ἡ ἰδέα περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Διός, ὅτι ἡ ἀπόλυτος ἐστὶ νόσις ἢ πηγὴ πάσης τάξεως καὶ καλλονῆς ἐν τῷ κόσμῳ, οὐκ ἦν φιλοσοφικὸν ἐπιγέννημα τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὅτε ὑπὸ τοῦ γεννωμένου χριστιανισμοῦ ἠναγκάζετο κρείττων ἑαυτοῦ καὶ ἀγνότερος γίνεσθαι, ἀλλὰ τούναντι ἦν μία τῶν ἀρχαιοτάτων ἰδεῶν εἰς ἃς ποτε ὑψώθη ἡ ἑλληνικὴ διάνοια καὶ ἐν τῶν πρώτων ἀποτελεσμάτων τῆς σκέψεως αὐτῆς». Ὅσα δὲ ὁ Ménard λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῆς Θεογονίας λέγει ἐν τῷ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ συγγράμματι (*de la Morale avant les philosophes*, pag. 70—106) εἰσι μὲν λαμπρά καὶ σοφά, μᾶλλον ὅμως ἀρμόζουσι λεγόμενα ὡς συμπεράσματα τῆς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν Πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ἢ τῆς Θεογονίας τοῦ Ἡσιόδου. Χάριν περιεργείας ἀναφέροντες ὀλίγα τινά, ἄλλως τε καὶ ἄξια ὄντα ἀναγνώσεως καὶ μελέτης. Ὁ συγγραφεὺς ὁμιλεῖ περὶ τῆς Θέμιδος καὶ τῶν θυγατέρων αὐτῆς, τῶν Ὁρῶν. «Ὡς οἱ αἰῶνιοι νόμοι τὴν τάξιν

τοῦ κόσμου διατηροῦσι τῇ τῶν δυνάμεων ἰσορροπίᾳ, οὕτω καὶ ὁ ἠθικὸς νόμος περιορίζει τὸ δίκαιον ἐκάστου, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἐλευθερία, διὰ τοῦ σεβασμοῦ τοῦ δικαίου τοῦ ἄλλου, ὅπερ ἐστὶ καθῆκον, ἐξ ὀνόματος τῆς ἰσότητος, ἣτις ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη. Ἡ Δίκη, ἣς τὸ ὄνομα σημαίνει κυρίως ἰσὴν διανομήν, ἔχει ὡς ἐμβλημα τὴν πλάστιγγα. Κατὰ δὲ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, ἣτις ὑπὸ τὰ αὐτὰ σύμβολα τὸν τε ἀνθρώπινον καὶ τὸν φυσικὸν συγκαλύπτει κόσμον, αἱ Ὁραι, αἱ τὸ ἔτος διαμερίζουσαι καὶ ὀδηγοῦσαι τὰ οὐράνια ὄχηματα καὶ ἐπαναφέρουσαι κατὰ περιτροπὴν τὰ ἄνθη καὶ τοὺς καρπούς, καλοῦνται Δίκη, Εὐνομία, Εἰρήνη, τούτέστιν ἰση δικαιοσύνη, τάξις καὶ εἰρήνη. Εἰσι δὲ θυγατέρες τῆς Θέμιδος, ὡς καὶ αἱ Μοῖραι, δηλαδὴ οἱ ἀκπραίτητοι ὄροι, αἱ τελικαὶ τῶν ὄντων αἰτίαι· ἡ Θέμις ἐστὶν ὁ ἀμετακίνητος κανὼν, ὁ ἀπόλυτος νόμος, ὁ νόμος τῶν θεῶν, ἡ περιληπτικὴ καὶ γενικὴ ἔκφρασις τῶν σχέσεων ἐν τῇ φύσει· ἡ δὲ Δίκη, ἡ θυγάτηρ αὐτῆς, ὁ νόμος ἐστὶ τῶν ἀνθρώπων, ὁ ἰδιαιτερός τύπος τῶν σχέσεων τῶν ὁμοίων· ἡ δὲ γνώσις τοῦ νόμου τούτου ἢ ἠθικὴ ἐστὶν· αὐτόματος οὕσα καρπὸς τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως διακρίνει τὸν ἀνθρώπον τῶν ἄλλων ζώων, ὡς ἀρχὰς ἔχουσα τὸ δίκαιον καὶ τὸ καθῆκον. Καὶ τὸ μὲν δίκαιον ἢ κανονικὴ ἐστὶν ἐξάκρησις τῶν ἰδίων ἐκάστου ἐνεργειῶν, ἡ ἐλευθερία ἀναφερομένη εἰς ἑαυτόν, τὸ δὲ καθῆκον ἢ ἐποπτεία τοῦ δικαίου ἐν τῇ συνειδήσει, ἡ ἐλευθερία ἐκάστου ἀναφερομένη εἰς τοὺς ἰσους αὐτῶν κτλ.»

Ὁ Ζεὺς στερεώσας τὸ κράτος αὐτοῦ ἐπιεικῶς προσηνέχθη καὶ πρὸς τοὺς Τιτᾶνας, συνδιαλλαγείς τοῖς τε ἄλλοις καὶ τῷ πατρὶ αὐτοῦ Κρόνῳ καὶ ἀπαλλάξας αὐτοὺς τῶν δεσμῶν, ὁ ἐστὶ διαλύσας τὰς ἀταξίας, ἃς κατ' ἀνάγκην ὑφίσταται ὁ κόσμος ἐκ τῆς ἐξαπλώσεως καὶ διασπορᾶς τῶν θεμελιωδῶν αὐτοῦ στοιχείων, καὶ τέλος ἐπαγαγὼν τὴν τελείαν ἐπικράτησιν τῆς τάξεως καὶ ἁρμονίας.

Τοιαύτην προοδευτικὴν λύσιν ἔδωκεν ὁ Ἡσιόδος τῷ τῆς κοσμογονίας καὶ θεογονίας ζητήματι, συνδιαλλάξας τὰ ἀδιέλκτα φαινόμενα. Βεβαίως τοιαύτη κοσμογονία καὶ θεογονία ὅλως φαντασώδης ἐστὶν οὐδὲ δύναται πρὸς τὸ ὕψος ἀτενίσαι τῆς Ἀγίας Γραφῆς, καθ' ἣν διὰ τοῦ λόγου μόνου ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν κόσμον ἐκ τοῦ μηδενὸς λίαν καλὸν καὶ τέλειον· ἀλλ' ἂν ὁ φλοιὸς τῶν μύθων ἀφαιρεθῇ, ἡ θεμελιώδης ἰδέα τῆς προοδευτικῆς κοσμογονίας τῶν Ἑλλήνων σύμφωνος εὐρίσκεται τῇ ἐπιστήμῃ τῆς

Γεωλογίας και τῆ θεωρίᾳ τῆς ἐξελίξεως, ὅτι ἡ ἀνάπτυξις και τελειοποιήσις τῶν ὄντων βίνει σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ αὐστηρὸς τῶν ἠρωϊκῶν χρόνων ἐπικριτῆς, ὁ De-Logne, οὐκ ζῶνεται τὴν πρόοδον λέγων, «Αὐτρεπόμενοι ὑπ' ἄλλα ὀνόματα και ὑπὸ νέον τύπον ὁ Οὐρανός, ἡ Γῆ, ὁ Ἄκεανός, ὁ Ἥλιος, οὐκέτι τὴν πρώτην κατέχουσι θέσις ἐν τῇ τῶν ἐπικρατήσασάν φυλῶν λατρείᾳ, ἀλλὰ μόνον ἐν τοῖς ἀρχαίοις τύποις τοῦ ὄρκου και ἐν ταῖς θεογονίαις ἀναφαίνονται. Ὁ Κρόνος, ἡ Ρέα, οἱ Τιτῆνες, τὰ Τέρατα, ἀπερ ὁ μῦθος ἀναμινύει αὐτοῖς, συγγενεῦουσι μὲν διὰ τῆς γενεαλογίας τῇ νέῃ δυναστείᾳ τῇ καταλαβούσῃ τὸν Ὀλυμπον, ἐπαυσαν ὁμως ὄντες ἐν κοινωίᾳ τῇ τῶν πνευμάτων και τῶν ψυχῶν καταστάσει. Ἡ ἀνθρωπότης ἐν τῇ πᾶσι κατὰ τῶν στοιχείων και τῶν ἀναγκῶν περιγένητο, πύσασα μετὰ φόβου πρὸς τὰς μεγάλας τῆς φύσεως δυνάμεις και τὰ τρομερὰ αὐτῆς φαινόμενα γόνυ κλίνει.

Ἡ φαντασία θαρσῆσασα, βοηθημένη δ' ἐν τούτῳ και ὑπὸ τῶν ποιητῶν, οἵτινες οἱ πρῶτοι ἐγένοντο ἐρμηνεῖς τῆς διανοίας τῶν λαῶν, θεοὺς ἐδημιούργησεν ἤττον τρομεροῦς, κατ' εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου πλάσασα αὐτούς. Ἐν τούτοις ὑπάρχει ἀναντιρρήτως εἶδος τι προόδου, μεστὸν μὲν ὁμολογουμένως κινδύνων και ἐνέχον τὸν σπῆρον τοῦ κακοῦ, ὅπως δῆποτε ὁμως τὴν τῆς ἀνθρωπότητος βελτιώσαν κατὰσχισιν. Τοῦτο ὀφειλομεν ἔχειν ὑπ' ὄψει, ἀν θέλωμεν τὴν παράδοξον τῆς φύσεως ἀφομοίωσιν τῇ τοῦ ἀνθρώπου ἐκτιμᾶν ὕγιως και ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῆς πρὸς τὴν πορείαν τῆς ἀρχαίας κοινωίας· αὐτὴ οὐκ ἦν μόνον μέσον συνθέσεως, πηγὴ τοῦ ὑπερφυσικοῦ, ἐξ ἧς ἡ ποιητικὴ ἀνέβλυσεν ἐμπνευσις, ἀλλὰ και βῆμα τῶν ἀρχαίων τούτων χρόνων πρὸς τὰ πρόσω, πρὸς τὸν πολιτισμόν».

Περὶ ἀνθρώπου.

§ 22. Περὶ δὲ ἀνθρώπου ὁ Ἡσίοδος ἐν τῇ θεογονίᾳ λόγον ποιεῖται ἐν παρόδῳ, διότι κύριος αὐτοῦ σκοπὸς ἦν ἡ ἐξιστόρησις τῆς γενεαλογίας τῶν θεῶν· οὐκ ἀγνοεῖ ὁμως ὅτι κοινή ἡ καταγωγὴ θεῶν και ἀνθρώπων κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, διότι λέγει ἐν τοῖς Ἔργοις και Ἡμέραις·

ὡς ὁμοῦν γεγάσι θεοὶ θνητοὶ τ' ἀνθρωποι.

Τὴν ἔλλειψιν ταύτην τῆς θεογονίας παρετήρησαν οἱ νεώτεροι· οἷον ὁ μὲν Decharme λέγει, ὅτι ἀῆ θεογονία, καίπερ οὕτως ἀκριβῆ παρέχουσα πινάκια τῶν διαφορῶν περιπετειῶν τῆς

συστάσεως τοῦ κόσμου και τῆς διαδοχῆς τῶν θεῶν γενεαλογιῶν, ἀτελής ἐστὶ γένεσις, διότι οὐδὲν λέγει περὶ κυρίου ζητήματος, περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· ἡ φίλη ὁμως τῆς περιεργείας ἑλληνικὴ φαντασία και τὸ ζήτημα περὶ τῆς γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπελάθετο ἐρμηνεύσαι· ὁ δὲ Girard ἀποφαίνεται, ὅτι αὐτὸ Ἡσίοδος κατὰ τοῦτο διαφέρει τοῦ Ὀμήρου, ὅτι ὁ μὲν ποιητῆς ἐστὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ δὲ ἐν τῇ θεογονίᾳ τῶν θεῶν· και ὁ μὲν Ὀμηρος ὁμιλεῖ περὶ θεῶν, καθότι ἀχώριστο εἰσι τῶν ἠρώων, οὗς ἐξυμνεῖ, ὁ δὲ Ἡσίοδος ὅλως σχεδὸν ἀμέριμνος ἐστὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἔχων τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐπηρεασμένον περὶ τὴν ἀφήγησιν και ἐρμηνείαν τοῦ σύμπαντος. Ἡ ἐρμηνεία αὕτη, καίπερ ἐξ ἀρηγήσεων και μύθων ἀπαρτιζομένη, ὡς πρὸς τὸν ἀνθρώπον ἀρηρημένη ἐστίν, ἐν παρόδῳ και γενικῶς περὶ αὐτοῦ ἀναφέρουσα. Καὶ οἱ ἀνθρωποι ὑπὸ συμβολικόν τινα ἀρχέγονον περίστανται τύπον ἐν τῇ σειρᾷ τῶν δυνάμεων, ἐφ' αἷς ἡ κυριαρχία τοῦ Διὸς ἐπεβλήθη· ὕστερον δέ, ὅτε ἡ παγκόσμιος ὑποταγὴ ἦν ἔργον τετελεσμένον, οἱ φυσικοὶ και ἠθικοὶ νόμοι, οἱ διέποντες τοὺς ἀνθρώπους, καταλαμβάνουσι θέσις ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν τέκνων τῆς Θέμιδος και ἄλλων θεοποιηθειῶν ἀφαίρεσεων. Ὁ ἀγὼν τῆς διανοίας, δν τοιαῦται συλλήψεις μαρτυροῦσιν, ἐν ἑαυταῖς ἀναμφισβήτητον φέρουσαι χαρακτῆρα ὕψους και θρησκευτικῆς ἐμβριθείας, περιφανῆς ἐστὶν.

Πόθεν δὲ ὁρμηθέντες οἱ παλαιγενεῖς πρόγονοι τῶν Ἑλλήνων παρεδέξαντο ὅτι ἡ καταγωγὴ τῶν θεῶν και τῶν ἀνθρώπων κοινὴ ἐστίν; Ἐκ τῆς νοήσεως. Τοῦτο ἀποδέχεται ὁ Πίνδαρος λέγων,

ἀλλὰ τι προσ-
φέρουμ ἔμπαν ἢ μέγαν
νόον ἤτοι φύσιν ἀθανάτοις.

Τοιαύτην γνώμην ἀσπάζεται και ὁ Λουδοβίκος Ménard. «Πόθεν ἡ Ἑλλάς, λέγει, ὁρμηθεῖσα ἀπεδέξαστο τὴν ιδέαν, ὅτι κοινὴ ἡ καταγωγὴ θεῶν τε και ἀνθρώπων, ἧτις τοσοῦτον παραδόξως ἀλλοτριτικὴ φαίνεται ὡς πρὸς τὰς ἄλλας θρησκείας; Τίς ιδιότης κοινὴ ἐστὶ τῷ ἀνθρώπῳ και ταῖς αἰωνίαις ἀρχαῖς τοῦ κόσμου; Ἔστιν ἡ δύναμις; ἀλλ' ἡ δύναμις τῶν στοιχείων δεσπόζει ἡμῶν και κατασυντριβεῖ· ἀλλὰ και ἐκ τῶν μᾶλλον ἡμῖν γεινιαζόντων κατὰ τὴν φύσιν ὄντων ὑπάρχουσι τινα, ὡς ὁ λέων, παραδείγματος χάριν, ὧν ἡ φύσις πολὺ τῆς ἡμετέρας ὑπερέρα ἐστίν. Ἄλλ' ὁ ἀνθρώπος αἰσθάνεται, ὅτι νοερά ἐστὶ δύναμις, ἐλευθέρη αἰτία, νόμος

ἐαυτὸν γινώσκων. Ἐνώπιον τῆς φύσεως σύνοι-
 ден ἐαυτὸν, εὐρίσκων ἐν ἐαυτῷ τὸ ἰδανικὸν αὐ-
 τοῦ. Τὸ δὲ ἰδανικὸν τοῦτο, ὅπερ ἐστὶν ὁ νόμος,
 ταῖς μὲν αἰσθήσεσι διὰ τῶν ἀρμονικῶν ἀναλο-
 γιῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἀποκλύπτεται,
 τῷ δὲ νῷ διὰ τῆς συνειδήσεως ἣν ἔχει τοῦ δι-
 καίου· διότι περὶ ἐαυτὸν βλέπων ἀνευρίσκει τὸ
 ἰδανικὸν τοῦτο ἐν τῇ τάξει καὶ τῇ καλλονῇ τοῦ
 κόσμου, καὶ ἀντὶ δυνάμεων ἀδρανῶν ἐν τῇ φύ-
 σει καθορᾶ πρόσωπα ἐλεύθερα καὶ ἀνεξέχρητα,
 ἀντὶ δὲ δυνάμεων τυφλῶν νόμους ζῶντας. Οὗ-
 τοι δὲ οἱ νόμοι εἰσὶν οἱ θεοί· αἱ ἀρχαὶ τοῖς Ἑλ-
 ληνες (ἦτοι οἱ Πελασγοί, Ἡρόδοτός φησι) θεοὺς
 προσουνομάσαν σφεας ἀπὸ τοῦ τοιούτου, ὅτι
 κόσμῳ θέντες τὰ πάντα πρήγματα πάσης νο-
 μάς εἶχον· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος τὸς μὲν νόμους
 τοῦ κόσμου μαντεύει, τὸν δὲ ἐαυτοῦ γινώσκει
 μετὰ βεβαιότητος ὡς ἀξίωμα τι· ὥστε τοὺς
 θεοὺς κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ φαντάζεται, διότι
 ἐν ἐαυτῷ τὸ πρῶτον εὔρε πρότυπον τῆς ἐλευ-
 θερίας, τῆς νοήσεως καὶ τοῦ νόμου. Τῷ δὲ
 ἰδανικῷ τούτῳ, ὅπερ ἐν ἐαυτῷ αἰσθάνεται, πε-
 ριβάλλει, ὡς λαμπρᾶ τινι πορφύρᾳ, τοὺς θεοὺς
 αὐτοῦ. Ἡ Ἑλλάς ἐπλασε τοὺς θεοὺς ἀνθρω-
 πομόρφους, διότι, λέγει ὁ Φειδίας, οὐκ οἶδεν
 ἄλλην μορφήν τῆς τοῦ ἀνθρώπου καλλίονα,
 ἀπένευμε δὲ αὐτοῖς τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀνθρώπου,
 διότι καθ' Ἡσίοδον, μόνος ὁ ἄνθρωπος τῶν
 ἄλλων ζῶων γινώσκει τὴν δικαιοσύνην».

Τοιαῦτά τινα καὶ ὁ Οὐέλκερος. Ἄ'Ο νοὺς εὔρε
 στάδιον καὶ ἀφορμὰς ἵνα ὀξύτερος γένηται,
 τὴν δὲ ἀγαθὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, καίπερ ὑπὸ
 σκληρῶν ἀναγκῶν ταλαιπωρουμένην, καὶ εἰς
 λεπτόν προκαλέσῃ ὄρισμόν τῶν ἠθῶν καὶ εἰς
 τρυφερὰ αἰσθήματα. Ἐσωτερικὸς ἦδη κόσμος
 ἀντιλήψεων, ἐννοιῶν καὶ ἡρωϊκῶν ἀναμνήσεων
 ἀνέθορεν, ἐγεννήθη δὲ καὶ ὑψηλὸν αἶσθημα περὶ
 τῶν δυνάμεων καὶ τῆς καλλονῆς τοῦ ἀνθρώπου
 καὶ περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ πνεύματος, πρὶν
 ἢ ἢ ἐντύπωσις τῆς φύσεως καὶ τὰ ἀγχαθὰ αὐ-
 τῆς πολὺ τι τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐπιρροῆς
 αὐτῶν ἀπολέσωσιν, οἱ δὲ θεοὶ ὅλως ἀπ' αὐτῆς
 χωρισθῶσιν, ἢ μᾶλλον πρὶν αἱ ἰδιότητες αὐτῶν
 καὶ αἱ πρὸς τὴν φύσιν σχέσεις, δι' ἄλλας σχέ-
 σεις πρὸς ἄλλας χρείας, τοσοῦτον τὴν ἀξίαν
 αὐτῶν ἀποβάλλωσιν, ὥστε ἄλλους θεοὺς ἰεούς
 ὡς ἐν ἰδίῳ βασιλείῳ, τῆς φύσεως διαφόρῳ, ἐν-
 θρονισθῆναι ἢ καὶ τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων κα-
 ταλαθεῖν· ὅσῳ δὲ μᾶλλον νοερός κόσμος ἐκ
 τοῦ πνεύματος ἀναβλύζει καὶ ἀναπτύσσεται,
 αἱ δὲ σχέσεις τοῦ βίου καὶ τῆς κοινωνίας τοῦ
 ἀνθρώπου σπουδαιότεραι καθίστανται, τοσοῦτῳ

μᾶλλον ἢ περὶ θεῶν ἐννοία ἀπεμακρύνεται ἀπὸ
 τῆς ἀντιλήψεως αὐτῶν ὡς φυσικῶν ὄντων, αὐ-
 ξάνουσι δὲ αἱ σχέσεις πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὸν
 βίον τοῦ ἀνθρώπου. Κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρό-
 νους οὐ μόνον τῶν ἡρώων, ἀλλὰ καὶ σύμπαντος
 τοῦ λαοῦ τὰ περὶ τοῦ δικαίου, τῆς τιμῆς, τῆς
 εὐθύνης, τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος ἐνεργείας
 αἰσθήματα τοσαύτην ἔλαβον ἐπίδοσιν καὶ δύ-
 ναμιν καὶ σαφῆνειν, ὥστε αὐτὰ ὡς θεαὶ ὑπο-
 στάσεις ἐν τῇ τῶν πραγμάτων φύσει ὑπελή-
 φθησαν πλησίον τῶν φυσικῶν θεῶν ἢ καὶ ὑπὲρ
 αὐτούς».

*Πόθεν προήλθεν ἡ ἰδέα τῆς κοινῆς καταγωγῆς
 τῶν θεῶν καὶ ἀνθρώπων.*

§ 23. Ἐκ τοιούτων αἰτίων προήλθεν ἡ ἰδέα
 περὶ κοινῆς καταγωγῆς τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀν-
 θρώπων· μόνη δὲ αὐτῶν διαφορά ἦν, ὡς εἰρη-
 ται (§ 11, σελ. 97· § 15, σελ. 103) ὅτι οἱ μὲν
 θεοὶ ἀθάνατοι καὶ βεβαίως ζῶντες, οἱ δὲ ἄνθρωποι
 θνητοὶ καὶ ταλαίπωρον δικάζοντες βίον·

διεργεῖ δὲ πᾶσα διακεκριμένα
 δύναμις, ὡς τὸ μὲν οὐ-
 δέν, ὁ δὲ χάλκεος ἀσφαλὲς αἰὼν εἶδος
 μένει οὐρανός.

ἀνεγνώριζον τοὺς Ὀλυμπίους θεοὺς κυρίους αὐ-
 τῶν, οὐχὶ δὲ καὶ δημιουργούς, ὡς οὐδὲ συμπάσης
 τῆς φύσεως. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀρχαιοτέρη
 ἐστὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ Διὸς καὶ τῶν ἄλλων Ὀ-
 λυμπίων. Διὸ ἐστὶν ὅτε, μάλιστα ἐν τῇ ἀρχῇ
 τῆς κυριαρχίας τοῦ Διὸς, ὅτε αἱ γῶμαι ἦσαν
 ἀμφίτροποι ἔτι, ὁ ἄνθρωπος κτιδιῶν ἐπὶ μητιῖ
 παρεγνώριζε τὰς ἐαυτοῦ δυνάμεις καὶ ὑπὲρ τὰ
 ἐσκαμμένα πηδᾶν ἐπεχείρει, ἐρίζων πρὸς τοὺς
 θεοὺς περὶ ἰσότητος τῶν νοεῶν αὐτοῦ δυνά-
 μεων πρὸς τὰς ἐκείνων, ἢ καὶ ὑπεροχῆς ἔτι.

Ὁ Ἡσίοδος λέγει περὶ Προμηθέως τοῦ ἐκ-
 προσωποῦντος τὸ ἐπινοητικὸν πνεῦμα τοῦ ἀν-
 θρώπου, ὅτι

ἐρίζετο βουλὰς ὑπερμενεί Κρονίωνι.

Ἡ ἔρις τοῦ Προμηθέως πρὸς τὸν Δία ἀπέβλε-
 πε, κατ' Αἰσχύλον, εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀν-
 θρώπου γένους·

ὅπως τάχιστα τὸν πατρῶον ἐς θρόνον
 καθέζετ', εὐθὺς δαίμοσι νέμει γέρα
 ἄλλοισιν ἄλλα, καὶ διστοιχίζετο
 ἀρχήν, βροτῶν δὲ τῶν ταλαιπώρων λόγον
 οὐκ ἔσχεν οὐδέν', ἀλλ' ἀιστώσας γένος
 τὸ πᾶν ἔχρηζεν ἄλλο φιτύσαι νέον.
 καὶ τοισίδ' οὐδεὶς ἀντέβαινε πλὴν ἱμοῦ.
 ἐγὼ δ' ἐτόλμησ'· ἐξελυσάμην βροτούς
 τὸ μὴ διαρραστῆντας εἰς Ἄδου μολεῖν.

Ὁ Ζεὺς οὐδαμῶς παρεγνώριζε τὴν ὑπέροχον νόησιν τοῦ Προμηθεύς προσαγορεύων αὐτὸν

Ἰαπετονίδη, πάντων περὶ μῆδεα εἰδῶς.

Ἄλλ' ἡ δολοφροσύνη αὐτοῦ καὶ ἡ ἀλαζονεία τῶν ἄλλων αὐτοῦ ἀδελφῶν ἐξέκαυσαν τὸν χόλον τοῦ Διός. Διὰ τοῦτο καίπερ συνδιαλλαγίαις τοῖς Τιτᾶσι δυσμενῶς εἶχε πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰαπετοῦ, τοῦ προγεννήτορος τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὸν Ἄτλαντα, Μενότιον, Προμηθεὺς καὶ Ἐπιμηθεά, οἵτινες, κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ Guigniaul ἐκπροσωποῦσι τοὺς τέσσαρας μεγάλους ἠθικούς τύπους τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ μὲν Ἄτλας τὴν καρτεροψυχίαν καὶ τὴν ὑπομονὴν ἐν ταῖς μόχοις, ὁ δὲ ὑπερκύδας Μενότιος τὴν τόλμην, ὁ δὲ Προμηθεὺς αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἐστίν, ὁ δὲ Ἐπιμηθεὺς τὴν σκέψιν ἐκπροσωπεῖ καὶ τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς πείρας γνῶσιν· πάθει μάθος, λέγει καὶ ὁ Αἰσχύλος, καθὰ καὶ ἡ συνήθεια, τὰ παθήματα γίνονται μαθήματα.

Ὁ Ζεὺς τῷ μὲν Ἄτλαντι ἐπέβαλε ποινήν ἵνα ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ ἀνέχη οὐρανὸν τε καὶ γῆν, τὸν δὲ Μενότιον κατεκεραύνωσε καὶ ἔρριπεν εἰς τὰ τέτραρα,

εἶνεκ' ἀτασθαλῆς τε καὶ ἠγορέης ὑπερόπλου·

τῷ δὲ Ἐπιμηθεῖ ἐδώρησάτο τὴν Πανδώραν, ἐξ ἧς τὰ κακὰ ἐπῆλθον τῇ ἀνθρωπότητι· τὸν δὲ Προμηθεά ἐπὶ τῆς Σκυθίας χώρας ἐσχύρωσε, διότι τὸ πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κλέψας παρέδωκεν αὐτὸ τοῖς ἀνθρώποις. Ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἐπῆλθε συνδιαλλαγή· διότι ὁ Ἡρακλῆς, δεῦτερος οὗτος Ἄτλας, καρτεροψύχος καὶ ἐν ἄθλοις περιδόξος, κτείνας τὸν ἀετὸν ἔλυσεν ἀπὸ τῶν δεσμῶν τὸν Προμηθεά, ὁ δὲ Ζεὺς χάριν αὐτοῦ ἔπαυσε τὸν χόλον, ὃν πρὶν εἶχε κατὰ τοῦ Προμηθεύς, ὡς λέγει ὁ Ἡσίοδος,

Ὅρρ' Ἡρακλῆος Θηβαγενέος κλέος εἶη
πλείον ἔτ' ἢ τὸ πάροθεν ἐπὶ χθόνα πλουυβύτεραν.

Ἡ δὲ συνδιαλλαγή ἦτοί ἡ πρόσδος πρὸς τὴν τάξιν καὶ ἁρμονίαν ἀνεύρηται καὶ ἐν οἷς λέγει ὁ ποιητὴς περὶ Μοιρῶν. Ὁ Ἡσίοδος πρῶτον μνημονεύει τῆς ἀρχαίας παραδόσεως, εἰ τὸ χωρὶον γνήσιον, καθ' ἣν αἱ Μοῖραι θυγατέρες ἦσαν τῆς Νυκτός, διαμένουσαι ἐν τῷ ἐρέβει, ὡς καὶ αἱ Ἐριννύες καὶ αἱ Κῆρες καὶ τὰ ἄλλα τῆς Νυκτός τέκνα (ιδ. § 20, σελ. 109).

Καὶ Μοῖρας καὶ Κῆρας ἐγενάτο νηλεοπίουος,
Κλωθῶ τε Λάχεσίν τε καὶ Ἄτροπον, αἶ τε βροτοῖσι
γεινομένοισι διδοῦσιν ἔχειν ἀγαθόν τε κακόν τε,

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ΄.)

ἀλλ' οὐδὲν πλέον λέγει, οὔτε εἰ ἡ δύναμις αὐτῶν ὑπερέτρη τῆς τῶν θεῶν, οὔτε ἀναμίγνυσιν αὐτάς ἐν τῇ πάλῃ τῶν Τιτάνων κατὰ τῶν θεῶν, ὡς τὰς Ἐριννύας, τὰς συντρόφους αὐτῶν, ἀς ἡ Ῥέχ ἐπικαλεῖται κατὰ τοῦ Κρόνου·

τίσαιτο δ' Ἐριννῦς πατρὸς εἰοθεῖ
παίδων·

οὐδ' αἱ Μοῖραι ἐν τῇ Θεογονίᾳ προγινώσκουσι καὶ προλέγουσι τὸ μέλλον, ἀλλ' ἡ Γαῖα καὶ ὁ Οὐρανὸς (στίχ. 209—210· 475· 891). Ἐκ τούτων γίνεταί κατὰ δὴλον, ὅτι ἐπὶ Ἡσίοδου αἱ περὶ Μοιρῶν ἰδέαι ἀπώλεσαν τὸ σκληρὸν ἐκείνο καὶ ἀτεγκτον κράτος τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων αἱ Μοῖραι ἀναγεννῶνται, ὡς τοσαῦται ἄλλαι θεότητες (§ 21, σελ. 110), γίνονται θυγατέρες τοῦ Διός καὶ τῆς Θέμιδος, ὡς αἱ Ὀραι, καὶ πειθήνια ὄργανα τῶν βουλῶν τοῦ πατρὸς ἀνδρῶν τε θεῶν τε ἀποδεδίχουσιν·

ἢ (Θέμις) τέκεν Ὀρας

Μοῖρας ὅ', ἧς πλείστην τιμὴν πόρε μητίετα Ζεὺς,
Κλωθῶ τε Λάχεσίν τε καὶ Ἄτροπον, αἶ τε διδοῦσι
θνητοῖς ἀνθρώποισιν ἔχειν ἀγαθόν τε κακόν τε.

Οἷον χάσμα μεταξὺ τῶν ἀρχαίων Μοιρῶν καὶ τῶν νέων! αἱ μὲν ἦσαν τυφλαὶ θυγατέρες τῆς Ζοφερᾶς Νυκτός, αἱ δὲ τῆς Θέμιδος, τῆς τάξεως καὶ ἁρμονίας, ἐν ταῖς ἐκκλησιαῖς τῶν θεῶν πλησίον τοῦ θρόνου τοῦ Διός καθήμεναι, κατ' Εὐριπίδην·

Διὸς αἶ τε παρὰ θρόνον ἐγγυτάτω θεῶν ἐξόμεναι.

Τὸ ἔργον αὐτῶν ἦν ὠρισμένον, ἡ κατ' ἐντολήν τοῦ πατρὸς αὐτῶν διανομὴ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν ἦτοί τῶν εὐτυχιῶν καὶ δυστυχιῶν τοῖς ἀνθρώποις· ὅ,τι δὲ ἀπέβλεπεν εἰς τοὺς θεούς, τοῦτο ἦν ἔργον τοῦ Διός· οἷον ὁ Ἡσίοδος λέγει περὶ Ἄτλαντος,

Ἄτλας δ' οὐρανὸν εὐρὺν ἔχει κρατερῆς ὑπ' ἀνάγκης·
ταύτην γάρ οἱ μοῖραν ἐδάσσατο μητίετα Ζεὺς.

Ἐνταῦθα ἡ κρατερὰ ἀνάγκη οὐκ ἔστιν ἡ Μοῖρα, ἡ Εἰμαρμένη, ἀλλ' ἡ βουλή, ἡ ἀπόφασις τοῦ Διός. Τὰ αὐτὰ λέγει ὁ ποιητὴς καὶ περὶ Προμηθεύς·

οὐδὲ γὰρ Ἰαπετονίδης ἀκάχητα Προμηθεὺς
τοῖτό γ' ὑπεξήλυθε βαρὺν χόλον, ἀλλ' ὑπ' ἀνάγκης
καὶ πολυτέρβιν ἐόντα μέγας κατὰ δεσμὸς ἐρύκει.

Ἡθικὴ καθ' Ἡσίοδον.

§ 24. Καὶ καθ' Ἡσίοδον ἄρα οὐδαμῶς αἱ Μοῖραι κωλύουσι τὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν τοῦ

ἀνθρώπου πράττειν τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν· καὶ παρ' Ἡσιόδου ἡ ἠθικὴ στηρίζεται ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης, ἐπὶ τοῦ νόμου τῆς ἀμοιβῆς τῶν ἀγαθῶν πράξεων καὶ τιμωρίας τῶν κακῶν ὑπὸ τοῦ παντεπόπτου Διός·

Τόν δὲ γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων Ἰχθύσι μὲν καὶ θηροῖ καὶ οἰωνοῖς πετεινοῖς ἔσθαι ἀλλήλους, ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶν ἐν αὐτοῖς· ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίστη γίγνεται· εἴ γάρ τις ἐθέλη τὰ δίκαι' ἀγορεύσει γιγνώσκων, τῷ μὲν ὄλβον διδοῖ Εὐρύσπα Ζεὺς· δις δέ κε μαρτυρήσιν ἐκὼν ἐπιόρκον ὁμόσας, ψεύσεται, ἐν δὲ δίκη βλάψας νῆκεστον ἀάσθη, τοῦ δὲ τ' ἀμαυροτέρη γενεὴ μετόπισθε λείπειται· ἀνδρὸς δ' εὐόρκου γενεὴ μετόπισθεν ἄμεινον.

Ἄλλ' ὅ,τι ἐν τῇ ἠθικῇ καθ' Ἡσιόδον ἀποκλείει τὴν ἐπέμβασι τῶν Μοιρῶν ἐστὶν ἡ ἀποτελεσματικὴ δύναμις τῶν ἔργων τοῦ ἀνθρώπου· διότι ὅπου ἡ Μοῖρα παντοκράτωρ καὶ προορίζει ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων τὴν τύχην αὐτοῦ, ἐκεῖ τὰ ἔργα περιττά, ἐν μοίρᾳ καθὼς τιθέμενα· ὅπου δὲ τὰ ἔργα δεόντως ἐκτιμῶνται, ἐνδείξεις τοῦτο ἐστὶν ἡ Μοῖρα μικρὰν ἔχει ῥοπὴν καὶ δύναμιν, ὡς ἐν τοῖς Ἔργοις καὶ Ἡμέραις τοῦ Ἡσιόδου, ἔνθα τὰ ἔργα, οἱ μόχθοι καὶ οἱ ἰδρωῖτες κλειζόνται ὡς ῥίζα τῆς ἀρετῆς·

Τῷ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι καὶ ἀνέρες, ὅς κεν ἀεργὸς ζῶη, κηρήνεσι κοδοῦροις εἴκελος ὄρηην.
Ἐξ ἔργων ἄνδρες πολὺμηλοὶ τ' ἀφνειοὶ τε,
καὶ τ' ἐργαζόμενος πολὺ φίλτερος ἀθανάτοισιν·
τὴν μὲν τοι κακότητα καὶ ἰαδὸν ἐστὶν ἐλεῖσθαι
βηϊδίως· ὀλίγη μὲν ὁδὸς, μάλα δ' ἐγγύθι ναλεῖ·
τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρωῖτα θεοὶ προπάροθεν ἔθηκαν
ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐς αὐτὴν
καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηται,
βηϊδίῃ δὴ ἔπειτα πέλει χαλεπὴ περ ἑοῦσα.

Ὅ ταῦτα λέγων πᾶν ἄλλο εἶχεν ἐν νῷ ἢ τὰς Μοίρας, περὶ ὧν οὐδένα ποιεῖται λόγον ἐν τοῖς Ἔργοις καὶ Ἡμέραις οὐδ' ἐν αὐτῷ τῷ περὶ τῶν πέντε γενῶν μύθῳ, ἥτοι περὶ τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἣτις ἀντίκειται τῇ θεωρίᾳ τῆς προόδου, ἥς σημεῖα ἀρίδῃλα εὐρομέν ἐν τῇ Θεογονίᾳ. Ἀλλὰ περὶ τοῦ μύθου τούτου λόγος γενήσεται ἐν τῷ τρίτῳ μέρει, ἐν ᾧ αἱ περὶ προόδου ἰδέαι τῶν ἡμετέρων προγόνων ἐξετασθήσονται.

Πρόσδος ἀπὸ τοῦ ὀγδόου μέχρι τῶν μέσων τοῦ ἔκτου αἰῶνος π. Χρ.

§ 25. Ἄν δὲ τοὺς αἰῶνας καταρχόμενοι ἐξετάσωμεν τὴν ἱστορίαν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἑλ-

ληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῆς ὀγδόης μέχρι τῶν μέσων τῆς ἔκτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, εὐρίσκομεν μαρτύρια πολὺτιμα τῆς διανοητικῆς, θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς, πολιτικῆς τε καὶ κοινωνικῆς αὐτοῦ ἀναπτύξεως καὶ προόδου, ἥτις κατὰ φυσικὸν ἐγένετο λόγον, διότι τὸ ἔθνος ἐκ τῆς νεανικῆς εἰς τὴν ἀνδρικήν μετέβη ἡλικίαν· μαρτύρια δὲ τῆς μεταβάσεως ταύτης εἰσι α') ἡ μεταβολὴ τῶν μοναρχικῶν πολιτευμάτων εἰς ὀλιγαρχικὰ καὶ ἀριστοκρατικὰ καὶ δημοκρατικὰ. «Καίτοι τὰ ὀλιγαρχικὰ πολιτεύματα, λέγει ὁ ἱστορικὸς Γρότιος, οὐδέμιαν εἶχον ἄμεινον· διέθεσιν ποιεῖν τὸ ἀγαθὸν τοῖς πλήθεσιν, ὅταν ὁμῶς παραβῆλθαι τὰ ταῦτα πρὸς τὰς τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων κυβερνήσεις, βλέπει σπουδαίαν πρόοδον, τὴν παραδοχὴν τότε πρῶτον ὠρίμου καὶ προδιατεταγμένου συστήματος εἰς διοικήσιν τῶν κοινῶν πραγμάτων, καὶ τὴν ἀποχώρισιν τῆς νομοθετικῆς ἀρχῆς ἀπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς, ὅπερ ἐστὶν ἐνδείξεις νέων καὶ σπουδαίων πολιτικῶν ἰδεῶν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος· β') ἡ ἀνάπτυξις καὶ πολλαπλασίωσις τῶν ἑθνικῶν δυνάμεων, ἐκδηλωθεῖσα ἐν τῇ ἀποστολῇ πολλῶν ἀποικιῶν κατὰ τὴν ἐλάσσω Ἀσίαν, Θράκην, Εὐξείνου Πόντον, Μακεδονίαν, Ἡπειρον, Σικελίαν, Ἰταλίαν, μεσημβρινὴν Γαλλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Κυρηναϊκὴν χώραν τῆς Ἀφρικῆς· γ') ἡ σύστασις τῶν τεσσάρων πανελληνίων ἀγῶνων καὶ ἡ περιοδικὴ πανηγυρις τῶν πανιόνων ἐν Δήλῳ, κτλ. δ') ἡ σύστασις καὶ προκοπὴ τῶν διαφορῶν εἰδῶν τῆς ἐντέχνου μουσικῆς· ε') ἡ δημιουργία νέων εἰδῶν ποιήσεως καὶ ῥυθμῶν, τῆς Ἐλεγείας, τῶν Ἰάμβων, τῆς χορικῆς καὶ μελικῆς ποιήσεως. α'Τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τοῦ 770 μέχρι τοῦ 560, λέγει ὁ Γρότιος, δέκνυσι σπουδαίαν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐκδηλουμένην ἐν τῇ δημιουργίᾳ τῆς ἐλεγειακῆς, τῆς ἰαμβικῆς, τῆς χορικῆς, τῆς λυρικῆς καὶ γνομικῆς ποιήσεως, ἥτις κατὰ μύριους τρόπους ἐποικίθη καὶ ὑπὸ πολλῶν ποιητῶν ἐτελειοποιήθη. Οἱ δημιουργοὶ πάντων τούτων τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως, ἀπὸ Καλλίνου καὶ Ἀρχιλόχου μέχρι Στρησιχόρου, κατὰ τούτους τοὺς δύο αἰῶνας ἤκμασαν. Καθ' οὓς χρόνους ἡ πείρα τοῦ ἔθνους ἐξηπλοῦτο τῇ συστάσει νέων ἀποικιῶν, οἱ δὲ συννοῦντες τὰς διαφορῶν πολιτείας δεσμοὶ στενωτέροι τῇ ἐλευθερωτέρᾳ συγκοινωνίᾳ τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν πανηγύρεων ἐγίνοντο, ἤσθοντο τῆς ἀνάγκης τὴν ποίησιν στρέφαι πρὸς νέα αἰσθηματὰ καὶ νέους σκοπούς, καὶ ἐφαρμόσαι τὴν πλουσίαν καὶ πλαστικὴν καὶ μελωδικὴν γλῶσ-

παν τῆς ἀρχαίας ἐποποιίας εἰς ἔκφρασιν τῶν παθῶν καὶ τῶν παρουσῶν περιστάσεων κοινῶν τε καὶ ἰδιωτικῶν. Ἡ ἱαμβικὴ ποίησις, ἡ ἐλεγειακὴ, ἡ χορικὴ καὶ λυρική δεικνύουσι σκοπούς τοῦ ποιητοῦ καὶ αἰσθήματα τῶν ἀκροατῶν ὅλως διάφορα τῶν προὔπαρχόντων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐποποιίᾳ· διότι ἐν πᾶσι μὲν τούτοις τοῖς νέοις εἶδеси τῆς ποιήσεως τὸ προσωπικὸν τοῦ ποιητοῦ αἰσθημα καὶ αἱ παρούσαι περιστάσεις τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου ἐκτίθενται καὶ ἐξαίρονται, ἐν δὲ τῇ ἐποποιίᾳ ὁ ποιητὴς ἀπλοῦν ἔστι καὶ ἀνώνυμον ὄργανον τῆς ἱστορικῆς Μούσης· οἱ δὲ ἀκροαταὶ ἀκροῦνται μανθάνοντες, πιστεύοντες καὶ αἰσθανόμενοι τῶν συμβαμάτων γενεῶν προγενεστέρων. Ἡ ἀφήγησις σχεδὸν παντὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ ἀρμόζει». Ἐπιθὶ πλείω περὶ τούτων ἐν τῷ δεκάτῳ — δεκάτῳ τρίτῳ κεφαλαίῳ τῆς ἱστορίας τῶν ἑλληνικῶν γραμμῶν Ὀδ. Μυλλέρου· ζ') ἡ σύστασις τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν. Καθ' οὓς χρόνους ἀνεφάνη ἡ λυρική ποίησις ἴδρυνται καὶ αἱ πλαστικαὶ τέχναι· τὰ δὲ πρὸ ταύτης τῆς ἐποχῆς ἔργα ἦσαν μᾶλλον βιομηχανικὰ καὶ κοσμητικὰ, ἔχοντα τοιαύτην σχέσιν πρὸς τὴν τέχνην, ὡς τὰ δημοτικὰ ἄσματα πρὸς τὴν ποίησιν. (Ἰδ. K. F. Hermann's *Entwicklungsgeschichte der Griechen*. § 20. *die Kultur der Schönen Künste*). Τὰ πρῶτα ἔργα ἔφερον ἴχνη μιμήσεως τῆς Ἀσιατικῆς τέχνης· ἀλλ' οὐ πολὺς παρήλθε χρόνος, καὶ ἡ ἑλληνικὴ τέχνη διεκρίθη ἐπὶ πρωτοτυπίᾳ πρὸς τελειότητα ἀγούσῃ· «ὅ,τι περ ἂν οἱ Ἕλληνες βαρβάρων παραλάβωσι, κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονται», λέγει καὶ ὁ συγγραφεὺς τῆς *Ἐπιτομῆς*. «Ἡ ἀληθὴς πρωτοτυπία καὶ ἀνεξαρτησία, λέγει καὶ ὁ Lange, τῆς καλλιμορφείας τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος κείται ἐν τῇ τελειότητι αὐτῆς, οὐχὶ ἐν ταῖς ἀρχαῖς». Κατὰ δὲ τὸν ἐνθουσιώδη Ménard μόνη ἡ Ἕλλὰς ἔσχε τέχνην. «Ὅταν συγκρίνη τις, λέγει, τὴν ἑλληνικὴν τέχνην πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ἀρχαίων ἔθνῶν, εὕρισκει οὐ μόνον διαφορὰν βαθμοῦ, ἀλλὰ καὶ διαφορὰν φύσεως· ἡ ἑλλησις μόνον τῆς γλώσσης ἀναγκάζει ἡμᾶς ὀνομάζειν αὐτὰς τῷ αὐτῷ ὀνόματι· ἀλλ' ἂν ἡ τέχνη σκοπὸν ἔχη τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ καλοῦ ἐν ἔργοις ἀνθρωπίνους, ὀφείλομεν εἰπεῖν ὅτι μόνη ἡ Ἕλλὰς ἔσχε τέχνην. Αἱ ἄλλαι, αἱ ἀρχέγονοι φυλαί, οἱ Πιτᾶνες οὗτοι τῆς ἀνθρωπότητος, ὄρη ἐκ γρανίτου ἐπεσώρευσαν. Οἱ ναοὶ τῶν Ὀλυμπίων θεῶν οὐκ εἶχον τοιοῦτον μέγεθος, ὅπερ τὴν δίκνοιν κατασυντρίβει, εἶχον ὅμως καλλονὴν, ἣτις εἰς τὰς αἰθρίας χώρας τοῦ φωτός ἀνυψοῖ αὐτήν,

ἐν ἀναλογίᾳ ὄντες πρὸς τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτοῖς ἀνθρωπίνους θεοὺς· οἱ μὲν ἄλλοι λαοὶ ἐζήτησαν τὸ θεῖον ἐν τῇ φύσει, οἱ δὲ Ἕλληνες εὗρον αὐτὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ἐκείνοι μὲν εἶχον λιθοξόους, οὗτοι δὲ ἀγαλματοποιούς. Ἡ Ἕλλὰς ὑπῆρξε κατὰ τὴν ὑψίστην ἔννοιαν δημιουργός· ἀνακαλύψασα ἰδέας ἐνεσάρκωσεν αὐτὰς ἐν θείαις μορφαῖς, δοῦσα σώματα ἀθάνατα τοῖς νόμοις τῆς τάξεως καὶ ἀρμονίας, οἵτινες ἐν μὲν τῇ φυσικῇ τάξει ἀποκαλύπτονται ὡς καλόν, ἐν δὲ τῇ ἠθικῇ ὡς δικαιοσύνη, καὶ τούτους ἐκάλει θεοὺς αὐτῆς». Ἡ τελειότης τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἐρμηνεύεται, ὡς ἡ τελειότης τῆς γλώσσης καὶ ἡ τῶν Ὀμηρικῶν ποιημάτων (§ 8—9), ἐκ τῆς ἀρμονίας· ἰδὲλον ὅτι τῆς φύσεως τῆς χώρας καὶ τῆς φύσεως τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Ὁ φιλόσοφος Ch. Lénèque ἐν τινι πραγματείᾳ, *Περὶ τῶν σχέσεων τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης ἐν Ἑλλάδι*, ἧς ἀπόσπασμα ἐξέδωκεν ἐν τῷ λαμπρῷ αὐτοῦ συγγράμματι *La Science du Beau*, μεταξὺ ἄλλων λέγει τὰ ἑξῆς. Ἄκ τῶν ἀγαθῶν ἀποτελεσμάτων τῆς διατηρήσεως καὶ συντηρήσεως τῶν ἑλληνικῶν ναῶν ἔστι τι, ὅπερ ὁ χρόνος ἀποκαλύψει ὅλον, νῦν ὑποφώσκον, λέγω τὴν ἀρμονίαν τῶν ἑλληνικῶν μνημείων καὶ τῆς φύσεως, ἣτις περιβάλλει αὐτὰ ὡς στεφάνη· ἡ ἀρμονία αὕτη θαυμασία ἐστίν. . . . Ἀφ' οὗ εὐφρανθῆ τις θεώμενος καὶ θαυμάζων τὰ σωζόμενα μνημεῖα τῆς τέχνης, ἐκὼν ἀέκων στρέφει τὸ βλέμμα καὶ πρὸς τὴν φύσιν, ἣν θαυμάζει ὡσαύτως· οὕτω δὴ διεγείρεται ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ παραβλεῖν τὴν τοπογραφίαν πρὸς τὸ μνημεῖον, καὶ τελευτᾷ ἀντιλαμβάνομενος τῆς μυστηριώδους αὐτῶν σχέσεως, ὡς οἰκογενειακοῦ τινος χαρακτῆρος ἢ ἀδιορίστου ὁμοιότητος· ἐντεῦθεν ὀρμώμενος ἀνακαλύπτει ἐν τῶν ἀποκρύφῳ τῆς τελειότητος τῆς ἀρχαίας τέχνης καὶ λέγει καθ' ἑαυτὸν ὅτι τεχνίται ἐν τοῖς κόλποις τοσοῦτῳ τελείας φύσεως γεννηθέντες, πᾶντως ἔμελλον περιβαλεῖν τὰ ἑαυτῶν ἔργα τῇ τερασίᾳ ἐκείνῃ καλλονῇ, ἣν ἅμα τῇ ζωῇ ἀνέπνεον, ἡ δὲ ψυχὴ αὐτῶν εἶτ' ἐν γνώσει εἶτ' ἐν ἀγνοίᾳ ὅλως ἐνεφορεῖτο αὐτῆς. Σὺν ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς τῆς φύσεως ὑπάρχει ἄκρα ἀπλότης. Ἡ Ἕλλὰς οὐδὲν ἔχει τὸ κοινὸν τῇ θεατρικῇ φύσει· διότι ἐν Ἑλλάδι τὰ ὑψηλότερα ἀποτελέσματα τοῦ ὄλου διὰ μέσων ἐπιτυγχάνονται σχεδὸν ἀρανῶν ἄνευ θορύβου καὶ ἀγυρτείας· τοιαύτη δὲ φύσις οὐ μεθύσκει, οὐδὲ τὴν κεφαλὴν ταράσσει, πρὸς τὴν δίκνοιν ἀπευθυνομένη, οὐχὶ δὲ πρὸς τὰ νεῦρα καὶ τὰς αἰσθήσεις. Ἡ ὅλως ἰδεώδης τελειότης τῶν ἡρέμων προσοφείων

τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως πρὶν εἰς τὴν καρδίαν ἀφικθῆναι, πρότερον διὰ τοῦ λόγου διέρχεται· διὰ δὲ τῶν ὁμαλῶν αὐτῆς συμμετριῶν ἡ φύσις τῆς ἑλληνικῆς χώρας μέχρι τοῦ ἀνθρώπου συγκαταβαίνει, καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσέρχεται, καὶ πρὸς θεωρίαν αὐτῆς προκαλεῖ αὐτὸν καὶ μετὰ πειθοῦς περὶ ἑαυτῆς λαλεῖ τῷ βουλομένῳ ἀκούειν· φῶς μὲν γοητευτικόν, κυματωδῶς διὰ καθαροῦ διερχόμενον αἰθέρος, τὰ πράγματα ἀλλήλοις προσεγγίζει, διαφωτίζον αὐτῶν καὶ τὰ ἐλάχιστα, καὶ ἐν ὄρχ θάλλους ἀκαταλήπτους τινὰς καὶ ἀλλοκότους μεταδιδόν διακυμάνσεις, παρεμφερεῖς ζωῆ ἐν λίθῳ· νύκτες δὲ αἴθρια, ὧν τὰ διαφανῆ σκότη πάντα καλύπτουσι· ἀλλ' οὐδὲν κρύπτουσι· κλίμα δὲ εὐκρατον, παρέχον τὰς ὁδοὺς διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἐν πάσῃ ὄρχ τοῦ ἔτους ἐλευθέρας, τὴν δὲ χώραν αἰεὶ προσιτὴν· γραμμαὶ δὲ καθαρὰ καὶ ἀκριβεῖς ἐν τῇ ἀπλῇ διττῆς τοῦ ὅλου, ταῦτα δὲ πάντα τὰ βοηθήματα τῷ προσεκτικῷ θεατῆ ἀποκαλύπτουσι τὸ ἀπόκρυφον τῆς τελειότητος τοῦ ἔργου· τὸ ἀπόκρυφον τοῦτο ἐστὶ τὸ σχέδιον, καθ' ὃ ὁ δημιουργὸς τοῦ παντὸς εἰργάσατο, σχέδιον θεῖον, ὑπερ ἢ ἑλληνικὴ μεγαλόνοια διείδεν, ἐν δὲ ταῖς μέγλαις αὐτῆς ἐποχαῖς καὶ ὡς πρότυπον εἴληφεν.

Ἐν Ἑλλάδι ἡ περιφέρεια τῶν ὁρέων, ἡ πλαγία αὐτῆ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ πρόσοψις τῆς τοπογραφίας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καθαρὰ ἐστὶ, διαγράφουσα ἀμφιλαφῶς γραμμάς συνεχεῖς, ὧν αἱ ὁμαλαὶ κινήσεις φαίνονται τοῖς νόμοις μυστηριώδους τινὸς ἀρχιτεκτονικῆς ἀκολουθοῦσαι. Ἐπὶ δὲ τούτῳ σπουδαῖοι θαυμασταὶ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης τὴν ἑαυτῶν προσοχὴν ἐπιστήσαντες, ἀπεπειράθησαν, ἵνα τοῦτο μὲν πραγματικὴν ἐπὶ τῆς τέχνης ἐπιρροὴν ἀπονείμωσι ταῦταἱ ταῖς γραμμαῖς, τοῦτο δὲ τὴν πιστὴν αὐτῶν ἀντιγραφὴν ζητήσωσιν ἐν τῷ τῶν μνημείων σχήματι. Ὅσον ὁμοιον π. χ. ἐστὶ τὸ προμετωπίδιον τοῦ Παρθενῶνος τῷ Πεντελικῷ! αἱ ἀναλογίαι αὗται· ὑπάρχουσι, σύμφυτοι· ἀλλὰ πρὸς τί τοῦτο; ἡ ἑλληνικὴ τέχνη τὸ πρότυπον αὐτῆς εὖρεν οὐχὶ ἐν τῷ σχήματι τῆς χώρας, ἀλλ' ἐν τῇ φυσιογνωμίᾳ αὐτῆς· τὸ σῶμα ἐθεώρησεν, ὅπως τὴν δίκνοϊαν αὐτοῦ μαντεύσῃ· τὴν δὲ δίκνοϊαν ταύτην ἀπαξ ἀφαρπάσας ἰδίαν ἑαυτῆς ἐποίησατο, καὶ ἐν ἄλλῳ σώματι νέψ καὶ κληῶ οἷον τὸ πρῶτον ἐναπέθηκε, καίπερ ἀτελεστέρως κωλύοντῆς καὶ ἄλλης μορφῆς. Τοιαύτη ἡ μέθοδος τῆς μεγαλοφυΐας, πλάττει καὶ ζωογονεῖ, ὡς ὁ Προμηθεύς· ἀλλ' ὅ,τι ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ κλέπτει, οὐχ ὁ πηλὸς ἐστίν, ἀλλὰ τὸ

πῦρ· ὥστε ὅτε ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἔργου ἐμπνεομένη ἄνευ δουλικῆς ἀντιγραφῆς τὴν πλαστικὴν τέχνην ἀνύψωσε μέχρι τῆς πνευματικότητος, κἀτῶρθωσεν ἵνα ἡ φύσις καὶ τὰ μνημεῖα ὡς δύο φανῶσιν ἀντίγραφα ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προτύπου, ἀλλ' ἐξ ὧν τὸ μὲν ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ Θεοῦ ἀντεγράφη, τὸ δὲ ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Τοιοῦτῳ τρόπῳ ἡ ποικιλία, ἣν ἐν τῇ τοπογραφίᾳ τῆς Ἑλλάδος τοσοῦτον θαυμάζομεν, ἐκ τῆς φύσεως ἐν τοῖς ἔργοις τῆς τέχνης ἀπετυπώθη, τοὺς δύο, καίπερ ἀντιθέτους, διασώζουσα χαρακτῆρας αὐτῆς, τὸ γόνιμον καὶ τὸ σύμμετρον. Ἐξετάζων δὲ τις μετὰ προσοχῆς καὶ μελέτης τὴν στενὴν καὶ τελείαν ταύτην ἀρμονίαν μεταξὺ τῆς τέχνης καὶ τοῦ ἐδάφους, μετ'εὐχερίας συναγεῖ, ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἡ μὲν τέχνη ἀντανακλά καὶ μεταγράφει τὴν φύσιν καὶ ἐστὶν ὅτε παρατείνει τὸ ἔργον αὐτῆς, ἡ δὲ φύσις διασπαρῆ καὶ διερμηνεύει τὴν τέχνην καὶ ἐξίρει τὴν ἀξίαν αὐτῆς. Ὡστε ἐκτῆρα ἄνευ τῆς ἐτέρας οὔτε τὴν αὐτὴν ἔχει σπουδαιότητα οὔτε τὴν αὐτὴν ἀξίαν».

ζ') Ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη καὶ διχόσις τῆς χρήσεως τῶν νομισμάτων. Κατὰ τὸν ἕκτον π. Χ. αἰῶνα οὐδεμία πόλις ἐν Ἑλλάδι οὐδ' ἑλληνικὴ ἀποικία ἐστερεῖτο ἰδίου νομίσματος· ἐκ δὲ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἐπέξετάθη ἡ χρῆσις τοῦ νομίσματος εἰς τὴν Σικελίαν, Ἰταλίαν, Γαλλίαν, Ἰσπανίαν, Καρχηδόνα, κατὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ τὴν Ταυρικὴν Χερσονήσον κτλ. η') ἡ μεταρρυθμισίς τῶν φοινικεῶν γραμμάτων, δι' ἧς ἐγένοντο παγκόσμια ὄργανα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας· ἀξμα τῇ φωνῇ, καθ' Ἡρόδοτον, μετέβαλον (οἱ Ἕλληνες) καὶ τὸν ῥυθμὸν τῶν γραμμάτων· «τὸ σῶμα ἔμεινε σημιτικόν, λέγει καὶ ὁ Clermon-Ganneau, ἀλλ' ἡ ψυχὴ ἀπέβη ἑλληνικὴ». Κατ' ἀρχὰς ἀνέτρεψαν καὶ προσήρμοσαν τὴν γραφὴν πρὸς τὰ δεξιὰ· εἶτα ἐκ τινῶν φοινικικῶν γραμμάτων, οἷον τοῦ *alep*, *e*, *eta*, *iota*, *delta* πραγματικὰ ἦσαν σύμφωνα, φθόγγους ἐξήγαγον φωνήεντας, προκίσαντες οὕτω τὴν ἑλληνικὴν γραφὴν, καὶ δι' αὐτῆς τὴν τῆς ἀνθρωπότητος, τῇ ἀνεκτιμητῷ ταύτῃ ιδιότητι, ἣν ὁ Σημιτισμὸς οὐδέποτε ἐκτῆσατο, τῇ γραφῇ τῶν φωνηέντων· περὶ τῶν γραμμάτων δυνάμειν εἰπεῖν ὅ,τι καὶ περὶ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης». Haussoullier.

Ταῦτα δὲ ἐτελοῦντο καθ' οὓς χρόνους αἱ διανοητικαὶ τοῦ ἔθνους δυνάμεις νέαν ἐλάμβανον ἐπίδοσιν, ἧς βλαστήματα καὶ ἀγχοὶ καρ-

ποι ἦσαν ἡ σύστασις τῆς φιλοσοφίας, τοῦ πε-
ζοῦ λόγου, τῆς ἱστορίας, τῆς κριτικῆς, τῆς
γνωμικῆς καὶ δραματικῆς ποιήσεως, τῆς ἐντέ-
χου γυμναστικῆς, τῆς ἰατρικῆς καὶ λοιπῶν.

*Δόξαι τῶν ἑλεγεῖακῶν καὶ λυρικῶν ποιητῶν
περὶ Μοιρῶν.*

§ 26. Μετὰ τοσαύτας καὶ τηλικύτας με-
ταβολὰς καὶ πρὸς τὰ πρόσω κινήσεις, τί ἀρχή
γε ἀπεγέγοντο αἱ περὶ τῶν Μοιρῶν ἰδέαι τῶν
προγενεστέρων χρόνων; ἔμειναν ἀμετακίνητοι
ἢ καὶ αὐταὶ τὴν φυσικὴν τῆς τοῦ ἔθνους προ-
δου ἐβλάδιον πορείαν; ¹ Εἶδομεν (§ 21, σελ.
110), ὅτι αἱ Μοῖραι ἀνεγεννήθησαν, γενόμεναι
θυγατέρες τοῦ Διὸς καὶ τῆς Θέμιδος, ὡς αἱ Ὠ-
ραι. Ἀπὸ δὲ τοῦ ὄγδου αἰῶνος καὶ ἐξῆς, ὁ
Ζεὺς οὐ μόνον πατὴρ ἐξυμνεῖται τῶν Μοιρῶν,
ἀλλὰ καὶ Μοιραγέτης καλεῖται, ὡς ὁ Ἀπόλλων
Μουσηγέτης· ἦσαν δὲ καὶ βωμοὶ τοῦ Μοιραγέ-
του Διὸς, ἐξ ὧν ἀναφέρει ὁ Πausanias τὸν ἐν
Ὀλυμπίᾳ λέγων, ὅτι πλησίον τοῦ ναοῦ ἦν καὶ
βωμὸς τῶν Μοιρῶν, καὶ τὸν ἐν τῷ ναῷ τῆς
Δεσποίνης ἐν Ἀρκαδίᾳ καὶ τὸν ἐν τῷ ναῷ τῶν
Δελφῶν ἦν δὲ καὶ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθη-
νῶν βωμὸς Διὸς Μοιραγέτου· ὁ Ζεὺς τὴν ἐπί-
κλησιν ταύτην εἴληψε, διότι ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ
αὐτὸς ὀρίζει τὸ πεπρωμένον, ὅπερ αἱ Μοῖραι
φέρουσιν εἰς πέρας διευθυόμεναι ὑπ' αὐτοῦ. Ἐν
δὲ τῷ Ὀλυμπίῳ ἐν Ἀθήναις τὸ ἀγαλμα
τοῦ Διὸς ὑπὲρ κεφαλῆς ἔφερον Ὠραι καὶ Μοῖρας,
ὡς φησι Πausanias, ἀπὲρ δὲ τῆς κεφαλῆς τοῦ

Διὸς εἰσιν Ὠραι καὶ Μοῖραι, δηλαδὴ πᾶσι τὴν
Πεπρωμένην μόνῳ οἱ πείθεσθαι καὶ τὰς Ὠρας
τὸν θεὸν τοῦτον νέμειν ἐς τὸ δέον· αἱ Μοῖραι
καὶ Ὠραι, ὡς ἀδελφαί, ἐν πολλοῖς ναοῖς ἦσαν
ἐν συμπλέγματι πεπονημέναι. ¹ Id. Πaus. Γ, 19, 4.

Ὁ Ζεὺς ἐστὶν ὁ δοτὴρ πάντων τοῖς ἀνθρώ-
ποις τῶν τε ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν, καὶ μετ'
αὐτὸν οἱ ἄλλοι Ὀλύμπιοι θεοί. Ἡ Ὀμηρικὴ
αὕτη ἰδέα (§ 15, σελ. 103) ἐπιστεύετο κοινῶς
κατὰ τὸν ὄγδον, ἑβδομον καὶ ἕκτον π.Χ. αἰῶ-
να, ὡς μαρτυροῦσι πολλὰ ἀποσπάσματα τῶν
Ἑλεγεῖακῶν, Ἰαμβικῶν καὶ Λυρικῶν ποιητῶν·
οἶον ὁ Ἀρχίλοχος περὶ θεῶν καθόλου λέγει,

τοῖς θεοῖς τίθει τὰ πάντα· πολλάκις μὲν ἐκ κακῶν
ἄνδρας ὀρθοῦσιν μελαίνῃ κειμένους ἐπὶ χθονί,
πολλάκις δ' ἀνατρέπουσι καὶ μάλ' εὖ βεβηκότας
ὑπίους κλίνουσ'.

Ἄλλοχου δὲ λέγει πρὸς φίλον δυσχυοῦντα, ὅτι
οἱ θεοὶ φάρμακον τῶν δυστυχημάτων ἔθηκον
τὴν ὑπομονήν·

ἀλλὰ θεοὶ γὰρ ἀνηκέστοισι κακοῖσιν,
ὦ φίλ', ἐπὶ κρατερῇν τλημοσύνην ἔθεσαν
φάρμακον.

Ὁ δὲ Μίμνερμος περὶ Διὸς·

οὐδέ τις ἔστιν
ἀνθρώπων, ἢ Ζεὺς μὴ κακὰ πολλὰ δίδοι.

Ἐκφαντικώτερα δὲ ὅσα λέγει ὁ ἐξ Ἀμφιγυῶ
Σιμωνίδης, ἐξιστορῶν τὰ κακὰ τοῦ βίου·

ὦ παῖ, τέλος μὲν Ζεὺς ἔχει βαρύνκτους
πάντων ὅσ' ἔστι, καὶ τίθεισ' ὅπη θέλει·
νόος δ' οὐκ ἐπ' ἀνθρώποισιν· ἀλλ' ἐφήμεροι
ἔ δὴ βότ' αἰεὶ ζῶμεν, οὐδὲν εἰδότες,
ὅπως ἕκαστον ἐκτελευτήσει θεός·
ἐλπίς δὲ πάντας ἀπιπείθει· τρέφει
ἄπρηκτον ὀρμαίνοντας. Οἱ μὲν ἡμέρη
μένουσιν ἐλθεῖν, οἱ δ' ἐτέων περιτροπᾶς·
νέωτα δ' οὐδεὶς ὅστις οὐ δοκεῖ βροτῶν
πλοῦτω τε κάγαθαῖσιν ἵζεσθαι φίλος·
φθάνει δὲ τὸν μὲν γῆρας ἄζηλον λαθόν,
πρὶν τέρμ' ἔκηται· τοὺς δὲ δύστηνοι νόσοι
φθείρουσι θνητῶν· τοὺς δ' ἄρει δευμημένους
πέμπει μελαίνης Ἀΐδος ὑπὸ χθονός·
οἱ δ' ἐν θαλάσῃ λαίλαπι κλονεῦμενοι
καὶ κύμασιν πολλοῖσι πορφυρῆς ἁλὸς
βηθήσκουσιν, εὖ τ' ἂν μὴ δυνήσωνται ζοεῖν·
οἱ δ' ἀγχόνῃν ἄψαντες δυστήνῳ μόρῳ,
καυτάγρετοι λείπουσιν ἡλίου φάος.
Οὕτω κακὸν ἄπ' οὐδέν· ἀλλὰ μυρία
βροτοῖσι κήρες κἀνεπίφραστοι δῦαι
καὶ πῆματ' ἐστίν· εἰ δ' ἐμοὶ πιθοῖατο,
οὐκ ἂν κακῶν ἐρῶμεν, οὐδ' ἐπ' ἄλγεσιν
κακοῖς ἔχοντες θυμὸν αἰκίζοιμεθα.

1) ε' Ὁφείλομεν εἶτι τὸ ζήτημα ἐξετάσαι ὅσον αἱ
ἰδέαι τῶν Ἑλλήνων περὶ θεότητος καὶ περὶ τῆς φύ-
σεως τοῦ ἀνθρώπου μέχρι τῶν μέσων τοῦ ἕκτου
αἰῶνος συμφώνως τῇ προόδῳ τῆς ἀναπτύξεως με-
τεβλήθησαν· ὅτι τοιαύτη μεταβολὴ ἐπῆλθε, γενικῶς
παραδεκτὸν ἐστὶ· διότι ὡς ἡ ἠθικὴ συνείδησις καθαί-
ρεται καὶ εὐρύνεται, οὕτως ὀφείλει καὶ ἡ θεότης,
ἐξ ἧς τὸν ἠθικὸν νόμον καὶ τὴν ἠθικὴν τάξιν τοῦ κό-
σμου ἐξαρτώμεθα, καθαρὰ εἶναι καὶ εὐρεῖα· ὅσα δὲ
ὁ ἀνθρώπος τὴν ἑαυτοῦ ἐλευθερίαν καὶ τὸ ὕψος ὑ-
περάνω τίθησι τῶν ἄλλων φυσικῶν ὄντων, τοσαύτω
μᾶλλον τὸ πνευματικὸν αὐτοῦ μέρος κατὰ τὴν
φύσιν, τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν μέλλοντα βίον ἀποχωρί-
σαι βούλεται τοῦ σώματος». Zeller. «Ἀναντιρρή-
τως ὑπῆρξεν ἐν Ἑλλάδι, λέγει καὶ ὁ Croiset, ἀπὸ
τοῦ ἑβδόμου μέχρι τοῦ πέμπτου αἰῶνος μεγάλη
θρησκευτικὴ κίνησις, ἧς τὰ κυριώτερα σημεῖα διο-
ρῶμεν μᾶλλον ἢ γινώσκωμεν μετ' ἀκριθείας τὰς λε-
πομερείας αὐτῆς. Ἐξ αὐτῆς προήλθον αἱ αἰρέσεις,
αἱ θρησκευτικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ σχολαί, αἱ κατὰ
τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον μυστικαὶ διδασκαί, ὧν ἡ ἀπή-
χσις μέχρι Πινδάρου ἀφικνεῖται».

Οὐχ ἦπτον δὲ ἐκφαντικά καὶ τὰ Θεόγινδος, ὅς καὶ εἰς πειρασμὸν ἔρχεται ὁρῶν ὅτι ὁ Ζεὺς ἐστὶν ὅτε τοῖς μὲν ἀγαθοῖς τῶν ἀνθρώπων δυστυχίας δίδωσι, τοῖς δὲ κακοῖς εὐτυχίας·

Ζεῦ φίλε, θαυμάζω σε· σὺ γὰρ πάντεσσι ἀνάσσεις
τιμὴν αὐτὸς ἔχων καὶ μεγάλην δύναμιν·
ἀνθρώπων δ' εὐ οἶσα νόον καὶ θυμὸν ἐκάστου·
σὸν δὲ κράτος πάντων ἔσθ' ὕπατον, βασιλεῦ.

Πῶς δὴ σευ, Κρονίδη, τολμᾷ νόος ἀνδρας ἀλιτροῦς
ἐν αὐτῇ μοίρῃ τὴν τε δίκαιον ἔχειν,
ἦν τ' ἐπὶ σωφροσύνην τρεφθῆ νόος, ἦν τε πρὸς ὕβριν
ἀνθρώπων ἀδίκους ἔργασσι πειθομένων;

Περὶεργος ἡ φιλικὴ αὐτῆ οἰκειότης τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὸν Δία καὶ τὰ παράπονα αὐτὸς ἀπενθυίνει, καὶ ἐξ ὧν δηλοῦται ὅτι ὁ σκορπίος τῆς ἀμφιβολίας καὶ τῆς σκέψεως εἰσέδυσεν ἤδη εἰς τὴν ἑλληνικὴν φρένα.

*Ἄξιον δ' ἐπισκέψωμαι, ὅτι ὅσα τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα προέκοπτε καὶ ἀνεπτύσσεται ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων μέχρι τῶν μέσων τῆς ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος, τοσοῦτω καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, ἡ εὐσέβεια, ἐγένετο θερμότερα καὶ ζωηρότερα, ἐκδηλουμένη μάλιστα ἐν τῇ λατρείᾳ τῶν θεῶν μεγάλην λαβύσην ἐπίδοσιν κατὰ τὸν ἑβδομὸν καὶ ἕκτον αἰῶνα· αἱ δὲ Ὀμηρικαὶ ἐκείναι βλασφημίαι (§ 16, σελ. 104) σπανιώτερον ἀπαντῶσιν, εὐδ' οἱ τιτανικοῦ καὶ ἐπαναστατικοῦ κατὰ τῶν θεῶν ἐμφορούμενοι πνεύματος εἶχον κατὰ τούτους τοὺς χρόνους οὔτε μιμητὰς οὔτε θαυμαστάς, οἱ Προμηθεῖς δηλονότι οἱ Ἄττοι καὶ οἱ Ἐπιλάτται,

οὓς δὴ μηχίστους θρέψε Κεῖδωρος ἄρουρα
καὶ πολὺ καλλίστους μετὰ γε κλυτὸν Ὀρίωνα·
ἐνέωροι γὰρ τοῖ γε καὶ ἐνεαπῆχες ἦσαν
εὖρος, ἀτὰρ μῆκος γε γενέσθην ἐνεόργυιοι.
Οἱ ρα καὶ ἀθανάτοισιν ἀπειλείτην ἐν Ὀλύμπῳ
φυλόπιδα στήσειν πολυτάκος πολέμοιο·

καὶ οἱ Φλεγύαι

οἱ Διὸς οὐκ ἀλέγοντες ἐπὶ χθονὶ καιετίασκον·

καὶ οἱ Εὐρυτοὶ καὶ οἱ Ἴδοι, οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ λοιποί. Τὸ τιτανικὸν πνεῦμα μάλιστα κατὰ τὸ τέλος τῆς ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος ἀναγεννᾶται, ὅτε εἰς τὸ μέσον ἦλθεν ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις καὶ ἀμφιβολία. Τότε ἀνεφάνησαν νέοι Τιτᾶνες καὶ Γίγαντες κατὰ τῶν θεῶν, οἱ Ξενοφάνεις, καὶ Ἡράκλειτοι, καὶ Δημόκριτοι, Ὀμηρικὴν φέροντες πανοπλίαν καὶ ἐχευεὺκῃ βέλη κατ' αὐτῶν. Ἐπιθι πλείω περὶ Θεόγινδος ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ τοῦ δευτέρου βιβλίου (σελ. 189—210) τοῦ σοφοῦ συγ-

γράμματος *Le Sentiment Religieux en Grèce* τοῦ J. Girard.

Ἐκ τῶν ἄλλων ἀποσπασμάτων τοῦ Θεόγινδος ἀναφέρομεν τὰ ἐξῆς·

Οὐδεὶς, Κύρην, ἄτης καὶ κέρδεος αἴτιος αὐτός,
ἀλλὰ θεοὶ τούτων δώτερες ἀμφοτέρων.

Οὐδέ τις ἀνθρώπων ἐργάζεται ἐν φρεσὶν εἰδὼς
εἰς τέλος εἶτ' ἀγαθὸν γίνεται εἴτε κακόν.

Θεοῖς εὐχου, θεοῖς ἔστιν ἐπι κράτος· οὐ τοι ἄτερ θεῶν
γίνεται ἀνθρώποις οὔτ' ἀγάθ' οὔτε κακά.

ἀθανάτων δὲ δόσεις
παντοῖαι θνητοῖσιν ἐπέρχοντ', ἀλλ' ἐπιτολμᾶν
χρῆ δῶρ' ἀθανάτων, οἷα διδοῦσιν, ἔχειν.

Τῷ δὲ κακῶς ποιοῦντι θεὸς περὶ πάντα τίθησιν
συντυχίην ἀγαθὴν, ἔκλυσιν ἀφροσύνης.

θεῶν δ' εἰμαρμένα δῶρα
οὐκ ἂν βηθιδίως θνητὸς ἀνὴρ προφύγοι,
οὔτ' ἂν πορφυρέης καταδύς εἰς πυθμένα λίμνης
οὔδ' ὅταν αὐτὸν ἔχη Τάρταρος ἠεροεῖς.

Πρῆγματος ἀπρήκτου χαλεπώτατόν ἐστι τελευτὴν
γυῖναι, ὅπως μέλλει τούτο θεὸς τελέσαι.

Γνώμην, Κύρνε, θεοὶ θνητοῖσι διδοῦσιν ἄριστον
ἀνθρώποις· γνώμη πείρατα παντός ἔχει.

ᾧ μάκαρ, ὅς τις δὴ μιν ἔχει φρεσὶν, ἢ πολὺ κρείστων
ὕβριος οὐλομένης λευγαλέου τε κόρου.

Πολλοῖς ἀχρήστοισι θεὸς δίδοι ἀνδράσιν ὄθλον
ἔσθλόν, ὅς οὔτ' αὐτῷ βέλτερος οὐδὲν εἶν
οὔτε φίλοις· ἀρετῆς δὲ μέγα κλέος οὐ ποτ' ὀλεῖται

Φρόνησις καὶ ἀρετὴ, τοιαῦτα τὰ δῶρα ἀπερ ὁ θεὸς τῷ τελείῳ καὶ μακαρίῳ ἀνθρώπῳ δωρεῖται· καὶ κατὰ τὴν ἱερὰν Γραφήν, «πᾶν δῶρημα τέλειον ἀνωθέν ἐστὶ καταβαίνον ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων»· ὡς κατ' ἐξοχὴν δ' ἀρετὴν ἐξυμνεῖ τὴν δικαιοσύνην· «ἐν δὲ δικαιοσύνῃ, φησί, συλλήβδη πᾶσ' ἀρετῆ ἐστίν», ἧς ἀνευ οὐδεμῆς τῷ ἀνθρώπῳ εὐδαιμονία σταθερά.

Χρῆμα δ' ὁ μὲν Διόθεν καὶ σὺν δίκῃ ἀνδρὶ γένηται
καὶ καθαρώς, αἰεὶ παρμόνιμον τελέθει·
εἰ δ' ἀδίκως παρὰ καιρὸν ἀνὴρ φιλοκερδέει θυμῷ
κτῆσεται, εἶθ' ὄρκῳ παρ' τὸ δίκαιον ἐλῶν,
αὐτίκα μὲν τι φέρειν κέρδος δοκεῖ, ἐς δὲ τελευτὴν
αὐτίς ἔγεντο κακόν, θεῶν δ' ὑπερέχει νόος.

Ἄλλὰ καὶ ἐν οἷς ἀποσπασματικῶς γίνεται ἰδίᾳ λόγος περὶ Μοίρας, οὐδαμῶς ἡ δύναμις αὐτῆς φαίνεται ὑπερτέρα τῆς τῶν θεῶν· πᾶσαι δὲ σχεδὸν αἱ Ὀμηρικαὶ περὶ Μοίρας φράσεις ἀπαντῶσι παρὰ τοῖς ποιηταῖς τοῦ ἑβδόμου καὶ ἕκτου αἰῶνος, Μοῖρα Διός, Μοῖρα θεοῦ ἢ θεῶν, Αἴσα Διός, μύρσιμον, Μοῖρα θανάτου κτλ.,

διότι τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα ἦσαν ἡ πνευματικὴ αὐτῶν τροφή, ἡ δ' ἐπική γλῶσσα ἡ κρητικὴ τῆς ποιήσεως αὐτῶν.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ.

Καλλίου. θάνατος δὲ τότε ἔσεται, ὁππότε κεν δὴ
Μοῖραι ἐπικλώσωσ', ἀλλὰ τις ἰθὺς ἴτω·
οὐ γάρ κως θανάτον γε φυγεῖν εἰμαρμένον ἔστιν
ἄνδρ' οὐδ' εἰ προγόνων ἢ γένος ἀθανάτων
πολλάκι δημοτῆτα φυγῶν καὶ δοῦπον ἀκόντων
ἔργεται, ἐν δ' οἴκῳ Μοῖρα κίχεν θανάτου.

Τερταίου. Δεσπότης οἰμῶζοντες ὁμῶς ἄλοχοί τε καὶ αὐτοὶ
εὐτέ τιν' οὐλομένη Μοῖρα κίχοι θανάτου.

Μιμέρ. Ἀφ' ἄρ νούσων τε καὶ ἀργαλέων μελεδωνῶν
μον. ἐξηκοντῆ Μοῖρα κίχοι θανάτου.

Σόλωνος. Ἡμετέρα δὲ πόλις κατὰ μὲν Διὸς οὐποτ' ὀλεῖται
αἴσαν καὶ μακάρων θεῶν φρένας ἀθανάτων·

εἰ δὲ φύγῳσιν
αὐτοί, μηδὲ θεῶν Μοῖρ' ἐπιούσα κίχοι,
ἦλυθε πάντως αὐθις.

Μοῖρα δὲ τοι θνητοῖσι κακὸν φέρε· ἠδὲ καὶ ἐσθλόν·
δῶρα δ' ἄφικτα θεῶν γίνεται ἀθανάτων.

Τῇ δεκάτῃ δ' ὅτε τελέση θεὸς ἐπ' ἑναυτοῦς,
οὐκ ἂν ἄωρος ἴων Μοῖραν ἔχοι θανάτου.

Θεόγγι. Κοῦτως ἂν δοῶσι μετ' ἀνθρώπων θεὸς εἶναι
δοε. εἰ μ' ἀποτισάμενον Μοῖρα κίχοι θανάτου.

Τόλμα, Κύρνε, κακοῖσιν, ἐπεὶ κάσθλοισιν ἔχειρες
εὐτέ σε καὶ τούτων Μοῖρ' ἐπέβαλεν ἔχειν.
ὡς δὲ περ ἐξ ἀγαθῶν ἔλαβες κακόν, ὡς δὲ καὶ αὐ-
ἐκδύναϊ πειρῶ, θεοῖσιν ἐπευχόμενος. [τις

Κύρνε, ἔμπης ὅτι μοῖρα παθεῖν, οὐκ ἔσθ' ὑπαλύξαι
ὅτι δὲ Μοῖρα παθεῖν, οὐ τὴν δέδοικα μαθεῖν.

Οὐ τις ἄποινα διδοῦς θάνατον φύγοι οὐδὲ βαρβαρίαν
δυστυχήν, εἰμὴ Μοῖρ' ἐπὶ τέρμα βάλοι·
οὐδ' ἂν δυσφροσύνας, ὅτε δὴ θεὸς ἄλγεα πέμποι,
θνητὸς ἀνὴρ δῶροις βουλόμενος προφύγοι.

Τύχη ἀγαθὴ καὶ ἀγαθὸς Δαίμων.

§ 27. Ἀλλὰ κατὰ τούτους τοὺς χρόνους
ἄλλα πρόσωπα νέα ἀνεφάνησαν καὶ ἐκληρονό-
μησαν τὴν ἀγαθὴν μερίδα τῆς Μοίρας, ἡ
ἀγαθὴ Τύχη καὶ ὁ ἀγαθὸς Δαίμων, ὡς ἄλλα
τὴν κακὴν, ὁ κακὸς δαίμων, ὁ Ἀλῆστωρ καὶ ἡ
Νέμεσις.

Ἡ Τύχη καὶ ἡ Νέμεσις κατὰ τοὺς ὀμηρικούς
χρόνους ἦσαν ἀπλᾶ προσηγορικά ὀνόματα· ὁ δὲ
Ἡσίοδος τὴν μὲν Τύχην γενεαλογεῖ ἐκ τοῦ Ὠ-
μανοῦ, τὴν δὲ Νέμεσιν ἐκ τῆς Νυκτός· ἀλλὰ
κυρίως ἡ Τύχη ἀναφαίνεται καὶ ἐνεργὸν λαμβά-
νει μέρος ἐπ' ἀγαθῶ τῶν ἐθνῶν, τῶν πόλεων,

τῶν πολιτῶν ἀπὸ τοῦ ὀγδόου αἰῶνος καὶ ἐφε-
ξῆς· ὁ Ἀρχιλόχος τὴν Τύχην καὶ Μοῖραν ἐκ
παραλλήλου τίθησι·

Πάντα Τύχη καὶ Μοῖρα, Περικλεες, ἀνδρὶ διδασιν·
ὁ αὐτὸς ὁμῶς λέγει·

Πάντα πόνος τεύχει θνητοῖς μελέτη τε βροταίη·
ἔξ οὗ γίνεται δῆλον ὅτι ὁ Ἕλληνας οὐκ ἀργεῖ,
παραδιδούς ἑαυτὸν τῇ Μοίρᾳ ἢ τῇ Τύχῃ, ἀλλ'
ἐνεργεῖ καὶ μοχθεῖ, οὐδαμῶς ἐπιλανθανόμενος
τοῦ ἐλληνικοῦ ἐκείνου ἀζιώματος, σὺν Ἀθηναῖς
καὶ χεῖρα δει κινεῖν.

Ὁ Σόλων ἀγαθὴν τύχην εὐχεται τοῖς νόμοις,
οὗς ἔδωκε τοῖς Ἀθηναίοις.

Πρῶτα μὲν εὐχόμεθα Διὶ Κρονίδῃ βασιλεῖ
θεσμοῖς τοῖσδε τύχην ἀγαθὴν καὶ κῦδος ὀπάσαι.

Ὁ δὲ Θεόγγις τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἀνδραίας
ὑπερτέραν ὁμολογεῖ τὴν τύχην.

Μῆτ' ἀρετὴν εὐχου, Πολυπαῖδῃ, ἔξοχος εἶναι
μῆτ' ἄφενος· μῶνον δ' ἀνδρὶ γένοιτο τύχη·

ὅσον δὲ διαφέρει ἡ Τύχη τῆς Μοίρας δεικνύουσι
καὶ τὰ γλυπτικὰ ἔργα ταύτης τῆς ἐποχῆς,
περὶ ὧν λόγον ποιεῖται ὁ Πausανίας· διότι ἐν
μὲν τῷ ἀναθήματι τῶν Κυψελιδῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ
γέγλυπται Κῆρ (Μοῖρα), ἥτις τοῦ Πολυνεῖκου
ὀπίσθεν ἐστήκεν ὀδόντας τε ἔχουσα οὐδὲν ἡμε-
ρώτερον θηρίου, καὶ οἱ καὶ τῶν χειρῶν εἰσιν
ἐπικαμπεῖς οἱ ὄνυχες, ὡς ὑπὸ τοῦ πεπρωμένου
τὸν Πολυνεῖκον ἀπαχθέντα· τοῖς δὲ Σμυρναίοις
Βούπαλος, ναοὺς τε οἰκοδομήσασθαι καὶ ζῶα
ἀνὴρ ἀγαθὸς πλάσαι, ἀγαλμα ἐργαζόμενος Τύ-
χης πρῶτον ἐποίησεν ὧν ἴσμεν πόλον τε ἔχου-
σαν ἐπὶ τῇ κεφαλῇ καὶ τῇ ἐτέρᾳ χειρὶ τὸ κα-
λούμενον Ἀμαλθείας κέρας· οὗτος μὲν ἐπὶ το-
σοῦτον ἐδήλωσε τῆς θεοῦ τὰ ἔργα. Ἦτε δὲ καὶ
ὑστερον Πίνδαρος ἄλλα τε ἐς τὴν τύχην, καὶ
δὴ καὶ φερέπολιν ἀνεκάλεσεν αὐτήν· «ἔστι δὲ
ἡ θεά, ἐπιλέγει ὁ Pausanias, μεγίστη θεῶν ἐν
τοῖς ἀνθρωπίνους πράγμασι καὶ ἰσχύον παρέχεται
πλείστην».

Ταῦτα μὲν, νομιζόμεν, ἀρκούσι περὶ Τύχης,
μεταβῶμεν δὲ εἰς τὸν ἀγαθὸν Δαίμονα, ὃς οὐ-
δὲν ἄλλο ἦν ἢ αὐτὴ ἡ Τύχη ὑπὸ ἄρρενα μορ-
φήν. «Ἐν τῇ ἀτομικεῖσει (individualis irung)
τοιούτων δαιμόνων, λέγει καὶ ὁ Πρέλλερ, το-
σοῦτον ἐχώρησαν οἱ Ἕλληνες, ὥστε ἄρρενα καὶ
θῆλυον ἐπλασαν δαίμονα, κἀκείνον μὲν ἐκάλε-
σαν ἀγαθὸν δαίμονα, τοῦτον δὲ ἀγαθὴν τύχην·
ὁ θῆλυς καὶ ἄρρη δαίμων μόνον κατὰ γένος
διαφέρει οὖν».

Ὡς δὲ τῶν Μοιρῶν ὁ Ζεὺς ἦν ὁδηγὸς καὶ κυβερνήτης (Μοιραγέτης), οὕτω καὶ τῶν ἀγαθῶν δαιμόνων κατὰ Πίνδαρον·

Διὸς τοι νόος μέγας κυβερνᾷ δαίμων· ἀνδρῶν φίλων.

Ὁ Θεόγινος εὐχεται ἑαυτῷ δαίμονα ἀγαθὸν

ἐπὶ τ' ἑσθλὸς ἕροιο

δαίμων, θεὸς κατ' ἔμὸν νόον τελέσειε τάδε.

Τῶν δὲ ἀνθρώπων οἱ μὲν ἔχουσιν ἀγαθὸν δαίμονα καὶ εὐτυχοῦσιν, οἱ δὲ κακὸν καὶ δυστυχοῦσι·

Πολλοὶ τοι χρῶνται δειλαῖς φρεσὶ, δαίμονι δ' ἑσθλῷ οἷς τὸ κακὸν δοκέον γίνεται εἰς ἀγαθόν· εἰσὶν δ' οἱ βουλή τ' ἀγαθῇ καὶ δαίμονι δειλῷ μοχθίζουσι, τέλος δ' ἔργμασιν οὐχ ἔπειται.

Τί δὲ ἄλλο ἐστὶν ὁ ἀγαθὸς δαίμων ἢ ὁ καλὸς ἄγγελος τῶν χριστιανῶν, ὁ δὲ ἄλάστωρ ὁ κακὸς δαίμων, ὁ διάβολος; Τοῦτο ἔτι φανερώτερον γενήσεται κατωτέρω.

Δόξαι τῶν φυσιολόγων περὶ Εἰμαρμένης.

§ 28. Τοιαύτας μὲν μεταβολὰς ἐπήνεγκον οἱ χρόνοι εἰς τὰς περὶ Μοιρῶν γνώμας· ἡ υποχώρησις τῶν Μοιρῶν εἰς τὴν ἀγαθὴν Τύχην καὶ εἰς τὸν ἀγαθὸν Δαίμονά ἐστιν υποχώρησις τῆς σκληρότητος καὶ ἀσπλαγχχνίας εἰς τὴν ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν.

Ἀπὸ δὲ τῶν μέσων τοῦ ἔκτου αἰῶνος ἡ ἐλληνικὴ διάνοια ἔτεραν ἐνράπη ὁδόν, ἥτις καίπερ συνταράχασα τὰς ἀρχαίας περὶ Μοίρας παραδόσεις, ἐνίσχυσεν αὐτάς παραδόξως. Ἡ φυσιολογία ἦτοί ἡ φιλοσοφία τῆς φύσεως, καὶ τοιαύτη ἦν ἡ πρώτη τῶν Ἑλλήνων φιλοσοφία, εἰς τὴν ἀνίχνευσιν ἐπιδοθεῖσα τῶν πρώτων αἰτίων τῆς συστάσεως τοῦ κόσμου, εὔρεν ὅτι ἀναγκαῖοι καὶ ἀμετάτρεπτοι νόμοι διέπουν πάντα, καὶ τούτους ἐκάλει ἀνάγκην, εἰμαρμένην, πεπωμένην, αἴσαν, δαίμονα, χρεῶν, δίκην κλπ., διότι καὶ ἡ γλῶσσα τῶν φυσιολόγων, ὡς ἡ τῶν ἐλεγειακῶν καὶ μελικῶν ποιητῶν, ἦ τε ἔμμετρος, ἢ τοῦ Ξενοφάνους καὶ Παρμενίδου καὶ Ἐμπεδοκλέους, καὶ ἡ πεζή, ἢ τοῦ Ἀναξίμανδρου, Ἡρακλείτου, Ἀναξαγόρου, Δημοκρίτου καὶ λοιπῶν, ἐπὶ τῆς ἐπιχθῆς, τῆς τοῦ Ὀμήρου, ἐστηρίζετο, ὡς ἐπὶ κρηπίδος, καὶ ταύτης τὸν πλοῦτον μετεχειρίζετο, ὅπως νέας ιδέας ἐκφράση καὶ θῆ εἰς κυκλοφορίαν, συγκαλύπτουσα ταῖς ποιητικαῖς φράσεσιν, ὅτι τολμηρὸν καὶ ἀνατρεπτικὸν τοῦ θρησκευτικοῦ καθεστώτος εἶχον αἱ νέαι ιδέαι· καὶ αὐτὸς ὁ ἀναφανδὸν κηρυχθεὶς κατὰ τῶν ἀνθρωπομόρφων θεῶν καὶ προσθεῦων ἕνα μόνον θεόν, ὁ Ξενοφάνης, ἐπισκιά-

ζει τὴν ἀλήθειαν ταύτην προστιθεὶς ἐν θεοῖσιν, ὡς εἰ πολλοὶς ἐπίστευε θεοῖς·

Εἰς θεὸς ἔν τε θεοῖσιν καὶ ἀνθρώποισι μέγιστος, οὔτε δέμας θνητοῖσιν ὁμοίος οὔτε νόημα·

ἐπισκώπτων δὲ τὸ ἀνθρωποφυῆς τῶν θεῶν λέγει, ὅτι ποιοῦσι τοὺς θεοὺς «Αἰθιοπέες τε μέλανας σιμούς τε, Θρᾶκῆς τε πυρρούς καὶ γλαυκούς»· εἶδὲ καὶ οἱ βόες καὶ οἱ λέοντες εἶχον χεῖρας καὶ ἀπεικάζον τοὺς θεοὺς, ἐποίουν ἄν ὁμοίους ἑαυτοῖς·

Ἄλλ' εἴ τοι χεῖρας εἶχον βόες ἢ λέοντες ἢ γράψαι χεῖρεςσι καὶ ἔργα τελεῖν ἄπερ ἄνδρες, ἵπποι μὲν θ' ἴπποισι, βόες δὲ τε βουσὶν ὁμοίας, καὶ κε θεῶν ιδέας ἔγραφον καὶ σώματ' ἐποίουν τοιαῦθ'· οἶδν περ καύτοί δέμας εἶχον ὁμοῖον.

Περὶ δὲ τῶν πρώτων αἰτίων τῆς συστάσεως τῶν πάντων, ὁ Θεμιστιος παρατηρεῖ, ὅτι «πάντες σχεδὸν οἱ περὶ φύσεως διαλεχθέντες εἰς τὴν ἀνάγκην ἀνάγουσι τὰς αἰτίας». Δυστυχῶς τῶν περὶ φύσεως συγγραμμάτων ἀπολεσθέντων, ὀλίγα σώζονται ἀποσπάσματα, ὧν τὴν μαρτυρίαν ἐπεκαλέσαντο οἱ ἀρχαῖοι.

Τοιαῦτα δὲ τοῦ Ἀναξίμανδρου· ὁ Πλούταρχος λέγει· «Ἀναξίμανδρος δὲ ὁ Μιλήσιος φησι τῶν ὄντων τὴν ἀρχὴν εἶναι τὸ ἄπειρον· ἐκ γὰρ τούτου πάντα γίνεσθαι καὶ εἰς τοῦτο πάντα φθίρεσθαι· διὸ καὶ γεννᾶσθαι ἄπειρους κόσμους καὶ πάλιν φθίρεσθαι εἰς τὰ ἐξ οὗ γίγνεται· λέγει οὖν διὰ τι ἄπειρόν ἐστιν, ἵνα μηδὲν ἐλλίπη ἢ γένεσις ἢ ὑφισταμένη». Καὶ ὁ Σιμπλίκιος, «Ἀναξίμανδρος ἀρχὴν τε καὶ στοιχεῖον εἶρηκε τῶν ὄντων τὸ ἄπειρον, πρῶτος τοῦτο τοῦνομα κομίσας τῆς ἀρχῆς, λέγει δ' αὐτὴν μῆτε ὕδωρ μῆτε ἄλλο τι τῶν λεγομένων εἶναι στοιχείων, ἀλλ' ἔτεραν τινὰ φύσιν ἄπειρον, ἐξ ἧς ἀπαντας γίνεσθαι τοὺς οὐρανοὺς καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς κόσμους· ἐξ ὧν δὲ ἡ γένεσις ἐστὶ τοῖς οὐσί, καὶ τὴν φθορὰν εἰς ταῦτα γίνεσθαι κατὰ τὸ χρεῶν· διδόναι γὰρ αὐτὰ τῶν καὶ δίκην τῆς ἀδικίας κατὰ τὴν τοῦ χρόνου τάξιν, ποιητικωτέροις ὀνόμασιν αὐτὰ λέγων». Τί δ' ἐνόει λέγων χρεῶν, δίκην, τῶν; τοὺς ἀναγκάσιους νόμους τοὺς διέποντας τὴν περιοδικὴν γένεσιν τῶν κόσμων, τὴν φθορὰν αὐτῶν καὶ ἀνασύστασιν.

Ὁ δὲ Ἡράκλειτος ἀποφαινέται, ὅτι νόμος τὰ τοῦ κόσμου διέπων, δι' οὗ πάντα ἐκ τοῦ ἐνόου γίνονται καὶ πάλιν εἰς αὐτὸ μεταβάλλονται, ὁ τῆς ἐναντιότητός ἐστι καὶ ἑτερότητος· οὗτος μένει σταθερὸς καὶ ἀμετάβλητος πάντων τῶν ἄλλων ἀλλοιουμένων. Τὸν νόμον τοῦτον ὁ Ἡράκλειτος καλεῖ θεῖον νόμον, δίκην, Εἰμαρ-

μένην, πεπρωμένην μοίρην, ἀνάγκην, θεῖν ἀνάγκην, σοφίαν κυβερνώσασιν τὸν κόσμον, Δία, θεόν, αἰῶνα, πάλιντροπον τοῦ κόσμου ἀρμονίαν· πάντα ταῦτα καθ' Ἡράκλειτον ἐν καὶ τὸ αὐτὸ σημαίνουν· πρᾶγμα, τὸν νόμον τῆς ἐναντιότητος. Τί ἄλλο ὁ θεὸς ἢ αὐτὸς οὗτος ὁ νόμος, ὅτε περὶ αὐτοῦ λέγει, «ὁ θεὸς ἡμέρη εὐφρόνη, χειμῶν θέρος, πόλεμος εἰρήνη, κόρος λιμός;»

«Ἡράκλειτος, φησὶ Πλούταρχος, πάντα καθ' εἰμαρμένην, τὴν δὲ αὐτὴν ὑπάρχειν καὶ ἀνάγκην». Καὶ Διογένης ὁ Ἀκέρτιος· «Ἡράκλειτος οὐσίαν εἰμαρμένης ἀπεφάνετο λόγον τὸν διὰ οὐσίας τοῦ παντός διήκοντα¹. αὕτη δ' ἐστὶ τὸ αἰθέριον σῶμα, σπέρμα τῆς τοῦ παντός γενέσεως καὶ περιόδου μέτρον τεταγμένης· πάντα δὲ καθ' εἰμαρμένην, τὴν δ' αὐτὴν ὑπάρχειν ἀνάγκην.—Ἐνα εἶναι κόσμον γεννηθῆναι τε αὐτὸν ἐκ πυρός, καὶ πάλιν ἐκπυροῦσθαι κατὰ τινας περιόδους ἐναλλάξ τὸν συμπνευα αἰῶνα· τοῦτο δὲ γίνεσθαι καθ' εἰμαρμένην». Καὶ ὁ Σμπλίκιος· «Ἡράκλειτος δὲ ποιεῖ καὶ τάξιν τινὰ καὶ χρόνον ὠρισμένον τῆς τοῦ κόσμου μεταβολῆς κατὰ τινα εἰμαρμένης ἀνάγκην».

Τὰ δὲ τεταγμένα ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης μέτρα οὐδεὶς ἠδύνατο ὑπερπηθῆσαι ἄνευ τιμωρίας. «Ἥλιος γὰρ οὐχ ὑπερβήσεται μέτρα, φησὶν Ἡράκλειτος· εἰ δὲ μή, Ἐρινύες μιν, Δίκης ἐπίκουροι, ἐξευρήσουσιν». Τὸ χωρίον τοῦτο διδακτικώτατόν ἐστι δεικνύον τίνι τρόπῳ ὁ Ἡράκλειτος τὰς ἀρχαίας παραδόσεις τῆς μυθολογίας, ἀνεμίγνυε ταῖς νέαις φυσιολογικαῖς ἰδέαις· ὁ Ἐφέσιος φιλόσοφος τὰς Ἐρινύδας τῆσσι φύλακας τοῦ διέποντος τὸν κόσμον νόμου καὶ τιμωροῦς τῶν παραβαινόντων αὐτόν, διότι αὐταὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους μύθους καὶ κατ' αὐτὸν τὸν Ὀμηρον ἦσαν φύλακες τῶν φυσικῶν νόμων· ὅτε ἡ θεὰ Ἥρα ἔδωκε τῷ Ἴππῳ τοῦ Ἀχιλλεύου Ξάνθῳ ἀνθρωπίνην φωνήν, αἱ Ἐρινύες ἐπανήγαγον τὴν τάξιν, ἀφελούσαι ἀπὸ τοῦ ἵππου τὴν φωνήν·

ὡς ἄρα φωνήσαντος Ἐρινύες ἔσχεθον αὐτήν.

Ὁ δὲ φιλόσοφος Ζέλλερος τὴν περὶ τοῦ θεοῦ νόμου ἢ τῆς εἰμαρμένης θεωρίαν τοῦ Ἡρακλεί-

1) Οὐκ ἄλλως δὲ φρονοῦσι καὶ λέγουσιν οἱ δπαδοὶ τῆς νέας ἐπιστήμης· κατ' αὐτοὺς ἡ ἐπιστήμη σχέσεις μόνον ἐπίσταται αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων, ἡ δὲ ἀποστολὴ αὐτῆς ἐστὶν ἐπαναγαγεῖν πάντα εἰς σταθεροὺς νόμους, ψυχὴ δὲ τῶν ἐρευνητῶν αὐτῆς ἐστὶν ἡ πίστις εἰς τὴν καθολικότητα τοῦ κράτους τοῦ νόμου, τὸ δὲ κράτος τοῦ νόμου κράτος τῆς ἀνάγκης ἐστίν.

του συνοψίζει ἐν τοῖς ἐξῆς· «ἡ διέπουσα τὸν κόσμον δύναμις συμπίπτει τῇ πρώτῃ ὕλῃ τοῦ κόσμου, διότι ἡ θεότης ἢ ὁ νόμος τοῦ κόσμου οὐκ ἐστὶ διάφορος τοῦ πρώτου πυρός· ἡ πρώτη οὐσία ἐξ ἑαυτῆς πάντα παράγει τῇ ἑαυτῆς δύναμει κατὰ τὸν ἐνυπάρχοντα ἐν αὐτῇ νόμον· ἡ περὶ κόσμου θεωρία τοῦ Ἐφεσίου φιλοσόφου ἐστὶ πανθεισμός· λίαν ἐκπεφρασμένος, ἡ θεία οὐσία κατ' ἀνάγκην τῆς φύσεως αὐτῆς διηλεκτῶς μεταλλάσσει λαμβάνουσα τὰς ποικίλας μορφὰς τοῦ πεπερασμένου, ὅπερ μόνιμον ὑπαρξὶν ἐν μόνῃ τῇ θεότητι ἔχει, ἡ ἀμέριστος ἐνιαία ὕλη ἐστὶν ἡ πρώτη αἰτία καὶ ὁ πρῶτος νόμος τοῦ κόσμου». Ταύτας δὲ τὰς θεωρίας ὁ Ἡράκλειτος καὶ ἐπὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις ἐφήρμοξε πράγμασι λέγων, «τρέφονται γὰρ πάντες οἱ ἀνθρώπινοι νόμοι ὑπὸ ἐνός τοῦ θεοῦ, κρατεῖ γὰρ τοσοῦτον ὁκόσον ἐθέλει καὶ ἐξαρκεῖ πᾶσι καὶ περιγίγνεται». θεῖος δὲ νόμος καθ' Ἡράκλειτον, ὡς εἴρηται, ἦν ὁ τῆς Ἀνάγκης καὶ εἰμαρμένης.

Καὶ ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι δὲ τοῦ Παρμενίδου εὐρητανταὶ αἱ φράσεις, Χρεῶν, Δίκη, Ἀνάγκη, κρατερὴ Ἀνάγκη, Μοῖρα, Δαίμων, δι' ὧν ἐκφράζεται ὁ ἀμετάτρεπτος νόμος τῶν ὄντων.

Τὸ ὄν, κατ' αὐτόν, οὐκ ἐξὶ γεννητόν· διότι τίς ἀνάγκη ἔμελλε παραγγεῖν αὐτὸ ἐκ τοῦ μηδενός;

τί δέ μιν καὶ χρεὸς ὄρσεν,
ὑστερον ἢ πρόσθ' ἐκ τοῦ μηδενός ἀρξάμενον πῦν;
τοῦ εἴνεκεν οὔτε γενέσθαι
οὔτ' ὄλλυσθαι· ἀνῆκε Δίκη χαλάσασα πέδῳσιν,
ἀλλ' ἔχει.

Ἡ Δίκη, ὁ ἀμετάτρεπτος νόμος, ἐν σκληραῖς πέδαις κρατεῖ τὸ ὄν ἀγέννητον καὶ ἀνώλεθρον·

οὔτως ἔμπεδον αὐθὶ μένει· κρατερὴ γὰρ Ἀνάγκη
πεῖρατος ἐν δεσμοῖσιν ἔχει·

..... οὐδὲν γὰρ ἡ ἔστιν ἡ ἔσται
ἄλλο παρὲκ τοῦ ἔόντος· ἐπεὶ τέ γε Μοῖρ' ἐπέουθεν
οὐλον ἀκίνητόν τ' ἔμμεναι.

Ἡ αὐτὴ ἀνάγκη ἐδέσμευσε καὶ τὸν οὐρανὸν ἵνα περιέχη τὰ ἄστρα·

καὶ μιν ἄγουσ' ἐπέουθεν Ἀνάγκη
πεῖρατ' ἔχειν ἄστρον.

Πῶς ἡ γῆ, ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη, ὁ αἰθήρ, τὰ ἄστρα ὠρμήθησαν γίνεσθαι;

Ἐν μέσῳ τούτων Δαίμων ἢ πάντα κυβερνᾷ,
παντός γὰρ στυγεροῦ τόκου καὶ μίξις ἀρχή,
πέμπουσ' ἄρσεν, θῆλυ μιγῆναι, ἐναντία τ' αὐθὶς
ἄρσεν θηλυτέρῳ.

Ἐν τούτοις ἡ μίμησις τῶν Ἡσιοδείων πρόδηλος, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ Ἐρωτος τίθησι τὴν Δαίμο-

να, τουτέστι τὴν Ἀφροδίτην. Ὁ Σιμπλικίος λέγει· «καὶ ποιητικὸν αἴτιον μὲν ἐν κοινόν, τὴν ἐν μέσῳ πάντων ἰδρυμένην καὶ πάσης γενέσεως αἰτίαν Δαίμονα τίθησιν»· καὶ ὁ Στοβαίος· «ὁ Παρμενίδης τὴν μεσαικτίτην ἀπάσαις αἰτίαν πάσης κινήσεως καὶ γενέσεως ὑπάρχειν, ἣν τινα καὶ Δαίμονα καὶ Κυβερνήτην, καὶ Κληδοῦχον ἐπονομάζει, Δίκην τε καὶ Ἀνάγκην.

Ὁ δὲ Ἐμπεδοκλῆς τὰς δύο πρωτοτύπους αὐτοῦ ιδέας τὴν *φιλίαν* καὶ τὸ *νεῖκος*, ἢ, ὡς λέγομεν νῦν, τὴν κεντρόμολον καὶ τὴν κεντρόφυγα δύναμιν, τὴν ἔλξιν καὶ τὴν ὤθησιν, ποικίλους ἐνέδωκε ποιητικοῖς ὀνόμασι, τὴν μὲν φιλίαν καλῶν καὶ φιλότητα, ἀρμονίαν, Ἀφροδίτην, στοργὴν, γηθοσύνην, τὸ δὲ νεῖκος καὶ κότον, θῆριν, Ἄρη κτλ., διότι κατὰ Ἀριστοτέλη Ὀμηρικὸς ὁ Ἐμπεδοκλῆς καὶ δεινὸς περὶ τὴν φράσιν γέγονε, μεταφορικῶς τε ὧν καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς περὶ τὴν ποιητικὴν ἐπιτεύγμασι χρώμενος. Τὴν δὲ ἐξ ἑνὸς εἰς πολλὰ κατὰ τὸ νεῖκος καὶ ἐκ πολλῶν εἰς ἓν κατὰ τὴν φιλίαν μεταβολὴν ἐκάλει ἀνάγκην, ὡς φησὶν ὁ Σιμπλικίος, ἀκαὶ Ἐμπεδοκλῆς δύο ἐν τοῖς στοιχείοις ἐναντιώσεις ὑποθέμενος, θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, ὑγροῦ καὶ ξηροῦ, εἰς μίαν τὰς δύο συνεκορῦψε, τὴν τοῦ νεῖκου καὶ τῆς φιλίας, ὡς περ καὶ ταύτην εἰς μονάδα τὴν τῆς Ἀνάγκης»· καὶ ὁ Στοβαίος· «τὸ μὲν ἐν τὴν Ἀνάγκην, ὕλην δὲ αὐτῆς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, εἶδη δὲ τὸ νεῖκος καὶ τὴν φιλίαν». Καὶ ὁ Κικέρων· «omnia ita fato fieri, ut id (fatum) viri necessitatis afferet». Ὁ φιλόσοφος ὁμῶς Ζέλλερὸς ἀμφιβάλλει περὶ τούτων, διότι οὐδὲν περὶ τῆς ἀνάγκης εὑρίσκει ἐν τοῖς σωζομένοις ἀποσπάσμασιν αὐτοῦ, ὑπολαμβάνει δὲ ὅτι τὴν θεωρίαν ταύτην οἱ μεταγενέστεροι ἐξ ἀναλογίας ἀπέδωκαν αὐτῷ· (ἰδ. Τόμ. Α', σελ. 628 σημ. 2, ἐκδ. τρίτ.). Ἄλλ' ἐπειδὴ πάντες μεταχειρίζονται τὴν λέξιν Ἀνάγκην, οὐκ ἄλλην οἶον *Εἰμαρμένην*, *Δίκην*, φαίνεται ὅτι εἶχον ὑπ' ὄψει χωρὸν τι τοῦ Ἐμπεδοκλέους, ἐν ᾧ ἐχρήτο τῇ λέξει *ἀνάγκη*, ἀνάγων εἰς αὐτήν, ὡς εἰς μονάδα, τὸ νεῖκος καὶ τὴν φιλίαν. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς περὶ μετεμψυχώσεως λόγον ποιούμενος λέγει, ὅτι τὰ περὶ ἀποπλανήσεως τῶν ψυχῶν, ὅταν εἰς ἀμπλόκημά τι ὑποπέσωσιν, ὑπὸ τῆς ἀνάγκης καὶ τῶν θεῶν τεθεσπισμένα εἰσίν.

*Ἔστιν Ἀνάγκης χρῆμα, θεῶν ψήφισμα παλαιόν, αἰδίον, πλατέστασι κατεσφραγισμένον ὄρκιοις.

Καὶ ὁ Δημόκριτος δὲ ἔλεγεν, «οὐδὲν χρῆμα μάτην γίνεται, ἀλλὰ πάντα ἐκ λόγου τε καὶ

ὑπ' ἀνάγκης». λόγος δὲ ἡ λογικὴ τῶν πραγμάτων, ὡς νῦν λέγομεν, περὶ οὗ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης λέγει· «Δημόκριτος δὲ τὸ οὐ ἔνεκα ἀφείλεται λέγειν, πάντα ἀνάγει εἰς ἀνάγκην, οἷς χρῆται ἢ φύσις»· καὶ Διογένης ὁ Ἀζέρτιος, «πάντα τε κατ' ἀνάγκην γίνεσθαι, τῆς δίνης αἰτίας οὐσης τῆς γενέσεως πάντων, ἣν ἀνάγκην λέγει.» καὶ Πλούταρχος παρ' Εὐσεβίῳ, «ἐξ ἀπέρου χρόνου προκατέχεσθαι τῇ ἀνάγκῃ πάνθ' ἀπλῶς τὰ γεγονότα καὶ ὄντα καὶ ἐσόμενα»· καὶ ἐν τῷ *Περὶ Ἀρσεκόντων τοῖς φιλοσόφοις*· «Παρμενίδης καὶ Δημόκριτος πάντα κατ' ἀνάγκην»· τὴν αὐτὴν δ' εἶναι καὶ Εἰμαρμένην καὶ Δίκην καὶ Πρόνοιαν καὶ Κοσμοποιόν». Ἀπονέμων δὲ πάντα τῇ ἀνάγκῃ ὁ Δημόκριτος, ἀπηνειοτὸ τὴν ἀνάμειξιν τῆς τύχης ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγμασιν· ἀνθρώποι τύχης εἰδῶλον ἐπλάσαντο πρόφασιν ἰδίης ἀβουλίης· βαιὰ γὰρ φρονήσει τύχη μέχεται, τὰ δὲ πλεῖστα ἐν βίῳ ψυχῇ εὐξύνετος ὄξυδερκεῖν κατιθύνει».

Γνώμη τοῦ ἐν Δελφοῖς Μαρτείου περὶ Μοιρῶν καὶ Ἡρόδοτου κρίσις.

§ 29. Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ περὶ τῆς Ἀνάγκης ἢ Εἰμαρμένης τῶν φιλοσόφων. Τίς δὲ ἤλπιδεν, ὅτι ἡ φιλοσοφία, τὸ τηλύγετον τοῦτο τέκος τῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἡ ὀρθρὰ θεράπαινα τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἐμελλε, καίπερ ὑποσκάπτουσα τὰ θεμέλια τῆς πολυθεῖας καὶ τοῦ ἀνθρωπομόρφου τῶν θεῶν, νέαν ζωὴν καὶ νεῦρα δώσειν ταῖς ἀρχαίαις περὶ Μοίρας παραδόσεσι; διότι ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς Εἰμαρμένης προήλθεν εἰς τὸ μέσον ἡ θρησκευτικὴ Εἰμαρμένη, ἢ Πεπρωμένη, ὡς κύριον ὄνομα, ὡς ἄλλη τις Αἴσα ἢ Μοῖρα σκληρὰ καὶ ἀτεγκτος. Ἐκ ταύτης τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας λαμβάνοντες ἀφορμὴν, κατ' ἀντίδρασιν, οἱ ἐν Δελφοῖς διέποντες τὰ τοῦ Μαντείου ἱερεῖς μετὰ πλείονος ζήσεως ἀντεῖχοντο τῶν ἀρχαίων παραδόσεων, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ πρὸς Κροῖσον δοθέντες χρῆσμοί. Ὁ βασιλεὺς οὗτος τῆς Λυδίας ἦν λίαν εὐσεβὴς καὶ ἐτίμα μάλιστα τὸν Ἀπόλλωνα καὶ πλουσιώτατα δῶρα ἐπεμπε τῷ μαντεῖῳ αὐτοῦ, πιστεύων τοῖς χρῆσμοις, ὅτι νικήσει τὸν Κύρον, ἀλλ' ἠττήθη. Τοῦτο βεβήτατον ἐνεποίησεν αὐτῷ ἄλλος, ὅτι ἐξηπατήθη ὑπὸ τοῦ θεοῦ· πέμψας δὲ εἰς Δελφοὺς ἠρώτα, εἰ ἐξαπατᾶν τοὺς εὖ ποιούντας νόμος ἐστὶ τῷ Ἀπόλλωνι· «τὴν δὲ Πυθίην, καθ' Ἡρόδοτον, λέγεται εἰπεῖν τάδε· Τὴν πεπρωμένην Μοῖραν ἀδύνατ' ἐστὶ ἀποφυγεῖν καὶ θεῶ. Κροῖσος δὲ πέμπτου γονέος ἀμαρτάδα ἐξέπλησε, ὅς ἐὼν

δορυφόρος Ἡρακλειδῶν δὲ ὡς γυναικείῳ ἐπι-
σπόμενος ἐφόνευσε τὸν δεσπότην καὶ ἔσχε τὴν
ἐκείνου τιμὴν οὐδὲν οἱ προσήκουσαν· προθυ-
μομένου δὲ Λοζῆω, ὅπως ἂν κατὰ τοὺς παι-
δας τοῦ Κροίσου γένοιτο τὸ Σαρδίῶν πάθος
καὶ μὴ κατ' αὐτὸν Κροίσον, οὐκ οἶός τε ἐγένε-
το παραγαγεῖν Μοίρας· ὅσον δὲ ἐνέδωκαν αὐταί,
ἦνυσέ τε καὶ ἐχαρίσατο οἱ· τρία γὰρ ἔτεα ἐπα-
νεβλάτετο τὴν Σαρδίῶν ἄλωσιν».

Οὕτως ἡ δόξα ὅτι ἡ δύναμις τῶν Μοιρῶν ἐστὶν
ὑπερτέρα τῶν θεῶν, εἰσῆλθεν ἐπισήμως εἰς τὴν
ἱστορίαν τῆ ἐμμέσῳ συνεργίᾳ τῶν νέων θεωριῶν
περὶ εἰμαρμένης τῶν φιλοσόφων¹. Οἱ ἱερεῖς τοῦ
Μαντείου ἠσπάζοντο μᾶλλον τὴν φιλοσοφίαν
τοῦ Πυθαγόρου, πλάσαντες ὅτι τὰ δόγματα αὐ-
τοῦ ἐδιδάχθη ὑπὸ τῆς Πυθίας Θεμιστοκλείας,
ἀλλ' οὐκ ἀπέκρουον καὶ τὰς τῶν ἄλλων φιλο-
σόφων γνώμας, τὰς δοκούσας χρησίμους εἶναι
τοῖς σκοποῖς αὐτῶν. «Οὐ χρὴ ἐπιλανθάνεσθαι,
λέγει ὁ ἱστορικός Κούρτιος, ὅτι οἱ ἱερεῖς τοῦ
Μαντείου χάριν τοῦ ἰδίου συμφέροντος χρησί-
μην ἐφρόντιζον καθιστᾶν πᾶσαν εἴτε τῶν ξένων
εἴτε τῶν ἑλληνίδων γῶν ἀνάπτουζιν καὶ γνῶ-
σιν, ἧς ἡ κτήσις εἰς αὐξήσιν τῆς δυνάμεως καὶ
ἐπιρροῆς αὐτῶν εἰστεινεν. Ἐν τοῖς ἱεροῖς, ἃ ἐ-
στίαί τῆς κοινωνίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἦσαν,
οἱ ἱερεῖς πρωταίτερον ἐμάνθανον τὰ ἐξέχοντα
στοιχεῖα τοῦ ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἦσαν
τοσοῦτον φρόνιμοι, ὥστε μὴ προσφέρειν ταῦτα
ὀλοκαύτωμα τῆ μονομερείᾳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ
μηδ' ἀποκλείειν τὸν μετ' αὐτῶν ἐπωφελεῖ σύν-
δεσμον.

«Ἀλλὰ τὸ ἐν Δελφοῖς Μαντεῖον οὐ μόνον
ξένας γνώσεις καὶ ιδέας ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ἐθني-
κῆς προόδου εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσῆγαγεν, ἀλλὰ
καὶ φυλάς ἑλληνικὰς καὶ πόλεις εἰς ἀγαθὰ σχέ-
σεις πρὸς ἀλλήλας ἤγαγε· φέρ' εἰπεῖν τοῖς Λα-
κεδαιμονίοις πρὸς συμπλήρωσιν τῆς παιδείας
αὐτῶν ὑπέδειξε τὴν Κρήτην, τὰς Ἀθήνας, τὴν
Λέσβον· παρηκολούθει δὲ τῆ προόδῳ πασῶν

1) Ὁ Πρέλλερὸς λέγει, «φυλακτέον ἵνα μὴ αἱ
διαδοθεῖσαι ὑπὸ τῶν χρησμῶν ιδέαι πολλάκις παρ'
Ἡροδότῳ ἐκτιθέμεναι καὶ ἔστιν ὅτε λίαν τραχέως
ἐκπερασμέναι, καὶ αἱ τῆς τραγικῆς σκηνῆς, ἐκκλη-
φῶσι γενικαὶ καὶ ἔργα τῆς πίστεως τοῦ λαοῦ».

Διὰ τούτων ὁ σοφὸς μυθογράφος ἀναγνωρίζει, ὅτι
οἱ Χρησμοὶ καὶ ἡ Τραγῳδία ἐπανήγαγον εἰς φῶς
τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν περὶ Μοίρας· ὁ λαὸς δὲ μω-
ρὸς ἦν ὅπως ἀδαῆς αὐτῆς ἐκ τῶν Ὀμηρικῶν ποιη-
μάτων, ἃ κοινὸν ἦσαν ἀνάγνωσμα, ὡς εἴρηται (§ 9
σελ. 94 καὶ § 18 σελ. 107).

τῶν φυλῶν καὶ ἐφρόντιζεν εἶναι ἐν συνδέσμῳ
μετὰ τῶν ἐπισημοτάτων ἀνδρῶν τοῦ Ἑλληνι-
κοῦ λαοῦ. Τοῦτο ἦν τοῖς τοῦ Μαντείου ἱερεῦσιν
ἀπαραίτητον, ὅπως ἐπὶ κορυφῆς ὡς τῆς ἐθني-
κῆς ἀναπτύξεως καὶ χρησίμους καθιστῶσι τὰς
σπουδαιοτάτας δυνάμεις τῶν συγχρόνων. Τὸ
Μαντεῖον ἦν, οὕτως εἰπεῖν, πνευματικὴ τις ἀ-
ριστοκρατία, ἣν περὶ ἑαυτὸ συνήθροιζεν, ἐφρόνει
τε εἶναι δίκαιον τοὺς σοφωτάτους τῶν Ἑλλήνων
ἐκλέξαι καὶ τούτους κηρύξαι τῷ λαῷ ὡς
τοιούτους. Καὶ τοῦτο ὑπὲρ τῶν ἑπτὰ σοφῶν
ἐποίησεν».

Οὐδείς ὁμως ἄλλος τῶν ἀρχαίων ἔνθερος
ἐγένετο ζηλωτῆς τῆς διαδόσεως τῶν χρησμῶν
τῆς Πυθίας ἢ τοῦ κύρους τῶν ιδεῶν καὶ τῶν
φρονημάτων τῶν ἱερέων τοῦ Μαντείου μᾶλλον
τοῦ Ἡροδότου, ὅς περὶ τῶν χρησμῶν τοῦ Ἀ-
πόλλωνος οὐδεμίαν ἐπίκρισιν ἐκφέρει, καίτοι
ἄλλους ἑλληνικοὺς μύθους ἐπικρίνει ὡς εὐθήεις
ἢ πρὸς ἐρμηνείαν αὐτῶν εἰς φυσικὴν ἀνατρέχει
αἰτίαν· οἷον περὶ τῶν Τεμπῶν τῆς Θεσσαλίας·
αὐτοὶ μὲν νυν Θεσσαλοὶ λέγουσι Ποσειδέωνα
ποιῆσαι τὸν ἀύλων, δι' οὗ ῥέει ὁ Πηνειός, οἰ-
κότα λέγοντες· ὅς τις γὰρ νομίζει Ποσειδέωνα
τὴν γῆν σειεῖν, καὶ τὰ διεστώτα ὑπὸ σεισμοῦ
τοῦ θεοῦ τούτου ἔργα εἶναι, καὶ ἂν ἐκεῖνο ἰδῶν
φαίη Ποσειδέωνα ποιῆται· ἔστι γὰρ σεισμοῦ ἔρ-
γον, ὡς ἐμοὶ ἐφάνετο εἶναι, ἡ διάστασις τῶν
οὐρέων». (ἰδ. Grote Histoire de la Grèce
Tom. 2, pag. 121-125. Trad. Franç.). Τοῦ-
ναντίον δὲ ὅταν ὁ λόγος ᾗ περὶ χρησμῶν τοῦ
Ἀπόλλωνος μετὰ πολλῆς τῆς εὐαρεσκείας καὶ
τέχνης ἀρηγείται τὰ ἀφορῶντα εἰς αὐτούς, οὐ-
δαμῶς διστάζων ὅτι οἱ χρησμοὶ οὗτοι ὑστερό-
χρονοὶ εἰσι, συνταχθέντες μετὰ τὰ γεγονότα,
ὡς ὀρθῶς ἀποφαίνεται ὁ Γρότιος, περὶ τοῦ τε-
λευταίου χρησμοῦ ἢ τῆς δικαιολογήσεως πρὸς
τὸν Κροῖτον τὸν λόγον ποιούμενος· «Ἡ δικαιο-
λόγησις τῆς Πυθίας ἐρμηνεύει τρόπον τινὶ ἀξιο-
σημειώτῳ τὰς θεολογικὰς τῶν χρόνων ἐκείνων
ιδέας, δεικνύει τε ὅπόσον τὰ γεγόμενα κατὰ
τούς παρελθόντας αἰῶνας, παρὰ μηδεμίαν πι-
στούμενα ὅτι ἐγένοντο συγχρόνου μαρτυρίας, ἔ-
τεινον ἐν τῷ νῷ τοῦ Ἡροδότου θρησκευτικοῦ
δράματος χερσὶν λαβεῖν· διότι τὰ νήματα
τοῦ ἱστορικοῦ ὑράματος τὰ μὲν ἠνωμένα ἦσαν,
τὰ δὲ προπχρεσκευασμένα, ὅπως τὴν θρησκευ-
τικὴν ἐξέχρωσι δόξαν καὶ αἰσθημα, ἃ ἐν τῷ
ὑράματι ὡς ἰχνογράφημα χρησιμεύουσιν. Ἡ
Πυθία προλέγει τῷ Γύγῃ ὅτι τῆσιν τοῦ ἀμπλα-
κάματος αὐτοῦ, τὸν κύριον αὐτοῦ φονεύσαντος,
δώσει ὁ πέμπτος αὐτοῦ ἀπόγονος, καίτοι οὐ-

δεις προσέσχε τὸν νοῦν, φησὶν Ἡρόδοτος, τῇ προφητείᾳ ταύτῃ, πρὶν ἐτελέσθῃ. «Τούτου τοῦ ἔπος Λυδοὶ τε καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτῶν λόγον οὐδένα ἐποίητο, πρὶν δὴ ἐτετελέσθῃ». Ἐξ οὗ γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ πρώτου βασιλείως τῆς δυναστείας τῶν Μερμναδῶν μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ τελευταίου ἐξυρᾶνθη. Τὰ κυριώτερα συμβῆματα ἐν τῷ βίῳ τοῦ Κροίσου ἔχουσι τι ὅπερ λίαν τὸ ἑλληνικὸν ἐξέπληττε πνεῦμα, βασιλεὺς ἐν τῷ κολοφῶνι τῆς δόξης, τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ ὄθους, εὐσεβὴς *Μίαν καὶ ἐλευθέριος πρὸς τοὺς θεοὺς, ὁ πρῶτος καταστραφὴς τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας ἐν Ἀσίᾳ, ὕστερον δὲ ταχέως καὶ ἀπροσδοκῆτως ἐμπίπτων εἰς τὸ τῆς καταστροφῆς βάραθρον!*

Τὸ ἔγκλημα τοῦ πρώτου βασιλείως οὐ μικρὸν ἐδοκίμησεν, ὅπως δοθῆ λύσις τοῦ δυσχεροῦς τούτου ζητήματος καὶ αὐξήσῃ ἅμα ἡ πίστις τοῦ χριστοῦ, δοθείσης αὐτῷ τῆς μορφῆς προφητείας ἀπαρτηρήτου διελευθούσης.

Ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ τῶν Ἑλλήνων αἰσιθλήματα ἀρκούντως ἐρμηνεύεται πῶς καὶ διὰ τί ὁ Κροῖσος κατεστράφη· ἀλλ' οὐκ ἦν δυνατὸν πρὸς ἐξήγησιν τοσοῦτον ἐκπληκτικῆς ἐκβάσεως ἐπικαλέσασθαι τὴν παρέμβασιν τῶν δεσποζουσῶν καὶ παντοδυνάμων Μοιρῶν¹. διότι σπανίως αἱ ὑπέρταται αὗται θεαί, αἱ ὑπέρτεραι καὶ τῶν θεῶν, μετέχουσι πράξεώς τινος τοσοῦτον φανεράς· συνήθως ἐν τῷ σκότει ἐγκαταλείπονται ἢ φυλάσσονται ὅπως ἐν ἀκαταληπτοτάτῃ τινὶ περιπτώσει θεωρηθῶσιν ὡς λίθος προσκόμματος ἀθέατος· δύσκολον δὲ εἰπεῖν ποῦ οἱ Ἕλληνες τὴν ὑπερτάτην ἐτίθεσαν δύναμιν τῆς κυβερνήσεως τοῦ κόσμου². ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ κυριαρχία τῶν Μοιρῶν καὶ ἡ ὑποτελής τῶν θεῶν ἐνέργειά εἰσιν ἄνευ δισταγμοῦ τινὸς ἐκτεθειμέ-

ναι· οἱ θεοὶ εἰσιν ἐτι μεγαλοδύναμοι, διότι αἱ Μοίραι ἐν μέρει τὰς αἰτήσεις αὐτῶν ἐκπληροῦσι, μὴ θέλουσαι εἶναι ὅλως ἄκκαμποι· ἀλλ' ἡ χάρις αὐτῶν οὐ βαίνει πέρα τῆς θελήσεως αὐτῶν· οὐκ ἠθέλησαν οὐδὲ πρὸς χάριν τοῦ Ἀπόλλωνος τὴν πρώτην αὐτῶν ἀπόφασιν μεταβαλεῖν, ἵνα ὁ πέμπτος δηλονότι ἀπόγονος τιμωρηθῆ ἐπὶ τῷ ἐγκλήματι τοῦ Γύγου, ἦν ἄλλως τε καὶ αὐτὸς ὁ Ἀπόλλων ὀλίγον μετὰ τὸ ἔγκλημα εἶπεν ὡς προφητεῖαν· ὥστε εἰ αἱ Μοίραι τὴν αἵτησιν αὐτοῦ ἐδέχοντο ὑπὲρ Κροίσου καὶ ἀνέβαλλον τὴν ποινήν, ἡ προφητικὴ αὐτοῦ πίστις ἐμελλε δικαιοδυνεύσειν. Ἢ ἀμετάτρεπτος αὐτῶν ἀπόφασις προώρισε τὴν καταστροφὴν τοῦ Κροίσου, τὸ δὲ μεγάλιον τοῦ γεγονότος καταφάνεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ἀπόλλων οὐκ ἠδυνήθη πείσαι τὰς Μοίρας μεταβαλεῖν τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν, ἢ πλείονα τῶν τριῶν ἐτῶν παραχωρήσει ἀναβολήν.

Τὸ μὲν θρησκευτικὸν στοιχεῖον πρέχει τῇ ἀφηγήσει τὴν μορφήν αὐτῆς, τὸ δὲ ἱστορικὸν μόνον τὸ ὑποκείμενον, οὐχὶ δὲ πᾶσαν τὴν ὑπόθεσιν, καὶ τὸ συναμφοτέρον τοῦτο ἐν τῷ πλείεσθι τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡρόδοτου ἀπαντᾷ· ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου τὸ ἱστορικὸν στοιχεῖον αὐξήσει καὶ ὑπερτερήσει.

Τὰ αὐτὰ δὲ περίπου λέγει καὶ ὁ Κούρτιος· «Γνωστὸν ἐστὶν ὅτι ὁ Ἡρόδοτος τῶν θρησκευτικῶν τούτων ἐμποροῦμενος ἰδεῶν, πολλὰ συμβῆματα, οἷον τὴν ἰδρυσιν τῆς Κυρήνης, τὰ παθήματα τῶν Κυψελιδῶν, τῶν Μερμναδῶν, μετὰ τὸσαύτης ἐντέχνου εὐφυίας ἐπεξεργάζεται, ὥστε ἐξ αὐτῶν δόξα προκύπτει καὶ τιμὴ τῷ Μαντεῖῳ τοῦ Ἀπόλλωνος· πολὺς παρῆλθε χρόνος πρὸ τοῦ ἀπαλλαγῆναι τὴν ἱστορίαν τῆς κλίσεως ταύτης».

Ὁ Ἡρόδοτος τοὺς ἀρχαίους μύθους καὶ τὰς ποιητικὰς παραδόσεις, ὡς καὶ τὸ βιβλὸν σέβας πρὸς τὸ ἐν Δελφοῖς Μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος ἐμνήθη τὸ πρῶτον πρὸς τὸ θεῖον αὐτοῦ Πανύκσιος, ὃς ποιητὴς τε ἦν πρωτότυπος, ἀνακρινίσας τὸ ἔπος κατὰ τὴν πέμπτην π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα, καὶ δεινὸς οἰωνοσκόπος καὶ ἐρμηνευτὴς τῶν χρησμῶν (ἰδ. Ernest Curtius *Griechische Geschichte* Τόμ. Β', σελ. 264). Ἴσως δὲ καὶ ἐν σπενάξ ἦν σχέσεσι πρὸς τοὺς ἱερεῖς τοῦ ἐν Δελφοῖς Μαντείου. Τὸ Μαντεῖον ἐπεσκέψατο καὶ ὁ Ἡρόδοτος καὶ πολλὰ ἀπὸ τοῦ στόματός τῶν ἱερέων ἤκουσε· «Δελφῶν οἶδα ἐγὼ οὕτως ἀκούσας γενέσθαι».

Ὁ Ἡρόδοτος, εἶπερ τις καὶ ἄλλος, πιστεύει, ὅτι οἱ θεοὶ φλοναῶσι καὶ καταδιώκουσι τοὺς ὑ-

1) Ὁ Γρότιος κατακρίνει τὴν παρέμβασιν τῶν Μοιρῶν ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις, ἐν τοσοῦτῳ φανερῶ πράξει. Καθ' ἡμᾶς οἱ λόγοι τῆς παρεμβάσεως τῶν Μοιρῶν εὐεξήγητοι· οἱ ἱερεῖς τοῦ Μαντείου ἔπλασαν τοιοῦτους χρησμούς λαβόντες ἀρομήν ἐκ τῶν περὶ Εἰμαρμένης θεωριῶν τῶν συγχρόνων φιλοσόφων, κατ' ἀντιπεπονητὰ λόγον καὶ ἀντίδρασιν πρὸς αὐτάς. Ὁ Γρότιος ἐν ὑποσημειώσει διὰ μακρῶν πραγματεύεται περὶ Μοιρῶν ἀρυσόμενος παραδείγματα ἐκ τῶν Αἰσχύλου τραγωδιῶν· ἀλλὰ ταῦτα παρατρέχοντες, μέλλοντες παρακατιόντες λόγον ποιήσασθαι περὶ τῶν δοξασιῶν τοῦ Αἰσχύλου περὶ Μοιρῶν.

2) Συνήθως ἀπὸ Ὀμήρου μέχρι τῶν φιλοσόφων τῆς Ἰωνίας ἡ ὑπερτάτη δύναμις τῆς κυβερνήσεως τοῦ κόσμου ἀποδίδεται τῷ πατρὶ ἀνδρῶν τε θεῶν τε (§ 16, σελ. 103—104).

περηφάνους και μεγαλοφρονούντας θνητούς ἐπὶ δυνάμει, πλούτῳ ἢ δόξῃ, και καθόλου εἰπεῖν, τοὺς ὅπως ἴποτε εὐτυχοῦντας και μὴ μετριοφρονούντας, καθὰ λέγει και ἡ ἀγία Γραφή, «Κύριος ὑπερηφάνους ἀντιτίσσειται». Ἄ' Ὁρᾶς, λέγει πρὸς τὸν Ξέρξην ὁ θεὸς αὐτοῦ Ἀρτάβανος, κατ' Ἡροδότῳ, τὰ ὑπερέχοντα ζῶα ὡς κεραυνοὶ ὁ θεὸς οὐδὲ ἐξ φαντάζεσθαι, τὰ δὲ σμικρὰ οὐδὲν μιν κνίζει, ὅρᾶς δέ, ὡς ἐς οἰκήματα τὰ μέγιστα και δένδρεα τὰ τοιαῦτα ἀποσκήπτει τὰ βέλεια· φιλεῖ γὰρ ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολοῦειν. Οὕτω δὴ και στρατός πολλὸς ὑπὸ ὀλίγου διασφθίρεται κατὰ τοιόνδε· ἐπεὶ σφι ὁ θεὸς φρονήσας φύβον ἐμβάλλῃ ἢ βροντήν, δι' ὧν ἐρθάρησαν ἀναξίως ἑαυτῶν. Οὐ γὰρ ἐξ φρονέειν μέγα ὁ θεὸς ἄλλον ἢ ἑαυτόν».

Ἡ περὶ ἀλόγος αὕτη δοξασία, ὅτι τὸ θεῖον φθονερόν, ἀρχαία ἐστὶ, διότι τὰ πρῶτα σπέρματα αὐτῆς, ὡς τοσοῦτων ἄλλων, ἀπαντῶσι παρ' Ὀμήρῳ (§ 16, σελ. 104), ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ προΐοντι ἐμετριάζετο, οἱ θεοὶ ἐξηθροπίζοντο και φιλανθρωπότεροι ἐγίνοντο, ὅτε αἴφνης ἢ ἀρχαία δόξα ἀναφαίνεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ μέγιστα τοῦ Ἡροδότου μετὰ μεγάλῃς ἐπιτάσεως, ὡς ἡ ἀρχαία παράδοσις περὶ Μοίρας.

Τὴν δ' ἐπίβλεψιν τῶν ὑπερηφάνων και τιμωρίαν αὐτῶν ἔλαχεν ἡ Νέμεσις, ἣτις ἑτέρα ἐστὶ μορφή τῆς Μοίρας, ὡς δηλοῖ και τὸ ἐπίθετον αὐτῆς ἀδράστεια=ἄρκετος. Ἡ Νέμεσις, καθ' ὅν χρόνον και ἡ Εἰμαρμένη, περιεβλήθη θεῖον πρόσωπον· ὡς δὲ φαίνεται, ἄμφω ἐκ τῆς θρησκείας εἰσέδυσαν εἰς τὴν φιλοσοφίαν και ἐκ ταύτης μετεπέδησαν εἰς τὴν θρησκείαν, ὅτε ἐξ ἀφηρημένων ἰδεῶν ἐγένοντο θεῖα πρόσωπα (ἴδε σελ. 122). Ἄ' ἰδέα τις παρομοία τῇ τῆς Μοίρας, λέγει ὁ Decharme, ἔμελλεν, ὡς αὕτη, θεῖον περιβληθῆναι πρόσωπον. Ἄφ' Ὀμήρου ἄχρις Ἡροδότου ἡ Νέμεσις οὐκ ἦν θεὰ, ἀπλοῦν οὖσα ἀνθρώπινον αἶσθημα, τὸ δὲ αἶσθημα τοῦτο μεγάλην καταλαβὸν θέσιν ἐν τῷ ἠθικῷ και θρησκευτικῷ τῶν Ἑλλήνων βίῳ, ἐκ μιᾶς προῆθε τῶν θεμελιωδῶν παραδόσεων τῆς θεολογίας αὐτῶν, τῆς πρώτης δηλονότι διανομῆς τῶν ἀγαθῶν, ἐν ἣ, καιτοι ὁ Προμηθεὺς ἐπειράθη τὸν Δία ἐξαπατῆσαι, τὴν ἀμείνονα και ἀφθονωτέραν μερίδα ἔλαχον οἱ θεοὶ, ὁ δὲ κλῆρος τῶν ἀνθρώπων ἐκ μυρίων ἀπηρτίσθη δυστυχῶν και ἐξ ὀλίγων ἀγαθῶν. Ἡ μὲν θεῖα δύναμις και μακαριότης ἀπειρος, ἡ δὲ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια ἐν στενῇ περικλείεται περιοχῇ, ἣν αὐτοὶ οἱ θεοὶ ὤρισαν. Πανταχοῦ οἱ θνητοὶ εἰς φραγμοὺς και περιορισμοὺς προσκίπτουσιν, οὓς ὑπερβῆναι οὐκ

ἐπιτρέπεται αὐτοῖς. Εἰς δὲ τῶν φραγμῶν ἐστὶν ὁ τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ὃν ὁ παραβαίνων τῇ βουλήσει τοῦ θεοῦ ἐναντιοῦται και πράττει τρόπον τινὰ ἱεροσυλίαν. Ἡ ἐναντιότης αὕτη ἰθεωρεῖτο παρὰ τῶν Ἑλλήνων ὕβρις (υχεῖς), και ταύτην τὴν ὕβριν κυρίως ἀπετροπιάζετο τὸ τῆς νεμέσεως αἶσθημα. Ἄ' Ἡ νέμεσις, λέγει ὁ Τουρνιέρος (Némésis et la Jalousie des Dieux, Paris 1863), ὡς πρὸς μὲν τὸν ἄνθρωπον, δύναται ὀρισθῆναι τὸ αἶσθημα τῆς ἀποδοκιμασίας κατὰ πάντα βαθμῶν, ἀπὸ τῆς ἀγανακτῆσεως ἣν τὸ ἔγκλημα ἐξεγείρει μέχρι τοῦ ἀποκρύφου μορμωγμοῦ τῆς δυσσαρεσκείας, δι' οὐ ἐσωτερικῶς μεμψόμεθα ἀπλᾶ παραπτώματα. Ὑποπίπτει τις ὡσαύτως τῇ νεμέσει, παραβαίνων τοὺς κανόνας τοῦ καλῆκοντος ἢ τῆς εὐπροπειίας και τὸν ὀφειλόμενον σεβασμὸν πρὸς τὸ γῆρας, τὸ ἀξίωμα, τὴν δυστυχίαν, τὴν φιλοξενίαν, και τὸ πρὸς τοὺς γονεῖς σέβας, ἢ διὰ λόγων ὑπερηφάνων παρεκτρεπόμενος τῆς εὐπροσηγορίας πρὸς οὓς ὁμιλεῖ. Πᾶσα ὑπερβολή, πᾶσα δυσαναλογία, πᾶσα ἀνωμαλία ἐξεγείρει αὐτήν»· ὡς δὲ πρὸς τὴν θεότητα, ἡ νέμεσις δύναται ὡσαύτως ἐξεγερθῆναι ὑπὸ ἀνθρωπίνων παραβάσεων τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ἀλλὰ πολλάκις ἑτέραν ἔχει αἰτίαν. Τὸ θεῖμα ἐξαισίας ὀλβιότητος και εὐδαμονίας ἀρκεῖ πρὸς γέννησιν αὐτῆς· ἀποβαίνει ζηλοτυπία, ἣτις ἐν τῇ τῶν θεῶν ψυχῇ τοὺς αὐτοὺς οὓς και ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ ἔχει χαρακτῆρας. Πᾶς ἄνθρωπος ἐπὶ δυνάμει και ὀλβῳ διαπρέπων φαίνεται τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν θεῶν οὐ μόνον ἱερόσυλος καταπατῶν τὴν ἰδιοκτησίαν αὐτῶν, ἀλλὰ και ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος, πρὸς τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν ἀνθυμιλλώμενος. Τοῦτον τὸν ἐπισκιάζοντα αὐτοὺς ἀντιζήλον ἀγωνίζονται καταστρέψαι, και ἡμέραν τινὰ ταπεινοῦσι τὴν ὄρῶν αὐτοῦ ἐκ βλήρων βιαιῶν τινὶ θεῷ καταστρέφοντες τὴν εὐτυχίαν αὐτοῦ».

Μέθοδος Πινδάρου πρὸς ἀνακαίνισιν τῶν ἀρχαίων μύθων και παραδόσεων.

§ 30. Και ὁ μέγας οὗτος ποιητῆς τῶν ἀρχαίων ἀντεῖχετο και εἰς τοὺς ἀρχαίους μύθους θεῶν τε και ἡρώων ἀνέτρεχεν, ἀλλ' ἀνέπλαττεν, ὡς ἂν αὐτῷ ἐδόκει κάλλιον¹, και ἀνεκαίνιζε

1) Ὁ Πινδαρος ἀναγνωρίζει ὅτι πολλὰ ψεύδη ἐνέχουσιν οἱ μῦθοι·

ἢ θεύματα πολλὰ, και πού τι και βροτῶν γένιν ὑπὲρ τὴν ἀληθῆ λόγον δεσπόμενοι ψεύδονται ποικίλοις ἐξαπατῶντι μῦθοι.

διασκευάζων και τοῖς ἀρχαίοις νέα ἀναμιγνύων, διότι τὰ πρῶτα αὐτοῦ οὐκ ἔστρεφε πρὸς τὰς θρησκευτικὰς τῶν ὄρφικῶν και μυστικῶν μεταρρυθμίσεις οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκέκμυε πρὸς τὸ φῶς τῶν νέων φιλοσοφικῶν θεωριῶν, ἀς εἰς τὸ μέσον ἢ πρόδοδος τῶν χρόνων παρῆγε.

Κλήμης ὁ Ἀλεξάνδρεὺς πυθαγόρειον καλεῖ τὸν Πίνδαρον· ἀλλ' οὔτε αὐτὸς οὔτε ὁ Αἰσχύλος ἦσαν οὔτε πυθαγόρειοι οὔτε ὄρφικοί, ἀλλὰ τοῦ πνεύματος ἐνεφοροῦντο τῶν χρόνων αὐτῶν. Περὶ τούτου ἄλλοι τε και δύο σοφοὶ Γαλάται ὁ J. Girard *Le Sentiment Religieux en Grèce d'Homère à Eschyle*, και A. Croiset *La Poésie de Pindare* πολλὰ και καλὰ ἐγραψαν ἄξιά τε πολλῆς προσοχῆς και βαθείας μελέτης.

Πόθεν, ἐρωτῶσιν, αἱ ὑπέρτεροι θρησκευτικαὶ ἐμπνεύσεις Πινδάρου τε και Αἰσχύλου προέρχονται; ἀρχὴ γε ἐκ τῆς ἐιδικῆς και ἀμέσου ἐπιτροπῆς τῶν ὄρφικῶν και πυθαγορείων διδασκαλιῶν ἢ ἐκ τῶν μυστικῶν; Ἡ θεολογία τοῦ Πινδάρου και ἐν οἷς ἐτι στίχοις, φησὶ Croiset, ἔχνη τινὰ ἀπαντῶσι τῆς ὄρφικῆς και πυθαγορείου φιλοσοφίας, οὐδαμῶς χαρακτῆρα ἔχει αἰρέσεως ἢ σχολῆς τινος, οὐδὲ ἀπόρητόν τι ἢ ἐσωτερικόν· ὁ Ἰούλιος Γιράρδος μετὰ ὀρθότητος και ἰσχύος εἶπεν· «Ὁ Πίνδαρος ὑπὸ τὴν θωπευτικὴν μορφήν τῆς ψυχῆς, ἣτις τὴν προσωπικὴν ἐπέτρεπεν ἐκφρασίαν θρησκευτικῶν και ἠθικῶν ιδεῶν, ἐστὶν ὅτε ἠδυνήθη τὴν ἐκτουτοῦ προσοχὴν ἐπιστησάει ἐπὶ τῇ λύσει ὑπὸ τῶν ὄρφικῶν τῶν περὶ τὴν ἡσυχολογίαν μεγάλων ζητημάτων· ἀλλ' οὐ διὰ τούτο ὄρφικὸς ἦν. Ὁ λαμπρὸς αὐτοῦ βίος και ἡ ἐλευθερὰ κίνησις τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ οὐκ ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν ὑπολαβεῖν αὐτὸν πεπεδημένον ἀσκητικαῖς τελεταῖς και ἐπιδεδομένον ἰδίῃ εἰς προσηλυτίσεις».

Ἀλλ' ἀδύνατον αὐτίς ἀνήσασθαι ὅτι ἐπὶ τῷ πνεύματι αὐτοῦ ἐπέδρασε γενικὴ τις ῥοπή πασῶν τῶν αἰρέσεων και πασῶν τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν, ἢ, ἂν θέλῃς, πᾶσις τῆς διανοητικῆς κινήσεως, ἐξ ἧς και αὐταὶ προήλθον· ἢ ἐπιτροπὴ αὐτῆ οὐκ ἐστὶν ἐιδικὴ ὀμίλου τινὸς φιλοσόφων, ἀλλ' ἀποτελέσμα τῆς κοινῆς πᾶντων ἐνεργείας· διότι οὔτε πυθαγορείος ἐστὶν οὔτε ὄρφικῆ, οὔτε ἰωνικῆ, οὔτε ἐλατικῆ, ἀλλὰ πᾶντα ταῦτα ὁμοῦ, ἀνήκουσα τῇ γενικῇ ἐκείνῃ προῶν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, ἧς αἱ μὲν πρῶται ἀφετηροῖσι εἰσὶν αἱ ἐν τῇ ἐλλάσσονι Ἀσίῃ και ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑλλάδι ἐρευναί, τὸ δὲ σημεῖον τοῦ τέρατος αἱ ἐρευναὶ τοῦ Πλάτωνος και τοῦ Ἀριστοτέλους.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πινδάρου τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα σφοδρῶς τὴν ἀντιτυπίαν ὑπρίστατο πάσης ταύτης τῆς νεοῦ κινήσεως· ταύτης δὲ φανερόν ἐπιγέννημά ἐστὶν ὁ φιλοσοφικώτερος και πνευματικώτερος χαρακτῆρ τῆς ποιητικῆς θεολογίας τοῦ Πινδάρου πρὸς τὴν τοῦ Ὀμήρου παραβαλλομένης. Ἡ τροποποίησις αὐτῆ ἄλλως τε ἦν ἀναγκαῖον παρεπόμενον τῇ φύσει τῆς ἐλληνικῆς θρησκείας· ἦν λογικόν, ἵνα λαὸς καλλιτεχνικός, ἀφ' οὗ ψυχὴν ἢ μᾶλλον ψυχὰς ἔδωκε τῇ φύσει ὑπὸ τὰς ποικίλας και διαδοχικὰς αὐτῆς ἐκφράσεις, τὸ ἀσυνείδητον τοῦτο ἔργον τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος ἀποπέρχνη τὰς θείας ψυχὰς προικίζων ἀγνοτέρους και ἠθικωτέρους αἰσθήμασιν. Ὁ αἰὼν τοῦ Πινδάρου τὴν θεολογικὴν τροποποιῶν παράδοσιν, πιστὸς ἔμενε αὐτῷ τῷ τῆς παραδόσεως πνεύματι· διότι παρ' Ὀμήρω ἤδη και Ἡσιόδῳ ὑπῆρχε φιλοσοφία τις και ἠθικὴ (ἰδ. § 16 και 24)· ἔργον δὲ φυσικὸν τῶν ἐπερχομένων γενεῶν ἦν, ἐν τῇ αὐτῇ ὁδῷ περικτέρω χωρουσῶν, ἢ ἀπλλαγῆ και ἐκκᾶθαρσις τῶν ὑπερτέρων στοιχείων ἄλλοις προσκαίροις ἀναμειγμένων και ἡ ἐξακολούθησις παρ' αὐτῶν τοῦ ἔργου, ὅπερ ὡς πρὸς τοὺς προγενεστέρους οἱ μεγάλοι ἐπετέλεσαν ἐπικολοι ποιηταί.

Ὁ Πίνδαρος ἀρα οὔτε νέας θεολογικὰς ιδέας ἐξεύρεν, οὔτε ὀπαδὸς ἐστὶ διδασκαλίας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἤττον ἀπορητό, ἐξὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ. Ἀλλ' ἂν μὴ ἐφευρίσκη, ἐκλέγει· ἂν δὲ τῶν χρόνων αὐτοῦ ὑπάρχη, ὑπάρχει σὺν ταῖς ἰδίαις ἀρεταῖς τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, τῇ ὑπερηφάνῳ και φύσει περὶσκεμμένη ἐμβριθείᾳ, τῷ ζωηρῷ αἰσθηματι τοῦ ἠθικοῦ καλοῦ, τῇ σοβαρότητι και τῇ δυνάμει αὐτοῦ. Ἐκ δὲ τῶν ιδεῶν τῶν συγχρόνων αὐτῷ δέχεται τὰς προσφορωτέρας τῇ φύσει αὐτοῦ, τὰς ὑψηλοτέρας δηλονότι και εὐγενεστέρας, και κατὰ τούτο τούλαχιστον πρωτότυπὸς ἐστὶν.

Εἰ δὲ δυνατόν ἦν συγκρίνει Πίνδαρον πρὸς τοὺς προγενεστέρους αὐτοῦ Ἀλκμᾶνα και Σπησίχορον και ἄλλους, πᾶντως ἂν εὐρίσκομεν πρόοδον εἰς τὴν αὐστηρότητα τῶν θρησκευτικῶν συλλήψεων. Ἀλλὰ τοιαύτη σύγκρισις ἀδύνατος νῦν ἐστὶ διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν ποιημάτων τῶν λυρικῶν τούτων ποιητῶν (ἰδ. § 26—27).

Ἐκ δὲ τῶν συγχρόνων ὁ μᾶλλον αὐτῷ ὁμοίος ἐστὶν ὁ Αἰσχύλος. Αἰσχύλος και Πίνδαρος εἰσι πνεύματα τῆς αὐτῆς οἰκογενείας· ἀμφω περὶ τὸ θεῖον και ἀόρατον ἀσχοιοῦνται· ἀμφω εἰσὶν ἐμβριθεῖς και ὑπερήφανοι· ὁ Αἰσχύλος, ὡς ὁ Πίνδαρος, μὴ ἐπαρκούμενος τῇ δραματοποιεῖ

τῶν ἀρχαίων παραδόσεων ἐπικρίνει καὶ διορθοῖ αὐτάς, ἢ τοῦλάχιστον ἐξ αὐτῶν τὴν ἠθικὴν σημασίαν πειρᾶται ἐξαγαγεῖν, ἣν ἀγνωτέραν καὶ ἀκριβεστέραν καθίστασιν· οὐκ ἔστιν ἀπλῶς ἐπιτήδειος μυθολόγος πρὸς τὰς ἰδέας ἀδιοφορῶν, ἀλλὰ μέγας ποιητὴς ἅμα τε καὶ μεριμνητὴς ἰδεῶν (*penseur*), εἰς οὗ τὰ ὅλα ἢ αὐρα τῆς νεογνοῦ φιλοσοφίας ἐψιθύρισε.

Καίπερ περισυλλέγων τὰ ἐκ τῆς Ὀμηρικῆς τραπέζης πίπτοντα ψιχία, οὐ νομίζει ἑαυτὸν ἠναγκασμένον ἐμμένειν ταῖς ἀφελείαις τῶν ἐπικῶν χρόκων. Ἐκκαθαίρων ὁμοῦ τὴν μυθολογικὴν παράδοσιν, οὐ περιφρονεῖ αὐτῆς, αἱ δὲ διορθώσεις αὐτοῦ γίνονται, ὡς αἱ τοῦ Πινδάρου, μετ' εὐλαθείας καὶ σεβασμοῦ. Ὡς ὁ Πίνδαρος, τιμᾷ καὶ σέβει τὸν Δία καὶ νέον αὐτῷ ἀπονέμει μεγαλειον· ὁ μὲν Πίνδαρος λέγει περὶ θεοῦ, *τί θεός; τί δ' οὐ;* τὸ *pār*· ὁ δ' Αἰσχύλος

Ζεὺς ἔστιν αἰθέρ, Ζεὺς δὲ γῆ, Ζεὺς οὐρανός,
Ζεὺς τοι τὰ πάντα.

Ἡ πρωτοτυπία τοῦ Πινδάρου ἐν τούτῳ κείται, ὅτι πάσαις ταῖς ἀρχαίαις παραδόσεσιν, ἅς οἱ νόμοι τῆς λυρικῆς τέχνης ἠνάγκαζον αὐτὸν συλλεγεῖν καὶ ὑμνεῖν, νέον τι ἀνεμίγνυε πνεῦμα ἰδεῶν, ὑψηλῶν τε καὶ ἐλευθέρων, ἐν αἷς ἔχει τὸ μέρος αὐτῆς ἢ φιλοσοφίας· οὐχ ὅτι ἦν φιλόσοφος, ὡς ὕστερον ὁ Εὐριπίδης· τούναντίον φαίνεται βέλη τινὰ περιφρονητικὰ κατὰ τῶν φιλοσοφικῶν ἐρευνητῶν ἐκτοξεύσας, ἐξ ὧν ἦν καὶ ὁ στίχος, *ἀεθλίῃ σοφίας καρπὸν δέρπειν*· ἦν, ὡς εἴοικεν, ἔθος τοῖς μὲν λυρικοῖς ποιηταῖς περιφρονεῖν τῶν φιλοσόφων, τούτοις δὲ αὐθις περιφρονεῖν τῶν λυρικῶν ποιητῶν. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ἀδύνατον ὑψηλῆ τιμῆ μεγαλοφυΐα καὶ φύσει μεγαλεπήβολοι φαντασίαι, καίπερ ἀνεξαρτήτως ἀπὸ πάσης σχολῆς, σχεδὸν ἀκουσίως συλλέγειν τὰς εὐγενεῖς ἰδέας, ἅς αἱ μελέται τῶν φιλοσόφων ἢ ὁ ἐνθουσιασμός τῶν μυστικῶν κατὰ μικρὸν εἰς τὰς ἐξεις τῆς ἑλληνικῆς διανοίας εἰσῆγον¹.

Σύγκρισις τῶν θεῶν τοῦ Ὀμήρου πρὸς τοὺς θεοὺς τοῦ Πινδάρου.

§ 31. Μικρὰ δὲ τις παραβολὴ τῶν θεῶν τοῦ Ὀμήρου πρὸς τοὺς θεοὺς τοῦ Πινδάρου τίθησιν ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι ὑπῆρξεν ἀνάπτυξις καὶ πρόοδος συνεχῆς ἀνευ διακοπῆς καὶ χασματός τῶν παραδόσεων· τὸ τέλειον παρ' Ὀμήρῳ ἐγένετο τελειότερον παρὰ Πινδάρῳ, τὸ δὲ ἐμπαιθὲς καὶ ταπεινόν, ὡς ἀνάξιον τῶν θεῶν, ἐξωβελίσθη.

Τὸ μὲν ἐξωτερικὸν σχῆμα τῶν θεῶν τοσοῦτον λαμπρὸν καὶ τέλειον ἀπετυπώθη παρ' Ὀμήρου, ὥστε οὐδεμία τοῖς μετ' αὐτὸν ὑπελείφθη ὑπερβολή· πάντες ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ παρὰ πόδας· ἐν ταῖς σωματικαῖς μόνον ἐνεργείαις τῶν θεῶν παρατηρεῖται διαφορὰ τις· οἷον ὁ μὲν Ποσειδῶν παρ' Ὀμήρῳ ἐν τρισὶ βήμασιν ἀπὸ τῆς ἀκροτάτης κορυφῆς τῆς Θρηκίας Σάμου εἰς τὰς Αἰγὰς ἀφικνεῖται·

τρὶς μὲν ὄρεετο, τὸ δὲ τέταρτον ἔκετο τέρμα,
Αἰγὰς.

Ὁ δὲ Ἀπόλλων παρὰ Πινδάρῳ ἐν τῷ πρώτῳ βήματι ἐκ Δελφῶν ἀφικνεῖται εἰς Λακέρειαν·

βήματι δ' ἐν πρώτῳ κίχων.

Τῆς Ἡρας καὶ τοῦ Ἄρεως αἱ πολεμικαὶ κραυγαὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι ἦσαν τῆς μὲν ὡς πεντήκοντα ἀνδρῶν, τοῦ δὲ ὡς δεκακισχιλίων, ἢ δὲ Ἀθηνᾶ κατὰ Πίνδαρον, ὅτε τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς ἐξεπήδησεν, κραυγὰς ἔρηξεν, αἱ φρικῆς ἐπλήρωσαν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν·

ἀνορούσαισ' ἀλάλαεν ὑπερμάκει βοᾷ,
οὐρανὸς δ' ἔφριξέ μιν καὶ Γαῖα μάτηρ.

Παρὰ μὲν Πινδάρῳ αἱ σωματικαὶ τῶν θεῶν ἐνεργεῖαι φαίνονται τελειότεραι καὶ θεϊότεραι, παρὰ δὲ Ὀμήρῳ αἰσθητότεραι καὶ ποιητικώτεραι· διότι ἐν τοῖς τρισὶ βήμασι τοῦ Ποσειδῶνος δυνάμεθα ἀντιληφθῆναι τῆς τοῦ θεοῦ ταχύτητος συγκρίνοντες τὰ τρία βήματα πρὸς τὰ πολλά, ὧν ἔχει χρεῖαν ὁ ἄνθρωπος ὅπως τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἀνύσῃ· ἀλλ' ἐν τῇ ἀστραπιαίᾳ ταχύτητι τοῦ Ἀπόλλωνος οὐδεμίαν δυνάμεθα συλλαβεῖν εἰκόνα· ἢ ταχύτης ἐστὶ νοερά· τὰ αὐτὰ ῥητέον καὶ περὶ τῶν κραυγῶν τῆς Ἡρας, τοῦ Ἄρεως πρὸς τὴν τῆς Ἀθηνᾶς.

Οἱ θεοὶ τοῦ Ὀμήρου διατηροῦσιν ἔτι χαρακτηριστικὰ τινὰ τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως· παρὰ δὲ Πινδάρῳ ἐπικρατέστερός ἐστιν ὁ ἠθικός καὶ πνευματικός τῶν θεῶν χαρακτήρ· ὁ Πίνδαρος, καίπερ θαυμασίως περιγράφων τὴν φύσιν, (ἴδ. § 8, σελ. 94) οὐ θεοποιεῖ αὐτὴν, θεοποιεῖ μᾶλλον ἠθικὰς ἀφηρημένας ἰδέας, τὴν Δίκην, τὴν Ἥσυχίαν, τὴν Ὑγίειαν, τὴν Εἰρήνην, τὴν Ἀρμονίαν, τὴν Τύχην κλπ.

Καίτοι οἱ θεοὶ τοῦ Ὀμήρου παντοδύναμοι, ὁ Ἥφαιστος χωλός ἐστι καὶ ἄσβεστον διεγείρει τοῖς ἄλλοις θεοῖς γέλωτα ὑποσκιάζων· παρὰ δὲ Πινδάρῳ οὐδὲν τοιοῦτον. Ἡ παγγνωσία τῶν θεῶν παρ' Ὀμήρῳ περιορισμένη, παρὰ δὲ Πινδάρῳ εὐρυτέρα· παράδοσις τις ἀρχαία ἀφηγεῖτο ὅτι τὴν ἀπιστίαν τῆς Κορώνης ὁ Ἀπόλλων παρὰ κορώνης ἔμαθε. Τὸν μῦθον τοῦτον ἀπορ-

1) *Id.* Croiset σελ. 178 καὶ ἐξῆς.

ρίπτει ὁ Πίνδαρος· διότι ὁ Ἀπόλλων οὐδεμίαν ἔχει χρεῖαν μαθεῖν τὸ μέλλον παρὰ κορώνης· οἱ θεοὶ γινώσκουσι πάντα τῷ νῦ αὐτῶν·

πάντα Γίσασι νόφ·

Ὁ Ἀπόλλων ἐπιθυμῶν μαθεῖν τὴν γενεὴν τῆς Νύμφης Κυρήνης, ἐρωτᾷ τὸν Χείρωνα περὶ αὐτῆς· ὁ δὲ Κένταυρος ἀποκρίνεται, ἔχεις χρεῖαν μαθεῖν τὴν γενεὴν αὐτῆς παρ' ἐμοῦ σὺ ὁ τὰ πάντα εἰδώς ;

κύριον δὲ πάντων τέλος

οἶσθα καὶ πάσας κελεύθους·

ῥα τε χθῶν ἥρινά φύλλ' ἀναπέμπει, χῶπόσαι

ἐν θαλάσῃ καὶ ποταμοῖς ψάμαθοι

κύμασιν ῥιπαῖς τ' ἀνέμων κλονέονται, χῶτι μέλλει,
χῶπόθεν

ἔσεται, εὐ καθορᾷς.

Αἱ ἔριδες τῶν θεῶν πρὸς ἀλλήλους παρ' Ὀμήρῳ, μάλιστα δὲ αἱ τῆς Ἥρας καὶ τοῦ Διός, οὐδένα λανθάνουσι· παρὰ δὲ Πινδάρῳ σπκινωτάτα τοιοῦτόν τι ἀπαντᾷ, ὃς καὶ τὰς μάχας ὡσαύτως τῶν θεῶν πρὸς ἀλλήλους ἀποδοκιμάζει ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας ἐλλαμφθεῖς·

ἕα πόλεμον μάχαν τε

πᾶσαν

χωρὶς ἀθανάτων.

Καθ' Ὀμηρον, ἡ μὲν Ἀθηναῖα ὑπερέχει τῶν ἄλλων θεῶν κατὰ τὴν δολοφροσύνην, ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς τῶν ἀνθρώπων, ὡς αὐτὴ ἡ Ἀθηναῖα λέγει πρὸς τὸν Ὀδυσσεῖα·

Ἄλλ' ἄγε, μηκέτι ταῦτα λεγόμεθα, εἰδότες ἄμφω κέρδε', ἐπεὶ σὺ μὲν ἔσσι βροτῶν ὄχ' ἄριστος ἀπάντων βουλῆ καὶ μύθοισιν, ἐγὼ δ' ἐν πᾶσι θεοῖσιν μῆτι τε κλέομαι καὶ κέρδισιν·

Κατὰ Πίνδαρον οἱ θεοὶ φίλοι τῆς ἀληθείας·

ψευδέων δ' οὐχ ἄπτεται.

Ἐν δὲ τῷ ὄγδωφ τῶν Νεμέων λύπην ἐκφράζει ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς αἰμύλοις λόγοις ἐνίκησε τὸν Αἴαντα ἐν τῇ κρίσει τῶν ὄπλων τοῦ Ἀχιλλέως, εὐχεται δὲ ἵνα μηδέποτε ὁ Ζεὺς δῶ αὐτῷ τοιοῦτον ἦθος.

Εἴη μήποτέ μοι τοιοῦτον ἦθος, Ζεῦ πάτερ, ἀλλὰ
κελεύθεις

ἀπλόαις ζωᾷς ἐραπτοίμαν, θανῶν ὡς παισὶ κλέος
μὴ τὸ δύσφαμον προσάψω.

Ἄλλαχού δὲ παραγγέλλει τὴν ἀψεύδειαν·

ἀψευθεῖ δὲ πρὸς ἄκμονι χάλκευε γλώσσαν.

Οὕτω πᾶν ὅ,τι ταπεινὸν καὶ χαμαιζήλον τῆς πρώτης μυθολογίας ἐξαφανίζεται εἰς ἀγνωτέραν

ὕποχωροῦν ἠθικὴν. Παρ' Ὀμήρῳ ἕκαστος τῶν θεῶν οὐ μόνον τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ φυσιογνωμίαν ἀκριβῶς διατηρεῖ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν· παρὰ δὲ Πινδάρῳ τῆς εἰς τὸ ἰδανικὸν ἀνυψώσεως ἀγνότητος καὶ τελειότητος πάντες οἱ θεοὶ μετέχουσιν, ὥστε ἐξ αὐτῶν μία τελεία θεότης ἀναλάμπει· αἱ διαφοραὶ αὐτῶν εἰσιν ἐξωτερικαί, ἡ δ' ἐνότης αὐτῶν θεμελιώδης ἐστὶν ἐχόμενη αὐτῆς τῆς οὐσίας αὐτῶν· ἵπὸ τὰ διχόφορα ὀνόματα ἡ αὐτὴ θεότης ἐνεργεῖ, ἰσχυρά, δαίμων, δικαία, κυβερνητικὴ πάντων· καὶ ἡ γλῶσσα δὲ τοῦ Πινδάρου ἐξυμνεῖ τὴν θεότητα καθόλου, μεταχειριζομένη ἐπὶ τοιαύτῃ καθολικῇ ἐννοίᾳ τὰ ὀνόματα θεοῦ καὶ δαίμων, λαβῶν τὸ παράδειγμα παρ' Ὀμήρου, ὃς ἐστὶν ὅτε τοῖς ὀνόμασι θεῶ καὶ δαίμονι ἐχρήσατο περὶ τῆς καθόλου θεότητος· τοῦτο δὲ ἀριδῆλως δεικνυσὶν ὑπερ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς παραγράφου ταύτης εἵπομεν, ὅτι ἡ πρόοδος οὐδεμίαν διακοπὴν τῆς Ὀμηρικῆς θεολογίας ἐπήνεγκε, καίπερ ἀπ' αὐτῆς πολλοὺς ἀρελοῦσα ῥύπους.

Δόξα Πινδάρου περὶ Μοιρῶν.

§ 32. Ποιητῆς, οἷος ὁ Πίνδαρος, εἰς τοσοῦτον ἀγνάς καὶ ὑψηλὰς ἰδέας περὶ θεότητος ἀνυψωθείς, οὐκ ἠδύνατο ἀσπάζεσθαι καὶ ἐμμένειν ταῖς ἀρχαίαις περὶ Μοιρῶν παραδόσεσιν, ὅτι αὐταὶ δηλονότι τῶν θεῶν ὑπέρτεραι εἰσιν ἢ ἴσαι αὐτοῖς τὴν δύναμιν. Ἡ ἐτέρα δοξασία, ὅτι αἱ Μοῖραι τὰς βουλὰς τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, καὶ μάλιστα τὰς τοῦ Διός, ἐκτελοῦσι, προσφιλέστερα αὐτῷ ἐστὶν, ἅτε προσφοροτέρα τῇ προόδῳ τῶν χρόνων καὶ τῷ πνεύματι τῆς θεολογίας αὐτοῦ· καὶ κατὰ ταύτην συνήθως καὶ ποικιλοτρόπως ποιεῖται τῶν Μοιρῶν χρῆσιν, ὅταν εἰς τοὺς ἀρχαίους ἀνατρέχῃ μύθους καὶ πρὸς ἐξύφρασιν αὐτῶν χρεῖαν ἔχη τῶν Μοιρῶν. Καὶ ὅταν δὲ αἱ Μοῖραι πράγματα ἐκτελώσιν εἰς τοὺς θεοὺς ἀναφερόμενα, καὶ τότε οὐκ ἄνευ τῆς τῶν θεῶν θελήσεως ἐνεργοῦσιν αὐτὰ· οἷον αἱ Μοῖραι, ὡς νυμφαγωγοί, τὴν Θέμιν ἄγουσιν εἰς Ὀλυμπον, ὅπως σύζυγος γένηται τοῦ Διός. Τοῦτο βεβαίως οὐκ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Διός, οὔτε ἄνευ τῆς θελήσεως αὐτοῦ ἐγένετο.

Πρῶτον μὲν εὐβουλον Θέμιν οὐρανίαν

Χρυσέαισιν ἵπποις ὠκεανοῦ παρὰ παγὰν

Μοῖραι ποτὶ κλίμακα σεμνὰν

ἄγον Οὐλύμπου λιπαρὰν καθ' ὁδὸν

σωτήρος ἀρχαίαν ἄλοχον Διὸς ἐμμεν·

ἃ δὲ τὰς χρυσάμπυκας ἀγλαοκάρπους τίκτην ἀλα-
θείας Ὄρας.

Καθ' Ἡσίοδον δέ, ὡς εἶδομεν (§ 21, σελ. 110) καὶ ἄλλους ἢ Θέμις καὶ αὐτὰς τὰς Μοῖρας ἔτεκεν· ἀλλ' ὁ Πίνδαρος ἐνταῦθα ἐπιταί τῇ ἀρχαιτέρῃ παραδόσει, καθ' ἣν αἱ Μοῖραι θυγατέρες ἦσαν τῆς Νυκτός· παρεισάγει δὲ αὐτὰς ὡς νυμφαγωγούς, διότι κοινῶς ἐπιστεύετο, ὅτι, ὡς τὰ τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου, οὕτω καὶ τὰ τοῦ γάμου ἔργον ἦν καὶ μέλημα τῶν Μοιρῶν. Οὕτω καὶ Ἀριστοφάνης ἐν τοῖς Ὀρῖσι λέγει, ὅτι αἱ Μοῖραι ἐνύμφευσαν τὸν Δία τῇ Ὀλυμπίᾳ Ἥρᾳ·

Ἦρα ποτ' Ὀλυμπία
τῶν ἡλιθέτων θρόνων
ἄρχοντα θεοῖς μέγαν
Μοῖραι ξυνεκοίμισαν
ἐν τοιῶδ' ὕμεναίω.

Καὶ ἐν τῷ γάμῳ δὲ τῆς Θέτιδος μετὰ τοῦ Πηλέως αἱ Μοῖραι παρήσαν μετὰ τῶν Μουσῶν, τῶν Χορίτων καὶ τῶν Ὠρών. Ἐκχόστη δὲ νύμφη ἐν Ἑλλάδι πρὸ τοῦ γάμου ἔθυσεν ταῖς Μοῖραις δευμένη εὐμενεῖς αὐτῇ γενέσθαι.

Ὅτε δὲ ὁ Τάνταλος τὸν υἱὸν αὐτοῦ Πέλοπα καταμελίσας ἔβαλε τὰ τεμάχια εἰς τὸν λέβητα καὶ ἔψησεν αὐτὰ ὅπως δαιπνον προσενέγκῃ τοῖς ἀθανάτοις, κατ' ἄλλους μὲν ὁ Ἑρμῆς, κατὰ δὲ Πίνδαρον ἢ Κλωθῶ, οὐ θεῶν ἀέκητι, συνήρμωσε τὰ μέλη καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς αὐτὴς ζῶν, ἀναπληρώσασα ἐλέφαντι τὸν καταβρωθέντα ὑπὸ τῆς Δήμητρος ὄμον·

ἐπεὶ νιν καθαροῦ λέβητος ἔξελε Κλωθῶ
ἐλέφαντι φαίδιμον ὄμον κεκαθόμενον.

Τῇ ἐπινεύσει τῶν θεῶν ὡσπύτως παρίστανται αἱ Μοῖραι, ὡς ἐν τοκετῷ, ἐν τῇ πρωτοτόκῳ τελετῇ τῆς ἰδρύσεως τῶν Ὀλυμπίων·

Ταῦτα δ' ἐν πρωτοτόκῳ τελετῇ
παρέσταν μὲν ἄρα Μοῖραι σχεδὸν
ὅτ' ἐτελέγχεον μόνος
ἀλάθειαν ἐτήτυμον
Χρόνος.

Ἦσως δὲ πρῶτος ὁ Πίνδαρος εἰς τούτους τοὺς μύθους παρεισήγαγε τὰς Μοῖρας, ποιήσας τοῦτο κατ' ἀναλογίαν τῶν κοινῶν παραδόσεων, ὡς δηλοῦσι καὶ τὰ ἐξῆς. Ἡ Εἰλειθία ἐλατρεύετο ὡς θεὰ τοῦ τοκετοῦ λυσίπνορος. Ταῦτην ὁ Πίνδαρος καλεῖ πᾶρεδρον τῶν Μοιρῶν, συνεργούσαν αὐταῖς·

Ἐλειθία, πᾶρεδρε Μοιρῶν βαθυρρόνων
παῖ μεγαλοσθενέας, ἀκουσον Ἥρας,
γενέτειρα τέκνων.

Ὁ μῦθος τῆς Εἰλειθίας μεταγενέστερος· ὁ δὲ
(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ΄.)

Πίνδαρος εὔρε τρόπον τὰ νέα συνδυάσαι τοῖς ἀρχαίοις.

Ἐν ἐνὶ δὲ μόνῳ μύθῳ ὁ ποιητὴς λόγον ποιεῖται περὶ τοῦ πεπρωμένου εἰς τὸν Δία καὶ Ποσειδῶνα ἀφροῶντος, ὅπερ ὅμως οὗτοι ἠγνόουν, ἢ δὲ Θέμις ἀπεκάλυψεν αὐτοῖς αὐτό. Τοῦτο δὲ ἦν, ὅτι ἄν, ὡς ἐπιθυμοῦσι καὶ ἐρίζουσιν, ὁ ἔτερος αὐτῶν νυμφευθῆ τὴν Θέτιν, τὸ ἐξ αὐτῆς τεχθησόμενον ἔσται τοῦ πατρὸς ἰσχυρότερον καὶ ἐκθρονίσει αὐτόν·

Ζεὺς ὅτ' ἀμρὶ Θέτιος ἀγλαῆς τ' ἔρισαν Ποσειδῶν γάμῳ,

ἄλοχον εὐειδέ' ἐθέλων ἐκάτερος
ἐὼν ἔμμεν· ἔρωσ γὰρ ἔχεν·

ἀλλ' οὐ σπιν ἄμβροτοι τέλεσαν εὐνὰς θεῶν
πραπίδες,

ἐπεὶ θεσπέτων ἐπάκουσαν· εἶπε
δ' εὐβουλος ἐν μέσοισι Θέμις,

εἴνεκεν πεπρωμένον ἦν φέρτερον γόνον ἄν
ἄνακτα πατρός τεκεῖν

ποντίαν θεῶν.

Ὁ Πίνδαρος, ὡς ὁ Ἡσίοδος (§ 20, σελ. 109), οὐδὲν λέγει περὶ τῆς δυνάμεως ἧτις τὸ πεπρωμένον τοῦτο προώρισεν ἐν ἀγνοίᾳ τῶν θεῶν ἀρκαῖται λέγων, ὅτι ἡ Θέμις, ἢ θεὰ τῆς τάξεως, προλαμβάνει τὸ πεπρωμένον καὶ ἐπάγει τὴν εἰρήνην καὶ ἁρμονίαν τοῖς ἐρίζουσιν ἀδελφοῖς.

Ἐν δὲ τῷ περὶ Ρόδου μύθῳ (Ὀλυμπ. Ζ, 64) τὴν Μοῖραν Λάχεσιν ὁ ποιητὴς αὐτόβουλον καὶ ἀνεξάρτητον τοῦ Διὸς τίθησι· διότι ὁ Ἥλιος πρῶτος ἰδὼν τὴν νῆσον Ρόδον καὶ λαβὼν τὴν ἐπινευσιν τοῦ Διὸς ὅτι αὐτοῦ ἔσται, προσκαλεῖ καὶ τὴν Λάχεσιν ἵνα ἐνόρκως ὑποσχεθῆ αὐτῷ τοῦτο·

ἐκέλευσεν δ' αὐτίκα χρυσάμπυκα μὲν Λάχεσιν
χεῖρας ἀντεῖναι, θεῶν δ' ἔρκον μέγαν

μὴ παρφάμεν,

ἀλλὰ Κρόνου σὺν παιδὶ νεῦσαι.

Διὰ τί δὲ ἡ Λάχεσις, καὶ οὐχὶ ἄλλη τις τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς; διότι τῆς Μοῖρας ταύτης ἦν ἔργον, τὸ συμβαῖνον, ὅτι δηλαδὴ ἐν τῷ βίῳ ἐπέρχεται τι· διὰ τοῦτο παρὰ Πίνδαρον, λέγει ὁ Οὐέλκερος, ὁ Ἥλιος προσκαλεῖ τὴν Λάχεσιν, ἵνα ποιήσῃ τὸν μέγαν ὄρκον, ὅτι αὐτῷ ἀποδώσει τὴν νῆσον· ἢ δὲ λέγει Πλάτων ἐν τῇ Πολιτείᾳ, «Λάχεσιν μὲν τὰ γεγονότα, Κλωθῶ δὲ τὰ ὄντα, Ἄτροπον δὲ τὰ μέλλοντα» ταῦτα ἀντιφάσκουσι πρὸς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, ἢ Πίνδαρος καὶ ἄλλοι ἀκολουθοῦσι.

Ταῦτα μὲν εἰσι τὰ μόνα χωρία τοῦ Πίνδαρου, ἐν οἷς ἀνεξαρτησία τις τῶν Μοιρῶν ἐμφα-

νεται· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις οὐδὲν τοιοῦτον ἀπαν-
τᾷ, ἀλλ' ἐν πᾶσιν ἐκτελοῦσι μὲν, ὡς ὑποτελεῖς,
αἱ Μοῖραι, ἐκδηλοῦνται δὲ ἢ τὰ πάντα κυβερ-
νῶσα καὶ πρυτανεύουσα θεῖα δύναμις· ὁ θεός
ἐστὶν ἡ πρώτη ἀρχὴ καὶ αἰτία· αὐδαμοῦ¹ ὁ
ποιητὴς τὴν θεῖαν δύναμιν περιορίζει τῇ πα-
ρμβάσει ξένης τινός ἢ ὑπερτέρας δυνάμεως·
αὐτὸς ὁ Ζεὺς τὴν μοιραϊαν πορεῖαν τῶν γιγνο-
μένων ὀρίζει. Ἐξ αὐτοῦ δὲ ἡ Μοῖρα ἐξήρτηται,
ἔργον αὐτοῦ οὐσα καὶ εὐθεία ἀπόρροια τῆς παν-
τοδυνάμου αὐτοῦ θελήσεως». Πρὸς πίστωσιν
φέρομεν χωρὶς τινὰ ἐκ τοῦ ποιητοῦ·

Ζεὺς τὰ τε καὶ τὰ νέμει,
Ζεὺς ὁ πάντων κύριος.

Θεοῦ δὲ δειξάντος ἀρχὰν
ἕκαστον ἐν πράγῳ εὐθεία δὴ
κέλευθος ἀρετὰν εἰλεῖν,
τελευταῖα τε καλλίονες.

Ζεῦ πάτερ———— πᾶν δὲ τέλος
ἐν τίν ἔργων.

Θεὸς ὁ τὰ πάντα τεύχων βροτοῖς
καὶ χάριν ἀοιδᾷ φυτεύει.

Σὺν θεῷ γὰρ τοι φυτευθεὶς ὄλθος παρμονώτερος.

Ζεῦ, μεγάλαί δ' ἀρεταὶ θνητοῖς ἔπονται
ἐκ σέθεν.

Σὺν θεῷ θνατὸν διέρχονται βίотου τέλος.

Κρίνεται δ' ἀλκὴ διὰ δαίμονος ἀνδρῶν.

ἀγαθοὶ
δὲ καὶ σοφοὶ κατὰ δαίμον' ἄνδρες.

Ἐκ θεοῦ δ' ἀνὴρ σοφαῖς ἀνθεῖ πραπίδεσιν.

Ἐκ θεῶν γὰρ μαχανὰ πᾶσα βροτέαις ἀρεταῖς.

Ἄρχαί δὲ βέβληνται θεῶν
κείνου σὺν ἀνδρὸς δαιμονίαις ἀρεταῖς.

Θεῶν δὲ δυνατὸν ἐκ μελαίνας
νυκτὸς ἀμίαντον ὄρασι φάος,
καλαινεφέει δὲ σκότῳ καλύψαι καθαρὸν
ἡμέρας σέλας.

* Ἀπολλων, γλυκὺ δ' ἀνθρώπων τέλος ἀρ-
χὴ τε δαίμονος ὀρνύτος αὐξεται.

πολλά δ' ὀδοὶ
σὺν θεοῖς εὐπραγίας.

Χρὴ τὰ Γεοικότα πρ' δαιμόνων μαστευμένον θνα-
ταῖς φρασίν,
γνόμη τὸ πρ' ποδός, οἷας εἰμὲν αἴσας.

Θεὸς ἅπαν ἐπὶ Γελπίδεσσι τέκμαρ ἀνύεται
θεός, ὃ καὶ πτερόει τ'
αἰετὸν κίχρ, καὶ θαλασσαῖον παραμειβεται
δελφῖνα καὶ ὑψιπρόνων τίν' ἔκαμψε βροτῶν,
ἑτέροισι δὲ κύβος ἀγήραον παρέδωκ'.

1) Ἰδ. Croiset σελ. 183.

Τὴν θεῖαν ἀρωγὴν καὶ δύναμιν ἐκφράζει ὁ Πίν-
δαρος καὶ διὰ τῶν φράσεων οὐ θεῶν ἄτερ,
θεόθεν, Διόθεν, δαιμόνων βουλαῖς, θεῶν πα-
λάμαις κτλ.

* Ὅτι δὲ καὶ τὸ μέρος, ὅπερ αἱ Μοῖραι λαμβά-
νουσιν ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγμασιν, οὐκ ἄνευ
θεῶν τελείται, πιστοῦται καὶ ἐκ τῶν φράσεων,
μοῖρα θεοῦ, αἴσα θεοῦ, μοῖρα θεῶν, μοῖρα
Διός, αἴσα Διός, Διόθεν κτλ.

Καὶ τὸ μόριμον Διόθεν πεπρωμένον ἔφερεν .

δς ταύταν μεθέπων
Διόθεν αἴσαν νῦν πέφανται
οὐκ ἄμμορος ἀμφὶ πάλα κυναγέτας.

* Ἐσθλῶν γὰρ ὑπὸ χαρμάτων πῆμα θνάσκει
παλίγκτον δαμασθέν,
ὅταν θεοῦ Μοῖρα πέμπη
ἀνεκὰς ὄλθον ὑψηλόν.

οὕτω δὲ Μοῖρ', αἶτε πατρώϊον
τῶν δ' ἔχει εὐφρονα πότμον, θεόρτῳ σὺν ὄλθῳ
ἐπὶ τι καὶ πῆμ' ἄγει καλίντροπον ἄλλῳ χρόνῳ.

θεός
τῶν δὲ κείνων τε κλυτὰν αἴσαν παρέχοι φιλέων.

Ζεῦ τέλει', αἰεὶ δὲ δὸς τοίαν' Ἀμένα παρ' ὕδιωρ
αἴσαν ἀστοῖς.

Δένδρεά τ' οὐκ ἐθέλει πάσαις ἐτέων περιόδοις
ἄνθος εὐώδες φέρειν πλούτῳ Ἔϊσον,
ἀλλ' ἐν ἀμειβοντι· καὶ θνατὸν οὕτως ἄγει
Μοῖρα. Τὸ δ' ἐκ Διός ἀνθρώποις σαρὲς οὐχ ἔκταται
τέκμαρ.

σὺν θεῶν δὲ νιν αἴσα
* Ἰλλου τε καὶ Δίγιμιῶν
Δωριεύς ἔλθων στρατὸς ἐπίστατο.

αἰολοβρόντα Διὸς αἴσα.
ἀσθενεῖ μὲν χρωτὶ βαίνων, ἀλλὰ μοιρίδιον ἦν
ἦν πεπρωμένον ὑπὸ τῶν θεῶν ἔνχ ὁ γωλὸς Φι-
λοκτῆτης ἐκπορθήθη τὸ Ἰλιον· οὕτω λέγει ὁ
Πίνδαρος καὶ περὶ τοῦ τείχους τοῦ Ἰλίου,

ἦν ὅ τι νιν πεπρωμένον τείχος.
* Ἀλλαχοῦ δὲ (Πυθ. Δ, 61) λέγει ὅτι ὁ χρη-
σμὸς τοῦ Ἀπόλλωνος προειπῶν τῷ μέλλοντι
βασιλεύσειν τῆς Κυρήνης ἀνέδειξεν αὐτὸν πεπρω-
μένον βασιλέα·

ἄ σε χαιρῖεν ἐς τρίς αὐδάσαισα πεπρωμένον
βασιλέ' ἄμρανεν Κυράνα.

* Ἐν ἄλλοις δὲ χωρίοις μόνῃ ἢ ἐνέργεια τῶν
Μοιρῶν φαίνεται· ἀλλ' οὐκ ἐστὶν ἐναντία τῇ
θελήσει τῶν θεῶν, ὡς οὐδὲ ἀντιδρασίς τις τῶν
θεῶν δηλοῦται· παρὰ Πινδάρῳ ἐξέλιπον αἱ Ὁ
μηρικαὶ φράσεις ὑπέρμωρον, ὑπέρμωρα, δι' ὧν
ἐξεφράζετο ἡ ἀντιδρασίς τῶν θεῶν κατὰ τῶν
ἀποφάσεων τῆς Μοίρας· λέγει μάλλον θεόμωρον.

Ὡ θεόμορ' Ἀρκεσίλα.

Γαρούσομαι τόνδ' ἀνδρὸς ἐν τιμαῖσιν ἀγακλέα τὴν
Ἄστωποδώρου πατρὸς αἴσαν.

τυχεῖν δ' ἐν ἀδύνατον
εὐδαιμονίαν ἄπασαν ἀνελόμενον. Οὐκ ἔχω
εἰπεῖν, τίνι τοῦτο Μοῖτρα τέλος ἔμπεδον
ᾤρετε.

τὸ μόρσιμον οὐ παρφυκτόν·

Σχῆσαι τὸ πεπρωμένον οὐ πῦρ, οὐ σιόδαρον
τείχος.

Ὅτι τοῦτο οὐκ ἄνευ τοῦ Διὸς ὀρίζετο, μαρ-
τυρεῖ τὸ ἄνω μνημονευθέν, καὶ τὸ μόρσιμον
ἄδωθεν πεπρωμένον.

Ὀλιβία δ' ἄπαντες αἴσα λυσίπικνον μετανίσσονται
τελευταῖαν.

οὐκ ἐλεγχέεσσι Ἀριστοκλειδάς Φεῖν
ἐμίανε κατ' αἴσαν·

Πρὸ Πινδάρῳ ἐξέλιπον ὡσαύτως αἱ Ὀμηρικαὶ
φράσεις, κρατερὴ Μοῖρα, ὅλοή Μοῖρα, ἄπαν-
τῶσι δὲ ἄλλα εὐμενέστεραι, βαθύφρονες Μοῖραι,
ὀλιβία αἴσα, ἀγακλεῆς αἴσα, εὖνομος, φιλίξ
μοῖρα, διότι καὶ αἱ Μοῖραι ἐγαλῶσαν τὸ
σκληρόν ἐκεῖνο τῶν ἀρχαίων χρόνων καὶ δεή-
σεις εἰσάκουσιν· ὁ ποιητὴς δέεται αὐτῶν ἵνα
ταῖς κλυταῖς ἐπιταγαῖς τῆς μοῖρας φίλου ἀν-
δρός (τοῦ Αἰγινίτου Φυλακίδα) ἀκολουθήσῃσι·

Κλωθὴ κασιγνήτας τε προσενέπω ἔσπεσθαι κλυ-
ταῖς
ἀνδρὸς φίλου μοῖρας ἔφετμαῖς.

Καὶ ἐν τινι ὕμνῳ ἀνωνύμῳ πρὸς τὰς Μοῖρας
διασωθέντι παρὰ Στοβαῖῳ ἀπειθύνεται δέησις,
ὅπως δῶσι τὴν Εὐνομίαν, Δίκην καὶ Εἰρήνην·

Κλωθὴ Λάχεσις τε εὐόλενοι
κοῦραι Νυκτός, εὐχομένων ἑπακούσας·
οὐράνικι χθόνικαί τε δαίμονες,
ὦ πανδείμαντοι, πέμπετ' ἄμμιν βοδόκολλον Εὐνομίαν
Λιπαροθρόνους τ' ἀδελφεάς,
Δίκην καὶ στεφανηφόρον Εἰρήναν
πόλιν τε τάνδε βαρυφρόνων λελάθητε συντυχεῖαν.

Ἢ δὲ εὐμένεια τῶν Μοιρῶν καὶ ἐκ τούτου
φάνεται ὅτι χάρην τῆς οικογενειακῆς εὐτυχίας
ἀπαιτοῦσι παρὰ τῶν συγγενῶν ὁμόναιαν· ἂν δὲ
οὔτοι εἰς ἔχθραν περιελθῶσιν, ἀφίστανται καὶ
πᾶσαν ἐφαίρουσι προστασίαν·

Μοῖραι δ' ἀφίστανται, εἴτις ἔχθρα
πέλει.

Καὶ αἱ λέξεις δὲ, μοιρίδιον, μόρσιμος, θεόμο-
ρος, λαμβάνονται μᾶλλον ἐπ' ἀγαθοῦ· οἷον ὀλι-
βου μοιρίδιον, μόρσιμος αἰὼρ = εὐτυχῆς αἰὼν.

ὦ Ζεῦ πάτερ,

λίσσομαι παῖδα θρασὺν ἐξ Ἐριβοίας
ἀνδρὶ τῷδε ξεινίον μου μοιρίδιον τελέσαι.

Ὁ Ἡρακλῆς δέεται τοῦ Διὸς ἵνα τῷ φίλῳ
αὐτοῦ Τελμῶνι δῶ υἱόν, ἀνδρεῖον, καλόμοι-
ρον, δῶρον τῆς ξεινίας αὐτοῦ·

Εἰ σὺν τινι μοιριδίῳ παλάμα
ἐξείρετον Χαρίτων νέμομαι κᾶπον·

λέγει ὁ ποιητὴς περὶ ἑαυτοῦ.

Περὶ Τύχης καὶ ἀγαθοῦ δαίμονος.

§ 33. Ἐκ τῆς λεπτομεροῦς τῆς ἐξετά-
σεως κατεδείχθη τὸ ἄνω ῥηθέν, ὅτι κατὰ Πίν-
δαρον ὁ θεὸς κυβερνᾷ πάντα, αἱ δὲ Μοῖραι ὑρ-
γανον αὐτοῦ εἰσι. Τοῦτο δ' ἐτι μᾶλλον ῥητέον
περὶ τύχης καὶ ἀγαθοῦ δαίμονος· διὸ κατ' ἀνα-
λογία τῶν Ὀμηρικῶν φράσεων, μοῖρα θεοῦ,
μοῖρα θεῶν, ὁ Πίνδαρος λέγει, τύχα θεοῦ¹, τύ-
χα δαίμονος, τύχα Χαρίτων·

σὺν θεοῦ δὲ τύχα

ἕτερον οὔτινα Γοῖ-
κον ἀπερήνατο πυγμαχία πλεόνων
ταμίαν στεφάνων μυχῶ Ἐλ-
λάδος ἰπίασας.

τύχα θεῶν

ἀρίζεται λαῶ σὺν ἀδολαθεῖ.

ὁ τύχα μὲν δαίμονος, ἀνορέας δ' οὐκ ἀμπλακίων·

λέγει δὲ ὁ Πίνδαρος, καὶ τύχα πότμου = ὀλιβία
τύχα, λαμβάνων ἐπ' ἀγαθοῦ τὸ ὄνομα πότμος,
ὅπερ Ὀμηρὸς αἰεὶ ἐπὶ κκακοῦ μεταχειρίζεται,
καὶ εὐθαλεῖ τύχα.

τὸ πλουτεῖν δὲ σὺν τύχα πότμου σοφίας τ' ἄριστον·

καὶ νῦν ἐν Πυθῶνί νιν ἀγαθέα Καρνεάδα
υἱὸς εὐθαλεῖ ξυνέμιζε τύχα.

Ἐν δὲ τινι ἀποσπάζματι τὴν δύναμιν τῆς τύ-
χης ἐν τοῖς ἀγῶσι κηρύσσει ὑπερτέραν τῆς σω-
ματικῆς ῥώμης·

... ἐν ἔργμασιν δὲ νικᾷ
τύχα οὐ σθένος.

Ἦμνος δὲ τις εἰς Τύχην τοῦ Πινδάρου ἀπολε-
σθεῖς ἐξύμνει τὴν μεγάλην δύναμιν αὐτῆς, κα-
λῶν αὐτὴν ἀδελφὴν τῶν Μοιρῶν τὴν ἰσχυροτά-
την, ὡς μαρτυρεῖ Πausanias λέγων, αἰγῶ μὲν
οὖν Πινδάρου τά τε ἄλλα πείθομαι τῇ φῶδῃ,
καὶ Μοιρῶν τε εἶναι μίαν τὴν Τύχην καὶ ὑπὲρ
τὰς ἀδελφάς τ' ἰσχύειν· ἐξ οὗ γίνεταί δῆλον
ὅτι ἡ Τύχη ἔτεινεν εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν Μοι-
ρῶν καὶ ἦν ἀσπαστοτέρα τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἀ-
γαθῶν πάροχος (ἴδ. καὶ § 27)· ἐν δὲ τῇ αὐτῇ

1) Κατὰ Pausaniam ἐν Ἄργει ἦν ἐκ παλαιότη-
του ναὸς Διὸς Τύχης.

ᾧδῃ ἐκάλει τὴν Τύχην ὁ Πίνδαρος *φαιρέπο.ιν*, σώζουσιν τὰς πόλεις ἀπὸ τῶν κινδύνων. Διὰ τοῦτο ἐκάστη πόλις, μάλιστα δὲ αἱ ἐν τῇ ἐλάσσονι Ἀσίᾳ, εἶχον ἱερὸν τῆς Τύχης ἢ πάντως ἄγαλμα Τύχης *Πό.λεως*. καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ δὲ τοῦ δωδεκάτου τῶν Ὀλυμπίων ὁ Πίνδαρος δέεται τῆς *σωτείρας Τύχης* ὑπὲρ τῆς ἐν Σικελίᾳ Ἰμέρας, καλῶν αὐτὴν θυγατέρα τοῦ Ἐλευθερίου Διός, ὅς σώζει τὴν ἐλευθερίαν τῶν πόλεων, ὡς ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ κυβερνώσα τὰς θοὰς νῆας ἐν θαλάσῃ καὶ τοὺς ταχεῖς πολέμους ἐν τῇ ζήρῃ.

Λίσσομαι, παῖ Ζηνός Ἐλευθερίου,
Ἰμέραν Εὐρυσθενέ' ἀμφοτέροι, Σώτειρα Τύχα·
τὴν γὰρ ἐν πότει κυβερνώντα· θαλί
νῆας ἐν χέρσῃ τε λαίφηροί πόλεμοι;
κάγαθοί βουληφόροι.

Ἐκ τούτων ἀρκούντως ἀποδεικνύεται οἷαν δύνανται ἐπ' ἀγαθῶ τῶν ἀνθρώπων ἀπένεμεν ὁ Πίνδαρος τῇ Τύχῃ· περὶ δὲ ἀγαθοῦ δαίμονος ἐφρονεῖ, ἀρυστάμενος τὴν ἰδέαν ταύτην ἐκ τῶν Πυθιορῶν ἢ Ὀρφυκῶν, ὅτι τοιοῦτος δαίμων οὐ μόνον ἐκάστην γενεὰς ὑπάρχει, ἀλλὰ καὶ ἐκάστου ἀνθρώπου ὑπὸ τὴν διευθύνειν καὶ ὁδηγῆσαι τοῦ Διός.

Nūn δ' Ἐλομαι, ἐν θεῷ γε μὴν
τέλος· εἰ δὲ δαίμων γενέθλιος ἔρποι,
Δι' τοῦτ' ἐνοαλίῃ τ' ἐκδόσασμαι πράσσων.

Ζεῦ πάτερ,
καὶ τόνος λαὸν ἀθλασθῆ νέμων
Ἐνορῶντος εὖθινα δαίμονος οὔρον.

Διός τοι νῆας μέγας κυβερνᾷ
δαίμων' ἀνδρῶν φίλων. (Ἰδ. καὶ § 27, σελ. 119).

Περὶ ἀνθρώπου καὶ τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ.

§ 34. Εἰ δὴ τοσοῦτοι καὶ τηλικούτοι (θεοί, Μοῖραι, Τύχη, ἀγαθὸς δαίμων) ἀναμιγνύονται ἐν τοῖς ἀνθρωπίνους πράγμασιν, οὐδὲν ἄλλο λείπεται τῷ ἀνθρώπῳ, ὑπολάθουεν ἂν τις, ἢ βίον διάγειν ἀργὸν καὶ ἀμέριμον, τὰ πάντα, ἀγαθὰ τε καὶ κακά, περιμένοντι παρὰ τῶν ὑπερτέρων δυνάμεων, εὐχὰς δὲ μόνον καὶ δεήσεις ἀπευθύνοντι αὐταῖς. Ἀλλ' ἡ φύσις τοῦ Ἑλλήνος ἦν πεπλασμένη ἐκ φυσάματος ζωῆς καὶ ἐνεργείας μεστοῦ· διὸ ὡς πρῶτον ὅρον τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας ἐξελέχθηκε τὴν κίνησιν καὶ ἐνεργεῖαν (§ 7 - 8)· ὁ Ἑλλήν οὐδ' αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν ὠρέγετο ἔνευ μόχθων καὶ ἰδρώτων (Ἰδ. § 22 καὶ 24)· καὶ ἴσως οἱ σοφώτεροι, σοφώτεροι δὲ καὶ ἂν τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦσαν οἱ ποιηταί, ὁρῶντες τὴν ὑπερβάλλουσαν ταύτην ζωὴν καὶ ἐνεργητικότητά τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς, καὶ φοβούμενοι μὴ

ὑπερεκχειλίση καὶ δίκην χειμάρρου παρασύρη τὸ σέβας πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον ὑψηλόφρονα καὶ ὑβριστὴν καὶ περιφρονητὴν τῶν θεῶν, οὐκ ἐπαύσαντο, ὡς ἐκ συνθήματος, ἀπο γενεᾶς εἰς γενεάν, ἀπὸ Ὀμήρου μέχρι Πινδάρου, καὶ ὕστερον ἔτι, διεκτραγωδούντες τὴν ἀθλιότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ παραινούντες τὴν μετριοφροσύνην καὶ τὸ μηδὲν ἄγαν (Ἰδ. § 26)· καὶ ἀρχαὶ αὗται, λέγει καὶ ὁ πολυμαθὴς Croiset, εἰσι φυλῆς ἰσχυρᾶς, φύσει βεπούσης εἰς ἐνεργεῖαν, καὶ μᾶλλον εἰς τὸν κίνδυνον τῆς ὑπερμέτρου ἐνεργείας ἐκτεθειμένης ἢ εἰς τὸν τῆς ἀργίας· ἀλλ' ἦν ὡσαύτως καὶ ἀγυδερκής, ὥστε τοῦ κινδύνου τούτου προαισθῆσθαι καὶ χαλινὸν καὶ εὐπειθειαν ἑαυτῇ ἐπιβάλλειν». Πάντας δὲ τοὺς ἄλλους ποιητάς ὑπερηκόντισεν ὁ Πίνδαρος ἐπὶ τῷ ἀξιωματικῷ τρόπῳ, καθ' ὃν θρηνηθεῖ τὴν ἀθλιότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐκφέρει τὰς παραινέσεις πρὸς αὐτόν.

Ὁ Πίνδαρος πάντα τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἴρηται (Ἰδ. σελ. 130), ὑπολαμβάνει θεῖον δῶρον, οὐχ ὅμως καὶ ὅλως ἀπογεμνοὶ τὸν ἀνθρωπον, διότι, κατ' αὐτόν, φέρει καὶ ἰδίον τι, ἔργον τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ θελήσεως, ὅπερ οἱ θεοὶ ἐπιδοκιμαζοῦσι καὶ ἀμείβουσι, ἂν ἀγαθὸν ἦ. Ἐξετάσωμεν οὖν ἀκριβέστερον τί ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων δῶρόν ἐστι θεῖον, καὶ τί ἔργον αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Κατὰ Πίνδαρον, ἡ καταγωγή τοῦ ἀνθρώπου κοινή τῇ τῶν θεῶν· ἀλλ' ἐκ τούτου προήλθεν ὁ οἰκτρός αὐτοῦ προορισμός, διότι ἐν τῇ διανομῇ οἱ θεοὶ πάντα τὰ ἀγαθὰ ἑαυτοῖς ἐπεφυλάτταντο, τῷ δὲ ἀνθρώπῳ ἔδωκαν πρὸς ἕν ἀγαθὸν δύο κακά·

ἐν παρ' ἐσθλῶν πῆματα σύνδυο δαίονται βροτοῖς
ἀθάνατοι.

Περὶ δὲ τῆς κοινῆς καταγωγῆς λέγει τὸ περιλάλητον ἐκεῖνο·

ἐν ἀνδρῶν,
ἐν θεῶν γένος· ἐκ μιᾶς δὲ πνέομεν
ματρὸς ἀμρότεροι· διείργει δὲ πᾶσα κεκριμένα
δύναμις, ὡς τὸ μὲν οὐ-
δέν, ὁ δὲ χάλκεος ἀσφαλὲς αἰὲν ἔδο.
μένει οὐρανός· ἀλλὰ τι προσ-
φέρομεν ἔμπαν ἢ μέγαν
νόον ἢ τοὺς φύσιν ἀθανάτους,
καίπερ ἔραμερταν οὐκ εἰδότες οὐ-
δὲ μετὰ νόκτας ἄμμι πότμος
οἶαν τίν' ἔγραψε δραμεῖν ποτὶ σά' ἡμᾶν·

ὥστε ἡ κοινὴ καταγωγή οὐδὲν φέρει πρὸς εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦτο μετὰ πλείονος

ἐντάσεως διεκτραγωδεῖ ὁ Πίνδαρος, ἀποφαινόμενος, ὅτι ὁ ἄνθρωπος χρῆζει τῆς θείας ἀρωγῆς·

ἐπίμεροι· τί δὲ τις; τί δ' οὐτίς; σκιάς ὄναρ
ἄνθρωπος· ἀλλ' ὅταν ἀγλα
διόδοτος ἔλθῃ,
λαμπρὸν φέγγος ἔπασσιν ἀνδρῶν
καὶ μελιγὸς αἰῶν·

Δεύτερον· ὁ ἄνθρωπος γεννώμενος φέρει κληρονομικῶς, ἐξ ἧς κατάρχεται γενεάς, μετὰ τοῦ αἵματος καὶ τὰς φυσικὰς καὶ ἠθικὰς ἀρετὰς αὐτῆς. Τρίτον· φέρει ἰδίαν τινὰ φύσιν, ἣν καλεῖται ἡμεῖς ὁ Πίνδαρος· «Ὁ Πίνδαρος, λέγει ὁ Croiset, οὐ παύεται ἐριστῶν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ ταῖς ἀποκρύφους ταύταις δυνάμεσιν, αἱ περιβάλλουσιν αὐτὸν καὶ ἐξ ὧν ἐξήρτηται.

Ἡ φύσις καὶ ἡ φυλὴ εἰσιν ἐκ τῶν δυνάμεων τούτων.

Γεννώμεθα ἔχοντες ἀρετὰς τινὰς, ἄλλων δὲ στερούμεθα· ἡ ἰδιοφυία ἐκάστου ἡμῶν, οἷον ἔπλασεν ἡ γέννησις, καλεῖται ὑπὸ τοῦ Πινδάρου *φυά*, καὶ πολλάκις περὶ αὐτῆς ὀμιλεῖ, ἀντιτάσσων τὴν δυνάμιν αὐτῆς πρὸς τὸ μετὰ πόνου ἐπίκτητον· ἡ μὲν ἐστὶν ἰσχυρά, τὸ δὲ ἀνίσχυρον· ὅ,τι μανθάνομεν μικρὸν τί ἐστὶ παραβαλλόμενον πρὸς ὃ ἡ φύσις ἡμῖν ἐμπνέει·

τὸ δὲ *φυῆ* κράτιστον ἄπαν·
καὶ σφοδρὸς ὁ πολλὰ *Φειδῶς* *φυῆ*.

Ταῦτα ἔχουσιν οὕτως περὶ τε τῶν φυσικῶν καὶ περὶ τῶν πνευματικῶν ἀρετῶν. Ὁ μέλλων ἐν τοῖς ἀγῶσι νικῆσειν, γεννᾶται ῥωμαλέος, οὐ διδάσκεται τὴν ῥώμην. Ἡ Εἰλείθουσα, ἡ θεὰ τῆς γεννήσεως, δίδωσιν αὐτῷ τὴν ἰσχύν, οὐχ οἱ διδάσκαλοι τῆς παλαιστρας γυμνασταί. Οὔτε ὁ λέων οὔτε ἡ ἀλώπηξ δύνανται τὴν ἐκυτῶν φύσιν ἀλλάξαι· ὁ ἄνθρωπος καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον μένει οἷον ἐποίησεν αὐτὸν ἡ γέννησις αὐτοῦ (γνήσῃαι ἀρεταί).

συγγενεὶ δὲ τις εὐδοξία μέγα βρῖθει·
ὡς διδάσκει· ἔχει, φεφηνῶς ἀνήρ
ἔλλοτ' ἄλλα πνέων, οὐποτ' ἀτρεκέας
κατέεα ποδί, μυριάν δ' ἀρετῶν ἀτελεῖ νόμῳ γεύεται.

Ἀλλὰ διὰ τῆς γεννήσεως συνδέεται τῷ παρελθόντι· διότι ἡ φύσις ἐκάστου τὴν ῥίζαν αὐτῆς ἔχει ἐν τῇ φύσει· τῆς ἐξ ἧς κατάρχεται φυλῆς. Τὸ παρελθὸν ἐνεργεῖ διὰ τοῦ παρόντος· αἱ ἀρεταὶ καὶ κακίαι, αἱ εὐτυχίαι καὶ ἀτυχίαι μετὰ τοῦ αἵματος διὰ τρόπον σκοτεινοῦ μὲν βεβαίου ὅμως μεταβιβάζονται. Ἡ πεποιθῆσις αὕτη μὴ ἐστὶ τῶν θεμελιωδῶν ἰδεῶν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Π. δάξου· πολλάκις μνημονεῖται τῆς

κληρονομικῆς εὐτυχίας (συγγενῆς πότμος, συγγενῆς εὐδοξία, συγγενῆς ὀφθαλμός), τοῦ γενεθλίου δαίμονος· διότι ἡ παρελθούσα δόξα ἐρμηνεύει τὴν ἐνεστῶσαν. Ἡ ἀρετὴ τοῦ νικητοῦ, ἦν ἐξυμνεῖ, αὐτὴ ἐστὶν ἡ ἀρετὴ τοῦ κυκλοφοροῦντος ἐν ταῖς φλεψίν αὐτοῦ αἵματος. . . »

Ταύτην δὲ τὴν γνώμην, ὡς εἴρηται (§ 10 σελ. 96) πρῶτος ὁ Ὀμηρος ἐξήνεγκε. Τίνες δὲ αἱ ἀρεταὶ ἕς μετὰ τοῦ αἵματος κληρονομοῦσιν οἱ ἀπόγονοι; ὅσαι ἦσαν τοῖς προγόνοις οἰκεῖται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ ἡ φυσικὴ καλλονή, ἡ ῥώμη, ἡ ὑγεία, ἡ φιλοδοξία, ἡ τόλμη, ἡ σύνεσις κτλ. Ἀλλ' αὐταί, καθὰ καὶ αἱ ἰδιοφυεῖς ἐκάστου ἀρεταί, οὐκ εἰσὶν ἀνθρώπινον ἔργον, ἀλλὰ θεῖον χάρισμα· «ὑπερένω τῶν ὑπερέτερων ῥοπῶν τῆς γεννήσεως καὶ τῆς φυλῆς, λέγει ὁ Croiset, ὑπάρχει ἡ παντοδύναμος θέλησις τῆς θεότητος· οἱ θεοὶ εἰσιν οἱ κυρίαρχοι τῆς ζωῆς ἡμῶν· οὐ μόνον δὲ τὰ γινόμενα ὑπακούουσιν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἡμετέρα φύσις μέχρι τῶν ἀπωτάτω πηγῶν, ἐξ ὧν ἀπορρέει, ὑποχείριος αὐτοῖς ἐστὶν. . . . ὄντως ἡ γέννησις καὶ ἡ φυλὴ ἀπλᾶ εἰσιν ὄργανα ἐν ταῖς χερσὶ τῶν θεῶν, ἡ μᾶλλον ἀπλᾶ εἰσιν ὀνόματα, δι' ὧν τὴν θεῖαν αὐτῶν ἐκφράζομεν ἐνέργειαν».

Ἀλλ' ὅμως ἡ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἐξίξεν τῶν ἀρετῶν τούτων· διότι ὁ ἄνθρωπος μέλημα αὐτοῦ ἴδιον καθίστησιν αὐτάς, σὺν Ἀθηνᾶ καὶ χεῖρα κινῶν, καλλιερῶν αὐτάς δι' ἀτρύτων μόχθων καὶ ποτίζων αὐτάς τῷ ἰδρωτί τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Τοῦτο αὐτοὶ οἱ θεοὶ ὠρισαν οὕτω· «Πόνῳ τὰ κακὰ πωλοῦσιν ἡμῖν οἱ θεοί», εἶπεν ὁ Ἐπίχαρμος· ὁ δὲ Πίνδαρος ἀποφαίνεται,

ἀκίνδουνοι δ' ἀρεταί
οὔτε παρ' ἀνδράσιν, οὔτ' ἐν ναυσὶ κοίλαις
τίμμαι·
ἐκ πόνων δ', οἱ σὺν νεότητι γέωνται σὺν δίκῃ,
τελέθει πρὸς γῆρας αἰὼν ἡμέρα·
ἴστω λαχὼν πρὸς δαιμόνων θυμαστὸν ὄλεον·
αἰεὶ δ' ἄμφ' ἀρεταῖσι πόνος δαπάνα τε
μάρναται πρὸς ἔργον
κινδῶνι κεκαλυμμένον.

Εἰ γὰρ τις ἀνθρώπων δαπάνη τε χρεῖς
καὶ πόνῳ πράσσει θεοδόμητους ἀρετάς,
σὺν τέ τοι δαίμων φυτεύει δόξαν ἐπίκρατον· ἔσχα-
τίας ἤδη πρὸς ὄλεου
βάλλει· ἄγκυραν θεότιμος ἴων.

Αἱ ἀρεταὶ θεοδόμητοι, ἀλλ' οἱ μόχθοι πρὸς ἐκτέλεισιν αὐτῶν τοῦ ἀνθρώπου εἰσὶν· ἐφ' ᾧ καὶ οἱ θεοὶ εὐμενῶς αὐτῷ δικάσονται καὶ ἀθανάτους ἐπιδαψιλεύουσιν αὐτῷ τιμὰς, ὡς μαρτυροῦσιν

ἄλλὰ τε καὶ τὸ τοῦ Ἡρακλέους παρὰδειγμα·
(ιδ. § 18, σελ. 106).

Ἐν δὲ τοῖς μόχοις καὶ κινδύνοις διακλῆται
μάλιστα ἡ σώφρων ἐνέργεια καὶ ἡ ἀνδρική τολ-
μη καὶ ὁ ἔμπειρος νοῦς ἤτοι ἡ σύνεσις· *χερσὶ
καὶ βουλαῖς ἀριστος*, λέγει περὶ τοῦ Αἰακοῦ
ὁ Πίνδαρος. Ἀλλαχοῦ δὲ γνώμην ἀποφάνεται,
ὡς ἀξίωμα γενικόν·

πρίσσει γὰρ ἔργῳ μὲν σθένος,
βουλαῖσι δὲ φρὴν ἐσόμενον προῖδειν·

τόλμα τὲ νιν ζαμενῆς καὶ σύνεσις πρόσκοπος
ἐσάωσεν.

Τῆς δὲ συνέσεως ἴδιον ἔργον ἡ μετριοφροσύνη
καὶ τὸ σέβας πρὸς τοὺς θεούς· ὁ φρήνιμος συν-
αισθηκόμενος ὅτι οὐδὲν ὁ ἄνθρωπος ἐξ ἑαυτοῦ
δύναται, τὴν θεῖαν ἐν πάσῃ πράξει ἐπικαλεῖται
ἀντιλήψιν, τιμᾶ καὶ σέβει τοὺς θεούς, καὶ οὕτε
ἀποζωνεύεται οὔτε μεγαλοφρονεῖ ἐπὶ ταῖς ἀρε-
ταῖς ἢ ἐπὶ τῇ δόξῃ ἢ ἐπὶ τῷ πλούτῳ αὐτοῦ,
ἀλλὰ πάντοτε τὸ μέτρον θηρεῖ καὶ τὸ μηδὲν
ἄγαρ ἔχει κανόνα τοῦ βίου αὐτοῦ·

Χρὴ δὲ καθ' αὐτὸν αἰεὶ παντὸς ὁρᾶν μέτρον.

Σοφοὶ δὲ καὶ τὸ μηδὲν ἄγαρ ἔπος αἰνήσαν περισσῶς.

Κατὰ Πίνδαρον, ὁ σοφὸς Χείρων δύο τινὰ πρ-
ρῆνει τῷ Ἀχιλλεῖ, σέβας πρὸς τὸν ὑπακτον τῶν
θεῶν, τὸν Δία, καὶ σέβας πρὸς τοὺς γονεῖς·

μάλιστα μὲν Κροῖδαν,
βαρυόπαν στεροπᾶν κεραυνῶν τε πρύτανιν,
θεῶν οἴθεισθαι·
ταύτας δὲ μήποτε τιμᾶς
ἀμείρειν γονέων βίον πεπρωμένον.

Ἄλλως δὲ ἀρετὰς οἰκεία βουλήται ἀσχεὶ ὁ ἄν-
θρωπος τὴν ἐλευθερότητα, ἤτοι τὴν ὀρθὴν
χρησίν τοῦ πλούτου, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἐ-
πιεικείαν, τὴν φιλίαν, τὴν φιλοξενίαν καὶ τὴν
ὀνόματι καὶ πράγματι ἐλληνικὴν ἀεθὴν, τὴν
φιλανθρωπίαν (ιδ. § 16, σελ. 104). Ὁ Πίν-
δαρος, λέγει ὁ Croiset, ἐστὶν ὁ ἀκέραιος ὑ-
μνητὴς τῆς δικαιοσύνης. Γαύτην, εἶπερ τινὰ
ἄλλην ἀρετὴν τῶν ἡρώων, ἐξυμνεῖ· ἐπικνεῖ τὸν
Ῥυθιδιον Δαμάχητον ὅτι ἦν προσφιλὴς τῇ δικαιο-
σύνῃ· ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης δὲ στηρίζονται καὶ
τὰ πρὸ αὐτοῦ τοῖς νικηταῖς ἐπιδικαζόμενα
ἔγγραμματα· ἢ ἀνευ δικαιοσύνης εὐτυχία πικρὴν
ἔχει ἐκδοσιν·

τὸ δὲ παρ' οἰκάν
γλυκὺ πικροτάτα μένει τελευτά.

Ὅτε ἄνθρωπός τις διήγαγε τὸν βίον αὐτοῦ
πράττων τὸ δίκαιον, διέρχεται τὸ γῆρας αὐτοῦ
ἔχων σύντροπον τὴν ἀγαθὴν ἐλπίδα·

Γλυκεῖά μοι καρδίαν ἀτάλλοισα γηροτρόφος συναορεῖ
ἐλπίς, ἢ μάλιστα θανάτων πολύστροπον γνώμαν
κυθερνᾶ.

Ὡς ὁ Πίνδαρος ἀπᾶσιν ἡ Ἑλλάς τιμᾶ τὸ σέ-
βας πρὸς τοὺς θεούς, πρὸς τοὺς γονεῖς, τὴν δι-
καιοσύνην, τὴν φιλοξενίαν καὶ τὸ πνεῦμα ἐκείνο
τῆς ἡμερότητας καὶ ἀγαθότητος, ὅπερ ἐλληνι-
κῶ ὄντως ὀνόματι ἐκάλεσαν *φιλανθρωπίαν*. Τὸ
πρᾶγμα ἐστὶν ἐλληνικόν, ὡς καὶ ἡ λέξις·
Croiset.

Τοιαῦτα αἰ κυριώτεροι ἀρεταί, ἃς ὁ ἄνθρω-
πος οὐχ ὑπ' ἀνάγκης τινός, ἀλλ' οἰκεία προαι-
ρέσει πράττει, δόξης καὶ εὐδαιμονίας ὀρεγόμε-
νος· ἀλλ' εἰ μὲν πράττει αὐτὰς ἀνευ θεῖας χά-
ριτος, εὐπραγίας τινός ἐπιτυγχάνει, ὁ ἐστὶν προσ-
καίρου τινός εὐημερίας· εἰ δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν
θεῖαν ἔχει εὐνοίαν καὶ προστασίαν, ὄλβος αὐτῷ
καὶ εὐδαιμονία ἐπέρχεται πικρόνιμος· διότι οὐ
μόνον αἰ ἀρεταί τοῦ ἀνθρώπου ἐκ θεοῦ πηγάζου-
σιν, ἀλλὰ καὶ τῆς θεῖας χρῆζουσιν ἀντιλή-
ψεως, ὅπως ἀνθήτωσι καὶ εὐδαιμονήσωσιν· ἄλ-
λως μακρύνονται καὶ καταρρέουσιν, ὡς τὰ φύλα
τῶν δένδρων.

Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, ὁ κύκλος τῆς
ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου περιορίζεται λίαν, ὡς
ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Croiset ἀβίπομεν, λέγει,
ὅτι τὴν ἀρετὴν ὁ Πίνδαρος θεωρεῖ θεῖον δῶρον·
ὥστε τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου περιορίζει,
τοῦλάχιστον ἐν τῷ καλλίστῳ μέρει, ὑποτάσσων
αὐτὴν τῇ θεῖᾳ θελήσει· εἴτε ἀμέσως ἐπὶ τῇ φύ-
σει ἐκάστου ὄρωτη, εἴτε ἐμμέτως διὰ τῆς φυ-
λῆς. Ἐνώπιον τῆς αἰωνίου ἀντινομίας τῆς ἀν-
θρωπίνης ἐλευθερίας καὶ τῆς θεῖας παντοδυνα-
μίας, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, κατὰ τοὺς χρό-
νους, ὅτε μὲν πρὸς τὸν ἄνθρωπον κλίνει, ὅτε
δὲ πρὸς τὸν θεόν. Ἡ μὲν εὐσέβεια τῶν θρησκευ-
τικῶν μάλιστα ἐποχῶν πολὺ παραχωρεῖ τῇ
θεῖᾳ χάριτι, ὀλίγον δὲ τῇ ἀνθρωπίνῃ ἐλευθερίᾳ·
ἢ δὲ νέε ψυχολογικὴ ἐπιστήμη τὴν ἀντίθετον
κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀσπάζεται γνώ-
μην· ὁ δὲ Πίνδαρος πιστὸς τῇ παραδόσει μένει.
Καίτοι τοὺς ἀρχαίους μύθους διορθοῖ, ὅταν
αὐτῷ φαίνονται ἀντικείμενοι τῇ καθαρτέρᾳ
ιδέᾳ, ἣν περὶ θεῶν ἔχει, ἐν τούτῳ μένει ἀκλό-
νητος οὐδὲν εὐρίσκων τὸ διορθώτως χρῆζον·

Τοιαύτη ἡ ἠθικὴ οὕτως εἶπει φιλοσοφία τοῦ
Πίνδαρου, ὑψηλὴ καὶ θρησκευτικὴ λίαν, ἧς τὰς
ἀρχὰς καὶ τὰ ἀξιώματα ἀρέσκει ἐκ τῶν σοφῶν
τῶν πανπραχάτων χρόνων, μάλιστα δὲ τοῦ Χεί-
ρωνος, λαθῶν τὸ ἐνδόσιμον ἐκ τοῦ ἀπολεσθέν-
τος διδασκατικοῦ ποιήματος τοῦ ἀποδοιμομένου
τῷ Ἡσιόδῳ, τῶν Ὑποθηκῶν τοῦ Χείρωνος,

ὅπερ ἦν τέλειον ἐκπαιδευτικὸν ποίημα, ὡς ὁ μῦθος τοῦ Ἡρακλέους ὑπὸ Προδίκου. Εἰ δὲ ἡ ἠθικὴ τοῦ Πινδάρου καὶ τινὰς μικρὰς κηλίδας ἐνέχει, οὐδὲν θαυμαστόν, διότι μακρὸς ὁ χρόνος, πενήτηντα περίπου ἔτη, ἔδιήνυσε συντιθεὶς τὰ διάφορα εἶδη τῶν ποιημάτων αὐτοῦ· ὥστε ἦν αὐτῷ ἀδύνατον κατὰ τὸν μακρὸν τοῦτον χρόνον τὰς αὐτὰς ἀρχὰς καὶ γνώμας ἀεὶ ἄνευ τροποποιήσεων ἐκφράζειν. Τοῦτο οὐδ' αὐτὸς ὁ Πλάτων ἠδυνήθη ποιῆσαι. Τί οὖν παράδοξον, εἰ καὶ ἀντιφατικαὶ γνώμαι καὶ ἀξιώματα ἀπαντῶσι παρὰ Πινδάρῳ; ἴσως, ὅτε νέος ἦν, ἐδιχογώνμει, πότερον τὸ ἀνθρώπινον γένος εὐδαιμονεῖ μᾶλλον μεταχειριζόμενον τὴν δικαιοσύνην ἢ τὴν σκολιὰν ἀπάτην·

πότερον δίκαια τεῖχος ὕψιον
ἢ σκολιαῖς ἀπάταις ἀναβαίνειν
ἐπιχθόνια γένος ἀνδρῶν,
δίκαι μοι νόος ἀτρέκειαν εἰπεῖν.

Ὅτι δὲ ἐσκανδαλίζεν αὐτὸν ἦν ἡ ἀρπαγὴ τῶν βοῶν τοῦ Γηρυόνου ὑπὸ Ἡρακλέους· ἐν τινι ὕμνῳ ἀπολεσθέντι ἐπήγει τὸν Γηρυόνην, ὅτι ἀντίστη τῷ Ἡρακλεῖ, ὑπερασπίζων τὸ δίκαιον αὐτοῦ·

Σὲ δ' ἐγὼ παρὰ μιν
αἰνῶ μέν, Γηρυόνα, τὸ δὲ μὴ Δί
φιλερον σιγῆμι πάμπαν· οὐ γὰρ ἔοικός,
ἀρπαζομένων τῶν ἐόντων, καθῆσθαι παρ' ἐστία,
καὶ κακὸν ἔμμεναι.

Καίπερ ἀποφειγῶν θίξει τῆς χορδῆς ὅτι ἡ ἀρπαγὴ τῶν βοῶν τῇ ἐπινεύσει τοῦ Διὸς ἐγένετο, οὐ διστάζει σαφῶς ἐκφράσαι τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, ὑπὲρ τοῦ Γηρυόνου κηρυσσόμενος. Ἀλλαχθὺ δὲ φαίνεται ἐξυμνῶν τὸ δικαίωμα τοῦ ἰσχυροτέρου ἐν μεγαλοπρεπέσι στίχοις τὴν ἀφορμὴν αὐτῆς λαμβάνων ἐκ τῆς ἀρπαγῆς τῶν βοῶν τοῦ Γηρυόνου·

Νόμος ὁ πάντων βασιλεὺς
θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων
ἄγει δικαίων τὸ βιαιότατον
ὑπερτάτῃ χειρὶ· τεκμαίρομαι
ἔργοισιν Ἡρακλέους· ἐπεὶ Γηρυόνα βόας
Κυκλωπίων ἐπὶ προθύρων Εὐρυσθέος
ἀναιτήτας τε καὶ ἀπριάτας ἔλασεν.

Τὸν νόμον ὁμῶς τοῦτον κατέκρινεν, ὡς εἶδομεν (§ 24, σελ. 114) ὁ Ἡσίοδος, θεωρῶν αὐτὸν ἕξιν τῶν ἀγρίων ζώων, οὐχὶ δὲ καὶ τοῦ ἀνθρώπου, κανόνα τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ ἔχοντας τὴν δικαιοσύνην· δυστυχῶς πρὸς δικαιολόγησιν τοῦ Πινδαρικοῦ ἀξιώματος ἔρχεται ἡ ἱστορία, διότι μέχρι τοῦ νῦν *la force prime le droit*.

Ἄξιον δὲ μομφῆς καὶ τὸ ἕτερον ἀξιῶμα, ὅπερ λέγει, δικαιολογῶν ἑαυτόν, ὅτι ἐν τῷ σκολιῷ πρὸς τὸν Κορίνθιον Ξενοφῶντα ἐπήνεσε τὰς ἑταίρας τῆς Κερύνθου·

σὺν δ' ἀνάγκῃ πάντων καλόν.

Ἡ γνώμη αὕτη τοσοῦτῳ μᾶλλον ἀξία κατακρίσεως, ὅσῳ οὐδεμία ἐπεβάλλετο τῷ ποιητῇ ἀνάγκη ἐξυμνήσαι τὰς ἑταίρας.

Ἄλλὰ ταῦτα παροδικὰ εἰσὶν ἀπαξ ῥηθέντα, ἐπισκιαζόμενα ὑπὸ τῶν λαμπρῶν καὶ ὑψηλῶν ἀρχῶν τῆς ἠθικῆς τοῦ Πινδάρου. Τίς ἄλλος μᾶλλον αὐτοῦ ἐξύμνησε τὴν δικαιοσύνην;

Περὶ Αἰσχύλου κρίσεις Ὁδ. Μυλλέρου, Fatin καὶ ἄλλων.

§ 35. Μεταβῶμεν ἤδη εἰς τὸν μέγαν Αἰσχύλον καὶ ἐξετάσωμεν τί περὶ θεῶν καὶ τῆς δυνάμεως αὐτῶν ἐφρόνει, τί περὶ Μοιρῶν καὶ τί περὶ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ.

Ἡ τραγωδία ἀπὸ τῶν μέσων ἀρξαμένη τοῦ ἑκτου αἰῶνος εἰσῆγεν εἰς τὴν σκηνὴν ἀρχαίους μύθους, ἐν οἷς ἡ Μοῖρα σπουδαίον εἶχε μέρος· τὸ δὲ σπουδαιότατον, τὸ μέρος τοῦτο οὐκ ἐξιστορεῖτο, ὡς ἐν τῇ ἐπικῇ καὶ λυρικῇ ποιήσει, ἀλλὰ παρίστατο καὶ ἑώρατο καὶ βαθυτάτην ἐνεποῖε ἐντύπωσιν τοῖς θεαταῖς πιστεύουσιν ὅτι ἔβλεπον ἰδίους ὀφθαλμοῖς καὶ ἤκουον ἰδίους ὤσι. Τίς τῶν θεατῶν οὐκ ἐπίστευε τοῖς τοῦ Μελέαγρου παθήμασιν; ἦν οὗτος ἐπτὰ ἡμερῶν ὅτε αἱ Μοῖραι παραγενόμεναι εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον προεῖπον τῇ μητρὶ τοῦ παιδός, ἡ μὲν Κλωθὴ ὅτι ὁ Μελέαγρος ἔξει γενναίαν ψυχὴν, ἡ δὲ Λάχεσις ὅτι ἔσται ἀνδρείος, ἡ δὲ Ἄτροπος, ὅτι τότε τελευτήσει ὅταν ὁ καιόμενος ἐπὶ τῆς ἐσχάρας δαλὸς κατακαῆ. Τοῦτο ἀκούσασα ἡ Ἀλθαία ἤρπασε τὸν δαλὸν ἀπὸ τῆς ἐσχάρας καὶ σθέσασα αὐτὸν ἐκρυψεν εἰς λάρνακα ὅπως τὴν ζωὴν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς προφυλάξῃ· ὁ Μελέαγρος ἠύξανε καὶ ἐκραταιοῦτο, ἄτρωτος καὶ ἀήττητος γενόμενος ἥρωα. Κατὰ δὲ τοῦ Καλυδωνίου κάπρου ἐρημοῦντος τὴν χώραν συνεχάλεσεν εἰς θήραν ἄλλους τε τῶν ἡρώων καὶ Κάστορα καὶ Πολυδεύκην, Πηλέα τε καὶ Τελαμώνα, Θησέα τε καὶ Πειρίθου, τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεστίου, ἀδελφοὺς δὲ τῆς Ἀλθαίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐξ Ἀρκαδίας Ἀταλάντην ἐπὶ καλλονῇ καὶ ἀνδρείᾳ διαπρέπουσαν. Πρώτη δὲ αὕτη ἔτρωσε τὸν κάπρον, ὃν φονεύσας ὁ Μελέαγρος ἔδωκε τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ δέρας ὡς ἀριστεῖον τῇ Ἀταλάντῃ. Τοῦτο τὸν χόλον ἐκίνησε τῶν παιδῶν τοῦ Θεστίου, οἵτινες τὸ δέ-

ρας ἀπὸ τῶν χειρῶν τῆς παρθένου ἀφείλοντο, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Μελεάγρου ἐφρονεύθησαν· ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ λυπηθεῖσα ἐπὶ τῇ τῶν ἀδελφῶν ἀπωλείᾳ, ἐν τῇ ἐξέψει τῆς ὀργῆς αὐτῆς, ἀνῆρπασε τὸν δαλὸν ἐκ τῆς λάρνακος ἐν ἧ ἐφύλασσαν αὐτόν, καὶ ἔριψεν εἰς τὸ πῦρ. Οὕτω κατακκέντος τοῦ δαλοῦ καὶ εἰς σποδὸν μεταβληθέντος, ἀπεσβέσθη καὶ ἡ ζωὴ τοῦ ἥρωος.

Ἐκ τούτων κατανοεῖ ἕκαστος ὅσῃν καὶ οἷαν ζωὴν καὶ δυνάμιν ἡ τραγωδία παρῆχε τῇ πίστει τοῦ λαοῦ εἰς τὰς Μοῖρας. Τίς ὄρων ταῦτα ἐπὶ σκηναῖς τελοῦμενα ἠδύνατο μὴ πιστεῦειν εἰς αὐτάς; Πρῶτος δὲ τὸν μῦθον τοῦ Μελεάγρου, ὡς φησι Παυσανίας, ἐδραματοποίησεν ὁ πρὸ Αἰσχύλου ἀκμάσας Φρόνιχος, ὥστε ὁ Αἰσχύλος εὔρεν ἤδη δεσπόζον τὸ κράτος τῆς Μοῖρας ἐν τῇ τραγωδίᾳ.

Ἰδόμεν οὖν τίνας οὔτος ἐπήνεγκε μεταβολάς, ὡς ἐκ τῶν ἀγνωτέρων ἰδεῶν, ἅς περὶ θεοῦ εἶχεν (ιδ. § 30, σελ. 126). Οἱ νεώτεροι καίπερ ἐπὶ τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου ζηριζόμενοι οὐ τὰς αὐτάς ἐκφέρουσι κρίσεις· οἷον ὁ μὲν Ὀδ. Μύλλερὸς πρεσβεύει, ὅτι, κατὰ τὸν Αἰσχύλον, Ζεὺς ἐστὶν ἡ ὑπερτάτη ἀρχὴ ἡ κυβερνώσα καὶ διέπουσα τὸν κόσμον. «Κατὰ τοὺς ἀρχαίους, φησὶν, ἡ τραγωδία οὐκ ἠδύνατο τῇ ἀντιθέσει καὶ συγκρούσει τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς παντοδυναμίου Εἰμαρμένης ἀρκεῖσθαι, ὡφειλε τὰς δύο ἐχθράς δυνάμεις συνδιαλλάξαι, ἕκατέρᾳ αὐτῶν τὴν θέσιν καὶ τὰ ὅρια αὐτῆς ὀρίζουσα· καίτοι αἱ ἀντιμαχόμεναι δυνάμεις ἐξεγείρονται ἰσχυρότεραι, αἱ δὲ ἀντιθέσεις μᾶλλον ἐντεταμέναι φαίνονται, ἢ θεῖα δυνάμεις ἡ κυβερνώσα τὰ πράγματα καὶ ὑπερᾶν πάντων ἱπτομένη γινώσκει ὁδόν, δι' ἧς δύναται τὴν τε τάξιν καὶ ἀρμονίαν ἐπαναγαγεῖν, ἐν ἧ ἕκατέρα τῶν ἐχθρῶν δυνάμεων τὸ προσήκον αὐτῇ δίκαιον φυλάττει. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ πᾶλη, ἡ τοσαύτας ὀδύνας ἐπάγουσα, σωτήριος ἀποβαίνει, ὡς Ὀυέλλα βρεῖται ἀτμόσφαιραν καθαίρουσα καὶ ἀναιθριάζουσα. Τοιαύτη ἡ πορεία, ἣν αἰεὶ ἡ τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου βαδίξει, καὶ καθόλου εἰπεῖν ἡ ἑλληνικὴ τραγωδία, ἕως τὴν ἐαυτῆς ἀποστολὴν πιστῶς ἐφύλακτεν. Ἡ τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου ἀπαραιτήτου χρέζει πίστεως εἰς ὑπερτάτην θεῖαν δυνάμιν διευθύνουσαν πρὸς τὸν λιμένα τῆς σωτηρίας τὴν πορείαν τῆς Εἰμαρμένης, πάντοτε στιθερᾶ χειρὶ, ὀμματι ἀσφαλεῖ, καὶ ὅταν ἐτι διὰ σκοτεινῶν ἀτραπῶν ἄγῃ αὐτὴν ἐν μέσῳ δυστυχιῶν καὶ ὀδυνῶν. Ἡ ποίησις τοῦ Αἰσχύλου μεστή ἐστὶν ἐγκωμίων τοῦ Διὸς ἐνθουσιωδῶν καὶ ἐκ βαθείας μελέτης προερχομένων, διότι

ὁ Ζεὺς κατ' αὐτὸν ἐστὶν ἡ ὑπερτάτη αὐτῆ δυνάμεις».

Ὁ δὲ Patin ἐν ταῖς σοφωτάταις αὐτοῦ *Μελέταις τῶν Ἑλλήνων Τραγικῶν* ἀξιοῖ, ὅτι ψυχὴ τῆς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ ζωοποιὸς δυνάμεις ἐστὶν ἡ Εἰμαρμένη. «Τίς ἡ κραταιά, φησί, καὶ δημιουργὸς δυνάμεις ἧτις ἐν τοῖς στήθεσι τοῦ Αἰσχύλου ζῶσα ἐπέπνευσεν αὐτῷ τὰ δράματα αὐτοῦ καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς τὸν παρὰ θεῶν ἐκείνων χαρακτήρα τῆς ἀπλότητος καὶ τοῦ μεγαλείου, ὃν οὐδὲν ἄλλο ἔργον τῆς τραγικῆς τέχνης ἔχει; Ἡ δυνάμεις αὐτῆ ἡ ιδέα ἐστὶ τῆς τρομερῆς θεᾶς, ἧτις, κατὰ τὴν δοξασίαν τῶν ἀρχαίων ἐκείνων χρόνων, ἀκαταγωνίστῳ δυνάμει πάσας τὰς μεταβολὰς τοῦ κόσμου διεῖπε, τὰς τε μεγάλας εὐτυχίας καὶ τὰς δυστυχίας, τῇ φορᾷ τυφλῆς ἰδιοτροπίας ἢ αὐστηρᾶς δικαιοσύνης τὴν ἀπόγνωσιν μεταβάλλουσα εἰς εὐφροσύνην καὶ τοὺς θρῆκυβους εἰς καταστροφάς· ἀπὸ δὲ τοῦ ὕψους τοῦ θρόνου αὐτῆς, θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων δεσπόζουσα, χορηγὸς ἦν τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν, τῶν τιμῶν καὶ τῶν τιμωριῶν. Ἡ τρομερὰ αὐτῆ θεότης, ἡ Εἰμαρμένη ἐνὶ λόγῳ ἐστὶν, ἐκφρασις ποιητικῆ, προσωποποιήσις θρησκευτικῆ τῆς ἀμετατρέπτου δυνάμεως, ἧτις τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων δεσπύζει, εἰκὼν ὄσα ἀτελής, πικράστασις συγκεχυμένη τῆς ὑπὸ τῶν χριστιανῶν πρεσβευμένης κρείττονος δυνάμεως, σύντροφος ἀχώριστος τῆς σοφίας καὶ δικαιοσύνης, ἣν πίστις ἀξιοπρεπέστερα τῇ θεότητι διδάσκει ἡμᾶς τιμᾶν καὶ λατρεύειν ὑπὸ τὸ τῆς Προνοίας ὄνομα.

Τοιαύτη ἡ ἐν τοῖς δράμασι τοῦ Αἰσχύλου ἐπικρατοῦσα ιδέα, ἡ πληροῦσα καὶ συγκατατοῦσα αὐτά, ἡ κατέχουσα καὶ καταβασανίζουσα τὴν φαντασίαν αὐτοῦ διηνεκῶς ἀγωνιζομένου ἐκφράσαι αὐτὴν καὶ ἀναγκάζοντος αὐτὴν δι' ἐπαγωγῶν, ὡς πονηρὸν πνεῦμα, ὑπὸ ὁρατῶν ἐμφανισθῆναι σχῆμα, ἔχον σῶμα καὶ πρόσωπον καίπερ ἰδέα ἀφρημένη εἰδὸς τι ἀποβαίνει προσώπου ζῶντος καὶ δρῶντος, ὁ ἥρωος τοῦ δράματος καὶ οἶονε αὐτὸ τὸ δρᾶμα.

Ἐντεῦθεν ἡ ὀργὴ καὶ ἡ ἐκπληξίς διεγειρομένη ὑπὸ τοιαύτης τρομερῆς ἐμφανίσεως, ἧς αἱ ἐπὶ τὰ πρόσω βαίνουσαι βαθμικαὶ κινήσεις τὴν διαδοχὴν τῶν συμβημάτων ἀναπληροῦσι καὶ τὴν συνεχῆ συγκίνησιν τῶν παθῶν καὶ τῶν χαρακτήρων, ἃ οὕτω ἡ τραγωδία ἐγίνωσκεν.

Ἐντεῦθεν ἡ ἄκρα ἀπλότης τοῦ μύθου οὐδὲν ἄλλο παρέχοντος ἢ σφινδιδιον καὶ ἀπροσδόκητον τῆς Μοῖρας τραῦμα καὶ ταχεῖαν ἀπεικόνισιν μοιραίας καταστροφῆς. Ἐντεῦθεν τὸ ὑπέμετρον

μεγαλειον τῶν ἀντιτασσομένων προσώπων πρὸς τοιοῦτον ἐχθρόν, ἢ ὑπερήφανος καρτερικότης ὑπὸ τὴν κατασυντριβούσαν αὐτὰ χεῖρα, πρὸς ἣν ἀνίστανται.

Ἐντεῦθεν ἡ μεγαλοπρεπὴς πομπή, αἱ λαμπραὶ εἰκόνες, τὰ τολμηρὰ σχήματα, αἱ ὑψηλαὶ ἰδέαι, τὸ ἀδρεπήθολον καὶ σφοδρὸν λεκτικὸν φράσεων καὶ στροφῶν ἀσυνήθων καὶ ἐκτάρτων, ἄς, ὡς εἰκός, τοσοῦτον μέγα καὶ παρὰδοξον θέαμα ἀπαιτεῖ.

Ἐπὶ τὸ κράτος ἄρα μιᾶς καὶ μόνης ἰδέας ἰδρυται ἡ τραγωδία, ἥς τὰ πρῶτα ἔργα τὴν πρώτην τῆς τέχνης ἐποχὴν δηλοῦσιν, ἡ ἀπλή τραγωδία, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης καλεῖ αὐτὴν διὰ τὴν σύνθεσιν αὐτῆς, τρομερᾶ, μεγάλη, κολοσσιαία διὰ τὸν χαρακτήρα τῆς συνθέσεως καὶ διὰ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς, ἥς τὸ σύστημα, οὕτως εἰπεῖν, ἐρμηνεύεται καθόλου παρὰ τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν τῶν Ἑλλήνων κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, παρὰ τῆς πίστεως αὐτῶν εἰς τὴν Εἰμαρμένην.

Ἄλλ' ἤδη ἐν τῷ κόλπῳ τῆς πρώτης ταύτης τραγωδίας προηγγέλλετο ἄλλη νεωτέρα, διότι ἡ δραματικὴ πρᾶξις, λίαν στενῶς περιωρισμένη, βήματ' αἰνὰ ἐκτὸς τοῦ περικλειόντος αὐτὴν ἔρκους ἐποίησεν ἤδη, πρὸς εὐρύτερον τείνουσα στάδιον. Ἐὰν δοκίμια τῶν χαρακτήρων ἐν γενικῷ τύπῳ μετὰ τῆς αὐτῆς τόλης καὶ ζωῆς σχεδιογραφηθέντα τὸ κατ' ἀρχάς, καθαρωτέραν καὶ ἀρμονικωτέραν προσελάβον μορφήν· νεαὶ δὲ ἀναπτύξεις τῷ πᾶθει τὴν ἐκχυσιν αὐτοῦ ἐπέτρεψαν καὶ διέδωκαν μετὰ πλείονος ἐλευθερίας καὶ κινήσεως· εἰκόνες τε τινὲς μετὰ γοητευτικῆς χάριτος, καίπερ ἀγρίας ἐτι καὶ σκληρᾶς, συνεκράσαν δι' ἡδυτέρων συγκινήσεων τὴν φρίκην τῶν παραστάσεων ἐχουσῶν ὁμοιότητα τῇ ὄψει ὀνείρου· ταῖς δὲ φυσικαῖς τῆς φρίκης καὶ τῆς ἀπογνώσεως ἐκράξεν ὁ τόνος μελαγχολικῆς καὶ ὀξείας λύπης ἀνεμιγνύετο. Διάλογος ζωηρός, ταχύς, ἐπαγωγός, ἀληθείας καὶ ἐναργείας μεστὸς ὑπέφωσκεν ἐν τῷ μῆκει τῶν χορικῶν ᾠδῶν καὶ τῆς ἀφηγήσεως· ἡ δὲ μεγαλοπρεπὴς πομπὴ τῆς ἐποποιίας, καὶ αἱ παραφοραὶ καὶ περικτροπαὶ τῆς ᾠδῆς καὶ τοῦ διθυράμβου προσωποποιοῦν καὶ παρεσκευάζον τὴν παραγωγὴν τῆς τραγωδίας ταύτης, τῆς μήπω ὑπαρχούσης, τῆς ἀπλῆς τε καὶ ποιικίλης, μεγάλης τε καὶ καλῆς, τρομερᾶς τε καὶ ἐπαγωγοῦ, ὑψηλῆς τε καὶ ἀφελοῦς. Ἐν τῷ Αἰσχύλῳ ἦν δυνατόν ἰδεῖν τὸν Σοφοκλέα· καὶ οὗτος ἔβλεπε διπλοῦ ἑαυτὸν ἐν τῷ Αἰσχύλῳ, ὅτε, συνειδήσιν ἔχων τῆς μεγαλοφύας αὐτοῦ, ἦτις ἐν τῷ προ-

κατόχῳ αὐτοῦ συγκεχυμένως ἐλάλησε, μετὰ τοῦ αἰσθήματος τῆς τέχνης, ὅπερ ἡ μελέτη ἐγέννησεν ἐν αὐτῷ τῶν πρώτων αὐτοῦ δοκιμῶν, ἔλεγεν α'Ὁ Αἰσχύλος ποιεῖ τὰ δέοντα, ἀλλ' οὐκ εἰδώς».

Ἐπὶ τὴν ἐπιδείξαν τοῦ Σοφοκλέους χεῖρα ἐν ἐνὶ ὄλῳ κανονικῷ καὶ ἐναρμονίῳ πάντα συνηνώθησαν τὰ συγκεχυμένα στοιχεῖα ἀγνώστου ἐτι τραγωδίας· ὡς δὲ μία ἰδέα ἐν τῇ συλλήψει καὶ συνθέσει τῶν δραμάτων τοῦ Αἰσχύλου ἐπυρτάνευσεν, οὕτω μία ἰδέα τὸ πνεῦμα καὶ τὸν τύπον τῶν τραγωδιῶν τοῦ Σοφοκλέους ἐγέννησε καὶ ὅλως τὴν δραματικὴν τέχνην ἀνεκαίωσε νέφ' ἑνὶ τρόπῳ τοῦ νοεῖν καὶ ἀπεικονίζειν τὴν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων πορείαν. Ὁ μὲν Αἰσχύλος εἶδεν αὐτὰ μόνον ἀκαταγωνίστῳ τινὶ Εἰμαρμένῳ ὑποκείμενα, ὁ δὲ Σοφοκλῆς· πλεόν τι εἶδε, τὴν ἐνέργειαν τῶν ἡμετέρων παθῶν καὶ δυνάμεων, θεῖς ἀντὶ τῆς ὑπερφυσικῆς αἰτίας, ἦν παντὸς ἄλλου κάλλιον ὁ Αἰσχύλος ἐν τοῖς γιγνομένοις ἔδειξε, τὰ φυσικὰ μηχανήματα ὑπὸ τῆς σκέψεως καὶ τῆς πείρας ἐν ἐποχῇ μᾶλλον πεφωτισμένη ἀνακαλυπτόμενα.

Οἱ πρῶτοι Ἕλληνες, ὧν ἡ ποιητικὴ ἀγνοία πάσαις ταῖς δυνάμεσι τῆς φύσεως πρόσωπον ἔδωκε, καὶ ταύτην τὴν τυφλὴν δυνάμιν, ἦν Τύχην καλοῦμεν ἢ Εἰμαρμένην, θεῖω περιέβαλον χαρακτήρι, ὑπατον θεὸν ποιήσαντες, ἥς οἱ ἀνθρωποὶ καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ ὄργανα ἦσαν ἢ θύματα, κανονίζουσης διὰ τῶν σκοτεινῶν καὶ ἀμετακινήτων αὐτῆς ἀποφάσεων πᾶσαν τὴν τάξιν τῶν ἐν τῷ βίῳ συμβαινόντων. Ἡ Εἰμαρμένη πολὺν χρόνον ἐν τῇ ποιήσει καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἱστορίᾳ ἐδέσποσεν· ὁ Ἡρόδοτος παντάπασι τῷ Ὀμήρῳ καὶ τῷ Αἰσχύλῳ συνᾶδει· διότι, ὡς ὁ Αἰσχύλος, ὑπερᾶνω τῶν μεταβολῶν τοῦ κόσμου, μοιραίαν τινὰ δεικνύουσιν ἡμῖν δυνάμιν, ἄγουσιν αὐτὸν κατὰ τὴν ἰδιοτροπίαν ἢ τὸ πάθος αὐτῆς, σπανιώτερον δὲ κατὰ τοὺς νόμους τῆς φρονήσεως καὶ τῆς δικαιοσύνης· ὡς οὗτος, τὴν Εἰμαρμένην ποιεῖ φίλην ἢ ἐχθρὴν τοῦ ἀνθρώπου, αὐστηρὸν κριτὴν ἢ φθονερὸν ἀντίπαλον καὶ τιμωρὸν αὐτοῦ διὰ τε τὴν εὐτυχίαν καὶ τὰ ἐγκλήματα αὐτοῦ, ἔστι δ' ὅτε ἰδιοτροπον τύραννον σκληραῖς παιδίαῖς ἐνασμενίζοντα παραδόξοις τε καταστροφαῖς, ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ κατασυντρίβοντα ὡς παιδίας τὰς βασιλικὰς γενεάς, τοὺς λαοὺς, τὰς αυτοκρατορίας.

Ἄλλ' ἡ δεισιδαίμων αὐτὴ φρίκη ἤρξατο διὰ τῶν φώτων τῆς ἐπιστήμης διαλύεσθαι· ὡς δὲ οἱ θεοί, οἴγε πολὺν χρόνον τὰ στοιχεῖα ἐνεψύχουν καὶ μυθολογικῇ τινὶ χάριτι τὰς ἐνεργείας

τῆς φύσεως περιέβαλλον, βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἀπεσύροντο τῆς ἐπικρατείας, ἣν ἀφῆρασαν, ὑποχωροῦντες ταῖς ἀνακαλύψεσι τῆς φυσικῆς, οὕτω μελέτη τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου μετὰ πλείονος ἐπιστασίας γενομένη εἰς μυστηριώδη ἀπόστασιν ἀπεμάκρυνε τὴν ἀνεργήνευτον ταύτην δύναμιν, ἣτις τῇ ἑαυτῆς σκιᾷ τὰ ἀνθρώπινα συμβέβηκα ἐκάλυπτε. Ταῦτα ἐπὶ τέλους οὐχ ὡς ἀφικτα ἀποτελέσματα ἐφάνησαν δυνάμει κτηνώδους καὶ ἀτάκτου, ἀλλ' ὡς ἀποτελέσματα τῶν πράξεων καὶ τῆς θελήσεως ἡμῶν. Ἐγένετο δὲ πιστευτόν, ὅτι ἔστι μὲν ὅτε ὑπὸ τῆς ἀκαταμαχίτου φορᾶς τῶν πραγμάτων παρασυρόμεθα καὶ ὑπὸ συναντήσεων ὅλων τυχηρῶν καὶ ἀπροσδοκῆτων, πλεονάκις ὁμῶς ἐσμὲν διὰ τῶν ἐλευθέρων ἡμῶν ἀποφάσεων οἱ πατέρες τῶν ἐν τῷ βίῳ γιγνομένων, οἱ ἐργάται τῆς θνητῆς ἡμῶν τύχης· ὁ ἀνθρώπος ἐν τῇ ποιήσει καὶ τῇ ἱστορίᾳ τὴν προσήκουσαν αὐτῷ κατέλαβε τάξιν, ὡς πρῶτος καὶ μόνος ὑποκριτῆς τοῦ δράματος εἰς ὃ ἐκτεθειμένος ἐστὶ· διότι ἀντὶ τῶν Ἡροδότων ἀνεργήνευσαν οἱ Θεουκιδίδαι, ἐρμηνεύοντες ὅ,τι λίαν ποιητικῶς θεῖω τινὶ ἀνείχθη σκότει, διὰ τῶν συνδυασμῶν τῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ πολέμου, τῶν ἐπισφαλῶν διακυβεύσεων τῶν διαπραγματεύσεων καὶ τῶν μαχῶν, τῶν ταραχῶν τοῦ πάθους, τῶν ὑπολογισμῶν τοῦ συμφέροντος, τῆς ἐπιρροῆς τῶν πνευματικῶν δυνάμεων καὶ ἀρετῶν, τῶν κακιῶν καὶ τῆς ἀγνοίας, τοῦ ποικίλου πνεύματος τῶν ἀνθρώπων, τῶν χρόνων καὶ τῶν τόπων.

Μετὰ τοὺς Αἰσχύλους ἦλθον, ὡς εἰκός, οἱ Σοφοκλεῖς, αἶγε οὐχ ὅλων τὸ ποιητικὸν τῶν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων ἐγκαταλείποντες ἀποτελεσμα, ταῖς ἐνεργείαις τοῦ ἀνθρώπου ἀπέδωκαν τὸ κράτος τῆς δραματικῆς πράξεως, καὶ ἀντὶ τῆς ἀρχαίας ὑπεροχῆς τῆς Εἰμαρμένης τὸ νέον ἔθεντο μηχανήματα τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας.

Λέγοντες ὁμῶς ὅτι τὴν μεταβολὴν ταύτην εἰς τε τὸ πνεῦμα καὶ εἰς τὴν μορφήν τῆς δραματικῆς ποιήσεως ὁ Σοφοκλῆς ἐποίηστρο, οὐκ ἀξιοῦμεν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ὅτι ἐν τοῖς δράμασι τοῦ προκατόχου αὐτοῦ πᾶσα ἔλειπεν ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις, διότι οὐκ ἐπελαθόμεθα τοῦ μεγάλου ἐκείνου καὶ σεμνοῦ προσώπου, τοῦ Προμηθέως, οὗ τοσοῦτον ὑψηλαῖς ἐκκράσσει τὴν ἀκατάβλητον ἀπεικόνισε καρτεροψυχίαν, ἣν ἡ ἀδικία καὶ ἡ ἀστυρότης τῆς Μοίρας οὔτε ὑποτάξαι οὔτε καταβάλλειν δύναται. Ἄλλ' ἡ ἀντίστασις αὕτη ἦν ὅλων παθητικῆ· ὁ ἀνθρώπος παρ' Αἰσχύλῳ οὐκ ἔδρα πραγματικῶς, ἢ τούτῳ

χιστον πᾶσα αὐτοῦ ἡ δρᾶσις περιωρίζετο ἐν τῇ ὑποταγῇ, ἐν τῇ καρτερίᾳ, ἐν τῷ ἀποθνήσκειν γενναίως, ἐν τῷ ἐξευγενίζεσθαι ἀξιοπρεπῶς τὴν ἀφικτον αὐτοῦ πτώσιν, ὡς οἱ μονομάχοι ἐκείνοι τῆς Ρώμης, οἷς μοιρῆσι ὡσαύτως ἐπιβέβηλετο θάνατος διὰ τοῦ σιδήρου τοῦ νικητοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας τῆς στάσεως αὐτῶν προύκλουν, πίπτοντες, τὰ χειροκροτήματα τῶν ἀγρίων θεατῶν, ὧν οὐκ ἠδυνήθησαν τὸν οἶκτον ἐγείραι.

Ἐνίοτε τὰ πρόσωπα τοῦ Αἰσχύλου εἰς πράξεις παραφέρονται θηριώδους σκληρότητος, περὶ ὧν οὐ δύναται τις σαφῶς εἰπεῖν, ἀν ὑπὸ τῆς βικιότητος τῶν παθῶν προέρχονται ἢ ὑπὸ τῆς ἐπιτακτικῆς θελήσεως τῆς Εἰμαρμένης· εἴτε οὕτως εἴτε ἄλλως, ἡ ἠθικὴ αὐτῶν ἐλευθερία δεδευμένη φαίνεται· ὁ Ὀρέστης καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα λέγουσιν, ὅτι ὑπὸ ἀοράτου καὶ ἀκαταμαχίτου χειρὸς ἐστὶ τὸ ἐγκλημα ἤχθησαν· οἰηθεὶ δ' ἂν τις ὅτι, ὡς ἐν τῷ Μακβέθ τοῦ Σαιξπήρου, φαντασιώδης μάχαιρα φαίνεται αὐτοῖς ἐν τῷ πάθει, ὀδηγοῦσα αὐτοὺς εἰς τὸ θῦμα αὐτῶν. Ἀκούσατε πῶς ὁμιλεῖ ὁ Ἐτεοκλῆς, ὅτε εἰς τὴν ἀδελφοκτονίαν τρέχει·

ὦμοι! πατὴρ δὴ νῦν ἀραὶ τελεσφόροι·
ἐπεὶ τὸ πρᾶγμα κάρ' ἐπισπέρχει θεός,
ἴτω κατ' οὖρον κῦμα Κωκυτοῦ λαχὸν
Φοῖβω στυγηθὲν πᾶν τὸ Λαίου γένος.

Οἷα τρομερὰ καὶ στυγνὰ γλῶσσα! ὑπολαμβάνει ἄρ' γε ἑαυτὸν ἀμετακλήτως προωρισμένον εἰς ὃ χωρεῖ ἐγκλημα, ἢ ὡς ἀπόφασιν τῆς Εἰμαρμένης ἐκλαμβάνει τὴν θηριώδη παραφορὰν τοῦ μίσους αὐτοῦ; Ὁ ποιητῆς ἐν τῇ ἀμφιβολίᾳ ἐγκαταλείπει ἡμᾶς, παρέχων φρικτῶδη καὶ θαυμασίαν εἰκόνα χρόνων βραχέων, καθ' οὓς ἐν τῇ νηπιότητι τοῦ ἠθικοῦ αἰσθήματος ἡ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου ἀπηνέσι δουλεύουσα ῥοπαῖς, ἀπηνεῖτο ἑαυτήν, ὅπως τῶντύψων τῆς συνειδήσεως ἀπαλλαγῇ, καὶ διὰ φρικτῶδους σοφίσματος τὰ ἀποτρόπαια ἔργα αὐτοῦ τοῖς αἰμοδόροις ἀπένεμε θεοῖς οὓς ἐδημιούργησε.

Τοιαῦτα μὲν ὁ Patin. Τὴν γνώμην ὁμῶς αὐτοῦ, ὅτι ἡ Εἰμαρμένη δύναιμι ἀνθρώπων τε καὶ θεῶν δεσπόζουσα καὶ ζωοποιὸς τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου, ἄλλοι τε ἀντέκρουσαν καὶ Cambouliu καὶ Naegelsbach, πρὸς οὓς ἀπήντησε τὰ ἐξῆς· «Ὁ συγγραφεὺς τοῦ Δοκιμίου περὶ τῆς Εἰμαρμένης ἐν τῇ ἑλληνικῇ τραγωδίᾳ Cambouliu ἤττον ἀπέχει τῶν κοινῇ παραδεδεγ-

μένων¹ ἰδεῶν ἢ ὅσον φαίνεται νομίζων. Καθορῶν ἐν πάσαις ταῖς ἑλληνικαῖς τραγωδίαις καὶ μάλιστα ἐν ταῖς τοῦ Αἰσχύλου ἴχνη θείας δίκης καὶ ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας, τεκμαίρεται, ὅτι ἀδίκως λέγεται ὡς ἡ Εἰμαρμένη διέπει τὰ πάντα· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδεὶς οὐδέποτε ἠξίωσεν ὅτι ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τῆς κυβερνήσεως ταύτης οὐκ εἰσὶν ἀναμειγμένα ἐν ποικίλῃ τινὶ ἀναλογίᾳ κατὰ τὴν μεγαλοφυΐαν τῶν ποιητῶν καὶ τὸν χαρακτήρα τῶν ἐποχῶν τὰ διάφορα στοιχεῖα, ὡς δεικνυσι, λελθῆε καταπολεμῶν μετὰ πολυμαθείας καὶ εὐφυΐας γνώμην κατὰ βῆθος σύμρωνον τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ». Καὶ παρακατιῶν λέγει· «Ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ, *de Religionibus Orestiam Aeschylus continentibus*, ὁ Naegelsbach λίαν ὀρθῶς ἀποδείκνυσιν, ὅτι ἡ Εἰμαρμένη ἐν ταῖς τοῦ Αἰσχύλου τραγωδίαις καὶ μάλιστα ἐν τῇ *Ορεστία*, ἐν ἣ τὴν ἀνάμειξιν αὐτῆς οὔτε ἀρνήσασθαι τις δύναται, οὔτε αὐθις λίαν ἐξῆραι, μόνον τὰ ἐξωτερικὰ τοῦ δράματος κυριαρχικῶς κυβερνᾷ, ἐν αὐτῷ τῷ δράματι καταλείπουσα τῇ ἀνθρωπίνῃ θελήσει τὴν ἐλευθέρην διάταξιν τῶν ἀποφάσεων καὶ πράξεων· ἀσχολεῖται δὲ συμβιβάζει τῇ κοινῇ ταύτῃ ἐνεργείᾳ τῆς Εἰμαρμένης καὶ τοῦ ἀνθρώπου τὸν δαίμονα τῶν ἐκδικήσεων, τὸν Ἀλκίστορα, ὃς οὐ παύεται κολάζων ἐν ταῖς ἐνόχοις γενεαῖς δι' ἀφύκτων ἀντιποίνων τὰ ἐναγῆ ἐγκλήματα. Ἄλλ' ἡ ἀποδείξις αὐτοῦ πολυμαθῆς τε καὶ εὐφυῆς οὐκ ἔστιν ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει ἀπηλλαγμένη λεπτολογίας καὶ σκοτεινότητος ἴσως ἀναποφεύκτου. Ἡ δυσκολία τῆς ὑποθέσεως φαίνεται ἐν ἐκτενεῖ τινι σημειώσει, ἐν ἣ τὴν ἀπέραντον ἐξετάζει ποικίλιαν τῶν γνωμῶν ἐν Γερμανίᾳ περὶ τῆς δυνάμεως, ἣν οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ τραγωδίᾳ αὐτῶν τῇ Εἰμαρμένῃ ἀπονέμουσιν. Ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ τέλει τῆς σημειώσεως ταύτης μέμφεται μοι, ἀναντιρρήτως ἐξ ἀκοῆς, μὴ ἀναγνοῦς τὴν ἐμὴν βίβλον, ὅτι τὸ πᾶν τῇ Εἰμαρμένῃ ἀπονέμω. Τὴν μομφὴν ταύτην ἀποκρούω, διότι οὐδέποτε ἐξῆρα τὴν ἀκκαταμάχητον τῆς Εἰμαρμένης δυνάμιν, μὴ παρέχων ἅμα τὸ μέρος τῇ ἐλευθερίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπαραλλάκτως ὡς ὁ ἐπικριτῆς μου».

Καὶ ὁ Ἰούλιος δὲ Γιράρδος ἐπικρίνει τὰς λε-

πτολογίας τοῦ Naegelsbach λέγων, «ἐν ταῖς ἀναλύσει τοῦ Ναίγελσβάχου, μάλιστα δὲ ἐν οἷς ἐρμηνεύει τὴν σύλληψιν τοῦ Ἀλκίστορος, πολλὰ εἰσι τὰ ὀρθὰ καὶ εὐφυᾶ· ἀλλὰ πολὺ εἰς λεπτολογίας κατατρίβεται, φαίνεται δὲ μοι ἔχων ἀξιώσεις πᾶντο μεγάλῃς ἀκριθείας· ἀλλ' ἡ φύσις τῶν τοιούτων συλλήψεων ἀπαιτεῖ ἵνα ταῖς στοιχειώδεσιν ἰδέαις ἀρκώμεθα, διότι μέγα μέρος τῆς δυνάμεως αὐτῶν ἀφαιρούμεν, ἐθέλοντες αὐτὰς ὀρίσαι ἀκριβέστερον καὶ λίαν μεθοδικῶς κατὰ τῆς χρῆζουσι μένειν ἀόριστοι καὶ μυστηριώδεις ὅπως συγκινῶσιν· ἀλλ' ὁ Naegelsbach ὀλίγον φροντίζει περὶ συγκινήσεως καὶ καθόλου περὶ τοῦ δραματικοῦ μέρους»· οὐδὲν δὲ λέγει ὁ Γιράρδος εἰ ὀρθῶς ἢ μὴ ὁ Naegelsbach μέμφεται τῷ Patin.

Τὶ δὲ δοκεῖ ἡμῖν περὶ τούτου; Ὁ μακαρίτης Patin οὐ μόνον ἐν ᾧ μετεφράσαμεν μέρει, ἀλλ' ἐν ὄλῳ τῷ πρώτῳ τόμῳ, ἐν ᾧ κρίνει τὰς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου, οὐ παύεται λέγων, ὅτι ἐν τοῖς τοῦ Αἰσχύλου δράμασιν ἐπικρατοῦσα ἰδέα ἔστιν ἡ τῆς Εἰμαρμένης, χαίρειν ἔων τὸν Δία καὶ τὴν ὑπερτάτην αὐτοῦ κυβερνήσιν τὴν δεσποζούσαν Μοιρῶν τε καὶ Ἐρινύων καὶ Ἀλκαστόρων· οἷον ἐν σελ. 198 ἐκδόσεως ἑκτης λέγει, «ἡ Εἰμαρμένη, καίπερ ἀόρατος, ὄντως ἔστι τὸ παρὸν πάντοτε πρόσωπον, ὁ ἦρωσ τῆς τραγωδίας (τοῦ Προμηθέως) τοῦ Αἰσχύλου»· σελ. 221—222, «οἱ Πέρσαι τρέμουσι τὴν φθονερὰν ἐκείνην δυνάμιν, ἥτις κατὰ τὰ φρονήματα τῶν τότε χρόνων φθονερῶ ἔβλεπεν ὀμματι τὴν εὐτυχίαν τῶν θνητῶν, περὶ ἧς οὐκ ἄλλως φρονεῖ ὁ Πίνδαρος (Πυθ. ι', 31) καὶ ὁ Ἡρόδοτος· ἐν δὲ τοῖς δράμασι τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν καὶ μάλιστα ἐν τοῖς τοῦ Αἰσχύλου ἦν τὸ πρῶτον κινεῖν τὴν δραματικὴν πρᾶξιν, καὶ οἰοεῖ τὸ πρῶτον πρόσωπον τῆς τραγωδίας»· σελ. 310· «Τὶ ἄρα ἀντὶ τῶν κυρίων προσώπων, ἃ κατὰ τινὰ παράδοξον διάταξιν ἀποβαίνουσι τὰ δευτερεύοντα τῆς τραγωδίας αὐτοῦ, ἐπὶ σκηνῆς παρίστησιν; ὁ ἦρωσ πάντων τῶν δραμάτων αὐτοῦ ἔστιν ἡ Εἰμαρμένη· καίτοι πρόσωπον ἀφηρημένον καὶ ἀποκύημα τῆς φαντασίας ἐστίν, οἶδε διὰ θαυμασίου τεχνάσματος αὐτὸ αἰσθητὸν καταστήσαι καὶ παρὸν καὶ σχεδὸν ὑπὸ χαρακτηριστικὰ ὀρατὰ παραστήσαι αὐτὸ τῇ φαντασίᾳ τῶν θεατῶν»· σελ. 312. «Ἡ τραγωδία αὕτη (ὁ Ἀγαμέμνων) φέρει πανταχοῦ τὸν χαρακτήρα τῆς ἐνόστητος· διότι μία καὶ μόνη ἰδέα ἡ τῆς Εἰμαρμένης· πολλὰκις ὑπὸ νέας πάντοτε μορφῆς παρίσταται, πάντοτε ζωηροτέρως καὶ ἐκπληκτικωτέρως»· σελ. 334· «Ἡ ἐπικρατοῦσα

1) Καὶ φιλόλογοι καὶ φιλόσοφοι ταύτην τὴν κοινῇ παραδεδομένην γνώμην ἠσπάζοντο· «τὸ κύριον πρόσωπον τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου, λέγει ὁ φιλόσοφος Denis (*Histoires des Théories et des idées morales dans l'antiquité* 1, 8·30) ἔστιν ἡ Εἰμαρμένη ἀκαταμάχητος· δεσπόζουσα τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως».

ιδέα ἐν τῇ τριλογίᾳ τῆς Ὀρεστείας, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις τραγωδίαις τοῦ Αἰσχύλου, ἐστὶν ἢ ὡς κοινὸς δεσμὸς τῶν τριῶν τραγωδιῶν χρησιμεύουσα, ἢ τῆς Εἰμαρμένης». Ἴδε καὶ ἐν σελ. 254, 243, 317, 322 κλπ.

Κρίσεις J. Girard περὶ τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν τοῦ Αἰσχύλου.

§ 36. Ὁ δὲ Ἰούλιος Γιράρδος ὁ συγγραφεὺς τοῦ σπουδαιοτάτου συγγράμματος *Le Sentiment Religieux en Grèce d'Homère à Eschyle* ἐν δυσὶ κεφαλαίοις τοῦ τρίτου Βιβλίου ἐν τῷ τετάρτῳ καὶ πέμπτῳ (σελ. 430 — 546) ἐκτενῆ ποιεῖται λόγον περὶ τῶν θρησκευτικῶν παρ' Αἰσχύλῳ ἰδεῶν ἐπὶ τοῦ κόσμου, καὶ περὶ τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν νόμων τῶν διεπόντων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, τίς τε ἡ λυπηρὰ θέσις ἢ ἐπιβληθεῖσα αὐτῷ ἐν τῷ κόσμῳ κλπ.

Ἐκ τούτων μεταφέρομεν ἐνταῦθα τὰ κυριώτερα, καὶ πρῶτον τίς ἡ ψυχὴ καὶ ζωοποιὸς δύναμις τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου. Κατὰ τὸν Γιράρδον, αἱ θρησκευτικαὶ εἰσὶν ἰδέαι τοῦ ποιητοῦ· α' Ὁ Αἰσχύλος ὁ καταστήσας τὴν τραγωδίαν ἀνεξάρτητον καὶ παντελῶς ἀπαλλάξας αὐτὴν τῶν διθυραμβικῶν μορφῶν, τὴν εὐγενῆ αὐτῆς καὶ ἰσχυρὰν πορείαν ἀναχαιτίζουσῶν, οὗτος αὐτὴν καὶ εἰς τὴν ὑψίστην ἐπανήγαγεν ἀρχὴν τῆς διθυραμβικῆς ἐμπνεύσεως, τουτέστιν εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἔννοιαν περὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ κόσμου καὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου· καὶ τοῦτο ποιεῖ τὴν κυρίαν πρωτοτυπίαν τοῦ μεγαλοφυοῦς τούτου ποιητοῦ». — α' Ὁ Αἰσχύλος καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὅλως ξέναις τοῦ Βάκχου ὑποθέσειν ἀγωνίζεται ἀναμφισβητήτως τὴν βαθυτάτην παρασῆσαι τῶν μυστηρίων ἔννοιαν ἐν οἷς ὁ Βάκχος πρόσωπόν τι διεδραμάτιζεν, ἥτοι τὴν ἔννοιαν τῆς ἁρμονίας ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ κόσμου καὶ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ προορισμῷ· αὕτη ἐστὶν ὁ ὑπατος βαθμὸς τῆς διονυσιακῆς ἐμπνεύσεως αὐτοῦ· ταύτην δὲ μελετῶν συνέλαβε καὶ ἐδημιούργησε τὰ κυριώτερα αὐτοῦ δράματα». — α' Ὁ Αἰσχύλος τὸ διπλοῦν αἰνιγμα τῆς κυβερνήσεως τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου προορισμοῦ ἔρευνᾷ ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ σκότους καὶ τῆς φρίκης, ὑφ' ὧν τὰ μεγάλα ταῦτα μυστήρια καλύπτονται, ἀλλὰ μετὰ σταθερᾶς ἐλπίδος, ὅτι ἐξ αὐτῶν ἐξέλξει τὰς ἀρχὰς τῆς ἁρμονίας καὶ τῆς ἠθικῆς τάξεως· οὕτως ἡ καθαρωτάτη τῶν ὀρρικῶν ἰδεῶν οὐ παρίσταται ἐν τοῖς δράμασιν αὐτοῦ ὡς τυχεῖον σύμβημα, ἢ καλὴ ἀφορμὴ ἀντιθέσεως, ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ τῆ οὐσίᾳ αὐτῆ τοῦ δράματος συνεχωνεῖθη».

«Περὶ τῆς τάξεως, ἥτις ἐν τῇ οἰκουμένη ἐπικρατεῖ, καὶ περὶ τῆς λυπηρᾶς θέσεως τῆς ἐπιβληθείσης τῷ ἀνθρώπῳ ἐν τῷ θαυμασίῳ τούτῳ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς συμφουοῦς ἀξίας αὐτοῦ, καθὰ καὶ περὶ τῆς γενικῆς ἰδέας τῆς συνδιαλλαγῆς, ἥτις τοῖς κυρίοις αὐτοῦ προσεγγίσασα αὐτόν, εἴτε ἐξ εὐμενείας αὐτῶν εἴτε ἐξ ἰδίας αὐτοῦ ἀρετῆς, μεγαλειόν τι ἀπέδωκεν αὐτῷ, αἱ ἰδέαι τοῦ Αἰσχύλου κατ' εὐθείαν ἐξ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου προέρχονται. Περὶ δὲ τῶν νόμων, οἵτινες τὴν τύχην ἐκάστου ὀρίζουσιν ἢ κατακυροῦσιν, ὁ ἐστὶ περὶ τῶν ἠθικῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἄγνωστον κόσμον, οὗ αἱ διάφοροι χῶραι ἐν οὐρανῷ καὶ μέγιστα ἐν τῷ Ἄδῃ κρύπτουσι τοὺς κριτὰς τοῦ βίου αὐτοῦ, καὶ περιμένουσιν αὐτόν μετὰ θάνατον, τὰς ἰδέας περὶ τούτων ἰδίχ' ἀπὸ τῆς λατρείας ἀρύεται τῶν ἠρώων τε καὶ τῶν προγόνων, καὶ ἀπὸ τῶν διδασκαλῶν περὶ καθαρῶν καὶ ἀπὸ τῶν θεμελιωδῶν ἔννοιῶν τῶν μυστηρίων· ὥστε καὶ ἐν τούτοις ὁ ποιητὴς τῷ τε νῷ καὶ τῇ καρδίᾳ σύμφωνος τῷ λαῷ μένει· ἀλλ' ἐκ τῶν ὀλίγων ἐστὶ, τῶν ναρθηκοφόρων, ὧν ὁ θεὸς ἤψατο· διὸ ἐν τῇ μεγαλοπρεπεῖ ἑορτῇ τοῦ Βάκχου, ἐν τοῖς Διονυσίοις, ἐξ αὐτοῦ τὸ περιπαθεῖς ἀρύεται αἶσθημα, καὶ τούτου ἐμπεφορημένος τῶν διαφόρων ἀντιλαμβάνεται μορφῶν, αἷς ἡ ἑλληνικὴ φαντασία τὰς ἰδέας ταύτας περιέβαλεν».

«Οὐδέποτε ὑπῆρξε τραγωδία οὕτω θεόπνευστος, ὡς ἡ τραγωδία ταῦ Αἰσχύλου· ὄντως ἡ θεότης ἐστὶν ἢ κατέχουσα τὰ πρόσωπα, τὰς πράξεις, τὰς ἰδέας, τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν· ὥστε ἡ μεγίστη τόλμη τοῦ μεγαλοτόλμου τούτου ποιητοῦ ἐστὶν ἡ νομιμωτάτη ἐφαρμογὴ τοῦ συστήματος αὐτοῦ, τὴν ἐν τῷ Ἄγαμέμνονι λέγω σκηλῆν, ἐν ᾗ ἡ Κασσάνδρα τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως καὶ τὸν ἑαυτῆς προφητεύει».

Περὶ δὲ τῆς ἁρμονίας τοῦ Διὸς ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ κόσμου ὁ σοφὸς Γαλάτης ἐρμηνεύων τὸν στίχον τοῦ Αἰσχύλου ἐν τῷ Προμηθεῖ

οὐ ποτε θνατῶν

τὰν Διὸς ἁρμονίαν ἀνδρῶν παρεΐλασι βουλαί,

λέγει· «Ἡ ἁρμονία τοῦ Διὸς ἐστὶν ἡ κυρία ἰδέα πρὸς ἣν ἡ τριλογία τοῦ Προμηθεῖος τείνει, μέλλουσα ἐν τῷ *λυομένῳ Προμηθεῖ* σαφέστερον καὶ ἐκτενεστέρον ἐκφρασθῆναι· ἀλλ' ἤδη ἐν τῷ *Δεσμώτῃ* φαίνεται αὕτη ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀγῶνων καὶ τῶν ἀντιλογιῶν· ἐκ τούτων ἀναβλύσει κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐναντιότητος, ἣν λίαν πρωτίτως τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐνεκολπώσατο,

καὶ ὀλίγῳ πρὸ τοῦ Αἰσχύλου ἡ σκοτεινὴ φιλοσοφία τοῦ Ἡρακλείτου (§ 28 σελ. 86). ὁ δὲ ποιητὴς ἐφαρμύζων αὐτὴν τῇ θρησκευτικῇ ἀκολουθεῖ παραδόσει, ἔχων ὑπ' ὄψει τὸ ἠθικὸν μέρος. Ἡ γενικὴ ἰδέα ἡ ποδηγετούσα αὐτὸν ἐστὶν ἵνα δείξῃ πῶς ἡ νόησις τῷ κυρίῳ τοῦ κόσμου καὶ τῷ ἀνθρώπῳ συνεγωνεύθη· καὶ τῷ μὲν διὰ τὴν ἀφομοίωσιν γίνεται τελεία καὶ παντελής, τοῖς δὲ ἀνθρώποις ἐπίπονος καὶ ἀτελής· ἀλλ' ἐκ τοῦ διπλοῦ τούτου ἀποτελέσματος προκύπτει ἁρμονία, ἣτις κρηπίς τυγχάνει οὕσα τῆς ἠθικῆς τάξεως· διότι οἱ ἄνθρωποι, οἱ ἀπόκληροι οὗτοι τῶν θεῶν ἀδελφοί, προσεγγίζουσιν αὐτοῖς διὰ τῆς νοήσεως, καὶ δι' αὐτῆς καθὰ καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν γίνονται ἄξιοι ἐν τῇ ἁρμονίᾳ τοῦ κόσμου τυχθῆναι καὶ νοεῖν αὐτὴν· ὁ Προμηθεὺς τὸ εὐγενέστατον καὶ γονιμώτατον στοιχεῖον τῆς φύσεως αὐτῶν ἐκπροσωπεῖ, ἀντιπράττων κατὰ τῶν βουλομένων κατασυντρίψαι αὐτὸν δυνάμεων, μεθ' ὑπερφηφείας ἀντιτασσόμενος, ἀλλ' ἐπὶ τέλους περιστέλλων τὸ ὑπέμετρον τῆς ἀγερωχίας ὅπως ἐν τῷ διωργανωμένῳ σύμπαντι τὴν ὀρισθεῖσαν αὐτῷ καταλάβῃ τάξιν, ἄξιαν τε καὶ τιμίαν καὶ προσήκουσαν αὐτῷ. Ἡ συνδιαλλαγὴ αὐτοῦ μετὰ τοῦ ὑπάτου τῶν θεῶν, ἀποβάντος θεοῦ τῆς νοήσεως καὶ προνοίας, ἡ τελευταία ἐστὶ πρᾶξις τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Τιτάνων. Ἡ λύσις τῶν Τιτάνων, καθ' ὃν χρόνον ὁ Αἰσχύλος τὴν Προμηθεῖαν τριλογίαν ἐποίησεν, ἦν κοινῇ διαδεδομένη παράδοσις, ὥστε καὶ ὁ Πίνδακος ὑπὸ τύπον γνωμικὸν ἐμνημόνευσεν αὐτῆς, ὅπως εἰς ἐπιείκειαν προτρέψῃ (Πυθ. Α, 516). Ἡ δὲ συνδιαλλαγὴ αὕτη ἐστὶ καὶ ἡ ἐγκαίνισις τοῦ νέου νόμου, ὃς οὐχ ὅλως τὸν ἀρχαῖον καταλύων, οὐδὲ τὴν ἀνάταν ἀσθένειαν τοῦ ἀνθρώπου θεραπεύων, οὐδὲ πάντα τὰ σάστη διακλύων, οὐδ' ἐκποδῶν ποιῶν πάντα τὰ κωλύματα τῆς ἐλευθερίας, μετρίχσει τὴν ῥήτραν τὴν κατακυρουσάν τὴν ἐκ γενετῆς ὑποδεστέραν τῆς ἀνθρωπότητος τάξιν, σὺν τῇ ἐλπίδι καὶ τῇ ἰδέᾳ τοῦ ἀγαθοῦ ἀναμιγνύων τὴν πίστιν εἰς τὴν ἀγαθότητα τοῦ ὑπάτου κυρίου».

Τὰ αὐτὰ ἀποφαίνεται ὁ Γιράρδος καὶ περὶ τῆς τριλογίας τῆς Ὁραστίας· «Ἐν τῷ Ἀγαμέμνονι, λέγει, τῷ τοσοῦτῳ διηνεκῶς ζοφεῷ, ἐνώπιον τῆς περιπλοκῆς τῶν ἀποφάσεων τῆς βίκαρμένης τεινουσῶν πρὸς καταδίκην τοῦ β. σιλέως, ὑπευθύνου ὄντος τοῦ αἵματος τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ἰφιγενείας καὶ τοσοῦτων μαχητῶν ἐν Τροίᾳ πεσόντων, καὶ τέλος τοῦ αἵματος τῶν Τρώων κατεγνωσμένων ὡσαύτως εἰς

θάναντων ὡς συνενόχων τοῦ Πάριος, τίς ἡ στάσις τοῦ Χοροῦ; Ἡ δειλὴ αὐτοῦ δίκαιοια, καίπερ ἐστὶν ὅτε τὴν ἦν ὁ Ἀγαμέμνων φέρει εὐθύνην αἰσθανομένην, τὴν μοιραίαν αὐτῆς οὐ κατανοεῖ περιπλοκῆν, οὐδὲ τολμᾷ σαφῶς τὰ ἐπακολουθήματα προῖδειν. Ταῦτα φαίνονται αὐτῷ τρομερὰ καὶ ἀκατῆληπτα μυστήρια· ἀλλ' ἔνεκα τούτων οὔτε εἰς ἀπόγνωσιν ἔρχεται οὔτε εἰς ἀδιαφορίαν περιπίπτει· τὸναντίον δὲ ὅσῳ πλείονα περιστοιχίζουσιν αὐτὸν τὰ προαισθητά καὶ αἱ ἀνησυχίαι, τοσοῦτῳ μᾶλλον εἰς τὴν ἐαυτοῦ καταρεύγει πίστιν· καὶ ἐπειδὴ ἡ εὐσέβεια τροφὴν ἐν τῷ μυστηρίῳ εὐρίσκει, ἡ ζέσις αὐτοῦ τοσοῦτῳ μᾶλλον αὐξάνει, ὅσῳ σκληρότεροι καὶ ἀκαταληπτότεροι φαίνονται αὐτῷ αἱ θεαὶ βουλαί. Ὁ ὕπατος τῶν θεῶν οὐ δύναται τὸ κακὸν βούλεσθαι· ὅσῳ δὲ κἄν ἦ βραχεῖα ἡ χεὶρ αὐτοῦ, πάντως εὐεργετικὴ ἐστὶν, αἱ δὲ πράξεις αὐτοῦ ἀντάξιαί εἰσι τῆς ἀηττήτου αὐτοῦ δυνάμεως. Ὁ Χορὸς μνημονεῖ τῆς τρομερᾶς προφητείας τοῦ Κάλχαντος καὶ ἔρχεται ἀφηγούμενος τὴν θυσίαν τῆς Ἰφιγενείας, ἣτις ἦν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς· εἴτα αἰρνης μεταξὺ τῶν δύο ἀφηγήσεων ἀνευ μεταβάσεως, ὑπὸ θερμῆς εὐλαθείας καταληφθεὶς, ἐξυμνεῖ τὸν Δία τὸν ὕπατον τῶν θεῶν·

Ζεὺς, ὅστις ποτ' ἐστίν, εἰ τόδ' αὐτῷ φίλον κελημένω,

τούτῳ νιν προσενέπω·

οὐκ ἔχω προσεικάσαι πάντ' ἐπισταθμώμενος

πλὴν Διός, εἰ τὸ μάταν ἀπὸ φροντίδος ἄχθος

χρῆ βαλεῖν ἐτητύμως·

οὐδ' ὅστις πάροικεν ἦν μέγας, παμμάχῳ θράσει βρύων,

οὐδὲ λέξετα· πρὶν ὦν· (ὁ Οὐρανός).

ὃς δ' ἐπεὶ ἔβυ, τριακτῆρος οὔχεται τυχῶν. (ὁ Κρόνος).

Ζῆνα δὲ τις προρρόνως ἐπινίκια κλάζων

τεύξεται φρονῶν τὸ πᾶν·

τὸν φρονεῖν βροτοὺς ὀδώσαντα, τὸν πάθει μάθος

θέντα κυρίως ἔχειν·

στάζει δ' ἐν θ' ὕπῳ πρὸ καρδίας

μνησιπέμων πόνος· καὶ παρ' ἄκοντας ἦλθε σωφρονεῖν.

δαιμόνων δὲ που χάρις

βιαίως σέμα σεμνὸν ἡμένων.

Ἰδοὺ λοιπὸν αἱ θλιβεραὶ εἰκόνες ἀκαριαίως ὑπ' ἀκτίος εὐτεβοῦς ἐλπίδος διαφωτίζονται. Ἐν τῷ ὕμνῳ τούτῳ ὑπάρχει μάλιστα ὑψηλὸν τι αἰσθημα τῆς θεῆς μεγαλειότητος προαγγέλλον τὸν τελικὸν σκοπὸν εἰς ὃν ὁ ποιητὴς βούλεται ἡμᾶς ὀδηγήσει· ὁ Χορὸς οὐκ ἀπαυθᾷ λατρευῶν τῷ Διὶ καὶ τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ».

«Ἡ λύσις τῆς Ὁρεστέας (ἡ συνδιαλλαγή τῶν ἀντιμαχομένων δυνάμεων καὶ ἡ μεταμόρφωσις τῶν Ἐριννῶν εἰς Εὐμενίδας) φανερὰν ἔχει ἀναλογία τῆ τῆς Προμηθεΐας· διότι ἀμφοτέραι αἱ τριλογίαι εἰς συνδιαλλαγὴν καταλήγουσιν εὐνοϊκῆν τῇ ἀνθρωπότητι· ἐν ἀμφοτέραις τὴν κατὰστασιν δουλείας καὶ ἀθλιότητος κυβέρνησις διαδέχεται ἑαυτῆς τε καὶ τῆς θεότητος ἐπαξία· καὶ διὰ μὲν τῆς συνδιαλλαγῆς, ἣτις τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ Προμηθέως ἐπισφραγίζει, ὁ ἄνθρωπος ἔντιμον τάξιν καταλαβεῖν ἐν τῇ οἰκουμένῃ ἐξασφαλίζεται· διὰ δὲ τῆς μεταμορφώσεως τῶν Ἐριννῶν εἰς Εὐμενίδας ὡσαύτως ἡ τελεσιουργός τοῦ καθαρμοῦ δύναμις ἐπικυροῦται καὶ ἀρχεται ἡ βασιλεία τῆς Προνοίας· ὥστε αἱ τραχαὶ τῆς συνειδήσεως καταπραϋνούνται καί, ἄνευ κινδύνου τῆς ἀρμονίας τοῦ κόσμου, νόμιμος ἀπεδόθη χάρις ταῖς συμφύτοις ὀρμαῖς ἡμῶν πρὸς τὴν ἑλευθερίαν καὶ ταῖς ἐφέσεσι τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς εὐδαιμονίας. Σύλληψις τοσοῦτον ὕψηλῆς τάξεως ἐνοσχωθεῖσα ἐν ἀμφοτέραις ταῖς τριλογίαις ταύταις τίθησι τὴν τραγῳδίαν τοῦ Αἰσχύλου πολὺ ὑπερᾶνω τῆς θεωρίας τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ τοῦ ἠθικοῦ ἀποτελέσματος τοῦ δράματος (τῆς καθάρσεως τῶν παθῶν φόβῳ καὶ ἐλάτῳ)».

Ἐν τούτοις ὁ Girard συμφωνεῖ τῷ Muller, ἐν δὲ τοῖς ἐξῆς ὀμιλεῖ περὶ τῶν νόμων τῆς Εἰμαρμένης· «Ὁ Αἰσχύλος, λέγει, ὡς πάντες καθόλου οἱ Ἕλληνες, ἀποδέχεται, ὅτι οἱ διέποντες τὰ τοῦ ἀνθρώπου νόμοι εἰσὶ κατ'ἀρχὴν οἱ τῆς Εἰμαρμένης. Ὁ προωρισμένος κληρὸς (Μοῖρα), αἱ ἀποράσεις τῆς Εἰμαρμένης (ἡ Πεπωμένη), ἡ Ἀνάγκη, ἡ Ἀδράστεια (τὸ ἄφυκτον) διηνεκῶς τὰ ὀνόματα ταῦτα ἐν τῷ μέσῳ τῶν δυστυχιῶν ἀντηχοῦσιν, ὧν ὁ ποιητὴς παρίστησιν ἡμῖν τὸ θέαμα. Ὁ βίος ἄρα τοῦ ἀνθρώπου μοιραῖως φαίνεται τῇ δυστυχίᾳ δεδεδεμευμένος, καὶ πολλάκις τῷ ἐγκλήματι· ἀλλὰ τίς ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ Αἰσχύλου ἡ Εἰμαρμένη αὕτη; ἔστι παγκρατὴς ἢ καταλείπει τι καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ τοῦ ἀνθρώπου; ἔστιν αἰώνιος, ἢ ἐλπὶς τις μένει, ἵνα ὁ ἄνθρωπος τοῦ ἀγαθοῦ κἀτοχὸς γένηται ἑλευθέρως αὐτὸ ζητῶν, τῆς εὐδαιμονίας τε προσγινομένης αὐτῷ διὰ τῶν μόχθων καὶ τῆς ἀξίας; Τὰ ζητήματα ταῦτα ὑπόθεσις ἐγένοντο τῶν μελετῶν τοῦ Αἰσχύλου. Εἰ ὁμολογουμένως τῷ θεμελιώδει πνεύματι τῆς τραγῳδίας ἐπεμελήθη τὴν τυφλὴν καὶ ἀνίσχυρον τῶν ἀνθρώπων πάλιν πρᾶστέησι κατὰ τῶν μοιραίων τούτων νόμων, ἠσχολήθη ὡσαύτως τὴν πίστιν αὐτῶν ἀναζωπυρῆσαι καὶ ἀποσοβῆσαι ἀπὸ τῆς δια-

νοίας αὐτῶν τὴν ὑπόψιν ἀδίκου καταδιωγμοῦ. Πῶς δέ, ἐκ τῆς ιδέας τῆς ἀνάγκης ὀρηθεῖς, ἠδυνήθη τοῦ σκοποῦ τούτου στοχάσασθαι καὶ ἐφικέσθαι; Τούτο, ἐκτὸς τῶν ἰδιαζόντων τῷ Αἰσχύλῳ λόγων, ἦν ἀξιοπαρατήρητον ἐπιγέννημα τῆς εὐτυχούς ἐκείνης διαθέσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὅπερ περὶ τὴν ἐξέτασιν ἀσχολούμενον τῶν ἀφρημένων νόμων, οὐδαμῶς ἀπ' αὐτῶν τὴν ἔννοιαν τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἔφεσιν τοῦ βελτίονος ἀποχωρίζει. Κατὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ αὕτη ἡ Εἰμαρμένη ἐμψυχός ἐστι καὶ προοδευτικός· ἐξετάσωμεν ἄρα τὴν ζωὴν ταύτην καὶ τὴν πρῶτον ἐν τῇ σκυθρωπῇ καὶ παθητικῇ συνυφῇ τῆς τραγῳδίας τοῦ Αἰσχύλου.

Ἡ Εἰμαρμένη αὕτη ἡ διέπουσα τὴν πορείαν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, κατὰ τὰς ἀρχίας παραδόσεις, ἐπὶ τῶν μυστηριωδῶν τοῦ κόσμου νόμων στηρίζεται. Οἱ νόμοι οὗτοι συμπεφυκότες ταῖς ρίζαις τοῦ κόσμου ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῆς γῆς, ἣτις κρηπίς ἐστὶ πάντων τῶν πραγμάτων, εἶχον τὴν ἔδραν αὐτῶν ἐν τῷ βασιλείῳ τοῦ θανάτου. Ἡ Γῆ καὶ σὺν αὐτῇ οἱ ὑποχθόνιοι θεοὶ ἦσαν οἱ φύλακες τῶν αἰωνίων ἀρχῶν, ἐξ ὧν ἡ οἰκουμένη συντηρεῖται· ἐκ τῶν κόλπων τῆς γῆς; ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς ἀνέβρωσκεν ἡ ζωὴ φύσις, τὰ φυτὰ, ἔτοιμα ὄντα ἄνθη καὶ καρποὶ; εὐχόμενος πράγειν· εἰς δὲ τοὺς κόλπους αὐτῆς ἐπνήρχοντο οἱ μεμαρμαμμένοι σπόροι ὅπως ἐκ τῆς κοινῆς καὶ ἀκενώτου πηγῆς τὸν ἐξαντληθέντα χυμὸν ἀρῶσωνται. Ἡ γῆ ὡσαύτως ἠνοιγεν, ὅπως, μετὰ τὴν φαινομένην ὑπάρξιν αὐτῶν, ζωὰ καὶ ἀνθρώπους δέξεται, χορηγοῦσα αὐτοῖς ἄσυλον ἐν τῷ σκότει πλησίον τῆς ἐστίας; τῆς καθολικῆς ζωῆς· διότι οὐκ ἠρύσαντο ἐκείθεν, ὡς ἡ λοιπὴ φύσις, τὴν δύναμιν τοῦ γενέσθαι καὶ αὐξῆσαι εἰς τὸ φῶς τοῦ οὐρανοῦ; ἡ ζωὴ αὐτῶν, ὡς καὶ ἡ τῆς φυτείας, οὐκ ἐκ τοῦ θανάτου προῆλθεν; εἰ δὲ ἡ κατωκία τοῦ θανάτου ἦν ὡσαύτως τὸ ἱερὸν τῶν συντηρούντων τὸν κόσμον νόμων, οὐκ αὐτόθι ὤφειλε διαμείνειν ἡ ἀναγκαστικὴ δύναμις ἡ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν καθολικὴν τάξιν ὑποβάλλουσα; ἐν ἐνὶ λόγῳ οὐκ αὐτόθι ἐκρύπτετο τὸ μυστήριον τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ;

Ἐκ τούτων ἐπιστεῖθη, ὅτι οἱ θεοὶ οἱ ἐπιτετραχημένοι ἰδίᾳ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου κρακτῆρα εἶχον ὑποχθόνιον, οἱ δὲ ἄνθρωποι, ἀνησυχῶντες ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν τύχῃ, ἐκ τοῦ Ἄδου περιέμενον τὰς ἐπιταγὰς ἢ τὰ σημεῖα τὰ δυνάμενα τὴν ἀβεβαιοτήτα αὐτῶν ἐλαττώσαι. Ἐκ ταύτης τῆς ιδέας κυρίως ἐγεννήθη ἡ λατρεία τῶν προγόνων καὶ τῶν ἡρώων, φυσικῶν

διαμέσων τοῦ ἐπιγείου καὶ τοῦ καταχθονίου κόσμου, ἢ πίστις τε εἰς τοὺς χρητμοὺς, οἵτινες ἦσαν οἰονεὶ ἢ προφητικὴ πνοὴ τῆς γῆς, καὶ ἡ πίστις εἰς τὰ ὄνειρα καὶ εἰς τὰ φάσματα, τὰς ἀμφιβόλους ταύτας εἰκόνας τῆς ζωῆς, τὰς μόνας ἐμπρεπούσας τῷ βασιλείῳ τοῦ θανάτου, αἷς ἐπιτρέπετο ἡ ἀνοδος. Τέλος τὸ αἶσθημα, ὅτι πρὸς συντήρησιν τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς τάξεως ἢ ἐνέργεια τῆς δικαιοσύνης οὐκ ἠδύνατο ἐν τοῖς στενοῖς ὁρίοις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς περιορισθῆναι, ἀλλ' ἦν ἀνάγκη ἵνα δεσμοὶ μεταξὺ νεκρῶν καὶ ζώντων ὑπάρχωσιν, οὐ μικρὸν συνετέλεσε τῇ ἐδραϊώσει τῆς πίστεως εἰς τὰς Ἐρινύσας τὰς μνήμονας, φύλακας τῶν γενικῶν νόμων τοῦ κόσμου καὶ τῶν μερικῶν τῆς οἰκογενείας, τρομερὰς προσκόπους τῶν ἠδικημένων συγγενῶν καὶ τῶν ὑποχθονίων δυνάμεων. Ἡ τραγωδία καθιερωμένη τοῖς ἥρωσι καὶ τῷ Βάκχῳ θεῷ ἄμα καὶ ἥρωϊ καὶ θεῷ ὑποχθονίῳ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐμπνεύσεως, τὴν εἰκόνα τῶν ἀνθρωπίνων περιπετειῶν ἀνεζήτει ἐν τοῖς παθητικωτάτοις παραδείγμασι, φύσει γέμουσα τῶν ὑπερφυῶν ἐκείνων ἀνακοινώσεων μεταξὺ τῶν χωρῶν τοῦ σκότους καὶ τῶν τοῦ φωτός, μεταξὺ τοῦ κόσμου τοῦ θανάτου καὶ τοῦ κόσμου τῆς ζωῆς· τοιαύτη μάλιστα παρέστη τῷ Αἰσχύλῳ, ὅς, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, τὰς ρυστικὰς συνθήκας τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς κατενόησεν. Οἱ χρητμοί, τὰ ὄνειρα, τὰ φάσματα ἢ ἐνέργεια τῶν Ἐρινυῶν ἐν τοῖς δράμασιν αὐτοῦ μεγάλῃν εἶχον σπουδαιότητα ὡς δραματικὰ ὄργανα καὶ ὡς ἐκφράσεις τῶν ιδεῶν αὐτοῦ.

Καίτοι ὁ σοφὸς Γαλάτης ἀναγνωρίζει ὅτι πάντα ταῦτα στοιχεῖά εἰσι τῆς ἀρμονίας τοῦ Διός, διότι καὶ αἱ Μοῖραι καὶ αἱ Ἐρινυεὶς ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτῶνται καὶ τῇ κυριαρχίᾳ αὐτοῦ ὑπέκουσι, τοῦ ζητήματος τούτου ἀκροθιγῶς ἤψατο, ἀποφυγῶν περὶ τοῦ Διός ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς συλλήψεσι τοῦ Αἰσχύλου πλεῖω εἰπεῖν τῶν προμνημονευθέντων (σελ. 141—142), ὅπως μὴ πέρα τοῦ δέοντος τὴν πραγματείαν αὐτοῦ ἐκτείνῃ. «Si je ne craignais d'étendre outre mesure cette dissertation, ce serait ici le lieu d'insister sur le rôle de Jupiter dans les conceptions religieuses d'Eschyle» etc.

Τούτο ὅμως ἦν ἀναγκαῖον, διότι, κατὰ Μύληρον, αἱ θρησκευτικαὶ αὐταὶ τοῦ Αἰσχύλου ιδεαὶ περὶ τοῦ Διός τοῦ ὑπάτου τῶν θεῶν εἰσιν ἡ ψυχὴ ἡ διήκουσα καλιζωποιοῦσα τὰς τραγωδίας αὐτοῦ· διότι ὁ Ζεὺς ἡ ὑπερτάτη ἐστὶ δύναμις ἢ συνδιαλλάσσουσα ἐν τῇ τραγωδίᾳ τὰς ἀντιμαχομένας δυνάμεις καὶ διευθύνουσα εἰς τὸν λι-

μένα τῆς σωτηρίας τὴν πορείαν τῆς Εἰμαρμένης στιβαρᾷ χειρὶ πάντοτε καὶ ὄμματι ἀσφαλεῖ.

Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Μυλλέρου ἀσπαζόμενοι καὶ ἡμεῖς χωροῦμεν εἰς ἐμπέδωσιν αὐτῆς, ὑποβάλλοντες τὰ ἀρμόδια χωρία ἐκ τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου, ὡς ἐπονησάμεθα περὶ τῶν ἄλλων καὶ περὶ τοῦ Πινδάρου, καίτοι οὐ λαμβάνει ἡμᾶς ὅτι ὁ τρόπος οὗτος, διὰ τὴν ἐπισώρευσιν πολλῶν χωρίων καὶ παραπομπῶν, οὐκ ἔστιν ἐπαγωγὸς τοῖς ἀναγινώσκουσι.

Θρησκευτικαὶ δοξασταὶ Αἰσχύλου περὶ Διός καὶ τῶν ἄλλων Ὀλυμπίων θεῶν.

§ 37. Ἐκ τοῦ προμνημονευθέντος (§ 36, σελ. 141) χωρίου τοῦ Χοροῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος μανθάνομεν ὅτι ὁ Αἰσχύλος μετὰ πολλὰς καὶ βλαθείας σκέψεις καὶ μελέτας, οὐχ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀπεδέξατο ὅ,τι αὐτῷ ἀληθές καὶ ὀρθὸν ἔδοξε· «πάντ' ἐπισταθμώμενος» λέγει, τὴν δὲ ἀγωνίαν τῆς ψυχῆς ἀμφιταλαντευομένης περὶ τὴν ἐκλογὴν καλεῖ «ἀπὸ φρονηδὸς ἄχθος». Τὸ δὲ πόρισμα τῶν σκέψεων αὐτοῦ καὶ μελετῶν ἦν ἡ ἀποδοχὴ τῆς μυθώδους ἀφηγήσεως τοῦ Ἡσιόδου, ὅτι ὁ Ζεὺς νικητῆς ἔμεινε καὶ κοσμοκράτωρ·

Ζῆνα δὲ τις προφρόνως ἐπινίκια κλάζων
τεύεται φρενῶν τὸ πᾶν.

Καὶ ἐν τοῖς Ἐπτὰ ἐπὶ Θήβαις (στίχ. 514) λέγει·

κοῦπα τις εἶδε Ζῆνά του νικώμενον.

Ἐκτενέστερον δὲ ἐν ταῖς Ἰκέτισι (στίχ. 592—599) λέγει ὅτι οὐδένα ὑπερᾶνω αὐτοῦ καθήμενον σέβει ὁ Ζεὺς, ἀλλὰ κύριος ὢν πράττει εὐθύς ὅ,τι ἡ φρὴν αὐτοῦ συλλαμβάνει·

πατήρ φυτουργὸς αὐτόχειρ ἄναξ
γένους παλαιόφρων μέγας
τέκτων, τὸ πᾶν μῆχαρ οὔριος Ζεὺς.
Ἵπ' ἀρχᾶς δ' οὐ τίνοσ θοάζων
τὸ μεῖον κρείσσων κρατύειν,
οὐ τίνοσ ἄνωθεν ἡμένου σέβει κάτω·
πάρεσσι δ' ἔργον ὡς ἔπος
σπεῦσαι τι τῶν βούλιος φέρε φρὴν.

Ζεὺς αἰῶνος κρέων ἀπαύστου. (αὐτ. στχ. 573).

Ὁ Ζεὺς γενόμενος ἄπαξ κύριος τοῦ κόσμου καὶ τῶν θεῶν, ἐγένετο ὡσαύτως καὶ τῶν ἰδιοτήτων, ἅς οἱ προγενέστεροι θεοὶ εἶχον· οἶον ἡ Γῆ εἶχε τὸ προφητικὸν πνεῦμα προγινώσκουσα καὶ προλέγουσα τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι· τοῦτο προσκτησάμενος ὁ Ζεὺς ἐδωρήσατο τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἀπόλλωνι, ὅς προὔλεγε τὰ μέλλοντα ὡς

προφήτης τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Κατ' Αἰσχύλον ἡ Γῆ μετεβίβασε τὸ προφητικὸν χάρισμα τῇ θυγατρὶ αὐτῆς Θέμιδι, ἡ δὲ Θέμις τῇ Φοίβῃ, αὕτη δὲ τῷ Φοίβῳ Ἀπόλλωνι. Ταῦτα ἀφηγείται ἡ Πυθία προλογίζουσα ἐν ταῖς *Εὐμερίαι* (στίχ. 1—19).

Πρῶτον μὲν εὐχῇ τῆδε προσθεύω θεῶν
τὴν πρωτόμαντιν Γαῖαν. Ἐκ δὲ τῆς Θέμιν,
ἡ δὴ τὸ μητρὸς δευτέρα τὸδ' ἔξετο
μαντεῖον, ὡς λόγος τις. Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ
λάχει, θελούσης, οὐδὲ πρὸς βίαν τινός,
Τιτανίς ἄλλη παῖς χθονὸς καθέζετο,
Φοίβῃ· δίδωσι δ' ἡ γενέθλιον δόσιν
Φοίβῳ τὸ Φοίβης· δ' ὄνομα ἔχει παρώνυμον.
.....
τέχνης δὲ νιν Ζεὺς ἔνθεον κτίσας φρένα
ἔξει τέταρτον τόνδε μάντιν ἐν θρόνοισ·
Διὸς προφήτης δ' ἐστὶ Λοξίας πατρός.

Καὶ παρακατιῶν (στίχ. 616—618) ὁ Ἀπόλλων λέγει·

οὐ πώποτ' εἶπον μαντικοῖσιν ἐν θρόνοισ
οὐκ ἀνδρός, οὐ γυναικός, οὐ πόλεως πέρι,
ὃ μὴ κελεύσαι Ζεὺς Ὀλυμπίων πατήρ.

Κατὰ τὸν Εὐριπίδην ὁμοῦς ἐγένετο χρῆσις βίας πρὸς κατοχὴν τοῦ μαντείου· ὁ Ἀπόλλων φανεύσας τὸν τερατώδη δράκοντα, ὃς τὴν ὑπόγειον τοῦ μαντείου εἴσοδον ἐφύλαττε, κατέλαβεν αὐτὸ καὶ ἤρξατο προφητεύειν, ἀποστερήσας τὴν τιμὴν ταύτην τὴν Θέμιν· ἀλλ' ἡ Γῆ παροργισθεῖσα ἀφείλε τὴν μαντικὴν ἐμπνευσιν, πέμπουσα τοῖς ἀνθρώποις ὄνειρους, παρ' ὧν καθ' ὕπνον ἐμάνθων ὅσα ἐμελλον γίγνεσθαι· ὁ δὲ Ἀπόλλων εἰς τὸν Ὀλυμπον ἀναβῆς ἐδεήθη τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅπως τὴν μῆνιν τῆς Γῆς καὶ τοὺς νυχίους ὄνειρους παύσῃ·

ὅθι ποικιλόνωτος αἰνώποδς δράκων
σκιερᾷ κατάχαλκος ἐφύλλῳ δάφνα,
Γᾶς πελώριον τέρας ἄμφρεπε
μαντεῖον χθόνιον·
ἔτι μὲν ἔτι βρέφος, ἔτι φίλας
ἐπὶ μητέρος ἀγκάλαισι θρώσκων
ἔκανες, ὦ Φοῖβε, μαν-
τείων δ' ἐπέδας ζαθέων,
τρίποδι τ' ἐν χρυσέῳ
θάσσει, ἐν ἀψευθεῖ θρόνῳ
μαντείας βροτοῖς
θεσφάτων νέμων
ἀδύτων ὑπο, Κασταλίας βρείθρων
γείτων, μέσῃ γὰρ ἔχων μέλαθρον.
Θέμιν δ' ἐπεὶ Γᾶς ἰὼν
παῖδ' ἀπενάσσατο Λα-
τῶος ἀπὸ ζαθέων

χρηστηρίων, νόχια
χθὼν ἐτεκνώσατο φάσματ' ὄνειρων,
οἳ πόλεσιν μερόπων τὰ τε πρῶτα
τά τ' ἐπειθ' ὄσ' ἔμελε τυχεῖν
ὕπνου κατὰ δνοφερὰς
εὐνάς φράζον. Γαῖα δὲ τὰν
μαντείων ἀφείλετο τιμὰν
Φοῖβον φθόνῳ θυγατρὸς·
ταχύπους δ' ἐς Ὀλυμπον ὀρηθεὶς ἀναῖ
χέρα παιδὸν ὄρεξεν εἰς Δῖον θρόνον
Πυθίων δόμων χθονίας ἀρε-
λεῖν θεᾶς μῆνιν νυχίου τ' ἐνοπάς·
γέλασε δ' ὅτι τέκος ἄφαρ ἔβα
πολύχρυσα θέλων λατρεύματα σχεῖν.
Ἐπὶ δ' ἔσειε κόμαν,
παῦσεν νυχίου ὄνειρους,
ἀπὸ δὲ λαθωσύναν
νυκτωπὸν ἐξεῖλεν βροτῶν,
καὶ τιμὰς πάλιν
θῆκε Λοξία,
πολυάνορι δ' ἐν ἐξονέντι θρόνῳ
θάραση βροτοῖς θεσφάτων ἀοίδαῖς.

Ἀντὶ ταύτης τῆς παραδόσεως ὁ Αἰσχύλος προὔτιμησε τὴν εἰρηνικὴν μεταβίβασιν τῶν μαντικῶν προφητειῶν τῷ Φοίβῳ Ἀπόλλωνι, παρεμβάλων μεταξύ αὐτοῦ καὶ τῆς Θέμιδος τὴν Τιτανίδα Φοίβην. Ὁ δὲ Ζεὺς καὶ τῶν προνομιῶν ἐγένετο κύριος ἄς εἶχον αἱ κόραι τῆς Νυκτός, αἱ Μοῖραι καὶ αἱ Ἐρινύες, διότι παναίτιος καὶ πανεργέτης, οὐ ἄνευ οὐδὲν γίγνεται, ἀρχὴ ὧν καὶ τέλος πάντων·

Ζεὺς ἐστὶν αἰθέρ, Ζεὺς δὲ γῆ, Ζεὺς οὐρανός,
Ζεὺς τοι τὰ πάντα 1·

ἰῆ ἰῆ διαὶ Διὸς παναιτίου πανεργέτα·
τί γὰρ βροτοῖς ἄνευ Διὸς τελεῖται;
(Ἄγαμ. στίχ. 1485)

Γὰ ἄοχαι παγκρατές Ζεῦ.

τί δ' ἄνευ σέθεν
θνατοῖσι τέλειόν ἐστιν; (Ἰκετ. 823)
Ἄλλ' ὦ Ζεῦ πάτερ, πᾶν τέλος δὲ νέμεις.
(Ἐπτ. ἐπὶ Θήβ. στίχ. 216).

Παλλάδος καὶ Λοξίου
ἔκατι καὶ τοῦ πάντα κραινόντος τρίτου
σωτήρος (τοῦ Διός). (Εὐμέν. στίχ. 759—).

Ἐν δὲ ταῖς *Ἰκέτισι* (στίχ. 86—101) ὁ χορὸς τῶν Δαναίδων ἐπικαλούμενος τὴν τοῦ Διὸς ἀρωγὴν ἐζυμνεῖ τὸ ἀνεξιχνίαστον τῆς θελήσεως αὐτοῦ, καίτοι αὕτη λάμπει καὶ ἐν τῷ σκότει τῶν δυστυχιῶν τῶν ἀνθρώπων· πᾶν δὲ ὅ,τι

1) Ἰδ. Denis Histoire des Theories et des Idées morales, Tom. I, pag. 78.

ἂν συλληφθῆ τέλειον ἐν τῇ τοῦ Διὸς κεφαλῇ, τοῦτο ἀσφαλῶς ἐκτελεῖται· ἀλλ' αἱ ὁδοὶ τῶν βουλευμάτων αὐτοῦ ἀφανεῖς εἰσιν· ἐκ τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν ἐλπίδων ρίπτει εἰς τὸ βέραθρον τοὺς ὀλετήρας ἀνθρώπους, ἐνθρονίζων δ' ἐν τῷ οὐρανῷ τὴν νόησιν ἐκείθεν ἐκτελεῖ τὰς βουλάς αὐτοῦ·

Διὸς ἕμερος οὐκ εὐθήρατος ἐτύχθη·
πάντα τοι φλεγέθει κἄν σκότῳ μελαίνῃ ἔνυ
τύχα
μερόπεσσι λαοῖς·
πίπτει δ' ἀσφαλῆς οὐδ' ἐπὶ νότῳ,
κορυφᾷ Διὸς εἰ κρανίῃ πρᾶγμα τέλειον·
δαυλοὶ γὰρ πραπίδων δάσκιοι τε τείνουσιν πό-
ροι
κατιδεῖν ἄφραστοι.
ιάπτει δ' ἐλπίδων
ἄφ' ὑψιπέργων πανώλεις βροτούς,
βίαν δ' οὐ τιν' ἐξοπλίζει,
τὰν ἄπονον δαιμονίων· μνήμων ἄνω φρ' ἄνημά
πως
αὐτόθεν ἐξέπραξεν ἕμπαρ ἐδράνων ἄφ' ἀγῶν.

Παρακατιῶν δὲ (στίχ. 1058) λέγει ὠσαύτως ὁ χορός ὅτι ἡ φρὴν τοῦ Διὸς ἄβυσσος·

τί δὲ μέλλω φρένα Δίαν
καθορᾶν, ὄψιν ἄβυσσον;

Καὶ αἱ ἐκβάσεις τῶν πολέμων οὐκ ἄνευ Διὸς γίγονται·

Τροίαν κατασκάψαντα τοῦ δικηφόρου
Διὸς μακέλλῃ, τῇ κατεργασταὶ πέδον.
(Ἄγαμ. 525).

καὶ Διόθεν
πολεμόκραντον ἀγνὸν τέλος ἐν μάχῃ.
(Ἐπτ. ἐπὶ Θῆβ. στίχ. 161).

Ὡ Ζεῦ βασιλεῦ, τίπτε σὺ Περσῶν
τῶν μεγαλῶν καὶ πολυάνδρων
στρατιᾶν ὄλεσας
ἄστῃ τὸ Σούσων ἠδ' Ἀγθατάνων
πένθει δνοφερῷ κατέκρυψας; (Περσ. στίχ. 532).

Ὁ Ζεὺς δοτῆρ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν τοῖς βροτοῖς βραβεύει τοὺς ἀγαθὰ πράττοντας, τοὺς δὲ κακοὺς κολάζει· ἐφ' ᾧ καὶ καλεῖται νεμέτωρ καὶ ἑτερορρεπής, ἅτε νέμων ἐκίστω τὸ προσήκον, τιμᾶς ἢ ποιινᾶς·

Ζεὺς νεμέτωρ ἐπίδοι κοταίνων
(Ἐπτ. ἐπὶ Θῆβ. στίχ. 485).

ἄμοτῆροις ὀμαιμῶν τὰδ' ἐπισκοπεῖ
Ζεὺς ἑτερορρεπής, νέμων εἰκότως
ἄδικα μὲν κακοῖς, ὅσα δ' ἐννόμοις.
(Ἰκέτ. στίχ. 403).

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ΄.)

τὸν ὑπόθεν σκοπὸν ἐπισκοπεῖ,
φύλακα πολυπόνων
βροτῶν, οἱ τοῖς πέλας προσήμενοι
δίκας οὐ τυγχάνουσιν ἐννόμου.
μένει τοι Ζηνὸς ἰκτίου κότος. (Αὐτ. στίχ. 380).
διότι σέβει τὰ νόμιμα τῶν ἰκετῶν καὶ κολάζει τοὺς παραβιάζοντας αὐτὰ·

σέβει τοι Ζεὺς τὸδ' ἐκ νόμων σέβας. (Εὐμ. 92).

Ὁ Ζεὺς ἦν ὠσαύτως ἀστυερὸς τιμωρητῆς τῆς ὑπερηφάνειας καὶ ὕβρεως·

Ζεὺς τοι κλαστής τῶν ὑπερκόπων ἄγαν
φρονημάτων ἔπεστιν. (Περσ. στίχ. 827).

Ἄναξ ἀνάκτων, μακάρων
μακάρτατε καὶ τελείων
τελειότατον κράτος, ὄλβιε Ζεῦ,
πιθοῦ τε καὶ γενέσθω·
ἄλευσον ἀνδρῶν ὕβριν εὖ στυγῆσας.
(Ἰκέτ. στίχ. 524).

Ἔστι δὲ καὶ σωτῆρ τῶν πλεόντων ἐφ' ᾧ καλεῖται ἀφίκτωρ·

Ζεὺς μὲν ἀφίκτωρ ἐπίδοι προφρόνως
στόλον ἡμέτερον νέτον. (Ἰκέτ. — 12).

εἶδ' οὐν τις ἀκτίς ἡλίου νιν ἱστορεῖ
χλωρόν τε καὶ βλέποντα, μηχαναῖς Διὸς,
οὐπω θέλοντος ἐξαναλῦσαι γένος,
ἐλπίς τις αὐτὸν πρὸς δόμους ἤξειν πάλιν.
(Ἄγαμ. 676—678).

Ἐνὶ λόγῳ ὁ Ζεὺς ἐστὶ τὸ πᾶν ἐν τοῖς ἀνθρωπίνους πράγμασι. Τί δὲ οἱ ἄλλοι θεοί; ἀνχνωρίζουσι τὴν κυριαρχίαν καὶ ὑπεροχὴν τοῦ Διὸς·

ἐλεύθερος γὰρ οὔτις ἐστὶ πλὴν Διὸς.
(Προμ. στίχ. 50).

καλοῦνται δὲ Διογενεῖς, ὁ δὲ Ζεὺς πατὴρ αὐτῶν·

πάτερ Ζεῦ θεῶν Ὀλυμπίων. (Χοηφ. 792).

Ἐν δὲ τοῖς ἀνθρωπίνους πράγμασιν ἀντιμιγνύονται, ὡς ὁ Ζεὺς, καὶ πλεῖον ἰσχύουσι τῶν Μαιρῶν καὶ Ἐριννύων·

ἔστι θεοῦ δ' ἔτ' ἰσχὺς καθυπερτέρα·
πολλάκις δ' ἐν κακοῖσι τὸν ἀμάχανον
κάκ χαλεπᾶς ὄσας ὑπερ' ὀμμάτων
κρηναμεινᾶν νεφεῖ ἄν ὄρθαι.
(Ἐπτ. ἐπὶ Θῆβ. 226).

Ὁ Αἰσχύλος, ὡς ὁ Πίνδαρος, ὅτε μὲν ὀνομαστὶ μνημονεύει τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, ὅτε δὲ ἀπλῶς λέγει θεὸς=θεός τις ἢ ὁ θεὸς καθόλου, καὶ πληθυντικῶς οἱ θεοί· ὅτε δὲ ταῖς αὐταῖς σημασίαις χρῆται τῷ ὀνόματι δαίμων=θεός τις ἢ ὁ θεὸς καθόλου, καὶ πληθυντικῶς οἱ δαίμονες=οἱ θεοί· συνηθέστερον δὲ παρ' Αἰσχύλου, δι' οὗς λόγους παρακατιόντες ἐροῦμεν, τὸ

ἐνικὸν δαίμων ἐπὶ κακοῦ λαμβάνεται, κακὸς δαίμων, ἀλκίστωρ·

καὶ νῦν μὲν ἐς τὸδ' ἡμῶν εὖ ῥέπει θεός.

(Ἐπτ. ἐπὶ Θήβ. 21).

εὖ τελεῖ θεός· (αὐτὸς στίχ. 35).

ὅταν δ' ὁ δαίμων εὐροῖ, πεποιθένας τὸν αὐτὸν αἰεὶ δαίμον' οὐρίειν τύχης· (Πέρσ. 601).

ἐπεὶ τὸ πρᾶγμα κάρτ' ἐπισπέρχει θεός.

(Ἐπτ. ἐπὶ Θήβ. 689).

Διὰ θεῶν πόλιν νεμόμεθ' ἀδάματον· (αὐτ. 233).

ὕπ' ἀνδρὸς Ἀχαιοῦ θεόθεν περθεμέναν ἀτίμως.

(αὐτ. 324).

μὴ μέγας πλοῦτος κονίσας οὔδας ἀντρέψῃ ποδὶ ἔλθον, ἐν Δαρειῶς ἦρεν οὐκ ἄνευ θεῶν τινός·

(Πέρσ. 164).

τί τῶνδ' οὐ θεόκραντὸν ἐστίν; (Ἀγαμ. στίχ. 1487).

θεοὶ πόλιν σώζουσι Παλλάδος θεᾶς. (Πέρσ. 348).

τῶν πολυκτόνων γὰρ οὐκ ἄσκοποι θεοί.

(Ἀγαμ. 461).

διότι οἱ θεοὶ οὐκ εὐμενεῖ ὄμματι ὀρῶσι τοὺς στρατηλάτας, οἵτινες γίνονται αἴτιοι καταστροφῆς πολλῶν ἀνθρώπων·

θεός τις, οὐκ ἄνθρωπος οἶακος θιγῶν·

τύχη δὲ σωτῆρ νηυστολοῦσ' ἐφέζετο· (αὐτ. 663—).

νυκτὶ δ' ἐν ταύτῃ θεός

χειμῶν ἄωρον ὄρσε, πήγνυσιν δὲ πᾶν ῥέεθρον ἀγνοῦ Στρυμόνος.

(Πέρσ. 495).

ὅμως δ' ἀνάγκη πημονὰς βροτοῖς φέρειν θεῶν διδόντων·

(αὐτ. στίχ. 348—).

θεῶν διδόντων οὐκ ἂν ἐκφύγοις κακά·

(Ἐπτ. ἐπὶ Θήβ. 719).

ἐπεὶ τί νῦν ἕκατι δαιμόνων κυρῶ; (Χοηφ. 214).

μέλει θεοῖσιν ὧν περ ἂν μέλη πέρι· (αὐτ. 780).

ἔν ἐὺχαῖς ἐμαῖς λυτη-

ρίσις
μαχαναῖς θεοῦ πάρα.

(Ἰκετ. 1072).

Ἐκ τῶν χωρίων τούτων καταφανές γίνεται τὸ κράτος τῶν θεῶν ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Καίρως δὲ ἤδη ἐξετάσαι τὴν μοῖραν τῶν Μοιρῶν ἐν τοῖς ἀνθρωπίνους πράγμασι, τῶν Ἐρινύων, τῆς Ἀτῆς, τοῦ Ἀλάστορος ἢ τοῦ κακοῦ Δαίμονος.

Περὶ Μοιρῶν, Ἐρινύων κτλ.

§ 38. Αἱ Μοῖραι καὶ Ἐρινύες κατεῖχον ἃς ἔλαχον προνομίας καὶ τιμὰς πρὸ τοῦ Διός· ὁ δὲ Ζεὺς οὐκ ἀφείλεν αὐτάς τὰς τιμὰς ταύτας, ἀλλὰ μόνον καθυπέβαλεν αὐτάς ταῖς βουλαῖς

αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων θεῶν, ὡς ἄλλα τε καὶ τὰ ἐξῆς χωρία πιστοῦσιν. Ἐν τῷ Ἀγαμέμνονι ὁ χορὸς μνημονεύσας τῆς Μοίρας καὶ τοῦ Ἀλάστορος ἐπὶ τέλους (στίχ. 1450) ἀποφαίνεται ὅτι πάντα τῇ βουλῇ τοῦ Διός ἐγένοντο·

Διὰ Διδὸς παναιτίου πανεργάτα·

τί γὰρ βροτοῖς ἄνευ Διός τελεῖται;

τί τῶνδ' οὐ θεόκραντὸν ἐστίν;

ὅτι τοι μόρσιμόν ἐστιν, τὸ γίνετο· ἂν

Διδὸς οὐ παρβατόν ἐστιν μέγала φρὴν ἀπέραντος·

(Ἰκετ. 1047—).

ἐν οἷς φαίνεται ὅτι τὸ μοιραῖον ἦν ἀπόφασις τοῦ Διός·

Ζεὺς ἐπέσκηψε τελευτὴν
θεσφάτων.

(Πέρσ. στίχ. 540).

θεόθεν γὰρ κατὰ Μοῖρ' ἐκράτησε τὸ παλαιόν,
ἐπέσκηψε δὲ Πέρσαις

πολέμους πυργοδαίκτους

διέπειν ἰπποχάρμας τε κλόνου πόλεων τ' ἀνα-
στάσεις.

(αὐτ. στίχ. 101—).

Ἐν δὲ τῷ τελεῖ τῶν Εὐμενίδων (στίχ. 1045—46) οἱ προπομποὶ ἄδουσιν, ὅτι τῇ βουλῇ τοῦ Διός ἐσώθη ὁ Ὀρέστης καὶ ἐπῆλθε συνδιαλλαγῇ τῶν ἀρχαίων καὶ νέων θεῶν, ταῦτα δὲ καὶ ἡ Μοῖρα συναπεδέξατο·

Ζεὺς ὁ πανόπτας,

οὕτω Μοῖρά τε συγκατέβα.

Ἡ Κλυταιμνήστρα λέγει περὶ τοῦ μελετωμένου φόνου τοῦ Ἀγαμέμνονος ὅτι τῇ βοηθείᾳ τῶν θεῶν ἡ Εἰμαρμένη ἐκτελέσει τὸ ἔργον (Ἀγαμ. στίχ. 913).

θήσει δικαίως σὺν θεοῖς Εἰμαρμένα·

ἀπελογουμένην δὲ ὕστερον (Χοηφ. στίχ. 910) πρὸς τὸν Ὀρέστην, τὴν αἰτίαν τοῦ φόνου εἰς τὴν Μοῖραν ἀναφέρει·

Ἡ Μοῖρα τούτων, ὧ τέκνον, παραιτί·

πρὸς ἣν ὁ Ὀρέστης ἀποκρίνεται, καὶ τὸν φόνου σου ἡ Μοῖρα περσεκεύασε·

καὶ τὸν δε τοῖνον Μοῖρ' ἐπόρσυνεν μόρον.

Ὁ χορὸς ὅμως, ὡς ὕστερον ἐν ταῖς Εὐμενίσι ποιήσει ὁ Ὀρέστης, ἀποφαίνεται, ὅτι ὁ φόνος τῆς Κλυταιμνήστρας ἦν μᾶλλον τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ τῆς Μοίρας ἔργον·

ἔλακε δ' ἐς τὸ πᾶν ὁ πυθοχρήστας φυγὰς

θεόθεν εὖ φραδέσιν ὠρμημένος. (αὐτ. στίχ. 941—).

Ὁ χορὸς ἐν τῷ Ἀγαμέμνονι (στίχ. 681—) ὀνομάζων τὴν Ἐλένην ἀποδίδωσι τοῦτο εἰς ἐπιπνοίαν θεοῦ τινος περὶ τοῦ πεπρωμένου προνοῦντος.

Τίς ποτ' ὠνόμαζεν ὡδ' ἐς τὸ πᾶν ἐτητύμως
μὴ τις ἔν τιν' οὐχ ὀρώμεν προνοιαίσι τοῦ πεπρω-
μένου
γλώσσαν ἐν τύχᾳ νέμων ;

Ἡ καρδία προτρέχουσα τῆς γλώσσης ἐξέχει
τάδε, εἰ μὴ ἡ Μοῖρα θεόθεν τεταγμένη ἐκώλυεν·

Εἰ δὲ μὴ τεταγμένα
Μοῖρα Μοῖραν ἐκ θεῶν
εἶργε μὴ πλέον φέρειν,
προθάσασα καρδία
γλώσσαν τάδ' ἐέχει.
(Ἄγαμ. 1025—).

Ἡ Μοῖρα καταστρέψει τὸ ἴλιον, ἂν μὴ βοήθειαι
τις θεόθεν ἐπέλθῃ·

πάντα δὲ πύργων
κτῆνη πρόσθε τὰ δημοπληθῆ
Μοῖρα λαπάξει πρὸς τὸ βίαιον·
οἷον μὴ τις ἄγα θεόθεν κνεράσῃ προτυπὴν στό-
μιον μέγα Τροίας
στρατωθέν.

Ὁ Ζεὺς ἐκ τοῦ Ἄδου ἐνθα ἦν ὁ φονευθεὶς Ἄγα-
μέμων πέμπει τὴν ὑστερόποιον Ἄταν·

Ζεῦ, Ζεῦ, κάτωθεν ἐκπέμπων
ὑστερόποιον Ἄταν
βροτῶν τλάμωνι καὶ πανούργῳ
χειρί.
(Χορη. 383—).

Ὁ Ἀπόλλων ἢ ὁ Πᾶν ἢ ὁ Ζεὺς πέμπει τὴν ὑ-
στερόποιον Ἐριννὺν πρὸς τιμωρᾶν τῶν φονευ-
σάντων τοὺς νεοσσούς τῶν αἰγυπιῶν·

ὑπατος δ' αἴων ἢ τις Ἀπόλλων
ἢ Πᾶν ἢ Ζεὺς οἰωνόβροον
γόνον ὄξυθῶσαν τῶνδε μετοίκων
ὑστερόποιον
πέμπει παραβᾶσιν Ἐριννύν.
(Ἄγαμ. 55—).

Ἡ Ἐριννὺς οὐκ εἰσέρχεται εἰς οἶκον ἐν ᾧ αἱ θυ-
σῆαι εἰσὶν εὐπρόσδεκτοι τοῖς θεοῖς· τὸ θυμίσμα
δίωκει τὸν διάβολον, λέγει καὶ νῦν ὁ λαός·

μελάναιγίς οὐκ
εἰσι δόμους, ὅταν ἐκ χερῶν
θεοὶ θυσίαν δέχωνται.
(Ἐπτ. ἐπὶ Θῆδ. 699—).

Περὶ δὲ τοῦ νόμου τῶν ἀντιποίνων (ὀδόντα ἀντι-
ὀδόντος καὶ ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ
μάχαιραν ἔδωκας, μάχαιραν λάβῃς) ὁ χορός
τῶν Χρηφόρων (στίχ. 306) πρὸς τὰς Μοῖρας
ἀποτεινόμενος λέγει, ὅτι ὑπὸ τοῦ Διὸς ἐκυρώθη.

Ἄλλ' ᾧ μεγάλαι Μοῖραι, Διόθεν
τῆδε τελευτᾶν
ἢ τὸ δίκαιον μεταβαίνει·
ἀντὶ μὲν ἐχθρᾶς ἐχθρὰ
γλώσσα τελείσθω· τούφειλόμενον
πράσσουσα Δίκη μέγ' αὐτεῖ·

ἀντὶ δὲ πληγῆς φονίας φονίαν
πληγὴν τινέτω· δράσαντι παθεῖν,
τριγέρων μῦθος τάδε φωνεῖ.

Ἡ ἐπιτήρησις καὶ ἐκτέλεσις τοῦ νόμου τούτου
ἦν ἀνέκαθεν πρὸ τοῦ Διὸς (*18. § 20. σελ. 55.
57) ἀναθεθεμένη ταῖς Μοῖραις καὶ ταῖς ἀδελ-
φταῖς αὐτῶν Ἐριννύσιν·

ἀλλ' ἔστιν ἡμῖν τοῦτο προστεταγμένον,
λέγουσιν αἱ Εὐμενίδες πρὸς τὸν Ἀπολλωνα· ὁ
δὲ Ζεὺς κατεκύρωσεν αὐταῖς τὸ δίκαιωμα τοῦτο·

μέγας γὰρ ἔμπας παρὰ Διὸς θρόνοις λέγει·
ἐγὼ δ', ἄγε γὰρ αἶμα μητρώων, δίκας
μέτειμι· τὸν δε φῶτα κάκκνηγετῶ.
(Εὐμ. 229—)

Τίς οὖν τάδ' οὐχ ἄζεται καὶ δέδοικε βροτῶν,
ἐμοῦ κλύων θεσμὸν
τὸν μοιρόκραντον ἐκ θεῶν
δοθέντα τέλεον ; ἔπι δέ μοι
γέρας παλαιόν, οὐδ'
ἀτιμίας κυρῶ, καίπερ ὑπὸ χθόνα
τάξιν ἔχουσα καὶ δυσάλιον κνέφας.
(στίχ. 390—).

Ὁ Αἰσχύλος πολλαχρῶ τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ
μνείαν τοῦ νόμου τούτου ποιεῖται·

ἴσθι γάρ, παισὶ τάδε καὶ δόμοις
ὀπότερ' ἂν κτίσης, μένει δορὶ τίνοις
ὁμοίαν Θέμιν·
τάδε φράσαι δίκαια Διόθεν κράτη.
(Ἰκέτ. στίχ. 434—).

Ἡ Κασσάνδρα τὸν φόνον τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ
τὸν ἐκυρωθέντα νόμον προλέγει ὅτι ἄλλος
ἐλύσεται τιμωρός, διότι οὕτως ἔταξε μέγας
ἐκ θεῶν ὄρκος·

οὐ μὴν ἄτιμοι γ' ἐκ θεῶν θεμνήσομεν·
ἦξει γὰρ ἡμῶν ἄλλος αὖ τιμάρους,
μητροκτόνον φίτυμα, ποινάτωρ πατρός·
φυγὰς δ' ἀλήτης τῆςδε γῆς ἀπόδενος
κάτεισιν ἄτας τάςδε θρηγκῶνων φίλοις·
ἄραρε γὰρ τις ὄρκος ἐκ θεῶν μέγας,
ἦξιν τίν' ὑπτίασμα κειμένου πατρός.
(Ἄγαμ. στίχ. 1279—).

νῦν δ' ὄρθωσας στόματος γνώμην,
τὸν τριπάρχυντον
δαίμονα γέννης τῆςδε κικλήσκων.
Ἐκ τοῦ γὰρ ἔρωσ αἵματολοιχὸς
νεῖρη τρέφεται, πρὶν καταλῆσαι
τὸ παλαιὸν ἄχος, νέος ἰχώρ·
(οὗτ. 1475—).

Ὁ Δαίμων καλεῖται τριπάρχυντος, διότι ἀπὸ
γενεᾶς εἰς γενεάν μεταβαίνει, τρὶς πῶν αἶμα
καὶ παχυνθεῖς·

ὁ παλαιὸς δριμύς ἀλάστωρ
Ἄτρεως χαλεποῦ θοινατῆρος
τόνδ' ἀπέτισεν,
τέλεον νεαροῖς ἐπιθύσας·
(αὐτ. 1501—).

Ἄνεμος ἦκει τόδ' ἄντ' ὄνειδος.
 δύσμαχα δ' ἔστι κρῖναι·
 φέρι φέροντ', ἐκτίνει δ' ὁ καίνων,
 μένει δὲ μίμνοντος ἐν θρόνῳ Δίδος
 παθεῖν τὸν ἔρξαντα· θέσμιον γάρ.
 Τίς ἂν γονᾶν ἀραῖον ἐκβάλει δόμων;
 κεκόλληται γένος πρὸς ἅτα. (αὐτ. 1560—).

Ἄλλὰ νόμος μὲν φονίας σταγόνας
 χυμένας ἐς πέδον ἄλλο προσαιτεῖν
 αἷμα· βοᾷ γὰρ λοιγὸς Ἐριννύν
 παρὰ τῶν πρότερον φθιμένων ἄτην
 ἑτέραν ἐπάγουσαν ἐπ' ἄτη. (Χοηφ. 400—).

φόνου δ' Ἐριννὺς οὐχ ὑπεσπανισμένη
 ἄκρατον αἶμα πίεται τρίτην πόσιν.
 (αὐτ. 577—).

Τριπύχυντος καὶ ἡ Ἐριννὺς τρίς πιούσα αἷμα,
 ὡς ὁ Ἀλάστωρ, δὲ ἄρρη ἐστὶν Ἐριννὺς, καθὰ
 καὶ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ δαίμονος εἶπομεν, ὅτι
 ἄρρη ἐστὶ τύχη (§ 27, σελ. 114)).

Ἐν δὲ τῷ ἐξῆς χωρίῳ τῶν Χοηφόρων (στίχ.
 639—) λέγεται ὅτι τοῦ φόνου τῆς Κλυταιμνή-
 στρας μετέχουσιν ἡ Μοῖρα χαλκεύουσα τὸ ζέ-
 φος, ἡ Δίκη, δι' ἧς ἐμπηγνύεται αὐτὸ εἰς τὸ
 στῆθος τῆς Κλυταιμνήστρας, ὁ Ὀρέστης ὁ ἐμ-
 πηγνύων αὐτὸ, καὶ ἡ Ἐριννὺς ἡ τιμωροῦσα τὸ
 ἄγος τῶν παλαιῶν αἱμάτων·

τὸ δ' ἄγχι πνευμένων ξίφος
 διανταίαν ὀυπετέεσ οὐτᾶ
 διαί Δίκας· τὸ μὴ θέμις γὰρ οὐ
 λάξ πέδον πατούμενον,
 τὸ πᾶν Δίδος σέβας παρεκδίντες οὐ θεμιστώε.
 Δίκας δ' ἐρείδεται πυθμῆν·
 προχαλκεύει δ' Αἴσα φασγανουργός·
 τέκνον δ' ἐπεσφέρει δόμοις,
 αἱμάτων παλαιτέρων
 τίνει μύσος χρόνῳ κλυτὰ βυσσόφρων Ἐρινύς.

Καὶ τὰ ἄγχι δὲ τῶν Λαβδακιδῶν εἰς τρεῖς γε-
 νεάς μεταβιβάζονται, ἀπὸ Λαίου εἰς Οἰδίπουν,
 καὶ ἀπὸ Οἰδίποδος εἰς Πολυνεϊκὴν καὶ Ἐτεο-
 κλέα·

ᾧ πόνοι δόμων νέοι παλαιοῖσι συμμεινῆς κακοῖς.
 παλαιγενῆ γὰρ λέγω
 παρθασίαν ὠκύποινον·
 αἰῶνα ἔ' εἰς τρίτον μένει.
 (Ἐπτ. ἐπὶ Θῆβ. στίχ.).

Ἴσως δὲ ἡ παράδοσις τῆς διαρκείας τῶν ἐγκλη-
 μάτων καὶ ποινῶν κατὰ τρεῖς γενεάς ἐν τῷ
 οἴκῳ τῶν Πελοπιδῶν καὶ ἐν τῷ τῶν Λαβδα-
 κιδῶν ἔδωκεν ἀφορμὴν τῷ Αἰσχύλῳ ἵνα τὸ σύ-
 στημα τῶν τριλογιῶν δημιουργήσῃ καὶ εἰσα-
 γᾶσθαι εἰς τοὺς δραματικούς ἀγῶνας.

Αὐστηράς δὲ ποινὰς ὑφίσταντο ὡσαύτως ὑπὸ

τῶν Ἐριννύων καὶ τοῦ Ἀλάστωρος ἐν τε τούτῳ
 τῷ κόσμῳ καὶ ἐν τῷ κάτω μετὰ θάνατον καὶ
 οἱ παραβαίνοντες τὸν θεσμὸν τῆς ξενίας καὶ
 τῶν ἱκεσιῶν. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἄργου Πελα-
 γὸς τὰς ἱκέτιδας Δαναίδας οὐκ ἀποπέμπει, τὸν
 ἱκέτιον Δία καὶ τὸν Ἀλάστορα φοβούμενος·

ὅμως δ' ἀνάγκη Ζητὸς αἰδεῖσθαι κέτον
 Ἰκτῆρος. Ἐψίστος γὰρ ἐν βροτοῖς φόβος.
 (Ἰκέτ. στίχ. 478—).

ἐκδόντες ὑμᾶς τὸν πανώλεθρον θεὸν
 βαρὺν ἔνοιον θησόμεθ' Ἀλάστορα,
 δὲ οὐδ' ἐν Ἄειν τὸν θανόντ' ἔλευθεροῖ.
 (αὐτ. στίχ. 414—).

Ὁ δὲ χορὸς τῶν Δαναίδων ᾄδει

Ζῆνα μέγα σεβόντων
 τὸν ξένιον δ' ὑπερτάτως,
 δὲ πολὺν νόμῳ Αἴσαν ὀρθοῖ. (αὐτ. στίχ. 671—).

Ὁ Ζεὺς στηρίζει τὴν Μοῖραν φυλάττων τὸ κύρος
 τοῦ νόμου, καθ' ὃν οἱ πρὸς τοὺς ξένους καὶ ἱκέ-
 τας ἀσεβοῦντες ἴσα τοῖς πατροκτόνοις καὶ
 μητροκτόνοις τιμωροῦνται.

Ἐν δὲ ταῖς Εὐμενίσιν (90—94) ὁ Ἀπόλλων
 παραδιδούς τῷ Ἐρμῇ τὸν Ὀρέστην, τὸν ἱκέτην
 αὐτοῦ, παραγγέλλει ἵνα φυλάσῃ αὐτόν, διότι
 τοῦτον τὸν νόμον καὶ αὐτὸς ὁ Ζεὺς σέβει.

Ἐρμῆ, φύλασσε· κάρτα δ' ὦν ἐπάνυμος
 πομπᾶος ἴσθι, τόνδε ποιμαίνων ἐμὸν
 ἱκέτην· σέβει τοι Ζεὺς τὸδ' ἐκ νόμων σέβας,
 ὀρμώμενον βροτοῖσιν εὐπόμπῳ τύχῃ.

Ὁ δὲ Πάρις τὸν ὄρκον τῆς ξενίας παραβάς πα-
 ραίτιος ἐγένετο τῆς καταστροφῆς τοῦ τε πατρι-
 κοῦ οἴκου καὶ τῆς πόλεως· διότι ἡ ἐλικοβλέ-
 φρος Ἐλένη, πομπῆ τοῦ ξενίου Διός, εἰσῆλθεν
 εἰς τὸ Ἴλιον ὡς νυμφόκλαυτος Ἐριννὺς·

πάραιτα δ' ἔλθειν ἐς Ἴλιον πόλιν
 λέγοιμ' ἂν φρόνημα μὲν νηνέμου γαλάνας,
 ἀκασκαῖον τ' ἄγαλμα πλούτου,
 μαλθακὸν ὀμμάτων βέλος,
 δηξίθυμον ἔρωτος ἄνθος·
 παρακλίνας· ἐπέκρανε δὲ γάμου πικρὰς τε-
 λευτάς,
 δύσεδρος καὶ δυσόμιλος συμμένα Πριαμίδασις,
 πομπᾶ Διδος ξενίου
 νυμφόκλαυτος Ἐρινύς. (Ἄγαμ. 737—).

Ἐν πᾶσι τούτοις ταῖς χωρίοις οὐδαμοῦ ὑπερο-
 χῆ τις φαίνεται τῶν Μοιρῶν, τῶν θεῶν δεσπό-
 ζουσα, ἀλλὰ τούναντιον αὐταῖ τε καὶ αἱ Ἐριν-
 νύες, καὶ ἡ Ἄτη καὶ ὁ Ἀλάστωρ ἡ κακὸς δαί-
 μων εἰσὶν ὑποδεέστεροι τῶν θεῶν· καὶ ἂν ποτε
 ἐρίσωσιν ὑπὲρ τῶν καταπατουμένων ὑπὸ τίνος
 τῶν θεῶν προνομιῶν αὐτῶν, ὡς αἱ Ἐριννύες

πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα, νικῶνται καὶ ὑποχωροῦσιν. Ὁ δὲ Αἰσχύλος καὶ τὸ ὑπέρορον δέχεται, ὡς ὁ Ὅμηρος, ὅτι δηλαδὴ τὸ ὀρισθῆν ὑπὸ τῆς Μοίρας γίνεται ταχύτερον τοῦ ὀρισθέντος χρόνου, ὅταν ὁ ἄνθρωπος, ὡς ὁ Αἰγισθος καὶ ὁ Ξέρξης, σπεύδῃ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ καταστροφὴν, ἢ ἀναβλάσσει τῇ παρεμβάσει θεοῦ τινος. Ὁ Δαρειος λέγει, ὅτι χρησμοὶ προεῖπον τοῖς Πέρσαις πεπωμέναις δυστυχίας, ἀλλ' ἐνόμιζεν, ὅτι αὐταὶ μετὰ πολὺν χρόνον γενήσονται, ἐνέσκηψαν δὲ ταχύτερον διὰ τὴν ὑπεροψίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

φεῦ, ταχεῖά γ' ἦλθε χρησμῶν πρᾶξις, ἐς δὲ παῖδ' ἔμην

Ζεὺς ἐπίσκηψε τελευτὴν θεσφάτων· ἐγὼ δὲ πού διὰ μακροῦ χρόνου τὰδ' ἤνυχον ἐκτελευτήσειν θεοῦ·

ἀλλ' ὅταν σπεύδῃ τις αὐτός, χῶ θεὸς συνάπτεται. (Πέρσ. 729—).

Αἱ δὲ Εὐμενίδες μέμφονται τῷ Ἀπόλλωνι ὅτι παρέπεισε τὰς Μοίρας ἀναβαλεῖν τὸν θάνατον τοῦ Ἀδμήτου·

Τοιαῦτ' ἔδρασας καὶ Φέρητος ἐν δόμοις, Μοίρας ἔπεισας ἀφίτους θεῖναι βροτοῦς.

(Εὐμέν. 723—).

Ἄλλὰ τότε πῶς ἐγενήθη τὸ φρόνημα, ὅτι ἐνταῖς τραγωδίαις τοῦ Αἰσχύλου ὑπερτάτη δύναμις ἐστὶν ἡ Μοῖρα, θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων δεσποζουσα;

Πόθεν ἐπιστεθῆ ὅτι ἡ Μοῖρα κυρίαρχός ἐστι δέσποινα τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου.

§ 39. Ἐκ τῶν ἐξῆς αἰτιῶν κατ' ἐμὴν κρίσιν.

α. Ὁ Αἰσχύλος ἐπεχείρησε δραματοποιῆσαι καὶ μύθους παναρχαίους μέχρι τῶν χρόνων ἀνερχομένους, καθ' οὓς ὁ Ζεὺς ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπῆται ὑπακοὴν παρὰ πάντων, ἀρχαίων τε καὶ νέων θεῶν· εἰς τῶν παναρχαίων τούτων μύθων ἐστὶ καὶ ὁ τῆς τριλογίας τοῦ Προμηθεύς. Ὁ Προμηθεύς, καίπερ Τιτάν, ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τῶν Τιτάνων κατὰ τοῦ Διὸς ἐπαναστάτων καὶ σὺν τῇ μητρὶ αὐτοῦ προσεχώρησε τῷ Διὶ· ἀλλὰ χάριν τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τὴν δυσμένειαν αὐτοῦ ὑπέπεσε, καὶ ἀπὸ συμπλοῦς φίλου ἄσπονδος ἐγένετο ἐχθρὸς αὐτοῦ, διότι οὐδέποτε παρὰ τοῦ Διὸς περιέμενε τοιαύτην πρὸς αὐτὸν διαγωγὴν. Ὁ Προμηθεύς σταυρωθεὶς κατ' ἐντολὴν τοῦ Διὸς ὑπὸ τοῦ Ἥφαιστου ἐπὶ τινος ἀποκρήνου φάραγγος τῆς Σκυθίας, ἀποχωρήσαντος τούτου μετὰ τοῦ Κρά-

τους καὶ τῆς Βίας, μένων μόνος τὴν τύχην αὐτοῦ ἀπολοφύρεται, πρὸς τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως ἀποτεινόμενος, διότι οὐδείς τῶν Ὀλυμπίων θεῶν φόβῳ τοῦ Διὸς συμπαθεῖ αὐτῷ·

ὦ Διὸς αἰθῆρ καὶ ταχύπτεροι πνοαὶ ποταμῶν τε πηγαὶ ποντίων τε κυμάτων ἀνήριθμον γέλασμα, παμμῆτορ τε γῆ, καὶ τὸν πανόπτην Ἥλιου κύκλον καλῶ Ἰδεσθὲ μ' οἶα πρὸς θεῶν πάσχω θεός.

Εἶτα στρέφων τὸν λόγον πρὸς ἑαυτὸν ζητεῖ ἐξ ἑαυτοῦ παρχμυθίαν, διότι πάντα προεπίσταται τὰ συμβησόμενα αὐτῷ κατὰ τὰ μυριοετῆ δεσμῆ, πρέπει δὲ μεθ' ὑπομονῆς φέρειν τὸ πεπωμένον, ὅπερ ἄφυκτον·

πάντα προεπίσταμαι

σκεθρῶς τὰ μέλλοντ', οὐδὲ μοι ποταίνιον πῆμα οὐδὲν ἦξει· τὴν πεπωμένην δὲ χρῆ αἴσαν φέρειν ὡς ῥᾶστυν, γινώσκοντ' ὅτι τὸ τῆς ἀνάγκης ἔστ' ἀδῆριτον σθένος.

Ἐν τούτοις γίνεταί τὸ πρῶτον μνεῖα τῆς Μοίρας· πρὸς δὲ τὸν χορὸν τῶν Ὀκεανίδων παραινούντα αὐτῷ μετριωτέραν ἔχειν γλώσσαν ὅπως κατορθωθῇ συνδιαλλαγή αὐτοῦ τῷ Διὶ, ἀποκρίνεται (στίχ. 511—519)·

οὐ ταῦτα ταύτη Μοῖρᾶ πω τελεσφόρος κρᾶναι πέπρωται· μυρίαὶ δὲ πημοναῖς οὐαίε τε καμφθεῖς ὠδε δεσπὰ φυγῶν. τέχνη δ' ἀνάγκης ἀσθενεστέρα μακρῷ.

Χο. Τίς οὖν ἀνάγκης ἐστὶν οἰακοστροφός;

Πρ. Μοῖραι τριμορφοὶ μνήμονές τ' Ἐρινύες.

Χο. Τούτων ἄρα Ζεὺς ἐστὶν ἀσθενεστερός.

Πρ. Οὐκ οὖν ἂν ἐκφύγοι γε τὴν πεπωμένην.

Χο. Τί γὰρ πέπρωται Ζηνὶ πλὴν αἰεὶ κρατεῖν;

Ὁ χορὸς καὶ αὐθις συμβουλευεῖ τῷ Προμηθεῖ μετριοφροσύνην, ὅπως μὴ καθ' ἑαυτοῦ βραχυτέρας ποινὰς ἐπισύρῃ· ὁ δὲ Τιτάν περιφρονεῖ τῶν τιμωριῶν·

τί δ' ἂν φοβαίμην ὃ θανεῖν οὐ μόριμον;

Χο. Οἱ προσκυνούντες τὴν Ἀδράστειαν σοφοί.

Πρ. Σέβου, προσεύχου, θῶπτε τὸν κρατοῦντ' αἰεὶ.

Ἔμοι δ' ἔλασσον Ζητὸς ἢ μηδὲν μέλει.

Ταῦτά εἰσι τὰ χωρία¹ ἐν οἷς ἡ Μοῖρα κηρύσ-

1) Ἐν ἑτέρῳ χωρίῳ (στίχ. 893—895) ὁ Χορὸς τῶν Ὀκεανίδων ὁρῶν τὰ ἐκ τοῦ ἔρωτος τοῦ Διὸς δευὰ τῆς Ἰούς παθήματα εὐχεται ἵνα μηδέποτε αἰσιμαὶ Μοῖραι ἴδωσιν αὐτὴν ἀλοχον τοῦ Διὸς·

μήποτε μήποτε μ' ὦ πότνια Μοῖραι λεχέων Διὸς εὐνάτειραν ἴδοσθε πέλουσαν.

εὐχεται δὲ πρὸς τὰς Μοῖρας, διότι αὐταὶ ἦσαν νυμφαγωγοὶ ἐν τοῖς γάμοις, ὡς εἴρηται (§ 32 Σελ. 129).

πεται ὑπὸ τοῦ Προμηθεύς ὑπερτέρα ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Διός. Ἄλλὰ ταῦτα ἀρκοῦσιν ἵνα εἴπη τις, ὅτι αἱ Μοῖρα, καίπερ ἀόρατος, ὄντως ἐστὶ τὸ παρὸν πάντοτε πρόσωπον, ὃ Ἦρωσ τῆς τραγωδίας ταύτης;» οὐδαμῶς ἂν τις ἐξετάσῃ τὴν πορείαν τῆς τραγωδίας, εὐρήσει ὅτι ἡ Μοῖρα μνημονεύεται μᾶλλον χάριν τοῦ συνδέσμου καὶ τῆς συγκρατικῆς τῆς τριλογίας, ἐν δὲ τῇ πράξει ὅλως ξένη μένει· ὃ Ἦρωσ τοῦ δράματός ἐστιν ἡ ἀγέρωχος καὶ σιδηρόφρων θέλησις τοῦ Προμηθεύς ἀντιμαχομένη πρὸς τὴν ὑπέροχον θέλησιν τοῦ Διός, καὶ οὕτε ὑπὸ τοῦ ὑπάτου τῶν θεῶν δεσποζομένη, οὔτε ὑπὸ τῆς Μοίρας.

Ὁ Προμηθεὺς ὁμολογεῖ ὅτι ἐκὼν ἤμαρτε κλέψας τὸ πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ χάριν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καίπερ εἰδὼς ὅτι τιμωρηθήσεται. ὥστε ἡ ἀμαρτία δι' ἣν ἤλθε τὸ πρῶτον εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν Δία ἐκουσίως γενομένη οὐκ ἦν ἔργον ἐπιβληθὲν αὐτῷ ὑπὸ τῆς Μοίρας·

ἐκὼν ἐκὼν ἤμαρτον, οὐκ ἀρήσομαι
θνητοῖς ἀρήγων αὐτὸς ὑρόμην πόνους.

Ἄλλ' οὐδαμῶς τοσοῦτον αὐστηρὰς τιμωρίας περιέμενεν· ὁ Ζεὺς προσηνέχθη πρὸς τὸν Προμηθεῖ, ὡς συνήθως προσφέρονται πρὸς τοὺς ἀνθισταμένους, κἄν τύχῃσι φίλοι ὄντες, οἱ νεωστί κρατοῦντες·

ἅπας δὲ τραχὺς, ὅστις ἂν νέον κρατῇ.

Ἐξ οὗ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Προμηθεύς ἐγεννήθη φλογερὰ ἔχθρα καὶ μίσος ἄσπονδον κατὰ τοῦ Διός, ὥστε αἱ συμβουλαὶ τῶν Ὀκεανίδων καὶ τοῦ Ἄκεκνου ἐξήπτον μᾶλλον ἢ κατεπράξουν τὸ ἀγέρωχον τῆς προσβληθείσης φιλαυτίας αὐτοῦ. Ὁ εὐεργέτης καὶ φίλος τοῦ Διός ἐν δεσμοῖς! ἡ προσβολὴ αὕτη τίσιν ποινῆς ἀπαιτεῖ· οὐδέποτε, λέγει, τὸ ἀπύρρητον, ὅπερ κατέχω μαθὼν αὐτὸ ἐκ τῆς ἐμῆς μητρὸς Θέμιδος, μὴνύσω αὐτῷ, ἂν τε θωπευτικῇ γλώσσῃ χρῆσται, ἂν τε ἀπειλαῖς, πρὶν ἢ ἀπαλλάξῃ με τῶν δεσμῶν τούτων καὶ ποινήν ἀποτίσῃ·

καὶ μ' οὐ τι μελιγλώσσοις πειθοῦς
ἐπαοιδᾶσιν
θέλει, στερεὰς τ' οὐποτ' ἀπειλὰς
πητήσας τόδ' ἐγὼ καταμηνύσω,
πρὶν ἂν ἐξ ἀγρίων δεσμῶν χαλάσῃ
ποινάς τε τίνειν
τῆσδ' αἰκίας θελήσῃ.

(172—178).

Χο. Σὺ μὲν θρασύς τε καὶ πικραῖς
δύαισιν οὐδὲν ἐπιχαλᾶς,
ἄγαν δ' ἐλευθεροστομαεῖς.
δίδρα δ' ἄμφι σαῖς τύχαις,
πᾶ ποτε τῶνδε πόνων

χρήσε τέρμα κέλασν' ἐπίδειν· ἀκίχητα γὰρ ἦθεα
καὶ κέαρ

ἀπαρὰ μύθητον ἔχει Κρόνου παῖς.

Πρ. Οἶδ' ὅτι τραχὺς καὶ παρ' ἑαυτῷ
τὸ δίκαιον ἔχων Ζεὺς· ἄλλ' ἔμπαρ,
μαλακογνώμων
ἔσται ποθ' ὅταν ταύτη βραισθῇ·
τὴν δ' ἀτέραμον στορέσας ὀργὴν
εἰς ἀρθμὸν ἐμοὶ καὶ φιλόττητα
σπεύδων σπεύδοντι ποθ' ἦξει.

(179—192).

Ἡ λύσις ἄρα ἦτοι ἡ συνδιαλλαγὴ τοῦ Διός καὶ τοῦ Προμηθεύς τῇ βουλήσει ἀμφοτέρων οὐ τῇ ἀποφάσει τῆς Μοίρας γενήσεται. Τοῦτο καὶ παρακατιῶν λέγει ὁ Προμηθεὺς, ὅτι τῶν δεινῶν ἀπαλλαγῆσεται, ὅταν ὁ Ζεὺς θελήσῃ·

οὐκ ἄλλο γ' οὐδὲν, κλῆν ὅταν κείνῃ δοκῇ.

Ὁ Προμηθεὺς ὁμως οὐδὲν πράττει, ὅπως τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν δεσμῶν ἐπιταχύνη, καταπραύνων τὴν ὀργὴν τοῦ Διός, ἀλλὰ τούναντίον διὰ τῶν ἀπειλῶν καὶ ἀπαιτήσεων ποινῶν, δεινοτέραν τὴν τύχην αὐτοῦ καθίστησιν. Ὁ Ζεὺς ἀπαντῶν πρὸς τὰς ἀπειλὰς ταύτας καὶ ἀπαιτήσεις ἀπεράσισεν ἕνα μιδέποτε αὐτὸν τῶν δεσμῶν ἀπαλλάξῃ, πρὶν ἢ ἄλλος τις τῶν ἀθανάτων δικάδοχος τῶν πόνων αὐτοῦ φανῇ·

τοιοῦδε μόθου τέρμα μὴ τι προσδόκα
πρὶν ἂν θεῶν τις διάδοχος τῶν σῶν πόνων
φανῇ, θελήσῃ τ' εἰς ἀναύγητον μολεῖν
Ἄιδην κνεφαῖα τ' ἄμφι Ταρτάρου βάθη.

(1076 -).

Μέτῃν ὁ Ὀκεανὸς παραινεῖ τῷ Προμηθεῖ μετριοφροσύνην·

ὀρῶ, Προμηθεῦ, καὶ παραινέσαι γέ σοι
θέλω τὰ λῶστα, καίπερ ὄντι ποικίλῃ·
γίγνωσκε σαυτὸν καὶ μεθάρμοσαι τρόπους
νέους· νέος γὰρ καὶ τύραννος ἐν θεοῖς·
εἰ δ' ὡδε τραχεῖς καὶ τεθηγμένους λόγους
ρίψεις, τάχ' ἂν σου καὶ μακρὰν ἀνωτέρω
θακῶν κλύοι Ζεὺς, ὥστε σοι τὸν νῦν ὄχλον
παρόντα μόθων παιδεῖν εἶναι δοκεῖν·
ἀλλ', ὦ ταλαίπωρ', ἅς ἔχεις ὀργὰς ἄφες,
ζήτηε δὲ τῶνδε πημάτων ἀπαλλαγὰς·
ἀρχαῖ' ἴσως σοι φαίνονται λέγειν τάδε·
τοιαῦτα μὲν τοι τῆς ἄγαν ὑψηλόρου
γλώσσης, Προμηθεῦ, τάπιχεῖρα γίγνεται·
σὺ δ' οὐδέπω ταπεινὸς οὐδ' εἴκεις κακοῖς,
πρὸς τοῖς παροῦσι δ' ἄλλα προσλαβεῖν θέλεις.
καὶ νῦν ἐγὼ μὲν εἶμι καὶ πειράσομαι
ἐν δύνωμαι τῶν δὲ σ' ἐκλύσαι πόνων·
σὺ δ' ἡσύχαζε μὴδ' ἄγαν λαθροστόμει·
ἢ οὐκ οἶσθ' ἀκριβῶς ὧν περισσόφρων ὅτι
γλώσση ματαῖα ζημία προστρίβεται;

Ὁ Προμηθεὺς οὔτε τὰς περὶ αὐτοῦ δέχεται
οὔτε τὴν μεσιτείαν τοῦ Ὠκεανοῦ· ἀποπέμπει
δ' αὐτὸν εἰς τὰ ἴδια·

σεαυτὸν σῶς' ὅπως ἐπίστασαι.

Τοιαύτην ἀτρόμητον φρένα δεικνυσὶν ὁ Προ-
μηθεὺς, ἐπιτιμώμενος καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ Χοροῦ·

Ζῆνα γὰρ οὐ τρομέων

αὐτόνῳ γνώμα σέβει θνητοῦς ἄγαν, Προμηθεῦ.

Καὶ τοσοῦτον ἀτρόμητός ἐστίν, ὥστε καὶ πρὸς
τὴν Ἴω θρασεῖν κατὰ τοῦ Διὸς μεταχειρίζεται
γλώσσαν, ἀποκαλῶν αὐτὸν κενόφρονα, καὶ ἀπει-
λῶν ὅτι ἐκπεσεῖται τοῦ θρόνου· καὶ πρὸς τὸν
Χορὸν ἐπαναλαμβάνει τὰς ἀπειλάς κατὰ τοῦ
Διὸς·

Ἦ μὴν ἔτι Ζεὺς, καίπερ ἀυθίδη φρονῶν,
ἔσται ταπεινός· τοῦτον ἐξαρτῆται
γάμον γαμεῖν, ὅς αὐτὸν ἐκ τυραννίδος
θρόνων τ' ἄιστον ἐκβαλεῖ· πατρὸς δ' ἄρ' ἀ
Κρόνου τότ' ἤδη παντελῶς κρανήθηται,
ἣν ἐκπίπτων ἤρατο θηναίων θρόνων·
τοιοῦτων μόθων ἐκτροπὴν οὐδεὶς θεῶν
δύναται· ἂν αὐτῶ πλὴν ἔμοῦ δεῖξαι σαφῶς.
'Ἐγὼ δὲ τάδ' οἶδα χεῖρ' τροπῆ· πρὸς ταῦτά νυν
θρασῶν καθήσθω τοῖς πεδασοῖσι κύπτιος
πιστός, τινάσσων τ' ἐν χεροῖν πύρηνον βέλος.
Οὐδὲν γὰρ αὐτῶ τοῦτ' ἐπαρκέσει τὸ μὴ οὐ
πεσεῖν ἀτίμως πτόματ' οὐκ ἀνασχετά.

Τοιαῦται ἀπειλαὶ ὅπως δὴ ποτε τὴν ἡσυχίαν
τοῦ Διὸς ἐτάρασσον, πέμπει δὲ τὸν Ἑρμῆν ὅπως
παρὰ τοῦ Προμηθεῖος μάχη, τίνες οἱ γάμοι, οἵ-
τινες αἰτίοι τῆς ἐκπτώσεως αὐτοῦ ἐκ τῶν θρό-
νων γενήσονται· ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Ἑρμῆν με-
τὰ πικρᾶς εἰρωνείας ἀποκρίνεται·

σεμνὸστομός γε καὶ φρονήματος πλέως
ὁ μῦθος ἐστίν, ὡς θεῶν ὑπέρητου·
νέον νέος κρατεῖτε καὶ δοκεῖτε δὴ
ναλεῖν ἀπενόη' πέρραμ', . . .

μη τί σοι δοκῶ

ταρβεῖν ὑποπτήσσειν τε τοὺς νέους θεούς·
πολλοῦ γε καὶ τοῦ παντός ἐλλείπει· σὺ δὲ
κίλευθον ἦν περ ἤλαθες ἐγκόνες· πάλιν,
πεύσει γὰρ οὐδὲν ὦν ἀνιστορεῖς ἐμέ.

Ἐπαδὴ δὲ ὁ Ἑρμῆς ἐπιμένει, ἔτι αὐθαδεστέρῃ
χρῆται γλώσσῃ ὁ Προμηθεὺς·

Οὐ γὰρ σὺ καίς τε κἄτι τοῦδ' ἀνούστερος,
εἰ προσδοκᾷς ἐμοῦ τι πεύσεσθαι πάρα·
οὐκ ἔστιν αἰκισμ' οὐδὲ μηχανήμ' ὅτῳ
προτρέφεται με Ζεὺς γεγωνῆσαι τάδε,
πρὶν ἂν χαλασθῇ δεσμὰ λυμαντήρια·
πρὸς ταῦτα βριπέσθω μὲν αἰθαλοῦσα φλόξ,

λευκοτέρῃ δὲ νιφάδι καὶ βροντήμασι
χθονίοις κυκάτω πάντα καὶ ταρασέτω·
γνάψει γὰρ οὐδὲ τῶνδ' ἐμ' ὥστε καὶ φράσαι
πρὸς οὐ χρεῶν νιν ἐκπεσεῖν.

Ἔρ. Τόλμησον, ὦ μάταιε, τόλμησόν ποτε
πρὸς τὰς παρούσας πημονὰς ὀρθῶς φρονεῖν.
Πρ. Ὀχλεῖς μάτην με κῦμ' ὅπως παρηγορῶν'
εἰσελθέτω σε μήποθ' ὡς ἐγὼ Διὸς
γνώμην φοβηθεὶς θηλύνους γενήσομαι,
καὶ λιπαρήσω τὸν μέγα στυγοῦμενον
γυναϊκομίμοις ὑπτιάσμασιν χερῶν
λύσαι με δεσμῶν τῶνδε· τοῦ παντός δέω.

Πρὸς δὲ τὰς ἀπειλάς τοῦ Ἑρμού ἀπειλοῦν-
τος, ὅτι, ἂν μὴ ἐξείπη τὸ ἀπόρητον, ὁ Ζεὺς
τρομερωτέρως κατ' αὐτοῦ ἐτοιμάζει βασάνους,
ἀπαντᾷ κρτεροψύχως καὶ ἀπτοήτως·

πρὸς ταῦτ' ἐπ' ἐμοὶ βριπέσθω μὲν
πυρὸς ἀμφήκης βόστρυχος, αἰθῆρ δ'
ἐρεθίζέσθω βροντῆ σρακέλω τ'
ἀγρίων ἀνέμων. Χθόνα δ' ἐκ πυθμένων
αὐταῖς ῥίζαις πνεῦμα κραδαίνου,
κῦμα δὲ πόντου τραχὺ ῥόθιφ
συγγώσειεν τῶν τ' οὐρανίων
ἄστρον διόδου, ἕς τε κελαϊνὸν
Τάρταρον ἄρδην ῥίψειε δέμας
τοῦμόν ἀνάγκης στερραῖς δέναι·
πάντως ἐμέ γ' οὐ θανατώσει.

Τοιοῦτος ὁ ἀγέρωχος καὶ ὑψηλόφρων ἠθικός
χαρακτήρ τοῦ Προμηθεῖος· τὸ δέμας αὐτοῦ ὑπο-
κύπτει τῇ βίῃ καὶ καταστραροῦται, ἀλλ' ἡ
φρὴν μένει ἀκμυτός καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς θελή-
σεως ἀκράδαντος, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ψυχὴ τοῦ
δράκματος, οὐχ ἡ Μοῖρα.

β'. Ἀφορμὴ ἐδόθη ὡσαύτως πρὸς περὶ αὐ-
χὴν, ὅτι ἡ Μοῖρα κυρίαρχός ἐστι δέσποινα, ἐκ
τοῦ πολιου καὶ τριγέροντος ἐκείνου νόμου, κα-
θ' ὃν ἡ ἀδικία γεννᾷ ἐτέραν νέαν ἀδικίαν, ἡ
ὑβρις ὑβριν, τὸ ἐγκλημα ἐγκλημα, ὁ φόνος φό-
νον, ὁ φονεύων συγγενῆ τινα φονευθήσεται ὑπὸ
συγγενοῦς ὡσαύτως. Οὕτω δὴ τὸ ἐγκλημα με-
τὰ τοῦ ἐγκλήματος ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν με-
ταβαίνει, καὶ οὐ μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ οἱ συμ-
παρομαρτοῦντες ἄγρυπνοι τιμωροὶ αὐτοῦ, αἱ
Ἑρινυές, ἡ Ἄτη, ὁ Ἀλάστωρ δαίμων. Γενεᾶ,
ἐγκλημα καὶ Ἀλάστωρ συγκεκολλημένοι εἰσὶ
καὶ ἀχώριστοι· ἐξ οὗ ἀπαντῶσι παρ' Αἰσχύλῳ
αἱ φράσεις, παλαιὸς δαίμων, τριπάχυντος δαι-
μων, δαίμων γέννης, δαίμων τῶν Πλεισθε-
ριδῶν, ἀραία γορή=ἐπικατάρματος γονή, γέ-
νος κεκολλημένον πρὸς ἄτα κτλ.

Ὁ Αἰσχύλος ἀποδέχεται (Ἄγαμ. 517, 750-),
ὡς ὁ Πίνδαρος, ὅτι οὐ μόνον αἱ κακίαι, ἀλλὰ
καὶ αἱ ἀρεταὶ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μεταβιβάζ-

ζονται ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ· ἀλλ' ὁ μὲν Πίνδαρος τὰς εὐτυχίας καὶ τὰς ἀρετὰς ἐξυμνεῖ τῶν προγόνων, ἅς οἱ ἐξ αὐτῶν κληρονομήσαντες ἐνίκησαν ἐν τοῖς δημοσίοις ἀγῶσι· διὰ τοῦτο ὁ γενέθλιος δαίμων ἀγαθὸς πρὸ αὐτοῦ φημίζεται, καθὼς καὶ ἡ τύχη, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ μῦθον ἐπὶ καλοῦ λαμβάνεται (§ 32, σελ. 131· § 33, σελ. 132)· ὁ δὲ Αἰσχύλος, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς τραγωδίας, ἥτις φιλεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑπόθεσιν λαμβάνειν τὰ ἐγκλήματα καὶ τὰς ἐκ τούτων καταστροφὰς τῶν μεγάλων οἴκων, σπανίως λαμβάνει ἀφορμὴν ἵνα περὶ ἀγαθοῦ δαίμονος ἢ περὶ ἀγαθῆς τύχης¹ μνεῖται ποιήσῃται· συνηθέστερον δὲ λόγον ποιεῖται περὶ κακοῦ δαίμονος ἢ Ἀλάστωρος καὶ περὶ κακῆς τύχης²· καὶ τὸ μῦθον δὲ πρὸ αὐτῷ ἐπὶ κακοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπαντᾷ.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀλάστωρ καὶ αἱ Ἐριννύες³ σύγγονοι τῇ ἐπαράτῳ γενεῇ καὶ ἄγρουσι καὶ φέρουσι τὰ ἔνοχα πρόσωπα, ταῦτα οὐ δρῶσιν ἢ ἄν θέλωσιν, ἀλλὰ γίνονται ὄργανα τῶν Μοιρῶν, τῶν Ἐριννύων, τῆς Ἄτης, τοῦ Ἀλάστωρος. αὐτὸν γὰρ λέγει ὁ Paul Mesnard (*Orestie*) ἐν ταῖς μυθικαῖς παραδόσεσι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος οὐ μόνον ἦρωες τραγικοί, ἀλλὰ καὶ γενεαί. Πολλὰ γενεαὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ αἵματος προελθοῦσαι διεδέχοντο ἀλλήλας, τὰς διαφόρους πρᾶξεις διαδραματίζουσαι δράματος στυγροῦ τὴν τύχην ὅλης φυλῆς πληροῦντος· ἐν αὐτῷ αἱ καταστροφαὶ δίκην ἀλύτσεως συνήπτοντο ἄλλαις καταστροφαῖς, αἱ τιμωρίαι ἄλλαις τιμωρίαις, τὸ ἐγκλημα ἐγένετο ἕτερον ἐγκλημα, ἡ δυ-

1) Πρηνεὴς τύχη, σωτὴρ τύχη, σὺν τύχῃ τιεῖ, ἢ μὴ κραινὸς τύχη, μεγάλη τύχη, εὐπομπὸς τύχη, δυνάμει τύχαι βίου, ἀγαθὴ τύχη.

2) Κακὴ τύχη, ἐχθρὸν τύχη, οὐκ ἰσόρροπος τύχη, διαίμονες τύχαι, μάταιοι τύχαι, μέλαινα τύχη, ἔμπαιοι τύχαι, παλιγγότος τύχη, κακόποτοι τύχαι, δυσσαγῆς τύχη, φονολίθης τύχη, ἀτηρὰ τύχη ἀκόρεστος, δύσσοιμος τύχη, ἀνδροκμητὲς τύχαι κτλ. Οὐδᾶμοῦ ὁ Αἰσχύλος ἐξυμνεῖ ὡς ὁ Πίνδαρος, τὴν τύχην ὡς θεὸν μεγαλοδύναμον.

3) Ἡ Κασσάνδρα τὰς Ἐριννύας καλεῖ συγγόνους τῶν ἐν τῷ οἴκῳ τῶν Πελοπιδῶν γενομένων ἐγκλημάτων· (Ἄγαμ. 1186—1192).

τὴν γὰρ στέγην τήνδ' οὐποτ' ἐκλείπει χορὸς
σύμμογγος οὐκ εὐφρονος· οὐ γὰρ εὐ λέγει·
καὶ μὴν πεπωκὸς γ', ὡς θρασύνεσθαι· πλέον,
βρότειον αἶμα κῶμος ἐν δόμοις μένει,
δύσπεμπτος ἔτω, συγγόνων Ἐριννύων
ὑμνοῦσι δ' ὕμνον δῶμασιν προσθήμεναι
πρώταρχον ἄτην.

(στ'χ. 1186—).

στυχία ἐτέραν δυστυχίαν. Ἡ Μοῖρα περὶ τὸν οἶκον ἵστατο, οὗ τὰ ἀμπλακήματα ἦσαν κληρονομικά, καὶ διαδοχὴ δυστυχημάτων ἐξευλίσκετο, ὧν ἡ ἔνοια ἐν τῇ παραδόξῳ αὐτῶν ἠθικότητι οὐκ ἦν τελεία οὐδὲ καταληπτή, πρὶν ἢ ὁ κύκλος τῶν φρικαλεοτήτων λήξῃ καὶ πάντες οἱ χρησμοὶ ἐκπληρωθῶσιν, ἢ δὲ Ἄτη τὸ ἐκυτῆς ἐκτελέσῃ ἔργον, καὶ ἡ θεία δικαιοσύνη καταπροϋνθῇ ἢ ἀφοπλισθῇ. Τὰ τρομερὰ ταῦτα δράματα, ὧν τὰ πρὸς δρᾶσιν αἰτία ἐν οὐρανῷ ἐν ταῖς χερσὶν ἦταν ἀνοικτηρῶν θεοτήτων, καὶ ἐν αἷσι οἱ ἄνθρωποι ὡς τυρᾶν θύματα συνεταράσσοντο, λίαν πρόσφορα ἦσαν τῇ Μούσῃ τοῦ Αἰσχύλου, διότι ὁ ἀρχαῖος οὗτος τραγικός ποιητὴς οὔτε πᾶθη οὔτε χαρακτηρᾶς ἀπεικονίζεν ἠδύνατο, ἀλλ' ἐν τοῖς πίναξιν, οὗς ἡ θρησκευτικὴ αὐτοῦ φαντασία εἴωθεν ἐν γενικῷ τύπῳ σχεδιαγραφεῖν, μόνοι οἱ θεοὶ ἦταν ἐν τῷ φανερῷ, ἢ τε ἀρχαία δεισιδαιμονία ἐδείκνυεν, ὡς ἐν τοῖς στίχοις τοῦ Λουκρητίου, τῇ τρομερᾷ αὐτῆς κεφαλῇ ἀνωθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ·

. . . Caput a coeli regionibus onstendebat.

Ὅπως δὲ τοὺς αἰματηροὺς τούτους κύκλους ἐνώπιον τῶν θεατῶν πραστήσῃ, ἐν οἷς οἱ υἱοὶ τὰς τύχαι συμπληροῦσι τῶν πατέρων, εἶχε χρειαῖν πολλῶν διαδοχικῶν πινάκων οὕτω συνδεδεμένων ἀλλήλοις, ὥστε ἐνὶ βλέμματι δύνασθαι συμπεριλαμβάνειν αὐτούς· ταύτην δὲ τὴν συμπλοκὴν ἐν ἐνὶ δράματι πολλῶν χωριστῶν δραμάτων, ἀμειβίως διευκρινουμένων, παρασκευαζομένων καὶ συμπληρουμένων καὶ τὴν φρικτὴν συναγειρόντων, ἐκτελεστὴν καθίστα ἢ εἰς τὴν τραγικὴν σκηνὴν τῶν Ἀθηναίων εἰσπληθεῖσθαι χρῆσθαι τῶν τριλογιῶν ἦν π. χ. ἡ ἱστορία τῶν Λαβδωνιδῶν ἀπὸ τοῦ ἀμαρτήματος τοῦ Λαίου τὸν χρησμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος παραβάντος μέχρι τῆς ἀλληγορίας τῶν υἱῶν τοῦ Οἰδίποδος ὑπὸ τῶν πατρικῶν ἄρων κατ' ἀλλήλων ἐλκνυομένων. Γνωστὸν ἔστιν ὅτι οἱ Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας ἦσαν ἡ τελευταία τραγωδία τῆς τριλογίας, ὧν αἱ δύο ἕτεροι ἦσαν ὁ Λαῖος καὶ ὁ Οἰδίπους· ἡ ἱστορία τῶν υἱῶν τοῦ Ἀτρέως ἀπὸ τοῦ φόνου τοῦ Ἀγαμέμνονος μέχρι τῆς δίκης τοῦ Ὀρέστου ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἦν ἀνάλογος ὑπόθεσις τῆς αὐτῆς θείας φρικτῆς ἐμπλεως· αἱ δὲ τραγωδίαι σχεδὸν κατὰ τὸ αὐτὸ σχέδιον πεποιημέναι ἦσαν. Ὁ Αἰσχύλος ἠδύνατο συνάφειν δημιουργήσῃ πάντοτε ὁρατὴν ἢ αὐτὴ ἀρχὴν ἀρχῆς· μέχρι τέλους, τὸ πρόσωπον ἐπὶ σκηνῆς πάντοτε, ὁρθὸν πάντοτε. Καὶ μὴν ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ δράματος τῶν δρώντων

προσώπων τινά ἐξηφανίζοντο, ἀλλ' ὑπὸ ἄλλων ἀνεπληροῦντο, προσωπηγελεμένων ἤδη ἀπ' ἀρχῆς ὡς μελλόντων κληρονόμων τῶν μοιραίων ἀντιποίων· ἤδη παρὰ τῷ Λαίῳ χρησμοῦς αἰτοῦνται παρὰ τοῦ ἐν Δελφοῖς Μαντείου ὑπεφαίνοντο ὁ Οἰδίπους καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, παρὰ δὲ τῷ Ἀγαμέμνονι εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ τὸν πλήρη δόλων εἰσερχομένῳ ὁ Ὅρεστης· τῶν δὲ τελευταίων κατὰ τὰς πρώτας τῆς ἀπεράντου τραγωδίας πράξεις αἰσικαὶ ἀνεμιγνύοντο ἔτι ἐν τῇ δράσει τῶν τελευταίων σκηνῶν».

Τοιαύτη ἡ κυριωτέρα αἰτία, δι' ἣν ἐπιστεύθη ὅτι ἡ Μείρα δέσποινά ἐστι κυρίαρχος τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου. Τοῦτο ὁμολογοῦσι καὶ αὐτὰ τὰ δρώντα πρόσωπα τῶν τραγωδιῶν, ὅταν τὰ πᾶθη αὐτῶν εἰς τὴν ὑψίστην κορυφῶσιν ἐξαψιν. Ὁ Προμηθεὺς οὐχ ὀρεῖ ὅτι τὸ ἔξωλον αὐτοῦ πάθος, τὸ ἄσπονδον αὐτοῦ κατὰ τοῦ Διὸς μίτος τυφλώσει αὐτὸν οὐδ' ἐξ εὐρεῖν τρόπον ταχέως συνδιαλλαχῆς, ἀλλ' ἀπονέμει τοῦτο τῇ Μοίρᾳ· ὁ δ' Ἐτεοκλῆς ἀκούων τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Πολυνείκου, ἐξίσταται εὐθὺς τῶν φρονῶν ὑπ' ὀργῆς καὶ σπεύδει εἰς συνάντησιν αὐτοῦ ἐπιφωνῶν,

ὦ θεομανές τε καὶ θεῶ, μέγα στύγος,
ὦ πανδάκρυτον ἄμῳ Οἰδίπου γένος,
ὦ μοι, πατὴρ δὴ νῦν ἀραὶ τελεσφόροι.

Μάτην ὁ Χορὸς ἐξορκίζει αὐτὸν ἵνα μὴ τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς ἀδελφικὸν ἐμβόλη αἵμα· ὁ Ἐτεοκλῆς ἀποκρίνεται ὅτι παρ' αὐτῷ ἴσταται ἡ πατρικὴ ἀρχὴ λέγουσα, μὴ φροντίζει περὶ Οὐρανίου ἀλλὰ περὶ ἐκδικήσεως·

φίλου γὰρ ἐχθρά μοι πατὴρ ἀρὰ
ἔφροτι ἀλακτοῖς ὄμμασιν προσεζάνει,
λέγουσα κέρδος πρότερον ὑστέρου μέρου.

Ὁ Χορὸς ἐπιμένει δεόμενος ἵνα ἀπόσχη τῆς μικροφονίας, διότι ἴτως ὁ δαίμων γενήσεται εὐνοώτερος, νῦν δὲ βράζει ἔτι. — παρεβρασαν αἱ ἀραὶ τοῦ Οἰδίποδος, ἀποκρίνεται ὁ Ἐτεοκλῆς·

Ιο. ἐπεὶ δαίμων

λήματος ἐν τροπαίᾳ χρονίᾳ μεταλλυκτὸς ἴσως ἂν ἔλοι θαλαρωτέρῳ πνεύματι· νῦν δ' ἔτι ζεῖ.

Ἐτ' Ἐτίθεσεν γὰρ Οἰδίπου κατεύγματος.

Ὁ Χορὸς φρίσσει ὄρων ὅτι ἡ Ἐρινὺς τὰς κατέρχεται τοῦ Οἰδίποδος ἐκτελέσει καὶ καταστρέψει τὸν οἶκον·

πέρικτα τὴν ὀλεσίοικον θεῶν, οὐ θεοῖς ὁμοίαν,
παναλαθῆ, κακόμυκτον πατὴρ εὐκαίαν Ἐρινὺν

(ΕΛΛΗΝ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ').

τελέσει τὰς περιθύμους κατάρας Οἰδιπόδα βλαψίφρονος.

Μετὰ δὲ τὴν ἀλληλοφρονίαν τῶν δύο ἀδελφῶν καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἄρων τοῦ Οἰδίποδος ὁ Χορὸς θρηνηθεῖ·

οὕτως ὁ δαίμων κοινὸς ἦν ἄμποῖν ἅμα·

κάρτα δ' ἀληθῆς πατὴρ Οἰδιπόδα
πότνι· Ἐρινὺς ἐπέκρανε.

ἔστακε δ' Ἄτας τροπαῖον ἐν πύλαις,
ἐν αἷς ἐθείνοντο, καὶ
δυοῖν κρατήσας ἔληξε δαίμων.

Ἰὼ Μοῖρα βαρυδότερα μογερά,
πότνιά τ' Οἰδίπου σικιά,
μέλαιν' Ἐρινὺς, ἡ μεγασθενής τις εἶ.

Ἐτι δὲ μᾶλλον ἡ Κλυταιμνήστρα ὁμολογεῖ λέγουσα, ὅτι οὐκ αὐτὴ ἐφόνευσε τὸν Ἀγαμέμνονα, ἀλλ' ὁ ἐνσρκωθεὶς ἐν αὐτῇ, ὁ τὴν μορφήν αὐτῆς περιβληθεὶς παλαιὸς Ἀλάστωρ τοῦ Ἀτρέως· Μὴ νόμιζέ με, λέγει πρὸς τὸν Χορὸν, γυναικὶα τοῦ Ἀγαμέμνονος·

μηδ' ἐπιλεχθῆς
Ἀγαμεμνονίαν εἶναι μ' ἄλοχον
φανταζόμενος δὲ γυναικί νεκροῦ
τοῦδ' ὁ παλαιὸς ὄριμυς ἀλάστωρ
Ἀτρέως χαλεποῦ θοινητῆρος
τόνδ' ἀπέτισεν,
τέλεον νεαρῶς ἐπιθύσας.

Ἐν τῷ διαλόγῳ τῆς Κλυταιμνήστρας καὶ τῶν γερόντων Ἀργείων τοῦτο τὴν δραματικὴν ἀπερχόχεται δύναμιν, ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἡ ἀκαμπτος τυραννία τῶν καταχθονίων ἐπηρειῶν ἀλγεινοτέρῳ ἀποκαλύπτεται ἐναργεῖς, ὁ χαρακτήρ τῆς ἀνάσσης τῶν κορυφῶν ἐφικνέεται τῆς τολμῆς καὶ τοῦ μικροῦ μεγαλείου. Ἐν δὲ τῇ φρικαλέῳ ταύτῃ συμμαχίᾳ τῆς Εἰμυρμένης καὶ τοῦ πάθους προεξέρχει ἡ Εἰμυρμένη, ἀλλὰ μεθ' οἶων ὑπερεκχειρίσεως μέθης ἐγκότου, μεθ' οἶων παρφορῶν φαντασίας, μεθ' οἶων βαθειῶν συγκινήσεων ποιεῖ αἰσθητὴν τὴν ἀδῆρτον αὐτῆς ὑπεροχὴν! . . .

Ὁ Χορὸς φρίσσει ἐπὶ ταῖς ὑπερανθρωπίναις ταύταις παραφοραῖς καὶ ἀναγνωρίζει τὸν ὀλεσίοικον δαίμονα τῶν Ἰανταλιδῶν· τούτον ἀναγνωρίζει καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα ἐν μεγάλῃ παρφορῇ ἐπιφωνοῦσα τὸς στίχους, ἀμὲν ἐπιλεχθῆς Ἀγαμεμνονίαν εἶναι μ' ἄλοχον» κτλ. Οἱ στίχοι οὗτοι δραματικώτατοι εἰσιν, ὀλέθριον φῶς φαίνεται τὴν σκηνὴν φωτίζον, ὁ ἀνθρώπος ἀφανίζεται, βλέπομεν δὲ ὅτι τὸ φρικαλέον πρόσωπον ὠχρὸν, φρυάκτον, ὅπερ κατεπτόει ἡ-

μας, οὐκ ἦν ἄνθρωπος, ἀλλ' ἡ Μοῖρα προσωποποιημένη, γνησία μήτηρ τῆς ἐκρήξεως ταύτης τῶν μεινομένων παθῶν. Ὁ δὲ μὴ οὗτος τῶν Τανταλιδῶν ἐστὶν ἡ Ἐρινύς, ἡ Ἄτη, ὁ Ἀλάστωρ, ὀνόματα διάφορα τῆς τιμωροῦ δυνάμεως, ἥτις, φύλαξ πρὸς τὴν τρομερῶν ἀναμνήσεων, ὅλαις δυνάμεσιν εἰς τὸ αἰμοβόρον καὶ καταστρεπτικὸν αὐτῆς ἀσχολεῖται ἔργον καὶ εἰς τὴν ἀνκνέωσιν τῶν ἐγκλημάτων, ἐν οἷς ὁ ἐπάρχτος οὗτος οἶκος ἀπαρτίξει οἰονεὶ τὸν στήμονα τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς». J. Girard.

Ὅταν λοιπὸν τοιαῦτα χωρὶς ἔχη τις ὑπ' ὄψει, ἐν οἷς μόνον περὶ τῶν Μοιρῶν, τῶν Ἐρινύων, τοῦ Ἀλάστωρος γίνεται λόγος, οἷον καὶ τὸ ἐξῆς, ἐν ᾧ λέγεται ὅτι αἱ Μοῖραι τὸν νόμον τῶν ἀντιποίνων ἐκρταίωσαν, τιμωροῦσαι τὸν μεικιφόνον καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν τῷ ἄλλῳ κύσμφ,

τοῦτο γὰρ λάχος διανταία
Μοῖρ' ἐπέκλωσαν ἐμπέδως ἔχειν,
θνατῶν τοῖσιν αὐτουργία ἐμπέσωσιν μάταιοι,
τοῖς ὁμαρτεῖν ὄφρα γ' ἂν ὑπέλοη· θανῶν δ'
οὐκ ἄγαν ἐλεύθερος. (Εὐμέν. στχ. 334—).

ὅταν, λέγω, τοιαῦτα χωρὶς ἔχη ὑπ' ὄψει, ὀρθῆ φαίνεται αὐτῷ ἡ γνώμη, ὅτι ἡ Μοῖρα ἐστὶν, εἴπερ τις ἄλλη δύναμις, ἡ ἐμψυχοῦσα τὰς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου· ὅταν ὁμοῦ ταῦτα τοῖς προμνημευθεῖσι (§ 38 Σελ. 146—147) συνδυάσῃ καὶ συνεξετάσῃ τὴν συνουσίαν τῆς ὅλης τραγωδίας, ὡς μόνην ὀρθὴν τὴν ἐτέραν ἀποδέξεται γνώμην, ὅτι αἱ Μοῖραι καὶ αἱ Ἐρινύες οὐ προεξέχουσιν, ἀλλ' ὑπέκουσι καὶ κατὰ τὰς βουλὰς τοῦ Διὸς καὶ τῶν ἄλλων Ὀλυμπίων θεῶν ἐνεργοῦσι. Λάθωμεν ὡς παράδειγμα αὐτὰς τὰς τραγωδίας, ἐν αἷς τὰ δρώντα πρόσωπα ὁμολογοῦσιν ἐκὺτὰ ὄργανα τῶν Ἐρινύων καὶ τοῦ Ἀλάστωρος· ἐν μὲν τοῖς Ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ρίζα τῶν δυστυχημάτων ἐστὶν ἡ παραδοσὶς ὑπὸ τοῦ Λαίου τῶν χρησμάτων τοῦ Ἀπόλλωνος·

Ἀπόλλωνος εὐτε Λάιος
βίβ, τρίς εἰπόντος ἐν
μεσομάλαις Πυθικοῖς
χρηστηρίοις θνάσκοντα γέννηε ἄτερ σώζειν πό-
λιν,
κρατηθεῖς ἐκ φίλων ἀβουλιῶν
ἐγείνατο μὲν μόνον αὐτῷ,
πατροκτόνον Οἰδιπόδαν. (στχ. 745—).

Ὡστε τὸ πεπρωμένον ἐν αὐτῷ Οἰδιπόδῃ φρονεῖται τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ νυμφευθῆ τὴν μητέρα αὐτοῦ ἦν ἔργον μᾶλλον τοῦ χρησιμοδοτήσαντος Θεοῦ ἢ τῶν Μοιρῶν καὶ Ἐρινύων, οὐδὲν ἄλλο πράξασάν ἢ ἐκτελεῖσαι τοὺς χρησμούς.

Ἀλλὰ καὶ καθ' ὅν χρόνον ὁ Ἑτεοκλῆς ὑπὸ τὴν ἐπήρειάν ἐστι τῆς πατρικῆς Ἐρινύος, αἱ ἐνεργεῖαι τῶν θεῶν οὐκ ἀφανεῖς αὐτῷ, διότι λέγει·

ἐπεὶ τὸ πρᾶγμα κάρτ' ἐπισπέρχει θεός,
ἴτω κατ' οὔρον κύμα Κωκυτοῦ λαχόν
Φοῖβφ στυγθὲν πᾶν τὸ Λαίου γένος·

καί, θεῶν διδόντων οὐκ ἂν ἐκρύβοις κακά.

Μετά δὲ τὴν ἀλληλοκτονίαν τῶν ἀδελφῶν ὁ χορός, ὡς πρότερον ἔφραττεν, ὅτι ἡ Ἐρινύς ἡ ὀλεσίκοικος καὶ οὐ θεοὶ ὁμοία ἐκπληρώσει τὰς ἀρχὰς τοῦ Οἰδιπόδος, θρηνηθεὶς συνάπτων τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῶν δυστυχημάτων, τὰς ἀπίστους βουλὰς τοῦ Λαίου καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θεσφάτων·

ἐξέπραξεν, οὐδ' ἀπέπειπε
πατρόςθεν εὐκαταία φάτις·
βουλαὶ δ' ἄπιστοι Λαίου διήρκεσαν.
μέριμα δ' ἄμφι πόλιν·
θέσφατ' οὐκ ἀμβλύνεται.

Ἐν δὲ τῷ Ἀγαμέμνονι ἡ Κλυταιμνήστρα, ἡ προσωποποιήσις τοῦ Ἀλάστωρος, λέγει ὅτι ἡ Εἰμαρμένη σὺν θεοῖς ἐκτελέσει τὸν τοῦ Ἀγαμέμνονος φόνον·

θῆσαι δικαίως σὺν θεοῖς Εἰμαρμένα·

ἀλλαγῶ δ' ὁμολογεῖ ὅτι ἐσφαξεν αὐτὸν σὺν τῇ Δίκῃ, τῇ Ἄτῃ καὶ Ἐρινυῖ·

Μὴ τὴν τέλειον τῆς ἐμῆς παιδὸς Δίκην,
Ἄτην, Ἐρινύν θ', αἰσι τόνδ' ἔσφατ' ἐγώ.

Ἢ Κλυταιμνήστρα ἐπίστευεν ὅτι οἱ θεοὶ καὶ ἡ Δίκη, ἡ κόρη τοῦ Διὸς, συμμετέσχον τῶν ἔργων τῆς Εἰμαρμένης, τῆς Ἄτης καὶ Ἐρινύος· ὅστις καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς κατ' ἐξοχὴν μοιροκράντοις τραγωδίαις αἱ Μοῖραι οὐκ ἄνευ θεῶν ἐνεργοῦσιν.

Ἀλλὰ τίς ἡ διαφορὰ, ἂν αἱ Μοῖραι καὶ Ἐρινύες ἀφ' ἐαυτῶν ἐνεργῶσιν ἢ καὶ τῇ ἐπινεύσει τῶν θεῶν; τί ὠφελεῖται ὁ ἄνθρωπος, ἂν αἱ Μοῖραι καὶ αἱ Ἐρινύες χρῆζῶσι τῆς θείας ἐπινεύσεως ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτῶν; Τὸ κέρδος οὐ μικρὸν ἐστὶ. Πρῶτον, ὡς πολλακίς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρηται, αἱ Μοῖραι καὶ αἱ Ἐρινύες καὶ ἡ λοιπὴ χορεία, Ἄτη καὶ Ἀλάστωρ, ἀκαμπτοὶ εἰσι καὶ ἀνηλεεῖς καὶ μετ' ὀργῆς λυσώδους ἐπιβήλλουσι τὰς τιμωρίας, οὐδεμίαν ἱεσίαν δεχόμεναι· ὁ χορός ἐν τοῖς Ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας τὴν Ἐρινύν λέγει θεὸν οὐ θεοὶ ὁμοίαν· ὁ δὲ Ἀπόλλων ἐν ταῖς Εὐμενίσιν ἀποκαλεῖ τὰς Ἐρινύας παρτομοσὴ κνώδαλα, στήγη θεῶν, καὶ ἐκδιώκει τὸ ναοῦ κελεῦον αὐταῖς ἀπελθεῖν ἐνθα καρανιστήρες ὀφθαλμωρύχοι
δικαὶ σφαγαὶ τε σπέρματος τ' ἀπορροαὶ
παιδῶν, κακοῦ τε χλοῦνις ἢ δ' ἀκρονία.

Οἱ δὲ θεοὶ φιλάθρωποι καὶ στρεπτοὶ καὶ ἄτε μὴ φιλοῦντες τὸ κακὸν πολλῶν τὰς τιμωρίας ἀντιβάλλουσι·

κρταίται πως τὸ θεῖον παρὰ τὸ μὴ ὑπουργεῖν κκοῖς. (Χοηρ. 957—).

Δεύτερον, ὅταν κατὰ τὰς θείας βουλὰς ἐνεργῶσιν αἱ Μοῖραι καὶ αἱ Ἑρινύες, οὐκ ἀποχωρίζονται τῆς θείας δίκης οὐδὲ ἀυθιχεσίαις χρῶνται· αἱ Εὐμενίδες ἐν τῇ ὁμωνύμῳ τραγωδίᾳ ὁμολογοῦσιν ὅτι ἤθονται τῇ δικαιοσύνῃ καὶ εἰσὶν εὐθυδίκαιοι, τοὺς μὲν ἄγνοοὺς οὐδὲ ὧς βλάπτουσαι, τοὺς δὲ μιαιφόνους καταδιώκουσαι καὶ τιμωροῦσαι·

εὐθυδίκαιοι δ' ἠδόμεθ' εἶναι·
τὸν μὲν καθαρὰς χεῖρας προνέμονι'
οὐ τις ἐρέψει μῆνι· ἀφ' ἡμῶν,
ἀσιγῆ δ' αἰῶνα διοιγεῖ·
ὅστις δ' ἀλιτῶν ὤπερ ὄδ' ἀνήρ (Ὀρέστης)
χεῖρας φονίας ἐπικρύπτει,
μάρτυρις ὄρθαι τοῖσι θνητοῖσιν
παραγιγνόμεναι πράκτορες αἵματις
αὐτῷ τελέως ἐρήνημεν. (στίχ. 312—).

Πρακτικῶν δὲ (στίχ. 533—565) ὁ χορός τῶν Εὐμενίδων ἀρίστως ἐκφέρει διδασκαλίαν καὶ συμβουλὰς, ὡς εἰ ἦν τοῦ θεοῦ λόγου ἱερός διδάσκαλος· τῆς μὲν δυσσεβείας, λέγει, τέκνον ἢ ὕβρις, τῆς δὲ φρονήσεως ὁ πολύευκτος ὄλθος· σέβου τὸν βωμὸν τῆς δίκης, μηδὲ χεῖριν κέρδους καταπάττει τὴν δικαιοσύνην· σέβου τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς ζένους· ὁ πράκτων τὴν δικαιοσύνην ἐκὼν οὔτε ἀνολθος ἔσται, οὔτε πανωλεθρίαν ὑπιστήσεται· ὁ δὲ ἄδικος πρὸς ὦραν εὐτυχῆσαι δύναται, ἀλλ' ἐπὶ τέλους πανωλεθρίαν πάσχει, μάτην τὴν θεὸν ἐπικαλούμενος·

δυσσεβείας μὲν ὕβρις τέκος ὡς ἐτύμως.
ἐκ δ' ὕψιαις
φρενῶν ὁ πᾶσιν φίλος
καὶ πολύευκτος ὄλθος·
ἐς τὸ πᾶν δέ σοι λέγω,
βωμὸν ἀιδεσαι δίκης·
μηδὲ νιν κέρδος ἰδῶν ἀθέω ποδὶ λῆξ' ἀτίσης·
ποινὰ γὰρ ἐπίσται.

κύριον μένει τέλος.
πρὸς τάδε τις τοκέων σίβη· εὖ προτίων
καὶ ξενοτίμους
ἐπιστροφὰς δωμάτων
αἰδόμενός τις ἔστω.
Ἐκὼν δ' ἀνάγκας ἄτερ δίκαιοι ὦν οὐκ ἔνολθος
ἔσται,

πανώλεθρος δ' οὐδέποτε ἂν γείνοιτο·
τὸν ἀντίτολμον δὲ φαμι παρβίτην
τὰ πολλὰ παντόφυρτ' ἄγοντ' ἄνευ δίκης
βιαιῶς ξὺν χρόνῳ καθήσειν

λαίφος, ὅταν λάβῃ πόνος θραυμέναις κεφαλαίς·
καλεῖ δ' ἀκούοντας οὐδὲν ἐν μέσῃ δυσπραγεῖται
δίνα·

γελᾷ δὲ θαίμων ἐπ' ἀνδρὶ θερμῷ,
τὸν οὔποτε αὐχούοντ' ἰδῶν ἀμυγῶνις
οὐαίς λαπαθὸν οὐδ' ὑπερθέοντ' ἄκραν·
δι' αἰῶνος δὲ τὸν πρὶν ὄλθον
ἐρματι προσβαλὼν δίκας ὄλετ' ἀκλυστος, ἤ-
στος.

Τρίτον, τὸν αὐστηρὸν νόμον τῶν ἀντιποίνων δύνανται οἱ θεοὶ εἰς νόμον τῆς χάριτος μετατρέψαι κελεύοντες τὴν ἐξέχνησιν τοῦ ἐνόχου καθαρῶς ἐξιλαστήριοις· οὕτως ὁ Ὀρέστης, ὃς ὤφειλε κατὰ τὸν ἀρχαῖον νόμον τὸ χυθὲν αἷμα τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἀποτίττει τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ αἵματι, ἐσώθη τῇ ἐπινεύσει τοῦ Διός, παρεμβάσει δὲ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀθηνᾶς· αἱ δὲ Μοῖραι καὶ αἱ Ἑρινύες ὑπεχώρησαν καὶ ἀπεδέξαντο ἐπὶ τέλους τὸν νέον νόμον τῆς χάριτος καὶ ἐπιεικείας, διότι καὶ αὗται συμπροοδεύουσιν· ἐξ Ἑρινυῶν γίγονται Εὐμενίδες εὐμενῶς διακειμένοι τοῖς ἀνθρώποις καὶ εὐχὰς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας καὶ εὐδαιμονίας αὐτῶν ποιοῦμεναι, αὗται αἱ πρότερον μηδεμίαν δεχόμεναι εὐχὴν, καὶ τελευταῖον ἀποχαριτεῖζουσαι τοὺς Ἀθηναίους διὰ τῶν ἐξῆς.

Χαίρετε, χαίρετε δ' αὖθις, ἔπος διπλοῖζω,
πάντες οἱ κατὰ πόλιν, δαίμονές τε καὶ βροτοί,
Παλλὰδος πόλιν νέμοντες, μετοικίαν δ' ἐμὴν
εὖ σέβοντες οὐ τι μίμψισθε συμφορὰς βίου.

Ἢ δὲ Ἀθηνᾶ παραινεῖ τοῖς Ἀθηναίοις ἵνα τὰς Ἑρινύας σέβωσι·

μέγα γὰρ δύναται
πύνη· Ἑρινὺς παρὰ τ' ἀθανάτοις
τοῖς θ' ὑπὸ γαῖαν, περὶ τ' ἀνθρώπων
φανερῶς τέλειε διαπράσσουσιν
τοῖς μὲν ἀσιῶς, τοῖς δ' αὖ δακρῶν
βίον ἀμδλωπὸν παρέχουσαι.

Αἱ δὲ Εὐμενίδες εὐχόμενα· ἀποτροπὴν τῶν δυστυχιῶν καὶ κλύου γαμβροὺς ταῖς παρθένοις ἐπικαλοῦνται καὶ τὴν ἀρωγὴν τῶν αὐταδέλφων Μοῖρων·

θεαὶ τ', ὦ Μοῖραι ματροκασιγνήται
δαίμονες ὀρθονόμοι,
παντὶ δόμῳ μετόικουσι,
παντὶ χρόνῳ δ' ἐπιδριβεῖς
ἐνδοῖκοι ὁμιλίαις,
παντοῖ τιμιώταται θεῶν.

Τοιαύτην ἔδωκε λύσιν ὁ Αἰσχύλος τῆς συγκρούσεως τῶν ἀρχαίων καὶ νέων θεῶν, τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου κόσμου· αὐτῶς ἡ ἠθικὴ ἐπανόρθωσις, λέγει ὁ σοφὸς Girard, ἢ περὶ τοῦ

Αισχύλου ἐν ταῖς δυσὶ τραγωδίαις (Ἀγαμέμνωνι καὶ Χοηφόροις) παρασκευασθεῖσα τελείται ἐν τῇ τρίτῃ (ταῖς Εὐμενίσαις)· ὅταν ἐρχῆται, χαίρει-
 τίζομεν αὐτὴν μετὰ πόθου, αἰσθανόμενοι ὅτι ἀναγκαῖα ἐστὶ· διότι ὁ ἄνθρωπος οὐκ αἰωνίως δύναται τὸν αἱματηρὸν ζυγὸν τοῦ παρελθόντος φέρειν· ἂν αἰσθάνηται ὅτι μοιραίως πιέζει αὐτὸν τὸ βῆρος τῶν πρὸ αὐτοῦ γενομένων ἀποφάσεων, ἐγέτω τοῦλάχιστον τὸ δικαίωμα ἐκυτὸν ἀπολυτῶσαι τῶν ἀμαρτημάτων, ἃ οὔτε ἐπραξεν οὔτε ὑπεύθυνός ἐστιν. Αἱ ἀξιώσεις καὶ ἐλπίδες τοῦ Αἰσχύλου οὐ βραίνουσι περαιτέρω· ὁ ἄνθρωπος ἐγέτω βῆσανα, διότι τοιαύτη ἡ ἀπόφασις τῆς Εἰμαρμένης, ἀλλὰ μὴ αἰωνίως βρασνιζέσθω· ἂν προπατορικό· τι φέρῃ ἀμαρτημα, ἐξέστω τοῦλάχιστον αὐτῷ ἐκυτὸν ἐξαγνίζειν διὰ τῆς ἀλγυδόνος καὶ τῆς πίστεως εἰς τὸ ἀγαθόν· ἐστὶ δυνατόν ἵνα καταδεδικασμένος ἢ μηδὲν ἄλλο γινώσκων ἢ σκιδν τινα εὐτυχίας ἐτοιμῆν αἰεὶ ἐξαφανίζεσθαι, ὅταν ἡ πονηρὰ δύναμις, ἣτις ἔργον ἔχει τὴν ἀποπλάνησιν καὶ τιμωρίαν αὐτοῦ, αἰφνης ἐξ ὕπνου ἀπατηλοῦ ἐξεγερθῇ ἢ τὰ ἱμάτια ἀπεκδυθῇ ἅπερ αὐτὴν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἐκάλυπτον; Ἔστι δυνατόν ἵνα πάντοτε τοσοῦτον αὐτοῦ γίγνηται κυρία, ὥστε ἡ θέλησις, οἱ ὑπολογισμοί, τὸ πάθος, πᾶσα ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ, πᾶσα ἐνὶ λόγῳ ἢ ζωῇ αὐτοῦ ἀπλᾶ ὡς ὄργανα ἢ παιδιὰ τοῦ ἀοράτου τούτου ἔχουσι; Διὰ τί ἄρα, ἐν τῷ σκότει τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ, τῇ λάμψει ἐστὶν ὅτε οὐκ οἶδα τίνας φωτὸς βλέπει ὡς ἀδικαίτου; μορφᾶς τὴν ἀλήθειαν, τὴν δικαιοσύνην καὶ τὸ ἀγαθόν; γίγνεται τοῦτο μόνον ὅπως βρασνιζέται ἐκ τῆς συναισθήσεως τοῦ τί ὤφειλεν εἶναι καὶ ἐκ μεταίας ἐλπίδος; Οὐχί. Ὁ κληρὸς τῆς ἀνθρωπότητος οὐκ ἐκ μόνων πλκνῶν καὶ ἀγωνιῶν ἀπαρτίζεται· ὁ ἄνθρωπος ποθεῖ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν πίστιν· ὅταν τὸ ἐξ οὗ πάσχει κακὸν καλῶς γινώσκων, καίριός ἐστὶν ἵνα τοῦτο πραινθῇ καὶ ταῖς δοκιμασίαις αὐτοῦ τεθῇ τέρας, καὶ αἰσθάνηται ἐκυτὸν μὴ εἶναι ὑποχείριον τῆς δυνάμεως ἐκείνης τῆς λυσσῶδῶς κατ' αὐτοῦ ἐπιπιπτούσης, ἀλλ' ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ αὐστηροῦ ἀμαρτε καὶ ἐπιεικοῦς νόμου τῆς θείας Προνοίας».

..... Αἱ μέριμνα αὐταὶ καὶ τάσεις τῆς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου οὐ μόνον σύμφωνοι τῷ ἑλληνικῷ πνεύματι εἰσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀριδηλότατον αὐτοῦ γνώρισμα· οὐ μόνον ἐκ τῆς κινήσεως πηγάζουσιν, ἣτις ἀφ' Ὁμήρου ἀρξάμενη ἄνευ διακοπῆς διέρχεται τοὺς αἰῶνας, ἀλλὰ καὶ ὑπεμφαίνουσι τὴν ὁρμὴν ἔμφυτον ἣγε τοὺς Ἕλληνας πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὸ φῶς ἐν

τῷ βῆθει τῶν ζοφερωτάτων θρησκευτικῶν δοξασιῶν, καθότι αὐταὶ ἐγένοντο ἀφορμὴ τῆς εὐρέσεως τοῦ δρχματος. Ὁ Αἰσχύλος ὅλως ἐμπλεως αὐτῶν ἐστὶ, τὰς ὑπουργούς τοῦ Ἄδου Ἐρινύας τρομερῶ μεγαλείῳ περιβάλλον, ὅπερ πρὸ αὐτοῦ οὐκ εἶχον, οὐδ' ἐπανεῦρον ὕστερον. Αὐτὸς δὲ οὗτος ἐπισημοτάτῳ τῷ τρόπῳ ἐκδίδωσι τὸ συμβόλαιον τῆς συνδιαλλαγῆς, ὃ ἄνευ οὐδεμιᾶς μειώσεως αὐτῶν ἀξιώτερας αὐτὰς τοῦ σεβασμοῦ τοῦ ἡμετέρου λογικοῦ καθίεσι.

Περὶ τῆς λύσεως τῆς Ὁρεστείας καὶ τῆς μεταμορφώσεως τῶν ἀσπλάγγων Ἐρινυῶν εἰς σεμνάς θεὰς ἱκανὸν ἐπισησάμεθα λόγον, διότι ἡ μεταμορφώσις αὐτῆ ὅλως ἑλληνικὴ ἐστὶ· παρὰ μὲν τοῖς ἄλλοις λαοῖς ἡ ἀρχὴ τοῦ κακοῦ, ἀπαξ ἀναγνωρισθεῖσα, ἀμετακίνητος ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτῆς ἐστὶ, μεταβάλλουσα μόνον κατὰ τὴν ἀπειρον ποικιλίαν τῶν ἐπόψεων αὐτῆς· ὁ Ἀοειμάνιος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου οὐ παύεται τὸ φθοροποιὸν στοιχεῖον ἐν παντὶ πράγματι ἀναμιγνύων, πιστὸς ἐν τῇ ὀλεθρίᾳ αὐτοῦ φύσει διαμένων. Ἡ δ' ἑλληνικὴ θρησκεία τὴν ἀπεριόριστον καὶ ἀνεξάρτητον ὑπαρξίν τῆς ἀρχῆς τοῦ κακοῦ οὐκ ἀποδέχεται· διότι τὰς δυνάμεις, αἷ τὴν κακοποιὸν φύσιν ἀπονέμει, ἠθικὴ τινὶ ἰδέῃ τῆς τάξεως καὶ τῆς δικαιοσύνης περιβάλλει· ἐφ' ὅσον ἡ ἀνθρωπότης τελειοποιεῖται, βελτιοῦνται καὶ αὐταί· ἡ κακοποιὸς δύναμις οὐκ ἐστὶν ἀπεριόριστος· ἡ δὲ ἀγαθῶς πειὸς ἀρχὴ ἀναπτύσσεται ἐν αὐταῖς· αἱ Ἐρινύες γίνονται Εὐμενίδες· οὕτως ἡ ἀνθρωπότης καὶ αἱ ἐπιτετραμμέναι τὴν φροντίδα τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς δυνάμεις πρὸς τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς εὐδαιμονίας συμβαδίζουσιν· ὁ δὲ ἀριστος διεμνηνεὺς τῶν μεγάλων τούτων ἰδεῶν ὑπῆρξε γνήτιον τῆς Ἑλλάδος τέκνον, ὁ Αἰσχύλος· τί δὲ ἄλλο ὄντως ἑλληνικώτερον ἐστὶν ἄμα τε καὶ διαρκέστερον καὶ ἀρμολιώτερον κηλεῖν καὶ ὑποστηρίζειν ἢ τὸ βαθύ συναίσθημα τούτου, ὅπερ τὴν αἰωνίαν ἀδυναμίαν καὶ τὴν αἰωνίαν δύναμιν ἀπεργάζεται τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ δυσαναλογία δηλονότι τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἡ πίστις εἰς τὴν πρόοδον;»

Περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἐλευθερίας.

§ 40. Ἐκ τῶν προειρημένων ἔξεστιν ἡμῖν τὸ συμπέρασμα ἐξαγαγεῖν ὅτι ὁ Αἰσχύλος ἐν ταῖς τραγωδίαις αὐτοῦ ὁ προῆδρομος ἐγένετο τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐλευθερίας, προοδοποιῶν τὴν κυριαρχίαν τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου· ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἀρκεῖ ἡμῖν. Ὁφείλομεν, ὡς ἐξητά-

σαμεν τὰς σχέσεις τῶν Μαιρῶν, Ἐρινύων, Ἄτης, Ἀλάστορος πρὸς τοὺς θεοὺς ἐν ταῖς τραγωδίαις τοῦ Αἰσχύλου, οὕτως ἐξετάσαι καὶ τίνας αἱ σχέσεις τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰς δυνάμεις ταύτας καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς. Πάντων τούτων ἀναμιγνυομένων ἐν τοῖς ἀνθρωπίνους πράγμασι, τί λείπεται τῇ ἐλευθερίᾳ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τίνα τὰ ὄρια αὐτῆς; Εἰ μὲν πάντα τὰ πρόσωπα ἦσαν οἷος ὁ Προμηθεύς, ἡ ἐλευθερία αὐτῶν θέλησις ἐκτὸς ἀν' ἣν πάσης ἀμφισβητήσεως· ἀλλ' ἔχουμεν Κλυταιμνήστραν, Ἐτεοκλῆ, Ὁρέστην. Ἡ Κλυταιμνήστρα ἐν τῇ ἐξέψει αὐτῆς οὐ μόνον τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς θέλησιν ἀλλὰ καὶ ἑαυτὴν ἀπαρνέεται, ὡς εἶδομεν (§ 39, Σελ. 155), ἀξιοῦσα ὅτι ἐν ἑαυτῇ ἐνσεσχωμένος ἐστὶν ὁ παλαιὸς Ἀλάστωρ τῶν Πλεισθενιδῶν· ἀλλ' ὁ χορὸς οὐδαμῶς αὐτὴν ἀπαλλάσσει τῆς ἐνοχίας καὶ τῆς εὐθύνης τοῦ φόνου τοῦ Ἀγαμέμνονος·

ὡς μὲν ἀναίτιος εἶ
τοῦδε τοῦ φόνου τίς ὁ μαρτυρήσων;

Ὅτε δὲ ἡ Κλυταιμνήστρα λέγει, ὅτι οὐδέν τι ἔχει φόβον, ἕως ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς μένη ὁ Αἰγισθος εὐ φρονῶν αὐτῇ, καὶ θάρρος ἐμπνέων,

οὐ μοι φόβου μέλαθρον ἔλπις ἐμπατεῖ,
ἕως ἂν αἴθρῃ πῦρ ἐρ' ἐστίας ἐμῆς
Αἰγισθος, ὡς τὸ πρόσθεν εὐ φρονῶν ἐμοί·
οὗτος γὰρ ἡμῖν ἀσπίς οὐ σμικρὰ θράσους·

λανθάνει ἑαυτῆς κατηγοροῦσα, ὅτι ἄλλο πάθος, ὡχ' ὃ Ἀλάστωρ, ὠθησεν αὐτὴν εἰς τὴν μαιφροναίαν. Ὁ δὲ Ἐτεοκλῆς ἀγωνίζεται ἀποδείξει ὅτι ὑπὸ τῆς πατρικῆς ἀρχῆς καὶ Ἐρινύος ὠλεῖται εἰς τὴν ἀδελφοκτονίαν· ἀλλ' ἐκ τοῦ διαλόγου αὐτοῦ καὶ τοῦ Χοροῦ ἀποτρέποντος αὐτὸν τῆς ἀδελφοκτονίας, βλέπει ἕκαστος ὅτι τὸ πάθος μᾶλλον ἄγει αὐτὸν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἢ τῆς πατρικῆς ἀρχῆς. Ἐπειτα αὐτὸς τε καὶ ὁ Πολυδαίμων ἦσαν ἐλεύθεροι ἵνα καλῶς τῷ ἑαυτῶν πατρὶ προσεγεγῶσι καὶ μὴ κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν τὴν πατρικὴν ἀρχὴν ἐπισπᾶσθωνται.

Ὁ δὲ Ὁρέστης ὄργανον μᾶλλον φαίνεται τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ ἐλευθερίαν ἔχων θέλησιν· διότι χρησμούς εἴληψε ῥητῶς ἐντελλομένους τὴν μητροκτονίαν· ὁμολογεῖ ἀλλ' ὁμως καὶ οὗτος ὅτι ἡ μήτηρ αὐτοῦ τιμωρηθήσεται διὰ τῶν θεῶν καὶ τῶν χειρῶν αὐτοῦ·

πατὴρ δ' ἀτίμων ἄρα τίσει
ἕκαστ' ἐμὲ δαιμόνων,
ἕκαστ' ἐμῶν χειρῶν.

Ἀλλὰ τοῦτο καθίστησιν αὐτὸν ὑπεύθυνον ὅσον τὸν θεόν; Τίς ἀρνηθήσεται ὅτι ἡ κατ' ἐντολήν

τοῦ Ἀπόλλωνος μητροκτονία αὕτη ἀποτρόπαιός ἐστιν; ὁρθῶς δὲ λέγει καὶ ὁ Mesnard. α' Ἐνθεν μὲν οἱ θεοὶ ἀκατάσχετον διδόσασιν ὠθησιν τῇ βουλήσει τῶν ἀνθρώπων, ἐνθεν δὲ ἡ ἀρετὴ τῆς εὐνοίας αὐτῶν ἀξιοῦται, τὸ δὲ ἔγκλημα τῆς ὀργῆς αὐτῶν· τοῦτο ἀναντιρρότως ἐστὶ δῶσλυτον αἴνιγμα· ἀλλ' οὐ μόνον ἐν τῇ θεολογίᾳ τοῦ Αἰσχύλου ἡ ἀρμονία τῆς θείας παντοδυναμίας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης εὐθύνης λίαν ἐστὶ σκοτεινὴ, ὁ δὲ ἀνθρώπος τοσαύτην ἔχει ἀνάγκην τῇ μὲν καὶ τῇ δὲ πιστεῦειν καὶ ζῆν ἐν τῷ κόλπῳ τῆς ἀναποφεύκτου ταύτης σκοτεινότητος, ὥστε οὐ πολὺ τι αὐτὸν ἐκπλήττει.

Ἐν δὲ τοῖς Πέρσαις αὐτὴ ἡ σικὴ τοῦ Δαρείου λέγει ὅτι δι' ἀβουλίαν τοῦ Ξέρξου ἐνέτηκψαν τὰ δυστυχήματα τοῖς Πέρσαις·

θητὸς ὦν θεῶν δὲ πάντων ἄετ', οὐκ εὐβουλίᾳ,
καὶ Ποσειδῶνος κρατήσιν· πῶς τὰδ' οὐ νόσος
φρονῶν
εἶχε παῖδ' ἐμόν;

Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἀτοσσα λέγει αὐτῷ ὅτι συμβουλή θεοῦ τινος ὁ Ξέρξης τὸν Ἑλλησποντον ἐγεφύρωσε, γνώμης δὲ ποῦ τις δαιμόνων ζυνηῖται·

ὁ Δαρεῖος διορᾷ μέγαν δαίμονα ὃς ἀρείλε τὰς
φρένας τὸν Ξέρξην·

φεῦ, μέγας τις ἦλθε δαίμων, ὥστε μὴ φρονεῖν
καλῶς·
ἀλλ' ὅταν σπεύσῃ τις, χῶ θεὸς συνάπτεται.

Ὅστε ἡ σπουδή, ἡ θέλησις τοῦ Ξέρξου πάντων τῶν κακῶν πηγὴ·

τῶν κακῶν ἔοικε πηγὴ πᾶσιν ἠρῆσθαι φίλοις.

Ἀλλὰ πρὸς τῷ Ξέρξῃ ἀρχαίως ἴστανται δύο γυναῖκες πρόσωπα, ἡ Ἀσίς καὶ ἡ Εὐρώπη, & καθ' ὕπνον εἶδεν ἡ Ἀτοσσα·

ἑδοξάτην μοι δύο γυναῖκ' εὐείμονε,
ἡ μὲν πέλοισι Περσικοῖς ἡσκημένη,
ἡ δ' αὖτε Δωρικοῖσιν, εἰς ὄψιν μολεῖν,
μεγέθει τε τῶν νῦν ἐκπρεπεστάτα πολῶ,
κάλπει τ' ἀμώμω καὶ κασιγνήτα γένους
ταύτου· πάτραν δ' ἕναιον ἢ μὲν Ἑλλάδα
κλήρω λαχοῦσα γαῖαν, ἡ δὲ βάβαρον.

Καὶ ἡ μὲν τὸν ἀσιατικὸν ἐκπροσωπεῖ πολιτισμόν, ἡ δὲ τὸν εὐρωπαϊκόν. Ὑπόθεσις τὸν Προμηθεὺς τοιαύτην ἔχοντα ἀδύναστον θέλησιν, οἶκον ἐν τῇ ὁμωνύμῳ τραγωδίᾳ, ὑπόθεσις ὁμως αὐτὸν νικητὴν καὶ χορηγοῦντα τοῖς ἀνθρώποις πᾶσαν τέχνην καὶ πᾶσαν ἐπιστήμην, καὶ ἔξεις τὸ πρόσωπον τὸ ἐκπροσωποῦν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν.

Ὁ Αἰσχύλος ἐν ταύτῃ τῇ τραγωδίᾳ λανθάνει θανάσιμα κατατέρων τραύματα κατὰ τῆς Εἰμαρμένης· ὁ ἄγγελος λέγει μὲν πρὸς τὴν Ἄττοσαν ὅτι κακὸς τις δαίμων ἤρξε τοῦ παντός κακοῦ,

ἤρξεν μὲν, ὦ δέσποινα, τοῦ παντός κακοῦ
φανεῖς ἀλάστορ ἢ κακὸς δαίμων ποθέιν.

Ἐκ τῆς ἀφηγήσεως ὁμοῦ αὐτοῦ (στίχ. 353 — 432) φαίνεται ὅτι ἡ μὲν ἤττα τῶν Περσῶν ἦν ἔργον τοῦ κακοῦ δαιμόνου, ἡ δὲ νίκη τῶν Ἑλλήνων κατόρθωμα τῆς θεᾶς. ἢ ἐλάτρευον καὶ ὑπὲρ τῆς ἐμάχοντο· «Πῶς ἠδύνατο ὁ ἄνθρωπος μὴ αἰσθῆσθαι ἐκτουτοῦ ἐλευθέρου καὶ αὐτεξουσίου, ὅτε ἔβλεπε τὸν πολὺν ἀριθμὸν, ὃς ἐν τοῖς ἀνθρωπείνοις πράγμασιν οἶονεῖ Εἰμαρμένη ἐστὶν, νικώμενος ὑπὸ τῆς ἀνδρείας καὶ πειθορχίας, τουτέστιν ὑπὸ τῆς δικαιοῦς καὶ ζετῆς; Τοῦτο ἐμπνέει τῷ ἱστορικῷ τῶν Μηδικῶν πωλέμων τοὺς ἀληθεῖς τοῦτους λόγους: «Οἰκίτα μὲν νυν βουλευόμενοισι ἀνθρώποισι ὡς τὸ ἐπίπαν ἐθέλει γίνεσθαι, μὴ δὲ οἰκίτα βουλευόμενοισι οὐκ ἐθέλει οὐδὲ ὁ θεὸς προσχωρεῖν πρὸς τὰς ἀνθρωπείας γενεάς (II, 60)». Denis Histoire des Théories et des idées morales dans l'antiquité, I, pag. 30—31. Ὁ μοιροπίστος Πρόδοτος (ιδ. § 20, σελ. 117—119) ἐλλημφθεῖς ὑπὸ τοῦ φωτός τῆς ἀληθείας ἀνχνωρίζει ἐνταῦθα τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν καὶ τὴν δύνάμιν αὐτῆς.

Καθόλου ὁμοῦ εἰπεῖν, ἡ ἐλευθερία τῶν κατοποιῶν καὶ μαιφόνων ἀνδρῶν ἐν ταῖς τραγωδίαις τοῦ Αἰσχύλου περιορίζεται, ὅταν εἰς τοὺς ὄνυχας τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἐμπέσωσι, τῶν Ἑριννῶν, τῆς Ἄτης, τοῦ Ἀλάστορος· διότι δυσκόλως τῇ θελήσει αὐτῶν καὶ ἀγωνίᾳ, ζῆνυθείας ἀρωγῆς, τοῦ βασιλέως τούτου ἐξέρχονται. Ὁ Αἰσχύλος περιγράφων τὰς τρομερὰς βασάνους τῶν τρομερῶν τούτων Διαβόλων τῆς ἀρχαίας Ὀρησκείας, σωστικὸν ἐμβάλλει τρίμον ταῖς ψυχαῖς τῶν θεατῶν, ὅπως τῶν μαιφονῶν καὶ τῶν ἄλλων κακῶν πράξεων ἀπέχωνται, φυλάττωσι δὲ ἀνεπηρέεστον τὴν ἠθικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν· διότι ὁ πράττων τὸ ἀγαθὸν ἐλευθέρως ἐστὶ καὶ χάσης ἐπηρείας τῶν κακῶν πνευμάτων ἀπηλλαγμένος, ὡς φασι καὶ αἰτίαι αἱ Ἑριννύες·

τὸν μὲν καθάρως χεῖρας προνέμουτον
οὗ τις ἐρέπει μῆνας ἀπ' ἡμῶν,
ἀσιπῆ δ' αἰῶνα διοικηεῖ.

Τί δὲ περὶ τῆς καθόλου καταστάσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους φρονεῖ ὁ Αἰσχύλος; Ὅτι

καὶ ὁ Πίνδαρος, σικῶς ὄναρ ἀνθρώπου. Ὁ χορὸς τῶν Ὀμηρικῶν μετρίων τῷ Προμηθεῖ ὅτι λίαν τιμᾷ τὸ τῶν θνητῶν γένος λέγει, ὅτι ἡ χάρις ἄχαρίς ἐστὶ, διότι τίς ἡ δύναμις τῶν θνητῶν; οὐχ ὄραξ ὅτι μηδαιμνὴ ἐστὶν ἰσόνειρος;

αὐτόνοφ γνώμα σέβει θνητοὺς ἄγαν, Προμηθεῦ·
φίρ' ὅπως ἄχαρις χάρις, ὦ φίλος, εἰπέ ποῦ τις
ἀλάξ;

τίς ἐρμερίων ἄρηξις; οὐδ' ἐδέρχης
ὀλιγοδραμῖαν ἀκικυν,
ἰσόνειρον, ἃ τὸ φωτῶν
ἀλαδὸν γένος ἐμπεποδισμένον;

(Προμηθ. 515—).

Ἡ δὲ Κασσάνδρα οἰκτεῖρει τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, διότι τὸν μὲν εὐτυχοῦντα σικῶ ἀπλῆ δύναται ἀνατρέψαι, τοῦ δὲ δυστυχοῦς σπόγγος ὕγρὸς ἐξαλείφει καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα·

Ἴω βρότεια πράγματ'· εὐτυχοῦντα μὲν
σικῶ τις ἂν τρέψειεν· εἰ δὲ δυστυχῶτ,
βολαῖς ὑγρῶστων σπόγγος ὤλεσεν γραφῆν·
καὶ ταῦτ' ἐκείνων μᾶλλον οἰκτεῖρω πολύ.

(Ἀγχιμ. 1327—).

Ὁ μὲν Πίνδαρος λέγει ὅτι πρὸς ἐν ἀγαθὸν οἱ θεοὶ διδόναι τῷ ἀνθρώπῳ δύο κακὰ· ὁ δὲ Αἰσχύλος φρονεῖ ὅτι τὸ πλεῖθος τῶν κακῶν ὡς ποταμὸς ἐπέρχεται τῷ ἀνθρώπῳ·

καὶ πολλὰ γῆς δυσπάλαιστα πράγματα,
κακῶν δὲ κληθὸς ποταμὸς ὡς ἐπέρχεται·
ἄτης δ' ἄδυσσον πάλαιος οὐ μάλ' εὐπορον.

(Ἰκέτ. 469—).

Ὁ Αἰσχύλος τὰς δυστυχίας ὑπολαμβάνει ἀναγκασίας τῷ ἀνθρώπῳ, ἀνυψῶν αὐτὰς εἰς νόμον ὑπὸ τοῦ Διὸς ἐμπειθωθέντα, οὗ ἄνευ οὐδέμια μάλιστα δύναται πάθει μάθος = τὰ παθήματα μαθήματα·

Ζῆνα δὲ τις προπρότως ἐπινίκια κλάζων
τεύζεται φρονῶν τὸ πᾶν·
τὸν φρονεῖν βροτοῦς δάωσαντα, τὸν πάθει μάθος
θόντα κυρίως ἔχειν.

Ἡ γνώμη αὕτη ἦν τῶν Ὀρηκῶν καὶ Πυθαγορείων ὅτι διὰ τῶν δοκιμασιῶν καὶ πειρημάτων ὁ ἀνθρώπος ἐξυψίζεται καὶ βελτιοῦται.

Ἐκ δὲ τῶν γενικῶν τούτων ἠθικῶν ἀρχῶν τοῦ Αἰσχύλου ἀπορρέουσιν αἱ ἄλλαι, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει εἶναι μετρίορρων, φρόνιμος, εὐσεβής πρὸς τοὺς θεοὺς, πρὸς τοὺς γονεῖς, πρὸς τοὺς ξένους, ἐχθρὸς τῆς ὑψηλοφροσύνης καὶ ἀλκζονείας καὶ ὑψηγορίας, φιλοδίκαιος. Ἐν τῇ πράξει τῶν ἀρετῶν τούτων ἡ ἐλευθερία τοῦ

ἀνθρώπου οὐ μόνον πρὸς οὐδὲν προσαρροῦει κώλυμα, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐνοίας ἀπολαύει καὶ ἀρωγῆς τῶν θεῶν.

α'. Μετριοφροσύνη· ὁ εἰδὼς ὅτι ὁ ἀνθρώπος οὐδὲν ἐστὶ, γινώσκει ἑαυτὸν καὶ κατ' ἀνάγκην γίγνεται μετρίοφρων.

Γινώσκει στυτὸν καὶ μεθύρμωσον τρόπους

λέγει ὁ Ὡλεωνός· πρὸς τὸν ὑψηλόφρονα Προμηθέα·

παντὶ μέσῳ τὸ κράτος θεὸς ὤπασεν.

Τὶς ἀγνοεῖ ὅτι τό, *pār métron áριστον* καὶ τὸ *μηδὲν ἄγαρ* ἦσαν ἑλληνικώτατα ἀξιώματα πολὺ πρότερον πρὶν ἢ ὁ Ἀριστοτέλης κηρύξῃ τὴν μεσότητά ἀρετῆς; (ιδ. § 34, Σελ. 134).

β'. Εὐσέβεια· ὁ μετριοφρων πάντως ἐστὶ καὶ θεοσεβής, διότι γινώσκων τὴν ἀσθένειαν τοῦ ἀνθρώπου προσφεύγει πρὸς τὸν θεὸν ὡς πρὸς αἰσυλον·

δεινός δὲ θεοῦς σέβει.

Καὶ ὁ Αἰσχύλος, ὡς ὁ Πίνδαρος, διδάσκει σέβας πρὸς τοὺς θεοῦς, πρὸς τοὺς γονεῖς πρὸς τοὺς ξένους·

βωμῶν αἰδεσσαι δίκας·

.....
πρὸς τὰς τις τοκέων σέβας εὐ προτίων
καὶ ξενοτίμους
ἐπιστροφῆς δωμάτων
αἰδομένός τις ἔστω. (Εὐμην. 530—).

θεοὺς δ' οἱ γὰν ἔχουσιν, αἰεὶ
τίοιεν ἐγχωρίους πατρῷας
δαρνηρόροισι βουθύτοισι τιμαῖς.
τὸ γὰρ τεκόντων σέβας
τρίτον τόδ' ἐν θεσμίοις
Δίκας γέγραπται μεγαστοτίμου. (Ἰκέτ. 701—).

γ'. Ὑψηλοφροσύνη, ἀλαζονεία. Ὁ Αἰσχύλος σφόδρα ἀπαγορεύει τὴν ὑπερφροσύνην, διότι πολλὰ τὰ ἐξ αὐτῆς ἐπακλόουσι κακὰ οἱ μεγαλόφρονες· εἰσὶν ἀλαζόνες καὶ περιφρονηταὶ τοῦ θεοῦ·

φουίφρονες δ' ἄγαν ἀνιέρῳ μένει μεμαργωμένοι
κυνοβραεῖς, θεῶν οὐδὲν ἐπαίοντες. (Ἰκέτ. 757).

Π ὑπερηφάνεια, ὡς ἄρουρα, γεννᾷ πολλοὺς στέχους τῆς Ἄτης·

ὡς οὐχ ὑπέρβου θνητὸν ὄντα χρῆ φρονεῖν·
ὕδρι γὰρ ἐκλυθεὺς ἐκάρπωσε στήχυν
ἄτης, ὅθεν πάγκλαυτον ἐξαμᾶ θέρος
τοιαῦθ' ὀρώντες τῶνδ' ἀπίτιμια
μύμησθ' Ἀθηνῶν Ἑλλάδος τε, μηδέ τις
ὑπερφρονήσας τὸν παρόντα δαίμονα
ἄλλων ἐρασθεῖς ὄλβον ἐκχέη μέγαν.

Ζεὺς τοι κολαστὴς τῶν ὑπερκόπων ἄγαν
φρονημάτων ἔπεστιν· εὐθυνοσ βαρῦς.

(Πέρσ. 820—).

Θυμκασίως δὲ ὁ Αἰσχύλος τὸν ἀσεβῆ καὶ ἀλαζόνα χαρακτηρῆν τοῦ Καπτανέως περιγράφει, ὃς κακῶς κακῶς ἀπώλετο ὑπὸ τῶν θεῶν διὰ τὴν ἀσεβῆ αὐτοῦ ὑπερηφάνειαν·

Ἄγ. γίγας δὲ ἄλλος τοῦ πάρος λελεγμένου
μείζων, ὁ κόμπος δ' οὐ κατ' ἀνθρώπων φρονεῖ,
πύργους δ' ἀπειλεῖ δεινὸν ἄ μὴ κραίνοι τύχη·
θεοῦ τε γὰρ θέλοντος ἐκπέρσειν πόλιν
καὶ μὴ θέλοντός φητιν, οὐδὲ τὴν Διὸς
ἔριν πέδοι σκήψασιν ἐμποδῶν σχεθεῖν.

Ἐτ. Καπτανεύς ἀπειλεῖ πᾶν παρεσκευασμένους
δραῦν, θεοῦς ἀτίζων, κἀπογυμνάζων στόμα
χαρᾶ ματαῖα θνητῶν ὡν εἰς οὐρανὸν
πέμπει γεγωνᾷ Ζηνὶ κυμίνοντι ἔπη·
πέποιθα δ' αὐτῷ ἐν δίκῃ τὸν πυρφόρον
ἦξειν κεραυνόν.

δ'. Δικαιοσύνη· τῆς ἀρετῆς τῆς πάντης οἱ ποιηταὶ ἀπὸ Ὀμήρου ἀρχόμενοι ὀτρυνοὶ ἐγένοντο θεράποντες καὶ κήρυκες (ιδ. § 15. 16. 24. 26. 34)· οὐδενός δὲ τῶν ἄλλων ὑπολείπεται ὁ Αἰσχύλος, πανταχοῦ καὶ πάντοτε τὸ τῆς Δίκης ὄνομα ἔχων ἀνὰ στόμα· καὶ ἴδιον ἐκφράζων φρόνημα ὅτι ὁ οἶκος τοῦ δικαίου αἰεὶ εὐήμερος, οὐδ' ἐστὶν ὄρθον τὸ λεγόμενον παλαιόθεν, ὅτι ὁ μέγας ὄλβος τεκνογονεῖ, ἀλλὰ τὰ γεννώμενά εἰσι μεγάλα κλυταί·

παιλίφατος δ' ἐ, βροτοῖς γέρον λόγος
τέτυκται, μέγαν τελεσθέντα φωτὸς ὄλβον
τεκνοῦσθαι μηδ' ἀπαιδὸν θλήσκειν,
ἐκ δ' ἀγαθᾶς τύχης γένει·
βλαστάνειν ἀκόρεστον οἰζύν·
δίχα δ' ἄλλων μονόφρων εἰμί· τὸ δυσσεβὲς γὰρ
ἔργον
μετὰ μὲν πλείονα τίεται, σφετέρῃ δ' εἰκότα γέννη·
οἴκων δ' ἄρ' εὐθυδικων

1) Ὁ Εὐριπίδης ἐν τῇ σαρῇ Μελανίππῃ εἶπε περὶ τῆς δικαιοσύνης ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτῆς λαμπρότερόν ἐστὶ τοῦ Ἑσπέρου καὶ τοῦ Ἀδγερινού·

δικαιοσύνης τὸ χρύσειον πρόσωπον·
οὐθ' ἔσπερος οὐθ' ἔφωσ οὕτω
θυμκαστός.

Τούτων δὲ τῶν στίχων ἐμνημόνευσεν ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς Ἠθικοῖς Νικομαχεῖσι βουλόμενος ἀποδείξει ὅτι ἡ δικαιοσύνη τελεία ἐστὶν ἀρετὴ· ἐκρατῆστη τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη, καὶ οὐθ' Ἑσπερος οὐθ' Ἐφῶς οὕτω θυμκαστός· καὶ παρομοιαζόμενός φαμεν· ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήθδην πᾶσα ἀρετὴ ἐναι.

καλλίπαις πότμος αεί.
 φιλεῖ δὲ τίκτειν ὕβρις μὲν παλαιὰ νεά-
 ζουσαν ἐν κακοῖς βροτῶν ὕβριν
 τότε ἢ τότε, ὅταν τὸ κύριον μὸλη
 νεαρὰ φέους κότον,
 θαίμονά τε τὰν ἄμαχον, ἀπόλεμον, ἀνίερον
 θράσος μελαίνας μελάθροισιν ἄτας
 εἰδομέναν τοκεῦσιν.
 Δίκα δὲ λάμπει μὲν ἐν δυσκάπνοις δώμασιν,
 τὸν δ' ἐναίσιμον τρεῖς βίον.
 τὰ χρυσόπαστα δ' ἔδεθλα σὺν πίνῳ χερῶν
 παλιντρόποις
 ὄμμασι λιπύσ', ὅσα προσέβλε δύνκμιν οὐ
 σέβουσα πλοῦτου παράσημον αἴνω.

(Ἄγαμ. 750—).

Ἰσως γράφων ταῦτα ὁ ποιητὴς εἶχεν ἐν νῶ-
 τὸν δίκαιον Ἀριστείδην καὶ τὸν συγγενὴ αὐτοῦ
 τὸν λακκόπλουτον Καλλίαν. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ
 (αὐτόθι στίχ. 382—) ἀποφαίνεται ὅτι ὁ πλοῦ-
 τος οὐ δύναται τὸν παραβᾶτην τῆς δικαιοσύ-
 νης ἀπαλλάξει τοῦ ὀλέθρου.

οὐ γὰρ ἔστιν ἑκαλεῖς
 πλοῦτου πρὸς κέρων ἀνδρὶ
 λακτίσαντι μέγαν Δίκας βωμόν εἰς ἀράναιαν.

Ἐκ τῶν μακρῶν τούτων, ἀνγκυλίων δὲ με-
 λετῶν περὶ τῶν θρησκευτικῶν δοξασίῶν τοῦ
 Αἰσχύλου τεκμηριώμεθα τὰ ἑξῆς.

α'. Ὅτι ὡς πάντες οἱ ποιηταὶ ἀπὸ Ὁμήρου
 καὶ ἑξῆς, οὕτω καὶ ὁ Αἰσχύλος ἐπίστευεν εἰς
 τὰς Μοῖρας, εἰς τὰς Ἐρινύδας, Ἄτην καὶ Ἀλά-
 στορα δαίμονα· οὐδ' ἐν ταῖς τραγωδίαις αὐτοῦ
 αἱ δυνάμεις αὗται ἦσαν ἀπλᾶ ὀνόματα χρη-
 σιμεύοντα ὡς δραματικὰ μέσα ἐπὶ συγκινήσει
 τῶν θεατῶν· ἀλλ' ἐπίστευεν ὡσαύτως ὅτι ἡ δύ-
 ναμις τῶν Μοιρῶν οὐκ ἦν ὑπερέτα τῆς τῶν
 θεῶν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· αὗται τε καὶ αἱ Ἐριν-
 νύδες καὶ ἡ λοιπὴ χορεία τῶν πονηρῶν πνευμά-
 των ὑπέκον τοῖς θεοῖς καὶ οὐδὲν ἄνευ τῆς ἐπι-
 νεύσεως αὐτῶν ἔπραττον· διότι ἄλλως οἱ θεοὶ
 ἀνέτρεπον τὰς ἀποφάσεις αὐτῶν.

β'. Ὅτι ἡ ἐλευθερία τῶν ἐνόχων καὶ ἀμαρ-
 τῶν ὡς λέγομεν νῦν, ἐν ἄλλαις λέξεσι τῶν
 τραγικῶν προσώπων, ἦν περιορισμένη, πα-
 ραδιδομένη εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἐρινύων, τῆς
 Ἄτης, τοῦ Ἀλάστορος, τῆς ἐπινεύσει τῶν θεῶν
 τιμωροῦντων τὴν πονηρίαν καὶ ἀδικίαν. Περὶ
 τοῦ Αἰσχύλου ὀρθῶς ἔχει λεγόμενον ὅ,τι ὁ σοφὸς
 Croiset περὶ Πινδάρου εἶπεν· ἀνώπιον τῆς
 αἰωνίου ἀντινομίας τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας
 καὶ τῆς θείας παντοδυναμίας τὸ ἀνθρώπινον
 πνεῦμα κατὰ τοὺς καιρούς, ὅτε μὲν πρὸς τὸν
 ἄνθρωπον, ὅτε δὲ πρὸς τὸν θεὸν ῥέπει. Κατὰ

τὰς θρησκευτικὰς ἐποχὰς ἡ εὐσέβεια πολὺ μὲν
 τῇ θεῖᾳ παραχωρεῖ χάριτι, ὀλίγον δὲ τῇ ἀνθρω-
 πίνῃ ἐλευθερίᾳ. Καὶ τοιαύτη ἐποχὴ ἦν ἡ τοῦ
 Αἰσχύλου καὶ Πινδάρου.

Ἀναξαγόρας καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ Νεῦ.

§ 41. Διὰ τοῦ ἀτρομήτου ὁμως τοῦ ἠθικοῦ
 χαρακτήρος τοῦ Προμηθέως, ὃς ἀνδρείως πρὸς
 τὴν βίβν καὶ τὸ κράτος τοῦ Διὸς ἀντιτίσεται
 καὶ γενναίως πίπτει, καὶ μετὰ τὴν σωματικὴν
 ἦτταν ἀήττητον δικτηρῶν τὸ φρόνημα, ὁ Αἰ-
 σχύλος τοῦ νέου πνεύματος ἐγένετο προδρόμος,
 προοδοποιῶν τὸ κράτος τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀν-
 θρωπίνου νοῦ καὶ τοῦ λόγου καὶ προαγγέλλων
 αὐτό· «ὁ Αἰσχύλος, λέγει ὁ φιλόσοφος Ζέλλερς,
 ἐν τοῖς μεθόροις ἴσταται δύο περιόδων πνευ-
 ματικῆς ἀναπτύξεως· ἐν οἷς δὲ λέγει περὶ ἡμε-
 ρώσεως τοῦ ἀρχαίου δικαίου καὶ τῆς κυριαρχίας
 τῶν θεῶν, ἀρηγεῖται κατ' ἄλλον τρόπον τοῦτο
 ὅπερ ὕστερον ἐγένετο, ὅτε ἡ φειδρὰ καλλονῆ
 τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους διεδέξατο τὸ αὐ-
 στηρὸν τῆς Μιθραβνομάχου γενεᾶς. Τότε μάχη
 καὶ συνδιαλλαγὴ τῶν ἀρχαίων καὶ νέων χρόνων
 ἐπῆλθε καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς θεοῖς ἐν τῷ οὐρα-
 νῷ, ὡς φησι Köchly».

Ἔδει ἵνα ἡ εἰμαρμένη ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων
 προημάτων ἐκθρονηθῆ καὶ καταθρονηθῆ τὸ
 κράτος αὐτῆς, τὴν δὲ τάξιν αὐτῆς καταλάβῃ
 ὁ νοῦς καὶ ὁ λόγος· ἔδει ἵνα φωτισθῆ τὸ πνεῦμα
 τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπαλλαγῆ τῶν τρώμων καὶ
 βλασφῶν τῶν πονηρῶν πνευμάτων. Καὶ τοῦτο
 ἐγένετο. Ἀλλὰ πόθεν ἦλθε τὸ φῶς; ἐξ Ἰωνίας.

Τῷ 480 π. Χ., ὅτε τὰ πράξια τῆς Σπλα-
 μίνος, τῆς Μυκάλης καὶ τὰ πεδία τῶν Πλα-
 ταιῶν εἰς οὐρανὸν ἀνέπεμπον τοὺς ἐπινικίους
 ὕμνους τῶν Ἑλλήνων, ὁ Ἀναξαγόρας ἐξ Ἰωνίας
 ἤρχετο εἰς Ἀθήνας φέρων τὴν φιλοσοφίαν τοῦ
 Νοῦ. Ἡ σύμπτωσις αὕτη οὐκ ἦν τυχαία, ἀλλὰ
 συνάντησις διδύμων καὶ ὁμοκίμωνων ἀδελφῶν!

1) Τοιαύτη καθ' ἡμᾶς ἡ πρώτη καὶ κυριωτάτη
 αἰτία τῆς ἐκτάκτου πνευματικῆς κινήσεως καὶ
 προαγωγῆς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους. Ὁ
 δὲ Γαλάτης Filleul, ὁ συγγραφεὺς τοῦ *Αἰῶνος τοῦ*
Περικλέους (le Siècle de Périclès), βούλεται τι
 εἰπεῖν, ἀλλ' οὐδὲν λέγει γράφων τοιαῦτα. «Ἐν τισιν
 ἐποχαῖς αἱ ἀθρώπινη κοινωνία ἰδίῳ τινὸς ἐμφο-
 ροῦνται πνεύματος, τὰς διανοίας πρὸς τὸ ἀληθὲς
 ἄγοντος μεγαλύτερον καὶ κάλλος. Τότε δὲ ἐν παντὶ εἶ-
 δει πλῆθος μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν ἀναρτῶνται· ὁ δὲ
 μετὰ προσοχῆς καὶ ἀμεροληψίας ἐξετάζων τὰ πράγ-
 ματα εὐρίσκει δι. τοῦτο οὕτε τῆς ἐλευθερίας ἐστὶν

τῆς ἐλευθερίας τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ λόγου, συνάντησις θαυματουργός, ἐξ ἧς πάντα ἐπήγασαν, ἐφ' οἷς ὁ χρυσοῦς τοῦ Περικλέους αἰὼν κλειζέται.

Τότε παύει τὸ κράτος τῆς Εἰμαρμένης, ἣτις βραῆς ἐστὶ, ὡς ἐφίχεται, τὰ στήθη τῶν ἀνθρώπων ἐπέζειν, ἄρχεται δὲ τὸ κράτος τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου· τότε ἐκδηλοῦται ἐνχορῶς καὶ γονίμως ἡ ἁρμονία τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς φύσεως τῶν Ἀθηναίων· τότε ἡ διάνοια ἡ τῶν ἀνθρώπων ἀναζητεῖ καὶ ἀνευρίσκει τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς, τὴν ἐν τῇ φύσει διάνοιαν τοῦ δημιουργοῦ, ἣν καὶ πρότυπον τῶν ἔργων αὐτῆς λαμβάνει· τότε καὶ ἡ ὑψίστη διάνοια τῆς πολιούχου θεᾶς ἀποκαλύπτεται ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ τελειότητι τοῖς ποιηταῖς καὶ τοῖς ἀγαλματοποιοῖς· τότε ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ἐρικνεύεται τῶν ἄκρων κορυφῶν, δι' ἧς ἡ πόλις τῆς Παλλάδος καθίσταται ὑπέροχος ἐστία τῶν φώτων καὶ κοινὸν διασκαλεῖον τῆς Ἑλλάδος συμπάσης.

Ὁ Ἀναξαγόρας τεσσάρκοντα ἐν Ἀθήναις διέτριψεν ἔτη διδάσκων τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Νοῦ. Ἐδίδαξε δὲ ἄλλους τε καὶ Θουκυδίδην τὸν ἱστορικὸν καὶ Εὐριπίδην τὸν ἀπὸ σκηνῆς φιλόσοφον, ἰδίᾳ ὅμως Περικλέα τὸν πᾶν, ἐν οὗ τῷ οἴκῳ καὶ παρέμενεν. Ὁ δὲ Σωκράτης, εἰ μὴ μαθητὴς τοῦ Ἀναξαγόρου ἐγένετο, ἀνέγνω πάντως καὶ ἐμελέτησε τὸ *Περὶ Φύσεως* σύγγραμμα αὐτοῦ (ιδ. § 47).

Ὁ Ἀναξαγόρας προσηγορεύθη *Νοῦς*, διότι τοῖς ὅλοις, φησὶ Πλούταρχος, πρῶτος οὐ τύχην, οὐδ' ἀνάγκην διακοσμήσεως ἀρχὴν, ἀλλὰ Νοῦν ἐπέστησε καθαρὸν καὶ ἄκρατον. Λέγει δὲ καὶ Ἀριστοτέλης: «Νοῦν δὲ τις εἰπὼν ἐνεῖναι, καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις, καὶ ἐν τῇ φύσει τὸν αἴτιον τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως πάσης, οἷον νήφων ἐφάνη παρ' εἰκῆ λέγοντας τοὺς πρότερον»¹. Ἡ διδασκαλία αὕτη τοῦ Ἀναξαγόρου βραβείας κατέβηκε ῥίζας καὶ πολυειδῶς ἠρμηνεύθη· οἷον ὁ μὲν κωμικὸς Πλάτων ἔλεγε,

ἐπιγίννημα οὔτε τῆς δεσποτείας ἢ τῆς νεότητος τῶν λαῶν, οὔτε τῆς μεγαλοφυΐας τῶν διευθυνόντων πολιτικῶν καὶ τῆς ἰκανότητος αὐτῶν.

Ἄλλὰ τίνας λοιπὸν αἰτίας ἐπιγίννημά ἐστι τὸ ἴδιον πνεῦμα ἐκάστης ἐποχῆς; τῆς ἐποχῆς, φέρ' εἰπῶν, τοῦ Περικλέους; τοῦτο ὤφειλεν ὁ συγγραφεὺς εἰπεῖν ἐν τῇ ὀγκῶδει αὐτοῦ βίβλῳ. Ἰδ. καὶ Denis οἰλ. 29.

1) Ἰδ. Havel: *Le Christianisme et ses Origines* (οἰλ. 97, 99, 117).

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ').

προμηθία γὰρ ἀνθρώποις ὁ νοῦς·

ὁ δὲ Μένανδρος·

θεός ἐστι τοῖς χρηστοῖς αἰὶ
ὁ νοῦς.

Ὁ δὲ νοῦς τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀναξαγόρου ἀπλοῦς ἦν, καθαρὸς, ἀμιγῆς, ἀπαθής, αὐτοπόστατος (μῦθος ἐὼν ἐφ' ἑωυτοῦ), ἄπειρος, ἐκυτῶ ὁμοιος, οὐδὲν κοινὸν ἔχων οὐδενὶ ἄλλῳ τῶν πραγμάτων, αὐτοκρατῆς (αὐτεξούσιος), ἀρχὴ κινήσεως, πάντων αἰτίος, πάντα γινώσκων, διὰ πάντων ἰὼν καὶ τὰ πάντα διακοσμών. Ἰδοὺ δὲ καὶ τὸ καίμενον αὐτό· «Τὰ μὲν ἄλλα πάντα μοῖραν ἔχει, νόος δ' ἐστὶ ἄπειρον καὶ αὐτοκρατῆς καὶ μίμικται οὐδενὶ χροίματι, ἀλλὰ μῦθος αὐτὸς ἐφ' ἑωυτοῦ ἐστίν. Ἔστι γὰρ λεπτότατόν τε καὶ καθρώτατον καὶ γνώμην γε περὶ παντός· πᾶσαν ἰσχει καὶ ἰσχύει μέγιστον· ὅσα τε ψυχὴν ἔχει καὶ τὰ μείζω καὶ τὰ ἐλάσσω πάντα νόος κρατεῖ· καὶ τὰ συμμισγόμενά τε καὶ ἀποκρινόμενα καὶ διακρινόμενα πάντα νόος ἔγνω· καὶ ὅκοια ἐμελλεν ἔσεσθαι καὶ ὅκοια ἦν καὶ ἄσφα νῦν ἐστὶ καὶ ἐσται, πάντα διεκόσμησε νόος· καὶ τὴν περιχώρησιν ταύτην, ἣν νῦν περιχωρεῖ· τὰ τε ἄσφα καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, καὶ ὁ ἀήρ καὶ ὁ αἰθήρ οἱ ἀποκρινόμενοι».

Ὁ δὲ Ἀναξαγόρας πρῶτος ἑλλήνων ἐτόλμησε καὶ τὴν Εἰμαρμένην κατὰ κόρησ πατάξει καὶ ὅλως αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀποκλείσει· διότι κατὰ τὸν Ἀλέξανδρον τὸν Ἀφροδισία ῥητῶς ἐν τῷ *Περὶ Φύσεως* συγγραμμάτι αὐτοῦ ἔλεγε, «μηδὲν τῶν γιγνομένων γίνεσθαι καθ' Εἰμαρμένην, ἀλλ' εἶναι κενὸν τοῦτο τοῦνομα»· ἔλεγε δὲ ὁ Ἀναξαγόρας καὶ κοινὸν κριτήριον εἶναι τὸν λόγον, ὡς ὁ Πλάτωνος.

Ἄλλὰ καὶ ἡ πολιούχος θεὰ τῶν Ἀθηναίων ἢ ἐκ τῆς κερκλῆς τοῦ Διὸς ἐκπηδήσασα τί ἄλλο ἦν ἢ νοῦς θεῖος¹, ἀγνός, καθαρός, διαυγής,

1) Οἱ Ἕλληνας ἀρίστην ιδιότητα τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐλογίζοντο τὴν νόησιν καὶ σοφίαν· «Ἕλληνας δὲ σοφίαν ζητοῦσιν», εἶπε καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· διὸ δὲ κάλλιστος τῶν ναῶν τῆς ἀρχαίας θρησκείας ἦν ὁ Παρθενών, ὁ ναὸς τῆς θείας νοήσεως καὶ σοφίας· καὶ ὁ κάλλιστος δὲ ναὸς τῶν Ἑλλήνων γενομένων χριστιανῶν ἦν ὁ ναὸς τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ καὶ τὸ δῶμα ὁρθόδοξος ὡς διακριτικὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας διδόμενον σημαίνει ὅτι ὁρθῶς νοεῖ καὶ δοξάζει περὶ Θεοῦ· ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία οὐκ ἀποβλίσπει εἰς τὴν καθολικότητα, ἀλλ' εἰς τὴν ὁρθὴν δόξαν.

ὡς ὁ αἰθέρ τῆς Ἀττικῆς; Τοιαύτην ἰθεώρουσιν τὴν Ἀθηναίων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Σωκράτους οἱ ἐξηγηταὶ μάλιστα τοῦ Ὀμήρου. «Ἐοικασί δὲ καὶ οἱ παλαιοὶ τὴν Ἀθηναίων νομίζουσιν ὡς περὶ οἱ νῦν περὶ Ὀμηρον δεινοί, φησὶ Πλάτων ἐν τῷ Κρατύλῳ (σελ. 407). «τούτων οἱ πολλοὶ ἐξηγούμενοι τὸν ποιητὴν φασὶ τὴν Ἀθηναίων αὐτὸν νοῦν τε καὶ δίκνοιαν¹ πεποικέναι· καὶ ὁ τὰ ὀνόματα ποιῶν ἔοικε τοιοῦτόν τι περὶ αὐτῆς διανοεῖσθαι, ἔτι δὲ μαζόνως λέγων, θεοῦ νόησιν, ὡς περὶ λέγει, ὅτι ἁ θεοσῶα ἐστὶν αὐτῆ, τῷ ἄλφα ξενικῶς ἀντί τοῦ ἦτα χρῆσθαι καὶ τὸ ἰῶτα καὶ τὸ σίγμα ἀφελῶν· ἴσως δὲ οὐδὲ ταύτη, ἀλλ' ὡς τὰ θεῖα νοούσης αὐτῆς διαφερόντως τῶν ἄλλων θεοσῶα ἐκάλεισεν».

Ὡστε αἱ δύο μεγάλαι ἐποχαὶ τῆς πνευματικῆς προόδου τῶν Ἑλλήνων, ἡ Ὀμηρικὴ καὶ ἡ ἐπὶ Περικλέους, στενῶς συνδέονται καὶ συμπληροῦνται. Ὁ Ὀμηρος ἀπὸ τῶν ἀποικιῶν τῆς Ἰωνίας τείνει τὰς χεῖρας πρὸς τὴν μητρόπολιν, καὶ δεξιότατον τὸν Σοφοκλέα, τὸν Ὀμηρον τῆς τραγωδίας, καὶ τὸν Φειδίαν, τὸν Ὀμηρον τῆς γλυπτικῆς τέχνης², εἰς δὲ τὸν Ὀλύμπιον Δία παραδίδωσι καὶ τὴν ἀγνὴν παρθένον καὶ κόρην τοῦ Διός, τὴν Ἀθηναίαν, τὸν δὲ Ἀναξαγόραν προπέμπει ἐξηγητὴν³ τῶν θεῶν αὐτοῦ διανοημάτων.

Εἰς δὲ τὰς κλεινάς Ἀθήνας τότε πανταχῶθεν συνήρχοντο ποιηταί, φιλόσοφοι, λογογράφοι, σοφισταί, καλλιτέχναι καὶ λοιποί, εἰς μέσον ἄγοντες ἕκαστος τὰ πνευματικὰ αὐτοῦ

1) Ἐν Ὀδυσσεΐα ἡ Ἀθηναία λέγει πρὸς τὸν Ὀδυσσεΐα ὅτι παρέχει αὐτῷ τὴν εὐνοίαν καὶ προστασίαν αὐτῆς διὰ τὴν νοημοσύνην αὐτοῦ.

οὐνεκ' ἐπητής ἐσσι καὶ ἀγγίλους καὶ ἐχέφρων.

Ὁ δὲ Πλούταρχος ἐρμηνεύων ταῦτα λέγει, διότι «τὰ ὅμοια χαίρειν τοῖς ὁμοίοις πέφυκεν».

«Αὐτὴ ἡ ψυχὴ τῶν Ἀθηναίων ἀπεικονίσθη ἐν τῇ πολιούχῳ παρθένῳ, θαυμασίῳ συμβόλῳ τῆς διττῆς ἐσωτερικῆς δυνάμεως, τῆς διανοίας καὶ τῆς ἀρετῆς». Havet.

2) «Πᾶσα ἡ ἑλληνικὴ ποίησις ἐξ Ὀμήρου ἀπορρέει, τῆς πηγῆς αὐτῆς τῆς δὲ ἑλληνικῆς γλυπτικῆς πηγῆς καὶ τύπος τὰ ἔργα τοῦ Φειδίου». La prade.

3) Διομένης ὁ Λαέρτιος λέγει, «δοκεῖ δὲ πρῶτος (Ἀναξαγόρας), καθὰ φησὶ Φαβωρίνος ἐν παντοδαπῇ ἱστορίᾳ, τὴν Ὀμήρου ποίησιν ἀποφῆνασθαι εἶναι περὶ ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης· ἐπὶ πλέον δὲ προστέθειται τοῦ λόγου Μητρόδωρον τὸν Λαμψακηνόν, γινώσκον ὄντα αὐτοῦ, ὃν καὶ πρῶτον σπουδάσαι τοῦ ποιητοῦ τὴν φυσικὴν πραγματείαν».

κεφάλαια· ὁ δὲ νοῦς, ὁ δεσμώτης Προμηθεύς, τότε πρῶτον παντελῶς λυθεὶς ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς Εἰμαρμένης καὶ ταῖς ἰδίαις αὐτοῦ δυνάμεσι καὶ ἐνεργείαις ἀφεθείς, ἐλευθέρως τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ ἐποιεῖτο χρῆσιν, εὐπετῶς κινούμενος ἄνω καὶ κάτω, δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν, καὶ ἐπὶ τῇ εὐκνησίᾳ αὐτοῦ ταύτη ἐναβρυνόμενος,

ὡς δ' ὅτε τις στρατὸς ἔκπος ἀκοστήσας ἐπὶ φάτῃ, δεσμὸν ἀπορρήξας θεῖη πεδίον κροαίνων, εἰθῶς λούεσθαι ἑύρρεϊος ποταμοῦ κλυδίων ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαίται ὤμοις ἀίσσονται, ὃδ' ἀγλαῆφι πεποικῶς ῥίμπα ἔ γούνα φέρει μετὰ τ' ἦθεα καὶ νομὸν ἔκπων.

Ὁ νοῦς ἀναλάμψας ὡς ἥλιος ἐν τῷ διαυγιστάτῳ Ἀττικῷ οὐρανῷ πάντα διεφώτιζε καὶ πάντα διείπε, τὸν θεωρητικὸν καὶ τὸν πρακτικὸν βίον, τὴν ποίησιν καὶ τὴν πολιτείαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν τέχνην, τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην¹. Ἀπὸ τοῦ νοῦ, ὡς ἀπὸ πηγῆς πολυχέυμονος, ἀπέρρεον καὶ ἀπετυπῶντο ἐν τοῖς ἔργοις τῆς ποιήσεως, τῆς τέχνης, τοῦ πεζοῦ λόγου, ἡ ἀπλότης, ἡ τάξις, ἡ ἐνότης ἐν τῇ ποικιλίᾳ, ἡ συμμετρία, ἡ εὐρυθμία, ἡ ἀρμονία, ἡ χάρις, τὸ ἀπαρξέμιλλον κάλλος κατὰ τὸ πρότυπον, ὅπερ ἐν τῇ φυσικῇ κατασκευῇ τῆς Ἀττικῆς ἀπετυπώσεν ἡ χεὶρ τοῦ δημιουργοῦ.

Τὸ ἔδαφος τῆς Ἀττικῆς ἦν λεπτόγεων καὶ πετρώδες τὸ πλείστον, οὐχὶ δὲ τοσοῦτον γυμνὸν φυτείας, ὅσον νῦν. Τίς οὐκ ἔχει ἐν μνήμῃ τὸν καλλιπέλαδον ὕμνον τοῦ Σοφοκλέους ἐν τῷ *Οιδίποδι ἐπὶ Κολωνῷ*;

Ἄ λίγεια μινύρεται
θαμίζουσα μάλιστ' ἀπὸ δῶν
χλωραῖ· ὑπὸ βάσαις
τὸν οἰνώπα νέμουσα κισσόν.

1) «Πανταχοῦ ἐν τῷ Ἀθηναϊκῷ πολιτισμῷ καταφαίνεται ἡ ἐναρμόνιος μέξις τῆς ἐμπνεύσεως καὶ τοῦ λογισμοῦ, τοῦ ἰδανικοῦ καὶ τοῦ φυσικοῦ, ἡ ἰσχυρὰ καὶ μεμετρημένη ἐνέργεια τοῦ πνεύματος, ὃ κρατεῖ τοῦ κόσμου τῶν αἰσθήσεων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ, γινώσκει τε τὰ ὄρια καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ, οὐδ' εἰς τὴν πραγματικότητα ἐπισυμβαίνει, ἀλλὰ ταύτην εἰς ὑπερτέρας συλλήψεις ὑποτάσσει· ὥστε ὁ Ἀθηναϊκὸς πολιτισμὸς ἀναδεικνύεται ὡς ἀνάπτυξις τῶν κρατίστων δυνάμεων ὑπὸ τὴν κυρίαρχον διέθυσσιν τοῦ λόγου· ὃ δὲ χαρακτηριστὸν οὗτος γνήσιός ἐστι Ἑλληνικός, διότι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ποιήσεως τὰ ποιήματα ἦδη τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου ἔφερον αὐτόν· ἀλλ' αἱ Ἀθηναῖαι ἴδιον αὐτῶν καθιστάσιν ἐξ αὐτοῦ ἀρυόμενα τὴν κυρίαν πηγὴν τῆς πρωτοτύπιας αὐτῶν καὶ τῆς δυνάμεως αὐτῶν ἐν τῷ μέλλοντι». Girard. *Essai sur Thucydide*, σελ. 4.

Τίς ἀναγινώσκων τὸν προλογὸν τοῦ Φαίδρου τοῦ Πλάτωνος οὐκ ἀναπολεῖ ἐν τῇ φαντασίᾳ αὐτοῦ τὴν ὑψηλὴν καὶ ἀμφιλαφεῖ ἐκείνην πλάττανον τὴν κατὰ τὸν Ἰλισόν, ἧς τὸ μὲν σύσκιον πύκαλον ἦν, ἀπὸ δὲ τῆς ὑπ' αὐτὴν πηγῆς ἔρρειν ὕδωρ μέλα ψυχρὸν καὶ καθαρὸν καὶ διαυγές, ὃ δὲ τόπος εὐωδέστατος καὶ τερπνότατος, ἢ δὲ πῶς μαλακὴ καὶ χαρίεσσα, οἱ δὲ τέττιγες ἐν χορῶν λιγυρῶς ἐμελπον; Ἐν δὲ τῷ Τιμαίῳ καὶ Κριτίᾳ ὁ Πλάτων λέγει· «τὴν Ἀττικὴν εἶναι πύκφορον, εὐκαρπον καὶ πᾶσι τοῖς ζώοις εὐδακτον καὶ εὐθάλασσον, διότι πᾶσα ἀπὸ τῆς ἄλλης ἠπείρου προτεινούσα εἰς τὸ πέλαγος, οἷον ἄκρον κείται, τὸ δὲ τῆς θαλάττης περὶ αὐτὴν τυγχάνει πᾶν ἀγγιχθαῖος ὄν».

Τὸ δὲ κλίμα τῆς Ἀττικῆς εὐκρατον ἦν ὑγιεινὸν καὶ εἰς ἐνέργειαν διεγειρον τὸ τε σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν· διότι ὁ οὐρανὸς αὐτῆς αἰθριὸς καὶ καθαρὸς καὶ διαυγής, γλυκύτατον προχέων φῶς καὶ διαφανέστατον καὶ προσφορώτατον τῷ διαυγῆ καὶ φαινῶν πνεύματι τῶν κατοίκων· τὴν ἀρμονίαν ταύτην τοῦ φυσικοῦ καὶ νοεροῦ φωτός κέλλιον ἐξυμνεῖ ὁ Εὐριπίδης ἐν Μηδείᾳ (στίχ. 824—).

Ἐρεχθεῖσαι τὸ παλαιὸν ὄλβιοι
καὶ θεῶν παιδες μακάρων, ἱερᾶς
χώρας ἀπορρήτου τ' ἀποφερβόμενοι
(κλεινοτάταν σοφίαν) αἶε διὰ λαμπροτάτου
βαίνοντες ἀβρῶς αἰθέρος, ἔθνα ποθ' ἄγνὰς
ἐνία Πιερίδας Μούσας λέγουσι
ξανθὴν ἀρμονίαν φτυεῖσαι.

Ὅστε καὶ κατὰ τὸν Εὐριπίδην οἱ φυσικοὶ χαρακτῆρες τῆς χώρας ἐνεκολάπτοντο ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν κατοίκων καὶ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν ἀπετυποῦντο· οὐδὲν ἐν τῇ Ἀττικῇ, καθὼς καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι, τὸ πελώριον! καὶ τὸ γιγαντιαῖον, οἷα τὰ Ἰμαίη (Ἰμακίαια) ὄρη καὶ ἡ περατώδης καὶ σύμπυκνος φυτεία τῆς Ἰνδικῆς καὶ οἱ ἀπέραντοι αὐτῆς ποταμοὶ· πάντα μέτρα καὶ εὐσύνοπτα· ἡ φύσις αὐτῆ ἀνεξιτήλοις γράμματα τοῖς ἑαυτοῖς στοιχείοις φαίνεται ἀνεγράψασα ἐπὶ τοῦ ἑαυτῆς μετώπου τὸ πᾶν μέτρον ἀριστον καὶ τὸ μηδὲν ἄγαρ, πρὶν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀποτυπώσῃ αὐτὰ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ καὶ κηρύξῃ γενικὰ ἀξιώματα ἐπιγράφων αὐτὰ ἐπὶ τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ· ἡ φύσις καὶ τὴν θαυμασίαν ἐκείνην ὑπέβαλε τῷ πνεύματι αὐτοῦ προσηγορίαν τοῦ σύμπαντος,

μονοουχὶ φωνῆν ἀφίεσα καὶ λέγουσα, κόσμος, κόσμος εἰμί, ὃ δὲ διατάξας καὶ διακοσμήσας ἐμὲ τοὺς ἔστιν, εἰδ' ἀπιστεῖτε, πείραν λαβέ.

Ἐκ τῶν νεωτέρων πολλοὶ ἔλαβον πειραν, μέλιστα δὲ δύο, ὧν πολλὰκις ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ ἐμνημονεύσαμεν, ὁ J. Girard καὶ ὁ Ch. Lénéque, διασημότετοι καθηγηταὶ καὶ μέλη τοῦ πανακαδημίου τῆς Γαλλίας, οἱ περ ἄλλοτε ὡς μαθηταὶ τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Σχολῆς χρόνον οὐ μικρὸν ὑπὸ τὸν αἰθριὸν τῆς Ἀττικῆς οὐρανὸν διατρίψαντες, ζωηροτάτους χρώμασι τὰ δῶρα τῆς φύσεως περιέγραψαν καὶ τὰς τέψεις, ἃς τοιοῦτος οὐρανὸς τῷ τε ὀφθαλμῷ τοῦ σώματος καὶ τῷ τῆς ψυχῆς ἐπιδαψιλεύει. Ὁ μὲν Girard λέγει· «Ἔστι τούλχις στον βέβαιον, ὅτι τοσοῦτον θαυμασίαι σχέσις ὑπάρχει τῆς φύσεως τῆς Ἀττικῆς πρὸς τὰ ἀττικὰ ἔργα, ὥστε αὐτὴ φαίνεται πως ἐμπνεύσασα αὐτὰ καὶ ὑποβοηθούσα πρὸς κατέληψιν αὐτῶν, δι' ἃς ἐγείρει ἀντιπαρθέσεις, ἔτι μᾶλλον καθιστώσας ἐπισημητὰς τὰς ἀρετὰς αὐτῶν· οὐδὲν ἄλλο κέλλιον τὴν ἀττικὴν ῥητορίαν ἀπεικονίζει ἢ ἡ αἴγλη τοῦ φωτός τῶν Ἀθηνῶν. . . .

Ἄῃ λάμψις τῆς ἀττικῆς ῥητορίας αὐτὸ ἐστὶ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὰς τοσοῦτον λαμπρὰς ὥρας τῆς ἀνατολῆς καὶ δύσεως αὐτοῦ· οὐδὲν ἄλλο τῶν ἀκτίνων τούτων μᾶλλον ἀπαστρέπτον, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο καὶ ἠδύτερον. Τὸ φῶς ἰσχυρῶς ἀκτινοβολεῖ προσπίπτον καὶ διαχωροῦν εἰς πάντα ἀνευ συγκρούσεως καὶ ἀντιστάσεως. Κατὰ ταύτας τὰς ὥρας ὁ ἡλῖος τῶν Ἀθηνῶν πάντα φωτὸς καταπληροῖ, μπλακῶς ὅμως τὰς περιφερείας αὐτῶν λούει, ὡς τὰ πρηφυρὰ τοῦ αἰγιαλοῦ τῆς Ἀττικῆς κύματα μπλακῶς περικλύζουσι τὰς ἐπιχρῶσους τοῦ Φαλήρου ἀκτὰς. Πάντα κατὰ ταύτας τὰς ὥρας καθίστανται φωτεινὰ, καὶ αὐτὰ δὴ τῶν ὁρέων αἰ σκιαί, ἀλλὰ πάντα ὅσον δεῖ· τὰ μὲν διέφορα περιγράμματα (contours) καθαρῶς διαγράφονται, τὰ δὲ σχήματα πάντα ἀκριβῆ καὶ σαφῆ ἀποβαίνουσιν, αἱ δὲ λεπτομέρειαι ἐκκάστου πράγματος ἀποκαλύπτονται ἡμῖν πᾶσι, περιβαλλόμεναι ἐκκάστη τὴν ἐμπρέπουσαν αὐτῇ χροίαν, ἀπὸ τοῦ λαμπροτάτου μέχρι τοῦ μέλιστα ἐξιτήλου χρώματος. Ἐκ πάντων δὲ τούτων προκύπτει σύνολόν τι σύμμετρον ἅμα καὶ ἑναρμόνιον καὶ ζωηρόν». (Ἰδὲ Περιοδ. Φιλολογικῆ Συλλόγου, τόμ. II, σελ. 626).

Κατὰ τὸν ἀττικιστὴν λοιπὸν τοῦτον Γαλάτην οἶζι ἐν Ἀττικῇ αἱ ἀποχρώσεις τοῦ ἡλιακοῦ φωτός τῆς πρωίας καὶ τῆς ἑσπέρας, τοιαῦ-

1) Th. Taine philosophie de l'art en Grèce, pag. 22—37.

ται και αι αποχρώσεις τῆς αττικῆς γλώσσης και τοῦ αττικου πνεύματος, καθαραὶ δὴλον ὅτι, διαυγεῖς, σαφεῖς, λεπταί, ἀβραί, γλυκειαί, σύμμετροι και ζωηραί.

Ὁ δὲ Λένέκουε περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἀττικῆς λέγει· «Περίξ τῶν Ἀθηνῶν πανταχοῦ ὁ χειμαρρος ἀποβαίνει ὄχθη, ἡ ὄχθη δὲ πεδίον, τὸ δὲ πεδίον ὁμαλῶς και συνεχῶς ὑψοῦται, ὡς τὰ ἀπειρεσία κύματα, ἃ πνεῦμα ὁμαλὸν ὠθεῖ τῇ αὐτῇ ἰσχυρᾷ αὔρᾳ. Ὅταν δὲ ἐπὶ τὴν κορυφὴν ἀφικόμενος ἐρωτήσης πόθεν ἤρξατο τὸ ὄρος, πάντα ἀποκρίνονταί σοι ἐκ τοῦ χειμαρρου. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς βαθμιαίας προαγωγῆς, ἦν ἐν τῇ ἐπαλλήλῳ αὐτῶν διαδοχῇ τηροῦσι τὰ κυριώτερα ἐπίπεδα, γεννᾶται ἅμα τῇ χάριτι ἡ ἀρμονία, ἐκ δὲ τῆς ἀρμονίας ἡ συμμετρία· διότι ὅταν τὰ στοιχεῖα συνόλου τινὸς συνεχῶνται και συναρμυζονται και συμπροχωνται, οὐδὲν δὲ ἐπὶ τοῦ πλησίον ὄντος ἐπιβάλληται ὅπως ἀφανισῆ ἢ ἐπικρατήσῃ αὐτοῦ, ἐν τῷ συνόλῳ τούτῳ ὑπάρχει βεβαίως ἡ συμμετρία.

Καθήμενος οὐ μακρὰν τῶν ἐρειπίων τῆς Δεκελείας ζητῶ ἐν τῇ Ἀττικῇ, τῷ ἀρχετύπῳ τούτῳ τῶν ἐλληνικῶν τοποθεσιῶν, ἵνα λοφίσκον τινὰ ἢ ὄρος χαμηλώσω, ἢ κόλπον τινὰ εὐρύνω, ἢ ὄρμον στρογγυλώτερον ποιήσω· ἀλλ' οὐδὲν ἐλλειπές, οὐδὲν ἀτελὲς εὕρισκω. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ὄγκος τοῦ Ἰμηττοῦ οὐδόλωσ τὴν εἰκόνα ταύτην ἀσχημίζει, ἀλλὰ τούναντίον τῆς ἀπαραμίλλου ταύτης τοπογραφίας ἡ σεμνοπρεπὴς ἐστὶ βάσις». (Ἰδ. τὰ ἄλλα ἐν § 25 σελ. 115).

Ἐκ τούτων γίνεται κατάδηλον ὅτι ἡ φύσις τῶν Ἀθηναίων, ἀρτία, εὐ κεκραμένη, ὄξυνουστάτη, διαυγεστάτη, γονιμωτάτη, ζωηροτάτη, χαρίεσσα και φίλη τῆς συμμετρίας ἦν ἐν μεγάλῃ ἀρμονίᾳ τῇ φύσει τοῦ ἐδάφους και τοῦ κλίματος, και εἴπερ τις ἐν Ἑλλάδι ἦι ἀρμονία προδιατεταγμένη τῆς χώρας και τῶν κατοίκων, αὐτὴ ὑπῆρχε μάλιστα ἐν Ἀττικῇ. Ὡστε εἰκὸς ἦν, ἵνα τὸ συναμρότερον τούτο, δοθείσης εὐκαιρίας και τῆς προμνημονευθείσης διδύμου αἰτίας συνεργούσης, τελειότατα παραγάγῃ ἔργα, ἀθάνατον και ἀειθαλὲς ἀπαστραπτόντα κάλλος.

Περικλῆς.

§ 42. Ἐστία δὲ τοῦ νοεροῦ ἡλίου ἐν Ἀθῆναις ἦσαν πάντα, οὐ μόνον τὰ γυμνάσια και αἱ πικλαίστραι και αἱ σχολαὶ τῶν γραμματιστῶν, τῶν κιθαρῳδῶν, τῶν μουσικῶν, τῶν σοφιστῶν, τῶν φιλοσόφων, ἀλλὰ και οἱ ναοὶ και αἱ ἑορταὶ και αἱ πανηγύρεις, και οἱ μουσικοὶ και ποιητικοὶ ἀγῶνες, και αἱ στοαὶ και τὸ θέατρον τοῦ

Διονύσου, και ἡ ἀγορὰ, και αἱ ἐκκλησῖαι τοῦ λαοῦ, και οἱ περίπατοι και οἱ οἴκοι και τὰ συμπόσια, και οἱ ἰδιωτικοὶ σύλλογοι¹, και τὰ δικαστήρια, και αἱ ἐργαστήρια, και πᾶν ὅ,τι ἄλλο μέρος ἐχρησίμευεν εἰς συζήτησιν και φωτισμόν, και αὐτὸ δὴ τὸ δεσμοτήριον. Περὶ τούτων πληροφορίας τινὰς δίδωσιν ἡμῖν ὁ Πλάτων· διότι τοὺς διαλόγους αὐτοῦ ὑποτίθησι γενομένου τὸν μὲν Εὐθύφωνα ἐν τῇ Στοᾷ τοῦ Βασιλέως, τὸν δὲ Πρωταγόραν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Καλλίου, ἐν ᾧ κατέλυον οἱ σοφισταί, Πρωταγόρας μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, Πρόδικος ὁ Κεῖος, και Ἰππίας ὁ Ἥλειος, τὸν δὲ Γοργίαν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Καλλικλέους, ἐν ᾧ ὁ Γοργίας κατέλυε μετὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Πώλου τοῦ Ἀκραγαντίνου, τὸν δὲ Χαρμίδην ἐν τῇ παλαίστρᾳ Ταυρέου τῇ καταντικρῷ τοῦ Ἱεροῦ τῆς Στοᾶς, τὸν δὲ Λύσιον ἐν παλαίστρᾳ νεωστὶ ὠκοδομημένη, ἐν ἣ ἡ διατριβὴ ἦν. ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν λόγοις, τὸν δ' Εὐθύδημον ἐν Λυκείῳ, τὸν δὲ Φαίδρον ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν πλάτανον τὴν κατὰ τὸν Ἰλισσόν, τὴν δὲ Πολιτείαν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Κεφάλου ἐν Πειραιεὶ, πατρός τοῦ Πολεμάρχου και Λυσίου, τὸ δὲ Συμπόσιον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ποιητοῦ Ἀγάθωνος, ἐν ᾧ πολλοὶ ἦσαν προσκεκλημένοι τῶν γνωρίμων, ὅπως τὰ ἐπινίκια πανηγυρίσασαι συμποσιάζοντες, τοῦ Ἀγάθωνος νικῆσαντος ἐν τοῖς διονυσιακοῖς ἀγῶσι τῶν τραγῳδῶν, τὸν δὲ Κρίτωνα και Φαίδωνα ἐν τῇ εἰρκτῇ.

Οἱ δὲ λόγοι οὐκ ἐν ᾧ ἐγίνοντο τόπῳ περιωρίζοντο, ἀλλ' ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν ἀντήχουον ἀστραπηδὸν διαδιδόμενοι και παρέχοντες ἀφορμὴν εἰς γένεσιν ἄλλων λόγων και συζητήσεων, ἐξ ὧν, ὡς ἐκ πυρείων, τὰ φῶτα ἐξήστραπτον λαμπρότερα, και ἐπολλαπλασιάζοντο αἱ γνώσεις. Τούτων δὴ ἕνεκα ὁ νοῦς και ὁ λόγος ταχέως ἠνδρώθησαν και ἐπὶ τὰς ἀκροτάτας ἀνερχήσαντο κορυφὰς τοῦ τελείου και ἰδανικοῦ. Ὅ,τι δὲ λέγει ὁ ποιήσας τὸν ὕμνον εἰς Ἑρμῆν, ὅτι ὁ νεογνὸς θεὸς

ἐπεὶ μητρὸς ἀπ' ἀθανάτων θύρε γυίων,
οὐκέτι δηρὸν ἔκειτο μένων ἱερῷ ἐνὶ λίκνῳ.
Ἦφος γεγονὼς μέσῳ ἤματι ἐγκιβρίειν,
ἐσπέριος βοῦς κλέψαι ἐκὼ βόλου Ἀπόλλωνος·

τούτο δυνάμεθα εἰπεῖν και περὶ τοῦ νοῦ και τοῦ λόγου κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους·

ἦφος γεγονὼς μέσῳ ἤματι ἐγκιβρίειν,

1) Λέγεται δτι τοιοῦτον σύλλογον ἢ θίασον, ὡς ἐκάλεσεν αὐτόν, ἴδρυσεν ὁ Σοφοκλῆς.

ἑσπέριος κλέφας τὸ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ ἔπλασε τὰ τελειότατα ἔργα· οὕτω τεραστία ἢ ταχύτης ἄμα καὶ τελειότης. Τοῦτο καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀρχαίους ἐξέπληττε· μάρτυς ὁ Πλούταρχος λέγων (Περικλ. ιγ') περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἔργων τῆς τέχνης: «Τῶν ἔργων ὑπερηφάνων μὲν μεγάλα, μορφῇ δὲ ἀμιμῆτων καὶ χάριτι, τῶν δημιουργῶν ἀμιλλωμένων ὑπερβάλλεσθαι τὴν δημιουργίαν τῇ καλλιτεχνίᾳ, μάλιστα θαυμάσιον ἦν τὸ τάχος· ὧν γὰρ ἕκαστον ὦντο πολλὰς διαδοχαίς καὶ ἡλικίαις μόλις ἐπὶ τέλος ἀφίξεισθαι, ταῦτα πάντα μιᾶς ἀκμῆ πολιτείας ἐλάμβανε τὴν συντέλειαν.» Ὅθεν καὶ μᾶλλον θαυμάζεται τὰ Περικλέους ἔργα πρὸς πολὺν χρόνον ἐν ὀλίγῳ γενομένα. Κάλπει μὲν γὰρ ἕκαστον εὐθύς ἦν τότε ἀρχαίον, ἀκμῆ δὲ μέχρι νῦν πρόσφατόν ἐστι καὶ νεουργόν. Οὕτως ἔκانهι καινότης τις ἀθικτον ὑπὸ τοῦ χρόνου διατηρούσα τὴν ὄψιν, ὡσπερ ἀειθαλὲς πνεῦμα καὶ ψυχὴν ἀγήρω καταμεμιγμένην τῶν ἔργων ἐχόντων».

Ἄλλ' ἐκ τῶν ἔργων μεταβῶμεν εἰς τοὺς ἐργάτας, εἰς τὸν περιώνυμον ἀντιπρόσωπον τῆς ἐποχῆς, ἣτις φέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Περικλέα τὸν πᾶν, καὶ εἰς τὴν δεξιᾶν αὐτοῦ χεῖρα, τὸν μέγαν Φειδίαν. Ὁ Περικλῆς ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτῷ προσηγορεύθη Ὀλύμπιος, ὡς ὁ Ἀναξαγόρας, ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, Νοῦς· διδάσκαλοι αὐτοῦ ἐγένοντο καὶ ἄλλοι, Πυθοκλείδης ὁ μουσικός καὶ Δάμων, ὃς ἦν ἀριστος μουσικός καὶ δεινὸς πολιτικός, ἐξοστρακισθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς πολυπράγμων, Ζήνων ὁ Ἐλεάτης ὁ διὰ τὴν διαλεκτικὴν αὐτοῦ δεινότητα κληθεὶς ἀμφοτερόγλωσσοσ· ἀλλ' ὁ διαπλάσας τὸν νοῦν καὶ τὸ ἦθος αὐτοῦ ἦν ὁ πατὴρ τῆς φιλοσοφίας τοῦ νοῦ· τοῦτο δὲ ῥητῶς λέγουσιν οἱ ἀρχαῖοι· οἷον ὁ Πλάτων ἐν τῷ Φαίδρῳ φησί· «Πᾶσαι ὄσαι μεγάλα τῶν τεχνῶν προσδέονται ἀδολεσχίας καὶ μετεωρολογίας φύσεως περὶ· τὸ γὰρ ὑψηλόνου τοῦτο καὶ πάντῃ τελεσιουργόν ἴσικεν ἐντεῦθεν ποθεν εἰσιέναι, ὃ καὶ Περικλῆς πρὸς τῷ εὐφύης εἶναι ἐκτήσατο· προσπεσῶν γὰρ, οἴμαι, τοιοῦτῳ ὄντι Ἀναξαγόρα, μετεωρολογίας ἐμπλησθεὶς καὶ ἐπὶ φύσιν νοῦ τε καὶ ἀνοίας ἀφικόμενος, ὧν δὴ περὶ τὸν πολὺν λόγον ἐποιεῖτο Ἀναξαγόρας, ἐντεῦθεν εἴλωκεν ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνην τὸ πρόσφορον αὐτῆ· Ὁ δὲ Πλούταρχος καὶ τὴν διάπλασιν τοῦ σιμνοῦ καὶ πρᾶξου ἦθους τοῦ Περικλέους τῷ Ἀναξαγόρα ἀπονέμει λέγων (κεφ. Δ'—Ε')· «Ὁ δὲ πλείστα Περικλεὶ συγγενόμενος καὶ περιθεὶς ὄγκον αὐτῷ καὶ φρόνημα δημαγωγίας ἐμβριθέ-

στερον, ὅπως τε μετεωρήσας καὶ συνεξάρας τὸ ἀξίωμα τοῦ ἦθους, Ἀναξαγόρας ἦν ὁ Κλαζομῆνιος, ὃν οἱ τότε ἄνθρωποι Νοῦν προσηγορέουν. Τοῦτον ὑπερφῶς τὸν ἄνδρα θαυμάσας ὁ Περικλῆς καὶ τῆς λεγομένης μετεωρολογίας καὶ μεταρσιολεσχίας ὑποπιμπλάμενος, οὐ μόνον, ὡς εἶοικε, τὸ φρόνημα σοβαρὸν καὶ τὸν λόγον ὕψηλόν εἶχε καὶ καθαρὸν ὀχλικῆς καὶ πανούργου βωμολοχίας, ἀλλὰ καὶ προσώπου σύστασις ἀθρυπτος εἰς γέλωτα καὶ πρῶτης πορείας καὶ καταστολῆ περιβολῆς πρὸς οὐδὲν ἐκταραττομένη πάθος ἐν τῷ λέγειν καὶ πλάσμα φωνῆς ἀθόρυβον καὶ ὅσα τοιαῦτα πάντας θαυμαστῶς ἐξέπληττε».

Τοῦ Ἀναξαγόρου ὅπως περὶ τὰ μετεωρολογικὰ ἀσχολουμένου, πᾶν ὀλίγαι ἠθικαὶ καὶ πολιτικαὶ ἀπομνημονεύονται γινώμαι· ἀλλὰ πρὸς δόξαν αὐτοῦ ἀρκεῖ ὅτι τὸν μέγαν ἐξεπαίδευσεν διακοσμητὴν τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας, μεθ' οὗ ἐν ταῖς καθ' ἐκάστην ὁμιλίαις καὶ περὶ πολιτείας διελέγετο πολλὰ μετ' αὐτοῦ συζήσας ἔτη.

Ὁ Περικλῆς, εἶπερ τις καὶ ἄλλος Ἀθηναῖος, φύσει ἔχων τὰς ἄκρας ἀρετὰς τοῦ ἀττικοῦ χαρακτήρος, τὸ ὀξύνοον, τὸ φιλομαθές, τὸ φιλόκαλον, τὸ φιλόλογον, καὶ φρονιματισθεὶς ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀναξαγόρου, ἐφιλοτιμήσατο πρότερον τοιοῦτον ἑαυτὸν μωρῶσαι, οἷαν ἐπεθύμει διαρρυθμίσει καὶ διακοσμήσει τὴν τῶν Ἀθηναίων πολιτείαν, σώφρονα δὴλον ὅτι, κρείττονα τῶν παθῶν, ἀνώτερον χρημάτων, γαλήνιον, ἀτάραχον, ἐφ' ᾧ καὶ ἐκλήθη Ὀλύμπιος (Πλατ. Περικλ. λθ'), οὐδενὶ ἄλλῳ πειθόμενον ἢ τῷ λόγῳ², ἱκανώτατον νοῆσαι τὰ δέοντα

1) Κατὰ Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρῆα ὁ Ἀναξαγόρας τέλος τοῦ βίου ἔλεγε τὴν θεωρίαν τοῦ παντός καὶ τὴν ἀπὸ ταύτης ἐλευθερίαν. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης λέγει, ὅτι πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα τίνας ἔνεκα ζῆν ἐστιν ἀξίον, ἀπεκρίνατο ὁ Ἀναξαγόρας, «τοῦ θεωρῆσαι ἔνεκα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν περὶ τὸν ὅλον κόσμον τάξιν»· καὶ Διογένης ὁ Λαέρτιος φησι, πρὸς τὸν εἰπόντα, «οὐδὲν σοὶ μέλει τῆς πατρίδος» εὐφῆμει, ἔφη ὁ Ἀναξαγόρας, «ἐμοὶ γὰρ καὶ σφόδρα μέλει τῆς πατρίδος» δεῖξας τὸν οὐρανόν.

2) Τοιοῦτος ἀνὴρ οὐδὲν εἶχε κοινὸν τῇ πίστει εἰς τὴν Εἰμαρμένην· ὁμιλῶν περὶ τοῦ λοιμοῦ, ὃς τῷ δευτέρῳ ἔτει τοῦ πολέμου ἐνέσκηψεν ἐν Ἀθήναις, οὐκ ἀπονέμει αὐτὸν τῇ Εἰμαρμένη ἢ ἀλάστορι τινε δαίμονι ἢ τῇ νεμέσει, ἀλλ' ἀπλῶς λέγει αὐτὴν αἰφνίδιον καὶ ἀπροσδόκητον συμβάν· «καὶ μεταβολῆς μεγάλης, καὶ ταύτης ἐξ ὀλίγου, ἐμπεισούσης ταπεινῆ ὑμῶν ἢ διάνοια ἐγκαρτερεῖν ἃ ἔγνωτε· δου-

καὶ ἐρμηνεύσαι αὐτά, πάντα κατὰ λόγον τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ πρέποντος πράττοντα· ἐνὶ λόγῳ ἐπιλοπιμήσατο ἑαυτὸν κατασκευάσαι σκῆνωμα τοῦ νοῦ τοῦ διακοσμήσαντος τὸ πᾶν, ἄγαλμα ζῶν τοῦ λόγου, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ὑψηλοῦ. Ἰδίᾳ δὲ ἐξέπληττεν, ὡς εἶπεν ὁ Πλούταρχος, τὸ πρᾶον καὶ γαλήνιον αὐτοῦ ἦθος, ἐμφαίνον μεγαλειὸν ψυχῆς καὶ ἀρμονίαν τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων. «Λοιδορομένου γοῦν ποτε καὶ κακῶς ἀκούων ὑπὸ τινος τῶν βδελυρῶν καὶ ἀκολάστων ὄλην ἡμέραν ὑπέμενε σιωπῇ κατ' ἀγορὰν ἅμα τι τῶν ἐπειγόντων καταπραπτόμενος· ὡς δὲ ἐμελλεν εἰσιεῖναι σκότους ὄντος ἤδη, προσέταξέ τινα τῶν οἰκετῶν φῶς λαβόντι παραπέμψαι καὶ καταστήσει πρὸς τὴν οἰκίαν τὸν ἀνθρωπον».

Οἷος δὲ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ, τοιοῦτος ἐγένετο καὶ ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ· διότι ὁ νοῦς ἦν ἀμφοτέρων κοινὸς ὁδηγός· ὅ,τι ὁ Κικέρων περὶ Σωκράτους εἶπε, τοῦτο κάλλιστα δυνάμεθα καὶ ἐπὶ Περικλέους ἐφαρμόσαι, ὅτι τὴν φιλοσοφίαν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν κατεβίβασε, τὸν νοῦν προσλαβὼν διακοσμητὴν τῆς τάξεως καὶ ἀρμονίας ἐν τῇ πολιτείᾳ· ἐκ μὲν τῶν πρὸ αὐτοῦ πολιτικῶν ἀνδρῶν Σόλων μὲν καὶ Κλεισθένης τὰς κρηπίδας ἔθεσαν τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, Μιλτιάδης δὲ καὶ Θεμιστοκλῆς καὶ Ἀριστείδης καὶ Ξάνθιππος, ὁ πατὴρ τοῦ Περικλέους, καὶ Κίμων ταῖς λαμπραῖς νίκαις τὴν πόλιν κατηγάλασαν καὶ κατεπλούτισαν· ἡ δὲ μεγαλόνοια τοῦ Θεμιστοκλέους τὸ ναυτικὸν ἐθεμελίωσε μεγαλειὸν τῶν Ἀθηναίων, ἡ δὲ πρῶτης καὶ δικαιοσύνη τοῦ Ἀριστείδου τὴν ἡγεμονίαν τῶν συμμάχων ἐξησφάλισεν αὐτοῖς. Ὁ δὲ Περικλῆς οἰοῖται κληρονόμος αὐτῶν συμπεριλαβὼν ἐν ἑαυτῷ καὶ συνενώσας τὰς ἀρετὰς αὐτῶν, φιλόδημος μὲν καὶ φιλόπολις γενόμενος, ὡς ὁ Σόλων καὶ Κλεισθένης, συνετός δὲ καὶ προορατικὸς πολιτικός, ὡς ὁ Θεμιστοκλῆς, φρόνιμος δὲ καὶ ἀσφαλῆς στρατηγός, ὡς ὁ Μιλτιάδης, ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ξάνθιππος καὶ ὁ Κίμων, ἐπεικῆς καὶ ἀφιλοχρήματος, ὡς ὁ Ἀριστείδης, φιλότιμος καὶ ἀνδρείος, εἴπερ τις καὶ ἄλλος Ἀθηναίων, ἐπὶ δὲ δεινότητι λόγων καὶ φιλοκαλίᾳ ὑπέρτατος πάντων καὶ κορυφαίος, τὴν κορωνίδα ἐπέθηκε τῇ πόλει

λαὸν γὰρ φρόνημα τὸ αἰφνίδιον καὶ ἀπροσδόκητον καὶ τῷ πλείστῳ παραλόγῳ συμβαῖνον· ὁ οὖν πρὸς τοῖς ἄλλοις οὐχ ἥκιστα καὶ κατὰ τὴν νόσον γενένηται»· (Θουκυδ. Β' 61).

τῆς Παλλάδος, ἐκ μεγάλῃς ποιήσας αὐτὴν μεγίστην, πλουσιωτάτην τε καὶ ἐνδοξοτάτην, καὶ ἀναδείξας πρῶτην καὶ ἐξόχως διαπρέπουσαν ἐπὶ νοημοσύνη, φιλολογίᾳ τε καὶ φιλοκαλίᾳ.

Καίπερ δὲ οὐδέποτε κληρωθεὶς ἄρχων ἦν ἔργῳ ἐπὶ πλείστα ἔτη ἰθύντωρ τῆς δημοκρατίας, οἰοῖται πρόεδρος αὐτῆς ἢ πρῶτος ὑπουργός, οὐδέποτε εἰς βίαια καὶ αἵματηρὰ καταφυγῶν μέσα¹ πρὸς κατάληψιν τῆς ἀρχῆς, ἀλλ' αἰεὶ τῷ λόγῳ χρωόμενος πρὸς φωτισμὸν τῆς διανοίας τοῦ δήμου.

Ὁ δὲ νοῦς τῶν Ἀθηναίων καθ' ἐκάστην λαμβάνων ἀφορμὰς ἀναπτύξεως καὶ προπαιδευόμενος κατέστη ὀξύτατος νοεῖν καὶ γοργότατος ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν παρὰ τῶν ἄλλων λεγομένων· ὥστε λίαν προσφυῶς οἱ στίχοι ἐκεῖνοι τοῦ Ἡσιόδου τῷ Περικλεῖ καὶ αὐτοῖς ἀρμοζουσιν·

οὗτος μὲν πανήριστος, δεῖ αὐτῷ πάντα νοήσῃ
φρασσόμενος τὰ κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ἦσιν ἀμείνω.
ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκείνος, δεῖ εὖ εἰπόντι πείθηται.

Τοὺς δ' Ἀθηναίους ἐπικνεῖ ὁ Περικλῆς ὅτι φιλοῦσι τοὺς λόγους, οὐδ' ἀποβάλλουσι τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν, ἀλλ' ἀναγκαίαν αὐτῆν

1) Ὁ Περικλῆς πάσχων ἤδη δεινῶς ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ καὶ πνέων τὰ λείψια, τῶν περικαθημένων φίλων καὶ πολιτῶν λόγον ποιουμένων περὶ τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ καὶ τὰς πράξεις ἀναμαρτυρουμένων καὶ τὸ πλῆθος τῶν τροπικῶν, νομιζόντων δεῖ ἀπολέσας ἤδη τὴν αἴσθησιν, οὐ συνίησι τὰ λεγόμενα, φθαρθέντες ἐς μέσον εἶπε πρὸς αὐτούς· θαυμάζει δτι ταῦτα μὲν ἐπαινοῦσιν αὐτοῦ καὶ μνημονεύουσιν ἃ καὶ πρὸς τὴν γῆν ἐστὶ κοινὰ καὶ γέγονεν ἤδη πολλοῖς στρατηγοῖς, τὸ δὲ κάλλιστον καὶ μέγιστον οὐ λέγουσιν· «οὐδεὶς γάρ, ἔφη, δεῖ ἐμὰ τῶν ὄντων Ἀθηναίων μέλαν ἱμάτιον περιβάλετο». (Πλούταρχ. Περικλ. λη').

Δυστυχῶς καὶ ὁ βίος τοῦ Περικλέους οὐκ ἔστιν ἀπηλλαγμένος κηλίδων τινῶν, ὧν μεγίστη ὁ σκληρὸς ἐκεῖνος καὶ ἀπάνθρωπος νόμος εἰσαχθεὶς ὑπὸ τοῦ Περικλέους, δι' οὗ πεντακισχίλιοι ἄνδρες περιβάλλοντο δουρικτὸν ἱμάτιον, ἀποκλεισθέντες τῆς πολιτείας καὶ πωληθέντες ὡς δούλοι, διότι οὐκ ἦσαν γεγεννημένοι ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς Ἀθηναίων· ὥστε εἰ ἐπ' αὐτοῦ ἔζη ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ οὗτος ἀπεκλείετ' ἐκ τῆς πολιτείας καὶ ἐπωλεῖτο ὡς δούλος· ἀλλ' ὁ Περικλῆς σκληρῶς ἐτιμωρήθη ὑπὸ τῆς θείας δίκης· διότι ἀπολέσας τῷ λοιμῷ τὰ γνήσια αὐτοῦ τέκνα, ἠναγκάσθη δεηθῆναι τοῦ δήμου τὸν νόμον καταργῆσαι, ὅπως δυνηθῆ τὸν ἐκ τῆς Ἀσκασίας νόμον εἶδν αὐτοῦ καὶ ἀμώνυμον νομιμοποιῆσαι· ὁ δὲ δῆμος φιλανθρωπότερον αὐτοῦ προσενεχθεὶς κατέλυσε τὸν νόμον. (Πλούταρχ. αὐτ. λδ').

πρὸς φωτισμὸν τῆς διανοίας κρίνουσι· ἀκαί αὐτοὶ ἦτοι κρίνομέν γε ἢ ἐνθυμούμεθα ὀρθῶς τὰ πράγματα, οὐ τοὺς λόγους τοῖς ἔργοις βλάβην ἠγούμενοι, ἀλλὰ μὴ προδιδαχθῆναι μᾶλλον λόγῳ πρότερον ἢ ἐπὶ τῷ ἔργῳ ἔλθειν διαφερόντως γὰρ δὴ καὶ τότε ἔχομεν, ὥστε τολμᾶν τε αὐτοὶ μάλιστα, καὶ περὶ ὧν ἐπιχειρήσομεν ἐκλογίζεσθαι· ὁ τοῖς ἄλλοις ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δ' ὄκνον φέρει· κράτιστοι δ' ἂν τὴν ψυχὴν δικαίως κριθεῖεν οἱ τὰ τε δεινὰ καὶ ἡδέα σαφέστατα γινώσκοντες, καὶ διὰ ταῦτα μὴ ἀποτρεπόμενοι ἐκ τῶν κινδύνων» (Θουκυδ. Β, 40).

Περὶ δὲ ἐαυτοῦ λέγει ὁ Περικλῆς (Θουκυδ. Β, 60)· «οὐδενὸς οἶομαι ἤσσαν εἶναι γυνῶναί τε τὰ δέοντα καὶ ἐρμηνεύσαι ταῦτα»· πλείω δὲ ὁ Πλούταρχος (Περικλ. κεφ. Η')· «Τῇ μὲν τοι περὶ τὸν βίον κατασκευῇ καὶ τῷ μεγέθει τοῦ φρονήματος ἀρμύζοντα λόγον, ὥσπερ ὄργανον, ἐξαρτούμενος παρενέτεινε πολλαχοῦ τὸν Ἀναξαγόραν, οἷον βαφὴν τῇ ῥητορικῇ τὴν φυσιολογίαν ὑποχέομενος· τὸ γὰρ ὑψηλόνου τοῦτο καὶ τελεσιουργόν, ὡς ὁ θεὸς Πλάτων φησί, πρὸς τῷ εὐφυῆς εἶναι κτησάμενος ἐκ φυσιολογίας καὶ τὸ πρόσφορον ἐκλύσας ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνην, πολὺ πάντων διήνεγκε». Τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῆς ῥητορικῆς τοῦ Περικλέους δεινότητος οὕτως περιγράφει· «τὰ μὲν πολλὰ βουλόμενον ἤγε πείθων καὶ διδάσκων τὸν δῆμον, ἦν δ' ὅτε καὶ μᾶλα δυσχεραίνοντα κατατείνων καὶ προβιβάζων ἐχειροῦτο τῷ συμφέροντι, μιμούμενος ἀτεχνῶς ἰατρὸν ποικίλῳ νοσήματι καὶ μακρῷ κατὰ καιρὸν μὲν ἠδονὰς ἀβλαβεῖς, κατὰ καιρὸν δὲ δηγμούς καὶ φάρμακα προσφέροντα σωτήρια· παντοδαπῶν γὰρ, ὡς εἶκος, παθῶν ἐν ὄχλῳ τοσαύτην τὸ μέγεθος ἀρχὴν ἔχοντι φουμένον, μόνος ἐμμελῶς ἕκαστα διαχειρίσασθαι πεφυκώς, μάλιστα δὲ ἐλπίσι καὶ φόβοις, ὥσπερ οἴαξι, προαναπέλλων τὸ θρασυνόμενον αὐτῶν καὶ τὸ δύσθυμον ἀνείεις καὶ παραμυθούμενος, εἶδειε τὴν ῥητορικὴν κατὰ Πλάτωνα ψυχαγωγίαν οὖσαν καὶ μέγιστον ἔργον αὐτῆς τὴν περὶ τὰ ἦθη καὶ πάθη μέθοδον, ὥσπερ τινὰς τόνους καὶ φθόγγους τῆς ψυχῆς μᾶλ' ἐμμελῶς ἀφῆς καὶ κρούσεως προσδεομένους» (αὐτ. ἐ').

Ἐγὼ οὐδὲν ἄλλο ἔργον πολιτικοῦ ἀνδρὸς ἐκ τῶν ἀρχαίων γινώσκω μείζον τούτου, ὅτι ὁ Περικλῆς τριάκοντα καὶ πέντε περίπου ἔτη πολιτευόμενος οὐδενὶ ἄλλῳ ἐχρήσατο μέσῳ, ὡπὼς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων πείσῃ πράττειν τὰ δέοντα, ἢ τῷ λόγῳ, καταστήσας τὴν

δημοκρατίαν ἀξίαν μὴ βίᾳ ἀλλὰ πειθοῖ λόγῳ κυβερνᾶσθαι.

Διὰ τοιαύτης πολιτείας ἠγωνίσαστο ὁ Περικλῆς τὰς Ἀθήνας καταστήσας μητρόπολιν συμπάντων τῶν ἑλληνικῶν λαῶν οὐ μόνον ὕλικῶς καὶ πολιτικῶς ἀλλὰ καὶ πνευματικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς καὶ καλλιτεχνικῶς. Τοιοῦτον ὑψηλὸν σκοπὸν εἶχον τὰ καλλιτεχνικὰ τῆς Ἀκροπόλεως ἔργα· εἰς τοῦτο δὲ ἀπέβλεπε καὶ ἡ συμβουλὴ τοῦ Περικλέους ἀποστολῇ τῶν εἰκοσι πρέσβων παρὰ τῶν Ἀθηναίων πρὸς πάντας τοὺς Ἑλληνας τοὺς ὀπήποτε κατοικοῦντας Εὐρώπης ἢ Ἀσίας, ὅπως προσκλήσει μισθὰν πόλιν καὶ μεγάλην πέμπειν Ἀθήναζε εἰς σύλλογον τοὺς βουλευσομένους περὶ τῶν ἑλληνικῶν ἱερῶν. Ὁ σκοπὸς τῆς πρεσβείας ταύτης ἐματαιώθη φθόνῳ καὶ ἀντενεργείᾳ Λακεδαιμονίων, φησὶ Πλούταρχος (Περικλ. ζιζ')· ἀλλ' οἱ ἀγωνεῖς καὶ οἱ μάχῃ τοῦ Περικλέους καὶ τῆς περὶ αὐτὸν πλειάδος οὐκ ἐματαιώθησαν· διότι αἱ Ἀθηναὶ κατέστησαν οἱ ἱεροὶ τόποι τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, εἰς οὓς ἄσμενοι προσέρχονται καὶ προσκυνοῦσιν, ὡς φησὶ Renan, τὰ ἐν αὐταῖς ἱερὰ λείψανα τῆς τέχνης οἱ σοφοὶ πάντων τῶν πεφωτισμένων ἔθνων. Τοῦτο ἐγίνωσκε καὶ προεῖπεν ὁ Περικλῆς· «μετὰ μεγάλων δὲ σημείων καὶ οὐ δὴ τοι ἀμάρτυρόν γε τὴν δύναμιν παρασχόμενοι τοῖς τε νῦν καὶ τοῖς ἔπειτα θαυμασθησόμεθα» (Θουκυδ. Β', 41). Τοῦτο δὲ κατείδε καὶ ὁ Ἰσοκράτης διαβεβαιούμενος ὅτι «ἢ πόλις τῶν Ἀθηναίων τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκε μηκέτι τοῦ γένους ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἑλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείας τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας (Πανηγ. § ιγ)». Τὸν δὲ πόθον τοῦ Περικλέους κατὰ τὸν δεύτερον μ. Χ. αἰῶνα ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς ἐξετέλεσεν ἰδρύσας ἐν Ἀθήναις τὰ Πανελλήνια· κατ' ἐκείνους δὲ τοὺς χρόνους αἱ Ἀθηναὶ ἦσαν διδασκαλεῖον οὐ μόνον τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ Ἀντιοχείων, καὶ Λαοδικέων, καὶ Σιδωνίων, καὶ Καρχηδονίων καὶ λοιπῶν, καὶ πάντες τῆς ἑορτῆς ταύτης μετείχον, ὡς καὶ πάσης διδασκαλίας καὶ ἀσκήσεως τῶν ἐφήβων· «Οὐδεὶς λαός, λέγει ὁ πολὺκλαυτος Albert Dumont (Essai sur l'Éphébie Attique I, pag. 109), καὶ εἰ λίαν εὐνοϊκῶς εἶχε πρὸς τοὺς ἐαυτοῦ γείτονας, παρέσχε γυμνασιάρχας καὶ διδασκάλους πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων αὐτῶν, μεθ' ὧς ἐλευθεριότητος παρέσχον οἱ Ἀθηναῖοι, οὐδ' ἐπέτρεψεν αὐτοῖς τὴν συγκοινωνίαν ἀνὰ πᾶσαν ὥραν μετὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ τέκνων καὶ τὴν συμμετοχὴν τῆς ἐθνικῆς παιδείας. Αἱ Ἀθηναῖ.

ἀνεμιμνήσκοντο τῶν λαμπρῶν ἐκείνων λόγων, οὓς ὁ Περικλῆς εἶπε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δόξης αὐτῶν, «τὴν πᾶσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος παιδεύειν εἶναι».

Φειδίας.

§ 43. Τοιοῦτος ἦν ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν τοῦ Ἀναξαγόρου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Φειδίας ὡς εἶχε περὶ θεοῦ καθαρωτέρας καὶ ὑψηλοτέρας ιδέας ἐκ τῆς φιλοσοφίας ἠρύσατο τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ ἐκ τῶν μετ' αὐτοῦ συνομιλιῶν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Περικλέους· αὐτὸς Φειδίας ἐπινοῶν τὴν ἡρεμον καὶ ὑψηλὴν ἔκφρασιν, λέγει ὁ σοφὸς Ταιπε, πάντως συνέλαβε δύναμιν παντός ἀνθρωπίνου ὁρίου ἐκβαίνουσαν, δύναμιν καθολικὴν ἐκ τῶν ἀγούσων τὸν ῥοῦν τῶν πραγμάτων, διανοοῖν τε ἐνεργόν, ἥτις ἐν Ἀθήναις ἦν ἡ ψυχὴ τῆς πατρίδος. Ἴσως ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἀντηχοῦσας ἤσθετο τῆς ἠχοῦς τῆς νέας φυσικῆς φιλοσοφίας, τὸν νοῦν ὡς τὴν κουφοτάτην καὶ καθαρωτάτην τῶν οὐσιῶν ὑπολαμβανούσης. Ὁ Φειδίας ἤκουσε τοῦ Ἀναξαγόρου φιλοσοφοῦντος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Περικλέους οἴκῳ, ὡς ὁ Μιχαὴλ Ἀγγέλος τῶν Πλατωνικῶν τῆς Ἀναγεννήσεως ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Αζυρεντίου Μεδίκου. Ἐπειδὴ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Περικλέους ἤκουσε τοῦ Ἀναξαγόρου φιλοσοφοῦντος περὶ Νοῦ, διὰ τοῦτο συνέλαβε τὸν Ὀλύμπιον Δία, τὴν Ἀθηνᾶν, τὴν οὐρανίαν Ἀφροδίτην καὶ ἐξεργάσατο, ὡς ἔλεγον οἱ Ἕλληνας, τὸ μεγαλεῖον τῶν θεῶν». (La philosophie de l'art en Grèce, σελ. 75. 199).

Ἀλλὰ πῶς κατώρθωσε ἐν τῷ χωνευτηρίῳ τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ διανοίας, ἐν τῇ δημιουργικῇ αὐτοῦ φαντασίᾳ τὸν ἀπειροτέλειον νοῦν τῆς νέας φιλοσοφίας καὶ τὴν πεπερασμένην τελείαν μορφήν τῶν θεῶν τῆς μυθολογίας ἐν μιᾷ ὑποστάσει συγχωνεῦσαι καὶ τὸ συναμφοτέρον ἐνσαρκῶσαι, οἷον συνέλαβεν ὁ νοῦς αὐτοῦ, ἐκφράζων οὕτω καὶ καθιστὰς ὁρατὸν καὶ ψηλαφητὸν τὸ μᾶλλον ἀόρατον ἐν τῷ κόσμῳ, τὴν καθαρὰν θεῖαν νόησιν; διότι εὗρεν ὑπόδειγμα τῆς τοιαύτης συγχωνεύσεως καὶ ἐνσαρκώσεως ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Ὀμήρου. Ὁ Στράβων (Η', σελ. 354) ἱστορεῖ, ὅτι ἐρωτηθεὶς ὁ Φειδίας ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Παναίου πῶς ἐποίησε τὴν εἰκόνα τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διός, ἀπεκρίνατο ἀπονημονεύων τῶν στίχων τοῦ Ὀμήρου,

ἦ καὶ κυανέησιν ἐπ' ὄφρυσιν νεῦσε Κρονίων
ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν δλυμπον.

Ὑποδεικνύων ὅτι ἐκ τούτων ἐνέπνευσθη· οἱ μὲν

πρὸ αὐτοῦ ἀγαματοποιοὶ πλάττοντες τὸν Δία ὀλιγώρουν τῶν ὄφρυσιν καὶ τῆς ἀμβροσίας χαίτης, ὁ δὲ Φειδίας ἐπὶ τούτων μάλιστα ἐπέχε τὴν θεῖαν παντοδυναμίαν. Τοιαύτην συγχωνεύειν τοῦ συναμφοτέρου ἀνεύρισκεν ἀποτετυπωμένην καὶ ἐν τῇ φύσει τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς ἐνοικουσίας φυλῆς, ἥς ἄλλως καὶ ἡ φιλοκαλία κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους λιπαρῶς ἐκτρεφομένη ἐν παντὶ ἔργῳ ἐξεδηλοῦτο καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ὑπέκκαυμα ἐν ταῖς ὑψηλαῖς τοῦ Φειδίου συλλήψεσιν.

Ὁ Κικέρων λέγει ὅτι ἀφ' ὧν Φειδίας, ὁ μέγας ἐκείνος καλλιτέχνης, ὅτε ἀγαλμά τι τοῦ Διός ἢ τῆς Ἀθηνᾶς ἐποίει, οὐκ εἶχεν ὑπ' ὄψει προσώπων τι, οὐ τὴν ὁμοιότητα προσεῖχεν ἀποδοῦναι, ἀλλ' ἐν τῷ βῆθει τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἦν τύπος τέλειος, πρὸς ὃν ἀποβλέπων διηύθυνε τὴν τέχνην καὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ». Ὁ δημιουργὸς ἄρα Φειδίας ἐμίμητο τὸν θεῖον δημιουργόν ὃς κατὰ Πλάτωνα «πρὸς τὸ κατὰ ταῦτά ἔχον βλέπων αἰεὶ καὶ τοιοῦτ' προσχρῶμενος παραδείγματι, τὴν ιδέαν καὶ δύναμιν αὐτοῦ ἀπεργάζεται καὶ καλὸν ἐξ ἀνάγκης οὕτως ἀποτελεῖ πᾶν τὸ δημιουργούμενον». Καὶ Ῥαφαὴλ δὲ ἐν τῇ περιωνύμῳ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Καστιγιλιόνην λέγει περὶ τῆς Γαλατίας αὐτοῦ· «Ἐπειδὴ καλῶν παραδειγμάτων ζώων τύπων τοῦ γυναικείου φύλου στεροῦμαι, ἰδανικόν τι μεταχειρίζομαι, ὅπερ αὐτὸς ἐν τῇ φαντασίᾳ μου ἀναπλάττω».

Ὁ δὲ Φειδίας καὶ τὸν τύπον ἀνέπλαττε τῶν ἄλλων ζώων τέλειον ἐμφυσῶν καὶ ἐγγέων τὴν ἐμφυχοῦσαν αὐτὰ δύναμιν ἐν παντὶ μορφῇ αὐτῶν. Ὁ Ἴππος οὗτος, λέγει ὁ Cherbulieux περὶ τινος ἵππου τοῦ Φειδίου ἐκ τῶν τῆς Ἀκροπόλεως ἐν τῷ εὐτραπέλα αὐτοῦ μυθιστορήματι *Un cheval de Phidias*, οὐ μόνον ψυχὴν ἔχει, ἀλλὰ καὶ ὅλον τὸ σῶμα ἢ ψυχὴ αὐτοῦ ἐστὶ, πανταχοῦ ἐγκεχυμένη, μέχρι τῶν ὠτων ἃ αἶρει καὶ τῆς οὐρᾶς ἦν ἀνυψοῖ». Ὁ Φειδίας οὐκ ἐχρήσατο τῇ μεθόδῳ τῶν ἐκλεκτικῶν, οὐδὲ τὴν ἵππικὴν καλλονὴν εἰς τὸ ἰδεῶδες ἀνύψωσε, δημιουργῶν ἵππον χιμαιρικόν καὶ ἀφειδῶς αὐτῷ ἐπιδαψιλεύων τὰς ἀρετὰς πολλῶν φυλῶν ἵππων. Οὐδένας ἄλλοι τοὺς φῶσιν μετὰ μείζονος ζήλου ἐμελέτησαν, ἢ οἱ μεγάλοι Ἕλληνας καλλιτέχναι, οὐδὲ μετὰ πλείονος ἀκριβείας ἐμίμησαντο αὐτὴν, οὐδὲ καλλίω χρῆσιν τῆς φαντασίας αὐτῶν ἐποίησαντο, ὅπως καλῶς αὐτὴν παρατηρήσωσι, λέγω φαντασίαν, διότι ἄνευ φαντασίας ἢ γνώσεως τῆς φύσεως ἐν ταῖς τέχναις χάος ἐστίν. Οὐδέποτε ἡ φύσις ἀντιγρα-

φείς και μιμητάς¹ ἔσχεν ἀκριβεστέρους τῶν Ἑλλήνων· ἐφ' ᾧ ἡ τέχνη αὐτῶν οὕτω γόνιμος καὶ πλουσία καὶ ποικίλη ὑπῆρξεν· ὁ δὲ Φειδίεος τετρακοσίων ποδῶν μήκους ἐγλυψεν ἀνάγλυφον, ἐν ᾧ δύο μορφαὶ ἢ δύο φυσιολογίαι ἀκριβῶς ὁμοίαι οὐκ εἰσὶν οὔτε ἐν τοῖς ἵπποις οὔτε ἐν τοῖς ἵππευσι. Τοιοῦτον τι οὐδαμῶς ποιοῦσιν οἱ γλύπται, οἱ ζωγράφοι, οἱ ποιηταί, οἱ ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ ἀνυψωθῆναι εἰς τὸ ἰδεῶδες τρεῖς ἢ τέσσαρες γεννῶντες πομπώδεις καὶ κοινούς τύπους καὶ τούτων ἐν παντὶ αὐτῶν ἔργῳ χρῆσιν ποιοῦμενοι».

Τοιοῦτον τὸ ἀπόκρυφον τῆς τελειότητος τῶν ἔργων τοῦ Φειδίου, ὅτι οἱ τύποι, οὓς ἀνέπλαττεν, οὐκ εἰσὶ χιμαίρικαι καὶ ἀφηρημέναι ἰδέαι καὶ ἀνύπαρκτοι ἐν τῇ φύσει, ἀλλὰ ζῶσαι καὶ ἀληθεῖς. Τοιοῦτους κηρύττουσιν αὐτοὺς οὐ μόνον οἱ ἀρχαῖοι², ἀλλὰ καὶ οἱ πλείστοι τῶν

1) Ἐν τῷ μυθιστορήματι τοῦ Cherbuliez οἱ μὲν ἐξετάζουσι τὴν γλυπτικὴν τέχνην τοῦ Φειδίου ὑπὸ τὴν ἰδανικὴν ἐποψίν, οἱ δὲ ὑπὸ τὴν πραγματικὴν· καὶ τοιοῦτος ὁ ἐναυθῶναι δαιμῶν ἱατρός· διδὸς οἱ λόγοι αὐτοῦ ἔχουσι τὴν ὑπερβολικὴν. Οἱ Ἕλληνας μιμούμενοι τὴν φύσιν ποιοῦνται χρῆσιν τῆς δημιουργικῆς αὐτῶν φαντασίας, ἀνευρίσκουσι τὴν ζωσαν φυσιολογίαν τῆς φύσεως καὶ ταύτην ἐν ταῖς ἔργοις αὐτῶν ἀποτυποῦσιν. Τοῦτο βεβαίως νοεῖ καὶ ὁ Cherbuliez λέγων ὅτι ὅλον τὸ σῶμα τοῦ ἵππου τοῦ Φειδίου ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐστίν. «Ἡ ἐξῆς ἀλήθεια, λέγει ὁ Lénègue, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης παρὰ πάντων νῦν ἐκτὸς πάσης ἀντιρρήσεως τίθεται, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀγαλακτοποιοὶ ἐξ ἀρχῆς περὶ τὴν παράστασιν τῶν θεῶν ἀσχολοῦμενοι, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ πλαστικῇ προσωπικότητι δυνάμεις ὑπερανθρωπίνους ἐνσαρκώσαντες, εἰς τὴν ἐξευγένεισιν προήχθησαν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ εἰς τὴν ἐπιζήτησιν τοῦ τελειοτάτου τύπου ὅπως τὸ ἐκφραστικὸν σημεῖον ἢ ὅσον οἷόν τε ἄξιον τοῦ ἐκφραζομένου χαρακτῆρος. Ἀκούσωμεν τί περὶ τούτου ἐν ταῖς μετὰ τοῦ Ἐκκερμάννου διαλέξεσιν αὐτοῦ λέγει ὁ ποιητὴς Γαίθης, οὗ νῦν αἱ γινώμαι περὶ τῶν ζητημάτων τῆς φιλοκαλίας (esthétique) λογίζονται χρησμοί· εἰς τις, φησὶ, μέγα τι πράξιαι βούλεται, τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν εἰς τοσοῦτον προεβασάτω, ὥστε δύνασθαι, ὡς οἱ Ἕλληνες, τὴν στενὴν τῆς φύσεως πραγματικότητά μετὰ τοῦ ὕψους τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἀνυψῶσαι, ὅπως ἱκανὸς ἢ πραγματικὸν καταστήσῃ, ὅ, τι ἐν τῇ φύσει ἐσωτερικῆς τινος ἀδυναμίας ἕνεκα ἢ ἐξωτερικοῦ τινος προσκόμματος ἔμεινεν ἐν δυνάμει».

2) Ἐν τῇ 42 παραγράφῳ σελ. 165 ἐμνημονεύσαμεν ὡν λέγει Πλούταρχος περὶ τῆς τελειότητος καὶ ἀειθαλοῦς ἀμῆς τῶν ἔργων τοῦ Φειδίου· ἀναγνώτω δὲ ὁ βουλόμενος τὸν Ὀλυμπιακὸν Δίονος τοῦ Χρυσ-

νωτέρων, ἀνομολογοῦντες ὅτι τῆς τελειότητος αὐτῶν οὐδὲ οἱ τελειότατοι τῶν νεωτέρων γλυπτῶν καὶ ζωγράφων ἐφίκοντο· οἷον ὁ σοφὸς Taine ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ de l'Idéal dans l'art περιελθὼν νοερώς τὰς διαφόρους χώρας καὶ σχολὰς πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ τελείου καὶ τοῦ ἰδανικοῦ ἐν τῇ τέχνῃ ἀφικνεῖται καὶ εἰς Φλωρεντίαν, ἧς τὴν σχολὴν μετ' εὐχρησκειᾶς ἐπισκέπτεται, ἐξ ἧς ἐξῆλθε, λέγει, ὁ Λεονάρδος, καὶ εἰς ἣν εἰσῆλθεν ὁ Ραφαήλ, διὰ δὲ τοῦ Γιβέρτου, Δονατέλλου, Ἀνδρέου Δελσάρτου, Φρά Βερθολομαίου καὶ Μιχαήλ Ἀγγέλου τὸν τελειότατον ἀνεκάλυψε τύπον τῆς νέας τέχνης· θαυμάζει τὸ τελειὸν τῶν σωμάτων, τὴν ἀρμονίαν τοῦ νοῦ καὶ τῆς μορφῆς· διότι οὔτε ἡ δύναμις τοῦ νοῦ οὔτε ἡ τῶν ὀργάνων ὑπερσχύει, ὥστε τὸ ἀνθρώπινον πρόσωπον ἀποσπᾶται ἀπὸ τοῦ ἰδανικοῦ τούτου οὐρανοῦ, ἐν ᾧ πᾶσαι αἱ δυνάμεις συναρμολογούνται ἐν υπερτάτῃ τινὶ συμφωνίᾳ. Οὐ μόνον ἡ κεφαλή καὶ τὸ πρόσωπον ἀλλὰ καὶ τὸ στήθος καὶ οἱ βραχίονες καὶ οἱ σύνδεσμοι καὶ αἱ ἀναλογίαι, καὶ συνελόντι εἶπεν ἅπαν τὸ σχῆμα λαλεῖ καὶ συμπράττει, ὅπως ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμούς ἡμῶν ὑποβάλλῃ πλάσμα οὐχ ὁμοειδές τῷ ἡμετέρῳ σώματι· διότι συγκρινόμενοι πρὸς αὐτὸ ἐσμὲν ὡς οἱ πίθηκοι καὶ οἱ παπούδοι συγκρινόμενοι πρὸς ἡμᾶς.

Ἐξερχόμενοι, λέγει, τοῦ θεάματος τούτου νομίζομεν ὅτι τὸ ἔργον ἡμῶν τετέλεσται, ὅτι εἰς τὸ μὴ περαιτέρω τῆς τέχνης ἤλθομεν· ἀλλ' ὅμως ἡ Φλωρεντία ἐστὶν ἡ δειντέρα πατρίς τοῦ καλοῦ, αἱ δὲ Ἀθηναὶ ἡ πρώτη. Κεφαλαὶ τινες, ἀγγλικά τινα διασωθέντα ἀπὸ τοῦ ναυαγίου τῆς ἀρχαιότητος, τὰ μέγαρα τοῦ Περθευῶνος, ἡ Ἀφροδίτη τῆς Μήλου, ἡ κεφαλὴ τῆς Ἡρας τῆς ἐξοχικῆς οἰκίας Λουδοβίκου, μαρτυροῦσι φυλὴν ὑψηλοτέραν καὶ καθωρωτέραν· συγκρινόντες ὄψεσθε ὅτι ἡ ἠπίστης πολλάκις ἐν ταῖς μορφαῖς τῶν εἰκόνων τοῦ Ραφαήλ εὐήθης ἐστὶν ὡς ἡ τῶν προβάτων, τὸ δὲ πλάτος τῶν ὤμων ὀλίγον τι παχύ, ἐν δὲ ταῖς εἰκόσι τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου ἡ τραγωδία τῆς ψυχῆς ἀγγέλλεται λίαν ἐπαισθητῆ διὰ τῆς ἐξουδένσεως τῶν μυῶν καὶ τῆς ὑπερβολῆς τῆς ἐντάσεως. Οἱ ἀληθεῖς ὄρατοι θεοὶ ἀλλαχοῦ ἐγεννήθησαν καὶ ἐν αἰθέρι καθωρωτέρῳ. Πολιτισμὸς μᾶλλον αὐτόματος καὶ ἀπλούστερος, φυλὴ εὐχρασετέρα καὶ λεπτοφυστέρα, θρησκεία κάλλιον προσηρμοσμέ-

στόμου, ἐν ᾧ ὑποτίθεται ὅτι ὁ Φειδίεος ἐνώπιον τῶν Ἡλείων καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων δίδωσι λόγον τῆς κατασκευῆς τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διός.

νη, καλλιέργεια τοῦ σώματος νοημονεστέρα, πάντα ταῦτα παρήγαγον τύπον εὐγενέστερον, εὐμοιροῦντα ἠπιότητος ὑπερφανεστέρας, γαλήνης σεμιοντέρας, κινήσεως ἀρμονικωτέρας καὶ ἐλευθερωτέρας, τελειότητος χαριστέρας καὶ φυσικωτέρας· ὁ τύπος δὲ οὗτος ἐχρησίμεισε πρότυπον τοῖς τεχνίταις τῆς Ἀναγεννήσεως· ὥστε ἡ τέχνη, ἣν ἐν Ἰταλίᾳ θαυμάζομεν, βλαστὸς ἐστὶν ἥττον ὑψηλὸς τῆς Ἑλληνικῆς δάφνης ἐν ἐτέρῳ ἐδάφει μεταφυτευθείσης».

Τοιαῦτά φησι καὶ ὁ φιλέλλην ποιητὴς de la Prade. «Ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῖν, θεώμενοι τὴν Ἑλληνικὴν γλυπτικὴν, αἰσθανόμεθα καὶ ὁμολογοῦμεν, ὅτι οὐκ ἐσμὲν ἱκανοὶ προοδόν τινα φαντασθῆναι δυναμένην προαγαγεῖν τὴν τέχνην ὑψηλότερον τοῦ Φειδίου, ἢ ἐφικέσθαι τοῦ προτύπου τούτου ἀνευ ἀκριβοῦς μιμήσεως αὐτοῦ· ἢ αἰσθησις, ἣν παράγει ἔργον τι τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ τῆς χειρὸς τοῦ Φειδίου, ἢ παντελὴς ἐστὶ τελειότης. Τί ἄλλο ἐστὶ τῶν τελειοτάτων ἔργων τῶν ἐκ τῆς ποιήσεως, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς ζωγραφικῆς, τῆς μουσικῆς, ὅπερ οὐδεμίαν ὑπερβολὴν καταλείπει τῇ φιλοδοξίᾳ τοῦ πνεύματος, ὥστε φαντασθῆναι ἀνώτερόν τινα βηθμὸν τελειότητος, συμπλήρωμά τι, ἢ οὐκ οἶδ' ὅτι συγγενέστερον τῷ ἀνεφίκτῳ ἰδανικῷ; Μόνη ἢ γλυπτικὴ ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Φειδίου φαίνεται ἡμῖν ἐντελῶς τοῦ οἰκείου ἰδανικοῦ αὐτῆς ἐφικομένη καὶ πάσης τῆς αὐτῆ προσήκουσας καλλονῆς· ἡ τέχνη αὕτη τὸν κάλλιστον αὐτῆς παρήγαγε καρπὸν, δοῦσα ὄντως πᾶν τὸ δυνάμενον ἐκφρασθῆναι, ὡς ἡ φύσις τὸ ἰδανικὸν αὐτῆς ἀπέτελεσεν, ἀνυψωθείσα εἰς τὸ τέλειον κατ' θεῖον, ὅτε τὸν ἄνθρωπον ἐπλάσει. Τίς ἐν ἡ οἰκοῦμεν γῆ δύναται πλάσμα ὑπέρτερον ἐπὶ κάλλει τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ πνεύματος φαντασθῆναι; Πικρῶς μὲν ὀνειροπολοῦντες εἰκόνας ἀνθρωπίνας τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Φειδίου τελειοτέρας· ἢ ἑλληνικῆ μεγαλοφυΐα διατελεῖ οὐσα τελεία ἐν τῇ τελειοτάτῃ τῶν τεχνῶν».

Σοφοκλῆς.

§ 44. Ὁ νοῦς καὶ ὁ λόγος ἐμπνέοντες τὴν δημιουργικὴν φαντασίαν ἦσαν κανόνες καὶ ὁδηγοὶ τῆς ποιήσεως καὶ ἐν ταῖς τραγωδίαις τοῦ Σοφοκλέους, ὡς ἦσαν τῆς πλαστικῆς τέχνης ἐν τοῖς ἀγάλμασι τοῦ Φειδίου· διὸ ἀμφοτέρων τὰ ἔργα ἔχουσιν ἐν ἀκρῇ τελειότητι τὰς ἀρετὰς τοῦ Ἀττικῆ πνεύματος, τὴν ἀπλότητα, τὴν τάξιν, τὴν συμμετρίαν, τὴν εὐρυθμίαν, τὴν ἀρμονίαν, τὴν ἐπανθούσαν χάριν,

τὸ κάλλος, τὴν ἡρεμίαν, ἣτις ἐστὶ γνώρισμα τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος εὐχερῶς νικῶντος πᾶν τὸ ἀνθιστάμενον. Ἄμφω ἦσαν κατὰ τὴν καρδίαν τοῦ Περικλέους, ἄξιοι αὐτοῦ συνεργάται· αἱ χρόνοι τῶν μαχητῶν τοῦ Μαραθῶνος παρήλθον, λέγει ὁ ἱστορικός Κούρτιος, ἄλλοι δὲ νέοι διεδέξαντο αὐτούς, οὓς νέα γενεὰ ἐκπροσωπεῖ, ἐν δὲ τῷ θεάτρῳ ὁ Σοφοκλῆς· αἱ τραγωδίαι αὐτοῦ, καθ' οὓς χρόνους αἱ Ἀθῆναι τὴν ὑλικὴν εἶχον ἰσχὺν καὶ λάμπριν, παρέσχον, εἴπερ τι καὶ ἄλλο ἔργον, τὴν ἐσωτερικὴν ἐκείνην ἀξίαν καὶ ἠθικὴν δύναμιν, ἣπερ ἦν ἡ φιλοδοξία τοῦ Περικλέους· ὁ Σοφοκλῆς, ὡς οὗτος, ἐπελάβετο τὴν πίστιν τῶν ἀρχαίων λατρείων διατηρῆσαι, τὰ κληρονομικὰ ἔθη, τοὺς ἀγράφους νόμους τοῦ θεοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν γενομένην νοερὰν πρόοδον προσοικειώσασθαι καὶ πᾶν ὅ,τι τὸν ὀρίζοντα τοῦ πνεύματος εὐρύτερον καθίστη . . . ὁ Σοφοκλῆς ἦν ἀνὴρ κατὰ τὴν καρδίαν τοῦ Περικλέους. Ἡ τέχνη αὐτοῦ ἦν τὸ κάτοπτρον τῶν εὐγενεστάτων ὁρμῶν τῶν χρόνων, ἡ μεταμορφωμένη ἐκφρασις τῶν Ἀθηναίων τοῦ Περικλέους». α' Ὁ Σοφοκλῆς, λέγει καὶ ὁ Ὀδοροφῆδος Μύλλερ, τέλειον τὴν ἀθηναϊκὴν ἐκείνην κατεῖχεν ἐλευθερὰν ἀγωγὴν τὴν ἐπὶ ἀνεξαρτήτου στηριζομένην καὶ ἀπροκαταλήπτου παρατηρήσεως τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων· ἡ δίκαια αὐτοῦ πᾶσαν ἔχει ἐλευθερίαν καὶ δύναμιν κρίνειν τὰ πράγματα καὶ διαφωτίζει αὐτὰ ὡς ἐνόμιζεν ὀρθόν· πρὸς δὲ ὁ Σοφοκλῆς αἰώνιον τι καὶ ἀμετάβλητον ἀναγνωρίζει, βθετίας ἔχον ῥίξας ἐν τῇ συνειδήσει· φωνὴ δὲ τις ἐσωτερικὴ ἀπαγορεύει θίγειν αὐτοῦ καὶ παρασύρει εἰς τὴν κρίσιν τοῦ διαλογισμοῦ· ἐστὶν ὁ εὐσεβέστερος καὶ ὁ μᾶλλον πεφωτισμένος τῶν Ἑλλήνων· ὁ δὲ τρόπος καθ' ὃν τὰς ὑποθέσεις διαχειρίζεται τῆς δημοτικῆς θρησκείας ἢ μεσοτῆς ἐστὶ μεταξύ τῆς δεισιδαιμονικῆς λατρείας τῶν ἐξωτερικῶν τύπων καὶ τοῦ πολέμου τῆς ἐλευθεροδοξίας (libre pensée) κατὰ τῆς παραδόσεως».

Ὁ Σοφοκλῆς τὴν τραγωδίαν ἀπήλλαξεν ἀπὸ τῆς Εἰμαρμένης, ἣν εἰς τὰ ἔξω τῆς σκηνῆς ἀπάθησε καὶ ἐν οἷς ἔτι μύθοις τὸ κράτος αὐτῆς ἀνεγνώριζεν ἢ παράδοσις, οἷον ἐν τῷ τοῦ Οἰδίποδος μύθῳ· διότι ἐν μὲν τῇ τραγωδίᾳ Οἰδίποδος τοῦ τυράννου ἢ πράξις οὕτω διεξάγεται, ὥστε φαίνεται ὁ Οἰδίπους εἰς δυστυχίαν περιπεσὼν ἐξ αὐτοῦ τοῦ χαρακτήρος αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ Οἰδίποδι τῷ ἐπὶ Κολωνῶν ἐπῆλθεν ἤδη εἰς τὴν πολυπαθῆ αὐτοῦ ψυχὴν ἢ γαλήνην καὶ ἡρεμία ἀναγνωρίσαντος, ὅτι οὐκ

ἔνοχος οὐδὲ κακὸς ἔστιν, ἄ τε οὐχ ἑκὼν ἀμαρτήσας, ἀλλ' ἐν ἀγνοίᾳ·

ἐπεὶ τὰ γ' ἔργα μου
πεπονθός' ἐστὶ μᾶλλον ἢ δεδρακότα,
εἴ σοι τὰ μητρὸς καὶ πατρὸς χρεῖη λέγειν,
ὧν οὐνεκ' ἐκφροβεί με· τοῦτ' ἐγὼ καλῶς
ἔξοιδα· καίτοι πῶς ἐγὼ κακὸς φύσει
ὅς τις παθῶν μὲν ἀντιδέρων;
νῦν δ' οὐδὲν εἰδὼς ἰκόμην ἐν ἰκόμην.

Ἐάν τε τὸ κακὸν ἔρχεται θεοθεν ὡς δοκιμασία τῆ ἀνδρείᾳ ἡμῶν, ἂν τε ἀποτέλεσμα ἢ ἀγνώστων αἰτιῶν, ἢ πάλῃ ἐπιτρέπεται, ἢ δὲ νίκη ἔνδοξος· ἂν δὲ καὶ ἠττηθῶμεν, καθарοὶ ἐσόμθα ἐνώπιον θεῶν καὶ ἀνθρώπων. Τοιοῦτον τὸ ἠθικὸν ἐπιμύθιον τοῦ μύθου τοῦ Οἰδίποδος· ἢ κραταιὰ Μοῖρα, ἢ, ὡς ἂν εἰποιμεν νῦν, ἢ περιπλοκὴ συμβάντων, ἔ οὐδεμία ἀνθρωπίνη πρόφησις προλαβεῖν ἰδύνατο, τὸν Οἰδίπου αἰμομηκτὴν καὶ πετροκτόνον κατέστησεν· ὁ χρησμός προανήγγειλεν ὅτι τὸν μὲν πατέρα αὐτοῦ φονεῖσει, τὴν δὲ μητέρα νυμφευθήσεται, οὐχ ὅμως εἶπεν ὅτι ἔσται καὶ ἔνοχος, διότι τοῦτο ἐκ τῆς θελήσεως αὐτοῦ ἐξήρητο· τὸ ἔγκλημα ἐν τῇ προαιρέσει ὑπάρχει, οὐδ' ἔστιν ὅπου συνείδησις ἀπεισιν. Ὁ Οἰδίπους λοιπὸν κηρύττει ἑαυτὸν ἀθῶον ἐνώπιον τῶν ἠθικῶν νόμων, οὓς οὐδέποτε ἑκὼν παρεβίβασεν. Οὕτω παρὰ τὰ ἔμφικτα ἐπακολοθηήματα τῶν αἰτιῶν, ἢ Ἑλλάς ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ ἀνεγείρει τὸν νκὸν τῆς ἐλευθερίας». L. Ménard.

Ἐν δὲ τῇ Ἀντιγόῃ ὁ Σοφοκλῆς δεικνυσὶν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τῆς ἐπικράτου τάτης γενεᾶς, ἥς τὴν πεντελῆ καταστροφὴν ἀπὸ πολλοῦ, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἀπεφάσισεν ἡ Μοῖρα, ἀναφάνεται βλαστὸς, ὡς ῥόδον ἀμάρταντον, ἢ σμυνὴ τοῦ Οἰδίποδος κόρη, ἢ Ἀντιγόνη, ἀνπλαμβάνουσα εὐθαρσῶς θάψαι τὸν ἑαυτῆς ἀδελφὸν Πολυνείκη· γίνωσκεν ὅτι τοῦτο ἦν ἀπηγορευμένον, ἀλλὰ τοῦτο ὑπέρτερον ἐπίσταται ὅτι εἰσὶ θεοὶ καὶ αἰῶνιοι νόμοι, ὧν χάριν ἐτοιμὴ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν αὐτῆς προσενεγκεῖν ὀλοκαύτωμα·

οὐ γάρ τί μοι, Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε
οὐδ' ἢ ξύνοικος τῶν κάτω θεῶν Δίκη
τοιοῦδ' ἐν ἀνθρώποισιν ὤρισεν νόμους,
οὐδὲ σθένειν τοσοῦτον ὄμην τὰ σά
κηρύγμαθ' ὥστ' ἄγραπτα κάσφαλῃ θεῶν
νόμιμα δύνασθαι θνητὸν ὄνθ' ὑπερδραμεῖν·
οὐ γάρ νῦν γε κάχθεις, ἀλλ' ἀείποτε
τῇ ταῦτα, ἢ κούδεις οἶδεν ἐξ ὄτου φάνη·

τούτων ἐγὼ οὐκ ἔμελλον, ἀνδρὸς οὐθενὸς
φρόνημα δείσασ', ἐν θεοῖσι τὴν Δίκην
δώσειν· θανουμένη γὰρ ἐξῆδη, τί δ' οὐ;
καὶ μὴ σὺ προκηρύξας· εἰ δὲ τοῦ χρόνου
πρόσθεν θανοῦμαι κέρδος αὐτ' ἐγὼ λέγω·

Τοιοῦτος ὁ ἠρωϊκὸς χαρακτήρ τῆς Ἀντιγόνης· ἔστι τοῦτου προφανέστερον παράδειγμα, ὅτι ἀμαρτίαι γονέων οὐ παιδεύουσι τέκνα, οὐδὲ τὴν ψυχὴν αὐτῶν μολύνουσιν, ἀλλ' ἕκαστος ὑπεύθυνός ἐστι μόνον τῶν ἰδίων αὐτοῦ πράξεων; Τοιοῦτον διαδραματίζει πρόσωπον ἐν ταῖς τραγωδίαις τοῦ Σοφοκλέους ἢ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου· ὡς ἐν τῇ Ὀμηρικῇ ποιήσει ἦρωας ὁ ἀνθρώπος, οὕτω καὶ ἐν ταῖς τραγωδίαις αὐτοῦ, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἐν τῇ Ἀντιγόῃ ὕμνος εἰς τὸ μεγαλόνονον καὶ ἐπινοητικὸν τοῦ ἀνθρώπου πνεῦμα.

Πολλὰ τὰ δεινὰ κούδεν ἀνθρώπου δεινότερον
πέλει.

τοῦτο καὶ πολιοῦ πέραν πόντου χειμερίῳ
νότῳ

χωρεῖ, περιβρυχίοισιν

περῶν ὑπ' οἰμασιν,

θεῶν τε τὰν ὑπερτάταν, Γᾶν

ἄφριτον, ἀκαμάταν ἀποτρύεται,

ἰλλομένων ἀρότρων ἔτος εἰς ἔτος, ἰππεῖω γένοι
πολεύων.

κουφονόων τε φύλον ὀρνίθων ἀμφιβαλὼν
ἄγει

καὶ θηρῶν ἀγρίων ἔθνη, πόντου τ' εἰναλίαν
φύσιν

σπείραισι δικτυοκλώστοις,
περιφραδῆς ἀνήρ.

κρατεῖ δὲ μηχαναῖς ἀγραύλου

θηρὸς ὄρεσιβάτα λυσιαιύχενά θ'

ἔππον ἀέξεται ἀμφίλοπον ζυγὸν οὐρειὸν τ'
ἀκμητὰ ταῦρον.

καὶ φθέγμα καὶ ἀνεμόεν φρόνημα καὶ ἄστου
νόμους

ὄργας ἐοιδάξατο καὶ δυσπύλον

πάγων ὑπαίθρεια καὶ

δύσομβρα φεύγειν βέλη·

παντοπόρος ἄπορος ἐπ' οὐδὲν ἔρχεται

τὸ μέλλον. "Διδα μόνον

φύξιν οὐκ ἐπάξεται·

νόσων δ' ἀμηχάνων φυγὰς ἐμπέριραται·

σοφὸν τι τὸ μηχανόεν τέχνας ὑπὲρ ἐλπίθ'

ἔχων.

τακόσια δὲ μέχρι τοῦ κηρύγματος τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἐξ οὗ χρόνου ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν Ἀθηναίων ἐκηρύχθη ἡ ὁμολογία αὐτῆ τῆς πίστewας, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς φιλανθρωπίας, οὐδαμοῦ δὲ ἀλλοχου κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἠδύνατό τις τοιοῦτόν τι οὔτε ἀκοῦσαι οὔτε ἀναγνῶναι. (Hayet).

1) «Δισχιλία μὲν καὶ τριακόσια εἰσὶν ἔτη, πεν-

Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος ὅσα κἄν ἤ μεγαλόνοους καὶ ἐκ μεγάλης πόλεως, δυστυχῆς ἐστίν, ἂν μὴ τὸ καλὸν μηδὲ τὴν θείαν δικαιοσύνην σέβηται·

ὕψιπολις ἄπολις ὅσα τὸ μὴ καλὸν
 ζύνοσι τόλμας χάριν.
 μήτ' ἐμοὶ παρόσιτος
 γένοιτο μήτ' ἴσον φρονῶν ὅς τάδ' ἔρδει.

Τοιαῦτα φθέγγεται ἡ τραγικὴ μούσα τοῦ Σοφοκλέους σύμφωνα τῷ ὀρθῷ λόγῳ καὶ τῇ νέῃ φιλοσοφίᾳ· ὥστε λίαν ὀρθὰ ὅσα περὶ Σοφοκλέους λέγει ὁ μακαρίτης Pailin¹ τὰ τε ἄνω μνημονεύοντα (§ 35) καὶ τὰ ἐξῆς. «Τὰ δράματα τοῦ Σοφοκλέους, καίπερ ὡσαύτως, ὡς τὰ τοῦ Αἰσχύλου, εἰς τοὺς ἀπωτάτω χρόνους ἀνερχόμενα, ἀγνωτέραν καὶ εὐγενιστέραν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου παριστώσιν· ὁ ἄνθρωπος μάλλον ἀπηλλαγμένης φαίνεται τῆς κτηνώδους αἰσθήσεως ἢ τῆς ἀμαθοῦς θρησκομανίας· καίπερ ὑπὸ βιαίων παθῶν ἀγόμενος καὶ φερόμενος καὶ ἀποπλανώμενος ὑπὸ τερατωδῶν θρησκευτικῶν δοξασίων, αἰσθάνεται ὅτι κύριος τῶν ἑαυτοῦ ἀποφάσεων ἐστίν, αἱ δὲ πράξεις αὐτοῦ αὐτῷ ἀνήκουσιν. Ἡ Μοῖρα δύναται βεβαίως αὐτὸν δυστυχῆ καταστήσαι· ἀλλ' ἐν τούτῳ καὶ μόνῳ τὸ κράτος αὐτῆς περιορίζεται, οὐδεμίαν ἐχούσης δύναμιν ἐπὶ τῶν κινήσεων τῆς θελήσεως, οὐδὲ ἄνευ αὐτοῦ δυναμένης τρέψαι αὐτὸν πρὸς τὴν ἀρετὴν ἢ πρὸς τὸ ἐγκλημα.

Ἡ Μοῖρα τὸν Οἰδίπουν μυστηριώδεις τινὲς ἀτραπῶ ἤγαγεν εἰς ἀποτροπικούς πράξεις· ὁ Οἰδίπους ὅμως ἀθῶος ἦν τῶν μιᾶν πράξεων αἰς ἐμολύνθη. Ἐὰν ἐν τῇ πρώτῃ παραφορᾷ κατὰ τὴν ἀναγκάσει τῶν ἀτυχιῶν αὐτοῦ, ἀποστρέφεται ἑαυτὸν καὶ ἀπονέμει ἑαυτῷ τὰ μυσσώματα ἐπιθετά, καὶ ἐπιβιβάζει τὰς σκληροτάτας ποινάς, ὕστερον συνέρχεται καὶ δικαιότερα περὶ ἑαυτοῦ κρίνει, καὶ ὁ αἰμομικτῆς οὗτος καὶ πατροκτόνος πρὸς τὸν οὐρανὸν αἶρει μέτωπον γαλήνιον καὶ χεῖρας ἀθῶας, καὶ ἄνευ τρόμου ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ κέθηται τοῦ ναοῦ τῶν Ἐρινύων. Ὑπὸ ταύτην τὴν ποιητικὴν εἰκόνα ὁ Σοφοκλῆς ἐπαξίως τῆς εὐτυχῆς μεγαλοφυΐας τῆς Ἑλλάδος ἐκφράζει τὴν διαμαρτύρησιν τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας κατὰ τῶν τυραννικῶν τῆς Εἰμαρμένης νόμων ἀξιούντων αὐτὴν ὑποχείριον κρα-

1) Περὶ Σοφοκλέους, καθὰ καὶ περὶ Αἰσχύλου καὶ Εὐριπίδου, πολλὰ καὶ σφὰ λέγει ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ τῆς δευτέρας φιλοσοφικῆς περιόδου (σελ. 5—16) καὶ ὁ φιλόσοφος Ζέλλερ. Ἰδ. καὶ Ernest Havet *Le Christianisme et ses origines* pag. 90.

τείν. Ταύτην δὲ τὴν διαμαρτύρησιν ὀλίγω ὕστερον καὶ Ἀριστοτέλης ἀνανοεῖ ἐν τοῖς Ἡθικοῖς Νικομαχείοις (Γ, ε') ἀρνούμενος ὅτι ὁ Ἀλκαίων τὴν μητροκτονίαν¹ δύναται ἐπὶ τὴν Εἰμαρμένην ἐπιρρίψαι, καὶ ἐν τῇ Ποιητικῇ συλλήβδην σιγῇ παρελθὼν τὰ τῆς Εἰμαρμένης, κατατετριμμένα ἤδη καὶ ἐγκαταλειμμένα. Ναὶ μὴν ὑπερτάτη θελήσις αἰεὶ προίσταται τῶν ἐν τῷ δράματι γινομένων· ἀλλ' ἡ ὑπερφυῆς αὕτη δύναμις τὸ περίγραμμά ἐστὶ τοῦ δράματος, ἢ, ἂν θέλῃς, τὸ βέθος τοῦ πίνακος· ἐν δὲ τῇ πρώτῃ τάξει ἐμφανίζεται ὁ ἄνθρωπος μετὰ τῶν παθῶν αὐτοῦ, τοῦ χαρακτήρος, τῆς θελήσεως, ἐλευθέρως διανοῶν τὸ στάδιον, ὅπερ ἡ Εἰμαρμένη αὐτῷ ἤνοιξε, καὶ οὐ τὸ μοιραῖον ὤρισε τέρμα. Ἐὰν ἐν τῷ κρᾶματι τούτῳ τῆς δουλείας καὶ ἀνεξαρτησίας, ἐκ τῶν ἀφύκτων συμβαμάτων καὶ τῶν αὐτομάτων πράξεων ἐπιγεννωμένων, συγκεχυμένον τι σκοτεινὸν καὶ ἀνεγμήνευτον μένη εἶτι ἐν τῷ πνεύματι, ὀλίγω ὕστερον τοῦτο ἀναγνωρίζει τὸ αἰώνιον καὶ ἄλυτον αἰνίγμα τῆς ἡμετέρας φύσεως, τὴν μυστηριώδη συμφωνίαν τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας καὶ τῆς θείας προγνώσεως».

Εὐριπίδης.

§ 45. Τοιαύτη ἡ τραγικὴ Μούσα τοῦ Σοφοκλέους, ἐμπλεῶς τῆς ἀρμονίας τῆς θρησκευτικῆς ιδέας καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου². Ἡ δὲ Μούσα τοῦ τρίτου τραγικοῦ, τοῦ Εὐριπίδου, ὑπὸ τῆς φιλοσοφικῆς ἐμπνέεται ιδέας³· ὁ Εὐριπίδης, καίτοι ὀλίγα ἔτη νεώτερος Σοφοκλέους, φαίνεται ἐκ τῆς ἀγωγῆς καὶ τῶν μελετῶν αὐτοῦ ἄλλῃ ἀνήκων γενεᾷ ὅπως τῆς προτέρας διαφερούσης, καθ' ἣν τὰ παρὰ Σοφοκλεῖ συνηρμοσμένα καὶ ὑπὸ ὑψίστης καὶ εὐγενεστάτης κυριαρχούμενα φιλοκαλίας εἰς ἀδιάλλακτον περιήλθον συγκρούσιν· ὁ Εὐριπίδης ἦν φύσει σοβαρὸς καὶ μι-

1) «Καὶ γὰρ τὸν Εὐριπίδου Ἀλκαίωνα γαλοῖα φαίνεται τὰ ἀναγκάσαντα μητροκτονῆσαι».

2) Ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ *Περὶ Δόξης Ἀθηναίων* τὴν ἐξῆς ποιεῖται ἀντίθεσιν. «Ἡ Εὐριπίδου σοφία καὶ ἡ Σοφοκλέους λογιότης»· διότι ὁ μὲν Σοφοκλῆς ἦν πιστὸς τοῖς ἀρχαίοις μύθοις, εἰσάγων τροποποιήσεις συμφώνως τῷ χαρακτήρι αὐτῶν, ὁ δὲ Εὐριπίδης ἐλεπτολόγει ἐκ' αὐτοῖς σοφίζομενος. Ἀόγιον κατὰ τὸν Φαληρέα Δημήτριον ἐν τῷ *Περὶ Ἑρμηνείας* ἡ μεγαλοπρέπεια ἐστὶ τῶν ἀφηγήσεων· ἄρξομαι δὲ ἀπὸ τοῦ μεγαλοπρεποῦς, ὅπερ οὐκ ὀλίγον ὀνομάζουσιν». Ἰδ. *Grote Histoire de la Grèce* Tom. II, pag. 112, trad. Franç.

3) Ἰδ. Havet I, σελ. 103—142.

σώγελως, ῥέπων εἰς φιλοσοφικὰς σκέψεις περὶ τῶν θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων· οὐκ ὀλίγα συλλέξας βιβλία¹ ἄλλα τε καὶ φιλοσοφικά, τὰ συστήματα τῶν φιλοσόφων ἐμελέτησε καὶ μάλιστα τὸ τοῦ Ἀναξαγόρου² ὃς καὶ διδάσκαλος αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ τὸ τοῦ σκοτεινοῦ Ἑρακλείτου³. Ἐφ' ᾧ καὶ ἐκλήθη ὁ ἀπὸ σκηνῆς φιλόσοφος· ἦν δὲ καὶ φίλος τοῦ Σωκράτους, καὶ τοῦτον οἱ κωμικοὶ χλευάζουσιν ἐπὶ συνεργασίᾳ⁴.

Ἄλλὰ νέα τραγικὴ Μοῦσα, θυγάτηρ τῆς νέας φιλοσοφίας, ἔχρηξε καὶ νέων ὑποθέσεων, ὡς ἐποίησεν ὁ Ἀγάθων ἐν τῇ τραγωδίᾳ αὐτοῦ, τῷ Ἄνθει, αὐτὸς ἐπινοήσας τὴν τε ὑπόθεσιν τοῦ δράματος καὶ τὰ πρόσωπα· ὁ Εὐριπίδης ὁμοῦς ὑποθέσεις τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ ἐλάμβανεν ἀς

καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, περιπλεκόμενος ἐν ἀδιεξόδοις δυσχεραίαις, διότι οὔτε τρόπον ἠδύνατο εὐρεῖν, ὅπως τὰς μυθικὰς παραδόσεις ἐν ἀρμονίᾳ θῆται φιλοσοφικαὶ αὐτοῦ πεποιθήσεις περὶ τῆς φύσεως τῶν θεῶν καὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὸν ἀνθρώπον, οὔτε τὴν σύγκρουσιν αὐτῶν καὶ ἐναντιότητά ἀποσιωπήσει. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν παράδοξον περιήρχετο πολλάκις ἀνάγκη, ἵνα κατὰ τῶν ὑποθέσεων τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ καταπέρηται, κατακρίνων καὶ ἀποδοκιμάζων ὡς ψευδεῖς τὰς ἀρηγήσεις τῆς παραδόσεως ἐναντίας οὔσης ταῖς καθαρωτέραις ἰδέαις, ἃς αὐτὸς εἶχε περὶ θεότητος· οἷον οὐκ ἀρέσκει αὐτῷ ἡ παράδοσις ὅτι κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ὁ Ὀρέστης ἐγένετο μητροκτόνος. Ἡ Ἡλέκτρα προλογίζουσα ἐν τῷ Ὀρέστη λέγει,

Φοίβου δ' ἀδικίαν μὲν τί δαί' κατηγορεῖν ;
 πείθει δ' Ὀρέστην μητέρ' ἢ σφ' ἐγένετο
 κτείνει, πρὸς οὐχ ἅπαντας εὐκλειαν φέρον.

(στ.χ. 28—).

καί, ἄδικος ἄδικα τότ' ἄρ' ἔλακεν ἔλακεν ; ἀπό-
 φρονον δ' ἐπὶ τρίποδι· Θέμιδος ἄρ' ἐδίκασε
 φόνον ὁ Λοξίας ἐμᾶς μητέρος·

(στ.χ. 162—165).

Τοιαῦτα οὐ λέγει ἡ Ἡλέκτρα πρὸ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλεῖ ἐναθρονομένη ὅτι συμμετέχει τῆς μητροκτονίας.

Ὁ δὲ Μενέλαος ἀκούων τοῦ Ὀρέστου λέγοντος, ὅτι ὁ Ἀπόλλων ἐκέλευσε τὴν μητροκτονίαν, ἀποφάνεται ὅτι ὁ θεὸς τοιαῦτα ἐντελλόμενος ἀγνοεῖ τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ δίκαιον.

Ὀρ. Φοῖβος κελεύσας μητρὸς ἐκπράξει φόνον.

Μεν. Ἀμαθίστερός γ' ὢν τοῦ καλοῦ καὶ τῆς δίκης.

Ἐν δὲ τῇ Ἰφιγενείᾳ τῇ ἐν Ταύροις ἡ Ἰφιγένεια, καίπερ ἰέρεια τῆς Ἀρτέμιδος, μέμψεται τῇ θεᾷ ὅτι ἤδεται ἐπὶ ταῖς ἀνθρωποκτόνοις θυσίαις·

τὰ τῆς θεοῦ δὲ μέμφομαι σοφίσματα,
 ἧτις βροτῶν μὲν ἦν τις ἄψηται φόνου
 βωμῶν ἀπεργεῖ, μυσαρὸν ὡς ἡγουμένη,
 αὐτὴ δὲ θυσίαις ἤδεται βροτοκτόνοις·
 οὐκ ἔσθ' ὅπως ἔτικτεν ἡ Διὸς δάμαρ
 Λητώ τσαυτήν ἄμαθιαν. Ἐγὼ μὲν οὖν
 τὰ Ταντάλου θεοῖσιν ἐστιάζματα
 ἄπιστα κρίνω, παιδὸς ἡσθῆναι βορᾶ,
 τοὺς δ' ἐνθὲδ', αὐτοὺς δντας ἀνθρωποκτόνους,
 εἰς τὴν θεὸν τὸ φαῦλον ἀναπέρειν δοκῶ,
 οὐδένα γὰρ οἶμαι δαιμόνων εἶναι κακόν.

(στ.χ. 380—391).

Ἐν δὲ τῷ Βελλεροφόντῃ δυσφορεῖ ὁ Εὐριπίδης ἐπὶ τῇ εὐτυχίᾳ τῶν ἀδίκων, ὡς ὁ Θέογνις (§ 2 Β

1) «Ἦν δὲ καὶ βιβλίων κτήτις αὐτῷ (τῷ Λαερτιάδῃ) ἀρχαίων ἑλληνικῶν τσαυτή, ὡς ὑπερβάλλειν πάντας τοὺς ἐπὶ συναγωγῇ τεθραυμασμένους, Πολυκράτην τε τὸν Σάμιον καὶ Παισίστρατον τὸν Ἀθηναίων τυραννήσαντα Εὐκλείδην τε τὸν καὶ αὐτὸν Ἀθηναίων καὶ Νικοκράτην τὸν Κύπριον, ἔτι δὲ τοὺς Περγᾶμου βασιλέας Εὐριπίδην τε τὸν ποιητὴν Ἀριστοτέλην τε τὸν φιλόσοπον (καὶ Θεόφραστον) καὶ τὸν τὰ τούτων διατηρήσαντα βιβλία Νηλέα». Ἀθήνητος σελ. 1. Τὸ τούτων δεικνύσιν ὅτι αἱ λέξεις καὶ θεόφραστον παρερρήσαν.

2) Ὁ Πλάτων ἐν τῇ Ἀπολογία Σωκράτους λέγει, ὅτι τὰ βιβλία τοῦ Ἀναξαγόρου ἐπωλοῦντο ἀντὶ δραχμῆς.

3) «Φοῖβ' δ' Εὐριπίδην αὐτῷ (τῷ Σωκράτει) δόντα τὸ τοῦ Ἑρακλείτου σύγγραμμα ἐρέσθαι εἰ δόκει ; τὸν δὲ φάναι «ἂ μὲν συνῆκα, γενναῖα· οἶμαι δὲ καὶ ἂ μὴ συνῆκα· πλὴν Δηλίου γέ τινος δεῖται κολυμβητοῦ». Διογ. Λαέρτ.

4) Μνησίμαχος οὕτω φησί·

Φρύγες ἐστὶ καινὸν δρᾶμα τοῦτ' Εὐριπίδου
 ᾧ καὶ Σωκράτης
 τὰ φρύγαν' ὑποτίθησι·

καὶ Καλλιέας Πεδήταις·

A. Τί δὲ σὺ σεμνὴ καὶ φρονεῖς οὕτω μέγα ;

B. Ἐἴσεσι γάρ μοι· Σωκράτης γὰρ αἴτιος·

καὶ Ἀριστοφάνης Νεφέλαις·

Εὐριπίδῃ δ' ὁ τὰς τραγωδίας ποιῶν
 τὰς περιελαλούσας οὕτως ἐστὶ τὰς σοφᾶς.

Διογ. Λαέρτ.

Ἰσως πρὸ τῆς παραστάσεως ὁ Εὐριπίδης ἀνεγίνωσκε τῷ Σωκράτει τὰς νέας τραγωδίας καὶ ἤγει τὴν κρίσιν αὐτοῦ. Τοῦτο οἱ ἐχθροὶ τοῦ Εὐριπίδου ἐκάλουν συμποίησιν τοῦ Σωκράτους τῷ Εὐριπίδῃ· ἡ φῶσις ὁμοῦς τοῦ Σωκράτους οὐδαμῶς ἦν ποιητικὴ, ὡς αὐτὸς λέγει ἐν τῷ Φαίδωνι.

—27)· ἀλλ' οὗτος μὲν φιλικῶς ἐμειψιμοίρει τῷ Διί, ὁ δὲ Βελλερερόντης παρ' Εὐριπίδῃ βλασφημεῖ καὶ δικάζεται ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοί.

φῆσιν τις εἶναι δῆτ' ἐν οὐρανῷ θεοὺς ;
οὐκ εἰσίν, οὐκ εἶσ', εἴ τις ἀνθρώπων θέλει
μὴ τῷ παλαιῷ μῶρος ὦν χρῆσθαι λόγῳ·
σκέψασθε δ' αὐτοί, μὴ ἐπὶ τοῖς ἐμοῖς λόγοις
γνώμην ἔχοντες. Φῆμ' ἔγωγε τυραννίδα
κτείνειν τε πλείστους χρημάτων τ' ἀποστερεῖν
ἄρκους τε παραβαίνοντας ἐκπορθεῖν πόλεις·
καὶ ταῦτα θρώντες μᾶλλον εἶσ' εὐδαίμονες
τῶν εὐσεβοῦντων ἡσυχῇ καθ' ἡμέραν·
πόλεις τι μικρὰς οἶδα τιμώσας θεοῦς,
αἱ μείζονων κλύουσι δυσσεβεστέρων
λόγῃς ἀριθμῷ πλείονος κρατούμεναι.

Ἐκ τούτων φαίνεται ὅτι τὰ πρόσωπα τῶν τραγωιδῶν τοῦ Εὐριπίδου ἐχώρουν ἔστιν ὅτε μέχρις ἀμφιβολιῶν περὶ ὑπάρξεως τῶν θεῶν, ὡς οἱ σοφισταί, ὁ δὲ λόγος ἐν τῷ θεάτρῳ τὰς τολμηρὰς ταῦτάς βλασφημίας ἀπεδοκίμαζε διὰ θορόθων, ὡς συνέθη ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Μελάνιππης. Ἡ ἀρχὴ τῆς πρώτης Μελάνιππης τῆς σοφῆς ἦν,

Ζεὺς, ὅστις ὁ Ζεὺς, οὐ γὰρ οἶδα πλὴν λόγῳ.

Ὁ στίχος οὗτος σφοδρῶς ἀπεδοκίμασθη, ὁ δὲ ποιητὴς ἠναγκάσθη τροποποιῆσαι τὴν τραγωιδίαν καὶ νέον αἰτήσασαι χορόν, οἷον ποιῶν δευτέρων ἐκδοσιν τῆς τραγωιδίας ἐπιδιωρθωμένην, ὡς λέγομεν νῦν. Τοῦτο λέγει ὁ Πλούταρχος· ἀκούεις δὲ δήπου τὸν Εὐριπίδην ὡς ἐθορυβήθη ποιησάμενος ἀρχὴν τῆς Μελάνιππης «Ζεὺς, ὅς τις ὁ Ζεὺς»· μεταλαβὼν δὲ χορόν ἄλλον ἤλλαξε τὸν στίχον, ὡς νῦν γέγραπται,

Ζεὺς, ὡς λέλεκται τῆς ἀληθείας ὕπο,
"Ἐλλήν' ἔτικταν.

Τίς οὐχ ὀρᾷ ὅτι ἡ ἀλήθεια αὕτη ἦν βεβαιωμένη ἐπιβληθεῖσα τῷ ποιητῇ; Τοιαύτη ἀρχὴ αἰτίαι ἐπρυτάνευσεν καὶ ἐν τῇ δραματοποιίᾳ τῶν Βακχῶν, ἢ περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου αὐτοῦ ὁ ποιητὴς μετεμνήθη ἐπὶ ταῖς ἐλευθεροδοξίαις αὐτοῦ καὶ αἴφνης ὑπὸ θερμοῦ κατελήφθη θρησκευτικοῦ πνεύματος καὶ σεβασμοῦ πρὸς τὰς ἀρχαίας παραδόσεις, ὡς εἰ ἦν αὐτὸς ὁ Αἰσχύλος; Τοῦτο δέχεται ὁ Μύλλερὸς λέγων, καὶ Βάκχαι ἀποκαλύψεις λίαν περιέργους πρέχουσιν ἡμῖν περὶ τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν τοῦ Εὐριπίδου κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου αὐτοῦ· φαίνεται, οὕτως εἶπεν, εἰς τὴν ἀρχαίαν πίστιν ἐπανέλθων, ἢ μᾶλλον φαίνεται πεπεισμένος, ὅτι τὰ σοφίσματα τῶν ἀνθρώπων ἀπο-

κλειστέα ἀπὸ τῆς θρησκείας, διότι οὐδεὶς ἀνθρώπινος λογισμὸς τὰς παραδόσεις τῶν προγόνων, ἀρχαίας, ὡς ὁ χρόνος, δύναται καταστρέψαι, ἢ δὲ σοφία ἢ κατὰ τῆς θρησκείας καταφερομένη ψευδὴς ἐστὶ σοφία κτλ. Αἱ γνώμαι αὗται μετὰ μεγάλης ἐπιμονῆς ἐν τοῖς λόγοις τῶν γερόντων, Κόδμου καὶ Τειρεσίου, ἐκφέρονται, τὰ θεμέλια παντὸς τοῦ δράματος ἀπαρτίζουσαι· ἀλλ' ὅμως καὶ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ τραγωιδίᾳ ὁ Εὐριπίδης (τοσοῦτον ἐν τοῖς θεοῖς πράγμασιν ἀμφιταλαντεύεται) πολὺν καταβάλλει μόχθον ὅπως ἐρμηνεύσῃ καὶ ἐρμηνεύων ἐκποδῶν ποιήσῃ τὸν παράλογον μῦθον τῆς τοῦ Βάκχου γεννήσεως ἐκ τοῦ μηροῦ τοῦ Διός· οὐδὲν ὅμως ἄλλο ψυχρότερον ἐστὶν ἢ ἡ ἐρμηνεία αὕτη διὰ τῆς συγχύσεως δῆθεν καὶ παρανοήσεως τῆς λέξεως μηροῦ ἀντὶ ὀμήρου.

Ὁ δὲ Palin τὴν ἐτέραν ἀσπάζεται γνώμην, ὅτι βεβαιωμένη ἡ εὐσέβεια τοῦ Εὐριπίδου ἀλλὰ μὲν λέγοντος τοῖς ὀλίγοις, τοῖς σοφοῖς, ἀλλὰ δὲ τοῖς πολλοῖς· ἀπροσφέρει σεβασμὸν δημοσίᾳ πρὸς τὰς ἀρχαίας παραδόσεις, ἀλλ' ἰδίᾳ ἑαυτῷ ἐπιτρέπει κρίνειν αὐτάς κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτῶν. Ἡ ἀμφίβολος αὕτη κατάστασις τοῦ Εὐριπίδου, ἐκδηλουμένη μετὰ φηλομένη πεποιθήσεως ἐν πράγμασιν ἄπερ τὸ λογικὸν αὐτοῦ ἀποδοκίμαζει, οὐχ ὑπεμφαίνεται καὶ ἐν τοῖς λόγοις οὗς ὑποβάλλει μὲν προσώπῳ τινὶ τῶν Βακχῶν, ἔστιν ὅμως αὐτὸς ὁ λέγων, διότι καλεῖ ἀρχαίας παραδόσεις τὴν σύστασιν τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου, ἣτις οὐκ ἦν ἀρχαία ὡς πρὸς τὸν Κόδμον καὶ Τειρεσίαν;

Τειρ. Οὐδὲν σοφισόμεθα τοῖσι δαίμοσι·

πατρίους παραδοχὰς ἅς θ' ὀμήλικας χρόνῳ
κεκτῆμεθ', οὐδεὶς αὐτὰ καταβαλεῖ λόγος,
οὐδ' εἰ δι' ἄκρων τὸ σοφῶν ἤρηται φρενῶν.

. . . Εἰσὶ καὶ ἄλλα χωρία τῶν Βακχῶν ἐν οἷς ὁ Εὐριπίδης πρὸς τοὺς τολμηροὺς ἐνδοιασμοὺς τῆς ἐλευθεροδοξίας ἀντιτάσσει τὴν ὑπακοὴν τῆς πίστεως· ἀλλὰ διὰ τούτων, νομίζω, βούλεται προφυλάξαι ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν κατηγοριῶν ἐπὶ ἀσεβείᾳ, ἃς πολλάκις αἱ τολμηραὶ αὐτοῦ ἰδέαι προὔκλεισαν, ὁ δὲ Σωκράτης ὀλίγῳ ὕστερον ἐγένετο θυμῷ· ἀλλ' ὅμως καὶ ἐν τούτοις τοῖς χωρίοις ὑποφαίνεται ἡ διάστασις αὐτοῦ, τοῦλάχιστον διορῶσιν ὅσοι ἱκανοὶ νοεῖν ὅτι τῇ θρησκείᾳ τῆς πόλεως ὑποτάσσεται, ἀλλὰ τὸ λογικὸν αὐτοῦ οὐκ ἐπινεύει, ἀπευθύνεται πρὸς δύο εἶδη ἀκρατῶν, ὡς μὲν ποιητὴς ἐπιτετραμμένος ἐστὶν ἐν δημοτελέσιν ἑορταῖς ἐπὶ ἱερᾷ σκηνῆς τὴν κοινὴν πίστιν ἐκφράσσει, ὡς φιλόσοφος

δὲ ἐπιτηδείως καὶ φρονίμως ἀποχωρίζεται αὐ-
τῶν. Ὁ δὲ διπλοῦς οὗτος σκοπὸς πολλῆς
ψυχρᾶς τᾶς τραγωδίας αὐτοῦ κατέστησε.

Παράδειγμα τοιαύτης ψυχρότητος, ὡς ὀρθῶς
παρετήρησεν ὁ Μύλλερ, αὐτὴ ἐστὶν ἡ ἐρμηνεία
τῆς γεννήσεως τοῦ Διονύσου ἐκ τοῦ μηροῦ τοῦ
Διός· ὁ μὲν Χορὸς ἐξιμνεῖ κατὰ τὴν κοινὴν πε-
ρᾶσιν τὴν γέννησιν τοῦ Θεοῦ·

Βρόμιον παῖδα θεοῦ θεόν
Διόνυσον κατάγουσα·
Φρυγίων ἐξ ὄρεων Ἑλλάδος εἰς
εὐρυχώρους ἀγυῖας, τὸν Βρόμιον·
ὄν ποτ' ἔχουσ' ἐν ὠδίνων
λοχίαις ἀνάγκαισι
πταμένας Διδὸς βροντᾶς
νηδύος ἔκβολον μᾶτηρ
ἔτεκεν, λιποῦσ' αἰώ-
να κεραυνίᾳ πληγῇ.
λοχίαις δ' αὐτίκα νιν δέ-
ξατο θαλάμοις Κρονίδας Ζεὺς.
κατὰ μηρῷ δὲ καλύψας
χρυσίοισι συνερείδει
περόναις κρυπτόν ἄρ' Ἦρας·
ἔτεκεν δ', ἀνίκη Μοῖρῃ
τέλεσαν, τρυρόκερον θεόν.

Ἴδωμεν νῦν καὶ τὴν ἐρμηνείαν ἣν δίδωσι
πρὸς τὸν ἄπιστον Πενθέα ὁ γηραιὸς καὶ εὐλα-
βῆς Τειρεσίας·

καὶ καταγελῆς νιν, ὡς ἐνεργῆρ᾽ Διὸς
μηρῷ; διδάτω σ' ὡς καλῶς ἔχει τόδε.
Ἐπεὶ νιν ἤρπασ' ἐκ πυρὸς κεραυνίου
Ζεὺς, εἰς δ' Ὀλυμπον βρέφος ἀνήγαγεν, θεόν
Ἦρα νιν ἦθελ' ἐκβάλειν ἀπ' οὐρανοῦ·
Ζεὺς δ' ἀντεμηχανήσασθ' οἷα δὴ θεός·
ρήξας μέρας τι τοῦ χθόν' ἐγκυκλομένω
αἰθέρος, ἔθηκε τόνδ' ὄμηρον ἐκιδίδους
Διόνυσον Ἦρας νεικέων· χρόνῳ δὲ νιν
βροτοὶ τραπῆναί φασι νιν ἐν μηρῷ Διός,
ὄνομα μεταστήσαντες, ὅτι θεῶν θεός
Ἦρα ποθ' ὠμήρευσε, συνθέντες λόγον.

Τοιαύτη σοφιστικὴ ἐρμηνεία οὐδὲ ἄλλως ἀρμόζει
τῷ εὐσεβεῖ χαρακτῆρι τοῦ Τειρεσίου. Τοιοῦτον
δὲ καὶ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ λόγου, ἐν ᾧ φανερῶς
μὲν λέγει περὶ Δήμητρος ὅτι ἡ γῆ ἐστὶν,
ὑποκεκρυμμένως δὲ περὶ Διονύσου ὅτι ὁ οἶνός
ἐστίν,

οὗτος θεοῖσι σπένδεται θεὸς γεγώς.

Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἐν τοῖς αὐτοῖς λόγοις
ἄλλα μὲν λέγειν τοῖς πολλοῖς, ἄλλα δὲ τοῖς
σοφοῖς. Τίς ὅμως ὁ ταῦτα λέγων; ὁ γηραιὸς

Τειρεσίας· ὁ ἐνθερμος ζηλωτὴς τῆς λατρείας τοῦ
Διονύσου, ὅπερ ἄτοπον·

οὗτος δ' ὁ δαίμων ὁ νέος ἐν σὺ διαγελῆς,
οὐκ ἂν δυναίμην μέγεθος εἰσεπιῖν ὕσσο;
καθ' Ἑλλάδ' ἔσται· δύο γάρ, ὃ νεανία,
τὰ πρῶτ' ἐν ἀνθρώποισι· Δημήτηρ θεά·
γῆ δ' ἐστίν, ὄνομα δ' ὀπότερον βούλει κάλει·
αὕτη μὲν ἐν ξηροῖσι τρέπει βροτούς·
δὲ δ' ἦλθεν ἐπὶ τάντιπαλον ὁ Σεμέλης γόνος
βότρυος ὕγρον πόμ' ἠῦρε κείσηνέγκατο
θνητοῖς, δ' κρύει τοὺς ταλαιπώρους βροτούς
λύπης, δταν πλησθῶσιν ἀμπέλου βροθῆς,
ὑπνον τε λήθην τῶν καθ' ἡμέραν κακῶν
δίδωσιν, οὐδ' ἐστ' ἄλλο φάρμακον πόνων·
οὗτος θεοῖσι σπένδεται θεὸς γεγώς.

Τοιοῦτος ὁ σκεπτικὸς τρόπος τοῦ Εὐριπίδου
περὶ τῶν θεῶν τραγικῶν, καίριως βλάψας
τὴν ἐνότητα τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ· διότι ἡ
φιλοσοφικὴ ιδέα, ἣτις ἐμελλε γενέσθαι ἡ ψυχὴ
τῆς τραγωδίας αὐτοῦ, ὡς ἡ θρησκευτικὴ ιδέα
τῷ Αἰσχύλῳ, καὶ ἡ ἀρμονία τῆς θρησκευτικῆς
ιδέας καὶ τοῦ λόγου τῷ Σοφοκλεῖ, ἀπέβη δια-
λυτικὸν αὐτῆς στοιχεῖον, καίτοι ἠθικῶς κρινό-
μενον τὸ πρᾶγμα μαρτυρεῖ πρόσδον, διότι ἡ
θρησκεία ἐξεκκαίρειτο καὶ ἠθικωτέρα καθίστα-
το, τοῦτο δὲ ἀνκνιτροῦτως ἦν ἔργον τῆς φιλο-
σοφίας.

Ὁ δὲ Εὐριπίδης ἀφθονον τοῦ φιλοσοφικοῦ
πνεύματος ποιεῖται χρῆσιν, ἔνα μὴ εἶπω κα-
τάρχησιν, πνυταχοῦ, ὑποβέλλων εἰς τὸ στόμα
τῶν προσώπων τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ σοφᾶ
γυμνασμάτα οὐ προσηκόντως, εἴτα πειρώμε-
νος δικαιολογῆσαι τὴν σοφίαν αὐτῶν· οὕτως
ἐποίει ἐν Μελανίππῃ τῇ σοφῇ, τὴν σοφίαν αὐ-
τῆς ἀναφέρων εἰς τὴν μητέρα αὐτῆς Ἰππην, θυ-
γατέρα τοῦ σοφοῦ Χείρωνος, καὶ εἰς τὸν πατέρα
αὐτῆς Αἴολον καὶ εἰς τοὺς πρεσβυτέρους·

ἐγὼ γυνὴ μὲν εἰμι, νοῦς δ' ἐνεστί μοι·
αὕτη δ' ἐμαυτῆς οὐ κακῶς γνώμησ' ἔχω·
τοὺς δ' ἐκ πατρὸς τε καὶ γεναιτέρων λόγους
πολλοὺς ἀκούσασθ' οὐ μεμῶσμαι κακῶς.

κοῦκ ἐμὸς ὁ μῦθος, ἀλλ' ἐμῆς μητρὸς πάρα
ὡς οὐρανός τε γαῖά τ' ἦν μορφή μία·
ἐπεὶ δ' ἐχωρίσθησαν ἄλλήλων δόξα,
τίκτουσιν πάντα κἀνέδωκον εἰς φάος,
δένδρα, πετεινά, θῆρας οὐς θ' ἄλλη τρέπει
γένος τε θνητῶν.

Ἐκ τούτων ἡ φιλοσοφικὴ Μοῦσα ἐν τῇ τρα-
γωδίᾳ ἐμποδισθεῖσα ἀπεστέρηται τὴν εὐκλειαν
τοῦ τοσαύτου καὶ τοιαῦτα τέλεια δημιουργῆσαι
δράματα, ὅσα καὶ οἷα ἡ θρησκευτικὴ Μοῦσα·

μόνος δὲ ὁ Πλάτων, εἰ, ὡς ἤρξατο, ἀντὶ τῆς φιλοσοφίας ἐκκλιέργει τὴν δραματικὴν ποιήσιν, τοιαῦτα δημιουργήσῃ ἡδύνατο· οὐχ ὅτι καὶ ὁ Εὐριπίδης ἀμοιρεῖ ἀρίστων δραμάτων, ἀλλὰ σπανιώτερά εἰσιν· ἐν πάσαις ὁμοῦ ταῖς τραγωδίαις αὐτοῦ εἰσι μέρη ἕξοχα, ἄξια πρὸς τὰ κάλλιστα παραβληθῆναι τῶν τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους· ἀλλὰ τὸ ὅλον δραμα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κηλίδες ἀσχημιζοῦσιν, ἀμοιροῦν τῆς ἐνότητος καὶ ἀρμονίας· ὁ δὲ χεῖριστον, οὐκ ἦγεν ὁ Εὐριπίδης ἀλλ' ἤγετο ὑπὸ τοῦ συρμοῦ τῆς ἐποχῆς, ἥτις τότε πρῶτον πειραθεῖσα τῆς ἀκράτου ἐλευθερίας τοῦ λόγου, καὶ μεθυσθεῖσα κατὰχρησιν αὐτῆς ἐποιεῖτο, ἐν παντὶ πράγματι τὸν ὑπὲρ καὶ κατὰ ζητοῦσα λόγον· διὸ αἱ τραγωδίαι αὐτοῦ πολλακίς ἐν οὐ δέοντι μεσταὶ εἰσι σοφιστικῶν καὶ δικανικῶν ἀντιλογιῶν, ἐν αἷς ἡ σκηνὴ μετατρέπεται εἰς δικαστήριον οὐκ ἄνευ εὐχερσεκείας τῶν ἀκροατῶν.

Ἡ Ἐκθή παραδείγματος χάριν ἐν ταῖς Τρωάσιν, ἢ πολυπαθῆς Ἐκθή, ἢ πρὸ μικροῦ κλαίουσας τὸν βίαιον θάνατον τοῦ ἐγγόνου αὐτῆς Ἀστυνάκτου, ἢ ἀμὲν ἰδοῦσας τὸν Μενέλκον προτρέπουσας αὐτὸν φρονεῦσαι τὴν Ἑλένην, ὅτε οὗτος, τῆς Ἑλένης ἐθειλούσης ἀπολογηθῆσθαι, λέγει αὐτῇ,

οὐκ εἰς λόγους ἐλήλυθ', ἀλλὰ σε κτενῶν,

ἢ Ἐκθή, λέγω, ἐπιλανθάνεται τῶν δυστυχιῶν αὐτῆς καὶ ἐξαιτεῖται ἵνα ὁ λόγος δοθῇ τῇ Ἑλένῃ, αὐτῇ δ' ἔσται κατήγορος αὐτῆς·

Ἐκ. "Ἀκουσον αὐτῆς, μὴ θάνῃ τοῦδ' ἐνδεῆς,
Μενέλαε, καὶ δούς τοὺς ἐναντίους λόγους
ἡμῖν κατ' αὐτῆς.

Οὕτως ἔχομεν, ὡς ἐν δικαστηρίῳ, τὴν ἀπολογίαὶν τῆς Ἑλένης καὶ τὴν κατηγορίαν τῆς Ἐκθῆς. Ἡ Ἑλένη ἀπολογουμένη ὅτι ἐγκατέλιπε τὸν Μενέλκον καὶ τὸν συζυγικὸν θάλαμον φέρει μεταξὺ ἄλλων πρὸς ὑπεράσπισιν εἰς τὸ μέσον τὴν κρίσιν τῶν τριῶν θεῶν ὑπὸ Πάριδος καὶ ἀπονέμει τὴν αἰτίαν τῆς ἐγκαταλείψεως τῇ Ἀφροδίτῃ, ἧς τὸ κράτος ἀήτητον·

ἔκρινε τρισσὸν ζεύγος ὅδε τριῶν θεῶν.
καὶ Παλλὰδος· μὲν ἦν Ἀλεξάνδρῳ δόσεις
Φρυγίᾳ στρατηγούῃθ' Ἑλλάδ' ἐξανιστάνας·
"Ἦρα δ' ὑπέσχετο Ἀσιάδ' Εὐρώπης θ' ὄρους·
Κύπρις δὲ τοῦμόν εἶδος ἐπαγλουμένη
δῶσειν ὑπέσχετο, εἰ θεὰς ὑπερδράμοι
κάλλει· τὸν ἐνθάδ' ὡς ἔχει σέψαι λόγον·
νικᾷ Κύπρις θεά·
.
τί δὲ φρονήσασ' ἐκ δόμων ἅμ' ἐσκόμην

ἐνὼ προδοῦσα πατρίδα καὶ δόμους ἐμοῦς ;
τὴν θεὸν κόλαζε καὶ Διὸς κρίσεσων γενοῦ,
ὅς τῶν μὲν ἄλλων δαιμόνων ἔχει κράτος,
καίνης δὲ δοῦλός ἐστι, συγγνώμη δ' ἐμοί.

Πρὸς ταῦτ' ἀπαντᾷ μετὰ ῥητορικῆς δεινότητος ἡ Ἐκθή·

τοῖς θεοῖσι πρῶτα σύμμηχος γενήσομαι
καὶ τήνδε δεῖξω μὴ λέγουσιν ἑυδία.
ἐγὼ γὰρ Ἦραν παρθένον τε Παλλάδα
οὐκ εἰς τοσοῦτον ἀμάρτιαν ἔλθειν δοκῶ,
ὥστ' ἢ μὲν Ἄργος βραβύροις ἀπημποῖα,
Παλλὰς δ' Ἀθήνας Φρυγίᾳ δουλεύειν ποτέ.
αἱ παῖδαίσι καὶ χλιδῇ μορφή· πέρι
ἤλυθον ἐπ' Ἴθην· τοῦ γὰρ ἕνακ' ἂν θεὰ
Ἦρα τσοῦτ' ἔσθ' ἔρωτα καλλονῆς ;
πότερον ἀμείνων' ὡς λάβοι Διὸς πόσιν,
ἢ γάμον Ἀθήνας θεῶν, τινος θηρωμένη,
ἢ παρθενίαν πατρός ἐζητήσατο
φεύγουσας λέκτρα ; μὴ ἀμάρτιαν ποίει θεὰς
τὴ σὸν κακὸν κοσμοῦσα· μὴ οὐ κείσης σοφούε.
Κύπριν δ' ἔλεξας, ταῦτα γὰρ γέλωσ πολλοῦ,
ἔλθειν ἐμῷ ζῆν παῖδι Μενέλαω δόμους·
οὐκ ἂν μίνουσ' ἂν ἠτυχός σ' ἐν οὐρανῷ
αὐταῖς Ἀμύκλαις ἤγαγεν πρὸς Ἴλιον ;
ἦν σὺ μὲν υἱὸς κάλλος ἐκπρεπέστατος,
ὁ σὸς δ' ἰδῶν νει τοῦς ἐποιήθη Κύπρις·
τὰ μῶρα γὰρ πέντ' ἐστίν Ἀφροδίτῃ βροτοῖς,
καὶ τῶνον μ' ὀρθῶς ἀρροτύνῃ· ἄρχει θεᾶς·
σὺ γοῦν ἰδοῦσα βραβύροις ἐστήματι
χρυτῷ τε λαμπρὸν ἐξεμπερῶθης φρένας.

Ὅτι κατὰ τὴν Ἐκθῆν Ἀφροδίτη ἐστὶν ἡ φρήν, ὁ νοῦς τῆς Ἑλένης θαμβωθεῖς ὑπὸ τοῦ ἐκπρεπεστάτου κάλλους τοῦ Πάριδος· ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἢ αἰτίαι τῶν πράξεων ἡμῶν οὐκ ἔστιν ἐξωτερικῆ, θεὸς τις ἢ Μοῖρα, ἀλλ' ἐσωτερικῆ, τὰ ἐν ἡμῖν πύθη· ὁ Εὐριπίδης τὴν Μοῖραν καὶ τὰς Ἐρινυὺς ἐκ τοῦ ἐξω κόσμου ἐνεθρόνισεν ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου καρδίᾳ.

Ἡ Ἐκθή ἔχει δίκαιον, λέγει ὁ Saint-marc Girardin *Cours de Littérature Dramatique* Tom. II, pag. 340, ἀλλ' ἔχει δίκαιον ὡς φιλόσοφος κατὰ τῶν θεῶν οὐς σίβει ὁ λαός. Ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη πύθη τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν ὀρέξεων ἡμῶν, ἢ δύνάμις ἦν τὸ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκὸς ἔχει, πᾶν ὅ,τι ἀποθήσεται ποτε ἢ κοινὴ πίστις τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἔσται ἢ κρηπίς τῷ ἡμετέρων ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων, καὶ κρατήσει ἡμᾶς ἐργηγοροῦντας περὶ ἡμᾶς αὐτοῦς, ἢ φροντίς τέλος τῆς συνειδήσεως, ὑφ' ἧς διδασκόμεθα γινώσκειν κάλλιον τὰ ἀμαρτήματα ἡμῶν, ἂν μὴ τὰ καθήκοντα ἡμῶν κάλλιοι πράττωμεν, πάντα ταῦτά εἰσιν ἔτι τὸ ἀπόκρυφον τῶν φιλοσόφων, καὶ τούτων μάλιστα

γνωσκόντων πόθεν τὸ κακὸν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν καὶ πόθεν τὸ ἀγαθὸν ἔρχεται· οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων προτιμῶσιν, ὡς ἡ Ἑλένη, πιστεύειν εἰς τὸ ἀήθητον καὶ τῆς Ἀρροδίτης».

Ἐν δὲ τῷ Ὁρέστῃ ὁ Μενέλκος ἐρωτᾷ αὐτόν, ὑπὸ τίνος νόσου πάσχει, ὁ δὲ ἀποκρίνεται ὑπὸ τῆς συνειδήσεως·

Μεν. τί χρῆμα πάσχεις; τίς σ' ἀκόλλουσι νόσος;

Ὁρ. ἡ σύνεσις, ὅτι σύννοια δεινὸν εἰργασμίνος.

Μεν. πῶς; φῆς; σοφὸν τοι τὸ σαρῆς, οὐ τὸ μὴ σαρῆς.

Ὁρ. μανίαι τε, μητρὸς αἵματος τιμωρία.

Μεν. ἤρῃω δὲ λύτσης; πῶς; τίς ἡμίρα τὸς ἦν;

Ὁρ. ἐν ἧ τάλαινα μητὶρ' ἐβόγγουν τάρφα.

.....

Μεν. φαντασμάτων δὲ τάδε νοσεῖς ποίων ὑπο;

Ὁρ. ἔως' ἰδεῖν τρεῖς νυκτὶ προστρεφεῖς κόρας.

Μεν. οἶδ' ἄς ἐλεῖται, ὀνομάσαι δ' οὐ βούλομαι.

Τὰ πάθη λοιπὸν, ἡ συνειδήσις, ἡ ἐλευθέρια βούλησις, τοιοῦτοι οἱ νέοι θεοὶ τῆς τραγωδίας, οἵτινες ἔτονται καὶ τῆς νέας τῶν πεπολιτισμένων ἔθνων τραγωδίας· αἱ δὲ Μοῖραι καὶ αἱ Ἑριννίαι καὶ οἱ Ἀλάττορες δευτερεύουσαν κατέχουσι τῆσιν, καὶ τοῦτο χάριν τῶν πολλῶν, ὡς ἐν τῷ προμνημονευθέντι χωρίῳ τοῦ Ὁρέστου, ἐν ᾧ αἱ Ἑριννίδες ἦσαν περιτταί, τῆς συνειδήσεως καταλαβούσης τὴν τῆσιν αὐτῶν.

Παρὰ τῶν κιννοτομιῶν τούτων τοῦ Εὐριπίδου ἐν τῇ τραγωδίᾳ ὁ σοφὸς Παῖν τὰς ἐξῆς καθόλου ἐπέχει κρίσεις· «ὅταν τὸν Εὐριπίδην πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους αὐτοῦ παραβῆλη τις, μεγάλην βλέπει μεταβολήν. Τὸ ἀρχαῖον ὑπερφυσικόν, ἐν οὗ τῷ κόλπῳ ἡ τραγωδία ἐγεννήθη, καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτοῦ τὸ δρᾶμα τοῦ Αἰσχύλου ἐκάλυψε, βαθμηδὸν ἐν τῷ τοῦ Σοφοκλέους ἡρσιώθη ὅπως τὴν ἐμπάνσιν ἐπιτρέψῃ τῶν ἰδνικῶν τύπων, ἐν δὲ τῷ τοῦ Εὐριπίδου ὄλως ἐξέλιπεν· ἡ πρόοδος αὕτη ἦν ἀπαραίτητος, ἀκολουθοῦσα τῇ τοῦ πνεύματος ὁρμῇ πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας. Ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀναξίπορου καὶ φίλος τοῦ Σωκράτους, τὰς θρησκευτικὰς αὐτῶν ἀσπασίμενος ἰδέας, ἀπὸ σκηπῆς ἠρνήσατο θεοὺς ἀνομολογῆσαι τοὺς ἐργάτας ἀισχρῶν πράξεων.

Τοιοῦτος ποιητὴς ὀπωσοῦν ἰδέας ἔχων ἐκκρινεῖς παρὰ τῆς ἐνότητος καὶ πνευματικότητος τοῦ θεοῦ, τῆς δημιουργικῆς αὐτοῦ δυνάμεως καὶ προνοίας, καὶ γλώσση χρώμενος τοιαύτη, ἐφ' ἣ οἱ πρῶτοι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐκπλήττονται, οὐκ ἠδύνατο σπουδαίως πιστεύειν ταῖς ὑπερφυσικαῖς δυνάμειν, ἐν τῷ δρᾶματι ἐπικρατούσαις, ἃς ἐξοστρακίσαι οὐκ ἐπέτρεπον

αὐτῷ αἱ παραδόσεις, σεβασταὶ ἔτι οὕτω· σέβων δὲ τὸ ἔθνος καὶ τὴν δημοσίαν τάξιν, τὰ καθιερωμένα εἰδωλα αὐτῶν ἐπέδεικνε τοῖς θεαταῖς, ἐπιδαψιλεύων μάλιστα αὐτὰ πλέον ἢ πρότερον· ἀλλ' ἡ θεότης οὐκ ἦν, ἡ δὲ παρουσία τῶν ψυχρῶν τούτων εἰδῶλων οὐκ ἠδύνατο συμπάσσαν ἐκείνην τὴν φρίκην παράγειν, ἦν ἄλλοτε μόνη αὐτῶν ἡ ἰδέα παρήγε· διότι τί ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ θεοὶ τοῦ Εὐριπίδου; πρόσωπον τοῦ προλόγου ἢ μηχανὴ τῆς λύτσης τοῦ δράματος· ἢ λειτουργία αὕτη ἴσους αὐτοὺς καθίστη ταῖς ὑπηρεταῖς ταῖς ἀνκαθιζούσιν ἢ καταθιζούσιν τὴν σκηνήν.

Ὁ Εὐριπίδης ἄρα ὄλως ἀπὸ τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ ἐξήλειψε τὴν Εὐμαρμένην; Οὐχὶ βεβαίως· ἀλλὰ τὴν τάξιν αὐτῆς ἠλλάξεν· ὁ μὲν Αἰσχύλος καὶ Σοφοκλῆς τοὺς θεοὺς ἀπεικόνιζαν κατακυλιόντας τοὺς θνητοὺς εἰς ἀφρικτα κακὰ· ὁ δὲ Εὐριπίδης παρέστησεν αὐτοὺς ἐμβάλλοντας τοῖς ἀνθρώποις ἀήθητα πάθη· πρότερον μὲν τὸ τραγικὸν πρόσωπον πρὸς ἐξωτερικὰς ἐπέκειντο δυσχερείας, ἐν δὲ ταῖς τραγωδίαις τοῦ Εὐριπίδου πρὸς ἐσωτερικὰς; πάλαι ἐχθροὺς, διότι ἡ πᾶσι ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου μετηνέχθη· ὑποκριταὶ μὲν ἦσαν αὐταὶ αἱ δυνάμεις ἡμῶν, ὑπόθεσις δὲ τοῦ δράματος ὁ ἐσωτερικὸς οὗτος τῶν αἰσθημάτων καὶ τοῦ λόγου πόλεμος, δευτερευόντων ἀρχαῖος; ἔστιν, ὅταν καὶ ἡ φύσις, οὐδὲ λήξει πρότερον ἢ σὺν αὐτῇ. Αἱ εἰκόνες αὐταὶ τὸ ἔξοχον ἀπαρτίζουσαι γνώρισμα τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου καὶ διακρίνουσαι αὐτόν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἐξασπασίζουσαι αὐτῷ τὴν δόξαν δημιουργικῆς μεγαλοφυΐας, εἰς ἀμηχανίαν οὐκ οἶδ' ὅπως ἐμβάλλουσι τοὺς κριτικούς· διότι οὐκ εἶδον ὅτι ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία ἐπεφάνη, καὶ ὅτε ἔτι ἡ ἀντίστασις ἀθηνῆς ἦν· οὐκ εἶδον ὅτι ὁ ποιητὴς ἀπονέμων ταῖς θεοῖς τὰς ἐπιβολὰς καὶ πιέσεις ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως, περιέβαλεν, ἀτελεῖς ἔχων ἰδέας τῆς θεότητος, αἰσθητῇ μορφῇ νοερόν φαννόμενον τέλος διέφυγεν αὐτοὺς, ὅτι ἡ τολμηρὰ αὕτη κιννοτομία τὴν ὁδὸν ἠνοιξε τῇ τέχνῃ τῶν νεωτέρων. Ἡ Μήδεια παραφερομένη ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς ζηλοτυπίας εἰς τὸν φόνον τῶν τέκνων αὐτῆς, ὃν ἀποστρέφεται, ἡ Φαίδρα ἄκουσα ἄπιστος καὶ μοιχαλὶς, τὸ μυτήριον ἀπεκάλυψεν τῶν θαυμασιῶν ἀναπτύξεων, ἐν αἷς τὸ πάθος ὅλον ἀποκλύπτεται τῷ τεχνάσματι τῶν περιπετειῶν καὶ ταῖς ἀποφασιστικαῖς κρίσεσιν, εἰς ἃς κατὰ δικδοχὴν περιπίπτει, καὶ ἐν αἷς ἐκ τῆς πᾶσι πρὸς τὸ καθῆκον αἰ ζωηρότερον καὶ εὐγενέστερον γινώσκονται συγκινήσεις».

Ταύτας δὲ τὰς σοφὰς κρίσεις αὐτοῦ ὁ μακαρίτης Palin ἐν δυοῖν τόμοις ἀναπτύσσει, λεπτομερῶς μίαν ἐκάστην ἐξετάζων τῶν τραγωιδῶν τοῦ Εὐριπίδου, ἐξαίρων τὰς καλλονὰς αὐτῶν, οὐδὲ τὰς ἐλλείψεις ἀποσιωπῶν. Ἐνταῦθα μεταφέρομεν τὰς κρίσεις αὐτοῦ περὶ τοῦ περιφήμου μονολόγου τῆς Μηδείας ἥτοι περὶ τῆς πᾶλης καὶ συγκρούσεως τῆς μητρικῆς στοργῆς καὶ τῆς ζηλοτυπίας, τοῦ λογισμοῦ καὶ τοῦ θυμοῦ· προτάσσομεν δὲ τὸν μονόλογον¹.

ὦ τέκνα τέκνα, σφῶν μὲν ἔστι δὴ πόλις
καὶ δῶμ', ἐν ᾧ λιπόντες ἀθλίαν ἐμὲ
οἰκῆσαι· αἰεὶ μητρὸς ἐστερημένοι·
ἐγὼ δ' ἐς ἄλλην γαίαν εἶμι δὴ φυγὰς,
πρὶν σφῶν ὄνασθαι κἀπιδεῖν εὐδαίμονας,
πρὶν λέκτρα καὶ γυναῖκα καὶ γαμηλίους
εὐνὰς ἀγγῆλαι λαμπάδας τ' ἀνασχεθεῖν.
ὦ δυστάλαινα τῆς ἐμῆς· αὐθαδία·
ἄλλως ἄρ' ὑμᾶς, ὦ τέκν', ἐξεθρεψάμην,
ἄλλως δ' ἐμόχθουν καὶ κατεξάνθηον πόνοις
στερὰς ἐνεχκοῦσ' ἐν τόκοις ἀληθόνας·
ἣ μὴν ποῦ' ἢ δύστηνος εἶχον ἐλπίδας
πολλὰς ἐν ὑμῖν γηροβοσκήσειν τ' ἐμὲ
καὶ κατθανοῦσαν χερσὶν εὐ περιστελεῖν,
ζηλωτὸν ἀνθρώποισι· νῦν δ' ἔλωλε δὴ
γλυκεῖα φροντίς· σφῶν γὰρ ἐστερημένη
λυπρὸν διαζῆν βίστον ἀγλαϊνόν τ' ἐμοί.
ὑμεῖς δὲ μητέρ' οὐκέτ' ὄμμασι φίλοις
ὑψασ' ἐς ἄλλο σχῆμ' ἀποστάντες βίω·

1) Πρὸς τὸν μονόλογον τοῦτον παραβαλέτω τις τὸν ἐξῆς ἐκ τῆς Μηδείας τοῦ Ἀρίφρονος διασωθέντα παρὰ Στοβαίου·

εἶεν· τί δράσεις, θυμέ; βούλευσαι καλῶς,
πρὶν ἐξαμαρτεῖν καὶ τὰ προσφιλέστατα
ἔχθιστα θέσθαι· ποῖ ποτ' ἐξῆξας, τάλας;
κάτισχε λῆμα καὶ σθένος θεοστογέας.
καὶ πρὸς τί ταῦτ' ὀδύρομαι, ψυχὴν ἐμὴν
ὀρῶσ' ἔρημον καὶ παρημελημένην
πρὸς ὧν ἐχρῆν ἦκιστα; μαλθακοὶ δὲ δὴ
τοιαῦτα γιγνόμεθα πάσχοντες κακὰ;
οὐ μὴ προδώσεις, θυμέ, σαυτὸν ἐν κακοῖς.
οἴμοι, δέδοκται· παῖδες, ἐκτὸς ὀμμάτων
ἀπέλθετ'· ἥδη γὰρ με φοινία μέγαν
δέδουκε λύσσα θυμόν· ὦ χέρες, χέρες,
πρὸς οἷον ἔργον ἐξοπλιζόμεσθα φεῦ,
τάλαινα τόλμη, ἢ πολὺν πόνον βραχεῖ
διαφθεροῦσα τὸν ἐμὸν ἔρχομαι χρόνῳ.

Ὅλα διαφορά! λέξεις προπῶδες, φοινία λύσσα, μέγας θυμός, ἀλλὰ τὸ πάθος καὶ ἡ παραφορά καὶ ἡ τρυφερὰ στοργὴ τῆς μητρὸς ἔλωλε λείπουναι.

φεῦ φεῦ· τί προσδέρμασθ' ἐμ' ὄμμασιν, τέκνα;
τί προσελάτε τὸν πανύστατον γίλων;
αἰαί· τί δράσω; καρδία γὰρ ὄχεται,
γυναῖκες, ὄμμα φαιδρὸν ὡς εἶδον τέκνων·
οὐκ ἂν δυναίμην. χαίρειτω βουλευμάτα
τὰ πρόσθεν· ἄνω παῖδας ἐκ γαίας ἐμοῦς.
τί δεῖ με πατέρα τῶν δε τοῖς τούτων κακοῖς
λυποῦσαν αὐτὴν δις τόσα κτᾶσθαι κακὰ;
οὐ δῆτ' ἔγωγε. χαίρειτω βουλευμάτα.
καίτοι τί πάσχω; βούλομαι γέλωτ' ὄφλειν
ἐχθροὺς μεθεῖσα τοὺς ἐμοῦς ἀζημίους;
τολμητόν τ' ἐστ'. ἀλλὰ τῆς ἐμῆς κἀκῆς
τὸ καὶ προέσθαι μαλθακοῦς λόγους φρονέω.
χωρεῖτε παῖδες εἰς ὄμους· θυμὸς δὲ μὴ
θέμις παρεῖναι τοῖς ἐμοῖσι ὄμμασιν,
αὐτῷ μελήσει· χεῖρα δ' οὐ διαφθερῶ.
ἄ ἄ.

μὴ δῆτα, θυμέ, μὴ ποτ' ἐργάσῃ τάδε.
ἔασον αὐτοῦς, ὦ τέλαν, φέσαι τέκνων·
ἐκεῖ μεθ' ἡμῶν ζῶντες εὐφρανοῦσάι με.
μὰ τοὺς παρ' Ἀδῆ νερέτους ἀλάστορας,
οὔτοι ποτ' ἔσται τοῦθ' ὅπως ἐχθροῖς ἐγὼ
πιδῶς παρήσω τοὺς ἐμοῦς καθυθρίσαι.
κἀντως πέπρωται ἡ ταῦτα κοῦκ ἐκφεύεται.
καὶ δὴ 'πὶ κρατὶ στέφανος, ἐν πέλοισι δὲ
νύμφη τύρκανος ὄλλυται, σάφ' οἶδ' ἐγώ.
ἀλλ' εἶμι γὰρ δὴ τλημονεστάτην ὀδόν.
παῖδας προσεπιεῖν βούλομαι· δότ', ὦ τέκνα,
δότ' ἀσπασάσθαι μητρὶ δεξιᾶν χεῖρα.
ὦ φιλότῃ χεῖρ, φίλτατον δέ μοι κἀρα
καὶ σχῆμα καὶ πρόσωπον εὐγενὲς τέκνων
εὐδαιμονοτήην, ἀλλ' ἐκεῖ, τὴ δ' ἐνθάδε
πατήρ ἀρεῖσται· ὦ γλυκεῖα προσβολή,
ὦ μαλθακὸς χρῶς πνεῦμά θ' ἠδιστον τέκνων.
Χωρεῖτε χωρεῖτ'. οὐ γὰρ εἶμι προσβλέπειν
οἶα τ' ἐσ' ὑμᾶς, ἀλλὰ νικῶμαι κακοῖς·
καὶ μακρόν μὲν οἶα δρᾶν μέλλω κακὰ,
θυμὸς δὲ κρείσσων² τῶν ἐμῶν βουλευμάτων.

1) Αὐτὴ ἡ Μήδεια ἀπονέμει ἰσχυρὴν πεπωμένην τῷ πάθει ἀδύτης.

2) Τοὺς στίχους τούτους ἄλλοι τε τῶν ἀρχαίων ἐμιμήσαντο καὶ Ὀβίδιος λέγων ἐν ταῖς Μεταμορφώσεσι, ἐνέα τις δύναις ἔλκει με ἄκοντα· ἄλλο μὲν συμβουλεύει τὸ πῆθος, ἄλλο δὲ ὁ νοῦς· βλέπω τὸ βέλτιον καὶ ἐπιδοκιμάζω αὐτό, ἀλλὰ τῷ χεῖρον ἀκολουθῶ·

sed trahit invitam nova vis, aliudque cupido
mens aliud suadet; video meliora proboque;
deteriora sequor.

Καὶ ὁ Τερέντιος ἐν τῷ Εὐδούρχῳ λέγει· ἐὼ τῆς ἀναξιοπραπειᾶς! βλέπω, ὅτι ἐκείνη μὲν κακοῦργός ἐστιν, ἐγὼ δὲ ἀθλιός· καίπαρ ἐπὶ τούτῳ ἐρυθριῶ·

α'Η σκηνή αὕτη, φησὶ Paltin, ἐν ἣ ὁ ποιητὴς ἀντιτασσόμενα καὶ συγκρουόμενα ἀπεικονίζει τὰ δύο πάθη, τὴν πρᾶκτορον ζηλοτυπίαν καὶ τὴν μητρικὴν στοργήν, & τὴν καρδίαν τῆς Μηδείας πληροῦσι καὶ διαμφοισθητοῦσιν ἀμ' αὐτῆ καὶ τὸ κράτος τῆς ἐνεργείας, ἡ κυριωτάτη ἐστὶ τοῦ δράματος σκηνὴ λίαν τολμηρᾶς ἐπινοήσεως καὶ ἐπιτυχιστάτης ἐκτελέσεως.

Ἄτελῶς δὲ νοήσαι τις αὐτὴν, ἂν μὴ αἰεὶ ἐν μνήμῃ ἔχη, ὅτι ἡ Μῆδεια, ὅταν περὶ ἀποχωρισμοῦ τῶν τέκνων αὐτῆς ὁμιλῆ, λέγει μὲν τὴν διαμονὴν αὐτῶν ἐν Κορίνθῳ καὶ τὴν ἐξορίαν αὐτῆς, νοεῖ ὅμως τὴν αἰωνίαν κατοικίαν. ἢν παρασκευάζει αὐτοῖς διὰ τοῦ θανάτου καὶ τὴν αἰωνίαν ἀπομόνωσιν αὐτῆς.

Τὸ ἀπόκρυφον τοῦτο αὐτῆς φρόνημα δίδωσι τῷ μονολόγῳ τῆς Μηδείας, ταῖς πρώταις μέγιστα φράσεσι τοσοῦτον τρυφεραῖς καὶ ἐπαγωγαῖς, ἀπειλητικὴν καὶ τρομερὰν ἔνοιαν.

Δύναμαι ἀφόβως εἰπεῖν, ὅτι οὐδέποτε οὐδέ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀρχαίοις ἡ παθητικὴ καὶ ἀφελὴς τῆς φύσεως ἐκφρασις περαιτέρω ἐχώρησεν ὁ δὲ ἀμφιβάλλων περὶ τοῦ θυμασμοῦ, ὃν ἡ ἀμίμητος αὕτη ἡθογραφία διήγειρεν, εὐρήσει τὴν ἀπόδειξιν ἐν τῇ ἀμίλλῃ τῶν γλυπτῶν καὶ ζωγράφων ὅπως αὐτὴν μιμήσονται. ὁ Ὄβιδιος, Λουκιανός, Καλλίστρατος εἰκόνων μνημονεύουσι καὶ ἀγαλμάτων τῆς Μηδείας παρασκευαζομένης φονεῖσαι τὰ τέκνα αὐτῆς, & προσμειδιῶσιν αὐτῆ· εὐρυκῆ δὲ ἐπιγράμματα ἐν τῇ ἑλληνικῇ συνειλεγμένα Ἀνθολογίᾳ ἐπαινοῦσιν ἐν τοῖς ἔργοις τούτοις καὶ δὴ ἐν τοῖς τοῦ Τιμομάχου τοῦ περιφθίμου ζωγράφου τὴν τε διττὴν πρᾶστασιν τῶν αἰσθημάτων τοσοῦτον ζωηρῶς ἐκφρασθέντων ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου καὶ τὴν ἐπιτυχῆ ἐκλό-

πλήγῃ: ὑπ' ἔρωτος, ἀσθάνομαι, γινώσκω, βλέπω εἶτι ἀπόλλυμαι·

... o indignum facinus! nunc ego et
illam sceleratam esse, et me misere sentio;
et taedet et amore ardeo; et prudens, sciens,
videns vivusque pereo.

Ὁ δὲ Εὐριπίδης καὶ ἐν τῷ Χρυσίππῳ εἰσήγε τὸν ἄλιον λόγοντα·

λέληθεν οὐδὲν τῶνδ' ἐμ' ὦν σὺ νοουθετεῖς,
γνώμην δ' ἔχοντά μ' ἡ φύσις βιάζεται·

καὶ αἰατ', τίδ' ἦδη θεῶν ἀνθρώποις κακόν,
ὅταν τις εἰδῆ τᾶγαθόν, χρῆται δὲ μὴ·

1) «Καὶ ὁ Εὐριπίδης, εἰ καὶ τὰ ἄλλα μὴ εὖ οἰκονομεῖ, ἀλλὰ τραγικώτατός γε τῶν ποιητῶν φαίνεται»· Ἀριστοτέλης.

γὴν τοῦ χρονικοῦ σημείου, ὃ ἐξελέξατο ὁ τεχνίτης, ὡς καὶ ὁ ποιητὴς. Πότερον Ἀντίφλος ὁ Βυζάντιος ἐν τῷ ἐξῆς ἐπιγράμματι τὴν εἰκόνα τοῦ Τιμομάχου ἢ τὴν σκηνὴν τοῦ Εὐριπίδου περιγράφει;

Τὴν ὅλοαν Μῆδειαν ὄτ' ἔγραψε Τιμομάχου χεῖρ,
ζάλῳ καὶ τέκνοις ἀντιμεθεικομένην,
μυρίον ἄρατο μόχθον, ἐν' ἤθεα δισασὶ χαράτῃ,
ὦν τὸ μὲν εἰς ὄργαν νεῦε, τὸ δ' εἰς ἔλεον·
ἄμρω δ' ἐπλήρωσεν ὄρα τύπον· ἐν γὰρ ἀπειλᾷ
δάκρυον, ἐν δ' ἐλέῳ θυμὸς ἀναστρέφεται.
ἀρκεῖ δ' ἂ μέλλῃσις, ἔφα σφόδρ' αἶμα δὲ τέκνων
ἔπρεπε Μῆδειᾳ, κοῦ χερσὶ Τιμομάχου.

Ἡ εὐθυκρισία τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἐν τε τῇ γλυπτικῇ καὶ ἐν τῇ ζωγραφικῇ, καθὼς καὶ ἐν τῇ ποιήσει, ἀπεμάκρυνε τῶν ὀρθαλμῶν ὅτι τὸ πνεῦμα μόνον ὤφειλεν ἰδεῖν.

Καὶ ὁ μὲν γλύπτης καὶ ζωγράφος ἀκριατὸν τι σημεῖον χρόνου εἶχον ὅπως τὴν πάλην ταύτην τῶν αἰσθημάτων ἀπεικάζωσιν· ὁ δὲ ποιητὴς μείζονα ἔχων ἄνεσιν ἠδυνήθη αὐτὴν ἐν συνεχείᾳ εἰκόνων παραστήσασαι ἐπαγωγῶν τῷ τε ὀφθαλμῷ καὶ τῇ καρδίᾳ. Τὸ γραφικὸν πνεῦμα δεσποζόν ἐν τῷ ἑλληνικῷ θεάτρῳ ἐπεδείκνυτο τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ· ἐν πάσῃ σκηνῇ τοῦ δράματος, ὡς ἐν ἀνγκλύρῳ, χარიέντα, σεμνά, ζῶντα συμπλέγματα ἀλλήλοις διαδέχοντα· ταῦτα δὲ γινώσκομεν οὐκ ἐξ ἐπισημηματικῶν παρενθέσεων, αἱ παρ' ἡμῖν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μόναι δεικνύουσιν ὅπερ λίαν ἀπειροκάλως κελοῦμεν προπαρασκευῆν (mise en scène), ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ κειμένου, ἐν ᾧ λεπτοφυεῖς τέχνησιν ἀνεμυγμένον τῆς γλώσσης τοῦ κλέους γνωρίζει ἡμῖν τὸ σχῆμα, τὰς κινήσεις, τὴν φυσιογνωμίαν τῶν προσώπων. Ταῦτα περιγράφουσι ἑαυτὰ ἀκουσίως, ἀτυχεῖς, ὥστε καὶ νῦν ἔτι τὸ δράμα ἄνευ θεάτρου¹ καὶ ὑποκριτῶν παίζεται ἐν τῇ φαντασίᾳ ἡμῶν. Ὁ μονολόγος τῆς Μηδείας οὐ δεικνύσιν ὄντως τὰς ἐμψυχούσας αὐτὸν μιμητικὰς κινήσεις, τῆς Μηδείας κρατούσης, ἀπομακρυνούσης, ἀνκακλούσης τὰ τέκνα αὐτῆς, ἐνγκαλιζομένης αὐτὰ, ἀπαθούσης αὐτὰ, ὅτι μὲν ἐλκρούσης πρὸς τὸν δάμον αὐτὰ, ἐνθα μέλλει φονεῦσαι αὐτὰ, ὅτι δὲ ἐπαναγούσης αὐτὰ εἰς τὴν σκηνὴν, κατακαμβανομένης ὑπὸ φρίκης καὶ τρυφερότητος, ἄλλοτε ἀπομακρυνομένης ἀπ' αὐτῶν, ὅπως καθ' ἑαυτὴν ἀπορρασίῃ περὶ τῶν

1) «Ἡ γὰρ τῆς τραγωδίας δύναμις καὶ ἄνευ ἀγῶνος καὶ ὑποκριτῶν ἔστιν», εἶπε καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ποιητικῇ.

ζοφερῶν αὐτῆς βουλευμάτων, ἢ τῷ χορῷ ἀνακοινώσεται τὴν ἀκουσίαν αὐτῆς ἀδυναμίαν;

Οὐχ ὄρξ τις πᾶσας ταύτας τὰς θορυβώδεις συγκινήσεις, ὑφ' ὧν συνταράσσεται, ἐπὶ τὸ πρόσωπον τῆς μητρὸς διερχομένης; οὐ πάρεστιν ἐπὶ ταῖς τρυφεραῖς θωπείαις τῶν παιδῶν ὑπὸ τῆς μητρὸς, ἐπὶ τοῖς φειδοῖς αὐτῶν βλέμμασι καὶ τοῖς ἀθώοις μειδιήμασιν; οὐ παρατηρεῖ τὴν φρίκην καὶ τὸν οἶκτον τοῦ χοροῦ ἐπὶ τῷ ἐπαγωγῷ καὶ τρομερῷ τούτῳ θεάματι; Πᾶσαι αὐταὶ αἱ ἐξωτερικαὶ κινήσεις, σχεδὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ἀποκλυπτόμεναι, ἐκ τοῦ βέθους πηγάζουσι τῶν αἰσθημάτων καὶ ἐκ τῆς ἀληθείας τοῦ τόνου καὶ τῆς ἐκφράσεως, οἷς περιέβαλεν αὐτὰ ὁ ποιητής.

Ἐν ταύτῃ τῇ σκηνῇ οἷα ἐκπληκτικὴ ποικιλία! οἷα παράδοξος ἀντίθεσις τῶν αἰσθημάτων καὶ τῆς γλώσσης! ἔνθεν μὲν ἀκατάβλητος ὑπερηφάνεια, ἀκατάσχετος ἐπιθυμία ἀντιτίσεως καὶ ἐκ τῶν προτέρων σκληρὰ καὶ θηριώδης χαρὰ, ἔνθεν δὲ αἱ γλυκύτεραι καὶ τρυφερώτεραι διαχύσεις τῆς καρδίας. Ἐν ταύτῃ τῇ γυναικί, ἥτις ἐναγκαλιζομένη τὰ ἑαυτῆς τέκνα εὐωχεῖται τῇ ὄψει αὐτῶν, μεθύσκειται τῇ πνοῇ αὐτῶν, κατκοσπάζεται τοῖς δακρύοις καὶ τοῖς φιλήμασιν, ἐνυπάρχει περραφορὰ τις μητρική, ἀπόλαυσις τις ἀμίμητος καὶ ἀπόσιτος· οὐδέποτε οὐδὲν ἄλλο δρᾶμα αὐτῇ προσήγγισεν.

Τεχνικωτάτη δὲ καὶ δραματικωτάτη τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου ἐστὶν ἡ *Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι*. πάντες οἱ χαρακτῆρες εἰσι καλοί, εὐγενεῖς, ὑψηλοί· καὶ αὐτοῦ τοῦ γέροντος δούλου, πλὴν τοῦ Μενέλαιου, οὗ ὁ χαρακτήρ σκληρὸς τὸ κατ' ἀρχάς. Ὁ Ἀγαμέμνων πεισθεὶς ταῖς μαντείαις τοῦ Κάλχαντος ἀποφασίζει ἵνα χάριν τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς δοῦξης αὐτοῦ ὡς στρατηλάτου θυσιάσῃ τὴν κόρην αὐτοῦ Ἰφιγένειαν ἐπὶ τοῦ ἐν Αὐλίδι βωμοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ ἐπὶ τούτῳ μεταπέμπεται αὐτὴν μετὰ τῆς μητρὸς Κλυταιμνήστρας προφασίζομενος ὅτι νυμφεύσει αὐτὴν μετὰ τοῦ Ἀχιλλέως· μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐπιστολῆς γνωσιμῶς μεταμέλεται, ὑπερισχέει ἢ φιλοστοργία καὶ ἀποφασίζει πέμψαι ἐτέραν ἐπιστολὴν ἀγγελοῦσαν τῇ Κλυταιμνήστρῃ ἵνα μὴ ἔλθῃ εἰς τὸ στρατόπεδον, διότι ὁ γάμος ἀνεβλήθη ἐς ἄλλοτε.

Τὴν παραχρῆν τῆς ψυχῆς τοῦ Ἀγαμέμνονος ἀμφιταλαντευομένης ἀνά μέσον δύο ἀντιπαλαιόντων αἰσθημάτων τῆς φιλοδοξίας καὶ τῆς φιλοστοργίας ἄριστα περιγράφει ὁ γηραιὸς δούλος, ὃς βλέπει μὲν τὰς ἐν καιρῷ νυκτὸς παραχρῆς καὶ τὰ δάκρυα τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἀγνοεῖ

δὲ τὴν αἰτίαν καὶ φκινόνται αὐτῷ παράδοξα πράγματα ταῦτα·

οὐκ ἄγαμαι ταῦτ' ἀνδρὸς ἀριστέως·
οὐκ ἐπὶ πᾶσιν σ' ἐρύτεις ἀγαθοῖς,
'Αγάμεμνον, Ἄτρεῦς·
δεῖ δέ σε χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι·
θνητὸς γὰρ ἔφυς· κἔν μὴ σὺ θίλῃς,
τὰ θεῶν οὕτω βουλόμεν' ἔσται·
σὺ δὲ λαμπτήρος φῶς ἀμπετάσας
δέλτον τε γράφεις
τῆνδ' ἦν πρό χειρῶν ἔτι βαστάσεις,
καὶ ταῦτά κάλιν γράμματα συγχεῖς
καὶ σπραγίζεις λύεις τ' ὀπίσω
βίπτεις τε πῆδω πύκην, θαλερὸν
κατὰ δάκρυ χέων,
καὶ τῶν ἀπῶρων οὐδενὸς ἐνδεῖς
μὴ οὐ μαινεσθαι.
τί πονεῖς; τί νέον περὶ σοί, βασιλεῦ;
φέρε κοίνωσον μῦθον ἐς ἡμᾶς·
πρὸς δ' ἄνδρα ἀγαθὸν πιστὸν τε φράσεις

Ὁ πρῆσβύτερος μαθὼν περὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος τὰ συμβαίνοντα καὶ λαθῶν τὴν ἐπιστολὴν ἐξῆλθε ὅπως κομίσῃ αὐτὴν τῇ Κλυταιμνήστρῃ· ἀλλὰ καὶ ὁδὸν συναντήσας αὐτῷ ὁ Μενέλαος ἤρπασεν αὐτὴν ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ οὕτως ὁ σκοπὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος ἐματαιώθη· ἐπῆλθε ῥῆξις καὶ σφοδρὰ ἐρις τῶν δύο ἀδελφῶν, οὐκ ἀπληλαγμένη καὶ ὕβρεων· ἀλλ' ἡ Κλυταιμνήστρα μετὰ τῆς Ἰφιγένειας ἦλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἡ σκηνὴ τῆς συναντεύσεως πθητικωτάτη, ὡς ἡ τοῦ μονολόγου τῆς Μηδείας, διὰ τε τὰ ἄλλα καὶ διὰ τὴν διπλὴν ἐνοσίαν τῶν λόγων τοῦ Ἀγαμέμνονος· ἡ Ἰφιγένεια ὀρώσασ τὸν πατέρα αὐτῆς προτρέχει τῆς μητρὸς αὐτῆς ὅπως ἐναγκαλισθῆ αὐτόν·

Ἰφ. ὦ μητηρ, ὑποδραμοῦσά σ', ὀργισθῆς δὲ μή,
πρὸς στέρνα πατρὸς στέρνα τὰμὰ περιβαλῶ.

Κλ. ἀλλ', ὦ τέκνον, χρὴ φιλοπάτωρ δ' ἀσιποτ' εἶ
μάλιστα καίδων τῶδ' ὄσους ἐγὼ τέκον.
ὦ σίβας ἐμοὶ μέγιστον, Ἀγάμεμνον ἄναξ,
ἦκομεν, ἐρετμαῖς οὐκ ἀπιστοῦσαι σθέν.

Ἰφ. ὦ πάτερ, ἐπεῖθδὸν σ' ἀσμένη πολλῶ χρόνω.

Ἀγ. καὶ γὰρ πατήρ σὲ τὸ δ' ἴσον ὑπὲρ ἀμφοῖν λέγει.

Ἰφ. χαῖρ'· εὐ δὲ μ' ἀγαθὸν πρὸς σ' ἐποίησας, πάτερ.

Ἀγ. οὐκ οἶδ' ὅπως φῶ τοῦτο καὶ μὴ φῶ, τέκνον.

Ἰφ. ἔα·

ὡς οὐ βλέπεις ἐκχλον, ἄσμενός μ' ἰδών.

Ἀγ. πόλλ' ἀνδρὶ βασιλεῖ καὶ στρατηλάτῃ μέλει.

Ἰφ. παρ' ἐμοὶ γενοῦ νῦν, μὴ 'πὶ φροντίδας τρέπου.

Ἀγ. ἀλλ' εἰμὶ παρὰ σοὶ νῦν ἅπας κούκ ἄλλοθι.

Ἰφ. μέθεις νῦν ὄφρυν ὄμμα τ' ἔκτεινον οἶλον.

Ἀγ. ἰδοῦ γέγηθά σ' ὡς γέγηθ' ὄφρων, τέκνον,

Ἰφ. κᾶπειτα λείβεις δάκρυ' ἀπ' ὀμμάτων σθέν;

Ἄγ. μακρὰ γὰρ ἤμῃν ἡ 'πιούσ' ἀπουσία.
 Ἰφ. οὐκ οἶδ' ὅ τι φής, οὐκ οἶδα, φίλτατ' ἔμοι πάτερ.
 Ἄγ. συνετὰ λέγουσα μᾶλλον εἰς οἶκτον μ' ἄγεις.
 Ἰφ. ἀσύνετα νῦν ἐροῦμαι, εἰ σέ γ' εὐφρανῶ.
 Ἄγ. παπαῖ τὸ σιγᾶν οὐ σθένω· σὲ δ' ἤνευσα.
 Ἰφ. μὲν, ὦ πάτερ, κατ' οἶκον τέκνοις σθένει.
 Ἄγ. θέλω γε, τὸ θέλεις δ' οὐκ ἔχων ἀλγύνομαι.
 Ἰφ. ὄλοιτο λόγχοι καὶ τὰ Μενέλεω κκαῖ.
 Ἄγ. ἔλλου; ὄλει πρόσθ' ἅμῃ διολέσκατ' ἔχει.
 Ἰφ. ὡς πολὺν ἀπῆσθα χρόνον ἐν Δυλίδος μυχούς.
 Ἄγ. καὶ νῦν γέ μ' ἴσχει δὴ τι μὴ στέλλειν στρατόν.
 Ἰφ. ποῦ τοὺς Φρύγας λέγουσιν ὀκίσθαι, πάτερ;
 Ἄγ. οὐ μὴ ποτ' οἰκεῖν ὤφελ' ὁ Πριάμου Πάρις.
 Ἰφ. μακρὰν γ' ἀπαίρεις, ὦ πάτερ, λιπὼν ἐμέ;
 Ἄγ. εἰς ταυτό, ὦ θύγατερ, ἤκεις σφ' πατρί.
 Ἰφ. φεῦ.
 εἶθ' ἦν καλὸν μοι σοὶ τ' ἄγειν σύμπλον ἐμέ.
 Ἄγ. ἔπεισι καὶ σοὶ πλοῦς, ἵνα μνήσει πατρός.
 Ἰφ. σὺν μητρὶ πλεύσασ' ἢ μόνῃ πορεύσομαι;
 Ἄγ. μόνῃ, μονωθεῖσ' ἀπὸ πατρὸς καὶ μητέρος.
 Ἰφ. οὐ πού μ' ἐς ἄλλα δώματ' οἰκίσεις, πάτερ;
 Ἄγ. ἔσπον, οὐ χρὴ τοιάδ' εἰδέναι κόρας.
 Ἰφ. σπειῖθ' ἐκ Φρυγῶν μοι, θέμενος εὐ τίκει, πάτερ.
 Ἄγ. θύσαι με θυσίαν πρώτα δεῖ τιν' ἐνθάδε.
 Ἰφ. ἀλλὰ τὴν ἱεροῖς χρὴ τό γ' εὐσεβὲς σκοπεῖν.
 Ἄγ. εἶσαι σὺ, χερνίβων γὰρ ἐστήζει πέλας.
 Ἰφ. στήσομεν ἄρ' ἅμῃ βωμόν, ὦ πάτερ, χορούς;
 Ἄγ. ζηλῶ σε μᾶλλον ἢ μὲ τοῦ μηδὲν φρονεῖν.
 χώρει δὲ μελάρων ἐντός ὀρθῆναι κόρας,
 πικρὸν φίλημα δοῦσα δεξιάν τ' ἔμοι,
 μέλλουσα ἄκρον πατρός ἀποικίσειν χρόνον.
 ὦ στέρνα καὶ παρῆδες, ὦ ξανθὰ κόμμι,
 ὡς ἄχθος ὑμῖν ἐγένεθ' ἡ Φρυγῶν πόλις
 Ἑλένη τε. παύω τοὺς λόγους· ταχεῖα γὰρ
 νοτὶς διώκει μ' ὀμμάτων ψυχαστὰ σου·
 ἴθ' εἰς μέλαθρα.

Ὁ Ἀχιλλεύς μνησθὼν ὅτι ὁ Ἀγχιμέμων ἐπὶ ἀπάτῃ μεταχειρίσκατο τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὡς δῆθεν γαμβροῦ περρορίζεται καὶ ὑπισχνεῖται σώσειν τὴν νέην, καὶ μέλλῃ πρὸς σύμπαντα τὸν στρατὸν ἀντιτάξασθαι· ἀλλ' ἡ Ἰριγένεια, ἡ πρό μικροῦ θερμῶς ἱκετεύουσα τῷ πατρὶ αὐτῆς ἵνα μὴ παραδῶ αὐτὴν εἰς σφαγὴν, ἐκ τῆς θέας καὶ τῶν λόγων τοῦ Ἀχιλλέως, ἐνερορήθη ἀνδρείας καὶ ἡρωϊκῆς ἀποφάσεως· ἐκούσα, ἐλευθερίας προσφέρει ἐκυτὴν ὀλοκκύτωμα τῷ βωμῷ τῆς πατρίδος.

Ἰφ. τὸν μὲν οὖν ἔξενον δίκαιον αἰνέσει προθυμίας· ἀλλὰ καὶ σὲ τοῦθ' ὄραν χρὴ, μὴ διαβληθῆ στρατῷ, καὶ πλέον πράττωμεν οὐδὲν, ὅσα δὲ συμφορᾶς τύχῃ.
 οἶα δ' εἰσῆλθὲν μ', ἄκουσον, μήτηρ, ἐνοουμένην·
 κατθανεῖν μὲν μοι δέδοκται· τοῦτο δ' αὐτὸ βούλομαι

εὐκλεῶς πράξει· παρεῖσά γ' ἐκποδὼν τὸ δυσγενές.
 δεῦρο δὴ σκέψαι μεθ' ἡμῶν, μήτηρ, ὡς καλῶς λέγω·
 εἰς ἔμ' Ἑλλάς ἡ μεγίστη πᾶσα νῦν ἀποβλέπει.

 ταῦτα πάντα κατθανοῦσα ῥύσομαι, καὶ μου κλέος,
 Ἑλλάδ' ὡς ἠλευθέρωσα, μακρίον γενήσεται.
 καὶ γὰρ οὐδέ τοι τι λίαν ἐμὲ φιλοφυγεῖν χρεῶν.
 πᾶσι γὰρ μ' Ἑλλησι κοινὸν ἔσκεις, οὐχὶ σοὶ μόνῃ.
 δίδομι σῶμα τοῦμόν Ἑλλάδι.
 θύετ', ἐκπορθεῖτε Τροίαν· ταῦτα γὰρ μνησιᾶ μου
 διὰ μακροῦ, καὶ παῖδες οὗτοι καὶ γάμοι καὶ δόξα
 ἐμή.

Οἱ ὕψηλοι οὗτοι καὶ φιλοπάτριδες λόγοι κινουνοῖσι τὸν Θαυμάσιον τοῦ Ἀχιλλέως, νομίζοντος ἐκυτὸν μακρίον, εἰ θεία συνάρασι ἐγίνετο σῶζυγος αὐτῆς.

Ἀγχιμέμωνος παῖ, μακρίον μὲ τις θεῶν ἔμελλε θῆσειν, εἰ τύχοιμι σῶν γάμων.
 ζηλῶ δὲ σοῦ μὲν Ἑλλάδι, Ἑλλάδος δὲ σὲ·
 εὐ γὰρ ταδ' εἶπας ἀζῆως τε πατρίδος.

Ὁ καὶ ἡθικὴ πρόδοτος! Κατ' Αἰσχύλον (Ἀγχιμ. στίχ. 231—) ὁ Ἀγχιμέμων ἐκέλευσε τοῖς θύταις ἵνα πάσῃ δυνάμει τὴν Ἰριγένειαν, ὡς αἶγα, ἐπὶ τὸν βωμόν ἀγάγωσιν, ἔχουσαν κηλὸν τῷ στόματι, ἀνκυδὸν ὅπως μὴ δύνηται προφέρειν ἄρας·

φράσεν δ' ἄζοις πατὴρ μετ' εὐχὰν
 δίκαν χιμάριας ὑπερβε βωμοῦ
 πέπλοισι περιπετῆ
 παντὶ θυμῷ προνωπῆ
 λαθεῖν ἀέρην, στόματός τε καλλιπύφρου φυλακὴν κατασχεῖν
 φθόγγον ἀρχίον οἴκοις,
 βία χαλινῶν τ' ἀναδύω μένει.
 χρόκου βραχῆς ἐς πεδὸν χέουσα
 ἔβαλλ' ἐκαστον θυτήρων ἀπ' ὀμματος βέλει φιλοκτω,
 πρέπουσά θ' ὡς ἐν γραφαῖς, προσεννέπειν
 θέλουσ', ἐπεὶ πολλὰκις
 πατρός κατ' ἀνδρῶνας εὐτραπέζους
 ἔμελψεν· ἀγνῆ δ' ἀτάρως αὐδᾶ πατρός
 φίλου τριτόσπονδον εὐποτομον
 παιᾶνα φίλως ἐτίμα.

Ἡ βράβραχος ἀνθρωποθυσία εἰδεχθεστικῆ ἐνταῦθα παρίσταται διὰ τῆς βιαίας ἀρπαγῆς τῆς παρθένου καὶ ἐμφορξέως τοῦ στόματος αὐτῆς τῇ προσταγῇ τοῦ πατρὸς αὐτῆς· ἐτι δὲ μᾶλλον διεγείρει τὴν ἀπανθρώπου πράξεως περιγράφων τὰ φίλοκτα βλέμμακα τῆς νέης πρὸς ἐκαστον τῶν θυτήρων, τοὺς ἀγῶνας ὅπως χρῆσιν ποιήσεται

τῆς αὐδῆς, δι' ἧς ἄλλοτε ἕτερπε μέλπουσα κατὰ τὰς ἐστιάζσεις ἐν τῷ πατρικῷ οἴκῳ· οἱ στίχοι οὗτοι τοῦ Αἰσχύλου ἔσονται ἡ αἰωνία καταδικη τῆς βαρβάρου ἀνθρωποθυσίας, λέγει ὁ Ernest Havel, διὰ μακρῶν καὶ λαμπρῶς ἑρμηνεύων τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Ἀγαμέμνονος. (*Le Christianisme et ses origines* Tom. 1er pag. 88—89), ὡς οἱ στίχοι τοῦ Εὐριπίδου ἔσσονται μαρτύρια τῆς ἠθικῆς προόδου.

Ἡ ἠθικὴ ὥσαύτως πρόοδος καταφαίνεται καὶ ἐν τῇ Ἀλκῆστιδι, ἧς ἡ ὑπόθεσις σύστασιν λαμβάνει ἐκ τινος ἀποφάσεως τῶν Μοιρῶν· ὅτε ἤλθεν ἡ ὀρισμένη ὥρα τῆς τελευτῆς τοῦ θανάτου τοῦ Ἀδμήτου, αἱ Μοῖραι ἐπέσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος παρατείνειν τὴν ζωὴν αὐτοῦ, λαμβάνουσαι ἀντ' αὐτοῦ ἕτερον συγγενῆ. Ταῦτα λέγονται ἐν τῷ προλόγῳ τῆς τραγωδίας, ὅς ἐστι διάλογος τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ Θανάτου· ἐν δὲ τῇ πράξει τῆς τραγωδίας ἐκτίθεται ἡ ἠρωικὴ ἀπόφασις τῆς Ἀλκῆστιδος, ἵνα ἀντὶ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἑκούσα ἀποθάνῃ αὐτή· ὁ ἦπιος καὶ γενναῖος χαρακτήρ αὐτῆς ἠθογραφεῖται δαιμονίως· ἔστιν ἐκ τῶν παθητικωτάτων χωρίων τοῦ Εὐριπίδου. Ὅτε δὲ ὁ χορὸς βούλεται τὸν Ἀδμήτην παραμυθίσασθαι ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὁμιλεῖ οὐχὶ περὶ τῶν Μοιρῶν ἀλλὰ περὶ τῆς Ἀνάγκης ἤτοι περὶ τῶν ἀνγκαιῶν νόμων τῆς φύσεως· ἐξ ὧν δὲ λέγει ὁ χορὸς φαίνεται ἐξ ὀνόματος τοῦ ποιητοῦ ὁμιλῶν· διότι οἱ γέροντες τῶν Φερῶν οὐκ ἔσαν βεβιαίως μεταρσιολέσχαι·

ἐγὼ καὶ διὰ μούσας
καὶ μεταρσιος ἦσα, καὶ
πλείστον ἀψάμενος λόγων
κρεῖσσον οὐδὲν Ἀνάγκας
ἠῦρον, οὐδέ τι φάρμακον
Θρήσσιαι ἐν σανίσιν, τὰς
ὄρρεια κατέγραψεν
γῆρυς, οὐδ' ὅσα Φοῖβος Ἀ-
σκληπιάδαϊς ἔδωκε
φάρμακα πολυπόνοϊς
ἀντιτεμῶν βροτοῖσιν·
μόνας δ' οὐτ' ἐπὶ βωμούς·
ἔστιν οὔτε βρέτας θεᾶς·
ἔλθεῖν, οὐ σφαγίων κλύει·
μὴ μοι, πότνια, μέλιων
ἔλθοις ἢ τὸ πρὶν ἐν βίῳ.
καὶ γὰρ Ζεὺς ὁ τι νέυση,
σὺν σοὶ τοῦτο τελευτᾷ.

Τοιαύτη ἡ γνώμη τοῦ ἑμμούστου καὶ μεταρσιῶ καὶ λογίου Εὐριπίδου περὶ τῶν πρηνῶτων, ἃ, ὡς ὁ θάνατος, κατ' ἀνγκαιούς συμβαίνουν νόμους· ὁρθῶς δὲ παρατηρεῖ ὁ Οὐέλκε-

ρος *Griechische Götterlehre* 3, § 18 ὅτι σὺν τῇ προόδῳ τῆς περὶ φύσεως θεωρίας ἡ μὲν ἐπὶ τῶν μύθων στηριζομένη πίστις εἰς τὰς Μοῖρας ἐξέπεσε καὶ ἀπώλεσε τὴν ἐκυτῆς δύναμιν, ἠύξησε δὲ ἡ κλίσσις πρὸς τὴν Πεπρωμένην, τὴν Εἰμαρμένην, ἣν ὁ Πλάτων καλεῖ θυγατέρα τῆς Ἀνάγκης· ὅτι δὲ οὐδὲν τῆς Ἀνάγκης ἰσχυρότερον πεποιθήσις ἐστὶ τοῦ ἐν τῇ Εὐριπίδειῳ Ἀλκῆστιδι χοροῦ, οἶονεῖ κερπὸς ἐκ τῆς ποιήσεως καὶ φιλοσοφίας τραφεῖς καὶ αὐξήσας·.

Τελευταῖοντες δὲ τὸν περὶ Εὐριπίδου λόγον μνημονεύομεν τῆς ζωηρᾶς εὐγνωμοσύνης, ἣν πρὸς τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ ἔτρεφεν· ὁ Ἀναξάγορας εἶχε μονογενῆ υἱόν, ὃς ἀπέθανε νέος. Ὁ δὲ φιλόσοφος γενναίως ὑπέμεινε τὴν σκληρὰν ταῦτην ἀπώλειαν, εἰπὼν ἦδειν θρητὸν γεννήσας· ὁ δὲ Εὐριπίδης, ὃς τὸν χορὸν τῆς Ἀλκῆστιδος ἐποίησε μετάρσιον δηλαδὴ μαθητὴν τοῦ Ἀναξάγορου, ὑποβάλλει τῷ στόματι αὐτοῦ καὶ τὸ παραδειγμα τοῦ φιλοσόφου πρὸς παραμυθίαν τοῦ Ἀδμήτου·

ἐμοὶ τις ἦν
ἐν γένει, ᾧ κόρος ἀξιοθρηνοῦ
ᾤλετ' ἐν δόμοισιν
μονόπικια, ἀλλ' ἔμπας
ἔφερε κακὸν ἄλις, ἄτεκνος ὦν,
πολλὰς ἐπὶ χαιτάς
ἤδη προκειτῆς ὦν
βιότου τε πρόσω.

Ὁ Εὐριπίδης δικαίως τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ καλεῖ συγγενῆ· τοῦτον ἐπικινεῖ καὶ ἐν οἷς λέγει·

δίδιος ὅστις τῆς ἱστορίας
ἔσχε μάθησιν,
μῆτε πολιτῶν ἐπὶ πημοσύνην
μῆτ' εἰς ἀδικούς πράξεις ὀρμῶν,
ἀλλ' ἀθανάτου καθορῶν φύσεως
κόσμον ἀγῆρων, πῆ τε συνίστη
καὶ ὅπη καὶ ὅπως·
τοῖς δὲ τοιοῦτοις οὐδέποτε αἰσχρῶν
ἔργων μελέδημα προσίξει.

Θουκυδίδης.

§ 46. Συγγενῆς δὲ κατὰ πνεῦμα τῷ Ἀναξάγορᾳ ἦν καὶ ὁ ἕτερος αὐτοῦ μαθητῆς, ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης, παρασάγγας ὅλας διαφέρων τοῦ Ἡροδότου· διότι οὗτος μὲν ἦν φίλος τῶν μύθων, τῶν ἀρχαίων παραδόσεων, πιστεύων εἰς τὴν Μοῖραν καὶ εἰς τὰς Ἑρινύς καὶ εἰς τὸν φθόνον τῶν θεῶν (ἰδ. § 29, σελ. 123), ὁ δὲ ἦν φίλος τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀληθείας· ὁ Ἡρόδοτος δέκα καὶ τέσσαρα ἔτη ἦν πρεσβύτερος τοῦ Θουκυδίδου· οἷον ὁμως χάσμα! νομίζει τις ὅτι αἰῶνες πολλοὶ χωρίζουσιν αὐτούς. Τηλικαῦ·την

βαθείαν αὐλακα ἔτεμεν ἢ φιλοσοφία τοῦ Νοῦ! ὁ Ἡρόδοτος ἔγνω πᾶντως τὸν Ἀναξάγοραν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Περικλέους, οὗ ἦν φίλος¹ καὶ θαυμαστῆς μνημονεύων αὐτοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ (ς. 131): ὥστε οὐκ ἠγνοεῖ τὴν νέαν φιλοσοφίαν, ἐκφέρει δὲ καὶ γνωμικόν τι ὡς εἰ ἐξ αὐτῆς ἐνεπνεύσθη (ιδ. σελ. 158): κοικότη μὲν νυν βουλευομένοισι ἀνθρώποισι ὡς τὸ ἐπίπαν ἐθέλει γίνεσθαι, μὴ δὲ οἰκότη βουλευομένοισι, οὐκ ἐθέλοι οὐδὲ ὁ θεὸς προσχωρεῖν πρὸς τὰς ἀνθρωπείας γνώμας· ἀλλ' οὐχ ὁ φιλοσοφικός λόγος συνέχει καὶ συγκρατεῖ τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ ἰδέα μυθτηριώδους τινὸς δυνάμεως (§ 29), ἐξ ἧς ἡ ἐνόησις καὶ τὸ ποιητικὸν μεγάλων τῆς ἱστορίας αὐτοῦ². Ὁ Ἡρόδοτος τὸν κόσμον ὡς θαυμασίον τι ὅλον συνέλαβεν ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ, ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως κυβερνώμενον, ἀνεγνώριζε τε ὑπερτάτην θέλησιν πρυτανεύουσαν τὰς τύχας τῶν βασιλείων, τὴν ἀνύψωσιν καὶ πτώσιν τῶν βασιλείων, προθυμουμένην κολάζειν ἐν ταῖς ἐπιλήσμοσι γενεαῖς τὸ ἔγκλημα καὶ τὴν βίαν, καὶ κολαφίζει τὴν ὑπερβολὴν τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ πλούτου, ἐκδηλουμένην τε τοῖς τυρλοῖς βροτοῖς διὰ τῶν χρησμάτων καὶ τῆς ταρχῆς τῶν νόμων τῆς φύσεως· ἐνὶ λόγῳ ἐδείκνυσεν, ὅτι αἱ κυρίαρχοι αὐτῆς βουλαὶ ἦγον τὸν κόσμον ἀπὸ ἐπαναστάσεως εἰς ἐπαναστάσιν, ἕως πᾶσιν αἱ μοναρχίαι τῆς Ἀνατολῆς, εἰς μίαν συγχωνευθεῖσαι, προσέκρουσαν εἰς τὴν ἐνέργειαν καὶ ἐλευθερίαν δικαίων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ συνετριβήσαν.

Οἱ δὲ νόμοι, οὓς ὁ Θουκυδίδης ἐν τῷ προοίμῳ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ ἀγγέλλει ὡς διέποντας τὰς ἐξελίξεις τῆς ἀνθρωπότητος, ἀνθρώπινοί εἰσιν· ὁ Θουκυδίδης οὐκ ἔστιν εὐλαβής, ὡς ὁ Ἡρόδοτος, ἀλλὰ φιλόσοφος· ἡ δὲ φιλοσοφία αὐτοῦ ἱστορικὴ ἐστίν, οὔτε εἰς παραδοξολογίας ἐκκλίνουσιν καὶ μετμορφοῦσιν τὸν κόσμον κατὰ τὰς ὁρέξεις αὐτῆς, οὔτε εἰς ἰδέας μεταφυσικὰς,

1) Ἦν δὲ ὁ Ἡρόδοτος, καὶ φίλος τῷ Σοφοκλεῖ, δὲ καὶ ᾧδὴν αὐτῷ ἐποίησεν, ἧς ἡ ἀρχὴ σῶζεται ἔχουσα ὡδε·

ᾧδὴν Ἡρόδοτος τεῦξεν Σοφοκλῆς ἐτέων ὧν πέντε ἐπὶ πεντήκοντα (414 π. Χρ.).

2) Girard Essai sur Thucydide pag. 15. 28f, ἐξ οὗ τὰ πλεῖστα περὶ Θουκυδίδου ἠρυσάμεθα. Περὶ Ἡροδότου καὶ Θουκυδίδου ἴδε καὶ Zeller die Philosophie der Griechen, zweiter Theil S. 20—23 καὶ τὴν ἀξιόλογον πραγματείαν τοῦ ἡμετέρου Σαρπύλου *Essai Politique et Moral sur Thucydide*.

οὐδὲν κοινὸν ἔχουσαι τῷ κόσμῳ. Ἐν τῇ πρώτῃ τάξει καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς πραγματικότητος τάσσει αἰετὸν τὸν ἀνθρώπον. Ἐκ δὲ τῶν ἀνθρωπίνων στοιχείων ἐξάγει τὴν νόησιν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἱστορικός ἐστὶ πνευματικός (spiritualiste)· ἀπὸ Ἡροδότου εἰς αὐτὸν παρομοία ἐγένετο ἐπαναστάσις, οἷα ἀπὸ Αἰσχύλου εἰς Σοφοκλέα, ἢ Εἰμακμένη ὑπαχωρεῖ τῇ ἀνθρωπίνῃ ἐλευθερίᾳ· ὁ Θουκυδίδης τὸν τῷ Σοφοκλεῖ προεφυλάχματο ἀπὸ τοῦ κρηνοῦ, εἰς δὲ κατηνέχθη ὁ Εὐριπίδης δεσμεύων πολλὰς τὴν ἐλευθερίαν ταύτην ἐτέρῃ τινὶ εἰμακμένῃ, τῇ τῶν πηθῶν.

Ἔτι· ὁ μὲν Περικλῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὁ δὲ Φειδίας ἐν τῇ γλυπτικῇ, ὁ δὲ Σοφοκλῆς ἐν τῇ τραγωδίᾳ ἐπελάθοντο τὸ κελὸν, τὸ ὑψηλόν, τὸ τέλειον ἐνσχωρῶσαι, οὕτω καὶ ὁ Θουκυδίδης ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ἀληθές, τὸ μέγαν, τὸ ὑψηλόν, καὶ ἐρίκετο τοῦ σκοποῦ, ὡς ἐκεῖνοι, διότι ψυχὴ ἐμπνέουσα καὶ ζωποιοῦσα τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ ἐστὶν ὁ νοῦς καὶ ὁ λόγος, ὡς προσηκε μαθητῇ τοῦ Ἀναξάγορου. Ἐκ τῶν διδασκάλων αὐτοῦ, λέγει ὁ Girard, πρῶτος ὄνομαστὴς ὁ Ἀναξάγορας, διότι ὁ Θουκυδίδης τῶν πρώτων φιλοσόφων μᾶλλον ἐγένετο κληρονόμος ἢ τῶν πρώτων ἱστορικῶν. Οἱ φιλόσοφοι οὗτοι μετὰ κερτεροψυχίας ὑποστηρίζοντες τὸν ἐπιμαχθὸν ἄγωνα τοῦ νεογνοῦ λόγου πρὸς τὰ ἰσχυρὰ ψεῦδη, κρατοῦντα αὐτὸν δέσμιον, περιέθελπον τὴν ἐλευθερίαν καὶ ῥωμακλίαν ὁρμὴν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ· ὁ Ἀναξάγορας πρὸς ταῖς μελέταις τῶν ἄλλων προσέθηκε καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐμπνευσιν· ἦν ὁ πατήρ τῆς φιλοσοφίας τοῦ νοῦ (du spiritualisme), ὁ πρόδρομος τῆς Ἀθηναϊκῆς φιλοσοφίας· οἱ δὲ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐμαχθὸν καθαρωτέρων μὲν ἔχον ἰδέαν περὶ τῆς ἀληθείας, αὐστηροτέρων δὲ καὶ ὑψηλοτέρων περὶ τέχνης· ὁ μὲν Φειδίας ἐμαχθε τοὺς θεοὺς ἀπεικονίζειν, ὁ δὲ Περικλῆς κυβερνᾶν τὴν μᾶλλον ἰδιότροπον δημοκρατίαν τῷ ἀξιώματι τοῦ λόγου αὐτοῦ, ὁ δὲ Θουκυδίδης νοεῖν καὶ κρίνειν περὶ τῆς πορείας τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων· ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀναξάγορου τὴν ἑαυτοῦ ἐμόρφωσιν δίκνοισιν καὶ προσεκτήσατο τὴν δύνανταιν περιεβαλεῖν τὴν ἱστορίαν ἠθικῶς καὶ φιλοσοφικῶς χαρακτῆρι. Ἡ θεότης ἢ ἐδρεύουσα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Θουκυδίδου καὶ ποιοῦσα τὴν παρουσίαν αὐτῆς αἰσθητὴν ἐν πᾶσι τοῖς μέρεσιν αὐτῆς, ὁ λόγος¹ ἐστίν».

1) Ὁ Girard ἐν τῇ δευτέρῃ ἐκδόσει τοῦ δοκίμιου αὐτοῦ εἴληπεν ὡς ἐπίσημον *Νοῦς βασιλεύς*, ὅπως δειξῆι ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Θουκυδίδου ὁ νοῦς βασιλεύει καὶ ἐπικρατεῖ· ὅσον δὲ ὠρελήθη ὁ Θουκυ-

Ὁ μεγαλοφυής λοιπὸν νοῦς τοῦ Θουκυδίδου ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας ἔλλαμψεῖς εἰσδύει πανταχοῦ καὶ πάντα ἐτάζει, τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, τὴν φρόνησιν καὶ τὴν παρρησιότητα αὐτῶν, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας, τὰς ἰδέας καὶ τὰ φρονήματα, τὰ αἰσθητά καὶ τὰ πῆλθ τὰ τε ἀσταθῆ καὶ τὰ σταθερά, τὰς φιλοδοξίας καὶ τὰ συμφέροντα, τὰς διαφορὰς ἐπιπεργαίας τῶν διαφορῶν πολιτευμάτων, τὰς ἀντιθέσεις τῶν φύλων, καὶ τὰς μηχανορραφίας τῶν κομμάτων, τὰς ῥοπὰς τῶν παραδόσεων καὶ τῶν ἠθῶν, τὰ σωτήρια καὶ τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῶν λόγων ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ λαοῦ, τὴν δύναμιν τῶν πολιτικῶν καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν ἐνὶ λόγῳ εἰσδύει εἰς τὰς ἀποκρύφους ῥίζας πάντων τῶν γιγνομένων, ζητῶν καὶ ἀνευρίσκων αἴτια καὶ αἰτιότητά, τὸν λογικὸν αὐτῶν σύνδεσμον, τὴν ἀρμονίαν τῶν γιγνομένων μετὰ τῶν νόμων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τῶν χαρακτηρητικῶν τῶν δρώντων προσώπων.

Ἐκ τούτων ἀνέθορε λαμπρὰ ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια καὶ ἀκριβεία ἐν οὐδεμιᾷ δὲ ἄλλῃ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τισσὺντη σκρήνειά ἐστι καὶ βεβαιότης, ὅση ἐν τῇ τοῦ Θουκυδίδου. Καὶ αὐτὸς ὁ Γάκιτος ὑποδείκνυται ἐστίν, τὰ περιπεθῆ θηρεῶν συμβάντα, ὀλιγορῶν δὲ ἀκριβῆ ποιήσασθαι ἀρήγησιν τῆς στενῆς ἀλληλουχίας τῶν συμβαινόντων.

«Εἰ ἡ τελεία διαύγεια ἐν τῇ ἀρηγήσει, λέγει ὁ Ὀδ. Μύλλερ, καὶ ἡ συμφωνία πτωῶν τῶν λεπτομερειῶν πρὸς ἀλλήλας τε καὶ πρὸς τὰ πράγματα, οἷα πρὸ ἄλλων συγγραφεῶν γινώσκωμεν, καὶ ἡ ἀρμονία τῶν ἐξιστορουμένων τοῖς νόμοις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τοῖς χαρακτηρητικῶν τῶν αὐτοῦργῶν ἐχέγγυα ἱστορικῆς ἀληθείας καὶ ἀκριβείας εἰσὶ, ταῦτα πρὸς Θουκυδίδην μέγιστα ὑπάρχουσιν· οἱ ἀρχαῖοι, λίαν αὐστηροὶ κριταὶ τῶν ἱστορικῶν αὐτῶν, ὁμορῶνως τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀκριβείαν τοῦ Θουκυδίδου ἀναγνωρίζουσιν». Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ Γρότιος ἀνέλαβεν ὑπερκατῆσαι τὸν Κλέωνα κατηγορῶν τοῦ Θουκυδίδου ὅτι ἀδί-

κως κρίνει αὐτόν· ἀλλ' οὔτε ὁ Κούρτιος οὔτε ἄλλος τις ἱστορικὸς τὴν κρίσιν ταύτην τοῦ βαθυγνώμονος Γρότιου ἠσπάζετο.

Ὁ δὲ Θουκυδίδης πρὸς εὐρεσιν τῆς ἀληθείας τῶν γεγονότων, ὅπως ἱστορήσῃ αὐτά, ὡς ἐγένοντο, ἐπὶ βεβηῶν στηριζόμενος ἀποδείξων, οὐ μικρὸν ἐμόχθησεν, ὡς αὐτὸς φησὶ· «Καὶ ὅτι μὲν λόγῳ εἶπον ἕκαστοι ἢ μέλλοντες πολεμήσειν ἢ ἐν αὐτῷ ἤδη ὄντες, χλευσὸν τὴν ἀκριβείαν αὐτῆν τῶν λεχθέντων διακνημονεῦσαι ἦν ἐμοὶ τε ὧν αὐτὸς ἠκούσα καὶ τοῖς ἄλλοθεν ποθεν ἐμοὶ ἀπαγγέλλασιν· ὡς δ' ἂν ἐδόκουν ἐμοὶ ἕκαστος περὶ τῶν αἰετῶν πρὸντων τὰ δέοντα μέγιστ' εἰπῆν, ἐχρῆνον ὅτι ἐγγύτατα τῆς ζυμπαῆς γνώμης τῶν ἀληθῶς λεχθέντων, οὕτως εἴρηται· τὰ δ' ἔργα τῶν πρὸντων ἐν τῷ πολέμῳ οὐκ ἐκ τοῦ πρὸντων πυνθανόμενος ἤξιωτα γράφειν οὐδ' ὡς ἐμοὶ ἐδόκει, ἀλλ' οἷς τε αὐτὸς πρῆν καὶ πρὸς τῶν ἄλλων ὅσον δυνατὸν ἀκριβείᾳ περὶ ἐκάστου ἐπεξεληθῶν· ἐπιπόνως δὲ εὐρίσκατο, διότι οἱ πρὸντες τοῖς ἔργοις ἐκάστους οὐ ταῦτα περὶ τῶν αὐτῶν ἔλεγον, ἀλλ' ὡς ἐκτέρων τις εὐνοίας ἢ μνήμης ἔχει· καὶ ἐς μὲν ἀρόσπιν ἴσως τὸ μὴ μυθῶδες αὐτῶν ἀτερπέστερον φανέται· ὅσοι δὲ βουλήσονται τῶν τε γινομένων τὸ σφῆς σκοπεῖν καὶ τῶν μελλόντων ποτὲ αὐθῆς κατὰ τὸ ἀνθρώπειον τοιούτων καὶ παραπληθῶν ἔσθῃ, ὡρέλιμα κρίνειν αὐτὰ ἀρκούντως εἴη· κτῆμα τε ἐς αἰετῶν ἢ ἀγωνισμῶν ἐς τὸ πρὸντων ἀκούειν ζυγίζεται».

Ἡ δὲ ἀλήθεια, ἣν ὁ Θουκυδίδης ἐζήτησεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἐνεκρῶσθαι, τριττὴ ἐστίν· α') ἡ πραγματικὴ ἀκριβεία τῆς ἀφηγήσεως, ἥτοι ἡ πιστὴ ἐκθεσις τῶν γεγονότων· β') ἡ ἀπονομὴ ἐκάστῳ τῆς προσηκούσης αὐτῷ τάξεως· διότι οὐκ ἔστιν ἀληθῆς ἡ ἀρήγησις ὅταν πρὸντων κατὰ τῆς λόγον περὶ τῶν ἠτονος λόγου εἴδῃ καὶ συγχευμένην παρὰ τὴν ἐντύπωσιν· γ') ἡ γενικὴ ἀλήθεια ἢ ἐν τῇ λογικῇ ἀλληλουχίᾳ τῶν γινομένων ἐνυπάρχουσα. Τοιοῦτον τὸ ἔργον τῆς μεγαλοφυΐας καὶ βεβαιότητας κρίσεως τοῦ Θουκυδίδου, ἐξ οὗ ἡ ἱστορία αὐτοῦ κατέστη κτῆμα ἐς αἰετῶν, φάρος πρὸς φωτισμὸν καὶ ὁδηγίαν τῶν ἀνθρώπων, ἀνυψωθείσα εἰς τὸ καθόλου καὶ ἰδιαιτικόν, ὅπερ ὁ Ἀριστοτέλης προνόμιον ὑπολαμβάνει προσῆκον μόνον τῇ ποιήσῃ λέγων ἐν τῇ *Ποιητικῇ*· «Φανερόν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐ τὸ τὰ λεγόμενα λέγειν, τοῦτο ποιητοῦ ἔργον ἐστίν, ἀλλ' οἷα ἂν γένοιτο καὶ τὰ δυνατὰ κατὰ τὸ εἶδος ἢ τὸ ἀνεγκλίον· ὁ γὰρ ἱστορικὸς καὶ ὁ ποιητὴς οὐ τῷ ἢ ἑμμετρῶ λέγειν ἢ ἑμμετρῶ

δίδει ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀναξαγόρου γίνεται καὶ ἐκ τούτου φανερόν, ὅτι καὶ περὶ συγγενῆς τοῦ Κίμωνος καὶ τοῦ ὁμωνύμου αὐτῷ Θουκυδίδου, γαμβροῦ τοῦ Μιλτιάδου καὶ ἀρχηγῶ μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Κίμωνος τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος, ἰθαμάζει τὴν πολιτείαν τοῦ Περικλέους ἀρσόμενον τὴν ταλαιουργίαν αὐτῆς δύναμιν ἐκ τῶν φώτων τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου. Περικλῆς καὶ Θουκυδίδης εἰσὶ τέκνα δίδυμα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀναξαγόρου.

διαφέρουσιν. Εἴη γὰρ ἂν τὰ Ἡροδότου εἰς μέτρα τεθῆναι καὶ οὐδὲν ἦττον ἂν εἴη ἱστορία τις μετὰ μέτρου ἢ ἄνευ μέτρων· ἀλλὰ τούτῳ διαφέρει τῷ τὸν μὲν τὰ γεγονότα λέγειν, τὸν δὲ οἷα ἂν γένοιτο. Διὸ καὶ φιλοσοφώτερον καὶ σπουδαιότερον ποίησις ἱστορίας ἐστίν· ἢ μὲν γὰρ ποίησις μᾶλλον τὰ καθόλου, ἢ δὲ ἱστορία τὰ καθ' ἕκαστον λέγειν».

Ὁ Θουκυδίδης, καίπερ ἱστορικός, ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα εἰς τὰ καθόλου ἀνέπτυχεν καὶ γενικούς ἐδημιούργησε τύπους ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ τύπῳ ἐφαρμοσίμους, ὡς ὀρθῶς λέγει ὁ συγγραφεὺς τοῦ *Δοκιμίου* περὶ Θουκυδίδου· ἂν Ὁ Θουκυδίδης ἐν ταῖς διηγήσεσι καὶ ἐν ταῖς δημηγορίαις τύπους ἐδημιούργησε τῆς ὑπερτέρας ταύτης ἀληθείας, ἧτις ἐστὶν ἡ μόνη ἀξία τροφῆ τῆς ψυχῆς, ἐκ τῶν διαρκῶν ἀπαρτιζομένη στοιχείων τῶν πραγμάτων, ἀντὶ δὲ τῆς ἐφημέρου ζωῆς, ἧτις ἐστὶν ἡ τῆς πραγματικότητος, καθιστώσα ζῶν αἰώνιον. Τί ἄλλο φιλολογικὸν ἔργον, καὶ περ αὐστηρῶς ἐν τοῖς ὁρίοις περιοριζόμενον τοῦ προσήκοντος αὐτῷ γένους, τοσοῦτον σταθερὸν ἐν πᾶσι τοῖς μέρεσιν αὐτοῦ ἀπένευμε σέβας τῷ λόγῳ; Τί ἄλλο ἀληθέστερον ἐγένετο διὰ ταύτην τὴν ἀρχήν, ἣν πρὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὁ Θουκυδίδης ἀνεκάλυψε, ὅτι ἡ ἀλήθεια ἐν τῇ ἀναφορικῇ καίται τῶν πραγμάτων ἀξία, ἐν τοῖς φυσικοῖς νόμοις ὑπ' ὧν τὰ μὲν ὑποτάσσονται τοῖς δὲ καὶ ἐξ ὧν τὸ ἰδανικὸν τοῦ φιλοσόφου ἢ τοῦ ποιητοῦ δύναται μείζονα περιλαμβάνειν ἀλήθειαν ἢ ἡ ἐκτιθεμένη ἐν λεπτομερείᾳ ὑπὸ τοῦ χρονγράφου πραγματικότης;

Οἱ χαρακτηῖρες οὗτοι κατατάσσουσι τὸν Θουκυδίδην ἐν τοῖς μεγίστοις τῶν ὅσοι ἀφηγήσαντο ἢ ἔκριναν τὰ τῆς ἀνθρωπότητος, τῇ δὲ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἐξασφαλίζουσι τὴν ἦν ἀπένειμεν αὐτῇ σπουδαιότητα. Ὁ μὲν Βεσσουέτος ἀναλαβὼν τὴν σύλληψιν τοῦ Ἡροδότου καὶ ταύτην ὑπὸ χριστιανικὴν ἐμπνευσιν εὐρύνας, τὰς βουλάς τοῦ Θεοῦ δείκνυσι διεπούσας τὰς ἐπαναστάσεις τῶν μοναρχιῶν καὶ ποιούσας αὐτὰς κατ' ἀρχὰς μὲν συντηρεῖν τὸ σπέρμα τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, οὐ φύλαξ ἦν εἰς λαός, ὕστερον δὲ διασπείρει αὐτὸ ἀνά πᾶσιν τὴν οἰκουμένην. Ὁ δὲ Θουκυδίδης οὐκ ἐθέλει διερμηνεῦς γενέσθαι οὔτε τῆς θείας θελήσεως οὔτε τῆς θείας προνοίας, ἀλλὰ μόνον ἐξ ὀνόματος τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ὀμιλεῖ, ποιεῖ δὲ αὐτὸ μετὰ τσαύτης διακυβείας, ὡστ' ἐκ ταύτης τῆς μικρᾶς μοίρας τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας σύμπαν τὸ μέλλον καὶ σύμπασαν τὴν οἰκουμένην φωτίζειν».

Καὶ ὁ Ὀδ. Μύλλερὸς λέγει· ἂν Ὁ Θουκυδίδης μετὰ τινος αὐστηρότητος ἐκ τῆς ἱστορίας ἀπέκλεισε τὰς παραδόσεις, τὴν μυθολογίαν, τὴν ποίησιν ὡς ἄλλοτριας καὶ μὴδὲν ἐχούσας αὐτῇ κοινόν. Δυνάμεθα δ' αὐτὸν Ἀναξαγόραν καλέσαι τῆς ἱστορίας· διότι τὰ θεῖα πράγματα οὕτω σαφῶς χωρίζει ἀπὸ τῆς ἀλληλουχίας τῶν αἰτίων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ὡς ὁ φυσιολόγος τῆς Ἰωνίας τὸν Νοῦν ἀπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἐχώρισεν».

Οἱ λόγοι τοῦ Μυλλέρου ἐρμηνείας χρήζουσι, διότι ὁ Θουκυδίδης ἐστὶν ὅπου τῆς ἱστορίας αὐτοῦ λόγον ποιεῖται περὶ τῶν θεῶν, οὐχ ὅμως καθ' ὃν τρόπον ὁ Ἡρόδοτος ἐξ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν περιστάσεων καὶ τῶν δρώντων προσώπων, ἀ πρὸς δικαιολόγησιν τῶν ἀποφάσεων καὶ τῶν πράξεων αὐτῶν χρῶνται ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν τοῖς θεοῖς ὡς μίξ τῶν ἀφορμῶν ἐξ ὧν ὁρμῶνται· οἷον οἱ Πλαταιεῖς (B, 71, 74· Γ, 58—59) πολιορκούμενοι ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν ἄλλων συμμαχῶν, πέμψοντες πρέσβεις ἔλεγον τοιαῦτα· ἂν Ἀρχίδαμε καὶ Λακεδαιμόνιοι, οὐ δίκαια ποιεῖτε οὐδὲ ἀξία οὔτε ὑμῶν οὔτε πατέρων ὧν ἐσε, ἐς γῆν τὴν Πλαταιῶν στρατεύοντες· Πausanias γὰρ ὁ Κλεομβρότου, Λακεδαιμόνιος, ἐλευθερώσας τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν Μήδων μετὰ Ἑλλήνων τῶν ἐθελησάντων ζυγκρασθεὶ τὸν κίνδυνον τῆς μάχης, ἡ παρ' ἡμῖν ἐγένετο, θύσας ἐν

1) ἂν Ἡ ἱστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, καίπερ ἀτελής, συγκινεῖ, ὡς ἡ τραγῳδία· ἢ δὲ συγκίνησις αὐτῇ ἐπιγέννημά ἐστι τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος, οὐδεμία δὲ χρεῖα ἐγένετο τῆς βοήθειας τῶν θεῶν πρὸς διαλευκάνωσιν τῶν συμβαινόντων. Ὁ Θουκυδίδης οὐκ ἀγνοεῖ, ὅτι λίαν ἀπαραιτήτως τῇ δημοσίᾳ εὐημερίᾳ ἐστὶν ἡ θρησκεία, καὶ διὰ τῆς περιγραφῆς αὐτοῦ δείκνυσι, ὅτι οὐ μόνον τὴν τῶν ἠθῶν διαφορὰν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς θρησκείας ἀποδοκιμάζει, ἀλλ' ἐξ ἵνα ἡ κυβέρνησις τῆς θεότητος καὶ ἡ ἠθικὴ τάξις διὰ τῆς πορείας αὐτῆς τῆς ἱστορίας ἐμφανισθῶσι· φρονεῖ ὅτι ἡ ἀνθρωπεία φύσις ἡ αὐτῇ μένει, ἐκτιθησι δὲ τοὺς ἠθικούς νόμους, ὅτε ἐξ ὀρισμένων περιπτώσεων λαμβάνων ἀφορμὴν, δείκνυσι πῶς ἡ δυστυχία ἐκ τῆς ἀδυναμίας καὶ τῶν παθῶν τοῦ ἀνθρώπου γεννᾶται, ἀ γινώσκει ἀρκούντως καὶ ὀρθῶς κρίνει· αὐδαμοῦ πίστιν δίδωσιν εἰς τὰ σημεῖα ἐκεῖνα, ἐν οἷς παρ' Ἡροδότῳ ἡ χεὶρ τῆς θεότητος ἀποκαλύπτεται. . . . Ἡ ἱστορία τοῦ Θουκυδίδου διεγείρει τὸν ὕψιστον θαυμασμόν ἡμῶν οὐ μόνον ὑπὲρ τοῦ συγγραφέως, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν χρόνων οἵτινες τοιοῦτον ἄνδρα ἡδυνήθησαν ἐκθρῆψαι».

Zeller.

τῇ Πλαταιῶν ἀγορᾷ διὰ τῷ Ἐλευθερίῳ ἱερὰ καὶ ζυγκάλεσας πάντας τοὺς ζυμμάχους ἀπεδίδου Πλαταιεῦσι γῆν καὶ πόλιν τὴν σφετέραν ἔχοντας αὐτονόμους οἰκεῖν, στρατεῦσαι τε μηδένα ποτὲ ἀδίκως ἐπ' αὐτοὺς μηδ' ἐπὶ δουλείᾳ· εἰ δὲ μὴ, ἀμύνειν τοὺς παρόντας ζυμμάχους κατὰ δύναμιν· τάδε μὲν ἡμῖν πατέρες οἱ ὑμέτεροι ἔδωσαν ἀρετῆς ἕνεκα καὶ προθυμίας τῆς ἐν ἐκείνοις τοῖς κινδύνοις γενομένης, ὑμεῖς δὲ τάναντία δρᾶτε· μετὰ γὰρ Θεβαίων τῶν ἡμῖν ἐχθίστων ἐπὶ δουλείᾳ τῇ ἡμετέρᾳ ἤκατε· μάρτυρας δὲ θεοὺς τοὺς τε ὀρκίους τότε γενομένους ποιούμενοι καὶ τοὺς ὑμέτερους πατρώους καὶ ἡμετέρους ἐγγωρίους, λέγομεν ὑμῖν τὴν γῆν τὴν Πλαταιίδα μὴ ἀδικεῖν, μηδὲ παραβαίνειν τοὺς ὅρκους, ἐὰν δὲ οἰκεῖν αὐτονόμους καθάπερ Παισωνίας ἐδικαίωσατε».

Τοσαῦτα εἰπόντων Πλαταιῶν Ἀρχίδαμος ὑπολαβὼν εἶπε· «Δίκαια λέγετε, ὦ ἄνδρες Πλαταιεῖς, ἣν ποιῆτε ὁμοῖα τοῖς λόγοις· καθάπερ γὰρ Παισωνίας ὑμῖν παρέδωκεν, αὐτοὶ τε αὐτονομήσατε καὶ τοὺς ἄλλους ζυμμελευθεροῦτε ὅσοι μετασχόντες τῶν τότε κινδύνων ὑμῖν τε ζυνώμοσαν καὶ εἰσι νῦν ὑπ' Ἀθηναίους, παρασκευῆ τε τῶσδε καὶ πόλεμος γεγένηται αὐτῶν ἕνεκα καὶ τῶν ἄλλων ἐλευθερώσεως· ἥς μάλιστα μὲν μετασχόντες καὶ αὐτοὶ ἐμμείνατε τοῖς ὅρκοις· εἰ δὲ μὴ, ἄπερ καὶ τὸ πρότερον ἤδη προύκαλεσάμεθα, ἡσυχίαν ἄγχε νεμόμενοι τὰ ὑμέτερα αὐτῶν, καὶ ἔστε μηδὲ μεθ' ἑτέρων, δέχεσθε δὲ ἀμφοτέρους φίλους, ἐπὶ πολέμῳ δὲ μηδὲ ἑτέρους· καὶ τάδε ἡμῖν ἀρκέσει».

Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν τούτων ἀπεδέξαντο οἱ Πλαταιεῖς, ὁ Ἀρχίδαμος εἰς ἐπιμαρτυρίαν ἐπικαλεῖται τοὺς ἐγγωρίους θεοὺς καὶ ἥρωας· «Θεοὶ ὅσοι γῆν τὴν Πλαταιίδα ἔχετε καὶ ἥρωες, ζυμμισσορες ἔστε ὅτι οὔτε τὴν ἀρχὴν ἀδίκως, ἐκλιπόντων δὲ τῶνδε τὸ ζυνώμοτον, ἐπὶ γῆν τὴνδε ἤλαθον, ἐν ἧ οἱ πατέρες ἡμῶν εὐξάμενοι ὑμῖν Μήδων ἐκράτησαν καὶ παρέσχετε αὐτὴν εὐμενῆ ἐναγωνίσασθαι τοῖς Ἕλλησιν, οὔτε νῦν, ἣν τι ποιῶμεν, ἀδικήσομεν· προκλιεσάμενοι γὰρ πολλὰ καὶ εἰκότα οὐ τυγχάνομεν· ζυμμιωμόνες δὲ ἔστε τῆς μὲν ἀδικίας κολάζεσθαι τοῖς ὑπάρχουσι προτέροις, τῆς δὲ τιμωρίας τυγχάνειν τοῖς ἐπιφύρουσι νομίμως».

Ὅτε δὲ οἱ Πλαταιεῖς οὐκέτι δυνάμενοι ἀντέχειν παρεδόθησαν τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ ἐκρίνοντο περὶ ζωῆς καὶ θανάτου, ζητοῦσι μάλαξαι τὴν καρδίαν αὐτῶν ἐπαναλαμβάνοντες ὅσα καὶ πρότερον εἶπον· αὐμεῖς δὲ εἰ κτενεῖτε ἡμᾶς καὶ χώραν τὴν Πλαταιίδα

Θεβαίδα ποιήσατε, τί ἄλλο ἢ ἐν πολέμῳ τε καὶ παρὰ τοῖς αὐθένταις πατέρας τοὺς ὑμέτερους καὶ ζυγγενεῖς ἀτίμους γερῶν ὧν νῦν ἰσχυοὺς καταλείψετε; πρὸς δὲ καὶ γῆν ἐν ἧ ἡλευθερώθησαν οἱ Ἕλληνες δουλώσατε, ἱερὰ τε θεῶν οἷς εὐξάμενοι Μήδων ἐκράτησαν ἐρημοῦτε, καὶ θυσίας τὰς πατρίους τῶν ἰσσημένων καὶ κτισάντων ἀφαιρήσατε».

Ἀλλὰ μάρτην ἐπεκκλῆσαντο τοὺς ἐλευθερίους θεοὺς καὶ τοὺς ὅρκους τῶν πατέρων. Πάντες ἐσφάγησαν ἀνηλιῶν. Καὶ οἱ Μήλιοι δέ, ἄποικοι ὄντες Λακεδαιμονίων, ὑπὸ δὲ Ἀθηναίων πολιορκούμενοι παρὰ τὸ δίκαιον (E, 89—90) προσκκοῦνται ὑποταγῆναι κμηδὲ ὁμοιωθῆναι τοῖς πολλοῖς, οἷς παρὸν ἀνθρωπείως ἔτι σώζεσθαι, ἐπειδὴν πιζομένους αὐτοὺς ἐπιλίπωσιν αἱ φανεραὶ ἐλπίδες, ἐπὶ τὰς ἀφανεῖς καθίστανται, μαντικὴν τε καὶ χρησμούς¹ καὶ ὅσα τοιαῦτα μετ' ἐλπίδων λυμαίνεται».

Οἱ Μήλιοι πιστεύουσιν ἐπὶ τῇ θεῇ προστασί, τὸ δίκαιον ὑπὲρ ἐκυτῶν ἔχοντες· ἀλλὰ καὶ ἡμῖν, ἀποκρίνονται οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ θεοὶ ἔσονται εὐμενεῖς, διότι χρώμεθα νόμῳ, ὃν καὶ αὐτοὶ ἀσπάζονται, καθ' ὃν ὁ ἰσχυρότερος ἀρχεῖ τοῦ ἀσθενεστέρου.

Μήλι. «Χαλεπὸν μὲν καὶ ἡμεῖς, εὖ ἴστε, νομίζομεν πρὸς δύναμιν τε τὴν ὑμετέραν καὶ τὴν τύχην, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ Ἰσοῦ ἔσται, ἀγωνίζεσθαι· ὁμῶς δὲ πιστεύομεν τῇ μὲν τύχῃ ἐκ τοῦ θείου μὴ ἔλασσοῦσθαι, ὅτι ὅσοι πρὸς οὐ δικαίους ἰστάμεθα».

Ἀθην. «Τῆς μὲν τοίνυν πρὸς τὸ θεῖον εὐμενείας οὐδ' ἡμεῖς οἰόμεθα ληλείψεσθαι· οὐδὲν γὰρ ἔξω τῆς ἀνθρωπείας τῶν μὲν ἐς τὸ θεῖον νομίσεως τῶν δ' ἐς σφᾶς αὐτοὺς βουλήσεως δικαιοῦμεν ἢ πράσσομεν. Ἠγούμεθα γὰρ τὸ τε θεῖον δόξη, τὸ ἀνθρώπιον τε σαφῶς διὰ παντὸς ὑπὸ φύσεως ἀναγκαίας, οὐ ἂν κρατῆ, ἀρχεῖν· καὶ ἡμεῖς οὔτε θέντες τὸν νόμον, οὔτε κειμένῳ πρώτοι χρῆσάμενοι, ὄντα δὲ παραλαβόντες καὶ ἰσόμενοι ἐς αἰὶ καταλείποντες χρώμεθα αὐτῷ, εἰδότες καὶ ὑμᾶς ἂν καὶ ἄλλους ἐν τῇ αὐτῇ δυνάμει ἡμῖν γενομένους δρώντας ἂν αὐτό».

Οἱ δυστυχεῖς Μήλιοι ἀντέστησαν ὅσον ἡδύναντο· εἶτα παρεδόθησαν τοῖς Ἀθηναίοις· αἱ δὲ ἀπέκτειναν Μηλιῶν ὅσους ἠβῶντας ἔλαβον·

1) Τὸ χωρίον τοῦτο ἀρκοῦντως δείκνυσιν ὡς ἀπὸ προόδου ἐποίησεν ὁ λόγος καὶ ἡ ἐλευθεροδοξία, ὅτι ἡ μαντικὴ καὶ οἱ χρησμοὶ ὡς ἀλέθρια πράγματα ἀποσκυβαλλίζονται ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου βήτορος μαθητοῦ καὶ ὁπαδοῦ τῶν σοφιστῶν.

παίδας δὲ καὶ γυναίκας ἠνδραπόδισαν». (E, 116).

Τοιοῦτον τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου, σκληρόν καὶ ἀπάνθρωπον. «Οὐδέποτε σκληρότερον ἐδικαιολογήθη ἢ βία, οὐδέποτε ἀπαθέστερον καὶ προπετέστερον κατεστράφη ὅ,τι παρκαυθία καὶ στήριγμά ἐς καὶ παρτάγει τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν φιλοπατρίαν, ἢ πίστις εἰς τὸ καθῆκον, εἰς τὴν ἐλπίδα, εἰς τὴν θεότητα· τί ἐστὶ τιμὴ; χίμαρα τῶν ἀπλῶν· τί ἐλπίς; δολέασμα καὶ καταστροφή τῶν ἀδυνάτων· τί θεὸς πρόνοια; καταρῆγη τῶν μὴ δυναμένων σώζειν ἑαυτούς. Ὁ φρόνιμος λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὸ συμπερὸν καὶ πρῆττει κατ' αὐτό». Girard. ("Ἴδε καὶ Dénis I, σελ. 48· καὶ Γρότιον Τόμ. I, σελ. 56—66).

Ὁ Θεουκιδίδης οὐδεμίαν ἐπέχει κρίσιν, διότι τὰ πράγματα ἀρ' ἑαυτῶν λαλοῦσιν. Εἰ δὲ ἦν ὁ Ἡρόδοτος, πάντως ἂν τὰ μὲν δυστυχήματα τῶν Σπαρτιατῶν ἐν Πύλῳ ἀπέδωκε τῇ Ἐριννυΐ τῶν Πλαταιέων, τὴν δὲ καταστροφήν τῶν Ἀθηναίων ἐν Σικελίᾳ τῇ Ἐριννυΐ τῶν Μηλίων ἀθ' ὧν ἐπαθον. Καὶ ὄντως ἡ κατὰ ττασις τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν τελευταίαν ναυμαχίαν ἐν τῷ λιμένι τῶν Συρακούσων ἦν ἡ αὐτὴ τῇ τῶν Μηλίων, ὅτ' ἐπολιορκούτο· καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἀρωγὴν τῶν θεῶν ἐπεκλοῦντο, ὅπως σωθῶσι· «καὶ πρὸς ἀνάκλησιν θεῶν μὴ στερηῆται σφᾶς τῆς σωτηρίας ἐτρέποντο»· ἀλλὰ μᾶλλον κατεστράφησαν οἰκτρῶς.

Οἱ Ἀθηναῖοι καταλαβόντες τὸ Δῆλιον τῆς Βοιωτίας ἐβεβήλουν τὸ ἱερὸν πρῆττοντες ὅσα ἀνθρώποι ἐν βεβήλῳ τόπῳ δρῶσι· κατηγοροῦμενοι δὲ ὑπὸ τῶν Βοιωτῶν ὅτι τὰ νόμιμα τῶν Ἑλλήνων παρκαυθίνουσι, ἀπολογοῦνται ὅτι ἄκοντες ταῦτα πρῆττουσι, τοῖς δὲ ἀκουσίσι ἀμαρτήμασι συγγνώμην παρέχει καὶ αὐτὸς ὁ θεός· «πᾶν δ' εἰκός ἐστὶ τῷ πολέμῳ καὶ δεινῷ τινι κατειργόμενον ζύγγωμόν τι γίνεσθαι καὶ πρὸς τοῦ θεοῦ· καὶ γὰρ τῶν ἀκουσίων ἀμαρτημάτων καταρῆγη εἶναι τοὺς βωμούς».

Οὐ μόνον δὲ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες τοιοῦτοι πρὸς τὸ θεῖον μετχειρίζονται αὐτὸ πρόφασιν χάριν τῶν ἰδίων συμφερόντων· οἷον οἱ Κορίνθιοι ἀρνούμενοι τὰς σπονδὰς δέξασθαι, ὡς οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐποιήσαντο πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, προὔρασιζοντο τοὺς ὅρκους οὓς ὤμοσαν πρὸς τοὺς θεούς· κυρία ὁμως αἰτία ἦν ἄλλη· «ἃ μὲν ἠδικούοντο, οὐ δηλοῦντες ἀντικρυς, ὅτι οὔτε Σόλλιον σφίσι ἀπέλαβον παρ' Ἀθηναίων οὔτε Ἀνακτόριον, εἴτε τι ἄλλο ἐνόμιζον ἐλασσοῦσθαι, πρόσχημα δὲ ποιούμενοι τοὺς ἐπὶ Θράκης μὴ προδώσιν· ὁμοῖαι γὰρ

αὐτοῖς ὅρκους ἰδίᾳ τε, ὅτε μετὰ τῶν Ποτιδαϊκῶν ἀφίσταντο, καὶ ἄλλους ὕστερον. Οὐκ οὖν παρκαυθίνουσι τοὺς τῶν ζυμμάχων ὅρκους ἔφρασαν οὐκ ἐσιόντες ἐς τὰς τῶν Ἀθηναίων σπονδὰς· θεῶν γὰρ πίστει ὁμοῖαντες ἐκείνοις οὐκ ἂν εὐορκεῖν προδιδόντες αὐτούς» (E, 30).

Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι αἰεὶ ποιοῦνται μνείαν ἐν ταῖς σπονδαῖς ὑπὲρ τοῦ ἐν Δελφοῖς Μαντείου τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν προνομίων αὐτοῦ (Δ, 118· E, 18), διότι καὶ τὸ Μαντεῖον εὐμενῶς αὐτοῖς εἶχε χρησιμοδοτήσαν, ὅτι τῇ ἀντιλήψει τοῦ Ἀπόλλωνος νικήσουσιν ἐν τῷ πολέμῳ τοῦς Ἀθηναίους (B, 54).

Παρὰ Θεουκιδίδην πολλάκις γίνεται περὶ χρησμῶν λόγος (B, 54· Γ, 92, 104· E, 32· H, 1). Τί δὲ φρονεῖ περὶ τῶν ἀποκρύφων τούτων ἀποκαλύψεων τῆς θεότητος; Οἱ χρησμοὶ ὡς ἱστορικά στοιχεῖα οὐκ ἀμελοῦνται ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ δηλοῖ τὴν ῥοπήν ἣν ἔχουσι ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ὑπαινίσσεται τὸ πλῆθος αὐτῶν, καὶ ὅταν μνημονεύῃ αὐτῶν, ὑποβάλλει εἰς αὐστηρὸν ἔλεγχον. Καίτοι δὲ ἀναγνωρίζει ὅτι εἰς αὐτῶν, ὁ περὶ τῆς διαρκείας τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐτελέσθη, συνάγει ἐν κεφαλαίῳ ὅτι εἰς τροφὴν προσφερομένη τῇ εὐπιστίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ἀπάττει τῆς ἀδυναμίας αὐτοῦ, ἢ γε τῶν φροντίδων οὕτως ἀπαλλάσσεται ὡς ὄφειλεν ἔχειν. Τοιαῦτα τολμᾷ φρονεῖν περὶ χρησμῶν καὶ καταληπτὰ ποιεῖν.

Καὶ περὶ σεισμῶν δὲ ὡσαύτως ποιεῖται λόγον καὶ περὶ ἐκλείψεων (Γ, 87. 89· Δ, 52· E, 45, 50), καὶ περὶ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν (ς, 70· Z, 79—80), καθ' ὅσον καὶ ταῦτα ὡς θεῖα σημεῖα ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὑπολαμβανόμενα οὐ μικρὰν ἔχουσι ῥοπήν ἐπὶ τῶν φρονημάτων, τῶν ἀποφάσεων καὶ τῶν πράξεων αὐτῶν· «Ἐτυχον δὲ καὶ βρονταὶ τινες ἀμα γιγνόμεναι καὶ ὕδωρ, οἷα τοῦ ἔτους πρὸς μετόπωρον ἤδη ὄντος φιλεῖ γίνεσθαι· ἀρ' ὧν οἱ Ἀθηναῖοι μᾶλλον ἐπιθήμουν καὶ ἐνόμιζον ἐπὶ τῷ σφετέρῳ ὀλέθρῳ καὶ ταῦτα πάντα γίνεσθαι». Τίς οὐκ οἶδεν ὅτι ἡ γενόμενη ἐκλείψις ὑπῆρξεν ἡ κυριωτάτη ἀφορμὴ τῆς καταστροφῆς αὐτῶν ἐν Σικελίᾳ; (Z, 50).

Ὁ Θεουκιδίδης καὶ περὶ τύχης διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας λόγον ποιεῖται. Οἱ Συρακούσιοι ἠττηθέντες ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἔπαυσαν τοὺς στρατηγούς ὡς αἰτίους διὰ τὴν κακὴν αὐτῶν τύχην, αὐτῶν δὲ δυστυχίᾳ ἢ προδοσίᾳ τῇ ἐκείνων βλαπτόμενοι» (ς, 103). Ἐκ δὲ τῶν Ἀθηναίων ὁ Νικίας ἐπὶ μεγάλῃ ἐκλείζετο εὐτυχίᾳ καὶ εὐσεβείᾳ, ἐφ' ᾧ καὶ προτύμητο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς στρατηγός· καὶ αὐτὸς τοιαῦτα

περί τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ τύχης ἐφρονεῖ, διό καὶ τοὺς ἀπέλιπας Ἀθηναίους ἐν Σικελίᾳ προτρέπει θαρρεῖν καὶ ἐλπίζειν. «Ἐτι καὶ ἐκ τῶν παρόντων, ὧ Ἀθηναῖοι καὶ ξυμμαχοί, ἐλπίδα χρὴ ἔχειν· ἤδη τινὲς καὶ ἐκ δεινότερων ἢ τοιῶνδε ἐσώθησαν· μηδὲ καταμέμμεσθαι ὑμᾶς ἄγαν αὐτοὺς μῆτε ταῖς ξυμφοραῖς μῆτε ταῖς παρὰ τὴν ἀξίαν νῦν κακοπαθείαις. Κἀγὼ τοι οὐδενὸς ὑμῶν οὔτε ῥώμῃ προφέρων (ἀλλ' ὄρατε δὴ ὡς δικάκειμι ὑπὸ τῆς νόσου) οὔτ' εὐτυχίᾳ δοκῶν που ὕστερός του εἶναι κατὰ τε τὸν ἴδιον βίον καὶ ἐς τᾶλλα, νῦν ἐν τῷ αὐτῷ κινδύνῳ τοῖς φυλοτάτοις αἰωροῦμαι· καί τοι πολλά μὲν ἐς θεοῦ νόμιμα δεδιήτηκα, πολλὰ δὲ ἐς ἀνθρώπους δίκαια καὶ ἀνεπίφθονα, ἀνθ' ὧν ἡ μὲν ἐλπίς ὁμῶς θρασεῖα τοῦ μέλλοντος, αἱ δὲ ξυμφοραὶ οὐ κατ' ἀξίαν δὴ φοβοῦσι· τάχα δ' ἂν καὶ λωφῆσαι· ἱκανὰ γὰρ τοῖς τε πολεμίοις εὐτύχηται, καὶ εἴ τῳ θεῶν ἐπίφθοροι ἐστρατεύσασκεν, ἀποχρώντως ἤδη τετιμωρήμεθα. Ἦλθον γὰρ που καὶ ἄλλοι τινὲς ἤδη ἐφ' ἐτέρους, καὶ ἀνθρώπεια δρᾶσαντες ἀνεκτὰ ἔπαθον· καὶ ὑμᾶς εἰκὸς τὰ ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἐλπίζειν ἠπιώτερα εἶεν· οἴκτου γὰρ ἀπ' αὐτῶν ἀξιώτεροι ἤδη ἐσμέν ἢ φθόνου».

Ὁ Θουκυδίδης οὐδεμίαν ἐπέχει κρίσιν, διότι οἱ λόγοι τοῦ Νικίου ἀρκοῦντως χαρακτηρίζουσι τὸν ἄνδρα πιστεύοντα οὐ μόνον εἰς τὴν τύχην ἀλλὰ καὶ ὅτι τὸ θεῖον φθονερόν. Ὁ Θουκυδίδης, ὁμηρὸς θεράπων τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἦν ὁμόφρων μᾶλλον τῷ Περικλεῖ φρονοῦντι περὶ τύχης, οἷα καὶ ὁ Δημόκριτος, ὅτι αἱ ἀνθρώποι τύχης εἰδωλὸν ἐπλάσαντο πρόφασιν ἰδίας ἀβουλίης· βλακὴ γὰρ φρονήσει τύχη μέχεται, τὰ δὲ πλεῖστα ἐν βίῳ ψυχῇ εὐζύνετος ὀξυδερκείν κενθύνει».

Ἡ ἐνέργεια τῆς τύχης περιωρισμένη, τὸ πλῆθος ποιεῖ αὐτὴν θεῶν καὶ λατρεύει αὐτῇ, ἀλλ' αἱ μεγάλα καὶ εὐζύνετοι ψυχὰι οὐδαμῶς ὑποκαίμεναι εἰσι τοιαύτη δεισιδαιμονίᾳ, ἀλλ' ὑπερασῶς ἀνθίσκονται τοῖς δαιμονίοις, τοῖς ἀπροόπτοις δηλονότι δεινοῖς, καὶ ἐξέρχονται νικηφόροι, διότι ὁ νοῦς ἐστὶ κύριος καὶ κυβερνήτης τῶν ἀνθρωπίνων.

Ὁ Θουκυδίδης καὶ περὶ ἐκλείψεων συμφρονεῖ τῷ Περικλεῖ, ὅς κατὰ τινὰ ναυτικὴν ἐκδρομὴν γενομένης ἐκλείψεως καὶ πάντων ἐκπληγέντων ὡς πρὸς μέγα σημεῖον, ὁρῶν περίφοβον τὸν κυβερνήτην καὶ διηπορημένον ἀνέσχε τὴν χλαμύδα πρὸ τῆς ὄψεως αὐτοῦ καὶ παρακκλήψας ἠρώτησε, μὴ τι δεινὸν ἢ δεινοῦ τινος οἰεταί σημεῖον· ὡς δ' οὐκ ἔρη· «Τί οὔν, εἶπεν, ἐκείνο τούτου

διαφέρει, πλὴν ὅτι μείζον τι τῆς χλαμύδος ἐς τὸ πεποιηκὸς τὴν ἐπισκότησιν;» (Πλουτάρχ. Περικλ. § λα').

Εἰ δὲ καὶ ὁ Νίκιος τοιαῦτα ἐφρονεῖ περὶ ἐκλείψεων, οὐκ ἂν ἐγένετο αἰτιος τῆς καταστροφῆς τῶν Ἀθηναίων ἐν Σικελίᾳ ἀναβαλὼν τρεῖς ἐννέα ἡμέρας τὴν ἀποχώρησιν τοῦ στρατοῦ διὰ τὴν τῆς σελήνης ἐκλείψιν, εἰς ἄκρον ὧν δεισιδαιμόνων· «ἦν γὰρ τι καὶ ἄγαν θιασμῶ τε καὶ τῷ τοιοῦτῳ προσκείμενος», λέγει ὁ Θουκυδίδης (Ζ, 50).

Τί λοιπὸν φρονεῖ ὁ Θουκυδίδης, ὅτι ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ἐγκτέλειπεν; Οὐχί, διότι τιμᾶ τὴν εὐσέβειαν καὶ λῆπην ἐκφράζει ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ εὐσεβοῦς Νικίου· «ἤκιστα δὲ ἀξίος ὧν τῶν γε ἐπ' ἐμοῦ Ἑλλήνων ἐς τοῦτο δυστυχίως ἀφικέσθαι, διὰ τὴν πᾶσαν ἐς ἀρετὴν νενομισμένην ἐπιτήδευσιν»· ἀλλ' οὐκ ἀποδέχεται τὴν διηνεκὴ ἀνάμειξιν τοῦ θεοῦ ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγμασιν. Ἀλλ' ἄρα γε ὁ κόσμος στερηθεὶς τῆς διηνεκοῦς παρεμβάσεως τῆς πικροδυνάμου ταύτης δυνάμεως, οὐκ ἀπόλειπε τοῖς ὄμμασι τοῦ θεωμένου αὐτὸν τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ; Ναι, λέγει ὁ συγγραφεὺς τοῦ *Λοκίμου*, ἀπόλωσε τὸ ξένον τοῦτο μεγαλεῖον, ὅπερ αὐτὸν εἰς τυφλὴν καὶ παθητικὴν παρεμόρφου ἔφρανον δυνάμει ἐπὶ τῇ ἐνεργείᾳ αὐτῆς ζηλοτύπου· ἀλλ' ἄλλην ἐκτῆσατο πραγματικωτέρην καὶ προσιτωτέραν τῷ λόγῳ ἡμῶν. Ἐν αὐτῷ ἐμφαίνεται δυνάμις ἐλευθέρως ἀναπτυσσομένη καὶ ἔχουσα συνείδησιν τῆς ἀξιοπρεπείας αὐτῆς, ἡ ἀνθρωπίνη δίκαιοια, φυλάσσουσα ὡς ἱερὰν παρακκατῆκην τὰς ὑπερτέρας ἀρχὰς δι' ὧν ἀναπτύσσει τὴν ἑαυτῆς ἐνέργειαν καὶ κοῖνει ἑαυτὴν· ὁ ἀνθρώπος οὐκέτι καταπίεζεται, οὐδὲ κατὰ τύχην βυθίζεται, τὴν φαντασίαν ἔχων διηνεκῶς τεταραγμένην ὑπὸ φασμάτων ὑπερφουοῦς τινος δυνάμεως, ἣν νομίζου πνταχοῦ βλέπειν καὶ αἰετῶς αὐτῷ αἰσθάνεσθαι, αἰετῶς ἐξήγητον πρὸ τῆς ἐκβάσεως, ἀλλ' ἐν ἐαυτῷ φέρει ὁδηγὸν ὃς οὐκ ἀποπλανῆται αὐτόν, ἂν ἔχη τὴν ἀνδρείαν ἀκολουθεῖν αὐτῷ· αἱ ὁδηγαὶ αὐτοῦ εἰσι τοιαῦται, ὥστε ἐν μέρει καὶ τὰς τρίβους τοῦ μέλλοντος ἀποκαλύπτουσι· καί τοι δὲ αἱ δυνάμεις τῆς φύσεως, ὧν οὐκ ἔστι κύριος, καὶ ἡ κοινῶς κλουμένη τύχη, δύνανται ἀπροόπτους ἐπισπεύσαι δυσχερείας, αὐτὸς οἶδεν ἀνεύρισκεν καὶ κερτανοεῖν νόμους ἀρκοῦντως σταθεροῦς, ὅπως κύριος τῶν συμβαινόντων γίγνηται, καὶ θριαμβεύειν δι' αὐτῶν, φυλάττων τὴν σαφῆ αὐτῶν κατέληψιν καὶ συναρμολόγων αὐτοῖς μέχρι τέλους τὴν διεργωγὴν αὐτοῦ.

Τί δὲ ἄλλο μαιζόν ἐστι τῆς πάλης ταύτης τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν κωλυμάτων καὶ τῶν ἀβεβαιοτήτων τοῦ μέλλοντος; αὕτη συγκινεῖ τὸν Θουκυδίδην, αὕτη ἐκπλήσσει τὴν φαντασίαν αὐτοῦ τὴν ἄλλως ἀνεπίδεκτον τῶν ὑπερφυσικῶν ἐντυπώσεων καὶ δεισιδαμονῶν. Ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ περιστάσεις, καθ' ἃς τὰ ἀκμαιότατα ἔθνη συγκρούουσιν ἑαυτὰ τρομερωτέταις προσβολαῖς καὶ πρὸς καταστροφὴν ἑαυτῶν πάντα μεταχειρίζονται τὰ μηχανήματα τῆς ἐνεργείας, πάσας τὰς δυνάμεις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, τὰ δὲ πύθη ὑπεκκαίόμενα τὰς εὐγενεστάτας τίκτουσιν ἐνεργείας, ἀλλὰ καὶ τὰς οἰκτροτάτας περικτροπάζει. Ἄν τότε ἡ φύσις φαίνεται πρὸς τὴν ταραχὴν ταύτην τῆς ἀνθρωπότητος προστιθεῖσθαι καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῆς συγκίνησιν καὶ παρὰδιδόμενην τῇ ἀταξίᾳ καὶ ἀπολόουσα κατὰ τῶν λαῶν τὰς ὀλεθρωτάτας συμφορὰς, τί ἄλλο πλείονος λόγου ἄξιόν ἐστι καὶ κέλλιον ἢ ὁ ἀγὼν τῆς θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ μέσῳ τοσοῦτων ποικίλων διαταρῆξεων καὶ τοσοῦτων ἀπειλῶν, ὧν ἀπηλλύγη; Τοῦτο τὸ αἰσθηματὴν ψυχὴν τοῦ Θουκυδίδου κατέλαβεν ἐπὶ τῇ θέξ τῶν σκηνῶν, ὧν τὸ κερῆλαιον ἀπακρῖζει τὸ δρᾶμα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Διὸ πρὶν ἀρξᾶσθαι τῆς ἀφηγήσεως θαυμάζει τὸ ζοφερόν μεγαλειον.

«Τούτου δὲ τοῦ πολέμου μῆκος τε μέγχα προῦδη, παθήματά τε ζυνηνέχθη γενέσθαι ἐν αὐτῷ τῇ Ἑλλάδι οἷα οὐχ ἕτερα ἐν ἰσῷ χρόνῳ· οὔτε γὰρ πόλις τοσαύτῃ ληφθεῖσσι ἡρημώθησεν, αἱ μὲν ὑπὸ βραδέων, αἱ δ' ὑπὸ σφῶν αὐτῶν ἐντιπολεμούντων (εἰσὶ δὲ αἱ καὶ οἰκήτορας μετέβλον ἀλισκόμεναι), οὔτε φυγαὶ τοσαύτῃ ἀνθρώπων καὶ φόνος, ὁ μὲν κατ' αὐτὸν τὸν πόλεμον, ὁ δὲ διὰ τὸ στασιάζειν· τὰ τε πρότερον ἀποῆ μὲν λεγόμενα, ἔργῳ δὲ σπικνωτέρων βεβαιώμενα, οὐκ ἀπίστα κατῆστη, σεισμῶν τε πίρα, οἱ ἐπὶ πλείστον ἄμα μέρος γῆς καὶ ἰσχυρότατοι οἱ αὐτοὶ ἐπέσχον, ἡλίου τε ἐκλείψεις, αἱ πυκνότεραι παρὰ τὰ ἐκ τοῦ πρὶν χρόνου μνημονεύμενα ζυενέθησαν, αὐχμοὶ τε ἐστὶ παρ' οἷς μεγάλοι καὶ ἀπ' αὐτῶν καὶ λιμοὶ καὶ ἡ οὐχ ἡμισυ βλάψασα καὶ μέρος τι φθειράσκα λοιμώδης νόσος. Ταῦτα γὰρ πάντα μετὰ τοῦδε τοῦ πολέμου ἄμα ζυενπέθετο.»

Ταυτοῦτος ὁ πρόλογος τῆς τραγωδίας τοῦ Θουκυδίδου, ἥτις δραματικωτέρη ἐστὶ καὶ τρόμον ἔμποιοῦσα δευτέρων τῶν τραγωδιῶν καὶ αὐτῶν τῶν τριλογιῶν τοῦ Αἰσχύλου· διότι ἐν αὐταῖς μὲν ἡ ὑπόθεσις περιωρισμένη, ἐν δὲ τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Θουκυδίδου σύμπασα ἡ Ἑλλάς

καὶ μέρος τῆς βραβαρικῆς χώρας· ψυχὴ δὲ αὐτῆς συνέχουσα καὶ συγκρατούσα τὰ μέρη οὐχ ἡ Μοῖρα καὶ ἡ Ἐριννύς, ἀλλ' ὁ νοῦς καὶ ὁ λόγος· κύρια δὲ πρότωπα αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη, δευτερεύοντα δὲ οἱ σύμμαχοι ἐκατέρων¹.

1) Ὁ Κορίνθιος (Α', 70) ἀριστα περιγράφει τοὺς χαρακτῆρας τῶν δύο κυριωτέρων τοῦ ἱστορικοῦ δράματος προσώπων· «περὶ ὧν οὐκ αἰσθάνεσθαι ἡμῖν γε δοκαῖτε οὐδ' ἐκλογίσασθαι πώποτε πρὸς οἷους ὑμῖν Ἀθηναίους ὄντας καὶ ὅσον ὑμῶν καὶ ὡς πᾶν διαφέροντας ὁ ἀγὼν ἔσται· οἱ μὲν γὰρ νεωτεροποιοὶ καὶ ἐπινοῆσαι ὀξεῖς καὶ ἐπιτελέσαι ἔργῳ ὃ ἂν γνῶσιν· ὑμεῖς δὲ τὰ ὑπάρχοντά τε σώζειν καὶ ἐπιγνώνας μὴδὲν καὶ ἔργῳ οὐδὲ τἀναγκαῖα ἐξικέσθαι· αὐθις δὲ οἱ μὲν καὶ παρὰ δύναιμι τολμηταὶ καὶ παρὰ γνώμην κινδυνευταὶ καὶ ἐπὶ τοῖς δεινοῖς εὐέλπιδες· τὸ δὲ ὑμέτερον τῆς τε δυνάμεως ἐνδ' αὐτῶν πρᾶξι τῆς τε γνώμης μὴδὲ τοῖς βεβαίῳ πιστεῦσαι τῶν τε δεινῶν μὴδ' οἰεσθαι ἀπολυθῆσθαι· καὶ μὴν καὶ ἀοκνοὶ πρὸς ὑμᾶς· μαλλητὰς καὶ ἀποδημηταὶ πρὸς ἐνδομητοτάτους. Οἴονται γὰρ οἱ μὲν τῇ ἀπουσίᾳ ἂν τι κτᾶσθαι, ὑμεῖς δὲ τῷ ἐπελθεῖν καὶ τὰ ἐτοῖμα ἂν βλάψαι· κρατοῦντες τε τῶν ἐχθρῶν ἐπὶ πλείστον ἐξέρχονται καὶ νικώμενοι ἐπ' ἐλάχιστον ἀναπίπτουσιν· ἔτι δὲ τοῖς μὲν σώμασιν ἄλλοτριωτάτοις ὑπὲρ τῆς πόλεως χρωῦνται, τῇ γνώμῃ δὲ οἰκαιοτάτη ἐς τὸ πράσσειν τι ὑπὲρ αὐτῆς· καὶ ἂ μὲν ἂν ἐπινοήσαντες μὴ ἐπιεξέλθωσιν οἰκεία στέρεσθαι ἡγοῦνται· ἂ δ' ἂν ἐπελθόντες κτήσωνται ὀλίγα πρὸς τὰ μέλλοντα τυχεῖν πράξαντες· ἦν δ' ἄρα του [καὶ πείρα σφαλῶσιν, ἀντεπίσαντες ἄλλα ἐπλήρωσαν τὴν χρεῖαν· μόνοι γὰρ ἔχουσι τε ὀμοίως καὶ ἐλπίζουσιν ἂ ἂν ἐπινοήσωσι διὰ τὸ ταχεῖαν τὴν ἐπιχείρισιν ποιῆσθαι ὧν ἂν γνῶσι· καὶ ταῦτα μετὰ πόνων πάντα καὶ κινδύνων δι' ὄλου τοῦ αἰῶνος μοχθοῦσι, καὶ ἀπολαύουσιν ἐλάχιστα τῶν ὑπαρχόντων διὰ τὸ αἰεὶ κτᾶσθαι καὶ μῆτε ἰορτὴν ἄλλο τι ἡγεῖσθαι ἢ τὸ τὰ δέοντα πράξαι, ζυμοφορὰν τε οὐχ ἤσσαν ἡσυχίαν ἀπράγμονα ἢ ἀσχολίαν ἐπίπονον· ὥστε εἴ τις αὐτοὺς ζυελῶν φαίη πεφυκέναι ἐπὶ τῷ μῆτι αὐτοῦς ἔχειν ἡσυχίαν μῆτε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους εἶν, ὀρθῶς ἂν εἴποι.»

Ἡ διττὴ αὕτη εἰκὼν ἔργον ἐστὶ τοῦ Θουκυδίδου δεινοῦ περὶ τὰς ἡθικογραφίας, ἐν αἷς ἡ ὑπεροχὴ ἀποκαλύπτεται τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, καὶ γίνεται πρόδρομος τοῦ Ἀριστοτέλους. . . .

Ἡ ἀπεικονίσκει πρὸ τοῦ πολέμου τοὺς δύο ἀντιπάλους λαοὺς οὐκ ἔστιν, ὡς ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς τραγωδίας, παραστῆσαι ἐν ταῖς πρώταις σκηναῖς τὰ κύρια πρόσωπα καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐγκολάσαι ἐν τῷ πνεύματι τὴν φυσιογνωμίαν καὶ τὸ παράστημα αὐτῶν ὅπως ὕστερον οἱ ἐξωτερικοὶ οὗτοι χαρακτῆρες συμπαρο-

* Ὁ,τι ἐναυθὰ λέγει περὶ Ἀθηναίων ὁ Κορίνθιος, ἐπαναλαμβάνει ἀλλαχοῦ (Δ, 55) ὁ Θουκυδίδης ὡς ἐστὶ αὐτοῦ.

Τὸ δὲ παθητικὸν τοῦ Θουκυδίδου οὐκ ἔστι τρυφερὸν ὡς τὸ τοῦ Εὐριπίδου, ἀλλὰ ζοφερὸν ὡς τὸ τοῦ Αἰσχύλου, συνεχές δὲ ἐν πάσῃ τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἀκένωτον ὡς θάλασσα, ἧς τὰ κύματα βραχέα καὶ ἀλλεπάλληλα τύπτουσι πλοῖον κλυδωνιζόμενον. Οἱ ἀρχαῖοι κριτικοί, τοῦλάχιστον οἱ Ἕλληνας, ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς τὸν παθητικώτατον τῶν ἱστορικῶν· δύναται δὲ τις εἰπεῖν, ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἡ συνυρῆ τῆς γενικῆς ἀφηγήσεως σχεδὸν πάντοτε λίαν συσφιγμένη συνεχῆ ἐστὶ παθητικῶν ἀποτελεσμάτων, ἃ ποικίλλουσι διηλεκτῶς ἢ τε φύσει τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἱστορουμένων πραγμάτων καὶ τὰ μηχανήματα τῆς τέχνης αὐτοῦ· ἀλλ' ὑπερτατον νόμον ἔχει τὴν ἀπλότητα, τὴν συμμετρίαν, τὴν ἀλήθειαν· ὁ δὲ κύριος αὐτοῦ σκοπὸς οὐκ ἔστιν ἡ ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς καρδίας τῶν ἀναγινώσκόντων, ἀλλ' ἡ ἐν τῷ πνεύματι αὐτῶν ἐντύπωσις εἰκόνων σαφῶν καὶ ἰδαιῶν διαρκῶν.

Ὁ βουλούμενος πεῖραν λαβεῖν διεθέτω ἐκ τῆς πρώτης ζυγγραφῆς τὰς § 50—51· ἐκ δὲ τῆς ἑκτῆς τὴν § 30 καὶ ἐξῆς· ἐκ δὲ τῆς ἑβδόμης § 75 καὶ 84.

Καὶ ἡ μέθοδος δὲ τοῦ Θουκυδίδου, οἷα ἡ τῶν δραματικῶν ποιητῶν· διότι, ὡς οὗτοι ἐξ ἐκτυτῶν δημιουργοῦσι τὰ δράματα καὶ ζωποιοῦσιν αὐτά, οὐχ ὁμῶς φαίνονται ἐπὶ σκηνῆς, ἐὼντες τοῖς δρῶσι προσώποις ἵνα χαρακτηρίζωνται ἐξ ὧν φρονοῦσι, λέγουσι καὶ πράττουσιν, οὕτω καὶ ὁ Θουκυδίδης ἐν ταῖς ἀφηγήσεσι καὶ ἐν ταῖς δημηγορίαις τῶν δρώντων προσώπων, καίτοι δημιουργήματά ἐῖσι τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ, σπανίως πᾶρεστι καὶ ἰδίαν ἐκφέρει κρίσιν· οὕτω δὲ εἰσιν ὑπ' αὐτοῦ συνεξορασμένα,

μαρτυροῦσι ταῖς πράξεις καὶ συμπληροῦσι τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν;»

» Ἄν δέ τις μακρότερον ἀποβλέψῃ, ἀπὸ τοῦδα ἀνακαλύπτει, τοῦλάχιστον ἐν μέρει, τὰς ἠθικὰς αἰτίας τῶν κυριωτέρων περιπετειῶν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἰδίᾳ δὲ τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα ὅπερ ἐξωθήσει τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν δυστυχῆ ἐκστρατείαν τῆς Σικελίας, καὶ τοὺς ἀπροσοκλήτους πόρους, οὓς εὐρήσει ἡ δραστηριότης αὐτῶν, ὅπως παρὰ τὰς ἀφροσύνας αὐτῶν καὶ τὰς ἐμφυλίους ἔριδας παρατείνωσι τὴν πάλην καὶ διαμφοισθητήσωσι τὴν νίκην μέχρι τῆς προτεριαίας τῆς καταστροφῆς αὐτῶν. Οὕτως ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου διαφωτίζεται ἡ ἐν τῷ μέλλοντι πολιτικῇ τῶν Ἀθηναίων καὶ εἰ περιπέτεια αὐτῶν, καὶ ἐκ τῶν προτέρων περιορίζεται τὸ μέρος τῆς τύχης, ἧς αἱ ἰδιοτροπία οὐ κατισχύουσι τῆς λογικῆς ἀναπτύξεως τῶν συμβεητομένων». J. Girard.

ὥστε τὰ πράγματα ἀφ' αὐτῶν λαλοῦσι καὶ τὰ δρώντα πρόσωπα ἐξ ὧν φρονοῦσι καὶ πράττουσι χαρακτηρίζονται. Ἄναγινώσκων τις τὴν ἱστορίαν τοῦ Θουκυδίδου νομίζει, λέγει ὁ Ὁδ. Μύλλερ, ὅτι οὐχ ὁ ἱστορικός, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἱστορία ληλεία.

Θυμιάσαι δὲ καὶ ὅσα περὶ Θουκυδίδου λέγει ὁ πολυμαθὴς Taine, καίπερ οὐκ ἀπηλλαγμένηα τολμηρῶν τιῶν ἐκπράτειῶν δυναμένων ἀποπλανῆσαι· Ἄ Ὁ Θουκυδίδης, φησὶν, ἐνδοξότατός ἐστι καὶ παρὰδοξότατος τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν· οὐδενὸς βιβλίου ἢ ἀνέκγνωσις τοσοῦτον ἐμβριθῆ καὶ ἐκπληκτικὴν παρὰγει ἐντύπωσιν, ὅσον ἡ ἱστορία αὐτοῦ· νομίζει τις ὅτι ἐνώπιον χαλκοῦ ἱσταται ἀνδρίαντος. Ὁ καθόλου ἔρωσ τῆς ἀπλῆς ἀληθείας ἐστὶν ἡ ἰδιόχουσα αὐτῷ ἀρετὴ· καίπερ ζῶν ἐν τῷ μέσῳ λαοῦ φίλου τῶν μύθων καὶ τῆς ποιήσεως, τὴν κριτικὴν ἐφεύρεσιν καὶ τὴν ἱστορικὴν ἐπιστήμην, καὶ, ὡς αὐτὸς λέγει, *κῆμα ἐς ἀεὶ ἐδημιούργησεν*.

» Ἐκ τῶν γεγονότων, ὧν τὴν ἀλήθειαν γαθμύεται, τὰ ἑκάστη ἐκλέγει, ἃ τῆς ἱστορίας οὐσία εἰσὶ, παρὶστασι δὲ αὐτὰ γυμνά, οὐδὲν ἐρμηνεύων, οὐδὲν ὑπερσπείζων, οὐδὲν χρωματίζων· ἀλλὰ τὰ πράγματα μόνον παρὶστανται, ὡς εἰ ὁ ἱστορικός ἀπὴν. Οὐδὲν ὁμῶς τῆς φυσικῆς ταύτης ἀπαθείας τρομερώτερον· ὁ ἱστορικός διέρχεται τοὺς φόνους, τὰς στάσεις, τοὺς λοιμούς, ὡς ἄνθρωπος τὴν ἀνθρωπότητα ἀπεκδυθείς, ὡς ἀπυρρις, ὃς οὐδενὶ ἄλλῳ προσέχων τὸν νοῦν ἢ τῇ ἀληθείᾳ οὐ δύναται μέχρι τοῦ θυμοῦ καὶ τοῦ ἐλαίου καταλεῖν. Ἐν τῷ ἀγαθῷ, ἐν τῷ κακῷ, ἐν ταῖς ἀρεταῖς, ἐν τοῖς ἐγκλήμασιν οὐδὲν ἄλλο ἐπιζητεῖ ἢ αἰτίας καὶ αἰτιατά. Ὁ Θουκυδίδης οὐδ' ὑπ' αὐτῆς τῆς φορᾶς τῶν συμβαινόντων παρὰσύεται, ὑπ' οὐδενὸς καταλαμβανόμενος πάθους. Ἡ διήγησις αὐτοῦ ἡμέρος ἐστὶν· εἰ δὲ τις Μοῦσα ἐμπνεῖ αὐτὸν ὁμοίᾳ ἐξὶ τῆ ψυχρᾶ ἐκείνη τῆς Γκυρίδος Ἀρτέμιδι, ἧτις ἡρέμῳ μετώπῳ τοὺς ξένους ἐσφραγίσει καὶ τὰς παρθενικὰς αὐτῆς χεῖρας εἰς τὸ αἷμα ἐνέβαπτεν.

» Ἄλλ' ἡμεῖς τρέμειν εἰσθότες καὶ ἐπέκαστα τῶν γυνομένων φωνὰς ῥηγνύναι, ἐκπλητσομένθα μὴ δυνάμενοι νοῆσαι πῶς ὁ ἀνὴρ οὗτος μέγρους αὐτόπτης τῶν σφραγῶν τοῦ πολέμου καὶ ἐν τοῖς τροχῆκαρδοῖς τῆς ἀγορᾶς ἀγῶσιν ἀναμιχθείς, τὴν ὑψηλὴν ταύτην ἠδυνήθη διατηρήσει ἀταρξίαν. Ἄλλὰ τοιαύτη ἡ ἑλληνικὴ μεγαλοφυΐα. Ὅταν εἶδος τι συλλάβῃ τελειότητος, μετ' ἐκπληκτικῆς τοῦ λόγου τολμῆς μέχρι τῶν ἐσχάτων προάγει αὐτὸ ὅριον.

» Τοιοῦτος ὁ Θουκυδίδης· συλλαβῶν τὴν φύσιν

τῆς ἀληθείας καταφρονεῖ τῶν ἄλλων· ἀρκούμενος δ' ὅτι τὴν ἐσωτερικὴν τῆς συνειδήσεως φωνὴν ἔχει σύμφωνον ἑαυτῷ, μένει αἰεὶ ὁ αὐτός, οὐδέποτε μαλθακυνόμενος. Ἔστι φιλόσοφος καὶ ῥήτωρ καθ' ὃν τρόπον ἱστορικός ἐστὶ καὶ κριτικός. Ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ, ὡς καὶ πάντων τῶν ἄλλων ἀρχαίων ἱστορικών, ἐν ταῖς δημηγορίαις αὐτοῦ ὑπολανθάνει, ἀλλ' οὐδεμίαν ἔχει τῆ τῶν ἄλλων ὁμοιότητα. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου ἀρκεῖ ἀπλῆ ἀνάγνωσις τῆς ὑπὸ τῶν Κορινθίων εἰκόνας τῶν Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων (Α, 70), τῆς ὑπὸ Περικλέους ἐν τῷ Ἐπιταφίῳ (Β, 37—41) περιγραφῆς τοῦ πολιτεύματος καὶ τῶν τρόπων τῶν Ἀθηναίων, τῶν δημηγοριῶν ἐν αἷς αἱ δυνάμεις τῶν ἀντιμαχομένων μερῶν ἐκτίθενται (Α, 140—144). Αἱ ἰδέαι ἐν αὐταῖς οὔτε ἐξωραϊσμένοι εἰσὶν οὔτε ἱστορικοὶς σχήμασι κεκοσμημένοι, ἀλλὰ καθαρὰ καὶ γυμνά, ὡς αὐτὰ τὰ πράγματα· οἱ δὲ λόγοι οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ συγκραταίως τῶν αἰτίων, δι' αὐτὰ τὰ πράγματα οὕτως ἢ ἄλλως συμβαίνουσιν. Ὁ Θουκυδίδης γινώσκει τὰς αἰτίας, ὡς ὁ Τάκιτος τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ τοσοῦτόν ἐστιν ἀκριβές, ὅσον αἱ εἰκόνας τοῦ ἑτέρου· ὥστε ἐκότεροι ἀντίθετον βραδίζοντες ὁδόν, ὁ μὲν τὴν τοῦ λόγου, ὁ δὲ τὴν τῆς φαντασίας, ἠδυνήθησαν ἀμφοτέρω τῆς τελείας ἐφικέσθαι ἀληθείας». Ἄξια δὲ ἀναγνώσεως καὶ μελέτης καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ Ἰουλιου Girard. «Οὐδεὶς ἱστορικός, ὡς ὁ Θουκυδίδης, συνέγραψεν, οὐδεὶς τοσοῦτω τολμηρὸς ἀναλίσκει καὶ τοσοῦτω σώφρων ἐγένετο· συντάξων εὐσταθῶς τοὺς δεσμούς τῶν ψευδῶν παραδόσεων, πᾶσι τῇ ἀρχαιοτέρᾳ ἱστορίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους τὸν νόμον τῆς ἰδίας αὐτοῦ διανοίας ἐπιβάλλει, τὴν δὲ σύγχρονον ἱστορίαν πρῶτος ἀναλαμβάνει ποιῆσαι φάρον τῶν μελλόντων χρόνων· ἢ δὲ θέλησις αὕτη ἢ τοσοῦτον τολμηρὰ, οὐχ ἤττονα καταναλίσκει ἐνέργειαν, ὅπως πᾶσαν περιστείλη παρεκτροπὴν διανοίας συναισθανομένης τὴν σφριγῶσαν ἀκμὴν αὐτῆς, καὶ πᾶσαν ἀτακτον φορὰν ψυχῆς ὑπὸ τῶν συγκινήσεων παρελκομένης. Τὰ πράγματα ἀφ' ἑαυτῶν ἀναπτύσσονται καὶ σχεδὸν πάντοτε ἀφ' ἑαυτῶν τὰς τε αἰτίας αὐτῶν καὶ τὰ ἀποτελέσματα ἀφηγοῦνται, ἰκανὰ τέ εἰσι διεγείρει τῷ ἀνεγνώσκοντι ἄς φέρουσιν ἐν αὐτοῖς ἠθικὰς ἢ παθητικὰς ἐντυπώσεις. Ἡ δίκαιος ὁμῶς τοῦ Θουκυδίδου πανταχοῦ ἐστίν, οὐ μόνον διότι ἔκοτε κατ' εὐθείαν παρεμβαίνει, ὅπως τῷ ἡμετέρῳ πνεύματι σκέψις τινὰς πολιτικὰς ἐμβάλη φωτιζούσας τὸ ἱστορούμενον, χαρακτηριστικὰ τε τινὰ ἱστορικοῦ τινος προσώπου, ἢ γε-

νικά τινα πράγματα εἰς τὰς ἐξῆς ἀφορώντα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ διότι πανταχοῦ συνδυάζει κατ' ἀναλογίαν τὰς ἀναπτύξεις καὶ τὰ ἀποτελέσματα· ὀρισθείσης ἀπαξ τῆς ὑποθέσεως, ἢ δίκαιος τοῦ συγγραφέως αὐστηρῶς ὑποτάσσει αὐτῇ τὴν ἔκθεσιν καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς δημηγορίαις, αἱ τοσοῦτόν εἰσιν ἐπιξεργασμένοι, καὶ ἐν οἷς χωρίοις ἢ μορφή τὸ πλεον τῆς ἀξίας πρὸ ἑαυτῆς δέχεται· συσσωρεύουσα δὲ τὸ ἐνδιαφέρον ἐν σημείοις τισὶν ὑπ' αὐτῆς προδιαταχθέντοις, ἐκ τῆς φυσικῆς ἀντιθέσεως τῶν πραγμάτων, εἴτε ἐν τῇ πραγματικῇ τάξει εἴτε ἐν τῇ ἠθικῇ, ἐξάγει τὴν ἀπόκρισιν εἰς τὰ ἐξῆς δύσκολα ζητήματα: Ἐκ τίνων περιπελοκῶν αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῇ ἀποτελεσματικῇ πλῆθι, ἐν ἣ ἠττήθησαν, τὴν δύναμιν αὐτῶν καὶ τὴν ἀδυναμίαν ἴδεισαν, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς ἐλλείψεις; Πῶς ἐν ὁμοίαις περιστάσει ταῖς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τὰ κυριώτερα καὶ τὰ σπουδαιότερα οὔτοι παρέσχον μαθήματα τῷ βουλομένῳ ἐν τῷ μέλλοντι μελετήσαι τὴν ἀπόκρυφον συναρμογὴν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ τὸ πρόσωπον ὃ διαδραματίζει ἢ δίκαιος ἐν τῷ κόσμῳ; Ἡ δίκαιος τέλος τοῦ Θουκυδίδου ἐγκολάπτει ἐν τῷ λεκτικῷ τὴν ἰδιόχουσαν ἐκείνην δύναμιν, ἥτις τὸν γραπτὸν λόγον ποιεῖ ἐναργῆ καὶ ταχύν διερμηνέα τῶν περιπλοκῶν τοῦ πνεύματος ἐργασιῶν, τὴν μὲν πορείαν ἐπιταχύνουσα, τὴν δὲ δύναμιν τῶν ἰδεῶν ἐπαυξάνουσα».

Ὁ δὲ Θουκυδίδης οὔτε ὀλιγὸς ἀπαθὴς ἦν ὡς χαλκοὺς ἀνδρὶς, ὡς ἀποφάνεται ὁ Taine, οὔτε ἀδιαφόρως εἶχε πρὸς τὰς ἀγαθὰς καὶ κακὰς πράξεις, ἐν ἴσῃ μοίρᾳ τιθέμενος τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, οὔτε ἀμοιρὸς ἦν φιλοπατρίας· ἔγραψε ζωηροτάτοις χρώμασι τὴν εἰκόνα τῶν Ἀθηναίων, ὅπερ ὑπὲρ οὐδενὸς ἄλλου ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐποίησεν, ἐν τῷ λόγῳ τῶν Κορινθίων, ἐν τῷ Ἐπιταφίῳ¹ ὑπὸ Περικλέους ἐκφωνηθέντι, καὶ ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Κλέωνος, ὃς ὑπερβολαῖς χρώμενος θυμωσίου τὸν χαρακτήρα τῶν Ἀθηναίων ἀπεικονίζει. «Ἡ δὲ πόλις ἐκ τῶν τοιῶνδε ἀγῶνων τὰ μὲν ἄθλα ἑτέροις δίδωσιν, αὐτῇ δὲ τοὺς κινδύνους ἀναφέρει. Αἰτίοι δ' ὑμεῖς κακῶς ἀγωνοθετοῦντες, οἵτινες εἰώθατε θεαταὶ μὲν τῶν λόγων γίγνεσθαι, ἀκροαταὶ δὲ τῶν ἔργων, τὰ μὲν μέλλοντα ἔργα ἀπὸ τῶν εὐ εἰπόντων

1) Ὁ κ. Σαρίπολος ἐν τῇ Πραγματικῇ αὐτοῦ (σελ. 60—63) λίαν ὀρθῶς ἐρμηνεύει καὶ ἀναπτύσσει τὸν Ἐπιτάφιον, καλῶν αὐτὸν un cours véritable de politique constitutionnelle.

σκοποῦντες ὡς δυνατὰ γίνεσθαι, τὰ δὲ πεπραγμένα ἤδη, οὐ τὸ δραστὴν πιστότερον ὄψει λαβόντες ἢ τὸ ἀκουσθέν, ἀπὸ τῶν λόγῳ καλῶς ἐπιτιμησάντων· καὶ μετὰ καινότητος μὲν λόγου ἀπατάσθαι ἄριστοι, μετὰ δεδοκιμασμένου δὲ μὴ ξυνέπεσθαι ἐθέλουν, δοῦλοι ὄντες τῶν αἰεὶ ἀτόπων, ὑπερόπται δὲ τῶν εἰωθότων, καὶ μάστιγα μὲν αὐτὸς εἶπεν ἕκαστος βουλόμενος δύνασθαι, εἰ δὲ μὴ, ἀνταγωνιζόμενοι τοῖς ταιαῦτα λέγουσι μὴ ὑστεροὶ ἀκολουθήσαι δοκεῖν τῇ γνώμῃ, ὁξέως δὲ τι λέγοντος προεπιαινέσαι καὶ προαισθῆσθαι τε πρόθυμοι τὰ λεγόμενα καὶ προνοήσαι βραδεῖς τὰ ἐξ αὐτῶν ἀποβησόμενα· ζητούντες τε ἄλλο τι, ὡς εἶπεν, ἢ ἐν οἷς ζῶμεν, φρονούντες δὲ οὐδὲ περὶ τῶν παρόντων ἰκανῶς ἀπλῶς τε ἀκοῆς ἠδὸν ἡσώμενοι καὶ σοφιστῶν θεαταῖς ἰοικότες καθημένους μᾶλλον ἢ περὶ πόλεως βουλευσόμενοις».

Ἐκ τούτων δῆλον ὅτι ἡ καλλιέργεια τοῦ λόγου καὶ αὐτῷ τῷ λαῷ ἦν διαδεδομένη, ἕκαστου Ἀθηναίου φιλοτιμουμένου ἀπὸ βιβλίου μανθάνειν, ὅπως μὴ ἢ τῶν ἄλλων ὑποδεέστερος, ὡς μαρτυρεῖ Ἀριστοφάνης λέγων ἐν τοῖς Βαεράχοις διὰ τοῦ χοροῦ πρὸς τὸν Αἰσχύλον καὶ Εὐριπίδην περὶ τῶν πρωταίων ἐρίζοντες τῆς τραγικῆς τέχνης·

λέγετον, ἔπιτον, ἀνὰ δ' ἔρεσθον
τὰ τε καλαιὰ καὶ τὰ καινὰ,
κάποκινδυνεύετον λεπτὸν τι καὶ σοφὸν λέγειν·
εἰ δὲ τοῦτο καταφοβεῖσθον, μὴ τις ἀμαθία προσῆ
τοῖς θεωμένοισιν, ὡς τὰ
λεπτά μὴ γινῶναι λεγόντοισιν,
μηδὲν ὀρρωδεῖτε τοῦθ'. ὡς οὐκ ἔθ' οὕτω ταῦτ'
ἔχει.

ἔστρατευμένοι γὰρ εἰσι,
βιβλίον τ' ἔχων ἕκαστος μανθάνει τὰ δεξιὰ.
αἱ φύσεις τ' ἄλλως κράτισται,
νῦν δὲ καὶ παρηκόνηται·
μηδὲν οὖν δεῖσθητον, ἀλλὰ
πάντ' ἐπέετον, θεατῶν γ' οὐνεχ', ὡς ὄντων σοφῶν.

Καὶ ὁ Περικλῆς δὲ ἐπαινεῖ ἐν τῷ Ἐπιταφίῳ (ἴδ. σελ. 166) ὅπερ ἐνταῦθα ὀνειδίζει τοῖς Ἀθηναίοις ὁ Κλέων· καὶ αὐτοὶ ἦτοι κρίνομεν γε ἢ ἐνθυμούμεθα ὀρθῶς τὰ πράγματα, οὐ τοὺς λόγους τοῖς ἔργοις βλάβην ἠγούμενοι, ἀλλὰ μὴ προδιδαχθῆναι μᾶλλον λόγῳ πρότερον ἢ ἐπὶ ἂν δεῖ ἔργῳ ἔλθειν». Τοῦτο δὲ ἀναμφισβητήτως ἦν κατόρθωμα τῆς πολιτικῆς διευθύνσεως τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρός· ὥστε ἀπορῶ πῶς ὁ Θουκυδίδης ὁ ἐν τῶν ἀρίστων αὐτοῦ καλλιτεχνημάτων ποιήσας τὴν εἰκόνα τῶν Ἀθηναίων κατηγορήθη ὡς μισόπατρις· μισόπατρις μὲν οὐκ ἦν, ἦν ὅμως

φίλος τῆς ἀληθείας, καὶ ὡς εἶπε τὰς ἀρετὰς αὐτῶν οὕτως οὐκ ἀπέκρυψε καὶ τὰ σφάλματα δι' αὐτῆς ἠττήθησαν.

Ἡ ἱστορία αὐτοῦ ὄντως τραγῳδία ἐστίν, ἐν ἣ τὸ πρῶτον πρόσωπον παίζουσι οἱ Ἀθηναῖοι· τούτους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ περιγράφει καὶ τούτων τὰς ἀρετὰς καὶ τὸν χαρακτήρα ἀπακονίζει καὶ μετὰ πλείονος φροντίδος παρέχει πληροφορίας περὶ τῆς δυνάμεως αὐτῶν· ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν Ἀθηναίων ἀφηγείται τὰ πράγματα, ἐν δὲ ταῖς περιγραφαῖς τῶν μαχῶν τὰς συγκινήσεις τούτων ἐκτίθει μάλιστα· νικήσουσιν ἢ ἠττηθήσονται, τοιοῦτον τὸ ζήτημα· ἐνὶ λόγῳ περὶ αὐτῶν κυρίως τὸ παθητικὸν διεγείρει ἐνδιαφέρον· διότι οὗτοί εἰσι οἱ ἦρωες τῶν συμπαθητικωτέρων περιπετειῶν καὶ τὰ θύματα τῆς ἐσχάτης καταστροφῆς». Girard.

Περὶ δὲ τῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν καὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν πράξεων σπανίως ἰδίαν ἐκφέρει γνώμην, κατὰ τὸ ἔθος αὐτοῦ, ἀρκοῦσαν ὅμως ὅπως καταδειχθῇ τίνα ἐπιδοκιμάζει καὶ τίνα ἀποδοκιμάζει· οἷον ἐπαινεῖ τὸ ἄδωρον καὶ τὴν περινοιαν τοῦ Περικλέους, κακίζει δὲ τοὺς Ἀθηναίους ὅτι μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐπιλαθόμενοι τῶν συμβουλῶν αὐτοῦ ἐγένοντο αἴτιοι τῆς καταστροφῆς αὐτῶν (B, 65)· ἐπαινεῖ ὡσαύτως τὴν πολιτείαν τῶν πεντακισχιλίων μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἀρχῆς τῶν τετρακοσίων· «καὶ οὐκ ἦμιστα δὴ τὸν πρῶτον χρόνον ἐπὶ γ' ἐμοῦ Ἀθηναῖοι φαίνονται εὖ πολιτεύσαντες· μετρία γὰρ ἦ τε ἐς τοὺς ὀλίγους καὶ τοὺς πολλοὺς ζυγχασις ἐγένετο, καὶ ἐκ πονήρων τῶν πραγμάτων γενομένων τοῦτο πρῶτον ἀνήνεγκε τὴν πόλιν». (ὁ δὲ κ. Σαρίπολος (σελ. 73) ὑπολαβὼν ὅτι ὁ Θουκυδίδης τὰ ἐγκώμια ταῦτα τοῖς τετρακοσίοις ἀπονέμει, μέμφεται αὐτῷ· Le pouvoir des quatre-cents ne dura que quelques mois; il fut odieux, malgré tout le bien qu'en ait dit Thucydide (VIII, 97) etc. Τοῦτο μικρὰ τίς ἐστὶν ἀβλαβία· διότι ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ παραγράφῳ λέγεται ὅτι ἐπαύθησαν οἱ τετρακοσῖοι καὶ παρεδόθησαν τὰ πράγματα τοῖς πεντακισχιλίοις, ὧν τὴν σώφρονα πολιτείαν ἐπαινεῖ ὁ Θουκυδίδης· ἐπαινεῖ τὸν Βρασιδαν καὶ τὸν Νικίαν ἐκφράζων λύπην ὅτι τοιοῦτος ἀνὴρ ἀναξίως ἐδεινοπάθησεν· εἴησθα δὴ ἀξίος ὧν τῶν γε ἐπ' ἐμοῦ Ἑλλήνων ἐς τοῦτο δυστυχίας ἀφικέσθαι διὰ τὴν πᾶσαν ἐς ἀρετὴν νενομισμένην ἐπιτήδευσιν». Ὁ ταῦτα γράφων ἐστὶν ἀδιάφορος εἰς τὴν ἀρετὴν; τὸν δὲ Κλέωνα κατακρίνει ὡς βιαιότατον (Γ, 36), τὸν δὲ Ὑπέρολον ὡς μοχθηρὸν (H, 73).

Ἐν δὲ τῇ θαυμασίᾳ ἐκείνῃ περιγραφῇ τῶν κακῶν, ἀπερχόμενοι αἱ ἐμφύλιοι στάσεις, οὐ μόνον τὴν ἀποδοκιμασίαν αὐτοῦ δηλοῦν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἰδέα κατέστη κακοτροπίας διὰ τὰς στάσεις τῶν ἑλλήνων, καὶ τὸ εὐθεῖς, οὗ τὸ γενναίον πλείστον μετέχει, καταγελασθὲν ἠφρανόθη, ἀλλὰ καὶ ἐκτίθησι τὰ γιγνόμενα κατὰ τὰς στάσεις οὕτως, ὥστε αὐτὰ ἀφ' ἐαυτῶν¹ λαλοῦσι καὶ διδάσκουσι τίνα τὰ μαιώματα καὶ ἀποδοκιμαστέα καὶ τίς ὁ καθολικὸς καὶ ἀμετάβλητος νόμος καθ' ὃν γίνονται καὶ γενήσονται ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ αἱ ἐμφύλιοι στάσεις καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν κακὰ. Ὁ ἱστορικὸς, ὡς φιλόσοφος, μετ' ἐμβριθείας ἐμελέτησε τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐκ τῆς μελέτης ταύτης τὸ γενικὸν ἐξήγαγε συμπέρασμα, ὅτι οἱ νόμοι, τὰ ἤθη, τὰ ἔθη ἀλλάσσουσιν, τὰ πάθη δὲ τοῦ ἀνθρώπου ἐπιζῶσι καὶ διακρίνονται.² αἱ συνήθειαι αὐτῶν φράσεις εἰσὶν, ἡ ἀνθρωπιὰ φύσις, κατὰ τὸ ἀνθρώπιον. Ὁ Βολταίρος λέγει, «les idées ne marchent pas comme les divinités d'Homère, qui en trois pas traversent le ciel. La raison humaine voyage à petites journées». Ὁ Θουκυδίδης ὁμοίως δι' ἐνὸς ἄλλοτου τοῦ φιλοσοφικοῦ αὐτοῦ πνεύματος ἐκ τῶν ὀλίγων ἀεὶ εἶδεν εἰς τοὺς γενικοὺς ἀνυψώθη νόμους τῆς ἀνθρωπείας φύσεως· οὕτω καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐκ τῶν ὀλίγων εἰδῶν τῶν ζῶων ἀεὶ ἐρίνωσκεν ἀνεκάλυψε τοὺς γενικοὺς νόμους τῆς συγχριτικῆς ἀνατομίας καὶ φυσιολογίας· περὶ τούτου λέγει ὁ φυσιοδίρης Ἰσίδωρος Geoffroy Saint-Hilaire· «Ἐκ τῶν περὶ φυσικῆς ἱστορίας σωζομένων συγγραμμάτων αὐτοῦ τὰ ἀξιολογώτερα τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ μνημειὰ εἰσὶν ἡ ἱστορία τῶν ζῶων καὶ τὸ περὶ Μορίων. Δι' αὐτῶν τῶν ἀθανάτων συγγραμμάτων τέσσαρας ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ἐποίη-

σατο προόδους, ἀεὶ, κατὰ τὴν βαθμιαίαν τῆς ἐπιστήμης ἀνάπτυξιν, ἔδει μετὰ διαδοχὴν πολλοῦ χρόνου γενέσθαι· ἡ μὲν Ζωολογία, πτωχοτάτη οὕσα μέχρις αὐτοῦ, ἐπλουτίσθη οὐκ ὀλίγον, σώφρων δὲ κριτικῆ μετ' ἐπιστάσεως τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τοῦ ψεύδους διέκρινε, κατὰ ταξίς δὲ λογικῆ, ἔκφρασις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῶν φυσικῶν σχέσεων, τὰ καθ' ἕκαστον συνηρημολόγησεν· ἐκ δὲ τούτων συμπέρασμα ἐξήχθησαν γενικά, καὶ ἔστιν ὅτε λίαν ὑψηλὰ ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἢ σύνθεσις μετὰ τῆς ἀναλύσεως καὶ δι' αὐτῆς ἐγένετο· ἡ σύνθεσις μάλιστα τοῦ Ἀριστοτέλους τοσοῦτον τολμηρὰ ἔστιν ἐνίοτε, ὥστε μέχρι τῶν ὑψίστων τῆς ἐπιστήμης ἄκρων καὶ τῶν μᾶλλον ἀφρημένων ἐφικνεῖται ἀληθειῶν τῆς φυσιογραφικῆς φιλοσοφίας, αἱ καὶ νῦν ἔτι παρίστανται ἡμῖν αἱ νεώτεροι καὶ αἱ ἐκπληκτικώτεροι· διότι ὁ Ἀριστοτέλης ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων χρόνων πόρρω πρὸς τὸ μέλλον χωρεῖ, καὶ μετὰ δισχιλία καὶ διακόσια περίπου ἔτη ἔστιν ἔτι συγγραφεὺς προοδευτικὸς καὶ νέος».

Ἰδόμεν τὴν περιγραφὴν τῶν ἐκ τῶν ἐμφυλίων στάσεων δεινῶν.

Καὶ ἐπέπεσε πολλὰ καὶ χαλεπὰ κατὰ στάσεις πόλεις, γιγνόμενα μὲν καὶ αἰεὶ ἐσόμενα, ἕως ἂν ἡ αὐτὴ φύσις ὁ ἀνθρώπων ἦ, μᾶλλον δὲ καὶ ἡσυχαιότερα καὶ τοῖς εἶδεσι διηλλαγμένα, ὡς ἂν ἕκαστοι αἱ μεταβολαὶ τῶν ξυτυχιῶν ἐπιστῶνται· ἐν μὲν γὰρ εἰρήνῃ καὶ ἀγαθοῖς πράγμασιν αἱ τε πόλεις καὶ οἱ ἰδιῶται ἀμείνουσι τὰς γνώμας ἔχουσι διὰ τὸ μὴ εἰς ἀκουσίους ἀνέχθαι πίπτειν· ὁ δὲ πόλεμος ὑφελὼν τὴν εὐπορίαν τοῦ καθ' ἡμέραν βίαιος διδάσκαλος καὶ πρὸς τὰ παρόντα τὰς ὀργὰς τῶν πολλῶν ὁμοιοῖ. Ἐστασίαζέ τε οὖν τὰ τῶν πόλεων καὶ τὰ ἐφυστερίζοντά που πύσσει τῶν προγενομένων πολὺ ἐπέφερε τὴν ὑπερβολὴν τοῦ καινοῦσθαι τὰς διανοίας τῶν τ' ἐπιχειρήσεων περιτεχνῆσαι καὶ τῶν τιμωριῶν ἀτοπία· καὶ τὴν εἰωθίαν ἀξίωσιν τῶν ὀνομάτων εἰς τὰ ἔργα ἀντήλλαξαν τῇ δικαιοσύνῃ· τόλμα μὲν γὰρ ἀλόγιστος ἀνδρεία φιλέταιρος ἐνομισθία, μέλλησις δὲ προμηθὴς δειλία εὐπρεπής, τὸ δὲ σώφρων τοῦ ἀνδρῶν πρόσχημα, καὶ τὸ πρὸς ἅπαν ξυνοτόν ἐπὶ πᾶν ἀργόν· τὸ δ' ἐμπλήκτως ὄξυ ἀνδρὸς μοίρα προσετέθη, ἀσφάλεια δὲ τὸ ἐπιβουλεύσασθαι ἀποτροπῆς πρόφρασις εὐλογος· καὶ ὁ μὲν χαλεπαίνων πιστὸς αἰεὶ, ὁ δὲ ἀντιλέγων αὐτῷ ὑποπτος· ἐπιβουλεύσας δὲ τις τυχὼν ξυνοτός καὶ ὑπονοήσας ἔτι δεινότερος· προβουλεύσας δὲ ὅπως μηδὲν αὐτῶν δεήσει, τῆς τε ἐταιρίας διαλυτῆς καὶ τοῦ ἐναντίου ἐκπεπληγμένου·

1) Ὁ Θουκυδίδης ἦν ἂν μέτριος ἠθικολόγος, εἰ μὴ εἰδείην μοῖραν ταῖς ἀρχαῖς τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἀπένευε· καὶ ὅπως μεγίστην ἀπένευεν αὐταῖς μοῖραν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οὐ κατ' ἐπίτηδον τὰ ἴδια αὐτοῦ ἐκφράζει αἰσθητά, ἀλλὰ φροντίζει, οὐδαμῶς ἐπεμβαίνων, ἵνα αἱ παριστάμεναι τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν πράξεις περιβληθῆναι ὡς ἐπὶ προσήκοντι αὐτῶν χαρακτήρι καλῶ ἢ αἰσχυρῶ· διὰ μόνη· τῆς δυνάμεως τῆς ἐκφράσεως ἢ ἠθικῆ ἐντύπωσις πανταχοῦ ἔστιν ἀκρινῆς καὶ σαφῆς. Girard.

2) «Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα προοδεύει, ἡ δὲ καρδία οὐκ ἀλλάττει· αἱ ἰδέαι μεταβάλλουσι καὶ τελειοποιῶνται, ἀλλὰ τὰ πάθη αἰωνίως μένουσι τὰ αὐτά». Fontenelle.

ἀπλῶς δὲ ὁ φθάσας τὸν μέλλοντα κακὸν τι δρᾶν ἐπληνετο, καὶ ὁ ἐπικελεύσας τὸν μὴ διανοούμενον. Καὶ μὴν καὶ τὸ ζυγγενὲς τοῦ ἐταιρικοῦ ἀλλοτριώτερον ἐγένετο διὰ τὸ ἐτοιμότερον εἶναι ἀπροφασίστως ὁρμᾶν. Οὐ γὰρ μετὰ τῶν κειμένων νόμων ὠφελίας αἱ τοιαῦται ζήνοδοι, ἀλλὰ παρὰ τοὺς καθεστῶτας πλεονεξίαι· καὶ τὰς ἐς σφᾶς αὐτοὺς πίστεας οὐ τῷ θεῷ μᾶλλον νόμῳ ἐκρατύνοντο, ἢ τῷ κοινῇ τι παρανομήσαι· τὰ τε ἀπὸ τῶν ἐναντιῶν καλῶς λεγόμενα ἐνεδέχοντο ἔργων φυλακῇ, εἰ προὔχοιεν, καὶ οὐ γενναϊότητι· ἀντιτιμωρήσασθαι τέ τινα περὶ πλείονος ἦν ἢ αὐτὸν μὴ προπαθεῖν· καὶ ὄρκοι, εἴπου ἄρα γένοιτο ζυζυγγαγῆς, ἐν τῷ αὐτίκῃ πρὸς τὸ ἄπορον ἑκατέρωθι διδομένοι ἰσχυον οὐκ ἐχόντων ἄλλοθεν δύναμιν. Ἐν δὲ τῷ κρατυχόντι ὁ φθάσας θροσῆσθαι εἰ ἴδοι ἄφρακτον, ἡδῖον διὰ τὴν πίστιν ἐτιμωρεῖτο ἢ ἀπὸ τοῦ προφανοῦς, καὶ τότε ἀσφαλῆς ἐλογίζετο καὶ ὅτι ἀπάτη περιγεγόμενος ζυνέσεως ἀγώνισμα προσελάμβανε. Ῥᾶρον δ' οἱ πολλοὶ κκοῦργοι ὄντες δεξιοὶ κέκληνται ἢ ἀκαθεῖς ἀγαθοί· καὶ τῷ μὲν αἰσχύνονται, ἐπὶ δὲ τῷ ἀγᾶλλονται· πάντων δ' αὐτῶν αἴτιον ἀρχὴ ἢ διὰ πλεονεξίαν καὶ φιλοτιμίαν. Ἐκ δ' αὐτῶν καὶ ἐς τὸ φιλονεικεῖν καθιστάμενον τὸ πρόθυμον· οἱ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσι προστάξαντες μετ' ὀνόματος ἑκάτεροι εὐπρεποῦς, πλήθους τε ἰσονομίας πολιτικῆς καὶ ἀριστοκρατίας σώφρονος προτιμήσει, τὰ μὲν κοινὰ λόγῳ θεραπεύοντες ἄλλα ἐποιοῦντο, παντὶ δὲ τρόπῳ ἀγωνιζόμενοι ἀλλήλων περιγίγνεσθαι ἐτόλμησάν τε τὰ δεινότατα, ἐπεξῆσάν τε τὰς τιμωρίας ἐτι μείζους, οὐ μέχρι τοῦ δικαίου καὶ τῇ πόλει συμφόρου προστιθέντες, ἐς δὲ τὸ ἐκτεροῖς που ἀεὶ ἡδονὴν ἔχον ὀρίζοντες καὶ ἢ μετὰ ψῆρου ἀδίκου καταγνώσεως ἢ χειρὶ κτώμενοι τὸ κρατεῖν ἐτοιμοὶ ἦσαν τὴν αὐτίκῃ φιλονεικίαν ἐκπιμπλάναι· ὡς ἐσεβεία μὲν οὐδέτεροι ἐνόμιζον, εὐπρεπεία δὲ λόγου, οἷς ζυμβαίῃ ἐπιφθόνως τι διαπράξασθαι, ἀμεινον ἤκουον· τὰ δὲ μέσα τῶν πολιτῶν ὑπ' ἀμροτέρων ἢ ὅτι οὐ ζυνηγωνίζοντο ἢ φθόνῳ τοῦ περιεῖναι διεφθείροντο».

«Τὸ σύνθημα ἀποτελεσμα τῶν ἐμφυλίων στάσεων ἐστὶν οὐ μόνον ὅτι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἀναφαίνεται ἢ ὑποστάθμη τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ κακὰ ὁρμαὶ ἀναπτύσσονται καὶ πάντα τὰ ἐλευσινὰ μέρη τῆς ἀσθενοῦς ἡμῶν φύσεως· ὁ μὲν κατὰ τῶν ξένων πόλεμος τὰ μεγάλῃ διεγείρει αἰσθημάτων καὶ τὰ γενναῖα πάθη, αἱ δὲ ἐμφύλια στάσεις, ὑπεκκαλοῦσιν εἴτι ταπεινότερον, πλεονεκτικώτερον, σκληρότερον καὶ

ἀγριώτερον ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου ὑπέχει καρδίᾳ· αἱ ἠθικαὶ γνώσεις σκοτίζονται, τὸ δὲ ἀνθρώπινον πνεῦμα οὐκ ἔλασσον διαστρέφεται ἢ ἢ ἠθικὴ τάξις· ἀξιοθρήνητον τούτου παραδειγμα ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ἐν ᾧ καὶ τὰ ὀνόματα, ὡς φησι Θουκυδίδης, τὴν σημασίαν αὐτῶν μετέβλεπον . . .

»Ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Πλάτων αἰτίαν ταύτης τῆς ἠθικῆς ἐξαχρῶσεως ὑπολαμβάνουσι τὴν σοφιστικὴν, ὁ δὲ Θουκυδίδης ὀρθότερον, κατ' ἐμὲ, ὡς ἀναγκαστὴν ἐπακολούθημα τοῦ ὀλεθρίου τούτου πολέμου». Denis.

«Τίς ἀνγκινώσκει τὰς καλὰς ταύτας σέλλδας τοῦ Θουκυδίδου, λέγει καὶ ὁ Girard, τολμήσει ἐτι κατηγορήσει αὐτοῦ ἀδιαφορίαν; Οὐχὶ οὐκ ἠδύνατο οὕτω μὲν καλῶς τὸ βέθος τοιούτων πληγῶν ἐξετάσει, οὕτω δὲ ἐνεργῶς τὰς παρεκτροπὰς τῶν πολιτικῶν φατριῶν περιγράψει, εἰ μὴ εἶχε ζωηρὸν αἰσθημα τοῦ μεγέθους τῶν κακῶν τούτων· ἢ τε ἀνάλασις αὐτοῦ οὐκ ἂν ἦν οὕτως ἀσφαλῆς, οὐδὲ αἱ κρίσεις αὐτοῦ εἶχον ἂν τοσοῦτον κύρος, εἰ μὴ τοῦ κλάους συνησθάνετο καὶ τοῦ ὑποχρεωτικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀληθείας, τῆς δικαιοσύνης, τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς τιμῆς· ἀλλ' οὐδὲ ὡς τὸν περιγραφικὸν ἐγκαταλείπει τόνον· καὶ διὰ τί ἐγκαταλείψει αὐτόν; Τὸ σπουδαιότερον ἡμῖν οὐκ ἐστὶν ἢ δὶχχυσις τῆς καρδίας αὐτοῦ, διότι ἢ συγκλίνησις τοῦ ἀνθρώπου οὐδὲν δύναται ἐν τῇ ἐξετάσει τοῦ ἀληθοῦς καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ δρέψασθαι τὸν καρπὸν τῆς μελέτης αὐτοῦ καὶ μνηθῆναι τὴν δὶχγνωσιν τῶν μεγάλων τούτων ἠθικῶν νόσων, αἷς ὑποκινεῖται οἱ λαοί. Τοῦτο πράττει ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Θουκυδίδης, καὶ κἄλλιον ἐξυπηρετεῖ τῷ συμφέροντι τοῦ ἀγαθοῦ, ἢ εἴπερ εἰς ἠθικὰς παρεδίδοτο παραφορὰς ἐνθουσιασμοῦ ἢ ἀγανακτήσεως».

Τοιαῦτα τὰ ἠθικὰ διδάγματα, τοιοῦτος ὁ φιλοσοφικὸς σκοπὸς τῆς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδου. Τίς ἄλλος πρὸ αὐτοῦ τὴν ἀφήγησιν τῶν παρελθόντων ἢ τῶν συγχρόνων γεγονότων κατέστησε διδασκαλίαν τῆς ἀνθρωπότητος; Οὐδεὶς ἱστορικὸς ἔσχε τὴν φιλοδοξίαν τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ καταστήσει κτήμα ἐς ἀεί, ὡς ὁ Θουκυδίδης (ἴδ. σελ. 184 — 185), ὁδηγὸν ἔχων τὸν νοῦν καὶ τὸν λόγον, καὶ πρὸς τὸν νοῦν καὶ τὸν λόγον ἀποτεινόμενος τῶν ἐπερχομένων γενεῶν, τουτέστι πρὸς τοὺς νοήμονας ἀνδρας, ὅσοι τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ μελετῶντες καὶ ἀνευρίσκοντες τὴν ἀλληλουχίαν τῶν αἰτίων καὶ αἰτιατῶν δυνήσονται, χρώμενοι αὐτῇ ὡς ὁδηγῷ, ἐν παρομοίαις περιπέσειν ἐτάξειν καρδίαν καὶ

νεφρούς, ἀνιχνεύειν τὴν ἀλήθειαν τῶν συμβαινόντων κατὰ τοὺς χρόνους αὐτῶν, προγινώσκειν καὶ κρίνειν ἀσφαλῶς περὶ τῆς πορείας τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων· ὥστε καίτοι ἡ ὑπόθεσις τῆς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδου λίαν περιορισμένη ἐστίν, ὁ ὀρίζων αὐτῆς ἐκτείνεται ἐπ' ἄπειρον, διότι αὐτός ἐστιν ὁ ἀπέραντος ὀρίζων τῆς νοήσεως.

Σωκράτης καὶ Ἀναξαγόρας.

§ 47. Τοιοῦτος μὲν ὁ Θουκυδίδης, ὁ ὀτρυνὸς θεράπων τῆς φιλοσοφίας τοῦ νοῦ. Ὁ δὲ Σωκράτης οὐκ αὐτοῦ τοῦ Ἀναξαγόρου ἀκρατῆς ἐγένετο, ἀλλὰ τοῦ μνητοῦ αὐτοῦ Ἀρχελάου, τοῦ φυσικοῦ, ὃς τὸ πρῶτον τὴν τοῦ Ἀναξαγόρου φιλοσοφίαν ἐμνήσκατο αὐτόν. Ὁ Σωκράτης ὁμολογεῖ ἐν τῷ Φιρίδωνι τοῦ Πλάτωνος (σελ. 96), ὅτι νέος ὢν σφοδρῶν εἶχε κλίσειν πρὸς τὴν φυσικὴν· «Ἐγὼ γὰρ νέος ὢν θαυμαστῶς ὡς ἐπεθύμησα ταύτης τῆς σοφίας, ἣν δὴ καλοῦσι περὶ φύσεως ἱστορίαν· ὑπερήρηνος γὰρ μοι ἐδόκει εἶναι, εἰδέναι τὰς αἰτίας ἐκάστου, διὰ τί γίνεται ἕκαστον, καὶ διὰ τί ἀπόλλυται καὶ διὰ τί ἐστὶ· καὶ πολλὰκις ἐμαυτὸν ἄνω κέτω μετέβαλλον σκοπῶν πρῶτον τὰ τοιαῦτα, ἄρ' ἐπειδὴν τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν σηπεδόνα τινὰ λάβη, ὡς τινες ἔλεγον (Ἀναξαγόρας καὶ Ἀρχελάος), τότε δὴ τὰ ζῶα ζυγντρέφεται· καὶ πότερον τὸ αἰμᾶ ἐστὶν ᾧ φρονούμεν (Ἐμπεδοκλῆς), ἢ ὁ ἀήρ (Ἀναξίμανης), ἢ τὸ πῦρ (Ἡράκλειτος), ἢ τούτων μὲν οὐδέν, ὁ δὲ ἐγκέφαλός· ἐστὶν ὁ τὰς αἰσθήσεις παρέχων τοῦ ἀκούειν καὶ ὄρεν καὶ ὀσφραίνεσθαι, ἐκ τούτων δὲ γίγνεται μνήμη καὶ δόξα, ἐκ δὲ μνήμης καὶ δόξης λαβούσης τὸ ἡρεμεῖν κατὰ ταῦτα γίνεσθαι ἐπιστήμην· καὶ αὐτῶν τὰς φθορὰς σκοπῶν, καὶ τὰ περὶ τὸν οὐρανὸν τε καὶ τὴν γῆν πᾶσθαι, τελευτῶν οὕτως ἐμαυτῷ ἔδοξα πρὸς ταύτην τὴν σκέψιν ἀφυῆς εἶναι, ὡς οὐδὲν χρεῖμα· τεκμήριον δὲ σοὶ ἐρῶ ἱκανόν· Ἐγὼ γὰρ ἔκκι πρότερον σφραῖς ἠπιστάμην, ὡς γε ἐμαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐδόκουν, τότε ὑπὸ ταύτης τῆς σκέψεως οὕτω σφραῖς ἐτυφλώθην, ὥστε ἀπέμχθον καὶ ταῦτα, ἔκκι πρὸ τοῦ ᾧμην εἰδέναι.»

Ὁ Σωκράτης μὴ εὐρῶν ἀποχρώσεως τὰς πρὸς ἐξήγησιν τῶν φυσικῶν καὶ ζωικῶν φαινομένων προτεινομένης ὑπὸ τῶν φυσιολόγων

αἰτίας, ἐνόμισε τοιαύτας εὑρεῖν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ νοῦ.

Ἄλλ' ἀκούσεσ μὲν ποτε ἐκ βιβλίου τίνος, ὡς ἔφη, Ἀναξαγόρου ἀναγινώσκοντος, καὶ λέγοντος ὡς ἔρα νοῦς ἐστὶν ὁ διακοσμῶν τε καὶ πάντων αἴτιος, ταύτη δὴ τῇ αἰτίᾳ ἦσθην τε καὶ ἔδοξέ μοι τρόπον τινὰ εὐ εἶχεν τὸ τὸν νοῦν εἶναι πάντων αἴτιον, καὶ ἡγήσάμην, εἰ τοῦθ' οὕτως ἔχει, τὸν γε νοῦν κοσμοῦντα πάντα καὶ ἕκαστον τιθέναι· ταύτη ὅπη ἀνβέλτιστα ἔχη· εἰ οὖν τις βούλοιο τὴν αἰτίαν εὑρεῖν περὶ ἐκάστου, ὅπη γίγνεται ἢ ἀπόλλυται ἢ ἐστὶ, τοῦτο δεῖν περὶ αὐτοῦ εὑρεῖν, ὅπη βέλτιστον αὐτῷ ἐστὶν ἢ εἶναι ἢ ἄλλο ὅτιοῦν πᾶσχειν ἢ ποιεῖν. Ἐκ δὲ δὴ τοῦ λόγου τούτου οὐδὲν ἄλλο σκοπεῖν προσήκειν ἀνθρώπῳ καὶ περὶ αὐτοῦ ἐκείνου καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἢ τὸ ἄριστον καὶ τὸ βέλτιστον· ἀναγκαστικὸν δὲ εἶναι τὸν αὐτὸν τοῦτον καὶ τὸ χεῖρον εἰδέναι· τὴν αὐτὴν γὰρ εἶναι ἐπιστήμην περὶ αὐτῶν. Ταῦτα δὴ λογιζόμενος ἄτμενος εἴρη κένας ᾧμην διδάσκαλον τῆς αἰτίας περὶ τῶν ὄντων κατὰ νοῦν ἐμαυτῷ, τὸν Ἀναξαγόραν, καὶ μοι φράσειν πρῶτον μὲν πότερον ἢ γῆ πλακτεῖξ ἐστὶν ἢ στρογγύλη, ἐπειδὴ δὲ φράσειεν, ἐπεκδιηγήσεσθαι τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ἀνάγκην, λέγοντα τὸ ἄμεινον καὶ ὅτι αὐτὴν ἄμεινον ἦν τοιαύτην εἶναι· καὶ εἰ ἐν μέσῳ φάη εἶναι αὐτὴν, ἐπεκδιηγήσεσθαι ὡς ἄμεινον ἦν αὐτὴν ἐν μέσῳ εἶναι· καὶ εἰ μοι ταῦτα ἀποφαίνοιο, παρεσκευασάμην ὡς οὐκέτι ποθητόμενος αἰτίας ἄλλο εἶδος· καὶ δὴ καὶ περὶ ἡλίου οὕτω παρεσκευασάμην, ὡσαύτως πευσόμενος, καὶ σελήνης καὶ τῶν ἄλλων ἀστρῶν, τάχους τε πέρι πρὸς ἄλληλα καὶ τροπῶν καὶ τῶν ἄλλων παθημάτων, πῆ ποτε ταῦτ' ἄμεινόν ἐστιν ἕκαστον καὶ ποιεῖν καὶ πᾶσχειν ἢ πᾶσχει· οὐ γὰρ ἂν ποτε αὐτὸν ᾧμην, φάσκοντά γε ὑπὸ νοῦ αὐτὰ κεκοσμησθαι, ἄλλην τινὰ αὐτοῖς αἰτίαν ἐπενεγκεῖν ἢ ὅτι βέλτιστον αὐτὰ οὕτως ἔχειν ἐστὶν ὡς περ ἔχει. Ἐκάσῳ οὖν αὐτὸν ἀποδιδόντα τὴν αἰτίαν καὶ τὸ κοινὸν πᾶσιν ἐπεκδιηγήσεσθαι ἀγαθόν· καὶ οὐκ ἂν ἀπεδόμην πολλοῦ τὰς ἐλπίδας, ἀλλὰ πάνυ σπουδῆ λαβῶν τὰς βίβλους ὡς τάχιστα οἶός τε ἦν ἀνεγίνωσκον, ἐν ὡς τάχιστα εἰδείην τὸ βέλτιστον καὶ τὸ χεῖρον.

Ἄπο δὴ θαυμαστῆς ἐλπίδος, ᾧ ἐταίρε, ᾧχόμενον φερόμενος, ἐπειδὴ προῖων καὶ ἀναγινώσκων ἱρῶ ἀνδρα τῷ μὲν νῶ οὐδὲν χρώμενον οὐδέ τινος αἰτίας ἐπαιτιώμενον εἰς τὸ διακοσμεῖν τὰ πράγματα, ἀέρας δὲ καὶ αἰθέρας καὶ ὕδα-

1) Οὐδὲν ἄλλο λέγει καὶ ἡ νεωτέρα ὑλόρων ψυχολογία· ὁ ἐγκέφαλος κινούμενος ὑπὸ τῶν αἰσθητικῶν νεύρων διατηρεῖ τὰς εἰκόνας τὰς ἐκ τῶν αἰσθητικῶν ἐντυπώσεων προελθούσας, κατέχει δὲ τὴν ἐπιστήμην, ὅταν αὐταὶ σταθεραὶ καὶ ἡρεμοὶ ἀποδῶσι.

τα αἰτιώμενον καὶ ἄλλὰ πολλὰ καὶ ἄτοπα». Ὁ Σωκράτης ἀπογοητευθεὶς καὶ ἐκ τῆς τοῦ Ἀναξάγορου φιλοσοφίας ἰδίαν ἐζήτησεν ὁδὸν καὶ μέθοδον πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀληθείας.

«Ἐδοξε τοίνυν μοι μετὰ ταῦτα, ἐπειδὴ ἀπειρήκα τὰ ὄντα σκοπῶν, δεῖν εὐλαβηθῆναι μὴ πᾶθοιμι ὅπερ οἱ τὸν ἥλιον ἐκλείποντα θεωροῦντες καὶ σκοπούμενοι· διαφθειρόντι γὰρ που ἔνιοι τὰ ὄμματα, ἐὰν μὴ ἐν ὕδατι ἢ τινι τοιοῦτῳ σκοπῶνται τὴν εἰκόνα αὐτοῦ· τοιοῦτόν τι καὶ ἐγὼ διανοήθη, καὶ ἔδεισά μὴ πνυτᾶσαι τὴν ψυχὴν τυρλωθεῖν βλέπων πρὸς τὰ πράγματα τοῖς ὄμμασι καὶ ἐκέρτη τῶν αἰσθήσεων ἐπιχειρῶν ἀπτεσθαι αὐτῶν· ἔδοξε δὴ μοι χρῆναι εἰς τοὺς λόγους καταφυγόντα ἐν ἐκείνοις σκοπεῖν τὴν ἀλήθειαν τῶν ὄντων».

Τοιαύτη ἡ διανοητικὴ βιογραφία¹ τοῦ Σωκράτους· νέος ὢν ἐπεδόθη εἰς τὴν ἀνέγνωσιν καὶ μελέτην τῶν φυσικῶν· ἐξ αὐτῶν δὲ μετέβη εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἀναξάγορου· ταύτην δὲ λαβὼν ὡς ἀφετηρίαν καὶ τηρήσας τὸν νοῦν ὡς ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῆς διακοσμῆσεως τοῦ παντός νέαν ἔτεμεν ὁδὸν νέαν ἀρχὴν εἰσπαγῶν εἰς τὴν φιλοσοφίαν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ὡς τελικοῦ αἰτίου.

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ξενοφῶν λέγων ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι (Α, α', 11) ὅτι ὁ Σωκράτης οὐ περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως, ἢ περ τῶν ἄλλων οἱ πλείστοι, διελέγετο σκοπῶν ὅπως ὁ κολοῦμενος κόσμος ἔρου καὶ τίτιν ἀνέγκαις ἕκαστα γίγνεται τῶν οὐρανίων, ὁμολογᾷ (Δ, ζ', 3) ὅτι οὐκ ἄπειρος ἦν αὐτῶν, οὐδ' ἐξ ἀγνοίας αὐτῶν ἀπέχετο, ἀλλ' ἐφρόνει ὅτι ἡ ἀσχολία περὶ αὐτὰ μακτασιοπονία ἐστίν. Αὐστηρὰ ὅμως ἐστὶν ἡ κρίσις τοῦ Πλάτωνος ἣν ὑποβάλλει τῷ στόματι τοῦ

1) Ὁ φιλόσοφος Ζέλλερὸς *die philosophie der Griechen* II, 4, σελ. 48—49 καὶ ἄλλοι φρονούσιν ὅτι τὰ ἐν τῷ Φαίδωνι μάλλον εἰς τὴν τοῦ Πλάτωνος ἀφορῶσι διανοητικὴν ἀνάπτυξιν ἢ εἰς τὴν τοῦ Σωκράτους, διότι μνία γίγνεται τῆς θεωρίας τῶν Πλατωνικῶν ἰδεῶν· ὁ δὲ Ρίττερὸς, Cousin, Fouillat ἐν τῷ ἀξιολογωτέτῳ αὐτοῦ συγγράμματι *La Philosophie de Socrate* εἰσι γνώμη, ὅτι ταῦτα ἱστορικῆς ἔχονται ἀληθείας εἰς τὴν διανοητικὴν τοῦ Σωκράτους ἀνάπτυξιν ἀναπερόμενα. Τὴν γνώμην ταύτην ἀσπαζόμεθα καὶ ἡμεῖς, οὐδὲν ὀρῶντες κώλυμα ὅτι μετὰ τὴν διανοητικὴν βιογραφίαν τοῦ Σωκράτους μεταφυσικὰ σκέψεις ἐπέρχονται καὶ ἡ θεωρία τῶν ἰδεῶν· διότι τοῦτο συνήθως ἐν τοῖς διαλόγοις αὐτοῦ πράττει ὁ Πλάτων, ἀναμιγνύων τὰς ἰδέας τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ τὰς ἰδίας αὐτοῦ θεωρίας, ὁποῦν συνέχειν καὶ ἀνάπτειν αὐτῶν.

Σωκράτους· περὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀναξάγορου, ἢ δὲ τοῦ Ξενοφῶντος ἀδικὸς καὶ παράλογος, διότι οὐδέποτε ὁ Σωκράτης ἠδύνατο τὸν Ἀναξάγορον τὸν προσαγορευθέντα νοῦν καλέσαι παρὰφρονά. Τῆς βλασφημίας ταύτης τὴν εὐθύνην αὐτὸς καὶ μόνος φέρει ὁ Ξενοφῶν· «Κινδυνεύσαι δ' ἂν ἔφη καὶ παραρρηῆσαι τὸν ταῦτα (τὰ οὐράνια) μεμιμῶντα οὐδὲν ἤττον ἢ Ἀναξάγορας παρερρόνησεν ὁ μέγιστος φρονήσας ἐπὶ τῷ τὰς τῶν θεῶν μηχανάς ἐξηγεῖσθαι». Ὁ τε Πλάτων καὶ ὁ Ξενοφῶν καλῶς ἐγίνωσκον ὅτι τῆς φιλοσοφίας τοῦ διδασκάλου αὐτῶν κηπίς ἦν αὐτὸς ὁ Νοῦς τῆς τοῦ Ἀναξάγορου φιλοσοφίας. Ἐἶ γὰρ ἄλλο ἐστὶ, κατὰ Σωκράτην, ὁ συνέχων καὶ κυβερνῶν τὸν κόσμον θεὸς ἢ Νοῦς; Τοῦτο λέγει σαφῶς ὁ Ξενοφῶν ἐν τῇ διαλέξει τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Ἀριστοδήμου (Ἀπομν. Α, δ', 17—18)· «Σὺ δὲ σαυτὸν φρόνιμον δοκεῖς τι ἔχειν, ἄλλοθι δὲ οὐδαμοῦ οὐδὲν οἶε φρόνιμον εἶναι, καὶ ταῦτ' εἰδὼς ὅτι γῆς τε μικρὸν μέρος ἐν τῷ σώματι πολλῆς οὐσῆς ἔχεις καὶ ὑγροῦ βραχὺ πολλοῦ ὄντος καὶ τῶν ἄλλων δῆπου μεγάλων ὄντων ἐκέρτου μικρὸν μέρος λαβόντι τὸ σῶμα συνήρμοσται σοι; νοῦν δὲ μόνον ἄρα οὐδαμοῦ ὄντα σὲ εὐτυχῶς πως δοκεῖς συναρπᾶσαι, καὶ τάδε τὰ ὑπερμεγέθη καὶ πλῆθος ἀπειρα δι' ἀφροσύνην τινὰ οὕτως οἶε εὐτάκτως ἔχειν; Μὴ Δ'; οὐ γὰρ ὀρῶ τοὺς κυρίου, ὡς περ τῶν ἐνθάδε γυνομένων τοὺς δημιουργούς. Οὐδὲ γὰρ τὴν σαυτοῦ ψυχὴν ὀρᾶς, ἢ τοῦ σώματος κυρία ἐστίν· ὥστε κατὰ γὰρ τοῦτο ἔξεστί σοι λέγειν ὅτι οὐδὲν γνῶμη, ἀλλὰ τύχη πάντα πράττεις. . . .

»Ὀρχοί, κατὰμαθε ὅτι καὶ ὁ σὸς νοῦς ἐνὼν τὸ σὸν σῶμα ὅπως βούλεται μεταχειρίζεται. Οἶσθαι οὖν χρὴ καὶ τὴν ἐν τῷ παντὶ φρόνησιν τὰ πάντα ὅπως ἂν αὐτῇ ἠδὺ ἦ, οὕτω τίθεσθαι, καὶ μὴ τὸ σὸν μὲν ὄμμα δύναται ἐπὶ πολλὰ στέδρα ἐξικνεῖσθαι, τὸν δὲ τοῦ θεοῦ ὀφθαλμὸν ἀδύνατον εἶναι ἄμα πάντα ὀρᾶν, μηδὲ τὴν σὴν μὲν ψυχὴν καὶ περὶ τῶν ἐνθάδε καὶ περὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Σικελίᾳ δύνασθαι φροντίζειν, τὴν δὲ τοῦ θεοῦ φρόνησιν μὴ ἱκανὴν εἶναι ἄμα πάντων ἐπιμελεσθαι».

Καὶ ἐν τῇ διαλέξει τοῦ Σωκράτους καὶ Εὐθυδημοῦ (αὐτοῖσι Δ, γ', 13—14)· «Ἐννοεῖ δὲ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ οὕτως ὑποδεικνύουσιν· οἱ τε γὰρ ἄλλοι ἡμῖν τὰ γαθὰ διδόντες οὐδὲν τούτων εἰς τούμφανές ἰόντες διδῶσιν, καὶ ὁ τὸν ὅλον κόσμον συντάττων τε καὶ συνέχων, ἐν ᾧ πάντα καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἐστὶ, καὶ καὶ μὲν χρωμένους ἀτριβῆ τε καὶ ὑγιᾶ

καὶ ἀγήρατα παρέχων, θάττον δὲ νοήματος ὑπηρετοῦντα ἀναμαρτήτως, οὗτος τὰ μέγιστα μὲν πράττων ὁρᾶται, τάδε δὲ οἰκονομῶν ἀόρατος ἡμῖν ἐστίν.

Ἄλλὰ μὴν καὶ ἀνθρώπου γε ψυχῇ, ἢ εἴπερ τι καὶ ἄλλο τῶν ἀνθρωπίνων τοῦ θεοῦ¹ μετέχει, ὅτι μὲν βασιλεύει ἐν ἡμῖν φανερόν, ὁρᾶται δὲ οὐδ' αὐτῇ· ἄχρη κατανοοῦντα μὴ καταφρονεῖν τῶν ἀοράτων, ἀλλ' ἐκ τῶν γιγνομένων τὴν δύναμιν αὐτῶν κατακαυθάνοντα τιμᾶν τὸ δαιμόνιον».

Τὰ αὐτὰ λέγει ὁ Σωκράτης καὶ ἐν τῷ Φιλήβῳ τοῦ Πλάτωνος (σελ. 30): «ἔστιν, ἄ πολλάκις εἰρήκαμεν, ἄπειρόν τε ἐν τῷ παντὶ πολὺ, καὶ πέρας ἱκανόν, καὶ τις ἐπ' αὐτοῖς αἰτία οὐ φάυλη, κοσμοῦσά τε καὶ συντάττουσα ἐνικυτούς τε καὶ ὥρας καὶ μῆνας, σοφία καὶ νοῦς λεγομένη δικαιοτάτ' ἄν».

Ὁ λόγος οὗτος οὐ μίτην λέγεται, Σωκράτης φησὶν, ἀλλὰ πρῶτον μὲν εἰς βοήθειαν ἐρχεται τῶν περὶ τὸν Ἀναξαγόραν, εἶτα ἀποδείκνυσιν ὅτι νοῦς καὶ αἰτία τὸ αὐτόν.

«Τούτου δὴ τὸν λόγον ἡμᾶς μῆτι μίτην δόξης, ὧ Πρώταρχε, εἰρηκέναι, ἀλλ' ἔστι τοῖς μὲν πάλκι ἀποφνηαμένοις, ὡς αἰεὶ τοῦ παντός νοῦς ἄρχει, ζύμμηχος ἐκείνοις. Πρωτ. Ἔσι γὰρ οὖν. Σωκ. Τῇ δέ γε ἐμῇ ζητήσει πεπορικῶς ἀπόκρισιν, ὅτι νοῦς ἐστὶ γένους τοῦ πάντων αἰτίου λεχθέντος».

Ἐκ τούτων γίνεται κατὰ δῆλον ὅτι ὁ Σωκράτης ἐκ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀναξαγόρου ἠρύσατο τὸν περὶ νοῦ λόγον νέφ περιβαλὼν αὐτὸν πνεύματι· διότι ὁ μὲν Ἀναξαγόρας καίπερ ἀποχωρισθεὶς τῶν φυσικῶν τῆς Ἰωνίας, ἄ τε κηρύσσας τὸν Νοῦν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῆς τοῦ παντός διακοσμήσεως, προστρέχει οὐδὲν ἕττον πρὸς ἐξήγησιν τῶν ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ γιγνομένων εἰς φυσικὰς καὶ μηχανικὰς αἰτίας, ἀέρας καὶ αἰθέρας καὶ ὕδατα, χαίρειν ἔων τὸν Νοῦν, τὸ δὲ τελικὸν αἴτιον δι' ὃ ὁ Νοῦς συνέταξε τὰ ἐν τῷ κόσμῳ οὕτως ἢ οὕτως πρὸς τὸ βέλτι-

στον αὐτῶν, ἐν σιγῇ παρέρχεται ἢ μικρὰν δίδωσι προσοχὴν· ὁ δὲ Σωκράτης βαθύτερον τὴν ἀγαθὴν φύσιν τοῦ Νοῦ μελετήσας ἀνεῦρεν, ὅτι οὐδὲν οὗτος μίτην ποιεῖ¹, ἀλλὰ πάντα πρὸς τὸ βέλτιον καὶ ὠφελιμώτερον· διότι ὡς νοερά δύναμις καὶ αἰτία οὐ τυφλῶς ἐνεργεῖ, ὡς ἡ εἰμαρμένη, οὐδὲ κατ' ἀνάγκην, ὡς αἰ φυσικαὶ καὶ μηχανικαὶ αἰτίαι, ἀλλὰ τοῦ ἀγαθοῦ στοχάζεται καὶ πρὸς τοῦτο τὸ τέλος ἀγει πάντα, τὸ τοῦ ἀγαθοῦ. «Εἰ οὖν τις βούλοιο τὴν αἰτίαν εὑρεῖν περὶ ἐκάστου, ὅπῃ γίγνεται ἢ ἀπόλλυται ἢ ἔστι, τοῦτο δεῖν περὶ αὐτοῦ εὑρεῖν, ὅπῃ βέλτιστον αὐτῷ ἐστίν, ἢ εἶναι, ἢ ἄλλο ὅτιοῦν πάσχειν ἢ ποιεῖν· ἐκ δὲ δὴ τοῦ λόγου τούτου οὐδὲν ἄλλο σκοπεῖν προσήκειν ἀνθρώπῳ καὶ περὶ αὐτοῦ ἐκείνου καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἢ τὸ ἄριστον καὶ τὸ βέλτιστον». Κατὰ τὸν Σωκράτην οἱ φυσιολόγοι ἐματαιοπόνου ζητοῦντες τὸ πῶς ἐγένοντο ἢ γίνονται τὰ πράγματα, ὅτε ὦφειλον ἐρευνᾶν τίς ὁ βέλτιστος τελικὸς λόγος δι' ὃν ταῦτα ἐγένοντο ἢ γίνονται, ἐπειδὴ διὰ τοῦτον καὶ μόνον τὸν λόγον ὁ Νοῦς ἐποίησεν ἐκαστον τῶν πραγμάτων.

Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ Σιμπλικιον καὶ ὁ Ἀναξαγόρας ἀνεγνώριζεν ὅτι τέλος τοῦ Νοῦ τὸ ἀγαθόν ἐστίν. Ὁ Ἀριστοτέλης ὡσαύτως καὶ ὁ Πλούταρχος λέγουσιν, ὅτι ὁ Ἀναξαγόρας ἀπεφαίνετο πᾶν μὲν τὸ ἀγαθὸν πηγάζειν ἐκ τοῦ Νοῦ, πᾶν δὲ τὸ κακὸν ἐκ τῶν ἄλλων πραγμάτων (ἴδε Fouillée *Philosophie de Platon* II, σελ. 22)· ἀλλὰ τὴν ιδίαν ταύτην οὐκ ἐξηκρίβωσε, τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπιστήσας μᾶλλον εἰς τὴν τάξιν καὶ συμμετρίαν καὶ εἰς τὸ καλόν, ὀλιγωρήσας δὲ τοῦ ἠθικοῦ στοιχείου τοῦ ἀγαθοῦ. Ὁ Ἀναξαγόρας οὐδὲ περὶ τὴν ιδίαν τῆς θείας προνοίας φαίνεται ἐγκύψας, ἔστι δὲ καὶ μένει φυσικός². Καίτοι ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Νοῦς

1) «Ἐκείνος γὰρ οὐδὲν ὦστο δεῖν μίτην εἶναι», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς Μεγάλοις Ἠθικοῖς περὶ Σωκράτους.

2) Ὁ μὲν Πλούταρχος ἐν τῷ βίῳ Νικίου § κγ' φησὶ· «Πρῶτος σαφέστατόν τε πάντων καὶ θραυλεώτατον περὶ σελήνης καταυγασμῶν καὶ σκιάς λόγον εἰς γραφὴν καταθέμενος Ἀναξαγόρας». Διογένης δὲ ὁ Λαέρτιος, «Οὗτος ἔλεγε τὸν ἥλιον μύδρον εἶναι διάπυρον». Ἐν δὲ τῷ βίῳ τοῦ Περικλέους (§ ζ') ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει περίεργόν τι φυσικὸν φαινόμενον, ὅπερ ὁ μὲν Ἀναξαγόρας ἐρμηνεύει φυσικῶς, ὁ δὲ μάντις Λάμπων τελεολογικῶς· «Λέγεται δὲ ποτε ὅτι κριοῦ μονόκερῳ κεφαλὴν ἐξ ἄγρου τῷ Περικλεῖ κομισθῆναι, καὶ Λάμπωνα μὲν τὸν μάντιν, ὡς εἶδε τὸ κέρασ ἰσχυρὸν καὶ στερεὸν ἐκ μέσου τοῦ

1) Καὶ ἡ ιδέα αὕτη Ἀναξαγόρειος· «Νοῦς δὲ πᾶς ὁμοῖος καὶ ὁ μείζων καὶ ὁ ἐλάσσων» Ἀναξαγόρας φησὶν· ἐλάσσων δὲ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ὡς μόριον τοῦ ἐν τῷ παντὶ νοῦ. Ἐπειδὴ τὸν νοῦν τῇ ψυχῇ ἐταύτιζε, διὰ τοῦτο πᾶσιν ἀπέναμε νοῦν, τοῖς τε ζώοις καὶ τοῖς φυτοῖς, ὡς φησὶν Ἀριστοτέλης· «ἐτέρωθι δὲ τοῦτον (τὸν νοῦν) εἶναι τὴν ψυχὴν ἐν ἅπασιν γὰρ ὑπάρχειν αὐτὸν τοῖς ζώοις, καὶ μεγάλοις καὶ μικροῖς καὶ τιμίαις καὶ ἀτιμωτέροις· καὶ νοῦν καὶ γῶσιν εἶπεν ἔχειν τὰ φυτά».

πάντα κρατεί, όταν ἐθέλῃ ἐρμηνεύσαι διὰ τί ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τελειότερός ἐστι τοῦ τῶν ζώων, τὴν αἰτίαν τῆς τελειότητος τῆ τῶν χειρῶν τελειότητι ἀπονέμει, ὑποτάσσων οὕτω τὸν κυρίαρχον νοῦν μέλει τινὶ τοῦ σώματος, τὸ πνεῦμα τῆ ὕλη· ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ *Περὶ Μορίων ζώων* (Δ, 10), λέγει· «Ἀναξαγόρας μὲν οὖν φησι διὰ τὸ χειρας ἔχειν φρονιμώτατον εἶναι τῶν ζώων ἀνθρωπον». Τοῦτον δὲ τὸν δισχυρισμὸν ἀνασκευάζει ὁ Σωκράτης ἐν τοῖς *Ἀπομνημονεύμασι* (Α, δ' 14) λέγων· «Οὔτε γὰρ βοὸς ἂν ἔχων σῶμα ἀνθρώπου δὲ γνώμην ἐδύνακτ' ἂν πράξειν ἃ ἐβούλετο, οὔθ' ὅσα χειρας ἔχει ἄφρονα δὲ ἐσι, πλέον οὐδὲν ἔχει»¹. Οὐ μόνον δὲ ὁ Σωκράτης, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης μέμφεται τῷ Ἀναξαγόρῃ ὅτι ταῖς φυσικαῖς αἰτίαις πρόσκειται· «Ἀναξαγόρας τε γὰρ μηχανῆν ἡρῆται τῷ Νῷ πρὸς τὴν κοσμοποιίαν, καὶ ὅταν ἀπορήσῃ διὰ τίν' αἰτίαν ἐξ ἀνάγκης ἐστί, τότε παρέλκει αὐτόν, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις πάντα μᾶλ-

μετώπου πεφυκός, εἰπεῖν, ὅτι δυσὶν οὐδῶν ἐν τῇ πόλει δυνασταιῶν, τῆς Θουκυδίδου καὶ Περικλέους, εἰς ἕνα περιστήσεται τὸ κράτος παρ' ᾧ γίγνοιτο τὸ σημεῖον. Τὸν δὲ Ἀναξαγόραν τοῦ κρανίου διακοπέντος ἐπιδαΐζει τὸν ἐγκέφαλον οὐ πεπληρωκότα τὴν βᾶσιν, ἀλλ' ὅζων ὥσπερ ὦν ἐκ τοῦ παντός ἀγγείου συνωλισθηκότα κατὰ τὸν τόπον ἐκείνον, ὅθεν ἡ βίβλα τοῦ κέρατος εἶχε τὴν ἀρχήν. Καὶ τότε μὲν θαυμασθῆναι τὸν Ἀναξαγόραν ὑπὸ τῶν παρόντων· ὀλίγω δ' ὕστερον τὸν Λάμπωνα, τοῦ μὲν Θουκυδίδου καταλυθέντος, τῶν δὲ τοῦ δήμου πραγμάτων διαλυθῶν ἀπάντων ὑπὸ τῷ Περικλεῖ γενομένων. Ἐκώλυε δ' οὐδέν, οἶμαι, καὶ τὸν φυσικὸν ἐπιτυγχάνειν καὶ τὸν μάντιν, τοῦ μὲν τὴν αἰτίαν, τοῦ δὲ τὸ τέλος καλῶς ἐκλαμβάνοντος· ὑπέκειτο γὰρ τῷ μὲν, ἐκ τίνων γέγονε καὶ πῶς πέφυκε, θεωρῆσαι, τῷ δὲ, πρὸς τί γέγονε, καὶ τί σημαίνει, προειπεῖν». Εἰ δὲ τότε καὶ Σωκράτης ἠρωτᾶτο, ἦν ἂν σύμφωνος τῷ μάντι μᾶλλον ἢ τῷ Ἀναξαγόρῃ; ἀλλὰ τίς νῦν καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ὁπαδῶν τῆς τελεολογίας δέχεται τοιαύτην προφητικὴν ἐρμηνείαν; Ἐκ τούτου γίνεται δῆλον ὅτι καὶ ἡ ἐξέτασις ἐκάστοτε τοῦ τέλους ἐκάστου πράγματος ἄνευ παρεμβάσεως τῶν φυσικῶν αἰτιῶν ἦγεν εἰς ὑπερβολὰς καὶ παρεκτροπὰς καὶ ἐκώλυε τὴν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν πρόσοδον.

1) Ὁ Ἀριστοτέλης ἔτι ἐκραντικώτερον ἐποφάνεται ὅτι τὸ σῶμα καὶ τὰ ὄργανα αὐτοῦ χάριν τῆς ψυχῆς εἰμένοντο, οὐχὶ δὲ τὸ ἐναντίον· «Ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν ὄργανον πᾶν ἐνεκά του, τῶν δὲ τοῦ σώματος μορίων ἕκαστον ἐνεκά του, τὸ δ' οὐ ἐνεκα πράξις τις, φανερόν ἐστι καὶ τὸ σύνολον σῶμα συνίστηκε πράξιώς τινος ἐνεκα πλήρους . . . ὥστε καὶ τὸ σῶμά πως τῆς ψυχῆς ἐνεκεν, καὶ τὰ μόρια τῶν ἔργων πρὸς ἃ πέφυκεν ἕκαστον.

λον αἰτιᾶται τῶν γιγνομένων ἢ νοῦν» (Μετά τὰ Φυσ. Α, δ').

Πότεροι ὁμως ἔχουσι δίκαιον, ὁ Ἀναξαγόρας ἢ οἱ ἐπικριταὶ αὐτοῦ; Ὁ ἱστορικὸς Γρότιος (B, σελ. 98), δικαιολογεῖ τὴν προσαπτομένην τῷ Ἀναξαγόρῃ ἀντίφασιν, εἰ τοῦτο δικαιολόγησις ἐστίν, ὅτι πᾶν παρ' αὐτῷ φυσικὴ θεωρία ἐστίν, ὅτι λόγοις μᾶλλον τῆς Ἰωνικῆς φιλοσοφίας ἀπεμκκρύνετο, τοῖς δὲ ἔργοις καὶ τῷ πνεύματι συνεβᾶδιζεν αὐτῇ· τοῦτο δὲ καὶ Σιμπλίσιος λέγει· «Καὶ ὅπερ δὲ ὁ ἐν Φαίδωνι Σωκράτης ἐγκλείει τῷ Ἀναξαγόρῃ, τὸ ἐν ταῖς τῶν κατὰ μέρος αἰτιολογίαις μὴ τῷ Νῷ κεχορησθῆναι, ἀλλὰ ταῖς φυσικαῖς ἀποδόσεσιν, οἰκείον ἦν τῇ φυσιολογίᾳ». Ὁ δὲ Fouillée τὰς ἐπικρίσεις Σωκράτους, Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους κρίνει ὑπερβολικὰς λέγων· «Ὁ θεοῦ νοῦς πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ἀναγκαιὰ μετεχειρίσατο μέσα· ὅς δ' ἂν ἐθέλῃ πάντα ἐρμηνεύειν προστρέχων εἰς τὴν θέλησιν ἢ εἰς τὰς τοῦ Θεοῦ προθέσεις, οὗτος εἰς τὰς πλάνιας ἐκτίθεται τῶν ὑποθέσεων, δίδωσί τε ἡμιτελῆ ἐρμηνείαν, καὶ τὴν μὲν πρώτην αἰτίαν δείκνυσιν, τῶν δὲ δευτερευουσῶν ἐπιλανθάνεται, καθιστὰς γνωστὸν τὸν ἐργάτην, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ μέσα τῆς τέχνης αὐτοῦ. Ἐρμηνεῖα τις τοῦ κόσμου, καὶ αὐτὴ ἡ μηχανικὴ οὐδαμῶς τὴν τοῦ Θεοῦ ὑπερξῆν ἀναιρεῖ. Ἡ φυσικὴ τοῦ Ἀναξαγόρου, τῶν Πυθαγορείων καὶ αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος, καθὼς ὕστερον καὶ ἡ τοῦ Καρτεσίου, πολλάκις ὅλως ἐστὶ μηχανικὴ, ἀλλὰ κέλλιστα τῷ ἰδανικῷ τῆς φιλοσοφίας αὐτῶν συμβιβάζεται». *Philosophie de Platon II*, pag. 23.

Καὶ ὁ φιλόσοφος δὲ Paul Janet ἐν τῷ σπουδαιοτάτῳ αὐτοῦ συγγράμματι *Les Causes Finales* σελ. 713. 716 ἐπικρίνει τὰ ἐν τῷ *Φαίδωνι* αὐτοῦ Σωκράτους, φησὶν, ἐν τῇ ἐπικρίσει τῆς φυσικῆς τῶν πραγμάτων ἐρμηνείας πέρα τοῦ δέοντος χωρεῖ, μὴ μόνον τῇ κατακρίσει ἐπαρκούμενος τῶν ἐρμηνειῶν ἐκείνων, αἱ τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ τῶν πρώτων αἰτιῶν ἐφικνεῖσθαι ἀξιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ καθόλου πάσης ἐρμηνείας διὰ τῶν ἀμέσων καὶ ἐγγύς αἰτιῶν γιγνομένης, ὅ ἐστι διὰ πᾶν συμπερομαρτουσῶν ἢ προηγουμένων περιστάσεων, ὅπερ ὁμως εἶδος ἐρμηνείας ἢ πειραματικῆς μεθόδου εἰς τὸ ὕψιστον προήγαγε τῆς προόδου.

»Δυσκόλως ἄνευ εὐλαθείας ἀσπάζεται τις τὰς ἐπικρίσεις τοῦ Πλάτωνος, ἐν αἷς μεγάλῃ ἐμφανίζεται περιφρόνησις τῶν πειραματικῶν αἰτιῶν· ἴσως ὁ Ἀναξαγόρας παρετήρησεν ὅπερ

υστερον ὁ Καρτέσιος¹ ἀρχὴν τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ κατέστησεν, ὅτι δηλαδὴ δύσκολόν ἐστι καὶ τολμηρὸν ἐτάζειν τὰ τέλη· ἂν δὲ καὶ παραδεξώμεθα, ὅτι καθόλου πάντα ἀριστα ἔχουσι, δύσκολόν ἐστι δεῖξαι, διὰ τί ἕκαστον ἀριστα ἔχει· ἐξ οὗ εἰκὸς ἐστὶ συνάγειν, ὅτι ἀμεινὸν ἐστὶν ἀρκεῖσθαι τῇ ἐξετάσει πῶς τὰ πράγματά εἰσὶν, ἢ ἀφρόνως ζητεῖν τίνος ἕνεκα εἰσὶ· τοῦτο δὲ τοσοῦτον φρονιμώτερόν ἐστιν, ὅσῳ ἐφέρετο ὡς ἀποδείξεις ὅτι τὸ δεῖνα πᾶν εἶχεν ἀριστα οὕτω· τοῦτο ὁμοίως οὐδὲ ὑπῆρχεν οὕτως, ἢ ἄλλως ὑπῆρχεν ἢ ὡς ἐνομιζέτο· οἱ ἀρχαῖοι ἐνόμιζον, λόγου χάριν, ὅτι τὰ ἄστρα ἀριστα εἶχον, εἰ κυκλικὰς περιέγραφον τροχιακὰ· ἀλλ' αἱ τροχιακαὶ εἰσὶν ἑλλειπτικαί· ἢ ὅτι βέλτιστον ἦν ἴνα ἡ γῆ κέντρον ἦ, ὅπερ πάντως οὐκ ἐστὶν ἀληθές· ὥστε δύναται τις μετ' ἀσφαλείας εἰπεῖν ὅτι ὁ Ἀναξαγόρας ἐγγυτέρω ἦν τοῦ Πλάτωνος, τῆς ἀληθοῦς ἐπιστημονικῆς μεθόδου, ὅτε ὀντολογικῶς ἀποφηνάμενος ὅτι ὁ νοῦς ἐστὶν ἡ ἀρχὴ πάντων τῶν πραγμάτων, φυσικῶς ἐζήτησε τὰ φαινόμενα ἐπαναγαγεῖν εἰς τὰς ἀμέσους αἰτίας· διότι οὐδένα λαθάνει ὅτι μία τῶν ἀσφαλεστάτων ἀρχῶν τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου ἐστὶ τὸ μὴ ἄνευ ἀνάγκης εἰσάγειν τὴν πρώτην αἰτίαν».

Οἱ δὲ ἐλευθεροδοξοῦντες, (*libres penseurs*) πάντῃσι τὴν παρέμβασιν ἀποκλείοντες ὑπερφυσικῶν δυνάμεων ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, μέμφονται τῷ Σωκράτει, Πλάτωνι καὶ Ἀριστοτέλει, ὅτι τὰ τελικὰ εἰσγαγόντες αἰτία εἰς τὴν φιλοσοφίαν παραίτοι ἐγένοντο τῆς μακροχρονίου ἀποπλανήσεως αὐτῆς ἐκ τῆς εὐθείας ὁδοῦ, τῆς ἐρεύνης τῆς φύσεως. Ὁ Lange ἐν τῇ *Ἱστορίᾳ τοῦ Ὑλισμοῦ* (Τόμ. 1, σελ. 45—84 Γαλλ. Μετάφρ.) μετὰ πικρίας τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Σωκράτους, Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους, ἀντιταχθεῖσαν τῷ Ὑλισμῷ, καλεῖ ἀναμφισβήτητον μὲν παλινδρόμησιν, ἀμφίβολον δὲ πρόοδον. «Ὁ μὲν Ὑλισμὸς (Λευκίππου, Δημοκρίτου καὶ λοιπῶν) φυσικὰ φαινόμενα ἐξ ἀμεταβλήτων καὶ ἀναγκαιῶν νόμων ἐξήγειν, ἢ δὲ ἀντίδρασις (Σωκρά-

τους, Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους) πρὸς αὐτὴν ἀνθρωποειδῆ ἀντέταξε λόγον, ὃς μετὰ λύπης τῇ *Ἀνάγκῃ* τὸ μέρος αὐτῆς παρεχώρει, τὴν μὲν κρηπίδα πάσης ἐρεύνης τῆς φύσεως κλονίζουσα, ἀντ' αὐτῆς δὲ ὄργανον τιθεῖσα εὐλόγιστον τῆς ἰδιοτροπίας καὶ φαντασίας.

Ὁ μὲν Ὑλισμὸς ἀντελαμβάνετο τοῦ τέλους ὡς τοῦ λαμπροτάτου ἀνθους τῆς φύσεως, οὐδαμῶς αὐτῷ προσφέρων ὀλοκαύτωμα τὴν ἀρχὴν (*principe*) τῆς ἐρμηνείας· ἢ δὲ ἀντίδρασις μετ' ὑπερέτρου ζήλου ἀντηγωνίζετο ὑπὲρ τοιαύτης τελεολογίας (θεωρίας τῶν τελικῶν αἰτιῶν), ἣτις καὶ ὑπὸ τὰ λαμπρότατα αὐτῆς εἶδη ταπεινὴν καλύπτει ἀνθρωποφυίαν, ἧς ὁ ῥιζικός ἐξαφανισμὸς ὄρος ἐστὶν ἀπαραίτητος πάσης ἐπιστημονικῆς προόδου.

Ὁ μὲν Ὑλισμὸς τὰς μαθηματικὰς καὶ φυσικὰς προὔτιμα ἐρεύνας, ἤτοι τὰς μελέτας, ἐξ ὧν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ὄντως ἠδυνήθη τὸ πρῶτον εἰς τὰς γνώσεις ἀνυψωθῆναι διαρκοῦς ἀξίας. Ἡ δὲ ἀντίδρασις ἤρξατο παντάπασιν τὴν τῆς φύσεως ἀποκλείειν μελέτην ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ἠθικῆς· ὅτε δὲ ὑπὸ τὸν Ἀριστοτέλη τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν ἀνέλαβε διεύθυνσιν, ὅλως αὐτὴν διέστρεψε διὰ τῆς ἀπερισκέπτου εἰσαγωγῆς ἠθικῶν ἰδεῶν».

Ἐν δὲ σημειώσει πρὸς συμπλήρωσιν τὰ ἐξῆς προστίθεται. «Ἡ ἀνθρωποφυία τῆς τελεολογίας ταύτης καὶ ὁ μετ' οὗ ἐδίδασκον αὐτὴν καὶ ὑπερζήριζον ζήλος ἐκδηλοῦνται ἐν τῷ χωρίῳ μάλιστα τοῦ *Φαίδωρος*, ἐν ᾧ ὁ Σωκράτης μετὰ πικρίας ἐπικρίνει τὸν Ἀναξαγόραν ὡς μὴ ποιήσαντα ἐν τῇ κοσμογονίᾳ αὐτοῦ χρῆσιν τοῦ λόγου, ἐξ οὗ πολλὰ καὶ καλὰ προσεδόκων, ἀλλὰ πάντα φυσικὰς αἰτίας ἐρμηνεύοντα.

Ἡ τελεολογία τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐκ τῆς ἠθικῆς ἔχει μέλιστα. Ὁμολογητέον ὅτι ἡ Πλάτωνική τελεολογία ἦττον χυδαίως ἀνθρωπόμορφος ἐστὶν, ἢ δὲ τοῦ Ἀριστοτέλους νέαν καὶ σπουδαίαν ἐμφαίνει πρόοδον· ἀλλὰ καὶ αἱ τρεῖς αὐταὶ διαδοχικαὶ τελεολογίαι τὸν αὐτὸν ἔχουσιν ἠθικὸν χαρακτήρα, εἰσὶ τε ἀσυμβίβαστοι τῇ πραγματικῇ μελέτῃ τῆς φύσεως. Κατὰ τὸν Σωκράτην πᾶν τὸ ὑπάρχον χάριν τοῦ ἀνθρώπου ἐγένετο· ὁ δὲ Πλάτων τέλος ἀποδέχεται ἐμπειρικός τοῖς πράγμασι καὶ ἀρμόζον· ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τὸ τέλος ταυτίζει τῇ νοερᾷ τῶν πραγμάτων οὐσίᾳ· ὥστε πάντα τὰ φυσικὰ ὄντα αὐτομάτου εὐμοιροῦσιν ἐνεργείας, ἀνοήτου μὲν ὡς φαινόμενου φυσικοῦ, ἔχοντος δὲ μοναδικὸν εἶδος (τύπον) ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἀνθρώπου, ὅπερ σχηματίζει καὶ εἰδοποιεῖ τὴν ὕλην.

1) Ὁ Πισαχάλης ὅλως ὁμοίαν ἐποίει πρὸς τὸν Καρτέσιον ἀντιλογίαν τῇ τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὸν Ἀναξαγόραν· «Ὁ Καρτέσιος, ἔλεγεν ὁ Πισαχάλης, προὔτιμα ἐν πάσῃ τῇ φιλοσοφίᾳ αὐτοῦ μὴ ἔχειν χρεῖαν τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' οὐκ ἠδυνήθη ἀποφυγεῖν τὸ μὴ ποιῆσαι ἀπὸ τῶν διδόντων λάκτισμά τι, ὅπως τὸν κόπον εἰς κίνησιν θῆ· μετὰ δὲ τοῦτο τὸν Θεὸν ὑπέλαβε περιττὸν εἶναι».

Και ἄλλαι δὲ εἰσὶν ἠθικαὶ γνώσεις ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους εἰς τὴν μελέτην τῆς φύσεως εἰσχυθεῖσαι ἐπὶ μεγάλῃ τῶν προόδων αὐτῆς βλάβῃ».

Οἱ δὲ ὑπέρμαχοι τῶν τελικῶν αἰτίων καὶ τῆς θείας προνοίας οὐκ ἀποδειλιῶσι πρὸς τοὺς τιτᾶνας τούτους τοῦ ὕλισμου, ἀλλ' ὄση δύναμις ἀντιμάχονται, καίτοι τὸν ροῦν τῆς νέας ἐπιστήμης ἀντίξουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχουσι.

Οὕτω λόγος λόγον παλαίει· ἐκ δὲ τῆς πᾶλης ταύτης καὶ συγκρούσεως, ὡς ἐκ πυρῶν ἀπαστρέπτει τὸ φῶς τῆς ἀληθείας. Τοιοῦτον φῶς καὶ ἐκ τῆς πᾶλης τοῦ Σωκράτους καὶ τῶν σοφιστῶν ἀπήστραπτεν, ὑπερμαχοῦντος ὑπὲρ τῶν τελικῶν αἰτίων καὶ τῆς θείας προνοίας· ἦν δὲ δεινότατος παλαιστής ἐν λόγοις καὶ αἰεὶ ἀήττητος, ὡς μχρτυρεῖ ἐν τῷ Συμποσίῳ τοῦ Πλάτωνος ὁ Ἀλκιβιάδης· ἀκαὶ μὴ μοι μέμφηται, ὅτι σὲ μὲν ἀνέδησα, λέγει πρὸς τὸν Ἀγχιθωνα, αὐτὸν δὲ νικῶντα ἐν λόγοις πάντας ἀνθρώπους, οὐ μόνον πρῶν ὡς περ σὺ, ἀλλ' αἰεὶ, ἐπειτα οὐκ ἀνέδησα». Περὶ Σωκράτους δυνάμειθα εἰπεῖν ὅτι περὶ Διὸς ἔλεγεν ὁ Αἰσχύλος·

κοῦψα τις εἶδε Ζῆνά του νικῶμενον.

Ἀρχαὶ ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ ἠθικὴ τοῦ Σωκράτους φιλοσοφία.

§ 48. Ὁ Σωκράτης ἐπὶ τῶν ἐξῆς ἀρχῶν ἐστήριξε τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῦ, ἧτις ὅλως ἐξὶν ἠθικῇ· διότι τῆς ἐξετάσεως τῆς φύσεως παραιτηθεὶς εἰς τὴν ἔρευναν ἐπεδόθη τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, σκοπῶν, ὡς φησι Ξενοφῶν, τί εὐσεβές, τί ἀσεβές, τί καλόν, τί αἰσχρόν, τί δίκαιον, τί ἀδίκον, τί σωφροσύνη, τί μανία, τί ἀνδρεία, τί δειλία, τί πόλις, τί πολιτικός, τί ἀρχὴ ἀνθρώπων, καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ἀ τοὺς μὲν εἰδότες ἠγεῖτο καλοῦς κἀγαθοῦς εἶναι, τοὺς δ' ἀγνοοῦντας ἀνδραποδώδεις ἀνδραδικαίως κεκληθῆσαι». Καὶ Ἀριστοτέλης· «Σωκράτους περὶ μὲν τὰ ἠθικὰ πραγματευομένου, περὶ δὲ τῆς ὅλης φύσεως οὐθέν, ἐν μέντοι τούτοις τὸ καθόλου ζητοῦντος καὶ περὶ ὀρισμῶν ἐπιστήσαντος πρῶτον τὴν διάνοιαν». Διὰ τοῦτο ἐρρήθη ὅτι ὁ Σωκράτης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὴν φιλοσοφίαν ἐπὶ τὴν γῆν κατεβίβασεν.

Ἡ πρώτη ἀρχή, ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους ἡ ἐνότης ἐστὶ τοῦ καθόλου ἀγαθοῦ καὶ τοῦ καθόλου νοῦ. Ὁ δὲ Πλάτων (Πολιτ. 508) τὴν ιδέαν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ ἀναπτύσσων καὶ περαιτέρω προέβη κηρύξας ὅτι ἐπὶ τῆς ἀροτᾶτης κορυφῆς τῶν ιδεῶν ἵσταται τὸ ἀγαθόν, πρᾶσιότερον ὄν καὶ αἴτιον

τῆς οὐσίας καὶ νοήσεως. «Τοῦτο τοίνυν τὸ τὴν ἀλήθειαν παρέχον τοῖς γινωσκομένοις καὶ τῷ γινώσκοντι τὴν δύναμιν ἀποδιδόν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ιδέαν φέει εἶναι, αἰτίαν δ' ἐπιστήμης οὖσαν καὶ ἀληθείας ὡς γινομένης μὲν διανοοῦ, οὕτω δὲ καλῶν ἀμφοτέρων ὄντων, γνώσεώς τε καὶ ἀληθείας, ἄλλο καὶ κέλλιον ἐτι τούτων ἠγούμενος αὐτὸ ὀρθῶς ἠγήσει· ἐπιστήμην δὲ καὶ ἀλήθειαν. . . ἀγαθοειδῆ μὲν νομίζειν ταῦτ' ἀμφοτέρω ὀρθόν, ἀγαθὸν δὲ ἠγήσθαι ὀπότερον αὐτῶν οὐκ ὀρθόν, ἀλλ' ἐτι μαζῶνως τιμητέον τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἕξιν. . . . Καὶ τοῖς γινωσκομένοις τοίνυν μὴ μόνον τὸ γινωσκόμενον φέει ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ παρεῖναι, ἀλλὰ καὶ τὸ εἶναι τε καὶ τὴν οὐσίαν ὑπέκειναι αὐτοῖς παρεῖναι, οὐκ οὐσίας ὄντος, ἀλλ' ἐτι ἐπέκεινα τῆς οὐσίας πρᾶσιει καὶ δυνάμει ὑπερέχοντος».

Ὁ δὲ Σωκράτης οὐκ ἐχώριζε τὸ ἀγαθὸν ἀπὸ τοῦ νοῦ· διότι τέλος ὄν τὸ ἀγαθὸν πρὸς ὃ πάντα τείνουσιν, αἰτία δηλονότι, ἦν ἐξ ἀπαντος νοῦς, διότι πᾶσα ἀληθὴς αἰτία νοερά ἐστίν¹. Ὁ Φίλητος ἐν τῷ ὁμωνύμῳ διαλόγῳ τοῦ Πλάτωνος λέγει πρὸς τὸν Σωκράτη αὐτὸν γὰρ ὁ σὸς νοῦς, ὃ Σώκρατες, ἐστὶ τἀγαθόν· ὁ δὲ ἀποκρίνεται· τὰχ' ἄν, ὃ Φίλητε, ὃ γ' ἐμός· οὐ μέντοι τὸν ἀληθινὸν ἀμα καὶ θεῖον οἶμαι νοῦν, ἀλλ' ἄλλως πως ἔχειν· ὃ ἐστὶ ταῦτόν εἶναι τῷ ἀγαθῷ· ὁ δὲ ἀνθρώπινος νοῦς οὐκ ἐστὶ τὸ ἀγαθόν, καίτοι αὐτοῦ ἐφίεται, καὶ ὅτι ποιεῖ χέρι αὐτοῦ ποιεῖ· διότι περιορισμένος ὢν, ἐξ ἀγνοίας πολλᾶκις, ὡς ὁ Ἰξίων, τὴν Νεφέλην ἐναγκάζεται ἀντὶ τῆς Ἥρας, τὸ κακὸν ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ· διὸ χρεῖαν ἔχει τῆς γνώσεως καὶ ἐπιστήμης τοῦ ἀγαθοῦ. Τότε μόνον ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ταυτίζεται τῷ ἀγαθῷ καὶ ἀφομοιοῦται τῷ θεῷ, ὅταν κἀτοχος ἦ τῆς ἐπιστήμης τοῦ ἀγαθοῦ ἦτοι τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας.

Δευτέρα ἀρχή. Ἡ ἠθικὴ ἀχώριστος τῆς ἀληθοῦς θρησκείας καὶ πίστεως εἰς τὸν θεόν². Ὁ Σωκράτης πρᾶσιεύων ὅτι ὁ Νοῦς πᾶν ὅτι

1) *Id. Fouillée Philosophie de Socrate II, pag. 92.*

2) «Ἡ ἠθικὴ τοῦ Σωκράτους καὶ ἡ θεολογία ὑπὸ διάφορα δνόματα τοῦ αὐτοῦ στοχάζονται. Τὰ ἀγαθὸν ἐστὶν ὁ θεός, ὡς ὁ θεός ἐστὶ τὸ ἀγαθόν· ἡ γνώσις τοῦ ἀγαθοῦ λήγει ἐν τῇ τοῦ θεοῦ, ὡς ἡ γνώσις τοῦ θεοῦ ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ. Κατὰ τὸν Σωκράτην ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ θεολογία, ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ εὐσέβεια συγχωνεύονται, κοινὴν ἔχουσαι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐν τῷ καθόλου ἀγαθῷ». Vachérot ἐν τῇ ἐκθεσί τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἑθικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν.

ποιεί, ποιεῖ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, ἐπίστευεν ὅτι οὐ μόνον τὸν κόσμον πρὸς τὸ βέλτιον διεκόσμησεν, ἀλλὰ καὶ συνέχει καὶ ἐπιμελεῖται καὶ προνοεῖ περὶ αὐτοῦ, μάλιστα δὲ περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἐφιέμενος ἵνα ὅση δύναμις μετὰσχῆ οὗτος τοῦ ἀγαθοῦ· οὕτως ὑπὸ τοῦ φωτός τῆς ἠθικῆς ἀληθείας διαλύονται καὶ ἐξαφανίζονται, ὡς ὑπὸ τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου τὰ ζοφερὰ σκότη, αἱ στρεβλαὶ δοξασαίαι, ὅτι ὁ θεὸς δοτῆρ τῶν κακῶν τοῖς ἀνθρώποις, φθονερός καὶ ἐπίβουλος, καὶ σὺν αὐταῖς ἐκποδῶν ποιοῦνται αἱ τρομεραὶ τῆς Νυκτὸς θυγατέρες, αἱ Μοῖραι καὶ αἱ Ἐριννώες. Οἷα πρόοδος τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους πρὸς τὴν ὀλίγην πρεσβυτέραν παραβαλλομένην τὴν τοῦ Αἰσχύλου, Πινδάρου καὶ Ἡροδότου!

Τὸ ἐξῆς χωρίον τῆς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος (σελ. 372) θαυμασιῶς τὴν γνώμην τοῦ Σωκράτους ἐκφράζει· «οὐκοῦν ἀγαθὸς ὁ γε θεὸς τῶ ὄντι τε καὶ λεκτέον οὕτως; Τί μὴν; Ἀλλὰ μὴν οὐδὲν γε τῶν ἀγαθῶν βλαβερόν· ἢ γὰρ; Οὐ μοι δοκεῖ. Ἄρ' οὖν, ὁ μὴ βλαβερόν, βλάπτει; Οὐδ' αὖτως. Ὁ δὲ μὴ βλάπτει, κακὸν τι ποιεῖ; Οὐδὲ τοῦτο. Ὁ δὲ γε μηδὲν κακὸν ποιεῖ, οὐδ' ἂν τινος εἴη κακοῦ αἴτιον; Πῶς γὰρ; Τί δέ, ὠφέλιμον τὸ ἀγαθόν; Ναί. Αἴτιον ἄρα εὐπραγίας; Ναί. Οὐκ ἄρα πάντων γε αἴτιον τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ τῶν μὲν εὐχόντων αἴτιον, τῶν δὲ κακῶν ἀναίτιον. Παντελῶς γ', ἔφη. Οὐδ' ἄρα, ἦν δ' ἐγώ, ὁ θεός, ἐπακτὴ ἀγαθός, πάντων ἂν εἴη αἴτιος, ὡς οἱ πολλοὶ λέγουσιν, ἀλλ' ὀλίγων μὲν τοῖς ἀνθρώποις αἴτιος, πολλῶν δὲ ἀναίτιος· πολὺ γὰρ ἑλάττω τάγαθὰ τῶν κακῶν ἡμῖν, καὶ τῶν μὲν ἀγαθῶν οὐδένα ἄλλον αἰτιατέον, τῶν δὲ κακῶν ἀλλ' ἄττα δεῖ ζητεῖν τὰ αἴτια, ἀλλ' οὐ τὸν θεόν. Ἀληθέστατα, ἔφη, δοκεῖς μοι λέγειν. Οὐκ ἄρα, ἦν δ' ἐγώ, ἀποδεκτέον οὔτε Ὀμήρου οὔτ' ἄλλου ποιητοῦ ταύτην τὴν ἀμαρτίαν περὶ τοὺς θεοὺς ἀνοήτως ἀμαρτάνοντος καὶ λέγοντος, ὡς δοιοὶ πίθοι

κατακείσεται ἐν Διὸς οὐδαί

κηρῶν ἔμπλοισι, ὁ μὲν ἐσθλῶν, αὐτὰρ ὁ δειλῶν·

καὶ ᾧ μὲν ἂν μέλας ὁ Ζεὺς ὀψ' ἀμφοτέρων,

ἔλλοτε μὲν τε κακῶ ὄγε κύρεται, ἔλλοτε δ' ἐσθλῶ·

ᾧ δ' ἂν μή, ἀλλ' ἄκρατα τὰ ἕτερα,

τὸν δὲ κακῆ βούβρωστις ἐπὶ χθόνα δῖαν ἐλαύνει.

οὐδ' ὡς ταμίας ἡμῖν Ζεὺς ἀγαθῶν τε κακῶν τε τέτυκται.»

(Ἰδ. § 16, σελ. 103).

Τοιαύτη ἡ θρησκευτικὴ ἀναμόρφωσις τοῦ Σωκράτους· πάντες οἱ ἑυπαροὶ μῦθοι καὶ αἱ παράλογοι περὶ θεῶν δεισιδαιμονίαι καὶ παρα-

δόσεις, αἱ τοσοῦτον τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Αἰσχύλου καὶ Πινδάρου ἐβασάνισαν ἐκ βάθρων καταρρέουσιν.

Αἱ δὲ περὶ τῆς θείας Προνοίας ἰδέαι τοῦ Σωκράτους καλῶς ἐκτίθενται παρὰ Ξενοφῶντος ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι (Α, δ', καὶ Δ, γ') καὶ παρὰ Πλάτωνος ἀλλοχού τε καὶ ἐν τοῖς Νόμοις (σελ. 899). Κατὰ δὲ τοὺς ἡμετέρους χρόνους πλείστου λόγου ἀξίαν πραγματείαν (*Socrate et notre temps, Théologie de Socrate, Dogme de la providence*) συνέγραψεν ὁ σοφὸς φιλέλλην Γουσταῦος Ἐίχθελ, ἐξελληνισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ διαπρεποῦς λογιῦ I. Βαλέττα, εἰς ἣν καὶ παραπέμπομεν τοὺς βυυλομένους πλείω μαθεῖν.

Ὁ Σωκράτης τὰς ἀποδείξεις περὶ τῆς θείας προνοίας ποιεῖται χρώμενος οὐ τῇ ἐλεγκτικῇ μεθόδῳ, ἀλλὰ τῇ διαλεκτικῇ, ἣν συνήθως μετεχειρίζετο πρὸς διδασκαλίαν τῶν συνημερευόντων καὶ συνδιατριβόντων αὐτῷ. Ἐξ αὐτῶν ἦν καὶ Ἀριστόδημος ὁ μικρὸς ἐπικαλούμενος, ὃς οὐ μόνον οὐκ ἔθυε τοῖς θεοῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν θυόντων κατεγέλα· πρὸς δὲ τοῦτον ὁ Σωκράτης ποιεῖται τὴν περὶ προνοίας διάλεξιν· «Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Ἀριστόδημε, ἔστιν οὐς τινὰς ἀνθρώπους τεθαύμακας ἐπὶ σοφίᾳ; Ἐγώ, ἔφη, καὶ ὅς, λέξον ἡμῖν, ἔφη, τὰ ὀνόματα αὐτῶν. Ἐπὶ μὲν τοίνυν ἔπων ποιήσαι Ὀμηρον ἔγωγε μάλιστα τεθαύμακα, ἐπὶ δὲ διθυράμβῳ Μελανίπιδην, ἐπὶ δὲ τραγωδίᾳ Σοφοκλέα, ἐπὶ δὲ ἀνδρικαντοποιίᾳ Πολύκλειτον, ἐπὶ δὲ ζωγραφίᾳ Ζεῦξιν. Πότερὰ σοι δοκοῦσιν οἱ ἀπεργαζόμενοι εἰδῶλα ἄφρονά τε καὶ ἀκίνητα ἀξιοθαυμαστότεροι εἶναι ἢ οἱ ζῶα ἔμφρονά τε καὶ ἐνεργά; Πολὺ νῆ Δία οἱ ζῶα, εἰ περ γε μὴ τύχη τινί, ἀλλ' ὑπὸ γνώμης ταῦτα γίνονται. Τῶν δὲ ἀτεκμηρῶς ἐχόντων ὅτου ἕνεκά ἐστι καὶ τῶν φανερῶν ἐπ' ὠφελείᾳ ὄντων πόττερα τύχης καὶ πόττερα γνώμης ἔργα κρίνεις; Πρέπει μὲν τὰ ἐπ' ὠφελείᾳ γιγνόμενα γνώμης εἶναι ἔργα. Οὐκοῦν δοκεῖ σοι ὁ ἐξ ἀρχῆς ποιῶν ἀνθρώπους ἐπ' ὠφελείᾳ προσθεῖναι αὐτοῖς δι' ὧν αἰσθάνονται ἕκαστα, ὀφθαλμοὺς μὲν ὥσθ' ὄραν τὰ ὄρατά, ὥτα δὲ ὥσθ' ἀκούειν τὰ ἀκουστά; Ὅσμων γε μὴν, εἰ μὴ βίνες προσετίθησαν, τί ἂν ἡμῖν ὕψελος ἦν; τίς δ' ἂν αἰσθησις ἦν γλυκίων καὶ δριμύων καὶ πάντων τῶν διὰ στόματος ἡδέων, εἰ μὴ γλῶττα τούτων γνώμων ἐνεργάσθη; πρὸς δὲ τούτοις οὐ δοκεῖ σοι καὶ τόδε προνοίας ἔργοις εἰκέναι, τὸ ἐπεὶ ἀσθενὴς μὲν ἢ ὄψις, βλεφάρους αὐτὴν θυρῶσαι, & ὅταν μὲν αὐτῇ χρῆσθαι τι δέη ἀναπετάννεται, ἐν δὲ τῷ ὕπνῳ συκλήεται; ὡς δ' ἂν μηδὲ ἄνεμοι βλάπτωσι,

ἤθμον βλεφαρίδας ἐμφῦσαι ὀφρύσι τε ἀπογειῶσαι τὰ ὑπὲρ τῶν ὀμμάτων, ὡς μὴδ' ὁ ἐκ τῆς κεφαλῆς ἰδρῶς κακουργῆ· τὸ δὲ τὴν ἀκοὴν δεχεσθαι μὲν πάσας φωνάς, ἐμπίπλασθαι δὲ μηδέποτε· καὶ τοὺς μὲν πρόσθεν ὀδόντας πᾶσι ζώοις οἴους τέμνειν εἶναι, τοὺς δὲ γομφίους οἴους παρὰ τούτων δεξαμένους λαινῶν· καὶ στόμα μὲν, δι' οὗ ὧν ἐπιθυμῆται τὰ ζῶα εἰσπέμπεται, πλησίον ὀφθαλμῶν καὶ ῥινῶν καταθεῖναι· ἐπεὶ δὲ τὰ ἀποχωροῦντα δυσχερῆ, ἀποστρέψαι τοὺς τούτων ὄχετους ἢ δυνατόν προσωπῶν ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων· ταῦτα οὕτω προνοητικῶς πεπραγμένα ἀπορεῖς πότερα τύχης ἢ γνώμης ἔργα ἐστίν; Οὐ μὰ τὸν Δία, ἔφη, ἀλλ' οὕτω γε σκοπομένην πᾶν ἔοικε ταῦτα σοφοῦ τινος δημιουργοῦ καὶ φιλοζώου τεχνήματι.

Οὗτοι, ὦ Σώκρατες, ὑπερορῶ τὸ δαιμόνιον, ἀλλ' ἐκεῖνο μεγαλοπρεπέστερον ἠγοῦμαι, ἢ ὡς τῆς ἐμῆς θεραπείας προσδεῖσθαι. Οὐκοῦν, ἔφη, ὅσῳ μεγαλοπρεπέστερον ἀξιοὶ σε θεραπεύειν, τοσοῦτῳ μᾶλλον τιμητέον αὐτό. Εὐ ἴσθι, ἔφη, ὅτι, εἰ νομίζοιμι θεοὺς ἀνθρώπων τι φροντίζειν, οὐκ ἂν ἀμελοῖην αὐτῶν. Ἐπειτ' οὐκ οἶε φροντίζειν; οἱ πρῶτον μὲν μόνον τῶν ζῶων ἀνθρώπων ὀρθὸν ἀνέστησαν· ἢ δὲ ὀρθότης καὶ προορᾶν πλέον ποιεῖ δύνασθαι, καὶ τὰ ὑπερθεῖν μᾶλλον θεᾶσθαι καὶ ἤττον κακοπαθεῖν. Ἐπειτα τοῖς μὲν ἄλλοις ἐρπετοῖς πόδας ἔδωκαν, οἱ τὸ πορεύεσθαι μόνον παρέχουσιν· ἀνθρώπῳ δὲ καὶ χεῖρας προσέθεσαν, αἱ τὰ πλεῖστα οἷς εὐδαιμονέστεροι ἐκείνων ἐσμέν ἐξεργάζονται· καὶ μὴ γλωττᾶν γε πάντων τῶν ζῶων ἐχόντων, μόνην τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐποίησαν οἷαν ἄλλοτε ἄλλαχθ' ἐψάουσεν τοῦ στόματος ἀρροῦν τε τὴν φωνὴν καὶ σημαίνειν πάντα ἀλλήλοις ἃ βουλόμεθα. Οὐ τοίνυν μόνον ἤρκεισε τῷ θεῷ τοῦ σώματος ἐπιμεληθῆναι, ἀλλ' ὅπερ μέγιστόν ἐστι, καὶ τὴν ψυχὴν κρατίστην τῷ ἀνθρώπῳ ἐνέφυσε· τίνος γὰρ ἄλλου ζώου ψυχὴ πρῶτα μὲν θεῶν τῶν τὰ μέγιστα καὶ κάλλιστα συνταξάντων ἤσθηται ὅτι εἰσὶ; τί δὲ φύλον ἄλλο ἢ ἀνθρώποι θεοὺς θεραπεύουσι; ποῖα δὲ ψυχὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἰκανωτέρα προφυλάττεσθαι ἢ λιμὸν ἢ δίψος ἢ ψύχην ἢ θάλαπην, ἢ νόσοις ἐπικουρῆσαι, ἢ ῥώμην ἀσκήσαι, ἢ ὅσα ἂν ἀκούσῃ ἢ ἰδῇ ἢ μάθῃ ἰκανωτέρα ἐστὶ διαμεμῆσθαι; Οὐ γὰρ πᾶν σοὶ κατὰ δῆλον ὅτι παρὰ τὰλλα ζῶα ὡς περ θεοὶ ἀνθρώποι βιοτεύουσι, φύσει καὶ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ κρατιστεύοντες; Οὐτε γὰρ βοὸς ἂν ἔχων σῶμα, ἀνθρώπου δὲ γνάμην, ἐδύνατ' ἂν πράττειν ἃ ἐβούλετο, οὐθ' ὅσα χεῖρας ἔχει, ἄφρονα δ' ἐστὶ, πλέον οὐδὲν

ἔχει· σὺ δὲ ἀμφοτέρων τῶν πλείστου ἀξίῳ τετυχηκώς, οὐκ οἶε σοὺ θεοὺς ἐπιμελεῖσθαι; »

Ἐνταῦθα μὲν ὁ Σωκράτης τὰς ἀποδείξεις ὅτι ὁ ποιήσας τὸν ἀνθρώπον θεὸς προνοεῖ καὶ ἐπιμελεῖται αὐτοῦ ἐκ τῆς τελειότητος τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀρτεῖται, ἐν δὲ τῇ ἐτέρᾳ (Δ, γ') αἱ ἀποδείξεις ἐκ τοῦ ἐξω κόσμου εἰσὶ· διότι πάντα χάριν τοῦ ἀνθρώπου ἐγένοντο, ὁ ἥλιος, τὸ φῶς, ἡ σελήνη, τὸ ὕδωρ, τὸ πῦρ, τὰ φυτά, τὰ ζῶα κτλ. Ὁ Εὐθύδημος εἰς πᾶσαν ἀπόδειξιν τοῦ Σωκράτους ἐπιφωνεῖ, καὶ τοῦτο χάριτος ἀξίον, καὶ τοῦτο φιλόανθρωπον, καὶ τοῦτο προνοητικόν. Ὅτι δὲ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς διαλέξεσι γίνεται λόγος οὐ μόνον περὶ τῆς μερικῆς προνοίας τῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς καθολικῆς, τῆς τοῦ παντός, διότι καὶ τοῦτο καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ ὁ θεὸς συνέχει καὶ κυβερνᾷ, ἀτρίβῃ αὐτὰ καὶ ὑγιᾶ καὶ ἀγήρατα παρέχων τοῖς χρωμένοις, εἰρηται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σελ. 194—195).

Θεωρία περὶ ἀρετῶν ὡς ἐπιστημῶν.

§ 49. *Τρίτη ἀρχή.* Ὅτι ἡ ἀρετὴ ἐπιστήμη ἐστὶ.

Ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Σωκράτους βαθεῖα ἐστὶ, πρωτότυπος, εἴπερ τις καὶ ἄλλη, καὶ γόνιμος πολλῶν καὶ σπουδαίων ἠθικῶν ἀρχῶν καὶ ἀξιωματικῶν καὶ πρακτικῶν τοῦ βίου κανόνων. Ἰδωμεν πῶς ἀποδείκνυσιν, ὅτι αἱ ἀρεταὶ εἰσὶν ἐπιστήμαι· καὶ πρῶτον περὶ σοφίας.

«Σοφίαν δὲ τί ἂν φήσαιμεν εἶναι; εἰπέ μοι, πότερά σοι δοκοῦσιν οἱ σοφοὶ ἀπίστανται, ταῦτα σοφοὶ εἶναι, ἢ εἰσὶ τινες ἃ μὴ ἐπίστανται σοφοί; Ἄ ἐπίστανται δῆλον ὅτι, ἔφη, πῶς γὰρ ἂν τις ἃ γε μὴ ἐπίσταιτο, ταῦτα σοφός εἴη; Ἄρ' οὖν οἱ σοφοὶ ἐπιστήμησοφοὶ εἰσὶ; Τίνι γὰρ ἂν, ἔφη, ἄλλῳ τις εἴη σοφός, εἰ γε μὴ ἐπιστήμη; ἄλλο δὲ τι σοφίαν οἶε εἶναι ἢ ὅ σοφοὶ εἰσιν; Οὐκ ἔγωγε. Ἐπιστήμη ἄρα σοφία ἐστίν; Ἐμοὶ γε δοκεῖ». (Ξενοφ. Ἀπομν. Δ, ς', 7—).

Ἡ σοφία καὶ σωφροσύνη τὸ αὐτό· «Σοφίαν δὲ καὶ σωφροσύνην οὐ διώριζεν, ἀλλὰ τῷ τὰ μὲν καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ γινώσκοντα χρῆσθαι αὐτοῖς καὶ τῷ τὰ αἰσχρὰ εἰδότες εὐλαθεῖσθαι σοφόν τε καὶ σώφρονα ἔκρινεν Ἐφη δὲ καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἄλλην πᾶσιν ἀρετῆν σοφίαν εἶναι· τὰ τε γὰρ δίκαια καὶ πάντα ὅσα ἀρετῇ πράττεται καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ εἶναι· καὶ οὐτ' ἂν τοὺς ταῦτα εἰδότες ἄλλο ἀντὶ τούτων οὐδὲν προελέσθαι οὔτε τοὺς μὴ ἐπισταμένους δύνασθαι πράττειν, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐγγειρώσιν ἀμαρτάνειν· οὕτω καὶ τὰ καλὰ τε

κἀγαθὰ τοὺς μὲν σοφοὺς πράττειν, τοὺς δὲ μὴ σοφοὺς οὐ δύνασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐγχειρῶσιν, ἀμαρτάνειν· ἐπεὶ οὖν τὰ τε δίκαια καὶ τᾶλλα καλὰ τε κἀγαθὰ ἀρετῇ πράττεται, δῆλον εἶναι ὅτι καὶ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἄλλη πᾶσα ἀρετῇ σοφία ἐστίν. (Αὐτόθ. Γ, θ', 4—5).

Τί ἐστὶν ἀνδρεία; ἡ σοφία τῶν δεινῶν καὶ μὴ δεινῶν, ἡ ἐπιστήμη τῶν δεινῶν καὶ θαρραλίῶν· ὥστε οἱ ἐπιστάμενοι τοῖς δεινοῖς τε καὶ ἐπικινδύνοις κελῶς χρῆσθαι ἀνδρείοι εἰσιν· οἱ δὲ διαμαρτάνοντες τούτου δειλοί. (Πλάτ. Πρωτ. σελ. 360. Αἰχ. 194).

Τί δὲ δίκαιος; Ὁ εἰδὼς τὰ περὶ ἀνθρώπους νόμιμα. Εὐσεβὴς δέ; Ὁ εἰδὼς τὰ περὶ θεοὺς νόμιμα. (Ἀπομν. Δ, ζ', 4—6). Ὁ Σωκράτης ἀναγκάζει, ὡς ὁ Σοφοκλῆς (§ 44, σελ. 171), νόμους γρηπτοὺς καὶ νόμους ἀγράφους ὑπὸ τῶν θεῶν θεθέντας, ὧν ἡ παράβασις ἀναπόφευκτον ἐπάγει τιμωρίαν· «Δίκην γέ τοι διδῶσιν οἱ παραβαίνοντες τοὺς ὑπὸ τῶν θεῶν κειμένους νόμους, ἢν οὐδενὶ τρόπῳ δυνάτῃ ἀνθρώπῳ διαφυγεῖν, ὥσπερ τοὺς ὑπ' ἀνθρώπων κειμένους νόμους ἐνοὶ παραβαίνοντες διαφεύγουσι τὸ δίκην διδόναι, οἱ μὲν λανθάνοντες, οἱ δὲ βιαζόμενοι». (Ἀπομν. Δ, δ'). Τὸ κερφάλιον τοῦτο τῶν Ἀπομνημονευμάτων τὰ πρῶτα σπέρματα ἐνέχει τῶν ὑψίστων θεωριῶν τοῦ φυσικοῦ δικαίου· (ἰδ. Fouillée *Philosophie de Socrate* I, σελ. 298—305).

Ἐπειδὴ δὲ πᾶσα ἀρετῇ ἐπιστήμη ἐστίν, ἡ ἐπιστήμη ἐστὶν ἡ ρίζα πάσης ἀρετῆς, πάσης ἠθικῆς πράξεως, ὡς ἡ ἀμύθεια πάσης κακίης καὶ πάσης κακῆς πράξεως. Ὁ Σωκράτης, ὡς καὶ ἐκ τῶν προειρημένων ἐξάγεται, παρεδέχετο ὅτι πᾶσι αἱ ἀρεταὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀπχρτιζουσιν ἀρετὴν. Ὁ δὲ Πρωταγόρας ἐν τῷ ὁμωνύμῳ διαλόγῳ τοῦ Πλάτωνος (σελ. 329, Β, 349 Β) τούναντίον τὴν σοφίαν, σωφροσύνην, ἀνδρείαν, ὁσιότητα μόρια ὑπολαμβάνει τῆς ἀρετῆς, οὐχ ἀπλᾶ δὲ ὀνόματα. Ὁ Σωκράτης δὲ καὶ τρεῖς τὸ αὐτὸ τίθησιν αὐτῷ ἐρώτημα· «σοφία καὶ σωφροσύνη καὶ ἀνδρεία καὶ δικαιοσύνη καὶ ὁσιότης, πότερον ταῦτα, πέντε ὄντα ὀνόματα, ἐπὶ ἐνὶ πράγματι ἐστὶν, ἢ ἐκαστῶ τῶν ὀνομάτων τούτων ὑπόκειται τις ἴδιος οὐσία καὶ πρᾶγμα ἔχον ἐκαστοῦ δύναμιν ἕκαστον, οὐκ ὄν οἷον τὸ ἕτερον αὐτῶν τὸ ἕτερον; Ἐφησθα οὖν σὺ οὐκ ὀνόματα ἐπὶ ἐνὶ εἶναι ἀλλ' ἕκαστον ἰδίῳ πράγματι τῶν ὀνομάτων τούτων ἐπικείσθαι, πάντα δὲ ταῦτα εἶναι μόρια ἀρετῆς, οὐχ ὡς τοῦ χρυσοῦ μόρια ὁμοία ἐστὶν ἀλλήλοις καὶ τῷ ὄλῳ οὐ μόρια ἐστὶν, ἀλλ' ὡς τὰ τοῦ

προσώπου μόρια καὶ τῷ ὄλῳ οὐ μόρια ἐστὶν καὶ ἀλλήλοις ἀνόμοια, ἰδίαν δύναμιν ἕκαστα ἔχοντα».

Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀποδοκιμάζει τὴν Σωκρατικὴν ταύτην ἐνόητα τῆς ἀρετῆς λέγων ἐν τοῖς *Πολιτικοῖς* (Α, 13)· «ὥστε φανερόν, ὅτι ἐστὶν ἠθικὴ ἀρετῇ τῶν εἰρημένων πάντων, καὶ οὐχ ἡ αὐτὴ σωφροσύνη γυναικὸς καὶ ἀνδρός, οὐδ' ἀνδρεία καὶ δικαιοσύνη, καθάπερ ὦστο Σωκράτης. . . πολὺ γὰρ ἄμεινον λέγουσιν οἱ ἐξαριθμοῦντες τὰς ἀρετάς».

Ὡς δὲ ὁ Σωκράτης μίαν καὶ μόνην παρεδέχετο ἀρετὴν, οὕτω καὶ μίαν καὶ μόνην ἐπιστήμην αὐτῆς, διότι οὐ πᾶσα ἐπιστήμη ἀρετῆ ἐστίν, ἀλλὰ μόνη ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἀγαθοῦ· «Οὐ τὸ ἐπιστημόνως ἦν ζῆν τὸ εὖ πράττειν τε καὶ εὐδαιμονεῖν ποιοῦν, οὐδὲ ξυμπασῶν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, ἀλλὰ μιᾶς οὐσης ταύτης μόνον τῆς περὶ τὸ ἀγαθὸν τε καὶ κακόν». (Πλάτ. Χαρμ. σελ. 174). Οὐδεὶς πράττει μετὰ λόγου τὸ ἀγαθόν, ἀν μὴ νοῆ καὶ γινώσκη αὐτό.

Ἀλλὰ τὴν καθόλου ἐπιστήμην μόνον ὁ θεὸς κατέχει, διότι καθόλου νοῦς καὶ καθόλου ἀγαθόν ἐν καὶ τὸ αὐτόν εἰσιν, ὁ θεός· «Ὦντως ἐν τῷ καθόλου (l'absolu), λέγει ὁ Fouillée, πρῶταρχος ὑπάρχει ταύτῃ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ νοῦ. Ἐν τούτῳ τῷ ὕψει ἡ ἐπιστήμη τὸ ἀγαθὸν ἐστὶ, τὸ δὲ ἀγαθὸν ἡ ἐπιστήμη, ἀνευ διακρίσεως αὐτῶν· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ταυτότης, ἢν ὁ Σωκράτης ὑπερένω τοῦ ἀνθρώπου ἀμυδρῶς πως εἶδεν, ἐν μέρει δὲ καὶ εἰς αὐτόν τὸν ἀνθρώπον κατεβίβασε. Μόνος ὁ θεὸς σοφός ἐστὶ, μόνος τὴν καθόλου ἐπιστήμην κατέχων, ἥτις ἐστὶν ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἀγαθοῦ». Ὁ δὲ ἀνθρώπος οὐκ ἔστι σοφός, ἀλλὰ φιλόσοφος¹, φιλῶν τὴν σοφίαν, τὴν ἐπιστήμην καὶ ζητῶν τὴν κτήσιν αὐτῆς· διότι δι' αὐτῆς καὶ μόνης καὶ ἐν αὐτῷ, ὅσον οἶόν τε, τὸ ἀγαθὸν ταυτίζεται τῷ νῷ, ὁ δὲ νοῦς τῷ θεῷ νῷ προσεγγίζει καὶ ἕξομοιοῦται, ἢ δὲ πρᾶξις τῆς ἀρετῆς αὐτομάτως, ὡς ἀπὸ πηγῆς, ἀναβρῦει ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀντιδράσεως, διότι καὶ ἡ θέλησις εὐπειθῶς τῷ νῷ ὑπουργεῖ. «Τοὺς ταῦτα εἰδόντας (τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ) ἄλλο ἀντὶ τούτων οὐδὲν προαιρεῖσθαι». (Ἰδ. σελ. 200).

Περὶ προσεγγίσεως τοῦ ἀνθρώπου τῷ θεῷ καὶ ἕξομοιώσεως αὐτῷ διὰ τῆς ἀρετῆς ὁ Σωκράτης ἐν τῷ *Θεαίτητῳ* (σελ. 176) λέγει τὰ ἑξῆς· «Ὁμοίωσις δὲ δίκιον καὶ ὄσιον μετὰ

1) Ἰδ. Havet *Le Christianisme*, I, σελ. 143—144.

φρονήσεως γενέσθαι· ἀλλὰ γὰρ, ὦ ἄριστε, οὐ πᾶν ῥᾶδιον πείσαι ὡς ἄρα οὐχ ὧν ἕνεκα οἱ πολλοὶ φασὶ δεινὴν πονηρίαν μὲν φεύγειν, ἀρετὴν δὲ διώκειν, τούτων χάριν τὸ μὲν ἐπιτηθευτέον, τὸ δ' οὐ, ἵνα μὴ κακὸς καὶ ἵνα ἀγαθὸς δοκῆ εἶναι· ταῦτα γὰρ ἐστὶν ὁ λεγόμενος γραῶν ὕθλος, ὡς ἐμοὶ φαίνεται· τὸ δὲ ἀληθές ὡςδε λέγομεν. Θεὸς οὐδαμῆ οὐδαμῶς ἀδικος, ἀλλὰ ὡς οἷόν τε δικαιοτάτος, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῷ ὁμοιότερον οὐδὲν ἢ ὃς ἂν ἡμῶν αὐτῶν γένηται ὅτι δικαιοτάτος. Περὶ τούτου καὶ ἡ ὡς ἀληθῶς δεινότης ἀνδρὸς καὶ οὐδενία τε καὶ ἀνανδρία· ἡ μὲν γὰρ τούτου γνῶσις σοφία καὶ ἀρετὴ ἀληθινή, ἡ δὲ ἄγνοια ἀμαθία καὶ κακία ἐνεργής· αἱ δ' ἄλλα δεινότητές τε δοκοῦσαι καὶ σοφαί· ἐν μὲν πολιτικαῖς βυνασταιαῖς γιγνόμεναι φορτικαί, ἐν δὲ τέχναις βέλτεροιαι.»

Ἡ γνῶσις λοιπὸν τοῦ ἀγαθοῦ ἀληθινή ἐστὶ σοφία καὶ ἀρετὴ καὶ ἄγει εὐθὺ εἰς τὴν ἐξομοίωσιν τοῦ ἀνθρώπου τῷ θεῷ· διότι καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου νοῦς ἐστίν, ὡς ὁ θεός. Οὕτω στερεῶς ἀντέχεται ὁ Σωκράτης τῆς νοερᾶς ἀρχῆς τοῦ Ἀναξαγόρου, ὅ,τι κἄν λέγῃ ἐν τῷ *Φαίδρῳ*, τὸν μὲν νοῦν ἀναπτύσσω ἐπὶ τὸ κρείττον καὶ κρηπίδα αὐτὸν τιθεὶς τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας, ὀλιγωρῶν δὲ οὐδ' ἐξετάζων τὰς ἄλλας τῆς ψυχῆς δυνάμεις, τὴν θέλησιν, τὸ αὐτεξούσιον, τὸ ἐπιθυμητικόν. Τὸ νοερὸν μέρος τῆς ἀρετῆς ἀπερρόφα τὰ λοιπὰ. Ὁ Σωκράτης ἐν τῷ πρώτῳ Ἀλκιβιάδῃ ζητεῖ ἀποδείξει ὅτι τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔστιν ἐν τῷ σώματι, ἀλλ' ἐν τῇ ψυχῇ, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς αὐθιγὸν ἀγαθὸν ἐν τῷ λόγῳ.—*Σωκ.* Ἄρ' οὖν, ὦ φίλε Ἀλκιβιάδη, καὶ ψυχὴ εἰ μέλλει γινώσκειν αὐτήν, εἰς ψυχὴν αὐτῇ βλέπτεον, καὶ μάλιστα εἰς τοῦτον αὐτῆς τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐγγίγνεται ἡ ψυχῆς ἀρετὴ, σοφία, καὶ εἰς ἄλλο ᾧ τοῦτο τυγχάνει ὅμοιον ὄν;—*Ἀλκ.* Ἐμοίγε δοκεῖ, ὦ Σώκρατες.—*Σωκ.* Ἐχομεν οὖν εἰπεῖν, ὅ,τι ἐστὶ τῆς ψυχῆς νοερώτερον ἢ τοῦτο, περὶ ὃ τὸ εἰδέναι τε καὶ φρονεῖν ἐστίν;—*Ἀλκ.* Οὐκ ἔχομεν.—*Σωκ.* Ἐγὼ θεῖα ἄρα τοῦτ' εἰσικεν αὐτῆς, καὶ τις εἰς τοῦτο βλέπων καὶ πᾶν τὸ θεῖον γνοῦς, θεόν τε καὶ φρόνησιν, οὕτω καὶ ἑαυτὸν ἂν γνοίῃ μάλιστα.»

Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τὴν ἱστορικὴν ποιῶν ἀνάπτυξιν τῆς ἠθικῆς λέγει τὰ ἐξῆς ἐν τοῖς *Μεγάλαις Ἠθικαῖς* (Α, α', 6—8). «Πρῶτος μὲν οὖν ἐνεχείρησε Πυθαγόρας περὶ ἀρετῆς εἰπεῖν, οὐκ ὀρθῶς δέ· τὰς γὰρ ἀρετὰς εἰς τοὺς ἀριθμοὺς ἀνάγων οὐκ οἰκείων τῶν ἀρετῶν τὴν θεωρίαν ἐποίητο. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη ἀριθμὸς

ἰσάκεις ἴσος. Μετὰ τοῦτον Σωκράτης ἐπιγενομένος βέλτιον καὶ ἐπὶ πλεον εἶπεν ὑπὲρ τούτων, οὐκ ὀρθῶς δὲ οὐδ' οὕτως. Τὰς γὰρ ἀρετὰς ἐπιστήμας ἐποίησε, τοῦτο δ' ἐστὶν εἶναι ἀδύνατον· αἱ γὰρ ἐπιστήμαι πᾶσαι μετὰ λόγου· λόγος δὲ ἐν τῷ λογιστικῷ τῆς ψυχῆς ἐγγίνεται μορίῳ. Γίνονται οὖν αἱ ἀρεταὶ πᾶσαι κατ' αὐτὸν ἐν τῷ λογιστικῷ τῆς ψυχῆς μορίῳ. Συμβαίνει οὖν αὐτῷ ἐπιστήμας ποιοῦντι τὰς ἀρετὰς ἀνακρίνει τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς, τοῦτο δὲ ποιῶν ἀνακρίνει καὶ πᾶθος καὶ ἡθός· διὸ οὐκ ὀρθῶς ἤφατο ταύτη τῶν ἀρετῶν. Μετὰ δὲ τοῦτον Πλάτων διείλετο τὴν ψυχὴν εἰς τε τὸ λόγον ἔχον καὶ εἰς τὸ ἄλογον ὀρθῶς καὶ ἀπέδωκεν ἐκαστῶ ἀρετὰς προσσηκῶσας.»

Τῆς διαίρεσιν τῆς ψυχῆς εἰς δύο εἶδη, εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον, ἄλλα τε χωρὶα τῶν Πλατωνικῶν Διαλόγων μαρτυροῦσι καὶ τὸ τοῦ Τιμαίου (σελ. 69) τὸδε· «Οἱ δὲ (θεοὶ) μιμούμενοι (τὸν δημιουργόν) παραλαβόντες ἀρχὴν ψυχῆς ἀθάνατον, τὸ μετὰ τοῦτο θνητὸν σῶμα αὐτῇ περιετόρνευσαν ὀχημὰ τε πᾶν τὸ σῶμα ἔδωσαν, ἄλλο τε εἶδος ἐν αὐτῷ ψυχῆς προσφοδοῦμον τὸ θνητόν, δεινὰ καὶ ἀναγκαῖα ἐν ἑαυτῷ παθήματα ἔχον, πρῶτον μὲν ἠδονήν, μέγιστον κακοῦ δέλεαρ, ἔπειτα λύπας ἀγαθῶν φυγὰς· ἔτι δ' αὐτὸν φόβον, ἄφρονε ζυμβούλω, θυμὸν δὲ δυσπαραμύθητον, ἐλπίδα δ' εὐπράχτων· αἰσθηταὶ δὲ ἀλόγῳ καὶ ἐπιχειρητῇ παντός ἔρωτι συγκερασμένοι ταῦτα τὸ θνητὸν γένος ζυθέσαν καὶ διὰ ταῦτα δὴ σεβόμενοι μιαίνουσι τὸ θεῖον (τὸν νοῦν), ὅτι μὴ πᾶσα ἦν ἀνάγκη, χωρὶς ἐκείνου κατοικίζουσιν εἰς ἄλλην τοῦ σώματος οἴκησιν τὸ θνητόν, ἰσθμὸν καὶ ὄρον διοικοδομήσαντες τῆς τε κεφαλῆς καὶ τοῦ στήθους, ἀντένα μεταξὺ τιθέντες, ἵνα εἴη χωρὶς. Ἐν δὲ τοῖς στήθεσι καὶ τῷ καλουμένῳ θώρακι τὸ τῆς ψυχῆς θνητὸν γένος ἐνέδουν, καὶ ἐπειδὴ τὸ μὲν ἄμεινον αὐτῆς, τὸ δὲ χειρὸν ἐπεφύκει, διοικοδομοῦσι τὸ τοῦ θώρακος αὐτὸς κύτος, διορίζοντες οἷον γυνακῶν, τὴν δὲ ἀνδρῶν χωρὶς οἴκησιν, τὰς φρένας διχραγμάτι εἰς τὸ μέσον αὐτῶν τιθέντες. Τὸ μετέχον οὖν τῆς ψυχῆς ἀνδρείας καὶ θυμοῦ, φιλόνηκον ὄν, κατώκισαν ἐγγυτέρω τῆς κεφαλῆς μεταξὺ τῶν φρενῶν τε καὶ αὐχένους, ἵνα τοῦ λόγου κατήκοον ὄν κοινῇ μετ' ἐκείνου βίῃ τὸ τῶν ἐπιθυμιῶν κατέχει γένος, ὅποτ' ἐκ τῆς ἀκροπόλεως τῷ ἐπιτάγματι καὶ λόγῳ μηδαιμῆ πειθεσθῆι ἐκὸν ἐθέλοι. . . Τὴν δὲ δὴ καρδιάν ἀμικτῶν τῶν φλεβῶν καὶ πηγῆν τοῦ περιπερομένου κατὰ πᾶντα τὰ μέλη σφοδρῶς αἵματος εἰς τὴν δορυφορικὴν οἴκησιν κατέστησαν, ἵνα,

ὅτε ζήσκει τὸ τοῦ θυμοῦ μένος, τοῦ λόγου παραγγειλαντος, ὡς τις ἄδικος περὶ αὐτὰ γίγνεται πράξις ἐξωθεν ἢ καὶ τις ἀπὸ τῶν ἔσωθεν ἐπιθυμιῶν, ὡς εἰς διὰ πάντων τῶν στενωπῶν πᾶν ὅσον αἰσθητικὸν ἐν τῷ σώματι τῶν τε παρακλυτεύων καὶ ἀπειλῶν αἰσθανόμενον γίγνεται ἐπήκουον καὶ ἔποιτο πάντη, καὶ τὸ βέλτιστον οὕτως ἐν αὐτοῖς πᾶσιν ἡγεμονεῖν ἐφ'

Τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν εἰδότες, ὡς λόγου μὲν οὐτε ζυγήσειν ἐμμελλεν, εἴ τέ πῃ καὶ μεταλαμβάνοι αὐτῶν αἰσθήσεως, οὐκ ἐμφυτον αὐτῷ τὸ μέλειν τίνων ἔσοιτο λόγων, ὑπὸ δὲ εἰδώλων καὶ φαντασμάτων νυκτός τε καὶ μεθ' ἡμέραν μάλιστα ψυχαγωγῆσαιτο, τούτῳ δὲ θεὸς ἐπιβουλεύσας αὐτῷ τὴν ἡπατος ἰδέαν ζυγίστησε καὶ ἔθηκεν εἰς τὴν ἐκείνου κατοίκησιν».

Τὴν εἰς δύο δὲ διαίρειν τῆς ψυχῆς εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον εἶδος ἀποδεχόμενος καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, τὸν νοῦν ἄρχοντα¹ καὶ ἡγεμόνα, ὡς ὁ Ἀναξαγόρας, Σωκράτης καὶ Πλάτων, διὰ ζωηρῶν ἐκφράσεων κηρύττει, ὡς εἰ ἦν ἄμεσος τοῦ Ἀναξαγόρου μαθητῆς, τὸν δὲ κατὰ νοῦν βίον τὸν μόνον τῷ ἀνθρώπῳ προσήκοντα· «Εἰ δὲ θεῖον ὁ νοῦς πρὸς τὸν ἀνθρώπον, λέγει ἐν τοῖς Ἠθικοῖς Νικομαχείοις (I, ζ', 8—10), καὶ ὁ κατὰ τοῦτον βίος θεῖος πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον. Οὐ γὰρ δὲ κατὰ τοὺς πρᾶξινοι ἀνθρώπινα φρονεῖν ἀνθρώπων ὄντα οὐδὲ θνητὰ τὸν θνητόν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται ἀθανατίζειν, καὶ πάντα ποιεῖν πρὸς τὸ ζῆν κατὰ τὸ κράτιστον τῶν ἐν αὐτῷ. Εἰ καὶ γὰρ τῷ ὄγκῳ μικρόν ἐστι, δυνάμει καὶ τελειότητι πολὺ μᾶλλον πάντων ὑπερέχει. Δόξειε δ' ἂν καὶ εἶναι ἕκαστος τοῦτο, εἴπερ τὸ κύριον καὶ ἄμεινον ἄσπονον οὖν γένοιτ' ἂν, εἰ μὴ τὸν αὐτοῦ βίον αἰρεῖτο, ἀλλὰ τινος ἄλλου· τὸ λεχθέν τε πρότερον ἀρμόσσει καὶ νῦν· τὸ γὰρ οἰκεῖον ἐκάστῳ τῇ φύσει κράτιστον καὶ ἡδιστόν ἐστιν ἐκάστῳ. Καὶ τῷ ἀνθρώπῳ δὲ ὁ κατὰ νοῦν βίος, εἴπερ τοῦτο μάλιστα ἀνθρώπος, οὗτος ἄρα καὶ εὐδαιμονέστατος». Οἱ τοιοῦτον βίον διέχοντες ζῶσιν ὡς θεοί· ἀ' Ἐξ ἀνθρώπων γίνονται θεοὶ δι' ἀρετῆς ὑπερβολῆν».

1) «Ἀνάγκη ἄρα, εἶπερ πάντα νοῦ (δ νοῦς), ἀμύγη εἶναι, ὡς περ φησὶν Ἀναξαγόρας, ἵνα κρατῆ». Περὶ ψυχῆς Γ, δ'. Τὸ μὲν ἄλογον εἶδος τῆς ψυχῆς ἀναμειγμένον ἐστὶ τῷ σώματι, ὅχι θμῶς καὶ δ νοῦς. Ἐκ τούτου τοῦ χωρίου δὴλον, ὅτι δ' Ἀριστοτέλης ἐν τῇ περὶ νοῦ θεωρίᾳ ὑπ' ὄψει εἶχε τὴν Ἀναξαγόρειον φιλοσοφίαν. Σωκράτης, Πλάτων (ἴδ. Fouillée *Philosophie de Platon*, II, σελ. 24), Ἀριστοτέλης ἐκ τῆς πνευματικῆς εἰσὶ γενεᾶς τοῦ Ἀναξαγόρου.

Διαφορὰ Πλάτωνος πρὸς Σωκράτην ἐν τῇ περὶ ἀρετῶν θεωρίᾳ.

§ 50. Ἐπειδὴ ἡ ψυχολογία τοῦ Πλάτωνος ἦν διάφορος τῆς τοῦ Σωκράτους, διότι οὗτος μὲν τὴν ψυχὴν νοῦν μόνον ὑπελάμβανε εἶναι, οὐδὲν αὐτῆς ἄλογον εἶδος ἀποδεχόμενος, ὁ δὲ Πλάτων παρὰ τὸν νοῦν, ἐν ᾧ ἢ ἐπιστήμη, προσέθετο καὶ τὸ ἄλογον εἶδος, ἦτοι τὸν θυμὸν, ἐν ᾧ ἢ ἐνέργεια καὶ αἰ ὀρθῶς δόξαι, καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν, ἐν ᾧ τὰ πάθη καὶ αἰ σκοτεινὰ δόξαι, ἐπῆλθε καὶ τις διαφορὰ τοῦ μαθητοῦ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἐν τῇ περὶ ἀρετῶν θεωρίᾳ· διότι ὁ μὲν Σωκράτης ἐδέχετο λογικὰς μόνον ἀρετάς, ἦτοι τοῦ λογιστικοῦ ἢ νοῦ, ὁ δὲ Πλάτων καὶ ἀρετάς τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς εἶδους, ὑποδεεστέρας τῶν νοερῶν, καὶ τρόπον τινα σωματοειδείς, ὡς φησὶν ἐν τῇ Πολιτείᾳ (σελ. 518)· «Αἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ κλυόμεναι ψυχῆς κινδυνεύουσιν ἐγγὺς εἶναι τῶν τοῦ σώματος· τῷ ὄντι γὰρ οὐκ ἐνούσαι πρότερον ὕστερον ἐμποιεῖσθαι ἔθεσ' τε καὶ ἀσκήσεσιν· ἢ δὲ τοῦ φρονήσαι (τοῦ νοῦ) παντὸς μᾶλλον θειοτέρου τινὸς τυγχάνει, ὡς ἔοικεν, οὔσα».

Ἄλλ' ὁ Πλάτων πολὺν τινα χρόνον πρὸ τῆς διαίρεσεως δῆλον ὅτι ὑπ' αὐτοῦ τῆς ψυχῆς εἰς ἀθάνατον καὶ θνητόν εἶδος, τὴν περὶ ἀρετῶν θεωρίαν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ ὀλοσχερῶς ἠσπάζετο μετὰ πάντων τῶν ἐπακολουθημάτων αὐτῆς, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν παραδόξων, ὡς πολλὰ χωρὶα τῶν διαλόγων αὐτοῦ μαρτυροῦσιν. Ὁ Σωκράτης, λέγει ὁ φιλόσοφος Ζέλλερς, (*die Philosophie der Griechen* II, 1, σελ. 754) οὐ μόνον τὴν ἀρετὴν ὀλοσχερῶς ἐπισημνῆν ἐλογίζετο, ἀλλὰ καὶ μίαν ἀληθῶς εἶναι ἀρετὴν, πρὸς ἣν πάντες οἱ ἀνθρώποι ὁμοίως πεφύκασιν, εἶναι δὲ καὶ διδακτὴν. Τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ Πλάτων πάντα ταῦτα ἀπεδέχετο, ἀ καὶ ὕστερον ἐν τῷ σπουδαιοτάτῳ αὐτῶν μέρει ὀρθᾶ ἀνεγνωρίζεν. Ἄλλ' ὀριμωτέρα σκέψις ἐπέσειεν αὐτὸν τὴν Σωκρατικὴν θεωρίαν πολλαπλῶς περιορίσαι καὶ ἀκριβέστερον ὀρίσαι· διότι παρὰ τὰς τελείας ἀρετάς τὰς στηριζομένας καὶ κατ' αὐτὸν ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης, ὠμολόγει ὅτι καὶ αἱ συνήθεις καὶ κοιναὶ ἀρεταί, αἱ ἄνευ λόγου καὶ ἐπιστήμης, τὴν ἐαυτῶν ἔχουσιν ἀξίαν, ταῖς ὑψηλοτέραις ἀρεταῖς ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ οὔσαι ὡς πρώτη ὕλη. Ἐλάμβανε δὲ ὑπ' ὄψει καὶ τὴν ποικίλην διαφορὰν τῶν ἠθικῶν ἀφορμῶν, οὐδὲ τὴν ῥοπήν αὐτῶν ἐπὶ τῇ μορφώσει τῆς ἠθικότητος ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον παρεγνωρίζεν. Ἐπελάμβετο δὲ καὶ τὴν κοινὴν διάκρισιν εἰς πολ-

λὰς ἀρετὰς τῇ περὶ ἐνόητος τῆς ἀρετῆς διδασκαλίᾳ τοῦ Σωκράτους συνδιαλλάξαι, ἐν ταῖς χωρὶς ἀρεταῖς ἀναγνωρίζων τὰς διαφοροὺς οὐσίας μιᾶς κοινῆς σχέσεως, ἥτις ὡς ὅλον θεωρουμένη ἡ ἀρετὴ ἐστίν».

Ἐκ τῶν πολλῶν χωρίων τῶν Πλατωνικῶν Διαλόγων, ἐν οἷς τὰ διδύγματα τῆς ἠθικῆς τοῦ Σωκράτους φιλοσοφίας ἀτροποποίητα ἐκτίθενται, ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὰ ἐξῆς. Περὶ μὲν τοῦ ἔρωτος, ὃν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου διεγείρει ἡ ἐπαγωγὸς καὶ ἐλκτικὴ δύναμις τοῦ ἀγαθοῦ, ὁ Σωκράτης ἐν τῷ *Φιλιβω* (σελ. 20) τοῦ Πλάτωνος λέγει· «Γόδε γε μὴν, ὡς οἶμαι, περὶ αὐτοῦ (τοῦ ἀγαθοῦ) ἀναγκαιότατον εἶναι λέγειν, ὡς πᾶν τὸ γινώσκον αὐτὸ θηρεύει καὶ ἐφίεται βουλόμενον ἔλειν καὶ (περὶ αὐτὸ) κτήσασθαι, καὶ τῶν ἄλλων οὐδὲν φροντίζει πλὴν τῶν ἀποτελουμένων αὐτῷ ἀγαθοῖς».

Περὶ δὲ τῆς ἐτέρας ἀρχῆς ὅτι οὐδεὶς ἐκὼν κακός, ἐν τῷ *Πρωταγόρα* (σελ. 345) λέγει τὰδε· «Ἐγὼ γὰρ σχεδὸν τι οἶμαι τοῦτο ὅτι οὐδεὶς τῶν σοφῶν ἀνδρῶν ἠγείται οὐδένα ἀνθρώπων ἐκόντα ἐξαμαρτάνειν οὐδὲ αἰσχροῦ τε καὶ κακῶν ἐκόντα ἐργάζεσθαι, ἀλλ' εὐ ἴσασιν, ὅτι πάντες οἱ τὰ αἰσχροῦ καὶ τὰ κακὰ ποιοῦντες ἄκοντες ποιοῦσιν». Καὶ παρακατιῶν (σελ. 358) τὰ αὐτὰ ὁ Σωκράτης ἐπαναλαμβάνει· «Ἐπὶ γε τὰ κακὰ οὐδεὶς ἐκὼν ἐρχεται, οὐδὲ ἐπὶ αἰσχροῦ κακὰ εἶναι, οὐδ' ἐστὶ τοῦτο, ὡς ἔοικεν, ἐν ἀνθρώπου φύσει, ἐπὶ αἰσχροῦ κακὰ εἶναι ἐθέλειν ἰέναι ἀντὶ τῶν ἀγαθῶν· ὅταν τε ἀναγκασθῇ δυοῖν κακοῖν τὸ ἕτερον αἰρεῖσθαι, οὐδεὶς τὸ μείζον αἰρήσεται, ἐξὸν τὸ ἔλαττον»· καὶ αὐθις (σελ. 352)· «Ἴθι δὴ μοι, ὦ Πρωταγόρα, καὶ τόδε τῆς διανοίας ἀποκάλυψον· πῶς ἔχεις πρὸς ἐπιστήμην; Πότερον καὶ τοῦτό σοι δοκεῖ ὡς περὶ τοῖς πολλοῖς ἀνθρώποις ἢ ἄλλως; δοκεῖ δὲ τοῖς πολλοῖς περὶ ἐπιστήμης τοιοῦτόν τι, οὐκ ἰσχυρόν οὐδ' ἡγεμονικόν οὐδ' ἀρχικόν εἶναι, οὐδ' ὡς περὶ τοιοῦτου αὐτοῦ ὄντος διανοοῦνται, ἀλλ' ἐνοούσης πολλὰκις ἀνθρώπων ἐπιστήμης, οὐ τὴν ἐπιστήμην αὐτοῦ ἀρχεῖν, ἀλλ' ἄλλο τι, τοτὲ μὲν θυμόν, τοτὲ δὲ ἡδονήν, τοτὲ δὲ λύπην, ἐνίοτε δ' ἔρωτα, πολλὰκις δὲ φόβον, ἀτεχνῶς διανοοῦμενοι περὶ τῆς ἐπιστήμης, ὡς περὶ ἀνδραπόδου, περιελακομένης ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀπέντων. Ἄρ' οὖν καὶ σοὶ τοιοῦτόν τι περὶ αὐτῆς δοκεῖ, ἢ καλόν τε εἶναι ἢ ἐπιστήμη καὶ οἷον ἀρχεῖν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐκὼν περὶ γινώσκητις τὰγαθὰ καὶ τὰ κακὰ, μὴ ἂν κρητηθῆναι ὑπὸ μηθενός, ὥστε ἀλλ' ἄττα πράττειν ἢ αἰ ἂν ἢ ἐπιστήμη καλεῖται, ἀλλ' ἰκανὴν εἶναι τὴν φρο-

νησιν βοηθεῖν τῷ ἀνθρώπῳ; Καὶ δοκεῖ, ἔφη, ὡς περὶ σὺ λέγεις, ὦ Σώκρατες, καὶ ἄμα, εἴπερ τῷ ἄλλῳ, αἰτηρὸν ἐστὶ καὶ ἐμοὶ σοφίαν καὶ ἐπιστήμην μὴ οὐχὶ πάντων κράτιστον φάναι εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Κελῶς γὰρ, ἔφη ἐγὼ, σὺ λέγων καὶ ἀληθῆ. Οἶσθα οὖν ὅτι οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐμοὶ τε καὶ σοὶ οὐ πείθονται, ἀλλὰ πολλοὺς φασὶ γινώσκοντας τὰ βέλτιστα οὐκ ἐθέλειν πράττειν, ἐξὸν αὐτοῖς, ἀλλ' ἄλλα πράττειν¹. Καὶ ὅσους δὲ ἐγὼ ἠρόμην ὅτι ποτὲ αἴτιον τοῦτου, ὑπὸ ἡδονῆς φασὶν ἠττωμένους ἢ λύπης ἢ ὧν νῦν δὴ ἐγὼ ἔλεγον ὑπὸ τινος τούτων κρατουμένους ταῦτα ποιεῖν τοὺς ποιοῦντας».

Τὰ αὐτὰ ὁ Πλάτων λέγει καὶ ἐν τῷ *Τιμαίῳ* (σελ. 86)· «καὶ σχεδὸν δὴ πάντα, ὅποσα ἡδονῶν ἀκράτεια καὶ ὄνειδος ὡς ἐκόντων λέγεται τῶν κακῶν, οὐκ ὀρθῶς ὀνειδίζεται· κακός μὲν γὰρ ἐκὼν οὐδεὶς, διὰ δὲ πονηρὰν ἔξιν τινὰ τοῦ σώματος καὶ ἀπειδευτον τροφήν ὁ κακός γίνεται κακός, παντὶ δὲ ταῦτα ἔχθρὰ καὶ ἄκοντα προσγίγνεται». Καὶ ἐν τοῖς *Νόμοις* (σελ. 731)· «Γινώσκειν χρὴ πρῶτον μὲν, ὅτι πᾶς ὁ ἀδικὸς οὐχὲν ἐκὼν ἀδικός· τῶν γὰρ μεγίστων κακῶν οὐδεὶς οὐδαμοῦ οὐδὲν ἐκὼν κακῆτο ἂν ποτε, πολὺ δ' ἠκίστα ἐν τοῖς τῶν ἐκυτοῦ τιμωτῆταις· ψυχὴ δ', ὡς εἴπομεν, ἀληθεῖς γ' ἐστὶ πᾶσι τιμωτάτων. Ἐν οὖν τῷ τιμωτῆται τὸ μέ-

1) Ἐν τούτοις σαφῶς ἐκφράζεται ἡ ἐκουσία ἀπόφασις (ἐθέλειν)· διότι πάντα τὰ στοιχεῖα τοῦ αὐτεξουσίου ἔναισιν, ἢ γνώσις τοῦ ἀγαθοῦ, γινώσκοντας, τὸ δυνατόν πρᾶξι αὐτὸ ἢ μὴ, ἐξὸν αὐτοῖς, ἢ ἐνέργεια τῆς θελήσεως. ἐθέλειν, καὶ ταυταῖον ἢ πρᾶξι ἄλλου ἢ δ, ἐτι ὁ λόγος ἐκρινε βέλτιστον, ἀλλὰ πράττειν. Τοιαύτη ἡ ἐλευθερία τῆς θελήσεως κατὰ τὴν κοινὴν γνώμην. Ὁ Σωκράτης ταύτην οὐκ ἀποδέχεται οὐδ' ἐπέρχεται τῷ νῶ αὐτοῦ, ὅτι δύναται ὑπάρχει ἀπόφασις ἀνεξάρτητος, θέλω διότι θέλω (ἴδ. Fouillée *Philosophie de Platon* I, pag. 395). Μάτην ἔλεγον αὐτῷ ὅτι εἰσὶν ἀνθρώποι, ὡς ἡ Μήδεια ἐν τῇ τραγωδίᾳ τοῦ Εὐριπίδου (ἴδ. σελ. 178), οἵτινες γινώσκουσιν ὅτι κακὸν δὲ μέλλουσι πράξειν, καὶ ὁμολογοῦσιν ὅτι πράττουσιν αὐτὸ ἠττώμενοι καὶ παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ πάθους·

καὶ μανθάνω μὲν οἷα δρᾶν μέλλω κακὰ, θυμὸς δὲ κρείσσαν τῶν ἐμῶν βουλευμάτων.

Ὁ Σωκράτης ἠρείστο τὴν ἀντινομίαν ταύτην ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, αἰῶν δτι καὶ οὗτοι ἀγαθὸν οἰονται πράττειν ἐκυτοῖς· ἐπάντας γὰρ οἶμαι προαιρουμένους ἐκ τῶν ἐνδεχομένων αἰ οἰονται συμφέροντα αὐτοῖς εἶναι, ταῦτα πράττειν».

γιστον κακόν οὐδεις ἐκὼν μή ποτε λάβῃ καὶ ζῆ διὰ βίου κεκτημένος αὐτόν».

Ταύτην τὴν θεωρίαν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ ἀποδέχεται καὶ ὁ Πλάτων· τὴν δὲ περὶ ἐπιστήμης τοῦ ἀγαθοῦ μόνον ἐπὶ θεῶν ἐφαρμόζει πᾶσαν, περιορίζει δὲ αὐτὴν ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπον· κατὰ τοῦτο ὁ Σωκράτης ἦν ἰδανικώτερος, ὑπεβολικώτερος καὶ ἀποκλειστικώτερος τοῦ Πλάτωνος, δε μᾶλλον ἐμετρίασε ψυχολογικῶς τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἢ ἐνέτεινεν· ὁ Σωκράτης ἄνευ περιστροφῶν τῇ κοινῇ γνώμῃ ἀντιστρατεύεται, οὐδὲ τῶν παραδόξων ἀπέχεται ἀ ἀδελφὰ φαίνονται σοφισμάτων. Ἐνθουσιῶν γὰρ ἐπὶ τοῖς νέοις αὐτοῦ διδάγματασι περὶ τῆς ἀρετῆς ὡς ἐπιστήμης καὶ περὶ τῆς ἐπιστήμης τοῦ ἀγαθοῦ ὡς πνευτοδυνάμου, τὴν ἐνέργειαν τοῦ νοῦ ὑπολαμβάνει εἶναι ἀκαταμάχητον. Τί, οὐ πύεται λόγων, ἢ ἐπιστήμη τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τῇ κατεχούσῃ αὐτὴν ψυχῇ ἔσται δούλη καὶ ὑπήκοος ἄλλῃ τινὶ ὑπερέτερον δυνάμει! οὐδαμῶς. Τὸ ἀγαθὸν λαν ἔστιν ἀληθές, λαν καλόν, ὅπως μὴ ὑπὸ τοῦ ἀκαταγωνίστου γοήτρου αὐτοῦ ἢ ψυχῇ ἐληκται, ἢ τις ἄμα ὁρῶσα αὐτὸ φιλεῖ, καὶ φιλοῦσα ἐκτελεῖ.

Ὁ δὲ Πλάτων διαλλακτικώτερός ἐστι παρὰ τῶν ἄλλων τὴν κοινῇ γνώμῃ· διότι παραδέχεται μὲν ὅτι ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη τοῦ ἀγαθοῦ πνευτοδύναμος, ἀλλ' ἢ ἀπλήθῃ δόξα περὶ τῆς ἀγαθότητος τῶν πραγμάτων οὐκ ἔχει τὴν δύναμιν πείθειν τὴν βούλησιν βεβαίως καὶ νικηφόρος, ἀλλ' ἐν τῇ ψυχῇ ἀβεβαιοτήτά τινα καταλείπει, ἢ τις τὸ πολλαπλοῦν τῶν ἀποφάσεων ἐπιτρέπει· καὶ τοῦτο συμβαίνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, ἐν ᾧ ἡ ἰδέα τῇ ὕλῃ συναναφύεται, ἢ δὲ ἐπιστήμη συγκεχυμένη ἐστὶ, καὶ ἢ νόησις σκοτεινὴ, οὐδὲ τὰ πράγματα καὶ αἱ πράξεις ὁρίζονται κατὰ τὸν νόμον τοῦ ἀγαθοῦ· «Τὸ μὲν ἐπιστήμης μηδὲν εἶναι κρείττον ὁμολογοῦσι, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης ὑπαινισσόμενος τὸν Πλάτωνα, τὸ δὲ μηδὲνα πράττειν παρὰ τὸ δόξαν βέλτιον, οὐχ ὁμολογοῦσι». Τὸ δὲ χωρὶον τοῦ Πλάτωνος, δὲ ὑπαινίσσεται ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς *Νόμοις* (σελ. 875) καίται ἔχον οὕτως· «Ἐπιστήμης γὰρ οὔτε νόμος οὔτε τάξις οὐδεμία κρείττων, οὐδὲ θέμις ἐστὶ νοῦν οὐδενὸς ὑπήκοον οὐδὲ δούλον ἀλλὰ πάντων ἄρχοντα εἶναι, ἐὰν ἀληθινὸς ἐλεύθερός τε ἢ κατὰ φύσιν· κῶν δὲ οὐ γὰρ ἐστὶν οὐδαμῶς οὐδαμῶς, ἀλλ' ἢ κατὰ βραχύ».

Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (*Ἠθ. Νικομ.* Ζ, α', 1) τὰ δύο ἄκρα, τὸ θεῖον καὶ θηριῶδες ἐν τῷ ἀνθρώπῳ σπανιώτατα ὑπολαμβάνει εἶναι, λέγων·

«Ἐξ ἀνθρώπων γίνονται θεοὶ δι' ἀρετῆς ὑπερβολῆν. . . Ἐπεὶ δὲ σπάνιον καὶ τὸ θεῖον ἀνδρα εἶναι, οὕτω καὶ ὁ θηριώδης ἐν τοῖς ἀνθρώποις σπάνιος».

Ἡ διαφωνία ἐν τούτοις τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὸν Σωκράτην φανερά· διότι ὁ μὲν Σωκράτης ὑπολαμβάνει τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἀγαθοῦ δύνασθαι εἶναι κοινήν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει καὶ εὐδοκμεῖν· ὁ δὲ Πλάτων φρονεῖ, ὅτι βραχύ τι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κἀποχρὸν ἐστὶ τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης, οἱ δὲ πολλοὶ ἄγονται ὑπὸ τῶν δοξῶν, ἐξ ὧν αἱ μὲν εἰσι κατὰ λόγον, ἐγγύς οὖσαι τῆς ἐπιστήμης, αἱ δὲ ἄνευ λόγου, καὶ αὐταὶ ποιοῦσι πολλάκις τὴν ψυχὴν μισεῖν τὸ δόξαν καλὸν ἢ ἀγαθόν, φιλεῖν δὲ τὸ δόξαν πονηρὸν ἢ ἀδικον, ὅπερ οὐδενὶ τρόπῳ ἐδέχετο ὁ Σωκράτης. Κατὰ ταῦτα ὁ Πλάτων λέγει ἐν τοῖς *Νόμοις* (σελ. 689)· «Ὅταν τῷ τι δόξαν καλὸν ἢ ἀγαθὸν εἶναι μὴ φιλή τοῦτο, ἀλλὰ μισῇ, τὸ δὲ πονηρὸν καὶ ἀδικον δοκοῦν εἶναι φιλή τε καὶ ἀσπάζηται. Ταύτην τὴν διαφωνίαν λύπης τε καὶ ἡδονῆς πρὸς τὴν κατὰ λόγον δόξαν ἀμαθίαν φημί εἶναι τὴν ἐσχάτην, μεγίστην δὲ, ὅτι τοῦ πλήθους ἐστὶ τῆς ψυχῆς· τὸ γὰρ λυπούμενον καὶ ἡδόμενον αὐτῆς ὑπερ δῆμῶς τε καὶ πλήθος πύλεως ἐστὶν. Ὅταν οὖν ἐπιστήμης ἢ δόξαις ἢ λόγῳ ἐναντιῶται, τοῖς φύσει ἀρχικοῖς, ἢ ψυχῇ, τοῦτο ἀνοιαν προσγορεύω, πύλεως τε, ὅταν ἄρχουσι καὶ νόμοις μὴ πειθεται τὸ πλήθος, ταυτόν, καὶ δὴ καὶ ἐνὸς ἀνδρός, ὅποταν καλοὶ ἐν ψυχῇ λόγοι ἐνόητες μηδὲν ποιῶσι πλέον, ἀλλὰ δὴ τούτοις πᾶν τούναντιον. Ταύτας πύλας ἀμαθίας τὰς πλημμυλιστάτας ἐγωγ' ἂν θεῖην πύλεως τε καὶ ἐνὸς ἐκείνου τῶν πολιτῶν».

Κρίσεις Ἀριστοτέλους περὶ τῆς Σωκρατικῆς θεωρίας περὶ ἀρετῶν.

§ 51. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης οὔτε τὰς ἀρετὰς δέχεται ὡς ἐπιστήμας, οὔτε τὸ ἕτερον ἀξίωμα τοῦ Σωκράτους ὅτι οὐδεις ἐκὼν κακός, ἀλλ' ἄμφω ἀνασκευάζει ἐν τοῖς ἠθικοῖς αὐτοῦ συγγραμμάσιν. Ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὰ κυριώτερα χωρία, ἐν οἷς περὶ τούτων γίνονται λόγοι, διότι ταῦτα καὶ πρὸς διάκρισιν χρησιμεύουσι τῶν ἠθικῶν θεωριῶν τοῦ Σωκράτους ἀπὸ τῶν τοῦ Πλάτωνος, στενωῶς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συνηνωμένων ἐν τοῖς Πλατωνικοῖς διαλόγοις καὶ δυσδιχρίτων. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἀρετῶν ὡς ἐπιστημῶν λέγει τὰ ἐξῆς ἐν τοῖς *Ἠθικοῖς Ἐνδημηίοις* (Α, ε', 15)· «Σωκράτης μὲν οὖν ὁ πρεσβύτης φησὶ εἶναι τέλος τὸ γινώσκων τὴν ἀρε-

τήν, και ἐπεζήτει τί ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη καὶ τί ἡ ἀνδρεία καὶ ἕκαστον τῶν μορίων αὐτῆς. Ἐποιοῖ γὰρ ταῦτ' εὐλόγως, ἐπιστήμας γὰρ ᾗτε εἶναι πάσας τὰς ἀρετάς, ὡστ' ἅμα συμβαίνειν εἰδέναι τε τὴν δικαιοσύνην καὶ εἶναι δίκαιον· ἅμα γὰρ μεμαθήκαμεν τὴν γεωμετρίαν καὶ οἰκοδομίαν καὶ ἔσμεν οἰκοδόμοι καὶ γεωμέτραι. Διόπερ ἐζήτει τί ἐστὶν ἀρετὴ, ἀλλ' οὐ πῶς γίνεται καὶ ἐκ τίνων. Τοῦτο δὲ ἐπὶ μὲν τῶν ἐπιστημῶν συμβαίνει τῶν θεωρητικῶν· οὐθὲν γὰρ ἕτερόν ἐστι τῆς ἀστρολογίας οὐδὲ τῆς περὶ φύσεως ἐπιστήμης οὐδὲ γεωμετρίας, πλὴν τὸ γνωρίζειν καὶ θεωρῆσαι τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων τῶν ὑποκειμένων ταῖς ἐπιστήμαις· οὐ μὴν ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός οὐθὲν κωλύει πρὸς πολλὰ τῶν ἀναγκαίων εἶναι χρησίμους αὐτάς ἡμῖν. Τῶν δὲ ποιητικῶν ἐπιστημῶν ἕτερον τὸ τέλος τῆς ἐπιστήμης καὶ γνώσεως, οἷον ὑγίεια μὲν ἰατρικῆς, εὐνομία δὲ ἢ τι τοιοῦθ' ἕτερον τῆς πολιτικῆς. Καλὸν μὲν οὖν καὶ τὸ γνωρίζειν ἕκαστον τῶν καλῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ γε περὶ ἀρετῆς οὐ τὸ εἰδέναι τιμιώτατον τί ἐστίν, ἀλλὰ τὸ γινώσκειν ἐκ τίνων ἐστίν· οὐ γὰρ εἰδέναι βουλόμεθα τί ἐστὶν ἀνδρεία, ἀλλ' εἶναι ἀνδραιοί, οὐδὲ τί ἐστὶ δικαιοσύνη, ἀλλ' εἶναι δίκαιοι, καθάπερ καὶ ὑγιαίνειν μᾶλλον ἢ γινώσκειν τί ἐστὶ τὸ ὑγαίνειν, καὶ εὖ ἔχειν τὴν ἕξιν μᾶλλον ἢ γινώσκειν τί ἐστὶ τὸ εὖ ἔχειν». Ἐν δὲ τῷ ἐβδόμῳ βιβλίῳ (ιγ') ἀποδείκνυσιν ὅτι ἡ ἀρετὴ οὐκ ἐστὶν ἐπιστήμη, διότι τῆς ἐπιστήμης γίνεται ἀγαθὴ χρῆσις καὶ κατὰ συμβεβηκός κακὴ, τῆς δὲ φρονήσεως (τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς) μόνον ἀγαθὴ· ἡ ἀρετὴ ἄρα οὐκ ἐστὶν ἐπιστήμη· (Ἰδ. τὰς σοφὰς παρατηρήσεις τοῦ Fouillée *Philos. de Socr.* I, σελ. 214—216).

Καὶ ἐν τοῖς Ἰθλοῖς *Νικομαχείους* (ς', ιγ', 3)· «Καὶ Σωκράτης τῇ μὲν ὀρθῶς ἐζήτει, τῇ δὲ ἡμάρτανεν· ὅτι μὲν γὰρ φρονήσεις (σοφίαν) ᾗτεο εἶναι πάσας τὰς ἀρετάς, ἡμάρτανεν· ὅτι δ' οὐκ ἄνευ φρονήσεως, κελῶς ἔλεγε. Σημεῖον δὲ, καὶ γὰρ νῦν πάντες, ὅταν ὀρίζωνται τὴν ἀρετὴν, προστιθέασι τὴν ἕξιν, εἰπόντες καὶ πρὸς ἃ ἐστὶ, τὴν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ὀρθὸς δ' ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν. Ἐοίκασι δὲ μαντεύεσθαι πῶς ἅπαντες ὅτι ἡ τοιαύτη ἕξις ἀρετὴ ἐστὶν ἢ κατὰ τὴν φρόνησιν· δεῖ δὲ μικρὸν μεταβῆναι· οὐ γὰρ μόνον ἢ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ἀλλ' ἢ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις ἀρετὴ ἐστίν, ὀρθὸς δὲ λόγος περὶ τῶν τοιούτων ἢ φρόνησις ἐστίν. Σωκράτης μὲν οὖν λόγους τὰς ἀρετάς ᾗτεο εἶναι (ἐπιστήμας γὰρ εἶναι πάσας), ἡμεῖς δὲ μετὰ λόγου»· ἀδύνατον κάλλιον ἐκ-

φράσαι τὸν ἀποκλειστικὸν τοῦ Σωκράτους ὀρθολογισμόν, ὃς ἐν μὲν τῇ ψυχολογίᾳ εἰς τὴν σύγχυσιν τοῦ νοῦ καὶ τῆς θελήσεως καταλήγει, ἐν δὲ τῇ ἠθικῇ εἰς τὴν σύγχυσιν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀρετῆς». (Fouillée). Καὶ ἐν τοῖς *Μεγάλους Ἰθλοῖς* (Α, α', 26) ὡσαύτως· «Οὐκ ὀρθῶς δὲ οὐδ' ὁ Σωκράτης ἐπιστήμας ἐποιοῖ τὰς ἀρετάς· ἐκεῖνος γὰρ οὐδὲν ᾗτεο δεῖν μᾶτην εἶναι, ἐκ δὲ τοῦ τὰς ἀρετάς ἐπιστήμας εἶναι συνέβαινεν αὐτῷ τὰς ἀρετάς μᾶτην εἶναι. Διὰ τί; ὅτι ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν συμβαίνει ἅμα εἰδέναι τὴν ἐπιστήμην τί ἐστὶ καὶ εἶναι ἐπιστήμονα· εἰ γὰρ τις ἰατρικὴν οἶδε τί ἐστὶ, καὶ ἰατρός οὗτος εὐθέως ἐστίν, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν· ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν συμβαίνει· οὐ γὰρ εἰ τις οἶδε τὴν δικαιοσύνην τί ἐστίν, εὐθέως δίκαιός ἐστίν, ὡς δ' αὐτως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων». (Ἰδ. αὐτ. καὶ ιγ', 10).

Περὶ δὲ τῆς ἐτέρας Σωκρατικῆς ἀρχῆς, ὅτι οὐδεὶς κακὸς ἐκάν, ἐν τοῖς *Μεγάλους Ἰθλοῖς* (Α, θ', 7) λέγει τάδε· αἰεὶ δ' οὖν ὑπὲρ ἀρετῆς εἴρηται, μετὰ τοῦτ' ἂν εἴη σκεπτόν πότερον δυνατὴ παραγενέσθαι ἢ οὐ, ἀλλ' ὡπερ Σωκράτης εἶρη, οὐκ ἐφ' ἡμῖν γενέσθαι τὸ σπουδαίους εἶναι ἢ φαύλους. Εἰ γὰρ τις, φησὶν, ἐρωτήσῃεν ὄντιναοῦν πότερον ἂν βούλοιο δίκαιος εἶναι ἢ ἀδικος, οὐθεὶς ἂν ἔλοιτο τὴν ἀδικίαν. Ὅμοίως δ' ἐπ' ἀνδρείας καὶ δειλίας καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν αἰεὶ ὡσαύτως. Δῆλον δ' ὡς εἰ φαῦλοί τινές εἰσιν, οὐκ ἂν ἐκόντες ἦσαν φαῦλοι· ὥστε δῆλον ὅτι οὐδὲ σπουδαίοι. Ὁ δὲ τοιοῦτος λόγος οὐκ ἐστὶν ἀληθής· διὰ τί γὰρ ὁ νομοθέτης οὐκ ἐξ τὰ φαῦλα πράττειν, τὰ δὲ καλὰ καὶ σπουδαῖα κελεύει; καὶ ἐπὶ μὲν τοῖς φαύλοις ζημίαν τάττει, ἂν πράττη, ἐπὶ δὲ τοῖς καλοῖς, ἂν μὴ πράττη; Καίτοι ἄτοπος¹ ἂν εἴη νομοθετῶν ἂ μὴ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ πράττειν. Ἀλλ', ὡς εἰκεν, ἐφ' ἡμῖν τὸ σπουδαίους εἶναι καὶ τὸ φαύλους. Ἐτι δὲ μαρτυροῦσιν οἱ τ' ἔπαινοι καὶ οἱ ψόγοι γινόμενοι· ἐπὶ μὲν γὰρ τῇ

1) Ὁ Πλάτων ἐν τῷ ἐνάτῳ βιβλίῳ τῶν *Νόμων* (σελ. 870—882) ἐκίνησε τὸ ζήτημα, τίς ἢ χρεια ποιτικῶν νόμων, εἰ πᾶσα ἀδικία ἀκουσία ἐστίν· Ἡ ποιητὴ παρ' αὐτῷ οὐκ ἐπὶ τῇ τοῦ αὐτεξουσίτου στηρίζεται γνώσει, ἀλλ' ἐπὶ τῇ τῆς τάξεως καὶ ἀταξίας, τῆς τε ἔσωθεν καὶ τῆς ἔξωθεν, θεωρουμένης ἀνεξαρτήτως τῆς ἐλευθερίας· ὁ Πλάτων τὸ κακὸν καθ' ἑαυτὸ κολάζει, οὐδαμῶς ἔνοσων αὐτὸ κακὸν ἐλευθερον· ἢ δὲ ποιητὴ ἀπλοῦν ἐστὶ φάρμακον ἢ ἀπειλὴ τὴν ἀποῦσαν ἐπιστήμην ἀναπληροῦσα· (Ἰδ. Fouillée I, σελ. 239—250).

ἀρετῇ ἔπαινος, ἐπὶ δὲ τῇ κακίᾳ ψόγος, ἔπαινος δὲ καὶ ψόγος οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀκουσίοις· ὥστε δῆλον ὅτι ὡσαύτως ἐφ' ἡμῖν καὶ τὰ σπουδαῖά ἐστι πρᾶττειν καὶ τὰ φαῦλα. Ἔοικεν οὖν ἐν τῷ κατ' ἀρετῆν καὶ κακίαν εἶναι τὸ ἐκούσιον».

Καὶ περὶ ἀκρασίας ἐν τοῖς Ἠθικοῖς Νικομαχείους (Ζ, 6'): α' Ἀπορήσεις δ' ἂν τις πῶς ὑπολαμβάνων ὀρθῶς ἀκρατεύεται τις· ἐπιστάμενον μὲν οὖν οὐ φασι τινες οἷόν τε εἶναι· δεινὸν γὰρ ἐπιστήμης ἐνούσης ὡς ᾤετο ὁ Σωκράτης (ιδ. σελ. 206), ἄλλο τι κρατεῖν καὶ περιελκεῖν αὐτόν, ὡς ἀνδράποδον· Σωκράτης μὲν γὰρ ὅλως ἐμάχετο πρὸς τὸν λόγον ὡς οὐκ οὔσης ἀκρασίας· οὐθένα γὰρ ὑπολαμβάνοντα πρᾶττειν παρὰ τὸ βέλτιστον, ἀλλὰ δι' ἄγνοιαν. Οὗτος μὲν οὖν ὁ λόγος ἀμφισβητεῖ τοῖς φαινομένοις ἐναργῶς, καὶ δεόν ζητεῖν περὶ τὸ πάθος, εἰ δι' ἄγνοιαν, τίς ὁ τρόπος γίνεται τῆς ἀγνοίας· ὅτι γὰρ οὐκ οἶεται γε ὁ ἀκρατευόμενος, πρὶν ἐν τῷ πάθει γενέσθαι, φανερόν. Εἰσὶ δὲ τινες (ὁ Πλάτων· ιδ. σελ. 207), οἱ τὰ μὲν συγχωροῦσι τὰ δ' οὐ· τὸ μὲν γὰρ ἐπιστήμης μὴθὲν εἶναι κρεῖττον ὁμολογοῦσι, τὸ δὲ μὴθένα πρᾶττειν παρὰ τὸ δόξαν βέλτιον οὐχ ὁμολογοῦσι, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἀκρατῆ φασιν οὐκ ἐπιστήμην ἔχοντα κρατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ δόξαν. Ἀλλὰ μὴν εἰ γε δόξα καὶ μὴ ἐπιστήμη, μὴδ' ἰσχυρὰ ὑπόληψις ἢ ἀντιτείνουσα ἀλλ' ἡρεμαία, καθάπερ ἐν τοῖς διστάζουσι, συγγνώμη τῷ μὴ μένειν ἐν αὐταῖς πρὸς ἐπιθυμίας ἰσχυρὰς· τῇ δὲ μοχθηρίᾳ οὐ συγγνώμη, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδεὶ τῶν ψεκτῶν. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἐν τοῖς Μεγάλῳις Ἠθικοῖς (Β, 5', 2)· α' Σωκράτης μὲν οὖν ὁ πρεσβυτέρης ἀνήρει ὅλως καὶ οὐκ ἔφη ἀκρασίαν εἶναι, λέγων ὅτι οὐδεὶς εἰδὼς τὰ κακὰ ὅτι κακὰ εἰσιν ἔλοιτ' ἂν· ὁ δὲ ἀκρατῆς δοκεῖ, εἰδὼς ὅτι φαῦλά ἐστιν, αἰρεῖσθαι ὁμῶς, ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους. Διὰ δὲ τὸν τοιοῦτον λόγον οὐκ ᾤετο εἶναι ἀκρασίαν, οὐ δὲ ὀρθῶς· ἀτοπον γὰρ τῷ λόγῳ τούτῳ πεισθέντας ἀνακρεῖν τὸ πιθανῶς γινόμενον· ἀκρατεῖς γὰρ εἰσιν ἄνθρωποι, καὶ αὐτοὶ εἰδότες ὅτι φαῦλα ὁμῶς ταῦτα πρᾶττουσιν· ἐπεὶ δ' οὖν ἐστὶν ἀκρασία, πότερον ὁ ἀκρατῆς ἐπιστήμην τινὰ ἔχει, ἢ θεωρεῖ καὶ ἐξετάζει τὰ φαῦλα; Ἀλλὰ πάλιν ἂν δόξειεν ἄτοπον τὸ κράτιστον καὶ βεβαιότατον τῶν ἐν ἡμῖν ἡττάσθαι ὑπὸ τινος· ἐπιστήμη γὰρ πέντων τῶν ἐν ἡμῖν μονιμώτατόν ἐστι καὶ βικτικώτατον, ὥστε πάλιν ὁ λόγος οὗτος ἐναντιοῦται τῷ μὴ εἶναι ἐπιστήμην. Ἀλλ' ἄρα γε ἐπιστήμη μὲν οὐ, δόξα δέ; ἀλλ' εἰ δόξαν ἔχει ὁ ἀκρατῆς, οὐκ ἂν εἴη ψεκτός· εἰ γὰρ φαῦλόν

τι πρᾶττει μὴ ἀκριβῶς εἰδὼς, ἀλλὰ δοξάζων, συγγνώμην ἂν τις ἀποδοίη προσθέσθαι τῇ ἡδονῇ καὶ πρᾶξαι τὰ φαῦλα, μὴ ἀκριβῶς εἰδόμενος ὅτι φαῦλά εἰσιν, ἀλλὰ δοξάζοντα· οἷς δὲ συγγνώμην ἔχομεν, τούτους οὐ ψέγομεν· ὥστε ὁ ἀκρατῆς, εἴπερ δόξαν ἔχει, οὐκ ἔστι ψεκτός· ἀλλ' ἔστι ψεκτός».

Τοιαῦται αἱ κρίσεις τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους· ἐκ τούτων λαμβάνων ἀφορμὴν ὁ Fouillée συνοψίζει τὴν ἠθικὴν θεωρίαν τοῦ Σωκράτους ὡς ἐξῆς.

«Ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς ὁ λόγος ἐστίν· ὁ λέγων ψυχὴν λέγει νοῦν· ὁ δὲ λόγος ὑποκειμένην ἔχει καὶ τέλος ἀναγκαῖον τὸ ἀγαθόν· ὅταν γινώσκῃ τὸ ἀγαθόν, τείνει πρὸς αὐτό· ἡ δὲ τάσις αὕτη πρὸς τὸ ἀγαθόν ὡς τέλος, γενικὴ οὐσα καὶ θεμελιώδης, καλεῖται βούλησις· ὥστε ἡ βούλησις οὐδὲν ἄλλο ἐστίν ἢ ὁ λόγος νοῶν τὸ ἀγαθόν· ὅταν ὁ λόγος πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἀγαθοῦ πολλὰ βλέπῃ μέσα, προαιρεῖται, νοεῖ τινι ἐνεργείᾳ, ὅ,τι ἂν δοκῇ αὐτῷ βέλτιον. Ἡ ἀρετὴ ἐστὶν ὁ ἀληθὴς λογισμὸς, ἡ ἐπιστήμη, ἣτις αὐτομάτως ἐν πράξεσιν ἐκδηλοῦται· ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη ὑπ' οὐδενός κρατεῖται οὐδὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πάθους, ἐτι δ' ἔλαττον ὑπὸ δυνάμεως ἐλευθερίας τινός ἀδικήσου, ἐνεργούσης ἀλόγως κατὰ τοῦ λόγου καὶ συνείδησιν ἐχούσης τῆς ἰδίας αὐτῆς ἀλογίας· ἡ κακία φαντασιώδης τι τυγχάνει ὄν, νόσος νοερά, πλάνη ἀκουσία, δυναμένη ἰαθῆναι ὑπὸ τῆς παιδείσεως ἢ ὑπὸ τῆς κολάσεως· ἡ δὲ ἐλευθερία ὁ λόγος ἐστὶν ἀνευ κωλυμάτων ἀναπτυσσόμενος, νοῶν τὸ ἀληθὲς καὶ ἐκτελῶν αὐτό, μιᾷ καὶ μόνῃ καὶ τῇ αὐτῇ ἐνεργείᾳ, ἣτις πάσης ἐξωτερικῆς ἀντιστάσεως δεσπόζει· ἡ ἐλευθερία ἐστὶν ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ ἀρετῇ. Διὰ τοῦτο δύναται τις εἰπεῖν ὅτι ἡ ἀρετὴ ἐστὶν ἐλευθερία, ἐκουσία μάλιστα· ἡ δὲ κακία τούναντίον ἐστὶν ὅλως δούλη, ἄλογος οὐσα.

Ἡ θεωρία αὕτη τοσαύτην ἔχει σπουδαιότητα καὶ ἡ ρίζα αὐτῆς τοσοῦτον συμπεφυκτικὴ ἐστὶν αὐτοῖς τοῖς σπλάγγνοις τῆς Σωκρατικῆς φιλοσοφίας — τῆς φιλοσοφίας τῶν τελικῶν αἰτίων καὶ τῆς προνοίας — καὶ τοσαῦτα ἐν τῇ ἱστορίᾳ κατέλιπεν ἵχνη καὶ νέον πνεῦμα, ὥστε ἡ μελέτη αὐτῆς ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Ξενοφῶντος καὶ Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ἐστίν».

Περὶ βουλήσεως καὶ ἐλευθερίας κατὰ Σωκράτην καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους.

§ 52. Ἰδῶμεν οὖν εἰ σύμφωνα τούτοις εἰσὶν ἃ λέγει Ξενοφῶν περὶ ἠθικῆς ἐλευθερίας. Κατ'

αὐτὸν ὁ Σωκράτης ἀπεφαινετο, ὅτι σοφὸς καὶ σώφρων ἐν ἔστιν· ὁ δὲ σώφρων ἐγκρατής, ὁ δὲ ἐγκρατής κρείττων ὢν τῶν παθῶν καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἀγόμενος ἐλεύθερός ἐστιν· ὁ δὲ ἀκρατής δούλος καὶ ἀνδραποδῶδης ὑπὸ τῶν παθῶν αὐτοῦ ἠττώμενος. Οἱ λόγοι τοῦ Ξενοφῶντος ἔχουσιν οὕτως· «Ἐπίε μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἄρα καλὸν καὶ μεγαλεῖον νομίζεις εἶναι καὶ ἀνδρὶ καὶ πόλει κτῆμα ἐλευθερίαν; Ὡς οἷόν τέ γε μάλιστα, ἔφη. Ὅστις οὖν ἀρχεται ὑπὸ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν καὶ διὰ ταύτας μὴ δύναται πράττειν τὰ βέλτιστα, νομίζεις τοῦτον ἐλεύθερον εἶναι; Ἥκιστα ἔφη. Ἴσως γὰρ ἐλευθέριον φαίνεται σοι τὸ πράττειν τὰ βέλτιστα, εἴτα τὸ ἔχειν τοὺς κωλύοντας τὰ τοιαῦτα ποιεῖν ἀνελεύθερον νομίζεις; Παντάπασι γ', ἔφη. Παντάπασι ἄρα σοι δοκοῦσιν οἱ ἀκρατεῖς ἀνελεύθεροι εἶναι; Νῆ τὸν Δί' εἰκότως. Πότερα δὲ σοι δοκοῦσιν οἱ ἀκρατεῖς κωλύεσθαι μόνον τὰ κάλλιστα πράττειν, ἢ καὶ ἀναγκάζεσθαι τὰ αἰσχιστά ποιεῖν; Οὐδὲν ἦττον ἔμοιγ', ἔφη, δοκοῦσι ταῦτα ἀναγκάζεσθαι ἢ ἐκεῖνα κωλύεσθαι. Ποίους δὲ τινὰς δεσπότας ἡγεῖ τοὺς τὰ μὲν ἄριστα κωλύοντας, τὰ δὲ κάκιστα ἀναγκάζοντας; Ὡς δυνατόν, νῆ Δί', ἔφη, κακίστους. Δουλείαν δὲ ποῖαν κακίστην νομίζεις εἶναι; Ἐγὼ μὲν, ἔφη, τὴν παρὰ τοῖς κακίστοις δεσπόταις. Τὴν κακίστην ἄρα δουλείαν οἱ ἀκρατεῖς δουλεύουσιν; Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη. Σοφίαν δὲ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν οὐ δοκεῖ σοι ἀπείργουσα τῶν ἀνθρώπων ἢ ἀκρασία εἰς τὸναντίον αὐτοῖς ἐμβάλλειν; ἢ οὐ δοκεῖ σοι προσέχειν τε τοῖς ὠφελούσι καὶ καταμανθάνειν αὐτὰ κωλύειν ἀφέλκουσα ἐπὶ τὰ ἡδέα, καὶ πολλὰκις αἰσθανομένους τῶν ἀγαθῶν τε καὶ τῶν κακῶν ἐκπλήξασα ποιεῖν τὸ χεῖρον ἀντὶ τοῦ βελτίονος αἰρεῖσθαι; Γίγνεται τοῦτ', ἔφη. Σωφροσύνης δέ, ὦ Εὐθύδημε, τίνι ἂν φαίμεν ἦττον ἢ τῷ ἀκρατεῖ προσήκειν; αὐτὰ γὰρ δήπου τὰ ἐναντία σωφροσύνης καὶ ἀκρασίας ἔργα ἐστίν. Ὁμολογῶ καὶ τοῦτο, ἔφη. Τοῦ δ' ἐπιμελεῖσθαι ὢν προσήκει οἷα τι κωλυτικώτερον εἶναι ἀκρασίας; Ὅκουν ἔγωγ', ἔφη. Τοῦ δὲ ἀντὶ τῶν ὠφελούντων τὰ βλάπτοντα προαιρεῖσθαι ποιούντος, καὶ τούτων μὲν ἐπιμελεῖσθαι, ἐκείνων δὲ ἀμελεῖν πειθοντος, καὶ τῶν σωφρονοῦσι τὰ ἐναντία ποιεῖν ἀναγκάζοντος οἷα τι ἀνθρώπων κάκιον εἶναι; Οὐδέν, ἔφη. Οὐκοῦν τὴν ἐγκράτειαν τῶν ἐναντίων ἢ τὴν ἀκρασίαν εἰκὸς τοῖς ἀνθρώποις αἰτίαν εἶναι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ τῶν ἐναντίων τὸ αἰτίον εἰκὸς ἄριστον εἶναι; Εἰκόσ γάρ, ἔφη. Ἐοικεν ἄρα, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἄριστον ἀνθρώπῳ ἐγκράτεια

εἶναι; Εἰκότως γάρ, ἔφη, ὦ Σώκρατες. Ἄλλὰ μὴν τοῦ μαθεῖν τι καλὸν κἀγαθὸν καὶ τοῦ ἐπιμελεῖσθαι τῶν τοιούτων τινὸς δι' ὧν ἂν τις καὶ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα καλῶς διοικήσει καὶ τὸν ἑαυτοῦ οἶκον καλῶς οἰκονομήσει, καὶ φίλοις καὶ πόλει ὠφέλιμος γένοιτο καὶ ἐχθροῦς κρατήσῃεν, ἀφ' ὧν οὐ μόνον ὠφέλεια, ἀλλὰ καὶ ἡδοναὶ μέγιστα γίνονται, οἱ μὲν ἐγκρατεῖς ἀπολαύουσι πράττοντες αὐτὰ, οἱ δ' ἀκρατεῖς οὐδενὸς μετέχουσι· τῷ γὰρ ἂν ἦττον φήσαμεν τῶν τοιούτων προσήκειν, ἢ ᾧ ἥκιστα ἔξεστι ταῦτα πράττειν, κατεχομένῳ ἐπὶ τῷ σπουδάζειν περὶ τὰς ἐγγυτάτω ἡδονάς; Καὶ ὁ Εὐθύδημος, δοκεῖ μοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, λέγειν ὡς ἀνδρὶ ἦττον τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν πᾶμπαν οὐδεμιᾶς ἀρετῆς προσήκει. Τί γὰρ διαφέρει, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἀνθρώπος ἀκρατής θηρίου τοῦ ἀμαθεστάτου; ὅς τις γὰρ τὰ μὲν κρείτιστα μὴ σκοπεῖ, τὰ ἡδίστα δ' ἐκ παντὸς τρόπου ζητεῖ ποιεῖν, τί ἂν ἀγαθοῖ τῶν ἀρρονοστάτων βοσκημάτων; ἀλλὰ τοῖς μὲν μόνος ἔξεστι σκοπεῖν τὰ κρείτιστα τῶν πραγμάτων, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ διαλέγοντας κατὰ γένη, τὰ μὲν ἀγαθὰ προαιρεῖσθαι, τῶν δὲ κακῶν ἀπέχεσθαι. Ὁ ἐγκρατής ἄρα ἐλεύθερός τί ἐστὶ καὶ ἐκὼν προαιρεῖται τὰ ἀγαθὰ, τῶν δὲ κακῶν ἀπέχεται».

Τούτοις συμφωνεῖ καὶ τὸ χωρίον τοῦ Φιλῆθου (ἰδ. σελ. 206), ἐν ᾧ λέγεται «ὡς πᾶν τὸ γινώσκον αὐτὸ (τὸ ἀγαθὸν) θηρεύει καὶ ἐφίεται βουλόμενον εἰλεῖν καὶ (περὶ αὐτὸ) κτήσασθαι». Ἐν τούτοις ἡ βούλησις οὐ παρίσταται ἀδρανῆς καὶ παθητικῆς, ἀλλ' ἐφίεται καὶ ἐνεργεῖ πρὸς κτήσιν τοῦ ἀγαθοῦ.

Ἄλλὰ ταῦτα πῶς συμβιβάζονται τοῖς προερμημένοις (§ 50, σελ. 205—207), ὅτι οὐδεὶς κακὸς ἢ ἀδικὸς ἐκὼν; πῶς δὲ συμβιβάζονται καὶ τῇ ἀποφάνσει τοῦ Ἀριστοτέλους (§ 51, σελ. 208), ὅτι κατὰ Σωκράτην οὐ μόνον ὁ κακὸς οὐκ ἐστὶ κακὸς ἐκὼν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀγαθὸς οὐκ ἐστὶ τοιοῦτος ἐκὼν;

Τί δεῖ περὶ τούτων φρονεῖν; ἢ περὶ ἠθικῆς ἐλευθερίας θεωρία τοῦ Σωκράτους ἐστὶ πλήρης καὶ ὁμοία τῇ τῆς νέας πνευματικῆς φιλοσοφίας τοῦ Καρτεσιου φέρ' εἰπεῖν, τοῦ Καντίου, Maine de Biran καὶ ἄλλων; Τοῦτο γενήσεται φανερόν ἂν πρότερον ἐν ὀλίγοις διαλάβωμεν περὶ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας ἢ τοῦ αὐτεξουσίου κατὰ τοὺς νεωτέρους. Καὶ πρῶτον ἐξετάσωμεν τίς ὁ ἀληθὴς καὶ πρῶταρχος τύπος τῆς ἐλευθερίας ἐνεργείας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, λαμβάνοντες τὸ ἐξῆς παράδειγμα, ὅπερ καθ' ἐκάστην συμβαίνει· εὐρί-

σαι τις καθ' ὅδον βλαπτικόν πληρὴς νομισμάτων ὁ ἀπολέσας ἀγγέλλει τοῦτο διὰ τῶν ἐφημερίδων ὅπως ὁ εὐρὼν ἀποδῶ αὐτῷ τὸ βλαπτικόν. Ὁ εὐρὼν δύναται ἀποδοῦναι αὐτὸ ἢ κρατῆσαι καὶ δαπανῆσαι τὰ χρήματα κατὰ τὰς χρείας καὶ τὰς ὀρέξεις αὐτοῦ. Περὶ τῶν δύο τούτων ἀποφάσεων τελείον ἐστὶν ἐλεύθερος, διότι ἐκ τῆς βουλήσεως αὐτοῦ ἐξήρηται τήνδε μᾶλλον ἐκτελέσαι ἢ τήνδε. Ὅποτέραν δὲ τῶν ἀποφάσεων ἀν προτιμήσῃ, πράξει τοῦτο ἐν γνώσει ἐκουσίως καὶ ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ. Ἡ λαμβανομένη ὅμως ἀπόφασις οὐ γίνεται ἀνευ αἰτίων· διότι ἀν μὲν κρατήσῃ τὸ βλαπτικόν ὑποχωρεῖ εἰς τὴν πλεονεξίαν· ἀν δὲ ἀποδῶ, ὑπακούει τῷ συναισθηματι τῆς τιμιότητος καὶ τῷ νόμῳ τῆς δικαιοσύνης. Πᾶσα λοιπὸν ἐλευθερία ἀπόφασις ὑποτίθησιν αἰτίας, αἵτινες ἔχουσι ῥοπήν (influence) ἐπὶ τῆς βουλήσεως, ἀλλ' οὐ κατ' ἀνάγκην ἐπιβάλλουσιν αὐτῇ τὴν ἀπόφασιν· ἢ ἐλευθερία τῆς ἐκλογῆς λείπεται ἀεὶ τῇ βουλήσει.

Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἐν ἐαυτῷ τὸ ἀκατάβλητον συναίσθημα τῆς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεως, ἥτις χαρακτηρίζει αὐτὸν καὶ δι' ἧς ὑποχωρεῖ ἢ ἀνθίσταται, ἀκολουθεῖ τῷδε ἢ τῷδε αἰτίῳ, ποιεῖ τοῦτο ἢ ἄλλο.

Τοιοῦτος ὁ ἀπλοῦς τύπος τῆς ἐλευθερίας ἐνεργείας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Τοῦτον δὲ παρεγνώριζεν ὁ Σωκράτης διατεινόμενος ὅτι οὐδεὶς πράττει τι παρὰ τὸ δόξαν βέλτιον· ἐν ἄλλαις λέξεσιν οὐχ ἢ βούλησις ἀποφασίζει, ἀλλὰ τὸ προκαλοῦν, τὸ ἔλκον αὐτὴν αἴτιον, τὸ βέλτιον. Σύμφωνα τῷ Σωκράτει ἐστὶ καὶ Λεϊβνίτιος τὰ αὐτὰ λέγων· ἐστὶ δὲ καὶ φιλοσοφικὴ τις αἵρεσις *le Déterminisme*¹ ἥτις ἀρνείται τὴν προσω-

πικὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων αὐτοῦ, ἀπονέμει δὲ αὐτὰς ὀλοσχερῶς τῇ δυνάμει τῶν αἰτίων¹, ἐν τῇ τάξει ἐαυτῆς κατατάσσουσα καὶ τὸν Σωκράτην καὶ Πλάτωνα.

Ἄλλὰ περὶ τούτων κατωτέρω ἔσται λόγος· νῦν δὲ ἐξετάσωμεν τὰ διάφορα εἶδη τῆς ἐλευθερίας ἐνεργείας, εἰσὶ δὲ τρία, εὐδιάκριτα.

α'. Ὁ ἄνθρωπος ἀμφίρροπος τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ διστάζων περὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, τελευτῶν ὑποκύπτει εἰς τὸ κακόν·

καὶ μανθάνω μὲν οἷα δρᾶν μᾶλλον κακὰ,
θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων.

Ἡ μορφή αὕτη ἢ συνηθεστέρᾳ ἐστὶν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ· ὁ Σωκράτης (ἰδ. σελ. 206) ὁμολογεῖ ὅτι τοιαύτη ἦν ἡ κοινὴ γνώμη, κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ· «πολλοὺς φασὶ γινώσκοντας τὰ βέλτιστα οὐκ ἐθέλειν πράττειν, ἐξόν αὐτοῖς, ἀλλ' ἄλλα πράττειν». Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (σελ. 209)· «ἀκράτεις γὰρ εἰσὶν ἄνθρωποι, καὶ αὐτοὶ εἰδότες ὅτι φαῦλα, ὁμῶς ταῦτα πράττουσι». Πρὸς ταύτην τὴν κοινὴν γνώμην ἀντιστρατεύεται ὁ Σωκράτης, ὡς γινώσκωμεν ἤδη, μέχρι παραδοξολογίας δισχυριζόμενος ὅτι οὐδεὶς ἐκῶν κακός· ὥστε κατὰ τὸ Σωκρατικὸν ἀξίωμα, λέγει ὁ Αἰμίλιος Saisset, καὶ οἱ μοχθηρότατοι τῶν κακούργων ἔσονται ἀθῶοι καὶ ἀνεύθυνοι, ὡς ἄκοντες κακούργησαντες· οὔτε δὲ ἀρετὴ οὔτε κακία οὔτε εὐθύνη ὑπάρξει· ἀν δὲ τὸ ἀξίωμα ἐφαρμοσθῇ καὶ κατὰ γράμμα, ἀξίει κατ' εὐθείαν εἰς τὴν ἀρησίν τοῦ αὐτεξουσίου.

β'. Ὁ ἄνθρωπος ἀντιτάσσει πάλιν μακρὰν καὶ ἐπιμοχθὸν κατὰ τῶν πονηρῶν κλίσεων καὶ ἐξωτερικῶν πειρασμῶν καὶ ἐπὶ τέλους ὑπερισχύει καὶ θριαμβεύει· οὕτη ἢ μορφή τῆς ἐλευθερίας ἐνεργείας τακτικὴ ἐστὶ καὶ κανονικὴ· ταύτην δὲ καὶ πάντες οἱ ποιηταὶ ἐξύμνησαν, ὡς ἐστὶν ἰδεῖν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Ὅταν τις εἰς τοιοῦτον ἀνέλθῃ ἠθικὸν ὕψος, ὥστε ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ τὴν μὲν πτώσιν εἶναι ἐξαιρέσιν, τὴν δὲ ἀρετὴν κανόνα, φαίνεται ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἰς τὴν τελειότητα προήχθη, ἥς ἐπιδεκτικὴ ἐστὶν.

γ'. Ἄλλ' ὑπεράνω τῆς τακτικῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ ἐπιμόχθου θριάμβου τῆς ἀρετῆς ὑπάρχει εἶδος ἐνεργητικώτερον, ἀγνώτερον καὶ τελειότερον. Ἐστὶν ἡ ἐξίς τοῦ

1) Πῶς ἐξελληνιστέον τὸν φιλοσοφικὸν τοῦτον ἔρον; Ὁ Ὀριγίνης ἐν τῷ περὶ προσευχῆς (κεφ. ζ') λόγον ποιούμενος περὶ τῶν προκαλουσῶν τὴν βούλησιν αἰτιῶν μεταχειρίζεται τὴν λέξιν *ρεπτικόν*. «Καίτοι γὰρ ἐστὶν εἰπεῖν περὶ τῶν ἐπὶ γῆς, ὅτι τοιαῦτα τινὲς προγινόμενα ἐκ τῶν περισσώτων φαντασάσαι προκαλοῦνται τὸ ἀδέβαιον ἡμῶν ἢ τὸ ἐπὶ τὸ κρείττον (ἴσως χεῖρον) *ρεπτικόν* ἡμῶν πρὸς τὸ ποιῆσαι ἢ εἰπεῖν τάδε τινὰ ἢ τάδε». Τὸ ῥῆμα *ρέπω* αὐτοπαθὲς ἐστὶ καὶ ἐνεργητικόν. Ὁ Πλάτων λέγει που, «διατάζοντί μοι ἔρρεψε δαῖν» = ἀπερασίσθη ὅτι κρέπαι. Τὸ δὲ *ρεπτικόν*, ἐνεργητικῶς λαμβανόμενον, σημαίνει τὸ προκαλοῦν αἴτιον καὶ ποιοῦν τὴν βούλησιν τότε ἢ τότε πράξει· ὥστε τὸ *ρεπτικόν* δύναται σημαίνει καὶ τὸ σύστημα καθόλου, *le Déterminisme*, πλὴν εἰ μὴ τις βούλοιτο τὴν βέρβαρον δημιουργήσασαι λέξιν *ρεπτικισμόν*.

1) Ὁ πολὺς καὶ ἀκάματος Fouillée καὶ ἴδιον συνέγραψε βιβλίον, *La Liberté et le Déterminisme*, ἐν ᾧ πειρᾶται τὰ ἀντιμαχόμενα συναλλάξαι.

πράττειν τὸ ἀγαθὸν ἄνευ πᾶλης, καθιστάτα εὐκολον καὶ εὐφρόσυνον καὶ αὐτὴν τὴν θυσίαν. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὑπερένω τῆς ἀρετῆς ὑπάρχει ὁ ἠρωϊσμός καὶ ἐπὶ τὸ χριστιανικώτερον ἡ ἀγιότης. Εἰσὶ ψυχαὶ τινες οὕτως εὐπεφυκυῖαι ὑπὸ τῆς θείας προνοίας, ὥστε ἡ ἀρετὴ ἐστὶν αὐταῖς φυσικὴ· αἱ δὲ κλίσεις αὐτῶν τοσοῦτον ἀγναί, εὐγενεῖς καὶ εὐθείαι, ὥστε ἄνευ ἀγωνός τινος αὐτομάτως φέρονται πρὸς τὸ ἀγαθόν. Ὁρμὴ τις ἔμφυτος ἄγει αὐτάς πρὸς πᾶν ὄπερ καλόν, ἀγνόν, ὑψηλόν, ἀρμονικόν. Αἱ ψυχαὶ αὐταὶ ἐν διηκειᾷ ζῶσιν ἀθωότητι, μόλις τὸ κακὸν γινώσκουσαι, καὶ οὔτε ἀνὰ μέσον τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ κυμαίνονται, οὔτε ἐκλέγουσιν, οὔτε ὀρῶσι τὸ κακόν, ἀλλὰ μόνον τὸ ἀγαθόν. Ὁρᾶν δὲ τὸ ἀγαθὸν καὶ πράττειν αὐτὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἐστὶν αὐταῖς. (Ém. Saisset).

Ἄλλ' ἡ κατάστασις αὕτη οὐκ ἐγένετο ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου· ἐστὶν ἰδανικόν, πρὸς ὃ αἰετίνε καὶ ἐνίοτε προσεγγίζει, ἀλλ' οὐδέποτε οὐδὰμῶς αὐτοῦ ἐφίχθησεται· βραχὺ τι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους προσεγγίζει, λέγει ὁ Πλάτων· τὸ ἰδανικόν τοῦτο ἐστὶν ἡ θεία ἐλευθερία.

Ὁ Σωκράτης ἐκ τῶν τριῶν τούτων καταστάσεων τῆς ἐλευθέρας ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου τὴν τρίτην κυρίως ὑπέλαβεν ὡς οἰκείαν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, καὶ ταύτην ἐκήρυξεν ἀληθινὸν ὁδηγὸν καὶ κανόνα τοῦ βίου. Βεβαίως εἰς πλάνην ὑπέπεσε, τὴν ἐξαίρεσιν ἐκλαβὼν ὡς κανόνα, τὰς δὲ ἄλλας δύο καταστάσεις μὴ λαβὼν ὑπ' ὄψει. Ἄλλ' ὁμολογητέον ὅτι ἡ πλάνη αὕτη τιμᾷ αὐτὸν μεγάλως, ἐκ τῆς ὑψηλῆς προελθοῦσα ἰδέας, ἣν εἶχε περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὑπολαμβάνων αὐτὴν ἰκανὴν τῷ θεῷ ἐξομοιωθῆναι (ἴδ. § 49 σελ. 203—204), διότι καὶ αὕτη κατὰ τὴν Ἀναξαγόρειον ἀρχὴν νοῦς ἐστίν, ἐν ᾧ, ὡς ἐν τῷ θεῷ, ἡ θέλησις καὶ τὸ αὐτεξούσιον ἐνεῖσιν· ὡς δ' ἐν τῷ θεῷ νῷ ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ ἐφεσις αὐτοῦ, ἡ ἐνεργεῖα ταυτόχρονα εἰσι καὶ ἀχώριστα, οὕτω δύνανται ὁμοχρόνως γενέσθαι καὶ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ νῷ ἡ γνῶσις τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ ἐφεσις αὐτοῦ, ἡ ἐνεργεῖα τῆς θελήσεως πρὸς πρᾶξιν αὐτοῦ. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει, διότι ἐξέλιπον ἡ πᾶλη, οἱ ἀγῶνες, αἱ σκέψεις, οἱ δισταγμοὶ τῆς βουλήσεως περὶ τὴν ἐκλογὴν, ἀναιρεῖται ἡ ἐλευθερία ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου; οὐδαμῶς· ἀλλὰ τούτων ὁ ἀνθρώπος ἐν τοιαύτῃ καταστάσει εἰς τὸ ὑψιστον ἀνέρχεται τῆς ἐλευθέρας ἐνεργείας σημείον· ὁ Θεὸς ἀμειρεῖ τοῦ αὐτεξουσίου, τοῦ αὐτοκράτους, ὡς φησὶν Ἀναξαγόρας, διότι φύσει ὦν ἀγαθὸς ἢ μᾶλλον αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν οὐδὲν

ἄλλο δύναται νοεῖν καὶ ἐθέλειν ἢ τὸ ἀγαθόν; Καὶ ἡ ἑτέρα δὲ αἰτία τῆς ἀποπλανήσεως τοῦ Σωκράτους ἦν μάλα γενναία· διότι ἐκ τῶν ἰδίων ἔκρινε καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, νομίζων ὅτι δύνανται τῆς τελειότητος ἐφικέσθαι, φωτιζόμενοι ὑπὸ τοῦ λόγου, καὶ τῆς ἐπιστήμης τοῦ ἀγαθοῦ γινόμενοι κάτοχοι¹.

Ὁ Σωκράτης αἰετὶ τοῦ βίου αὐτοῦ κανόνα εἶχε τὸν ὀρθὸν λόγον, ἢ ὡς αὐτὸς λέγει ἐν τῷ Κρίτωνι, «ὅ,τι ὁ λόγος αἰρεῖ καὶ ἡ ἀλήθεια»· αἱ πρᾶξεις αὐτοῦ ἦσαν αἰετὶ ἐν ἀρμονίᾳ τοῖς λόγοις· οὐδέποτε ἐπραξέ τι ἀντιβαῖνον τῷ ὀρθῷ λόγῳ, ἀλλὰ πάντοτε τὸ καλόν καὶ τὸ πρέπον, ἔτοιμος καὶ αὐτὴν αὐτοῦ τὴν ζωὴν προσενεγκεῖν ὕλοκαύτωμα χάριν αὐτῶν· ὁ θεωρητικὸς αὐτοῦ βίος ἐρμηνεύει τὸν πρακτικόν, καὶ ὁ πρακτικὸς τὸν θεωρητικόν, ὡς ὁ νοῦς ἀγάλλεται θεωρῶν τὸ ἀγαθόν, ἀγάλλεται δὲ καὶ πράττων αὐτό. Ὁ Ἀλέχης ἐν τῷ ὁμωνύμῳ διαλόγῳ τοῦ Πλάτωνος λέγει, ὑπ' ὄψει ἔχων τὸν Σωκράτην· «Ὅταν μὲν γὰρ ἀκούω ἀνδρὸς περὶ ἀρετῆς διαλεγομένου ἢ περὶ τίνος σοφίας ὡς ἀληθοῦς ὄντος ἀνδρὸς καὶ ἀξίῳ τῶν λόγων ὧν λέγει, χαίρω ὑπερφυῶς, θεώμενος ἅμα τὸν τε λέγοντα καὶ τὰ λεγόμενα, ὅτι πρέποντα ἀλλήλοις καὶ ἀρμόττοντά ἐς· καὶ κομιδῇ μοι δοκεῖ μουσικὸς ὁ τοιοῦτος εἶναι, ἀρμονίαν καλλίστην ἠρμωσμένος οὐ λύραν καὶ παιδιᾶς ὄργανα, ἀλλὰ τῷ ὄντι ζῆν ἠρμωσμένος αὐτὸς αὐτοῦ τὸν βίον σύμφωνον τοῖς λόγοις πρὸς τὰ ἔργα»².

Κατὰ τὸν Σωκράτην ἡ εὐπραξία (γνώσις τῆς ἀρετῆς, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἐκτέλεσις αὐτῶν), ἔργον τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἄκρον ἄωτόν ἐστι τῆς εὐημερίας αὐτοῦ, ὑπερτέρα πολὺ τῆς εὐτυχίας, ἣτις ἐστὶ δῶρον τῶν θεῶν, τῆς τύχης, περιλαμβανούσα καὶ ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ, κᾶλλος, πλού-

1) «Ὁ Σωκράτης οὐ κατενόησεν ὅτι ἡ ταυτότης τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς θελήσεως ἰδανικόν ἐστὶν ἐν μόνῳ τῷ Θεῷ συντεταλεσμένον, ὡς ἡ ταυτότης τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς εὐδαιμονίας». Fouillée. Διὰ τί, λέγει ὁ φιλόσοφος Vacherot, ὁ συγγραφεὺς τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους οὐκ εἶπε καὶ ὅτι ἡ πλάνη αὕτη ἦν πάνυ ἀξία σοφοῦ ἀνδρὸς, τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐκ τῆς ἰδίας κρίνοντος, καὶ τὸ ὄραν τὸ ἀγαθὸν καὶ βούλεσθαι αὐτὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἐκλαμβάνοντος; ὁ Σωκράτης ἐστὶν ὁ πατήρ τῆς σχολῆς τῶν ἠθικῶν φιλοσόφων, παρ' οἷς οὐδεμίαν ἐχουσι σπουδαιότητα τὰ πάθη, ἀ οὐδέποτε ἔγνωσαν, ἢ οὐκέτι γιγνώσκουσιν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ὑψηλῆς σοφίας; καθ' ὃν τὴν ἀρετὴν διδάσκουσιν».

2) Ἰδ. Havel I, σελ. 144.

τον, ισχύον, δόξαν και άλλα τοιαῦτα (Ξενοφ. Ἀπομ. Α, 6' 34. Γ, θ' 14). ὁ Σωκράτης πολλάκις τὴν εὐημερίαν ὡς τέλος τοῦ ἀνθρώπου παρίστανει, ἀλλὰ σπουδαίαν ποιεῖται διάκρισιν δύο εἰδῶν εὐδαιμονίας, λέγει ὁ Fouillée ἐκ τούτων τὸ μὲν ἔξωθεν ἔρχεται, τὸ δὲ τὰς ρίζας αὐτοῦ ἐν τῷ βῆθει ἔχει τῆς δικνοητικῆς καὶ ἠθικῆς ἡμῶν ἐνεργείας· καὶ τὸ μὲν ἢ εὐτυχία ἐστὶ, τὸ δὲ ἢ ἀρετὴ καὶ ἢ εὐπραξία σημαίνουσα *le bien faire et le bien être* (εὐπραξία). Ἐρομένου δὲ τίνος αὐτὸν τί δοκοῖν αὐτῷ κρείστων ἀνδρὶ ἐπιτήδευμα εἶναι, ἀπεκρίνεται *εὐπραξία*. Ἐρομένου δὲ πάλιν εἰ καὶ τὴν εὐτυχίαν ἐπιτήδευμα νομίζοι εἶναι. Πᾶν μὲν οὖν τούναντιον ἔγωγ', ἔφη, τύχην καὶ πρᾶξιν ἡγοῦμαι· τὸ μὲν γὰρ μὴ ζητοῦντα ἐπιτυχεῖν τινι τῶν δεόντων εὐτυχίαν οἶμαι εἶναι, τὸ δὲ μαθόντα τε καὶ μελετήσαντά τι εὖ ποιεῖν εὐπραξίαν νομίζω, καὶ οἱ τοῦτο ἐπιτηδεύοντες δοκοῦσά μοι εὖ πράττειν· καὶ ἀρίστους δὲ καὶ θεοφιλεστάτους ἔφη εἶναι ἐν μὲν γεωργίᾳ τοὺς τὰ γεωργικά εὖ πράττοντας, ἐν δὲ ἰατρικῇ τοὺς τὰ ἰατρικά, ἐν δὲ πολιτείᾳ τοὺς τὰ πολιτικά· τὸν δὲ μηδὲν εὖ πράττοντα οὔτε χρήσιμον οὐδὲν ἔφη εἶναι οὔτε θεοφιλή». (Ἀπομν. Γ, θ', 14—15).

Ἄγαθος ἄρα ἄνθρωπος, δαίμων, χρήσιμος, εὐσεβής, θεοφιλής καὶ εὐδαιμών εἰς καὶ ὁ αὐτός ἐστι, κατὰ Σωκράτην· διότι τὸ καλῶς ἐπίστασθαι ἐστὶν εὖ πράττειν, τὸ δὲ εὖ πράττειν καλῶς πράττειν ἅμα καὶ εὐπραγεῖν ἤτοι εὐδαιμονεῖν. Ἡ βελτίστη τῆς ψυχῆς κατάστασις ἐκ τῆς βελτίστης γεννᾶται πρᾶξεως, αὕτη δὲ ἐκ τῆς βελτίστης μαθήσεως καὶ μελέτης τῆς διανοίας. Ὅστε πανταχοῦ τὴν αὐτὴν εὐρίσκομεν θεωρίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπαγωγὴν παντὸς ἀγαθοῦ εἰς τὴν λογικὴν ἐνεργίαν.

Ἐπὶ τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Ξενοφῶντος, σαφές καὶ μεστόν ἰδεῶν, ἀποκαλύπτει ἡμῖν τὴν τοῦ Σωκράτους θεωρίαν περὶ τοῦ κρείστου ἀγαθοῦ· βλέπει ἕκαστος ἐπὶ τίνι ὕψει τὸ ἰδανικὸν αὐτοῦ ἔθηκε. Τὸ ἀληθὲς ἀγαθόν, κατ' αὐτόν, οὐκ ἐξ ἑνὸς ἀγαθοῦ ἔξωθεν ἐρχόμενον, τυχερὸν καὶ ἄσταθές, ὅπερ καθ' ἑκάστην ἀπολέσαι κινδυνεύομεν· διότι οὐδέποτε ταῦτόν ἐστι τῆ τῆς ψυχῆς οὐσίᾳ· τὸ γὰρ τελειότατον ἀγαθόν ἐστὶν ὅπερ αἰτία ἑαυτοῦ ἐστὶ, παράγει αὐτὸ ἑαυτὸ συνειδὸς ἑαυτοῦ· ἐξ οὗ τὸν χαρακτῆρα τοῦ καθόλου (de l'absolu) παρέχει. Τί ἐστὶν ἀγαθὸν παθητικὸν ἔξωθεν ἐρχόμενον, καὶ οἶονεῖ ἐπιβαλλόμενον τῆ ψυχῇ; Ἐξ ἑνὸς ἀληθῶς τὸ τῆς ψυχῆς ἀγαθόν; Οὐδαμῶς· διότι πάντοτε χωρὶς ἐστὶ τῆς ψυχῆς, ἀνεξάρ-

τητόν τε αὐτῆς, μένει δὲ ἀλλότριον καὶ καθ' ἑν ὄραν αἰσθητόν γίνεται. Ὀνομάσομεν κρείστων ἀγαθὸν καὶ ὕψιστον τέλος τὴν τυχερὰν ταύτην ἀπόλαυσιν ἧς γενομένη, οὔτε προιδόντες αὐτὴν οὔτε ἐβελήσαντες οὔτε παραγγιόντες οὔτε ἀξιοὶ αὐτῆς γενομένοι; Τὸ ἀγαθὸν τοῦτο οὐκ ἐστὶν ἐμὸν, οὔτε ἡ νόησίς μου ἐστὶν, οὔτε ἔργον μου. Τὸ δὲ ἀληθὲς ἀγαθὸν ἄρ' ἑαυτοῦ ἐστὶν ἀγαθὸν καὶ ἐν ἑαυτῷ· ἀνήκει ἑαυτῷ, διότι αὐτὸ ἑαυτὸ ἐγέννησεν· ἔχει τὸ αὐτόματον, ὡς ἡ ἐπιστήμη, μεθ' ἧς συγχωνεύεται. Ἡ ψυχὴ μαιευτικῶ τῷ τρόπῳ τὴν ἰδίαν αὐτῆς γεννᾷ ἐπιστήμην, γεννᾷ δὲ ὡσαύτως καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῆς εὐπραξίαν.

Ἐποῦτον τὸ ἰδανικὸν τοῦ Σωκράτους· πῶς δὲ ἄλλως τὸ ἰδανικὸν τοῦτο τοῦ τελείου ἀγαθοῦ ἐκτελεσεῖ ὁ ἄνθρωπος, ἢ εὐδαιμών τῆ ἐνεργείᾳ καὶ ἐπιστήμῃ αὐτοῦ γινόμενος; ἀντὶ τοῦ δέχεσθαι ἔξωθεν τὴν εὐτυχίαν, αὐτὸς τὴν ἑαυτοῦ ποιήσει εὐπραξίαν. Τοῦτο δὴ τὸ ἀγαθὸν ἐν τοῖς μυχαϊτάτοις ἐδρεύσει τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἐν τῇ ἐνεργείᾳ καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ, ἢ κάλλιον εἰπεῖν ἐν μετ' αὐτοῦ ποιήσει. Ὁ ἄνθρωπος ὢν ἡ πηγὴ τῆς χαρᾶς αὐτοῦ διὰ τῆς συνειδήσεως τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ, ἔσται κέτοχος εὐπραγίας ἀναποσπᾶστος, προπυργίου ἀκλονήτου κατὰ τῶν ἔξωθεν ἐπερχομένων κακῶν».

Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως, ὅτι κατὰ τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἠθικὸν φρόνημα τῶν χρόνων ἡλλασσον καὶ αἱ λέξεις *εὐτυχία, εὐδαιμονία, εὐπραξία, εὐπραγία* τὴν σημασίαν αὐτῶν· διότι κατὰ μὲν τοὺς χρόνους τοῦ Πινδάρου, καθ' οὓς ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου ἐλογίζετο μικρά, τὸ πᾶν δὲ ἦν ἡ θεία δύναμις, ἢ Τύχη καὶ αἱ Μοῖραι, *εὐπραγία* καλεῖται ἡ πρόσκαιρος εὐημερία, ἔργον τοῦ ἀνθρώπου, *εὐτυχία* δὲ *εὐδαιμονία*, ἡ μόνιμος καὶ σταθερά, δῶρον τῶν θεῶν (ἰδ. § 34, σελ. 134)· κατὰ δὲ τὴν περὶ ἀρετῆς θεωρίαν τοῦ Σωκράτους, καθ' ἣν ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ τὸ πᾶν ἐστὶν, *εὐπραξία* μὲν καλεῖται ἡ ἀληθὲς καὶ τελεία εὐδαιμονία, ἀποκλείουσα πᾶν ἔξωθεν ἐρχόμενον ἀγαθόν, *εὐτυχία* δὲ ἡ ἐκ τῶν ἔξωθεν ἀγαθῶν εὐημερία. Ἡ εὐπραξία κατὰ Σωκράτην οὐδὲν δέχεται οὔτε παρὰ τῆς Τύχης οὔτε παρὰ τῶν Μοιρῶν, ἄς οὐδ' εἰ εἰσὶν οἵδε.

Κρίσεις τῶν νεωτέρων περὶ τῶν ἐπακολουθημάτων τῆς θεωρίας τοῦ Σωκράτους περὶ βουλήσεως καὶ ἐλευθερίας.

§ 53. Τοιοῦτον τὸ ὕψος τῶν ἠθικῶν θεωριῶν τοῦ Σωκράτους περὶ βουλήσεως καὶ ἐλευθερίας. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐλλείψεις αὐτῶν ἐπακολουθή-

ματα συνεπάγουσι θίγοντα τῆς ὑποθέσεως τῆς ἡμετέρας πραγματείας, ἥς σκοπὸς ἡ ἀποδείξις τῆς προόδου καὶ ὑπεροχῆς τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς Εἰμαρμένης, ὀρεόμεν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν μέχρις ἐνταῦθα εἰρημένων (Ἰδ. σελ. 203· 206—207· 209—210· 211· 212—213) καὶ ταῦτα ἐξετάσαι.

α') Ἐστὶ λογικὸν τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Σωκράτης καταργῶν τὴν θρησκευτικὴν ἰδέαν τῆς Μοίρας τῆς Τύχης, καὶ τῆς φυσικῆς Εἰμαρμένης εἰσήγεν ἀντ' αὐτῶν εἰς τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ φιλοσοφίαν τὴν ἠθικὴν Ἀνάγκην, διότι ἡ γνῶσις τοῦ ἀγαθοῦ κατελάμβανε τὸν νοῦν, ἐπεβάλλετο αὐτῷ καὶ οὐκ εἶα ἄλλην ἄλλου πράγματος ἐκλογὴν ποιήσασθαι ἢ τοῦ ἀγαθοῦ, κατελάμβανε δὲ οὕτω τὴν τάξιν τῆς ἀγαθῆς τύχης καὶ τοῦ ἀγαθοῦ δαίμονος, ὡς ἡ ἀγνοία καὶ ἀμαθία ἐπιβαλλόμεναι τῷ νῷ καὶ ἀναγκάζουσαι αὐτὸν ἐκλέξει τὸ κκκὸν ὡς ἀγαθὸν ἀνεπλήρουν τὴν τάξιν τῆς Ἄτης καὶ τοῦ Ἀλάστορος καὶ τῶν ἄλλων πονηρῶν πνευμάτων; Τί διέφερε τὸ αὐτεξουσίον τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τοῦ αὐτεξουσίου τῆς θρησκευτικῆς φιλοσοφίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ Πινδάρου; Τὰ ὅρια ἐκτερέων οὐκ ἦσαν στενὰ, ἡ δὲ δύναμις λίαν σμικρὰ;

β') Ἐστὶν ὀρθὸν τὸ πόρισμα, ὅτι, ἐπειδὴ ἡ γνῶσις τοῦ ἀγαθοῦ, καθὰ καὶ ἡ ἀγνοία καὶ ἡ ἀμαθία, ἐπιβάλλεται τῷ νῷ καὶ προκαλεῖ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ, ἡ περὶ ἐλευθερίας θεωρία τοῦ Σωκράτους ἐστὶν εἰ μὴ ἡ μήτηρ ἀδελφὴ πρεσβυτέρα τῆς ῥηπτικῆς φιλοσοφίας (du Déterminisme);

γ') Ἐστὶν ἀληθὲς τὸ πόρισμα, ὅτι ὁ Σωκράτης αὐτὸς ἑαυτῷ ἀντιφάσκει, ἔνθεν μὲν διατεινόμενος, ὅτι οὐδεὶς ἐκὼν ἀδικεῖ, ἔνθεν δὲ ἀξίων, ὅτι ὁ ἐκὼν ἀδικῶν ἐγγυτέρω ἐστὶ τοῦ δικαίου καὶ μᾶλλον συγγνωστός ἢ ὁ ἄκων ἀδικός; Τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπόθεσιν ἔχει ὁ Διάλογος τοῦ Πλάτωνος Ἰππίας ὁ Ἐλάσων, καὶ τὸ δεύτερον κεφάλαιον τοῦ τετάρτου βιβλίου τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ξενοφῶντος, πότερος ἀδικώτερός ἐστιν ὁ ἐκὼν ἐξαπατῶν ἢ ὁ ἄκων, ὡς εἰ ἔλεγε, ποτέρω πρᾶξις ἀδικωτέρα ἐστίν, εἰ ὁ Οἰδίπους ἐκὼν ἐφάνει τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ ἐνομφέυετο τὴν μητέρα αὐτοῦ, ἢ ἄκων ἐξ ἀγνοίας, ὡς ἐπραξεν, ἐφ' ᾧ καὶ κηρύττει ἑαυτὸν ἀθῶον. (Ἰδ. § 44, σελ. 172).

Οὔτε τῷ Σωκράτει, οὔτε τῷ Πλάτῳ οὔτε τῷ Ἀριστοτέλει ἐπῆλθε τῷ νῷ πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἀναξαγόρου, τὸν Νοῦν, ἀντιτάξει τὴν Θέλησιν, ὡς ἀρχὴν καὶ ἐλευθέραν αἰτίαν, ἴσην

τῇ δυνάμει τῷ νῷ ἢ καὶ ὑπερέραν αὐτοῦ, ὡς ἐποίησεν ὁ Καρτεσίος, ὃς μετὰ τολμῆς τὸ ἐναῖον διέλυσε τοῦ βούλεσθαι καὶ γινώσκειν, τῆς θελήσεως καὶ νοήσεως τῶν Σωκρατικῶν. Ἡ διανοητικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ διαλεκτικὴ συγχωρευθεῖσαι ὑπὸ Σωκράτους ἀπεχωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Καρτεσίου. Ἡ θέλησις οὐκέτι εὐπειθῶς ἐν τοῖς ὅροις ἵσταται τῆς νοήσεως, οὐδὲ ἡ τάξις τῶν πράξεων κατ' ἀνάγκην τῇ τῶν ἰδεῶν συναρμύζεται τάξει· διότι ἡ νόησις πεπερασμένη ἐστὶ καὶ παθητικὴ, ἡ δὲ θέλησις ἀπειρος καὶ ἐνεργός, οὐδ' ἡ ἐνέργεια αὐτῆς λήγει ὅπου τὸ τῆς νοήσεως βλέμμα τελευτᾷ, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω βρῖνει. Ὁ Καρτεσίος οὐ παύεται λέγων ὅτι ἡ πλάνη ἐλευθέρη ἐστὶ, καίπερ μετὰ τῶν Σωκρατικῶν ὁμολογῶν, ὅτι πᾶν ἀμάρτημα πλάνη ἐστὶν ἐξ ἀγνοίας προερχομένη: *nemo peccans nisi ignorans*.

Ἡ δὲ νέα φιλοσοφία μετὰ τὸν Κάντιον καὶ Maine de Biran ἐξετάσασα μετὰ τῶν Σωκρατικῶν τὸ κατ' ἀρχὰς τὴν πρώτην ἀρχὴν ἐν τῇ νοήσει καὶ ταῖς ἀνάγκαις αὐτῆς, ἐπελάβετο ὑστερον ἐρευνησάμενη αὐτὴν ἐν τῇ θελήσει καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ αὐτῆς. Ὡστε ἡ νόησις οὐκέτι ἄλλο τι ἐστὶ ἢ ἀπαύγασμα τῆς θελήσεως, ἡ δὲ ἀνάγκη σχέσις τις ὅλως ἐξωτερικῆ. φανήσεται τῶν ἐλευθεριῶν πρὸς ἀλλήλας, αἰτινῆς ἢ κρηπίδος εἰς τῆς ὑπάρξεως. (Ἰδ. Fouillée *Philosophie de Socrate II*, σελ. 507—508).

Τοιαύτην εὔρειαν ἐλευθερίαν τῆς θελήσεως βεβαίως οὐ ζητητέον ἐν τῇ τοῦ Σωκράτους ἠθικῇ φιλοσοφίᾳ, ὡς οὐδὲ ἐν τῇ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους¹· ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶν ἰσχυρὸς λόγος, ὅπως καὶ ὁ ἔχουσι ἀποστερηθῆ τις αὐτοῦ. Οἱ πλείστοι τῶν νεωτέρων φρονούσιν ὅτι ἡ περὶ θελήσεως θεωρία τοῦ Σωκράτους φέρει εἰς τὴν ἀρνησιν τοῦ αὐτεξουσίου· ἀλλ' ἐν μέρει μόνον, διότι ἡ γνῶσις τοῦ ἀγαθοῦ οὐ βίβη ἐπιβάλλεται τῷ νῷ οὐδ' ἀποστρεφεί αὐτὸν τῆς ἐλευθερίας θελήσεως (Ἰδ. σελ. 210)· ὁ Ch. Lévêque *La liberté selon les principaux philosophes Grecs* ὑπολαμβάνει, ὅτι ὁ Σωκράτης φαίνεται μὴ συνιδῶν τὰ σπουδαῖα τῆς θεωρίας αὐτοῦ ἀποτελέσματα, διότι ἄλλως ἐμελλεν ἀποκρούσειν αὐτά. «Socrate ne semble pas avoir aperçu ces conséquences, qu'il eût repoussées»· ὁ δὲ Fouillée ὑποστηρίζει ὅτι ὁ

1) Περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς θελήσεως κατὰ Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη Ἰδ. Zeller *Philosophie der Griechen II*, 1, σελ. 718—720· καὶ II, 2, σελ. 585—588.

Σωκράτης ἐν γνώσει πρὸς τοὺς ὑποστηρίζοντας τὸ αὐτεξούσιον ἀνετεμάχτο (ἰδ. σελ. 206)· ὁ Σωκράτης ὁμως ὅλως διαφέρει τῶν ἄλλων τῶν μὴ παραδεχομένων ἐν τῷ ἀνθρώπῳ αὐτεξούσιον· διότι οὗτοι μὲν καταπολεμοῦσι τὴν ἀρχὴν τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου ἐν παντὶ βαθμῷ· ὁ δὲ Σωκράτης τὴν ἀρχὴν τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας ἀναγνωρίζει καὶ τίθησιν αὐτὴν ὑπεράνω τῶν παθῶν· διότι ὁ νοῦς, ὅταν κέτοχος ᾖ τῆς ἐπιστήμης τοῦ ἀγαθοῦ, ἐλεύθερός ἐστι καὶ αὐτεξούσιος· ἡ γῶσις ἄρα τοῦ ἀγαθοῦ οὐκ ἐπιβάλλεται τῷ νῷ ὡς ἀνάγκη, οὐδ' ἀποστρεφεί αὐτὸν τῆς ἐλευθερίας θελήσεως· μόνον δὲ ὅταν ὁ νοῦς ἐσκοτισμένος ᾖ ὑπὸ τῆς ἀμαθείας, ἀναγκάζεται πρᾶττειν τὸ κακὸν ἄκων, διότι πρᾶττει αὐτὸ νομίζων ἀγαθὸν εἶναι· καὶ κατὰ τοῦτο μόνον φαίνεται ἀρνούμενος τὸ αὐτεξούσιον καὶ συμφωνῶν τοῖς ῥεπτικαῖς φιλοσόφοις (Déterministes)· ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀρχὰς παρασάγγας ὅλους ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχουσι, καὶ δικαίως ὁ Lénéque φρονεῖ ὅτι ὁ Σωκράτης ἔμελλεν ἀποκρούσειν τὰ πορίσματα τῆς θεωρίας αὐτοῦ, εἰ ταῦτα ἐγίνωσκεν· ὁ δὲ συγγραφεὺς τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους μετὰ πολλῆς λεπτολογίας ἀναπτύσσει καὶ ἐρμηνεύει τὴν περὶ θελήσεως θεωρίαν τοῦ Σωκράτους κατατάσσων αὐτὸν ἐν τοῖς ῥεπτικαῖς φιλοσόφοις.

Ἡ κυρία πρωτοτυπία τοῦ Σωκράτους, φησὶν, ἐν τῇ θεωρίᾳ ἐστὶ τῆς θελήσεως, πρῶτος ἐν γνώσει ὑποστηρίξας τὸ σύστημα, ὃ ἔκτοτε ἐκλήθη ῥεπτικόν (déterminisme)· ἀλλὰ τίνας οἱ ἀκριβεῖς χαρακτῆρες τοῦ Σωκρατικοῦ ῥεπτικῆς; Πόθεν προήλθεν, ἐκ τῆς γνώσεως τῶν ποιητικῶν αἰτίων ἢ ἐκ τῆς τῶν τελικῶν;

Ἐπισημαίνει, ὅτι αἱ ἡμέτεροι πράξεις ὑπὸ συμπλοκῆς παράγονται ποιητικῶν αἰτίων, μηχανικῶν ἢ φυσικῶν (κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῆς λέξεως ἴνοιαν), τοῦτό ἐστὶν ἀληθὴς ἀνάγκη, οἶαν εὕρισκα τις ἐν τῇ μηχανικῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ Δημοκρίτου λόγου χάριν· καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ πρῶτος καὶ ἐλάχιστος βαθμὸς τῆς νοήσεως.

Ἡ δὲ ἐτέρα θεωρία, ἢ γε ὁ δεύτερός ἐστι βαθμὸς, οὐχ ὁμως καὶ ὁ ὑπέρτατος, πατήρ ἐστιν ὁ Σωκράτης· Ἡ θεωρία αὕτη τὴν ἐκουσίαν ἀπόφασιν ὑπολαμβάνει οὐχ ὡς μηχανικὸν ἀποτελεσμά τῶν ἐξωθεν αἰτίων, ἀλλ' ὡς νοερὴν ἐκλογὴν τοῦ βελτίονος. Κατ' αὐτὴν τὸ ἀγαθὸν ἀνεπιτηρητῶς πνευτοδύναμόν ἐστιν, ἀλλ' ἡ πνευτοδυναμία αὕτη ὅλως ἐνεργητικὴ ἐστὶ· διότι τὸ ἀγαθὸν ἐνεργεῖ, ὀρώμενον τῷ νῷ, διὰ μόνου τοῦ κάλλους αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ διὰ τῆς βίας τῆ ψυχῆ ἐπιβαλλόμενον.

Ἐκ τούτων δῆλον ὅτι μέγα χάσμα ἐστὶν ἀνάμεσα τῆς νοερᾶς ταύτης θεωρίας καὶ τῆς ὀλοκρατικῆς ἀνάγκης (fatalisme matérialiste)· διότι ἐν ταύτῃ μὲν προορισμός τις ἐστὶ (pré-déterminisme), προηγούμενος τῆς πράξεως, ὡς ἡ αἰτία προηγείται τοῦ ἀποτελέσματος, ἐν ἐκείνῃ δὲ ὡς τέλος, ὡς σκοπὸς ἰδανικὸς πρὸς ὃν τεινόμεν, οὐχ ὡς προὑπάρχουσα αἰτία ὠθοῦσα ἡμᾶς· κείται πρὸ ἡμῶν καὶ καλεῖ ἡμᾶς, οὐκ ὀπισθεν ἡμῶν, ὡς φυσικὴ δύναμις ἔλκουσα.

Ἡ ἀπόφασις τῆς ἐνεργείας μεταβάλλει οὕτω χαρακτῆρα· διότι ἐν μὲν τῇ μοιραίᾳ ἀνάγκῃ τῶν φυσικῶν αἰτίων οὐδὲν ἔχει αὕτη τὸ αὐτόματον, ἀποτελεσμά οὐσα τῆς ἐξωτερικῆς αἰτίας, καταναγκασμός ἐξωθεν ἐρχόμενος· ἐν δὲ τῇ Σωκρατικῇ θεωρίᾳ τὸ αὐτόματον τῆς πράξεως ὑπάρχει ἐνώπιον τοῦ λογικοῦ τέλους. Τὸ ὃν ποιεῖ αὐτὸ ἑαυτὸ ῥέπειν κανονικῶς ἐν ἀμετακινήτῳ τάξει καὶ ἐν βεβαίᾳ διευσθύνει· ἀλλὰ τέλος αὐτὸ ἑαυτὸ πείθει καὶ ἀποφασίζει, διότι αἰεὶ ὑπάρχει ἐκλογὴ τοῦ βελτίονος· τὸ εἶδος ὁμως τοῦτο τῆς ἐκλογῆς νοερὸν μᾶλλον ἐστὶν ἢ ἐκουσίον (ἰδ. σελ. 204).

Τὸ μοιραῖον τῶν αἰτίων γεννήσει τὴν μαθηματικὴν ἀνάγκην τῆς πράξεως, καθ' ἣν τὸ ἐναντίον ἀδύνατον ἀποβαίνει· κατὰ δὲ τὴν θεωρίαν τοῦ Σωκράτους καὶ Πλάτωνος ἀληθὴς ἀνάγκη οὐκ ἐστὶν, ἀλλ' ἀπλή βεβαιότης· ἐν παντὶ ἐκλέγω τὸ βέλτιον οὐ μοιραίως, ἀλλὰ βεβαίως· οὕτω τὸ ἐναντίον τῆς πράξεως, καθ' ἑαυτὸ καὶ λογικῶς, δυνατόν ἐστι, ἀλλ' οὐδέποτε πραγματικὸν ἐστὶ· οὐδέποτε ὁ κατέχων ὀλοσχερῶς τὴν ἀλήθειαν ἐρεῖ ψεῦδος, καίπερ δυνατόν ἐστὶ τοῦτο συμβῆναι, οὐδ' ὁ ἀληθῶς καὶ τελῶς τί ἐστὶ δικαιοσύνη ἐπιστάμενος πράξει τὴν ἀδικίαν· ὁ Σωκράτης ὅλως ἐμάχεται πρὸς τοὺς φρονούντας ὅτι ἦν δυνατόν εἶναι τινα ἐν γνώσει ἀδικόν. Κατὰ τὴν Σωκρατικὴν λοιπὸν θεωρίαν δύο εἰσὶ λογικῶς δυνατὰ πράξαι, τὸ δίκαιον ἢ τὸ ἀδικόν, μία ὁμως πραγματικὴ πράξις πρὸς τὸ αὐτὸν τέλος διευσθυομένη, ἢ πράξις τοῦ δικαίου.

Ἐξετάσωμεν νῦν τὸ τέλος καὶ ἴδωμεν πῶς ἐνεργεῖ. Ὁ Ἀριστοτέλης ὅταν τὴν ἐνεργείαν τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τῇ ἔλξει¹ περιορίζει, ἀναπτύσσει καὶ

1) Κατὰ Ἀριστοτέλη, ὁ Νοῦς (ὁ Θεὸς) ἀκίνητός ἐστι κινῶν τὸν κόσμον διὰ τῆς πρὸς ἑαυτὸν ἔλξεως· «ἔστι τι ὃ οὐ κινούμενον κινεῖ, ἀίδιον καὶ οὐσία καὶ ἐνεργεῖα οὐσα». (Μετὰ τὰ Φυσ. ΙΑ, ζ', 1). Τοῦτο δὲ ὁ Νοῦς ἐστὶν· «αὐτὸν δὲ νοεῖ ὁ νοῦς κατὰ μετὰληψιν τοῦ νοητοῦ· νοητὸς γὰρ γίγνεται θιγγά-

ἐπὶ πᾶσαν ἐκταίνει τὴν οἰκουμένην τὴν μεγάλην Σωκρατικὴν καὶ Πλάτωνικὴν σύλληψιν. Τὸ ἀγαθὸν ἅμα ἐμφανιζόμενον νικᾷ, ἀποκλυπτόμενον ἐνεργεῖ· ὁ νοῦς νοεῖ αὐτὸ καὶ θηρεύει, αὐτὸ δὲ ἀμετακίνητον μένει ἐν τῇ αἰωνίᾳ αὐτοῦ μακαριότητι· ἡ κίνησις ἐν ἡμῖν ἐστίν, ἡμεῖς ἐγείρομεν αὐτήν, ἡμεῖς βουλόμεθα κατὰ τρόπον ῥηπτικὸν βεβαίως (dans un sens déterminé), ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἀποκλείει τὸ αὐτόματον. Ἡ ἔλξις αὕτη τοῦ ἀγαθοῦ τοσοῦτον μᾶλλον ἀκαταμάχητος ἐστίν, ὅσῳ ἔλασσον βιάζει. Τὸ ὄν ὑποχωροῦν ὑποχωρεῖ εἰς ὅ,τι ἔχει ἐν ἑαυτῷ ἐνδομυχώτατον καὶ συστατικώτατον τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ. Ἡ νίκη αὕτη τερπνοτάτη ἐστὶ, διότι οὐκ ἐστίν ὁ κτηνώδης θρίαμβος τῆς ἰσχύος, ἀλλ' ὁ καταληπτός καὶ παραδεκτός θρίαμβος τοῦ νοεροῦ ἔρωτος· ὅταν ὕστερον οἱ θεολόγοι τὴν χάριν πρὸς τέρψιν νικηφόρον παραβάλλωσι, λανθάνουσι εἰς τὴν τοῦ Σωκράτους καὶ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους θεωρίαν ἐπανερχόμενοι.

»Ἐν τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ, ὅσῳ ἂν ᾖ ἀτελής, ἡ ἀνθρωπεῖα ψυχὴ οὐδαμῶς ἐξευτελιζέται, ὡς ἐν τῇ μηχανικῇ, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνυψοῦται, καίτοι οὐπω ἀρκούντως· ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖται ὅτι αἰεὶ τὸ βέλτιον ζητεῖ, ὅτι φύσει ἀγαθός ἐστὶ διὰ τοῦ ἀληθοῦς ἔρωτος τοῦ ἀγαθοῦ· ἐστὶν ἡ ἀνθρωπότης ἐξωραϊσμένη καὶ θεοπεποιτημένη· ἐν ταύτῃ ὅμως τῇ θεωρίᾳ λείπει τῷ ἀγαθῷ ἡ θεμελιωδιστάτη τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ, ἡ μᾶλλον οὐχ ἡ ἰδιότης, ἀλλ' αὕτη ἡ οὐσία αὐτοῦ, ἡ ἐλευθέρια δῆλον ὅτι θέλησις, τὸ αὐτεξούσιον.

»Ὁ κατάλληλος ὅρος πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς Σωκρατικῆς θεωρίας ἀγαθοδοξία ἐστὶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ (optimisme dans l'homme). Ὁ ἄνθρωπος ὁμοῖος τῷ θεῷ τοῦ Πλάτωνος, ὃς αὐτός ἐστὶν ὁ θεὸς τοῦ Σωκράτους, αἰεὶ τὸ βέλτιστον ἐκλέγει, συλλαμβανόμενον ὑπὸ τοῦ νοῦ αὐτοῦ· μόνῃ δὲ διαφορᾷ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἐστίν, ὅτι ὁ μὲν θεὸς ἀναμάρτητός ἐστιν, ὁ δὲ ἄνθρωπος

νων καὶ νοῶν, ὥστε ταῦτῶν νοῦς καὶ νοητόν· αὐτὸν ἄρα νοεῖ, εἴπερ ἐστὶ τὸ κράτιστον, καὶ ἐστὶν ἡ νόησις νοήσεως νόησις».

«Ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον ἀνάγκη ὑπὸ τινος κινεῖσθαι, καὶ τὸ πρῶτον· κινουῦν ἀκίνητον εἶναι καθ' αὐτό, καὶ τὴν αἰτίον κίνησιν ὑπὸ αἰτίου κινεῖσθαι». Πῶς γίνεται ἡ αἰτίος κίνησις τοῦ κόσμου; διὰ τοῦ ἔρωτος, διὰ τῆς ἐφέσεως τοῦ νοῦ· «εἰ γὰρ ἐρεῖ ὁ κόσμος, ὡς φησὶ καὶ Ἀριστοτέλης, τοῦ νοῦ καὶ κινεῖται πρὸς αὐτόν, πόθεν ἔχει ταύτην τὴν ἔρσιν;» Ἐρωτᾷ ὁ Πρόκλος ἐν Τιμαίῳ· ὁ Νοῦς, ὡς τὸ κράτιστον καὶ ἀριστον, ἐπαγωγός ἐστιν.

καθ' ἐκάστην εἰς πλάνην ὑπόκειται· ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀδυναμίᾳ αὐτοῦ, τὸ μεγαλύτερον τῆς φύσεως αὐτοῦ διακλύμπει· καὶ ὅταν ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸ κακὸν ὀρμᾷ, ἐν τῷ βῆθει τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ὁ Σωκράτης τὴν ἀκατάσχετον ἐμβλέπει τάσιν πρὸς τὸ ἀγαθόν· ὁ ἄνθρωπος πρόνοιός ἐστι μὴ προορατικὴ πολλακίς· ἀλλ' ὅπωςδῆποτε πρόνοιός ἐστι, νοεῖ τὸ βέλτιστον, ἐθέλει αὐτὸ καὶ ἐκτελεῖ αὐτό· εἰ δὲ μὴ ἐκτελεῖ αὐτό, οὐκ οἶδε τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τῆς πράξεως αὐτοῦ· ὥστε καὶ ὅταν τις κολάζῃ τὸν ἄνθρωπον ὀφείλει οἰκτερεῖν καὶ διδάσκειν αὐτόν· εἰ δὲ ὁ Σωκράτης ἤκουε τῆς φωνῆς τοῦ οἰκτιρμού, Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἰδοῦσι τί ποιοῦσι, μεγάλως ἂν ἡ καρδία αὐτοῦ συνεινέτω.

»Ὁ Σωκράτης πάντας τοὺς χαρακτῆρας τῆς ἀγαθοδοξίας ἐκ τοῦ θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον μετήνεγκε πλὴν τοῦ ἀναμαρτήτου. Διὰ τοῦτο ἡ αἵρεσις τοῦ κρατίστου οὐκ ἐστὶ μοιραία τις ἀνάγκη, ἀλλὰ νοερά ἀνάγκη, ἡ αὐτή, ἂν τις Σωκράτει καὶ Πλάτωνι πιστεύῃ, τῇ ἐλευθερίᾳ αὐτῇ· διότι ἐλευθερία κατ' αὐτούς ἐστὶν ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ παντὸς μὴ ἀγαθοῦ, ἀπὸ πάσης χρείας καὶ φθόνου. Μόνος ἄρα ὁ σοφός, πάντων τούτων ἀπηλλαγμένος, ἐλεύθερός ἐστίν. Ἡ ὑπερτάτη αὕτη ἐνόησις, ἐν ἣ τὰ ἔσχατα συναντῶνται, τὰ δὲ ἐναντία ταυτίζονται, ὁ δὲ Πλάτων ἐν τῷ Τιμαίῳ καὶ Παρμενίδῃ ἐν τῷ θεῷ ἔθηκεν αὐτήν, ἣν ἤδη ὑπὸ Σωκράτους ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τεθειμένη. Ἡ αἵρεσις τοῦ ἀγαθοῦ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ ἐλευθέρια ἐστὶ, διότι οὐδεὶς βιάζει αὐτόν, ἠθικῶς ὅμως ἀνγκαῖα ἐστίν· ἀλλὰ ταύτης τῆς ἀνάγκης πατήρ αὐτός ὁ σοφός· ἐνὶ λόγῳ ἡ προνοητικὴ ἔλξις τῆς τελικῆς αἰτίας τὴν θέσιν τῆς τυφλῆς ὠθήσεως τῆς ποιητικῆς αἰτίας κατεῖληπεν. Οὕτως ἅμα τῷ Σωκράτει νέας ἐποχῆς ἀρχὴ γίνεται· τὸ κράτος, ὅπερ ὁ Πλάτων ἐκλείει ἀνάγκη, τὴν αὐτὴν οὖσαν τῇ ὕλῃ, ἐτελεύτησεν, ἐγένετο δὲ ἀρχὴ τῆς προνοούσης νοήσεως».

Τοιαύτην διασάφησιν παρέχει ἡμῖν ὁ Fouillée τῶν ἄνω τεθέντων (σελ. 210) ζητημάτων, ἣν συμπληροῖ διὰ τῶν ἑξῆς· α' Ὁ Σωκράτης τὴν παντοκράτορα δύναμιν τῶν ἰδεῶν ὑποστηρίζων ἐπιλανθάνεται, ὅτι ἐν ταῖς παντοδυνάμοις ταύταις ἰδέαις, αἱ ἀφ' ἑαυτῶν τείνουσι πραγματικὴν λαθεῖν ὑπαρξίν (se réaliser), ἡ μείζονα ἔχουσα ῥοπήν, ἡ μᾶλλον ἀκατάσχετος, ἐστὶν ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας· καὶ εἰ μὴ ἦμεν ἐν τῇ ἀρχῇ ἐλεύθεροι, οὐ πρὸς τοῦτο δι' αὐτῆς τῆς δυνάμεως τῆς ἰδέας ταύτης τείνομεν; Τέκνα τῆς

Είμαρμένης ἢ τῆς Προνοίας, εἰ μὴ τὴν ἔλευθερίαν ὅπισθεν ἡμῶν ἔχομεν, οὐκ ἔχομεν αὐτὴν πρὸς ἡμῶν; τὸ δὲ κράτος τῆς ἀνάγκης οὐ τελευταῖα, ὅτε ἡ νόσις λαμβάνει ἀρχὴν; Ἐπειδὴ ὁ Σωκράτης, τὸ γινώσκων καὶ πράττειν οὐκ ἀποχωρίζων, ἐνόμιζεν ὅτι πράττομεν ὡς νοοῦμεν, ἡδύνατό τις ἐρωτῆσαι αὐτόν, τίνοι τρόπον πράττομεν, ὅτε τὴν ἔλευθερίαν σκεπτόμεθα, ἐφιμέμεθα αὐτῆς, φιλοῦμεν αὐτήν; οὐκ ἔστιν ἐν τούτοις *μαιευτικὴ τις ἀληθῶς γόμμος*, δι' ἧς ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν ἀρυόμεθα καὶ τεκνούμεθα, πρῶτον διὰ τῆς ἰδέας τῆς ἔλευθερίας, εἴτα διὰ τῆς ἐφίσεως αὐτῆς, καὶ μάλιστα διὰ τοῦ ἔρωτος, τὴν θείαν ἔλευθερίαν ἐν τοῖς μυχαιτάτοις ἡμῶν ἐνυπολανθάνουσαν; Νοοῦντες αὐτήν, ἐφιμέμεθα, φιλοῦντες οὐ καθιστάμεθα αἰεὶ μάλλον ὁμοειδῆς τῷ ὑποκειμένῳ τοῦ ἡμετέρου ἔρωτος; ὡς ὁ ἥλιος ἀνατέλλων πάντα τῇ ἑαυτοῦ λάμπει φωτίζει καὶ τὴν νύκτα εἰς ἡμέραν μεταβάλλει, οὕτω καὶ ἡ ἰδέα τῆς ἠθικῆς ἔλευθερίας ὡς ἀν ἀνατελλῆ ἐν τοῖς τελευταίοις ἔργοις τῆς ἡμετέρας νοήσεως, ἐπέκεινα τῶν περιστοιχίζουσῶν ἡμᾶς ἀναγκῶν, φωτίζει καὶ ὑπὸ τοῦ φωτός αὐτῆς ἐλλαμπόμενοι μεταμορφούμεθα καὶ ἀποβαίνομεν *ἐλευθερίαν*.

Περὶ δὲ τῆς ἀντιφάσεως ὅτι ὁ Σωκράτης ἔθεν μὲν διατείνεται ὅτι οὐδεὶς ἐκὼν ἀδικεῖ, ἔθεν δὲ ἀξιοῖ ὅτι ὁ ἐκὼν ἀδικῶν ἐγγυτέρω ἐστὶ τοῦ δικαίου, ὁ Fouillée (*Philos. de Socrate* II, σελ. 498) ἀποδείκνυσιν ὅτι αὕτη φαινόμενη ἐστὶ· διότι ὁ Σωκράτης ἐπὶ ὑποθέσει δέχεται, ὅτι εἰσὶν ἄνθρωποι γινώσκοντες τὸ δίκαιον, πράττοντες δὲ τὸ ἀδικον, *εἴπερ ἔστι τοιοῦτος ἀνήρ*, λέγει, ὅπως διὰ τῆς εἰς ἀποπὸν ἀπαγωγῆς, ὅτι ὁ δεχόμενος τοῦτο, κατ' ἀνάγκην δεχθήσεται καὶ τὸ ἕτερον, ὅτι ὁ ἐκὼν ἀδικῶν ἐγγυτέρω ἐστὶ τοῦ δικαίου, ἀποδείξῃ ἀληθῆς τὸ ἀξιῶμα αὐτοῦ, ὅτι οὐδεὶς ἐκὼν ἀδικεῖ. Socrate essaye de reduire à l'absurde ceux qui croient qu'on peut mal faire tout en connaissant le souverain bien· ὁμολογητέον ὅτι τοῦτο ἦν ἐκ τῶν σοφιστικῶν ἐκείνων ἐπιχειρημάτων & πρὸς ὧν ὁ Σωκράτης παρεδέχετο καὶ μετεχειρίζετο· τοιοῦτον ἦν καὶ ὅτι ἡ ἀρετὴ οὐκ ἔστι διδακτόν, ὅπερ ὡς ἀληθῆς ὑπεστήριξε πολλὰκις διαλεγόμενος πρὸς τοὺς σοφιστάς· τοὺς ἐπαγγελλομένους ὅτι διδάσκαλοι τῆς ἀρετῆς εἰσι, καὶ εἰρωνευόμενος πρὸς αὐτούς.

Παιδεία κατὰ Σωκράτην.

§ 54. Τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων, ἐξ ὧν σαφῆ τινα λαμβάνομεν γνῶσιν περὶ τῶν ἀποτε-

(ΕΛΛΗΝ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ').

λεσμάτων τῶν ἐκ τῶν ἐλλείψεων τῶν θεωριῶν τοῦ Σωκράτους περὶ ἀρετῆς καὶ περὶ θελήσεως καὶ ἔλευθερίας, ἀλλὰ καὶ βεβαίαν πεποιθήσιν ὅτι αἱ ἐλλείψεις αὗται μικραὶ εἰσι πρὸς τὴν μεγάλην τῶν θεωριῶν τούτων ἀξίαν παραβαλλόμεναι καὶ πρὸς τὰ ἐξ αὐτῶν ἔτι σπουδαιότερα ἀποτελέσματα. Λυπηρὸν ἀναντιρρήτως ὅτι ὁ Σωκράτης ἐν μέρει παρεγνώριζε τὸ αὐτεξούσιον διατεινόμενος, ὅτι οὐδεὶς ἐκὼν πράττει τὸ κακὸν ἀλλ' ὑπ' ἀμαθείας καὶ ἀγνοίας, ἐκλαμβάνων αὐτὸ ὡς ἀγαθόν. Ἄλλ' ὅσον μικρὸν φαίνεται τοῦτο, ὅταν ἀναλογισθῆ τις, ὅτι ὁ Σωκράτης πηγὴν τοῦ κακοῦ θεωρῶν τὴν ἀγνοίαν καὶ ἀμάθειαν ἐκήρυξε κατ' αὐτῶν ἀσπονδον πόλεμον, καὶ τεσσαρχόντα ἔτη καθ' ἑκάστην ἀπὸ πρῶτας μέχρις ἐσπέρας ἐδίδασκεν ἀκαμάτως δωρεὰν ἀστούς τε καὶ ξένους, νέους καὶ ἀνδρας, τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἀγαθοῦ!

Ἐνταῦθα ἀρμόδιον κρίνομεν ὀλίγα τινα εἰπεῖν περὶ παιδείας κατὰ Σωκράτην, μέλλοντες ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐλληνικῆς παιδείας ἐκτενῆ ποιήσεσθαι λόγον περὶ τῶν παιδαγωγικῶν αὐτοῦ ἀρχῶν καὶ μεθόδων.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωκράτους ἦν δημοσία καὶ ἰδίᾳ· περὶ τῆς δημοσίας λέγει ὁ Ξενοφῶν (*Ἀπομν. Α, α', 10*): α' Ἀλλὰ μὴν ἐκεῖνός γε αἰεὶ μὲν ἦν ἐν τῷ φανερῷ· πρῶ τε γὰρ εἰς τοὺς περιπάτους καὶ τὰ γυμνάσια ἦει καὶ πληθούσης ἀγορᾶς ἐκεῖ φανερός ἦν, καὶ τὸ λοιπὸν αἰεὶ τῆς ἡμέρας ἦν ὅπου πλείστοις μέλλοι συνέσεσθαι· καὶ ἔλεγε μὲν ὡς τὸ πολὺ, τοῖς δὲ βουλομένοις ἐξῆν ἀκούειν¹. Ἐλεγε δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον & ἐν τῇ *Ἀπολογία* ἀναφέρει· α' Ἐως ἀν ἐμπνέω καὶ οἶός τε ὦ, οὐ μὴ παύσωμαι φιλοσοφῶν καὶ ὑμῖν παρακελευόμενός τε καὶ ἐνδεικνύμενός τε· ἂν αἰεὶ ἐντυγχάνω ὑμῶν, λέγων οἷά περ εἴωθα, ὅτι, ὦ ἀριστε ἀνδρῶν, Ἀθηναῖος ὢν, πόλεως τῆς μεγίστης καὶ εὐδοκιμωτάτης εἰς σοφίαν καὶ ἰσχύν, χρημάτων μὲν οὐκ αἰσχύνει ἐπιμελούμενος, ὅπως σοὶ ἔσται ὡς πλείστα, καὶ δόξης καὶ τιμῆς, φρονήσεως δὲ καὶ ἀληθείας καὶ τῆς ψυχῆς, ὅπως ὡς βελτίστη ἔσται, οὐκ ἐπιμελεῖ οὐδὲ φροντίζεις; καὶ ἐάν τις ὑμῶν ἀμφισβητῆ καὶ φῆ ἐπιμελεῖσθαι, οὐκ εὐθὺς ἀφήσω αὐτόν οὐδ' ἀπειμι, ἀλλ' ἐρήσομαι αὐτόν καὶ ἐξετάσω καὶ ἐλέγξω, καὶ ἐάν μοι μὴ δοκῆ κεκτῆσθαι ἀρετὴν, φάναι δέ, ὄνειδιῶ, ὅτι τὰ πλείστου ἀξία περὶ ἐλαχίστου ποιεῖται, τὰ δὲ φαυλότερα περὶ πλείονος. Ταῦτα καὶ νεωτέρῳ καὶ πρεσβυ-

1) *Ide Grote* IB, σελ. 241—243.

τέρω, ὅτῳ ἂν ἐντυγχάνω, ποιήσω καὶ ξένῳ καὶ ἄστῳ, μᾶλλον δὲ τοῖς ἄστοις, ὅσῳ μου ἐγγυτέρω ἐστὶ γένει. . . . Οὐδὲν γὰρ ἄλλο πρᾶττων ἐγὼ περιέρχομαι ἢ πείθων ὑμῶν καὶ νεωτέρους καὶ πρεσβυτέρους μῆτε σωμάτων ἐπιμελεῖσθαι μῆτε χρημάτων πρότερον μηδὲ οὕτω σφόδρα, ὡς τῆς ψυχῆς, ὅπως ἀρίστη ἔσται, λέγων ὅτι οὐκ ἐκ χρημάτων ἀρετὴ γίγνεται, ἀλλ' ἐξ ἀρετῆς χρήματα καὶ τᾶλλα ἀγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις ἀπαντα καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ.

Ἡ δὲ ἰδίᾳ ἦν ὠρισμένη τοῖς συνοῦσι (τοῖς μαθηταῖς) οἵτινες συνδιέτριβον αὐτῷ καὶ παρηκολούθουν καὶ εἰδείπουν ἐν τῷ αὐτῷ φέροντες ἕκαστος ὅσον τι (Ξενοφ. Ἀπομν. Γ, ἰδ', 1—6). Ὁ Ξενοφῶν (Α, δ', 1) διακρίνει τοὺς συνόντας ἀπὸ τῶν ἄλλων· ἀσπεψόμενοι, μὴ μόνον ἀ ἐκείνος κολαστηρίου ἕνεκα τοὺς πάντ' οἰομένους εἰδέναι ἐρωτῶν ἠλεγχεν, ἀλλὰ καὶ ἀ λέγων συνημέρευε τοῖς συνδιατρίβουσιν».

Ὁ κύκλος τῶν μαθημάτων ἦν περιορισμένος· θρησκευτικὴ διδασκαλία, ἠθικὴ περιλαμβάνουσα καὶ τὴν πολιτικὴν, διαλεκτικὴ, γοιχειώδης γεωμετρία, στοιχειώδης ἀστρονομία, στοιχειώδης ἀριθμητικὴ, ὑγιεινὴ καὶ γυμναστικὴ. Τούτων δὲ κρηπίς ἦν ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ διδασκαλία, ἥτοι ὁ περὶ θείας προνοίας καὶ ὁ περὶ ἀρετῆς λόγος. Ἐκ τούτων τὸν μὲν θρησκευτικὸν καὶ τὸν ἠθικὸν λόγον εἰδίδασκεν αὐτός¹, τὰ δὲ ἄλλα ἄλλοι διδάσκαλοι πρὸς οὓς ἦγε τοὺς συνόντας². Οἱ νέοι προσήρχοντο τῷ Σωκράτει μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν αὐτῶν ἀπὸ τῶν σχολῶν τῶν γραμματικῶν καὶ κιθαρωδῶν. Πρῶτον δὲ μέλημα τοῦ Σωκράτους ἦν ἡ ἐξέτασις τῆς φύσεως ἐκείνου τῶν μαθητῶν καὶ τί ἕκαστος αὐτῶν οἶδε· διότι κατὰ τὰς φύσεις καὶ τὰς γνώσεις αὐτῶν διηύθυνε τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ· μεγάλως δὲ ἐφρόντιζε καὶ ἐπεμελεῖτο τῶν ἀγαθῶν φύσεων, διότι αὗται παιδεύονται γίνονται μεγίστων ἀγαθῶν πρόξενοι.

Καὶ περὶ τούτων πληροφορίας ἡμῖν δίδωσιν ὁ Ξενοφῶν ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ τετάρτου Βιβλίου τῶν *Ἀπομνημονευμάτων* λέγων·

1) ¹Is. Grote IB, σελ. 259—300.

2) Ὁ Σωκράτης λέγει ἐν τῷ *Θεαιτήτῳ* (σελ. 151) ὅτι οὓς ἐγίνωσκε μηδεμίαν ἔχοντας χρῆσαν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, τούτους συνίστα τῷ Προδίκῳ καὶ ἄλλοις σοφοῖς· «γνοῦς ὅτι οὐδὲν ἐμοῦ δέονται, πάνυ εὐμνῶς προμῶμαι καί, ξὺν θεῷ εἰπεῖν, πάνυ ἱκανῶς τοπάζω οἷς ἂν ξυγγενόμενοι θναίντων πολλοὺς μὲν δὴ ἐξέδωκα Προδίκῳ, πολλοὺς δὲ ἄλλοις σοφοῖς τε καὶ θεσπεσίοις ἀνδράσι».

Ἄτεκμαίρετο δὲ τὰς ἀγαθὰς φύσεις ἐκ τοῦ ταχύ τε μαθηθῆναι οἷς προσέχειεν καὶ μνημονεῖν αὐτῶν καὶ ἐπιθυμεῖν τῶν μαθημάτων πάντων δι' ὧν ἔστιν οἰκίαν τε καλῶς οἰκᾶν καὶ πόλιν καὶ τὸ ὅλον ἀνθρώποις τε καὶ τοῖς ἀνθρωπίνους πράγμασιν εὖ χρῆσθαι· τοὺς γὰρ τοιοῦτους ἠγείτο παιδευθέντας οὐκ ἂν μόνον αὐτοὺς τε εὐδαίμονας εἶναι καὶ τοὺς ἑαυτῶν οἴκους καλῶς οἰκεῖν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἀνθρώπους καὶ πόλεις δύνασθαι εὐδαίμονας ποιεῖν»· καὶ ἐν τῷ ἑβδόμῳ κεφαλαίῳ τοῦ αὐτοῦ Βιβλίου· «Ὅτι δὲ καὶ αὐτάρχεις ἐν ταῖς προσηκούσαις πράξεσιν αὐτοὺς εἶναι ἐπεμελεῖτο, νῦν τοῦτο λέξω· πάντων μὲν γὰρ ὧν ἐγὼ οἶδα μάλιστα ἐμίλειν αὐτῷ εἰδέναι ὅτου τις ἐπιστήμων εἴη τῶν συνόντων αὐτῷ· ὧν δὲ προσήκει ἀνδρὶ καλῷ κἀγαθῷ εἰδέναι, ὅ,τι μὲν αὐτὸς εἰδείη, πάντων προθυμότερα εἰδίδασκεν· ὅτου δὲ αὐτὸς ἀπειρότερος εἴη, πρὸς τοὺς ἐπισταμένους ἦγεν αὐτοῦς· εἰδίδασκε δὲ καὶ μέχρι ὅτου δέοι ἐμπειρον εἶναι ἐκείνου πράγματος τὸν ὀρθῶς πεπαιδευμένον· αὐτίκῃ γεωμετρίαν μέχρι μὲν τούτου ἔφη δεῖν μαθηθῆναι, ἕως ἱκανός τις γένοιτο, εἰποτε δὲήσεται, γῆν μέτρῳ ὀρθῶς ἢ παραλαβεῖν ἢ παραδοῦσαι, ἢ διανεμῆαι ἢ ἔργον ἀποδείξασθαι Ἐκέλευε δὲ καὶ ἀστρολογίας ἐμπειροὺς γίνεσθαι, καὶ ταύτης μόντοι μέχρι τῆς νυκτός τε ὦραν καὶ μηνός καὶ ἐνιαυτοῦ δύνασθαι γινώσκειν ἕνεκα πορείας τε καὶ πλοῦ καὶ φυλακῆς. Ἐκέλευε δὲ καὶ λογισμοὺς μαθηθῆναι· καὶ τούτων δὲ ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἐκέλευε φυλάττεσθαι τὴν μάταιον πραγματείαν, μέχρι δὲ τοῦ ὠφελίμου πάντα καὶ αὐτὸς συνεσκόπει καὶ συνδιεξῆμι τοῖς συνοῦσι· προὔτραπε δὲ σφόδρα καὶ ὑγιείας ἐπιμελεῖσθαι τοὺς συνόντας παρὰ τε τῶν εἰδόντων μαθηθῆναι ὅποσα ἐνδέχοιτο καὶ ἑαυτῷ ἕκαστον προσέχοντα διὰ παντός τοῦ βίου τί βρῶμα ἢ τί πῶμα ἢ ποῖος πόνος συμφέροι αὐτῷ, καὶ πῶς τούτοις χρωμένους ὑγιεινότεα³ ἂν διέχοι».

Τοιαύτη ἡ ἐγκύκλιος παιδεία τῶν καλῶν κἀγαθῶν κατὰ Σωκράτην· ἀποκλείει τὴν θεωρητικὴν γεωμετρίαν τε καὶ ἀστρονομίαν καὶ ἀριθμητικὴν ὡς περιττάς, καίτοι οὐκ ἀπειρός γε αὐτῶν ἦν, λέγει ὁ Ξενοφῶν· «Ὁ Σωκράτης ἐν ἐκείτῳ εἶδει μαθημάτων συνεβούλευεν ὅ,τι ἦν ἀναγκαῖον τῇ ἐλευθερίῳ καὶ πολιτικῇ ἀγωγῇ. Καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν τῇ ἐλευθερίῳ ἐκπαιδεύσει τὰ γενικὰ τῶν ἐπιστημῶν πορίσματα διδάσκομεν, ἀλλ' ὑποκείμεθα εἰς ἀμάχημα, οὐπερ ἦν ἀπηλλαγμένους ὁ Σωκράτης, οὐδεμίαν διδάσκοντας κατὰ βέθος ἐπιστήμην τοὺς παῖδας ἡμῶν, οὐδὲ

καὶ αὐτὴν τὴν ἠθικὴν ἐπιστήμην. Τῷ Σωκράτει οὐδ' αὖτις ἤρεσκον γνώσεις καθόλου ἐπιπόλαιοι, ἀλλὰ κατὰ βέθος τὴν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν ἰδίδασκεν· οὕτω δὲ μορφοῦνται πολῖται. Τὰ ὅρα τῶν φυσικομαθηματικῶν ἐπιστημῶν ἦσαν ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς ἐλευθερίου ἀγωγῆς αὐτοῦ λίαν στενά· ἀλλὰ τὸ σχεδίον ἦν λογικόν, περιλαμβάνον ἐιδικὴν καὶ βαθεῖαν μελέτην τῶν καθηκόντων καὶ καθόλου πάντων τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, λαμβάνον δὲ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν τὰς γενικὰς ἀρχὰς αὐτῶν καὶ τὰ ἐν χρήσει ἀποτελέσματα αὐτῶν». (Fouillée).

Περὶ δὲ τῆς τέξεως ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν μαθημάτων ὠρισμένον διδακτικὸν σύστημα οὐκ εἶχεν ὁ Σωκράτης· εἶχεν ὅμως σχεδίον τι διδασκαλίας προδιαγεγραμμένον ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ, καθ' ὃ προηγεῖτο αἰεὶ ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ διδασκαλία· «Τὸ μὲν οὖν λακτικὸν καὶ ποικτικὸν καὶ μηχανικὸν γίγνεσθαι τοὺς συνόντας οὐκ ἴσκαυεν, ἀλλὰ πρότερον τούτων ὤτετο χρῆσθαι σωφροσύνην αὐτοῖς ἐγγενέσθαι. Τοὺς γὰρ ἄνευ τοῦ σωφρονεῖν ταῦτα δυναμένους ἀδικωτέρους τε καὶ δυνατωτέρους κακοῦργειν ἐνόμιζεν εἶναι· πρῶτον μὲν δὴ περὶ θεοῦ ἐπιεράτο σώφρονας ποιεῖν τοὺς συνόντας». (Ἀπομν. Δ, γ', 1).

Μετὰ δὲ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν διδασκαλίαν ἐπῆρχετο ἡ διαλεκτικὴ, δι' ἧς ἰκανοῦς ἐποίησε τοὺς μαθητὰς εἰδέναι τί ἐστὶν ἕκαστον τῶν ὄντων καὶ τοῖς ἄλλοις ἐρμηνεύειν· «Ὡς δὲ καὶ διαλεκτικωτέρος ἐποίησε τοὺς συνόντας περὶσσομαι καὶ τοῦτο λέγειν· Σωκράτης γὰρ τοὺς μὲν εἰδότες τί ἕκαστον εἶη τῶν ὄντων ἐνόμιζε καὶ τοῖς ἄλλοις ἀν' ἐξηγεῖσθαι δύνασθαι· τοὺς δὲ μὴ εἰδότες οὐδὲν εἶπε θυμωστὸν εἶναι αὐτοὺς τε σφάλλεσθαι καὶ ἄλλους σφάλλειν· ὧν ἕνεκα σκοπῶν σὺν τοῖς συνοῦσι τί ἕκαστον εἶη τῶν ὄντων οὐδέποτε ἔληγεν». (Δ, ζ', 1).

Ὁ Σωκράτης τὴν καλλιέργειαν τοῦ λόγου ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ἐθεώρει τῷ καλῷ κέχραθῷ ἀνδρὶ· «ἢ οὐκ ἐντεθύμῃσαι, ὅτι ὅσα τε νόμῳ μαθήκαμεν κέλιστα ὄντα, δι' ὧν γε ζῆν ἐπιστάμεθα, ταῦτα πάντα διὰ λόγου ἐμάθομεν, καὶ εἰ τι ἄλλο καλὸν κενθάνει τις μάθημα, διὰ λόγου μαθηθῆναι, καὶ οἱ ἄριστα διδάσκοντες μέλιστα λόγῳ χρώνται καὶ οἱ τὰ σπουδαιότατα ἐπιστάμενοι κέλιστα διαλέγονται»;

Ὁ δὲ τρόπος τῆς διδασκαλίας ἦν ἀπλοῦς¹

1) «Ὅποτε δὲ αὐτὸς τι τῷ λόγῳ διεξήκει, διὰ τῶν μέλιστα ὁμολογουμένων ἐπαρεῖετο, νομίζων ταύτην ἀσφάλειαν εἶναι λόγου. Τοιγαροῦν πολὺ μάλιστα ἂν ἐγὼ οἶδα, ὅτι λέγουσιν, τοὺς ἀκούοντας ὁμο-

καὶ μαιευτικός¹, οὐκ ἐπισωρεύων ἐν τῇ ψυχῇ τῶν νέων γνώσεις περιττάς, ἀλλ' ἀσκῶν καὶ ἀναπτύσσων τὰς νοεράς καὶ ἠθικὰς αὐτῆς δυνάμεις, ἐκκαθάρων δὲ αὐτὰς ἀπὸ τῶν ἐξαμβλωμάτων· τὸν δὲ εἰρωνικὸν καὶ ἐλεγκτικὸν τρόπον μετεχειρίζετο τότε μόνον πρὸς ἐκείνους τῶν συνόντων κολαστηρίου ἕνεκα, ὅσοι ἐνόμιζον φύσει ἀγαθοὶ εἶναι παιδείας δὲ κατεφρόνουσαν, ἢ ὅσοι ἐπὶ πλούτῳ μέγα ἐφρόνουσαν οἰόμενοι οὐδὲν προσδεῖσθαι παιδείας, ἢ ὅσοι ἐπὶ μαθήσει καὶ σοφίᾳ ἐσεμνύοντο (Ἀπομν. Δ, β', 1). Ἀφ' οὗ δὲ διὰ τοῦ κολαστηρίου τρόπου ἀφῆρει τὴν οἴησιν τῶν νέων καὶ παρεσκευάζε τὸν νοῦν αὐτῶν, ἔσπειρεν ὑστερον τὸν σπόρον τῆς ἀληθείας, διδάσκων ὁμαλῶς ἄνευ ἐλέγξεων τί ἐστὶν ἀληθὴς χρεια τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπιτήδευμα· «Ὁ δ' ὡς ἔγνω αὐτὸν (Εὐθύδημον) οὕτως ἔχοντα, ἤκιστα μὲν διετράπτεν, ἀπλοῦστατα δὲ καὶ σφαιρόστατα ἐξηγεῖτο ἃ τε ἐνόμιζεν εἰδέναι δεῖν καὶ ἐπὶ τηδεῦειν κράτιστον εἶναι». (Ξενοφ. Ἀπομν. Δ, β', 40).

Μετὰ δὲ διδασκαλίας ὁ Σωκράτης ἐνόησε μὲν μετεχειρίζετο βιβλίον τι τῶν ἀρχαίων σοφῶν, ποίημα ἢ σύγγραμμα πεζόν, ἀναγινώσκων αὐτὸ κοινῇ μετὰ τῶν φίλων καὶ ποιῶν ἢ μᾶλλον προκαλῶν τὰς δεούσας σκέψεις καὶ παρατηρήσεις, αἱ οὔτε γραμμικαὶ ἦσαν οὔτε ῥητορικαί, ὡς ἐστὶν εἰκόσαι ἐξ ὧν λέγει ὁ Ξενοφῶν (Α, ζ', 14)· «Καὶ τοὺς θησαυροὺς τῶν πάλαι σοφῶν, οὓς ἐκείνοι κατέλιπον ἐν βιβλίοις γράψαντες, ἀνελίττων κοινῇ σὺν τοῖς φίλοις διέρχομαι, κἄν τι ὀρώμεν ἀγαθόν, ἐκλεγόμεθα»· ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον δὲ ἐδίδασκεν ἄνευ βιβλίου καὶ ἄνευ ὠρισμένου θέματος, ὑπόθεσιν λόγου ἐν ταῖς καθ' ἐκείνην διαλέξει πρὸς τοὺς συνόντας λαμβάνων πᾶσιν ἀφορμὴν, ἣν θαυμασίως ἀνέπτυσσε πρὸς ἐμπέδωσιν ἠθικῆς τινος ἀληθείας, καὶ μάλιστα τοῦ Γνώθι σαυτόν, ὅπερ ἦν ἡ ψυχὴ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας². Τοῦτου ἕνεκα ἀξία

λογοῦντας παρῆγεν. Ἀπλῶς τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἀσφαίετο Σωκράτης πρὸς τοὺς ὁμιλοῦντας αὐτῷ». Ξενοφ. Ἀπομν. Δ, γ' 1.

1) «Τῇ δὲ γ' ἐμῇ τέχνῃ τῆς μαιεύσεως τὰ μὲν ἄλλα ὑπάρχει ὅσα ἐκείναις (ταῖς μαίαις), διαφέρει δὲ τῷ τε ἀνδραὶ ἀλλὰ μὴ γυναῖκα μαιεύεσθαι καὶ τῷ τὰς ψυχὰς αὐτῶν τικτούσας ἐπισκοπεῖν ἀλλὰ μὴ τὰ σώματα· μέγιστον δὲ τοῦτ' ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τέχνῃ, βασιανίζειν δυνατὸν εἶναι παντὶ τρόπῳ, πότερον εἰδωλον καὶ ψεῦδος ἀποτίκται τοῦ νέου ἢ διὰ νοῖα ἢ γόνιμόν τε καὶ ἀληθές». (Ἰδ. Grote IB, σελ. 287—290).

2) Ἰδ. Grote αὐτ. σελ. 283.

μνείας ἢ διὰ λέξεις τοῦ Σωκράτους πρὸς τὸν Εὐθύδημον περὶ τοῦ *Γνώθι σαυτὸν*. «Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, εἰς Δελφοὺς ἤδη πώποτε ἀφίκου; Καὶ δὲς γε, νῆ Δί', ἔφη. Κατέμαθες οὖν πρὸς τῷ ναῷ που γεγραμμένον τὸ *Γνώθι σαυτὸν*; Ἐγώ γε. Πότερον οὖν οὐδέν σοι τοῦ γράμματος ἐμέλησεν, ἢ προσέσχες τε καὶ ἐπιχειρήσας σαυτὸν ἐπισκοπεῖν ὅστις εἴης; Μὴ Δί' οὐ δῆτα, ἔφη· καὶ γὰρ δὴ πᾶν τοῦτό γε ᾤμην εἰδέσθαι· σχολῇ γὰρ ἂν ἄλλο τι ἦδη, εἰ γε μὴδ' ἐμαυτὸν ἐγίνωσκον. Πότερα δέ σοι δοκεῖ γινώσκειν ἑαυτὸν ὅστις τοῦνομα τὸ ἑαυτοῦ μόνον οἶδεν, ἢ ὅστις, ὡς περ οἱ τοὺς ἵππους ὠνούμενοι οὐ πρότερον οἴονται γινώσκειν ὃν ἂν βούλωνται γνῶναι, πρὶν ἂν ἐπισκέψωνται πότερον εὐπαιθῆς ἐστὶν ἢ δυσπαιθῆς καὶ πότερον ἰσχυρὸς ἢ ἀσθενής καὶ πότερον ταχύς ἢ βραδύς, καὶ τᾶλλα τὰ πρὸς τὴν τοῦ ἵππου χρείαν ἐπιτήδεά τε καὶ ἀνεπιτήδεια ὅπως ἔχει, οὕτως ὁ ἑαυτὸν ἐπισκεψάμενος ὁποῖός ἐστι πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην χρείαν ἔγνωκε τὴν αὐτοῦ δύναμιν; Οὕτως ἔμοιγε δοκεῖ, ἔφη, ὁ μὴ εἰδὼς τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἀγνοεῖν ἑαυτὸν.

Ἐκεῖνο δὲ οὐ φανερόν, ἔφη, ὅτι διὰ μὲν τὸ εἰδέσθαι ἑαυτοὺς πλεῖστα ἀγαθὰ πάσχουσιν ἄνθρωποι, διὰ δὲ τὸ ἐψεῦσθαι ἑαυτῶν πλεῖστα κακὰ; Οἱ μὲν γὰρ εἰδότες ἑαυτοὺς τὰ τε ἐπιτήδεια ἑαυτοῖς ἴσασι καὶ διαγιγνώσκουσιν ἃ τε δύνανται καὶ ἃ χρῆ· καὶ ἃ μὲν ἐπίστανται πράττοντες πορίζονται τε ὧν θέονται καὶ εὐπράττουσιν· ὧν δὲ μὴ ἐπίστανται ἀπεχόμενοι ἀναμάρτητοι γίνονται καὶ διαφεύγουσι τὸ κακῶς πράττειν· διὰ τοῦτο δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους δυνάμενοι δοκιμάζειν καὶ διὰ τῆς τῶν ἄλλων χρείας τὰ τε ἀγαθὰ πορίζονται καὶ τὰ κακὰ φυλάττονται· οἱ δὲ μὴ εἰδότες ἀλλὰ διεψευσμένοι τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως, πρὸς τε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ τᾶλλα ἀνθρώπινα πράγματα ὁμοίως δικάκνεται, καὶ οὔτε ὧν θέονται ἴσασιν οὔτε ὅ,τι πράττουσιν οὔτε οἷς χρῶνται, ἀλλὰ πᾶντων τούτων διαμυρτάνοντες τῶν τε ἀγαθῶν ἀποτυγχάνουσι καὶ τοῖς κακοῖς περιπίπτουσι· καὶ οἱ μὲν εἰδότες ὅ,τι ποιοῦσιν, ἐπιτυγχάνοντες ὧν πράττουσιν εὐδοξοῖ τε καὶ τίμοι γίνονται, καὶ οἱ τε ὅμοιοι τούτοις ἠδέως χρῶνται, οἱ τε ἀποτυγχάνοντες τῶν πραγμάτων ἐπιθυμοῦσι τούτους ὑπὲρ αὐτῶν βουλευέσθαι καὶ προίστασθαι αὐτῶν τούτους, καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν ἀγαθῶν ἐν τούτοις ἔχουσι, καὶ διὰ ταῦτα πᾶντων μάλιστα τούτους ἀγαπῶσιν· οἱ δὲ μὴ εἰδότες ὅ,τι ποιοῦσι, κακῶς δὲ αἰρούμενοι καὶ οἷς ἂν ἐπιχειρήσωσιν ἃ

ποτυγχάνοντες, οὐ μόνον ἐν αὐτοῖς τούτοις ζημιούνται τε καὶ κολάζονται, ἀλλὰ καὶ ἀδοξοῦσι διὰ ταῦτα καὶ καταγέλαστοι γίνονται, καὶ καταφρονούμενοι καὶ ἀτιμαζόμενοι ζῶσιν ὄψις δὲ καὶ τῶν πῶλων ὅτι ὄσαι ἂν ἀγνοήσασαι τὴν ἑαυτῶν δύναμιν κρεῖττοι πολυμήσωσιν, αἱ μὲν ἀνάστατοι γίνονται, αἱ δὲ ἐξ ἐλευθέρων δούλαι. Καὶ ὁ Εὐθύδημος, ὡς πᾶν δοκοῦν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, περὶ πολλοῦ ποιητέον εἶναι τὸ ἑαυτὸν γινώσκειν, οὕτως ἴσθι· ὁπόθεν δὲ χρῆ ἀρξέσθαι ἐπισκοπεῖν ἑαυτὸν, τοῦτο πρὸς σὲ ἀποβλέπω, εἰ μοι ἐθελήσῃς ἂν ἐξηγήσασθαι». (Ἀπομν. Δ, 6', 24—31).

Καὶ ἐν τῷ *Φαίδρω* (σελ. 230) τοῦ Πλάτωνος ὁ Σωκράτης περὶ μύθων τινῶν ἐρωτώμενος ἀποκρίνεται· «εἰμοὶ δὲ πρὸς αὐτὰ οὐδαμῶς ἐστὶ σχολή· τὸ δὲ αἴτιον, ὦ φίλε, τούτου τούδε· οὐ δύναμαι πῶ κατὰ τὸ Δελφικὸν γράμμα γνῶναι ἑμαυτὸν· γελοῖον δὴ μοι φαίνεται, τοῦτο εἶτι ἀγνοοῦντα τὰ ἀλλότρια σκοπεῖν· ὅθεν δὴ χαίρειν ἐξέσας ταῦτα, πειθόμενος δὲ τῷ νομιζομένῳ περὶ αὐτῶν, ὃ νῦν δὴ ἔλεγον, σκοπῶ οὐ ταῦτα ἀλλὰ ἑμαυτὸν, εἴτε τι θηρίον τυγχάνω Τυρῶνος πολυπλοκώτερον καὶ μᾶλλον ἐπιτεθυμμένον, εἴτε ἡμερώτερόν τε καὶ ἀπλούστερον ζῶον, θείας τινός καὶ ἀτύφου μοίρας φύσει μετέχον».

«Τὸ περιώνυμον τοῦτο ἀπόφθεγμα, τὸ *Γνώθι σαυτὸν*, κατὰ πολλοὺς ἡρμηνευθῆναι τρόπους· ἐπειδὴ δὲ πᾶσαι αἱ ἡρμηνεῖαι καλῶς συμβιβάζονται καὶ ἀλλήλαις συνδεδεμέναι εἰσὶν, οὐδεμία ἀπορριπτέα ἐστὶ. Κατὰ τὰ προμνημονευθέντα χωρὶς τὸ *Γνώθι σαυτὸν* περιλαμβάνει τὴν γνῶσιν τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἀξίας, ἧτις ὄρος ἀπραϊτήτος ἐστὶ πάσης προόδου εἰς τὴν ἀρετὴν, καὶ τῆς διανοητικῆς ὡσαύτως αὐτοῦ ἀξίας, ἧτις ἐστὶν ὄρος ἀναγκαῖος πάσης προόδου εἰς τὴν ἐπιστήμην· ἐν οὐδα ὅτι οὐδὲν οἶδα, ἔλεγεν ὁ Σωκράτης· ἀλλὰ τὸ μικρὸν τοῦτο ἀξίωμα τὴν μεγίστην εἶχε σπουδαιότητα· διότι ὅπως ὁ Σωκράτης γνῶν ὅτι οὐδὲν οἶδεν, ὠρεῖται γινώσκειν τί ἐστὶν εἰδέσθαι· ἐξ οὗ νέα προέργεται ἔννοια τοῦ *Γνώθι σαυτὸν*· ἡ γνῶσις τῆς διανοητικῆς αὐτοῦ ἀξίας ἐστὶν ἄμικ καὶ γνῶσις τῆς ἀγνοίας αὐτοῦ· καὶ τοῦτό ἐστὶν ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη. Ἡ ἀρητικὴ λοιπὸν γνῶσις ἦτοι ἡ ἀναγνώρισις ὅτι οὐδὲν οἶδεν, συνεπάγεται καὶ βεβαίαν (positive) γνῶσιν· ἡ μετὰ συναισθήσεως ἀγνοία (l'ignorance consciente) γόνιμος ἐστὶν ἀγνοία· διότι, ὡς ἂν εἴποι Πλάτων, τὴν τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης ἰδέαν περικλείει, τῆς ἐπιστήμης ἧτις

ἀποβλέπει ἀεὶ ἐπὶ τὰ μῆτε γιγνόμενα μῆτε ἀπολλόμενα, κατὰ ταῦτα δὲ καὶ ὠστύτως ὄντα αἰεῖ».

«Οὐδεὶς ἀρνήσεται, ὅτι ὁ Σωκράτης, εἰ μὴ τὴν παντελῆ γνῶσιν, τό γε αἴσθημα εἶχε τῆς ἰδανικῆς ταύτης ἐπιστήμης, τὸ πλείστον τοῦ βίου αὐτοῦ κατατρέψας ὅπως τοῖς ἄλλοις καταληπτὴν καταστήσῃ τὴν χρεῖαν καὶ τὴν κκλονὴν αὐτῆς». (Fouillée *Philosophie de Socrate* I. σελ. 39—).

Ἡ διδασκαλίᾳ τοῦ Σωκράτους εἶχε πολὺ τὸ ἐπαγωγόν, ἢ, ὡς αὐτὸς φησὶ διαλεγόμενος τῇ ἑταίρᾳ Θεοδότῃ (Ἄπομν. Γ, ια', 17), πολλὰ τὰ φίλτρα¹, δι' ὧν εἴλκυε καὶ συνεκίεαι καὶ συντάραττε τὴν ψυχὴν τῶν νέων. «Ἡμεῖς γοῦν, λέγει ὁ Ἀλκιβιάδης ἐν τῷ *Συμποσίῳ* τοῦ Πλάτωνος (σελ. 215), ὅταν μὲν τοῦ ἄλλου ἀκούωμεν λέγοντος καὶ πᾶν ἀγαθοῦ ῥήτορος ἄλλους λόγους, οὐδὲν μέλει, ὡς ἔπος εἰπεῖν, οὐδενί· ἐπειδὴν δὲ σοῦ τις ἀκούῃ ἢ τῶν σῶν λόγων, ἄλλου λέγοντος, κἂν πᾶν φαῦλος ἢ ὁ λέγων, ἐν τε γυνὴ ἀκούῃ ἐν τε ἀνὴρ ἐν τε μειράκιον, ἐκπεπληγμένοι ἐσμέν καὶ κατεχόμεθα. Ἐγὼ γοῦν, ὦ ἄνδρες, εἰ μὴ ἔμελλον κομιδῇ δοῦναι μεθύειν, εἶπον ἐμόσας ἂν ὑμῖν, οἷα δὴ πέπονθα αὐτὸς ἀπὸ τῶν τούτου λόγων καὶ πᾶσιν ἔτι καὶ νῦν. Ὅταν γὰρ ἀκούω, πολὺ μοι μᾶλλον ἢ κορυβαντιῶντων ἢ τε καρδία πηδᾷ καὶ δάκρυα ἐκχεῖται ὑπὸ τῶν λόγων τῶν τούτου. Περικλέους δὲ ἀκούων καὶ ἄλλων ἀγαθῶν ῥητόρων εὐ μὲν ἡγούμην λέγειν, τοιοῦτον δ' οὐδὲν ἐπσχον, οὐδὲ θεορῦθητό μου ἡ ψυχὴ οὐδ' ἡγανάκτει ὡς ἀνδραπωδωδῶς διακειμένου· ἀλλ' ὑπὸ τούτου τοῦ Μαρσίου πολλάκις δὴ οὕτω διετέθη, ὥστε μοι δοῦσαι μὴ βιωτὸν εἶναι ἔχοντι ὡς ἔχω». (Ἰδ. *Grote* αὐτ. σελ. 290—).

Ὁ Σωκράτης καίτοι ἔλεγεν οὐδενὸς εἶναι διδάσκαλος, ἢ ἀσπαρμίλλον πρότυπον τελείου διδασκάλου καὶ παιδαγωγοῦ· τί γὰρ ἔλειπεν αὐτῷ; ἢ βθεῖα γνῶσις τῆς ἀνθρωπείας φύσεως, αἱ ψυχολογικαὶ γνῶσεις, αἱ ἐπ' αὐτῶν σπνριζόμεναι διδασκαλικαὶ μέθοδοι, ὁ ὑπέριμετρος ζῆλος καὶ ἡ ἀκμάτος προθυμία² ὅπως δωρεὰν διδάσκη καὶ φωτίζῃ τοὺς ἀθρώπους, ἢ διδασκαλίᾳ διὰ τοῦ ζῶντος παραδείγματος; Ἄλλὰ τίνος ἄλλου διδασκάλου τῆς ἀνθρωπότητος ὁ

βίος ἦν μᾶλλον ἐν ἀρμονίᾳ τοῖς λόγοις ἢ ὁ τοῦ Σωκράτους; ἢ τάχα ἔλειπεν αὐτῷ ἡ ὑψηλὴ ἰδέα περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ εἰς ὃ τεσσαράκοντα ἔτη ἡσχολήθη; Οὐ γινώσκωμεν ὅτι ὁ Σωκράτης τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐκάλει θεῖαν ὑπηρεσίαν, θεῖαν ἀποστολήν; εἰ δὲ ποτε ἀποστολὴ ἀνθρώπου ἐγένετο ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἦν ὄντως αὕτη, ὡς τοῦτο αὐτὸς συνοῖδε καὶ λέγει ἐν τῇ *Ἀπολογία* αὐτοῦ πρὸς τοὺς δικαστὰς· «Ὅτι δ' ἐγὼ τυγχάνω ὧν τοιοῦτος, οἷος ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῇ πόλει δεδοσθαι, ἐνθένδε ἂν κατανοήσαιτε· οὐ γὰρ ἀνθρωπίνῳ ἔοικε τὸ ἐμὲ τῶν ἐμαυτοῦ ἀπάντων ἡμεληκέναι καὶ ἀνέχεσθαι τῶν οἰκείων ἀμελουμένων τσαῦτα ἡδὴ ἔτη, τὸ δὲ ὑμέτερον πράττειν αἰεὶ, ἰδίᾳ ἐκάστῳ προσόντα ὡς τε πατέρα ἢ ἀδελφὸν πρεσβύτερον, πείθοντα ἐπιμελεῖσθαι ἀρετῆς· καὶ εἰ μὲν τι ἀπὸ τούτων ἀπέλαυον καὶ μισθὸν λαμβάνων ταῦτα παρεκλειούμην, εἶχον ἂν τινα λόγον ἰκανὸν γὰρ, οἶμαι, ἐγὼ παρέχομαι τὸν μάρτυρα, ἀληθῆ ὡς λέγω, τὴν πενίαν».

Περὶ δὲ τῆς πρωτοτυπίας τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ τί ἂν εἰπομεν; Ὁ ἄριστος τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τοῖδε ὑποβάλλει εἰς τὸ στόμα τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐν τῷ *Συμποσίῳ*· «Πολλὰ μὲν οὖν ἂν τις καὶ ἄλλα ἔχοι Σωκράτη ἐπαινέσαι καὶ θαυμάσια. . . τὸ δὲ μηδενὶ ἀνθρώπων ὁμοιον εἶναι μῆτε τῶν παλαιῶν μῆτε τῶν νῦν ὄντων τοῦτο ἄξιον παντὸς θαύματος. . . Οἷος δὲ οὐτοσί γέγονε τὴν ἀτοπίαν ἀνθρώπου καὶ αὐτὸς καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ οὐδ' ἐγγύς ἂν εὔροι τις ζητῶν οὔτε τῶν νῦν οὔτε τῶν παλαιῶν³».

Πιστις Σωκράτους εἰς Ἀπόλλωνα, εἰς χρησμοὺς καὶ εἰς ὄνειρα.

§ 55. Διὰ τί δὲ ὁ Σωκράτης ἐν τῇ *Ἀπολογία* τοῦ Πλάτωνος⁴ λέγει ὅτι θεράπων ἐστὶ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῷ προστάγματι αὐτοῦ ἐπόμενος ἀνέλαβε διδάσκειν καὶ φωτίζειν τοὺς ἀθρώπους ἐλέγχων καὶ προτρέπων εἰς ἀρετὴν, οὐχὶ δὲ τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, καίτοι περὶ αὐτοῦ ἐφρόνει ὅτι συνετεχε καὶ ἐκυβέρνα τὸν κόσμον

3) ¹⁸. Zeller *Philosophie der Griechen* II, 1, σελ. 61—66.

4) «Ἐμοὶ δὲ τοῦτο, ὡς ἐγὼ φημι, προστάταται ὑπὸ τοῦ θεοῦ (τοῦ Ἀπόλλωνος) πράττειν καὶ ἐκμαντείων καὶ ἐξ ἐνυπνίων καὶ παντὶ τρόπῳ, ὧπερ τίς ποτε καὶ ἄλλη θεῖα μοῖρα ἀνθρώπῳ καὶ δτιοῦν προσέταξε πράττειν». (*Ἀπολογ.* σελ. 33. Ἰδε καὶ σελ. 21—22. 29).

1) Ἄλλὰ διὰ τί οἶαι Ἀπολλόδωρον τόνδε καὶ Ἀντισθένη οὐδέποτε μοι ἀπολείπεσθαι; διὰ τί δὲ καὶ Κέβητα καὶ Σιμίαν Θήβηθεν παραγίγνεσθαι; εὐ ἴσθι δτι ταῦτα οὐκ ἄνευ πολλῶν φίλων τε καὶ ἰσθῶν καὶ ἰύγγων ἐστὶ».

2) ¹⁸. Havet *le Christianisme* I, σελ. 144.

και ἐφρόντιζε και ἐπεμελείτο αὐτοῦ; Ἐπίστευεν ἄρα εἰς τὸν Ἀπόλλωνα και εἰς τοὺς ἄλλους θεοὺς τῶν πολλῶν; ἐπίστευεν εἰς τὴν μαντικὴν, εἰς χρησμούς και εἰς ὄνειρα, ἢ λόγῳ μόνον ἐφάνετο πιστεύων ἵνα μὴ σκανδαλίζῃ τοὺς πολλοὺς, ἔργῳ δὲ οὐ;

Οἱ μὲν πρὸ αὐτοῦ φιλόσοφοι (ἴδ. σελ. 120—122), ὁ Ξενοφάνης, ὁ Ἡράκλειτος, ὁ Παρμενίδης, ὁ Ἀναξαγόρας, ὁ Δημόκριτος, εἰς τοὺς θεοὺς τῶν πολλῶν οὐκ ἐπίστευον· τινὲς δὲ αὐτῶν και ἀκήρυκτον διεξήγον πόλεμον κατὰ τῆς ἀνθρωποφυίας τῶν θεῶν και τῶν παθῶν, οἷς ἐπροίκισαν αὐτοὺς οἱ μῦθοι και οἱ ποιηταί, ὡς φησι Ξενοφάνης·

Πάντα θεοὶ ἀνέθηκαν Ὅμηρός θ' Ἡσιόδός τε
δσα παρ' ἀνθρώποισιν ὄνειδα και ψόγος ἐστί,
κλέπτειν, μοιχεύειν τε και ἀλλήλους ἀπατεῖν.

Ὁ πόλεμος ἦν σφοδρός· ἀλλ' ἡ πίστις ἀντειχεν εἰ· διότι τὸ θρησκευτικὸν φρόνημα ζωηρὸν ὄν συνεκράτει τὴν δίκαιον και προεφύλαττε τὴν σκέψιν ἀπο παρεκτροπῶν· διὸ οὐδεὶς τῶν φιλοσόφων, οὐδ' αὐτὸς ὁ Ξενοφάνης, ἐτόλμησε διαταγμὸν τινα περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν θεῶν ἐκφράσαι, ἀρκεύμενος κηρύττειν ὅτι εἰς ἐστὶν ὁ ὑπέρτατος θεός, οἱ δ' ἄλλοι δευτέρων κατέχουσι τάξιν·

εἰς θεὸς ἐν τε θεοῖσι και ἀνθρώποισι μέγιστος.

Ἡ δὲ ἄλλοι θεοὶ ἐξαγνιζόμενοι και ἀποβάλλοντες τοὺς ῥύπους τῶν παθῶν οὐκέτι ἦσαν οἱ θεοὶ τῆς μυθολογίας, εἰς συγχώνευσιν και ἐνοποίησην τείνοντες. Τοιαύτην δὲ τινα τάσιν πρὸς ἐνοποίησην τῶν θεῶν εἶχεν, ὡς εἶδομεν (ἴδ. σελ. 128), και ἡ θεολογία τοῦ Πινδάρου.

Οἱ δὲ διαταγμοὶ και ἡ ἀρνησις τῆς ὑπάρξεως τῶν θεῶν ὑστερόχρονον ἦσαν ἐπιγέννημα, ὅτε μετα τοὺς Μηδικούς πολέμους ἡ ἐλευθερία τῆς διανοίας και τοῦ λόγου ἦν ἐν Ἀθήναισι ἀπεριόριστος και ἀνεξέχρητος και πάντα ὑπὸ τὴν Λυδῖαν λίθον ὑπέβαλλε τῆς κρίσεως και τοῦ ἐλέγχου.

1) Ὁ Σωκράτης λέγει πρὸς Πῶλον ἐν τῷ Γοργίᾳ τοῦ Πλάτωνος· «Ἀθήναζε ἀφικόμενος, οὐ τῆς Ἑλλάδος πλείστη ἐστὶν ἰξουσία τοῦ λέγειν». Ὁ Σωκράτης οὐδὲ ἓνα μῆνα ἠδύνατο ζῆσαι οὔτε ἐν Σπάρτῃ οὔτε ἐν Ἄργει οὔτε ἐν Κορίνθῳ οὔτε ἐν Θίβει, τοιαύτη ἐλαχίστη παρηγορία χρώμενος, οἶα ἐν Ἀθήναισι τεσσαράκοντα ἔτη ἐχρήσατο, και ἐν αὐτῷ ἔτι τῷ δικαστηρίῳ» (ἴδ. και σελ. 164, 192 και Γροτ. Ἑλλῆν. Ἱστορ. IB, σελ. 308 Γαλλ. Μεταφρ.).

Τότε οἱ ἐπίγονοι τῶν φιλοσόφων², οἱ σοφισταί, μῆστορες λόγων³, και εἰ μαθηταὶ αὐτῶν, πολιτευόμενοι τε και μὴ, ἤρξαντο περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν θεῶν διαταγμοὺς ἐκφέρειν· οἷον ὁ μὲν Πρωταγόρας ἤρχετο τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ τούτου τὸν τρόπον· «Περὶ μὲν θεῶν οὐκ ἔχω εἰδέναι οὐθ' ὡς εἰσίν, οὐθ' ὡς οὐκ εἰσὶ· πολλὰ γὰρ τὰ κωλύοντα εἰδέναι, ἢ τε ἀδηλόγητος και βραχὺς ὢν ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου». Διὰ ταύτην δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ συγγράμματος ὁ Πρωταγόρας ἐξεβλήθη ἐκ τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων και τὰ συγγράμματα αὐτοῦ ἐκῆσαν ἐν τῇ ἀγορᾷ. Διὰ δὲ τοῦ περιβοήτου ἀξιώματος, πάντων μέτρον ἀνθρώπος, ἤρνετο ὁ Πρωταγόρας τὴν ὑπαρξιν τῆς ὄντως ἀληθείας, ἦτοι τῆς ἐπιστήμης· διότι κατὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο συνέβαιεν ὅ,τι λέγει ὁ Σωκράτης ἐν τῷ *Θεαιτήτῳ* (σελ. 152)· «ὡς οἶα μὲν ἕκαστα ἴμοι φαίνεται, τοιαῦτα μὲν ἐστὶν ἴμοι, οἶα δὲ σοί, τοιαῦτα δ' αὐ σοί, ἀνθρώπος δὲ σύ τε κἀγώ». Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστος ἀνθρώπος οὐ μένει αἰὶ ὁ αὐτός, ἀλλ' ἀλλοοῦται διὰ τε τὴν ἡλικίαν και δι' ἄλλας αἰτίας, ἔπειτα ὅτι και τὰ πράγματα οὐκ αἰὶ φαίνονται τὰ αὐτὰ τῷ αὐτῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ἄλλοτε ἄλλα. Ὁ δὲ Γοργίας ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ τῷ ἐπιγραφομένῳ *Περὶ τοῦ μὴ ὄντος*, τρία τινὰ ἐπαχειρεῖ ἀποδείξαι· πρῶτον ὅτι οὐδὲν ἐστὶ· δεύτερον ὅτι εἰ και ἐστὶν, ἀκατάληπτον ἀνθρώπῳ· τρίτον ὅτι εἰ και καταληπτόν, ἀνεμῆνευτον.

Οὕτως ὁ λόγος ἐν βραχεὶ χρόνῳ, ἐν μολις τεσσαράκοντα ἔτεσι (480—440 π. Χ.) και ἐν καταπληκτικῇ ταχύτητι, πάντα ἀναμοχλεύσας και συνταράξας ἔζηρεψε τέλος τὰ βέλη καθ' ἑαυ-

2) «Ἐστὶ γὰρ ἡ σοφιστικὴ φαινομένη σοφία οὐσα δ' οὐ, και ὁ σοφιστὴς χρηματιστὴς ἀπὸ φαινομένης σοφίας ἀλλ' οὐκ οὔσης». Ἀριστοτ. Σοφιστ. Ἐλεγχ. Α.

3) «Τὴν ἀρχαίαν σοφιστικὴν βητορικὴν ἡγεῖσθαι χρὴ φιλοσοφοῦσας». Φιλοστρ. ἐν τῷ προοίμῳ τῶν Βίων τῶν σοφιστῶν. Οἱ δὲ νώτεροι τὰ περὶ σοφιστῶν ἡρεῦνησαν βαθύτερον ἐξακριβώσαντες ὅσα τε καλά και ὅσα κακὰ ἡ διδασκαλία αὐτῶν ἐπήνευεν. (ἴδ. Γρότ., *Histoire Grecque*, Τόμ. Ζ', σελ. 391—396 και Τόμ. IB', σελ. 171—230. Zeller *Philosophie der Griechen*, I, σελ. 851—953 ἔκδ. τρίτ., και II, σελ. 155—159. Denis *Histoire des Theories et des idées Morales dans l'antiquité* I, σελ. 29—94. Havel *les Origines du Christianisme*, I, σελ. 65—142. Fouillée *Philosophie de Platon*, II, σελ. 67—77. *Philosophie de Socrate*, II, σελ. 319—351 κτλ.

τοῦ ἀνομιάνου ὅτι δύναται νοῆσαι τὰ ὄντα εἰ εἰσὶν, οὐδ', εἰ εἰσὶν, ἐρμηνεύσαι αὐτὰ τοῖς ἄλλοις, ὅτε τὸ θρησκευτικὸν πνεῦμα, καίπερ προοδεῦον αἰεὶ καὶ ἀναπτυσσόμενον, διετηρήθη ἀκαίον ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων μέχρι τῶν Μηδικῶν πολέμων.

Οἱ δὲ τολμηρότεροι ἐκ τῶν σοφιστῶν καὶ τῶν μαθητῶν αὐτῶν ἀναφανδὸν ἔλεγον ὅτι οἱ θεοὶ οὐκ εἰσὶν, ἀλλ' ὅτι ἐπλασαν αὐτοὺς οἱ ἄνθρωποι ὑπὸ φόβου ἢ ὑπὸ συμφέροντος¹, ὡς μαρτυρεῖ τὸ διασωθῆν χωρίον ἐκ τοῦ Σισύφου, δράματος τοῦ Κριτίου, ὃς κατ' ἀρχὰς μαθητῆς ὢν τοῦ Σωκράτους ἀποσικιτήσας τούτου ἐγένετο μαθητῆς τῶν σοφιστῶν καὶ ἀρχηγὸς τῶν τριάκοντα τυράννων. Τὸ χωρίον ἔχει οὕτως:

ἦν χρόνος δε' ἦν ἄτακτος ἀνθρώπων βίος
καὶ θηριώδης ἰσχύος θ' ὑπέρητης,
ὅτ' οὐδὲν ἄθλον οὔτε τοῖς ἐσθλοῖσιν ἦν
οὔτ' αὖ κόλασμα τοῖς κακοῖς ἐγένετο·
κἄπειτά μοι δοκοῦσιν ἄνθρωποι νόμους
θέσθαι καλαστάς, ἵνα δικῆ τυράννος ἦ
. τῆν θ' ὕβριν δούλην ἔχη·
ἐζημιούτο δ' εἴ τις ἐξαμαρτάνοι.

Ἐπειδὴ ἐπειδὴ τὰ φανῆ μὲν οἱ νόμοι
ἀπειργον αὐτοὺς ἔργα μὴ πράσσειν βίαι,
λάθρα δ' ἔπρασσον, τνικαυτὰ μοι δοκεῖ
. πυκνὸς τις καὶ σοφὸς γνώμην ἀνήρ
γνώσθαι δέος θνητοῖσιν ἐξευρεῖν ὅπως
εἴη τε δαίμων καὶ κακοῖσι, κἂν λάθρα
πράσσωσιν ἢ λέγωσιν ἢ φρονῶσι τι·
ὄντες οὖν τὸ θεῖον εἰσηγήσατο,
ὡς ἔστι δαίμων ἀφθίτῳ θάλλων βίῳ
νόμ τ' ἀκούων καὶ βλέπων φρονῶν τε καὶ
προσέχων τε ταῦτα καὶ φύσιν θεῖαν φορῶν,
ὃς πᾶν τὸ λεχθὲν ἐν βροτοῖς ἀκούσεται,
τὸ δρώμενον δὲ πᾶν ἰδεῖν θνητῆσται.
Ἐὰν δὲ κἂν σιγῇ τι βουλεύης κακόν,
ταῦτ' οὐχὶ λήσει τοὺς θεοὺς· τὸ γὰρ φρονούῃν
. ἔνεστι· τούδε τοὺς λόγους λέγων
διδασκῶν ἡδιστον εἰσηγήσατο
φενδεῖ καλύψας τὴν ἀλήθειαν λόγῳ·
καίειν θ' ἔρασκε τοὺς θεοὺς ἐνταῦθ' ἵνα
μάλιστ' ἂν ἐξέπληξεν ἀνθρώπους λέγων,
ὅθεν περ ἔγνω τοὺς φόβους ὄντας βροτοῖς·
καὶ τὰς ὀνήσεις τῷ ταλαιπώρῳ βίῳ,
ἐκ τῆς ὑπερθε περιφορᾶς, ἵν' ἀστραπὰς
κατεῖδεν οὔσας, δεινὰ δὲ κτυπήματα
βροντῆς τὸ τ' ἀστερωπὸν οὐρανοῦ σέλας,
χρόνου καλὸν ποικίλιμα τέκτονος σοφοῦ,
ὅθεν τε λαμπρὸς ἀστέρως στείχει μύδρος
ὃ θ' ὕγρὸς εἰς γῆν ὄμβρος ἐκπορεύεται.

Τοίους περίε ἔστησεν ἀνθρώποις φόβους
δι' οὓς καλῶς τε τῷ λόγῳ κατέφικσε
τὸν δαίμον' οἰκεῖν ἐν πρέποντι χωρίῳ,
τὴν ἀνομιαν τε τοῖς νόμοις κατέσβεσεν.

Οὕτω δὲ πρῶτον οἶμαι πείσαι τινα
θνητοὺς νομίζειν δαιμόνων εἶναι γένος.

Ἐκ τούτων τῶν στίχων λαβὼν ἀφορμὴν Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς λέγει· «καὶ Κριτίας δὲ εἰς τῶν ἐν Ἀθήναις τυραννησάντων δοκεῖ ἐκ τοῦ τάγματος τῶν ἀθέων ὑπάρχειν, φάμενος ὅτι οἱ παλαιοὶ νομοθέται ἐπίσκοπόν τινα τῶν ἀνθρωπίνων κατορθωμάτων καὶ ἀμαρτημάτων ἐπλασαν τὸν θεὸν ὑπὲρ τοῦ μηδένα λάθρα τὸν πλησίον ἀδικεῖν, εὐλαβούμενον τὴν ὑπὸ τῶν θεῶν τιμωρίαν».

Αὐτοὶ δ' οὗτοι οἱ σοφιστῆ καὶ οἱ πολιτευόμενοι ὁμόφρονες αὐτοῖς ὑπεστήριζον ὡσαύτως ὅτι φύσει οὐδὲν δίκαιον ἢ ἀδικόν ἐστίν, ἀλλὰ ταῦτα μόνον ἀνθρώπινος νόμος διέκρινε· νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν· ἢ δὲ φύσις ἐν μόνον διδάσκει δίκαιον τὸ συμφέρον τοῦ κρείττονος καὶ ἰσχυροτέρου, ὡς διατείνεται ὁ Καλλικλῆς ἐν τῷ *Γοργία* τοῦ Πλάτωνος· «Οἱ τιθέμενοι τοὺς νόμους οἱ ἀσθενεῖς ἀνθρώποι εἰσὶ καὶ οἱ πολλοί· πρὸς αὐτοὺς οὖν καὶ τὸ αὐτοῖς συμφέρον τοὺς τε νόμους τίθενται καὶ τοὺς ἐπαίνους ἐπαينوῦσι καὶ τοὺς ψόγους ψέγουσιν ἐκφοδοῦντες τοὺς ἐρωμενεστέρους τῶν ἀνθρώπων καὶ δυνατοῦς ὄντας πλέον ἔχειν, ἵνα μὴ πλέον ἔχωσιν, ὡς αἰσχρὸν καὶ ἀδικον τὸ πλεονεκτεῖν, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἀδικεῖν, τὸ πλέον τῶν ἄλλων ζητεῖν ἔχειν· ἀγαπῶσι γὰρ, οἶμαι, αὐτοὶ ἂν τὸ ἴσον ἔχωσι φαυλότεροι ὄντες».

Διὰ ταῦτα δὴ νόμῳ μὲν τοῦτο ἀδικον καὶ αἰσχρὸν λέγεται, τὸ πλέον ζητεῖν ἔχειν τῶν πολλῶν, καὶ ἀδικεῖν αὐτὸ καλοῦσιν· ἢ δὲ γε, οἶμαι, φύσις αὐτῇ ἀποφαίνεται αὐτό, ὅτι δίκαιόν ἐστι τὸν ἀμείνω τοῦ χείρονος πλέον ἔχειν καὶ τὸν δυνατώτερον τοῦ ἀδυνατωτέρου· δηλοῖ δὲ τοῦτο πολλαχοῦ ὅτι οὕτως ἔχει καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν ὄλαις ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς γένεσιν, ὅτι οὕτω τὸ δίκαιον κέρχεται, τὸν κρείττω τοῦ ἡττονος ἀρχεῖν καὶ πλέον ἔχειν. Οὔτοι κατὰ φύσιν τὴν τοῦ δικαίου ταῦτα πράττουσι, καὶ καὶ μὰ Δία κατὰ νόμον γε τὸν τῆς φύσεως, οὐ μέντοι γε ἴσως κατὰ τοῦτον, ὃν ἡμεῖς πλάττοντες τοὺς βελτίστους καὶ ἐρωμενεστάτους ἡμῶν αὐτῶν, ἐκ νέων λαμβάνοντες, ὡς περ λέοντας, καταπέδοντες τε καὶ γοητεύοντες καταδουλούμεθα λέγοντες, ὡς τὸ ἴσον χρῆ ἔχειν καὶ τοῦτό ἐστι τὸ

1) *Ib. Denis Histoire des Théories et des idées Morales dans l'antiquité*, I, σελ. 38-42.

καλόν και τὸ δίκαιον. Ἐάν δέ γε, οἶμαι, φύσιν
ικανὴν γένηται ἔχων ἀνήρ, πάντα ταῦτα ἀπο-
σεισόμενος και διαρρήξας και διαφυγών, κατα-
πατήσας τὰ ἡμέτερα γράμματα και μαγγανέ-
ματα και ἐπιφθὰς και νόμους τοὺς παρὰ φύσιν
ἀπαντας, ἐπαναστάς ἀνεφάνη δεσπότης ἡμέτε-
ρος ὁ δούλος, και ἐνταῦθα ἐξήλαμψε τὸ τῆς
φύσεως δίκαιον· δοκεῖ δέ μοι και Πίνδαρος, ἀ-
περ ἐγὼ λέγω, ἐνδείκνυσθαι ἐν τῷ ἄτματι ἐν ᾧ
λέγει ὅτι

νόμος ὁ πάντων βασιλεὺς
θνατῶν τε και ἀθανάτων·

οὗτος δέ φησιν,

ἄγε δικαίων τὸ βιαιότατον
ὑπερτάτα χειρὶ· τεκμαιρόμαι
ἔργοισιν Ἡρακλέους, ἐπεί ἀπριάτας. . .

λέγει οὕτω πως· τὸ γὰρ ἄσμα οὐκ ἐπίσταμαι·
λέγει δ' ὅτι οὔτε πριζόμενος οὔτε δόντος τοῦ
Γηρυόου ἠλάσατο τὰς βοῦς, ὡς τοιοῦτου ὄν-
τος τοῦ δικαίου φύσει, και βοῦς και τὰλλα
κτῆματα εἶναι πάντα τοῦ βελτιονός τε και
κρείττονος τὰ τῶν χειρόνων και ἡττόνων». (Ἰδ.
σελ. 135· και Dénis, I, σελ. 47—48).

Τὰ αὐτὰ και θρασύτερα λέγει και Θρασύμα-
χος ὁ Καλκηδόνιος σοφιστῆς ἐν τῇ *Πολιτεία*
(σελ. 343—344). Ἡ διδασκαλία λοιπὸν τῶν
ὑπερφίλων τούτων Τιτάνων εἰς ἀνατροπὴν ἐκ
βάθρων ἔτεινεν οὐ μόνον τῆς θρησκείας, ἀλλὰ
και τῆς ἠθικῆς. Ταῦτα καλῶς ἐγίνωσκεν ὁ Σω-
κράτης, ὁ δὲ Πλάτων θαυμαστικῶς περιγράφει ἐν
τοῖς *Νόμοις* (σελ. 889)· «Οὕτω δὲ και τὴν
νομοθεσίαν πᾶσαν οὐ φύσει, τέχνη δέ, ἥς οὐκ
ἀληθεῖς εἶναι τὰς θέσεις. *Κλ.* Πῶς λέγεις; *Ἀπ.*
Θεούς, ᾧ μακάριε, εἶναι πρῶτόν φασιν οὗτοι τέ-
χνη, οὐ φύσει, ἀλλὰ τισι νόμοις, και τούτους
ἄλλους ἄλλη, ὅπῃ ἕκαστοι ἑαυτοῖσι συνωμολό-
γησαν νομοθετούμενοι· και δὴ και τὰ καλὰ φύ-
σει μὲν ἄλλα εἶναι, νόμῳ δὲ ἕτερον, τὰ δὲ δι-
καια οὐδ' εἶναι τὸ πκράπαν φύσει, ἀλλ' ἀμφι-
σθητοῦντας διατελεῖν ἀλλήλοισ και μετατιθε-
μένους αἰε ταῦτα· & δ' ἂν μετὰθωνται, και
ὅταν, τότε κύρια ἕκαστα εἶναι, γιγνόμενα τέχνη
τε και νόμοις, ἀλλ' οὐ δὴ τινι φύσει· ταῦτ' ἐστίν,
ᾧ φίλοι, ἀπαντα ἀνδρῶν σοφῶν παρὰ νεοίς¹

ἀνθρώποις, ἰδιωτῶν τε και ποιητῶν φασκόν·
εἶναι τὸ δικαιοτάτον ὅ,τι τις ἂν νικᾷ βιαζόμε-

ταγόρας ἀφίκετο εἰς Ἀθήνας, λίαν πρῶτ' (ὄρθρου βα-
θείος) ἦλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Σωκράτους. Οὗτος
ἔρωτᾷ αὐτὸν τίνας ἔνεκα ἦλθε τοιαύτην ὥραν; ὁ
Ἰπποκράτης ἀποκρίνεται, Ὁ Πρωταγόρας ἀφίκετο.
«Τί οὖν σοι τοῦτο; ἔρωτᾷ ὁ Σωκράτης· μὴν τί σοι
ἀδικεῖ Πρωταγόρας; και ὁς γελάσας, νῆ τοὺς θεούς,
ἔφη, ᾧ Σώκρατες, ὅτι γε μόνος ἐστὶ σοφός, ἐμὲ δὲ
οὐ ποιεῖ. Ἀλλὰ ναὶ καὶ Δία, ἔφη ἐγὼ, ἂν αὐτῷ
διδῶς ἀργύριον και πείθης ἐκείνον, ποιήσῃ και αἰ
σοφόν. Εἰ γάρ, ἦ δ' ὁς, ᾧ Ζεῦ και θεοί, ἐν τούτῳ
εἴη· ὡς οὗτ' ἂν τῶν ἐμῶν ἐπιλιποῖμι οὐδὲν οὔτε
τῶν φίλων». Τὰ μετὰ ταῦτα δεικνύουσιν οἷον τρόπον
ὁ Σωκράτης τὸν ἀκράτητον ζῆλον τῶν νέων ἐμετρία-
ζεν. «Οἶσθα οὖν ὁ μέλλεις νῦν πράττειν, ἦ σοι λαν-
θάνει; ἦν δ' ἐγὼ. Τοῦ πέρι; Ὅτι μέλλεις τὴν ψυ-
χὴν τὴν σεαυτοῦ παρασχεῖν θεραπεύσαι ἀνδρὶ, ὡς
φῆς, σοφιστῆ; ὅτι δὲ ποτε ὁ σοφιστῆς ἐστὶ, θαυμά-
ζοιμ' ἂν εἰ οἶσθα· καί τοι εἰ τοῦτ' ἀγνοεῖς, οὐδὲ ὅτι
παρὰ δίδως τὴν ψυχὴν οἶσθα, οὗτ' εἰ ἀγαθῷ οὗτ' εἰ
κακῷ πράγματι. Οἶσθα εἰς οἷόν τινα
κίνδυνον ἔρχει ὑποθήσων τὴν ψυχὴν; ἦ εἰ μὲν τὸ
σῶμα ἐπιτρέπῃ σοι ἔδει τῷ, διακινδυνεύοντα ἢ χρη-
στὸν αὐτὸ γινέσθαι ἢ πονηρόν, πολλὰ ἂν περισκεψώ-
εἴτ' ἐπιτρεπτόν εἴτε οὐ, και εἰς συμβουλήν τοὺς τε
φίλους ἂν παρεκάλεις και τοὺς οἰκείους, σκοπούμε-
νος ἡμέρας συχνάς· ὁ δὲ περὶ κλείονος τοῦ σώματος
ἦγε, τὴν ψυχὴν, και ἐν ᾧ πάντ' ἐστὶ τὰ εἰς ἢ εἰς
ἢ κακῶς πράττειν, χρηστοῦ ἢ πονηροῦ αὐτοῦ γινω-
μένου, περὶ δὲ τούτου οὔτε τῷ πατρὶ οὔτε τῷ ἀδελ-
φῷ ἐπακρινώσω οὔτε ἡμῶν τῶν ἐταίρων οὐδενί, εἴτ'
ἐπιτρεπτόν εἴτε και οὐ τῷ ἀφικόμενον τούτῳ ξέ-
νη τὴν σὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἐσπέρας ἀκούσας, ὡς φῆς,
ὄρθριος ἦκων περὶ μὲν τούτου οὐδένα λόγον οὐδὲ
συμβουλήν ποιεῖ, εἴτε χρὴ ἐπιτρέπῃ σεαυτὸν αὐτῷ
εἴτε μή, ἔτοιμος δ' εἰ ἀναλίσκειν τὰ τε σεαυτοῦ και
τὰ τῶν φίλων χρέματα, ὡς ἡδὴ διεγνωκώς, ὅτι
πάντως συνεστὸν τῷ Πρωταγόρα, ὃν οὔτε γινώ-
σκεις, ὡς φῆς, οὔτε διείλεξαι οὐδὲ πώποτε, σοφι-
στὴν δὲ δομάζεις, τὸν δὲ σοφιστὴν ὅτι ποτέ ἐστι,
φαίνει ἀγνοῶν, ᾧ μέλλεις σεαυτὸν ἐπιτρέπῃ; και ὁς
ἀκούσας, Ἔοικα, ἔφη, ᾧ Σώκρατες, ἐξ ὧν σὺ λέγεις.
Ἄρ' οὖν, ᾧ Ἰπποκράτης, ὁ σοφιστῆς τυγχάνει ὡν
ἔμπορος τις ἢ κάπηλος τῶν ἀγογίμων, ἀρ' ὡν ψυ-
χὴ τρέφεται; Φαίνεται γὰρ ἔμοιγε τοιοῦτος τις·
τρέφεται δέ, ᾧ Σώκρατες, ψυχὴ τίς; Μαθήματα
δήπου, ἦν δ' ἐγὼ, και ὅπως γε μή, ᾧ ἐταῖρε, ὁ σο-
φιστῆς ἐπαινῶν & πωλεῖ ἑξαπατήσῃ ἡμᾶς, ὡς περ
οἱ περὶ τὴν τοῦ σώματος τροφήν, ὁ ἔμπορος τε και
κάπηλος· και γὰρ οὗτοι που ὡν ἀγούσιν ἀγογίμων
οὔτε αὐτοὶ ἴσασιν ὅτι χρηστὸν ἢ πονηρόν περὶ τὸ
σῶμα, ἐπαινοῦσι δὲ πάντα πωλοῦντας, οὔτε οἱ ὡ-
νούμενοι περὶ αὐτῶν, ἐάν μή τις τύχη γυμναστικῆς
ἢ ἱατρῆς ὦν. Οὕτω δὲ και οἱ τὰ μαθήματα περιέ-

1) Αἱ διδασκαλαὶ αὗται ἦσαν τοσοῦτῳ δλεθριώ-
τεραι, ὅσῳ οἱ νόιοι τῶν χρόνων ἐναίνων κατεῖχοντο
ὅπδ μεγάλης φιλομαθείας και φιλολογίας και ἐγί-
νοντο ἔρμαιον τῶν σοφιστῶν, ὡς μανθάνομεν ἐκ τοῦ
Πρωταγόρου (σελ. 310—313) τοῦ Πλάτωνος.
Ἰπποκράτης ὁ υἱὸς Ἀπολλοδώρου μαθὼν ὅτι ὁ Πρω-

νος· ὅθεν ἀσείθει τε ἀνθρώποις ἐπιπίπτουσι νέοις, ὡς οὐκ ὄντων θεῶν οἴους ὁ νόμος προστάττει διανοεῖσθαι δεῖν, στάσεις τε διὰ ταῦτα, ἐλκόντων πρὸς τὸν κατὰ φύσιν ὀρθὸν βίον, ὃς ἐστὶ τῇ ἀληθείᾳ κρατοῦντα ζῆν τῶν ἄλλων καὶ μὴ δουλεύοντα ἐτέροισι κατὰ νόμον».

Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων ἡ εὐσεβῆς τοῦ Σωκράτους ψυχὴ ἐξάνιστατο κατὰ τῆς πολυκεφάλου ταύτης ὑδρας, συνκισθανομένη καὶ φρίττουσα ἐπὶ τοῖς μεγάλοις κινδύνοις, οὓς διέτρεχε τὸ θρησκευτικὸν φρόνημα καὶ ἡ ἠθική, εἰ ἢ ὑπερξῆς τῶν θεῶν ἀπεσκευαλιζέτο ὡς μῦθος καὶ κπτέρει, σὺν αὐτῇ δὲ καὶ ἡ ὑπερξῆς τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, τὴν δὲ κενωθείσαν θέσιν κατελάμβανεν ἡ τυρλὴ τύχη καὶ ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ ἀθεία· ἄπῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γῆν καὶ ἀέρα φύσει πάντα εἶναι καὶ τύχη φασί, τέχνην δὲ οὐδὲν τούτων, καὶ τὰ μετὰ ταῦτα αὐ σώματα, γῆς τε καὶ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἀστρων τε πέρι, διὰ τούτων γεγονέναι παντελῶς ὄντων ἀψύχων. Τύχη δὲ φερόμενα τῇ τῆς δυνάμεως ἕκαστα ἐκάστων, ἢ ζυμπεπτώκεν ἀρόττοντα οἰκείως πως, θερμὰ ψυχροῖς ἢ ξηρὰ πρὸς ὑγρὰ καὶ μαλακὰ πρὸς σκληρὰ, καὶ πάντα ὅποσα τῇ τῶν ἐναντιῶν κρᾶσει κατὰ τύχην ἐξ ἀνάγκης συνεκράσθη, ταύτη καὶ κατὰ ταῦτα οὕτω γεγεννηκέναι τὸν τε οὐρανὸν ὅλον καὶ πάντα ὅποσα κατ' οὐρανόν, καὶ ζῶα αὐ καὶ φυτὰ ζῦμπαντα, ὥρων πασῶν ἐκ τούτων γενομένων, οὐ διὰ νοῦν, φασίν, οὐδὲ διὰ τινα θεόν, οὐδὲ διὰ τέχνην, ἀλλ' ὃ λέγομεν φύσει καὶ τύχησιν. (Πλάτ. Νόμ. σελ. 889).

γοντες κατὰ τὰς πόλεις καὶ πωλοῦντες καὶ καπηλεύοντες τῷ ἀεὶ ἐπιθυμοῦντι ἐπαινοῦσι μὲν πάντα ἃ πωλοῦσι τὰ γὰρ δ' ἂν τίνες, ὡ ἀρίστε, καὶ τούτων ἀγνοοῖεν ὡν πωλοῦσιν ὅτι χρηστὸν ἢ πονηρὸν πρὸς τὴν ψυχὴν· ὡς δ' αὐτως καὶ οἱ ἀνοούμενοι παρ' αὐτῶν, ἐὰν μὴ τις τύχη περὶ τὴν ψυχὴν αὐ ἱατρικὸς ὦν. Εἰ μὲν οὖν σὺ τυγχάνεις ἐπιστήμων τούτων τί χρηστὸν καὶ πονηρὸν, ἀσφαλές σοι ὠνεῖσθαι μαθήματα καὶ παρὰ Πρωταγόρου καὶ παρ' ἄλλου ὁπουοῦν· εἰ δὲ μὴ, ὄρα, ὡ μακάριε, μὴ περὶ τοῖς φιλάτοις κυβεύης τε καὶ κινδυνηῆς· καὶ γὰρ δὴ πολὺ μείζων κίνδυνος ἐν τῇ τῶν μαθημάτων ὠνῆ ἢ ἐν τῇ τῶν σιτίων· σιτία μὲν γὰρ καὶ ποτὰ πριάμενον παρὰ τοῦ ἕξεστιν ἐν ἄλλοις ἄγγελοις ἀποφέρειν, καὶ πρὶν δέξασθαι αὐτὰ εἰς τὸ σῶμα πίνοντα ἢ φαγόντα, καταθέμενον οἴκαδε ἕξεστι συμβουλευσάσθαι, παρακαλέσαντα τὸν ἐπαίοντα, ὅτι τε εἰδεστέον ἢ ποτέον, καὶ ὅτι μὴ, καὶ ὁπόσον καὶ ὁπότε· ὥστε ἐν τῇ ὠνῆ οὐ μέγας κίνδυνος· μαθήματα δὲ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ ἀγγεῖῳ ἀπενεγκεῖν, ἀλλ' ἀνάγκη καταθέντα τὴν τιμὴν, τὸ μάθημα ἐν αὐτῇ τῇ ψυχῇ λαβόντα καὶ μαθόντα ἀπιέναι ἢ βεβλαμμένον ἢ ὠφελμένον».

Τούτων ἔνεκα ὁ Σωκράτης οὐ μόνον λόγῳ, ὡς ὁ Ξενοφάνης, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἐν πεποιθήσει ἐπίστευε, παρὰ τὸ ὑπέρτατον ὄν, εἰς τὴν ὑπαρξιν δευτερευόντων θεῶν, προνοούντων καὶ ἐπιμελουμένων τῶν ἀνθρώπων καὶ προστημαινόντων αὐτοῖς τὰ μέλλοντα μαντικῇ τε καὶ ἐνυπνίοις, ὑπολαμβάνων αὐτὰ μέσα τῆς θείας προνοίας, ἣτις συνήθως ἀφανῶς καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργεῖ, πολλὰκις ὁμως καὶ δεικνυσὶν αὐτῷ διὰ τινων σημείων τὰ μέλλοντα ἢ τί ὀφείλει αὐτὸς πράξαι ἢ μὴ. Ὁ Σωκράτης πρὸς ἀπόδειξιν τῆς θείας προνοίας φέρει καὶ τοῦτο ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι τοῦ Ξενοφῶντος (Α, γ', 12), ὅτι οἱ θεοὶ διὰ τῆς μαντικῆς προλέγουσι τὰ μέλλοντα γενέσθαι· «Τὸ δὲ καὶ εἰ ἀδυνατοῦμεν τὰ συμφέροντα προνοεῖσθαι ὑπὲρ τῶν μελλόντων, ἡμῖν αὐτοὺς συνεργεῖν, διὰ μαντικῆς τοῖς πυνθινομένοις φράζοντας τὰ ἀποδοσόμενα καὶ διδάσκοντας ἢ ἂν ἀριστα γίγνοιτο»; Περὶ ὀνειρώτων λέγει καὶ ὁ Ὀριγένης ἐν τῷ κατὰ Κέλσου (Α, 48), ὅτι πιστεύουσιν εἰς αὐτὰ οἱ παραδεχόμενοι Πρόνοιαν· «Ὡσπερ ὄναρ πεπίστευται πολλοὺς πεφντασιῶσθαι, τινὰ μὲν θεϊότερα, τινὰ δὲ περὶ μελλόντων βιωτικῶν ἀναγγέλλοντα, εἴτε σαφῶς, εἴτε καὶ δι' αἰνιγματῶν, καὶ τοῦτ' ἐναργές ἐστὶ παρὰ πᾶσι τοῖς παραδεχόμενοις Πρόνοιαν».

Τοιαύτη ἦν ἡ πεποίθησις τῶν ἀρχαίων· τοιαύτη δὲ καὶ ἡ τοῦ Σωκράτους· ὅτι δὲ ἐπίστευεν εἰς θεοὺς ἔχομεν τὴν μαρτυρίαν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· διότι ὁ Ξενοφῶν ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασιν ὅλκις δυνάμειν ἀγωνίζεται πείσαι τοὺς Ἀθηναίους ὅτι ὁ Σωκράτης ἐνόμιζε θεοὺς οὓς καὶ ἡ πόλις· ὅπερ οὐκ ἂν ἐποίει, εἰ ἐγίνωσκεν, ὅτι τοιοῦτον οὐκ ἦν τὸ φρόνημα τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ· διότι ἄλλως ἠσέβει πρὸς αὐτὸν ψευδόμενος καὶ ἀπονέμων αὐτῷ δοξασίς, ἃς οὐκ εἶχεν, ἠσέβει δὲ καὶ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ψευδόμενος καὶ ἐξαπατῶν αὐτοὺς ὅτι ὁ Σωκράτης ἐνόμιζεν οὓς καὶ ἡ πόλις θεοὺς. Ὁ δὲ Πλάτων ἐν τῷ Τιμαίῳ ἐπόμενος τῷ Σωκράτει δέχεται θεὸν δημιουργόν καὶ θεοὺς δευτέρους τάξεως, τέκνα τοῦ δημιουργοῦ.

Ἀλλὰ καὶ οὗτος καὶ ὁ Σωκράτης ἐδέχοντο μόνον θεοὺς ἀγνοῦς καὶ ἀπηλλαγμένους παθῶν, ἀποδοκιμάζοντες σφόδρα τοὺς θεοὺς τῶν μύθων καὶ τῶν ποιητῶν. Ὁ Σωκράτης τὸν θεολόγον καὶ μάντιν Εὐθύφρονα λέγοντα αὐτῷ ὅτι ὁ Ζεὺς ἔδησε τὸν πατέρα αὐτοῦ ὅτι τοὺς υἱοὺς κατέπινεν ἀδίκως, ὁ δὲ Κρόνος αὐθις τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ἐξέτεμεν, ἐρωτᾷ εἰ ὄντως πιστεύει τοῦτοῖς· «Ἄλλὰ μοι εἰπέ πρὸς Φιλίου, σὺ ὡς

ἀληθῶς ἡγεῖ ταῦτα οὕτω γεγονέναι; *Εὐθ.* Καί ἐτι γε τούτων θαυμασιώτερα, ὦ Σωκράτες, & οἱ πολλοὶ οὐκ ἴσασι. *Σωκ.* Καὶ πόλεμον ἄρχῃ ἡγεῖ σὺ εἶναι τῷ ὄντι ἐν τοῖς θεοῖς πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἔχθρας γε δεινὰς καὶ μάχας καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά, οἷα λέγεται τε ὑπὸ τῶν ποιητῶν, καὶ ὑπὸ τῶν ἀγαθῶν γραφῶν τὰ τε ἄλλα ἱερὰ ἡμῖν καταπεποικιλται, καὶ δὴ καὶ τοῖς μεγάλοις Παναθηναίοις ὁ πέπλος μεστός τῶν τοιούτων ποικιλμάτων ἀνάγεται εἰς τὴν Ἀκρόπολιν; Ταῦτ' ἀληθῆ φῶμεν εἶναι, ὦ Εὐθύφρων; *Εὐθ.* Μὴ μόνα γε, ὦ Σωκράτες· ἀλλ' ὅπερ ἄρτι εἶπον, καὶ ἄλλα οἱ ἐγὼ πολλά, ἐκν περ βούλη, περὶ τῶν θείων διηγήσομαι, & σὺ ἀκούων εὖ οἶδ' ὅτι ἐκπλαγῆσει).

Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων οἱ μὲν, ἐν οἷς καὶ ὁ φιλέλλην Γ. Ἐιχθάλ, *Ὁ Σωκράτης καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς*, σελ. 31. 45, Μετάφρ. Βαλέττα, ἀποκρούουσιν, ὅτι ὁ Σωκράτης εἰς πολλοὺς θεοὺς ἐπίστευεν, ἀσπαζόμενοι τὴν γνώμην ὅτι τὴν φιλοσοφικὴν μονοθεῖαν ἐν τῷ κόσμῳ ἐνεθρόνισεν· οἱ δὲ οὐκ εἰσὶν ἐναντίοι· οἷον ὁ ἱστορικὸς Γρότιος (IB, σελ. 316), ὁ φιλόσοφος Ζέλλερ, *die Philosophie der Griechen*, II, 1, σελ. 65. 183—184, Havet, *Le Christianisme et ses origines*, I, σελ. 148, Fouillée, *Philosophie de Socrate*, II, σελ. 259, λέγων, «ἴσως, ὡς ὁ Πλάτων, ἐδέχτο δευτέρας τάξεως θεοῦς· ἀλλ' οὔτε τούτοις οὔτε τῷ ὑπερτάτῳ θεῷ ἔνεμε πᾶθη καὶ κακίας· ἦν ἀδυσώπητος κατὰ τῆς δεισιδαιμονίας, ἣτις τὸ κακὸν εἰς τὸν κόλπον μεταφέρει τοῦ θεοῦ». Καὶ ὁ Denis (I, σελ. 79—80) τῆς αὐτῆς ἔχει γνώμη· ἀέπιθυμῶν, λέγει, ὁ Σωκράτης τοὺς θεομύς καὶ τὰ ἦθη τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος ἀνορθῶσαι, εἶχε χρεῖαν στερεῶσαι τὴν θρησκείαν, ἧς τὰ θεμέλια πανταχοῦ οἱ σοφισταὶ ὑπέσκαπτον· ἐφρόντιζε λοιπὸν μᾶλλον διατηρῆσαι τὰς ἀρχαίας θρησκευτικὰς δοξασίας, ἐξαγνίζων αὐτάς, ἢ καταστρέφει· ἄνευ ταύτης τῆς ὑποθέσεως οὐδὲν καταλαμβάνομεν οὔτε τοῦ Σωκράτους οὔτε τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· δι' αὐτῆς πάντα εὐκόλως σαφῆ καθίστανται καὶ ἐρμηνεύονται. Πειπεισμένος ὢν ὁ Σωκράτης ὅτι τοῦτο μὲν ἢ ἀσέβεια ὀλεθρία ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις, τοῦτο δὲ ἀδύνατος αὐτοῖς ἢ γῶσις τῆς ἀληθοῦς θρησκείας ἐν πάσῃ τῇ ἀγνότῃ αὐτῆς, ἄσμενος τὰς ἀρχαίας ἐδέχτο παραδόσεις, ὅτε οὐκ ἦσαν τοῖς ἡθεσιν ἐναντίαι· διότι τῇ μὲν μεταφυσικῇ ἀληθείᾳ πολὺ διαφέρει ἢ παραδοχὴ ἐνός θεοῦ, τῇ δὲ ἠθικῇ ὀλίγον τι μέλει ἢ παραδοχὴ πολλῶν θεῶν, ἂν οὗτοι συμφωνῶσιν ἀλλήλοις μηδὲ

ὡς πρότυπα ἱερὰ τῆς ἀνηθικότητος καὶ διαφθορᾶς».

Κατὰ τοῦτο οἱ θεοὶ τοῦ Σωκράτους καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πολὺ διέφερον τῶν θεῶν τοῦ λαοῦ· ὁ δὲ Σωκράτης καὶ περὶ προσευχῶν καὶ περὶ θυσιῶν καὶ περὶ μαντικῆς ἢ χρησμῶν ἄλλως ἐφρόνει ἢ ὡς οἱ πολλοί· διότι οὗτοι μὲν εὐχόμενοι τοῖς θεοῖς αἰτοῦσι χρυσίον ἢ ἀργύριον ἢ ἄλλο τι τοιούτον, ὁ δὲ Σωκράτης ἤχετο ἀπλῶς τὰγαθὰ δοῦναι, διότι οἱ θεοὶ γινώσκουσιν ὅποιά εἰσιν ἀγαθὰ· καὶ περὶ τῶν θυσιῶν οἱ μὲν πολλοὶ νομίζουσιν, ὅτι οἱ θεοὶ ταῖς μεγάλας θυσίας εὐχρεστούνται, ὁ δὲ ἐνόμιζεν, ὅτι οἱ θεοὶ ταῖς πικρὰ τῶν εὐσεβεστάτων θυσίαις μάλιστα χαίρουσι κἄν ὡς πικρὰ μικρά· διὸ ἀπὸ μικρῶν μικρὰς θύων θυσίας οὐδὲν ἡγετο ἐλασσοῦσθαι τῶν ἀπὸ πολλῶν καὶ μεγάλων πολλὰ καὶ μεγάλα θυόντων, ἀνὰ στόμα ἔχων τὸ

Καδύναμιν ἔρδειν ἱερ' ἀθανάτοισι θεοῖσιν.

(Ξενοφ. Ἀπομν. Α, γ', 2—3).

Καὶ περὶ μαντικῆς δὲ καὶ χρησμῶν οἱ μὲν πολλοὶ ἀμυδράς ἔχοντες γνώσεις περὶ τῆς θείας προνοίας, ὅτι αἰεὶ τοῦ ἀγαθοῦ χοιχίζεται, προσφύγουσιν εἰς τὰ χρηστήρια καὶ εἰς τὰ ἄλλα τῆς μαντικῆς μέσα ἐπὶ παντὶ πράγματι, πειρώμενοι πολλάκις προσλαβεῖν τοὺς θεοὺς συνεργούς καὶ ἐπὶ ἀδίκους πράγμασιν· ὁ δὲ Σωκράτης ἀγνότατος, ὡς εἴρηται (σελ. 201), εἶχε φρόνημα περὶ τῆς θείας προνοίας προσβέβαιον καὶ ἀποδεχόμενος γενικὴν καὶ μερικὴν πρόνοιαν, ἦτοι εὐεργετικὴν παρέμβασιν τοῦ θεοῦ ἐν τῇ φύσει¹, ἐν τῇ γενικῇ ζωῇ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἐν τῇ ζωῇ ἐκάστου, τὴν παρουσίαν τοῦ θεοῦ ἐν τῷ νῷ ἡμῶν, διότι καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ὁμοῖος τῷ θεῷ², ἐνὶ λόγῳ τὴν ἐπι-

1) Γνώσει τὸ θεῖον διὰ τοσοῦτον καὶ τοιοῦτόν ἐστιν, ὡσθ' ἅμα πάντα ὄραν καὶ πάντα ἐποιεῖν καὶ πανταχοῦ παρῆναι καὶ ἅμα πάντων ἐπιμελεσθαι. Ξενοφ. Ἀπομν. Α, δ', 18.

2) Ἄλλὰ μὴν καὶ ἀνθρώπου γε ψυχῇ, εἴπερ τι καὶ ἄλλο τῶν ἀνθρωπίνων τοῦ θεοῦ μετέχει. Ξενοφ. Ἀπομν. Α, γ', 14. Ἰδ. καὶ § 47 σελ. 196—197· καὶ Zeller σελ. 148—149· εὖ Σωκράτης, ὡς καὶ ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ, θεῖόν τι μάλιστα ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου ψυχῇ εὐρίσκει· καὶ ἴσως τοῦτο στενωῶς ἐστὶ συνδεδεμένον τῇ πίστει αὐτοῦ εἰς τὴν ἄμεσον ἀποκάλυψιν τῆς θεότητος τῷ νῷ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ· καὶ Fouillée *Philosophie de Socrate*, II, σελ. 257· «Nous pouvons conclure que Socrate admettait réellement une communication de Dieu à l'homme, aussi bien que de l'homme à Dieu».

καινωκῶν τοῦ θεοῦ τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τοῦ ἀνθρώπου τῷ θεῷ.

Ἐποίετο δὲ καὶ περὶ τῶν πραγμάτων σπουδαιοτάτην διάκρισιν ὁ Σωκράτης· διότι τὰ μὲν ἰθεῶραι ἀνθρώπινα ἦτοι προσιτὰ τῷ ἀνθρώπῳ καὶ κατορθωτὰ, καὶ ὑπελάμβανε μωρὸν τὸ προσφεύγειν περὶ τούτων τοῖς θεοῖς καὶ διὰ τῶν τῆς μαντικῆς μέσων πειρᾶσθαι περὶ αὐτῶν τὴν ἀλήθειαν μανθάνειν· τὰ δὲ εἰσι θεῖα, ὑπὲρ ἀνθρώπου καὶ ἀπρόσιτα αὐτῷ ἄνευ θείας ἀρωγῆς· περὶ τούτων δὲ ὀφείλει ὁ ἀνθρώπος τὴν τῶν θεῶν ἐξαιτεῖσθαι συμβουλήν διὰ τῶν μέσων τῆς μαντικῆς, τὸν δὲ μὴ πυνθανόμενον παρὰ τῶν θεῶν περὶ τούτων μωρὸν ὑπελάμβανε καὶ δαιμονιῶντα, ὡς λέγει ὁ Ξενοφῶν (Ἄπομν. Δ, α', 9)· αὐτοὺς δὲ μὴδὲν τῶν τοιούτων οἰομένους εἶναι δαιμόνιον, ἀλλὰ πάντα τῆς ἀνθρωπίνης γνώμης, δαιμονῶν ἔφη· δαιμονῶν δὲ καὶ τοὺς μαντευσμένους ἃ τοῖς ἀνθρώποις ἔδωκαν οἱ θεοὶ μαθοῦσι διακρίνειν, οἷον εἰ τις ἐπερωτῆ ἰότερον ἐπιστάμενον ἢ νοεῖν ἐπὶ ζεύγος λαβεῖν κρεῖττον ἢ μὴ ἐπιστάμενον, ἢ ἰότερον ἐπιστάμενον κυβερνᾶν ἐπὶ τὴν νῦν κρεῖττον λαβεῖν ἢ μὴ ἐπιστάμενον, ἢ ἃ ἔξεστιν ἀρῆμῆσαντας ἢ μετρήσαντας ἢ στήσαντας εἰδέναι, τοὺς τὰ τοιαῦτα παρὰ τῶν θεῶν πυνθάνομενους ἀθέμιτα ποιεῖν ἡγείτο· ἔφη δὲ δεῖν ἃ μὲν μαθόντας ποιεῖν ἔδωκαν οἱ θεοὶ μανθάνειν, ἃ δὲ μὴ δῆλα τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ πειρᾶσθαι διὰ μαντικῆς παρὰ τῶν θεῶν πυνθάνεσθαι· τοὺς θεοὺς γὰρ οἷς ἂν ὦσιν ἔλεφ σημαίνειν». (Ἰδ. καὶ Fouillée *Philosophie de Socrate*, II, σελ. 254—255). Εἶχεν ὁμοῦς δίκαιον καὶ τὴν ἀστρονομίαν κατατάσσειν ἐν τοῖς θεοῖς, ἃ οἱ ἀνθρώποι ὀφείλουσι διὰ τῆς μαντικῆς μανθάνειν; ἢ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους κατὰστασις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν δικαιολογεῖ τὸν Σωκράτην ἀρκούντως. Ἄλλ' οὐδὲν ἦττον ὁμολογητέον ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ ἀσθενὲς τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ μέρος· διότι τί ἐγίνετ' ἂν ἢ νῦν ἀκριβεστάτη ἀστρονομικὴ ἐπιστήμη, εἰ οἱ σοφοὶ διετέλουν τῇ συμβουλῇ τοῦ Σωκράτους ἀκολουθοῦντες καὶ μανθάνοντες τὰ φαινόμενα τοῦ οὐρανοῦ διὰ τῆς μαντικῆς;

Ὁ δὲ Ξενοφῶν (Ἄπομν. Α, γ' 4) λέγει, ὅτι ὁ Σωκράτης εὐπειθῶς αἰεὶ ἔπραττε τὰ σημαίνοντα αὐτῷ παρὰ τῶν θεῶν· αἰεὶ δὲ τι δόξειεν αὐτῷ σημαίνεσθαι παρὰ τῶν θεῶν, ἦττον ἂν ἐπέστη παρὰ τὰ σημαίνοντα ποιῆσαι, ἢ εἰ τις αὐτὸν ἐπειθεν ὁδοῦ λαβεῖν ἡγεμόνα τυφλὸν καὶ μὴ εἰδότεν τὴν ὁδὸν ἀντιβλέποντος καὶ εἰδότες. Οὐ λέγει ὁμοῦς καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ Σωκρά-

της ἐλευθέρως ἠρμήνευε τὰ τῶν θεῶν σημεῖα, καί, ὡς λέγομεν νῦν, ὀρθολογιστικῶς. Τούτου παράδειγμα ἐπισημότερον ὁ πολυβρύλλητος χρησμός ὁ ὑπὸ τῆς Πυθίας τῷ Χαιρεφῶντι πυθόμενος περὶ Σωκράτους δοθεῖς·

ἀνδρῶν δ' ἀπάντων σοφώτατος Σωκράτης.

Ὁ Σωκράτης οἰκοθεν τὸν ἐλεγκτικὸν ἐξελέξατο τρόπον τοῦ φιλοσοφεῖν· διὸ φοβερὸς καθίστατο τοῖς ἐλεγχόμενοις ἀλλὰ καὶ πολλὰ συνώρουε καθ' ἑαυτοῦ μίση καὶ ἀπεχθείας, φήμην δὲ, ὅτι σοφώτερος ἦν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενων σοφῶν· ἢ δὲ φήμη ἐν Ἀθήναις τε καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα ἦν διαδεδομένη· ὥστε οἱ διέποντες τὰ τοῦ ἐν Δελφοῖς Μαντείου (Ἰδ. σελ. 123) ἐγίνωσκον καλῶς τὰ περὶ Σωκράτους, ὅτε προσῆλθεν ὁ Χαιρεφῶν πευσόμενος αὐτὸ περὶ τοῦ ἑταίρου αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Σωκράτης συνειδῶς ὅτι ἐν οἴδεν ὅτι οὐδὲν οἴδεν ἐπέλαβετο ἐρμηνεύσασθαι τὸν δοθέντα χρησμόν, καὶ δὴ διήλλαξεν αὐτὸν τῇ ἑαυτοῦ γνώμῃ, δι' ἐλευθέρως ἐρμηνείας πείσας ἑαυτὸν ὅτι καὶ ὁ χρησμός τοῦτο βούλεται εἰπεῖν καὶ τοῦτο διακελεύεται αὐτῷ, ὅ,τι νῦν πράττει. Πείσας οὖν ἀπαξ ἑαυτὸν ὅτι καὶ ὁ θεὸς διὰ τοῦ χρησμοῦ ἐντέλλεται αὐτῷ ἐμμεῖναι ἐν ἡ ἑαυτὸν ἔταξε τάξει, ἔτι μᾶλλον τὴν ἑαυτοῦ πεποιθήσιν ἐνίσχυσε πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, ἣν ἤδη καλεῖ θεῖαν. Τὴν ἐρμηνείαν ταύτην τοῦ χρησμοῦ καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀποτελέσματα καθίστησιν ἡμῖν γνωστὰ αὐτὸς ὁ Σωκράτης ἐν τῇ Ἀπολογία αὐτοῦ (σελ. 21—23)· «Ταῦτα γὰρ ἐγὼ ἀκούσας ἐνεθυμούμην οὕτως· τίποτε λέγει ὁ θεός, καὶ τίποτε αἰνίττεται; ἐγὼ γὰρ δὴ οὔτε μέγα οὔτε σμικρὸν ξύνοιδα ἑμαυτῷ σοφός ὢν· τί οὖν ποτε λέγει φάσκων ἐμὲ σοφώτατον εἶναι; οὐ γὰρ δήπου ψεύδεται γε, οὐ γὰρ θέμις αὐτῷ· καὶ πολὺν μὲν χρόνον ἠπόρουν, τίποτε λέγει, ἔπειτα μόγις πάνυ ἐπὶ ζήτησιν αὐτοῦ τοιαύτην τινὰ ἐτραπόμην· ἤλθον ἐπὶ τινα τῶν δοκούντων σοφῶν εἶναι, ὡς ἐνταῦθα, εἶπερ που, ἐλέγξων τὸ μαντεῖον καὶ ἀποφανῶν τῷ χρησμῷ ὅτι οὐτοσί ἐμοῦ σοφώτερός ἐστι, σὺ δ' ἐμὲ ἔρησθα· διασκοπῶν οὖν τοῦτον—ὀνόματι γὰρ οὐδὲν δέομαι λέγειν, ἦν δὲ τις τῶν πολιτικῶν, πρὸς ὃν ἐγὼ σκοπῶν τοιοῦτον τι ἔπαθον, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι,—καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ, ἔδοξε μοι οὗτος ὁ ἀνὴρ δοκεῖν μὲν εἶναι σοφός ἄλλοις τε πολλοῖς ἀνθρώποις καὶ μέγιστα ἑαυτῷ, εἶναι δ' οὐ· κἄπειτα ἐπειρώμην αὐτῷ δεικνύναί, ὅτι οἷοίτο μὲν εἶναι σοφός, εἶη δ' οὐ· Ἐντεῦθεν οὖν τούτῳ τε ἀπηχθόμην καὶ πολλοῖς

τῶν παρόντων· πρὸς ἔμυτον δ' οὖν ἀπιῶν ἐλογιζόμενην ὅτι τούτου μὲν τοῦ ἀνθρώπου ἐγὼ σοφώτερος εἰμι· κινδυνεύει μὲν γὰρ ἡμῶν οὐδέτερος οὐδὲν καλὸν κάγαθὸν εἰδέναι, ἀλλ' οὕτως μὲν οἶεται τι εἰδέναι οὐκ εἰδώς, ἐγὼ δέ, ὡς περ οὖν οὐκ οἶδα, οὐδὲ οἶομαι· ἔοικα γοῦν τούτου γε σμικρῷ τινι αὐτῷ τούτῳ σοφώτερος εἶναι, ὅτι & μὴ οἶδα οὐδὲ οἶομαι εἰδέναι. Ἐντεῦθεν ἐπ' ἄλλον ἦκ τῶν ἐκείνου δοκούντων σοφωτέρων εἶναι, καὶ μοι ταῦτα ταῦτα ἔδοξε· καὶ ἐνταῦθα κάκεινῳ καὶ ἄλλοις πολλοῖς ἀπηχθόμην

Ἐκ ταυτησί δὴ τῆς ἐξετάσεως, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πολλὰ μὲν ἀπέχθει καὶ γεγονάσι καὶ οἶαι χαλεπώταται καὶ βαρύταται, ὥστε πολλὰς διαβολὰς ἀπ' αὐτῶν γεγονέναι, ὄνομα δὲ τοῦτο λέγεσθαι, σοφός εἶναι. Οἴονται γὰρ με ἐκάστοτε οἱ παρόντες ταῦτα αὐτὸν εἶναι σοφόν, & ἂν ἄλλον ἐξελέγξω· τὸ δὲ κινδυνεύει, ὧ ἄνδρες, τῷ ὄντι ὁ θεὸς σοφός εἶναι, καὶ ἐν τῷ χρησμῷ τούτῳ τοῦτο λέγειν, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σοφία ὀλίγου τινός ἀξία ἐστὶ καὶ οὐδενός· καὶ φαίνεται τοῦτ' οὐ λέγειν τὸν Σωκράτη, προσκερησθῆναι δὲ τῷ ἔμφῳ ὀνόματι, ἐμὲ πρᾶδειγμα ποιούμενος, ὡς περ ἂν εἰ εἶποι, ὅτι οὗτος ὑμῶν, ὧ ἄνθρωποι, σοφώτατός ἐστιν, ὅστις ὡς περ Σωκράτης ἔγνωκεν ὅτι οὐδενός ἀξίός ἐστι τῇ ἀληθείᾳ πρὸς σοφίαν. Ταῦτ' οὖν ἐγὼ μὲν εἶτι καὶ τῶν περιῶν ζητῶ καὶ ἐρευνῶ κατὰ τὸν θεόν, καὶ τῶν ἀστῶν καὶ τῶν ξένων ἂν τινα οἶωμαι σοφόν εἶναι· καὶ ἐπειδὴν μοι μὴ δοκῆ, τῷ θεῷ βοηθῶν ἐνδείκνυμαι ὅτι οὐκ ἐστὶ σοφός· καὶ ὑπὸ ταύτης τῆς ἀσχολίας οὔτε τι τῶν τῆς πόλεως πρᾶξι μοι σχολῆ γέγονεν ἕξιον λόγου, οὔτε τῶν οἰκείων, ἀλλ' ἐν πενίᾳ μυρία εἰμι διὰ τὴν τοῦ θεοῦ λατρείαν».

Διὰ τοιαύτης ἐρμηνείας τοῦ χρησμοῦ ἡ ἀσχολία τοῦ Σωκράτους κατέστη ὑπηρεσία, λατρεία τοῦ θεοῦ· ὥστε λίαν ὀρθοὶ αἱ περὶ τῆς τοῦ θεοῦ (1B, σελ. 250—251· 271) περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ χρησμοῦ· ἀόχρησμός, φησὶν, ὁ δοθεὶς τῷ Χαιρερῶντι, ἦν μείζον ἀγαθὸν ἐν τῷ βίῳ τοῦ Σωκράτους ἢ τὸ πολυθρύλητον Δαιμόνιον· διότι ὁ χρησμός οὗτος, καθὰ καὶ τὰ ὄνειρα καὶ τὰ ἄλλα τῆς μαντικῆς μέσα πρὸς τὸν αὐτὸν τείνοντα σκοπόν, ἦλθεν αὐτῷ κατὰ τὴν μέσσην αὐτοῦ ἡλικίαν, ὅτι ἡ δίκαια αὐτοῦ ἦν ἤδη μεμορφωμένη καὶ φήμην ἐκέκτητο σοφοῦ ἀνδρός. Ὁ χρησμός ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπέκκαυμα προκλήσαν εἰς ἐκφανεστῆτην ἐνέργειαν τρόπον διαλεκτικῆς προὔπάρχοντα, τὸν τῆς γενικεύσεως καὶ τῆς Ἐλεχ-

τικῆς ἀρνήσεως, τρόπον διανοητικόν, σὺν ᾧ σπᾶνως ὁ ὀρησκευτικὸς ζῆλος συμπράττει· ἀνευ τοιαύτης αἰτίας λίαν ἐπισθητῆς τῷ πνεύματι αὐτοῦ αἱ διαλέξεις αὐτοῦ ἠδύναντο ἴσως τὸν γενικὸν τοῦτον χαρακτῆρα λαβεῖν, ἀλλὰ πάντως ἔμελλον ἐν στενωτέροις καὶ μετριωτέροις περιορισθῆναι ὁρίοις· διότι οὐδὲν ἄλλο ἦν ἀντιδημοτικώτερον καὶ ἀπεχθέστερον ἢ τὸ ἔργον, ὃ ἀνέλαβεν, ἐξετάζειν δι' ἀντιπατικῶν ἐρωτήσεων καὶ ἐλέγχων ὡς ἀμαθῆ πᾶσι τοῖς ἀνδράσι ἐπὶ σοφίᾳ φημιζόμενον· διὸ αἱ ἔχθραι ἦσαν τοσοῦτον βίαιαι, ὥστε ἐστὶν ὅτι προὔπηλακίσθη καὶ ἐκκακοποιήθη ῥημισθεὶς. Καίτοι δὲ ὑπὸ τῶν παρόντων, μάλιστα ὑπὸ τῶν νέων καὶ ὑπὸ τῶν ἐνθουσιωδῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ, ἐθαυμάζετο, ἡ φιλοσοφικὴ ἀφορμὴ μόνη οὐκ ἂν ἤρκεισε προγαγεῖν αὐτὸν εἰς τὸν τρόπον τῆς συστηματικῆς καὶ δὴ καὶ ὀχληρᾶς ἐξετάσεως ἣν ὡς κύριον μέλημα τοῦ βίου αὐτοῦ ἠσπᾶσατο, εἰ μὴ ἡ θεὰ ἀντίληψις ἐπήρχετο διὰ τοῦ χρησμοῦ».

Ὁ δὲ Σωκράτης καὶ τὰ ὄνειρα ἐλευθέρως ἠρμήνευε πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, ὡς μαρτυρεῖ τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Φιδίωνος· «Πολλάκις μοι φοιτῶν τὸ αὐτὸ ἐνύπνιον ἐν τῷ περὶ λόντι βίῳ, ἄλλοτ' ἐν ἄλλῃ ὄψει φαινόμενον, τὰ αὐτὰ δὲ λέγον, ὧ Σώκρατες, ἔφη, μουσικὴν ποιεῖ καὶ ἐργάζου· καὶ ἐγὼ ἐν γε τῷ πρόσθεν χρόνῳ ὅπερ ἔπραττον τοῦτο ὑπελάμβανον αὐτὸ μοι παρακλεῦεσθαι τε καὶ ἐπικελεύειν, ὡς περ οἱ τοῖς θεοῖσι διακελεύομενοι, καὶ ἐμοὶ οὕτω τὸ ἐνύπνιον, ὅπερ ἔπραττον τοῦτο ἐπικελεύειν, μουσικὴν ποιεῖν, ὡς φιλοσοφίας μὲν οὐσης μεγίστης μουσικῆς, ἐμοῦ δὲ τοῦτο πρᾶττοντος· νῦν δ' ἐπειδὴ ἡ τε δίκη ἐγένετο καὶ ἡ τοῦ θεοῦ ἐορτὴ διεκώλυέ με ἀποθνήσκειν, ἔδοξε χρῆνᾶν, εἰ ἄρα πολλάκις μοι προστάττοι τὸ ἐνύπνιον ταύτην τῇ δημῳδῇ μουσικῇ ποιεῖν, μὴ ἀπειθῆσαι αὐτῷ, ἀλλὰ ποιεῖν· ἀσφαλέστερον γὰρ εἶναι μὴ ἀπιέναι πρὶν ἀφροσιώσασθαι ποιήσαντα ποιήματα καὶ πειθόμενον τῷ ἐνυπνίῳ· οὕτω δὴ πρῶτον μὲν εἰς τὸν θεὸν ἐποίησα, οὗ ἦν ἡ προῦσα θυσία· μετὰ δὲ τὸν θεόν, ἐνοήσας ὅτι τὸν ποιητὴν δέοι, εἴπερ μέλλοι ποιητῆς εἶναι, ποιεῖν μύθους, ἀλλὰ μὴ λόγους, καὶ αὐτὸς οὐκ ἦ μυθολογικός, διὰ ταῦτα δὴ οὐς προχείρους εἶχον καὶ ἠπιστάμην μύθους τοῦ Αἰσώπου, τούτους ἐποίησα, οἷς πρώτοις ἐνέτυχον».

Ἡ πρώτη ἐρμηνεία τοῦ ἐνυπνίου ἐλευθέρως καὶ ὀρθολογιστικῶς, ὡς ἡ τοῦ χρησμοῦ, ἐστὶ· ταύτην δὲ ὑπελάμβανεν ὀρθὴν εἶναι, ἕως ἣν ἐλευθέρως τὸ ἐξυτοῦ ἐπιτήδευμα πράττειν, φιλοσοφεῖν ἐξετάζων καὶ ἐλέγχων τοὺς οἰομένους

εἶναι σοφός· ὅτε δὲ ἐκωλύθη καθειρθεὶς ἐν τῷ δεσποτηρίῳ, ἐπῆλθον αὐτῷ δισταγμοὶ μὴ τὸ ἐνύπνιον σημαίνει ποιεῖν τὴν δημῶδη ταύτην μουσικὴν.

Ἐκ τούτων γίνεται κατάδηλον ὅτι ὁ Σωκράτης πολὺ τῶν πολλῶν διέφερεν οὐ μόνον κατὰ τὰς ιδέας περὶ τῶν θεῶν καὶ περὶ τῆς λατρείας αὐτῶν καὶ περὶ προσευχῶν καὶ θυσῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἐρμηνείας τῶν χρησμῶν καὶ τῶν ἐνυπνίων. Ἄλλ' ὁ Σωκράτης πλὴν τούτων εἶχεν ἐν ἑαυτῷ καὶ οἰονεὶ ἴδιον χρηστήριον, περὶ οὗ νῦν καιρὸς εἰπεῖν τὰ δεόντα, καὶ δοῦναι πέρας τῆ περὶ Σωκράτους πραγματείας.

Τὸ Δαιμόνιον, κρίσεις Ζελλέρον καὶ Γροτίου.

§ 56. Τί οὖν ἴστι τὸ Δαιμόνιον τοῦτο; ἔστι τὸ θεῖον; ἔστι δαίμων φύλαξ τοῦ Σωκράτους; ἔστιν ἄλλο τι; Περὶ τοῦ Δαιμονίου τοῦ Σωκράτους τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἐγράφησαν, ὥστε ἐν τις ἐβελήθη πάντα διελεῖν, εἰς λαβύρινθον ἐμπεσεῖται ἀδιέξοδον· ἔχει χρῆαν ἐξευρεῖν Ἀριζδνειὸν τινα μίτον πρὸς ὀδηγίαν, εἴπερ ἐστίν.

Ἡ ἀπλουστέρα ἐρμηνεία ἐστὶν ἡ τοῦ Ξενοφῶντος, ὅτι τὸ δαιμόνιον ἔστι τὸ θεῖον, ὁ θεὸς ἢ οἱ θεοί, προσημαίνοντες τὸ μέλλον τῷ Σωκράτει, ὡς καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις. Τρύτην δὲ οὐκ ὀλίγοι τῶν νεωτέρων ἠσπάζοντο ὡς ὀρθότεραν τῶν ἄλλων, ἐν οἷς καὶ ὁ φιλέλλην Εἰχθὺλ, *Ὁ Σωκράτης καὶ τὰ καθ' ἡμῶν*, σελ. 99—112, ἐκθύμως ὑπὲρ αὐτῆς ἀγωνισάμενος, ἀτε δολεῖται ὑπ' ἀνδρός, ὅς, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, τὸν Σωκράτη ἐγίνσκε καὶ πιστότερον τὰ κατ' αὐτὸν ἐξιστόρησεν.

Ἀλλὰ λίαν πρωίμως ἦ ἐνοικία τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους ἐπεσκοτίσθη καὶ παρεμορφώθη, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἐν τοῖς Διαλόγοις τοῦ Πλάτωνος φερόμενος Θεάγης¹. κατὰ δὲ τοὺς ἀπὸ Χρ. στοῦ

γεννήσεως χρόνους τὸ Δαιμόνιον ἐξελήφθη ὁ ἀγαθὸς δαίμων καὶ φύλαξ τοῦ Σωκράτους κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν (ἴδ. σελ. 132), καθ' ἣν ἕκαστος ἀνθρώπος εἶχε προστάτην ἀγαθὸν τινα δαίμονα, ὡς ἐστὶν ἰδεῖν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Πλουτάρχου, *Περὶ τοῦ Δαιμονίου τοῦ Σωκράτους*, καὶ τοῦ Ἀπουληίου, *De Deo Socratis*. Ἡ δόξα αὕτη ἦν ἡ ἐπικρατεστέρα μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων.

Ἄλλ' ἦσαν καὶ τινες οἱ γε βουλόμενοι τὸν Σωκράτη ἀπαλλάξαι τοιαύτης δοξασίας ὡς δαισδαίμονος νοσηρὴν τινα σωματικὴν ἀπεδέξαντο διχθεσιν, δι' ἣν ὁ Σωκράτης ὑποκείμενος ἦν εἰς ἐκστάσεις καὶ ἐνθουσιώδεις ἐξάψεις· ὁ δὲ σοφὸς ἰατρός Lélut ἐκ τούτων λαβὼν ἀφορμὴν καὶ περικιτέρω ἐχώρησεν, ἐπιχειρήσας ἐν τῷ πολυκρότῳ αὐτοῦ συγγράμματι, *Le Démon de Socrate*, ἀποδείξει, ὅτι ὁ Σωκράτης εἰς παραισθήσεις (*hallucinations*) ὑποκείμενος ἦν παράφρων¹, ὡς ὁ Λούθηρος, Πασχάλης καὶ Ρούσσώ.

«Πᾶσαι αὗται αἱ ἀποράσεις, λέγει ὁ φιλόσοφος Ζέλλερς (II, 1, σελ. 72—83), ἀνυπόστατοι ἐξελέγχοντι, ἐξ οὗ ὁ Σχλειερχέρος πρὸς γενικὴν εὐχαρίστησιν τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα δεινῶν κριτῶν ἀπέδειξεν ὅτι ὁ Σωκράτης οὔτε δαίμονα ὑπελάμβανε τὸ δαιμόνιον αὐτοῦ, οὔτε χωριστὸν καὶ συγκεκριμένον πρόσωπον, ἀλλ' ἀοριστῶς *δαιμονίαν φωνήν*, θείαν ἀποκάλυψιν. Ἐν οὐδενὶ χωρίῳ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πλάτωνος καὶ Ξενοφῶντος γίνεται λόγος περὶ κοινῆς τοῦ Σωκράτους μετὰ τινος δαίμονος, ἀλλ' αἰεὶ περὶ τινος θεοῦ ἢ δαιμονίου σημείου, περὶ τινος φωνῆς, ἣν ὁ Σωκράτης ἀκούει, περὶ τινος δαιμονίου ὃ γίγνεται καὶ σημαίνει αὐτῷ. Ἐντεῦθεν ἐπιτεταί ὅτι ὁ Σωκράτης εἶχε βεβαίως τὴν συνκίσθησιν θείας τινὸς ἐν ἑαυτῷ ἀποκάλυψης. Ἀλλὰ πῶς ἐγένετο ἡ ἀποκάλυψις αὐτῆ, τίς δὲ ἦν ὁ ἄμεσος αὐτῆς πρωτουργός, περὶ τούτων οὐδὲν λέγει². Καὶ ἡ σ.ω.πῆ αὕτη ἀρκούν-

1) Ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ ὁ Σωκράτης ἀφηγεῖται ἄλλας τε προρρήσεις τοῦ δαιμονίου καὶ τὴν ἐν Σικελίᾳ καταστροφὴν τῶν Ἀθηναίων· ἐστὶ τοίνυν περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ πολλῶν ἀκούσεσθον, ἃ ἐγὼ ἔλεγον περὶ τῆς διαστροφῆς τοῦ στρατοπέδου· ποιεῖται δὲ λόγον καὶ περὶ τῆς μεγάλης δυνάμεως τοῦ δαιμονίου, περὶ ἧς οὐδὲν λέγει οὔτε Πλάτων οὔτε Ξενοφῶν. «Ταῦτα δὴ πάντα εἴρηκά σοι, ὅτι ἡ δύναμις αὕτη τοῦ δαιμονίου τούτου καὶ εἰς τὰς συνοουσίας τῶν μετ' ἐμοῦ συνδιατριβῶν τὸ ἅπαν δύναται».

Πάντα ταῦτα γελοῖά εἰσι καὶ ἀνάξια προσσχῆς, μαρτυροῦντα μόνον ὅτι ὁ διάλογος πολὺ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους συνετάχθη.

1) Κατὰ τὸν Ξενοφῶντα ὁ Σωκράτης ἢ μάλλον αὐτὸς ὁ Ξενοφῶν τὸν ὄψινον Ἀναξαγόραν ἐκάλει παράφρονα, τὸν δὲ Σωκράτη ὁ Lélut. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἀποδείξεις τοῦ σοφοῦ ἱατροῦ, ὅτι ὁ Σωκράτης παράφρων, οὐκ ἀπηλλαγμένοι εἰσὶ παραλογισμῶν, ὡς αἱ ἀποδείξεις τοῦ Ξενοφῶντος περὶ τῆς παραφροσύνης τοῦ Ἀναξαγόρου. Τί γὰρ ἄλλο ἐστὶν ὁ δισχυρισμὸς τοῦ Lélut π. χ., ὅτι ἡ θαυμασία ἐκείνη προσωποποιεῖ τῶν Νόμων ἐν τῷ Κρίτῳ ἀποδείξεις ἐστὶ τῆς παραφροσύνης τοῦ Σωκράτους;

2) «Ὁ Σωκράτης ἀναντιρρήτως πρώτην αἰτίαν

τως δέκνυσιν, ὅτι οὔτε ὁ Σωκράτης οὔτε οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἔσχον περὶ τούτου ὠρισμένην τιὰ καὶ ἀκριβῆ γνῶσιν. Ἡ ἀποκάλυψις αὐτῆ ἀεὶ ἀναφέρεται εἰς πρᾶξεις ὠρισμένας, καὶ κατὰ Πλάτωνα ἦν ἀεὶ ἀποτρεπτικῆ. Τὸ δαιμόνιον γιγνόμενον ἀεὶ ἀπέτρεπε τὸν Σωκράτη, οὐδέποτε δὲ προέτρεπεν, εἰ μὴ ἐμμέσως μὴ γιγνόμενον· διότι τὴν σιωπὴν ταύτην τοῦ δαιμονίου ἐξελάμβανεν ὁ Σωκράτης ὡς ἐπιδοκιμασίαν καὶ προτροπὴν.

«Τὸ δαιμόνιον σημεῖον ἐνομιζέτο ὑπὸ Σωκράτους· ἐσωτερικῆ αὐτῷ τῆς θεότητος ἀποκάλυψις χάριν τῆς ἐκδόσεως πρᾶξεώς τινος, ἐνὶ λόγῳ ἐσωτερικὸν χρηστῆριον· διὸ τὸ δαιμόνιον ὑπὸ Πλάτωνος καὶ Ξενοφῶντος¹ ἐν τῇ μαντικῇ κατατάσσεται».

«Ἡ φιλοσοφικὴ ἀσχολία ἀπεκλείετο ἀπὸ τῆς ἐπιανεργείας τοῦ δαιμονίου· οὐδὲν ὁ Σωκράτης φιλοσοφικὸν ἀξίωμα, οὐδεμίαν ἠθικὴν ἀλήθειαν ἐστήριξεν ἐπὶ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ δαιμονίου».

Οὐκ ἄλλως δὲ περὶ τοῦ δαιμονίου κρίνει καὶ ὁ ἱστορικὸς Γρότιος (Τόμ. IB, σελ. 243—247)· αὐτὸς Σωκράτης εἶχε πεποιθῆσιν, λέγει, περὶ εἰδικῆς τινος θρησκευτικῆς ἀποκαλύψεως, περὶ ἀποτροπῶν, προτροπῶν καὶ ἀνακοινώσεων τῶν θεῶν πρὸς αὐτόν· ἀλλ' ἡ πίστις καθόλου εἰς ταύτην τὴν ὑπερφυσικὴν παρέμβασιν οὐκ ἦν ἰδιόζουσα τῷ Σωκράτει, ἦν κοινὴ τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ· καὶ διὰ τοῦτο αἱ ἀπόπειραι πρὸς ὑπαγωγὴν τῶν φαινομένων εἰς γενικοὺς νόμους ὑποπτοὶ ἐφαίνοντο, ὡς ἐμμέτως ἀπὸ τῆς πίστεως ἀπομακρύνουσαι· ὁ δὲ Ξενοφῶν ('Απομν. Α, α', 1—2) ἐπὶ ταύτης τῆς γενικῆς πίστεως στηριζόμενος ἀποφαίνεται ἐν τῇ ἀπολογίᾳ πρὸς τὴν κατηγορίαν ὅτι ὁ Σωκράτης κινεῖ εἰσέφερε δαιμόνιον, ὅτι οὐδὲν ἐφρόνει ἢ ἐπραττε κινεῖ-

τῆς ἀποκαλύψεως ὑπελάμβανε τὸν θεὸν ἢ τὴν θεότητα· ἀλλ' εἰ ἐπενήργει αὐτῆ ἀμέσως ἢ διὰ μεσολαβήσεώς τινος, οὐδὲν περὶ τούτου ἀποφαίνεται».

1) Ὁ Πλάτων ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ (σελ. 40) λέγει· «Ἡ γὰρ εἰωθυῖά μοι μαντικὴ ἢ τοῦ δαιμονίου ἐν μὲν τῷ πρόσθεν χρόνῳ παντὶ πάνυ πυκνὴ ἀεὶ ἦν καὶ πάνυ ἐπὶ σμικροῖς ἐναντιουμένη, εἴ τι μέλλοιμι μὴ ὀρθῶς πράξειν»· καὶ ὁ Ξενοφῶν ('Απομν. Δ, γ' 12) ἐπὶ δὲ καὶ εἰ ἀδυνατούμεν τὰ συμπερόντα προνοεῖσθαι ὑπὲρ τῶν μελλόντων, ἡμῖν αὐτοῖς συναγεῖν διὰ μαντικῆς τοῖς πυνθανομένοις φράζοντας τὰ ἀποβησόμενα καὶ διδάσκοντας ἢ ἀνὰ ἄριστα γίγνοιτο; Σοὶ δ' ἔφη, ὦ Σώκρατες, εὐόκασιν ἔτι φιλικώτερον ἢ τοῖς ἄλλοις χρῆσθαι, εἴ γε μὴδὲ ἐπερωτώμενοι ὑπὸ σοῦ προσημικίνουσί σοι ἄ τε χρῆ ποιεῖν καὶ ἄ μή».

τερον τῶν πιστῶν καὶ εὐσεβῶν. Ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἀκριβὴς ἐκθεσις τοῦ ζητουμένου· διότι πρέρχεται, εἰ μὴ ἀρνεῖται, τὴν εἰδικὴν θείαν ἐμπνευσιν τοῦ Σωκράτους, εἰς ἣν οἱ σουνδιατρίβοντες αὐτῷ ἐπίστευον, καθὰ καὶ αὐτὸς οὗτος.

Ὅμως δὲ δὶκφορὸς ἐστὶν ἡ ἀφήγησις ἦν αὐτὸς ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ αὐτοῦ πρὸς τοὺς δικαστὰς ποιεῖται· αὐμοὶ ἐμοῦ πολλάκις ἀκηκόατε πολλοῦ λέγοντος, ὅτι μοι θεὸν τε καὶ δαιμόνιον γίγνεται, ὃ δὴ καὶ ἐν τῇ γραφῇ ἐπιχωμωδῶν Μέλητος ἐγράψατο· ἐμοὶ δὲ τοῦτ' ἐστὶν ἐκ παιδὸς ἀρξάμενον, φωνὴ τις γιγνομένη, ἢ ὅταν γένηται, ἀεὶ ἀποτρέπει με τούτου ὃ ἀν μέλλω πράξειν, προτρέπει δὲ οὐποτε».

Ἡ ἀποτρεπτικὴ αὐτῆ δὴλωσις τοῦ δαιμονίου ἦν λίαν πυκνὴ καὶ ἐπὶ λίαν σμικροῖς· «Ἡ γὰρ εἰωθυῖά μοι μαντικὴ, ἢ τοῦ δαιμονίου, ἐν μὲν τῷ πρόσθεν χρόνῳ παντὶ πάνυ πυκνὴ ἦν καὶ πάνυ ἐπὶ σμικροῖς ἐναντιουμένη, εἴ τι μέλλοιμι μὴ ὀρθῶς πράξειν».

Καίτοι οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς λόγον ποιοῦνται περὶ δαίμονος τοῦ Σωκράτους, αὐτὸς οὐ προσωποποιεῖ τὸ δαιμόνιον, ἀλλ' ἀπλῶς λέγει, θεῖον σημεῖον, φωνὴν προσητικὴν ἢ υπερφυσικὴν, διότι τοιαύτην βεβαίως ἔνοιον ἔχουσιν αἱ λέξεις αἷς χρῆται· οὐ μόνον δὲ εἰωθεν ὑπακούειν αὐτῷ τυφλῶς, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλλους περὶ αὐτοῦ δημοσίῳ τε καὶ οἰκείῳ ἐποιεῖτο λόγον, ὥστε γνωστὸν ἦν φίλοις τε καὶ ἐχθροῖς. Ἡ φωνὴ αὐτῆ ἀπέτρεψεν αὐτὸν πράττειν τὰ πολιτικὰ· ἀπέτρεψε δὲ καὶ τὴν ἐαυτοῦ ἀπολογίαν παρασκευάσασθαι· ἐδάδιζε δὲ τοσοῦτῳ συμφῶνως τῇ συνεισθήσει τοῦ χαλινοῦ τούτου, ὥστε, ὅτε οὐδεμίαν ἐγένετο αὐτῷ ἐναντίωσις, ὑπελάμβανε τοῦτο ὡς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ μελετωμένη πρᾶξις ἦν καλὴ. Καίτοι ἡ πεποιθησις αὐτοῦ ἐπὶ τούτου ἦν ἀναμφισβητήτως εἰλικρινὴς καὶ ἀναντίρρητος ἢ ὑπακοὴ αὐτοῦ, οὐδέποτε περὶ τούτου ἐλάλησεν ὡς περὶ μεγάλου ἢ σοβαροῦ πράγματος ἢ πρέρχοντος αὐτῷ ἴδιον προνόμιον σεβασμοῦ, ἀλλὰ πολλάκις περὶ αὐτοῦ λόγον ἐποιεῖτο μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ εἰρωνείας. Τοῖς ἐταίροις ὅμως τὸ δαιμόνιον ἐνέπνευε μέγαν σεβασμόν, καίτοι οὔτε ὁ Ξενοφῶν οὔτε ὁ Πλάτων ὠκνησαν, μιμούμενοι τὸν Σωκράτη, μετὰ τινος εὐτραπέλειας περὶ τοῦ δαιμονίου λόγον ποιεῖσθαι. Ἀλλὰ τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ καὶ τῷ λαῷ τοῦτο ἐφαίνετο ἀίρεσις τις δυσάρεστος, νωτερισμὸς ἀσεβῆς τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει καὶ ἐγκατάλειψις τῶν θεῶν τῆς πόλεως.

Τοιοῦτον ἦν τὸ δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους, ὡς παρ' αὐτοῦ περιεγράφη, καὶ ὡς ἐν τοῖς

γνησίους διαλόγους τοῦ Πλάτωνος ἐξιστόρηται· φωνὴ αἰ ἀποτρέπουσα καὶ ἀφορώσα εἰς μόνην τὴν προσωπικὴν¹ αὐτοῦ διαγωγὴν. Ὅ,τι δὲ ὁ Πλούταρχος καὶ ἄλλοι θαυμασται τοῦ Σωκράτους· ἔλεγον *δαίμονα*, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὑπέλαβον *διάβολον*· ὁ δὲ le Clerc πεπτωκότα *ἄγγελον*· ἄλλοι δὲ ἐκ τῶν νεωτέρων ὑπομνηματιστῶν ἀπλὴν εἰρωνικὴν ἐκφράσιν τοῦ Σωκράτους· ἢ ὑπόθεσις ὅμως αὐτῆ ἡμαρτημένη ἐστὶ· διότι ἡ πεποιθήσις τοῦ Σωκράτους εἰς τὸ δαιμόνιον ἦν εἰλικρινὴς· περιπτώσεις δὲ τις, εἰς ἣν μικρὰν παρέσχον προσοχὴν, πλείστου λόγου ἀξία ἐστίν, ὅτι ἡ φωνὴ ἢ ἀποτρέπουσα ἐκ παιδικῆς ἤρξατο ἡλικίας καὶ μέχρι τελευτῆς διήρκεσεν· ὥστε ἐγένετο πειθῶ ἰδραλα πρὸ τῆς ἐνάρξεως αὐτοῦ τῶν φιλοσοφικῶν μελετῶν.

Καίτοι δὲ τοῦτο τὸ εἶδος τῆς ἐμπνεύσεως αὐτῷ καὶ μόνῳ ἀνήκειν, ὑπῆρχον καὶ ἄλλα μέσα, δι' ὧν ἐνόμιζε λαμβάνειν εἰδικὰς παρὰ τῶν θεῶν ἐντολάς, αἱ οὐ μόνον ἀπέτρεπον αὐτὸν μέλλοντα πράξειν τι μὴ καλόν, ἀλλὰ καὶ προέτρεπον καὶ διηύθυνον καὶ ἀπήτουν ἀναντιλέκτως θετικὴν διαγωγὴν. Ἡ ἀποστολὴ αὐτοῦ ἐπιβλήθη αὐτῷ ὑπὸ τῶν ἐνυπνίων, τῶν χρησμῶν, καὶ πάντων τῶν ἄλλων μέσων οἷς οἱ θεοὶ χρῶνται ὅπως τὴν ἐαυτῶν θέλησιν δηλώσωσιν· «ἐμοὶ δὲ τοῦτο, ὡς ἐγὼ φημι, προστέτακται ὑπὸ τοῦ θεοῦ πράττειν καὶ ἐκ μαντιῶν καὶ ἐξ ἐνυπνίων καὶ παντὶ τρόπῳ ὥπερ τις ποτε καὶ ἄλλη θεία μοῖρα ἀνθρώπῳ καὶ ὁτιοῦν προσέταξε πράττειν».

Ὁ Γρότιος καὶ ὁ Ζέλλερὸς κέλιστα φαίνονται μοι ἐξακριβώσαντες ὅ,τι ὁ Σωκράτης καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ Πλάτων καὶ Ξενοφῶν ἐφρόνουν περὶ τοῦ δαιμονίου· ἀλλ' ὁ μὲν Γρότιος τοῦτοις ἀρκεσθεὶς οὐδαμῶς ἤψατο τοῦ ἐτέρου ζητήματος, τί δεῖ φρονεῖν ἡμᾶς περὶ τῶν δοξασιῶν ἐκείνων ἢ πῶς ὀρείλομεν ἐρμηνεύσαι αὐτάς, ὑπὸ τῶν φῶτων τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης ὀδηγούμενοι· ὁ δὲ Ζέλλερὸς ἀπεφῆνατο γνώμην ἔχουσαν ὧδε. «Ἡ θεία φωνὴ (τὸ δαιμόνιον) φαίνεται, καθόλου εἰπεῖν, ἢ μορφή ἢ περιβάλλεται ἢ ζωηρὰ μὲν, μήπω δὲ ἐπὶ σαφῶν

γνώσεων στηριζομένη αἰσθησις τοῦ ἀναρμόστου πράξεώς τινος¹ τῇ συνειδήσει τοῦ Σωκράτους· αἱ πράξεις, πρὸς ἃς ἡ αἰσθησις αὐτῆ ἔχει σχέσεις, δύνανται κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῶν εἶναι διάφοροι, ὡς διάφορὰ εἰσι τὰ συμβάντα καὶ τὰ αἷτια ἐξ ὧν προέρχονται· δύναται ἠθικὴ τις σκέψις τῇ τοῦ Σωκράτους αἰσθήσει ἐπιβληθῆναι, μηδαμῶς τῆς συνειδήσεως θίγουσα· δύναται φοντίς τις περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων πορείας τινὸς ἐπιβλεῖν αὐτῷ, ἅτε πεπειραμένῳ ἐξεταστῇ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν, ὡς πρώτη πολλάκις ἐντύπωσις μετὰ πάντων τῶν ἐπικολουθημάτων, πρὶν αὐτὸν δυνηθῆναι τοὺς λόγους τοῦ προαισθήματος αὐτοῦ ἐρμηνεύσαι· δύναται πράξις τις, καθ' ἑαυτὴν οὔτε αἰσχυρὰ οὔσα οὔτε ἀπρεπῆς, εἶναι διὰ τοῦτο τῇ τοῦ Σωκράτους αἰσθήσει ἐναντία, μὴ συμφωνοῦσα τῷ ἰδίῳ τρόπῳ τῆς ὑπάρξεως καὶ τοῦ βίου αὐτοῦ· δύνανται ἐν ἀτημάτοις περιπτώσεσι πάσαι ἐκείναι αἱ ἀναρίθμητοι ἐπιρροαὶ καὶ ἀφορμαὶ εἰς κίνησιν τεθῆναι, αἵπερ τοσοῦτω μᾶλλον εἰς τὰς ἡμετέρας ὁμάδας καὶ ἀποφάσεις συνεργοῦσιν, ὅσα ἔλασσαν τὸ ὑποκείμενον σαφῆ καὶ πραγματικὸν λόγον ἀποφάσεως πρέχει ἡμῖν. Τοῦτου ἐνεκα τὸ δαιμόνιον εἰς τὴν ἐσωτερικὴν φωνὴν τῆς συνέσεως αὐτοῦ² ἀνηνέχθη. Τῷ ὀνόματι τοῦτω δηλοῦμεν καθόλου τὴν αἰσθησιν τοῦ μετρίου, τοῦ πρέποντος ἐν τε τοῖς λόγοις καὶ ἐν τοῖς ἔργοις, ὡς κατὰ τὰς διαφόρους τοῦ βίου σχέσεις ἐνεργεῖ ἐπὶ τε μικροῖς καὶ ἐπὶ μεγάλαις. Ἡ δὲ αἰσθησις αὐτῆ λίαν πρωίμως τῷ Σωκράτει μετὰ μεγάλῃς δυνάμεως ἐξεδηλώθη, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου διὰ τῆς ἐκτάκτου ὀξυδερκείας καὶ ἀκαμάτου ἐξετάσεως· ἐαυτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων μετὰ

1) Die dämonische Stimme zeigt sich viel mehr im allgemeinen als die Forme, welche das lebhafto, aber nicht zur klaren Erkenntniss seiner Grunde aufgeschlossene Gefühl von der Unangemessenheit einer Handlung für das eigene Bewusstsein des Socrates annahm. Ἡ λέξις Gefühl πολλάς ἔχει σημασίας· ἐνταῦθα σημαίνει ἐσωτερικὴν τῆς ψυχῆς αἰσθησιν ἐνεργείας τινὸς ἀνευ συνειδήσεως· ὡς γὰρ ἐσωτερικαὶ ἐντυπώσεις ἐνίοτε οὐ γίνονται αἰσθήσεις ἀντιληπταί, οὕτω καὶ ἐσωτερικαὶ αἰσθήσεις καὶ ἐνεργεῖαι οὐ γίνονται ἀντιληπταί τῇ συνειδήσει· διὸ ἡ ψυχὴ θεωρεῖ αὐτάς ὡς ξένας. Τοιαύτῃ ἡ ἔννοια τοῦ χωρίου τοῦ Ζελλέρου.

2) Das Dämonium ist die innere Stimme des individuellen Tactes. *Hermann Platou's nismus*, I, 236.

1) Ὁ Γρότιος ἔπειτα τῇ γνώμῃ τοῦ Πλάτωνος λέγοντος περὶ Σωκράτους ἐν τῷ *Φαίδρω*· «Εἰμι δὲ ὄν μάντις μὲν, οὐ πάνυ δὲ σπουδαῖος, ἀλλ' ὥσπερ οἱ τὰ γράμματα φαῦλοι ὅσον μὲν ἐμαυτῷ μόνον ἱκανός»· κατὰ δὲ τὸν Ξενοφῶντα τὸ δαιμόνιον ἐσήμαινε τῷ Σωκράτει καὶ περὶ τῶν φίλων τί δεῖ ποιεῖν αὐτοὺς καὶ τί μὴ.

τοσαύτης ασφαλείας ανεπτύχθη, ὥστε εἰς τὴν ἔκθεσιν σπανιώτατα, ἢ ὡς αὐτὸς ἠξίου, οὐδέποτε ἠπατήθη. Ἡ ψυχολογικὴ ὁμως ἀρχὴ ἀπεκρῦθη τῇ συνειδήσει αὐτοῦ· ἐξ ἀρχῆς εἴληρε τὴν μορφήν ξένης ἀναπτύξεως, ἀποκαλύψεως ἀνωθεν, χρηστηρίου¹, ἐν οἷς δέκνυται ἡ δύναμις μεθ' ἧς ἡ πίστις τοῦ λαοῦ καὶ ἐπ' αὐτὸν ἔτι τὸν Σωκράτη ἐπενήργει², δέκνυται δὲ καὶ τὰ ὅρια τῆς γνώσεως ἑαυτοῦ· διότι αἱ αἰσθήσεις ὦν τὰς αἰτίας οὐκ ἐξήτει, ἠδύνατο ἐπ' αὐτοῦ ἀκατάσχετον ἔχειν ῥοπήν.

Ἐπειδὴ δὲ ἐτέρωθεν τὸ Δαιμόνιον, ὅπου λαλεῖ, τὴν θέσιν λαμβάνει τῶν προτέρων μαντικῶν σημείων καὶ προρρήσεων, ὁ Ἐγγελοσ εἶδεν ὀρθῶς ἔνδειξιν, ὅτι ἡ ἀπόφασις ἡ κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἑλληνικῶν χρηστηρίων ἐξαρθρωμένη ἐξ ἐμφανίσεων ἔξωθεν γιγνομένων, νῦν ἐν τῷ ἔσω τοῦ ἀνθρώπου ἐτέθη. Ἐπειδὴ δὲ τοιούτοις προαισθημασιν, ἀ εἰς οὐδεμίαν λήγουσι σαφῆ ἔνοιαν, τοσοῦτον ὑψηλὴ ἀπονέμεται σπουδαιότης καὶ ὑπολαμβάνονται τῆς θεότητος ἀποκαλύψεις, τοῦτο ἔτι μᾶλλον δέκνυται, ὅτι τὸ πνεῦμα κατὰ τινὰ τρόπον οὐπω γνωστὸν τοῖς Ἑλλήσιν ἠρξαιο περὶ ἑαυτοῦ ἀσχολεῖσθαι καὶ τὰ ἀποτελέσματα ἐν ἑαυτῷ θεωρεῖν.

Ἡ δύναμις μεθ' ἧς ἐπὶ τὸν Σωκράτη αἱ αἰσθήσεις αὐταὶ λίαν πρωίμως ἐπενήργουν, ἡ σύννοια μεθ' ἧς ἤκουεν ἐν ἑαυτῷ τῆς φωνῆς, προκαλοῦσιν ἡμᾶς ἐμβλέψαι ἐν τῷ βῆθει τῆς αἰσθητικῆς ταύτης φύσεως. Ἀνακκλύπτομεν ἐν τῷ παιδί ἡδὴ τὰς διαθέσεις τοῦ ἀνδρός, ὧ τὸ *Γνώθι σαυτὸν* ἦν ἡ μᾶλλον κατεπεύγουσα τοῦ βίου ὑπόθεσις, ἡ δὲ διηνεκῆς ἐξέτασις τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς αὐτοῦ καταστάσεως, ὁ διαιρισμὸς³ τῶν διανοημάτων καὶ πράξεων

1) «Τὸ Δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ Σωκράτης . . . ἀλλὰ χρηστήριον, ὅπερ ὁμως οὐκ ἦν ἐξωτερικόν, ἀλλ' ἐσωτερικόν, ὑποκειμενικόν (subjektiv), τὸ χρηστήριόν ἐστιν ἑαυτοῦ, ἔλαβε σχῆμα γνώσεως, ἀλλ' ἄμα καὶ συνδεδεμένον ἐστὶν ἰλλείψει συνειδήσεως». Hegel, *Geschichte der Philosophie*, II, 77.

2) «Ὅ,τι οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν, ὁ,τι ἡ ἡμέτερα φύσις οὐ δύναται φέρειν, καὶ ὁ,τι οὐ στηρίζεται φύσει ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ὁρυθῆς ἢ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ἐρεῦνης, ἀκούσιόν ἐστιν, ἢ, κατ' ἀρχαίαν ἔνοιαν, θεῶν. Ἐνταῦθα ἀνήκει ἡ ἐμπνευσις καὶ ἡ μαντικῆ, ἡ ἰσχυρὰ βία τῆς γαστρός, ἡ ἰσχυρὰ δύναμις τῆς αἰσθήσεως». Krische Forschung, II, 23.

3) Ἐρη δὲ καὶ τὸ διαλέγεσθαι ὀνομασθῆναι ἐκ τοῦ συνιδόντασ κοινῇ βουλευέσθαι *διαλέγοντασ κατὰ γένη τὰ πράγματα*. (Ξενοφ. Ἀπομν. Δ, ε', 12).

αὐτοῦ, ὁ φωτισμὸς τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ φύσεως καὶ ἡ ἐκτίμησις τῆς ἀξίας ἑαυτοῦ, ἦσαν ἀπαραίτητος ἀνάγκη. Ἡ δὲ τοιαύτη διεύθυνσις τοῦ πνεύματος αὐτοῦ καὶ παρὰ τῶν συγχρόνων αὐτῷ ἐθεωρεῖτο ὡς παράδοξος αὐτοῦ ἰδιοσυία.

Ὅτι δὲ κατὰ τινὰσ περιστάσεις ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ μέχρις ἐκστάσεως ἐξετάζει τὸ ἐπερχόμενον αὐτῷ, ἄλλοτε δὲ ὄλωσ ἀμέριμνος πρὸς τὰ κρητοῦντα ἦθη τὴν ἑαυτοῦ βραδίξει πορείαν, ἡ πάσῃ τῇ συμπεριφορᾷ αὐτοῦ ὑπέριμετροσ πολλὰκις ἀδιαφορία κατὰ τοῦ ἔξωθεν ὑπάρχει, ἡ μονομερῆσ προτίμησις τοῦ μετρίου πρὸ τοῦ καλοῦ, ταῦτα διδάσκουσι ἡμᾶσ περὶ τῆς σπουδαιότητος ἦν ἀπένεμε τῇ ἀσχολίᾳ περὶ ἑαυτοῦ, τῇ μονῆρει ἐργασίᾳ τῆς διανοίας καὶ τῇ ἐλευθέρᾳ καὶ ξένων κρίσεων ἀπηλλαγμένη ἀποφάσει καθ' ἑαυτόν· ὅσῃ δὲ παράδοξος φαίνεται ἡ ἐνὶ προσώπῳ ἔνωσις τοῦ πεζοῦ λόγου τοῦ λογιῶ ἀνδρός καὶ τῶν ῥεμβασμῶν τοῦ ὑπὸ ἐμπνεύσεως κατεχομένου, τὸ συναμφοτέρον ἐν τελευταίᾳ σχέσει ἐπὶ κοινῆς τινος στηρίζεται κρηπίδος· διότι ὁ,τι τὸν Σωκράτη ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν συγχρόνων αὐτῷ διεκρίνει, ἦν ἡ βαθεία ἐκείνη ἐρευνα ἐν τῷ ἐνδομύχῳ αὐτοῦ, πρὸς ἦν τοσοῦτον ἄλλοτρίως εἶχεν ἡ σύγχρονος γενεά, καὶ ἡ δι' αὐτῆς ἐπελθοῦσα ἀνάτασ ῥῆξις τῆς πλαστικῆς ἐνόττητος τοῦ ἑλληνικοῦ βίουσ.

Κατὰ τὸν βαθὺν λοιπὸν Ζέλλερὸν τὸ Δαιμόνιον ἦν ἐσωτερικὴ τῆς ψυχῆς τοῦ Σωκράτους αἰσθησις πολλῶν ἐνεργειῶν ἀμοιρος συνειδήσεως· διὰ τοῦτο καὶ παρεγνώριζεν ὁ Σωκράτης τὴν ψυχολογικὴν αὐτῆς ἀρχὴν καὶ καταγωγὴν, ὑπολαμβάνων αὐτὴν ἔξωθεν προέρχεσθαι· διότι ἐνεργειαὶ τινεσ τῆς ψυχῆς γίνονται αὐτομάτως ἀνευ τῆς θελήσεως καὶ τῆς συνειδήσεως αὐτῆς· π. χ. βασανίζομεν τὴν μνήμην ἡμῶν ὅπως ὀνόματος ἀναμνησθῆ· ἀλλὰ μᾶτην μοχθοῦμεν ὕσπερον, καὶ πολλὰκις μετὰ πολὺν χρόνον, ὅτε οὐδ' ὄλωσ προσέχομεν, τὸ ὄνομα τῆ ἡμετέρας μνήμη ἐμφανίζεται ἀνευ παρεμβάσεως τῆς θελήσεως ἡμῶν, οὐχ ὁμως καὶ ἀνευ ἐνεργείας τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἀσυνειδήτου. Ἀξιωμακόμενον δὲ παράδειγμα ἐστὶ τὸ συμβᾶν μαθηματικῷ τινί, ὅσ πολὺν χρόνον τὴν λύσιν ἐξῆτει προβλήματὸς τινος, κατεσκευάσε δὲ καὶ σχῆμα πρὸς τὴν λύσιν προσεγγίζον, ἀλλ' οὐ τέλεον· μετὰ τινὰ ἔτη καθ' ἦν ὄραν κεκοπιτικῶσ κατεκλίνετο, εἶδεν εὐθύσ ἐμφανιζομένην τὴν ζητουμένην λύσιν ὑπὸ σχῆμα ἀκριβέστατον. Ἡ ἀπροσδόκητος αὐτῆ ἐμφάνισις βαθὺν ἐνεποίησεν αὐτῷ τρόπον ὑπολαμβάνοντι ὅτι ὑπερφυσικόν τι ὄν

ἐνεφανίσθη αὐτῷ φέρον τὴν ἀποκάλυψιν, ἣν ἡ διάνοις αὐτοῦ ταῖς ἰδίαις αὐτῆς δυνάμεσιν οὐκ ἠδύνατο ποιῆσαι. Τὸ ὑπερφυσικὸν ὁμως ὄν οὐδὲν ἄλλο ἦν ἢ αὐτόματος καὶ ἀσυνειδήτος ἐνέργεια τῆς διανοίας αὐτοῦ.

Εἶπον δὲ τινες¹ ὅτι τὸ δαιμόνιον, ἢ θεία φωνή, ἦν ἡ φωνή τῆς συνειδήσεως· ἀλλ' ἡ γνῶμη αὕτη πολλὰ ἔχει τὰ ἀντιστρατευόμενα, πρῶτον μὲν ἢ μεταφορᾷ, φωνῆ τῆς συνειδήσεως ἢ ὅλως ἄχρηστος ἐπὶ Σωκράτους· εἶτα ἡ συνειδήσις ἐκτείνεται εἰς τε τὰ γενόμενα εἰς τε τὰ γινόμενα καὶ εἰς τὰ ἐσόμενα, τὸ δὲ δαιμόνιον μόνον εἰς τὰ μέλλοντα γενήσεσθαι περιορίζεται· τρίτον ὁ Σωκράτης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν μετὰ τινος εἰρωνείας καὶ εὐτραπέλειας ἐνόητε λαλοῦσι περὶ τοῦ δαιμονίου, οὐδεὶς ὁμως πρὸς τὴν ἑαυτοῦ συνειδήσιν χαριεντίζεται· τέταρτον ἡ συνειδήσις ἐπιδοκιμάζει καὶ ἀποδοκιμάζει, ἢ δὲ δαιμονία φωνή μόνον ἀποτρέπει.

*Κρίσεις Fouillée καὶ Vacherot
περὶ δαιμονίου.*

§ 57. Ὁ Fouillée ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ *Du Démon de Socrate* II, 266—316 ἐκτενῶς περὶ τοῦ δαιμονίου πραγματεύεται ἀναπτύσσων τὰ τοῦ Ζελλέρου καὶ ἰδίας ἐκφέρων κρίσεις, ἐξ ὧν ἀποσπῶμεν τὰ κυριώτερα.

Οὐδένα λανθάνει, φησὶν, ἡ μεγάλη προσοχή, ἣν ὁ Σωκράτης πᾶσι τοῖς ἐν αὐτῷ συμβαίνουσι παρῆγεν· ἐβλεπεν ἐν τοῖς μυχαιτάτοις τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς πλῆθος συμβαινόντων τῇ θελήσει ἄλλοτριῶν, ἃ ἔλαττον προσέχοντι ἀπαρτήρητ' ἂν ἦσαν· μὴ δυνάμενος δὲ ταῦτα τὰ ἐκπληκτικὰ πολλάκις πράγματα, ἐν δὲ τῇ τοῦ αὐτομάτου περιοχῇ γινόμενα, ἑαυτῷ ἀπονείμει, ἀπέδωκεν αὐτὰ θεῖα τινὶ ἐνεργείᾳ ἐν αὐτῷ ἐμφανιζομένῃ, ἐκλαθῶν αὐτὰ ὡς ἀποκάλυψιν, ἣν οἱ θεοὶ μετ' εὐμενείας εἰσὶ διατεθειμένοι τοῖς ἀγαθοῖς παρέχειν ἀνδράσι· πιστεύων εἰς τὴν θεϊαν παγγνωσίαν οὐκ ἠδύνατο μὴ πιστεύειν εἰς εἶδος τι φυσικῆς ἀπακκλύψεως τοῖς ἐναρέταις χορηγομένης· εἶχε τε δὲ καὶ ὑπερτάτην τοῦ ἠθικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος λεπτότητα, ὃ τὴν μορφήν ἠδύνατο προκισθήματος ἢ αἰφνιδίας ἀποκαλύψεως λαθεῖν· ἐνὶ λόγῳ τὸ αὐτόματον ἦν αὐτῷ τὸ θεῖον, τὸ δαιμόνιον αὕτη δὲ ἡ δοξασία ἦν κοινὴ παντὶ τῷ ἄρχαίῳ κόσμῳ παραδεχομένῳ, ὅτι ἡ φυσικὴ

ἐμπνευσις θεία ἐστίν, οἷα κατὰ Σωκράτην ἐν τῷ *Φαίδρῳ* ἢ τῆς μαντικῆς, ἢ τῆς ποιήσεως καὶ ἢ τοῦ ἔρωτος· οἱ ἄρχαῖοι πάντα προσωποποιεῖν εἰώθεσαν καὶ πρὸς τὰ ἔξω ὑπὸ μορφᾷ τῇ φαντασίᾳ αἰσθητὰς ἐκφέρειν ὅ,τι ἐν τοῖς ἐνδομύχοις τῆς ψυχῆς ἐγένετο· οἷον ὁ Πλάτων βουλόμενος τὴν ψυχὴν ἢ τὸ κρείττον αὐτῆς μέρος, τὸν νοῦν, χαρακτηρῆσαι καλεῖ αὐτὴν *δαίμονα ἐνοικοῦ, ἡγεμονικόν*.

Πάντα τὰ ἐν ἡμῖν σφοδρὰ αἰσθήματα φαίνονται ἡμῖν προερχόμενα ἐξ αἰτίας ἄλλοτριας ἡμῶν αὐτῶν· νομιζόμεν θεωρεῖν μᾶλλον ἢ παρῆγειν αὐτὰ· παρέχον ἐν τοῖς ἐξωτερικῇ ὑπερξίν, ἢ, ὡς φέροι τὸ Γαλλικὸν κείμενον, *ἀντικειμενίζομεν*· οὕτως εἰπεῖν ὅ,τι ἀπλῶς ὑποκειμενικόν ἐστὶ (*nous objectivons en quelle sorte ce qui est purement subjectif*). Ἡ ψυχολογικὴ αὕτη ὀπτικὴ ἀπάτη κατὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἔκφρασιν τοῦ Stapfer (*illusion d'optique psychologique*) καθ' ἑκάστην συμβαίνει· ὁ ἠττώμενος ὑπὸ τῆς ὀργῆς ἢ τοῦ πάθους πιστεύει ὅτι δυνάμεις τις ἐξώθεν ὤθητεν αὐτὸν καὶ κρέσυρε γινομένη κυρία αὐτοῦ· ἐκ δὲ τῶν τῆς ψυχῆς τὰ τῷ αὐτομάτῳ ἀνήκοντα παρέχουσι μᾶλλον τὸν χαρακτήρα τῶν ἐκ θείας προνοίας χαρίτων καὶ τῶν θεῶν ἐμπνεύσεων.

Ἡ δυνάμεις τῆς ἐμπνεύσεως πάσῃ ψυχῇ ἀνήκει· *μαντικόν γέ τι καὶ ἡ ψυχὴ*, λέγει ὁ Σωκράτης ἐν τῷ *Φαίδρῳ*. Στρεψάτω ἕκαστος τὸ βλέμμα αὐτοῦ πρὸς τὰ ἐντὸς, ἀκουσάτω τὰς ὑποκώφους φωνὰς τὰς ἐν τοῖς μυχοῖς τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς λχλούσας, ἐπιχειρησάτω συλλαβεῖν τὰς αἰφνιδίους ὁρμὰς τοῦ αὐτομάτου, καὶ ὑποβλεῖν αὐτὰς ἀμετακινήτους εἰς τὸ τῆς σκέψεως ὄμμα, καὶ αἰσθήσεται ἐν ἑαυτῷ ξένον τι καὶ ἀπρόσωπον, ὃπερ δοκεῖ εἶναι τῆς καθολικῆς ζωῆς ἐνέργεια, τῇ ἑαυτοῦ ἀναμιγνυομένη, μοῖρα τῆς φύσεως ἐν τῇ ἀνθρωπότητι, τοῦ ἐτέρου ἐν τῷ ἐμῷ (*du nou-moi dans le moi*), ἢ κἄλλιον εἰπεῖν, μοῖρα τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ἐξεστὶ παραδέξασθαι, ὅτι ἡ ψυχὴ μεμονωμένη ἐστίν, οὐδεμίαν δεχομένη ἀντιτυπίαν τοῦ κόσμου, οὐδεμίαν ἀποδιδούσα ἡγῶ τοῦ περικυκλοῦντος αὐτήν;

Ἐν ἡμῖν εἰσὶν αἰσθήσεις ἀμυδραὶ καὶ οἰνεὶ ἀνεπαίσθητοι διὰ τὴν μικρότητα ἢ διὰ τὴν συνεχῆσαν αὐτῶν· ἀλλ' ἐνόητε πᾶσαι αὐταὶ αἱ μικραὶ αἰσθήσεις συσσωρευόμεναι ἐξογκοῦνται αἴφνης, ὥστε ἐν τῇ φαινομένῃ σιγηλῇ καταστάσει τῆς συνειδήσεως ἀπροσδόκητος διεγείρεται φωνὴ ἄνευ γνωστοῦ ἡμῖν λόγου· αἰσθημὰ τι παράγεται καὶ συγκινεῖ ἡμᾶς ἀγνοοῦντας

¹ Stapfer. *Biographie Universelle*, Tom. XLII, *Socrate. Brandis Gesch. der Griech. Philos.* II, 60. ² Id. Zeller, II, 1, 78.

τὴν τῆς συγκινήσεως αἰτίαν. Αἰφνίδιος ἀθυμία ἢ αὐτόματος χαρὰ, φόβος μωρός, ἢ μωρὰ ἐλπίς, παράδοξον προαίσθημα, δι' οὗ ἡ ψυχὴ φαίνεται ἐν ἑαυτῇ ἀντιλαμβάνομένη τῆς ἀνταγωγείας τῶν εὐτυχῶν ἢ δυστυχῶν πραγμάτων, & μέλλει ἡμῖν πρᾶξαι ἢ ζῶν ἡμῶν, ἢ καὶ ἡ γενική. Ἐὰν πράγματα συνωθούνται καὶ συνακολουθοῦσιν ἀλλήλοις ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἢ περίξ ἡμῶν, ὡς τὰ κύματα τῆς θαλάσσης. Ἐκαστον παρᾶγει ἤχον ἀνεπαίσθητον διὰ τὴν σμικρότητα αὐτοῦ· ἀλλ' ἐνίοτε οἱ ἤχοι συσσωρεύονται καὶ ἐξογκοῦνται, αἴφνης δὲ βοή, ὡς ἡ τῆς θαλάσσης, ἐγείρεται. Αἱ μικραὶ αὗται ἀντιλήψεις, λέγει ὁ Λεῖβνῆτιος, ἀποτελεσματικώτερον εἰσιν ἢ ὅσον νομίζεται· διότι αὗται παρᾶγουσι τὸ οὐκ οἶδ' ὅτι, τὰς κλίσεις ταύτας, τὰς εἰκόνας ταύτας τῶν αἰσθήσεων, σαφείς μὲν ἐν τῷ καθόλου, συγκεχυμέναις δὲ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον, τὰς ἐντυπώσεις ταύτας, ἐμποιοῦμένας μὲν ἡμῖν ὑπὸ τῶν περικυκλοῦντων πραγμάτων, περιλαμβάνουσας δὲ τὸ ἄπειρον, τὴν σχέσιν ταύτην ἣν ἕκαστον ἔχει πρὸς τὰ ἄλλα πράγματα τῆς οἰκουμένης. Δύναται τις μάλιστα εἰπεῖν ὅτι διὰ τὰς μικρὰς ταύτας ἀντιλήψεις τὸ παρὸν πλήρὲς ἐστὶ τοῦ μέλλοντος, βρῆθαι δὲ καὶ τοῦ παρελθόντος, τὰ πάντα εἰσὶν ἐν πλήρει ἀρμονίᾳ, πάντα σύμπνοια, ὡς ἔλεγεν ὁ Ἰπποκράτης, καὶ ἐν ταῖς ἐλαχίσταις τῶν οὐσιῶν οἱ ὀξύτεραι οφθαλμοί, ὡς οἱ τῶν θεῶν, δύνανται πᾶσαν τὴν συνέχειαν τῶν τῆς οἰκουμένης πραγμάτων ἀναγνῶναι, τὰ τ' ὄντα, τὰ τ' ἐσόμενα πρὸ τ' ὄντα· αἱ ἀντιλήψεις αὗται δύνανται τὸ μέσον πρᾶξειν τοῦ ἀνευρίσκου τὴν ἀνάμνησιν ἐν ἀνάγκῃ διὰ τῶν ἐνδεχομένων συμβῆναι περιοδικῶν ἀναπτύξεων· ἡ ψυχὴ ἠδύνατο πᾶν πῶρρωθεν ἑαυτῆς ἀναμνησθεσθαι, εἰ τὰ σημεῖα αὐτῆς ἐξελίσσειν ἐγίνωσκεν».

Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Λεῖβνῆτιου ἐν ἀρμονίᾳ εἰσὶ ταῖς θεωρίαις τοῦ Σωκράτους καὶ Πλάτωνος. Ὁ Σωκράτης οὐκ ἐδέχετο ὅτι ἡ ψυχὴ ἔγκυός ἐστι τῆς ἀληθείας; ὅτι τὸ μανθάνειν ἐστὶν ἀναμνησθεσθαι, τὸ δὲ γινώσκου ἀναγινώσκου ἐν ἑαυτῷ; ὑπάρχουσι αἰφνίδιοι ἀναμνήσεις, ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ὑπ' αἰτίων ἀνεπαίσθητων προκαλούμεναι· ὡσαύτως δὲ καὶ προγνώσεις αἰφνίδιοι ὑπάρχουσι, ἃς μύτην ὁ λογισμὸς ἐρμηνεύσει ἀγωνίζεται, διότι ἐκ τῆς ἐπικρατείας τοῦ αὐτομάτου προέρχονται. Ταῦτά εἰσιν ἡ μοῖρα ἐν ἡμῖν τῆς εἰμαρμένης, ἢ μᾶλλον ἡ μοῖρα τῆς θεῆς προνοίας, ἣν ὁ Σωκράτης ἐν παντὶ τοῦ κόσμου πράγματι παρῆναι ὑπελάμβανεν. «Ἐκαστοῦ λοιπὸν ψυχὴ προφητικὴν τι,

μαντικὴν τί ἐστιν, ἐν ἑαυτῇ θεῖόν τι καὶ δαιμόνιον ἔχουσα.

Αἰσθημα ἠθικόν, αἰσθημα θρησκευτικόν, κοινὴ αἰσθησις (sens commun), πρακτικὴ σύνεσις, προαίσθημα τοῦ μέλλοντος, πάντα μορφαί εἰσι τοῦ φυσικοῦ τούτου ὁρμεμψύτου· ἐξάρτε αὐτὸ διὰ τῆς ἔσωθεν μελέτης, διὰ τῆς ἐξεως τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐσεβείας, καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μαντικῆς ἐξετε, ὅπερ ὁ Σωκράτης ἐν ἑαυτῷ αἰσθάνεσθαι ὑπελάμβανε.

Καίτοι ὁ Σωκράτης ἐπίστευεν ὅτι ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ οἱ θεοὶ σημαίνειν ἠδύναντο, ἦτοι διὰ μαντικῶν σημείων δηλοῦν τὸ μέλλον, ἐνόμιζεν ἑαυτὸν εἶναι προνομιούχον, εἴτε ὡς μᾶλλον τῶν ἄλλων προσέχοντα τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ θεοῦ ἐν ἑαυτῷ ἢ περὶ αὐτόν, εἴτε ὡς ἐπιτετραμμένον εἰδικὴν τινα ἀποστολήν.

Ἡ μορφή τῶν σημείων τούτων, & ὁ Σωκράτης ἐνόμιζεν ἐν ἑαυτῷ αἰσθάνεσθαι, ἦν κατὰ τὸν Ξενοφῶντα¹ φωνή τις· ἀλλὰ τῆς λέξεως φωνῆς παρὰ πάσαις ταῖς γλώσσαις τοσαύτη γίνεται μεταφορικὴ χρῆσις, ὥστε οὐ πᾶν σαφῶς γινώσκουμ τίνα ἔννοιαν αὐτῇ ὁ Σωκράτης ἀπένεμεν· ἀπλῆ εἰκονικὴ μεταφορὰ οὐκ ἦν· ἀλλ' ἦν αὐθις πραγματικὴ παραίσθησις (hallucination) τῆς ἀκοῆς; Νομίζουμ ὅτι μεταξὺ τῶν ἄκρων μέσον τί ἐστὶν. Ἡ παραίσθησις συνίσταται ἐν τῷ ἀκούειν φωνῆς ἐξωθεν ἐρχομένης, ὡς εἰ τὸ οὖς ὑπὸ πραγματικοῦ ἤχου προσεβάλλετο· ἀλλ' ἄρξ γε οὐκ ἐστὶ φωνὴ ἐνδομυχοῦ² οὐδὲν ἄλλο οὔσα ἢ ὁ ἐνδιέθετος λόγος αἴφνης κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πρὸς ἑαυτὸν διαλεγόμενος; Εἰώθαμεν καθ' ἑαυτοῦς διανοοῦμενοι λέξεις προφέρειν. Πᾶσα ἰδέα καὶ ἐν αὐτῇ

1) Ὁ Ξενοφῶν οὐδὲμοῦ λέγει ὅτι τὸ δαιμόνιον ἦν φωνή τις· μόνον ἐν τῇ Ἀπολογία λέγεται, «θεοῦ μοι φωνὴ φαίνεται σημαίνουσα ὅ,τι χρὴ ποιεῖν». Ἀλλ' ἡ Ἀπολογία οὐκ ἐστὶ γνήσιον τοῦ Ξενοφῶντος σύγγραμμα. Η. Β.

2) Τοιαύτην ἐνδομυχον φωνὴν ἐδέχετο ὁ Ὀριγένης, δι' ἧς ὁ ἀνθρωπος ἔρχεται εἰς κοινωνίαν τῷ Θεῷ. «Ἰστέον γὰρ ὅτι ἐστὶ τις καὶ τοῦ κρυπτοῦ τῆς καρδίας ἀνθρώπου φωνὴ μὴ συγχρωμένη τοῦ σώματος, ἣν ἔσθ' ὅτε εἰς αὐτὸν συνχθεῖς καὶ εἰσπληθῶν τὸ ταμειδόν σου, καὶ τὴν θύραν τῶν αἰσθητηρίων ἀποκλείσας, καὶ πῶς γινόμενος ἐξω σώματος ἀναπέμπει πρὸς τὸν μόνον ἀκούοντα τοιαύτης φωνῆς». Ἀλλὰ τοιαύτην ἐνδομυχον φωνὴν καὶ πινε τῶν παραισθητικῶν δολογοῦσιν ὅτι αἰσθάνονται, διαπεινόμενοι ὅτι ἔσω ἐν τῷ νῷ αὐτῶν ἀκούουσι φωνὴν τινα. Τὴν παραισθησιν ταύτην οἱ λατρεῖ καλοῦσι ψυχικὴν. Η. Β.

τῇ ἐνδομύχῳ μελέτῃ σῶμα ὑποδύεται, καὶ περιβάλλεται ἤχρον εἰκονικὸν (*son image*) εἰ μὴ ἀκουστόν· αἰσθημα αἰφνιδιον, ἰδέα ἀπροσδόκητος, ταραχὴ τις ἀνψυχίας ἢ φόβου, δύνανται ἐν τῇ συνειδήσει ἐν ἀορίστοις λέξεσιν ἐκφρασθῆναι, καὶ τὸ αἰφνιδ.ον τοῦ συμβαίνοντος παρέχει αὐτῷ τὴν δόκησιν τοῦ ἀπροσώπου. Τοῦτο μὲν καθίστησιν εὐεξηγήτους τὰς φράσεις ταύτας τὰς μεταφορικές, τοῦτο δὲ ἀκριβεῖς, ἐν πάσαις ταῖς γλώσσαις ἀπαντώσας, ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως, ἡ φωνὴ τοῦ πάθους, ἡ φωνὴ τοῦ μίσους ἢ τοῦ ἔρωτος, ἡ φωνὴ τῆς καρδίας· ἐνίοτε μέλλων τις ἐνεργεῖν, λέγει αἰφνης ἐν ἑαυτῷ, μέλλω κακὸν τι πράξειν, ἡ διχοτομῶν ἑαυτὸν εἰς δύο πρόσωπα, μέλλεις κακὸν τι πράξειν· Ἡ φωνὴ αὕτη ἐστὶν ἡ ἡμετέρα· ἐστὶν ὁμως οὕτως αὐτόματος, ὥς φαίνεται ἔλασσον ἐξ ἡμῶν ἐρχομένη ἢ ἐκ θείας τινὸς προνοίας ἐν ἡμῖν ἐδρευούσης· αἱ ἰδέαι αὗται αἰφνης ἐπερχόμεναί εἰσιν ἐμπνεύσεις καλαὶ ἢ κακαί, εἰς πειρασμὸν ἡμῶν· ἐμβλαλλούσας ἢ ἐμψυχούσας εἰς τὸ ἀγαθόν, ἃς οἱ ἀπαίδευτοι ὡς ὑπερφυσικὰς φαντάζονται φωνάς.

Ὁ Σωκράτης ζῶν ἐν χρόνοις καθ' οὓς ἡ γνώσις τῶν νόμων τῆς φύσεως ἦν ἔτι ἐν τοῖς σπυργάνοις, ἔχων δὲ καὶ τὴν φαντασίαν ἐξημμένην ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ἀπένευε τῇ προνοίᾳ πάσας ταύτας τὰς αὐτομάτους ἐμπνεύσεις καὶ ἐκάλει αὐτὰς θείας φωνάς¹. Τοῦτο οὐκ ἐστὶ φυσιολογικὴ² παρὰ τὴν φύσιν, ἀλλ', ἂν θέλῃς, ψυχολογικὴ, τουτέστιν ἀπλῆ ἀπάτη, ἐνδομυχοῦ σύγχυσις τοῦ ὑποκειμενικοῦ καὶ ἀντικειμενικοῦ. Ὁ Σωκράτης, ὅπως οὕτω λεπτόν πᾶν καὶ τοῖς ἄλλοις ἀληπτόν ἐρμηνεύσῃ, ἠναγκάσθη τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ἀκριβέστερον τοῦ δέοντος καὶ πέρα τῆς διανοίας αὐτοῦ ὀρίσαι, μεταχειρισάμενος τὴν φράσιν, ἡ φωνὴ τοῦ

δαιμονίου, ἥτις οὐκ εἰς τὸ οὖς ἀλλ' εἰς τὴν ψυχὴν ἀπευθύνεται.

Ὁ Σωκράτης ἀναγκάζεται λαλεῖν τοῖς Ἀθηναίοις τὴν ἑαυτῶν γλῶσσαν³, ὅπως καταληπτὸς γένηται, καὶ ἀναλογίαν δέ τινα ἐν ταῖς προφητικαῖς φωναῖς καὶ ἐν ταῖς ἔσωθεν δηλώσεσιν διορᾷ. Ἡ ἀναλογία φυσικὴ ἐστὶν, ἀλλ' οὐκ ἔξεστιν ἐκ τούτου συναγαγεῖν ὅτι τὸ ἐνδομυχόν τοῦ Σωκράτους χρηστέριον ἦν ἤχος ἔσωθεν ἐρχόμενος καὶ παρὰ τὴν φύσιν τῆς ἀκοῆς.

Ἡ φυσικωτέρη μορφή τοῦ προαισθήματος φαίνεται μᾶλλον ἢ ἀποτρέπουσα ἢ ἡ προτρέπουσα. Φίλος τις ἐμπιστεύεται σοι σκοπὸν τινα· ὁ σκοπὸς οὗτος προσκρούει σοι, καὶ ἐνίοτε οὐκ ἀρέσκει σοι, καί τοι οὐ δύνασαι λόγον δοῦναι τῆς ἀποδοκιμασίας σου· αὕτη δὲ ἡ αὐτόματος ἀποδοκιμασία καθίστησι τὸ προκείμενον παρὰ τῆς φύσεως καλλίον ὅ,τι προσκρούει ἢ ὅ,τι εὐαρεστέει, διότι μᾶλλον αἰφνιδιον καὶ ἐντονώτερον ἐστὶν. Ἔτερον παράδειγμα· καθ' ἣν ὥραν μέλλετε πράξειν τι καταλαμβάνεσθε αἰφνης ὑπὸ ἀνησυχίας, διςχημοὶ διέρχονται τὸν νοῦν ὑμῶν ἀρίστως πως· δυσχερεῖας διορᾷτε ἢ δυσχέρεστα ἀποτελέσματα· οὕτω κωλύεσθε ὑπὸ τινος προαισθήματος· παρατηρεῖτε δὲ τὸ συμβῆναι, διότι ἀρνητικὸν ἐστὶν· ὠθησὶς τις ἐπιταχύνει τὴν ἤδη λαβούσαν ἀρχὴν κίνησιν, αὕτη διέρχεται ἀνεπαίσθητος· διακόπτει ὁμως τι τὴν κίνησιν καὶ ἄγει ἡμᾶς πρὸς τὰ ὀπίσω, τοῦτο οὐ διέρχεται ἀνεπαίσθητον.

Τὰ προαισθήματα τοῦ Σωκράτους εἶχον τὴν ἀνησυχίαν τὴν ἐνδομυχὴν, τὴν ἀποτροπὴν. Ὁ Ξενοφῶν οὐ λέγει τοῦτο οὕτω σαφῶς, ὡς ὁ Πλάτων, λέγει μάλιστα ὅτι τὸ δαιμόνιον προσήμικεν τῷ Σωκράτει τί χρὴ ποιεῖν καὶ τί μὴ ποιεῖν. Ἀλλ' ἡ θεία συναίνεσις ἢ δύνατο καὶ δι' ἀποχῆς δηλωθῆναι, ἢ δὲ ἀποτροπὴ οὐκ ἄλλως ἢ δύνατο σημανθῆναι ἢ διὰ πράξεως ἀντιληπτῆς.

Πάντα τὰ χωρὶα τῆς Ἀπολογίας, ἐν οἷς γίνονται λόγος περὶ τοῦ δαιμονίου, ἐρμηνεύονται καθ' ἡμᾶς φυσικῶς διὰ τῆς φωνῆς τῆς συνει-

1) Ὁ Σωκράτης οὔτε τῷ πληθυντικῷ ἐχρήσατο οὔτε τῷ ἐνικῷ, θεία φωνὴ ἢ δαιμονία φωνὴ, ὡς οὐδὲ τῇ ἐτέρᾳ φράσει, φωνὴ τοῦ δαιμονίου· διότι τὸ δαιμόνιον ἦν αὕτη ἡ φωνή, ὡς σαφέστατα λέγει τοῦτο ὁ Σωκράτης ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ. H. B.

2) Ἡ λέξις φυσιολογικὴ ἄλλως ἐκλαμβάνεται παρὰ τῶν φιλοσόφων καὶ ἄλλως παρὰ τῶν ἰατρῶν· οἱ μὲν φιλόσοφοι ἀντιτάσσοις τὴν φυσιολογικὴν πρὸς τὴν ψυχολογικὴν ὥστε φυσιολογικὴ παρὰ τὴν φύσιν ἐστὶν ἡ ἔχουσα τὴν ἀρχὴν ἐκ ταραχῆς τινος τῶν αἰσθητηρίων, ψυχολογικὴ δὲ ἡ ἔχουσα τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς ψυχῆς, οἱ δὲ ἰατροὶ τὴν φυσιολογικὴν κατεστάσιν ἀντιτάσσοις πρὸς τὴν παθολογικὴν ὥστε φυσιολογικὴ παρὰ τὴν φύσιν ἐστὶν ἡ ἀνευ ταραχῆς ἢ βλάβης τῶν αἰσθητηρίων ἢ τῆς ψυχῆς. H. B.

3) Ἡ λέξις δαιμόνιον οὐδόλως ἦν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις πρὸ τοῦ Σωκράτους ὡς ὀρθῶς λέγει ὁ σεβαστὸς ἡμῖν φίλος Γ. Ἐϊγθάλ· «καθ' ἃς ἐγὼ αὐτὸς ἐποίησάμην ἐρεύνας, καὶ καθ' ἃς ἐτέρωθεν ἠδυνήθην λαβεῖν πληροφορίας τὸ ὄνομα τοῦτο οὐχ ὑπῆρχε πρὸ τοῦ Σωκράτους»· καὶ ἐπειδὴ τὸ ὄνομα ἦν καινὸν μεταχειρίσαντο αὐτὸ ἐπιτηδεύως οἱ κατήγοροι πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ὁ Σωκράτης εἰσέφερε καινὰ δαιμόνια. H. B.

δήσεως¹. ἀλλ' ὁμολογούμενόν ἐστιν ὅτι αὐτός ὁ Σωκράτης ἐρμηνείαν παρεῖχεν ἤττον φυσικῆν, ἐνορῶν ὑπερφυσικόν τι, προνοητικόν, θεῖον· οὐδεις ἀρνήσεται τὸν ὑπερβῆλλοντα μυστικισμόν, ὃς ὑποφαίνεται ἐν ταύτῃ τῇ πίστει τοῦ Σωκράτους εἰς ἀποστολὴν ἐμπιστευθεῖσαν πρὸς τὸ θεοῦ καὶ εἰς σημεῖα ἄνωθεν πρὸς τὸ θεοῦ πεμπόμενα.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ὁ Fouillée ἐξάγει τὰ ἐξῆς συμπεράσματα.

α'. Αἱ ἐνέργειαι τοῦ δαιμονίου, περὶ ὧν ὁ Σωκράτης λαλεῖ, φιλοσοφικῶς ἐξεταζόμεναι, καταλήγουσιν εἰς ἐνέργειάς τῆς αὐτομάτου ἐποπτείας (de l'intuition spontanée).

Ὁ Σωκράτης καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἔρρεπον τὰς τοιαύτας ἐνέργειάς ἐκλαμβάνειν ὡς ὑπερφυσικὰς· τοῦτο μὲν ἡ αὐτομάτος ἐποπτεία, δι' ἧς τὸ πνεῦμα ἀληθεῖαν τινα συλλαμβάνει, ἐφαίνετο αὐτοῖς ἀνάμνησις (ἡ νόησις, κατὰ Πλάτωνα, ἀνάμνησις ἐστὶ), τοῦτο δὲ ἡ αὐτομάτος ὡσπύτως ἐποπτεία, δι' ἧς τὸ πνεῦμα περὶ τοῦ μέλλοντος κρίνει, ἐφαίνετο αὐτοῖς πρόγνωσις.

Ὁ Πλάτων ἐξέτεινεν οὕτως εἰς τε τὸ παρελθόν καὶ εἰς τὸ μέλλον τὴν σειράν τῶν ἐνοιῶν, ἃς ὑπελάμβανεν ἄλυτον συνεχῆ, ἧς οἱ κρίκοι συγκατοῦνται, ὥστε ἀμοιβαίαν παρεδέχτο ἐμπλοκὴν (implication) τῶν ἰδεῶν δι' ἧς ἡ μία καλεῖ πάσας τὰς ἄλλας. Ἐνόμιζε δὲ σὺν τῷ Σωκράτει ὅτι ἡ ψυχὴ πάσας τὰς ἀληθείας περιλαμβάνει ὧν οἰονεῖ ἔγκυρὸς ἐστίν.

Ἐκ τούτων τῶν ἀληθειῶν ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Πλάτων οὐκ ἀπέκλειον τὰς εἰς τὸ μέλλον ἀφορώσας· διότι τὸ μέλλον ἦν τὸ ἀπρακτικόν ἐπικκολλημα τοῦ παρόντος. Εἰμαρμένη ἢ Πρόνοια ἦν κατ' αὐτούς ἀνάγκη, τὸ δὲ αὐτεξούσιον ἐν ταῖς θεωρίαις αὐτῶν μικρὸν κατεῖχε μοῖραν.

Ὅς ἂν οὖν ἐκυτὸν γινῶ τέλειον κατὰ τὸ ἐν Δελφοῖς γράμμα καὶ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ δυνητῆ ἀναγκῶναι, οὗτος ἐνίστατο ὄψεται τὸ ἀπόκρυφον ἀπαύγασμα τοῦ ἐτι ἐμβρύου ὄντος καὶ ὅσον οὐπω γεννηθησομένου.

Τοιαύτη ἐστὶν ἡ φιλοσοφικὴ θεωρία, εἰς ἣν δύναται τις τὴν δεισιδαίμονα τοῦ Σωκράτους πίστιν εἰς τὸ προαίσθημα προσαρτήσασθαι, στενὴν ἐμφαίνουσα σχέσιν πρὸς τὴν Πλατωνικὴν θεωρίαν τῆς ἀνάμνησεως.

β'.
Τὸ δαιμονίον ἐστὶν ὁ ἔρωσ.

γ'. Ὁ αὐτομάτος καὶ περιπαθῆς χαρακτήρ τοῦ προαισθήματος παρέχει αὐτῷ ὄψιν τελείου ἀπροσώπου ὡς ἐν παντὶ πάθει ἡ ψυχὴ οὐ φαί-

νεται ἐνεργοῦσα, ἀλλὰ πάσχουσα, οὕτως ἐνίσταται καὶ ἐν τῇ ἀναμνήσει. Τοῦτο ἐστὶν ἐν ἡμῖν τὸ ἀποτελεσμα τῶν κρατούντων ἡμῶν νόμων· οἱ νόμοι οὗτοι θεῖον καὶ προνοητικόν παρέχουσι χαρακτήρα. Ὁ δὲ Σωκράτης, ἐνθερμος ζηλωτῆς τῆς καθολικῆς προνοίας, ἄσμενος τῇ θεότητι ἀπένεμεν ὅ,τι ἐμάχθηκεν, οἷονδῆποτε ἦν τὸ ὑποκείμενον, πολλῶν δὲ μᾶλλον τὸ ἀφορῶν εἰς τὸ μέλλον· ὅ,τι τὸ πνεῦμα ἡμῶν συλλαμβάνει, εἴτε ὡς ἀνάμνησιν εἴτε ὡς πρόγνωσιν, συλλαμβάνει αὐτὸ τῇ τοῦ θεοῦ ἀρωγῇ, ἐν θεῷ. Ὁ Σωκράτης συνδιελεγόμενος τῷ Φιλήβῳ ἀναμνηστικεῖται αἴφνης θεωρίας τινός· εἰς λήθην περιελθούσης, ὁμολογεῖ χάριτας τῷ θεῷ· πρόκειται λόγος περὶ λύσεως· δυσκόλου τινός προβλήματος οἷον τὸ περὶ τοῦ κρατίστου ἀγαθοῦ· εὐχεταὶ τῷ θεῷ ἐμπνεῦσαι αὐτόν· ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἐλέγχει ἀμάχητά τι διαπραχθέν ὡς ἐν τῷ Φαίλῳ; τοῦτο ἐπιτίμησις ἐστὶν θεῖα. Τέλος προαισθάνεται δυστυχίαν τινὰ ἀπειλοῦσαν τοῖς φίλοις αὐτοῦ, ὃ θεὸς ἐρχεται αὐτῷ εἰς ἄρωγην. Κατὰ ταύτην τὴν θεωρίαν τὸ δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους ἡ Πρόνοια ἐστίν.

δ'. Τοῖς φιλοσοφικοῖς τούτοις σοιχείοις προστεθῆσεται καὶ μυθικόν τι στοιχεῖον, ὡς ἦν εἰκὸς περιμένειν τοῦτο πρὸς τὸ διδασκάλου τοῦ Πλάτωνος.

Ἡ Πρόνοια ἐστὶν ὁ ἔρωσ τοῦ θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἀντιστοιχῶν τῷ ἔρωτι τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν θεόν ἢ τῷ πρὸς ἀλλήλους· ὁ ἔρωσ δεσμός ἐστὶ, θρησκεία, μεσίτης τιθεὶς εἰς σχέσιν τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὸν θεόν· ἡ δὲ ἑλληνικὴ λατρεία τὴν μεσιτείαν ταύτην ἀπένεμε τοῖς δαίμοσιν· ὁ Σωκράτης ἀναλογίαν τινὰ διορᾷ ἐν τοῖς ἔσωθεν προαισθημασι καὶ τοῖς δαίμοσι τούτοις τῆς μυθολογίας· ταύτην δὲ τὴν ἀναλογίαν ἐκφράζει διὰ τῆς λέξεως δαιμόνιον. Τὸ δαιμόνιον ἄρα τοῦ Σωκράτους ἀποβαίνει ἐμπνευσὶς ἀνόλογος τῇ τῶν δαιμόνων.

ε'. Ἡ φαντασία ἀπαξ εἰς ἐνέργειαν τεθεῖσα τὴν ἐκυτῆς βαδίζει πορείαν· ὁ Σωκράτης, φαίη ἂν τις, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον αὐθυπόστατον παρέχει ὑπέρβιν, ἀντικειμενᾶει (objective), τὴν ἰδίαν αὐτοῦ διάνοιαν καὶ τὰς λέξεις αἰς αὐτὴ αὐτομάτως ἐκυτὴν περιβάλλει. Ἡ ἐποπτεία αὐτοῦ ἄμα συλληφθεῖσα καὶ ἐν λέξει σπαργνωθεῖσα φαίνεται αὐτῷ φωνῇ ἐκ τοῦ βῆθους τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ ἀναβρῶνσα· ὡς ὁ ὀπκδὸς τοῦ ἀπροσώπου λόγου (de la raison impersonelle) τὴν ἐνέργειαν θεοποιεῖ, δι' ἧς τὰς ἀναγκάσις συλλαμβάνει ἀληθείας καὶ πιστεύει ὅτι ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ νοεῖ, οὕτω καὶ ὁ

1) Ἰδ. σελ. 233.

Σωκράτης τὰ προαισθήματα αὐτοῦ θεοποιεῖ καὶ διορθῶ χρηστήριον ἐνδόμυχον. Πλάνη τοῦ λογισμοῦ, μυστικὴ ἀπορροφήσις τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ θεῷ, ἀπύτη τῆς ἐνδομύχου αἰσθήσεως (du sens intime), ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῶν ἐξω αἰσθήσεων· ὥστε τὸ δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους εἶδος τί ἐστι ψυχολογικῆς περυσθήσεως (hallucination psychologique).

Ἡ περυσθήσις αὕτη προέβη ποτὲ ἐς τοσοῦτον, ὥστε τὴν φυσιολογικὴν λαβεῖν μορφήν ἤχου τῇ ἀκοῇ ἀντιληπτοῦ; οὐδὲν δεῖκνυσι τοῦτο, οὐδ' ἐστὶν ἄλλο χωρίον ἀσθεντικὸν ὑπὲρ ταύτης τῆς ὑποθέσεως ὑπερμαχρῶν ἢ ἡ ἀόριστος ἐκείνη ἐκφρασις ἐν τῷ *Φαίδρω*, «καὶ τινα φωνὴν ἔδοξα αὐτοῦθεν ἀκοῦσαι». Ἀλλὰ μεταφορὰ τοῦ Πλάτωνος, ὅσα ἂν ἢ ταῖς εἰκόσι τολμηρά, οὐδὲ μῶς ἀρκεῖ τὴν περὶ παραφροσύνης ἀπόφασιν δικαιολογῆσαι, ἀλλως τε καὶ διότι ἐνταῦθα ἡ ἐκφρασις εὐτράπελός ἐστιν· ὁ Πλάτων πολλὰ ζῆνα ὑποβλάλλει τῷ στόματι τοῦ Σωκράτους, ὡς αὐτὸς οὗτος ὠμολόγει· ἐν τοῦτων ἐστὶ καὶ ἡ φωνή, ἣν ἤκουσε κατὰ τὸν Ἰλισσόν. Δεισιδαίμων δοξασιὰ οὐκ ἐστὶ παραίσθησις.

Ἀλλὰ καὶ εἰ εἶχεν ὁ Σωκράτης ἐνίοτε ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν φαντασίας ἐξημμένης ἀληθῆ περυσθήσιν, τὸν κόκκον τοῦτον τῆς παραφροσύνης, ὃν ἐν πᾶσι τοῖς μεγάλαις ἀνδράσι ἀξιοῦσιν εὐρίσκειν, τί τοῦτο μέλει ἡμῖν; ἡ μόνη εὐχὴ ἡμῶν ἐστὶν, ἵνα ἡ φύσις θαμειότερον τοιούτους παράγῃ παράφρονας, οἷος ὁ Σωκράτης».

Τὴν θεωρίαν ταύτην τοῦ Fouillée περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους κρίνων ὁ φιλόσοφος Vacherot, εἰσηγητὴς τῆς ἐπιτροπῆς τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ἧς ἦν μέλος καὶ ὁ Lélui, ἐπάγει τὰ ἐξῆς. «Λέγεται τελευταῖον πρόβλημα τι τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους, πῶς νοητέον τὸ δαιμόνιον αὐτοῦ· ὅτι πρωτότυπὸν ἐστὶν ἐν τῇ περὶ δαιμονίου μελέτῃ τοῦ συγγραφέως οὐκ ἐστὶν ἡ ἐρμηνεία, γνωστὴ ἤδη, ἣν σχεδὸν γενικῶς ἡ κριτικὴ, παρὰ τὸ κύρος σοφῶν φυσιολόγων, παραδέχεται, ἀλλ' ἡ ἀληθῶς εὐφυῆς αὐτοῦ μέθοδος, δι' ἧς τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ἐξάγει οὐ μόνον ἐκ τινῶν κειμένων, ἀλλ' ἐκ τῆς τελείας ἀναλύσεως τῆς θεωρίας, τοῦ προσωπικοῦ χαρακτῆρος καὶ αὐτοῦ τοῦ βίου τοῦ Σωκράτους· δεῖκνυσι πῶς ἡ πίστις εἰς οἶκτον δαίμονα ἦν φυσικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐμπνεύσεως, τοῦ ἔρωτος, τῆς βλαθείας μελέτης, τῆς δυνάμειος τῆς θεωρίας καὶ τῆς ἐσωθεν ἐποπτείας, τῆς πίστεως εἰς τὴν θεῖαν ἐνέργειαν, ὅτε μὲν καθολικὴν, ὅτε

δὲ μερικὴν, ἣν ὁ Σωκράτης ἐδέχετο ὡς πρόνοιαν, τέλος πασῶν τῶν θεωρητικῶν ἰδεῶν καὶ πρακτικῶν ἐξεων, ἧς ἔχει τις συλλέξει ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας καὶ τοῦ βίου τοῦ Σωκράτους. Καίτοι οὐκ ἐστὶ δυνατὸν ἀνευ παραβιασμοῦ τῆς ἐρμηνείας ἀφομοιωσά τελεον τὴν ἐνέργειαν τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους, ἧς μοιρᾶν τινὰ ἔχει καὶ ἡ δεισιδαίμονια, τῇ ἐνεργείᾳ πάντων τῶν εἰρημένων αἰτίων, ὡς φαίνεται ποιῶν ὁ συγγραφεὺς, βέβαιόν ἐστὶν, ὅτι ἡ μέθοδος αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ ἐξετάσαι τὸ περὶ δαιμονίου ζήτημα καθ' ἑαυτὸ. θεῖσα αὐτὸ ἐν τῷ μέσῳ¹ τῶν ἐνεργειῶν πάντων τῶν προειρημένων, μεγάλως πρὸς φωτισμὸν τοῦ μυστηρίου συνήργησεν· εἰ ἡ ἐνέργεια τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους μὴ ἦν μῆτε ἐμπνευσις μῆτε ἀπλοῦν ἀποτέλεσμα τῆς Σωκρατικῆς σοφίης εὐμοιρούσης ἐκτάκτου προορατικῆς δυνάμεως, ἀλλ' ἀληθῆς προαίσθημα τοῦ μέλλοντος ἐν ὠρισμέναις περιπτώσεσιν ἐκ τῆς βουλήσεως ἐξαρτωμέναις, οὐκ ἐστὶν οἶόν τε ἀρνήσασθαι ὅτι τὸ αἰσθημα τοῦτο ἐν τελείᾳ ἐστὶν ἀρμονικὴ πύση τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ προσωπικότητι τοῦ Σωκράτους.

Ὁ συγγραφεὺς ἐστὶν ὅτε οὐκ ἔδωκε, κατὰ τὸ ἔθος αὐτοῦ, πᾶν μεγάλην μεταφυσικὴν σημασίαν τῇ ἐρμηνείᾳ αὐτοῦ; Τοῦτο πιθανὸν καθίστησιν ἡ ἀνύγνωσις χωρίων τινῶν τῆς σπουδαίας ταύτης μελέτης, ἧς ὡς κορωνίδα ἐπιτίθησι τὸ ἐξῆς συμπέρασμα. «Ὁ Σωκράτης ζῶν ἐν χρόνοις, καθ' οὓς ἡ γνῶσις τῶν νόμων τῆς φύσεως ἦν ἔτι ἐν ταῖς σπαργάνοις, ἔχων δὲ καὶ τὴν φαντασίαν ἐξημμένην ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθηματος, ἀπένεμε τῇ Προνοίᾳ πάσας τὰς αὐτομάτους ἐμπνεύσεις καὶ ἐκάλει αὐτὰς θείας φωνάς. Τοῦτο οὐκ ἐστὶ φυσιολογικὴ παραίσθησις, ἀλλὰ ψυχολογικὴ».

Περυσθήσις οὐκ ἐστὶ λέξις ὀρθή, διότι τὴν κυρίως περυσθήσιν ποιεῖ ἡ φυσιολογικὴ κατάστασις. Ἡ μεταφορὰ τοῦ σοφοῦ Stapfer (le démon de Socrate n'est qu'une sorte d'illusion d'optique psychologique) ὀρθότερα ἐστίν. Ἐπειτα οἱ φυσιολόγοι καὶ οἱ φιλόσοφοι, διέφορον περὶ τοῦτου ἔχοντες γνώμην, οὐ διαφέρονται περὶ τοῦ εἰ ὁ Σωκράτης ἦν παράφρων

1) Ὁ τε συγγραφεὺς καὶ ὁ εἰσηγητὴς οὐ λαμβάνουσιν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ δαιμόνιον ἤρατο τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ ἐκ παιδικῆς ἡλικίας τοῦ Σωκράτους· ἦν δὲ δυνατὸν τῷ Σωκράτει κατέχειν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας πάντα ταῦτα, ὅπως φυσικὸν αὐτῶν ἀποτέλεσμα ἢ ἡ πίστις εἰς τὸ δαιμόνιον;

ἢ φρόνιμος, διότι καὶ οἱ φυσιολόγοι, προεξάρχοντος τοῦ Lélut¹, μετὰ σεβασμοῦ ὁμολογοῦσι τὴν βλαθεὶν σοφίαν τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου, ἀλλὰ περὶ τοῦ εἰ ὄντως ὁ Σωκράτης ἐνόμιζεν ἀκοῦειν τὴν φωνὴν τοῦ δαιμονίου αὐτοῦ ἐν ἡ περιπτώσει ἦν ἄν πραγματικῶς παρσιθητικὸς, καίπερ σώας ἔχων τὰς φρένας· ἴσως εἰς παρσιθησιν ἦν υποκειμένη ἢ Αὐρηλιανὴ Παρθένος καὶ ἄλλαι τινὲς μυστικαὶ γυναῖκες, ὧν τὰς ὑπὸ τῆς φύσεως ἐπιδαψιλευθείσας αὐταῖς δυνάμεις τῆς συνέσεως καὶ τῆς ἐκτάκτου νοημοσύνης οὐδαμῶς κατέστρεφεν ὁ ἐξαλλος ὑπὲρ τῆς πικρίδος ἢ τῆς θρησκείας ἐνθουσιασμός. Ταύτην ὁμως τὴν ὑποχώρησιν οὐ φαίνεται ὀρθὸν ποιῆσαι, ὅταν ὁ λόγος ἢ περὶ Σωκράτους. Ἐπειδὴ δὲ σκόλον ἐστὶ τὴν λέξιν φωνὴν κυριολεκτικῶς λαθεῖν ἐν πᾶσι τοῖς χωρίοις τοῦ Ξενοφώντος (?) καὶ Πλάτωνος, ἢ κριτικὴ ὑπὲρ τῆς μεταφορικῆς ἐννοίας τῆς λέξεως ἐκηρύχθη καὶ ὑπὲρ τῆς ψυχολογικῆς ἐρμηνείας τοῦ δαιμονίου. Ὁ συγγραφεὺς μεγάλως εἰς τὴν στερέωσιν τῆς γνώμης ταύτης συνεργήσει διὰ τῆς σοφῆς ἐξετάσεως τῶν κειμένων, ἐν οἷς γίνεται λόγος περὶ τῆς δαιμονικῆς φωνῆς (de la voix démoniaque). Ὁφείλομεν δὲ προσθεῖναι ὅτι ὁ ἡμέτερος σοφὸς συνάδελφος κ. Lélut λυπεῖται μὴ δυνάμενος τέλει ὁμογνωμησάμενος τῷ ἡμετέρῳ Τμήματι, ἐμμένων ἐν ἡ ἐξέφρασε γνώμη ἐν τῷ περιλαλήτῳ αὐτοῦ συγγράμματι, *Le Démon de Socrate*.

Κρίσις τοῦ ἱατροῦ Lélut περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους.

§ 58. Τοιαῦτα μὲν περὶ δαιμονίου ὁ Fouillée καὶ ὁ Vacherot· ὁ δὲ Lélut νέαν ἔπειεν ὁδόν· διότι περὶ τὰς παρσιθησεις (hallucinations) καὶ φρενοβλαθείας ἀσχολούμενος καὶ φρονῶν ὅτι πᾶς παρσιθητικὸς (halluciné) τῶν ἀρχαίων μάλιστα χρόνων, ἐκλαμβάνων τὰς ψευθεῖς αἰσθησεις (hallucinations) ὡς ἀληθεῖς καὶ ἀναφέρων αὐτὰς εἰς ὑπερφυσικὰς αἰτίας, εἰς θεοὺς καὶ εἰς δαίμονας, παρὰ τῶν ἐστὶ, τὰς ιδέας αὐτοῦ ταύτας ἐφήρμοσε καὶ πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τινος φράσεως τοῦ Ἀβδᾶ Βηρβελιμηῆ ἐν τῷ νέῳ Ἀναχάρσιδι χαρακτηρίζοντος τὸ δαιμόνιον ὡς παρνοῖον, ἀποπλάνησιν τοῦ πνεύματος (de

travers d'esprit), ἔχων δὲ ὑπ' ὄψει τὴν τότε γενομένην ἐκδοσιν τοῦ Πλάτωνος ὑπὸ Cousin μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως.

Ὅτε τῷ 1851 εἰς τὴν ἐν Σαλπιτριέρῃ κλινικῇ ἐφοίτων τῶν διασῆμων ἱατρῶν τῆς φρενοβλαθείας Baillarger καὶ Farlet τοῦ πρεσβυτέρου, τότε πρῶτον ἤκουσα γινομένου λόγου περὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ Lélut· ἔσπευσα ἀγοράσαι καὶ ἀναγνῶναι αὐτό· ἢ δὲ ἀνέγνωσις, ἔτι καὶ νῦν μέμνημαι, βαθύτατον ἐνεποίησέ μοι ἄλλος· διότι ἐφαίνετό μοι ὁ συγγραφεὺς ἴσως ὀρθῶς κρίνων περὶ τῆς φωνῆς ἢ ἐγγίνετο τῷ Σωκράτει ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, ὅτι ἦν παρσιθησις τῆς ἀκοῆς (hallucination de l'ouïe)· ὤφειλεν ὁμως, σέβων τὴν ἀλήθειαν, διελεῖν τὰς παρσιθησεις εἰς παθολογικὰς καὶ φυσιολογικὰς, κατατάσσων ἐν ταῖς τελευταίαις καὶ τὴν τοῦ Σωκράτους παρσιθησιν τῆς ἀκοῆς, ἐξ ἧς οὐδεμία προῆλθε βλάβη οὔτε τοῦ σώματος οὔτε τῆς ψυχῆς· ἀλλὰ ὑπὸ τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ μεθυσθεὶς τῆς Σωκρατικῆς παρσιθησεως, παρεσύρθη λαῶν καὶ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα ἐπήδησε, δικταίνόμενος ὅτι ὁ Σωκράτης ἦν ὑποκειμένος καὶ εἰς παρσιθησιν τῆς γενικῆς ἀφῆς διότι ἀντειχε καρτερικῶς εἰς τὸ ψῦχος καὶ θάλασπος, καὶ εἰς παρσιθησιν τῆς ὀράσεως, καὶ τέλος ὅτι ἦν παρὰ τῶν, πρὸς ἀπόδειξιν ἀναφέρων χωρὶα τοῦ Πλάτωνος καὶ Ξενοφώντος, ἀπαρρημευεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἢ ἐπὶ ἄλλων σαθρῶν στηριζόμενος ὑποβολιμαίων διαλόγων οἷος ὁ Θεόγης καὶ ἡ Ἀπολογία τοῦ Ξενοφώντος.

Ὁ σοφὸς συγγραφεὺς ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει (1856) τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐμμένει, οὐδεμίαν ἐπενεγκῶν διορθῶσιν τῶν παρερμηνευθέντων¹, ἀλλ' αἱ ιδέαι τῆς νεότητος, διότι νέος² ἦν ὅτε τὴν βιβλίον συνέγραψεν, ἐγένοντο ἡδὴ αὐτῷ ἔμμονοι ιδέαι (idées fixes), οὐδεμίαν ἀνεχομένῳ ἐπίκρισιν, ὡς οἱ πύσυχοντες παρσιθησεις τοῦ λόγου (hallucinations de la raison), καὶ πως ἀληθῆ διατρανοῦντι τὴν ἀποταθείσαν αὐτῷ ἐρώτησιν ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου Λαρομιγκιέρου, «est-ce que vous ne vous êtes pas demandé quelques

1) «Je n'avais pas une virgule à changer» λέγει ἐν τῷ τέλει τοῦ προλόγου τῆς δευτέρας ἐκδόσεως σελ. 79.

2) «Un jeune homme, un médecin, dans une position des plus modestes, dont le nom n'était guère plus connu en médecine qu'en philosophie». Αὐτόθ. σελ. 8.

1) Ὁ Lélut ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ τὸν Σωκράτην κηρύσσει παράφρονα· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Vacherot λέγει παρακαταίῳ ὅτι ὁ Lélut ἐμμένει ἐν ἡ ἐξέφρασε γνώμη ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ.

fois le quel était l'halluciné, de vous ou du maître de Platon, de tout philosophe?»

Όταν ὁ ἐπιστήμων ἀλήθειάν τινα ἐπιστημονικήν ἐπιχειρῆ ἀποδείξει, ἐπὶ πραγματικῶν στηρίζεται παρατηρήσεων, μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ προσοχῆς γενομένων, πολλάκις ἐπακλήθεισιν καὶ διόρθωσιν, εἰ τυχὸν ἀμάχημα τι παρεσέφρησεν. Όταν δὲ ὁ λόγος ἦ περὶ ἐμπεδώσεως ἀρχαίας τινὸς ἱστορικῆς ἀληθείας, ὁ ἱεαστής, τῶν ἀμέσων πραγματικῶν στερούμενος παρατηρήσεων, κατ'ἀνάγκην ἐπὶ ξένων ἐρείδεται μαρτυριῶν· διὸ πολλῶν ἔχει χρεῖαν καὶ ποικίλων γνώσεων καὶ βαθείας κρίσεως ὅπως τὸ γνήσιον διαγνῶ καὶ χωρίσῃ ἀπὸ τοῦ ὑποβολιμαίου, τὸ σύγχρονον τῇ ἱστορικῇ ἀληθείᾳ ἀπὸ τοῦ μεταγενεστέρου, τὸ αὐθεντικὸν καὶ ἄξιον πίστεως ἀπὸ τοῦ ἐναντίου, καὶ τοῦτο μὲν ἀπορρίψῃ, ἐκείνο δὲ θῆ κρηπίδα τῶν ἀποδείξεων αὐτοῦ, ὁρθῶς καὶ ἀκριβῶς ἐρμηνεύων τὰ κείμενα, ἐκ δὲ τῶν ἀφηγήσεων τῶν μεταγενεστέρων τὰς μὲν συμφωνούσας τοῖς γνησίοις καὶ αὐθεντικοῖς ὁρθῶς καὶ παραδεκτῶς λογιζόμενος, τὰς δὲ μὴ ἀντιφασκούσας μὲν, νέα δὲ πράγματα ἀναφερούσας, πιθανὰς, τὰς δὲ ἀντιφασκούσας καὶ διαστρεβλούςας τὰ ἱστορημένα, ψευδεῖς καὶ ἀπαραδέκτους.

Οὕτως ἐποίησαν ἄλλοι τε καὶ ὁ ἱστορικὸς Γρότιος καὶ ὁ φιλόσοφος Ζέλλερος, ἐν οἷς εἶπον περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους (ἴδε σελ. 229—232). Ὁ δὲ Lélut οὐδὲν τούτων ἐτήρησεν, ὑπὸ μίᾳς καὶ μόνης κατεχόμενος ἰδέας, *idée fixe*, ἀποδείξει τὸν Σωκράτη οὐ μόνον παρεισθητικόν, ἀλλὰ καὶ παράφρονα. Διὸ πᾶσαν ἀκρισίαν¹ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων καὶ πάντα περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους μῦθον, ὅπως δὴ ποτε τῷ σκοπῷ αὐτοῦ συντελοῦντα, ἄσμενος καὶ ἀνοικταῖς, οὕτως εἶπεῖν, ταῖς ἀγκάλαις ἀποδέχεται, ἴσῃν ἀξίαν εἰ μὴ πλείω ἀπονέμων τῷ νόθῳ, τὸ δὲ γνήσιον πολλάκις στρεβλῶς ἐννοῶν καὶ ἐρμηνεύων, καὶ τὸ ἀστεϊότερον τοῦς ὁρθότερον αὐτοῦ ἐρμηνεύοντας ἐπικρίνων καὶ μαθήματα κριτικῆς φιλολογίας διδούς τοῖς φιλοσόφοις καὶ μεταφρασταῖς τοῦ Πλάτωνος, Σχλείεμαχέφω καὶ Cousin, οὐ τὴν μεταφρασιν εἶχεν ὀδηγὸν καὶ οἰονεὶ ἐγκόλιον. Ἐν οἷς δὲ περὶ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους λέγει αὐτὸς ἐαυτὸν ἐλέγγει, ὅτι οὔτε βαθύς ἐστι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης γνώστης, οὔτε ἀκριβεῖς ἔχει

ἀρχαιολογικὰς γνώσεις· διότι ἄλλως οὐκ ἂν ἔλεγεν, ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Περικλέους καὶ Ἀλκιβιάδου (dans les palais de Périclès et d'Alcibiade), ὡς εἰ αἱ οἰκαὶ αὐτῶν διέφερον τῶν ἄλλων, οὐδὲ τὸν ποιητὴν Μέλητον τὸν *Πιτθέα*, τὸν κατήγορον τοῦ Σωκράτους, *poète de Pythos*, οὐδὲ τὴν ἀποδημίαν εἰς Πυθῶν¹, *voyage à Pythion*, οὐδ' ἀπεφαίνεται ὅτι Τέρπανδρος ὁ μουσικὸς ἔζη σύγχρονος ὦν τῷ Τιμοθέῳ (ἴδ. *Le Démon de Socrate*, σελ. 101), οὐδ' ὅτι ὁ Στρεψιάδης ἔτυπτε τὸν πατέρα αὐτοῦ, ὅτε οὗτος ἦν ὁ πατήρ καὶ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Φειδιππίδου ἐτύπτετο· «et de là dans les Nuées les mauvais traitements de Strepsiade envers son père», οὐδ' ὅτι ὁ Ἀρχιμήδης ἐξῆλθεν εἰς τὰς ὁδοὺς κρᾶζων *ἔλυσσα τὸ πρόβλημα*, καθ' ὃν χρόνον ἠλίσκετο ἡ πόλις τῶν Συρρακουσῶν οὔτε τὴν ἄλωπιν αἰσθανόμενος οὔτε ὅτι στρατιώτης Ῥωμαῖος διετρώπα τὸ στῆθος αὐτοῦ (Αὐτόθ. σελ. 194—196) κτλ.

Ταῦτα μικρὰ εἰσι βεβαίως καὶ ἐκτὸς τῆς κυρίας ὑποθέσεως· ἀλλ' ἐξ αὐτῶν δύναται τις εἰκάσαι ὅτι καὶ ἄλλαι αὐτοῦ ἱστορικαὶ καὶ φιλολογικαὶ δὸς δ' εἶπεῖν καὶ φιλοσοφικαὶ κρίσεις εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ ζητήματος ἀναφερόμεναι, ἐπιτόλαιοί εἰσι καὶ σαθραί· καίτοι δὲ ὁ συγγραφεὺς τὸ ἐναντίον δισχυρίζεται· «il me faudra fournir des preuves longues textuelles, qui portent dans tous les esprits la lumière qui est dans le mien», οὐκ ἔστιν ἡμῖν δύσκολον ἐκ προοιμίων ἀποδείξει ὅτι ἐπὶ σαθρῶν στηρίζεται κείμενων· τί γὰρ ἄλλο, παραδείγματος χάριν, ψευδέτερον καὶ μυθωδέτερον ἢ ὅτι ὁ Σωκράτης ἀπεφᾶσιζε πράττειν τὸδε ἢ τὸδε, ὑπὸ πταρμῶν ὀδηγούμενος; Τοῦτο δὴ τὸ μύθευμα παραδέχεται ὁ Lélut ὡς ἰσχυρὰν ἀπόδειξιν, ὅτι ὁ Σωκράτης, ὡς εἰ ἦν ὁ χυδαιότατος τῶν Ἀθηναίων, πιστεύων εἰς πταρμούς ἦν παράφρων, οὐδαμῶς ἐξετάζων ὅτι οὐδ' αὐτὸς ὁ τὸν μῦθον ἀρηγοῦμενος ἐν τῷ περὶ Δαιμονίου τοῦ Σωκράτους διαλόγῳ τοῦ Πλουτάρχου ἐπίστευεν αὐτῷ· «Μεγαρικῶς τινος ἠκουσα, λέγει, ὅτι τὸ Σωκράτους δαιμόνιον πταρμὸς ἦν, ὅ τε παρ' αὐτοῦ καὶ ὁ παρ' ἄλλων· ἐτέρου μὲν πταρόντος ἐκ δεξιᾶς, εἴτ' ὀπισθεν εἴτ' ἔμπροσθεν, ὁρμᾶν αὐτὸν ἐπὶ τὴν πρᾶξιν· εἰδ' ἐξ ἀριστερᾶς, ἀποτρέπειν· τῶν δ' αὐτοῦ πταρμῶν τὸν μὲν ἔτι μέλλοντος βεβαιῶν, τὸν δὲ ἤδη πράττοντος, ἐπέχειν καὶ κωλύειν τὴν

¹ 1) Παραδείγματος χάριν, ὅτι ὁ Σωκράτης εἶχε δύο γυναῖκας καὶ τὰ τοιαῦτα.

¹ 1) « Καὶ Πυθῶδες ἔλθειν Ἀριστοτέλης φησί ». (Διογένης Λαέρτιος).

ὀρμήν. Ἄλλ' ἐκεῖνό μοι δοκεῖ θυμαστόν, εἰ παταμῶ χρώμενος, οὐ τοῦτο τοῖς ἐτέροις, ἀλλὰ δαιμόνιον εἶναι τὸ κωλύον ἢ καλυόν ἔλεγε· τύπου γὰρ ἂν (ἦν) τινος, ὡ φίλε, κενού και κόμπου τὸ τοιοῦτον, οὐκ ἀληθείας και ἀπλότητος, οἷς τὸν ἄνδρα μέγαν ὡς ἀληθῶς και διαφέροντα τῶν πολλῶν γεγονέναι δοκοῦμεν, ὑπὸ φωνῆς ἔξωθεν ἢ παταμοῦ τινος, ὀπηνίκα τύχοι, θορυβούμενον ἐκ τῆς πρᾶξεως ἀνατρέπεσθαι και προίεσθαι τὸ δεδογμένον. Αἱ δὲ Σωκράτους αὐτὸ ὄρμαί τὸ βέβαιον ἔχουσαι και σφοδρότητα φαίνονται πρὸς ἅπαν, ὡς ἂν ἐξ ὀρθῆς και ἰσχυρᾶς ἀφειμέναι κρίσεως και ἀρχῆς· πενίχ γὰρ ἐμμεῖναι παρὰ πάντα τὸν βίον ἐκουσίως, σὺν ἡδονῇ και χάριτι τῶν διδόντων ἔχειν δυνάμενον και φιλοσοφίας μὴ ἐκστῆναι και τὸσαῦτα κωλύματα· και τέλος εἰς σωτηρίαν και φυγὴν αὐτῷ σπουδῆς ἐταίρων και παρασκευῆς εὐμηχάνου γενομένης, μήτε καμφθῆναι λιπαροῦσι, μήτε ὑποχώρησαι τῷ θανάτῳ, παίζοντα δὲ χρῆσθαι ἀτρέπτῳ τῷ λογισμῷ πρὸς τὸ δεινόν, οὐκ ἐς·ν ἄνδρὸς ἐκ κληδόνων ἢ παταμῶν μεταβαλλομένην ὅτε τύχοι γνώμην ἔχοντος, ἀλλ' ὑπὸ μείζονος ἐπιστασίας και ἀρχῆς ἀγομένου πρὸς τὸ καλόν». Ἰσχυροτέρα ἀποδοκιμασία τοῦ Μεγαρικοῦ μύθου οὐκ ἂν γένοιτο· ὁ δὲ Lélut ἀβασανίστως παραδέχεται αὐτὸν ὡς ἀληθῆ λέγων (σελ. 216)· «il s'arrêtait tout court, quelquefois sans motif apparent, d'autres fois à propos d'un éternement venu de lui ou d'un de ses voisins, et il agissait ou n'agissait pas suivant que l'éternement avait eu lieu à sa droite ou à sa gauche»· ὁ Πλούταρχος καλεῖ τὸν Σωκράτη ἀπλοῦν και ἄτυρον, ὁ δὲ Lélut ὑπερήφρον και ἀλαζόν· il s'est fait de tout cela un titre de gloire et de supériorité aux yeux de ses contemporains.

Οὐκ ἔστιν ὅμως και ὅλως ἄδικος τῷ Σωκράτει, οὐδὲ φειδῶλὸς ἐν ἐγκωμίοις, ἐπαναλαμβάνων ἅ κοινῶς ἀπονέμονται αὐτῷ, οὐκ ὅμως και ἄνευ σκοποῦ, ὅπως εἶπη ὕστερον, ὅτι τὸν γίγαντα τοῦτον τοῦ ὀρθοῦ λόγου και τῆς φιλοσοφίας, τὸν τοσοῦτου αἰῶνος θυμαζόμενον ὑπὸ τῆς ἀνθρωπότητος, ἐγὼ ἀποδείξω παράφρονα. Ἐξαιρεῖ λοιπὸν και ἐξυμνεῖ, εἰπερ τις και ἄλλος, ἐν καλῇ και εὐφραδει γλώσσει τὸν θεωρητικὸν και πρακτικὸν βίον τοῦ Σωκράτους, τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ, τὴν ἡθικὴν αὐτοῦ φιλοσοφίαν και τὰ μεγάλα τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἀποτελέσματα, ὡστε ἀναγνώσκων τις ταῦτα νομίζει ἀδύνατον εἶναι τῷ συγγραφῆι, τοιαῦτα φρονοῦντι και λέγοντι περὶ

Σωκράτους, εἰπεῖν και δισχυρῖσκαθαι, οἱ ὁ Σωκράτης ἦν παράφρων.

α' Ὁ Σωκράτης μετὰ τοῦ Ὀμήρου, φησὶν, ὁ ὕψιστός ἐστι γίγας τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἴσως δὲ και πασῶν τῶν ἀρχαιότητων· τύπος ἐστὶν ἐνσεσαρκωμένος τῆς φιλοσοφίας και ἀρετῆς, ὡς ὁ Ὀμηρος τῆς ποιητικῆς μεγαλοφυίας και τῆς δόξης τοῦ πνεύματος». Και τοιαῦτα ἐγκώμια συνεῖρει ἐν πολλαῖς κατὰ συνέχειαν σελίσι (85—149), ἀξια ἀναγνώσεως, ἐξ ὧν εἰσι και τάδε. α' Ὁ Σωκράτης εἶχεν ὅ,τι τὴν συνετωτάτην, τὴν ἀγνωτάτην, τὴν ἀσφαλεστάτην συνίστησιν ἀρετὴν, ἥτοι βθεῖεν δέγνωσιν τοῦ ἀγαθοῦ, σωφροσύνην, νηφαλιότητα, παντοειδῆ ἐγκράτειαν, ἀφιλοκέρδειαν, μεγαλοψυχίαν, ἀνοχὴν τῶν ἐξῶν και τῶν ἐλλείψεων τῶν ἄλλων». (σελ. 128)· «τὴν κατὰ Σωκράτη ἀρετὴν ἀπαρτίζουσι τὰ καθήκοντα τοῦ υἱοῦ, τοῦ συζύγου, τοῦ πατρός, τοῦ πλάσματος πρὸς τὸν δημιουργόν, ὑπέρετρα παντός ἀγαθοῦ και πάσης ἐπιστήμης θεωρούμενα, τὸ δίκαιον κατ' ἀνάγκην και σταθερῶς ἠνωμένον τῷ ὠφελίμῳ, ὁ στενὸς δεσμός τῆς εὐδαιμονίας και τῆς δικαιοσύνης, ἡ αἰωνιότης ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ θεοῦ, τὸ ἐμφυτον τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, ἰδέαι πρότυποι και αἰσθήματα τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ δικαίου, τοῦ καλοῦ, τοῦ ὀσίου, τὸ ἀριστον τῆς φιλίας, ἡ παραγγελία πάσας τὰς ἀρετὰς αὐξάνειν τῇ ἀσκήσει, ἡ φιλανθρωπία, τὸ μὴ ποιεῖν κακὸν ἀντὶ κακοῦ, τὸ ὑποτάσσεσθαι τοῖς νόμοις, τὸ σέβειν τοὺς θεοὺς τῆς πόλεως, και τελευταῖον ἡ αἰωνία μακκρίότης τῆς μελλούσης ζωῆς, ἐνίσχυσις μὲν οὐσα πρὸς πράξιν τῆς ἀρετῆς, ἐγγύησις δὲ τῆς εὐημερίας ἐν τῷ παρόντι κόσμῳ» (σελ. 134—135).

Ἔδοῦ ὁ Σωκράτης τοιοῦτος, οἷον εἶδεν αὐτὸν πᾶσα ἡ ἀρχαιότης, τοιοῦτος οἷον μέγιστα ἐποίησεν οἱ νεώτεροι χρόνοι, ὁ ἀναμνηρωτής, ὁ μέγας, ἡ δόξα τῆς φιλοσοφίας, ὁ καταστροφεὺς τῶν ψευδῶν θεῶν, ὁ πρόδρομος τοῦ χριστιανισμοῦ, ὁ ἀνθρωπος, τέλος, οὐ τὸ ὄνομα ἀναφέρουσι, ὅταν τὴν ἀρετὴν ἐθέλωσι προσωποποιῆσαι ἢ τὴν ἀλήθειαν ἐνσερκώσαι.

Ἄλλ' ὅμως ὀφείλω εἰπεῖν, διότι τοιοῦτος ὁ σκοπὸς τοῦ συγγράμματος τούτου, ὅτι ἡ εἰκὼν αὕτη οὐκ ἔστιν ἀκριβής· διότι τὸ ἕτερον ἐστὶ μέρος τῆς εἰκόνος, ἥς τὰ μέρη οὐκ εἰσὶν ἐν ἀρμονίᾳ· τὸ δὲ ἕτερον, τὸ ἀντίστροφον, ὀφείλω νῦν δεῖξαι, εἰσερχόμενος εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ συγγράμματος μου».

Ἡ κυρία λοιπὸν ὑπόθεσις τοῦ συγγράμματός ἐστιν ἀποδείξει ὅτι ὁ Σωκράτης, ὁ ἀναμνηρω-

της, ἡ δόξα τῆς φιλοσοφίας, ἡ προσωποποίησις τῆς ἀρετῆς, ἡ ἐνσάρκωσις τῆς ἀληθείας ἦν παράφρων. Ἐν τούτοις ἴσως ἐνυπολαμβάνει καί τις ἐπιστημονικὸς τύφος καὶ οἰήσις, ἦν ὁ Ἡράκλειτος ἐκάλει ἱερὰν νόσον· διότι ὁ συγγραφεὺς πρὸ τοῦ καταλῆξαι εἰς τοιοῦτον συμπέρασμα, ὠφείλει ἐξετάσαι πρότερον πῶς ὁ Σωκράτης παράφρων ὢν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, διότι ἐκ παιδὸς εἶχε τὴν παραισθησιν τῆς ἀκοῆς, ἠδυνήθη ἑαυτὸν μορφῶσαι τοιοῦτον, οἷος ἐγένετο· εἰ δ' ἐγένετο τοιοῦτος, ἔχων τὴν παραισθησιν τῆς ἀκοῆς ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, ἀπόδειξις τρανωτάτη ὅτι ἡ παραισθησις αὕτη οὐκ ἦν παραφροσύνη, ἀλλ' ἐποπτεία (intuition) ζωηρὰ ὀρθοτάτου καὶ φαινοτάτου λόγου. Ἐὖ δὲ λέγειν ὅτι ὁ Σωκράτης κατ' ἀρχὰς εἶχεν ἐμπνεύσεις καὶ προαισθητάτα καὶ ὑστερον, προϊούσης τῆς ἡλικίας, ταῦτα παραισθήσεις ἐγένοντο, τοῦτό ἐστι παρερμηνεύειν τὰ κείμενα καὶ διαστρέφειν τὴν ἀλήθειαν, ἧς χάριν λέγει ὅτι ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα τῆς συγγραφῆς· «je veux empêcher qu' on ne croie qu'un homme, voué, par nécessité et par goût, aux études philosophiques, veuille de gaieté de coeur et par un amour coupable du paradoxe, traîner, dans les cabanons de la folie, un des plus grands personnages de l'histoire, et la première tête de la philosophie»· ὁ Σωκράτης ὑποκείμενος εἰς παραισθήσεις (hallucinations), ἦν παράφρων, διότι πᾶς παραισθητικὸς (halluciné) παράφρων. Τοιαύτη ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια· «Sil y a un caractère formel et indubitable de la folie, ce sont les hallucinations· c'est-à-dire cet état intellectuel où l'homme, abusé par le trouble de son esprit, prend ses propres pensées pour des sensations de l'action immédiate des objets extérieurs. Or, le philosophe Athénien présenta pendant quarante ans¹ peut être, ce caractère irréfrangible de l'aliénation mentale» (σελ. 219).

Ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου Λαρομιγιέρου «est-ce qu' en écrivant votre ouvrage, la plume ne vous a pas tremblé dans la main?»

1) Ἄλλαχοῦ λέγει πεντήκοντα· ἔργῳ ὁμοίως ὑπὲρ τὰ ἐξήκοντα ἔτη εἶχε παραισθησιν τῆς ἀκοῆς, εἰ δὲ τὴν ἠγγελομένη αὐτῷ φωνὴ ἦν παραισθησις. Τοῦτο ταραττεῖ τὰ κύκλα τοῦ συγγραφῆως διατεινομένου ὅτι ἡ παραισθησις τοῦ Σωκράτους ἦν παραφροσύνη· διότι τότε ἡ παραφροσύνη ἤρξατο ἐκ παιδικῆς ἡλικίας· διὰ τοῦτο τὰ ἔτη τῆς παραισθήσεως ἀπὸ ἐξήκοντα καταδιβάσει εἰς τεσσαράκοντα.

ἀποκρίνεται· «Ma plume, en l'écrivant, n'avait pas tremblé, le coeur ne m'avait pas battu· j'avais écrit mon livre, la conclusion aussi bien que les prémisses, comme une chose toute simple, parce qu'elle me paraissait toute vraie».

Ὁ συγγραφεὺς τρίς καὶ τετράκις ἐπαναλαμβάνει τὸν σκοπὸν δι' ὃν συνέγραψε τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ.

Ἄλλο σκοπὸς ἦν πρῶτον καὶ καθόλου εἰπεῖν δεῖξαι ὅτι ἔστι κατὰστασις τῆς τοῦ πνεύματος, ἱκανὴ βίον ὅλον διαρκέσαι, ἐν ἧ σὺν τοῖς φαινομένοις ἢ μᾶλλον ταῖς πραγματικότησι τοῦ ἀκραισιότατου καὶ ἰσχυροτάτου λόγου ψευδεὶς ὑπάρχουσι ἀντιλήψεις ἄνευ αἰτίας ἐξωθεν, ἄς ὡς ἀληθεστάτας ἐκλαμβάνει ὁ ὑποκείμενος αὐταῖς. Δεύτερον καὶ μερικώτερον πρὸς πίστωσιν τῆς γενικῆς τυχῆς προτάσεως εἰδείξα, ὡς παρὰδειγμα ἀρίθμητον, ὅτι τοιαύτη ἦν ἡ διανοητικὴ κατὰστασις τοῦ Σωκράτους, ἐν ἧ πεντήκοντα ἔζησεν ἔτη ὁ σοφὸς οὗτος ἐν τοῖς σοφοῖς, ὁ μέγας ἐν τοῖς μεγάλοις, ὁ ἐνάρετος ἐν τοῖς ἐναρτέτοις, ἧς ἄνευ ἀδύνατόν ἐστιν ὀρθῶς ἐρμηνεύσαι τὰς ὑπερφυσικὰς ἀντιλήψεις, εἰς ἃς ἦν, ὡς ἔλεγον, ὑποκείμενος, οἱ δὲ ἐπερχόμενοι αἰῶνες κατὰ τὰ πρὸ αὐτοῦ λεγόμενα οἰκείῳ τινὶ δαίμονι αὐτοῦ ἀπέδωκαν αὐτάς. Ἄλλὰ λέγων τις περὶ Σωκράτους ὅτι διεβίω ὑποκείμενος ψευδέσιν ἀντιλήψεσιν ἢ κοινότερον ὀπτασίαις, φαντασιοπληξίαις (visions), λέγει ὅτι ἦν φαντασιοπληκτος (visionnaire)· λέγων δὲ ὅτι ἦν φαντασιοπληκτος λέγει ἐν γλώσση ἀκριβεστέρῳ ὅτι ἦν παραισθητικὸς (halluciné)· καὶ ἐπειδὴ ἐν τῷ λεξιῳ ἢ μᾶλλον ἐν τῇ πραγματικότητι τῆς ἐπιστήμης ὁ παραισθητικὸς, ὡς τοιοῦτος καὶ κατὰ τὴν ὥραν τῆς παραισθήσεως αὐτοῦ, τὴν ψευδῆ αἴσθησιν ὡς ἀληθὴ ἐκλαμβάνοντος, παράφρων ἐστίν, λέγων ὅτι ὁ Σωκράτης ψευδεὶς εἶχεν αἰσθήσεις καὶ ἦν παραισθητικὸς, λέγει ὅτι ἦν παράφρων.

Καὶ τοῦτο ὄντως ἔλεγον σαφῶς, ἀφελῶς, ἀγροίκως, ὡς τὸ ἀπλούστατον καὶ τὸ εὐπαραδεκτότατον πρᾶγμα τοῦ κόσμου, παροῶν τὸ μεγαλεῖον τοῦ ὄνματος, ὅπως τὴν πραγματικότητα τοῦ γινομένου ἴδω, διατρέχων ἀταράχως τὸ ἐξαγόμενον τῶν συλλογισμῶν μου, ἀπὸ τοῦ μὲν μεταβαίνων εἰς τὸν δὲ κατὰ τὴν ἀλγεβρικὴν μέθοδον, α = β, β = γ, γ = δ, ἄρα α = δ » (σελ. 6—7).

Ἡ διανοητικὴ αὕτη κατὰστασις, ἐν ἧ ἀνθρώποι μεγάλοι τε καὶ μικροὶ αἰσθήσεις, ἀντιλήψεις ὑφίστανται ἐξωτερικὰς, ἄς οὐδὲν ἐκ τοῦ

ἔξω κόσμου προκαλεῖ, ἀλλ' οὔτοι πιστεύουσιν εἰς αὐτάς ὡς εἰ ἦσαν ὄντως ἐξωτερικαί, καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ὡς καὶ τὰς πραγματικὰς πεποιθήσεως ὑποστηρίζουσιν, ἢ διανοητικῆ, λέγω, αὕτη κατάστασις τί ἐστὶ καὶ τί ὄνομα προσῆκει αὐτῇ; ἔστι κατὰστασις τακτικῆ, κωνοικῆ, ὥστε καλέσαι αὐτὴν λογικὴν (raisonnable)¹, ὡς τὴν ἐν ἧ οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν; οὐχὶ βεβαίως.

Ἡ κατὰστασις αὕτη τοῦ πνεύματος, ἣν καθ' ἑαυτὴν καὶ μεμονωμένως θεωρουμένην οὐκ ἔστι δυνατόν καλέσαι λογικὴν, ὑπὸ τὸ ὄνομα παραισθησεῖς (hallucination), καίριόν ἐστι καὶ ἀπαραιτήτον μῦρον τῆς μανίας· συνδέεται τῇ ἀρχῇ αὐτῆς, συμβαδίζει αὐτῇ, ἐλαττοῦται σὺν αὐτῇ καὶ πᾶσι μετ' αὐτῆς· αὕτη ἀπαρτίζει αὐτὴν ὥστε κατὰ πᾶσι τοὺς τρόπους, κατὰ τὴν ἐπιστήμην, ὡς καὶ κατὰ τὴν κρίσιν τῶν πολλῶν, τὸ ἐναντίον ἐστὶν αὕτη τῷ ὀρθῷ λόγῳ, ἔστι παραφροσύνη καὶ τούτῳ τῷ ὀνόματι κλητὸν αὐτὴν» (σελ. 71· ἰδ. καὶ 57 καὶ 78).

Ἐν τῷ τέλει ὁμοῦ τοῦ συγγράμματος (σελ. 317.—345) ἐξετάζων τὰς ἀναλογίας τῆς μανίας καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἠπιώτερος γίνεται, ἐπιέμενος τρόπον τινὰ τὰς παραισθήσεις συμβιβάζει τῇ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἀκεραιότητι· «λαλῶ, λέγει, περὶ τῶν παραισθησεῶν εἰς ἃς ὑπόκεινται οἱ ἄνθρωποι ὑγιεῖς τό τε σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα· αἱ παραισθήσεις αὗται διττὸν ἔχουσι χαρακτῆρα, διότι ἢ ὁ ὑφιστάμενος αὐτάς κρίνει ὡς ψευδεῖς αἰσθήσεις, καίτοι οὐκ ἔστι κύριος πᾶσαι αὐτάς, ἢ ὑπολαμβάνει αὐτάς ὄντως ἐξωτερικὰς αἰσθήσεις, καὶ ἀναγνωρίζει αἰτίαν αὐτῶν ἐξωτερικὴν, τὴν ὅσον οἶόν τε λογικώτεραν, πρὸς ἣν συναρμολογούμενος ἀποφασίζει τῶν πράξεων αὐτοῦ τινὰς».

Ἐκ τούτων λαμβάνων ἀφορμὴν τίθησι τὸ ζήτημα (σελ. 335), «εἰσὶν ἄρα γε χρόνιοι παραισθήσεις, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον συνεχεῖς, ὑπὸ μὲν τῶν ὑφισταμένων αὐτάς ὑπολαμβάνόμεναι ἀληθεῖς αἰσθήσεις, κατὰ δὲ τὸ φαινόμενον συμβιβαζόμεναι τελεία τινὲ τοῦ λόγου καταστάσει ἐπιτροπύση αὐτοῖς μὴ μόνον τοῖς ὁμοίοις συζῆν ἀλλὰ καὶ βίον διάγειν φρόνιμον καὶ τὰ καθ' ἑαυτοῦ διευθύνειν εὐθυκρίσιζ οὐ

τῇ τυχούσῃ; Ἴσως τῷ ζήτηματι διατεθειμένως τίς ἐστὶν ἀπόκρισιν δοῦναι ἀποφατικὴν, λέγει, οὐκ ὀρθῶς ὁμοῦ, ὡς ἢ παρατήρησις δεικνύσιν· διότι ἐν τοιαύταις παραισθήσεσιν ὁ παραισθητικός, καίπερ νομίζων αὐτάς ἀληθεῖς, διατάζει τρόπον τινὰ περὶ τῆς αἰτίας αὐτῶν καὶ περὶ τῆς ὁμοιομόρφου φύσεως αὐτῶν ταῖς ἄλλαις αὐτοῦ αἰσθήσεσιν, ποιεῖ δὲ αὐτάς ἴδιον εἶδος ἀντιλήψεων, ἀναφέρων εἰς αἰτίας περὶ ὧν λόγον δοῦναι οὐ δύναται· ἂν δὲ μὴ ὧσι λίαν σφοδρὰ μὴδὲ εἰς σπουδαῖα ἀφορῶσι πράγματα μὴδὲ γίνωνται ἀφορμαὶ ἐνεργείας, ἐξ αὐτὰς χείρειν καὶ οὔτε ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων αὐτοῦ οὔτε ἐπὶ τῶν πράξεων ἔχουσι ῥοπήν σπουδαίαν».

Ὁ Lélut ἐν τούτοις οὐ πολὺ τι ἀπέχει τῶν παραδεχομένων φυσιολογικὰς παραισθήσεις ἀνευ ὀργανικῆς τινος ἢ ψυχικῆς βλάβης· ἀλλὰ ταῦτα μόνον ἐπὶ τοῖς παραισθητικοῖς τῶν ἡμετέρων χρόνων ἐφαρμόζει, οὐχὶ δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς τῶν ἀρχαίων· διότι οἱ μὲν παραισθητικοὶ τῶν ἡμετέρων χρόνων, λέγει, ἂν μὴ θέλωσι παραφροσύνης αἰτίαν ὑπέχειν, οὐ δύνανται ἀξιοῦν κοινωνίαν ἔχειν τῇ θεότητι ἢ ἄλλαις ὑπερφυσικαῖς αἰτίαις· οἱ δὲ ἀρχαῖοι ἐδόξαζον ὅτι οἱ θεοὶ καὶ οἱ δαίμονες ἐκοινωνοῦν τοῖς ἀνθρώποις. Διὰ τοῦτο αἰτίαν τῶν παραισθητικῶν αὐτῶν ἐμπνεύσεων τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς δαίμονας ἠγοῦντο.

Ἀλλὰ τί διαφέρουσιν οἱ νεώτεροι παραισθητικοὶ τῶν ἀρχαίων; οὐκ ἔχουσι ἀμφοτέροι τὰς αὐτάς παραισθήσεις; οὐκ ὑπολαμβάνουσιν ἀμφοτέροι αὐτάς ἀληθεῖς; οὐκ ἀγνοοῦσιν ἀμφοτέροι τὴν φύσιν αὐτῶν; οὐκ ἀνέχουσιν αὐτάς ἐκότεροι εἰς ἐξωτερικὰς αἰτίας, τὰς λογικώτερας δοκούσας εἶναι, συμφώνως ταῖς δοξασίας τῶν χρόνων αὐτῶν, εἰ μὲν νεώτεροι ἀποκλείοντες τὰς ὑπερφυσικὰς αἰτίας, οἱ δὲ ἀρχαῖοι αὐτάς μᾶλλον αἰτιώμενοι; ἢ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐξαρκεῖ ἵνα οἱ μὲν νεώτεροι παραισθητικοὶ ἀπαλλάσσωνται τῆς παραφροσύνης, τῶν δὲ ἀρχαίων μὴδὲς εὐρίσκη παρ' αὐτῷ χάριν, ἀλλὰ πάντες κρίνονται ἄξιοι τῶν οἰκίσκων τῶν φρενοβλαβῶν, μάλιστα δὲ ὁ ὑπατος πάντων, ὁ Σωκράτης; «Si l'on veut, λέγει, ce n'étaient pas des fous, mais c'étaient des hallucinés, comme il n'y en a plus et comme il ne peut plus y en avoir, des hallucinés dont les visions pourraient être appelées les visions de la raison». Τὸν δὲ Σωκράτη, ὃν ἢ Πυθία ἐκάλεσεν ἀνδρῶν ἀπάντων σοφώτατον, ὁ Lélut καλεῖ ὑπατον τῶν φαντασιοπλήκτων. «S'il y a eu un génie ou un démon de Socrate, ses in-

1) Ἀνωτέρω εἶπε (σελ. 241) ὅτι «ἔστι πνευματικῆς κατὰστασις ἱκανὴ βίον ὄλον διαρκεσαι, ἐν ἧ σὺν ταῖς πραγματικότητι τοῦ ἀκεραιότητος καὶ ἰσχυροτάτου λόγου συνυπάρχουσι παραισθήσεις». Πῶς λοιπὸν τελεῖται τὸ θαῦμα τοῦτο τὸν ἀκεραιότητα καὶ ἰσχυρότατον λόγον εἶναι ἅμα τε καὶ παράφρονα;

spirations n'étaient de même que les rêves du plus sublime visionnaire de l'antiquité».

Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ὅσοι τῶν ἀρχαίων ὑπέκειντο εἰς παραισθήσεις οὐκ ἦσαν παράφρονες οὐδ' ἔνευ παραλόγου ἀδικίας λογιστέοι ὡς τοιοῦτοι, περὶ ὧν ἐσμὲν βέβαιοι, ὡς ἐκ τῆς διανοητικῆς αὐτῶν καταστάσεως καὶ τῆς ὀρθότητος τῶν μεταμορφουμένων εἰς αἰσθήσεις ἰδεῶν, ὅτι ἀπηλλαγμένοι ἂν ἦσαν τῶν παραισθήσεων τούτων, εἰ εἶχον τὰ μέσζα, ὡς οἱ νῦν, διαγινώσκαι ὅτι αὐταὶ ἦσαν ψευδεῖς αἰσθήσεις, αἰτινες ἄλλως τε οὐδ' ἐπιβλαβεῖς ἦσαν ἐξ ἀρχῆς ὀρθῆς καὶ ἀσφαλοῦς ὠρμημένοι.

Πῶθεν ἄρα γε ἡ τοσαύτη κατὰ Σωκράτους αὐστηρὰ κρίσις; ἔστιν ὁ χρῆσμός τῆς Πυθίης αἰτία, παροξύνας τὰ νῦρα τοῦ Lélut καὶ γεννήσας τὴν ἐπιθυμίαν τὸν σοφώτατον τῆς ἀρχαιότητος ἄνδρα καταβιάσσει εἰς τὰ τραπεζαῖα οἰκήματα τῶν φρενοβλαβῶν; ἔστι δαιμόνιον τι ἐπιστημονικοῦ τύπου; διότι ἄλλως ἀνεξήγητος ἀποβαίνει ἡ σφοδρὰ αὐτῆ ἐπιθυμία, ἵνα μὴ εἴπω μανία, τοῦ ζητεῖν πανταχοῦ καὶ εὐρίσκων παραισθήσεις καὶ παραφροσύνας τοῦ Σωκράτους. Ὁ σοφὸς ἰατρός τῆς Σιλλεπτερίης συλλαμβάνεται ἐνίοτε δυσφορῶν ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ κατὰ τῶν ἀρχαίων καὶ μάλιστα κατὰ τῶν Ἀθηναίων, τῶν ἀφυστάτων, μὴ δυνηθέντων αἰσθῆσθαι τοῦ Σωκράτους παραφρονοῦντος καὶ ἐγκλείσει αὐτὸν ἐν φρενοκομείῳ τινί, ἀλλὰ τοῦ μικροῦ αὐτῶν νοῦ τοῦτο μόνον δυνηθέντος ἀνακαλύψαι, ὅτι ὁ Διογένης ἦν Σωκράτης μαινόμενος. Κατὰ ταύτης ὁμοῦ τῆς κρίσεως διαμαρτύρεται ὁ Lélut, διότι μαινόμενος ἦν ὁ Σωκράτης οὐχ ὁ Διογένης· «Diogène avait été surnommé, par ses contemporains mêmes, un Socrate fou: les Grecs se trompaient. Socrate était bien autrement fou que Diogène, qui n'était que bizarre et cynique»· ἄλλοτε λύει τὸ ζήτημα τῆς παραφροσύνης τοῦ Σωκράτους δι' ἑτέρου ζητήματος· «une question pour trancher la question: un philosophe qui, aujourd'hui se prétendrait en communication directe avec la divinité et dirait en entendre la voix, lui donnerait-on une chaire à la Faculté des lettres ou une cellule à Charente?» c'est évidemment raisonnable κατὰ Βολταίρον· ἀλλ' εἰ ὁ φιλόσοφος τοῦ Lélut ἔζη καθ' οὓς χρόνους καὶ ὁ Σωκράτης, οὐκ ἂν εἶχε πλείονας αὐτοῦ προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας; εἰ δὲ ὁ Σωκράτης ἔζη κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους, οὐκ ἂν ἦν ἀπηλλαγμένος τῶν προσαποτομένων αὐτῷ προλήψεων

καὶ παραισθήσεων; Μάλιστα, διότι ὁ Σωκράτης καὶ ὡς εἶχεν, ἦν πρότυπον φρονήσεως καὶ ὀρθοφροσύνης, πολλὰς ἐκκαθάρσας δεισιδαιμονίας ἀπὸ τῶν θρησκευτικῶν δοξασίων.

Ὁ δὲ Lélut ἐν ἑτέρῳ συγγράμματι *L'Amulette de Pascal*, ἐν ἐκτάσει (σελ. 44—112), ἐξετάζει πῶς αἱ ἰδέαι αἰσθητικῆν ὑφίστανται μεταμόρφωσιν (transformation sensoriale) γινόμεναι

α') Εἰκόνες ἐν ταῖς βίαιαις ἐπασχολήσεσι τοῦ πνεύματος (idées-images dans les préoccupations violentes), καὶ ἐν τοῖς καλλιτεχνικοῖς δημιουργήμασιν (idées-images dans les créations des arts).

β') Αἰσθήσεις (idées-sensations) ἐν τοῖς ἐνυπνίοις καὶ ταῖς ὑπνοβασίαις, καὶ ἐν ἐγρηγόρσει ἐν ταῖς παραισθήσεσιν.

Ἐν τῷ πρώτῳ βαθμῷ τῆς ζωοποιήσεως τῶν ἰδεῶν αὐταὶ γίνονται εἰκόνες, ἀλλ' ὅλως ἐσωτερικῶς μένουσιν ἐν τῷ ἐλέγχῳ ὑποκείμεναι τῆς συνειδήσεως ὑπολαμβάνουσης αὐτὰς οἷα ὄντως εἰσίν. Ὅτε δὲ αἱ ἰδέαι εἰς αἰσθήσεις μεταμορφοῦνται (idées-sensations) ἔκτακτον ὑποδύονται χαρακτηρὰ ποιουῦσαι βῆμα οὗ περαιτέρω οὐδὲν ἄλλο ἐς ποιήσας, ἢ εἰκὼν πρὸς τὰ ἔξω ἐκφέρεται, λαμβάνει ἐξωτερικὴν ὑπόστασιν (elle s'objective) καὶ γίνεται αἰσθησις, ὡς πᾶσα ὑπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου παρεχομένη, οὐ μόνον ἐν τοῖς ἐνυπνίοις καὶ ταῖς ὑπνοβασίαις, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐγρηγόρσει· αἱ ἐν ἐγρηγόρσει μεταμορφώσεις τῶν ἰδεῶν εἰς αἰσθήσεις ἐπανερχόμεναι εἰς τὴν ἐξ ἧς ὠρμήθησαν ἀρετηρίαν καλοῦνται παραισθήσεις (hallucinations), καὶ ἔστι μὲν ὅτε ὁ ὑφιστάμενος τὰς παραισθήσεις γινώσκει ὅτι εἰσὶ ψευδεῖς αἰσθήσεις, ὁ λόγος κρίνει αὐτὰς φάσματα τῆς φαντασίας, τῆς παράφρονος ταύτης τοῦ οἴκου (de la folle du logis), ὡς ἐκάλει τὴν φαντασίαν ὁ Μιλεβράγγιος. Ἄλλοτε δὲ τὸ λογικὸν τοῦ παραισθητικοῦ ἀποδέχεται αὐτὰς ὡς ἀληθεῖς, καὶ αὐταὶ εἰσιν αἱ κυρίως παραισθήσεις (hallucinations par excellence) τῆς ψευδοῦς αἰσθήσεως λαμβανομένης ὡς ἀληθοῦς.

Καὶ αἱ παραισθήσεις ὁμοῦ αὐταὶ οὐδὲν ἄλλο σχεδὸν εἰσιν ἢ ἀποτέλεσμα, ὀλίγῳ βεβιασμένον, κανονικῆς ἐργασίας τῆς διανοίας, ὁ ὑπερτατος βαθμὸς τῆς μεταμορφώσεως τῆς ἰδέας, τὸ ἔργον τῶν καλλιτεχνικῶν ἐπασχολήσεων εἰς τὸ μὴ περαιτέρω προελθόν, τὸ μέλημα τῶν ἐνυπνίων ἐκ τοῦ ὕπνου εἰς τὴν ἐγρηγόρσιν μετενεχθὲν καὶ μετὰ τῶν ἄλλων συμβαδίζον αἰσθήσεων τῶν ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἔξω κόσμου παραγομένων.

Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων οὐδείς ἐκπλαγῆσται, ὅτι πρᾶγμα, ὅπερ τοσοῦτ' στενῶς καὶ κατ' ἀνάγκην ἀναμύγνυται πᾶσαι ταῖς τακτικαῖς ἐργασίαις τῆς διανοίας, συγκοινωνεῖ, καὶ ὅτε αὐταὶ ἀντίθετον καὶ ἀνώμαλον ὑποδύονται χαρακτῆρα, οὐδ' ὅτι διωλασμός τις τῶν ιδεῶν (matérialisation des idées), τῇ τοῦ λόγου ὀρθότητι συμβαδίζων ἐν ταῖς ἀπᾶταις τῶν αἰσθήσεων (illusions) καὶ ἐν ταῖς παραισθήσεσιν, ἅς ὁ νοῦς ὡς τοιαύτας κρίνει, ἐν πολλαῖς περιπτώσεσι δύνανται αὐτὸς καὶ μόνος συνιστᾶν τὴν τῆς διανοίας διατράξειν καὶ καθ' ὅλον τὸν βίον διαρκεῖν, οὐδεμίαν ἄλλην ἐπὶ τῆς κρίσεως φέρων ῥοπήν, ἥ ὡς ὕλην καὶ τροφήν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτῆς ἐν ἔτι νέον εἶδος αἰσθήσεων χορηγῶν, οὐδεμιᾶς ἄλλης δυνάμεως τῆς ψυχῆς μετεχούσης, τοῦ δὲ λόγου τοσοῦτ' μόνον, ὅτ' μὴ αἰσθάνεσθαι τῶν παραισθήσεων ὅτι ψευδεῖς εἰσιν αἰσθήσεις.

Αἱ παραισθήσεις αὗται, ὡς καὶ αἱ ἕτεραι ἅς ὁ νοῦς κρίνει ὡς ψευδεῖς, δύνανται ὅλως μεμονωμένοι ὑπάρχειν ἄνευ ἐπαισθητῆς παραχῆς τῆς ὀρθότητος τῶν μεγάλων ἐργασιῶν τοῦ νοῦ, διότι ταύτας παρέχει διατράξεις τις τῆς φαντασίας, τῆς δὲ διατράξεως ταύτης αἰτία μικρὰ τις ἐστὶν ἀταξία τῆς νευρικῆς μηχανῆς, ζωηροτέρα τις ἐντασις τῶν ἐσωτερικῶν ἐγκεφαλικῶν κινήσεων, αἱ λίαν εἰσὶν ἀπαραίτητοι ἐν τῇ τακτικῇ καταστάσει πρὸς παραγωγὴν τῶν ιδεῶν. «L'imagination seule sera troublée, et la raison, comme dans d'autres conditions analogues, ne commettra d'autre erreur que de tirer des sensations illusoire les conséquences qui resulteraient de leur vérité».

Ὁ λόγος ἀπατάται περὶ τῆς κρίσεως τῶν ἀντιλήψεων αὐτοῦ, ὅτε αἱ παραισθήσεις, αἱ ψευδεῖς αἰσθήσεις, μεταμόρφωσις εἰσι τῶν ιδεῶν, περὶ ἅς πολὺν χρόνον ἀσχολεῖται, ἔτι δὲ μᾶλλον, ὅτε αἱ ιδέαι εἰσι κοιναὶ καὶ στενῶς συνδεδεμένοι ταῖς θρησκευτικαῖς τῆς ἐποχῆς δοξασίαις, καθ' ἅς ἡ ἐνέργεια τῶν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων ἀπαραίτητός ἐστι. Τοιοῦτοι οἱ χρόνοι τῆς κοινωνικῆς ἀναγεννήσεως καὶ τοῦ ἐνθέου ζήλου καὶ τῆς ζώσης πίστεως, τοιοῦτοι δὲ καὶ οἱ καθ' οὓς ἤκμασεν ἡ ἑλληνικὴ εἰδωλολατρεία.

Ὁ συγγραφεὺς πρὸς πλείονα διασάφειν παραπέμπει εἰς σημείωσιν ἐν τῷ τέλει τοῦ βιβλίου κειμένην, ἐν ἣ περι τῶν παραισθήσεων τῶν μεγάλων ἀνδρῶν πραγματεύεται, ἧτοι περὶ τῆς ὑπάρξεως διανοητικῆς καταστάσεως κυρίως

συνισταμένης ἐκ ψευδῶν αἰσθήσεων καὶ μέχρι τινὸς συναρμολογημένης τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἀκραϊότητος καὶ ἐστὶν ὅτε τοῦ ἰσχυροτάτου λόγου οἰκοθεν ἐννοεῖται ὅτι καὶ ὁ Σωκράτης ἔχει τὸ μέρος αὐτοῦ. Ἀρχόμενος ὁ συγγραφεὺς ἀπὸ τῶν ἠρωικῶν χρόνων τῆς Ἑλλάδος διατρέχει τοὺς αἰῶνας ἐξετάζων τὰς διαφόρους θρησκευτικὰς ἐκφράσεις καὶ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σωκράτους εἰς τὸ ὑπέρτατον ἀνέβη ὕψος· οὕτω δὲ γίνονται καταληπταὶ αἱ αἰτίαι δι' ἅς ὁ Σωκράτης ἦν παραισθητικὸς καὶ παρῶν. «Αἱ θρησκευτικαὶ ἐκφράσεις, ὡς ὁ Σωκράτης, ἦγοντο καὶ ἐφέροντο ὑπὸ παραισθήσεων τῆς ἀκοῆς μάλιστα καὶ τῆς ὀράσεως, ἐξ ὧν περὶ τῆς ἀμέσου ἐπιρροῆς τῆς θεότητος εἰπείθοντο· αὗται δὲ ἦσαν αἱ ὑψίσται ἐκφράσεις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἐν χρόνοις καθ' οὓς οὐκ ἦν δυνατόν ἀκριβῶς διαγνῶναι τὸν λόγον ἀπὸ τῆς μανίας.»

»Ὁ ἄνθρωπος σκέπτεται, λογίζεται περὶ ἑαυτοῦ καὶ περὶ τοῦ περικυκλοῦντος αὐτόν· ἀλλ' οὔτε ὁ λόγος αὐτοῦ ἀρκοῦσαν ἔχει δύναμιν, οὔτε ἡ γνώσις αὐτοῦ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἱκανὴν ἔκτασιν, ὅπως θάρρος αὐτῷ ἐμβάλλωσιν ἀποσεῖσαι τοὺς φόβους τῆς δεισιδαιμονίας, τὰς παρεκτροπὰς τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τὰς παραισθήσεις τῆς μανίας, ἐνὶ λόγῳ πάντα τὰ ἰσχυρὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐνεργείας τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἐξαφθέντος καὶ ἀποπλαγηθέντος ὑπὸ παντοδυνάμου φαντασίας.

»Ὁ ἄνθρωπος οὐδεμίαν εἶχε σχεδὸν γνώσιν τῶν δυνάμεων αἱ τὴν φύσιν ἐμψυχοῦσι τε καὶ καταστρέφουσιν, ὡς οὐδὲ τῶν καταστροφῶν, ἅς ἐπ' αὐτόν ἐπάγει ἡ ἀτακτος τῆς φαντασίας δύναμις· ἐκ δὲ τῆς διττῆς ταύτης ἀγνοίας γινῶνται, τοῦτο μὲν, τὸ ψευδόδοξον αἶσθημα τῆς ὑπερφυσικῆς αἰτίας, ἧτις θεῶν ἐπλήρωσε τὴν γῆν, τὸν οὐρανόν, τὰ ὕδατα· τοῦτο δὲ, ἡ πίστις ὅτι αἱ νοσηραὶ αἰσθήσεις, αἱ ὄπτασιαι (visions), αἱ παραισθήσεις ἦσαν ἀληθεῖς αἰσθήσεις ὑπὸ τῆς ὑλικῆς ἐνεργείας τῶν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων παραγόμεναι».

Τελευτῶν δὲ ὁ συγγραφεὺς ἐπιλέγει, «ἐπειδὴ ἡ νεωτέρα κοινωνία τὰ μάλα ἡσυχός ἐστι, περιεσκεμμένη, πεφωτισμένη, αἱ δὲ αἰσθήσεις, τὸ ὀρμέμφυτον, ἡ φαντασία ὀφείλουσι παραχωρησαί, ὡς καὶ παραχωροῦσι, τὴν ἢν κατέχουσι τάξιν, τῇ νοῆσει καὶ τῷ λόγῳ, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς κοινωνίας ταύτης οὐκέτι οὔτε ἐνθερμοὶ ζηλωταὶ δύνανται εἶναι οὔτε μυστικοί, οὔτε παραισθητικοί, ἀλλὰ ψυχροὶ καὶ περιεσκεμμένοι

καὶ ἐπιστήμονες (savants), ὅπως ἡ σκέψις καὶ ἡ ἐπιστήμη χρησιμεύσωσιν ἀρωγῇ τῶν αἰωνίων ἀρχῶν τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ αἰσθήματος τῆς τε δικαιοσύνης καὶ τῆς γενικῆς φιλανθρωπίας, ὅπερ ἐστὶν ἡ ὑψίστη ἐκφρασις τῆς τελειότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καθὰ ἀποτέλεσμα αὐτοῦ ἐστὶ τὸ μέγιστον κεφάλαιον τῆς εὐημερίας ἐν ἀρχῇ ἰσότητι διανενημένον».

Τοιοῦτον τὸ ἰδανικὸν πρότυπον τοῦ σοφοῦ τῆς νεωτέρας κοινωνίας· ἀλλ' οὐδενὸς οὔτε τῶν ἀρχαίων οὔτε τῶν νεωτέρων σοφῶν ἡ σκέψις καὶ ἡ ἐπιστήμη μᾶλλον τῶν τοῦ Σωκράτους ἐχρησίμευσαν ἀρωγῇ τῶν αἰωνίων ἀρχῶν τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ αἰσθήματος τῆς τε δικαιοσύνης καὶ τῆς γενικῆς φιλανθρωπίας· ὥστε πῶς ὁ σοφὸς Lélut τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὃν οἱ αἰῶνες ἀνγνωρίζουσιν ὡς περιδοχὸν ἀντιπρόσωπον τῆς ὑψίστης ἐκφράσεως τῆς τελειότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τολμᾷ καλεῖν παράφρων; ἐστὶ τοῦτο δυνατὸν; οὐκ ὄφειλεν, ἐπειδὴ αἱ δευτέραι σκέψεις σοφώτεραι, βαθύτερον καὶ ἀκριβέστερον ἐξετάσει ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει τοῦ συγγραμματος αὐτοῦ τὰ περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους, ὅπως ἴδῃ ὅτι εἰς θεινάς ὑπέπεσεν ἀπάτας; ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς ἐπιμένει λέγων, «je n'avais une virgule à changer»· ὄφειλεν ὅμως πολλὰ μεταβαλεῖν καὶ μάλιστα τὸ κύριον αὐτοῦ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Σωκράτης ἦν παράφρων.

Ἰδῶμεν οὖν τὰς ἀποδείξεις, δι' ἧς ὁ σοφὸς Lélut τὸν Σωκράτη κρίνει ἄξιον τῆς ἐκτάκτου ταύτης τιμῆς.

Ὁ Lélut κηρύσσει τὸν Σωκράτη παράφρονα, διότι ἦν ὑποκείμενος εἰς παραισθήσεις τῆς ἀκοῆς, τῆς ὄρασεως, τῆς ἀφῆς καὶ εἰς παραισθήσεις καταληπτικὰς, καὶ διότι τούτους τὰς ψευδεῖς αἰσθήσεις αὐτοῦ ἀνέφερεν εἰς ἴδιον θεόν, εἰς τὸ δαιμόνιον αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ ἀποδείκνυσιν ἐπὶ ἀρχαίων στηριζόμενος μαρτυριῶν. Καίπερ ἀποδεχόμενος τὴν γνώμην τοῦ Σχληϊερμαχέρου, ὅτι ἡ Πλατωνικὴ Ἀπολογία αὐτῆ ἐστὶν ἡ ἀπολογία, ἣν ὁ Σωκράτης ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἐποίησατο, οὐ λαμβάνει ὡς κρηπίδα τῶν ἀποδείξεων αὐτοῦ τὰ χωρία αὐτῆς, ἐν οἷς γίνεται λόγος περὶ τῆς φωνῆς, τῆς γιγνομένης τῷ Σωκράτει, οὐδ' ἐπ' αὐτῶν ἐγείρει τὸ οἰκοδόμημα αὐτοῦ, ἀλλ' ἄλλα χωρία προτάσσει καὶ μάλιστα τὰ τοῦ νόθου διαλόγου, τοῦ Θεάγου, διότι ἐν αὐτοῖς ὕλην ἄφθονον εὐρίσκει, μεταλλεῖον ἀνεκμετάλλευτον πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ὁ Σωκράτης ἦν παράφρων, οὐδόλως ὑπολογιζόμενος, ὅτι ἀνθρακες αὐτῷ οἱ θεσσαυροὶ· διότι τὰ χωρία τοῦ νόθου

διαλόγου οὐδεμίαν προσοχῆς ἄξια, ὡς ὀρθῶς ἐκρίναν αὐτὰ Σχληϊερμαχέρος, Ζέλλερος καὶ ἄλλοι· «Ἡ ἱστορικὴ ἐμπέδωσις τῆς ἀξιώσεως (τοῦ Lélut) ἔχει χρεῖαν τῶν ὀρθῶς τὸν Πλάτωνα δυναμένων ἐρμηνεύειν καὶ τὸ νόθον ἀπὸ τοῦ γνησίου διακρίνειν», λέγει ὁ Ζέλλερος. Τούτων δὲ ἀμοίρει ὁ Lélut, συγχέων πάντα καὶ ἐν ἰσῇ μοίρᾳ τιθεῖς.

Ἄρχεται δὲ ἀπὸ τῶν ιδιοτροπιῶν (singularités) τοῦ Σωκράτους, αἱ γέ εἰσιν οἰονεῖ προομιον τῆς παραφροσύνης αὐτοῦ· «N'était-ce pas, en effet, un homme bien *singulier* que ce Socrate, vêtu de même manteau dans toutes les saisons, marchant nu-pieds sur la glace comme sur la terre échauffée par le soleil de la Grèce, dansant et sautant souvent seul, sans raison, et comme par boutades?»

Ταῦτα φαίνονται παράδοξα καὶ ιδιότροπα τοῖς νεωτέροις· ἦσαν ὅμως συνήθη τοῖς Ἕλλησι, διότι οἱ Σπαρτιάται, ὧν τὴν πολιτείαν ἐθαύμαζεν ὁ Σωκράτης, εἰθίζον τοὺς νέους φέρειν τὸ αὐτὸ ἱμάτιον θέρος τε καὶ χειμῶνα· τὸ αὐτὸ ἱμάτιον ἔφερον θέρος τε καὶ χειμῶνα καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Φωκίων· οὗτος ἐβάδιζε γυμνός καὶ ἀνυπόδητος καὶ κατὰ τὰς ἐστρατείας θέρος τε καὶ χειμῶνα, ἐν ἐκτάκτοις μόνον ψύχεσι φέρων ἐνδύματα, ὡς φησι Πλούταρχος· αἶπει κατὰ γὰρ τὴν χώραν καὶ τὰς στρατείας ἀνυπόδητος αἶει καὶ γυμνός ἐβάδιζεν, εἰ μὴ ψυχὸς ὑπερβῆλλον εἴη καὶ δυσκαρτέρητος, ὥστε καὶ παίζοντας ἤδη τοὺς στρατευομένους σύμβολον μεγάλου ποιεῖσθαι χειμῶνος ἐνδεδυμένον Φωκίωνα».

Πρὸς δὲ τὰς φλόγας τοῦ ἡλίου τὸ θέρος γυμνῇ τῇ κεφαλῇ πάντες οἱ Ἀθηναῖοι ἀντείχον, εἰθισμένοι ἐκ τῶν γυμνασίων, ὅπερ κατ' ἀρχὰς αὐτόχρημα μανίαν ὑπελάμβανεν ὁ Ἀνάχαρσις· «οὐδὲ τὸν ἥλιον, λέγει πρὸς τὸν Σόλωνα ἐν τῷ ὁμωνύμῳ διαλόγῳ τοῦ Λουκιανοῦ, ἔτι ῥῆδιως ἀνέχομαι ὄξυν καὶ φλογώδη ἐμπίπτοντα γυμνῇ τῇ κεφαλῇ· τὸν γὰρ πῖλόν μοι ἀφελὲν οἰκοθεν ἔδοξεν, ὡς μὴ μόνος ἐν ὑμῖν ξενίζοιμι τῷ σχήματι· ἡ δὲ ὥρα τοῦ ἔτους, ὅ,τι περ τὸ πυρῶδέστατόν ἐστι, τοῦ ἀστέρος, ὃν ὑμεῖς κύνα φανέ, πάντα καταφλέγοντος καὶ τὸν ἀέρα ξηρὸν καὶ διακαῆ τιθέντος, ὃ τε ἥλιος κατὰ μεσημβρίαν ἤδη ὑπὲρ κεφαλῆς ἐπικείμενος φλογμὸν τοῦτον οὐ φορητὸν ἐπάγει τοῖς σώμασιν· ὥστε καὶ σοῦ θυμαζῶ, ὅπως γηραιὸς ἤδη ἄνθρωπος οὔτε ἰδίεις πρὸς τὸ θάλλπος ὡσπερ ἐγὼ οὔτε ὕλως ἐνοχλουμένῳ ἔοικας οὐδὲ περιβλέπεις σύσκιόν τι ἔνθα ὑποδύση, ἀλλὰ δέχη τὸν

ἥλιον εὐμαρῶς». Ὁ Σωκράτης ὑμώμενος ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι ὁ θεὸς οὐδενὸς ἔχει χρεῖαν, ὁ δὲ ἄνθρωπος τῷ θεῷ προσεγγίζει, ὅταν ἐλαχίστων ἔχη χρεῖαν, ἠθέλησε διὰ τῆς γυμναστικῆς τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς καταστῆσαι ἑαυτὸν τοιοῦτον, ὥστε ἀντέχειν πρὸς τὰ δριμύτατα ψυχή καὶ πρὸς τὰ καυστικώτατα θάλασσα, καὶ ἐλαχίστων δεῖσθαι, καὶ κατώρῳσε τοῦτο· (Ἰδ. Ξενοφ. Ἀπομν. Α, ζ', 1—10). Ταύτην λοιπὸν τὴν ἥρωικὴν ἀσκήσιν, ἣν αὐτὸς ἑαυτῷ ἐπέβαλεν ἐκὼν, καλεῖ ὁ Lélut προοίμιον προαγγέλλον τὴν παραφορσύνην τοῦ Σωκράτους!

Ἄλλ' οὐδ' ἡ ὄρχησις ἦν ιδιοτροπία, κοινότατον οὐσα πᾶσι τοῖς Ἕλλησι καὶ ὑγιεινότερον γύμνασμα. Ὁ Σωκράτης λέγει ὡς ἡ ὄρχησις συντελεῖ τῇ ὑγείᾳ, τῇ ῥώμῃ καὶ τῇ ἀρμονίᾳ τῶν μελῶν τοῦ σώματος καὶ τὴν γαστέρα μετριωτέραν ποιεῖ· ὁ δὲ Lélut ἀξιοί, ὅτι ὁ Σωκράτης ὠρχεῖτο ἀλόγως (sans raison), διότι ὁ Χαρμίδης μὴ γινώσκων δι' οὓς λόγους ὠρχεῖτο ὁ Σωκράτης, ἐξεπλάγη τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ ὑπέλαβεν ὅτι παρεφρόνησεν ἰδὼν αὐτὸν ὀρχούμενον· «καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐξεπλάγη καὶ εἶδισα μὴ μαίνοιον» (Ξενοφ. Συμπ. κεφ. β', 19) ἐμαίνετο ἀρὰ γε καὶ ὁ Καρδινάλιος Ῥιχελιῷ ὅτε κατελήθη ὑπὸ φίλου ἐν τῷ οἴκῳ πηδῶν; Τὸ παράδειγμα τοῦτο οὐ δείκνυσιν ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ σπουδαιότατοι ἄνδρες χρεῖαν ἔχουσι τῆς κινήσεως τῶν μελῶν αὐτῶν, πρὸς διέχυσιν τοῦ πνεύματος;

Ἐκ τῶν ιδιοτροπιῶν τοῦ Σωκράτους ὁ συγγραφεὺς μεταβαίνει εἰς τὰς παραισθήσεις τῆς γενικῆς ἀφῆς, διότι ὡς τοιαύτας χαρακτηρίζει τὰς βαθείας μελέτας εἰς ἃς ὁ Σωκράτης συνήθως παρεδίδοτο, καὶ ἔστιν ὅτι μετὰ τοσαύτης πρὸς τὰ ἔσω ἐντάσεως καὶ συστροφῆς τοῦ πνεύματος, ὥστε πᾶσαν τῶν περὶ αὐτὸν αἰσθησιν ἔπαυεν ἔχων. Ταύτην τὴν κατάστασιν καλεῖ ὁ Lélut παραίσθησιν τῆς γενικῆς ἀφῆς ἐσωτερικῆς τε καὶ ἐξωτερικῆς, παραισθησιν καταληπτικῆν. Ἐκ τῶν χωρίων ὅμως τοῦ Συμποσίου τοῦ Πλάτωνος (σελ. 175 καὶ 220) λογικῶς οὐδὲν τοιοῦτον δύναται τις ἐξαγαγεῖν. Τὰ χωρία ἔχουσι οὕτω· «ἄθος γὰρ τι τοῦτ' ἔχει· ἐνίοτε ἀποστάς ὅποι ἂν τύχη ἔστηκε». Ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης λέγει ἐν τῷ ἐτέρῳ, «ξυνοήσας γὰρ αὐτόθι (ἐν τῷ κατὰ τὴν Ποτιδαίαν στρατοπέδῳ, ἐνθα ὁ Σωκράτης μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐστρατεύετο) ἑωθέην τι εἰστήκει σκοπῶν καὶ ἐπειδὴ οὐ προὔχουσε αὐτῷ, οὐκ ἀνίει ἀλλὰ εἰστήκει ζητῶν, καὶ ἦδη ἦν μεσημβρία, καὶ ἄνθρωποι ἡσθάνοντο, καὶ θαυμάζοντες ἄλλος ἄλ-

λῳ ἔλεγεν, ὅτι Σωκράτης ἐξ ἑωθινοῦ φροντίζων τι ἔστηκε· τελευτῶντες δὲ τινες τῶν Ἰώνων, ἐπειδὴ ἔσπερα ἦν, δειπνήσαντες, καὶ γὰρ θέρος τότε γε ἦν, χαμυεῖν ἔξενεγκάμενοι ἅμα μὲν ἐν τῷ ψύχει καθύδρον, ἅμα δὲ ἐρύλαττον αὐτὸν εἰ καὶ τὴν νύκτα ἔστήξοι. Ὁ δὲ εἰστήκει μέχρι ὡς ἐγένετο καὶ ἥλιος ἀνέσχευε». Αἱ λέξεις ξυνοήσας, σκοπῶν, ζητῶν, φροντίζων, ἀρκούντως, ὡς οἶμαι, δείκνυουσιν, ὅτι ὁ Πλάτων τὴν κατάστασιν ταύτην τοῦ Σωκράτους ἐκρίναν ἀποτέλεσμα τῶν βαθειῶν αὐτοῦ μελετῶν καὶ σκέψεων. Τοῦτο οὐδὲ πολλοὶ τῶν νεωτέρων παρεγνώρισαν· οἷον ὁ Jessen, διέσκεπτος ἰατρός τῶν φρενοβλαβειῶν, λέγει ἐν τῇ *Ψυχολογία* αὐτοῦ (σελ. 235—236)· «Ἄν πάσῃ τῇ δυνάμει τῆς διανοίας σκεπτόμεθ' ἃ, δυνάμεθα εἰς κατάστασιν ἀναισθησίας περιπεσεῖν, ὥστε μὴ μόνον τοῦ ἐξω κόσμου τὴν γνῶσιν ἀπολέσαι, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἐν ἡμῖν κινουμένων ἰδεῶν. Μετὰ μικρὸν ἢ μακρὸν χρόνον τῆς ἐργηγόσεως αἰφνης ἐπερχομένης, ὡς ἐξ ἐνυπνίου, τὸ ἀποτέλεσμα τῶν σκέψεων ἡμῶν σαφές καὶ καταληπτόν τῃ συνειδήσει ἐμφανίζεται, οὐδὲν εἰδῶτων πῶς εἰς αὐτὸ κατελήξαμεν». Τοιαῦτα λέγουσι καὶ γράφουσιν οἱ ὀρθῶς καὶ βαθέως κρίνοντες τὰς ψυχικὰς καταστάσεις τῶν μελετητικῶν ἀνθρώπων· ἀλλ' ἄλλως δοκεῖ τῷ σοφῷ Lélut (σελ. 155—157)· «Ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Ποτιδαίας, φησὶν, ἱστορικῶς, ἐξεδηλώθησαν τὰ πρῶτα φανερά σημεῖα τῆς καταστάσεως ταύτης τοῦ Σωκράτους, ἣν καθόλου εἰπεῖν χαρακτηρίζουσιν οἱ συγγραφεῖς ὡς ἐκστασιν, ἀλλ' οἱ ἀληθεῖς ἀνθρωπολόγοι! γινώσκουσι τί ὄνομα προσήκει αὐτῇ. Κατὰ τὴν πολιορκίαν ὁ Σωκράτης ἐβόδιζεν ἀνυπόδητος ἐπὶ τῶν πύλων, ἐλαφρῶς ἐνδεδυμένος, ὅπερ τὸν θαυμασμὸν ἐκίνει τῶν φίλων καὶ συστρατιωτῶν αὐτοῦ· ἦλθε τὸ θέρος, καὶ ἰδοὺ ἡμέραν τινὰ ὀρῶσιν αὐτὸν ἰσχυμένον, ἀτερεῖσθαι ἀσκαρδαμυκτὶ πρὸς τὸν ἥλιον², ὡς ποιοῦσι μανιακοὶ τινες ἀνιάτως

1) Ὁ Jessen οὐκ ἦν ἀληθὴς ἀνθρωπολόγος, πρὸς δὲ καὶ ψυχολόγος καὶ παθολόγος;

2) *Regardant fixement le soleil*· ποῦ εὖρεν αὐτὰ ὁ σοφὸς ἀνθρωπολόγος; διότι ὁ Πλάτων λέγει ἀπλῶς, «ὁ δὲ εἰστήκει μέχρι ὡς ἐγένετο καὶ ἥλιος ἀνέσχευε»· ἔπειτα ὤλετο ἀπίων προσευξάμενος τῷ ἡλίῳ. Εὐθὺς λοιπὸν ὡς ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, ὁ Σωκράτης ἀπεσύρθη, τῇ δὲ νυκτὶ οὐκ ἠδύνατο ἀτερεῖσθαι πρὸς τὸν ἥλιον· ὁ δὲ Lélut ἐπὶ σκοπῷ προσέθηκε τὴν φράσιν ὅπως εἶπη, ἠτένιζε ἀσκαρδαμυκτὶ πρὸς τὸν ἥλιον, ὡς ποιοῦσι μανιακοὶ τινες, ἀνιάτως πάσχοντες. Τοῦτό ἐστι καλῆς πίστωσης ἔργον;

πάσχοντες». Τίς ἐκ τούτων οὐ μανθάνει ἢ οὐ κίθεται ὅτι ὁ Σωκράτης ἦν μανιακός! διὸ καὶ ὁ συγγραφεὺς περαίνει λέγων ὅτι ἀη κατάστασις αὐτῆ τοῦ Σωκράτους ἦν τοιαύτη, ὥστε οὐδεὶς ἐν ἐδέξατο νῦν αὐτὴν ἀντι πάσης τῆς δόξης καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Σωφρονίσκου». Μανιακὸς ἦν ἄρα γε καὶ Νικίας ὁ Ἀθηναῖος ζωγράφος, ὃς ἐργαζόμενος ἐπελανθάνετο ἑαυτοῦ καὶ ἠναγκάζετο ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν λαμβάνειν τροφήν, καὶ ὁ Ἀρχιμήδης ἐγκύπτων εἰς βαθείας μελέτας καὶ ἐπιλανθανόμενος ἑαυτοῦ κτὶ τοῦ ζῶν κόσμου, καὶ ὁ Νεύτων καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι μεγάλοι ἄνδρες; Ὁ Lélut ποικίλοις καρυκείμασι τῆς ἐπινοίας αὐτοῦ συνονθυλεύει τὰ χωρία τοῦ Συμποσίου, ἀλλὰ ταῦτα συντομίας χάριν παραλείπομεν.

Ἐκ τούτων εἰς χωρίον τι μεταβαίνει τοῦ Κρίτωνος, ὃπερ ὁμως ἐλέγχει αὐτὸν βαθεῖαν ἔχοντα ἀγνοίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης· ἐστὶ δὲ τὸ συμπέρασμα τῆς λαμπρᾶς προσωποποιίας τῶν νόμων τῆς πόλεως ὑποτιθεμένων ὅτι λαλοῦσι πρὸς τὸν Σωκράτη· «Ταῦτα, ὦ φίλε ἑταῖρε Κρίτων, εὖ ἴσθι ὅτι ἐγὼ δοκῶ ἀκούειν, ὡς περ οἱ κορυβαντιῶντες τῶν αὐτῶν δοκοῦσιν ἀκούειν, καὶ ἐν ἐμοὶ αὐτῆ ἡ ἡχὴ τούτων τῶν λόγων βομβεῖ καὶ ποιεῖ μὴ δύνασθαι τῶν ἄλλων ἀκούειν». Τίς οὐχ ὀρᾷ ἐν τούτοις ὅτι διὰ τῆς παραβολῆς πρὸς τοὺς κορυβαντιῶντας βούλεται τὴν ἐντύπωσιν ἐξᾶραι ἢν οἱ λόγοι τῶν νόμων ἐποίησαντο πρὸς αὐτόν; Τίς καὶ ἄκρῳ δακτύλῳ γευσάμενος τῶν χαρίτων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀνακαλύπτει ἐν τούτοις παραισθησιν ἀκοῆς; Τοιοῦτον καὶ τὸ χωρίον τοῦ Συμποσίου, ἐν ᾧ ὁ Ἀλκιβιάδης ἀφηγείται τὰ παθήματα αὐτοῦ ὑπὸ τῶν λόγων τοῦ Σωκράτους· «ὅταν γὰρ ἀκούω, πολὺ μοι μᾶλλον ἢ τῶν κορυβαντιῶντων ἢ τε καρδία πηδᾷ καὶ δάκρυα ἐκχεῖται ὑπὸ τῶν λόγων τῶν τούτου· ὀρῶ δὲ καὶ ἄλλους παμπόλλους τοῦτο πάσχοντας». Τοιοῦτον καὶ τὸ τοῦ Μενεξένου, ἐν ᾧ ὁ Σωκράτης εἰρωνεύεται περὶ τῆς ρητορικῆς δυνάμεως τῶν πολιτικῶν ρητόρων· «καὶ μοι αὕτη ἡ σεμνότης παραμένει ἡμέρας πλείω ἢ τρεῖς· οὕτως ἑναυλος ὁ λόγος τε καὶ ὁ φθόγγος παρὰ τοῦ λέγοντος ἐνδύεται εἰς τὰ ὦτα, ὥστε μόγις τετάρτη ἢ πέμπτη ἡμέρᾳ ἀναμνησκόμαι ἑμαυτοῦ καὶ αἰσθάνομαι οὐ γῆς ἐμῆ». Τοιαῦτα καὶ ἄλλα μυρία ὅσα χωρία τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Ἐν πᾶσι λοιπὸν τούτοις γίνεται λόγος περὶ παραισθήσεων τῆς ἀκοῆς, καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ οἱ ἄλλοι μαθηταὶ τοῦ Σωκράτους καθαινόμενοι, ὡς οἱ κορυβαντιῶντες, ὑπὸ τῶν

λόγων αὐτοῦ, ἐπασχον παραισθησιν ἀκοῆς; Τοῦτο κατ' ἀνάγκην ἔσται, ἂν καὶ τῷ χωρίῳ τοῦ Κρίτωνος τοιαύτην ἔννοιαν δῶμεν· ἀλλ' οὐδὲν τούτων ὁ Lélut λαμβάνει ὑπ' ὄψει λέγων, «On voit dans ce passage, dont je ferai remarquer l'importance, que, chez Socrate, la pensée quand surtout elle avait trait au sentiment et aux principes de la justice, prenait un tel caractère de vivacité et de détermination qu'elle se confondait, pour ainsi dire, avec la parole, et qu'il avait peine à l'en distinguer. Ce fait, je prie qu'on le remarque, est déjà celui d'un halluciné». Ἄλλὰ τότε, ἀπαντᾷ ὁ Fouillée λίαν ὀρθῶς, ὀφειλομεν πάντα τὰ ρητορικά σχήματα κατὰ γράμμα λαμβάνειν· τί δὲ κωλύει ἡμᾶς εἰπεῖν, ὅτι ὁ Σωκράτης ἔδοξεν ὄντως ἰδεῖν τοὺς νόμους καὶ τὴν πατρίδα, ὑποστὰς παραισθησιν τῆς τε ὄψεως καὶ τῆς ἀκοῆς;

Ὁ δὲ Lélut εἰς τὸ αὐτὸ ὑποπίπτει ἀμάρτημα, τὰς παροιμιώδεις φράσεις ὄναρ καὶ ἐγρηγορώς, ὄναρ ἢ ὕπαρ, καί, σὺν θεῷ ὑπολαμβάνων ὅτι αἱ μὲν σημαίνουσι τὰς καθ' ὕπνον καὶ ἐν ἐγρηγόρει παραισθήσεις τοῦ Σωκράτους, ἡ δὲ τὸν θεὸν αὐτοῦ, τὸ δαιμόνιον· ἀναφέρει δὲ πρὸς ἀπόδειξιν τὸ χωρίον τοῦ Φιλίβου (σελ. 20). Σωκρ. Μνήμην τινὰ δοκεῖ τίς μοι δεδωκέναι θεῶν ἡμῖν. Πρωτ. Πῶς δὴ καὶ τίνων; Σωκρ. Λόγων ποτέ τινων πάλαι ἀκούσας ὄναρ ἢ καὶ ἐγρηγορώς νῦν ἐννοῶ περὶ τε ἡδονῆς καὶ φρονήσεως, ὡς οὐδέτερον αὐτῶν ἐστὶ τάχαθόν.

Σωκρ. Τὸ δὲ τρίτον τὸ μικτόν ἐκ τούτων ἀμφοῖν τίνα ιδέαν φήσομεν ἔχειν; Πρωτ. Σὺ καὶ ἐμοὶ φράσεις, ὡς οἶμαι. Σωκρ. Θεὸς μὲν οὖν, ἄνπερ γε ἐμαῖς εὐχστὶς ἐπήκοος γίγνηται τις θεῶν. Πρωτ. Εὐχου δὴ καὶ σκόπει. Σωκρ. Σκοπῶ· καὶ μοι δοκεῖ τις, ὦ Πρωτάρχε, αὐτῶν φίλος ἡμῖν νῦν δὴ γεγονέναι. Πρωτ. Πῶς λέγεις τοῦτο καὶ τίμη τεκμηρίῳ χρῆ; Σωκρ. Φράσω δῆλον ὅτι, σὺ δέ μοι συνακολούθησον τῷ λόγῳ».

Τίς πλὴν τοῦ Lélut δύναται δισχυρίσασθαι ὅτι ὁ Σωκράτης λέγων θεῶν τινα ἐννοεῖ τὸ δαιμόνιον αὐτοῦ, ἢ ὅτι οἱ λόγοι οὓς ὁ Σωκράτης ἤκουσε κατ' ὄναρ ἢ ἐγρηγορώς εἰσὶ λόγοι τοῦ δαιμονίου, παραισθησιν τῆς ἀκοῆς καὶ ὀράσεως; ὁ Lélut ἐπελάθετο, ὅτι ὁ Σωκράτης οὐδέποτε εἶπεν, εἰ ἡ φωνή, ἡ γιγνομένη αὐτῷ ἦν ἑναρθρὸς ἢ ἀναρθρὸς· ὅτι οὐδέποτε αὕτη ἐνέπνευσε θεωρίας φιλοσοφικὰς ἀποτρεπτικῆς οὐσα μόνον τῶν κακῶν πράξεων· ὅτι δὲ ἡ φράσις ὄναρ καὶ ἐγρηγορώς οὐκ ἔχει ἦν ἔννοιαν δίδωσιν αὐτῇ ὁ Lélut

λυτ, μαρτυρεί ἕτερον χωρίον τοῦ Φιλῆβου· *Πρωτ.* α' Ἀρ' οὖν φρόνησιν μὲν καὶ νοῦν, ὧ Σώκρᾳτε, οὐδείς πώποτε οὐδ' ὕπῃρ οὐτ' ὄναρ αἰσχρὸν οὔτε εἶδεν οὐτ' ἐνεσέσεν οὐδ' ἀμῆ οὐδ' ἀμῶς οὔτε γιγνόμενον οὔτε ὄντα οὔτε ἐσόμενον;» Ὁ Σωκράτης ἐν τῷ ὑπὸ Λέλυτ μνημονευθέντι χωρίῳ λέγει ὅτι οὐ μέμνηται εἰ ἐγρηγορώς ἢ κατ' ὄναρ ἤκουσε τοὺς λόγους, διότι οὗτοι πραγματεύονται περὶ θεωριῶν τῷ Πλάτῳ μᾶλλον ἀνηκουσῶν ἢ τῷ Σωκράτει· διὸ καὶ οὗτος εἰσάγεται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος μὴ καλῶς ἀναμιμνησκόμενος αὐτῶν.

Ἄλλαχού δ' ἐν τῷ *Φιλῆβῳ* (σελ. 28) γίνεται ὄντως λόγος περὶ θεοῦ τοῦ Σωκράτους· *Φιλ.* α' Σεμνύνεις γάρ, ὧ Σώκράτες, τὸν σεαυτοῦ θεόν. *Σωκ.* Καὶ γάρ, σύ, ὧ ἑταῖρα, τὴν σεαυτοῦ· ὡς τοῦτο μάλιστα τὸ χωρίον ἠδύνατο ὁ Λέλυτ ἐπικαλέσασθαι εἰς μαρτυρίαν ὅτι περὶ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ, περὶ τοῦ δαιμονίου ποιεῖται λόγον ὁ Σωκράτης· ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ δαιμόνιον· διότι ὁ θεὸς τοῦ Σωκράτους περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος, ὁ νοῦς ἐστὶν, τοῦ δὲ Φιλῆβου ἡ Ἀφροδίτη, ἡ ἡδονή.

Ὁ δὲ σοφὸς Λέλυτ πανταχοῦ τῶν διαλογῶν τοῦ Πλάτωνος ὑπολαμβάνει γίνεσθαι λόγον περὶ θεοῦ καὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους· «Il n'y a presque pas dans Platon un seul dialogue, où il ne soit plus ou moins directement question de *ce dieu*, *θεός*, de *ce démon*, *δαιμόνιον*, de *cette voix divine*, *φωνή*, et cela y est d'autant plus formel que c'est Socrate en personne qui parle de cette *voix* de *ce démon*, de *ce dieu*, comme il en parlait sûrement dans la compagnie de ses disciples· il est seulement extraordinaire qu'on n'est pas accordé plus d'attention à ce fait général, ou qu'on n'en ait pas mieux apprécié la valeur». Ὁ Λέλυτ πάσχει τὸ τῶν ἱκτεριῶντων· διότι ὡς ἐκείνοι πάντα ὀρῶσιν ὠχρά, οὕτω καὶ οὗτος πανταχοῦ ὀρᾷ δαιμόνια, ἀπερ' οἱ ἄλλοι οὐχ ἑώρων πρὸς ἀπορίαν αὐτοῦ, διότι οὐκ ἦσαν προκατειλημμένοι, ἀλλ' ἔκρινον καὶ ἐσταθμῶντο τὰ κείμενα κατὰ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν ἔννοιαν· οὐδαμοῦ ἐν τοῖς Πλατωνικοῖς διαλόγοις περὶ δαιμόνος τοῦ Σωκράτους γίνεται λόγος· ἀπλῶς λέγεται ὅτι θεὸν τι καὶ δαιμόνιον σημεῖον ἐγίνετο αὐτῷ, τοῦτο δὲ ἦν φωνὴ τις ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἀρξάμενη.

Καὶ ἐν οἷς δὲ χωρίοις ὄντως γίνεται λόγος περὶ τοῦ δαιμονίου σημείου, οὐκ ἐξαρκεῖ τῷ Λέλυτ μία λέξις, ἀλλὰ πολλὰς χρῆται, ἐμπνεύσεις, προαισθήματα, προφητεῖαι, θεία φωνή, ὁ θεός, τὸ δαιμόνιον, ποικίλα σημεῖα· «je veux parler

de ses inspirations, de ses pressentiments, de ses prophéties, et surtout de cette voix divine qu'il disait entendre· ses extases, ses impulsions, les signes variés qu'il disait recevoir» (σελ. 150)· παραδεχόμενος ὅτι ὁ Σωκράτης ὑπελάμβανε τὸ δαιμόνιον αὐτοῦ θεὸν τινα ἢ δαίμονα, διαστρέφει καὶ αὐτὸ τὸ σπουδαιότατον χωρίον τῆς Ἀπολογίας, ὅπερ ὤρειλε θεῖναι ὡς κρηπίδα τῶν περὶ παραισθήσεων τοῦ Σωκράτους ἀποδείξεων αὐτοῦ. «Τούτου δ' αἰτίον ἐστὶν ὁ ἡμεῖς ἐμοῦ πολλὰκις ἀκηκόατε πολλαχοῦ λέγοντος, ὅτι μοι θεὸν τι καὶ δαιμόνιον γίνεσθαι, ὃ δὴ καὶ ἐν τῇ γραφῇ ἐπικυρωσῶν Μέλητος ἐγράψατο· Ἐμοὶ δὲ τοῦτ' ἐστὶν ἐκ παιδὸς ἀρξάμενον φωνὴ τις γιγνομένη, ἣ ὅταν γένηται, αἰεὶ ἀποτρέπει με τούτου, ὃ ἀν μὲλλω πράττειν, προτρέπει δὲ οὐποτε».

Κἀνταῦθα οὐδείς λόγος περὶ θεοῦ ἢ δαιμόνος, ἀλλὰ περὶ φωνῆς, ἣν καλεῖ θεὸν καὶ δαιμόνιον σημεῖον. Ὁ Σωκράτης οὐδέποτε εἶπε τὴν φωνὴν θείαν ἢ δαιμονίαν, ἢ φωνὴν θεοῦ τινος ἢ δαιμόνος· ὥστε οὐκ ἀκριβῶς μεταφράζεται, *voix divine*, *voix démoniaque*, *die dämonische Stimme*· ἡ φωνὴ ἦν θεὸν καὶ δαιμόνιον σημεῖον, σημεῖον τοῦ θεοῦ, ὡς καὶ τὰ ἄλλα τῆς μαντικῆς σημεῖα, καὶ ὡς τοιοῦτον μαντικὸν σημεῖον ἐξελάμβανε αὐτὴν ὁ Σωκράτης. Τίνος ὅμως ἦν φωνὴ τοῦτο ἔμεινε αὐτῷ αἰνίγμα ἄλυτον, ἐπρέσβευε δὲ μόνον ὅτι θεία ἐνεργεῖα ἐγεννᾶτο. Τοιαύτην ἐρμηνεῖαν ὑπαγορεύουσιν ἡμῖν τὰ χωρία τῆς Ἀπολογίας. Κατὰ τὸν Λέλυτ ὅμως ὁ Σωκράτης λαλεῖ περὶ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ, τοῦ δαιμόνος αὐτοῦ, τῆς θείας αὐτοῦ φωνῆς· «Mais c'est surtout dans l'Apologie, discours prononcé par Socrate lui-même devant ses juges, et en présence d'Athènes tout entière (πότεν πάλιν ἔμαθε τοῦτο ὁ σοφὸς ἀνὴρ!), et que Platon n'a guère fait que recueillir, c'est surtout dans l'Apologie que Socrate, en parlant de *son dieu*, de *son démon*, de *sa voix divine*, développe de la manière la plus formelle et avec une sorte de plaisir, les hallucinations de l'ouïe les plus manifestes et les plus invétérées qu'ait jamais pu observer un médecin».

Λυποῦμαι σφόδρα ὅτι ὁ Λέλυτ οὐκ εἴληπε τὸ χωρίον τοῦτο ἀρετηρίαν τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, διότι πολλῶν ἀν ἦν κρίσεων ἡμικρημένων ἀπηλλαγμένος, καὶ γνώμην ὀρθοτέρην ἐξήνεγκεν ἀν περὶ παραισθήσεων τοῦ Σωκράτους, περιορίζων αὐτὰς ἐν τῇ ἀκοῇ, καὶ ἐξετάζων ὅτι αὐταὶ συμβιβάζονται τῷ ὀρθοτάτῳ καὶ ἀκριβοτάτῳ

λόγω, διότι ἡ ἀπαγορευτικὴ φωνή, ἦτοι αἱ ἀποφατικαὶ ἰδέαι καὶ κρίσεις αἱ μεταμορφούμεναι εἰς αἰσθησεις, καὶ ὡς τοιαῦται ἐπανερχόμεναι εἰς τὸ λογικόν, ἐξ οὗ ἀσυνειδήτως ὠρμήθησαν, ἦσαν ὄρθαι καὶ λογικαὶ καὶ ἀληθεῖς· διὸ τοιαῦται ἦσαν καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν στηριζόμεναι ἀποφάσεις, ἐξ ἀρχῆς ὀρθῆς καὶ ἀσφαλούς ὠρμημέναι.

Ἄλλὰ νῦν ἐτέραν ὁδὸν τραπήναι προείλετο, καὶ εἰς πολλὰ ὑπέπεσεν ἄτοπα καὶ παραλογισμούς. Οὕτω καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Ἀπολογίας ἀσπάζεται τὴν γνώμην τῶν ἀποδοχομένων ὅτι ὁ Σωκράτης ἐπίστυεν ὅτι θεὸς τις ἢ δαίμων προσωπικῶς ἐδήλου αὐτῷ τὸ μέλλον, διότι τοῦτο ὑπελάμβανεν ἐναργεστέραν ἀπόδειξιν τῆς παραισθήσεως καὶ παραφροσύνης τοῦ Σωκράτους· «Τὸ βιβλίον μου, λέγει, ἀσφαλῶς δείκνυσιν ὅτι ἐκ τῶν προτέρων οὐσιαστικοῦ ἔννοιαν ἀποδοτέον τῇ λέξει *δαιμονία*· διότι ὡς οὐσιαστικόν (δαιμόνιον=δαίμων) ἐξέλαβον αὐτὸ πάντες οἱ συγγραφεῖς, ὅσοι ἀπὸ Πλάτωνος καὶ Ξενοφώντος ἀρχίζονται περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους ἠσχολήθησαν, Κικέρων, Πλούταρχος, Διογένης Λαέρτιος, Ἀπουλήϊος, Μάξιμος Τύριος, Πρόκλος, Αἰλιανός, Εὐσέβιος, Τερτυλιανός, Ὀριγένης καὶ ἄλλοι Ἕλληνας τε καὶ Ῥωμαῖοι συγγραφεῖς κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἥττον ζῶντες ἐγγύς τῶν χρόνων¹ τοῦ Σωκράτους καὶ κέλλιον εἰδότες τῶν νῦν ἐλληνοιστῶν τίνα ἔννοιαν ἱστορικὴν τε καὶ φιλολογικὴν χρῆ λαμβάνειν τὸ *δαιμόνιον* τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ».

Ὁ Πλάτων ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Ἀπολογίας αἰσθ' ὅστις δαιμόνια μὲν νομίζει *πράγματα* εἶναι, δαίμονας δ' οὐ νομίζει;» καὶ ἐν τῷ προμνημονευθέντι, *θειόν τι καὶ δαιμόνιον γίγνεται*, τὸ δαιμόνιον λαμβάνει ἐπιθετικῶς. Τοῦτο σφαιστάτον ἐστίν· ἀλλ' ὅμως οἱ πλείστοι τῶν μεταφραστῶν ἠρμήνευον δαιμόνια *πράγματα* θεότητας, ὅπερ ἄτοπον, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ Σχλειερμάχρος, καὶ κατὰ τοῦτον ὁ Cousin σφοδρῶς ἐπικρινόμενος ὑπὸ Lélut. Ὁ Cousin ἐρμηνεύων τὸ χωρίον αἰσθ' ὅς τις δαιμόνια μὲν νομίζει *πράγματα* εἶναι, δαίμονας δὲ οὐ νομίζει», λέγει· «Ὁ Σωκράτης ὑπερφυσικὴν ἐδέχετο ἀποκάλυψιν ἐν πάσῃ περιπτώσει διδάσκουσαν αὐτὸν τί τὸ πρακτικὸν ἐν ἑαυτῷ ὑπέρετόν τι τῆς ἀνθρωπότητας φωτιζόν καὶ διευθύνον αὐτόν· οὐκ ἔλεγεν ὅτι τοῦτο προσωπικόν τι ὄν ἐστίν

(un être positif), ἀρκοῦμενος τῇ ἐκφράσει *δαιμόνιον τι*, *πράγμα τι* ἀνὰ μέσον θεῶν καὶ ἀνθρώπων, εἰς τοὺς δαίμονας ἀναφερόμενον (quelque chose de relatif aux démons). Τὸ χωρίον τοῦτο αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ σαφές, δυστυχῶς ὑπὸ πάντων τῶν μεταφραστῶν πλὴν Σχλειερμάχρου παρεμορφώθη, ἐπιμενόντων, παρὰ πάντα λογικὸν καὶ γραμματικὸν λόγον, λαμβάνειν *δαιμόνια* οὐσιαστικῶς, καὶ ὑποβαλλόντων τῷ στόματι τοῦ Σωκράτους τοιοῦτον συλλογισμόν· κατὰ σέ, ὦ Μέλητε, *δέχομαι δαιμόνια* (θεότητος), ἄρα *δέχομαι καὶ δαίμονας*· *δεχόμενος δὲ δαίμονας*, *παῖδας θεῶν*, ἄρα *δέχομαι καὶ θεούς*». Ὁ συλλογισμὸς οὗτος παράλογός ἐστι ταυτόλογία· ἄλλως ὅμως κρίνει ὁ Lélut. «Ἡ γνώμη αὕτη, λέγει, ὅτι ὁ Σωκράτης ὑπερφυσικὴν τίνα ἐδέχετο ἀποκάλυψιν, οὐχὶ δὲ καὶ ὠρισμένον πρόσωπον θεόν ἢ δαίμονα, καταρρέει ἀπέναντι τοῦ ἐμοῦ συγγράμματος, περὶ τούτου οὐδεμίαν ἔχω χρεῖαν παρατήρησιν τίνα ποιήσασθαι... ἀὸ Cousin τὴν ψυχολογικὴν σπουδαιότητα τῆς λέξεως *δαιμόνιον*, οὐσιαστικῶς λαμβανομένης, οὐ κατενόησε· καὶ τοῦτο οὐδ' ὀλως παράδοξον, διότι καὶ ἄλλο χωρίον παρενόησε λέγων, *εἰ τὸ δαιμόνιον ἐσήμαινε δαίμονα*, παράλογος ἂν ἦν ἐπέσηγησις *δαίμων τις γίγνεται*, ἦτοι *φωνή*· ἀλλ' ὁ ἀναγνώστης πεπεισμένος ἐστὶ νῦν, ὅτι ἡ ἐρμηνεία αὕτη οὐ μόνον οὐκ ἐστὶ παράλογος, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖα καὶ μόνη ἀληθής· (τοῦτο οὐκ ἀληθές)· διότι ἡ φωνὴ αὕτη ἡ ὑψίστη ἐστὶν ἐκφρασις τῆς ἐνεργείας τοῦ δαίμονος τοῦ Σωκράτους, αὕτη ἀνευδοκίως τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἐδήλου, αὕτη καὶ ὁ δαίμων ἐν καὶ τὸ αὐτὸ εἰσι, ψευδῆς αἰσθησις τῆς ἀκοῆς· διότι ψευδῆς αἰσθησις τῆς ἀκοῆς ἐστὶν ἡ φωνὴ καὶ ὁ δαίμων, ἄρα καὶ ἡ λέξις *δαιμόνιον* οὐσιαστικῶς ἐκλαμβάνεται· C'est puissamment raisonné· ἀλλὰ πῶς φωνὴ καὶ δαίμων ὁμοῦ εἰσι ψευδῆς αἰσθησις τῆς ἀκοῆς; διότι ἡ μὲν φωνὴ δύναται εἶναι ψευδῆς αἰσθησις τῆς ἀκοῆς, πῶς δὲ καὶ ὁ δαίμων, ὅς ὀράται, οὐκ ἀκούεται; ὁ Lélut οὐκ εἶδεν ὅτι κέλλιον ἢ γνώμη αὐτοῦ εὐδοῦται, τοῦ *δαιμονίου* ἐπιθετικῶς λαμβανομένου, ἵνα ἢ, *δαιμόνιον* τὴν σημεῖον γίγνεται μοι, δηλαδὴ φωνὴ τις· ἀλλὰ, καὶ ὅτε τὸ *δαιμόνιον* λαμβάνεται οὐσιαστικῶς, οὐ σημαίνει ὠρισμένον πρόσωπον, ἀλλὰ τὸ θεῖον καθόλου καὶ οὕτω μεταχειρίζεται τὴν λέξιν ὁ Ξενοφών, ὁ δὲ Πλάτων συνήθως ὡς ἐπιθετον, λόγου γινομένου περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους· (ιδ. Zeller *Philosoph. der Griechen* II, 1, 73—74).

¹ Οἱ οὗτοι ὅμως, ὡν μνημονεύει ἐν ταῦθα, πολλοὺς αἰῶνας ἔων μετὰ Σωκράτη.

Καί περί μὲν τούτων παρακατιόντες πλείονα ἐροῦμεν· ὁ δὲ Lélut κατατροπώσας, ὡς ᾔετο, τὸν Cousin, κατέρχεται καὶ εἰς πλατυτέραν ἐρμηνείαν περὶ δαιμονίου· «ἔστιν ὅτε, φησὶν, τῆς λέξεως *δαιμόνιον* ἐγένετο χρῆσις ὡς ἐπιθέτου· ἐρῶ δὲ κατὰ τίνα ψυχολογικὴν κλίμακα ὁ Σωκράτης τὴν ἔκφρασιν τῶν παθολογικῶν αὐτοῦ αἰσθήσεων ἠλλασσεν· ὅτε μὲν αἱ ψευδεῖς αὐτοῦ αἰσθήσεις ἦσαν ἐπὶ πᾶσι ἀόριστον τι αἰσθημα, ἀρωγὴ πόρωθεν τοῦ μεγάλου θεοῦ ἢ τῶν θεῶν, ὁ Σωκράτης ἔλεγε, *θεός, θεοί, dieu, les dieux, le dieu de Delphes*· ὅτε δὲ ἡ αἰσθησις μερικωτέρα καθίστατο καὶ ὁ θεός προσήγγιζεν, ὁ Σωκράτης ἔλεγε *ὁ θεός, le dieu*· τοῦ θεοῦ ἔτι μᾶλλον προσεγγίζοντος, ὁ Σωκράτης ἔλεγε, τὸ *δαιμόνιον, ὁ δαίμων*. Ἐνίοτε ἡ αἰσθησις, καίπερ μᾶλλον ὠρισμένη, ἦν ἀπάτη (illusion) σχέσιν ἔχουσα πρὸς ἐξωτερικῶν τινα κίνησιν· ταύτην ὁ Σωκράτης κατὰ τὸν εἰωθῆτα αὐτῷ τρόπον ἠρμήνευε, μεταχειριζόμενος τὰς φράσεις τὸ *δαιμόνιον σημεῖον le signe du démon* (?) τὸ εἰωθὸς σημεῖον τοῦ δαιμονίου (οὐδέποτε ὑπὸ Σωκράτους καὶ Πλάτωνος τοιαύτης φράσεως ἐγένετο χρῆσις), *δαιμόνιον τι ἐναντίωμα*. Τέλος, ὅτε ἡ αἰσθησις ὅλως εἰδικῆ καθίστατο, τότε ὁ Σωκράτης ἤκουε τὴν φωνήν, καὶ τοῦτο ἦν ὁ ὕψιστος βαθμὸς τῶν παραισθήσεων αὐτοῦ» (σελ. 230—238). Ἡ κλίμαξ λοιπὸν τῆς ἐκφράσεως τῶν παθολογικῶν αἰσθήσεων τοῦ Σωκράτους, κατὰ τὸν Lélut, ἦν τοιαύτη· α') θεός, θεοί· β') ὁ θεός· γ') τὸ δαιμόνιον, ὁ δαίμων· δ') τὸ δαιμόνιον σημεῖον, τὸ εἰωθὸς σημεῖον τοῦ δαιμονίου(?), δαιμόνιον τι ἐναντίωμα· ε') φωνή· ὥστε τὸ δαιμόνιον ἐν τῷ ὕψιστῳ βαθμῷ τῆς παραισθήσεως, ἐν τῇ ὕψιστῃ ἐκφράσει τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, ἀπέβαινε φωνή. Τούτου ἕνεκα τὸ χωρίον τῆς Ἀπολογίας, θεῖόν τι καὶ δαιμόνιον γίνεται, φωνή, ὡς φέρεται ἐν ταῖς ἀρχαίαις ἐκδόσεσιν, ὁ Lélut μεταφράζει, *quelque chose de divin et de démoniaque qui devient une voix*. Ἄλλ' ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ λέγεται ὅτι ἡ φωνὴ ἤρξατο ἐκ παιδικῆς ἡλικίας· ὥστε πῶς τὸ ἐν τῇ ἀρχῇ ὄν ἀποβαίνει τελευταίον ἐπιγέννημα;

Ἡ ἀστεία αὕτη κλίμαξ τῶν παθολογικῶν αἰσθήσεων τοῦ Σωκράτους οὐ μόνον φαντασιώδης ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ὁ ὕψιστος βαθμὸς τῶν παραλογισμῶν, πᾶσας τὰς θεωρίας τοῦ φιλοσόφου περὶ προνοίας γενικῆς καὶ μερικῆς ὑπάγων εἰς παραισθήσεις. Καὶ ταῦτα πάντα διὰ τί; ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Σωκράτης πολλὰς καὶ ποικίλας ὑφιστάμενος παραισθήσεις θεοσοφικός, ὡς φησιν, ἦν ἀναντιλέκτως παράφρων. Διὰ τοῦτο

ἀμφοῖν ταιν χερσὶν ἀντέχεται τοῦ Θεάγου, διαλόγου παρὰ πάντων νόθου¹ κρινομένου, διότι νομίζει αὐτὸν μεταλλεῖον ἀνεξάντλητον, βριθοντα πολλῶν μύθων περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους, οὗς οἱ πλείοι τῶν κριτικῶν ὀρθῶς ἀπορρίπτουσι, οὐχ ὅμως καὶ ὁ Lélut, ὅς, κατὰ τὴν κοινὴν παροιμίαν, *ἀνώγα καὶ κατώγα* κτιζει Σωκρατικῶν παραισθήσεων ἐπὶ τῶν ἐν Θεάγῃ λεγομένων στηριζόμενος. Ἰδωμεν οὖν τίνα ταῦτά εἰσι, ἀναγράφοντες αὐτὸ τὸ καίμενον.

Σωκρ. Ἔστι γάρ τι θεῖς μοῖρα παρεπόμενον ἔμοι ἐκ παιδὸς ἀρξάμενον δαιμόνιον· ἔστι δὲ τοῦτο φωνή, ἢ, ὅταν γένηται, αἶ μοι σημαίνει ὃ ἂν μέλλω πράττειν, τοῦτο ἀποτροπήν, προτρέπει δὲ οὐδέποτε· καὶ ἐν τίς μοι τῶν φίλων ἀνακοινῶται καὶ γένηται ἢ φωνή, ταῦτον τοῦτο ἀποτρέπει καὶ οὐκ ἔῃ πράττειν· καὶ τούτων ὀμνί μάρτυρας παρῆξομαι· Χαρμίδην γάρ τουτονὶ γινώσκωκα τὸν καλὸν γενόμενον, τὸν Γλαύκωνος· οὗτός ποτε ἐτύγχανεν ἔμοι ἀνακοινοῦμενος μέλλων ἀσκήσειν στάδιον εἰς Νεμέαν· καὶ εὐθύς αὐτοῦ ἀρχομένου λέγειν ὅτι μέλλοι ἀσκεῖν, ἐγένετο ἡ φωνή, καὶ ἐγὼ διεκώλυόν τε αὐτὸν καὶ εἶπον λέγοντός σου μεταξὺ γέγονέ μοι ἡ φωνή ἢ τοῦ δαιμονίου²· ἀλλὰ μὴ

1) «Καίτοι ὁ Θεάγης μυθωδῶς περὶ τῶν μαντευμάτων τοῦ δαιμονίου ἀφηγεῖται, ἀόριστος ὅμως ἐκφράζεται, τῆς λέξεως *δαιμονίου* ἐν τῇ φράσει φωνὴ ἢ τοῦ δαιμονίου μὴ λαμβανομένης προσωπικῶς· ἡ νοθεῖα τοῦ Θεάγου, καίτοι ὁ Σοχῆρος ὑπερασπίζει αὐτόν, οὐδαμῶς χρῆζει πραιτέρω ἀποδείξεως, ἐξ οὗ ὁ Κέρουλος Ἐρμαν ἔπραξε τοῦτο (ἴαν ἐπιτυχῶς». Zeller.

2) Ἡ φράσις αὕτη οὔτε Σωκρατικὴ οὔτε Πλατωνικὴ ἐστίν, ὡς κρίνουσιν ἄλλοι τε καὶ Σχλειερμάχερος καὶ Cousin λέγων· ἐδομολογῶ μετὰ τοῦ Σχλειερμάχερου ὅτι ἐν τῇ φράσει ἡ φωνὴ ἢ τοῦ δαιμονίου, ἢ λέξις *δαιμόνιον*, οὐσιαστικῶς λαμβάνεται· ἀλλ' ὁ Σχλειερμάχερος ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι τοιοῦτόν τι οὔτε ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ οὔτε ἀλλοῦ εὑρηται· ἡμεῖς δὲ προσπιλέγομεν, ὅτι ὁ μιμητῆς τοῦ Πλάτωνος ὁ συγγραφεὺς τοῦ Θεάγου, μὴ ἐνοήσας τὴν λεπτὴν ἔννοιαν τῆς φράσεως ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ, διέστρεψε τὴν Πλατωνικὴν φράσιν, ὡς ποιῶσι συνήθως οἱ μιμηταί, ὀρίζων αὐτὴν ἴαν καὶ τρέπων τὴν ἐν τῷ πρωτοτύπῳ λεπτὴν χροιάν ἐλαφρῶς ἐνοδεγμένην εἰς ἰδέαν βεβαίαν καὶ σταθερὰν οὐσιαστικῶς ἐν τῷ ἀντιγράφῳ ἐκπαρασμένην». Ὁ δὲ Lélut πρὸς ὑποστήριξιν ὅτι ἡ φράσις ἢ φωνὴ ἢ τοῦ δαιμονίου Σωκρατικὴ ἐστὶ καὶ Πλατωνικὴ, ἀναφέρει τὴν φράσιν τῆς Ἀπολογίας ἢ γὰρ *εἰωθῆτά μοι μαντικὴ ἢ τοῦ δαιμονίου*, ἢ τις διέφυγε τὸν Σχλειερμάχερον καὶ Cousin, δεικνύουσα ὅτι καὶ παρὰ Πλάτωνι ἐνίοτε τὸ δαιμόνιον λαμβάνεται ὡς οὐσιαστικόν, σημαῖνον τὸ θεῖον, τὸν θεόν

ἄσαι· ἴσως, ἔφη, σημαίνει σοι, ὅτι οὐ νικήσω· ἐγὼ δὲ κἄν μὴ μέλλω νικῆν γυμνασόμενος γε τοῦτον τὸν χρόνον ὠφελήθησμαι· ταῦτα εἰπὼν ἤσκει· ἄξιον οὖν πυθέσθαι αὐτοῦ, ἃ αὐτῷ ζυνέβη ἀπὸ ταύτης τῆς ἀσκήσεως. Εἰ δὲ βούλεσθε τὸν Τίμαρχον ἀδελφὸν Κλειτόμαχον ἐρέσθαι, τί εἶπεν αὐτῷ Τίμαρχος ἠνίκ' ἀποθανοῦμενος ἦε εὐθὺς τοῦ δημοσίου, ἐκεῖνος τε καὶ Εὐχθλος ὁ σταδιοδρομῶν, ὃς Τίμαρχον ὑπεδέξκτο φεύγοντα· ἐρεῖ γὰρ ὑμῖν ὅτι εἶπεν αὐτῷ ταῦτα.

Θεσάρ. Τί; Σωκρ. Ὡ Κλειτόμαχε, ἔφη, ἐγὼ μέντοι ἔρχομαι ἀποθανοῦμενος νυνί, διότι Σωκράτει οὐκ ἤθελον πείθεσθαι· τί δὴ οὖν ποτε τοῦτο εἶπεν ὁ Τίμαρχος; ἐγὼ φράσω. Ὅτε ἀνίστατο ἐκ τοῦ συμποσίου ὁ Τίμαρχος καὶ Φιλήμων ὁ Φιλημονίδου ἀποκτενοῦντες Νικίαν τὸν Ἡροσκαμάνδρου, ἠπείκασθη μὲν αὐτῷ μόνω τὴν ἐπιβουλήν, ὁ δὲ Τίμαρχος ἀνιστάμενος πρὸς ἐμὲ εἶπε· τί λέγεις, ἔφη, ὦ Σώκρατες; ὕμεις μὲν πίνετε, ἐμὲ δὲ δεῖ ποι εἰξανατῆναι. ἤξω δὲ ὀλίγον ὕστερον, ἐὰν τύχω· καὶ μοι ἐγένετο ἡ φωνή, καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν, μηδαμῶς, ἔφη, ἀναστῆς· γέγονε γὰρ μοι τὸ εἰωθὸς σημεῖον, τὸ δαιμόνιον· καὶ ὃς ἐπίσχε καὶ διαλίπων χρόνον αὐθις ὠρμᾶτο ἰέναι, καὶ ἔφη, εἰμι δὴ, Σώκρατες· αὐθις ἐγένετο ἡ φωνή· αὐθις οὖν αὐτὸν ἠνέγκασα ἐπίσχεῖν· τὸ τρίτον, βουλόμενός με λαθεῖν, ἀνέστη οὐκέτι εἰπὼν μοι οὐδέν, ἀλλὰ λαθὼν, ἐπιτηρήσας ἄλλοσε τὸν νοῦν ἔχοντα· καὶ οὕτως ὦχετο ἀπίων καὶ διεπρᾶξκτο ἐξ ὧν ἦε ἀποθανοῦμενος. Ὅθεν δὴ τοῦτ' εἶπε πρὸς τὸν ἀδελφόν, ὅπερ νῦν ὑμῖν ἐγὼ, ὅτι ἴοι ἀποθανοῦμενος δίκ' τὸ ἐμοὶ ἀπιστῆσαι. Ἔτι τοίνυν περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ πολλῶν ἀκούσεσθον, ἃ ἐγὼ ἔλεγον περὶ τῆς διαφθορᾶς τοῦ στρατοπέδου, καὶ τὰ μὲν παρεληλυθότα τῶν εἰδότεων ἔστιν ἀκούσαι· πείραξ δ' ἐξέστι νυνί λαβεῖν τοῦ σημείου, εἰ ἄρα τί λέγει· ἐπὶ γὰρ τῇ ἐπὶ στρατείᾳ ἐξορμῇ Σαννίωνος τοῦ καλοῦ ἐγένετό μοι τὸ σημεῖον, οἴχεται δὲ νῦν μετὰ Θρασύλλου στρατευσόμενος εὐθὺς Ἐφέσου καὶ Ἰωνίας. Ἐγὼ οὖν οἴομαι ἐκεῖνον ἢ ἀποθανεῖσθαι ἢ ὁμοῦ τι τοῦτ' ἔλάν, καὶ περὶ γε τῆς στρατείας τῆς ἄλλης πᾶν φοβοῦμαι.

καθόλου. Ἄλλὰ τοῦτο οὐκ ἀναίρει τὰς ὁρμὰς παρηγήσεις τοῦ Cousin περὶ τοῦ μιμητοῦ μετατρέψκτος τὴν φράσιν τοῦ Πλάτωνος, θεῶν τι καὶ δαιμόνιον γίγνεται, τοῦτο δ' ἐστὶ φωνή, εἰς φωνὴν τοῦ δαιμονίου, ἄλλως τε καὶ διότι αἱ λέξεις ἢ τοῦ δαιμονίου, ἐν τῇ φράσει, ἢ γὰρ εἰωθῶτά μοι μαντικῇ ἢ τοῦ δαιμονίου, φαίνονται γλωσσηματικαὶ παρηγορήσασαι εἰς τὸ καίμενον.

Ταῦτα δὴ πᾶντα εἰρηκᾶ σοι ὅτι ἡ δύναμις αὐτῆ τοῦ δαιμονίου τούτου καὶ εἰς τὰς συνουσίας τῶν μετ' ἐμοῦ συνδιατριβόντων τὸ ἅπαν δύναται· πολλοῖς μὲν γὰρ ἐναντιοῦται, καὶ οὐκ ἔστι τούτοις ὠφελήθηναι μετ' ἐμοῦ διατριβουσιν, ὥστε οὐχ οἶόν τέ μοι τούτοις συνδιατρίβειν· πολλοῖς δὲ συνεῖναι μὲν οὐ διακωλύει, ὠφελοῦνται δὲ οὐδὲν συνόντες· οἷς δ' ἂν συλλήθηται τῆς συνουσίας ἢ τοῦ δαιμονίου δύναμις, οὗτοί εἰσιν ὧν καὶ σὺ ἤσθησαι· ταχὺ γὰρ περὶ πρᾶξιμα ἐπιδιδόασαι· καὶ τούτων αὐ τῶν ἐπιδιδόντων οἱ μὲν καὶ βέβαιον ἔχουσι καὶ παραμόνιμον τὴν ὠφέλειαν· πολλοὶ δέ, ὅσον ἂν μετ' ἐμοῦ χρόνον ὦσι, θαυμάσιον ἐπιδιδόασιν, ἐπειδὴν δὲ μοι ἀπόσχωνται, πάλιν οὐδὲν διαφέρουσιν ὅτουσιν. Τοῦτο ποτε ἔπαθεν Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου, υἱὸς τοῦ Ἀριστείδου· διατρίβων γὰρ μετ' ἐμοῦ πύμπου ἐπεδεδώκει ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ· ἔπειτα αὐτῷ στρατεία τις ἐγένετο καὶ ὦχετο ἐκπλέων ἠκων δὲ καταλύμβανε μετ' ἐμοῦ διατρίβοντα Θουκυδίδην τὸν Μελησίου υἱὸν τοῦ Θουκυδίδου. Ὁ δὲ Θουκυδίδης τῇ προτεραίᾳ μοι δι' ἀπεχθείας ἐν λόγοις τισὶν ἐγγόνοι. Ἰδὼν οὖν με ὁ Ἀριστείδης, ἐπειδὴ ἠσπαστό τε καὶ τᾶλλα διελέχθη, Θουκυδίδην δὲ, ἔφη, ἀκούω, ὦ Σώκρατες, σεμνύνεσθαι ἅττα πρὸς σέ καὶ χαλεπαίνειν ὡς τι ὄντα. Ἔστι γὰρ, ἔφη ἐγὼ, οὕτως. Τί δέ; οὐκ οἶδεν, ἔφη, πρὶν σοὶ συγγενέσθαι, οἶον ἦν τὸ ἀνδράποδον; Οὐκ εἰοικέ γε, ἔφη ἐγὼ, νῆ τοὺς θεοὺς. Ἄλλὰ μὴν καὶ αὐτός γε, ἔφη, καταγελάστως ἔχω, ὦ Σώκρατες. Τί μάλιστα; ἔφη ἐγὼ. Ὅτι, ἔφη, πρὶν μὲν ἐκπλεῖν, ὁπωῦν ἀνθρώπῳ οἷός τ' ἦν διαλέγεσθαι καὶ μηδενὸς χεῖρων φαίνεσθαι ἐν τοῖς λόγοις, ὥστε καὶ ἐδίωκον τὰς συνουσίας τῶν χαριστέων ἀνθρώπων· νυνί δὲ τούναντιον φεύγω, ἂν τινα καὶ αἰσθάνωμαι πεπαιδευμένον. Οὕτως αἰσχύνομαι ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ φαυλότητι. Πότερον δέ, ἦν δ' ἐγὼ, ἐξαίφνης σε προῦλιπεν αὐτῆ ἡ δύναμις ἢ κατὰ σμικρόν; Κατὰ σμικρόν, ἦ δ' ὅς. Ἦνίκα δὲ σοι παρεγένετο, ἦν δ' ἐγὼ, πότερον μαθόντι παρ' ἐμοῦ τι παρεγένετο, ἢ τινὶ ἄλλῳ τρόπῳ; Ἐγὼ σοι ἐρῶ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἄπιστον μὲν, νῆ τοὺς θεοὺς, ἀληθὲς δὲ· ἐγὼ γὰρ ἔμαθον μὲν παρὰ σοῦ οὐδὲν πώποτε, ὡς αὐτός οἶσθα· ἐπιδίδου δὲ, ὅποτε σοι συνεῖην, κἄν εἰ ἐν τῇ αὐτῇ μόνον οἰκίᾳ εἴην, μῆ ἐν τῷ αὐτῷ δὲ οἰκίᾳ καὶ μᾶλλον δὲ ὅποτε ἐν τῷ αὐτῷ οἰκίᾳ καὶ ἐμοιγε ἐδόκουν πολὺ μᾶλλον ὅποτε ἐν τῷ αὐτῷ οἰκίᾳ ὧν λέγοντός σου βλέπομι πρὸς σέ, μᾶλλον ἢ ὅποτε ἄλλοσε ὀρώην· πολὺ δὲ μάλιστα καὶ πλείστον ἐπιδίδου, ὅποτε παρ'

αυτόν σε καθοίμην ἐχόμενός σου καὶ ἀπτόμενος· νῦν δέ, ἢ δ' ὅς, πάσα ἐκείνη ἢ ἐξίς ἐξερρήκην. Ἔστιν οὖν, ὦ Θεάγες, τοιαύτη ἢ ἡμετέρα συνουσία· ἐν μὲν τῷ θεῷ φίλον ἢ, πένυ πολὺ ἐπιδύσεις καὶ ταχύ· εἰ δὲ μή, οὐ. Ὅρα οὖν μὴ σοὶ ἀσφαλέστερον ἢ, παρ' ἐκείνων τινὶ παιδεύσθαι, οἱ ἐγκρατεῖς αὐτοὶ εἰσι τῆς ὠφελείας, ἢν ὠφελούσι τοὺς ἀνθρώπους, μᾶλλον ἢ παρ' ἐμοὶ ὅ,τι ἂν τύχη τοῦτο πρᾶξιαι.

Θεάγ. Ἐμοὶ μὲν τοῖνον δοκεῖ, ὦ Σωκράτες, ἡμᾶς οὕτως ποιῆσαι, ἀποπειραθῆναι τοῦ δαιμονίου τούτου συνόντας ἀλλήλοις· καὶ ἐάν μὲν παρείκη ἡμῖν, ταῦτα βέλτιστα, εἰ δὲ μή, τότε ἤδη παραχρῆμα βουλευσόμεθα ὅ,τι δρᾶσομεν, εἴτε ἄλλω συνεσόμεθα, εἴτε καὶ αὐτὸ τὸ θεῖον τὸ σοὶ γιγνόμενον πειρασόμεθα παραμυθεῖσθαι εὐχαίς τε καὶ θυσίαις καὶ ἄλλω ὅτῳ ἂν οἱ μέντις ἐξήγῳνται».

Οἱ λογοκλόποι οἱ κατὰ μίμησιν ἄλλων συγγράφοντες ἀδέξιως λίαν μιμοῦνται, ὑπερβολὰς ποιούμενοι καὶ παραμορφοῦντες τὰ ἰστορούμενα. Τοιαυτὰ τινὰ ἔπραξε καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ Θεάγους· διότι τὰ περὶ δαιμονίου λεγόμενα ἐκ τῆς Ἀπολογίας εἴληψε τοῦ Πλάτωνος καὶ μέγιστα ἐκ τοῦ περιωνύμου χωρίου τοῦ Θεαιτήτου, ἐν ᾧ ὁ Σωκράτης λόγον περὶ τῆς μαιευτικῆς αὐτοῦ μεθόδου ποιεῖται, ἔχει δὲ ὧδε· Σωκρ. «Γῆ δὲ γ' ἐμῇ τέχνῃ τῆς μαιεύσεως τὰ μὲν ἄλλα ὑπάρχει ὅσα ἐκείναις (ταῖς μαίαις), διαφέρει δὲ τῷ τε ἀνδραὶς ἀλλὰ μὴ γυναικίαις μαιεύεσθαι καὶ τῷ τὰς ψυχὰς αὐτῶν τικτούσας ἐπισκοπεῖν ἀλλὰ μὴ τὰ σώματα. Μέγιστον δὲ τοῦτ' ἐν τῇ ἡμετέρῃ τέχνῃ, βασανίζειν δυνατόν εἶναι πικρῆ τρόπῳ, πρότερον εἰδῶλον καὶ ψεῦδος ἀποτίκται τοῦ νέου ἢ δίκνοια ἢ γόνιμόν τε καὶ ἀληθές· ἐπειδὴ τότε καὶ ἐμοὶ ὑπάρχει, ὅπερ ταῖς μαίαις· ἄγονός ἐμι σοφίας, καὶ ὅπερ ἤδη πολλοὶ μοι ὠνείδισαν, ὡς τοὺς μὲν ἄλλους ἐρωτῶ, αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἀποκρίνομαι περὶ οὐδενός διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν σοφόν, ἀληθές ὠνείδιζουσι· τὸ δὲ αἴτιον τούτου τότε· μαιεύεσθαι με ὁ θεός¹ ἀναγκάζει, γεννᾶν δὲ ἀπεκώλυσεν.

1) Τίς ἐστὶν ὁ θεὸς περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος; ἢ ὁ θεὸς καθόλου ἢ ὁ Ἀπόλλων εἰς ὃν ἀνέφερε τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ ὁ Σωκράτης (ἰδ. σελ. 221, 227—228). ὡς ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ οὕτω ἀνταῦθα χωρίζει τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ καὶ τὸ τοῦ δαιμονίου περιοριζόμενον εἰς ἀποτροπὴν· τῇ προδῶν τῶν μαθητῶν συνεργεῖ ὁ θεός· Ἰδοὺ λοιπόν, δύναται εἰπεῖν ὁ Lélu, ὁ Σωκράτης λόγον ποιεῖται περὶ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ, ὡς καὶ περὶ τοῦ δαιμονίου (*de son dieu, de son démon*)· ἀλλ' ὡς λαλεῖ ἐνταῦθα ὁ Σωκράτης

Εἰμι δὲ ὅν αὐτὸς μὲν οὐ πένυ τις σοφός, οὐδέ τί μοι εὐρημά ἐστι τοιοῦτο, γεγονός τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἔκγονον· οἱ δ' ἐμοὶ συγγιγνόμενοι τὸ μὲν πρῶτον φαίνονται ἐνιοὶ μὲν καὶ πένυ ἀμαθείς, πάντες δὲ προϋούσης τῆς ζηνουσίας, οἷς περ ἂν ὁ θεὸς παρείκη, θαυμαστόν ὅσον ἐπιδιδόντες, ὡς αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ἄλλοις δοκοῦσι· καὶ τοῦτο ἐναργές ὅτι παρ' ἐμοῦ οὐδὲν πώποτε μαθόντες, ἀλλ' αὐτοὶ παρ' αὐτῶν πολλὰ καὶ καλὰ εὐρόντες τε καὶ κατέχοντες· τῆς μέντοι μαιείας ὁ θεός τε καὶ ἐγὼ αἴτιος· ὧδε δὲ δῆλον. Πολλοὶ ἤδη τοῦτο ἀγνοήσαντες καὶ ἑαυτοὺς αἰτιασόμενοι, ἐμοῦ δὲ καταφρονήσαντες ἢ αὐτοὶ ἢ ὑπ' ἄλλων πεισθέντες ἀπῆλθον πρωϊότερον τοῦ δέοντος, ἀπελθόντες δὲ τὰ τε λοιπὰ ἐξήμβλωσαν διὰ πονηρὰν ζηνουσίαν καὶ τὰ ὑπ' ἐμοῦ μαιευθέντα κακῶς τρέφοντες ἀπώλεσαν, ψευδῆ καὶ εἰδῶλα περὶ πλείονος ποιησάμενοι τοῦ ἀληθοῦς, τελευτῶντες δ' αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἔδοξαν ἀμαθείς εἶναι, ὧν εἰς γέγονεν Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου καὶ ἄλλοι πένυ πολλοί· οἷς ὅταν πάλιν ἔλθωσι δεόμενοι τῆς ἐμῆς ζηνουσίας καὶ θαυμαστὰ δρῶντες, ἐνίοις μὲν τὸ γιγνόμενόν μοι δαιμόνιον ἀποκωλύει ζηνεῖναι, ἐνίοις δὲ ἐπ' αὐτῶν καὶ πάλιν αὐτοὶ ἐπιδιδόσιν· πάσχουσι δὲ δὴ οἱ ἐμοὶ συγγιγνόμενοι καὶ τοῦτο ταυτὸν ταῖς τικτούσαις· ὠδίνουσι γὰρ καὶ ἀπορίας ἐμπιπλῆνται νόκτας τε καὶ ἡμέρας πολὺ μᾶλλον ἢ ἐκείναι· ταύτην δὲ τὴν ὠδίναν ἐγείρειν τε καὶ ἀποπαύειν ἢ ἐμῇ τέχνῃ δύναται· καὶ οὗτοι μὲν δὴ οὕτως. Ἐνίοτε δὲ, ὦ Θεαίτητε, οἱ ἂν μοι μὴ δόξωσι πως ἐγαύμενος εἶναι, γνούς ὅτι οὐδὲν ἐμοῦ δέονται, πένυ εὐμενῶς προμνῶμαι, καὶ, ζῆν θεῷ² εἰπεῖν, πένυ ἱκανῶς τοπάξω οἷς

περὶ τοῦ θεοῦ, πᾶς τις θεωρήσει τοῦτο δεῖγμα εὐτραπέλιος μᾶλλον καὶ λεπτῆς εἰρωνείας ἢ παραφροσύνης. Ὁ Σωκράτης χαριεντίζεται ὅτι ἐν τῷ πνευματικῷ τοκετῷ τῶν νέων παρίσταται ὁ θεός, ὡς ἐν τῷ φυσικῷ τῶν γυναικῶν ἢ Ἡρα καὶ ἡ Εἰλείθια. Ἄν ἀπαιτήσωμεν παρὰ τοῦ Lélu τοιαύτην εὐτραπέλον εἰρωνείαν ἐνοησάμεν, ἀπαιτοῦμεν ἀδύνατα, ἰδόντες αὐτὸν τὴν ἡχὴν τῶν λόγων τῶν Νόμων τὴν βομβοῦσαν ἐν τοῖς ὡσὶ τοῦ Σωκράτους ἐκλαμβάνοντα σπουδαῖον σημεῖον παραισθήσεως.

1) Ἐπιτρέπει διὰ τῆς μὴ ἐναντιώσεως· ἢ σιωπῆ τῆς φωνῆς ἐξελαμβάνετο ὡς ἄδεια καὶ συγκατάθεσις.

2) Αἱ φράσεις, σὺν θεῷ εἰπεῖν, ἐὰν θεὸς ἐθέλη, ἄς ὁ Lélu ἀραιῶς γράφει γράμμασιν, *Grâce à Dieu, si le Dieu le veut*, ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι περὶ τοῦ θεοῦ τοῦ Σωκράτους γίνεται λόγος, κοινότητα εἶναι, ἔτι καὶ νῦν ἐν χρήσει· τὰ παραδείγμα-

ἂν ζυγγενομένοι ὄναιντο· ὧν πολλοὺς μὲν δὴ ἐξέδωκα Προδίκῳ, πολλοὺς δὲ ἄλλοις σοφοῖς τε¹ καὶ θεσπεσίαις ἀνδράσι. Ταῦτα δὴ σοι, ὦ ἄριστε, ἔνεκα τοῦδε ἐμήκυνα, ὑποπτεύων σε, ὡς περ καὶ αὐτὸς οἶε, ὠδίνειν τι κυοῦντα ἔνδον· προσφέρου οὖν πρὸς με ὡς πρὸς μαίαια υἴον καὶ αὐτὸν μαιευτικόν, καὶ ἂν ἐρωτῶ προθυμοῦ ὅπως οἴς τ' εἰ οὕτως ἀποκρίνασθαι· καὶ ἂν ἄρα σκοπούμενός τι ὧν ἂν λέγῃς ἠγήσωμαι εἰδῶλον καὶ μὴ ἀληθές, εἴτα ὑπεξαίρωμαι καὶ ἀποβέλλω, μὴ ἀγρίαινε ὡς περ αἰ πρωτότοκοι περὶ τὰ παιδία· πολλοὶ γάρ ἦδη, ὦ θαυμάσιε, πρὸς με οὕτω διετέθησαν, ὥστε ἀτεχνῶς δάκνουν ἱετομοὶ εἶναι, ἐπειδὴν τινα λῆρον αὐτῶν ἀφαιρῶμαι, καὶ οὐκ οἶονται με εὐνοίᾳ τοῦτο ποιεῖν, πόρρω ὄντες τοῦ εἰδέναι ὅτι οὐδεὶς θεὸς δύσνους ἀνθρώποις, οὐδ' ἐγὼ δυσνοῶ τοιοῦτον οὐδὲν δρῶ, ἀλλὰ μοι ψεύδός τε συγχωρήσαι καὶ ἀληθές ἀφανίσαι οὐδαμῶς θέμις».

Ἐν τούτοις ὁρῶμεν τὰ ἐξῆς· α') ὁ Σωκράτης ἀμοδιῶς εἰσάγει εἰς τὸν διάλογον τὰ περὶ τῆς μαιευτικῆς μεθόδου βλέπων τὸν Θεαιτήτον, μεθ' οὗ διαλέγεται, κυοῦντά τι ἔνδον καὶ ὠδίνοντα· β') ὁ Σωκράτης μετὰ τινος λεπτῆς εἰρωνείας ὁμολογεῖ ὅτι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἄγονος σοφίας ἐστί, διότι κείλεται τοῦ θεοῦ (τοῦ προσχίου τῆς μαιευτικῆς) μαιεύει τὰς ψυχὰς τῶν νέων τικτούσας· γ') οἱ νέοι οὐδὲν παρὰ τοῦ Σωκράτους μανθάνουσιν, ἀλλ' αὐτοὶ παρ' ἑαυτῶν, ὑπὸ τῆς μαιευτικῆς αὐτοῦ μεθόδου καὶ τοῦ θεοῦ βοηθούμενοι, πολλὰ καὶ καλὰ εὐρίσκουσι καὶ κατέχουσι· δ') πολλοὶ τῶν νέων προώρως ἀπ' αὐτοῦ χωρισθέντες ἀπέμαθον ἢ πρότερον ἐγίνωσκον, ὧν εἰς γέγονεν Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου, ὁ ἔργονος Ἀριστείδου τοῦ δικαίου· ε') τὸ δαιμόνιον τινὰς μὲν τούτων ἐπιθυμοῦντας αὐθις ἀπροᾶσθαι Σωκράτους ἀπαγορεύει αὐτῷ δέχεσθαι, ἄλλους δ' ἐπιτρέπει· ἐπειδὴ αὐταὶ αἰ περιπτώσεις ἄμεσον ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους, τὸ δαιμόνιον ἀναμιγνύεται καὶ δηλοῖ τῷ Σωκράτει τίνας δεκτέον καὶ τίνας μὴ. Ὁ Σωκράτης γινώσκων κατὰ βάθος (ιδ. σελ. 218) τὴν φύσιν καὶ τὸν χαρακτήρα ἐκείνου τῶν μαθητῶν ἠδύνατο μὴ μόνον συμβουλὰς προτρεπτικὰς δίδοιαι, ἀλλὰ καὶ ἀποτρέπειν ἀπὸ τινων πράξεων, προλέγων τὰ ἀποθησόμενα αὐτοῖς δυσάρεστα, ἂν μὴ ἀπόσχωνται. Ἐν ταιαύταις περιπτώσεσιν ἀνέμι-

τα ταῦτα δεικνύουσι διὰ τὸ λέλειπτον πανταχοῦ τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος εὐρίσκει ὅτι γίνεται λόγος περὶ τοῦ θεοῦ, τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους.

4) ἴδ. σελ. 218.

γνύετο καὶ τὸ δαιμόνιον, ὡς ἔστιν εἰκάσαι, ἐξ ὧν λέγει ὁ Ξενοφῶν (Ἀπομν. Α, α', 4) καὶ πολλοῖς τῶν ζυγόντων προηγόρευε τὰ μὲν ποιεῖν τὰ δὲ μὴ ποιεῖν ὡς τοῦ δαιμονίου προσημεινοντος, καὶ τοῖς μὲν πειθομένοις αὐτῷ συνέφερε, τοῖς δὲ μὴ πειθομένοις μετέμελεν· ζ') ὁ θεὸς καὶ τὸ δαιμόνιον εἰσι διάφορα· ὁ μὲν θεὸς καὶ προστάτης τῆς μαιεύσεως προτρέπει καὶ ἀποτρέπει τὸν Σωκράτη, τὸ δὲ δαιμόνιον μόνον ἀποτρέπει οὐδαμῶς ἀναμιγνύμενον εἰς τὴν μαιεύσιν· τοῦτο ἦν ἔργον τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ Σωκράτους.

Παραβάλλωμεν νῦν πρὸς ταῦτα τὰ ἐν τῷ Θεάγει, ὅπως ἴδωμεν πῶς παρεμορφώθησαν καὶ διεστρεβλώθησαν τὰ ἐν τῷ Θεαιτήτῳ.

Ὁ Δημόδοκος, εὐπατρίδης Ἀθηναῖος καὶ φίλος τοῦ Σωκράτους, προσέρχεται αὐτῷ μετὰ τοῦ υἱοῦ Θεάγου καὶ αἰτεῖται συμβουλήν περὶ τοῦ υἱοῦ. Ὁ Σωκράτης διαλέγεται μετὰ τοῦ Θεάγου περὶ τῶν γνώσεων, ὧν ἐπιθυμεῖ γενέσθαι κάτοχος· ὁ δὲ Θεάγης ἐκφράζει τὴν ἐπιθυμίαν γενέσθαι μαθητῆς αὐτοῦ· ὁ δὲ Σωκράτης λέγει, εἰ καὶ τὸ δαιμόνιον ἐπιτρέπει τοῦτο· ἐντεῦθεν λαμβάνων ἀφορμὴν ἀρχεται κομπάζων καὶ μεγαλαυχῶν καὶ ἀφηγούμενος περὶ τοῦ δαιμονίου τέρατα καὶ σημεῖα, ὡς εἰ ὁ λέγων ἦν ἀλαζῶν τις καὶ κομπορρήμων σοφιστής, οὐχ ὁ μετριοφρονέστατος Σωκράτης. Ὅπως δὲ μὴ ὁ Δημόδοκος καὶ Θεάγης ἀπιστήσωσιν εἰς τὰ λεγόμενα, ἀνκφέρει, ὡς ποιοῦσιν οἱ λογοποιοί, ὀνόματα πολιτῶν παρ' ὧν δύνανται τὴν ἀλήθειαν τῶν γεγονότων μαθεῖν. Ἀφηγείται λοιπὸν πράγματα, περὶ ὧν οὔτε ἐφρόντιζεν οὔτε ἀνεμιγνύετο τὸ δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους. Τοιοῦτο ἦν καὶ ἡ πρόρρησις περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ ἐν Σικελίᾳ στρατοπέδου. Ἐν μὲν τῷ Θεαιτήτῳ λέγει ὁ Σωκράτης· «Ταῦτα δὴ σοι, ὦ ἄριστε, ἔνεκα τοῦδε ἐμήκυνα, ὑποπτεύων σε ὠδίνειν τι κυοῦντα ἔνδον», ἐν δὲ τῷ Θεάγει, «Ταῦτα δὴ πάντα εἰρηκά σοι, ὅτι ἡ δύναμις αὐτῆ τοῦ δαιμονίου τούτου καὶ εἰς τὰς συνουσίας τῶν μετ' ἐμοῦ συνδιατριβόντων τὸ ἅπαν δύνανται»· ὥστε τὴν ἐν τῷ Θεαιτήτῳ τάξιν τῆς μαιευτικῆς κατέλαβεν ἐν τῷ Θεάγει ἡ δύναμις τοῦ δαιμονίου. Τοῦτο, ὡς εἰ ἦν θυρωρὸς τῆς σχολῆς τοῦ Σωκράτους, κατ' εὐθείαν ἐνεργεῖ ἄλλοις μὲν τῶν μαθητῶν ἐναντιούμενος ἀπροᾶσθαι τοῦ Σωκράτους, ἄλλοις δὲ ἐπιτρέπων καὶ πρὸς ἄλλους ἀδιαφόρως ἔχων. Ὁ Σωκράτης τελευτῶν ποιεῖται λόγον περὶ Ἀριστείδου, υἱοῦ τοῦ Λυσιμάχου, ὡς ἐν τῷ Θεαιτήτῳ· ἀλλ' ἐνταῦθα ὁ Σωκράτης ἀφηγείται δῆθεν ἢ αὐτὸς ὁ

Ἄριστείδης εἶπεν αὐτῷ, ὅτι προῶως ἀποχωρισθεὶς αὐτοῦ ἀπέμαθεν ἢ πρότερον ἐγίνωσκε συνῶν αὐτῷ καὶ ἐγένετο ὅλως ἰδιώτης. Τοῦ δὲ Σωκράτους ἐρωτήσαντος, ὡς εἰ εἶχε χρεῖαν ἐρωτήσαι, εἰ τι παρ' αὐτοῦ ἔμαθεν, ὁ Ἄριστείδης ἀποκρίνεται, οὐχί· ἀλλ' οὐδὲν ἤττον προώδευεν, ὅτε συνῆν αὐτῷ· ἢ δὲ προκοπῇ καὶ ἐπίδοσις ἐγένετο θαυμασίῳ τῷ τρόπῳ, ἀπλῆ ἐπίδοσις ὅτε ἦν ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ, ἐν ᾧ καὶ ὁ Σωκράτης, ἀλλ' οὐ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ· ἢ ἐπίδοσις ἦν μείζων, ὅτε ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ ἦσαν ἄμφω· ἐτι δὲ μείζων, ὅτε ἦν ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ, ἤκουεν αὐτοῦ λέγοντος καὶ ἔβλεπε πρὸς αὐτόν· ἐλάσσων δὲ, ὅτε ἤκουε μὲν, ἔβλεπε δὲ ἀλλοχόσας· ἢ δὲ ἐπίδοσις ἦν μεγίστη, ὅτε παρεκλήθη τῷ Σωκράτει καὶ ἤπτετο αὐτοῦ.

Φαίη ἂν τις, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ Θεάγου ἤμαζε κατὰ τὸν δέκατον ὄγδον αἰῶνα καὶ λόγον ποιεῖται περὶ ζωϊκοῦ μηχανητισμοῦ. Ἀλλὰ ταῦτά εἰσιν ὅλως ξένα τῷ Σωκράτει καὶ τοῖς γνησίοις αὐτοῦ μαθηταῖς, ἐπιγέννημα ὄντα χρόνων μεταγενεστέρων. Τῷ Lélut ὅμως ἦσαν εὐρημα καὶ θησαυρὸς πολύτιμος· διὸ ταῦτα τῷ χωρίῳ τοῦ Θεακτῆτου συναναμίγνυσιν, ὡς εἰ μηδεμίαν εἶχον πρὸς αὐτὸ διαφορὰν, καὶ ἐξάγει συμπέρασμα *μανιακά*. «Ὁ δὴ δύναμαι, λέγει, σιγῇ παρελθεῖν, ὅσον αἰ δοξασταὶ καὶ αἰ ἀξιώσεις αἰ ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι δυοῖν χωρίοις ἐνεχθεῖσαι ἔχουσι τὸ παράδοξον ὡς πρὸς τὴν φύσιν καὶ ἀνάπτυσιν αὐτῶν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀληθῆ μανιακὴν αὐτῶν ἀρχήν.

»Ἰδὸν ὁ Σωκράτης οὐ μόνον φανταζόμενος θείας δέχεσθαι ἐπιρροὰς καὶ ἐμπνεύσεις καὶ θεῖαν ἀκούειν φωνήν, ἀλλὰ καὶ οἰόμενος, ἐκ τούτου, ὁμοίαν κατέχειν ἐπιρροήν καὶ μακρόθεν ἐπί τε τῶν φίλων καὶ μαθητῶν καὶ σχεδὸν ἐπὶ τῶν ξένων, ἐπιρροήν ἀνεξάρτητον καὶ αὐτοῦ τοῦ λόγου καὶ τοῦ βλέμματός, ἐπενεργοῦσιν δὲ διὰ τῶν τοίχων καὶ εἰς περιοχὴν κατὰ τὸ μέλλον ἢ ἤττον ἐκτενῆ. Οὐδὲν τούτων παραδοξότερον δύναται τις ὄρεν οὐδ' ἀνοητότερον καὶ χρακτηριστικώτερον σημεῖον μανίας· οὐδ' αὐτοὶ οἱ παραισθητικοὶ (*hallucinés*) οἱ ὑπὸ τῶν ὀμμάτων ἐν τῷ νοσοκομείῳ πέμποντες καὶ λαμβάνοντες μακρόθεν φυσικὰς τε καὶ μηχανητικὰς καὶ ἐλευθεροτεκτονικὰς ἐπιρροὰς, ἄλλως ἢ ὡς ὁ Σωκράτης ἐκπράζονται, οὐδ' εἰσὶ κατὰ τοῦτο παραφρονέστεροι αὐτοῦ. Ταῦτά εἰσιν ὀλίγον τι ζωηρὰ τῇ ἐκπράξει· ἀλλ' εἰρήσθω ἄπαζ ἐτι, ἢ ἐκφρασις αὕτη ἐστὶν ἢ τῆς ἀληθείας». Πολλοὺ γε καὶ δεῖ, σοφὲ Lélut· μυρίους παρασχάγγας

ἀπέχεις τῆς ἀληθείας, τοὺς ἐν τῷ Θεάγῳ μύθους εἴτε ὑπ' ἀγνοίας εἴτε ὑπ' ἄλλης αἰτίας ἐκλαμβάνων ὡς ἀλήθειαν.

Ἡ ἀγνοία περὶ τούτων τοῦ Lélut ἐξ ἐκείνων ἐστίν, ἃς ὁ Πλάτων πλημμελεστάτας καλεῖ καὶ ἀνοίας (ιδ. σελ. 207)· ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς τοῦ Διαιμονίου τοῦ Σωκράτους οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχων περὶ τῆς ἀληθείας αὐτοῦ πολλὰς τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει· ὁ Σωκράτης εἶχε, λέγει, δαίμονα, ἤκουε φωνὴν θεῖαν προαγγέλλουσαν αὐτῷ τὸ μέλλον τὸ ἀφορῶν εἰς αὐτόν καὶ εἰς τοὺς φίλους αὐτοῦ, ἐπιτρέπουσαν δ' ἐστὶν ὅτε αὐτῷ προρρήσεις ποιεῖσθαι περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων, οἷον περὶ τῆς εἰς Σικελίαν ἐκστρατείας καὶ περὶ τῆς εἰς Ἰωνίαν, ἧς προεῖπε τὴν κακὴν ἔκβασιν.

Ἐκ τῶν χωρίων τοῦ Πλάτωνος εἰς τὰ τοῦ Ξενοφῶντος μεταβαίνει λέγων (Démon σ. 179)· «Τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Ξενοφῶντος καὶ ἡ Ἀπολογία, συνταχθεῖσα κατὰ φαντασίαν καὶ κατ' ἀρηγήτους ἄλλων, πολλὰ ἔχουσι χωρῖα ἐν οἷς λόγος περὶ παραισθησεων τῆς ἀκοῆς γίνεται, ἐν ἄλλαις λέξεσι περὶ τοῦ δαιμονος αὐτοῦ».

Καὶ περὶ μὲν τῶν χωρίων τῆς Ἀπολογίας οὐδὲν λέγομεν, ὡς οὐδεμίαν ἐχόντων σπουδαιότητα, ὡς τὰ τοῦ Θεάγου, τῆς Ἀπολογίας νόθου ἐξελεγχουμένης· ἐν δὲ τοῖς Ἀπομνημονεύμασιν οὐδεμίαν φράσιν ὑπάρχει παραίσθησιν ἀκοῆς ὑπεμφάνουσα, τοῦ Ξενοφῶντος αἰ λέγοντος, τὸ δαιμόνιον σημαίνειν ἢ προσμαίνειν, ἢ ἐναντιοῦσθαι, ὅπερ μεθερμηνευόμενον δηλοῖ, ὅτι τὸ θεῖον, ὁ θεὸς προμηνύει τῷ Σωκράτει τί χρῆ ποιεῖν καὶ τί μὴ· ἀλλ' ὁ Lélut, ὡς εἶδομεν, συγχέων τὴν φωνὴν τῷ δαιμονίῳ ἐκλαμβάνει τὸ συναμφοτέρον ὡς παραίσθησιν ἀκοῆς, καίτοι παρὰ Ξενοφῶντι οὐδεὶς λόγος περὶ φωνῆς.

Ἐκ δὲ τῶν τοῦ Ξενοφῶντος μεταβαίνει εἰς τὰ τῶν μεταγενεστέρων, οἵτινες κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν χρόνων αὐτῶν τὰ παράδοξα καὶ μυθώδη θαυμάζοντες ἐξετίθεσαν τὰ περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους ἐπὶ τὸ μυθωδέστερον. καὶ ἐκ μὲν τοῦ Κικέρωνος ἀναφέρει περὶ ἀτυχήματος τινος συμβάντος τῷ Κρίτωνι παρακούσαντι τὴν ἀπυγόρευσιν τοῦ Σωκράτους, τῆς φωνῆς γενομένης αὐτῷ. Ἐκ δὲ τοῦ περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους τοῦ Πλουτάρχου περὶ παθήματος τινος τῶν μαθητῶν ὅσοι παρακούσαντες τὴν ἀποτροπὴν τοῦ Σωκράτους οὐκ ἄλλην ἐτρέπησαν ὁδὸν ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἐβάδιον, καθ' ἣν συναντήσαντες χοίροις κατεβορβώθησαν.

Ὁ Lélut τὰς προρρήσεις ταύτας τὰς διὰ τῆς

φωνῆς γενομένης δεχόμενος ὡς αὐθεντικὰς καὶ ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, φρονεῖ μετὰ τοῦ Ἀπουληίου, ὅτι ὁ Σωκράτης καὶ παραισθήσεις τῆς ὀράσεως εἶχε· διότι ὁ Ἀπουλήιος λέγει ὅτι οὐχ ἀπλῶς διὰ τῆς φωνῆς τὸ δαιμόνιον ἀπακάλυπτε τοῦ Σωκράτη· διότι πολλάκις οὐκ ἤκουε φωνὴν τινα, ἀλλὰ θεῖον τι σημεῖον προσέγενητο αὐτῷ· τοῦτο δὲ τὸ σημεῖον οὐκ ἄλλο τι ἦν ἢ ἡ μορφή τοῦ δαιμονίου, ὁρατὴ μόνον αὐτῷ, ὡς ἡ Ἀθηνᾶ παρ' Ὀμήρῳ τῷ Ἀχιλλεῖ.»

Ἡ ἐρμηνεία αὕτη τοῦ Ἀπουληίου ὅτι τὸ σημεῖον ἦν ἡ μορφή τοῦ δαιμονίου ὅλως ἡμαρτημένη ἐστὶ· διότι ὁ Σωκράτης ῥητῶς λέγει ἐν τῇ Ἀπολογία ὅτι τὸ θεῖον καὶ δαιμόνιον σημεῖον ἦν ἡ φωνή.

Τοῦτο λοιπὸν τὸ χωρίον, ὅπερ προφανῶς σαθρὸν ἐστίν, ὁ Lélul πάσης πίστεως κρίνει ἀξίον καὶ ἐξ αὐτοῦ τεκμαίρεται ὅτι ὁ Σωκράτης οὐ μόνον παραισθήσεις τῆς ἀκοῆς ὑφίστατο, ἀλλὰ καὶ τῆς ὄψεως, ἴσως δὲ καὶ τῆς ἀφῆς· καὶ ὄντως αἱ ἐκστάσεις αὐτοῦ, οἱ παροξυσμοί, τὰ ποικίλα σημεῖα ἃ ἔλεγεν ὅτι ἐδέχετο, οὐδεμίαν ἐῶσιν ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ Σωκράτης ἦν εἰς τὰ δύο ἢ τρία ταῦτα εἶδη τῶν ψευδῶν ἀντιλήψεων ὑποκείμενος.»

Ἐπειδὴ δὲ δύο χωρία, τὸ μὲν τοῦ Ξενοφώντος, τὸ δὲ τοῦ Πλουτάρχου ἀντιλέγουσι πρὸς τὸ τοῦ Ἀπουληίου, ὁ Lélul ἀγωνίζεται παρακάμψαι τὴν ἀντίφασιν ταύτην. Ἐν μὲν τῷ χωρίῳ τοῦ Ξενοφώντος (Ἀπομν. Δ, γ', 13) ὁ Σωκράτης διδάσκει ὅτι τὸ ὑπέρτατον ὄν καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ ἀοράτως ἐνεργοῦσιν· «ὅτι δὲ τάληθῆ λέγω (τοὺς θεοὺς προσημαίνειν τοῖς ἀνθρώποις ἃ τε χρῆ ποιεῖν καὶ ἃ μὴ), καὶ σὺ γνῶσαι, ἂν μὴ ἀναμένης, ἕως ἂν τὰς μορφὰς τῶν θεῶν ἴδῃς, ἀλλ' ἐξαρκῆ σοι τὰ ἔργα αὐτῶν ὁρῶντι σέβασθαι καὶ τιμᾶν τοὺς θεοὺς· ἐννοεῖ δὲ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ οὕτως ὑποδεικνύουσιν· οἱ τε γὰρ ἄλλοι ἡμῖν τὰγαθὰ διδόντες οὐδὲν τούτων εἰς τούφανές ἰέντες διδῶσιν, καὶ ὁ τὸν ὅλον κόσμον συντάττων καὶ συνέχων, ἐν ᾧ πάντα καλὰ καὶ ἀγαθὰ εἰσι». Οὐδὲν σαφέστερον τούτων. Τί δὲ πρὸς ταῦτα λέγει ὁ Lélul; «Ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ ὁ σοφὸς Ἕλλην ποιεῖται λόγον περὶ τῶν μεγάλων θεῶν, τῶν πραγματικῶν θεῶν, οὐχὶ δὲ καὶ περὶ τῶν δαιμόνων!» Περὶ δὲ τοῦ χωρίου τοῦ Πλουτάρχου λέγει ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἀποδείκνυσιν ὅτι ὁ Σωκράτης οὐκ ἦν εἰς παραισθήσεις τῆς ὀράσεως ὑποκείμενος. Ἰδωμεν τί λέγει τὸ χωρίον· λαλεῖ ὁ Σιμμίας ὁ περιεργότατος τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτους καὶ διὰ τῶν ἐρωτήσεων αὐτοῦ προκαλῶν, εἶπερ τις καὶ

ἄλλος, λόγους καὶ συζητήσεις, ὡς φησιν αὐτὸς ὁ Σωκράτης ἐν τῷ Φαίδρῳ¹. Οὗτος καὶ περὶ τοῦ δαιμονίου ἐτόλμησεν ἐρωτῆσαι τὸν Σωκράτη, ἀλλ' οὐδεμίαν ἔτυχεν ἀπαντήσεως. «Αὐτὸς δὲ (Σιμμίας) Σωκράτη μὲν ἔρη περὶ τούτων ἐρόμενός ποτε μὴ τυχεῖν ἀποκρίσεως, διὸ μὴδ' αὐθις ἐρέσθαι· πολλάκις δ' αὐτῷ παραγενέσθαι τοὺς μὲν δι' ὄψεως ἐντυχεῖν θεῖον τινὶ λέγοντας, ἀλαζόνας ἡγουμένῳ, τοῖς δ' ἀκοῦσαι φωνῆς τινος φάσκουσι προσέχοντι τὸν νοῦν, καὶ διαπυθθανομένῳ μετὰ σπουδῆς. «Ὅθεν ἡμῖν παρίστατο, σκοποῦμενοις ἰδίᾳ πρὸς ἀλλήλους, ὑπονοεῖν, μὴ ποτε τὸ Σωκράτους δαιμόνιον οὐκ ὄψις, ἀλλὰ φωνῆς τινος αἰσθήσις, ἢ λόγου νόησις εἴη, συνάπτοντος ἀτόπῳ τινὶ τρόπῳ πρὸς αὐτόν· ὡς περ καὶ καθ' ὕπνον οὐκ ἔστι φωνή, λόγων δὲ τινῶν δοξᾶς καὶ νοήσις λαμβάνοντες, οἷονται φθεγγομένων ἀκούειν».

Ἐκ τούτου τοῦ χωρίου μαθάνομεν, ὅτι ὁ Σωκράτης τοὺς λέγοντας ὄψιν τινὰ θεῖαν ἰδεῖν ἀλαζόνας ἠγεῖτο, ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι αὐτὸς οὐκ εἶχε παραισθήσιν ὀράσεως οὐδὲ εἰδὲ ποτε ὄψιν θεοῦ τινος ἢ δαιμόνος· διότι ἄλλως οὐκ ἂν ἠγεῖτο ἀλαζόνας τοὺς λέγοντας ὄψιν τινὰ θεῖαν ἰδεῖν· ὁ δὲ Lélul ἀξιοῖ τὸ ἐναντίον, ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Πλουτάρχου οὐκ ἀποδείκνυσιν ὅτι ὁ Σωκράτης οὐχ ὑφίστατο καὶ παραισθήσιν ὀράσεως.

Ἄλλ' ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἐκ τῶν εἶδη εἰρημένων ἀρκούντως ἐγένετο φανερόν, ὅτι τῆς παραισθήσεως τῆς ἀκοῆς ἐξαιρουμένης, ἅτε ἐπὶ χωρίου τῆς Ἀπολογίας ἀναμφισβητήτου στηριζομένης, ἦν ὅμως κακῶς ἐρμηνεύει, πᾶσαι αἱ ἄλλαι κρίσεις καὶ ἀποδείξεις τοῦ Lélul σαθραὶ εἰσι καὶ πολλάκις παράλογοι. Τοιαύτη ἡ περὶ παραισθήσεως τῆς ὀράσεως, ἢ περὶ τῆς ἀφῆς, ἢ περὶ τῆς καταληπτικῆς παραισθήσεως τοῦ Σωκράτους πρὸς τὸν ἥλιον ἀσκαρδαμυκτὶ ἀτενίζοντος, ὡς ποιοῦσιν οἱ μανιακοί. Τοιαύτη ἡ κρίσις ὅτι τὸ δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους ὠρισμένον ἐστὶ δαίμων, τοιαύτη ἡ κλίμαξ περὶ τῶν παθολογικῶν αἰσθήσεων τοῦ Σωκράτους· τοιαύ-

1) Ὁ Σωκράτης ἐπαινῶν τὸ φιλόλογον τοῦ Φαίδρου λέγει ὅτι πάντων τῶν ἄλλων ὑπέρτερός ἐστι, πλὴν Σιμμίου τοῦ Θηβαίου. «Θεῖός γ' εἰ περὶ τοὺς λόγους, ὦ Φαῖδρε, καὶ ἀτεχνῶς θαυμάσιος. Οἶμαι γὰρ ἐγὼ τῶν ἐπὶ τοῦ σοῦ βίου γεγονόντων μηδένα πλείους ἢ σὲ πεποιηθῆναι γεγενῆσθαι ἤτοι αὐτὸν λέγοντα ἢ ἄλλους ἐνὶ γέ τῳ τρόπῳ προσαναγκάζοντα. Σιμμίαν Θηβαῖον ἐξαίρω λόγου, τῶν δὲ ἄλλων πάμπου κρατεῖς.»

τη ἡ κρίσις, ὅτι ὁ Σωκράτης ἐπίστευεν ὅτι ἡ δύναμις τοῦ δαιμονίου αὐτοῦ μεγάλῃ, ἐπενεργούσα καὶ μακροθεν ἐπὶ τῶν φίλων καὶ μαθητῶν.

Ἄλλ' ἴσως ἐν τοῖς ἐπομένοις ἐπιχειρήματα πιθανώτερα εὐρήσομεν καὶ ἀποδείξεις ἀσφαλεστέρας. Ἐξετάσωμεν οὖν καὶ τὸ λοιπὸν μέρος τὸ περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους πραγματευόμενον, μεταφέροντες ἐξ αὐτοῦ τὰ κυριώτερα.

Ὁ Λέλητ ἰσχυρὸς ἐν τῇ πεποιθήσει τῶν ιδεῶν αὐτοῦ κρίνει καὶ τινὰς γνώμας ἀρχαίων τε καὶ νέων περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους: «Οἱ εὐμενέστερον, λέγει, περὶ Σωκράτους κρίνοντες ἐκ τε τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νέων, ἐν κεφαλαίῳ εἶπον, ὅτι αἱ ἐμπνεύσεις τοῦ δαιμονίου αὐτοῦ, παρ' αὐτοῦ ἴσως λίαν μεταφορικῶς ἐκπερασμέναι, οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ ἐμπνεύσεις τοῦ ἐναρετωτάτου καὶ συνετωτάτου καὶ φαινοτάτου λόγου. Τοιαύτη σχεδὸν ἐστὶν ἡ γνώμη τινὸς τῶν διαλεγομένων ἐν τῷ περὶ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους διαλόγῳ τοῦ Πλουτάρχου: «Οἷε γὰρ, ἔφη ὁ Γλαξίδωρος, ὦ Θεόκριτε, τὸ Σωκράτους δαιμόνιον ἰδίαν καὶ περιττὴν ἐσχηκέναι δύναμιν; οὐχὶ τῆς κοινῆς μῶριον ἀνάγκης τὸν ἄνδρα πείρα ββαιωσάμενον, ἐν τοῖς ἀδήλοισι καὶ ἀτεκμαρτοῖς τῷ λογισμῷ ῥοπήν ἐπαγαγεῖν;»

Τοιαύτη ἦν καὶ ἡ γνώμη τοῦ Montaigne, de Neudet, de Guy-Patin, de Fraguier, de Charpentier, de Rollin, de Voltaire καὶ τινων ἄλλων νεωτέρων Πλατωνικῶν φιλοσόφων (Cousin). ὀλίγοι δὲ τινες τῶν νεωτέρων τὰς δαιμονιακὰς ἐμπνεύσεις τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου υπέλαβον ἀποτέλεσμα ἐξάψευος τῆς μανίης γαιτνιαζούσης, οἷον ὁ Διδερῶτος καὶ Βαρθελεμῆς λίαν ὀρθᾶ λέγουσι πράγματα· ἀλλ' ἡ γνώμη αὐτῶν ἐν παρόδῳ ῥηθεῖσα μετὰ τινος δισταγμοῦ δι' ἄλλειψιν ἀναπτύξεως καὶ ἀποδείξεων οὐδὲν εἶχε κῦρος. Ἐτέρα δὲ ἐρμηνεία νεωτάτη, καίπερ ἤττον ἀληθής, ἢ μᾶλλον εὐχρεστός ἐστίν, ἐξ ὧν δύναται τις περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους εἶπειν, ὅταν μὴ ἀνατρέχων εἰς τὴν μελέτην τῆς παθολογικῆς ψυχολογίας ἀμοιρῆ τῶν μέσων πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν ἰδεῖν¹. Ἡ γνώμη αὕτη ἐστὶν ἡ τοῦ Σταυροφῆρου λέγοντος ἐν τῇ καθολικῇ Βιογραφίᾳ περὶ Σωκράτους, ὅτι αὐτὸ ἠθικὸν καὶ θρησκευτικὸν αἶσθημα τοῦ Σωκράτους ἦν τοσοῦτον ἀνεπτυγμένον, ὥστε, ὅτε αἱ κινήσεις μετὰ πλείονος ἐνεργείας ἐγίνοντο ἐπιση-

ταί, ἐφαίνοντο αὐτῷ ἐξ ἄλλης αἰτίας χωριστῆς οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ προερχόμεναι, νομίζοντι ὅτι παρατηρεῖ μᾶλλον αὐτὰς ἢ παράγει, ἀκούει φωνὰς μᾶλλον ἢ ἐκτελεῖ πράξεις καὶ ἔχει συγκινήσεις, ὧν πηγὴ καὶ ὑποκείμενον ἦσαν αὐταὶ αὐτοῦ οἱ δυνάμεις. Τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ αἰσθάνεσθαι καλεῖ ὁ Stapfer ὀπτικὴν ψυχολογικὴν ἀπάτην (*illusion d'optique psychologique*). Ὁμολογητέον ὅτι ἀδύνατον ἦν μετὰ πλείονος σεβασμοῦ περὶ τῶν παραισθήσεων μεγάλου ἀνδρὸς λαλῆσαι· ἀλλὰ καίτοι ἡ ἔκφρασις λεπτὴ καὶ ὀρθὴ φαίνεται, ἐν τούτῳ κείται ἡ πλάνη· διότι ὅπως αἱ ψευδεῖς τοῦ Σωκράτους ἀντιλήψεις ὡς ἐν ἀπλῇ ἀπάτῃ (*illusion*) ἢ μᾶλλον σφάμα (*méprise*), τῇ καταστᾶσει λόγου πραγματικῶς ἀκεραίου συμβιβάζομενον, ἔδει ἵνα ὁ φιλόσοφος ὑρίστατο αὐτὰς παροδικῶς, καὶ μάλιστα ἐξελκίμβανεν αὐτὰς τοιαύτας οἰαί ὄντως ἦσαν, ὡς ἐξ ἰδίων ἐνίοτε ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς αἰσθητικῆς παραφροσύνης (*folie sensoriale*)· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα οὐκ εἶχεν οὕτως ἐν ταῖς παραισθήσεσι τοῦ Σωκράτους· διότι οὗτος, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Stapfer ὁμολογεῖ, ἐνόμιζε τὸ δαιμόνιον αὐτοῦ ὠρισμένον πρόσωπον καὶ πραγματικόν, οὐ ἢ ἐνέργειαν ἀπέβη σχεδὸν διηνεκῆς. Καίτοι ὁ Σωκράτης τὰς κοινὰς ἡσπάζετο προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας, τὸ προνόμιον τῆς θεῆς ταύτης ἀρωγῆς οὐχ ὑπελάμβανε τοσοῦτον κοινόν, ὡς οἰεῖται ὁ Stapfer, ἀλλ' ἰδίον τι.

Ἀφ' οὗ ὁ Stapfer τὰς καλῶς ὠρισμένας παραισθήσεις εἶδος τι ὀπτικῆς ἐγκεφαλικῆς ἀπάτης υπέλαβε καὶ ἐπειράθη συμμαχικόν τινα ποιῆσαι σύνδεσμον αὐτῶν καὶ τοῦ ἀκεραίου καὶ κυριάρχου λόγου, ὃς ἐν τῇ τῶν πραγμάτων φύσει οὐκ ἐστίν, οὐδὲ τὴν ἔκστασιν τῆς καταληπτικῆς οὕτως εἶπειν παραισθήσεως κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ποτιδαίας συμβᾶσαν ἀποδέχεται ὡς τοιαύτην, ἀλλ' ὡς ἀποτέλεσμα σχεδὸν τεράστιον διανοητικῆς συστροφῆς (*concentration*), ὅπως λογικῆς καὶ ἐλευθέρως, ὅπερ ἀδύνατόν ἐστι (διὰ τί; ἰδ. σελ. 246), ὡς ἕκαστος αἰσθάνεται. Κεῖτοι δὲ ὁμολογεῖ ὅτι ἡ πίστις τοῦ Σωκράτους εἰς τὸ δαιμόνιον αὐτοῦ ἐγγὺς ἦν ἐνίοτε τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τῆς ἰσχυρογνωμοσύνης (*de la surperstition et de l'entélement*), πόρρω ἀπέχει νομίζων τὸν Σωκράτη θεόσοφον ἢ φαντασιόπληκτον (*visionnaire*), μεμφόμενος τῷ συγγραφεῖ τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος εἰπόντι περὶ τοῦ δαιμονίου ὅτι λελογισμένη τίς ἐστὶν ἰδιοτροπία ἢ ἐνδειξις διαστροφῆς τοῦ πνεύματος. Ἡ τελευταία κρίσις τοῦ Βαρθελεμῆ ἔστιν ἡ μόνη τῇ ἀληθείᾳ προσεγγίζουσα οὐχὶ διὰ καὶ

1) Ὅταν ὅμως μόνον περὶ τὴν παθολογικὴν ψυχολογίαν ἀσχολῆται τις, κινδυνεύει πανταχοῦ ὄραν σημεῖα μανίας, ὡς ἐστὶν ἰδεῖν ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Moreau *La Folie et le Génie*.

πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν περιλαμβάνουσα. Αὕτη καὶ μόνη δύναται καταληπτὸν ποιῆσαι τὸν Σωκράτη, τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ, τὰς δοξασίας αὐτοῦ ὡς καὶ τὰς τῶν χρόνων αὐτοῦ». (*Démon de Socrate*, σελ. 206—212).

Ὅτι ὁρθῶς ὁ Stapfer κρίνει περὶ τῆς ἐν Πολιταίᾳ βαθείας τοῦ Σωκράτους μελέτης ἢ ἐκστάσεως, ὡς συνήθως καλοῦσιν αὐτήν, ἀρκούντως ἀπεδείξαμεν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν (ιδ. σελ. 246)· πρὸς δὲ τὰς ἄλλας παρατηρήσεις τοῦ Lélut πρὸς τὸν Stapfer ἐροῦμεν τὰ δέοντα παρακατιόντες.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Lélut οὐχ ὑπολαμβάνει τὸ λογικὸν τοῦ Σωκράτους ἀκέραιον, πειρᾶται τὰ ὅρα διαγράψαι τοῦ ὑγιῶς ἔχοντος λόγου, καὶ τότε τὰ ὅρα ταῦτα ὑπερπηδῶν ἀρχεται παραπαίειν· ἀνθρωπὸς τις, λέγει, πάντα τὸν βίον αὐτοῦ διανυσάτω ἐκτὸς τοῦ κοινοῦ κανόνος, ἰδιοτροπος ὢν τῇ συμπεριφορᾷ αὐτοῦ, τοῖς ἤθεσι, ταῖς δοξασίαις, ἢ ἐν μέρει ταῖς ἰδιοτροπίαις ταύταις ὑποκαίμενος, μηδὲν ποιεῖτω, μηδὲν λεγέτω, μηδὲν σκεπτεύσθω, ὡς οἱ κοινοὶ τῶν ἀνθρώπων· διαγέτω οὕτω διὰ κενοδοξίαν ἢ ὑπερηφάνειαν ἢ δειλίαν, διὰ σύνεσιν ἢ διὰ πάντα ταῦτα, ἢ τέλος δι' ἐξάλλων τινὰ ἰδιοτροπίαν ἀφ' ἑαυτῆς ἐρμηνευομένην· ἂν τὸ πρᾶγμα μὴ περαιτέρω χωρῆ, ἂν ὁ ἰδιοτροπος καὶ πράξις οὗτος ἀνθρώπος μὴ σκέπτηται μηδὲ λέγη καὶ πράττη ἄλλως ἢ ὡς ἡμεῖς ἐν τισὶ περιστάσεσι τοῦ ἡμετέρου βίου ἐσκεψάμεθα, ἐλαλήσαμεν καὶ ἐπράξαμεν, κατανοοῦμεν τὴν κατάστασιν ταύτην, οἰκτείρομεν τὸν ἀνθρώπον καὶ ἴσως δυσμενῶς πρὸς αὐτὸν διακείμεθα, ἀλλ' οὐ καλοῦμεν αὐτὸν οὐδ' ἐπιτρέπει ἢ σύνεσις καὶ ἢ ἀλήθεια κτελεῖν αὐτὸν πράττοντα, ὅταν μάλιστα ὁ λόγος ἢ περὶ τῆς διανοητικῆς καταστάσεως ἀνθρώπου, οὐ ἢ μεγαλοφυΐα ποιεῖ συγχωρεῖν αὐτῷ περισπασμούς (distractions) ἐνίοτε ἀστείους, περὶ ἀνθρώπου, ὃς ἴσως οὐκ ἄλλως δύναται μεγαλοφυΐας εἶναι ἢ ἰδιοτροπος ὢν καὶ μάλιστα ἐστὶν ὅτε ἐν τοῖς μικροῖς πράγμασι τοῦ βίου γελῶσι.

» Ἀνθρωπὸς τις ὡσαύτως κατεγέσθω διηλεκτῶς ὑπὸ πάθους διανοητικῆς ἐμμόνου ἰδέας, ἀκολουθεῖτω αὐτῇ διὰ πασῶν τῶν ἀτραπῶν τοῦ βίου, ἐν πάσις ταῖς καταστάσεσιν αὐτοῦ τοσοῦτον ποικιλίαις καὶ πολλαῖς ἐναντίαις· ἐπιλανθανέσθω ἐνίοτε τηρεῖν τὰ τακτικὰ καθήκοντα τοῦ πολίτου, τοῦ πατρὸς καὶ αὐτοῦ τοῦ συζύγου· ἂν ἢ κρᾶσις αὐτοῦ ἰσχυρὰ ἢ, ἢ αἱ περιστάσεις μὴ ὡς ἴαν ἐναντία, ἢ ὁ σκοπὸς κατορθώσιμος ἢ ἢ ἐγγύς τούτου, ὁ λόγος αὐτοῦ

οὔπω ἐκχέθη, οὐδ' ἔστιν ἰδεῖν ἐν ταύτῃ τῇ ἰδιοτροπίᾳ ἢ μᾶλλον ἐν ταύτῃ τῇ ἄλλοτρόπῳ διανοητικῇ συστροφῇ, πρὸς ὑψηλὸν ἐνίοτε σκοπὸν ἀποβλεπούση, οὐκ ἐστὶν ἰδεῖν, λέγω, ἄλλο ἢ ἐπικίνδυνον ἐντασιν πνεύματος, ἢ γε ἀξία ἐστίν, εἰ μὴ πάντοτε θαυμασμοῦ, τοῦλάχιστον τοῦ διαφέροντος καὶ τῆς ἐπιεικειᾶς ἡμῶν, οὐδέποτε δὲ ἄνευ παραλόγου ἀδικίας ὡς μανία λογισθήσεται. Προσφερομένους τις τοιοῦτῳ ἀνευλαθεῖ τρόπῳ πρὸς πάσας τὰς ἐμμόνους καὶ ἀποκλειστικὰς ἰδέας (idées fixes et exclusives) καὶ τὰς ἰδιοτροπίας ὡς παράγουσι, κινδυνεύουσι στερεῆσαι τὸ ἀνθρώπινον γένος τὸν στέφανον αὐτοῦ, ἢ τὰ λαμπρότερα αὐτοῦ ἄθη μιᾶναι, καὶ δοῦναι τοῖς μεγάλαις ἀνδράσι κατοικίαν οὐ τὸ Πάνθειον, ἀλλὰ τὸ δνείδος τῶν μικρῶν οἰκῶν· διότι οὐδεὶς ἀνὴρ ὄντως περιφανῆς ἐπὶ μεγαλοφυΐᾳ ἐν τέχνῃ τινὶ ἢ ἐν ἐπιστήμῃ, ὃς περὶ τινὰ εἰκόνα ἐπασχολεῖται ἢ ἰδέαν ἢ σειρὰν ἐμπνεύσεων, ἢ περὶ ἀνακλύψεις, διὰ πκῶν τῶν δυσχερειῶν διερχόμενος, γευόμενος πασῶν τῶν ἀπογοητεύσεων βίου ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀσῆμου καὶ παραγνωρισμένου, κυμαινόμενος μεταξὺ τῶν φρικτῶν ἀπενθαρρήσεων ψυχῆς διαπύρου, οὐδεὶς ἐστὶν ὁ μὴ παρσχῶν τοῖς τῶν συγχρόνων ὄμμασι καὶ ἐστὶν ὅτε τοῖς μεταγενεστέροις τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ περισπασμοῦ, παραγόμενον ὑπὸ ἐπασχολήσεως μεγάλῃς ἰδέας, ὅπερ ὁ μὴ κατανοῶν πολλαῖς εἰς πειρασμὸν ἔρχεται ὑπολαβεῖν αὐτὸ ἀνακολουθίαν τῆς πικροσύνης ἢ εὐθιᾶς τῆς ἡλιθιότητος· παραδείγματα πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς ἀποφάνσεως ταύτης εἰσὶ πολλά· οἶον ὁ πρῶτος τῶν Βρούτων ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἡλιθιότητος κρύπτων τὴν τιμωρίαν καὶ ἐκδίωξιν τῶν Ἰακυνθίων· ὁ Ἀρχιμήδης κρᾶζων ἐν ταῖς ὁδοῖς τῶν Συρακουσῶν κατὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῶν, ὅτι ἔλυσε τὸ πρόβλημα, καὶ μὴ αἰσθανόμενος ὅτι Ρωμαῖος στρατιώτης ζῖφει διατροπᾷ τὰ στήθη αὐτοῦ κτλ.

» Ἄλλ' ὀφείλομεν μὴ ἀποκρύψαι, ὅτι μεγαλοφυΐα μέχρι τῶν ἐσχάτων ὁρίων προβάσα, καὶ ὄργανον ἴαν ἐντεταμένον διαχειριζομένη, καὶ εἰς πᾶσαν βίαν ὁρμὴν παραδιδόμενη ἢ εἰς τὸν πυθμὲν ἐισθύουσα τῶν ἐμπνεύσεων αὐτῆς, ἐγγύς ἐστὶ τῆς ἀξιοθρηνήτου καταστάσεως, ἧς τὸ ὄνομα ἐστὶν ὅτε ἐδόθη αὐτῇ.

» Ἐν ἐτι βῆμα πρὸς τὰ πρόσω καὶ τὸ ὄριον ἐγένετο ὑπερβατὸν καὶ ἀντὶ Γαλιλαίου ἔχετε Κέρδανον, ἀντὶ Μελλάχθονος Λούθηρον, ἀντὶ δὲ Πλάτωνος Σωκράτη· καὶ ὄντως τοῦτο τὸ βῆμα ἐποίησεν ὁ Σωκράτης ὑπερβαλὼν τὰ ὅρια τοῦ λόγου. Ἡ ἀποκλειστικὴ, ζωηρὰ, διάπυρος

και ύψηλή ιδέα, ή πρό μικροῦ τάς τε ιδιοτροπίας εκείνας παράγουσα, ἐξ ὧν αὖξει και ἐξύνεται τὸ δηκτικὸν τῆς μεγαλοφυίας, και τὴν συστροφήν, ἣτις ἐπιβάλλει τὴν σιωπὴν τοῦ σεβασμοῦ, ἡ ιδέα, λέγω, αὕτη ἠλλαξε φύσιν, τὸν χαρακτῆρα ὑποδυθεῖσα εἰκόνας, φωνῆς, πράγματος ἐνὶ λόγῳ ἐσωτερικοῦ. Ἐνεσωματώθη, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, *verbum caro factum est*, και ἡ θυσία ἐτελέσθη· ἡ δὲ ἀνθρωπότης ἡ ἐπιτεραστίους ἔργοις ὑψηλοῦ και δημιουργοῦ λόγου σεμνυνομένη, οὐδὲν ἄλλο ἔχει νῦν πρᾶξαι ἢ καλύψει τὸ ἐαυτῆς πρόσωπον και θρηνησαι τὴν ἀνεπανόρθωτον ἀπώλειαν ἐνός τῶν ἐνδοξοτάτων αὐτῆς τέκνων.

α Τοιοῦτον τὸ συμβᾶν τῷ Σωκράτει πάθημα· ὅ,τι τὸ κατ' ἀρχὰς ἦν αὐτῷ ἀκατάσχετος ὀρμη¹, βαθεῖα πεποιοθῆσις, ιδέα πάσης ὥρας, ἐγένετο, τοῦ χρόνου προϊόντος, και μάλιστα ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν διηνεκοῦς ἐνεργείας, ἐξωτερικῆ τῆς ἀκοῆς αἰσθησις, και ἀνευ ἀμφιβολίας¹ και τῆς ὀράσεως. Μετὰ τὰς ἐμπνεύσεις τῆς συνειδήσεως, ἐπῆλλον αἱ ἐμπνεύσεις τῆς θεότητος· ὁ Σωκράτης ἤκουσε τοῦ θεοῦ, τοῦ δαιμονίου, τῆς φωνῆς, και ἐν παντὶ τῷ σώματι ἤσθετο τῶν βρυγμῶν τῶν παρορμηῶσεων. Ἐσκέψατο, ἐλάλησεν, ἐπραξε κατὰ ταῦτα· ἐποίησεν αὐτὰ τίτλον δόξης και ὑπεροχῆς² αὐτοῦ ἐπὶ τῶν συγχρόνων, οἵτινες ἐπίστευσαν αὐτῷ, ἐθαύμασαν, ἐθεοποίησαν αὐτόν, καίπερ δόντες αὐτῷ πιεῖν τὸ κώνειον, και ὡς κληρονομίαν τοῖς μεταγενεστέροις κατέλιπον τὴν θεοποίησιν ταύτην νοσοῦσης κεφαλῆς·.

α Λεῖπεται μοι νῦν, λέγει, διασαφῆσαι πῶς ταῦτα ἦν δυνατὸν γενέσθαι, πῶς ὁ Σωκράτης, ἡ πρώτη φιλοσοφικὴ κεφαλὴ τῆς ἀρχαιότητος, ἠδυνήθη ἐξολισθῆσαι εἰς τὸ γενέσθαι περὶ φρων, (*il a pu se laisser devenir fou*), πῶς οὐκ ἤσθετο ὅτι ἐγένετο, πῶς τούλάχιστον οἱ σύγχρονοι, οἱ φίλοι, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἄνδρες πεφωτισμένοι, ἐπιστήμονες, φιλόσοφοι, οὐκ εἶδον τί ἦν ὁ συμπολίτης και διδάσκαλος αὐτῶν, οὐδ' ὅτι ἡ διφυῆς αὐτοῦ ψυχολογία, εἰ προῦκάλει τὸν θαυμασμόν, προῦκάλει ὡσαύτως τὴν ἐκπληξιν και τὸν οἶκτον. Αἱ ἀποδείξεις αὐταὶ ἔσονται λίαν εὐκολοί, διότι φυσικῶς ἐκ τῆς ἐξέτασεως ἐξάγονται τῶν γενικῶν λόγων τῆς ἐπο-

1) Ἡ ψυχολογικὴ αὕτη κλίμαξ τῶν πραισιθήσεων τοῦ Σωκράτους δλω; φαντασιώδης ἐστίν, ὡς ἡ ἑτέρα, περὶ ἧς ἐγένετο λόγος ἐν σελ. 250· 255.

2) Τὰ ἐναντία λέγει ὁ Πλούταρχος και ὁ Γρότιος (ἴδ. σελ. 230. 240).

χῆς καθ' ἣν ἔζη ὁ Σωκράτης, και μάλιστα ἐκ τῆς τῶν θρησκευτικῶν ιδεῶν·.

Ὁ σοφὸς Lelut εἰσέρχεται εἰς τὴν ἀφήγησιν τῆς ἀρχῆς, συστάσεως και ἀναπτύξεως τῆς πολυθείας ἐν Ἑλλάδι, συγγέων τὰς νέας θεωρίας τῶν Νεοπλατωνικῶν μετὰ τῶν ἀρχαίων. Θεμέλιον τῆς πολυθείας, λέγει, ἐστὶν ἡ φυσικὴ διάθεσις τοῦ ἀνθρώπου, ἐν τῇ νηπιότητι μάλιστα τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ, τοῦ ἀνάγειν πάντα εἰς ἐμψυχον αἰτίαν· πάντα οὕτως ἀπέβησαν θεοί· οἱ δὲ Ἕλληνες πᾶσαν τὴν φύσιν ἐπλήρωσαν θεοτήτων· ὁ οὐρανός, τὰ ἄστρα, ὁ ἀήρ, ἡ γῆ και αἱ ῥίζαι αὐτῆς, ἡ θάλασσα, τὰ ὄρη, αἱ κοιλάδες, τὰ δάση, οἱ ποταμοί, αἱ πηγαὶ κτλ. ἦσαν μετὰ θεῶν.

Ὅτε οἱ φιλόσοφοι Πυθαγόρας, Ἀναξαγόρας, Σωκράτης, Πλάτων¹ ἤρξαντο τοὺς θεοὺς πνευματικωτέρους ποιεῖν διαφόρους ἐποίησαντο τάξεις τῶν θεοτήτων, διατάξαντες κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον· τὴν πρώτην τάξιν ἀπένευξαν θεῶν τι ἀπείρῳ, ὃν πολλὰκις συνέχον τῇ Εἰμαρμένῃ, οὐκ εἰδότες τί σχῆμα και τί σῶμα ἀποδοῦναι αὐτῷ· τὴν δευτέραν τάξιν κατέλαβον τὰ ἄστρα, τὸ πῦρ, ὁ αἰθήρ, ὁ ἀήρ· τὴν δὲ τρίτην κατέλαβεν ὁ πολυμιγῆς ὄχλος τῶν ἀληθῶν και ἀνθρωπομόρφων θεῶν μεγάλων τε και μετρίων και μικρῶν και λίαν μικρῶν.

Ἐδέησεν εὑρεῖν τρόπον συγκοινωνίας τῶν θεῶν τούτων τοῖς ἀνθρώποις, ὅπως τὰς δεήσεις αὐτῶν και τὰ σεβάσματα δέχωνται και παρέχωσιν αὐτοῖς συμβουλὰς και ἐπιταγὰς. Ἐπὶ τούτῳ δὲ τῷ σκοπῷ οἱ φιλόσοφοι ἐπλήρωσαν τὸν ἀέρα δαιμόνων, οἵτινες νέον εἶδος ὄντων εἰσι γεννηθέντες ἐκ θεῶν και γυναικῶν, ἀθάνατοι, ὡς οἱ θεοί, και εἰς πάθη ὑποκειμένοι, ὡς οἱ ἄνθρωποι. Τῶν μεσιτῶν τούτων μεταξὺ θεῶν και ἀνθρώπων ὁ ἀριθμὸς ἦν ἀπειρος· ἐξ αὐτῶν οἱ μὲν ἦσαν ὠρισμένοι ἐκαστῷ ἀνθρώπῳ ὡς ἀγαθοὶ ἢ κακοὶ δαίμονες, οἱ δὲ εἶχον ἄλλας λειτουργίας· πλὴν τούτων ἦσαν και

1) Ὅστε οἱ φιλόσοφοι πρῶτοι ἐποίησαντο διάταξιν τῶν θεῶν, διότι ὑπάρχει παρ' Ὀμήρῳ και Ἡσιόδῳ (ἴδ. § § 16, 20—21), οὔτε πρῶτοι ἐσέψαντο περὶ ἀγγέλων μεταξὺ θεῶν και ἀνθρώπων, διότι ὁ Ἑρμῆς και ἡ Ἴρις χρησιμεύουσιν ὡς ἄγγελοι παρ' Ὀμήρῳ μεταξὺ θεῶν και ἀνθρώπων. Ὁ δὲ Ἡσιόδος λέγει ὅτι αἱ ψυχὰς τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν μετὰ θάνατον γίνονται ἀγαθοὶ δαίμονες, φύλακες τῶν ἀνθρώπων· οὐδὲ οἱ φιλόσοφοι σῶμα τῷ θεῷ δοῦναι ἐφρόντισαν, κηρυχθέντες κατὰ τῆς ἀνθρωποφυίας τῶν θεῶν. (ἴδ. § 28, σελ. 120).

ἄλλοι δαίμονες, αἱ ψυχαὶ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, μετὰ θάνατον θεοποιηθεῖσαι.

Ὁ Lélut ἐπαινῆται τοὺς φιλοσόφους δι' ἣν ἐποίησαν μεγάλην εὐεργεσίαν τῇ ἀρχαίᾳ κοινωνίᾳ, διότι ἀντὶ τῶν χυδαίων καὶ σωματοειδῶν θεῶν ἐπλήρωσαν καὶ αὐτὸν ὃν ἀνέπεινον ἄερα ἡμιτελοῦν πνευματικῶν (demi-esprits), ἐξ ὧν τὰ μὲν ἦσαν ὁδηγοὶ καὶ φύλακες, τὰ δὲ πονηροὶ καὶ κακοὶ δαίμονες¹. Τῆς δὲ θεωρίας ταύτης τῆς περὶ δαιμόνων, τῶν ἀναγκαιῶν τούτων μεσιτῶν μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρώπων, τὸν Σωκράτη ἠγεῖται, εἰ μὴ πατέρη, τοῦλάχιστον ἀνάδοχον, ὡς πάντες σχεδὸν οἱ διάλογοι τοῦ Πλάτωνος μαρτυροῦσι· περικειμήθη δέ, λέγει, ὑποστηρίξει τὴν θεωρίαν ταύτην, διὰ τοῦ ἀξιωματικῶς τῶν πεποιθήσεων αὐτοῦ, ἐκ τῶν ἐξῆς. Ἡ διάνοια αὐτοῦ ἀνατραφεῖσα ἐν τῇ εἰδωλοκρατείᾳ καὶ ἐν τῇ πίστει εἰς ὄνειρα, εἰς χρησμούς, εἰς θύματα, φύσει περιέργως καὶ ἐταστικῆ καὶ ἐρελωμένη ὑπὸ ἐμπνεύσεων ἐκ τῆς νεανικῆς ἡλικίας ἀρξικμένων, ἐζήτησε λίαν πρωίμως μαθεῖν πῶς οἱ θεοὶ κατεργάζονται τοὺς χρησμούς, τὰ ὄνειρα, τὰ θύματα, καὶ πῶς ἐν αὐτῷ γεννῶσι τὰς ἐμπνεύσεις καὶ τὰς προμηνύσεις.

«Οἱ θεοί, οἷους ἐνόμιζεν ὁ Σωκράτης, οὐκ ἠδύναντο περὶ μικρὰ πράγματα τυρβάζειν, περιοριζόμενοι ἐν τῇ τοῦ κόσμου διοικήσει, μεταχειριζόμενοι δὲ διὰ τὰ ἄλλα μεσίτας, ἀοράτους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, αἰσθητοὺς δὲ τῇ ἀκοῇ καὶ τῇ ἀφῆ, ἣ δυνάμει ἄλλων βαθυτέρων καὶ ἐνδομυχοτέρων ἐντυπώσεων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πάντα σαφῆ γίνονται, τὰ τε γενικά τῶν χρησμῶν, τῶν θαυμασίων, τῶν ὄνειρων καὶ πασῶν τῶν ἄλλων τῆς θεότητος ἐπιρροῶν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς, καὶ τὰ μερικὰ τῶν ἐμπνεύσεων τοῦ Σωκράτους² περὶ

τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν καθηκόντων τῆς ἠθικῆς καὶ περὶ τῆς ἐκκαθάρσεως τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν, ἅπερ ἔμφω μέλημα καὶ σκοπὸς τοῦ βίου αὐτοῦ ὑπῆρξαν.

Δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι ἐν τοιαύτῃ καταστάσει οὐκ ἦν δυνατὸν ἄλλως ἔχειν θρησκευτικὰς δοξασίας ἢ ἅς εἶχεν, οὐδ' εἰς ἄλλο ψυχολογικὸν τέλος καταληθῆναι ἢ εἰς ὃ ἀρίκετο· πολλῶ δὲ μᾶλλον οὐκ ἠδύναντο ἰδεῖν τί ἦν ὄντως καὶ τί λίαν πρωίμως ἤρξατο εἶναι. Οὔτοι δὲ οἱ λόγοι ἦτοι αἱ περιστάσεις αὗται τοῦ τόπου, τῆς ἐποχῆς τῆς θρησκείας καθίστασιν ὠπχύτως καταληπτὸν διὰ τί οὐκ ἐφάνετο οἷος ἦν, παραισθητικὸς παράφρων δὴλον ὅτι (fou alluciné), καὶ τοῖς ὁμοίαις τῶν λίαν περωτισμένων ἐκ τῶν συγχρόνων αὐτῷ· διότι τί ἔκτακτον ἦν ὅτι ὁ συμπολίτης, ὁ φίλος, ὁ διδάσκαλος αὐτῶν εἶχε κοινῶν τῇ θεότητι, οὐ ἢ διαγωγῇ ἦν ἀγνωστῆ, φρονιμωτάτη, προνοικῆ καὶ θεία ;»

Τοιοῦτοι οἱ λόγοι, κατὰ Lélut, δι' οὓς ὁ Σωκράτης κατέληξεν εἰς παραφροσύνην καὶ οὐτε αὐτὸς ἤθετο τοῦτου οὔτε οἱ σύγχρονοι καὶ φίλοι αὐτοῦ. Ἀνακεραλαιούμενος δὲ τὰ περὶ Σωκράτους καὶ τοῦ δαιμονίου λέγει τὰ ἐξῆς· «Ὁ Σωκράτης ἀνεφάνη τοιοῦτος οἷον ἔπλασεν αὐτὸν ἡ φύσις καὶ οἷον αὐτὸς ἑαυτὸν ἀνέ-

Δαίμων μέγας, ὡς Σώκρατες· καὶ γὰρ πᾶν τὸ δαιμόνιον μεταξὺ ἐστὶ θεοῦ τε καὶ θνητοῦ. Τίνα, ἦν δ' ἐγώ, δύναμιν ἔχον ; Ἐρμηνεῖον καὶ διαπορηθεῖον θεοῖς τὰ παρ' ἀνθρώπων καὶ ἀνθρώποις τὰ παρὰ θεῶν, τῶν μὲν τὰς δεήσεις καὶ θυσίας, τῶν δὲ τὰς ἐπιτάξεις τε καὶ ἀμοιβὰς τῶν θυσιῶν, ἐν μέσῳ δὲ ὃν ἀμφοτέρων συμπληροῖ, ὥστε τὸ πᾶν αὐτὸ αὐτῷ ξυνοδῆσθαι· διὰ τοῦτου καὶ ἡ μαντικὴ πᾶτα χωρεῖ καὶ ἡ τῶν ἱερέων τέχνη τῶν τε περὶ τὰς θυσίας καὶ τὰς τελετὰς καὶ τὰς ἐπωδὸς καὶ τὴν μαντείαν πᾶσαν καὶ γοητείαν· θεὸς δὲ ἀνθρώπων οὐ μίγνυται, ἀλλὰ διὰ τοῦτου ἐπὶ πᾶσι ἢ ὁμιλία καὶ ἡ διέλεκτος θεοῖς πρὸς ἀνθρώπους καὶ ἔργηγοροῖσι καὶ καθεύδουσι· καὶ ὁ μὲν περὶ τὰ τελεῦτα σοφὸς δαιμόνιος ἀνὴρ, ὁ δὲ ἄλλο τι σοφὸς ὢν ἢ περὶ τέχνας ἢ χειρουργίας τινὰς βέλους· οὔτοι δὲ οἱ δαίμονες πολλοὶ καὶ παντοδαποὶ εἰσιν, εἰς δὲ τούτων ἐστὶ καὶ ὁ Ἔρω·».

Τοιαύτη ἡ ποιητικὴ θεωρία περὶ δαιμόνων τοῦ Πλάτωνος· καίτοι δὲ ἡ μεταγενεστέρη δαιμονολογία πολλὰ ἐξ αὐτῆς ἠρύσκατο, οὐδὲν δεικνυσὶν ὅτι ὁ Πλάτων ἐπίστευεν εἰς αὐτήν. Ἐν τῷ Τιμαίῳ (σελ. 90) τὸν νοῦν καλεῖ δαίμονα ζῳοικον, δαίμονα τοῦ ἀνθρώπου· «ὡς ἄρα αὐτὸ (τὸ κυριώτερον παρ' ἡμῶν εἶδος ψυχῆς, τὸν νοῦν) δαίμονα θεὸς ἐκάσῳ δέδωκε»· (ιδ. Zeller die Philosoph. der Griechen II, 1, σελ. 791).

1) Πρὸ τῶν φιλοσόφων οἱ ποιηταὶ ἐμνημόνευσαν ἀγαθῶν καὶ κακῶν δαιμόνων (ιδε § 27, σελ. 120)· ἢ δὲ ἀρχαία κοινωνία οὐδέποτε παρεδέξατο οὐδὲ ἀνεγώρισεν ὡς ἄρθρον πίστεως τὰς περὶ δαιμόνων θεωρίας τῶν φιλοσόφων.

2) Ὁ Lélut ἀμαρτάνει νομίζων ὅτι ὁ Σωκράτης τὴν μὲν γενικὴν πρόνοιαν τοῦ κόσμου ἀνατίθησι τοῖς μεγάλοις θεοῖς, τὴν δὲ μερικὴν ἐκάσῳ ἀνθρώπου τοῖς δαίμοσι. Κατὰ τὸν Σωκράτη καὶ ἡ γενικὴ καὶ ἡ μερικὴ πρόνοια ἦν ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἢ τῶν Θεῶν, ὡς ἀρκούντες ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀποδείκνυται (ιδ. σελ. 194 — 195· 201 — 202· 226). Ἡ δὲ ἀπαντώσα ἐν τοῖς Πλατωνικοῖς διαλόγοις θεωρία περὶ δαιμόνων Πλατωνικὴ ἐστὶν οὐ Σωκρατικὴ· ὡς δημολογοῦσιν οἱ καλῶς εἰδότες τὴν Σωκρατικὴν καὶ Πλατωνικὴν φιλοσοφίαν. Ἐχει δὲ ἡ θεωρία ὡδε, ἐν τῷ Συμπόσ. σελ. 202· «Τὶ οὖν, ὦ Διοτίμα, (ὁ Ἔρω);

δειξεν ἐπασχολούμενος περὶ μίαν ἰδέαν, προσέ-
χων τὸν νοῦν εἰς ἓνα σκοπὸν, εἰς τὴν βελτίω-
σιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διὰ τῆς μεταρρυθ-
μίσεως τῆς λογικῆς, τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς θρη-
σκευαίας. Οἱ λόγοι, αἱ πράξεις, ἡ ἀφιλοκέρδεια,
ἡ πενία, ἡ μεγαλοψυχία, ἡ ἐγκράτεια, ἡ πο-
λιτικὴ σταθερότης, ἡ στρατιωτικὴ ἀνδρεία, ἡ
ἐγρήγορσις καὶ ὁ ὕπνος αὐτοῦ, πάντα πρὸς τοῦ-
τον ἀπέβλεπον τὸν σκοπὸν τὸν ἐπιβληθέντα
μᾶλλον αὐτῷ ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτοῦ ἢ παρ' αὐ-
τοῦ ἐκλεχθέντα· οὐδενὸς τῶν καθηκόντων ὠλι-
γώρησεν, ὧν προεξήρχεν ἡ ἠθικὴ διδασκαλία,
πρακτικῆ μᾶλλον ἢ θεωρητικῆ, ἣν αὐτὸς ἑαυτῷ
περιποίησεν ὑπὲρ πάντων τῶν Ἀθηναίων, πάν-
τα τὰ ἀγαθὰ καὶ τίμια μεταχειριζόμενος μέσα.
Βίος τοιοῦτος, συνοχὴ τοιαύτη πνεύματος· ἔ-
μελλον παρσῦραι εἰς μεγάλας ἰδιοτροπίας λό-
γων, τρόπων, διαγωγῆς, δίκνοιαν ἤδη ἰδιότρο-
πον καθ' ἑαυτήν· ἔμελλον αὐξῆσαι τὴν καρτερίαν
εἰς τὸ ψῦχος καὶ εἰς τὸ θάλπος, εἰς τὸ μόλυσμα
τοῦ λοιμοῦ καὶ εἰς τὰς χρείας τῆς ζωῆς· ἔμε-
λον αὐξῆσαι τὴν ἰσχυρίαν τῶν ἐμπνεύσεων καὶ
τῶν ἐσωτερικῶν ὠθήσεων, ὧν ἡ ἀρχὴ ἦν ἤδη
ἐξ αὐτῆς τῆς γεννήσεως, καὶ ποιῆσαι αὐτὰς
τὸν χαρακτῆρα ὑποδύσασθαι τῶν ἐξωτερικῶν
αἰσθήσεων· καὶ τοῦτο συνέβη τῷ Σωκράτει·
ἔσχεν ἐκστάσεις, σχεδὸν παροξυσμοὺς καταλη-
πτικούς, ὡς ἐν Ποτιδαίᾳ καὶ ἄλλαχού· ὕστερον
αἱ ἐκστάσεις αὐταὶ¹ ἔλαβον χαρακτῆρα παραι-
σθήσεων μᾶλλον ὠρισμένων, συντομωτέρων καὶ
θαμνωτέρων, παραισθήσεων τῆς γενικῆς ἀφῆς,
ἐσωτερικῆς ἢ ἐξωτερικῆς, παραισθήσεων τῆς
ἀκοῆς καὶ πιθανῶς τῆς ὄψεως. Ὁ Σωκράτης
οὐκέτι ἐδίστασε περὶ τῆς τοῦ δαίμονος ἢ τοῦ
θεοῦ αὐτοῦ ἀρωγῆς, ἣν καταληπτὴν ἐποίουν αἱ
ἐπικρατούσαι θρησκευτικαὶ δοξασταί, καὶ ἦτις
ποιούσα ὡσαύτως αὐτὰς καταληπτὰς προήγα-
γεν αὐτὸν τροποποιῆσαι αὐτάς. Ἐν καιρῷ τῆς
τραπέζης, ἐν ταῖς ὁδοῖς τῶν Ἀθηνῶν, ἐν ταῖς
πεδιλάσις ἐπέιχε ὅτε μὲν ἄνευ φανερᾶς αἰτίας,
ὅτε δὲ ἐκ τινοῦ παρμῶ ἔξ ἑαυτοῦ ἢ ἐξ ἄλλου
προερχόμενος, καὶ ἐποίει ἢ οὐ κατὰ τὴν διεύ-
θυνσιν τοῦ παρμῶ ἢ ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ εὐωνύμων·
ἀλλ' ἐπέιχε μάλιστα, εἰ τὴν φωνὴν ἤκουε τοῦ
θεοῦ, αἶε ἀποτρέπουσαν· αἱ γινόμεναι αὐτῷ
ἀπαγορεύσεις ἀπέβλεπον εἰς αὐτόν, ἔστιν ὁμῶς
ὅτε καὶ εἰς τοὺς φίλους, ὡς μαρτυροῦσι τὰ συμ-
βάντα τῷ Χαρμίδῃ, τῷ Κρίτωνι, τῷ Τιμόχρῳ
καὶ τῷ συνενόχῳ, τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ κατα-
βορβορωθεῖσιν ὑπὸ τῶν χοίρων, καὶ ἄλλα τοιαῦ-

τα· ἄλλοτε τέλος τὰ προμηνύματα ἀπέβλε-
πον εἰς τὰ κοινὰ, οἷά εἰσι τὰ περὶ τῆς κακῆς
ἐκβάσεως τῆς ἐκστρατείας εἰς Σικελίαν.

»Αἱ ψευδεῖς αὐταὶ ἀντιλήψεις ἢ παραισθή-
σεις τοῦ Σωκράτους, ὡς ἐμπνεύσεις τοῦ δαιμο-
νίου παρ' αὐτοῦ ἐκλαμβανόμεναι, ἠῤῥησαν τῆς
ἡλικίας προοιούσης καὶ τῆς πίστεως εἰς τὸν θεὸν
ὃς παρεῖχεν αὐτὰς ἐπιτεινομένης. Τελευτῶν
μάλιστα ἐπίρριπεν ὅτι, τῇ θεῖᾳ ταύτῃ ἀρωγῇ,
ἠδύνατο καὶ μακρόθεν ἐπενεργεῖν ἐπωφελῶς
ἐπὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ ἄγειν αὐτοὺς διὰ
τοῦ ἠθικοῦ τούτου μαγνητισμοῦ εἰς τὸν σκοπὸν
τῶν ἀναμορφωτικῶν αὐτοῦ ἀγώνων. Αἱ ἀντιλή-
ψεις αὐταὶ καὶ ἡ πίστις αὐτῆ κατὰ τοὺς χρόνους
τῆς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ εἰς Δίχην καὶ τῆς κατα-
δίκης ἦσαν τοσοῦτον ἰσχυραὶ, ὥστε ἀπέτρεψαν
αὐτὸν τὴν ἀπολογία αὐτοῦ παρασκευάσαι καὶ
δεηθῆναι τῶν δικαστῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἐπέπνευ-
σαν δὲ εἰπεῖν πρὸς αὐτούς, ὅτι κινδύνῳ τῆς
ζωῆς αὐτοῦ οὐ παύσεται φιλοσοφῶν.

Οὐδὲν παραδοξότερον, ἀλλὰ καὶ οὐδὲν βε-
βαιότερον ὡς κριτήριον τῆς μανίας, ἢ αἱ πα-
ραισθήσεις αὐταί, αἵτινες, διὰ τὴν διεύθυνσιν
αὐτῶν πρὸς ἓνα σκοπὸν, διὰ τὴν πορείαν καὶ
αἰτίαν καὶ διὰ τὴν περίστασιν, ὅτι καθ' ὅλον
τὸν βίον διαρκοῦσιν ἄνευ περιπλοκῆς ἀληθοῦς
μανιακοῦ παροξυσμοῦ, εἶδος τι συνιστῶσι πα-
ραφροσύνης, ὃ δυνάμεθα *αἰσθητικῆν καλέσαι*
παρὰφροσύνην (folie sensoriale ou perce-
plive).

Τοιαῦται ἦσαν αἱ παραισθήσεις τοῦ Σωκρά-
τους ὡς καὶ ἄλλων μεγάλων ἀνδρῶν, τῆς
θρησκευτικῆς μάλιστα ἀναμορφωτῶν. Τρεῖς δὲ εἰ-
σιν οἱ λόγοι δι' οὓς ἔλαβον καὶ διετήρησαν τὸν
χαρακτῆρα τούτον· α') εἶχοντο τῶν αἰσθήσεων
τῆς παιδικῆς ἡλικίας οἰονεὶ συνέχεια οὐσαι αὐ-
τῶν· β') παρεδόθη αὐταῖς ἀνέτως, τῶν συγγρῶ-
νων θρησκευτικῶν δοξασιῶν πικροποιοτρόπως
ἐπιτρεπουσῶν τοῦτο καὶ περιβαλλουσῶν ἐνθῆφ
καὶ θεῖφ χαρακτῆρι ἀξιώσεις καὶ αἰσθήσεις, αἷς
νῦν ἄλλο δίδεται ὀ.ομα· γ') αἱ ἰατρικαὶ γνώ-
σεις περὶ μανίας τῶν χρόνων ἐκείνων, τοῦ Ἰπ-
ποκράτους π. χ., ὃς ἦν σύγχρονος τῷ Σωκρά-
τει, οὐκ ἠδύνατο γνωστὸν καταστῆσαι τὸ εἶ-
δος τοῦτο τῆς αἰσθητικῆς μανίας, ἄλλως τε
καὶ τῶν φιλοσόφων ἀποφνημαμένων ὅτι ἡ ἀλη-
θῆς μανία γένος ἐστὶ τῆς ἐξάλλου παραφορᾶς
(*fureur*) διακρινομένη τῆς Πυθικῆς μανίας, ἣτοι
τῆς ἐκ θείας ἐμπνεύσεως, πρὸς δὲ ἀξιοῦντων
ὅτι σοφός τις παραφέρεται μὲν, οὐδέποτε δὲ
διὰ παντὸς μανιακὸς ἀποβήσεται.

»Ἐκ τῆς βιογραφικῆς ὁμῶς περιλήψεως ἦν

1) 18. σελ. 258.

ιποησάμεθα κατεδείχθη, ὅτι ὁ Σωκράτης ἦν ἀληθῶς παράφρων· διότι ἂν ὑπάρχη ῥήτος καὶ ἀναντιλεκτος χαρακτήρ τῆς μανίας, εἰσὶν αἱ παραισθήσεις (hallucinations) τουτέστιν ἡ κατὰστασις ἐκείνη, ἐν ἣ ὁ ἄνθρωπος θορυβοῦμενος ὑπὸ τῶν διαταράξεων τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τὰς ἰδίας αὐτοῦ ιδέας ἐκλαμβάνει ὡς αἰσθήσεις ὑπὸ τῆς ἀμέσου ἐνεργείας τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων προελθούσας. Ὁ Ἀθηναῖος λοιπὸν φιλόσοφος παρὰ τὴν ἐπίμονον αὐτοῦ μέριμναν πρὸς θρίαμβον μιᾶς ἢ δύο ιδεῶν, παρὰ τὰς παντοειδείς αὐτοῦ ιδιοτροπίας, ἴσως τεσσαράκοντα ἔτη τὸν ἀναντιρρήτον περιεβλήθη τῆς παραφροσύνης χαρακτῆρα. Εὐτυχῶς διὰ τὴν δόξαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν τῆς φιλοσοφίας, διὰ τὸν θρίαμβον τῆς ἠθικῆς καὶ τὸ ἀγαθὸν τῆς ἀνθρωπότητος ἡ παραφροσύνη αὐτοῦ ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς καὶ τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἔζη ὁ Σωκράτης, διετήρησε τὸν αἰσθητικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα, οὐδαμῶς εἰς τὴν κατὰστασιν τῆς γενικῆς καὶ ἀληθῶς μανιακῆς παραφροσύνης μεταβάσας. Ὁ Σωκράτης ἠδυνήθη οὕτω καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον διατελέσας ὢν ὁ ἀντιπρόσωπος καὶ ἀναντιρρήτως ὁ μάρτυρ, ἀλλὰ καὶ βεβαίως ἡ παραισθητικὴ τοῦλάχιστον ἔκφρασις τοῦ λόγου, τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἀρετῆς».

Τοιοῦτον τὸ τελευταῖον συμπέρασμα τοῦ σοφοῦ Lélut, ὁ Σωκράτης καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον διετέλεσεν ὢν ἡ πρώτη κεφαλὴ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἀρετῆς, καὶ ἡ νοσοῦσα καὶ παράφρων κεφαλὴ τοῦ αὐτοῦ λόγου, τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἀρετῆς. Ἀλλὰ πῶς ταῦτα συμβιβάζονται τὸν αὐτὸν εἶναι κρυφαῖον ἀντιπρόσωπον τοῦ λόγου, καὶ οἰκτρὰν παράφρονα ἔκφρασιν αὐτοῦ; Τοῦτο οὐκ ἔδει γεννησάι δισταγμὸν τινα μῆτοι ἡ παθολογικὴ αὐτοῦ ῥήτρα, ὅτι πᾶς παραισθητικὸς καὶ παράφρων, ἡμαρτημένη ἦ; διότι τὸ πεδῖον τῶν ἀσυνειδήτων ἢ αὐτομάτων τῆς ψυχῆς ἐνεργειῶν λίαν εὐρύ ἐστιν. Ἡ συνειδήσις, ἵνα χρῆσωμαι τῇ φράσει τῶν φυσιολογούντων ψυχολόγων, ἔχει τὴν ὠχρὰν αὐτῆς κηλίδα (sa tache jaune) ὡς ὁ ἀμφιβληστροειδῆς χιτῶν τοῦ ὀφθαλμοῦ· ὡς ἡ διακεκριμένη ὄψις μικρὸν ἔστι μόνον τῆς ὅλης ὄψεως, οὕτω καὶ ἡ σαφὴς συνειδήσις μικρὰ τίς ἐστὶ μοῖρα τῆς ὅλης συνειδήσεως, ἐν ἣ πολλὰ μένουσιν ἐν λανθανούσῃ καταστάσει ἀνεπαίσθητα, ἕως δοθῇ ἀφορμὴ καὶ γένωνται μέλημα τῆς σαφοῦς συνειδήσεως. Οὕτω λοιπὸν ἐνεργεῖαι τινεὶ τῆς ψυχῆς γίνονται αὐτομάτως ἄνευ τῆς θελήσεως καὶ τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, ἐξ ὧν ἐστὶ καὶ τὸ ἀξιωμακτικὸν ἐκεῖνο πα-

ράδειγμα τοῦ μαθηματικοῦ, περὶ οὗ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σελ. 232—233) εἵπομεν, ὅς τὴν λύσιν γεωμετρικοῦ τινος προβλήματος ἀπέδωκεν ὑπερφυσικῶ τινι ὄντι. Εἰ δὲ ὁ μαθηματικὸς διετέλει πιστεύων ὅτι οὐκ αὐτὸς ἔλυσε τὸ πρόβλημα, ἀλλ' ὑπερφυσικὸν τι ὄν ἐνέπνευσε αὐτῷ τὴν λύσιν, ἦν ἂν αὕτη διὰ τοῦτο ἔλασσον ὀρθὴ καὶ ἀληθής; οὐχί. Τοιοῦτόν τι δυνάμεθα εἰπεῖν καὶ περὶ τῶν ιδεῶν καὶ κρίσεων τοῦ Σωκράτους, αἰτινες, ὡς φωνὴ ἀποτρεπτικῆ, αἴφνης καὶ αὐτομάτως ἐνεφρανίζοντο τῷ λογικῷ αὐτοῦ· ἦσαν αὐτόματα καὶ ἀσυνειδήτοι ἐνεργεῖαι τῆς ψυχῆς, ὑπερ οὐδαμῶς ἐκώλυεν αὐτάς εἶναι ὀρθὰς καὶ λογικὰς καὶ ἀληθεῖς, ἐξ ἀρχῆς ὀρθῆς καὶ ἰσχυρᾶς ὠρμημέναι· ὥστε οὐκ ἀπεικότως ἐκάλεσάν τινεὶ αὐτάς ἔμπνευσιν ὀρθοτάτου καὶ φαινοτάτου λόγου, ὡς προποδηγόν,

ἡ μόνη τοι πρόσθεν ἰούσα τίθει φάος,
ἐν πράγμασιν ἀδήλοισ.

Ἴσως ἡμέραν τινὰ ἡ ἐπιστήμη εὐρήσει τὴν προσήκουσαν λύσιν τῶν ἀσυνειδήτων καὶ αὐτομάτων τῆς ψυχῆς ἐνεργειῶν, ὀρίζουσα τὴν φύσιν καὶ τὴν γένεσιν αὐτῶν. Ἦδη ἀπόπειρά τις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Ἐδουάρδου Hartmann ἐν τῷ πολυκρότῳ αὐτοῦ συγγράμματι *Das Unbewusste* (τὸ Ἀσυνειδήτον), ἐν ἰδίῳις κεφαλαίοις πραγματευσαμένου περὶ τοῦ ἀσυνειδήτου ἐν τοῖς συναισθημασιν, ἐν τῷ χαρακτῆρι καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ, ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ κρίσει καὶ παραγωγῇ, ἐν τῇ συστάσει τῆς γλώσσης, ἐν τῇ διανοίᾳ, ἐν τῇ συστάσει τῶν αἰσθητικῶν ἀντιλήψεων κτλ. Ἐν τούτοις πολλὰ μὲν δοκοῦσιν ὀρθὰ εἶναι, πολλὰ δὲ παρατετολημμένα καὶ συζητήσιμα.

Τὸ ἀσυνειδήτον ἐν τῇ διανοίᾳ φαίνεται παράδοξον· διότι μέλημα τῆς διανοίας εἰσὶν αἱ ιδέαι, αἱ δὲ ιδέαι ἄνευ συνειδήσεως οὐ γεννῶνται· ἀλλ' ὅμως, ὡς εἴρηται (σελ. 232—234), ἡ δίκνοια ἡμῶν πολλάκις ἐνεργεῖ ἀσυνειδήτως. Τὸ ἀσυνειδήτον ἐν τῇ ποιητικῇ μέλιστα καὶ καλλιτεχνικῇ καταφαίνεται δημιουργία· ἡ φαντασία τῶν ποιητῶν καὶ καλλιτεχνῶν εὐμοῖρει τῆς ἐξαισίας δυνάμεως, ἥς ἄνευ μεγαλοφυΐας οὐχ ὑπάρχει, πρᾶξει ζῶν καὶ αἰσθητοποιεῖν τὰς ιδέας. Ἡ δύναμις αὕτη ἀνεξαρτήτως ἐνεργεῖ τῆς θελήσεως καὶ τῆς συνειδήσεως, ὡς φησὶν ὁ φιλόσοφος Schelling· «ὡς ὁ τεχνίτης ἄκων παρὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ ἀντίστασιν φέρεται εἰς παραγωγὴν, οὕτω καὶ τὸ πραγματικὸν ἐν ταῖς καλλιτεχνικαῖς συλλήψεσι παρίσταται ἄνευ τῆς συνεργείας αὐτοῦ. Πραγματικὸν ἐστὶ μόνον τὸ ἀσυνειδήτως γινόμενον ἐν πάσῃ νοεῖᾳ

παρασάσει, τὸ κυρίως πραγματικὸν οὐκ ἔστι δυνατὸν ἐγγίγνεσθαι μετὰ συνειδήσεως».

Τὸ ἐν ἡμῖν ἄνευ συνειδήσεως γινόμενον ὑπολαμβάνεται ξένον, καὶ ἔξωθεν ἐπιβαλλόμενον. Τοῦτο οὐκ ἠγνόουν οἱ ἄρχαιοι· διὸ τὰς ποιητικὰς καὶ μουσικὰς ἐμπνεύσεις ὑπελάμβανον θείας, θεοπνεύστους, τοὺς κατεχομένους καὶ ἐμπνεομένους καλοῦντες ἐνθουσιάζοντας, μουσολήπτους, νυμφολήπτους.

Ὁ δὲ Hartmann (I, σελ. 357), τελευταῖον παραβάλλει τὰς ἐνεργείας τοῦ ἀσυνειδήτου πρὸς τὰς τοῦ συνειδήτου λέγων· «Ὁ ἄνθρωπος τὸ συνειδὸς μόνον γινώσκει ὡς ἴδιον αὐτοῦ χοῦμα, τὸ δὲ ἀσυνειδήτον παρίσταται αὐτῷ ὡς ἀκκτλήπτον τι καὶ ξένον, ἐξ οὗ ἐξαρτᾶται. Τὸ μὲν συνειδὸς ἐν παντὶ χρόνῳ ἑτοιμὸς ἔστι θεράπων, οὗ τὴν εὐπειθειαν δύναται ἐκθίξαι, τὸ δὲ ἀσυνειδήτον προστατεύει ὡς νόμφη (Γέθ), ἔχον δαιμόνιον τι ἀνησυχαστικόν. Ἐπὶ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ συνειδήτου δύναμαι σεμνύνεσθαι, διότι ἐμὸν ἔστιν ἔργον, καρπὸς τῶν ἐμῶν ἰδρώτων· ἡ δὲ ἐνεργεία τοῦ ἀσυνειδήτου, ἧς ὁ ἄνθρωπος προσφιλέης ἔστιν ἀγγελιαφόρος, ὡς δῶρον τῶν θεῶν, μόνον τὴν ταπεινοφροσύνην διδάτκειν αὐτὸν δύναται. Τὸ ἀσυνειδήτον, καθ' ὅσον τοιοῦτόν ἐστι, μόνιμον ὑπάρχει καὶ τέλειον, οὐδεμίαν κρίσιν περὶ ἑαυτοῦ ἐκφέρειν, ἐκλαμβάνόμενον τοιοῦτον οἶον ὑπάρχει· τὸ δὲ συνειδὸς μέτρον ἔστιν ἑαυτοῦ, κρίνει καὶ βελτιοῖ ἑαυτό, καθ' ὅσον νέει γνώσεις ἢ μεταβολὰς περιστάσεων ἀπαιτοῦσι τούτου»· κτλ.

Κατὰ ταῦτα τὸ δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους οὐ μόνον ἐρμηνεύεται, ἀλλὰ καὶ καταδείκνυται ὅτι ἡ ὀνομασία δαιμόνιον προσφορωτάτη ἔστι δηλοῦσα τὰς ἀσυνειδήτους ἐνεργείας τοῦ λογικοῦ, ἃς ἀγιοεὶ καὶ ἐκλαμβάνει ξένας.

Ὁ Σωκράτης τοσοῦτον τὴν κακίαν ἀπεστρέφετο καὶ ἐφοβεῖτο ἐκ παιδικῆς ἡλικίας μὴ τι κακὸν πράξῃ, ὥστε οὐδέποτε ἐπαύετο μετὰ τῶν ἐταίρων ἐξετάζων τί ἀγαθὸν ἢ κακόν, καὶ μόνος βαθέως περὶ τούτων μελετῶν καὶ διασκεπτόμενος κατὰ τὴν διαπορητικὴν καὶ σκεπτικὴν αὐτοῦ φύσιν, καὶ ἀποθησαυρίζων πολλὰς κρίσεις ἀποφατικὰς καὶ ἀποτρεπούσας τὸδε ἢ τὸδε πράττειν ὡς κακόν. Ἐν πάσῃ λοιπὸν ἐυκαιρίᾳ, καθ' ἣν σκέψις προὔκειτο περὶ πράξεώς τινος ἀμφιδόλου, ἢ ἐν τῷ νῷ ἐνυπολανθάνουσα καὶ ἀντιστοιχοῦσα αὐτῇ κρίσις διὰ τῷ συνειρμῷ τῶν ἰδεῶν αὐτομάτως καὶ ἀσυνειδήτως μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος καὶ ζωηρότητος ἐκινεῖτο, καὶ ὡς φωνὴ παρίστατο τὴν μελετωμένην ἀπαγορεύουσα πράξιν. Ἡ φωνὴ αὕτη ἤρ-

ξατο ἐκ παιδικῆς ἡλικίας καὶ διήρκεσε κατὰ πάντα τὸν βίον ὑπὲρ τὰ ἐξήκοντα ἔτη ἢ αὐτῇ· ἡ ἐνεργεία αὐτῆς ἦν λίαν στενὴ περιοριζομένη ἀπαγορεύειν αἰεὶ καὶ κωλύειν μελλούσας πράξεις μὴ ὀρθάς, μεγάλαις ἢ μικράς. Ἡ φωνὴ ἦν φρουρὸς ἀγρυπνος τοῦ λογικοῦ, πρῶτος προορῶν καὶ προμηνῶν αὐτῷ, ὅτε εἰς ὑφάλους ἐκινδύνευεν ὀλισθήσειν, καὶ ἐκώλυεν αὐτὸ ἐξοκεῖλαι· πᾶσαι αἱ ἀπαγορεύσεις αὐτῆς ἦσαν ὀρθαὶ καὶ λογικαὶ ὡς μαρτυροῦσιν αἱ ἀποφάσεις, ἃς ὁ Σωκράτης ἐποίησε τῇ φωνῇ ὑπακούων¹· διὰ τοῦτο οὐδὲν κώλυμα παρέσχε τῇ πνευματικῇ αὐτοῦ ἀναπτύξει, ἀλλὰ τὸναντίον ἤρχετο αὐτῇ εὖνους ἀρωγός, προφυλάττουσα τὸν Σωκράτην ἀπὸ τῶν κακῶν πράξεων καὶ περισπασμῶν.

Ὁ Σωκράτης οὕτως ἠδυνήθη παιδευθῆναι² τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, μελετήσῃ τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα, εὑρεῖν τὰ τρωτὰ αὐτῶν μέρη, καὶ νέας φιλοσοφίας γενέσθαι ἰδρυτῆς, τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς διδασκαλίας περὶ τῆς θείας προνοίας, ἐκκαθῆραι τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας ἀπὸ πολλῶν ῥύπων, ἀπολύσαι τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῶν Μοιρῶν, τῶν Ἑρινύων, τῆς Ἄτης, τῶν πονηρῶν δαιμόνων, καταστῆσαι τὸν βίον αὐτοῦ τύπον ἐνσεταρκωμένου τῶν αἰώνιων ἀρχῶν τῆς ἀληθείας καὶ ἀρετῆς, μηδὲν ἄλλο πράττοντος ἢ ὅ,τι ὁ λόγος καὶ ἡ ἀλήθεια ὑπηγόρευον, ἀγαθός, σώφρων, ἐγκρατής, ἀφιλοκερδής, μεγαλόψυχος, φιλόανθρωπος, φιλοδίκαιος, φιλόπολις, φιλόνομος κτλ.

Ἐν πᾶσι τούτοις ἡ φωνὴ ἀκρίβητος ἦν ἐπιτηρητῆς προσέχουσα μὴ τυχὸν κακόν τι πα-

1) Κατὰ τὴν Lélut αἱ παριστήσεις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Σωκράτους εἰς δίκην καὶ τῆς καταδίκης ἦσαν τασθεῖον ἰσχυρὰ, ὥστε ἀπέτρεψαν αὐτὸν τὴν ἀπολογίαν αὐτοῦ παρασκευάσαι καὶ δεηθῆναι τῶν δικαστῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἐνέπνευσαν δὲ εἰπεῖν πρὸς αὐτοῦς, ὅτι κινδύνη τῆς ζωῆς αὐτοῦ οὐ παύεται φιλοσοφῶν. Ὁ Lélut νομίζει καὶ ταῦτα ἀποτελέσματα τῆς παραρροσύνης· ἀλλὰ τί ἄλλο ὑψηλότερον καὶ θεϊότερον τούτων; Ὁ Σωκράτης ἠδύνατο ἀπολογησασθαι ἄλλως, ἢ δεηθῆναι τῶν δικαστῶν; παράφρων ἦν καὶ ὁ Περικλῆς τοιαύτην ὑπερήφανον ποιησάμενος ἀπολογίαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους; Διονύσιος δ' Ἀλικαρνασεὺς κατακρίνει ταύτην, ὡς ὁ Lélut τὴν τοῦ Σωκράτους· ἀλλὰ τὸ μέγα καὶ ὑψηλὸν οὐ κρίνεται τῷ μέτρῳ τοιούτων ἀνδρῶν.

2) Οἱ Νόμοι λέγουσι πρὸς τὸν Σωκράτην ἐν τῷ Κρίτωνι, «ἔπειδὴ δὲ ἐγένου καὶ ἐξετράφης καὶ ἐπαιδεύθης».

ρυσφρήση ἐν ταῖς σκέψεσιν, ἐν τοῖς λόγοις, ἐν ταῖς πράξεσι τοῦ Σωκράτους. Τσιούτος φύλαξ ἡδύνατο ὑποσκάπτειν καὶ ὑπονομεύειν τὰ θεμέλια τοῦ λόγου, ὥστε καταστῆσαι αὐτὸν παράφρονα, ὡς διατείνεται ὁ Lélut; Ὁ Σωκράτης κατὰ τοῦτο ἡμάρτανεν ἴσως, διότι, δι' ἔλλειψιν ἱκανῶν φυσιολογικῶν καὶ ψυχολογικῶν γνώσεων τῶν χρόνων αὐτοῦ, οὐκ ἠδυνήθη τὸν τρόπον τῆς ἀρχῆς καὶ γενέσεως τῆς φωνῆς ἐρμηνεύσαι, ἥτις ἔργον ἦν τοῦ λόγου αὐτοῦ αὐτόμακτον καὶ ἀσυνείδητον, καὶ οἰονεὶ ξένον καὶ θεῖον. Τοῦτο ἐξαρκεῖ ὅπως ὁ Σωκράτης κηρυχθῆ παράφρων; Τότε καὶ πάντες οἱ μεγαλοφρεῖς ποιηταὶ τῆς ἀρχαιοσύνης κηρυχθήσονται παράφρονες, διότι αἰσθανόμενοι ἀκούσιόν τι καὶ ξένον ἐν ταῖς ἐμπνεύσεσιν αὐτῶν (σελ. 262) ἐπίστευον, ὅτι ὑπὸ τῶν θεῶν καὶ Μουσῶν ἐμπνεόνται.

Ὁ Σωκράτης τὴν φωνὴν ταύτην ἐκάλυψε θεῖον καὶ δαιμόνιον σημεῖον ἕτε σημαῖνον αὐτῷ αἰεὶ τί χρὴ μὴ ποιεῖν, ἀπέδωκε δὲ τὴν ἀρχὴν καὶ γένεσιν αὐτῆς τῇ θεῷ ἐπενεργεῖ ὡς λογικωτέρᾳ αἰτίᾳ. Οὐδέποτε ὁμοῦ τὴν φωνὴν ὠνόμασε θεῖαν ἢ δαιμονίαν, ὡς συνήθως λέγεται, (ἴδε σελ. 235· 248), οὐδ' ἀπέδεχτο ὅτι θεὸς τις ἢ δαίμων προσωπικῶς συνεκινῶν αὐτῷ. Τοῦτο ταῖς θρησκευτικαῖς αὐτοῦ δοξασίαις ἀντέκειτο φρονούντος ὅτι οἱ θεοὶ ἐπιμέλονται τῶν ἀνθρώπων ἀόρατοι καὶ ἀόρατως ἐνεργοῦσιν. Οὐδὲ δαίμων ἀγαθὸς ἦν ἡ φωνὴ συγκινῶν τῷ Σωκράτει, διότι ῥητῶς ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ λέγεται ὅτι ἡ φωνὴ ἦν θεῖον καὶ δαιμόνιον σημεῖον. Οἱ ἀγαθοὶ δαίμονες εἴτε τῶν πύλων εἴτε τῶν πολιτῶν ἐκάστου (ἴδ. § 33 σελ. 132) εὐμενῶς διέκειντο καὶ παρεῖχον ἀγαθὰ, μὴ πᾶν τι ταῖς πράξεσι τῶν προστατευομένων προσέχοντες; ἡ δὲ φωνὴ τοῦ Σωκράτους αὐστηρῶς ἐπετῆρει καὶ ἐκώλυε τὰς κακὰς πράξεις.

Ὅστε ὅσα λέγει ὁ Lélut περὶ θεῶν καὶ δαιμόνων οὐδὲν περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους ἀποδεικνύουσι, τὸ δὲ συμπέρασμα αὐτοῦ παράλογον. «Δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι ἐν τοιαύτῃ καταστάσει οὐκ ἦν δυνατὸν ἄλλας ἔχειν θρησκευτικὰς δοξασίας ἢ ἃς εἶχεν, οὐδ' εἰς ἄλλο ψυχολογικὸν τέλος καταλήξει ἢ εἰς ὃ ἀφίκετο» (τὸ τῆς παραφροσύνης δῆλον ὅτι).

Ὁ σοφὸς ἀνὴρ παραλογίζεται καὶ παραπαῖει δι' οὓς ἐν τῇ ἀρχῇ (ἴδ. σελ. 239) εἶπομεν λόγους καὶ μάλιστα διότι πολλὸν χρόνον ἐν τοῖς φρενοκομείοις κατατρίψας καὶ πολλῶν νοσοῦσας κεφαλὰς ἰδὼν οἰονεὶ ἄστυα καὶ νόον γνούς, καὶ μελετήσας τὰ τε ἄλλα στοιχεῖα τῶν φρενο-

βλαβειῶν καὶ τὰ παραισθητικὰ, πῶς ἕκαστον γεννᾶται, πῶς ἀνεπτύσσεται καὶ ποῦ καταλήγει, γενικοῦς τινὰς τύπους καὶ εἶδη φρενοβλαβειῶν συνέλαβεν ἐν τῷ νῷ καὶ ἐν ταῖς δέλτοις κατέστρωσε. Τούτους λοιπόν, οὐχὶ τὰ κείμενα, ὡς λέγει, εἶχεν ὑπ' ὄψει, καὶ ὅτε τὴν περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους βίβλον συνέγραφε διὸ προστίθῃσιν, ἀφαιρεῖ, παρερμηνεύει, παραμορφοῖ καὶ δικστρεβλοῖ, ὅπως φαντασιῶδες πλάση καὶ ἀποφώλιον ἱέρας Σωκρατικῆς παραφροσύνης.

Κατὰ τὸν Lélut τὸ δαιμόνιον ἢ μᾶλλον τὸ μορμολύκειον τῆς Σωκρατικῆς παραφροσύνης τοιαύτην ἔλαβεν ἀρχὴν καὶ προόδον.

Ὁ Σωκράτης κατ' ἀρχὰς ἔσχεν ὁρμὰς ἀκατασχέτους, ἐμπνεύσεις, προαισθητάτα· «ὅ,τι τὸ κατ' ἀρχὰς ἦν αὐτῷ ἀκατάσχετος ὁρμὴ, βαθεῖα πεποιθήσις, ἰδέα πάσης ὥρας, ἐγένετο, τοῦ χρόνου προϊόντος, καὶ μάλιστα ὑπὸ τὴν ἐπήρεια διηγεκοῦς ἐνεργείας, ἐξωτερικῆ τῆς ἀκοῆς αἰσθησις καὶ ἀνευ ἀμφιβολίας καὶ τῆς ὀράσεως. Μετὰ τὰς ἐμπνεύσεις τῆς συνειδήσεως, ἐπῆλθον αἱ ἐμπνεύσεις τῆς θεότητος· ὁ Σωκράτης ἤκουσε τοῦ θεοῦ, τοῦ δαιμονος, τῆς φωνῆς, καὶ ἐν παντὶ τῷ σώματι ἤσθετο τῶν βρυγμῶν τῶν παρορμήσεων». (ἴδ. σελ. 258· 260).

Ἐκ τίνος κειμένου ταῦτα ἠρύσατο; ποῦ οἱ βρυγμοὶ τῶν παρορμήσεων ἐν παντὶ τῷ σώματι; Ταῦτα οὐκ εἰσιν ἀντιγεγραμμένα ἐκ τινῶν παθολογικῶν σημειώσεων τῶν φρενοκομείων; ἄλλὰ χωρῶμεν· «Ὁ Σωκράτης ἀγόμενος καὶ φερόμενος ὑπὸ τοῦ δαιμονίου αὐτοῦ ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, ἦν διατεθειμένος τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ ἐκλαμβάνειν ὡς φωνὰς ὑπερφυσικῆς αἰτίας· οὕτω τὸ κακὸν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὸν χαρακτῆρα τοῦτον ὑπεδύθη· ἡ λίαν ζωνεῖα, διάπυρος καὶ διατεθειμένη ἰδέα πρὸς τὰ ἐξω φέρεσθαι, ἐνσχοῦσθαι καὶ γίνεσθαι εἰκῶν, ἀκουστικὴ αἴσθησις, ὄντως τὴν τελευταίαν ταύτην ὑπεδύσατο μορφήν, καὶ τότε ἔλαβον ἀρχὴν αἱ παραισθήσεις τοῦ Σωκράτους, ἦτοι τὸ εἶδος τῆς μᾶλλον ἀναμφισβητήτου μανίας»· ὁ Lélut διατείνεται ὅτι ἡ φωνὴ ἦν ἡ ὑψίστη καὶ τελευταία ἔκφρασις τῆς ἐνεργείας τοῦ δαιμονίου· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ φωνὴ ἤρξατο ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, ἐπεταὶ ὅτι, εἰ ἡ παραισθησις τῆς ἀκοῆς ἦν παραφροσύνη, ὁ Σωκράτης ἦν ἐκ παιδὸς παράφρων. Τοῦτο τερτῆται τὰ κύκλα τοῦ Lélut, διότι πῶς παῖς παράφρων ἠδυνήθη τοιοῦτος γενέσθαι; διὸ οὐδαμῶς λαμβάνει ὑπ' ὄψει τὸ κείμενον τῆς Ἀπολογίας, ἀλλ' αὐθιχέρως τὴν ἀρχὴν τῶν παραισθησεων τίθησι κα-

τὰ τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος τοῦ Σωκράτους ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Ποτιδαίας· αἴσχε, λέγει, ἐκστάσεις καὶ παροξυσμούς καταληπτικούς, ἀσκαρδαμυκτὶ πρὸς τὸν ἥλιον ἀτενῶν, ὡς ποιοῦσι μανιακοὶ τινες πάσχοντες ἀνιάτως· αἱ ἐκστάσεις χαρακτηρὰ ὑπεδύσαντο παραισθήσεων τῆς γενικῆς ἀφῆς ἐσωτερικῆς τε καὶ ἐξωτερικῆς, παραισθήσεων τῆς ἀκοῆς καὶ τῆς ὀράσεως. Τὸ δαιμόνιον τριάκοντα ἔτη ὑποσκάπτων καὶ ὑπονομεῦον τὰ θεμέλια τοῦ λογικοῦ τοῦ Σωκράτους διέσειεν αὐτὰ καὶ παρήγαγε τὰς παραισθήσεις· αὐταὶ δὲ προΐουσης τῆς ἡλικίας ἠϋξήσαν καὶ μεγάλως ἔλαβον ἐπίδοσις. Ἐν καιρῷ τραπέζης, ἐν ταῖς ὁδοῖς τῶν Ἀθηνῶν, ἐν ταῖς πεδιάσιν ἐπειχε, ὅτε μὲν ἀνευ φανερᾶς αἰτίας, ὅτε δὲ ἐκ τινος πταρμού ἐξ ἑαυτοῦ ἢ ἐξ ἄλλου προερχομένου, καὶ ἐποίει ἢ οὐ κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ πταρμού, εἰ ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ εὐωνύμων· ἀλλ' ἐπειχε μάλιστα, εἰ τὴν φωνὴν ἤκουε τὸ θεοῦ, αἱ ἀποτρέπουσαν... Αἱ παραισθήσεις αὐταὶ τοῦ Σωκράτους, ὡς ἐμπνεύσεις τοῦ δαιμονίου παρ' αὐτοῦ ἐκλαμβανόμεναι ἠϋξήσαν, τῆς ἡλικίας προΐουσης καὶ τῆς πίστεως εἰς τὸν θεὸν τὸν παρέχοντα αὐτάς ἐπιτινομένης· τελευτῶν μάλιστα ἐπίστευσε, ὅτι τῇ θεῖᾳ ταύτῃ ἀρωγῇ ἠδύνατο καὶ μακρόθεν ἐπενεργεῖν ἐπωφελῶς ἐπὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦ ἠθικοῦ τούτου μαγνητισμοῦ ἄγειν αὐτοὺς εἰς τὸν σκοπὸν τῶν ἀναμορφωτικῶν αὐτοῦ ἀγώνων».

Οὐδὲν τούτων ἀληθές· πάντα μῦθοι φαντασιώδεις, ἢ ἀρχή, ἢ γένεσις, ἢ ἀνάπτυξις, ἢ ἐπίδοσις τῶν παραισθήσεων, ἢ ὑπονομευσις καὶ δικάσις τοῦ λογικοῦ μέχρι παραφροσύνης. Ὁ Πλούταρχος ἢ τις τῶν διαλεγόμενων ἐν τῷ περὶ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους διαλόγῳ λέγει ὅτι τὸ δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους ἦν πταρμὸς ἐξ αὐτοῦ ἢ ἐξ ἄλλου προερχόμενος· ἀλλὰ τὴν γελοῖαν ταύτην γνώμην ἀποδοκιμάζει (ἰδ. σελ. 240)· ὁ δὲ Lélut εἰσάγει καὶ ταύτην ὡς σοιχείον τῆς παραφροσύνης τοῦ Σωκράτους. Πάντες οἱ μῦθοι, οὗς περισυνάγει, εἰσὶν εὐπρόσδεκτοι, ὅπως τὸ μορμολύκειον τῆς Σωκρατικῆς παραφροσύνης καταστήσῃ ἴσον ἀπαράλληκτον τῷ πρωτοτύπῳ τῶν φρενοβλαδῶν πελατῶν αὐτοῦ, ὡς δείκνυσι τὸ ἐξῆς χωρίον, μνημονευθὲν ἡδη (σελ. 254). «Ἰδοὺ ὁ Σωκράτης οὐ μόνον φανταζόμενος θείας δέχεσθαι ἐπιρροάς καὶ ἐμπνεύσεις καὶ θεῖαν ἀκούειν φωνὴν, ἀλλὰ καὶ, ἐκ τούτων, οἰόμενος ὁμοίαν κατέχειν ἐπιρροὴν καὶ μακρόθεν ἐπὶ τε τῶν φίλων καὶ τῶν μαθητῶν καὶ σχεδὸν ἐπὶ τῶν ξένων, ἐπιρροὴν ἀνεξάρτητον

καὶ αὐτοῦ τοῦ λόγου καὶ τοῦ βλέμματος, ἐπενεργούσαν δὲ διὰ τῶν τοίχων καὶ εἰς περιοχὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἐκτενῆ. Οὐδὲν τούτων παραδοξότερον δύναται τις ὄραν οὐδ' ἀνοητότερον καὶ χαρακτηριστικώτερον σημεῖον μανίας· οὐδ' αὐτοὶ οἱ παραισθητικοὶ (à la bonheur!) οἱ ὑπὸ τὰ ὄμματα ἡμῶν πέμποντες καὶ λαμβάνοντες μακρόθεν φυσικὰς τε καὶ μαγνητικὰς καὶ ἐλευθεροτεκτονικὰς ἐπιρροάς, ἄλλως, ἢ ὡς ὁ Σωκράτης, ἐκφράζονται, οὐδ' εἰσι κατὰ τοῦτο παραφρονέστεροι αὐτοῦ. Ταῦτά εἰσι ὀλίγον τι ζωηρὰ τῇ ἐκφράσει, ἀλλ' εἰρήσθω ἅπαξ ἔτι, ἢ ἐκφρασις αὕτη ἐστὶν ἢ τῆς ἀληθείας».

Ἐπὶ τοιούτων μύθων στηρίζει ὁ Lélut τὰς ἀληθείας αὐτοῦ. Τοῦτο καὶ μόνον ἀρκεῖ πρὸς ἀνασκευὴν· ἀλλαγῆ δὲ δαιμονολογικῶς ἐξετάζει τὴν ψυχολογικὴν ἀνάπτυξιν τῆς παραφροσύνης τοῦ Σωκράτους (ἰδ. σελ. 250) ἐκφέρων ἄσεια καὶ πρωτότυπα. «Ἐρῶ δὲ κατὰ τίνα ψυχολογικὴν κλίμακα ὁ Σωκράτης τὴν ἔκφρασιν τῶν παθολογικῶν αὐτοῦ αἰσθήσεων παρήλλασεν. Ὅτε μὲν αἱ ψευδεῖς αὐταὶ αἰσθήσεις ἦσαν ἀπλῶς ἀόριστόν τι αἰσθημα, ἀρωγῇ πόρωθεν τοῦ μεγάλου θεοῦ ἢ τῶν θεῶν, ὁ Σωκράτης ἔλεγε θεός, θεοί, dieu, les dieux, le dieu des Delphes. Ὅτε δὲ ἡ αἰσθησις μερικωτέρα καθίστατο καὶ ὁ θεός προσήγγιζεν, ὁ Σωκράτης ἔλεγε ὁ θεός, le dieu. Τοῦ θεοῦ ἔτι μᾶλλον προσεγγίζοντος, ὁ Σωκράτης ἔλεγε, τὸ δαιμόνιον, δαίμων· ἐνίοτε ἢ αἰσθησις καίπερ μᾶλλον ὠρισμένη, ἦν ἀπάτη (illusion) σχέσιν ἔχουσα πρὸς ἐξωτερικὴν τινα κίνησιν· ταύτην ὁ Σωκράτης κατὰ τὸν εἰωθότα αὐτῷ τρόπον ἠρμήνευε, μεταχειριζόμενος τὰς φράσεις, τὸ δαιμόνιον σημεῖον, le signe de démon(!), τὸ εἰωθὸς σημεῖον τοῦ δαιμονίου(!), δαιμόνιον ἐναντίαμα. Τέλος, ὅτε ἡ αἰσθησις ὅλως εἰδικὴ καθίστατο, ὁ Σωκράτης τότε ἠκούε τὴν φωνήν, καὶ τοῦτο ἦν ὁ ὕψιστος βαθμὸς τῶν παραισθήσεων». Ἐνταῦθα ἀρμόζει ἢ παρατήρησις τοῦ φιλοσόφου Λαρομικιέρου πρὸς τὸν Lélut· «Est-ce que vous ne vous êtes pas demandé quelquefois le quel était l'halluciné, de vous ou du maître de Platon, du maître de tout philosophe».

Κατ' ἀνάγκην πολλὰς ἐπανερχόμεθα εἰς τὰ αὐτά, διότι καὶ ὁ Lélut τὰ αὐτὰ πολλὰς ἐπανέλθει. Εἶτα ἐπιθυμοῦμεν σαφές καὶ ψηλαρητόν, οὕτως εἰπεῖν, παντὶ καταστήσει τὸ σαθρὸν τῶν ἀποδείξεων αὐτοῦ, μάλιστα δὲ τοῦτο, ὅπερ ὡς κορωνίδω ἐπέθηκε τῶν παραλογισμῶν αὐτοῦ, διατεινόμενος ὅτι ὁ Σωκράτης ἐποίησεν αὐτὰ τίτλον δόξης καὶ

ὑπεροχῆς ἐπὶ τῶν συγχρόνων! ἀλλὰ παρὰ πάντων ὁμολογεῖται ὅτι ὁ Σωκράτης ἦν ἄτυπος καὶ μετρίοφρων, οὐδ' ὁμοίος Ἐμπεδοκλεῖ τῷ Ἀκρχαγαντίῳ, ὃς ἔλεγε πρὸς τοὺς πολίτας αὐτοῦ·

Ὁ φίλοι, οἱ μέγ' ἄστου κατὰ ξανθοῦ Ἀκρχαγαντος
ναίειτ' ἄν' ἄκραν πόλεως, ἀγαθῶν μελήθορες ἔργων,
χαίρειτ' ἐγὼ δ' ὑμῖν θεὸς ἄμβροτος, οὐκ ἔτι θνητὸς
κωλεῦμαι μετὰ πᾶσι τετιμένος, ὥσπερ ἔοικα,
ταϊνίας τε περίσπετος στέρεσιν τε θαλείης.

Ὁ δὲ Σωκράτης περὶ τοῦ δαιμονίου σημείου λαλεῖ μετὰ ταπεινοφροσύνης, διότι μόνῳ αὐτῷ ἐδόθη· «τὸ δ' ἡμέτερον οὐκ ἄξιον λέγειν, τὸ δαιμόνιον σημειον». (Πλάτ. Πολιτ. ζ', 466)· καὶ ἐν τῷ Φαίδρῳ (242) λέγων πρὸς τὸν Φαίδρον ὅτι τὸ δαιμόνιον τε καὶ εἰωθὸς σημειον ἐγένετο αὐτῷ προστιθησιν, «εἰμὶ δὴ οὖν μάντις μὲν, οὐ πᾶν δὲ σπουδαῖος, ἀλλ' ὥσπερ οἱ τὰ γράμματα φαῦλοι, ὅσον μὲν ἐμαυτῷ μόνον ἱκανός». Ταῦτα οὐδὲν ἴχνος κομπασμοῦ καὶ ἀλαζονείας ἐνέχουσιν εἰς τε ἱκανὴ διδᾶξαι τοὺς ὀρθῶς σκεπτομένους ὅτι τὸ δαιμόνιον σημειον, ἢ ἡ φωνή, λίαν στενὸν εἶχε κύκλον ἐνεργείας. Ἐξ οὗ καταρρέουσι πάντες οἱ μῦθοι περὶ τῆς τεραστίας δυνάμεως τοῦ δαιμονίου καὶ περὶ τῆς ἐπιενεργείας αὐτοῦ καὶ μικροθην.

Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων ἡ ἀνθρωπότης οὐδεμίαν ἔχει ἀφορμὴν καλύψαι τὸ πρόσωπον αὐτῆς καὶ θρηνηῖσαι τὴν ἀνεπανόρθωτον ἀπώλειαν ἐνός τῶν ἐνδοξοτάτων αὐτῆς τέκνων, ἀλλὰ τούναντίον διατελεῖσι ἐσαεὶ τιμῶσα καὶ γεραίρουσα τὴν Σωκράτην καὶ σεμνυνομένη ἐπ' αὐτῷ ὡς τῷ ὑψίστῳ ἀντιπροσώπῳ τοῦ λόγου, τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἀρετῆς, εὐχομένη ἵνα οἱ αἰῶνες ὡς πλείονας περᾶγωσι τοιοῦτους ἄνδρας, τοὺς δὲ πέμποντας τὸν Σωκράτην εἰς τὸ φρενοκομεῖον πέμπουσα εἰς ἐλλεβόρου ρίζοτομίαν, οὗ χρεῖαν ἔχουσιν.

Κρίσεις Brierre de Boismont καὶ ἄλλων ἱατρῶν.

§ 59. Τοσαῦτα μὲν περὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ Lélut. Τούτῳ συμφωνεῖ καὶ ὁ Bourdin διατεινομένος ὅτι ἡ παραίσθησις οὐδέποτε φυσιολογικὴ ἐστὶ, διότι ἀεὶ τρεχλὴν προϋποτίθησιν νοεράν, σύλληψιν οὕσα τοῦ πνεύματος, ἐκλαμβανόμενη δὲ ὡς ἀληθῆς αἴσθησις, καὶ ὡς τοιαύτη ὑπὸ τοῦ παραισθητικοῦ θεωρούμενη. Ἡ παραίσθησις κατ' αὐτὸν παθολογικὴ ἐστὶν ἐργασία, οὐδέποτε φυσιολογικὴ ὀρθὸς λόγος καὶ παραί-

σθησις εἰς ἄκρον εἰσὶν ἀντίθετα. Ἡ παραίσθησις συμβιβάζεται τῇ τακτικῇ ἐνεργείᾳ τῶν πλειστων τῆς ψυχῆς δυνάμεων, ἀλλ' οὐδαμῶς τῇ τοῦ λογικοῦ (de la raison) ἀκεραιότητι.

Περὶ ἐτέρου ἐπισήμου ἱατροῦ, τοῦ Moreau (de Tours), οὐδὲν λέγομεν· διότι ἐν τῷ διαβοήτῳ αὐτοῦ συγγράμματι (*le Génie et la Folie*) εἰς γενικώτερον ἀποβλέπει ζήτημα, ἐπιχειρήσας ἀποδείξαι ὅτι μεγαλοφυεῖα καὶ μανία πλησιέσταται εἰς συγγενεῖς, ἀδελφαὶ ὁμαίμονες, θριξ ἀνά μέσον αὐτῶν, ὥστε ῥαδίως ταῦτιζονται.

Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ἱατρῶν οἱ πλείοι τὸ πρῶτον μέρος τῆς γνώμης τοῦ Lélut ἀσπάζονται, ὅτι ὁ Σωκράτης εἰς παραισθήσεις τῆς ἀκοῆς ἦν ὑποκείμενος, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ δεύτερον, ὅτι, ὡς παραισθητικὸς, ἦν παράφρων· διότι οὐ πάντες οἱ παραισθητικοὶ παράφρονες. Τῶν ἱατρῶν τούτων προεξέρχει ὁ Brierre de Boismont, ὃς πρῶτος ἀνέλαβε διὰ παραδειγμάτων ἐμπεδῶσαι τὴν γνώμην, ὅτι εἰς καὶ παραισθήσεις δυνάμεναι συνυπάρχειν καὶ συμβιδῶν, οὕτως εἰπεῖν, τῷ λογικῷ, καὶ ἀνασκευάσαι τὴν ἀξίωσιν τοῦ Lélut καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, ὅτι Σωκράτης, Λούθηρος, Πασχάλης καὶ ἄλλοι μεγάλοι ἄνδρες ἦσαν παράφρονες, διότι εἰς παραισθήσεις ἦσαν ὑποκείμενοι.

Τὸ δεύτερον κεφάλαιον τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ συγγράμματος, *Les Hallucinations*, φέρει ἐπιγραφὴν, *des Hallucinations compatibles avec la raison*· «Μυρία ὄσα, λέγει, φυσικαὶ καὶ ἠθικαὶ πράξεις μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ παραίσθησις οὐκ ἐστὶν ἀεὶ σύμπτωμα παραφροσύνης· διότι ἐνίοτε ὑπὸ ὀπτικῆς προκαλεῖται ἀπάτης ἢ ἰσχυρᾶς τοῦ πνεύματος ἀσχολίας, ἢ νοσηρᾶς τοῦ σώματος διαθέσεως, τοῦ λογικοῦ μόνοντος ὑγιοῦς καὶ ἀκεραίου. Χαρακτηριστικὴ δὲ διαφορά τῶν παραισθήσεων τούτων ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐστίν, ὅτι οἱ εἰς αὐτὰς ὑποκείμενοι δύνανται τὰς ιδέας αὐτῶν ἐξελεγχεῖν, τὴν πορείαν αὐτῶν μεταβάλλειν, παραβάλλειν τε αὐτὰς καὶ ἀναγνωρίζειν τὴν ἑαυτῶν ἀπάτην· ἢ ὅταν μὴ ἀναγνωρίζωνται ὑπ' αὐτῶν ὡς ψευδεῖς αἰσθήσεις, ἐκλαμβάνονται ὡς ἔκτακτόν τι γινόμενον, ὅπερ ὁμοῦς οὐδεμίαν ἔχει ῥοπήν εἰς τὴν διαγωγὴν αὐτῶν.

»Οἱ σφόδρα περὶ τινὰ ιδέαν ἀσχολούμενοι δύνανται, διὰ τῆς ἐπὶ μακρὸν παρατεινομένης μελέτης, τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ πνεύματος τὴν ιδέαν ταύτην ὀρθῶν διωλαζομένην (*Materialisée*)· ὅσα δὲ ἡ ὁρμὴ ἐλάσσων γίνεται, τοσούτῳ αἱ ιδέαι τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἀναλαμβάνουσι πορείαν. Ἡ εἰκὼν (*l'image*) ἐγένετο τὸ

κορυφαίον τῆς μελέτης σημειον. Ἐνόμισαν βλέπειν, ἴσως δὲ καὶ εἶδον ὅ,τι ὑποκείμενον ἦν τῆς μελέτης αὐτῶν· ἀλλ' οὐδὲν ἀσύνηθες, οὐδὲν ἀνώμαλον ἐπηκολούθησε· τοῦτο δὲ ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας τίθεται, διότι αἱ ἀποφάσεις, αἱ πράξεις, ἀποτελέσματα τῆς ιδέας ταύτης, ἠτις πᾶσαν τὴν προσοχὴν καὶ τὸν νοῦν αὐτῶν εἰς ἑαυτὴν ἐφείλκυσε, πρότυπον ἔσονται λογικῆς καὶ μαρτύριον τῶν εὐγενεστάτων τῆς νοήσεως δυνάμεων.

»Καθ' ἡμᾶς λοιπὸν ἡ παραίσθησις ὑπάρχει ἐν ὅτι πλείσταις καὶ διαφόροις περιστάσεσιν· ἔστι μὲν ἀποτέλεσμα ἐγκεφαλικῆς ἐξάψεως, οὐχὶ δὲ καὶ σταθερὸν πάντοτε σύμπτωμα παραφροσύνης, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· διότι ἐν πολλοῖς ἀνθρώποις προδιάθεσις ἔστι σχεδὸν κανονική.

»Ἡ παραίσθησις ἔστιν αἴσθησις (sensation) ἀναντιλέκτως διάφορος, ὡς ἐκ τῆς ἀφετηρίας αὐτῆς, τῆς ἀληθοῦς αἰσθήσεως, ἀλλὰ τὰ στοιχεῖα αὐτῆς εἰσι παρόμοια αὐτῇ.

»Ἡ ἀνέκμησις τῆς αἰσθήσεως καὶ ἡ νοερά αὐτῆς σύλληψις δύνανται, κατὰ τὴν εὐαίσθησιαν τῶν φυλῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, δυνάμει ἐξισωθῆναι τῇ πραγματικῇ αἰσθήσει· μόνον δὲ διαφορὰν βαθμοῦ ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις ὅροις δύνανται τις εὐρεῖν.

»Ἡ σύλληψις τῆς αἰσθήσεως ἐν τῷ νῷ ἔστιν ἡ φυσιολογικὴ παραίσθησις ἐν σπέρματι· ἔστι κοινὴ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἰκανή, διὰ τῆς προσοχῆς καὶ τῆς βουλήσεως, μέχρι τῆς ἐναργείας τῆς ἐντυπώσεως ὑψωθῆναι.

»Παρὰ τοῖς μεγαλοφύσει τὸ ἰδανικόν, ὅπερ ἡ σύλληψις ἔστιν ἐν τῷ ὑψίστῳ αὐτῆς βαθμῷ, ἐν αἰσθητῇ μορφῇ ἐνσαρκοῦται, καὶ ἀπεργάζεται τὴν φυσιολογικὴν παραίσθησιν».

Ὁ Brierre de Boismont πρὸς τοῖς ἄλλοις παραδείγμασι παραισθήσεων τῷ λογικῷ συμβιβαστομένῳ ἀναφέρει καὶ τὸ τοῦ βιβλιοπώλου Νικολαί, μέλους τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου, καθ' ἣν αὐτὸς ὁ Νικολαί ἐποίησε περιγραφὴν ἔχουσαν ὧδε. «Κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ 1791 εἶχον θλίψεις βαθέως συνταραξάσας με. Ὁ ἰατρός Selles εἰωθῶς δις τοῦ ἔτους ποιεῖν μοι ἀφαμιμάξεις, ἔκρινε καλὸν τοῦτο τὸ ἔτος μίαν ποιῆσαι μοι. Ἐπὶ 24 φεβρουαρίου μετὰ τινα ζωηρὰν διένεξιν αἵφνης δέκα βήματα μακρὰν ἐμοῦ εἶδον μορφὴν νεκροῦ· ἠρώτησα τὴν γυναῖκά μου, ἂν βλέπῃ αὐτήν· ἡ δὲ θορυβηθεῖσα μετεπέμψατο ἰατρὸν τινα. Τὸ φάσμα διήρκεισεν ὀκτὼ λεπτά. Ἐπὶ τετάρτῃ ὥρᾳ μ. μ. τὸ αὐτὸ φάσμα ἐπανε-

φάνη· ἤμην τότε μόνος· ταραττόμενος ἐπὶ τῷ συμβῆντι τούτῳ ἐπορεύθην εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς συζύγου μου. Τὸ φάσμα ἠκολούθησέ μοι. Κατὰ τὰς ἑξ ὥρας εἶδον πολλὰς μορφὰς οὐδεμίαν ἐχούσας σχέσιν πρὸς τὴν πρώτην.

»Τῆς πρώτης συγκινήσεως παρελθούσης, περιειργαζόμενη τὰ φάσματα, ἐκλαμβάνων αὐτὰ οἷα πραγματικῶς ἦσαν, ἀποτελέσματα τῆς ἀρρωστίας μου. Ταύτης τῆς ιδέας ἐμπεφορημένος μετὰ μεγίστης προσοχῆς παρατήρουν αὐτά, ζητῶν διὰ τίνος συνειρμῶ ἰδεῶν αἱ μορφαὶ αὐτῶν εἰς τὴν φαντασίαν μου παρίσταντο· ἀλλ' οὐκ ἠδυνήθην σχέσιν τινὰ εὐρεῖν αὐτῶν πρὸς τὰς ἐμὰς ἀσχολίας τε καὶ ιδέας καὶ ἐργασίας. Ἐπὶ ἐπιούσῃ ἡ νεκρὰ μορφή ἠφανίσθη, ἀλλ' ἐνεφανίσθησαν ἄλλαι πολυκρίθμοι μορφαὶ φίλων ἔστιν ὅτε, οὐδέποτε τῶν οἰκείων, ξένων ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον, οἰκούντων κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἤττον μακρὰν. Ἐπειρήθην ἐκουσίως τὴν μορφὴν γνωστῶν μοι ἀνθρώπων ἀναπαραστήσαι διὰ ζωηρᾶς ἐναργείας (objectivité) τῆς εἰκόνης αὐτῶν· ἀλλὰ καίπερ ἰδὼν διακεκαμένως δύο μορφὰς ἐν τῷ ἐμῷ πνεύματι, οὐκ ἠδυνήθην τὴν ἐσωτερικὴν εἰκόνα καταστήσαι ἐξωτερικὴν, καίτοι ἄλλοτε ἀκουσίως εἶδον αὐτάς οὕτω, καὶ ὕστερον ὡσαύτως, ὅτε οὐδεμίαν παρείχον προσοχὴν. Ἡ κατάστασις τοῦ πνεύματός μου ἐπέτροπέ μοι τὰς ψευδεῖς ταύτας ἀντιλήψεις μὴ συγγέειν τῆς πραγματικῆς.

»Τὰ φάσματα ταῦτα ἦσαν σαφῆ καὶ διακεκριμένα εἴτε μόνος ἤμην εἴτε μετ' ἄλλων νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν, ἐν τῇ ὁδῷ καὶ ἐν τῷ οἴκῳ· ἦσαν δὲ σπανιώτερα, ὅτε παρ' ἄλλοις διέτριβον· ὅτε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκλειθον, ἐξηφανίζοντο, ἐνίοτε ἔμενον ὄρατά· ἀλλ' ὅτε ἤνοιγον τοὺς ὀφθαλμοὺς εὐθὺς ἀνεφαίνοντο· καθόλου εἶπεν τὰ φάσματα ταῦτα, καὶ τοῖς δυσὶ φύλοις ἀνήκοντα, οὐδεμίαν ἐφαίνοντο παρέχειν προσοχὴν εἰς ἄλληλα καὶ ἐβλάδιζον ἐπισηχολημένα ὡς ἐν ἀγορᾷ. Πολλάκις εἶδον ἐπίπτους, κύνας, πτηνὰ· τὰ φάσματα οὐδὲν εἶχον τὸ ἰδιάζον οὔτε ἐν τοῖς βλέμμασιν οὔτε ἐν τοῖς ἀναστήμασιν, οὔτε ἐν τῷ ἱματισμῷ, ἀλλὰ μόνον ὄλιγον ἦσαν ὠχρά.

»Μετὰ τέσσαρας περίπου ἑβδομάδας ὁ ἀριθμὸς τῶν φασμάτων ἠῤῥξῆσεν· ἠῤῥξῆσεν δὲ ἀκούειν αὐτῶν λαλούντων· καὶ ἐνίοτε μὲν ἀλλήλους διελέγοντο, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον δὲ ἐλάλουν πρὸς ἐμέ. Οἱ λόγοι αὐτῶν ἦσαν σύντομοι καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον εὐχάριστοι· ὡς πολλάκις ἐξέλαβον αὐτοὺς ὡς φίλους τρυφεροὺς καὶ εὐχιστήτους, ζητοῦντας τὰς θλίψεις μου καταπραῦναι.

»Καίτοι τὸ πνευμά μου ἦν τότε ἐν ἀρκούντως καλῇ καταστάσει, καὶ τὰ φάσματα τοσοῦτον οἰεῖα ἀπέβητάν μοι, ὥστε οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην προξένου μοι ἀνησυχίαν, ἐζήτησα διὰ καταλλήλων φαρμάκων ἀπαλλαγῆναι αὐτῶν. Τῇ 20 Ἀπριλίου 1791 ἐγένετο ἐπίθεσις βδελλῶν ὁ χειρουργὸς ἦν μόνος μετ' ἐμοῦ διαρκούσης τῆς ἐπιθέσεως ὁ κοιτῶν ἦν πλήρης παντοειδῶν ἀνθρωπίνων μορφῶν. Ἡ παραισθησις αὕτη ἄνευ διακοπῆς τινος μέχρι τῆς τετάρτης καὶ ἡμισείας διήρκεσε, καθ' ἣν ὥραν ἡ πέψις ἤρξατο γίνεσθαι. Εἶδον τὰς κινήσεις τῶν φασμάτων βραδυτέρας γινομένης ὑστερον τὰ φάσματα ἤρξαντο γίνεσθαι ὠχρὰ καὶ κατὰ τὴν ἐβδόμην ὥραν λευκὰ· αἱ κινήσεις αὐτῶν ἦσαν βραδείαι· καίτοι αἱ μορφαὶ αὐτῶν, ὡς πρότερον, διεκρίνοντο· κατὰ μικρὸν ἐγένοντο αἰθήρια, ἐφάνησαν συγχρόμενα τῷ ἀέρι, καὶ μόνον μέγη τινὰ αὐτῶν ἦσαν χρόνον τινὰ ὀρατὰ· περὶ δὲ τὰς ἑκτῶν ὥρας τὸ δῶμα ἀπηλλάγη τῶν φαντασιωδῶν τούτων ἐπισκεπτῶν.

»Ἐκτοτε δὲς ἢ τρις ἐνόμισα ὅτι τὰ φάσματα ταῦτα ἐμελλον καὶ πάλιν ἐπισκέψεσθαι με· ἀλλ' οὐδὲν ἐγένετο».

Τοιαύτη διπλῆ παραισθησις τῆς ὀράσεως καὶ τῆς ἀκοῆς ἦν καὶ τὸ φάσμα τοῦ Βρούτου, περὶ οὗ ὁ Πλούταρχος λέγει, «ὡς οὖν ἐμελλεν ἐξ Ἀσίας διαβιβάζειν τὸ στράτευμα, νύξ μὲν ἦν βαθυτάτη, φῶς δ' εἶχεν οὐ πᾶν λαμπρὸν ἢ σκηνή, πᾶν δὲ τὸ στρατόπεδον σιωπῇ κατειχεν· ὁ δὲ συλλογίζόμενός τι καὶ σκοπῶν πρὸς ἑαυτὸν ἔδοξεν αἰσθῆσθαι τινὸς εἰσιάντος· ἀποβλέψας δὲ πρὸς τὴν εἰσοδὸν ὄρξαι δεινὴν καὶ ἀλλόκοτον ὄψιν ἐκφύλου σώματος καὶ φοβεροῦ σιωπῇ παρεστῶτος αὐτῷ. Τολμήσας δ' ἐρέσθαι «τίς ποτ' ὦν, εἶπεν, ἀνθρώπων ἢ θεῶν ἢ τί βουλόμενος ἦκεις ὡς ἡμᾶς;» Ὑποθέγγεται δ' αὐτῷ τὸ φάσμα, «ὦ σός, ὦ Βρούτε, δαίμων κακός, ὅψει δέ με περὶ Φιλίππους». Καὶ ὁ Βρούτος οὐ διαταραχθεὶς «ὄψομαι», εἶπεν.

«Ἀρρυσθέντος δ' αὐτοῦ τοὺς παῖδας ἐκέλευε μήτε δ' ἀκοῦσαι τινὰ φωνὴν μήτ' ἰδεῖν ὄψιν φασκόντων, τότε μὲν ἐπηγρύπνησεν· ἄμα δ' ἡμέρα τραπόμενος πρὸς Κόσσιον ἔπραξε τὴν ὄψιν. Ὁ δὲ τοῖς Ἐπικούρου λόγους χρώμενος καὶ περὶ τούτων ἔθως ἔχων διαφέρεσθαι πρὸς τὸν Βρούτον «ἡμέτερος οὗτος, εἶπεν, ὦ Βρούτε, λόγος ὡς οὐ πᾶντα πάσχομεν ἀληθῶς οὐδ' ὀρώμεν, ἀλλ' ὕγρον μὲν τι χρῆμα καὶ ἀπτηλὸν ἢ αἰσθησις, ἔτι δ' ὀξύτερα ἢ δίκνοια κινεῖν αὐτὸ καὶ μεταβάλλειν ἀπ' οὐδενὸς ὑπάρχοντος ἐπὶ πᾶν

ιδεῖν· κηρῷ μὲν γὰρ ἔοικεν ἡ τύπωσις, ψυχῇ δ' ἀνθρώπου τὸ πλαττόμενον καὶ τὸ πλάττον ἐχούση τὸ αὐτό, ῥᾶστα ποικίλλειν αὐτὴν καὶ σχηματίζειν δι' ἐκυτῆς ὑπάρχει· δηλοῦσι δ' αἱ κατὰ τοὺς ὕπνου¹ τροπαὶ τῶν ὀνείρων, ἃς τρέπεται τὸ φανταστικὸν ἐξ ἀρχῆς βραχείας παντοδαπὰ καὶ πάθη καὶ εἰδῶλα γιγνόμενα· κινεῖσθαι δ' αἰετὸν πέφυκε· κινήσεις δ' αὐτῷ φαντασία τις ἢ νόησις. Σοὶ δὲ καὶ τὸ σῶμα ταλαιπωρούμενον φύσει τὴν δίκνοιαν αἰωρεῖ καὶ παρατρέπει. Δαίμονας δ' οὐτ' εἶναι πιθανόν οὐτ' ὄντας ἀνθρώπων ἔχειν εἶδος ἢ φωνὴν ἢ δύναιμι εἰς ἡμᾶς ἤκουσαν. Τοιοῦτοι μὲν ὁ Κόσσιος ἐπράξυε λόγους τὸν Βρούτον».

Τοιαῦται ἦσαν καὶ αἱ παραισθησεις τοῦ Λουθήρου, ὃς ἐβλεπε τὸν διάβολον καὶ πολλὰς πρὸς αὐτὸν εἶχε διαλέξεις καὶ συζητήσεις. «Συνέβη μοι ἀπαξ, λέγει, ἐξεγερθῆναι τοῦ ὕπνου κατὰ τὴν μέσην νύκτα καὶ ἔλθειν εἰς ἔριν καὶ ἀντιλογίαν πρὸς τὸν σατανᾶν».

Ὁ Λούθηρος οὐδέμιαν εἶχεν ὑποψίαν ὅτι ἔηκουε καὶ ἐβλεπε ἦσαν ψευδεῖς καὶ φαντασιώδεις αἰσθήσεις, διότι ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ οὐδέμιαν εἶχε γνῶσιν τῶν παραισθήσεων· «Κατὰ τὴν ἐπιστήμην, λέγει ὁ Briere de Boismon, οὐδεὶς διστάχμος ὅτι ὁ Λούθηρος εἰς παραισθήσεις ὑπέκειτο· ἀλλ' ἦν καὶ πρᾶφρων; οὐδαμῶς. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναμορφώσεως ὁ σατανᾶς ἀπέραντον εἶχε δύναιμι, ἢ πανταχοῦ παρῶν, ἐν ταῖς δοξασίαις, ἐν τοῖς βιβλίοις, ἐν ταῖς εἰκόσι τῆς ζωγραφικῆς, ἐν τοῖς ἔργοις τῆς γλυπτικῆς, ἐν ταῖς συννακτροφαῖς, ἐν ταῖς παννυχίσαι. Πᾶν τὸ κακὸν αὐτῷ ἀπενέμετο· ἦγε μεθ' ἑαυτοῦ ἀνᾶριθμον πλῆθος μάγων καὶ γοήτων, ἐπῶλε δημοσίᾳ τὰς ψυχὰς, καὶ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Εὐρώπης διεξετραγωδοῦντο ἀρπαγαὶ καὶ βίαιοι θάνατοι, ἀποτελέσματα συμρωνιῶν μετὰ τοῦ τρομεροῦ τούτου ἔρχοντος τοῦ κόσμου· αἱ σκέψεις τοῦ Λουθήρου ἐξαιπτόμεναι ὑπὸ διηνεκῶν ἀντιλογιῶν, καὶ ὑπὸ τῶν κινδύνων τῶν περιστάσεων καὶ ὑπὸ τῶν κεραυνῶν τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, καὶ περιστρεφόμεναι αἰεὶ περὶ τὰ θρησκευτικὰ, ἐμελλον, ὡς εἰκός, τὴν ἐπιρροὴν ὑποστῆναι τῆς ἰδέας

1) Οἱ νεώτεροι παρατήρησαν, ὅτι ἡ μεταξὺ ὕπνου καὶ ἀϋπνίας κατάστασις λίαν ἐστὶν ἐπιρροπῆς εἰς παραισθήσεις καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ὑγιᾶς ἔχουσι τὸν νοῦν. Οἱ δὲ Ἐπικούρειοι, καίπερ ὀλοφρονες, ὡς πρώτην αἰτίαν τῶν παραισθήσεων θεωροῦσι τὰς νοερὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς καὶ μάλιστα τὸ φανταστικόν.

τοῦ διαβόλου, ὃν πανταχοῦ ἔβλεπον, εἰς ὃν πάσας τὰς δυσχερείας ἀπένεμεν, εἰς ἃς προσέκοπτε, καὶ ἐνόμιζεν, ὡς οἱ σύγχρονοι αὐτῷ, ὅτι ὁ σατανᾶς ἐν πᾶσι τοῖς τοῦ βίου πράγμασιν ἀνεμιγνύετο.

Περὶ δὲ τοῦ Σωκράτους ὁ σοφὸς συγγραφεὺς τῶν *Παραισθήσεων* λέγει· «Εἰ τὰ ἡμέτερα ἐπιχειρήματα, ἅπερ ἀσθενῆς εἰσιν ἔκφρασις τῶν πεποιθήσεων ἡμῶν, πιθανὰ τοῖς ἀναγνοῦσι τὴν ἡμετέραν βίβλον ἔδοξαν, αὐτοὶ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν ποιήσουσιν ἐπὶ τοῦ Ἑλληνος φιλοσόφου, ὃς ἦν ἡ ἀρίστη μεγαλοφυΐα τῶν ἀρχαίων χρόνων καὶ ἔσται, οἰαιδῆποτε ἂν ὧσιν αἱ ἱατρικαὶ θεωρίαι, ἡ αἰωνία δόξα τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου καὶ ὁ διδάσκαλος τοῦ Πλάτωνος· οὐδέποτε ὁ ὀρθὸς λόγος στέρξει ὑπολαβεῖν ὡς παράφρονα ἄνδρα, οὐ ἡ διαγωγὴ ἦν οὕτως ἀγνή, οὕτω φρονίμη, καὶ τρόπον τινὰ οὕτω θεόπεμπτος· τὸ δαιμόνιον αὐτοῦ ἦν ἡ προσωποποίησις ἑαυτοῦ (la personification de son moi), οὐ ἡ αἰσθητὴ μορφή ἦν ἀποτελεσμα τῶν χρόνων. Ἡ πίστις εἰς τὰ ὄνειρα ἦν αὐτῷ κοινὴ καὶ παντὶ τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ.

«Τί δὲ τόξα ὅτι ὁ Σωκράτης εἰς παραισθήσεις ὑπέκειτο; μὴ αἱ ἀλήθειαι ἃς ἐδίδασκεν ἀπ' αὐτῶν ἐξηρτῶντο; Αὗται ἦσαν τοιαῦται ὑστερον, ὡς καὶ πρὸ αὐτοῦ· οὐδὲ δυνάμεθα τὸ τῆς παραισθήσεως ὄνομα μεταχειρίσασθαι, ὅταν ὁ λόγος περὶ ἀπλῶν συλλήψεων ἢ ἡ περὶ τῶν κυρίως λεγομένων ἰδεῶν.

«Ἀλλὰ τί ἐστὶν ἡ θλιθερὰ αὐτῆ μανία τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἡ ἐνασμενίζουσα ἀρνεῖσθαι τὰ ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ὑπάρχοντα, ἐκμηδενίζειν τὰς μᾶλλον ἐγκύρους νομιστάτητας, ποιεῖν περιφρονητὸν τὸ πρότερον σεβαστόν, ἀνατρέπειν τὰ πράγματα καὶ μεταβάλλειν, ὡς διὰ μαγικῆς ῥάβδου, πάντα τὰ πρόσωπα; ὁ ἐπιστήμων ὀφείλει πάντα εἰς τὰς ταξινομήσεις αὐτοῦ ὑπάγειν; οὐ δύναται ὑπ' ὄψει λαμβάνειν τοὺς καιροὺς καὶ τὰς δοξασίας; βλέποντες δὲ ὅτι πᾶν τὸ παρ' ἡμῶν μετ' εὐλαθείας λατρευόμενον ἀνατρέπει, οὐκ ἔχομεν τὸ δικαίωμα ἐρωτῆσαι αὐτόν, ἅρα γε κατενόησας, ἐκρινας ὀρθῶς τὰς μεγάλας ταύτας ἐπιχειρήσεις, τὰς ἀμαυρουμένας, κακολογουμένας, σμικρνομένας, τὰς μεγάλας ταύτας δόξας, ὧν ἀποκαλύπτεις τὰς ταπεινότητας, τὰ τρωτὰ μέρη, ἃ ἐξουδENOIS διὰ τὸ ἡμαρτημένον ἢ ἀναποφάσιστον τῆς ἀρετηρίας αὐτῶν; Τὸ μικροσκοπίον, δι' οὗ ταῦτα περητήρησας, οὐκ ἅρα γε ἀπεπλάνησέ σε; Ἐκάστη ἐποχὴ ἔχει τὸν ἀποχρῶντα λόγον τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς ἐν ἑαυ-

τῇ, ἐν ἔργοις, ἐν ἰδέαις· αἱ δὲ ἀνθρώπιναι πράξεις, ἃς σὺ διὰ τῆς παραφροσύνης ἐρμηνεύεις, ἴσως φυσικὰ εἰσιν ἀποτελέσματα».

Τὴν γνώμην τοῦ Brierre de Boismont, ὅτι εἰσι παραισθήσεις συμβαδίζουσαι τῷ λογικῷ, ἀσπάζεται καὶ ὁ καθηγητῆς τῆς ἱατρικῆς τῶν Παρισίων σχολῆς Ball, *Maladies Mentales*, οὐχ ὁμογνωμονεῖ ὁμως ὅτι αἱ παραισθήσεις αὗται εἰσι φυσιολογικαί. «λείπεται ἡμῖν, λέγει, ἐξετάσαι νῦν ζήτημα πολὺν χρόνον συζητηθέν, καὶ περὶ οὗ φαίνεται ὅτι δι' ἀμοιβαίων ὑποχωρήσεων εἰς συμφωνίαν τινὰ ἤλθον.

«Οἱ παραισθητικοὶ εἰσιν ἀεὶ παράφρονοι; Τοιοῦτον τὸ ζήτημα, ὅπερ ἀπὸ τῆς πολυκρότου συγγραφῆς τοῦ Lélut ἐκινήθη μετὰ πολλῆς ἐξάψεως, δὸς δ' εἰπεῖν καὶ πάθους, καὶ διαφόρων ὑπὸ τῶν ἱατρῶν τῆς φρενοβλαθείας καὶ τῶν ψυχολόγων ἐλύθη. Ἡ ἕρις ἔλασσον ἂν ἦν ζωηρά, εἰ περὶ κοινῶν ἀρρώστων ὁ λόγος ἦν· ἀλλὰ τὸ ζήτημα μετηνέχθη εἰς τὸ τῆς ἱστορίας ἔδαφος, αἱ δὲ συζητήσεις ἐγένοντο ζωηρότεραι, ὅσα ἔλασσον τῇ ἐπιστήμῃ ἔμελλε περὶ αὐτῶν.

«Ὁ λόγος ἐνταῦθα οὐκ ἂν εἴη περὶ τῶν πασχόντων ἀπλῆν αἰσθητικὴν ταραχὴν (délire sensoriel), ἐν οἷς ὁ λόγος ἐδραῖος μένει καὶ κρίνει εὐθὺς τὴν ἀταξίαν ταύτην, ἀπλῶς φυσικὴν οὕταν, τῆς νοήσεως οὐδὲν μετεχούσης· ὁ λόγος περὶ παραισθητικῶν μετὰ πεποιθήσεως ὑποστηριζόντων τὴν πραγματικότητα τῶν ἀπατῶν αὐτῶν καὶ συμφῶνως αὐταῖς ἐνεργούντων· εἰ πᾶντες οὗτοι παράφρονες κρίνονται, πολλοὶ τῶν διασημοτάτων ἀνδρῶν τῆς ἱστορίας κατακτετοὶ ἐν τοῖς παράφροσιν.

«Ὁ Λούθηρος καὶ ὁ Σωκράτης ἦσαν παράφρονες, διότι ὁ μὲν ἔβλεπε τὸν διάβολον, ὁ δὲ ἤκουε τὸ δαιμόνιον; αἱ ἄλλαι πράξεις τῶν μεγάλων τούτων ἀνδρῶν οὐκ ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν ὑπολαβεῖν αὐτοὺς παράφρονας· ὅ,τι δυνάμεθα εἰπεῖν, ἐστὶ τοῦτο, ὅτι εἶχον παραισθήσεις· ἀλλὰ παραισθήσεις τοιαύτης ἐντάσεως ἐγγύς εἰσι τῆς μανίας, ἀλλ' οὐ κατ' ἀνάγκην παράφροσιν αὐτήν.

«Ἐν τούτοις, ὡς βλέπει τις, συμφωνοῦμεν τῇ γνώμῃ, ἣν μετὰ σταθερότητος καὶ δεινότητος ὁ Brierre de Boismont ὑπεστήριξε, καὶ ἣτις νῦν σχεδὸν γενικῶς παραδεκτὴ ἐγένετο· ἀλλ' οὐ δυνάμεθα συμφωνῆσαι αὐτῷ ὅτι καὶ παραισθήσεις εἰσι φυσιολογικαί· ἀδύνατόν ἐστιν ἡμῖν ἀποδέξασθαι, ὅτι παραισθήσεις, καὶ αὗται αἱ συνυπάρχουσαι τῇ τελείᾳ ἀκεραιότητι τῆς κρίσεως, τακτικαὶ εἰσι τῆς νοήσεως ἐνέρ-

γιναι. Ἐν ταῖς τοιαύταις παραισθήσεσι μετὰ προσοχῆς ἐξέτασις ἀνακαλύπτει αἰεὶ ἀλλοιώσιν τινα τῆς ὑγείας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον φανεράν.

«Αἱ ἠθικαὶ ἀσכולαί, αἱ ζωηραὶ συγκινήσεις, ἡ χαρὰ, ὁ φόβος, ἡ τύψις τῆς συνειδήσεως, τέλος ἡ ἔντασις τοῦ πνεύματος, δύνανται, φασί, παραισθήσεις παράγειν. Καθ' ἡμᾶς αἱ αἰτίαι αὗται, ἀπλῶς ψυχικαί, προδιθέσιν τινα μόνον παράγουσιν, οὐχὶ δὲ καὶ παραισθησίν ἄνευ παρεμβάσεως ξένου τινὸς στοιχείου».

Ἐκ τῶν παραισθήσεων αἱ μὲν καλοῦνται *ψυχαισθητικαὶ* (Psycho-sensorielles) ἀποτελέσμα οὐσαί τῆς ἐνεργείας τῆς φαντασίας καὶ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων· οἱ δὲ παραισθητικοὶ πιστεύουσιν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῶν πραγματικότητα· αἱ δὲ καλοῦνται *ψυχικαί*· διότι οἱ ὑφιστάμενοι αὐτὰς νομίζουσιν ἀκούειν φωνὴν τινα ἐσωτερικὴν, ἣν χαλοῦσι φωνὴν τῆς νοήσεως, καὶ ἥτις οὐδέποτε ἀκούεται ὡς ἐξωτερική· αἱ τοιαῦται παραισθήσεις σπανιώτεραι εἰσιν.

Ἐκ δὲ τῶν προταθειῶν θεωριῶν πρὸς ἐρμηνείαν τῶν παραισθήσεων τρεῖς εἰσιν αἱ κυριώτεραι· α'. Ἡ *ψυχολογική*, καθ' ἣν ἡ παραισθησις ἀπλοῦν ἐστὶ ψυχολογικὸν φαινόμενον, ἰδέα ἐκφερομένη πρὸς τὰ ἔξω κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Lélut (une idée qui se projette au dehors), μεταμόρφωσις τῆς ἰδέας εἰς αἴσθησιν, ἥτοι τὸ ἀντίστροφον τῆς τακτικῆς ἐνεργείας τῆς ψυχῆς, καθ' ἣν ἡ αἴσθησις μεταμορφοῦται εἰς ἰδέαν· β'. Ἡ *ὀργανική*, καθ' ἣν ἡ παραισθησις ἐστὶν ἀποτέλεσμα παθήσεώς τινος τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων ἢ τοῦ κοινῆς αἰσθητηρίου, ἐν ᾧ συνέρχονται καὶ συμπυκνοῦνται αἱ αἰσθήσεις καὶ εἰς ἰδέας μετατρέπονται· γ'. Ἡ *ψυχαισθητικὴ ἢ μικτή*, καθ' ἣν ἡ παραισθησις πάθημά ἐστὶ τοῦ συναμφοτέρου, τῶν νοερῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων καὶ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων.

Ἀνακεφαλαίωσις τῶν περὶ δαιμονίου.

§ 60. Τοσαῦτα μὲν καὶ περὶ τῶν ἱατρικῶν θεωριῶν περὶ παραισθήσεων, ἐν αἷς κατατάσσουσι καὶ τὴν φωνὴν τοῦ Σωκράτους. Ἄν δὲ νῦν τὰς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐκτεθείσας περὶ δαιμονίου γνώμας ἀνακεφαλαιωσώμεθα, εὐρίσκομεν τὰς ἐξῆς·

α'. Τὸ δαιμόνιον οὐδὲν ἄλλο ἦν ἢ τὸ θεῖον, ὁ θεὸς ἢ οἱ θεοὶ ἀποκαλύπτοντες τὰ μέλλοντα τῷ Σωκράτει (Ξενοφῶν, Ἐιχθάλ).

β'. Τὸ δαιμόνιον ἦν ὁ ἀγαθὸς δαίμων τοῦ Σωκράτους (Πλούταρχος, Ἀπουλήσιος).

γ'. Κατὰ τινὰς πατέρας τῆς Ἐκκλησίας τὸ δαιμόνιον ἦν ὁ διάβολος, κατὰ δὲ τὸν Leclerc πεπτωκὸς ἄγγελος.

δ'. Κατὰ Σχλεϊερμάχερον καὶ Γρότιον ὁ Σωκράτης ὑπελάμβανε τὸ δαιμόνιον θεῖον ἑαυτῷ ἀποκάλυψιν.

ε'. Τὸ δαιμόνιον ἦν ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως (Brandiss, Breitenbarh).

ς'. Τὸ δαιμόνιον οὐδὲν ἄλλο ἦν ἡ ἀπλή εἰρωνικὴ τοῦ Σωκράτους ἔκφρασις (Fraguier).

ζ'. Τὸ δαιμόνιον ἦν ἐσωτερικὴ αἴσθησις ἐνεργειῶν τινῶν τῆς ψυχῆς ἄνευ συνειδήσεως (Zeller).

η'. Τὸ δαιμόνιον ἦν ἐσωτερικὴ φωνὴ τῆς συνέσεως τοῦ Σωκράτους (K. Hermann).

θ'. Τὸ δαιμόνιον ἦν ἐσωτερικὸν χρηστήριον ἄνευ συνειδήσεως (Hegel).

ι'. Τὸ δαιμόνιον ἦν αἴσθησις φωνῆς, ἡ λόγου νόησις, συνάπτοντος ἀτόπῳ τινὶ τρόπῳ πρὸς αὐτόν. (Σιμμίασις παρὰ Πλουτάρχῳ).

ια'. Τὸ δαιμόνιον ἦν ψυχολογικὴ ὀπτικὴ ἀπάτη (Stapfer).

ιβ'. Τὸ δαιμόνιον ἦν παραισθησις (Hallucination) συνεπέγουσα παραφροσύνην (Lélut).

ιγ'. Τὸ δαιμόνιον ἦν παραισθησις φυσιολογικὴ ἄνευ βλάβης τινὸς δῆλον ὅτι τοῦ σώματος ἢ τῆς ψυχῆς (Brierre de Boismont).

ιδ'. Τὸ δαιμόνιον ἦν παραισθησις ψυχολογικὴ, οὐ φυσιολογική¹ (Fouillée).

Πολλὰι τούτων τῶν γνώμων ὁ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχουσι καὶ εὐκόλως συμβιβάζονται, ὀρθότερα δὲ ἀναντιρρήτως ἐστὶν ἡ στηριζομένη ἐπὶ τῆς ὁμολογίας τοῦ Σωκράτους περὶ δαιμονίου. Ἀλλὰ τίς ἡ ὁμολογία αὕτη, καὶ ἐν τίνι συγγράμματι ἐκπεπρασμένη ἐστὶ; Τελείαν εἶχομεν ἄν βεβαιότητα, εἰ γνήσιόν τι σύγγραμμα ἐσώζετο τοῦ Σωκράτους, ἐν ᾧ λόγον περὶ δαιμονίου ἐποιεῖτο· ἀλλ' ὁ Σωκράτης οὐδὲν ἔγραψεν· εὐτυχῶς ὁμῶς τοιοῦτόν τι σύγγραμμα ὑπάρχει, διότι κατὰ Σχλεϊερμάχερον καὶ ἄλλους τοιαύτη ἐστὶν ἡ Πλατωνικὴ Ἀπολογία, συνταχθεῖσα καὶ οἰοεὶ στενογραφηθεῖσα ὑπὸ Πλάτωνος, ὡς εἶπεν αὐτὴν ὁ Σωκράτης ἐν τῷ δικαστηρίῳ, διατηρήσασα οὐ μόνον τὰς ἐνονοίας, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ λέγειν τοῦ Σωκράτους· ἀ' Ἀσπάζομαι τὴν τοῦ Σχλεϊερμάχερου γνώμην, λέγει ὁ ἱστορικὸς Γρότιος, ἀποφαινομένου ὅτι οὐκ ἄνευ λόγου

1) Τί σημαίνουσι κατὰ τοὺς ἱατροὺς καὶ τί κατὰ τοὺς φιλοσόφους οἱ ὄροι ψυχικὴ, ψυχολογικὴ, φυσιολογικὴ παραισθησις ἴδε σελ. 235 καὶ 447.

δύναται τις ἀποδέξασθαι τὴν Ἀπολογία ὡς ἀντιγραφὴν αὐτῆς τῆς ὑπὸ Σωκράτους γενομένης ἐν τῷ δικαστηρίῳ πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ.

Διὰ ταῦτα καὶ ἡμεῖς ἀνασκευάζοντες τὴν ὑπὸ Lélut πλασθεῖσαν φαντασιώδη εἰκόνα τῶν Σωκρατικῶν παραισθήσεων καὶ τῆς παραπροσύνης, τὰς κρίσεις ἡμῶν ἐπὶ τῶν χωρίων τῆς Ἀπολογίας ἐστηρίζαμεν. Ταῦτα χρησιμεύουσιν ὡς κρηπίδες καὶ τῶν ῥηθησομένων νῦν εἴτε πρὸς συμπλήρωσιν καὶ ἐπικύρωσιν τῶν κρίσεων ἡμῶν εἴτε πρὸς ἐξέτασιν ἄλλων τινῶν ζητημάτων ἀθίκτων ἔτι καὶ ἀβασανίστων διαμεινάντων. Τὰ χωρία εἰσι δύο· καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ (σελ. 31) ὁ Σωκράτης λέγων ὅτι τὸ δαιμόνιον ἐστὶν ἡ αἰτία δι' ἣν τῶν πολιτικῶν ἀπέσχε, δικασαρήσεις τινὰς παρέχει περὶ τοῦ δαιμονίου τί ἐστὶ καὶ τί πράττει, ὅταν γίγνηται αὐτῷ. «Τούτου δὲ αἰτιὸν ἐστὶν ὃ ὑμεῖς ἐμοῦ πολλάκις ἀκηκόατε πολλαχοῦ λέγοντος, ὅτι μοι θεῖόν τι καὶ δαιμόνιον γίγνεται, ὃ δὴ καὶ ἐν τῇ γραφῇ ἐπικωμωδῶν Μέλητος ἐγράφατο· ἐμοὶ δὲ τούτ' ἐστὶν ἐκ παιδὸς ἀρξάμενον, φωνὴ τις γιγνομένη, ἣ ὅταν γένηται αἰεὶ ἀποτρέπει με τούτου, ὃ ἂν μέλλω πράττειν, προτρέπει δὲ οὔποτε· τούτ' ἐστὶν ὃ μοι ἐναντιοῦται τὰ πολιτικὰ πράττειν καὶ παγκάλλως γέ μοι δοκεῖ ἐναντιοῦσθαι».

Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ (σελ. 40) μετὰ τὴν καταδίκην αὐτοῦ λέγει πρὸς τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ ψηφισαμένους διὰ τί τὴν καταδίκην ὑπολαμβάνει εἶναι ἀγαθόν. «Ἐμοὶ γὰρ, ὡ ἄνδρες δικασταί, — ὑμᾶς γὰρ δικαστὰς καλῶν ὀρθῶς ἂν καλοῖην — θαυμάσιόν τι γέγονεν· ἡ γὰρ εἰθωιᾶ μοι μαντική (ἡ τοῦ δαιμονίου) ἐν μὲν τῷ πρόσθεν χρόνῳ παντὶ πᾶν πυκνὴ ἦν καὶ πᾶν ἐπὶ μικροῖς ἐναντιομένη, εἴ τι μέλλοιμι μὴ ὀρθῶς πράξαι· νῦν δὲ ξυμβέβηκέ μοι, ἅπερ ὀρᾶτε καὶ αὐτοί, ταυτὶ ἄγε οἰηθεῖν ἂν τις καὶ νομίζεται ἔσχατα κακῶν εἶναι· ἐμοὶ δὲ οὔτε ἐξιώντι ἔωθεν οἰκοθεν ἠναντιώθη τὸ τοῦ θεοῦ σημεῖον, οὔτε ἠνίκα ἀνέβαινον ἐνταυθοὶ ἐπὶ τὸ δικαστήριον, οὔτ' ἐν τῷ λόγῳ οὐδαμοῦ μέλλοντί τι εἶρην, καίτοι ἐν ἄλλοις λόγοις πολλαχοῦ δὴ με ἐπέσχε λέγοντα μεταξὺ· νῦν δὲ οὐδαμοῦ περὶ ταύτην τὴν πράξιν οὔτ' ἐν ἔργῳ οὐδενὶ οὔτ' ἐν λόγῳ ἠναντιώταί μοι. Τί οὖν αἴτιον εἶναι ὑπολαμβάνω; ἐγὼ ὑμῖν ἐρῶ· κινδυνεύει γὰρ μοι τὸ ξυμβεβηκὸς τοῦτο ἀγαθὸν γεγονέναι, καὶ οὐκ ἔσθ' ὅπως ἡμεῖς ὀρθῶς ὑπολαμβάνομεν, ὅσοι οἰόμεθα κακὸν εἶναι τὸ τεθνήκαι· μέγα μοι τεκμήριον τούτου γέγονεν· οὐ γὰρ ἔσθ' ὅπως

οὐκ ἠναντιώθη ἂν μοι τὸ εἰωθὸς σημεῖον, εἰ μὴ τι ἐμέλλον ἐγὼ ἀγαθὸν πράξαι».

Ἐκ τῶν χωρίων τούτων πολλά διδασκόμεθα· α'. Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐγίγνετο φωνὴ τις τῷ Σωκράτει. Ἡ λέξις ἄρα φωνὴ λαμβάνεται κυριολεκτικῶς.

β'. Τὴν φωνὴν ταύτην ὑπελάμβανεν ὁ Σωκράτης εἰδὸς τι μαντικῆς ὑπὸ τοῦ θεοῦ δοθῆναι αὐτῷ, ὡς φησὶν ἐν τῇ Πολιτείᾳ (σελ. 496)· «αὐτὸ δὲ ἡμέτερον οὐκ ἄξιον λέγειν τὸ δαιμόνιον σημεῖον· ἢ γὰρ πού τινα ἢ οὐδενὶ τῶν ἐμπροσθεν γέγονεν».

γ'. Τούτου ἕνεκα τὴν φωνὴν ἐκάλεε τὸ σημεῖον τοῦ θεοῦ, τὸ θεῖον σημεῖον, τὸ δαιμόνιον σημεῖον, τὸ δαιμόνιον κτλ., ἅτε σημαῖνον αὐτῷ καὶ ἀγγέλλον τί χρὴ μὴ ποιεῖν ὡς κακόν.

δ'. Ἡ φωνὴ αἰεὶ ἀπέτρεπε αὐτόν, οὐδέποτε δὲ προὔτρεπε.

ε'. Ἡ φωνὴ ἐν παντὶ τῷ βίῳ ἦν πᾶν πυκνὴ καὶ ἐν πᾶν μικροῖς, ἐναντιομένη αὐτῷ πολλάκις λέγοντι ἢ πράττοντι μεταξὺ, εἴ τι ἐμέλλε πράξαι ἢ εἶρην μὴ ὀρθόν· ἡ φωνὴ ἄρα ἔμεινε μέχρι τέλους τοιαύτη, οἷα ἦν ἐξ ἀρχῆς.

ς'. Ἡ φωνὴ περιωρίζετο ἐν τοῖς ἰδίῳ τοῦ Σωκράτους πράγμασιν· ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ τῶν μαθητῶν ὑπελάμβανεν ἴδια πράγματα, τὸ δαιμόνιον καὶ περὶ τούτων ἐδήλου τῷ Σωκράτει ἀποτροπήν, ὅτε τὰ μελετώμενα ὑπ' αὐτῶν ἦσαν κακά.

ζ'. Αὕτη ἐκόλυε τὸν Σωκράτην καὶ τὰ πολιτικὰ πράττειν.

η'. Ἡ φωνὴ οὐδεμίαν εἶχεν ὑπερφυσικὴν δύναμιν πόρρωθεν ἐνεργεῖν. Ταῦτά εἰσι μῦθοι μεταγενέστεροι.

θ'. Ἐκ τῆς ὁμολογίας τοῦ Σωκράτους ἐν τῇ Ἀπολίγει οὐδὲν μανθάνομεν, εἰ ἡ φωνὴ ἦν ἔναρθρος, λέξις μονοσύλλαβος, οἷον τὸ ἀπαγορευτικὸν μή, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ἐπιφώνημα, ἢ ὅλως ἄναρθρος.

Ἄξιον δὲ σημειώσεως ὅτι ἐν τοῖς χωρίοις τῆς Ἀπολογίας καὶ ἐν τῷ μέρει περὶ τῆς φωνῆς ἐστὶ λόγος, γίνεται χρῆσις τοῦ ῥήματος γίγνεσθαι, οὐ τοῦ ἀκούειν· αὐτὸ μοι θεῖόν τι καὶ δαιμόνιον γίγνεται—φωνὴ τις γιγνομένη, ἣ ὅταν γένηται». Ἐν δὲ τῷ χωρίῳ τοῦ Φαιδρου ἐνθ' ὡσαύτως λόγος ἐστὶ περὶ τῆς φωνῆς, γίνεται χρῆσις τοῦ ἀκούειν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἔδοξα. «Ἐνὶ ἐμέλλον, ὡ γαθή, τὸν ποταμὸν διαβαίνειν, τὸ δαιμόνιον τε καὶ εἰωθὸς σημεῖόν μοι γίγνεσθαι ἐγένετο—αἰεὶ δὲ με ἐπίσχει, ὃ ἂν μέλλω πράττειν—καὶ τινα φωνὴν ἔδοξα αὐτόθεν ἀκοῦσαι, ἢ με οὐκ ἐξ ἀπιέναι, πρὶν ἀνὰ προσιώσωμαι, ὡς τὴν ἡμαρτηκότα εἰς τὸ θεῖον».

Ἐν πᾶσι δὲ τοῖς ἄλλοις οὐδαμοῦ γίνεται χρήσις τοῦ ἀκούειν, ἀλλὰ τοῦ γίγνεσθαι, οὐδὲ τῆς λέξεως φωνῆς, ἀλλὰ τῶν φράσεων, τὸ σημεῖον τοῦ θεοῦ, τὸ δαιμόνιον σημεῖον, τὸ εἰωθὸς σημεῖον κτλ.

Ἀπὸ τίνος δὲ χρόνου ἐγένετο ἡ ὑποκατάστασις αὕτη; Ὁ Σωκράτης, ὡς ἔστιν ἡμῖν εἰκάζει κρίνουσιν ἐκ τῆς φυσικῆς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀναπτύξεως, οὐκ εὐθύς, ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, τὴν γιγνομένην αὐτῷ φωνὴν ἐξέλαβεν ὡς θεῖον καὶ δαιμόνιον σημεῖον· ἴσως χρόνον οὐ μικρὸν διηπόρει τίποτε σημαίνει ἡ φωνὴ αὕτη ἴσως ἡ φωνὴ ἐγένετο καὶ ἀφορμὴ εὐφῶν σκωμμάτων τῶν ὀμηλικῶν· ἀλλὰ περὶ τούτων, ὡς καὶ περὶ τῶν φράσεων αἷς κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ἐχρῆτο, οὐδεμίαν ἔχομεν μαρτυρίαν. Ὁ Πλούταρχος μνημονεῖται χρησιμοῦ τινος τῷ πατρὶ τοῦ Σωκράτους δοθέντος· ἀ' τ' ἂν γὰρ αὐτὸν ἐκέλευσεν ὅ,τι ἂν ἐπὶ τὸν νοῦν ἔη πράττειν, καὶ μηδὲ βιάζεσθαι μηδὲ παράγειν, ἀλλ' ἐπιέναι τὴν ὁρμὴν τοῦ παδός, εὐχόμενον ὑπὲρ αὐτοῦ Διὶ ἀγοραῖω καὶ Μούσαις, τὰ δ' ἄλλα μὴ πολυπραγμονεῖν περὶ Σωκράτους, ὡς κρείττονα δῆπουθεν ἔχοντος ἐν αὐτῷ μυρίων διδασκάλων καὶ παιδαγωγῶν ἡγεμόνα πρὸς τὸν βίον».

Ὁ χρησμός οὗτος καὶ ἀληθὴς ὑποτεθῆ, οὐδὲν εἰς τὴν δικασφρῆσιν συμβάλλεται τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ζητήματος. Ἐκτὸς ὁμως πάσης ἀμφιβολίας κείται, ὅτι ἐξ οὗ χρόνου ἤρξατο ὁ Σωκράτης φιλοσοφεῖν καὶ περὶ τῆς θείας προνοίας μελετᾶν καὶ τὰ δίκφορα τῆς μαντικῆς εἶδη ἀναγνωρίζειν ὡς δῶρα ὑπὸ τοῦ θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις δοθέντα, ἡ λέξις φωνὴ ὑπεχώρησε ταῖς φράσεσι, τὸ σημεῖον τοῦ θεοῦ, τὸ θεῖον σημεῖον, τὸ δαιμόνιον σημεῖον κτλ. Διὰ τί δὲ ἡ μεταβολὴ αὕτη; διότι ὁ Σωκράτης οὐκ ἠδύνατο καλέσαι τὴν φωνὴν *θεῖον*, *δαιμονίον*, καίπερ καλῶν αὐτὴν *θεῖον σημεῖον*, *δαιμόνιον σημεῖον*· διότι οὐδεὶς τὸ *θεῖον σημεῖον* δύναται τῷ θεῷ συγγέειν καὶ νομίζειν ὅτι τοῦτο καὶ ὁ θεὸς ἐν τὴν θεῖαν ὁμως φωνὴν δύναται συγγέειν τῷ θεῷ καὶ ὑπολαβεῖν ὅτι ἡ φωνὴ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἔστιν, αὐτὸς ὁ θεὸς λαλεῖ, ὡς διεταίνεται ὁ Lélul ὅτι ὁ Σωκράτης τοῦτο ἐνόμιζεν, ὅπερ οὐκ ἀληθές· διότι ὁ Σωκράτης ὑπελάμβανεν, ὅτι ἡ γιγνομένη αὐτῷ φωνὴ θεῖα ἐνεργεῖ ἐγγίνετο, οὐκ ἦν ὁμως φωνὴ τοῦ θεοῦ· διότι ἄλλως οὐκ ἂν ἔλεγε *φωνὴ τις γιγνομένη*, ὡς ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ, *καὶ τίνα φωνὴν ἔδοξα ἀκούσαι*, ὡς ἐν τῷ Φαίδρῳ, ἐν τοῖς δυσὶ δῆλον ὅτι γνησίως διαλόγοις τοῦ Πλάτωνος,

ἐν οἷς γίνεται μνεῖα τῆς φωνῆς· οὐδεὶς λαλῶν περὶ φωνῆς τοῦ θεοῦ, λέγει *φωνὴ τις*.

Ἐκ τούτων γίνεται κατὰ δῆλον ὅτι ἡ ἱστορικὴ κλίμαξ τῶν φράσεων οὐκ ἀνεπτύχθη καθ' ὃν τρόπον ᾤετο ὁ Lélul, διατεινόμενος ὅτι ἡ φωνὴ ἦν ἡ ὑψίστη ἐκφρασις, τὸ τελευταῖον ἐπιγένημα τοῦ δαιμονίου (ἰδ. σελ. 250), ὡς εἰ φωνὴ καὶ δαιμόνιον ἦσαν δύο χωριστὰ πράγματα· ἡ φωνὴ ἦν ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. Ταύτην ὁμως ὡς λέξιν διεδέξαντο αἱ φράσεις, τὸ *σημεῖον τοῦ θεοῦ*, τὸ *θεῖον σημεῖον*, ἡ *μαντικὴ ἡ τοῦ θεοῦ*. Ἐπειδὴ δὲ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μαντικῆς ἦν νέον, ἐδέησε καὶ ἐκφράσεως νέας, καὶ προσελήφθη ἡ λέξις *δαιμόνιον*¹ συνώνυμος οὐσιν τῷ θεῷ· εὐτὼ παρήχθησαν αἱ φράσεις, τὸ θεῖον καὶ δαιμόνιον σημεῖον, τὸ δαιμόνιον σημεῖον, τὸ δαιμόνιον· πρὸς ἐνδείξιν δὲ τῆς πυκνῆς ἐνεργείας τοῦ δαιμονίου σημείου, προσελήφθη καὶ ἡ λέξις εἰωθός· τὸ δαιμόνιον καὶ εἰωθός σημεῖόν μοι γίγνεσθαι ἐγένετο, τὸ εἰωθός σημεῖον τὸ δαιμόνιον, τὸ εἰωθός σημεῖον, καὶ ἀπλῶς τὸ σημεῖον, ἡ εἰωθυῖά μοι μαντικὴ (ἡ τοῦ δαιμονίου²).

Ἐν ταύταις ταῖς φράσεσιν οὐδεμία ἐπιτάσις, οὐδ' ἔστιν ἴχνος εὑρεῖν τῶν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, προΐούσης τῆς ἡλικίας, ἐπιτεινομένων πραισθήσεων τοῦ Σωκράτους, ὡς ὠνειροπόλοι ὁ Lélul· τούναντίον ἡ πυκνὴ τριβὴ ἐποίησεν αὐτὰς ἀπολέσαι τι τῆς προτέρας αὐτῶν ἐπιτάσεως· τὸ θεῖον καὶ δαιμόνιον σημεῖον ἐγένετο τὸ δαιμόνιον σημεῖον, τοῦτο δὲ ἀπλῶς τὸ δαιμόνιον ἢ τὸ σημεῖον· τὸ δὲ δαιμόνιον καὶ εἰωθός σημεῖον ἐγένετο τὸ εἰωθός σημεῖον κτλ.

Ὁ Πλάτων πλέον ἢ πεντήκοντα ἔτη διητέλεσε συγγράφων, οὐδαμῶς οὐδαμοῦ τῶν διαλόγων αὐτοῦ παρήλλαξέ τι τῶν ὑπὸ Σωκράτους περὶ δαιμονίου ῥηθέντων ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ, ἀεὶ χρώμενος αὐταῖς ταῖς φράσεσι τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ· ἐξ ὧν καταδείκνυται τοῦ-

1) Ἐν σελίδι 235 ἐσημειωσάμην ὅτι ἡ λέξις δαιμόνιον κατὰ τὴν γνώμην τοῦ σοφοῦ Ἐϋθαλ οὐκ ἦν ἐν χρήσει πρὸ τοῦ Σωκράτους· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ εὑρον δύο φράσεις παρ' Αἰσχύλῳ *δαιμόνιαι ἀραὶ* (Ἐπτὰ ἐπὶ Ὀψ. στίχ. 891) καὶ *δαιμόνι' ἄχη* (Περσ. στίχ. 581) δεικνυούσας ὅτι ἡ λέξις δαιμόνιον ἦν ἐν χρήσει πρὸ τοῦ Σωκράτους, ὡς ἐπίθετον.

2) Ὅτι ἡ φράσις, ἡ τοῦ δαιμονίου, γλώσσημά ἐστιν, εἴρηται (σελ. 251)· κατὰ δὲ τὴν φράσιν *μαντικὴ ἡ τοῦ δαιμονίου ἐπλάσθη* καὶ ἡ ἑτέρα ἢ ἐν Θεάγει ἀπαντῶσα, *φωνὴ ἡ τοῦ δαιμονίου*, καὶ ἡ ἐν τῇ ἀποκρύφῳ Ἀπολογίᾳ τοῦ Ξενοφῶντος, ἡ *φωνὴ τοῦ θεοῦ*.

το μὲν ὅτι ἡ περὶ δαιμονίου ὁμολογία τοῦ Σωκράτους ἀληθῶς ἐστὶν ἐκπερασμένη ἐν τῇ Ἀπολογία, τοῦτο δὲ ὅτι ὁ Πλάτων παντός ἄλλου πιστότερον τὴν περὶ δαιμονίου ἔννοιαν καὶ αὐτὰς τὰς φράσεις τοῦ Σωκράτους διετήρησε καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις διαλόγοις ἐν οἷς ἡ αὐτὸν τὸν Σωκράτην ἢ ἄλλον τινὰ εἰσάγει περὶ δαιμονίου λαλοῦντα, ἐν τῷ Εὐθύφρονι (σελ. 3), ἐν τῷ Θεαιτήτῳ (151), ἐν τῷ Εὐθύδημῳ (272), ἐν τῷ Φαίδρῳ (242), ἐν τῇ Πολιτείᾳ (ς', 496). Τίς ἄλλη αἰτία ἠνάγκασε τὸν Πλάτωνα περὶ δαιμονίου οἰοῦναι στερεοτύπως χρῆσθαι αἰεὶ ταῖς αὐταῖς φράσεσι; διὰ τί οὐκ εἶπέ που, τὸ δαιμόνιον σημαίνει, τὸ δαιμόνιον προσημαίνει, ὡς ὁ Ξενοφῶν; διότι οὐδεμίαν εἶχεν ἀφορμὴν τροποποιῆσαι τὰς φράσεις αἷς ὁ Σωκράτης ἐχρήτο· ὁ Ξενοφῶν ὁμοῦς εἶχε χρεῖαν τοιοῦτων τροποποιήσεων, διότι ἐν τοῖς πρώτοις κεφαλαίοις τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν Ἀπομνημονευμάτων ἀνέλαβε γράψαι ἀπολογία ὑπὲρ Σωκράτους; οὐκ ἀπηλλαγμένην δικανικῶν τινων ἐπιχειρημάτων καὶ πείσαι τοὺς Ἀθηναίους ὅτι ὁ Σωκράτης ἐνόμιζεν οὐδ' ἡ πόλις θεούς, οὐδ' εἰσέφερε καινὰ δαιμόνια, πρὸς ἀπόδειξιν φέρων αὐτὸ τὸ δαιμόνιον. Ἐπειδὴ κοιναὶ καὶ συνήθεις φράσεις ἦσαν ὁ θεὸς σημαίνει, οἱ θεοὶ σημαίνουν, τὸ θεῖον σημαίνει, ὁ Ξενοφῶν κατὰ ταύτας ἐκ τοῦ δαιμονίου σημείου ἐποίησε τὸ δαιμόνιον σημαίνει, ὃ ἐστὶν ἡ θεότης, ὁ θεός, οἱ θεοὶ σημαίνουν· διότι τὸ δαιμόνιον περιεκτικὸν ἔν, ὡς τὸ θεῖον, σημαίνει ὅτι μὲν τὴν θεότητα, τὸν θεόν, ὅτι δὲ τοὺς θεούς. Κατ' αὐτὸν τὸν δικανικὸν τρόπον ἐπειρήθη τοῖς Ἀθηναίοις ἀποδείξαι ὅτι ὁ Σωκράτης λέγων, ὅτι τὸ δαιμόνιον σημαίνει αὐτῷ, οὐδὲν ἄλλο ἔλεγεν ἢ ὅτι πάντες οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτι τὸ θεῖον, οἱ θεοὶ σημαίνουν αὐτῷ τί χρῆ ποιῆν καὶ τί μὴ. Ταῦτα δὲ λέγων καὶ φρονῶν ὁ Σωκράτης πῶς οὐκ ἐπίστευεν εἰς οὓς καὶ ἡ πόλις θεούς;

Καίτοι ὁμοῦς ὁ Ξενοφῶν τὰς Σωκρατικὰς ἠλλαξε φράσεις καὶ πολλὰ ἀπεσιώπησε, διότι περὶ φωνῆς οὐδὲν λέγει, οὐδ' αὖτως ὃ ἐβούλετο κατάρθωσεν, ἀποδείξαι δηλαδὴ ὅτι τὸ Σωκρατικὸν δαιμόνιον καὶ οἱ θεοὶ τῆς πόλεως ἦσαν ἐν καὶ τὸ αὐτῷ· διότι οἱ μὲν θεοὶ οὐ κατ' εὐθείαν προὔλεγον τὸ μέλλον τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ διὰ τινων μαντικῶν σημείων, τὸ δὲ δαιμόνιον προὔλεγε τῷ Σωκράτει κατ' εὐθείαν ἄνευ σημείου τινός, τῆς φωνῆς ἐκποδῶν ποιηθείσης ὑπὸ Ξενοφῶντος. Ἐπειτα οἱ μὲν ἄλλοι ἀνθρώποι αὐτοὶ πρὸς τοὺς θεούς προστρέχουσι καὶ ἕξαιτοῦνται διὰ τῆς μαντικῆς τὸ μέλλον μα-

θεῖν, τῷ δὲ Σωκράτει ἄνευ ἐπικλήσεων καὶ δεήσεων αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον αὐτόματον ἐδήλου αὐτῷ τί χρῆ ποιῆν καὶ τί μὴ.

Ὁ Ξενοφῶν λέγει προσέτι ὅτι τὸ δαιμόνιον ἐκώλυσε τὸν Σωκράτη παρασκευάσαι τὴν ἑαυτοῦ ἀπολογία· οὐ λέγει δὲ καὶ διὰ τίνος σημείου ἀπηγόρευσε τοῦτο. Τὸ σημεῖον ἦν ἡ φωνή· ἀλλ' ἡ φωνὴ ἀναμιγνυμένη ἀνέτρεπε τὸ δικανικὸν αὐτοῦ οἰκοδόμημα· διὸ ἐν σιγῇ αὐτὴν παρέρχεται, οὐχ ὑπ' ἀγνοίας, ἀλλ' ἐπὶ σκοπῷ· τὸ δὲ χωρὶον τῆς Ἀπολογίας τοῦ Ξενοφῶντος ἡ φωνὴ τοῦ θεοῦ, οὐδὲν ἰσχύει, ἀποκρούου αὐτῆς οὔσης.

Ἐπὲρ τῆς ἐρμηνείας τοῦ Ξενοφῶντος, ὅτι ἡ λέξις δαιμόνιον τὴν θεότητα μόνον σημαίνει, τὴν προνοητικὴν δὴλον ὅτι θεότητα τοῦ Σωκράτους, τὴν πανταχοῦ παρούσαν καὶ πάντα γινώσκουσαν, κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ὡς εἶρηται (σελ. 229), θερμῶς ὑπερμέχρησεν ὁ σοφὸς φίλος ἡμῶν καὶ φιλέλλην Γ. Ἐἰχθάλ, διατεινόμενος ὅτι μόνον τὸ παρὰ Ξενοφῶντι δαιμόνιον ἀκριβῶς τὸ Σωκρατικὸν παρίστησι δαιμόνιον. Κατ' ἔννοιαν ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἔχει ὀρθῶς· διότι ὁ Σωκράτης λέγων ὅτι τὸ δαιμόνιον σημαίνει ἐγγίνετο αὐτῷ, ἐφρόνει ὅτι τὸ σημεῖον τοῦτο ἐγγίνετο τῇ θεῖᾳ ἐνεργείᾳ, ὡς τε ἡ πρώτη καὶ κυρία αἰτία ἦν τὸ θεῖον. Ἀλλ' ἔχει τοῦτο τὸ κακὸν ὅτι πολλὰ καταλείπει ἀνερμήνευτα καὶ μάλιστα τὴν φωνὴν τὴν αἰεὶ ἀποτρέπουσαν καὶ μηδέποτε προτρέπουσαν. Διὸ τὰ πλατωνικὰ χωρία καὶ δὴ τὰ τῆς Ἀπολογίας εἰσι καθ' ἡμᾶς τὰ ἀκράδαντα θεμέλια τῆς περὶ δαιμονίου ὁμολογίας τοῦ Σωκράτους.

Τί λοιπὸν ἦν ἡ φωνὴ αὕτη; ἦν παραλίθησις τῆς ἀκοῆς; ἐνόμιζε δὴλον ὅτι ὁ Σωκράτης ὅτι φωνὴν τινὰ ἤκουεν ἐξωθεν τὰ ὠτα αὐτοῦ προσβέλλουσαν;

Πρὸς ταύτην τὴν γνώμην ἀντιμάχονται τὰ ἐξῆς·

α'. Αὐτὸς ὁ Σωκράτης ἀποκρούει τὴν ἐξωτερικὴν ὑπαρξίν τῆς φωνῆς, ἡ τοῦλάχιστον ἐδίσταζε περὶ τούτου· διότι ἐν τοῖς δυοῖς χωρίοις ἐν οἷς τὴν λέξιν φωνὴν μεταχειρίζεται, ἐν μὲν τῷ τοῦ Φαίδρου λέγει, καὶ τινα φωνὴν ἔδοξα αὐτῶθεν ἀκοῦσαι (ἐφάνη μοι ὅτι φωνὴν τινὰ αὐτῶθεν ἤκουσα). Τὸ ῥῆμα δοκεῖν τίθεται ὡς ἄκριβος λόγος ἐστὶ περὶ πραγμάτων τῆς φαντασίας, ἢ καθ' ὑπόθεσιν, πραγματικὴν δὲ μὴ ἐχόντων ὑπαρξίν· διὰ τοῦτο συνήθως ἐν χρήσει ἐστὶν ἐν τῇ ἀφηγήσει τῶν ὄντων ἔδοξα ἰδεῖν κτλ. καὶ ἐν τῇ προσωποποιεῖ τῶν νόμων (ἰδ. σελ. 247) ὁ Σωκράτης λέγει, δοκῶ ἀκοῦειν, διότι καθ' ὑπόθεσιν οἱ λόγοι τῶν

νόμων ἐρρήθησαν, ἐν δὲ τῷ Φαίδρῳ ἡ ποιητικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Πλάτωνος πᾶσι τοῖς πράγμασι παρέχει ζώην, τῷ τόπῳ μεστῶ μυθολογικῶν ἀναμνήσεων, τῇ βυθυσκίῳ πλατύνῳ, ἀφ' ἧς οἱ τέττιγες τὸ μεσημβρινὸν ἄδουσι, τῇ ὑπ' αὐτὴν πηγῇ, ἐξ ἧς διαγεύστατον ῥέει ὕδωρ, τῇ χλόῃ· τὸν δὲ Σωκράτη ποιεῖ μουσόληπτον, ἐνθουσιῶντα καὶ ἐκθεβακχυμένον, ὅτε τὸν πρῶτον περὶ ἔρωτος ἀπαγγέλλει λόγον· ὥστε οὐκ ἀπεικός, ἐν τοιαύτῃ ἐξέλλῳ τοῦ Σωκράτους καταστάσει, ἡδύνατο τὴν ἐντὸς φωνὴν αὐτοῦ ἐξωτερικῶ καὶ εἰκονικῶ περιβαλεῖν σχήματι· ἀλλ' ὁμῶς οὐ πραγματικὴν ἀλλὰ φαινομένην δίδωσιν αὐτῇ ὑπαρξίν, οἷαν διδύσασιν καὶ ταῖς ἐν τοῖς ὄνειροις ἀκουομέναις φωναῖς· καὶ *τινα φωνὴν ἔδοξα αὐτόθεν ἀκούσασιν*· ὁ Σωκράτης ὥφειλε πάντως εἰπεῖν, καὶ *τινα φωνὴν αὐτόθεν ἤκουσα*, εἰπερ ὄντως ἐπίστευεν ὅτι ἐξωτερικὴν ἤκουε φωνήν.

Ἐν δὲ τῇ Ἀπολογίᾳ λέγει, *φωνή τις γιγνομένη μοι*. Τὸ ῥῆμα γίνεσθαι οὐδαμῶς δεικνύσιν ἐξωτερικὴν τῆς φωνῆς γένεσιν· ἐπειδὴ ἡ φωνὴ θεῖα καὶ ἀοράτῳ ἐνεργεῖ ἐγγίγνετο τῷ Σωκράτει, φυσικώτερον ἦν αὐτῷ καὶ λογικώτερον ἀποδέχεσθαι ὅτι ἡ φωνὴ ἐντὸς αὐτοῦ ἔγενετο.

6'. Ἡ φωνή, εἴτε ἀναρθρος, εἴτε ἑναρθρος, μονοσύλλαβος, μένει ἐξήκοντα ἔτη ἢ αὐτῇ, οἷον στερεότυπος ἀνευ μεταβολῆς, ὅπερ ἐν ταῖς παραισθήσεσιν οὐ συμβαίνει, ὅτε μάλιστα ἐπὶ πολὺ παρατείνονται. Τούτου ἕνεκα ὁ σοφὸς Λέλυι γῆν καὶ οὐρανὸν ἀνακυκᾷ, ὅπως πολλὰς παραστήσῃ τὰς παραισθήσεις τοῦ Σωκράτους· κατ' ἀρχὰς ἦσαν ὄρμαι ἀπλαῖ, λέγει, καὶ παραισθήματα, εἶτα ἐγένοντο ἐκστάσεις, εἶτα παραισθητικαὶ ἐκστάσεις, εἶτα παραισθήσεις τῆς γενικῆς ἀφῆς, ἐξωτερικῆς τε καὶ ἐσωτερικῆς· εἶτα παραισθήσεις τῆς ἀκοῆς καὶ ὀράσεως, καὶ τελευταῖον πᾶσαι κατέληξαν εἰς τὸ μοιραῖον τέλος τὸ τῆς παραφροσύνης.

Τὸ λαμπρόν τοῦτο οἰκοδόμημα ἀνατρέπεται ἄρδην ὑπὸ τοῦ χωρίου τῆς Ἀπολογίας ῥητῶς λέγοντος ὅτι ἡ φωνὴ ἐκ παιδὸς ἀρξαιμένη ἔμεινεν ἢ αὐτῇ ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ οὐδεμίαν φέρουσα μεθ' ἑαυτῆς ἀκολουθίαν (corlùge).

γ'. Ὡς ἡ φωνὴ ἔμεινεν αἰεὶ ἢ αὐτῇ, οὕτω καὶ τὸ ἔργον, περὶ ὃ ἡσχολεῖτο, ἔμεινεν αἰεὶ τὸ αὐτό, διηνεκῆς μέριμνα καὶ ἀγρυπνος φροντίς, ὅπως κωλύῃ τὸν Σωκράτην, εἴ τι ἔμελλε κακὸν πράξειν.

δ'. Ἡ ἐν παντὶ τῷ βίῳ ἀμετάπτωτος ὀρθότης τῶν ἀπαγορεύσεων τῆς φωνῆς. Ἡ φωνὴ

ἔχει τὸ ἀναμάρτητον ὅπερ συνήθως ἐν τοῖς ὀρμαινόμενοις παρτηρεῖται· ὁ Λέλυι εὕρισκε μομφῆς ἄξια ὅτι τὸ δαιμόνιον ἐκόλυσε τὸν Σωκράτη παρσκευάσαι τὴν ἑαυτοῦ ἀπολογίαν, καὶ ὅτι ἐνέπνευσεν αὐτὸν τοιαύτην ποιήσασθαι ἀπολογίαν, μὴδὲ δεηθῆναι τῶν δικαστῶν· ἀλλὰ τίς ἐρεῖ ὅτι ὁ Σωκράτης ἡδύνατο ἄλλως ἀπολογήσασθαι, ἢ δεηθῆναι τῶν δικαστῶν;

ε'. Ἡ διηνεκῆς τῆς φωνῆς συμφωνία καὶ ἀρμονία μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Ἡ φωνὴ ἦν ἡ λυθία λίθος, οὕτως εἰπείν, τῶν πράξεων τοῦ Σωκράτους· σιωπᾷ, αἱ πράξεις ὀρθαί· ἐγείρεται φωνοῦσα ἴσως μὴ, αἱ μελετώμεναι πράξεις κακαί· οὐδέποτε παρέσυρε τὸ λογικὸν εἰς ἀτόπους πράξεις, ἀλλ' αἰεὶ ἀγαθὴ ἦν σύντροφος καὶ συνεργός. Ὁ Κρίτων προτρέπει τὸν Σωκράτη κρύφα ἐκ τοῦ δεσμοτηρίου ἀποδρᾶναι καὶ σωθῆναι, ὁ δὲ μένει ἐν τῇ εἰρκτῇ προτιμῶν τὸν θάνατον τῆς αἰσχρᾶς φυγῆς, διςσώζων τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ, περὶ ὧν λέγει ἐν τῷ Κρίτωνι· ἀεὶ οὐ μόνον νῦν ἀλλὰ καὶ αἰεὶ τοιοῦτος, οἷος τῶν ἐμῶν μηδενὶ ἄλλῳ πειθεσθαι ἢ τῷ λόγῳ, ὃς ἂν μοι λογιζομένῳ βέλτιστος φαίνεται. Τὸ δαιμόνιον σιωπᾷ σύμφωνον ὃν τῷ λόγῳ. Τὸ δαιμόνιον ὁμῶς ἀπηγόρευσε τῷ Σωκράτει πράττειν τὰ πολιτικὰ· ἀλλ' ἐκ τῆς προθυμίας μεθ' ἧς ὁ Σωκράτης ἀναλαμβάνει ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ ἀποδείξει ὅτι τὸ δαιμόνιον ὀρθῶς τοῦτο ἐποίησε, γίνεται φανερόν, ὅτι ἀπὸ πολλοῦ καὶ πολλᾶκις ἐσκέψατο εἰ χρὴ πράττειν τὰ πολιτικὰ ἢ μὴ· καὶ τὸ συμπέρασμα τῶν σκέψεων αὐτοῦ ἦν ἀποφατικόν, σύμφωνον τῇ ἀπαγορεύσει τοῦ δαιμόνιου. Τὸ δαιμόνιον ὡσαύτως ἀπηγόρευσε τῷ Σωκράτει παρσκευάσαι τὴν ἑαυτοῦ ἀπολογίαν· ἀλλὰ τοιαύτην ἀπόφασιν εἶχε λαβὼν καὶ καθ' ἑαυτὸν ὁ Σωκράτης· διότι πρὸς τὸν Ἐρμογένη προτρέποντα αὐτὸν τὴν ἑαυτοῦ ἀπολογίαν μελετῆσαι, πρὸ τοῦ εἰπεῖν αὐτῷ ὅτι τὸ δαιμόνιον ἐναντιοῦται, λέγει· αὐτῷ γὰρ δοκῶ σοι τοῦτο ὅπως, εἰπείν αὐτόν, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ποιῶν διαγεγένηται ἢ διασκοπῶν μὲν τὰ τε δίκαια καὶ τὰ ἀδίκαια, πράττων δὲ τὰ δίκαια καὶ τῶν ἀδίκων ἀπεχόμενος, ἦν περ νομίζοι καλλίστην μελέτην ἀπολογίας εἶναι. (Ξενοφ. Ἀπομν. Δ, η', 4).

Οὕτω πλήρης ἀρμονία ὑπῆρχε τοῦ λόγου καὶ τῆς φωνῆς· διότι καὶ αὐτὴ τὴν ἀρχὴν καὶ γένεσιν ἐλάμβανεν ἐκ τοῦ λόγου, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἀπαγορευτικὸς αὐτῆς χαρακτήρ, ἀποτελεσματῶν φυσικῶν τῆς διασκεπτικῆς καὶ διαπορητικῆς φύσεως τοῦ Σωκράτους· ὁ ἔχων ἀρχὴν τὸ ἐν οὐδᾶ ὅτι οὐδὲν οὐδᾶ ἡδύνατο ἔχειν

φωνήν, οίονει ἤχῳ τοῦ λογικοῦ, πρόθυμον εἰς παροτρύνσεις καὶ προτροπὰς; ὁ Σωκράτης ζῶν ἐν μεγάλῃ πόλει καὶ καθ' ἑκάστην πρὸς πολλοὺς καὶ διαφόρους ἀναστρεφόμενος, διηνεκῶς προσέκοπτεν εἰς πράγματα ταῖς ἀρχαῖς αὐτοῦ ἀντιμαχόμενα· διὸ πρὸς ταῦτα μᾶλλον τὸν νοῦν προσεῖχε, πρὸς τὰ φευκτέα καὶ μὴ πρακτέα, ἐκ παιδικῆς ἡλικίας· ἴσως ὁ Σωκράτης παῖς ὢν ἐμελέτησε πράξαι τι, ὅπερ κακὸν ἦν· ἢ δ' ἐντὸς ἀποδοκιμασία ἀπροσδοκῆτως ἐξεγερθεῖσα παρέστη τῇ παιδικῇ φαντασίᾳ, ὡς ζωηρὰ εἰκῶν, ὡς φωνὴ ἀπαγορεύουσα τὴν πράξιν. Τοιαύτη ἴσως ἡ ἀρχὴ τοῦ δαιμονίου, ἐνδειξίς τῆς ἀγνῆς τοῦ Σωκράτους ψυχῆς ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἀπορρομένης τὸ κακόν, οὐδὲ πιστευτέος ὁ Ζῶπιρος τάναντία λέγων· ἡ φωνὴ ἐφάνη ἄλλοτρια, (ιδ. σελ. 233—236· καὶ 261—262) διότι αἰφνης, ὡς κεραυνός, καὶ αὐτομάτως ἐξηγέρθη ἀπαγορεύουσα τὸ πρακτέον· καὶ ἔκτοτε οὐκ ἐπαύσατο ἀναφανισμένη ἐν ὁμοίαις περιπτώσεσιν.

Ἐπιτοὶ ὁ Σωκράτης αἰτίαν τῆς φωνῆς ἀνεγνώριζε τὸν προνοητὴν θεόν, τοῦτο φυσικώτατον ἦν καὶ λογικώτατον, οὐδ' ἐμφαίνει ἔχνος τι θεοσοφίας καὶ φαντασιοπληξίας καὶ παραισθητικῆς παραφροσύνης. Ἡ φωνὴ ἦν καθαρὰ, ἀγνή, ἀγαθὴ, ἀποτροπιαζομένη τὸ κακόν, ὡς ἡ θεῖα πρόνοια, ἧς ὄργανον καὶ σημεῖον ὑπελήφθη ὑπὸ Σωκράτους, θεῖον καὶ δαιμόνιον σημεῖον. Ὁ Σωκράτης οὐκ ἄνευ λόγου ἐπίστευεν ὅτι ὁ θεὸς ὁ προνοῶν περὶ τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρωπίνων καθόλου, προνοεῖ καὶ περὶ αὐτοῦ, ἀπαγορεύων διὰ τῆς φωνῆς τὸ κακόν, ἐπιτρέπων δὲ τῷ λόγῳ αἰρεῖσθαι καὶ πράττειν τὸ καλόν, ὅπερ ἦν ὁ διηνεκὴς πόθος αὐτοῦ καὶ ἡ προσευχὴ πρὸς τοὺς θεοὺς· ἀδοιχέ μοι καλῶ γενέσθαι τάνδοθεν· ἐξωθεν δὲ ὅσα ἔχω, τοῖς ἐντὸς εἶναι μοι φίλια».

Ἐπιτοὶ ὁ Σωκράτης καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον τὴν ἀρμονίαν ταύτην οὐκ ἐπαύσατο ἐπιζητῶν καὶ ἐξεργαζόμενος· ὡς γὰρ ἡ γυμναστικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ τῶν ἀρχαίων ἐθήρευον ἑκάτερα τὴν ἐξεργασίαν τῆς οἰκείας ἀρμονίας, ἡ μὲν τῆς τῶν σωμάτων, ἡ δὲ τῆς τῶν ἀγαλμάτων, οὕτω καὶ ἡ ἠθικὴ τοῦ Σωκράτους φιλοσοφία σκοπῶν προὔτιθετο τὴν ἐξεργασίαν τῆς ψυχικῆς ἀρμονίας, τῆς ἀρμονίας τοῦ ἠθικοῦ κόσμου. Ὁ Σωκράτης πρὸ τοῦ ἐπιδοθῆναι εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἦν λιθοξόος, ἐργαζόμενος ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ ἐγίνωσκε πῶς ἐν τῷ λίθῳ ἐνσαρκοῦται ἡ ἀρμονία τῶν σωμάτων, ποιήσας, ὡς λέγεται, τὰς ἐν Ἀκροπόλει Χάριτας· ὕστερον δὲ στρέψας τὴν προσοχὴν αὐτοῦ πρὸς τὰ

ἔνδον, ἔμαθε τὰς ἐν τῇ ψυχῇ Χάριτας ποιεῖν καὶ κατασκευάζειν θεῖα ἀγάλματα. Ὁ Σωκράτης καὶ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἐπραττεν ὅ,τι λέγει ὁ Πλωτῖνος, κατὰ Πλάτωνα· ἀ'εθιστέον τὴν ψυχὴν αὐτὴν πρῶτον μὲν τὰ καλὰ βλέπειν ἐπιτηδεύματα· εἶτα ἔργα καλὰ, οὐχ ὅσα αἱ τέχναι ἐργάζονται, ἀλλ' ὅσα οἱ ἄνδρες οἱ λεγόμενοι ἀγαθοί· εἶτα ψυχὴν ἰδέ τῶν τὰ ἔργα τὰ καλὰ ἐργαζομένων. Πῶς ἂν οὖν ἴδοις ψυχὴν ἀγαθὴν οἷον τὸ κάλλος ἔχει; ἀναγε ἐπὶ σαυτὸν καὶ ἰδέ· κἂν μήπω σαυτὸν ἴδῃς καλόν, οἷα ποιητῆς ἀγάλματος, ὁ δεῖ καλὸν γενέσθαι, τὸ μὲν ἀφαίρει, τὸ δὲ ἀπέξεσε, τὸ δὲ λείον, τὸ δὲ καθαρὸν ἐποίησεν, ἕως εἰδείξῃ καλὸν ἐπὶ τῷ ἀγάλματι πρόσωπον, οὕτω καὶ σὺ ἀφαίρει ὅσα περιττὰ καὶ ἀπεύθυνε ὅσα σκολιὰ, ὅσα σκοτεινὰ καθάρων ἐργάζου εἶναι λαμπρὰ καὶ μὴ παύση τεκταίνων τὸ σὸν ἀγαλμα, ἕως ἂν ἐκλάμψῃ σοι τῆς ἀρετῆς ἡ θεοειδῆς ἀγλαία».

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς φιλοσοφίας τοῦ θυμασίου τούτου γλύπτου ἦσαν μέγιστα καὶ κάλλιστα· διότι ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου αὐτοῦ ἐξῆλθεν ὁ Πλάτων καὶ ἡ Ἀκαδημία, ὁ Ἀριστοτέλης καὶ τὸ Λύκειον, ὁ Ζήνων καὶ ἡ Στοά.

*Δάμων, Μέτων, Ἰππόδαμος,
Ἰπποκράτης.*

§ 61. Καὶ ἄλλοι δὲ ἄνδρες ἐνδοξοὶ ἦσαν ὀτρηροὶ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου θεράποντες, ὧν ἕκαστος διὰ τῶν γνώσεων αὐτοῦ καὶ ἐφευρέσεων διέπρεπε καὶ ἐλάμπρυνε τὸν αἰῶνα τοῦ Περικλέους· οἷον ἐν μὲν τῇ μουσικῇ ὁ Ἀγαθοκλῆς, ὁ Πυθοκλείδης, ὁ Λάμπρος, ὁ Δάμων, περιώνυμοι γενόμενοι διδάσκαλοι τῆς θεωρητικῆς καὶ τῆς πρακτικῆς μουσικῆς, οὐκ ἄμοιροι δὲ καὶ τῶν ἄλλων γνώσεων, μέγιστα δὲ ὁ Δάμων ὁ φίλος τοῦ Ἀναξαγόρου¹ καὶ ὁπαδὸς τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ, φίλος δὲ καὶ διδάσκαλος τοῦ Περικλέους· οὗτος τοσαύτην ὑψηλὴν εἶχεν ιδεάν περὶ τῆς δυνάμεως τῆς μουσικῆς, ὥστε ἔλεγεν, ὅτι οὐδαμοῦ κινουῦνται μουσικῆς νόμοι ἄνευ διαταρξέως τῶν μεγίστων πολιτικῶν νόμων (Πλάτ. Πολιτ. σελ. 424). Τοῦτον ἐτίμα ὁ Σωκράτης καὶ αὐτῷ συνίστη τοὺς ἐπιθυμοῦντας τῶν νέων μαθεῖν τὴν μουσικὴν. Νικίας ὁ στρατηγὸς λέγει ἐν τῷ Ἀλάχητι τοῦ Πλάτωνος (σελ.

1) Damon, Périclès, Anaxagore, Archélaus, Euripide, Socrate—Entre tous ses personnages il y avait un lieu plus ou moins étroit. Fouillée *Philos. de Socrate* I, 7 43.

180) ότι ο Σωκράτης συνέστησεν αὐτῷ τὸν Δάμωνα ὡς διδασκαλὸν τῆς μουσικῆς τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· καὶ γὰρ αὐτῷ μοι ἔνγχιος ἄνδρα προξένησε τῷ υἱεὶ διδασκαλὸν μουσικῆς Ἀγαθοκλέους μαθητὴν Δάμωνα ἄνδρα χαριέστατον οὐ μόνον τὴν μουσικὴν ἀλλὰ καὶ τὰλλα ὅποσα βούλει ἄξιον συνδιατρίβειν τηλικούτοις νεανίσκοις».

Ἐν δὲ τῇ ἀστρονομίᾳ Μέτων ὁ Ἀθηναῖος ἦν διδάσκαλος, γεωμέτρης ὧν ὡσαύτως καὶ ἀρχιτέκτων καὶ ἄλλων γνώσεων κἀτοχος, καὶ τιμώμενος ὑπὸ Περικλέους διὰ τε τὰς ἄλλας αὐτοῦ ἀστρονομικὰς ἀνακαλύψεις, καὶ διὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ ἡμερολογίου, εἰσαγαγὼν τὸν ἐνεακαιδεκαετῆ κύκλον τὸν Μετώνειον κληθέντα, καὶ διὰ τὴν ἐφεύρεσιν τοῦ Ἰλιотροπίου σταθέντος τῷ 433 π. Χρ. ἐν Πνυκί. Ἡ ἀστρονομία καὶ μετεωρολογία ἐπὶ Περικλέους ἦσαν σπουδαῖον μὲλημα,¹ διότι ὀλίγοι τῶν πεπαιδευμένων τὴν γνώμην τοῦ Σωκράτους ἠσπάζοντο, ὅτι αἱ ἐπιστῆμαι αὐταὶ ἀνέφικτοι ἦσαν τῷ ἀνθρώπῳ, εἰ δὲ τις ἤθελε μαθεῖν τι περὶ τῶν ἀστρονομικῶν φαινομένων, ὤφειλε τὴν γνώσιν αὐτοῦ ζητῆσαι διὰ τῆς μαντικῆς· ὁ Γρότιος (IB, 254· 279) δικαιολογεῖ τὸν Σωκράτη, διότι ἡ ἀστρονομία καὶ ἡ φυσικὴ ἦσαν κατ'ἐκείνους τοὺς χρόνους· ἄθροισμα ἐπιπολαίων πρᾶξη-ρήσεων καὶ συμπερασμάτων φαντασιωδῶν, ὡς ἡ νῦν ἐπιστήμη ἀπέδειξεν· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦν ἀνάγκη τὰ ἀστρονομικὰ φαινόμενα μανθάνειν διὰ τῆς μαντικῆς, ὡς συνεβούλευεν ὁ Σωκράτης; Ἡ ἀστρονομία προώδευσε καὶ ἡ τελειότητι καὶ ἀκριβεστάτη τῶν ἐπιστημῶν ἐγένετο διὰ τῶν συνεχῶν πρᾶξηρήσεων τῶν αἰώνων· ὁ δὲ Μέτων μετὰ τοῦ Εὐκλήμονος καὶ Φιλίππου συνεργάζομενος οὐ μόνον ἐν Ἀθήναις ἀστρονομικὰς πρᾶξηρήσεις ἐποιήσατο, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς Κυκλάδι καὶ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν Θράκη.

Ἐκ δὲ τῶν μετοίκων διδάσκαλος ἦν Ἴπποδάμοσ ὁ Μιλήσιος, ἀρχιτέκτων καὶ σοφιστῆς ἄκρος, οἴομενος τέλειον κατέχειν² τὴν γνώσιν τῆς φύσεως καὶ τοῦ κόσμου. Τοσαύτην δὲ πίστιν εἶχεν εἰς τὸν λόγον καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην, ὥστε πάντα κατὰ νέας ἀρχὰς ἐπεχείρησε βυθί-μιασι, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἡ-

ρίζων αὐτὴν ἐπὶ γενικῶν ἀρχῶν, οὐχὶ ἐπὶ τῆς αὐθαριείας οὐδ' ἐπὶ τῆς τοιαύδε ἢ τοιαύδε καταστάσεως τοῦ ἐδάφους. Κατὰ ταύτας τὰς νέας ἀρχὰς ἔκτισε τὸν Πειρικεῖα καλῶς βυθιτομήσας, ἐφ' ᾧ καὶ μία τῶν ἀγορῶν ἐκλήθη Ἴπποδάμεια· ὁ δὲ Ἴπποδάμος καὶ τὴν πόλιν τῶν Θουρίων ἔκτισε, τὴν νέαν ἀποικίαν τῶν Ἀθηναίων¹. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πολίτευμα ἠθέλησεν εἰσαγαγεῖν μεταρρυθμίσεις περὶ Πολιτείας πρὸ τοῦ Πλάτωνος συγγράψας. Ἐκ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ἐπιχειρήσεων τοῦ Ἴπποδάμου γίνεται φανερόν ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς νέας φιλοσοφίας ἐγένετο δύναμις ζωογόνος πνυταχοῦ εἰσδύουσα καὶ εἰς πάντα φέρουσα φῶς· μετὰ τὰ Μηδικὰ φρονιματισθέντες, λέγει περὶ Ἀθηναίων ὁ Ἀριστοτέλης, πάσης ἤπτοντο μαθητέως».

Φεινὸς ἀττήρ τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐπιστήμης ἐγένετο κατ'ἐκείνους τοὺς χρόνους καὶ Ἴπποκράτης ὁ Κῆρος ὁ ἐπικληθεὶς πντηρ τῆς Ἰατρικῆς, πολλὰκις, ὡς εἰκόσ, ἐπισκεψάμενος τὰς Ἀθήνας, ὡς ἐστὶν τῶν φώτων καὶ κοινόν συνεντευκτῆριον πάντων τῶν σοφῶν.

Ὁ Ἴπποκράτης τὴν τέχνην αὐτοῦ ἐπὶ τῆς πείρας καὶ τῆς παρατηρήσεως ἐρειδομένην ἐγονιμοποιήσεν καὶ εἰς ἐπιστήμην προήγαγε τῷ λόγῳ χρώμενος ὡς ποδηγέτη. Ἡ πείρα καὶ ἡ παρατήρησις εὔρον πολλὰ καὶ ἰδρυσαν τὴν Ἰατρικὴν. «Ἰατρικὴ δὲ πάντα πάλαι ὑπάρχει, καὶ ἀρχὴ καὶ ὁδὸς εὐρημένη, καθ' ἣν καὶ τὰ εὐρημῆνα πολλὰ τε καὶ καλῶς ἔχοντα εὐρηται ἐν πολλῷ χρόνῳ, καὶ τὰ λοιπὰ εὐρεθήσεται ἢν τις ἱκανὸς τε εἶν καὶ τὰ εὐρημῆνα εἰδῶς, ἐκ τουτέων ὁρμώμενος ζητῆ.» (Περὶ ἀρχ. Ἰατρ. § 2).

Ἄνευ ὅμως τοῦ λόγου ἡ πείρα μένει ἄγονος, διότι καὶ οἱ πρῶτοι ζητήσαντες εὔρον πολλὰ καὶ καλὰ τῷ λόγῳ χρῶμενοι· «ὥστε καλῶς καὶ λογισμῷ προσήκοντι ζητήσαντες πρὸς τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν εὔρον αὐτὰ οἱ πρῶτοι εὐρόντες καὶ ᾠήθησιν ἄξιον τὴν τέχνην θεῶν προσθεῖναι». Ὁ Ἴπποκράτης ἀποδοκιμάζων τοὺς ἀποβάλλοντας τὴν ἰατρικὴν τέχνην, διότι οὐ περὶ πάντα ἀκριβῆς ἐστίν, ἀνὰ ᾧ ᾤζει τὴν ἀξίαν αὐτῆς, διότι τῷ λογισμῷ χρωμένη δύναται ἐγγύς τοῦ ἀκριβεστάτου ἐλθεῖν· αὐτῷ φημι δὴ διὰ τοῦ-

κυφεν εἰς πᾶσαν γνώσιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ὥστε λίαν πρῶτως ἐκαυχᾶτο κατέχειν τὴν τελείαν γνώσιν τῆς φύσεως καὶ τοῦ κόσμου, καὶ ἐθήρευεν, ἐν πάσῃ τάξει γνώσεων, τὴν φήμην ἀνδρὸς γινώσκοντος τὰ πράγματα κάλλιον τῶν ἄλλων». Curtius αὐτ., σελ. 198.

1) Grote Histoire de la Grèce. Tom VIII, pag. 26.

1) IB. E. Curtius Griechische Geschichte II, 273.

2) «Ὁ Ἴπποδάμος γεννηθεὶς ἐν Μιλήτῳ καθ' οὗς χρόνους οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ναυτικὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἑλλήνων ἀνελάμβανον, μετὰ τοσούτου ζήλου ἐνέ-

το δειν τὴν τέχνην ὡς οὐκ εἰοῦσαν οὐδὲ καλῶς ζητεομένην τὴν ἀρχαίην ἀποβαλέσθαι, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον διὰ τὸ ἐγγύς, οἴμμι, τοῦ ἀτρεκεστάτου ὁμοῦ δύνασθαι ἤκειν λογισμῶ, προσέεισθαι, καὶ ἐκ πολλῆς ἀγνωσίης θυμυάζειν τὰ ἐξευρημένα ὡς καλῶς καὶ ὀρθῶς ἐξεύρηται, καὶ οὐκ ἀπὸ τύχης».

«Ὁ Ἴπποκράτης ἀξιολογῶν, λέγει ὁ Littgè (*Oeuvres d'Hippocrate* I, 560), ἵνα ἡ ἰατρικὴ ἐπὶ τῶν παρατηρήσεων, ἐπὶ τῶν πρᾶγματων καὶ τῆς πρᾶγματικότητος στηρίζεται· ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἔστι τὸ πᾶν, οὐδ' ὁ μόνος κανὼν ὃν ἐπιβάλλει· αἱ παρατηρήσεις, τὰ πρᾶγματα, ἡ πρᾶγματικότης εἰσὶν ἀναντιρρήτως ὅ,τι ἐκαστος βλέπει καὶ δοκιμάζει, ἀλλ' ἡ περιοχὴ ἐκτενεστέρα ἐστὶ, διότι ἡ παράδοσις παρέχει ὡσαύτως παρατηρήσεις, πρᾶγματα, πρᾶγματικότητα, ἅπερ προσήκει ὑπ' ὄψει λαβεῖν καὶ γονιμοποιῆσαι τῇ συντηχῇ χρήσει τοῦ λογισμοῦ· ἀδύνατόν ἐστι σαφεστέρην καὶ ἐκτενεστέραν ἔχειν θεωρίαν περὶ Ἰατρικῆς».

Τοιαύτη ἐστὶν ἡ ἰατρικὴ μέθοδος τοῦ Ἴπποκράτους, πείρα, παρατήρησις καὶ ὁ διαφωτιστικὸς καὶ εἰς γενικὰς ἀρχὰς ἀνάγων αὐτὰς λόγος. Τοῦτου ἕνεκα ἀπέριπτε τὰς ἰατρικὰς θεωρίας τῶν ἰατρῶν καὶ φιλοσόφων, οἵτινες ἐξ ὑποθέσεων ὁρμώμενοι ἐφιλοσόφουν περὶ τῆς γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου, τῶν νόσων καὶ τῶν θεραπειῶν αὐτῶν, ὡς ἐφιλοσόφουν περὶ τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου, ἀξιοῦν ὅτι ὁ ἰατρὸς κάλλιον γινώσκει τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐξετάζων τὴν ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτοῦ τῶν ἐσθιομένων, τῶν πινομένων, τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ λοιπῶν. «Λέγουσι δὲ τινες καὶ ἰητροὶ καὶ σοφισταὶ ὡς οὐκ ἐνὶ δυνατόν ἰητρικὴν εἰδέναι ὅστις μὴ οἶδεν ὅτι ἐστὶν ἄνθρωπος, ἀλλὰ τοῦτο δεῖ καταμανθάνειν τὸν μέλλοντα ὀρθῶς θεραπεύσειν τοὺς ἀνθρώπους. Τείνει δὲ αὐτέοισιν ὁ λόγος ἐς φιλοσοφίην, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς ἢ ἄλλοι οἱ περὶ φύσιος γεγράφασιν ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἐστὶν ἄνθρωπος καὶ ὅπως ἐγένετο πρῶτον καὶ ὅπως ζυνεπάγη. Ἐγὼ δὲ τουτέων μὲν ὅσα τιμὴ εἴρηται σφιστῇ ἢ ἰητρῶ, ἢ γέγραπται περὶ φύσιος, ἤσπον νομιζῶ τῇ ἰητρικῇ τέχνῃ προσήκειν ἢ τῇ γραφικῇ. Νομιζῶ δὲ περὶ φύσιος γινώσκειν τι σαφές οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν εἶναι ἢ ἐξ ἰητρικῆς. Τοῦτο δὲ οἶόν τε καταμαθεῖν, ὅταν αὐτέην τις τὴν ἰητρικὴν ὀρθῶς πᾶσιν περιλάβῃ· μέχρι δὲ τούτου πολλοῦ μοι δοκεῖ δεῖν λέγω δὲ τὴν ἱστορίην ταύτην εἰδέναι ἄνθρωπος τί ἐστὶ, καὶ δι' οἷας αἰτίας γίνεται, καὶ τὰλλα ἀκριβέως. Ἐπεὶ τοί γέ μοι δοκεῖ ἀναγ-

κατον εἶναι παντὶ ἰητρῶ περὶ φύσιος εἰδέναι, καὶ πᾶν σπουδάζειν ὡς εἴσεται, εἴπερ τι μέλλει τῶν δεόντων ποιῆσειν, ὅ τι ἐστὶν ἄνθρωπος πρὸς τὰ ἐσθιομένα, καὶ πινομένα καὶ ὅ τι πρὸς τὰ ἄλλα ἐπιτηδεύματα, καὶ ὅ τι ἀφ' ἐκάστου ἐκάστῳ ξυμβήσεται».

Τὸ πνεῦμα καθ' ὃ ὁ Ἴπποκράτης ἐξετάζει ἐνταῦθα τὴν ἰατρικὴν, λέγει ὁ Γρότιος (IB, 264), ὁμοίον ἐστὶ τῷ πνεύματι τῷ ὑπαγορευσαντι τῷ Σωκράτει τὸν νεωτερισμὸν ἐν τῇ ἠθικῇ φιλοσοφίᾳ· διότι ἐκάτεροι τὰς γενικὰς θεωρίας τῶν φυσικῶν ἐγκαταλιμπάνουσι, περιοριζόμενοι ὁ μὲν ἐν τῷ ἠθικῷ ἀνθρώπῳ, ὁ δὲ ἐν τῷ φυσικῷ¹⁾, ἐξετάζων τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὰ τρόφιμα, τὰ ποτά, τὰ ἐπιτηδεύματα καὶ λοιπὰ· ἔχουσι δὲ καὶ ἐτέρην ὁμοιότητα ὅτι ἄμφω τὸν ὅλον ἄνθρωπον ἐν τῇ μελέτῃ αὐτῶν περιλαμβάνουσι, ὁ μὲν τὸν ἠθικόν, ὁ δὲ τὸν φυσικόν, διότι πᾶντα τὰ μόρια τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος συνέχονται καὶ οὐδὲν αὐτῶν γίνεται γνωστὸν ἄνευ τῶν ἄλλων. Τὴν μέθοδον ταύτην τοῦ Ἴπποκράτους ἐκθειάζει ὁ Πλάτων ἐν τῷ *Φαίδρῳ* (σελ. 270). «*Σωκρ.* Ψυχῆς οὖν φύσιν ἀξίως λόγου κατανοῆσαι οἷε δυνατόν εἶναι ἄνευ τῆς τοῦ ὄλου φύσεως; *Φαίδ.* Εἰ μὲν Ἴπποκράτει γε τῷ τῶν Ἀσκληπιαδῶν δεῖ τι πιθέσθαι, οὐδὲ περὶ σώματος ἄνευ τῆς μεθόδου ταύτης. *Σωκ.* καλῶς γάρ, ὦ εταῖρε, λέγει· χρὴ μὲν τοι πρὸς τῷ Ἴπποκράτει τὸν λόγον ἐξετάζοντα σκοπεῖν, εἰ συμφωνεῖ. *Φαίδ.* φημί. *Σωκ.* Τὸ τοίνυν περὶ φύσεως σκόπει τίποτε λέγει Ἴπποκράτης καὶ ὁ ἀληθὴς λόγος».

Ἡ μέθοδος λοιπὸν τοῦ Ἴπποκράτους καὶ ὁ ἀληθὴς λόγος, κατὰ Πλάτωνα, συμφωνοῦσιν ἐξ οὗ τρανώτατα καταδεικνύεται ὅτι ὁ λόγος ἦν ποδηγέτης τῶν ἰατρικῶν θεωριῶν τοῦ Ἴπποκράτους ἐν τε τοῖς ἄλλοις γνησίοις συγγράμμασιν αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ *περὶ ἀέρων, δάτων, τόπων*. Ἐν τούτῳ γίνεται μεία νόσου τινὸς τῶν Σκυθῶν, ἣν ὁ Ἡρόδοτος (A, 105) καλεῖ *θῆλειαν νόσον* ἐνσκήψασαν διὰ μῆνιν τῆς Ἀφροδίτης, διότι οἱ Σκυθαὶ τὸν ἐν Ἀσκάτων νόσον αὐτῆς ἐσύλησαν. Ταύτης καὶ οἱ Σκυθαὶ τὸν θεὸν αἰτίαν ὑπελάμβανον· ὁ δὲ Ἴπποκράτης ἀποκρούει τὴν κοινὴν πρόληψιν, ὅτι νόσοι τινές εἰσι θεαῖαι, διότι πᾶσαι ὁμοίαι εἰσιν. «*Εὐνουχία* γίνονται οἱ πλείστοι ἐν Σκυθῆσι, καὶ

1) Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Γροτίου ἐν μέρει φαίνεται ὀρθή· ὅτι ὁ Ἴπποκράτης συμφωνῶς τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ Ἀναξαγόρου φυσικὰς αἰτίας ἐδέχετο. Ἰδε σελ. 277.

γυναίκα ἐργάζονται καὶ ὡς αἱ γυναῖκες διαλέγονται ὁμοίως· καλεῦνται τε οἱ τοιοῦτοι ἀνδρῆες· οἱ μὲν ἐπιχώριοι τὴν αἰτίνην προστιθέσκει θεῶ, καὶ σέβονται τουτέους τοὺς ἀνθρώπους καὶ προσκυνέουσι, δεδοικότες περὶ ἑωυτέων ἕκαστοι· ἐμοὶ δὲ καὶ αὐτέφ' δοκέει ταῦτα τὰ πάθια θεῖα εἶναι καὶ ἄλλα πάντα καὶ οὐδὲν ἕτερον ἑτέρου θεϊότερον οὐδὲ ἀνθρωπινώτερον, ἀλλὰ πάντα ὁμοια καὶ πάντα θεῖα· ἕκαστον δὲ ἔχει φύσιν τῶν τοιούτων, καὶ οὐδὲν ἄνευ φύσιος γίγνεται.

Ἐν τούτοις προφανῶς τὴν γνώμην τοῦ Ἀναξαγόρου ἀσπάζεται πάντα τὰ γινόμενα εἰς φυσικὰς αἰτίας ἀνάγοντος (ιδ. σελ. 197), καίπερ λέγοντος ὅτι ὁ νοῦς διακοσμητὴς τοῦ παντός· οὕτω καὶ ὁ Ἰπποκράτης καίπερ πάντα τὰ νοσήματα θεῖα καλῶν ὑπολαμβάνει ὅτι πάντα φυσικὰς ἔχουσιν αἰτίας ὧν ἄνευ οὐδὲν γίγνεται· ἔχομεν χρεῖαν ἄλλης μαρτυρίας ὅπως καὶ τὸν πατέρα τῆς ἰατρικῆς κατατάξωμεν ἐν τῷ ἀστερισμῷ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Νοῦ;

Καὶ ὁ Ἰπποκρατικὸς δὲ συγγραφεὺς τοῦ περὶ Ἰερῆς Νόσου ἀποδοκιμάζει τὴν κλήσιν ταύτην. «Περὶ μὲν τῆς Ἰερῆς νόσου καλεομένης ὠδ' ἔχει· οὐδὲν τί μοι δοκέει τῶν ἄλλων θεϊότερη εἶναι νόσων οὐδὲ ἱερωτέρα, ἀλλὰ φύσιν μὲν ἔχει ἦν καὶ τὰ λοιπὰ νοσήματα, ὅθεν γίνεται».

Περὶ Παιδείας.

§ 62. Τοιοῦτος ὁ χρυσοῦς αἰὼν τοῦ Περικλέους, αἰὼν τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ λόγου, τοῦ μὲν ἀνθρωπίνου γένους ἡλικία νεαρὰ καὶ ἀνθηρὰ καὶ χρηστῶν ἐλπίδων μεστή, τοῦ δ' ἑλληνικοῦ ἀνδρική καὶ τελεία καὶ γονιμωτάτη· διότι οἱ μὲν ἄλλοι προγενέστεροι τῆς Ἑλλάδος χρόνοι ὁμοιοὶ εἰσιν ἡλίφ' ἀνατέλλοντι τῆς ῥοδοδακτύλου ἡοῦς προπορευομένης, οἱ δὲ χρόνοι τοῦ Περικλέους μεσουρανήων καὶ ὑπερλαμπρὸς ἥλιος, (ιδ. σελ. 162) πανταχόσε τὰς φαιενὰς αὐτοῦ ἐκπέμπων ἀκτῖνας, πάντα ἀπλήτῳ περιβάλλον φωτὶ καὶ διαφωτίζων τοὺς γενικούς καὶ αἰωνίους νόμους τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ, ἐν τῇ θρησκείᾳ, ἐν τῇ ποιήσει, ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐν τῇ τέχνῃ, ἐν τῷ ἠθικῷ καὶ πολιτικῷ βίῳ· οἰκοθεν δὲ ἐννοεῖται ὅτι τὸ νέον πνεῦμα καὶ εἰς τὴν παιδείαν εἰσέδυτε· διὸ προσήκει ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ αὐτῆς εἰπεῖν, ὅπως τὸ ὅλον τῆς λαμπρᾶς ταύτης ἐποχῆς συμπληρωθῇ.

Τὰ στοιχεῖα τῆς νέας παιδείας, ὡς κκληῖ ζήτην ὁ Ἀριστοφάνης, ἀπὸ Περικλέους ἄρξαμέ-

νης, ἔμειναν τὰ αὐτὰ & καὶ πρότερον, γυμναστική χάριν τοῦ σώματος, καὶ μουσική (γράμματα) χάριν τῆς ψυχῆς· διότι, ὡς λέγει ὁ Πλάτων ἐν τῇ Πολιτείᾳ, *χαλεπὸν εὐρεῖν βελτίω τῆς ὑπὸ τοῦ πολλοῦ χρόνου εὐρημένης*. Τὸ νέον ὁμως πνεῦμα νέαν ἔδωκεν αὐτοῖς ζωὴν συναρμόσαν αὐτὰ κάλλιον καὶ πρὸς ὑψηλότερον σκοπὸν· διότι ἡ γυμναστική οὐχ ἀπλή ἦν ἐμπειρία καὶ τέχνη, τῆς εὐεξίας τοῦ σώματος καὶ ῥώμης στοχαζομένη χάριν τῶν πολεμικῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ μὴ τῶν καλῶν τεχνῶν, καὶ οὐχὶ ἡ ἐλάχιστη, εἰς τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ τελείου καλοῦ ἐν τῷ σώματι ἀποβλέπουσα· ἡ δὲ μουσική διὰ τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τῆς ἀρμονίας εἰς τὰ ἐντὸς εἰσδύουσα τῆς ψυχῆς¹ ἐστοχάζετο τῆς ἠθικῆς διαπλάσεως καὶ τῆς εὐαρμοστίας τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, ἐν ἄλλαις λέξεσι, τοῦ ἠθικοῦ καλοῦ τῆς ψυχῆς, ὅπερ ὁ Πλάτων καλεῖ εὐεξίαν καὶ ὑγίαιαν αὐτῆς· ἀλλ' ἑκατέρω οὐκ ἄνευ τῆς ἑτέρας ἐνήργει, ἀλλ' ἀμφοτέροι πρὸς τὸν αὐτὸν συνηγωνίζοντο σκοπὸν, *τὴν καλοκάγαθίαν*, τὴν ἀρμονίαν δηλονότι τοῦ ἔξω καὶ ἔσω ἀνθρώπου. Τοῦτο δὲ (ἀγαθὴ ψυχὴ ἐν καλῷ σώματι) ἐστὶ κατὰ Πλάτωνα τὸ μέγιστον καὶ κάλλιστον τῶν θεαμάτων. «Ὅτου ἀνξιμπύπτῃ ἐν τε τῇ ψυχῇ καλὰ ἦθη ἐνόντα καὶ ἐν τῷ εἶδει (τῷ σώματι) ὁμολογοῦντα ἐκείνοις καὶ ζυμωνοῦντα, τοῦ αὐτοῦ μετέχοντα τύπου, τοῦτ' ἀν εἶη κάλλιστον θέαμα τῷ δυναμένῳ θεᾶσθαι καὶ ἐρασμιώτατον». Ὁ δὲ μετέχων τοῦτου ἠξιοῦτο τῆς ἀξιολόγου ἐπωνυμίας, *καλὸς καγαθός*· οὐδεὶς δὲ τίτλος δοθείς τῷ ἀνθρώπῳ (κόμης, δούξ, πρίγκιψ κτλ.) εὐγενέστερος καὶ ὑψηλότερος αὐτοῦ, διότι οὐδεὶς ἀνθρωπι-

1) Ὁ Πλάτων ἐν Πολιτείᾳ (401) λέγει περὶ τῆς παιδαγωγικῆς δυνάμεως τῆς μουσικῆς. «Τούτων ἕνεκα κυριωτάτη ἐν μουσικῇ τροφή, ὅτι μάλιστα καταδύεται εἰς τὸ ἐντὸς τῆς ψυχῆς ὅ τε ῥυθμὸς καὶ ἀρμονία καὶ ἐρρωμένεσσιτα ἀπειται αὐτῆς, φέροντα τὴν εὐσχημοσύνην καὶ ποιεῖ εὐσχημένα, ἂν τις ὀρθῶς τραπῇ, εἰ δὲ μή, τούναντίον; καὶ ὅτι αὐ τῶν παρὰλεπομένων καὶ μὴ καλῶς δημιουργηθέντων ἢ μὴ καλῶς φόντων ὀξύτατ' ἀν αἰσθάνοιτο ὁ ἐκεῖ τραφεὶς ὡς ἔδει, καὶ ὀρθῶς δὴ δυσχαίρων τὰ μὲν καλὰ ἐπαινοῖ καὶ χαίρων καὶ καταδεχόμενος εἰς τὴν ψυχὴν τρέφοιτ' ἀν ἀπ' αὐτῶν καὶ γίγνοιτο καλὸς τε καγαθός, τὰ δ' αἰσχροῦ φέγοιτ' ἀν ὀρθῶς καὶ μισοῖ ἔτι νέος ὢν, πρὶν λόγου δυνατὸς εἶναι λαβεῖν, ἐλθόντος δὲ τοῦ λόγου ἀσπάζοιτ' ἀν αὐτὸν γνωρίζων δι' οἰκειότητα μάλιστα ὁ οὕτω τραφεὶς; ἐμοὶ γοῦν δοκεῖ, ἔφη, τῶν τοιούτων ἕνεκα ἐν μουσικῇ εἶναι ἡ τροφή».

νώτερος χαρακτηρίζων τὴν τελειότητα τοῦ συναμφοτέρου, τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Πλάτων κάλλιστα ἐκτίθησι τὴν ἀρμονίαν ταύτην τοῦ συναμφοτέρου· οἷον ἐν τῷ Πρωταγόρῃ (σελ 325—326) λίαν σαφῶς καὶ ἐκτενῶς ἱστορεῖ τὰ φέροντα πρὸς αὐτὴν στοιχεῖα τῆς παιδείας καὶ τὴν δύναμιν ἐκάστου, ἀπὸ τῆς παιδικῆς μέχρι τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας· αἱ ἐκ παιδῶν μικρῶν ἀρξάμενοι, μέχρι οὐπερ ἂν ζῶσι, καὶ διδάσκουσι καὶ νοθετοῦσιν, ἐπειδὴν θᾶπτον συνῆ τις τὰ λεγόμενα, καὶ τροφός καὶ μήτηρ καὶ παιδαγωγός καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ περὶ τούτου διαμάχονται, ὅπως βέλτιστος ἔσται ὁ παῖς, παρ' ἑκάστον καὶ ἔργον καὶ λόγον διδάσκοντες καὶ ἐνδείκνυμενοι, ὅτι τὸ μὲν δίκαιον, τὸ δὲ ἄδικον, καὶ τὸ μὲν καλόν, τὸ δὲ αἰσχρόν, καὶ τὸ μὲν ὄσιον, τὸ δὲ ἀνόσιον, καὶ τὰ μὲν ποίαι, τὰ δὲ μὴ ποίαι. Καὶ ἐκ μὲν ἐκῶν πείθεται· εἰ δὲ μὴ, ὥς περ ζύλον διαστρεφόμενον καὶ καμπτόμενον εὐθύνουσιν ἀπειλαῖς καὶ πληγαῖς· μετὰ δὲ ταῦτα εἰς διδασκάλων πέμποντες πολὺ μᾶλλον ἐντέλλονται ἐπιμελεῖσθαι εὐκοσμίας τῶν παιδῶν ἢ γραμμάτων τε καὶ κιθαρίσεως· οἱ δὲ διδάσκαλοι τούτων τε ἐπιμελοῦνται, καὶ ἐπειδὴν αὐτὰ γράμματα μάθωσι καὶ μέλλωσι συνῆσθαι τὰ γεγραμμένα, ὥς περ τότε τὴν φωνήν, παρκαθίσουσιν αὐτοῖς ἐπὶ τῶν βέθρων ἀναγινώσκειν ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα καὶ ἐκμανθάνειν ἀναγκάζουσιν, ἐν οἷς πολλὰ μὲν νοθετήσεις ἔνεσις, πολλὰ δὲ διέξοδοι καὶ ἔπαινοι καὶ ἐγκώμια παλαιῶν ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἵνα ὁ παῖς ζῆλῶν μιμητὴς καὶ ὀρέγηται τοιοῦτος γενέσθαι· οἱ τ' αὐτὸ κιθαρῖται ἕτερα τοιαῦτα, σωφροσύνην τε ἐπιμελοῦνται καὶ ὅπως ἂν οἱ νέοι μηδὲν κηκουργῶσι· πρὸς δὲ τούτοις, ἐπειδὴν κιθαρίζειν μάθωσιν, ἄλλων αὐτῶν ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα διδάσκουσι μελοποιῶν, εἰς τὰ κιθαρίσματα ἐντείνοντες, καὶ τοὺς ῥυθμούς τε καὶ τὰς ἀρμονίας ἀναγκάζουσιν οἰκειοῦσθαι ταῖς ψυχαῖς τῶν παιδῶν ἵνα ἡμερώτεροι τε ᾧσι, καὶ εὐρυθμότεροι καὶ εὐαρμωστότεροι γιγνόμενοι χρήσιμοι ᾧσιν εἰς τὸ λέγειν τε καὶ πράττειν· πᾶς γὰρ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εὐρυθμίας τε καὶ εὐαρμωστίας δεῖται. Ἔτι τοίνυν πρὸς τούτοις εἰς παιδοτρίβου πέμπουσιν, ἵνα τὰ σώματα βελτίω ἔχοντες ὑπηρετῶσι τῇ διανοίᾳ χρηστῇ οὔσῃ καὶ μὴ ἀναγκάζονται ἀποδειλιᾶν διὰ τὴν πονηρίαν τῶν σωμάτων καὶ ἐν τοῖς πολέμοις καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσι· καὶ ταῦτα ποιοῦσιν οἱ κάλλιστα δυνάμενοι· μάλιστα δὲ δύνανται οἱ πλουσιώτατοι· καὶ

οἱ τούτων υἱεῖς, πρωϊαίτατα εἰς διδασκάλων τῆς ἡλικίας ἀρξάμενοι φοιτᾶν, ὑφαιάτατα ἀπλλάττονται· ἐπειδὴν δὲ ἐκ διδασκάλων ἀπλάλγῳσιν, ἢ πόλις αὐτοὺς τε νόμους ἀναγκάζει μανθάνειν καὶ κατὰ τούτους ζῆν κατὰ παράδειγμα, ἵνα μὴ αὐτοὶ ἐφ' αὐτῶν εἰκῆ πράττωσιν, ἀλλ' ἀτεχνῶς ὥς περ οἱ γραμματισταὶ τοῖς μήπω δεινοῖς γράφειν τῶν παιδῶν ὑπογράψαντες γραμμάς τῇ γραφίδι οὕτω τὸ γραμματεῖον διδάσκει καὶ ἀναγκάζουσι γράφειν κατὰ τὴν ὑφήγησιν τῶν γραμμῶν, ὥς δὲ καὶ ἡ πόλις νόμους ὑπογράφουσα, ἀγαθῶν καὶ παλαιῶν νομοθετῶν εὐρήματα, κατὰ τούτους ἀναγκάζει καὶ ἀρχειν καὶ ἀρχεσθαι».

Τοιαύτη ἡ δημοσία παιδεία, ὅπως ποιητικῆ, ἐν παρόψῃ ἀπτομένη τοῦ πεζοῦ λόγου καὶ τῶν φυσικομαθηματικῶν, ἀ τοὺς ἀνωτέρους κλάδους ἀπῆρτιζον τῆς μέσης καὶ ἀνωτέρας παιδείσεως, διδασκόμενα ἐν ἰδιωτικαῖς σχολαῖς ὑπὸ τῶν σοφιστῶν καὶ ῥητόρων καὶ ἄλλων (ιδ. σελ. 218).

Ἐν δὲ τῇ *Πολιτείᾳ* (σελ. 404. 407. 410—411) ὁ Πλάτων δείκνυσι τὸν στενὸν σύνδεσμον τῆς γυμναστικῆς καὶ μουσικῆς καὶ τὴν βελτίστην αὐτῶν κράσιν. Ἡ βελτίστη γυμναστικὴ ἀδελφὴ τις ἂν εἴη τῆς μουσικῆς, ἢ ὀλίγω πρότερον διήμεν (τῆς ἀπλής)·—ἡ δὲ ἀπλότης κατὰ μὲν μουσικὴν ἐν ψυχαῖς σωφροσύνην ἐντίκει, κατὰ δὲ γυμναστικὴν ἐν σώμασιν ὑγίειαν—οἱ καθιστάντες μουσικῆ καὶ γυμναστικῆ παιδεύειν οὐχ οὐδ' ἐνικὰ τινες οἰονται καθιστάσιν, ἵνα τῇ μὲν τὸ σῶμα θεραπεύοντο, τῇ δὲ τὴν ψυχὴν; Ἄλλὰ τί μὴν; ἔφη. Κινδυνεύουσιν, ἢν δ' ἐγώ, ἀμφοτέρα τῆς ψυχῆς ἐνεκα τὸ μέγιστον καθιστάνει. Πῶς δὲ; Οὐκ ἐνοεῖς, εἶπον, ὥς διατίθενται αὐτὴν τὴν δύνουσι, οἱ ἂν γυμναστικῆ μὲν διὰ βίου ὀμιλήσωσι, μουσικῆς δὲ μὴ ἀφῶνται; ἢ ὅσοι ἂν τούναντίον διαθεθῶσι; Τίνος δέ, ἢ δ' ὅς, πέρι λέγεις; Ἀγριότητός τε καὶ σκληρότητος, καὶ αὐτὴν μαλακίας τε καὶ ἡμερότητος, ἢν δ' ἐγώ. Ἐγώ γε, ἔφη, ὅτι οἱ μὲν γυμναστικῆ ἀκράτῳ χρητάμενοι ἀγριώτεροι τοῦ δέοντος ἀποβαίνουσιν, οἱ δὲ μουσικῆ μαλακώτεροι αὐτῶν γίνονται ἢ ὥς κάλλιον αὐτοῖς. Καὶ μὴν, ἢν δ' ἐγώ, τὸ γε ἀγριὸν τὸ θυμοειδὲς ἂν τῆς φύσεως παρέχοιτο, καὶ ὀρθῶς μὲν τραφέν ἀνδρείον ἂν εἴη, μᾶλλον δ' ἐπιταθὲν τοῦ δέοντος σκληρόν τε καὶ χαλεπὸν γίγνοιτ' ἂν, ὥς τὸ εἰκός. Δοκεῖ μοι, ἔφη. Τί δέ; τὸ ἡμέρον οὐχ ἢ φιλόσοφος ἂν ἔχοι φύσιν; καὶ μᾶλλον μὲν ἀνεθόντος αὐτοῦ μαλακώτερον εἴη τοῦ δέοντος, καλῶς δὲ τραφέντος ἡμέρον τε

καὶ κόσμιον; Ἔστι ταῦτα· οὐκοῦν ὅταν μὲν τις μουσικῆ παρέχῃ καταναλεῖν καὶ καταχεῖν τῆς ψυχῆς διὰ τῶν ὧτων, ὡς περ διὰ χώνης ἀς νῦν δὴ ἡμεῖς ἐλέγομεν τὰς γλυκείας τε καὶ μαλακὰς καὶ θρηνώδεις ἀρμονίας, καὶ μινυρίζων τε καὶ γεγανωμένους ὑπὸ τῆς ᾠδῆς διατελῆ τὸν βίον ὅλον, οὗτος τὸ μὲν πρῶτον, εἴ τι θυμοειδὲς εἶχεν, ὡς περ σίδηρον ἐμύλαξε καὶ χρήσιμον ἐξ ἀχρηστού καὶ σκληροῦ ἐποίησεν· ὅταν δὲ ἐπέχων μὴ ἀνίη ἀλλὰ κηλῆ, τὸ μετὰ τοῦτο ἤδη τῆκει καὶ λείβει, ἕως ἂν ἐκτῆξῃ τὸν θυμὸν καὶ ἐκτέμῃ ὡς περ νεῦρα ἐκ τῆς ψυχῆς καὶ ποιήσῃ μαλθακὸν αἰχμητήν. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Καὶ ἐὰν μὲν, ἦν δ' ἐγὼ, ἐξ ἀρχῆς φύσει ἄθυμον λάβῃ, ταχὺ τοῦτο διεπράξεται· ἐὰν δὲ θυμοειδῆ, ἀσθενῆ ποιήσας τὸν θυμὸν ὀξύρροπον ἀπειργάσεται, ἀπὸ μικρῶν ταχὺ ἐρεθιζόμενόν τε καὶ κατασθενύμενον· ἀκρόχοιοι οὖν καὶ ὀργίλοι ἀντὶ θυμοειδοῦς γεγέννηται, δυσκολίας ἐμπλοιοι. Κομιδῆ μὲν οὖν. Τί δέ; ἂν αὖ γυμναστικῆ πολλὰ πονῆ καὶ εὐωχῆται εὐ μύλα, μουσικῆς δὲ καὶ φιλοσοφίας μὴ ἀπτηται, οὐ πρῶτον μὲν εὐ ἰσχωρὸν τὸ σῶμα φρονήματός τε καὶ θυμοῦ ἐμπίπλεται καὶ ἀνδρείοτερος γίγνεται αὐτός αὐτοῦ; Καὶ μύλα γε· τί δαί; ἐπειδὴν ἄλλο μὴδὲν πρᾶττη μὴδὲ κοινωνῆ Μούσης μηδαμῆ, οὐκ εἴ τι καὶ ἐνῆν αὐτοῦ φιλομαθὲς ἐν τῇ ψυχῇ, ἄτε οὔτε μαθημάτων γευόμενος οὐδενός οὔτε ζητήματος, οὔτε λόγου μετίσχον οὔτε τῆς ἄλλης μουσικῆς, ἀσθενὲς τε καὶ κωφὸν καὶ τυφλὸν γίγνεται, ἄτε οὐκ ἐγειρόμενον οὐδὲ τρεπόμενον οὐδὲ διακαθαίρομένων τῶν αἰσθήσεων αὐτοῦ; Οὕτως, ἔφη. Μισολόγος δὲ, οἶμαι, ὁ τοιοῦτος γίγνεται καὶ ἄμουσος, καὶ πειθοὶ μὲν διὰ λόγων οὐδὲν ἔτι χρῆται, βίξ δὲ καὶ ἀγριότητι ὡς περ θηρίον πρὸς πάντα, καὶ ἐν ἀμαθίᾳ καὶ σκαιότητι μετὰ ἀρρυθμίας τε καὶ ἀχρηστίας ζῆ. Παντάπασι, ἦ δ' ὅς, οὕτως ἔχει· ἐπεὶ δὴ δὴ ὄντε τούτω, ὡς εἰοικε, δύο τέχνα θεὸν ἔγωγ' ἂν τινα φαίην δεδωκέναι τοῖς ἀνθρώποις, μουσικὴν τε καὶ γυμναστικὴν ἐπὶ τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ φιλόσοφον, οὐκ ἐπὶ ψυχὴν καὶ σῶμα, εἰ μὴ εἰ πάρεργον, ἀλλ' ἐπ' ἐκείνω, ὅπως ἂν ἀλλήλοισιν ξυναρμολοῦντο ἐπιτενομένω καὶ ἀνειμένω μέχρι τοῦ προσήκοντος. Καὶ γὰρ εἰοικεν, ἔφη. Τὸν κάλλιστ' ἄρα μουσικῆ γυμναστικῆν κεραινύοντα καὶ μετριώτατα τῇ ψυχῇ προσφέροντα, τοῦτον ὀρθότατ' ἂν φαίμεν εἶναι τελείως μουσικώτατον καὶ εὐαρμολώτατον, πολὺ μᾶλλον ἢ τὸν τὰς χορδὰς ἀλλήλαις ξυνοιστάντα.

Ἐν δὲ τῷ *Τιμαίῳ* (σελ. 87—88) τὰ ἐκ τῆς

συμμετρίας τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καλὰ ἐκτίθησι, καὶ τὰ ἐκ τῆς ἀσυμμετρίας ἐναντία. Ἄπαν δὴ τὸ ἀγαθὸν καλόν, τὸ δὲ καλὸν οὐκ ἄμετρον· καὶ ζῶον οὖν τὸ τοιοῦτον ἐσόμενον ζύμμετρον θετέον· ζύμμετριῶν δὲ τὰ μὲν μικρὰ δικαιοστανόμενοι ξυλλογιζόμεθα, τὰ δὲ κυριώτατα καὶ μέγιστα ἀλογίστως ἔχομεν· πρὸς γὰρ υἱείας καὶ νόσους ἀρετὰς τε καὶ κακίας οὐδεμία ζύμμετρία καὶ ἀμετρία μείζων ἢ ψυχῆς αὐτῆς πρὸς σῶμα αὐτό· ὧν οὐδὲν σκοποῦμεν οὐδ' ἐννοοῦμεν ὅτι ψυχὴν ἰσχυρὰν καὶ πάντη μεγάλην ἀσθενέστερον καὶ ἔλαττον εἶδος ὅταν ὀχῆ, καὶ ὅταν αὐτὸναντίον ζυμπαγῆτον τούτω, οὐ καλὸν ὅλον τὸ ζῶον, ἀξύμμετρον γὰρ ταῖς μεγίσταις ζύμμετρίαις· τὸ δὲ ἐναντιῶς ἔχον πάντων θεαμάτων τῷ δυναμένῳ καθορᾶν κάλλιστον καὶ ἐρρασιμώτατον· οἶον οὖν ὑπερσκελὲς ἢ καὶ τινα ἐτέραν ὑπέρεξιν ἄμετρον ἑαυτῷ τι σῶμα ὃν ἄμα μὲν αἰσχροῦν, ἄμα δ' ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν πόνων πολλοὺς μὲν κόπους, πολλὰ δὲ σπᾶσματα καὶ διὰ τὴν παραφορότητα πτώματα παρέχον μυρίων κακῶν αἰτίων ἑαυτῷ· ταῦτόν δὲ διανοητέον καὶ περὶ τῷ ζυμμοτερότερο, ζῶον ὃ καλοῦμεν, ὡς ὅταν τε ἐν αὐτῷ ψυχὴ κρείττων οὕσα σώματος περιθύμωσ ἰσχυρῇ, διασείουσα πᾶν αὐτὸ ἐνδοθεν νόσων ἐμπίπλησι, καὶ ὅταν εἰς τινας μαθήσεις καὶ ζητήσεις συντόμως ἴη, κατατῆκει, διδασκὰς τ' αὐτὸν καὶ μάχας ἐν λόγοις ποιουμένη δημοσίᾳ καὶ ἰδίᾳ δι' ἐρίδων καὶ φιλονεικίας γιγνομένων δίκυρον αὐτὸ ποιοῦσα λύει, καὶ βέματα ἐπάγουσα τῶν λεγομένων ἰατρῶν ἀπακτώσα τοὺς πλείστους, τὰναντία αἰτιᾶσθαι ποιεῖ· σῶμά τε ὅταν αὐτὸ μέγα καὶ ὑπέρφυχον μικρὰ ζυμφοῦς ἀσθενεῖ τε διανοίᾳ γέννηται, διττῶν ἐπιθυμιῶν οὐσῶν φύσει κατ' ἀνθρώπους, διὰ σῶμα μὲν τροφῆς, διὰ δὲ τὸ θεϊώτατον τῶν ἐν ἡμῖν φρονήσεως, αἰ τοῦ κρείττονος κινήσεις κρατοῦσαι καὶ τὸ μὲν σφέτερον αὐζοῦσαι, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς κωφὸν καὶ δυσμαθὲς ἀμνημόν τε ποιοῦσαι, τὴν μεγίστην νόσον ἀμαθίαν ἐναπεργάζονται. Μία δὲ σωτηρία πρὸς ἄμφω, μήτε τὴν ψυχὴν ἀνευ σώματος κινεῖν μήτε σῶμα ἀνευ ψυχῆς, ἵνα ἀμυνομένω γίγνησθον ἰσορρόπω. Τὸν δὲ μαθηματικὸν ἢ τινα ἄλλην σφόδρα μελέτην διανοίᾳ καταργαζόμενον καὶ τὴν τοῦ σώματος ἀποδοτέον κινήσιν, γυμναστικῆ προσομιλοῦντα, τὸν τε αὐτὸ σῶμα ἐπιμελῶς πλάττοντα τὰς τῆς ψυχῆς ἀνταποδοτέον κινήσεις, μουσικῆ καὶ πάσῃ φιλοσοφίᾳ προσχρῶμενον, εἰ μέλλει δικαίως τις ἄμα μὲν καλός, ἄμα δὲ ἀγαθὸς ὀρθῶς κεκλήσεσθαι.

Τοιαῦτα κατὰ Πλάτωνα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τὰ τεράστια ἀποτελέσματα, οὐ μόνον καλλονὴ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ ἁρμονία τοῦ συναμφοτέρου· διὸ καὶ αἱ λέξεις, εὐσημοσύνη, εὐκοσμία, εὐταξία, εὐρυθμία, εὐαρμοστία κτλ. κοιναὶ εἰσι λεγόμεναι περὶ τε τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Οὐδεὶς ἄλλος τῶν ἀρχαίων οὐδ' αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης οὕτω βαθέως ἐφιλοσόφησε περὶ τούτων, οὐδ' ἦν δυνατόν ἄλλως γενέσθαι· διότι ὁ Πλάτων λαλεῖ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως, αἰσθόμενος ἐν ἑαυτῷ τὰ ἐκ τῆς γυμναστικῆς καὶ μουσικῆς καλὰ· γεννηθεὶς καθ' ὃν χρόνον ἐτελεύτα ὁ Περικλῆς ἀνέπνευσε τὴν ζωογόγον αὔραν τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ ἀνετρέφη ἐν αὐτῇ, καὶ πάντα ἤγον αὐτὸν πρὸς τὰς καλὰς τέχνας· διότι διὰ πασῶν τῶν αἰσθήσεων εἰσέδωκε τὸ καλὸν εἰς τὸ ἐντὸς τῆς ψυχῆς· διὸ, εἴπερ τις καὶ ἄλλος Ἀθηναίων, διέσωζεν ἄγνόν τὸ πνεῦμα τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους καὶ Φειδίου. Ποσάκις οὐκ ἀράτου θυμηδίας ἐνεπέμπλατο, παραβέλλων τὰ ζῶντα σώματα, τελειοποιούμενα ὑπὸ τῆς γυμναστικῆς, πρὸς τὰ τέλεια ἀγάλματα τῆς γλυπτικῆς; Ποσάκις ἡ μεγαλοφυΐα αὐτοῦ ὑπ' αὐτῶν ἐξαπτομένη οὐκ ἔλαθεν ἀφορμὴν εἰς τὸ ἰδανικὸν καλὸν ἀνυψοθῆναι; Ὁρθῶς ἄρα καὶ δικαίως ὁ Γαλάτης φιλόσοφος Ch. Lévêque ἐζήτησεν ἐν τῇ ἐναισιμῷ αὐτοῦ Διατριβῇ, *quid Phidiae Plato debuerit*, ἀποδείξαι τί ὁ Πλάτων ὀφείλει τῷ Φειδίᾳ· ἐν δὲ τῷ εἰσιτηρίῳ αὐτοῦ λόγῳ ἀπαγγελλέντι τῷ 1857 ἐν τῷ Κολλεγίῳ τῆς Γαλλίας, ὑπόθεσιν δὲ ἔχοντι ὅτι Πλατωνικαὶ εἰσιν αἱ ἀρχαὶ τῆς πνευματικῆς φιλοκαλίας (les origines Platoniciennes de l'esthétique spiritualiste), ἐξετάζων τὰς αἰτίας τούτου λέγει, ὅτι πρώτη αἰτία ἐστὶν ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Πλάτωνος, ἐν ἣ τὸ πρῶτον ἴσως δὲ καὶ τὸ τελευταῖον συνῆλθον καὶ συνεκορυφώθησαν ὁ ἕξκαλος ἐνθουσιασμός, ἡ γονιμότης τῆς ἐμπνεύσεως, ἡ ἀφθονος καὶ φυσικὴ χάρις τῆς γλώσσης, ἡ ἀσφάλεια τοῦ ἐντὸς βλέμματος ἀνευ σκοτισμοῦ εἰς τὰ βῆθη τοῦ ἀοράτου καταδύοντος, ἡ λογισμὸς ὅτε μὲν λεπτός, ὅτε δὲ ἀκριβὴς καὶ ἀκαταμάχητος, καὶ πολλὰκις ἡ κυρίαρχος τοῦ λόγου σαφήνεια αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ἀκτινοβολοῦντος. Δευτέρα δὲ αἰτία ἐστὶν ἡ σύνοδος εὐνοϊκῶν περιστάσεων, αἵτινες τῇ νέᾳ αὐτοῦ ψυχῇ τὴν ὁδὸν ἔδειξαν τὴν ἀγουσαν πρὸς τὸ ἰδανικὸν ὃ ἐπόθει. Ἡ τέχνη εἶχεν ἤδη παραγαγούσα ἢ

1) Τῆς λέξεως αἰσθητικῆς ἀκαταλλήλου οὐσης ἀρμοδία φαίνεται ἡμῖν ἡ λέξις φιλοκαλία.

παρῆγε τὰ κράτιστα τῶν ἔργων αὐτῆς· ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἶχεν ἀποπερατώσασα τὸν Παρθενῶνα καὶ τὰ Προπύλαια, ἡ δὲ γλυπτικὴ ἐκόσμηε τὰ μνημεῖα ταῦτα τελειοτάτοις ἀγάλμασιν, ἡ δὲ ζωγραφικὴ παρὰ πόδας ἠκολούθει τῇ γλυπτικῇ, ἡ δὲ δραματικὴ τέχνη ἦν ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς, ἡ δὲ ῥητορικὴ ἐπὶ τῷ Περικλεί ἐσεμνύετο, ὅτε ἐγεννήθη ὁ Πλάτων φέρων ἐκ γενετῆς καλλιτεχνικὰς καὶ ποιητικὰς δυνάμεις ἐν τοιαύτῃ μοίρᾳ, ὥστε ἡ φαντασία τῶν μεταγενεστέρων ἀσμένῃ ἐπλασεν ὅτι ἦν υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος».

Ἐν τῷ μέσῳ λοιπὸν τῶν θαυμασίων τούτων ἀνατραφέντος, πάντα τὰ περὶ αὐτὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἤγον αὐτὸν εἰς τὰς καλὰς τέχνας· λέγουσιν ὅτι περὶ τὴν ζωγραφικὴν ἠσχολήθη, καθὰ καὶ περὶ τὴν ποίησιν, διθυράμβους ποιήσας καὶ ἄλλα λυρικά ἄσματα καὶ τραγωδίας, ἀπερ ὕπερον φιλόσοφος γενόμενος ἔκαυσε· μέτρη· ἡ καλλιτεχνικὴ καὶ ποιητικὴ αὐτοῦ φύσις οὐκ ἀπέλιπεν αὐτόν· λέγουσι δὲ ἄλλοι τε καὶ Δικαιάρχος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ βίων, κατὰ Διογένη Λαέρτιον, ὅτι καὶ περὶ τὴν γυμναστικὴν ἠσχολήθη καὶ ἐπλάσειεν Ἴσθμοι· ὥστε ὀρθῶς καὶ δικαίως δύναται τις ζητῆσαι τί ὁ Πλάτων τῇ γυμναστικῇ ὀφείλει· ἀλλ' οὕτως προλαβὼν ἀπέτισε τὰ ὀφειλόμενα αὐτῇ, τὴν γυμναστικὴν ἀναγράφας ἐν ταῖς καλαῖς τέχναις· διότι ἐν μὲν τῷ Γοργίᾳ λέγει περὶ τοῦ ἔργου τοῦ παιδοτριβοῦ· ἀσὺ δὲ τίς εἶ, ὦ ἀνθρώπε, καὶ τί τὸ σὸν ἔργον; παιδοτριβῆς φκίη ἄν, τὸ δὲ ἔργον μου ἐστὶ καλοῦς τε καὶ ἰσχυροῦς ποιεῖν τοὺς ἀνθρώπους τὰ σώματα»· ἐν δὲ τῷ Σοφιστῇ (229) ἀποφάνεται, ὅτι πρὸς μὲν θεραπείαν τῶν νόσων εὐρέθη ἡ ἰατρικὴ, πρὸς δὲ θεραπείαν τῆς ἀσχημίας ἡ γυμναστικὴ. Ἦκμαζεν ἔτι κατὰ τὴν νεανικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν ἡ ἀμιλλα ἐκείνη τῶν γυμναστικῶν πρὸς τοὺς γλύπτας καὶ τούτων πρὸς ἐκείνους, ἀνθαμιλλωμένων ὀπότεροι τὰ καλλίω καὶ τελειότερα ἀπεργάζοντο ἀγάλματα, οἱ μὲν τὰ ζῶντα σώματα τῶν νέων, οἱ δὲ λίθινα μὲν οὐχ ἦττον δὲ καὶ ταῦτα ζῶντα καὶ ὄντα κανόνες τῆς τελειότητος τοῦ ἀνθρώπινου σώματος, οἷος ἦν ὁ περιώνυμος κανὼν τοῦ Πολυκλείτου. Πότεροι ἄρ' γε αὐτῶν ὄφειλον μᾶλλον τοῖς ἐτέροις πρὸς τελειοποίησιν τοῦ ἔργου αὐτῶν, οἱ γλύπται τοῖς γυμναστικοῖς ἢ οἱ γυμναστικοὶ τοῖς γλύπταις; ἐκότεροι φαίνονται ἀρούμενοι ὅ,τι καλὸν ἀνεκάλυπτον ἐν τῇ τέχνῃ τοῦ ἐτέρου.

Οἱ νεώτεροι ἀποροῦσι πῶς οἱ ἀρχαῖοι γλύπται τοσοῦτον τέλεια ἐδημιούργησαν ἀγάλ-

ματῶν, τὴν ἀνατομὴν ἀγνοοῦντες¹ καὶ οὐδὲν μεταχειριζόμενοι πρότυπον (modèle)· ἀλλ' εἶχον χρεῖαν προτύπων, βλέποντες καθ' ἑκάστην ἐν τοῖς γυμνασίοις τὰ τελειότατα πρότυπα τῶν σωμάτων γυμνά, κινούμενα καὶ διαφόρους λυμβάζοντα θέσεις καὶ σχήματα; οἱ δὲ γυμναστικοὶ αὐτοὶ οὐκ' ἐπλάττον τὰ σώματα τῶν νέων ὅσον οἷόν τε τέλεια, εἰς τὰ ἀγάλματα ἀποβλέποντες τὰ ἐν τοῖς ναοῖς καὶ τὰ ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ παλαιστραῖς, εἰς τὰ τοῦ Ἀπόλλωνος², Ἑρμοῦ, Ἑρωτος, Ἡρακλείους, Θησεῖος, Ἀχιλλέως καὶ λοιπῶν; Οἱ ναοὶ καὶ τὰ γυμνάσια ἦσαν ἀέννοιοι πηγαὶ τοῦ καλοῦ, εἰ μὴ πάντοτε τοῦ ἀγαθοῦ· οἱ γυμναστικοὶ ὅμως καὶ οἱ γλύπται εἶχον καὶ ἑτέραν πηγήν τοῦ καλοῦ ἀκένωτον, ἐξ ἧς ἤρπυοντο καὶ ἐνεπνέοντο, τὴν φυσικὴν καλλονὴν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, εἰ καὶ νῦν διασωζούσης τέλεια πρότυπα ἀξία πρὸς τὰ τελειότατα τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων παραβλήθηναί, ὡς λέγουσιν οἱ ἐπισκεψάμενοι τὴν Ἑλλάδα ξένοι σοφοί.

«Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, λέγει ὁ σεβίσιμος Ch. Schmid (Geschichte der Erziehung 1, 179) τῶν ἄλλων λαῶν τῆς οἰκουμένης ἐξεῖχεν ἐπὶ σωματικαῖς καὶ πνευματικαῖς ἀρεταῖς τὴν συμμετρίαν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἥτις ἦν ἡ κρηπίς τῆς φύσεως αὐτοῦ, ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ὡς κληρονομικὸν ἀγαθὸν ἐκ τῆς πρώτης αὐτοῦ πατρίδος (ἰδ. § 7, σ. 93) τοῦ δὲ χρόνου προϊόντος αὐτὴ φυσικῶς διεμορφώθη καὶ τεχνικῶς ἀνεπτύχθη κατὰ πάντας τοὺς τρόπους. Ἡ σωματικὴ αὐτοῦ

ἀρετὴ καταφάνεται, ὡς φησι Κούρτιος (Griech. gesch. I, 25), ἐν ταῖς πλαστικαῖς τέχναις, ὧν αἱ πρᾶστές ἦσαν αὐτοῦ τοῦ λαοῦ εἰκόν. «Ὁ Ἀπόλλων καὶ ὁ Ἑρμῆς, ὁ Θησεύς καὶ ὁ Ἀχιλλεύς, οἳ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ἐν λίθῳ καὶ ἐν χαλκῷ παρίστανται, ἐξηγασμένοι εἰσὶν Ἕλληνες, ἡ δὲ ἀμονία τῶν μελῶν αὐτῶν, αἱ γλυκεῖαι τε καὶ ἀπλαῖ γραμμαὶ τοῦ προσώπου, οἱ μεγάλοι ὀρθοκλμοί, τὸ μικρὸν μέτωπον, ἡ εὐθεῖα ῥίς, τὸ λεπτὸν στόμα ἀνῆκον τῷ λαῷ, ἦταν τὰ φυσικὰ αὐτοῦ γνωρίσματα. Ἡ συμμετρία ἦν ὁ κύριος χαρακτήρ τῆς σωματικῆς τῶν Ἑλλήνων φύσεως, ὡς μαρτυροῦσι καὶ τὰ ἐν ἑλληνικοῖς τάφοις ἀνακαλυφθέντα κρῆνια κανονικῶς ἐσχηματισμένα. Ἀλλὰ τὸ σωματικὸν ἦν ἑκφρασις τοῦ πνευματικοῦ· διότι ὁ ἔμφυτος ἔρωσ τῆς ἐλευθερίας καὶ τὸ ζῶν αἶσθημα τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας ἦσαν διακριτικὰ γνωρίσματα τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν».

Οἱ σωματικοὶ τύποι κατὰ τὸν Φριδ. Φίσχερν (Alles und Nenes § 32) εἰ καὶ νῦν ἐν τοῖς κατοικοῖς τῆς Ἑλλάδος ἀναφαίνονται, καίτοι ἡ ἀνάμιξις ξενικοῖς στοιχείοις ἐπαισθητὴ ἐστίν· ὁ Φίσχερν λόγον ποιεῖται περὶ ἱερέως τινὸς μεσοκόπου ἐκ Βοσρείτης, αὐτὸς ἡ εὐγενῆς κεφαλὴ ἦν κατὰ τὸν αὐστηρὸν ἐκείνον κανόνα τῆς ἀρχαίας πλαστικῆς καλλονῆς· τὸ κάθετον μέτωπον μετ' ἀνεπαισθήτου σχεδὸν συστολῆς κατηνύοντο πρὸς τὴν εὐγενῆ εὐθειάν τε καὶ λεπτῶς κλίνουσιν ὀρθῶς· τὸ δὲ ἀπαλὸν καὶ τέλειον στόμα καὶ τὸ γένειον περιέβαλλε μέλαινα καὶ εὐπλόκαμος γενεὴς· ἡ δὲ ὄφρυς τοξοειδῶς μετὰ χρίτος ὀφθαλμὸν ἐκάλυπτε μέγαν, φωτεινὸν πῦρ ἐξαστράπτοντα, ὅπερ τῷ βλέμματι, καὶ ὅπου μετ' ἀδιαφορίας ἐπιπτεν, ἀξιοσημείωτον παρεῖχεν ἔντασιν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἕλληνες ἱερεῖς αὐτὰ τῆ γενεᾷ καὶ κόμην φέρουσι μακρὰν, οὕτω συμπληροῦται τύπος, ὃς διὰ πάντων τῶν περικυκλούντων καὶ τῆς πραγματικότητος εἰς τὸ φρενὸν ἡγαγέ με ὄνειρον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος». Ὁ Φίσχερν λαλεῖ ὡσαύτως καὶ περὶ τίνος χωροφύλακος, «ὃς μετὰ τοσαύτης ἐλαφρότητος περιπατεῖ, ὥστε τὸ βᾶδισμα ἡμῶν φαίνεται μηχανικὴ ἐργασία» φέρεται ὡς βασιλεύς· ἀσθονοὶ καὶ μέλανες πλόκαμοι περὶ τὸ μέτωπον αὐτοῦ ἐκυμάλοντο, τὸ δὲ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν ὁμοίον τῷ ἀρχαίῳ· ἀλλ' ὅπως ἑλληνικὸς ἦν ὁ λαμπετότης αὐτοῦ ὀρθοκλμός». «Εὐοφθαλμώτατον γὰρ πάντων ἐθνῶν τὸ ἑλληνικόν, λέγει ὁ Ἀδαμάντιος ἐν τῷ φυσιογνωμικῷ αὐτοῦ. (ἰδ. καὶ σελ. 93).

1) Ἐναντιμιμητοίμοι οἱ οἱ συγγραφεῖς οὐδένα ποιοῦνται λόγον περὶ ἀνθρωπίνων προτύπων καὶ κολὴ ἦσαν περὶ τοῦ εἰδικοῦ προτύπου τοσοῦτον νῦν χρησίμου, ὅπερ ἐν ταῖς σχολαῖς ὀνομάζεσθαι τὸ ἐκδεδαρμένον (l'écogché), ἔχοντες δ' αὖ ὑπὲρ τὰ μυρία ὄσα μαθήματα τῆς ζωῆς καὶ κινουμένης ἀνατομίας, διδόμενα ὑπὸ τοῦ γυμνασίου, τῶν ἀσκήσεων, τῶν λουτρῶν, ἀποδεχόμεθα μετὰ τοῦ Ὀδοφ. Μυλλέρου, ὅτι δ' Ἕλληνας ἀγαματοποιεῖς κάλλιστα γινώσκων τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος οὐδεμίαν εἶχε χρεῖαν τὸ ὑπὸ τὸ δέρμα διὰ τῆς ἀνατομίας μελετῆσαι· ὁ νέος ὅμως τεχνίτης ἡναγκασμένος ἐστὶ διὰ τῆς ἀνατομίας τοῦ ὑπὸ τὸ δέρμα ἀναπληρῶσαι τὴν γνῶσιν τῆς ἐπιφανείας, ἥτις ἀτελεστερά ἐστὶν αὐτῷ καὶ μάλλον περιωρισμένη ἢ τῷ Ἕλλησι. Ch. Lévêque. Le spiritualisme dans la sculpture, pag. 27.

2) Die Grasberger Erziehung und Unter richt des Classischen Alterthums 1, 256—257.

Ἀσπασία ἢ γυναικεία Παιδεύσεις.

§ 63. Τούτῳ μὲν καὶ περὶ παιδείας. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν ἀγαθὸν κακότητος ἀμικτον, ἔχει καὶ ὁ χρυσοῦς αἰὼν τοῦ Περικλέους τὰς κηλίδας καὶ ἑλλείψεις αὐτοῦ, ἀς ἡ φιλοσοφία τοῦ νοῦ οὐκ ἠδυνήθη ἀποτρέψαι καὶ ἐξαλείψαι. Τούτων δὲ μεγίστη ἦν ἡ ἑλλείψις τῆς γυναικείας παιδείσεως· καὶ ἤλθε μὲν ἐξ Ἰωνίας εἰς Ἀθήνας ἐκτακτος ἐπὶ καλλονῇ καὶ εὐφυίᾳ γυνὴ καὶ συνεδέθη τῷ Περικλείᾳ στενωτέρου καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀναξαγόρου, γενομένη σύνευνος τῷ μεγάλῳ ἀνδρὶ, ἐξ οὗ καὶ ἔτεκεν υἱὸν Περικλέα κληθέντα ὁμωνύμως τῷ πατρὶ, δυστυχῶς ὁμως ἡ Ἀσπασία οὔτε τὰ κεφάλαια εἶχε τῆς Ἰωνικῆς φιλοσοφίας, ἀ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ νοῦ προωδοποίησαν, οὔτε ἡ φύσις αὐτῆς καὶ ἀγωγὴ ἦν τοιαύτη, ὥστε, Ὑπατία τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους γιγνομένη, ἀνπλασθεῖν, ὡς θεῖαν ἀποστολήν, τὴν μεταρρῦθμισιν τῆς γυναικείας παιδείσεως ἐν Ἀθήναις. Ἡ Ἀσπασία οὐδὲν περὶ γυναικείας παιδείας κατέλιπε σύγγραμματα, καίτοι πολλὰι πυθαγόρειοι φιλόσοφοι ἦσαν αὐτῇ ἀξιολογούμενοι παράδειγμα. Πόθεν ἡ διαφορὰ αὐτῆ τῶν Ἰσθίων καὶ Δωριέων γυναικῶν; Τούτου φαίνεται παράδοξον, διότι τὸ ἐναντίον προσεδόχα τις· ἐπειδὴ ἐν Ἰωνίᾳ πολλὰ ἦσαν τὰ παρορμητικὰ εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν. Ἐν Ἰωνίᾳ, ὡς εἰρηται (§ 9, σ. 94, § 41, σ. 162), ἐβλάστησεν ἡ ὁμηρικὴ ποίησις· ἐκ τῆς Ἰωνίας δὲ καὶ οἱ Ὀμηρίδαι τῆς Χίου καὶ οἱ ἄλλοι ῥαψῳδοὶ ὁρμώμενοι διέδοσαν αὐτὴν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, ἐν ταῖς λέσχαις τῶν πόλεων, αἱ τῶν τινὰ ἦσαν τὰ σχολεῖα τῶν ἀνδρῶν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ἀπαργέλλοντες τὰ ἔπη, ἢ ἐν τοῖς δημοσίοις ἀγῶσι κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν θεῶν, ὅτε ῥαψῳδικοὶ καὶ μουσικοὶ ἐτελοῦντο ἀγῶνες· κατὰ τὴν πανιώνιον ἑορτὴν τὴν ἐν Δήλῳ κατ' ἔτος ἐπὶ τοῖς γενεθλίοις τοῦ Ἀπόλλωνος τελουμένην, πανταχοῦθεν προσήρχοντο οἱ Ἴωνες, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ποιήσας τὸν ὕμνον εἰς τὸν Δῆλιον Ἀπόλλων.

Ἐ.θ.α. τρι ἐλκεχίτωνες Ἴάονες ἡγερέθονται αὐτοῖς σὺν παιδεσσι καὶ αἰδοίῃς ἀλόχοισιν· οἱ δὲ σε πυγμαχίῃ τε καὶ ὀρχηθμῷ καὶ ἀοιδῇ μνησάμενοι τέρπουσιν, ὅταν στήσωνται ἀγῶνα· φαίη κ' ἀθανάτους· καὶ ἀγήρωσ ἐμμεναι αἰεὶ, ὅς τότε ἐπαντιάσει, ὅτ' Ἴάονες ἀθροοὶ εἶεν· πάντων γάρ κεν ἴδοιτο χέριν, τέρψαιτο δὲ θυμὸν ἔκθρας τ' εἰσορῶν καλλιζώνους τε γυναῖκας, γῆξ τ' ὤκειας ἢδ' αὐτῶν κτήματα πολλά.

Ἐξ ὧν καταφαίνεται, ὅτι ποικίλοι ἐτελοῦντο ἀγῶνες πυγμαχίας, ὀρχήσεως καὶ ἀοιδῆς, μαρτυροῦντες ὅτι καὶ παρ' Ἴωσι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἡ ἔθνικὴ παιδεία, ἡ γυμναστικὴ καὶ ἡ μουσικὴ, μετὰ ζήλου ἐκαλλιεργεῖτο· ὡς δ' ὑπῆρχε Δωριὸς ἀρμονία καὶ Αἰολικὴ (ὑποδωριός), οὕτω καὶ Ἰωνικὴ, ἥπερ οὐκ ἦν ἀνθηρὰ, ὡς φησιν Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός, οὐδὲ ἰλαρὰ, ἀλλ' αὐστηρὰ καὶ σκληρὰ, ὄγκον ἔχουσα οὐκ ἀγενῆ. διὸ καὶ τῇ τραγωδίᾳ ἦν προσφιλες.

Ἐν ταῖς Ἰωνικαῖς ἀποικίαις μετὰ τὴν ἐπικὴν ποίησιν ἐβλάστησεν ἡ ἐλεγειακὴ, ἡ ἰαμβικὴ, ἡ γνομικὴ, ἡ τῶν σχολίων μελῶν, ὧν πρῶτος ποιητὴς μνημονεύεται ὁ Πύθερμος. Ἐν Ἰωνίᾳ ἀνεφάνη ὡσπύτως τὸ πρῶτον ὁ πεζὸς λόγος, ἡ φιλοσοφία, ἡ ἱστορία, ἡ μαθηματικὴ ἐπιστήμη, ἡ ἀστρονομία καὶ λοιπὰ. Ἐν Ἰωνίᾳ ἡ χρῆσις τῆς γραφῆς καὶ ἀναγνώσεως κατέστη ἀναγκαιοτέρα ἕνεκα τοῦ ἐμπορίου, μεγάλην ἐπίδοσιν λαθόντος ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ὀγδοῦ π. Χ. αἰῶνος (ἴδε σελ. 114—116), ἐξ Αἰγύπτου εἰς Ἑλλάδα φέροντος ἄλλα τε καὶ πᾶν, ὡς τοῦτο ὑπὸ τοῦ σφραῦ καὶ ἡμετέρου σεβαστοῦ δ.δασκίλου Egger ἀποδέδεικται, καὶ χρησιμεύοντος οὐ μόνον εἰς ἐμπορευμάτων, ἀλλὰ καὶ εἰς ἰδεῶν ἀνταλλαγῆν. Ἐν Ἰωνίᾳ δὲ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἀλφειότητος συνεπληρώθη τελειοποιηθεῖσα, ἐξ αὐτῆς δὲ μεταδοθεῖσα ὕστερον εἰς Βοιωτίαν καὶ εἰς Ἀττικὴν.

Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων οἰκοθεν ἐννοεῖται, ὅτι ἡ αὔξησις τοῦ πνευματικοῦ πλούτου τῶν διδασκαλείων ἦν ἀνάλογος. Ἡ παιδεία τῆς φιλομαθοῦς καὶ προοδευτικῆς ταύτης φυλῆς οὐκέτι ἦν ἀγωγὴ μόνον ἀλλὰ καὶ διδασκαλία καὶ μάθησις καὶ μετάδοσις γνώσεων. Κρηπὶς ἀναντιρρήτως τῆς παιδείας ἦν ὁ Ὀμηρος καὶ οἱ ἄλλοι ποιηταί· ἀλλ' ἐξ οὗ ἀνεφάνη ὁ πεζὸς λόγος, προσελήθη καὶ οὗτος εἰς χρῆσιν τῆς γραφῆς καὶ ἀναγνώσεως· ὅτι δὲ καὶ τῆς γυμναστικῆς ἐπιμελοῦντο οἱ Ἴωνες, μαρτυρεῖ Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός λέγων, ὅτι ἐβρενθοντο ἐπὶ ταῖς τῶν σωμάτων εὐεξίαις. Ἐν δὲ Χίῳ καὶ αὐταὶ αἱ παρθένοι ἐγυμνάζοντο καὶ προσεπάλαιον τοῖς νέοις, ὡς λέγει ὁ Ἀθηναῖος (II, σελ. 566): «Ἐν Χίῳ δὲ τῇ νῆσῳ καὶ βυδίζειν ἡδιστόν ἐστιν ἐπὶ τὰ γυμνάσια καὶ τοὺς δρόμους καὶ ὄραν προσπαλαίοντας τοὺς νέους ταῖς κύραις».

Εὐδαίμονες χρόνοι! δυστυχῶς ἡ παιδεία τῶν Ἰώνων μεταβολὰς ἐπὶ τὸ χεῖρον ὑπέστη,

ὧς καὶ ὁ χαρακτήρ αὐτῶν, δὲ τὸ κατ' ἀρχὰς ἡμέρος ὧν, οἷος ἐν Ὀδυσσεύῃ περιγράφεται ὁ τῶν Φιλιππῶν, ὕστερον ἕως τῶν ἐμφυλίων σπαργιλῶν τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ δημοκρατικῶν ἀπέβη σκληρὸς καὶ δυσκατάλλακτος. Τοιοῦτος περιγράφεται περ' Ἀθηναίῳ ὑπὸ Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ· «ὁ (ἦ) τις διαφαίνουσιν οἱ Ἴωνες ἐπὶ ταῖς τῶν σωμάτων εὐεξίαις βρηνθόμενοι καὶ θυμοῦ πλήρεις, δυσκατάλλακτοι, φιλόνοικοι, οὐδὲν φιλόνηρον οὐδὲ ἰλαρὸν ἐνδιδόντες, ἀστοργίαν καὶ σκληρότητα ἐν τοῖς ἡθεσιν ἐμφανίζοντες».

Τὸ δὲ φιλονεικὸν αὐτῶν ἦθος ἐκ τῶν οἰκῶν καὶ τῆς ἀγορᾶς παρεσέδουε καὶ εἰς τὰς πάλαιστρας τῶν παιδῶν καὶ στάσεις προεκάλει, ὅπερ ὁ μὲν Πλάτων ὁμολογεῖ περὶ τῶν Μιλησίων παιδῶν, ὁ δὲ Αἰλιανὸς περὶ τῶν Κλαζομενίων, ἀφηγοῦμενος ἀνεκδοτὸν τι ἀρκούντως χαρακτηρίζον τὴν ἀνατροφὴν ἣν οἱ παῖδες παρὰ τῶν γονέων αὐτῶν ἐλάμβανον, μεταδιδόντων αὐτοῖς τοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν ἐμφωλευθέντος φθόνου καὶ μίσους τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν. Ἐν Κλαζομενίαις ἐξῆ ἀγαθὸς καὶ ἐνάρετος πολίτης ὁ Τιμησίας, καλῶς διοικήσας τὰ τῆς πόλεως· ἀλλὰ τούτῳ ἕνεκα ἐφθονεῖτο καὶ ἐμισεῖτο ὑπὸ τῶν πολλῶν· ὁ δὲ καρτερικῶς ἠνείχετο τὸν φθόνον τῶν πολιτῶν· ἀλλ' ὅτε διερχόμενος διὰ διδασκαλείου ἤκουσε, δύο παῖδων παιζόντων, τοῦ ἐνός πρὸς τὸν ἕτερον φιλονεικούντος καὶ ἐπομνύντος «οὕτως ἐγὼ Τιμησίῳ τὸν ἐργεργαῖον ἐξαράξαιμι» κατενόησεν ὅτι τὸ πάθος τῶν πολιτῶν δεινὸν ἐστὶ καὶ ἀνίατον, ὅτε καὶ εἰς τὴν τρυφεράν τῶν παιδῶν καρδίαν εἰσέδουσε· διὸ ἐκὼν τῆς πατρὸς ἀπῆλθε.

Τὰ ἦθη τῶν Ἴωνων ἐξηχεριώθησαν μέγιστα ὅτε τῆς αὐτονομίας ἀπολεσθεῖσης εἰς ἐπιμιξίαν ἤλθον μετὰ τῶν Λυδῶν καὶ Φρυγῶν καὶ ἄλλων τῆς Ἐλλάδος Ἀσίας λαῶν, ἠττηθέντες ὑπὸ Κροίσου καὶ ὕστερον ὑπὸ Κύρου. «Ἴωνων δὲ τὸ πολὺ πλῆθος ἠλλοίωται, λέγει ὁ Ἡρακλείδης, διὰ τὸ συμπεριφέρεισθαι τοῖς αἰεὶ δυναστεύουσιν αὐτοῖς τῶν βρεχέων».

Τούτων ἕνεκα καὶ τοῦ φιλογυμναστῆν ἀπέσχον ἀβροδίταιοι γενόμενοι καὶ μιλθακοὶ καὶ ἡδυπαθεῖς. Περὶ Κολοφωνίων λέγει ὁ Φύλαρχος ὅτι «τὴν ἀρχὴν ὄντες σκληροὶ ἐν ταῖς ἀγωγαῖς, ἐπεὶ εἰς τρυφὴν ἐξώκειλαν, πρὸς Λυδῶν φιλίαν καὶ συμμαχίαν ποιητάμενοι, προήεσαν διησκημένοι τὰς κόμας χρυσοῦ κόσμου, ὡς καὶ Ξενοφάνης ὁ Κολοφωνίος φησιν·

Ἄβροσίνας δὲ μαθόντες ἀνωφελέας παρὰ Λυδῶν,
ὄφρα τυραννίης ἦσαν ἄνευ στυγεραῖς,

ἦσαν εἰς ἀγορὴν παναλουργεῖα φέρ' ἔχοντες,
οὐ μείους ὡς περ χίλιοι εἰς ἐπίπαν,
αὐχάλιοι· χαίτησιν ἀγαλλόμενοι εὐπρεπέεσσι
ἀσκητοῖς ὑμῶν χρίμασι· δευόμενοι.

Τοὺς Κολοφωνίους ἐμιμήσαντο καὶ οἱ Μιλήσιοι, οἱ γὰρ ἕως μὲν οὐκ ἐτρέφον, ἄλλους τε ἐνίκων καὶ τοὺς ἐπιδραμόντας τὴν Ἀσίαν Σκύθας, ὡς φησὶν Ἡφορός, καὶ τὰς τε ἐρ' Ἑλλησπόντῳ πόλεις ἐκτίσαν καὶ τὸν Εὐξείνιον Πόντον κατώκισαν πόλεις λαμπραῖς καὶ πάντας ἐπὶ τὴν Μιλήτον ἔθεον· ὡς δὲ ὑπήχθησαν ἠδονῇ καὶ τρυφῇ, κατερούη τὸ τῆς πόλεως ἀνδρειον, φησὶν Ἀριστοτέλης, καὶ παροιμία τις ἐγεννήθη ἐπ' αὐτῶν· *Πάλοι ποτ' ἦσαν ἄλιμοι Μιλήσιοι*. Διὸ καὶ τὸ τῶν Ἴωνων ὄνομα κατεφρονήθη, καὶ ἄλλοι τε ἀπέφευγον αὐτὸ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, αὐτὸ βουλόμενοι, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, Ἴωνες κεκλησθαι».

Ἐμφύλιοι λοιπὸν διχόνοιοι, φθόνιοι καὶ μίσση, στάσεις καὶ ἀλληλοφρονίαι, τρυφὴ καὶ ἡδυπάθεια καὶ ἀπώλεια τῆς αὐτονομίας, τοιαῦται αἱ αἰτίαι, δι' ἃς προώρως διεσπάρθη ἡ παιδεία τῆς Ἴωνικῆς φυλῆς καὶ ἀπώλεσε τὴν παιδαγωγικὴν αὐτῆς δύναμιν καὶ ἀρμονίαν, καὶ οὕτε πανταχοῦ τῆς Ἰωνίης ἦν ὁμοῖομορφος, οὕτε ἡ σωματικὴ ἀγωγή τῇ διανοητικῇ συνεβέδιζεν, οὕτε ἡ διανοητικὴ τῇ ἠθικῇ.

Εἰ δὲ τοιαύτην ἀλλοίωσιν ὑπέστη ἡ ἀγωγή τῶν ἀνδρῶν, τί ἂν εἴποιμεν περὶ τῆς τῶν γυναικῶν, αἵτινες ῥχόν τῶν ἀνδρῶν συνεζωμοιοῦντο τοῖς Ἀσιατικοῖς ἦθεσι, συγγενεῖς οὖσαι καὶ ὁμαίμονες τῶν Καίρων καὶ Λυδῶν, τοῦλάχιστον αἱ γυναῖκες τῆς Μιλήτου καὶ Κολοφῶνος; διότι οἱ πρῶτοι ἀποικοὶ ἄνευ γυναικῶν ἐλθόντες καὶ κατακλιθέντες τὴν χώραν, τοὺς μὲν γονεῖς ἔσραξαν, τὰς δὲ περθένους βίβη γυναικας αὐτῶν ἐποίησαν. Τοῦτο περὶ Μιλησίων λέγει ὁ Ἡρόδοτος (A, 146)· «Οἱ δὲ αὐτέων, ἀπὸ τοῦ Πρυτανήτου τοῦ Ἀθηναίων ὀρηθέντες, καὶ νομίζοντες γενναϊότατοι εἶναι Ἴωνων, οὗτοι δὲ οὐ γυναικας ἤγαγον εἰς ἀποικίην, ἀλλὰ Καίρας ἔσχον, τῶν ἐφόνευσαν τοὺς γονεῖς. . . Ταῦτα δὲ ἦν γινόμενα ἐν Μιλήτῳ». Περὶ δὲ Κολοφωνίων ἱστορεῖ ὁ ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως ὁμώμενος Μίμνερμος·

Ἡμεῖς δ' αἰπὸ Πύλον Νηλήϊον ἄστου λιπόντες
Ἴμερτῆν Ἀσίην νηυσὶν ἀρικόμεθα·
εἰς δ' ἐρατὴν Κολοφῶνα, βίην ὑπέροπλον ἔχοντες,
ἐξόμεθ' ἀργαλέης ὕβριος ἠγεμόνες.

Ὅτι δὲ αἱ δυστυχεῖς αὐταὶ γυναῖκες βίβη εἰς γάμον ὑπαχθεῖσαι μετὰ τοῦ αἵματος ἐκληρο-

δότησαν ταῖς ἐπερχομένας γενεαῖς τοῦ φύλου αὐτῶν καὶ λύπας σπαραξικαρδίους καὶ μελαγχολίας καὶ νευρικὰ νοσήματα, τοῦτο διδάσκουσιν ἡμᾶς οἱ ἱστορικοὶ χρόνοι, καθ' οὓς τὰς παρθένους ἔστιν ὅτε ἀηδία καὶ ἀποστροφή τοῦ βίου ἀνευ φανερᾶς αἰτίας κατελάμβανεν. Ὁ Πολύαινος ἱστορεῖ ὅτι «ἐν Μιλήτῳ τὰς παρθένους μανικὸν πάθος κατέσχευεν· αἱ πλείσται γὰρ, μηδεμίᾳ οὔσης συμφορᾶς, ἐξαιφνης αὐτὰς ἀπεβρόχιζον».

Ἡ Ἰὰς λοιπὸν ἀπώλεσε τὴν ἠθικὴν ἐκείνην ἀξιοπρέπειαν τῆς γυναικὸς τῆς Ὀμηρικῆς ποιήσεως, περιουσιθεῖσα ἐν τῇ γυναικωνίτιδι· διὰ τοῦτο περ' Ἰωνισ οὐδεμίᾳ γυνὴ ἀνεφάνη μουσοποιὸς καὶ ποιήτρια, οἰκί περ' Αἰολεῦσι καὶ Δωριεῦσιν, ἀλλὰ ψάλτρια καὶ αὐλητρίδες, ταῖς ἠδοναῖς καὶ ταῖς ἀπολαύσει τῶν ἀνδρῶν χρησιμεύουσι· πολλαὶ τὸν πατρικὸν οἶκον φεύγουσαι εἰς τὸν ἐτχιρικὸν ἐπεδίδοντο βίον, ὧν οὐκ ὀλίγη παλλὰ καὶ ὄργανα τῶν σατραπῶν καθίσταντο. Τοιαῦτα μάλιστα ἦταν ὅσα ἐπὶ εὐρυίᾳ καὶ καλλονῇ διαπρέπουσαι, καὶ ὑψηλότερας τυγχάνουσαι ἀνατροφῆς, τὸν πατρικὸν οἶκον ὑπελάμβανον μικρὸν, μήτε τὴν καρδίαν αὐτῶν μήτε τὸν νοῦν δυνάμενον πληρῶσαι, ὑπὸ φιλοδοξίας κατακνιζόμενοι μέγα τι διεδραματίσαι πρόσωπον· ἐρ' ᾧ ἐφρόντιζον μετὰ τῶν ἰσχυόντων ἐν ταῖς πόλεσι συζῆν, καὶ δεσποζέειν αὐτῶν καὶ δι' αὐτῶν ζῆειν καὶ φεῖν τὰ κοινά.

Τοιαῦτα κατὰ τοῦς μηδικοῦς πολέμους ἐγένετο Θερραλία ἢ Μιλησία, τέσσαρσι καὶ δέκα συζευχθεῖσα ἀνδράσιν (Ἀθῆν. ΙΓ, 608), καὶ πολλὰς Ἑλληνίδας πόλεις δι' αὐτῶν ποιήσασα μηδίζειν· ἦν δὲ τὸ εἶδος πᾶν καλὴ καὶ σοφὴ· ἀλλὰ διεσθραμμένη ἔχουσα τὴν καρδίαν καὶ τὸ ἦθος, τὴν σοφίαν καὶ τὴν καλλονὴν αὐτῆς ἐπὶ βλάβῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους μετεχειρίσατο.

Τὴν Θερραλίαν ταύτην ἐμιμήσατο καὶ ἡ ὁμόπολις αὐτῇ Ἀσπασία, ὡς φησι Πλούταρχος, (Περικλ. κδ), οὗ οἱ λόγοι ἔχουσιν ὧδε. «Ἐπεὶ δ' Ἀσπασία χαρίζομενος δοκεῖ (Περικλῆς) πράξει τὰ πρὸς Σαμίους, ἐνταῦθ' ἂν εἴη καιρὸς διαπορῆσαι μάλιστα περὶ τῆς ἀνθρώπου, τίνα τέχνην ἢ δύναιμι τοσαύτην ἔχουσα, τῶν τε πολιτικῶν τοὺς πρωτεύοντας ἐχειρώσατο, καὶ τοῖς φιλοσόφοις οὐ φαῦλον οὐδ' ὀλίγον ὑπὲρ ἑαυτῆς παρέσχε λόγον· ὅτι μὲν γὰρ ἦν Μιλησία γένος, Ἀξιοχου θυγάτηρ, ὁμολογεῖται. Φασὶ δ' αὐτὴν Θερραλίαν τινὰ τῶν παλαιῶν Ἰάδων ζηλώσασαν, ἐπιθέσθαι τοῖς

δεινοτάτοις ἀνδράσι. Καὶ γὰρ ἡ Θερραλία, τὸ τε εἶδος εὐπρεπῆς γενομένη, καὶ χάριν ἔχουσα μετὰ δεινοτητος πλείστοις μὲν Ἑλλήνων συνώκησεν ἀνδράσι, πάντας δὲ προσποιήσατο βσιλεῖ τοὺς πλησιάζαντας αὐτῇ καὶ ταῖς πόλεσι μηδισμοῦ δι' ἐκείνων ὑπέσπειρεν ἀρχάς, δυνατωτάτων ὄντων καὶ μεγίστων. Τὴν δὲ Ἀσπασίαν οἱ μὲν ὡς σοφὴν τινα καὶ πολιτικὴν ὑπὸ τοῦ Περικλέους σπουδασθῆναι λέγουσι. Καὶ γὰρ Σιωκράτης ἔστιν ὅτε μετὰ τῶν γνωρῶμων ἐφοίτη, καὶ τὰς γυναικῶν ἀκρασομένης οἱ συνήθεις ἦγον εἰς αὐτὴν, καίπερ οὐ κοσμοῦ προῖσταμένην ἐργασίας οὐδὲ σεμνῆς, ἀλλὰ παιδίσκας ἐταιρούσας τρέφουσαν· Αἰσχίνης δὲ φησι καὶ Λυσικλέα τὸν προβατοκόπηλον, εἰς ἀγενοῦς καὶ ταπεινοῦ τὴν φύσιν, Ἀθηναίων γενέσθαι πρῶτον, Ἀσπασίᾳ συνόντα μετὰ τὴν Περικλέους τελευτήν. Ἐν δὲ τῷ Μενεξένῳ τοῦ Πλάτωνος, εἰ καὶ μετὰ παιδιᾶς τὰ πρῶτα γέγραπται, τοσαύτον γ' ἱστορίᾳ ἔνεστιν, ὅτι δόξαν εἶχε τὸ γύνχιον ἐπὶ ῥητορικῇ πολλοῖς Ἀθηναίων ὁμιλεῖν. Φαίνεται μέντοι μᾶλλον ἐρωτικὴ τις ἢ τοῦ Περικλέους ἀγάπησις γενομένη πρὸς Ἀσπασίαν· ἦν μὲν γὰρ αὐτῷ γυνὴ προσήκουσα μὲν κατὰ γένος, συνακηκυῖα δ' Ἰππονίκῳ πρότερον, ἐξ οὗ Καλλιαν ἔτεκε τὸν πλούτιον· ἔτεκε δὲ καὶ παρὰ τῷ Περικλεῖ Ξάνθιππον καὶ Πάρακλον. Εἶτα τῆς συμβιώσεως οὐκ οὔσης αὐτοῖς ἀρεστῆς, ἐκείνην μὲν ἐτέρῳ βουλομένην συνεξέδωκεν, αὐτὸς δὲ τὴν Ἀσπασίαν λαβῶν ἔστεργε διαφερόντως. Καὶ γὰρ ἐξιών, ὡς φασὶ, καὶ εἰσιῶν ἀπ' ἀγορᾶς ἠσπάζετο μετὰ τοῦ καταρτελεῖν. Οὕτω δὲ τὴν Ἀσπασίαν ὀνομασθῆναι καὶ κλεινὴν γενέσθαι λέγουσιν, ὥστε καὶ Κύρον τὸν πολεμήσαντα βσιλεῖ περὶ τῆς τῶν Περσῶν ἡγεμονίας τὴν ἀγαπωμένην ὑπ' αὐτοῦ μάλιστα τῶν παλλὰ κιδῶν Ἀσπασίαν ὀνομάσαι, κλυομένην Μιλτῶ πρότερον· ἦν δὲ Φωιαῖς τὸ γένος, Ἐρμοτίμου θυγάτηρ. Ἐν δὲ τῇ μέλλῃ Κύρου πεσόντος ἀπαχθῆσα πρὸς βσιλεῖα πλείστον Ἰσχυτε».

Παραλείπομεν τὸν φιλόσογον Ἀθήναιον ὡς οὐδεμίᾳς ἄξιον πίστεως· ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν λέγει ὁ Πλούταρχος οὐκ ἄλλο τι δυνάμεθα συναγαγεῖν ἢ ὁ πρότερον εἶπομεν, ὅτι ἡ Ἀσπασία οὔτε ἠλικὰ κεφάλαια προγενεστέρων γυναικῶν ἤλθε φέρουσα ἐξ Ἰωνίας, οὔτε ἐξ ἑαυτῆς, ἐξ ἀγωγῆς ἢ καὶ ἐκ φύσεως, εἶχε τὴν ἠθικὴν δύναιμι ἀναλαβεῖν τὴν ὑψηλὴν κλησιν καὶ ἐπιχειρῆσαι τὴν ἀναγέννησιν τοῦ γυναικείου φύλου διὰ τῆς παιδείας· μόνον παχυλὴ ἀγνοία τῆς ἱστορίας δύ-

ναται τοιαύτην ἀποστολήν ἀνθίστασθαι αὐτῇ, ὅτε οὐδὲ περὶ αὐτῆς τῆς Διοτίμης λέγεται τοιοῦτόν τι· εὐχῆς ἔργον ἵνα ἡ Ἀσπασία τοιαύτην εἶχεν ἀποστολήν· διότι ἴσως ἐγένετο ὀλοκκώτωμα, ὡς ὁ Σωκράτης, ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς διδασκαλίας αὐτῆς ἦσαν ἀνκντηρῆτως πολλὰ καὶ μεγάλα, ὡς τὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ φιλοσόφου. Ἡ φιλοδοξία ὅμως τῆς Ἀσπασίας ἦν ἄλλη, προσκολληθῆναι, ὡς ἡ Θεργηλία, τοῖς πρωτεύουσι τῶν πολιτικῶν καὶ παρ' αὐτοῖς ἰσχύσαι· ὅτι δὲ οἱ φίλοι τοῦ Περικλέους ἤγον τὰς γυναικας αὐτῶν ἀκροασομένας αὐτῆς, τοῦτο ἦν πῆρργον, καὶ ἐγένετο μᾶλλον χῆριν τοῦ Περικλέους, ἵνα δεῖξωσιν ὅτι τιμῶσι τὴν γυναίκα ἢν οὕτω περιπαθῶς οὗτος ἠγάπα· οὐκ ἦγον ὅμως καὶ τὰς κόρας αὐτῶν, ὅπερ εἶδε ποιεῖν, εἰ ὄντως ἡ Ἀσπασία ἠσχολεῖτο περὶ τῶν γυναικείων ἐκπαίδευσιν· αἱ δὲ αὐστηρὰ ἐπὶ σωφροσύνῃ γυναικες ἀπέχον φοιτᾶν εἰς τῆς Ἀσπασίας, διότι πολλὰ κατ' αὐτῆς διεθρυλοῦντο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Περικλέους, ὥστε καὶ εἰς δίκην εἰσῆχθη κατηγορουμένη ἐπὶ διαφθορᾷ ἡθῶν καὶ μάλιστα ἐσώθη ὑπὸ τῶν δακρύων τοῦ Περικλέους. Ὁ Περικλῆς περιπαθῶς ἠγάπα αὐτὴν, οὐχ ὅμως καὶ αὐτὴ αὐτόν· διότι τοῦτου τελευτήσαντος συνώκησεν εὐθύς ἐτέρῳ ἀνδρὶ, τῷ προβατοκαπήλῳ Λυσικλεί, ὁπερ μαρτυρεῖ ἀστάθειαν ἠθικῶν χαρακτηρισμῶν· Ἡ γυνὴ τοῦ Περικλέους ὤφειλε μείναι αὐτῷ ἰσάει πιστῇ καὶ σεβομένῃ τὴν μνήμην αὐτοῦ, μίαν καὶ μόνην τοῦ λοιποῦ ἔχουσα φροντίδα καλῶς παιδεύσαι, ὃν ἐκ τοῦ Περικλέους ἔτεκε, τὸν ὁμώνυμον αὐτῷ, καὶ καταστῆσαι ἄξιον τοῦ πατρὸς, δεῦτερον Περικλέα· ἀλλ' αὐτὴ ἐσπυεσεν ἐτέρῳ συνοικῆσαι ἀνδρὶ.

Αἱ γυναῖκες ὅμως τῶν ἠρωϊκῶν χρόνων, καθ' Ὁμηρον, οὐκ ἐσπυεον ἐτέρῳ ἀνδρὶ συνοικεῖν, ἀλλ' ἔμενον πισταὶ καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν τῷ πρώτῳ ἀνδρὶ, τὸν δεῦτερον γάμον ἀποτροπιάζουσαι, ὡς ποιοῦσι νῦν αἱ ἠπερώτιδες. Οὕτως ἐποίησε καὶ ἡ μήτηρ τῶν Γράκκων ἡ Κορνηλία ἀρνησαμένη χῆριν τῶν υἱῶν ἔλθειν εἰς γάμον, οὐχὶ προβατοκαπήλῳ ἀνδρὶ, ἀλλὰ τῷ βασιλεῖ Πτολεμαίῳ, προσφέροντι αὐτῇ τὸ βασιλικὸν δικάδημα¹. Οὕτω δὲ φιλοτίμως ἐξέ-

θρεψε τοὺς υἱούς, ὥστε καίτοι ἦσαν ὁμολογουμένως πάντων Ῥωμαίων εὐφροίστατοι, ἐρχίνοντο, λέγει ὁ Πλούταρχος, βέλτιον πεπαιδευθῆαι ἢ περυκέναι πρὸς ἀρετὴν. Τοιοῦτόν τι οὐκ ἔχομεν εἰπεῖν περὶ Ἀσπασίας· οἱ κωμικοὶ λέγουσι τὰ ἐνκντῖα· οἷον, ὁ Εὐπόλις ποιεῖ τὸν Περικλέα ἐν τῆς Δήμοις ἐρωτῶντα τὸν Μυρωνίδην,

Ὁ νόθος εἰ μοι ζῆ;

τὸν δὲ ἀποκρινόμενον·

καὶ πάλαι γ' ἂν ἦν ἀνὴρ,
εἰ μὴ τὸ τῆς πόρνης ὑπερρώδει κακόν.

Τὸ κακὸν τῆς Ἀσπασίας ἦν ἡ Μιλησία αὐτῆς ἀγωγή, δι' ἣν οὐκ ἠδύνατο ὑπερένω τῆς πολυγᾶμου Θεργηλίας ὑψωθῆναι οὐδὲ ἀναλαβεῖν ὑπὲρ τῆς παιδείσεως τῆς θηλείας νεολίας τοιαύτην ἀποστολήν, οἶαν ὁ Σωκράτης ὑπὲρ τῆς παιδείσεως τῶν νέων· διὰ τοῦτο, καίπερ εὐφυῆς καὶ εὐπαιδευτὴς οὐδὲν σπουδαῖον καὶ ἄξιον λόγου παρήγαγεν, οὐδὲ μαθητρίαν τινα ξένην ἢ ἀσπῆν ἀνέδειξεν, ὡς ἡ Σαπφῶ καὶ Ἀνδρομέδα, ὧν αἱ μαθητρίαι ἐκλείσθησαν ἐπὶ ποιητικῇ ἀξίᾳ.

Τοιαύτη ἡ ἀλήθεια περὶ Ἀσπασίας. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν ὁ μὲν Κούρτιος (II, 227) φίλος τῆς ἰωνικῆς φυλῆς φίλα καὶ περὶ τῆς Ἀσπασίας φρονεῖ, οὐδὲν εὐρίσκων ἐπίψογον οὐδ' αὐτὸ τοῦτο ὅτι πρότυπον ἔσχε μιμήσεως τὴν Θεργηλίαν. ἡ Ἀσπασία, φησί, θυγάτηρ Ἀξιοῦχοῦ ἦν γυνὴ οἷα ἡ Θεργηλία, ἡ ὡσαύτως ἐκ Μιλήτου καταγομένη, φαίνεται πρότυπον αὐτῇ χρησιμεύσασα· ὡς αὐτὴ, οὕτως οὐδ' ἡ Ἀσπασία ἐγένετο χυδαίων ἡδονῶν ὄργανον, καθὰ αἱ κοιναὶ ἐπίτρι τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Κορίνθου».

Ἐξαιτούμεθα συγγνώμην παρὰ τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ ὅπως πρὸς τοῦτο διαφωνοῦντες αὐτῷ· διότι κατὰ τὴν ἡμετέραν κρίσιν ἡ Θεργηλία ἦν χείρων πόρνη τῶν κοινῶν ἐταίρων τῆς Ἰωνίας καὶ Κορίνθου. Ἐπειδὴ αὐταὶ μὲν εἶχον πορνικὸν μόνον τὸ σῶμα, ἐκείνη δὲ καὶ τὴν ψυχὴν· καὶ αὐταὶ μὲν ἐθῆρευον τὴν ἀπώλειαν ἰδιωτῶν,

καὶ λέγειν περὶ Περικλέους καὶ ἡ Ἀσπασία, διότι ὁ Περικλῆς ἦν πολὺ τοῦ ποιητοῦ ὑπέριτος, οὐδὲ πρὸς αὐτὴν εἰδείεν ἀστάθειαν χαρακτηρισμῶν, οἶαν ὁ ποιητὴς· ἀλλ' αἰτοῦμεν Ἀρκαδίαν, τοιαῦτα παρὰ τῆς Ἀσπασίας ἀπαιτοῦντες, πρότυπον παράδειγμα ἐχούσης τὴν συμπολιτίδα αὐτῆς Θεργηλίαν, τεσσαρακαίδεκα λαβοῦσαν ἀνδρας. ἠδύνατο λοιπὸν καὶ ἡ Ἀσπασία μείναι αἰεὶ ἀνδρὸς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους;

1) Ἡ δὲ πτωχὴ Φριδερίκη Βρῶν, ἡ πρώτη μνηστὴ τοῦ Γαίθου, καὶ τι πλέον ἐποίησεν. Ἐγκυρῶς καταλειφθεῖσα ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ οὐκ ἠέλησε μετ' ἄλλου ἀνδρὸς νυμφευθῆναι, πρὸς τοὺς αἰτοῦντας τὴν χεῖρα αὐτῆς λέγουσα· «Χεῖρ δεθεῖσα ἀπαρ' τῷ Γαίθῳ, οὐ δοθήσεται ἄλλῳ ἀνδρὶ». Τοιαῦτα ὤφειλε φρονεῖν

εἰκίνη δὲ τὴν κατὰστροφὴν σύμπαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ διὰ τῶν πλουσίων καὶ ἰσχυρῶν φίλων, οἷς συνώκει καὶ διέφρασε, ποιῶσα μηδίζειν τὰς ἑλληνίδας πόλεις».

Ἄσπασια, λέγει ὁ Κούρτιος, οὐκ ἐπέζητει μόνον τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν πλήρωσιν τῶν ὀρέξεων αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς καλλονῆς καὶ καλλιεργείας τοῦ πνεύματος αὐτῆς πρὸς ἑαυτὴν τοὺς πρωτεύοντας τῶν ἀνδρῶν προσελκῦσαι, καὶ διὰ τοιούτων δεσμῶν δύναμιν κτήσασθαι καὶ ἐπιρροὴν· ἦλθε δὲ εἰς Ἀθήνας καθ' ὃν χρόνον ἦν ἀρεστόν πᾶν τὸ νέον καὶ ἔκτακτον, πᾶσα πρόοδος καὶ πρόσκησις γνώσεων, πᾶν τὸ δοκοῦν τὰ κοινῇ περὶ δεδεδεγμένα εὐρύνειν. Ὁ πολὺς δὲ περῆλθε χρόνος καὶ εἶδον ὅτι ἡ Ἄσπασια οὐκ ἐχρῆτο τεχνάσμασιν, ὅπως τῶν καρδιῶν δεσπόζῃ· ἦν φύσις ὑψηλὴ, πολὺδωροῦ, αἰσθηνομένη ἐν παντὶ εἶδει τὸ καλόν, ἐναρμονίως καὶ εὐτυχῶς μεμορφωμένη. Τὸ πρῶτον τότε γυνὴ ἦν κάτοχος σύμπαντος τοῦ θησαυροῦ τοῦ ἑλληνισμοῦ· μετὰ βραχείας δὲ ἐκπλήξεως τὸ θαυμάσιον τοῦτο ἐθεῶντο χρῆμα· ἐγίνωσκεν ἐπαγωγῇ χάρτι λαλεῖν περὶ πάντων τῶν σπουδαίων ζητημάτων, περὶ πολιτικῆς, περὶ φιλοσοφίας, περὶ τέχνης, ὥστε οἱ σπουδαιότατοι τῶν Ἀθηναίων καὶ αὐτὸς ὁ Σωκράτης¹ ἐφοίτων ἀκροασόμενοι ἀπλήστως αὐτῆς λεγούσης. Ἄλλ' ἐν Ἀθήναις ἡ προσωπικὴ αὐτῆς ἐνέργεια ἀρχὴν εἴληφεν, ὅτε στενωῶς τῷ Περικλεῖ συνεδέθη δι' ἀμοιβῆς ἀρχῆς, ἧς ἡ διάκρισις ἀκοινοῦντας δείκνυσιν, ὅτι ὁ δεσμὸς οὗτος ἦν ὑψηλοτέρου καὶ ἀπολαυστικῶς τῶν αἰσθησέων καὶ πρόσκατος ἰδιοτροπία· ἦν ἀληθὴς γάμος οὐδεὶός ἄλλου ἐλλείποντος ἢ τῆς ἐπικυρώσεως τοῦ ἀστικοῦ νόμου, τῆς Ἀσπασίας οὐκ οὔσης ἀστῆς². ὑπῆρξε δεσμὸς ὑπὸ τῆς

1) Ὁ Σωκράτης οὐκ ἠδύσκολος εἰσέρχεται πᾶσι ταχοῦ. Οὕτως εἰσῆλθε μετὰ τινῶν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἰς τὸν οἶκον τῆς ἑταίρας Θεοδότης, ἣ ἀντὶ τοῦ σαγηνεῦσαι ἐσαγηνεῦθη ὑπὸ τοῦ Σωκράτους, ἐφ' ᾧ καὶ εἰσῆλθεν, ὅπως δεῖξῃ τοῖς μαθηταῖς, ὅτι ἡ σωματικὴ καλλονὴ ὑποδεειτέρα ἐστὶ τῆς φιλοσοφίας. Οὐδόλως λοιπὸν παραδόξον ἐστὶ ἐφοῖτα εἰς τὸν τῆς Ἀσπασίας οἶκον παραδόξον ἂν ἦν, εἰ μὴ ἐφοῖτα.

2) Ἡ ἀνωμαλία αὕτη, ἡ ἑλλειψίς τῆς ἐπικυρώσεως τοῦ ἀστικοῦ νόμου, οὐ μικρὸν συνήργησε τὸν συζυγικὸν δεσμόν· ἐστὶ στενωτέρου καταστῆσαι. Τούτου ἕνεκα καὶ οἱ φίλοι τοῦ Περικλέους χαριζόμενοι αὐτῷ ἦγον τὰς νομίμους αὐτῶν γυναῖκας, ἧτοι τὰς ἀστας, πρὸς τὴν ξένην, ὅπως διὰ τῶν ἐπισκέψεων τούτων ἀνυψώσῃ τὸ γόητρον αὐτῆς, νομιμοποιούντες τρόπον τινὰ τὸν ἀνωμαλὸν γάμον. Η. Β.

πιστοτάτης καὶ τρυφερωτάτης συγκαταρούμενος ἀρχῆς, ὃν μόνος ὁ θάνατος διέλυσε¹. ἦν πηγὴ ἀρῆνος οἰκιακῆς εὐδαιμονίας, ἧς χρεῖαν εἶχεν, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, ὁ Περικλῆς ζῶν μακρὰν τῶν διαχύσεων, αἰεὶ ἀσχολούμενος περὶ τὰ πολιτικά.

Ἡ συμβίωσις τοιαύτη γυναικὶ ὑπῆρξε πολυειδῶς τῷ Περικλεῖ ἀνεκτίμητον ἀγχιθόν· διότι οὐ μόνον πάσῃ αὐτῆς τῆς χάρτι τὰς ὥρας τῆς διαχύσεως αὐτοῦ ἔτριπε, καὶ τὸ πολυμέριμον αὐτοῦ πνεῦμα ἐφειδρυνεν, ἀλλὰ καὶ ἐν συναφείᾳ αὐτῶν μετὰ τοῦ κοινοῦ βίου συνεκράτει, ἔχουσα ὅ,τι ἔλειπεν αὐτῷ, τρόπον ἐλεύθερον καὶ ἀμρόδιον τοῦ ζῆν μετὰ ποικίλων ἀθρῶπων· ἐγίνωσκεν ὅ,τι ἐν τῇ πόλει συνέβαινε². ἀλλὰ καὶ τὰ πόρρω γινόμενα οὐκ ἔλθον αὐτῇ· αὕτη δὲ πρῶτη ἐμύθησεν αὐτὸν τὴν Σικελικὴν ῥητορικὴν, ἀκμᾶζουσαν τότε· ἐγίνετο αὐτῷ χρῆσιμη δι' ὧν εἶχε πολλῶν καὶ ποικίλων σχέσεων ἐν Ἀττικῇ καὶ ἐν τῇ ξένῃ· χωραῖς, καὶ διὰ τῆς ὀξυδερκείας τῆς γυναικείας δεινότητος προσηγομένης· αὕτη ὑπὸ τῆς πείρας τοῦ κόσμου.

Ἡ διασημοτάτη λοιπὸν γυνὴ τῶν χρόνων αὐτῆς συνέζη τῷ ἀνδρὶ τῷ κυβερνῶντι τῇ ὑ-

1) Ἡ διάλυσις τοῦ δεσμοῦ τούτου καὶ μετὰ θάνατον ἦν σφάλμα τῆς Ἀσπασίας, ὡς εἴρηται.

H. B.

2) Ταῦτα φαντασιώδη εἰσίν. Ὁ ἐν Ἀθήναις βίος τῆς Ἀσπασίας διατείνεται εἰς τρεῖς ἐποχάς. α') Πρὸ τῆς συμβιώσεως μετὰ τοῦ Περικλέους. Ἄγνωστος καὶ ἀνευ δυνάμεως ἰδέχτο τοὺς περιέρχους· ἀλλ' ἦν ἑταίρα ἢ ἔτριπε νέας τὸν ἑταιρικὸν μετερχόμενος βίος; Ταῦτα ἴσως εἰσὶ κακοβούλων συκοφαντῶν ἐπινοήματα. β') Συμβίωσις μετὰ τοῦ Περικλέους. Κατὰ τούτην τὴν ἐποχὴν αἱ σχέσεις τῆς Ἀσπασίας περιωρσθησαν, εἰ μάλιστα, ὡς φησι Κούρτιος, ἢ Ἀσπασία ἔζη ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Περικλέους· ὅτι οὐ παντὶ ἦν ἡ εἴσοδος ἐλευθέρη, ἀλλὰ μόνον τοῖς φίλοις τοῦ Περικλέους· διότι οὐδαμῶν εἶχε χρεῖαν ὁ Περικλῆς τὴν Ἀσπασίαν καταστῆσαι ὑπουργὸν τῆς ἀστυνομίας, ὅπως μανθάνῃ τὰ συμβαίνοντα ἐν τῇ πόλει ἢ διδάσκαλον, ὅπως μάθη παρ' αὐτῆς τὴν Σικελικὴν ῥητορικὴν, συνδιαλεγόμενος Πρωταγόρᾳ καὶ ἄλλοις σοφισταῖς καὶ φίλις ἔχουσι σχέσεις πρὸς τὸν ἐκ Συρακουσῶν μεταοικήσαντα Κέρφαλον τὸν πατέρα τοῦ Λυσίου. γ') Βίος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους. Αἱ σχέσεις τῆς Ἀσπασίας αὐρύτεραι ἐγένοντο, διότι ἦν ἤδη γνωστὴ, καὶ ἕκαστος ἐπιθυμῶν ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι αὐτῆς, ἠδύνατο εἰσελθεῖν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς. Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἐφοῖτα καὶ ὁ Σωκράτης. Η. Β.

περοχή τῆς διανοίας αὐτοῦ τὴν πρώτην τῆς Ἑλλάδος πολιτείας. ἦν ὁ φίλος καὶ ὁ σύζυγος αὐτῆς, τὸ υποκειμενον τῆς πιστῆς ἀρροσιώσεως αὐτῆς· καίτοι δὲ οἱ φιλοσκώμμοι τῶν Ἀθηναίων ἦσαν περίεργοι ἀνιχνεύειν ἐν τῷ βίῳ τοῦ Περικλέους τὰ τρωτὰ καὶ ἐπιλήψιμα, οὐδεμία συκοφαντία κατώρρωσε τὴν ἀνώμαλον ταύτην συζυγίαν κηλιδῶσαι καὶ ἀμαυρῶσαι τὴν μνήμην αὐτῆς.

Τούτων πολλά, ὡς ἐσημειωτάμεθα, οὐκ ἀπλλαγμένα εἰσὶν ὑπερβολῶν. ἄλλοι δὲ πάντα περὶ Ἀσπασίας μῦθον ἠσπάζοντο καὶ ἐξώγκωσαν, ὡς εἰ μυθιστόρημα περὶ αὐτῆς συνέγραψον, ἀνθαμιλλώμενοι πρὸς τὸν Γερμανὸν συγγραφέα τοιοῦτου μυθιστορήματος ὃ καὶ Ἑλληνιστὶ μετεφράσθη. Τὰς κρίσεις τούτων περὶ τρέχοντες ὡς οὐδενὸς λόγου ἀξίας· ἄλλως ἔχουσιν αἱ κρίσεις τοῦ ἱστορικοῦ Γροτίου καὶ αὐτῶν τῶν τοῦ Κουρτίου πολὺ ὑπερότεραι καὶ μετρώτεραι καὶ τῆς ἀληθείας ἐγγύς.

Ἄ Ἡ Ἀσπασία, λέγει, Οὐγάτηρ Ἀξιοχού, Μιλησία, καλὴ καὶ καλῶς ἀνατετραμμένη καὶ φιλοδόξος διέμενον ἐν Ἀθήναις· λέγουσιν, ἀλλ' ἐπ' οὐδεμίᾳ στηρίζονται βεβαίως ἀποδείξεως, ὅτι παιδίσκας ἔτρεφε προσεφερομένας ἐπὶ χρήμασι τῷ βουλομένῳ· ὅπως ποτ' ἂν ἔχωσι τὰ περὶ τῆς δυσφημίας ταύτης, ἣτις λίαν πιθανῶς μία ἐστὶ τῶν συκοφαντιῶν ἃς ἡ ἔχθροπάθεια τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων τοῦ Περικλέους ἐγέννησεν, βέβαιόν ἐστίν ὅτι αἱ προσωπικαὶ αὐτῆς χάριτες, ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ δεινότης, οὐ μόνον ἐν τῷ συνομιλεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ λέγειν καὶ ἐν τῷ κρίνειν, πλεῖστου ἕξια ἦσαν, ὥστε οἱ διασημώτατοι τῶν πολιτῶν πάσης ἡλικίας καὶ χαρακτῆρος, ἐν οἷς καὶ ὁ Σωκράτης, ἐπεσκέπτοντο αὐτήν, πολλοὶ δὲ καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἤγον ἀκροαομένας αὐτῆς. Αἱ Ἀθηναῖαι ἔζων αὐστηρῶς περιωρισμέναι σχεδὸν κατὰ τὸν ἀσιατικὸν τρόπον πρὸς τὸ γάμον καὶ μετὰ τὸν γάμον· ὅ,τι δὲ εἰς τὴν ζωὴν, εἰς τὴν εὐτυχίαν καὶ εἰς τὰ δίκαια αὐτῶν ἀπέβλεπε, τοῦτο ἦν μέλημα τῶν ἀρρένων συγγενῶν αὐταὶ δὲ, ὡς εἰκοιεν, ἦσαν πάσης πνευματικῆς καλλιέργειας καὶ ἀξίας ἄμοιροι· ὥστε ἡ συναστροφή αὐτῶν καὶ συνομιλία οὐδεμίαν εἶχον χάριν καὶ ἡδονήν. Ταῦτα δὲ οἱ ἄνδρες ἐν ταῖς τῶν ἑταίρων συναστροφαῖς ἐθήρουν, αἵτινες ἐλευθέρων ἔζων βίον, διόκουσιν αὐταὶ τὰς αὐτῶν ὑποθέσεις καὶ ἐπορίζοντο τὰ πρὸς συντήρησιν διὰ τοῦ τρόπου τοῦ ἀρέσκουσιν. Αἱ τοιαῦται δὲ γυναῖκες ἦσαν πάμπολλα, καὶ ἀναντιρρήτως πάσης τὰς διαφορὰς παρείχον τοῦ προσωπικοῦ

χαρακτῆρος· ὅτι δὲ αὐτῶν διέπρεπον καὶ ἦσαν τῶν ἄλλων ὑπερέτεροι, οἷμαι ἡ Ἀσπασία καὶ ἡ Θεοδότη, ἦσαν αἱ μόναι γυναῖκες ἐν Ἑλλάδι, ἐκτὸς τῶν Λακεδαιμονίων, αἵτινες σφοδρὰ πάθη ἐνέπνευσαν ἢ διανοητικῆν ὑπεροχὴν ἐπέβλεπον ἐπὶ τοῖς ἀνδράσιν.

Ὁ Περικλῆς διὰ ζευγθεὶς τὴν προτέραν αὐτοῦ σύζυγον ἐκὼν ἐκοῦσεν, ἐξ ἧς ἔτεκε τὸν Ξάνθιππον καὶ Πέραλον, συνῆλθε μετὰ τῆς Ἀσπασίας, ἐξ ἧς ἔτεκε τὸν ὁμώνυμον Περικλέα, καὶ μέχρι τῆς τελευταίας αὐτοῦ τρυφερότητά αὐτὴν ἠγάπα· οὐδόλως παρεδεχόμενοι τὰς ὑπερβολὰς ὅτι τῷ Περικλεῖ μετέδωκε τῆς ῥητορικῆς δεινότητος αὐτῆς, οὐδ' ὅτι συνέταττε λόγους ὑπ' ἄλλων ἀπαγγελλομένουσιν¹ δημοσίᾳ, δυνάμεθα λογικῶς παρεδέξασθαι, ὅτι πάντα εἶχε τὰ ἀπαιτούμενα προτερήματα ὁπως συμμετέχη καὶ παρακολουθῆ ταῖς φιλολογικαῖς διελέξεσι τῶν φοιτῶντων εἰς τὸν τοῦ Περικλέους οἶκον, περὶ ὧν μετὰ κακοηθείας ἐφλυάκει ὁ ἀνάξιος αὐτοῦ υἱὸς Ξάνθιππος, ἐξ οὗ πολλοὶ καὶ βδελυραὶ συκοφαντικαὶ κατὰ τοῦ Περικλέους ἐτοξεύθησαν.

Καὶ ἐκ τούτων γενικὸν συμπέρασμα ἐξάγεται, ὅτι ἡ Ἀσπασία ἦν ἔξοχος ἐπὶ καλλονῇ καὶ εὐφυΐᾳ γυνή, ὅτι ἐπλήρωσε τὴν φιλοδοξίαν αὐτῆς συνδεθῆσα στενῶς τῷ πρώτῳ πολίτῃ τῶν Ἀθηναίων, ὃς ἀνύψωσεν αὐτήν καὶ κατέστησε περίβλεπτον· ἀλλ' ὅτι οὐδεμίαν ἔσχε δύναμιν ἐπενεργείας ἐπὶ τῆς τοῦ γυναικείου φύλου πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

1) Ἡ δοξασία αὕτη ἐγενήθη ἐκ τῶν μετὰ παιδῶν λεγομένων ὑπὸ Πλάτωνος ἐν τῷ Μενεξένῳ. Ὅτε ὁ Πλάτων τῷ στόματι τοῦ Σωκράτους ὑποβάλλει λόγους, οὐδεμίαν ἔχοντασχίσειν πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ, ποιεῖ αὐτὸν λέγοντα ὅτι παρ' ἄλλων τοὺς λόγους τούτους ἤκουσαν οἶον, τὸν πρῶτον Ἐρωτικόν, ὃν ἀπαγγέλλει ἐν τῷ Φαίδρῳ, ἀναφέρει ὁ Σωκράτης εἰς τὴν Σαπφῶ ἢ τὸν Ἀνακρέοντα, διότι ὁ λόγος ἑξαλλός ἐστι καὶ ποιητικός, τὸν δὲ ἕτερον εἰς Στησιχόρον τὸν Ἰμεραῖον, διότι παλιψόδιός ἐστιν, ὡς ἡ τοῦ Στησιχόρου περὶ Ἑλένης· ἰδὸν δ' ἐν τῷ Μενεξένῳ Ἐπιτάφιον εἰς τὴν Ἀσπασίαν, διότι πολλὴν ἔχει δημοσίτητα τῷ Ἐπιταφίῳ τοῦ Περικλέους. Ἦσθην ἡ δημοσίτης αὕτη; διότι ἀμφοτέρους τοὺς Ἐπιταφίους συνείταξεν ἡ Ἀσπασία, λέγει ὁ Σωκράτης· ἀλλ' οἱ Ἐπιτάφιοι τοσοῦτόν εἰσι λόγοι τῆς Ἀσπασίας, ὅσον καὶ οἱ Ἐρωτικοὶ εἰσι λόγοι τῆς Σαπφῶς καὶ τοῦ Στησιχόρου. Δι' αὐτῶν ὁ Πλάτων οὐδὲν ἄλλο ἠθέλησεν ὑποδείξει, ἢ ὅτι τὸν Ἐπιτάφιον τοῦ Περικλέους εἶχεν ὡς πρότυπον καὶ τοῦτον ἐμιμήτατο συντιθεὶς τὸν Μενεξένον.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Νοῦ ἐθαυματουργήσεν ἐν Ἀθήναις· ἀλλ' εὔρε τὰ πνεύματα τῶν Ἀθηναίων ὄριμα, ὀργῶντα πρὸς μάθησιν. «Ἐν Ἀθήναις, λέγει ὁ Κούρτιος, ἀρχαίον ἦν ἔθος τοὺς ἐπὶ συνέσει διαπρεπεῖς Ἑλληνας εὐμενῶς δέχεσθαι, οἱ δὲ πλούσιοι οἴκοι ἀσμενοὶ τοῦ σοφοῦ; ξένους ἐξένιζον δεικνύοντες ὅτι ἡ νέα ἐπιστήμη ἦν παρ' αὐτοῖς ἀσπαστή καὶ τιμωμένη». Αἱ γυναῖκες ὁμως τῆς Ἀττικῆς πρὸς τὰς ἐξ Ἰωνίας δυσμενῶς εἶχον, θεωροῦσαι αὐτὰς δικοφορεῖς τῶν ἡθῶν καὶ ὀλεθρίας· δικαίως, λέγει ὁ Κούρτιος, διότι αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς ὁ γάμος ἐν ἐλάσσονι ἐτίθετο μοῖρα, ἡ δὲ γυνὴ οὐδέποτε ἴσα ἐτιμήθη τῇ Ἀθηναίᾳ οἰκοδεσποίνῃ. Ἀλλ' ἡ ὑποδεστέρα αὕτη τῶν Ἰάδων κατὰστασις ἐξέκλυσε τὴν φιλαυτίαν αὐτῶν ὅπως ἄλλως διαπρέψωσι, δεσμεύουσαι τοὺς ἄνδρας τῇ λεπτῇ καλλιεργείᾳ πατρῶν τῶν ἐπαγωγῶν χαρίτων καὶ προτερημάτων, κατὰλύουσαι δὲ τοὺς παρεμβαλλομένους φραγμούς, ταῖς δημοσίαις εὐωχίαις προσεγγίζουσιν. Ἡ Ἀφροδίτη κατέλαβε τὴν θέσιν τῆς σεμνῆς Δήμητρος, τῆς προστάτιδος τῶν ἀγῶν δεσμών. Ὅταν δὲ λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὸ κράτος τῶν Ἰάδων ἐταιριῶν ἐπὶ σύμπαντος τοῦ πολιτικοῦ βίου, καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἐνεργείας ἦν ἔχον ὑστερον διὰ τῶν ἐπαγωγῶν αὐτῶν προτερημάτων, τῆς χάριτος τῆς γλώσσης αὐτῶν, καὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν διανοίας, εἰκότως παρεδεχθήσεται· ὅτι οὐ μόνον αἱ Ἀθηναῖαι οἰκοδεσποῖναι δικαίως ὠριζόντο κατὰ τῶν ξένων τούτων γυναικῶν, αἵτινες τὰ δίκαια αὐτῶν ὑπέτακτον καὶ κατέσφραζον τὴν οἰκιακὴν αὐτῶν εὐδαιμονίαν, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ σώφρονες πολῖται ὠφείλον, ὅση αὐτοῖς δύναμις, πᾶν ποιεῖν πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῶν ἰωνικῶν ἐπιρρειῶν, φοβούμενοι τὸ ἀπόκρυφον δηλητήριον, ὅπερ ἐν τοῖς λαμπροτάτοις προτερήμασι τῆς Ἰωνίας καὶ ἐν αὐτῷ δὴ τῷ πολιτισμῷ αὐτῆς ὑπελάμβανεν».

Ἀγωγή τῆς Ἀθηναίας γυναικός.

§ 64. Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων αἱ ἄσται τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος κατὰ τὸν τρόπον τῶν Ἰάδων ἀπέκρουον ὡς λύμην, προαιρούμεναι τὴν ἀμάθειαν μετὰ σωφροσύνης, ἢ τὴν μάθησιν μετ' ἀκολασίας¹, ἐπιμένουσαι τὰς

1) Ἐξιν ὅμως καὶ μέσος ὄρος, μάθησις μετὰ σωφροσύνης, οἷα ἦν ἡ τῶν Πυθαγορείων γυναικῶν· ἔστι δὲ αἴτιον καὶ ὁ κοινὸς σκοπὸς τῶν ἡμετέρων παραναγωγείων. Διδ αἱ διευθύντριαι αὐτῶν ὄφειλον προσέχειν μηδὲν προβάλλειν ταῖς μαθηταῖς τὴν Ἀσπασίαν ὡς πρότυπον μιμήσεως πρότυπον λαβοῦσαν

Ἐπιμνησθεὶς αὐτῶν ἀντρέφειν κατὰ τὸν ἀρχαιοπαράδοτον τρόπον, ὃς ἦν ἐμπειρία τις διὰ τῶν πραγμάτων. Τὰ κοράσια διέμενον ἐν τῷ οἴκῳ παρὰ ταῖς μητράσι αὐτῶν, μνησθῆντα νῆθειν, ὕρξινοι, ῥάπτειν, ποικίλλειν (broder), λευκκίνοι καὶ τὰ ἄλλα τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας ἔργα· ἐμάνθανον δὲ καὶ ᾄδειν καὶ χορεύειν, διότι αἱ παρθένοι μετείχον ἐν τισιν ἑορταῖς τῶν Θεῶν τῶν θρησκευτικῶν χωρῶν καὶ ᾠδῶν, ὅτε καὶ ἐξήρχοντο τῆς πατρικῆς ἐστίας καὶ ἐραίνοντο δημοσίᾳ. Πρὸς δὲ τούτους καὶ ὀλίγην γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν ἐδιδάσκοντο ἐν τῷ οἴκῳ ἐπὶ τῶν μητέρων ἢ τῶν τροφῶν αὐτῶν, διότι σχολεῖα θηλέων οὔτε δημοσίᾳ οὔτε ἰδιωτικῇ ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχον, τῆς ἐξόδου τῶν κορασιῶν ἐκ τῶν οἴκων νομιζομένης ἀπρεποῦς καὶ ἀσυμβιβάστου τοῖς ἡθεσιν αὐτῶν. Ταῦτα λέγουσιν ἄλλοι τε καὶ ὁ Grasberger (*Erziehung und Unterricht im Klassischen Alterthum III, 508*) «Den Besuch öffentlicher Schulen hielten die Athener für unvereinbar mit jungfräulicher Sittsamkeit». Ὁ δὲ κ. Κέρουλος Schmil, ὃς πρότερον (*Geschichte der pädagogik 1,222*) ἦν γνώμης ὅτι αἱ Ἀθηναῖαι κόρη ὑπὸ θεραπευίδων ὀδηγοῦμεναι ἐφοίτων εἰς ἰδιωτικὰ σχολεῖα διδασκαλισσῶν, ἐνθα ἐδιδάσκοντο τὴν στοιχειώδη ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν, ᾄδειν τε καὶ κιθαρίζειν, νῦν μετέγνω (*Geschichte der Erziehung 1,189*) καὶ ἀσπάζεται τὴν γῶμην τοῦ Grasberger, λέγων, «φοιτῶν εἰς δημοσία σχολεῖα, ὑπελαμβάνετο ἐν Ἀθήναις ἀσυμβιβαστὸν τοῖς ἡθεσιν τῶν κορασιῶν· περὶ δὲ ἰδιωτικῶν σχολῶν τῶν θηλέων οὐδεμίαν ἀπόδειξιν ὑπάρχει». Κρίνοντες ὁμως ἐκ τῶν γιγνημένων παρὰ τοῖς Ἀσιατικοῖς λαοῖς, ὧν τὰ κοράσια μέχρι δεκαετοῦς ἡλικίας φοιτῶσιν εἰς τὰ σχολεῖα, πιθανὸν νομιζόμεν ὅτι ἐπετρέπετο γυναιξὶ τισὶ συνάγειν τὰ κοράσια τῶν γειτονικῶν οἴκων καὶ διδάσκειν αὐτὰ στοιχειώδη γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν ᾄδειν τε καὶ χορεύειν· διότι τὰ κοράσια ὄφειλον συνέχεσθαι πού, ὅπως ἐμμανθάνωσι τὰς θρησκευτικὰς ᾠδὰς καὶ τοὺς χορούς, συνάγοντα καὶ συγχορεύοντα¹.

μιμήσεως τὴν φαυλόδιον Θαρρηλίαν, μηδὲ λέγειν δεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Σωκράτης φοιτῶν εἰς τὸν οἶκον τῆς Ἀσπασίας· καὶ διδάσκόμενος ὑπ' αὐτῆς ἐξήρχετο αἰεὶ σωφρονέστερος ἑαυτοῦ! Ταῦτά εἰσι νοσοῦσης κεφαλῆς ἐλευθέρᾳ ἐξυβλώματα.

1) Ὁ Πλάτων ἐν τοῖς Νόμοις (2, 805, Δ) ἀποφάνεται· δεῖ παιδείας τε καὶ τῶν ἄλλων δεῖ μάλιστα κοινωνεῖν τῷ θῆλυ γένος τῷ τῶν ἀρρένων γένος

Ὅπως ποτ' ἂν ἔχωσι τὰ περὶ τούτου, ἡ ἀγωγὴ τῶν κορασίων ἐν Ἀθήναις ἦν λίαν ἀτελής· διὸ νομφεούμενα περὶ τὸ δέκατον πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῶν ἦσαν ἀδαῆ καὶ ὄλως ἀπειρα τοῦ κόσμου, ἐν μόνον ἐκ τῆς πατρικῆς ἐστίας ἀποφέροντα ἀγαθόν, ὅπερ ἦν ἡ κρηπίς τῆς οἰκιακῆς εὐδαιμονίας, τὸ σωφρονεῖν. Ὁ Ἰσχομάχος ἐν τῷ Οἰκονομικῷ τοῦ Ξενοφῶντος λέγει περὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἀπ' ἣν ἔτη μὲν οὐπω πεντεκαίδεκα γεγονυῖα ἦλθε πρὸς ἐμέ, τὸν δὲ ἔμπροσθεν χρόνον ἔζη ὑπὸ πολλῆς ἐπιμελείας ὅπως ἐλάχιστα μὲν ὄψοιτο, ἐλάχιστα δὲ ἀκούσοιτο, ἐλάχιστα δὲ ἔροιτο». Διὰ τοῦτο ὅτε τὸ πρῶτον προσεκλήθη ὑπ' αὐτοῦ συμμετασχέιν τῆς διοικήσεως τοῦ οἴκου, ἀπεκρίνατο, αὐτὸν δ' ἂν ἐγὼ σοὶ δυναίμην συμπρᾶξαι; τίς δὲ ἡ ἐμὴ δύναμις; ἀλλ' ἐν σοὶ πάντα ἐστίν· ἐμὸν δ' ἔφησεν ἡ μήτηρ ἔργον εἶναι σωφρονεῖν». Ὅτι δὲ περὶ σωφροσύνης μᾶλλον τῶν κορασίων ἢ περὶ παιδείσεως ἐφρόντιζον ἐν Ἀθήναις, μαρτυρεῖ καὶ τι χωρίον τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ξενοφῶντος (Α, ε', 2), ἐν ᾧ λέγεται, ὅτι οἱ διοριζόμενοι ὑπὸ τῶν πατέρων ἐπίτροποι τῶν τέκνων αὐτῶν ὀφεί-

ἀποδοκιμάζων τὸ γινόμενον ἐν Ἀθήναις· ἐνὺν γὰρ δὴ, φησι, τό γε παρ' ἡμῖν ὡδὲ ἐστὶ περὶ τούτων γινόμενον· εἰς τινα μίαν οἴκησιν ξυμφορήσαντες τὸ λεγόμενον πάντα χρήματα παρέδομεν ταῖς γυναιξὶ διαταμιεύειν τε καὶ κερκίδων ἄρχειν καὶ πάσης ταλασίας». Ὁ Πλάτων παραγγέλλει τὰ παιδιά, ἄρρενά τε καὶ θήλαα κοινῆ συνέρχεσθαι ἀπὸ τριετοῦς μέχρι ἐξαετοῦς ἡλικίας, ὅστερον δὲ χωρίζεσθαι καὶ συνέρχεσθαι χωρὶς μὲν τοὺς κόρους, χωρὶς δὲ τὰς κόρας· οἰκοδομῆσαι δὲ κατὰ μέσσην τὴν πόλιν γυμνάσια ἅμα καὶ διδασκαλεῖα κοινὰ τριχῆ διηρημένα· τὰ δὲ διδάκτρα τῶν διδασκόντων τὴν πόλιν ἀποτίναι· ἐξυνέναι δὲ εἰς τὰ κατὰ κώμας ἰσρὰ δεῖ πάντα ἡδὴ τὰ τηλικαῦτα παιδιά, ἀπὸ τριετοῦς μέχρι τῶν ἑξ ἔτων, κοινῆ τὰ τῶν κωμητῶν εἰς αὐτὸν ἕλαστα· τὰς δὲ τροφούς ἔτι τῶν τηλικούτων κοσμιότητός τε καὶ ἀκολασίας ἐπιμελεῖσθαι.—μετὰ δὲ τὸν ἑξῆτη καὶ τὴν ἑξῆτην διακρινέσθω μὲν ἡδὴ τὸ γένος ἑκατέρων, κόροι μὲν μετὰ κόρων, παρθένοι δὲ ὡσαύτως μετ' ἀλλήλων τὴν διατριβὴν ποιήσθωσαν· πρὸς δὲ τὰ μαθήματα τρέπεσθαι χρεῶν ἑκατέρους». Ἀλλ' ὁ Πλάτων ὑπὲρ τὰ ἐκαμμένα πηδᾶ βουλόμενος τὰς παρθένους, πλὴν τῆς γυμναστικῆς καὶ τῆς μουσικῆς, κοινωνεῖν καὶ τῶν ἄλλων, περὶ ἃ ἤσκηοντο οἱ νέοι, τῶν τόξων, ἀκοντίων, σφενδοθήσεως, ἰππεύειν, ὅπως ἡ ζωὴ πᾶσα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἦ κοινή· «καὶ γὰρ οὐν οὕτως οὐκ εἶπερὶ αὐτῶν διανοηθῆναι· φέρε, μὴ μετεχουσῶν ἀνδράσι γυναικῶν κοινῆ τῆς ζωῆς πάσης, μὴν οὐκ ἀνάγκη γενέσθαι γέ τινα τάξιν ἑτέραν αὐταῖς;»

λοισι τὰ μὲν ἄρρενα παιδεύειν, τὰ δὲ θήλαα παρθένους φυλάττειν. «Εἰ δ' ἐπὶ τελευτῇ τοῦ βίου γεόμενοι βουλοίμεθ' ἐπιτρέψαι ἢ παιδάς ἄρρενας παιδεῦσαι ἢ θυγατέρας παρθένους διαφυλάξαι, ἢ χρήματα διασωῶσαι».

Τῇ σωφροσύνῃ, τῇ σεμνότητι, καὶ κοσμιότητι τῶν ἡθῶν συνεβιάζετο καὶ ἡ ἐγκράτεια τῆς γλώσσης· «γυναιξὶ κόσμον ἢ σιγῇ φέρει» λέγει καὶ ὁ Σοφοκλῆς. Τοιαύτης οὐσης τῆς παρθένου ἐν Ἀθήναις, ὅτε εἰς γάμον ἤρχετο, τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς ἀπέκειτο ἀναλαβεῖν τὴν φροντίδα τῆς περαιτέρω ἀγωγῆς καὶ παιδείσεως αὐτῆς· ἀλλ' οἱ πλείστοι τῶν συζύγων μικρὰν ἢ οὐδεμίαν ἐδίδοσαν προσοχὴν, ἐλάχιστα ταῖς γυναιξὶν αὐτῶν συνδιαλεγόμενοι, ὡς λέγει ὁ Σωκράτης πρὸς τὸν Κριτόβουλον ἐν τῷ Οἰκονομικῷ τοῦ Ξενοφῶντος· «ἔστιν ὅτ' ἄλλω τῶν σπουδαίων πλείω ἐπιτρέπεις ἢ τῇ γυναικί; Οὐδένι, ἔφη. Ἔστι δ' ὅτ' ἐλάττονα διαλέγεις ἢ τῇ γυναικί; Εἰ δὲ μή, οὐ πολλοῖς γε, ἔφη. Ἐγὼ μὲν δ' αὐτὴν παιδα νέαν μάλιστα καὶ ὡς ἡδύνατο ἐλάχιστα ἐωρακκυῖαν καὶ ἀκηκουῖαν; Μάλιστα. Οὐκοῦν πολὺ θαυμαστότερον εἶ τι ἂν δεῖ λέγειν ἢ πράττειν ἐπίστατο ἢ εἰ τι ἐξαμαρτάνοι;»

Δικαίως ἐν τούτοις ὁ Σωκράτης ὑπευθύνους τῶν γυναικείων ἀμαρτημάτων καθίστησι τοὺς ἀνδρας, ὀλιγωροῦντας τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείσεως καὶ διαφωτίσεως τῶν γυναικῶν· διότι αἱ Ἀθηναῖαι οὕτε ἀγαθῆς φύσεως ἦσαν ἄμοιροι οὕτε ἀνεπίδεκτοι γενναίων φρονημάτων· ἦσαν δὲ φίλαι τοῦ οἰκιακοῦ βίου, φιλανδροί, φιλόστοργοι μητέρες καὶ φιλάδελφοι. Ἐξ αὐτῶν ἠρύσαντο ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης τοὺς λαμπροὺς ἐκείνους χαρακτῆρας τῆς Ἀντιγόνης, τῆς Ἰφιγενείας, τῆς Ἀλκῆστιδος, τῆς Πολυξένης. Τὰ γυναικεῖα ταῦτα πρόσωπα τῆς τραγωδίας αἱ Ἀθηναῖαι εἰς τὸ θέατρον φοιτῶσαι ἀπλήστως ἐθεῶντο καὶ ἐνεθουσίαν, ἐπὶ ταῖς ἀποφάσεσι καὶ πράξεσιν αὐτῶν ἐναβρυνόμεναι.

Πρότυπον τῆς ἀγαθῆς φύσεως τῶν Ἀθηναίων γυναικῶν ἐστὶν ἡ σύζυγος τοῦ Ἰσχομάχου προθύμως ὑπακούουσα τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ταῖς συμβουλαῖς αὐτοῦ καὶ γενομένη οἶαν ἐκεῖνος ἤρχετο καὶ αὐτὴ ἐπεθύμει, ἀρίστη οἰκονόμος καὶ οἰκοδέσποινα.

Ὁ Ἰσχομάχος, εὐπατρίδης Ἀθηναῖος, ἦν ἐξ ἐκείνων οἷς οἱ Ἀθηναῖοι ἀπένεμον τὴν ἐπιζήλον προσηγορίαν (ἴδε § 62, σελ. 277) καλῶς καγαθός, ἦν φίλεργος. Ὁ Σωκράτης ἰδὼν ποτε αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ Διὸς Ἐλευθερίου Στοᾶ καθήμενον ἐρωτᾷ, «Τί, ὦ Ἰσχομάχε, οὐ μάλα εἰσὼς ὡς σχολάζειν κάθησαι; Ἐπεὶ τὰ γε πλείστα

ἡ πρᾶκτοντά τι ὁρῶ σε ἢ οὐ πᾶνυ σχολάζοντα ἐν τῇ ἀγορᾷ. Οὐδὲ ἂν νῦν γε, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, ὦ Σώκρατες, ἐώρας, εἰ μὴ ξένους τινὰς συνθέμην ἀναμένειν ἐνθάδε»· ἦν φίλος τῶν καλλωνῶν τῆς φύσεως ὡς καὶ τῶν καλῶν ἡθῶν· ἡγάπα τὴν τάξιν οὐ μόνον διότι ὠρέλιμός ἐστιν ἀλλὰ καὶ διότι καλή, καὶ τοῦτο ἐδίδασκε τὴν γυναικα αὐτοῦ· «Ἔστι δ' οὐδὲν οὕτως, ὦ γύναι, οὔτ' εὐχρηστον οὔτε καλὸν ἀνθρώποις ὡς τάξις· καὶ γὰρ χορὸς ἐξ ἀνθρώπων συγκαίμενός ἐστιν, ἀλλ' ὅταν μὲν ποιῶσιν ὅ,τι ἂν τύχη ἕκαστος, ταραχὴ τις φαίνεται καὶ θεᾶσθαι ἀπρεπής· ὅταν δὲ τεταγμένως ποιῶσι καὶ φθέγγωνται, ἅμα οἱ αὐτοὶ οὔτοι καὶ ἀξιοθέατοι δοκοῦσιν εἶναι καὶ ἀξιάκουστοι»· ὁ Ἰσχύμαχος δεικνυσι τὰ ἐκ τῆς τάξεως καλὰ καὶ τὰ ἐκ τῆς ἀτάξιας κακὰ ἐν τε τοῖς στρατοῖς καὶ ἐν τοῖς πλοίοις· ἀδιὰ τί δὲ ἄλλο ἄλυποι ἀλλήλοισ ἐῖσιν οἱ ἐμπλέοντες ἢ διότι ἐν τάξει μὲν κἀθνηται, ἐν τάξει δὲ προνεύουσιν, ἐν τάξει δ' ἀναπίπτουσιν, ἐν τάξει δ' ἐμβάινουσι καὶ ἐκβαίνουσι; ἢ δ' ἀτάξια ὁμοίον τί μοι δοκεῖ εἶναι οἰόν περ εἰ γεωργός ὁμοῦ ἐμβάλοι κριθᾶς καὶ πυροῦς καὶ ὄσπρια· κῆπειτα ὅποτε δέοι ἢ μάχης ἢ ἄρτου ἢ ὄψου, διαλέγειν δέοι αὐτῶ ἀντὶ τοῦ λαβόντα διευκρινημένοις χρῆσθαι». Τελευτῶν δὲ δείκνυσι ὅτι ἡ τάξις καλὴ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς μικροῖς καὶ εὐτελεσί σκεύεσι¹ τῆς οἰκίας· ὡς δὲ καλὸν φαίνεται, ἐπειδὴν ὑποδήματα ἐφεξῆς κέηται, κἂν ὅποια ἦ, καλὸν δὲ ἱμάτια κεχωρισμένα ἰδεῖν, κἂν ὅποια ἦ, καλὸν δὲ στρώματα, καλὸν δὲ χαλκία, καλὸν δὲ τὰ ἀμφὶ τραπέζης, καλὸν δὲ καὶ ὁ πᾶντων καταγελάσειεν ἂν μάλιστα οὐχ ὁ σεμνός ἀλλ' ὁ κομψός, ὅτι καὶ χύτρας φημί εὐρυθμον φαίνεσθαι εὐκρινῶς κειμένας· τὰ δὲ ἄλλα ἤδη που ἀπὸ τούτου ἅπαντα καλλίω φαίνεται κατὰ κόσμον κείμενα· χορὸς γὰρ σκευῶν ἕκαστα φαίνεται, καὶ τὸ μέτρον δὲ τούτων καλὸν φαίνεται, ἐκποδῶν ἐκάστου κειμένου· ὡς περ κύκλιος χορὸς οὐ μόνον αὐτός καλὸν θεαμὰ ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τὸ μέτρον αὐτοῦ καλὸν καὶ καθαρὸν φαίνεται».

Ὁ Ἰσχύμαχος ἡγάπα τὴν γεωργίαν καὶ ἡσχολεῖτο περὶ αὐτὴν, διότι φιλόανθρωπος καὶ

πραεὶα τέχνη, μήτηρ καὶ τροφὸς τῶν ἄλλων τεχνῶν, ὠρελιμωτάτη, ἡδίστη καὶ καλλίστη, γυμνάσιον τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς καὶ προπαιδεία τῶν πολεμικῶν ἔργων, εὐτεθῆς ὢν πρὸς τοὺς θεοὺς, φιλόπαιτρις καὶ ἀγαθὸς φίλος, ἱκανὰ ἐκ τῆς γεωργίας ἐπορίζετο, ὅπως τοὺς μὲν θεοὺς θεραπεύη μεγαλοπρεπῶς, ὑπὲρ δὲ τῆς πόλεως δαπανᾷ, τοὺς δὲ φίλους ἀνακουρίζη ἐρχόμενος αὐτοῖς ἀρωγός. «Ἦδὺ γὰρ μοι δοκεῖ, λέγει πρὸς τὸν Σωκράτην, καὶ θεοὺς μεγαλείως τιμᾶν καὶ φίλους, ἦν τινας δέωνται, ἐπωρελεῖν καὶ τὴν πόλιν μηδὲν κατ' ἐμὲ χρήμασιν ἀκόσμητον εἶναι».

Πρὸς δὲ τοὺς δούλους οὐκ ἦν σκληρὸς καὶ ἀπᾶνθρωπος, ἀλλ' ἐπιεικῶς καὶ φιλανθρώπως προσεπέρετο, διδάσκων αὐτοὺς λόγῳ καὶ πείθων ὅτι συμφέροι αὐτοῖς εἶναι φιλέργους, φιλοπόνους σώφρονας καὶ ἐγκρατεῖς, τοὺς ἐπιμαλεῖς καὶ φιλοτίμους ἀμείβων καὶ ἐπαινῶν καὶ φερόμενος πρὸς αὐτοὺς ὡς πρὸς ἐλευθέρους, καὶ εὖνους αὐτοῦ· ἐκπιτῶ καθιστὰς διὰ τῶν εὐεργεσιῶν. «Τὸ εὖνοεῖν ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς ἐγὼ πρῶτον πειρώμαι παιδεύειν. Καὶ πῶς, ἐγὼ ἔφην, πρὸς τῶν θεῶν εὖνοϊαν ἔχειν σοὶ καὶ τοῖς σοῖς διδάσκεις ὄντινα ἔν βούλῃ; Εὐεργετῶν νῆ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, ὅταν τινὸς ἀγαθοῦ οἱ θεοὶ ἀφθονίαν διδῶσιν ἡμῖν». — «Αἱ δὲ φιλότιμοι τῶν φύσεων καὶ τῶ ἐπαίνῳ παρῶνται· πεινώσι γὰρ τοῦ ἐπαίνου οὐχ ἧττον εἶναι τῶν φύσεων, ἢ ἄλλαι τῶν σίτων τε καὶ πρῶτων». — «οὐς δ' ἂν αὐ καταμάθῃ μὴ τῶ πλέον ἔχειν μόνον διὰ τὴν δικαιοσύνην ἐπαιρομένους δικαίους εἶναι, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐπαινεῖσθαι ἐπιθυμοῦντας ὑπ' ἐμοῦ, τούτοις ὡς περ ἐλευθέρους ἦδη χρῶμαι, οὐ μόνον πλουτίζων ἀλλὰ καὶ τιμῶν ὡς κλοῦς τε κίχθους· τούτῳ γὰρ μοι δοκεῖ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, διαφέρειν ἀνὴρ φιλότιμος ἀνδρὸς φιλοκεδούς, τῶ ἐθέλειν ἐπαίνου καὶ τιμῆς ἕνεκα καὶ πονεῖν ὅπου δεῖ καὶ κινδυνεύειν καὶ αἰσχροῶν κερδῶν ἀπέχεσθαι».

Τοιοῦτός ἦν ὁ Ἰσχύμαχος, εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, τὸν λόγον καὶ τὴν πειθῶ μετὰ χειρὶ ζόμενος, καὶ ποιῶν ἐν αὐτῷ βασιλεύειν τὴν τάξιν, τὴν ἀρμονίαν, τὴν εἰρήνην, τὴν εὐημερίαν. «La grande qualité d'Ischomaque, ce qui donne à son caractère un charme si pénétrant, c'est le talent de gouverner et de persuader; aux yeux de Xénophon, c'est le plus beau de tous». A. Croiset αὐτ. σελ. 173.

Κατὰ τοῦτο διαφέρουσι πρὸς ἀλλήλους οἱ ἄρχοντες καὶ γεωργικῆ καὶ πολιτικῆ καὶ οἰκονομικῆ

1) «Il termine ces louanges par les lignes suivantes, où règne un sentiment si délicat de la vraie élégance, tel que la Grèce l'entendait et la réalisait, en la mêlant sans effort aux actions les plus vulgaires de la vie». Alfred Croiset, Xénophon son Caractère et son Talent pag. 172.

κῆ καὶ πολεμικῆ, διότι οἱ μὲν αὐτῶν παρέρχονται τοὺς ἀρχομένους πειθηνίους καὶ προθύμως ὑπερετύντας, οἱ δὲ ἀπειθεῖς καὶ ἀπροθύμους· «οἱ δὲ θεοὶ καὶ ἀγαθοὶ καὶ ἐπιστήμονες ἄρχοντες τοὺς αὐτοὺς πολλάκις δὲ καὶ ἄλλους παραλαμβάνοντες, αἰσχynomένους τε ἔχουσιν αἰσχρόν τι ποιεῖν καὶ πείθεσθαι οἰομένους βέλτιον, καὶ ἀγαλλομένους τῷ πείθεσθαι ἕνα ἕκαστον καὶ σύμπαντας πονεῖν ὅταν δεῖσθαι, οὐκ ἀθύμως πανοῦντας· ἀλλ' ὡσπερ ἰδιώταις ἔστιν οἷς ἐγγίγνεται ἐθελοπονία τις, οὕτω καὶ ὄλω τῷ στρατεύματι ὑπὸ τῶν ἀγαθῶν ἀρχόντων ἐγγίγνεται καὶ τὸ φιλοπονεῖν καὶ τὸ φιλοτιμεισθαι ὀφθῆναι καλόν τι ποιῶντας ὑπὸ τοῦ ἀρχοντος· πρὸς ὄντινα δ' ἂν ἀρχοντα διατεθῶσιν οὕτως οἱ ἐπόμενοι, οὗτοι δὲ ἔρρωμένοι γε ἀρχοντες γίνονται, οὐ μὰ Δί', οὐχ οἱ ἂν αὐτῶν ἀριστοὶ τὸ σῶμα τῶν στρατιωτῶν ἔχουσι καὶ ἀκοντίῳσι καὶ τοξεύουσι ἀριστα καὶ ἵππον ἀριστον ἔχοντες ὡς ἵππικώτατα ἢ πελταστικώτατα προκινδυνεύουσι, ἀλλ' οἱ ἂν δύνωνται ἐμποιῆσαι τοῖς στρατιώταις ἀκολουθητέον εἶναι καὶ διὰ πυρός καὶ διὰ παντός κινδύνου. Τούτους δὲ δικαίως ἄν τις καλοῖη μεγαλογνώμονας, ᾧ ἄν ταῦτα γιγνώσκοντες πολλοὶ ἐποῦνται, καὶ μεγάλη χεὶρ εἰκότως οὗτος λέγοιτο πορεύεσθαι, οὐ ἄν τῆ γνῶμη πολλὰ χεῖρες ὑπηρετεῖν ἐθέλωσι, καὶ μέγας τῷ ὄντι οὗτος ἀνήρ ὅς ἄν μεγάλη δύνῃται γνῶμη διαπράξασθαι μάλλον ἢ ῥώμη. Οὕτω δὲ καὶ ἐν τοῖς ἰδίαις ἔργοις, ἂν τε ἐπίτροπος ἢ ὁ ἐφεστηκώς ἂν τε καὶ ἐπιστάτης, ὅς ἂν δύνῃται προθύμως καὶ ἐντεταμένους παρέχεσθαι εἰς τὸ ἔργον καὶ συνεχεῖς, οὗτοι δὲ οἱ ἀνύιοντές εἰσιν ἐπὶ τάχαθ' αὖ καὶ πολλὴν τὴν περιουσίαν ποιῶντες». Ὁ δὲ δεσπότης οὗ ἢ παρουσία ὑπεκκαίει τὸν ζῆλον καὶ τὴν φιλοτιμίαν τῶν ἐργαζομένων, οὗτος ἔχει βασιλικὸν ἦθος· «ὅν ἂν ἰδόντες κινήθωσι καὶ μένος ἐκάστῳ ἐμπέσῃ τῶν ἐργατῶν καὶ φιλονεκία πρὸς ἀλλήλους καὶ φιλοτιμία κρατίστη οὕσα ἐκάστῳ, τοῦτον ἐγὼ φαίην ἂν ἔχειν τι ἦθος βασιλικῆ· καὶ ἔστι τοῦτο μέγιστον, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἐν παντὶ ἔργῳ ὅπου τι δὲ ἀνθρώπων πράττεται».

1) «Ischomaque a l'âme d'un roi: il a, pour parler plus simplement, l'art de se faire aimer et de se faire obéir: la première personne, sur laquelle il exerce cet empire de bienveillance et de raison est sa propre femme». Croiset.

Τοιούτας ἀρχάς ἐπεχείρησεν ὁ Ἰσχομάχος ἐμφορῆσαι καὶ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, ὅπως καταστήσῃ αὐτὴν ἀξίαν ἑαυτοῦ καὶ ὑπερέραν ἑαυτοῦ ἐν τῇ διοικήσει τοῦ οἴκου· διότι λέγει πρὸς αὐτὴν· «τὸ δὲ πάντων ἡδίστον, ἐν βελτίων ἐμοῦ φανῆς, καὶ ἐμὲ σὸν θεράποντα ποιήσῃ»· οὐχ ὡς ἡ Ὀμφάλη ἐποίησε τὸν Ἡρακλέα, οὐδ' ὡς αἱ ἑταῖραι τῆς Ἰωνίας τοὺς ὀμιλοῦντας αὐταῖς. Τοιούτη θεραπεία τοῦ συζύγου πρὸς τὴν σύζυγον ἡδίστη ἐστὶ, διότι ἔρωσ ἐστὶν ἐν τῷ γάμῳ· ἴδωμεν οὖν πῶς ἤρξατο καὶ πῶς ἐξεπαίδευσεν αὐτὴν ὁ Ἰσχομάχος.

Ὁ Σωκράτης ἀκούων ἐπαινουμένην ὑπὸ Ἰσχομάχου τὴν σύζυγον αὐτοῦ, ὅτι καλῶς τὰ τοῦ οἴκου διοικεῖ, ἐρωτᾷ εἰ αὕτη ἦλθεν ἐκ τοῦ πατρικοῦ οἴκου πεπαιδευμένη. ἢ αὐτὸς ἐξεπαίδευσεν αὐτὴν. Οὕτω λαμβάνων ἀφορμὴν ὁ Ἰσχομάχος ἀφηγεῖται τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Τὸ μέρος τοῦτο τῶν Οἰκονομικῶν ἀξίον ὄν ἀναγνώσεως καὶ σπουδαίας μελέτης καταχωρίζομεν ἐναυθα, διότι πᾶν ὄλιγοι τῶν ἡμετέρων ἐπέστησαν εἰς αὐτό, ὅσον ἔδει, τὴν προσοχὴν αὐτῶν. «Ἀλλὰ καὶ τοῦτο, ἔφη, ἐγώ γε, ὦ Ἰσχομάχε, πᾶν ἂν ἠδέως σου πυθυμένη ὅτε αὐτὸς σὺ ἐπαίδευσας τὴν γυναικα ὥστε εἶναι οἷαν δεῖ ἢ ἐπισταμένην ἑλαβες παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ μητρὸς διοικεῖν τὰ προσήκοντα αὐτῇ. Καὶ τί ἂν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐπισταμένη αὐτὴν παρέλαβον, ἢ ἔτη μὲν οὕτω πεντεκαίδεκα γεγονυῖα ἦλθε πρὸς ἐμὲ, τὸν δ' ἐμπροσθεν χρόνον ἐξῆ ὑπὸ πολλῆς ἐπιμελείας, ὅπως ὡς ἐλάχιστα μὲν ὄψοιτο, ἐλάχιστα δὲ ἀκούσοιτο, ἐλάχιστα δὲ ἔροιτο; Οὐ γὰρ ἀγαπητόν σοι δοκεῖ εἶναι εἰ μόνον ἦλθεν ἐπισταμένη ἔρις παραλαβούσα ἱμάτιον ἀποδειξαι, καὶ ἑωρακυῖα ὡς ἔργα ταλάσια θεραπεύειν δέδοται; ἐπεὶ τὰ γε ἀμφὶ γαστέρα, ἔφη, πᾶν καλῶς, ὦ Σώκρατες, ἦλθε πεπαιδευμένη, ὅπερ μέγιστον ἐμοὶ γε δοκεῖ παιδεύμα εἶναι καὶ ἀνδρὶ καὶ γυναικί. Τὰ δ' ἄλλα, ἔφη ἐγώ, ὦ Ἰσχομάχε, αὐτὸς ἐπαίδευσας τὴν γυναῖκα ὥστε ἱκανὴν εἶναι ὧν προσήκει ἐπιμελεῖσθαι; Οὐ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχομάχος, οὐ πρὶν γε καὶ εἴθυσσα καὶ ἠῶσθ' ἐμὲ τε τυγχάνειν διδάσκοντα καὶ ἐκείνην μαθάνειν τὰ βέλτιστα ἀμφοτέροις ἡμῖν. Οὐκοῦν, ἔφη ἐγώ, καὶ ἡ γυνὴ σοι συνέθου καὶ συνήχετο τὰ αὐτὰ ταῦτα; Καὶ μάλα γε, ἔφη ὁ Ἰσχομάχος, πολλὰ ὑποσχομένη μὲν πρὸς τοὺς θεοὺς γενέσθαι οἷαν δεῖ, καὶ εὐδηλος ἦν ὅτι οὐκ ἀμελήσει τῶν διδασκομένων. Πρὸς θεῶν, ἔφη ἐγώ, ὦ Ἰσχομάχε, τί πρῶτον διδάσκειν ἤρξου αὐτὴν, διηγοῦ μοι· ὡς ἐγὼ ταῦτ' ἂν

ἦδιον σοῦ διηγουμένου ἀκούοιμι ἢ εἴ μοι γυμνικὸν ἢ ἵππικὸν ἀγῶνα τὸν κέλαιστον διηγοιο. Καὶ ὁ Ἰσχυράρχος ἀπεκρίνατο, Τί δ'; ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐπεὶ ἤδη μοι χαροήτης ἦν καὶ ἐτετιθάσαστο ὥστε διαλέγεσθαι, ἠρόμην αὐτήν, ἔφη, ὡδὲ πως· Εἰπέ μοι, ὦ γύναι, ἄρα ἤδη κατενόησας τίνας ποτὲ ἔνεκα ἐγὼ τε σὲ ἔλαβον καὶ οἱ σοὶ γονεῖς; ἔδοσαν σε ἐμοί; ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἀπορία ἦν μετ' ὅτου ἄλλου ἐκπαυόμενον ἄν, οἶδ' ὅτι καὶ σοὶ καταρχνές τοῦτ' ἐστὶ βουλευόμενος δ' ἔγωγε ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ οἱ σοὶ γονεῖς ὑπὲρ σοῦ τίν' ἄν κοινῶν βέλτιστον οἴκου τε καὶ τέκνων λάβοιμεν, ἐγὼ τε σὲ ἐξελεξάμην καὶ οἱ σοὶ γονεῖς, ὡς εἰσίκχσιν, ἐκ τῶν δυνατῶν ἐμέ· τέκνα μὲν οὖν, ἦν θεός ποτε διδῶ ἡμῖν γενέσθαι, τότε βουλευσόμεθα περὶ αὐτῶν ὅπως ὅτι βέλτιστα παιδεύσομεν αὐτά· κοινὸν γὰρ ἡμῖν καὶ τοῦτο ἀγαθόν, συμμάχων καὶ γηροβοσκῶν ὅτι βελτίστων τυγχάνειν. Νῦν δὲ δὴ οἶκος ἡμῖν ὅδε κοινός ἐστιν· ἐγὼ τε γὰρ ὅσα μοι ἔστιν ἅπαντα εἰς τὸ κοινὸν ἀποφαίνω, σὺ τε ὅσα ἠνέγκω πάντα εἰς τὸ κοινὸν κατέθηκας· καὶ οὐ τοῦτο δεῖ λογίζεσθαι πότερος ἄρα ἀριθμῶ πλείω συμβέβληται ἡμῶν, ἀλλ' ἐκεῖνο δεῖ εὐ εἰδέναί, ὅτι ὀπότερος ἄν ἡμῶν βελτίων κοινῶν ἦ, οὗτος τὰ πλείονος ἀξία συμβάλλεται· ἀπεκρίνατο δὲ μοι, ὦ Σώκρατες, πρὸς ταῦτα ἡ γυνή, Τί δ' ἄν ἐγὼ σοι, ἔφη, δυναίμην συμπράξῃ; τίς δὲ ἡ ἐμὴ δύναμις; ἀλλ' ἐν σοὶ πάντα ἐστίν· ἐμὸν δ' ἔφησεν ἡ μήτηρ ἔργον εἶναι σωφρονεῖν. καὶ μὰ Δί', ἔφη ἐγὼ, ὦ γύναι, καὶ γὰρ ἐμοὶ ὁ πατήρ· ἀλλὰ σωφρόνων τοί ἐστι καὶ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς οὕτω ποιεῖν ὅπως τὰ τε ὄντα ὡς βέλτιστα ἔξει καὶ ἄλλα ὅτι πλείστα ἐκ τοῦ καλοῦ τε καὶ δικαίου προσγενήσεται. καὶ τί δὴ, ἔφη, ὄρξῃ, ἡ γυνή, ὅτι ἄν ἐγὼ ποιούσα συνκύξοιμι τὸν οἶκον; καὶ μὰ Δί', ἔφη ἐγὼ, ἄ τε οἱ θεοὶ ἔφυσάν σε δύνασθαι καὶ ὁ νόμος συνεπαίνει, τὰ τε πειρῶ ὡς βέλτιστα ποιεῖν. καὶ τί δὴ ταῦτα ἔστιν; ἔφη ἐκείνη. οἶμαι μὲν ἔγωγε, ἔφη, οὐ τὰ ἐλαχίστου ἀξία, εἰ μὴ πέρο γε καὶ ἡ ἐν τῷ σμήνει ἡγεμῶν μέλιττα ἐπ' ἐλαχίστου ἀξίους ἔργους ἐφέστηκεν. Ἐμοὶ γὰρ τοι, ἔφη φάναι, καὶ οἱ θεοί, ὦ γύναι, δοκοῦσι πολλὸν διεσκεμμένως μάλαστα τὸ ζεύγος τοῦτο συντεθεικέναι ὁ καλεῖται θῆλυ καὶ ἄρρεν, ὅπως ὅτι ὠφελιμώτατον ἢ αὐτῷ εἰς τὴν κοινωσίαν· πρῶτον μὲν γὰρ τοῦ μὴ ἐκλείπειν ζῶων γένη τοῦτο τὸ ζεύγος κείται μετ' ἀλλήλων τεκνοποιούμενον, ἔπειτα τὸ γηροβοσκός κεκτῆσθαι ἑαυτοῖς ἐκ τούτου τοῦ ζεύγους τοῖς γούν ἀνθρώποις πορίζεται. Ἐπειτα

δὲ καὶ ἡ δίκαια τοῖς ἀνθρώποις οὐχ ὡς περ τοῖς κτήνεσιν ἐστὶν ἐν ὑπαίθρῳ, ἀλλὰ στεγνῶν δεῖται δῆλον ὅτι· δεῖ μὲν τοι τοῖς μέλλουσιν ἀνθρώποις ἔξεν ὅ,τι εἰσπέρωσιν εἰς τὸ στεγνὸν τοῦ ἐργασομένου τὰς ἐν τῷ ὑπαίθρῳ ἐργασίας· καὶ γὰρ νεατὸς καὶ σπόρος καὶ φυτεία καὶ νομαὶ ὑπαίθρια ταῦτα πάντα ἔργα εἰσὶν. Ἐκ τούτων δὲ τὰ ἐπιτήδεια γίνονται· δεῖ δ' αὖ, ἐπειδὴν ταῦτα εἰσενεχθῆ εἰς τὸ στεγνόν, καὶ τοῦ σώσοντος ταῦτα καὶ τοῦ ἐργασομένου δ' ἄ τῶν στεγνῶν ἔργα δεόμενός ἐστι, στεγνῶν δὲ δεῖται καὶ ἡ τῶν νεογνῶν τέκνων παιδοτροφία, στεγνῶν δὲ καὶ αἱ ἐκ τοῦ κροποῦ σιτοποιαὶ δέονται· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ τῆς ἐσθλότητος ἐκ τῶν ἐρίων ἐργασία. Ἐπεὶ δ' ἀμφοτέρω ταῦτα καὶ ἔργων καὶ ἐπιμελείας δεῖται τὰ τε ἔνδον καὶ τὰ ἐξω, καὶ τὴν φύσιν, φάναι, εὐθὺς παρεσκεύασεν ὁ θεός, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τὴν μὲν τῆς γυναικὸς ἐπὶ τὰ ἔνδον ἔργα καὶ ἐπιμελήματα, τὴν δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τὰ ἐξω ἔργα καὶ ἐπιμελήματα. Ρίγη μὲν γὰρ καὶ θάληη καὶ ὀδοπορίας καὶ στρατείας τοῦ ἀνδρὸς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν μᾶλλον δύνασθαι καρτερεῖν κατεσκεύασεν· ὥστε τὰ ἐξω ἐπέταξεν αὐτῷ ἔργα· τῇ δὲ γυναικὶ ἦττον τὸ σῶμα δυνατόν πρὸς ταῦτα φύσας, τὰ ἔνδον ἔργα αὐτῇ, φάναι ἔφη, προστάξῃ μοι δοκεῖ ὁ θεός. εἶδὼς δὲ ὅτι τῇ γυναικὶ καὶ ἐνέφυσεν καὶ προσέταξε τὴν τῶν νεογνῶν τέκνων τροφήν καὶ τοῦ στέργειν τὰ νεογνά βρέφη πλείον αὐτῇ ἐδάσσατο ἢ τῷ ἀνδρὶ. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ φυλάττειν τὰ εἰσενεχθέντα τῇ γυναικὶ προσέταξε, γινώσκων ὁ θεός ὅτι πρὸς τὸ φυλάττειν οὐ κἀκίον ἐστὶ φοβεράν εἶναι τὴν ψυχὴν, πλείον μέρος καὶ τοῦ φόβου ἐδάσσατο τῇ γυναικὶ ἢ τῷ ἀνδρὶ. εἶδὼς δὲ ὅτι καὶ ἀρήγειν αὐ δεήσει, ἐάν τις ἀδικῇ, τὸν τὰ ἐξω ἔργα ἔχοντα, τούτῳ αὖ πλείον μέρος τοῦ θράσους ἐδάσσατο· ὅτι δὲ ἀμφοτέροις δεῖ καὶ διδόναι καὶ λαμβάνειν, τὴν μνήμην καὶ τὴν ἐπιμέλειαν ἀμφοτέροις κατέθηκεν· ὥστε οὐκ ἄν ἔχοις διελεῖν πότεροι τὸ ἔθνος τὸ θῆλυ ἢ τὸ ἄρρεν τούτων πλεονεκτεῖ· καὶ τὸ ἐγκρατεῖς δὲ εἶναι ἄν δεῖ, εἰς τὸ μέσον ἀμφοτέροις κατέθηκε, καὶ ἐξουσίαν ἐποίησεν ὁ θεός ὀπότερος ἄν ἦ βελτίων, εἴθ' ὁ ἀνὴρ εἴθ' ἡ γυνή, τούτων καὶ πλείον φέρεσθαι τούτου τοῦ ἀγχιθού· διὰ δὲ τὸ τὴν φύσιν μὴ πρὸς πάντα ταῦτά ἀμφοτέρων εὐ πεφυκέναι, καὶ δούτο καὶ δέονται μᾶλλον ἀλλήλων καὶ τὸ ζεύγος ὠφελιμώτερον ἑαυτῷ γεγένηται, ἄ τὸ ἕτερον ἐλλείπεται τὸ ἕτερον δυνάμενον. Ταῦτα δὲ, ἔφη, δεῖ ἡμᾶς, ὦ γύναι, εἰδόμενος ἄ ἐκατέρω

ἡμῶν προστέτακται ὑπὸ τοῦ θεοῦ, πειραχθῆναι ὅπως ὡς βέλτιστα τὰ προσήκοντα ἐκότερον ἡμῶν διαπραχτέσθαι· συνεπιναίει δέ, ἔρη φάναι, καὶ ὁ νόμος αὐτὰ, συζευγνύς ἄνδρα καὶ γυναῖκα, καὶ κοινωνοῦς ὡσπερ τῶν τέκνων ὁ θεὸς ἐποίησεν, οὕτω καὶ ὁ νόμος τοῦ οἴκου κοινωνοῦς καθίστησι· καὶ καλὰ δὲ εἶναι ὁ νόμος ἀποδείκνυσιν ἃ ὁ θεὸς ἔφυσεν ἐκότερον μᾶλλον δύνασθαι· τῇ μὲν γὰρ γυναικὶ· κἀλλίον ἔνδον μένειν ἢ τῶν ἔξω ἐπιμελεῖσθαι· εἰ δὲ τις παρ' ἃ ὁ θεὸς ἔφυσεν ποιεῖ, ἴτως τι καὶ ἀπραχτῶν τοῦ θεοῦ· οὐ λήθει καὶ δίκην δίδωσιν ἄμελων τῶν ἔργων τῶν ἑαυτοῦ ἢ πράχτων τὰ τῆς γυναικὸς ἔργα· δοκεῖ δὲ μοι, ἔρη, καὶ ἡ τῶν μελιττῶν ἡγεμῶν τοιαῦτα ἔργα ὑπὸ τοῦ θεοῦ προστεταγμένα διαπνεύσθαι. Καὶ ποῖα δὲ, ἔφη ἐκείνη, ἔργα ἔχουσιν ἢ τῶν μελιττῶν ἡγεμῶν ἐξομοιοῦται τοῖς ἔργοις οἷς ἐμὲ δεῖ πράχτειν; Ὅτι, ἔρη ἐγὼ, ἐκείνη γε ἐν τῷ σμῆναι μένουσα οὐκ ἔχ' ἀργού· τὰς μελιττὰς εἶναι, ἀλλ' ἂς μὲν δὴ ἔξω ἐργάζεσθαι ἐκπέμπει ἐπὶ τὸ ἔργον, καὶ ἂν αὐτῶν ἐκάστη εἰσφέρει οἷδέ τε καὶ δέχεται, καὶ σώζει τὰ ἔξω ἂν δέη χρῆσθαι· ἐπειδὴν δὲ ἡ ὥρα τοῦ χρῆσθαι ἦκη, διανέμει τὸ δίκκιον ἐκάστη· καὶ ἐπὶ τοῖς ἔνδον δὲ ἐξυφαινομένοις κηρίοις ἐφέττηκεν, ὡς καλῶς καὶ ταχέως ὑραίνηται, καὶ τοῦ γιγνομένου τόκου ἐπιμελεῖται ὡς ἐκτρέφεται· ἐπειδὴν δὲ ἐκτραφῆ καὶ ἀξιοεργοὶ οἱ νεοττοὶ γένωνται, ἀποικίζει αὐτοῦς σὺν τῶν ἐπιγιγνομένων τινὶ ἡγεμόνι. Ἢ καὶ ἐμὲ οὖν, ἔρη ἡ γυνή, δεήσει ταῦτα ποιεῖν; Δεήσει μέντοι σε, ἔρη ἐγὼ, ἔνδον τε μένειν καὶ οἷς μὲν ἂν ἔξω τὸ ἔργον ἢ τῶν οἰκετῶν, τούτους συνεκπέμπειν, οἷς δ' ἂν ἔνδον ἔργον ἐργαστέον, τούτων σοὶ ἐπισταχτέον, καὶ τὰ τε εἰσφερόμενα ἀποδεκτέον, καὶ ἂ μὲν ἂν αὐτῶν δέη δαπανᾶν, σοὶ διανεμητέον, ἃ δ' ἂν περιτεύειν δέη, προνοητέον καὶ φυλακτέον ὅπως μὴ ἢ εἰς τὸν ἐνικυτὸν κειμένη δαπάνη εἰς τὸν μῆνα δαπανᾶται· καὶ ὅταν ἔρια εἰσνεχθῆ σοι, ἐπιμελητέον ὅπως οἷς δεῖ ἰμάτια γίγνηται· καὶ ὁ γε ζηρὸς σῆτος ὅπως καλῶς ἐδώδιμος γίγνηται ἐπιμελητέον· ἐν μέντοι τῶν σοὶ προσηκόντων, ἔρη ἐγὼ, ἐπιμελημάτων ἴσως ἀχαριστότερον δοῖε εἶναι, ὅτι ὅς ἂν κἀνήν τῶν οἰκετῶν, τούτων σοὶ ἐπιμελητέον πάντων ὅπως θεραπύεται. Νῆ Δι', ἔρη ἡ γυνή, ἐπιχαριτώτατον¹ μὲν οὖν, ἦν

μέλλωσι· γε οἱ καλῶς θεραπευθέντες χάριν εἰσεσθαι καὶ εὐνοῦστεροι ἢ πρόθην ἔστειναι· καὶ ἐγὼ, ἔρη ὁ Ἰσχυόλαχος, ἀγχατῆις αὐτῆς τὴν ἀπόκρισιν εἶπον· Ἄρ' γε, ὦ γύναι, διὰ τοιαύτας τινὰς προνοίας καὶ τὴν ἐν τῷ σμῆναι ἡγεμόνα καὶ μελιττὰς οὕτω διατίθενται πρὸς αὐτήν, ὥστε ὅταν ἐκείνη ἐκλίπῃ, οὐδεμία οἴεται τῶν μελιττῶν ἀπολειπτέον εἶναι, ἀλλ' ἐπονται πᾶσαι; καὶ ἡ γυνή μοι ἀπεκρίνατο· Ὀχυμᾶζοιμ'

ζῆα· διὰ δὲ τοιοῦτον ἦν τὸ ζῆος τῶν Ἀθηναίων γυναικῶν μαρτυρεῖ καὶ ὁ Εὐδοκίης τοιοῦτον ποιήσας τὸν χαρακτήρα τῆς Ἀλκίτιδος, περὶ ἧς λέγει ὁ θεράπων,

πάντες δ' ἔκλειον οἰκέται κατὰ στέγας
δέσποιναν οἰκτερόντας· ἢ δὲ δεξιὰν
προὔτειν' ἐκάστω, κοῦτις ἦν οὕτω κακὸς
ὄν οὐ προσεῖπε, καὶ προσεργήθη πάλιν.

Ὁ δὲ βραχίσιος Κρίτων οὐδόλωσ φιλανθρώπως πρὸς τοὺς δούλους προσεφέρετο, διότι τούτους πρεσβύτερους γινόμενους ὥστο δὲν ἀποδίδεσθαι, καὶ μὴ βύσκειν ἀχρήστους· ἐξ ὧν λαμβάνων ἀφραμῆν ὁ Πλούταρχος διαμαρτύρεται κατὰ τῆς τοσαύτης σκληρότητος. «Τὸ τοῖς οἰκέταις ὡς ὑποζυγίους ἀποχρητῆμενον ἐπὶ γήρως ἐλαύνειν καὶ πιπράσκειν ἀτενοῦς ἄγαν ἦθους ἔγωγε τίθεμαι, καὶ μηδὲν ἀνθρώπων πρὸς ἀνθρώπων οἰομένου κοινωνήματα τῆς χορίας πλέον ὑπάρχειν. Καίτοι τὴν χρησιμότητα τῆς δ καιοσύνης πλατύτερον τόπον δρῶμεν ἐπιλαμβάνουσαν, νόμφ μὲν γὰρ καὶ τῷ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπου μόνον χρῆσθαι περὶκαμεν, πρὸς εὐεργεσίας δὲ καὶ χάριτας ἔστιν ὅτε καὶ μέχρι τῶν ἀλόγων ζῶων ὡσπερ ἐκ πηγῆς πλουσίας ἀπορρεῖ τῆς ἡμερότητος· καὶ γὰρ ἴππων ἀπειρηκότων ὑπὸ χρόνου τροφῆς καὶ κυνῶν οὐ σκυλακταῖα μόνον ἀλλὰ καὶ γηροκομαῖα τῷ χρηστώ προσήκουσιν. Ὁ δὲ τῶν Ἀθηναίων δήμος οἰκοδομῶν τὸν Ἐκατόμπεδον, ὅτας κατενόησαν ἡμίονους μάλιστα τοῖς πόσις ἐγκατερούσας ἀπέλυσαν ἐλευθέρως νέμεσθαι καὶ ἀφῆτους, ὧν μίαν φασὶ καταβίνουσαν ἀρ' ἑαυτῆς πρὸς τὰ ἔργα τοῖς ἀνάγουσι τὰς ἀμάξας ὑποζυγίους εἰς ἀκρόπολιν συμπατρατρέχειν καὶ προηγεῖσθαι καθάπερ ἐγκελευσμένην καὶ συνεξορμῶσαν, ἦν καὶ τρέφεσθαι δημοσίᾳ μέχρι τελευτῆς ἐψηρίσαντο. . . . οὐ γὰρ ὡς ὑποδήμασιν ἢ σκεύεσι τοῖς ψυχῆν ἔχουσι χρηστέον κοπέτα καὶ κατατριβέντα ταῖς ὑπηρεσίαις ἀπορριπτοῦντας, ἀλλ' εἰ διὰ μηδὲν ἄλλο, μελέτης ἕνεκα τοῦ φιλανθρώπου προεθιτέον ἑαυτῶν ἐν τούτοις πρᾶον εἶναι καὶ μελιχον. Ἐγὼ μὲν οὖν οὐδὲ βροῦν ἂν ἐργάτην διὰ γῆρας ἀποδοίμην, μὴ τι γε πρεσβύτερον ἀνθρώπων, ἐκ χώρας συντρόφου καὶ διαίτης συνήθους ὡσπερ ἐκ πατρίδος μεθιστάμενον ἀντὶ κερμάτω μικρῶν, ἀχρηστίον γε τοῖς ὠνομένοις ὡσπερ τοῖς πιπράσκουσι γενησόμενον».

1) Ἡ χαριεσσα γυνή τοῦ Ἰσχυομάχου ἀνήκει τῇ φυλῇ ἐκείνῃ, ἢ φιλανθρώπως καὶ ἡμέρους οὐ μόνον πρὸς τοὺς δούλους προσεφέρετο ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ

ἄν, ἔφη, εἰ μὴ πρὸς σέ μᾶλλον τείνει τὰ τοῦ ἡγεμόνος ἔργα ἢ πρὸς ἐμέ· ἢ γὰρ ἐμὴ φυλακὴ τῶν ἔνδον καὶ διανομὴ γελοία τις ἄν, οἶμαι, φαίνεται, εἰ μὴ σύ γε ἐπιμελοιο ὅπως ἔξωθέν τι εἰσζέροιτο. Γελοία δ' αὖ, ἔφη ἐγώ, ἢ ἐμὴ εἰσφορὰ φαίνεται ἄν, εἰ μὴ εἴη ἔστις τὰ εἰσενεχθέντα σώζοι. Οὐχ ὄρξῃ, ἔφη ἐγώ, οἱ εἰς τὸν τετραμένον πίθον ἀντλεῖν λεγόμενοι ὡς οἰκτεῖρονται, ὅτι μᾶτην πονεῖν δοκοῦσι; Νῆ Δί', ἔφη ἡ γυνή, καὶ γὰρ τλήμονές εἰσιν, εἰ τοῦτο γέ ποιοῦσιν. Ἄλλαι δέ τοι, ἔφη ἐγώ, ἰδίαι ἐπιμέλειαι, ὧ γύναι, ἡδεῖαί σοι γίνονται, ὅποταν ἀνεπιστήμονα ταλασίαις λαβούσα ἐπιστήμονα ποιήσης, καὶ διπλασία σοι ἀξία γένηται, καὶ ὅποταν ἀνεπιστήμονα ταμείας καὶ διακονίας παραλαβούσα ἐπιστήμονα καὶ πιστὴν καὶ διακονικὴν ποιησαμένη παντός ἀξίαν ἔχῃς, καὶ ὅποταν τοὺς μὲν σῶφρονάς τε καὶ ὠφελίμους τῷ σῶ οἴκῳ ἐξῆ σοι εὖ ποιῆσαι, ἐὰν δέ τις πονηρὸς φαίνεται, ἐξῆ σοι κολάσαι· τὸ δὲ πάντων ἡδίστον, ἐὰν βελτίωρ ἐμοῦ φαῖης, καὶ ἐμὲ σὸν θεράποντα ποιήσης, καὶ μὴ δέη σε φοβεῖσθαι μὴ προιούσης τῆς ἡλικίας ἀτιμότερα ἐν τῷ οἴκῳ γένη, ἀλλὰ πιστεύῃς ὅτι πρεσβυτέρα γιγνομένη ὄσω ἄν καὶ ἐμοὶ κοινωὸς καὶ παισὶν οἴκου φύλαξ ἀμείνων γίγνη, τοσοῦτ' αὖ τιμιωτέρα ἐν τῷ οἴκῳ ἔσει. Τὰ γὰρ καλὰ τε κἀγαθὰ, ἐγώ ἔφη, οὐ διὰ τὰς ὠραιοῦτητας, ἀλλὰ διὰ τὰς ἀρετάς εἰς τὸν βίον τοῖς ἀνθρώποις ἐπαύξεται. Τοιαῦτα μὲν, ὦ Σώκратες, δοκῶ μεμνησθαι αὐτῆ τὰ πρῶτα διαλεγθεῖς. . .

Καὶ τί δὴ; ἢ γυνὴ ἐδόκει σοι, ἔφη ἐγώ, ὦ Ἰσχομάχε, πῶς τι ὑπακούειν, ὡς σὺ ἐσπούδαζες διδάσκων; Τί δέ, εἰ μὴ ὑπισχνεῖτό γε ἐπιμελήσεσθαι καὶ φανερὰ ἦν ἡδομένη ἰσχυρῶς, ὡς περ ἐξ ἀμχανίας εὐπορίαν τινὰ εὐρηκῆτα. . .

Τὴν δὲ ταμίαν ἐποησάμεθα ἐπισκεψάμενοι, ἧτις ἐδόκει ἡμῖν εἶναι ἐγκρατεστάτη καὶ γαστρὸς καὶ οἴνου καὶ ὕπνου καὶ ἀνδρῶν συνουσίας· πρὸς τούτοις δὲ ἢ τὸ μνημονικὸν μέγιστα ἐδόκει ἔχειν καὶ τὸ προνοεῖν μὴ τι κακὸν λάβῃ παρ' ἡμῶν ἀμελοῦσα, καὶ σκοπεῖν ὅπως χαριζομένη τι ἡμῖν ὑπ' ἡμῶν ἀντιτιμῆσεται. Ἐδιδάσκομεν δὲ αὐτὴν καὶ εὐνοϊκῶς ἔχειν πρὸς ἡμᾶς, ἄν εὐφραίνωμεθα, τῶν εὐφροσυνῶν μεταδιδόντες, καὶ εἰ τι λυπηρὸν εἴη, εἰς ταῦτα παρακαλοῦντες· καὶ τὸ προθυμεῖσθαι δὲ συναυξεῖν τὸν οἶκον ἐπαιδεύομεν αὐτὴν, ἐπιγιγνώσκειν αὐτὴν ποιοῦντες καὶ τῆς εὐπραγίας αὐτῆ μεταδιδόντες· καὶ δικαιοσύνην δ' αὐτῆ ἐνεποιούμεν τιμιωτέρους τιθέντες τοὺς δικαίους τῶν ἀδίκων καὶ ἐπιδεικνύοντες πλουσιώτερον

καὶ ἐλευθεριώτερον βιοτεύοντας τῶν ἀδίκων· καὶ αὐτὴν δὲ ἐν ταύτῃ τῇ χώρῃ κατετάττομεν. Ἐπὶ δὲ τούτοις πᾶσιν εἶπον, ἔφη, ὦ Σώκратες, ἐγὼ τῇ γυναικὶ ὅτι πάντων τούτων οὐδὲν ὄφελος, εἰ μὴ αὐτὴ ἐπιμελήσεται ὅπως διαμένη ἐκἄστω ἢ τᾶξίς. Ἐδιδάσκον δὲ αὐτὴν ὅτι καὶ ἐν ταῖς ἐνομοουμέναις πόλεσιν οὐκ ἀρκεῖν δοκεῖ τοῖς πολίταις ἢν νόμους καλοῦς γράψωνται, ἀλλὰ καὶ νομοφύλακας προσκιοῦνται, οἵτινες ἐπισκοποῦντες τὸν μὲν ποιοῦντα τὰ νόμιμα ἐπαινοῦσιν, ἢν δὲ τις παρὰ τοὺς νόμους ποιῆ, ζημιῶσι. Νομίσει οὖν ἐκέλευον, ἔφη, τὴν γυναικα καὶ αὐτὴν νομοφύλακα τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ εἶναι καὶ ἐξετάζειν δέ, ὅταν δόξῃ αὐτῇ, τὰ σκεῦη, ὡς περ ὁ φρουράρχος τὰς φυλακὰς ἐξετάζει, καὶ δοκιμάζειν εἰ κελῶς ἐκαστον ἔχει, ὡς περ ἡ βουλή ἵππους καὶ ἵππεὺς δοκιμάζει, καὶ ἐπαινεῖν δὲ καὶ τιμᾶν ὡς περ βασιλίσταν τὸν ἀξίον ἀπὸ τῆς παρουσίας δυνάμειος, καὶ λοιδορεῖν καὶ κολάζειν τὸν τούτων δεόμενον. Πρὸς δὲ τούτοις ἐδιδάσκον αὐτὴν, ἔφη, ὡς οὐκ ἄν ἀχθοίτο δικαίως εἰ πλείω αὐτῇ πράγματα προστάτω ἢ τοῖς οἰκέταις περὶ τὰ κτήματα, ἐπιδεικνύων ὅτι τοῖς μὲν οἰκέταις μέτεστι τῶν δεσποσύνων χρημάτων τοσοῦτον ὅσων φέρειν ἢ θεραπεύειν ἢ φυλάττειν, χρῆσθαι δὲ οὐδενὶ αὐτῶν ἔξεστιν, ὅτ' ἄν μὴ δῶ ὁ κύριος· δεσπότης δὲ ἀπαντὰ ἔστιν ὃ ἄν βούληται ἐκαστα χρῆσθαι· ὅτ' οὖν καὶ σωζομένων μεγίστη ὄνησις καὶ φθειρομένων μεγίστη βλάβη, τούτῳ καὶ τὴν ἐπιμέλειαν μέγιστα προσήκουσαν ἀπέφαινον. Τί οὖν, ἔφη ἐγώ, ὦ Ἰσχομάχε, ταῦτα ἀκούσασα ἢ γυνὴ πῶς σοι ὑπήκουε; Τί δέ, ἔφη, εἰ μὴ εἰπέ γέ μοι, ὦ Σώκратες, ὅτι οὐκ ὀρθῶς γινώσκομι, εἰ οἰοῦμαι χαλεπὰ ἐπιτάττειν διδάσκων ὅτι ἐπιμελεῖσθαι δεῖ τῶν ὄντων· χαλεπώτερον γὰρ ἄν, ἔφη φάναι, εἰ αὐτῇ ἐπέταττον ἀμελεῖν τῶν ἑαυτῆς ἢ εἰ ἐπιμελεῖσθαι δεῖται τῶν οἰκείων ἀγαθῶν· πεφυκέναι γὰρ δοκεῖ, ἔφη, ὡς περ καὶ τέκνων ῥῆξον τὸ ἐπιμελεῖσθαι τῇ σῶφρονι τῶν ἑαυτῆς ἢ ἀμελεῖν, οὕτω καὶ τῶν κτημάτων ὅσα ἴδια ὄντα εὐφραίνονται ἡδίων τὸ ἐπιμελεῖσθαι νομίζειν ἔφη εἶναι τῇ σῶφρονι τῶν ἑαυτῆς ἢ ἀμελεῖν». Θυμᾶσια! ἢ μητρικὴ συμβουλή ἐκαρποφόρησεν· ἢ γυνὴ τοῦ Ἰσχομάχου φρονεῖ ὅτι κρηπίς τῆς οἰκιακῆς εὐδαιμονίας ἢ σωφροσύνη· ἢ σῶφρων γυνή, λέγει, δύναται τῶν τε τέκνων αὐτῆς ἐπιμελεῖσθαι καὶ τῶν κτημάτων· ὡς τε δικαίως ὁ Σωκράτης θυμᾶζει τὸ φρόνημα τῆς γυναικός.

«Καὶ ἐγὼ ἀκούσας, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἀποκρίσθαι τὴν γυναῖκα αὐτῷ ταῦτα, εἶπον· Νῆ

τὴν Ἥραν, ἔφην, ὦ Ἰσχομάχε, ἀνδρικὴν γε ἐπι-
δεικνύεις τὴν διάνοικν τῆς γυναικός. Καὶ ἄλ-
λα τοῖνον, ἔφην ὁ Ἰσχομάχος, θέλω σοι πᾶν
μεγαλόφρονα αὐτῆς διηγήσασθαι, ἃ μου ἀπὸ
ἀκούσασα ταχὺ ἐπέθετο. Τὰ ποῖα; ἔφην ἐγώ·
λέγει ὡς ἐμοὶ πολλὸ ἡδίων ζωῆς ἀρετὴν γυναι-
κός καταμυθάνειν ἢ εἰ Ζεῦσις μοι καλὴν εἰκ-
σας γραφῆ γυναικῆ ἐπεδείκνυσεν. Ἐντεῦθεν δὴ
λέγει ὁ Ἰσχομάχος, ἐγὼ τοῖνον, ἔφην, ἰδὼν
ποτε αὐτὴν, ὦ Σώκρατες, ἐντετριμμένην πολ-
λῶ μὲν ψιμυθίῳ, ὅπως λευκότερα ἔτι δοκίη
εἶναι ἢ ἦν, πολλῆ δ' ἐγγύσει, ὅπως ἐρυθρότερα
φαίνετο τῆς ἀληθείας, ὑποδήμητα δ' ἔχουσαν
ὑψηλά, ὅπως μείζων δοκίη εἶναι ἢ ἐπερῦκει,
εἰπέ μοι, ἔφην, ὦ γύναι, ὅποτέρως ἂν με κρίναις
ἀξιοφίλητον μᾶλλον εἶναι χρημάτων κοινωόν,
εἴ σοι αὐτὰ τὰ ὄντα ἀποδεικνύομαι, καὶ μήτε
κρηπίζομαι ὡς πλείω τῶν ὄντων ἔστι μοι, μήτε
ἀποκουπτοίμην τι τῶν ὄντων μηδέν, ἢ εἰ ἐ-
πειρώμην σε ἐξαπατῆν λέγων τε ὡς πλείω ἔστι
μοι τῶν ὄντων, ἐπιδεικνύς τε ἀργύριον κίβδη-
τῆλους φαίην ἀληθινός εἶναι; καὶ ὑπολαβοῦσα ἐξ-
εῦθός, εὐρήμει, ἔφην, μὴ γένοιτο σὺ τοιοῦτος·
οὐ γὰρ ἂν ἐγαγέ σε δυναίμην, εἰ τοιοῦτος εἴης,
ἀσπᾶσσαι ἐκ τῆς ψυχῆς οὐκοῦν, ἔφην ἐγώ,
συνεληλύθμεν, ὦ γύναι, ὡς καὶ τῶν σωμά-
των κοινωνήσοντες ἀλλήλους; Φασί γοῦν, ἔφην,
οἱ ἄνθρωποι. Ποτέρως ἂν οὖν, ἔφην ἐγώ, τοῦ
σώματος αὐ δοκοίην εἶναι ἀξιοφίλητος μᾶλλον
κοινωός, εἴ σοι τὸ σῶμα περὶ μὴν παρέχειν τὸ
ἑαυτοῦ ἐπιμελόμενος ὅπως ὑγιαίνόν τε καὶ
ἔρρωμένον ἔσται, καὶ διὰ ταῦτα τῷ ὄντι εὐ-
χρως σοι ἔσομαι, ἢ εἴ σοι μίλιον ἀλειφόμενος
καὶ τοὺς ὀρθλαμούς ὑπαλειφόμενος ἀνδρικέ-
λῳ ἐπιδεικνύοιμι τε ἑαυτὸν καὶ συνείην ἐξα-
πατῶν σε καὶ παρέχων ὄρεῖν καὶ ἀπεισθαι
μίλιον ἀντὶ τοῦ ἑαυτοῦ χρωτός; Ἐγὼ μὲν,
ἔφην ἐκείνη, οὐτ' ἂν μίλιον ἀπτοίμην ἡδίων ἢ
σοῦ οὐτ' ἂν ἀνδρικέλου χρωμα ὀρώην ἡδίων
ἢ τὸ σὸν οὐτ' ἂν τοὺς ὀρθλαμούς ὑπακλιμι-
μένους ἡδίων ὀρώην τοὺς σοὺς ἢ ὑγιαίνοντας.
Καὶ ἐμὲ τοῖνον νόμιζε, εἰπὲν ἔφην ὁ Ἰσχομά-
χος, ὦ γύναι, μήτε ψιμυθίου μήτε ἀγγούσης
χρωματι ἡδίσθαι μᾶλλον ἢ τῷ σφ'· ἀλλ' ὡς-
περ οἱ θεοὶ ἐποίησαν ἵπποις μὲν ἵππους, βου-
σὶ δὲ βούς ἡδίστον, προβάτοις δὲ πρόβατα,
οὕτω καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀνθρώπου σῶμα κλι-
ρὸν οἰόνται ἡδίστον εἶναι· αἱ δὲ ἀπάται αὐτῶν
τοὺς μὲν ἔξω πως δύνανται ἂν ἀνεξελέγκτως· ἐ-
ξαπατῆν, συνόντας δὲ αἰεὶ ἀνάγκη ἀλίσκεσθαι
ἂν ἐπιμερῶσιν ἐξαπατῆν ἀλλήλους· ἢ γὰρ εἴ

εὐνῆς ἀλίσκονται ἐξανιστάμενοι πρὶν προ-
σκευασθῆναι, ἢ ὑπὸ ἰδρωτός ἐλέγχονται ἢ ὑπὸ
δακρύων βισκνίζονται ἢ ὑπὸ λουτροῦ ἀληθι-
νῶς κατωπτεροῦνται. Τὶ οὖν, πρὸς θεῶν, ἔφην
ἐγώ, πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο; Τὶ δέ, ἔφην, εἰ
μὴ τοῦ λοιποῦ τοιοῦτο μὲν οὐδὲν πώποτε ἐ-
πραγματεύεσθαι, κληρὸν δὲ καὶ προπόντως ἔ-
χουσαν ἐπειροῦτο ἐκυτὴν ἐπιδεικνύσαι· καὶ ἐμὲ
μέντοι ἠρώτα εἴ τι ἔχομαι συμβουλεύσει ὡς ἂν
τῷ ὄντι καλὴ φαίνοιτο, ἀλλὰ μὴ μόνον δο-
κοίη. Καὶ ἐγὼ μέντοι, ὦ Σώκρατες, ἔφην, συνε-
βούλευον αὐτῇ μὴ δουλικῶς αἰεὶ καθῆσθαι,
ἀλλὰ σὺν τοῖς θεοῖς πειροῦσθαι διαπρατικῶς·
πρὸς μὲν τὸν ἴστων προσητῆν ὅ,τι μὲν βέλ-
τιον ἄλλου ἐπίσταντο ἐπιδιδάξαι, ὅ,τι δὲ χει-
ρὸν ἐπιμαθεῖν· ἐπισκέψασθαι δὲ καὶ σιτοποιόν,
προσητῆν δὲ καὶ ἀπομετρούτη τῇ ταμίῃ,
πειροθεῖν δὲ ἐπιτροπυμένην καὶ εἰ κατὰ χῶ-
ρον ἔχει ἢ δεῖ ἕκαστα· ταῦτα γὰρ ἐδόκει μοι
ἄμικ ἐπιμελεῖν εἶναι καὶ περιπαικτοῖ· ἀγχιθὸν δὲ
ἔφην εἶναι γυμνάσιον καὶ τὸ δεῦσαι καὶ μάξι
καὶ ἱμάτια καὶ στρώματα ἀναστῆσαι καὶ συν-
θεῖναι· γυμναζομένην δὲ ἔφην οὕτως ἂν καὶ
ἐσθίειν ἡδίων καὶ ὑγιαίνειν μᾶλλον καὶ εὐχρω-
τέρην φαίνεσθαι τῇ ἀληθείᾳ· καὶ ὄψις δὲ ὅπο-
ταν ἀνταγωνίζηται διακόνῳ, κληρωτότερον οὐ-
σα προπόντως τε μᾶλλον ἡμερισμένη κινήτι-
κὸν γίγνεται, ἄλλως τε καὶ ὅποταν τὸ ἐκού-
σιν χρῆζεσθαι προσῆ ἀντὶ τοῦ ἀναγκάζομένην
ὑπηρετεῖν· αἱ δὲ αἰεὶ καθήμεναι σεμνῶς πρὸς
τὰς κακοσημέναις καὶ ἐξαπατώσας κρίνεσθαι
παρέχουσαι ἐκυτῆς· καὶ νῦν, ἔφην, ὦ Σώκρατες,
οὕτως εὐ ἴσθαι ἢ γυνή μου κατεσκευασμένη βιο-
τεῖν ὡς περ ἐγὼ ἐδίδασκον αὐτὴν καὶ ὡς περ
νῦν σοι λέγω».

Οὐδὲν βιβλίον γινώσκωμεν τῆς οἰκιακῆς οἰ-
κονομίας οὔτε τερπνότερον τοῦ μέρους τούτου
τοῦ Οἰκονομικοῦ τοῦ Ξενοφῶντος, οὔτε ἠθικώ-
τερον οὔτε διδακτικώτερον, οὔτε μετὰ πλείονος
χάριτος γεγραμμένον. Τοῦτο ἐχέτωσαν αἱ
Ἑλληνίδες ἐγκόλπιον καὶ ὀδηγὸν καὶ ἔσονται
εὐδαίμονες ἐν τῷ οἴκῳ, εἴπερ τῆς οἰκιακῆς εὐ-
δαμονίας κρηπίς ἢ σωφροσύνη, ἢ κατ' ἐξοχὴν
γυναικεία ἀρετὴ· «ἐμὸν δ' ἔφρασαν ἢ μήτηρ ἔρ-
γον εἶναι σωφροεῖν». Ἡ σωφρον γυνή ἐστὶν
ἀγχιθὴ μήτηρ καὶ ἀγχιθὴ οἰκοδέσποινα· ὡς-
περ καὶ τέκνων ὄρεῖν τὸ ἐπιμελεῖσθαι τῇ σώ-
φρονι τῶν ἐκυτῆς ἢ ἀμελεῖν, οὕτω καὶ τῶν
κτημάτων ἡδίων τὸ ἐπιμελεῖσθαι τῇ σωφρονι
τῶν ἐκυτῆς ἢ ἀμελεῖν».

Περὶ τοῦ χρεῖντος τούτου μέρους τοῦ Οἰ-
κονομικοῦ ὁ Prévot-Paradol ἐν τῇ καθολικῇ

αὐτοῦ Ἱστορία (I, σελ. 482—483) λέγει τὰς δε. αὐτὴν ἐν σιγῇ παρελθεῖν τὴν σπουδαίω-τητα ἣν ὁ Ξενοφῶν ἀπονέμει τῇ γυναικὶ τοῦ τελείου τούτου οἴκου· οὐδὲν εἶθ' ἔβλεπε ὁρᾶν τὴν ἀρχαίαν γυναῖκα οὕτως ἐνεργὸν καὶ μετέχουσαν τῆς διοικήσεως τοῦ οἴκου. Ἡ Ἑλλάς μᾶλλον τῇ Ἀνατολῇ γειτνιάζουσα ἢ ἡ Ῥώμη βίον σιωπηλὸν καὶ ἀφανῆ ἐπέβαλε ταῖς γυναιξίν· αἱ περιφρονησεῖς τῶν ἀνδρῶν πρὸς αὐτάς, ἡ μικρὰ αὐτῶν διάνοια, ἡ τὴν εὐρύσσειαν οὐδὲν προὐκάλει, ἀλλὰ αἰτίαι συνήρουν περιστέλλειν τὸν κύκλον τοῦ βίου αὐτῶν καὶ ἐκνευρίζειν τὴν ψυχὴν αὐτῶν· ἡ ἠθικὴ αὕτη μειονεξία κατὰ παράδοσιν παρετέλετο, ἡ δὲ οὐδένεια τῶν νομίμων γυναικῶν ἀπέβαινε μακροχρόνιος παράδοσις καὶ οἰονεὶ παιδευσίς τῆς οἰκογενείας. Εἰς τὰς πρώτας λέξεις τοῦ Ἰσχυομάχου περὶ τῶν φροντίδων τοῦ οἴκου, ἡ γυνὴ αὐτοῦ διστάζει λέγουσα, αἰμὸν δ' ἔφησεν ἡ μήτηρ ἔργον εἶναι σωφρονεῖν· ἀλλ' ὅτε ὁ Ἰσχυομάχος ἐκποδῶν ἐποίησατο τὸν δισταγμὸν τοῦτον αὐτῆς, οἷαν τεραστίαν δύναμιν ἠρύσατο ἐκ τῶν ἡμέρων ποιότητων τῆς γυναικός, ποιῶν αὐτὴν ἐν καιρῷ μετέχειν τῆς ἐπιμελείας τοῦ οἴκου καὶ εἶναι προσφιλεῖ καὶ ὠφέλιμος! οἷον μᾶθημα πάσῃ τῇ Ἑλλάδι ἢ τερπνὴ αὐτῆ εἰκὼν τοῦ οἴκου, ἡ οἰκογένεια αὕτη, ἐν ἣ πενταχοῦ τις ὄρα τὴν πρόθυμον φροντίδα γυναικὸς βουλομένης ἀγαθῆς εἶναι ὅπως ἢ προσφιλεῖς! μεθ' οἷας ἐπινοητικῆς προσοχῆς ὁ Ξενοφῶν προσεγγίζων τὰς ποιότητας τῆς γυναικὸς τοῖς ἔργοις τοῦ οἴκου, ἐπιζητεῖ ποιῆσαι αὐτὴν καταλαβεῖν τὴν θέσιν, ἣν ἡ φύσις καὶ οἱ θεοὶ ὤρισαν αὐτῇ! ἀλλὰ θαυμάσωμεν ὡσαύτως τὴν εὐπέθειαν τῆς νέας γυναικός, τὴν γενναίαν προθυμίαν ἵνα ὠφέλιμος γένηται.

Ὅταν ὁ σύζυγος αὐτῆς μετὰ τινος εὐλαβείας ὁμιλῇ πρὸς αὐτὴν ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἀσθενῶν δούλων, ἀποκρίνεται μετὰ τῆς προσηκούσης τῇ ἀγαθῇ φύσει ζωηρότητος, αὐτοῦτο ἔσται μοι ἐπιχαριτώτατον, ἣν μέλλωσί γε οἱ καλῶς θεραπευθέντες χάριν εἰσεσθαι καὶ εὐνοῦστεροι ἢ πρόσθεν εἰσεσθαι. Ἰδοὺ ἔτι λέξεις μεστὰι χαριέσεως αἰδημοσύνης, εὐγενὲς παράδειγμα τῆς ἀγνότητος, ἣν πᾶν τὸ ἐκ καθροῦ στόματος ἐκφερόμενον ὑποδύεται, καὶ τῆς ἠδείας χάριτος, μεθ' ἧς ἡ ἐκφορὰς δύναται καὶ αὐτὰς τὰς κοινοτάτας ἐννοίας περιβαλεῖν. Ὅταν ὁ Ἰσχυομάχος ὄρα τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἐψιμυθωμένην καὶ βούληται αὐτὴν εἰς τὴν ἀπλότητα ἐπαναγαγεῖν, ἀρχεται λέγων αὐτῇ· κούκουσιν συνεληλύθαμεν, ὦ γύναι, ὡς καὶ τῶν

σωμάτων κοινωνήσαντες ἀλλήλοις; ἡ δὲ ἀποκρίνεται, «Φατὶ γοῦν οἱ ἀνθρώποι»· αἰδεῖται ἵνα ἐξ ἑαυτῆς βεβαιώτῃ τούτο. Οὕτω λαλοῦσι παρ' Ὀμήρῳ.

Τοιοῦτον τὸ σύγγραμμα τοῦτο, πολλῆς μελέτης ὄν ἀξιῶν, ἀκριβῶς ἡμῖν ἀπεικονίζον τὴν ψυχὴν τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τὸ μεγαλοφυῆς τῆς Ἑλλάδος πνεῦμα. Τὸ μικρὸν τοῦτο βιβλίον ἐξ ἐκείνων ἐστίν, ἃ οὐ παρέρχονται, διότι ἐνεπνευσταν αὐτὸ ὁ ἔρωσ τοῦ καλοῦ, τὸ αἰσθημα τῆς φύσεως, ἡ σύνεσις τοῦ οἰκιακοῦ βίου, διότι φέρει ἀνεξίτηλον τὸν χαρακτῆρα τοῦ λαμπροτάτου καὶ φιλανθρωποτάτου πολιτισμοῦ, ὃς ποτε ἐπὶ γῆς ἦνθησε.

Πλείστον δὲ λόγῳ ἀξιά εἰσι καὶ ἃ λέγει ὁ Alfred Croiset (Xenophon son Caractère et son Talent pag. 181—683). α' εὐ Ἀττικῇ κατὰ Θουκυδίδην ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἦν καλῶς κεκαλλιεργημένη· παρὰ δὲ τοῦ Σοφοκλέους γινώσκουμεν ὅτι οἱ ἀγροὶ ἦσαν φαειροὶ, τὸ δὲ βλέμμα εὐφροσύνως ἐπὶ τῇ θέξ ἐκνευπαύετο τῆς ἀφθονίας καὶ τῆς γονιμότητος. Βεβαίως ἐν τῇ πλουσίᾳ γεωργικῇ τᾶζει, ἡ κληρονομία ἦν τῆς ἀρχαίας ἀπλότητος καὶ φύλαξ τῶν ἀρχαίων παραδόσεων, ὑπῆρχον πολλοὶ Ἰσχυομάχοι καὶ πολλοὶ οἰκοδεσπότες ἀγαθοὶ καὶ συνετοί, ἐν τῇ τῶν κτημάτων αὐτῶν διοικήσει βοηθούμενοι ὑπὸ γυναικὸς δραστηρίας, φίλα φρονούσης, ἱκανῆς μετέχειν τῶν φροντίδων καὶ τῆς χαρᾶς αὐτῶν, καὶ ὑπὸ δούλων, οἷς ἡ δουλεία ἐφαίνετο ἀνεκτὴ.

Ἔστιν ὅτε ἐλαφρῶς πως τῆς Ἑλλάδος κατηγοροῦσιν, ὡς ἀγνοησάσης τὴν ἀξίαν τῆς οἰκοδεσποίνης, πρὸς τὴν Ἑλληνίδα ἀνωφελῶς κεκλεισμένην ἐν τῇ ἀργίᾳ τῆς γυναικωνίτιδος ἀντιτίσσοντες τὴν Ῥωμαίαν οἰκοδέσποιναν (la matrone Romaine) ἀσχολουμένην περὶ τὴν ταλασιουργίαν καὶ τὴν τοῦ οἴκου διοίκησιν· ἀλλ' ἐπιλανθάνονται τοῦ Οἰκονομικοῦ διὰ τοῦ χαριέεντος τούτου συγγράμματος εἰσερχόμεθα εἰς τὸ ἔσω τοῦ οἰκιακοῦ βίου ὀλίγον τι παρεγνωρισμένον· ἀνευρίσκομεν δὲ ἐν αὐτῷ πᾶσας τὰς εὐαρέστους καὶ σεμνάς ἀρετάς τὰς ἀνθρώπου ἡδὴ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ Πηνελόπη καὶ ἡ Ναυσικκὰ ἀναζῶσιν ἐν τῷ Οἰκονομικῷ μετὰ τῆς χάριτος αὐτῶν, τῆς σεμνῆς καὶ σώφρονος ἀρετῆς, τῆς ἀπλῆς καὶ χαριέσεως ἐνεργείας. Ὁ Ἰσχυομάχος ἔχει τὴν ὑπομονὴν, τὴν φρόνησιν, τὴν εὐσέβειαν τοῦ Ὀδυσσεῖως. Ἡ μνήμη τῶν ἀρχαίων ἠθῶν, ἔτι μᾶλλον ἐξημερω-

μένων υπό τῶν αἰώνων, εὐλαβῶς διετηρεῖτο ἐν ταῖς ἀριστοκρατικαῖς οἰκογενεαῖς τῶν Ἀθηναίων, ἐν ταύταις τοῦλάχιστον, αἱ τὸν βίον κατὰ τὸν ἀγρὸν διήρχοντο ἐν τῇ ἐργασίᾳ.

Ὁ Ξενοφῶν περιγράφων ἐν τῷ Οἰκονομικῷ τὴν εἰκόνα τοῦ βίου αὐτοῦ ἐν Σκιλλοῦντι, περιγράφει ὡσαύτως καὶ τὸν βίον πολλῶν τῶν συγχρόνων αὐτῷ. Ὁ Ἰσχομάχος οὐκ ἔστι μόνον Ξενοφῶν, ἀλλὰ καὶ τινες ἀριστοκρατικοὶ Ἀθηναῖοι τῶν χρόνων αὐτοῦ· διότι αἰεὶ ἔσμεν τῶν χρόνων ἡμῶν καὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν, ὅτι καὶ ἂν ποιήσωμεν, ὅπως αὐτῶν ἀποχωρησθῶμεν· καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἰδίων ιδεῶν τοῦ Ξενοφῶντος ὀφείλομεν ἀπονεύειν τὸ προσήκον μέρος τῇ πατρίδι καὶ τοῖς χρόνοις αὐτοῦ· οὐκ ἀδικούμεν αὐτόν, ἀλλ' ἀπονεύομεν δικαιοσύνην πᾶσι, διανέμοντες αὐτῷ τε καὶ πολυκρίθμω τινὶ τάξει τῆς Ἀθηναϊκῆς κοινωνίας τὴν τιμὴν τῶν ἐν τῷ Οἰκονομικῷ περιγραφισῶν ἀρετῶν. Ἡ Ἀθηναϊκὴ ἀριστοκρατία φαίνεται ἡμῖν ὑπὸ νέον φῶς· ἐν αὐτῇ μανθάνομεν ἀνευρίσκειν καὶ ἀγαπᾶν ἀρετὰς, ἅς πολιτικαὶ τινες αὐτῶν πράξεις ἀπέκρυπτον ἡμῖν ἴσως· ὁ δὲ Ξενοφῶν οὐδὲν ἤττον ἔχει τὴν διττὴν ἀξίαν ὅτι θαυμασίως κατενόησε καὶ ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ ἐξέτέλεσε τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ πατριαρχικοῦ τούτου βίου, κεκοσμημένον ὑπὸ τῆς εὐφροσύνου ἐκείνης καλλονῆς, ἣν μεγάλη διανοητικὴ καλλιέργεια δύναται προσθεῖναι».

Ἡ κατὰστασις λοιπὸν τῆς Ἀθηναίας γυναικός, βίον ἤσυχον καὶ ἀφανῆ ζώσης ἐν τῷ οἴκῳ, μακρὰν τῆς πολιτικῆς τύβης, οὐκ ἦν τοσοῦτον ἀξιοθρήνητος, ὅσον συνήθως νομίζεται ἐκ πεπαλαιωμένων προλήψεων. Ἴσως πολλοὶ καὶ νῦν ἔχοντες σοφὰς γυναῖκας ποθοῦσι τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους· τοῦλάχιστον τοῦτο φαίνεται φρονῶν ὁ Jacobs (die Hausfrau σελ. 211—212 Ἐκδ. 1828) λέγων, «Εἰ ὁ νῦν οἰκιακὸς βίος βελτιῶν ἐστὶν ἢ ὁ πρότερον ὁ παρ' ἡμῖν καὶ παρ' Ἕλλησιν, ἀγνωῶ τοῦτο, ὡς ἀγνωῶ εἰ νῦν τρυφερώτερον οἱ ἄνδρες φιλοῦσι τὰς γυναῖκας αὐτῶν καὶ κἄλλιον ἐκτιμῶσιν αὐτάς· ἀλλ' οὐδόλως φανήσεται μοι θαυμαστόν εἰ ὁ μὲν καὶ ὁ δέ, ἄνδρες γυναικῶν διὰ τὴν κοινωνίαν μεμορφωμένων καὶ διὰ τὸ μέγα δημόσιον, τὴν ἐπάνοδον εὐχονται τῶν χρόνων τῶν ἡμετέρων προμητόρων, αἱ γὰρ εἰς τὴν Βίβλον αὐτῶν καὶ εἰς τὸ Ἀσματήριον αὐτῶν καὶ εἰς ὅτι ἦν ἀναγκαῖον ἤρκουστο, ἀνέτρεφον τὰ τέκνα αὐτῶν, ἐφρόντιζον περὶ τοῦ μαγειρείου καὶ τοῦ ταμείου, τὰ κιδώτια αὐτῶν ἐπλήρου ὑφασμάτων, ὑπὸ τῶν ἰδίων χειρῶν ἐξεργασμέ-

νων, τοὺς θεράποντας αὐτῶν συνεκράτουν ἐν τῇ τάξει καὶ ἐν τῇ ἐργασίᾳ, τὴν δὲ δόξαν αὐτῶν ἐν τούτῳ ἐπέθεσαν, ἵνα μηδεὶς περὶ αὐτῶν ὀμνῆ».

Ἡ γνώμη αὕτη οὕτως ἦν βαθύως ἐρριζωμένη ἐν τῷ νῷ τῶν ἀρχαίων, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Φειδίδης καὶ αὐτὸς ὁ Περικλῆς ἐσεβάσαντο αὐτήν· διότι ὁ μὲν Φειδίδης τὴν οὐρανίαν Ἀφροδίτην ἐποίησε βεβηκυῖαν τῷ ἑτέρῳ ποδὶ ἐπὶ χελώνης (Παυσ. 5', κε', 2), ἡ δὲ χελώνη ἦν σύμβολον σιωπῆς ταῖς γυναῖξιν, ὁ δὲ Περικλῆς ἐν τῷ περιβοητῷ Ἐπιταφίῳ λόγῳ (Θουκυδ. Β, 45) παραινεῖ ταῖς χηρευσάσας γυναῖξιν διαφυλάξαι τὴν ὑπάρχουσαν ἀρετὴν καὶ διελεῖν τὸν λοιπὸν βίον ἀφανῶς· ατῆς τε γὰρ ὑπαρχούσης φύσεως μὴ χεῖροσι γενέσθαι ὑμῖν μεγάλη ἡ δόξα καὶ ἥς ἂν ἐπ' ἐλάχιστον ἀρετῆς περὶ ἡ ψόγου ἐν τοῖς ἀρτεσι κλέος ἦ». Ἄλλ' ἐν τῷ ἰδιωτικῷ αὐτοῦ βίῳ ἄλλως ἐφρονεῖ· διότι διαζευχθεὶς τὴν νόμιμον αὐτοῦ γυναῖκα συνέζη τῇ Ἀσπασίᾳ, ἥς ὁ βίος οὐκ ἦν ἀφανῆς καὶ ἀθόρυβος, καὶ περὶ ἀρετῆς αὐτῆς ἡ ψόγου πολὺς ἐγένετο λόγος. Τὸ παράδειγμα τοῦτο δείκνυσι τί ἔλεπε ταῖς Ἀθηναίαις· «καὶ ἐν αὐτῷ τῷ βίῳ τῆς γυναικὸς τοῦ Ἰσχομάχου, λέγει ὁ Schömanu (Griech. Alterthum I, 531) λείπουσι τινα· διότι οὐδεμίαν ἔχει τερπνὴν καὶ διδασκτικὴν ἀνάγκωσιν, περὶ οὐδεμίαν ἀσχολεῖται καλὴν τέχνην, οὐδεμίαν συναναστροφὴν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ὁμοῦ ὑπάρχει καὶ συνδιαλέξεις εὐφρεῖς περὶ φιλολογίας καὶ τέχνης· ἀποκλείειν τὰς γυναῖκας ἀπὸ τῶν τοιούτων θεωρεῖται νῦν βαρβαρότης καὶ παραγνώρισις τοῦ σεβασμοῦ καὶ τοῦ δικαίου αὐτῶν».

Ἄλλ' ἄρξ γε αἱ γυναῖκες τῶν ἀνδρῶν οἷός ὁ Ἰσχομάχος ἦσαν παντελῶς ἐστερημέναι τῶν ἀναγνώσεων· ἡ γυνὴ συμμετεῖχε τῷ ἀνδρὶ οὐ μόνον τῆς διοικήσεως τοῦ οἴκου, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων¹. Ὁ Ἰσχομάχος λέγει πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· «Τέκνα μὲν οὖν ἦν θεός ποτε διδῶ ἡμῖν γενέσθαι, τότε βουλευσόμεθα περὶ αὐτῶν ὅπως ὅτι βελτίστον παιδεύσομεν αὐτά· κοινὸν γὰρ ἡμῖν καὶ τοῦτο ἀγαθόν, συμμάχων καὶ γηροβοσκῶν ὅτι βελτίστον τυγχάνειν». Ὡστε ὁ Ἰσχομάχος, ὡς ἐδίδαξε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τὰ τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας, οὕτως ἐμελλε διδάξαι καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν τέκνων ἀπὸ τῆς βρεφικῆς ἡλικίας. Εἴπερ δὲ ὁ Ξενοφῶν ἀφηγεῖτο ἡμῖν πῶς ὁ Ἰσχομάχος ἐπελάθετο διδάξαι τὴν γυναῖκα

1) Ἴδε σελ. 278.

αὐτοῦ περὶ ἀνατροφῆς τῶν τέκνων καὶ καταστῆσαι αὐτὴν ἱκανὴν εἰς τοῦτο, εἶχομεν ἂν πρότυπον τελείας οἰκοδομοποιήσεως, σώφρονος καὶ εὐπαιδευτοῦ. Ἀλλὰ δυστυχῶς νῦν ἐκ τῆς σιωπῆς αὐτοῦ οὐδὲν ἔχομεν εἰκάζειν ἀγαθόν.

Τοσαῦτα μὲν καὶ περὶ τῆς γυναικείας παιδείσεως.

Ἀντίφρασις κατὰ τῶν νεωτερισμῶν.

§ 65. Τὰς δὲ νέας ιδέας τῆς φιλοσοφίας οὐ πάντες οἱ Ἀθηναῖοι εὐμενῶς ἀπεδέχοντο, ἀλλ' ἦσαν καὶ οἱ δυσμενῶς ἐξ ἀρχῆς πρὸς αὐτάς ἔχοντες· οἷον οἱ πολιτικῶς πρὸς τὸν Περικλέα ἀντιφερόμενοι, οἱ φίλοι τῶν ἀρχαίων παραδόσεων, οἱ ποιηταὶ τῆς ἀρχαίας κωμωδίας σχεδὸν πάντες. Καὶ ὁ μὲν Διοπίθετος ἔγραψε ψήφισμα εἰσαγγέλλεσθαι τοὺς τὰ θεῖα μὴ νομίζοντας ἢ λόγους περὶ τῶν μεταρσιῶν διδάσκοντας, ὑπονοῶν τὸν Ἀναξαγόραν καὶ δι' αὐτοῦ διαβάλλον τὸν Περικλέα ὡς ἄθεον· ὁ δὲ κωμωδοποιὸς Ἑρμιππος εἰσήγαγεν εἰς δίκην τὴν Ἀσπασίαν ἐπὶ ἀσεβείᾳ καὶ διαφθορᾷ ἡθῶν.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ πλείστοι τῶν τριάκοντα τυράνων ἦσαν μαθηταὶ τῶν σοφιστῶν, τινὲς δὲ καὶ τοῦ Σωκράτους, μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτῶν, οἱ ἀνορθώσαντες τὴν δημοκρατίαν, οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον καὶ Ἄνουτον, οὐχ ἰλαρῶς ἔβλεπον ὄμματι τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ διδάγματα αὐτῆς, ὑπολαμβάνοντες αὐτὰ ὡς ὑποσκάπτειν τὰ θεμέλια τῆς θρησκείας τῆς πόλεως στενωῶς συνδεδεμένης τῇ δημοκρατίᾳ. Καὶ ἐν τῇ παλινορθώσει τῆς δημοκρατίας τῶν Ἀθηναίων συνέβη ὅ,τι καὶ ἐν τῇ παλινορθώσει τῆς νομίμου μοναρχίας ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸ 1815· ἡ ἀντίφρασις κατὰ τῶν νέων φιλοσοφικῶν ἰδεῶν ἦν φυσικὸν ἀποτέλεσμα τῆς πολιτικῆς καταστάσεως.

Ὁ Ἄνουτος ἐν τῷ Μένωνι τοῦ Πλάτωνος (σελ. 91) ἐρωτῶμενος ὑπὸ Σωκράτους ἂν νομίζῃ τοὺς σοφιστὰς διδασκάλους τῆς ἀρετῆς, ὡς οὗτοι περὶ ἑαυτῶν κηρύττουσι, λέγει μετ' ἀποτροπιασμοῦ «Ἡράκλεις, εὐφήμει, ὦ Σώκρατες, μηδένα τῶν συγγενῶν μηδὲ οἰκείων μηδὲ φίλων, μήτε ἀστὸν μήτε ξένον, τοιαύτη μανία λάβοι, ὥστε παρὰ τοῦτους ἐλθόντα λωβηθῆναι, ἐπεὶ οὗτοι γε φανερὰ ἐστὶ λώβη τε καὶ διαφθορὰ τῶν συγγιγνομένων».

Ἄλλ' ὁ Ἄνουτος χαλεπῶς εἶχε καὶ πρὸς τοὺς φιλοσόφους, ὡς δείκνυσι ἐν τῷ αὐτῷ διαλόγῳ (σελ. 94) χαλεπαίνων πρὸς τὸν Σωκράτην· διότι ἐπέκρινε τοὺς πολιτικῶς ἀνδρας, καὶ ἀπειλῶν αὐτῷ· ἂν Σώκρατες, ῥηθίως μοι δο-

καὶς κακῶς λέγειν ἀνθρώπους· ἐγὼ μὲν οὖν ἂν σοὶ συμβουλεύσαιμι, εἰ ἐθέλεις ἐμοὶ πειθεσθαι, εὐλαβείσθαι· ὡς ἴσως μὲν καὶ ἐν ἄλλῃ πόλει ῥηθίον ἐστὶ κακῶς ποιεῖν ἀνθρώπους ἢ εὖ, ἐν τῇδε δὲ καὶ πένυ· οἶμαι δὲ σὲ καὶ αὐτὸν εἰδέναι».

Καὶ ταύτην μὲν τὴν ἀπειλὴν ἐξετέλεσεν ὀλίγῳ ὕστερον ὁ Ἄνουτος εἰσαγαγὼν τὸν Σωκράτην εἰς δίκην ἐπὶ διαφθορᾷ τῶν νέων καὶ κατορθώσας τὴν εἰς θάνατον καταδίκην αὐτοῦ. Εἰ ὅμως οἱ περὶ τὸν Ἄνουτον ἐφόνευσαν τὸν φιλόσοφον, οὐκ ἐφόνευσαν καὶ τὸ φιλοσοφικὸν πνεῦμα, ἐκθείας καταβιβλὸν ῥίζας καὶ οὐκ ἐκκαταφρόνητον ἔχον δύναμιν καὶ ῥοπὴν, ὥστε τροποποιεῖν ἔστιν ὅπου καὶ αὐτὰς τὰς ἀρχαίας παραδόσεις, καὶ ὅταν φαίνηται αὐταῖς ἐπόμενον· τοῦτο δὲ γενήσεται φανερόν, ἂν ἐξετάσωμεν τί μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους ἐφρόνουν περὶ Μοιρῶν καὶ Εἰμαρμένης. Οἱ φιλόσοφοι τοῖς ὀνόμασι τούτοις ἐχρῶντο, ὡς οἱ πρότερον, ἀλλὰ κατ' ἔννοιαν μᾶλλον φιλοσοφικὴν καὶ κοσμογονικὴν ἢ θεολογικὴν· οἷον ὁ Πλάτων τὰς Μοίρας καλεῖ θυγατέρας τῆς Ἀνάγκης, λαχούσας τὴν μὲν Ἀχέσιν τὰ γεγονότα (ἴδε σ. 129), τὴν δὲ Κλωθῶν τὰ ὄντα, τὴν δὲ Ἄτροπον τὰ μέλλοντα· ἀλλὰς δὲ καθημένας δι' ἴσου τρεῖς, ἐν θρόνῳ ἐκάστην, θυγατέρας τῆς Ἀνάγκης Μοίρας λευχειμονούσας, στέμματα ἐπὶ τῶν κεφαλῶν ἐχούσας, Ἀχέσιν τε καὶ Κλωθῶν καὶ Ἄτροπον, ὑμνεῖν πρὸς τὴν τῶν Σειρήνων ἀρμονίαν, Ἀχέσιν μὲν τὰ γεγονότα, Κλωθῶν δὲ τὰ ὄντα, Ἄτροπον δὲ τὰ μέλλοντα· καὶ τὴν μὲν Κλωθῶν τῇ δεξιᾷ χειρὶ ἐφαπτομένην συνεπιστρέφειν τοῦ ἀτράκτου τὴν ἐξω περιφορᾶν, διαλείπουσαν χράνον, τὴν δὲ Ἄτροπον τῇ ἀριστερᾷ τὰς ἐντὸς αὐῶσαύτως, τὴν δὲ Ἀχέσιν ἐν μέρει ἐκπτεράς ἐκατέρᾳ τῇ χειρὶ ἐφάπτεσθαι».

Κατὰ τὸν Πλάτων ἡ Ἀχέσις ῥίπτει τοὺς κλήρους τῶν βίων, ἕκαστος δὲ ἐκλέγει τὸν ἑαυτοῦ, μόνη δὲ ἡ ἀρετὴ μένει ἀδέσποτος καὶ κοινὴ πᾶσιν· ἡ Ἀνάγκης θυγατὴρ κόρης Ἀχέσεως λόγος· ψυχαὶ ἐφήμεροι, ἀρχὴ ἄλλης περιόδου θνητοῦ γένους θανατηφόρου· οὐχ ὡμᾶς δαίμων λήξεται, ἀλλ' ὡμᾶς δαίμονα αἰρήσεται· πρῶτος ὁ λχῶν πρῶτος αἰρήσεται βίον, ὃ συνέσται ἐξ ἀνάγκης· ἀρετὴ δὲ ἀδέσποτος, ἦν τιμῶν καὶ ἀτιμᾶζων πλέον καὶ ἔλαττον αὐτῆς ἕκαστος ἐξεῖ· αἰτία ἐλομένου· θεὸς ἀνάτιος».

Ὅσον ταῦτα τῶν περὶ Μοιρῶν δοξασιῶν τοῦ Αἰσχύλου καὶ Πινδάρου ἀφίστανται!

Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἢ ὁ συγγραφεὺς τοῦ βι-

θλίου περί Κόσμου λέγει ὅτι πάντα τὰ ὀνόματα, Ἀνάγκη, Εἰμαρμένη, Πεπρωμένη, Μοῖρα, Νέμεσις, Ἀδράστεια, Αἴσα, οὐδὲν ἄλλο ἢ αὐτὸν τὸν θεὸν δηλοῦσιν. «Εἷς δὲ ὢν, πολυώνυμός ἐστι, κατονομαζόμενος τοῖς πάθεσι πᾶσιν, ἅπερ αὐτὸς νεοχμεῖ. Οἶμαι δὲ καὶ τὴν Ἀνάγκην οὐκ ἄλλο τι λέγεσθαι, πλὴν τοῦτον, οἷον αἰ ἀκίνητον οὐσίαν ὄντα, Εἰμαρμένην δέ, διὰ τὸ εἶρην καὶ χωρεῖν ἀκωλύτως. Πεπρωμένην δέ, διὰ τὸ πεπερατωθεῖαι πάντῃ καὶ μηδὲν ἐν τοῖς οὐσιν ἀπειρῶν εἶναι· καὶ Μοῖραν μὲν ἀπὸ τοῦ μεμερίσθαι, Νέμεσιν δὲ ἀπὸ τῆς ἐκάστω διανεμήσεως. Ἀδράστειαν δέ, ἀναπόδραστον αἰτίαν οὔσαν κατὰ φύσιν. Αἴσαν δέ, αἰεὶ οὔσαν· τὰ τε περὶ τὰς Μοῖρας καὶ τὸν ἄτρακτον εἰς τοῦτό πως νύει· τρεῖς μὲν γὰρ αἱ Μοῖραι κατὰ τοὺς χρόνους μεμερισμέναι, νῆμα δὲ ἄτρακτου, τὸ μὲν, ἐξεργασμένον, τὸ δέ, μέλλον, τὸ δέ, περιστεροφόμενον. Τέτακται δέ, κατὰ μὲν τὸ γεγονός μία τῶν Μοιρῶν, Ἄτροπος, ἐπεὶ τὰ παρελθόντα πάντα ἄτρεπτά ἐστι· κατὰ δὲ τὸ μέλλον Ἀχέρις· εἰς πάντα γὰρ ἢ κατὰ φύσιν μένει λῆξις· κατὰ δὲ τὸ ἐνεστώς, Κλωθῶ, συμπεραίνουσα τι καὶ κλώθουσα ἐκάστω τὰ οἰκεῖα· περαίνεται δὲ καὶ ὁ μῦθος οὐκ ἀτάκτως. Ταῦτα δὲ πάντα εἰσὶν οὐκ ἄλλο τι, πλὴν ὁ θεός, καθάπερ καὶ ὁ γενναῖος Πλάτων φησὶν· ἀὸ μὲν δὴ θεός, ὡς περὶ ὁ παλαιὸς λόγος, ἀρχὴν τε καὶ τελευτὴν καὶ μέσα τῶν ὄντων ἀπάντων ἔχων, εὐθείᾳ περαίνει κατὰ φύσιν πορευόμενος· τῷ δὲ αἰεὶ ξυνέπεται δίκη, τῶν ἀπολειπομένων τοῦ θεοῦ νόμου τιμωρός».

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο τὸ περὶ Κόσμου ἀποδιδόασί τινες τῷ Χρυσίππῳ, διότι οἱ Στωϊκοὶ περὶ Εἰμαρμένης ἐφιλοσόφουν ὡς περὶ θείας προνοίας μετὰ λόγου τὸν κόσμον διοικούσης. Ὁ ὀρισμὸς τῆς Εἰμαρμένης ὑπὸ Χρυσίππου εἶχεν οὕτως, ὡς φασὶ Πλούταρχος καὶ Στοβαῖος· «Εἰμαρμένη ἐστὶν ὁ τοῦ κόσμου λόγος· ἢ λόγος (ὁ Πλούταρχος λέγει νόμος) τῶν ἐν τῷ κόσμῳ προνοιᾷ διοικουμένων· ἢ λόγος καθ' ὃν τὰ μὲν γεγονότα γέγονε, τὰ δὲ γιγνώμενα γίνονται, τὰ δὲ γενησόμενα γενήσεται». «Χρυσίππος δύναμιν πνευματικὴν τὴν οὐσίαν τῆς Εἰμαρμένης τάξει τοῦ παντός διοικητικὴν».

Καὶ Διογένης ὁ Λαέρτιος φησὶ κατὰ Χρυσίππον· «ἐστὶ δ' Εἰμαρμένη αἰτία τῶν ὄντων εἰρομένη ἢ λόγος καθ' ὃν ὁ κόσμος διεξάγεται» καὶ Αὐλὸς ὁ Γέλιος· «(Χρυσίππος) in libro περὶ Προνοίας quarto Εἰμαρμένην esse dicat φυσικὴν τινα σύνταξιν τῶν ὄλων ἐξ αἰ-

θίου τῶν ἐτέρων τοῖς ἐτέροις ἐπακολουθούτων, καὶ μετὰ πολὺ μὲν οὖν ἀπαραβάτου οὔσης τῆς τοιαύτης συμπλοκῆς· ἰδ. Zeller Philos. der Griechen Γ, α' σελ. 144—145 δευτ. Ἐκδ.

Ἡ δὲ Τύχη οὐδὲν ἀπώλεσε τῆς δυνάμεως αὐτῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ἠὔξανε καὶ ἐκραταιούτο· (ἰδ. § 27 σελ. 119—120, § 33 σελ. 131—132). Οὐ μόνον ὁ Εὐριπίδης (ἐν Φοινίσ. στίχ. 1209) ὑπολαμβάνει συναργὸν τοῖς θεοῖς τὴν Τύχην, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων λέγει ἐν τοῖς Νόμοις, κατὰ τὴν κοινὴν γνώμην, ὡς θεός μὲν πάντα καὶ μετὰ θεοῦ τύχη καὶ κληρὸς τὰ ἀνθρώπινα κυβερνώσι σύμπαντα».

Τί δὲ ἐφρόνει ὁ λαὸς περὶ τοῦ κράτους τῆς Τύχης δεικνύουσι μάλιστα οἱ λόγοι τοῦ Αἰσχίνου καὶ Δημοσθένους· διότι ὁ μὲν Αἰσχίνης πᾶσας τὰς δυστυχίας τῶν τε ἄλλων Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀθηναίων ἀποδίδωσι τῇ ὀλεθρῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ τύχῃ τοῦ Δημοσθένους· «ὄθεν μᾶλλον ἢ πρότερον συμβέβηκεν αὐτῷ, ὅτου ἂν προσέφητχι ἀνδρὸς ἰδιώτου ἢ δυνάστου ἢ πόλεως δημοκρατουμένης, τούτων ἐκάστους ἀνιέτοις κακοῖς περιβάλλειν. Ἡ δὲ ἡμετέρα πόλις, ἢ κοινὴ καταφυγὴ τῶν Ἑλλήνων, πρὸς ἣν ἀφικνοῦντο πρότερον ἐκ τῆς Ἑλλάδος αἱ πρεσβεῖαι, κατὰ πόλεις ἐκαστοὶ παρ' ἡμῶν τὴν σωτηρίαν εὐρησόμενοι, νῦν οὐκίτι περὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίας ἀγωνίζεται, ἀλλ' ἤδη περὶ τοῦ τῆς πατρίδος ἐδάφους· καὶ τοῦθ' ἡμῖν συμβέβηκεν ἐξ ὅτου Δημοσθένης πρὸς τὴν πολιτείαν προσεβλήθηθεν· εὐ γὰρ περὶ τῶν τοιούτων Ἡσίοδος ὁ ποιητὴς ἀποφαίνεται· λέγει γὰρ που, παιδεύων τὰ πλῆθη καὶ συμβουλεύων ταῖς πόλεσι τοὺς πονηροὺς τῶν δημαγωγῶν μὴ προσδέχεσθαι· λέξω δὲ κέγω τὰ ἔπη· διὰ τοῦτο γὰρ οἶμαι παιδάς ὄντας ἡμᾶς, τὰς τῶν ποιητῶν γνώμας ἐκμανθάνειν, ἵν' ἀνδρες ὄντες αὐταῖς χρώμεθα.

Πολλάκι δὲ εὐμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἀπήυρα,
 δε κεν ἀλιτραίνῃ καὶ ἀτάσθαλα μηχανάταται·
 τοῖσιν δ' οὐρανόθεν μέγ' ἐπήγαγε πῆμα Κρονίων,
 λιμόν ἰμοῦ καὶ λοιμόν, ἀποφθινύθουσι δὲ λαοί·
 ἢ τῶν γε στρατῶν εὐρὺν ἀπώλεσεν ἢ ὁ γε τεῖχος,
 ἢ νέας ἐν πόντῳ ἀποτίννεται εὐρύσκα Ζεὺς.

Ἐὰν δὲ περιελόντες τοῦ ποιητοῦ τὸ μέτρον, τὰς γνώμας ἐξετάζητε, οἶμαι ὑμῖν δόξαι οὐ ποιήματα Ἡσίοδου εἶναι, ἀλλὰ χρησμὸν εἰς τὴν Δημοσθένους πολιτείαν». Ἐκ τούτων συνάγει ὁ Αἰσχίνης ὅτι προσήκει ἀμηδενὶ τρόπῳ τὸν τῆς Ἑλλάδος ἀλιτήριον στεφανοῦν, ἀλλὰ

τὸν δαίμονα καὶ τὴν τύχην τὴν συμπακολούθουσαν τῷ ἀνθρώπῳ φυλάξασθαι».

Ὁ δὲ Δημοσθένης πρὸς ταῦτα ἀπαντᾷ τὰς. «Πανταχόθεν μὲν τοίνυν ἂν τις ἴδοι τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτοῦ καὶ τὴν βασκανίαν, οὐχ ἥμισυ δ' ἀφ' ὧν περὶ τῆς τύχης διελέχθη· ἐγὼ δ' ὅλως μὲν, ὅστις ἀνθρώπος ὧν ἀνθρώπῳ τύχην προφέρει, ἀνόητον ἡγοῦμαι· ἦν γὰρ ὁ βέλτιστα πράττειν νομίζων καὶ ἀρίστην ἔχειν οἰόμενος, οὐκ οἶδεν εἰ μὲν τοιαύτη μέχρι τῆς ἐσπέρας, πῶς χρὴ περὶ ταύτης λέγειν ἢ πῶς ὀνειδίζειν ἐτέρῳ; Ἐπειδὴ δὲ οὗτος πρὸς πολλοῖς ἄλλοις καὶ περὶ τούτων ὑπερηφάνως χρῆται τῷ λόγῳ, σκέψασθ' ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ θεωρήσατε ὅσῳ καὶ ἀληθέστερον καὶ ἀνθρωπινώτερον ἐγὼ περὶ τῆς τύχης τούτου διαλεχθῆσομαι. Ἐγὼ τὴν μὲν τῆς πόλεως τύχην ἀγαθὴν ἡγοῦμαι, καὶ ταῦθ' ὁρῶ καὶ τὸν Δία τὸν Δωδωναῖον ἡμῖν μαντευόμενον, τὴν μέντοι τῶν πάντων ἀνθρώπων, ἣ νῦν ἐπέχει, χαλεπὴν καὶ δεινὴν· τίς γὰρ Ἑλλήνων ἢ τίς βαρβάρων οὐ πολλῶν κακῶν ἐν τῷ παρόντι πέπρακται; τὸ μὲν τοίνυν προελεσθαι τὰ κάλλιστα καὶ τὰ τῶν οἰηθέντων Ἑλλήνων, εἰ πρόοιτο ἡμεῖς, ἐν εὐδαιμονίᾳ δικάζειν, τούτων αὐτῶν ἀμεινον πράττειν, τῆς ἀγαθῆς τύχης τῆς πόλεως εἶναι τίθημι· τὸ δὲ προσκροῦσαι καὶ μὴ πάνθ' ὡς ἐβουλόμην ἡμῖν συμβῆναι, τῆς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τύχης τὸ ἐπιβέλλον ἐφ' ἡμεῖς μέρος μετεληφέναι νομίζω τὴν πόλιν· τὴν δ' ἰδίαν τύχην τὴν ἐμὴν καὶ τὴν ἐνός ἡμῶν ἐκείνου ἐν τοῖς ἰδίοις ἐξετάζειν δίκαιον εἶναι νομίζω. Ἐγὼ μὲν οὖν οὕτως περὶ τῆς τύχης ἀξιῶ, ὀρθῶς καὶ δικαίως, ὡς ἑμαυτῷ δοκῶ, νομίζω δὲ καὶ ὑμῖν· ὁ δὲ τὴν ἰδίαν τύχην τὴν ἐμὴν τῆς κοινῆς τῆς πόλεως κυριωτέρην εἶναι φησι, τὴν μικρὰν καὶ φαύλην τῆς ἀγαθῆς καὶ μεγάλης· καὶ πῶς ἐνὶ τούτῳ γενέσθαι;»

Ἄλλ' ὁμως ὁ Δημοσθένης μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ ἦτταν δι' ἄλλων εἰσήγε τὰ ψηφίσματα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ, ἀποφεύγων τὰς περὶ τῆς τύχης αὐτοῦ αἰτιάσεις τῶν ἐχθρῶν καὶ τρόπον τινὰ ἐξευμενίζων αὐτήν· «τοῖς δὲ ψηφίσμασι, Πλούταρχός φησιν, οὐχ ἑαυτόν, ἀλλ' ἐν μέρει τῶν φίλων ἕκαστον ἐπέγραψεν, ἐξοιωνιζόμενος τὸν ἰδίον δαίμονα καὶ τὴν τύχην, ἕως αὐθις ἀνεθάρρησε Φιλίππου τελευταῖαντος».

Ὅσῳ δὲ ἡ πίστις εἰς τοὺς θεοὺς ἐμαραινέτο, τοσοῦτ' ἡ τύχη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὡς αἰτία καὶ πηγὴ παντός συμβαίνοντος ἀγαθοῦ ἐτιμᾶτο, καὶ ταύτην ὡς τοιαύτην ἐπεκαλοῦν-

το. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ ἡ φράσις, ἀγαθὴ τύχη, λεγομένη ἐν τῇ ἀρχῇ μελλούσης πράξεως ἢ λόγων ῥηθησομένων· οἷον ἐν τῷ Συμποσίῳ τοῦ Πλάτωνος, μέλλοντος τοῦ Φαίδρου ἐγκωμιάσειν τὸν Ἐρωτα, ὁ Σωκράτης λέγει, «ἀλλὰ τύχη ἀγαθὴ, καταρχέτω Φαίδρος καὶ ἐγκωμιάζέτω τὸν Ἐρωτα». Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ ἐπιγραφή συνήθως τῆς φράσεως ταύτης ἐπὶ τῶν μνημείων, ἀγγείων, φιαλῶν καὶ λοιπῶν. Ἄμα τῇ ἀγαθῇ τύχῃ ἐτιμᾶτο καὶ ὁ ἀγαθὸς δαίμων, διότι ἀμφῶς, ὡς εἴρηται (§ 27 σελ. 119), ἦσαν ζεύγος ἀχώριστον· διὸ καὶ Πραξιτέλης καὶ Εὐφρόνωρ ἐποίησαν αὐτοὺς ἐν συμπλέγματι.

Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, ἀπὸ τῶν διαδόχων μάλιστα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ὕστερον, ἡ ἀγαθὴ τύχη καὶ ὁ ἀγαθὸς δαίμων πολλαπλᾶ καὶ εἰδικᾶ ὑπεδύθησαν πρόσωπα· διότι οὐ μόνον ἐκείνη πόλις εἶχε τὴν ἰδίαν αὐτῆς Τύχην καὶ τὸν Δαίμονα, καὶ ἦγε κατ' ἔτος ἑορτὴν τὰ Τυχεῖα καλούμενα, ἀλλὰ καὶ ἕκαστος ἀνθρώπος ἐκ γενετῆς εἶχε τὴν ἰδίαν τύχην καὶ τὸν ἰδίον δαίμονα, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ποιητῆς Μένανδρος λέγων, ἀπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται εὐθύς γενομένῳ μυσταγωγός τοῦ βίου ἀγαθός;».

Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος τὸ μὲν Τυχεῖον (ἱερὸν τῆς Τύχης) τοῦ Βυζαντίου ἐκάλεσαν Ἀνθοῦσαν εὐχόμενος τὴν τύχην τῆς πόλεως αἰετὴν ἀνθηρὰν εἶναι, τὸ δὲ ἄγαλμα τῆς Τύχης τῆς πόλεως ἐν τῷ μέσῳ ἔθηκε τοῦ Σταυροῦ, συνδιαλλάξασαν οὕτω τὴν νέαν μετὰ τῆς ἀρχαίας θρησκείας· καὶ μικρὰ δὲ Τύχη παρὰ τῷ ἄρματι τοῦ Ἥλιου ἐν τῷ Μιλιαρίῳ ἔφερον ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Σταυρὸν (ἰδ. Welcker Griech. Götterlehre B, 804—810· Γ, 40, 210—213).

Περὶ δὲ Μοιρῶν καὶ Εἰμαρμένης κατὰ τοὺς ἀπὸ Χριστοῦ χρόνους σπανιώτερον γίνεται λόγος ἢ περὶ Τύχης· ἀλλ' οὐχ ὅλως ἡ πίστις εἰς αὐτὰς ἐξήλειπται ἀπὸ τῆς μνήμης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, καίπερ τὸν Χριστιανισμὸν ἀσπασαμένου, διερχομένη τοὺς αἰῶνας σὺν τοῖς ἄλλαις ἐθνικαῖς παραδόσεσιν, ὡς δείκνυσιν ὁ περὶ δαλοῦ μῦθος τοῦ Μελεάγρου (ἰδ. § 35 σελ. 13b) διασωζόμενος ἐν τοῖς παραμυθίοις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ αἱ συνήθεις φράσεις, καλόμοιρος, κακόμεοιρος, τῆς μοίρας μου ἦτον, γραπτὸν μου ἦτον κτλ.

Καὶ οἱ ποιηταὶ δὲ ἡμῶν τοιαῦτα ἔδουσι περὶ Μοιρῶν, ὡς εἰ ἄμμοισι ἦσαν δικάδοχοι τοῦ Αἰσχύλου καὶ Πινδάρου· οἷον ὁ Χριστόπουλος ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ ποιηματίῳ, *Αἱ Φροτιδες*·

Τί μέ μέλει, τί φροντίζω;
Κι' ἂν φροντίζω, τί ἐλπίζω,
Καί τί τάχα καρτερῶ;
Νά πηδῆξω, νά πετάξω,
Τὸ μελλούμενον ἢ ἀλλάξω
Παντελῶς δὲν ἔμπορῶ.

Ὅ, τι ἢ Μοῖρα διορίσθῃ
Δὲν εἶν' τρόπος νά γυρίσθῃ,
Θά γενῆ καὶ θά γενῆ.
Τ' ἄλλα ὅμως εἶν' χαμένα
Οὔτε γίνεται κανένα
Ἄν αὐτῇ δὲν τῇ φανῆ.

Καὶ ὁ Σολωμὸς εἰς τὸν θάνατον τοῦ λέρδου Βάiron λέγει περὶ Ναπολέοντος·

Ἐνῶ ἀνέθαξε ἡ ψυχὴ του
μόρους ἄφησε νά ἐλθοῦν
ἢ Γαλλία καὶ τὸ παιδί του
πρὸς τὰ μάτια πρὶν σβυσθοῦν.
Καὶ ὄχι ἡ Μοῖρα ὅπου σαράντα
νίκας τοῦ ἄδραξε ἡ σκληρή,
καὶ βαρύτερη εἶναι πάντα
σὲ καρδίᾳ βασιλικῇ.

Καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς Πηράχχος ἐν τῷ Ὀμηρῶ·

Μόνο νά ζῶ ἡ Μοῖρα μου ἔγραψε, καὶ μόνο
εἰς τῆς ζωῆς τὸν δρόμο θλιμμένο περπατῶ.

Τῆς Μοίρας ἀποπαίδι σὺν φθινοπώρου φύλλο
τὸ ἄσκαπό μου βῆμα ἐδῶ κ' ἐκεῖ πλανῶ.

Ἄλλὰ καιρὸς ἐστὶ πέρης θείναι τῇ μοιρολογίᾳ, διότι σκοπὸς ἡμῶν οὐκ ἦν ἡ λεπτομερὴς ἐξιστόρησις πασῶν τῶν μεταβολῶν, ἀ; ἀπὸ Ὀμήρου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ὑπεδύθησαν αἱ περὶ μοιρῶν καὶ βίμακρμένης δοξασίαι ἐν τῇ θρησκείᾳ, ἐν τῇ ποιήσει, ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἐν τῇ τέχνῃ, ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τοιαύτη ἐξιστόρησις γενήσεται ἐν ὀγκῶδει βίβλῳ περὶ τῶν ἀξιώτερων ἐμοῦ, ὅταν Ἀκαδημίας τις τῆς Δύσεως τοιοῦτον ἀγῶνα θῆ· ὁ σκοπὸς ἡμῶν ἐνταῦθα ἦν πρῶτον μὲν σκιαγραφῆσαι ὅτι πρόσοδος ἀπὸ Ὀμήρου ἐγένετο, ὡς εἰς τὰ ἄλλα, οὕτω καὶ εἰς τὰς περὶ μοιρῶν δοξασίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἕως ἡ ἐπιστήμη ἠκμᾶζε καὶ ὁ λόγος ἴσχυεν· εἶτα, ὑποδειξίαι ὅτι οἱ ἐγκύβοντες τῶν ἡμετέρων εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο εὐρήσουσι μετὰ βοήθημα ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν σοφῶν τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης, ἐξ ὧν τὰ πλεῖστα ἤρυσάμεθα καὶ ἡμεῖς· ἐρ' ὧ καὶ συνιστῶμεν οὐ

μόνον τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην τῶν συγγραμμάτων τούτων, ἀλλὰ καὶ τὴν μετάφρασιν αὐτῶν εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν, ὡς πολλάκις ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου ἐποιησάμεθα τοῦτο (ἴδ. Περιοδικ. Τόμ. Β', σελ. 131 — 132. Τόμ. Γ', σελ. 92 — 93)· διότι διὰ τῆς μεταφράσεως καὶ μελέτης τοιούτων συγγραμμάτων εὐρυτέρας καὶ ἀκριβεστέρας ἀποκαρπώσασθε γνώσεις καὶ δυνατόμεθα καὶ ἴδιαι ἔργα παραγαγεῖν τέλεια καὶ πρωτότυπα. Τὰ κυριώτερα δὲ ἐκ τῶν συγγραμμάτων τούτων εἰσι 1) Jules Girard· le Sentiment Religieux en Grèce d'Homère à Eschyle. 2) τοῦ αὐτοῦ· Essai sur Thucydide. 3) Ch. Lévêque· la Science du Beau. 4) Alfred Croiset· la Poésie de Pindare. 5) Patin· études sur les tragiques grecs. 6) Alfred Fouillée· la Philosophie de Socrate. 7) Ernest Havet· le Christianisme et ses origines. 8) Denis· Histoire des théories et des idées morales dans l'antiquité. 9) Zeller· die philosophie der Griechen. 10) Ernest Curtius· Griechische Geschichte. 11) Welcker Griechische Götterlehre κτλ. 12) Preller· Griech. Mythologie. 13) G. Grote· Histoire de la Grèce. 14) Taine Philosophie de l'art en Grèce. 15) τοῦ αὐτοῦ L'idéal dans l'art. 16) Ribot· L'Herédité Psychologique. 17) Alfred Croiset· Xénophon son Caractère et son Talent. 18) Prévôt-Paradol· Histoire universelle. 19) L. Me-nard· la Morale avant les philosophes. etc.

Ἄλλὰ διὰ τί ἀξιοῦσιν οἱ νεώτεροι, ὅτι τὸ προοδευτικώτατον τῆς ἀρχαιότητος ἔθνος, τὸ Ἑλληνικόν, οὐκ εἶχε συναίσθησιν οὔτε τῆς καθόλου προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, οὔτε τῆς ἑαυτοῦ; διὰ τί οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων περὶ προόδου οὐ συνέγραψεν, ὡς κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ Βάκων καὶ ὁ Κονδορσέτος καὶ ἄλλοι; διὰ τί οὐδ' αὐτὸ τὸ ὄνομα πρόοδος οὐκ ἦν ἐν χρήσει, εἰ μὴ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις συγγραφεῦσι; Ταῦτα εἶσονται ὑπόθεσις τοῦ τρίτου μέρους τῆς πραγματείας ταύτης, ἐν ᾗ ἐξιστορήσομεν ἄς οἱ ἀρχαῖοι εἶχον ἰδέας περὶ προόδου. **HP. ΒΑΣΙΛΑΗΣ.**

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΝ Τῇ ΑΝΩΤΕΡῃ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ.

Α'. Σελ. 88 — 97.

§ 2. Δύναμις τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ χαρακτῆρος τῶν κατοίκων σελ. 88 — 89.

§ 3. Γνώμη Ἱπποκράτους περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος σ. 89 — 90.

§ 4. Δαρβίνειος θεωρία περὶ ἐξελίξεως τῶν ὀργανικῶν ὄντων σελ. 90.

- § 5. Ἡ φυσικὴ διαλογὴ καὶ ἡ κληρονομία σελ. 90—91.
- § 6. Ἀρχιγένεθλος δύναμις τῆς φυλῆς σελ. 91—92.
- § 7. Φύσις τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος τῆς Ἑλλάδος σελ. 92—93.
- § 8. Ἀρμονία τῆς φύσεως τῆς χώρας καὶ τῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ πρῶτα αὐτῆς δημιουργήματα ἡ γλώσσα καὶ ἡ θρησκεία σελ. 93—94.
- § 9. Τρίτον δημιουργήμα ἡ ποίησις τοῦ Ὀμήρου σελ. 94.
- § 10. Κληρονομία καὶ φιλοπατρία σελ. 96—97.
B'. Σελ. 97—301.
- § 11. Περὶ τοῦ κράτους τῆς Εἰμαρμένης, τῆς κοινότερον Μοίρας καλουμένης, καὶ τῶν ἀγῶνων τοῦ ἀνθρώπου ὑπὲρ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἐλευθερίας σελ. 97—99.
- § 12. Δόξει διόφοροι τῶν νεωτέρων περὶ τῆς Εἰμαρμένης σελ. 99—100.
- § 13. Δόξει Ὀμήρου περὶ Μοίρας σελ. 100—102.
- § 14. Δόξει Λουκιανοῦ καὶ ἄλλων νεωτέρων περὶ Μοιρῶν σελ. 102—103.
- § 15. Περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου σελ. 103.
- § 16. Οἱ θεοὶ δοτῆρες τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν σελ. 103—105.
- § 17. Χαρακτὴρ τῶν ἡρώων σελ. 105.
- § 18. Δόξει Delorme περὶ Μοίρας, παρ' Ὀμήρου σελ. 105—107.
- § 19. Ἡ πρόοδος ἐν τῇ θεογονίᾳ τοῦ Ἡσιόδου σελ. 107—108.
- § 20. Ἀφήγησις τοῦ Ἡσιόδου τῆς γενέσεως τῶν θεῶν σελ. 108—109.
- § 21. Ὁ Ζεὺς καὶ οἱ ἄλλοι Ὀλύμπιοι θεοὶ σελ. 109—111.
- § 22. Περὶ ἀνθρώπου σελ. 111—112.
- § 23. Πόθεν προῆλθεν ἡ ἰδέα τῆς κοινῆς καταγωγῆς τῶν θεῶν καὶ ἀνθρώπων σελ. 112—113.
- § 24. Ἠθικὴ καθ' Ἡσιόδον σελ. 113—114.
- § 25. Πρόοδος ἀπὸ τοῦ ὀγδοῦ μέχρι τῶν μέσων τοῦ ἔκτου π. Χ. αἰῶνος σελ. 114—117.
- § 26. Δόξει τῶν ἑλεγεϊακῶν καὶ λυρικῶν ποιητῶν περὶ Μοιρῶν σελ. 117—119.
- § 27. Τύχη ἀγαθῆ καὶ ἀγαθὸς Δαίμων σελ. 119—120.
- § 28. Δόξει τῶν φυσιολόγων περὶ Εἰμαρμένης σελ. 120—122.
- § 29. Γνώμη τοῦ ἐν Δελφοῖς Μαντείου περὶ Μοιρῶν καὶ Ἡροδότου κρίσεις σελ. 122—125.
- § 30. Μέθοδος Πινδάρου πρὸς ἀνακαίνισιν τῶν ἀρχαίων μύθων καὶ περὶ δόσεων σελ. 125—127.
- § 31. Σύγκρισις τῶν θεῶν τοῦ Ὀμήρου πρὸς τοὺς τοῦ Πινδάρου σελ. 127—128.
- § 32. Δόξει Πινδάρου περὶ Μοιρῶν σελ. 128—131.
- § 33. Περὶ Τύχης καὶ ἀγαθοῦ Δαίμονος σελ. 131—132.
- § 34. Περὶ ἀνθρώπου καὶ τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ σελ. 132—135.
- § 35. Περὶ Αἰσχύλου κρίσεις Ὀβ. Μυλλέρου, Palin καὶ ἄλλων σελ. 135—140.
- § 36. Κρίσεις J. Girard περὶ τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν τοῦ Αἰσχύλου σελ. 140—143.
- § 37. Θρησκευτικαὶ δοξασίαι Αἰσχύλου περὶ Διὸς καὶ τῶν ἄλλων Ὀλυμπίων θεῶν σελ. 143—146.
- § 38. Περὶ Μοιρῶν, Ἐρινύων κλ. σελ. 146—149.
- § 39. Πόθεν ἐπιστεῦθη ὅτι ἡ Μοῖρα κυριαρχὸς ἐστὶ δέσποινα τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου σελ. 149—156.
- § 40. Περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἐλευθερίας κατ' Αἰσχύλον σ. 156—160.
- § 41. Ἀναξαγόρας καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ Νοῦ σελ. 160—164.
- § 42. Περικλῆς σελ. 165—168.
- § 43. Φειδίας σελ. 168—170.
- § 44. Σοφοκλῆς σελ. 170—172.
- § 45. Εὐριπίδης σελ. 172—182.
- § 46. Θουκυδίδης σελ. 182—195.
- § 47. Σωκράτης καὶ Ἀναξαγόρας σελ. 195—200.
- § 48. Ἀρχαὶ ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ ἠθικὴ τοῦ Σωκράτους φιλοσοφία σελ. 200—202.
- § 49. Θεωρία περὶ ἀρετῶν ὡς ἐπιστημῶν σελ. 202—205.
- § 50. Διαφωνία Πλάτωνος πρὸς Σωκράτη ἐν τῇ περὶ ἀρετῶν θεωρίᾳ σελ. 205—207.
- § 51. Κρίσεις Ἀριστοτέλους περὶ τῆς Σωκρατικῆς θεωρίας περὶ ἀρετῶν σελ. 207—209.
- § 52. Περὶ βουλῆσεως καὶ ἐλευθερίας κατὰ Σωκράτη καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους σελ. 209—213.
- § 53. Κρίσεις τῶν νεωτέρων περὶ τῶν ἐπιλουθημάτων τῆς θεωρίας τοῦ Σωκρά-

- τους περί βουλήσεως και ἐλευθερίας
σελ. 213—217.
- § 54. Παιδεία κατὰ Σωκράτην σ. 217—221.
- § 55. Πίστις Σωκράτους εἰς Ἀπόλλωνα, εἰς
χρησμούς και εἰς ὄνειρα σελ. 221—229.
- § 56. Τὸ Δαιμόνιον, κρίσεις Ζελλέρου και Γρο-
τίου σελ. 229—233.
- § 57. Κρίσεις Fouillée και Vacherot περί Δαι-
μόνιου σελ. 233—238.
- § 58. Κρίσεις τοῦ ἱατροῦ Lélut περί τοῦ Δαι-
μόνιου σελ. 238—265.
- § 59. Κρίσεις Brière de Boismont και ἄλ-
λων ἱατρῶν σελ. 265—269.
- § 60. Ἀνκεφαλαίωσις τῶν περί Δαιμόνιου
κρίσεων σελ. 269—274.
- § 61. Δάμων, Μένων, Ἰππόδαμος, Ἰπποκρά-
της σελ. 274—277.
- § 62. Περί παιδείας σελ. 277—282.
- § 63. Ἀσπασία ἢ γυναικεῖα παιδεύσεις σελ.
282—285.
- § 64. Ἀγωγή τῆς Ἀθηναίας γυναικός σελ.
288—298.
- § 65. Ἀντίδροσις κατὰ τῶν νέων ἰδεῶν τῆς
φιλοσοφίας και τέλος τοῦ δευτέρου μέ-
ρους σελ. 298—301.

﴿ فضائل اخلاقيه و كالات عليه ﴾

ΥΠΟ ΣΑΪΤ ΒΕΗ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΧΞΗ' συνεδριάσει).

Συμφώνως τῇ διακοινωθείσῃ ἡμῖν ἀπορά-
σει τοῦ Συλλόγου ἐξητάσαμεν τὸ παρὰ τοῦ ἐλ-
λογίου Σαΐτ-Βέη ἀποσταλὲν Τουρκικὸν φυλ-
λάδιον αὐτοῦ τὸ ἐπιγραφόμενον *geda'it-i-ah-la-*
pih'e b'e kemalat-i-hilmiye, ἥτοι, ἀρεταὶ ἠθι-
καὶ και τελειότητες ἐπιστημονικαί, ἐπὶ τοῦ ὀ-
ποίου ὁ συγγραφεὺς, ὑπὸ λίαν ἀβροφρόνων αἰ-
σθημάτων κινούμενος, ἠθέλησε νὰ ἐξαιτήσῃται
ἐν ἰδιαιτέρῃ πρὸς τὴν Α. Ε. τὸν κύριον Πρόε-
δρον ἐπιστολῇ αὐτοῦ τὴν κρίσιν τοῦ ἡμετέρου
Συλλόγου.

Τὸ περί οὗ ὁ λόγος φυλλάδιον, λίαν φιλο-
κάλως ἐκτετυπωμένον, σύγκειται ἐκ 38 σελί-
δων εἰς 16", και ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον μέρος
συγγραμματος ἐκτενεστέρου, οὔτινος τὸν σκο-
πὸν ἐξηγεῖ ὁ συγγραφεὺς διὰ βραχείων ἐν τῷ
προλόγῳ αὐτοῦ, λέγων ὅτι ἀνέκχθεν ἐφρόνησεν
ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῶν γνώσεων, ὅταν δὲν συμ-
βαδίζῃ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ μετ' ἀναλόγου ἠθικῆς
προόδου, μᾶλλον βλάπτει ἢ ὠφελεῖ, και ὅτι ἡ
παραγνώρισις τῆς ἀληθείας ταύτης ἐπενεγ-
κούσα δεινὰ ἀποτελέσματα ἐν τῇ κοινωνίᾳ,
ἐξώθησε πολλοὺς τῶν σοφῶν μέχρι τοῦ ν' ἀρ-
νηθῶσι τὴν ἐκ τῆς προόδου τῶν φώτων προς-
τηγγομένην ὠφέλειαν, ὡς τοῦτο συνέβη εἰς τὸν
Rousseau ἐν τῇ περιπέσῳ ἐκείνῃ διατριβῇ
ἣν συνέγραψε πρὸς ἀπάντησιν τῆς κατὰ τὸ

1759 ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Dijon προτα-
θείσης ἐρωτήσεως αἰὲν ἢ ἐπανόρθωσις τῶν
ἐπιστημῶν και τῶν τεχνῶν συνετέλεσεν εἰς τὴν
ἀνκχάθηρσιν τῶν ἠθῶν.

Προτιθέμενος τοῖνον ὁ συγγραφεὺς ν' ἀπο-
δείξῃ διὰ τοῦ πονήματος αὐτοῦ ὅτι και παρ'
ἡμῖν μεγίστη ἐπίκειται ἀνάγκη νὰ ληφθῇ φρον-
τις, ὅπως ἐν τῇ νῦν αἰσίῳ ὑπὸ τὴν προστα-
σίαν τῆς Α. Α. Μ. ἐνεργουμένη ἀναγεννήσῃ
τῆς παιδείας συμβαδίσωσι τὰ δύο στοιχεῖα
τῆς ἠθικῆς και διανοητικῆς ἀναπτύξεως τοῦ
ἀνθρώπου και ἐδραιωθῶσι ταῦτα ἐπὶ τῇ στε-
ρεᾷ βάσει τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων,
λαμβάνει ὡς ἀφετηρίαν τῶν λόγων αὐτοῦ τὴν
ἐπίκρισιν και ἀναίρεσιν τῆς προμηνημονευθείσης
πραγματείας τοῦ Rousseau, και δὴ πρὸς εὐ-
κολωτέραν ἀντίληψιν τῶν λεχθησομένων προ-
τάσσει εὐθύς τὴν εἰς τὸ Τουρκικὸν μετᾶφρασιν
τῆς Ἀκαδημαϊκῆς διατριβῆς τοῦ Γάλλου
κλασσικοῦ, διὰ τοῦ πρώτου μέρους τῆς ὁποίας
πληροῦνται αἱ λοιπαὶ σελίδες τοῦ ἐν λόγῳ
φυλλάδιου.

Και τὰ μὲν πανθομολογούμενα προτερήμα-
τα τοῦ καλῆμου τοῦ Σαΐτ Βέη, γνωστοῦ εἰς
τὸ καθ' ἡμᾶς κοινὸν ἐπὶ τε ἀνατολικῇ παι-
δείᾳ και παιδεύσει, και θεωρουμένου μεταξὺ
ἄλλων και ὡς ἐνὸς τῶν μᾶλλον ὀξυγράφων και

δεδοκιμασμένων δημοσιογράφων τῆς Αὐτοκρατορίας, ἰκανὰ παρέχουσιν ἐκ τῶν προτέρων ἐχέγγυα, ὅτι ἐν τῷ ἀγγελλομένῳ συγγράμματι αὐτοῦ ὁ ἐλλόγιμος οὗτος ἀνὴρ θέλει πραγματευθῆ ἵλιαν ἐπαξίως τὸ θέμα ὅπερ ἐξελέξατο. Ἄλλ' ὅμως ἐν τῷ ὑπ' ὄψιν τεύχει, ἐκτός λακωνικωτάτης σκιαγραφήσεως τοῦ σκοποῦ ὃν προτιθεταὶ ὁ συγγραφεὺς, εἰς οὐδεμίαν ἀκόμη προβαίνει ἐξέλιξιν τῶν ἰδίων ἰδεῶν. Προκειμένου δὲ περὶ θέματος τὸ ὅποιον ἀνοίγει εὐρείας κελεύθους εἰς παντοίας συζητήσεις καὶ τὸ ὅποιον καὶ πρὸ τοῦ Rousseau ἐγένετο ἀντικείμενον ποικίλων λόγων πρᾶ τε Ἀνατολικοῖς καὶ Δυτικοῖς, καὶ δὴ καὶ μετὰ τὸν Rousseau ἐτι μᾶλλον ἐξήσκησε τὸν κάλαμον πάσης τάξεως λογίων καὶ παντός ἔθνους, οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ μαντεύσῃ τις ὅποιαν ὁδὸν θέλει τραπῆ, οὔτε ὅποια τὰ ἐπιχειρήματα παλαιὰ ἢ καινὰ, ὧν θέλει κάμει χρῆσιν, οὔτε ὅποιον τὸ ἐξηκριβωμένον καὶ μεμελετημένον συμπέρασμα εἰς ὃ θέλει καταλήξῃ· καθ' ὅσον μάλιστα ἐκ τῶν ὀλίγων ὅσα λέγει ὑπαινίττεται ὅτι θέλει προσῆ καὶ εἰς πρακτικὰς ἐφαρμογὰς τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σύλλογος εὐκόλως, νομίζομεν, θέλει συμμερισθῆ τὴν γνώμην, ὅτι πᾶσα κρίσις ἐπὶ τῆς οὐσίας ἤθελεν εἶναι πρόωρος καὶ σφαλερὰ, καὶ ὅτι μόνον μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου θὰ ἦναι ἴσως καιρὸς νὰ ἐπιληθῆ αὐτοῦ.

Βεβαίως πολὺ κινεῖ τὸ ἐνδιαφέρον ἡ εἰς τουρκικὴν γλῶσσαν ὑπὸ ἀνδρὸς κατόχου τῶν τε εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀνατολικῶν ἰδεῶν, νέε αὕτη ἐπίθεσις κατὰ τῶν ἀποφάνσεων τοῦ Rousseau. Ἄλλ' ὡς ἔχει τὸ ἔργον, τὸ ἐφικτὸν μέρος αὐτοῦ περιορίζεται εἰς τὴν τουρκικὴν μετάφρασιν τοῦ Rousseau· διὸ καὶ ἡ ἐπιτροπὴ καλὸν ἔκρινε νὰ τολμήσῃ νὰ ἐπισυνάψῃ ὀλίγας τινὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ μεθερμηνευτικοῦ τούτου πονήματος, ἵνα μὴ μετὰ τὸ ἀβρόφρον διέκθημα τοῦ Σαὶτ βέη ἐκτεθῆ εἰς τὴν μομφὴν ὅτι παρεγνώρισε τὸν σκοπὸν τοῦ Συλλόγου περιοριζομένη εἰς ἀπλῶς ἀρνητικὴν γνωμοδότησιν.

Ὡς γνωστὸν, ἡ ἀνᾶπτυξις τῆς τουρκικῆς ἢ βέλτιον εἰπεῖν τῆς ὀθωμανικῆς γλώσσης τε καὶ φιλολογίας διετέλεσεν ἐπὶ πολὺ ἄσχετος πρὸς τὴν τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης, ἐξ οὗ καὶ οὐδὲν ἄπορον ἂν ὁ τρόπος τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων καὶ τοῦ ἐκφράζειν αὐτὰ, ἂν τὰ εἶδη τῆς φιλολογίας καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ κανόνες τῆς καλαισθησίας καὶ τῆς καλλιτελείας δὲν συμπίπτωσι παρὰ τοῖς Ἀνατολικοῖς καὶ Δυτικοῖς, καὶ δὲν συμφωνῶσιν ἐν πολλοῖς. Πρῶτὴ ἐπαφὴ τῶν δύο τούτων στοι-

χείων ἐγένετο ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τῶν πολιτικῶν ἀναγκῶν ἐπὶ τοῦ διπλωματικοῦ ἐδάφους. Καὶ μὴν ἡ Τουρκία εἶχε καὶ πρὶν πολιτικὴν αὐτοπαρκτον γλῶσσαν· ἀλλ' ὅτε ἐλλοῦσε εἰς ἀμέσους καὶ συνεχεῖς μετὰ τῆς Εὐρώπης σχέσεις ἠθέλησε νὰ μεταφέρῃ εἰς τὸν οἰκείον θησαυρὸν καὶ νὰ οικειοποιηθῆ ὅλην τὴν σφαιραν τῶν πολιτικῶν εὐρωπαϊκῶν ἰδεῶν, πολλὰ ἀνεφύησαν δυσχέρειαι, καὶ μόλις μετὰ δύο αἰῶνων ἐργασίαν δύναται σήμερον νὰ κωχυθῆ ὅτι κατέχει τέλος ὄργανον, δυνάμενον, ἐν χερσὶ δεξιάς· ἐννοεῖται, νὰ παραστήσῃ καὶ αὐτὰς τὰς λεπτοτέρας ἀποχρώσεις τῆς διεθνοῦς καὶ ἐπισήμου γλωσσικῆς κλίμακας. Εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ταύτην, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, καὶ πολλοὶ τῶν ἡμετέρων συνετέλεσαν· μολονότι δὲ σήμερον τὸ Λεξικὸν τοῦ Χαντσερῆ κινεταὶ ἀπηρχαιωμένον, οὐχ ἦττον τοῦτο παριστάνει ἀξιοπρεπὲς μνημεῖον διανοητικῶν πόνων ὀλοκλήρου γενεᾶς, ἐκ τῶν ὁποίων οὐσιωδῶς ὠφελήθησαν οἱ παρ' ἡμῖν ὑστερον ἐπιφανέντες ἀριστοτέχναι τῆς διπλωματικῆς γραφίδος. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ἀύστηροτέροι κριταὶ τοῦ Χαντσερῆ θὰ ὁμολογήσωσιν ὅτι οὗτος ἢ μᾶλλον οἱ ἄ·δρες ὧν τὰ μακρὰ καὶ τεμαχικὰ ἔργα ὁ Χαντσερῆς συνημολόγησε καὶ συνήνωσεν εἰς ἓν ὅλον, ἂν οὐχὶ ἄλλο τοῦλάχιστον ὑπέδειξαν τὸν τρόπον δι' οὗ πολλαχοῦ μὲν κυριολεκτικῶς πολλαχοῦ δὲ δι' ἐντέχνων περιφράσεων σχηματιζομένων διὰ τῶν ἐν τῇ ὀθωμανικῇ γλώσσῃ εὐχρηστών στοιχείων ἦτο δυνατόν νὰ μετανεχθῶσιν εἰς αὐτὴν αἱ εὐρωπαϊκαὶ ἰδέαι καὶ ἐκφράσεις· ἄνευ παραφθορᾶς, καὶ ὅτι κατὰ τοῦτο ἐξυπηρέτησαν τὰς τότε κατεπειγούσας ἀνάγκας.

Ἄλλὰ προχωροῦντος τοῦ ἔθνους καὶ αἱ ἀνάγκαι αὐτοῦ πολλαπλασιάζονται· ἡ σύγχρονος δὲ ἡμῖν νέε γενεὰ ὑπὸ ἐντίμου κινουμένη φιλοτιμίας δὲν ἀρκεῖται εἰς τὰ προσκτηθέντα, χωρεῖ ἐπὶ τὰ πρόσω καὶ συγκεντρούουσα ἰδίως τὰς προσπαθείας αὐτῆς περὶ τὴν γαλλικὴν φιλολογίαν, ἐπιχειρεῖ ἤδη νὰ μεταφέρῃ εἰς τὸ πᾶτριον ἰδίωμα καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ ἀριστουργήματα τῆς γαλλικῆς καλλιτελείας ὅπως καὶ διὰ τούτου τοῦ μέσου χορηγήσῃ νέας ἀφορμὰς σκέψεων καὶ ἀγώνων εἰς τοὺς παρ' ἡμῖν ζηλωτὰς τῆς προόδου καὶ τελειοποιήσεως τοῦ πειζοῦ καὶ πολιτικοῦ λόγου. Ἄλλ' ἐνταῦθα νέαι ἀναφύονται καὶ μέγιστα δυσχέρειαι· δὲν πρόκειται πλέον νὰ μεταφρασθῆ ἢ νὰ παραφρασθῆ λέξις τις, δὲν ἀρκεῖ νὰ μετατραπῆ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον εὐνοήτως φράσις τις γαλλικὴ εἰς τουρκικὴν. Τὸ ζητούμενον εἶναι ἐτι μείζον

ζητείται δηλαδή και ἡ πιστὴ ἀπόδοσις τῆς ὀλικῆς ἐκείνης ἐντυπώσεως, ἣν ὁ συγγραφεὺς προϋτίθετο νὰ προξενήσῃ εἰς τὸν ἀναγινώσκοντα ἢ ἀκούοντα, καὶ τὴν ὅποίαν ἔχων ὑπ' ὄψει μετεχειρίσθη ἐδῶ μὲν τοιαύτην λέξιν ἢ φράσιν ἢ ἰδέαν, ἀλλαχοῦ δὲ ἄλλην· ἀπαιτεῖται νὰ διατηρηθῇ ἡ θερμότης καὶ ἡ ὀρμὴ ἢ ἡ εὐφροσύνη καὶ εὐτραπελία, ἢ βαρῦτης ἢ ἡ ἐλαφρότης ἣν ἠθέλησε νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ· ἀπαιτεῖται πρὸ πάντων νὰ διατηρηθῇ ὁ χαρακτήρ τοῦ ὕφους τοῦ γράφοντος· καὶ ὅλα τέλος πάντων ἐκεῖνα τὰ προτερήματα τὰ ὅποια συντελοῦσιν εἰς τὸ ν' ἀποτελῇ τὸ τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον πόνημα, ἐν συνόλῳ καὶ ἐν μέρει ἐξεταζόμενον, ἐν ἀριστοῦργημα εἰς τὸ εἶδος του. Ὁ μεταφραστὴς δὲν νὰ ἦ ἐπομένως συγγραφεὺς εἰς τὴν οἰκίαν γλῶσσαν καὶ συγγραφεὺς ἀξίος τοῦ πρωτοτύπου. Τοιοῦτος δὲ, τὸ λέγομεν ἀδιστάκτως, ἐν τῇ παρουσίᾳ μεταφράσει ἀνεφάνη ὁ Σαίτ Βέης.

Μόνη τοιαύτη πεποιθήσις εἰς τὴν οἰκίαν ἐπάρκειαν ἠδύνατο νὰ τὸν ἐνισχύσῃ εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ ὑπὸ φιλολογικὴν ἐποψίν ἐντελεστέρου τῶν ἔργων τοῦ καθ' ὅλα κλασικοῦ Rousseau καὶ εἰς τὴν ἀπόπειραν τοῦ νὰ πλουτίσῃ τὴν τουρκικὴν φιλολογίαν, ἣτις ἀγνοεῖ παντάπασιν τὸ εἶδος τῆς φιλοσοφικο-πολιτικῆς ῥητορίας, διὰ τοῦ λαμπροτέρου λόγου τοῦ δημοσίου ἀνδρὸς τοῦ καθ' ἐξοχὴν ἐπονομασθέντος ὁ ῥήτωρ τοῦ *IH' αἰῶνος*.

Προκειμένου λοιπὸν περὶ τοιοῦτου συγγραφέως καὶ περὶ τοιοῦτου μεταφραστοῦ, οὐχὶ μόνον ἐπιτρέπεται ἀλλὰ καὶ εἶναι διδασκτικόν, νομίζομεν, δι' ἡμᾶς αὐτοὺς, οἵτινες ἂν καὶ ὑπὸ ἀσυγκρίτως ἐλαφροτέρων περιστοιχούμενοι δυσχεριῶν ἀριθμούμεν ὁμῶς τὸσον ὀλίγας καλὰς μεταφράσεις τῶν νεωτέρων κλασικῶν συγγραφέων, νὰ ἐξετασθῇ ἐκ τοῦ σύνεγγυς πῶς ὁ Ὀθωμανὸς μεταφραστὴς ἐξετέλεσε τὸ ἔργον αὐτοῦ, τοῦλάχιστον καθ' ὅσον ἐνεστὶ κρίναι ἐκ τοῦ ἀνὰ χεῖρας τεμαχίου.

Καὶ πρώτη μὲν ἀρετὴ πάσης μεταφράσεως λογίζεται τὸ νὰ ἦναι πιστὴ, τὸ νὰ μὴ παραλείπωνται δηλ. τεμάχια τοῦ μεταφραζομένου πρωτοτύπου. Ταύτην δὲ τὴν ἀρετὴν ἔχει ἡ ἀνὰ χεῖρας· διότι ἐκτὸς τινων λίαν εὐνοήτων καὶ δεοκιμασμένων παραλείψεων, ὀλίγιστα μόνον δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ ὡς πρὸς τοῦτο· ἐν τῇ 26^ῃ λ. χάριν σελίδι τῆς μεταφράσεως, τοῦ λόγου ὄντος περὶ τῶν Κινέζων, παρελείφθη, ἴσως ἐκ τυπογραφικοῦ λάθους, περικοπή τις ἐκ τριῶν τεσσάρων γραμμῶν, ἣτις ὁμῶς καθίσταται ἀναγκαία πρὸς συνέχισιν τῆς ἰδέας.

Ἐτέρα ἀρετὴ εἶναι τὸ ἀνάπαλιν, τὸ νὰ μὴ παρεμβάλλωνται ἐν τῷ κειμένῳ ξένοι περίοδοι, τοῦθ' ὅπερ ἀκριβῶς ἀπέφυγεν ὁ μεταφραστὴς. Μόνον δὲν ἐξηγοῦμεν διὰ τί παρενεῖρεν ἐν τῷ κειμένῳ τὰς σημειώσεις καὶ τὰς σημειώσεις τῶν σημειώσεων, ἄς τινὰς ἀκολουθῶς προσέθηκεν ὁ συγγραφεὺς. Καὶ ναὶ μὲν λίαν ἐντέχνως ἐξῆφανεν αὐτὰς ὁ μεταφραστὴς ἐν τῇ σειρᾷ τοῦ λόγου, ἀλλ' οὐχ ἤττον νομίζομεν ὅτι καθ' ἀρχὴν ἢ ἰδέα τοῦ συγκλείειν ἐν τῷ κειμένῳ τὰς σημειώσεις δὲν εἶναι ἐπιτυχής· καθόσον μάλιστα ἂν αἱ σημειώσεις ἦναι μακραὶ καὶ ὁ μεταφραστὴς δὲν ἔχῃ τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ Σαίτ Βέη, κινδυνεύει νὰ διακοπῇ ἡ ῥύμη τοῦ λόγου.

Ἔπεται ἡ περὶ τὴν λέξιν ἀκριβεία. Καὶ περὶ τούτου ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐπαινέσωμεν ἀρκούντως τὰς ἐπιτυχεῖς τοῦ εὐφραδῶς μεταφραστοῦ προσπάθειάς ὅπως ἀκριβῶς μεταφέρῃ εἰς τὸ τουρκικὸν τὸσαύτας ἀφηρημένας λέξεις καὶ ἐκφράσεις διὰ τὰς ὁποίας καὶ αὐτὰ τὰ ἐντελέστερα Λεξικά μικρὰν παρέχουσιν ἐπικουρίαν. Μόνον οἱ ἐντριβεῖς περὶ τὴν ὀθωμανικὴν φιλολογίαν δύναται νὰ ἐκτιμήσῃσι προσηκόντως τὴν ὑπηρεσίαν, ἣν κατὰ τοῦτο παρέσχεν ὁ Σαίτ Βέης εἰς τοὺς μέλλοντας λεξικογράφους. Ἐξετάζων τις τὸ πρωτότυπον κείμενον σχεδὸν ἀνὰ πᾶσαν φράσιν προάγεται ν' ἀνακρίξῃ τοῦτο ἀδύνατον νὰ μεταφρασθῇ· καὶ ὁμῶς ἀρκεῖ νὰ ρίψῃ ἐν βλέμμα εἰς οἰανδήποτε σελίδα τῆς μεταφράσεως ὅπως ἴδῃ ὅτι τὸ ἀδύνατον νομίζομενον κατορθοῦται ὑπὸ τὴν γραφίδα τοῦ Σαίτ Βέη καὶ ὅπως μεταβᾷ τὴν ἀπορίαν αὐτοῦ εἰς ἔπαινον καὶ χειροκρότησιν.

Παραδείγματα δὲν θέλομεν ἀναφέρει, διότι τότε θὰ ἔπρεπε νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα σχεδὸν ὀλόκληρον τὸ πόνημα. Εὐκολώτερον καὶ συντομώτερον φαίνεται ν' ἀναφέρωμεν τὰς λέξεις ἐκεῖνας τὴν μεταγλώττισιν τῶν ὁποίων ἀμφιβάλλομεν ἂν θέλῃ ἐπιδοκιμάσει ἡ κοινὴ γνώμη. Τοιαῦται εἰσι λ. χ. αἱ λέξεις وحشي καὶ وحش ἄγριος καὶ ἀγριότης, δι' ὧν ὁ μεταφραστὴς ἐρμηνεύει τὸ barbare καὶ barbarie, δι' ὧν ἐννοεῖ ὁ συγγραφεὺς οὐχὶ τοὺς ἀγρίους, ἀλλὰ τοὺς βαρβάρους λαοὺς οἵτινες ἀνέτρεψαν τὴν Ῥώμην. Τὴν λέξιν μουσαι ἐκλαμβάνει πανταχοῦ ὁ μεταφραστὴς ὡς συνώνυμον τῷ سائر ποιήσεις, ἐνῶ αἱ μουσαι ἀντιπροσωπεύουσιν ἐν τῇ φιλολογικῇ γλώσσῃ πολλὰ ἕτερα ἐκτὸς τῆς ποιήσεως. Le marbre et la toile ὅταν μεταφράζωνται (σελ. 4.) سنگ و پارا

لطافيرا (πέτρα σκληρά και υφάσματα ώρια) δέν είναι πλέον εικονική έκφρασις τοῦ αοί άνδριάντες και αϊ εϊκόνας». — Το amphithéâtre δέν άντιστοιχεί πρὸς τὸ خطابت كرشى (σελ. 70) ὅπερ σημαίνει μᾶλλον τὸ ρητορικὸν βῆμα. Το désintéressement ἐν τῇ φράσει aux noms sacrés de liberté, de désintéressement, d'obéissance aux lois δέν δύναται νά θεωρηθῆ ὡς ἐπιτυχῶς ἐκφραζόμενον διὰ τοῦ دريادى (σελ. 71) καρδιὰ εὐρεία ὡς ἡ θάλασσα. "Όταν λέγῃ ὁ Rousseau la richesse de la parure peut annoncer un homme opulent, et son élégance un homme de goût, ἡ λέξις élégance δέν ἀποδίδεται ἐπαρκῶς διὰ τοῦ منتظر اولى ὅπερ σημαίνει μᾶλλον un homme d'ordre, οὔτινος πάλιν ἡ ἐννοια ἀντίκειται πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Rousseau λεγόμενον· ἐπίσης τὸ courtisan και τὸ flatteur συνήθως ἐκλαμβάνονται τὸ ἐν ἀντι τοῦ ἐτέρου· ἀλλ' ἐν τῇ φράσει c'est sous l'habit rustique d'un laboureur et non sous la dorure d'un courtisan qu'on trouvera la force et la vigueur du corps, τὸ مدهانك تجلات زرينى (σελ. 19) εἶναι πλημμελές· διότι οὐδέποτε ὁ Rousseau δυσχυρίσθη ὅτι οὐδεὶς κόλαξ χαιρει δύναμιν και ῥώμην σημαντικὴν.— Το écartons des peintures odieuses δέν σημαίνει ὅτι πρόκειται περὶ εἰκόνων κακῶς χρωματισμένων تصاورى مدهانك، ἀλλὰ περὶ εἰκόνων ἠθικῶς ἀνιάρων, ὅπερ οὐδόλως ἐξάγεται ἐκ τῆς τουρκικῆς μεταφράσεως.

Ἐπαισθητοτέρα εἶναι ἡ ἔλλειψις εἰς τὸ τουρκικὸν καταλλήλων ἐκφράσεων διὰ τινὰς λέξεις τῶν ὁποίων ἡ περιεκτικότης εἶναι ἀπ' ἐνός μὲν τόσον ἐκτεταμένη ὥστε ἀδύνατος ἀποβαίνει ἡ διὰ περιφράσεως ἀπόδοσις αὐτῶν, ἀπ' ἐτέρου δὲ τόσον συμπαγῆς ὥστε πάλιν λίαν ἐπικινδύνον τὸ νά ἐπιχειρήσῃ τις νά λάβῃ μόνον μίαν, ἐδῶ τὴν μὲν ἀλλαχοῦ τὴν δέ, ἐκ τῶν πολλῶν ιδεῶν τὰς ὁποίας συσφίγγουσι δι' ἐνὸς ἀδιασπᾶστου δεσμοῦ. Τοιαῦτα εἰσιν αἱ λέξεις goût, caractère, talents, διὰ τὰς ὁποίας ὁ μεταφραστὴς μετεχειρίσθη, μετὰ πόσης ἐπιτυχίας τοῦτο οὐχ ἡμῶν ἐστι γινῶναι, δέκα διαφόρους περιφράσεις αἵτινες ἀποδεικνύουσιν ὅτι τὸ ἀληθές αὐτῶν ἀντίστοιχον ἐλλείπει εἰς τὸ τουρκικόν. Ἡ περίστασις δὲ αὐτῆ ἐστὶ τὸσῶ μᾶλλον δυσχέροτος, καθ' ὅσον αὐται αἱ λέξεις ἀποτελοῦσι τὰ κύρια σημεῖα ἐφ' ὧν περιστρέφεται ὅλος ὁ ἄξων τῆς παρά τῷ Rousseau συζητήσεως. Ἀλλὰ πολλὰκις δέν ἀρκεῖ νά ἦναι παραυδεγμένη μία λέξις

τουρκικὴ πρὸς ἔκφρασιν ἐτέρας Γαλλικῆς ὅπως χρησιμεύῃ και πανταχοῦ ἀδιαστᾶλτως ὡς ἐντελές αὐτῆς ἀντίστοιχον και ἰσοδύναμον διότι ὑπὸ τὸν κάλαμον τῶν συγγραφέων ἡ λέξις πολλὰκις βιάζεται, προάγεται, συστέλλεται ἐν τῇ ἐννοίᾳ αὐτῆς, και τότε τὸ ὑποτιθέμενον ἀντίστοιχον αὐτῇ ῥῆμα καταντᾷ σφαλερόν.

Τὰ λεγόμενα ἡμῶν ἐννοοῦνται τὸσῶ εὐκολώτερον ὅσῳ και ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ταῖς ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μεταφράσεσι περιπίπτομεν εἰς δυσχερείας τοῦ αὐτοῦ εἶδους. Ἀλλ' αἱ δυσχέρειαι ἡμῶν εἰσι πολὺ μικρότεραι. Ἡ ἔλλειψις αὐτῆ, και τοῦτο εἰρήσθω πρὸς ἀποφυγὴν πάσης παρεννοήσεως, δέν εἶναι ἔλλειψις τοῦ μεταφραστοῦ, εἶναι ἔλλειψις τῆς γλώσσης, τὴν ὑποῖαν δύναται ν' ἀναπληρώσῃ μόνον τὸ κύρος συγγραφέων οἷους ἀπεκδέχεται ἡ νέα γενεά. Θέλει δὲ ἀναπληρωθῆ δι' εἰσαγωγῆς ξένων λέξεων ἡ διὰ καθιέρωσεως πάλιν ὀθωμανικῶν λέξεων δι' εὐρύσεως ἡ περιστολῆς τῆς σημασίας αὐτῶν, τοῦτο κρινάτωσαν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοὶ ὡς ὁ ἡμέτερος μεταφραστὴς, ὅστις ὁμῶς οὐδόλως φαίνεται φίλος τῆς ξηνολογίας, καθ' ὅσον δύναται τις νά μαντεύσῃ ἐκ τούτου τοῦ πονήματος, ἐν ᾧ τρεῖς μόνον εὐρηται ξεῖναι λέξεις πρόγραμμα, φιλοσοφία, σόφισμα, και αἱ τρεῖς ὡς ὁρᾶται ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ. Εἶναι ἀληθές ὅτι αἱ δύο τελευταῖαι εὐρηται καθιερωμέναι παρά τοῖς Ἀραβῖν· ἀλλὰ και οὕτως ἀκόμη εἶναι βέβαιος ὁ μεταφραστὴς ὅτι ὁ Τοῦρκος ὁ μὴ εἰδῶς τὴν Γαλλικὴν και ἀναγινώσκων τὸ دعواسندن عارى بر طور فيلسوفانه (σελ. 19) θά ἐννοήσῃ τὴν περίοδον ταύτην ὡς ὁ εἰδῶς τὴν Γαλλικὴν θά ἐννοήσῃ τὸ un bon philosophe sans pédanterie ?

Μετὰ τὴν περὶ τὴν λέξιν ἔρευναν ἔρχεται ἡ περὶ τὰς περιόδους, ἐάν δηλ. τὸ σύνολον τῆς περιόδου ἐννοήθη και μεθρημηνεῦθη πιστῶς. Καὶ πρὸς τοῦτο εἶναι δίκαιον νά ὁμολογήσῃ τις ὅτι μεθ' ὅλην τὴν γνωστὴν στρυφνότητα τοῦ Γάλλου συγγραφέως ὁ μεταφραστὴς εἰδείχθη ἀνεπίληπτος· πλὴν ὀλιγίστων τινῶν περιόδων αἵτινες ἴσως χρήζουσι δευτέρων φροντίδων.

Ἦδη τὸ μόνον ὑπολειπόμενον κύριον ζήτημα εἶναι ἐάν ὁ μεταφραστὴς ὁ τοσοῦτον ἐπιτυχῶς ὑπερβαλὼν τὰς λεκτικὰς και φραστικὰς δυσχερείας ὧν βόλθει τὸ πρωτότυπον, ὑπῆρξεν ἐπίσης ἐπιτυχῆς ἐν τῇ ἐξυφάνσει τοῦ ὅλου, ἐάν κατάρθωσε νά μεταφέρῃ τὰς ἀρετὰς τοῦ ὕφους τοῦ πρωτοτύπου εἰς τὴν μετάφρασιν οὕτως ὥστε ὁ ἀναγινώσκων νά συλλάβῃ ἰδέαν τινὰ

τῆς φλογερᾶς ἐκείνης καὶ λογικῆς ῥητορείας, τῆς ἐντέχνου, νευρώδους ἐνταυτῷ, φυσικῆς ὁμῶς καὶ ἀρμονικῆς ὑφῆς τοῦ λόγου, ἣτις χαρακτηρίζει τὰ ἔργα τοῦ Rousseau καὶ ἀνυψοῖ αὐτὸν μεταξύ τοιούτων καὶ τοσοῦτων δοκίμων πεζογράφων τῆς Γαλλίας. Εἶναι ὁμολογούμενον ὅτι ὁ Rousseau ἔρρεπε πρὸς τὴν προαδοξολογίαν· ἀλλ' ἡ μαγεῖα τοῦ λόγου αὐτοῦ καλύπτει τὰ ἐλαττώματα τοῦ κυρίου θεματος τῶν ἐντελῶν ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ μὴ συμμεριζόμενοι τὰς ιδέας αὐτοῦ ἐκόντες ἄκοντες βλέπουν ἐξ αὐτοῦ συμπαρασυρομένους ἐν τῷ λάβρῳ ρεύματι τῆς βροντώδους φωνῆς του. Οὕτως ἡ Ἀκαδημία τοῦ Dijon ἀπ' ἐνὸς μὲν διακήρυξεν ὅτι οὐδόλως ἀσπάζεται τὰς ιδέας τῆς διατριβῆς αὐτοῦ, ἀπ' ἐτέρου ὁμῶς ἐβράβευσεν αὐτήν. Ἔχομεν καὶ ἄλλην περὶ τούτου ἔνδειξιν ἐτι μείζονος ἀξίας, τὴν ἐπιτήδειον ὑπεκφυγὴν ἣν μετῆλθεν ὁ Βολταίρος. Οὗτος ἐψέγεν ὅλας τὰς ὑπὸ τοῦ Rousseau ἐξενεχθείσας γνώμας ἀποφεύγων ὁμῶς τὴν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην, ἀπῆντησεν, ὡς παρατηρεῖ ὁ Villemain, διὰ τρισελίδου διηγηματίου ἐν ᾧ παριστᾷ Τιμωνά τινα μισάνθρωπον, ὅστις ἀφοῦ πολλὰ κατεῖπε τῶν γραμμάτων, ἐξερχόμενος τῆς οἰκίας του ἀπογυμνοῦται ὑπὸ ληστῶν ἐξ ὧν οὐδεὶς ἠξέυρει ν' ἀναγινώσκη· καταφεύγει δὲ εἰς τὴν οἰκίαν λογίων τινῶν, οἵτινες ἀφοῦ τῷ ἔδωκαν νὰ φάγη τῷ χορηγοῦσι κονδύλιον καὶ μελάνην ὅπως τελειώσῃ τὴν διατριβὴν του.

Ἀναγινώσκων τις καὶ σήμερον τὴν πραγματείαν τοῦ Rousseau, ἐν ἣ οὗτος ἔγραφε γλώσση, ἐνοεῖ τὴν ζωηρὰν συγκίνησιν, ἣν προὔξηνσεν ἐπὶ τῶν συγχρόνων ἀναγνωστῶν, τὴν προφυλακτικότητα τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, καὶ πῶς πάλιν ὁ Βολταίρος διακωμωδῶν τὸ κοινὸν αἰσθημα ἐν τῇ ἐπιστολῇ δι' ἧς εὐχαρίστει τὸν συγγραφέα διὰ τὸ ἀποσταλῆν αὐτῷ ἀντίτυπον, ἔλεγεν· «ἀληθῶς ἔρχεται ὄρεξις νὰ περιπατήσῃ τις τετραποδιστὶ ὅταν σὰς ἀναγινώσκη». Ἡ ἀνάγνωσις λοιπὸν τῆς μεταφράσεως εἶναι τοιαύτη οἷα νὰ ἐμποιήσῃ τὰ αὐτὰ αἰσθηματα ; Ἡ ἐπιτροπὴ φρονεῖ ὅτι, κατὰ τὸ μέτρον τῆς βοήθειας ἣν παρέχει τὸ ὄργανον ᾧ περ ἐχρήσατο, καὶ κατὰ τοῦτο ὁ μεταφραστὴς ἀνεδείχθη ἄξιος τοῦ συγγραφέως.

Ἐρέθη ἀνωτέρω ὅτι ὡς πρὸς τὴν δύμιον μετάφρασιν τῶν λέξεων ἀναφαίνεται ἐνίοτε καὶ παρ' ἡμῖν ἡ αὐτὴ δυσχέρεια οἷα καὶ ἐν τῇ τουρκικῇ· ἀλλὰ τῶν καταλλήλων λέξεων ἄπαξ εὐρεθειῶν, ἢ πιστῇ παρακολούθησις τοῦ κειμένου, καὶ ἐπομένως ἢ ἀπεικόνισις τῶν ἀλληλο-

διαδόχων διικυμάνσεων τῶν ἐκφράσεων καὶ τῶν ῥητορικῶν σχημάτων ἐπέρχεται ἀφ' ἑαυτῆς. Οὐδόλως ὁμῶς συμβαίνει τὸ αὐτὸ καὶ ἐν τῇ τουρκικῇ γλώσσῃ, τῆς ὁποίας οἱ τύποι τῶν ἐκφράσεων εἰσὶ λίαν διάφοροι τῶν νεωτέρων γλωσσῶν. Οἰαδήποτε καὶ ἂν ὑποτεθῇ ἡ ἐπιτηδειότης τοῦ μεταφραστοῦ, οὐδόλως καλύει τοῦτο ὥστε φράσις λίαν πιστῶς καὶ ἐντέχνως μεταπεφρασμένη, καὶ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀνεπιληπτος, ν' ἀποβαίνῃ λίαν ἀνάρμοστος ἐν τῇ ὑφῆ τοῦ λόγου ὡς ἐκ τοῦ τόπου ὃν κατέχει. Ἄντι, φέρ' εἰπεῖν, βραχείας ἐγένετο λίαν μακρά, ἀντὶ φυσικῆς καὶ ἀπερίττου, ἐπιτετηδευμένη καὶ πολύπλοκος, ἀντὶ τραχείας καὶ ὑπερηφάνου, ὑπτία καὶ χαμαιπειτής. Καὶ οὕτως ἡ μετάφρασις κατανατᾷ νὰ μὴ ᾖ πλέον ἀπεικόνισμα τοῦ πρωτοτύπου.

Ἐν τῇ προσωποποιᾷ λ. γ. τοῦ Φαβρικίου τὸ τῶν συγκινητικῶν que sont devenus ces loits κτλ. ἰσοδυναμεῖ μὲν κατὰ λέξιν λαμβανόμενον πρὸς τὸ

اوستف كياه بسته و كاشانه ساوهر زويه كيتدی

ἀλλὰ τοιαύτη φράσις εἶναι ποτε δυνατὸν νὰ συγκινήσῃ τὸν ἀκούοντα ;

Αἱ παρατηρήσεις αὗται ἐξηγοῦσιν ἱκανῶς τὴν ιδέαν ἣν θέλομεν νὰ ἐκφράσωμεν. Δὲν πρόκειται περὶ τοῦ μεταφραστοῦ ὅστις ἐπραξε τ' ἀδύνατα, ἀλλὰ περὶ τοῦ ὄργανου ὅπερ εἶχεν ἀνά χεῖρας, περὶ τῆς γλώσσης αὐτῆς. Ἡ περιφραστικὴ καὶ περιστροφικὴ ἐκείνη μέθοδος, ἣν μετεχειρίσθησαν, ὡς ἐφθήμεν εἰπόντες, οἱ πρό ἡμῶν, εἶναι ἤδη ἀνεπαρκὴς διὰ τὰς νέας ἀνάγκας. Δύναται βεβαίως εἰσέτι νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐπενοήθη, καὶ τούτου ἀξιόλογον παρδείγμα ἔχομεν λ. γ. τὴν μετάφρασιν τοῦ ἱστορικοῦ περὶ τῶν σταυροφοριῶν συγγραμματος τοῦ Michaud.—Ἐν τοῖς τοιούτου εἶδους ἀφηγηματικοῖς συγγραμμάσιν αἱ λέξεις, τὰ ῥητορικὰ σχήματα, ἡ κίνησις, ἡ ὀρμὴ τοῦ λόγου τίθενται ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ, καὶ ἡ ἀντικατάστασις δι' ἀντιστοιχῶν καὶ ἰσοδυνάμων εἶναι ἐπαρκής. Οὐχ οὕτως ὁμῶς ἔχει τὸ πρᾶγμα, ὅταν ὁ λόγος περὶ συγγραμμάτων οἷον τὸ προκείμενον, ὅπου λέξεις, ιδέαι καὶ φράσεις ἀποτελοῦσι σύνδεσμον ἀδιάσπαστον, καὶ ὅπου ἡ τελικὴ ἐντύπωσις κρέμαται ἐκ τῆς θερμότητος τοῦ λόγου, ἢ δὲ θερμότης πάλιν αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ τῆς ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ τοποθετήσεως τῶν λέξεων, λέξεων οὐχὶ ἐπιτετηδευμένων, ἀλλ' ἀληθῶς ἐκφραζουσῶν ὅτι εἶναι νὰ ἐκφρασθῇ ἐκεῖ καὶ ὄχι ἀλλαχοῦ, οὔτε πλέον

οὔτε ἔλαττον. Ὅταν ὁ Boileau εἶπε περὶ τοῦ Malherbes ὅτι d'un mot mis à sa place enseigna la valeur, δὲν εἶπε τοῦτο ὡς ἀπλοῦν φρόνημα, ἀλλ' ἐξαίρων τὴν ἀξίαν τῆς εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν ὑπὸ τοῦ Malherbes προσγενομένης ὑπηρεσίας. Ἡ ὀθωμανικὴ γλῶσσα ἐν τῇ νῆα ταύτῃ φάσει ἐν ἣ εἰσέρχεται δὲν ἔσχεν ἴσως ἀκόμη τὸν ἰδικόν της Malherbes. Ἐχει βεβαίως αὐτὴ καὶ ὕψος λόγου καὶ καλλιπέπειαν καὶ εὐφράδειαν καὶ ὄλας τὰς λοιπὰς ἀρετὰς τοῦ λόγου, ἅς θαυμάζομεν εἰς τὰς μᾶλλον τελειοποιημένας γλώσσας. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰ εὐρωπαϊκὰ, καὶ ἐπομένως συμβαίνει ἐνίοτε νὰ μὴ ἦναι δυνατόν νὰ τὰ χρησιμοποίησιν τις μεταφράζων ἐκ τοῦ γαλλικοῦ καὶ ὅταν ἀκόμη ὁ μεταφραστὴς ἦναι Σαῖτ βέης.

Ἡ γενικῶς ἐπικρατοῦσα ἰδέα ὅτι ἡ ὀθωμανικὴ γλῶσσα στερεῖται λέξεων εἶναι ἐντελῶς ἐσφαλεμένη. Ἴσως μάλιστα πολὺ ὀλίγα γλῶσσαι ἔχουσιν εἰς τὴν διάθεσίν των τοσοῦτο πλούσιον ὕλικόν· τοῦτο δὲ ἐξηγεῖ καὶ τὴν εὐχέριαν μεθ' ἧς συντάσσονται λεξικά, ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον λείπει εἶναι ἡ κατεργασία τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων, καὶ ἡ προσάρμοσις αὐτῶν εἰς τὰς νεωτέρας ἰδέας καὶ τοῦτό ἐστὶ πλέον ἔργον συγγραφέων καὶ οὐχὶ λεξικογράφων. Ἀπ' ἐναντίας ἡ νῦν λεξικογραφία ἀντὶ νὰ ζητῇ νὰ ἐπεκτείνῃ, προσπαθεῖ νὰ συστέλλῃ τὴν σφαῖραν τῶν προσιτῶν τουρκικῶν λέξεων, καὶ κατὰ τοῦτο ἴσως ἀπατᾶται ἀκολουθοῦσα ἐν πολλοῖς τὸ παράδειγμα ὅπερ ὁ Redhouse ἔδωκεν ἐν τῷ Ἀγγλοτουρκικῷ αὐτοῦ λεξικῷ. Ἡ τάσις τοῦ ξένου τούτου εἰδήμονος τῆς τουρκικῆς εἶναι νὰ ἐξοβελίσῃ τὰ μάλιστα τὴν Ἀραβικὴν, ν' ἀντικαθιστᾷ περιφράσεις ἀντὶ κυριολεξιῶν, καὶ νὰ πλουτίσῃ τὸ λεξικὸν αὐτοῦ μόνον διὰ λέξεων περιστρεφόμενων εἰς ἀντικείμενα ὕλικα, ὄργανα, οὐσίας κλ.

Ἀλλὰ τίς δὲν ἐνορᾷ τὴν ἐκ τούτου προσγενομένην βλάβην; Εἰς τί δύναται νὰ χρησιμεύσῃ τοιοῦτό τι λεξικὸν εἰμὴ ὡς ἀπλοῦν λεξιλόγιον ὅπως ἀνευρεθῇ λέξις τις ἀνατομικὴ ἢ χημικὴ ἢ ναυτικὴ τὴν ὁποῖαν οὐδεὶς θέλει μεταχειρισθῆ ἂν δὲν ἦναι εἰδικός, καὶ τὴν ὁποῖαν πάλιν ὅταν ἦναι εἰδικός δὲν θ' ἀναζητήσῃ βεβαίως εἰς τὸ Λεξικὸν τοῦ Redhouse; Ἐπὶ παραδείγματι, ἀμφιβάλλομεν ἐὰν ὁ Σαῖτ βέης προσπαλαίων ἐν τῇ μεταφράσει αὐτοῦ πρὸς τοσαύτας καὶ τοιαύτας δυσχερείας, ἐσυλλογίσθη κἄν νὰ προστρέξῃ ἔστω καὶ ἅπαξ εἰς τοιοῦτό τι λεξικόν. Ἀλλ' ὁ Redhouse ἐκτός

τοῦ ὅτι εἶναι ξένος, δὲν εἶναι συγγραφεὺς, δὲν ἠσθάνθη τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ καλάμου. Λεξικὸν δέ, οἷον ἀπαιτεῖ ἡ παρούσα κατάστασις τῆς ὀθωμανικῆς φιλολογίας, δὲν δύναται ν' ἀπαρτισθῇ εἰ μὴ ὑπὸ συγγραφέων, ὡς τοῦτο γίνεται ἐν Γαλλίᾳ λ. χ. καὶ ὡς καὶ παρ' ἡμῖν θὰ κατωρθοῦτο ἂν ἄνδρες ὡς ὁ Σαῖτ βέης ἀνελάμβανον τὴν τοιαύτην γιγαντιαίαν μὲν ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἀναγκαιοτάτην εἰς τὴν ἐθνικὴν φιλολογίαν ὑπηρεσίαν. Οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες δύναται τις νὰ ἦναι ἐκ τῶν προτέρων βέβαιος ὅτι ἀντὶ νὰ περικόπτωσι τὰς πρὸς τὴν ἀραβικὴν καὶ περσικὴν σχέσεις τῆς ὀθωμανικῆς, θὰ εἰργάζοντο μᾶλλον πρὸς ἐπέκτασιν αὐτῶν, δεικνύοντες ὁμως ἐν ταύτῳ καὶ τὸν τρόπον δι' οὗ τοιοῦτον ἄπλετον ὕλικόν καθίσταται εὐχρηστον καὶ εὐκατέρηστον. Ἐν τούτῳ ἐγκεῖται ἡ λύσις τοῦ δεσμοῦ, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν ὑπὸ τινων ὑποβαλλομένην παραμέλησιν τῶν σπουδῶν τῆς ἀραβικῆς, τῆς μεγάλης ταύτης καὶ γεραρχῆς ἀντιπροσώπου ὅλης τῆς Σημιτικῆς φυλῆς καὶ ὀλοκληροῦ πολιτισμοῦ.

Ἐννοεῖται ὅτι ταῦτα λέγοντες δὲν ἐννοοῦμεν ἀπλῆν μετὰγγισιν ὄλων τῶν ἀραβικοπερσικῶν λέξεων εἰς τὸ τουρκικόν· διότι τοῦτο πάλιν ἤθελεν εἶναι κυκλών· ἀλλὰ τὴν οἰκιοποίησιν καὶ διευθέτησιν τοῦ ἀραβικοῦ πλούτου μὲ τὸν τρόπον ὅστις ἀληθῶς νὰ πλουτίσῃ τὴν ὀθωμανικὴν φιλολογίαν, καὶ ὁ ὅποιος νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ δώσῃ εἰς τὴν φράσιν τὰ νεῦρα, τὴν κίνησιν, τὴν θερμότητα ἐκεῖνην ἧς στερεῖται σήμερον. Τὸ ἔργον εἶναι οὐχὶ μόνον γραμματολογικόν ἀλλὰ καὶ ῥητορικόν.

Τὴν ἀνάγκην ταύτην συνησθάνθη καὶ τὸ τουρκικόν φιλόμουσον κοινόν, καὶ ὁ κρότος καὶ θόρυβος ὅστις ἐγένετο περὶ τὴν ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ Ε. Δζεβδέτ πασσᾶ ἐκτυπωθεῖσαν μικρὰν ὀθωμανικὴν ῥητορικὴν εἶναι ἀρκούσα ἀπόδειξις τούτου. Ἀδιάφορον ἂν ἡ συζήτησις παρεξέκλινεν ἴσως τοῦ σημείου εἰς ὃ ἔδει νὰ περιστραφῇ. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Δζεβδέτ πασσᾶς διὰ τοῦ πονηματίου αὐτοῦ ἠνοιξε νέους ὀρίζοντας συζητήσεων καὶ ἐρευνῶν εἰς ἐκείνους οἵτινες ἐπιθυμοῦσι νὰ φέρωσι τὴν ὀθωμανικὴν φιλολογίαν εἰς τὸν βαθμὸν ὅστις τῇ ἀνήκει σήμερον. Ἡ δὲν εἶναι λυπηρόν, ὅπως ἐπιφέρωμεν ἀμέσως ἐν ψηλαφῆτον παράδειγμα, νὰ ἦναι εἰσέτι ἠναγκασμένοι, ὡς ἐξ αὐτοῦ τοῦ τρόπου τοῦ γράφειν, ὁ Σαῖτ βέης μεταφράζων τὴν προσωποποιήσιν τοῦ Φαβρικούου ἢ τοῦς λόγους τοῦ Σωκράτους, νὰ λέγῃ εὐθύς ἐδῶ περαινῇ ὁ Φαβρίκιος τὸν λόγον αὐτοῦ, ἐδῶ ὁ Σωκράτης

παύεται λέγων; "Όταν ἐν τῇ σειρᾷ τοῦ λόγου τοιαῦτα παρεμβάλλωνται προσκόμματα, ποῖα πλέον μένει εἰς τὸν ἀναγνώστην ῥητορικὴ ἀπάτη; πῶς ἐν τῷ μέσῳ τοιούτων ψυχρῶν φράσεων νὰ διατηρηθῇ ἡ ζέσις τοῦ πρωτοτύπου;

Αἱ σκέψεις αὗται, καίπερ οὐχὶ στενωῶς συνδεόμεναι πρὸς τὸ ἄμεσον ἡμῶν θέμα, προκύπτουσιν ὁμῶς ἐκ τῆς ἀπλῆς ἀναγνώσεως τοῦ μεταφραστικοῦ δοκιμίου τοῦ Σαίτ βέη. Μηδ' ἀπορήσει τις ἂν ὀλίγαι τινὲς σελίδες τουρκικοῦ κειμένου ἔδοσαν ἀφορμὴν εἰς τοιαύτην μακρηγορίαν· διότι καὶ αἱ ὀλίγαι ἐκεῖναι σελίδες τοῦ πρωτοτύπου, αἵτινες ἐθεμελίωσαν τὴν φιλολογικὴν φήμην τοῦ Rousseau, συνεπῆνεγκαν τόμους ὀλοκλήρους ἀντιρρήσεων, ἀναλύσεων, ἐπικρίσεων καὶ ἐπιδοκιμασιῶν. Τοιαύτη εἶναι ἡ τύχη καὶ ἡ φύσις τῶν ἀριστουργημάτων. Ἄπ' ἐναντίας, καίπερ τοσαῦτα εἰπόντες δὲν ἔχομεν τὴν πεποιθησιν ὅτι ἄξιως ἐπήνεσαμεν τὸ ἔργον. Εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ τοιούτου εἶδους τῆς ῥητορικῆς γαλλικῆς φιλολογίας ὁ Σαίτ βέη δὲν εἶχεν, ὡς ἡμεῖς ἐνθυμούμεθα, ἄλλα προηγούμενα, εἰ μὴ δυστυχῶς πάνυ ὀλίγα τινὰ λαμπρὰ δοκίμια ἐκ τοῦ Βοσουέτου φιλοπονηθέντα ὑπὸ τοῦ Μουνίφ πασσᾶ, καὶ, ὅπως ἀνατρέξωμεν ἔτι μακρότερον, τὴν ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Ἄλ. Κωνσταντινίδου ἄλλοτε γενομέ-

νην ἐπιτυχῇ μετάφρασιν διαλόγου τινὸς τοῦ Λουκιανοῦ. Ἄλλ' ἡ ἐπιχειρήσις τοῦ Σαίτ βέη καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐκτάσεως καὶ ὡς ἐκ τοῦ ἀπλοῦ ἐν ταύτῳ δὲ στρυφνοῦ, ὑψηλοῦ καὶ ῥητορικοῦ ὕφους τοῦ πρωτοτύπου ἀπέβαι-
 νεν ἔτι δυσχερεστέρα πασῶν τῶν προγενεστέ-
 ρων. Ἐπομένως οὔτε ἄξιον οὔτε δίκαιον ἐνο-
 μίσασαμεν νὰ μὴ ἀνταποκριθῶμεν ἐν τῷ μέσῳ
 τῆς ἀδυναμίας ἡμῶν πρὸς τὰς ἐπιτυχεῖς προσ-
 παθείας τοιούτου ἐλλογίμου ἀνδρὸς; ἀφιερῶν-
 τες εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ, καθ' ὅ-
 σον τοῦτο εἶναι σήμερον ἐφικτόν, τὴν συντο-
 νωτέραν προσοχὴν. Καὶ ναὶ μὲν διὰ λόγους εὐ-
 νοητοῦς ὁ Σύλλογος δὲν δύναται νὰ συμμετά-
 σχῃ ἀμέσως τῆς φιλολογικῆς κινήσεως ἣτις
 παρατηρεῖται μεταξύ τῶν Τούρκων συναδέλ-
 φων ἡμῶν· ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐχόντων τῶν
 πραγμάτων, καθῆκον εἶχομεν νὰ ὑποδείξωμεν
 τοῦλάχιστον ὅτι αἱ προσπάθειαι αὐτῶν κινου-
 σι καὶ παρ' ἡμῖν τὸ μέγιστον ἐνδιαφέρον καὶ
 ὅτι ἔργον καὶ διάβημα οἷον τὸ τοῦ Σαίτ βέη
 προύκალεσαν καὶ παρ' ἡμῖν ζωηρότατα αἰσθη-
 ματα ἐκτιμῆσεως καὶ συμπαθείας.

Ἡ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ

ΑΛ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ.

Ι. ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ.

ΑΒΡ. ΜΑΛΙΑΚΑΣ, εἰσηγητής.

ΖΩΓΡΑΦΕΙΟΣ ΑΓΩΝ

ΠΕΡΙ

ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΖΩΝΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ ΧΟΔ' (τῆς 30 Μαΐου 1882) συνεδριάσει,

ΕΠΕΤΕΙΩ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΕΟΡΤΗ,

ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς

Κυρίου Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΚΕΡΑΜΕΩΣ.

Εἰς τὴν ἐπέτειον ταύτην τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου εορτήν, καθ' ἣν τὸ φιλόμουσον δημόσιον λαμβάνει γνῶσιν τῶν ἐν τῷ διαστήματι τοῦ συλλογικοῦ ἔτους πεπραγμένων, εἴθισται ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπὴ νὰ παρέχῃ δι' ἐνὸς τῶν ἐταίρων αὐτῆς ἔκθεσιν περὶ τοῦ ποιοῦ καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀποστελλομένων τῷ Συλλόγῳ χειρογράφων εἰς τὸ περὶ συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ Ζωγράφειον διαγωνίσμα. Καὶ ἐπὶ δεκαετίαν μὲν τὸ εὐχέρστον τοῦτο ἔργον ἐξεπλήρωσαν διάφοροι τῶν ἡμετέρων συναδέλφων, οἱ μὲν πολλὰκις, οἱ δὲ καὶ ἄπαξ· ἀλλ' ἐφέτος ὁ ἐπὶ τῆς κρίσεως κληρὸς ἔπασσε δυστυχῶς ἐπ' ἐμὲ ξένον ἔτι τοῖς πλείστοις καὶ μακρὰν τῶν πραγμαμάτων τοῦ Συλλόγου μέχρι πρὸ μηνῶν τινων διατελοῦντα· καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ἐδίστασα εἰ ὤρκειον συμμετασχεῖν τῆς τιμῆς ταύτης, προσηκούσης ἀνωτέροις καὶ σοφοῖς τὰ μάλιστα ἀνδράσι, ἀλλὰ σκευθὲς ὅτι ὡς μέλος τῆς φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς ἔδει καὶ γὰρ νὰ συμβάλω ἐκ τῶν ἐνόητων εἰς τὸ πολύμοχον τῶν σεβαστῶν συναδέλφων μου ἔργον, ὑπήκουσα προθύμως εἰς τὴν συμβουλὴν τοῦ ἡμετέρου Προέδρου, καὶ ἤδη ἠαρρύνωντας παρέρχομαι ἐνώπιον ὑμῶν, ἐρίτιμοι κύριοι, ὅπως καθυποβάλω τὴν ἔκθεσιν τῆς παρούσης περιόδου τοῦ Ζωγράφεiou διαγωνίσματος.

Ἄλλὰ πρὶν ἢ ἀρξῶμαι τῆς ἀναγνώσεως ταύτης ἐπιτραπήτω μοι ὅπως εἴπω τινὰ προηγουμένως περὶ τοῦ σκοπίμου τοῦ προκειμένου

διαγωνίσματος, ὑπὲρ οὗ τοσοῦτον φροντίζει ὁ Σύλλογος καὶ οἱ φιλοτίμως συμμετέχοντες αὐτοῦ διὰ τῶν πολυτίμων αὐτῶν ἐργασιῶν.

Τεσσαράκοντα περίπου ἔτη παρήλθον ἤδη ἀφ' ὅτου ὁ ἀοίδιμος Ἀναστάσιος Λευκίδου ὁ Οἰκονόμου ἀντεπεξερχόμενος κατὰ τῶν μισελληνικῶν θεωριῶν τοῦ Fallmeyer, ἀρνούμενου τότε πᾶν διασωθῆν ἴχνος τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, καὶ ἀναλύων τὰς ἀκρίτους τοῦ γερμανοῦ τούτου σκέψεις κατεδείκνυε τῷ λογίῳ κόσμῳ τὴν πραγματικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ὑπαρξίν, οὐ μόνον ἐκ τῆς ἱστορίας τὰς μαρτυρίας αὐτοῦ ἀρνούμενος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν δημοδῶν ἠσμάτων, καὶ ἐκ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, καὶ ἐκ παντὸς ἐν γένει πράγματος ἀναγομένου εἰς τὰ ζῶντα μνημεῖα τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τὸ παράδειγμα τοῦ ἀνδρός ἐκείνου ἐμιμήθησαν τότε καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ἡμετέρων, οἵτινες διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν κατασυντρίψαντες τὰς βάσεις τῶν θεωριῶν τοῦ Fallmeyer ἀπέδειξαν εἰς τοὺς λογίους τῶν πεπολιτισμένων ἔθνῶν ὅτι, ἐν τοῖς ζῶσι μνημείοις τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐγκρύπτεται θησαυρὸς ἀνεκτίμητος δι' οὗ μάλιστα προλήψεις παλαιαὶ βαθύτατα ἐρρίζωμένοι ἐν τῇ πλείστη Εὐρώπῃ ἐναργέστατα ἀνηρροῦντο. Τίς ἀγνοεῖ ὅτι ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ γενναίως πανταχόθεν καταπολεμηθέντος Fallmeyer οὐδεὶς πλέον τῶν ἀλλοφύλων ἐτόλμησεν ἐγείρει νῆαν κατὰ τῆς ἡμετέρας ἐθνικότητος κραυγὴν; Τίς ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν

ἤκουσεν ὅτι ἐξέλιπε τὸ γνήσιον ἑλληνικὸν αἷμα ἢ ὅτι μόνον συμφύραμα παντοίων ἐθνοτήτων καὶ φυλῶν ἀποτελεῖ τὸ νῦν ἑλληνικὸν ἔθνος; Πᾶσαι αἱ τοιαῦται καὶ παραπλήσια θεωροῦναι τοῦ Fallmeyer καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ καταπολεμηθεῖσαι καὶ συζητηθεῖσαι ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐν Γαλλίᾳ, καὶ μάλιστα ἐν αὐτῇ τῇ Γερμανίᾳ, ἀπεδείχθησαν ἤδη ψευδεῖς, μόνον δὲ καὶ πράγματι διὰ τῆς περιουαγωγῆς καὶ ἐκδόσεως τῶν ζώντων τῆς ἡμετέρας γλώσσης μνημείων ἐπετεύχθη ἡ λαμπρὰ αὐτῆ νίκη τῆς συγχρόνου ἡμῶν γενεᾶς. Πρῶτη ἡ περιώνυμος *Παρδώρα* ἠνέφξε τὰς ἑαυτῆς στήλας πρὸς συστηματικὴν δημοσίευσιν τῶν μνημείων τῆς δημῶδους ἡμῶν γλώσσης ἀποταμιεύσασα ἐν δικαστήματι ὑπερικοσαετίας ἀπειρον γλωσσικὴν ὕλην χρησιμοπονηθεῖσαν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἐπιστήμης καὶ ἰδίᾳ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς σχέσεως τοῦ νεωτέρου Ἑλλήνου πρὸς τὸν ἀρχαῖον. Τὸ παράδειγμα τῆς *Παρδώρας* ἐμμήθησαν τότε καὶ πλείστα ἕτερα περιοδικὰ τῆς ἑλληνικῆς δημοσιογραφίας μέχρις οὗ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος, εὐθὺς μετὰ τὴν καθίδρυσιν αὐτοῦ, ἐπιθυμῶν νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ταῖς ἄλλαις αὐτοῦ ἐργασίαις καὶ ὡς κέντρον τῆς περισυλλεγομένης γλωσσικῆς ὕλης, καὶ τῶν ἐθιμῶν, καὶ τῶν παραδόσεων κτλ., συνέστησε διάφορα τοπογραφικὰ διαγωνίσματα, (οἷον τὸ Ζωγράφειον Ἑπειρωτικόν, τὸ τοῦ Ξηροποταμνοῦ Θεσσαλικόν, καὶ τὸ Συμβουλίδειον Τραπεζουντιακόν), εἰσκομίσαντα αὐτῷ πλουσιωτάτας συλλογὰς. Ἡ ἐθνικὴ καὶ φιλολογικὴ ἡμᾶ ἐνασχόλησις αὐτῆ διετέλεσεν ἔχουσα ἀείποτε παρ' ἡμῖν ζηλωτὰς μεριμνῶντας φιλοστοργῶς περὶ τῆς συλλογῆς λέξεων, αἰνιγμάτων, παροιμιῶν καὶ τῶν τοιούτων, ἄχρις οὗ συνεστήθησαν ἐν Ἀθήναις ὅ,τε φιλολογικὸς σύλλογος *Παρασσός*, ὅστις καθιέρωσε καὶ ἴδιον περιοδικὸν τὰ *Νεοελληνικὰ Ἀνάλεκτα*, περιλαβὼν ἄχρι τοῦ νῦν πλείστην ὕλην· καὶ τὸ Ροδοκανάκειον διαγώνισμα δι' οὗ προὔκειτο ἀνὰ συλλεχθῶσιν ὅσων πλείστων ἑλληνικῶν τόπων τὰ ἑλληνικὰ ἦθι καὶ ἔθιμα καὶ συνήθειαι καὶ νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ ἐν τοῖς σωζομένοις συγγραφεῦσι μνημονεύμενα, ὅπως γνωστῇ ἡ τοῦτων ταυτότης καὶ διαφορὰ. Γνωστὸν δὲ ὅτι ἐν τῷ διαγωνίσματι τούτῳ ἐβραβεύθη ἡ ἀξιοσπουδάστος τοῦ κυρίου Νικολάου Πολίτου *Μελέτη ἐπὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων*.

Δὲν σκοποῦμεν ἐνταῦθα νὰ ἀπαριθμήσωμεν πάσας τὰς ὁμοειδεῖς ἐργασίας, αἵτινες ἐγένοντο

παρ' ἡμῖν μέχρι τῆς σήμερον· τοῦτο δὲ μόνον παρατηροῦμεν ὅτι ἡ περὶ τῆς συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων πανταχόθεν ἐκδηλωθεῖσα αὐτῇ μέριμνα περιεβέβλητο ἄχρι τινὸς χαρακτῆρα μᾶλλον ἐθνικῆς φιλοτιμίας· διότι προὔκειτο νὰ ἀποδειχθῇ ἡ διὰ πραγμάτων καὶ μαρτυριῶν ζωσῶν καταγωγὴ τῆς νέας ἑλληνικῆς γενεᾶς. Τοῦτο πρὸ πολλοῦ ἐπετεύχθη ἤδη καὶ οἱ ἐν Εὐρώπῃ σοφοὶ κατέγνωσαν τὸ ἐσφαλμένον καὶ δὴ ἐκ ῥοπῶν πανσλαβιστικῶν, ὡς ἀπεδείχθη βραδύτερον, προελθὸν σύστημα θεωριῶν τοῦ Fallmeyer, ὅστις ἐνεκα τῆς εὐγλωττου δικανικῆς αὐτοῦ δεινότητος ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὅλην συνεκύκα καὶ συνετέραττεν ἅπαντα τὸν κόσμον, διαδίδων ὅτι «τὸ τῶν Ἑλλήνων γένος ἐξέλιπεν ἐν Εὐρώπῃ» καὶ ὅτι, «οὐδὲ ῥάνις ἑλληνικοῦ αἵματος ῥέει εἰς τὰς φλέβας τῶν νῦν Ἑλλήνων». Ὁ κίνδυνος οὗτος παρῆλθεν ἤδη καὶ νῆα φάσις ἐπέβη τῇ ἐργασίᾳ τῆς περισυλλέξεως τῶν ζώντων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ἡμετέρου λαοῦ μνημείων, ἰδρύουσα τὴν δευτέραν, οὕτως εἰπεῖν, περίοδον αὐτῆς, καθ' ἣν τὸν πατριωτικὸν καὶ παταγῶδη περὶ τῆς καταγωγῆς ἡμῶν χαρακτῆρα διεδέξατο ὁ ὄντως ἐπιστημονικός. Οἱ λόγιοι κατείδον μετὰ θαυμασμοῦ ὅτι ἡ γνωστοποιηθεῖσα ὕλη ἐνέκρυπτεν ἀνεξάντλητον πηγὴν γνώσεων χρησίμων κυριώτατα τῇ συγκριτικῇ μὲν φιλολογίᾳ καὶ μυθολογίᾳ καθόλου, ἰδίᾳ δὲ τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τῇ ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ. Ἐν τοῖς ἄσμασι τοῖς διστίχοις, ταῖς παροιμίαις, τοῖς παραμυθίοις, τοῖς αἰνίγμασι, ταῖς εὐχαῖς, ὕμνοις καὶ κατάραις, καὶ ἐν τοῖς ἰδιωτικοῖς τοῦ ἡμετέρου λαοῦ, ἀνεφάνη, ἐπαναλαμβάνομεν, νέος ὀρίζων γνώσεων, νῆα ὅλως ὕλη πρὸς χρησιμοποίησιν ἐν ταῖς μελέταις τῆς καθόλου ἀρχαιότητος· ἐτέθησαν δηλονότι αἱ βᾶσεις τριῶν ἐπι ὑποδιαίρεσεν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, ἡ μὲν, τῆς συγκριτικῆς μυθολογίας τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ἡ δὲ, τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀρίας γλώσσας καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, ὡς ἀπ' ἀρχῆς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐπραττεν ὁ ἡμέτερος Κοραῆς, ἡ δὲ τῆς μέσης καὶ νεωτέρας ἡμῶν ἱστορίας ὡς βοήθημα τῶν ἀνεκδότων ἱστορικῶν ἐγγράφων καὶ λοιπῶν χειρογράφων κειμένων. Τοῦτο λοιπὸν εἶναι τὸ διάγραμμα περὶ ὃ βραβίζεται σήμερον τὸ σκόπιμον, τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὸ ἐπωφελεῖς τῆς περιουαγωγῆς τῶν μνημείων τῆς δημῶδους γλώσσης, ἀπὸ τῶν ἠρωϊκῶν καὶ ἑρωτικῶν κалуμένων ἡμετέρων ἄχρι τῆς μικροτάτης

ιδιαιζούσης φράσεως τοῦ χωρικοῦ καὶ τοῦ ποιμένου.

Ὁ ἡμέτερος Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος τὴν τοιαύτην ἐν τοῖς θέμασι τούτοις σκοπιμότητα καθορῶν, πρῶτος ἐσπευσεν ὡς διαχαράξῃ εὐρὺ στάδιον ἑρευνῶν, προτείνας τῷ 1870 ἔτει διὰ τοῦ κυρίου Ἡροκλέους Βασιάδου πρόγραμμα διαγωνισμοῦ σκοποῦντος τὴν συλλογὴν τῶν ζώντων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μνημείων¹. Ἡ ἐργασία ἦν ἐπίπικτος ἀλλ' ἡ ἀναδεχθεῖσα τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς ἐπιτροπὴ ἀτί ἡδύνατο πράξει μόνη χρημάτων στερουμένη; μικρὰ ἢ οὐδέν, ἀνευ τῆς συμπράξεως Μαικήνα τινὸς ἢ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ². Καὶ ὁμοῦ μετὰ ἐν καὶ ἡμισυ ἔτος ἐπαναληφθέντος τοῦ θέματος ὑποβάλλει αἰφνης ἡ φιλολογικὴ ἐπιτροπὴ τῷ Συλλόγῳ τὴν πρότασιν ἀποστολῆς ἐγκυκλίου πρὸς τοὺς διδασκάλους τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τοὺς λοιποὺς λογίους, διακηρυττούσης, ὅτι, κατ' ἔτος μέλλει ἀπονέμειν ἀμοιβὰς εἰς τοὺς ἀσχολουμένους ἐν ταῖς ἐπαρχίαις εἰς συλλογὰς τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ μνήμῃ καὶ τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ ποῦ χρήματα; ἐρωτᾷ ἀμέσως ὁ Σύλλογος. Ὁ δὲ πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς ἀπαντῶν ἀγγέλλει αὐτῷ ὅτι ὁ φιλογενέστατος κ. Χρηστάκης Ζωγράφος ἀνεδέχθη ἄσμενος χορηγεῖν κατ' ἔτος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ 100 λίρας ὀθωμανικὰς³. Ἐκτοτε ὄντως συνετέχθη πληρέστερον πρόγραμμα τοῦ διαγωνισμοῦ, ὅπερ καὶ ἐπικυρωθὲν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου⁴, ἀπεστάλη εἰς τὰς ἐπαρχίας κηρύττον, ὅτι ἀκαίτοι πλείω ἢ πενήκοντα παρῆλλον ἔτη ἀφ' ὅτου ὁ αἰοιδίμος Κοραῆς πρῶτος ὑψώσει φωνὴν ὑπὲρ τῆς συλλογῆς τῶν ζώντων μνημείων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ἀποδεικνύων τὰς ἐξ αὐτοῦ πολλὰς καὶ μεγάλας ὠφελείας διὰ τῆς παραλληλίσσεως πρὸς τὰ ἀρχαῖα, καίτοι ἔκτοτε πολλοὶ ταῖς σοφαῖς τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς συμβουλαῖς ἐπόμενοι εἰς συλλογὴν τῆς ὕλης ἐπεδόθησαν, ὀλίγη ὁμοῦς μέχρι τοῦδε ἠθροίσθη, ἡ δὲ πλείστη πολὺτιμος οὐχ ἦττον τῶν πολυθρηλήτων ἀργυροφόρων σκωριῶν καὶ ἐκβολάδων κείται κατακεχωσμένη καὶ ἀνεκμετάλλευτος· διότι πρὸς ἀμοιβὴν τῶν κό-

πων καὶ ἀποζημιώσιν τῶν ἐνδεχομένων δαπανῶν οὐδεμία ἐχορηγήθη χρηματικὴ βοήθεια εἰς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις δυναμένους μετ' ἐπιτυχίας ἀσχολεῖσθαι πρὸς συλλογὴν τῶν ζώντων μνημείων, οἳ εἰσι μάλιστα οἱ διδάσκαλοι τῶν δημοτικῶν καὶ ἑλληνικῶν σχολείων. Ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος πρὸς εὐκολωτέραν τῆς γλωσσικῆς ὕλης συλλογὴν ἐπιθυμῶν νὰ συμπεριλάβῃ συνεργούς καὶ συμπράκτορας τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διαμένοντας καὶ δυναμένους εἰς τοιαύτας ἐργασίας ἀσχολεῖσθαι, ἐπιτυχῶν δὲ καὶ γυναικας χρηματικῆς ἐπιχορηγήσεως παρὰ τοῦ φιλογενεστάτου καὶ τῶν καλῶν ζηλωτῶν κ. Χρηστάκη Ζωγράφου, ἀγγέλλει ὅτι κατ' ἔτος ἀπονειμηθήσονται κατὰ τὴν ἐτησίαν τοῦ Συλλόγου ἑορτὴν χρηματικαὶ ἀμοιβαὶ δέκα, ὡν ἑκάστη ἐκ δέκα ὀθωμανικῶν λιρῶν, εἰς συλλογὰς πρὸς αὐτὸν ἀποστελλόμενας τῶν ζώντων μνημείων τῶν διατηρουμένων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Συνεπεία τῆς προκηρύξεως ταύτης τοῦ Συλλόγου πολλοὶ πράγματι τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐσπευσαν ν' ἀποδυθῶσιν εἰς τὸν ἀγῶνα, ἐργαζόμενοι κατὰ τὰς ὑποδειχθείσας ὁδηγίας καὶ οἱ μὲν γλωσσικὴν ὕλην ἀποθησαυρίζοντες συνέβαλλον εἰς τὸν θησαυρὸν τῆς δημῶδους ἡμῶν γλώσσης· οἱ δὲ ἄσματα, δίστιχα, αἰνίγματα κτλ. ἀποταμιεύοντες κατεδείκνουν τὴν σέβει τοῦ πνεύματος τοῦ νεωτέρου Ἑλλήνος πρὸς τὸ τοῦ παλαιοῦ· οἱ δὲ τὰ παραμύθια καὶ τὰς δημῶδεις παραδόσεις μεταγράφοντες, ὡς διηγῆται καὶ σκέπτεται ὁ λαός, ἐγένοντο παρὰ τῆς ὅπως τὸ μὲν καταδειχθῆ ἢ συγγένεια τῶν σημερινῶν μύθων πρὸς τοὺς τῶν ἀρχαίων, τὸ δὲ ἢ ἐπίδρασις τῶν ξένων ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ. Πάντα δὲ ταῦτα ἀποστελλόμενα ἐτησίως τῷ Συλλόγῳ καὶ ὑποβαλλόμενα τῇ μελέτῃ τῆς φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς ἐξετάζοντο, ἐκρίνοντο καὶ ἐπὶ τέλους ἐπηνούντο ἢ ἀντημείβοντο ἀπονειμομένης ἑκάστῳ συλλογῆς τῆς προσηκούσης ἀξίας· καὶ οὕτως ἐπὶ δεκαετιῶν ὅλην ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἠθροίσεν ὑπερπεντήκοντα συλλογὰς, ὡν τινὰς μὲν ἐξέδωκεν ἐν τῷ ὁμωνύμῳ αὐτοῦ περιοδικῷ, αἱ δὲ πλείσται κατακείνται ἔτι ἐν τοῖς ἀρχείοις ἐπεξεργασμέναι ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς καὶ ἔτοιμοι πρὸς δημοσίευσιν. Καὶ ὄντως, κύριοι, ἐν ταῖς συλλογαῖς ταύταις ἐγκρύπτονται ἀνεκτίμητα ἐθνικὰ κειμήλια, ἅτινα, χρησιμοποιοιθέντα προσηκόντως, θέλουσι σχηματίσει οὐ μόνον τὸ τελειότερον λεξικὸν τῆς τε κοινῆς ἡμῶν γλώσσης καὶ τῶν ποικίλων διαλέκτων τοῦ ἑλληνικοῦ

1) Ὅρα Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. τόμ. Ε', σελ. 144.

2) Ἴδε Η. Βασιάδου, Ἐκθεσιν τῶν ἔργων τοῦ ἐν Κων/πόλει Ἑλλην. Φιλολ. Συλλόγου, ἐν τοῖς «Πρακτικοῖς τοῦ Συνεδρίου τῶν Ἑλλην. Συλλόγων», σελ. 130.

3) Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. τόμ. ΣΤ' σελ. 209.

4) Αὐτόθι, τόμ. Ζ' σελ. 235 καὶ 283.

λαοῦ, ἀλλὰ καὶ γενικὴν εἰκόνα θέλουσι παράσχει τοῦ βίου καὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἀπὸ τῶν ἀρχαιστάτων χρόνων μέχρι τῆς σήμερον· οὐχ ἤττον δὲ κατὰ πολὺ θέλουσι συμβάλλει καὶ εἰς τὰς συγκριτικὰς μελέτας τῆς φιλολογίας, καὶ ἰδίως εἰς τὴν γλωσσολογίαν καὶ τὴν συγκριτικὴν μυθολογίαν τῶν διαφόρων ἔθνοτήτων.

Ἀπὸ τῆς Ἠπείρου, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Θράκης, τοῦ Πόντου, τῆς Βιθυνίας, τῆς μεσημβρινῆς ἀκτῆς τῆς Καρίας, ἔτι δὲ τῆς Σύμης, τῆς Λευκάδος καὶ ἀπὸ τινων ἄλλων μερῶν ἀπειστέλλουσιν ἡμῖν μέχρι τοῦδε πολλαὶ συλλογαί· καὶ ἡ ὕλη τινῶν μὲν τῶν μερῶν τούτων φαίνεται ἤδη σχεδὸν ἐξαντληθεῖσα, ὡς ἡ τῆς Λευκάδος καὶ τῆς Σύμης, τῶν δὲ ἄλλων πένυ ὀλίγην ἔχομεν· καὶ ὅμως μὴ νομίσητε, κύριοι, ὅτι διὰ τῆς μέχρι σήμερον ἐπὶ δεκαετίαν ὄλην συλλεγείσης ὕλης συνεπληρώθη τὸ ἔργον, εἰς ὃ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος προέβη διὰ τοῦ Ζωγράφου διαγωνίσματος. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς κατοικεῖ εὐρεῖαν ἔκτασιν τῶν κατὰ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν χωρῶν· ἐλλείπουσιν ἡμῖν εἰσέτι συλλογαὶ ἐκ τῶν νήσων καὶ δὴ τῶν ἀξιολογωτέρων ὑπὸ τὴν γλωσσικὴν ἔποψιν, οἷον ἐκ τῆς Κύπρου, τῆς Ρόδου, Πάτμου, Ἰκαρίας, Κῶ, Νισύρου, Καρπάθου, Κάσου, Σάμου, Λέσβου, Χίου, Τενέδου, Θάσου, Σαμοθράκης καὶ τῆς Κρήτης. Ἐκ πασῶν τῶν νήσων τούτων οὐδεμία εἰσέτι περιῆλθεν ἡμῖν συλλογὴ καὶ ὑπάρχουσι μὲν τινες ἤδη γνωσταὶ εἴτε ἐν φυλλαδίοις, εἴτε ἐν περιοδικοῖς συγγράμμασιν, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ εὐτελέσταται εἰσι· τινῶν μάλιστα νήσων οὐδὲ κἄν γινῶσιν ἔχομεν περὶ τῶν ἰδιωτισμῶν τῶν ἐν αὐταῖς κατοικίων. Ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ περιηγηθῶ πρὸ τίνος χρόνου ἅπαντα ἀνεξαιρέτως τὰ ἐν Χίῳ χωρία, τὸ πλεῖστον τῆς νήσου Ρόδου καὶ τινὰς μικροτέρας τῶν Σποράδων νήσων, ἐν αἷς μετὰ θαυμασμοῦ καὶ σχεδὸν ἀνεπίστως παρετήρησα ὅτι οἱ κάτοικοι ἐν τοῖς ἰδιωτικοῖς καὶ ταῖς παραδόσεσιν αὐτῶν διασώζουσιν ἀκένωτον θησαυρὸν τῆς δημῶδους φιλολογίας, καὶ τοσοῦτον μάλιστα ἄπειρον ὥστε ἀναμαρτήτως δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι μῦριον μόνον ἀποτελοῦσιν αἱ μέχρι σήμερον γνωστοποιηθεῖσαι συλλογαί. Διατὶ ἄρα γε οἱ ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις διδάσκαλοι καὶ λοιποὶ λόγιοι ἡμέλησαν ν' ἀποδυσθῶσιν εἰς τὸν ἀγῶνα, ὃν ἐπαγγέλλεται τὸ Ζωγράφειον διαγώνισμα, ἀγῶνα οὐ μόνον εὐχρηστον καὶ ὑγενῆ ἀλλὰ καὶ ἔθνωφελῆ καὶ ἐπωφελῆ τοῖς ἀγωνιζομένοις;

Ἡ ἑλλειψὶς αὕτη δὲν ὑφίσταται μόνον διὰ τὰς σποράδας νήσους· αἱ πλείονες τῶν Κυκλάδων καὶ τῶν Ἑπτανήσων ἀνεξερεύνητοι ἔτι εἰσὶν ὑπὸ τὴν γλωσσικὴν ἔποψιν. Ἐὰν δὲ στρέψωμεν ἤδη τὰ βλέμματα ἡμῶν ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου, θέλομεν παρατηρήσει ὅτι καὶ ἐκεῖθεν μικραὶ σχετικῶς ἐκοινοποιήθησαν συλλογαί· τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου, ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ἡ Θεσσαλία, αὕτη ἡ Μακεδονία καὶ τὸ πλεῖστον τῆς Θράκης ὑπολείπουσιν ἔτι εἰς τὸ σπουδαῖον ἔργον, οὐ τὴν ἐκτέλεισιν ἐπιδιώκει τὸ ὁμώνυμον διαγώνισμα τοῦ φιλοπάτριδος ἀγωνοθέτου. Στρέψατε ἤδη, κύριοι, τὰ βλέμματα ὑμῶν ἐπὶ τῆς Ἑλλάσσοнос Ἀσίας καὶ τῶν παρακειμένων χωρῶν. Ὁ ἄχανός οὗτος χῶρος, ὃν κατοικοῦσιν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου, τοῦ φιλολάου ἡμῶν ἀνακτος, διακόσται μυριάδες περίπου ὁμογενῶν, εἰνκι διηρημένους εἰς ποικίλας φυσικὰς περιφερείας, ὧν ἐκάστη ἀντιπροσωπεύει διάφορον γλωσσικὸν ἰδίωμα καὶ παραδόσεις λίαν περιέργους, συμβαλλούσας εἰς τὸν ἡμέτερον ἀγῶνα. Ἐκτὸς τῶν μερῶν τοῦ Πόντου, ἄτινα ἠρευνήθησαν ἱκανῶς, ἐκτὸς ἐλαχίστου μέρους τῆς Βιθυνίας καὶ τῆς νοτίου ἀκτῆς τῆς Καρίας, οὐδεμία τῶν ἐπιλοιπῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάσσονος Ἀσίας ἀπέστειλεν ἡμῖν ἄχρι σήμερον τὰς δεούσας εἰς τὸ Ζωγράφειον διαγώνισμα ἐκθέσεις. Ἐκ τοῦ ναμοῦ δὲ Ἀϊδινίου, ἐν ᾧ ποικίλοι ἰδιωτισμοὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπάρχουσιν (οἷον ἐν Σμύρῃ καὶ τοῖς περιχώροις, ἐν ταῖς δυοῖς Φωκαίαις, ἐν Μαγνησίᾳ καὶ τοῖς πέριξ, ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Νυμφαίου, ἐν τῇ ἐρυθραϊκῇ χερσονήσῳ, ἐπὶ τῶν ἀκτῶν καὶ ἐν τοῖς μεσογείοις τῆς Καρίας, ἐν τῷ Καῦστρίῳ πεδίῳ, ἐν τῷ τοῦ Μαιάνδρου καὶ ἐν τοῖς ἄνω μέρεσι τοῖς πέραν τῶν σημείων ἔνθα λήγουσιν αἱ ἐκ Σμύρνης σιδηροδρομικαὶ γραμμαί), οὐδεμία ἀπολύτως γινώσκεται γλωσσηματικῆ πραγματεία. Προχωροῦντες δὲ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς ἀσιατικῆς χερσονήσου ποικίλους ἐπίσης ἰδιωτισμοὺς θέλετε ἀπαντήσει εἰς ἀπόκεντρα καὶ ὀρενὰ τινὰ μέρη, ἐν οἷς διεσώθη ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀπειλουμένη ἤδη νὰ ἐκλίπη διὰ παντὸς ἕνεκα τῆς μετὰ τοῦ τουρκομανικοῦ στοιχείου ἐπιμιξίας· ταῦτα δὲ λέγοντες ἐννοοῦμεν τὸ Γκιόλδε τῆς Μαιονίας, μέρη τινὰ τῆς Φρυγίας καὶ τὰ ἐν Καππαδοκίᾳ, Κιλικίᾳ καὶ Παμφυλίᾳ ὀρενὰ χριστιανικὰ χωρία, ὧν οἱ κάτοικοι ὁμιλοῦσιν ὅλως ἰδιαζόντως· ὅτι δὲ ἀπὸ τινων ἐκ τῶν μερῶν τούτων κινδυνεύει ν' ἀπολεσθῇ διὰ παντὸς ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ, ἀρκεῖ ἴσως νὰ ἀναφέρω-

μεν ὑμῖν μόνον τὴν οὐ μακρὰν τῶν Κούλων κωμῳπολιν *Γκιό.Με*, ἐν ἣ ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῆς νεωτάτης γενεᾶς ἐξέλιπεν ὀλοτελῶς ἡ πᾶτριος γλῶσσα. Ὅτε δὲ πρὸ δύο περιῖπου ἐτῶν ἐπισκέφθη τὴν μεσόγειον ταύτην κωμῳπολιν, ἣν ἐγίνωσκον ἐξ ἀκοῆς ὡς ἐλληνίζουσαν τῇ φωνῇ, μάτην περιέμενον νὰ ἀκροασθῶ ὁμιλίαν τινὰ ἐν τῇ πατρίῳ γλώσσῃ· μόνον δὲ εὐκρίθμοι τινες γραῖκι, ὀλίγων ἡμερῶν βίον μετροῦσαι ἔτι, διασώζουσι νῦν τὴν πκλιὰν τῆς κωμῳπόλεως ταύτης διζέλεκτον, ἣτις, ἐκ δὲν ἐπέλθῃ φροντίς ὅπως ἀναπτυχθῇ διὰ τοῦ σχολείου ἢ τοῦ λέχιστον, ὅπερ καὶ κυριώτερον ἡμῖν, περισυλλεχθῇ ὑπὸ τινος τῶν ἐν Κούλοις πεπαιδευμένων ἢ διασωζομένη ἔτι καὶ συνιστῶσα αὐτὴν ὕλη, ταχέως καὶ ἰσως μετὰ μίαν πενταετηρίδα ὅλως ἐξαφανισθῆσεται. Διὰ τί λοιπὸν ἐκ πασῶν τῶν ὑπομνησθεῖσῶν τούτων χωρῶν ἐλλείπουσιν ἄχρι τοῦ νῦν πληροφοραὶ ἀναγόμεναι εἰς τὸ Ζωγράφιον διαγωνίσμα; Τίνος ἔνεκεν οἱ ἐν αὐταῖς διδάσκαλοι, λόγοι, ἱατροί, ἢ καὶ ἱερεῖς, δὲν σπεύδουσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐθνικοῦ τούτου καθήκοντος, ὅπερ ἐπιβάλλεται παντὶ πεπαιδευμένῳ ὁμογενεῖ, ἥδη μέλιστα ὅτε διὰ τοῦ διαγωνίσματος τούτου καὶ ἔπαινοι καὶ ἀμοιβαὶ ἀπονέμονται;

Βλέπετε λοιπὸν, φιλόμουσος ὁμήγουρις, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἐπιδιωκομένη συλλογὴ τῶν ζώντων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μνημείων εὐρηται εἰσέτι εἰς τὰς ἀρχὰς αὐτῆς. Τὸ στέδιον τῆς ἐπιστημονικῆς ταύτης ἐργασίας εἶναι εὐρύτατον· ὁ καιρὸς ἐπέλγει καὶ πάντες πανταχόθεν οἱ κεκλημένοι εἰς τοῦτο ὀφείλομεν νὰ ἀποδυθῶμεν εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου, ἐκτείνοντες ἐπὶ πάντων τῶν ὑποδειχθέντων μερῶν τὰς ἐνεργείας ἡμῶν καὶ οὐχὶ ἐφ' ἐνὸς καὶ μόνου συγκεντροῦντες τὰς ἡμετέρας δυνάμεις.

Ἡ φιλολογικὴ ἐπιτροπὴ λυπεῖται τὰ μέγιστα παρατηροῦσα ὅτι πολλοὶ τῶν μέχρι σήμερον ἀποδυθέντων εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ Ζωγράφου διαγωνίσματος, περιστρεφόμενοι ἀείποτε εἰς τὸν αὐτὸν κύκλον τῆς περιφερείας αὐτῶν, ἐπαναλαμβάνουσι τὰ αὐτὰ κατ' ἔτος ἐν ταῖς συλλογαῖς προστιθέμενοι ὀλίγα τινὰ ἀγνωστα· ἄλλοι δὲ πάλιν μὴ καλῶς ἐννοοῦντες τὰς ὀδηγίας ἃς ὑπέδειξε τὸ πανταχοῦ κυκλοφορῆσαν πρόγραμμα τοῦ διαγωνίσματος, ἢ οὐδαμῶς προσέχοντες εἰς τὰς ἐτησίας κριτικὰς ἐκθέσεις τῆς ἐπιτροπῆς, ἐν αἷς σαφεστέρα δεικνυταὶ ἢ μέθοδος τῆς ἐργασίας, κατατρίβουσι τὸν χρόνον εἰς ἐτυμολογικὰς ἐρεύνας, ἥκιστα ἀρμόδιοι

εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, ἢ περισυλλέγουσιν ὕλην ἄχρηστον ὅλως, ὡς γνωστὴν πρὸ ἐτῶν ἐν διαφόροις συλλογαῖς εὐωνήτοις τὸ πλεῖστον, ἢ ἀποθησαυρίζουσι καὶ πράγματα κοινότατα μὴ περιοριζόμενοι εἰς τὸ σημειοῦν ἀκριβῶς τοὺς ὄντως ἰδιωτισμούς τῆς περιφερείας αὐτῶν.

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ ἐπιτροπὴ, ἐκτιμῶσα μᾶλλον τὸν ζῆλον τῶν ἀγωνιζομένων, ἔσπευδε νὰ ἀνταμείβῃ τοὺς συλλογεῖς προσηκόντως· ἀλλ' εὐχεταὶ ὅπως μὴ τὰ προηγούμενα ἀμαρτήματα ἐπαναλαμβάνωνται εἰς τὰς μελλούσας αὐτῶν ἐργασίας· μελετησάτωσαν ἐπακριβῶς τὸ πρόγραμμα τοῦ διαγωνίσματος, κυρίως δὲ καὶ μέλιστα ἀποφευγέτωσαν οἱ ἐκ τῶν ἀγωνιζομένων μὴ ἔχοντες γλωσσολογικὰς γνώσεις τὰς ἐν τοῖς χειρογράφοις αὐτῶν σημειουμένας γραμματικὰς ὑποτυπώσεις ἢ ἐτυμολογικὰς ἐρεύνας, κινούσας ἐν πολλοῖς τὸν γέλωτα τῶν ἀναγινωσκόντων. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐπιθυμεῖ νὰ λαμβάνῃ παρ' αὐτῶν ὕλην καινὴν καὶ πράγματα νεοφανῆ ἐν τῷ θεματι, οὐ τὸ γέρας ἐπιδιώκουσι· διότι διὰ τοιαύτης ἐλλειπούσης ἡμῖν ὕλης θὰ προσπαθῇ ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος νὰ συμπληροῖ, ὡς ὁ καλὸς οἰκοδόμος, τὰ κενὰ τοῦ γλωσσικοῦ μνημείου τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Μετὰ τὰ εἰσαγωγικὰς ταῦτα λεχθέντα, δι' ὧν ἠθέλησα νὰ καταδείξω ὑμῖν ἐν ὀλίγοις τὸν σκοπὸν καὶ τὴν χρησιμότητα τῆς περισυναγωγῆς τῶν ζώντων μνημείων τῆς δημόδους γλώσσῃς, ἐπιτραπήτω μοι ἤδη, κυραὶ καὶ κύριοι, ὅπως, κατὰ τὰ ἀνέκαθεν εἰθισμένα ἐν τῷ Συλλόγῳ, ἐκθέσω καὶ τὰς ἐφέτος ἐπὶ τῶν πεμφθέντων χειρογράφων κρίσεις τῆς ἡμετέρας ἐπιτροπῆς, παρακκλῶν ὅπως χαρίσθητε ἐπὶ τινὰ ἔτι λεπτὰ τὴν ὑμετέραν ἀκρόασιν καὶ παρακολουθήσητε τὴν ἀνάλυσιν αὐτῶν, ἵνα ἐπιβεβαιώσητε καὶ ὑμεῖς τὸν προσήκοντα ἐκαστῷ συλλογεῖ ἔπαινον.

▲. «*Πραγματεία γλωσσικῆς ὕλης ἐκ τῆς καθομ.λουμένης τῆς πατρίδος μου Ζαγορῆς παρὰ τοῦ δημοδιδασκάλου Ἀποστόλου Π. Αἰλιανοῦ*».

Ὁ συγγραφεὺς τῆς πραγματείας ταύτης καὶ ἄλλοτε κατῆλθεν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ Ζωγράφου διαγωνίσματος. Ἐν τῇ συνοδουσίῃ δὲ τὸ χειρόγραφον αὐτοῦ ἐπιστολῇ, τύπον προλόγου ἐχούσῃ, ἀναφέρει ὅτι προέβη εἰς τὴν σύνταξιν τῆς πραγματείας αὐτοῦ, βασιζόμενος ἐπὶ τῇ ἐξῆς ῥήτρῃ τοῦ κ. Ἡροκλέους Βασιάδου· «ὅτι εἶναι ἀνάγκη κατεπίγουσα, ὅπως οἱ ἀπανταχοῦ λόγοι σπεύσωσιν, ἐπειδὴ ὀσημέραι οἱ προβεβηκότες τὴν ἡλικίαν βαίνουσιν ἀκατα-

σχέτῳ βήματι πρὸς τὸν τάφον συγκατακλείοντες ἐντὸς αὐτοῦ καὶ πᾶν λείψανον τῆς προγονικῆς ἡμῶν γλώσσης, νὰ συλλέξωσι πᾶν ὃ,τι σώζεται εἰστέ ἐν αὐτοῖς, πρὶν διαδεχθῆ αὐτοὺς ἢ νέα γενεὰ καὶ πρὶν τὰ ἀρχαῖα ἦθῃ καὶ ἔθιμα ἀντικατασταθῶσι δι' ἄλλων νεωτέρων, σύμφωνα τῷ νεωτέρῳ πολιτισμῷ».

Ὁ κ. Αἰλιανὸς διαιρεῖ τὴν πραγματείαν αὐτοῦ εἰς τρία μέρη περιλαμβάνοντα γλωσσάριον, παροιμίας καὶ παιδικάς. Τὸ γλωσσάριον περιέχει 230 λέξεις ἐν χρήσει παρὰ τοῖς κατοικοῖς τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Ζαγορᾶς.

Ὁ κ. Αἰλιανὸς ἠμέλησεν ἐν πρώτοις νὰ ἀναγράψῃ ἀλφαριθμητικῶς τὰς ὀλίγας τοῦ γλωσσαρίου αὐτοῦ λέξεις· ὁ τρόπος δὲ οὗτος τῆς ἀναγραφῆς εἶναι τῶν ἀπαραιτήτων καθηκόντων τῶν συλλογῶν· διότι οὐ μόνον τὴν ἐπιτροπὴν διευκολύνουσι περὶ τὴν κρίσιν τῶν χειρογράφων ἀλλὰ καὶ εὐγνώμονας θὰ ἔχωσι τοὺς ἔχοντας χρεῖαν τῶν γλωσσαρίων, αὐτοὶ δὲ οὗτοι οἱ συλλογεῖς γίνονται πάλιν προσεκτικώτεροι κατὰ τὴν ἀποταμίευσιν τοῦ ὑλικοῦ ἵνα μὴ λέξεις τινὰς δις καὶ τρις ἐπαναλαμβάνωσι. Δευτέρᾳ περὶ τοῦ γλωσσαρίου τούτου παρατήρησις ἐστίν, ὅτι ὁ συλλογεὺς σεβόμενος μᾶλλον τὴν ἐπιτροπὴν, ὠρεῖται ν' ἀποφύγῃ πᾶσαν περὶ τὸ ἔτυμον τῶν λέξεων ἔρευναν καὶ ν' ἀρκεσθῆ ἀπλῶς εἰς τὴν παράθεσιν τῶν ὀνομάτων μετὰ τῆς σημασίας καὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν. Ἴνα δὲ ἐνοήσητε, οἷς εἰσι: τὰ προσόντα τῶν ἔτυμολογικῶν παρατηρήσεων τοῦ συλλογῆ, παρακαλῶ νὰ μοι ἐπιτρέψητε ὅπως ἀναφέρω ὑμῖν τὴν κοινοτῆτην λέξιν *τσίκουρον*, δηλοῦσαν, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ κ. Αἰλιανοῦ, ατὰ λείψανα τῶν πεπατημένων πρὸς οἰνοποιεῖαν σταφυλῶν». Τὴν λέξιν ταύτην παράγει ἐκ τοῦ *σῆπω* καὶ *ὄλον*, τροπῆ τοῦ *λ* εἰς *ρ*, διότι, λέγει, τὰ λείψανα τῶν σταφυλῶν μένοντα ἐπὶ πολὺ ἐντὸς τοῦ κᾶδου σήπονται. Τοιαῦται παρακκεκινδυνευμένοι παραγωγαὶ εὐκτατον ἦθελον εἶσθαι, ἐὰν ἀπεφεύγοντο ὑπὸ τῶν συλλογῶν, διὰ νὰ μὴ ἐπαναλαμβάνωνται αἱ ἔτυμολογικαὶ θεωρίαι τῶν παλαιῶν ἡμῶν γραμματικῶν, ἧδη μάλιστα ὅποτε τὰ κατὰ τὸ ἔτυμον τῶν λέξεων ἀπόκεινται τοῖς μύσταις τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας. Ὁ κ. Αἰλιανὸς εἰς πάσας σχεδὸν τὰς λέξεις τοῦ γλωσσαρίου αὐτοῦ ἐφαρμόζει τὸ ἔτυμολογικὸν τοῦτο σύστημα, ἐνιαχοῦ μάλιστα ἀναγράφει καὶ λέξεις τουρκικὰς ἢ ἀλβανικὰς, ἐν χρήσει παρὰ τοῖς κατοικοῖς Ζαγορᾶς, ὡς ἐκλαμβάνων ὡς ἑλληνικὰς ἔτυμολογεῖ ἐπὶ τῇ βάσει λέξεων

τῆς ἡμετέρας γλώσσης. Οὕτω λ. χ. τὸ ξένον καὶ κακὸν ἄνθρωπον *ντρήθας*, δηλοῦν τὸν παλληκάρην, ἄνδρα τουτέστιν ἰσχυρόν, ῥωμαλέον, ἐτυμολογεῖ ἐκ τῶν *ἀνήρ*—*θρὸς* καὶ τοῦ *ἴβη*, διότι, λέγει, ἡ λέξις αὕτη ἐννοεῖ τὸν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας τοῦ ἀνδρα· τὸ δὲ τουρκικὸν *ντάμμα*—πάντοτε, διηνεκῶς, παράγει ἐκ τοῦ *παντὸς* καὶ τοῦ *ἡμαρ*, πληθυν. *πάντα*—*ἡματα*, καὶ κατ' ἀποκοπὴν τῆς πρώτης καὶ τελευταίας συλλαβῆς *ντάμμα*!

ὑπὸ γενικὴν δὲ ἔποψιν ἐξεταζόμενον τὸ γλωσσάριον τοῦ κ. Αἰλιανοῦ ἀσημάντου πάλιν ἀξίας ἐστίν, διότι ἐκ τῶν 230 λέξεων περὶ τὰς 150 μὲν εὐρομεν κοινοτάτας, ἐκ δὲ τῶν ἐπιλοίπων τινὰς μὲν ξενογλώσσους, τινὰς δὲ, καὶ ταύτας δυστυχῶς ὀλιγίστας, ἰδιαζούσας οὐ μόνον ἐν Ζαγορᾷ ἀλλὰ καὶ παρ' ἅπασιν τοῖς Θεσσαλοῖς. Ὁρεῖλομεν ὁμῶς νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἐν τῷ γλωσσαρίῳ τούτῳ ὑπάρχει ὠφέλιαί τις συνισταμένη εἴτε ἐν τῇ διαφορῷ προφορᾷ, εἴτε ἐν τῷ ἄλλοῖφ τῆς χρήσεως καὶ τῆς σημασίας ἐνίων λέξειδίων. Οὕτως, ὁ συλλογεὺς ἀναγράφει τὴν λέξιν *ἀλευρίτης* εἰς τὴν ἀποδίδωσι δύο σημασίας λέγων, ὅτι τὸ μὲν σημαίνει τὴν νιφάδα τῆς χιόνος κατὰ μεταφορὰν, τὸ δὲ, νόσημα ἀναπτυσσόμενον μόνον ἐντὸς τοῦ στόματος τῶν θηλαζόντων νηπιῶν διὰ τὴν ὁμοιότητα, ἣν ἔχουσι, ὡς νὰ ἦναι πασσόμενα τὰ νοσοῦντα μέρη μὲ ἀλευρον». Ἡ ἐρμηνεία τῆς λέξεως ταύτης ὑπέμνησέ μοι τοὺς χωρικοὺς τῶν περιχώρων τῆς Σμύρνης, οἵτινες λέγουσι μὲν ἐνίοτε τὴν νιφάδα τῆς χιόνος *ἀλευρίτην* ἀλλὰ τὸ νόσημα μόνον *ἄφτρα*, πληθυντικῶς *ἄφτρες*· ἐν Σμύρνη μάλιστα πιστεύουσιν αἱ ἀπλοῖκαὶ γυναῖκες, ὅτι αἱ *ἄφτρες*, ὡς προφέρουσι, θεραπεύονται διὰ *τεμαχίου* ἐριούχου (τσόχας) καὶ ὀλγίου μέλιτος ἢ σιροπίου, δι' οὗ ἀλείφουσι τὸ νοσοῦν μέρος τοῦ στόματος, λέγουσι συγχρόνως τὰ *ἔξῃς*, τοῦ βρέφους ὅντος ἐστραχημένου πρὸς τοὺς στίλβοντας ἀστέρας:

Ἄποψε ἄστρα καὶ ἄφτρες
καὶ αὔριο οὔτε ἄστρα οὔτε ἄφτρες.

Ἡ θεραπευτικὴ δὲ αὕτη μέθοδος ὀνομάζεται *γητὰ* ἢ *γῆτεμμα*. Ἐτέρα δὲ λέξις ἡ *φλέτρος*, ἣν ἀναγράφει ὁ κ. Αἰλιανὸς ὡς δηλοῦσαν τὴν πεταλοῦδαν, ὑπέμνησέ μοι τὰ *φλετουρῶ*, *φλετουρῶ*, *φλετουρῶ* καὶ *φλετουρῶ*, λέξεις ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Σαμίοις, Ἡπειρώταις καὶ τοῖς κατοικοῖς τοῦ ἐν Ἰωνίᾳ Νυμφαίου. Ὁ συλλογεὺς ἔτυμολογεῖ τὸ *φλέ-*

τρος ἀπὸ τοῦ πτεροῦ κατ' ἀναγραμματισμόν. Νομίζω δὲ ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναφέρω, ὅτι ἡ ῥίζα τῶν λέξεων τούτων κοινὴ ἐστὶ πάσαις ταῖς ἀρίαις γλώσσαις, ἀπὸ τῆς πρωτογόνου σανσκρίτης ἄχρι τῆς νέας γερμανικῆς (fliegen) καὶ τῆς νεωτάτης ἀγγλικῆς (to fly).

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ γλωσσαρίου. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς πραγματείας αὐτοῦ ὁ κ. Αἰλιανὸς ἀναγράφει 266 παροιμίας ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ζαγοραίοις. Ἐνταῦθα παρατηρητέον τὸ κατ' ἀρχάς ὅτι ὁ συλλογεὺς ἠμέλησε νὰ προσθήσῃ τὸ μᾶλλον ἀναγκαῖον, ἤγουν τὴν ἐρμηνείαν τῶν παροιμιῶν καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν· δεύτερον δέ, ὅτι αἱ πλείσται τῶν παροιμιῶν τούτων γνωστόταται εἰσὶν ἐκ τῶν ἄχρι τούδε ἐκδοθεισῶν συλλογῶν, ἄλλαι δὲ μικρὸν διαφέρουσι τῶν προδημοσιευθεισῶν· μόνον δὲ περὶ τὰς τριάκοντα ἰδιάζουσι τοῖς Ζαγοραίοις.

Τὸ δὲ τρίτον καὶ τελευταῖον μέρος περιλαμβάνει τὴν περιγραφὴν ἑνδεκα παιδιῶν. Τὸ τμήμα δὲ τοῦτο εἶναι ἄξιον σημειώσεως, διότι αἱ ἐν αὐτῷ ἀναφερόμεναι παιδιὰ ἀγνωστοὶ εἰσὶν ἀλλαχόθεν.

Β'. «*Z' τεῦχος Ἑπειρωτικῶν Ἀραλέκτων ὑπὸ Γεωργίου Ζηκίδου, 1881*».

Ὁ κ. Ζηκίδης εἶναι ἐπίσης γνωστὸς τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ἐκ προηγουμένων χειρογράφων τευχῶν αὐτοῦ. Τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο διαιρεῖται εἰς ἑπτὰ μέρη, ὧν τὸ πρῶτον ἐπιγραφόμενον *Καθωμλημένης ἑλληνικῆς γραμματικῆς παρατηρήσεις* περιλαμβάνει τὸ μέγιστον μέρος τοῦ χειρογράφου. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο γενικότητος μᾶλλον ἢ νέας ἐρεῦνας καὶ παρατηρήσεις διαλαμβάνει, ὁ λόγος ἐστὶ ἐνταῦθα μόνον περὶ τῶν ἐξ ἐπιλοίπων κεφαλαίων τοῦ τεύχους τούτου, ὧν τὸ δεύτερον περιέχει ἰδιάζουσας φράσεις τῆς δημώδους εἰκοσι καὶ δύο. Πλὴν ἐξ φράσεων πάσας τὰς λοιπὰς ἀντιστοιχεί ὁ συλλογεὺς ἐπιτυχῶς πρὸς ἀναλόγους φράσεις τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ πεζογράφων, οἷον τοῦ Μόσχου, τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Ξενοφώντος. Ὡς παράδειγμα δὲ ἐστὼ ἡ φράσις «ἐχανταχῶθηκε ἀπὸ τὴν ἐντροπὴν του», ἣν ὁ κύριος Ζηκίδης ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ξενοφώντειον «κατὰ τῆς γῆς κατέδου ὑπὸ τῆς αἰσχύνης».

Ταῖς φράσεσιν ἐπονται εἰκοσι καὶ πέντε κἀτάροι καὶ εὐχαί, πᾶσαι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἐπιτυχῶς συγκρινόμεναι πρὸς τὰς παρὰ τοῖς ποιηταῖς καὶ πεζογράφοις ἀπαντώσας, μεθ' ἧς ἔρχονται ἑπτακαίδεκα ἄσματα, γλωσ-

σάριον ἐκ 230 λέξεων καὶ ἐν αἰνίγμα. Ἐν τῷ γλωσσαρίῳ ἀναγράφονται λέξεις τοῦ Φ, Χ, Ψ καὶ Ω. Παρατηρητέον δὲ ὅτι τριάκοντα περίπου λέξεις ὅλως ἄγνωστοὶ ἡμῖν εἰσὶν ἀλλαχόθεν, αἱ δὲ λοιπαὶ κοινόταται καὶ οὐχὶ ἰδιάζουσαι μόνον ἐν Ἑπειρῷ· οὐχ ἦττον πολὺ τὰ καλὰ περιέχει τὸ γλωσσάριον τοῦτο· πρῶτον ὁ συλλογεὺς ἔχων ὑπ' ὄψει τὸ λεξικὸν τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης ὑπὲρ Σ. Βυζαντίου, φροντίζει νὰ προσθήτῃ ἐν αὐτῷ παραλειφθείσας σημασίας τῶν λέξεων, δεύτερον παρέχει τὴν ἀκριβῆ ἔννοιαν καὶ ἐξήγησιν τῶν ὀνομάτων, καὶ τρίτον ἀποθησαυρίζει ἐν ἐκάστῳ ἄρθρῳ ὅσας πλείστας μαρτυρίας ἐκ τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ, οἷον φράσεις, παροιμιώδεις ἐκφράσεις, κτλ. Ὑπὸ τὰς τρεῖς λοιπὸν ταύτας ἐπόψεις τὸ πόνημα τοῦ κ. Ζηκίδου εἶναι ἀξιόλογον, αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ συλλογεὺς ἀξίεπαῖνος ἕνεκα τῆς ἀκριβολογίας αὐτοῦ καὶ τῆς μεγάλῃς ὑπομονῆς ἣν ἀνέπτυξεν ἐν τῷ γλωσσαρίῳ ὅπερ ἤγαγεν ἡδὴ εἰς πέρας. Οὐχ ἦττον ὀφειλομένον παρατηρῆσαι αὐτῷ πρῶτον, ὅτι περιπίπτει εἰς πλείστα ἀμαρτήματα ἐν ταῖς κατ' ἴδιον τρόπον παραγωγαῖς αὐτοῦ, καὶ δεύτερον ὅτι πολλὰς τῶν λέξεων εὐρίσκομεν κάλλιον ἡρμηνευμένας ἐν τοῖς Ἀτάκτοις τοῦ Κοραῆ, ὧν οὐδαμῶς δυστυχῶς μνημονεύει, ἐνῷ ὄφειλε νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει αὐτοῦ τὴν ἀπαραίτητον ταύτην συλλογὴν· διότι ἄλλως τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐν πολλοῖς καθίσταται περιττόν.

Γ'. «*Συλλογὴ λέξεων καὶ φράσεων ἀπὸ στόματος τοῦ ἐν Ἑπειρῷ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑπὸ Α. Γονίου, 1881. Κάτω Σουδερὰ*».—Τοῦ αὐτοῦ, «*Συλλογὴ δημοτικῶν ῥημάτων κτλ.*».

Ὁ συλλογεὺς τυγχάνει γνωστὸς τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ καὶ ἐξ ἄλλων παρομοίων χειρογράφων αὐτοῦ ἀποσταλέντων διὰ τὸ Ζωγράφειον διαγώνισμα. Ἐν τῷ πρώτῳ τεύχει ὁ κ. Γόνιος ἀναγράφει λέξεις τινὰς καὶ φράσεις, ὡς καὶ τρία μοιρολόγια, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ 19 ἄσματα καὶ 11 δίστιχα. Ὁ συλλογεὺς οὔτε πρόλογον ἔχει οὔτε παρατηρήσεις τινὰς ἐπιφέρει. Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως δὲ ἀμφοτέρων τῶν τευχῶν παρετηρήσαμεν δυστυχῶς ὅτι ἡ πλείστη ὕλη, ἣν ἀπεταμίευσεν, γνωστοτάτη ἐστὶ καὶ μάλιστα ἐν συλλογαῖς προχειροτάταις. Ἐν τῷ λεξιλογίῳ αὐτοῦ πᾶν ὀλίγας λέξεις δυνάμεθα νὰ ἀπαριθμήσωμεν ὡς ἀγνώστους· ὁμοίως δὲ καὶ ἐκ τῶν ἄσματων τινὰ μόνον εἰσὶν ἀνέκδοτα ἢ παραλλάσσουσιν ἄλλοις προεκδοθεῖσι.

Δ'. «*Μυθολογία τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων,*

ἤτοι συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν ΝΑ Θράκην ἐθιζομένων δημοτικῶν παραμυθίων, συνταχθέντων εἰς δημοτικὴν καθαρεύουσαν διάλεκτον μετὰ τῶν ιδιωτισμῶν αὐτῆς καὶ φράσεων, μετὰ παραρτήματος περιέχοντος καὶ τινὰ ἄλλα ζῶντα μνημεῖα τοῦ ἑλλητισμοῦ, διὰ τὸ Ζωγράφειον διαγώνισμα, ὑπὸ Συμῶν Μανασσίδου, δημοδιδασκάλου, τοῦ ἐξ Αἰνίου, 1881. Ἐν Χατζηγηρίῳ (Κισσάρης)».

Ὁ τίτλος τῆς συλλογῆς ταύτης ἐκφράζει κἀλλιστα τὴν μέθοδον, ἣ ἐχρησάτο ὁ κ. Μανασσίδης πρὸς μεταγραφὴν τῶν παραμυθίων· ἀπολογούμενος δὲ περὶ τούτου λέγει, ὅτι αὐν τοῖς παραμυθίοις μετεχειρίσθη καθαρύουσαν διάλεκτον διὰ δύο λόγους· πρῶτον, διὰ τοῦ ἐν τῷ Θ' τόμῳ τοῦ Περιδικῆ τοῦ Ἑλλ. Φιλολογικοῦ Συλλόγου κατακεχωρισμένου εἰς αἰνιὰκὴν δημοτικὴν διάλεκτον *Γκίντης ὁ Μορτάρης*, διὰ τῶν ἐν ταύτῃ τῇ μυθολογικῇ ὑποσημειώσεων καὶ τῶν φράσεων καὶ ιδιωτισμῶν, διὰ τῶν ἐν αὐτῇ εἰς δημοτικὴν τοπικὴν διάλεκτον ὁκτῶ παραμυθίων, διὰ τῆς μέχρι τοῦδε ἀποσταλείσης καὶ ἀποσταλησομένης ὑπ' ἐμοῦ συλλογῆς λέξεων καὶ φράσεων, καὶ διὰ τῆς ἐνταῦθα προτασσομένης γραμματικῆς εἰσαγωγῆς, διδομένη, νομίζω, σαφῆ εἰκόνα τῶν κατὰ ταῦτα τὰ μέρη τοπικῶν διαλέκτων· δεύτερον, ἵνα γραφῆ χυδαῖα διάλεκτος χρειάζονται ἀποστροφοὶ, κεραταὶ, συμπτύξεις λέξεων, χρῆσις ξενικῶν γραμμάτων, τὰ ὅποια ἐμποδίζουν τὴν ταχυγραφίαν, ποιοῦσαν τὴν λέξιν δυσανάγνωστον· καὶ τότε λελανθασμένως ἀναγινώσκονται αἱ λέξεις καὶ λελανθασμένως ἐκδίδονται. Ὡς τε, ἀφοῦ προείπομεν ὅτι ἀποβάλλονται ἐκ μέσου τῶν λέξεων, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει αὐτῶν, ὀχληρόν καὶ ἀηδὲς ἐνόμισα νὰ γράψω *κθάρ* (κριθάριον), *κμῶμαι* (κοιμῶμαι), *φλοῦν* (φυλάγουν) κ. ἐξ. *ἀπ' ἀπ' κὰτ' ἔς τ' πέτρα* (= ἀπὸ ἀποκᾶτω εἰς τὴν πέτραν), τὸ ὅποιον προξενεῖ ἀηδίαν καὶ ἀποστροφήν τῷ ἀναγινώσκοντι, καὶ μάλιστα τῷ συλλογεῖ, ὅστις θὰ διέλθῃ αὐτὰ διὰ τῆς γραφῆς καὶ πλεονάκεις διὰ τῆς ἀναγνώσεως πρὸς ἐπιδιόρθωσιν τῶν ἡμαρτημένων. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω συντάξας οὕτω τὰ παραμύθια ἐνόμισα ὅτι ἐνδύω τινὰ τὰ κομψὰ αὐτῶν ἐνδύματα, πρὸ πολλοῦ ἀπογυμνωθέντα τούτων».

Εἰς τὰς παρατηρήσεις ταύτας τοῦ κ. Μανασσίδου ὀφειλομένον νὰ ἀντιπαρατηρήσωμεν ἐν πρώτοις ὅτι τὰ παραμύθια γραφόμενα εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ χρησιμεύουσιν ὡς αὐθεντικὰ κείμενα τοῖς φιλολόγοις διὰ τὰς μελέτας αὐ-

τῶν καὶ οὐχὶ ὡς διηγήματα πρὸς τέρψιν· ὁμολογοῦμεν ὅτι τὸ ἔργον εἶναι κοπιῶδες, ἀλλ' ὁ κ. Μανασσίδης διὰ τῆς μεταγραφῆς τοῦ ἐκτενούς ἐκείνου παραμυθίου τῆς Αἰνίου *Πάννης ὁ Μορτάρης*, ὅπερ ἴσως ἀνέγνωτε ἐν τῷ Περιδικῷ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ἀνέδειξεν ἐαυτὸν ἄξιον ἐργάτην τοῦ Ζωγράφεiou διαγωνίσματος· διότι εἶναι ἐν τῶν μᾶλλον ἐπιτυχῶς γραφέντων παραμυθίων ἐν ἀπλῇ γλώσῃ καὶ μάλιστα ἐν διαλέκτῳ ἥκιστα γνωστῇ. Ἡ χάρις καὶ ἡ οὐσία τῶν παραμυθίων δὲν συνίσταται τόσον εἰς τὸ διηγήμα ὅσον εἰς τὴν ἀπλότητα τῆς ἐκφράσεως μεθ' ἧς ἀπαγγέλλεται ὑπὸ τῆς μύμης ἢ τοῦ πᾶπτου ἐν καιρῷ χειμῶνος περίξ τῶν συγγενῶν καὶ τῆς ἐστίας· ἔπειτα διασώζουσι λέξεις καὶ φράσεις ἐν τῇ ἐνεργητικότητι αὐτῶν, τοῦθ' ὅπερ συμβάλλει κατὰ πολὺ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν διαλέκτων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τέλος παρατηρεῖται ἐμφύχως, οὕτως εἰπεῖν, ὁ βαθμὸς τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ, ἡ φυσικὴ ἀλληλουχία τῶν ιδεῶν αὐτοῦ, καὶ αἱ προλήψεις του περὶ τῶν ἐξιστορουμένων πραγμάτων ἐν τῇ ἀθῶκ καὶ ἀφελεί αὐτῶν καταστάσει. Πάντα δὲ ταῦτα ἡ γραφομένη γλῶσσα δὲν δύναται ἐπακριβῶς νὰ ἀπεικονίσῃ· ὥς τε, τὰ παραμύθια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ δέον αἰετοτε καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ γράφονται ἐν αὐτῇ τῇ γλώσῃ τοῦ λαοῦ· διὸ καὶ ἡ φιλολογικὴ ἐπιτροπὴ γινώσκουσα καλῶς τὴν φιλοπονίαν καὶ τὸν πρὸς τὸ Ζωγράφειον διαγώνισμα ἔρωτα τοῦ συλλογέως θὰ παρακαλέσῃ τὸν κ. Μανασσίδην ὅπως τὰ τε ἐν τῷ παρόντι τεύχει εἰκοσι καὶ ἑπτὰ περιεργα καὶ λίαν ἐνδιαφέροντα παραμύθια, καὶ ὅσα ἄλλα ὑπόσχεται ὅτι θὰ ἀποστείλῃ τῷ Συλλόγῳ, λάβῃ τὸν κόπον νὰ μεταφέρῃ εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς κοινῆς διαλέκτου τῶν Αἰνείων, ἵνα καὶ τὴν φιλολογίαν ἡμῶν πλουτίσῃ διὰ μνημείου αἰωνίου καὶ τὰς μελέτας τῶν γλωσσολόγων ὑποβοηθήσῃ καὶ τοῖς περὶ τὴν συγκριτικὴν μυθολογίαν ἀσχολουμένοις ὕλην ἀφθονον παράσῃ.

Ὡς ἐν παραρτήματι ὁ κ. Μανασσίδης προστίθησιν εἰς τὴν συλλογὴν αὐτοῦ δημοτικὰ τινὰ ἄσματα μελοποποιημένα διὰ τῶν σημείων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, κύρια ὀνόματα καὶ λέξεις τινὰς ἰδιαζούσας παρὰ τοῖς τέκτοσι τῆς Αἰνίου. Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ὀνομάτων ἀναγράφονται ἑκατὸν ἐνδεκα κύρια ὀνόματα ἐν χρήσει παρὰ τοῖς κατοίκοις τοῦ χωρίου Χατζηγηρίου, πάντα δὲ ἑλληνικὰς ἔχοντα τὰς ρίζας καὶ λίαν ἀξιοπεριεργα ὑπὸ γραμματικὴν ἔποψιν· οὕτως ἔχομεν τὰ θηλυκὰ, *Αἰθῶ*,

Ἀργύρω, Δέσπω, Μόρφω, Πολύσω, Ρόδιω, Φάνω και ἄλλα, ἀνάλογα κατὰ τὴν κατὰ ληξιν καὶ τὰς ῥίζας πολλοῖς θηλυκοῖς ὀνόμασι τῶν ἀρχαίων. Ἐν δὲ τῷ καταλόγῳ τῶν τεκτονικῶν λέξεων ἀναγράφονται πεντεκαίδεκα ὀνομασθαί πᾶσαι μεταφορ καὶ καὶ τρόπον τινὰ παρωδικαί. Ὁ κ. Μανασσίδης ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐξαιτεῖται τὴν γνώμην τῆς ἐπιτροπῆς, ὅτι αἰὲν ταῦτα ἔχασί τι ἐνδιαφέρον θὰ κάμῃ ἀκολουθῶς πληρεστέραν συλλογὴν». Τοῦτου δὴ τὰ μάλιστα ἐπιθυμεῖ ἢ ἐπιτροπὴ καὶ προτρέπει αὐτὸν ὅπως μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος περισυλλέξῃ πάντα τὰ κύρια ὀνόματα ὅσα ἐν χρῆσει εἰσὶν ἐν τῇ ΝΑ Θράκῃ, τὰ ὀνόματα τῶν τοπογραφικῶν θέσεων, τῶν ποταμῶν, τῶν ὀρέων, τῶν βράχων, τῶν πετρῶν καὶ παντὸς πράγματος ἔχοντος διακριτικὴν θέσιν, πρὸς δὲ καὶ τὰ τῶν φυτῶν, δένδρων, ζυφίων, ἐρπετῶν, κτλ. Εἰ δυνατόν δέ, σημειώσω καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν ὀνομάτων, ἐὰν τοιαύτη ὑπάρχῃ ἢ διασώζῃται ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ λαοῦ, τὰς προλήψεις περὶ τινῶν θέσεων, φυτῶν, πτηνῶν, κτλ. καὶ εἴ τι ὅμοιον. Ἐτι δὲ πλειότερον ἀσχοληθῆτω εἰς τὴν περισυναγωγὴν τῶν ἰδιαζουσῶν λέξεων παρὰ τοῖς ὑποδηματοποιοῖς, βασιτάχοις, κτίσταις, καὶ πᾶσιν ἐν γένει τοῖς ἀποτελοῦσιν ἴδιον ἐπιτήδευμα ἢ ἰσνάριον, οἶον κηπουροῖς, ἀσθεστοποιοῖς, κτλ. Ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν ἀποτελούντων τὰς συντεχνίας καὶ ἐν τοῖς ὀνόμασι τῶν θέσεων ἐγκρύπτεται πολὺτιμος γλωσσικὴ ὕλη μὴ ἐρευνηθεῖσα εἰσέτι δεόντως.

Β. «*Συνέχεια τῶν ζώτων μνημείων τῆς ἀπὸ τὸν Πόντον ἰδιωτικῆς*» ὑπὸ Ἰωάννου Γ. Βαλαβάνη.

Ἐν τῷ παρόντι τεύχει ὁ συγγραφεὺς συνεχίζει τὰ προαποσταλέντα μελετήματα αὐτοῦ περὶ τῆς κατὰ τὸν Πόντον ἑλληνικῆς διαλέκτου. Προτάσσει πρόλογον, ἐπιστολῆς τύπον ἔχοντα, ἐν ᾧ ἀπολογούμενος λέγει, ὅτι «ἐσπευσα νὰ συγκροτήσω τὴν συλλογὴν οὐχ ὡς ἤθελον, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐνόητων. Ἀλλὰ καὶ γλίσχρα κατὰ τὸ ποσὸν ἢ συλλογὴ οὐσ' αὐτὴ οὐκ εὐκαταπρόνοητος ἐνὶ κατὰ τὸ ποῖόν, ὡς οὐκ ὀλίγους γλωσσικούς ἀδάμκτας εἰσφέρεισα. Ἄν δέ τι τῶν ἐν προγενεστέροις συλλογαῖς αὐθις ἀνεγράφη (τὰ τοιαῦτα δὲ εὐάριθμα θὰ εἴν'), συγχωρηθῆτω μοι οὐκ εὐκαιρήσαντι ἀκριβῆ τὴν ἀντιπαραβολὴν νὰ ποιήσωμαι. Ἀλλὰ καὶ τινὰ ἐπίτηδες ἐτέθησαν εἴτε διὰ προσθήκην σημασίας τινὸς ἢ καὶ φράσεως ἢ καὶ πρὸς ἐπανόρθωσιν».

Ἡ συλλογὴ τοῦ κ. Βαλαβάνη διαιρεῖται εἰς ἑπτὰ κεφάλαια· καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ἐπιγραφομένῳ *Γραμματικὰ* πειρᾶται νὰ ἀποδείξῃ τὴν οἰκείαν θέσιν, τὴν σημασίαν, καὶ τὴν χρῆσιν τῶν παρὰ τοῖς Ποντικοῖς προθέσεων· εἶναι δὲ τοῦτο μετὰ μεγίστης φιλοπονίας γεγραμμένον καὶ συμφώνως τοῖς νόμοις τῆς καθόλου ἑλληνικῆς γλώσσης· καὶ τοῦ μὲν ὑποδηλοῖ τὴν σημασίαν τῶν προθέσεων διὰ πολλῶν παραδειγμάτων ἐκ τῆς γλώσσης τοῦ ἐν Πόντῳ λαοῦ, τοῦ δὲ τὴν μετέπτωσιν τῶν γραμμάτων ἐξ ὧν σύγκεινται αἱ προθέσεις εἰς ἀντίστοιχα γράμματα.

Ταύτη δ' ἐπιτελεῖ ἐν τῷ χειρογράφῳ σημειώσεις τετρασέλιδος περὶ τοῦ εἶμι καὶ εἶμαι, ἐν ᾧ ὁ συγγραφεὺς ἐρευνᾷ τὰ κατὰ τὴν χρῆσιν τοῦ ῥήματος τούτου πρὸς ἀποδείξιν, ὅτι τὸ τρίτο-πρόσωπον εἶναι ἢ εἰς δέον νὰ γράφηται *ἐνι*, ὡς εἴθισται παρὰ τοῖς κτωίκους τοῦ Πόντου· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὰς γενικάς περὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης μελέτας καὶ ἐπομένως ξένον ἐστὶ τοῦ προγράμματος τοῦ Ζωγραφείου διαγωνίσματος, ἀφικνούμεθα εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον, ἐν ᾧ ἀναγράφονται ὑπὲρ τὰς διακοσίας λέξεις τῆς Ποντικῆς διαλέκτου. Αἱ πλείσται τῶν λέξεων τούτων γνωσταί μὲν εἰσι καὶ ἐξ ἄλλων συλλογῶν δημοσιευθεισῶν ἐν περιοδικοῖς συγγράμμασιν ἢ ἐν ἰδίοις βιβλίοις, ἀλλὰ τοῦτο οὐδαμῶς μείοι τὴν ἀξίαν τοῦ γλωσσαρίου τοῦ κ. Βαλαβάνη· διότι ὁ συλλογεὺς ἀνέπτυξεν ἐνταῦθα ἱκανότητά τινα περιποιούσαν αὐτῷ τιμὴν οὐ μικράν. Ἐν πρώτοις ἐπεμελήθη νὰ σημειώσῃ τὸν τόπον ἐν ᾧ κυρίως πρωτεύει ἢ χρῆσις λέξεῶν τινῶν· δεύτερον προστίθησι φράσεις ἀναλόγους, καὶ τρίτον τὴν σημασίαν τῶν λέξεων ὑπὸ πάσας τὰς περιπτώσεις τῆς χρήσεως. Πρὸς δὲ τούτοις πειρᾶται νὰ ἐπιδείξῃ καὶ γνώσεις ἐτυμολογικὰς, αἵτινες δεικνύουσιν ἀνδρᾶ μετ' ἀφοσιώσεως μελετῶντα τὴν ἱστορίαν τῆς Ποντικῆς διαλέκτου. Σημειώσιον ὅμως ὅτι αἱ ἐτυμολογικαὶ αὐτοῦ γνώσεις φαίνονται οὐσαι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν μόλις ἤρξατο ν' ἀναπτύσσεται ἢ συγκριτικὴ γλωσσολογία καὶ καθ' ἣν ἐπιτρέπετο ἐκάστῳ ἐλευθέρως καὶ ἀνεξαρτήτως μεθόδου τινὸς νὰ δημοσιεύῃ παραγωγὰς ἐπιτυχεῖς μὲν κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλ' ἀπεδούσας τοῖς νόμοις δι' ὧν ἐθεμελιώθη βραδύτερον ἢ ἐτυμολογικὴ ἐπιστήμη. Ὁ κ. Βαλαβάνης φαίνεται ὅτι ἐμελέτησε τὸ *Δοκίμιον* τοῦ μακαρίτου Μαυροφροῦδου καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐκδοθέντα *Στοιχεῖα Γλωσσολογίας*

του κ. Μ. Παρανίκα, διότι εἰς ἀμφοτέρω πα-
ραπέμπει συνεχῶς, ἀρυόμενος ποῦ μὲν ἐπιτυ-
χῶς τὰς ἀναγκαιούσας μαρτυρίας, ποῦ δὲ τὰς
ἐκ συμπτώσεως ἢ κατὰ φαινόμενον προσεγγι-
ζούσας ἀποδείξεις εἰς τὰς ἐτυμολογικὰς πρα-
τηρήσεις αὐτοῦ. Ἐν πολλαῖς λέξεσι συγκρίνει
τὰς ρίζας αὐτῶν πρὸς ἄλλας συγγενῶν γλωσ-
σῶν τοῦ ἀρίου ιδιώματος. Ἐν τῇ περιστάσει
δὲ ταύτῃ φαίνεται ὅτι προτιμότερον ἤθελεν εἰ-
σθαι ἂν ἀπέφυγε τὴν ἐργασίαν ταύτην, ἥτις
ἀκοντα ὠδήγησεν αὐτὸν εἰς ἀλληλουχίαν πα-
ρενοήσεων. Δὲν ἐπιθυμοῦμεν ἂν ἀπασχολήσω-
μεν πλείστορον ὕμᾶς, φιλόμουσοι κύριοι, ἀναφέ-
ροντες παραδείγματά τινα πρὸς ἀπόδειξιν ὁ-
μῶς τῶν λεγομένων ἐξαιτούμεθα τὴν προσοχὴν
ὑμῶν ἐπὶ τινος μόνον λέξεως, ἣν τυχαίως ἀρυό-
μεθα ἐκ τοῦ ποντικῆς τούτου γλωσσαρίου. Ὁ
κ. Βαλαβάνης γράφει ἐν λέξ. Καύζω, (πρόφ.
Γαύζω) = φωνάζω, ἀναβοῶ· λέγουσι δὲ καὶ
γαύζω. Πιθανῶς παρὰ τὴν ρίζαν ga, ὅθεν τὸ
σανσκριτικὸν gans=βοῆς, ἑλλ. βε, ὅθεν βοῶ·
ἐντεῦθεν πιθανώτερον καὶ τὸ ἀλλαχού ἄλλως
ἐτυμολογηθὲν τσα(γ)ύζω», κτλ. Πᾶσαι αἱ πα-
ραθέσεις αὗται λεληνθασμένοι εἰσὶ, διότι ἡ
παρὰ τοῖς Ποντικοῖς λέξις γαύζω, ἥτις ἐστὶν
ἡ αὐτὴ τῷ γαρούζω κατ' ἀπώλειαν τοῦ ρ, ἔχει
τὴν ρίζαν κοινήν τῇ σανσκριτικῇ γλώσσῃ εἰς
ἣν ἡ ρίζα garj (ῥήμα garjami) δηλοῖ ὅ,τι καὶ
παρὰ Ποντικούς τὸ γαύζω καὶ παρ' ἄλλοις γα-
ρούζω. Ἡ ρίζα δὲ αὕτη προελθοῦσα ἀρχῆθεν βε-
βαίως ἐκ μεταφορᾶς ἀνευρίσκειται καὶ ἐν ἄλλαις
ἀρίαις γλώσσαις· οὕτως ἔχομεν τὸ λατινικὸν
garrig, κτλ. παρὰ δὲ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν
ἦν τὸ γαρούζω, ὅθεν τὸ νῦν γαρούζω καὶ γαύζω.
Ὅστε προτιμότερον ἤθελεν εἰσθαι ἂν ὁ κ.
Βαλαβάνης ἀπεδείκνυε μόνον τὸ αἷτιον τῆς
ἀποβολῆς τοῦ ρ ἐκ τῆς λέξεως γαύζω, καὶ ἂν
τοῦ γράμματος τούτου ἡ ἀπώλεια παρατηρή-
ται συνεχῶς ἐν τῇ ποντικῇ διαλέκτῃ.

Καὶ τῷτα μὲν γενικῶς περὶ τῆς ἀξίας τοῦ
γλωσσαρίου τοῦ κ. Βαλαβάνη, ἀνδρὸς βέκτου,
ζηλωτοῦ πρὸς τὰ πάτρια καὶ φιλομαθοῦς.
Ἔπονται δὲ τῷ γλωσσαρίῳ 28 παροιμίαι ἀλ-
φαβητικῶς κατατεταγμέναι καὶ μετὰ σημειώ-
σεων ἰκανῶν περὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν. Τινὲς
τῶν παροιμιῶν τούτων εἶναι γνωσταὶ καὶ ἀλ-
λαχόθεν.—Ἀξιολογὰ δὲ καὶ λίαν συμβάλλον-
τα τῷ Ζωγραφεῖῳ διαγωνίσματι εἰσὶ τὰ τέσ-
σαρα τελευταῖα κεφάλαια, ἐν οἷς ὁ κ. Βαλαβάνης
ἀπεταμίευσε τρεῖς δεισιδαιμονίας καὶ προ-
λήψεις, πεντήκοντα τέσσαρας τύπους, ἐπτὰ
ἀνέκδοτα καὶ μύθους, καὶ τέλος τρία γαμήλια

ἔθιμα. Ἐν πᾶσι δὲ τούτοις εὔρηται ὕλη μελέ-
της ἀξία καινοφανής.—Ὡς παράρτημα δὲ τῆς
συλλογῆς αὐτοῦ ὁ κ. Βαλαβάνης προσέθηκεν,
ἀ'Επίμετρον ἦτοι συμβολὴν κριτικὴν εἰς τὴν
συλλογὴν τοῦ κ. Ι. Σταματέλου τὴν ἐν τῷ
περιοδ. τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλην.
Φιλ. Συλλόγου τόμ. Η'».

ΣΤ'. «Ν. Γ. Πολίτου, ὁ ἥμιος κατὰ τοὺς
δημῶδεις μύθους».

Ὁ συγγραφεὺς τῆς παρούσης πραγματείας
λίαν γνωστὸς τυγχάνων τῷ τε πανελληνίῳ
καὶ τοῖς ἐν Εὐρώπῃ ἑλληνοσταῖς οὐ χρεῖται τῆς
λεπτομεροῦς ἡμῶν κρίσεως· διότι ἡ πολύτιμος
αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ιδιωτικοῦ βίου τῶν νεωτέρων
Ἑλλήνων μελέτη εἰς ἣν ἐκ νεότητος εἰδικῶς
ἠσχολήθη ἰκανόν ἐστίν ἐχέγγυον τῆς ἐπιτυ-
χοῦς ἀναπτύξεως τῶν περὶ τοῦ Ἥλιου παρα-
δόσεων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Αἱ τοιαῦται δὲ
ἐργασίαι αὐτοῦ πολλάκις ἐπηνέθησαν καὶ ἐβρα-
βεύθησαν καὶ ὑπὸ ἄλλων μὲν σωματείων καὶ
ιδίως ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, εἰς ὃν εὐχα-
ρεστεῖται νῦν ἀποστέλλῃ τὰς ἐμβριθεῖς αὐτοῦ
μελέτας. Ὁ κ. Πολίτης, δυνάμεθα εἰπεῖν,
ἐστὶν ὁ μόνος ἐν τῷ ἑλληνικῷ κόσμῳ μεθοδι-
κῶς τε καὶ ἐπιστημονικῶς συναρμολογῶν εἰς
ἐν πάσας τὰς πρὸς ἀπόδειξιν τῶν σχέσεων τοῦ
νεωτέρου Ἑλληνοῦ πρὸς τὸν ἀρχαῖον συμβαλ-
ούσας δημῶδεις παραδόσεις, εἰσαγαγῶν ἐν
Ἑλλάδι διὰ τῶν τοιούτων αὐτοῦ μελετημάτων
τὴν συγκριτικὴν μυθολογίαν καὶ ἀρχαιολογίαν
τοῦ καθόλου ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὃν ἀπέδειξεν οὐ
μόνον κατ' εὐθείαν γραμμὴν ἔλκοντα τὸ γένος
ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου ἀλλὰ καὶ πλησιεστάτην ἔχον-
τα τὴν συγγένειαν διὰ τῶν παραδόσεων καὶ
τῶν μύθων πᾶσι τοῖς ἀρίοις ἔθνεσι καὶ δὴ τῷ
πρωτογόνῳ κορμῷ τοῦ ἀρίου λαοῦ. Τὸ χαρα-
κτηριστικὸν δὲ τοῦτο τῶν παντὸς ἐπαίνου ἀξίων
μελετημάτων τοῦ κ. Πολίτου ἐμφαντικώτατα
ἐπιμαρτυρεῖ καὶ ἡ προκειμένη περὶ τοῦ Ἥλιου
καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ παραδόσεων τοῦ ἑλληνικοῦ
λαοῦ διατριβὴ αὐτοῦ, ἐν ἣ, μετὰ μακρὰν καὶ
λεπτομερῆ ἀνάλυσιν, ἀνευρίσκει, ὅτι οἱ μῦθοι
οἱ ἀποδεδειγμένως διαπλασθέντες ἐκ τῆς πα-
ρατηρήσεως ἡλιακῶν φαινομένων, κληροδότη-
μα ὄντες τῶν ἀρχικῶν σπερμάτων τῶν προϊ-
στορικῶν ἀρίων, ἐνωρὶς συνεταυτίσθησαν καὶ
συνεμίγησαν τοῖς μύθοις περὶ ἄλλων θεῶν καὶ
ιδίᾳ περὶ τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος,
καὶ ὅτι βραδύτερον ἔνιχ τῶν κατηγορημάτων
τοῦ Ἥλιου ἐμορφώθησαν εἰς ἰδίαν μυθολογικὰς
ὑποστάσεις, οἷσι αἱ τοῦ Ἥλιου Ὑπερίωνος,
Ἥλιου Φοίβου, Ἥλιου Φαέθοντος· ἀνάλογα

δ' άνευρίσκει ο συγγραφεύς και έν τῇ ρωμαϊκῇ μυθολογίᾳ, έν ἣ οἱ θεοὶ Apollo, Liber Hercules καὶ Mercurius προσέλαβον πολλοὺς χαρακτηρισμοὺς τοῦ θεοῦ Ἡλίου (Sol), καὶ έν τῇ Βενδικῇ, ἣτις πρὸς τῇ Surya, τῇ κυριωτάτῃ προσωποποιήσῃ τοῦ Ἡλίου, ἀναφέρει καὶ ἐτέρους, ὡς τοὺς θεοὺς Savitri, Mitra, Vishnu, Puschán, Aditya. Μετὰ δὲ τὰς συγκρίσεις ταύτας ἀποδείκνυσιν ὁ κ. Πολίτης, ὅτι οἱ περὶ Ἡλίου μῦθοι τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ καὶ έν γένει αἱ περὶ αὐτοῦ δημώδεις μυθολογικαὶ παραστάσεις καὶ εἰκόνες εἰσὶ τινὲς μὲν λείψανα πανάρχαιων μύθων, ὧν οὐδεμίαν γίνεται μνεία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσιν, ἕτεροι δὲ ἐπεξηγηματικαὶ καὶ συμπληρωματικαὶ τῶν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μυθολογίας μύθων ἢ τῆς μυθολογίας συγγενῶν λαῶν. Πάσας δὲ τὰς ἡλιακὰς παραδόσεις τοῦ ἡμετέρου λαοῦ περισυνέλεξεν ὁ συγγραφεύς, ἐπιστημονικῶς αὐτὰς διατάξας ἐκ δημοτικῶν ἀσμάτων, ἐκ παραμυθίων καὶ ἐκφράσεων τῆς κοινῆς γλώσσης.

Ταῦτα μὲν, φιλόμουσον ἀκροατήριον, καὶ περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἡλιακῶν μύθων, οἵτινες ἄγουσιν ἡμᾶς ἤδη εἰς τὸ πέρας τῆς κρίσεως τῶν εἰς τὸν ἀγῶνα πεμφθέντων ἐφέτος ἔργων. Βεβαίως μικρὰ καὶ λιτῆ ἐστὶν ἡ ἀποσταλείσα τῷ Συλλόγῳ ὕλη κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συγκριτικῶς πρὸς τὰ προηγούμενα ἔτη, ἀλλ' ἡ ἐπιτροπὴ φρονοῦσα ὅτι τὸ ἀπροσδιόριστον μέλλον νῆα αἰείποτε παράγον ἀναπληροῖ τὰς ἐλλείψεις τοῦ παρελθόντος, σκεπτομένη δὲ ὅτι καὶ ὁ ἀνθρώπος ποικίλας πάσχων ἠθικὰς μεταβολὰς, οὐχὶ πάντοτε περὶ πλουσίαν ἀγείρεται πανδαισίαν, ὡς έν τῇ εὐδαιμονίᾳ αὐτοῦ διαθέσει, προσδοκᾷ, ὅτι βραδύτερον, ἔρωτος καὶ ζήλου μείζονος περὶ τὰ πάτρια ἀναπτυχθέντος παρὰ τοῖς φιλόστοροι τῶν έν ταῖς ἐπαρχίαις πεπαιδευμένων, πλείστη ἡμῖν καινοφανῆς ὕλη ἀποσταλήσεται ἐκ τε τῶν χωρῶν έν αἷς διατρίβουσιν οἱ μέχρι τοῦ νῦν ἀγωνισθέντες καὶ ἐκ τῶν ἀνεξερευνητῶν ἐκείνων μερῶν, ἅτινα προοιμιαζόμενοι ὑπεδῆλωσαμεν. πέποιθε δὲ συγχρόνως

ὅτι, καὶ ἡ ἐπί τινα ἔτη παρατηρηθεῖσα ἀμίλεια περὶ τὰ ζῶντα έν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ μνημεῖα ταχέως μεταβληθήσεται εἰς ζῶραν ἀμίλλαν, συντόνον συνεργασίαν καὶ ἐνδελεχῆ μελέτην· διότι ἡ ἐκπαίδευσις γενικευομένη ἐξαπλοῦται έν τῇ παρουσίᾳ γενεᾶ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀναπτύσσουσα έν ταῖς ἐπαρχίαις ἀνδρας ἑλλογίμους οἵτινες, τοῦ καιροῦ προϊόντος, οὐχὶ ὡς ἀπὸ μηχανῆς, ἀλλ' ἐξ ἐκτιμήσεως αἰσθανθήσονται ὅποσον σπουδαία ἐστὶν ἡ περισυναγωγή τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων, παραμυθίων, γλωσσημάτων καὶ λοιπῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ μνημείων, ἅτινα ὁ Ζωγράφειος ἀγῶν θεωρεῖ κυριώτατον ἅμα καὶ οὐσιωδέστατον μέσον πρὸς ἀνάγεισιν τοῦ ἀναμενομένου οἰκοδομήματος τοῦ γλωσσικοῦ καὶ ἔθνικοῦ βίου τῆς νέας ἑλληνικῆς γενεᾶς.

Διὰ ταῦτα δ' ἐθέλουσα ἡ ἐπιτροπὴ νὰ δείξῃ καὶ σήμερον ὅποσον ἀγωνίζεται νὰ προλαβῇ τὴν τρῆχλειαν ὁδὸν πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ περιφανοῦς τούτου μνημείου, σπεύδει νῦν δι' ἐμοῦ ν' ἀνακηρύξῃ ὅτι, τοὺς μὲν ἀξιολογίμους κυρίους Ἀπόστολον Αἰλιανόν, Α. Γόνιον, καὶ Συμεῶν Μανασσίδην πολλῶν ἐπαίνων ἀξιοὶ ἐπὶ τῇ προθυμίᾳ δι' ἧς εὐηρεστήθησαν συμμετασχεῖν καὶ ἐφέτος, ὡς πάντοτε, τοῦ ἀγῶνος, τοὺς δὲ ἑλλογίμους κυρίους Ἰωάννην Βαλαβάνην, Γεώργιον Ζηκίδην καὶ Νικόλαον Πολίτην ἀμείβει τῷ δεκτλήρῳ ἄθλῳ διὰ τὴν πολυτίμον αὐτῶν ἐργασίαν ταύτην τὴν πρὸς ὠφέλειαν μὲν τῆς ἐπιστήμης γενομένην, πρὸς δόξαν δὲ τοῦ σταδιοδρομοῦντος ἑλληνικοῦ ἔθνους έν τῷ πεδίῳ τῶν φώτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ φιλολογ. ἐπιτροπὴ

ΗΡ. ΒΑΣΙΛΑΔΗΣ, πρόεδρος.

Κ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ.

ΧΡ. ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΣ.

ΑΒΡ. ΜΑΛΙΑΚΑΣ.

Θ. ΣΑΛΤΕΛΗΣ.

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΚΕΡΑΜΕΥΣ, εἰσηγητής.

ΚΑΡΑΠΑΝΕΙΟΣ ΑΓΩΝ

ΠΕΡΙ

ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΜΕΘΟΔΙΚΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Πρὸς χρῆσιν τῶν Δημοτικῶν Σχολείων.

ΓΕΝΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ.

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος διηνεκές αὐτοῦ μέλημα ἔχων τὴν διέδοσιν τῆς ὑγιούς μὲν παιδείσεως ἐν γένει, μάλιστα δὲ τῆς δημοτικῆς, καὶ θεωρῶν ὅτι ἡ ἐκδοσις μεθοδικῶν βιβλίων συντελεῖ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ καὶ τῆς κατὰ τὸ δυνατόν εισαγωγῆς ὁμοιομόρφου διδασκαλίας, ἀγωνοθετοῦντος τοῦ κ. Κ. Καραπάνου, ἀγγέλλει·

Α'. Ὅτι ἐπὶ ἐξαετίαν ὀρίζει ἀνὰ τρία ἢ τέσσαρα βραβεῖα κατ' ἔτος εἰς τὰ συντεταγμένα κατὰ τὰ ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐκθέσει εἰρημένα περὶ δημοτικῆς παιδείσεως δοκιμώτερα συγγράμματα πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων.

Β'. Τὰ βραβεῖα ἀπονεμηθήσονται κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον. — *Πρῶτον ἔτος.* (Ἐβραβεύθησαν ἤδη τὰ συγγράμματα τοῦ ἔτους τούτου). — *Δεύτερον ἔτος.* (Ἐκ τῶν τοῦ ἔτους τούτου ἐβραβεύθησαν καὶ ἐξεδόθησαν ἡ Ἑρὰ Ἱστορία καὶ ἡ Ἀριθμητικὴ, ἡ δ' Ἑλληνικὴ Ἱστορία παρετάθη). — *Τρίτον ἔτος* φρ. 2,250. Πρὸς σύνταξιν Χρηστομαθείας τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς δύο τόμους φρ. 750, Γραμματικῆς 500 φρ. καὶ Νέου Ὁδηγοῦ τῆς δημοτικῆς παιδείσεως ἀμφοτέρων τῶν φύλων 1000 φράγκα.

Γ'. Πρὸς βράβεισιν ἀποστέλλονται χειρόγραφα καλῶς γεγραμμένα καὶ εὐανάγνωστα, καὶ ἐκδεδωμένα συγγράμματα.

Δ'. Εἰς συγγραφὴν καλοῦνται μάλιστα μὲν οἱ διδάσκαλοι, ἀλλὰ καὶ πᾶς ἐν γένει λόγιος Ἕλλην εἴτε ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ εἴτε ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διαμένων.

Ε'. Κατ' ἔτος ἐκδιδόμενου τοῦ ἀναγκαίου προγράμματος ὑπὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἐκλέγονται τῇ προτάσει τῆς ἐκπαιδευτικῆς αὐτοῦ ἐπιτροπῆς τρεῖς, εἰδικῶς ἔχοντες σπουδᾶς, πρὸς κρίσιν τῶν ἀποστέλλομένων βιβλίων, οἵτινες καὶ ὑποβάλλουσιν ἔχθεσιν τῷ Συλλόγῳ. Τὰ δὲ βραβεῖα ἀπονέμονται τοῖς βραβευομένοις κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Συλλόγου ἑορτῆν, τὸ δὲ

χρηματικὸν ἄθλον δοθήσεται ὅταν ὁ Σύλλογος βεβαιωθῇ ὅτι τὸ βραβευθὲν σύγγραμμα τυπωθήσεται πρὸς πραγματοποιήσιν τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀγῶνος.

ς'. Ἐκ τῶν βραβευομένων τούτων βιβλίων ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος, ὁ Ἡπειρωτικὸς καὶ ὁ Ἰθρακικὸς θέλουσι κατ' ἔτος ἀγοράζει ἀντίτυπα κατὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῶν πρὸς διανομὴν εἰς τὰ ἄπορα σχολεῖα.

Γενικαὶ ὁδηγίαι.

1. Κατὰ τὰς ἐν τῇ ἐκθέσει γενικὰς ἀρχὰς περὶ τῶν διδασκασομένων μαθημάτων ἐκδίδεται κατ' ἔτος πρόγραμμα ὑπὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου περιλαμβάνον γενικὰς ὁδηγίας περὶ τῆς συντάξεως τῶν προκηρτυομένων βιβλίων.

2. Ἄν ὅμως ὁ βουλομενος καταθεῖν εἰς τὸν ἀγῶνα πρὸς σύνταξιν οἰοῦντις βιβλίου νομίσῃ ἄλλην μέθοδον καὶ διτάξιν προσφορωτέραν ἢ τὴν ἐν τῇ ἐκθέσει, δύναται νὰ ποιήσῃ τοῦτο, ἀλλ' ὀφείλει νὰ εἴπῃ τοὺς λόγους, δι' οὓς οὕτω συνέταξε τὸ βιβλίον.

3. Ἡ γλῶσσα πρέπει νὰ ᾖ ὅσον τὸ δυνατόν ἀπλῆ, καθαρὰ καὶ σαφής, τὸ δὲ ὕφος τοῦ λόγου ἀνάλογον τῇ ἡλικίᾳ, δι' ἣν τὸ βιβλίον γράφεται.

4. Αἱ συγγραφαί, φέρουσαι ἐκάστη τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, ἀποτέλλονται κατ' ἔτος, μέχρι τέλους Δεκεμβρίου, τῷ γενικῷ τοῦ Συλλόγου γραμματεῖ, ἄλλως δὲν γίνονται δεκταί, ὡς ἐκπρόθεσμοι.

5. Τὰ χειρόγραφα τηροῦνται ἐν τῷ τοῦ Συλλόγου γραφείῳ, ὅποθεν μόνον ὁ συγγραφεὺς δύναται νὰ λάβῃ ἀντίγραφον.

6. Ἄν κατὰ τι ἔτος μὴ ἀπονεμηθῶσι τὰ βραβεῖα ἐν ἑλλείψει τῶν ἀρμοδίων καὶ προσφόρων βιβλίων, ὁ Σύλλογος παραιτεῖται τὸν ἀγῶνα διὰ τὸ ἀμέσως ἐπόμενον ἔτος, γνωστοποιῶν τοῦτο διὰ τῶν ἐφημερίδων.

ΕΙΔΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΧΞΔ' συνεδριάσει).

Α'. Περί συντάξεως Γεωγραφίας πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τῶν κατωτέρων τάξεων τῶν Ἑλληνικῶν. Βραβείον 500 φρ. ἀπονεμηθῆσόμενον κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Συλλόγου ἑορτῆν τοῦ 1883.

Ἐξ οὗ κατὰ τοὺς νέους χρόνους αἱ συγκοινωνίαι καὶ ἐμπορικαὶ σχέσεις τῶν πολιτειῶν καὶ τῶν ἐθνῶν ἐπολλαπλασιάσθησαν διὰ τῆς κατασκευῆς σιδηροδρόμων, τῆς συστάσεως ἀτμοπλοικῶν συγκοινωνιῶν ἐν ποταμοῖς, ἐν λίμναις, ἐν θαλάσσαις, τῆς ἰδρύσεως ταχυδρομείων καὶ τηλεγράφων καὶ ἄλλων μέσων, ἡ γεωγραφία κατέστη μάθημα ὠφελιμώτατον καὶ ἀναγκαιότατον πᾶσι.

Δυστυχῶς παρ' ἡμῖν ἡ σπουδαιότης τῆς γεωγραφίας οὕτω κατενόηθη, ὡς ἀποδεικνύσκει πολλά τε ἄλλα καὶ ἡ ἔλλειψις γεωγραφικῶν ἐταιριῶν, ἐνῶ τοσοῦτοι περὶ τοσοῦτων ἄλλων σύλλογοι ἰδρύθησαν, ἐταιρίαι καὶ ἀδελφότητες. Ἔως οὗ δὲ τοιοῦτοι εὐτυχεῖς χρόνοι καὶ παρ' ἡμῖν ἔλθωσι, πολὺ θέλει ὠφελῆσαι τὴν ἡμετέραν νεότητα ὁ μέλλων ν' ἀναλάβῃ τὴν σύνταξιν Γεωγραφίας πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τὰ μέγιστα θέλει συντελέσει εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς πνευματικὴν πρόοδον. Τοῦ σκοποῦ δὲ τούτου ἐπιτεύξεται ὁ συγγραφεὺς πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ ἐξῆς πρὸ πάντων ἔχων.

α'. Ἐπειδὴ τὰ λεγόμενα διδακτικὰ βιβλία χρησιμεύουσιν ὡς βοήθημα πρὸς ἴδιαν τῶν διδασκάλων καὶ μαθητῶν μελέτην, τοσοῦτον ταῦτα τελειότερα καθίστανται, ὅσον μᾶλλον τῇ διὰ ζώσης φωνῆς διδασκαλίᾳ προσεγγίζουσι, διότι ἀληθὲς διδακτικὸν βιβλίον ἐστὶν ἡ ζῶσα τοῦ διδασκάλου διδασκαλία, ὡς πρὸ πολλοῦ ὁ δαιμόνιος Πλάτων ἀπεφάνητο. Καὶ μέχρι μὲν τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεστῆσης ἑκατονταετηρίδος, ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις μαθήμασιν, οὕτω καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς γεωγραφίας ἐπεκράτει ἡ δογματικὴ μέθοδος, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς κοσμογραφίας καὶ τῆς ἀφηρημένης ἐρμηνείας τῶν γενικῶν ὄρων, τί ἐστὶ σφαῖρα, τί ἰσημερινός, τί μεσημβρινός, τί μῆκος, τί πλάτος κτλ.

Πρῶτος δὲ ὁ Πεσταλότιος, τῇ γνώμῃ ἐπόμενος τοῦ Ρουσσώ, τὴν ἄμεσον εἰσήγαγεν ἐποπτικὴν ἄμα τε καὶ συνθετικὴν μέθοδον, ἣτις ἀρχεῖται ἀπὸ τῆς ἰδίας πατρίδος τοῦ μαθητοῦ, πόλεως ἢ χωρίου, ἢ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ σχολείου· προβαίνουσα δ' εἴτα εἰς τὴν τοπογραφίαν τῆς πόλεως ἢ τοῦ χωρίου, τοῦ διαμερισματος, τῆς ἐπαρχίας καὶ λοιπῶν, ἐρμηνεύει τοὺς ὄρους ἐπ' αὐτοῖς τοῖς πράγμασιν, ἕκαστον δὲ τῶν διδασκομένων συνοδεύει ἢ τῇ κατασκευῇ σχεδιασμάτων ἐπὶ τοῦ μέλανος πίνακος ἢ αὐτοσχιδίων ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἀναλόγων χαρτῶν. Καὶ τὸ διδακτικὸν λοιπὸν βιβλίον τῆς πρώτης περιόδου ταύτης τῇ τάξει ἀκολουθεῖται ἐν τῇ τοπογραφίᾳ καὶ τῇ κατατάξει τῶν παρεμβαλλομένων ἐν τῷ κειμένῳ χαρτῶν.

β'. Οἱ χάρται εἰσὶν ἀναγκαιότατοι καὶ ἀνευ αὐτῶν ἡ τῆς γεωγραφίας διδασκαλία ἐλλιπεστάτη. Ἄλλ' ὅπως χρήσιμον βοήθημα ὡσι τῷ μαθητῇ δέον νὰ ἐρμηνευθῶσιν αὐτῶν καὶ γῶσιν λάβῃ τῶν σχέσεων τῶν χαρτῶν πρὸς τὰ ἀληθῆ πράγματα, ἀ παριστώσι. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται τῇ ἐπιμελείᾳ ἐξασκήσει τοῦ μαθητοῦ πρὸς κατασκευὴν χαρτῶν, καθ' ἃς ἀναλογίας ὑποδεικνύσιν αὐτῷ ὁ διδασκαλὸς τῶν χαρτῶν πρὸς τὰ πράγματα. Οὕτω καὶ οἱ ἐν τοῖς βιβλίοις χρήσις τῶν χαρτῶν εὐκολος καὶ ὠφελιμος ἀποβήσεται.

γ'. Ἐπειδὴ ἡ τοπογραφία τῆς πατρίδος ἐκ δύο σύγκειται στοιχείων, τοῦ γηίνου (πεδιάδων, λόφων, ὀρέων, χειμᾶρων, ποταμῶν, λιμνῶν, κόλπων, θαλασσῶν, δήμων, πόλεων, ἐπαρχιῶν, τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους, τῶν προϊόντων τῆς τέχνης, τῆς βιομηχανίας, τῆς γεωργίας καὶ λοιπῶν) καὶ ἐκ τοῦ κοσμικοῦ (τῆς ἡμέρας καὶ νυκτός, τοῦ θέρους καὶ χειμῶνος, τῆς ἀνατολῆς καὶ δύσεως τοῦ ἡλίου, τῆς ἐν κεντρῷ νυκτὸς ἐμφανίσεως τῆς σελήνης, τῶν ἀστέρων καὶ λοιπῶν), ταῦτα δ' ἐν τῇ διδασκαλίᾳ δὲν ἀποχωρίζονται, ἀλλὰ τὸ συναμφοτέρον αὐτῶν διδάσκεται, δέον νὰ μὴ ἀποχωρίζωνται καὶ ἐν τοῖς διδακτικοῖς βιβλίοις τῆς γεωγραφίας, ἡ διδακτικὴ ὕλη νὰ μὴ διαιρῆται ἐν αὐτοῖς εἰς μέρος μαθηματικόν, φυσικόν, τοπο-

γραφικόν, πολιτικόν, βιομηχανικόν κτλ., ἀλλὰ ν' ἀποτελῆ πᾶσα ἐν μέρος, ἐν ἐκάστη δὲ τῶν τριῶν περιόδων νὰ διδάσκηται συγκεντρικῶς τὸ πρόσφορον· οἷον, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιόδῳ νὰ γίνηται ἐναρξίς ἀπὸ τῆς τοπογραφίας τῆς πατρίδος τοῦ μαθητοῦ καὶ ἀκολουθῶς κατὰ τὴν ὑποδειχθεῖσαν μέθοδον νὰ διδάσκηται περιληπτικῶς ἡ γεωγραφία τῶν πέντε μερῶν. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ περιόδῳ ἡ αὐτὴ μὲν ἐπαναλαμβάνεσθω διδασκαλία, ἀλλ' ἡ γεωγραφία τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας γινέσθω λεπτομερέστερον καὶ ἔτι λεπτομερέστερον ἢ τῆς Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐπὶ εὐρύτερου κύκλου γενέσθω ἡ διδασκαλία καὶ ἐν τῇ τρίτῃ περιόδῳ, καθ' ἣν μετὰ πλείονος λεπτομερείας διδαχθῆσεται καὶ ἡ γεωγραφία τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Τῇ αὐτῇ δὲ τάξει ἀκολουθεῖτωσαν, ὡς ἐρρήθη ἀνωτέρω, καὶ οἱ χάρται τοῦ κειμένου καὶ αἱ προτεινόμεναι γεωγραφικαὶ ἀσκήσεις.

δ'. Ὅσῳ ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ, ὅτε ἡ τοπογραφία τῆς πατρίδος διδάσκηται, ἀρμοδιωτέρα ἐστὶν ἡ συνθετικὴ μέθοδος, καὶ ἡ ἄμεσος ἐποπτεία, τοσοῦτῳ ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ περιόδῳ, ὅτε ἡ καθ' ἑαυτὸ Γεωγραφία διδάσκηται, πρόσφορωτέρα ἐστὶν ἡ ἀναλυτικὴ μέθοδος καὶ ἡ ἔμμεσος ἐποπτεία ἢ διὰ τῶν σφαιρῶν καὶ χαρτῶν, διότι ἡ ἄμεσος ἐστὶν ἀδύνατος. Ἐπειδὴ πάσας τὰς χώρας οὐ δύναται ὁ διδάσκαλος μετὰ τῶν μαθητῶν περιηγήσασθαι καὶ ἰδίους ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν αὐτάς, ἐνῶ τὰ τῆς ἰδίας πατρίδος εὐκόλως δύνανται ἰδεῖν ἰδίους ὀφθαλμοῖς, γεωγραφικούς ποιεῖν περιπάτους καὶ ἐκδρομάς.

ε'. Ἐν τῇ δευτέρᾳ περιόδῳ συμπληρούσθω ἡ ἐρμηνεία τῶν γεωγραφικῶν ὄρων προστιθεμένων τῶν τῆς σφαίρας, τοῦ ἰσημερινοῦ, τῶν παραλλήλων, τῶν μεσημβρινῶν, τοῦ πλάτους καὶ μήκους, τοῦ κλίματος κτλ.

ς'. Ἐκάστη περίοδος ἀπεριτίξεται ἴδιον βιβλίον πρὸς εὐκόλον χρῆσιν τῶν μαθητῶν.

ζ'. Ἐπειδὴ ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς πρώτης περιόδου βᾶσις τίθεται ἡ σχολὴ πόλεως τινος, ταύτην δὲ τὴν βᾶσιν ἕκαστος διδάσκαλος ὀφείλει μετακινεῖν ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ σχολῆς, ὁ συγγραφεὺς ἐπισυναπτέτω ὁδηγίας τινὰς πρὸς εὐκόλιαν τῶν διδασκάλων, ὅπως εἰς θέσιν ὡσεὶ νὰ συνδυάζωσιν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς τοπογραφίας τὰ δύο στοιχεῖα ἐξ ὧν αὐτὴ σύγκειται, τὸ κοσμικὸν δηλαδὴ μετὰ τοῦ γήινου.

Β'. Περὶ συντάξεως Φυσικῆς Ἱστορίας πρὸς χρῆσιν τῶν Δημοτικῶν σχολείων καὶ τῶν κατωτέρων τάξεων τῶν Ἑλληνικῶν. Βραβείον 500 φράγ. ἀπονεμηθόμενον κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Συλλόγου ἑορτῆς τοῦ 1883.

Ἡ διδασκαλία τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ὁμολογουμένως ἔχει μεγάλην μορφωτικὴν δύναμιν καὶ χορηγεῖ γνώσεις ὠφελιμωτάτας ταῖς ἐργασίαις τῶν τεχνῶν, τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς γεωργίας. Διὰ τοῦτο ἡ διδασκαλία αὕτη ἀρχεται εὐθὺς ἀπὸ τῶν δημοτικῶν σχολείων, ἅπερ καίπερ μὴ ὄντα εἰδικὰ σχολεῖα τῶν τεχνῶν καὶ τῆς βιομηχανίας, παρασκευάζουσιν ὁμως τὰ στοιχεῖα τῆς γνώσεως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τὰς βᾶσεις δηλονότι τῆς περαιτέρω παιδείσεως.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ μάθημα τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας τὸ πρῶτον οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ συνέχεια τοῦ ἐτέρου μαθήματος τῆς Πραγματογνωσίας, ἡ διδασκαλία αὐτοῦ δεόν μὲν νὰ ἀρχηται ἀπὸ τῶν φυσιογραφικῶν σωματίων τῆς πατρίδος, νὰ τελευτᾷ δὲ εἰς τὰ τῶν ἀπομακρυσμένων χωρῶν. Διὰ τοῦτο ἀναγκαῖοτάτα εἰσὶν αἱ φυσικαὶ συλλογαί, ἵνα ὑπ' ὄψει ἔχη ὁ μαθητὴς τοιαῦτα σώματα, ἅτινα διὰ τοῦ σχήματος αὐτῶν ἢ διὰ τῶν ἄλλων ἰδιοτήτων εἰσὶν ἀξιόπαρατήρητα. Ἀπαιτεῖται ὁμως μεγίστη προσοχή, ὅπως μανθάνῃ ὁ μαθητὴς ἐκεῖνα κατὰ προτίμησιν, ἅτινα σπουδαίαν ἔχουσιν ἐπιρροὴν πρὸς ὠφέλειαν ἢ βλάβην τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἅτινα εὐκόλως ν' ἀντιληφθῆ δύναται. Δέον λοιπὸν ἢ ἀρχὴ νὰ γίνηται οὐχὶ ἀπὸ τῶν ἐγγυματικῶν ζῴφιων, τῶν μυκηταρίων καὶ συμμιγῶν ὀρυκτῶν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἵππου, τοῦ ἴου, τοῦ ἄλατος κτλ.

Τοιαύτη δὲ τις ἐκλογή τῶν φυσικῶν σωματίων δεόν νὰ γίνηται ὡστε νὰ ἔχη ὁ μαθητὴς ἐν ἐκάστη περιόδῳ ἐν ὅλον αὐτοτελές, ἢ δ' ἐπομένη περίοδος νὰ ἦ ἀνάπτυξις τῆς προηγουμένης ἐπὶ τὸ εὐρύτερον, οὐχὶ κατὰ φυσιογραφικὴν συστηματοποίησιν τῶν τριῶν βασιλείων διαδοχικῶς, ἀλλὰ συγκεντρικῶς ἐξ ἐκάστης ὕλης αὐτῶν λαμβανομένου τοῦ εὐκολωτέρου καὶ χρησιμωτέρου. Οὕτω δὲ θέλει προχωρεῖ ἡ διδασκαλία εἰς τρόπον ὅπως νὰ γίνηται γνωστὸν τὸ γενικὸν οὐχὶ ἀπαγωγικῶς ἐκ τῶν ἀφρημένων πρὸς τὰ συγκεκριμένα, οὐδὲ δογματικῶς, ἀλλ' ἐπαγωγικῶς ἐκ τῶν συγκεκριμένων πρὸς τὰ ἀφρημένα κατὰ τὴν εὐρετικὴν μέθοδον.

Και αὐταί μὲν ἐν συντομίᾳ εἰσὶν αἱ ἀρχαί, ἐφ' ὧν στηριζόμενος ὁ γερμανὸς συγγραφεὺς Lüben νέαν ἔταμεν ὁδὸν ἐκδούς τῷ 1832 *Ἐγχειρίδιον μεθοδικῆς διδασκαλίας τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας* ἐν τέσσαρσιν ἐτησίαις περιόδοις, τοῦ ὁποίου πολλὰ ἔκτοτε ἐγένοντο ἐκδόσεις καὶ ὡς προτύπου χρησιμεύσαντος τῶν μετ' αὐτὸ ἐπελθόντων. Παρ' ἡμῖν δ' ἐπειδὴ ἡ εἰς τρεῖς περιόδους διαίρεσις τῆς διδακτικῆς ὕλης κρίνεται προσφορωτέρα, ὁ μέλλων ν' ἀποδυθῆ εἰς τὴν σύνταξιν διδακτικοῦ βιβλίου Φυσικῆς Ἱστορίας ὀφείλει νὰ διαίρησιν αὐτὸ εἰς τρία μέρη, ὧν ἕκαστον νὰ περιλαμβάνῃ τὰ τρία βασίλεια καὶ οὕτως ἐν ὅλον ἀποτελοῦν αὐτοτελές ν' ἀναπτύσσεται ἐπὶ τὸ πλατύτερον διὰ τοῦ ἐπομένου, κατὰ τὸ ἐξῆς πρόγραμμα.

Μέρος πρῶτον.

Ἐν αὐτῷ λόγος γενήσεται περὶ ἐκείνων μόνον τῶν ζώων, φυτῶν καὶ ὀρυκτῶν, ἅτινά εἰσιν ἐκ τῶν περικυκλούντων ἀμέσως τὸν παῖδα καὶ εὐκόλως δύνανται αἰσθητῶς νὰ ἐκτεθῶσιν αὐτῷ, καὶ τῶν ὁποίων ἄνευ πολλῆς δυσκολίας οἱ παῖδες ἀντιλαμβάνονται. Ἀποκλείονται λοιπὸν ἀπὸ τῆς διδακτικῆς ὕλης κατὰ τὴν περίοδον ταύτην α') τὰ ἐκ τῶν ξένων χωρῶν ἀντικείμενα, ὅταν μὴ ἦ δυνατόν νὰ ὑποβληθῶσιν αἰσθητῶς ὑπ' ὄψιν τοῦ μαθητοῦ· β') ἐκ τῶν ζώων ὅσα ἀμοιροῦσιν αἰσθητηρίων ὀργάνων, οἷον τὰ ἀκτινοειδῆ, αἱ ἀκαλῆφαι, οἱ πολύποδες, τὰ ἐγγυματικά ζώφια καὶ τὰ τοιαῦτα· γ') ἐκ τῶν φυτῶν πάντα τὰ κρυπτόγυμα· καὶ δ') ἐκ τῶν ὀρυκτῶν τὰ σύμμικτα καὶ τὰ χημικῶς σύνθετα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διδασκαλία καὶ ἐν τοῖς τρισὶ βασίλοις ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἐξετάσεως καὶ περιγραφῆς πραγματικῶν φυσικῶν ἀντικειμένων καὶ οὐχὶ ἀπὸ τῆς γενικῆς ὀργανογραφίας, καθόσον μὲν ἀφορᾷ τὴν Ζωολογίαν, ἡ ἑναρξίς γενήσεται ἀπὸ τῶν κοικιδίων ζώων, οὐχὶ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπο-

κλειομένης πάσης εἰδικῆς ἐξετάσεως τῆς ἐσωτερικῆς κατασκευῆς τῶν ζώων, ὡς πρὸς δὲ τὴν φυτολογίαν ἀποκλείεται πᾶς λόγος περὶ ἐσωτερικῆς κατασκευῆς τῶν φυτῶν καὶ ὡς πρὸς τὰ ὀρυκτὰ πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν χημικὴν σύνθεσιν αὐτῶν.

Μέρος δευτέρον.

Ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει ἐξετασθήσονται ὁμοῦ δύο ἢ τρία εἶδη γένους τινός, συγκριθήσονται πρὸς ἄλληλα καὶ ἀπ' ἀλλήλων διακριθήσονται. Ἄνευ δ' ἐξαιρέσεως τοιαῦτα εἶδη ἐκλεχθήσονται, ἅτινα εὐκόλως διακρίνονται. Τοιούτοτρόπως οἱ παῖδες ἐν διαστήματι ἐνὸς ἔτους γενήσονται κάτοχοι δύο σπουδαίων συστηματικῶν ἐνοτήτων, τοῦ γένους καὶ τοῦ εἶδους. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν Ζωολογίαν καὶ τὴν Φυτολογίαν· ὡς πρὸς δὲ τὰ ὀρυκτὰ ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ γενήσεται λόγος περὶ τῶν ἀπλουστέρων σχημάτων τῶν κρυστάλλων καὶ τοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος.

Μέρος τρίτον.

Ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ μέρει γενήσεται λόγος περὶ τῶν σπουδαιοτάτων οἰκογενειῶν πασῶν τῶν κλάσεων τῶν τριῶν βασιλείων τῆς φύσεως καὶ αὐτῶν ἐκείνων, αἵτινες ἐνεκα λόγων παιδαγωγικῶν ἀποκλείονται ἐν ταῖς δυσὶ πρώταις περιόδοις· πρὸς δὲ καὶ περὶ τοῦ εἰδικοῦ ὀρισμοῦ τῶν σωμάτων τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας καὶ τῆς πλήρους συστηματοποιήσεως αὐτῶν.

Ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ

Κ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ, πρόεδρος.

ΠΡ. ΒΑΣΙΛΑΗΣ.

Θ. ΣΑΛΤΕΑΝΣ.

ΑΒΡ. ΜΑΛΙΑΚΑΣ.

Α. ΘΕΟΔΩΡΙΑΝΣ.

ΧΡ. ΧΑΤΖΗΧΡΑΣΤΟΥ.

Π. ΠΑΠΑΡΡΟΥΣΗΣ.

Ν. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ, γραμματεὺς.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΛΕ'.

(Τακτική).

Τῆ 11/23 Μαΐου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ὁ κ. Πρόεδρος κηρύξας τὴν ἐναρξιν τῆς συνεδριάσεως ἀναγινώσκει προσλαλῶν, ἐν ἣ πρώτον χάριτας τῷ Συλλόγῳ ὁμολογεῖ ἐπὶ τῆ τιμῇ, ἧς ἠξίωσεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν προεδρικὴν ἔδραν ἀναθιβάσας. Ἀναλογιζόμενος δὲ τὴν κατάστασιν, εἰς ἣν ἀπὸ τινος ὁ Σύλλογος περιέστη, ἀπορεῖ πῶς οἱ Ἕλληνες, οἱ ἀείποτε ἐν ταῖς δυστυχίαις μάλιστα αὐτῶν ἀναδεικνύμενοι, νῦν, ὅποτε οὐδείς ὑπάρχει λόγος, ἐπιλανθάνονται τοῦ Συλλόγου, τοῦ τοσαύτου τῆ πατριδι παρασχόντος ὑπηρεσίας. Οἱ δὲ κεκηρυγμένοι τοῦ γένους μεγάλοι εὐεργέται, καίτοι πλουσιώτεροι ἑαυτῶν γενόμενοι, ὀλιγοφροῦσι μόνον τοῦ Συλλόγου, οὕτως ἢ ἄλλως προφασιζόμενοι, καὶ πολλάκις τὴν γενικὴν ἀχρηματικὴν ὡς πρόσχημα εὐλογοφανῆς ἀντιτίττοντες.

Πρὸς τοὺς κατὰ τοῦ Συλλόγου εἰπόντας μόνον περιφρονητικὴν λέγει, ὅτι ἀντιτάσσει σιωπὴν, οὔτε κἂν ἀξίων νὰ ἀπολογηθῆ ἀπὸ τῆς ἔδρας αὐτοῦ ὑπὲρ αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ μόνον λέγει ὅτι βραβείως φέρει, ὅτι τὰ τοιαῦτα τεκταίνονται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν φιλογενοῦς καὶ φιλελευθέρου Πατριάρχου, οἷος ἐστὶν Ἰωακείμ ὁ Γ'. Καταστρέφει δὲ τὸν λόγον διὰ τῶν ἐξῆς.

«Ὁ δὲ Σύλλογος ὁ ἡμέτερος, διὰ πικνὸς τοῦ Κανονισμοῦ αὐτοῦ ἄγρυπνος φύλαξ καὶ τῶν τοῦ Κράτους νόμων εὐσυνειδήτους ἐκτελεστής, τοῖς πατρίοις νόμοις ὑπέικων, τῷ τε βασιλεὶ καὶ τῇ θρησκείᾳ πιστὸς διακμενεῖ. Τοῦτο ἔστω τὸ ἡμέτερον πρόγραμμα, τοῦτο ἔστω ἡ ἡμέτερα σημαία, καὶ ἐν ταύτῃ πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον, κἂν μέγιστος ἦ, νικήσειν ἐλπίζομεν».

Εἶτα ἀνακοινοῦται ὡς ἐξῆς ἡ

ἀλλοιολογικὴ ἐπιτροπὴ.

Ἐπιστολὴ, τοῦ αἰδεσιμωτάτου C. G. Curtis, ἀπὸ 6/18 τρέχοντος, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλ-

λόγῳ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς μέλους τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς.

Τοῦ κ. Α. Πασπάτη, ἀπὸ 7/19 τρέχοντος, ἀγγέλλοντος τῷ Συλλόγῳ, ὅτι ἕνεκα τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων αὐτοῦ ἐργασιῶν δὲν δύναται νὰ ἦ μέλος καὶ πρόεδρος τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς.

Τοῦ κ. Ἀν. Τάγη, ἀπὸ 11/23 τρέχοντος, δι' ἧς αἰτεῖται ὅπως ὁ Σύλλογος παραχωρήσῃ αὐτῷ τὴν αἴθουσαν αὐτοῦ διὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῶν ἐξετάσεων τοῦ ὑπ' αὐτοῦ διευθυνομένου ἐνταῦθα Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου.

Τοῦ κ. Β. Λούση, ἀπὸ 5/17 τρέχοντος, δεχομένου τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ὡς μέλους τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς.

Ὁ κ. Πρόεδρος ἐκφέρει γνώμην ὅπως παρακληθῆ ὁ κ. Πασπάτης νὰ μὴ ἐπιμείνῃ ἐν τῇ πραιτίῃ αὐτοῦ. Περὶ δὲ τῆς αἰτήσεως τοῦ κ. Ἀν. Τάγη ὁ Σύλλογος, ἀπολύτῳ πλειονοψηφίᾳ, ὑπὲρ αὐτῆς ἀποφαινέται.

Ἀκολουθῶς ἀγγέλλονται αἱ διχόροαι προσφοραὶ (ἴδε ἐν τέλει τοῦ Τεύχους).

Πρὸς τοὺς προσενεγκόντας ὁ Σύλλογος ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. **Ἀλέξ. Μαυρογένης** ἀνέρχεται ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ ἀναγινώσκει τὸ ἀ' μέρος τῆς «περὶ Βολταίρου καὶ ἰδίᾳ περὶ τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ» πραγματείας. Ἐν αὐτῇ ἐκθεῖς πρῶτον μὲν τὴν ἐλευσινὴν θέσιν εἰς ἣν Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' ἐγκατέλιπε τὸ κράτος αὐτοῦ, δεύτερον δὲ τὴν κατάστασιν τῆς ἐν Γαλλίᾳ φιλολογίας πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Βολταίρου, εἰσέρχεται εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ περιδόξου Γαλάτου μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἀνεχώρησεν οὗτος διὰ Βερολίνον. Ἐξετάσας δὲ λεπτομερέστερον τὰ ἱστορικὰ αὐτοῦ συγγράμματα, ὡς καὶ τὴν εἰς ἣν εὐρίσκετο κατάστασιν ἡ Ἀγγλία κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπὸ τε φιλολογικὴν καὶ πολιτικὴν ἐποψίν, μνησάν ποιεῖται τῶν τραγωδιῶν τοῦ Βολταίρου καὶ ἐκτίθησι τὰς ἐν τῇ *Henriade* καὶ ἐν τοῖς *Lettres sur les Anglais* καὶ τοῖς *Stoicheiōis* τῆς φιλοσο-

φίας τοῦ Νεύτωνος (Eléments de la philosophie de Neuton) ἐμπεριεχομένας ιδέας.

Μετὰ τὸν κ. Μαυρογένην ὁ κ. **Η. Βασιλάδης** λέγει, ὅτι ἡ κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην πρῶξις τοῦ κ. Α. Μαυρογένους ἢ καλλιτέρα ἐστὶν ἀνταπόδοσις τῶν θρέπτρων πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ σεβασμὸν τοῦ Συλλόγου πρόεδρον. Εὐχρηθεὶς δὲ ὅπως ἀντάξιός τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς φανῆ προβαίνει εἰς τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις.

α') Ἐν τῇ ἐξιστορήσει τῶν συγγραφέων τοῦ **III'** αἰῶνος ἠκουσεν ἀναφερόμενα ὀνόματα δευτερευούσης ἀξίας, ἐνῶ παραλείπονται ὀνόματα συγγραφέων σπουδαιωτάτων ὡς ὁ Βουίον ὁ Ρουσσώ καὶ ὁ Montesquieu οἵτινες σὺν τῷ Βολταίρῳ ἀποτελοῦσι τὴν ἔνδοξον τετρακτὺν τῶν συγγραφέων τοῦ **III'** αἰῶνος. Ἐκ δὲ τῶν δευτερευόντων ἀναφέρει τὸν Lamotte, περὶ οὗ εἶπεν ὅτι ἐστὶ μεταφραστὴς καὶ ἐρμηνευτὴς τοῦ Ὀμήρου, ἐνῶ ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα τοῦ Perrault ἐκηρύχθη κατὰ τῶν ἀρχαίων, καὶ μάλιστα κατὰ τοῦ Ὀμήρου, οὗ καὶ ἐτόλμησε τὴν Ἰλιάδα νὰ διορθώσῃ καὶ συντάμη, ὡς λέγει αὐτός, εἰς 12 βραψφδίας.

β') Ὅτι καλὸν ἦθελεν εἶναι ἐὰν ὁ κ. Μαυρογένης περιωρίζετο μόνον εἰς τὸ περὶ φιλανθρωπίας μέρος τῆς πραγματείας αὐτοῦ, καθότι οὐκ ἔστιν ὅπως τὰ πάντα, κατὰ τὸν τίτλον τοῦ ἀναγνώσματος, διεξερευνηθῶσιν ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις, ὡς ἀπαιτοῦντα πολλὰς συνεδριάσεις.

γ') Ἀνέφερε μεταξύ ἄλλων καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ Βολταίρου, τὸ ἐπιγραφόμενον «ὁ αἰὼν τοῦ **ΙΔ'** Λουδοβίκου» χωρὶς μηδεμίαν νὰ ποιήσῃται παρατήρησιν, ὅτι ὁ τίτλος οὗτος οὐδὲν ἄρμόζει, διότι ὁ μὲν Pascal καὶ ὁ Καρτέσιος καὶ ὁ Κορνήλιος οὐδεμιᾶς ἔτυχον ὑποστηρίξεως, ἀκμαζόντες πρὸ τῆς ἐνηλικιότητος τοῦ Λουδοβίκου **ΙΔ'**, ὁ δὲ Lafontaine καὶ ἕτεροι οὐ μόνον οὐδεμιᾶς ἔτυχον ὑποστηρίξεως, ἀλλ' οὐδὲ ἐνεπνεύσθησαν ἐκ τῶν φρονημάτων καὶ αἰσθημάτων τῆς αὐλῆς τοῦ **ΙΔ'** Λουδοβίκου. Ἐκ τούτων, συμπεραίνει ὁ κ. Βασιλάδης, κατάδηλον γίνεσθαι ὅτι ὁ τίτλος οὐχὶ πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν ἐκφράζει.

Ὁ κ. Α. Μαυρογένης εὐχαριστήσας τὸν κ. Βασιλάδην δι' ἃς ὑπὲρ αὐτοῦ εἶπεν, ἀντιπαρτηρεὶ ὅτι τὸν Lamotte οὐχὶ μετὰ τῶν τῶν **III'** αἰῶνα δοξασάντων ἀνέφερον ἀλλ' ἀπλῶς ὡς ἀνήκοντα ἐν τῇ μεταβατικῇ ἐποχῇ. Δὲν ἀνέφερε δὲ τὸν Montesquieu καθότι περὶ Βολταίρου ὁ λόγος μόνον προὔκειτο. Ὡς πρὸς τὸν τίτλον «ὁ αἰὼν τοῦ **ΙΔ'** Λουδοβίκου» λέγει ὅτι οὗτος ὑπὸ πάντων ἀναφέρεται. Περὶ δὲ τοῦ τί-

τλου τοῦ ἀναγνώσματος λέγει ὅτι τὸ δεύτερον μέρος αὐτοῦ ἔσται ἰδίᾳ περὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Βολταίρου.

Λύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΛΣ'.

(Τακτικῆ).

Τῆ 18/30 Μαΐου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ ἐτέρου τῶν ἀντιπροέδρων κ. **Θ. ΣΑΛΤΕΛΗ.**

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως ἀνακοινοῦται ὡς ἐξῆς ἡ

ἀλληλογραφία·

Ἐπιστολῆ, τοῦ Πρυτάνεως τοῦ Βασιλικῶ Φρειδεरिकείου Πανεπιστημίου τῆς Ἄλτης-Βυτεμβέργης, κ. Ροβέρτου Olshausen ἀπὸ 31 Δεκεμβρίου π. ἔ. ἀγγέλλοντος τὴν ἀποστολὴν τῶν ἀκαδημαϊκῶν δημοσιεύσεων τοῦ 1880 καὶ αἰτουμένου τὰς τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου δημοσιεύσεις.

Τοῦ ἐν Παρισίοις πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Γαλλίᾳ Συλλόγου, ἀπὸ 5 17 τρέχ. γνωστοποιούντος ὅτι ἀποστέλλει διὰ τῆς ἐνταῦθα γαλλικῆς πρεσβείας κιβώτιον περιέχον τὰ περιοδικὰ αὐτοῦ τοῦ 1880.

Τοῦ ἐνταῦθα ἑλλήν. Συλλόγου *Παρθενῶνος* ἀπὸ 15/27 τρέχοντος, δηλοῦντος ὅτι δυνάμει τοῦ ὑπ' ἀριθ. 246/98 καὶ ἡμερομ. 15 Ἰανουαρίου 1880 ἐγγράφου τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου συγκαλέσει ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆ 24 μαΐου γενικὴν συνεδρίασιν τῶν μελῶν αὐτοῦ.

Τοῦ **Dr P. Schroeder** ἀγγέλλοντος ὅτι, κατ' ἐντολὴν τοῦ κ. H. Kiepert προσφέρει τῷ Συλλόγῳ χάριτην τῆς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας μετὰ τῶν νέων ἑλληνικῶν συνόρων.

Τῆς ἐν Τεκρούρ Σερχί ἀδελφότητος «Ὁμονοίας» ὑπομνησκούσης τῷ Συλλόγῳ τὸ περιεχόμενον τῶν προηγουμένων αὐτῆς ἐπιστολῶν καὶ ζητούσης ἀπάντησιν.

Εἶτα ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαρισταὶ τοῖς ποιησαμένοις ταύτας.

Ἀκολουθῶς προτείνεται ὑπὸ τοῦ προεδρείου καὶ γίνεσθαι δεκτὸς παμψηφεί μὲλος τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ὁ κ. **K. Καλλιᾶδης** ὡσαύτως δὲ γίνεσθαι δεκτὸς καὶ μὲλος τῆς Ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς κατὰ πρότασιν τοῦ κ. **N. Παρανίκα.**

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος περὶ τῆς αἰτήσεως τῆς

ἐν Τεκφοῦρ Σεραιῶ ἀδελφότητος λέγει ὅτι χήρτας τοῦ κ. Ζαφειροπούλου διατίθησιν ὁ Θρησκευτικὸς μόνον Σύλλογος καὶ αὐτῶ δέον ἀποταθῆναι.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. **Ἄλ. Μαυρογένης** ἀνγινώσκει τὸ τέλος τῆς «Περὶ Βολταίρου καὶ φιλανθρωπίας αὐτοῦ πραγματείας». Ἐν τῷ δευτέρῳ τούτῳ μέρει περιέγραψε πρῶτον μὲν τὰς σχέσεις τοῦ Βολταίρου μετὰ τοῦ Φριδερίκου, δεύτερον δὲ τὴν ἐπὶ κίνησιν τοῦ περιδύξου Γάλλου φιλοσόφου εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ. Ἐξέτασας δὲ τὰς τραγωδίας τοῦ Βολταίρου, ὡς καὶ τὰ ἄλλα διανοητικὰ ἔργα, φιλολογικὰ τε καὶ φιλοσοφικά, ἅπερ οὗτος ἐδημοσίευσεν μετὰ τὴν ἐκ Βερολίνου ἐπὶ κίνησιν αὐτοῦ, εἰσέρχεται εἰς τὸ κύριον τοῦ λόγου θέμα καὶ ἐκτίθει λεπτομερῶς τὰς καταβληθείσας παρὰ τοῦ Βολταίρου προσπαθείας ὑπὲρ τῶν Calas, Sirven, Lally, De la Barre, D' Etallonde, Montballi καὶ λοιπῶν. Περιγράφας δὲ τέλος τὴν ἐν Παρισίοις τελευταίαν διαμονὴν τοῦ Βολταίρου, γενικὴν τινα ποιεῖται περίληψιν τῶν διανοητικῶν τοῦ περιφήμου ἀνδρός ἔργων ὡς καὶ τῶν ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος παρ' αὐτοῦ καταβληθέντων μόχθων.

Ἀκολούθως τὸν λόγον ὁ κ. **Κ. Καλλιᾶδης** λαβὼν εὐαρεσκείας τῷ πρῶτον τῷ κ. Α. Μαυρογένει ἐκφράζει, ὡς ποιήσαντι καλλίστην μονογραφίαν διὰ τὸν Σύλλογον· ἀκολούθως παρατηρεῖ ὅτι ὁ κ. Μαυρογένης οὐδένα ἐποίησατο λόγον περὶ τῶν θρησκευτικῶν δοξασίῶν τοῦ Βολταίρου, αἵτινες διήγησεν κατ' αὐτοῦ πολὺν θόρυβον καὶ παρέσχον ἐμπόδια εἰς τὰς παραστάσεις τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ. Ἡ ἀπιστία τοῦ Βολταίρου καταδεικνύται καὶ ἐκ τῆς ἰλιερινῆς καταστάσεως, ἐν ἣ εὗρηται ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἀνεγερθεὶς ἐν Φερνέ κός. Πρὸς δὲ λέγει ὁ κύριος Καλλιᾶδης ὅτι ὁ Βολταίρος εὐδοκίμει μᾶλλον ἐν τῇ μυθιστοριογραφίᾳ. Περὶ δὲ τοῦ τελευταίου μέρους τοῦ ἀνγινώσματος τοῦ κ. Μαυρογένους τοῦ ἰδίῳ περὶ φιλανθρωπίας τοῦ Βολταίρου πραγματευομένου, παρατηρεῖ ὅτι ὁ Βολταίρος οὐχὶ ἀνεξαιρέτως πρὸς πάντας ἐδείκνυτο φιλάνθρωπος, ἀλλ' ἐξέλεγεν ἐκείνους, οἵτινες ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ κατεδιώκοντο.

Ἐν τέλει ὁ κ. Καλλιᾶδης λέγει ὅτι ἡ ἀνθρωπότης, εἰ μὴ ἐμετρίασε, μετὰ παρελευσιν καιροῦ μετριάσει τὴν ἀξίαν τοῦ Βολταίρου.

Ὁ κ. **Ἄ. Μαυρογένης** εὐχαριστήσας τῷ κ. Καλλιᾶδῃ ἀντιπαρατηρεῖ ὅτι συμφωνεῖ μὲν αὐτοῦ ἐν τῇ περὶ Βολταίρου κρίσει αὐτοῦ,

καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ γενικὸν μέρος, ἀλλ' ἀντιφρονεῖ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἀξίαν τοῦ ἀνδρός. Ἀναγνοὺς δὲ τεμάρια τοῦ ἀναγνώσματος αὐτοῦ ἀποδείκνυσιν ὅτι ὁ Βολταίρος οὐχὶ εἰς τὸν Θεὸν ἀλλὰ εἰς τὸν Χριστὸν οὐκ ἐπίστευεν.

Ὁ κ. **Βασιᾶδης** λαβὼν τὸν λόγον εἶτα ποιεῖται τὴν παρατήρησιν τῷ κ. Κ. Καλλιᾶδῃ ὅτι ὁ Βολταίρος ἦν Θεϊστῆς καὶ τοῦτο ἀποδείκνυται ἐκ τῆς ἐπιμονῆς, ἣν ἐδείξεν ἀνθιστάμενος πρὸς ἀπάσας τὰς προσπαθείας τῶν ἐγκυκλοπαιδιστῶν ὅπως ἀποσπᾶσιν αὐτὸν τῆς μονοθείας καὶ φέρωσιν εἰς τὴν ὑλοφροσύνην· τοῦτο ἀποδείκνυται, λέγει ὁ κ. Βασιᾶδης, καὶ ἐκ τοῦ ναοῦ, ὃν ἐκοδόμησεν ἐν Φερνέ καὶ ἐκ τῆς εὐλογίας ἣν ἐποίησεν ἐπὶ τῆς κερφαλῆς τοῦ ἐγγόνου τοῦ Φραγκλίνου εἰπὼν τὸ «Θεὸς καὶ ἐλευθερία». Ἐάν δὲ ὁ ναὸς νῦν ἦ κατερριπωμένος καὶ παρημελημένος τοῦτο οὐδὲν ἀποδείκνυσιν ὅτι ἡ πίστις τοῦ Βολταίρου εἰς Θεὸν ἐσαλεύετο, καθότι πολλαὶ ἐκκλησίαι ἀρχαῖαι νῦν κατερειπωμέναι εὕρισκονται. Πρὸς δὲ τὸν κύριον Μαυρογένην παρατηρεῖ ὅτι ὁμιλῶν τις περὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ὀφείλει νὰ λαμβάνῃ βεβαίως ὑπ' ὄψει μᾶλλον τὰς ἀρετὰς αὐτῶν ἢ τὰς κηλίδας· ἀλλ' ὅταν αἱ κηλίδες ὦσι τοιαῦται ὥστε νὰ παραβλάπτωσι καὶ παραμορφώσι τὴν ἀλήθειαν καὶ ῥίπτωσιν εἰς τὸν βόρβορον πρόσωπα εἰς ἃ ὀφείλουσιν αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην καὶ τὸ ἔθνος εἰς ὃ ἐγεννήθησεν καὶ ἡ ἀνθρωπότης ὅλη, τότε ἀνάγκη νὰ γίνηται λόγος περὶ τῶν κηλίδων καὶ νὰ ἐπικρίνωσιν αὐτά. Τοιαύτη δὲ κηλὶς ἀσχημίζουσα τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Βολταίρου ἐστὶν ἡ ἄδικος αὐτοῦ κατατροπὴ καὶ σάτυρα κατὰ τῆς Αὐρηλιανῆς Παρθένου. Ὁ Βολταίρος, λοιπόν, παρεργώρισε τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν τῆς Jeanne d'Arc· διότι αὕτη ἐνεπνέετο ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθηματος, ὅπερ ἐκείνος ἠδυνάττει νὰ ἐνοήσῃ. Τοῦτο ἐνόησε ξένος ποιητῆς, ὁ Σίλλερ, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ δράματι αὐτοῦ τοσοῦτον ἀνοῦσι τὴν Αὐρηλιανὴν Παρθένον. Ὁ Βολταίρος ἐκ τῶν δύο δεσποτισμῶν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ, προὔτιμησε θωπεύων τὸν πρῶτον νὰ καταπολεμήσῃ τὸν δεύτερον. Ἐντεῦθεν δὲ ἡ κατὰ τῆς Αὐρηλιανῆς Παρθένου πρόληψις αὐτοῦ. Ὡς δευτέραν δὲ κηλίδαν τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Βολταίρου ἀσχημίζουσαν ἀναφέρει ἐν τέλει ὁ κ. Βασιᾶδης τὴν διαφωνίαν αὐτοῦ πρὸς τὸν Ρουσσώ περὶ οὗ τὰ ἀσχημίστα ἐν τινι ἀνωνύμῳ λιθέλλῳ ἔγραψεν.

Ὁ κ. **Α. Μαυρογένης** εὐχαριστήσας τῷ

κ. Βασιάδης λέγει ὅτι συμφωνεῖ αὐτῷ καὶ ὅτι προτίθεται ἰδιαιτέρον περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Ρουσσῶ καὶ τοῦ Βολταίρου ποιήσασθαι ἀναγνώσμα.

Λύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΛΖ΄.

(Τακτικῆ).

Τῆ 25 Μαΐου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦνται ὡς ἑξῆς ἡ

ἄλληλογραφία·

Ἐπιστολή, τῆς ἐν Δεμίρ Ἰσαρ Φιλοπροοδευτικῆς Ἀδελφότητος, ἀπὸ 11 Μαρτίου, ἣτις καταρτίσασα τὰ σχολεῖα αὐτῆς βοήθεια τοῦ ἐν ἐν Σέρραις Μακεδονικοῦ Συλλόγου ἀπεφάσισεν ὅπως παραλάβῃ ἐκ τῶν περίξ 80 χωρίων ὑποτρόφους πρὸς μόρφωσιν διδασκάλων, ἐξαιτεῖται δὲ τὴν προστασίαν καὶ ὑποστήριξιν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ αὐτῆς.

Τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου, ἀπὸ 21 Μαΐου ἐκφράζοντος τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ τῷ Συλλόγῳ διὰ τὴν εὐμενῆ κρίσιν, ἧς ἠξιώθη τὸ «Περὶ τῶν κοσμολογικῶν δοξασιῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς ἑλληνικοῦ λαοῦ» πονημάτιον αὐτοῦ, καὶ αἰτοῦντος ὅπως, ἀν ἐγκριθῇ ἢ ἐν τῷ Περιδικῷ ἐκτύπωσιν αὐτοῦ, γνωστοποιηθῇ τοῦτο ἐγκαίρως αὐτῷ, ἐν' ἀποστείλῃ ἀναγκαῖά τινα πρὸς συμπλήρωσιν. Πρὸς τούτοις ὁ κ. Πολίτης ὑποβάλλει αἰτησιν περὶ ἀναθέσεως αὐτῷ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἀριστοφάνους, συμφώνως τῷ προγράμματι τῆς Ζωγραφείου Βιβλιοθήκης.

Τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 23 φθίνοντος, δι' ἧς ἀγγέλλει, ὅτι ἐν τῇ α' αὐτῆς συνεδριάσει τῆς 22 λήγοντος ἐξελέγησαν πρόεδρος μὲν ὁ κ. Θ. Σαλτέλης, γραμματεὺς δὲ ὁ κ. Ὁδ. Ἀνδρέαδης.

Τῆς Φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς ἀγγελούσης τὴν ἐκλογὴν τοῦ μὲν κ. Ἡρ. Βασιάδου προέδρου τοῦ δὲ κ. Θ. Σαλτέλη γραμματεῶς αὐτῆς.

Τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς ἀγγελούσης ὅτι ἐν τῇ συνεδριάσει αὐτῆς τῆ 22 φθίνοντος ἐξελέγησαν πρόεδρος μὲν ὁ αἰδεσιμώτατος κ. C. G. Curtis, γραμματεὺς δ' ὁ Dr Jean Mordtmann, προτεινούσης δὲ τὸν κ. Hugo Kutschera μέλος αὐτῆς.

Εἶτα ἀγγέλλονται αἱ τῶν βιβλίων προσφοραὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τοῖς ταύτας ποιησαμένοις.

Ἀκολουθῶς γίνεται δεκτὴ ἡ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς πρότασις, ὅπως ἀποτελέσῃ μέλος αὐτῆς ὁ κ. Hugo Kutschera, γραμματεὺς τῆς ἐνταῦθα Αὐстро-ουγγρικῆς πρεσβείας.

Ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον μέλος τακτικῶν τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Σακελλάριος Μαγκλῆς, ζωγράφος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Η. Βασιάδου, Θ. Σαλτέλη καὶ Δ. Κυμπρίτου.

Ἡ αἴτησις τοῦ κ. Πολίτου διὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ Ἀριστοφάνους παραπέμπεται τῇ Φιλολογικῇ ἐπιτροπῇ.

Εἶτα ἀποφασίζεται τῇ προτάσει τοῦ κ. Θ. Σαλτέλη ὅπως ὁ Σύλλογος αἰτήσῃ παρὰ τοῦ ἐνταῦθα Ὁρακικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου τὴν σειρὰν τῶν πινακῶν τῶν δαπάνῃ τοῦ κ. Ζαφειροπούλου ἐκδοθέντων καὶ πέμψῃ αὐτὴν τῇ αἰτησάσῃ ἀδελφότητι Ὀμοιοῖα ἐν Τεκρούρ-Σεράϊ. Ἡ δ' αἴτησις τῆς ἐν Δεμίρ Ἰσαρίω Φιλοπροοδευτικῆς ἀδελφότητος παραπέμπεται τῇ ἐνταῦθα Ἐκπαιδευτικῇ καὶ Φιλανθρωπικῇ ἀδελφότητι.

Ἀκολουθῶς ὁ κ. Γ. Καραθεοδωρῆ, γεν. γραμματεὺς, ἀναγινώσκει τὴν περὶ ὀστρέων πραγματείαν τοῦ ἱατροῦ κ. Δ. Σταματιάδου (ἴδε σελ. 64).

Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀναγνώσεως ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης λέγει ὅτι καὶ ἄλλοτε ἐγένετο λόγος περὶ ὀστρέων ἐν τῷ Συλλόγῳ. Αὐτὸς δὲ πρὸ δεκαπενταετίας ὠμίλησε περὶ ἰχθύων καὶ τεχνικῆς γονιμοποιήσεως.

Λύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΛΗ΄.

(Τακτικῆ).

Τῆ 8/20 Ἰουνίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως,

Ὁ κ. Κ. Καλλιμάδης ἀγγέλλει μετὰ λύπης τὸν θάνατον τοῦ ἐκ τῶν ἐπιτίμων μελῶν καὶ δωρητοῦ τοῦ Συλλόγου πρῶην Οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ ε', ἐπισυμβάντα ἐν Μεγάλῳ Ρέυματι σήμερον περὶ τὴν 11 π. μ. ὡραν εὐρωπαϊστί. Ὁ κ. Καλλιμάδης ἀναπτύξας τὰς ἀρετὰς τοῦ δις πατριαρχεύσαντος αὐιδίμου Γρηγορίου καθυποβάλλει τὴν ἑξῆς πρότασιν·

Ὁ Σύλλογος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ αἰοιδίμου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου τοῦ ς' διακόπτει τὴν συνεδρίασιν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐσπέρα· ταύτην πρὸς ἐνδειξιν πένθους. Ἐντέλλεται δὲ τῷ προεδρείῳ παραστῆναι εἰς τὴν κηδεῖαν ἐν σώματι.

Τῆς προτάσεως ταύτης ὁμοφώνως γενομένης ἀποδεικτῆς διακόπτεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΛΘ'.

(Τακτικῆ).

Τῆ 15/27 Ἰουνίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως ἀνακινουταὶ ὡς ἑξῆς ἡ

ἀλληλογραφία·

Ἐπιστολή, τοῦ κ. Ι. Βασιματζίδου, ἀπὸ 27 μαΐου, ἀγγέλλοντος ὅτι ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἀσχολιῶν ἀδυνατεῖ ἀποτελέσαι μέλος τῆς Φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς.

Τοῦ κ. Κ. Καλλιᾶδου τῆς αὐτῆς ἡμερομηνίας ἀγγέλλοντος ὅτι ἀποδέχεται τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ὡς μέλους τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς.

Τοῦ ἰδίου τῆς αὐτῆς ἡμερομηνίας δι' ἧς ἀγγέλλει ὅτι ἕνεκα τῶν ἀσχολιῶν αὐτοῦ ἀδυνατεῖ ἀποτελέσαι μέλος τῆς Ἐκπαίδ. ἐπιτροπῆς.

Τῆς Φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 30 μαΐου, δι' ἧς ἀγγέλλει, ὅτι ἐν τῇ συνεδρίᾳ αὐτῆς τῆς 28 λήξαντος λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὴν εἰς αὐτὴν παραπεμφθεῖσαν αἴτησιν τοῦ κ. Ν. Πολίτου περὶ ἐκδόσεως τοῦ Ἀριστοφάνους διὰ τὴν Ζωγράφειον ἑλληνικὴν βιβλιοθήκην ἀπεδέξατο τὴν αἴτησιν καὶ παρακαλεῖ ὅπως συστῆθῃ τῷ κ. Ν. Γ. Πολίτῃ ἡ ἀκριβὴς τήρησις τοῦ προγράμματος.

Τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 1/13 ἰουνίου, ἀγγελλούσης ὅτι ἐξελέξατο πρόεδρον μὲν αὐτῆς τὸν κ. Σ. Ἀριστάρχην, γραμματέα δὲ τὸν κ. Τ. Καραθεοδωρῆ.

Τοῦ ἐν Αἴνῳ κ. Μ. Σ. Μιχαλοπούλου, Διευθυντοῦ τῆς Κουτσουρελείου ἑλλην. Σχολῆς δι' ἧς ἔξαιτεῖται πρὸς ἐκδόσιν τῆς παραφράσεως τοῦ Λουκιανοῦ τὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου.

Τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς ἐξαιτουμένης τὴν ἀδειαν πρὸς ἐκδόσιν καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο Ἀρχαιολογ. παραρτήματος, καὶ πρὸς συμ-

πλήρωσιν τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Κώδικος, μεταφράσεις καὶ ἄλλας ἐργασίας, πίστωσιν εἰκοσι λιρῶν.

Τῆς αὐτῆς ἐπιτροπῆς αἰτουμένης τὴν διὰ τὸ ἀναγνωστήριον πρόσκτησιν τοῦ *Namismatic Chronicle* ὡς ἀναγκαιοῦντος διὰ τὰς νομισματικὰς μελέτας αὐτῆς καὶ παρακαλούσης ὅπως γένωνται ἐνέργειαι διὰ τὴν τακτικὴν ἀποστολὴν τοῦ *Bulletin de Correspondance Hellénique*.

Τοῦ σχολάρχου τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ ἐνοριακῆς σχολῆς τῆς Παναγίας κ. Χρ. Χατζηγηρήστου παρακαλοῦντος τὸν Σύλλογον, ὅπως χορηγήσῃ διὰ τὰς ἐξετάσεις τοῦ νηπιαγωγείου καὶ τῆς σχολῆς 100 καθίσματα.

Τοῦ κ. Ι. Δ. Ἀριστοκλέους, ἀντιπροέδρου τῆς ἑταιρίας *Παλλάδος*, ἀπὸ 5 τρέχ., ἐξαιτουμένου ὅπως δοθῶσι καθίσματα διὰ τὰς ἐξετάσεις τοῦ Παρθεναγωγείου αὐτῆς.

Τοῦ ἐνταῦθα Συλλόγου *Παρθενῶρος*, ἀπὸ 9 τρέχοντος, δι' ἧς παρακαλεῖ τὸν Σύλλογον ὅπως παραχωρήσῃ αὐτῷ τὴν ἀδειαν τοῦ ποιεῖν τὰς γενικὰς συνεδριάσεις αὐτοῦ ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ Ἐξ. κ. Χρ. ἐφένδη Ζωγράφου, ἀπὸ 6 τρέχοντος, δι' ἧς ἀγγέλλει, ὅτι ἔδωκε διαταγὴν εἰς τὸ ἐνταῦθα γραφεῖον αὐτοῦ ὅπως μετρηθῇ τῷ Συλλόγῳ τὸ ἐτησίως ὀρισμένον ἑκατοντάλιρον ποσὸν τῶν βραβείων τοῦ περὶ τῶν ζώντων μνημείων διαγωνίσματος.

Τοῦ ἐνταῦθα Ἑπειρωτικοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 11/23 τρέχ., δι' ἧς ἀπαντῶν οὗτος εἰς τὴν ἀπὸ 8/20 τρέχοντος ἐπιστολὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἀφορῶσαν τὴν μετὰθεσιν τοῦ Ἀναγνωστηρίου εἰς τὸ δωμάτιον, ἐν ᾧ εἰσὶ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἑπειρωτικοῦ Συλλόγου, ἐκπρόξζει παράπαν ἐπὶ τῇ γενομένῃ αὐτῷ αἰτήσει.

Τοῦ κ. Δ. Ξανθοπούλου, ἀ' γραμματέως τῶν Πατριαρχείων δι' ἧς γνωστοποιεῖ ὅτι ἀπὸ τοῦ 1878 ἔπαυσε εἶναι μέλος τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ κ. Ἀλεξ. Σεβαστοπούλου ἀγγέλλοντος ἐπίσης ὅτι πρὸ πολλοῦ χρόνου ἔπαυσε τοῦ εἶναι μέλος τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ D^r Ch. Pellarin γνωστοποιούντος ἐκ μέρους τῆς γυναικαδέλφης αὐτοῦ κ. A. Littré καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς τὸν θάνατον τοῦ συζύγου καὶ πατρὸς αὐτῶν E. Littré μέλους ἐπιτίμου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Τοῦ κ. Κ. Ἰσμιρίδου κοινοποιούντος ὅτι πρὸ πολλοῦ οἰκειοθελῶς ἔπαυσε τοῦ εἶναι μέλος τοῦ Συλλόγου.

Τῶν καταστημάτων Ἀνδρ. Κορομηλᾶ ἐξ

Ἀθηνῶν, ἀπὸ 12 τρέχοντος, συνοδευομένη ὑπὸ ἀγγελίας περὶ ἐκδόσεως νέου χάρτου τῆς Ἡπειρο-Θεσσαλίας ὑπὸ Μ. Θ. Χρυσοχόου. Τὰ καταστήματα ἀγγέλλουσιν ὅτι τὸν χάρτην τοῦτον πωλοῦσιν εἰς συλλόγους καὶ ἀδελφότητας ἀντὶ 19 φράγκων, διὰ δὲ τὸν ἐγγράφοντα πλείους τῶν πέντε ἀντιτύπων γίνεται ἔκπτωσης 5 %.

Τοῦ κ. Γ. Σοφοκλέους ἐξ Ἀθηνῶν, ἀπὸ 12 ἰουνίου, ἀγγέλλοντος ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ ἀπηλείφθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐκ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου, ὅτι περὶ τούτου ἔγραψεν ἄλλοτε εἰς τὸν Σύλλογον καὶ ὅτι οὐκ ἤξιώθη ἀπαντήσεως. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ τοῦ ἀποτελεῖν μέλος τοῦ Συλλόγου οἱ πολυειδεῖς αὐτοῦ ὁπὲρ τοῦ Συλλόγου ἀγῶνες δύνανται ν' ἀπαντήσωσιν.

Τοῦ κ. Ἐλευθ. Ταπεινοῦ, ἀπὸ 12 ἰουνίου, γνωστοποιῶντος ὅτι οὐκ οἶδεν ὅπως τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὐκ ἔσχε χῶρον ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου, εἰ καὶ ἡ συνδρομὴ ἐλήφθη μέχρι τοῦ 1876, ἀπὸ δὲ τούτου οὐδῶως τῷ ἤτῃ ἀναχωρήσαντι εἰς Ἀθήνας. Περὶ δὲ τοῦ περιοδικοῦ ἀγγέλλει ὅτι μόνον τὸν Ε' τόμον ἔλαβεν εἰ καὶ ἄλλοτε ἀνηνέχθη περὶ τούτου εἰς τὸ γραφεῖον. Ὅθεν παρακαλεῖ ὅπως τὸ ὄνομα αὐτοῦ καταχωρισθῇ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν μελῶν, ὅπως τῷ πεμφθῶσι τὰ περιοδικά, καὶ ὅπως, ἕνεκα τῆς συμβάσεως ἀπουσίας, τῷ ἐπιτραπῇ ἵνα ποιήσῃται ἕναρξιν τῆς συνδρομῆς αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Κ' συλλογικοῦ ἔτους (παρόντος).

Τῆς κυρίας Κ. Κεχαγιᾶ ἣτις ἀγγέλλουσα ὅτι οὐδέποτε ἔλαβε γνῶσιν τοῦ κανονισμοῦ τοῦ Συλλόγου καὶ ὅτι οὐδὲν περιοδικὸν τῇ ἀπεστάλη ποτέ, παρακαλεῖ ὅπως τῇ σταλῶσι τὰ τε περιοδικά καὶ ὁ κανονισμὸς καὶ οὕτω γνῶσιν λαμβάνουσα τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς μὴ παραμελῇ εἰς τὸ ἐξῆς καὶ τὰ καθήκοντα αὐτῆς.

Τῶν κ. κ. Μ. Βελλογιάννη καὶ Θ. Κοσοῦδη ἀπὸ 15/27 τρέχοντος δι' ἧς κοινοποιοῦσι τῷ Συλλόγῳ ὅτι ἡ ἀνατεθεῖσα αὐτοῖς ἐντολὴ πρὸς ἐξέλεξιν τοῦ Ταμείου τοῦ Συλλόγου οὐκ ἔστιν ὅπως ἐκτελεσθῇ πρὸ τῆς ἐπανόδου τοῦ κ. Ν. Βαμβάκη, ταμίου τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ κ. Κ. Καραπάνου, ἀπὸ 12/24 ἰουνίου, γνωστοποιῶντος τὴν ἀποστολὴν συναλλαγματικῆς ἐκ 500 φράγκων, βραβείου τοῦ ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ ἀγῶνι βραβευθέντος κ. Τσιόκα διὰ τὴν Ἱερὰν αὐτοῦ ἱστορίαν.

Τεθέντος δὲ τοῦ ζητήματος τῆς πιστώσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἣν αὕτη διὰ τῆς ἀνωτέρω φερομένης ἐπιστολῆς αὐτῆς αἰτεῖται, οἱ κ. κ. **Ἡρ. Βασιάδης** καὶ **Κ. Καλ-**

Λιάδης ἐκφέρουσι γνώμην, ἣτις καὶ γίνεται ἀποδεκτὴ, ὅπως παραπεμφθῇ αὕτη τῇ Οἰκονομικῇ ἐπιτροπῇ ἣτις νὰ λάβῃ αὐτὴν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ προϋπολογισμοῦ. Ὁ κ. Κ. Καλλιᾶδης προτείνει ἵνα γένηται καὶ τις σύστασις ὑπὸ τοῦ προέδρου τῇ Οἰκονομικῇ ἐπιτροπῇ καθότι ἡ Ἀρχαιολογικὴ ἐπιτροπὴ εἰργάσθη καὶ ἐργάζεται μετὰ ζήλου ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου.

Περὶ δὲ τῆς ἀνωτέρω φερομένης ἐπιστολῆς τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Φιλεκαπαιδευτικοῦ Συλλόγου ὁ κ. **Ἡρ. Βασιάδης**, ὡς πρόεδρος αὐτοῦ, λέγει ὅτι ὁ Ἡπειρωτ. Σύλλογος, καίτοι ὡς ἐκ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ καταδείκνυται, δικαιοῦται παραπονεῖσθαι, σεβόμενος τὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον ὡς πατέρα αὐτοῦ, παρῆχρει τὸ δωμάτιον, ὃ νῦν κατέχει, ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ παρῆχρηθῇ αὐτῷ ἕτερον ἐν τῷ Συλλόγῳ.

Τούτου δεκτοῦ γενομένου ὁ Σύλλογος ἐκφράζει τὴν βραθειὰν αὐτοῦ λύπην ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἐπιτίμου μέλους αὐτοῦ Ε. Littré καὶ ἀποφασίζει πέμψαι συλλυπητήριον γράμμα τῇ χήρᾳ τοῦ αἰοιδίμου.

Ἀκολούθως ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι ὁ κ. Ν. Βαμβάκης, ταμίας τοῦ Συλλόγου, ἀνεχώρησεν ἀφῆνης καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ προεδρείου. Ἐγκατέλιπε δ' αὐτὸς ἕτερον ἀνθ' ἑαυτοῦ.

Ὁ κ. **Ν. Παρανίκας** προτείνει ν' ἀναπληρώσῃ προσωρινῶς τὸν κ. Βαμβάκην ὁ πρόεδρος τῆς Οἰκονομικῆς ἐπιτροπῆς.

Ὁ κ. **Θ. Σαλτέλης** θεωρεῖ περιττὸν τοῦτο, ἀφοῦ ὁ κ. Βαμβάκης ἀφῆκεν ἀναπληρωτὴν ἐνεργοῦντα ὑπ' εὐθύνην αὐτοῦ.

Ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ** θεωρεῖ τὴν γενομένην ἀναπλήρωσιν οὐδῶως ἐπαρκῆ, καθότι εἰσὶ λόγοι πρακτικοὶ κατ' αὐτῆς. Τοιοῦτος δ' ἐστὶ καὶ ἡ ἐξέλεξις, ἣτις ὡς ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς δηλοῦται, οὐ δύναται γενέσθαι ἀπουσιάζοντος τοῦ ταμίου. Ὁ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ φρονεῖ ὅτι δεόν ἵνα ἀναπληρωθῇ ὁ ταμίας.

Ὁ κ. **Ἡρ. Βασιάδης** προτείνει ὅπως μὴ διορισθῇ ἕτερος μὲν ἀντὶ τοῦ ταμίου, ἀλλ' ὀρισθῇ λογιστὴς οὗ ἐν γνώσει νὰ γίνηται πᾶσα δαπάνη.

Ὁ κ. Πρόεδρος λέγει ὅτι ἡ πρότασις αὕτη τοῦ κ. Βασιάδου μελετηθήσεται ὑπὸ τοῦ προεδρείου.

Ἀποφασισθέντος δὲ ὅπως ἐν γε τῷ παρόντι ἀφῆθῶσι τὰ πράγματα ὡς ἔχουσιν, ἀγγέλλονται αἱ τῶν βιβλίων προσφοραὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τοῖς ταύτας ποιησαμένοις.

Ἀγγέλλεται δὲ τὸ δεῦτερον καὶ ψηφοφορίας γενομένης γίνεται δεκτὸς τακτικὸν μέλος ὁ κ. Σκ. Μαγκλῆς, ζωγράφος.

Ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον μέλος μὲν ἀντεπιστέλλον ὁ κ. Ι. Σκαελλίων, σχολάρχης τῆς ἐν Πάτρῳ Ἑλλην. Σχολῆς, προτεινόμενος ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, τακτικὰ δὲ μέλη ὁ θεωριλέστατος ἐπίσκοπος Ἐρηνουπόλεως κ. Φώτιος, ἀρχιερατικῶς προϊστάμενος τῶν ὀρθοδόξων ναῶν Σταυροδρομίου, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Κ. Καλλιᾶδου, Σπ. καὶ Α. Μαυρογίνους· ὁ κύριος Α. Gonzalez del Campillo, γραμματεὺς τῆς ἐνταῦθα ἰσπανικῆς πρεσβείας, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ προεδρείου, καὶ ὁ κ. Γ. Τσιάκας, δημοδιδάσκαλος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Θ. Σαλτέλη, Ἡρ. Βασιᾶδου καὶ Ν. Παρναῖκα.

Μετὰ ταῦτα λύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΜ'.

(Τακτικῆ).

Τῆ 22 Ἰουνίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ ἐτέρου τῶν ἀντιπροσέδρων κ. Κ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως ἀνακοινοῦνται ὡς ἑξῆς ἡ

ἀλληλογραφία·

Ἐπιστολή, τοῦ κ. Hugo Kutschera, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς μέλους τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς.

Τοῦ κ. Σ. Α. Μανασσείδου, ἀπὸ 14 παρόντος, εὐχαριστοῦντος τῇ Φιλολογικῇ ἐπιτροπῇ ἐπὶ τῇ εὐμενεῖ αὐτῆς κρίσει ἐπὶ τῆς πραγματείας αὐτοῦ τῆς διὰ τὸ Ζωγράφειον διαγωνισμάτων ζώντων μνημείων ἀποσταλείσης, καὶ ἀγγέλλοντος ὅτι διορίζει ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ πρὸς παραλαβὴν τῶν δέκα λιρῶν τὸν κ. Γεώργιον Εὐσταθίου Αἰνιτῆν. Πρὸς δὲ ἐξαιτεῖται τὴν ἐπιστροφὴν τεσσάρων μουσικῶν βιβλίων, τῷ Συλλόγῳ ἀποσταλέντων, καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὸν Καραπάνειον ἀγῶνα ἀποσταλείσαν Ἱερὰν Ἱστορίαν εἴτε βραβευθεῖσαν, εἴτε μὴ. Ἐν τῇ δὲ ἀγγέλλει προσφορὰν χειρογράφου τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ Ἐπιτελείου τῶν μηχανικῶν τοῦ στρατοῦ τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἀπὸ 16 φθίνοντος, ἀγγέλλοντος ὅτι ἀπέστειλε

τῇ Σμιθωνεῖῳ Ἀκαδημίᾳ ὅπως πέμψῃ τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ἀντίτυπον τοῦ Ζ' τόμου (*Οδοτορνίθων*) περιέχον ἔκθεσιν περὶ τῆς τοῦ 40 παραλλήλου γεωλογικῆς ἐρεύνης ὑπὸ τοῦ κ. Clarence King.

Τῆς κ. Ἀθηνᾶς Ἰατροπούλου, ἐξαιτουμένης τέσσαρας δωδεκάδας καθισμάτων τοῦ Συλλόγου διὰ τὰς ἐξετάσεις τοῦ ὑπ' αὐτῆς διευθυνομένου ἑλληνογαλλικοῦ Παρθεναγωγείου.

Τοῦ κ. Ν Γρυπάρη, ἐκ τοῦ βιβλιοπωλείου Α. Κορομηλᾶ, πιστοποιούντος ὅτι τὰ ἐν Ἀθήναις Καταστήματα Α. Κορομηλᾶ ἀνέλαβον τὴν ἔκδοσιν τῶν Γραφικῶν Ἱστοριῶν τοῦ κυρίου Γ. Ι. Τσιάκκα.

Τοῦ κ. Γ. Τσιάκκα, ἀπὸ 22 παρόντος, παρακαλοῦντος τὸν Σύλλογον ὅπως ἐφοδιάσῃ αὐτὸν διὰ καταλλήλου πιστοποιητικοῦ, ὡς ἐπιθυμοῦντος νὰ τύχῃ καὶ τῆς ἐπιδοκίμασις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου διὰ τὰς ἄρτι βραβευθείσας Γραφικὰς αὐτοῦ Ἱστορίας.

Περὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ κ. Μανασσείδου ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ** λέγει ὅτι κατὰ τὸν Κανονισμόν τὰ τῷ Συλλόγῳ ἀποστελλόμενα ἔγγραφα οὐκ ἐπιστρέφονται ἀλλὰ μόνον ἀντίγραφον αὐτῶν δύναται ληφθῆναι. Ὁ δὲ κ. **Θ. Σαλτέλης**, ὅτι τὰ τέσσαρα ζητούμενα μουσικὰ βιβλία ἐπεστρέφθησαν ἀμέσως τῷ κομίσαντι ὑπὸ τοῦ κ. Βασιᾶδου καὶ κατ' ἀκολουθίαν παρ' αὐτοῦ (τοῦ κομίσαντος) ὁ κ. Μανασσείδης δέον αἰτήσασθαι ὅτι παρὰ τοῦ Συλλόγου αἰτεῖται.

Ἀκολουθῶς γίνονται ἀποδεκταὶ αἱ αἰτήσεις τῆς τε κ. Ἀθ. Ἰατροπούλου περὶ παραχωρήσεως καθισμάτων καὶ τοῦ κ. Γ. Τσιάκκα περὶ παραχωρήσεως πιστοποιητικοῦ διὰ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον.

Εἶτα ἀγγέλλονται αἱ τῶν βιβλίων προσφοραὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαρισταὶ τοῖς ταύτας ποιησαμένοις.

Ψηφοφορίας γενομένης γίνονται δεκτοὶ ὡς μέλη τοῦ Συλλόγου ἅπαντες οἱ ἐν τῇ ἡγουμένῃ συνεδριάσει προταθέντες. Ἀγγέλλεται δὲ τὸ πρῶτον ὡς ἀντεπιστέλλον μέλος ὁ κ. Γ. Σοφοκλῆς (τέως τακτικὸν) ἐν Ἀθήναις, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ προεδρείου.

Ἀκολουθῶς ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ** ἀναγινώσκει τὴν «περὶ ἐφαρμογῆς τοῦ Ἠλεκτρισμοῦ εἰς τὸν δημόσιον φωτισμόν» πραγματείαν αὐτοῦ. Ὁ κ. Καραθεοδωρῆ ἀναπτύξας τὰ τῆς παραγωγῆς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ διὰ τῶν στηλῶν φαινόμενα ἐξετάζει τὴν αἰτίαν δι' ἣν ὁ δι' ἠλεκτρισμοῦ φωτισμὸς τοσοῦτον ἐβράδυνεν ἐφαρ-

μοσθῆναι καὶ ἀποδίδωσιν αὐτὴν εἰς τὸ πολυδάπανον τοῦ ψευδαργύρου ὡς καυστικῆς οὕτως εἶπεν ὕλης. Ἡ τοῦ Faraday ἀνακάλυψις τῶν πειραμάτων ρευμάτων ἔλυσε τὸ ζήτημα τοῦτο. Αἱ στήλαι ἀνεπληρώθησαν δι' ἀτμομηχανῶν καὶ ὁ ψευδαργυρος διὰ τοῦ ἀνθρακος. Εἶτα ὁ κ. Καραθεοδωρῆ ἀναφέρει τοὺς χρησιμοποιήσαντας τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Faraday ἐν οἷς ὁ Nollet, Halmes (διὰ τῆς μηχανῆς de l'Alliance), Wilde, Siemens, Wheatstone, Gramme, Lontin, Edison κτλ. Ἄλλοι δὲ πάλιν ἠσυχολήθησαν, ἀναφέρει ὁ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ, περὶ τὴν ἐξεύρεσιν λαμπροῦ καὶ κανονικοῦ φωτός, οἱ Lerrin, Wallace, Mersamme Reynier, Edison κλπ. Αἱ τῶν προμνημονευθέντων ἐπιστημῶν μηχαναὶ ἀπασαὶ δι' ἀτμοῦ κινούμεναι εἰσὶ σχετικῶς ὀλιγοδάπανοι· τοσοῦτον δὲ ὥστε καὶ μετὰ τοῦ φωταερίου ἠδυνήθησαν ἐπιτυχῶς νὰ συναγωνισθῶσιν. Ἡδὴ δὲ ἐν τοῖς πεπολιτισμένοις κρᾶτεσιν οὐ μόνον φάροι φωτίζουσι δ' ἠλεκτρικοῦ φωτός, ἀλλὰ καὶ ὁδοὶ καὶ πλατεῖαι καὶ καταστήματα, μετ' οὐ πολὺ δὲ βεβαίως καὶ αἱ οἰκίαι δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου φωτισθῶσονται.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ λόγου τοῦ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΜΑ'.

(Ἑκταυτος).

Τῆ 30 Ἰουνίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. Μαυρογενους.

Ὁ κ. Τ. Καθαροδωρῆ εἰσάγει καὶ γνωστοποιεῖ τὸ ἀπασχολῆσον τὴν συνεδρίασιν ταύτην ζήτημα. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἐστὶ ἡ ἔκδοσις ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Δημητριάδου τοῦ χάρτου, ὃν τῆ πρωτοβουλία τοῦ κ. Α. Γ. Πασπάτη ἐπεξεργάσθη ἡ Ἀρχαιολογικὴ ἐπιτροπὴ, ἀναθεῖσα τῷ κ. Γ. Δημητριάδῃ τὴν ἐκτύπωσιν αὐτοῦ. Ὁ κ. Γ. Δημητριάδης ὁμως συνεπεῖα διαφωνιῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴν ἐπιτροπὴν, οὐ μόνον τὸν χάρτην κατεκράτησεν ὡς εἰ ἦν κτῆμα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ προέβη πρὸς ἰδίαν χρῆσιν. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τῶν λεγομένων αὐτοῦ ὁ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ ἀναγινώσκει τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Δημητριάδου ἐκδοθέντος χάρτου, ἐν ᾗ ὁ κ. Γ. Δημητριάδης λέγει ὅτι ὁ

χάρτης ἐλήφθη ἐξ ἀντιγράφου εἰσκομένου ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ἀντιγράφου ληφθέντος ἐκ τοῦ πρωτοτύπου ὑπ' αὐτοῦ τε καὶ τοῦ κ. Κ. Καραθεοδωρῆ πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου τοῦ Μαναρᾶκη. Ἐν τέλει δὲ ὁ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ προστίθησιν ὅτι ὁ κ. Δημητριάδης, καίτοι πολλάκις προσκληθεῖς, ὑπὸ τε τοῦ παρόντος καὶ τοῦ παρελθόντος προεδρείου ὅπως προσελθὼν δῶ λόγον τῆς τοιαύτης αὐτοῦ πρὸς τὸν Σύλλογον πολιτείας, οὐδέποτε προσῆλθεν.

Ἐπὶ τούτοις ὁ μὲν κ. Ἡρ. Βασιλάδης λέγει ὅτι ἐπειδὴ ὁ κ. Γ. Δημητριάδης οὐδὲν εἶχε δικαίωμα σφετερίσασθαι κτῆμα τοῦ Συλλόγου, ὡς αὐτὸς πολλάκις ἰδίῃ τε καὶ δημοσίᾳ παρετήρησεν αὐτῷ, καὶ ἐπειδὴ ἡ πρᾶξις αὐτῆ τοῦ κ. Δημητριάδου αὐτόχρημα κατάχρησις ἐστὶ, προτείνει ὅπως γένηται κατᾶσχισι τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Δημητριάδου ἐκδοθέντων χαρτῶν καὶ καταδιωχθῆ δικαστικῶς ὁ κ. Δημητριάδης.

Μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἡ πρότασις αὕτη γίνεταί δεκτὴ.

Λύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΜΒ'.

(Τακτικῆ).

Τῆ 6/18 Ἰουλίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. Μαυρογενους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης τακτικῆς συνεδριάσεως ἀνακοινοῦται ὡς ἐξῆς ἡ

ἀλληλογραφία·

Ἐπιστολῇ, τοῦ κ. Γ. Δ. Ζηλίδου, ἐξ Ἰωαννίνων, ἀπὸ 8 Ἰουνίου, εὐχαριστοῦντος ἐπὶ τῇ ἀπονομῇ τοῦ δεκαλίρου βραβείου διὰ τὸ 5' τῷχος τῶν ἠπειρωτικῶν νεοελληνικῶν ἀναλεκτῶν αὐτοῦ καὶ γνωστοποιούντος ὅτι ὤρισεν πρὸς παραλαβὴν αὐτοῦ τὸν κ. Ι. Κ. Παγούνην.

Τοῦ κ. Ἀλεξ. Ράγκαβῆ, ἀπὸ 22 Ἰουνίου, ἀγγέλλοντος ὅτι ἀπὸ τοῦ 1872 ἐκοινοποίησεν τὴν ἐκ τοῦ Συλλόγου παραίτησιν αὐτοῦ.

Τοῦ κ. Ἐπ. Σταματιᾶδου ἐφόρου τῆς δημοσίας Βιβλιοθήκης καὶ τοῦ ἀρχ. Μουσειοῦ τῆς Σάμου, ἀπὸ 3 Ἰουνίου, ἀγγέλλοντος ὅτι ἡ Ἡγεμονικὴ τῆς Σάμου Κυβέρνησις ἀπεφάσισε τὴν σύστασιν δημοσίας βιβλιοθήκης καὶ ἀρχ. Μουσειοῦ ἐν Σάμῳ, καὶ ἐξαιτουμένου ὅπως ὁ ἡμέ-

περος Σύλλογος ἐκ τῶν τυχόν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ αὐτοῦ εὐρισκομένων διπλῶν ἢ πολλαπλῶν βιβλίων ἀποστείλῃ διὰ τοῦ ἐνταῦθα ἡγεμονικοῦ Γραφείου ἀνά ἐν ἀντίτυπον.

Τοῦ κ. **I. Π. Σιγάλλα**, διευθυντοῦ τοῦ ἐν Ἐγρί-Καπῇ σχολείου, ἀπὸ 23 ἰουνίου, ὑποβάλλοντος τῇ κρίσει τοῦ Συλλόγου ἐν χειρογράφῳ «Στοιχειὰ ἑρμηνείας τῆς Ἱερᾶς Λειτουργίας καὶ τῶν κυριωτέρων ἱερῶν σκευῶν καὶ ἀμφίων», ἑρμηνεία ἐκ διαφόρων ἑρμηνειῶν, πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ παντὸς χριστιανοῦ.

Τοῦ κ. **M. Ἡσαίου**, ἐκ Φαναρίου, ἀπὸ 27 ἰουνίου, ἀγγέλλοντος ὅτι ἡ κοινότης τῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἐφέσου κώμης Ἀζαρίου ἀνέθηκεν αὐτῷ τὴν συλλογὴν διαφόρων βιβλίων διὰ τὴν ἀριστῶστατον βιβλιοθήκην τῆς σχολῆς καὶ ἐξαιτουμένου ὅπως δοθῶσιν αὐτῷ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τινὰ ἐκ τῶν περιττῶν τῆς τοῦ Συλλόγου βιβλιοθήκης.

Τοῦ κ. **N. K. Λημνίου**, ἱατροῦ, ἐξ Ἀρτάκης, ἀπὸ 1/13 ἰουλίου, κοινοποιούντος τῷ Συλλόγῳ δεκατρεῖς ἐπιγραφὰς ἑλληνικὰς ἐκ τῶν πέρας τῆς Ἀρτάκης, ἐξ ὧν αἱ μὲν ἐδόθησαν αὐτῷ ὑπὸ ἀρχαιοκαπήλου τινός, αἱ δὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἀντεγράφησαν.

Ἀποφασίζεται ὅπως τὰ ζητούμενα βιβλία δοθῶσι μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ βιβλιοφύλακος κ. **Θ. Σαλτέλη**. Κατὰ πρότασιν δὲ τοῦ κ. **Βασίλδου** τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Σάμου δοθήσονται μόνον ἐπιστημονικὰ καὶ φιλολογικὰ.

Ἐἶτα ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τοῖς ποιησαμένοις αὐτάς.

Ὁ κ. **Πρόεδρος**, παραχωρήσας τὴν ἔδραν αὐτοῦ τῷ ἐτέρῳ τῶν ἀντιπροέδρων κ. **K. Ξανθοπούλῳ**, ἀναγινώσκει μέρος τῆς «περὶ τηλεφώνου» πραγματείας αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τὸ πέρας αὐτῆς ἐπανελθὼν κηρύσσει τὴν διακοπὴν τῶν τακτικῶν ἐργασιῶν ἐπὶ τῷ θέρει καὶ διαλύει τὴν συνεδρίαν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΜΓ'.

(Τακτικῆ).

Τῆ 28 Σεπτεμβρίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. **ΣΠ ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ**.

Ἀνγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦται ὡς ἑξῆς ἡ

ἀλληλογραφία.

Ἐπιστολή, τοῦ κ. **Κυριακοῦ Μήτσορα** ἐκ Φιλιππουπόλεως, ἀπὸ 19 ἰουνίου, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ, ὡς μνησθέντι αὐτοῦ μετὰ τοσοῦτον χρόνον, καὶ ἀγγέλλοντος ὅτι, οὐ μόνον οὐδεμία παρ' αὐτοῦ συγκατάθεσις ὑπῆρξε πρὸς ἀπάλειψιν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν τακτικῶν τοῦ Συλλόγου μελῶν ἀλλὰ καὶ μετ' ἐκπλήξεως ἅμα καὶ ἀπορίας ἠκούσει τοῦτο. Διαμαρτυρούμενος δὲ λέγει ὅτι ἐννοεῖ νὰ θεωρῆται ὡς τακτικὸν μέλος, ὅτι οὐδέποτε αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκεῖ πολλοῖς μέλεσιν ἐστάλη περιοδικόν, ἐκτὸς τοῦ α' τόμου, καὶ ὅτι καίτοι κατὰ τὸ 1878—79 ἔγραψεν αἰτῶν τὴν ἀποστολὴν τοῦ περιοδικοῦ, οὐδεμίαν ὁμως ἠξιώθη ἀπαντήσεως, ἐνῶ μέχρι τοῦ 1879 τακτικῶς ἀπέτισε τὰς συνδρομὰς του.

Τοῦ κ. **A. K. Πηλαιολόγου**, διευθυντοῦ τῆς ἐν Λεμεσῶ τῆς Κύπρου ἑλλ. ἐφημερίδος Ἀληθείας, ἀπὸ 20 ἰουλίου εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ ΙΓ' τεύχους τοῦ περιοδικοῦ καὶ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου.

Τοῦ κ. **Em. Burnouf**, ἐκ Παρισίων, ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν τοῦ ΙΓ' τεύχους καὶ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου καὶ εὐχαριστοῦντος ἐπὶ τούτῳ τῷ Συλλόγῳ.

Τοῦ **Dr H. Dressel**, ἀπὸ 21 ἰουλίου, ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν τοῦ τελευταίου περιοδικοῦ μετὰ τοῦ παραρτήματος καὶ εὐχαριστοῦντος ἐπὶ τούτῳ τῷ Συλλόγῳ. Ἡ ἀποστολὴ αὕτη ἐγένετο διὰ τὸ ἐν Ρώμῃ ἀρχαιολογικὸν γερμανικὸν Ἰνστιτούτον.

Τῆς ἐν Βατοῦμ ἐφορίας τῶν ἑλλ. ἐκπαιδευτηρίων, ἀπὸ 23 ἰουλίου, δι' ἧς αὕτη ἐξεκονίζουσα διὰ ζωρῶν χρωμάτων τὴν ἐλεεινὴν κατάστασιν εἰς ἣν εὐρηνται τὰ ἐκπαιδευτήρια τῆς κοινότητος, ἐφίστησι τὴν προσοχὴν τοῦ Συλλόγου καὶ ἐξαιτεῖται τὴν σύντονον αὐτοῦ ἀρωγὴν πρὸς πρόληψιν τῆς παντελοῦς αὐτῶν καταστροφῆς.

Τοῦ κ. **Henri Weil**, καθηγητοῦ τῆς ἑλλ. φιλολογίας ἐν Παρισίοις, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ τελευταίου τεύχους τοῦ περιοδικοῦ μετὰ τοῦ παραρτήματος.

Τοῦ κ. **Émile Egger**, ἀπὸ 26 ἰουλίου, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ τελευταίου τεύχους μετὰ τοῦ παραρτήματος καὶ παρακαλοῦντος ὅπως ἀποσταλῶσιν αὐτῷ ὁ Θ', ὁ Ι', ὁ ΙΑ' καὶ ΙΒ' τόμος τοῦ περιοδικοῦ, ὡς ἐλλείποντες.

Τοῦ ἐν Παρισίοις κ. Gustave d'Eichthal ἐκφράζοντος τὰς ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τῶν τελευταίων δημοσιεύσεων τοῦ Συλλόγου εὐχαριστίας αὐτοῦ.

Τῆς Α. Ε. τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ τῆς γαλλ. δημοκρατίας κ. Barthélémy Saint-Hilaire, ἀπὸ 29 ἰουλίου, ἐκφράζοντος τὰς πρὸς τὸν Σύλλογον εὐχαριστίας αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ τελευταίου τεύχους μετὰ τοῦ παραρτήματος, καὶ τὴν ζωηρὰν αὐτοῦ ἐπιθυμίαν, ὅπως γνωστοποιηθῇ αὐτῷ τί πρὸς τὸν Σύλλογον ὀφείλει.

Τοῦ ἐκ Κέας κ. Γ. Ἀγγελίδου, ἀπὸ 29 ἰουλίου, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ ΙΓ' τεύχους μετὰ τοῦ παραρτήματος καὶ γνωστοποιῶντος ὅτι ἐν καιρῷ εὐθέτω ἀποστέλει φιλολογικὰς, ἐπιστημονικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς πραγματείας.

Τοῦ ἐν Στουτγάρδῃ αὐτοκρατορικοῦ βυρτεμβεργεῖου Γραφείου «Στατιστικῆς καὶ Τοπογραφίας», ἀπὸ 29 ἰουλίου, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τῶν τελευταίων αὐτοῦ δημοσιύσεων.

Ὡσαύτως τὰς εὐχαριστίας αὐτῶν ἐξέφρασαν ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ περιοδικοῦ καὶ οἱ ἐξῆς: Κ. Παπαρηγόπουλος, Ἑλληνικὸς Διδασκαλικὸς Σύλλογος ἐν Ἀθήναις, Ernest Havet ἐν Παρισίοις, ἡ Α. Ἐξ. ὁ Χρηστέκης ἐφένδης Ζωγράφος ἐν Παρισίοις, Π. Εὐστρατιάδης, Ι. Πανταζίδης, Χ. Πρετεντέρης ἐν Ἀθήναις, Dr Lolling, βιβλιοθηκᾶριος τῆς γερμανικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς ἐν Ἀθήναις, Ι. Βελουδῆς, διευθυντὴς τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης ἐν Βενετίᾳ, Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδύσεως ἐν Νορβηγίᾳ, Παπαβασίλειου, Émile Egger ἐν Παρισίοις, Φιλολογικὸς Σύλλογος *Παρασσός* ἐν Ἀθήναις.

Τοῦ κ. Ἀθανασίου Πετρίδου, σχολάρχου Κυπριασίας, ἀπὸ 2 αὐγούστου, ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν τοῦ ΙΓ' τεύχους μετὰ τοῦ παραρτήματος, εὐχαριστοῦντος ἐπὶ τούτῳ τῷ Συλλόγῳ καὶ ὑπισχνουμένου τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἀποστολὴν ἀναγνωσμάτων καὶ πραγματειῶν αὐτοῦ Παρᾶτρηι δὲ ὅτι ἀπὸ τοῦ Δ' τόμου τοῦ περιοδικοῦ οὐδεὶς ἕτερος ἀπεστῆλη αὐτῷ καὶ παρακαλεῖ ὅπως τῷ ἀποσταλῶσιν οἱ ἐλλείποντες. Πρὸς δὲ ἀγγέλλει τὴν ἀποστολὴν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου δύο αὐτοῦ πονημάτων, ὧν τὸ μὲν ἐπιγράφεται «Ἀνακάλυψις τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀμφείας», τὸ δὲ «Ἀρχαιολογικὴ καὶ ἱστορικὴ ἔρευνα περὶ Φαρῶν καὶ Καλαμῶν», ὡς καὶ τριῶν ἐπιγρα-

φῶν ἐπισυναπτομένων ἐν δυοὶ φύλλοις, ἀναικνωθεῖσων αὐτῷ ὑπὸ τοῦ κ. Σατουρίνου Χημενί, διδάκτορος τοῦ ἐν Μαρδίτῃ Πανεπιστημίου.

Τοῦ κ. Π. Α. Οἰκονόμου, ἀπὸ 3 αὐγούστου, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ ΙΓ' τεύχους τοῦ περιοδικοῦ μετὰ τοῦ παραρτήματος καὶ παρακνουμένου ὅτι, ἀφ' ἧς ἐποχῆς μετὰξὺ τῶν ἀντεπιστελλόντων ἐνεγράφη μελῶν τοῦ Συλλόγου οὐδένα ἕτερον τόμον ἔλαβε.

Τῆς ἐφορίας τῶν ἐν Σιλιστρίᾳ ἑλληνικῶν σχολῶν καὶ Ἐκκλησίας, ἀπὸ 6 αὐγούστου, ἐξαιτουμένης παρὰ τοῦ Συλλόγου, ὅπως φροντίσῃ περὶ ἀποστολῆς καλλιφώνου ψάλτου ὑποχρεουμένου νὰ ψάλλῃ δεξιόθεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ νὰ διδάσκῃ ἐν τῇ σχολῇ, ἀγγελίῃ δὲ ἀμὰ αὐτῇ τὸν αἰτηθόσομενον μισθόν.

Τῆς ἐν Κίῳ Φιλεκπαιδευτικῆς τῶν Κιανῶν Ἀδελφότητος, ἀπὸ 1 ἰουλίου, γνωστοποιούσης τὰς τέως ἐνεργείας αὐτῆς καὶ τὴν ἀποστολὴν εἴκοσι καὶ πέντε ὀθωμανικῶν λιρῶν ἵνα ἀποσταλῶσι τῇ Ἐθνικῇ τῆς Ἑλλάδος Τραπεζίῃ καὶ ὁμοῦ μετὰ τῶν τόκων τῶν τεσσάρων ὁμολογιῶν ὑπ' ἀριθ. 2762, 3589, 4702, καὶ 8044 ἐκδοθῇ νέα ὁμολογία ἐπὶ 16 ὀλόκληρα ἔτη.

Τοῦ ἐν Παρισίοις βιβλιοπώλου G. Pédone Lauriell, ἀπὸ 9 αὐγούστου, ἀγγέλλοντος τὴν ἀποστολὴν ἐσωκλειστος τοῦ αἰτηθέντος καταλόγου βιβλίων, τοῦ φέροντος ἡμερομηνίαν 28 φεβρουαρίου 1873.

Τῆς ἐν Ἐρζιγκιζήν (Μεσοποταμίᾳ) ἑλλ. Κοινότητος, ἀπὸ 14 αὐγούστου, ἧτις περιγράφουσα τὸν μέγαν κίνδυνον, ὃν διατρέχει ὁ ἑλληνισμὸς εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἐφίστησι τὴν προσοχὴν τοῦ Συλλόγου καὶ ἐξαιτεῖται τὴν σύντονον ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν αὐτοῦ ἀρωγὴν.

Τοῦ κ. Β. Ἀργυροπούλου, ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἀπὸ 15 αὐγούστου, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ ΙΓ' τεύχους μετὰ τοῦ παραρτήματος καὶ παρακαλοῦντος ὅπως ὁ Σύλλογος αἰτήσῃ παρὰ τοῦ ἱατροῦ κ. Ε. Πυλαρινοῦ 100 σώματα ἀνθρωπολογίας, περὶ ὧν, καίτοι πρὸ ἔτους ἀποσταλέντων, οὐδεμίαν πλὴν τῆς ἐπιστολῆς περὶ τῆς παραλαβῆς ἔσχε πληροφορίαν. Συνίστησι δ' ἐν τίλει τῷ Συλλόγῳ τὸν ἐν Καίρῳ ἱατρὸν κ. Ε. Οἰκονομόπουλον ὡς δυνάμενον νὰ ὠφελήσῃ διὰ τῶν γνώσεων καὶ συγγραφῶν αὐτοῦ.

Τῆς ἐν Κίῳ φιλεκπαιδ. ἀδελφότητος τῶν Κιανῶν, ἀπὸ 16 αὐγούστου, ἀποστελλούσης ἑτέρας 15 λίρας, ἵνα πεμφθῶσιν εἰς τὴν ἐθνικὴν τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ σὺν τοῖς τόκοις

τῶν τεσσάρων προμνησθεισῶν καὶ ταῖς 25 προπροσταλείαις ἐκδοθῆ νέα ὁμολογία διὰ 16 ἔτη. Πρὸς δὲ ἀποστέλλει καὶ τὸν ἰσολογισμόν τῆς Ε' καὶ Ζ' περιόδου αὐτῆς.

Τοῦ κ. **Ι. Π. Βαλαβάνη**, ἀπὸ 23 Αὐγούστου ἀγγέλλοντας ὅτι διορίζει πληρεξούσιον αὐτοῦ πρὸς παραλαβὴν τοῦ δεκακλήρου βραβείου τοῦ ἀπονεμηθέντος αὐτῷ ἐν τῷ Ζωγραφείῳ ἀγωνι περιζώντων μνημείων τὸν κύριον Σωφρόνιον Λαζαρίδην.

Τοῦ κ. **Γ. Δεστούνη**, ἐκ Πετροπούλεως, ἀπὸ 25 αὐγούστου, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ **Π'** τεύχους μετὰ τοῦ παρρητήματος καὶ ἀγγέλλοντας τὴν ἀποστολὴν τεσσάρων αὐτοῦ πραγματειῶν τῶν ἐξῆς, ἀνά δύο ἀντίτυπα· α') τοῦ «'Αρμούφη», ἄσμα δημοτικὸν τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, β') τὸν «θρη- νον», ποίημα τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκικῆς κατα- κτήσεως τῶν Ἀθηνῶν· γ') τὸ «τοῦ Ξανθίνου» ἄσμα δημοτικὸν Τραπεζοῦντος καὶ δ') τὴν ἀνά- λυσιν ἀμφισβητουμένης τινὸς ἑλληνικῆς ἐπι- γραφῆς.

Τοῦ **P. Schroeder**, ἀπὸ 10 Σεπτεμβρίου, ἀγγέλλοντας ὅτι τῇ ἐντολῇ τοῦ κ. Kiepert ἀποστέλλει χάρτην γεωγραφικὴν, συμπληρω- ματικὴν τοῦ γενικοῦ χάρτου τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

Τοῦ κ. **Κ. Καλλιῆδου**, ἀπὸ 10 Σεπτεμβρίου, ἀγγέλλοντας ὅτι ὡς προτιθέμενος ἵνα ποιήσῃται κατὰ τὰς τακτικὰς συνεδριάσεις ἀναγνώ- σματα στερεῖται τοῦ ἀπαιτουμένου χρόνου διὰ δημοσίας διαλέξεις.

Τῆς κοινότητος **Ἐξ Μακρῶρων**, ἀπὸ 11 Σεπτεμβρίου, συνιστάσῃ τῷ Συλλόγῳ μαθήτριάν τινα ἐπιμελεστάτην μὲν, ἀλλ' ἀπορον, ἵπως λάβῃ αὐτὴν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ καὶ εἰσγάγῃ ἐν τινι τῶν ἐνταῦθα ἐκπαιδευτηρίων τῶν θηλέων.

Τῆς κ. **Κ. Κεχαγιῆ**, ἀπὸ 8 φθίνοντος, ἀγ- γελλούσης ὅτι ἐτοιμάσει μίαν ἢ δύο δι- αλέξεις ἀρχαιολογικὴν ἢ καλλιτεχνικὴν ἐχούσας ὑπόθεσιν.

Τῶν κ. κ. **Χρ. Χατζηχρήστου**, **Ι. Στραμέλου** καὶ **Καμπούρογλου**, ἀπὸ 6 παρόντος, οἵτινες ὡς ἐπιτροποὶ ἐπὶ τῆς ἐκκυβέσεως εἰς λαχεῖον τῶν βιβλίων τοῦ ἀοιδίμου διδασκάλου **Ν. Γεωργιάδου**, παρακλοῦσι τὸν Σύλλογον ὅπως ἐπιτρέψῃ, ἵνα τὰ βιβλία ταῦτα διὰ τὸ ἀσφαλὲς κατατεθῶσιν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου μέχρι τῆς ἐκκυβέσεως τοῦ λαχείου.

Τῆς ἐν **Σιλιστρίᾳ** ἑλληνικῆς κοινότητος, ἀπὸ 10 Σεπτεμβρίου, παρακλούσης τὸν Σύλ-

λογον ν' ἀποστείλῃ αὐτῇ βιβλία τινα διὰ τὴν σχολὴν αὐτῆς ἅτε ἐν ἀπορίᾳ διατελούσης.

Τῆς αὐτῆς κοινότητος ἀπὸ 19 Σεπτεμβρίου, γνωστοποιούσης ὅτι, ἡ ἀνωτέρω ἐπιστολὴ κατὰ λάθος ἐπεγράφετο πρὸς τὸν Φιλόμουσον Σύλλογον.

Τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ τῆς Γαλ- λίας **Barthélemy Saint-Hilaire**, ἀπὸ 20 πα- ρόντος, ἀγγέλλοντας τὴν ἀποστολὴν τῶμων τι- νῶν τῆς τοῦ Ἀριστοτέλους μεταφράσεως αὐτοῦ καὶ ἐκφράζοντας τὴν λύπην αὐτοῦ μὴ δυνα- μένου ν' ἀποστείλῃ τὰ ἅπαντα αὐτοῦ ὡς ἐξ- αντληθέντα.

Τοῦ κ. **Χρ. Κιτζονίδου**, ἀπὸ 28 Σεπτεμ- βρίου, αἰτουμένου συστατικὸν γράμμα διὰ τὸν ἐν Ἀθήναις πρὸς διδάσκειν τῶν ἑλληνικῶν γραμμῶν Σύλλογον πρὸς ἐξακολουθήσειν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ.

Ἀκολουθῶς ἐπὶ τῆς ἀλληλο γραφίας λαμβά- νονται αἱ ἐξῆς ἀποφάσεις:

Ἡ αἴτησις τῆς κοινότητος **Βατούμ** ν' ἀ- ποσταλῇ τῇ Οἰκονομικῇ τοῦ Συλλόγου ἐπι- τροπῇ.

Ἡ αἴτησις τῆς ἐν **Σιλιστρίᾳ** ἐφορίας τῶν Ἑλλ. σχολῶν καὶ Ἐκκλησίας, περὶ διδασκάλου καὶ ψάλτου, ταύτοχρόνως ν' ἀποσταλῇ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου τῷ ἐνταῦθα Μουσικῷ Συλλόγῳ.

Ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς τῆς ἑλλ. κοινότητος Ἑρζιγκιάνης ἀποφασίζεται τῇ προτάσει τοῦ κ. **Πρ. Βασιλάδου** ὅπως συστήσῃ αὐτὴν ὁ Σύλλο- γος τῇ ἐνταῦθα Φιλανθρωπικῇ καὶ Φιλεκαπι- δευτικῇ ἀδελφότητι.

Ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς τῆς κοινότητος **Ἐξ Μακρῶρων** ἀποφασίζεται ὅπως ἀποστείλῃ ὁ Σύλλογος τὴν αἴτησιν αὐτῆς εἰς τὸ συμβού- λιον τοῦ Ζακπείου Παρθεναγωγείου.

Ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἐξ Ἀλεξανδρείας κ. Ἀργυροπούλου ἀποφασίζεται ὅπως γνωστο- ποιηθῇ αὐτῷ ὅτι ὁ ἰατρός Πυλαρινὸς οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει.

Ἡ αἴτησις τῆς ἐπὶ τοῦ λαχείου τῆς βιβλιο- θήκης τοῦ ἀοιδίμου διδασκάλου **Ν. Γεωργιά- δου** ἐπιτροπῆς γίνεται μὲν ἀποδεκτὴ ἀλλ' οὐχὶ ὅπως τὰ βιβλία τεθῶσιν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ.

Ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ**, γεν. γραμ- ματεὺς, γνωστοποιεῖ ὅτι τὰ ὑπὸ τῆς ἐν Κίῳ Φιλεκπ. Ἀδελφ. τῶν Κιανῶν ἀποσταλέντα χρή- ματα ὅπως κατατεθῶσιν εἰς τὴν Ἐθνικὴν τῆς Ἑλλάδος Τράπεζαν ἐστάλησαν εἰς τὸν πρὸς ὄν ὄρον καὶ ἀναμένεται ἡ τῆς Τραπεζῆς ἀ- πάντησις.

Εἶτα ἀγγέλλονται αἱ συνήθεις προσφοραὶ καὶ

ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τοῖς ταύτας ποιησαμένοις.

Ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ παμψηφει γίνονται δεκτὸς ἀντεπιστέλλον μέλος ὁ ἐν Ἀθήναις κ. Γαβριὴλ Σοφοκλῆς, τέως τακτικόν, προταθεὶς ὑπὸ τοῦ προεδρείου.

Ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον τακτικόν μέλος ὁ Ἀθ. Παπαδόπουλος Κεραμαῦς, λόγιος ἐνταῦθα, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. Κ. Ξανθοπούλου, Τ. Καραθεοδωρῆ καὶ Ὁδ. Ἀνδρεάδου.

Ἀκολουθῶς ὁ κ. πρόεδρος, παραχωρήσας τὴν ἔδραν αὐτοῦ τῷ ἐτέρῳ τῶν ἀντιπροέδρων κ. Κ. Ξανθοπούλῳ, ἀναγινώσκει μέρος τῆς ἀπερὶ ὕπνου καὶ ὑπνοβατίας κατὰ τὸν Regnaud» πραγματείας αὐτοῦ.

Ὁ κ. Σ. Μαυρογένης ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ ταύτῃ ἀναπτύξας τὰς διαφόρους θεωρίας περὶ ὕπνου ἐξετάζει τὰς παθήσεις, αἷς κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ὕπνου ὑφίσταται τὸ σῶμα. Ὁμιλῶν ἀκολουθῶς περὶ τῶν αἰσθήσεων παρατηρεῖ ὅτι πρώτη ἀφανιζομένη αἴσθησις τυγχάνει ἡ ὄρασις. Τελευταίαν δ' ἀφανιζομένην αἴσθησιν παρατηρεῖ τὴν ἀκοήν, ἥτις ἀγρυπνος μέχρις ἐσχάτων μένει. Πολλὰκις δ' ὁ ἄνθρωπος μεταξὺ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως εὐρισκόμενος ἀκούει τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀναφερόμενον ἢ ὑπόθεσιν τινα αὐτῷ ἐνδιαφέρουσαν ὅσπερ καὶ ἐγείρεται αὐτομάτως προσφωνῶν τὸ α! Ω! ἐκοιμήθη». Παρατηρεῖ δὲ πρὸς τοῦτοισι ὅτι ἡ ἀκοή πολλὰκις τῷ ὕπνῳ συμβάλλει, ὡς ὅταν ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς σιωπῆς τῆς φύσεως ἀκούῃ τις ἢ τὸν κρότον τῶν τῆς θαλάσσης κυμάτων ἢ τὸν θρύλλον τῶν φυλλωμάτων κτλ. Περὶ δὲ τῆς γεύσεως καὶ τῆς ὀσφρῆσεως λέγει ὅτι αὐταὶ ὡς τάχιστα ἀφανίζονται καὶ οὔτε καὶ τοῖς ὄνειροις ἐμμένουσιν. Ἵστερον ὀμιλεῖ περὶ τῆς ἐπισυμβαινούσης ἐν ὥρᾳ ὕπνου ἀντανεκλαστικῆς λεγομένης ἐνεργείας, γιγνομένης ἀνευ τῆς ἐνεργείας τῆς νοήσεως, ἥτοι τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ οὔσης αἰτίας τοῦ παρμῶ, τῶν καταπόσεων, τῆς ὑπνοβατίας κτλ. Ἐξηγῶν δὲ τὴν ἐνεργεῖαν ταύτην λέγει ὅτι αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς μὴ ἀφίξεως αἰσθημάτων μέχρι τῆς ἡμετέρας νοήσεως, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ μυελοῦ ἀνακοπτομένων καὶ ἀντανεκλωμένων. Τελευταῖον ὁ κ. Σ. Μαυρογένης ὀμιλεῖ καὶ περὶ ὄνειρων ἀναφέρων ὅτι ταῦτα προέρχονται ἐκ τῶν τελευταίων κατὰ τὴν ἐγρηγόρσιν τοῦ νοῦ ἐνοειῶν εἰς τὴν ἡμετέραν νοήσιν, ἐξ ἧς προκύπτει ἡ τελευταία, ἧς αἰσθανόμεθα, ἰδέα καὶ πρὸς ἣν ἡ τοῦ ἐνοειῶν ἡμῶν φαντασία ἐλευθέρᾳ παρίσταται.

Ὁ κ. Σ. Μαυρογένης μετὰ τὸ πέραξ τοῦ

ἀναγνώσματος τοῦ διὰ πειράματος ἀποδείκνυσι τὴν ἀντανεκλαστικὴν ἐνεργεῖαν. Τὸ πείραμα ἐγένετο ἐπὶ βατράχου, οὔτινος ἀπεκόπη ἡ κεφαλὴ καὶ συνεπῶς ἀπεσπᾶσθη ἡ νόησις. Ὅποτε δὲ ἐπὶ τοῦ ποδὸς τοῦ πτώματος ἦδη βατράχου θεῖκόν ἐνεστάλαξεν ὁὔτ' σπασμωδικαί τότε τὸν βάτραχον κατέλαβον κινήσεις.

Μετὰ ταῦτα, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΜΔ'.

(Τακτικῆ).

Τῆ 5/17 Ὀκτωβρίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ ἐτέρου τῶν ἀντιπροέδρων κ. Θ. ΣΑΛΤΕΑΝ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως ἀνακοινοῦται ὡς ἐξῆς ἡ

ἀλληλογραφία·

Ἐπιστολή, τῆς Α. Ε. τοῦ κ. Π. Βράβλα Ἀρμένη, ἐκ Παρισίων, ἀπὸ 15/27 παρ. Σεπτεμβρίου, δι' ἧς ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ 22 Ιουλίου ἐπιστολὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, παρακαλεῖ ὅπως ἡ κατὰ τὴν 21 Φεβρουαρίου 1880 γενομένη διάλεξις αὐτοῦ δημοσιευθῆ διὰ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου ὡς ἐν τῷ Νεολόγῳ μετὰ τῆς σημειώσεως ὅτι ἐλήφθη ἐκ ταχυγραφικῶν σημειώσεων ἀκροατοῦ.

Τῆς κ. Σ. Λεοντιάδος, ἀπὸ 27 Σεπτεμβρίου, γνωστοποιούσης μετὰ λύπης ὅτι, ὡς ἐκ τοῦ πολυασχόλου τῆς θέσεως αὐτῆς, ἀδυνατεῖ διὰ τὸ παρὸν συλλογικὸν ἔτος ποιήσασθαι δημοσίᾳς διαλέξεις.

Τοῦ ἐν Θεσσαλονικῇ γενικοῦ τῆς Γαλλίας προξένου κ. Α. Dozon, ἀπὸ 9 Ὀκτωβρίου εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τῶν τελευταίων δημοσιεύσεων αὐτοῦ, καὶ ἀγγέλλοντος τὴν ἀποστολὴν τοῦ νέου αὐτοῦ συγγράμματος Ἀλβανικὰ παραμύθια.

Τοῦ Dr Franz von Holtendorff, καθηγητοῦ τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου, ἐντυπος, ἀχρονολόγητος, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ II' τόμου τοῦ περιοδικοῦ μετὰ τοῦ παραρτήματος.

Τοῦ κ. Π. Λέμπρου, ἐξ Ἀθηνῶν, ἀπὸ 30 περελθόντος, εὐχαριστήριος ὡς ἡ ἄνω.

Τοῦ Ἐξ. κ. Χρ. ἐφένδη Ζωγράφου, ἐκ Παρι-

σιών, από 11 παρόντος, δι' ἧς ἀπαντῶν, εἰς τὴν ἀπὸ 23 παρελθόντος ἐπιστολὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ἀγγέλλει ὅτι ἐνετείλατο τῷ ἐνταῦθα γραφεῖ αὐτοῦ ὅπως μετρήσῃ τῷ ταμείῳ τοῦ Συλλόγου λίρ. χρυσῆς ἑκατὸν πενήκοντα (150) πρὸς ταχυτέραν τοῦ περιοδικοῦ ἔκδοσιν.

Τοῦ Παν. Μητροπολίτου Προύσης κυρ. Νικοδήμου, ἀπὸ 28 παρελθόντος, ἐκ Φαναρίου, πέμποντος αἰτησὶν τῶν κατοίκων Νεοχωρίου παρὰ τοῖς Μουδανίοις ἐξαιτουμένων παρὰ τοῦ ἡμ. Συλλόγου εἰκόνας τῆς Παλ. καὶ Νέας Διαθήκης κτλ. πρὸς καταρτισμὸν τοῦ ἀρτισυστάτου αὐτῶν Νηπιαγωγείου.

Τοῦ κ. Γ. Σοφοκλέους, ἐξ Ἀθηνῶν, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ, ἐπὶ τῇ τιμῇ, ἧς ἠξίωσεν αὐτὸν κατατάξας ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἀντεπιστελλόντων μελῶν, ὡς καὶ ἐπὶ τῇ εὐκολίᾳ, ἣν τῷ παρέσχε πρὸς ἀπότισιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ, ὡς τέως τακτικοῦ μέλους, ὀφειλομένων, ὧν σημείωσιν αἰτεῖται.

Πρὸς τὸν Ἐξ. κ. Χρ. Ζωγράφον ὁ Σύλλογος ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ ἐπὶ τῇ νέᾳ αὐτοῦ προσφορᾷ.

Ἐπὶ τῆς αἰτήσεως τῶν κατοίκων Νεοχωρίου ἀποφασίζεται τῇ προτάσει τοῦ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ, ὅπως ὁ Σύλλογος, ἕνεκα τῆς καθυστερήσεως τῶν ἄλλοτε αὐτῷ γιγνομένων διὰ τὰ ἄπορα σχολεῖα δωρεῶν, καὶ τῆς ἰσχύου τοῦ ταμείου, μετὰ λύπης ἀπαντήσῃ οὐχὶ ὡς ἐπιθυμεί εὐχαρίστως.

Εἶτα ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τοῖς ποιησαμένοις αὐτάς.

Ἀκολούθως ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ παμψηφεί γίνεταί δεκτὸς τακτικὸν μέλος ὁ κ. Ἀθ. Παπαδόπουλος Κεραμεύς.

Κατὰ τὴν ληφθεῖσαν ἐν τῇ ἡγουμένη συνεδριάσει ἀπόφασιν ὁ προεδρεύων ἀγγέλλει ὅτι τὸ προεδρεῖον σκεψάμενον προτείνει, διὰ τὴν ἐξετάσουσαν τὴν τῆς βιβλιοθήκης κατάστασιν ἐπιτροπὴν, τοὺς κ. κ. Ἡρ. Βασιάδην, Σ. Ἀριστάρχην καὶ Jean Mordtmann. Οἱ προταθέντες γίνονται δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου.

Τέλος ὁ προεδρεύων ἀγγέλλει ὅτι, ἕνεκα ἀπροσπύτου ἀναχωρήσεως τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου εἰς Κύζικον, τὸ ἀνέγνωσμα αὐτοῦ ἀναβάλλεται.

Λύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΜΕ'.

(Τακτικῆ).

Τῇ 12/24 Ὀκτωβρίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. Μαιρογενους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦται ὡς ἐξῆς ἡ

ἀλληλογραφία.

Ἐπιστολῇ, τοῦ αἰδ. κ. C. G. Curtis, ἀπὸ 10/22 τρέχοντος, ἐκφράζοντος εὐχαριστίας ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ προεδρείου ὡς μέλους τῆς τὸ ζήτημα τῶν χαρτῶν τῶν Χερσαίων τειχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἐξετασοῦσης ἐπιτροπῆς καὶ ἀγγέλλοντος ὅτι προθύμως ἀναλαμβάνει τὰ ἀνατεθέντα αὐτῷ καθήκοντα καὶ συντελεσεὶ τὸ ἐπ' αὐτὸν πρὸς διεκπεραιώσιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης.

Τῆς ἐνταῦθα Τυπογραφικῆς Ἀδελφότητος, ἀχρονολύγητος, γνωστοποιούσης τὴν ἰδρυσιν καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῆς καὶ ἐξαιτουμένης ὅπως τῇ ἐπιτροπῇ ἀπαξ τοῦ μηνός, κατὰ κυριακὴν, ἴνα συνεδριάξῃ ἐν τινι τῶν αἰθουσῶν τοῦ Συλλόγου.

Τῆς ἐν Ἀλιστράτῃ Συντηρητικῆς Ἀδελφότητος α' Ἀμυρπολέως, ἀπὸ 29 παρελθόντος, γνωστοποιούσης τὴν ἰδρυσιν ὑπ' αὐτῆς Βιβλιοθήκης καὶ Ἀναγνωστηρίου ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ καὶ ἐξαιτουμένης τὸ περιοδικὸν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Τῆς ἐν Παρισίοις Association pour l'encouragement des études Grecques en France, ἀπὸ 1/13 τρέχοντος, ἀγγελλούσης τὴν ἀποστολὴν τῶν Annales et Monuments τῶν κατὰ τὸ 1880 δημοσιευθέντων, διὰ τὰ ἐνταῦθα τακτικὰ μέλη, ὡς καὶ ἀποδείξεις πρὸς εἰσπραξίν τῶν συνδρομῶν.

Τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ 7/19 τρέχοντος, δηλοῦσης τὴν παραλαβὴν καὶ κατάθεσιν ἐν τῇ Τραπεζῇ τῶν ἐπ' ὀνόματι καὶ διὰ λ/σμόν τῆς ἐν Κίῳ Φιλεκαπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος τῶν Κιανῶν ἀποσταλειῶν 1056 δραχμῶν καὶ τὴν μετὰ τὴν προσθήκην τῶν ἀναλόγων τόκων ἔκδοσιν νέας ὁμολογίας, (ἣν καὶ ἀποστέλλει ἐπισυνημμένως), ἐκ δραχμῶν 2,380.45 (μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν δραχμῶν 3.30 διὰ χαρτόσημον) διὰ 16 ὅλα ἔτη.

Τοῦ ἐν Μονάχῳ καθηγητοῦ κ. W. Christ, ἀπὸ 4/16 Ὀκτωβρίου, εὐχαριστοῦντος τῷ

Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τῶν τελευταίων αὐτοῦ δημοσιεύσεων, καὶ γνωστοποιούντος ὅτι μετὰ πολλοῦ τοῦ ἐνδιαφέροντος διεξήλθε τὰς ἐν αὐταῖς ἐπιγραφάς.

Τοῦ κ. Γ. Ἀποστολίδου ὑπὸ σημερινὴν ἡμερομηνίαν ἀγγέλλοντος μετὰ πολλῆς αὐτοῦ λύπης ὅτι ἕνεκα ἀσχολιῶν καὶ βιωτικῶν ἄλλων περισπασμῶν ἀδυνατεῖ ἵνα ποιήσῃται ἀναγνώσματα ἢ διαλέξεις.

Ὁ κ. Κ. Καλλιμάχου ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς τῆς ἐνταῦθα Τυπογραφικῆς Ἀδελφότητος λαβῶν τὸν λόγον λέγει ὅτι πρὸ τῆς παραδοχῆς τῆς αἰτήσεως τῆς ῥηθείσης ἀδελφότητος ὁ Σύλλογος δέον νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει τὸν κανονισμὸν τῆς ἀδελφότητος. Κατὰ συνέπειαν προτείνει, τὴν ἀναβολὴν τῆς ἀποφάσεως τοῦ Συλλόγου, μέχρι τῆς λήψεως τοῦ Κανονισμοῦ.

Ἡ πρότασις τοῦ κ. Κ. Καλλιμάχου γίνεται ἀποδεκτή. Ἐπίσης δὲ γίνεται ἀποδεκτὴ καὶ ἡ αἴτησις τῆς ἐν Ἀλιστράτῃ Συντηρητικῆς ἀδελφότητος πρὸς ἀποστολὴν τοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου εἰς τὸ Ἀναγνωστήριον αὐτῆς.

Εἶτα ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τοῖς ποιησάμενοις αὐτάς.

Εἶτα ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον ἐπίτιμον μέλος ἡ Α. Εξ. ὁ Lord Dufferin, πρεσβευτῆς τῆς Μεγάλης Βρετανίας παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ προεδρίου.

Τέλος ἀγγέλλαντος τοῦ κ. προέδρου τὴν ἀναβολὴν καὶ αὐθις τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Ἡρ. Βασιλάδου, ἕνεκα τῆς μὴ ἐπανόδου αὐτοῦ, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΜϚ'.

(Τακτικῆ).

Τῆς 19/31 Ὀκτωβρίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. Μαυρογενούς.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως ἀνακοινούται ὡς ἐξῆς ἡ

ἀλληλογραφία.

Ἐπιστολῇ, τοῦ κ. Γ. Α. Κοστομούρου, ἀπὸ 12 παρόντος, δηλοῦντος μεγάλην προθυμίαν ὅπως ποιήσῃται ἀναγνώσματα καὶ δημοσίας διαλέξεις, ἀλλ' ὅτι τοῦτο ποιήσει κατὰ τὰς

τελευταίας τοῦ Συλλόγου συνεδριάσεις ἄτε ἤδη ἀσχολούμενος περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν ἔργου λίαν ἐπείγοντος.

Τοῦ κ. Α. Γ. Πασπάτη, προέδρου τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ Ζαπτείου Παρθεναγωγείου, ἀπὸ 19 παρόντος, ἀγγέλλοντος, ὅτι οὐδέμια θέσις κενὴ ὑπάρχει ἐν τῷ Ζαπτεῖῳ πρὸς παραδοχὴν ὡς ὑποτρόφου τῆς νεότηδος τῆς κοινότητος Ἐξ Μαριμάρων.

Τῶν ἐνταῦθα βιβλιοπωλῶν κ. κ. Lorentz καὶ Keil, ἀπὸ 9/21 παρόντος, παρεχόντων σημείωσιν τῶν πωληθέντων περιοδικῶν τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ κ. Α. Ζ. Μάμουκα, ἀπὸ 12 παρόντος, ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν τοῦ ΙΓ' τεύχους τοῦ περιοδικοῦ μετὰ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ παρατήματος, καὶ ἀποστέλλοντος τὸν ἄρτι ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντα πρῶτον τόμον αἰδιογράφων τινῶν συγγραμμάτων τοῦ αἰοδίδμου Κοραῆ.

Τῆς ἐνταῦθα Τυπογραφικῆς ἀδελφότητος, ἀπὸ 18 παρόντος, εὐχαριστούσης ἐπὶ τῇ εὐμνείῃ τῆς αἰτήσεως αὐτῆς ἀποδοχῇ καὶ ἀποστελλούσης τὸν κανονισμὸν αὐτῆς.

Τοῦ ἐν Παρισίοις κ. Στεφάνου Σταματιάδου, ἀπὸ 10/22 παρόντος, ἀποστέλλοντος τὴν αἰτηθεῖσαν παρ' αὐτοῦ σημείωσιν τῶν πρὸ ἐτῶν παρὰ τοῦ ἐν Παρισίοις οἴκου Hachette ἀγορασθέντων διὰ τὸν Σύλλογον ἐργαλείων τῆς φυσικῆς, καὶ τὰ πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ὀργάνων τῆς φυσικῆς νῦν αἰτηθέντα παρ' αὐτοῦ δωρεάν.

Ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς τῆς Τυπογραφικῆς ἀδελφότητος, ὁ κύριος πρόεδρος λέγει, ὅτι τὸ προεδρεῖον ἐξετάσας ἐν ἰδίῳ αὐτοῦ συνεδριάσει τὸν κανονισμὸν τῆς Ἀδελφότητος ταύτης καὶ σκεψάμενον ἐπ' αὐτοῦ προτείνει τὴν παραδοχὴν τῆς αἰτήσεως· τοῦτο δὲ ὁ Σύλλογος ἀποδέχεται.

Εἶτα ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ βιβλίων καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τοῖς ποιησάμενοις αὐτάς.

Ἀκολούθως ὁ κ. πρόεδρος ἀγγέλλει πεντηκοντῆλιον δωρεάν τοῦ κ. Σ. Σισμάνογλου τῷ Συλλόγῳ καὶ ἐκφράζων τὰς θερμὰς τοῦ Συλλόγου εὐχαριστίας τῷ δωρητῇ εὐχεται ὅπως τῷ παραδείγματι αὐτοῦ καὶ ἕτεροι ἐπόμενοι προσέλθωσιν ἐπικούροι τοῦ ταμείου τοῦ Συλλόγου.

Ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ πεμψῆφει γίνεται δεκτὸς ἐπίτιμον τοῦ Συλλόγου μέλος ἡ Α. Ἐξ. ὁ Lord Dufferin, πρεσβευτῆς τῆς Ἀγγλίας παρὰ τῇ Α. Α. Μεγαλειότητι τῷ Σουλτάνῳ.

Ἀγγέλλεται δὲ τὸ πρῶτον ἐπίτιμον μέλος

ἡ Α. Ἐξ. ὁ Comte de Rascon, πρεσβευτῆς τῆς Ἰσπανίας παρὰ τῆ Α. Α. Μεγαλειότητι τῷ Σουλτάνῳ, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ προεδρείου.

Εἶτα ἀνέρχεται τὸ βῆμα ὁ κ. Ἀνδρέας Mordtmann ἰατρός καὶ ἀναγινώσκει μέρος τῆς περὶ τῶν μνημείων καὶ ἐκκλησιῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸν ἸΔ'. μ. Χ. αἰῶνα, κατὰ τοὺς συγχρόνους, πραγματείας αὐτοῦ.

Τὸν ῥήτορα καταβάλλοντα τοῦ βήματος εὐχαριστήσας ὁ κ. πρόεδρος παρακαλεῖ ὅπως ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐν τῷ Συλλόγῳ ὁμιλίας αὐτοῦ καὶ διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΜΖ'.

(Τακτικῆ).

Τῆ 2/11 Νοεμβρίου 1881.

Προεδρευόντος τοῦ κ. Σπ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦται ὡς ἐξῆς ἡ

ἀλληλογραφία.

Ἐπιστολή, τῆς ἐνταῦθα Ἐκπαιδευτικῆς καὶ Φιλανθρωπικῆς Ἀδελφότητος, ἀπὸ 29 παρελθόντος, δι' ἧς ἀπαντῶσα εἰς τὴν ἀπὸ 15/27 παρελθόντος ἐπιστολὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου καὶ ἀνομολογοῦσα καὶ ἀναγνωρίζουσα τὰς πρὸς τὸ ἔθνος σπουδαιότητας αὐτοῦ ὑπηρεσίας, ἀγγέλλει ὅτι τό γε νῦν ἐψηφίσαστο ὑπὲρ αὐτοῦ ἑκατοντάλιρον συνδρομὴν, ἐπιφυλάσσεται δὲ ἐν τῷ μέλλοντι ὅπως δειχθῆ γενναιοτέρα.

Τοῦ προέδρου τῆς ἐν Ρώμῃ Ἰταλικῆς Γεωγραφικῆς ἑταιρίας, ἀπὸ 4 νοεμβρίου ν.χ., δι' ἧς ἀγγέλλων οὗτος τὴν παραλαβὴν τοῦ Π' τεύχους τοῦ περιοδικοῦ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου συγγραμματος μετὰ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ παραρτήματος, καὶ εὐχαριστῶν ἐπὶ τούτῳ, δηλοῖ ὅτι προθύμως πᾶν ἀποστελεῖ τὰς τε δημοσιεύσεις τῆς ἑταιρίας ἀπὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου 1852, ὡς καὶ τὰ πρακτικὰ τοῦ ἔτους συγκροτηθέντος γεωγραφικοῦ συνεδρίου.

Τοῦ ἐν Βρυξέλλαις κ. Στερ. Καραθεοδωρῆ, πρεσβευτοῦ τῆς Ὑψ. Πύλης, ἀπὸ 17/29 παρελθόντος, ἀγγέλλοντος καὶ ἀποστέλλοντος τὴν ὑπὸ τοῦ κ. F. A. Gevaert, διευθυντοῦ τοῦ ἐν Βρυξέλλαις Βασιλικῷ ᾠδείου, γενομένην προσφορὰν τοῦ διτόμου συγγραμματος «Περὶ μουσικῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις» καὶ ἐκπράζοντος

εὐχὴν ὅπως συγκαταριθμηθῆ καὶ ὁ κ. Gevaert ἐν τοῖς ἐπιτίμοις τοῦ Συλλόγου μέλεσιν, ἀμα δὲ ὅπως διορισθῆ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ πρὸς κρίσιν τοῦ βιβλίου, ὅπερ μεγίστην προξενήσει τῷ σοφῷ συγγραφεὶ εὐχαρίστησιν.

Τοῦ ἐνταῦθα Μουσικοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 1/13 νοεμβρίου, ἀπαντῶντος εἰς τὴν ἀπὸ 2 παρελθόντος, ἐπιστολὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ἐξαιτησαμένου διὰ τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα Σιλιστρίας ψάλτην ἀμα καὶ διδάσκαλον καὶ συνιστάντος ὡς τοιοῦτον τὸν κ. Γ. Γρηγορόπουλον.

Τῆς Ἀρχαιολογικῆς τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐπιτροπῆς, ὑπὸ σημερινὴν ἡμερομηνίαν, προτεινούσης εἰς τὴν ἔγκρισιν τοῦ Συλλόγου τὸν μὲν κ. Νικόλσων, γραμματεὰ τῆς ἐνταῦθα Ἀγγλικῆς πρεσβείας, μέλος αὐτῆς, τὸν δὲ κ. G. Berggren, ἀρχαιοδίφην, τακτικὸν μέλος τοῦ Συλλόγου.

Ἐκπράζονται αἱ εὐχαριστίαι τοῦ Συλλόγου τῆ ἐνταῦθα Ἐκπαιδευτικῆ καὶ Φιλανθρωπικῆ Ἀδελφότητι ἐπὶ τῇ ὑπ' αὐτῆς γενομένη ἑκατοντάλιρῳ προσφορᾷ.

Εἶτα ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ βιβλίων καὶ ἐκπράζονται εὐχαριστίαι τοῖς ποιησαμένοις αὐτάς.

Ἀγγέλλεται τὸ δεῦτερον καὶ ψηφισθεὶς γίγνεται δεκτὸς, ἐπίτιμον μέλος, ἡ Α. Ἐξοχ. ὁ Komte de Rascon, πρεσβευτῆς τῆς Ἰσπανίας παρὰ τῆ Ὑψ. Πύλης. Ἀγγέλλεται δὲ τὸ πρῶτον, ἐπίτιμον μέλος, ὁ κ. Fr. Aug. Gevaert, διευθυντῆς τοῦ ἐν Βρυξέλλαις Βασιλικῷ ᾠδείου, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ προεδρείου. Πρὸς δὲ ὁ κ. G. Berggren, ἀρχαιοδίφης, τακτικὸν τοῦ Συλλόγου μέλος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Σπ. Μαυρογένους, κ. Ξανθοπούλου καὶ Θ. Σαλτέλη.

Ἀκολουθῶς γίγνεται δεκτὸς μέλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς ὁ ὑπ' αὐτῆς προταθεὶς κύριος Νικόλσων.

Εἶτα ἀνέρχεται ἐπὶ τὸ βῆμα ἡ Α. Ε. ὁ Α. Καραθεοδωρῆ πρᾶξ καὶ ποιεῖται τὴν περὶ «Ἡρανικῶν» ὁμιλίαν αὐτοῦ. Ὁ ῥήτωρ μετὰ τινὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς σπουδῆς τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν ὡς καὶ ἐπὶ τῆς παρατηρουμένης ἐλλείψεως περὶ τὴν σπουδὴν τούτων, ἐξετάζει διὰ βραχείων τὰ τῆς ὀθωμανικῆς γλώσσης, ἀπαρτιζομένης ἐκ τῆς σημιτικῆς, τουρκικῆς καὶ ἡρανικῆς ὅπερ μοναδικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐστὶ φαινόμενον, καὶ εἰσέρχεται διὰ φιλολογικῆς ἐρεύνης τῶν λέξεων Ἡρανικὰ καὶ Ἡρανικά, ὧν τὰ περὶ σημασίας εἰσὶν ἀμφίβο-

λα, εἰς τὴν κυρίως ὑπόθεσιν τῆς ὁμιλίας αὐτοῦ, ἦν διαιρεῖ εἰς δύο μέρη, πραγματευόμενα τὴν τῶν Περσῶν ἱστορίαν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς σήμερον. Ὡς πρώτην δ' ἐποχὴν λαμβάνει τὴν μέχρι Δαρείου τοῦ Κοδωμανοῦ, περὶ ἧς λέγει, ὅτι μετὰ τὸν Ἡρόδοτον πλείστοι ὅσοι ἐγραψαν, ὦν τινες ἀντιφατικὰ ὅλως πρὸς τὰ τοῦ Ἑλλήνος ἱστορικοῦ. Ἐκ τούτων δ' ἀναφέρει τὸν πολλὰ τὰ μυθικὰ γράψοντα Σχηνάμει. Ὡσαύτως ἀναφέρει καὶ τοὺς Ταμπερῆ καὶ Χαμζάε καὶ ἄλλους, ὡς καὶ τοὺς πειραθέντας ἐπενεγκεῖν συμβιβασμὸν εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡρόδοτου καὶ τῶν κατόπιν γραφέντα. Πάντες δ' οὗτοι, παρατηρεῖ, τοῦτο μόνον ὡς κοινὸν σημεῖον παρουσιάζουσιν, ὅτι καταλήγουσιν εἰς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον. Ἀκολουθῶς ἐξηγεῖ τὰ τοῦ ὀνόματος Πάρθου καὶ Πάρθου καὶ τοὺς λόγους, δι' οὓς τὸ ἡρηνικὸν τοῦτο ὄνομα ἐπεκράτησεν. Ἀφηγηθεὶς δὲ τὰ κατὰ τὴν ῥωμαϊκὴν ἐποχὴν γενόμενα λόγον ποιεῖται καὶ περὶ τοῦ Σελτζουκικοῦ κράτους. Ἐν ἐπιλόγῳ δὲ ὁμιλεῖ περὶ τῆς Περσικῆς φιλολογίας, ἀναφέρων καὶ τὴν ἀνακάλυψιν πέντε εἰδῶν γλωσσῶν, ἅτινα χωρὶς ἕκαστον πραγματεύεται καὶ ἀφηγεῖται τὸν τρόπον, δι' οὗ ὁ Γρότερενδ πρώτος κατάρθωσεν ἀναγῶναι περσικὰς ἐπιγραφάς. Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὰ τῆς θρησκείας τῶν Περσῶν πραγματεύεται τὰ περὶ τῆς τοῦ Ζωροάστρου λατρείας καὶ καταπαύει τὸν λόγον διὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι πολλαὶ τῶν ἑλληνικῶν ῥημάτων ῥίζαι κοιναὶ εἰσι τῇ περσικῇ διαλέκτῳ.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς ὁμιλίας τῆς Α. Ἐξοχότητος οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. πρόεδρος διαλύει τὴν συνεδρίαν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΜΗ'.

(Ταυτικῇ).

Τῆ 9/21 Νοεμβρίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. Μαυρογενους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως ἀνακοινοῦται ὡς ἑξῆς ἡ

Ἀλληλογραφία.

Ἐπιστολή, τοῦ Ἐφόρου τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης κ. Χ. Δ. Μελετοπούλου, ἀπὸ 29 παρελθόντος, εὐχριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ II' τεύχους τοῦ

περιοδικοῦ αὐτοῦ συγγράμματος καὶ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ δελτίου.

Τῆς Ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς, συνισταμένης ἐκ τῶν κ. κ. Θ. Κοσοῦδη καὶ Μ. Βελλογιάννη, ἀπὸ 3 παρόντος, ἔκθεσις τῆς διαχειρίσεως τοῦ ταμείου τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ 1880—81 συλλογικὸν ἔτος.

Τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 1/13 τρέχοντος, προτεινούσης ἐπίτιμον μέλος τοῦ Συλλόγου τὸν κ. Rolin Jacquemyns, ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργῶν τοῦ Βελγίου.

Τῆς αὐτῆς ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν προτεινούσης, ὅπως ὁ Σύλλογος ἀπὸ τῆς 1 ἰανουαρίου 1882 ἐγγραφῇ συνδρομητῆς εἰς τὴν Revue de droit international et de Legislation comparée ἐκδιδομένην ἐν Βρυξέλλαις καὶ εἰς τὸ Archiv für Klinische Chirurgie δημοσιευόμενον ἐν Βερολίνῳ.

Τῆς αὐτῆς ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν ἐξαιτουμένης παρὰ τοῦ Συλλόγου τὴν ἔγκρισιν τῆς προτάσεως αὐτῆς πρὸς ἔκδοσιν ἐπιστημονικοῦ δελτίου παρεμφεροῦς τῇ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς.

Τοῦ δημοδιδασκάλου κ. Σ. Α. Μανασσείδου ἐκ Χατζηγηγίου Κεσσάνης, ἀπὸ 29 Σεπτεμβρίου, ἐξαιτουμένου α') τὴν χρηματικὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου, δι' οὓς ἐκτίθησι λόγους ἐν τῇ ἐπιστολῇ β') τὴν πρὸς αὐτὸν ἀποστολὴν τοῦ Η', Θ' καὶ τοῦ ἐκδοθέντος ἢ ἐκδοθησομένου τεύχους τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου συγγράμματος καὶ γ') τὴν ἀποστολὴν τοῦ εἰδικοῦ προγράμματος τοῦ Καρκαπανείου ἀγῶνος τοῦ παρόντος ἔτους.

Τοῦ κ. Α. Γονίου, ἐκ Σουδενῶν τῆς Ἠπείρου, ἀπὸ 26 ὀκτωβρίου, ἀποστέλλοντος συλλογὴν γλωσσικῆς ὕλης διὰ τὸ Ζωγράφειον διαγώνισμα.

Τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 8/20 τρέχοντος, προτεινούσης ἐπίτιμα μέλη τοῦ Συλλόγου τοὺς κ. κ. Rudolf Virchow, Louis Pasteur, Joseph Lister καὶ Alphonse Rivier.

Ἡ πρὸς ἐγγραφὴν τοῦ Συλλόγου συνδρομητοῦ εἰς τὰ δύο περιοδικὰ πρότασις τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς γίνεται ἀποδεκτῇ.

Ἐπὶ δὲ τῆς προτάσεως αὐτῆς πρὸς ἔκδοσιν ἐπιστημονικοῦ δελτίου, δι' οὗ γὰρ δημοσιεύονται αἱ νεώτεραι τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἀνακαλύψεων, ὁ κ. Κ. Καλλιέδης λαβὼν τὸν λόγον λέγει ὅτι, καίτοι μέλος τῆς ἐπιτροπῆς, τὴν ἐναντίαν ἔχει γνώμην, ἦν καὶ ἐν τῇ ἐπιτροπῇ ἀνέπτυξε, καθότι ἡ τοῦ ἐπιστημ. δελτίου ἔκδοσις θέλει ἐπιφέρει τὸν διαμελισμὸν τῆς τοῦ περιοδικοῦ ὕλης

εις τμήματα. Ἐκν δὲ τοῦτο ἐγένετο διὰ τὴν Ἀρχαιολογ. ἐπιτροπὴν, ἐγένετο δικκίως, διότι τὰ ἀνακαλυπτόμενα ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα οὐδόλως ἐπιδέχονται ἀναβολήν, ἄλλων προλαμβανόντων καὶ δημοσιευόντων αὐτὰ. Πρὸς δὲ παρατηρεῖ ὅτι ἡ πρότασις τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἀντίκειται καὶ τῷ τοῦ κανονισμοῦ πνεύματι, καθ' ὃ αἱ ἐπιτροπαί, ὡς οὔσαι τμήματα ἐσωτερικὰ τοῦ Συλλόγου, μόνον μετ' αὐτοῦ ἔχουσιν ἀπ' εὐθείας σχέσεις καὶ οὐδόλως μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Τῷ κ. Κ. Καλλιᾶδῃ ἀπαντῶν ὁ κ. Σ. Ἀριστάρχης δηλοῖ ἐν πρώτοις ὅτι ἀνήκει τῇ πλειονοψηφίᾳ τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς, τῇ ἀποδεχσάμενῃ τὴν τοῦ δελτίου ἐκδοσιν. Ἡ Ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπὴ, λέγει, συνέλεξεν ἀρκετὴν ὕλην, ἀλλ' αἱ ἀνακαλύψεις καθ' ἐκαστὴν προβαίνουνσιν, αἵτινες μὴ δημοσιεύμεναι ἐγκαίρως ἀπολύσασιν τὴν ἐκτῶν ἀξίαν ὡς τοιαύτας δὲ πραγματείας δημοσιευθησόμενας ἐν τῷ πρώτῳ ἐκδοθησομένῳ τεύχει ἀναφέρει τινὰς ἐν τῇ ἐπιτροπῇ ὑπὸ διαρρόων αὐτῆς μελῶν ἀναγνωσθείσας. Ἐάν δὲ γένηται δεκτὴ ἡ πρότασις, ἡ ἐπιτροπὴ ἐγκαίρως δημοσιεύσει τοιαύτας. Οὐδεμίαν δὲ βλέπει βλάβην, προσγενησομένην τῷ Συλλόγῳ ἐκ τῆς τοιαύτης δημοσιεύσεως· τεύχοντιον δὲ τοῦτο ὠφελήσει αὐτὸν καθότι ἐκ τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς μέλη φιλοτιμηθήσονται, ὡς ἐπραξάν τοῦτο ἐκ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀσχοληθῆναι ἐκαστον περὶ ἰδίου ἐπιστημονικὸν κλάδον καὶ ἐπὶ πλέον ἐργασθῆσονται.

Ὁ κ. Ν. Παρανέκας πρὸς συμβιβασμὸν τοῦ ζητήματος προτείνει ὅπως αἱ πραγματείαι τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἀναγινώσκωνται ἐν ταῖς συνεδριάσεσι τοῦ Συλλόγου καὶ οὕτω διὰ τοῦ περιοδικοῦ δημοσιεύωνται. Τοῦτω ὁ κ. Πρόεδρος παρατηρεῖ ὅτι τὸ ὑπ' αὐτοῦ προτεινόμενον ἀπὸ ἔτους γίγνεται.

Ὁ δὲ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ λέγει, ὅτι ἡ τοῦ δελτίου ἐκδοσις πολυτρόπως ὠφελήσει τὴν ἐπιτροπὴν καὶ πράξει αὐτὴν. Οὐδόλως δ' ἀποδέχεται ὅτι ἐκ τούτου παραβλαφθήσεται ὁ Σύλλογος, καθότι πολλαὶ πραγματείαι ἀδύνατον δημοσιεῖσθαι διὰ τοῦ περιοδικοῦ. Τοῦναντίον δὲ ὁ Σύλλογος ὠφεληθήσεται, τοῦ δελτίου ἰδιαιτέρως πωλουμένου λίαν εὐχερῶς ὡς εἰωνότερου. Ἡ δημοσίευσις τῶν ἀνακαλύψεων διὰ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου συγγραμματος καθίστησι ταύτας προημέρους.

Ὁ κ. Κ. Μιχαρῆς ὑποστηρίζων καὶ οὗτος τὴν τῆς ἐπιτροπῆς πρότασιν θεωρεῖ ἄδικον, ἐνῷ

ἡ ἐπιτροπὴ ἐργάζεται, ἡ ἐργασία αὐτῆς νὰ μὴ δημοσιεύηται.

Ὁ κύριος Πρόεδρος ὁμοῦ παρατηρεῖ ὅτι ἡ δημοσίευσις τοῦ ἀρχαιολογικοῦ δελτίου ἦν ἀναγκασία, καθότι ἀρχαιολογικαὶ ἀνακαλύψεις συντελοῦσιν πρὸς φωτισμὸν τῶν ἐν Εὐρώπῃ γίγνονται ἐνταῦθα, αἵτινες μὴ δημοσιεύμεναι ἐγκαίρως παρ' ἡμῶν ὑπὸ ξένων ἀρπάζονται καὶ μεταδίδονται. Ἐπιστημονικὴ ὁμοῦ ἀνακαλύψει φωτίζουσα τὴν Εὐρώπην δυστυχῶς ἐνταῦθα οὐδόλως γίγνεται.

Ὁ κ. Θ. Σαλτέλης παρατηρεῖ ὅτι ἡ πρότασις τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἀντίκειται πῶς τῷ κανονισμῷ. Τὸ 55^{ον} ἄρθρον διακελεύει ὅπως πάντα τὰ τοῦ Συλλόγου ἔργα ἐκδίδωνται ἐν τῷ περιοδικῷ αὐτοῦ. Ἡ δὲ γενομένη τῇ Ἀρχαιολογικῇ ἐπιτροπῇ ἐξίτησις δὲν πρέπει νὰ ληρῆ ὡς νόμος. Πρὸς δὲ φρονεῖ ὁ κ. Θ. Σαλτέλης ὅτι, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ ἀποδοχὴ τῆς αἰτήσεως ταύτης ἦθελεν ἐπιφέρει καὶ τοιαύτας τῶν ἄλλων ἐπιτροπῶν, θέλει ἐπιφέρει ἐπίσης καὶ τὴν ἐλάττωσιν τῶν ἐν τῷ Συλλόγῳ ἀναγνωσμάτων· ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ αὐξήσις τῶν δαπανῶν τοῦ Συλλόγου γενήσεται. Ἡ τοῦ περιοδικοῦ ἐγκαίρως ἐκδοσις ἀποκαθίσει περιττὴν τὴν τῶν δελτίων ἐκδοσιν· διότι πάσης πραγματείας, ἐν τῇ ἐπιτροπῇ παρασκευαζομένης, ἡ διὰ τοῦ περιοδικοῦ δημοσίευσις ἔσται ἐγκαίρως.

Ὁ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ ἀπαντῶν τῷ κ. Θ. Σαλτέλῃ λέγει ὅτι ὁ κανονισμὸς οὐδόλως ἀπαιτεῖ ἵνα τὸ περιοδικὸν ἐκδίδεται ἅπαν ὁμοῦ δεδεμένον εἰς ἓν τεύχος. Ὡς πρὸς δὲ τὴν δαπάνην λέγει ὅτι ἡ ἐπὶ πλέον ἔσται μόνον διὰ τὸ ἐξώφυλλον.

Ὁ κ. Στ. Ἀριστάρχης φρονεῖ ἐπίσης ὅτι ἡ ἐκδοσις τοῦ ἐπιστημονικοῦ δελτίου οὐδόλως τὸν Σύλλογον παραβλάπτει, καθότι ἡ ἐργασία τῶν ἐπιτροπῶν, τῶν τέκνων τούτων τοῦ Συλλόγου, ὡς ταύτας ἀποκαλεῖ, ἀποτελεῖ μέρος τῆς ὅλης τοῦ Συλλόγου ἐργασίας. Ὡς πρὸς δὲ τὸ οικονομικὸν μέρος τάσσεται τῇ τοῦ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ γνώμῃ. Ὅτι δὲ οὐδόλως ἀντίκειται πρὸς τὰς τοῦ κανονισμοῦ διακελεύσεις ἀποδείκνυται, λέγει ὁ κ. Στ. Ἀριστάρχης, καὶ ἐκ τῆς ὑφ' ὅλου τοῦ Συλλόγου ἄλλοτε παραδοχῆς τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἀρχαιολ. παραρτήματος Οὐδεμία δ' ἔσται διαφορὰ τοῦ παραρτήματος τούτου πρὸς τὸ περιοδικὸν τοῦ Συλλόγου, οὐ τό τε σχῆμα καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τηρήσει.

Ὁ κ. Κ. Καλλιᾶδης ἐπὶ τοῦ 55 ἄρθρου τοῦ Κανονισμοῦ στηριζόμενος λέγει ὅτι, τῶν ἐκθέσεων τῶν ἐπιτροπῶν διὰ τοῦ περιο-

δικού δημοσιευμένων άποπον και άντικανονικών ή των πραγματιών αυτών ιδιαιτέρη δημοσίευσις, ότι, όταν τό περιοδικόν τακτικώς εκδίδεται, ούδαμία έστιν ανάγκη τής ιδιαιτέρας δημοσιεύσεως, και ότι πάντως προελεύσεται αύξησις των δαπανών του Συλλόγου.

Ο κ. Δ. Κωνσταντενίδης ζητεί τήν του περιοδικού εύρυτέρην διάδοσιν και προς τούτο κατάλληλον κρίνει τήν κατά τεύχη και κατά μήνα του περιοδικού έκδοσιν, άλλ' ο κ. πρόεδρος παρατηρεί αύτῷ ότι τά ύπ' αυτού προτεινόμενα ξένα όλως είσι προς τό προκείμενον ζήτημα.

Γενομένης ψηφοφορίας, άπολύτῳ πλειονότητι ψήφων, ή τής Έπιστημονικής έπιτροπής πρότασις ού γίνεταί δέκτῃ.

Είτα ψηφοφορείται και γίνεται δεκτός ο μιν κ. F. A. Gevaert, έπίτιμον μέλος, ο δε κ. G. Berggren, τακτικόν.

Προτείνονται δε τό πρώτον ύπό μιν του προεδρείου έπίτιμον μέλος ή Α. Έξ. ο Άλέξανδρος Καραθεοδωρή πασάς, πρώην έπί των έξωτερικων ύπουργός τής Τουρκίας, ύπό δε τής Έπιστημονικής έπιτροπής έπίτιμα μέλη οι κ. κ. Rudolf Virchow, καθηγητής έν τῷ Πανεπιστημίῳ του Βερολίνου, διευθυντής του αύτόθι παθολογ. Μουσείου και μέλος τής Ακαδημίας των έπιστημών, Louis Pasteur, καθηγητής τής χημείας έν Σορβώνη, Joseph Lister, καθηγητής τής χειρουργίας έν τῷ Πανεπιστημίῳ τής Έδιμβούργης, Rolin Jacquemyns, ύπουργός έπί των έσωτερικων του Βελγίου και Alphonse Rivier, καθηγητής έν τῷ Πανεπιστημίῳ των Βρυξελλων.

Ακολούθως προτείνονται και γίνονται άποδεκτοι ύπό του Συλλόγου μέλη τής προς εξέτασιν και γνωμοδότησιν του «Περί μουσικής παρ' αρχαίοις» συγγράμματος του κ. F. Aug. Gevaert eid. έπιτροπής, οι κ.κ. Ξ. Τριανταφυλλίδης, Δ. Πασπαλλής και Ίωάσαφ ιεροψάλτης.

Ο κ. πρόεδρος άγγέλλει ότι τῇ έπιούσῃ πέμπτῃ γενήσεται έκτακτος του Συλλόγου συνεδρίασις προς συζήτησιν και έπιψήφισιν του προϋπολογισμου του Συλλόγου κατά τό έτος 1881—82.

Είτα άνέρχεται έπί τό βῆμα ο κ. Κ. Καλαϊάδης και άνακοινοί κατ' άπόφασιν τής Έπιστημονικής έπιτροπής τό πρώτον μέρος πραγματείας έπ' έσχάτων αυτῇ κοινοποιηθείσης ύπ' αυτού, «Περί του Συλλόγου του διεθνους δικαίου», (ιδε σελ. 39). Λύεται ή συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΜΘ'.

(*Έκτακτος.)

Τῇ 12/24 Νοεμβρίου 1881.

Προεδρευοντες του κ. Σπ. Μαυρογενους.

Αναγνωσθέντων και επικυρωθέντων των πρακτικων τής ήγουμένης έκτάκτου συνεδρίασεως.

Ο κ. Τ. Καραθεοδωρή, γενικός γραμματεύς, άναγινώσκει ως εξής τήν έκθεσιν τής Έξελεγκτικής έπιτροπής έπί τής διαχειρίσεως του συλλογικου έτους 1880—81.

α Συμφώνως τῇ από 7/19 ματου λήξαντος έπιστολή του Συλλόγου, δι' ης άνήγγελλε τήν έκλογην ημών ως μελων τής διμελους έπιτροπής προς εξέλεξιν τής διαχειρίσεως του ταμείου αυτου κατά τό συλλογικόν έτος από 1 ματου 1880 έως 30 άπριλίου 1881, σπύδομεν, έκτελέσαντες ηδη τό καθήκον ημών, όπως εκθώμεν τῷ Συλλόγῳ τό άποτέλεσμα τής εξέλέξεως ημών ταύτης.

Αί μιν εισπράξεις του ταμείου άνέρχονται καθ' όλον τό συλλογ. έτος εις Α. 'Οθ. 933.38, ήτοι Είς ύπόλοιπον παρελθόντος. . . Α. 'Οθ. 267.78

» εισπράξιν Σουλίνη	» 215.—
» τακτικας συνδρομας	» 188.—
» διπλώματα	» 29.—
» προσφορας	» 45.—
» διαγωνισματα	» 121.93
» Σουλίνην	» 30.—
» Σκυλίτσην	» 11.—
» Γ. Πασπάτην	» 4.40
» Δ. Τσμβάκον	» 9.—
» Τόκους 60 μετοχ. Πιστωτικης Τραπεζης	» 11.47
» Περιοδικόν	» 0.80

Αί δε δαπάναι εις Α. 'Οθ. 640.41, ήτοι

Είς μισθοδοσίας	Α. 'Οθ. 291.50
» Περιοδικόν	» 152.73
» έξοδα διάφορα	» 18.33
» ασφάλιστρα	» 24.06
» φωτισμόν και θερμανσιν	» 11.13
» έκτάκτους δαπάνας	» 40.92
» διαγωνισματα	» 101.74

Τα έν τῷ ταμείῳ μετρητά Α. 'Οθωμ. 292.97

Τα έντάλματα κατά τό στέλεχος του ιδιαιτέρου βιβλίου είσι σύμφωνα προς τό ταμειον εκτός μόνον τό ύπ' αριθμόν 749 ένταλμα εκδοθέν διά δέκα μετζίτια ήτοι γρ. 200, έν τῷ ταμείῳ δ' αναφερόμενον διά λ. όθ. 2.85, και τό ύπ' αριθμόν 752 λ. όθ. 2.03, και έν τῷ

ταμείω Α. 'Οθ. 1.90. Τὰ δὲ πληρωθέντα ἐν τῷ ταμείῳ ἀσφάλιστρα λ. ὀθ. 10.31 καὶ λ. ὀθ. 13.75 εἰσὶν ἄνευ ἐντάλματος.

'Αποδείξεις συνδρομῶν ἐξεδόθησαν καθ' ὅλον τὸ ἔτος 309.—'Εξ αὐτῶν

Εἰσεπράχθησαν	188
'Απεστάλησαν διὰ τοῦ κ. Ι. Ζίφου εἰς Ῥοστόβιον	22
Εἰς χεῖρας τοῦ εἰσπράκτορος	99
Τὸ ὅλον	309.

Λυπούμενοι ὡς μὴ δυναθέντες ἐνωρίτερον νὰ ἱκανοποιήσωμεν τὴν ἐπιθυμίαν ὑμῶν ἕνεκα τῆς ἀπουσίας τοῦ κ. ταμίου καὶ εὐχαριστοῦντες ὑμᾶς σύναμα διὰ τὴν τιμὴν ἣν πάνυ εὐγενῶς φερόμενοι εὐχρησθήθητε νὰ μᾶς περιποιήσητε, διατελοῦμεν μετὰ τῆς προσηκούσης πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως

πρόθυμοι

(Υπογ.) **Θ. Α. ΚΟΣΟΥΔΗΣ.**
Μ. ΒΕΛΛΟΓΙΑΝΝΗΣ.

'Επὶ τῆς ἐκθέσεως ταύτης τὸν λόγον λαβὼν ὁ κ. **Ἡρ. Βασιιάδης** παρατηρεῖ ὅτι τὰ κονδύλια τῶν ἰσολογισμῶν τῶν κατὰ καιροὺς ταμιῶν εἰσὶν ὅλως γενικὰ καὶ ἀσαφῆ, ὡς τὸ κονδύλιον τῶν ἐκτάκτων δαπανῶν. Καίπερ δὲ ἀνομολογῶν τὸ πολυάσχολον τῶν κατὰ καιροὺς ταμιῶν, νομίζει ὁμως ὅτι λεπτομερέστεραι διασαφήσεις πρὸς φωτισμὸν τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου ἀναγκαιόταται εἰσὶν. Ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ τῆς προεδρείας τοῦ κ. 'Οδ. 'Ιαλέμου γενόμενος ὁ Σύλλογος συνδρομητῆς δύο ἀντιτύπων τῆς *Γεωγραφικῆς Ἐπιθεωρήσεως* ἔπεμψε διὰ τοῦ ταμίου τὴν συνδρομὴν (50φρ.) ἀλλ' ὁ διεθυντῆς οὐδὲν ἔλαβε καὶ ἀπῆτει τὴν συνδρομὴν. Ἐρωτηθεὶς ὁ ταμίας εἶπεν ὅτι ἔπεμψε τὰ χρήματα διὰ τοῦ γραμματέως αὐτοῦ. Ὁ Σύλλογος ὁμως ἠναγκάσθη νὰ πληρώσῃ καὶ δεύτερον τὴν συνδρομὴν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σύλλογος καὶ τὸ δεύτερον ἔτος ἐλάμβανε δύο ἀντίτυπα ὁ κ. ταμίας ἤτησε νὰ λάβῃ τὸ ἕτερον πρὸς χρῆσιν αὐτοῦ ὑποσχεθεὶς νὰ πληρώσῃ ἐξ ἰδίων. Ἀλλ' ὁ κ. Βασιιάδης βλέπει μετ' ἀπορίας ὅτι καὶ αἱ δύο συνδρομαὶ ἐν τῷ ἀπολογισμῷ τίθενται εἰς βῆρος τοῦ Συλλόγου.

Εἰς ταῦτα ὁ μὲν κ. **Ν. Βαμβάκης**, ταμίας, ἀπαντῶν λέγει ὅτι τὸ παρεισφῆσαν ἀμάρτημα ἐν τῷ ἀπολογισμῷ περὶ τῶν δύο συνδρομῶν τῆς *Revue Géographique* διορθώθησεται.

'Ο δὲ κ. **Κ. Καλλιᾶδης** συμφωνεῖ τῷ κ. Ἡρ. Βασιιάδῃ.

Τοῦ κ. **Τ. Καρθεοδωρῆ** αἰτησαμένου διασαφήσεις ἐπὶ τῇ παρουσιαζομένῃ ἀσυμφωνίᾳ ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ ταμίου ὑποβληθεῖσαν ἐκθεσιν καὶ πρὸ πάντων περὶ τῶν χρημάτων τοῦ Σουλίνῃ, ἅτινα μάλιστα προῦκειτο νὰ τοκισθῶσιν, ὁ κ. Ταμίας ἀπαντῶν λέγει ὅτι ὁ τοκισμὸς τῶν χρημάτων τούτων γίνεταί ὅλως ἰδιαιτέρως καὶ ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ εὐθύνην, ὅτι μόνον εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους φαίνεται τὸ ἀποτέλεσμα καὶ ὅτι ἕνεκα τῆς κατὰ διαλείμματα παραλαβῆς τὰ χρήματα ταῦτα οὐ τίθενται ἐν τραπέζῃ.

Κατόπιν ὁ κ. **Ν. Βαμβάκης**, ταμίας, ἀναγινώτκει τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ παρόντος συλλογικοῦ ἔτους ἔχοντα ὡς ἐξῆς·

Εἰσπράξεις.

'Απὸ τακτικῆς συνδρομᾶς	Α. Τ.	168.—
» καθυστερήσεις	»	50.—
» δικαιώματα διπλωμάτων	»	20.—
» τοκομέρισμα πιστωτικῶν	»	28.—
» ἐκτάκτους συνδρομᾶς	»	250.—
» Ἐλλειμμα	»	100.—
τὸ ὅλον	»	616.—

Δαπάναι.

Εἰς μισθοδοσίας	»	300.—
» διάφορα ἐξόδα	»	30.—
» ἐκτάκτους δαπάνας	»	50.—
» περιοδικὸν δύο ἐτῶν	»	200.—
» φωτισμὸν καὶ θέρμανσιν	»	12.—
» πυρασφάλιστρα	»	24.—
τὸ ὅλον	»	616.—

'Ο κ. Ταμίας ἀναγνούς τὸν προϋπολογισμὸν τούτον προστίθησιν ὅτι συνεπείᾳ τῆς ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα Φιλανθρωπικῆς καὶ Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος γενομένης δωρεᾶς ἔλλειμμα οὐχ ὑπάρχει.

'Ο κ. **Κ. Καλλιᾶδης** θεωρεῖ ὀλίγα τὰ ἐκ τῶν τακτικῶν συνδρομῶν προερχόμενα 160 Λ. καὶ αἰτεῖται ὅπως ἀναβιβασθῶσιν εἰς 200 Λ.

'Ο δὲ κ. πρόεδρος γνωστοποιεῖ τῷ Συλλόγῳ ὅτι τὸ προεδρεῖον ἔγραψεν ἤδη εἰς διαφόρους πόλεις ἵνα φροντίσωσι περὶ εἰσπράξεων τῶν ἐτησίων συνδρομῶν τῶν μελῶν, ἃ διαμένουσιν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ὡς καὶ περὶ ἐκτάκτων συνεισφορῶν, καὶ ὅτι ἐλπίζεται ἐκ τούτου αὐξήσῃς τις τῶν ἐσόδων. Ὁ κ. **Κ. Καλλιᾶδης** αἰτεῖ ἐπίσης τὴν αὐξήσιν τοῦ κονδυλίου τοῦ περιοδικοῦ εἰς λίρ. 300, καθότι οὐδέποτε δι' ἐν

περιοδικόν ἔδαπανήθησαν ὀλιγώτερα τῶν 150 λιβρῶν. Θεωρεῖ δὲ καλὸν ὅπως προστεθῆ καὶ ποσὸν τι διὰ τὴν βιβλιοθήκην καὶ τὸ ἀναγνωστήριον καὶ ὅπως, ἐπειδὴ οἱ μισθοὶ τῶν ὑπαλλήλων ἀπορροφῶσι τοὺς τακτικούς πόρους τοῦ Συλλόγου, τοποθετηθῶσι δύο αὐτῶν εἰς καταλλήλους θέσεις καὶ μείνῃ οὕτως ὁ Σύλλογος μετὰ τριῶν ὑπαλλήλων. Τῷ κ. Κ. Καλλιᾶδῃ τασσόμενος καὶ ὁ κ. Ἡρ. Βασιᾶδης ὡς πρὸς τὰ περὶ τοῦ περιοδικοῦ ῥηθέντα προστίθαισιν ὅτι ὁ κ. Χρηστάκης ἐφένδης Ζωγράφος ἐγκαταλείπει τῷ Συλλόγῳ τὰ περισσεύοντα ἐκ τῶν διὰ τὰ βραβεῖα τοῦ διαγωνίσματος αὐτοῦ διδομένων 100 λιβρῶν ὅπως χρησιμεύωσι πρὸς ἔκδοσιν γλωσσικῆς ὕλης διὰ τοῦ περιοδικοῦ. Ἐπίσης δ' εἰς ἀμφοτέρας τὰς γνώμας τοῦ κ. Κ. Καλλιᾶδου τάσσεται καὶ ὁ κ. Ἰ. Δ. Ἀριστοκλῆς.

Ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ** ὡς πρὸς τὰ τοῦ περιοδικοῦ ἀποδέχεται τὴν γνώμην τοῦ κ. Κ. Καλλιᾶδου ὡς πρὸς δὲ τοὺς μισθοὺς τῶν ὑπαλλήλων φανεράν ποιεῖται γνώμην τοῦ προεδρείου καὶ τῆς Οἰκονομικῆς ἐπιτροπῆς καθ' ἣν ὑποβιβάζονται οἱ μισθοὶ τῶν ὑπαλλήλων προσωρινῶς καὶ ἐπέρχεται οὕτω διὰ τὸ πικρὸν ἔτος οἰκονομία εἴκοσι καὶ ἐννέα λιβρῶν περίπου. Ἐκτὸς δὲ τῶν διὰ τὴν Βιβλιοθήκην καὶ τὸ Ἀναγνωστήριον προταθέντων, ἄτινα ἀναγκαιότατα καὶ ὑπὸ τοῦ κανονισμοῦ ἀπαιτούμενα κρίνει, ἀναγκαίαν ἐπίσης νομίζει καὶ τὴν ἐπισκευὴν τοῦ κτιρίου τοῦ Συλλόγου, ὡς καὶ τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῶν ἐπίπλων, ἐφ' ᾧ προτείνει νὰ τεθῶσιν ἐν τῷ προϋπολογισμῷ 180 λιβρ. Πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τῶν προτεινομένων ὑπ' αὐτοῦ ἀναβιβάζει τὰ ἔσοδα τοῦ προϋπολογισμοῦ εἰς 1000 λιβρ., αὐξανόμενων τῶν ἐκ τῶν καθυστερήσεων εἰσπραξέων καὶ προϋπολογιζομένων τῶν εἰσφορῶν εἰς 500 ὀβ. λίρας.

Κατὰ πρότασιν τοῦ κ. Ν. Βαμβάκη ὀνομάζεται ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κ. κ. Ζ. Κλεάνθους, Β. Ἰωαννίδου καὶ Ἀρ. Ραζῆ, ἐξετάσουσα τὴν κατάστασιν τοῦ κτιρίου καὶ παρουσιάσουσαν περὶ τούτου ἔκθεσιν.

Ὁ κ. **Ἡρ. Βασιᾶδης** παρατηρεῖ ὅτι ἡ φθορὰ τῶν ἐπίπλων, ἄτινα κατὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ Συλλόγου ἐν τῷ ἰδιοκτῆτῳ αὐτοῦ κτιρίῳ ἠγοράσθησαν, προῆλθεν ἐκ τῆς παραχωρήσεως αὐτῶν ἐκτὸς τοῦ καταστήματος. Καίτοι δὲ ἐνετέλλοντο οἱ ὑπάλληλοι ἵνα προσέχωσι κατὰ τὴν παραλαβὴν, καὶ μὴ παραλαμβάνωσι συντετριμμένα ἢ ἐφθαρμένα τὰ ἐπι-

στρεφόμενα, ἐν τούτοις πολλὰ ἢ οὐκ ἐπιστρέφοντο ἢ ἐπιστρέφοντο ἐν κακῇ καταστάσει. Ὡς πρὸς δὲ τὴν πρότασιν περὶ ὑπαλλήλων τοῦ κ. Καλλιᾶδου συμφωνεῖ αὐτῷ.

Ὁ κ. **Ν. Βαμβάκης** δηλοῖ ὅτι ὁ προϋπολογισμὸς συνετέχθη ἐπὶ τῇ βῆσει τῶν εἰσπραξέων καὶ δαπανῶν τῶν ἡγουμένων ἐτῶν. Τὰ δὲ περὶ αὐξήσεως τῶν πόρων τοῦ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ οὐδόλως ἐπὶ πραγματικότητων, ἀλλ' ἐπὶ πιθανοτήτων βασιζονται.

Ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ** λέγει ὅτι ἐναντι πάντα τὰ ἀπαιτούμενα νὰ τεθῶσιν ἐν τῷ προϋπολογισμῷ καὶ ὅταν μὴ εἰσπραχθῶσι χρήματα ἀναβάλλεται ἡ ἐξόδους.

Ὁ κ. **Ν. Βαμβάκης** ἀπαντῶν λέγει ὅτι κάλλιον ὁ προϋπολογισμὸς νὰ βασιζῆται ἐπὶ τῶν πραγματικότητων καὶ ὅταν ὑπάρχωσι χρήματα δι' ἐκτάκτων πιστώσεων δυνατόν δαπνηθῆναι εἰς ἀναγκαῖα μὲν, μὴ προβλεπόμενα δὲ ὑπὸ τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Ὁ κ. **Ἡρ. Βασιᾶδης** ἐκφράζει γνώμην ὅπως προϋπολογισθῶσι 150 λιβρ. διὰ τὸ ἐν περιοδικῶν καὶ 30 διὰ τὸ ἀρχαιολογ. δελτίον μετὰ τοῦ χάρτου, διὰ δὲ τὴν βιβλιοθήκην 20 λίραι.

Ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ** λέγει ὅτι ὁ προϋπολογισμὸς δεόν νὰ βασισθῆ ἐπὶ τῶν κηθέσεων τοῦ Συλλόγου, ὡς περὶ εἰς τὰ κράτη γίνεται· διότι, λέγει, πρῶτον σκεπτόμενος τίνος ἀνάγκην ἔχομεν καὶ ἀκολούθως πῶς ἐξευρετῆ τὰ χρήματα.

Ὁ κ. **Κ. Καλλιᾶδης** φρονεῖ ὅτι ὁ προϋπολογισμὸς δεόν νὰ περιλαμβάνῃ τὰ ἀναγκαῖα ἔσοδα καὶ τὰ ἀναγκαῖα ἔξοδα. Ἀναγκαιοτάτην δὲ ὑπολαμβάνει τὴν ἔκδοσιν καὶ τῶν δύο περιοδικῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, καθότι τὸ περιοδικὸν μὴ ἐκδιδόμενον ἐγκαίρως ἀπόλλυται τὸ ἡμισυ τῆς ἀξίας αὐτοῦ.

Ὁ κ. **Μ. Καραβοκυρὸς** ὑποστηρίζει ὅπως ὁ προϋπολογισμὸς περιλαμβάνῃ τὰ πραγματικὰ ἔξοδα καὶ τὰ πραγματικὰ ἔσοδα.

Γενομένης δὲ δεκτῆς τῆς βῆσεως ἐπὶ τῶν πραγματικῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων, ὁ προϋπολογισμὸς τίθεται εἰς τὴν κατὰ κεφάλαια ἐπιψήφισιν.

Τὸ α', β', γ' καὶ δ' κονδύλιον τοῦ προϋπολογισμοῦ γίνεται δεκτὸν τὸ δὲ ε' αὐξάνεται εἰς 350 λιβρ. ἐνεκα τῆς δωρεᾶς τῆς ἐνταῦθα Φιλανθρωπικῆς καὶ Ἐκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος, εἰς δὲ τὰ κονδύλια τῶν δαπανῶν ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ** παρατηρεῖ ὅτι δεόν νὰ προστεθῆ καὶ ἡ πρὸς ἀντιγραφὴν τῶν ἐπιγραφῶν αἰτηθεῖσα παρὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς

έπιτροπής έξ 20 λιρ. πίστωσις. Περί τής πιστώσεως ταύτης τής 'Αρχαιολογ. έπιτροπής ό κ. 'Ηρ. Βασιάδης φρονεί ότι άν δοθώσι χρήματα δέον νά γίγηται έξέλεξις τής δαπάνης υπό τινος.

Μετά τινα συζήτησιν γενομένης δεκτής τής αίτήσεως τής 'Αρχαιολ. έπιτροπής έπαναφέρεται αύθις τό ζήτημα τής ελαττώσεως τών μισθών τών υπαλλήλων και μετά τινα συζήτησιν άποφασίζεται όπως μηδεμία γένηται έκπτωσις, αλλά ληφθή φροντίς υπό του προεδρείου πρός τοποθέτησιν τών δύο έκ τών υπαλλήλων έλλαγού.

Έπί του κονδυλίου του περιοδικού άποφασίζεται όπως τουτο αύξηθή εις 250 λίρας.

'Αναγνωσθέντος και αύθις υπό του κ. ταμίου του προϋπολογισμού και άπολύτφ πλειοψηφία δεκτού γενομένου διαλύεται ή συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΝ'.

(Τακτική).

Τῆ 16/28 Νοεμβρίου 1881.

Προεδρεύοντος του κ. ΣΠ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

'Αναγνωσθέντων και έπικυρωθέντων τών πρακτικών τής ήγουμένης τακτικής συνεδρίασις, ανακοινούται ώς εξής ή

άλληλογραφεία·

Έπιστολή, του έν Βροσθενείφ τής Ρουμανίας κ. Κ. Ζάππα, από 7 τρέχοντος, δι' ής άπαντών εις έπιστολήν του Συλλόγου, άγγέλλει ότι έκτελών ύποχρεώσεως σοβαράς και ιεράς προς τό έθνος λυπείται μη δυνάμενος ελθείν άρωγός τφ Συλλόγφ.

Του έν Παρισίοις κ. G. Perrot, από 3/15 παρόντος, εύχαριστούντος τφ Συλλόγφ επί τή άποστολή τών τελευταίων αύτου δημοσιεύσεων.

Του έν Παρισίοις κ. E. Miller, από 4/16 τρέχοντος, εύχαριστούντος τφ Συλλόγφ επί τή άποστολή του ΙΓ' τεύχους του περιοδικού μετά του άρχαιολογικού παραρτήματος, και παρακαλόντος όπως άποσταλή αύτφ σημείωσις τών έν τή βιβλιοθήκη του Συλλόγου συγγραμμάτων αύτου, ίνα τά έλλείποντα άναπληρώση.

Είτα άνέρχεται τό βήμα ό κ. A. Mordtmann και άναγινώσκει τό δεύτερον και τελευταίον μέρος τής πραγματείας αύτου α'Η

(ΕΛΛΗΝ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ').

Κων/πολις, αί εκκλησΐαι και τά μνημεία αύτΐς κατά τόν ΙΔ' μ. Χ. αιώνα, κατά τΐς μαρτυρίας τών συγχρόνων, πραγματευθείς κυρίως τά περι τών πυλών τών Χερσαίων τειχών.

Μετά τό πέρας του άναγνώσματος ό κ. A. Mordtmann λαβών τόν λόγον λέγει ότι ούδόλωσ μέν συμφωνεί τφ κ. A. Mordtmann καθ' όσον άφορα τά περι Χρυσής πόλης ύπ' αύτου λεχθέντα, άλλ'άπέχει τής άναπτύξεως τής διαφωνίας αύτου ώς ές μακρόν προβησομένης.

Έπί τούτοις, ούδενός έτέρου τόν λόγον αίτησαμένου, διαλύεται ή συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΝΑ'.

(Τακτική).

Τῆ 23/5 Δεκεμβρίου 1881.

Προεδρεύοντος του κ. ΣΠ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

'Αναγνωσθέντων και έπικυρωθέντων τών πρακτικών τής ήγουμένης συνεδρίασεως, ανακοινούται ώς εξής ή

άλληλογραφεία·

Έπιστολή, του κ. I. Περθανόγλου, διευθυντού του περιοδικού συγγράμματος 'Εσπέρον, έκ Λειψίας, από 18 φθίνοντος, έκφράζοντος τάς εύχαριστίας αύτου επί τή προς αύτόν άποστολή του ΙΓ' τεύχους του περιοδικού συγγράμματος και άγγέλλοντος ότι τά μέν πρώτα του 'Εσπέρου φυλλάδια, ώς έξαντληθέντα, άδυνατεί πέμψαι τφ Συλλόγφ, τά δε από του 11 αριθμού και έφεξής εξακολουθήσει τακτικώς άποστέλλων.

Του κ. G. d'Eichthal, έκ Παρισίων, από 11 φθίνοντος, έξαιτουμένου τήν άποστολήν του Θ' και Ι' τόμου του περιοδικού, οίτινες τφ έλλείπουνσι, και άποστέλλοντος τφ Συλλόγφ διακόσια (200) φράγκα, όπως ποιήσεται τούτων οίανδήποτε βούλεται χρήσιν.

Είτα άγγέλλονται αί προσφοραι και έκφράζονται εύχαριστίαι τοις ταύτας ποιησαμένοις και ιδία τφ φιλέλληνη και εύγενει γαλάτη κ. G. d'Eichthal.

'Αγγέλλονται τό πρώτον τακτικά μέλη οι οι κ.κ. 'Ιωάννης Οικιαδης, σύμβουλος τής επικρατείας, προτεινόμενος υπό τών κ.κ. Σ. Μαυρογένους, Κ. Καλλιάδου και Τ. Καραθεοδωρή, Ν. Κάριος, προτεινόμενος υπό τών κ. κ. Κ. Καλλιάδου, Θ. Σαλτέλη και Τ. Καραθεοδωρή, Σ. I. Ροδωνίδης, έμπορος ένταύθα, προτεινό-

μένος υπό τῶν κ. κ. Μ. Καραβοκυροῦ, Ν. Σουλίδη καὶ Κ. Ξανθοπούλου καὶ οἱ κ.κ. Ξ. Πυλίδης καὶ Κ. Ψωμιάδης, ἔμποροι, ὑπὸ τῶν κ.κ. Κ. Ξανθοπούλου, Ν. Πισζήν καὶ Δ. Κωνστατινίδου.

Εἶτα ὁ κ. πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι σὺν τῷ ἐκ τῶν ἀντιπροέδρων κ. Κ. Ξανθοπούλῳ μετέβη πρὸς ἐπίδοσιν τῶν διπλωμάτων τοῖς νεωστὶ ψηφισθεῖσιν ἐπιτίμοις μέλεσι τοῦ Συλλόγου, τῇ Α. Ἐξ. τῷ Lord Dufferin καὶ τῇ Α. Ἐξ. τῷ κόμητι de Rascon.

Μὴ εὐρόντες δὲ τὸν πρῶτον μετέβησαν παρὰ τῷ δευτέρῳ καὶ ἐπέδωκαν αὐτῷ τὸ δίπλωμα. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταύτῃ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ κ. προέδρου προσφώνησις γαλλιστί, ἣν ἀναγνώσκει, καὶ καθ' ἣν ὁ Σύλλογος ἐκτιμῶν τὰς βαθείας καὶ ποικίλας φιλολογικὰς γνώσεις τῆς Α. Ἐξ. ἐξελέξατο αὐτὴν μέλος ἐπίτιμον. Ἡ Α. Ἐξοχότης ὑπέδεξατο τὸν πρόεδρον καὶ ἀντιπρόεδρον εὐγενέστατα, ἀπαντήσασα καταλλήλως εἰς τὴν προσφώνησιν καὶ ὑποσχεθεῖσα ὅτι καὶ ἐγγράφως ἀπαντήσει τῷ Συλλόγῳ.

Ἀκολουθῶν λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. **Ηρ. Βασεάδης** ἀνέγνω τὸ πρῶτον μέρος τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἰδίᾳ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας» (ἴδε σελ. 88).

Μετὰ ταῦτα, οὐδένος τῶν λόγων αἰτησαμένου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΝΒ'.

(Τακτικῆ).

Τῆ 30/12 Δεκεμβρίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦται ὡς ἐξῆς ἡ

ἄλληλογραφία.

Ἐπιστολῇ, τοῦ ἐν Ραϊδεστῷ Θρακικοῦ Φιλελευθερωτικοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 25 φθίνοντος, ἀποστέλλοντος ἔκθεσιν τῆς διανοητικῆς καταστάσεως ἐν τοῖς πλείστοις τῶν πέριξ χωρίων καὶ ἐξαιτουμένου, ὅπως ληφθῆ σύντονος πρόνοια περὶ αὐτῶν.

Τοῦ ἐνταῦθα Ἑλληνικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 27 φθίνοντος, προσκαλοῦντος τὸν προεδρεῖον τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου εἰς τὴν ἐπέτειον αὐτοῦ ἑορτήν.

Τοῦ προέδρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 30 φθίνοντος, ἐξαιτουμένου ὅπως δοθῶσι τῷ κ. Α. Πανοπούλῳ 5 λίραι δι' ἐργασίας τῆς ἐπιτροπῆς.

Εἶτα ἀγγέλλονται αἱ προσφοραί.

Ὁ κ. Πρόεδρος εὐχαριστήσας τὰς διαρταῖς τῶν προσφορῶν ἐκφράζει γνώμην ὅπως τὰ σχολικὰ βιβλία τεθῶσιν ἰδιαιτέρως, ἵνα ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ Σύλλογος παρέχῃ ἐκ τούτων τοῖς χρεῖαν ἔχουσιν.

Ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθέντες γίνονται δεκτοὶ μέλη τακτικά οἱ κ.κ. Ἰ. Οἰκιάδης, Ν. Κάριος, Σ. Ρόδωνίδης, Ξενοφῶν Παυλίδης, καὶ Κ. Ψωμιάδης.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. **Ἀθ. Παπαδόπουλος Κεραμεύς** ἀναγινώσκει τὴν «Περὶ τῆς γενέσεως τῆς ἀρμενικῆς γραμματολογίας καὶ τῆς ἐπ' αὐτῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ» πραγματείαν αὐτοῦ (ἴδε σελ. 1).

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἀναγνώσματος ὁ κ. **Ηρ. Βασεάδης** λαβὼν τὸν λόγον προτείνει ὅπως ὁ κ. Ἀθ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἀποτελέσῃ μέλος τῆς τε Ἀρχαιολογικῆς καὶ Φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς, καὶ ἐπιφέρει τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις.

α') Ὅτι ἡ φιλολογία πάντων τῶν ἰθῶν οὐχὶ ἀπὸ τῆς ἐποποιίας, ὡς ὁ κ. Ἀθ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς εἶπεν, ἀρχεται, ἀλλ' ἀπ' ἄσμάτων, ἀτινά εἰσιν ἡ ὕμνοι πρὸς τοὺς θεοὺς ἢ κλέα ἀνδρῶν, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰ ἡμέτερα δημοτικὰ ἄσματα, ἐξ ὧν κατ' ὀλίγον, τοῦ χρόνου προϊόντος, πηγάζει ἡ ἐπική ποίησις. Οὕτω παρ' Ἰνδοῖς πρὸ τῆς Μαχαβαράτας καὶ Ραμαϊάνας εἰσιν οἱ Βέδαί, ἧτοι ὕμνοι πρὸς τοὺς θεοὺς, τὸ ἀρχαιότατον βιβλίον τῆς Ἀρίας φυλῆς. Καὶ παρ' Ἑλλήσι δέ, περὶ ὧν ὁ κ. Ἀθ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς εἶπεν, ὅτι ἤρξαντο τῆς φιλολογίας αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἐποποιίας, πρὸ τοῦ Ὀμήρου ὑπῆρξαν ἄλλοι ποιηταί, ὧν τὰ μὲν ἔργα οὐ διεσώθησαν, ἀλλὰ τὰ ὀνόματα αὐτῶν τῶν ποιητῶν, καὶ διέφορα χωρία συγγραφέων τῶν ἄσμάτων αὐτῶν μνημονευόντων. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ Ὀμηρος μνημονεύει ἐν Ὀδυσσεΐᾳ τοῦ Δημόδοκου καὶ Φημίου, ψαλλόντων κλέα ἀνδρῶν, ἃ ἐψάλλε καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς ἐν τῇ σκηνῇ, ὅτε ἔμενε μακρὰν τοῦ πολέμου. Ἐκτὸς τούτων ἀδύνατον βεβαίως ὅπως ἦν ὅπως ἦ ἄρξίς τῆς φιλολογίας τοῦ Ἑλληνος γένηται ἀπὸ τῶν τελείων ὁμηρικῶν ἐπῶν.

β') Ὅτι οὐδὲν ὄνειδος τοῖς Ἀρμενίοις μὴ ἔχουσι τραγωδίαν ἐν τῇ γενέσει τῆς φιλολογίας αὐτῶν, καθότι πλὴν τῶν Ἑλλήνων οὐδὲν ἐπι-

ρον ἔθνος ἀρχαῖον ἔσχε πρωτότυπον τραγω-
δίαν. Καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἰνδοῖς, ὡς λέγει ὁ
Weber, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἰνδικῆς φιλολογίας,
ἡ τραγωδία ἐγεννήθη ἀπὸ τῆς τῶν Ἑλλήνων.
Ὅστε ἂν ἄλλα ἔθνη, ἄτινα ἔσχον μεγάλας ἐπο-
ποιίας καὶ λυρικὴν ποίησιν ἦσαν ἄμοιρα τῆς
δραματικῆς ποιήσεως, οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ ἐστα-
ροῦντο αὐτῆς καὶ οἱ Ἀρμένιοι· καὶ

γ) Ὅτι ὁ κ. Ἀθ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς
οὐκ ἐξηκρίθωσεν ἂν ἄλλη φυλὴ, οἷον οἱ Κου-
σίται, κατεῖχε τὴν Ἀρμενίαν, οὐδ' ἀνέφερεν
ὅτι πρὸ τῶν Περσῶν κατελύθη ἡ βασιλεία τῶν
Ἀσσυρίων, οἷς ὑπετάσσοντο οἱ Ἀρμένιοι καὶ
οἱ Πέρσαι μέχρι τοῦ Τιγράνου, ὃς εἶχε δώσει
τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ εἰς γάμον τῷ Κυαξάρῃ, βα-
σιλεὶ τῶν Μήδων· ἀλλὰ μαθὼν παρὰ τῆς ἀδελ-
φῆς αὐτοῦ, ὅτι οὗτος ἐπεβουλεύετο τὴν ζωὴν
αὐτοῦ συνεννοήθη μετὰ τοῦ Κύρου καὶ ἐπανα-
στατήσαντες κατέλυσαν τὴν δυναστείαν τῶν
Μήδων. Οἱ δὲ Ἀρμένιοι ἐξηκολούθησαν ἀνα-
γκωρίζοντες τὴν κυριαρχίαν τῶν Περσῶν ὡς
πρότερον τῶν Μήδων.

Μετὰ ταῦτα εὐχαριστήσαντος τοῦ κ. προέ-
δρου τῷ κ. Κεραμεῖ καὶ παρακαλέσαντος αὐτὸν
ὅπως συνεχίσῃ τὰς περὶ τῆς ἀρμενικῆς φιλο-
λογίας μελέτας αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ
Συλλόγου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΗΓ'.

(Τακτικῆ).

Τῆ 7/19 Δεκεμβρίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. Μαυρογένους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν
πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνα-
κοινοῦται ὡς ἐξῆς ἡ

ἄλληλογραφία·

Ἐπιστολή, τοῦ Μητροπολίτου Ἀμίδης κ.
Διονυσίου ἐκ Μεσοποταμίας, ἀπὸ 8 παρελθόν-
τος, συνιστάντος θερμῶς εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ
Συλλόγου αἰτησὶν τῶν ἐφόρων τῆς σχολῆς
τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ ἑλληνικῆς κοινότητος
«Μεταλλείου ἐν Ἀργούνῃ».

Τῶν ἐφόρων τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ ἑλληνικῆς
κοινότητος Μεταλλείου ἐν Ἀργούνῃ, ἀπὸ 30
ὀκτωβρίου, ἐξαιτουμένων τὴν τοῦ Συλλόγου ἀ-
ρωγὴν, διὰ τῆς ἀποστολῆς διδασκτικῶν βιβλίων.

Τοῦ κ. Ν. Μ. Τριανταφυλλίδου, ἐκ Πριγ-
κίπυ, ἀπὸ 27 παρελθόντος, ἐξαιτουμένου

πληροφορίας περὶ τῆς πρὸ ἔτους ἀποσταλεί-
σης, ἵνα τῇ κρίσει τῆς ἐκπαιδευτικῆς τοῦ Συλ-
λόγου ἐπιτροπῆς καθυποβληθῇ, χειρογράφου
γραμματικῆς αὐτοῦ ἐπιγραφομένης *Στοιχειώ-
δης γραμματικῆ τῆς τε ἀρχαίας καὶ νεωτέρας
γλώσσης ἡμῶν πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν
σχολείων.*

Τοῦ ἐφόρου τῆς δημοσίας βιβλιοθήκης Σέ-
μου κ. Ἐπαμ. Σταματιάδου, ἀπὸ 17 παρελ-
θόντος, ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν τῆς τε
ἐπιστολῆς, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 5 νοεμβρίου, καὶ
τῶν ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἀποσταλέντων
βιβλίων καὶ ἐκφράζοντος ἐξ ὀνόματος τοῦ σα-
μιακοῦ λαοῦ ἐπὶ τούτῳ ἐγκαρδίου εὐχαριστίας.

Τῆς ἐν Ἀλισταρτῇ Συντηρητικῆς Ἀδελφό-
τητος «Ἀμφιπόλεως», ἀπὸ 29 παρελθόντος,
ἀγγελουμένης τὴν παραλαβὴν τοῦ Π' τεύχους
τοῦ περιοδικοῦ καὶ εὐχαριστοῦσης τῷ Συλλό-
γῳ ἐπὶ τούτῳ· πρὸς δὲ πεμπούσης σύντομον ἔκ-
θεσιν τῆς καταστάσεως τῆς κεντρικῆς σχολῆς
Ἀλισταρτῆς.

Ὁ κ. πρόεδρος ἐκφράζει γνώμην, ἣν ἀποδέ-
χεται ὁ Σύλλογος, ὅπως δοθῶσι τοῖς αἰτούσιν
ἐφόροις τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος τοῦ «Με-
ταλλείου ἐν Ἀργούνῃ» ὅσα δυνατὸν βιβλία
ἐκ τῶν ὑπαρχόντων καὶ ἐν τῷ καταλόγῳ αὐ-
τῶν σημειουμένων.

Εἶτα ἀγγέλλεται ἡ ὑπὸ τοῦ Ἐξ. Barthéle-
my Saint-Hilaire προσφορὰ τῶν μεταφράσεων
αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἐκφράζονται τῷ
δωρητῇ εὐχαριστίαι.

Ἀκολούθως κατὰ πρότασιν τοῦ προεδρείου
ἐκλέγεται μέλος τῆς φιλολογικῆς καὶ ἀρχαιο-
λογικῆς ἐπιτροπῆς καὶ βοηθὸς τοῦ βιβλιοφύλα-
κος διὰ τὰς ἀρχαιολογικὰς συλλογὰς τοῦ Συλ-
λόγου ὁ κ. Ἀθ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς.

Ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον μέλος τακτικόν τοῦ
Συλλόγου ὁ κύριος Γεώργιος Παπαδόπουλος
προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Σπ. Μαυρογένους,
Κ. Ξανθοπούλου καὶ Ὁδ. Ἀνδρεάδου.

Εἶτα ὁ κ. Κ. Καλλιᾶδης κοινοποιεῖ τὸ
δεύτερον μέρος τῆς «Περὶ τοῦ Συλλόγου τοῦ
διεθνοῦς δικαίου» πραγματείας αὐτοῦ (σ. 39).

Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀνακοινώσεως τοῦ κ. Κ.
Καλλιᾶδου ὁ κ. Δ. Κυμπρέτης λαβὼν τὸν
λόγον αἰτεῖται διασαφῆσεις ἐπὶ τοῖς παρὰ τοῦ
κ. Κ. Καλλιᾶδου ἐν τοῖς περὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ
Διεθνοῦς Συλλόγου λεχθεῖσιν, ὅτι τὸ διαιτητι-
κὸν δικαστήριον δύναται διατῆξαι ἀνακρίσεις,
καθότι νομίζει ὅτι μόνον τὴν προεισαγωγὴν
ἀποδείξεων δύναται αἰτήσασθαι.

Ὁ κ. Κ. Καλλιᾶδης, ἀπαντῶν λέγει

ὅτι ὁ λόγος περὶ ἐκτάκτου, καθ' ὃ δύναται διατάξαι ἀνακρίσεις καὶ οὐχὶ αἰτήσασθαι ἀποδείξεις μόνον, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει παρέχεται αὐτῷ παράτασις. Τὸ μόνον δι' ὅπερ ἀδυνατεῖ νὰ πράξῃ ἐστὶν ἡ ἐπιβολὴ ὀρκοδοσίας, ἀλλὰ τούτο δικαιουται τοῦ αἰτεῖν παρὰ τῶν τακτικῶν δικαστηρίων.

Μετὰ ταῦτα λύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΝΔ'.

(Τακτικῆ).

Τῆ 14/26 Δεκεμβρίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ ἐτέρου τῶν ἀντιπροσδρῶν
κ. Κ. ΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦται ὡς ἑξῆς ἡ

ἀλληλογραφία

Ἐπιστολῇ, τοῦ ἐν Σέρραις Μακεδονικοῦ Φιλικπαιδευτικοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 27 νοεμβρίου, ἀγγέλλοντος ὅτι ἀποστέλλει δύο ἀντίτυπα τῶν λογοδοσιῶν αὐτοῦ τῶν τελευταίων ἐτῶν.

Τῆς ἐν Μεγάλῳ Ρεύματι εὐεργετικῆς Ἀδελφότητος Προόδου, ἀπὸ 9 μεσοῦντος, προσκαλούσης τὸ προεδρεῖον τοῦ Συλλόγου εἰς τὴν κατὰ τὴν 13 δεκεμβρίου γενησομένην ἐπέτειον αὐτῆς ἑορτῆν.

Ἀκολούθως ἀναγινώσκειται καὶ ἐπιψηφίζεται τὸ πρόγραμμα τῶν κατὰ τὴν παρούσαν συλλογικὴν περίοδον γενησομένων διαλέξεων.

Ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθεὶς γίγνεται δεκτὸς μέλος τακτικὸν ὁ κ. Γ. Παπαδόπουλος.

Εἶτα ὁ προεδρεύων κ. Κ. Σανθόπουλος παραχωρήσας τὴν προεδρικὴν ἔδραν τῷ κ. Ἡρ. Βασιλάδῃ ἀναγινώσκει τὴν «περὶ τῶν ἠθικῶν Νικομαχείων τοῦ Ἀριστοτέλους» πραγματείαν αὐτοῦ.

Ὁ κύριος Κ. Σανθόπουλος προομιαιασάμενος ὅτι ἡ περὶ τὴν ἠθικὴν μελέτη καὶ σπουδὴ, θεωρεῖται καὶ πράξει πάντας τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρει, καὶ ἕνα ἕκαστον καὶ ἔθνος ὅλον, ὑπέδειξεν ὅτι ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν ἠθικῶν Νικομαχείων τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπισκοπήσει τὴν ἀπὸ Καντίου περὶ ἠθικῆς θεωρίαν καὶ παραβαλεῖ αὐτὴν πρὸς τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν σειρᾷ τινι ἀναγνωσμάτων.

Εἶτα ἀρξάμενος τοῦ θέματος τοῦ ἀναγνώ-

ματος αὐτοῦ διείλε τὰ ἠθικὰ Νικομαχέα εἰς τρία μέρη. Τούτων δὲ ἐπραγματεύθη τὸ πρῶτον περίπου μέρος, διασάφην ἐν συνόψει ποιήσας τῶν τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου βιβλίου κεφαλαίων, τῶν περὶ τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς πραγματευομένων.

Παρίστησε τὸν ὀρισμὸν τῆς εὐδαιμονίας ἡ τοῦ ἀκρου ἀγαθοῦ, ὃν δίδωσιν ὁ Ἀριστοτέλης, διὰ μακρὰς σειρὰς συλλογισμῶν· ὁ τῆς πολιτείας δηλονότι σκοπὸς εἶνε πάντων ἀνώτατος καὶ ἐπομένως ἀκρον ἀγαθόν· ὅτι ἐπικρίνει οὗτος κατόπιν τὰς διαφόρους περὶ εὐδαιμονίας τῶν πολλῶν γνώμας, καὶ ἀποφαίνεται ὅτι εὐδαιμονία εἶναι ὁ τελευταῖος καὶ ἀνώτατος τοῦ ἀνθρώπινου βίου σκοπός, τὸ ἀκρον ἀγαθόν, ὅπερ ἀποκτήσαντες οὐδενὸς πλέον ἔχομεν χρεῖαν, καὶ δὴ ὅτι τοῦτο εἶναι ψυχῆς ἐνέργεια καὶ πράξις μετὰ λόγου ὀρθοῦ ἢ ἄλλως ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ τὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην ἀρετὴν, θεωρῶν ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ ἴδιον ἔργον τοῦ σπουδαίου ἀνθρώπου.

Ἐπειτα ὑπ' ἄλλην ἐποψὴν διαιρῶν τριῆ τὰ ἀγαθὰ, εἰς ἑξωτερικά, σωματικά καὶ ψυχικά, εὕρισκε ὅτι ἡ εὐδαιμονία συμφώνως τῷ ὁθέντι ὀρισμῷ εἶναι τῶν ψυχικῶν ἀγαθῶν καὶ δὴ τὸ ἀριστον καὶ κάλλιστον καὶ ἥδιστον, καὶ ὅμως νομίζει ὁ φιλόσοφος ὅτι δεῖται καὶ τῶν ἑξωτερικῶν ἀγαθῶν ἐν μέρει. Οὐχ ἦττον ἐπικρίνει τὸ τοῦ Σόλωνος «Μηδένα πρὸ τοῦ τέλους μακαρίζειν» ἑφσόν ἡ εὐδαιμονία δὲν εἶναι ἑξωτερικὸν ἀγαθόν καὶ δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς τύχης, εἰ καὶ ἔχει χρεῖαν τῶν ἑξωθεν ἀγαθῶν ὁ ἀνθρώπινος βίος, διότι, λέγει, αἰ κατ' ἀρετὴν ἐνέργειαι εἶναι τὸ κύριον καὶ οὐσιώδες τῆς εὐδαιμονίας καὶ δὴ καὶ τὸ πάντων βεβαιοτάτον καὶ ἀσφαλέστατον, ὥστε ὁ κατ' ἀρετὴν ἐνεργῶν καὶ τὰς οἰασθήποτε τύχας κάλλιστα θὰ φέρῃ καὶ ἐκ τῶν ἐνότων θὰ διαλάμψῃ ὁ ἐνάρετος πάντοτε.

Μεταβαίνει δ' ἔπειτα ὁ φιλόσοφος εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς ἀρετῆς, διότι ὥρισε τὴν εὐδαιμονίαν ὡς ἐνέργειαν ψυχῆς κατ' ἀρετὴν· Διαιρεῖ δὲ τὴν ψυχὴν τὸ μὲν εἰς φυτικὸν καὶ ἄλογον, τὸ δὲ εἰς λογικόν· τὸ δὲ λογικὸν πάλιν τὸ μὲν εἰς ὀρεκτικὸν καὶ μετέχον πως λόγου καὶ ἑξωθεν μᾶλλον δεκτικὸν λόγου, ὡς ἀποδεικνυσιν ἡ νοουθήτησις, τὸ δὲ ἑσωθεν καὶ ἐν αὐτῷ, τούτεστιν εἰς καθαρὸν λόγον. Ἐντεῦθεν διαιρεῖ τὴν ἀρετὴν εἰς διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν, καὶ ὅτι ἡ διανοητικὴ τὸ πλεῖστον εἰς διδασκαλίαν καὶ γεννᾶται καὶ αὐξάνει, ἐκ πίρας ἀρα καὶ διὰ χρόνου, ἡ δὲ ἠθικὴ ἐξ ἠθους

και ἔθισμοῦ προσγίγνεται και ὅτι φύσει ὁ ἄνθρωπος εἶναι μόνον δεκτικὸς τῆς ἀρετῆς τῆς ἠθικῆς· λέγει δὲ διανοητικὰς ἀρετὰς τὴν σοφίαν και τὴν φρόνησιν και τὴν σύνεσιν, ἠθικὰς δὲ ἀρετὰς καλεῖ τὴν ἐλευθεριότητα και τὴν σωφροσύνην και τὰς τοιαύτας. Εἶτα παρατηρεῖ ὅτι τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς ἀποκτῶμεν, ἀφοῦ πρότερον ἐνεργήσωμεν ἐπανεληγμένως οὕτως, ὅπως συμβαίνει και ἐπὶ τῶν τεχνῶν. Ἐξ ὧν συνάγεται πόσον σπουδαῖος εἶναι ὁ τοιοῦδε ἢ τοιοῦδε ἔθισμός τοῦ ἀνθρώπου εὐθὺς ἐκ νεαρῆς ἡλικίας.

Μετὰ δὲ τὸ πέρας τοῦ ἀναγνώσματος ὁ κ. **Ἡρ. Βασιλάδης** λέγει τὰς:

«Διὰ τὸ σπουδαῖον ἀναγνώσμα τοῦ Κ. Ξανθοπούλου ὀφείλομεν νὰ ἐκφράσωμεν αὐτῷ εὐχαριστίας, διότι τὰ ἠθικὰ Νικομάχεια τοῦ Ἀριστοτέλους, ὧν ἀνάλυσιν ἐπεχείρησεν, εἰσὶν ἐκ τῶν πλείστου λόγου ἀξίων μνημείων τῆς ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας· ἀλλ' ὀφείλομεν ὡσαύτως και νὰ συμπληρώσωμεν ὅσα ἐν τῷ πρώτῳ, τῷ γενικῷ μέρει, ἐξετίθησαν λίαν γενικῶς και ἑλλειπῶς. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην ἡ ἠθικὴ ἐστὶ μῦριον τῆς πολιτικῆς, ἐνῶ οἱ μετ' αὐτὸν φιλόσοφοι ἐθεώρησαν τὸναντίον τὴν πολιτικὴν μῦριον τῆς ἠθικῆς· τοῦτου δὲ ἡ διαφορὰ προῆλθεν ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ἐποχῶν. Ὁ μὲν Ἀριστοτέλης ὅτε ἐγραφε αἱ πολιτεῖαι ὑπῆρχον ἐπὶ, ἐνῶ οἱ μετ' αὐτὸν φιλόσοφοι ἤκμασαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅτε καταργησιῶν τῶν τοπικῶν πολιτειῶν ἤρξατο νὰ ἱκματῆ ὁ κοσμοπολιτισμός. Τοῦτου ἕνεκεν ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς ἠθικοῖς Νικομαχείοις ἐξετάζει μᾶλλον τὰς ἀρετὰς τὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν πολίτην, ἐκείνας μάλιστα δι' ὧν καθίσταται ἱκανὸς νὰ κυβερνᾷ. Ἡ ἠθικὴ λοιπὸν τοῦ Ἀριστοτέλους περιωρισμένην ἔχει κύκλον, οὔτε περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ θεῖον, οὔτε περὶ τῶν καθηκόντων τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα ποιεῖται λόγον, οὔτε τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, οὔτε περὶ τῶν καθηκόντων τῶν συζύγων πρὸς ἀλλήλους, οὔτε περὶ φιλοξενίας και λοιπῶν. Τοῦναντίον ποιεῖται λόγον περὶ ἀρετῶν, ἀς νῦν δυσκολευόμεθα νὰ παραδειχθῶμεν ὡς τοιαύτας· ἀλλὰ και ἐκείνας ἀς παραδέχεται περιορίζει, ὡς ἐστὶν ἰδεῖν ἐν τῷ περὶ ἀνδρείας κεφαλαίῳ, ὅπου ἀνδρεία κατ' ἴσῃν θεωρεῖται ἡ πολυμικία.

»Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει πολλαχοῦ τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθόν, ὥστε ἐπιπολαίως τις κρίνων δύναται νὰ νομίσῃ ὅτι ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὸν ἄνθρωπον,

ὡς ἄνθρωπον οὐχὶ ὡς πολίτην. Ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς τῶν ἠθικῶν Νικομαχείων λέγει ὅτι τὸ ἀνθρώπινον τοῦτο ἀγαθὸν ἐξετάζει ὁ πολιτικὸς οὐχὶ ὁ ἠθικὸς φιλόσοφος. Καλεῖ δὲ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν τὸ σχετικόν, τὸ περιοριζόμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ καθόλου, τὸ ἀπόλυτον ἢ τὸ αὐτόγαθον, ὅπερ ἀποκλείει ὁ Ἀριστοτέλης ἀπὸ τῆς ἐξετάσεως· διότι τὴν ἠθικὴν ὡς και τὴν πολιτικὴν οὐδόπως θεωρεῖ ἐπιστήμην, ἢς ἔργον ἢ ἐξέτασις τοῦ καθόλου. Περαιτέρω δὲ χωροῦντες λέγομεν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἐξετάζει ἀπλῶς τὰς ἀρετὰς τοῦ πολίτου καθόλου ἀλλὰ μᾶλλον τὰς ἀρετὰς τοῦ Ἑλληνος πολίτου, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ, ὃν δίδωσι περὶ τοῦ ἀγαθοῦ λέγων ὅτι τὸ ἀγαθὸν ἐνέργεια ψυχῆς ἐστὶ κατ' ἀρετὴν. Τίς δ' ἀγνοεῖ ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος διέπρυσεν ἐπὶ ἐνεργείᾳ και κινήσει και προὔδω, ὅτε τὰ ἄλλα ἀσιατικὰ ἔθνη τὴν πῦσιν τῆς ἐνεργείας τῆς ψυχῆς και τοὺς ῥεμβασμοὺς ἐθεώρουν τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς εὐδαιμονίας;

»Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἐθήκε σταθερὸν γνώμονα τῆς ἀρετῆς αὐτὸ τὸ θεμελιώδες χαρακτηριστικόν, ἦτοι τὸ μέτρον. Πᾶν μέτρον ἀριστον εἶπον οἱ πρόγονοι ἡμῶν και τοῦτο ἐφήρμοσεν εἰς ὅλα αὐτοῦ τὰ ἔργα. Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει ὅτι ἡ ἀρετὴ καίται ἐν τῷ μέσῳ, μεταξύ τῆς ἐλλείψεως και τῆς ὑπερβολῆς, οἷον ἡ ἐλευθεριότης εἶναι ἀρετὴ, διότι ὁ ἐλευθέριος δαπανᾷ ὅσα δεῖ, ὅτε δεῖ και ὅπου δεῖ, ἐπομένως ἡ ἀρετὴ εἶναι ἐξὶς κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον και οὐ μόνον κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ἀλλὰ και μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Ἡ δὲ φιλαργυρία και ἡ ἀσωτία εἰσὶ κακίαι, διότι ὁ μὲν φιλάργυρος δὲν δαπανᾷ οὔτε ὅσα πρέπει, οὔτε ὅπου πρέπει, οὔτε ὅτε πρέπει, ὁ δὲ ἀσωτος δαπανᾷ ὅσα δὲν πρέπει και οὔτε ὅτε πρέπει, οὔτε ὅπου πρέπει.

»Ταύτας τὰς γενικὰς ἀρχὰς ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει ἂν θέλωμεν νὰ κατανοήσωμεν καλῶς ὅσα λέγει ὁ Ἀριστοτέλης ἰδίᾳ περὶ ἐκστῆς τῶν ἀρετῶν. Αἱ ἀρχαὶ αὗται εἰσὶν ἡ κλειὴ τῶν ἠθικῶν Νικομαχείων».

Τῷ κ. **Ἡρ. Βασιλάδῃ** ἀντιπαρατηρῶν ὁ κ. **Κ. Ξανθόπουλος** λέγει ὅτι τὴν ἐπίκρισιν ἣν ἐποίησατο ὁ κ. Ἡρ. Βασιλάδης ἐσκόπει εἰς τὸ τέλος τῆς πραγματείας αὐτοῦ ποιήσασθαι, φρονῶν ὅτι ἐπαγωγικώτερον τὴν τῶν ἀκροατῶν προδιάθεσιν διὰ τῆς ἀναλύσεως. Μετὰ δὲ τὸν κ. Ξανθόπουλον, οὐδενὸς ἐτέρου τὸν λόγον αἰτησαμένου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΝΕ'.

(Τακτική)

Τῆ 21/2 Ἰανουαρίου 1882.

Προεδρεύοντος το κ. Σπ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦται ὡς ἐξῆς ἰ

ἀλληλογραφία·

Ἐπιστολή, τοῦ Baron d'Alhandra, πρεσβευτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Βρασιλίας ἐν Πετροπόλει, ἀπὸ 21 νοεμβρίου (ν. χ.), ἐκφράζοντος τὰς εὐχαριστίας τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ αὐτῷ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου συγγράμματος.

Τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 12 δεκεμβρίου, ἀγγελλούσης ἀπόφασιν αὐτῆς ὅπως ἢ ἐν δυοὶ συνεδριάσει διὸ συλλογικῶν περιόδων ἀναγνωσθεῖσα πραγματεία τοῦ κ. Ι. Καρολίδου ἀπερὶ τῶν ἑκατὸν παρομιῶν τοῦ Καλίφου Ἀλῆ» δημοσιευτῆ ὁμοῦ ἐν τῷ ΙΔ' τεύχει τοῦ περιοδικοῦ.

Τοῦ κ. Ι. Οικιάδου, ἀπὸ 18/30 δεκεμβρίου, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ τακτικῷ μέλους ἐκλογῇ αὐτοῦ καὶ ἀγγέλλοντος τὴν προσφορὰν σώματος ἐκ δεκαεῖς τόμων τοῦ Dictionnaire de la Conversation.

Τοῦ κ. Joseph Lister, ἐκ Λονδίνου, ἀπὸ 24 δεκεμβρίου (ν. χ.), εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἐπιτίμου μέλους ἐκλογῇ αὐτοῦ.

Τοῦ κ. Γεωργίου Ζηκίδου «Ἡπειρωτικὰ νεοελληνικὰ ἀνάλεκτα», διὰ τὸ Ζωγράφειον διαγωνισμα.

Εἶτα ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι πρὸς τοὺς ποιησαμένους ταύτας.

Ἀκολούθως ὁ κ. πρόεδρος κοινοποιεῖ τὰ κατὰ τὴν ἐπίδοσιν τῶν διπλωμάτων τοῖς νεωστί ἐκλεγείσιν ἐπιτίμοις μέλεσι τοῦ Συλλόγου, τῇ Α. Ἐξοχότητι τῷ λόρδῳ κόμητι Dufferin καὶ τῇ Α. Ἐξοχότητι τῷ Ἀλεξάνδρῳ Καραθεοδωρῇ πασᾶ.

Ὁ κ. πρόεδρος ἀναγινώσκει τὴν πρὸς τὸν Lord Dufferin ὑπ' αὐτοῦ γενομένην προσφώνησιν, καθ' ἣν ὁ Σύλλογος ἐξελέξατο ἐπίτιμον μέλος τὴν Α. Ἐξοχότητα, ἐκτιμῶν δεόντως τὰς ἐν τῇ ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ καὶ τῷ ἑλληνικῷ πολιτισμῷ βαθείας γνώσεις Αὐτῆς καὶ τιμῶν τὸν ἐπασίως τὸ μέγα ἀγγλικὸν ἔθνος ἀντιπροσωπεύοντα ἐνταῦθα.

Ἡ Α. Ἐξ. ὁ Lord Dufferin ἐν τῇ ἀπαντήσει αὐτοῦ ἐξέφρασεν ἐν πρώτοις τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ μεγάλῃ τιμῇ, ἣν ἐποίησατο αὐτῷ διὰ τῆς τοῦ διπλώματος ἐπιτίμου μέλους ἀπονομῆς. Ἄῃκ νεαρᾶς ἡλικίας, εἶπεν ἡ Α. Ἐξ., ἐντυφῶ ἐν τῇ μελέτῃ τῆς ὥραιας ἑλληνικῆς γλώσσης κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς μου. Ἡ ἐπισταμένη ἀνάγνωσις τῶν ἀθανάτων ἔργων τῶν ἀμμήτων ἑλλήνων ποιητῶν, ἱστορικῶν καὶ λοιπῶν τοσοῦτον κατεγοήτευσέ με καὶ κατέστησε τὴν ὑπαρξίν μου εὐτυχῆ, ὥστε ἔτι καὶ νῦν ἀφιερῶ εὐχαρίστως εἰς αὐτὴν πάσας τὰς ἐλευθέραις μοι ὥρας. Θέλω δὲ προσπαθῆσαι ὅπως ἀποδῶ ὠφέλιμος τῷ σφῷ ὑμῶν σωματείῳ ἅμα τῇ πρώτῃ εὐκαιρίᾳ.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. πρόεδρος ἀναγινώσκει τὴν πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα τὸν Ἀλεξάνδρον Καραθεοδωρῆ πασᾶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην προσφώνησιν, καθ' ἣν ὁ Σύλλογος ἐξελέξατο τὴν Αὐτοῦ Ἐξοχότητα ἐπίτιμον μέλος ἐκτιμῶν δεόντως τὴν ποικίλην παιδείαν καὶ μάλιστα τὰς περὶ τὰς ἀσιατικὰς γλώσσας καὶ φιλολογίαν βαθείας γνώσεις καὶ βουλόμενος ὅσον γι αὐτῷ ἔνεστιν ἀμειψαί τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας, ἃς τῷ Συλλόγῳ, ὡς ἐπίλεκτον τακτικὸν μέλος καὶ ἰδρυτῆς αὐτοῦ, προσήνεγκεν.

Ἡ Α. Ἐξοχότης ὁ Α. Καραθεοδωρῆ πασᾶς ἀπαντῶν εἰς τὴν προσφώνησιν τοῦ κ. προέδρου εἶπεν ὅτι μετὰ μεγίστης χαρᾶς καὶ ὑπερηφάνιας δέχεται ὅπερ ὁ Σύλλογος προσέφερεν αὐτῷ δίπλωμα. Ἄῃληθές ἐστίν, προσέθηκεν ἡ Α. Ἐξοχότης, τὴν ἀσθένειαν τὴν ἐμὴν ἀναλογιζόμενος ἀνάξιον ἑμαυτὸν τῆς τιμῆς ταύτης κρίνω, ἀλλὰ δέχομαι αὐτὴν ὑπέικων τῇ ἀποφάσει τοῦ σώματος. Διεμνηύσατε παρὰ τῷ σεβαστῷ Συλλόγῳ τὰ εὐγνώμονα ἐμὰ ταπεινὰ αἰσθήματα καὶ βεβαιώσατε ὅτι οὐδόλως εἰς ἀπεργίαν τὸ ὑψηλὸν τοῦτο ἄξιωμα καταδικάσει με, ἀλλὰ μᾶλλον ἐργατικώτερον γενέσθαι ἐμὲ παροτρυνεῖ».

Ἀγγέλλονται δὲ τὸ πρῶτον ἀντεπιστέλλοντα μέλη οἱ κ. κ. Ant. Rubiό καὶ Lluch, καὶ Joaquin Rubiό καὶ Ors, πρόεδρος τῆς Β. Ἀκαδημίας τῶν γραμμάτων ἐν Βαρκελώνῃ, ὡς καὶ ὁ ἐν Μιτυλήνῃ κ. Μ. Φωτίου, ἀρχαιολόγος, προτεινόμενοι ὑπὸ τοῦ προεδρείου.

Εἶτα ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης ἀναγινώσκει τὴν ἀπερὶ τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν πέριξ αὐτῶν ἰδρυμάτων» πραγματείαν αὐτοῦ.

Ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀναγνώσματος αὐτοῦ λέγει ὅτι οὐδέποτε ἀνέλαβε

νά μελετήσῃ πρόβλημα βυζαντινὸν δυσχερέστερον τοῦ σημερινοῦ. Ἐκτὸς τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων, περιέγραψαν τὰ Βυζαντινὰ ἀνέκτορα πολλοὶ ἄλλοδαποὶ καὶ ἡμέτεροι συγγραφεῖς.

Πρῶτος ὁ Πέτρος Γύλλιος, ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, περιέγραψε τὰ ἐν τῇ ἐποχῇ αὐτοῦ σωζόμενα λείψανα τῶν ἀνακτόρων καὶ τοῦ ἵπποδρόμου. Μετὰ τοῦτον μνημονεῖ ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης τὸν Δουκάγιον καὶ τὸν Βανδούρην, περιγράφοντας πάσας τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχαιότητας. Ἀκολούθως λέγει ὅτι ἐκ τῶν ἱστορησάντων τὸ βυζαντινὸν καὶ ὀθωμανικὸν κράτος ὀλίγιστα μνησθέντες περὶ τῶν ὀρίων καὶ τῆς θέσεως τῶν ἀνακτόρων. Οἱ ἡμέτεροι χωρογράφοι, Κωνσταντῖος ὁ Πατριάρχης καὶ Σκαρλάτος ὁ Βυζάντιος, ὀλίγα περὶ τῶν ἀνακτόρων ἐμνημόνευσαν. Τὸ σύγγραμμα τοῦ Labarrie ἐκδοθὲν τῷ 1861 εἶναι πάντων τῶν μέχρι τοῦδε δημοσιευθέντων τὸ ὀρθότερον.

Ὁ κ. Ἀ. Γ. Πασπάτης, διὰ μελέτης τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει σωζόμενων τειχῶν, νομίζει ὅτι τὰ παλαιὰ τεῖχη τὰ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ἐτέρων βασιλέων ἰδρυθέντα ἀρχονται ἀπὸ τῆς πρὸς νότον καμπῆς τοῦ σιδηροδρόμου καὶ λήγουσιν ἐν τῷ ἀρχαίῳ φανῷ, μῆκος ἔχοντα ἀπ' ἀρκας εἰς ἀρκην μ. 1830, ὃ δὲ περιχώρος ὅλος μ. τετραγωνικὰ 340,000.

Τὰ νῦν ὀρώμενα τεῖχη νομίζει ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης, ὅτι ἠγέρθησαν ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1261 ἀνάκτισιν τοῦ κράτους.

Πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς γνώμης του ταύτης μνημονεῖ τὴν ἀποπομπὴν τῶν Γενουησίων εἰς Γαλατᾶν, τὴν πυρπόλησιν τοῦ σαρακηνοῦ τιμένους, τὸν θρίαμβον τοῦ Κομνηνοῦ, ἀπὸ τῆς πύλης τῆς ἀγίας Βαρβάρας μέχρι τῆς ἀγίας Σοφίας, καὶ τινὰς μαρτυρίας ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ. Ταῦτα πάντα ἃ ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης καλεῖ προβλήματα μέλλει μετὰ τινὰς ἡμέρας νὰ διασαφήσῃ.

Ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης κατέδειξε τὰ ὅρια τῶν ἀνακτόρων ἐπὶ χάρτου σχεδιασθέντος ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Κλεάνθους καὶ παρουσίασιν ἀπεικονίσματα τῶν τειχῶν, ἔργα τοῦ καλλιτέχνου κ. Κ. Ὁρφανοῦδάκη.

Μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ἀναγνώσματος, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, ὁ κ. πρόεδρος διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΝΣ'.

(Τακτικῆ).

Τῆ 28/9 Ἰανουαρίου 1885.

Ἀνακοινοῦται ὡς ἐξῆς ἡ

Ἀλληλογραφία.

Ἐπιστολῆ, τοῦ κ. Ν. Παρانیκα, ἀπὸ 23 φθίνοντος, ἀγγέλλοντος ἐξ ὀνόματος τοῦ ἐν Ἀθήναις κυρίου Δ. Φίλιου, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐνταῦθεν ἀναχωρήσεως αὐτοῦ οὐδὲν περιοδικὸν τοῦ Συλλόγου ἔλαβε, καὶ ὅτι αὐτὸς ἀναλαμβάνει τὰς πρὸς τὸν Σύλλογον ὑποχρεώσεις τοῦ κυρίου Δ. Φίλιου.

Τοῦ κ. Π. Ι. Κορωνάκη, ἀπὸ 24 φθίνοντος, δι' ἧς ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ 14ης παρόντος καὶ ὑπ' ἀριθμὸν 288 ἐπιστολὴν τοῦ Συλλόγου λέγει ὅτι θεωρεῖ τιμὴν αὐτοῦ νὰ συγκαταλέγηται μεταξὺ τῶν ἐντίμων τοῦ Συλλόγου μελῶν, καὶ ὅτι καὶ ἐν Βραβίχ ἐγκαθιστάμενος οὐ παύσεται ἐνεργῶν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ κ. Δ. Σακελλαρίδου ἐξ Ἀλεξανδρείας ἀπὸ 31 φθίνοντος, ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν τῆς ὑπὸ ἡμερομηνίαν 14 παρόντος ἐπιστολῆς τοῦ Συλλόγου, ὡς καὶ τὴν ἀποστολὴν ἐντάλματος ἐκ 4 λιρῶν διὰ τὰς καθυστερούσας συνδρομὰς αὐτοῦ τε καὶ τοῦ κ. Σαλδάγου. Πρὸς δὲ ἀγγέλλει ὅτι ὁ μὲν κ. Ἀθαν. Νικολόπουλος ἀποκατέστη ἐν Ἀμερικῇ ὁ δὲ κ. Ἀ. Νικολόπουλος ἀσθενεῖ, ἐξ ἀποπληξίας παθῶν.

Τοῦ κ. Ἀθ. Πετρίδου, σχολάρχου, ἐν Κυπαρισίᾳ, ἀπὸ 20 δεκεμβρίου 1881, ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν τοῦ ΙΓ' τόμου τοῦ περιοδικοῦ, καὶ ἀποστέλλοντος πραγματεῖαν ἐπιγραφομένην «Περὶ μεταναστεύσεως τῶν Ἀτσιγγάνων ὑπὸ Α. Γ. Πασπάτου καὶ παρατηρήσεις τινὲς γλωσσολογικαὶ ἐπ' αὐτῆς» ἐπιφυλάσσεται δὲ ν' ἀποστείλῃ ἀκολούθως καὶ ἄλλας πραγματείας.

Ἀκολούθως ὁ κ. πρόεδρος ἀγγέλλει εἰκοσάλιρον προσφορὰν τῷ Συλλόγῳ, γενομένην ὑπὸ τοῦ ἐνταῦθα κ. Δ. Ταμβάκου· τῷ φιλογενεῖ δὲ κυρίῳ τούτῳ ὁ Σύλλογος ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ.

Ἀγγέλλονται δὲ τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθέντες γίνονται δεκτοὶ μέλη ἀντεπιστέλλοντα τοῦ Συλλόγου οἱ κ. κ. Ant. Rubió καὶ Lluch, καὶ Joaquin Rubió καὶ Ors, ὡς καὶ ὁ ἐν Μιτυλήνῃ κ. Μ. Φωτίου.

Τὸ πρῶτον δ' ἀγγέλλεται τακτικὸν μέλος ὁ κ. Εὐστράτιος Γ. Παππαδόπουλος, ἱεροψάλ-

της, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Χρ. Χατζη-
χρήστου, Ὁδ. Ἀνδρεάδου καὶ Τ. Καραθεοδω-
ρῆ, καὶ ἐπίτιμον ἡ Α. Ἐξ. ὁ Ἀλῆ-Φουάτ βέης,
ὑπουργὸς τῆς παιδείας ἐνταῦθα, προτεινόμενος
ὑπὸ τοῦ προεδρίου.

Ἀκολουθῶς τῇ αἰτήσει τοῦ προεδρίου πα-
ραχωρεῖται αὐτῷ πίστωσις ἐξ 20 λιρῶν ὅθ. διὰ
τάς τακτικὰς ἐτησίας συνδρομὰς τῶν ὑπὸ τοῦ
Συλλόγου λαμβανομένων εὐρωπαϊκῶν περιοδι-
κῶν διὰ τὸ Ἀναγνωστήριον αὐτοῦ.

Εἶτα ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ**, γενικὸς
τοῦ Συλλόγου γραμματεὺς, ἀναγινώσκει πραγ-
ματεῖαν τοῦ ἐν Σμύρῃ κ. Μ. Παρανίκα, ὑπ' αὐ-
τοῦ πρὸς ἀνάγνωσιν τῷ Συλλόγῳ ἀποσταλεί-
σαν καὶ ἐπιγραφομένην «Ὀμηρικαὶ Μελέται»
(ἴδε σελ. 78).

Μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ἀναγνώσματος, οὐδενὸς
τὸν λόγον αἰτησαμένου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΝΖ'.

(Τακτικῆ)

Τῇ 4/16 Ἰανουαρίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν
πρακτικῶν τῶν δύο ἡγουμένων συνεδριάσεων
ἀνακοινοῦνται ὡς ἐξῆς ἡ

ἀλληλογραφία.

Ἐπιστολῇ, τοῦ ἐν Koenigsberg καθηγητοῦ
τῆς ἀρχαιολογίας κ. G. Hirschfeld, ἀπὸ 24
δεκεμβρίου, ἐκφράζοντος τὰς εὐχαριστίας αὐ-
τοῦ τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ Π'
τεύχους τοῦ περιοδικοῦ μετὰ τοῦ ἀρχαιολογι-
κοῦ παραρτήματος.

Τοῦ ἐν Μαρτοβανίῳ τοῦ Πόντου ἑλληνοδι-
δασκάλου κ. I. Γ. Βαλαβάνη, ἀπὸ 8/20 δε-
κεμβρ., ἐπισυνάπτοντος καὶ φυλλάδιον γλωσ-
σικῆς ὕλης ὑπὸ τὸν τίτλον «Συνέχεια τῶν ζῶν-
των μνημείων τῆς ἀνά τὸν πόντον ἰδιωτικῆς».

Ἀγγέλλονται δ' ἀκολουθῶς τὸ δεύτερον καὶ
ψηφοφορηθέντες γίνονται δεκτοί, ἐπίτιμον μὲν
μέλος ἡ Α. Ἐξοχότης ὁ Ἀλῆ-Φουάτ βέης,
ὑπουργὸς ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, τα-
κτικὸν δὲ ὁ κ. Εὐστράτιος Γ. Παπαδόπουλος,
ἱεροψάλτης.

Εἶτα παραχωρήσας τὴν προεδρικὴν αὐτοῦ ἔ-
δραν ὁ κ. **Σ. Μαυρογένης** τῷ κ. Ἡρ. Βα-
σιάδῃ ἀναγινώσκει πραγματεῖαν τίτλον φέρου-

σαν «Ὅποιον ἄρα τὸ ἐν τῷ πολιτισμῷ προ-
φορώτερον κλίμα».

Ἡ πραγματεῖα αὕτη ἐστὶ περιλήψις τοιαύ-
της ἐν τῇ ἐπιτηρίδι τοῦ 1881 τοῦ ἐν Βρυξέ-
λαις ἀστεροσκοπείου δημοσιευθείσης, ἣν ὁ κ.
Μαυρογένης, ὡς λίαν ἐνδιαφέρουσαν, καθὰ λέ-
γει, τοῖς ὑγεινολόγοις καὶ ἠθικολόγοις, παρέχει
τοῖς ἀκραταῖς αὐτοῦ.

Ὁ διατριβογράφος ἀποδεχόμενος ἐν πρῶ-
τοις ὅτι τὸ κλίμα τὰ μέγιστα ἐν πᾶσι συντι-
λεῖ εἰσέρχεται ἐν τῷ μερικωτέρῳ ζητήματι, οὗ
τῆς ἀναπτύξεως ἐπελάβετο καὶ διὰ πολλῶν
πειρᾶται ἀποδείξει ὅτι τὸ προσφορώτερον ἐν
τῷ πολιτισμῷ κλίμα ἐστὶ τὸ θερμὸν τὸ ὑπὸ
τοῦς τροπικοῦς.

Κατὰ τὴν διατριβὴν ταύτην ὁ τῆς Εὐρώπης
πολιτισμὸς οὐκ αὐτόχθων ὑπάρχει, καθότι ἡ
μὲν νεωτέρα Εὐρώπη μόνον τὰς τῆς ῥωμαίας
κοινωνίας, τῆς καὶ αὐτῆς τοῦ ἑλλ. πολιτισμοῦ
θυγατρὸς οὖσης, ἐξηκολούθησεν, οἱ δὲ Ἕλληες
τὰς τέχνας ἐκ τῆς Αἰγύπτου παρέλαβον. Ἡ δὲ
τοῦ πολιτισμοῦ δῆς ἐν τῷ θερμωτέρῳ τῆς Αἰ-
γύπτου μέρει ἐγεννήθη. Προβαίνων δ' ἐτι ὁ συγ-
γραφεὺς λέγει ὅτι ἡ ἀρχαία Αἴγυπτος ἐπολιτί-
σθη ὑπὸ τῶν Αἰθιοπῶν. Ἐκ τούτου δὲ καθίστα-
ται βέβαιον, λέγει, ὅτι ὁ ἡμέτερος πολιτισμὸς
ὑπὸ τοῦς τροπικοῦς καὶ τούτων ἐκεῖθεν μέλι-
στα ἐγεννήθη. Ἐκ γενικωτέρας δ' ἀπόψεως τὸ
ζήτημα ἐξετάζων θεωρεῖ καὶ πάλιν τὸ θερμὸν
κλίμα ὡς τὸ προσφορώτερον τῷ πολιτισμῷ.

Μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ἀναγνώσματος ὁ κ.
Ἡρ. Βασιάδης εὐχαριστήσας τῷ κ. Σπ.
Μαυρογένει διὰ τὸ ἀνάγνωσμα αὐτοῦ παρα-
τηρεῖ ὅτι τὰ πλεῖστα ὁ συντάξας τὴν πραγμα-
τεῖαν, ἣν ὁ κ. Σπ. Μαυρογένης ἀνέγνω, ἤρακι-
σατο ἐκ τῆς σπουδαίας συγγραφῆς τοῦ ἀγγλοῦ
Buckle τῆς ἐπιγραφομένης «Ὁ πολιτισμὸς ἐν
Ἑλλάδι». Οὗτος ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ πραγ-
ματεύεται ἐκτενῶς περὶ τῆς ἐπιροῆς τῶν φυ-
σικῶν νόμων ἐπὶ τῆς διοργανώσεως τῆς κοι-
νωνίας καὶ ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀτόμων.
Διαιρεῖ δὲ τοὺς φυσικοὺς νόμους εἰς τέσσαρας
τάξεις, εἰς τὴν τοῦ κλίματος, τῆς τροπῆς, τοῦ
ἐδάφους καὶ τῆς γενικῆς θέας τῆς φύσεως. Ἀλ-
λ' ὁ συγγραφεὺς τῆς πραγματείας περιορισθεὶς
μόνον εἰς τὸ κλίμα ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι ὁ πρῶτος
πολιτισμὸς ἐγεννήθη ἐν τοῖς θερμοῖς κλίμασι,
οὐδόλως παρέχει πάντας τοὺς λόγους τοὺς συν-
τελέσαντας εἰς τὴν πρωτογενῆ ἀνάπτυξιν τοῦ
πολιτισμοῦ· διότι αἱ φυσικαὶ αἰτίαι πᾶσαι, οὐ
μόνον τὸ κλίμα, ἔχουσι μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν
σύστασιν τοῦ πρώτου πολιτισμοῦ· ὅταν δὲ παύ-

διαργανωθῆ ὁ πολιτισμός, τότε ἐπέρχονται ἄλλαι αἰτίαι θρησκευτικαί, πολιτικαί καὶ λοιπαὶ πρὸς τὴν περαιτέρω αὐτοῦ ἀνάπτυξιν. Ὁ πολιτισμός βαίνει πρὸς τὰ πρόσω γιγαντιαίους βήμασιν, ὅταν τρέφῃται καὶ ἀναζωπυρῆται ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἐλευθερίας, ἧς ἀνευ οὐδεμία ἀνθρωπίνη πρόοδος σταθερὰ καὶ βεβαία. Ὑπάρχουσι χῶροι πολλὴν ἔχουσαι τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν φύσιν ἔθνων τινων, ὡς εἰ ἦσαν προωρισμένοι πρὸς κατοικίαν αὐτῶν. Τριαυτὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀρχαία Ἑλλάς· διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ οὐδὲν εὐρούσα ἐμπόδιον εἰς τὴν ἑαυτῆς ἀνάπτυξιν, οὔτε ὑπὸ τοῦ ἐδάφους, οὔτε ὑπὸ τοῦ κλίματος, ἀλλὰ τούναντιον ἐπικουρίαν καὶ ἀρωγὴν προώδευσεν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἐπὶ 12 πέρπου αἰῶνας ὑπῆρξεν ἡ ἀρχηγὸς καὶ πρόμαχος τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ.

Μετὰ ταῦτα, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένον, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΝΗ'.

(Τακτικῆ).

Τῆ 11/23 Ἰανουαρίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ἀναγνωσθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδρίασεως, ὁ κ. πρόεδρος παρατηρεῖ ὅτι παρελείφθη ἡ ἀπάντησις αὐτοῦ τῷ κ. Βασιάδῃ, καθ' ἣν εἶπεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς πραγματείας, ἦν ἀνέγνω, σκοπὸν εἶχε ν' ἀποδείξῃ ὅποσον κλίμα ὑπῆρξεν ἡ κοιτίς τοῦ πολιτισμοῦ. Πρὸς δὲ ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει τὸν Buckle, παρ' οὗ ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης εἶπεν ὅτι πολλὰ ἐλήφθησαν.

Ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν, ἀνακοινοῦται ὡς ἐξῆς ἡ

ἄλληλογραφία·

Ἐπιστολῆ, τῆς ἐνταῦθα Φιλοπώχου Ἀδελφότητος τῶν Κυριῶν, ἀπὸ 8 τρέχοντος, παρακαλοῦσης τὸν Σύλλογον, ὅπως δῶ καθήματα διὰ τὴν ἐπέτειον αὐτῆς ἑορτὴν τῆ 10 τρέχοντος.

Τῆς αὐτῆς Ἀδελφότητος ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡμερησίαν προσκλητήριος εἰς τὴν ἐπέτειον αὐτῆς ἑορτῆν.

Τοῦ προέδρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς αἰδ. C. G. Curtis, παρακαλοῦντος ἐκ μέρους τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς ὅπως ὁ κ. Αἰ. Sorlin Dorigny, υἱός, προταθῆ μέλος τακτικὸν τοῦ Συλλόγου καὶ μέλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς.

Τῆς ἐν Ἐρζιγκιάνῃ ἑλλην. κοινότητος, ἀπὸ 19 δεκεμβρίου, ἀπαντήσεως εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Συλλόγου καὶ εὐχαριστοῦσης αὐτῆ.

Τοῦ δημοδιδασκάλου κ. Ἀποστόλου Αἰλιανου, ἐκ Ζαγοράς, ἀπὸ 1 δεκεμβρίου, ἀποστέλλοντος διὰ τὸ Ζωγράφειον διαγώνισμα πραγματείας γλωσσικῆς ὕλης τῆς πατρίδος του Ζαγοράς.

Τῆς Α. Παν. τοῦ ἀγίου Ἀδριανουπόλεως, ἀπὸ 7 τρέχοντος, ἀγγέλλοντος ὅτι ὁ μὲν κ. F. Καραπαναγιώτης ἀρνείται νὰ πληρῶσῃ τὰς καθυστερούσας συνδρομὰς, ὁ δὲ Βάσσα ἐφίνδης πληρῶσει μὲν τὰ καθυστεροῦντα, ἀλλὰ παρητηθήσεται. Ἐν τέλει δὲ ἡ Α. Π. παρακαλεῖ ὅπως σταλῶσιν αὐτῆ οἱ τόμοι Ζ' καὶ Θ', ἐλλείποντες ὡς καὶ ὁ τοῦ ἔτους 1879—80.

Κατ' ἀκολουθίαν δὲ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης τῆς Α. Π. ἀποφασίζεται ἡ ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν μελῶν διαγραφή τῶν δύο ἀρνηθέντων ἀποτίσαι τὰς ἑαυτῶν συνδρομὰς.

Ἀγγέλλεται δὲ τὸ πρῶτον τακτικὸν μέλος ὁ κ. Αἰ. Sorlin Dorigny, υἱός, ἀρχαιολόγος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Σπ. Μαυρογένους, C. G. Curtis καὶ Α. Πασπάτη.

Εἶτα ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης ἀναγινώσκει τὸ β' μέρος τῆς «Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλλην. πολιτισμοῦ καὶ ἰδίᾳ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας» (ιδ. σελ. 88).

Μετὰ δὲ τὸ πέρασ τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου ὁ κ. Ὁδ. Ἰάλεμος λαβὼν τὸν λόγον ἐκφράζει τὴν εὐχαριστήσιν αὐτοῦ, διότι τὸ πρῶτον ἐπανελθὼν εἰς τὸν Σύλλογον ἀκούει τὸ σοφὸν ἀνάγνωσμα τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου. Νομίζει ὅμως καθήκον αὐτοῦ νὰ ὑποβάλῃ τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις·

«Ἡ περὶ Εἰμαρμένης ἰδέα ἐπικράτησε παρ' ἅπασιν τοῖς ἔθνεσι κατὰ πάσας τὰς ἐποχὰς καὶ ὑπὸ πάντας τοὺς θεσμούς. Διὰ τοῦτο δὲ οὐδὲν φρονεῖ ὅτι δεόν νὰ ὑπερασπίσῃ τις τὸν Ὅμηρον κατὰ τῶν νεωτέρων ἐκαινῶν, οἵτινες ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ἀποδιδόασιν εἰς τὴν ἀρχαιότητα τὴν ἰδίαν τῆς ἐπιμεβάσεως ἀνωτέρων δυνάμεων εἰς τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις. Πανταχοῦ καὶ πάντοτε οἱ μὲν ἀνεπτυγμένοι παραδέχονται ὅτι αἱ ἀνθρώπινοι πράξεις εἶναι προϊόν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι

ἀποδιδόσσι τὰ πάντα εἰς τὰς ἰδιοτροπίας τῆς Εἰμαρμένης. Βεβαίως ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης ἠναγκάσθη νὰ περιορίσῃ τὸ θέμα αὐτοῦ, ἀλλ' οὐχ ἤττον ἠδύνατο εὐρύτερον νὰ ἀναπτύξῃ τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ ἀναγνώσματος του ἔνθα παρεμπιπτόντως ἀνεμνήσῃ τοὺς νεωτέρους ἐκείνους, οἵτινες ἀνευρίσκουσι μεγάλην ἐπιρροὴν τῆς τύχης ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις πράξεσιν. Οὕτω π. χ. σφοδρὰ ὑπῆρξε καὶ θὰ ὑπάρξῃ, μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων, ἡ πάλῃ μεταξὺ τῶν διαφόρου δόγματος χριστιανῶν, ὧν οἱ μὲν πρεσβεύουσιν ὅτι ἐκ τῶν ἔργων μόνον σώζεται ὁ ἄνθρωπος καὶ εἰς ταῦτα ἀποδιδόσσι πᾶσαν ἀξίαν, οἱ δὲ δοξάζουσιν ὅτι, διὰ τῆς θείας χάριτος καὶ ἐπομένως δι' ἀνωτέρως ἐπεμβάσεως, ὁ ἄνθρωπος προωρίζεται νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακὸν ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης. Ἡ πάλῃ αὕτη, ὡς γνωστόν, ἐπαναληρθεῖσα ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως, ἀνανεωθείσα κατὰ τοὺς δύο παρελθόντας αἰῶνας μεταξὺ τῶν Ἰανсениστῶν καὶ Ἰησουϊτῶν, ἐξακολουθεῖ πάντοτε διαιρούσα τοὺς καθολικοὺς καὶ τοὺς διαμαρτυρομένους.

»Καθ' ἅπαντα τὸν μεσαιῶνα ἡ ἰδέα τῆς ἐπεμβάσεως ἀνωτέρων δυνάμεων ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις πράξεσιν ἐπεκράτει οὕτως, ὥστε ἐνῶ πάντες οἱ χριστιανοὶ πρεσβεύομεν ὅτι μετὰ τὴν θείαν ἐνσάρκωσιν ὁ θάνατος θανάτῳ κατηργήθη καὶ ὁ σατανᾶς ἐξωντώθη, ἐν τούτοις τὸ κακοποιῶν τοῦτο πνεῦμα φαίνεται παλαιὸν πρὸς τὴν θείαν πρόνοιαν καὶ πολλάκις κατισχύον αὐτῆς.

»Ἡ δοξασία περὶ τοῦ αὐτεξουσίου τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἐλευθέρως αὐτοῦ βουλήσεως, λαμβάνει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν κατὰ τοὺς ἡμετέρους ἀκόμη χρόνους τοσοῦτον θανάσιμα τραύματα, ὥστε ἡ περὶ Εἰμαρμένης ἰδέα τῆς ἀρχαιότητος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀθωότατον παλίνιον ὑπὸ τῆς ποιητικῆς ἀνάγκης ἐφευρεθέν. Ὁ ἀγγλος λ. χ. ἱστορικός Buckle ἀρνείται τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ παραδέχεται ὅτι φυσικαὶ τινες δυνάμεις, ἐν τῇ ἀτμοσφαιρᾷ που ἐνυπάρχουσαι, καὶ πρὸς τὸν μαγνητισμὸν ἢ τὸν ἠλεκτρισμὸν ὁμοιάζουσαι, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε μὴ ἀποκαλυφθεῖσαι καὶ ἐρευνηθεῖσαι ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, διευθύνουσι τὰς ὁρμάς, τὰς διαθέσεις καὶ τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐπιδρῶσιν. Ἐν τοιαύτῃ δὲ καταστάσει διηνεκῶς διατελοῦντος τοῦ ζητήματος τούτου τῆς ἐλευθερίας ἢ ὑπὸ ἀνωτέρων δυνάμεων ὑποδουλώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος οὐδόλως ἔχομεν ἀνάγκην νὰ στενοχωρώμεθα ὅταν ῥίπτω-

σι κατὰ πρόσωπον ἡμῶν τὰς περὶ Εἰμαρμένης πίστεις, εἴτε τοῦ Ὀμήρου ἡμῶν εἴτε ἀπίστης ἐν γένει τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος. Ἐπίσης δὲ οὐδόλως δέον νὰ στενοχωρώμεθα καὶ ὅταν νεώτεροί τινες παριστάνωσι τὰς ἐν τῷ Ὀμήρῳ παραδόσεις περὶ ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν τῶν θεῶν ὡς δῆθεν ἐπιβλαβῶς ἐπιδρασάσκει ἐπὶ τὰ ἔθη τῶν ἡμετέρων προγόνων.

»Περιφανῆς γάλλος ἱστορικός καὶ φιλόσοφος εἶπεν ὀρθότατα, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν πολὺ καλλίτεροι παρὰ τὴν θρησκείαν αὐτῶν. Τοῦτο δὲ ἐφαρμόζεται καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας θρησκείας, ὧν τὰ ἱερὰ βιβλία ἐνίοτε περιέχουσιν οὐχὶ τοσοῦτον σεμνὰς ἀρηγήσεις καὶ δοξασίας, οὐχὶ τοσοῦτον ἐποικοδομητικὰς, αἰτινες ὁμως εὐτυχῶς σκιαζόνται ὑπὸ ἄλλων εὐγενεστέρων καὶ ὑψηλοτέρων δοξασίῶν. Ἀφοῦ δὲ τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰ βιβλία, ἀ θεωροῦνται καὶ εἶναι ἐμπνευσμένοι κώδικες τῆς ἠθικῆς καὶ δογματικῆς διδασκαλίας, πολλῶ μᾶλλον ἢτο ἐσόμενον εἰς τὰς ποιητικὰς καὶ φαντασιώδεις βίβλους τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος, αἰτινες θεωροῦνται μὲν κοινῶς ὡς κατέχουσαι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὸν τόπον τῶν θεοπνεύστων δογματικῶν κωδικῶν, πράγματι ὁμως δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ ἐκλαμβῶνται ὑπὸ τῶν ἡμετέρων προγόνων ὡς προῖον ὑπὸ τῆς Μούσης μόνον ἐμπνευσμένων ἀνδρῶν. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι μεγίστη ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει πάντοτε ἡ ἕρις μεταξὺ τῶν νεωτέρων φιλοσόφων καὶ ἱστορικῶν περὶ τῆς ἐρμηνείας, ἣν ἔδιδον οἱ ἀρχαῖοι εἰς τοὺς ποιητικοὺς μύθους καὶ περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπιρροῆς, ἣν ἐξέσκου ἐπὶ τῆς κοινωνίας καὶ τῶν ἠθῶν οἱ ποιητικοὶ οὗτοι μῦθοι. Τοσοῦτο δὲ μᾶλλον λογικὴ εἶναι ἡ ἕρις αὕτη, καθόσον οἱ περὶ τῶν αὐτῶν προσώπων καὶ θεῶν μῦθοι ἄλλως ὑπὸ ἄλλου παρίστανται ποιητοῦ. Τούτων ἕνεκα δὲν πρέπει ὁμιλοῦντες περὶ τῆς παρ' Ὀμήρῳ Εἰμαρμένης νὰ φαινώμεθα ὅτι ἀπολογούμεθα, τρόπον τινά, ὑπὲρ τοῦ μεγάλου ποιητοῦ ἡμῶν διότι κατὰ τὸ γαλλικὸν λόγιον «Qui s'excuse s'accuse».

Ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης, ἀπαντῶν τῷ κ. Ὁ. Ἰαλέμφ, λέγει ὅτι οὐδόλως πρὸς ἅπαντα ὅσα εἶπεν ὁ κ. Ὁδ. Ἰάλεμος ἀπαντήσῃ οὐδὲ εἰς ὅλα τὰ ζητήματα, ἀ ἀνέπτυξεν, ὡς ἐκτός τοῦ προκειμένου. Ὡς πρὸς τὴν ἰδέαν ὁμως τῆς Εἰμαρμένης λέγει ὅτι οὐδόλως ὑπερῆσπισεν, ἀλλ' ἠθέλησε νὰ ἐξιστορήσῃ τὰ κατ' αὐτήν. Ὅσον δὲ διὰ τὰ περὶ Ὀμήρου, ἐπειδὴ ἐν ταῖς ποιήμασιν αὐτοῦ τριπλαῖ ἰδέαι ἀντιφατικαὶ ὑπάρχουσιν, ὧν τὴν ἀντίφασιν ἱεραὶ ὁ φιλοσκώμμων Λουκιανὸς ἐν τῷ διαλόγῳ

τῷ ἐπιγραφόμενῳ «Ζεὺς ἐλεγχόμενος», ὁ κύριος Ἡρ. Βασιάδης λέγει ὅτι ἠθέλησε νὰ δείξῃ ὅτι καὶ ἐν τούτοις φανερὰ ἡ πρόοδος· διότι σπανίως μὲν ὁ ποιητὴς ἀναφέρει ὅτι ἡ Μοῖρα εἶναι ἐπικρατεστέρα τῶν θεῶν, συνηθέστερον δὲ ταυτίζει τὴν Μοῖραν μετὰ τῆς βουλῆς τοῦ Διὸς ἢ τῶν ἄλλων θεῶν ἢ καὶ θεωρεῖ αὐτὴν ὑποδεεστέραν.

Ὁ κ. Σπ. Μαυρογένης, ὡς προσθήκην εἰς τὰς διαφορὰς γνώμας τῶν νεωτέρων περὶ Εἰμαρμένης, ἄς ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης ἀνέφερε, φέρει καὶ τὴν παρ' ἄλλοις περὶ Εἰμαρμένης ἰδέαν, καθ' ἣν οὗτοι πρεσβεύουσι δύο εἶδη Εἰμαρμένης, ὧν τὸ μὲν εἶναι τυχαῖον τὸ δὲ ἀναπόφευκτον, ἀλλ' ἀμφοτέρω τῷ Θεῷ ὑπόκεινται. Ἐὰν πάντα δὲ οὗτοι ὡς ἀπὸ τούτων ἀπορρέοντα ὑπολαμβάνοντες, ἐπειδὴν τι αὐτοῖς κακὸν ἐπισυμβῇ, τούτοις τὴν προέλευσιν αὐτοῦ ἀποδίδουσι καὶ παρηγοροῦνται.

Ὁ κ. Ὀδ. Ἰάλεμος παρατηρεῖ ὅτι, ἐκτὸς τούτων τῶν πρεσβευόντων διάφορα εἶδη Εἰμαρμένης, τινὲς ἐκ τῶν νεωτέρων ἀθετοῦσιν εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον τὴν ἐλευθέραν βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου. Π. χ. ὁ γερμανὸς φιλόσοφος Ἐγγελοῦ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ δογματίζει περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, ὡς οὕτως ἀναποφεύκτως δεουσῶν γενέσθαι ὡς γίνονται, ὥστε ἀνωτέρα ἀνάγκη εἰς ἣν ὑπόκεινται αὐταὶ παρίσταται ἡ ἀμείλικτος καὶ ἀπαισία Εἰμαρμένη, ἧς τὰ νεύματά εἰσι πολὺ ἐπιφοδωτέρα τῆς ἀθώας Εἰμαρμένης τοῦ ἡμετέρου Ὀμήρου. Πᾶσα μορφή κατὰ τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ, ὡς παρεμβάλλοντος εἰς τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις τὴν Εἰμαρμένην, καταστρέφεται μόνον ὑπὸ τῶν λαμπρῶν ἐκείνων στίχων τῆς Ὀδυσσεΐας·

Ἥμισυ γὰρ τ' ἀρετῆς ἀποαίνονται εὐρύσπα Ζεὺς
ἀνέρος, εὐς' ἂν μιν κατὰ δούλιον ἤμαρ ἔλθῃσιν,

τούς ὁποίους καὶ ὁ κ. Γλάδστων πολλάκις ἐμνημόνευσεν ἀπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ βήματος. Οἱ στίχοι οὗτοι εἶναι ὁ λαμπρότερος ὕμνος πρὸς τὴν (ἠθικὴν) ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἂν ὁ Ὀμηρος παρεμβάλλει ἐνταῦθα τὸν Δία, τοῦτο εἶναι τρόπος ἐκφράσεως συνήθης καὶ παρ' ἅπασιν τοῖς ἔθνεσι καὶ παρ' ἡμῖν· ὡς λ.χ. «ὁ Θεὸς ἔδωκε νὰ γείνη τοῦτο ἢ ἐκείνο».

Ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης λέγει ὅτι, τὰ παρὰ τοῦ κ. Ὀδ. Ἰάλεμου ῥηθέντα περὶ τῆς λατρίας τῆς Εἰμαρμένης ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἀνέφερε καὶ αὐτός, ἐν παρόδῳ μνημονεύσας χωρίου τινὸς τοῦ Laurent. Περὶ δὲ τῆς ἐξυμνήσεως τῆς

ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου ὑφ' Ὀμήρου ἂν ὁ κ. Ἰάλεμος παρευρίσκειτο ἐν τῷ α' ἀναγνώσματι αὐτοῦ ἰδίως ὡς ἠθελεν ἀκούσει ὅτι μετὰ τὰ πρῶτα δημιουργήματα τῆς ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας, ἧτοι τῆς γλώσσης καὶ τῆς θρησκείας, ἔρχεται ἡ ποίησις τοῦ Ὀμήρου, ἐν ἣ τσοῦτον ἐνδοξόν πρόσωπον διαδραματίζει ὁ ἀνθρώπος κατέχων τὴν πρώτην θέσιν.

Μετὰ ταῦτα, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΝΘ'.

(Τακτικῆ).

Τῆ 18/30 Ἰανουαρίου 1882.

Προεδρευόντος τοῦ κ. Σπ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦται ὡς ἑξῆς ἡ

ἀλληλογραφία·

Ἐπιστολή, τῆς Α. Π. τοῦ Μητροπολίτου Καισαρείας ἀπὸ 5 τρέχοντος, δι' ἧς ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ 22 παρελθόντος ἐπιστολὴν τοῦ Συλλόγου διαβεβαίει ὅτι προσεχῶς πέμψει τὰς καθυστερούσας συνδρομὰς αὐτοῦ.

Τῆς ἑλληνικῆς Κοινότητος Φιλιππουπόλεως, ἀπὸ 14 τρέχοντος, δι' ἧς ἀγγέλλουσα ὅτι ἐποιήσατο ἰδίον αὐτῆς κτῆμα τὴν ἐφημερίδα «Φιλιππούπολιν», ὑπὸ τὴν διεθυσίαν τοῦ τέως αὐτῆς συντάκτου κ. Δ. Κουμαριανοῦ, ἐξαιτεῖται τὴν ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν τοῦ Συλλόγου συνδρομὴν.

Τοῦ κ. Συμεῶνος Μανασσείδου ἐκ Χατζηγηρίου Κεσσάνης, ἀπὸ 27 δεκεμβρίου, εὐχαριστοῦντος ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τῶν δύο τόμων τοῦ περιοδικοῦ καὶ ἀγγέλλοντος ὅτι ἀποστέλλει δύο χειρόγραφα τὸ μὲν *Μυθολογία* διὰ τὸ ζωγράφιον διαγώνισμα, τὸ δὲ *Παιδαγωγία* ὅπως ἐκτυπωθῇ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἂν ἐγκριθῇ.

Εἶτα δ' ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τοῖς δωρηταῖς.

Ἀγγέλλεται δὲ τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθεὶς γίνονται δεκτὸς τακτικὸν μέλος ὁ κ. Αἰ. Sorlin Dorigny.

Τὸ δὲ πρῶτον ἀγγέλλεται τακτικὸν μέλος ὁ κ. Γεώργιος Κατσελίδης, προτεινόμενος ὑπὸ

τῶν κ. κ. Χρ. Βουλαλά, Ν. Καρίου καὶ Ὁδ. Ἀνδρεάδου.

Κατ' ἀκολουθίαν δὲ προτάσιως τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς ἐπιψηφίζεται μέλος αὐτῆς ὁ κ. Α. Sorlin Dorigny.

Ἀκολουθῶς ὁ κ. ἈΘ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἀναγινώσκει τὸ δεύτερον μέρος τῆς «Περὶ γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς ἀρμενικῆς φιλολογίας» πραγματείας αὐτοῦ, (Ἴδι σελ. 1).

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἀναγνώσματος ὁ κ. πρόεδρος τουρκιστὶ μεθερμηνεύσας ἐν συντόμῳ τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Παπαδοπούλου λεχθέντα προσεκάλεσε καὶ ἐκ τῶν παρόντων ἀρμενίων τὸν βουλόμενον ὅπως ἐπιφέρῃ, ἐάν ἔχη, παρατήρησιν ἐπὶ τοῦ ἀναγνώσματος. Ἐκ τούτων δ' εἰς ἔγερθεις εὐχαρίστησε, γαλλιστὶ, τῷ ῥήτορι ἐπὶ ταῖς μελέταις αὐτοῦ ἐν τῇ ἐθνικῇ αὐτοῦ φιλολογίᾳ.

Μετ' οὖν ὁ κ. Κ. Καλλιᾶδης λαμβάνει τὸν λόγον καὶ ἀνομολογῆσας χάριτας τῷ κ. Α. Π. Κεραμεῖ ἐπὶ τῷ ἀναγνώσματι αὐτοῦ καὶ τὴν λύπην αὐτοῦ ἐκφράσας, ὡς μὴ δυναθεὶς ἵνα παραστῇ καὶ ἀκούσῃ τὸ α' μέρος τῆς μελέτης τοῦ κ. Α. Π. Κεραμεῦς, παρατηρεῖ ὅτι ὁ κ. Κεραμεὺς ὁμιλῶν περὶ τῆς χειροτονίας τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀρμενίας ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Καισαρείας ὀνομάζει τὸν μητροπολίτην τοῦτον Ἕλληνα μητροπολίτην, ὅπερ κατ' αὐτὸν οὐκ ὀρθόν. Κατὰ τὸν Δ' μ. Χ. αἰῶνα οὐδεὶς ὑπῆρχεν ἔτι χωρισμὸς μεταξὺ ὀρθοδόξων καὶ ἀρμενίων. Οἱ δὲ ἐπίσκοποι τῆς Ἀρμενίας, ὡς ὁ Γρηγόριος ὁ Νηρηῆς καὶ οἱ λοιποὶ, ἐλάμβανον τὴν χειροτονίαν παρὰ τοῦ Μητροπολίτου Καισαρείας, ὡς ἀρχιεπίσκοποι ὀρθοδόξοι. Ἐπομένως ὁ κ. Κ. Καλλιᾶδης φρονεῖ ὅτι ἀντὶ τοῦ Ἕλληνα Μητροπολίτου προτιμότερον τὸ ὀρθόδοξος Μητροπολίτης, καθόσον μάλιστα, εἴπερ τις χωρισμὸς τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἦν ἔδει καὶ τοὺς ἀρμενίους ἔχειν μητροπολίτην ἴδιον ἐν Καισαρείᾳ.

Κατόπιν τοῦ κ. Κ. Καλλιᾶδου ἀνστὰς ὁ κ. Μ. Γασεράς, γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ἀρμενικοῦ Πατριαρχείου, λέγει γαλλιστὶ τὰ ἐξῆς κατὰ μετὰφρασιν·

«Τὸ δεύτερον ἦδη λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ παρίσταμαι ἐν συνεδρίῳ τοῦ διαπρεποῦς τούτου Συλλόγου ὅπως ἀκούσω τὴν τοσοῦτον ἐνδιαφέρονσαν διάλεξιν τοῦκ. Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμεῦς.

»Ὡς ἀρμένιος, κηθῆκόν μου ἡγοῦμαι ὅπως συγχαρῶ αὐτῷ διὰ τὴν ἐπὶ τῆς ἀρμενικῆς

ἱστορίας καὶ φιλοσοφίας βαθεῖαν αὐτοῦ μελέτην. Ὁ ἐντιμὸς ῥήτωρ ἔχει δίκαιον φρονεῖν ὅτι οἱ πρῶτοι ἀρμένιοι συγγραφεῖς ἐδανείσθησαν πολλὰ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας. Οὐ μόνον δ' οὗτοι ἠρώσθησαν ἐκ τῆς λαμπρᾶς κειμένου τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τὰ πρὸς κόσμον τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, ἀλλ' ἐτι πάσαν προσπάθειαν κατέβαλλον ὅπως μορφώσι τὸ ὕφος αὐτῶν κατὰ τὸ θαυμάσιον τῶν ἑλλήνων συγγραμμάτων, οὐ τὸ καθαρεῖον καὶ ἡ ἀρμονία οὐδόλως ὑπολείπονται τῆς ὁμαλότητος καὶ ἀρμονίας τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς. Οὐδόλως δὲ κατακρίνω τὴν ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας προκατάληψιν τῶν πατέρων ἡμῶν, εἰμὶ, τούναντίον, ἐξ ἐκείνων, οἵτινες πρεσβεύουσιν ὅτι τοῦτο δι' αὐτοὺς τίτλος ἐστὶ δόξης, ὡς δυναθέντας ἐκτιμῆσαι τὰς αἰωνίους καλλονας τῆς ἑλληνικῆς τέχνης.

»Τὸ ἔργον τῶν ἑλλήνων σοφῶν ἦν λίαν ὑψηλὸν ὅπως ἡ ἀποκλειστικὸν τοῦ ἔθνους αὐτῶν. Ἦν τοῦ ἀνθρώπου ἐν γενεῖ καὶ ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ὁ ἐνθουσιασμός, ὃν οἱ ἀρμένιοι συγγραφεῖς πρὸς τοῦτο ἠσθάνθησαν.

»Ὁ δὲ ἐνθουσιασμός οὗτος οὐδαμῶς ἔκτοσι ἠλαττώθη, κύριοι· ἐάν ὁ νεαρὸς καὶ εὐφραδὴς ῥήτωρ, δὲ πρὸ μικροῦ τοῦ βήματος κατῆλθεν, ἐξηκολούθει τὰς περὶ τῆς ἀρμενικῆς φιλολογίας ἐρεῦνας αὐτοῦ μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἤθελεν ἀφηγηθῆ ὑμῖν διὰ τῆς χαριέσεως αὐτοῦ γλώσσης πόσον ὁ ἐνθουσιασμός οὗτος νῦξῃσε παρὰ τοῖς ἀρμενίοις κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους, ἤθελε γνωστοποιήσῃ ὑμῖν ὅτι οἱ ἀρμένιοι οὐδόλως ἐπαυσαν ἐρμηνεύοντες ἀπὸ ἡμίσεως αἰῶνος εἰς τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν γλώσσαν τὰ ἀνεξάντλητα ἀριστουργήματα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἤθελε προσθήσει ὅτι ἀρμένιος ἐπίσκοπος ἐπεχείρησε πρὸ μηνός τὴν εἰς τὴν ἀρμενικὴν μετὰφρασιν τῆς Ἰλιάδος, ἧς τρεῖς ἦδη διάφοροι μετὰφράσεις παρ' ἡμῖν ὑπάρχουσιν.

»Ἀλλ' ἡ ἀρμενικὴ αὕτη φιλολογία ὅσον πρωτότυπος κἂν ἦ, διατελεῖ ἐτι terra incognita τῷ σοφῷ κόσμῳ. Οἱ δὲ φιλόλογοι, ὡς ὁ κ. Ἀθ. Π. Κεραμεὺς, ἀποχαλύπτοντες μέρος τοῦ κλυπτόντος τοῦς φιλολογικοῦς θησαυροῦς τοῦ λαοῦ τοῦ Ἀραράτ πέπλου, παρέχουσιν ἀληθῆ ὑπηρεσίαν εἰς τὴν ἐπιστήμην τῶν γραμμάτων.

Χάρις τοῖς ἔργοις τούτοις Ἕλληνες καὶ Ἀρμένιοι γνωρίζουσι κάλλιον ἀλλήλους, ἡ δ' Ἀρμενία δυναθήσεται βελτίσαι ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ πολιτισμοῦ, κρατοῦσα διὰ τῆς χειρὸς τὴν πρεσβυτέραν αὐτῆς ἀδελφὴν τὴν Ἑλλάδα.

Τὸν λόγον τοῦτον τοῦ κ. Τσερά διαδέχον-
ται ζωηραὶ χειροκροτήσεις, μετ' ἧς ὁ κ. Ἀθ. Π. Κεραμεὺς ἐκφράζει ἐν πρώτοις τὰς εὐχαρι-
στίας αὐτοῦ τῷ τε κ. Τσερά ὡς καὶ τῷ κ. Κ. Καλλιᾶδῃ, δι' ὅσα ὑπὲρ τῆς πραγματείας αὐ-
τοῦ εἶπον καὶ εἶτα προστίθουσιν ἀπαντῶν τῷ
δευτέρῳ ὅτι ἀπεκάλεσε τὸν Μητροπολίτην Και-
σαρείας Ἑλληνα Μητροπολίτην ὅπως ἐμφαντι-
κώτερον καταδείξῃ τὴν ἐπὶ τῶν Ἀρμενίων τοῦ
ἑλληνισμοῦ ἐπίδρασιν. Ἀποδέχεται ὁμοῦς εὐχα-
ρίστως τὴν διόρθωσιν τοῦ κ. Κ. Καλλιᾶδου
καὶ δηλοῖ ὅτι ἐπιφυλάσσεται νὰ ὁμιλήσῃ περὶ
τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ἀρμενίων
ὡς καὶ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτῶν ἱστορίας
ἀκολουθῶς· προστίθῃσι δὲ ἐν τέλει, ὁρμηθεὶς
ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Τσερά λεχθέντων περὶ τοῦ
κατέχοντος ἔτι ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῶν ἑλληνι-
κῶν γραμμάτων τοὺς Ἀρμενίους, ὅτι ἡ γραμ-
ματικὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης Διονυσίου τοῦ
Θρακικοῦ ἐστὶ μεταπεφρασμένη εἰς τὴν ἀρμενι-
κὴν καὶ οἱ κανόνες αὐτῆς ἐφαρμόζονται καὶ ἐν
αὐτῇ, ἥς ἄμικ καὶ ἡ σύνταξις σχεδὸν ἡ αὐτὴ
πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐστίν.

Κατόπιν ὁ κ. Κ. Καλλιᾶδης ἀπαντῶν,
γαλλιστί, τῷ κ. Τσερά λέγει ὅτι, ὡς ἀπαντή-
σαντος ἤδη τοῦ κ. Ἀθ. Π. Κεραμεῖος εἰς τὰς
ὑπὲρ τοῦ ἀναγνώσματος αὐτοῦ ἐκφράσεις οὗτος
οὐδένα ποιήσεται λόγον· ἐκφράσας δὲ ἀκολου-
θῶς τὴν εὐχὴν ὅπως ὁ λόγος τοῦ κ. Τσερά
κατατεθῇ ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Συλλόγου πρὸς
ἀκέρησιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα τοῦ
Συλλόγου μελῶν, ἐξαιρεῖ εἶτα τὰς προόδους ἅς
ἐποίησατο καὶ ποιεῖ τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος ἐν τε
ταῖς ἐπιστήμασι καὶ τοῖς γράμμασιν. Τὴν πρόο-
δον δὲ ταύτην, λέγει ὁ κ. Κ. Καλλιᾶδης, ἰδίους
ὄμμασιν ἔγνω ἐπισκεφθεὶς τινὰ τῶν ἐν τῇ ἡμε-
τέρᾳ πόλει σχολείων τοῦ ἔθνους τούτου. Τὰ
σχολεῖα ταῦτα εὖρε κάλλιστα διοργανωμένα,
τὰ προγράμματα αὐτῶν ἄριστα συντεταγ-
μένα, περιλαμβάνοντα πλὴν τῶν ἄλλων καὶ
τὴν μουσικὴν, τὴν ἰχθυογραφίαν καὶ τὴν καλ-
λιγραφίαν. Τοὺς δὲ διδασκάλους λίαν με-
μορφωμένους καὶ τὴν γαλλικὴν εὐχερῶς ὁμι-
λοῦντας. Πρὸς δὲ ὅτι καὶ λίαν καλῶς συντε-
ταγμένα καὶ ἐκτετυπωμένα βιβλία παρετήρη-
σεν. Οὐδένα δὲ χωρισμὸν, ἢ φαινομενικόν, δια-
βλέπων μεταξὺ τῶν δύο ἔθνων, ἐκφράζει τὴν
εὐχὴν ὅπως ὁ Σύλλογος εὐτυχῆσῃ συγκαταριθ-
μῆσαι ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ καὶ ἐκ τοῦ προο-
δωτικοῦ τούτου ἔθνους, ἵνα τῇ κοινῇ ἀμφοτέ-
ρων συνεργασίᾳ ἀποτελεσματικώτερα καὶ τοῖς
μὲν καὶ τοῖς δὲ ἡ πρόοδος ἀποβαίνῃ.

Μετὰ ταῦτα, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησάμε-
νου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΞ'.

(Τακτικῆ).

Τῆ 1/13 Φεβρουαρίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. ΣΠ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν
πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνα-
κοινοῦται ὡς ἑξῆς ἡ

ἀλληλογραφία·

Ἐπιστολῇ, τοῦ ἐν Ἀϊδινίῳ κ. Νεοκλίου
Ῥοδοκανάκη, ἀπὸ 16 δεκεμβρίου, δι' ἧς ἀπαν-
τῶν εἰς τὴν ἀπὸ 2/14 δεκεμβρίου ἐπιστολὴν
τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου δηλοῖ ὅτι πρὸ ἐξαετίας
αὐτὸς τε καὶ τὰ δύο ἕτερα τακτικὰ μέλη πα-
ρητήθησαν καὶ τὴν παραίτησιν αὐτῶν ἀνήγ-
γειλαν τῷ Συλλόγῳ τότε διὰ τοῦ ἀοιδίμου ἀγ.
Ἡλιουπόλεως κύρ Διονυσίου.

Τοῦ ἐν Σμύρῃ κ. Π. Ἀθηνογένους, ἀπὸ
16/28 ἰανουαρίου, δι' ἧς ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ
8 παρελθόντος ἐπιστολὴν τοῦ Συλλόγου δηλοῖ
ὅτι ὁ μὲν κ. Μ. Παρανίκας, γυμνασιάρχης τῆς
Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, ἐδήλωσεν αὐτῷ ὅτι ἀπὸ
τῆς ἐντεῦθεν ἀναχωρήσεώς του ἔπαυσε ὦν τα-
κτικὸν μέλος, ὡς τοῦτο ἐγκαίρως ἐγνωστο-
ποίησε τῷ Συλλόγῳ, διὸ καὶ ἐπιστρέφει τὰς
ἐπτὰ ἀποδείξεις· διὰ δὲ τὰς ἰδίας αὐτοῦ 4
λίρας ἀποστέλλει συν/γμα ἐπὶ τῆς Τραπεζῆς
Κων/πόλεως.

Τοῦ ἐνταῦθα ἀρτισυστάτου ἑλλην. Φιλεκπ.
Συλλόγου, ἀπὸ 20 τρέχοντος, προσκλητήριος
εἰς τὴν ἐπέτειον αὐτοῦ ἑορτῆν.

Τοῦ ἐν Ἀμισῷ κ. Γ. Α. Κοτσάμπαση, ἀπὸ
13 τρέχοντος, δι' ἧς ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ 22
δεκεμβρίου ἐπιστολὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου,
ἀγγέλλει ὅτι ὀφείλει μόνον μίαν λίραν, ἣν διέ-
ταξε τὸν ἐνταῦθα ἀνεψιὸν του ὅπως πληρώσῃ.

Τῆς ἐν Μασσαλίᾳ Κεντρικῆς ἐπιτροπῆς,
προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ κ. Στεφάνου Ζαφειρο-
πούλου, ἀπὸ 15 δεκεμβρίου ἀγγελλούσης ὅτι,
ἐκδοθέντος ὑπὸ τοῦ κ. Ζ. Μάμουκα τοῦ α' τό-
μου τοῦ Γαλλο-γραικικοῦ λεξικοῦ τοῦ ἀειμνή-
στου Κοραῆ, ἡ ἐν Ἀθήναις ἐπιτροπὴ ἔλαβεν
ἐντολὴν ὅπως ἀποστείλῃ τῷ Συλλόγῳ σώμα-
τά τινὰ αὐτοῦ ἵνα διανεμηθῶσιν εἰς τοὺς συν-
δραμόντας χρηματικῶς τὸ ἔργον, εἰς Σχολεῖα
καὶ λογίους κατὰ τὴν ἐγκρίσιν τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ κ. Δ. Ράζη ἐξ Ἀθηνῶν, ἀπὸ 30 δεκεμβρίου, ἀγγέλλοντος ὅτι ἀφ' οὗ κατέλιπε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔπυστεν ὦν τακτικὸν τοῦ Συλλόγου μέλος· ὡς πρὸς τὰς ἀποδείξεις δὲ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ κ. Schüyler, ἐπιστρέφει ταύτας ὡς ἀγνοῶν πότε ἐπανακίμψει εἰς Βουκουρέστιον.

Τοῦ κ. Γ. Ξανθοῦ, δικηγόρου, ἀπὸ 24 τρέχοντος, ἀγγέλλοντος ὅτι ἐπειδὴ πρόκειται ἐν τὸς μηνὸς ἔλθειν ἐνταῦθα, κλονίσει ὁ ἴδιος τὴν πρὸς τὸν Σύλλογον ὀφειλὴν του.

Τοῦ κ. Κ. Ν. Χατζοπούλου, ἐκ Σαράντα ἐκκλησιῶν, ἀπὸ 18 παρελθόντος μηνὸς, ἀγγέλλοντος ὅτι ὅτε ἐβραβεύθη τὸ πόνημά του «Ὁ Μικρὸς Αἷμος» ἐν τῷ Ζωγραφείῳ ἀγῶνι, παρεκάλεσε τὸν τότε ταμίαν ὅπως κρατήσῃ ἐκ τοῦ δεκαλίρου βραβείου αὐτοῦ δύο λίρ. ὀθ. δηλώσας ὅτι τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ ἐκείνην προσέφερον ἐράπαξ ἄνευ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ὑποχρέωσης τακτικῆς μέλους.

Τοῦ Σεβασμ. προέδρου Διδυμοτείχου κ. Μεθοδίου, ἀπὸ 16 δεκεμβρίου, ἀποστέλλοντος τὰς καθυστερούσας τακτικὰς αὐτοῦ συνδρομὰς ἐκ λιρῶν ὀθ. ἔξ.

Τοῦ ἐν Μιτυλήνῃ κ. Μ. Φωτίου, ἀπὸ 22 δεκεμβρίου, ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν τοῦ διπλώματος ἀντεπιστέλλοντος μέλους καὶ εὐχαριστοῦντος ἐπὶ τούτῳ τῷ Συλλόγῳ.

Τοῦ ἐν Μχδρίτῃ τῆς Ἰσπανίας α' γραμματέως τῆς Α. Ὁθ. Πρεσβείας κ. Ἀλ. Σ. Μυυρογένους, ἀπὸ 16/28 δεκεμβρίου, ἀποστέλλοντος τὰς καθυστερούσας αὐτοῦ συνδρομὰς καὶ δηλοῦντος ὅτι οὐδέποτε ἔλαβε περιοδικὸν τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ ἀρχοντος Μεγάλου Λογοθέτου κ. Σ. Ἀριστάρχου, ἀπὸ 20 δεκεμβρίου, ἀποστέλλοντος τρεῖς ἐκθέσεις, ὧν αἱ δύο τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς (ἡ μία τοῦ Συλλογικοῦ ἔτους 1879—80 ἡ δὲ ἄλλη τοῦ 1880—81) καὶ ἡ ἑτέρα τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς κατὰ τὸ ἔτος 1880—81.

Τῶν κ. κ. Β. Ἰωαννίδου καὶ Ζ. Κλεόνθους ἐκθέσεις, ἀπὸ 27 δεκεμβρίου, περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἐν τῷ Συλλόγῳ ὑπαρχούσης ὑγρασίας καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς μετριάσεως αὐτῆς.

Τῆς Α. Π. τοῦ Μητροπολίτου Ἡρακλείας, ἀπὸ 20 δεκεμβρίου, ἀποστέλλοντος τὰς καθυστερούσας αὐτοῦ συνδρομὰς καὶ δηλοῦντος τίνα τῶν περιοδικῶν ἔλαβεν.

Τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου, ἀπὸ 29 δεκεμβρίου, ἀποστέλλοντος πραγματεῖαν «Ὁ ἥλιος κατὰ τοὺς δημῶδεις μύθους» διὰ τὸν Ζωγράφειον

ἀγῶνα καὶ ἀγγέλλοντος ὅτι ἀνευδότης ἀσχολεῖται περὶ τὴν μελέτην τοῦ Ἀριστοφάνους, οὐτινος ἡ ὅλη ἐργασία περατωθήσεται, ὡς ἐλπίζει, πρὸ τῆς παρελεύσεως δύο ἐτῶν.

Τῆς Ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 31 δεκεμβρίου, ἐξαίτουμένης ὅπως ἐπαναληθῆ τῷ κ. Γ. Χασιώτῃ ὅτι ὑποχρεῖται ἐκδοῦναι τὸ ἐν τῷ Καραπανεῖῳ ἀγῶνι βραβευθὲν πρὸ διετίας πόνημα αὐτοῦ «Ὁδηγὸς τῆς Νηπιαγωγικῆς».

Ἐπὶ τῆς ἀλληλογραφίας λαβῶν τὸν λόγον ὁ κ. Κ. Καλλιᾶδης λέγει, ὅτι ὡς πρὸς τὴν ἀπὸ μέλους παραίτησιν τοῦ κυρίου Δ. Ράζη νομίζει ὅτι ἤθελεν εἶσθαι καλὸν εἰ ἐγγράφετο αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐπιστολὴ παρακαλοῦσα αὐτὸν ὅπως ἀποσύρῃ τὴν παραίτησιν του. Ἐν ἡ δὲ περιπτώσει ὁ κ. Ράζης ἐπιμείνη δέον ὅπως αἰτηθῶσι παρ' αὐτοῦ, πρὸ τῆς ἀποδοχῆς τῆς παραίτησεως, αἱ ὀφειλόμεναι ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ συνδρομαί· διότι ἡ πρὸ τῆς ἀποτίσεως τῶν καθυστερούσων συνδρομῶν ἀποδοχὴ τῆς παραίτησεως αὐτοῦ δημιουργησαί προηγούμενον οὐχὶ ὠφέλιμον.

Παρατηρήσαντος δὲ τοῦ κ. Γ. Καραθεοδωρῆ, γενικοῦ γραμματέως, ὅτι ὁ κ. Ράζης ἀναφέρει ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ ὅτι ὅτι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνεχώρει ἐγνωστοποίησε τῷ κ. Κ. Καλλιᾶδῃ τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ τοῦ μὴ εἶναι μέλος τοῦ Συλλόγου, ὁ κ. Κ. Καλλιᾶδης ἀπαντῶν, λέγει ὅτι τοιαύτη τις γνωστοποίησις πιθανὸν νὰ ἐγένετο αὐτῷ τότε, ἀλλὰ τότε νῦν οὐδὲως τοῦτο ἐνθυμείται.

Τούτοις ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης προστίθει ὅτι κατὰ τὸν παρελθόντα μάρτυρον ὅτι ἦν ἐν Βουκουρεστίῳ συναντήσας τῷ κ. Ράζῃ ἔμαθε παρ' αὐτοῦ ὅτι οὐκ ἦν μέλος τοῦ Συλλόγου.

Ὁ δὲ κύριος Γ. Καραθεοδωρῆ λέγει ὅτι μὴ ὑπαρχούσης ἐγγράφου παραίτησεως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οὐχὶ ἄσκοπος ἡ ὑπόμνησις τῆς ὀφειλῆς.

Εἶτα ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ καὶ ἐμφράζονται εὐχαρισταὶ τοῖς ταύτας ποιησαμένοις.

Ἀγγέλλεται δ' ἀκολούθως τακτικὸν μέλος τὸ δεύτερον ὁ κ. Γ. Κατσελίδης, δημοσιογράφος, ὃς ψηφοφορηθεὶς γίνεται δεκτός.

Τὸ πρῶτον δὲ ἀντεπιστέλλον ὁ ἐν Σμύρῃ κ. Μ. Παρῆνικας, διευθυντῆς τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ προέδρου.

Μετὰ ταῦτα ἀναγινώσκειται ὑπὸ τοῦ κ. Γ.

Καραθεοδωρῆ, γενικοῦ γραμματέως, ἡ ἐκθεσις τῆς πρὸς ἐπίσκευήν τοῦ κτιρίου τοῦ Συλλόγου ἐπιτροπῆς ἐκ τῶν κ. κ. Β. Ἰωαννίδου καὶ Ζ. Κλεάνθους.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς τὸ προεδρεῖον αἰτεῖται πίστωσιν 40 λιρῶν ὀθωμ., διὰ τὴν ἐπαιτουμένην δαπάνην κατὰ τὴν ἐκθεσιν πρὸς ἐπίσκευήν τοῦ κτιρίου.

Ὁ κ. **Κ. Καλλιᾶδης** φρονεῖ ὅτι μὴ προβλεπομένης ὑπὸ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς ἐπισκευῆς τοῦ κτιρίου μὴδὲ ἀντισταθμίσματος τῆς δαπάνης προτεινομένης, ἡ πίστωσις οὐδὰμὼς πρέπει νὰ παραχωρηθῇ.

Ὁ κ. πρόεδρος παρατηρεῖ ὅτι τὸ ἀπαιτούμενον ποσὸν εὐρεθῆσεται.

Τθείσης δὲ τῆς αἰτήσεως ταύτης τοῦ προεδρεῖου εἰς ψηφοφορίαν ὁ Σύλλογος ὑπὲρ αὐτῆς ἀποφαίνεται.

Εἶτα ὁ κ. πρόεδρος ποιεῖται ἐξ ὀνόματος τοῦ προεδρεῖου τὴν ἐξῆς πρότασιν, ἣν ὁ Σύλλογος παμψηφεί ἀποδέχεται.

«Πᾶν μέλος μιᾶς τῶν διαρκῶν ἐπιτροπῶν τοῦ Συλλόγου τρεῖς κατὰ συνέχειαν ἀπουσιάσαν τῶν συνεδριάσεων αὐτῆς ἄνευ δικαιολογίας, θεωρεῖται παρητημένον ὡς μέλος τῆς ἐπιτροπῆς εἰς τὴν ἀνήκει καὶ δύναται ν' ἀντικατασταθῇ δι' ἄλλου».

Εἶτα ὁ κ. **Α. Γ. Πασπάτης** ἀναγινώσκει τὸ δεῦτερον μέρος τῆς ἀπερὶ τῶν βυζαντινῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν πέριξ αὐτῶν ἰδρυμάτων πραγματείας αὐτοῦ.

Ἐν τούτῳ ὁ κ. **Α. Γ. Πασπάτης** μνημονεῖ τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας καταμετρήσεις τοῦ μήκους καὶ πλάτους τοῦ Ἴπποδρόμου, τοῦ καὶ Ἴππικοῦ ἐνότου καλουμένου καὶ περιγράφει τὸν ἵπποδρομον ὡς ἐφαίνετο ἐπὶ Γυλλίου περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15' αἰῶνος. Ἐπὶ τούτου καὶ τινῶν ἄλλων συγγραφέων ἐρειδόμενος ποιεῖται ἀφήγησιν τῶν ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ ἐδωλίων, τῶν θέσεων τῶν Βενέτων καὶ Πρασίνων, τοῦ *Καθίσματος* καλουμένου *Παλατίου*, τοῦ παρακειμένου ναοῦ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ τῆς ἀναβάθρας τῆς καλουμένης *Κοχίλου*.

Ὁ κύριος **Α. Γ. Πασπάτης** ἀναφέρει ὅτι τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Ἴπποδρόμου περιεῖχε πᾶμπολλα ἰδρύματα ἐξ ὧν διεσώθησαν μόνον τρεῖς, ὁ *Αἰγυπτιακὸς ὀβελίσκος*, ὁ *Τρικάρητος ὄφις*, καὶ ὁ *Χαλκοῦς τετράπλευρος κίων*. Ταῦτα ὡς καὶ ἕτερα τινὰ περιγράφει ὁ κ. **Α. Γ. Πασπάτης**. Μετὰ ταῦτα μνημονεῖ τῶν τεσσάρων πυλῶν τοῦ Ἴπποδρόμου, ὧν τῶν τριῶν τὰ ὀνό-

ματα σώζονται ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν ἡμετέρων βυζαντινῶν ἱστορικῶν. Μετὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ χώρου ὅλου τοῦ Ἴπποδρόμου, ὁ κ. **Α. Γ. Πασπάτης** ἀφηγεῖται τὴν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ στάσιν, τὴν καλουμένην *Νίκα*, τὸ στρατήγημα τοῦ Βελισαρίου καὶ τὴν σφαγὴν τριάκοντα χιλιάδων ἀνθρώπων ἐντὸς τοῦ Ἴπποδρόμου.

Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀναγνώσματος αὐτοῦ ὁ κ. **Α. Γ. Πασπάτης**, βουλόμενος ὅπως καταληπτότερα τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα τοῖς παρισταμένοις ποιήσῃται, παρουσίασε χάρτην τοῦ Ἴπποδρόμου κατὰ πρῶτον δημοσιευθέντα ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Ἰταλοῦ Ὀνουφρίου Πανπινίου, καὶ ἀκολούθως ἐν τῷ διτόμῳ πονήματι τοῦ Βανδούρη. Πρὸς τούτοις καὶ ἕτερον χάρτην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, σχεδιασθέντα κατὰ τὸν 15' αἰῶνα, καὶ κατὰ τὸν κ. **Α. Γ. Πασπάτην** ἀντιγραφέντα ἐξ ἀρχαίου Βυζαντινοῦ χάρτου, γενομένου πρὸ τῆς ἀλώσεως τῷ 1453.

Μετὰ ταῦτα, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΕΑ'.

(Τακτικῆ).

Τῆ 15/27 Φεβρουαρίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σα. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦται ὡς ἐξῆς ἡ

ἄλληλογραφία

Ἐπιστολή, τῶν καταστημάτων **Α. Κορομηλά**, ἀπὸ 6 παρόντος, παρακαλοῦντων τὸν Σύλλογον ὅπως ἀναπτύξῃ καὶ συστήσῃ τὸν συναποστελλόμενον «Ὁδηγὸν τῶν ἀπλῶν τοπογραφικῶν περιγραφῶν» ὑπὸ **Α. Μηλιαράκη**.

Τοῦ κ. **N. M. Tulbindjian**, μέλους τῆς συντάξεως τοῦ Ἄρχαίτου, περιοδικοῦ ἐν Ἑτσηματζί, ἀπὸ 1/13 τρέχοντος, συγχαίροντος τῷ Συλλόγῳ καὶ τῷ κ. Ἄθ. Π. Κεραμεῖ ἐπὶ τοῖς περὶ ἀρμενικῆς φιλολογίας ἀναγνώσμασιν καὶ παρακαλοῦντος ὅπως ἀποσταλῇ αὐτῷ ἀρμενικὴ ἢ γαλλικὴ μετάφρασις τῶν ἀναγνωσμάτων τούτων.

Τοῦ αἰδ. κ. **C. G. Curtis**, προέδρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 8/20 παρόντος, προτείνοντος ἐκ μέρους τῆς ἐπιτροπῆς

ταύτης τὸν Comte G. B. Rossi Scotti, ἐπίτιμον διευθυντὴν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου τῆς Περουγίας, μέλος ἀντεπιστέλλον.

Τῆς Α. Παν. τοῦ ἀγίου Ἰωαννίνων κυρ. Σωφρονίου, ἀπὸ 29 ἰανουαρίου, ἀπαντῶντος εἰς τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 248 ἐπιστολὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου καὶ ὑπισχνουμένου ἐνέργειαν πρὸς προσπόρισιν μελῶν τῷ Συλλόγῳ. Ἄμα δέ, ἀγγέλλει ὅτι ὁ κ. Ι. Καραπάνος ἀπουσιάζει εἰς Ἀθήνας ὡς καὶ ὁ κ. Ι. Τζέτζης, ἀποστέλλει δύο ἐπιστολάς τὴν μὲν τοῦ κ. Μ. Πανταζῆ ἀγγέλλοντος ὅτι παρητήθη ἀπὸ τοῦ 1873, τὴν δὲ τοῦ κ. Ματθαίου Πανταζῆ δηλοῦντος ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξε μέλος τοῦ Συλλόγου, καὶ ἐπιστρέφει διαφόρους ἀποδείξεις συνδρομῶν.

Τοῦ ἐν Σέρραις Μακεδονικοῦ Φιλεκαπαιδευτικοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 28 ἰανουαρίου, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῇ αὐτοῦ καὶ ἀποστέλλοντος τὰς ἀγγελθείσας λογοδοσίας τῶν δύο τελευταίων ἐτῶν.

Τοῦ Σαίτ ἐφένδη, συντάκτου τῆς τουρκικῆς ἡμερηίδος *Βακίτ*, ἀγγέλλοντος τὴν ἀποστολὴν τοῦ α' τεύχους συγγραμματος αὐτοῦ πραγματευομένου ἀπερὶ τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν μετὰ τῶν ἠθῶν, καὶ ἐξαιτουμένου τὴν ἐπὶ τούτου κρίσιν τοῦ Συλλόγου.

Τὸ προεδρεῖον πρὸς κρίσιν τούτου προτείνει εἰδικὴν ἐπιτροπὴν ἐκ τοῦ Ἐξ. Α. Καραθεοδωρῆ πασά, καὶ τῶν κκ. Ι. Καρολίδου καὶ Α. Μαλιάκα.

Γενομένης δὲ δεκτῆς τῆς προτάσεως ταύτης ἀγγέλλονται αἱ τῶν βιβλίων προσφοραί. Ὡσαύτως δ' ἀγγέλλεται καὶ χρηματικὴ προσφορὰ ἐξ ἑκατὸν φρ. τοῦ κ. Κ. Καραπάνου. Τοῖς τὰ βιβλία προσενεγκοῦσι καὶ τῷ κ. Κ. Καραπάνῳ ὁ Σύλλογος ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ.

Εἶτα ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθεὶς γίγνεται δεκτὸς ἀντεπιστέλλον μέλος ὁ κ. Μ. Παρανίκας.

Ἀγγέλλεται δὲ τὸ πρῶτον ἀντεπιστέλλον μέλος ὁ Comte G. B. Rossi Scotti, ἐπίτιμος διευθυντῆς τοῦ Μουσείου τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Περουγίας, προτεινόμενος ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς.

Ὁ κ. πρόεδρος καθυποβάλλει αἴτησιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς ὅπως ἀποτελέσῃ μέλος αὐτῆς ὁ κ. G. Berggren.

Τῆς αἰτήσεως ταύτης δεκτῆς γενομένης, ὁ πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι ἡ Ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ Συλλόγου πληροφορεῖ τὴν ἀπὸ μέλους αὐτῆς παραίτησιν τοῦ κ. Γ. Ἀποστολίδου

καὶ ἐξαιτεῖται ὅπως ἀποτελέσωσι μέλη αὐτῆς οἱ κ. κ. Οἰκονομίδης, ἰατρός, καὶ Μ. Καραβοκυρός.

Καὶ τῆς αἰτήσεως ταύτης δεκτῆς γενομένης ὁ κ. πρόεδρος ἐκτίθησι τὰ κατὰ τὴν ἐπίδοσιν τοῦ διπλώματος ἐπιτίμου μέλους τῆ Α. Ἐξ. τῷ Ἀλῆ Φουάτ βέη, ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσως ὑπουργῶ, γενομένην ὑπ' αὐτοῦ τε καὶ τοῦ γενικοῦ γραμματέως κ. Τ. Καραθεοδωρῆ, καὶ ἀναγινώσκει πρῶτον μὲν τὴν γενομένην γαλλιστὶ προσφώνησιν ἐπὶ τῇ περιστάσει ταύτῃ καὶ δεύτερον τὴν γαλλιστὶ γενομένην ἀντιφώνησιν ὑπὸ τῆς Α. Ἐξοχότητος. Ἡ Α. Ἐξοχ. ἐν τῇ ἀντιφώνησει ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῆς ἐπὶ τῇ τιμῇ, ἣς ἤξλωσεν αὐτὴν ὁ Σύλλογος δούς τὸν τίτλον ἐπιτίμου μέλους, τίτλον ὃν οἱ διαπρεπῆ ἐν ταῖς ἐπιστήμασι, τοῖς γράμμασι καὶ τῇ πολιτείᾳ κατέχοντες θέσιν φέρουσιν.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὰς ὑπὸ τοῦ κ. Ἀθ. Πετρίδου ἐκ Κουαρσίας ἀποσταλείσας γλωσσολογικὰς τινὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἀπερὶ μεταναστεύσεως τῶν Ἀτσιγάνων πραγματίας τοῦ κ. Α. Γ. Πασπάτη (ἴδε τόμος ΙΓ', σελ. 35).

Ὁ κ. Πετρίδης διαβεβαίει ὅτι ἡ λέξις *gadjo* εἶναι ἐν χρῆσει ἐν Ἠπιείρῳ καὶ ἐν Μισσηνίᾳ τῆς Πελοποννήσου· καὶ ἐπειδὴ ἐν Δροβιανῇ τῆς Ἠπιείρου ὑπάρχουσιν ἐν πανδήμῳ χρῆσαι αἱ λέξεις *γαζιέλα* (ἡ ὄνος), *γαζιέλι* (ὁ ὄνος), *γάζιος* (ἐπὶ περιστάσεως ὄνιδισμού), *γάζιλος*, *γαζιέλι* καὶ *γαζιελᾶς* (ὁ γαζιελικός πράγμασιν ἀναστρεφόμενος, ἦτοι ὁ ἀνήθικος καὶ ὁ περὶ ταπεινὰ καὶ μηδαμινὰ στρεφόμενος), φρονεῖ ὁ ἐπιστέλλων ὅτι τὸ *gadjo* προῆλθεν ἐκ τοῦ *γάζιος*· ὁ λαὸς τὰς ἀνωτέρω λέξεις προφέρει ἐπίσης *γατζιός*, *γατζιόλι* *γατζιόλα* κτλ. Περὶ δὲ τοῦ ὀνόματος *zarari*, *djajari* καὶ *tcharari* λέγει ὅτι αὕτη ἐστὶν ἐπίσης ἐν πανδήμῳ χρῆσει ἐν Ἠπιείρῳ καὶ ὅτι σημαίνει α') ταινίαν εἴτε ἐκ μεταξῆς, εἴτε ἐκ βάμβακος εἴτε ἐκ μαλλίων, ὡς *τσιπαράρα* = αἱ περὶ τὴν ὠαν τῶν ἱερατικῶν ἱμανικῶν ταινία· β') ἐπώνυμον κυρίων ὀνομάτων, ὡς *Τσιπαράρος*, *Τσιπαραῖοι* (ἀλβανικὴ οἰκογένεια). «Φρονῶ δέ, λέγει ὁ κ. Πέτριδης, ὅτι ἡ λέξις αὕτη εἶναι σλαβικὴ, παραγομένη ἐκ τοῦ σλαβικοῦ *τσιάπο* (*tschapo*), ὅπερ καὶ σήμερον ἐν πανδήμῳ χρῆσει διατελεῖ ἀπανταχοῦ τῆς Ἠπιείρου παρὰ τοῖς ποιμασίσι, οἵτινες ὀνομάζουσι *τσιάπους* τοὺς μεγάλους τράγους, αἵτινες χρησιμεύουσιν ὡς ὄδηγοὶ τοῦ ποιμῆος

ἐν τε ταῖς ὁδοιπορίαις καὶ ταῖς βοσκαῖς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν. Τὸ δὲ ὄνομα *Ichiaro* ἐκ τῆς ρίζης *Ichiar*, ἥπερ ἀπαντᾷ ὡς ἐπιφώνημα παρ' αὐτοῖς τούτοις ταῖς ποιμέσιν, ἀνακρίθουσι *τσάπ! τσάπ!* πρὸς τοὺς τράγους, ὅταν θέλωσιν αὐτοὺς ἵνα πρὸς τὰ ὀπίσω ἀνακαλίωσι, πολὺ ἀπομακρυνθέντας. Ὅθεν ἐκ τούτου δύναται τις νὰ ἐξαγάγῃ τὸ οὐκ ὀλίγον πλησιάζον εἰς τὴν πιθανότητα συμπεράσματος, ὅτι ὁ ποιμὴν ὠνομάσθη κατὰ πρῶτον *τσάπ-παρ* (*Ichapar*)=αἰπόλος, ὡς βόσκων *τσάπου*=τράγους, καὶ ἐπομένως φέρων ἐν τοῖς ποιμενικοῖς αὐτοῦ ἱματίοις ὡς κόσμημα, καὶ ἰδίᾳ ἐν ταῖς λεγομέναις *κάμπαις*, *τσιπαρία*, ἤτοι ταινίας ἐξυφανθείσας ἐξ ἐρίων *τσιάπων*=τράγων. Ἐκ τῆς περὶ τοὺς *τσάπου*=τράγους ἐπιμελείας τῶν ποιμένων κατανοεῖται εὐκολώτερον καὶ ἡ περὶ τὰς ἀρκτοὺς καὶ πιθήκους ἀσχολία τῶν Ἀτσιγγάνων, ὡς ἄλλοτε ποιμενικῶν ἴσως ὑπερξέντων».

Ὁ κ. **Α. Γ. Πασπάτης** λαβὼν τὸν λόγον ἐκφράζει ἐν πρώτοις εὐχαριστίας τῷ κ. Ἀθ. Πετρίδῃ καὶ ἐπαινεῖ τὸ ὕφος, ᾧ ἐχρήσατο ἐν ταῖς παρατηρήσεσιν αὐτοῦ. Ἀκολουθῶς βουλόμενος ἵνα καλλίτερον διασαφήσῃ τὰ λεγόμενα τοῦ κ. Ἀθ. Πετρίδου λέγει τινὰ περὶ τῶν θρησκευτικῶν λέξεων τῶν Ἀτσιγγάνων, ἱτυμολογήσας καὶ τινὰς αὐτῶν. Εἶτα ἀναφέρει τὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων ἐθνῶν, μεθ' ὧν συνεβίωσαν οἱ Ἀτσιγγανοί, ἐνταῦθα, ἐν Ῥωμυλίᾳ καὶ ἄλλαχού. Παρὰ δὲ τοῖς Ἀτσιγγάνοις τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης σώζονται ἑλληνικαὶ τινες λέξεις, ἃς παρὰ τῶν συγκατοίκων αὐτῶν Ἑλλήνων ἔλαβον. Ἀπόδειξις, κατὰ τὴν γνώμην τῶν Εὐρωπαίων, ὅτι οἱ Ἀτσιγγανοὶ μετὰ πολυετῆ ἐν Ῥωμυλίᾳ διατριβὴν ἀπεδήμησαν εἰς Εὐρώπην. Ἀλλὰ τὰς ἑλληνικὰς ταύτας λέξεις, παρατηρεῖ ὁ κύριος Α. Γ. Πασπάτης, οὐδόλως ἔχουσιν οἱ τῆς Ἀνατολῆς Ἀτσιγγανοί.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης εἰσέρχεται εἰς τὰς παρατηρήσεις τοῦ κ. Ἀθ. Πετρίδου καὶ λέγει ὅτι ἡ λέξις *Γάξιο*, κοινὴ ἐν τοῖς στόμασιν ὄλων τῶν Ἀτσιγγάνων, εὐρίσκεται ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν τὴν Τραπεζοῦντα οἰκούντων. Ἡ δὲ λέξις *Τσιαπάρι*, δι' ἧς καλοῦνται οἱ Ἀτσιγγανοὶ οἱ περιάγοντες πιθήκους καὶ ἀρκτοὺς κατὰ τὰς ἰορτὰς τῶν χριστιανῶν, ἐν τῷ αὐτῷ μέρει ἐπίσης ἐν χρήσει εὐρίσκεται.

Ἐκ τούτων δὲ καὶ τινῶν ἄλλων λέξεων καταδήλον ὅτι οἱ Ἀτσιγγανοὶ πρὶν ἢ ἔλθωσιν εἰς

Ῥωμυλίαν κατώκησαν τὰς χώρας τῆς Τραπεζοῦντος.

Ἐν τέλει δὲ ὁ κύριος Α. Γ. Πασπάτης λέγει ὅτι κακῶς γράφονται οἱ Ἀτσιγγανοὶ Ἀθίγγανοι, καθότι οἱ Ἀθίγγανοὶ εἰσὶν αἵρεσις θρησκευτικὴ, μνημονευομένη πολλάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα, καὶ καλοῦνται ἐνίοτε καὶ *Μελχισοδεκίται*. Τὴν ἐτυμολογίαν δὲ ταύτην πρῶτος ὁ Κορῆς ἐν τοῖς *Ἀτάκτοις* αὐτοῦ ἀναφέρει.

Τέλος ὁ κύριος Α. Γ. Πασπάτης δηλοῖ, ὅτι ἐκτὸς τῶν ἐν τῷ πονήματι αὐτοῦ, τῷ δημοσιευθέντι κατὰ τὸ 1870, ἐκδοθειῶν τριῶν χιλιάδων λέξεων ἀτσιγγανικῶν ἔχει ἤδη συλλεγεμένας καὶ ἑτέρας δύο χιλιάδας, ἃς πιθανὸν νὰ ἐκδώσῃ.

Μετὰ ταῦτα, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΕΒ'.

(Τακτικῆ).

Τῆ 22/6 Μαρτίου 1882.

Προεδρευόντος τοῦ ἐτέρου τῶν ἀντιπροσώπων
κ. **Κ. ΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ.**

Ἀνγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦται ὡς ἐξῆς ἡ

ἄλληλογραφία·

Ἐπιστολὴ, τοῦ κιδ. κ. C. G. Curtis, προέδρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 17 φθίνοντος, ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν τῆς ἀπὸ 11 τρέχοντος ἐπιστολῆς τοῦ Συλλόγου καὶ δηλούντος ὅτι αἱ συνεδριάσεις τῆς ὑπ' αὐτοῦ προεδρευομένης ἐπιτροπῆς γίνονται κατὰ δεκαπενθημερίαν, ἡμέραν παρασκευῆν.

Τοῦ ἐνταῦθα ἐπιτετραμμένου τὰ τῆς γερμανικῆς πρεσβείας κ. I. Hirschfeld, ἀπὸ 17/1 μαρτίου, διαβιβάζοντος τὸν Β' τόμον περὶ τῶν ἐν Περγάμῳ ἀνασκαφῶν, ἀποστελλόμενον ὑπὸ τῆς γενικῆς διευθύνσεως τοῦ ἐν Βερολίῳ Β. Μουσειου.

Τοῦ κ. P. Schroeder, ἀπὸ 2 μαρτίου (ν.χ.), ἀγγέλλοντος ὅτι ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Πανεπιστημίου Στρασβούργου, συνεννοηθεῖσα ἄλλοτε μετὰ τοῦ Συλλόγου περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν δημοσιεύ-

σιων αὐτῶν, παρακαλεῖ διὰ τοῦ διευθυντοῦ αὐτῆς κ. D. Bagrack ὅπως ἀποσταλῶσιν αὐτῇ οἱ τόμοι Γ', ΙΒ', ΙΓ', καὶ ΙΔ'.

Τοῦ προέδρου τῆς Ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 22 φεβρουαρίου, ἀγγέλλοντος ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ, ἧς προέσταται, συνέρχεται τακτικῶς κατὰ δεκαπενθημερίαν, τετάρτην, καὶ ὅτι ἅπαντα τὰ μέλη αὐτῆς τακτικῶς προσέρχονται εἰς τὰς συνεδριάσεις.

Εἶτα ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τοῖς ταύτας ποιησαμένοις.

Ἀγγέλλεται δ' ἀκολούθως τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθεὶς γίνεταί δεκτὸς ἀντεπιστέλλον μέλος ὁ Comte G. B. Rossi Scotti.

Εἶτα ὁ κ. Γ. Κατσελίδης ἀναγινώσκει τὴν «περὶ ἀποίκων καὶ ἐποίκων παρ' Ἕλλησιν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις» πραγματείαν αὐτοῦ, ἐν ἣ προοιμιαζόμενος ἐν ὀλίγοις καταδείκνυσι τὰ αἷτια τῆς ἐξασθενήσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἧς λέγει φυσικῶς ἀναπτυσσομένης, ἀνευ ἐξωτερικῶν κωλυμάτων, ἢ ἀριθμητικῆς δυνάμεις ἔδει εἶναι τοῦλάχιστον δεκαπλασία τῆς νῦν· εἶτα δὲ εἰσιθῶν εἰς τὸ κύριον θέμα ἐξετάζει τὴν ἀριθμητικὴν δυνάμιν τῶν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Δουνάβεως καὶ τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ἐρευνᾷ τὰ αἷτια, ὧν ἐνεκεν ὁ ἀπὸ αἰῶνος καὶ ἐπέκεινα συρρέων εἰς τὰς χώρας ἐκεῖνας ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἐντὸς ὀλίγων γενεῶν ἀποβάλλει τὸν ἐθνισμὸν αὐτοῦ, καταστρωννύει ὑπολογισμὸν, ἐξ οὗ ἐξάγει ὅτι μόνον ἐντὸς μιᾶς ἑκατονταετηρίδος ἡ ὀλιγομελὴς ἑλληνικὴ φυλὴ ἀπώλεσε τοῦλάχιστον ἐν ἑκατομμύριον μελῶν ἐκ τούτων τῶν ἀποικισμῶν, τῶν ἀνευ σχεδίου τινὸς ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας ἐκτελουμένων, καὶ παρατηρεῖ ὅτι αἱ ἐξ αὐτῶν ἐπιερχόμεναι τῇ ὅλῃ ἐθνότητι ζημίαι οὐ μόνον κατ' ἀριθμητικὴν, ἀλλὰ καὶ κατὰ πλουτοπαραγωγὸν δυνάμιν εἰσὶν ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ὑπέρτεραι τῶν ὠφελημάτων, ἅπερ χορηγοῦσι τῇ μητροπόλει τινὰ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ πλουτησάντων τέκνων αὐτῆς. Διὰ ταῦτα ὁ κ. Κατσελίδης ῥίπτει βλέμμα ἐπὶ τῶν συγχρόνων ἑλληνικῶν μεταναστεύσεων, τῶν ἔτι καὶ νῦν ἐξηκολουθουσῶν ἐν τῇ δυσμικῇ Ἀσίᾳ ἀπὸ τῶν τουρκικῶν εἰς τὰς ῥωσικὰς χώρας, ἀναπτύσσει τὸ ἱστορικὸν αὐτῶν, ἐρευνᾷ τὰς αἷτιας καὶ συνίστησι θερμῶς τοῖς δυναμένοις ὅπως στρέψωσιν εἰς μεσημβρινὴν διεύθυνσιν τὸ ῥεῦμα τοῦτο, ἐπιφυλαττόμενος ἵνα, ἐν προσερχεῖ συνεχεῖς τοῦ λόγου αὐτοῦ, πραγματεού-

μενος τὸ περὶ συνοικισμοῦ κεφάλαιον, δῶ νόξαις τινὰς περὶ παρομοίου εἶδους ἐργασίας.

Κατόπιν ἐξετάζει ἐκ τοῦ πλησίον τὴν ἐπ' ἐσχάτων παρατηρηθεῖσαν τροπὴν τοῦ μεταναστευτικοῦ καθόλου ἑλληνικοῦ ῥεύματος πρὸς τὰς χώρας τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας, προσάγει διαφόρους ἀξιολόγους μαρτυρίας εὐρωπαϊῶν περιηγητῶν καὶ ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, ξένων τε καὶ ὀθωμανῶν, περὶ τῶν μεγάλων διαστάσεων, ἃς ὁσημέραι λαμβάνει ὁ ὑπὸ ἐποίκων ἑλλήνων συνοικισμὸς τῶν χωρῶν τούτων καὶ ἐρευνᾷ τὰ αἷτια καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεταναστευτικῆς κινήσεως ταύτης, καταλήξας διὰ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι τὸ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐποικὸν ἑλληνικὸν στοιχεῖον, προερχόμενον ἐκ πάσης γῆς ἑλληνικῆς, ἰδίως δ' ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγείου καὶ ἐξ ὅσων ἐκ τῆς εὐάνδρου Μιτυλήνης, γίνεται ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ καὶ ἀθρόβως δημιουργὸς νέου ἑλληνικοῦ κόσμου, ὅστις ἡμέραν τινὰ, εὐπρεπῶς κεκοσμημένος προσεκύσει τὴν γενικωτέραν προσοχὴν.

Μετὰ τὸ πέρασ διὰ τοῦ ἀναγνώσματος ὁ κ. Α. Π. Κεραμεὺς λαβὼν τὸν λόγον, ἐν πρώτοις ἐκφράζει εὐχαριστίας τῷ κ. Κατσελίδῃ διὰ τὸ ἀξιόλογον αὐτοῦ ἀνέγνωσμα, ἐν ᾧ ἱευστηματοποίησε τὰς διαφόρους περὶ τοῦ θέματος τούτου πληροφορίας. Εἶτα παρατηρεῖ ὅτι ὁ ἀγορητὴς ὁμιλῶν ἐν ἀρχῇ τοῦ προοιμίου αὐτοῦ περὶ τοῦ ποσοῦ τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, οὐδόπως ὠφελεῖ νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει μόνον τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Πλουτάρχου, οὐ αἱ πληροφορίες ἐξελέγχονται σήμερον ἀνακριβεῖς, ἀλλὰ καὶ τὰς διαφόρους περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐρεῦνας, οἷον τὴν ὑπὸ τοῦ Böckh συγγραφείσαν πολιτικὴν οἰκονομίαν τῶν Ἀθηῶν ἢ μάλλον τὴν καλλίστην περὶ τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς διατριβὴν τοῦ κ. Εὐθ. Καστόρη, δημοσιευθεῖσαν πρότινων ἐτῶν ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἀθηναίῳ», ἐν ἣ ἐξκριβοῦται ὁ ὀλικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐλευθέρων κατοίκων τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὰς μέχρι σήμερον ἀνακαλύψεις. Εἶτα ὁ κ. Κεραμεὺς λέγει ὅτι ὁ κ. Γ. Κατσελίδης ὁμιλῶν περὶ τῶν ἐν Μολδοβλαχίᾳ καὶ Ῥωσσίᾳ ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ὠφελεῖ νὰ ἐξετάσῃ ταύτας ὑπὸ φιλοσοφικωτέρων ὀψων καὶ νὰ αναδράμῃ εἰς προγενεστέραν τῆς ὀρθείσεως ἐποχὴν· διότι, κατὰ τὴν ἱστορίαν, αἱ ἐν Μολδοβλαχίᾳ καὶ μάλιστὰ ἐν Ῥωσσίᾳ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι χρονολογοῦνται οὐχὶ κυρίως ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ὁ δὲ λόγος τῆς εἰς τὰ μέρη ταῦτα μετοικήσεως νομίζει ὅτι ἐστὶν οὐ μόνον

ή ανάπτυξις τοῦ ἐμπορίου, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι τὰ μέρη ταῦτα ἐθεωροῦντο χωραὶ ἑλληνικαί. Ἀκολούθως λέγει ὅτι πραγματικῶς οἱ κατὰ καιροὺς πρόξενοι ἢ προξενικοὶ πράκτορες τοῦ ἑλληνικοῦ Βασιλείου, σχεδὸν πάντες, ἠμέλησαν πέμπειν εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτῶν καταστατικὰς πληροφορίας. Ὡς παράδειγμα ἔστω ἡ ἐπισχία Σμύρνης, ἧς ἀγνοεῖ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις οὐ μόνον τὸν ἐν γένει πληθυσμὸν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπηκόων αὐτῆς.

Περὶ δὲ τῆς Μ. Ἀσίας, περὶ ἧς ὁ κ. Κατσελίδης ὠμίλησε βασιζόμενος ἐπὶ τινων ἐκθέσεων ξένων πρακτόρων, λέγει ὅτι ὤφειλεν ἐξετάσασθαι τὰ κατὰ τὴν αὐξήσιν τοῦ ἐν αὐτῇ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ αἷτια ἐρειδόμενος ἐπὶ τῶν ἐπισημοτέρων περιηγητῶν καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν καταστατικῶν πληροφοριῶν, ἃς ἐδημοσίευσαν ἑλληνιστὶ διάφορα σωματεία καὶ ἰδιῶται.

Καὶ περὶ μὲν τῶν μερῶν τοῦ Πόντου, τῆς Βιθυνίας καὶ τινων ἄλλων ἐπαρχιῶν ὑπάρχουσιν ἤδη οὐκ ὀλίγαι ἐκθέσεις ἑλληνιστὶ συνταγμέναι, περὶ δὲ τοῦ νομοῦ Ἀϊδινίου, αὐτός, ὁ κ. Α. Π. Κεραμεύς, συντάξεν ἐπὶ τῇ βέσει ἐπισήμων ἐκθέσεων πλήρη καταστατικὴν τοῦ ἐν αὐτῷ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, προτραπείς ὑπὸ τοῦ ἐν Σμύρῃ Συλλόγου, διὰ τὸ ἐν Ἀθήναις γινόμενον πρῶτον συνέδριον τῶν Ἑλληνικῶν Συλλόγων, ὃ καὶ ἐδημοσίευσεν τὴν ἐκθεσιν ταύτην ἐν τοῖς πρακτικοῖς αὐτοῦ.

Ἐκ τῆς ἐκθέσεως ταύτης ἐξηκριβώθη ὅτι ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τοῦ νομοῦ Ἀϊδινίου ἀνέρχεται εἰς 360,000 ψυχὰς καὶ ὅτι διάφορα αἷτια συντελοῦσιν ὅπως αὐτοῦ αὐξάνη ὁλονὲν τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, ἡ δὲ Σμύρνη κατοικεῖται, οὐχὶ ὡς ὁ κ. Κατσελίδης ἀναφέρει, ἐξ 75,000 ψυχῶν, ἀλλ' ἐξ 105,000.

Μετὰ ταῦτα, οὐδενὸς ἑτέρου τὸν λόγον αἰτησάμενου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΞΓ'.

(Γρατικῆ).

Τῆ 1/13 Μαρτίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ ἑτέρου τῶν ἀντιπροσέδρων
κ. Κ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἀνεγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ὁ κ. Γ. Κατσελίδης αἰτεῖται τὸν λόγον ὅπως ἀπαντήσῃ εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ κ. Α. Π. Κεραμεῦς γενομένας ἐπὶ τοῦ ἀναγνώσματος αὐτοῦ παρατηρή-

σεις κατὰ τὴν ἡγουμένην συνεδρίασιν, ὃ προεδρεύων ὁμως λέγει ὅτι τὰς ἀντιπαρατηρήσεις αὐτοῦ ἐν ἄλλῃ περιστάσει δύναται ποιήσασθαι.

Εἶτα ἀνακοινοῦται ὡς ἐξῆς ἡ

ἄλληλογραφία.

Ἐπιστολῆ, τῆς ἐνταῦθα Τυπογραφικῆς ἀδελφότητος, ἀπὸ 24 φεβρουαρίου, ἐξαιτουμένης ὅπως παραχωρηθῇ αὐτῇ ἡ τοῦ Συλλόγου αἴθουσα ἵνα συνεδριάσῃ τῇ κυριακῇ 28 φεβρουαρίου, καὶ ἀποστελλούσης ἀντίτυπον τοῦ ἔργου ἐκδοθέντος κανονισμοῦ αὐτῆς.

Τοῦ κ. Ι. Καρολίδου, ἀπὸ 24 φεβρουαρίου, δηλοῦντος ὅτι ἀποδέχεται τὴν περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ Σαίτ βέη ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐντολήν.

Τῶν κ. κ. Ε. Σχλίνη καὶ Ε. Στογιαννοπούλου, ἐκ Φιλιππουπόλεως, ἀπὸ 21 φεβρουαρίου, γνωστοποιούντων ὅτι ἐν τῇ Σταυροπηγιακῇ Μονῇ τῆς Παναγίας τῆς ἐπικαλουμένης «Μονῆς τοῦ Βατζικόβου», εἰσι βιβλία ἄξια ἐρεύνης, ἐξαιτουμένων δὲ ὅπως ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐνεργήσῃ παρὰ τῇ Α. Θ. Παναγ. τῷ οἰκουμένικῷ Πατριάρχῃ ἵνα διατάξῃ τοὺς μοναχοὺς νὰ ἐπιτρέψωσιν αὐτοῖς τὴν ἐλευθέραν ἀναδίφησιν πάντων τῶν βιβλίων καὶ χειρογράφων τῶν ἐν αὐτῇ εὑρισκομένων.

Τοῦ προέδρου τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 24 φεβρουαρίου, δι' ἧς ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ 11 φεβρουαρίου ἐπιστολὴν τοῦ Συλλόγου ἀγγέλλει ὅτι ἡ ὑπ' αὐτοῦ προεδρευομένη ἐπιτροπὴ συνεδριάξει τακτικῶς κατὰ δεκαπενθημέριαν, ἡμέραν τρίτην πρὸς δὲ ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτῆς συνεδριάσει ἐξήνεγκε γνώμην ὅπως εἰς τὸ μέλλον ὁ διὰ τὸ περιοδικὸν τοῦ Συλλόγου χάρτης προμηθεύηται ἀπ' εὐθείας ἐξ Εὐρώπης, διὰ τε τὸ εὖνον καὶ τὴν καλλιτέραν ποιότητα. Ἐξαιτεῖται δὲ παρὰ τοῦ Συλλόγου πίστωσιν λιρ. ὀθ. πενήκοντα πέντε πρὸς ἀγορὰν τοῦ χάρτου τοῦ ΙΔ' τόμου τοῦ περιοδικοῦ.

Τῆς ἐνταῦθα ἀδελφότητος «Ξηροκρήνης», ἀπὸ 25 φεβρουαρίου, προσκαλοῦσης τὸ προεδρεῖον τοῦ Συλλόγου εἰς τὴν ἐπέτειον αὐτῆς ἑορτήν.

Τοῦ κ. Α. Gevaert, ἐκ Βρυξελλῶν, ἀπὸ 22 ἰανουαρίου (ν. χ.), ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν τοῦ διπλώματος αὐτοῦ ἐπιτίμου τοῦ Συλλόγου μέλους καὶ εὐχαριστοῦντος ἐπὶ τούτῳ.

Τῆς Α. Ε. τοῦ κ. Στεφάνου Καραθεοδωρῆ, ἐκ Βρυξελλῶν, ἀγγέλλοντος ὅτι ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ γερμανοῦ νομομαθοῦς Bluntschli,

τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ καθηγητοῦ κ. F. von Holtzendorff, μέλους ἐπιτίμου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, συνέστη ἐπιτροπὴ σκοπὸν ἔχουσα τὴν εἰσπραξίν συνδρομῶν πρὸς ἴδρυσιν διαγωνισμάτων τοῦ διεθνοῦς καὶ συνταγματικοῦ δικαίου πρὸς ἀείδιον μνήμην τοῦ θανόντος. Ὁ Ἐξ. κ. Στέρ. Καραθεοδωρῆ ἐπισυνάπτων ἐπέκλησιν τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης παρακαλεῖ ὅπως καὶ ὁ Σύλλογος ἐγγραφῇ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν συνδρομῶν καὶ ἐνεργήσῃ τὴν ἐγγραφήν καὶ ἄλλων. Πρὸς δὲ πέμψει καὶ ἐπιστολὴν τῆς Α. Ε. τοῦ κ. G. Rolin Jacquemyns, ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργοῦ τοῦ Βελγίου, ἀπευθυνομένην πρὸς αὐτόν, δι' ἧς ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τῷ Συλλόγῳ διὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ἐπιτίμου μέλους.

Ἀκολούθως ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τοῖς ταύτας ποιησαμένοις.

Μετὰ ταῦτα τὸ προεδρεῖον αἰτεῖται ὅπως παρχωρηθῇ αὐτῷ ἐκ 200 φράγκων πίστωσις πρὸς ἐγγραφήν τοῦ Συλλόγου ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν συνδρομῶν τοῦ πρὸς μνήμην τοῦ ἀποβιώσαντος Bluntschli διαγωνίσματος τοῦ διεθνοῦς καὶ συνταγματικοῦ δικαίου. Ὁ Σύλλογος παμψηφεί ἀποδέχεται τὴν τοῦ προεδρείου πρότασιν καὶ παρέχει αὐτῷ τὴν αἰτηθεῖσαν πίστωσιν.

Ἐπίσης ὁ Σύλλογος παμψηφεί παρέχει τὴν ὑπὸ τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Συλλόγου ἐκ 55 λιρῶν ὄθ. αἰτηθεῖσαν πίστωσιν πρὸς ἀγοράν τοῦ χάρτου τοῦ ΙΔ' τόμου τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου συγγράμματος.

Ἀκολούθως ὁ κ. Α. Θεοδωρεῖδης ἀναγινώσκει ἀπὸ τοῦ βήματος προγράμματα δύο τῆς Ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς διὰ τὸν Καραπάνειον ἀγῶνα, τὸ μὲν πρὸς σύνταξιν Γεωγραφίας πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ ἑλληνικοῦ, τὸ δὲ πρὸς σύνταξιν Φυσικῆς ἱστορίας πρὸς χρῆσιν ἐπίσης τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τῶν κατωτέρων τοῦ ἑλληνικοῦ τάξεων (ἴδε σελ. 321).

Τέλος τοῦ κ. Κ. Ξανθοπούλου εἰπόντος ὅτι ἐνεκὸν ἀδιαθεσίας ἀδυνατεῖ ἵνα ἀναγνῷ τὴν συνέχειαν τῆς ἀναλύσεως τῶν ἠθικῶν Νικομαχείων τοῦ Ἀριστοτέλους, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΞΔ'.

(Τακτικῆ).

Τῇ 8/20 Μαρτίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. Μαιτρογενοῦ.

Ἀναγνωσθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ παρατηρεῖ ὅτι ἐπειδὴ ὁ κ. Γ. Κατσελίδης τὸν λόγον ἠτήσαστο ἐπὶ τῶν πρακτικῶν ὅπως ποιήσεται τὰς ἀντιπαρτηρήσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν κ. Ἀθ. Π. Κεραμέα, ὁ προεδρεύων εἶπεν αὐτῷ ὅτι μόνον ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως τῶν πρακτικῶν δύναται νὰ λάβῃ τὸν λόγον.

Ὁ κ. Εἰδ. γραμματεὺς ἀπαντῶν λέγει ὅτι εἴπερ οὕτως εἶχεν, εἶδε μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν τῶν πρακτικῶν νὰ παρχωρηθῇ ὁ λόγος τῷ κ. Κατσελίδῃ. Ὁ κ. Ἡρ. Βασιᾶδης ἀπορεῖ τίνος ἐνεκα λόγου οὐκ ἐπιτρέπη τῷ κ. Κατσελίδῃ ποιήσασθαι τὰς ἀντιπαρτηρήσεις αὐτοῦ. Τῆς παρατηρήσεως τοῦ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ ὑποστηρικτικῆς καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Θ. Σαλτέλη τὰ πρακτικά διορθωθέντα ἐπικυροῦνται.

Ἀκολούθως ἀνακοινοῦται ὡς ἑξῆς ἡ

ἀλληλογραφία·

Ἐπιστολῇ, τοῦ κ. C. G. Curtis, προέδρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 5 τρέχοντος, δηλοῦντος ὅτι ἡ Ἀρχαιολογικὴ ἐπιτροπὴ πολλὰκις ἠρώτησεν αὐτὸν περὶ τῶν μέτρων, ἅτινα ἐλήφθησαν ὡς πρὸς τὸν χάρτην τῶν Χερσαίων τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι ἐκοινοποίησεν αὐτῇ τὰ τῆς συνεντεύξεως, ἣν ἔσχε μετὰ τῶν δύο συναδέλφων αὐτοῦ, τῆς ἐκτάκτου ἐπιτροπῆς τῆς ὀνομασθείσης ὑπὸ τοῦ προεδρείου, ὅτι δίκαιον ὅπως ὁ χάρτης ἀποδοθῇ τῷ Συλλόγῳ καὶ δημοσιευθῇ οὐχὶ κατὰ τὴν θέλησιν ἐνὸς ἀτόμου, ἀλλὰ κατὰ τὰς ὁδηγίας τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἐπιθυμούσης ὅπως τὸ ἔργον αὐτῆς ἢ ὁσον οἶόν τε ἀκριβές.

Μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ὁ κ. πρόεδρος ἐκτίθησι λεπτομερῶς τοῖς λόγοις οἵτινες παρεκίνησαν τὸ προεδρεῖον ὅπως, πρὸ τῆς ἐκτελέσεως τῆς περὶ δικαστικῆς καταδιώξεως τοῦ κ. Γ. Α. Δημητριάδου ἀποφάσεως τοῦ Συλλόγου, ὀνομάσῃ ἑκτακτὸν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν αἰδεσιμωτάτου C. G. Curtis, καὶ τῶν κ. Κ. Ξανθοπούλου καὶ Θ. Σαλτέλη, πρὸς λύσιν, εἰ δυνατόν, τῶν ζητημάτων φιλικῶς. Καθὰ δὲ δηλοῦται ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ αἰδεσιμωτάτου C. G. Curtis ἡ ἐπιτροπὴ ἀπέτυχεν ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτῆς, καθόσον

ὁ κ. Δημητριάδης ἐξακολουθεῖ ἀρνούμενος τὴν παραχώρησιν τῶν χαρτῶν τοῦ Συλλόγου.

Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου μετὰ μακρὰν συζήτησιν ἀποφασίζεται τῇ προτάσει τῶν κ. κ. Ἡρ. Βασιάδου καὶ Κ. Καλλιᾶδου α') ὅπως ἀπειθυθῆ τῷ κ. Γ. Α. Δημητριάδῃ ἐπιστολῇ προσκαλοῦσα αὐτὸν ἵνα, ἐντὸς ὠρισμένου χρόνου, ἀποδῶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ κρατούμενους χάρτας, β') ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως αὐτοῦ ὁ Σύλλογος νὰ κηρύξῃ διὰ τῶν ἐφημερίδων ὅτι ὁ δημοσιευθεὶς χάρτης ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Δημητριάδου ἀνήκει αὐτῷ καὶ ὅτι καταχρηστικῶς κατεκρατήθη καὶ ἐδημοσιεύθη πλημμελῶς ὑπ' αὐτοῦ· καὶ γ') μετὰ ταῦτα νὰ γένηται ἡ ἀποφασισθεῖσα δικαστικὴ καταδίωξις τοῦ κ. Δημητριάδου.

Ἀκολουθῶς ὁ κ. Γεν. Ἰ'ραμιματεὺς ἐξακολουθεῖ τὴν ἀνακοίνωσιν τῆς ἀλληλογραφίας οὕτως.

Ἐπιστολῇ, τῆς ἐν Ξυλοπόρτῃ ἀρωγοῦ ἀδελφότητος «Ἐννέα Μουσῶν», ἀπὸ 19 φεβρουαρίου, γνωστοποιούσης ὅτι πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῆς πυρποληθείσης δημοτικῆς σχολῆς Ξυλοπόρτης ἐποίησατο δάνειον ἐξ 140 ὀθ. λιρῶν καὶ παρακαλοῦσης τὸν Σύλλογον ὅπως μετὰσχῆ τοῦ δανείου τούτου.

Τῶν κ. κ. Α. Rubiό, καὶ Joaquin Rubiό ἀπὸ 27 φεβρουαρίου ἀγγελλόντων τὴν παραλαβὴν τῶν ὡς ἀντεπιστελλόντων μελῶν διπλωμάτων καὶ εὐχαριστούντων ἐπὶ τούτῳ τῷ Συλλόγῳ.

Τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 8/20 μαρτίου, ἐξαιτουμένης παρὰ τοῦ κ. προέδρου ὅπως ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα πρὸς ἐκδόσιν τῆς παρὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως ἀπαιτουμένης ἀδείας διὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ κ. Δ. Θ. Χαρμαντζ, ἀπὸ 8/20 μαρτίου, ἐξαιτουμένου, τὴν ἐγγραφὴν αὐτοῦ ἐν τοῖς τακτικοῖς μέλεσιν.

Ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς ὁ κ. πρόεδρος λέγει ὅτι τῆς Α. Ὑψ. τοῦ Μαχμούτ πασσᾶ, ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργοῦ, ἀσθενοῦντος οὐδεμία δύναται νὰ γένηται ἐνέργεια ἐν γε τῷ παρόντι.

Περὶ δὲ τῆς αἰτήσεως τῆς ἐν Ξυλοπόρτῃ ἀρωγοῦ ἀδελφότητος, μετὰ μικρὰν συζήτησιν, ἀποφασίζεται ὅπως ἕνεκα τῆς μὴ ἀνθηρᾶς καταστάσεως τοῦ ταμείου ὁ Σύλλογος ἀπαντήσῃ οὐχὶ ὡς ἐπεθύμει καταπρατικῶς.

Εἴτα ἀγγέλλονται αἱ προσφορᾶι καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τοῖς ταῦτα ποιησαμένοις.

Ἀκολουθῶς ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον τακτικὸν

μέλος ὁ ἰατρός κ. Δ. Θ. Χαρμαντζ, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν ἰατρῶν κ. κ. Ἡρ. Βασιάδου, Β. Λούση καὶ Δ. Παπαδοπούλου.

Ἀκολουθῶς ὁ κ. Ἀθ. Π. Κεραμεὺς ἀναγινώσκει τὴν «Περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἀρμενικοῦ ἄλφαβήτου καὶ τῶν πρώτων ἀρμενίων μεταφραστῶν» πραγματεῖαν αὐτοῦ. (Ἰδ. σ. 28).

Μετὰ ταῦτα διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΞΕ'.

(Τακτικῆ).

Τῇ 15/27 Μαρτίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ ἐτέρου τῶν ἀντιπροέδρων κ. Κ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦται ὡς ἐξῆς ἡ

ἀλληλογραφία·

Ἐπιστολῇ, ἀνωνύμου, ἀπὸ 1 τρέχοντος, ἀποστέλλοντος πόνημα, *Κιβώτιον* ἐπιγραφόμενον, καὶ παρακαλοῦντος τὸν Σύλλογον, ὅπως παραπέμψῃ τοῦτο τῇ ἀρμοδίᾳ ἐπιτροπῇ πρὸς γνωμοδότησιν.

Τοῦ αἰδ. κ. C. G. Curtis, προέδρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 12/24 τρέχοντος, ἐξαιτουμένου ὅπως ἀπέναντι τῆς χρηρηθείσης τῇ ἐπιτροπῇ 20 λίρου πιστώσεως ἐκδοθῆ ἔνταλμα 7 λιρῶν ἐπ' ὀνόματι τοῦ κ. Α. Πανοπούλου, διὰ τὴν ἐν τῷ ἰδίῳ κώδικι ἀντιγραφὴν ἀρχαιολογικῶν ἐπιγραφῶν.

Τοῦ ἐν Μιτυλήνῃ κ. Μ. Φωτίου, μέλους ἀντεπιστελλόντος τοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 5 φεβρουαρίου, φανεράς ποιούντος τὰς ἐν τῇ νήσῳ Μιτυλήνῃ ὑπὸ τοῦ κ. Κλάρκ γενομένας διαφόρους ἀρχαιολογικὰς ἀνασκαφὰς καὶ τὴν ἀνεύρεσιν διαφόρων ἐπιγραφῶν.

Τοῦ κ. P. Schroeder, ἀπὸ 26 μαρτίου, ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν τοῦ IB' καὶ II' τόμου τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου συγγράμματος, αἰτηθέντων διὰ τὴν Βασιλικὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Στρασβούργου.

Τοῦ κ. Ἀθ. Π. Κεραμεῖως, ἀπὸ 15/27 μαρτίου, ἀγγέλλοντος ὅτι καθυποβέλλει τῇ τοῦ Συλλόγου κοίσει *Νεοελληνικὰ ἀνάλεκτα Σμύρνης καὶ Πάτμου*, ὑπὸ φίλου αὐτῷ κοινοποιηθέντα.

Τοῦ αὐτοῦ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν, γνωστοποιούντος τὰ διὰ τὴν κατὰ ταξιν τῶν ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν γενόμενα καὶ ἐξαι-

τουμένου πίστωσιν ἐξ 8 λιρῶν διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην.

Περὶ τῆς τελευταίας ταύτης ἐπιστολῆς τοῦ κ. Α. Παπαδοπούλου Κερκαμῆος, ἀναγνωσθεῖσης ὀλοκλήρου, ὁ κ. προεδρεύων λέγει ὅτι τὸ προεδρεῖον μελετήσει τὸ πρᾶγμα καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν μελετῶν αὐτοῦ ἐν ἐπιούσῃ καθυποβαλεῖ συνεδριάζει.

Εἶτα ἀγγέλλεται προσφορὰ βιβλίων καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τῷ ταύτην ποιησαμένῳ.

Ἀκολουθῶς ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθεὶς γίγνεται δεκτὸς τακτικὸν μέλος ὁ κ. Δ. Θ. Χαρμαντάς, ἰατρός.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης ἀναγινώσκει τὸ τρίτον μέρος τῆς ἀπερὶ τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν πέριξ αὐτῶν ἰδρυμάτων «πραγματείας αὐτοῦ.

Ἐν τῷ τρίτῳ αὐτοῦ τούτῳ ἀναγνώσματι ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης περιγράφει τὸν τότε μεταξὺ τῶν ἀνακτορικῶν τειχῶν καὶ τοῦ Ἴπποδρόμου εὐρισκόμενον ἐπιμήκη χωρὸν, ὃν σήμερον κατέχουσι τὸ τέμενος τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ, τὸ Δάρ-ἐλ-φουνούν καὶ μικρὰ ὀθωμανικῆ συνοικία μετὰ σχολιῶν καὶ ἀνηλιῶν ὁδῶν. Τὸν χωρὸν τοῦτον συνήθως οἱ Βυζάντιοι ἐκάλουν Αὐγουσταιῶνα καὶ Φόρον τοῦ Μιλίου.

Τὸν Ξενῶνα τοῦ Σαμψῶν, οὐδέποτε μνημονεωμένον ἐν τῇ παρακμῇ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, τίθησιν ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης μετὰ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης. Συμπεραίνει δὲ ὅτι μετὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν νέων βυζαντινῶν τειχῶν ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου καθηδραφίσθη ὁ ξενῶν οὗτος.

Μετὰ ταῦτα περιγράφει τὸ λουτρόν τοῦ Ζευξίππου ἐν τῇ μεσημβρινῇ ἄκρῃ τοῦ Αὐγουσταιῶνος πλησίον τῶν ἀνακτορικῶν τειχῶν ἀναφέρει τὰ ἐν αὐτῷ πολλὰ κοσμήματα καὶ τοὺς ἑλληνικοὺς ἀνδριάντας, πυρποληθέντας ἐν τῇ ράσει τοῦ Νίκα. Μεταξὺ δὲ τοῦ Ζευξίππου καὶ τοῦ Ἴπποδρόμου ὑπάρχει οἰκία μνημονεωμένη ἐν τινι ἐπιγράμματι τῆς Ἀνθολογίας. Πρὸς βορρᾶν τοῦ Ζευξίππου, ἐν τῷ Αὐγουσαιῶνι, τίθησιν ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης τὴν σύγκλητον ἢ τὸ βουλευτήριον, οὗ περιγράφει τὴν λαμπρότητα Πέραν τοῦ βουλευτηρίου ἦν τὸ Πατριαρχεῖον, ἔμπεριέχον δύο σεκρέτα ἢ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια, καὶ ὁ τρίκλινος Θωμαίτης, ἔμπεριέχων Βιβλιοθήκην, ἐνθα ἐφυλάττοντο τῶν ἱερῶν συνόδων ἅπαντα τὰ ἐγγράφα ὡς καὶ τὰ συγγράμματα Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Κατὰ τὸν κ. Α. Γ. Πασπάτην τὸ Πατριαρχεῖον εἶχεν ἐκκλησίαν ἐπ' ὀνόματι τοῦ

ἁγίου Θεοφυλάκτου, ἐνθα συνηδριάζεν ἡ ἱερὰ σύνοδος. Παρεκκλήσιον τοῦ Πατριαρχείου ἦν ἡ Παναγία τῶν Χαλκοκρατιῶν, πλησιέστατα τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐξ ἧς ἀνήρχοντο πρὸς τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς πλευρὰν διὰ ξυλίνης ἀναβάθρας. Σώζεται δὲ ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ ἡ θύρα δι' ἧς εἰσῆρχοντο ἐντὸς τῶν ἐκ δεξιῶν κατηγουμένων.

Ἀκολουθῶς περιγράφει τὸ ἅγιον φρέαρ, ὃ μέχρι τοῦδε σώζεται κεκαλυμμένον, τὰς κοχλιώδεις ἀναβάθρας τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὸ διδασκαλεῖον καὶ τὸν τόπον ἐνθα αἱ διακόνισαι ἴσταντο. Ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης κατὰ τὰς ἀνωτέρω αὐτοῦ περιγραφὰς ποιεῖται λόγον καὶ περὶ τῶν συγγραφεῶν, οἵτινες περὶ τούτων λαλοῦσιν.

Ἔτερα δὲ κτίρια εὐρισκόμενα ἐν τῷ βορειοτέρῳ μέρει τοῦ Αὐγουσταιῶνος, τῷ καλουμένῳ Μιλίῳ, προτίθεται περιγράψαι ἐν τῷ προσεχει αὐτοῦ ἀναγνώσματι.

Μετὰ ταῦτα, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΕΣ'.

(Τακτικῆ).

Τῆ 5/17 Ἀπριλίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ ἐτέρου τῶν ἀντιπροέδρων κ. Κ. ΒΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης τακτικῆς συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦται ὡς ἑξῆς ἡ

ἄλληλογραφία.

Ἐπιστολή, τῆς διευθύνσεως τοῦ ἐνταῦθα, γερμανικοῦ ταχυδρομείου δηλοποιούσης ὅτι ἡ Ὑ. Πύλη ἀπηγόρευσε τὴν εἴσοδον ἐνταῦθα τῆς *Revue des deux Mondes*.

Τοῦ κ. Ch -Émile Ruelle, ἐφόρου τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ ἐν Παρισίαις Συλλόγου πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Γαλλίᾳ, ἀγγέλλοντος ὅτι ἀποστέλει τὰ περιοδικὰ τοῦ 1881 διὰ τὰ ἐνταῦθα μέλη τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ ἐν Μιτυλήνῃ κ. Δ. Ν. Βερναρδάκη, ἀπὸ 29 μαρτίου, δι' ἧς ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ 8/20 δεκεμβρίου π. ἔ. ἐπιστολὴν τοῦ Συλλόγου ἀγγέλλει ὅτι ὁ μὲν κ. Γ. Μάνδρας, τακτικὸν μέλος τοῦ Συλλόγου, πρὸ πολλοῦ χρόνου περιπιδημὲ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει, ὁ δὲ κ. Γ.

Πιτσιλάδης οὐδαμῶς ἀναγνωρίζει τὸ πρὸς τὸν Σὺλλογον χρέος αὐτοῦ ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ συνδρομὴ αὐτοῦ ἦν προσωρινή, ἐφ' ὅσον διέτριβεν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Τοῦ κ. J. Laffan Hanly, ἀπὸ 27 μαρτίου, ἀγγέλλοντας τὴν παραλαβὴν τῆς τοῦ Σὺλλόγου ἐπιστολῆς καὶ ὅτι διὰ τοὺς ἐλλείποντας ἀριθμοὺς τῆς ἐφημερίδος *Stamboul*, ἧς διευθυντὴς ὑπάρχει, αἰτηθέντας παρὰ τοῦ Σὺλλόγου, ἔδωκε τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς τῷ ἐπὶ τούτῳ ὑπαλλήλῳ.

Τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Halle Wittenberg, ἀποστέλλοντας τὰς κατὰ τὸ 1881 γενομένας δημοσιεύσεις αὐτοῦ.

Τῆς Διευθύνσεως τῆς ἐν Σμύρῃ ἐφημερίδος *Ἀμαλθείας*, ἀπὸ 20 μαρτίου, ἀγγελλούσης ὅτι οἱ αἰτούμενοι ὑπὸ τοῦ Σὺλλόγου ἀριθμοὶ τῆς ἐφημερίδος ταύτης οὐχ ὑπάρχουσιν.

Τοῦ ἐν Γοττίγγη καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Hermann Sauppe, ἀπὸ 20 μαρτίου (ν. χ.), ἀγγέλλοντας τὴν παραλαβὴν τοῦ II' τόμου τοῦ περιοδικοῦ μετὰ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ δελτίου καὶ εὐχαριστοῦντος ἐπὶ τούτῳ τῷ Σὺλλόγῳ.

Τῶν ἐν Ροστωβίφ κ. κ. ἀδελφῶν Ζίφου, ἀπὸ 18/30 μαρτίου, ἀγγελλόντων τὴν παραλαβὴν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Σὺλλόγου καὶ ἐπιστρεφόντων 7 ἀποδείξεις μελῶν, τῶν μὲν παραιτηθέντων τῶν δὲ ἀπελθόντων τῆς πόλεως αὐτῶν.

Τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἀπὸ 22 μαρτίου, δηλοῦντος ὅτι ἀποστέλλει πέντε τόμους περιέχοντας τὰς ἐκθέσεις τῶν ἐπιτρόπων τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς περὶ τῆς ἐν Παρισίοις Παγκοσμίου ἐκθέσεως τοῦ 1878.

Τοῦ διευθυντοῦ καὶ συντάκτου τοῦ *Ἀνατολικοῦ Ἀστέρος*, ἀπὸ 3 τρέχοντος, ἀποστέλλοντας τὰ τῆς Β' περιόδου ἐλλείποντα τεύχη τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιθεωρήσεως καὶ δηλοῦντος ὅτι οἱ τῆς α' περιόδου ἀριθμοὶ τῆς ἐφημερίδος οὐχ ὑπάρχουσιν.

Τῆς ἐν Πραβίφ τῆς Μακεδονίας Φιλεκαπιδευτικῆς ἀδελφότητος «Προνοίας», ἀγγελλούσης τὴν ἀνασύστασιν αὐτῆς καὶ ἐξαιτουμένης τὴν ἀρωγὴν τοῦ ἡμετέρου Σὺλλόγου.

Τῶν κ. κ. Ν. Βαμβάκη, Β. Βαλλιάνου καὶ Ὁδ. Ἀνδρεάδου, ἀπὸ 5/17 ἀπριλίου, προτεινόντων τακτικὸν μέλος τὸν κ. Ἰωάννην Π. Κούππαν, ἔμπορον ἐνταῦθα.

Κατόπιν ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ τῶν βιβλίων καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τοῖς ποιησαμένοις αὐτάς.

Ἀκολούθως τῇ προτάσει τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Σὺλλόγου ἐκλέγεται μέλος αὐτῆς ὁ κ. Ἀλ. Ναοῦμ, δικηγόρος.

Ἀγγέλλεται δὲ τὸ πρῶτον τακτικὸν μέλος τοῦ Σὺλλόγου ὁ κ. I. Π. Κούππας, ἔμπορος ἐνταῦθα, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Ν. Βαμβάκη, Β. Βαλλιάνου καὶ Ὁδ. Ἀνδρεάδου.

Εἶτα ὁ κ. **Γ. Καραθεοδωρῆ** ἀναγινώσκει τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἀπερὶ τῆς καθ' Ὁμηρον ἠθικῆς πραγματείας τοῦ κ. Μ. Παργίνα, μέλους ἀντεπιστέλλοντος (ἴδε σελ. 68).

Μετὰ ταῦτα λύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΕΖ'.

(Τακτικῆ).

Τῇ 12/24 Ἀπριλίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. Μαυρογενούς.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦται ὡς ἑξῆς ἡ

ἀλληλογραφία.

Ἐπιστολή, τῆς Ἀδελφότητος *Ξηροκρήνης*, ἀπὸ 5/17 τρέχοντος, ἐξαιτουμένης ὅπως παραχωρηθῇ αὐτῇ ἡ αἴθουσα τοῦ Σὺλλόγου διὰ συναυλίαν γενησομένην πρὸς ὄφελος τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς τῇ προσεχεῖ κυριακῇ.

Τοῦ αἰδ. κ. C. G. Curtis, προέδρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 10/22 τρέχοντος, προτεινόντος τακτικὸν μέλος τὸν κ. F. Maitland Sartoris.

Τοῦ κ. Ζ. Κλεζνθους, ἀπὸ 12 ἀπριλίου, ἐξαιτουμένου τὴν ἐκδοσιν ἐντάλματος ἐξ 20 λιρῶν ἐκ τῆς ψηφισθείσης 40λίρου πιστώσεως πρὸς ἐπισκευὴν τοῦ κτιρίου.

Τῆς ἐν Ἐλλησπόντῳ Τρωικῆς Ἀδελφότητος, ἀπὸ 8 ἀπριλίου, ἀγγελλούσης τὴν ἰδρῦσιν καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῆς καὶ ἐξαιτουμένης τὴν ἀρωγὴν τοῦ Σὺλλόγου.

Τῆς ἐνταῦθα Φιλοπτώχου τῶν Κυριῶν Ἀδελφότητος, ἀπὸ 4/16 ἀπριλίου, ἐξαιτουμένης ὅπως ὁ Σὺλλογος παραχωρήσῃ αὐτῇ τὴν αἴθουσαν αὐτοῦ διὰ τὴν ἐσπέραν τῆς προσεχοῦς παρασκευῆς ἢ τοῦ σαββάτου.

Τεθεισῶν εἰς ψηφοφορίαν τῶν αἰτήσεων τῶν δύο Ἀδελφοτήτων, τῆς Ἀδελφότητος *Ξηρο-*

κρήνης και τῆς Ἀδελφότητος τῶν Κυριῶν, ὁ Σύλλογος ἀποδέχεται ἀμφοτέρας, μετὰ τῆς ἐπιφυλάξεως διὰ τὴν τελευταίαν ὅτι ἡ αἴθουσα παραχωρεῖται τὴν παρασκευὴν, οὐχὶ δὲ τὸ σάββατον.

Ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ** ἀντὶ τοῦ κ. **Ι. Γεωργαντοπούλου**, ἀναγινώσκει τὴν κρίσιν τῆς Ἐπιστημονικῆς τοῦ Συλλόγου ἐπιτροπῆς περὶ τοῦ Ὁδηγοῦ τῶν ἀπλῶν τοπογραφικῶν περιγραφῶν τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. **Μηλιαράκη** ἐκδοθέντος οὕτως ἔχουσιν.

«Κύριοι,

»Ὁφελιμώτατον πονημάτιον συνέταξε τελευταίως ὁ κ. **Α. Μηλιαράκης** ἐπιγραφόμενον «Ὁδηγὸς τῶν ἀπλῶν τοπογραφικῶν περιγραφῶν» παραπεμφθὲν παρὰ τοῦ Συλλόγου τῇ Ἐπιστημονικῇ ἐπιτροπῇ πρὸς μελέτην. Ἡ ἐπιτροπὴ περατώσασα τὴν ἐντολὴν ταύτην, ἐπεφόρτισε τὸν ὑποφαινόμενον ἰν' ἀνακοινώσῃ τῷ Συλλόγῳ τὰς ἐπὶ τοῦ βιβλίου τούτου σκέψεις αὐτῆς.

»Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ὁδηγοῦ τούτου προτίθεται δι' αὐτοῦ κυρίως νὰ παρᾶσχῃ τὴν κλεῖδα τῆς εὐρέσεως καὶ συλλογῆς γεωγραφικῶν καὶ ἰδίως τοπογραφικῶν γνώσεων παντὶ τῷ δυναμένῳ μὲν ν' ἀσχοληθῇ περὶ τοιαύτην ὕλην, μὴ κερτημένῳ δὲ τὰς δεούσας γνώσεις καὶ μεθόδους περὶ τὴν συλλογὴν, κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς τῶν περὶ τὴν σπουδαιοτάτην ταύτην ὕλην ἐρευνῶν καὶ μελετῶν του. Διὰ τοῦ ὁδηγοῦ τούτου ὡς ἐν κατόπτρῳ καὶ ὁ μᾶλλον ἀδάης περὶ τὴν γεωγραφίαν, τὴν ἱστορίαν, τὴν τοπογραφίαν, τὴν ἀρχαιολογίαν, τὴν πολιτικὴν οικονομίαν, τὴν διοίκησιν κτλ. εὐρισκόμενος ἐν τινι τόπῳ, δύναται νὰ καταστῇ ἀρκούντως ἐγκρατῆς ὅλων τῶν ἰδιοτήτων, ἃς οὗτος περιέχει καὶ νὰ περιγράψῃ αὐτὰς ἀρκούντως σαφῶς· οὕτω δὲ ἀνεπαισθήτως, οὕτως εἰπεῖν, νὰ παρᾶσχῃ εἰς τὴν γεωγραφικὴν ἢ τοπογραφικὴν ἐπιστήμην ἀποτελεσματικὴν ὄντως συνδρομὴν τῶς ἀγνώστου.

»Ὁ κ. **Μηλιαράκης** κατέστη, ὡς γνωστόν, γεωγράφος καὶ τοπογράφος λίαν δεξιός, ἐφάρμοσας ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ σύστημα, ὅπερ, διὰ τοῦ προκειμένου Ὁδηγοῦ, ἀποπειρᾶται νῦν νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τοὺς ἄλλους. Ἐνασχοληθεὶς τὸ πρῶτον περὶ τὴν ἱστορίαν, γεωγραφίαν καὶ τοπογραφίαν πολλῶν ἀνατολικῶν χωρῶν ἐδημοσίευσεν ἀποφόρους ἀξίας πολλοῦ λόγου τοιαύτας ἐργασίας, πρῶτον τύπους ἢ ἐκ μεταφράσεων ὧν

τὰ *Κυκλαδικὰ* καὶ τὰ *ὀδοιπορικὰ Μακεδονίας, Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας* ἔτυχον παγκοίνου ἀνευφημίας. Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν ἔργων τούτων προέβη εἰς ποικίλας περὶ τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους μελέτας καὶ πολλὰς περὶ αὐτῶν ἐξέποντοσε πραγματείας, οὕτω δὲ βαθμῆδον ἐξακολουθῶν τὰς μελέτας του καὶ ἀνευδότης καταγινόμενος εἰς εὐρυτέραν ὕλην, συνέλαβεν ἤδη τὴν ὄντως κοινωφελεστάτην ιδέαν νὰ συλλέξῃ ὅ,τι δύναται νὰ καταστήσῃ πλουσιωτέραν τὴν περιγραφὴν τῶν περὶ ἡμᾶς χωρῶν καὶ διαφωτίσῃ οὕτως οὐ μόνον τὴν ἐπιτόπιον ἀλλὰ καὶ τὴν γενικὴν γεωγραφίαν, διότι βεβαίως ἐκ τῆς συλλογῆς ταύτης ἢ παγκόσμιος Γεωγραφία ἀντλήσει εὐρείαν, σπουδαίαν καὶ πρωτότυπον κατὰ τὸ πλεῖστον ὕλην.

»Εἰς τὴν πρωτοβουλίαν αὐτοῦ ταύτην ὁ ἑλληνογεωγράφος εὖρε πρόθυμον ἀρωγόν, κατὰ στήμα περισπουδαστόν, τὸ φέρον τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ μακαρίτου Ἀνδρέου Κορομηλά, ὅπερ ἀναλαμβάνει τὴν ἐκδοσὴν περιοδικῶν ὑπισχυομένου ὠφελιμωτάτους καρπούς, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *Γεωγραφικὸν Ἀρχεῖον*. Τὸ περιοδικὸν τοῦτο προτίθεται νὰ δημοσιεύσῃ ὕλην γεωγραφικὴν καὶ τοπογραφικὴν, ἀφορῶσαν ἰδίως τὰς περὶ ἡμᾶς χώρας, κυρίως δὲ νὰ φανερώσῃ τὰ προϊόντα παντός δυναμένου ν' ἀσχοληθῇ περὶ τοιαῦτα ἔργα. Ὅπως δὲ καταστήσῃ εὐχερεστέραν καὶ πλουσιωτέραν τὴν δημοσιευθησομένην ταύτην ὕλην ἐν τῷ μνησθέντι περιοδικῷ καὶ ἐνίσχυσῃ τὴν ἐργασίαν καὶ τὸν ζῆλον τῶν δυναμένων νὰ συντελέσωσιν, ᾧτινι τρόπῳ πρὸς τοῦτο, τὸ ῥῆθὲν κατὰ στήμα ἀνέλαβε τὴν ἐκδοσὴν καὶ δωρεὰν διανομὴν τοῦ Ὁδηγοῦ τοῦ κ. **Μηλιαράκη**, ὡς εἰδικωτέρου παρ' ἡμῖν περὶ τὰ τοιαῦτα.

Τὸ περιοδικὸν τοῦτο, οὐτινος κύριος μοχλὸς ἐστὶν ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς, προτίθεται νὰ καταρτίσῃ ἐν σμικρῷ ὅ,τι αἱ μεγάλα ὡς γνωστὸν εὐρωπαϊκὰ Γεωγραφικὰ Ἐταιρίαι καὶ τὰ παγκόσμια Γεωγραφικὰ Συνέδρια ἐν κύκλῳ εὐρυτάτῳ ἐπιδιώκουσιν. Ἐν αὐτοῖς συλλέγονται πᾶσαι αἱ γνώσεις αἱ ἀφορῶσαι τοὺς τόπους, τὴν ἱστορίαν, τὴν γεωγραφίαν καὶ τὴν διοίκησιν αὐτῶν, ἐξελέγχονται, συγγρίνονται, συζητοῦνται καὶ ἐπιδοκιμῶνται· καταρτίζονται δὲ οὕτως αἱ ἐπιτέστεραι περιγραφαὶ καὶ οἱ ἀκριβέστεροι γεωγραφικοὶ πίνακες. Τὰ παγκόσμια γεωγραφικὰ συνέδρια κατέστησαν ἀπὸ τίνος πηγῆ παγκοσμίου διανοητικῆς πλοῦτου καὶ κειμήλια γνώσεων. Οὕτω λ. χ. κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐν Βενετίᾳ συνεκροτήθη γεωγρα-

φική έκθεσις περιλαμβάνουσα παντοδαπά ἀντικείμενα, ἔργαλεῖα, συγγράμματα, εἰκόνας, ἐφευρέσεις, ἐνδύματα, προϊόντα ὀρυκτά, φυτὰ, ζῶα, ἀρχαιοτήτας, ὃ δ' ἐπισκεπτόμενος τὴν ἔκθεσιν ταύτην εὕρισκετο, οὐχὶ μόνον ἐν μέσῳ γεωγραφικῶν πινάκων ἀφθόνων καὶ ἀθρόων ἀλλ' ἐν μέσῳ αὐτοῦ τοῦ ἀρχαίου καὶ νεωτέρου κόσμου μετὰ πλείστων λεπτομερειῶν αὐτῶν.

»Ὁ κ. Μηλιαράκης ἐν μικρῷ, πᾶν ὅ,τι γεωγραφικὸν καὶ τοπογραφικὸν ἀφορᾷ εἰς τὴν Ἀνατολὴν κατὰ τε τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν νῦν ἐποχὴν ἀνέλαθε νὰ συλλέξῃ ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ, ἐπικαλούμενος παντὸς τὴν συνεργασίαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τρόπος καὶ ἡ μέθοδος τῶν τοπογραφικῶν, ἤτοι τῶν τοπικῶν περιγραφῶν, οὐκ ἔστι τοῖς πᾶσι προσιτός, διὰ τοῦ Ὁδηγοῦ του καθίστησι τὸ ἔργον εὐχερέστερον καὶ δύναται τις εἰπεῖν ὅτι καὶ τὸν μᾶλλον ἀγευστον τῆς τοιαύτης ἐπασχολήσεως καθίστησιν ἐπισήμονα, διότι τίθησιν ἐνώπιόν του διάγραμμα ἐντελές, ὅπερ ἕκαστος δύναται ἀκόπως νὰ συμπληρώσῃ.

»Καὶ ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην φαίνονται μὲν, ὡς καὶ ὁ συγγραφεὺς ὀνομάζει αὐτάς, αἱ τοπογραφικαὶ αὐταὶ περιγραφαὶ ἀπλαῖ, ἀλλ' ἐκ διαφόρων χειρῶν καταρτιζόμεναι καὶ ἐκ διαφόρων κεφαλῶν καὶ ἐρευνῶν ἀπορρέουσαι δύνανται γὰρ καταστῶσι περιγραφαὶ πλήρεις, μετ' ἐπιστημονικοῦ ῥυθμοῦ καὶ ἀξίας πολυτίμου.

»Ὡς πρὸς τὴν ἐργασίαν ταύτην οἱ νεώτεροι Ἕλληνες δυστυχῶς μέχρι τοῦδε ἐλάχιστον ἐμνημόνησαν καὶ εἶνε ἀληθῆς εὐεργέτημα τὸ πονημάτιον τοῦτο, δυνάμενον νὰ δώσῃ ὦθησιν ἐπαρκῆ ὅπως γνωσθῇ ἡ χώρα ἣν οἰκοῦμεν, τί ἀγαθὸν καὶ τί κακὸν περιέχει, ὅπως μελετηθῶσι τοσαῦτα κέντρα αὐτῆς τοπογραφικῶς καὶ ἀνοιγῶσιν οἱ ἡμέτεροι ὄφθαλμοὶ περὶ πολλὰ, ἅτινα κρύπτει μέχρι τοῦδε ἡ ἀδιαφορία, ἡ ἀγνοία καὶ ἡ παρερμηνεία.

»Ἐπὶ τὴν ἐποψίν ταύτην ὁ καθ' ἡμᾶς Σύλλογος ἐπιστημονικὴν ὑπηρεσίαν ἐκπληρώσει συνιστῶν τὸν Ὁδηγὸν αὐτὸν εἰς πάντας τοὺς ἐνταῦθα καὶ ἰδίως ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διαμένοντας παντὸς εἶδους πεπαιδευμένους κατοίκους, ἵνα μὴ μόνον ἀναγνώσιν αὐτόν, ἀλλὰ ἕκαστος ἐφ' ὅσον δύναται ἀναποκριθῶσιν εἰς τὴν πρόθεσιν τοῦ ἐπιτίμου συγγραφέως δι' ὑπομνημάτων τοπικῶν, ὅπως καταρτίζηται βαθμηδὸν καὶ συμπληρῶται ὁ χάρτης τῶν περὶ ἡμᾶς χωρῶν.

»Ἐπειδὴ δὲ τὸ βιβλίον τοῦτο διανέμεται δωρεάν, τὸ προεδρεῖον δύναται νὰ παρακαλέσῃ

ὅπως τῷ σχλῶσι σώματά τινα, ἅτινα νὰ διανεύμῃ καὶ ἀποστείλῃ ὅπου δεῖ.

»Ἰδοῦ, Κύριοι, αἱ σκέψεις τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ πονήματος.

Πέραν, τῇ 12/24 Μαρτίου 1882.

Ὁ εἰς ἡγητῆς

(Ἵπογ.) **ΙΩ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ**·

Τὴν κρίσιν ταύτην, μετὰ τινας ἐπ' αὐτῆς παρατηρήσεις τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου, ἀποφασίζεται ὅπως ὁ Σύλλογος δημοσιεύσῃ διὰ τῶν ἐφημερίδων.

Ἀκολουθῶς ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τοῖς ταύτας ποιησαμένοις.

Ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον, ψηφοφορεῖται καὶ γίνεται δεκτὸς μέλος τακτικὸν ὁ κ. Ἰ. Κούππας.

Ἀγγέλλεται δὲ τὸ πρῶτον, τακτικὸν μέλος ὁ κ. F. Maitland Sartoris, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. C. G. Curtis, Σ. Ἀριστάρχου καὶ J. Mordtmann.

Ἐἶτα ὁ κ. **Ἡρ. Βασιάδης** ἀναγινώσκει τὸ τρίτον μέρος τῆς πραγματείας αὐτοῦ «Περὶ Εἰσαγωγῆς εἰς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας», ὅπερ ἐπιγράφεται «περὶ τῆς ἰδέας τῆς προόδου κατὰ τοὺς ἀρχαίους». Ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης ἐπραγματεύθη τὸ ζήτημα τοῦτο ἐκτενέστατα καταλέξας πρῶτον γνώμας πολλῶν συγγραφέων ἐκ τῶν νεωτέρων, ἀναφερομένας εἰς τὴν ἰδέαν, ἣν εἶχον οἱ ἀρχαῖοι περὶ τῆς προόδου. Ἐκ τούτων οἱ μὲν διατείνονται ὅτι οὐδεμίαν εἶχον ἰδέαν οἱ ἀρχαῖοι περὶ τῆς προόδου, οἱ δ' ὅτι ἀμυδρὰν μόνον. Ὀλίγοι δὲ τινες τούναντιον ὑποστηρίζουσι. Πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου, λέγει ὁ κ. Βασιάδης, δέον νὰ τραπῶμεν ἄλλην ὁδόν, νὰ περυσυλλέξωμεν πάντα τὰ χωρία τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐν οἷς ἐκφράζεται ἰδέα τις περὶ προόδου περὶ τῆς ἀτομικῆς ἢ κοινωνικῆς ἢ πολιτικῆς ἢ περὶ διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς προκοπῆς.

Οὕτως ὁ κ. Βασιάδης ἀρχάμενος ἀπὸ Ὁμήρου διῆλθε τοὺς τε ποιητάς καὶ τοὺς πεζοὺς συγγραφεῖς μέχρις Ἀριστοτέλους καὶ Ζήνωνος τοῦ στωϊκοῦ φιλοσόφου μνημονεύων τῶν χωρίων, ὅσα ὑποδεικνύουσι πρόσδόν τινα διανοητικὴν ἢ ἠθικὴν ἢ κοινωνικὴν (ἴδε καὶ σλ. 301).

Μετὰ ταῦτα, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησαμένου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΞΗ'.

(Τακτική).

Τῆ 19/1 Μαΐου 1882.

Προεδρευοντος τοῦ ἐτέρου τῶν ἀντιπροσδρων κ. Κ. ΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦται ὡς ἐξῆς ἡ

ἀλληλογραφία·

Ἐπιστολή, τῆς κ. Καλλιόπης Κεχαγιᾶ, ἀπὸ 15 τρέχοντος, δι' ἧς ἀπαντῶσα εἰς τὴν ἀπὸ 31 παρελθόντος μηνὸς ἐπιστολὴν τοῦ Συλλόγου ἐκφράζει τὴν λύπην αὐτῆς, διότι ἀδυνατεῖ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν περὶ δημοσιῶν διαλέξεων αἰτησιν τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ, γενικοῦ γραμματέως τοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 16/28 τρέχοντος, ἀγγέλλοντος ὅτι ἀποσιτάσει ἐπὶ τινὰς ἡμέρας καὶ ὅτι ὁ κ. Ὁδ. Ἀνδρεάδης, εἰδικὸς γραμματεὺς, ἀνεδέξατο ἀναπληρῶσαι αὐτὸν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀποσιτάσεως αὐτοῦ.

Τοῦ κ. Μ. Παρανίκα, ἐκ Σμύρνης, ἀπὸ 30 μαρτίου, δι' ἧς ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ 23 φεβρουαρίου ἐπιστολὴν τοῦ Συλλόγου ἐκτίθησι διὰ μακρῶν τοὺς λόγους, δι' οὓς θεωρεῖ ὅλως περιττὴν τὴν προσθήκην χάρτου ἐν τῷ τέλει τῆς περὶ Ἰλίου πραγματείας αὐτοῦ.

Τοῦ Πανιερ. Μητροπολίτου Καισαρείας, ἀπὸ 27 μαρτίου, ὑποβάλλοντος πρότασιν περὶ προκηρύξεως διαγωνίσματος πρὸς μεταφράσιν ἐκ τοῦ γερμανικοῦ τῆς τελευταίας ἐκδόσεως τοῦ «*Οδηγοῦ ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας ἐν τοῖς Γυμνασίοις καὶ ταῖς πραγματικαῖς σχολαῖς (Realschulen)*» ὑπὸ τοῦ W. Schrader. Ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ τούτου ἡ Α. Π. δηλοῖ ὅτι προσφέρει δέκα λρας διὰ βραβεῖον τοῦ τὴν καλλιωτέραν μεταφράσιν ποιήσοντος.

Τῶν ἐφόρων καὶ δημογερόντων τῆς κωμοπόλεως Κρήνης, ἀπὸ 1/13 μαρτίου, ἐξαιτουμένων ὅπως ὁ Σύλλογος προσέλθῃ ἀρωγὸς τοῖς ἕνεκα τῶν τελευταίων γενομένων σεισμῶν εἰς κακὴν κατάστασιν εὐρισκομένοις ἐκπαιδευτηρίοις αὐτῶν, εἴτε δι' ἰδίας χρηματικῆς χορηγίας εἴτε διὰ τῆς συστάσεως ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτροπῆς πρὸς συλλογὴν συνδρομῶν ὑπὲρ τῶν ἐκπαιδευρίων τῆς κοινότητος.

Τοῦ αἰδ. C. G. Curtis, προέδρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, δι' ἧς ἀγγέλλει ὅτι ἐπειδὴ οὐδεμίαν ἐγένετο ἐτι συνεννόησις μετὰ

τῶν συναδέλφων αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀρχ. ἐπιτροπῇ, ἀδυνατεῖ ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὰς περὶ τῆς ἐκθέσεως ἐπιστολάς τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ κ. Συμ. Μανασσείδου ἐκ Χατζηγηρίου (Κεσσάνης), ἀπὸ 7 ἀπριλίου, ἐξαιτουμένου πληροφορίας περὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀποσταλειῶν δύο πραγματικῶν τῆς *Νέας Παιδαγωγίας* καὶ τῆς *Μυθολογίας*. Πρὸς τοῦτοις δι' αἰτεῖται καὶ τὸν τελευταῖον τόμον τοῦ περιοδικοῦ.

Περὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Παν. Μητροπολίτου Καισαρείας κατ' τῆς τῶν ἐφόρων καὶ δημογερόντων Κρήνης ὁ κ. προεδρεύων λέγει ὅτι σφηθῆσεται τὸ προεδρεῖον.

Ὁ κ. Σ. Σατραζάμη προτείνει ὅπως ἐκλεγῆ ἐπιτροπὴ πρὸς συλλογὴν συνδρομῶν ὑπὲρ τῶν σχολῶν Κρήνης.

Ὁ κ. προεδρεύων δηλοῖ ὅτι ἡ πρότασις τοῦ κ. Σατραζάμη μελετηθήσεται ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ προεδρείου.

Ἐἶτα ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθεὶς γίνεσθαι δεκτὸς τακτικὸν μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. F. Maitland Sartoris, β' γραμματεὺς τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας.

Κατὰ πρότασιν δὲ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς ὁ κ. F. Maitland Sartoris ὀνομάζεται καὶ μέλος αὐτῆς.

Ἀκολουθῶν ὁ κ. Ἀβρ. Μιλεζίκας, εισηγητῆς τῆς πρὸς κρίσιν τοῦ συγγράμματός τοῦ Σατὶ βέη *φσδαίλ-ι-ἀχλακηγῆ βε κεμαλάτ-ι-ἡλμιγῆ* εἰδικῆς ἐπιτροπῆς ἐκ τοῦ ἐξ. Ἀλεξάνδρου πασᾶ Καραθεοδωρῆ καὶ τῶν κ. κ. I. Καρολίδου, Ἀβρ. Μιλεζίκας, ἀναγινώσκει τὴν ἐκθεσιν αὐτῆς (ἴδε σελ. 303).

Μετὰ ταῦτα ὁ προεδρεύων εὐχαριστήσας τὴν ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῇ ἐκτελέσει τῆς ἐντολῆς τοῦ Συλλόγου διαλύει τὴν συνεδρίαν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΞΘ'.

(Ἐκτακτος.)

Τῆ 23 Ἀπριλίου 1882.

Προεδρευοντος τοῦ ἐτέρου τῶν ἀντιπροσδρων κ. Κ. ΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως ὁ αἰδ. C. G. Curtis, πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀναγινώσκει τὴν ἐκθεσιν τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ἔχουσαν ὡς ἐξῆς·

Κήρυξις

Ἡ ἔκθεσις, ἣν ἔχω τὴν τιμὴν ἵνα καθυποβάλω ὑμῖν τὴν ἐσπέραν ταύτην, ὡς Ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ καθ' ἡμᾶς Συλλόγου, θέλει υποδείξει ὑμῖν τὰ ἔργα μᾶλλον ἢ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιτροπῆς ἡμῶν κατὰ τὸ λήγον ἤδη δωδεκάμηνον.

Ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ παρελθόντος ἔτους μετέδωκεν ἡμῖν τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἡμιτελῆ αὐτῆς ἔργα· καὶ ἡμεῖς δ' ἐπίσης, κατὰ συνέπειαν, παραδίδομεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν διαδόχων ἡμῶν τὸν μίτον, ὃν ἐνεπιστεύθησαν ἡμῖν οἱ προκάτοχοι ἡμῶν.

Λυπούμεθα τοίνυν μὴ δυνάμενοι ἵνα προσενέγκωμεν ὑμῖν προωδευμένην κἄπως ἐπιχείρησιν ὑψίστου ἐνδιαφέροντος, ἥτις κατηνέλωσε τὰς προσπάθειάς ὀλοκλήρου σειρᾶς ἐπιτροπῶν ἐπὶ ὅλην δεκαετηρίδα· ἐννοῶ τὸν ἀρχαιολογικὸν χάρτην τῶν Χερσαίων Τειχῶν. Ἀρκούμεθα δὲ ὑπομνησκόντες ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ὅτι ἐμιμήθημεν καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὸ ἀγρυπνον τῶν κατὰ τὴν ἱστορίαν πολιορκητῶν, χωρὶς νὰ κατορθώσωμεν παρόμοιον θρίαμβον, ἢ νὰ θέσωμεν τὴν χεῖρα ἐπὶ τὰ ἴχνη καὶ τῶν Χερσαίων Τειχῶν· ἐπομένως δὲ ἠναγκάστημεν ἵνα καταφύγωμεν εἰς τὸ Προεδρεῖον, βέβαιοι ὄντες, ὅτι τοῦτο μόνον δύναται ἵνα λύσῃ ζήτημα ἀφορῶν τὸ συμφέρον, τὸν σκοπὸν, τὴν τιμὴν αὐτὴν ὀλοκλήρου τοῦ Συλλόγου.

Εὐτύχημα αὐτῆς λογίζεται ἡ ἐπιτροπὴ τὴν προσέλευσιν νέων μελῶν, προσενεγκόντων εἰς τὰ ἔργα ἡμῶν τὸν τε ζῆλον καὶ τὰς γνώσεις αὐτῶν. Ἡ Φιλολογία, ἡ Ἐπιστήμη καὶ ἡ Διπλωματία ἀπέστειλαν τοὺς ἀξιόους αὐτῶν ἀντιπροσώπους κ. κ. A. Dorigny, Παπαδόπουλον Κεραμέα, G. Berggren καὶ Nicolson. Ἀναμένομεν τὴν ἀπάντησιν τοῦ κυρίου κόμητος Rossi Scotti, ἐπιτίμου Διευθυντοῦ τοῦ ἐν Pérouse Μουσείου, ὃν ἐξελέχασθε μέλος ἀντεπιστέλλον, καὶ τὴν ἐκλογὴν ὡς τακτικοῦ μέλους τοῦ κ. F. Mailland Sartoris, γραμματέως τῆς ἐν ταῦθα ἀγγλικῆς Πρεσβείας.

Τὰ πρακτικὰ τῆς ἐπιτροπῆς ἀποδεικνύουσι τὴν σημαντικότητά τῶν ἐρευνῶν, αἵτινες ἐγένοντο ἐν τῷ διαστήματι τοῦ ἔτους ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς ἡμετέρας ἐπιτροπῆς, ἅτινα ἐπὶ πολλὰ ἤδη ἔτη ἐργάζονται πρὸς ἄγνοια αὐτῆν.

Οὕτως ὁ ἱατρὸς κ. Πασπάτης ἐπραγματεύθη περὶ τῶν βυζαντινῶν μνημείων:

1). Περὶ τῶν παρὰ τῷ Tchinnili Kiosque θύλων.

2). Περὶ τῶν ἐρειπίων ἀρχαίου οἰκοδομηματος μεταξὺ τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ τῆς Ἀγίας Εἰρήνης.

3). Περὶ τῶν ὑπογείων πρὸς βορρᾶν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης.

Ζητήσαντος δὲ τοῦ κ. Arthur Lander, ἐκ μέρους ἀγγλικῆς τινος ἐταιρίας, πληροφορίας περὶ τοῦ κυματίζοντος θαπέδου τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὁ κ. Περδικίδης ἀνεκοίνωσε δύο χωρῖα ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, τὸ μὲν ἐκ τοῦ πονήματος Παύλου τοῦ Σιλεντιαρίου, τὸ δ' ἕτερον τοῦ Κωδινού.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἐδέχθη πολλὰς ἀνακοινώσεις ἀμέσους τε καὶ ἐμμέσους.

Ὁ κ. Γεδεῶν π. χ. ἔγραψεν ἐπιστολὴν περὶ τινος χρυσοβούλλου καὶ τινων μολυβδοβούλλων:

Ὁ κ. Λήμιος ἀπέστειλεν ἐξ Ἀρτάκης παρατηρήσεις τινὰς περὶ πολλῶν ἀνεκδότων ἐπιγραφῶν, εὐρισκομένων ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῆς ἀρχαίας Κυζίκου.

Ἡ Α. Ε. ὁ μέγας Λογοθέτης Σ. Ἀριστάρχης βέης ἀνεκοίνωσεν ἐξήκοντα πέντε (65) ἀνεκδότους ἐπιγραφὰς μεγίστης ἱστορικῆς ἀξίας, ὧν τὰς πλείστας αὐτὸς οὗτος ἐν Περὶ θῶ τῇ Ἡρακλεῖα ἀπετύπωσεν.

Ὁ Dr J. Mordtmann ἀνεκοίνωσε πληροφορίας περὶ τινων θεσσαλικῶν μνημείων καὶ περὶ ἐπιγραφῶν (κατακεχωρισμένων ἤδη ἐν τῷ τοῦ Συλλόγου Κώδικι) Προύσης, Κυζίκου καὶ Νικομηδείας.

Ὁ κ. διδάκτωρ Κοντογεώργης ἠγαθύνθη ὅπως προυνεπιστάσῃ φυλλάδιον περὶ Βάρνης καὶ δύο ἐπιγραφὰς, τὴν μὲν εὐρεθείσαν ἐν Καρᾷ Χερμᾶν παρὰ τῇ Κωστάντζα, τὴν δὲ τῆς Καλλάτιος.

Περὶ τὰς τριάκοντα (30) δὲ ἐπιγραφὰς ἀνεκδοτοὶ ἀπεστάλησαν ἐν ἀντιγράφῳ παρὰ τοῦ κ. Λαζίδου, ἐν ὀνόματι τοῦ ἐν Ραιδεστῷ Συλλόγου, διὰ τοῦ ἱατροῦ κ. Πασπάτη.

Ὁ Dr J. Mordtmann ἀνεκοίνωσεν ἡμῖν μεταφράσεις αὐτοῦ χωρίων τινῶν ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ ἀραβὸς γεωγράφου Ibn-el-Vardi τοῦ XIV αἰῶνος καὶ τοῦ Ibn-Haukal τοῦ IX αἰῶνος περὶ τῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Βυζαντίου.

Ὁ κ. Σταμούλης ἀπέστειλε τέσσαρας (4) ἀνεκδότους ἐπιγραφὰς, ἃς ἡ Α. Ε. ὁ μέγας Λογοθέτης Σ. Ἀριστάρχης βέης παρουσίασε τῇ ἐπιτροπῇ καὶ θέλει μελετήσῃ.

Ἡ Α. Σ. ὁ μητροπολίτης Ἰμβρου προστίθησιν δεκαπέντε (15) ἀνεκδότους ἐπιγραφὰς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συλλογῇ.

Ὁ ἀρχιτέκτων κύριος Α. Ραζής ἀπέστειλεν ἡμῖν ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν, εὐρεθεῖσαν ἐπὶ πύργου τινὸς τῶν χερσαίων τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ κ. Dr Schroeder ἐπέδειξε διόρθωσιν σχεδιογραφήματος τῆς Κυζίκου, δημοσιευθέντος ὑπὸ τῶν κ. κ. Perrot et Guillaume καὶ ἐσημείωσε τὴν πραγματικὴν καὶ ἄγνωστον εἰσέτι θέσιν τοῦ Θεάτρου τῆς Πόλεως πρὸς νότον τῆς Ἀκροπόλεως, ἐνθα διακρίνεται σαφῶς τὸ κυκλοτερές τοῦ Θεάτρου.

Ὁ κ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς παρουσίασεν ἀνέκδοτον τῆς Νικομηδείας ἐπιγραφὴν, ἀντιγραφθεῖσαν τῷ 1878 ὑπὸ τοῦ Ἐλευθ. Θωμᾶ.

Ὁ αὐτὸς κύριος Παπαδόπουλος ἐποίησατο προσέτι ἀνάγνωσιν τῆς πραγματικῆς αὐτοῦ περὶ τῶν λειψάνων τῶν συγγραμμάτων τῶν ἑλλήνων μετρολόγων, τῶν διατηρηθέντων ἐν ταῖς ἀρμενικαῖς μεταφράσεσι τοῦ Ἀνακία Chirakounatsi τοῦ VII αἰῶνος.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἀπεδέξατο τὴν ἀνακοίνωσιν τῶν παρ' ἐμοὶ ἐπιγραφῶν, καταχωρίσασα ἐν τῷ τοῦ Συλλόγου Κώδικι τὰς πλείστας ἐξ αὐτῶν.

Διὰ τῶν ἐρευρῶν καὶ τῶν ἀνακοινώσεων τούτων ἡ ἐπιτροπὴ ἠκολούθησε τὴν ὑπὸ τῶν προκατόχων αὐτῆς χαραχθεῖσαν γραμμὴν.

Ἐπιστῶμεν ἰδίᾳ τὴν προσοχὴν ὑμῶν ἐπὶ τῶν ἑκατὸν καὶ ἐπέκεινα ἐπιγραφῶν τῆς Θράκης, τῶν ἐπιχεουσῶν φῶς ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνισμοῦ μεταξύ τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς χώρας ταύτης.

Καθῆκόν μου ἠγοῦμαι ὅπως ἀπονεύσω φόρον ἐπαίνου πρὸς τὸν γραμματέα τῆς ἡμετέρας ἐπιτροπῆς διὰ τὴν δεξιότητα καὶ τὴν ἀκρίβειαν, μεθ' ὧν ἐξετέλεσε τὰ δυσχερῆ καὶ λεπτὰ αὐτοῦ καθήκοντα. Εὐχαρίστως προσέτι ἀνομολογῶ τὴν εὐσυνείδητον πιστότητα, μεθ' ἧς ὁ κ. Πανόπουλος κατεχώρισε τὰς ἀνακοινωθείσας ἐπιγραφάς.

Οὕτως ὁ κώδιξ τοῦ Συλλόγου περιέλαβε, διαρκούσης τῆς ἡμετέρας ἐτησίας διαχειρίσεως, ὑπὲρ τὰς τετρακοσίας (400) ἐπιγραφάς· διὰ τὸ ἔργον δὲ τοῦτο τοῦ κ. Πανοπούλου κατηναλώσαμεν 1500 γρ. πρὸς 20 γρ. τὸν μετρητή. Ἡ ἐπιτροπὴ παρεσκευάσε πᾶσαν τὴν καταχωριστέαν ὕλην ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ δελτίῳ, οὗτινος ἡ δημοσίευσίς καθυστέρησεν ἔνεκα περιστάσεων ἀνεξαρτήτων τῆς θελήσεως αὐτῆς· ἔχει δὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι δημοσιεύμενον προσεχῶς τὸ δελτίον τοῦτο θέλει τύχει τῆς ὑμετέρας ἐπιδοκίμασίας.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἤρξατο προσέτι τῆς παραδοχῆς νέων μέσων πρὸς διατήρησιν τῆς μνήμης τῶν κλασικῶν καὶ βυζαντινῶν μνημείων.

Ὅθεν ἔσχεδίσσε λεύκωμα, ὅπερ, ἀνάλογον ὡς πρὸς τὸν κώδικα τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν, θέλει περιλάβει συλλογὴν ἰχνογραφημάτων, σχεδιογραφημάτων καὶ φωτογραφιῶν, ὧν ἡ μελέτη ἤθελεν ἐπιναφέρει εἰς τὴν μνήμην τὰ κατεστραμμένα, καὶ ἤθελε συντελέσει πρὸς ἀκριβεστέραν γνῶσιν τῶν μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν σωζομένων. Ἡ διατήρησις τῶν ἀπεικονισμάτων τούτων μοι φαίνεται ἰδίᾳ ἀναγκαιοτάτη, καθόσον τὰ πρωτότυπα ἐφανίζονται ἡμέρῃ τῇ ἡμέρῃ. Ἡ ἀπληστία τῶν ἐπιχειρηματιῶν καὶ τῶν περιηγητῶν—αἱ ἀνάγκαι τοῦ XIX αἰῶνος—καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ βροχὴ καὶ ὁ ἄνεμος ὑποβοηθοῦσαι τὰς τοῦ χρόνου καταστροφὰς ἀείποτε συνδυάζονται ὅπως ἀπαλείψωσιν ἐκ τῆς περὶδοξου ταύτης πόλεως πᾶν ἴχνος τῆς ἱστορίας αὐτῆς. Οὕτως ἐξηφανίσθησαν, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, τὰ λείψανα τῆς εἰς Τίμενος μεταβληθείσης ἀρχαίας Ἐκκλησίας καὶ μετακληθείσης Sheikh Murad Mesdjid, ἡ Κηκόπορτα, τὸ παλάτιον Θεοδοσίου τοῦ Νεωτέρου, τὰ ἴχνη τοῦ Ἡρώου τοῦ Παντολέοντος καὶ πλείστα ὠραῖα τεμάχια μωσαϊκῶν, εὐρισκομένων ἄλλοτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Σωτήρος, τανῦν Kahriü Djami, ὡς λ. χ. ἡ ἀπεικονίσις τῆς Παρθένου Μαρίας, ἀκρωμένης τὰ τοῦ Νόμου παρὰ τῶν διδασκάλων, ἡ τῆς Παρθένου Μαρίας, ἰσταμένης ἐνώπιον τοῦ Ἀρχιερέως, καὶ ἡ τοῦ Ὑδρωπικοῦ. Κεκαλυμμένοι ὑπὸ ἀσβέστου ὑποκρύπτονται αἱ εἰκόνες τῆς Παρθένου Μαρίας ἐν τῷ κήπῳ τῆς Μονῆς τῆς Χώρας, καὶ ἡ συγκινητικὴ εἰκὼν τοῦ παραμυθουμένου Χριστοῦ, κρατοῦντος ἐν τῇ χειρὶ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ προσκαλοῦντος τοὺς κεκμηκότας καὶ τοὺς βεβαρημένους· ἀλλ' ἡ πρόσκλησις αὕτη ἔμενεν ἐκεῖ ἄγνωστος ἀπὸ πολλῶν ἤδη αἰῶνων.

Ἐπιτρέψατέ μοι, Κύριοι, πρὸς τὸ τέρας χωροῦντι, ὅπως ἐκφράσω καὶ ἀτομικὴν τινα γνώμην. Λαμβάνω τὸ θάρρος ἵνα προτείνω μέσον τι ἐκπαιδεύσεως, ὃν ἐν χρήσει ἐν Ἀγγλίᾳ, ἦτοι τὴν συνθήκην τοῦ περιοδεύειν ὑπὸ τὴν διαίτησιν καθηγητῶν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἀρχαιολογίας. Πάντα τὰ μέλη τῆς ἡμετέρας ἐπιτροπῆς δύνανται ὅπως λάβωσι μέρος εἰς τὰς ἐκδρομὰς ταύτας, καὶ τὰ δημοσιεύσαντα ἤδη τὰς σπουδαίας αὐτῶν μελέτας ἤθελον σαφηνίσει τὰ ἀντικείμενα ἐπιτοπίως, ἐπωρελούμιναι ἐκ τῶν λειψάνων, ὧν ὁ πειραματῶν χρόνος ἐφείσθη, καὶ διασκευάζοντα τὰ διεσκορπισμέ-

να συντρίμματα *disiecta membra* ἰδύναντο ὅπως ἐκθέσωσιν ἡμῖν *ex pede Herculem*.

Ἀποδέξασθε ἤδη, Κύριοι, τὰς ζωηράς μου εὐχαριστήσεις, καὶ βεβχιώθητε περὶ τῆς εὐγνωμοσύνης, μεθ' ἧς περαιῶ τὴν ἐκθεσιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἣν ἔχω τὴν τιμὴν ἵνα ἀντιπροσωπεύω τὴν ἐσπέραν αὐτήν.

Δέχθητε τὴν ἔκφρασιν τῆς βαθείας μου συμπαιθείας, ἣν ὁ ἀξιοθαύμαστος ὑμῶν Σύλλογος ἐφελεύει, καὶ ἐπιτρέψατε εἰς ζένον ὅπως εὐχηθῆ ὑμῖν ἐπιτυχίαν ἀξίαν τῶν προσπαθειῶν καὶ τοῦ χαρακτήρος ὑμῶν, ἵνα τὸ *Πρωταεῖον* τοῦτο, ἐνθα τὸ ἱερόν πῦρ οὐδέποτε σβέννυται, καταστῆ ἡ ἐστία ἀπασῶν τῶν δικαίων ὑμῶν προσδοκιῶν, καὶ ἵνα τὰ φῶτα τῆς ἐπιστήμης καὶ τὸ θάλλος τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης διαχέωνται ἐντεῦθεν ἐν τῷ μέλλοντι ἐφ' ὅλων τῶν ὥραιαν ὑμῶν γλώσσαν ὁμιλούντων, καθάπερ, καὶ κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας, διὰ τῆς γλώσσης ταύτης διεχέοντο τὰ φῶτα τοῦ μόνου πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἀληθοῦς θρησκείας ἐφ' ὅλων τῶν ἐθνῶν τῆς Οἰκουμένης.

CHARLES GEORGE CURTIS.

Ὁ κ. προεδρεύων ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας τοῦ Συλλόγου τῇ Ἀρχαιολογικῇ ἐπιτροπῇ ἐπὶ τῇ μετὰ ζήλου ἐκπληρώσει τῶν ἀνατεθειμένων αὐτῇ καθηκόντων.

Εἶτα ὁ κ. **Χρ. Χατζηχρήστου**, εἰσηγητῆς τῆς Φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀναγινώσκει τὴν ἐκθεσιν τῶν κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἐργασιῶν τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης οὕτως ἔχουσιν·

Κύριοι,

Ἐνταλεῖς νὰ παρουσιάσω τῷ Συλλόγῳ ἐκθεσιν τῶν κατὰ τὸ λήξαν ἤδη συλλογικῶν ἔτος ἐργασιῶν τῆς Φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς, μετὰ πολλῆς μὲν προθυμίας πράττω τοῦτο, ἅτε ἀναπληρῶν ἐν τῷ καθήκοντι τούτῳ συνάδελφον, ὀτρηνὸν μὲν θεράποντα ἀπὸ πολλοῦ γε χρόνου τῆς ἐπιτροπῆς, λίαν δὲ κεχαρισμένον τῷ ἐμῷ θυμῷ, ἀλλὰ καὶ μετ' οὐκ ὀλίγης λύπης ὅτι ἀναπληρῶ ἀσθενῶντα τὸν γραμματεῦντα ἐν τῇ ἐπιτροπῇ κύριον Θεμιστοκλέα Σαλτέλην.

Ἡ Φιλολογικὴ ἐπιτροπὴ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο συνισταμένη ἐκ τῶν κυρίων Ἡροκλέους Βασιλάδου, προέδρου αὐτῆς, Θεμιστοκλέους Σαλτέλη, γραμματέως, Κωνσταντίνου Ξανθοπούλου, Ἀδραμ Μαλιακά, Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως καὶ Χρήστου Χατζηχρήστου, ἐπτὰ ἐποιήσατο συνεδριάσεις, καθ' ἃς ὑπ' ὕψει ἔλαβε καὶ πάλιν τὰ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν σπουδαίως ἀπασχολοῦντα αὐτὴν δύο ζητήματα, ἧτοι τὸ Ζω-

γράφειον περὶ συλλογῆς ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ διαγωνίσμα καὶ τὸ περὶ Ζωγραφείου Βιβλιοθήκης. Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τούτων ἡ ἐπιτροπὴ ἱκανῶς ἐργάσθη, ἀποσταλεισῶν οὐκ ὀλίγων συλλογῶν πρὸς κρίσιν, περὶ ὧν ἐκτενὴς γενήσεται λόγος ὑπὸ τοῦ νεαροῦ εἰσηγητοῦ τῆς ἐπιτροπῆς κυρίου Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως κατὰ τὴν προσεχῆ ἐπέτειον τοῦ Συλλογοῦ ἑορτῆν. Ἐπὶ τοῦ διαγωνίσματος τούτου ἡ Φιλολογικὴ ἐπιτροπὴ ὄρωσα, ὅτι αἱ συλλογαὶ αὗται οὐ μόνον ἐκ τῶν αὐτῶν αἰετοῦ σφραγῶν, Ἡλείου, Θράκης, Πόντου καὶ ὀλίγα ἐκ Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας ἀποστέλλονται, ἀλλὰ καὶ κατ' ἔτος ββίνουσιν ἐλαττούμεναι, τὸ δ' ἄλλο πλείστον μέρος τῆς ἑλληνικῆς γῆς, ἰδίως δὲ αἱ νῆσοι τοῦ Ἀρχιπελάγους ὅλως ἀνεκμετάλλευτοι μένουσιν ἀπὸ τῆς γλωσσικῆς ὕλης, ἀπεφάσισε τὴν ἀποστολὴν ἐγκυκλίου πρὸς τοὺς διδασκάλους καὶ ἄλλους λογίους εἰς τὰς νήσους Κρήτην, Ρόδον, Κάρπαθον, Κῶν, Κάλυμνον, Πάτμον, Χίον, Λέσβον, Ἰμβρον, Λήμνον, Σαμοθράκην, Θάσον καὶ ἄλλας, προτρέπουσα αὐτοὺς εἰς συλλογὴν καὶ ἀποστολὴν γλωσσικῆς ὕλης ὅπως μὴ ἀποσβεσθῆ τὸ μόλις ἀρξάμενον καὶ μέγα αὐξήθησόμενον τοῦτο φιλολογικὸν ἔργον, μέλλον νὰ διαλευκάνῃ πλείστα ὅσα σκοτεινὰ σημεῖα τῆς ἀρχαίας φιλολογίας. Ἴνα δὲ μὴ μένωσι κεκρυμμένοι τοιοῦτοι γλωσσικοὶ θησαυροὶ, γινώσκωσι δὲ καὶ οἱ περὶ τὴν συλλογὴν τοιαύτης ὕλης καταγινόμενοι τίνα τὰ περισυναχθέντα καὶ τίνων εἰσέτι δεόμεθα, ἡ ἐπιτροπὴ ἔχει ἐτοιμὴν ἱκανὴν γλωσσικὴν ἐπεξεργασμένην ὕλην πρὸς δημοσίευσιν ἐν τῷ ἐκδοθησομένῳ περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου.

Ἐπὶ δὲ τοῦ ἐτέρου τῶν μελημάτων τῆς ἐπιτροπῆς, ἧτοι τῆς Ζωγραφείου Βιβλιοθήκης, ἀναγγέλλομεν τοῖς ἀξιοτίμοις συναδέλφοις ὅτι αὐτῇ ἀνέθηκε τῷ νεαρῷ φιλόλογῳ κυρίῳ Ν. Γ. Πολίτῃ, αἰτήσαντι, τὴν ἐκδοσιν τοῦ Ἀριστοφάνους, ἐποιήσατο δὲ καὶ ὑπόμνησιν τοῖς ἀπὸ πολλοῦ ἀναδεχθεῖσι καὶ ἐργαζομένοις περὶ τὴν ἐκδοσιν ἐτέρων ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων περὶ ἐπισπεύσεως τῶν ἔργων αὐτῶν.

Ταῦτά εἰσι καὶ ἕτερά τινα ἥττονος λόγου ἄξια περὶ ἃ ἠσυχολήθη ἡ Φιλολογικὴ ἐπιτροπὴ, ἧτις εὐχεταὶ τῇ διαδόχῳ πλείους καὶ σπουδαιοτέρας ἐργασίας.

Τῇ 28 Ἀπριλίου 1882.

ἩΡ. ΒΑΣΙΛΑΔΗΣ, Πρόεδρος. — Κ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ. — ΑΘ. Π. ΚΕΡΑΜΕΥΣ. — ΑΒΡ. ΜΑΛΙΑΚΑΣ. — Θ. ΣΑΛΤΕΛΗΣ, Γραμματεὺς. — ΧΡ. ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΥ, Εἰσηγητῆς.

Ἀκολουθῶς ὁ κ. Ν. Παρανεάκας ἀναγινώσκει τὴν ἐκθεσιν τῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐργασιῶν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς οὕτως ἔχουσαν·

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου συνισταμένη ἐκ τῶν κ. κ. Κ. Ξανθοπούλου, προέδρου, Ἡρ. Βασιλάδου, Ὁδ. Ἰαλέμου, Χρ. Χατζηχρήστου, Θεμ. Σαλλέτη, Ἀβρ. Μελιάκα, Ἀθ. Θεοδωρίδου, Π. Παπακρούση καὶ Ν. Παρνεάκα, γραμματικῶς, συνᾶλθε κατὰ τὸ λῆγον συλλογικὸν ἔτος εἰς δώδεκα συνεδριάσεις. Μὴ δυνάμενη ἕνεκα τῶν δυσχερῶν οικονομικῶν περιστάσεων νὰ ἐκπληρώσῃ κατὰ γράμμα τὰ εὐρέα καθήκοντα, ἄτινα ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ ἐπιβάλλονται αὐτῇ, ἐσκέψατο ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς συνεδριάσεως περὶ τῆς βελτιώσεως τῆς δημοτικῆς παιδείας· πρὸς πληρεστέραν δὲ καὶ ταχύτεραν ἐπιτυχίαν αὐτῆς ἀπαράιτητον ἐθέλωσε τὴν σύστασιν Διδασκαλείου καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἵνα μορφωθῶσιν ὡς οἶόν τε πλείους διδάσκαλοι τῆς νεωτέρης παιδείας· διὸ λαβοῦσα τὴν ἔγκρισιν τοῦ Συλλόγου ἐξελέξατο ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς, τῶν κ.κ. Ξανθοπούλου, Χατζηχρήστου καὶ Σαλλέτη, ἵνα αὕτη μελετήσασα ἐπισταμένως τὸ ζήτημα τοῦτο συντάξῃ ἅμα καὶ τὸ πρόγραμμα αὐτοῦ. Ἡ εἰδικὴ αὕτη ἐπιτροπὴ μετὰ προθυμίας ἐπιλαβομένη τῶν ἑαυτῆς καθήκοντων ἐπαραίωσι τὸ ἔργον αὐτῆς· οὐδὲν δὲ πρὸς τελείαν πραγματώσειν αὐτοῦ ὑπολείπεται ἢ τὰ χρηματικὰ μέσα, ἅτινα ἔχομεν δι' ἐλπίδος ὅτι ἐν αἰσιωτέροις οικονομικοῖς καιροῖς εὐκόλως εὐρεθήσονται. Τῇ ἐκπαιδευτικῇ ἐπιτροπῇ ἐστίν, ὡς γνωστόν, ἀνατεθειμένη καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ προγράμματος τοῦ Καραπάνου ἀγῶνος· ὠρισμένα δὲ πρὸς βράβεισιν συγγράμματα διὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἦσαν ἡ Χρηστομάθεια καὶ ἡ ἑλληνικὴ Ἱστορία· πλὴν, μὴ σταλέντων τοιούτων, ἡ βράβεισις αὐτῶν κατ' ἀνάγκην ἀναβάλλεται εἰς τὸ προσεχές ἔτος, ὁπότε βραβευθήσονται ἅμα καὶ ἡ φυσικὴ Ἱστορία καὶ Γεωγραφία κατὰ τὸ ἐπὶ τούτῳ δημοσιευθὲν πρόγραμμα.

Ἐφ' αὐτῶν τοῦ φιλομούσου ὁμογενοῦς κ. Κ. Καραπάνου ἀριθμεῖ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ὁ Σύλλογος καὶ ἕτερον ἀγωνοθέτην, τὸν ἐν Ὁδησσῷ κ. Ι. Βουτσινᾶν, προσενεγκόντα, ὡς δι' ἐπιστολῆς ἀνήγγειλεν, οὐκ εὐκαταφρόνητον χρηματικὸν ποσὸν πρὸς σύνταξιν γενικοῦ Ὁδηγοῦ διδασκαλίας ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Ἡ ἐπιτροπὴ ἀνταποκρινομένη εἰς τὴν φιλομουσίαν

τοῦ εὐγενοῦς ἀγωνοθέτου συνέταξε καὶ ἰδημοσίευσε τὸ ἐπὶ τούτῳ πρόγραμμα χωρίσασα τὸ συγγράμμα εἰς τρία μέρη ἤτοι εἰς ὁδηγὸν τῆς δημοτικῆς παιδείας, τῆς μέσης καὶ εἰς ὁδηγὸν τῶν πραγματικῶν λεγομένων σχολείων, ὥρισε δὲ ὡς ἔσχατον χρονικὸν ὄριον διὰ μὲν τὸν τῆς δημοτικῆς παιδείας τὸ ἔτος 1885, διὰ τὸν τῆς μέσης τὸ 1887 καὶ διὰ τὸν τῶν πραγματικῶν σχολείων τὸ 1888.

Χειρόγραφα πρὸς κρίσιν ἐστάλησαν τῇ Ἐκπαιδευτικῇ ἐπιτροπῇ δύο α') ἡ ὑπὸ τοῦ ἐν Ἐγρί-Κηποῦ δημοδιδασκάλου κ. Ἰωάννου Σιγάλα *Ἐρμηνεῖα τῆς Λειτουργίας καὶ β')* ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Σωμῆων Μνασσαΐδου, δημοδιδασκάλου ἐπίσης, *Παιδαγωγία ἐπιγραφομένη*, ἤτοι νέα μέθοδος πρὸς ἐκμάθησιν τοῦ ἀλφαβήτου καὶ τοῦ συλλαβισμοῦ τῶν λέξεων. Ἡ κρίσις καὶ τῶν δύο τούτων ποιημάτων ἀνεβλήθη διὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος, τοῦ μὲν πρώτου ἕνεκα τῆς ἐπιλαβῆς ἀσθενείας τοῦ ἀναλαβόντος τὴν κρίσιν αὐτοῦ κ. Θ. Σαλλέτη, τοῦ δὲ δευτέρου διὰ τὴν ἐκπρόθεσμον αὐτοῦ ἀποστολήν.

Πρὸς γνώσιν τῶν μελλόντων καταλθεῖν εἰς τὸν Καραπάνου ἀγῶνα ἀναγράφομεν καὶ ἐν τῇ παρούσῃ συντόμῳ ἐκθέσει τὴν τροποποίησιν τοῦ προγράμματος τοῦ ἀγῶνος τούτου, ἣν ἡ ἐπιτροπὴ τῇ συναινέσει τοῦ Συλλόγου ἱποποίησατο· ἀρχόμενοι δὲ ἀπὸ τοῦ τρίτου ἔτους, ἅτε τῶν κατὰ τὰ δύο παρελθόντα ἔτη σταλέντων ἤτοι τῆς Νηπιαγωγικῆς, τῶν Παιδιῶν τοῦ Ἀλφαβηταρίου, τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας καὶ τῆς Ἀριθμητικῆς βραβευθέντων ἤδη, ἀγγέλλομεν ὅτι διὰ μὲν τὸ συλλογικὸν ἔτος 1882—83 ὠρίσθησαν ὡς βραβεύσιμα συγγράμματα ἡ ἑλληνικὴ Ἱστορία, ἡ Χρηστομάθεια, ἡ Φυσικὴ Ἱστορία καὶ ἡ Γεωγραφία, διὰ δὲ τὸ 1883—1884 ἡ Γραμματικὴ, ἡ Φυσικὴ καὶ ἡ Χημεία, διὰ τὸ 1884—85 ἡ Μουσικὴ Συλλογὴ ἁσμάτων, ἡ Καλλιγραφία καὶ ἡ Ἰχθυογραφία καὶ τέλος διὰ τὸ 1885—86 ἡ Ὑγιεινὴ καὶ ἡ Κηπουρικὴ.

Ἐκθέσεις ἐκ τῶν ἐπρχιῶν περὶ τῆς ἐν αὐταῖς καταστάσεως τῆς παιδείας δὲν ἔχομεν κατὰ τὸ λῆγον ἔτος ἢ μίαν καὶ μόνην νὰ ἀγγεῖλωμεν, τὴν ἐκ Ραιδεστοῦ σταλείσαν, ἐν ἣ οἱ ἐπιστέλλοντες ἐκτιθέντες τὴν κατάστασιν τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτῆς σχολείων ἐξαιτοῦνται τὴν χρηματικὴν ἀρωγὴν τοῦ Συλλόγου πρὸς ὑποστήρηξιν αὐτῶν ἀπειλουμένων κλισθῆναι ἐλλείψει πόρων. Ὅσοι τῶν παρόντων κυρίων παραυρέθησαν ἐν παρελθούσῃ χρόνῳ κατὰ τὴν ἀνάγκωσιν τῆς ἐκθέσεως τῆς Ἐκπαι-

δευτικής επιτροπῆς συμμαρτυρήσωσιν ἔμοι ὅτι αὕτη ἤρθημι ἄλλοτε ἑκατοντάδας ἐκθέσεων καὶ αἰτήσεων, τοῦτο δὲ διότι κατὰ τὸ τέλος τοῦ Συλλογικοῦ ἔτους ἠδύνατο ν' ἀνταποκριθῆ πως εἰς τὰς αἰτήσεις αὐτῶν ὀρίζουσα ἐκάστη χώρα χρηματικὴν τινα προσφορὰν· νῦν δέ, ἐλλειπόντων τῶν χρημάτων, ἐπαύσαντο ἅμα καὶ αἱ ἐκθέσεις· τοῦτου ἕνεκεν οὐ γενήσεται ἐν τῇ ἐπιτελειῶ τοῦ Συλλόγου ἑορτῇ ἑκθέσις τῆς ἐπιτροπῆς περὶ τῆς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καταστάσεως τῆς παιδείας, ὡς ὁ Κανονισμὸς διαλαμβάνει· πλὴν εὐζώμεθα καὶ ἐλπίζομεν, ὅπως ἡ θεομηνία αὕτη, οὕτως εἰπεῖν, ἦν ἀπὸ τινῶν ἐτῶν ὑψίσταται ὁ Σύλλογος καὶ ἰδίᾳ ἡ Ἐκπαιδευτικὴ αὐτοῦ ἐπιτροπὴ, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ τῆς χρηματικῆς χορηγίας μέρος, παύσεται ἐπὶ πλέον μαστιζούσα αὐτὴν· γένοιτο !

ΜΡ. ΒΑΣΙΛΑΔΗΣ, πρόεδρος.
 ΟΔ. ΙΔΑΕΜΟΣ.
 ΧΡ. ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΥ.
 Θ. ΣΑΛΤΕΡΗΣ.
 ΑΘ. ΘΕΟΔΩΡΙΑΝΣ.
 Α. ΜΑΔΙΑΚΑΣ.
 Η. ΠΑΠΑΡΡΟΥΣΗΣ.
 Ν. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ, ἐισηγητής.

Εἶτα ὁ κ. προεδρεύων ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας τοῦ Συλλόγου τῇ τε Φιλολογικῇ καὶ Ἐκπαιδευτικῇ ἐπιτροπῇ.

Μετὰ ταῦτα λύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΟ'.

(Τακτικῆ).

Τῇ 26/8 Ἀπριλίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. ΜΡ. ΒΑΣΙΛΑΔΟΥ.

Ὁ κ. Ἡρ. Βασιλάδης προεδρεύει τῆς συνεδριάσεως ταύτης ἕνεκα ἀπουσίας τῶν ἀντιπροέδρων καὶ κατὰ παράκλησιν τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Σπ. Μαυρογένους, ὃς ἠναγκάσθη ἐλθὼν ἀπελθεῖν ἕνεκα ἐπείγουσας ἐργασίας.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης τακτικῆς συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦται ὡς ἐξῆς ἡ

ἀλληλογραφία·

Ἐπιστολῇ, τοῦ κ. Β. Σαρακιώτου, ἀπὸ 23 φθίνοντος, ἀγγέλλοντος ὅτι ἀποστέλλει τὴν αἰτηθεῖσαν περιλήψιν τῶν διαλέξεων αὐτοῦ «Περὶ νοημοσύνης καὶ καλαισθησίας τῶν ζώων».

Τοῦ κ. Ν. Βαμβάκη, ταμίου τοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 21 φθίνοντος, δι' ἧς δηλοῖ ὅτι ἀγγελεῖ τῷ Συλλόγῳ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἔσται ἐτοιμὴ πρὸς ἀνέγνωσιν ἡ ἑκθεσις αὐτοῦ.

Τοῦ κ. F. Maitland Sartoris, ἀπὸ 24/6 μαίου, ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν τοῦ διπλώματος μέλους τακτικοῦ καὶ ἐκφράζοντος εὐχαριστίας ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ.

Εἶτα ἀγγέλλονται αἱ τῶν βιβλίων προσφοραὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τοῖς ποιησαμένοις αὐτάς.

Ἀκολουθῶς ὁ κ. Ἄθ. Π. Κεραμεὺς ἀναγινώσκει πραγματεῖαν αὐτοῦ ἐπιγραφομένην «Συμβουλαὶ κριτικαὶ εἰς τὰ ἀλιευτικά τοῦ Ὀππιανοῦ κατὰ χειρόγραφον κώδικα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος».

Μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ἀναγνώσματος ὁ κ. πρόεδρος εὐχαριστεῖ τῷ κ. Κεραμῆ καὶ διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΟΑ'.

(Ἐκτακτος).

Τῇ 28/10 Ἀπριλίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ ἐτέρου τῶν ἀντιπροέδρων κ. Κ. ΕΛΠΕΘΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης ἐκτάκτου συνεδριάσεως, ὁ κ. Σταυράκης Ἀριστάρχης ἐισηγητῆς τῆς εἰδικῆς ἐπιτροπῆς πρὸς ἐρεῖνῃσιν καὶ ἐξακρίβωσιν τῶν ἀπὸ τοῦ 1871 μέχρι νῦν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ εἰσελθόντων μήπω δὲ ὑπαρχόντων τὴν σήμερον βιβλίων, ἐξέτασιν τῶν αἰτίων ἅτινα συνεπήγαγον τὰς ἀπωλείας ταύτας καὶ μελέτην μέσων θεραπείας τοῦ κακοῦ διὰ τὸ μέλλον, ἀναγινώσκει τὴν ἑκθεσιν αὐτῆς οὕτως ἔχουσαν:

Φιλύβιβλος ὁμήγουρις,

Οἱ ὑποφαινόμενοι διωρίσθημεν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, ἐντολὴν λαβούσης αὐτὴν ἐρεῖνῃσιν καὶ ἐξακρίβωσιν τῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι νῦν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ εἰσελθόντων, μήπω δὲ ὑπαρχόντων τὴν σήμερον βιβλίων, τὴν ἐξέτασιν τῶν αἰτίων, ἅτινα συνεπήγαγον τὰς ἀπωλείας ταύτας καὶ τὴν μελέτην μέσων θεραπείας τοῦ κακοῦ διὰ τὸ μέλλον».

Πολλάκις συνελθόντες ἐπελήφθημεν τοῦ ἔργου, ἀλλ' ὁμολογοῦμεν μετὰ παρησιαίας ὅτι καταλείπομεν ἡμιτελῆ τὴν ἀνατεθείσαν ἡμῖν

τριπλῆν ἐντολὴν ἐνεκα τῶν δυσχερειῶν εἰς ἀς προσεκώψαμεν ὡς κτωτέρω ῥηθήσεται.

Α'. Πόσα τὰ εἰς τὴν Βιβλιοθήκην εἰσελθόντα μὴπω δὲ ὑπάρχοντα τὴν σήμερον βιβλία ;

Ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀπέβαινεν εὐχερεστέρα εἰ ἀπὸ τῆς πυρκαϊᾶς μέχρι τοῦδε οἱ κατὰ καιρὸν χρηματίσαντες κύριοι βιβλιοφύλακες ἐκράτουν συνωδᾶ τῷ 4^ῳ ἄρθρῳ τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Βιβλιοθήκης πρῶτον μὲν «βιβλίον εἰσόδου καὶ ἐξόδου», δεύτερον δὲ ἀκατάλογον ἐπιστημονικὸν καὶ ἀλφαθητικόν». Δυστυχῶς ἐκτὸς διαλειμμάτων τινῶν τάξεως καὶ ἀκριβείας ἐπεκράτει συνήθως ἀταξία καὶ ἄρθυμια.

Πρὸς ἀναπλήρωσιν λοιπὸν τῆς ἀπλῆς ταύτης ἐλλείψεως ἐδέησεν ἵνα συμβουλευθῶμεν τὰ Πρακτικὰ τοῦ Συλλόγου, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ πολλὰς ἀνέγνυμεν, ὅτι ὁ κ. δεῖνα προσήνεγκε 46 ἀντίτυπα διαφόρων συγγραμμάτων, ἢ δεῖνα Ἀκαδημία ἀπέστειλε 142 τόμους, ἢ τὸ βιβλιοπωλεῖον δεῖνα ἐπεμψε κιβώτιον πλήρες βιβλίων καὶ καθεζῆς ἀπελπισθέντες καὶ ἐκ τῶν Πρακτικῶν κατεφύγομεν εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Συλλόγου ὅπως ἀνεύρωμεν τοὺς καταλόγους τῶν βιβλιοπωλείων, τοὺς συνοδεύοντας τὰ κιβώτια, ἢ τὰς ἐπιστολάς τῶν ἀκαδημιῶν καὶ τῶν δωρητῶν. Μὴ ἀνευρόντες δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀρχείοις τινὰ τῶν ἀναγκαιούτων ἡμῖν ἐγγράφων, ἀπετάθημεν πρὸς τοὺς κ. κ. βιβλιοπώλας καὶ δωρητάς, ὅπως λάβωμεν νέους τῶν κατὰ καιροῦς ἀποσταλέντων βιβλίων καταλόγους. Πολλαχοῦ δὲ ἐπετύχομεν.

Ἐνθὺ δὲ ὡς ἐφθήμεν εἰπόντες, ἡσυχολοῦμεθα περὶ τὴν σύνταξιν τοῦ καταλόγου τῶν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς εἰσελθόντων εἰς τὴν Βιβλιοθήκην βιβλίων, ἐζητοῦμεν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ καὶ Καταλόγους ἀλφαθητικούς καὶ ἐπιστημονικούς τῶν νῦν ὑπάρχόντων βιβλίων, ὅπως συγκρίναντες τὰ εἰσελθόντα πρὸς τὰ νῦν ὑπάρχοντα ἀνεύρωμεν τὰ ἀπολεσθέντα βιβλία· δυστυχῶς καὶ ἐνταῦθα αἱ ἐλπίδες ἡμῶν ἐματαιώθησαν· διότι πλεῖστα τῶν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ, ἢ ἐν ἀρμαρίοις, ἢ ἐν τῷ ὑπερφωσωζομένῳ βιβλίων οὕτω κατεχωρίσθησαν ἐν τοῖς καταλόγοις, εἴτε ὡς φυλλάδια, εἴτε ὡς διπλᾶ, εἴτε ὡς ἐν ξέναις γλώσσαις (οἷον οἱ ἀγγλιστί) γεγραμμένα τυγχάνοντα.

Πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς ἐτέρας ταύτης ἐπίσης οὐσιώδους ἐλλείψεως ἐδέησεν ἵνα συντάξωμεν ἐξ ὑπαρχῆς καταλόγους τῶν φυλλαδίων,

τῶν διπλῶν καὶ τῶν ἐν τισὶ ξέναις γλώσσαις γεγραμμένων βιβλίων.

Β'. Ἐξέτασις τῶν αἰτίων ἅτινα συνεπήραγον τὰς ἀπωλείας τῶν βιβλίων.

Τῇ 28 ὀκτωβρίου τοῦ 1875 ἔτους ἐπεψηφίσθησαν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου Γενικαὶ Διατάξεις τῆς Βιβλιοθήκης, ὧν παρατιθέμεθα ἄρθρα τινὰ.

«Ἄρθρον 4. Ὁ Βιβλιοφύλαξ κρατεῖ βιβλία εἰσόδου καὶ ἐξόδου, κατὰλογον ἐπιστημονικὸν καὶ ἀλφαθητικόν».

«Ἄρθρον 5. Παντὸς βιβλίου τὸ πρῶτον εἰσγομένου ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ ὁ Βιβλιοφύλαξ ἀποστέλλει τῷ Γεν. Γραμματεῖ τὴν δέουσαν ἀπόδειξιν παραλαβῆς, ἥτις καὶ κατατίθεται ἐν τοῖς ἀρχείοις. Παραλαμβάνων δὲ τὴν Βιβλιοθήκην καὶ παραδίδων τῷ διαδόχῳ κατὰ τὰς ἀρχαιρείας, ποιεῖ τὴν νενομισμένην πράξιν, ἥς μετέχουσι καὶ πάντες οἱ λοιποὶ κομητορες κατὰ τὸ 10^{ον} ἄρθρον τοῦ Κανονισμοῦ».

«Ἄρθρον 9. Τὰ μέλη καὶ αἱ ἐπιτροπαὶ δύνανται νὰ λαμβάνωσι κατ' οἶκον διὰ διπλοτύπου βιβλία ἐπιστρεφόμενα ἐντὸς δεκαπενθημερίας. Τὸν δὲ μὴ ἐκπληρώσαντα τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην ὁ βιβλιοφύλαξ καταγγέλλει εἰς τὸν Σύλλογον, ὅστις ἀποφασίζει περὶ τοῦ πρακτέου».

«Ἄρθρον 10. Οὐδεὶς δύνανται ἐντὸς τῆς αὐτῆς δεκαπενθημερίας νὰ δανεισθῇ πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς καὶ ἕτερα βιβλία».

«Ἄρθρον 12. Πᾶν μέλος κατέχον πέραν τῆς ὠρισμένης προθεσμίας βιβλίον τι τοῦ Συλλόγου πρὸς ἀνέγνωσιν θεωρεῖται ὀφειλέτης αὐτοῦ καὶ τῆς ἀξίας του».

«Ἄρθρον 14. Εἰς τὸ τέλος ἐκάστου συλλογικοῦ ἔτους πάντες οἱ ἔχοντες βιβλία ὀφείλουσι πρὸ 15 ἡμερῶν νὰ ἐπιστρέφωσι ταῦτα».

Αἱ γενικαὶ αὗται διατάξεις εἰσὶν ἐπὶ πίνακος κρεμαμένου ἐπὶ τῆς πύλης τῆς Βιβλιοθήκης. Ἄλλ' ὅμως οὐδεμίαν τούτων ἐπακριβῶς ἐξετέλειτο. Ἐν τῷ α' μέρει ἱκανὰ ἐρρήθησαν περὶ τῆς μὴ ἐκπληρώσεως τοῦ 4^{ου} ἄρθρου, τοῦ ἀφορῶντος τὸ βιβλίον εἰσόδου καὶ ἐξόδου καὶ τὸν κατὰλογον τὸν ἐπιστημονικὸν καὶ τὸν ἀλφαθητικόν. Ἐντεῦθεν πηγάζει ἡ ἀγνοία τῶν εἰς τὴν βιβλιοθήκην εἰσελθόντων καὶ τῶν νῦν ὑπάρχόντων βιβλίων. Ἡ ἐλλείψις αὕτη ἠδύνατο ἵνα ἀναπληρωθῇ ἐν μέρει εἰ ὁ κατὰ καιρὸν κ. βιβλιοφύλαξ ἀπέστειλε κατὰ τὸ 5^{ον} ἄρθρον τῷ Γεν. Γραμματεῖ ἀπόδειξιν παραλαβῆς τῶν βιβλίων,

ἀλλὰ καὶ ἡ σωστικὴ αὐτὴ διάταξις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παρημελεῖτο. Πράξις δὲ σπουδαία, οἷαν ἀπαιτεῖ τὸ αὐτὸ 5^{ον} ἄρθρον, παραδόσεως τῶν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ βιβλίων ὑπὸ τοῦ προκατόχου βιβλιοφύλακος καὶ παραλαβῆς αὐτῶν ὑπὸ τοῦ διαδόχου γινομένη κατὰ πᾶν συλλογικὸν ἔτος, ἀγνοοῦμεν ἂν ποτε μέχρι τοῦδε ἐγένετο. Τοῦτου ἕνεκα καὶ πολλάκις ὁ κατὰ καιρὸν βιβλιοφύλαξ ἀποδίδωσι τοῖς προκατόχοις αὐτοῦ τὴν ἑλλειψιν πολλῶν βιβλίων ἢ ἐπιρρίπτει τὴν εὐθύνην πολλῶν κακῶς ἐχόντων εἰς ἐκείνους μὴ δυναμένους ἵνα ἀπολογηθῶσιν, εἴτε ὡς ἀποδημούντες, εἴτε ὡς ἀποδιώσαντες. Ἐν ᾧ τελουμένης καθ' ἕκαστον ἔτος τῆς παραδόσεως καὶ τῆς παραλαβῆς τῶν βιβλίων, τοῦ βιβλιοφύλακος ἢ εὐθύνη ἤθελε λαμβάνει ἀρχὴν μὲν τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ, πέρας δὲ τὴν τῆς ἀντικαταστάσεως. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἄρθρα 9, 10, 12 καὶ 14 τῶν Γενικῶν τῆς Βιβλιοθήκης Διατάξεων, τὰ περὶ τῶν δανειζομένων βιβλίων, σπανίως ἐκτελοῦνται· καὶ κατὰ συνέπειαν οὐκ ὀλίγα συγγράμματα δανεισθέντα ἀπὸ τοῦ 1872 καὶ ἐφεξῆς καὶ μὴ ἀπαιτηθέντα ἰγκαίρως ὑπὸ τοῦ κατὰ καιρὸν βιβλιοφύλακος κατέχονται εἰσὶ ἐκτὸς τῆς Βιβλιοθήκης.

Γ. Τίνα τὰ μέσα τῆς θεραπείας τοῦ κακοῦ διὰ τὸ μέλλον.

α') Ὁ βιβλιοφύλαξ δίδωσι τῷ Γεν. Γραμματεῖ τοῦ Συλλόγου ἀπόδειξιν παραλαβῆς, ὑπογεγραμμένην παρ' αὐτοῦ, παντὸς βιβλίου εἰσαγομένου εἰς τὴν βιβλιοθήκην.

β') ὁ ὑπάλληλος τοῦ Συλλόγου δίδωσι τῷ Γενικῷ Γραμματεῖ ἀπόδειξιν παραλαβῆς, ὑπογεγραμμένην παρ' αὐτοῦ, παντὸς βιβλίου εἰσαγομένου εἰς τὸν Σύλλογον.

γ') Ἀμφοτέραι αἱ ἀποδείξεις αὗται κατατίθενται ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Συλλόγου.

δ') Ὁ βιβλιοφύλαξ κρατεῖ βιβλίον εἰσόδου τῶν εἰσερχομένων εἰς τὴν Βιβλιοθήκην βιβλίων, εἴτε ἐξ ἀγορᾶς, εἴτε ἐκ προσφορᾶς, εἴτε ἐξ ἀνταλλαγῆς, ἔνθα σημειοῖ τὴν χρονολογίαν τῆς εἰσόδου, τὸ ὄνομα τοῦ πωλήσαντος ἢ προσενηγόντος ἢ ἀνταλλάξαντος τὸ βιβλίον, τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου, ἢτοι τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ συγγράμματος, τὸ ὄνομα τοῦ μεταφραστοῦ ἢ τοῦ ἐκδότου, τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον τῆς ἐκδόσεως, τὸ ὄνομα τοῦ τυπογραφείου, τὸ σῆμα, τὸν ἀριθμὸν τῶν τόμων καὶ τὸν τῶν ἀντιτύπων, ἔτι δὲ τὸν τρόπον τοῦ δεσίματος, εἰ ἄδειον, ἡμίδειον ἢ δεδεμένον.

ε') Ὁ βιβλιοφύλαξ κρατεῖ βιβλίον ἐξόδου τῶν ἐξερχομένων ἐκ τῆς βιβλιοθήκης βιβλίων, εἴτε ἐκ πωλήσεως εἴτε ἐκ δωρεᾶς εἴτε ἐξ ἀνταλλαγῆς, ἔνθα σημειοῖ τὴν χρονολογίαν τῆς ἐξόδου, τὸ ὄνομα τοῦ ἀγοράσαντος ἢ λαβόντος ἢ ἀνταλλάξαντος τὸ βιβλίον, καὶ τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου μετὰ τῶν καθέκαστα τῶν ἐν τῷ ἄρθρῳ δ').

ς') Ὁ βιβλιοφύλαξ κρατεῖ κατάλογον ἀλφαβητικὸν τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ὑπαρχόντων βιβλίων, ἔνθα σημειοῖ τὸν τίτλον αὐτῶν ὡς ἐν τῷ ἄρθρῳ δ') ἔτι δὲ τὸν καὶ ἐπὶ τοῦ βιβλίου προσκολλώμενον αὐξοντα ἀριθμὸν τῆς ταξινομήσεως τῶν βιβλίων.

ζ') Ὁ βιβλιοφύλαξ κρατεῖ κατάλογον ἐπιστημονικὸν τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ὑπαρχόντων βιβλίων, ἔνθα σημειοῖ τὸν τίτλον αὐτῶν, ὡς ἐν τῷ ἄρθρῳ δ'), ἔτι δὲ τὸν καὶ ἐπὶ τοῦ βιβλίου προσκολλώμενον αὐξοντα ἀριθμὸν τῆς ταξινομήσεως.

η') Ἐκότερον τῶν καταλόγων τούτων δεόν ἵνα κατὰ προτίμησιν συγκροτῶσι χαρτῖα ἰσομεγέθη, ἐφ' ἑκάστου δὲ τούτων ἐγγράφηται ἀνά εἰς καὶ μόνος τίτλος βιβλίου ὡς ἂνω διεληπται.

θ') Ὁ βιβλιοφύλαξ κρατεῖ βιβλίον τῶν συγγραμμάτων, ἅπερ δανεῖζει, ἔνθα σημειοῖ τὰ ὀνόματα τῶν δανειζομένων ἀνδρῶν, τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου ὅπερ ἐδάνεισε, τὸν ἀριθμὸν τῆς ταξινομήσεως, τὴν χρονολογίαν τοῦ δανείου, τὸν χρόνον καθ' ὃν ὤφειλεν ἵνα ἐπιστραφῇ τὸ βιβλίον καὶ τὴν πραγματικὴν τῆς ἐπιστροφῆς χρονολογίαν, καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ δανειζομένου.

ι') Ὁ βιβλιοφύλαξ ἀπαιτεῖ ἐντός τῆς ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Βιβλιοθήκης ὀριζομένης προθεσμίας τὴν ἀπόδοσιν τῶν βιβλίων, ἅπερ ἐδάνεισεν ἢ τὴν ἀνανέωσιν τοῦ δανείου.

Ὁ βιβλιοφύλαξ ἅμα ἐκλεγείς παραλαμβάνει παρὰ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ διὰ πράξεως, ὑπογεγραμμένης παρ' ἀμφοτέρων, ἅπαντα τὰ ἐν τῷ Συλλόγῳ βιβλία, συμφυδᾶ τοῖς καταλόγοις, σημειοῦμένων ἐν τῇ πράξει ταύτῃ τῶν τυχόν ἀπολεσθέντων ἐν τῷ διαστήματι τῆς τελευταίας παραδόσεως καὶ τῆς παρούσης βιβλίων.

Τοιαῦται εἰσὶν αἱ σκέψεις τῆς παρ' ἡμῶν διορισθείσης ἐπιτροπῆς. Τοὺς δὲ λεπτομερεῖς καταλόγους τῶν ἐν τῷ διαστήματι τῆς παρελθούσης δωδεκαετίας εἰσαχθέντων μὲν εἰς τὸν Σύλλογον ἀπολεσθέντων δὲ βιβλίων μέλλομεν ἵνα προσεχῶς ὑποβάλωμεν ὑμῖν, ἅμα ὡς συμπληρωθῶσι, τῇ εὐσυνειδήτῳ ἐργασίᾳ καὶ τοῦ κ. Κωνσταντίνου, εἰς ὃν χορηγητέον, εἰ ἐγκρί-

νεται, και ἐπιμίσθιον τι, ἕνεκα τῆς ἐκτάκτου ταύτης και πολυπόνου ἐργασίας.

Πρὶν ἢ περάνωμεν τὴν παροῦσαν ἐκθεσιν συνιστώμεν τῇ ἔμφρονι ὑμῶν μερίμνη τὴν διηλεκτὴν παρὰ τῷ κατὰ καιρὸν Βιβλιοφύλακι και ὑπὸ τὴν ἀμεισον αὐτοῦ ἐποπτείαν συνεργασίαν βοηθοῦ ἐμμίσθου, ἱκανοῦ και δραστηρίου ὅπως οὕτως ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Συλλόγου, ἀποβαίνουσα πρότυπον τάξεως και ἀκριθείας, πλουτίζηται και ἀναπτύσσηται ἀενάως.

Ἐν Κων/πόλει τῇ 28 Ἀπριλίου 1882.

ΗΡ. ΒΑΣΙΛΑΗΣ.

J. MORDTMANN.

Σ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ, εἰσηγητής.

Εἶτα ὁ κ. **Σ. Ἀριστάρχης** αἰτεῖται ὅπως ἀποφανθῇ ὁ Σύλλογος ἐπὶ τῶν ἑνδεκα ἄρθρων, ἃ ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἀναγνωσθεῖση ὡς ἀνωτέρω ἐκθέσει διατυποῦνται, πρὸς ἀποφυγὴν ἐν τῷ μέλλοντι τῶν ἀπωλειῶν.

Ὁ Σύλλογος προβαίνει ἀκολούθως εἰς τὴνκατ' ἄρθρον ἐπιψηφισιν τῶν προτεινομένων διατάξεων. Καὶ τὸ μὲν α' ἄρθρον γίνετα δεκτὸν ὡς ἔχει, τὸ δὲ β' μετὰ τινὰ συζήτησιν κατὰ πρότασιν τοῦ κ. Σ. Ἀριστάρχου τροποποιεῖται ὡς ἐξῆς·
α' ἄρθρον 2. Ὁ ὑπέλληλος τοῦ Συλλόγου κρατεῖ βιβλίον εἰσόδου τῶν εἰσερχομένων βιβλίων, ἐνθα ὁ γενικὸς γραμματεὺς σημειοὶ τὴν παραλαβὴν αὐτῶν».

Εἶτα ἐπιψηφίζονται τὰ ἄρθ. ε', ζ', ζ', η' και θ'. Ἐπὶ τοῦ ι' δὲ ὁ κ. **Α. Η. Κεραμειὺς** λαβὼν τὸν λόγον αἰτεῖται ὅπως καθορισθῇ ἡ εὐθύνη τοῦ ἐμμίσθου ὑπελλήλου τῆς βιβλιοθήκης και ἡ τοῦ Βιβλιοφύλακος. Μετὰ τινὰ συζήτησιν ἐπὶ τῆς προτάσεως ταύτης τοῦ κ. Κεραμειὺς ἐπιψηφίζονται και τὰ ι' και ια' ἄρθρα. Πάντα δὲ τὰ ἄρθρα ταῦτα, καθὰ ὁ κ. Σ. Ἀριστάρχης ἐδήλωσεν, ἐπέχουσι τὸν τόπον τῶν ἄρθρων 4 και 5 τῶν παλαιῶν ἰδιαιτέρων διατάξεων τῆς βιβλιοθήκης.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. **Ὁδ. Ἀνδρεάδης**, γραμματεὺς και εἰσηγητής τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, ἀναγινώσκει τὴν ἐκθεσιν τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ὡς ἐξῆς·

Κύριοι,

Ἡ Συντακτικὴ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐπιτροπὴ ἀπηρτίζετο κατὰ τὴν λήγουσαν συλλογ. περίοδον ἐκ τῶν κ.κ. Θ. Σαλτέλη, προέδρου, ἐκλεγέντος κατὰ τὴν α' αὐτῆς συνεδρίασιν, Η. Βασιλάδου, Χ. Χατζηχρήστου, Τ. Καραθεοδωρῆ, Κ. Πεδικίδου, Ἀβρ. Μαλιάκα και Ὁδ. Ἀν-

δρεάδου, γραμματέως, ὡσαύτως ἐκλεγέντος κατὰ τὴν α' συνεδρίασιν.

Ἡ Συντακτικὴ ἐπιτροπὴ ἐποιήσατο ἑναρξῆν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἀμα τῇ ἐνάρξει τοῦ ἔτους. Πρώτῃ δ' αὐτῆς φροντίς, καταρτισθείσης, ἦν ἡ συλλογὴ τῶν ἀναγνωσμάτων, ἃ ἐγένοντο κατὰ τὸ συλλ. ἔτος 1879—80, και ἄτινα δημοσιευθήσονται διὰ τοῦ ΙΔ' τεύχους τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου συγγράμματος. Τοῦτο δὲ ἀπασχόλησε δυστυχῶς τὰ μάλιστα τὴν ἐπιτροπὴν και κατὰ τὸ λῆγον ἔτος. Ἐν διαφοροῖς ἐκθέσεσι τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, κατὰ παρελθόντα ἔτη γενομέναις, οὐκ ὀλίγος ἐγένετο λόγος περὶ τῆς ἀσχολίας ταύτης και οὐκ ὀλίγα προτάσεις πρὸς διόρθωσιν τοῦ ἀτόπου προὐβλήθησαν. Οὐδὲν ὅμως μετὰ πάντα ταῦτα ἐγένετο και τὸ ἄτοπον τοῦ ἀσχολεῖσθαι τὴν ἐπιτροπὴν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον περὶ τὴν συλλογὴν τῆς ὕλης ὕφισταται. Εἰς μέτην οὖν οἱ λόγοι, εἰς μέτην αἱ προτάσεις. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τις θεραπεία; Ἐπιτρέψατε ἡμῖν υποβαλεῖν ὑμῖν τοιαύτην. Τὸ 38 ἄρθρον τοῦ κανονισμοῦ ὀρίζει ὅπως ἀπᾶσα πραγματεία ἀναγνωσθεῖσα ἢ κοινοποιηθεῖσα τῷ Συλλόγῳ ἐγγχειρίζηται αὐθημερὸν τῷ γενικῷ γραμματεῖ και κατατίθηται ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Συλλόγου».

Τοῦ ἄρθρου τούτου βεβαίως ἡ ἐφαρμογὴ διὰ παντὸς ἐπιδικατέα· ἀλλ' εἰ ἀνεφικτος παρίσταται, ἕνεκα διαφορῶν λόγων, τότε ἡ γενικὴ γραμματεία δεόν ἵνα φροντίζη τοῦλάχιστον συλλέγειν τὰς ἀναγνωσθείσας ἢ κοινοποιηθείσας πραγματείας ἐντὸς τοῦ συλλογικοῦ ἔτους καθ' ὃ ἀνεγνώσθησαν ἢ ἐκοινοποιήθησαν. Τοῦτο δὲ γιγνομένου ἢ Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ἐπομένου ἔτους ζῆει τὴν ὕλην πρὸ αὐτῆς τοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος τοῦ παρελθόντος ἔτους, ὃ μέλλει ἐκδοῦναι. Οὕτω δὲ πᾶσα αὐτῆς φροντίς ἔσται μόνον περὶ τὴν κατάταξιν και διακρῦθμισιν τῆς ὕλης. Αὕτη ἐστὶ καθ' ἡμᾶς ἡ θεραπεία τοῦ ἀτόπου.

Ἡ εὐθύνας και λόγον τῶν πράξεων αὐτῆς τὴν ὥραν ταύτην διδοῦσα ἐπιτροπὴ, ὡς ἐκ τοῦ ἐπισυμβαίνοντος τούτου ἀτόπου, ἐπὶ εἴς και πλέον μῆνας ἠσχολεῖτο μόνον περὶ τὴν συλλογὴν τῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ τεύχους, ὃ ἐμέλλεν ἐκδοῦναι. Ἄλλ' ἔτι και νῦν οὐδαμῶς κατώρθωσε πάντα συλλέξασθαι. Τὰ τοῦ κ. Α. Γ. Πασπάτη ἀναγνώσματα «Περὶ ἀλώσεως τῆς Κ/πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων», ἃ και τὰ πλείετα εἰσι τοῦ συλλ. ἔτους τῆς προεδρείας αὐτοῦ και ἃ προῦκειτο δημοσιεῦσθαι οὕτω παρεδόθησαν τῇ ἐπιτροπῇ. Τὴν καθυστέρησιν δὲ ταύτην

προϊδούσα αὕτη ἀπεφάσισε, μετὰ μεγίστης λύπης, ὅπως προβῆ εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ τόμου καὶ ἄνευ τῶν ἀναγκωσιμάτων τοῦ κ. Πασπάτη. Παρακατιόντες δ' ὀφόμεθα τίνος ἕνεκα λόγου οὐδόλως τοῦτ' ἐγένετο.

Ἡ ἐπιτροπὴ ὅμως καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἀνέμενε τὴν παράδοσιν αὐτῆ τῶν ἀναγκωσιμάτων, οὐδαμῶς ἔμενεν ἄεργος, ἀλλ' ἐφρόντιζε περὶ τῆς παρασκευῆς τῆς εἰς χεῖρας αὐτῆς εὐρισκομένης ὕλης. Ἐπεθεώρησε δὲ καὶ διώρθωσε τὰ πρὸς δημοσίευσιν πρακτικά, ἐξήτασεν ἐπισταμένως τὰ παραδοθέντα αὐτῆ ἀναγκωσιματα καὶ τὰς διαφορὰς ἐκθέσεις. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἡμερίμα, συνωδὰ ταις διακελεύσει τοῦ κανονισμοῦ, καὶ περὶ τῆς βελτιώσεως τοῦ περιοδικοῦ. Πρὸς τοῦτο δὲ διάφοροι προτάσεις ἐμελετήθησαν, ὧν αἱ πλείσται ὑπεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ ὄπρηου τοῦ Συλλόγου θεράποντος καὶ ἡμῖν ἐρήρου ἑταίρου κ. Τ. Καραθεοδωρῆ. Ἀπεφάσισε δὲ ὅπως εἰς τὸ ἐξῆς αἱ προσφοραὶ τῶν βιβλίων δημοσιεύονται οὐχὶ ἐν τοῖς πρακτικοῖς ὡς μέχρι τοῦ νῦν, ἀλλ' ἐν τῷ τέλει τοῦ τεύχους, ἅπασαι ὁμοῦ. Ἡ ἐπιτροπὴ ἀναλογισαμένη τὰς ἐκάστοτε ἀπαντώσας δυσχερεῖας περὶ τὴν ἐξέυρεσιν τοῦ καταλλήλου χάρτου, διὰ τε τὸ σῶμα καὶ τὸ ἐξώφυλλον, ἐξέφρασε γνώμη, ἀνακοινωθείσαν καὶ τῷ Συλλόγῳ καὶ δεκτὴν γενομένην, ὅπως ὁ χάρτης ἀγοράζῃται ἀπ' εὐθείας ἐξ Εὐρώπης, διότι οὕτω καὶ ποιότητα ἐξομεν καλλιωτέραν καὶ δαπάνην σμικροτέραν. Ἡ ἀπαιτουμένη δὲ ποσότης τοῦ χάρτου διὰ τὸ περιοδικὸν ἐπιτρέπει τὴν ἀπ'εὐθείας ἀγορὰν ἐξ Εὐρώπης, ἄλλως δύναται νὰ γένηται προμήθεια καὶ διὰ δύο τεύχη.

Ἡ ἐπιτροπὴ πᾶν ὅ,τι ἠδυνήθη ἠτοίμασε διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ΙΔ' τόμου. Ἐξήτησατο δὲ καὶ τὴν ἀναγκαίαν πίστωσιν ἐκ 55 λιρῶν πρὸς ἑναρξιν τῆς ἐκτυπώσεως. Ἀλλ' ὅτε μετέβη παρὰ τῷ τυπογράφῳ ἔμαθε παρ' αὐτοῦ ὅτι οὐδὲν πρὸς ἐκτύπωσιν δέχεται ἄνευ ἐγγράφου ἀδείας τῆς Α. κυβερνήσεως. Ἡ ἀνακρίνωσις αὕτη τοῦ τυπογραφείου ἐξέπληξε τὴν ἐπιτροπὴν, διότι, ὡς γνωστόν, τὸ περιοδικὸν τοῦ Συλλόγου ἐξεδίδετο ἄνευ κωλύματος τίνος μέχρι τοῦδε καὶ ἄνευ ἀδείας ἰδιαιτέρας. Ἡ ἐπιτροπὴ ἀρκετὰς ἐποίησατο ἐνεργείας περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος καὶ ἐπὶ μακρὸν καὶ διὰ μακρῶν ἐσκέπτετο περὶ τούτου, ἀλλὰ κατιδούσα ὅτι ἀδύνατον αὐτῇ ἐνεργεῖν ἀπηθύνθη διὰ γράμματος τῷ σεβαστῷ τοῦ Συλλόγου προέδρῳ, τῷ κανονικῶς ἐκπροσωποῦντι τὸν Σύλλογον εἰς τὰς μετὰ τῶν τρίτων

σχέσεις αὐτοῦ, παρακαλοῦσα αὐτὸν ὅπως φροντίσῃ περὶ τῆς ἐκδόσεως παρὰ τῆς ἀρμοδίας ἀρχῆς τῆς ἀπαιτουμένης ἀδείας. Ὁ κ. πρόεδρος, ποιησάμενος παρ' οἷς ἔδει διαβήματα, ἐδήλωσεν ἡμῖν ὅτι πρὸς ἔκδοσιν τῆς ἀδείας ἀπαιτεῖται ἡ προαπαστολὴ τῆς δημοσιευθησομένης ὕλης ἀπάσης εἰς τὸ ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργεῖον ἐν ἐξετασθῆ.

Ἡ Συντακτικὴ ἐπιτροπὴ ταῦτα μαθοῦσα παρὰ τοῦ κ. προέδρου τοῦ Συλλόγου ἐποίησατο ἀμέσως ἕκτακτον συνεδρίασιν, ἐν ᾗ μετὰ πολλὰς σκέψεις ἀπεφάσισεν ὅπως, ἐπειδὴ ὀλίγος ἔμενε χρόνος μέχρι τῶν ἀρχαιρεσιῶν, μηδεμίαν λάβη ἀπόφασιν, ἀλλ' ἐγκαταλίπη τῇ διαδοχῇ αὐτῆς τὸ ζήτημα.

Αὗται, κύριοι, ἐν συντόμῳ αἱ ἐργασίαι τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς κατὰ τὴν λήγουσαν συλλογικὴν περίοδον. Δύναται τις εἰπεῖν ὅτι ἀρκετὰ μὲν πλὴν οὐδὲν δυστυχῶς ἐπραξεν. Τίς ὅμως αὐτὴν διὰ τοῦτο λίθῳ βαλεῖν βουληθήσεται; Μὴ δύναται τις εἰπεῖν ὅτι παρημέλησεν ὄψεως πρᾶξαι; Ἡ μὴ ἔκδοσις τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου συγγράμματος οὐχὶ ἐξ ἀμελείας τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς προῆλθεν, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω δῆλον ἐγένετο, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης. Ἀνάγκη δὲ καὶ θεοὶ πείθονται. Ὅθεν τὸ καθ' ἡμᾶς φρονούντες, ἐν συνειδήσει, ὅτι τὸ καθήκον ἡμῶν, ὅσον ἔνεστιν, ἐξετελέσαμεν, εὐχόμεθα ὅπως οἱ ἡμέτεροι διάδοχοι, ἐν τῇ αὐτῇ περιστάσει κατὰ τὸν ἐπιόντα ἑναυτόν, ἐξαγγείλωσιν ὑμῖν τὴν χαροποιὰν ἀγγελίαν τῆς ἐκδόσεως οὐχὶ ἐνός, οὐχὶ δύο, ἀλλὰ τριῶν τευχῶν.

Ἐν Σταυροδρομίῳ τῇ 28 Ἀπριλίου 1882.

Ἡ Συντακτικὴ ἐπιτροπὴ.

Θ. ΣΑΛΤΕΑΗΣ, πρόεδρος.

ΗΡ. ΒΑΣΙΛΑΗΣ.

ΧΡ. ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΥ.

Τ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ.

ΑΒΡ. ΜΑΛΙΑΚΑΣ.

ΟΔ. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ, γραμ. καὶ εἰσηγητής.

Μετὰ ταῦτα διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΟΒ'.

(Ἐκτακτος).

Τῇ 2/14 Μαΐου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ ἑτέρου τῶν ἀντιπροέδρων

κ. Κ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ.

Παρόντων δὲ 28 μελῶν τοῦ Συλλόγου γίνονται αἱ ἀρχαιρεσίαι. Ἀναδεικνύονται δὲ διὰ

μουσικῆς ψηφορορίας πρόεδρος, ὁ κ. Κ. Καλλιάρχης διὰ ψήφων 20, ἀντιπρόεδροι, οἱ κ. κ. Κ. Ξανθόπουλος (23) καὶ P. Schroeder (16), γενικὸς γραμματεὺς, ὁ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ παμψηφεί, ἰδιδικὸς γραμματεὺς, ὁ κ. Ὁδ. Ἀνδρεάδης (25), ταμίης, ὁ κ. Ν. Βαμβάκης (23) καὶ βιβλιοφύλαξ, ὁ κ. Β. Λούσης.

Εἶτα κατὰ πρότασιν τοῦ προεδρείου ἐκλέγονται τὰ μέλη τῶν διαρκῶν ἐπιτροπῶν τοῦ Συλλόγου οὕτω·

Τῆς φιλολογικῆς.

Βασιάρχης Ἡρ., — Κεραμεὺς Ἀθ. Παπαδόπουλος, — Μαλιάκας Ἀβρ., — Ξανθόπουλος Κ., — Σαλτέλης Θεμ., — Χατζηχρήστου Χρ.

Τῆς Ἐκπαιδευτικῆς.

Ἄριστοκλῆς Ι. Δ., — Βασιάρχης Ἡρ., — Γεωργαλᾶς Κ., — Θεοδωρίδης Ἀθ., — Μαλιάκας Ἀβ., — Ξανθόπουλος Κ., — Παπαρρῶσης Π., — Παρβνίκας Ν., — Σαλτέλης Θ., — Τσιάκας Γ., — Χατζηχρήστου Χρ.

Τῆς ἐπιστημονικῆς.

Ἄριστάρχης Στ., — Γεωργαντόπουλος Ι., — Ἰάλλμος Ὁδ., — Καραβοκυρὸς Μ., — Καραθεοδωρῆ Γ., — Κωστομύρης Γ., — Λούσης Β., — Μακρῆς Κ., — Ναοῦμ Α., — Νοννότης Αἰμ., — Σταματιάδης Δ., — Τάγης Α., — Χαρμαντᾶς Δ.

Τῆς ἀρχαιολογικῆς.

Ἄριστάρχης Σ., — Berggren G., — Curtis C. G., — Dorigny Al. Sorlin, — Κεραμεὺς Ἀθ. Π., — Kutschera H., — Mordtmann A., — Mordtmann J., — Νικολσον Α., — Πασπάτης Α., — Περδικίδης Κ., — Sartoris M., — Schroeder P.

Τῆς Συντακτικῆς.

Ἄριστοκλῆς Ι. Δ., — Βασιάρχης Ἡρ., — Ἰάλλμος Ὁδ., — Κεραμεὺς Α. Π., — Χατζηχρήστου Χρ.

Τῆς οἰκονομικῆς.

Βελλογιάννης Μ., — Γκιών Ἰ., — Κοσοῦδης Θ., — Κούππας Ἰω., — Μαυρογορδάτος Φρ., — Μπλέσσας Ν., — Σαρακιώτης Β.

Ἐπιμελητῆς δὲ τῶν ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν ὁ κ. Α. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς.

Ἐπιμελητῆς τῆς Ὀργανοθήκης ὁ κ. Τηλ. Καραθεοδωρῆ.

Μετὰ ταῦτα διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΟΓ'.

(Ἑκτακτος).

Τῆ 11/13 Μαΐου 1882.

Προεδρευοντος τοῦ ἐτέρου τῶν ἀντιπροέδρων κ. Κ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης ἐκτάκτου συνεδρίασεως ὁ προεδρεύων ἀντιπρόεδρος κ. Κ. Ξανθόπουλος ἀναγινώσκει τὴν ἐκθεσιν αὐτοῦ περὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων ὡς ἐξῆς·

Κύριοι,

Οἱ ποιησάμενοι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο διαλέξεις εἰσὶν οἱ ἐξῆς·

Ὁ κύριος Καλλιάρχης ποιούμενος συνέχειαν τῶν πρὸ ἐτῶν περὶ γυναικὸς διαλέξεων αὐτοῦ καὶ τὸ ἔτος τοῦτο κατεκλήθησεν ἐν τέσσαρσι διαλέξεσι τὸ πολυπληθές αὐτοῦ ἀκροατήριον ἀπερὶ τῆς γυναικὸς ἐναντι τοῦ θανάτου, τῆς ψυχικῆς δηλονότι ἀνδρείας αὐτῆς πρὸ τοῦ θανάτου. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ μετὰ συνόψισιν τῶν πάλαι ῥηθέντων ἀνέπτυξε τὸ θέμα αὐτοῦ διὰ λεπτομεροῦς μονογραφίας ἡρωικῶν θυμάτων τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασεως καὶ δὴ τῶν κατὰ τὴν βασιλισσαν Μαρίαν Ἀντωνίαν, περὶ ἧς εἶπεν ὅτι αὐτὴ μέχρι τέλους ἀπαθῶς πρὸς τὸν προπηλακίζοντα λαὸν ἀτενίζουσα ἐξέπεμπε μόνας τὰς ἀκολουθοῦσας πλήρεις ἀγάπης καὶ οἴκτου λέξεις· ἀλλοίμονον! τὰ ἐμὰ δεινὰ παύουσι μετ' ὀλίγον, ἀλλὰ τὰ ὑμέτερα μόλις ἀρχίζουσι· καὶ ταῦτα εἰπούσα ἀφίκετο ἔνθα πρὸ μικροῦ ἔρρευσε τοῦ συζύγου τὸ αἷμα καὶ ἀνῆλθε στερεῶ ποδὶ τὴν λαίμητόμον, προσεχρήθη μετὰ συντριβῆς καρδίας, ἀναβλέψασα εἰς τὸν οὐρανόν, εἶπε τῷ δημίῳ· «σπεύσατε καὶ ἔκυψε τὴν κεφαλὴν.

Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ διαλέξει τὰ κατὰ τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως Κυρίαν Ἐλισάβετ, εἶτα τὰ κατὰ τὴν Κ. Ρολάνδου, ἀμφοτέρας ἐπιδειξάσας ἀτρόμητον καὶ ἤρεμον ψυχῆς ἦθος, ὅτε ἐμελλον νὰ ὑποστῶσι τὴν κατατομίαν κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἠθικὴν καταγιγίδα καὶ θυελλώδη νύκτα τῆς κοινωνικῆς ἀναστατώσεως ἐν Γαλλίᾳ· ταῦτα γλαφυρῶς ἀφηγησάμενος ἀνέφερε τὰ τῆς Ρολάνδου ἀξιοσημειώμενα ἐπιβήματα· «ὦ ἐλευθερία, πόσα κακουργήματα διαπράττονται ἐν ὀνόματί σου! ἐκάλεσεν αὐτὴν μεγάλην πολιτίδα, τὴν καὶ Ῥωμαίαν δικαίως ἐπονομασθεῖσαν.

Ἐν δὲ τῇ τρίτῃ παρέστησε τὰ τῆς Ὀλυμπίας, ὡς αὕτη καὶ ἐν τῇ δίκῃ διετέλεσεν ἀτάραχος καὶ ἐν ὄψει τοῦ θανάτου ὑπὸ δημίου, εἶτα ἀρηγήσατο τὰ κατὰ τὴν Λουκίλῃν, κατέδειξε πῶς μετὰ τὴν καρπομίαν περιλημμένου συζύγου, ἐστέναζεν ἐπὶ τῷ ἀποχωρισμῷ τοῦ τέκνου καὶ τῆς μητρός, πρὸς ἣν καὶ ἔγραψεν ὅτι βαίνει εἰς ὕπνον ἐν ἡρεμίᾳ τῆς ἀθωότητος, ἀτάραχος ὡς νύξ Ἰουλιέττα ἐσπραγίσθη, αἰσθανομένη ὅτι ἐμελλε νὰ συναντηθῇ μετὰ τοῦ Ῥωμαίου αὐτῆς ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Δημιουργοῦ· καὶ τρίτον ἐπραγματεύθη περὶ τῆς Κερλόττας, ἐκτάκτως γεννησιοψύχου ἠρωδός, ἀπογόνου τοῦ μεγάλου Κορνηλίου· ἐν τῇ τετάρτῃ διαλέξει καὶ τελευταίᾳ ἐξιστορήσας βιογραφικὰς εἰδήσεις ἄλλων γυναικῶν, ἐπίσης μνήμης καὶ θυμουασμοῦ ἄξιων, ἐπέγραψε τὸν λόγον διὰ Πλουταρχείου ῥήσεως ὅτι πολλὰ καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ γυναιξὶν ἄξια λόγου πέπρακται, καὶ ἰδίως ἀπορνήσεως ὑπὲρ τῆς νῦν θέσεως τῆς γυναικὸς ἐν τῇ κοινωσίᾳ.

Ὁ κύριος Β. Σαρακιώτης τέσσαρας ἐποίησατο εὐφραδεῖς διαλέξεις ἀπερὶ τῆς νοημοσύνης καὶ καλαισθησίας τῶν ζώων καὶ ἐν τῇ πρώτῃ διὰ μακρῶν ἀφηγησάμενος τὰ κατὰ τὸ σύστημα τὸ Δαρβίνειον καὶ τὰ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ τοῦ συστήματος ἀνδρῶν δικαστῶν, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα αὐτῶν ὅτι μεταξὺ τοῦ ζώου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου νοὸς ὑπάρχει ἄβυσσος, περὶ ἰδεῶν καὶ ἐννοιῶν καὶ ἐνστίκτου· ἀρξάμενος ἐν τῇ δευτέρᾳ περὶ τῶν ἐντόμων, εἰδικώτερον ὠμίλησε περὶ τῶν μελισσῶν καὶ μυρμηκῶν. Κατὰ δὲ τὴν τρίτην ἐγένετο λόγος περὶ τῶν ἰχθύων, ἐρπετῶν καὶ πτηνῶν, πολλὰ καὶ λόγου ἄξια ἀφηγησάμενος περὶ τῶν ἰχθύων ἰδίᾳ καὶ τῶν πτηνῶν μάλιστα, περιεργότατα πειρασάμενος τὰ τῆς καλαισθησίας αὐτῶν καὶ τοῦ αἰσθήματος τῶν πελαργῶν πρὸς τοὺς νεοσσούς, καθ' ὃ καὶ τὸν ἀνθρώπον ὑπερβαλλόντων, διὸ καὶ παρὰ μὲν τοῖς Ἕλλησιν ἐθεωρεῖτο τὸ πτηνὸν τοῦτο ὡς τὸ σύμβολον τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ υἱαῖς εὐσπλαγχνίας, παρὰ δ' Αἰγυπτίοις ἐλατρεῦετο ὡς τὸ σύμβολον μητρικῆς στοργῆς καὶ συζυγικῆς πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως καὶ ἐπέγραψε τὸν λόγον διὰ τῶν τοῦ ψιτακοῦ περιέργων ἰδιοτήτων θυμικῶν. Ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ καὶ τελευταίᾳ περιγράφας τὰ κυριώτερα εἶδη τῶν μαστοειδῶν συνεπέγραψε τὸν λόγον ὅτι κατὰ τὴν γραμμὴν τῆς ἐνώσεως τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ὕλης ἐνταῦθα ὡς ὑψηλαὶ σπλάδες ὑφύονται μέγα μυστήριον, καὶ ἀκούεται ἡ ἀληθὴς φωνὴ τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας·

θέλεις φθάσει μέχρι τοῦ σημείου τούτου ἄλλ' οὐχὶ καὶ πέραν αὐτοῦ.

Ὁ κύριος Ἀριστοκλῆς ἐν δυνάμει διαλέξει ἀπερὶ ἠθικοῦ ἀγχιτοῦ ἀνέπτυσεν ὅτι ἡ δημιουργία πᾶν συνίσταται ἐκ διαφόρων ἀγαθῶν, καθ' ὅσον τὸ εἶναι αὐτὸ ἐστὶν ἀγαθόν· εἶτα διήρесе αὐτὸ εἰς φυσικόν, μεταφυσικόν καὶ ἠθικόν· καὶ ἐπειδὴ φύσις τοῦ ἀγχιτοῦ ἡ τελειότης, ὑπέρτατον ἀγαθὸν ὁ Θεός. Εἶτα ὅτι τὸ ἠθικὸν ἀγαθὸν προϋποτίθηται λογικόν καὶ ἐλευθερίαν βουλήσεως καὶ ὅτι τὸ ἠθικὸν διὰ τῶν ἔξεων παράγει τὴν ἀρετὴν, ὁ ἠθικὸς χαρακτὴρ προκύπτει ἐκ τῆς ἐμμονῆς εἰς τὰς ἠθικὰς τοῦ ἀγαθοῦ ἀρχὰς μετ' ἀγώνων· ἐπάγει δὲ καὶ παραδείγματα. Κατέληξε δὲ ἐν τῇ τελευταίᾳ διαλέξει ὅτι ὁ ἠθικὸς χαρακτὴρ μεγαλύνει τὰ ἄτομα καὶ τὰ ἔθνη.

Ὁ κύριος Βασιλάδης ἐποίησε δύο διαλέξεις τὴν μὲν περὶ ἀποθεώσεως τοῦ Ὀμήρου, τὴν δὲ περὶ τοῦ συμπλέγματος τοῦ Λαοκόοντος. Ἐν τῇ πρώτῃ παρέστησε τὴν γενικὴν ἰδέαν τοῦ ζωγράφου Ingres, ζηλωτοῦ τοῦ Ῥαφαήλ, τὴν ἀποθέωσιν τοῦ Ὀμήρου, δι' ἧς ὁ ζωγράφος παρέστησεν ἐπιτυχῶς τὴν μεγάλῃν ἐπιρροὴν τοῦ ἑλλ. πολιτισμοῦ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ὀμήρου, ὅπερ εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ πηγὴ αὐτοῦ, ὁ ὠκεανὸς ἐξ οὗ ἡ ἑλλ. ποίησις, ἡ φιλοσοφία, ἡ ἐπιστήμη, αἱ τέχναι καὶ ἐπομένως καὶ ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς, διὸ καὶ ὁ ζωγράφος συμπαρέλαβε καὶ τοὺς τῶν Ῥωμαίων καὶ τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν νεωτέρων ἔθνων ποιητάς, φιλοσόφους καὶ καλλιτέχνας. Εἶτα ἀνέπτυσεν τὰς ἐν τῇ ἀνηρημένη ἐν τῷ Συλλόγῳ εἰκόνι παραστάσεις τῶν προσώπων ἀπὸ τοῦ ἐπὶ θρόνου καθημένου Ὀμήρου ἀρξάμενος καὶ κατέληξεν εἰς ἔνθου προτροπὴν ἡμῶν τῶν νῦν ζώντων ἀπογόνων ἐκείνων τῶν πολλῶν κατὰ μείζονα λόγον ὀφειλόντων καλλιεργεῖν καὶ δὴ λατρεῦειν τὰ ἑλληνας. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ διαλέξει ἐξιστόρησε τὰ περὶ τοῦ συμπλέγματος τοῦ Λαοκόοντος καὶ τὴν θεωρίαν περὶ τῶν ὀρίων τῆς ποιήσεως καὶ τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν, εἶτα ἐν συντόμῳ τὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ἥτις ἐπὶ Φειδίου ἔλαβε τὴν τελειότητα αὐτῆς, ὅστις ἐπέχει καὶ ἐπὶ τοῦ προσώπου τὴν αὐτὴν ἀρμονίαν τῆς ἰδέας καὶ τῆς μορφῆς ἐκφράζων τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον ἐν τῇ ἡρεμίᾳ· μεθ' ὃ ἐπῆλθεν ἡ ἔκφρασις τοῦ πάθους καὶ τῆς συγινήσεως διὰ τοῦ Πραξιτέλους καὶ Λυσίππου.

Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς τὸ σύμπλεγμα, ἐν ᾧ παρατηρεῖται ἑξαισία ἢ συμμετρία καὶ αἱ κινήσεις τῆς ἀντιθέσεως καὶ βαθμιαίας προαγωγῆς, φυσικῆς καὶ ἠθικῆς λύπης, πάλης καὶ ὑπο-

χωρήσεως, ἐνεργείας καὶ παθήσεως· κατέληξε δὲ δι' ἀφηγήσεως καὶ συγκρίσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ νεωστὶ εὑρεθὲν ἐν Περγάμῳ ἄγαλμα καὶ μετενεχθὲν εἰς Βερολίνον, ὅπερ παρίστησιν ἐν γιγαντομαχίᾳ τοῦ Διὸς τὴν Ἀθηνᾶν μαχομένην κατ' ἐναντι τοῦ Διός, λίαν σπουδαίας ποιήσας ἐπὶ τούτων παρατηρήσεις.

Ἡ κυρία Dussap, ἀρμενὶς λογία, διελέξατο γαλλιστὶ «περὶ τῆς προόδου ἐν γένει καὶ ἰδίᾳ παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις», ἐκτιθεῖσα τὴν διανοητικὴν κατάστασιν αὐτῶν κατὰ τὸν τέταρτον καὶ πέμπτον μ. Χ. αἰῶνα καὶ τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐπιρροὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ· εἶτα ἔφθασεν εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐξιστόρησε τὰς πνευματικὰς ἐργασίας τῶν ἐν Ῥωσίᾳ, Εὐρώπῃ καὶ Τουρκίᾳ Ἀρμενίων. Τὸ ἐν Βενετίᾳ Μοναστήριον τοῦ Ἀγ. Α. τῶν Μεκιταριστῶν ὑπάρχει τὸ κέντρον τῶν φιλολογικῶν αὐτῶν σπουδῶν, οὗ τὰ μέλη ἐδημοσίευσαν διάφορα συγγράμματα λόγου ἄξια, μεταφράσεις ἐκ λατινικῶν, ἑλληνικῶν, ἀγγλικῶν, γερμανικῶν καὶ γαλλικῶν συγγραμμάτων. Εἶτα ὑπέμνησε τὰ ἐν Ῥωσίᾳ ἐκτελεσθέντα ἔργα. Ἀκολουθῶς ἀφικομένη εἰς τὰ κατὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ γυναικείου φύλου, θερμῶς συνέστησε τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ· ῥίψασα δὲ καὶ ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς διανοητικῆς καταστάσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἀρμενίων, παρετήρησεν ὅτι ἡ παρ' αὐτοῖς πρόοδος ὀφείλεται τῇ προστασίᾳ τῆς Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῖς φιλομοῦσις αἰσθήμασι τοῦ πατριάρχου τῶν Ἀρμενίων, ἐκφράσασα ἐπὶ τέλους ζῶηροτάτας συμπαθείας πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος.

Περὶ καλλιτεχνίας ἐποιήσατο διάλεξιν ἡ κ. Καλλιόπη Κεχαγιᾶ, εὐφραδῶς πένυ καὶ ἐν ἐκτάσει διεξελθούσα ἐνώπιον πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου τὰ κατὰ τὰς καλὰς τέχνας καὶ τὴν ἰδίαν τοῦ καλοῦ.

Ἐπιστημονικὰς διαλέξεις ἐποιήσαντο οἱ ἰατροὶ κ. κ. Λούσης καὶ Ζίφος· ὁ μὲν ἀπερὶ πυρετοῦ τοῦ ἐλώδους ἐν Κων/πόλει, ἰδίας ἐρεύνας ἐπὶ τούτου ἀνακοινώσας τοῖς ἀκροαταῖς· κατέδειξε τὸ μέγεθος τοῦ κακοῦ καὶ ὅτι τούτο χάρις τῇ ἐπιστήμῃ νῦν βαθμῆδὸν ἐκλείπει, διὰ στατιστικῶν κυρώσεων τοῦ λεγομένου. Εἶτα περὶ τῶν αἰτίων τῶν μολυσμάτων, διαστείλας αὐτὰ εἰς μισματικὰ καὶ κολλητικὰ, καὶ ὅτι ὁ διαλείπων πυρετὸς ἔϊναι τὸ κυρίως μισματικὸν νόσημα, οὐδύλως δὲ κολλητικόν· παρέστησεν εἶτα τὰ αἴτια τοῦ μολύσματος τούτου, ὅπερ ἴσως οὐχ ἀρμοδίως καὶ ἐλώδης κλείεται πυρετὸς. Τέλος ἐρευῶνται τὰ τῆς νόσου ὡς πρὸς τὴν ἡμετέραν πόλιν, τὸ Βυζάντιον, καὶ τὰ

πέριξ κατὰ τὸ κλίμα καὶ τὰς ἄλλας αἰτίας, τὰ τῆς γενέσεως, διαδόσεως καὶ ἐκτάσεως τῆς νόσου. Ἐν τῇ παραβέλλονται καὶ τινὰ χωρία τοῦ Ἱπποκράτους. Ὁ δὲ κ. Ζίφος λίαν ἐπιστημονικῶς ἀνέπτυξε τὰ τῆς φθίσεως, τὰ διάφορα αἴτια καὶ τὴν ιδιότητα ταύτης καὶ τὰς διαφορὰς τῶν ἐπιστημῶν θεωρίας καὶ τὰς ἰδίας αὐτοῦ παρατηρήσεις.

Ὁ κ. Ἀν. Τάγης, ἐν συμμετρῷ λόγῳ, ὤμιλησε περὶ ἠφαιστειῶν τὰ δέοντα, ἄλλα τε καὶ τὴν ἐκ τῆς ἐπιστήμης θεωρίαν.

Τελευταῖον δὲ ὁ κ. Ἀνδρέας Σπαθάρης, ἐν δυοὶ διαλέξεσι, μετὰ τῆς γνωστῆς αὐτοῦ εὐκρινείας καὶ εὐφραδείας ἅμα καὶ σαφηνείας, ἀνύψωσε τὸ ἀκροατήριον αὐτοῦ εἰς τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ γινόμενα καὶ ἰδίᾳ ἐν τῷ πλανητικῷ ἡμῶν συστήματι τὰ περὶ διαττόντων ἀστέρων, οὓς εἰς βολίδας καὶ ἀερολίθους διήρησε, καὶ ὅλον κόσμον ἄγνωστον τοῖς πολλοῖς εἰς γνωστὸν ἐποίησε.

Κ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ, ἀντιπρόεδρος.

Εἶτα ὁ κ. Γ. Καραθεοδωρῆ, γινικός γραμματεὺς, ἀναγινώσκει τὴν ἐκθεσιν τῆς ἀλληλογραφίας οὕτω·

Κύριοι,

Ὁ ὀλικὸς ἀριθμὸς τῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μετὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἀνταλλαγισῶν ἐπιστολῶν καὶ ἐγγράφων ὡς ἐκ τοῦ πρωτοκόλλου ἐξάγεται, ἀναβαίνει εἰς πεντακοσίας, ἐξ ὧν 260 εἰσελθοῦσαι, καὶ 240 ἐξελθοῦσαι ἐπιστολαὶ καὶ ἄλλα ἐγγραφα.

Ἐκ τῶν εἰσελθουσῶν ἐπιστολῶν αἱ μὲν ἀγγέλονται τὴν σύστασιν νέων σωματείων, οἷον τῆς ἐνταῦθα Τυπογραφικῆς Ἀδελφότητος, τῆς ἐν Ἀχῆ-Τσελεπῆ Φιλανθρωπικῆς Ἀδελφότητος, τοῦ ἐνταῦθα Ἑλλ. Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, τῆς ἐν Πραβίῳ τῆς Μακεδονίας Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος Προοίας, τοῦ ἐν Κλεισοῦρῳ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, τῆς ἐν Ἑλλησπόντῳ Τρωικῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος Ὀμοροίας.

Αἱ δὲ ἐξαιτῶνται τὴν ἀρωγὴν τοῦ Συλλόγου, οἷαι ἡ Κοινότης Κρήνης, ἡ τοσαῦτα παθοῦσα ἐκ τοῦ τελευταίου σεισμοῦ, ἡ Φιλοπρόοδος Ἀδελφότης ἐν Δεμίρ-Ἰσάαρ, ἡ ἐν Τεκφούρ-Σερατῶ Ἀδελφότης Ὀμόροια, ἡ ἐν Βατούμ Ἑλληνικὴ Κοινότης, ἡ τῆς Ἐρζιγικιάνης Ἑλληνικὴ Κοινότης, ἡ ἐν Ἀργηνί τῆς Μισοποταμίας Ἑλληνικὴ Κοινότης κτλ.

Ἐτεραί ἐπιστολαὶ συνοδεύουσι προσφορὰς συγγραμμάτων γενομένης ὑπὸ μελῶν τοῦ Συλ-

λόγου ἢ ὑπὸ Σωματείων περὶ ὧν ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ κ. Βιβλιοφύλακος ἤκουσεν ὁ Σύλλογος, ἢ προσφορὰς χρηματικὰς, ἐν αἷς ἢ τοῦ κ. Χρηστάκη ἐφέντη Ζωγράφου, ὅστις καίτοι μακρὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως διατελῶν, πάντοτε μεριμνᾷ ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου καὶ διὰ φιλοφρονητικωτάτων ἐπιστολῶν προσήνεγκε καὶ ἐφέτος εἰς τὸν Σύλλογον, ἐκτὸς τῶν 100 λιρῶν ἑν προωρισμένων διὰ τὸ Ζωγράφεον διαγωνισμα, ἄλλας 150 διὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ ΙΔ' τόμου τοῦ περιοδικοῦ, ὅστις μέλλει νὰ περιέχῃ πλείστην ὄσιν ὕλην ζώντων μνημείων τῆς ἑλλ. γλώσσης. Καὶ ἡ ἐνταῦθα Φιλανθρωπικὴ καὶ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης, δι' ἐπιστολῆς ὑπὸ ἀδελφικῶν αἰσθημάτων ἐμπνευσθείσης, ἀγγέλλει τὴν προσφορὰν 100 ὀθωμ. λιρῶν ἐπιπυλαττομένη γενναιοτέρᾳ ν' ἀνακνήῃ εἰς τοῦτόν. Μετ' εὐχαριστηρίων ἀπεδέχθη ὁ Σύλλογος ἀπάσας τὰς προσφορὰς ταύτας.

Διάφορα ἀντικείμενα ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς ἀνταλλαγὴν ἐπιστολῶν, οἷον τὸ ζήτημα τοῦ χάρτου τῶν Χερσαίων τειχῶν, διὰ τὸ ὅποιον δυστυχῶς, ἀνευ ἀποτελέσματος, δικαπέντε περὶ τοῦ ἐπιστολαὶ ἐξῆλθον τοῦ γραφείου. Ἐπίσης διὰ καθυστερούσας συνδρομὰς ἐστάλησαν ἐγκύκλιοι ἀπανταχοῦ, ὅπου εὐρίσκονται τακτικὰ μέλη τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, μετὰ μερικῆς ἐπιτυχίας, ὡς ἐκ τῆς τοῦ κ. ταμίου ἐκθέσεως καταφαίνεται. Αἱ ἐγκύκλιοι αὗται ἐπήνεγκαν καὶ τὴν δῆλωσιν παραιτήσεως μελῶν τινῶν, οἷον τῶν ἐν Ἀιδινίῳ δαμενόντων κ. κ. Ἀποστόλου Χ. Ἀθανασίου, Ἀθηνοδ. Ἀποστολίδου, Ι. Νιοκλ. Ροδοκανάκη, τοῦ ἐν Ρώμῃ πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος κ. Δ. Ραζῆ καὶ ἄλλων τινῶν.

Ἐτεροι ἐπιστολαὶ ἐστάλησαν εἰς διαφόρους ἐκ τῶν πλουσίων ὁμογενῶν ἐξαιτούμεναι ἐκτάκτους συνδρομὰς ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὴ τυχούσαι ἀπαντήσεως· ἐζητήθησαν ἐπίσης, ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἰς μάτην, αἱ ὑπὸ τινῶν ὁμογενῶν ὑποσχεθεῖσαι ἄλλοτε ἐτήσιαι ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων συνδρομαί.

Ἐγράφησαν ἐπίσης ἐπιστολαὶ καὶ εἰς τοὺς διευθυντάς ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν, ἀποσταλλομένων τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ, μετὰ τῆς παρακλήσεως ὅπως συμπληρώσωσι τοὺς ἐλλείποντας ἀριθμοὺς αὐτῶν, καὶ οὕτως ἀποκτήσωμεν σειρὰς τῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν τούτων. Μέχρι τοῦδε ἀπῆντησαν πᾶν εὐγενῶς αἱ διευθύνσεις τοῦ *Νεολόγου*, τοῦ *Ἀνατολικοῦ Ἀστέρου*, τοῦ *Αἰῶνος* καὶ τῆς ἐν Κύπρῳ *Ἀληθείας*, συμπληρώσασαι τὰ ἐλλείποντα.

Δὲν μνημονεύω ἐνταῦθα συντομίας χάριν ἄλλας διαφόρου ὕλης ἐπιστολάς, ἧτοι ἐπιστολάς συνοδευούσας διπλώματα νέων μελῶν, προσκλητήρια διαφόρων σωματείων ἐπὶ ταῖς ἐπετείοις ἐορταῖς, ἐπιστολάς ἀφορώσας εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συλλόγου, ἐπιστολάς συνοδευούσας ἔργα πρὸς κρίσιν κτλ.

Ὁμολογουμένως, Κύριοι, ἡ ἀλληλογραφία σωματείου τινὸς παριστᾷ, οὕτως εἰπεῖν, τὸ βάρόμετρον, ἐξ οὗ καταφαίνεται ἢ ἐν γένει ἐκπληρωσὶς τῶν τῷ σωματείῳ τούτῳ ἐπιβαλλομένων καθηκόντων, καὶ ἡ δι' αὐτῆς ἐξάπλωσις καὶ εὐφημος μναία αὐτοῦ ἐν τῷ πεπολιτισμένῳ κόσμῳ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνταλασσομένων ἐγγράφων, τὰ ἄτομα ἢ τὰ σωματεία μεθ' ὧν ἀνταλλάσσονται ταῦτα, εἰσὶν αἱ ἐνδείξεις τῆς ἀτμοσφαιρικῆς καταστάσεως, αἰθρίας, θουελλῶδους ἢ μεταβλητικῆς.

Δὲν δύναμαι νὰ εἶπω ὅτι τὸ βάρόμετρον τοῦτο δεικνύει δι' ἡμᾶς ἐφέτος παντελῆ αἰθρίαν.

Ἐκ τῶν ἀνταλλαχθεῖσων ὁμως ἐπιστολῶν καὶ ἐγγράφων καταφαίνεται ὅτι ὁ ἡμέτερος Σύλλογος καὶ ὑπόληψιν χαίρει οὐκ ὀλίγην παρὰ τοῖς ἐν τῇ Ἑσπερίῳ λογίοις καὶ τῶν συμπαθειῶν ἐν γένει ἀπάντων τῶν ὅπως δῆποτε μετ' αὐτοῦ σχετιζομένων ἀπολαύει. Ἀρκεὶ πρὸς τοῦτο ν' ἀναγνώσῃ τις τὰς λίαν φιλοφρονητικὰς ἐπιστολάς διαφόρων γάλλων, ἀγγλων, γερμανῶν, ἐλλήνων κλπ. λογίων, τὰς εἰς τὰ ἡμέτερα ἀρχεῖα ἐφέτος καταταχθείσας, τὰς τῶν διαφόρων σωματείων καὶ ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων τῆς ἡμετέρας Ἀνατολῆς, ἅτινα, εἰς ἐτι τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ὡς τροφοδότην πατέρα θεωροῦντα, ἐκτιθέασιν τὰ ἑαυτῶν, καὶ μεθ' ἱκετευτικοῦ βλέμματος πρὸς αὐτὸν ἀποβλέπουσι, τὰς ἀποστολάς ἐπιγραφῶν, ἐκθέσεων, ἔργων πρὸς κρίσιν κτλ. Τῶν γενικῶν τούτων ἐδηλώσεων συμπαθείας καὶ ἐπαξίας ἐκτιμήσεως, ἐξείρεσιν ποιοῦσι δυστυχῶς ἐφέτος, ἐκτὸς ὀλίγων, οἱ ὁμογενεῖς ὀπαδοὶ τοῦ ἐμπολαίου Ἐρμού, οἱ ἄλλως, ὁμολογουμένως, τὴν διανοητικὴν κίνησιν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους πολυτρόπως ζωογονοῦντες. Ὡς ἐκ τούτου ἐν ταῖς εἰς τὰς διαφόρους αἰτήσεις τῶν ἀνω μνημονευθέντων Σωματείων καὶ Κοινοτήτων ἀπαντήσεσιν αὐτοῦ, ὁ ἡμέτερος Σύλλογος, καίτοι λυπούμενος καὶ ὑπὸ συμπαθείας ὑπὲρ αὐτῶν κινούμενος, μόνον εὐχὰς ἢ δύνατο νὰ ἐκφράσῃ οὐδεμίαν δὲ πραγματικὴν ἐπικουρίαν νὰ χορηγήσῃ ἢ τοῦλάχιστον νὰ ὑποσχεθῇ. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι ἡ ἐπιστολογραφία ἢ ἀφορῶσα εἰς τὸν κλάδον τοῦτον τῆς ἐνεργείας τοῦ Συλλόγου

ἀναπτυχθήσεται δεόντως διὰ τῆς ἀποτίσεως τῶν καθυστερουσῶν ἄνω μνημονευθεῖσων ὑπὲρ τῶν ἀπόρων Σχολείων συνδρομῶν.

Ἡ ἀποστολὴ τοῦ ΙΓ' τόμου τοῦ ἡμετέρου Περιδικίου μετὰ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ αὐτοῦ παραρτήματος εἰς τὰ ἐκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίτιμα καὶ ἀντεπιστέλλοντα μέλη τοῦ Συλλόγου ἐπήνεγκε σειράν ἐπιστολῶν κολακευτικωτάτων δι' αὐτὸν καὶ ἐμφανισῶν ὅποια ἤθελεν εἰσθαι ἢ θέσις τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ἐὰν τὸ ἡμέτερον Περιδικὸν τακτικῶς ἐξεδίδοτο, διενέμετο εἰς ἅπαντα τὰ μέλη καὶ ἀντηλλάσσετο μεθ' ἁπασῶν τῶν Ἐφημερίδων ἢ Περιδικῶν καὶ μετὰ τῶν δημοσιεύσεων ἀπάντων τῶν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Σωματείων καὶ Πανεπιστημίων.

Ἐκτὸς τούτου ἡ τακτικὴ δημοσίευσίς τοῦ Περιδικίου δύναται νὰ γείνη αἰτία καὶ χρηματικῆς ὠφελείας δι' ἡμᾶς· ἀρκεῖ νὰ μνημονεύσω τῆς μετὰ τῶν κ. κ. Lorentz καὶ Keil συμβάσεως τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου δι' ἧς προῆλθον πρὸς τὸ παρὸν ἀσήμαντοι μὲν τινες ὠφελείαι δι' αὐτόν, ἀλλ' ἡτις ὑπισχνεῖται διὰ τὸ μέλλον σπουδαία ἀποτελέσματα. Οἱ κ.κ. Lorentz καὶ Keil ἐνδιαφερόμενοι ἰδίως εἰς τὰ ἐν Ἀνατολῇ δημοσιεύόμενα πράττουσι πᾶν τὸ ἐφ' ἑαυτοῖς πρὸς διὰδοσιν τοῦ ἡμετέρου Περιδικίου, ἐπὶ τούτῳ δὲ ἐξέδωκαν ἰδίαις δαπάναις, ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί, κατάλογον τῶν ἐν τῇ σειράῳ τοῦ ἡμετέρου περιδικίου περιεχομένων ἀναγνωσμάτων, ἐκθέσεων κτλ., ὃν καὶ διένειμαν εἰς πλείστα βιβλιοπωλεῖα, Πανεπιστήμια καὶ ἐπιστημονικὰ Σωματεῖα, τῆς τε Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς Ἀφρικῆς. Αἱ ἐνέργειαι τῶν κυρίων τούτων εἰσι παντὸς ἐπαίνου ἄξιαι, θέλουσι δὲ διττῶς ὠφελῆσαι τὸν ἡμέτερον Σύλλογον. Ἀλλὰ πρὸς πλήρη ἐπιτυχίαν ἀπαιτεῖται ἡ τακτικὴ ἐκδοσίς τοῦ Περιδικίου ἐν ὠρισμένῃ ἐποχῇ τοῦ ἔτους.

Τοιαῦται, κύριοι, ἐν συνόψει αἱ τοῦ γραφείου ἐργασίαι, ἐξ ὧν ὅμως καταφαίνεται ὅτι πολλὰ εἰσέτι ὑπολείπονται εἰς τοὺς ἡμετέρους διαδόχους ὅπως ἀναπτύξωσιν αὐτήν, ὡς πρέπει, ἀναπτυσσομένου ἐνταύτῳ ὑγιῶς καὶ ἁπαντος τοῦ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ὀργανισμοῦ.

Περαιῶν, κύριοι, καθήκόν μου θεωρῶ ἐν ἀνομολογήσω ὑμῖν τὸν ζῆλον μεθ' οὗ ὁ κ. Γ. Παπᾶς ἐξετέλεσε τὰς ἀνατεθείσας αὐτῷ κοπιῶδεις ἐργασίας μάλιστα τὰς ἀφορώσας τὴν νέαν κατάταξιν τῶν ἀρχίων.

Καὶ ὁ κ. Κατσαίτης μετ' εὐσυνειδησίας ἐξετέλεσε τὰς δοθείσας αὐτῷ ὁδηγίας πρὸς τή-

ρησιν τοῦ Ἀναγνωστηρίου ὡς καὶ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ εἰς τὸ γραφεῖον ἀναγόμενα καθήκοντα.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει: τῇ 7/19 Μαΐου 1882

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς
Τ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ.

Εἶτα ὁ κ. Ὁδ. Ἀνδρεάδης, εἰδικὸς γραμματεὺς, ἀναγινώσκει τὴν περιληπτικὴν ἐκθεσιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ προεδρείου καὶ τοῦ Συλλόγου κατὰ τὴν λήξασαν περίοδον οὕτω·

Κύριοι,

Ὁφείλων κατὰ τὰ κεκανονισμένα ἀφηγήσασθαι κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην τὰς κατὰ τὴν λήξασαν συλλογικὴν περίοδον ἐργασίας τοῦ Συλλόγου, τὰς μὴ περιληφθεῖσας εἴτε ἐν ταῖς ἐκθέσει τῶν ἐπιτροπῶν εἴτε ἐν ταῖς τῶν ἐμῶν συναδέλφων, ἀξιοτίμων κοσμητόρων, φανερὸν ποιοῦμαι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι οὐ μόνον διότι ὁ κανονισμὸς διακαλεῖται, βραχὺς ἴσομαι, ἀλλὰ καὶ διότι εἴπερ ἐβουλόμην τούναντιον πράξει ἐπὶ πολὺν χρόνον ὑμᾶς τῆρησάμενους τοὺς ἐμοὺς ἀτέχνους λόγους, τῶν ἀφηγηθησομένων πραγμάτων πολλῶν ὄντων. Σπεύδων δὲ πρὸς τὸ ἔργον πέπεισμαι ὅτι τεύξομαι καὶ αὐθις τῆς πολυτίμου δι' ἐμὲ ἐπιεικείας ὑμῶν καὶ προσοχῆς.

Ὡς οὐ λανθάνει ὑμᾶς, ἐπιβέβληται μοι ποιήσασθαι ἐκθεσιν τῶν τῆς παρούσης περιόδου ἐργασιῶν τοῦ τε προεδρείου καὶ τοῦ Συλλόγου, δηλ. τῶν ἐν ταῖς γενικαῖς συνεδριάσει γενομένων. Εἰ καὶ δὲ αἱ ἐργασίαι τῶν δύο τούτων ἀρχῶν πυκνῶς ἀρραυται, ποιήσομαι ὅμως περὶ τούτων χωρὶς τὸν λόγον. Καὶ πρῶτον

Περὶ προεδρείου.

Τὸ προεδρεῖον ἄμ' ἀναλαβὸν τὴν ἀρχὴν περὶ πολλῶν ἤρξατο μεριμᾶν καὶ σκέπτεσθαι. Κατὰ τὰς δέκα δ' αὐτοῦ συνεδριάσεις, ἃς καθ' ἅπασαν τὴν περίοδον ἐποιήσατο ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἐριτίμου ἡμῶν προέδρου, οὐδὲν ἄλλο ἐπραξεν ἢ βουλευέσθαι περὶ τῶν τῷ Συλλόγῳ συμφερόντων. Οὕτω τὸ προεδρεῖον γινώσκον ὅτι δεῖ χρημάτων καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἐστὶ γενέσθαι τῶν δεόντων, καὶ ὅτι δεῖ τοὺς ὀρθῶς ἀρχῇ χρωμένους οὐκ ἀκολουθεῖν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' αὐτοὺς ἔμπροσθεν εἶναι τῶν πραγμάτων, ἐμερίμνησε πρῶτον περὶ τῆς οἰκονομικῆς θέσεως τοῦ Συλλόγου καὶ περὶ τῆς βελτιώσεως αὐτῆς. Πρὸς τοῦτο δὲ α') ἀπηύθυνεν ἐπιστολάς πρὸς διαφόρους ὁμογενεῖς, τὴν ἀρωγὴν αὐτῶν ἐπικαλούμενον, φρονοῦν, ἐρειδόμενον ἐπὶ τῆς

αίποτε ἐκδηλωθείσης παρ' αὐτῶν ἀγάπης τῷ Συλλόγῳ, ὅτι εἰσκούσονται καὶ αὐθις τὴν φωνὴν τοῦ Συλλόγου. β') ὥρισεν ἰδίους ἀντιπροσώπους ἐν πόλεσιν ἐν αἷς μέλη τοῦ Συλλόγου ὑπάρχουσι, πρὸς εἰσπραξίν τῶν καθυστερουσῶν παρ' αὐτῶν τακτικῶν ἐτησίων συνδρομῶν καὶ πρὸς συλλογὴν ἐκτάκτων συνδρομῶν. Οἱ ὀρισθέντες δὲ εἰσιν οἱ κ. κ. Κ. Καραπῆνος, ἐν Ἀθήναις, ὁ Π. Μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως κ. Νεόφυτος, ἐν Ἀδριανουπόλει, Ν. Ροδοκάνκης ἐν Αἰδίνῳ, Κ. Σαλβῆχος, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Δ. Μυρογένης, ἐν Βομβῆ, Εὐστ. Ἰωαννίδης ἰατρός, ἐν Βῶλῳ, Ἰωάννης Τέτσης, ἐν Γαλαζίῳ, ὁ Π. Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κ. Καλλίνικος, ἐν Θεσσαλονικῇ, Ἀλεξανδρίδης ἐν Ἰσμαίλῳ, ὁ Π. Μητροπολίτης Ἰωαννίνων κύριος Σωφρόνιος, ἐν Ἰωαννίνοις, Ι. Ν. Βαλέττας, ἐν Λονδίῳ, Δ. Βιναρόδκης, ἐν Μιτυλήνῃ, Ἐλευθ. Ραφαήλ, ἐν Ὀδησσῷ, Γ. Χασιώτης, ἐν Πιραιοῖς, Π. Ἀθηνογένης, ἐν Σμύρῃ, Ἀδελφοὶ Ζίφου, ἐν Ρουστοβίῳ, Ν. Στρομπούλης, ἐν Κίῳ, Βρ. Δελλαπόρτας, ἐν Ταϊγανίῳ, Μ. Γκιουμουσγκερδῆνης, ἐν Φιλιππουπόλει, Θ. Λιβαδάς, ἐν Βιέννῃ, Α. Βυζάντιος, ἐν Τεργέστη καὶ Γ. Δεστούνης, ἐν Πετροπόλει.

Αἱ πράξεις αὗται τοῦ προεδρείου, εἰ μὴ καθόλου, ἐπέτυχον, διότι ἐκ τούτων εἰσῆλθον εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Συλλόγου Α. Τ. 324,47, εἰς ἐκτάκτων συνδρομῶν γενομένων ὑπὸ τῶνδε·

ὑπὸ τοῦ φιλογενεστάτου μεγάλου τοῦ Συλλόγου εὐεργέτου Ἐξ. Χρηστάκη ἐφένθη Ζωγράφου πρὸς δημοσίευσιν γλωσσικῆς ὕλης τοῦ Ζωγραφείου διαγωνίσματος. . . . Α. Τ. 150.

ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα Ἐκπαιδ. καὶ Φιλανθρωπικῆς Ἀδελφότητος. » » 100.

ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Σισμάνογλου. » » 50.

ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Τριβέκου. . » » 20.

ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Καραπῆνου
φράγκα 100 » » 04.47.

Ἦτοι τὸ ὅλον Α. Τ. 324.47.

Ἐνταῦθα δὲ, [τοῦ λόγου ὄντος περὶ ἐκτάκτων συνδρομῶν, μετὰ συγκινήσεως ἀναφέρω καὶ τὴν τοῦ εὐγενούς καὶ φιλέλληνος γαλάτου, τοῦ γνωστοῦ G. d'Eichthal, αὐθόρμητον προσφορὰν ἐκ φρ. 200 ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου. Ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ εὐγενούς φιλέλληνος ἀποδείκνυσι τὴν πρὸς τὸν Σύλλογον ἡμῶν ἀγάπην αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκτίμησιν αὐτοῦ πρὸς τὰ ἔργα τοῦ Συλλόγου· παρέχει δὲ τισὶν ἀδιαφόρως πρὸς τὰ ἡμέτερα ἔργα ἔχουσι λαμπρὸν μάθημα. Ὁ Σύλ-

λογος ἐν καιρῷ ἔσπευσεν ἐκφράσαι τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ τῷ εὐγενεῖ ἀνδρὶ.

Τοιοῦτον τὸ ἀποτέλεσμα, εὐχάριστον, τῆς ἐτέρας τῶν ἐνεργειῶν τοῦ προεδρείου. Ἀλλὰ καὶ τῆς ἐτέρας ὡσαύτως ἀγαθὸν ἦν, ὡς δῆλον ἐγένετο ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ κ. Ταμίου, διότι οὐκ ὀλίγαι συνδρομαὶ καθυστεροῦσαι εἰσπράχθησαν.

Ἔτερον ζήτημα περὶ ὃ ἡσχολήθη τὸ προεδρεῖον ἐν ταῖς εἰδικαῖς αὐτοῦ συνεδριάσεσιν ἐστὶ τὸ τοῦ χάρτου τῶν Χερσαίων τειχῶν Κωνσταντινουπόλεως τοῦ πρᾶσκειασθέντος ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, καὶ δι' ὃν ὁ Σύλλογος ἐδαπάνησεν ὑπερδιακοσίας λίρας. Οἱ παρακολουθήσαντες τακτικῶς τὰς συνεδριάσεις τοῦ Συλλόγου γινώσκουσιν, ὅτι οὗτος ἐν ἐκτάκτῳ συνεδριάσει μετὰ μακρὰν συζήτησιν, καθ' ἣν ἐξητάσθη λεπτομερῶς ἡ πρᾶξις τοῦ κ. Γ. Δημητριάδου, μέλους τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, δημοσιεύσαντος ὡς ἴδιον αὐτοῦ τὸν χάρτην καὶ κατακρατήσαντος τὸ πρωτότυπον, ὃ τοσαύτη δαπάνη ἐκτέσαστο ὁ Σύλλογος, καὶ δι' ὃ πλείστα τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς ὄτρυνά μέλη εἰργάσθησαν, ἔγνω ὅπως καταδιώξῃ τὸν κ. Γ. Δημητριάδην δικαστικῶς ἐπὶ σφετερισμῷ ξένης ἰδιοκτησίας. Τὸ προεδρεῖον ἐπιθυμοῦν ἐπιλύσαι, εἰ δυνατόν, διὰ φιλικῶν μέσων τὸ δυσἄρεστον τοῦτο ζήτημα, ἐποιήσαστο ἰδιαιτέρας πρὸς τοῦτο ἐκτάκτους συνεδριάσεις ἐν αἷς προσεκέλευσε καὶ τὸν κύριον Δημητριάδην καὶ τὰ μέλη τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς. Ὁ κύριος Δημητριάδης παρέστη εἰς μίαν συνεδρίαν, ἀλλ' ἡ παρουσία αὐτοῦ οὐδὲν ἔσχεν εὐἄρεστον ἀποτέλεσμα. Τὸ προεδρεῖον βουλόμενον ἐξαντλήσαι πᾶν μέσον φιλικῆς συνεννοήσεως ἐξελέξατο ἰδιαιτέρην ἐπιτροπὴν, ἐκ τοῦ αἵδεσ. C. G. Curtis ἀντιπροέδρου καὶ προέδρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, Κ. Ξανθοπούλου, ἀντιπροέδρου, καὶ Θ. Σαλτέλη, ὅπως σκεφθῇ καὶ προτείνῃ, ἣν ἂν νομίση καταλληλοτέρην λύσιν. Δυστυχῶς καὶ αἱ ἀγαθαὶ προθέσεις καὶ ἐνέργειαι τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ἐναυχῆσαν.

Μέχρι τούτου περιορίζονται αἱ περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ προεδρείου ἰδιαιτέραι ἐνέργειαι. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ ἐπανόδου ἐπὶ τοῦ οὐχὶ εὐχαρίστου τούτου συλλογικοῦ ἐπεισοδίου, ἐπιτρέψκτέ μοι ἀνακοινώσασθαι νῦν καὶ τὴν τελευταῖον ληφθεῖσαν, μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, οὕτω δ' ἐκτελεσθεῖσαν, διότι ἡγγίζον αἱ ἀρχαίρασαι, ἀπόφασιν τοῦ Συλλόγου. Ὁ Σύλλογος (ἔγνω α') ὅπως κηρύξῃ διὰ τῶν ἐφημερίδων ὅτι

ὁ ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Δημητριάδου δημοσιευθεὶς χάρτης τῶν Χερσαίων τειχῶν καταχρηστικῶς ἐδημοσιεύθη ὑπ' αὐτοῦ, διότι ἀνήκει τῷ Συλλόγῳ, ὅτι ἐν τῷ δημοσιευθέντι χάρτι πλειστά εἰσι τὰ ἐσφαλμένα καὶ οὐκ ὀλίγα ἀνακρίβεια καὶ ὅτι ἡ Ἀρχαιολογικὴ ἐπιτροπὴ ἐν τὸς μικροῦ ἐκδώσει τὸν χάρτην μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας καὶ β') ὅπως καταδιώξῃ δικαστικῶς τὸν κ. Γ. Δημητριάδην ἐπὶ σφετερισμῷ ξένης ιδιοκτησίας. Αὗται εἰσιν αἱ ἐκτὸς τῶν τακτικῶν καὶ συνήθων μὲν οὐκ ὀλίγων δέ, ἐργασίαι τοῦ προεδρίου. Τὰδε δὲ τὰ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Αἱ συνεδριάσεις

τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ λήγον ἔτος ἀνέρχονται εἰς 38, ὧν αἱ μὲν ἐξ ἑκτακτοί, γενομένηαι ἢ μὲν πρὸς ἀπόφασιν ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου ἐκτεθέντος ζητήματος τοῦ χάρτου τῶν Χερσαίων τειχῶν, ἢ δὲ πρὸς συζήτησιν καὶ ἐπιψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ, αἱ δὲ τρεῖς πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν ἐκθέσεων τῶν ἐπιτροπῶν καὶ τῶν κοσμητῶν καὶ ἡ ἑκτὴ γενήσεται τῇ ἐπιούσῃ κυριακῇ, ὅποτε τελεσθήσεται ἡ ἐπέτειος ἑορτὴ τοῦ Συλλόγου.

Κατὰ τὰς τριάκοντα δὲ καὶ δύο τακτικὰς συνεδριάσεις ὁ Σύλλογος ἐβουλεύσατο περὶ τῶν διαφόρων ἀναφύεντων ζητημάτων καὶ ἐξέδωκε τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ, συνεζήτησε καὶ ἐνέκρινεν ἢ ἀπέριψε διαφόρους προτάσεις, ἔλαβε γνῶσιν τῶν γενομένων προσφορῶν βιβλίων τε καὶ χρημάτων, ἠκροχάσατο διαφόρων ἀναγνωσμάτων σπουδαιοτάτων ὑπὸ διαφόρων μελῶν αὐτοῦ γενομένων καὶ ἐξήνεγκε τὴν γνώμην αὐτοῦ ἐπ' αὐτῶν. Ἄσμενος δὲ πρακτῆρῷ ὅτι αἱ συνεδριάσεις τοῦ λήγοντος ἔτους, ὡς ἐκ τῶν γενομένων συζητήσεων δῆλον γίγνεται, οὐκ ὀλίγην εἶχον ζῶην, πολλῶν περισταμένων μελῶν καὶ οὐκ ὀλίγων ξένων, μάλιστα δὲ ἐν αἷς ἀνεγνώσθησαν τὰ περὶ ἀρμενικῆς φιλολογίας ἀναγνώσματα.

Ἀναγνώσματα

δὲ κατὰ τὴν λήγουσαν περίοδον ἐγένοντο τὰδε·

Περὶ Βολταίρου καὶ ἰδίᾳ περὶ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ κ. Ἀλεξ. Μαυρογένους, ἐν δυσὶ συνεδριάσεσιν.

Περὶ Τηλεφῶνου ὑπὸ τοῦ κ. Σπ. Μαυρογένους.

Περὶ ὑπνου καὶ ὑπνοβατίας κατὰ τὸν Re-gnaud ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.

Περὶ ἐκκλησιῶν καὶ μνημείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸν ΙΔ' μ. Χ. αἰῶνα, κατὰ τοὺς συγγρόνους, ὑπὸ τοῦ κ. Α. Mordmann, ἐν δυσὶ συνεδριάσεσιν.

Ἡρακικῆ, ὑπὸ τῆς Α. Ἐξ. τοῦ Ἀλεξάνδρου πασσᾶ Καραθεοδωρῆ.

Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἰδίᾳ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ὑπὸ τοῦ κ. Ηρ. Βασιλάδου, ἐν τρισὶ συνεδριάσεσιν.

Περὶ Συλλόγου τοῦ διεθνούς δικαίου, ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Καλλιλάδου, ἐν δυσὶ συνεδριάσεσιν.

Περὶ γενέσεως τῆς ἀρμενικῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἐπ' αὐτῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὑπὸ Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, ἐν δυσὶ συνεδριάσεσιν.

Περὶ ἐφρμογῆς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ εἰς τὸν δημόσιον φωτισμόν, ὑπὸ τοῦ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ.

Περὶ τῶν ἠθικῶν Νικομαχείων τοῦ Ἀριστοτέλους, ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Ξανθοπούλου.

Περὶ Βυζαντινῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν πρὸς αὐτῶν ἰδρυμάτων, ὑπὸ τοῦ κ. Α. Πασπάτη, ἐν τρισὶ συνεδριάσεσιν.

Ὅποιοι ἄρα τὸ ἐν τῷ πολιτισμῷ προσφορῶτερον κλίμα, ὑπὸ τοῦ κ. Σπ. Μαυρογένους.

Περὶ ἀποικισμοῦ καὶ ἐποικισμοῦ παρ' Ἑλλήσιν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ὑπὸ τοῦ Γ. Κατσελίδου.

Περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἀρμενικοῦ ἀλαβήτου, ὑπὸ τοῦ κ. Ἀθανασίου Παπαδοπούλου Κεραμέως.

Συμβολαὶ κριτικαὶ εἰς τὰ Ἀλιευτικὰ τοῦ Ὀππιανοῦ, κατὰ χειρὸς γράφον κώδικα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.

Περὶ ὀστρέων, ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Σταματιάδου, ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Καραθεοδωρῆ.

Ὀμηρικαὶ Μελέται, ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Παρανίκα, ἀναγνωσθεῖσαι ὑπὸ τοῦ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ.

Περὶ τῆς καθ' Ὀμηρον ἠθικῆς, ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Παρανίκα, ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ.

Γλωσσολογικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς περὶ μεταχρυστεύσεως τῶν Ἀτσιγγάνων πραγματείας τοῦ κ. Α. Πασπάτη, ὑπὸ τοῦ ἐν Κάμπῳ κ. Α. Πετρίδου, ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. γενικοῦ γραμματέως.

Κρίσις ἐπὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ Σαίτ βέη ἀπερὶ τῶν ἐπισημῶν, τεχνῶν καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὰ ἦθη, ὑπὸ τοῦ κ. Ἀβραάμ Μαλιζάκα.

Πρακτῆροῦντες δ' ὅτι σημεντικὸς ἦν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνακρινώσεων κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μεταβαίνομεν εἰς τὰ

Περὶ μελῶν.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἠξήθη τῶν μὲν τακτικῶν κατὰ 18, τῶν δὲ ἀντεπιτελλόντων κατὰ ὀκτώ, καὶ τῶν ἐπιτίμων κατὰ δέκα. Τὰς δὲ εἰσι τὰ νέα ἐπίτιμα μελῆ. Ἡ Α. Ἐξοχότης ὁ Lord Dufferin, πρεσβευτῆς τῆς Α. Μ τῆς Ἀνάσσης τῆς Ἀγγλίας παρὰ τῆ Ὑψ. Πύλη, ἡ Α. Ἐξ. ὁ comte de Rascon πρεσβευτῆς τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας παρὰ τῆ Ὑψ. Πύλη, ὁ κ. F. Aug. Gevaert, διευθυντῆς τοῦ ἐν Βρυξέλλαις Β. Ὁδείου, ἡ Α. Ἐξ. ὁ Ἀλέξανδρος πασᾶς Καραθεοδωρῆ, πρῶν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργός, ὁ κ. Rudolf Virchow, καθηγητῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου, διευθυντῆς τοῦ αὐτόθι παθολογικοῦ μουσείου κλ., ὁ κ. Louis Pasteur, καθηγητῆς τῆς χημείας ἐν Σορβῶνῃ κλπ., ὁ κ. Joseph Lister, καθηγητῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἐδιμβούργου, ἡ Α. Ἐξ. ὁ Rolin Jæquemyns, ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργός τοῦ Βελγίου, ὁ κ. Alphonse Rivier, καθηγητῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Βρυξελῶν καὶ ἡ Α. Ἐξ. ὁ Ἀλῆ Φουάτ Βένης, πρῶν ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ὑπουργός ἐν Τουρκίᾳ.

Ὁ Σύλλογος κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἐθρήνησεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ δύο τῶν ἐπιτίμων αὐτοῦ μελῶν, τοῦ πρῶν πατριάρχου Κ/λεως Γρηγορίου τοῦ 5' καὶ τοῦ σοφοῦ μέλους τοῦ γαλλικ. ἰνστιτούτου E. Littré. Πρὸς ἐκδήλωσιν δὲ τῆς λύπης αὐτοῦ, ἀμα τῷ ἀκούσματι τοῦ θανάτου τοῦ αἰοιδίμου πατριάρχου, ἐπισυμβάντος ἐν ἡμέρᾳ καθ' ἣν τακτικῆ ἦν συνεδρίασις, διέκοψε τὴν συνεδρίαν αὐτοῦ καὶ ἐνετέλειτο τῷ προεδρείῳ ἵνα ἐν σώματι συνοδύσῃ τὴν κηδείαν τοῦ θανόντος ἱεράρχου. Πρὸς δὲ τὴν χήραν τοῦ αἰοιδίμου E. Littré συλλυπητήριον ἐπεμψεν ἐπιστολὴν. Ἐκτὸς τῶν ἐπιτίμων τούτων μελῶν ὁ Σύλλογος ἀπώλεσε καὶ δύο ἀντεπιτελλόντα, τὸν γνωστὸν Αν. Γούδαν καὶ τὸν Α. Λόντον, πρόξενον τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἰωαννίνοις. Πρὸς τὰς οἰκογενείας τούτων ὁ Σύλλογος ἐπεμψε συλλυπητήριον ἐπίσης ἐπιστολὴν.

Ἐκτακτοὶ ἐπιτροπαὶ

ὠνομάσθησαν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τέσσαρες·

α') Πρὸς κρίσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. F. A. Gevaert ἀποσταλέντος συγγράμματος αὐτοῦ «Περὶ μουσικῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις» ἐκ τῶν κ. κ. Δ. Πασπαλλῆ, Ξ. Τριανταφυλλίδου καὶ Ἰωάσαφ ἱεροφάλτου.

β') Πρὸς ἐξεύρεσιν τρόπου θεραπείας τῆς ἐν

τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὑπαρχούσης ὑγρασίας ἐκ τῶν κ. κ. Β. Ἰωαννίδου καὶ Ζ. Κλεάνθους.

γ') Πρὸς κρίσιν τοῦ συγγράμματος τοῦ Σαῖτ βέη ἐπιγραφομένου «Τέχνη, ἐπισημαὶ καὶ σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὰ ἦθη» ἐκ τῆς Α. Ἐξ. τοῦ Ἀλεξάνδρου πασᾶ Καραθεοδωρῆ καὶ τῶν κ. κ. Ἰορδ. Καρολίδου καὶ Ἀβρ. Μαλιάκα.

δ') Πρὸς ἔρευναν, ἐξακριβώσιν τῶν μέχρι τοῦ νῦν εἰσεληθέντων μήπω δὲ ὑπαρχόντων ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου τὴν σήμερον βιβλίων, ἐξέτασιν τῶν αἰτίων, ἃ συνεπήγαγον τὰς ἀπωλείας ταύτας καὶ μελέτην μέσων θεραπείας τοῦ κκκοῦ διὰ τὸ μέλλον, ἐκ τῶν κ. κ. Ἦρ. Βασιάδου, Στ. Ἀριστάρχου καὶ Jean Mordtmann.

Ἐκ τούτων ἡ μὲν α' οὔπω καθυπέβαλε τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς. Ἡ δὲ β' καθυποβαλοῦσα τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς καὶ ὑποδεικνύσα τὰ μέσα πρὸς θεραπείαν τῆς ὑγρασίας ὡς καὶ τὰς ἀναγκαίας ἐπισκευὰς ἠτήσατο πίστωσιν ἐκ 40 λιρῶν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ὑπ' αὐτῆς προτεινομένων. Παρὰ χωρηθείσης δὲ τῆς πιστώσεως ἐξετέλεισεν τὸ ἔργον αὐτῆς. Ἡ δὲ γ' διὰ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς ἀνέγνω, ὡς ἀνωτέρω ἐδηλώθη, τὴν κρίσιν αὐτῆς. Καὶ ἡ δ' τέλος ἀνέγνω τελευταῖον ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς βιβλιοθήκης καὶ περὶ τῶν μέσων ἃ ἐνόμισε κατάλληλα πρὸς ἀποφυγὴν πάσης ἐν τῷ μέλλοντι ἀπωλείας.

Διγώνισμα Bluntschli.

Πρὶν ἢ δὲ τὴν ἔκθεσιν ταύτην καταστρέψω ὀφείλω εἰπεῖν ὅτι ὁ Σύλλογος τῇ προτάσει τοῦ ἐν Βρυξέλλαις πρεσβευτοῦ τῆς Ὑψ. Πύλης, τοῦ πατρῴζοντος υἱοῦ τοῦ αἰοιδίμου προέδρου καὶ ἰδρυτοῦ τοῦ Συλλόγου Κ. Καραθεοδωρῆ, Ἐξ. κ. Στ. Καραθεοδωρῆ ἐνεγράφη διὰ διακρίσιν φρ. ἐν τῷ διαγωνίῳ τοῦ διεθνούς καὶ συνταγματικοῦ δικαίου, τῷ ἰδρυθέντι πρὸς ἀίδιον μνήμην τοῦ νομομαθοῦς Bluntschli, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ἐκ τῶν ἐπιτίμων μελῶν τοῦ Συλλόγου Fr. von Holtzendorff, τακτικοῦ καθηγητοῦ τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου. Τὰ τοῦ διαγωνίσματος ἐπιμελεῖται ἰδιαιτέρως ἐπιτροπή, ἣτις καὶ ἐπὶ κλησιν ἐξέδωκε πρὸς τοῦτο. Ἀντίτυπον δ' οὗτῆς ἐστὶ καὶ τῷ Συλλόγῳ.

Περὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν

κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἰδίᾳ ἐγένετο φροντίς. Ὁ Σύλλογος ἀνέθηκε τὴν κατάταξιν καὶ κατα-

γραφὴν αὐτῶν τῷ κ. Α. Π. Κεραμει, ὃς, ἐκτελῶν τὴν ἐντολὴν τοῦ Συλλόγου, ἠρίθμησε καὶ περιέγραψε τὰς συλλογὰς πάσας.

Ταῦτα, κύριοι, ἐν βραχεί τὰ τοῦ Συλλόγου ἔργα. Καταστρέφων δὲ τὴν ἔκθεσιν ταύτην καθήκόν μου ἡγοῦμαι χάριτας ὁμολογῆσαι τῷ Συλλόγῳ, ὃς ἐπιεικῶς πᾶν κρίνας με ἀνέθηκέ μοι τὸ τῆς εἰδικῆς γραμματείας ἔργον. Χάριτας ὡσαύτως ὁμολογῶ τοῖς ἐν τῷ προεδρείῳ ἀξιότιμοις συναδέλφοις καὶ ἰδίᾳ τῷ σεβαστῷ προέδρῳ, ὃς παρορῶν τὰς ἐλλείψεις μου τῇ χαρακτηριστικῇ αὐτὸν εὐγενείᾳ πρὸς με ἐφέρετο. Εὐχομαι δὲ ὅπως ὁ ἡμέτερος Σύλλογος κρατῦνηται, ἐρειδόμενος, ὡς μέχρι τοῦ νῦν, ἐπὶ τῆς ἀγάπης καὶ ἐκτιμήσεως τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, πρὸς δόξαν αὐτοῦ.

Ἐν Σταυροδρομίῳ, τῇ 11 μαΐου 1882.

Ὁ εἰδικὸς γραμματεὺς

ΟΔ. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ.

Ὁ κ. Προεδρεύων προτείνει ὅπως ἐκφρασθῶσιν εὐχαριστίαι τῷ τε γενικῷ γραμματεῖ καὶ τῷ εἰδικῷ ἐπὶ τῇ μετὰ ζήλου ἐκτελέσει τῶν ἑαυτῶν καθηκόντων. Ὁ Σύλλογος ὁμοθυμῶς ἀποδέχεται τὴν πρότασιν τοῦ προεδρεύοντος.

Εἶτα ὁ ἄρχων Μ. Λογοθέτης κ. Σ. Ἀριστάρχης, πρόεδρος τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς, ἀνέγνω τὴν ἐπομένην ἔκθεσιν·

Φιλόμουσος ὁμήγηρις,

Ἐν τέλει τῆς πρὸ ἐνὸς ἔτους ἐνώπιον ὑμῶν ἀναγνωσθείσης ἐκθέσεως τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἐξεφράζομεν τὴν πεποιθήσιν, ὅτι αἱ τῶν ἰατρικῶν καὶ νομικῶν ἐπιστημῶν θεοράποντες, ἡμέτεροι δὲ φίλοι ἑταῖροι, ἀνθρακμιλλῶνται πρὸς τοὺς πέρουσι λαλήσαντας φυσιοδίφας, ὅπως καὶ ἐκείνοι κατὰ τὴν προσερχῆ περίοδον ἐδέσματα εὐχυμα καὶ ἀφθονα προσκομισώσιν ἐπὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ὑμῶν «τραπέζης». Ἡ πεποίθησις ἡμῶν αὕτη ἐδικαιώθη πληρέστατα, ὡς θέλετε βεβαιωθῆ, ἐὰν μετὰ τῆς ὑμετέρας ἐπιεικειᾶς, ἧς πολλάκις πείραν ἔλαβον, ἀκροασθῆτε καὶ τῆς παρουσίας ἐκθέσεως.

Α'. Ἱατρική.

Μεταξὺ τῶν φαεινῶν ἀστέρων τῶν διαλαμπόντων ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ στερεώματι τοῦ 19^{ου} αἰῶνος οὐ τὴν τυχοῦσαν αἴγλην ἐπέμπουσι τὰ ὀνόματα Joseph Lister, Louis Pasteur καὶ Rudolf Virchow. Οἱ ἀστέρες οὗτοι φωτίζοντες κατὰ τὴν παρελθούσαν περίοδον τὰς νυκτερινὰς ἡμῶν συνεδριάσεις ἐθέρμαινον τὰ

ἐκ τῶν βιωτικῶν μεριμνῶν ναρκακωμένα ἡμῶν μέλη, καὶ ἤνοιγον τοὺς νοερούς ἡμῶν ὀφθαλμούς εἰς ἐκτάσεις νέας μεγαλοπρεποῦς ὀρίζοντος.

«Περὶ τῆς τοῦ Joseph Lister μεθόδου, τῆς περὶ τὴν νοσοκομείων τῶν πληγῶν καὶ τραυμάτων καὶ ἐλκῶν, τῆς καλουμένης ἀντισηπτικῆς», ὠμίλησεν ὁ ἰατρός κ. Β. Λούσης, ἀρυσθεὶς τὰ μὲν ἐκ περιοδικῶν φύλλων, τὰ δὲ καὶ ἐξ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἀντιλήψεως, ὡς ἰδόντος τε καὶ διδασχθέντος τὰ κατὰ τὴν μέθοδον παρ' ἀνδρὶ περὶ ταῦτα δεινῷ, τῷ ἐν Μονάχῳ κ. Nussbaum. Τὸ περὶ νοσηλείας τῶν πληγῶν καὶ τραυμάτων θέμα πολλὰς ἀνέκαθεν προῦκλει ζητήσεις ἐπιστημονικὰς, καὶ πολλὰ πρὸς βελτίωσιν τῆς τέχνης ταύτης κατεβάλλοντο προσπάθειαι. Ὡς τι ὄνειρον δὲ γλυκὺ παρίστατο παντὶ τῷ καὶ ἐλάχιστον χειρουργοῦντι τὸ κατορθῶσαι ποτε ἵνα ἢ τε πορεία τῆς πληγῆς καὶ ἢ ἐκβάσις αὐτῆς ἐπ' ἴσης δι' αὐτοῦ τοῦ χειρουργοῦ διεπῆται καὶ ῥυθμιζέται, καὶ μὴ εἰς τὸ αὐτόματον καὶ τὰ κατὰ τύχην ἀφίηται. Καὶ τὸ ὄνειρον τοῦτο ἐπραγματώθη ἤδη κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ τῆς μεγαλοφυοῦς εὑρέσεως τοῦ Lister, καθηγητοῦ τῆς χειρουργικῆς κλινικῆς ἐν τῷ κατὰ τὸ Ἐδιμβούργον νοσοκομείῳ. Οὕτω δὲ ἐγχειρίσεις, οἷας πρότερον ἐν ἀγωνίᾳ ἐπεχειροῦν ἢ ἰατρικῇ, τολμῶνται σήμερον ἐν βεβαιότητι καλῆς καὶ αἰσίας ἐκβάσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μέθοδος τοῦ Lister, ἀντισηπτικῆ συνήθως καλουμένη, φέρει καὶ τὸ ὄνομα κλειστή, ἐξ ἀντιπαράθεσεως πρὸς τὴν μέχρι τοῦδε ἐν χρήσει, τὴν ἀνοικτὴν λεγομένην, μνεῖα γίνεται ὑπὸ τοῦ κ. Β. Λούση καὶ τῆς ἀνοικτῆς μεθόδου, τῆς παλαιᾶς δηλονότι, ὑπὸ τε θεωρητικῆν καὶ πρακτικῆν ἐποψιν. Κατὰ τὴν ἀνοικτὴν μέθοδον παρεωρᾶτο ἐν τῇ θεραπείᾳ τῶν πληγῶν ἡ παρουσία τῶν ἐν τῷ ἀέρι διακεχυμένων μικροργανισμῶν ἐκείνων, οὓς μικροκόκκους καὶ βακτηρίδια κλ. καλούμεν, καὶ ἄπερ κκοῦσιν ὡς πλεῖστον τὴν πληγὴν παρόντα, καὶ παρακωλύουσι τὴν ἴασιν. Οὐδόλως δὲ διατείνεται ὁ λαλήσας, ὅτι πρῶτος ὁ Λίστερ παρετήρησε τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀέρος ἐπὶ τῶν πληγῶν ἀπ' ἐναντίας, καὶ ἐν παλαιότεροις χρόνοις, οἷον ἐν ἔτει που τῷ 1820, καὶ τότε ἐτι ἐγένετο χρῆσις ἐπιθεμάτων καὶ ἐπιδέσμων τινῶν ἐπὶ τῆς πληγῆς τοῦ πάσχοντος, καὶ πρότερον, οἷον κατὰ τὸν μεσαιῶνα, βέλσαμα ἐπετίθεντο, καὶ κατὰ τοὺς πανάρχαιους χρόνους τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς φάρμακα ἐπὶ τῶν πληγῶν ἐπεπέσσοντο. Διὰ πᾶν

των δὲ τούτων, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ κ. Β. Λούσης, ἐζητεῖτο τὸ τὴν σήψιν καταπολεμοῦν, μέχρις οὗ ὁ Λίστερ ἐξήτασε καὶ ἀνεῦρε τὸν τρόπον καὶ τὰ μέσα τοῦ προλαμβάνειν τὴν σήψιν, καὶ ἐν τούτῳ μάλιστα ἐγκτεῖται ἡ ἀξία τῆς μεθόδου καὶ τῆς εὐρέσεως. Ἡ δὲ σήψις προλαμβάνεται, κατὰ τὴν λιστερείον μέθοδον, διὰ τῆς διηθήσεως ἢ ἀπομονώσεως τοῦ ἀέρος ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῷ διακεχυμένων μικροργανισμῶν, ὡς αὐτῶν καὶ μόνων ὄντων τῶν τὴν θεραπείαν παρακωλύοντων, τοῦ δὲ ἀέρος αὐτοῦ καθ' ἑαυτὸν οὐδὲ τὸ παράπαν τὴν πληγὴν παραβλάπτουτος. Ἐπομένως οἱ μὲν πρὸ τοῦ Λίστερ χειρουργοὶ κατεγίνοντο ἐν' ἀποκλείσει τὴν πληγὴν τοῦ ἀέρος ἢ τὸν ἀέρα τῆς πληγῆς, τοῦθ' ὁ περ κατὰ φύσιν ἀδύνατον, ὁ δὲ Λίστερ ἀφίησιν ἐλεύθερον τὸν ἀέρα ἵνα ἐγγίξῃ τὴν πληγὴν, ἀφ' οὗ ὁμοῦς πρότερον καθάρσις αὐτὸν ἀπὸ τῶν μικροργανισμῶν, οἵτινες ἐν αὐτῷ διακέχυνται. Ἀκολούθως δὲ ὁ κ. Β. Λούσης ἀναφέρει πειράματά τινα ἐπὶ τῆς ζυμώσεως καὶ σήψεως τοῦ Pasteur, Tyndall καὶ ἄλλων ἐπιστημόνων ἀνδρῶν, καθ' ὅσον ἠρμήνευσε ταῦτα ὁ Λίστερ, καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μέθοδον ἐφήρμοσε, καὶ ὅπως ἐπ' αὐτῶν τὴν θεωρίαν τῆς ἀντισηπτικῆς μεθόδου ἰδρυσεν. Ἰπέσχετο δ' ἐν τέλει ὁ κ. Β. Λούσης, ὅτι ἐμελλεν ἵνα, πραγματευόμενος ἐν λεπτομερείᾳ περὶ τῆς λιστερείου μεθόδου ἐν τῇ ἐφαρμογῇ αὐτῆς, συμπληρώσῃ τὸ σπουδαῖον αὐτοῦ μελέτημα.

Μετὰ τὴν ἴαν ἐνδιαφέρουσαν ταύτην ἀνακοίνωσιν, ἐπῆλθε συζήτησις, καθ' ἣν ὁ ἰατρός κ. Κ. Μακρῆς διέσχυρίσθη, ὅτι οὐ μόνον οἱ ἐν τῷ ἀέρι μικροκοκκοὶ ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὄξυγονον ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ζυμώσεως. Πρὶν ἢ εἰσελθῆναι εἰς τὸ κύριον αὐτοῦ θέμα ὁ ἡμέτερος συνάδελφος, προεισαγωγικῶς περὶ τῶν μικροκοκκῶν ἐν γένει ὠμίλησεν. Ὁ δὲ τῷ ἀπλοῦ ὀφθαλμοῦ ἀόρατος κόσμος, ὁ μικροσκοπικός, ἦν ἄγνωστος ἀρχαίοις ἕνεκα τῆς τῶν ἀναγκαίων ὀργάνων ἑλλείψεως. Οἱ μικροὶ ὀργανισμοί, οἱ ἀποτελοῦντες τὸν κόσμον τοῦτον, ὁμοιάζουσι κυψέλην, ἧς ὁ μὲν ἐντελής τύπος σύγκειται ἐκ κόκκου ἢ πυρήνος, περὶ ὃν εὐρίσκονται συσσωρευμένοι ἕτεροι πυρήνες, πλείοντες ἐντὸς βύστου, ὅπερ ὑπὸ μεμβράνης περικαλύπτεται· ὁ δὲ ἀτελής τύπος ἐστὶν ἐπιμήκης μεμβράνη, σταγόνας τινὰς βύστου ἐμπερικλείουσα. Οἱ ὀργανισμοὶ οὗτοι ζῶσι, λαμβάνοντες τὴν τροφήν διὰ τῆς ἐπιδερμίδος, καὶ δι' αὐτῆς πάλιν ἀποβάλλουσι τὰ περιττώματά διὰ μέσου τινὸς ἰσοσμώσεως καὶ ἐνδοσμώσεως. Τοιοῦτοι μι-

κροκοκκοὶ παράγουσι τὸν οἶνον, τὸν ζύθον, τὴν ἐντὸς τῆς ζύμης ζύμωσιν κλ. Οὗτοι εἰσὶν οἱ μείζονες τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐν γένει τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου πολέμοιοι· ἀπορροφῶνται εἰς τὸν ὀργανισμόν, πολλαπλασιάζονται, καὶ γεννῶσι τὰ μιάσματα καὶ τὰς μiasματικὰς ἀσθενείας, τὸν τύφον, τὴν χολέραν, καίτοι ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ ἀσθενείᾳ οὐπω¹ ἀνεκαλύφθησαν. Πρὸς τὰς μiasματικὰς δ' ἐν γένει ἀσθενείας σχέσιν ἔχει, κατὰ τὸν Petter Koffen, τὸ ὕψος τῆς χώρας καὶ ἡ κύμανσις, εἰς ἣν ὑπόκειται τὸ ὕδωρ τοῦ ἐδάφους, ὅπου κατὰ τὴν ἀμπωτιν, ἀποσυρομένων τῶν ὑδάτων, διεισδύει ὁ ἀήρ, ἀναπτύσσονται τὰ ὄντιδια, καὶ γεννῶνται τὰ μιάσματα, ἐν ᾧ κατὰ τὴν παλίρροιαν αἱ τοικῦται μiasματικαὶ ἀσθένειαι καταπίπτουσι. Περιγράφων δὲ διὰ γενικῶν χαρακτήρων τὰ τε βακτηρίδια καὶ τοὺς μικροκοκκοὺς ὁ κ. Κωνσ. Μακρῆς ἀναφέρει τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν ἐπὶ τῆς ζυμώσεως καὶ σήψεως, ὡς καὶ τὴν σύστασιν αὐτῶν ἐξ ὄξυγονου, ὑδρογονου, ἀζώτου, θείου καὶ φωσφόρου· ἐκφράζει δὲ τὴν ἰδίαν, ὅτι τὸ θεῖον καὶ ὁ φωσφόρος, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῶν τεσσάρων πρώτων στοιχείων, δύναται ἵνα τὴν ζωὴν παραγάγῃσιν. Ἐξηγήσας δὲ τὸν λόγον, καθ' ὃν αὕτη ἢ ἐκείνη ἢ θερμοκρασία καταστρέφει τοῦτο ἢ ἐκείνο τὸ μικροζῶον, ὁ κ. Κ. Μακρῆς μεταβαίνει εἰς τὰς μολυσματικὰς ἀσθενείας, καὶ ἐπὶ παραδείγματι περιγράφει τὸν τρόπον, καθ' ὃν τὰ βακτηρίδια τοῦ ἀνθρακῶς, πολλαπλασιάζόμενα ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι, τὴν καταστροφὴν ἐπιφέρουσι. Διὰ πειραμάτων δ' ἐπισφραγίσας τὴν πολλοῦ λόγου ἀξίαν αὐτοῦ πραγματείας ὁ κ. Κ. Μακρῆς παρουσίασεν ἐντὸς μικροσκοπίου τινὰ τῶν μικροζῶων τούτων ἐπὶ σεσηπυίας ὕλης, ἐπὶ τριχῆς, ἐν ζύθῳ, ἐντὸς ζυμώσεως κλπ.

Περὶ μικροκοκκῶν καὶ βακτηριδίων καὶ ζυμώσεως γενομένου τοῦ λόγου, ἐπεφάνη τὸ τοῦ L. Pasteur ὄνομα. Ἐφ' ᾧ καὶ ὁ ἰατρός κ. Κ. Κοστομύρης ἀνέγνω μονογραφίαν περὶ τοῦ ἐνδοζῶου τούτου ἀνδρός, ἐν ἧ σκιαγραφῶν τὰ τοῦ βίου αὐτοῦ λέγει, ὅτι γεννηθεὶς ἐν Dôle (Jura) τῷ 1822 ἐγένετο διδάκτωρ τῶν ἐπιστημῶν τῷ 1847 καὶ πρύτανης τοῦ πανεπιστημίου τῆς Lille ἐπὶ τριετίαν (1854—1857), ὅτι ἀκολούθως ἐν Παρισίοις προσκληθεὶς ἀνηγορεύθη καθηγητῆς τῆς χημείας ἐν Σορβόννῃ τῷ 1864 καὶ μέλος τῆς ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἀκαδημίας τῆς ἰατρικῆς ἀπὸ τοῦ

1) Μέχρι τοῦ μαΐου τοῦ 1882.

1873, και τέλος πάντων ὅτι ἐκρίθη ἄξιος τῷ 1874 ἰσοβίου ἐξ εἰκοσχιολίων φράσεων συντάξεως. Ἐκτίηστο δὲ κλέος ἀίδιον ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ, ἀρχηγός γενόμενος τῶν πανσπερμιστῶν καὶ σφοδρὸς ἀντίπαλος ἀναδειχθεὶς τῶν περὶ τὸν Pouchet, Joly καὶ Musset ἀσπασζομένων τὴν ἑτερογένειαν, ἤτοι αὐτόματον γένεσιν. Ἐκ τῶν πολυχρήμων συγγραμμάτων τοῦ L. Pasteur ὁ κ. Κ. Κοστομόρης ἀρκεῖται ἀναφέρων τὰς περὶ τῆς ζυμώσεως τοῦ γάλακτος, τῆς τοῦ τρυγικοῦ ὀξέος, τῆς τοῦ οἴνοπνεύματος, *Nouvel exemple de fermentation, déterminée par des animalcules infusoires pouvant vivre sans oxygène libre* (1863), *Etude sur le vin, ses maladies et les causes qui les provoquent* (1866), *Etude sur la conservation de la bière* (1867), *Etudes sur le vinaigre, ses maladies, moyens de les prévenir* (1868), *Traité sur la maladie des vers à soie* (1870), *Quelques réflexions sur la science en France* (1871), *Mémoire sur les bactéries du charbon* (1880), *Mémoire sur l'atténuation du choléra des poules* (1880) κλ.

Τὸ τῶν ἐμῶν σοφῶν συναδέλφων ἀλίδιον ἄρμα» σπεύδων ἵνα παρακολουθήσω ἀπεζῶν ἐγὼ καὶ ἀσθμαίνων παρέθηκα χωρὶα τινὰ ἐκ τῶν τοῦ Διογένοῦς τοῦ ἀπολλωνιάτου, ἀκμάσαντος περὶ τὸ 470 π. Χ., τοῦ Ἱπποκράτους (468—388 π. Χ.), τοῦ Πλάτωνος (430—348 π. Χ.) καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους (384—322 π. Χ.), Ἡροφίλου τοῦ χαλκηδονίου (περὶ τὸ 300 π. Χ.) καὶ τέλος πάντων Ἐρασιστράτου τοῦ κείου, ἀκμάσαντος κατὰ τὴν γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα. Ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις ἐνυπολανθάνει ἡ γνώσις, εἰ καὶ ἀμυδρά, τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος. Ναὶ μὲν ἡ γνώσις αὐτὴ ἦν ἐτι ἐν καταστάσει ἐμβρύου· ἀλλ' ὅμως πολλαὶ τῶν ἀρχαίων γνώσεις εἶχον ἐτι ἐν ἑαυταῖς, ὅπως τὰ ἐμβρυα ἄμα τῇ συλλήψει αὐτῶν, ἅπαντα τὰ συστατικὰ ἐκείνη βαθμικαίας καὶ τελείας ἀναπτύξεως.

Ὁ μὲν Πλάτων ἐθεώρει «τὴν καρδίαν ἄμα κτῶν φλεβῶν, καὶ πηγὴν τοῦ περιφερομένου κατὰ πάντα τὰ μέλη σφοδρῶς αἵματος»¹· ὁ δὲ Ἀριστοτέλης παρετήρει, ὅτι «τόπος τοῦ καίματος αἰ φλέβες, τούτων δ' ἀρχὴ ἡ καρδία· φανερόν δὲ τὸ λεχθὲν ἐκ τῶν ἀνατομῶν»²

1) ΠΛΑΤΩΝΟΣ. Τιμαῖος, β. 70 β.

2) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. Περί ὕπνου καὶ ἐγρηγόρευσεως Γ'.

καὶ ἀλλαχοῦ· αὐτῶν δ' ἄλλων σπλάγγων ἡ «καρδία μόνη ἔχει αἷμα, καὶ ὁ μὲν πλεονημων οὐκ ἐν αὐτῷ ἀλλ' ἐν ταῖς φλεβῖν, ἡ δὲ καρδία ἐν αὐτῇ»¹. καὶ πάλιν· «αὕτη γὰρ» (ἡ καρδία) ἐστὶν ἀρχὴ καὶ πηγὴ τοῦ αἵματος «ἢ ὑποδοχὴ πρώτη»². Ὁ δ' Ἐρασιστράτος ἀπεφάνετο, ὅτι ἡ καρδία ἐστὶν ἀρχὴ καὶ ἀρτηριῶν καὶ φλεβῶν»³. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς καρδίας ὡς πηγῆς τοῦ αἵματος.

Περὶ δὲ τῆς μεγάλης κυκλοφορίας ὁ Ἀριστοτέλης λέγει· «Ἔοικε δ' ὡσπερ ἐν τε τοῖς κηλοῖσι αἰ ὑδραγωγίαι κατασκευάζονται ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ πηγῆς εἰς πολλοὺς ὀχετούς καὶ ἄλλους αἰεὶ πρὸς τὸ πάντη μετὰ δίδοναι . . . τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ φύσις τὸ αἷμα διὰ παντός ὠχέτευκε τοῦ σώματος»⁴. καὶ τὰς ἀπανταχοῦ τοῦ σώματος διακλαδώσεις τῶν τε φλεβῶν καὶ τῶν ἀρτηριῶν περιγράφει οὕτω· «Δύο φλέβες εἰσὶν ἐν τῷ θώρακι κατὰ τὴν ῥαχίν κέντρος· ἐστὶ δὲ κειμένη αὐτῶν ἡ μὲν μεζῶν⁵ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν, ἡ δ' ἐλάττων ὀπισθεν ταύτης, καὶ ἡ μὲν μεζῶν ἐν τοῖς δεξιῶις μετὰ κλον, ἡ δ' ἐλάττων ἐν τοῖς ἀριστεροῖς, ἢ καλοῦσιν τινες ἀορτήν . . . Αὐταὶ δ' ἔχουσι τὰς ἀρχὰς ἀπὸ τῆς καρδίας . . . Καὶ ἡ μὲν φλέψ ὑδιὰ τῆς καρδίας, ἡ δ' ἀορτὴ ἀπὸ τῆς καρδίας κτείνει . . . καὶ ἀποτεινόμενη πόρρω πρὸς τὴν κεφαλὴν καὶ πρὸς τὰ κάτω μέρη στενὴ ὡς γίνεται καὶ νευρώδης πάμπαν». Εἶτα δι' λεπτομερῶς διαγράφων ὁ Ἀριστοτέλης, ὅπως τὰ τῆς μεγάλης φλεβῆς διασχίζονται μέχρι τῶν αἰσθητηρίων τῆς κεφαλῆς καὶ μέχρι τῶν δακτύλων τῶν ποδῶν⁶, κτενεῖται, ὅτι αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ τῆς ἐλάττωνος φλεβῆς, «καλουμένης δ' ἀορτῆς, ἔσχιται μέρη, συμπαρακολουθοῦντα τοῖς τῆς μεγάλης»⁷. Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενοι ἐγκάρδιον λύπην ἐκφράζομεν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς «Περὶ φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν» μονογραφίας τοῦ Ἱπποκράτους, εἰς ἣν παραπέμπει ἡ Περὶ ἄρθρων αὐτοῦ συγ-

1) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. Περί ζῶων ἱστορίας Α' ιδ' 4.

2) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. Περί ζῶων μορίων Γ' δ'.

3) ΕΡΑΣΙΣΤΡΑΤΟΥ, παρὰ ΓΑΛΗΝΩ (ἐκδ. G. Kuehn. ἐν Λειψία 1821—33. Τόμ. 20 εἰς 800) Τόμ. Α' σ. 304.

4) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. Περί ζῶων μορίων Γ' ε'.

5) Ἡ κοίλη φλέψ.

6) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. Περί ζῶων ἱστορίας Γ' γ' 5—8, Γ' δ' 1—5.

7) Αὐτόθι 8.

γραφῆ· «Αἱ δὲ φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν κοινωναὶ
ἐν ἑτέρῳ δεδηλωσονται λόγῳ, ὅσαι τε καὶ
οἶαι, καὶ ὅθεν ὠρμημέναι, καὶ ἐν οἰοῖσιν οἶα
δύνανται»¹.

Πρὶν δὲ ἢ περὶ τῆς μικρᾶς κυκλοφορίας πα-
ραθῶμέν τινα ἀρχαίων χωρία, ἀνεμνήσθημεν
ἐκ τῶν πολλῶν ὀλίγα περὶ τῆς ἀναπνοῆς καὶ
τοῦ πνεύμονος. Κατ' Ἀριστοτέλην «Πρότερον
»δὲ τῆ θέσει ἡ ἀρτηρία² κεῖται τοῦ οἰσοφά-
»γου . . . ἐπὶ δὲ θάτερα καθήκει εἰς τὸ με-
»ταξὺ τοῦ πλεύμονος, εἴτ' ἀπὸ τούτου σχίζε-
»ται εἰς ἐκάτερον τῶν μερῶν τοῦ πλεύμονος . . .
»Φυσωμένης δὲ τῆς ἀρτηρίας, διαδίδωσιν εἰς
»τὰ κοίλα μέρη τοῦ πλεύμονος τὸ πνεῦμα.
»Ταῦτα δὲ διαφύσεις ἔχει χονδρῶδεις εἰς ὅξυ
»συνηκούσας· ἐκ δὲ τῶν διαφύσεων τρήματα
»διὰ παντός ἐστὶ τοῦ πλεύμονος, αἶε ἐκ μει-
»ζόνων εἰς ἐλάττω διαδιδόμενα»³. καὶ πάλιν
»Δεῖ δ' ὑπολαβεῖν τὴν σύστασιν τοῦ ὄργάνου
»(τοῦ πλεύμονος) παραπλησίαν μὲν εἶναι ταῖς
»φύσαις ταῖς ἐν τοῖς χαλκείοις . . . αἰρομένου
»γάρ (τοῦ θώρακος), καθάπερ εἰς τὰς φύσας,
»ἀναγκαῖον εἰσφέρειν τὸν ἀέρα τὸν θύραθεν . . .
»καὶ συνίζοντος, ἐξίεναι τὸν ἀέρα τὸν εἰσελ-
»θόντα πάλιν, εἰσιόντα μὲν ψυχρόν, ἐξιόντα
»δὲ θερμόν . . . Καλεῖται δ' ἡ μὲν εἰσόδος τοῦ
»ἀέρος ἀναπνοή, ἡ δ' ἐξόδος ἐκπνοή. Καὶ αἶε
»δὴ τοῦτο γίνεται συνεχῶς, ἕως περ ἂν ζῆ καὶ
»κινῆ τοῦτο τὸ μῦρον συνεχῶς, καὶ διὰ
»τοῦτο ἐν τῷ ἀναπνεῖν καὶ ἐκπνεῖν ἐστὶ τὸ
»ζῆν»⁴.

Τίνα δ' ἐθειώρουν σχέσιν τοῦ πνεύμονος καὶ
τῆς καρδίας; Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει· «Ὁ πλεύ-
»μων κεῖται οὐ ἡ καρδία καὶ περὶ ταύτην, ἡ
»δ' ἀναπνοή διὰ τε τοῦτον καὶ διὰ τὴν ἀρχὴν
»τὴν ἐν τῇ καρδίᾳ ὑπάρχουσαν»⁵. καὶ ἰδίᾳ περὶ
τῆς μικρᾶς κυκλοφορίας· «Ἡ μὲν οὖν ἐπὶ τὸν
»πλεύμονα τείνουσα φλέψ⁶ εἰς διμερῆ ὄντ' αὐ-
»τὸν διχῆ σχίζεται πρῶτον, εἶτα παρ' ἐκκᾶστην
»σύριγγα⁷ καὶ ἕκαστον τρήμα τείνει, μείζων
»μὲν παρὰ τὰ μείζω, ἐλάττων δὲ παρὰ τὰ ἐ-
»λάττω, οὕτως ὥστε μηδὲν εἶναι μῦρον λαβεῖν
»ἐν ᾧ οὐ τρήμά τ' ἔνεστι καὶ φλέβιον· τὰ γὰρ
»τελευταῖα τῷ μεγέθει ἄδηλα διὰ τὴν μικρο-

»τητα ἐστίν¹, ἀλλὰ πᾶς ὁ πλεύμων φαίνεται
»μεστὸς ὢν αἵματος»²· καὶ πάλιν· «Φέρουσι
»δὲ καὶ εἰς τὸν πλεύμονα πόροι ἀπὸ τῆς καρ-
»δίας, καὶ σχίζονται τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅνπερ
»ἡ ἀρτηρία³, κατὰ πάντα τὸν πλεύμονα παρα-
»κολουθοῦντες τοῖς ἀπὸ τῆς ἀρτηρίας»⁴.

Περὶ δὲ τῶν τῆς καρδίας κοιλιῶν ἤδη πρό-
τερον μὲν Διογένης ὁ ἀπολλωνιάτης διέκρινε
«τὴν ἀρτηριακὴν κοιλίαν⁵ τῆς καρδίας», εἶτα
δὲ ὁ Ἀριστοτέλης παρατήρει, ὅτι «ἐν ἑκάστη
»ἔχει (ἡ καρδία) αἷμα τῶν κοιλιῶν»⁷.

Ἄλλὰ καὶ τὴν ἀένναον κίνησιν τῆς τε καρ-
δίας καὶ τῶν ἀρτηριῶν καὶ φλεβῶν ἐγνώριζον,
ἐπομένως καὶ τὸν σφυγμόν. Ὁ Ἀριστοτέλης
περὶ μὲν τῆς κινήσεως τῆς καρδίας λέγει· «Ἐν
»δὲ τῇ καρδίᾳ ἡ τοῦ αἵε προσιόντος ἐκ τῆς
»τροφῆς ὑγροῦ διὰ τῆς θερμότητος ὀγκωσις
»ποιεῖ σφυγμόν, αἰρομένη πρὸς τὸν ἰσχατον
»χιτῶνα τῆς καρδίας. Καὶ τοῦτ' αἶε γίνεται
»συνεχῶς· ἐπιρρεῖ γὰρ αἶε τὸ ὑγρὸν συνεχῶς»⁸
περὶ δὲ τῆς κινήσεως τῶν ἀρτηριῶν· «Καὶ σφύ-
»ζουσιν αἱ φλέβες πᾶσαι, καὶ ἅμα ἀλλήλαις
»διὰ τὸ ἠρτῆσθαι ἐκ τῆς καρδίας, κινεῖ δ' αἶε
»ὥστε κἀκείναι αἶε, καὶ ἅμα ἀλλήλαις ὅτ
»κινεῖ»⁹. Ὁ δὲ Ἡρόφιλος «φαίνεται ἀπασα
»ἀρτηριῶν κίνησιν, ἣν ὀρωμέν ἐξ ἀρχῆς ἡμεῖ
»εἰως τέλους ὑπάρχουσαν, ὀνομάζωμεν σφυγμόν»¹⁰

Ταῦτα δὲ παρεκβατικώτερον παρενεῖραν-
τες δώμεν αὐθις τὸν λόγον εἰς τοὺς παῖδας
ιατρῶν.

Ὁ κ. Κοστομύρης περιέγραψεν ἰδίαν αὐτοῦ
μέθοδον πρὸς θεραπείαν τῆς τριχιάσεως. Ἡ
μέθοδος αὕτη συνίσταται εἰς τὸ ἐπιχειρεῖν το-
μὴν κατὰ τοῦ βλεφαρικοῦ χεῖλους, οὕτως ὥστε
δικριεῖται τὸ βλέφαρον εἰς δύο πέταλα, τὸ μὲν
πρὸσθιον, περιλαμβάνον τὸ δέγμα, τὸν βλεφα-
ρικὸν μῦν καὶ τὰ τῶν βλεφαρίδων θυλάκια, τὸ
δὲ ὀπίσθιον, περιλαμβάνον τὰ ἐπιπεφυκώτα καὶ
τὸν ταρσὸν μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἐγκεκλεισμένων
μειβοτείων ἀδένων. Γενομένης δὲ τῆς τομῆς

1) ΠΗΟΚΡΑΤΟΥΣ. Περὶ ἀρθρῶν, σ. 809 (ἐκδ. Foese).

2) Ἡ τραχεῖα ἀρτηρία.

3) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, αὐτ. Α' γ' 5—7.

4) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. Περὶ ἀναπνοῆς ΚΑ'.

5) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. Περὶ ζώων μορίων Γ' γ'.

6) Ἡ πνευμονική ἀρτηρία.

7) Διακλάδωσιν τῆς τραχεῖας ἀρτηρίας.

1) Ἐνταῦθα ὑπεμφαίνονται τὰ τριχοειδῆ ἀγγεῖα.

2) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. Περὶ ζώων ἱστορίας Γ' γ' 4.

3) Ἡ τραχεῖα ἀρτηρία.

4) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, αὐτ. Α' ιδ' 3.

5) Τὴν ἀριστερὰν κοιλίαν.

6) ΠΑΟΥΤΑΡΧΟΥ. Περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις Δ' 5.

7) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, αὐτ. 4.

8) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. Περὶ ἀναπνοῆς Κ.

9) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, αὐτ.

10) ἩΡΟΦΙΛΟΥ, παρὰ ΓΑΛΗΝΟΥ. Τόμ. Γ' σ. 44.

ταύτης, συσφίγγεται τὸ πρόσθιον πέταλον διὰ τριῶν ῥαμμάτων ἐπ' αὐτοῦ τεθειμένων, οὕτως ὥστε τοῦτο ἀνυψοῦται, καταλείπον ὀπισθεν γυμνὴν κατὰ μέρος τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ταρσοῦ. Βίτα διὰ ψυχροῦ ὕδατος καὶ ἐπιδέσμων ἐπέρχεται ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἡ θεραπεία, μὴ μένοντος, κατὰ τὸν κ. Κοσομύρην, οὐδενὸς ἐτέρου ἴχθους ἢ λεπτοτάτης γρημμοειδοῦς οὐλῆς, μόνον ὑπὸ ἱατροῦ ἀκριδῶς παρατηρουμένου ἀνακαλυπτομένης.

Συζητήσεως δ' ἐπελθούσης ἐπὶ τῆς εὐφυστάτης ὑπὸ τοῦ κ. Κοστομύρη μεταποιήσεως τῆς πρότερον ἐν χρήσει μεθόδου πρὸς θεραπείαν τῆς τριχιάσεως, ὁ ἡμέτερος ὀφθαλμολόγος ἐκφέρει τὴν ἰδέαν, ὅτι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ μέθοδος τοῦ Αἰστερ σὺν τοῖς πλεονεκτήμασιν αὐτῆς συνεπιφέρει καὶ βλάβην διὰ τὸν ὀφθαλμὸν, εἴτε ὡς παράγουσα φλόγωσιν ἢ ἐρεθισμόν, εἴτε ὡς ἀμβλύνουσα τὰ ὄργανα, εἴτε καὶ ὡς περιττή, ἀφ' οὗ ἡ ἐπιτυχία τῆς κοστομυρείου μεθόδου ἀποβαίνει βεβαία καὶ ἀνευ τῆς προσθήκης ἀπομολυντικῶν μέσων.

Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ ῥύμῃ τῆς συζητήσεως ἀνωμολογήθη ἡ ἐν Γερμανίᾳ ἀνεφάνεσα ἐντελεστέρα τάσις διὰ τὰς ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐγχειρίσεις, φέρε εἰπωμέν τινὰ καὶ περὶ ἐνδόξου γόνου τῆς χώρας ταύτης, τῆς ἐπιστημονικῶς πολυπράγμονος.

Τὸ ὄνομα τοῦ Virchow κατέστη πάγκοινον τὴν βιογραφίαν τοῦ κλεινοῦ τούτου σοφοῦ ἀνακοινώσας ἡμῖν ὁ κ. Κ. Μακρῆς ἐξῆρε τὰς ἀνατομικὰς αὐτοῦ ἐρεῦνας, καὶ μάλιστα τὴν περὶ κυψέλης θεωρίαν, τὰς ἀνθρωπολογικὰς αὐτοῦ ἀνακαλύψεις καὶ τὰ φυσιολογικὰ αὐτοῦ μελετήματα.

Β'. Νομική.

Ἄμα δὲ κατῆλθον τοῦ βήματος οἱ τῶν ἱατρικῶν ἐπιστημῶν θεράποντες, ἀνέβησαν τὰς βαθμίδας αὐτοῦ ἄνδρες νομομαθεῖς.

Ὁ κ. Κ. Καλλιᾶδης ἐν δυσὶν ἀναγνώσμασι, κοινοποιηθεῖσι καὶ τῷ καθ' ἡμᾶς συλλόγῳ κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς, ἐπραγματεύθη περὶ συλλόγου τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ἰδρυθέντος ἐν Βελγίῳ κατὰ μέρτιον τοῦ 1873^{ου} ἔτους τῇ πρωτοβουλίᾳ μὲν τοῦ κυρίου Rollin-Jacquemins, συνεργασίᾳ δὲ καὶ ἄλλων σοφῶν τῆς τε Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Σκοπὸς τῆς ἐν λόγῳ ἐταιρείας ἐστὶ πρῶτον μὲν ἡ μελέτη τῶν ἀρχῶν τοῦ διεθνοῦς δικαίου, εἰ δυνατὸν δὲ, καὶ ἡ ἐν ἰδιαιτέρῳ κώδικι ταξι-

θέτησις αὐτοῦ· δεύτερον δὲ ἡ διασάφησις τῶν ἀναφυομένων ζητημάτων αὐτοῦ ἐκάστοτε.

Κατὰ τὴν προκήρυξιν τοῦ ἐν λόγῳ συλλόγου, ἐπιδιώκει οὗτος πρὸ παντὸς ἄλλου τὴν διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου τοῦ διεθνοῦς δικαίου γενίκευσιν τῆς ἐν ταῖς μεταξὺ τῶν κρατῶν συγκρούσεσι χρήσεως τῆς δίκαιότητος· οὕτω δὲ τὸ ἀπλοῦν τοῦτο ἀποκύημα ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας παρίσταται ἐν σπαργάνοις ἐτι ὡς ὁ διεθνῆς ἀρεῖος πάγος, οὕτινος τὴν σύστασιν ἀπεκδέχονται νόες διακεκριμένοι καὶ γενναῖαι καρδίαι ὡς τὸ τελευταῖον τέρμα τῆς προόδου ἐν τῇ δικαστικῇ διοργανώσει τῶν πρὸς ἄλληλα τῶν ἔθνων σχέσεων. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν κανονισμόν τοῦ συλλόγου μία κατ' ἔτος θεσπίζεται σύνοδος αὐτοῦ, συνεργομένου ἐν ἐποχῇ καὶ χώρῳ προσδιωρισμέναις, ὁ κ. Κ. Καλλιᾶδης ἐξιστόρησε τὸν ὀκταετηβίον τῆς ἐταιρείας ταύτης, ἀφηγούμενος τὰ κατὰ τὰς ἐνιαυσίους αὐτῆς συνόδους, τὴν πρώτην γενομένην ἐν Γενεύῃ τῆς Ἑλβετίας τὸ 1874 ἔτος, τὴν δευτέραν ἐν La Haye τῆς Ὀλλανδίας κατὰ τὸ 1875, τὴν τρίτην κατὰ τὸ 1877 ἐν Zurich τῆς Ἑλβετίας, τὴν τετάρτην τῷ 1878 ἐν Παρισίῳ, ἐνθα δύο ἀνεφάνησαν νέοι συνεργάται, ὁ κ. Alphonse Rivier, γενικὸς τοῦ συλλόγου γραμματεὺς, καὶ ὁ κ. Νικόλαος Σαρίπολος, πρεπόντως ἐν τῷ συλλόγῳ ἀντιπροσωπεύων τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἡ δὲ πέμπτη σύνοδος ἐγένετο ἐν Βρυξέλλαις τῷ 1879, καὶ τέλος πάντων ἡ ἕκτη ἐν Ὁξονίᾳ τῷ 1880. Ἀκολούθως δὲ προέβη ὁ κ. Κ. Καλλιᾶδης εἰς ἀνάπτυξιν τῶν σκέψεων καὶ ἀποφάνσεων τῆς σοφῆς ἐταιρείας ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ τῶν δικαιοδικῶν δικαστηρίων, εἰς ἃ δέον ὅπως ἀναφέρωνται τὰ πρὸς ἄλληλα διὰ διαίτης (οὕτω καλεῖ τὸ προσυμφωνητικὸν ἔγγραφον ὁ κ. Κ. Καλλιᾶδης) συνδεδησόμενα κράτη. Ἐντεῦθεν καταφαίνεται, ὅτι ἡ δίαιτα ὀφείλει συνομολογεῖσθαι διὰ διεθνούς συνθήκης διὰ πᾶσαν ἢ δι' ὀρισμένην διαφορὰν ὅτι ἄκυρος αὕτη κηρύττεται, ἐὰν ὀρίξῃ ὡς δικαιοδικὴν ἄτομον ὑπὸ τοῦ ἐτέρου τῶν συμβαλλομένων μερῶν νομίμως ἐξαίρουμένου· ὅτι τὸ ἔκτακτον τοῦτο δικαστήριον δέον ὅπως ἀποφαίνεται ἐλευθέρως ἐπὶ τῶν ὑπὸ τῶν διαδίκων προσεγεμένων ἀποδείξεων, τῆς ἐτυμηγορίας αὐτοῦ βασιζομένης πάντως ἐπὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ διεθνοῦς δικαίου· ἀποφάνσις δ' ἐπὶ πάντων τῶν ἐπιδίκων ζητημάτων ἐστὶ καθῆκον αὐτοῦ, μηδὲ ὅλως δικαιουμένου ἀπέχθαι, ἐπὶ προφάσει, ὅτι οὐκέτι ἐφωτίσθη ἐπαρκούντως περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν προβαλλομένων γεγον-

νότων, ἀλλ' ὑποχρεομένου διακηρύξει ἀβασίμους, ὅσας τῶν διαδίκων ἀζιώσεις θεωρεῖ ὡς τοιαύτας. Περαιῶν δὲ τὴν σπουδαίαν αὐτοῦ πραγματείαν ὁ κ. Κ. Καλλιᾶδης ἐφήρμοσεν εἰς τὸν συλλογον τοῦ διεθνoῦς δικαίου τὸ τοῦ Ἱπποκράτους (ἢ μᾶλλον τὸ τῆς Ἱπποκρατικῆς συλλογῆς)· «Ἐύρροια μία, ζῦμπνοια μία, ζυμπα-»
 «ἦθια πάντα, κατὰ μὲν οὐλομελίην πάντα, κα-»
 «τὰ μέρος δὲ τὰ ἐν ἐκάστῳ μέρει μέρεια, πρὸς»
 «τὸ ἔργον¹».

Ὁ δὲ κ. Ι. Γεωργαντόπουλος ἀνεκοίνωσεν ἡμῖν μελέτην «Περὶ τῆς τοῦ καθ' ἡμᾶς κλήρου παρουσίας καὶ τῆς μετὰ θάνατον διαθέσεως αὐ-»
 «τῆς». Συνέλεξε πολλὰς ἐκ τοῦ κανονικοῦ καὶ βυζαντινοῦ δικαίου διατάξεις, καθ' ἧς ὁ μὲν μοναχὸς μετὰ τὴν κουράν αὐτοῦ θεωρεῖται ἀκτῆμων· οὐδεμίαν ἀποκτᾷ δι' ἑαυτὸν παρου-»
 «σίαν, πᾶν ὅ,τι κτᾶται ἀνήκει τῇ ἱερᾷ μονῇ, εἰς ἣν προσηλώθη, ὁ δὲ ἐπίσκοπος, κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν, ἠδύνατο μὲν ἵνα διαθέσῃ κατὰ τὸ δοκοῦν, ὅσα ἀπέκτησε, πρὶν ἢ γένηται ἐπίσκοπος, ἢ ὅσα καὶ ἐν καιρῷ τῆς ἀρχιερα-»
 «τείας αὐτοῦ κατὰ κληρονομίαν συγγενoῦς τι-»
 «νος προσεκτῆσατο· ἐκτὸς ὅμως τῶν δύο τού-»
 «των περιπτώσεων, κληρονόμος αὐτοῦ νόμιμος ἰθωρεῖτο ἡ ἐπισκοπή, εἰς ἣν ἀνήκεν. Ὁ κ. Ι. Γεωργαντόπουλος μνημονεύει καὶ τῆς διατᾷ-»
 «ξως, τῶν ἐν τῷ οἰκουμηνικῷ πατριαρχείῳ ἐν ἐνεργείᾳ ἀπὸ τοῦ 1860 κανονισμῶν, καθ' οὓς τῆς παρουσίας τῶν ἀποβιούτων πατριαρχῶν καὶ ἀρχιερέων διαιρουμένης εἰς τρία ἴσα μέρη, τὸ μὲν δίδεται εἰς τὸ ἐθνικὸν ταμεῖον, τὸ δὲ εἰς τοὺς ἐξ ἀδιαθέτου συγγενεῖς τοῦ θανόντος, τὸ δὲ τρίτον τοῦ μὲν πατριάρχου εἰς τὸ οἰ-»
 «κουμηνικὸν πατριαρχεῖον, τῶν δὲ ἀρχιερέων εἰς τὴν τελευταίαν αὐτῶν ἐπισκοπὴν ἢ μητρο-»
 «πολιν.

Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν συζήτησιν ἐρ-»
 «ρήθη, ὅτι εἰς τὴν γάζιν τῶν μοναχῶν κατατα-»
 «κτίον καὶ ἀπαντας ἐν γένει τοὺς κληρικούς, οὐ μόνον μοναχοὺς ἀλλὰ καὶ ἐπισκόπους καὶ πατριάρχας τοῦ ἱεροσολυμιτικοῦ θρόνου, ὧν ἡ παρουσία μετὰ θάνατον ἀποδίδεται ἅπασα εἰς τὸν πανάγιον τάφον, θεωρούμενον ὡς ἱερὸν μονῆν. Παρατηρήθη δὲ συνάμα, ὅτι, εἰ κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν ἢ μετὰ τὴν χειροτο-»
 «νίαν ἐπισκόπου προσκτωμένη παρουσία αὐτοῦ, ἐκτὸς τῆς κατὰ κληρονομίαν συγγενoῦς, ἀνή-»
 «κεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐπισκοπὴν, αἰτίαν τούτου θεωρητέον, ὅτι ἐκάστη ἐπισκοπή εἶχε

τότε παρουσίαν ἰδίαν, καὶ μάλιστα κτηματι-»
 «κὴν, ἧς προῖστατο οἰκονόμος, καὶ ὅτι ἀδικον ἤθελεν εἶσθαι ἵνα τὰ ἐκ τῆς ἐπισκοπικῆς ταύτης παρουσίας ἀπαλλοτριούμενα μεταβαίνωσιν εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ ἐπισκόπου· ἐν ᾧ ἀπ' ἐναν-»
 «τίας τὴν σήμερον ὀλιγίσται μόνον ἐπισκοπαὶ κέκτηνται κτήματα, καὶ ταῦτα ἀσήμαντα, ἢ καὶ διαχειριζόμενα διὰ τὰς ἐπιτοπίους ἀνάγ-»
 «κας τῶν ἱερῶν δηλονότι ἐκκλησιῶν καὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν καθιδρυμάτων.

Γ'. Γεωγραφία.

Ἐκτὸς δὲ τῆς ἱατρικῆς καὶ τῆς νομικῆς, καὶ περὶ τὴν γεωγραφίαν ἐνησχολήθη ἡ ἐπι-»
 «στημονικὴ ἐπιτροπή. Παρκαπεμφθέντος αὐτῇ πρὸς κρίσιν ὑπὸ τοῦ συλλόγου τοῦ «Ὁδηγοῦ τῶν ἀπλῶν τοπογραφικῶν περιγραφῶν», οὔτι-»
 «νος συγγραφεύς ἐστὶν ὁ κ. Α. Μηλιαράκης, παρεκλήθη ὁ κ. Ι. Γεωργαντόπουλος ὅπως συν-»
 «τάξῃ ἐκθεσίαν, ἐγκριθεῖσαν παμψηφεί καὶ ὑπο-»
 «βληθεῖσαν τῷ συλλόγῳ ὑπὸ τοῦ συντάξαντος αὐτὴν εἰσηγητοῦ. Ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ ὑπο-»
 «δείκνυται διὰ μακρῶν ἢ ὠφελιμότης τοῦ ἐν λόγῳ «Ὁδηγοῦ» πρὸς κατάρτισμόν μονογρα-»
 «φικῶν διαφόρων τόπων τῆς Ἀνατολῆς νῦν ἀ-»
 «γνώστων, καὶ ἡ χρησιμότης τῆς δημοσιεύσεως τῶν περιγραφῶν τούτων ἐν τινι παρασκευαζο-»
 «μένῳ ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ τυπογραφείου τοῦ μα-»
 «καρίτου Ἀνδρέου Κορομηλᾶ περιοδικῷ ὑπὸ τὸν τίτλον *Γεωγραφικῶν ἀρχείων*, οὔτινος ἐπίσης συντάκτης καὶ ἐπόπτης ἐστὶν ὁ αὐτὸς συγγραφεύς κ. Μηλιαράκης· συνιστᾶται δὲ ἡ δι-»
 «δάχσις τοῦ ἀνωτέρω «Ὁδηγοῦ» πρὸς τε τοὺς ἐνταῦθα, καὶ μάλιστα τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις λογίους, ἵνα οὐ μόνον ἀναγνώσωσιν αὐτὸν ἐπι-»
 «σταμένως, ἀλλὰ καὶ ἀνταποκριθῶσιν εἰς τὴν κοινωφελῆ τοῦ συγγραφῆς πρόθεσιν, συντά-»
 «τοντες κατὰ τὸ ὑπόδειγμα καὶ ἀνακοινούντες περιγραφὰς τῶν τόπων, οὓς κατοικοῦσιν, ὅπως οὕτω καταρτισθῇ καὶ συμπληρωθῇ τοπογρα-»
 «φία τῶν περὶ ἡμᾶς χωρῶν ὅσον οἶόν τε ἀκριβῆς.

Κατὰ δὲ τὴν σύνταξιν τῶν περιγραφῶν τού-»
 «των δύνανται ἵνα λάβωσιν ὑπ' ὄψει καὶ τὸ «Περὶ τῆς γεωγραφικῆς ὀνοματολογίας» σύ-»
 «στημα τοῦ κ. Jean de Luz, ὅπερ ἐνώπιον τῆς ἐπιτροπῆς ἀνέπτυξεν ὁ Σ. Ἀριστάρχης. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο α) τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα, ἢτοι τὰ δηλοῦντα τοιάνδε ἢ τοιάν-»
 «δε τῆς ξηρᾶς μορφῆν ἢ τῶν ὑδάτων κατάστα-»
 «σιν, λ. χ. τὰ ὀνόματα τῶν ὀρέων, ἀκρωτηρίων,

1) ΠΗΠΟΚΡΑΤΟΥΣ. Περὶ τροπῆς, σ. 381.

νήσων, λιμνῶν, κόλπων, ποταμῶν, ρύακων κλ. δέον ἵνα γράψωμεν, μεταφράζοντες εἰς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν. Ἐπομένως γραπτέον ὄρη Ἐμενέ, ἀντὶ ὄρη Ἐμενέ δάγ, Νῆσος Ταουσάν, ἀντὶ νῆσος Ταουσάν ἀδασή, λίμνη Τοῦζλα, ἀντὶ λίμνη Τοῦζλα γχιόλ, ποταμὸς Μουράτ, ἀντὶ ποταμὸς Μουράτ τσάι κλ. β) τὰ ὡς ἄνωθε γεωγραφικὰ ὀνόματα, ὅσακις συνοδεύονται ὑπὸ χαρακτηριστικοῦ τινος ἐπιθέτου, ἐξεικονίζοντος τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ τοποῦ μορφήν, ἢ ὑπὸ κυρίου τινὸς ὀνόματος, ὑποκρύπτοντος ἱστορικόν τι γεγονός, γραπτέον διττῶς κατὰ τε τὴν ἐπιχώριον καὶ τὴν τοῦ γράφοντος γλῶσσαν, οἷον Ἐρυθρά ὄρη (Κηζήλ δάγ), Μέλαρ ἀκρωτήριον (Καρᾶ μπουρούν), Λευκὴ λίμνη (Ἄκ γχιόλ), Μέλαρ ρύαξ (Καρᾶ σοῦ) ἔτι δὲ ποταμὸς τοῦ Μουράτ (Μουράτ τσάι), ὄρος τοῦ Σουλτάνου (Σουλτὰν δάγ) κλ. γ) τὰ ὀνόματα ὁμῶς τῶν πόλεων γραπτέον, ὡς ἔχουσιν, ἄνευ μεταφράσεως αὐτῶν· οὕτως ἡ πόλις Καρᾶ μπουνάρ καὶ οὐχὶ ἡ Μελαινα πηγὴ, διότι αὕτη ἴσως πρὸ πολλοῦ ἐστέρρευεν, ἡ πόλις Ἄκ χισάρ καὶ οὐχὶ τὸ Λευκὸν φρούριον, διότι τοῦτο ἴσως παλαιῶθεν ἐκρημνίσθη κλ. δ) τὰ ὀνόματα, τὰ τε γεωγραφικὰ καὶ τὰ τῶν πόλεων, γραπτέον κατὰ τὴν ἐπιχώριον προφορὰν· π. χ. Γενῆ-κιοὶ καὶ οὐχὶ Γενῆ-κοῖ, Σοῦμλα καὶ οὐχὶ Σοῦμλα, Καρᾶ βουνάρ καὶ οὐχὶ Καρᾶ πινάρ κλπ.

Αἱ ὑπὸ τοῦ κυρίου Jean de Luz προβαλλόμεναι μεταρρυθμίσεις καθιστῶσι μὲν τὸ τῆς γεωγραφίας μάθημα προσιτότερον εἰς τὴν διάνοιαν τῆς ντολαιᾶς, συντελοῦσι δὲ δι' ἀκριβεστεράς ὀνοματολογίας εἰς τὴν διασάφησιν πολλῶν σκοτεινῶν μερῶν τῆς γεωγραφίας, τῆς ἐπιστήμης ἐκείνης, ἣτις, κατὰ τι λόγιον, ἀμέλλει μετ' οὐ πολὺ ἵνα συμπεριλάβῃ ἐν τῷ περιβόλῳ αὐτῆς πάσας τὰς ἀνθρωπίνους γνώσεις».

Τὴν σπουδαιότητα τῆς γεωγραφίας κατανοοῦσα ἡ καθ' ἡμᾶς ἐπιτροπὴ μετὰ πολλοῦ τοῦ ἐνδιαφέροντος ἠχοράσσει τῆς ἀνακοινώσεως τοῦ ἱατροῦ κ. Μακρῆ περὶ τῆς θέσεως, ἣν δέον ἵνα κατέχη ἡ πρωτεύουσα κράτους τινός. Μεταξὺ ἄλλων συστατικῶν αὐτῆς ὁ ἀγορεύσας διετίνετο, ὅτι, ὡς ἡ καρδία, τὸ κέντρον τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, ἐκπέμπει εἰς τὰ ἄλλα μέρη τοῦ σώματος τὸ αἷμα, οὕτω καὶ ἡ πρωτεύουσα δέον ἵνα εὐρίσκηται εἰς ἴσας περιπυρ ἀποστάσεις ἀπὸ τοῦ κέντρον. Εἰς ταῦτα ἀντίρρησις ἐγένετο, ὅτι μᾶλλον ὁ ἐγκέφαλος, μὴ εὐρισκόμενος εἰς τὸ κέντρον τοῦ σώματος, παραβλητέος πρὸς τὴν πρωτεύουσαν, καὶ ὅτι πρωτεύουσαι μεγάλων κρατῶν, ὡς τὸ Λονδίνον, ἡ

Πετρούπολις κλ., οὐδόλως εἰς τὸ κέντρον εὐρίσκονται.

Ἄναντίρρητον ὁμῶς ὑπάρχει, κύριοι, ὅτι ἡ θέσις τόπου τινός μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν κατοικούντων ἐκεῖ ἢ ἐξαρτωμένων ἐκεῖθεν ἀνθρώπων ἐνεργεῖ· τοῦθ' ὅπερ πρὸ 23 αἰῶνων ἀπέδειξεν ὁ Ἰπποκράτης ἐν τῷ θαυμασίῳ αὐτοῦ συγγράμματι «Περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων»· καὶ ἐπιτραπήτω μοι ἵνα ἀνελιξῶ σελίδας τινὰς αὐτοῦ ἐνώπιον τῆς παρουσίας φιλομούσου ὁμηγύρεως.

Ὁ μέγας οὗτος τῆς ἀρχαιότητος νοῦς συμβουλεύει σὺν τοῖς ἄλλοις τάδε· α' Ἐς πόλιν ἐπαυρῶν ἀπίκηται τις, ἥς ἀπειρός ἐστί, διαφρονεῖται. . . τὴν θέσιν αὐτῆς, ὅπως κέεται καὶ πρὸς τὰ πνεύματα καὶ πρὸς τὰς ἀνατολάς τοῦ ἡλίου¹. . . καὶ τῶν ὑδάτων πέρι, ὡς ἔχουσι². . . καὶ τὴν γῆν, κόττερον ψιλῆ τε καὶ ἄνυδρος, ἢ δασείη καὶ ἔπυδρος· καὶ εἴτε ἐν κοίλῳ ἐστί καὶ πνιγηρῆ, εἴτε μετέωρος καὶ ψυγρῆ³· καὶ τὴν διαίταν τῶν ἀνθρώπων, ὅκοιρ ἢ ἡδονταί⁴.

Συγκρίνων δὲ τὴν θέσιν τῶν τῆς Εὐρώπης χωρῶν πρὸς τὰς τῆς Ἀσίας ἐν γένει μὲν ἀποφαίνεται, ὅτι «εὐψυχοτέρους νομίζω τοὺς τὴν Εὐρώπην οἰκόντας εἶναι ἢ τοὺς τὴν Ἀσίην»⁵. ἐν μέρει δὲ τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις ἀναγράφει· «Ὅκοσοὶ μὲν χῶρην οὐρεινὴν τε οἰκέουσι καὶ τρηχεῖην καὶ ὑψηλὴν καὶ ἐνυδρον. . . νένθαῦτα εἰκόλο εἶδεα μέγελα εἶναι καὶ πρὸς τὸ ταλαίπωρον καὶ τὸ ἀνδρήιον εὐ πεφυκότα»⁶. Τοιοῦτοι δὲ τὸ πάλαι μὲν οἱ Ἀρκάδες⁷, νῦν δὲ οἱ Ἀλβανοί⁸. Ὅκοσοὶ δὲ κοίλα χωρία, καὶ λειμακώδεα, καὶ πνιγηρά. . . οὔτοι ψφλεγματῖται τε ἦσσαν ἢ χολώδεις· τὸ δὲ ἀνδρήιον καὶ τὸ ταλαίπωρον ἐν τῇ ψυχῇ, φύσι μὲν οὐκ ἂν ὁμοίως ἐνεῖη, νόμος δὲ προσγεόμενος ἀπεργάσαιτ' ἄν»⁹. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν οἱ Βοιωτοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ¹⁰, μεταμορφωθέντες ἐπὶ βραχὺν χρόνον εἰς τοὺς ἐπὶ Ἐπαμεινώνδα Θεβαίους¹¹. Ὅκοσοὶ δὲ ὑψηλὴν τε οἰκέουσι

1) ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ. Περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων β'.

2) ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αὐτ. γ'.

3) ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αὐτ. δ'.

4) ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αὐτ. ε'.

5) ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αὐτ. ριζ'.

6) ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αὐτ. ρκ'.

7) ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αὐτ. σημ. Κοραῆ σ. 379.

8) Αὐτ. σημ. Κοραῆ, σ. 377.

9) ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αὐτ. ρκα'.

10) Αὐτ. σημ. Κοραῆ, σ. 379.

11) Αὐτ. σημ. Κοραῆ, σ. 383.

νηχώρη, και λείην, και άνεμώδεα, και ένυδρον...
 »άνανδρότεροι . . . και ήμερώτεροι τουτέων
 »και γνώμη»¹. Τοιούτοι δέ οι Σκυθηι τό
 πάλαι², και, κατ' ετινος περιηγητού γνώμη³,
 οι επί των άκρωρειών του 'Αθωνος τ'ες διατρι-
 β'ας ποιούμενοι. «'Οκότοι δέ λεπτά τε και άνυ-
 νδρα, και ψιλά, τ'ησι δέ μεταβολ'ησι των ώρέων
 ποικ εύρητα, έν τούτ'η τ'η χώρη . . . είκόσ . . .
 »είναι . . . τά ήθεα και τ'ες όργ'ας αύθ'άδεάς τε
 »και ιδιογνώμονας»⁴. Τοιούτοι δέ ήσxn οι Πέρ-
 σαι⁵. «'Οκου μέν ή γ'η πείραx, και μαλθακή,
 »και ένυδρος . . . και των ώρέων καλώς κέεται,
 »ένθαύτα και οι άνθρωποι . . . άταλαίπωροι
 ». . . ές τε τ'ας τέχνας παχέες, και ου λεπτοί,
 »ουδέ όξείες»⁶. Τοιούτοι δέ εισιν οι του έν
 'Ελβετίx Canton du Valais κάτοικοι⁷. 'Οκου
 »δ' έστ'ι ή χώρη ψιλή τε και άνώχυρος, και
 »τρηχέλη, και υπό του χειμ'ωνος πιεζομένη,
 »και υπό του ήλιου κεκαυμένη, ένθαύτα δέ
 »σκληρρους τε, και ισχυούς, και διηρθρωμέ-
 »νους, και έντόνους, και δασείας άν ιδ'ης· τό-
 »στε έργατικόν και όξύ ένεδόν έν τ'η φύσι τ'η
 »τοιούτ'η, και τό άγρυπνον . . . ές τε τ'ας τέχνας
 »όξυτέρους τε και συνετωτέρους, και τά πολέ-
 »μια άμείνους»⁸. Τοιούτοι δέ ήσαν άλλοτε
 μέν οι τ'ης 'Αττικ'ης κάτοικοι, μάλιστα δέ οι
 'Αθηναίοι, νύν δέ οι τ'ης Προβηγκ'ίας, ιδίως δέ
 οι τ'ης Μασσαλίας οικ'ητορες⁹.
 Τ'ας ζων'ας και άληθει'ες ταύτας είκόνας του
 έξαισίου τ'ης άρχαιότητος παρατηρητού πρό ό-
 φθαλμ'ων έχοντες ίσως ήθέλομεν καταδικάσει
 έαυτους εις άπελπισίαν, ει μη άνεπτέρου ήμ'ων
 τ'ας έλπίδας παραμυθητικ'η τις φράσις του 'Ιπ-
 ποκράτους· «Τό δέ άνδρήιον και τό ταλαίπω-
 »ρον έν τ'η ψυχ'η, φύσι μέν ουκ άν όμοίως ένείη,
 »νόμος δέ προσγενόμενος άπεργάσαιτ' άν»¹⁰.
 ώστε τ'ας εκ του ώραίου κλίματος πηγαζού-
 σας έλλείψεις δύνανται ή άγωγή και ή άσκη-
 σις ίνα άναπληρώσωσιν.

'Εκ των όλίγων τούτων καθορ'ατε, φιλόμου-
 σος όμήγυρις, τίνα ζητήματα άψησχόλησαν

τήν έπιστημονικ'ην έπιτροπήν κατ'α τ'ας ένδεκα
 αύτ'ης συνεδριάσεις. Εί δέ τό άποτέλεσμα έστιν
 ύποδεέστερον των ύμετέρων προσδοκιών, άπό-
 δοτε τουτο εις τ'ην όλιγότ'ητα των συνεργαζο-
 μένων· διότι μόλις εξ μέλη μετ'α του x. γραμ-
 ματέως έναλλάξ προσήρχοντο εκ των 17 με-
 λων τ'ης έπιστημονικ'ης έπιτροπ'ης· εκ δέ
 των λοιπ'ων 10 οι μέν x.κ. Γ. 'Αποστολίδης
 και Ι. Βυρότσης έγγράφως παρητήθησαν, οι
 δέ, δυνάμει του τελευταίου υπό του συλλόγου
 ψηφισθέντος νόμου, καθ' όν π'ας τις επί τρεις
 κατ'α συνέχειαν συνεδριάσεις μη προσερχόμενος
 εις τ'ην έπιτροπήν άνευ δεδ'ικαιολογημένης αί-
 τ'ίας θεωρείται παρητημένος· τίνες δέ πρόθυμοι
 πάντοτε εις συνεργασίαν προύβαλλον άποχωρή-
 ντας λόγους τ'ης άπουσίας αύτων, και τέλος
 πάντων άλλοι ύπέσχοντο συνεργασίαν έν τ'ω
 μέλλοντι. 'Οσον δέ συμφέρουσα εις τον σύλλο-
 γον έστ'ιν ή μετ' ιδιαιζούσης μερίμνης έκάστης
 έπιτροπ'ης συγκρότησις, τοσοούτον άφ' έτέρου
 ή έπιστημονικ'η έπιτροπή έθεώρησε συντελού-
 σαν εις προαγωγήν και άνάπτυξιν αύτ'ης τ'ην
 έκδοσιν υπό τ'ην έπίκλησιν του συλλόγου έπι-
 στημονικ'ου δελτίου, κατ'α τό παραδειγμα του
 άρχαιολογικ'ου, και τ'ην εύχ'ην ταύτην ύπέβα-
 λε τ'ω συλλόγ'ω· ει δέ τότε ή παραδοχή τ'ης
 προτάσεως ταύτης άπεριόφ'η επί τ'ω λόγ'ω, ότι
 έσκόπευεν ό σύλλογος ίνα έκδώσ'η κατ'α τό πα-
 ρελθόν έτος δύο συνάμα τόμους τον ιδ' και τον
 ει' του περιδικ'ου (ήδη δέ προστετέθη ή άνάγκ-
 η τ'ης έκδόσεως και του ις' τόμου του άπό
 1881—82 διήκοντος)· άλλ' έπειδή ή έκδοσις
 αύτη ουκέτι εύωδ'ώθη, ή έπιτροπή και αύθις
 συνίστησιν εις τ'ην μερίμναν του συλλόγου τ'ην
 έν ώραις αίσίαις έκδοσιν έπιστημονικ'ου δελ-
 τ'ίου παρ'α τ'ης κατ'α καιρόν έπιστημονικ'ης
 έπιτροπ'ης, ως μέσου άναποδράστου έπιτυχίας
 και εύοδώσεως.

'Ομολογοούμεν χ'ριτας τ'ω συλλόγ'ω άποδε-
 ξαμέν'ω τ'ας προτάσεις ήμ'ων προς έγγραφ'ην έν
 τ'ω μητρώ'ω ως έπιτίμων μελ'ων των x.κ. Ru-
 dolf Virchow, Louis Pasteur, Joseph Lister,
 Rollin Jacquemins και Alphonse Rivier, περι
 ών άνωτέρω έγένετο λόγος μετ' έγκωμίων.
 Ουχ' ήττον προφρόνως, τ'η ήμετέρ'α προτάσει,
 ένεγράφ'η ό σύλλογος συνδρομητ'ης τ'ης τε Re-
 vue de chirurgie και τ'ης Revue de droit in-
 ternational et de législation, έπιθεωρήσειαν
 λίαν χρ'σιμων εις τ'ας τ'ης έπιστημονικ'ης έπι-
 τροπ'ης θεωρητικ'ας μελέτας. Εις δέ τ'ας πει-
 ραματικ'ας αύτ'ης σπουδ'ας ου σμικράν ήθελε
 χορηγήσει χρ'σιμότητα ή πρόσκτησις υπό του

1) ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αύτ. ρκβ'.
 2) Αύτ. σημ. Κορα'η σ. 388.
 3) PAUW. Recherches philosophiques sur
 les Grecs (έκδ. 1788) Τόμ. Α' σ. 206.
 4) ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αύτ. ρκγ'.
 5) Αύτ. σημ. Κορα'η, σ. 245.
 6) ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αύτ. ρκε'.
 7) Αύτ. σημ. Κορα'η, σ. 397.
 8) ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αύτ. ρκς'.
 9) Αύτ. σημ. Κορα'η, σ. 403.
 10) ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αύτ. ρκα'.

συλλόγου μικροσκοπίου, χιλιοπλάσιον παρισυνάγοντες τὰς τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἐργασίας ῥίψητε λευκὴν ὑπὲρ αὐτῆς ψῆφον· διότι ἐκεῖνη κατὰ νοῦν ἔχουσα τὸ τοῦ Ἱπποκράτους «ὁ μὲν βίος βραχύς, ἡ δὲ τέχνη μακρὴ» ἀναγκαστικῶς, ὅτι τὰ ἔργα αὐτῆς παραβλάσκονται πρὸς τὸν ἐπίσημον ἀριθμὸν ἐν Εὐρώπῃ ἑταίρειων εἰς τὸσον μικρὰ, ὅσον πρὸς τοὺς ἐλέφαντας παραβλάσκονται οἱ μικροκόκοι καὶ τὰ βλακηνίδια, ἀπὲρ ἀδύνατον ἵνα ἴδῃ τις γυμνῶ τῷ ὀφθαλμῷ, καὶ ἀπὲρ διὰ τοῦ μικροσκοπίου παρουσίασεν ἡμῖν ὁ ἱατρός κ. Κ. Μακρῆς.

Καὶ τὴν εὐχὴν ταύτην περὶ μικροσκοπίου ὑποβάλλων τῇ ὑμετέρᾳ φιλομουσίᾳ προνοῖα εὐχομαι ὅπως κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον χιλιοπλασιάζοντες τὰς τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἐργασίας ῥίψητε λευκὴν ὑπὲρ αὐτῆς ψῆφον· διότι ἐκεῖνη κατὰ νοῦν ἔχουσα τὸ τοῦ Ἱπποκράτους «ὁ μὲν βίος βραχύς, ἡ δὲ τέχνη μακρὴ» ἀναγκαστικῶς, ὅτι τὰ ἔργα αὐτῆς παραβλάσκονται πρὸς τὸν ἐπίσημον ἀριθμὸν ἐν Εὐρώπῃ ἑταίρειων εἰς τὸσον μικρὰ, ὅσον πρὸς τοὺς ἐλέφαντας παραβλάσκονται οἱ μικροκόκοι καὶ τὰ βλακηνίδια, ἀπὲρ ἀδύνατον ἵνα ἴδῃ τις γυμνῶ τῷ ὀφθαλμῷ, καὶ ἀπὲρ διὰ τοῦ μικροσκοπίου παρουσίασεν ἡμῖν ὁ ἱατρός κ. Κ. Μακρῆς.

Εἶθε δὲ χρόνον προϊόντος ἵνα, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ὀντιδίων τούτων, τῶν ἐνεργούντων ἐν τῇ ζυμώσει, αἱ τῶν ἐπιστημῶν μελέται πολυπλασιαστικῶς παρ' ἡμῖν ἐπ' ἀπειρον, καὶ παρέχωσιν, ὅπως ἐκεῖνα, τὸν ἄριστον τὸν ἐπιούσιον τῶν τεχνῶν καὶ τὸν οἶνον τὸν ζωογόνον τῶν ἐπιστημῶν. Γένοιτο.

Ὁ κ. προεδρεύων ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας τοῦ Συλλόγου τῇ Ἐπιστημονικῇ ἐπιτροπῇ καὶ ἰδίᾳ τῷ προέδρῳ αὐτῆς.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ**, γενικὸς γραμματεὺς, ἀναγινώσκει τὴν ἐκθεσιν τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ζ. Κλεάνθους περὶ τῆς γενομένης ἐπισκευῆς τοῦ κτιρίου τοῦ Συλλόγου, καθ' ἣν ἡ ψηφισθεῖσα 40λίρος πίστωση οὐκ ἤρκεσεν, ἀλλ' ἀπαιτοῦνται ἔτι 3 λίρ. πρὸς συμπλήρωσιν.

Γενομένης δὲ δεκτῆς τῆς προσθήκης ταύτης τῶν 3 λιρῶν εἰς τὴν 40λίρον πίστωση, ὁ κύριος **Ὁδ. Ἀνδρεάδης**, ἀναγινώσκει ἀντὶ τοῦ βιβλιοφύλακος κ. Θ. Σαλτέλη, κωλυομένου ἐνεκεν ἀσθενείας, τὴν ἐκθεσιν τῆς Βιβλιοθήκης οὕτως·

Κύριοι,

Ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἀποτελουμένη ἐκ διαφόρων σπουδαίων συγγραμμάτων, ἀνερχομένων εἰς τὸν οὐκ εὐκαταφρόνητον ἀριθμὸν τῶν ὀκτώ χιλιάδων τόμων, συμπεριλαμβανομένων ἐν τῷ ἀθροίσματι τούτῳ καὶ τῶν διαφόρων φυλλαδίων, ἐκτὸς τῶν πολλοπλῶν, προερχομένων δὲ τῶν πλείστων ἐκ προσφωρῶν ἀνδρῶν ἐπὶ φιλομουσίᾳ διακρινομένων,

ὡς γνωστὸν ὑμῖν, ἡμετέρων τε καὶ ἀλλογενῶν, πλουτίζεται ὁσμήρην τῇ εὐμενείᾳ τῶν φιλοπροόδων συνδρομῇ ἀποστελλόντων αὐτῇ ἐκαστοτε ὅ,τι ἂν αὐτοῖς δόξη χρήσιμον καὶ ὠφέλιμον πρὸς πλουτισμὸν αὐτῆς. Καὶ δὴ, Κύριοι, ἐξἄγγελλω ὑμῖν ὅτι πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον ἀπεστῆλθσαν καὶ κατὰ τὴν λήξασαν συλλογικὴν περιόδον παρὰ τῶν ὡς εἴρηται φιλομουσίων ἀνδρῶν διάφορα βιβλία καὶ φυλλάδια τὸν ἀριθμὸν 580. Τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ἐπιπροσθημένου εἰς τὸν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ προὔπάρχοντα ἀριθμὸν τῶν ὀκτώ χιλιάδων τόμων, ἀναβαίνει ὁ ὅλικός τῶν ἐν αὐτῇ τῶν ἀριθμὸς εἰς ὀκτὼ καὶ ἡμίσειαν χιλιάδας. Ἐνταῦθα ἐπισυνάπτομεν λεπτομερῆ πίνακα τῶν τοῦ λήξαντος ἔτους προσφωρῶν, δημοσιευθησόμενον καὶ ἐν τῷ τοῦ Συλλόγου περιοδικῷ, ἔχοντα ὡς ἑπεται.

1). Ἡ Σύνταξις τῶν Βυρτεμβεργείων χρονικῶν πέντε τεύχη «περὶ στατιστικῆς καὶ τοπογραφίας».

2). Ὁ κ. Ἰάκωβος Πολυλάς, τέσσαρα τεύχη τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐμμέτρως μεταφρασθείσης Ὀδυσσεύς τοῦ Ὀμήρου.

3). Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς κατέλογον ἐπίσημον τοῦ Ὑπουργείου τούτου τοῦ μηνὸς ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1881, ἐξ ἐνός τόμου.

4). Ὁ ἐν Κύπρῳ κ. Δ. Πιερίδης, ἐν φυλλάδιον ὑπ' αὐτοῦ φιλοπονηθὲν ἐπιγραφόμενον «Etude de quelques inscriptions Cypriotes».

5). Ὁ κ. Πρύτανις τοῦ Βασιλικοῦ Φριδερικείου Πανεπιστημίου τοῦ Halle-Wittemberg, τὰς Ἀκαδημαϊκὰς δημοσιεύσεις τοῦ ἔτους 1880, περιλαμβανούσας ἐν δίπλωμα ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ καθηγητοῦ κ. J. Edouard Erdmann, τὰ προγράμματα τῶν μαθημάτων, κατέλογον τῶν καθηγητῶν, μίαν πραγματείαν περὶ τῶν δυνάμεων τῆς ζωῆς ὕλης καὶ 87 ἐνιασίμους διατριβὰς διαφόρου ὕλης.

6). Ὁ Χαρτογράφος κ. H. Kiepert, χάρτην τῶν νέων ἑλληνοτουρκικῶν συνόρων.

7). Ὁ κ. Χαρίλαος Δ. Μελετόπουλος, ἐν ἀντίτυπον τῆς συγγραφῆς του ἐπιγραφομένης «Ἡ ἀλήθεια περὶ τῆς ἠθικῆς βιβλιοθήκης».

8). Ὁ κ. M. Deffner, ἐν ἀντίτυπον τοῦ συγγράμματός του ἐπιγραφομένου «Archiv für Mittel und Neugriechischen Philologie, ἡτοι ἀρχεῖν περὶ μέσης καὶ νέας ἑλληνικῆς φιλολογίας».

9). Ὁ κ. Ξενοφῶν Σιδερόπουλος, δύο τεύ-

χη τοῦ περιοδικοῦ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου τοῦ Α' καὶ Β' ἔτους.

10). Τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἀμερικῆς, σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον «Papers relatign to the foreing relations of the United-States for the Year 1880, ἧτοι ἔγγραφα σχετικὰ εἰς τὰς μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ σχέσεις τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἐξ ἐνὸς τόμου.

11). Ὁ κ. Π. Ἰασεμίδης, ἀνά ἐν ἀντίτυπον τῶν συγγραμμάτων του τῆς τε γραμματικῆς καὶ τοῦ Συντακτικοῦ τῆς Ἑλλην. γλώσσης.

12) χειρόγραφον τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, δεδεμένον.

13). Ὁ κ. Gustave d'Eichthal, ἐν ἀντίτυπον τοῦ συγγράμματός του ἐπιγραφομένου «Socrate et notre temps. Theologie de Socrate etc.

14). Ὁ κ. Μάρκος Ρενιέρης, ἐν ἀντίτυπον τῶν ἱστορικῶν μελετῶν αὐτοῦ.

15). Ὁ κ. Κ. Κοντόπουλος, ἐν ἀντίτυπον τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ ἐπιγραφομένης «Ἀθανασία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης κτλ».

16). Ἡ χήρα Θ. Τάγη, δύο ἀντίτυπα τοῦ συγγράμματός τῆς ἐμπορικῆς ἀριθμητικῆς τοῦ μακαρίτου συζύγου τῆς.

17). Ὁ κ. Π. Κοντογεώργης, ἐν φυλλάδιον περιέχον ἀρχαιολογικὴν ὕλην ὑπ' αὐτοῦ φιλοπονηθέν.

18). Ὁ κ. Π. Α. Οἰκονόμος, πέντε φυλλάδια διαφόρου ὕλης.

19). Ὁ κ. Α. Πετρίδης, ἑλληνοδιδάσκαλος Καλαμῶν, δύο φυλλάδια ἀρχαιολογικῆς ὕλης ὑπ' αὐτοῦ φιλοπονηθέντα.

20). Ὁ κ. Η. Πομιαλόφσκης, τὸ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Συλλογὴ Ἑλληνικῶν καὶ Λατινικῶν ἐπιγραφῶν Καυκάσου» σύγγραμμα αὐτοῦ, ἐξ ἐνὸς τόμου.

21). Ἡ ἐφορία τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου, τὸν ΣΤ' τόμον τοῦ καταλόγου τῶν ἀνατολικῶν νομισμάτων.

22). Ὁ κ. Ε. Egger, ἐν ἀντίτυπον τοῦ συγγράμματός του ἐπιγραφομένου «Histoire du livre depuis ses origines jusque à nos jours».

23). Ὁ σεβ. κ. G. Curtis, ἐν ἀντίτυπον τῆς συγγραφῆς του ἐπιγραφομένης «Constantinople according to the Greek Anthology».

24). Ὁ κ. Π. Κοντογεώργης, ἐν ἀντίτυπον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ μεταφρασθέντος συγγράμματός του σεβ. κ. G. Curtis ἐπιγραφομένου «Constantinople according to the Greek Anthology».

25). Ὁ κ. Δ. Γ. Πετρίδης, ἐν ἀντίτυπον τῆς συγγραφῆς του ἐπιγραφομένης «Στοιχειώδεις πρακτικαὶ ὁδηγίαι πρὸς διδασκαλίαν μαθημάτων ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις».

26). Ὁ κ. Χ. Πούλιος, ἐν ἀντίτυπον τῆς συγγραφῆς του «Ἀναγνώσματα ἐκ τοῦ Ἡροδότου πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν δημοτικῶν σχολείων».

27). Ὁ κ. Ε. Κοφινιώτης, τὴν ἑαυτοῦ συγγραφὴν ἐπιγραφομένην «Ἐρὰ Κατήχησις πρὸς χρῆσιν τῶν παιδῶν τῶν ἐν τοῖς δημοτ. σχολείοις φοιτῶντων καὶ τοῦ λαοῦ», ἐξ ἐνὸς τόμου.

28). Οἱ ἐν Παρισίοις βιβλιοπῶλοι κ.κ. Durand et Pedone-Lauriel, ἐν ἀντίτυπον καταλόγου τῶν ἐν τῷ βιβλιοπωλείῳ των εὑρισκομένων βιβλίων.

29). Ὁ κ. Γαβριήλ Δεστούνης, ἑπτὰ φυλλάδια διχοφόρου ὕλης μεταφρασθέντα ὑπ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ Ῥωστικοῦ.

30). Ὁ Χαρτογράφος κ. Kieperl, πίνακα τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν μετὰ τῶν παρακειμένων Ἑλληνικῶν, Σλαυτικῶν καὶ Ῥωμουικῶν.

31). Ὁ αὐτός, ἐν φύλλον χάρτου χρησιμεύοντος πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ προαποσταλέντος χάρτου τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας κατὰ τὴν Βερολίνοιον συνθήκην.

32). Ὁ κ. Γ. Γεράκης, ἀνά 50 ἀντίτυπα τῆς πρακτικῆς ἀριθμητικῆς του ὅπως διανεμηθῶσιν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τοῖς ἀπόροις σχολείοις. Φυλλάδ. Α' Β' καὶ Γ'.

33). Ὁ κ. Α. Π. Κεραμεύς, πέντε φυλλάδια περιέχοντα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀρχαιολογικὴν ὕλην ὑπ' αὐτοῦ φιλοπονηθέντα.

34). Ὁ κ. R. Foerster, ἐν φυλλάδιον περὶ τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ χειρογράφων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

35). Ὁ κ. Α. Dozon, ἐν ἀντίτυπον τῆς συγγραφῆς του ἐπιγραφομένης «Collection de contes et chansons populaires. Contes Albanais etc».

36). Ὁ κ. Βλ. Σχορδίλης, ἐν ἀντίτυπον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ συνταχθέντος ἀλφαβηταρίου πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων.

37). Ὁ κ. J. Barthelemy Saint-Hilaire, τὰς Ἀριστοτελικὰς μεταφράσεις ἐκ τόμ. δέκα' μετάφρ. τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ὁμήρου ἐκ δύο τόμ. μετάφρ. τοῦ συγγράμματός «Pensées de Marc Aurele», ἐξ ἐνὸς τόμ. καὶ ἑτέραν συγγραφὴν του ἐπιγραφομένην «A la Democratie Francaise» ἐξ ἐνὸς τόμου.

38). Ὁ κ. Ε. Sommer, ἐν ἀντίτυπον τῆς συγγραφῆς του «Les comedies de Plaute».

39). Ὁ κ. Ζ. Μάμουκας, ἀ' Ἀδαμαντίου Κοραῆ τὰ μετὰ θάνατον εὐρεθέντα συγγράμμα-
τα», ἐξ ἐνός τόμου.

40). Ὁ κ. Aug. Gevaert, δίτομον συγγρα-
φὴν του ἐπιγραφομένην «Histoire et théorie
de la musique de l' antiquité».

41). Ὁ κ. Γ. Τσιάκας, δέκα καὶ πέντε ἀν-
τίτυπα τῆς ὑπ' αὐτοῦ συνταχθείσης Ἱερᾶς Ἱ-
στορίας.

42). Ὁ κ. Γ. Λιανόπουλος, ἐν ἀντίτυπον
τῆς συγγραφῆς του ἐπιγραφομένης «Στοιχειώ-
δης ἀριθμητικὴ πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων».

43). Ὁ κ. Α. Σπανδωνῆς, τεσσαράκοντα
καὶ πέντε τόμους καὶ φυλλάδια διαφόρου ὕλης.

44). Ὁ κ. Ι. Οἰκιάδης, ἐγκυκλοπαιδικὸν
λεξικὸν ἐκ 16 τόμων.

45). Ὁ κ. W. Sharv, ἐν φυλλάδιον ἐπι-
γραφόμενον «Κατάλογος ἀντίτυπων ἐκ γύψου
τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἑλλην. γλυπτικῆς
τῶν ἐν Ἀθῆναις καὶ ἄλλοις μέρεσι τῆς Ἑλλά-
δος εὐρισκομένων».

46). Ὁ ἐν Σέρραις Μακεδονικὸς Φιλεκαπι-
δευτικὸς Σύλλογος, τέσσαρα ἀντίτυπα ἐκθέ-
σεών του τῶν ἐτῶν 1880 καὶ 1881.

47). Ὁ κ. Ἀβραάμ Παπαδόπουλος, ἐν ἀν-
τίτυπον τῆς συγγραφῆς του ἐπιγραφομένης
«Στατιστικὴ τῆς ἐπαρχίας τῶν Σουρμένων
διαλαμβάνουσα περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν δια-
φόρων αὐτῆς συνοικιῶν κτλ.».

48). Ὁ κ. Α. Μηλιαρῆς, ἐν ἀντίτυπον
τῆς συγγραφῆς του «Ὁδηγὸς τῶν ἀπλῶν το-
πογραφικῶν ἐπιγραφῶν».

49). Ὁ Σαῖτ ἐφένδης, ἐν ἀντίτυπον τοῦ
συγγράμματός του «Φαζαῖλι Ἀχλακίε βε Κε-
μαλέτι Ἰλμυγιέ».

50). Ἡ Διεύθυνσις τοῦ ἐν Βερολίῳ Βασιλι-
κοῦ Μουσείου, ἐν ἀντίτυπον συγγράμματος ἐπι-
γραφομένου «Die Ergebnisse der ausgraben-
gen zu Pergamon».

51). Ὁ κ. Βασίλειος Μιχαηλίδης, ἐν ἀντί-
τυπον τῆς συγγραφῆς του «Ἡ ἀσθενὴς λύρα,
λυρικὰ ποιήματα».

52). Ὁ κ. Γ. Τσιάκας, πέντε ἀντίτυπα τῆς
συγγραφῆς του ἐπιγραφομένης «Ὁδηγητικὸν
δοκίμιον πρὸς τελεσφόρον διδασκαλίαν τῆς εἰς
τρεις κύκλους διηρημένης Ἱερᾶς Ἱστορίας».

53). Οἱ ἐκδόται κ. κ. Lorentz und Keil
δέκα ἀντίτυπα φυλλάδιου ἐπιγραφομένου «Πε-
ριεχόμενα τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντων 13 τό-
μων τοῦ περιοδικοῦ «Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει
Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλογος».

54). Ἡ σύνταξις τῶν Βυρτεμπεργείων χρονι-

κῶν, τέσσαρα τεύχη ἀπερὶ στατιστικῆς καὶ
χωρογραφίας».

55). Τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Halle-Wittom-
berg τὰς ἐπομένας δημοσιεύσεις του, ἧτοι ἐν
δίπλωμα ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τοῦ κα-
θηγητοῦ Ἑρμάννου Οὐλρίκου, Πίνακα τῶν
σχολῶν (λατινιστί). Παραδόσεις χειμῶνος καὶ
θέρους, ἐκ δύο φυλλαδίων, Πίνακα τῶν παρα-
δόσεων χειμῶνος καὶ θέρους (γερμανιστί), ἐκ
δύο φυλλαδίων καὶ 139 ἐνιασίμους διατριβὰς
διαφόρου ὕλης.

56). Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν
τῆς Ἀμερικῆς, ἐν ἀντίτυπον βιβλίου πραγμα-
τευομένου περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ στρατοῦ
τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς.

57). Ὁ κ. Α. Γ. Χ. Κώνστας, ἐν ἀντίτυ-
πον τοῦ ἐκφωνηθέντος ὑπ' αὐτοῦ λόγου ἐν τῇ
ἐμπορικῇ σχολῇ Ὁδησοῦ τῇ 30 ἰανουαρίου
1882.

58). Ὁ ἐν Ἀθῆναις φιλολογικὸς Σύλλογος
Παρνασσός, δύο φυλλάδια τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδι-
δομένων Νεοελληνικῶν ἀναλέκτων.

59). Ὁ κ. Ε. Κονιδάρης, ἐν ἀντίτυπον περὶ
διδασκαλίας τῆς Καλλιγραφίας κατὰ νέαν
μέθοδον.

60). Ὁ κ. Γ. Παγίδας, ἐν ἀντίτυπον συγ-
γραφῆς του ἐπιγραφομένης «Ἐπίκρισις τῶν
παιδαγωγικῶν μελετῶν τῆς κ. Καλλιόπης
Κεχαγιᾶ».

61). Ὁ αὐτός, ἐν ἀντίτυπον συγγραφῆς του
ἐπιγραφομένης «Τὰ τῆς τοπογραφίας τῶν Ἑ-
πταπύλων Θηβῶν ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἀρχαιο-
λόγων διερευνώμενα».

62). Ὁ κ. Ν. Κοντακῶφ, ἐν ἀντίτυπον συγ-
γραφῆς του πραγματευομένης «Περὶ τῶν σω-
ζομένων Μωσαϊκῶν ἐν τισι τεμένεσι Κωνσταν-
τινουπόλεως ἀπὸ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς».

63). Ὁ κ. R. Foersteri, ἐν φυλλάδιον ἐπι-
γραφόμενον «Λόγος ἐπὶ τοῦ κειμένου τῶν φυ-
σιογνωμικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους».

64). Ὁ κ. Δ. Ν. Λέριος, ἐν ἀντίτυπον τῆς
συγγραφῆς του «Ὁδηγὸς προκαταρκτικῆς ἐκ-
παιδεύσεως κτλ.».

65). Ὁ κ. Paulus de Lagarde, ἐν φυλλά-
διον ἐπιγραφόμενον «Johannis Euchaitorum
Metropolitae quae in codice Vaticano graeco
676 supersunt etc.».

66). Ὁ κ. Ι. Λάτρης, τέσσαρα φυλλάδια
πραγματευόμενα περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ
Μουσείου καὶ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς ἐν Σμύρῃ
Εὐαγγελικῆς σχολῆς, τῶν ἐτῶν 1875, 1876,
1878 καὶ 1880.

Πᾶσι τοῖς φιλομούσοις τούτοις δωρηταῖς ἐξεφράσθησαν ἐν δέοντι καιρῷ αἱ εὐχαριστίαι τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου· οὐχ ἤττον τοῦ λόγου νῦν περὶ αὐτῶν ὄντος ἐνταῦθα, καθήκον μου θεωρῶ ὅπως ἐκφράσω αὐτοῖς ἐν τῇ ἐκτάκτῳ ταύτῃ συνεδριάσει καὶ τὰς ἰδίας μου εὐχαριστίας διὰ τὸ ἐνδιαφέρον ὅπερ πάνυ εὐμενῶς ἐπεδείξαντο πρὸς πλουτισμὸν τῆς ἡμετέρας βιβλιοθήκης, βέβαιος ὢν ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι οὐ παύσονται ὑπὲρ τῆς προόδου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐνδιαφερόμενοι.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην πολλαὶ κατεβλήθησαν προσπάθειαι πρὸς τὴν ὅσον ἐνεστὶν εὐμέθοδον κατάστρωσιν εὐρητηρίου κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν ἐμπεριλαμβάνοντος τὸν ὀλικὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ὑπαρχόντων βιβλίων, ἐν ᾧ οἱ προσερχόμενοι νὰ δύνωνται λίαν εὐχερῶς ν' ἀνευρίσκωσι τὰ ζητούμενα βιβλία, ἐὰν ταῦτα ὑπάρχωσιν ἐν αὐτῇ. Ἡ ἐργασία αὕτη λίαν ἐπίπονος οὖσα διεξεπεραιώθη αἰσίως καὶ πρὸ ἱκανοῦ χρόνου καὶ σὺν ταύτῃ μετ' εὐχαριστήσεως ἀναγγέλλω ὑμῖν ὅτι καὶ ὁ καθ' ἕλην κατάλογος, ὁ μᾶλλον τοῦ εὐρητηρίου χρήσιμος ἐν ἐκείνῃ βιβλιοθήκῃ, σχεδὸν θεωρεῖται διεκπεραιωθείς, μικρᾶς ἔτι ὑπολειπομένην ἐργασίας ἐν αὐτῷ, ἀναβληθείσης ἐπ' ἐσχάτων ἕνεκα ἐκτάκτων ἐπείγουσῶν ἐργασιῶν σχετικῶν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς βιβλιοθήκης.

Τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Συλλόγου ἐπισκέπτοντο ἔστιν ὅτε ἔνιοι τῶν παρ' ἡμῖν λογίων καὶ φοιτητῶν τῆς Μ. τοῦ Γ. σχολῆς· αὐτὸ τοῦτο παρατηρεῖτο καὶ ἐν τῷ ἀναγνωστηρίῳ πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν ἐν αὐτῷ ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν.

Ἐδανείσατο δὲ ἡ Βιβλιοθήκη καὶ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος εἰς 30 μέλη αὐτοῦ ἐπὶ τῇ συνήθει ἰδιοχειρῶς ἀποδείξει βιβλία 153, ὧν τὰ πλείστα ἐπιστράφησαν, ὑπολείπονται δὲ ὀλίγα ἔτι παρὰ τοῖς δανεισθεῖσιν.

Οὐδεμίαν ἔχομεν νὰ ἐξαγγείλωμεν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος προσφοράν πρὸς πλουτισμὸν τῆς συλλογῆς τῶν ἀρχαιοτήτων. Ταῦτα περιληπτικῶς ἐκτιθεῖς ἀναφορικῶς τῆς καταστάσεως τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου κατὰ τὴν λήγουσαν ἤδη συλλογ. περίοδον ἐκφράζω, Κύριοι, τὴν πεποιθήσιν καὶ τὴν ἐλπίδα ὅτι οἱ φίλοι μου καὶ φιλογενεῖς ὁμογενεῖς οἱ αἴεποτε μέγα ἐπιδεικνύμενοι ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τοῦ πρεσβυγενοῦς τούτου σκαπανέως τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν ἐν ταῖς ἡμετέραις χώραις ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ, θέλουσι τείνει αὐτῷ καὶ αὐτὸς ἀρωγὸν χεῖρα πρὸς ἀπρόσκοπον ἐπιτέ-

λεσιν τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ ἀναγκῶν, σύντελοῦντες οὕτω διὰ τῶν χορηγηθησομένων αὐτῷ μέσων καὶ πρὸς πλουτισμὸν τῆς ἰδίας βιβλιοθήκης, ἣτις προῦρισται νὰ καταστῇ προῖόντος τοῦ χρόνου δημοσία βιβλιοθήκη ἐν τῇ μεγαλοπόλει ταύτῃ παρέχουσα ἄφθονον πνευματικὴν τροφήν τοῖς προσερχομένοις λογίοις ὁμογενεῖσι τε καὶ ἀλλογενεῖσι καὶ λοιποῖς φιλομούσοις καὶ φιλοπροόδοις ἐν γένει.

Ἐν Σταυροδρομίῳ τῇ 20 Ἀπριλίου 1882.

Ὁ Βιβλιοφύλαξ

Θ. ΣΑΛΤΕΛΗΣ.

Ἀκολουθῶς ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ**, γεν. Γραμματεὺς, ἀναγινώσκει ἀντὶ τοῦ Ταμείου κ. Ν. Βαμβάκη τὴν ἐκθεσιν τοῦ Ταμείου ἔχουσαν ὡς ἐξῆς·

Κύριοι,

Τὴν ἐκθεσιν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ ταμείου τοῦ Συλλόγου ποιούμενος, μετὰ τὴν ἐκφρασιν τῶν εὐχαριστιῶν μου πρὸς τὰ ἀξιώσιμα μέλη ἐπὶ τῇ πρὸς ἐμὲ διηνεκαὶ ἐκτιμήσει καὶ ἐμπιστοσύνῃ αὐτῶν, δύο ἕτερα ἄτινα ὀφείλω νὰ ἐκθέσω ἐνώπιον ὑμῶν, ὀλίγην χαράν, καὶ πολὺ μεγαλειτέραν ἐλπίδα· καὶ ἡ μὲν ὀλίγη χαρὰ πηγάζει ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς διαχειρήσεως τῶν χρημάτων τοῦ Συλλόγου, παρουσιασάσης ἔστω καὶ ὀλίγον τι περίσσευμα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ὡς ἐν τῷ ἰσολογισμῷ θέλετε ἰδεῖ, ἡ δὲ μεγαλειτέρα ἐλπίς μου γεννᾶται ἐκ τῆς πεποιθήσεως, ὅτι ἐκείνοι οἵτινες ἐκλήθησαν καὶ ὀφείλουσι νὰ ἐπικουρῶσι τῷ Συλλόγῳ διὰ χρημάτων θέλουσι πράξει τὸ καθήκον καὶ τὴν ἐντολὴν αὐτῶν μετὰ μείζονος ἐλευθεριότητος, διότι ἂν αὕτη, ἡ εἰς πεποιθήσιν αὐξηθεῖσα ἐλπίς μου ἐξέλιπε, θὰ ἐξεδήλου ἱκανὴν λύπην, καθότι θέλετε ἰδεῖ, ὅτι ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ προσεχοῦς συλλογικοῦ ἔτους, ἕνεκα τῶν πολλῶν καὶ ὀσημέραι αὐξουσῶν ἀναγκῶν τοῦ Συλλόγου, τῶν ὀλίγων δὲ ἐξ ἀντιθέτου ἀπὸ τῶν τακτικῶν συνδρομῶν εἰσπράξεων παρουσιάζει αἰσθητὸν ἔλλειμμα, ὅπερ μόνον διὰ τῶν γενναιοδωρημάτων τῶν φιλομούσων ὁμογενῶν θέλει καλυφθῆ.

Μετὰ τὰ ὀλίγα ταῦτα προεισαγωγικῶς, ἀναγινώσκω τὸν ἰσολογισμὸν τῆς διαχειρήσεως τοῦ ταμείου, κατὰ τὸ παρὸν συλλογικὸν ἔτος ἔχοντα ὡς ἐξῆς·

Κίνησις Ταμείου

τοῦ ἐν Κων/πόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ συλλογικὸν ἔτος 1881-82.

Εἰσπράξεις		Ἐδαπάνησιν	
Ἀπὸ ὑπόλ. ταμείου παρελθ.		Εἰς μισθοδοσίας Α.Τ. 294.—	
συλλογικοῦ ἔτους Α.Τ. 309.97 ⁵⁰		» ἔξοδα διάφορα » 21.91	
» συνδρομὰς τακτικὰς »	180.—	» Διαγωνίσματα » 81.74	
» καθυστερούσας »	100.—	» φωτισμ. καὶ θέρμανσ. » 9.46	
» δικαίωμα διπλωμάτων »	14.—	» πυρασφάλιστρα » 24.—	
» Ἐκπαιδ. καὶ Φιλανθρ.»		» ἐπισκευὴν κτιρίου . . . » 32.—	
» Ἀδελφότητα . . . »	100.—	» γραφικὴν ὕλην » 5 16	
» Ἰω. Σισμάνογλου . . »	50.—	» Ἀρχαιολ. ἐπιτροπὴν » 19.58	
» Χρ. ἐφένδην Ζωγράφον πρὸς συλλογὴν γλωσσικῆς ὕλης . . . »	100.—	» ἐπισκευὴν κτιρίου . . » 32.—	
» Χρ. ἐφένδην Ζωγράφον πρὸς δημοσίευσιν »	150.—	» διαφόρους ἐκτάκτους δαπάνας » 74.49 50	
» Δ. Ταμβάκον »	20.—	» ἐμβάσματα εἰς Ἑθν. Τράπεζ. Ἑλλάδος δι' Ἀδελφότητα Κίου »	
» Gustave d'Eichthal »	8.67	» Ταμείον μετρητῶν . . »	
» Κ. Καραπάνον . . . »	4.40		
» Στέφ. Π. Σκυλίτζην »	11.—		
» Γ. Ν. Πασπάτην . . »	4.38		
» τόκους χρεωγράφων . »	36.27		
» πωλήσεις βιβλίων . . »	3.91		
» πώλησιν ὕδατος . . . »	1.48		
» Καραπάνιον διαγών. »	21.74		
» Ἀδελφότητα Κίου . . »	40.—		
» τόκους κληροδοτήμ. »			
Σουλῆνη μέχρι σήμερον. »	36.—		
	1193.82 50		
	Α.Τ. 1193.82 50		
		Α. Τ. 602,34 50	
		591.48	
		Α. Τ. 1193.82 50	

Ἐξαγόμενον

Τοῦ ἐν Κων/πόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ συλλογικὸν ἔτος 1881-82.

Εἰσπράξεις.		Δαπάναι.	
Ἀπὸ συνδρομὰς τακτικῆς Α.Τ. 182.—		Εἰς μισθοδοσίας Α.Τ. 294.—	
» » καθυστερούσας »	100.—	» ἔξοδα διάφορα » 21.91	
» δικαίωμα διπλωμάτων. »	14.—	» πυρασφάλιστρα » 24.—	
» Ἐκπαιδ. καὶ Φιλανθρωπικὴν Ἀδελφότητα. . . »	100.—	» ἐπισκευὴν κτιρίου . . . » 32.—	
» Ἰωάννην Σισμάνογλου. »	50.—	» φωτισμὸν καὶ θέρμανσιν » 9 46	
» Δ. Ταμβάκον »	20.—	» γραφικὴν ὕλην » 5 16	
» Gustave d'Eichthal. . . »	8.67	» Ἀρχαιολογ. ἐπιτροπὴν. » 19.58	
» Στέφ. Π. Σκυλίτζην. . . »	11.—	» διαφόρ. ἐκτάκτους δαπάνας » 74 49 50	
» Κ. Καραπάνον »	4.40	Περίσσευμα τῆς παρουσίας διαχειρίσεως » 55.50 ⁵⁰	
» Γ. Ν. Πασπάτην »	4.38		
» τόκους χρεωγράφων . . . »	36.27		
» πωλήσεις βιβλίων »	3.91		
» πώλησιν ὕδατος »	1.48		
	536.11		
	Α.Τ. 536.11		
		Α. Τ. 536 11	

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῇ 30 Ἀπριλίου 1882.

Ὁ Ταμίας
Ν. ΒΑΜΒΑΚΗΣ.

Οὕτω μὲν ἔχει ὁ ἰσολογισμὸς τοῦ ταμείου, πρὶν δὲ καταπαύσω τὸν λόγον, ἔκρινα ἀναγκαῖον νὰ ἐπεξηγήσω ὑμῖν τὸ κονδύλιον τῶν ἐκτάκτων δαπανῶν, ἀνερχόμενον εἰς λίρας

74.49 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{10}$, μὴ συμπεριλαμβανομένων μάλιστα ἐν τούτῳ οὔτε τῶν 32 λιρῶν τῆς ἐπισκευῆς κτιρίου τοῦ Συλλόγου, οὔτε τῶν τῆς ἀντιγραφῆς ἐπιγραφῶν διὰ τὸ ἀρχαιολογικὸν δελτίον,

συμποσούμενων εἰς λίρας 19.58 $\frac{0}{10}$ τὸ κονδύλιον ἐπομένως τοῦτο φαίνεται πως ὑπέρογκον, ἐφ' ᾧ φέρω τὰς ἐξῆς διασαφήσεις, ἧτοι ἐξωδευθήσαν ὑπὸ τὸν τίτλον *ἑκτακτοὶ δαπάναι*,

Διὰ συνδρομῆν εὐρωπαϊκῶν περιοδικῶν.....	Λ.Ο. 16.23.
Δετικά διέφορα βιβλίου θήκης καὶ γραφείου.....	» 16.30.
Συνδρομῆν εἰς τὸ ἀγωνοθέτημα Bluntschli.....	» 8.84.
'Εκτύπωσις διαφόρων ἡτοι ἐγκυκλίων, ἀγγελιτηρίων διευθύνσεων, προσκλητηρίων, προγραμμάτων κλπ.....	» 14.70.
'Επιδιορθώσεις διαφόρους.	» 18.42. ⁵⁰
'Ἐν συνόλῳ	Λ.Ο. <u>74.49.⁵⁰</u>

Μετὰ τὴν διασαφήσιν ταύτην οὐδὲν ἄλλο λείπεται, ἢ νὰ ἐκφράσω καὶ πάλιν τὰς εὐχαριστίας μου ἐπὶ τῇ τιμῇ δι' ἧς οὐ παύονται τὰ ἀξιοτίμα μέλη τιμῶντά με κατ' ἔτος, εὐχρηθῶ δὲ τῷ Συλλόγῳ μείζω ἠθικὴν τε καὶ ὕλικὴν ἐπίρρωσιν.

'Ο ταμίης
N. ΒΑΜΒΑΚΗΣ.

Μετὰ ταῦτα λύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΟΓ'.

(Ἑκτακτος).

Τῇ 30/11 Ἰουνίου 1882.

ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΕΟΡΤΗ.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. ΣΠ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Παρόντων δὲ τῆς Α. Π. τοῦ προέδρου Διδυμοτείου κ. Μεθοδίου, ἐκπροσωποῦντος τὴν Α. Θ. Π. τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, τῆς Α. Π. τοῦ Μητροπολίτου Σκυθουπόλεως, ἀντιπροσώπου ἐνταῦθα τοῦ Μ. Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, τῆς Α. Ἐξ. τοῦ κόμητος de Rascon, πρεσβευτοῦ τῆς Ἰσπανίας παρὰ τῇ Ὑψ. Πύλῃ, τοῦ κ. Ἀλ. Μαθιουδάκη τέως γενικοῦ προξένου τῆς Ἑλλάδος ἐνταῦθα, ἀντιπροσώπων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῖς προαστείοις αὐτῆς συλλόγων καὶ ἀδελφοτήτων, πλείστων τῶν ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἐπιστήμῃ διακρινομένων ὡς ἐπίσης καὶ τῶν ἐν τῷ τραπέζιτικῷ καὶ ἐμπορικῷ κόσμῳ τῆς ἡμετέρας πόλεως καὶ πλήθους φιλομούσων ἐξ ἑκατέρου τῶν φύλων κατεχόντων τὴν μεγάλην αἰθουσαν τοῦ Συλλόγου.

Ὁ κ. πρόεδρος κηρύξας τὴν ἑναρξιν τῆς τελετῆς δίδωσι τὸν λόγον τῷ γενικῷ γραμματεῖ, ὃς ἀναγινώσκει τὰς ἐξῆς ἐν περιλήψει ἐπιστολάς:

Τῆς Α. Θ. Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἀπὸ 29 φθίνοντος, ἀγγέλλοντος ὅτι μὴ δυνάμενος ἕνεκα σπουδαίων λόγων παρευρεθῆναι εἰς τὴν ἐπέτειον τοῦ Συλλόγου ἑορτῆν, ὡς ἐπεθύμει, ἐνετείλατο τῷ ἱερωτάτῳ προέδρῳ Διδυμοτείου κ. Μεθοδίῳ ὅπως παραστὰς ἐκφράσῃ τὰς εὐχὰς καὶ εὐλογίας τῆς Μ. Ἐκκλησίας τῷ Συλλόγῳ καὶ συγχαρῇ αὐτῷ ἐκ προσώπου αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ ἑορτῇ.

Τῆς Α. Ἐξ. τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ, ὑπουργοῦ ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἀπὸ 29 φθίνοντος, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ προσκλήσει εἰς τὴν ἐπέτειον αὐτοῦ ἑορτῆν καὶ ἐκφράζοντος τὴν λύπην αὐτοῦ διότι ἕνεκα ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἀδυνατεῖ νὰ παραστῇ.

Τῆς Α. Ἐξ. τοῦ Ἀλεξάνδρου πασᾶ Καραθεοδωρῆ, πρώην ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ, ἀγγέλλοντος ὅτι ἕνεκα ἀπροόπτων κωλυμάτων ἀδυνατεῖ νὰ παραστῇ εἰς τὴν ἑορτῆν τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου, ἀπὸ 28 φθίνοντος, γνωστοποοῦντος ὡσαύτως ὅτι ἕνεκα σπουδαίων καθηκόντων ἀδυνατεῖ παρευρεθῆναι εἰς τὴν ἐπέτειον ἑορτῆν.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. πρόεδρος ἀναγινώσκει τήνδε τὴν ἔκθεσιν τῶν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος πεπραγμένων τῷ Συλλόγῳ.

Φιλόμουσος ὁμήγηρις,

Τὸ τρίτον ἤδη ἐπὶ τοῦ τοῦ ἀγλαοῦ πρωτογενοῦς τούτου, ἐν τῇ Ἐῶς, τῶν γραμμάτων τε καὶ ἐπιστημῶν φυτωρεῖου ὀλισθηροῖν τοῖν ποδοῖν ἀναβαίνων ὀκρίβαντος, τὴν γλώττην τε καὶ τὴν καρδίην δάκνομαι, λόγον τε καὶ εὐθύνην τῶν κατὰ τὸ λῆξαν τοῦτο συλλογικῶν ἔτος πεπραγμένων δοῦναι ἀναγκαζόμενος.

Καὶ ὁ μὲν ἥλιος τῶν φίλων συνεργατῶν οὐδαμῶς ἤττων ἑαυτοῦ ἀπεδείχθη, ἐσαεὶ τὴν ἱεράν τῆς ἐπιστήμης δᾶδα καίουσαν κατεχόντων, ἢ δὲ τύχη καὶ αἱ περιστάσεις ἀντίξοοι καὶ ἐναντίαι· τοῦτο δὲ ἴσως κατὰ τι ἔμοιγε μόνῳ οὕτω φαίνεται, ὡς τὸν Σύλλογον τὴν παιδικὴν μόλις παρῆλάντα καὶ ὅλως τὴν ἡρωικὴν ἡλικίαν ἐκ τοῦ συνεγγυς γόντι· νῦν δ' οὗτος εἰς τὴν ἀνδρείαν μεταβαίνων ἡλικίαν, καὶ ὡς πλείστων τέκνων πατῆρ, καὶ μεγάλῃς οἰκογενείας ἀρχηγός, καὶ ὑπὸ τῶν βιωτικῶν ἀναγκῶν καταπιεζόμενος, καὶ τὰ τῆς ἡρωικῆς

ἐποχῆς συνήθη τοῦ ἐθνουσιασμοῦ ἄλματα πόρρω αὐτοῦ καταλιπών, προφυλακτικώτερος καὶ σκεπτικώτερος πρὸς τὰ πρόσω βυθίζειν ἀναγκάζεται. Ἄλλ' ἔχομεν ἐπὶ τοῦ τοῦ βήματος τούτου μετώπου περήγορόν τι ἀρχαῖον λόγιον, μεγάλους γράμμασι γεγραμμένον, τὸ λέγον *Θαρσεῖν χρή, τάχ' αὐριον ἔσσετ' ἄμεινον!* τούτο τὸ τε ἐκλείπον ἡμῶν θάρρος ζωπυρεῖ, καὶ τὰς χρηστάς ἡμῶν ἐλπίδας ἀναπτεροῖ, ὡς τῆς ἀνθρωπότητος πάντοτε, θείᾳ Μοίρᾳ, πρὸς τὰ πρόσω προβαίνουσας, καὶ τῶν διαδόχων ἡμῶν, ἡμῶν αὐτῶν ἱκανωτέρων προσδοκωμένων.

Ἄλλ' οὕτως ἢ ἄλλως εὐθύνας παρέχειν δεῖ, καὶ τὰ πράγματα ὡς ἔχει ἐκθεῖναι. Ὑπῆρξεν ἐποχὴ, καθ' ἣν ὁ κλεινὸς οὗτος Σύλλογος, πρωτόβουλος καὶ πρωτογενὴς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὑπὸ πάντων τῶν ἡμεδαπῶν τε καὶ τῶν ἄλλοδαπῶν θαυμαζόμενος, ἐπηνεῖτο καὶ τῆς κλήσεως αὐτοῦ ἀντάξιός τοις ὁμοθεσίαις ἐπιδεικνυσθαι ἡδύνατο, καὶ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, ὅστις ἐστὶν «ἡ διάδοσις τῶν γραμμάτων», οὐ μόνον λόγῳ, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ καθ' ἀπάσας τὰς ἡμετέρας χώρας ὅπου ἑλληνικὴ εὐνηχος αὐδὴ ἀκούεται, καὶ ἐκεῖ, ὅπου αὐτῆ, ἐκ περιστάσεών τινων, ὤλετο ἀποικομένη, ἐπιτυχῶς διὰ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ, καὶ τοῦ παρά τῶν φιλομούσων καὶ φιλογενῶν τῆς φίλης πάτρης τέκνων ἀφθόνως συλλεγομένου χρυσοῦ, καὶ ἀρμολιδίως ἐκχομένου ἐπεδίδωκεν. Ὑπῆρξεν ἐποχὴ, καθ' ἣν ὁ Σύλλογος καὶ τὰ πρωτότοκα αὐτοῦ τέκνα — ὁ Θρακικὸς τε καὶ ὁ Ἠπειρωτικὸς, — ἐν ταῖς ἑλληνοφώνοις καὶ ἐνταῖς ἄλλαις, ἑλληνικαῖς μὲν, μὴ ἑλληνοφώνοις δέ, εὐρείαις ἐπαρχίαις κατ' ἔτος ὑπὲρ τὰς τρισχιλίους ὀθ. λίρας διένεμε πρὸς ὑποστήριξιν καὶ ἐπανόρθωσιν τῶν ἐνδεῶν ἑλληνικῶν σχολῶν τοῦ λαοῦ, ὅπου ὑπῆρχον, καὶ τὴν ἐκ βάθρων ἀνέγερσιν νέων ἐκεῖ, ὅπου ἔλειπον.

Νῦν δὲ τί συμβαίνει; ὁ μὲν Σύλλογος πάντα ταῦτα, τῇ τῶν αὐτοῦ μεγαθύμων ἐργατῶν ἐνεργείᾳ καὶ ἐπιρροῇ διεπράξατο. Τοῦ δὲ χρόνου προϊόντος, καὶ τῆς τοῦ ἐπ' ἀρετῇ, ἀφιλοκερδείᾳ καὶ περινοίᾳ διαπρέποντος Οἰκουμηνικοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ', αἰσίως διοικούντος τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα, ἀνωτάτης χριστιανικῆς Ἀρχῆς τοὺς πόρους τούτους, τοὺς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Συλλόγου ἀνοιχθέντας, προσηκόντως ἀντιποησαμένης, *Φιλανθρωπικῆ καὶ Φιλεκπαιδευτικῆ Ἀδελφότητος* τοῦ πικλῆν τὸ τοῦ Συλλόγου γενναῖον ἔργον αὐτῇ διεκπερασοῖ καὶ αὐτὸν τὸν Σύλλογον τὴν χεῖρα πρὸς συντήρησιν τοῦ τῶν Βυζαντίων δυσπραγῆσαντος πάλαι γενναίου στρατηγοῦ

Βελισσαρίου τοῦ πρὸς τῶν ἀνδραγαθῶν αὐτοῦ ἀντίστροφον ἀμοιβὴν λαβόντος τυφλωθέντος δίκην τείνοντα ἐλεεῖ· ἐφ' ᾧ καὶ χάριτας αὐτῇ εἶδέναι, καὶ διαπρυσίως αὐτὰς κηρύττειν ὀφείλει.

Ἄλλὰ τούτων μὲν ἄλ.ς. Χωρῶμεν δὲ ἤδη εἰς τὴν κατὰ τὸ λῆξαν τοῦτο συλλογικὸν ἔτος ὑπὸ τοῦ Συλλόγου πεπραγμένων ὀφειλομένην ἀφήγησιν, καὶ ἀκραιφνῆ λογοδοσίαν, οὔτε τὰ μικρὰ μεγάλᾳ, οὔτε τὰ μεγάλα μικρὰ ποιούντες, ἀλλὰ γυμνῆν τὴν ἀλήθειαν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν μέλλοντες ἐκθεῖναι.

Καὶ πρὸς μὲν τὴν τοῦ Συλλόγου αὐτοσυντήρησιν καὶ διοικονομήσιν, δυσχερεῖαις, ὡς ἐφθίμεν προοιμιάζαντες, οὐ μικρὰς προσκρούσαντες, μέσα ἀνευρεῖν ἐτεχνάσθημεν, πρὸς τὴν τῶν κακῶς ἐχόντων ἐπανόρθωσιν, καὶ τὴν τοῦ ἐν τῷ προϋπολογισμῷ ἡμῶν φανεροῦ ἐλλείμματος κάλυψιν, ὅπερ ὁ ἡμέτερος κ. ταμίας ἀδυσωπήτοις ἀριθμοῖς καὶ μαθηματικῇ ἀναμφιλέκτως τῇ ἀκριβεῖ ἀπεικονίσει.

Τὰ δὲ λοιπὰ εἰσι τὰ ἐξῆς.

Α'. Ἐπιστολαὶ πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ τῶν φιλομούσων ὁμογενῶν ζαπλοῦτους τὴν αὐτῶν συνδρομὴν ἐπικαλούμεναι.

Β'. Ἐγκύκλιος ἐγγράφη εἰς τὰς διαφόρους, Εὐρώπης, Ἀσίας τε καὶ Ἀφρικῆς, ὅπου ἑλληνικῆφωνῆ ἀκούεται καὶ λαλεῖται, χώρας, καὶ τοῦ Σώματος ἡμῶν μέλη ὑπάρχει, ἀπερ εἴτε ἐξ ἀκροῦ, καὶ τῶν βιωτικῶν αὐτῶν περισπασμῶν, ἢ ἐκ τῆς τοῦ αἰτουόντος ἐλλείψεως, τὴν ἐτήσιον αὐτῶν ἀποτίσαι ὑστέρησαν συνδρομὴν, καὶ ἄνδρες ξυνηταῖροι, φίλοι καὶ τῷ Συλλόγῳ εὖνοι, δι' ἡμετέρων προτρεπτικῶν ἐπιστολῶν, πρὸς εἰσπραξίν τῶν καθυστερούντων ἐξελέγησαν, ὧν ἐνιοὶ τὴν ἡμετέραν ἐντολὴν ἀπεδέξαντο καὶ ὀτρηνῶς εἰργάσαντο.

Τούτους τοῖς εὐγένεσι συνεταιροῖς τὰς χάριτας ἡμῶν δημοσίᾳ κηρύξαι ἐνασμενίζομεθα. Τὸ δὲ ἐκ τε τῶν προαιρετικῶν ἐκτάκτων τούτων συνεισφορῶν καὶ τῆς τῶν ὀφειλομένων ἐτησίων ἀποτίσεως ἐκείνων οἵτινες ἀποτίσαι ζυγκάτενευσαν ἀποτέλεσμα παρακατιόντες δηλώσομεν.

Νῦν δέ, περὶ τῶν τοῦ Συλλόγου ἐργασιῶν ἰδίξ τὸν λόγον ποιούμενοι, ἀρξώμεθα ἀπὸ τοῦ Περιδοικοῦ, ὡς τοῦ μόνου τῆς πραγματικῆς ὑπάρξεως τοῦ Συλλόγου ἐν τε τῷ ἔσω καὶ τῷ ἔξω κόσμῳ, πρὸ πάντων, ἀποδεικτικῆς. Ἄλλὰ φεῦ! ἢ ἐλλείψις τούτου πρὸ δύο ἡδὴ ἐνιαυτῶν, τὸ ἀνύπαρκτον ἐν τοῦ Συλλόγου τοῖς ἀποῦσιν ἐμφαίνει. Καὶ ὁμως ὁ Σύλλογος ἔ-

πάρχει, καὶ οὐδαμῶς μείον τοῦ πρὶν ἐργάζεται· ἀλλ' ὁ τύπος σιγῆς, καὶ διὰ τῆς σιγῆς αὐτοῦ, τὴν ἀφάνειαν ἐκείνου τοῖς τὰ καθέκαστα ἀγνωοῦσιν ὑποκρίνεται· ταῦτα δ' ὑμῖν ἀνακαλύψαι, ἐκὼν τ' ἀέκων, ὑπὸ τοῦ καθήκοντος κατεπειγόμενος, βιάζομαι.

Ἄμα τῆς προεδρείας τυχόν, τὰ τοῦ παρελθόντος ἔτους πεπραγμένα, δι' αἷτια, ὑπὸ τοῦ σιβαστοῦ ἡμετέρου προκατόχου ὑμῖν πέρυτιν ἐκτεθέντα, ἀδημοσίευστα εὔρον.

Ἀπὸ δὲ ἀρχῆς τοῦ ἔτους τούτου τοῦ συλλογικοῦ, νυκτός τε καὶ ἡμέρας περὶ τῆς ἐκδόσεως ἀμφοτέρων τῶν περιοδικῶν μερμηρίζων, τὴν Συντακτικὴν ἐπιτροπὴν οὐκ ἐπαυσάμενη διὰ τοῦ ἀκαμάτου Γενικοῦ ἡμῶν Γραμματέως προτρεπόμενος τοῦ ἔργου γενναίως ἀντιλαβέσθαι, καὶ αἰσίως εἰς πέρας τὴν διπλὴν ἐργασίαν ἐνεργεῖν, ὅπως τῷ σιβαστῷ ἡμῶν διαδόχῳ τὴν τοῦ ἔτους αὐτοῦ ἐργασίαν μόνην ὡς εἰκὸς παραδῶ. Ἄλλ' εἰς μάτην! Φθονερὸς δαίμων ἀνηλεῶς ἀντιπράττων, τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ποθομένου παρενεπόδισε· καὶ οὔτε τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς ὁ ἄκαμπος ζῆλος ἐκτέλεσαι τὸ καθήκον ἠδυνήθη.

Ἐλπίζομεν οὖν ὅτι ὁ ὀτρηνὸς ἡμῶν φίλος διάδοχος, τῇ ἀρωγῇ τῶν ἐριτίμων συγκοσμητόρων πάντα τὰ ἐμπόδια ὑπερπηδήσας, τὴν ἐκ νεκρῶν τοῦ Συλλόγου ἀνάστασιν θαυματούρησεται.

Φέρε δὲ καὶ νῦν μεταβῶμεν εἰς τὴν τῶν τοῦ Συλλόγου ἐργασιῶν ἀφήγησιν.

Ὁ μὲν Σύλλογος κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τριακονταοκτάκις συνεδρίασε· τῶν δὲ συνεδριάσεων τούτων αἱ μὲν ἐπτὰ ἦσαν ἑκτακτοί, ὧν ἡ μὲν πρὸς τοῦ ζητήματος τοῦ χάρτου τῶν Χερσαίων Τειχῶν Κων/πόλεως συζήτησιν, ἣτις εἰς οὐδὲν εὐχάριστον κατέληξεν ἀποτέλεσμα, καὶ ἰδίας ἐπὶ τούτῳ ἐπειτα ὀνομασθείσης ἐπιτροπῆς, οὐδὲν καὶ αὐτῆς κατορθώσεως. Ὁ δὲ Σύλλογος ἐκὼν τ' ἀέκων εἰς ἄλλα προβῆναι ἀπεφάσισε μέτρα, ἀπερ ὅμως τὸ ἡμᾶς νῦν διαδεξόμενον προεδρεῖον ἐκτελέσασθαι ἀναγκασθήσεται· ἡ δὲ πρὸς συζήτησιν καὶ ἐπιψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ, τρεῖς δὲ πρὸς ἀκρόασιν τῶν ἐκθέσεων τῶν διαφόρων ἐπιτροπῶν.

Κατὰ δὲ τὰς τακτικὰς αὐτοῦ συνεδριάσεις, ὁ μὲν Σύλλογος συνεσκέψατο περὶ τῶν διαφορῶν ἀναφυνέντων ζητημάτων, διαφορῶς προτάσεις συζητησάμενος, διαφορῶν δὲ φιλολογικῶν, ἐπιστημονικῶν τε καὶ ἀρχαιολογικῶν ἐμβριθῶν πραγματειῶν ἠκρόασατο, ὧν τὴν ἀκριβοῦς ἐκθεσιν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπετηρίδι οἷόν τ' ἂν εἶη τῷ

βουλομένῳ γινῶναι· τούτων δ' ἡ συζήτησις λίαν ἐνδιαφέρουσα κατέστη. Καὶ τούτων τὴν λεπτομερῆ ἀφήγησιν τὸ περιοδικὸν ἡμῶν ὄτε σὺν θεῷ ἀντιλήπτορι τὸ τῆς ἡμέρας φῶς ἴδοι, πρὸ ὀφθαλμῶν ὑμῶν θήσεται.

Κατὰ τὸ συλλογικὸν τοῦτο (1881—1882) ἔτος, τακτικὰ μὲν προσελήφθησαν Μέλη ὀκτωκαίδεκα, ἐπίτιμα δὲ δέκα, ἐνεῦθεν τε καὶ ἐκ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, ἄνδρες ἐπὶ σοφίᾳ ὑψηλῇ τε περιωπῇ, ἐν τε τῇ τοῦ Κράτους καὶ τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν πολιτεία κάρτα διαπρέποντες.

Τρία δὲ τῶν αὐτοῦ Μελῶν ἀπεβίωσαν· τούτων τὰ μὲν δύο, ἐπίτιμα ὁ ἀοίδιμος Οἰκουμην. Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ ς', ὁ γεραρὸς καὶ σοφὸς ἱατρός, φιλόσοφος τε καὶ γλωσσολόγος, καὶ τὰ μέγιστα ἀριστος τῶν τῆς Ἑσπερίας ἑλληνιστῶν, ὁ τῶν Γάλλων Litttré, ὁ τὸν μακρὸν αὐτοῦ ὄλον βίον τὰς βαθύταις μελέταις, τὰς ἡμερησίαις τε καὶ νυκτεριναῖς, κατατριψάς· ὁ δ' ἐκ τῶν ἀντεπιστελλόντων, ὁ πολυῖστωρ ἐν Ἀθήναις ἱατρός, Ἀναστάσιος ὁ Γούδας, ὁ τῷ πανελληνίῳ γνωστὸς καὶ ἀκχύματος μεταφραστῆς τε καὶ δημοσιογράφος, τῶν δὲ ἐπιστημῶν ἀνδρῶν, κατὰ Πλούταρχον ὡς ἔγγιστα, βιογράφοι.

Ἑκτακτοὶ δ' ἐπιτροπαὶ ἐξελέγησαν τέτταρες, 1^η) πρὸς τὴν τοῦ κτιρίου ἀναγκαίαν ἀνοικοδομήν, κατὰ πολλὰ ἐπισκευῆς χρῆζοντος, 2^α καὶ 3^η) πρὸς κρίσιν διαφορῶν τῷ Συλλόγῳ ἀποσταλέντων συγγραμμάτων καὶ 4^η) πρὸς ἐπινόρθωσιν τῶν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ κακῶς ἐχόντων.

Τοῦ δ' ἐν Βρυξέλλαις τῆς Α. Α. Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτάτου πρέσβεως, κ. Στεφ. Κ. Καραθεοδωρῆ, ἐπέκλησιν τινα πρωτόβουλον τοῦ κυρίου Von Holzendorff, πρὸς ἴδρυσιν διαγωνίσματος τοῦ διεθνοῦς καὶ συνταγματικοῦ δικαίου, πρὸς αἰδίων μνημόσυνον τοῦ τούνηθεν μεταστάντος νομοδιδασκάλου Bluntschli, ἐπιστεῖλαντος, καὶ τὴν τοῦ Συλλόγου σύμπραξιν προτρεψάμενον, ἐνεργῶς οὗτος τοῦ διαγωνίσματος μέτοχος, 20 ὄφρ. συνεισεργῶν.

Πρὸς δὲ κατὰ τὰς τῶν ἀρχαιολογικῶν αὐτοῦ συλλογῶν, διώρισε τὸν νεκρὸν καὶ ῥέκτην νεοσύλληκτον ἀξιόλογον συνεταῖρον, τὸν κ. Ἀθ. Πικραδόπουλον τὸν Κεραμεία, τὸν ἐκ τῶν ἐν Σμύρνῃ ἀρχαιολογικῶν αὐτοῦ ἔργων γνωστὸν ἤδη ἡμῖν, ὃς τῆς ἀρμενίας πρὸ πάντων φυλῆς ἀνεζωπύρησε τὸ θάρρος, πρωτοφανῆ καὶ πρωτότυπα τὸν ἀριθμὸν τρία ἀναγνοῦς ἀναγνώσματα, ὧν τὰ μὲν δύο περὶ τῆς ἀρμενικῆς

φιλολογίας καὶ τῆς ἐπ' αὐτῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπιδράσεως, τὸ δὲ τρίτον περὶ σχηματισμοῦ τοῦ ἄρμενικοῦ ἀλφαβήτου, κατὰ τὸν Ε' μ. Χ. αἰῶνα.

Δημοσίαι δὲ διαλέξεις ἐνώπιον συνήθως πολυαριθμοῦ ἀκροατηρίου, ἐνεακαίδεκα ἐγένοντο ἱστορικαί, φιλολογικαί τε καὶ ἐπιστημονικαί.

Τούτων ὁ μὲν εὐφραδῆς κ. Κ. Σ. Καλλιάρχης, τέτταρας πρῶτος, καὶ αὖθις περὶ τοῦ πεφλημένου αὐτῷ καὶ ξυνήθους ἀντικειμένου, — τῆς γυναικός, ὡς περ καὶ ἄλλοτε, περὶ ταύτης ὡς φιλοσόφου, ὡς μητρός, ὡς θυγατρός, ὡς συζύγου, καὶ ὡς πολίτου πραγματευθείς. Νῦν δὲ ταύτην ἐναντι τοῦ θανάτου θεί, τὸ γενναίον, τὸ εὐσταθές, τὸ ἄτρομον, τὸ ἤρεμον τῆς ψυχῆς αὐτῆς καὶ αὐτοῦ τοῦ φοβεροῦ θανάτου ἐνώπιον, προκειμένου περὶ ὑψηλῆς τιнос ἀρχῆς καὶ ἰδέας κατέδειξε· παραδείγματα δὲ τῶν τοιούτων μεγάλων ἀρετῶν, τὰς περιφήμους μεγαθύμους γυναικας τῆς καλλιγύναικος Γαλατίας — τὴν βασίλισσαν Μαρίαν Ἀντωνιέτταν, τὴν Λουδοβίκου τοῦ 16^{ου} τοῦ μέρτυρος ἐπικληθέντος ἀδελφῆν, τὴν κυρίαν Ἐλισάβετ, τὴν κυρίαν Ρολάνδου, τὴν Ὀλυμπίαν, τὴν Λουκίλην, τὴν Καρλόττην, καὶ ἄλλας τινὰς γενναίας γαλλίδας προέταξε· τούτων τὸ ἀτάραχον λίαν ζωηρῶς παρέστησεν, ὅπερ αὐταὶ ἐπέδειξαντο πρὸ τῆς ἐπὶ τῶν περικαλλῶν κεφαλῶν αὐτῶν ἐπικειμένης θανασίμου καταπτώσεως τῆς τρομερᾶς ὀξείας κοπίδος, τῆς ὑπὸ τοῦ φερωνόμου ἱατροῦ Guillot μόλις πρὸς τὴν τὸ δυνατόν εὐθανασίαν τῶν τὴν κεφαλικὴν ποινήν ὑποστῆναι καταδεδικασμένων ἐφευρεθείσης κατὰ τὴν ὀλεθρίαν ἐκείνην ἐποχὴν τῆς Γαλλίας μεγάλῃς ἐπαναστάσεως, τῆς τὰς ἰδέας καὶ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα ξύμπαντος τοῦ Κόσμου ἄρδην παραλλαξαμένης ὅτε αὐταὶ θύματα οἰκτρὰ καὶ ἀθῶα ἐπεσον τῇ ὀμότητι καὶ ἀπανθρωπίᾳ τῶν κορυφαίων ἐκείνης λειτουργῶν.

Ὁ δὲ κ. Β. Σαρακιώτης, ὡσαύτως περὶ τῆς τῶν ζῶων νοσησοῦνης, τετρακτὸς φυσιολογικῶς τε καὶ ψυχολογικῶς διελέξατο, τὸ ἀκροατήριον αὐτοῦ κατατέρψας.

Ὁ δὲ καλλιπῆς καὶ εὐκρινῆς καθηγητής, κ. Ι. Δ. Ἀριστοκλῆς φιλοσοφικῶς πάλιν περὶ τοῦ ἠθικοῦ ἀγαθοῦ, οὗ τὸ ὑπέρτατον αὐτὸς ὁ Θεός ἐστιν.

Ὁ δὲ πολυμαθῆς κ. Ἡρ. Βασιλάδης δις διελέξατο, α') περὶ ἀποθώσεως τοῦ Ὁμήρου, λαβῶν ἀφορμὴν ἐκ τῆς τοῦ πρωτοτύπου, τοῦ ὑπὸ τοῦ ζωγράφου Ingge καλλιτεχνηθέντος, ἀντιγραφῆς, ἣτις ἐπὶ τῆς μετωπίδος τοῦ Συλλόγου, καθέδρας ἀνήρτηται, ὑπὸ τοῦ μεγάλου

τοῦ Συλλόγου εὐεργέτου, τῆς Α. Ἐξ. τοῦ Χρ. Ζωγράφου ἐφένθη, τῷ Συλλόγῳ δωρηθεῖσα, καὶ β') περὶ τοῦ συμπλέγματος τοῦ Λαοκόωντος, ἥτοι τῆς παραστάσεως τῆς τρομερᾶς συσφίγκτου ἀποπνίξεως, τοῦ τοῦ Πριάμου Λαοκόωντος, σὺν τοῖς τέκνοις, ὑπὸ τῶν τεραστίων ὄψεων, ἣτις καλλιτεχνηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ροδίων ἀγαλματοποιῶν, ἐν τῷ Βατικανῷ τῆς Ῥώμης μέχρι τοῦ νῦν θαυμάζεται. Περὶ ἀφοτέρων ὡς περ εἴωθεν ὁ πολὺς τῶν γραμμάτων ἐραστῆς, καὶ ἐνθῶως νεανικῇ τῇ γλώττῃ, διαλεχόμενος, εἰς οὐρανοὺς τὴν τῶν ἀπνευστι ἀκρωμένων θαμόνων φαντασίαν ἀνήρατο ὁ δαιμόνιος.

Τῶν δὲ φίλων ἡμῶν ἀδελφῶν, Ἀρμενίων γόνος εὐθαλῆς πρωτευούσης τιнос τῶν ἐνταῦθα οἰκογενειῶν, τῆς πρὸ πεντηκονταετίας ἦδη, τὴν τῆς ἀμαθείας τῆς σκαιᾶς καὶ ὀπισθοδρομικῆς ἄχρουν ἐσθῆτα γενναίως πρώτης ἀποδυσασμένης, καὶ τὴν τῆς σεμνῆς καὶ προδευτικῆς παιδείας, καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἀλουργίδα ἀμφισσαμένης, καὶ τοῖς ὁμογενέσιν ἠθικῆς προόδου αὐτόχρονημα τύπος καὶ ὑπογραμμὸς γενομένης, ἡ εὐμαθῆς καὶ πατριῶτις κυρία Dussap, ἐκ τοῦ τῶν Ἀρζουμένων, τὸ γένος ἔλκουσα γλαφυρὰν ἐποιήσατο ἐνώπιον πολυαριθμοῦ καὶ ἐκλεκτοῦ διαφόρου ἔθνους, φυλῆς καὶ θρησκευματος ἀκροατηρίου συγκειμένου διέλεξεν πολλαχῇ εὐφημηθεῖσαν, ἀπερὶ τῆς διανοητικῆς καταστάσεως τῶν Ἀρμενίων, κατὰ τὴν ε' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, τὴν ἐπ' ἐκείνης τῆς ἐποχῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ δραστήριον ἐπιρροὴν καταδείξασα, καὶ μέχρι τῆς συγχρόνου ἐποχῆς τὸν λόγον ἐπεκτείνασα ῥαγδαίως ἐχειροκροτήθη, ἡ γαλλιστὶ καλλιπῶς καὶ ἐναρμονίως τὰ τοῦ ἀντικειμένου τῆς διαλέξεως αὐτῆς ἀναπτύξασα.

Ἐτέρα δὲ ἐκ τῶν ἡμετέρων καλλιπῶν καὶ λογίων γυναικῶν, ἡ τοῦ Ζαπτείου διευθύντρια, Κ. Καλλιόπη Κεχαγιᾶ, εὐφραδῶς πάνυ ἀγορεύσασα ἐν μιᾷ διαλέξει, πολύκαρπον καὶ πυκνὴν ὕλην ἐμπεριεχούση, τὴν τῶν ἀκροατῶν σύντονον προσοχὴν ἐφέλκυσε.

Λογίων δὲ ἱατρῶν ξυνωρίς, οἱ κ. κ. Λούσης καὶ Ζίφος, περὶ ἱατρικῶν πραγμάτων, λίαν ὀφελίμων τῷ ἀγνώτῳ λαῷ, διελέξαντο. Τούτων ὁ μὲν πρότερος περὶ ἐλώδους πυρετοῦ, τῆς γενέσεως αὐτοῦ, τῶν αἰτίων καὶ τῆς προφυλάξεως, ὁ δὲ ὕστερος περὶ τῆς φθίσεως, τῶν αἰτίων ταύτης, τῆς ιδιότητος καὶ τῶν διαφορῶν περὶ αὐτῆς ἐπιστημονικῶν θεωριῶν λίαν ἐπιστημονικῶς διελέξαντο.

Ὁ δὲ κ. Α. Τάγης ἐν συμμέτρῳ λόγῳ περὶ ἡφαιστειῶν τὰ δέοντα καὶ τὰς τῶν ἐπιστημῶν θεωρίας ἐπιτυχῶς ἐξελέχτο.

Τελευταίον, ἄλλη λογία γαλλικῆ γυνή, πρὸ εἰκοσαετίας ἐνταῦθα, ἄλλοτε μὲν τὸ τῶν Ἀρμενίων θῆλυ φύλον ἐν Μεσοχωρίῳ παιδεύσασα, νῦν δὲ ἀνάμικτον θηλέων τε καὶ ἀρρένων πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης, ἐν Διπλοκιονίῳ, σχολὴν ἰθύνουσα καὶ ἐν αὐτῇ διδάσκουσα, καὶ πολλὰς ἤδη διδακτικὰς συγγραφὰς καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ὑπουργείου δεκτὰς γενομένας ζυγγραψάσα, ἀκμάτος τῶν γραμμῶν λειτουργός, καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐν τῇ ἡμετέρῃ χώρᾳ διδόντις, τῆς τῶν Παιρσιῶν Ἀκαδημίας πρώτης τάξεως ἐν τῇ διδασκαλίᾳ πτυχιούχος, τό, ὅπερ ἡ γυνὴ ἐν γένει ἐν τῇ Κοινωνίᾳ διαδραματίζει, πρόσωπον, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς ἱστορικῶς καὶ ἐντέχνως ἀφηγησαμένη ἐπέρανε τὸν λόγον, ἐν τέλει παρατηρήσασα, ὅτι ἡ γυνή, ὡς μήτηρ, ἐν ταῖς ἀπαλαῖς αὐτῆς χερσὶ τὸν βίον τῆς ἀνθρωπότητος κατέχει.

Ἡ δὲ Ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ ἀδυνατοῦσα, ὡς ἐφθήμεν ἀνωτέρω εἰπόντες, ὡς ἐκ τῆς οἰκονομικῆς τοῦ Συλλόγου σημερινῆς καταστάσεως, τὰ εὐρέα αὐτῆς καθήκοντα, κατὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ διέποντος τοῦτον Κανονισμοῦ ἐπιβαλλόμενα, προσηκόντως ἐκτελέσῃ, πρὸς βελτίωσιν καὶ προαγωγὴν τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, καὶ πρὸς πληροστέραν καὶ ταχύτεραν ταύτης ἐπιτυχίαν, ἐγνομοδότησεν ἀπαραιτήτων τὴν καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύστασιν διδασκαλείου, πρὸς τὸ ἐν τούτῳ ὅσον οἶόν τε πλείους διδασκάλους τῆς κατωτέρας παιδεύσεως, τῆς ὡς μάλιστα τῷ λαῷ ἀναγκαίας, μορφοῦσθαι. Ἐφ' ᾧ, καὶ τῇ τοῦ Συλλόγου συγκατανεύσει, ἐξελέχτο ἐπιτροπεῖαν, ἐκ τριῶν τῶν αὐτῆς ὁμοτίμων ξυνησταμένην, ὅπως, προσηκόντως τὸ ζήτημα τοῦτο σπουδάσασα, ἀποφανθῇ καὶ τὸ πρὸς τοῦτο πρόγραμμα δεόντως συντάξῃται.

Τὸ δὲ ἔργον αὐτῆς ἐπιτυχῶς περάνασα, εὐνουστέρως ἀναμένει καιροῦς, πρὸς τὴν τῶν ἀποφασισθέντων καὶ κανονισθέντων πραγματιώσιν.

Πρὸς δὲ τοῦ Καραπανεῖου διαγωνίσματος ἐκπλήρωσιν, ἡ Ἐπιτροπὴ ἀναγκάζεται τὴν τῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὀρισθέντων συγγραμμάτων βράβειον, ἀπερ ἐστὶν ἡ Χρηστομάθεια καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία, ἀτε τοιοῦτων μὴ ἐπισταλέντων, εἰς τὸ προσεχὲς ἀναβαλεῖν ἔτος,

ὅποτε, ἐν ταύτῳ, ἢ τε Φυσικὴ Ἱστορία καὶ ἡ Γεωγραφία, κατὰ τὸ ἐπὶ τούτῳ δημοσιευθὲν πρόγραμμα, βραβευθήσονται.

Ἐράμιλλον τοῦ κ. Κ. Καραπάνου, ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἤδη ἔτους, καὶ ἕτερον φιλόμουσον καὶ γενναῖον ἀριθμεῖ ἄνδρα ὁ Σύλλογος, τὸν ἐν Ὁδησσῷ κ. Ι. Βουτσινᾶν, οὐκ εὐκαταφρόνητον ὀρίσαντα χρηματικὸν ποσόν, πρὸς σύνταξιν γενικοῦ Ὁδηγοῦ παιδεύσεως ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Ἡ δ' ἐπιτροπὴ τῇ φιλογενεῖ πειθομένη ἐκθύμως τοῦ ἀνδρός βουλῇ καὶ τὸ ἐπὶ τούτῳ συνέταξεν ἤδη πρόγραμμα, τὸ σύγγραμμα, εἰς τρία, ὡς εἰκός, τὸ τοῦ Ὁδηγοῦ τῆς δημοτικῆς, τὸ τοῦ τῆς μέσης, καὶ τὸ τοῦ τῆς τῶν πραγματικῶν λεγομένων σχολείων παιδείας ὀδηγοῦ μέρη διελῶν.

Χειρόγραφα δέ, πρὸς κρίσιν, τῇ ἐπιτροπῇ ἐστάλησαν δύο, ὧν ὅμως τὴν κρίσιν εἰς τοῦπιὸν ἀναβαλεῖν ἔτος ἠναγκάσθη αὐτῇ.

Ἡ δὲ Φιλολογικὴ ἐπιτροπὴ, ἐπτάκις συνεδρίχασα, περὶ τὸ Ζωγράφειον καὶ αὐθις, τὸ περὶ συλλογῆς ζώντων μνημείων ἐν τῇ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ γλώσσῃ, ἠσχολήσατο διαγώνισμα, καὶ περὶ τὴν Ζωγράφειον βιβλιοθήκην. Καὶ περὶ μὲν τοῦ προτέρου ζητήματος, ὁ νεαρός ἡμῶν νέος συναγωνιστής, κ. Ἀθ. Π. Καραμύς, μετὰ μικρὸν προσηκόντως λόγον ποιήσεται.

Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου ζητήματος, ἡ ἐπιτροπὴ τῷ μὲν ὀτρηνῷ φιλόλογῳ, κ. Ν. Γ. Πολίτῃ, τῷ τὴν τοῦ Ἀριστοφάνους ἔκδοσιν αὐθορμήτως αἰτήσαντι, τὸ μέλημα ἀνέθετο, τοῖς δὲ πρὸ πολλοῦ περὶ τὴν ἔκδοσιν ἐτέρων ποιητῶν καὶ ἑλλήνων συγγραφέων ἐργαζομένοις, πρὸς ἐπίσπευσιν τῶν ἔργων αὐτῶν, ὑπόμνησιν τὴν ἀρμόζουσαν ἐποίησατο.

Ἐν δὲ τῇ Ἐπιστημονικῇ ἐπιτροπῇ, ὁ μὲν κ. Κ. Καλλιᾶδης, πραγματεῖαν περὶ τοῦ Συλλόγου τοῦ διεθνoῦς δικαίου ἐν Βρυξέλλαις ἀνέγνω, ἦν ἔπειτα καὶ ἐνώπιον τοῦ Συλλόγου ἀνέγνω.

Ἡ δ' ἐπιτροπὴ, τὴν αὐτῇ πρὸς γνωμοδότησιν παραπεμφθεῖσαν συγγραφὴν τοῦ κυρίου Μηλιαράκη «περὶ Ὁδηγοῦ τῶν ἀπλῶν γεωγραφικῶν περιγραφῶν», ἀξίαν λόγου καὶ συστάσεως, λαβοῦσα ὑπ' ὄψει, τὸν κ. Α. Κορομηλᾶν ἀντίτυπᾷ τινὰ αὐτοῦ πρὸς διανομὴν μέλεσι τε καὶ σωματείοις ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀποστεῖλαι παρεκάλεσε.

Τῇ δὲ παρακλήσει ταύτῃ ὁ κ. Κορομηλᾶς φιλοφρόνως πᾶν ὑπακούσας, ἑκατὸν ἀντίτυπα συνεπῶς, ὅπου δεῖ, διανεμηθόσμενα ἀπέπεμψε.

Ἐν δὲ τῇ Βιβλιοθήκῃ, κακῶς τῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἀνευ καταλόγων τα-

κτικῶν, καὶ ὅπως ἐναντίον τοῦ τὴν Βιβλιοθήκην διέποντος νομίμου Κανονισμοῦ δανειζομένων, καὶ πολλὰς κατὰ συνέπειαν ἀπολλυμένων ὅτι πλείστης νῦν τῆς προσπαθείας πρὸς ἐπανόρθωσιν καταβληθείσης, τοῦτο εὐχαρίστως πᾶν διαδηλοῦμεν ὑμῖν, πρὸς δὲ ὅτι καὶ εὐμέθοδον ἀνεγράφη εὐρετήριον, καὶ ὁ καθ' ὅλου κατὰλογος σχεδὸν συντάγη, ὡστε ταύτην, τῷ τοῦ ἡμετέρου Ἀστεως δημοσίῳ προωρισμένην, ἤδη εὐμαρῶς παντὶ προσιτὴν γίγνεσθαι.

Μέχρι τοῦ παρελθόντος συλλογικοῦ ἔτους, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ 1871 παντάπασιν αὐτὴν ἀποτεφρωσάσης δεινῆς καὶ πανωλέθρου πυρκαϊᾶς, ἥτοι ἐπὶ δεκαετίαν, εἰς 8500, τῇ φιλομοῦσῳ ἡμεδαπῶν τε καὶ φίλων ἄλλοδαπῶν εὐμενεῖ συνδρομῇ καὶ ἔστιν ὅτι καὶ ἰδίᾳ τοῦ Συλλόγου δαπάνη, τόμους ἠυξήθη. Κατὰ δὲ τὸ ἡμέτερον λήγον ἔτος, ὡς 580 ἐπιστάλησαν, ἔσωθῆν τε καὶ ἔξωθεν, ἡμῖν βίβλοι, ἀνθ' ὧν καὶ ὡς εἰκὸς ἰδίᾳ ἐπιστολαῖς ἀρμοδίαις ἀπασὶ τοῖς γενναίοις συγγραφεῦσι καὶ δωρηταῖς ἠυχαριστήσαμεν, καὶ νῦν εἰκότως χάριτας αὐτοῖς εἰδότες, πανδημῶς τὴν χάριν ἀνακηρύττομεν, οὕτως ὡστε, τό γε νῦν ἔχον, εἰς 9080 βιβλίων ἢ ἡμετέρα σύγκειται Βιβλιοθήκη.

Προσφοραὶ δὲ χρηματικαὶ ἐγένοντο αἰ εἰξῆς· Ἐκτὸς τῶν ἐτησίων, ὑπὸ τῶν Μεγάλων Εὐεργετῶν, τῆς τε Α. Ε. τοῦ Χρηστάκη ἐφένδη Ζωγράφου, καὶ τοῦ φιλομοῦσου Αὐτῆς γαμβροῦ, κ. Κ. Καραπάνου, διὰ τε τὰ Ζωγράφεια, καὶ τὰ Καραπάνεια διαγωνίσματα τακτικῶν συνεφορῶν, ὁ μὲν κ. Χρηστάκης ἐφένδης Ζωγράφος, πρὸς εὐκόλυνσιν τῆς τοῦ περιοδικοῦ ὀσμῆραι δυσχερατινομένης ἐκδόσεως ἐκ τῆς ἀχρηματίας, γενναίως προσήνεγκε . . . Ἄ. Ὁθ. 150 Ὁ δὲ κ. Κ. Καραπάνος Φρ. 100 Ὁ δὲ κ. Gustave d'Eichthal ὁ φίλτατος ἡμῖν τῶν Γάλλων μέγας ἑλληνοφίλος, καὶ γνήσιος τοῦ ἡμετέρου ἔθνους φίλος » 200 Ἡ δ' ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἐδρεύουσα Φιλανθρωπικὴ Εὐεργετικὴ ἀδελφότης Ἄ. Ὁθ. 100 Ὁ δὲ ἀρχῆθεν γνωστός φιλογενῆς κ. Σισμάνογλου » 50 Ὁ δὲ φιλόμουσος κ. Ν. Τριμβάκος » 20

τὸ ὅλον Ἄ. Ὁθ. 320 + Φρ. 300

Καὶ ὁ ἡμέτερος δὲ Σύλλογος, τὸν ὀβολὸν αὐτοῦ, ἐκ 200 φρ. συγκείμενον, ὑπὲρ διαγωνίσματος τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἀίδιον τοῦ ἀοιδί-

μου νομοδιδασκῆλου μνημόσυνον, τοῦ Bianchi, ξυμβάλλειν οὐκ ὤκνησεν.

Ἐκθῦμως δὲ τελευτῶντες ἀνεγγελλομεν ὑμῖν ὅτι, κατὰ τὸ ἤδη συλλογικὸν ἔτος, ἀντὶ τοῦ πέρυσιν ἐλλείμματος, ἐν τῷ πενιχρῷ ἡμῶν Ταμείῳ, περίσσευμα 55 ὀθωμανικῶν λιρῶν, ἐκτὸς τῶν πρὸς τὴν τοῦ περιοδικοῦ δημοσίεωσιν 150 προσενεχθειῶν ὀθ. λιρῶν, καταλείπομεν.

Μέλη δὲ νέα, τακτικὰ μὲν, τὸ ἔτος τοῦτο προσελήφθησαν 18· ἐπίτιμα δὲ 7· ἀντεπιστέλλοντα δὲ 4.

Ἀπεβίωσαν δὲ, ἐκ μὲν τῶν τακτικῶν ἐν Ροστόβη ὁ Α. Πήλας.

Ἐκ δὲ τῶν ἐπίτιμων ἐν Κ/πόλει ὁ πρῶν Ἀρχιεπίσκοπος Κ/πόλεως νέος Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ ς'.

Ἐκ δὲ τῶν ἀντεπιστελλόντων ἐν μὲν Ἀθῆναις ὁ τῆς ἰατρικῆς πολυτίστου Διδάκτωρ Ἀναστάσιος Γούδας.

Ἐν δὲ Ἰωαννίνοις ὁ τῆς Ἑλλάδος γενικὸς πρόξενος Ἀνδρέας ὁ Λόντος.

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ὁ νῦν ὅλος τῶν τοῦ Συλλόγου μελῶν ἀριθμὸς ἐστὶν ὡς ἐξῆς·

Μέλη τακτικὰ 400· ἐπίτιμα 100· ἀντεπιστέλλοντα 120· τὸ ὅλον 620.

Αἱ δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν, τὸν αὐτὸν ἡμῖν ἐπιδικόντων σκοπὸν, θιάσων σχέσεις εἰσὶν ἀριστα καὶ φιλικαί.

Τοιούτων ὁμίλων, ἐν τε τῇ πρωτεύουσῃ καὶ ταῖς ἐπαρχίαις πολλῶν ὄντων προσετέθησαν κατὰ τὸ παρὸν ἔτος καὶ ἕτεροι εἰς.

1^{ος}. Ἡ Τυπογραφικὴ Ἀδελφότης.

2^{ος}. Ὁ ἐν Κ/πόλει ἑλληνικὸς Φιλεκαπαιδευτικὸς Σύλλογος.

3^{ος}. Ἡ ἐν Ἀλῆ-Τζελεμπῆ Φιλανθρωπικὴ Ἀδελφότης.

4^{ος}. Ἡ ἐν Πραβίῳ τῆς Μακεδονίας Φιλεκαπαιδευτικὴ Ἀδελφότης «Πρόνοια».

5^{ος}. Ὁ ἐν Κλεισούρᾳ Φιλεκαπαιδευτικὸς Σύλλογος.

6^{ος}. Ἡ ἐν Ἑλλησπόντῳ Τρωϊκῇ Φιλεκαπαιδευτικὴ Ἀδελφότης.

Κρίσεις συγγραμμάτων·

Ἀνεγνώσθη ἡ κρίσις τῆς ἐπὶ τῆς τουρκικῆς ἰδιώματι συγγραφῆς τοῦ Σαὶτ Βέη υἱοῦ τοῦ ἐν τῷ Α. Παλατίῳ Διοικητοῦ, φιλολόγου καὶ ἰαν γλωσσολόγου Κεμάλ Πασσᾶ, σπουδαιοτάτου νέου περὶ τὴν τουρκικὴν δημοσιογραφίαν ἀριστεύοντος. Ἡ συγγραφή αὕτη ἐπιγράφεται, «Τέχνη, Ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τούτῳ πρὸς τὰ ἡθελ σχέσεις».

Ἡ δὲ τοῦ ἀπερὶ τῆς παρὰ τοῖς Ἀρχαίοις

Μουσικῆς» διτόμου ὀργάνους τε και σοβαροῦ συγγράμματος τοῦ κ. F. A. Gevaert ἐκ Βρυξελλῶν κρίσις εἰσέτι ἀναμένεται.

Τὸ δὲ Ἀναγνωστήριον ἡμῶν, τὸ ἅπαντι τῷ βουλομένῳ, προεδρικῆ ἀδείᾳ, εὐχερῶς προσιτὸν εὐρυχωρότερόν τε και εὐπρεπέστερον κατέστη.

Ταῦτά εἰσι φιλόμουςον και εὐγενές Ἀκροατήριον, τὰ κατὰ τὸ τήμερον αἰσίως λήξαν συλλογικὸν ἔτος τοῦ εὐκλεοῦς τούτου Συλλόγου ἔργα. Ἐκ μέσης δὲ καρδίας εὐχόμεθα αὐτῷ τὸ μέλλον ἄμεινον.

Ἀκολουθῶς ὁ κ. Ἀθ. Π. Κεραμεύς, εἰσηγητῆς τῆς Φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀναγινώσκει

τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς περὶ τοῦ Ζωγραφείου διαγωνίσματος (ἰδ. σελ. 310).

Μετὰ τὴν ἔκθεσιν ταύτην ἡ Α. Π. ὁ πρόεδρος Διδυμοτείχου διὰ καταλλήλου προσλαλιᾶς συγχαίρει τῷ Συλλόγῳ ἐκ προσώπου τῆς Α. Θ. Π. και αὐτοῦ και εὐχεται αὐτῷ τὰ βέλτιστα.

Τὴν Α. Π. εὐχαριστήσας ὁ κ. πρόεδρος και παρακαλέσας ὅπως ἐκφράσῃ τῇ Α. Π. τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Συλλόγου δι' ἣν ἐπιδεικνύει ὑπὲρ αὐτοῦ μέρος διὰλύει τὴν συνεδρίασιν.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΩΝ ΠΡΟΣΕΝΕΧΘΕΝΤΩΝ ΤΩ ΣΥΛΛΟΓΩ, ΒΙΒΛΙΩΝ

ἀπὸ Ματου 1880 μέχρις Ἀπριλιου 1881.

ΣΗΜ. Τὸ ὄνομα τοῦ προσενεχθέντος παραλείπεται ὅταν τοιοῦτος ᾖ ὁ συγγραφεὺς.

ACADEMIE ROYALE DE BELGIQUE.—Centième anniversaire de fondation (1772—1872). Bruxelles, 1872. Τόμ. 1 εἰς 8^ο. Προσφορά τῶν κ.κ. Merzbach et Falk βιβλιοπωλῶν ἐν Βρυξέλλαις*).

ACTON (Lord).—Histoire de la liberté dans l'antiquité et le christianisme. Traduction par Louis Borquet. Préface d'Emile de Laveleye. Bruxelles, 1878, Τόμ. 1, εἰς 12^ο. Προσφορά τῶν κ.κ. Merzbach et Falk βιβλιοπωλῶν ἐν Βρυξέλλαις.

ADAN (H. Ph.).—Le monde invisible dévoilé. Révélation du microscope racontées. Trois cents figures. Bruxelles, Paris, 1879. Τόμ. 1, εἰς 8^ο. Προσφορά τῶν κ. κ. Arnaud et Lebat, βιβλιοπωλῶν ἐν Παρισίαις.

ALAUX (J. E.).—La raison. Essai sur l'avenir de la philosophie, Paris, 1860. Τόμ. 1, εἰς 12^ο. Προσφορά τῶν κ.κ. Merzbach et Falk βιβλιοπωλῶν ἐν Βρυξέλλαις.

ALVIN (L.).—Documents Iconographiques et typographiques de la bibliothèque Royale de Belgique. Fac-simile photo-lithographiques avec texte historique et explicatif par les conservateurs et employés de la bibliothèque Royale, publié sous la direction et avec le concours de Monsieur le conservateur en chef L. Alvin, avec l'autorisation de M. le Ministre de l'intérieur. Bruxelles, Amsterdam, 1877. Τόμ. 1, εἰς φυλλάδιον. Προσφορά τῶν κ.κ. Merzbach et Falk βιβλιοπωλῶν ἐν Βρυξέλλαις.

ANNALI Bulletino e Monumenti dell Insti-

*) Αἱ προσφοραὶ τῶν ἀξιοτίμων βιβλιοπωλῶν κ.κ. Merzbach et Falk καὶ Arnaud et Labat ἐγένοντο τῇ εὐγενεῖ φροντίδι τοῦ Ἐξ. Στεφ. Καραθεοδωροῦ, πρεσβευτοῦ τῆς Ὑψ. Πύλης ἐν Βρυξέλλαις.

tuto archeologico di Roma, années 1829—1879 avec le Repertorio 1834—1873 et la Storia dell Instituto 1879, ἦτοι τόμοι ἐν ὄλῳ 90, ἐξ ὧν 78 εἰς 8^ο, 10 εἰς μ. φύλλον καὶ 2 εἰς μ. 4ον.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ (Ν.).—Ἡ δοκιμὴ τοῦ σταυροῦ καὶ τὸ ἐσφαλμένον αὐτῆς. Ἐκδοσις δευτέρα. Ἐν Ἀθήναις, 1880. 1, εἰς 12^ο.

ANNUAIRE—du conservatoire royal de musique de Bruxelles pour 1877 et 1878 I^o et IIe année, Bruxelles. Τόμ. 2, εἰς 8^ο. Προσφορά τῶν κ.κ. Merzbach et Falk βιβλιοπωλῶν ἐν Βρυξέλλαις.

ASTRUC (E. A.).—Le prophète Jonas, (Extrait de la Revue Belgique). Bruxelles, 1874. Τόμ. 1, εἰς 8^ο. Προσφορά τῶν κ. κ. Merzbach et Falk βιβλιοπωλῶν ἐν Βρυξέλλαις.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ (Β.).—Ἀνθρωπολογίας, ἦτοι σωματολογίας καὶ ψυχολογίας στοιχεῖα μετὰ 22 λιθογραφημάτων, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, 1880.

BANNING (Emile).—L'Afrique et la conférence géographique de Bruxelles. Deuxième édition revue et augmentée. Avec 3 cartes et 16 gravures. Bruxelles, 1878. 1, εἰς 8^ο. (Merzbach et Falk).

BARA (Louis).—La science de la paix. Bruxelles, Paris, 1872. 1, εἰς 8^ο. Merzbach et Falk.

BERTRAND (Felix).—La Vendetta, le Banditisme et leur suppression. Tableau de moeurs Corses. Paris, 1870. 1, εἰς 12^ο. (Arnaud et Labat).

BERNSTEIN (A.).—Naturwissenschaftliche Volksbücher. Vierte verbesserte und vermehrte auflage. Stuttgart, 1880. 21, εἰς 16^ο.

BIBLIOTHÈQUE Royale de Belgique.—Catalogue de la bibliothèque de F. J. Fetis, acquis par l'état Belge. Bruxelles 1877. 1, εις 8^{ov}. (Merz. et Falk).

BILONTI.—Historiae Romanae scriptores minores. 1789. 1, εις 8^{ov}. Προσφορά τῆς ἐν Στρασεβούργῳ Βασιλικῆς Βιβλιοθήκης.

BONIFACE (J.).—Jean Fusco ou l'éducation catholique. Bruxelles, 1876. 1, εις 8^{ov}. Merzbach et Falk.

BORIE (V.).—L'année rustique. Paris, 1863 1, εις 12^{ov}. Arnaud et Labat librairie Paris.

BREULIER (Adolphe).—Une douzaine de contes et une histoire vraie. Paris. 1, εις 12^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

ΒΡΕΙΜΙΤΖΑΚΗ (Σ.).—Εὐμέθοδος λογιστικῆ ἢ αὐτοδίδακτος διπλογραφία. Ἐν Ἡρακλείῳ, 1880. 1, εις 8^{ov}. Δύο ἀντίτυπα.

BRUYSEL (Er.).—L'industrie et le commerce en Belgique, leur état actuel et leur avenir. Bruxelles, 1868. 1, εις 8^{ov}. Merzbach et Falk.

ΒΥΡΑΝΟΣ.—Οἱ δύο Φόσκαροι, ἱστορικὴ τραγωδία εις πράξεις πέντε, μεταγλωττισθεῖσα ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ, ὑπὸ Θρασυβούλου Κωμαράδου. Ἐν Ἀθήναις, 1880. 1, εις 8^{ov}.

GACHARD (M.).—Lettres écrites par les souverains des Pays-Bas aux États de ces provinces, depuis Philippe II, jusqu'à François II, (1559—1794). Bruxelles et Leipzig, 1851. 1, εις 8^{ov}. (Merz. et Falk).

GACHARD (M.).—Retraite et mort de Charles-Quint au monastère de Yuste. Lettres inédites publiées d'après les originaux conservés dans les archives Royales de Simancas. Bruxelles, Gand et Leipzig, 1854—55. 3 εις 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

GACHARD (M.).—Inventaire des papiers laissés par le cardinal de Granvelle à Madrid, en 1586. Inventaire des archives trouvées au palais de Granvelle, à Besançon, en 1607. Histoire d'un procès célèbre à propos de ce dernier inventaire. Bruxelles, Leipzig, Gand, 1862. 1, εις 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

GACHARD (M.).—Notice des manuscrits concernant l'histoire de la Belgique qui existent à la bibliothèque Impériale, à Vienne. Bruxelles, Leipzig, Gand, 1864. 1, εις 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

GACHARD (M.).—La captivité de François Ier et le traité de Madrid. Étude historique lue à la séance publique de la classe des

lettres, le 11 Mai 1860, Bruxelles, Gand et Leipzig, 1860. 1, εις 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

GACHARD (M.).—Une visite aux archives et à la bibliothèque Royales de Munich, Bruxelles, Leipzig, Gand, 1864. 1, εις 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

GACHARD (M.).—Trois années de l'histoire de Charles-Quint (1543—1546), d'après les dépêches de l'ambassadeur Vénitien Bernardo Navagero. Bruxelles, Leipzig, Gand, 1865. 1, εις 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

GACHARD (M.).—Correspondance de Charles-Quint et d'Adrien VI, publiée pour la première fois. Bruxelles, Gand et Leipzig, 1859. 1, εις 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

GACHARD (M.).—La bibliothèque des princes Corsini, à Rome. Bruxelles, 1869. 1, εις 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

GACHARD (M.).—Les archives du Vatican. Bruxelles, 1874. 1, εις 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

GASKELL (Mme).—Dranford, traduit de l'Anglais par Mme Louise Sw. Belloc. Paris, 1856. 1, εις 12^{ov}. (Arnaud et Labat).

ΓΕΛΕΩΝ (Μ.).—5) Εἰρήνης Σεβαστοκρατορίας ἀνέκδοτον ποίημα (1143) ἐκ χειρογράφου τῆς ἐν Πάτμῳ βιβλιοθήκης. Ἀθήνησι, 1879 1, εις 8^{ov}.

GERARD. (P. A. F.).—Notice sur les relations politiques de la Belgique avec la Hollande, depuis la séparation des deux pays au XVIe siècle jusqu'en 1830. Bruxelles, 1875. 1, εις 8^{ov}. Merzbach et Falk.

GIRAUD (Gust.).—Deux histoires vraies. Marguerite Villon, Marie de Revel. Paris, 1872. 1, εις 12^{ov}. Arnaud et Labat.

GRAVIÈRE (Caroline).—Sur l'Océan. (Extrait de la Revue Belgique). Bruxelles, 1874. 1, εις 8^{ov}. Merzbach et Falk.

GRAVIÈRE (Caroline).—Bibliothèque élégante. Deux nouvelles. Une Parisienne à Bruxelles—mi-la-sol. Bruxelles, 1875. 1, εις 12^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

GOETHALS (B.).—Le Pays et l'Armée. Bruxelles, 1878. 1, εις 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

GREYSON (Emile).—Bibliothèque élégante. La maison Cuwewaeter et Huysman. Le commandant. Aerson II édition. Bruxelles. Τόμ. 1, εις 12^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

GREYSON (Emile).—En Hollande. III édition. Bruxelles. 1, εις 12^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

GREYSON (Emile).—Bibliothèque élégante. En Hollande. Juffer Daadje et Juffer

Doortje. Faas schonck. Bruxelles. 1, εις 12^{ον}. III édition. (Οι αὐτοί).

GUILLAUME (le Lieutenant Baron). — Histoire des régiments nationaux des Pays-Bas au service d'Autriche. Bruxelles, 1877. Τόμ. 1, εις 8^{ον}. (Οι αὐτοί).

ΔΕΚΙΓΑΛΛΑ (Ι.). — Φιλοσοφικαὶ διαλέξεις περὶ τῆς τῶ σώματι οὐσιώδους ἐνώσεως τῆς ψυχῆς κατὰ τοὺς ἀπὸ τῆς Σχολῆς. Ἐν Ἐρμουπόλει, 1880. 1, εις 8^{ον}.

ΔΕΚΙΓΑΛΛΑ (Ι.). — Ἡμερολόγιον περὶ τῆς ἐν ἔτει 1866 κατὰ τὰς νήσους Καμμένης ἠφαιστείου ἐκρήξεως μετὰ συντόμου περιγραφῆς τῶν προγενεστέρων ἐκρήξεων. Ἐν Ἐρμουπόλει, 1881. 1, εις 8^{ον}.

DECLÈVE (J.). — L'amour et le serment de l'amour. Bruxelles. 1, εις 8^{ον}. Merz. et Falk.

DELBŒUF (J.). — La Psychologie comme science naturelle; son présent et son avenir. Application de la méthode expérimentale aux phénomènes de l'âme. Paris, 1876. 1, εις 8^{ον}. (Merzbach et Falk).

DEPRET (L.). — En Autriche. Paris, 1870. 1, εις 12^{ον}. (Arnaud et Labat).

DÉPRET (Louis). — La fraynoise. Paris, 1871, I, εις 12^{ον}. (Οι αὐτοί).

DEFFNER (M.). — Archiv für mittel-und meugriechische philologie herausgegeben. Athen, 1880, 1, εις 8^{ον}.

DEVENTER (M. L. Van). — Cinquante années de l'histoire fédérale de l'Allemagne. Etude historique et politique. Bruxelles, 1870, I, εις 8^{ον}. (Merzb. et Falk).

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ. — Les harangues de Demosthène. Texte Grec, publié d'après les travaux les plus récents de la philologie avec un commentaire critique et explicatif, une introduction générale et des notices sur chaque discours par Henri Weil. Paris, 1873. 1, εις 8^{ον}.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ, Hachette. Les plaidoyers politiques. Texte Grec, publié [d'après les travaux les plus récents de la philologie, avec un commentaire critique et explicatif, une préface et des notices sur chaque discours, par Henri Weil Ire Serie. Paris, 1877. 1, εις 8^{ον}. Προσφορά Hachette.

DUBARRY (Arm.). — Deux mois de l'histoire de Venise (1866). Paris, 1869. 1, εις 12^{ον}. (Arnaud et Labat).

DUBARRY (Arm.). — Petite France. Paris. I, εις 12^{ον} (Arnaud et Labat. Paris).

DUBARRY (A.). — Quatre célébrités, IIe édition. Paris. 1, εις 12^{ον}. (Arn. et Labat).

DU CANGE. — Glossarium ad scriptores omediae et infimae Latinitatis, per Du Cange. Editio nova. Parisiis, 1733 — 1736. 6, εις φύλλον. Προσφορά τῆς ἐν Στρασβούργῳ Βασιλικῆς Βιβλιοθήκης.

DUPONT (Ed.). — Notice sur la vie et les travaux de Jean-Baptiste—Jullien d'Omalus d'Hallsy. Bruxelles, 1876. 1, εις 12^{ον}. (Merzb. et Falk).

HALLOY (J. J. d'Omalus)—Précis élémentaire de géologie, 8e édition. Bruxelles, Paris, 1868. 1, εις 8^{ον}. (Οι αὐτοί).

HENRARD (Paul). — Marie de Medicis dans les Pays-Bas. Bruxelles, 1876, 1, εις 8^{ον}. (Οι αὐτοί).

HERZEN (A.). — Nouvelle phase de la littérature russe. Bruxelles et Gand, 1864. 1, εις 8^{ον}. (Τούνης).

HOEFER (Ed. von). — Confession eines plattdeutschen auters. Stuttgart, 1879. 1, εις 8^{ον}. (Οι αὐτοί).

HOEFER (Ed. von). — Goethe und Charlotte von Stein. Stuttgart, 1878. 1, εις 8^{ον}. (Τούνης).

HON (H. Le). — Histoire complète de la grande éruption du Vésuve de 1631, avec la carte, au 1/25000, de toutes les laves de ce volcan, depuis le seizième siècle jusqu'aujourd'hui. Bruxelles, 1886. 1, εις 8^{ον}. (Merzbach et Falk).

HON (H. Le). — L'homme fossile en Europe son industrie, ses moeurs, ses oeuvres d'art. sixième édition avec une notice biographique et des notes paléontologiques et archéologiques, par M. E. Dupont. . . . Orné de cent gravures. Bruxelles, 1879. 1, εις 8^{ον}. (Οι αὐτοί).

HUARD (Ferd.). — Fables cadonéennes. Deuxième édition. Paris, 1856. 1, εις 12^{ον}. (Arnaud et Labat).

EULER (C.). — De la Gymnastique pédagogique et de la nécessité de l'organiser en Belgique. Bruxelles, 1865. 1, εις 8^{ον}. (Merz. et Falk).

ΕΥΡΗΠΙΔΟΥ. Sept tragedies. Text Grec etc. publié par Henri Weil. Deuxième édition. Paris, 1879. 1, εις 8^{ον}. (Hachette).

ΕΤΑΙΡΙΑ (Ἀρχαιολογικὴ ἐν Ἀθήναις)—Τύχος πρακτικῶν 1880.

ΕΤΑΙΡΙΑ (Μεσαιωνικῶν ἐρευνῶν) — Δελτίον

τῶν ἐργασιῶν ἔτος Α'. Ἐν Κων/πόλει Τόμ. Α' εἰς 8^{ov}.

JANE (P.).—L'année sanglante. 1870 — 1871. London, 1872. 1, εἰς 8^{ov}. (Merz. et Falk).

JANE (P.).—Le chant lyrique. London, 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

JANE (P.).—Au poète Emmanuel Hiel. La rénovation flamande. London, 1875. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

JUSTE (Th.).—Léopold Ier et Léopold II Rois des Belges, leur vie et leur règne. Bruxelles, 1878. 1, εἰς 8^{ov}. Merzbach et Falk.

JUSTE (Th.).—La pacification de Gand et le sac d'Anvers 1576. Bruxelles, 1876. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

ZIMMERMAN (W. F. A.).—L'homme, problèmes et merveilles de la nature humaine physique et intellectuelle. Origine de l'homme, son développement de l'état sauvage à l'état de civilisation; exposé complet d'anthropologie et d'ethnographie à l'usage des gens du monde, traduit sur la huitième édition. Bruxelles, Paris, 1815. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

CAUVAIN (J.).—Contes et chroniques des eaux et des bains de mer. Paris, 1865. 1, εἰς 12^{ov}. (Arnaud et Labat).

CHARLES (Phil.).—Études sur H. Shakspeare, Marie Stuart et l'Arétin. Le drame, les mœurs et la religion au XVI siècle. Paris. 1, εἰς 12^{ov}. (Οἱ αὐτοί.)

CHASTEL (Comte du).—Feux follets-nuits, poésies, Bruxelles, 1878. 1, εἰς 12^{ov} Merzb. et Falk.

CHRYSOCHOOS (M.).—Carte de l'Épire méridionale contenant les nouvelles frontières grecques d'après le traité de Berlin. Athènes, 1879.

CLAUDE (F.). — Le roman de l'amour. Paris, 1862. 1, εἰς 12^{ov}. (Arnaud et Labat).

KAROLUS (L.).—Le président Mascote cadet Roty, la semaine orageuse, coups d'éteignoir. Paris, 1868. 1, εἰς 12^{ov}. (Arnaud et Labat).

ΚΑΤΡΑΜΗ (N.). — Φιλολογικὰ Ἀνάλεκτα Ζακύνθου. Ἐν Ζακύνθῳ, 1880. 1, εἰς 8^{ov}.

KIEPERT (E.).—Πίναξ τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν Ε' π.Χ. ἑκατονταετηρίδα, ἐκδοθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου πρὸς διέδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, δαπάνη τοῦ ἀρωγοῦ

τῆς ἐθνικῆς παιδείας Στεφάνου Ζαφειροπούλου. Ἐν Βερολίῳ, 1880. Στεφ. Ζαφειροπούλου.

KIEPERT (E.). — Πίναξ τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἤτοι τῶν χωρῶν ὅσαι ἐξελληνίσθησαν διὰ τε τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ἐκδοθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου πρὸς διέδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, δαπάνη τοῦ ἀρωγοῦ τῆς ἐθνικῆς παιδείας κ. Στεφάνου Ζαφειροπούλου. Ἐν Βερολίῳ, 1880. Στεφ. Ζαφειροπούλου.

KIEPERT (H.). — Neue general-karte der unter-donau-und Balkan-Länder mit den neuen Greozen von Serbien, Bulgarien und Ost-Rumelien, Nach den im jahre 1879, ausgeführten officiellen aufnahmen. Berlin, 1880.

KIEPERT (E.). — Χάρτης Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας τῶν κατὰ τὸ Βερολίνοιον Συνέδριον παρχωρουμένων τῇ Ἑλλάδι χωρῶν. Ἐν Βερολίῳ, 1881.

CŒUR (P.).—Contes Algériens, par Pierre Coeur. Paris, 1869, 1, εἰς 12^{ov}. (Ὁ αὐτός).

CONFÉRENCE du jeune barreau de Bruxelles. Les clerks de la Bazoche. Conférence du 23 Avril 1873. Bruxelles, 1874. 1, εἰς 8^{ov}. Merzbach et Falk.

CONZE (von A.).—Die ergébnisse der Ausgrabungen zu Pergamon. Vorläufiger bericht, von A. Conze, C. Humann, R. Bohn, etc. Berlin, 1880 I, εἰς 4^{ov}.

COURNIER (J. M.).—Une famille en 1870 — 71, par J. M. Cournier. Deuxième édition. Paris, 1874. 1, εἰς 12^{ov}.

CURTIUS (E.).—Histoire Grecque traduit de l'allemand sur la cinquième édition, par A. Bouché-Leclercq. Tome Ier. Fascicule N° 1, εἰς 8^{ov}. Paris, 1880.

CURTIUS(E.).—Histoire Grecque, traduite de l'allemand sur la cinquième édition, par A. Bouché-Leclercq. Tome Ier. Paris, 1880. Fascicule N° 6.

CURTIOS(E).—Die ausgrabungen zu Olympia. Herausgegeben von C. Curtius, F. Adler und G. Hirschfeld. Berlin, 1875 — 79. 4, εἰς φύλλον.

QUETELET (Ad.). — Histoire des sciences mathématiques et physiques chez les Belges. Nouvelle édition. Bruxelles, 1871. I, εἰς 8^{ov}. (Merzb. et Falk).

QUETELET (Ad.). — Météorologie de la Belgique comparée à celle du Globe. Bruxelles, Paris, 1867. I, εἰς 8^{ov}. (Ὁ αὐτός).

QUETELET (Ad.). — Sciences mathématiques et physiques au commencement du XIXe siècle. Bruxelles, 1867. εις 8^{ov}. (Οι αὐτοί).

LAVELEY (E. de). — Du respect de la propriété privée en temps de guerre. Bruxelles, 1875. 1, εις 8^{ov}. (Οι αὐτοί).

LAVELEY (E. de). — Des causes actuelles de guerre en Europe et de l'arbitrage. Bruxelles, Paris, 1873. 1, εις 8^{ov}. (Οι αὐτοί).

LAVELEY (E. de). — La monnaie bimétallique. (Extrait de la Revue Belgique). Bruxelles, 1876. 1, εις 8^{ov}. (Οι αὐτοί).

LAVELEY (E. de). — L'Afrique centrale et la conférence géographique de Bruxelles... Avec deux cartes. Bruxelles, 1878. 1, εις 12^{ov}. (Οι αὐτοί).

LAVELEY (E. de). — L'agriculture Belge. Rapport au congrès agricole de Paris de 1878. Bruxelles, 1878. 1, εις 8^{ov}. (Οι αὐτοί).

LA *Question* d'Orient comme conséquence inévitable du partage de la Pologne. Bruxelles, 1877, 1, εις 12^{ov}.

ΔΑΜΠΡΟΥ (Σπ.). — Μιχαήλ Ἀχομηνάτου τοῦ Χωνιάτου τὰ Σωζόμενα. Τόμ. Βοι καὶ εἰσαγωγὴ προταχθισομένη ἐν τῷ Α^o Τόμῳ. Ἐν Ἀθήναις, 1880. 1, εις 8^{ov}. Δύο ἀντίτυπα.

ΔΑΜΠΡΟΥ (Σπ.). — Ἀνέκδοτα νομισματα καὶ μολυβδόβουλλα τῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας δυναστῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἐν Ἀθήναις 1880. 1, εις 8^{ov}.

ΔΑΜΠΡΟΥ (Σπ.). — Collection de romans Grecs en langue vulgaire et en vers, publiés pour la première fois d'après les manuscrits de Leyde et d'Oxford. Paris, 1880. Τόμ. 1, εις 8^{ov}.

LANCKMAN (J. B.). — Les tarifs internationaux des chemins de fer. IIe édition. Paris, Bruxelles, 1878, 1, εις 8^{ov}. (Arnaud et Labat).

LECLERCQ (E.). — L'art et les artistes. Deuxième édition. Bruxelles, 1, εις 12^{ov}. (Merz et Falk).

LEMONNIER (C.). — Sedan. Troisième édition. Bruxelles, 1870, 1, εις 12^{ov}. (Οι αὐτοί).

LEMONNIER (C.). — Contes flamands et valons. Paris, 1872, 1, εις 12^{ov}. (Arnaud et Labat).

Le jubilé d'un faux miracle. Dissertation sur l'histoire du St Sacrement de miracle de l'église des S. S. Michel et Gudule à Bru-

xelles. Bruxelles, 1870, 1, εις 8^{ov}. (Merz et Falk).

ΛΕΡΙΟΥ (Α.). — Ὅδηγός προκαταρκτικῆς παιδείσεως κατὰ τὸ νέον σύστημα. Ἐν Ἀθήναις, 1880. 1, εις 8^{ov}.

ΛΙΝΔΕΡΟΥ (Γ. Α.). — Γενικὴ παιδαγωγικὴ καὶ διδασκτικὴ συγγραφεῖσα μὲν γερμανικῆ πρὸς χρῆσιν τῶν Διδασκαλείων ἐκατέρου τῶν φύλων, ἐξελληνισθεῖσα δὲ ὑπὸ Χ. Παπαδοπούλου. Ἐν Ἀθήναις, 1880. 1, εις 8^{ov}.

LONGCHAMPS (W. de Selys). — Notes d'un voyage au Brésil. (Extrait de la Revue de Belgique). Bruxelles, 1875. 1, εις 8^{ov}. (Merzbach et Falk).

LOUZON (le Duc). — Ivan le serf Russe. Paris 1859. 1, εις 12^{ov}. (Arnaud et Labat).

ΛΟΥΣΗΣ (Β.). — Mittheilungen über die Malarien in der Balkan-Halbinsel. München, 1879. 2 Ἀντίτυπα 5 εις 8^{ov}.

LOYSEAU (Jean). — Bas les masques. XIe édition. Paris, 1873. 1, εις 12^{ov}. (Arnaud et Labat).

MONAGHAN (E. M. de). — Rêves et réalités. Paris, 1875, εις 12^{ov}. Arn. Labat.

MAILLARD (G.). — Récits intimes. Paris, εις 12^{ov}. (Οι αὐτοί).

MARESCHAL (J.). — Pierre et Marie ou la grâce de Dieu. Historiette Austro-Française. IIe édition. Paris, 1874, εις 12^{ov}. (Οι αὐτοί).

MATHIEU (A.). — Histoire du grand conseil de malines. Bruxelles, 1874. 1, εις 8^{ov}. Merz. F.

ΜΕΛΑΙΝΗΣ (Ε.). — Garibaldi's denkwürdigkeiten etc. Hamburg, 1861. 2, εις 12^{ov}.

ΜΕΛΑΙΝΗΣ (Ε.). — De Rome à l'île de Candie. Esquisse de voyage. Traduit de l'allemand, par L. Willemin. Genève, 1871. 1, εις 8^{ov}.

ΜΕΛΑΙΝΗΣ (Ε.). — Ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ ζῶον, ἤτοι σειρά ἀληθῶν ἀνεκδότων μετὰ διδασκαλιῶν ἠθικῶν, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ γερμανικοῦ. Ἐν Ἀθήναις, 1872. 1, εις 16^{ov}.

ΜΕΛΑΙΝΗΣ (Ε.). — Gemma o la virtù ed il vizio. Romanzo di Elpis Melena. Monaco, 1877. 1, εις 12^{ov}.

Maximes et pensées recueillis, par un diplomate. Bruxelles, 1877. 1, εις 12^{ov}.

ΜΕΛΑΙΝΗΣ (Ε.). — Excursion à l'île de Caprera. Paris, 1880. 1, εις 8^{ov}.

MELSENS (M.). — Note historique sur J. B. Van Helmont à propos de la définition

et de la théorie de la flamme. Opinions des anciens chimistes et physiciens sur la chaleur, le feu, la lumière et la flamme dans leurs rapports avec les idées et les travaux de van Helmont. Bruxelles, 1875. 1, εις 8^{ον}. (Merz. et Falk).

METTAIS (H.).—Le Docteur Marat. Paris. 1, εις 12^{ον}. (Arnaud et Labat).

MIRECOURT (E. de).—Nos voisins les Anglais. 1^ο édition Paris, 1862. 1, εις 12^{ον}. (Οι αὐτοί).

Mission scientifique en Mexique et dans l'Amérique centrale. Paris, 1879. 9 διάφορα φυλλάδια. (Ἔργα. δημ. Ἐκπαιδ. ἐν Γαλλίᾳ).

MONTABAN (Mme. La Baronne de).—Passiflores. Paris, 1864. 1, εις 12^{ον}. (Arnaud et Labat).

MOREAU (E.).—L'Évangile et la Démocratie. Paris, 1869. 1, εις 8^{ον}. (Οι αὐτοί).

MORREN (E.).—Les arbres. Études sur leur structure et leur végétation, traduit d'après la deuxième édition Allemande... Illustré de 205 gravures sur bois, ainsi que de 5 planches lithographiques, représentant ensemble 550 sujets, par H. Schacht. Bruxelles, Paris, 1862. Τόμ. 1, εις 8^{ον}. (Merz. et Falk).

MORTIER (B. C. Du).—Hepaticae Europae. Jungermannideae Europae post semiseculum recensitae adjunctis Hepaticis. Cum quatuor tabulis. Bruxelles, Parisiis, 1875.

ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΥ (Θ.).—Σπουδαί ἐν νυκτί. Στίχοι. Ἐν Ἀθήναις, 1880. Τόμ. 1, εις 8^{ον}.

ΜΟΥΣΤΟΠΟΥΛΟΥ (Α.).—Ἐπίσημα ἱστορικὸν περὶ τῆς νήσου Ἰμβρίου, ἀναπληρωθὲν τὰ ἐλλείποντα, ὑπὸ Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ τοῦ Ἰμβρίου. Κων/πόλει, 1845. Τόμ. 1, εις 8^{ον}.

MYLLER (W. v.).—Generalfeldmarschall graf Moltke. Stuttgart, 1879. Τόμ. 1, εις 8^{ον}.

MYLLER (W. v.).—Deutschesgeschichte, Stuttgart 1880. 1, εις 8^{ον}.

MUQUARD (C.).—De la contrefaçon et de son influence pernicieuse sur la littérature, la librairie etc. Bruxelles, 1841. 1, εις 8^{ον}. (Merz. et Falk).

MUSEUM (British).—Catalogue of Oriental coins. Vol v. London, 1880. Τόμος 1, εις 8^{ον}.

Ἡ εὐγενεὶ φροντίδι τοῦ κ. Τούνη, γενικοῦ προέδρου τῆς Ἑλλάδος ἐν Καρλσρούη.

NAUDÉ.—Carmagnole ou les avanturiers. Paris, 1868. 1, εις 12^{ον}. (Arnaud ed Lab.).

ΝΕΟΦΥΤΟΥ μητροπολίτου Δέρκων ἔργα τινὰ μετὰ τῆς βιογραφίας αὐτοῦ ἐκδιδόμενα, ὑπὸ Β. Διαμαντοπούλου. Ἐν Κων/πόλει, 1881. 1, εις 8^{ον}. (Δ. Διαμαντόπουλος).

NICAISE (Aug.).—Le flibustiers Américains. Walker et l'Amérique centrale. Le tueur de Jaguars. Paris, 1861. 1, εις 12^{ον}. (Οι αὐτοί).

NOTHOMB.—Essai historique et politique sur la révolution Belge. Quatrième édition, précédée d'un avant-propos et suivie d'une première continuation par l'auteur et d'une deuxième par Theodore Juste. Tome second. Bruxelles, 1876. 1, εις 8^{ον}. (Merz. et Falk).

OLIN (X.).—De la liberté politique. Bruxelles, 1876. 1, εις 8^{ον}. (Οι αὐτοί).

PALLESK (E.).—Charlotte. Gedenkbätter von Charlotte. Stuttgart, 1879. 1, εις 8^{ον}. (Τούνη).

PALLESK (E.).—Schiller's Leben und Werke. Stuttgart, 1879. 2, εις 16^{ον}. (Ο αὐτός).

PALLESK (E.).—Die kunst des vortrages. Stuttgart, 1880. Τόμ. 1, εις 12^{ον}. (Ο αὐτός).

PARGAMENI (H.).—La classe moyenne et son rôle dans l'état moderne. Bruxelles, 1877. 1, εις 8^{ον}. (Marz. et Falk).

PRAW.DZIC. — Un mot d'histoire sur les Jésuites dans l'ancienne Pologne. (Extrait de la Revue de Belgique). Bruxelles, 1874. 1, εις 8^{ον}. (Οι αὐτοί).

ΡΟΛΙΤΟΥ (Ν. Γ.).—Δημώδεις μετεωρολογικὸι μῦθοι. Ἐν Ἀθήναις, 1880. 1, εις 8^{ον}.

POLKE (Hu. v.).—Die deutschen Gewerksvereine. Stuttgart, 1879. 1, εις 8^{ον}. (Τούνη).

POTVIN (Ch.).—Nos premiers siècles littéraires. Choix de conférences données à l'hôtel de ville de Bruxelles dans les années 1865—1868. Bruxelles, 1870. 2, εις 8^{ον}. (Merz. et Falk).

POTVIN (Ch.).—De la corruption littéraire en France. Etude de littérature comparée sur les lois romanes de l'art. 2me édition. Bruxelles et Leipzig, 1873. 1, εις 8^{ον}. (Οι αὐτοί).

PRINS (Adolphe). — La destinée de Paul Harding. IIIme édition. Bruxelles, 1873. 1, εις 12^{ον}. (Οι αὐτοί).

PRINS (Adolphe) —Des droits de souve-

raineté de l'État sur l'Église en Belgique. Paris, Bruxelles, 1874. 1, εις 8^{ov}. (Οι αὐτοί).

RÉAL (Antony).—Causeries sur tous les tons. Paris, 1875. 1, εις 12^{ov}. (Arnaud et Labat).

REYNTIENS (N.).—Bismarck et Cavour. L'unité de l'Allemagne et l'unité de l'Italia. Quatrième édition. Bruxelles et Leipzig, 1875. 1, εις 8^{ov}. (Merz. et Falk).

ROUND (Mlle Mina).—Les brebis galeuses par Edmune Yates imité de l'Anglais. Bruxelles, 1873. 1, εις 12^{ov}. (Merz. et Falk).

SEAMAN (E. C.).—Le système du gouvernement Américain. Traduction de Th. Hipert. Deuxième édition. Bruxelles, Paris, 1872. 1, εις 8^{ov}. (Οι αὐτοί).

SCHELER (Aug.).—Dictionnaire d'étymologie française d'après les résultats de la science moderne. Bruxelles, Paris, 1862. 1, εις 8^{ov}. (Οι αὐτοί).

SCHELER (Aug.).—Dictionnaire d'étymologie française d'après les résultats de la science moderne. Nouvelle édition. Bruxelles, Paris, 1873. 1, εις 8^{ov}. (Οι αὐτοί).

SCHELER (Aug.).—Exposé des lois qui regissent la transformation française des mots latins. 2e édition. Bruxelles, Paris, 1876. 1, εις 12^{ov}. (Οι αὐτοί).

SCHMID (K. A. v.).—Die moderne Gymnasialreform. Stuttgart, 1878 εις 8^{ov}. (Τούνη).

ΣΠΙΘΑΡΗ (Α.). — Μελέτη περί Πασχαλίου Ἐν Κ/πόλῃ, 1880, εις 12^{ov}.

STEVENS (J.). — De la construction des prisons cellulaires en Belgique. Bruxelles, 1874. 1, εις 8^{ov}. (Merz. et Falk).

STEVENS (J.). — Régime des établissements pénitentiaires. Bruxelles, 1875. 1, εις 8^{ov}. (Merz. et Falk).

SEWES (G. v.). — Goethe's Leben und werke. Stuttgart, 1881. 2, εις 16^{ov}. (Τούνη).

STROOBANT (F.). — Monuments d'architecture et de sculpture en Belgique. Nouvelle édition. Bruxelles, 1878 1, εις φῶλλον. (Merz. et Falk).

SULZBERGER (Max.). — Le réalisme en France et en Belgique. (Extrait de la Revue de Belgique). Bruxelles, 1874. 1, εις 8^{ov}. (Οι αὐτοί).

SULZBERGER (Max.). — Une visite chez

Mme Alfred Stevens. Bruxelles, 1876. 1, εις 8^{ov}. (Οι αὐτοί).

SULZBERGER (Max.). — Un interprète de Shakspeare Ernesto Rossi. Bruxelles, 1877. 1, εις 8^{ov}. (Οι αὐτοί).

T *** (Général).—L'Angleterre et les petits états à la conférence de Bruxelles. Bruxelles, 1875. 1, εις 8^{ov}. (Οι αὐτοί).

ΤΑΓΗ (ΘΕΟΧ.).—Πραγματεία λογιστικῆς πρὸς χρῆσιν τῶν ἐμπορικῶν σχολῶν καὶ πρὸς ἰδίαν μελέτην. Μέρους Α'. Ἐμπορικὴ λογιστικὴ μεθ' ὑποδειγμάτων καταστιχογραφίας. Κ/πόλει, 1880. 1, εις 8^{ov}.

ΤΕΛΟΥ (Ἰωάννου Β.).—Συγγράμματα ἑλληνικὰ ἔκ πρότερον μὲν ἐν ἑλληνικαῖς ἐφημερίαι συνέγραψε, νῦν δὲ ἀγομένης τῆς ἑκατονταετοῦς τοῦ ἀνακαινισθέντος Οὐγγρικοῦ Βασιλικοῦ Πανεπιστημίου ἐορτῆς συλλεχθέντα. Βουδαπέστη, 1880. Τόμ. 1, εις 8^{ov}.

ΤΥΠΑΛΛΟΥ (Ζησίμου Γ.).—Λόγος ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν ἑναρξιν τῶν δημοσίων ἐξετάσεων τοῦ ἐν Χίῳ γυμνασίου, τῇ 24 Ἰουνίου 1880.

FIGUIER (L.).—La photographie au salon de 1859. Paris, 1860. 1, εις 12^{ov}. (Arnaud et Labat).

FRANK (Arn.).—Die Zehntenbund. Stuttgart, 1879. 1, εις 8^{ov}. (Τούνη).

FRESSANCOURT (G. de).—Les maisons souveraines de l'Europe. Origines—histoire—Généalogie—onze tableaux généalogiques. Bruxelles, 1876. εις 8^{ov}. (Merz. et Falk).

FROEBEL (Julius).—A travers l'Amérique. Traduction de l'allemand par Emile Tandel. Tome II. Paris, 1861. Τόμ. 1, εις 12^{ov}. (Arn. et Labat).

VILLERS (Vict. Doublet de).—L'ami des familles illustré. Journal instructif, amusant, littéraire, scientifique et d'économie domestique, rédigé par une société de professeurs et d'hommes de lettres, sous la direction de M^{eur} Victor Doublet de Villers. Bruxelles, 1877. 1, εις 4^{ov}. (Merz. et Falk).

VITU (Aug.).—Le lendemain de l'Empire. Paris, 1874. 1, εις 12^{ov}. (Arnaud et Labat).

WIRTH (Max).—Lois du travail au XIXe siècle, par Max Wirth, traduit de l'Allemand, par la Baronne de Crombrugge. Bruxelles, Paris, 1874. 1, εις 8^{ov}. (Merz. et Falk).

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΩΝ ΠΡΟΣΕΝΕΧΘΕΝΤΩΝ ΤΩΙ ΞΥΛΛΟΓΩΙ ΒΙΒΛΙΩΝ

ἀπὸ Μαΐου τοῦ 1881 μέχρις Ἀπριλίου 1882.

ΣΗΜ. Τὸ ὄνομα τοῦ προσενηκόντος παραλείπεται ὅταν τοιοῦτος ᾖ ὁ συγγραφεὺς.

ACKERMANN (Carl.).—Beiträge zur physischen geographie der Ostsee.—Halle a/S* 1881. Ἐναίσιμος.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ (Νικολάου). ταμίου τοῦ ἑλληνικοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου.—Λογοδοσία.—Ἐν Ἀθήναις 1881.—Φύλλ. εἰς 8ον.

ANEMULLER (Ernst).—Geschichte der Verfassung Mailands in den Jahren 1075—1117 nebst einem Anhang über das Consulat zu Cromona.—Halle 1881.—Φύλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.

ANDREE (H.).—Die Realisten als normale gustands-Obligationes.—Halle 1881. Φύλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.

ΑΝΑΡΟΥΤΣΕΛΛΗ (Σπυρ. Θ.).—Λόγος περὶ τῆς εἰς τὸν πρακτικὸν βίον χρησιμότητος τῶν σπουδῶν 1881. Φύλλ. εἰς 8ον.

ΑΝΑΡΟΥΤΣΕΛΛΗ (Σπ. Θ.).—Λόγος περὶ γυμναστικῆς. Ἐν Κερκύρῃ 1880. Φύλλ. εἰς 8ον.

ΑΝΑΡΟΥΤΣΕΛΛΗ Σπ. Θ.—Ὀμιλία περὶ δικηνοητικῆς καὶ ἠθικῆς διαπλάσεως. Ἐν Κερκύρῃ 1878. Φύλλ. εἰς 8ον.

ANNUAIRE de l'Association pour l'encouragement des Etudes Grecques en France 1870—1880. Paris 8ον. 1e 3e Année 1869 εἰς τόμος εἰς 8ον.

ΑΣΘΙΟΥ (Κ.).—Λόγος ἐπὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ Πρυτανείας τῇ ΚΕ' Σεπτεμβρίου 1856. Ἐκείνου νῦν μετὰ εἰκονογραφῶν ἐκδιδόμενος. Ἀθήνησι 1858. Εἰς τόμος. (Ἀ. Σπανδωνῆ).

ΒΑΛΛΗΝΔΑ (Ἀντωνίου).—Κυθριακά. Ἐν

Ἐρμουπόλει. Τυπογραφεῖον Προόδου τῶν ἀδελφῶν Καμπάνη, 1882, εἰς 8ον.

BAER (Carl.).—Ueber das Gleichgewicht und die Bewegung der Wärme in einem Homogenen Rotationsparaboloid.—Halle a/S. 1881. Φύλλ. εἰς 4ον. Ἐναίσιμος.

BAEUMLER (Ernst).—Ueber Kornchenzellen ihre Entstehung und Bedeutung.—Halle a/S. 1881. Φύλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.

BEYER (Karl.).—Die Bischafs- und Abts-wahlen in Deutschland unter Heinrich IV, in den Jahren 1056—1076. Halle a/S. 1811. φύλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.

BRAUN (Heinrich).—Fr. Albert Lange als Sozialökonom nach seinem Leben und seinen Schriften. Halle a/S. 1881, φύλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.

BRUNNER (Hugo).—Ueber Aucassin und Nicolette.—Halle a/S. 1880. φύλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.

BARTH (Maximilian.).—Ueber das Aldehydiodiacetonamin Assindine MDCCCLXXXI.—Φύλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.

BARTH (Johannes).—Ueber den Tod durch Erhaengen.—Halle a/S. 1881. Φύλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.

BAUMERT (Dr Phil. Georg.).—Das Lupinin, ein Beitrag zur Kenntniss der Lupininalkaloide.—Berlin 1881. Φύλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.

BEHREND (Dr Phil Paul).—Studien Ueber die Einwirkung der wichtigsten Pflanzennaehrstoffe auf das Leben einiger Culturpflanzen nach Versuchen von Lawes und Gilbert in England.—Halle a/S. 1881. Ἐναίσιμος.

*) Αἱ ἐναίσιμοι διατρίβει προσηνέχθησαν ὑπὸ τῆς Πρυτανείας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Halle-Wittenberg, ἐν ἄλλῃ τῆς Σαξωνίας.

BENEWITZ (Jonnes). — Chaucers sir Thopas eine parodie auf die Altenglischen Ritteromanzen. — Halis Saxonum 1880. Φύλ. εις 8^{ον}.

BEUMBUNG (Hogo). — Sir William Alexander Graf von Stirling als dramatischer dichter. — Halis Saxonum 1880. Φύλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

BIEDERMANN (Johannes). — Beiträge zur Kenntniss des Coffeins und Coffeidins. — Halle a/S. 1881. Φύλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

BOAS (Isidor). — Ein Beitrag zur Lehre von der paroxysmalen Haemoglobinnrie. Halle a/S. 1881. Φύλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

BODE (Bruno). — Carmistische Beiträge zur Aetiologie, Symptomatologie und Diagnose der progressiven Muskelatrophie. — Halle a/S. 1881. Φύλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

BOETTGER (Herrmann). — Leipzig im Herbst 1642. H. a/S. 1881. Φύλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

BRODE (Reinhold). — Freigrafschaft und Vöhme. — Halle a/S. 1880. Φύλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

BRÜCKNER (C. A.). — De Chronologia Belli quod dicitur Corinthiaci. — Halis Saxonum 1881. Φύλλ. 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

BRUHL (Siegwart). — Die Myeloidgeschwulst und die Risenzellen. — Halle 1881. Φυλλάδιον εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

BUNGE (Paul). — Zur sympathischen ophthalmie. — Halle a/S. 1880. Φύλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

BUTZKI (Carolus). — De "Εξαι Aristoteles. — Halis 1881. Φυλλάδ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

GAEDERTZ (Karl. Theodor). — Gabriel Rollenhagen. Sein Leben und seine Werke. — Halle. Φύλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

ΓΕΡΑΚΗ (Γ.). — Πρακτική 'Αριθμητική πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν καὶ ἀστικῶν σχολείων, βραβευθεῖσα ἐν τῷ Καραπανεῖῳ ἀγῶνι. — Φυλλάδιον πρῶτον. — 'Εν 'Αθήναις 1881. φύλλ. εις 16^{ον}.

ΓΕΡΑΚΗ (Γ.). — Πρακτική 'Αριθμητική πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν καὶ ἀστικῶν σχολείων, βραβευθεῖσα ἐν τῷ Καραπανεῖῳ ἀγῶνι. — Φυλλάδιον δεύτερον. Αἱ τέσσαρες πράξεις ἐπὶ εὐρυτέρου κύκλου ἀριθμῶν, καὶ ἐπὶ τῶν συμμιγῶν. 'Εν 'Αθήναις, 1881, εις 16^{ον}.

ΓΕΡΑΚΗ — (Γ.). Πρακτική 'Αριθμητική πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν καὶ ἀστικῶν σχολείων, σχολείων, βραβευθεῖσα ἐν τῷ Καραπ. ἀγῶνι. — Φύλλ. τρίτον. — 'Εν 'Αθήναις, 1882, εις 16^{ον}.

GEVAERT (Aug.). — Histoire et théorie de la Musique de l'antiquité. Bruxelles 1875. Δύο τόμ. (I καὶ II), εις μέγα 8^{ον}.

GOTTSCHICK Reinhold. — Ueber die zeitfolge in der Abfassung von Boners Fabeln etc. — Halis Saxonum 1880. 'Εναίσιμος.

GRAEFE (Max.). — Ueber das Zusammenhang der progressiven perniciosen Anaemie mit der graviditaet. — Halle. 1880. Φυλλάδ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

GRUNMACH (Leo). — Ueber die elektromagnetische Drehung der Polarisation ebene der strahlenden Wärme in festen und flüssigen Koerper. — Halle. 1881. Φύλλ. εις 8^{ον}.

GÜNTHER (Edmundus). — De conjunctionum Causalium apud Quintilianum usu. — Halis Saxonum. 1881. Φύλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμ.

DACHN (Johannes). — De rebus Scenicis in Euripidis (Part 1), Bacchis. — Halis Saxonum. 1880. 'Εναίσιμος.

DANIEL (Carolus). — De dialecto Eliaca. 'Εναίσιμος.

DEFFNER (Michael). — Archiv für Mittel- und Neugriechischen Philologie. Band I. Heft 1-2. 1880, εις τόμ. εις 8^{ον}.

ΔΕΣΤΟΥΝΗ (Γαβριήλ). — Τοῦ Ἀρμούρη Ἄσματος δημοτικῶν τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἐκδοθὲν ῥωσιστί, μεταφρασθὲν καὶ διερμηνευθὲν παρὰ Γαβριήλ Δεστούνη. 'Εν Πετρούπολει, 1877. (Ῥωσιστί). Φυλλάδ. εις 8^{ον} μεθ' ἐνὸς πανομοιοτύπου.

ΔΕΣΤΟΥΝΗ (Γαβριήλ). — Ἀνάλυσις ἀμφισβητούμενης τινὸς ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς. Φυλλάδ. εις 8^{ον}.

ΔΕΣΤΟΥΝΗ (Γαβριήλ). — Τοῦ Ξανθίνου Ἄσματος δημοτικῶν Τραπεζοῦντος τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς ἐκδοθὲν ῥωσιστί, μεταφρασθὲν καὶ διερμηνευθὲν παρὰ Γαβριήλ Δεστούνη. — 'Εν Πετρούπολει. Φύλλ. εις 8^{ον}. Δύο ἀντίτυπα.

ΔΕΣΤΟΥΝΗ (Γαβριήλ). — Περὶ τῆς Ἀναλώσεως καὶ τῆς Αἰχμαλωσίας ἢ γέγονεν ὑπὸ τῶν Περσῶν εἰς Ἀττικὴν Ἀθήνας. — Ποίημα τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκικῆς κατακτῆσεως ἐκδοθὲν ῥωσιστί, μεταφρασθὲν καὶ διερμηνευθὲν παρὰ Γαβριήλ Δεστούνη. — 'Εν Πετρούπολει 1881. Φύλλ. εις 8^{ον}. Δύο ἀντίτυπα.

Dictionnaire de la Conversation et de la lecture, par une société de savants et de gens de lettres, sous la direction de M. W. Duckett, seconde édition. Paris 1853—58. — 16 τόμοι εις 8^{ον} μέγα, δεδεμένοι. (Ἰπὸ Ἰωάννου Οἰκιάδου).

Die Ergebnisse der Ausgrabungen zu Pergamon 1880 — 1881 vorläufiger Bericht von A. Conze, C. Humann, R. Bohn. Berlin. 1882. — Φυλλάδιον εἰς φύλλον μετὰ τρισάκρων πινάκων. (Προσφορά τῆς Διευθύνσεως τῶν βασιλικῶν Μουσείων Βερολίνου).

DOBERENTZ (Otto). — Die Länder- und Wölkerkunde in der Weltchronik des Rudolf von Hohen-Ems. — Halis Saxonum 1880. Φυλλ. εἰς 8^{ον}.

DOMANSKI (Franz). — Parametritis nicht puerperalen Ursprungs. — Halle 1880. Φυλλ. εἰς 8^{ον}.

DOZON (Auguste). — Collection des Contes et Chansons Populaires. Contes Albanais recueillis et traduits. Paris 1881. — Εἰς τόμος εἰς 16^{ον}.

DRIESSEN (Jan). — Ueber die Resection des Hüftgelenkes bei acuter infectiöser Osteomyelitis. — Leipzig 1880. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

DUDERSTADT (Ehrenfriedus). — De particularum usu apud Catullum. — Halis Saxonum 1881. — Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

DUEMMLER (Ernestus). — Rhythmorum ecclesiasticorum aevi Carolini specimen. — Halis MDCCCLXXXI. — Εἰς 4^{ον}.

DZIEGIECKI (K.). — Über das Porphyruffvorkommen bei Walditz unweit Neurode in Schlesien. — Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

EBELING (Paul). — Quaestiones Eutropianae. Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

EBERT (Paul). — Ueber das Propalidacetamin. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

EBERING (Emil). — Syntaktische Studien zu Froissart. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

EHRlich (Benno). — De Tibulli elocutione quaestiones. — Halis Saxonum 1880. 'Εναίσιμος.

EGGER (E.). — Histoire du livre depuis ses origines jusqu' à nos jours. Paris. — Τόμος εἰς 16^{ον}.

EICHTHAL (Gustave de). — Socrate et notre temps. Théologie de Socrate, dogme de la providence. — Paris 1881. Τόμος εἰς 8^{ον}.

ELSTER (Ludwig). — Die Lebensversicherung in Deutschland. — Halle 1880. 'Εναίσιμος.

ESCHENHAGEN (Max.). — Ueber das Niveau

einer Flüssigkeit, in welche zwei vertikale parallele Platten getaucht sind. Halle a/s. 1880. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

EHRHARDT (Gustavus). — De Aristophanis fabularum interpolatione. — Halis 1881. Φυλλ. 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

JAHR (Guilelmus). — Quaestiones Isocraetae. Halis Saxonum 1881. — Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

JECHT (Ricardus). — De usu particulae «ἤδη» in Platonis dialogis qui feruntur. — Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

JENRICH (Carolus). — Die Mundart des Münchener Brat. — Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

ZEMLIN (Josephus). — Der Nachlaut I in der dialecten Nor- und Ost-Frankreichs. Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

JÜRGENSSEN (Ernst). — Ueber eine Art Bewegungen eines Punktes auf einer Kugelfläche. — Halle, a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

ZAWADZKI (Victor). — Quatenus in Satiris Horatii videatur imitatus esse Lucillum. Halis Saxonum. 1880. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

ZOERNER (Ernst). — Bau und Entwicklung des Peritoneum nebst Beschreibung des Bauchfelles einiger Edentaten. — Halle a/S. 1881. — Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

JOHANNESON (Fritz). — Die Bestrebungen Malherbes auf dem Gebiete der poetischen technik in Frankreich. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

ZUICKERT (Max). — Henry Glapthorne. — Halle a/S 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

JULICHER (Adolphus). — Die Quellen von Exodus I-VII, 7, ein Beitrag zur Hexatfeuchfrage. — Halis Saxonum. 1880. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

ΙΑΞΕΜΙΑΟΥ (Περ. Π.). — Γραμματικὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, κατὰ Γ. Κούρτιον καὶ Ἐρνέστον Κόχ. — Ἐν Ἀθήναις, 1881. Τόμος εἰς 8^{ον}.

ΙΑΞΕΜΙΑΟΥ (Περ. Π.). — Συντακτικὸν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. — Ἐν Ἀθήναις, 1881, Τόμος εἰς 8^{ον}.

KALIEBE (Hugo). — Ueber acutespontane Osteomyelitis des Unter Kiefers. — Erfurt 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}.

KAMPE (Friedrich). — Der Mendelssohn-

sche Phaedon in seinem Verhältniss zum Platonischen. — Halle 1880. 8^ο. 'Εναίσιμος.

KAMPT (Richard). — Die Bildung der Blase und der Blasenspruns. — Halle 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

KARBE (Johannes). — De centurionibus Romanorum Quaestiones Epigraphicae. Halis Saxonum 1880. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

KATHE (Johannes). — Drei Fälle von Echinococcustumoren der Organe der Banchhöhle, welche zur Verwechslung mit Eierstockskystomen Veranlassung gegeben haben. — Halle a. s. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

KATTNER (Otto). — Historisch-genetische Darstellung von Kants verschiedenen Ansichten über das Wesen der Materie. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

KATZENSTEIN (Hermann). — Die Entwicklung der Schädelform bei der congenitalen partiellen Exencephalie (Hernia cerebri vera). Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

ΚΑΥΤΑΚΤΖΟΓΑΟΥ (Α.). — Καλλιτεχνική εξέταση τῶν κατὰ τὴν ἀποπεράτωσιν καὶ ἀνακαίνισιν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἔργων τοῦ πρώην πρυτάνεως Κ. Φραερίτου Ἐν Ἀθήναις, 1865. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. ('Αλεξ. Σπανδωνῆ).

KEIL (Albertus). — De particularum finium Graecarum vi principali et usu Homericum. — Halis Saxonum 1880. 8^ο. 'Εναίσιμος.

KELLER (Hermannus). — De verborum cum praepositionibus compositorum apud Lucretium usu. — Halis Saxonum 1880. 8^ο. 'Εναίσιμος.

ΚΕΡΑΜΕΩΣ ('Αθ. Παπαδ.). — Κατάλογος τῶν μεταλλικῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Μουσείου τῆς ἐν Σμύρῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς (ἐλήφθη ἐκ τοῦ Mittheilungen des Deutschen Archäologischen Institutes). — Ἐν Ἀθήναις, 1879. Φυλλ. εἰς 8^{ον}.

ΚΕΡΑΜΕΩΣ ('Αθ. Παπαδ.). — Ἀνεκδότων Συμαϊκῶν τεύχος πρῶτον, περιέχον α' ἐπιστολὴν πατριάρχου Κων/πόλεως Παΐσιου Α', πρὸς Νίκωνα πατριάρχην Ῥώσσιας 1652-1653· β' ἐπιστολὴν Μακαρίου τοῦ Πατμίου πρὸς Γερμανόν κτλ. — Ἐν Σμύρῃ, 1880. Φυλλ. εἰς 8^{ον}.

ΚΕΡΑΜΕΩΣ (Α. Π.). — Διάφοροι γραφαὶ εἰς τὸ κείμενον τοῦ Γοργίου τοῦ Πλάτωνος συλλεγεῖσθαι ἐκ περγαμηνῶν κώδικος τοῦ ιγ' αἰῶνος. Ἐν Σμύρῃ 1880. Φυλλ. εἰς 8^{ον}.

ΚΕΡΑΜΕΩΣ (Α. Π.). — Catalogue descriptif

des poids antiques du Musée de l'école Evangélique à Smyrne (accompagné de sept planches). (Extrait du «Μουσείου καὶ Βιβλιοθήκης τῆς Εὐαγγελικῆς σχολῆς» Tome IV p. 55—88) Smyrne 1880. Φυλλ. 8^{ον}.

ΚΙΠΕΡΤ (Ε.). — Πίναξ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν μετὰ τῶν παρακειμένων ἑλληνικῶν, σλαβικῶν καὶ ῥωμουνικῶν, ἐκδοθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, δαπάνῃ τοῦ ἀρωγοῦ τῆς ἔθνικῆς παιδείας Στεφάνου Ζαφειροπούλου. — Ἐν Βερολίῳ 1881. — Εἰς χάρτης ἐπὶ ὑράσματος εἰς κλίμακα 1,700000. (Στ. Ζαφειροπούλου).

ΚΙΠΕΡΤ (Η.). — Χάρτης Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας εἰς κλίμακα 1/500000.

ΚΙΠΕΡΤ (Η.). — General Carte der Sund-Ost Europäischen Halbinsel. Berlin 1881 ἐν φύλλον ἀποτελοῦν μέρος χάρτου μετ' ἄλλων δύο φύλλων.

KLASSMANN (Maximilianus). — Curarum Tertullionearum particulae I et II. Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

KOCH (Ricardus). — De anacoluthis apud Euripidem capita selecta V. — Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

KOCH (Feder). — Fenex and Pex, eine litterhistorische Untersuchung. — Halle, 1881. Φυλλ. εἰς 4^{ον}. 'Εναίσιμος.

ΚΟΝΤΟΓΕΩΡΓΗ (Π.). — Εἰδήσεις τινὲς ἱστορικαὶ περὶ Βέρνης καὶ τῆς ἐκεῖ ἀνευρεθείσης διγλώττου ἐπιγραφῆς. — Κωνσταντῆσα 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}.

ΚΟΝΤΟΓΕΩΡΓΗ (Π.). — Κωνσταντινούπολις κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀνθολογίαν ἦτοι κατὰ τὰ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀνθολογίᾳ ἐπιγράμματα. Μετάφρασις ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ. — Ἐν Κων/πόλει 1880. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. (Ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ).

ΚΟΝΤΟΠΟΥΔΟΥ (Κ.). — Ἀθανασία τῆς ἑλληνικῆς γλώττης. (Ἀποσπάσματα ἐξ ἀνεκδότου συγγραμματος). — Ὀδησσός 1880. Εἰς τόμος εἰς 8^{ον}.

ΚΟΡΑΗ ('Αδαμαντίου).

Μάμουκα ('Ανδρ. Ζ.). — Τὰ μετὰ θάνατον εὑρεθέντα συγγραμματα. Τόμος πρῶτος περιέχων ὕλην Γαλλο-Γραικικοῦ Λεξικοῦ καὶ τὰς ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας ἰδιογράφους τοῦ Κοραῆ συμειώσεις. — Ἐν Ἀθήναις, 1881. Τόμος εἰς μέγα 8^{ον}. Προσφορὰ τοῦ ἐκδότου.

KÖSTLIN (Heinrich). — Experimentelles ueber die acute infectiöse osteomyelitis. — Halle a/S. 1880. εἰς 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

- ΚΟΦΙΝΙΔΟΥ** (Εύχγ.). — Ἱερὰ Κατήχησις. — Ἐν Ἀθήναις 1881. Φυλλ. εἰς 16ον.
- KRETSCHMANN** (Friedrich). — Ueber das angioma arteriale racemosum. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.
- KRIEBITZICH** (Paulus). — Quaestiones de usu verborum cum praepositionibus compositorum apud Sophoclem. — Halis Saxonum 1881, εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.
- CURTIS** (C. G.). — Constantinopole according to the Greek Anthology. a lectur delivered December 2, 1874 at the Britisk literary and mechanic's association galate. Constantinople 1878. Φυλλ. εἰς 8ον.
- LANGE** (Edmond.). — Quid cum de ingenio et litteris tum de poetis Graecorum Cicero senserit. — Halis Saxonum 1880. 8ον. Ἐναίσις.
- LANGE** (Rudolfus). — De Tacito Plutarchi auctore. — Halis Saxonum 1880. 8ον. Ἐναίσις.
- LAGHEINRICH** (Otto). — Vier Fälle von Gallenblesencarcinom. — Halle 1881. Φυλλ. 8ον. Ἐναίσιμος.
- LEHMANN** (Richard). — Neue Beiträge zur Kenntniss der ehemaligen Strandlinien in anstehendem gestein in Norwegen. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.
- LEGER** (Hermann). — Ueber Die Sprache des Guillaume le Clerc de Normandie und ueber den Verfasser und die quellen des Tobia. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.
- LEESER** (Jacob). — Beiträge zur Physiologie der Pupillarbewegung. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.
- LEMBRER** (Rudolf). — Das constitutum possessorium im gemeinen Recht. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.
- LEFHOZ** (Carl). — Beiträge zur Complication der geburt durch geschwülste der Weichtheile im Kleinén Becken. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.
- LEVY** (Leopold). — Ueber die Ausdehnung des Quecksilberg. — Halle. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον.
- LORENTZ** (Paul). — Ueber die Sprache des Garnier von Pont-Sainte Maxence. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.
- LOTTICH** (Otto). — De Sermone vulgari Atticorum maxime ex Aristophanis fabulis cognoscendo — Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.
- LÜDDECKE** (Richard). — Ueber Moränen-
- seen. — Halle 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.
- Μακεδονικοῦ Συλλόγου ἐν Σέρραϊς.* — Ἐνδέκατον ἔτος. — Ἐκθεσις ἀναγνωσθεῖσα τῇ 31 Μαΐου 1881 κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Συλλόγου ἑορτὴν ὑπὸ I. Τσιικοπούλου. — Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1881. εἰς 8ον.
- Μακεδονικοῦ Φιλεκαπαιδευτικοῦ Συλλόγου.* — Ἐκθεσις ἀναγνωσθεῖσα τῇ 8 Ἰουνίου 1880 κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Συλλόγου ἑορτὴν ὑπὸ τοῦ γραμματέως Α. Δημητριάδου. — Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1881. εἰς 8ον.
- MÄRKEL** (Paulus) — Die leitenden gedanken der in Platos politie entwickelten Staatsansicht dargostellt und mit besonderer Rücksicht auf den modernen standpunkt beurtheilt. — Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.
- MARTINELI** (N. F.). — *Catalogue* of cart in gypsum taken direct from the Master pieces of Greek sculpture existing in Athens and other places in greece. — Athens 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. (ὑπὸ τοῦ ἐκδότης Will. Scaw).
- MATTHES** (Jiolin). — Der zweite Römerzug Kaiser Karls des IV. 1368 — 69. — Halle a/S. 1880. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.
- ΜΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΥ** (Χρησίου Δ.). — Ἡ Ἀλήθεια περὶ τῆς ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. — Ἐν Ἀθήναις 1881. Τόμος εἰς 8ον.
- MENZEL** (Theodor). — Italienische Politik Kaiser Karls IV 1355—68. — Halle 1880, εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.
- ΜΗΛΙΑΡΑΚΗ** (Ἄντ.). — Ὀδηγὸς τῶν ἀπλῶν τοπογραφικῶν περιγραφῶν. — Ἐν Ἀθήναις 1882. Φυλλ. εἰς 8ον. 100 ἀντίτυπα.
- ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ** (Β.). — Ἡ ἀσθενὴς λύρα. — Λυρικά ποιημάτια. Ἐν Λεμεσῶ 1882.
- MOLLENHANER** (Gustavus). — De verbis cum praepositionibus compositis Polybianis. — Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.
- MORSBACH** (Engelbert). — Das papillaere Kystom in seiner Klinischen Bedeutung. Dortmund. 1881. — Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.
- MÜLLER** (Hermann). — Zur Theorie der Aehnlichkeits curven und der Radical achse. — Halle 1880. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναίσιμος.
- Μουσείον καὶ Βιβλιοθήκη τῆς Ἐναγγγελικῆς Σχολῆς.* — Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης μετὰ παραρτήματος περιέχοντος καὶ τινὰ ἀνέκδοτα ὑπὸ Α. Π. Κεραμείως. — Σμύρνη 1877. Φυλλ. εἰς 4ον.

CATALOGUE of oriental Coins in the British Museum Vol VI. The coins of the Mongols in the British Museum, Classes XVIII—XXII by Stanley Lane-Poole. Edited by Reginald Stuart Poole correspondent of the Institute of France. London printed by order of the Trustees. Τόμ. εις 8ον. (Τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου).

ΜΥΔΩΝΑ (Κ. Δ.). — Φειδίας και ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ. — Ἀθήνησι 1877. Τόμος εις 8ον. (Προσφορὰ Ἀλ. Σπανδωνῆ).

NEUMANN (Georg). — Ueber fötale Rachitis und ihre Beziehungen zum Cretinismus. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εις 8ον. Ἐναίσιμος.

NEUMANN (Karl Johannes). — Strabons Quellen im elften Buche. I. Kaukasien. Leipzig 1881. Φυλλ. εις 8ον. Ἐναίσιμος.

OFFICIAL Army Register for January 1881, Washington. — Εἰς τόμος εις 8ον. — Προσφορὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς.

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ (Ἀβραάμ). — Στατιστικὴ τῆς ἐπαρχίας τῶν Σουρμενῶν. — Ἐν Ἀθήναις 1882. εις 8ον. 20 ἀντίτυπα.

PAPERS relating to the Foreign Relations of the United States. Washington 1880. — Τόμος εις μέγα 8ον. Προσφορὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀμερικῆς.

ΠΕΤΡΙΔΟΥ (Ἀθ.). — Ἀρχαιολογικὴ και ἱστορικὴ ἔρευνα περὶ Φαρῶν και Καλαμῶν. — Καλάμαις 1875. Φυλλ. εις 8ον.

ΠΕΤΡΙΔΟΥ (Ἀθ.). — Ἀνακάλυψις τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀμφείας (φυλλάδιον Β' τῶν Μεσσηνιακῶν). — Ἐν Καλάμαις, 1877. Φ. 8ον.

PIÉRIDES (D). — Etude de quelques inscriptions Cypriotes. — Larnaca, 1881. εις 8ον.

PINK (Louis). — Wie sind die rechtlichen Wirkungen der Uebergabe des an Ordre lautenden Connossements civilistisch zu erklären. Halle 1881. Φυλλ. εις 8ον. Ἐν-

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ.

Οικονόμου (Δ. Α.). — Πλουτάρχου Θεμιστοκλῆς και Ἀριστέιδης. — Ἀθήνησι, 1866 εις 8ον. Δύο ἀντίτυπα ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ συγγραφέως κ. Π. Α. Οικονόμου.

ΠΟΥΛΑ (Ἰακώβου). — Ἐυμετρος μετάρρασις τῆς Ὀδυσσεΐας τοῦ Ὀμήρου. Ἐν Ἀθήναις 1881. — 4 τεύχη εις 8ον.

ΠΟΜΠΙΛΟΦΕΚΗ (Η.). — Συλλογὴ ἑλληνικῶν και Λατινικῶν ἐπιγραφῶν Καυκάσου διὰ τὸ

Ἐ' ἀρχαιολογικὸν συνέδριον ἐν Τιφλίδι. Ρώσισσι. — Ἐν Πετροῦπολει, 1881.

REGEL (Maximilianus). — Uber George Chapmans Homerubertzung. — Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εις 8ον. Ἐναίσιμος.

ARMY REGISTER for January 1881. Published by order of the Secretary of War in compliance with Law. Adjutant general's Office Washington January 1 1881. Τόμος εις 8ον.

PENIEPH (Μάρκου). — Ἱστορικαὶ μελέται. Ὁ Ἕλλην Πάπας Ἀλέξανδρος Ε'. τὸ Βυζάντιον και ἡ ἐν Βασιλείᾳ σύνοδος. — Ἐν Ἀθήναις 1881. Τόμος εις 8ον.

RENNERT (Carl). — Abraham de Wicquefort. — Halle, 1880. εις 8ον. Ἐναίσιμος.

ROBOLSKI (Johannes). — Sallustius in confirmanda oratione quo jure Thucydidis exemplum secutus esse existimatur. — Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εις 8ον. Ἐναίσιμος.

ROEDEL (Hugo). — Ueber das vitale Temperaturminimum Wirbeloser Thiere. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εις 8ον. Ἐναίσιμος.

RÜTHNING (Gustav). — Der Festungskrieg und die Schlachten in deutschen Reiche von Anfang des x. bis zur Mitte des XIII Jahrhundert. — Halle a/S. Φυλλ. εις 8ον. Ἐναίσιμος.

RÜHL (F. J.). — Materialien zu einer monographie des Stickstoffoxyduls. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εις 8ον. Ἐναίσιμος.

SACHSE (Richard). — Das unorganische E im Ormulum, zugleich eine Untersuchung ueber die Flexionsweise Orm's. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εις 8ον. Ἐναίσιμος.

ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ (Ph.). — Die Sitten und gebräuche der Hochzeit bei den Neugriechen verglichen mit denen der alten Guechen. — Halle, 1880. εις 8ον. Ἐναίσιμος.

SCHAAFF (Albinus). — De genetivi usu Plautino. — Halis Saxonum. Φυλλ. εις 8ον. Ἐναίσιμος.

SCHAUBURG (Adolphus). — De Symmachi in Aristophanis interpretatione subsidiis. — Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εις 8ον. Ἐναίσιμος.

SCHAFER (Adol.). — Ueber die Osteonomie beim genuvalgum. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εις 8ον. Ἐναίσιμος.

SCHLOTTMANN (Constantinus). — Erasmus redivivus sive de curia Romana hucusque

iusanabili.—Halis. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Ἐναίσιμος.

SCHMIDT (Gualterus).—Qua ratione Euripides res sua aetate gestas adhibuerit in Heraclidis potissimum quaeritur.—Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Ἐναίσιμος.

SCHNEIDER (Gustavus).—De Carmine Chabaccuci commentatio.—Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Ἐναίσιμος.

SCHROEDER (Ricardus).—Picrographische Untersuchungen.—Halis Saxonum 1880. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Ἐναίσιμος.

SCHULTZE (Carolus).—De versibus suspectis et interpolatis Iphigeniae Tauricae fabulae Euripideae.—Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Ἐναίσιμος.

SCHWARZE (Alexis).—Die Stellung der Religions-philosophie in Herbarts System.—Halle a/S. 1880. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Ἐναίσιμος.

SCHWARZ (E.).—Ueber den Werth der Infusion alcalischer Kochsalzlösung in das Gefässsystem bei acuter Anämie.—Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 4^{ον}. Ἐναίσιμος.

SCHWARZ (Paulus).—De fabula Danaeiae.—Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Ἐναίσιμος.

SCHWENKE (Emil).—Ueber Chorionretention.—Halle 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Ἐναίσιμος.

SAINT-HILAIRE (J. Barthélémy).—Politique d'Aristote traduite en français d'après le texte collationé sur les manuscrits et les éditions principales 3me édition revue et corrigée. Paris MDCCCLXXIV. — Τόμος εἰς 8^{ον}.

SAINT-HILAIRE (J. Barthélémy).—Morale d'Aristote. — Morale à Nicomaque Tome 1-2. — Grande Morale et Morale à Eudème. Tome 3. Paris 1856. 8^{ον} μέγα.

SAINT-HILAIRE (J. Barthélémy).—Physique d'Aristote ou leçon sur les principes généraux de la nature traduite en français pour la première fois et accompagnée d'une paraphrase et de notes perpétuelles. Deux volumes Paris 1862.—Εἰς μέγα 8^{ον}.

SAINT-HILAIRE (J. Barthélémy).—L'Iliade d'Homère traduite en vers français.—Paris 1868. Δύο τόμοι εἰς 8^{ον}.

SAINT-HILAIRE (J. Barthélémy).—Traité de la production et de la destruction des choses d'Aristote suivi du traité sur Melis-

sus, Xenophane et Gorgias traduits en français.—Paris 1866.—Τόμος εἰς 8^{ον}.

SAINT-HILAIRE (J. Barthélémy).—Rhétorique d'Aristote traduite en français et accompagnée de notes perpétuelles avec la rhétorique à Alexandre (apocryphe) et un appendice sur l'enthymème. Paris, 1870—2 τόμ. εἰς 8^{ον}.

SAINT-HILAIRE (J. Barthélémy).—A la démocratie Française. La Démocratie française en 1873. — De la vraie démocratie 1848. Paris 1874, τόμ. εἰς 8^{ον}.

SAINT-HILAIRE (J. Barthélémy).—Pensées de Marc Aurèle, traduction nouvelle.—Paris 1876, εἰς τόμος εἰς μικρὸν 8^{ον}.

SAINT-HILAIRE (J. Barthélémy).—Métaphysique d'Aristote traduite en français avec des notes perpétuelles.—Paris, 1879. 3 τόμοι εἰς 8^{ον}.

SAÏT. — فضائل اخلاقيه و كالات عليه — Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1299. — Ἐν Φυλλάδιον εἰς 16^{ον}.

SEGEBADE (Jonnes).—Observations Grammaticae et criticae in Petronium.—Halis Saxonum 1880. Ἐναίσιμος.

SIEMT (Oswald).—Ueber Lateinisches C vor E in Picardischen.—Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Ἐναίσιμος.

SLANY (Paul).—Ueber die Sinne nach Malebranche.—Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Ἐναίσιμος.

SOEWENHARDT (Aemilius).—Beiträge zur Kenntniss der Picrotoxine.—Halis Saxonum 1880. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Ἐναίσιμος.

SOMMER (Alfredus).—De usu participii futuri activi apud aevi Augustei poetas.—Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Ἐναίσιμος.

SOMMER (E.).—Les comédies de Plaute traduites en français avec une introduction et des notices.—Paris 1876, δύο τόμοι εἰς 8^{ον}, δεδεμένοι.

SPEIUS (Fridericus).—Summis magistratibus coloniarum atque municipium.—Halis Saxonum, 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Ἐναίσιμος.

STAEN (Paulus).—De Aristophanis Ecclesiazusarum Argumento, e quarto reipublicae Platonis libro Sumpto. Ἐναίσιμος.

STEN (Heinrich von).—Ueber die Bedeutung des dichterischen Elementes in der Philosophie des Giordano Bruno.—Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Ἐναίσιμος.

STOCK (Arthur). — Die freilassungen im Zeitalter der Volkrechte. — Halle, 1881. Φυλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

SÜLTSMANN (W.). — Ueber den Vorzug des Medianschnitts vor anderen Methoden der Steinopération. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

ΤΑΓΗ (Θ.). — 'Εμπορικὴ Ἀριθμητικὴ πρὸς χρῆσιν τῶν ἑλληνικῶν Σχολείων καὶ πρὸς ἰδίαν μελέτην. — 'Εν Κων/πόλει 1881, εις 8^{ον}. — Δύο ἀντίτυπα· ὑπὸ τῆς κ. Αἰκατερίνης χήρας Θ. Τάγη.

TAUSCH (Franz). — Zur Casuistik der vom Callus geheilter Fracturen sich entwickelnden Geschwülste. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

ΤΣΕΡΕΠΗ (Γ. Ν.). — Ἡ Ὀμηρικὴ Ἑλλάς μετὰ εἰσχωγῆς, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ γερμανικοῦ. — Ἀθήνησι 1867. Φυλλ. (ὑπὸ Ἀλεξ. Σπανδωνῆ).

THOMAS (Gustav). — Ueber die Methoden der Perineoplastik bei veralteten completen Darmrissen. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

ΤΣΙΑΚΑ (Γεώργ. Α.). — Ἰερὰ Ἱστορία μετὰ ῥητῶν, βραβευθεῖσα ἐν τῷ Καραπανεῖῳ ἀγῶνι. Κύκλος Α', Β' καὶ Γ'. — 'Εν Ἀθήναις, 1881.

ΤΣΙΑΚΑ (Γεωργ. Ι.). — Ὀδηγητικὸν Δοκίμιον πρὸς τελεσφόρον διδασκαλίαν τῆς εἰς τρεῖς κύκλους διηρημένης Ἰερᾶς Ἱστορίας μετὰ ῥητῶν. — 'Εν Ἀθήναις, 1881. Φυλλ. εις 8^{ον}. Πέντε ἀντίτυπα.

FISCHER (Ernestus). — De vocibus Lucilianis selecta capita. — Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

FOERSTER (R.). — Inclutae Litterarum Universitati Eberhardinae Carolinae Tubingensi sacra saecularia quarta die VIII Mensis Augusti A. CICCCCLXXVII celebranti congratulantur Universitatis Rustochiensis, Rector et Concilium . . . Inest Richardi Foersteri, de antiquitatibus et libris in manuscriptis constantinopolitanis commentatio. — Rostochii, formis Academicis Adlerianis. Φυλλ. εις 4^{ον}.

FRAESDORFF (Guilelmus). — De comparativi gradus usu Plautino. — Halis Saxonum, 1881. Φυλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

HALLAENDER (Ludovicus). — De militum coloniis ab Augusto in Italia deductis. — Halis Saxonum, 1880. Φυλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

HAMANN (Albert). — Ein Fall von pseudoosteomalacischer Reckenform. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

HEBOLD (Maximilianus). — De infinitivi syntaxi Euripidea. — Halis Saxonum, 1881, Φυλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

HEDDAEUS (Ernest). — Klinische Studien über die beziehungen zwischen Pupillaction und Sehwermögen. — Halle, 1880. Φυλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

HEINEKKN (Gustav). — Ueber Extrauterins chwangechaften mit Berücksichtigung eines Falles von Laparotomie bei graviditas ovaria. — Halle 1881. Φυλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

HERBST (Philipp). — Historisch-Kritische darstellung der Opération der Prolapsus Uteri. — Halle 1881. Φυλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

HEYDER (Hermann). — Untersuchungen über der Wechsel des Lage und Stellung des Kindes in den letzten Wochen der schwangesschaft. — Arnstadt. 1881. Φυλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

HOFFMANN (Otto). — Quaestiones Grammaticae de corijunctionum temporalium usu apud historicos Romanos. — Halis Saxouum 1880. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

HOFFMANN (Victor). — De particularum Nonnullarum apud Herodotum usu. — Halis Saxonum 1880. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

HOLLMANN (Carl). — Ueber die geburts-hulfliche Bedeutunhg des Pilocarpins. — Halle, 1881. Φυλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

HUÉBENTHAL (Carolus). — Quaestiones de usu infinitivi historici apud Salustium et Tacitum. — Halis Saxouum, 1881. Φυλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

Vaelker (Franciscus). — De Graecorum fabularum Auctoribus. — Halis Saxonum 1880. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

VICTOR (Carl). — Die antiseptische Wundbehandlung bei operativen Schädeierofnungen. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

VOLBEDENG (A.). — Kliniche und pathologisch-anatomische Beiträge zu den fötalen Erkrankungen des Herzens. — Halle a/S. 1881. εις 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

VOLKMANN (Lotharius). — Analecta Thesea. — Halis Saxonum, 1880. 8^{ον}. 'Εναίσιμος.

WILDENOW (Eugenius). — De Menippo

cynico.—Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Ἑναίσιμος.

WEIGT (Eduard).—Die Radicaloperationen bei Uteruscarcinom.—Halle 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Ἑναίσιμος.

WIECHMANN (Ernest).—Ueber die Aussprache des provenzalischen E.—Halle. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Ἑναίσιμος.

WIEGANDT (Hermannus).—De ethico antiquorum rhythmorum caractere auctore Aristide Quintiliano.—Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Ἑναίσιμος.

WILTHEISS (Ernst Eduard).—Bestimmung Abelscher Funktionen mit zwei Argumenten bei denen compexe Multiplicationen stattfinden.—Halle 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Ἑναίσιμος.

WLAMOS (Georg).—Ueber die Kindersterblichkeit.—Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Ἑναίσιμος.

WULSCH (Gustavus).—De praepositionis «Per» usu Liviano.—Halis Saxonum εἰς 8^{ον}. 1880.

Württembergische Jahrbücher für Statistik und Landeskunde Jahrgang 1880.— ἐν Στουτγάρδη 1880, πέντε τεύχη εἰς τέταρτον. Ὑπὸ τῆς συντάξεως.

Württembergische Jahrbücher für statistik und Landeskunde Herausgeben von dem Statistisch—Topographischen Bureau Jahrgan 1881.— Δύο τόμοι εἰς τέσσαρα τεύχη εἰς 4^{ον}.— Προσφορὰ τοῦ Γραφείου.

ΠΡΟΣΦΟΡΑΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ

κατὰ τὸ 1880—81.

ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ (Στερ.).— Εἰκὼν τοῦ ἀοιδίμου πατρὸς αὐτοῦ καὶ Προέδρου τοῦ Συλλόγου Κωνσταντίνου Καραθεοδωρῆ.

ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗ (Μενελ.).— Εἰκόνες δύο ἀρχαῖαι μετὰ πλαισίου κεχρυσωμένου.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Ίδρυται (1861).....	Σελ. γ' — δ'
Τακτικά μέλη	» ε' — ιδ'
Ἐπίτιμα μέλη	» ιε' — ιθ'
Ἀντεπιστέλλοντα	» κ' — κβ'
Μεγάλοι Εὐεργέται	» κγ'
Εὐεργέται	» »
Μεγάλοι Δωρηταί	» »
Δωρηταί	» »
Πρόεδροι τοῦ Συλλόγου	» »
Κοσμήτορες (1881-82)	» »

ΜΕΛΗ ΔΙΑΡΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ (1881-82),

Α'. Ἐκπαιδευτικῆς	Σελ. κδ'.
Β'. Οἰκονομικῆς	» »
Γ'. Ἀρχαιολογικῆς	» »
Δ'. Συνακτικῆς	» »
Ε'. Φιλολογικῆς	» »
Ζ'. Ἐπιστημονικῆς	» »
— Ἐπιμελητῆς τῆς ὀργανοθήκης	» »
— Ἐπιμελητῆς τῶν ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν	» »

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΑΘ. ΠΑΠΑΔΟΥ. ΚΕΡΑΜΕΩΣ. Περὶ γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς ἀρμενικῆς γραμματολογίας μέχρι τέλους τῆς Ε' χριστιανικῆς ἑκατονταετηρίδος	Σελ. 1—38
Κ. ΚΑΛΑΪΔΑΔΟΥ. Περὶ τοῦ Συλλόγου τοῦ διεθνoῦς δικαίου	» 39—64
Δ. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ. Βιογραφία τοῦ ὀστρέου	» 64—68
Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑ. Ὀμηρικαὶ Μελέται. Περὶ τῆς καθ' Ὁμηρον ἠθικῆς	» 68—78
» » Ὀμηρικαὶ Μελέται. Ἰλιάκᾶ	» 78—87

ΗΡ. ΒΑΣΙΛΑΔΟΥ	Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἰδίᾳ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας	Σελ. 88—301
	Πίναξ τῶν περιεχομένων. ἐν τῇ ἀνωτέρῳ πραγματείᾳ	» 301—303
ΕἸΔΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ	Κρίσις ἐπὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ Σαῖτ βέη «Περὶ ἠθικῶν ἀρετῶν καὶ ἐπιστημονικῶν τελειοτήτων».	» 303—309

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΑ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ .	Ἐκθεσις περὶ τοῦ Ζωγραφείου ἀγῶνος	Σελ. 310—320
ΠΑΡΑΠΑΝΕΙΟΥ ΑΓΩΝΟΣ	Γενικὸν πρόγραμμα περὶ ἐκδόσεως μεθοδικῶν βιβλίων πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολειῶν	» 321
»	» Εἰδικὸν πρόγραμμα πρὸς σύνταξιν Γεωγραφίας	» 322—323
»	» Εἰδικὸν πρόγραμμα πρὸς σύνταξιν Φυσ. Ἱστορίας	» 323—324

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

'Απὸ τῆς ΧΑΕ' συνεδριάσεως μέχρι τῆς ΧΟΓ'	Σελ. 325—407
---	--------------

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΚΑΘ' ὙΛΗΝ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΠΡΑΚΤΙΚΟΙΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Α'. ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ

ΑΔΕΣ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ	Περὶ Βολταίρου καὶ ἰδίᾳ περὶ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ	Σελ. 326—327
Τ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ	Περὶ ἐφαρμογῆς τοῦ ἠλεκτρισμοῦ εἰς τὸν δημοσίον φωτισμόν	» 331
ΣΠ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ	Περὶ ὕπνου καὶ ὑπνοβατίας κατὰ τὸν Regnaud.	» 336
ΑΔΕΣ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ	Περὶ Ἑρηνικῶν	» 339—340
Κ. ΣΑΛΘΟΠΟΥΛΟΥ	Περὶ τῶν ἠθικῶν Νικομαχείων τοῦ Ἀριστοτέλους.	» 348—349
Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗ	Περὶ τῶν βυζαντινῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν πέριξ αὐτῶν ἰδρυμάτων	350 — 351, 359, 366
ΣΠ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ	Ὅποιον ἄρα τὸ τῷ πολιτισμῷ προσφορώτερον κλίμα	» 352

ΑΘ. ΠΕΤΡΙΔΟΥ	Γλωσσολογικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ συγγράμμα- τος τοῦ κ. Α. Γ. Πασπάτη περὶ μεταναστεύσεως τῶν Ἀτσιγγάνων	Σελ. 360—361
Γ. ΚΑΤΣΕΛΙΔΟΥ	Περὶ ἀποίκων καὶ ἐποίκων παρ' Ἑλλήσιν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις	» 362
ΗΡ. ΒΑΣΙΛΑΔΟΥ	Περὶ τῆς ἰδέας τῆς προσόδου κατὰ τοὺς ἀρχαίους	» 369

Β. ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ

'Επὶ τῆς «Περὶ Βολταίρου καὶ ἰδίχ περὶ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ» πραγμα- τείας τοῦ κ. Ἄλ. Μυρογένους	Σελ. 326—427
'Επὶ τῆς πραγματείας τοῦ κ. Α. Mortdmann «Ἡ Κωνσταντινούπολις, αἱ 'Εκκλησίαι καὶ τὰ μνημεῖα αὐτῆς κατὰ τὸν ΙΔ' μ. Χ. αἰῶνα κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν συγχρόνων»	» 345
'Επὶ τῆς «Περὶ τοῦ Συλλόγου τοῦ διεθνοῦς δικαίου» πραγματείας τοῦ κ. Κ. Καλλιάρχου	» 347
'Επὶ τῆς «Περὶ τῶν ἠθικῶν Νικουμαχείων τοῦ Ἀριστοτέλους» πραγματείας τοῦ κ. Κ. Ξανθοπούλου	» 349
'Επὶ τῆς πραγματείας τοῦ κ. Σπ. Μυρογένους «Ὅποιον ἄρα τὸ τῷ πο- λιτισμῷ προσφορώτερον κλίμα»	» 352
'Επὶ τῆς «Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἰδίχ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας» τοῦ κ. Ἡρ. Βασιλάδου	» 353—355
'Επὶ τῆς «Περὶ γενέσεως καὶ ἀνκπύσεως τῆς ἀρμενικῆς φιλολογίας» πραγ- ματείας τοῦ κ. Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμείως	» 356—357
'Επὶ τῶν «γλωσσολογικῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τῆς περὶ μεταναστεύσεως τῶν 'Ατσιγγάνων πραγματείας τοῦ κ. Α. Γ. Πασπάτη» τοῦ κ. Α. Πετρίδου	» 361
'Επὶ τῆς «Περὶ ἀποίκων καὶ ἐποίκων παρ' Ἑλλήσιν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρό- νοις» πραγματείας τοῦ κ. Γ. Κατσελίδου	» 362—363

Γ. ΠΡΟΣΛΑΛΙΑΙ

ΣΠ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ	Προσλαλία ἐναρκτήριος τῆς προεδρείας αὐτοῦ	Σελ. 325
Η. ΤΣΕΡΑ	Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ ἀρμενικοῦ Πατριαρχείου	» 356

Δ'. ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΒΙΒΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ . Περὶ τοῦ ταμείου κατὰ τὸ ἔτος 1880 81	Σελ. 342	
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚ. ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ . Περὶ τοῦ Ὀδηγοῦ τῶν ἀπλῶν τοπογραφικῶν περι- γραφῶν τοῦ κ. Ἀν. Μηλιαράκη	» 368—369	
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚ. ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ . Περὶ τῶν πεπραγμένων αὐτῆς	» 371—373	
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ . Ὁμοίως	» 373	
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚ. ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ . Ὁμοίως	» 374	
ΒΙΒΛΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ	Περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Βιβλιοθήκης	» 375

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ. Περὶ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς.	Σελ. 378
ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΥ. Περὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων.	» 380—382
ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ . . Περὶ τῆς ἀλληλογραφίας.	» 382—384
ΕΙΔΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ . . Περὶ τῶν ἐργασ. τοῦ προεδρείου καὶ τοῦ Συλλόγου	» 384—388
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚ. ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ. Περὶ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς.	» 388—396
ΒΙΒΛΙΟΦΥΛΑΚΟΣ Περὶ τῆς Βιβλιοθήκης.	» 396—399
ΤΑΜΙΟΥ. Περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ταμείου	» 399—401

Ε΄. ΠΡΟΣΦΟΡΑΙ ΧΡΗΜΑΤΩΝ

Χρ. Ζωγράφου	Σελ. 406
Ἐκπαιδευτικῆς καὶ Φιλανθρωπικῆς Ἀδελφότητος.	» »
Ι. Σισμάνογλου	» »
Δ. Ταμβάκου.	» »
Κ. Καραπάνου	» »
G. d'Eichthal.	» »
ς΄. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ τῶν προσενεχθέντων τῷ Συλλόγῳ βιβλίων ἀπὸ Μαΐου 1880	
μέχρις Ἀπριλίου 1881.	Σελ. 408—414
» τῶν προσενεχθέντων τῷ Συλλόγῳ βιβλίων ἀπὸ Μαΐου 1881	
μέχρις Ἀπριλίου 1882.	» 415—423
» διαφόρων προσφορῶν κατὰ τὸ ἔτος 1880—81	» 423

Ζ΄. ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΣ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΣΠ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ Ἐπέτειος γενικὴ ἐκθεσις τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου. .	» 401
ΠΙΝΑΞ τῶν περιεχομένων	» 424

ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΙΝΩΝ ΤΩΝ ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ.

ΕΝ ΤΩ Ζ' ΤΟΜΩ.

Σελ. 253 στήλ. 2 στίχ. 42^{ον}. ἀντὶ Γκρὴν

γράφει Γρίμμ (Grimm).

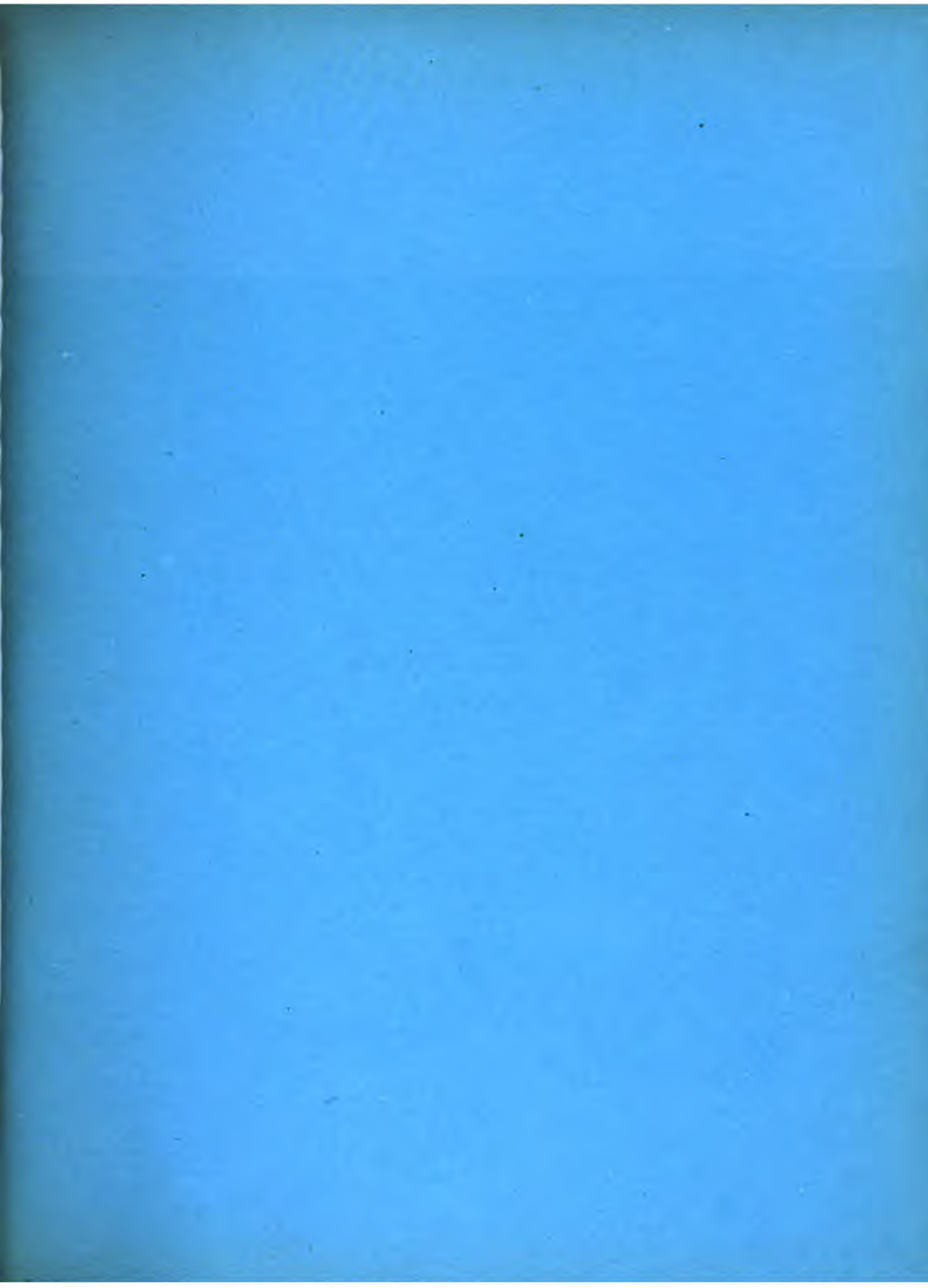
ΕΝ ΤΩ ΙΔ' ΤΟΜΩ.

» 166 » 2 » 1 ἄν. » Ἀρύφιλον

γράφει Ἡρόφιλον.

ΕΝ ΤΩ ΜΕΤΑ ΧΕΙΡΑΣ ΤΟΜΩ.

Σελ.	σε'.	στίχ.	6 κάτ.	ἀντὶ	Gevaer	γράφει	Gevaert.		
»	17 ^η .	»	7	»	René Briant	»	René Briau.		
»	89	στήλ. 2	»	1	»	Μικρῷ κόσμῳ	»	Μικροκόσμῳ.	
»	90	»	1	»	10 ἄν.	»	Boucle	»	Buckle.
»	92	»	1	»	33 κάτ.	»	Τό γε μὴ	»	Τό γε μὴν
»	93	»	2	»	21 ἄν.	»	γραμματικὴν,	»	γραμματικὴν
»	107	»	2	»	9	»	Μαρῆς	»	Μωρῆς
»	109	»	1	»	1	»	ἐγέναντο	»	ἐγέναιτο
»	112	»	2	»	21 κάτ.	»	κτιδίων	»	κυδιών
»	129	»	2	»	11	»	ἔργον, τὸ	»	ἔργον, τὸ
»	134	»	2	»	23	»	θεία	»	θεία
»	135	»	1	»	12 ἄν.	»	νέος ἦν	»	νέος ἦν
»	135	»	2	»	4	»	Κερίνθου	»	Κορίνθου
»	177	»	1	»	14	»	τάλαινα μητέρ'	»	τάλαιναν μητέρ'
»	182	»	2	»	9 κάτ.	»	δλας	»	δλους
»	185	»	2	»	7	»	αὐδαμοῦ	»	οὐδαμοῦ
»	192	»	1	»	7	»	ἄν δεῖ	»	ἄ δεῖ
»	263	»	2	»	24 κάτ.	»	οὐκ εἰσιν	»	οὐκ εἰσιν
»	269	»	2	»	8 ἄν.	»	Breitenbarh	»	Breitenbach
»	409	»	2	»	12	»	Correspondancè	»	Correspondance
»	440	»	2	»	4	»	o mediae	»	mediae
»	410	»	2	»	20 κάτ.	»	1886	»	1880
»	443	»	1	»	24 ἄν.	»	traduit	»	traduites
»	413	»	1	»	23	»	illustré	»	illustrées
»	443	»	2	»	7	»	Le	»	Les
»	443	»	2	»	19	»	Gedenkblätter	»	gedenkblätter
»	443	»	2	»	24 κάτ.	»	Praw. dzic	»	Prawdzc

Τιμᾶται ἄντι φρ. 10

VIII 1251

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΟΥ

ΙΣ' ΤΟΜΟΥ.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

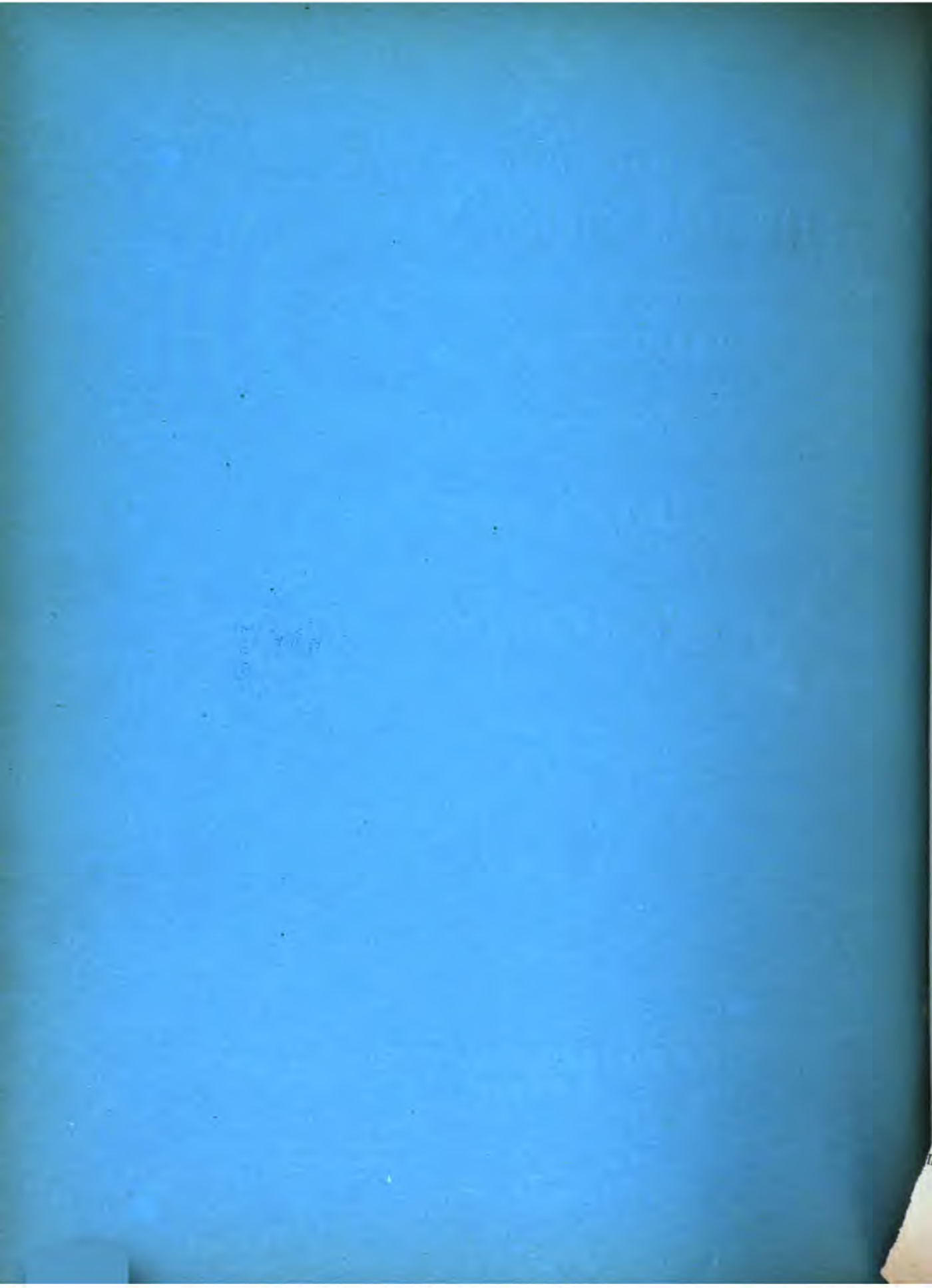
1885.

Ἔξρα τοῦ Συλλόγου

Πέραν, Ὁδὸς Ταπτιλάρ, ἀριθ. 18.

Πράκτορες διὰ τὸ ἑξωτερικόν
 Lorenz und Keil, Librairie internationale.
 Πέραν, Μεγάλῃ Ὁδῷ, ἀριθ. 457.

ΤΥΠΟΣ Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑ.

Ο

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΟΥ

ΙΣ' ΤΟΜΟΥ.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

1885.

Ἔδρα τοῦ Συλλόγου :

Πέραν, Ὀδὸς Τοπτιλάρ, ἀριθ. 18.

Πράκτορες διὰ τὸ ἑξωτερικόν:
Lorentz und Keil, Librairie internationale.
Πέραν, Μεγάλῃ Ὀδῷ, ἀριθ. 457.

ΤΥΠΟΙΣ Σ. Ι. ΒΟΥΓΥΡΑ.

DEC 29 1885

Wainwright fund.
(16)

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΙΣ' ΤΟΜΟΥ.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Α'.

Ἐπί μαρμαρίου 0,32×0,15, ἐντεθειμένου ἐν τῷ πύργῳ τῷ ἀμέσῳ μετὰ τὴν πύλην Σοῦκ τσεσιμέ πρὸς ἀριστεράν τοῦ ἀνερχομένου εἰς τὴν ἀγίαν Σοφίαν.

(Ὅρα Πίν. Α' ἀρ. 1).

Ἀπομάχων
αἰχματῶν,
σταδιοδρόμων,
ὁ τόπος ἀρχεται.

Ἐκ τῶν γραμμῶν τὸ μὲν Δ ἐν παναρχαίᾳ κορινθιακῇ ἐπιγραφῇ¹, τὰ δὲ Α, Ι, Ο, Μ καὶ +, ξ ἐν συρακουσίᾳ ἐπιγραφῇ² ἔτους 474 π. Χ. κεχαραγμένα εἰσίν. Εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ τὴν παροῦσαν ἀνάγομεν ἐπιγραφὴν· διότι Πausanias ὁ σπαρτιάτης ἐπολιόρησε καὶ ὑπέταξε τὸ Βυζάντιον³ τῷ 477 π. Χ.⁴ τοσοῦτον δὲ ὑπερῆυξε καὶ ἐκαλλώπισε τὴν πόλιν ταύτην⁵, ὥστε κατὰ τινες μὲν δεύτερος, κατὰ τινες δὲ⁶ καὶ πρῶτος οἰκιστὴς αὐτῆς ἐκλήθη⁷. Μεταξὺ ἄλλων μνημείων ἀνήγειρε τότε πιθανῶς καὶ στάδιον, ὅπερ ἔκειτο ἐντὸς τοῦ τείχους

τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦ Προσειδῶνος¹, ἐπέγραψε δὲ καὶ τὴν παροῦσαν ἐπιγραφὴν, δεικνύων τὴν οἰκείαν θέσιν τῶν ἀπομάχων ἐκ τοῦ πολέμου καὶ ἐξ ἀγῶνων. Ὅτι δὲ παρὰ Σπαρτιάταις, ὅσοι ὑπὲρ πατρίδος προκινδυνεύοντες ἢ ἐν τοῖς σταδίοις προγυμναζόμενοι ἐλάμβανον πληγὰς, ἦσαν ἐν μεγάλῃ τιμῇ, πασιδῆλον. Τὴν δὲ λέξιν τόπος (στ. 4) οὐ μόνον ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἐπιγραφῶν, ἀνακαλυφθεισῶν ἐπὶ τῶν τοίχων καὶ ἄλλων θεάτρων ἢ γυμνασίων² ἀναγινώσκωμεν οὕτω· «Νεανίσκων τόπος, Ὑμνωδῶν τόπος»³. Ὡνομάζετο δὲ τόπος ἡ ἐκάστου θέσις ἐν θεάτρῳ⁴.

Ἡ δὲ δωρική γλῶσσα αἰχματῶν (στ. 2) οὐ μόνον ἐλκλειτο παρὰ Βυζαντίους⁵.

Τῷ γὰρ ὄμνυτε

Σι δ' ἀρ' εἰσιν, ὡς περ ἐν Βυζαντίῳ,
ἀλλὰ καὶ ἦν ἐν χρήσει ἐπὶ μνημείων τοῦ Βυζαντίου⁶ καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ Πausanias ἀ-

1. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ. Ἀνάπλους Βοσπόρου, ἐκδ. Wescher (ἐν Παρισίοις 1874 εἰς 4^{ον}) σ. 6.

2. FRANZ, αὐτ. σ. 338.

3. C. I. G. 2436.

4. ΟΥΑΪΑΝΟΥ εἰς Δημοσθ. ὅρα Ἀττικὸν ῥήτορες, ἐκδ. Ν. Δούκα (ἐν Βιέννῃ 1812-3 Τόμ. 10 εἰς 8^{ον}) Τόμ. Ε' σ. 18.—ΑΙΒΑΝΙΟΥ εἰς Δημοσθ. ὅρα Ἀττικὸν ῥήτορες, ἐκδ. J. Bekker (ἐν Βερολίῳ 1823-4 Τόμ. 5 εἰς 8^{ον}) Τόμ. Δ' σ. 9.

5. ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ. Νεφέλ. 214.

6. ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ. Περὶ στεφάνου 90.—DETHIER et MORDTMANN. Epigraphik von Byzantion (ἐν Βιέννῃ 1864 εἰς 4^{ον}) σ. 49, ἀρ. 4.

1. FRANZ. Epigraphica Graeca, σ. 68.

2. Αὐτόθι, σ. 70.

3. Θουκυδίδου Α' 94.

4. CLINTON. Fasti hellenici, ἐν γρ.

5. Κωνσταντινάδος, σ. 2.

6. JUSTINI Θ' 1.

7. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ. Ἡ Κωνσταντινούπολις (ἐν ΚΠ. 1851-69 Τόμ. 3 εἰς μ. 8^{ον}) Τόμ. Α' σ. 46.

νεγεθέντων. Ἀπόμαχος (στ. 1) δ' ἐστίν¹ ὁ ἀπομάχης, ὁ ἐκτός μάχης, λατινιστί δὲ *cap-sarius*, γαλλιστί *invalide*· αἰχμητής (στ. 2) δὲ *bellicosus*, *hasta* ἢ ἐν γένει *armis acerrimus*².

Βασιλεύς τ' ἀγαθός, κρατερός τ' αἰχμητής³.

Σταδιοδρόμος (στ. 3) δὲ ὁ τρέγων ἐν τῷ ἐλληρικῷ σταδίῳ⁴. Τὸ δὲ **A** (στ. 4) ἀναπληροῦμεν διὰ τοῦ ἄρχεται ἐξ ἀναλόγου παραδείγματος ὀδηγούμενοι, ἔνθα μετὰ τὸ τόπος προστίθεται ἢ λέξις προκατέχεται⁵. «Ἀρχιερέως Ἀριστάρχου τόπος προκατέχεται». Ἀήγουσα δὲ τῆς γενικῆς πληθυντικῆς τοῦ μὲν αἰχμητῶν

ἐσημειώθη *αν*, τῶν δὲ ἀπομάχων καὶ σταδιοδρόμων, διότι τὸ μὲν τῆς α' κλίσεως, τὰ δὲ τῆς β'. Ἄλλως τε ἡ πρώτη γραμμὴ τοῦ τελείου **A** διεσώθη ἐν τέλει τῆς λέξεως αἰχμητῶν· ὁ δὲ διαληθρῆεις κανὼν ἐπιβεβαιούται ἐκ τῶν παρὰ Πινδάρῳ¹.

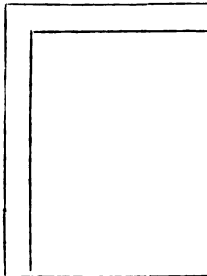
Συνοδρόμων κινήμων ἀμαιμάκετον ἐκφυγεῖν πετρῶν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Β'.

Ἐν Χάσκιοι, ἐντὸς τοῦ ὕδραγωγείου, ἐπιμαρμαχρὸν ἔχοντος ἀνωθεν ἐν ἀναγλύφῳ αἶγα, βαίνουσιν πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ ὄρωντος.

////NTΩΙΔΗΜΩΙΑΡΓΑΔΕΙΣΓΡΥΡΑΝΕ
 ////ΡΙΟΣΔΙΟΝΥΞΟΕΠΕΞΤΑΤΕΙΘΕΜΙΞΤ
 ////ΥΛΟΕΓΡΑΜΜΑΤΕΥΕΝΔΙΑΦΟΚΙΣΜ
 ////ΕΙΠΕΝΑΛΕΝΙΝΓ / / / ΤΑΝΑΡΙΟΝ

//// ΑΙΦ
 //// Ο////

Γ ΝΚΑΙ
 ΙΝΚΥΞ
 ΕΜ
 ΝΚΑΙΕ
 ΥΕΙΑΝΓΛΙ
 ἸΛΓΗΤΑ

ΑΕΠΟ
 ΑΤΟΡΕΩ ΠΑΝΤΙΟ
 ΤΑΝΔΡΙΟΝ:

Ἐδοξε|ν τῷ δήμῳ· Ἀργαδεῖς [ἐπ|ρυ[τ]άνει|μεν,
 Δημήτ|ριος Διονύσο| ἐπεστά|ται, Θεμί|στ|ιος
 Κρατ|ύλο| ἐγραμμά|τευεν· Δια|φ|άνης Μ|έμνο-
 νος| εἶπεν· ἀ|γάλματι| τιμῆσαι Π|ᾶν' ἀ|γ|ριον,
 5 κυνη|γοῖς| αἰ|εῖ| θῆραν εὔστο|χο|ν καὶ [ἄφθ-
 ν|ρ|ν ἀλιεῖ|αν διδόντα| περὶ τὴν πόλ|ιν Κύ|ζι-
 κον, καὶ στῆ|σαι τὸ ἀγαλμα|] ἐ|ν| μ|έσω τῶ λιμέ-
 νος, ὅπως ἂν ἡ εὐα|γρος ἀνά γῆ|ν καὶ ἐ|ν| πόντω·
 λαβεῖν δὲ τὸς ἄρχον|τας ἐπιμέλ|λειαν [τῆς
 10 τ|ε| ποιή|σεως καὶ ἀναθέ|σεως τῶ ἀ|γάλμ|α|τος.
 Ἀπ|αγορε|ύ|ω παντί, ἕ|ς ἂν
 ἐς Π|ᾶν' ἀ|γ|ριον ἀσεβῆ|.

Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμῶν **A**, **Θ**, **M**, **Ξ**, τῆς καταλήξεως ο ἀντί ου ἐν ταῖς λέξεσι *Διονύσο* (στ. 2), *Κρατύλο* (στ. 3) κλ. ἐξέγε-

ται, ὅτι ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἐστὶ τοῦ ε' π. Χ. αἰῶνος², καθ' ὅσον μάλιστα ἡ ἐναρξὶς τοῦ ψηφίσματος διὰ τῆς φράσεως «Ἐδοξε τῷ δήμῳ· ἡ δεῖνα φυλὴ ἐπρυτάνευεν, ὁ δεῖνα ἐπεστάται, ὁ δεῖνα ἐγραμμάτευεν, ὁ δεῖνα εἶπεν» ἣν ἐν χρῆσει ἀπὸ τοῦ 433--403 π. Χ³.

1. ΣΟΥΪΔΑ, ἐν λ.
 2. H. STEPHANI. Θησαυρὸς τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἐν λ.
 3. Ἰλιάδος Γ' 179
 4. PLINII. Hist. Nat. NH' 19, 3.
 5. C. I. G. 2421.

1. ΠΙΝΔΑΡΟΥ. Πυθ. Δ' 370.
 2. FRANZ, αὐτ. σ. 149.
 3. Αὐτόθι, σ. 319, 320.

Ἡ ἀναπλήρωσις ἐγένετο ὑπολογισθέντων τῶν ἐλλειπόντων στοιχείων καὶ κατ' ἀναλογίαν τῶν τοιούτου εἶδους ψηφισμάτων¹. Ἐκ τῆς Κυζίκου, Ἰσως δ' ἐκ τοῦ λιμένος αὐτῆς Πανόρου², προέρχεται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ παρὸν ψήφισμα· διότι ἡ τε φυλὴ Ἀργαδεῖς (στ. 1) ἦν ἐν Κυζίκῳ³ καὶ ἡ αἰξὶς ἐπὶ νομισμάτων τῆς Κυζίκου ἀπεικονίζεται⁴, ὡς ἐνταῦθα ἄνωθεν τῆς ἐπιγραφῆς. Ὁ δὲ Πάρ οὐ μόνον αἰπόλος⁵, αἰγελάτης⁶, ἀλλὰ καὶ ἀγρότας⁷, ἀγρεύς⁸, ἐτι δὲ ἄγριος⁹ ἐπονομάζεται, ὡς παρ' ἡμῖν (στ. 4, 12). Τὸ δὲ ἀράλατι τιμῆσαι (στ. 4) ἐστὶ κατ' ἀναλογίαν τοῦ «ἐτίμησεν εἰκόνι»¹⁰. Πρὸς δὲ τοὺς ςίχ. 5-8 παραβλητέον τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα¹¹.

Γνωτῶν τρισατίων ἐκ τρισατίης λίνα θήρης δέχνοσο Πά ν· Πίγρης σοὶ γὰρ ἀπὸ πτερυγῶν ταῦτα φέρει· Θηρῶν Δῆμις· Κλείτωρ δὲ θαλάσσης· καὶ σφι δὸς εὐά γ ρ ε ἰ ν ἡέρα, γ α ἰ α ν, ὕδωρ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Γ'.

Ἐπὶ μαρμαρίνου τετραγ. στήλης 0,80×0,40 κεκοσμημένης διὰ στεφανώματος (vittae), συγκειμένου ἐκ κεφαλῆς βοῦς καὶ ταινιῶν. Εὔρηται δ' ἐν Πέρξ, ἐν ιδιωτικῇ οἰκίῃ (ὄδ. τῶν Ταχυδρομείων, ἀριθ. 15).

ARTEMIDΩΡΩΣ
ΕΓΓΕΝΗΣ

Ἀρτεμίδωρος
ἐγγενής.

Ἐπὶ τοῦ βῆθρου, ἐφ' οὗ ἡ τιμητικὴ αὐτῆς ἐπιγραφὴ τοῦ α' π. Χ. αἰῶνος, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμῶν Α, Ε, Σ, ἴστατο πιθανῶς ἄγαλμα τοῦ Ἀρτεμίδωρου. Τὸ δὲ ὄνομα Ἀρτεμίδωρος ἐστὶν ἰθαγενές τοῦ Βυζαντίου· διότι πολλὰ κύρια ὀνόματα ἐνταῦθα ἔχουσι τὴν

1. Αὐτόθι, σ. 178.
2. J. MARQUARDT. Ἱστορία Κυζίκου, μετάφρ. ἀρχμ. Κυρίλλου (ἐν ΚΠ. 1879 εἰς 12^{ον}) σ. 13.
3. Αὐτόθι, σ. 57.
4. Αὐτόθι.
5. ΠΑΛΤΩΝΟΣ. Κρατύλος 408 σ.
6. Ἀνθολογίας Πλανούδη, ἀρ. 229.
7. Ἀνθολογίας 5' 13.
8. ΗΣΥΧΙΟΥ, ἐν λ.
9. Ἐτυμολογικὸν μέγα, 13, 48.
10. C. I. G. 2879.
11. Ἀνθολογίας 5' 12.

κατάληξιν ὄωρος, ὄωρα, π. χ. Ἐκατόδω[ρος]¹, Ὀλυμπιόδωρος², Πυθόδ[ωρος]³, Ἰσίδωρος⁴, Ἡρόδωρος⁵, Μητρόδωρος⁶ ἢ Ματρόδωρος⁷, Διόδωρος⁸, Θεοδώρα⁹, Ὀνησιδώρα¹⁰ κλπ. Ἀλλὰ καὶ Βενδιδώρα ἦν θρᾶττα¹¹, καὶ Μενδίδωρος¹² βυζάντιος, παραγόμενα τὸ μὲν ἐκ τοῦ Βενδῖς, ἰδος¹³, τὸ δὲ ἐκ τοῦ Μενδῖς, ἰδος¹⁴, τῆς θρακῶς Ἀρτέμιδος, ἐπομένως ταυτόσημον τοῦ Ἀρτεμίδωρος, ἦν δὲ καὶ Μένδας βυζάντιος¹⁵. Ἀρτεμις δὲ ἦν ἡ Βυζαντίων πολιούχος θεὰ καὶ ἀληθῶς ὑπῆρχεν αὐτόθι Ἀρτέμιδος Δικτύνης ἱερὸν παρὰ τὰς Χηλᾶς¹⁶ (τὸ νῦν Βεβέχ)¹⁷, καὶ Ἀρτέμιδος φωσφόρου τέμενος εἰς τὸν Βόλον¹⁸ (τὸ νῦν Κουρσουλοῦ μαγζέν)¹⁹. Ἡ θεότης αὕτη ὀνομάζετο ἐν Θράκῃ καὶ κυρία Ἀρτεμις²⁰. Τὸ μὲν Ἀρτεμίδωρος καὶ ἐν ἑτέρῃ ἐπιγραφῇ Βυζαντίου ἀναγινώσκεται²¹. Τὸ δὲ ἐγγενής σημαίνει τὸν ἰθαγενῆ, indigena, inquilinus²², ὡς λ. χ. «οὐκ ἂν ἐπιχώριος οὐδ' ἐγγενής ἡμῖν»²³. «πρὸς θεῶν τῶν ἐγγενῶν» «per deos penates, gentilicios». Ὡς κύριον ὄνομα Ἐγγενής οὐχ εὔρηται παρὰ Pape-Benseler, ἀλλὰ μόνον Ἐγγενέτωρ, ορος²⁴.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Δ'.

Ἐπὶ δύο μαρμαρίνων πλακῶν τῆς μὲν α' διαστάσεων 0,60×0,52×0,22, τῆς δὲ β' δια-

1. MIONNET. Médailles grecques. Suppl. Τόμ. Β' σ. 239.
2. MIONNET, αὐτ. — DÉTHIER et MORDTMANN, αὐτ. σ. 52.
3. MIONNET, αὐτ. σ. 242.
4. Αὐτόθι, σ. 56.
5. Αὐτόθι.
6. Αὐτόθι, σ. 80.
7. ECKHEL. D. N. V. Τόμ. Β' σ. 28.
8. Αὐτόθι.
9. DÉTHIER et MORDTMANN, αὐτ. σ. 54.
10. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ, αὐτ. σ. 7.
11. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ. Ἀττικῆς ἐπιγραφαὶ ἐπιτύμβιοι, ἀρ. 1836.
12. C. I. G. 2034.
13. DÉTHIER et MORDTMANN, αὐτ. σ. 52.
14. BEKKER. Anecdota, σ. 4192.
15. DÉTHIER et MORDTMANN, αὐτ. σ. 69.
16. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ, αὐτ. σ. 33.
17. Κωνσταντινιάδος, σ. 173.
18. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ, αὐτ. σ. 15.
19. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. Τόμ. Β' σ. 59.
20. A. DUMONT. Inscriptions et monuments de la Thrace (ἐν Ηκρυσίαις 1877 εἰς 8^{ον}) ἀρ. 35.
21. DÉTHIER et MORDTMANN, αὐτ. σ. 78-79.
22. H. STEPHANI. αὐτ. ἐν λ.
23. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ, Ἠλέκτρα, στίχ. 430.
24. C. I. G. 2749.

στάσεων 0,56×0,55×0,22. Εύρεθη μὲν ἐν Πέρχ, ἐντὸς τῆς παρὰ τὸ δημαρχεῖον πλατείας, μετεκομισθῆ δὲ εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν μουσεῖον Κωνσταντινουπόλεως.

ΛΓΑΘΗΙ ΣΤ ΧΗΙ

ΚΑΤΑΤΟΔΟΓΜΑΤΗΣΚΡΑ
ΤΙΣΤΗΣΒΟΥΛΗΣΚΑΙΤΟΥ
ΙΕΡΩΤΑΤΟΥΔΗΜΟΥΑΥΡΗΛΙ
ΑΝΕΥΦΗΜΙΑΝΘΥΓΑΤΕΡΑΤΟΥ
ΑΣΙΟΛΟΓΟΤΑΤΟΥΒΑΣΙΛΕΟ^ς

ΣΕΚΟΥΝΔΕΙΝΟΥΔΙΟΓΝ
ΑΥΡΗΛΙΟΣ ΣΑΒΕΙΝΙΑΙ
ΚΥΙΝΤΙΑΝΟΣ ΟΣΥΝΓΓ
ΕΥΤΥΧΩΣ

Ἄγαθῆ Τύχη.

Κατὰ τὸ δόγμα τῆς κρα-
τίστης βουλῆς καὶ τοῦ
ιερωτάτου δήμου· Αὐρηλι-

5 ἀν Εὐφημίαν, θυγατέρα τοῦ
ἀξιολογ[ω]τάτου βασιλέως
Σεκουνδεῖνου Διογνήτου,
Αὐρήλιος Σαβεινιαῖος
Κυιντιανός, ὁ συνη[ενής·

10 εὐτυχῶς.

Τὸ ψήφισμα τοῦτο, ὅπερ ἀποδίδομεν εἰς τὸν 6^ο μ. Χ. αἰῶνα ἕνεκα τῶν γραμμάτων Α, |·, Θ, Σ, Φ, τῶν ῥωμαϊκῶν ὀνομάτων Αὐρήλιος (στ. 8), Αὐρηλία (στ. 4-5), Κυιντιανός (στ. 9) κλ. καὶ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ ι διὰ τοῦ εἰ ἐν ταῖς λέξεσι Σεκουνδεῖνος (στ. 7), Σαβεινιαῖος (στ. 8), προέρχεται πιθανῶς ἐκ Χαλκηδόνος· διότι ἐκεῖ ὑπῆρχε βασιλεύς (στ. 6), ἐπώνυμος ἀρχων¹, ἐπιτετραμμένος δηλονότι, ὅπως ὁ ἐν Ἀθήναις ὁμώνυμος καὶ ὅπως ὁ ἐν Ῥώμῃ rex sacrificulus, τὰ τῆς δημοσίου λατρείας². Τοιοῦτοι δὲ βασιλεῖς ἦσαν ἐν Δελφοῖς³,

1. FRANZ, αὐτ. σ. 324.—PH. CAYLUS. Recueil d'antiquités (ἐν Παρισίοις 1752-67 Τόμ. 7 εἰς 4^{ον}) Τόμ. Β' σ. 55, 71, 72.

2. K. F. HERMANN. Lehrbuch der griechischen Staatsalterthuermer (ἐν Ἐδεσβέργῃ 1855 εἰς 8^{ον}) σ. 52, 55. — THIRLWALL. History of Greece (ἐν Λονδίῳ 1856, τόμ. 8 εἰς 8^{ον}) κεφ. 5' 4. — G. GROTE. History of Greece (ἐν Λονδίῳ 1850 Τόμ. 8 εἰς 8^{ον}) Τόμ. Β' σ. 59 κ. εἰ.

3. ΠΑΟΥΤΑΡΧΟΥ. Ἑλληνικά, ἐκδ. J. Reiske (ἐν Λειψία 1774-82 Τόμ. 12 εἰς 8^{ον}) Τόμ. Ζ' σ. 177.

ἐν Σίφνῳ¹, ἐν Κυζίκῳ², ἐν Μεγάροις³, ἐν Σαμοθράκῃ⁴ κλπ. Συνάμα δὲ μετὰ τῶν Βυζαντιῶν καὶ τῶν Χαλκηδονίων ὑπῆρχεν ὁμόνοια (consortia) καὶ ἔκπαλαι⁵ καὶ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων⁶.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Ε'.

Ἐπὶ προσόψεως μαρμαρίνου ἐξώστου, προσηρτημένου μὲν ποτε εἰς τὸν τοῖχον τῆς περιοχῆς τοῦ Βυζαντίου, κεκείμενου δὲ νῦν εἰς τὸν κήτων του Σουλτάν Ἀχμέτ πρὸς τὸν σιδηρόδρομον ἄγοντα Δεμιρτζῆ γιῶλ.

////////////////////
////////////////////
////////////////////

ΤΕΡΤΙΝΑΚΑΕΥΣΕΒΗΣ
\ΡΑΒ~ΚΟΝΑΙΡΗΝΙ
-ΛΛ ΙΠΡΟΤΗΚΛΙΣ

////////////////////

Ἄγαθῆ Τύχη.]

Αὐτοκράτορα καίσαρα]

Σεπτίμιον Σεουήρον,]

Περτίνακα, εὐσεβῆ, σέβαστόν,

5 ἀβ[α]θ[ι]κόν, ἀδ[ι]αβ[η]ν[ι]κόν·

ἦ] λ[α]μ[π]ρο[τ]ά[τ]η κ[α]ὶ σέβαστή

Βυζαντιῶν Ἀντωνινία πόλις.

Ἵ Σεπτίμιος Σεβήρος ἐπολιόρησε τὸ Βυζάντιον τῷ 195 μ. Χ. διὰ τοῦ Λουκίου Μαρίου Μαξίμου, ὡς ἐξέγεται ἐκ τῆς ἐξῆς συγχρόνου ἐπιγραφῆς, ἐν Ῥώμῃ εὐρεθείσης, ἣτις ποιεῖται μνεῖαν τοῦ «L(ucius) Marius, L(ucii) I(ilius) Maximus», ὅστις ἦν «dux exercitus mysiaci apud Byzantium καὶ legatus legionis primae italicae», ἦτοι, ὡς ἐξηγεῖ ὁ Orelli, dux legionum in provincia Moesia tendentium, ubi legio I italica, cuius ille legatus erat, castra habebat. Iis igitur in obsidione Byzantii Marius praefuit⁷.

Ἵ Σεπτίμιος Σεβήρος κατέστρεψε μὲν τὸ Βυζάντιον ἀμέσως μετὰ τὴν ἀλωσιν αὐτοῦ τῷ 197 μ. Χ. ἀκολούθως δὲ περὶ τὸ 204 καμφθεὶς ἐκ τῶν παρακλήσεων τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀντωνίνου⁸

1. ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ. Αἰγυπτιακὰς λς'.

2. E. WACHSMUTH. Hellen. Alterthumskunde (ἐν Ἀλλῃ 1843-6 Τόμ. 4 εἰς 8^{ον}) Τόμ. Α' σ. 148.

3. C. I. G. 1052.—R. CHANDLER. Marmora oxoniensia (ἐν Λονδίῳ 1763 Τόμ. 2 εἰς φύλλ.) Τόμ. Β' σ. 82.

4. C. I. G. 2457.—T. LIVII ME' 5.

5. ECKHEL, αὐτ. σ. 26.

6. Αὐτόθι, σ. 32.

7. ORELLI, 5502.

8. SPARTIANI, παρὰ Eckhel, αὐτ. σ. 32.

ἀνέκτισε λαμπρότερον ἐπονομάσας αὐτὸ *Antoninam Byzantinorum augustam*¹, ὁπόθεν ὀδηγηθέντες ἀνεπληρώσαμεν τὸ τέλος τῆς ἐπιγραφῆς ἢ *λαμπροτάτη ΚΑΙΣ* διὰ τοῦ καὶ σ[εβαστῆ] ἦτοι *ei augusta*, εἰς ὃ παρέλκει τὸ *Βυζαντίων Ἀρτωνινία*. Ἡ δὲ προσωνημία τοῦ Βυζαντίου Ἀρτωνινία², ἢ Ἀρτωνία³, ἢ Ἀρτωνεινιανή⁴ διετηρήθη μὲν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀρτωνεῖνου Καρακάλλα (211-217)⁵, διεσώθη δὲ καὶ ἐπὶ τινος πλίνθου⁶. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ νομισμάτων τοῦ Βυζαντίου ἔχομεν ἔνθεν μὲν τὸν Καρακάλλον, ἔνθεν δὲ Ἀρτωνίνα σεβαστά, ἦτοι *ludos, ἀγῶνας*⁷. Οἱ δὲ ἀγῶνες οὗτοι ἐτελοῦντο ἐν τῷ Ἰππικῷ⁸, ὅπερ ἔκτισεν ὁ Σεβῆρος⁹. Ἐπὶ τοῦ τοίχου δὲ τῶν στοῶν τοῦ Ἰππικοῦ τούτου ἐχαράχθη καὶ ἡ παρούσα τιμητικὴ ἐπιγραφή, κἀτωθεν πιθανῶς ἀνδριάντος τοῦ αὐτοκράτορος, ἀνεγνηγερένου περὶ τὸ πρὸς δυσμὰς τέρμα τοῦ Εὐρίπου, τὴν Σφενδόνην δηλαδὴ, ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ Ἰπποδρόμου, ἔνθα ὑψοῦντο καὶ ἄλλων αὐτοκρατόρων ἀγάλματα¹⁰.

Ἡ παρούσα ἐπιγραφή ἀναπολεῖ εἰς τὴν ἡμετέραν μνήμην τὴν τῆς Περίνθου, ἔχουσαν ὡδε¹¹.

Ἀγαθὴ Τύχη.

Αὐτοκράτορα καίσαρα
Σεπτίμιον Σεουῆρον,
εὐσεβῆ, Περτίνακα,
σεβαστόν, ἀραβικόν,
ἀδιαθηγικόν, παρθικόν,
μέγιστον ἢ βουλή καὶ
ὁ δῆμος τῶν νεωκόρων
Περινθίων.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Σ'.

Ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τείχους δωματίου τινὸς κἀτωθεν τοῦ Ἰντζιλῆ κίσσκ, νῦν δὲ ὑπὸ τὸν

1. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. Τόμ. Α' σ. 51.
2. ΗΣΥΧΙΟΥ ΜΙΑΗΣΙΟΥ, fr. 4, 38, παρὰ Müller (Fragm. Hist. Gr.) Τόμ. Α' σ. 153.— ΚΩΔΙΝΟΥ. Πάτρια, σ. 13.
3. ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ, εἰς Διονύσ. Περιηγητ. Σ'. 803.
4. ECKHEL, αὐτ. σ. 32.
5. ΗΣΥΧΙΟΥ ΜΙΑΗΣΙΟΥ, αὐτ.
6. DÉTHIER. Le Bosphore et Constantinople, (ἐν Βιέννῃ 1873 εἰς 8^{ον}) σ. 17.
7. ECKHEL, αὐτ. σ. 233.
8. Κωνσταντινάδος, σ. 72.
9. ΚΩΔΙΝΟΥ, αὐτ. σ. 14, 19.
10. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. σ. 229.
11. HUMPHREDUS PRIDEAUX. Marmora oxoniensia ex arundelianis (ἐν Ὁξονίᾳ 1876 εἰς 4^{ον}) App. σ. 292, ἀρ. 7.

σιδηρόδρομον, οὐ μακρὰν τοῦ ἀγίλαματος τοῦ Σωτῆρος.

(Ὅρα Πίν. Α' ἀρ. 2).

Ἴσως μετὰ τὴν ὑπὸ Σεβῆρου ἄλωσιν τοῦ Βυζαντίου τῷ 197 μ. Χ. ὑπῆρχον ἐνταῦθα φυλακαί, ἔνθα χριστιανὸς τις δεσμώτης ἐχάραξε τοὺς συμβολικοὺς τούτους χαρακτῆρας. Τοιούτους δὲ μετεχειρίζοντο, ὡς γνωστόν, οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἐπὶ τῶν διωγμῶν. Καὶ διὰ μὲν τοῦ πρῶτου καὶ τελευταίου χαρακτῆρος ὁ σταυρὸς ἀπεικονίζεται, εἰ καὶ ἐπὶ τῶν δημοσίων μνημείων μολὶς τὸν ε' αἰῶνα ἦν ἐν γρήσει¹, ἀλλ' ἐν κρυπτῷ καὶ παραβύστω, ἐν φυλακῇ, ἴσως ἐτόλμησέ τις δεσμώτης τὴν ἀπεικόνισιν αὐτοῦ, ἐν ἀρχῇ μὲν ἐν εἰδει ἀνθους, ἐν τέλει δὲ σαφέστερον ὁ δὲ τρίτος καὶ τέταρτος χαρακτῆρ δηλοῖ δίκρανον (*furca*), βρασανιστήριον τῶν καταδικῶν². διότι τὸ V, ὡς λέγει ὁ Οὐάκρων³, καὶ τὸ Y, ὡς ὁ ἰσπανὸς ἐπίσκοπος σοφὴν μονογραφίαν περὶ σταυροῦ συντάξας, παρίστα ἐπίσης τὸν σταυρὸν. «*La quinta, bifida, que era tambien usada con frecuencia, tenia la forma de la ipsilon, ὁ sea Y griega*»⁴. Καὶ ἀληθῶς ἐπὶ τινος γελοιογραφικῆς ἀπεικονίσεως τοῦ Ἐσταυρωμένου, εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Σεπτιμίου Σεβῆρου ἀποδιδόμενη καὶ ἐν Ῥώμῃ ἀνακαλυφθεῖσης, ἀπαντᾷ τὸ Y ἀντὶ δικράνου ἢ σταυροῦ⁵. Ἴσως δὲ καὶ τὸ H ἦν εἶδος *patibulum*, ὅπερ μεθερμηνεύεται «*1^{ον} σταυρὸς, 2^{ον} ῥάβδος (barre) πρὸς κλείσιμον θύρας*»⁶, ἥτις ῥάβδος ἴσως παρίσταται διὰ τῆς ὀριζοντίου γραμμῆς τῆς ἐν μέσῳ τοῦ H, τῶν δύο καθέτων παριστανουσῶν τὰς δύο παραστάδας τῆς θύρας. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ φελονίου (*planeta, chasuble*) τῶν ἐκ μωσαϊκοῦ ἀγγέλων τῆς ἐν Ῥαβέννῃ ἐκκλησίας τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, τῆς Σ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, πολλὰ H ἀπεικονίζονται⁷. Παρατηρητέον δὲ, ὅτι ὁ Minucius Felix γράφων ἐν ἀρχῇ

1. MARTIGNY. Dictionnaire des antiquités chrétiennes (ἐν Παρισίοις 1865 εἰς μ. 8^{ον}) σ. 186.
2. A. RICH. Dictionnaire des antiquités grecques et romaines, ἐν λ. *furca*.
3. VARRONIS. De lingua latina V. 24.
4. OBISPO de ANTINOE. De la cruz del Señor (ἐν Γιβραλτάρῃ 1871 εἰς 8^{ον}) σ. 6.
5. R. GARRUCCI. Deux monuments des premiers siècles de l'Eglise (ἐν Ῥώμῃ 1862 εἰς 8^{ον}). — LIDDON'S BAMPTON. Lectures (ἐν Λονδίῳ 1866 εἰς 8^{ον}) σ. 396-7.
6. RIDDLE'S. Latin-english dictionary, ἐν λ.
7. CIAMPINI. Vetera monumenta (ἐν Ῥώμῃ 1690-9 Τόμ. 2 εἰς φύλλ.) Τόμ. Β' σ. ιζ'-ιθ'.

τοῦ Γ μ. Χ. αἰῶνος! λέγει, ὅτι ὁ Καικίλιος κατηγορεῖ τῶν χριστιανῶν, ὡς λατρευόντων τὸν σταυρόν².

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Ζ'.

Ἐπὶ μαρμαρίνου τινὸς ἑδωλίου, ἐστηριγμένου πιθανῶς ἐπὶ ποδῶν καὶ κειμένου ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Σαρκί βουρνοῦ, μεταξύ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ μαγειρείου καὶ τῶν θαλασσίων τευχῶν, οὐ μακρὰν τοῦ Ἰντζιλῆ κιάσκ.

(Ἵρα Πίν. Α' ἀρ. 3).

ὁ δεῖνα]
Οἰ|κια-
κ|ῆς Α'

Τὸ μέρος, ἔνθα εὐρέθη ἡ παρούσα ἐπιγραφή, ἐστὶν ἐπίπεδον, παρεμφερές τῷ ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν ἐπιπέδῳ. Γνωρίζομεν δέ, ὅτι τὸ τοῦ Βυζαντίου στάδιον³ ἔκειτο ἐν τοῖς ἐπιπέδοις⁴.

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη τοῦ γ' μ. Χ. αἰῶνος δεικνυσιν, ὅτι τὸ ἐδώλιον τοῦ σταδίου ἀνήκει μὲν εἰς οἰκιακόν τινα, ἐπέχει δὲ τῆξιν λ', ἤτοι τριακοστήν. Οἰκιακός ἐστι, κατὰ Σουίδα, ἱππεύς, domesticus. Ἐπὶ τῶν ἐδωλίων ἔσθ' ὅτε μετὰ τὸ ὄνομα ἐσημειούτο καὶ τὸ ὑπόρρημα οὕτως ἀναγινώσκεται ἐπὶ μὲν ἐδωλίου, ἀνασκαφέντος ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Διονύσου Ἀθηνῶν, ἀρχιερέως Διονύσου Ἐλευθερέως, ἐπὶ δὲ sella curulis, ἀπεικονισμένης ἐπὶ νομίσματος Νικαίας τῆς Βιθυνίας, «Αὐλὸς Πούπιος Τραμίας»⁵.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Η'.

Ἀνωρύχθη μὲν ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ σερασκεράτου, ἐναπόκειται δ' ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ μουσεῖῳ Κωνσταντινουπόλεως, κεχάρραται δ' ἄνωθεν ἀναγλύφου 0,66×0,12×0,6 παριστῶντος ἄνδρα, καθήμενον ἐπὶ κλίνης, ἀγένειον, ἐστραμμένον ἀριστερᾷ τοῦ ὄρωντος, στηρίζοντα τὴν ἀριστερὰν ἐπὶ προσκεφαλαίου (cervical), κρατοῦντα δὲ τῇ δεξιᾷ στέφανον· παρ' αὐτῷ παρακᾶθηται γυνή, ἐστραμμένη πρὸς τὸν κατακεκλιμένον καὶ φοροῦσα χιτῶνα ποδήρη μετ' ἐπενδύτου καὶ αὐτὴν τὴν κεφαλὴν καλύπτοντος·

1. BURTON. Ecclesiastical history (ἐν Λονδίῳ 1845 εἰς 8^{ον}) σ. 476.

2. TYRWHITT, σ. 199.

3. Ἵρα ἀνωτέρω ἐπιγρ. Α'.

4. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ, αὐτ. σ. 6.

5. A. RICH, αὐτ. ἐν λ. sella.

ἐνώπιον τῆς κλίνης τρίπους στρογγύλος μετ' ἐδεσμάτων· ὀπισθεν δὲ τῆς κλίνης μορφή τις μικρά, ἱσταμένη κατὰ μέτωπον.

**ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ
ΜΙΚΚΟΥ**

Ἀπολλώνιος
Μίκκου.

Τὸ ἐπιτύμβιον τοῦτο ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων ἀποδίδομεν εἰς τὸν γ' μ. Χ. αἰῶνα. Ἐπειδὴ δ' εὐρέθη ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ σερασκεράτου μετ' ἄλλων ἐπιταφίων λίθων Θεοφίλου, Διογένους, Καλλιχορίτιδος, Διονυσίου, Ἀπολλωνίου κλ. καὶ τινων νεκροδείκνων, εἰκάζομεν, ὅτι ἐκεῖ ἦν τὸ τῶν Βυζαντίων πρὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου κοιμητήριον.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Θ'—ΙΖ'.

Ἐπὶ 9 κιονοκράνων στηλῶν τῆς κινωτέρας Μπίν μπίρ διρέκ.

Θ'. (Ἵρα Πίν. Α' ἀρ. 4).
Εὐ|γ|ενίου.

Ι'. (Ἵρα Πίν. Α' ἀρ. 5).
Εὐ|τ|ροπίου.

ΙΑ'.
ΕΥΤΟ
Εὐ|τ|ροπίου.

ΙΒ'. (Ἵρα Πίν. Α' ἀρ. 6).
Εὐ|τ|ροπίου.

ΙΓ'.
ΕΥΣ
Εὐ|σ|εβίου.

ΙΔ'.
ΑΚΑΚ
Ἀ|κα|χίου.

ΙΕ'.
ΚΑ
Ἀ|κα|χίου.

Ις'.
ΠΑ
Πα|χίου.

ΙΖ'. (Ἵρα Πίν. Α' ἀρ. 7).
Ρα|χίου.

Ἡ Φιλόξενος κινστέρνα (μπὶν μπὶρ διρέκ) ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου¹, ὅστις προσεκάλεσεν ἐκ Ρώμης πολλοὺς συγκλητικούς ἐπὶ πλούτῳ διαφέροντας, ἐν οἷς καὶ τὸν *Εὐγένιον*, ὅστις καὶ πύλην τῶν παρὰ τὴν Προποντιδα τειχῶν τῆς Πόλεως κατεσκεύασε, «πύλην τοῦ Εὐγενίου» κληθεῖσαν, καὶ παρ' αὐτῇ «πύργον τοῦ Εὐγενίου», καὶ οὐ μακρὰν τὸ πάλαιον «τὰ Εὐγενίου» καλούμενον². Οὗτος δὲ πιθανῶς καὶ τὴν Φιλόξενον κινστέρναν κατεσκεύασε περὶ τὸ 330 μ. Χ., ὡς ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς Θ' ἠδύνατό τις ἵνα συμπεράνῃ. Εἶχε δὲ πιθανώτατα συνεργοὺς εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ἐν λόγῳ κινστέρνης τὸν *Εὐτρόπιον* (ἐπιγρ. Γ'-ΙΒ'), τὸν *Εὐσέβιον* (ἐπιγρ. ΙΓ'), τὸν *Ἀκάκιον* (ἐπιγρ. ΙΔ', ΙΕ'), τὸν *Πάκιον* (ἐπιγρ. Ις') καὶ τὸν *Ράκιον* (ἐπιγρ. ΙΖ'), συγκλητικούς ἐπίσης, ὡς εἰκάζομεν, προσκληθέντας ταύτοχρόνως ἐκ Ρώμης.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΙΙΙ'—Κ'.

Ἐπὶ τριῶν κιονοκράνων στηλῶν τῆς αὐτῆς κινστέρνης.

ΙΙΙ'. ("Ορα Πίν. Α ἀρ. 8).

Κυ[η]γίου.

ΙΘ'.

ΝΧ
Κ[υ]μ[η]γίου.

Κ'.

ΚΝ
Κ[υ]μ[η]γίου.

Κυρήγιος ἦν ἑπαρχος τοῦ πραιτωρίου τῷ 384 μ. Χ.³ καὶ ὑπάτος⁴ τῷ 388. Ἴσως δ' ἐπεσκεύασε τὴν Φιλόξενον κινστέρναν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΚΑ'.

Ἀνωρύχθη ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἐν τῇ κατὰ Πέραν πλατείᾳ, τῇ παρακειμένη τῷ δημαρχείῳ. Ἔστι δὲ κεχαραγμένη διὰ μεγίστων χαρακτῆρων ἐπὶ τριῶν πλακῶν, ὧν ἡ μὲν α' ἔχουσα διαστάσεις 0,95×0,24×0,34 μετεκομίσθη εἰς τὸν Φιλολογικὸν σύλλογον, ἡ δὲ β' 0,88×0,23×0,32 καὶ ἡ γ' 0,80×0,20×0,33 εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν μουσεῖον Κωνσταντινοπόλεως.

1. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. Τόμ. Α' σ. 262.
2. Αὐτόθι, σ. 149.
3. ΖΩΣΙΜΟΥ, σ. 218, 395.
4. ΖΩΚΡΑΤΟΥΣ. Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, ἐκδ. Migne, σ. 690.

("Ορα Πίν. Α' ἀρ. 9).

α' ἔτους πεντα[κ]ισχίλιο[σ]του ἑνεακοσιοστοῦ
β'
γ' μηνὶ Αἰ[γ]υπτίων
τρίτῳ +

Ἡ συμπληρωθεῖσα χρονολογία ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 391 μ. Χ. Πολλοὶ τῶν ἀρχαίων εἶχον μῆνας διττοῦς, τοὺς μὲν ἐκ κυρίων ὀνομάτων, τοὺς δ' ἐξ ἀριθμῶν παραγομένων. Οὕτω λ. χ. οἱ Μακεδόνες εἶχον μῆνα Δεῖον καὶ πρῶτον¹, Δύστρον καὶ πέμπτον², Ἀρτεμίσιον καὶ ἑβδομῶν³, Ὑπερβερεταῖον καὶ δωδέκατον⁴. οὕτω δὲ καὶ οἱ Ἑβραῖοι εἶχον μῆνα ὄγδοον⁵, οἱ Σμυρναῖοι μῆνα τρίτον⁶, οἱ Ἀφροδισιεῖς μῆνα δωδέκατον⁷, ἐν ᾧ πάντες οὗτοι εἶχον καὶ μῆνας ἐκ κυρίων ὀνομάτων παραγομένους. ἄλλοι δὲ πάλιν, ὡς οἱ Φωκαεῖς, εἶχον μόνον ἀριθμητικούς μῆνας, πρῶτον⁸, ἑβδομῶν⁹, δωδέκατον¹⁰. Τῶν δ' Αἰγυπτίων ἐγνωρίζομεν μέχρι τοῦδε μόνον τοὺς ἐκ κυρίων ὀνομάτων παραγομένους μῆνας, ἐν ᾧ νῦν προβάλλεται καὶ μὴν τρίτος (στ. 2, 3), ἰσοδύναμος ἐπομένως τῷ Ἀθύρ, ἧτοι τῷ Σεπτεμβρίῳ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΚΒ'.

Ἐπὶ μαρμαροῦ ἐντετειχισμένου ἐν τῷ τοίχῳ τῆς ἐκκλησίας τῆς κοιμησέως τῆς Θεοτόκου τοῦ Μπεντικτῆς.

OMENTOIM

Aquarii m]omento im]bres impendent.

Ἦτοι·

ἐπιδράσει τοῦ Ὑδροχίου αἱ βροχαὶ ἐπικρέμανται.

Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς κοιμησέως τῆς Θεοτόκου, τῇ καὶ τοῦ Μπάνιου λεγομένη, ἐκκλησιαζόντο οἱ αἰχμάλωτοι τοῦ Χαϊρεδδὶν Βαρθαρούσου, ἀποθανόντος τῇ 4 ἰουλίου 1546¹¹. Ἐπειδὴ δ' εὐρέθη ἐκεῖ τῷ 1839 καὶ μάρμαρόν τι τεθλασμένον εἰς δύο τεμάχια, ἐφ' ἑκατέρου τῶν ὁποίων ἦσαν ἐγγεγραμμένα ἐξ σημεῖα τοῦ ζφ-

1. C. I. G. 3872.
2. Αὐτόθι, 3896.
3. Αὐτόθι, 4351. add.
4. Αὐτόθι, 4380. V.
5. Αὐτόθι, 3005.
6. Αὐτόθι, 3386.
7. Αὐτόθι, 2826.
8. Αὐτόθι, 1569.
9. Αὐτόθι, 1725.
10. Αὐτόθι, 1732 β.
11. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. Τόμ. Β' σ. 96.

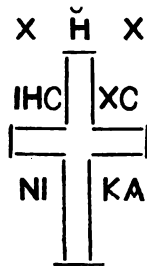
διακοῦ κύκλου¹, οὐδὲν ἄπορον, εἰ ἐν τῷ αὐτῷ μέρει καὶ τὸ ἄνωθι ἀπόσπασμα ἡμερολογίου ἀνεύρηται, ὅπερ ἑλλιπῶς ἐξέδωκε καὶ ὁ Σ. Βυζάντιος². Ἀπαρραλλάκτως δέ, ὡς ἐνταῦθα, καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἐν Ραβέννη ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Βιτάλη, ἀνεγνηγερμένης τὸν 5' αἰῶνα, ὑπῆρχεν ὁ ζωδιακὸς κύκλος μετ' ἀποσπάσματος ἡμερολογίου, ἐνθα πρὸς τοὺς ἄλλοις ἀνεγινώσκοντο αἱ λέξεις «PLV(via), JUL(ii)» κλπ. Ἡ λέξις *momento* ἐν τῇ σημασίᾳ «ἐπιδράσει» ἀπαντᾷ καὶ παρ' Ὁρατίω³.

ubi gravior aura
Leniat et rabiem Canis, et *momenta* Leonis.
Ἡ δὲ λέξις *Aquarius* εὔρηται καὶ παρὰ Οὐίργιλίω⁴.

cum frigidus olim
Jam cadit extremoque irrorat *Aquarius* anno.
Τὸ δὲ προκειμένον ἀπόσπασμα ἡμερολογίου ἴστί τῆς δ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΚΓ'.

Ἐπὶ μαρμάρου τεθειμένου ὡς ἀχρογωνιαίου λίθου οἰκίας ἐν Γαλατῶ, κατὰ τὴν ὁδὸν Φελέκ σοκάκ.

X(ριστὸς) H'. X(ριστὸς)
'Iη(σοῦ)ς X(ριστὸς)
Νικᾶ.

Τὸ μνημεῖον καθ' ἡμᾶς τῆς ἀρχῆς τοῦ δ' μ.Χ. αἰῶνος ἴστί σταδίουμετρον (*milliarium*), μετενεχθὲν πιθανῶς ἐνταῦθα ἐκ τοῦ Αὐγουσταίου ἢ Μιλίου, κειμένου μὲν πρὸς μεσημβρίαν τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας, ἔχοντος δ' ἐν μέσῳ αὐτοῦ τὸ χρυσοῦν Μιλιάριον, ἀχρησιμεῖον ὡς πρῶτον σημεῖον, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἤρχοντο ἔλα τὰ Μιλιάρια, ὅσα ἐδήλουν τὰς ἀποστάσεις τῶν

1. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. σ. 100.
2. Αὐτόθι.
3. Epistolae A' ε', 15, 16.
4. VIRGILII. Georgica Γ' 303-4.

στρατιωτικῶν καὶ βασιλικῶν ὁδῶν¹. Ἐπίτινος δὲ κίονος, σωζομένου ἐτι ἐπὶ Γυλλίου, ἦν ἐπιγεγραμμένον τὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ὄνομα καὶ ἀτὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ μετ' ἐπιγραφὴν ἐν τούτῳ *νικᾶ*².

Τὸ Η' = ὄγδοον ἀναγινώσκειται καὶ ἐπὶ ἑλλων σταδίουμετρῶν τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ³, εἰ μὴ μετηνέχθη τὸ ἡμέτερον ἐκ τοῦ «Ὀγδόου» διαμερίσματος τῆς Πόλεως, ὅπερ μετὰ τὸ «Ἐβδόμον» ἔκειτο παρὰ τὰς Βλαχέρνας⁴.

Ἐπιγραφὴ παρομοία, ἐξαίρεσει τῶν ἐπ' αὐτῆς τριῶν συμβόλων Χ. Η. Χ., ἐνεχαράχθη καὶ ἐπὶ τῆς στήλης τῶν Γότθων, τῆς ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Σαρχί μπουρνοῦ⁵, ἀνδρουθείσης, καθ' ἡμᾶς, τὸν δεκέμβριον τοῦ 400⁶, ὅποτε ὁ Φρακοῦιτος κατατροπώσας τὸν Γαίνην καὶ τοὺς Γότθους εἰσήλασεν ἐν θριαμβῷ εἰς Κωνσταντινόπολιν, καὶ οὐχὶ ἐπὶ Κλαυδίου Β' τῷ 269 μ. Χ. Περὶ δὲ τῆς συμβολικῆς παραστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν γραμμάτων ΙΗC. ΧC παρατηροῦμεν, ὅτι τὸ ΙΗC. ΧPC. καὶ συντεμμημένον ἐτι ΙC. ΧC. ἐξέφραζε παρὰ τοῖς ἑλλησι χριστιανοῖς τὸ Ἰησοῦς Χριστός (στ. 2), ὅπερ μεταγενέστερον καὶ ΙΗΣ. ΧΡΣ ἐγράφετο ἐπομένως ὅσοι τῶν δυτικῶν, ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ἐρμηνεύουσι τὰ γράμματα ΙΗC διὰ τῶν J(esus) H(ominum) S(alvator), ἀπατῶνται.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΚΔ'.

Ἐπὶ κιονοκράνου στήλης, κειμένου ἔμπροσθεν τῆς πρὸς ἀνατολὰς πύλης τῆς ἁγίας Σοφίας, ἐν μονογράμματι.

(Ὁρα Πίν. Β' ἀρ. 1).

Θεοδώρου.

Ἡ Βασιλικὴ στοὰ ἦν προπύλαιον τοῦ Σενάτου, κειμένου πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἀντικρὺ τῆς ἁγίας Σοφίας⁷. Ἐπηρείδετο δ' εἰς ἑξ ὑπερμῆκεις κίονας ἐκ λευκοτάτου μαρμάρου⁸. Πυρποληθεῖσα δὲ τῇ 20 ἰουνίου τοῦ 404 ἔτους⁹,

1. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. Τόμ. Α' σ. 441.
2. Αὐτόθι, σ. 442.
3. Φιλολογικοῦ συλλόγου Τόμ. ΙΓ' σ. 89.
4. DÉTHIER. αὐτόθι.
5. DÉTHIER et MORDTMANN, αὐτ. σ. 73.
6. ΖΩΣΙΜΟΥ, σ. 276-7.—ΕΥΝΑΠΙΟΥ 65 fr. 24.
7. DÉTHIER, αὐτ. σ. 17.
8. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. σ. 451.
9. Αὐτόθι, σ. 452.
10. MURALT, Chronologie byzantine, ἐν χρ.

ἀνεκτίσθη τῷ 409 ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Β' διὰ Θεοδώρου τοῦ ἐπαρχοῦ τοῦ πραιτωρίου¹, ὡς δὴ-
λον γίνεται ἐκ τοῦ εἰς ἀψίδα ἐν τῇ Βασιλικῇ
ἐπιγράμματος².

Τετραπόρις ἀψῖσι πύλην Θεόδωρος ἐγείρας
ἄξιός ἐστι πόλιν καὶ τέτρατον ἡμογεῦσαι.

Ἐκ τῆς ἀψίδος ταύτης μετεκομίσθη, φαίνεται,
καὶ τὸ παρὸν κιονόκρανον, φέρον τὸ τοῦ ἐπαρ-
χου τοῦ πραιτωρίου Θεοδώρου μονόγραμμα,
ἔτους 409 μ. Χ. καὶ χρησιμεῦν ὡς βεβαίω-
των ἐπίππων (μπινέκ τασῆ), ὡς καὶ τὸ πα-
ρακείμενον αὐτῷ τοῦ αὐτοῦ σχήματος καὶ τῶν
αὐτῶν διαστάσεων.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΚΕ'.

Ἐπὶ πλίνθου ἐντεθειμένου ἐν μέσῳ τοῦ ὑ-
περθύρου θυρίδος τινὸς μνημείου θαλωτοῦ, κει-
μένου παρὰ τὸ Ἰντζιλῆ κιόσκ μεταξὺ τοῦ μαρ-
μαρίνου ἐξώστου καὶ τοῦ ἀγιάσματος τοῦ Σω-
τῆρος.

ἸΝΑΓΙΑ

Π(α)ναγία[ς.

Ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ἀρχαίου παλατίου πολ-
λαὶ ἐκκλησίαι τῆς Παναγίας ὑπῆρχον. Ἄλλ' αἱ
μὲν ἄλλαι ἄλλαχθὺ τοποθετοῦνται, ἡ δὲ πλίνθος
δείκνυσι τὴν θέσιν τῆς ἐκκλησίας τῆς Πανα-
γίας τῆς παρὰ τὸ παλάτιον τοῦ Βουκολέοντος³,
διότι περὶ τὸν γῶρον τοῦτον ἀνεκάλυψεν ὁ
ιατρός κ. Ἄ. Πασπάτης τὰ ἐρείπια τοῦ παλα-
τίου τοῦ Βουκολέοντος⁴, ὅπερ ἔκτισε τὸ πρῶ-
τον Θεοδοσίος ὁ Β'⁵ περὶ τὸ 420 μ. Χ.

Τὸ δὲ κάτωθεν τοῦ Ἰντζιλῆ κιόσκ ἀγίασμα,
μέχρι τῆς σήμερον τοῦ Χριστοῦ λεγόμενον⁶,
φαίνεται, ὅτι ἔχει τὴν πηγὴν αὐτοῦ ἄνω τοῦ
λόφου πρὸ τῶν χαλκῶν προφυλαίων τοῦ παλα-
τίου, ἐνθα ἦν ἀληθῶς ὁ νῶος τοῦ Σωτῆρος Χρι-
στοῦ⁷.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΚΣ'.

Ἐπὶ πλίνθου ἐν δαπέδῳ τῆς αὐλῆς τοῦ Ἰμ-
βροχὸρ μεστζιδῆ, ἄνω τῆ ἐισόδου.

1. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. σ. 453.
2. Ἀνθολογίας Θ' 696.
3. Ἄ. ΠΑΣΠΑΘΗ. Βυζαντινὰ μελέται (ἐνΚΠ. 1877 εἰς 4^{ον}) σ. 286.
4. Αὐτόθι, σ. 107.
5. ΚΩΔΙΝΟΥ, αὐτ. σ. 100.
6. Κωνσταντινιάδος, σ. 37.
7. Αὐτόθι.

Ιω // // // // ΑΑΥΡΗ

Ἰω(άννου) [Λ]αύ[ς]α.

Ἡ λέξις *λαύρα* τὸ πάλαι ἐσήμαινεν ὄδον ἢ
ρύμην καθ' Ἠσύχιον¹. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐν Συρίᾳ
καὶ Παλαιστίνῃ μοναχοὶ ἀνώριστον ἐντὸς τῶν
λίθων κελλία, συγκοινωνοῦντα διὰ λαβυρίθων
πρὸς ἄλληλα, ὠνόμασαν ταῦτα *λαύρας*². Ἐν-
τεῦθεν δὲ λαύραι ὠνομάσθησαν καὶ ἄλλαι μον-
αχί³, οἷα καὶ ἡ μονή, ἐν ἣ εὐρέθη ἡ προκειμένη
πλίνθος.

Ἦν δὲ τὸ Ἰμβροχὸρ μεστζιδῆ ἡ ποτὲ περιώ-
νυμος μονή τοῦ Στουδίου⁴, ἣν συνέστησεν ὁ
Στουδίος τῷ 463⁵ εἰσαγαγὼν ἐν αὐτῇ μοναχούς
ἀνήκοντας εἰς τὴν τάξιν τῶν Ἀκοιμητῶν⁶. Πρὶν
τούτου ἐν κολπῷ Καταγγίω⁷, νῦν Τσιμπουκλῆ,
ἵδρυσεν μονὴν τῶν Ἀκοιμητῶν⁸ ὁ Ἀλέξανδρος
περὶ τὸ 420 μ. Χ., ὃν διεδέξατο εἰς τὴν ἡγου-
μεναίαν ὁ Ἰάκωβος, καὶ τούτον πάλιν ὁ ὀσιος
Μάρκελλος ὁ ἀπαμεύς⁹. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς
μονῆς καὶ ἄλλαι ὑστερον ἀλλαχόθι ἔλαβον καὶ
τὸ ὄνομα καὶ τὴν τάξιν τῶν Ἀκοιμητῶν, ὥστε
καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ ἀναφέρονται, κατὰ τὸν
Δουκάγγιον, τοιαῦται¹⁰.

Αἱ μοναὶ αὗται τῆς Γαλλίας ἰδρύθησαν ὑπὸ
τοῦ σκώτου μοναχοῦ Κολουμβάνου, διακριτέου
ἀπὸ τοῦ συμπατριώτου αὐτοῦ Κολουμβά¹¹, τοῦ
συστήσαντος τὴν μονὴν Ἰώνα (XV). Ὁ δὲ Κω-
λουμβάνος ἵδρυσεν τὴν τε μονὴν τοῦ Λουξοβίου
(Luxeuil) ἐν Βουργονδίᾳ περὶ τὸ 590 μ. Χ.
καὶ τὴν τοῦ Βοβίου (Bobio) ἐν Λιγουριζί¹² περὶ
τὸ 612 μ. Χ., εἰσήγαγε δὲ πανταχοῦ τὴν τά-
ξιν τῶν Ἀκοιμητῶν, οἷα περιγράφεται παρὰ

1. ΗΣΥΧΙΟΥ, ἐν λ.
2. PISCHON. La république monacale de P Athos. σ. 396.
3. ΕΥΑΓΓΡΙΟΥ. Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, σ. 2477, ἐκδ. Migne.
4. Ἄ. ΠΑΣΠΑΘΗ. αὐτ. σ. 313.
5. MURALT, ἐν γρ.
6. BINGHAM. Origines ecclesiasticae (ἐν Λονδίνῳ 1843 εἰς 8^{ον}) Ζ' 6' 10. — GIESELER. Ecclesiastical history, μεταφρ. S. Davidson (ἐν Ἐδιμβούργῳ 1859 εἰς 8^{ον}) σ. 13. 93. — F. J. MÜLLER. Studium, coenobium constantinopolitanum, ex monumentis byzantinis illustratum (ἐν Λειψίᾳ 1721 εἰς 4^{ον}).
7. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ, αὐτ. σ. 98.
8. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. Τόμ. Β' σ. 218.
9. Αὐτόθι, σ. 219. — ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ. Συναξαρι-
στής. Τόμ. Α' σ. 319.
10. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτόθι.
11. Δ. ΚΥΡΙΑΚΟΥ. Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία (ἐν Ἀθήναις 1873 εἰς 8^{ον}) σ. 105.
12. GIESELER, αὐτ. σ. 167.

St Bernard¹, καὶ καθ' ἣν ἡ ψαλμωδία ἐξηκολούθει διηλεκτῶς νύκτα καὶ μεθ' ἡμέραν, τῶν μοναχῶν ἐκ περιτροπῆς ἀντικαθιστάντων ἀλλήλους² καὶ μιμουμένων τοὺς ψαλμωδοῦς τοῦ ναοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ³ καὶ τοὺς ἐπουρανίους χορούς⁴.

Μετὰ δὲ τὸν Κολουμβάνον ἡ τῶν Ἀκουμήτων τάξις οὐδόλως ἐξέλιπεν ἐκ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης· καὶ νῦν ἔτι τὸ κλέος τῶν στουδιτῶν ὑμολόγων διατηρεῖται. Οἱ τῶν ἁγίων Θεοδώρου καὶ Ἰωσήφ ὕμνοι μετεγλωττίσθησαν ἀγγλιστί· κατὰ δὲ τὸ τροπικεῖον τῶν ἁγίων Χρυσάνθου καὶ Δαριᾶς⁵ συνεγράφη ὕμνος, πάνδημος

γενόμενος ἐν τῇ πατρίδι τοῦ Κολουμβάνου καὶ ἐν ἀπάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τῆς βρεττανικῆς αὐτοκρατορίας ψαλλόμενος.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΚΖ'.

Ἐν Χαϊδάρ πασσᾶ ἐπὶ μεγάλου μρμαρίνου σαρκοφάγου, κειμένου μὲν παρὰ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν, μετακομισθέντος δ' ἐκ τῶν ἐρείπιων τῆς ἐν Χαλκηδόνι ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Εὐφημίας. Γέγλυπται δὲ κεφαλὴ μεδούσης ἐπὶ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τοῦ σαρκοφάγου.

ΜΑΡΑΣΥΠΟΒΟΛΕΥΣΤΗΣΑ
ΓΙΑΣΤΟΥΘΥΕΚΛΗΣΙΑΣΑ
ΝΕΝΕΨΕΛΜΗΝΤΗΝΧΑΡΙΣ
ΘΙΣΑΝΜΟΙΠΟΙΕΛΟΝ +

† Μαρᾶς ὑποβολεύς τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας ἀνενωσάμην τὴν χάρισθισάν μοι ποίελον †

Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν στοιχείων, καὶ μάλιστα τοῦ **Ω** καὶ **□**, εἰκάζομεν, ὅτι τὸ ἐπιτύμβιον τοῦτο ἔστι τοῦ ε' μ. Χ. αἰῶνος. Ὑποβολεύς (στ. 1) δ' ἔστιν ὁ κανονάρχης⁶. ἀναγνώσται καὶ ὑποβολεὺς ἢ λέγει ὁ Σωκράτης⁷. Πνεύλος (στ. 4) δ' ἔστιν ὁ σαρκοφάγος, ἐν γρήσει μάλιστα ἐπὶ τῶν βιθυνικῶν ἐπιγραφῶν⁸. Τὸ δὲ κύριον ὄνομα Μαρᾶς (στ. 1) ἔφερον ἰδίως ἄνδρες ἐκ Συρίας ἔλκοντες τὸ γένος⁹.

ναρίου πρὸς τὸ Ἐγγιούπ βαίνοντι. Ἐκατέρωθεν δὲ τῆς ἐπιγραφῆς ἀπεικονίζονται ταψί, προσβλέποντες τὸν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν σταυρὸν, περικλειόμενον ὑπὸ κύκλου.

ΑΓΙ ΠΑΝΘ
ΛΕΩΝ

Ἄγιος Παντολέων.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΚΗ'.

Ἐπὶ λίθου ἐντεθειμένου ἐπὶ τῆς πύλης τοῦ πρὸς δυσμᾶς τοῦ Ἐἰθᾶν σαράκι καπουσοῦ ἀνεψουμένου πύργου, δεκάτου ὀγδοῦς τὸν ἀριθμὸν ἐπὶ τοῦ Κερατίου κύλπου, ἀριστερᾶ τῷ ἐκ Φα-

Ἐτερος ἦν ὁ μάρτυς Παντελεήμων καὶ ἕτερος ὁ μάρτυς Παντολέων· ὁ μὲν ἅγιος Παντελεήμων ἐορτάζεται τῇ 27 ἰουλίου, ὁ δὲ ἅγιος Παντολέων τῇ 17 Σεπτεμβρίου. Ὅτι δὲ οὗτος ἐκπαλι Παντολέων ὠνομάζετο, ἀποδεικνύται καὶ ἐκ τῆς ὑπολανθανούσης ἐτυμολογίας ἐν τῷ ἐξῆς διατίγῳ¹.

Χαίρων ὑπῆρχε πρὸς σφαγὴν Χαραλάμπης, καὶ Παντολέων πρὸς μάγαιραν ἦν λέων.

Τὴν τοῦ ἁγίου Παντολέοντος λατρεῖαν εἰσήγαγον καὶ οἱ Ἐνετοὶ εἰς τὴν Ἱταλίαν². Ἐν τῷ χώρῳ, ἐνθα ἡ ἐπιγραφή αὕτη εὑρίσκειται, ἦτοι παρὰ τὸν Καριανὸν ἔμβυλον καὶ τὸ Ἐἰθᾶν

1. BONA. Divina psalmodia A' d' αρ. 7.
2. PALMER. Origines liturgicae (ἐν Λονδίῳ 1845 Τόμ. 2 εἰς 8^{ον}) σ. 219.
3. Παραλειπομένων Α' θ' 33.
4. Ἀποκαλύψεως Δ' 8.
5. Μηναιὸν μαρτίου 19.
6. DU CANGE. Glossarium mediae et infimae graecitatis, ἐν λ.
7. ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ. Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. σ. 636, ἐκδ. Migne.
8. Κ. Φ. Σ. ἀρ. 1099. 1106.
9. ΣΟΥΙΑΔ ἐν λ. -- ΣΩΖΟΜΕΝΟΙ, σ. 1688, ἐκδ. Migne.

1. Μηναιὸν Σεπτεμβρίου 17.
2. MOSHEMII. Historia ecclesiastica (ἐν Ἐλμστάδῃ 1761 εἰς 4^{ον}) σ. 298.

σαράκι καπουσου, ἔκτισεν ἡ Θεοδώρα, ἡ γυνὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὸν ναὸν τοῦ ἀγίου Παντολέοντος, ὡς ὀρθῶς ὁ συγγραφεὺς τῶν Πατρῶν Κωνσταντινοπόλεως λέγει¹, καὶ οὐχὶ Παντελεήμονος, ὡς ὁ Προκόπιος διακτείνεται². Ἐκεῖ πρότερον ἦν ἔμβολος (porticus), εἶδος χανίου ὑποδεχομένου πένητας, ἐν οἷς καὶ τὴν Θεοδώραν, πρὶν ἢ βασιλευσθῆ³. Ἐπειγομένη δὲ ἡ Θεοδώρα ἵνα συγκαλύψῃ τὰ τοῦ προηγουμένου αὐτῆς βίου δι' ἔργων εὐσεβείας, ἔκτισε τὸν ναὸν τοῦτον, πιθανώτατα ἀμα τῷ θανάτῳ τοῦ Ἰουστίνου καὶ ἀρχομένου τοῦ 528 ἔτους, ὅποτε καὶ τὸ προπύλαιον τοῦ Ἰπποδρόμου ἀνωκοδομήθη⁴. Εἰς τὸν ναὸν δὲ τοῦτον ἀνῆκον, φαίνεται, καὶ τὰ κιονόκρανα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ πλησίον τοῦ ῥηθέντος ἐν πύργῳ ἐρριμμένα. Κατὰ δὲ τὸν Συναξαριστὴν ὑπῆρχεν ἐν Κωνσταντινοπόλει μαρτυρεῖον τῶν ἀγίων Χαραλάμπους καὶ Παντολέοντος⁵. Οἱ δ' ἐκατέρωθεν τῆς ἐπιγραφῆς ταῦ ἐμφαίνουσιν ἀλληγορικῶς τὴν ἐκ νεγρῶν ἀνάστασιν, ὡς κατ' ἔτος ἀνανεουμένων τῶν πτερῶν αὐτῶν⁶.

Παρεμφερῆς τις ἐπιγραφή σώζεται καὶ ἐν τῷ κατὰ τὴν Βολωνίαν τῆς Ἰταλίας ναῷ τοῦ ἀγίου Στεφάνου· ἧτοι ἐν μέσῳ μὲν σταυρός, ἐκατέρωθεν δὲ ταῦ καὶ μεταξὺ ἡ ἐπιγραφή «*Beatissimo martire Vitale*».

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΚΘ' — ΜΘ'.

Ἐπί 29 πρὸς τὰ ἔμπροσθεν καὶ ἐπί 27 πρὸς τὰ ὀπίσθεν ἐστραμμένων κιονοκράνων σπηλῶν τῆς ἀγίας Σοφίας.

(Ὅρα Πίν. Β' ἀρ. 2—22).

+ Ἰουστινιανοῦ.

Ἡ ΚΘ' ἐπιγραφή (Πίν. Β' ἀρ. 2) καὶ αἱ παρεπόμεναι⁷ εἰσὶ γεγλυμμένα ἐν μονογράμμασιν ἐφ' ἑκατέρας τῶν δῶν προσόψεων τῶν κιονοκράνων τῶν κίωνων τῆς ἀγίας Σοφίας, τῆς μὲν ἔμπροσθεν, ἧτοι πρὸς τὸ καθολικόν, προσβλεπούσης διὰ γραμμῶν σημειουμένης, τῆς δ' ὀπίσθεν δι' ἀριθμῶν. Οἱ κίονες τῆς ἀγίας Σοφίας εἰσὶν 107, ἧτοι 40 μὲν ἐπὶ τοῦ δαπέδου, 67 δὲ ἐπὶ τοῦ ὑπερώου ἐπερειδόμενοι. Καὶ ἐπὶ

μὲν τοῦ δαπέδου εἰσὶ α) 8 πορφυροὶ, οἱ τῆς Μαρτίας εἰς τὰς 4 κόγχας τοῦ καθολικοῦ, ἀνά 2 εἰς ἑκάστην· β) 8 εἰς τὰς δῶν πλευρὰς τοῦ καθολικοῦ, ἀνά 4 ἑκατέρωθεν· γ) 24 ὑποστηρίζοντες τὰς τοῦ ὑπερώου καμάρας, ἀνά 12 ἑκατέρωθεν. Ἐπὶ δὲ τοῦ ὑπερώου εἰσὶ α) 36 ὑποστηρίζοντες ἀνά ἕξ, τὸ ὅλον 18, ἑκατέρωθεν τὸν μέγαν θόλον καὶ τὰ ἡμιθόλια· β) 4, ἀνά 2 ἕξ ἐκάστης πλευρᾶς, κατ' αὐτὸ που τῶν στοῶν τὸ μέσον· γ) 3 ὑπεράνω τῶν πυλῶν· δ) 24 ἐπὶ τῶν κίωνων τῶν κάτω στοῶν¹. Ἐπὶ 68 κιονοκράνων ὑπάρχουσι μονογράμματα, ἐξαίρεσει δηλονότι 8 κίωνων τοῦ δαπέδου καὶ 31 κίωνων τοῦ ὑπερώου. Ἐὰς μονογράμματα ταῦτα μνημονεύουσι τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν τίτλων τοῦ κτίτορος Ἰουστινιανοῦ καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Θεοδώρας, ἐγγεγραμμένων ἐπίσης καὶ ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης τῆς ἀγίας Σοφίας² καὶ ἀναπολούντων εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν τὰ ἐπιβοήματα τῶν δῆμων ἐν τῷ Ἰπποδρόμῳ «*Κύριε, σῶσον Ἰουστινιανὸν τὸν βασιλέα καὶ Θεοδώραν τὴν αὐγοῦσταν*»³. Καὶ τὰ μὲν μονογράμματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπὶ 29 μὲν πρὸς τὰ ἔμπροσθεν ἐστραμμένων κιονοκράνων καὶ ἐπὶ 27 πρὸς τὰ ὀπίσθεν, τὰ δὲ τοῦ τίτλου αὐτοῦ ἐπὶ 26+28, τὰ δὲ τῆς Θεοδώρας ἐπὶ 4+8, τὰ δὲ τοῦ τίτλου αὐτῆς ἐπὶ 6+6. Τέλος πάντων ἐπὶ ἐνὸς μονογράμματος (Πίν. Γ' ἀρ. 8) ἀναγινώσκομεν τὸ ἔτος 534 μ. Χ. χρονολογίαν τῆς ἀνεγέρσεως τῶν κίωνων τῆς ἀγίας Σοφίας.

Καὶ ταῦτα μὲν γενικώτερον εἰς τὰ καθέκαστα δὲ μεταβαίνοντες λέγομεν, ὅτι τὰ ἐν τῷ Πίνακι Β' ἀπεικονισμένα μονογράμματα εὗρονται ἐπὶ τῶν κιονοκράνων τῶν ἑξῆς κίωνων τῆς ἀγίας Σοφίας⁴.

τὸ μὲν 2 ἐπὶ τῶν ὑπ' ἀρ. μ, μη, ν, ζε καὶ ὑπ' ἀρ. 40, 47, 49.

τὸ δὲ 3 ἐπὶ τῶν ὑπ' ἀρ. γ, ια, ιγ, κη, κθ, λ καὶ ὑπ' ἀρ. 27, 29, 51, 59, 60.

τὸ δὲ 4 ἐπὶ τῶν ὑπ' ἀρ. θ, ις, λθ, μγ, νε, νη καὶ ὑπ' ἀρ. 7, 8, 22, 25.

τὸ δὲ 5 ἐπὶ τῶν ὑπ' ἀρ. κ, κβ, κς.

τὸ δὲ 6 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 53.

τὸ δὲ 7 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 44.

τὸ δὲ 8 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. κδ.

τὸ δὲ 9 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. λς.

τὸ δὲ 10 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. μζ.

τὸ δὲ 11 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 67.

1. ALEMANNI, εἰς Προκόπιον. Τόμ. Γ' σ. 381.
2. ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ. Τόμ. Ι' σ. 63.
3. ALEMANNI, αὐτόθι.
4. MARCELLINI, ἐν γρ.
5. Μηναῖον, αὐτόθι.
6. ARINGHI, Roma subterranea (ἐν Ῥώμῃ 1651-59 Τόμ. 2 εἰς φύλλ.). Τόμ. Β' σ. 612.
7. Ὅρα Πίν. Β' ἀρ. 3-15. Πίν. Γ' ἀρ. 18.

1. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. Τόμ. Α' σ. 476-8.
2. Αὐτόθι, σ. 489.
3. Αὐτ. Τόμ. Γ' σ. 152.
4. Ὅρα Πίν. Δ', Ε'.

τὸ δὲ 12 ἐπὶ τῶν ὑπ' ἀρ. 10, 17, 46.
 τὸ δὲ 13 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 56.
 τὸ δὲ 14 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 12.
 τὸ δὲ 15 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 42.
 τὸ δὲ 16 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. ιη καὶ ὑπ' ἀρ. 4.
 τὸ δὲ 17 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. ζ.
 τὸ δὲ 18 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. α.
 τὸ δὲ 19 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. μθ.
 τὸ δὲ 20 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 16.
 τὸ δὲ 21 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. ε καὶ τῶν ὑπ' ἀρ. 35, 61.
 καὶ τὸ 22 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. λβ καὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 15.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων μονογραμμάτων τὸ μὲν 3 παραβλητέον πρὸς τὸ ἐπὶ τινος πεντογχιῦ τῆς ἐν Σμύρνῃ Εὐαγγελικῆς σχολῆς, οὗτινος ἡ ἑτέρα πρόσοψις παρίστησιν αὐτοκράτορα μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ¹, ἦτοι καθ' ἡμᾶς τὸν Ἰουστινιανὸν μετὰ τῆς Θεοδώρας· τὸ δὲ 10 κεχάρακται καὶ ἐπὶ τινος νομίσματος² ἀποδιδομένου εἰς Ἰουστινιανὸν οὐχὶ ἀτύπως, ὡς ἐκ τοῦ ἡμετέρου κιονοκράνου καταδεικνύται· τὰ δὲ 8, 20 καὶ 22 φαίνονται νεωτέρας κατασκευῆς κατ' ἀπομίμησιν τῶν λοιπῶν γενόμενα.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Ν'—Π'.

Ἐπὶ 26 πρὸς τὰ ἔμπροσθεν καὶ ἐπὶ 28 πρὸς τὰ ὀπισθεν ἐστραμμένων κιονοκράνων τῆς ἀγίας Σοφίας.

(Ἵρα Πίν. Β' ἀρ. 23—41).

βασιλέως.

Τὰ μονογράμματα ταῦτα εὑρῆνται ἐπὶ τῶν ἐξῆς κιονοκράνων τῆς ἀγίας Σοφίας (Πίν. Δ', Ε')· τὸ μὲν 23 ἐπὶ τῶν ὑπ' ἀρ. ιβ, κα, κε, λα, λε, ξδ καὶ ὑπ' ἀρ. 26, 32, 36, 43, 58.
 τὸ δὲ 24 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. νς, ὡς καὶ τῶν ὑπ' ἀρ. 30 καὶ 39.
 τὸ δὲ 25 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. ιε, λη, μδ, ζγ, καὶ τῶν ὑπ' ἀρ. 14, 23, 31, 65.
 τὸ δὲ 26 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. ι.
 τὸ δὲ 27 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 55.
 τὸ δὲ 28 ἐπὶ τῶν ὑπ' ἀρ. 28, 50, 52.

1. A. P. CERAMEUS. Catalogue des poids antiques (ἐν Σμύρνῃ 1880 εἰς 8^{ος}) σ. 21 ἀρ. 1 καὶ Πίν. Σ' ἀρ. 1.

2. SABATIER. Description des monnaies byzantines. Τόμ. Α' σ. 86 καὶ Πίν. α' ἀρ. 31 καὶ Πίν. ιζ' ἀρ. 5.

τὸ δὲ 29 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. ιζ, καὶ τῶν ὑπ' ἀρ. 11, 54.

τὸ δὲ 30 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. ξς καὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 45.

τὸ δὲ 31 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 19.

τὸ δὲ 32 ἐπὶ τῶν ὑπ' ἀρ. 3, 48.

τὸ δὲ 33 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. ιθ.

τὸ δὲ 34 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. ξη καὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 66.

τὸ δὲ 35 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. ιδ.

τὸ δὲ 36 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. κγ.

τὸ δὲ 37 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 62.

τὸ δὲ 38 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. κζ.

τὸ δὲ 39 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 64.

τὸ δὲ 40 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. να.

καὶ τὸ 41 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 68.

Τὰ μονογράμματα ταῦτα εἰσὶ τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, ἦτοι τοῦ 534 μ.Χ., ἐξαίρεσει τῶν ἐπὶ τῶν ὑπ' ἀρ. κζ¹ καὶ ὑπ' ἀρ. 26² καὶ ὑπ' ἀρ. 30³ κιονοκράνων, ἅπερ φαίνονται νεωτέρας κατασκευῆς κατ' ἀπομίμησιν τῶν λοιπῶν γενόμενα. Συμπεραίνομεν δ' ὅτι καὶ ὀπισθεν τῶν ὑπ' ἀρ. νε, νθ, ξ, ξα, ξζ καὶ ὑπ' ἀρ. 6, 13, 24 ἦσαν 8 μονογράμματα ὅμοια τοῖς ἀνωτέρω βασιλέως, ἐντετειχισμένα ἤδη πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς οἰκοδομῆς· διότι, ὅπως ἰσάριθμά εἰσι τὰ τῆς «Θεοδώρας» πρὸς τὰ τῆς «αὐγούστας» μονογράμματα, οὕτως ἰσάριθμα ἦσαν καὶ τὰ τοῦ «Ἰουστινιανοῦ» πρὸς τὰ τοῦ «βασιλέως»· νῦν δ' ἀνεύρομεν 56 μονογράμματα «Ἰουστινιανοῦ» καὶ μόνον 42 «βασιλέως», εἰς ἅπερ προστίθεντες τὰ προμνημονευθέντα 8, μήπω φαινόμενα ὡς ἐστραμμένα πρὸς τὸν τοίχον, ἔχομεν 50 καὶ τὰ 39—41 τρία, ἅπερ, καίτοι κατεστραμμένα, εἰκάζομεν ὅτι περιέκλειον τὸ ὄνομα «βασιλέως», ἀνερχόμεθα μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ 53, ἦτοι ὑπολείπονται ἔτι τρία πρὸς τελείαν ἀπαρτίαν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΙΘ'—ΟΔ'.

Ἐπὶ 4 πρὸς τὰ ἔμπροσθεν καὶ 8 πρὸς τὰ ὀπισθεν ἐστραμμένων κιονοκράνων τῆς ἀγίας Σοφίας.

(Ἵρα Πίν. Β' ἀρ. 42—45, Πίν. Γ' ἀρ. 1, 2).

Θεοδώρας.

Τὰ μονογράμματα ταῦτα εὑρῆνται κεχαραγ-

1. Ἵρα Πίν. Β' ἀρ. 38.

2. Αὐτόθι, ἀρ. 23.

3. Αὐτόθι, ἀρ. 24.

μένα ἐπὶ τῶν ἐξῆς κιονοκράνων τῆς ἁγίας Σοφίας (Πίν. Δ', Ε').

τὸ μὲν 42 ἐπὶ τῶν ὑπ' ἀρ. 2, 57.

τὸ δὲ 43 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. η καὶ τῶν ὑπ' ἀρ. 9, 38.

τὸ δὲ 44 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 21.

τὸ δὲ 45 ἐπὶ τῶν ὑπ' ἀρ. μζ, νβ καὶ τῶν ὑπ' ἀρ. 41, 63.

τὸ δὲ 1 (Πίν. Γ') ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. μβ.

καὶ τὸ 2 (Πίν. Γ') ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 18.

Τὰ μονογράμματα ταῦτα εἰσὶ τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, ἥτοι τοῦ ἔτους 534 μ. Χ., ἐξαιρέσει τοῦ ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 18 (Πίν. Γ' ἀρ. 2) κιονοκράνου, ὅπερ φαίνεται νεωτέρας κατασκευῆς κατ' ἀπομίμησιν τῶν λοιπῶν γενόμενον.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΟΕ'—ΟΘ'.

Ἐπὶ 6 πρὸς τὰ ἔμπροσθεν καὶ ἐπὶ 6 πρὸς τὰ ὀπισθεν ἐστραμμένων κιονοκράνων τῆς ἁγίας Σοφίας.

(Ὅρα Πίν. Γ' ἀρ. 3—7).

αὐγούστας.

Τὰ μονογράμματα ταῦτα εὗρηται ἐπὶ τῶν ἐξῆς κιονοκράνων τῆς ἁγίας Σοφίας (Πίν. Δ', Ε').

τὸ μὲν 3 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. λγ καὶ ὑπ' ἀρ. 34.

τὸ δὲ 4 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 33.

τὸ δὲ 5 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. ς καὶ ὑπ' ἀρ. 1.

τὸ δὲ 6 ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. λδ.

καὶ τὸ 7 ἐπὶ τῶν ὑπ' ἀρ. δ, λζ, νζ καὶ τῶν ὑπ' ἀρ. 5, 20, 37.

Τὰ μονογράμματα ταῦτά εἰσι τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, ἥτοι τοῦ 534 ἔτους μ. Χ., ἐξαιρέσει τῶν ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 33¹ καὶ ὑπ' ἀρ. λδ² κιονοκράνων, ἅπερ φαίνονται νεωτέρας κατασκευῆς ἐπὶ τῇ βύσει τῶν λοιπῶν γενόμενα.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Π'.

Ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. με κιονοκράνου τῆς ἁγίας Σοφίας.

(Ὅρα Πίν. Γ' ἀρ. 8).

ςμβ'

ἰνδικοτίονος] ιβ'.

Τὸ ἔτος τοῦτο ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ 534 μ. Χ. ἀπὸ μηνὸς ἰανουαρίου μέχρις αὐγούστου, ὅποτε ἐτέθη ὁ πρὸς τὰ δεξιὰ εἰσόντι τὴν ἁγίαν Σοφίαν πρῶτος οὗτος ἰστάμενος κίων³, ἀνήκων εἰς τὴν ὀκτάδα τῶν τῆς Μαρκίας πορφύρων μεγίστων κίωνων τῶν μεγαλοπρεπῶς κοσμοῦντων τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΠΑ'.

Ἐπὶ μαρμάκου εὕρισκομένου ἐξωθεν τῆς πρὸς τὸ ΝΔ τῆς ἁγίας Σοφίας πύλης τῆς αὐλῆς, μήκους 0,60.

+ CACΘCENΘAΔEKATOKIMHΔEI

+ [δ] ἄ(γιος) θ(εὸς) ἐνθαδε κατοικί, μηδεῖ[ς] βέβηλος εἰσίστω.

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἀναγινωσκομένη ποτὲ ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς μεγάλης πύλης τῆς εἰς τὴν αὐλὴν τῆς ἁγίας Σοφίας ἀνοιγομένης ἐχαράχθη, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, κατὰ τὴν πρώτην ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀνοικοδομῆν τῆς ἁγίας Σοφίας, ὅποτε, πυρποληθείσης τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τῇ 13 ἰανουαρίου 532 μ. Χ.¹, ἤρξατο ἡ οἰκοδομὴ τῆς ἁγίας Σοφίας τῇ 23 φεβρουαρίου τοῦ 532 ἔτους², καὶ περαιωθείσης ἐγένοντο τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς τῇ 27 δεκεμβρίου τοῦ 537 ἔτους³, τὰ καὶ θυρανοίξια⁴ λεγόμενα. Ἐπομένως τῆς τελευταίας ταύτης

χρονολογίας εἶσι καὶ ἡ ἐπὶ τῆς θύρας ἐπιγραφή. Τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης τὸ μὲν πρῶτον μέρος ἀναπολεῖ εἰς τὴν μνήμην τὰ γραφικὰ «Ἅγιος ὁ Θεὸς ὁ κατοικῶν ἐν ὑψηλῶ»⁴, καὶ «ᾧ δε κατοικήσω, ὅτι ἡρετισάμην αὐτήν»⁵, τὸ δὲ τέλος, τὸ ἐπὶ τῆς πύλης τῆς εἰσόδου τῆς ἀκαδημίας τοῦ Πλάτωνος ἐπιγεγραμμένον «Μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίστω».

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΠΒ'.

Ἐπὶ τοῦ χαλκίνου περιζώματος στηλοβάτου

1. MURALT, ἐν χρ.
2. Αὐτόθι, ἐν χρ.
3. ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ. Τόμ. Α' σ. 338.
4. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ. αὐτ. σ. 468.

1. Ὅρα Πίν. Γ' ἀρ. 4.
2. Αὐτόθι, ἀρ. 6.
3. Ὅρα Πίν. Δ'.
4. ΗΣΑΪΟΥ ΔΓ' 5.
5. Ψαλμῶν ΡΑΒ' 14.

στήλης τοῦ πρὸς βορρᾶν ὑπερῶου τῆς ἁγίας Σοφίας.

(Ὅρα Πίν. Γ' ἀρ. 9).

Στεφάνου.

Στέφανος ἴσως ὄνομα τεχνίτου βυζαντίου ἐργασθέντος εἰς τὴν ἀνοικοδομὴν τῆς ἁγίας Σοφίας ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τῷ 537 μ. Χ. Οἱ βυζάντιοι χαλκουργοὶ ἦσαν περιβύητοι· ἀκολούθως δὲ κατὰ τὸν 10 μ. Χ. αἰῶνα καὶ εἰς Ἰταλίαν μεταβάντες κατεκόσμησαν τὰς θύρας τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀμάλφης, τῆς Σαλέρνης, τοῦ Βενεβέντου κλπ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΠΓ'.

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη 0,22×0,18 εὐρέθη 30 πόδας ὑπὸ γῆν, κέτωθεν λουτροῦ καλουμένου μὲν Ἀρπᾶ χαμᾶμι, κειμένου δὲ πλησίον τοῦ Τόπ καποῦ (πόλης τοῦ Ῥωμανοῦ). Ἐκατέρωθεν δὲ τῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ λίθων ἰδίῶν γεγλυμμένα εἰσὶ δύο τετράποδα πτερωτὰ καθήμενα 0,45×0,42×0,9, τοῦ ὑπισθίου μέρους τοῦ σώματος αὐτῶν καταλήγοντος εἰς μεγάλην οὐράν.

ΣΤΡΑΤΙΛΑΙ
ΑΠΟΧΩΡΑΣ
ΔΩΡΟΣΤΩΛ
ΝΟΕΗΡ
ΑΓΙΑ Κ
CC

Στρατιλά[της Θράκης,
ἀπὸ χώ[ρας] μεγάλης
Δωροστῶλ[ου], ἐκοιμήθη
νοεμ[ρίου] μηνὸς ἡμέρ-

5 α γ', [ἰ]νδ. . . , ἔτους ἀπὸ κτί-
σεως κόσμου.

Στρατηλάται, ἦτοι *magistri militum*¹, ἦσαν δύο ἐπὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ὁ μὲν τῆς ἵππου, ὁ δὲ τῶν πεζῶν², ἔχοντες αὐτὴν ἐξουσίαν τοῦ τάττειν στρατιώτας καὶ τιμωρεῖσθαι τοὺς ἀμαρτάνοντας³, ἀκολούθως δὲ ἐπὶ Θεοδοσίου⁴ ἐγένοντο πέντε *magistri equitum* et

1. E. BOECKING. *Notitia dignitatum* (ἐν Βόννῃ 1839-53 Τόμ. Β' εἰς 8^{ον}) Τόμ. Α' σ. 120.
2. ΖΩΣΙΜΟΥ, σ. 99.
3. Αὐτόθι.
4. Αὐτόθι, σ. 205.

peditum, δύο μὲν *in praesenti* δηλ. στρατηγοὶ οἱ περὶ βασιλέα¹, ὁ μὲν τοῦ ἵππικου, ὁ δὲ τοῦ πεζικοῦ², καὶ τρεῖς ἄλλοι *utriusque militiae*, ἦτοι ἑκατέρας δυνάμεως³, ὁ μὲν πρῶτος *per Orientem*, ὁ δὲ δεῦτερος *per Thracias* καὶ ὁ τρίτος *per Illyricum*⁴, ἔχοντες βαθμὸν ἱεραρχικὸν ἀμέσως μετὰ τὸν «*praefectus urbis Constantinopolitanae*» (ἐπαρχὸν τῆς πόλεως) καὶ προηγούμενον τοῦ «*praepositus sacri cubiculi*»⁵ (πρώτου ἀρχιευνούχου)⁶. Ὁ τῆς Θράκης στρατηλάτης (στ.1) ἢ στρατηγὸς ἢ στρατοπεδάρχης⁷ εἶχεν ὑπ' αὐτῶν·

α) *vexillationes palatinae tres*⁸
ἐκ 500 ἵππέων⁹, ἦτοι ἵππεῖς 1,500

β) *vexillationes comitatenses*
IV¹⁰ ἐκ 500 ἵππέων, ἦτοι ἵππεῖς 2,000

γ) *legiones comitatenses XXI*¹¹
ἐξ 6000 πεζομάχων¹², ἦτοι πεζοὺς 126,000

ἦτοι τὸ ὅλον ἀνδρας 129,500

Ἡ πατρὶς τοῦ ἡμετέρου στρατηλάτου ἦν ὁ Δωρόστολος (Δρίστρα¹³ ἢ Σιλίστρα¹⁴), πόλις τῆς ἐπαρχίας Μυσίας¹⁵ καὶ ὀχύρωμα ἀπαρὰ τὴν τοῦ Ἰστρου ἡύνα¹⁶. Ὠνομάζετο δὲ καὶ Δωρόστολον¹⁷, ἢ Δωρόστολος¹⁸, ἢ Δωρόστολος¹⁹, ἢ Δωρόστολος²⁰. Ἀλλὰ καὶ Δωρόστολος (στ.3) ἀπαντᾷ²¹, ὡς παρ' ἡμῖν.

Ἦν δὲ πόλις ἐπίσημος κατὰ Θεοδώρητον²², ἢ χώρα μεγάλη (στ. 2) κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐπιγραφὴν.

Ἐν τισὶν ἐπιγραφαῖς, ὅπως ἐνταῦθα, σμειοῦται καὶ ἡ πατρὶς τοῦ τεθνεῶτος ὡς λ. χ.

1. ΜΑΛΧΟΥ, σ. 235.
2. E. BOECKING, αὐτ. Τόμ. Β' σ. 208.
3. Αὐτ. σ. 214.
4. Αὐτ. Τόμ. Α' σ. 3.
5. Αὐτόθι.
6. Ἀλεξανδρινῶ Χρονικοῦ. Τόμ. Α' σ. 558.
7. E. BOECKING, αὐτ. Τόμ. Β' σ. 214.
8. Αὐτ. Τόμ. Α' σ. 30.
9. I. ΛΥΔΟΥ, σ. 157.
10. E. BOECKING, αὐτ. σ. 31.
11. Αὐτόθι.
12. I. ΛΥΔΟΥ, σ. 197.
13. ΖΩΝΑΡΑ ΙΖ' 12.
14. MANNERT. *Geographia*. Τόμ. Ζ' σ. 115.
15. ΙΕΡΟΚΛΕΟΥΣ, σ. 391.
16. ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ. Τόμ. Γ' σ. 292.
17. ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ Γ' 10.
18. ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ ΣΙΜΟΚΑΤΤΑ, σ. 251.
19. ΓΕΝΕΣΙΟΥ, σ. 86.
20. ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ ΣΙΜΟΚΑΤΤΑ, σ. 48.
21. ANTONINI. *Itinerarium*, ἐκδ. Wesseling, σ. 223 σημ. 1.
22. WESSELING, εἰς Ἱεροκλέα, σ. 408.

«Ἐνθάδε κατέκειται ὁ τῆς μακαρίας μνήμης Καλλίνικος, χωρίου Τουτουτέων, ζήσας ἔτη κε»¹, καὶ «Ἐνθα κείται Ἐμιδάβους, γαμετῆ Κασσιανοῦ Τομαρίου, κόμης Ἀδάνων, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Πέτρος»².

Ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων καὶ μέγιστα τοῦ **Α, Ω, Μ**, ἀποδίδομεν τὴν παροῦσαν ἐπιγραφὴν τῷ 5' μ. Χ. αἰῶνι.

Τὰ δ' ἐκατέρωθεν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης πτερωτὰ τετράποδα φαίνονται ξένα καὶ μεταγενέστερα ταύτης, πιθανῶς σκανδιναυικῆς καταγωγῆς, λείψανα τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν σκανδιναυικὸι μισθοφόροι προσελαμβάνοντο εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν φρουρὰν Βυζαντίου, ἤτοι τοῦ 1' μ. Χ. αἰῶνος. Καὶ τῷ ὄντι ἐπὶ τινων κιονοκράτων νορμανδικῶν ἐκκλησιῶν τοῦ 1' καὶ 12' αἰῶνος γεγλυμμένοι εἰσὶ δύο χίμαιραι ἀντιμέτωποι, σύμβολα τῶν δύο ἀρχῶν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ³.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΠΑ'.

Ἐπὶ μαρμαρίνης πλάκῃς ἐντεθειμένης ἐν τῷ λιθοστρώτῳ τῆς ὁδοῦ τῆς παρὰ τὴν δυτικὴν πρόσοψιν τοῦ Σείτ Μουράτ μεστζιδῆ.

**Α Ι Τ Η Η
Υ Ρ Η Η**

Αἰτῆτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε καὶ ἐρῆσεται· κροθετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν.

Γνωστόν, ὅτι ἐπὶ τῶν πυλῶν γραφικὰ χωρία ἐγχαράττονται ὑπερβαίνοντα τὴν εἰσοδὸν διὰ τῆς πύλης ἢ τὸ ἀνοίγμα αὐτῆς⁴. οὕτω καὶ τὸ παρὸν ἐλήφθη ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης⁵. Τὸ δὲ κτίριον, οὗτινος ἐπὶ τῆς μαρμαρίνης θύρας ἦν κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφὴ, ἦτο μὲν πιθανώτατα βυζαντινὴ ἐκκλησία τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν⁶, οὖσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀσφαλῆ γνώμονα, ἀνῆκε δὲ τῷ 5' μ.Χ. αἰῶνι, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων εἰκάζεται.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΠΕ'.

Ἐπὶ μαρμαρίνης πλάκῃς 0,40×0,44×0,16, κειμένης μὲν ἐν τῷ μετὰ τὸ ἐσωτείου καὶ

1. C. I. G. 9786.
2. Αὐτόθι, 9787.
3. P. VICTOR. Coup d'oeil sur les antiquités scandinaves (ἐν Παρισίοις 1841 εἰς 8^{ον}) σ. 6.
4. Ὅρα ἀνωτέρω ἐπιγρ. ΠΑ' καὶ κατωτέρω ἐπιγρ. ΡΑ' καὶ ΡΑΗ'.
5. ΛΟΥΚΑ ΙΑ' 9.
6. Ἀ. ΠΑΣΠΑΤΗ, αὐτ. σ. 383.

(ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ 15' ΤΟΜΟΥ).

τοῦ ἐξωτείου περιβόλῳ τοῦ πρὸς βορρᾶν τῆς πέμπτης πύλης τῶν χερσαίων τειχῶν πύργου, πλησιέστατα παραπορτίου τινός, μετακομισθείσης δ' ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ μουσεῖῳ Κωνσταντινοπόλεως.

== ΕΝΘΑΔΕ
ΤΗCΜΑΚΑΡΙ
ΑΛΔ ΑΡΙΧΦΙ
ΥΤΑΜΗΜΑΡ
ΙΝΔ ==

+ Ἐνθάδε [κατέκειται ὁ
τῆς μακαρίας μνήμης πιστὸς
Οὐ]αλδαρίγ, φι[δεράτος· ἐτελε-
ύτα μη(νὸς) μαρ[τίου] ια',
5 ἡμέρα τετάρτη,] ἰνδ[ικτιώνος] [5'] +

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη μετὰ τῶν ὑπ' ἀρ. Π5' - ΠΘ', Ι4Α' - Ι4Δ', Ι5', Ι7' ἀνακαλυφθεῖσα τῷ 1869 ἐξω τῆς πέμπτης πύλης τῶν χερσαίων τειχῶν μνεῖαν ποιεῖται τῶν φοιδεράτων, τῆς φρουρᾶς δηλαδὴ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν συνέκειτο ἀποκλειστικῶς ἐκ Γόθων, πρὶν ἢ συμπαράλβῃ Σκανδιναυοὺς καὶ Ἀγγλους.

Τὴν εἰκασίαν ἡμῶν ταύτην στηρίζομεν α) ἐπὶ τῆς χρονολογίας τῶν προκειμένων ἐπιγραφῶν, β) ἐπὶ τοῦ σχήματος τοῦ ἐν αὐταῖς στοιχείου **Δ**, γ) ἐπὶ τῶν κυρίων αὐτῶν ὀνομάτων, δ) ἐπὶ τῆς προσωνομίας φοιδεράτος, ε) ἐπὶ τῆς τοποθεσίας, ἐνθα εὐρέθησαν.

Καὶ τὰ μὲν μνημεῖα ταῦτα χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς 5' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἢ δ' αὐτοκρατορικῆ φρουρᾶ πολλοὺς αἰῶνας μετὰ ταῦτα προσελάμβανε Νορμανδοὺς καὶ Σάξωνας. Διότι ὁ Dr Mordimann, πατήρ, ἀπέδειξεν¹, ὅτι οἱ φοιδεράτοι ἢ βαρῆγγοι κατὰ τὸν 12' αἰῶνα ἦσαν μέγιστα Σκανδιναυοὶ (Νορμανδοὶ καὶ Ἰσλανδοί). Ὁ Harald Hardrada, ὁ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀφίχθεις τῷ 1040, προσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος μετὰ τινων συμπατριωτῶν αὐτοῦ. Ἐκ δὲ τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Snorro² ἔξάγεται, ὅτι ἡ αὐτοκρατορικὴ φρουρὰ συνέκειτο μὲν ἐκ διαφόρων ἔθνων, προσεκτῆσατο δὲ πρῶτον Νορμανδῶν τὸν διαληφθέντα Harald.

1. MORDTMANN, ὅρα The Levant review, ἔτους 1861. Τόμ. Γ' σ. 188.
2. SNORRO. Heims Kringhla. Τόμ. Β' σ. 57, 395.

Τὸ δ' ἐπὶ τῶν ὑπ' ἀρ. 4A' — 4Δ, 4ς' ἐπιγραφῶν Δ ἀντικατέστη διὰ τοῦ γοτθικοῦ Δ. Τὰ δὲ τῶν ἐπιγραφῶν κύρια ὀνόματα εἰσὶ τὰ πλεῖστα γοτθικά, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Ἡ δὲ προσωνημία φοιδεράτος¹, φεδεράτος² ἢ φοιδεράτος (στ. 3), ὡς ἐν τῇ παρούσῃ ἐπιγραφῇ, ἤρξατο ἐκλείπουσα πρὸ τοῦ ἰα' αἰῶνος³, ἀφ' οὔτου δηλονότι Σκανδιναυοὶ καὶ Ἀγγλοσάξωνες προσελαμβάνοντο εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν φρουράν. Ἀντικατέστη δὲ διὰ τοῦ συνωνύμου ὀνόματος βαράγγοι, ὅπερ ἐκ τοῦ varini⁴ ἐτυμολογούμενον σημαίνει ἐπίσης τοὺς ὁμοσπόνδους, ἤτοι φοιδεράτους⁵. Οὕτω δὲ ἡ Ἄννα Κομνηνὴ ἀποκαλεῖ αὐτοὺς βαράγγους· αἰεῖσει δὲ τοὺς ἐκ τῆς Θούλης βαράγγους, τούτους δὲ λέγω τοὺς πελεκυφόρους βαρβάρους⁶. Θούλη δὲ ὠνομάζοντο, κατὰ τινάς, αἱ ΒΑ τῶν Orkneys νῆσοι Shetland, ἃς εἶδεν ὁ Ἀγρικολας, κατὰ τὸν Τάκιτον⁷, ἴσως δὲ καὶ τρεῖς αἰῶνας πρότερον ὁ θαλασσοπόρος Πυθέας, καὶ ἃς ὁ Οὐίργιλιος⁸ τελευταίας ἀποκαλεῖ, ὡς οὖσα εἰς τὸ τέλος ἀπασῶν τῶν νήσων, ἃς εἰς τὰς θαλάσσας ταύτας συνήντων. Διακριτέα δὲ ἡ Θούλη αὕτη ὁμωνύμου τινὸς χώρας τῆς Νορβηγίας⁹.

Ὁ δὲ τόπος, ἐνθα ἀνεκαλύφθησαν αἱ ἐπιγραφαί, καίται ἐξωθεν τῶν Θεοδοσιακῶν τειχῶν. Γνωστόν, ὅτι οὐδόλως ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Γότθους, καθὸ ἀρειανούς, ἵνα κτίζωσι τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν ἐντὸς τῆς Πόλεως, ἐν ᾧ τοῦτο συνεχωρεῖτο εἰς τοὺς βαράγγους Δανούς, Νορμανδούς καὶ Ἀγγλους, ἅτε δὴ καθολικούς. « Justinianus, λέγει ὁ Alemannus¹⁰, lege » adversus omnes Arianos lata, immunes » tamen Exocionitas Arianos pronuncia- » vit, eos scilicet, qui ad sua sacra extra » urbem Byzantium parte septentrionali » conveniebant; quem locum α' Εξω κίονια »¹¹

1. Ὅρα κατωτέρω ἐπιγρ. ΠΘ'.
2. Αὐτόθι, ἐπιγρ. 4A'.
3. MORDTMANN, αὐτ.
4. TACITI. Germania Z' 40.
5. HYDE CLARKE. The Varini of Tacitus (ἀνάγνωσμα τῆς ἐν Λονδίῳ Ethnological Society 1868. φεβρ. 25).
6. ANNHS. Τόμ. Α' σ. 120.
7. TACITI. Agricola I.
8. VIRGILII. Georgica A' 30.
9. A. ARROWSMITH. Ancient and modern geography (ἐν Λονδίῳ 1839 εἰς 8^ο) σ. 91.
10. ALEMANNI. Notae in Procopium. Τόμ. Γ' σ. 405.
11. Παρὰ δὲ τοῖς Ὀθωμανοῖς Ἀλτῆ μεριέρ, μεταφρασθέντος τοῦ ἔξω εἰς ἔξῃ = Ἐξ μάραρα.

» a compluribus extra moenia coluignis ini-
» bi exstantibus dictum fuisse legimus in
» antiquitatibus Cr.»

Παρεκβατικώτερον δὲ λέγομεν, ὅτι ἐνταῦθα ὑπολανθάνει καὶ ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως Κερκόπορτα, ἐάν ἡ τοποθεσία τῆς ἔξω τῶν τειχῶν ἰδρυμένης ἐκκλησίας τῶν Γότθων¹, καθὸ ἐξωκιοιτῶν ἀρειανῶν², ὑποτεθῆ πλησίον τῆς πύλης ταύτης οὖσα. Γνωστόν δέ, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Γερμανοὶ ἐστεροῦντο ναῶν γινόμενοι δὲ χριστιανοὶ οὐδόλως εἶχον ἐτοιμοὺς βασιλικάς, ὡς οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ὅπως μεταβάλλωσιν αὐτάς εἰς ἐκκλησίας τῆς νέας αὐτῶν θρησκείας. Φαίνεται δέ, ὅτι τὰ πρῶτα τῶν ἐκ χριστιανισθέντων Γότθων εὐκτήρια ἦσαν ἀπλᾶ καὶ στρογγύλα· οὕτω δὲ τὸ νεώτερον kerke, kirk, church, ῥωσσιστὶ cercowa, κέκτηται σχέσιν τινὰ πρὸς τὸ circus τῶν Ῥωμαίων καὶ τὸν κύκλον τῶν Ἑλλήνων καὶ πιθανῶς ἐπίσης πρὸς τὸ cych, cyl, cynchle τῶν Γαλατῶν τῆς Οὐαλλίας³.

Ἐπανερχόμενοι δ' εἰς τὴν ἡμετέραν ἐπιγραφὴν παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ ἀναπλήρωσις αὐτῆς ἐγένετο ὑπολογισθέντων τῶν ἐλλειπόντων ροιχέων καὶ κατὰ τὰς ὁμοίας ἐπιγραφάς⁴. Τὸ δὲ κύριον ὄνομα Οὐαλδαρίχ (στ. 3) παράγεται ἐκ τῆς ἰσπανικῆς πόλεως Βάλδα⁵ = Οὐάλδα καὶ τῆς συνήθους γοτθικῆς καταλήξεως ριχ, ὅπως τὸ Θεοδερύχ⁶, Πιδέρυχ⁷, Geiserich κλπ. Ἡ δὲ χρονολογία ἀντιστοιχεῖ ἐπακριβῶς πρὸς τὸ 543 μ. Χ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Πς'.

Ἐπὶ μαρμαρίνης πλακῶς αὐτόθι.

† ΕΝΘΑΔΕ ΚΑΤΑΙΤΕΣ
ΤΗCΜΛΙΛΡΙΑC

////////////////////

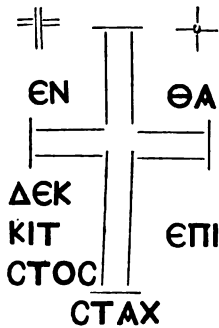
† Ἐνθάδε κατὰ[χ]ίτε [ὁ
τῆς μ[αχαρ][α]ς [μνήμη
δεῖνα φοιδεράτος]. . .

1. Ἀλεξανδρινὸν χρονικόν, αὐτ. σ. 567, Τόμ. Β' σ. 406.
2. Αὐτ. Τόμ. Α' σ. 561.
3. SMITH. Dictionary of the Bible, λ. church.
4. Ὅρα κατωτέρω ἐπιγρ. ΠΗ', ΠΘ', 4A', 4B', 4Z', 4H'.
5. ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ Β' 8 11.
6. Ἀλεξανδρινὸν χρονικόν, αὐτ. σ. 604.
7. ΜΑΛΛΑΑ, σ. 427.

· Ἐνεκα τοῦ σχήματος τῆς πλακῶς καὶ τῆς ὑφῆς τοῦ λόγου, μάλιστα δὲ τῆς ἀνακαλύψεως αὐτῆς μεταξύ τῶν λοιπῶν γοτθικῶν ἐπιταφίων λίθων, εἰκάζομεν, ὅτι καὶ τὸ ἐπιτύμβιον τοῦτο ἀνήκει εἰς γότθον τινὰ τῆς 5' μ.Χ. ἑκατονταετηρίδος.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΠΖ'.

Ἐπὶ μαρμαρίνης πλακῶς φερούσης ἄνωθεν μὲν δύο μικροὺς σταυροὺς, ἐν μέσῳ δὲ μέγαν σταυρὸν καὶ ἐκατέρωθεν αὐτοῦ τὴν ἐπομένην ἐπιγραφὴν. Ἡ πλάξ αὕτη ἀνακαλυφθεῖσα ἐν Τζιχαγκίρ ἐντὸς τεμένους μετηνέχθη εἰς τὸν ἐν Πέρχναὸν τῆς ἀγίας Τριάδος. Ἐχρησίμευε δ' ὡς πῶμα σαρκοφάγου περιέχοντος νεκρὸν ἀκέφαλον σῶμα, φέρον δακτύλιον ἐν τῷ λιγανῷ τῆς δεξιᾶς καὶ κρατοῦν σταυρὸν μαρμαρίνον ἐπὶ τοῦ στηθους.

† Ἐνθά- †
 δε κ[ατά-
 κίτε πι-
 στὸς
 5 Στάχ[νας.

Ἐνεκα τοῦ ὕφους, τοῦ σχήματος τῶν στοιχείων, τοῦ διασταυροῦντος τὴν ἐπιγραφὴν μεγάλου σταυροῦ καὶ τῶν ὑπερκειμένων δύο μικροτέρων¹, ἀποδίδομεν καὶ τὸ ἐπιτύμβιον τοῦτο εἰς φοιδερᾶτόν τινα Στάχναρ (στ. 5) τοῦ 5' μ. Χ. αἰῶνος, καθ' ὅσον μάλιστα ἢ κατάλληξίς ρας ἐστὶ γοτθικὴ, Λάιρας, Γάιρας, Σέφρας² κλπ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΠΘ'.

Ἐπὶ μαρμαρίου ὁδοῦ τινοῦ ἀγούσης εἰς Καχρίετζαμίη.

ΑΤΑΙ
 ΡΡΟСТ
 ΟΥΒΝΙΟ
 ΗΔΕΜ

† Ἐνθάδε κ[ατά]κειται
 Θεόδωρος, [πιστός, υί-
 ὸς Κο]υβνίου φοιδεράτου·
 ἐτελειώθη] δὲ μ[η]νί . . .

Ἐνεκα τῆς πλοκῆς τοῦ λόγου, τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ κυρίου ὀνόματος, καὶ τὸ ἐπιτύμβιον τοῦτο ἀνήκει, φαίνεται, εἰς γότθον τινὰ τῆς 5' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

Τὸ ὄνομα Κούβνιος (στ. 3) ἀναμνησκει ἡμῖν τὸ ἰσπανικὸν φρούριον Κούβνιος³.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΠΘ'.

Ἐπὶ μαρμαρίνης πλακῶς 1,23×0,44×0,27 ἄνορουχθείσης μὲν ἐνθα καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ὑπ' ἀρ. ΠΘ', μετακομισθείσης δὲ εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν μουσεῖον Κωνσταντινοπόλεως.

†ΕΝΘΑΔΕΚΑΤΑΙΟ
 ΤΗΣΜΑΚΑΡΙΑΣΜΝΗΜΗΣΣΕΦΝΑΣ
 ΔΕΣΠΟΤΙΚΟΣΠΙΣΤΟΣΦΟΙΔΕΡΑΤΟΣΕΤΕΛΕΥ
 ΤΗΣΕΝΔΕΜΗΝΟΕΜΒΡΙΩΚΔΗΜΕΡΑΒ
 ΙΝΔΒ

† Ἐνθάδε κατά[κειτα]ι ὁ
 τῆς μακαρίας μνήμης Σέφνας,
 δεσποτικὸς πιστὸς φοιδεράτος· ἐτελεύ-
 τησεν δὲ μ[η]νί νοεμβρίῳ κδ', ἡμέρα β',
 5 ἰνδ[ικτιῶνος] β'.

1. Ὅρα τοιαῦτα σύμβολα καὶ ἐπὶ τῆς Πέμπτης πύλης (ΠΑΣΠΑΤΗ, αὐτ. σ. 44, ἀρ. ιε').
 2. Ὅρα κατωτέρω ἐπιγρ. ΠΘ'.
 3. ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ. Τόμ. Γ' σ. 281.

Τὸ κύριον ὄνομα *Σέρρας* (στ. 2) γοθικόν ἐστὶ, ὅπως τὸ *Στάχνας*¹, *Γάινας*², *Σελενᾶς*³ κλπ. Ἡ δὲ χρονολογία τῆς προύσης ἐπιγραφῆς ἐστὶ 553 μ. Χ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Η'.

Ἐπὶ πλίνθου 0,15x0,5 σταυραειδοῦς κειμένης ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ τοίχου τοῦ Τσικουρμποστάν, ἀριστερᾶ εἰσιόντι εἰς τὴν Πόλιν ἐκ τῆς Ἐδύρνε καπού.

⋈= I N A S I A =⋈
† Ἰνδ(ικτιῶνος) ἰα'. †

Τῇ 24 δεκεμβρίου 562 ἐγένοντο τὰ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ δεύτερα ἐγκαινία τῆς ἀγίας Σοφίας⁴, ἧτοι τῇ ἰα' ἰνδικτιῶνι. Ἴσως πρὸς ἀνμνησιν τοῦ γεγονότος τούτου ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἐχαράχθη.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΛΑ'.

Ἐπὶ μαρμαρίνης πλάκῃς, ἀνορυχθείσης ἐνθα καὶ ἡ ὑπ' ἀρ. ΠΕ' ἐπιγραφή.

† ΕΝΘΑΔΕΚΑΤΑΚΙΤΕΣΕΡΓΙΑΠΙΣ
ΤΗΔΕΣΠΟΤΙΚΗΘΥΓΑΤΗΡΚΑΝ
ΔΙΚΦΕΔΕΡΑΤΣΑΕΣΠΟΤΙΚΟΥ
ΕΤΕΛΙΩΘΗΔΕΜΙΣΝΙΩΤΡΙΤΗ
ΙΝΔΙΚΤΙΩΝΙΠΡΩΤΗΤΣΤΟΕΠΟ
ΗΣΕΝΗΜΗΤΗΡΑΥΤΗΣΕΒΝΟΓΩΝC-Ι

† Ἐνθαδε κατάκιτε Σεργία, πιστή δεσποτική, θυγάτηρ Κανδὶκ φεδεράτου δεσποτικοῦ· ἐτελιώθη δὲ (μηνί) ἰουνίῳ τρίτῃ, 5 ἰνδικτιῶνι πρώτῃ· τοῦτο ἐποίησεν ἡ μήτηρ αὐτῆς Ἐβνογών[δα].

Κάνδικ μὲν ὠνομάζετο καὶ τις πρέσβυς τῶν Ἀβάρων τῷ 558 μ. Χ. ἔτει⁵, ἀλλὰ τὸ τοῦ πατρὸς τῆς Σεργίας *Κανδὶκ* (στ. 2, 3) ὄνομα λήγει εἰς κ κατὰ τὴν γοθικὴν προφορὰν, ὅπως καὶ τὸ *Alaric*, *Atharic*, ἅπερ οἱ βυζαντινοὶ μετέτρεψαν εἰς Ἀλάριχος, Ἀθανάριχος⁶, τὸ δὲ τῆς μητρὸς Ἐβνογώνδας (στ. 6)

1. Ὅρα ἀνωτέρω ἐπιγρ. ΠΖ'.
2. ΕΥΝΑΠΙΟΥ, σ. 91.
3. ΣΟΥΙΔΑ, ἐν λ. Ἀρειανός.
4. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. σ. 468.
5. ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ, σ. 282.
6. ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ. Τόμ. Β' σ. 67.

ἐστὶ παρεμφερές τοῖς γοθικοῖς ὀνόμασι *Fredegunda*, *Radegunda*, *Canigunda* κλπ. Τὸ δ' ἔτος τοῦ θανάτου τῆς Σεργίας ἐστὶ τὸ 568 μ. Χ. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ καὶ τὸ Δ πανταχοῦ ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ Δ γοθικοῦ.

Παρατηροῦμεν ἐνταῦθα, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ υπερθύρου τῆς τῶν χερσαίων τειχῶν Πέμπτης πύλης ἀναγινωσκομένη ἐπιγραφῇ ὡς ἀκολούθως·

Portarum valido firmavit limine¹ muros
Pusaeus, magno non minor Anthemio.

τὸ στοιχεῖον D τῆς λέξεως *valido* (στ. 1) γράφεται Δ· ὁποῦθεν εἰκάζομεν, ὅτι καὶ ὁ χαράξας τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἦν γόθθος, ὀλίγον προγενέστερος τῶν νῦν δημοσιευομένων γοθικῶν ἐπιτυμβίων. Ἐκ δὲ τῶν ἐν αὐτῇ μνημονευομένων (στ. 2) δύο κυρίων ὀνομάτων, ὁ μὲν Ἀρθέμιος ἐστὶν ὁ ὑπάτος καὶ ἐπαρχος τῶν πραιτωρίων τῷ 406², περὶ οὗ λέγει ὁ Σωκράτης³. ἌΤου βασιλέως Ἀρκαδίου τελευτήσαντος τῇ πρώτῃ τοῦ μαζου μηνὸς (408 μ. Χ.), ὑπὸ τῷ υἱῷ, τῷ νέφ Θεοδοσίῳ, ὀκταετὴ τυγχάνοντι, τὰ τῆς ἐφᾶς ἐτάττετο, Ἀνθεμίου τοῦ ὑπάρχου τὴν διοίκησιν ποιουμένου τῶν ὄλων· οὗτος τὰ μεγάλα τείχη τῇ Κωνσταντίνου πόλει περιεβάλετο». Τοῦτο δ' ἐγένετο τῷ 413 μ. Χ.⁴ Τῷ δὲ 439 ὁ Κύρος, ὁ καὶ Κωνσταντίνος καλούμενος⁵, ἐγένετο ἐπαρχος πόλεως⁶, λήγοντος δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους⁷ καὶ ἐπαρχος τῶν πραιτωρίων⁸. Διετήρησε δὲ τὰς ἀρχὰς ταύτας ἐπὶ 4 ἔτη⁹, δηλαδὴ μέχρι τοῦ 443, καὶ ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἀνέκτισε τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινοπόλεως, ἐπιγράφας τὰς ἐξῆς δύο ἐπιγραφὰς¹⁰ ἐπὶ τοῦ υπερθύρου τοῦ Μεθλανέ καπού·

† Ἡμασιν ἐξήκοντα φιλοσκήπτρω βασιλῆϊ
Κωνσταντίνος ὑπαρχος εἰδαίματο τείχει τείχος.

† Theodosii jussis gemino nec mense peracto,
Constantinus ovans haec moenia firma locavit:
tam cito tam stabilem Pallas vix conderet arcem.

1. Κ. Φ. Σ. ἀρ. 785, κατὰ δὲ τὸν κ. Ἀ. Πασπάτην (αὐτ. σ. 43) *omine*.
2. Ἀλεξανδρίνου χρονικόν, αὐτ. σ. 569.
3. ΣΟΚΡΑΤΟΥΣ. Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, σ. 740, ἐκδ. Migne.
4. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. σ. 400.
5. Κωνσταντινιάδος, σ. 6.
6. Cod. Just. Α' 6' 9.
7. Anthologie grecque, μετάφρ. Déhègue (ἐν Παρισίοις 1863. Τόμ. 2 εἰς 16^{ον}) Τόμ. Β' σ. 326.
8. ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ, αὐτ. σ. 148.
9. ΜΑΛΛΑΑ, σ. 364.
10. Ἀ. ΠΑΣΠΑΤΗ, αὐτ. σ. 47, 50.

Ἐπειδὴ δὲ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταύταις ἀποσιωπᾶται ὁ τίτλος αὐτοῦ, ὑπάτου γενομένου τῷ 441 ἔτει¹, ἢ ἀκολουθῶς ἀπὸ ὑπάτων, ἀλλὰ μόνον μνημονεύεται ὡς ἑπαρχος (στ. 2), ἄρα ἀνεκτίσθησαν τὰ τεῖχη πρὸ τῆς ὑπατείας αὐτοῦ, ἦτοι τῷ 440 μ. Χ.

Ὁ δὲ Πουσαῖος (στ. 2) ἦν ὑπάτος καὶ ἑπαρχος τῶν πραιτωρίων τῷ 467 μ. Χ. ἔτει², ὁπότε στερεώσας τὰς πύλας τῶν χερσαίων τειχῶν ἐπέγραψε τὸ ἄνω ῥηθὲν λατινικὸν διστιχον παρομοιώντας ἑαυτὸν οὐχὶ πρὸς τὸν μνημονευθέντα Κύρον, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἀνθέμιον, ὅστις ὑπάτος ὦν ἐπίσης καὶ ἑπαρχος τῶν πραιτωρίων, ὡς προείπομεν, ἀνύψωσε τῷ 413 μ. Χ. τὰ μεγάλα τεῖχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΗΒ΄.

Ἐπὶ μαρμάρου 0,24×0,32×0,8 ἀποκειμένου νῦν ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ μουσεῖῳ Κωνσταντινουπόλεως καὶ εὐρεθέντος πιθανῶς ἔνθα καὶ ἡ ὑπ' ἀρ. ΠΕ' ἐπιγραφή.

+ ΕΝΘΑΔ
ΚΑΤΑΚΙ
ΤΕΣΩΛΟ
ΜΟΝΠΙC
ΤΟCΤΗ ΙΙ
Τ

+ Ἐνθάδε
κατάκι-
τε Σωλο-
μόν, πισ-
5 τός· τ[ελευ-
τῆ δὲ μηνί

Ἐκ τε τῆς ὑφ' ἑσ. τοῦ λόγου, τοῦ γοθτικοῦ γράμματος Δ τῆς λέξεως ἐνθάδε (στ. 1) συμπεραίνομεν, ὅτι καὶ ἡ παρούσα ἐπιγραφή ἐστὶ γότθου τινὸς τῆς 5' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΗΓ΄.

Ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς ἀνορυχθείσης ἔνθα καὶ ἡ ὑπ' ἀρ. ΠΕ' ἐπιγραφή.

1. CLINTON. Fasti hellenici, ἐν χρ.
2. Ἀλεξανδρινὸν χρονικόν, αὐτ. σ. 595-596. — CLINTON, αὐτ. ἐν χρ.

IO
ΕΠΩΚΤΩ
ΠΕΤΡ
ΒΕΡΤΙΛΑΕ
ΤΟΥΙΙΝΑ

+ Ἐνθάδε κατάκειται] ὁ [τῆς μακαρίας μνήμης] Ἐπωκτωβρίκ, πιστὸς φοιδεράτος, υἱὸς] Πέτρ[ου φοιδεράτου Βερτίλα, ἐ[τελειώθη δὲ μηνὸς αὐγούστου 5 του ιβ'], ἐν[δικτιῶνος α'.

Ἡ μὲν ἀναπλήρωσις ἐγένετο ὑπολογισθέντων τῶν ἐλλειπόντων στοιχείων καὶ κατ'ἀναλογίαν τῶν λοιπῶν γοθτικῶν ἐπιθυμβίων. Ἐκ δὲ τῶν κυρίων ὀνομάτων τὸ μὲν Ἐπωκτωβρίκ (στ. 2) προσέλαβε γοθτικὴν κατάληξιν κατὰ τὸ Κανδίκ¹, Alagic, Athanagic, κλπ. τὸ δὲ Βερτίλας (στ. 4) ἀναπολεῖ εἰς τὴν ἡμετέραν μνήμην τὰ γοθτικὰ ὀνόματα Γωτίλας², Ὀπτήλας³, Τραυστίλας⁴ κλπ.

Ἡ χρονολογία δ' ὑποτίθεται οὕσα ἢ αὐτὴ πρὸς τὴν προηγουμένην, ἦτοι τὸ 568 μ.Χ. ἔτος, καθ' ὅσον μάλιστα τὰ τε λοιπὰ γράμματα ὁμοιάζουσι, καὶ μετὰ τὸ ιν (στ. 5) ὑποφώσκει τὸ γοθτικὸν Δ, ὡς ἐν ἐκείνῃ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΗΔ΄.

Ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς αὐτόθι.

+ ΕΝΘΑΔΕ
////////////////////

+ Ἐνθάδε [κατάκειται ὁ τῆς μακαρίας μνήμης δεῖνα]. . . .

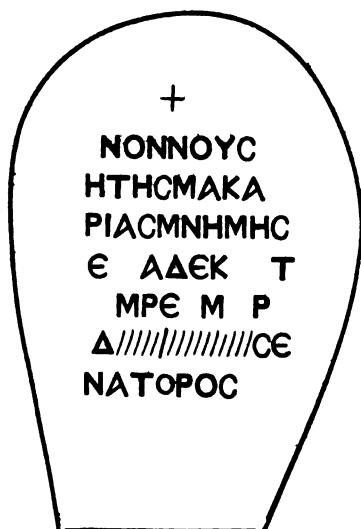
Ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἀνακαλυφθεῖσα μετὰ τῶν λοιπῶν γοθτικῶν ἐπιθυμβίων, ἔχουσα ἄλλως τε τὸ γοθτικὸν Δ ἐν τῇ λέξει Ἐνθάδε (στ. 1), ἀνήκει εἰς γότθον τινὰ τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, ἦτοι τοῦ 5' μ. Χ. αἰῶνος.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΗΕ΄.

Εὑρηται μὲν ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ

1. Ὅρα ἀνωτέρω ἐπιγρ. ΗΑ΄.
2. ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ. Τόμ. Β' σ 288.
3. ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΝΤΙΟΧ. παρὰ Müller (Fragm. Hist. Gr.) Τόμ. Δ' fr. 201, 5.
4. MURALT, ἐν χρ. 455 μαρτίου 16.

νοτίου παραπυλίου πύργου τῆς Σηλύβρι καπου-
σοῦ, ἐξεδόθη δ' ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ κ. Πασπάτη¹.

† Νόννου [γυνή,
ἢ τῆς μακα-
ρίας μνήμης
ἐ[νθ]άδε κ[α]τ[α]ί[τ]αι.

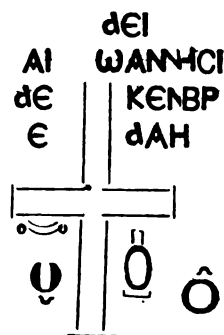
5 ἐτελεύτα δὲ μ[α]ρ[τ]ίω . .
ἐν[δ]ικτιῶνος [ζ', ὑπ[ε]ρ[α]τεία) Σε-
νάτορος.

Τὸ ἐπιτύμβιον τοῦτο ἀποδίδομεν εἰς ἀρ-
χαιοτέραν ἐποχὴν, ἤτοι εἰς τὴν ὑπατεῖαν Φλα-
βίου Σενάτορος (στ. 6, 7), κατὰ μάρτιον τοῦ
514 μ. Χ. ἔτους.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Ηζ'.

Τὸ προκείμενον ἐπιτύμβιον εὑρηται ἐντε-
τειχισμένον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πύργου· ἔχει δ' ἐν
μέσῳ μέγιστον σταυρόν, καὶ ἄνω μὲν τὴν ἐπι-
γραφὴν, κάτω δὲ σύμβολα γοθτικά, οἷα καὶ
ἐπὶ ἄλλων ἐπιτυμβίων τῶν Γότθων καθορῶν-
ται· ἤτοι δεξιᾶ μὲν τῷ ὀρώντι δύο λαγήνους
πηλίνους δι' οἶνον, ἀριστερᾶ δὲ λέβητα (cu-
cuma), καὶ λάγηνον πῆλινον δι' οἶνον. Ἐξε-
δόθη δ' ἐπίσης ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ κ. Πασπάτη².

1. Ἄ. ΠΑΣΠΑΤΗ, αὐτ. σ. 54.
2. Αὐτόθι.

† Ἐνθάδε [κατάκει-
ται] [πιστὸς Ἰωάννης] [ἐ-
τελεύτα] δεκεμβρίῳ
μηνί] ε', [ἐν]δ[ικτιῶνος] α', ἡ[μέρα] [ε'].

Τὰ ἐπὶ τῆς λίθου γεγλυμμένα γοθτικά σύμ-
βολα, ὁ μέγας σταυρὸς¹ καὶ τὸ γοθτικὸν **d** ἐν
ταῖς λέξεσιν Ἐνθάδε (στ. 1) καὶ δεκεμβρίῳ
(στ. 3) ἀποδεικνύουσιν, ὅτι τὸ ἐπιτύμβιον τοῦ-
το ἀνήκει εἰς γότθον φοιιδεράτον τοῦ τέλους
τῆς 5' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Ιζ'.

Ἐπὶ μαρμαρίνης πλακῶς 0,32×0,31×0,7
ἀποκειμένης νῦν ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ μουσεῖῳ
Κωνσταντινοπόλεως καὶ εὐρεθείσης ἴσως ἐνθα
καὶ ἡ ὑπ' ἀρ. III' ἐπιγραφὴ.

† Ἐνθάδε]
κατάκειται]
ὁ δεῖνα]
π[ισ]τός, ὁ
5 τῆς μακ[α]-
ρίας μνή-
μης· ἐτε-
λεύθη [δὲ . . .

¹Ἐκ τε τῆς ὑψὸς τοῦ λόγου καὶ τοῦ σχήμα-

1. Ὅρα ἀνωτέρω ἐπιγρ. ΗΖ'.

τος τῶν γραμμάτων καὶ μάλιστα τῆς λέξεως πιστός (στ. 4), τὸ ἐπιτύμβιον τοῦτο ἀποδίδεται εἰς γότθον τινὰ τοῦ 5' μ.Χ. αἰῶνος.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΙΗ'.

Ἐν Γαλατᾶ ἐπὶ τοῦ ὀπισθεν τοίχου τῆς αὐλῆς τοῦ καθολικοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Πέτρου.

**ΔΕΚΑΤΑΚ
ΤΕΣΑΒΒΑ
ΤΙΣΠΙΣΤΟΣ**
//////////

† Ἐνθά-
δε κατάξι-
τε Σαββά-
τις, πιστός
5 φοιδερᾶτος].

Ἐνεκα τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ὕψους τοῦ λόγου καὶ τοῦτο τὸ ἐπιτύμβιον ἀποδίδεται εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, ἥτοι εἰς τὸν 5' μ. Χ. αἰῶνα. Ὄνομα Σαββάτις (στ. 3-4) ἀπαντᾶ καὶ εἰς ἑτέραν ἐπιγραφὴν ἐν Ῥώμῃ ἀνακαλυφθεῖσαν¹.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΙΘ'.

Ἐπὶ κιονοκράνου ἐρριμμένου ἐπὶ τῆς ἀνατο-

λικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου Πρίγκηπος ἐν τοῖς ἐρειπίοις βυζαντινοῦ κτιρίου.

(Ὅρα Πίν. Γ' ἀρ. 10.

Σοφίας.

Τῷ 511 ἔκτισεν Ἰουστίνος ὁ Β' ἐν τῇ νήσῳ Πρίγκηπος μονὴν¹ γυναικειάν²· ἐνέγραψε δὲ ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου τὸ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Σοφίας μονόγραμμα, ὅπως ἐξ αὐτῆς ἐπυνόμασε τό τε παλάτιον τῶν Σοφιανῶν³ καὶ τὸ λουτρὸν Σοφιανῶν⁴ τῷ 570, ὡς καὶ τὸν Σοφιανῶν λιμένα (νῦν Κάτερρα λιμάν) τῷ 577 μ. Χ.⁵

ΕΠΙΓΡΑΦΗ Ρ'.

Ἐπὶ μαρμάρου 0,26×0,26 κειμένου ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου ἐνώπιον τῆς κρήνης Σουλτάν Ἀχμέτ πρὸς ἀνατολὰς τῆς ἁγίας Σοφίας.

ΛΑΩΡ

Λαῶ Ῥωμαίων.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων **Α, Ω** φαίνεται οὕσα τῆς 5' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἴσως δὲ ἔμμετρος. Ἡ δὲ κρήνη αὕτη ἦν ποτε τὸ Γεράκιον⁶, ὀνομασθεῖσα οὕτως ὡς ἔχουσα κρουνοὺς ἐν μορφῇ γεράκων⁷· ἐκεῖτο δὲ παρὰ τὰ ἐπάνω παλάτια⁸, ἥτοι τὸ ἱερόν παλάτιον⁹.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΑ'.

Ἐπὶ δύο μαρμάρων ἐντετειχισμένων ἐπὶ τοῦ πρὸς τὴν Προποντίδα θαλασσοῦ τείχους πρὸς νότον τοῦ Ἰντζιλῆ κιόκ, ἐκατέρωθεν θόλου τινός, ὧν ὁ ἕτερος φέρει σταυρόν.

+ΑΝΥΞΑΤΑΙΜΟΙΠΥΛΑΣΔΙΚΑΙΩΣΥΝΗCΙΝ

**ΞΩΝΕΝΑΥΤΑΙCΕΞ
ΟΜΟΛΟΓΗCΟΜΑΙΤΩΚΥ**

† Ἀνύξεται μοι πύλας δικαιοσύνης, ἐν[α εἰσελθ]ὼν ἐν αὐταῖς ἐξομολογήσομαι τῷ Κυ[ρίῳ]†

Τὸ ῥητὸν τοῦτο δαυϊτικόν ἐστι². α' Ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης, εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ³.

Οὕτω φέρεται τὸ χωρίον καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ Κλήμεντος ἐπισκόπου Ῥώμης⁴. Ἀλλὰ Κλή-

μης ὁ ἀλεξανδρεὺς μνημονεύει τοῦ χωρίου τοῦτου μετὰ καὶ τοῦ ἴνα, ὡς ἐστὶν ἐν τῇ καθ' ἡ-

1. ΚΕΔΡΗΝΟΥ. Τόμ. Α' σ. 684.

2. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. Τόμ. Β' σ. 313.

3. ΚΕΔΡΗΝΟΥ, αὐτ.

4. ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ. Τόμ. Α' σ. 375.

5. LABARTE. Le palais impérial de Cplé (ἐν Παρισίοις 1861 εἰς 4^{ον}) σ. 209.

6. DÉTHIER, αὐτ. σ. 22, 23.

7. Αὐτόθι, σ. 23.

8. ΚΩΔΙΝΟΥ, αὐτ. σ. 19.

9. ΑΝΝΗΣ ΚΟΜΝΗΝΗΣ. Τόμ. Β' σ. 443.— LABARTE, αὐτ. σ. 60, 178.

1. C. I. G. ἀρ. 9910.

2. Ἐπιτομὴν ΡΙΗ' 19.

3. ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ τοῦ Ῥώμης. Ἐπιστολαί, ἐκδ. Φιλοθέου μητροπολίτου Σερρών (ἐν Κωνσταντινοπόλει 1875 εἰς 8^{ον}) σ. 89.

μας ἐπιγραφῆ¹. α' *Απολίτας* οὖν, φησὶν ἡ Γραφή, *πύλας δικαιοσύνης, ἵνα ἐν αὐταῖς εἰσελθὼν ἐξομολογήσωμαι τῷ Κυρίῳ*. Ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ ἐν αὐταῖς προηγείται τοῦ *εἰσελθὼν*, ἐν ᾧ, κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐπιγραφὴν, ἔπεται, συνφθὰ τοῖς τε Ο' ἐρμηνευταῖς καὶ Κλήμεντι τῷ Ῥώμης.

Ὅπως ἐνταῦθα τὸ παρόν, οὕτως ἐπὶ πυλῶν διαφόρων τῆς Συρίας πόλεων ἐπιγέγραπται τὸ δαυϊτικὸν ἐδάφιον, τὸ ἀμέσως τούτῳ ἐπόμενον². «Αὕτη ἡ πύλη τοῦ Κυρίου, δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ³».

Ἡ ἐπιγραφὴ ἔνεκα τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων **H, K, M, W** ἀποδίδεται τῇ ς' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδι. Ἀνάκει δὲ πιθανώτατα εἰς πύλην ἱερᾶς τινος ἐκκλησίας, ἴσως τῆς Παναγίας τοῦ Φάρου, ἧτις ἔκειτο πλησίον τοῦ παλατιοῦ τοῦ Βουκολέοντος⁴ καὶ ἧτις κτισθεῖσα πρότερον ἐσώζετο τῇ 10 ἰουλίου 813 μ. Χ.⁵.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΒ'.

Ἐπὶ κιονοκράνου, ὕψους 0,53 καὶ διαμέτρου ἄνωθεν 0,73, ἀνορυθέντος μὲν ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ σερασκεράτου, μετακομισθέντος δ' εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν μουσεῖον Κωνσταντινουπόλεως.

† ΘΘΣΤΩΝ
ΑΓΙΩΝΒΟΗΘΙ
ΗΡΑΚΛΙΩ
ΤΩΔΕΣΠΟΤΗ

† Ὁ Θ(εὸς) τῶν
ἀγίων βοήθη
Ἡρακλίῳ
τῷ δεσπότη.

Τὸ ἐν τῷ Φόρῳ ἀπέναντι τοῦ Μιλλιαρίου⁶ εὐκτήριον ἤρξατο μὲν κτίζεσθαι ὑπὸ Φωκᾶ, ἐπερατώθη δὲ ὑπὸ Ἡρακλείου⁷ περὶ τὸ 610 μ. Χ. καὶ ἀφιερώθη εἰς ἅγιον Ἰωάννην τὸν θεολόγον. Ἐντεῦθεν, φαίνεται, ὅτι προέρχεται τὸ

1. Ἐκδ. J. Potter (ἐν Ὁξωνίᾳ 1715 εἰς φύλλ.) σ. 339.
2. C. I. G. ἀρ. 8930-4.
3. Ψαλμῶν ΡΙΗ' 20.
4. LABARTE, αὐτ. σ. 80.
5. ΚΕΑΡΗΝΟΥ. Τόμ. Β' σ. 48. — MURALT, ἐν χρ.
6. LABARTE, αὐτ. σ. 34, 35.
7. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. Τόμ. Α' σ. 450.

κιονόκρανον τοῦτο δεικνύον τὰς τε διαστάσεις τῶν κίωνων καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κτίτορος.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΓ'.

Ἐπὶ μαρμάρου 0,36×0,18 ἐντετειχισμένου εἰς οἰκίαν κειμένην ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς παρὰ τῷ Γενῆ τζαμί τῆς Κωνσταντινουπόλεως δεξιᾷ τῷ ἀνερχομένῳ.

ΟΔΩΡΟΥ ΙΚΣ
Θεόδωρου [ο]ϛ[ο]ς.

Θεόδωρος ἦν ἑπαρχος Πόλεως τῇ 5 δεκεμβρίου τοῦ 612 μ. Χ. ἔτους¹. Ἴσως τούτου ἦν ὁ οἶκος· διότι συνεπιζῶν οἱ βυζαντινοὶ ἄρχοντες τὴν ἐγγραφὴν τοῦ ὀνόματος αὐτῶν ἐπὶ τῶν οἰκιῶν αὐτῶν. Οὕτως ἔχομεν τὴν ἐπιγραφὴν τῆς οἰκίας «† Λουκᾶ Νοταρᾶ διερμηνευτοῦ²».

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΔ'.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐστὶ κεχαραγμένη ἐπὶ τοῦ πώματος λάρακος ἐντετειχισμένου ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς κρήνης, τῆς ἰδρυμένης εἰς τὴν γωνίαν τὴν σχηματιζομένην ὑπὸ τῆς Βῆθι-χουμαγίου καὶ τοῦ Δόρτ γιὸλ μεϊδανῆ. Ἐφ' ἐκατέρου τῶν ἀετωμάτων τοῦ πώματος γεγλυμμένη ἐστὶ κεφαλὴ Μεδοῦσης. Αἱ διαστάσεις τοῦ μνημείου εἰσὶ 2,09×1,05×0,64. Ἐκοινοποιήθη δὲ καλοκάγαθως ἡμῖν ὑπὸ τοῦ συνεταίρου ἡμῶν κ. Sorlin Dorigny.

ΚΡ
—|—C
ON
CAMEI
ΟΥΣΑΜΟΠΙΑ

† Κρ[ίστος, ταπεινὸς
σ[χευοφύλαξ] τῆς μ-
ον[ῆς] Χώρας, ἀνενεω-
σάμε[ν] τὴν χαρισ-
5 θ[ο]σα[ν] μ[ο]ι[τ]ία[λον].

Ἄνεπληρώσαμεν τὴν παροῦσαν ἐπιγραφὴν κατ' ἀναλογίαν τῆς ὑπ' ἀρ. ΚΖ'. Ἐκ δὲ τοῦ

1. Ἀλεξανδρινὸν χρονικόν, αὐτ. σ. 703.
2. MORDTMANN. Ἐλπίσις Κωνσταντινουπόλεως, μετάφρ. Ἀ. Βαφειάδου (ἐν Ἀθήναις 1859 εἰς 8^ο) σ. 214.

σχήματος τῶν χαρακτήρων καὶ μάλιστα τοῦ **Α, Μ** ὀδηγηθέντες ἀνάγομεν αὐτὴν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ζ' μ.Χ. ἑκατονταετηρίδος· καὶ ἀληθῶς ὁ **Κρίσπος** (στ. 1), ὁ καὶ **Πρίσκος** καλούμενος, κόμης τῶν ἐξκουβιτόρων, ἦτοι ἀρχηγὸς τῶν τοῦ βασιλέως σωματοφυλάκων¹, ἀπὸ τοῦ 603 μ.Χ.² καὶ γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ **Φωκᾶ** ἀπὸ τοῦ 607 μ.Χ.³, ἐγένετο κληρικὸς ὑπὸ **Ἡρακλείου** τοῦ βασιλέως τῇ 5 δεκεμβρίου 612 μ.Χ.⁴, περιορισθεὶς «εἰς τὸ λεγόμενον τῆς **Χώρας** . . . σεμνεῖον»⁵· ἡ δὲ **Χώρα**, κατὰ τὸν **Κωδινόν**⁶, ἦν πρότερον «εὐκκτήριον»· τότε δὲ ὁ **Κρίσπος** «ἐκτίσσε ταύτην τὴν μονὴν εἰς κάλλος καὶ μέγεθος, ἀποχαρισάμενος καὶ κτήματα πολλά». Ἐπομένως τότε ἴσως ὠνομάσθη καὶ **σκευοφύλαξ τῆς μονῆς Χώρας** (στ. 2, 3), ὡς ἐκ τῆς προτεινομένης ἀναπληρώσεως τῆς προκειμένης ἐπιγραφῆς εἰκάζομεν. **Ζήσας** δ' ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ ἐν ὀλόκληρον ἔτος ἐτελεύτησεν ἐν αὐτῇ⁷, ἄρα λήγοντος τοῦ 613 ἔτους μ.Χ. Ἐνεταφιάσθη δ' ἐν τῇ **λάρνακι**, ἧς πῶμα ἦν ἡ ἐπιγραφὸς αὕτη πλάξ, καὶ ἠτις ἀκολούθως μετεκομίσθη ἐνταῦθα, φαίνεται, ἐκ τῆς μονῆς τῆς **Χώρας** (**Καχριέ τζαμιῆ**).

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΕ'.

Ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς 2,58×1,12×0,28 ἐν τῷ δυτικῷ ὑπερώῳ τῆς ἁγίας **Σοφίας** μεταξὺ τῆς α' καὶ τῆς β' πρασίνης στήλης.

+ ΤΗΜΟΘΕΟΥΣΚΕΥ

† **Τημοθέου σκευ[οφύλακος.**

Ὁ **Coteler**⁹ δημοσιεῖει πραγματεῖαν τινὰ περὶ αἰρετικῶν «**Τημοθέου** πρεσβυτέρου τῆς ἀγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας **Κωνσταντινουπόλεως**» γεγραμμένην ἀφ' ὅτου ἀνεφάνη ἡ αἵρεσις τῶν **Μονοθελητῶν**, ἦτοι μετὰ τὸ 622 μ.Χ., ὡς ἀπέδειξεν ὁ **Kollar**¹⁰. Ὁ **Τημοθέος** οὗτος ἦν

καὶ **σκευοφύλαξ** τῆς ἁγίας **Σοφίας**, ὡς μαρτυροῦσι τὰ χειρόγραφα τῆς ἐν **Βιέννῃ** αυτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης¹. Ἴσως δὲ καὶ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐνεχαρᾶχθη εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἐν λόγῳ **Τημοθέου**. Κατὰ τὴν νεαρὰν τοῦ **Ἡρακλείου** ἦσαν ἀπὸ τοῦ 612 καὶ ἐφεξῆς² σκευοφύλακες τῆς μεγάλης ἐκκλησίας 12, ἦτοι 4 πρεσβύτεροι, 6 διάκονοι καὶ 2 ἀναγνώσται. Ὁ ἡμέτερος δὲ **Τημοθέος** εἰκάζομεν ἐκ τῆς τιμητικῆς ἐνταῦθα ἐγγραφῆς, ὅτι ἦν εἰς ἐκ τῶν 4 πρεσβυτέρων, ἴσως δὲ καὶ ὁ πρῶτος τῇ τάξει, ὁ μετὰ ταῦτα καὶ μέγας σκευοφύλαξ ὀνομασθεὶς, ἀνήκων εἰς τὴν πρώτην πεντάδα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὀφφικίων, ἐπόμενος μὲν τῷ μεγάλῳ σακελλαρίῳ, προηγούμενος δὲ τοῦ μεγάλου χαρτοφύλακος³, καὶ ἐπιμελούμενος ἐν γένει μὲν τῶν ἱερῶν τῶν ἐκκλησιῶν σκευῶν, ἰδίᾳ δὲ τῶν τῆς μεγάλης ἐκκλησίας κειμηλιῶν⁴.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΣ'.

Ἐπὶ μεγάλης μαρμαρίνης πλακὸς κειμένης ἐν **Ἐἰβάν** σαράξ· ἔξω τοῦ προαυλίου τῆς ποτῆ ἐκκλησίας τῶν ἁγίων **Πέτρου** καὶ **Μάρκου**.

(Ὁρα Πίν. Γ' ἀρ. 11).

,**σρλα'**.

Ἡ μὲν θέσις, ἔνθα εὐρέθη τὸ μάρμαρον, ἦν ἡ τοῦ τῶν **Βλαχερνῶν** τείχους, τὸ δ' ἔτος ἐστὶν ἐπὶ **Ἡρακλείου** τοῦ αυτοκράτορος ἀπὸ ἰανουαρίου μέχρις αὐγούστου τοῦ 623 μ.Χ. ἔτους.

Τὸ τεῖχος περὶ τῶν **Βλαχερνῶν** ἐκτίσθη ἐπὶ **Ἡρακλείου** τῷ 627 μαί.—αὐγ. ἄρα τῷ **,σρλα'**⁵. Τὸ τεῖχος τοῦτο, καλούμενον **μονοτείχος** τῶν **Βλαχερνῶν**,⁶ ἡ **τείχος Βλαχερνῶν**,⁷ ἡ **τείχος** ἔξωθεν τοῦ **Πτεροῦ**,⁸ ἐπωνομάσθη **Ἡράκλειον** παρὰ τοῦ κ. **Πασπάτη**,⁹ ὡς ἀνεγερθὲν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ **Ἡρακλείου**. Ἀρχεῖται δὲ ἀπὸ τῆς **Πόρτας** τοῦ **μονοτείχους** τῶν **Βλαχερνῶν**,¹⁰

1. KOLLAR, παρὰ Fabricii, αὐτ.

2. ZACHARIAE. Novellae constitutiones (ἐν **Λειψία** 1857 εἰς 8^{ον}) σ. 37.

3. ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ. Περὶ ὀφφικίων (ἐν **Ἐνετίᾳ** 1778 εἰς φύλλ.) σ. 6, 7.

4. Codex historicus vindobonensis, ἀρ. 55, φύλλ. 50.

5. Ἀλεξανδρινὸν χρονικόν, αὐτ. σ. 726. — ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ **Κωνσταντινουπόλεως**, σ. 21. — MURALT, ἐν χρ.

6. ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ, αὐτ. σ. 568.

7. ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ **Κωνσταντινουπόλεως**, σ. 48.

8. Ἀλεξανδρινὸν χρονικόν, αὐτ.

9. Ἀ. ΠΑΣΠΑΤΗ, αὐτ. σ. 3.

10. ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ, Τόμ. Α' σ. 592.

1. ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ ΣΙΜΟΚΑΤΤΑ, σ. 136.
2. ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ, αὐτ. σ. 451.
3. Αὐτόθι, σ. 454.
4. Ἀλεξανδρινὸν χρονικόν, αὐτ. σ. 703.
5. ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ **Κωνσταντινουπόλεως**, σ. 7.
6. ΚΩΔΙΝΟΥ, αὐτ. σ. 121.
7. ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ **Κωνσταντινουπόλεως**, αὐτ.
8. MORDTMANN, αὐτ. σ. 214.
9. COTELERII. Monumenta ecclesiae graecae (ἐν **Παρισίῳ** 1686 Τόμ. 3 εἰς 4^{ον}) Τόμ. Γ' σ. 377.
10. FABRICII. Bibliotheca graeca, ἐκδ. Harles. Τόμ. Η' σ. 630.

ἔνθα λήγει τὸ θεοδοσιακὸν τεῖχος, καὶ παρα- | πουςοῦ) καὶ ἐπέκεινα. Τῷ δὲ 623 ἦσαν νίκα
 τείνεται μέχρι τῆς περι τὸ Βραχιόνιον τῶν | τοῦ Ἡρακλείου κατὰ Χοσρόη¹· καὶ ἴσως εἰς ἀνά-
 Βλαχερνῶν πύλης¹ (τῆς νῦν Ἐἰδᾶν σαράϊ κα- | μνησιν αὐτῶν ἀνηγέρθη τὸ μνημεῖον τοῦτο.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΖ΄.

Ἐπὶ τοῦ ς΄ πύργου τῶν χερσαίων τευχῶν τοῦ πρὸς βορρᾶν τῆς πύλης Γεδῆ κουλέ.

IC	XC
NI	KA

AC	NTOC	AIKΩN	TANTHNON	GΛA	//////////	ON
KAI	ANTOK	ATWPON		POLL		

† Ἰ(ησοῦ)ς Χ(ριστοῦ)ς
 νικᾷ

†] Λ[έο]ντος [καὶ] Κων[σ]ταντήνου [με]γ[ά]λ[ων βασιλέ]ων
 καὶ αὐτοκ[ρ]ατῶρον πολλ[ὰ τὰ ἔτη] †

Τῇ 26 ὀκτωβρίου τοῦ 740 ἔτους μ. Χ.² πεσόντα ἐκ σεισμοῦ τὰ τεῖχη ἀνηγέρθησαν ὑπὸ
 Λέοντος (στ. 1) Γ΄ τοῦ Ἰσαύρου, ἔχοντος συμβασιλέα τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον (στ. 1).
 Ἐπειδὴ δὲ ὁ Λέων ἀπέθανε τῇ 18 ἰουνίου τοῦ 741 ἔτους³, ἄρα ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ διαστή-
 ματι, καὶ ἴσως μᾶλλον κατὰ τὴν ἀνοιξιν (μαρτίου—ἰουνίου 741) ἀνηγέρθη ὁ πύργος οὗτος.
 Εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀποδοτέας καὶ τὰς παρὰ τοῦ κ. Ἄ. Πασπάτη ἐπιγραφάς⁴.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΗ΄.

Διὰ κεράμων ἐπὶ τοῦ ιγ΄ πύργου μεταξὺ Σηλύβρι καποῦ καὶ Γεδῆ κουλέ.

M	IAΛΩN	//////////	TINON
M	IAΛΩN	//////////	POLATAETH

† [Λέοντος καὶ Κωνσταν]τίνου
 Μ[εγ]άλων [βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων] πολὰ τὰ ἔτη †

Ἡ ἀναπλήρωσις ἐγένετο ἐκ τῆς προηγουμένης
 ΡΖ΄ ἐπιγραφῆς. Εἰς Λέοντα (στ. 1) τὸν Ἰσαυρον
 καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον (στ. 1) καὶ εἰς
 τὴν ἀνοιξιν τοῦ 741 ἀποδοτέα καὶ ἡ παρούσα
 ἐπιγραφή, ὡς καὶ αἱ παρὰ τῷ κ. Πασπάτη δύο
 ἐπίσης διὰ κεράμων συντεθειμέναι, ἡ μὲν ἐπὶ

τοῦ θ΄ πύργου ἀπὸ τῆς Σηλύβρι καποῦ² ἡ δὲ
 ἐπὶ τοῦ ια΄ πύργου ἀπὸ τῆς αὐτῆς πύλης,³ ἔνθα
 διορθωτέον τὸ Παλαιολόγου εἰς κο.λλὰ τὰ ἔτη.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΘ΄.

Ἐν Πετρίῳ παρὰ τὸ Φανάριον ἐπὶ τοῦ ἐξω-
 τερικοῦ τεύχους τοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν.
 ("Ορα Πίν. Γ΄ ἀρ. 12).

1. ANNHΣ KOMHNHNS, αὐτ. σ. 707.

2. MURALT, ἐν χρ.

3. Αὐτ. ἐν χρ.

4. Ἄ. ΠΑΣΠΑΤΗ, αὐτ. σ. 53, ἀρ. κς΄ σ. 57,

ἀρ. λς΄.

1. ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ, αὐτ.

2. Ἄ. ΠΑΣΠΑΤΗ, αὐτ. σ. 56, ἀρ. λγ΄.

3. Αὐτόθι, σ. 57, ἀρ. λδ΄.

† Μονή] ἀ[γίου] Ἰωάν(νου) Πρ(ο)φή(του) [Πρ]οδρόμου.

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη δείκνυσιν ἐπακριδῶς τὴν τῆς γυναικείας μονῆς τοῦ Προδρόμου θέσιν, τέως ἀγνωστον¹. Ὀνομαζομένη δὲ καὶ μονὴ τῶν Πετρίων καὶ τοῦ Στροβίλου² καὶ τὰ Ἑβραϊκὰ³, ἐκεῖτο πλησίον τῆς σιδηρᾶς πύλης⁴, οὐ μακρὰν τῶν Ἑβραϊκῶν, τοῦ νῦν Βαλατᾶ⁵. Τὴν μονὴν ταύτην ἰδρυσε τῷ 811 ἡ Θεοφανώ, σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορος Σταυρακίου⁶, καὶ αὐτόθι ἐτάφη ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος, ἀποθανὼν τῇ 11 ἰανουαρίου τοῦ 812 ἔτους⁷. Ἐφ' ᾧ καὶ ἡ ἄνω ἐπιγραφή ἐστὶ τοῦ 811 μ. Χ. ἔτους.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΓ'.

Ἐπὶ τῶν χερσαίων τειχῶν παρὰ τὴν πύλιν Ἐδῖρνε, ἀριστερᾶ εἰσιόντι εἰς τὴν Πόλιν.

Γ Δ Β

,ς τ]λ ε'.

Τὰ τείχη τῆς πόλεως παθόντα ἐκ τῆς πολιορκίας τοῦ Θωμᾶ ἐπεσκευάσθησαν τῷ 827 μ. Χ. ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Β', ὡς ἐκ τῆς ἀνωτέρω χρονολογίας ἐξάγεται.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΙΑ'.

Ἐπὶ τῆς πύλης τῆς πρὸς τὸ Γιαλί κιάσκ, ἐπὶ τῆς ἄκρας τοῦ Σεραίου. Οὐ μακρὰν δὲ τῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τείχους ἐν μαρμαρίνῳ ἀναγλύφῳ ἀπεικονίσται μάρτυς νέα ἔχουσα τὴν κεφαλὴν ἐν μέσῳ δόξης (nimbe) καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ ὄρωντος ἐστραμμένην, τὴν δὲ ἀριστερὰν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐν ᾧ χεῖρ ἐτέρα, ἀνδρὸς πιθανῶς, ἰκετεύοντος ἐνώπιον αὐτῆς, τείνεται· τὸ λοιπὸν τοῦ ἀναγλύφου ἐλλείπει.

Α+ΛΥΤΟ//////////ΝΙΦΟ

† Πύργος Μιχαὴλ καὶ Θε]ρήλου μεγάλων βασιλέων κ]α[ι] α]ντοκράτορων †

Μιχαὴλ ὁ Β' ἔστειψε συμβασιλέα τὸν υἱὸν αὐτοῦ Θεοφίλον μᾶλλον τῷ 822 μ. Χ. ἢ τῷ 824 μ. Χ.⁸· διότι ἀμέσως μετὰ τὴν στέψιν τοῦ υἱοῦ ἡ ἀνταρσία τοῦ Θωμᾶ ἀναφέρεται⁹. Ὁ δὲ πύργος οὗτος ἐπεσκευάσθη τῷ 827 μ. Χ.¹⁰ ἐπὶ τῆς ἀμφοτέρων συμβασιλείας, ὡς καὶ τὸ μέρος τοῦ Λεοντίου τείχους, ἐφ' οὗ ἐπιγέγραπται¹¹ «Μιχαὴλ καὶ Θεοφίλου μεγάλων βασιλέων». Τὸ δὲ παρακεῖμενον ἀνάγλυφόν ἐστὶν ἴσως τῆς ἀγίας μάρτυρος Βαρβάρας, ἑορταζομένης μὲν τῇ 4 δεκεμβρίου, ἐχούσης δὲ ναὸν

ἐκεῖ πλησίον¹, κτισθέντα ὑπὸ Λέοντος τοῦ φιλοσόφου², ἴσως κατὰ τὸ 895, ὅποτε καὶ ναὸν τῆς ἀγίας Θεοφανοῦς ἀνήγειρεν³. Ἄλλ' ἐὰν ἡ κεχαραγμένη εἰκὼν ἢ πραγματικῶς τῆς ἀγίας Βαρβάρας, τότε καὶ ἡ πύλη Γιαλῆ κιάσκ ἐστὶν ἡ πύλη τῆς ἀγίας Βαρβάρας⁴.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΙΒ'.

Ἐπὶ μαρμάρου ἐπὶ πύργου ἐν Φαναρίῳ ἀντικρὺ τῆς ὑπ' ἀρ. 282 οἰκίας.

Υ Λ Ο Υ Η Ο

† Πύργος Μιχαὴλ καὶ Θε]ρήλου [μεγά]λων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων †

Ἀνηγέρθη ἐπίσης τῷ 827 μ. Χ.

1. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. σ. 565.
2. Αὐτόθι, σ. 563.
3. ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ, αὐτ. σ. 769.
4. ΑΝΝΗΣ ΚΟΜΝΗΝΗΣ. Τόμ. Α' σ. 103.
5. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. σ. 564.
6. ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ, αὐτ.—ΖΩΝΑΡΑ ΙΕ', 17.
7. MURALT, ἐν χρ.
8. Αὐτόθι, ἐν χρ.
9. ΣΥΜΕΩΝ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ, σ. 621.—ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ, σ. 784.
10. Ὅρα ἀνωτέρω ἐπιγρ. ΡΓ'.
11. Ἄ. ΠΑΣΠΑΘΗ, αὐτ. σ. 36. — Ὅρα καὶ C. I. G. ἀρ. 8669-71.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΙΓ'.

Ἐπὶ τοῦ ἰδ' πύργου τοῦ κερατίου κόλπου δεξιᾶ τῷ ἐκ Φαναρίου πρὸς τὸ Ἐγιοῦπ βαίνοντι. Ἔστι δ' ἐσώγλυπτος.

1. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. σ. 145.
2. ΟΙ ΜΕΤΑ ΘΕΟΦΑΝΗΝ, σ. 335.
3. MURALT, ἐν χρ.
4. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ.

ΙΟΣΘ//////////ΤΟΡΟΣ

† Πύργος Θεοφίλου ἐν Χ(ριστ)ῷ αὐτοκρά]τορος [†

Ὁ πύργος οὗτος μετὰ τῶν ἐπομένων δέκα ἐπὶ τοῦ Κερατίου κόλπου¹, ὡς καὶ οἱ ἐπὶ τῆς Προποντιδος ἐπτά² καὶ οἱ δύο τῶν χερσαίων τειχῶν³ ἀνηγέρθησαν τῷ 831 μ. Χ. ἔτει⁴, ὁπότε δηλονότι καὶ τὸ Πενταπύργιον⁵.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΙΑ'.

Ἐπὶ τοῦ γ' πύργου τοῦ Κερατίου κόλπου δεξιᾷ τῷ ἐκ γεφύρας Ἀζάπ καποῦ πρὸς τὸ Φαναρίου βαίνοντι.

ΣΘΕΟΦΙΛΟΥΕΝΧΩΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ =||

† Πύργος Θεοφίλου ἐν Χ(ριστ)ῷ αὐτοκράτορος †

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΙΒ'.

Ἐπὶ τοῦ γ' πύργου τοῦ Κερατίου κόλπου, ἀριστερᾷ τῷ ἐκ γεφύρας Ἀζάπ καποῦ πρὸς τὸ Καράκιοι βαίνοντι.

ΣΘΕΟΦΙΛΟΥΕΝ//////////ΟΚΡΑΤΟΡΟΣ †
† Πύργος Θεοφίλου ἐν [Χ(ριστ)ῷ αὐτ]οκράτορος †

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΙΓ'.

Ἐπὶ τοῦ γ' πύργου τοῦ Κερατίου κόλπου, δεξιᾷ τῷ ἐκ Φαναρίου πρὸς τὸ Ἐγιοῦπ βαίνοντι.

=|| ΠΥ//////////ΡΙΣΤΩΑΥ////ΚΡΑΤΟΡΟΣ
† Πύργος Θεοφίλου ἐν Χ(ριστ)ῷ αὐ[το]κράτορος [†

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΙΔ'.

Ἐπὶ τοῦ ια' πύργου τοῦ Κερατίου κόλπου, δεξιᾷ τῷ ἐκ Φαναρίου πρὸς τὸ Ἐγιοῦπ βαίνοντι.

=|| ΠΥΡΓΟΣΘΕΟΦΙΛΟΥΕΝΧΩΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ
† Πύργος Θεοφίλου ἐν Χ(ριστ)ῷ αὐτοκράτορος [†

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΙΕ'.

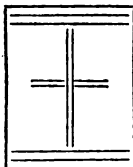
Ἐπὶ τοῦ δ' πύργου τοῦ Κερατίου κόλπου, δεξιᾷ τῷ ἐκ γεφύρας Ἀζάπ καποῦ πρὸς τὸ Καράκιοι βαίνοντι.

ΟΡΟΣ †
† Πύργος Θεοφίλου ἐν Χ(ριστ)ῷ αὐτοκράτ]τορος †

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΙΘ'.

Ἐπὶ τοῦ α' πύργου τοῦ Κερατίου κόλπου, ἀριστερᾷ τῷ ἐκ γεφύρας Ἀζάπ καποῦ πρὸς τὸ Καράκιοι βαίνοντι.

1. Ὅρα κατωτέρω ἐπιγρ. ΡΙΑ'-ΡΚΓ'.
2. Ὅρα κατωτέρω ἐπιγρ. ΡΚΔ', ΡΚΕ'.—C. I. G. ἀρ. 8673-4, 8676-7, 8679.
3. Ὅρα κατωτέρω ἐπιγρ. ΡΚΣ'.—Κ. Φ. Σ. ἀρ. 855.
4. MÜRALT, ἐν χρ.
5. ΣΥΜΒΟΛΩΝ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ, σ. 627.

† [Πύργος Θεοφίλου ἐν Χ(ριστ)ῶ αὐτοκράτορος †

Ἡ ἀναπλήρωσις ἐγένετο κατ' ἀντιπαράθεσιν τοῦ σχήματος τοῦ σταυροῦ, τοῦ μεγέθους τοῦ μαρμαρίου καὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ πύργου πρὸς τε τὰς προηγουμένας¹ καὶ πρὸς τὰς ἐπομένας².

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΚ΄.

Ἐπὶ τοῦ β' πύργου τοῦ Κερατίου κόλπου, ἀριστερᾷ τῶ ἐκ γεφύρας πρὸς τὸ Καράκιοι βαίνουντι.

Χ//////////ΚΡΑ//////////ΟC

† Πύργος Θεοφίλου ἐν] Χ(ριστ)[ῶ αὐτο]κρά[το]ρος †

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΚΑ΄.

Ἐπὶ τοῦ δ' πύργου τοῦ Κερατίου κόλπου, δεξιᾷ τῶ ἐκ Φαναρίου πρὸς τὸ Ἐγιοῦπ βαίνουντι.
Ἔστι δ' ἐσώγλυπτος.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟ

† Πύργος Θεοφίλου ἐν Χ(ριστ)ῶ] αὐτοκράτο[ρο]ς †

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΚΒ΄.

Ἐπὶ τοῦ η' πύργου τοῦ Κερατίου κόλπου, δεξιᾷ τῶ ἐκ Φαναρίου πρὸς τὸ Ἐγιοῦπ βαίνουντι.

||= ΠΥ

† Πύργος Θεοφίλου ἐν Χ(ριστ)ῶ αὐτοκράτορος †

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΚΓ΄.

Ἐπὶ τοῦ θ' πύργου τοῦ Κερατίου κόλπου, δεξιᾷ τῶ ἐκ Φαναρίου πρὸς τὸ Ἐγιοῦπ βαίνουντι.

Ι ΠΥΡΓΟΣΘΕΟΦΙΛΟΥΕΝΧΩΑΥΤΟΚ//////////ΡΟC †

†] Πύργος Θεοφίλου ἐν Χ(ριστ)ῶ αὐτοκ[ράτο]ρος †

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΚΔ΄.

Ἐπὶ τοῦ β' πύργου τῶν θαλασσίων τειχῶν πρὸς τὴν Προποντίδα, δεξιᾷ τῶ ἐκ τῆς θαλάσσης προσβλέποντι μετὰ τὸ Δεμίρ καπού.

ΟΡΟC †

† Πύργος Θεοφίλου ἐν Χ(ριστ)ῶ αὐτοκράτ[ο]ρος †

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΚΕ΄.

Ἐπὶ τοῦ πρὸς τὴν Προποντίδα θαλασσίου τείχους πρὸς νότον τοῦ Ἰντζιλῆ κιάσκ καὶ τῆς ὑπ' ἀρ. ΡΑ' ἐπιγραφῆς οὐ μακρὰν τοῦ ἐκεῖ νοσοκομείου.

||=

ΟΦΙΛΟΥΕΝ//////////ΤΟΡΟC

† [Πύργος Θε]οφίλου ἐν [Χ(ριστ)ῶ αὐτοκρά]τορος †

1. Ὅρα ἀνωτέρω ἐπιγρ. ΡΙΓ'-ΡΙΗ'.

2. Ὅρα κατωτέρω ἐπιγρ. ΡΚ'-ΡΚΕ'.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΚΣ'.

Ἐπί τῶν χερσαίων τειχῶν μεταξὺ Ἐδύρνε καποῦ καὶ Τόπ καποῦ.

⊥ ΠΥΡ

† Πύργος Θεοφίλου αὐτοκράτορος ἐν Χριστῷ †

Καὶ ἡ ἐπιγραφή αὕτη τῶν χερσαίων τειχῶν συμπληροῦται ἀντιπαρατιθεμένη πρὸς τε τὰς προηγουμένας¹ καὶ πρὸς τὴν παρακειμένην ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τείχους². Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι, ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν θαλασσίων πύργων τοῦ Θεοφίλου τὸ ἐν Χριστῷ προηγείται τοῦ αὐτοκράτορος, ἐπὶ τῶν χερσαίων ἐπιτεταί.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΚΖ'.

Ἐπί τῶν χαλκίνων φυλλωμάτων τῆς νοτιοδυτικῆς πύλης τοῦ ἐσωνάρθηκος τῆς ἀγ. Σοφίας. (Ὁρα Πίν. Γ' ἀρ. 13).

Θεοφίλου καὶ Μιχαήλ νικητῶν.

Κύριε
βοή-
θει

Θεοφίλω.

5 Θεοτόκε
βοή-
θει

Θεοδώρα
αὐγού-
στη.

Χριστὲ
βοή-
θει

Μιχαήλ
δεσπό-
τη.

10

Ἔτους
ἀπὸ κτί-
σεως

κόσμου
ἑτημῷ
ἰνδ(ικτιῶνος) δ'.

† Πύργος Θεοφίλου καὶ Μιχαήλ ἐν Χ(ριστῷ) ἄ[υ]τοκράτο[ρ]ων †

Ὁ πύργος οὗτος μετὰ τῶν ἐπομένων τεσσάρων τῶν πρὸς τὸν Κεράτιον κόλπον θαλασσίων τειχῶν, ὡς καὶ οἱ τρεῖς τῆς Προποντίδος⁴ καὶ ὁ τῶν χερσαίων τειχῶν⁵ ἀνυψώθησαν μὲν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοφίλου (στ. 1) διότι πρῶτος οὗτος ἀναφέρεται, ἀλλὰ συμβασιλεύοντος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μιχαήλ (στ. 8). Ἐπειδὴ δὲ ὁ τελευταῖος οὗτος στέφεται τῷ 840⁶, τῇ δὲ 21 ἰανουαρίου 842 διαδέχεται τὸν πατέρα αὐτοῦ ἀποθανόντα⁷,

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἐνεχαράχθη κατ' ἐπιδιόρθωσιν προγενεστέρας ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ κεχαραγμένης ἐπιγραφῆς μετὰ τὴν τοῦ Μιχαήλ, πρωτοτόκου υἱοῦ τοῦ Θεοφίλου, γέννησιν, γεννομένην τῷ 839 ἔτει¹ καὶ μετὰ τὴν στέψιν τοῦτου τῷ 840 ἔτει². Ἀντιστοιχεῖ δὲ ἡ δ' ἰνδικτιῶν (στ. 13) πρὸς τὸ θέρος τοῦ 841 μ. Χ. ἔτους. Πρῶτερον δὲ ἀντὶ τῆς ἐπιγραφῆς Μιχαήλ δεσπότῃ (στ. 8-10), μὴπω γεννηθέντι, ὑπῆρχεν ἡ ἐπιγραφή, διακρινομένη ἔτι, «Ἰω[άν]ν[η] πατριάρχῃ» (ὄρα Πίν. Γ' ἀρ. 14), καὶ ἀντὶ τῆς χρονολογίας ἑτημῷ ἰνδικτιῶνος δ' (στ. 12-13), ἡ χρονολογία ἑτημῷ ἰνδ(ικτιῶνος) ε' (ὄρα Πίν. Γ' ἀρ. 15), ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸ 838 ἔτος ἀπὸ Σεπτεμβρ. μέχρι Δεκεμβρίου μηνός, ὅποτε πατριάρχης Κωνσταντινοπόλεως ἦν Ἰωάννης ὁ Ζ', χειροτονηθεὶς τῇ 21 ἀπριλίου τοῦ 837 ἔτους³ καὶ μεγάλως τιμώμενος ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΚΗ'.

Ἐπί τοῦ α' πύργου τῶν θαλασσίων τειχῶν, δεξιᾶ τῷ ἐκ Φαναρίου πρὸς τὸ Ἐγιοῦπ βαίνοντι.

(Ὁρα Πίν. Α' ἀρ. 10).

ἄρα κατὰ τὸ θέρος τοῦ 841 ἔτους μ. Χ. οἱ πύργοι οὗτοι ἀνηγέρθησαν.

Παρατηρητέον δέ, ὅτι ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν Θεοφίλου καὶ Μιχαήλ αἱ μὲν ἐπὶ τῶν πύργων τοῦ Κερατίου κόλπου εἰσὶν ἀνευ τοῦ ἐπιθέτου πιστῶν, αἱ δὲ τῶν χερσαίων τειχῶν καὶ τῶν τῆς Προποντίδος μετὰ καὶ τοῦ ἐπιθέτου πιστῶν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΚΘ'.

Ἐπί τῶν θαλασσίων τειχῶν πρὸς τὴν Πόλιν, ἀριστερᾶ τῷ εἰσερχομένῳ διὰ τῆς πύλης τοῦ Βαλατᾶ ἔνδοθεν, ἡ ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ θαλασσίου τείχους μεταξὺ τοῦ Γενῆ καποῦ καὶ Ἀγιά καποῦ.

1. MURALT, ἐν χρ.
2. Αὐτόθι, ἐν χρ.
3. Αὐτόθι, ἐν χρ.

1. Ὁρα ἀνωτέρω ἐπιγρ. ΡΙΓ'-ΡΚΕ'.
2. C. I. G. ἀρ. 8675.—Κ. Φ. Σ. ἀρ. 855.
3. Ὁρα κατωτέρω ἐπιγρ. ΡΚΘ'-ΡΑΒ'.
4. Ὁρα κατωτέρω ἐπιγρ. ΡΑΓ'-ΡΑΔ'. —C. I. G. ἀρ. 8678.
5. Ὁρα κατωτέρω ἐπιγρ. ΡΑΕ'.
6. MURALT, ἐν χρ.
7. Αὐτόθι, ἐν χρ.

(“Ορα Πίν. Α’ ἀρ. 11).

† Πύργος Θεωφύλου καὶ Μιχαήλ ἐν Χ(ριστ)ῶ αὐτοκρατόρων †

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΑ’.

Ἐπὶ τοῦ γ’ πύργου τοῦ Κερατίου κόλπου, δεξιᾷ τῶ ἐκ γεφύρας Ἀζάπ καποῦ πρὸς τὸ Φανάριον βαινόντι.

ΡΓΟΣ ////////////////ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΝ =||=

† Πύργος [Θεοφίλου καὶ Μιχαήλ ἐν Χ(ριστ)ῶ] αὐτοκρατόρων †

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΑΑ’.

Ἐπὶ τοῦ ιβ’ πύργου τοῦ Κερατίου κόλπου, δεξιᾷ τῶ ἐκ Φαναρίου πρὸς τὸ Ἐγιούπε βαινόντι.

ΙΦΘΞ ΑΗΛΕΝ

† Πύργος Θεοφίλου καὶ Μιχαήλ ἐν Χ(ριστ)ῶ αὐτοκρατόρων †

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΑΒ’.

Ἐπὶ μαρμαρέου πύργου τῶν θαλασσίων τειχῶν πρὸς τὸ Φανάριον μετὰ τὸ Τζουβαλιῆ καποῦ.

ΤΩΡΘΞ =||=

† Πύργος Θεοφίλου καὶ Μιχαήλ ἐν Χ(ριστ)ῶ αὐτοκρατόρων †

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΑΓ’.

Ἐπὶ τοῦ α’ πύργου τῶν θαλασσίων τειχῶν πρὸς τὸ Τόπ καποῦ τοῦ Σαρκί βουρνοῦ.

ΠΥΡΓΟΣΘΕΟΦΙΛΟΥ ////////ΧΑΗΛΙΣΤΩΝ

IC	XC
NI	KA

†] Πύργος Θεοφίλου [καὶ Μιχαήλ πιστῶν [ἐν Χ(ριστ)ῶ αὐτοκρατόρων †

Ἰ(ησοῦ)ς Χ(ριστοῦ)ς
Νικᾷ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΑΔ’.

Ἐπὶ πύργου τοῦ Σαρκί βουρνοῦ.

ΑΗΛΙΣΤΩΝ

† Πύργος Θεοφίλου καὶ Μιχαήλ πιστῶν [ἐν Χ(ριστ)ῶ αὐτοκρατόρων †

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἀνεπληρώθη κατὰ τε τὰς προηγουμένας¹ καὶ τὴν ἐπὶ τῶν θαλασσίων τειχῶν πρὸς τὸ Ἑπταπύργιον² κεχαραγμένην, ἥτις ἐπομένως ἀποδοτέα εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, ἦτοι τὸ 841 μ.Χ. ἔτος, καὶ οὐχὶ εἰς Μιχαήλ τὸν Β’ (820-829 μ.Χ.)· διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει προηγείται τὸ τοῦ βασιλεύοντος πατρὸς Μιχαήλ ὄνομα καὶ ἔπεται τὸ τοῦ υἱοῦ Θεο-

φίλου· οὕτω «Πύργος Μιχαήλ καὶ Θεοφίλου», καὶ οὐχί, ὅπως αἰ καθ’ ἡμᾶς ἐπιγραφαί, Πύργος Θεοφίλου καὶ Μιχαήλ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΑΕ’.

Ἐπὶ τῶν χερσαίων τειχῶν πλησίον τῆς Ἐδίρνε καποῦ μετὰ τῆς πύλης ταύτης καὶ τῆς τοῦ Τόπ καποῦ πρὸς τὰ ἔνδον τοῦ τείχους, δεξιᾷ τῶ εἰσιόντι εἰς τὴν Πόλιν.

(“Ορα Πίν. Α’ ἀρ. 12).

1. “Ορα ἀνωτέρω ἐπιγρ. ΡΚΗ’-ΡΑΓ’.

2. C. I. G. ἀρ. 8678.

† Πύργος Θεοφίλου και Μιχαήλ πιστῶν ἐν Χ(ριστ)ῷ αὐτοκρατῶρων †

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΑΖ'.

'Επὶ τῶν θαλασσίων τευχῶν ἐξωθεν, πλησίον σιδηρᾶς πύλης πρὸς βορᾶν τοῦ Ἰντζιλῆ κιόσκ και τοῦ αὐτόθι ἀγιάσματος τοῦ Σωτήρος.

ΩΝΚΡΑΤΑΙΩΣΔΕΣΠΟCΑΝΤΩΝΤΟΥC
ΔΕΝΟCΠΡΟC//ΨΟC////CΙ////////N
HΘΕΝΕΙCΓΗΝΤΕΙΧΟCΕΞ//Γ////ΟΤΟC
ΠΤΩCΜΙΧΑΗΛΟΔΕCΠΟΤΗC
ΔΙΑΒ//////////ΩΝCΧΟΛΩΝΔCΜΕCΤΙΚΩΝ
ΤΟ//////////ΟΝΩΡΛΕΙCΜΑΤΗΠΟΛΕΙ

Πολλῶν κραταιῶς δεσποσάντων τοῦ σ[ά]λου,
'Ἄλλ' οὐ]δενὸς πρὸς [ῥ]ῆος [εἰκο]σι[ν ποδῶ]ν
Τὸ βλ]ηθὲν εἰς γῆν τευχος ἐξ]η]η[ε]ρκ]ότος,
Τανῦν ἀκάμ]πτως Μιχαήλ ὁ δεσπότης,
5 Διὰ Β[άρδα μα]ιστρο], σχολῶν δ[ο]μ[ε]στ[ι]κ[ου],
Τόδ' ἔ]ρε κλειν]όν ὠρ[ά]εισμα τῇ Πόλει.

Τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης τὸ τελευταῖον ἡμισυ μέρος, ἐκδεδομένον ἐν C. I. G. ἀρ. 8797, ἀναπληροῦται ἐκεῖ ὡς ἐφεξῆς.

Μέγας βασιλεὺς] Μιχαήλ ὁ δεσπότης,
διὰ τ]ῶν σχολῶν δομ[ε]στ[ι]κ[ου],
ἀνήγειρε[ν τὸ τευχος ἐκ βάθρων] νέον
πύργωμα κλεινὸν] ὠρ[ά]εισμα τ[ῆ] πόλει.

'Εντεῦθεν ὀδηγηθέντες συνεπληρώσαμεν τὴν ὄλην ἐπιγραφὴν, εἰκάζοντες ὅτι Μιχαήλ ὁ δεσπότης (στ. 4) ἦν Μιχαήλ ὁ Γ', ὅστις πολλὰ κτίρια ἀνυκοδόμησε, μάλιστα ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ παλατιοῦ¹, και ὅστις ἀμα μόνος ἡτοκρατόρησε (ἐπομένως τὴν ἀνοιξίν τοῦ 856 ἔτους)² ὠνόμασε τὸν Βάρδα (στ. 5) μάγιστρον και δομ[ε]στ[ι]κον τῶν σχολῶν³, θέσιν, ἣν διετήρησε μέχρι τοῦ φεβρουαρίου τοῦ 858 ἔτους⁴, ὁπότε ἀντικατέστη διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀντιγόνου⁵. Ἄρα κατὰ τὸ θέρος τοῦ 856 ἢ 857 ἠγέρθησαν τὰ τεύχη, ἐφ' ὧν ἡ ἐπιγραφὴ.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, και ἡ ἐν C. I. G. ἀρ. 8692 ἐπιγραφὴ ἀψηρετοῦντος ἀνδρὸς εὐνομωτάτου, Βάρδα μαγίστρου . . .», ἐν Κωνσταντινοπόλει κεχαραγμένη «in turri palatii olim Constantiniani», εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην και εἰς τὸν Βάρδα τούτον ἀποδοτέα, και οὐχὶ εἰς τὸν ὀμώνημον αὐτῶ, τὸν κατὰ τὸ 946 ζῶντα. Ἐχομεν δὲ τοιαύτας ἐπιγραφάς, οἶαν ἐπὶ τῆς

Μεβλανέ καπού¹. α' Ἀνευέωθη τὸ προτειχισμα.. ἐπὶ Ἰουστίνου...διὰ Ναρσοῦ τοῦ...σπαθαρίου».

Καθ' ἐτέραν ἀναπλήρωσιν ὁ στίχος 5 ἀναγνωστέος οὕτω «Διαβ[α]τικά τ]ῶν σχολῶν δομ[ε]στ[ι]κῶν». Ἦσαν δὲ τὰ διαβατικά διάδρομος (galerie) φέρων εἰς τὸ Τρίκλινον (salle) τῶν δομ[ε]στ[ι]κῶν (chefs) τῶν σχολῶν (garde impériale)².

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΑΖ'.

'Επὶ τῶν δύο πύργων τῶν ἐκατέρωθεν τῆς πύλης τοῦ φρουρίου ἐν τῷ Ἱερῷ (Γερὸς σκελεσεῆ).
(Ἄρα Πίν. Α' ἀρ. 13).

† Φ(ῶ)ς Χ(ριστο)ῦ
φ(αίνει) π(ᾶ)σι.

Κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν προηγουμένων, τὴν τελομένην μὲν κατὰ τετάρτην και παρασκευὴν τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, ἀρχαιοτάτης δὲ οὔσαν καταγωγῆς³, και μνημονοημέ-

1. LABARTE, αὐτ. σ. 73, 208.
2. MURALT, ἐν χρ.
3. ΛΕΟΝΤΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ, σ. 237.
4. MURALT, ἐν χρ,
5. ΣΥΜΕΩΝ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ, σ. 665.

1. Ἀ. ΠΑΣΠΑΘΗ, αὐτ. σ. 49.
2. LABARTE, αὐτ. σ. 57, 115, 145.
3. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ Β' Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ θεῖαι λειτουργίαι (ἐν Ἀθήναις 1870. ἐκδ 6' εἰς 8ον) σ. 117, 125.

νην και ἐν τῷ νβ' κανόνι τῆς ς' οἰκουμενικῆς συνόδου μετὰ τὸ «Κύριε ἐκέκραξα» και τὰ τῆς Π. Διαθήκης ἀναγνώσματα, ὁ ἱερεὺς λέγει· «Σοφίξ ὀρθοί. Φῶς Χριστοῦ φαίνει πᾶσι», και ἀκολούθως ψάλλεται τὸ «Κατευθυνθήτω»¹.

Τὸ ἀρχαιότατον τοῦτο ῥητὸν ἐχαράχθη πιθανώτατα ἐπὶ τοῦ φρουρίου συνεπιεῖς μεγάλου τινὸς συμβάντος ἐν τῷ Ἱερῷ διαδοξατισθέντος· και ἀληθῶς, ἀναδιφῶντες τὰς βυζαντινάς δέλτους, βλέπομεν ὅτι τῇ 11 ἰουνίου τοῦ 941 ἔτους² κατέπλευσαν οἱ Ῥῶς κατὰ Κωνσταντινοπόλεως· ἀπεστάλη δὲ κατ' αὐτῶν μετὰ στόλου ὁ Θεοφάνης πατρίκιος· «και ἐκεῖνοι μὲν πλησίον τοῦ Φάρου ἐναυλόχουν (Φᾶρος δέ, κατὰ τὸν συγγραφέα³, καλεῖται ἐφίδρυμά τι, ᾧ πυρρὸς ἐπιτίθεται εἰς ὄδηγιάν τοῖς ἐν νυκτὶ παροδίταις)· οὗτος δὲ πρὸς τῷ τοῦ Εὐξείνου στόματι παρεδρεῦον . . . ἐν τῷ Ἱερῷ λεγομένῳ» ἐπετέθη κατ' αὐτῶν, «τὴν τε σύναξιν τῶν Ῥουσιῶν πλοίων διέλυσε και τῷ ἐσκευασμένῳ πυρὶ πλείστα κατέφλεξε, τὰ δὲ λοιπὰ τούτων ἐτρέψατο εἰς πληγὴν και φυγὴν»⁴. Ὁ δ' Ἐφραϊμίου⁵ περὶ τοῦ Ῥωσσοικῶ στόλου προτίθησι·

Σχεδὸν δ' ἅπας ἐφθαρτο τῷ Θεοῦ σθένει και μητρανάδρου παρθένου συμμαχίᾳ πρὸς ἀντιπῆρρον Ῥωμαϊκοῦ τοῦ στόλου.

Και ὁ μὲν Θεοφάνης «μετὰ νίκης μεγάλης ὑποστρέψας ἐντίμως και μεγαλοπρεπῶς παρὰ τοῦ βασιλέως ὑπεδέχθη, και παρακοιμώμενος ἐτιμήθη». Εἰς ἀνάμνησιν δέ, ὡς εἰκάζομεν, τῆς λαμπροτάτης νίκης ταύτης ἐχαράχθη ἐπὶ τοῦ φρουρίου τοῦ Ἱεροῦ ἢ παροῦσα ἐπιγραφὴ, ἐμφανίνοσα τὸ τε τοῦ πλησίον Φάρου φῶς και τὴν τοῦ γρηγοριανοῦ πυρρὸς λάμψιν, και πρὸ πάντων τὴν ἐξ οὐρανοῦ ἐπιλάμψασαν προστασίαν και ἀντίληψιν. Τότε δ' ἐκόπη και τὸ χάλκινον ἐκεῖνο μετέλλιον⁶, φέρον ἔνθεν μὲν [MP] ΘΥ και τὴν προτομὴν τῆς Θεομήτορος κατὰ μέτωπον, ἔνθεν δὲ Φ.Χ.Φ.Π. Και ἡ μὲν προτομὴ τῆς Θεομήτορος ἐρμηνεύεται διὰ τοῦ προμνημονευθέντος στίχου τοῦ Ἐφραϊμίου·

και μητρανάδρου παρθένου συμμαχίᾳ,

1. Π. ΡΟΜΠΟΤΗ. Ἱθική και λειτουργική (ἐν Ἀθήναις 1869 εἰς 8^{ον}) σ. 385.
2. MURALT, ἐν γρ.
3. ΟΙ ΜΕΤΑ ΘΕΟΦΑΝΗΝ, σ. 423.
4. Αὐτόθι, σ. 424.
5. ΕΦΡΑΙΜΙΟΥ στ. 2735-7.
6. G. Schlumberger (ἐν Revue archéol. 86p. 1880) σ. 211-212.

(ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΙΣ' ΤΟΜΟΥ).

τὰ δ' ἀρχικὰ γράμματα Φ. Χ. Φ. Π.¹ διὰ τοῦ τῆς λειτουργίας τῶν προηγιασμένων ῥητοῦ· Φῶς Χριστοῦ φαίνει πᾶσι.

Ἄρξ γε τούτου ἔνεκα τὸ ῥητὸν τοῦτο «Φῶς Χριστοῦ φαίνει πᾶσι» ἔλλειπει, ὡς ἔδεται, ἐκ τῆς Ῥωσσοικῆς μεταρράσεως τῆς λειτουργίας τῶν προηγιασμένων ;

• ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΑΗ'.

Ἐπὶ κιονοκράνου στήλης τοῦ προαυλίου τῆς ἐκκλησίας Βογδάν σαρχί.

(Ὁρα Πίν. Γ' ἀρ. 16).

Ἐλένης.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Βογδάν σαρχίου, ἐν τῷ προαυλίῳ ἧς τινος τὸ κιονοκράνον τοῦτο εὔρεθη, ὀνομάζεται και νῦν ἐτι τοῦ ἁγίου Νικολάου, τὸ δὲ Βογδάν σαρχί λέγεται ὅτι ἐκτίθη ὑπὸ τοῦ λογοθέτου Τεόδου², ἀπεσταλμένου τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας Βόγδαν βοεβούδου Γ' (1503-1517) πρὸς τὸν Σουλτάν Βαγιαζίτην τὸν Β'³, βασιλεύσαντα τῷ 1481-1512. Ἄρα ἢ κτίσις τοῦ Βογδάν σαρχίου ἐγένετο μεταξύ τῶν ἐτῶν 1503-1512. Ἡ δὲ παρακειμένη ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Νικολάου ἀνωκοδομήθη μὲν κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν⁴, ἀλλ' ἡ πρώτη κτίσις αὐτῆς ἐγένετο κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ὡς ἐξίχεται ἐκ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς αὐτῆς, ὁμοιάζουσας πρὸς τὴν τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας μάρτυρος Ἰουλιανῆς, πλησίον τοῦ Στροβίλου⁵, ἧς τὰ εῖρεπια σώζονται περὶ τὸ Ἁγιᾶ καπού.

Ἐπὶ δὲ τῶν βυζαντινῶν ἔχομεν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Νικολάου ἔξω τοῦ τείχους τῶν Βλαχερινῶν οὐ μακρὰν τοῦ Ἐμβόλου⁶, ἐνώπιον δὲ ταύτης ἦσαν παρατεταγμένα τὰ πλοῖα τῶν βυζαντινῶν τῇ 2 αὐγούστου 626, και ταύτην πάλιν ἔκαυσεν ὁ Χαγᾶνος, ὡς και τὴν ἐκκλη-

1. Ταῦτα ἀναγινώσκονται και ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ γυναικωνίτου τοῦ ἐν Θεραπειῶν ναοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου μεθ' ἑτέρων 4 «XXXX», ἐξηγηθέντων ὑπὸ Παύλου, υἱοῦ τοῦ Τομάζου, και διδασκάλου τῆς οἰκογενείας Μουρούζη, ὡς ἐφεξῆς· «Χριστὸς χριστιανῶς· χαρίζεται χάριν».

2. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ. αὐτ. σ. 575.

3. ΦΩΤΕΙΝΟΥ. Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας (ἐν Βιέννῃ 1818. Τόμ. 3 εἰς 8^{ον}) Τόμ. Β' σ. 58.

4. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ. αὐτόθι.

5. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ. Συναξαριστής. Τόμ. Β' σ. 330.

6. Ἀλεξανδρινὸν χρονικόν. αὐτ. σ. 724. — DU CANGE. Constantinopolis christiana lib. IV sect. VI, II, LXXII.

σιαν τῶν ἁγίων Κοσμά και Δαμιανοῦ ἐν Βλαχέρναις . . . και ὅλα τὰ περίξ¹. Μήπως ἡ ἐκκλησία αὕτη ἐστίν ἡ μετὰ ταῦτα ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Βογδᾶν σαραίου συμπεριληφθεῖσα ;

Ἐπειδὴ δ' ἐκεῖ που εὐρέθησαν σαρκοφάγος τις ξενικῆς μορφῆς και ἀνάγλυφον παριστῶν ἴσως τὸν πέλεκυν τῶν βαράγγων, ὑποτίθεται ὅτι ὁ χῶρος οὗτος κατωκείτο ποτε και ὑπὸ τῶν βαράγγων. Τίς δὲ ἡ Ἑλένη τοῦ κιονοκράνου ; Πιθανῶς ἡ θυγάτηρ Ῥωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ, ἡ συζευχθεῖσα μὲν Κωνσταντίνου ς' τὸν Πορφυρογέννητον τῇ 27 ἀπριλίου² τοῦ 919 ἔτους, ἀποθανοῦσα δὲ τῇ 20 Σεπτεμβρ. τοῦ 964 ἔτους³ και κτίσασα ξενῶνα και γηροκομεῖον εἰς τὸ παλαιὸν Πετρῆ, τὸ λεγόμενον «τὰ Ἑλένης»⁴, περὶ τὸ 956 μ.Χ., διότι ὁ χρονογράφος⁵ μνημονεύει τοῦτου μετὰ τοὺς γάμους τοῦ Ῥωμανοῦ τοῦς τελεσθέντας τῇ 6 δεκεμβρίου τοῦ 956 ἔτους⁶. Ἐκ δὲ τοῦ Πετρίου μετηνέχθη τὸ κιονοκράνον τοῦτο εἰς τὸ γεινιᾶζον Βογδᾶν σαρκί.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΑΘ'.

Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χαλκοῦ ὑπερθύρου τῆς μεσαιᾶς πύλης, τῆς εἰσαγωγῆς ἀπὸ τοῦ ἐσωκρήθρος εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν πρὸς ἀνατολάς, ἀπεικονίσται βιβλιοστάσιον ἔχον ἐν μέσῳ ἀνεφωγμένον τὸ εὐαγγέλιον, οὗτινος ἐπὶ τῶν δύο σελίδων ἀναγινώσκονται τὰ ἐξῆς. Ἄνωθεν δὲ τοῦ εὐαγγελίου τὸ πνεῦμα ἐν εἶδει περιστραῖς περιπέτταμενον ἐπιφοιτᾷ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΜ'.

Ἐπὶ τοῦ γ' πύργου πρὸς βορρᾶν τοῦ Μεβλανέ καποῦ.

ΙΣΤΕ ΘΕΟΣ ΑΤΑΡΑΧΟΝ ΚΑΙ ΑΠΟΛΕΙΪΘΝ ΦΝ
ΗΝ ΠΟΛΙΝ ΣΝΙΚΛ / / / ΕΝ / Σ / / / / / ΟΛ

Χρ]ιστὲ ὦ θεὸς ἀτάραχον και ἀπόλε[μ]ον φύ[λα]ττε
τ]ῆν πόλιν σου, νίχ[α τὸ μ]έν[ο]ς [τῶν π]ολλ[ε]μ[ω]ν.

Ὁ πύργος οὗτος ἴσως ἀνεκτίσθη ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Η', ὅτε ἦτο μόνος αὐτοκράτωρ ἀπὸ 16 δεκεμβρίου τοῦ 1025 μέχρι τῆς 11 νοεμβρίου τοῦ 1028 ἔτους⁷. διότι σεισμοὶ τρομεροὶ ἐγένοντο ἐν Κωνσταντινοπόλει τῇ 26 ὀκτω-

ΕΙΠΕΝΟΚΣ
ΕΓΩΕΙΜΙ
ΗΘΥΡΑΤΩΝ
ΠΡΟΒΑΤΩΝ
ΔΙΕΜΟΥ

ΕΑΝΤΙΣ
ΕΙΣΕΛΘΗ
ΣΩΘΗΣΕΤΑΙ Κ/
ΕΙΣΕΛΕΥΣΕΤΑΙ
Κ/ΕΞΕΛΕΥΣΕΤΑΙ
Κ/ΝΟΜΗΝ
ΕΥΡΗΣΕΙ

Εἶπεν ὁ Κ(ύριος)·
Ἐγὼ εἰμι
ἡ θύρα τῶν
προβάτων·
5 δι' ἐμοῦ

ἐάν τις
εἰσέλθῃ,
σωθήσεται, κ(αι)
εἰσελεύσεται
κ(αι) ἐξελεύσεται,
κ(αι) νομῆν
εὐρήσει.

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἐλήφθη ἐκ τῶν ἐφεξῆς δύο ἐδαφίων τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς: «Εἶπεν οὖν πάλιν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ἄμην, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων¹· και πάλιν² «Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα· δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται, και εἰσελεύσεται και ἐξελεύσεται, και νομῆν εὐρήσει».

Πιθανώτατα δ' ἐχαράχθη τῷ 981, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμῶν και μάλιστα τοῦ α ἐν τῇ λέξει δι' ἐμοῦ (στ. 5) εἰκάζομεν· διότι διαρραγεῖς ὑπὸ σεισμοῦ ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Σοφίας τῇ 25 ὀκτωβρίου 975, ἀνεκτίσθη ἐντὸς 6 ἐτῶν ἤτοι μέχρι τοῦ 981³, ἡ τῷ 987 ἔτει⁴.

1. Ἀλεξανδρινὸν χρονικόν, αὐτ. σ. 725.

2. MURALT, ἐν χρ.

3. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. Τόμ. Β' σ. 347.

4. ΟΙ ΜΕΤΑ ΘΕΟΦΑΝΗΝ, σ. 458.

5. Αὐτόθι.

6. MURALT, ἐν χρ.

7. Αὐτόθι.

1. ΙΩΑΝΝΟΥ Ι' 7.

2. Αὐτόθι, 9.

3. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. σ. 514.

4. DÉTHIER, αὐτ. σ. 28.

5. MURALT, ἐν χρ.

6. Αὐτόθι, ἐν χρ.

αὐτοῦ Κωνσταντίνου¹. Τότε καὶ μέρος τῶν τε θαλασσίων καὶ τῶν χερσαίων τειχῶν κατέρρευσεν, ἐφ' ᾧ καὶ πύργον τῶν θαλασσίων τειχῶν πεισόντα ἀνήγειραν ἀμφότεροι κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα (992—1019), ὡς καὶ δύο πύργους τῶν χερσαίων τειχῶν². Οὕτω δὲ καὶ τὸν μεταξὺ τῶν τελευταίων τούτων κείμενον τοῦτον πύργον, θανόντος ἐν τούτοις τοῦ Βασιλείου, ἀνήγειρε μόνος βυτοκρατορήσας ὁ Κωνσταντῖνος τῷ 1026, ὅτε καὶ τοὺς Πατρινάκους κατὰ ζήρην ἐνίκησε³. *Νίκα τὸ μέρος τῶν πολεμῶν* (στ. 2).

Τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης φαίνεται οὕσα καὶ ἡ παρά τῷ κ. 'Α. Πασπάτη ἐπιγραφή φέρουσα⁴ «Νικᾶ ἡ τύχη Κωνσταντίνου κλπ.». Ἐπίσης δὲ καὶ αἱ παρά Böckh⁵, ἃς οἱ ἐκδόντες διστάζουσι ἀποδιδόντες εἰς Κωνσταντῖνον τὸν Δ', ἢ τὸν Ε', ἢ τὸν ς', ἢ τὸν Ζ', ἢ τὸν Η', ἢ τὸν Θ', ἢ τέλος πάντων τὸν Ι'⁶, ἐν ᾧ εἰς Κωνσταντῖνον τὸν Η' ἀποδίδονται ὀρθῶς ὑπὸ τοῦ Böckh ἢ τε ἐπὶ τοῦ ὀφελίσκου Κωνσταντινοπόλεως ἐπιγραφή⁷ καὶ ἡ ἐν Σπάρτῃ⁸, συνωδευμένη μάλιστα καὶ ὑπὸ χρονολογίας 1027 μ.Χ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΜΑ'.

Ἐπὶ βάρου στήλης ἐκ γρανίτου, κειμένης πρὸς ἀριστερὰν τοῦ ἀνερχομένου τὴν εἰς σερασκεράτον ἀνάγουσαν ὁδὸν Οὐζλοῦν τσαρσῆ βασιῆ.

(Ὅρα Πίν. Α' ἀρ. 14).

Λουτρ(ὸν) Ἀντ(ωνί)ου.

Ἐν Νικομηδείᾳ ὑπῆρχε «τὸ βαλανεῖον τοῦ Ἀντωνίου», ὅπερ ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνενεώσατο⁹. Ἴσως δὲ καὶ ἐν Κωνσταντινοπόλει τὸ *λουτρὸν Ἀντωνίου* ὑπῆρχεν, ὅπερ ἀνενεώθη κατὰ τὸν α' αἰῶνα, ὁπότε τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἀνάγομεν, καὶ εἰς ὃ ἀνήκεν ὃ τε ἐνεπίγραφος οὗτος κίων καὶ ὁ παρ' αὐτῷ κείμενος ἐκ γρανίτου, ἀμφότεροι ἐξαχθέντες ἐκ τοῦ ἀντικυρῆ Κηλήτῃ καλουμενοῦ, ἔνθα καὶ εὑρέθησαν ὑποστηρίζοντες ἀψίδα.

1. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. Τόμ. Α' σ. 104.

2. 'Α. ΠΑΣΠΑΤΗ, αὐτ. σ. 53, ἀρ. κζ'. σ. 60, ἀρ. μα'.

3. ΚΕΑΡΗΝΟΥ, Τόμ. Β' σ. 483.

4. 'Α. ΠΑΣΠΑΤΗ, αὐτ. σ. 46, ἀρ. ιη'.

5. C. I. G. ἀρ. 8788, 8789.

6. Ὅρα C. I. G. Τόμ. Δ' Indices, σ. 59, 60.

7. C. I. G. ἀρ. 8703.

8. Αὐτόθι, ἀρ. 8704.

9. ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ, Τόμ. Γ' σ. 314.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΜΒ'.

Ἐπὶ μαρμάρου ἐντεθειμένου εἰς τὰ θαλάσσια τεῖχη πρὸς τὸν Κεράτιον κόλπον, δεξιᾶ τοῦ Γενῆ καποῦ εἰς τὸν ἐκ θαλάσσης προσβλέποντα.

(Ὅρα Πίν. Α' ἀρ. 15).

Ἀρ]γυρῶ Ρω[μανῶ.

Τῇ 13 κυβόσου 1032, ἡμέρᾳ κυριακῇ, ὦρχ α' τῆς νυκτὸς «γένετο σεισμὸς μέγας»¹, ὃ δὲ βασιλεὺς Ῥωμανὸς ὁ Ἀργυρὸς ἐπεσκεύασε τὸν ὑδραγωγὸν «καὶ τὸ λωδοτροφεῖον καὶ τὸ ὄρφανοτροφεῖον καὶ πάντας τοὺς κακῶς παθόντας ξενῶνας ἀπὸ τοῦ σειμοῦ»², κατὰ φεβρουάριον τοῦ 1034 μ. Χ. ἔτους³. Ἴσως δὲ τότε καὶ τὰ θαλάσσια τεῖχη παθόντα ἐπεσκεύασεν, ὡς ἐκ τῆς προκειμένης ἐξάγεται ἐπιγραφή.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΜΓ'.

Ἐν ἀγίᾳ Σοφίᾳ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ μεσημβρινοῦ μέρους τοῦ γυναικωνίτου πλησίον παραθύρου πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἱεροῦ ἄνωθεν· περίξ δὲ τῆς μαρμαρίνης ταύτης πλακὸς ὑπάρχουσι γλυφαί τινες, ὡσανεὶ ἦσαν ἐντεθειμέναι σιδηραὶ κιγκλίδες.

HENRICUS DANDOLO

Henricus Dandolo.

Γνωστὸν ὅτι ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας ἐτάφη ἐν ἀγίᾳ Σοφίᾳ ἡ τε Μαρία σύζυγος Βαλδουίνου Α' ἀποθανούσα τῷ 1204⁴ καὶ ὁ περιβόητος δόγης τῆς Ἑνετίας Ἐρρίκος Δάνδολος ἀποθάνων τῷ 1205⁵. Ἴσως δὲ ἡ ἐνεπίγραφος αὕτη πλάξ ἦν, ὅπως ἐν τισὶν ἐκκλησίαις τῆς Ἰταλίας βλέπομεν, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κάτωθεν τοῦ καθαυτοῦ σαρκοφάγου, ὑποστηριζομένου μὲν ὑπὸ τεσσάρων ποδῶν, κεκλεισμένου δὲ ἐντὸς σιδηρῶν κιγκλίδων. Καὶ ὁ μὲν σαρκοφάγος ἀφῆρέθη ἐκεῖθεν ἀκολούθως, τὰ δὲ γράμματα τῆς πλακὸς ταύτης ὑπὸ τοῦ κωνορτοῦ τῶν αἰῶνων κεκαλυμμένα διέφυγον τὴν προσοχὴν τῶν πολλῶν.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΜΔ'.

Ἐπὶ κωνοκράνου στήλης ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ Σαρξί βουρνοῦ πλησίον τοῦ Τσινιλῆ κίοσκ.

1. ΚΕΑΡΗΝΟΥ, Τόμ. Β' σ. 500.

2. Αὐτόθι, σ. 504.—ΖΩΝΑΡΑ ΙΖ' 12.

3. MURALT. ἐν χρ.

4. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. Τόμ. Α' σ. 501.

5. 'Α. ΠΑΣΠΑΤΗ, αὐτ. σ. 339.

(Ὅρα Πίν. Γ' ἀρ. 17).

Θεοδώρων.

Τὸ παρὸν κιονόκρανον μετηνέχθη ἴσως «ἐκ τῆς κατὰ τὸ Νυμφαῖον μονῆς τῶν ἁγίων μεγάλων μαρτύρων Θεοδώρων», ἔνθα συνήλθε τῷ 1232 ἡ σύνοδος ὑπὸ τὸν Κωνσταντινοπόλεως Γερμανὸν τὸν Β'¹ καὶ τῇ 31 μαρτίου 1256 ὑπὸ τὸν Κωνσταντινοπόλεως Ἀρσένιον². Τὸ δὲ Νυμφαῖον ἦν ἡ ἐν Αὐδίξ³ Μαγνησία⁴. Οἱ δὲ ἄγιοι Θεόδωροι, ὁ τε στρατηλάτης, οὗ ἡ μνήμη τῇ 8 φεβρουαρίου, καὶ ὁ τύρων, ἐορταζόμενος τῇ 17 τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἦσαν ἐν μεγάλῃ τιμῇ τῷ 1258 παρὰ Μιχαὴλ δομεστικῷ τῷ Παλαιολόγῳ, τῷ μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορι· διότι ἐπὶ τῆς σφραγίδος αὐτοῦ, τῆς ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ κ. Mordtmann δημοσιευθείσης⁵, παρίσταται ἡ εἰκὼν αὐτῶν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «Θεόδωροι».

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΜΕ'.

Ἐν ἁγίᾳ Σοφίᾳ ἐπὶ τῆς στήλης ἐν τῇ μεσημβρινῇ πλευρᾷ τοῦ γυναικωνίτου.

(Ὅρα Πίν. Α' ἀρ. 16).

Κὲ τοῦτο Θεόδωρος δρᾷ.

Τῆς ἐποχῆς τῆς φραγκοκρατίας (1204—1261) ὡς ἐκ τῆς συγχύσεως τοῦ τε λατινικοῦ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου καὶ τῆς λέξεως δρᾷ, δεικνύουσης φράζκον τινὰ τοῦ μεσαιῶνος, γράφοντα, ὅπως προῦφερε, Θεόδωρος ἀντὶ Θεόδωρος, κὲ ἀντὶ καί.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΜΣ'.

Ἐπὶ πλίνθου ἐντὸς θολωτοῦ ὑπογείου ἀνωρυγμένου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀναγούσης εἰς τὸ Φετιὲ τζαμιῆ.

INGBARF

Ἰνγ[λίνου] βαρ[έγγου].

Καίτοι τὸ θολωτὸν ὑπόγειον ἀνήκεν εἰς ἕτερον κτίριον, περὶ οὗ κατωτέρω, ἀλλ' ὁμως εἶ-

1. MURALT, ἐν χρ.
2. F. MIKLOSICH et J. MUELLER. Acta patriarchatus Constantinopolitani (ἐν Βιέννῃ 1860 1862. Τόμ. 2 εἰς 8^{ον}) Τόμ. Α' σ. 118, 119.
3. ΓΡΗΓΟΡΑ. Τόμ. Α' σ. 190.
4. Αὐτόθι. Τόμ. Β' σ. 1160.
5. Φιλολογικοῦ συλλόγου. Τόμ. ΙΓ'. Παράρτημα, σ. 48.

πωμέν τινὰ καὶ περὶ τῆς γειτνιαζούσης μονῆς τῆς Παμμακαρίστου, τανῦν Φετιὲ τζαμιῆ¹.

Ἡ μονὴ αὕτη ἐκτίσθη οὐχὶ τὸν 16^{ον} αἰῶνα, ὡς παρὰ Κωνσταντίου τοῦ πατριάρχου παραλαβόντες² ἐπανελάβον πολλοί, ἀλλὰ λήγοντος τοῦ 17^{ου} αἰῶνος. Διότι ὁ πρέσβυς τῆς Γερμανίας Γερλάχιος εἶδε πρὸ τοῦ 1578³ ἐν τῇ μονῇ τῆς Παμμακαρίστου τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν, μὴ καταχωρηθεῖσαν ἐν τῷ C. I. G.

«Μιχαὴλ Δούκας γλαβᾶς Τραχανιώτης (γρ. Ταρχανιώτης), ὁ πρωτοστράτωρ καὶ κτίτωρ».

«Μαρία, Δούκαινα, κομνηνὴ, παλαιολογίνα, βλάκενα (;) ἡ πρωτοστρατορίσσα καὶ κτιτόρισσα».

Ὁ Μιχαὴλ Γλαβᾶς, κατὰ τὸν Παχυμέρην⁴, γίνεταί κονοσταύλος τὸν δεκέμβριον τοῦ 1282⁵· τὸ ὄφρικιον τοῦτο ἐκ τοῦ connétable προερχόμενον ἐσήμεινε τὸν σταυλοκόμην⁶. Καὶ ἀληθῶς τῇ 23 αὐγούστου 1306⁷ Γλαβᾶς ὁ ἐκ Ταρχανειωτῶν πρωτοστράτωρ ἐκστρατεύσας ἐνίκησε τοὺς Βουλγάρους⁸. Οὗτος δέ, ὡς ἐκ τῆς τοῦ Γερλάχιου ἐπιγραφῆς ἐξάγεται, ἦν ὁ ἰδρυτὴς τῆς Παμμακαρίστου, ἧς ἠγοούμενον ἐγκατέστησε Κοσμᾶν (τὸν τῇ 1 ἰανουαρίου⁹ 1307 πατριάρχην ΚΠ. γενόμενον Ἰωάννην ΙΒ'), ὡς ῥητῶς λέγει ὁ Παχυμέρης¹⁰. «Ὁ μέντοι γε τήνικαδε μέγας κονοσταύλος ὁ Ταρχανειώτης» ἢ «Γλαβᾶς, ὃν καὶ πρωτοστράτορα ὁ κρατῶν μετὰ ταῦτα ἐποίησε . . . φιλομόναχος ὢν . . .» συνέστησε (τὸν Κοσμᾶν) αὐτῷ βασιλεῖ καὶ «τὴν ἰδίαν ἱμονὴν τὴν τῆς Παμμακαρίστου» Θεοτόκου εἰς χεῖρας δίδωσιν». Ἐπομένως οὔτε ἡ σύζυγος αὐτοῦ Μαρία ἦν ἀδελφὴ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ¹¹, οὔτε ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς ἐτάφη ἐνταῦθα¹², γνωστοῦ ὄντος ἄλλως τε, ὅτι ἐν τῇ μονῇ τοῦ Φιλανθρώπου Χριστοῦ ἐτάφη τῇ 15 αὐγούστου 1118¹³, ἀλλ' οὔτε ἡ θυγάτηρ

1. Ἀ. ΠΑΣΠΑΘΗ, αὐτ. σ. 298.
2. Κωνσταντινάδος, σ. 95.
3. M. CRUSII. Turcograecia (ἐν Βασιλείᾳ 1584 εἰς 4^{ον}) Τόμ. Α' σ. 189.
4. ΠΑΧΥΜΕΡΟΥΣ. Τόμ. Β' σ. 12.
5. MURALT, ἐν χρ.
6. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. Τόμ. Γ' σ. 74.
7. MURALT, ἐν χρ.
8. ΠΑΧΥΜΕΡΟΥΣ. Τόμ. Β' σ. 445.
9. MURALT, ἐν χρ.
10. ΠΑΧΥΜΕΡΟΥΣ. αὐτ. σ. 183.
11. Κωνσταντινάδος, σ. 95.
12. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. Τόμ. Α' σ. 576.
13. MURALT, ἐν χρ.

αὐτοῦ ἡ περικλεῆς Ἄννα ἡ Κομνηνὴ περὶ τὸ 1148 ἀποθανοῦσα¹.

Ἐπειδὴ δὲ τῷ 1292 κατὰ μάρτιον ἄλλος ἦν πρωτοστράτωρ², ἄρα ἀπὸ 1 μαρτίου 1292 μέχρι δεκεμβρίου 1293 ὁ Γλαβᾶς γενόμενος πρωτοστράτωρ ἀνίδρυσεν τὴν τῆς Παμμακαρίστου μονήν, ἥτις, ὡς γνωστόν, μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ πατριαρχεῖον ἐγένετο³.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς παρακειμένης μονῆς. Τὴν ἐρμηνεῖαν δὲ τῆς ἐπιγραφῆς Ἰγγλίου Βαρέγγου δίδωσι χωρίον τι τοῦ Κωδινού λέγοντος· «Ἐπειτα ἔρχονται καὶ πολυχρονίζουσι καὶ οἱ Βάραγγοι κατὰ τὴν πάτριον καὶ οὗτοι γλώσσαν αὐτῶν, ἧτοι ἰγγλινιστί»⁴. Ἰγκλινοὶ δὲ ὀνομάζονται⁵ οἱ Ἄγγλοι καὶ ἰγγλικά τὰ τῆς Ἀγγλίας παράλια⁶, καὶ Ῥιχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος ῥῆξ τῆς Ἰγγλινίας⁷ προσαγορεύεται.

Ἀλλὰ τίνα ἦσαν ἄρα γε τὰ θολωτὰ ταῦτα ὑπόγεια, ἔνθα οὐ μόνον ἡ πλίνθος αὕτη ἀνεκκλύθη, ἀλλὰ καὶ μνήματα καὶ προτομὴ μαρμαρίνος; Μήπως ἦσαν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου τῆς Καντουαρίας (Canterbury), ἣν ἔκτισε μετὰ τὸν Τεκφοῦρ σαραίου⁸ καὶ Ἐδίρνε καποῦ εὐπατρίδης ἄγγλος καταφυγὼν εἰς Κωνσταντιнопολιν μετὰ τὴν γενομένην τῷ 1066 ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου κατάρκτησιν τῆς Ἀγγλίας;⁹ Ἡ ἐκκλησία αὕτη διετερεῖτο εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Λατίνων καὶ μέχρι τοῦ 1605, καθὰ διηγείται μάρτυς αὐτόπτης¹⁰, καὶ ἐκ ταύτης μετεκομίσθη εἰς τὴν κατὰ Γαλατᾶν καθολικὴν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων Πέτρου καὶ Παύλου¹¹ ἀργυροῦς τις σταυρὸς ταύτην φέρων τὴν ἐπιγραφὴν¹².

1. Κ. ΚΑΛΔΙΑΔΟΥ. Περὶ Ἄννης Κομνηνῆς (ἐν Φιλολογικῇ συλλογῇ Τόμ. Γ' σ. 117).

2. MURALT, ἐν χρ.

3. Ἄ. ΠΑΣΠΑΤΗ. αὐτ. σ. 299.

4. ΚΩΔΙΝΟΥ. Περὶ ὀφφικίων, σ. 57.

5. ΝΙΚΗΤΑ, σ. 547.

6. ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ Θεοταλονίκης. Παρεκβολαὶ εἰς Ὁμήρου Ἰλ. Γ'.

7. ΝΙΚΗΤΑ, σ. 611.

8. Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. σ. 127. Τόμ. Β' σ. 53.

9. DU CANGE. Constantinopolis christiana (ἐν Παρισίαις 1680 φύλλ.) IV, 90. II, 53. — BELIN, Histoire de l'église latine de Constantinople (ἐν Παρισίαις 1872 εἰς 8^{ον}) σ. 4.

10. E. De BEAUAU. Relation du voyage du Levant (ἐν Ναγκεῖφ 1615 εἰς 4^{ον}) σ. 18. — Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, αὐτ. Τόμ. Β' σ. 53, 49.

11. BELIN, αὐτ. σ. 91.

12. C. COMMIDES DI CARBOGNANO. Descrizione topografica di Constantinopoli (ἐν Ἐνετιῶν 1794 εἰς 8^{ον}) σ. 40.

Hoc opus fecit Augustinus de Costena prior in ecclesia S^u Nicolai constantinopolensis.

Φαίνεται δέ, ὅτι ἑτέρα ἦν ἡ λατινικὴ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Νικολάου ἢ μνημονευομένη μὲν ἐν τινι χρυσοδοῦλλῳ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου τοῦ 1187 περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινοπόλει ἐνετικῶν κτήσεων, ἅτε δὴ κειμένη¹ μετὰ τὴν μονῆς τῆς Περιβλέπτου (νῦν Σουλοῦ μοναστήρ) καὶ τῆς τῶν Ἀκοιμήτων (νῦν Ἰμβροχόρ μεστζίδη).

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΜΖ'.

Ἐπὶ τῆς βορείου προσόψεως πύργου τῶν θαλασσιῶν τειχῶν, δεξιᾷ τῷ κατερχομένῳ διὰ τοῦ Κούμ καποῦ εἰς τὴν ἀποβάθραν Κοντοσκάλιου. Ἄνωθεν δὲ τῶν μονογραμμικῶν ἀπεικονίζεται λέων ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν αὐτοῦ ἰστάμενος (rampant), ἐστραμμένος ἀριστερᾷ τῷ προσβλέποντι, κρατῶν ῥομφαίαν καὶ φέρων στέμμα.

(Ὁρα Πίν. Γ' ἀρ. 18).

Κ(ομ)νην(οῦ)

Δούκα]

Ἀ(γγέ)λο[υ

Π(α)λ(αι)ολ(όγου).

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀνήκει εἰς Ἀνδρόνικον τὸν Β', ὅστις καὶ ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Ἀπολλωνίας, ἣν ἄλλοτε ἐδημοσιεύσαμεν², «Κομνηνός, Δούκας, Ἀγγελος, ὁ Παλαιολόγος» φημιζέται, καὶ ὅστις τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινοπόλεως καταπεπτωκότα ἀνήγειρε τῷ 1317³.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΜΒ'.

Ἐπὶ τοῦ α' πύργου τοῦ πρὸς ἀριστερὰν τῷ εἰσερχομένῳ εἰς τὴν Πόλιν διὰ τῆς πύλης Τζουβαλίου. Κάτωθεν τῆς ἐπιγραφῆς οἰκόσημον παριστῶν λέοντα ἰστάμενον ἐπὶ τῶν ὀπισθίων αὐτοῦ ποδῶν καὶ ἐστραμμένον πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ ὄρωντος.

ΜΑΝΣΗΛΦΑΚΡΑΣΗ ΤΟΥΚΑΤΑΚΟΥΣΗΝΟΥ

Μανουῆλ Φακρασῆ
τοῦ Κατακουσηνοῦ.

1. ZACHARIAE, αὐτ. σ. 527-8.

2. Φιλολογικοῦ συλλόγου. Τόμ. ΙΓ' σ. 92.

3. Αὐτόθι, σ. 96.

Τῆ 21 ἰουνίου τοῦ 1346¹ ὁ πρωτοστράτωρ Φακρασῆς πεμφθεὶς ὑπὸ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ εἰς Σηλυμβρίαν νικᾷ τοὺς ὑπὲρ τῆς βασιλίδος Ἄννης, μητρὸς Ἰωάννου Ε΄ τοῦ Παλαιολόγου, μαχομένους στρατηγούς². τὸν δὲ αὐγουστον τοῦ 1351³ ὁ πρωτοστράτωρ Φακρασῆς ἐμάχετο ὑπὲρ τοῦ Καντακουζηνοῦ κατὰ τῶν Γενουησίων τοῦ Γαλατᾶ⁴. Ἴσως δὲ ἐνεκα τῆς πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν ἀφοσιώσεως αὐτοῦ προσέθηκεν εἰς τὸ οἰκογενειακὸν αὐτοῦ ὄνομα Φακρασῆς καὶ τὸ τοῦ Κατακουσηνοῦ, ὅπως ἐπὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς οἰκοσήμεου ἀναγινώσκεται. Πρωτοστράτωρ δὲ ἦν ὁ ἀρχιεπίσκοπος⁵. «ουτι δὲ τὸ ὄφρικιον, κατὰ Νικηφόρον Βρυέννιον⁶, μέγα ἦν παρὰ βασιλεύσι καὶ μεγίστοις ἐδίδετο». Ὅτε δὲ ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν πορφύραν ἐκδύθει τὸ μοναχικὸν ἐνεδύθη τριβώνιον, λήγοντος τοῦ 1357⁷, μετονομασθεὶς Ἰωάσαφ⁸, τότε φαίνεται, ὅτι ὁ Μανουὴλ Φακρασῆς, πιστὸς μέχρι τέλους, ἐπηκολούθησε τὴν τύχην τοῦ πάτρωνος αὐτοῦ, μοναχὸς Μωϋσῆς γενόμενος· διότι μετὰ δεκαπενταετίαν, ἦτοι κατὰ μάϊον τοῦ 1371, ἐπέμθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινοπόλεως ἑξαρχος ἐπὶ τῇ διοικήσει τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης χηρευούσης «ὁ τιμιώτατος ἐν μοναχοῖς κύρ Μωϋσῆς ὁ Φακρασῆς» μετὰ τοῦ μεγάλου σκευοφύλακος Περδίκη⁹. Οὗτος ἦν καθ' ἡμᾶς ὁ πρότερον ὀνομαζόμενος *Μανουὴλ Φακρασῆς ὁ Κατακουσηνός*.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΜΘ΄.

Ἐπὶ λίθου τινὸς ἐνθεθειμένου ἐπὶ τοῦ ἕξω τείχους τοῦ πρὸς Β. ἐστραμμένου τοῦ Ἰμβροχόρ τζαμιῆ.

(Ὅρα Πίν. Α΄ ἀρ. 17).

Μηνί-σεπτεμ(6)ρίου [ἔτο-
υς ςω[ι]ς] ἑκομήθη [ὁ δοῦ-
λος τοῦ Θ(εο)ῦ Διονύσιος ὁ Ρου-
σος ἡμέρα ἕκτη].

1. MURALT, ἐν χρ.
2. KANTAKOYZHNOY. Τόμ. Β΄ σ. 585.
3. MURALT, ἐν χρ.
4. KANTAKOYZHNOY. Τόμ. Γ΄ σ. 196.
5. DU CANGE. Glossarium mediae et infimae graecitatis, ἐν λ.
6. ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΒΡΥΕΝΝΙΟΥ, σ. 57.
7. MURALT, ἐν χρ.
8. ΓΡΗΓΟΡΑ. Τόμ. Γ΄ σ. 243.
9. MIKLOSICH et MULLER, αὐτ. Τόμ. Α΄ σ. 566.

Ἐν τινι ἐπιστολῇ τοῦ Κωνσταντινοπόλεως Ἄντωνίου Δ΄ ἀπὸ 29 ὀκτωβρίου 1393¹ μνεῖα γίνεται τοῦ κύρ Διονυσίου ἐκεῖνου, ὅστις ἦν ἑξαρχος καὶ καλόγηρος τοῦ Ἀλεξίου, ὄντος μητροπολίτου Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσσίας ἀπὸ 1353-1378². Ὁ Ἀλέξιος δις μετέβη εἰς Κωνσταντινοπόλιν³, ἔχων ἴσως παρ' ἑαυτῶ καὶ τὸν καλόγηρον αὐτοῦ *Διορθωσι* τὸν Ρουσον (στ. 3, 4). Ἀλλὰ καὶ οὗτος μετέβη εἰς Κωνσταντινοπόλιν τῷ 1384, ὅπως χειροτονητῆ μητροπολίτης Κυέβου καὶ πάσης Ῥωσσίας, κατὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ λέγεται, ὅτι ἐτελεύτησεν ἐν Κυέβῳ⁴. Μήπως ἔμεινε τότε ἐν Κωνσταντινοπόλει καὶ ἐκέρη μοναχὸς ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἀκοιμήτων, ἐθα καὶ ἐκοιμήθη (στ. 2) τὸν αἰώνιον ὕπνον μετὰ τρία ἔτη, ἦτοι τῷ 1387, ὡς ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς ὑπεμφαίνεται;

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΝ΄.

Ἐπὶ πύργου μεταξὺ Ἐδίρνε καποῦ καὶ Ἐγρη καποῦ.

ΕΝΙΘΗΗΚΟ

//////////
//////////

Ἄνεκ[ε]μῶθη ἡ κορτίνα
ὑπὸ Γεωργίου δεσπότη]
Σερβίας ἐν ἔτει ςνς].

Ἄνεπληρώθη ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἐξ ὁμοίας κειμένης ἐπὶ πύργου μεταξὺ Κοῦμ καποῦ καὶ Γενῆ καποῦ⁵. Διὰ τῆς λέξεως *κορτίνα* (στ. 1), γαλλιστί *courline*, δηλοῦνται τὰ μεταξὺ δύο πύργων τείχη· αὐτοὺς πύργους καὶ τὰς μεταξὺ κορτίνας» λέγει Ἄννα ἡ Κομνηνῆ⁶. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἐποχὴν, ἦτοι κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1448⁷, φαίνεται, ὅτι ἀνεκενίσθη (στ. 1) καὶ ἡ κορτίνα αὕτη. Ὁ δὲ Γεώργιος (στ. 2) ἦν υἱὸς Branco⁸, ἦτοι Βράγκοβιτς.

1. Αὐτόθι. Τόμ. Β΄ σ. 195.
2. Ἱστορία τῆς Ῥωσσιτικῆς Ἐκκλησίας, μετάφρ. ἐκ τοῦ Ῥωσσικοῦ (ἐν Ἀθήναις 1851 εἰς 8^{ον}) σ. 68, 78.
3. Αὐτόθι, σ. 69.
4. Αὐτόθι, σ. 79.
5. MORDTMANN, αὐτ.
6. ANNHE KOMNHINHE, Β΄ ἀρχ.
7. MIKLOSICH. Slavische Alterthumer CCLIV.
8. Αὐτόθι, CCLII.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΡΗΝΑΪ.

Ἐν Πέρσῃ παρὰ τῆς δημοαρχίας, ἔνθα ἦν πρό-
τινος χρόνου τὸ ἑλληνικὸν λύκειον.

Virtute

Virtute.

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἀναγινώσκεται ἐπὶ οἰκο-
σήμεου ἀνήκοντος πιθανώτατα εἰς τὴν οἰκογένειαν
De Camporo[ssu], δουκὸς τῆς Γενοῦσης
τῷ 1452 μ. Χ.

Ἐν Κωνσταντινῶν, τῇ 30 ἰουνίου 1882.

C. G. CURTIS.

Σ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ἄγαλμα Ἀρτεμιδώρου 5. — Πανός 4. — Σεβήρου 7.
 ἀγίασμα Χριστοῦ 11.
 ἄγωγός Οὐάλεντος 34.
 αἰξ Κυζίκου 4, 5.
 αἰχμητῆς 3, 4.
 Ἀλέξανδρος ἡγουόμενος 11.
 Ἀλέξιος Κιέβου 38.
 ἄλωσις Βυζαντίου 7.
 ἀνταρσία Θωμά 27.
 Ἀντωνίνα πόλις Βυζαντίων 6, 7.
 Ἀντωνίνα σεβαστά 7.
 ἀπόμαχος 3, 4.
 Aquarius 9, 10.
 Ἀργαεῖς, φυλή 4, 5.
 Ἀρτεμις θρακίκα 5.
 αὐγούσται: Ἑλένη 34. — Θεοδώρα 13, 14, 30. — Θεοφανώ 27. — Σοφία 23.
 αὐτοκράτορες: Ἀλέξιος Κομνηνός 36. — Ἀνδρόνικος Β' 37. — Ἀργυρός Ῥωμανός 35. — Βασίλειος Β' 34. — Ἡράκλειος 24-26. — Θεόφιλος 27, 32. — Ἰουστινιανός Α' 13-16, 18, 20, 35. — Ἰουστίνος Β' 23. — Καρακάλλας 6, 7. — Κλαύδιος Β' 10. — Κωνσταντίνος Α' 9, 10. — Δ' 26. — Ε'-Ι' 35. Λέων Γ' 26. — Μιχαήλ Β' 27. — Μιχαήλ Γ' 30, 31, 32. — Σεβήρος 6, 7. — Σταυράκιος 27.

βαρζύγγοι 17, 18, 34, 36.
 Βάρδας μάγιστρος 32.
 βασιλεὺς Χαλκηδόνος 6.
 Βενδιώρα θρακίκα 5.
 Βενδὶς Ἀρτεμις 5.
 Βερτίλας (Πέτρος) 21.
 Βόγδαν Γ' 33.
 Βογδάν σαρκί 33.

βυζάντιοι: Ἀπολλώνιος 8. — Ἀρτεμιδώρος 5. — Διογένης 8. — Διόδωρος 5. — Διονύσιος 8. — Ἐκατόδωρος 5. — Ἡρόδωρος 5. — Θεοδώρα 5. — Θεόφιλος 8. — Ἰσιδώρος 5. — Καλλιχορίτις 8. — Μένδας, Μεντιδώρος, Μητρόδωρος, Ὀλυμπιδώρος, Ὀνησιδώρα, Πυθόδωρος 5.

Βυζαντίου αὐγούσταϊον 10. — Βόλος 5. — γεράνιον 23. — ἑβδομον 10. — ἑβραϊκά 27. — ἔμβολος Καριανός 12, 13. — εὐριπος 7. — Ἱερὸν 23. — ἰππικόν 7. — ἰππόδρομος 7, 13. — Κατάργιον 11. — κερκόπορτα 18. — κοιμητήριον 8. — μιλιον 10. — ὀβελίσκος 35. — ὄγδοον 10. — πενταπύργιον 28. — σενάτον, σταδιόμετρον 10. — στάδιον 3, 8. — στοά 10. — σφενδόνη, φυλακκαί 7. — Χηλαί 5.

Camporosso, δούξ Γενοῦης 39.

Γεώργιος, δεσπότης Σερβίας 38.

Γηροκομεῖον «τὰ Ἑλένης» 34.

Γλαβᾶς (Μιχαήλ) 36.

γλώσσα Βυζαντίου 3.

γύθιοι 10, 17, 18. — Alaric, Athanaric 20.

— Γάϊνας 19, 20. — Γαίνης 10, 20. — Γιλδέριχ 18. — Cunigunda, Ἐβνογώνδα 20. — Ἐπωκτωρίκ 21. — Fredegunda 20. — Geiserich, Θεοδερίχ 18. — Θεόδωρος 19. — Ἰωάννης 22. — Κανδίκ 20. — Κούβνιος 19.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

γραφικὰ ῥήτᾶ 15, 17, 23, 24, 34.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

γραφικὰ ῥήτᾶ 15, 17, 23, 24, 34.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

γραφικὰ ῥήτᾶ 15, 17, 23, 24, 34.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

γραφικὰ ῥήτᾶ 15, 17, 23, 24, 34.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

— Λάϊνας 19. — Ὀπτήλας 21. — Οὐαλδαρίχ 17, 18. — Radegunda 20. — Σαββᾶτις 23. — Σελενάς, Σεργία 20. — Σέφνας, Στάχνας 19, 20. — Τραυστίλας, Τωτίλας 21.

11. — Παναγίας Φάρου 24. — άγ. Παντε-
λεήμονος 13. — άγ. Παντολέοντος 13. —
άγ. Πικρασκευής 17. — άγ. Πέτρου και Μάρ-
κου 25. — άγ. Πέτρου και Παύλου 37. —
άγ. Σοφίας 13, 16, 20, 34. — Σωτήρος Χρι-
στοῦ 11.

έξωκιονίται 18.

έπαρχοι: 'Ανθέμιος 20, 21. — Θεόδωρος 10,
11, 24. — Κυνήγιος 9. — Κύρος 20, 21. —
Κωνσταντίνος 20. — Πουσαίος 20, 21.

Εύφημία (Αύρηλία) 6.

ζωδιακός κύκλος 10.

Hardrada (Harald) 17.

ήμερολόγιον Βυζαντίου.

Θεόδωρος στουδίτης 12.

Θεόδωρος φράγκος 36.

Θεοράνης πατριίκης 33.

θυρανοξία 15.

'Ιάκωβος ήγούμενος 11.

ιερόν 'Αρτέμιδος Δικτύνης 5.

'Ιωσήφ Στουδίτης 12.

Κατακουσηνός (Μανουήλ Φακρασής) 37, 38.

κινστέρινα Φιλόξενος 9.

κίονες άγ. Σοφίας 13-15.

Κολομβάνας 11, 12.

Κολούμβας 11.

Κομνηνή ('Αννα) 37.

κορτίνα 38.

Κρατύλου (Θεμιστίος) 4.

Κρίσπος κόμης έξκουβιτόρων 25.

Κρίσπος σκευοφύλαξ 24, 25.

Κύζικος 4.

Κυινητιανός (Αύρηλιος Σαβεινιανός) 6.

λαύρα 11.

λιμήν Σοφιανών 23.

λουτρόν 'Αντωνίνου 35. — Σοφιανών 23.

Μάξιμος (Λούκιος Μάριος) 6.

Μαράς σῦρος 12.

Μάρκελλος ήγούμενος 11.

μαρτυρειον άγ. Χαλαλάμπους και Παντολέον-
τος 13.

Μέμνονος (Διαφάνης) 4.

Μενδής 'Αρτεμις 5.

μήν τρίτος Αίγυπτίων 9.

Μίχκου ('Απολλώνιος) 8.

momentum 9, 10.

μοναί: 'Ακοιμήτων 11, 38. — άγ. Θεοδώρων
36. — άγ. 'Ιωάννου 27. — Παχμμακαρίστος
16, 37. — Πετρίων 27. — Πρίγκηπος 23. —
Στουδίου 11. — Στροβίλου 27. — Φιλκνηρώ-
που Χριστοῦ 36. — Χώρας 24, 25.
μονότειχος Βλαχερνών 25.

νεκροδείπινα Βυζαντίου 8.

Νόννος 22.

Ξενών «τά 'Ελένης» 34.

οικιακός 8.

οίκος Θεοδώρου 24. — Νοταρά 24.

οικόσημα: 'Ανδρονίκου Β' 37. — Camporosso
39. — στρατηλάτου Θράκης 16. — Μανουήλ
Φακρασή 37.

όμόνοια Βυζαντιών και Χαλκηδονίων 6.

παλάτιον Βουκολέοντος 11. — Εύγενίου 9. —
ιερόν 23. — Σοφιανών 23.

Πάν 4, 5.

Πάνορμον 5.

Παντελεήμων (άγιος) 12.

Παντολέον (άγιος) 12.

πατριάρχαι ΚΠ.: 'Ιωάννης Ζ' 30. — 'Ιωάννης
ΙΒ' 36.

πατριαρχειον ΚΠ. 37.

Παυσανίας, οικιστής Βυζαντίου 3, 4.

Πέρινθος 7.

πιστός 17, 19-23.

πολιορκία Βυζαντίου 6.

πόρτα μονοτείχους Βλαχερνών 25.

Πρίγκηπος νήσος 23.

προπύλαια ίπποδρομού 13.

πρωτοστράτωρ 36, 37, 38.

πύελος 12.

πύλαι: άγ. Βαρθάρας 27. — βραχιονίου Βλα-
χερνών 26. — Εύγενίου 9. — πέμπτη 20. —
'Ρωμανού 16. — άγ. Σοφίας 30. — χερ-
σαίων τειχών 21.

πύργοι: Εύγενίου 9. — Θεοφίλου 28, 29, 30. —
Θεοφίλου και Μιχαήλ 30, 31, 32. — Κων-
σταντίνου Η' 34. — Λέοντος και Κωνσταν-
τίνου 26. — Μιχαήλ και Θεοφίλου 27.

'Ρούσος (Διονύσιος) 38.

'Ρώς 33.

σαρκοφάγος 'Ερρίκου Δανδύλου 35.

σταδιοδρόμος 3, 4.

σταυρός συμβολικός 7.

Στέφανος τεχνίτης 16.

στήλη Γότθων 10.

Στούδιος ἡγούμενος 11.

στρατηλάτης Θράκης 16.

συγκλητικοί: Ἀκάκιος, Εὐγένιος, Εὐσέβιος,
Εὐτρόπιος, Πάκιος, Ραίκιος 8, 9.

σύμβολα γοτθικά 22. — χριστιανικά 7, 10, 13.

σφραγίς Μιχαήλ Η' 36.

τάφος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ 36. — Ἄννης Κομνη-
νῆς 36, 37.

τείχη: θαλάσσια 35. — μεγάλα 20, 21, 37.
— χερσαία 35.

τείχος Βλαχερνῶν 25. — θεοδοσιακόν 26. —
πτεροῦ 25.

τέμενος Ἀρτέμιδος φωσφόρου 5.

Τεόδουλ λογοθέτης 33.

τετράποδα πτερωτά 16, 17.

Τιμόθεος σκευοφύλαξ 25.

τόπος ἀπομάχων 3.

τροπάριον ἀγ. Χρυσάνθου καὶ Δαρίας 12.

ὑπατεία Φ. Σενάτωρος 22.

ὑποβολεὺς 12.

Φακρασῆς (Μωϋσῆς) 38.

φάρος Εὐξείνου 33.

φοιδερᾶτοι 17-33. — ἄγγλοι 17, 18. — ἀγ-

γλοσάξωνες, δανοὶ 18. — ἰγκλινοὶ 36, 37.

ἰσλανδοὶ 17. — νορμανδοὶ 17, 18. — σάξω-
νες 17. — σκανδιναβοὶ 17, 18.

Φ. Χ. Φ. Π. 33.

Χαλκηδῶν 6.

χαλκουργοὶ βυζάντιοι 16.

Χ. Χ. Χ. Χ. 33.

ΠΑΡΟΡΑΜΑ.

Σελ. 32, στίχ. 26, 27 ἀντὶ «διαβατικὰ τῶν σχολῶν δομεστίκων», γράφε·

διαβ[ατικ] ἦρε τ]ῶν σχολῶν δομεστίκων,

Τὸ [θεῖον ἔργ]ον, ὠράεισμα τῇ πόλει.

ΑΠΟΜΑΤΙ
ΑΙΤΜΑΤΙ
ΣΤΑΔΙΟΔΥ
ΟΤΟΤΟΣΑ

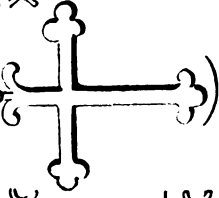
ϣ +
ϣ² ΗΥ + Δ³ΚΙΑ - Δ⁴ Ε Γ ΕΥ ΕΖ⁵ ΑΙ Κ⁶Ν

ΘΕΘΦΙΧΟΥ ΚΕΜΗΧΑΗΧΕΝΧΩΑΙΓΤΟΚΡΑΤΟΡ

12. + ΠΡΡΓΟΣΘΕΘΦΗΛΟΥΚΥΜΔΜΤΥΔ>Ι

ΦΕ

15. ΝΥΡΩ

- α) ΚΙΚΙΛΙΟ
- β) ΓΥΠΤΙΩΝ
- γ) ΤΡΙΤΟΟΤ

16. ΚΕΒΤΟΤΕΟΔΩΡΟΣ ΔΡΑ

ΦΕ ΠΕ

17

ΗΗΝΙΣΕΠΤΕΠΡΙΟΥΥΙ

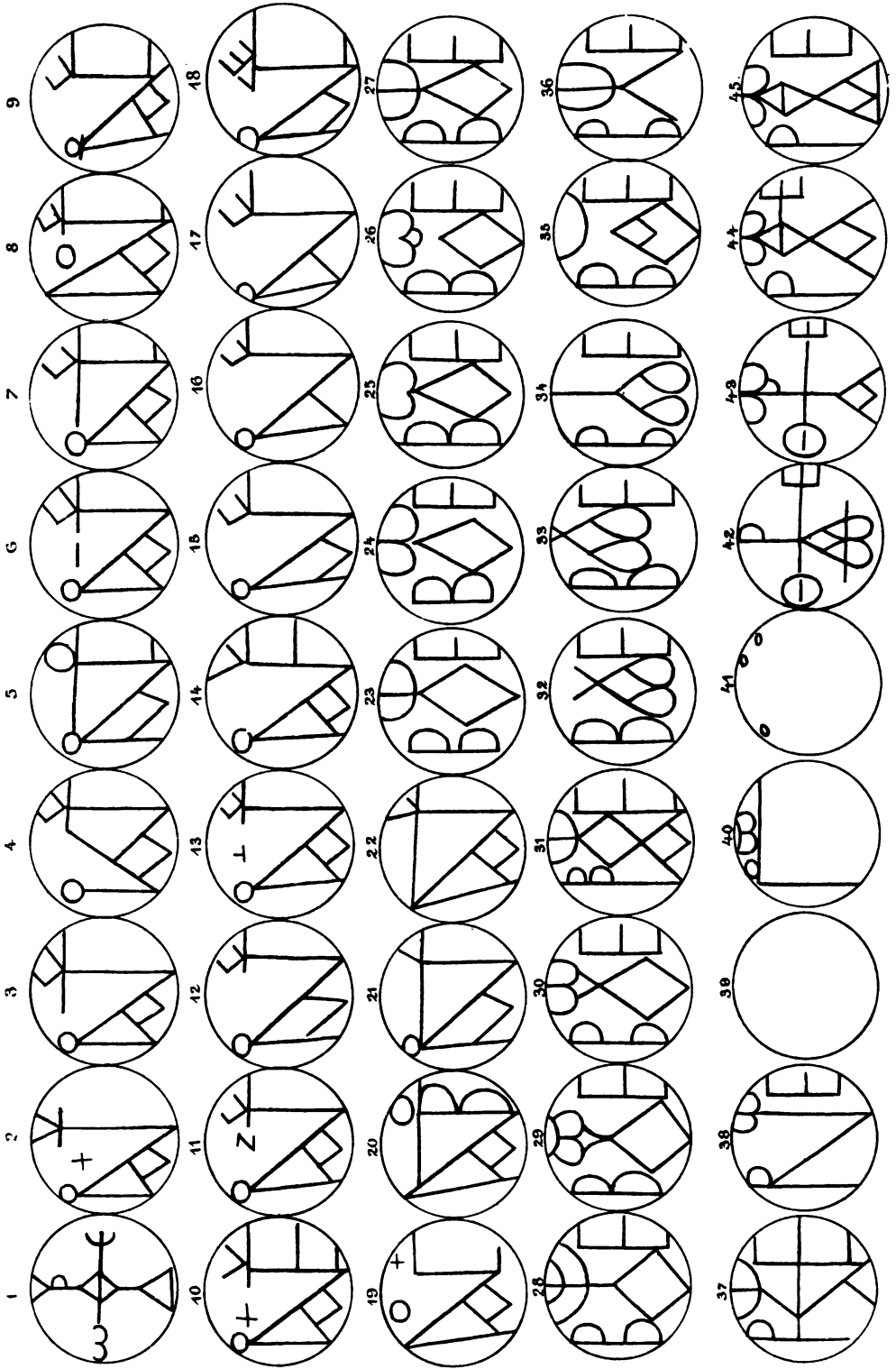
ΥΣΥΩΣ ΨΕΚΟΙΗΗΘΗ

ΛΟΣΤΟΝΘΒΑΙΟΝΥΣΙΟΣΟΡΧ

ΣΟΣΗΗΕΡΑΕΚΉΗ:

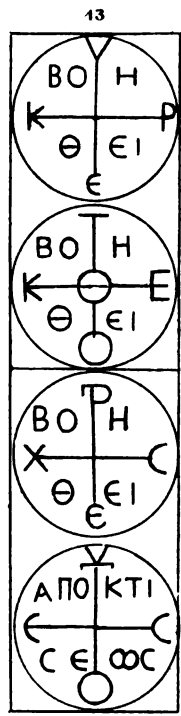
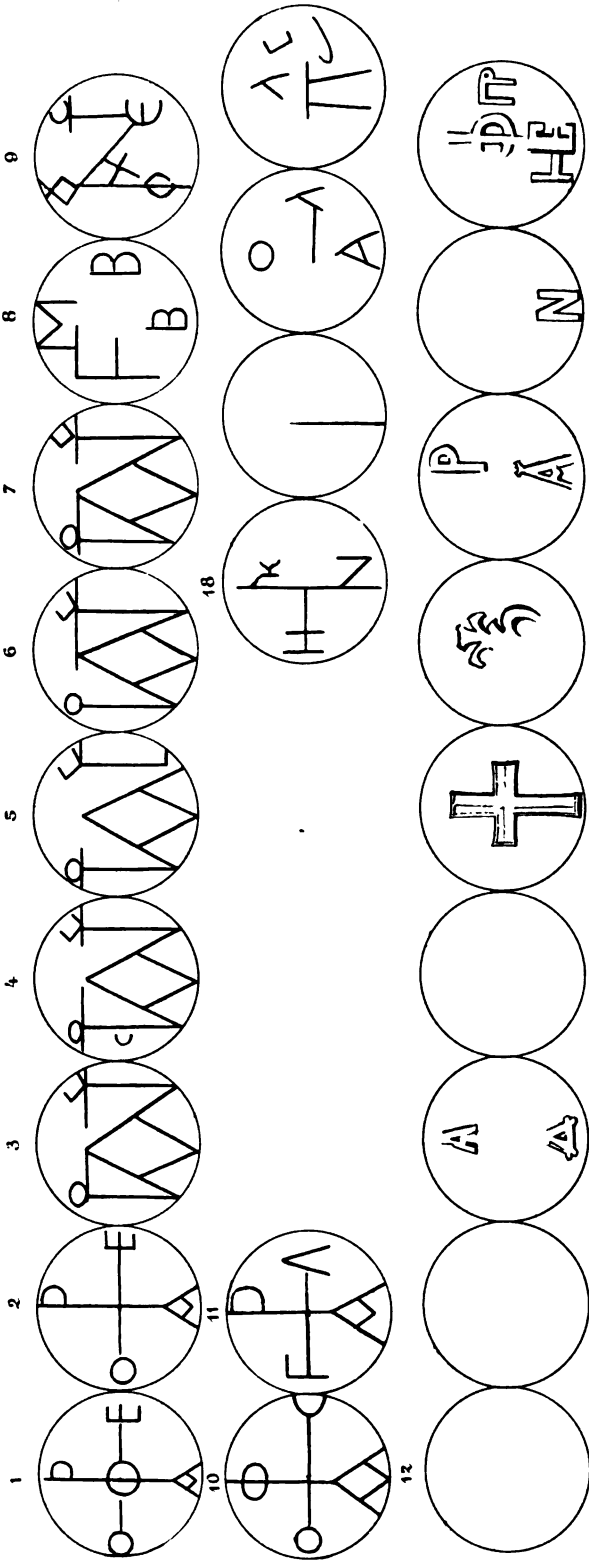

Pl. B!

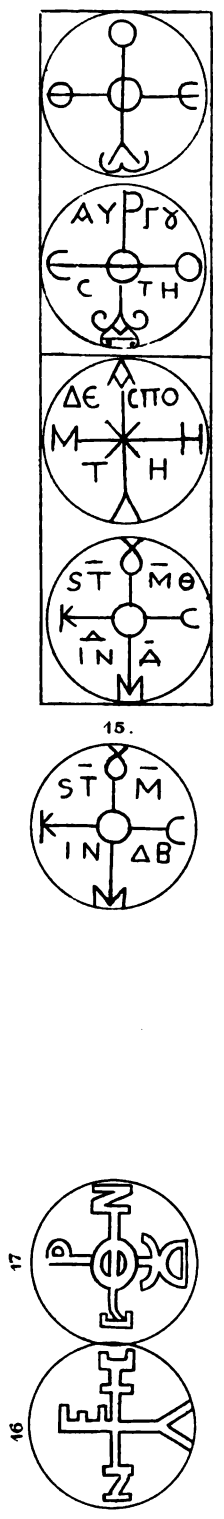

Πρωτ'

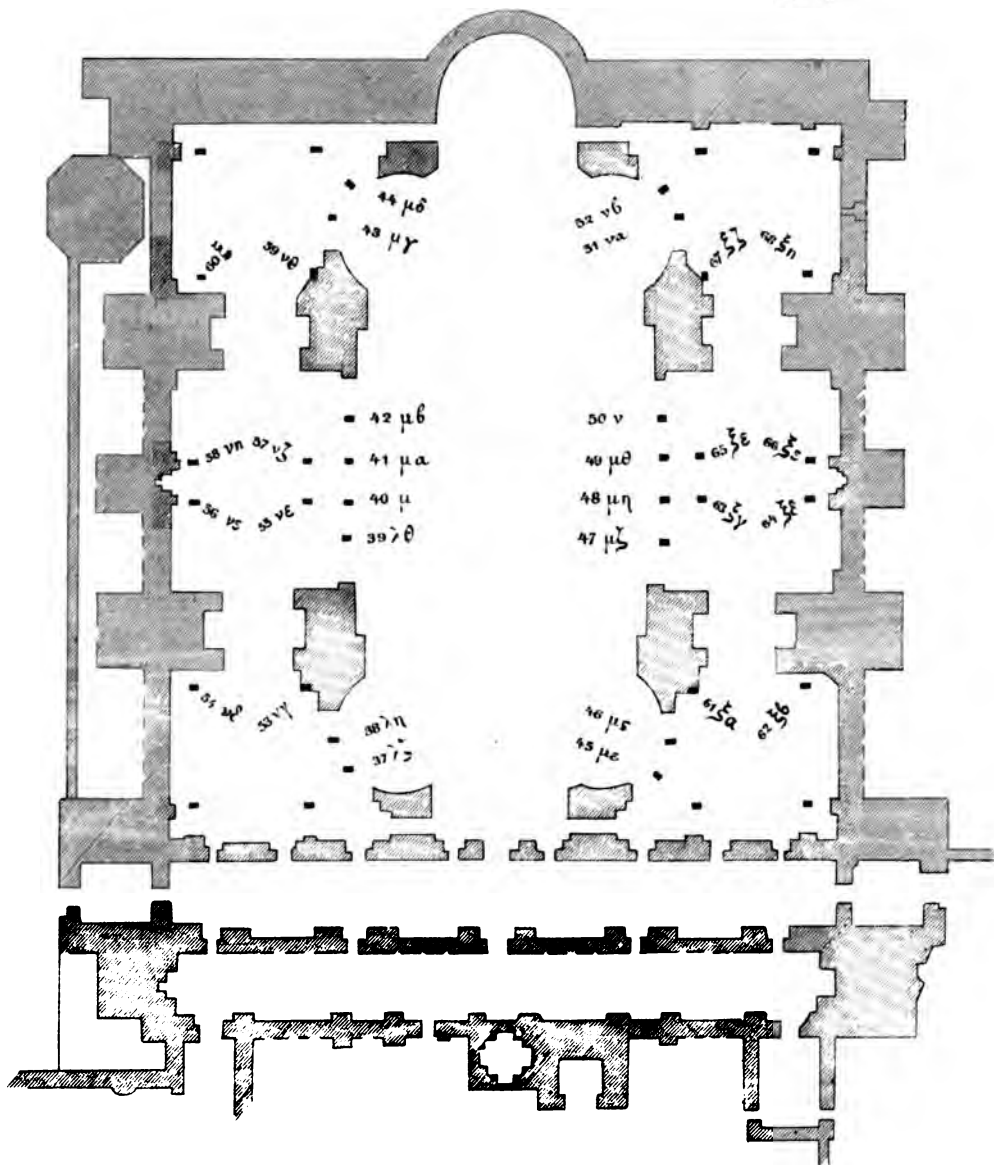

ΜΙΧΑΗΛ ΝΙΚΗΤΩΝ

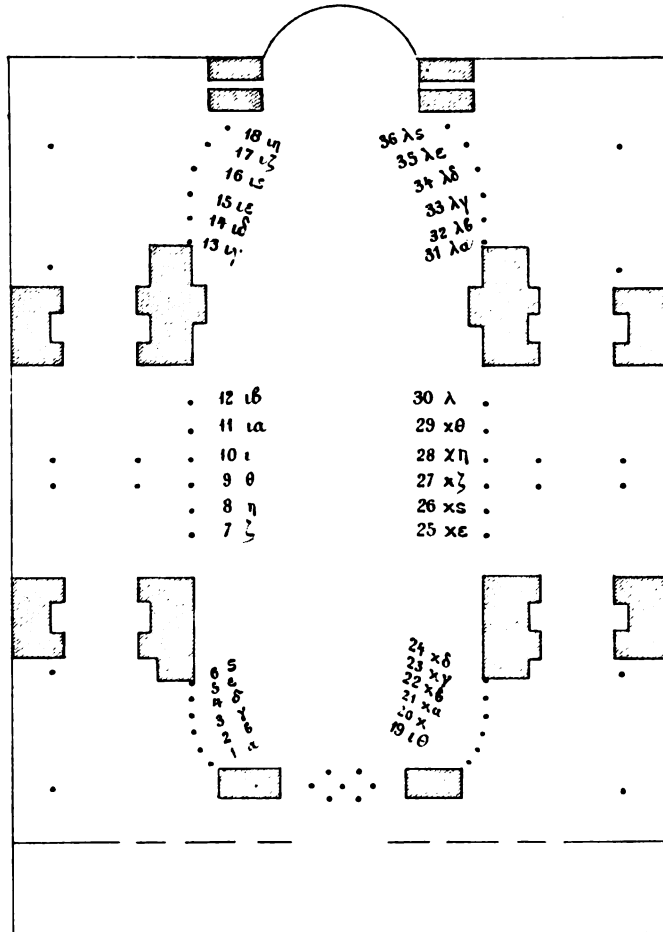

Πίν. Δ'

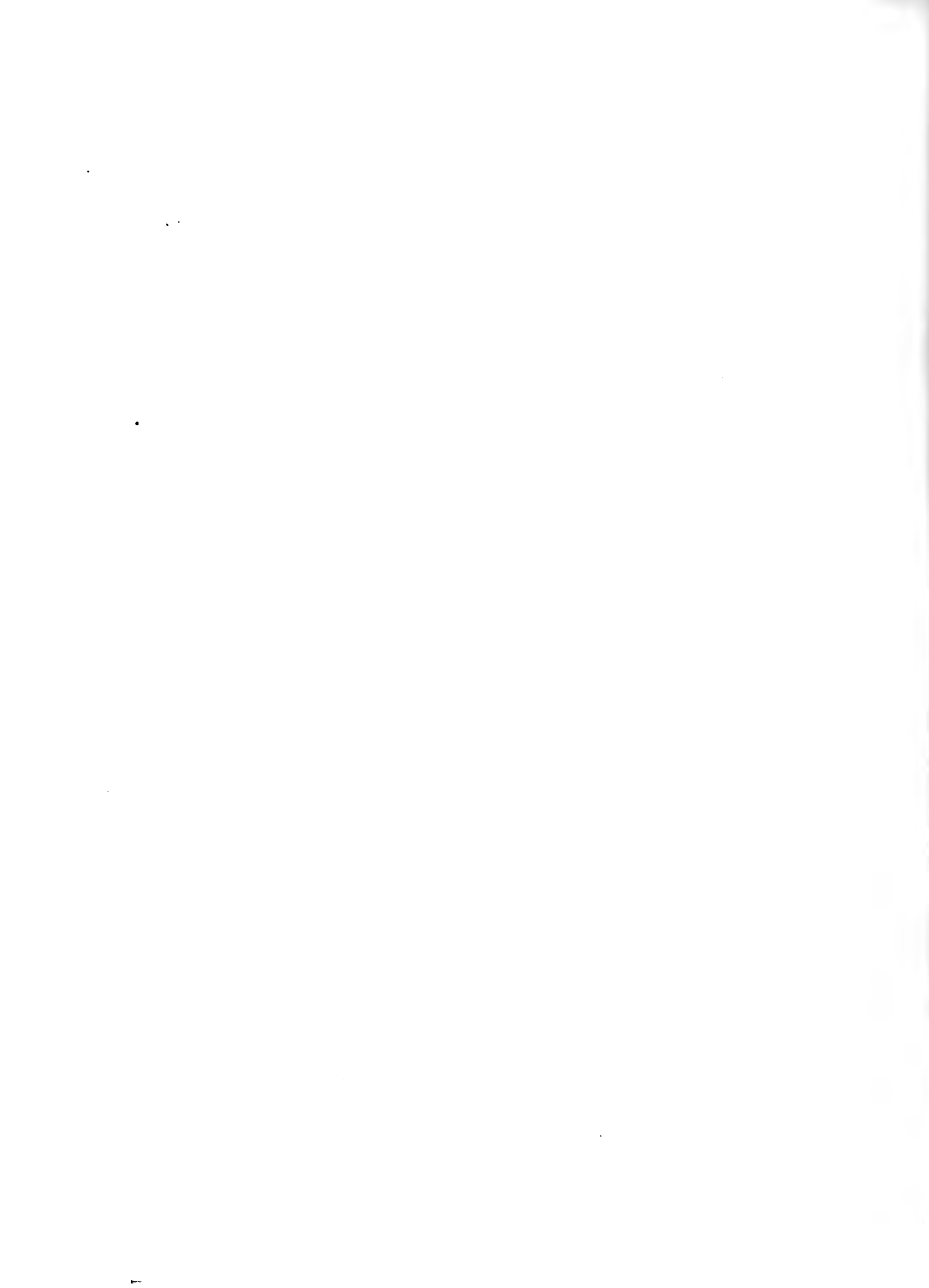

Τὸ σχέδιον τοῦ Ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Πίν. Ε'

Τὰ κατηχούμενα τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Τιμᾶται ἀντὶ φράγγων 7 $\frac{1}{2}$

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

VIII, 251

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΕΙΟΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΟΥ

ΙΖ' ΤΟΜΟΥ.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

1885.

Ἔξρα τοῦ Συλλόγου

Πέραν, Ὅδου Τοπτσιλάρ, ἀριθ. 18.

Πρόκτορες διὰ τὸ ἑξωτερικόν
 Lorentz und Keil, Librairie internationale.
 Πέραν, Μεγάλη Ὅδου, ἀριθ. 457.

ΤΥΠΟΙΣ Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑ.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

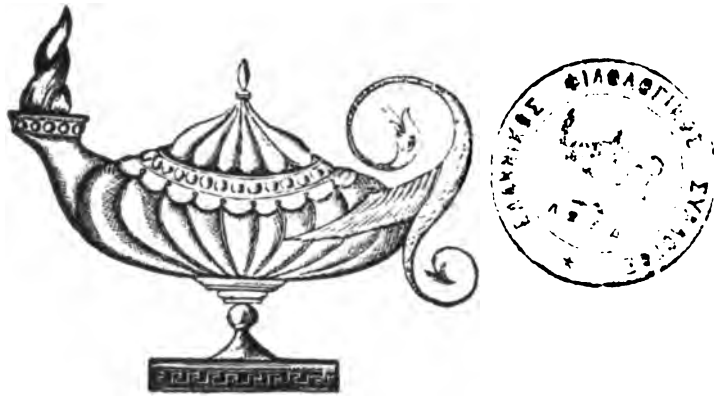
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΕΙΟΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΟΥ

ΙΣ' ΤΟΜΟΥ.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

1885.

Ἔδρα τοῦ Συλλόγου.

Πέραν, Ὀδὸς Τοπτιλιάρ, ἀριθ. 18.

Πράκτορες διὰ τὸ ἑξωτερικόν
Lorenz und Keil, Librairie internationale.
Πέραν, Μεγάλη Ὀδός, ἀριθ. 457.

ΤΥΠΟΣ Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑ.

MAY 11 1886

Mountford.

Ο ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΕΙΟΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΗΤΟΙ

ΓΕΝΙΚΟΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΑΙΣ ΑΝΑ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΑΙΣ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ

ΚΑΤΑΡΤΙΣΘΕΙΣΑ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑ

ΚΑΤ' ΕΝΤΟΛΗΝ

ΤΟΥ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΥΠΟ

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΚΕΡΑΜΕΩΣ.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

1885.

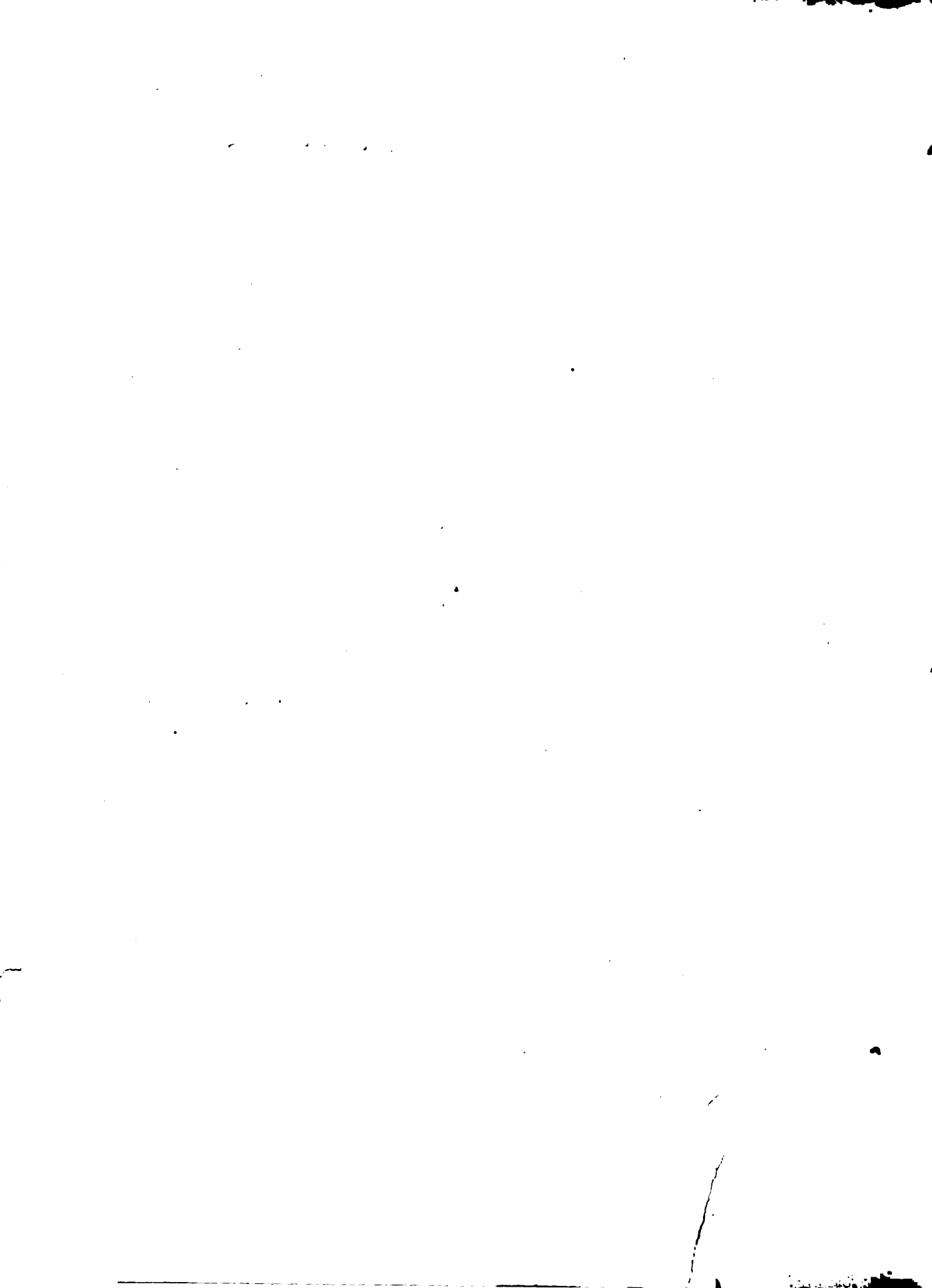
Έξρα του Συλλόγου·

Πέραν, Όδου Τοπτεσιλάρ, αριθ. 18.

Πράκτορες δια το εξωτερικόν·
Lorentz und Keil Librairie internationale
Πέραν, Μεγάλη Όδου, αριθ. 457.

ΤΥΠΟΣ Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑ.

21. «Ἐπαινος τῶν ἀπαντησάντων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· καὶ περὶ εὐταξίας τῆς ἐν ταῖς δοξολογίαις· καὶ εἰς τὸ εἶδον τὸν Κύριον ἐπιθρόνου (sic) ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Ἀρχ. «Πολλὴν ὄρω τὴν σπουδὴν»¹, φ. 362⁶.

22. «Ὁμιλία εἰς τὸ αὐτὸ ῥητὸν τοῦ προφήτου Ἡσαίου τὸ λέγον· καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ» κτλ. Ἀρχ. «Χαίρω συντρέχοντας ὑμᾶς»², φ. 374^α.

23. «Εἰς τὴν πρώτην (sic) τῶν Παραλειπομένων τὴν λέγουσαν ὑψώθη ἡ καρδία Ὀζίου καὶ περὶ ταπεινοφροσύνης· καὶ ὅτι χρὴ μὴ θαρσεῖν τὸν ἐνάρτερον· καὶ ὅσον κκχὸν ἢ ἀπόνοια». Ἀρχ. «Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς»³, φ. 380^α.

24. «Εἰς τὸ αὐτὸ ῥητὸν τοῦ προφήτου Ἡσαίου τὸ λέγον· ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ κτλ. καὶ ἔπαινος τῆς πόλεως Ἀντιοχείας· καὶ κατὰ τῶν κωλυόντων τὸν γάμον· ἐνθεὸς ἀπόδειξις». Ἀρχ. «Λαμπρὸν ἦμιν τήμερον»⁴, φ. 389.

25. «Εἰς τὸ αὐτὸ ῥητὸν τοῦ προφήτου Ἡσαίου, εἶδον τὸν Κύριον· καὶ ἡ ἀπόδειξις ὅτι δικαίως ἐλευθερώθη Ὀζίας ἀναξίως θυμιάσας· ὅπερ οὐκ ἔξεστι βασιλευσιν· ἀλλὰ μόνοις ἱερεῦσι». Ἀρχ. «Φέρε τήμερον»⁵, φ. 399^α.

26. «Ὁμιλία εἰς τὰ Σεραφίμ». Ἀρχ. «Μόλις ποτὲ»⁶, φ. 405^α. Ἐν τέλει τῆς ὁμιλίας ταύτης ἀναγινώσκονται τὰδε: «Τέλος τῶν εἰς τὰ Σεραφίμ λόγων τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρ(υσοστόμου)».

27. Εἰς τὸ χῆρα καταλέγσθ. (sic) μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἐξήκοντα γεγονυῖα· καὶ περὶ παίδων ἀνατροφῆς· καὶ περὶ ἐλεημοσύνης»⁷. Ἀρχ. «Εἰς καιρὸν ἢ τοῦ πνεύματος»⁸, φ. 412⁶. Τὸ τέλος ἐλλείπει.

Ἀριθ. 38.

Τεῦχος βομβύκινον εἰς 4^ο (0,34×0,255) τῆς IB⁷ ἢ II⁷ ἑκατονταετηρίδος συγκείμενον ἐκ φύλλων 255. Τὸ κείμενον ἐν διστήλῳ. Περιεχόμενα:

1. Βίος καὶ πολιτεία Συμεῶν τοῦ Στυλίου

1. Migne, Patrol. τ. 56, σ. 97. — 2. Αἰτ. σ. 107. — 3. Αἰτ. σ. 112. — 4. Αἰτ. σ. 119. — 5. Αἰτ. σ. 129. — 6. Αἰτ. σ. 135.

7. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἀναγινώσκεται ἡ ἐξῆς δήλωσις: «† Ἰστέον ὅτι ὁ παρὸν (sic) οὗτος λόγος ἀναγινώσκειται (sic) κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τῆς ὑπαπαντῆς».

8. Migne, τ. 51, σ. 321.

(Α. Π. Κεραμέως, Μαυρογορδ. Βιβλιοθήκη).

τοῦ ἐν τῇ Μάνδρα. Ἀρχ. «Συμεῶν τὸν πατέρα»¹, φ. 3^α.

2. Μαρτύριον τοῦ μεγαλομ. Μάμαντος. Ἀρχ. «Μάμας ὁ μέγας»², φ. 29^α.

3. Μαρτ. Ἀνθίμου ἐπισκόπου Νικομηδείας. Ἀρχ. «Τίς οὐκ οἶδε τὴν Νικομηδέου»³, φ. 38^α.

4. Μαρτ. Βαβύλα ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας⁴, φ. 45^α.

5. «Διήγησις μερικὴ περὶ τοῦ γενναίου θαύματος παρὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ ἐν Χώναις»⁵. Ἀρχ. «Καὶ τὸ περὶ τῶν ἄλλων ἀγίων», φ. 51⁶.

6. Μαρτ. Εὐδοξίου, Ῥωμύλου, Ζήνωνος καὶ Μακαρίου. Ἀρχ. «Τραταροῦ τοῦ δυσσεβοῦς»⁶, φ. 58^α.

7. Μαρτ. τοῦ μεγαλομ. Σώζοντος. Ἀρχ. «Μαξιμαροῦ τῆς Κιλικίας ἡγεμονεῦοντος»⁷, φ. 65^α.

8. Μαρτ. τοῦ μεγαλομ. Σεβηριανοῦ. Ἀρχ. «Λικιντίου τοῦ δυσσεβοῦς»⁸, φ. 68⁶.

9. Μαρτ. Μηνοδώρας, Νυμφοδώρας καὶ Μητροδώρας. Ἀρχ. «Οὐδὲ γυναιξὶν οὐδὲ κόραις»⁹, φ. 76^α.

10. Βίος καὶ πολιτεία Θεοδώρας τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῆς Αἰγύπτου. Ἀρχ. «Ζήνων μὲν ἦδη»¹⁰, φ. 83⁶.

11. Μαρτ. τοῦ ἱερομ. Αὐτονόμου. Ἀρχ. «Τῆς ἰσῆς ἀτοπίας»¹¹, φ. 97⁶.

12. «Πρᾶξις καὶ τελείωσις τοῦ ἁγίου Κορ-

1. Migne, Patrol. τ. 114, σ. 316. Παράφρασις ἐν «Λόγοις... Ἐφραίμ» (μετάφρ. Ἱερρθέου Ἰβηρίτου). Ἐνετίησι, 1721, σ. 295.

2. Fabr. X, σ. 273. — Νικοδ. Συναξ. Α' σ. 6. — Παρὰ Migne (τ. 115, σ. 565) εὑρεται λατινικὴ τοῦ μαρτυρίου τούτου μετάφρασις ελλημμένη ἐκ τῶν τοῦ Σουρίου. Ἐλληνικὴν δὲ παράφρασιν ὑπὸ Ἱερρθέου Ἰβηρίτου δρα ἐν «Λόγοις... Ἐφραίμ» σ. 313.

3. Migne, τ. 115, σ. 172. — 4. Αἰτ. τ. 114 σ. 968.

5. Περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως δρα δρα συνελξε καὶ συνειρμολόγησεν ὁ Δαμασκηνὸς Στουδίτης ἐν τῷ «Θησαυρῷ» σ. 185—205. Τὸ παρὸν δὲ κείμενον δρα λατινιστὶ ἐνδὲ παραπέμπει ὁ Φαβρίκιος X, σ. 199.

6. Migne, τ. 115, σ. 617. — 7. Αἰτ. σ. 633. — 8. Αἰτ. σ. 640. — 9. Αἰτ. σ. 653. — 10. Αἰτ. σ. 665. Ἴδε καὶ σημείωσιν Νικοδῆμου ἐν Συναξ. Α', σ. 32 - 33. — 11. Migne, τ. 115, σ. 691.

νηλίου τοῦ ἑκατοντάρχου». Ἀρχ. «*Μετὰ τὴν σωτήριον ἐπὶ γῆς*»¹, φ. 101⁵.

13. Μαρτ. τοῦ μεγαλομ. Νικήτα. Ἀρχ. «*Νικητικούς ἀγῶνας*»², φ. 110².

14. Μαρτ. Εὐφημίας τῆς πνευφήμου. Ἀρχ. «*Διοκλητιανοῦ τὰ Ρωμαίων*»³, φ. 114².

15. Βίος ἀγ. Σοφίας καὶ τῶν θυγατέρων αὐτῆς Πιστεως, Ἐλπίδος καὶ Ἀγάπης. Ἀρχ. «*Μετὰ τὸ διαγγελλῆναι*»⁴, φ. 124⁵.

16. Μαρτ. τοῦ μεγαλομ. Εὐσταθίου καὶ Θεοπίστης τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ τῶν δύο τέκνων αὐτῶν Ἀγαπίου καὶ Θεοπίστου. Ἀρχ. «*Τραϊανοῦ τὰ Ρωμαίων*»⁵, φ. 144².

17. «*ΔΑΣΤΕΡΙΟΥ* ἐπισκόπου Ἀμασειᾶς· εἰς τὸν ἅγιον τοῦ Χριστοῦ μάρτυρα Φωκᾶν». Ἀρχ. «*Ἰερὸς μὲν καὶ θεσπέσιος*»⁶, φ. 167⁵.

18. Βίος καὶ μαρτ. Θέκλης. Ἀρχ. «*Ἄρτι τοῦ μεγάλου τῆς ἀληθείας*»⁷, φ. 172².

19. Βίος τῆς ἀγίας Εὐφροσύνης, οὗ ἐλλείπει ἡ ἀρχή, φ. 185².

20. Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἀπόστολον Ἰωάννην τὸν Εὐαγγελιστήν. Ἀρχ. «*Ὅτι μὴ πολὺ τῶν ἀγγελῶν*»⁸, φ. 193².

21. Μαρτ. τοῦ μεγαλομ. Καλλιστράτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ. «*Τὴν τοῦ Χριστοῦ ποιμήνη*»⁹, φ. 204⁵.

22. Βίος καὶ πολ. τοῦ ὁμολογητοῦ Χαρίτωνος. Ἀρχ. «*Πολλὰ τῆς διδασκαλίας*»¹⁰, φ. 213².

1. Migne, τ. 114, σ. 1293. — 2. Αὐτ. τ. 115, σ. 704. — 3. Αὐτ. σ. 713. — Παράφρ. Ἱεροθέου Ἰβηρίτου ἐν «*Λόγοις Ἑβραϊμ*» σ. 320. Δαμπρὸν τῆς ἀγίας Εὐφημίας βίον καὶ περὶ τοῦ ἱεροῦ αὐτῆς λειψάνου σύνθετο ὁ πατριάρχης Κωνσταντίας Α' (Συγγρ. Ἐλάσσ. σ. 334). Πατριαρχοῦντος δὲ Γρηγορίου Ε', ἐξεδόθη τῷ 1808 ἀκολουθία εἰς τὴν ἀγ. Εὐφημίαν μετὰ τῆς τῆς ἀγ. Θεοφανοῦς. Ἀμφότερα δὲ πάλιν ἐπιμαλῶς διορθωθεῖσαι καὶ προλεγομένοις ἐπαυξηθεῖσαι ἐξεδόθησαν τὸ δεύτερον (ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1857) ὑπὸ Δαυιὴλ ἱεροδιακ. τοῦ ἐκ Μετζόβου). — 4. Migne, τ. 115, σ. 497.

5. Fabr. X, σ. 226—Νικοδήμου Συναξ. Α', σ. 54-55. Παράφρ. Δαμασκηνοῦ ἐν Ἐπιστολῇ σ. 205-216.

6. Migne, τ. 40, σ. 300. — Fabr. X, σ. 314.—Νικοδ. Συναξ. Α', σ. 59.—7. Migne, τ. 115, σ. 821.—Παράφρ. Ἀγαπίου ἐν Παραδείσῳ σ. 59.—8. Migne, τ. 116, σ. 684. Ἀνάγνωθι καὶ τὸ περὶ Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ ἀξιόλογον ἄρθρον τοῦ Νικοδήμου (ἐν Συναξ. Α', σ. 66-76).—9. Migne, τ. 115, σ. 881.—10. Αὐτ. σ. 90.0

23. Βίος καὶ πολ. τοῦ ὁσίου Κυριακοῦ τοῦ Ἀναχωρητοῦ. Ἀρχ. «*Τοὺς εὐλογοῦντάς σε φησὶ*»¹, φ. 223².

24. «*Βίος καὶ πολιτεία καὶ μαρτύριον τοῦ ἀγίου ἱερομάρτυρος Γρηγορίου τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας καὶ τῶν ἀγίων παρθενομαρτύρων γυναικῶν· Γαϊανῆς καὶ Ριψίμης· καὶ λοιπῶν σὺν παρθένων (sic) αὐτῶν*». Ἀρχ. «*Τῆς τῶν Παρθῶν ἀρχῆς*»², φ. 234².

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ. Τοῦ ἐν τῷ παρόντι τεύχει πρώτου βίου ἠγούνται δύο φύλλα ἔχοντα ἐν τρισὶ σελίσιν πίνακα φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην: «*[Π]ραξὶ ἠρώμαι τοῦ μν. (μηνός) σεπτεβρίου· λόγων δὲ σοφῶν, τοῦ σοφοῦ Λογοθέτου*». Ἐκάστου δὲ περιεχομένου σημειοῦται ἐν τῷ πίνακι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τῆς ἰορτῆς τῶν ἀγίων ἡμερομηνία. Ἐν τέλει δὲ τοῦ πίνακος ἀναγινώσκειται τὸ σημειῶμα τὸδε: «*Εἰς τὰς ὀκτῶ καὶ εἰς τὰς ἰδ' τοῦ παρόντος μηνός, ζῆτε τοὺς λόγους εἰς τὸ Παρηγυρικόν*». Αἱ ἐπιγραφαὶ διὰ κινναβάρως· τὸ ὑπογεγραμμένον ἑλλείπει. Φύλλα δὲ τινα χαρτῶα συμπληροῦντα τὰ δι' ἐκπεσόντων βομβυκίων φύλλων χάσματα ἐγράφθησαν κατὰ τὴν ΙΔ' ἑκατονταετηρίδα.

Ἄριθ. 29.

Τεύχος μεμβρῆνινον εἰς 4^ο (0, 32×0,26) τῆς ΙΑ'—ΙΒ' ἑκατ. βλαβὴν μεγάλως ἐκ βρέξεως καὶ ἔχον πολλὰ φύλλα κατεφθαρμένα. Ἡ ἀρχὴ ἑλλείπει· ὁμοίως ἑλλείπουσι φύλλα τινὰ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τεύχους. Τὰ πρῶτα τρία φύλλα περιέχουσι τὸ τέλος τοῦ β' πρὸς Ἰουδαίους λόγου **ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΡΥΣΤΟΣΤΟΜΟΥ**· μεθ' ὃ ὑπάρχουσιν οἱ λοιποὶ πρὸς Ἰουδαίους λόγοι, οἱ περὶ ἀκαταλήπτου, ὡς καὶ ἕτεροι ἀποτελοῦντες τὸ σύνολον τῶν **Μαργαριτῶν**. Ὁ ἔσχατος δὲ λόγος ἐπιγράφεται· «*Τοῦ αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν ὅτι ἀθυμία χαλεπωτέρα καὶ δαίμονος*». Τὸ κείμενον ἐν διστήλῳ.

Τὸ τεύχος ἀνήκει κατὰ τὴν ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα εἰς *Σωφρόνιον ἱεροδιάκονον*, ὅστις καὶ ἐπέγραψεν ἀρὰν δωρησάμενος αὐτὸ τῇ μονῇ.

Ἄριθ. 30.

Τεύχος βομβυκίνιον εἰς 4^ο (0,295×0,20) τῆς ΙΓ' ἑκατοντ. συγκείμενον ἐκ φ. 362.

1. Migne, τ. 115, σ. 920.—Παράφρ. Ἱεροθέου Ἰβηρίτου ἐν «*Λόγοις Ἑβραϊμ*» σ. 320.

2. Migne, τ. 115, σ. 944—Παράφρ. Ἀγαπίου ἐν Ν. Παραδ. σ. 18.

1. **Ψαλτήριον Δαυίδ** κατά καθίσματα ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ *Οὐ βοηθήσομαι ἀπὸ μυριάδων λαῶν*, φ. 1^α.

2. **«Κανὼν παρακλητικὸς εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰν Χν** ψαλλόμενος ἐπὶ συμφορᾷ καὶ θλίψει ἀνθρώπου· φέρει δὲ ἀκροστιχίδα τήνδε: *Δέησιν οἰκτρὰν προσδέχου Θεοῦ Λόγε*», φ. 249^α.—Ἐπονται ἕτεροι κανόνες ἀδήλων.

Ἄριθ. 31.

Τεῦχος μεμβράνινον εἰς φ (0, 33×0,23) τῆς IB' ἑκκτονταετηρίδος.

Τριώδιον

ἐπιγραφόμενον· *Ἀρχὴ σὺν Θεῷ ἀγίῳ τοῦ τριωδῆ περιεχοράπασαν ἀκολουθῆν*. Ἐκάστης δὲ ἡμέρας ἢ ἀκολουθία ἔχει καὶ μέρος μεμουσουργημένον διὰ τῶν παλαιῶν σημαδίων. Τὰ πρῶτα ὀκτὼ φύλλα εἰσὶ χαρτῶα (γρ. IE' αἰῶνος). Μεμβράνινα δὲ τινὰ φύλλα (γρ. II' αἰῶνος), ἐξ ἧ ἑπτὰ, εἰσὶ παλιμψηστα, ὧν ἡ προτέρα γρῆφὴ Η'—Θ' αἰῶνος· τὸ ἀρχικὸν αὐτῶν κείμενον (δίστηλον) θεολογικόν· ἐν τῇ ὡχ δὲ ἐνός τῶν παλιμψηστων τούτων φύλλων γέγραπται διὰ κινναδάρεως ἢ ἐπιγραφή, *II' ἐβδόμη πληρῆ τῆς χαλάτης*, ἧς τὸ πνευμοιοτύπον ὄρα ἐν πίνακι A', ἀριθ. 3.

Ἄριθ. 32.

Τεῦχος μεμβράνινον εἰς 4^{ον} (0,29×0,215) τῆς I—IA' ἑκκτονταετηρίδος συγκείμενον ἐκ 231 φύλλων. Γράψιμον ὠραῖον ἀνορθογραφία ἰκαναί. Ὁ ἀντιγραφεὺς ποιεῖται χρῆσιν καὶ τῶν ἐν τῷ Δ' (ἀριθ. 6) πίνακι πνευμάτων· τὸ κείμενον ἐν διστήλῳ. Περιεχόμενα:

1. **ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ** ἀλόγος εἰς . . . ἀγα τὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Σαούλ· καὶ περὶ ἀνεξικακίας· καὶ τοῦ δεῖν φεῖσθαι τῶν ἐχθρῶν». Ἀρχ. *«Ὅτ' ἂν χρόνια τις καὶ σκληρὰ»*¹, φ. 1^α.

2. **«ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** ὅτι μέγα ἀγαθὸν οὐ τὸ μετιέναι μόνον ἀρετῆν· ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπαινεῖν ἀρετῆν· καὶ ὅτι μείζον ἔστησε τρόπαιον φεισάμενος τοῦ Σαούλ ὁ Δαυὶδ ἢ ὅτε τὸν Γολιᾶθ κατήνεγκεν· καὶ ὅτι ἑαυτὸν μᾶλλον ἢ τὸν Σαούλ ὠφέλησε τοῦτο ποιήσας· καὶ εἰς τὴν ἀπολογία αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν Σαούλ». Ἀρχ. *«Ὑμεῖς μὲν ἐπηρέσατε»*², φ. 14^α.

3. **«ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** εἰς τὴν πίστιν τῆς Ἄννης

καὶ εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ εἰς τὴν ἐπιεικίαν καὶ περὶ τῆς εἰς τοὺς ἱερέας τιμῆς· καὶ εἰς τὸ δεῖν καὶ ἀρχομένους ἀρίστου καὶ λήγοντας εὐχεσθαι». Ἀρχ. *«Οὐδὲν ἄρα εὐχῆς»*¹, φ. 30^α.

4. **«ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** πρὸς τοὺς ζητοῦντας τίνος ἐνεκεν οὐκεκμέσου (sic) γέγονεν ὁ διὰ βόλος· καὶ ὅτι οὐδὲν ἡμᾶς βλάπτει ἢ τούτου πονηρία ἐὰν προσέχωμεν· καὶ περὶ μετανοίας». Ἀρχ. *«Ὁ μὲν Ἰσαὰκ ἐπιθυμήσας»*², φ. 41^β.

5. **ΛΑΘΛΑΟΥ** «Διήγησις πατέρων περὶ τίνος ταξείωτου». Ἀρχ. *«Ἐρ τοῖς χρόνοις Νικήτα τοῦ πατρικίου ἐν καρταγέρν τῆς ἀφρικῆς γέγονέν τι τοιοῦτον»*, φ. 47^α.

6. **«ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ** λόγος ἱστορικός». Ἀρχ. *«Ἐγένετο ἐν Ἀλεξάνδρῳ τί τοιοῦτον· ἐπίσκοπος τις εὐλαβῆς πάνυ»*, φ. 50^α.

7. *«Ἐκ τῆς αὐτῆς ἱστορίας»*. Ἀρχ. *«Ἐρ ταῖς ἡμέραις υἱοῦ Ἡρακλείου πλοῦσις τις»*, φ. 51^α.

8. **ΛΑΘΛΑΟΥ** «λόγος περὶ ἀκτημοσύνης καὶ περὶ τοῦ μὴ μεμονομένως ζῆν». Ἀρχ. *«Ἀδελφοὶ καὶ πατέρες μεγίστην δωρεὰν»*, φ. 52^α.

9. **«Ὀπτασία Κοσμᾶ τινὸς μοναχοῦ, φοβερὰ καὶ ὠφέλιμος»**. Ἀρχ. *«Εἰ μὲν οὖν μικρὰς ἄρα καὶ»*, φ. 53^β.

10. **«Θαῦμα γενόμενον ἐν τῷ Βυζαντίῳ, ὠφέλιμον καὶ παράδοξον»**. Ἀρχ. *«Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ»*, φ. 61^α.

11. **ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ** ἀ' ἠθικὰ ἐκ τῆς πρὸς Φιλιππισίους ἐπιστολῆς· ὅτι ἡ κατὰ ἀλήθειαν ἐλεημοσύνη καὶ παθῶν ἀπαλάττει τοὺς κεκτημένους αὐτῆν· καὶ ὅτι ἀπὸ ἐλέους ὁ Θεὸς ἄνθρωπος γέγονεν». Ἀρχ. *«Ἀκολουθήσωμεν ἀγαπητοὶ καὶ μιμησώμεθα»*, φ. 65^α.

12. **«Ὀμιλία** πρώτη κατεκλογῆν (sic) τοῦ **ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ**· εἰς τὰ *Παῦλος καὶ Τιμόθεος δοῦλοι* κτλ. Ἀρχ. *«Τί δήποτε ὁ θεῖος Παῦλος οὐδαμοῦ τῷ κλήρῳ γράφει»*³, φ. 67^β.

13. **«ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** λόγος Β'. ἐκ τῆς πρὸς Φιλιππισίους ἐπιστολῆς· ἠθικός· ὅτι οὐ χαλεπὴ ἢ πενία· βρῦς δὲ μᾶλλον ὁ πλοῦτος· καὶ ὅτι ἡ προαίρεσις καὶ τὸν πλουτοῦντα καὶ τὸν παινόμενον (sic) παρασκευάζει ἐνευθυμία (sic) καὶ ἐναθυμία (sic) εἶναι· καὶ ὅτι οὐδεὶς ποτὲ τῶν πιστευσάντων τῷ Θεῷ ὑπὸ πτωχείας καὶ ἐνδείας ἀπέθανεν· καθὼς περὶ τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουτοῦ ἐν τῇ Γραφῇ ἐκφέρεται». Ἀρχ. *«Οὐδὲν τοῦ διαβόλου μαρῶτερον»*⁴, φ. 73^α.

1. Migne, Patrol. τ. 54, σ. 675.—2. Αἰτ. τ. 687.

1. Migne, τ. 54, σ. 643.—2. Αἰτ. τ. 49, σ. 257.—3. Αἰτ. τ. 62, σ. 133, γραμμὴ 38.—4. Αἰτ. σ. 194, γραμμὴ 13.

14. «ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ λόγος Γ' ἐκ τῆς πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῆς ὅτι οὐ δεῖ (sic) ἐπιτοῖς θνήσκουσιν ἐν ἀμαρτίαις ὀρνεῖν· ἀλλὰ καὶ ζῶσιν· καὶ ὅτι μεταθνήσκον (sic) ὠφελούσιν εὐχαὶ καὶ ἐλεημοσύναι». Ἀρχ. «*Oὐ κακὸν θάνατος*»¹, φ. 78².

15. «ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ λόγος Δ'. ἠθ(ικός)· ἐκ τῆς προσφιλιππησίους (sic) ἐπιστολῆς· ὅτι οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ βασιλεῖς ἕλχιον διατοῦτο ἐχρεῖοντο (sic)· ὡς σύμβολον ἔχοντες τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας τὸν ἔλεον· καὶ ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ· ἐγκώμιον ἐλεημοσύνης». Ἀρχ. «*Τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχοντες*»², φ. 81³.

16. «ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ἐκ τῆς πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῆς εἰς τὸ ῥητόν· τὸ εἰτις παρακαλῶν ἐν Χριστῷ· ἦτις (sic) παραμυθίαν ἀγάπης» κτλ. Ἀρχ. «*Οὐδὲν ἀμεινον, οὐδὲν γολοστοργώτερον*»³, φ. 85⁴.

17. «ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ἐκ τῆς προσφιλιππησίους (sic) ἐπιστολῆς λόγος Η'. ἠθ(ικός)· ὅτι μετὰ πίστεως καὶ ἔργων χρεῖα (sic) καὶ περὶ ταπεινοφροσύνης». Ἀρχ. «*Πιστεύωμεν τοῦτον*»⁵, φ. 91⁶.

18. «ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς· εἰς τὸ ἵνα γένησθαι ἀμειπτοι κτλ. καὶ ὅτι οὐ δεῖ (sic) γογγύζειν ἐν ταῖς θλίψεσιν καὶ περὶ τῆς τοῦ Ἰωβ ὑπερμονῆς· καὶ ὅτι οὐ δεῖ πενθεῖν πικρῶς τὸν τελευτήσαντα· εἴτε δίκαιος εἴτε ἀμαρτωλός· ὁ μὲν γὰρ εἰς ἀνάπαυσιν ἀπέρχεται ὁ δὲ ὡς μετνοῶν· τοῦ ἀμαρτάνειν ἐνεκότη». Ἀρχ. «*Ὅρας ἀγαπητέ ὅτι παιδαύει*»⁶, φ. 95⁷.

19. «ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ· εἰς τὸ ῥητόν τῆς πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῆς· τὸ σπουδαιότερος οὖν ἐπεμψα Ἐπαφρόδιτον» κτλ. Ἀρχ. «*Ἀγαπητοί, οὗτος ὁ Ἐπαφρόδιτος*»⁷, φ. 100⁸.

20. «ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ εἰς τὸ ῥητόν τῆς πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῆς· εἰς τὸ φοβοῦμαι μήπως ἄλλοις κηρύξας» κτλ. Ἀρχ. «*Ὅρατε ἀγαπητοί· ὁ μακάριος Παῦλος*»⁸, φ. 107⁹.

21. «ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ἐκ τῆς προσφιλιππησίους ἐπιστολῆς καὶ λόγος ἠθικός· ὅτι πρὸς τὴν τοῦ Κυρίου πολιτείαν δεῖ (sic) ρυθμίζειν ἡμᾶς ἑαυτούς· καὶ ὅτι πρὸς ἀρετὴν οὐδὲν βλάπτει (sic) δύναται τὴν ἐνάρετον ψυχὴν· ἀλλὰ μόνως προαιρέσει· χρεῖα (sic)» Ἀρχ. «*Φησὶν ὁ θεὸς ἀπόστολος· μμηταί μου*»⁹, φ. 110¹⁰.

22. «ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ἐκ τῆς προσφιλιππησίους ἐπιστολῆς· εἰς τὸ ῥητόν· πολλοὶ περιπατοῦσιν ὄως πολλάκις»¹ κτλ. φ. 114⁵.

23. «ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ εἰς τὸ ῥητόν τῆς πρὸς Φιλιππησίους τὸ χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε πάντῃ ἐρῶ» κτλ. Ἀρχ. «*Μακάριοι οἱ πενθοῦντες*»², φ. 121⁶.

24. «ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ἐκ τῆς πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῆς ὅτι οὔτε βασιλεὺς οὔτε ἄλλοις τις τὸν παρόντα βίον δύναται ἐκτὸς θλίψεως καὶ φροντίδος διελεῖν· καὶ ὅτι οὐδὲ τοὺς ἐξοθεν (sic) στεφάνους ἐκτὸς θλίψεως καὶ πόνων εὐροί τις ἂν καὶ ὅτι μέγα κέρδος ἡ λύπη ἢ διατάς ἀμαρτίας τὰς ἰδίας, ἢ διὰ τὰς τῶν ἐτέρων». Ἀρχ. «*Πολλὴν θλίψιν εἶχον*»³, φ. 126⁷.

25. «ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ λόγος ἠθικός ἐκ τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς». Ἀρχ. «*Ἀγαπητοί, πάντοθεν*», φ. 133⁸.

26. «ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ἐκ τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς· εἰς τὸ συνίστημι δὲ ὑμῖν Φωθὴν τῆν ἀδελφὴν» κτλ. Ἀρχ. «*Ὅρα ἀγαπητέ, διὰ πόσων*»⁴, φ. 139⁹.

27. «ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ἐκ τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς εἰς τὸ ἀσπάσασθε Ἐπαινετὸν τὸν ἀγαπητόν μου» κτλ. Ἀρχ. «*Πολλοὺς καὶ τῶν σφόδρα*»⁵, φ. 143¹⁰.

28. «ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ἐκ τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς· εἰς τὸ παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς» κτλ. φ. 155¹¹.

29. «ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ εἰς τὴν λίμνην Γενησαρέτ καὶ εἰς Πέτρον τὸν ἀπόστολον». Ἀρχ. «*Τότε διδάσκαλος*»⁷, φ. 163¹².

30. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ὁμιλία πρὸς τοὺς ἰς (sic) τὰς ἵπποδρομίας ἀπελθόντας· καὶ εἰς τὸ ῥητόν τοῦ εὐαγγελίου εἰσελάθετε διὰ τῆς στερῆς πύλης» κτλ. Ἀρχ. «*Βούλομαι τῆς στερῆς πύλης*»⁸, φ. 170¹³.

31. «ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ὁμιλία μετὰ τὰς κανλάδας· τῇ ἐξῆς κα-αμεθούτων καὶ περὶ τῶν εἰς καπηλεία (sic) εἰσιόντων· καὶ ὅτι τὸν διδάσκαλον οὐ χρὴ ἀπογινώσκειν τῶν μαθητῶν· κἂν μηπροστοπαρόν (sic) πειθωνται καὶ εἰς τὸν Λάζαρον». Ἀρχ. «*Τὴν χθὲς ἡμέραν*»⁹, φ. 181¹⁴.

1. Migne, Patrol. τ. 62, σ. 202, γραμ. 37.
2. Αἰτ. σ. 209, γραμ. 21.—3. Αἰτ. σ. 213.
4. Γραπτὸν Ζ'.—5. Migne, τ. 62, σ. 234, § ε'.—6. Αἰτ. σ. 241, § β' γρ. 44.—7. Αἰτ. σ. 249.—8. Αἰτ. σ. 267.—9. Αἰτ. σ. 269-275.

1. Migne, Patr. τ. 62, σ. 275.—2. Αἰτ. σ. 281.—3. Πρβλ. τὴν ΙΕ' Ὀμιλ. αἰτ. σ. 288 κ. ἐξ.—4. Αἰτ. τ. 60, σ. 663, § β', γρ. 42.—5. Αἰτ. σ. 667.—6. Αἰτ. σ. 675.—7. Αἰτ. τ. 64, σ. 47. Ἡ δολιχία αὕτη συγκατατάσσεται ταῖς νόθοις.—8. Αἰτ. τ. 48, σ. 1043.—9. Αἰτ. σ. 963.

32. «ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣΤὸν Λάζ(αρον) λόγος Γ' καὶ ὅτι αἱ ψυχαὶ βιοθαν[ά]των οὐ γίνονται δαίμονες καὶ περὶ κρίσεως καὶ ἐλέγ. . . .» Ἀρχ. «*Ἐθαύμασα τὴν ἀγάπην*»¹, φ. 203^ε.

33. «ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣΤὸν πλούσιον καὶ εἰστὸν Λάζαρον λό(γος) Δ' καὶ τίνος ἔνεκεν οὐκ εἶπεν ἔλαβες (sic) τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου ἀλλὰ ἀπέλ(αβες) (sic) καὶ διατι οἱ μὲν δίκαιοι κινδύνοις περιπίπτουσιν οἱ δεσμαρτωλοὶ (sic) τούτους διαφεύγουσιν». Ἀρχ. «*Οὐ ταυ-λόχοντα*»², φ. 214^ε.

Ἀριθ. 33.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς 4^ο (0,295×0,20) τῆς ΙΔ' ἑκατοντ. καλῶς ἐσταχωμένον, περιέχον δὲ τοὺς Δ' ἀσκητικούς λόγους

Ἰωάννου τῆς Κλίμακος.

1. Πίναξ αὐτῶν καὶ εἰκὼν τῆς κλίμακος ἀπὸ φ. 4^α.

2. Ἐπιστολὴ τοῦ ἀββᾶ Ἰωάννου, ἡγουμένου τῆς Ραίθου, πρὸς Ἰωάννην τὸν Σχολαστικόν, φ. 6^α.

3. Ἀπάντησις Ἰωάννου τοῦ Σχολαστικοῦ, φ. 7^α.

4. «Δανιὴλ μοναχοῦ Ραίθου, εἰς τὸν βίον τοῦ ἀββᾶ Ἰωάννου, τοῦ κατ' ἐπωνυμίαν Σχολαστικοῦ», φ. 8^α.—Ἐπεταί βίος ἐν ἐπιτομῇ τοῦ αὐτοῦ.

5. «Τοῦ ἀββᾶ Ἰωάννου ἡγουμένου τῶν ἐν Σινᾷ ὄρει μοναχῶν, πλάκες πνευματικάι. Λόγος ἀσκητικός, περὶ τῆς τοῦ ματαίου βίου ἀναχωρήσεως: Λόγος α'». Ἐπονται οἱ λοιποὶ λόγοι³.

1. M i g n e, τ. 48, σ. 981.—2. Ἀδτ. σ. 991.

3. Ἄπαν τὸ περιεχόμενον τοῦ τεύχους εὔρηται ἐν τῇ ἐκδόσει M i g n e (Patrol. τ. 88). Ὁ δ' ἐκ τῶν ἡμετέρων μοναχῶν Σωφρόνιος ὁ Ἐρημίτης, θεῖψ ζήλω κινηθεῖς, ἐδημοσίευσεν αὐτὸ ἐκ χειρογράφων τοῦ ἁγ. Ὄρους ἐν τεύχει φιλοκάλως τετυπωμένῳ, ἐπιγραφομένῳ δὲ οὕτω: «Κλίμαξ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου καθηγουμένου τοῦ Σιναίου ὄρους τὸ πρῶτον ἤδη (I) ἐκδοθεῖσα ἑλληνιστὶ ὑπὸ τοῦ ἐν Ἁγίῳ ὄρει Ἄθω παρὰ τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ Σωφρονίου Ἐρημίτου ἐπὶ τῇ βᾶσει μεμβραίνων χειρογράφων τῆς ἐν τῷ ἁγιωνύμῳ ὁ.εἰ ἱερᾶ: μονῆς τοῦ ὁσίου π. ἡ. Διονυσίου. Δεπάνη τῶν ἐκ Ραίθου τοῦ ἀδελφῶν Σ. Κεχαϊόγλου. Ἐν Κων, πόλει, 1883», εἰς 4^ο σελ. 190. Ὁ αὐτὸς δ' ἐξέδωκε καὶ παράφρασιν τῆς Κλίμακος τῷ αὐτῷ ἔτει.

Ἀριθ. 34.

Τεῦχος χαρτῶν (0,31×0,205) τῆς ΙΔ' ἑκατ. περιέχον τοὺς ἀσκητικούς λόγους

Ἰωάννου τῆς Κλίμακος.

Φέρει δὲ ἐπιγραφὴν τοιαύτην: «Κλίμαξ θείας ἀνόδου». Προηγείται προοίμιον, πίναξ καὶ «*Δανιὴλ μοναχοῦ ταπεινοῦ Ραίθου*» εἰς τὸν βίον τοῦ ἀββᾶ Ἰωάννου τοῦ ἡγουμένου τοῦ ἁγίου ὄρους τοῦ Σινᾶ: τὸ ἐπίκλην Σχολαστικοῦ». Ὑπὸ τὴν πῆξαν τοῦτου: «*Δανιὴλ μοναχοῦ ταπεινοῦ Ραίθου*» εἰς τὸν βίον τοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Σχολαστικοῦ πεπεράμαι κυροῦν ἐν βραχέσι πλείστα: ῥήτορι γὰρ κἄλλος: συντομία ἔπους». Ἐπεταί Ἰωάννου τῆς Κλίμακος ἀπάντησις πρὸς Ἰω. τὸν Ραίθου, ἔχουσα εἰς τὸ τέλος ταῦτα: *Πρόλογος τοῦ λόγου, οὗ ἡ ἐπωνυμία Πλάκες πνευματικάι: τέλος τούτου.* Ἐπονται οἱ λ' ἀσκητικοὶ λόγοι, ἦτοι αἱ Πλάκες: ὑπὸ τὴν πῆξαν δὲ αὐτῶν γέγραπται δι' ἐρυθρᾶς μελάνης: «*Ἀνάγνωθι ὧ ἐπιστάτα: καὶ τὸ ἐν τῇ ἐτέρᾳ σελίδι εἰς ὄρησιν τῶν ἀκουσομένων*», ὅπερ ἐπιγράφεται «*Προσλαλιὰ πνευματικῆς ἀναστάσεως*», ἧς ἡ ἀρχὴ *Ἀναβαίτετε*¹ κτλ. Εἶτα, ἡ εἰκὼν τῆς κλίμακος μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν Πλακῶν, δέκα στίχοι ἀποσβεσθέντες χιαστὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀντιγράφου, καὶ τέλος τὸ ἀκούουθον ἐξἄστιχον:

Θεὸς διττὸν οὐκ ἔχων τῶν πνευμάτων·
Ἐχει τὸ περιττὸν· οὐδενὸς τῶν σωμάτων·
Αὐτὸς μετασχὼν οὐρεούσης τετραδός:
Δισθήσεων πέφυκεν ἔξω πεντάδος:
Κίνησιν οὐ πάσχων δὲ διπλῆς ἐξάδος:
Φέρει τὸ σεπτὸν τῆς ἀρίστης ἐπτάδος:

Ἐπεταί «*Πρὸς τὸν ποιμένα τὸν ἐκείσε, τοῦ Ἰωάννου γράψαντος πρὸς τὸν τῆς Ραίθου*» ὁμιλία ἀναγγραφομένη λα' παρὰ Σωφρονίου (σ. 171). Ἐν τέλει δὲ αὐτῆς ἀναγινώσκονται τὰ ἐξῆς δύο ἐπιγράμματα:

Ἰωάννη κράτιστε τὰς θεωρίας,
Ἐδειξας ἐξέδωκας ὕψους μόνας.

Ἄλλο.

Κόπους παρέσχες τοῖς μονασταῖς ὡς μόνας,
σκοτεινὰ φράζων ἢ φρονῶν Ἰωάννη.

Τῷ συντελεστῇ τῶν καλῶν θεῷ χάρις.

1. Ἰδὲ ἐκδ. Σωφρονίου σ. 170.

ἑτέρα δὲ γραφὴς σύγχρονος ἐσημείωτε τὰδε·

Σὺ δέ μοι σκόπει κάλλιστα διὰ τριπλῆς δεκάδος, τὸν ἐκ τῶν χάρτου ἀριθμῶν τῶν τῆς βίβλου τετραδῶν τὸν Ἰωάννου ἀριθμὸν τριακάδους βαθμίδων.

Ἔπεται τέλος ἐν δυοῖς σελίσι Πασχάλιον τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ ἔτους 750 μὲχρι τοῦ 757 ἔτους· ὅθεν δὴ-λον ὅτι τὸ παρὸν τεῦχος ἐγράφη ἐν ἔτει 1341·

Ἄριθ. 35.

Τεῦχος συγκείμενον ἐκ φύλλων μεμβράνινων καὶ βομβυκίνων 161, εἰς 4^ο (0,325×0,26), ΙΔ' ἑκατοντ. Τὰ πρῶτα τέσσαρα φύλλα μεμβράνια, τὰ ἀκόλουθα 116 βομβύκινα, τὰ μεθεπόμενα πέντε μεμβράνια γραφέντα ὑπὸ τῆς χειρὸς ὑφ' ἧς ἐγράφησαν καὶ τὰ προηγούμενα τέσσαρα (ἦτοι τῷ 1318)· τούτοις ἐπονται 36 ἕτερα φύλλα μεμβρ. γραφέντα ταχυγραφικῶς τῷ 1322 ὑπὸ Μιχαὴλ μοναχοῦ, ὅστις ἔγραψεν ἴσως καὶ τὰ προηγούμενα. Περιέχει

1. Ὁμιλίας (μβ') ΙΔ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ εἰς τὸ κατὰ Ἰω. Εὐαγγέλιον. Ἐπὶ τοῦ 1^ο φ. ἀναγι-νώσκεται ἡ ἐπιγραφή: «Βιβλίον α' ὀμιλίας α' τοῦ ἐν ἀγ. π. ἡ. Ἰω ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντ. τοῦ Χρυσοστόμου»¹. Ἀρχ. «Οἱ τῶν ἀγῶνων τῶν ἐξωθεν θέα». Τὸ κείμενον ἐν μὲν τοῖς μεμβρ. φ. (1-4 καὶ 121—125) γέγραπται ἐν διστήλῳ, ἐν δὲ τοῖς βομβυκίνοις ἐν μονοστήλῳ ὑπὸ χειρὸς ἑτέρας. Εἰς τὸ τέλος ὁ ἀντιγραφεὺς ἔγραψε διὰ κινναβάρους: «† ἔτους 750 μὲ (1318) ἐν μηνὶ ρομβρίῳ ἡμέρα παρασκευῆ ὥρα ἡ'».—Αὐτόθι ἀναγινώσκεται καὶ ἡ ἐπομένη σημείωσις γραφείσα ὑπὸ ἑτέρας χειρὸς: «Εἰς τοὺς 750 μὲ (=1349) χρόνους ἐκημύθησαν οἱ παῖδες τοῦ δοῦλ(ου) τοῦ Θεοῦ. Ἰω τοῦ Βιζιάρτι· καὶ τῆς συμβίου αὐτοῦ Εἰδωκίας τῆς Ἀτομήσας· οὗ τὰ ὀνόματα τῶν κεκοιμημένων· Ἀσὸν ὁ Σέργιος· Μιχα(ήλ) ὁ Ἀτομ(ης)· Γεώργιος ὁ Σιταλερίμ· Ἐλεση ἡ ὠγοθέτενα (γρ. ἡ Λογοθέταινα) Ἀντὰ ἡ Κε,ουλήνα Θεοδωρος ὁ Σζάσις· Ἀσὸν ὁ Σέργιος· Μιχὰ(ήλ) ὁ Ἀτομ(ης) καὶ εἰτας (=εἰ τις) πιάσι τὸ βιβλίον ἐτοῦ(ο) καὶ ἀναγνώστω ὡλοῖ ας τοῦ μακαρίστου».

2. «Εὐαγγέλιον κατὰ Μαρθῆον ἐξηγηθὲν παρὰ τοῦ Βουλγαρίου ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ», οὗ ἡ

1. Τὸ ὄνομα «Χρυσοστόμου» γέγραπται ἐν πρωτοφανεῖ μοι μονογράμματι, οὗ τὴν εἰκόνα δρᾶ ἐν Δ' πίνακι ἀριθ. 3.

ἀρχή· «Οἱ μὲν πρὸ τοῦ νόμου· εἰς τὸ τέλος· «† ἐτελειώθη τὸ παρὸν Εὐαγγέλιον ὁ καταματ-θ(αιος) διὰ χειρὸς Μιχαήλ ἀλιτροῦ· καὶ μὴ μεμψήσθε διὰ τῶν πολλῶν μου σφαλμάτων· ἔτους 750 μὲ ἐν μηνὶ ἰουρί(φ)· ἡμέρα δ'»—Ἐπονται: «Εἰς τὸ Βίβλος Γενέσεως: τετράστοιχα ἱαμβεία» (sic).

† Ὅρας τελώνην καὶ βλέψεις οἶα γράφει·
Ἄδραμ υἱὸν τὸν λόγον δείκνυσί σοι·
καὶ παῖδα Δαυὶδ τὸν Θεὸν λέγει·
ἐν τῇ πρὸς ἡμᾶς σαρκικῇ παρουσίᾳ.

Παρέπονται ἀποσπύσματα «ἐκ τοῦ Κλήμα-κος», «Στίχοι κατὰ ἀλφάβητον εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν γραμμάτων Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου», ὧν ἡ ἀρχή: «Ἀρχὴν ἀπάντων καὶ τέλος ποιῶντες· μεθ' οὗς δικταβή «Περὶ τοῦ ἀλλ' ἐνευεν (sic) ἀλλήλοις τῶν ἀναβαθρῶν», ἧς ἡ ἀρχή: «Τὸ τῶν ἀναβαθμῶν ἀλλη-λοῦσια».

Τὸ 6^ο τοῦτο μέρος τοῦ τεύχους ἔγραψεν ὁ Μιχαὴλ ἐν μονοστήλῳ. Ὁ δὲ σταχωτῆς ἔσω-θεν τῶν πινακίδων προσήρμωσε δύο διαφόρων τευχῶν (1' καὶ ΙΑ' ἑκατ.) φύλλα ἔχοντα μέρος θεολογικῶν ὀμιλιῶν. Ἡ γραφή τῶν 116 βομβ. φύλλων φαίνεται μοι ἀρχαιοτέρα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος· ὅθεν ὑποτίθημι ὅτι ὁ Μιχαὴλ συνεπλήρωσε μᾶλλον παλαιὸν τεῦχος προσθεὶς τὰ ὀλίγα μεμβράνινα φύλλα· ἔστι δὲ ἡ γραφή αὐτοῦ τοῦ Μιχαὴλ ταχυγραφικὴ καὶ ἀξία ἴσως πρὸς ἰδιαιτέρην παλαιογραφικὴν μελέτην· ἐλ-χιστον ταύτης δείγμα εὗρισται ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ Β' πίνακι ἀριθ. 1.

Ἄριθ. 36.

Τεῦχος χαρτῶνον εἰς μ. φ. (0,350×0,20)· ὁ χάρτης στιλπνός· ἐγράφη ἐν Ἄθῳ ὑπὸ Σωφρονίου τῷ 1622 κατὰ παραγγελίαν Νεοφύ-του ἱερομονάχου. Ἐπιγράφεται:

«Συναξάριον σὺν Θεῷ τῶν ἀπανταχό-θεν τῆς οἰκουμένης ἀγίων· διαλαμβάνον συνεπυγμένως ὅθεν τε ἦν ἕκαστος· καὶ ποῦ καὶ πό-τε καὶ πῶς· εἴτε φημί δι' ἀθλήσεως, εἴτε ἀσκή-σεως τὸν βίον διήνυσεν· ἔτι τε καὶ περὶ τῶν δεσποτικῶν καὶ ἐτέρων ἐπισήμων ἑορτῶν· οἱ δὲ στίχοι ἐτέθησαν ἄγαν ἀρίστως, ὑπὸ Χρυστο-φύρου πατρικίου¹ καὶ ὑπάτου τοῦ Μιτυλη-ναίου· οἱ μὲν ἱκμβοι, ἐν ἐγκωμίου τάξει· τό, τε ὄνομα καὶ τὸ τέλος τοῦ ἐγκωμιαζομένου δη-

1. F a b r. Bibl. G. XI, σ. 594, Harless.

λοῦντες· ὁ δὲ εἰς τὸν πρῶτον ἅγιον ἠρωϊκός, δηλῶν ὁμοῦ τό, τε ὄνομα καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ καὶ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐτελειώθη· ἐν δὲ ταῖς πρώταις ἡμέραις, δηλοῖ καὶ τὰ τῶν μηνῶν ὀνόματα». Οἱ βλοῖ τῶν ἁγίων ἄρχονται ἐν τῷ τεύχει τούτῳ ἀπὸ τῆς 1 Σεπτεμβρίου μέχρι τοῦ τέλους τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου. Συγγραφεὺς δὲ τοῦ ἐπιτόμου τούτου Συναξαρίου ἐστὶ, κατὰ Νικόδημον τὸν Ἀγιορείτην, Μαυρίκιος ὁ διάκονος τῆς Μ. Ἐκκλησίας· οὗ τὸ πόνημα παρέφρασε τὸ πρῶτον Μάξιμος ὁ Μαργουίνιος, ὕστερον δὲ αὐτὸς ὁ Νικόδημος προσθεῖς σημειώσεις, βιβλιογραφικὰς εἰδήσεις, κριτικὰς παρατηρήσεις καὶ σοφὰ συμπληρώματα¹.

Τὸ τεῦχος γραφέν λίαν φιλοκάλως καὶ ἐπιμελῶς φέρει εἰς τὸ τέλος τὴν ἐξῆς τοῦ γραφέως σημείωσιν: «† Ἡ βιβλος ἐσχεν ἤδη σὺν Θεῷ πέρας, | ἔγραψεν ἰδοὺ Σωφρόνιος ἐν πόρῳ: | Λοιπὸν συγγνώμη καὶ αὐτῷ τοὺς ὡσεὶ ἐντροφῶντας, | ὅτι γραμμῶν ἄπειρος, τυγχάνω ὡς ἐπίπαν: — ἔτους ΖΡΑ', ἐγράφη ἐν τῷ ἀγρονύμφῳ ὄρει τῷ Ἀθῶν». Ὁ αὐτὸς δέ, κατ' ἐντολὴν βεβαίως τοῦ ὄρωτου, ἐσημείωσε καὶ τὰ ἐπόμενα: «† ἐγὼ εὐτελής Νεόφυτος ἱερομόναχος στέλλω τὴν παροῦσαν βιβλον εἰς τὴν σεβασμίαν καὶ ἱερὰν μονὴν τῶν παμμεγίστων ταξιαρχῶν Μιχαήλ καὶ Γαβριήλ τοῦ Λειμόνος εἰς ψυχικὴν μου σωτηρίαν· καὶ γὰρ γράψετε καὶ τὰ τρία ὀνόματα· ἤγουν, τὸ ἐμὸν, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου, καὶ τῆς μάμμης μου· τὰ δ' ἐξοδα ταύτης εἰσὶν χίλια» (ἐννοεῖται ἄσπρα). Ἄλλ' ὁ ἀριθμὸς «χίλια» ἀποσβεσθεῖς ἀντικατέστη ὑπ' ἄλλης χειρός, ἴσως τῆς τοῦ ἀφιερῶσαντος, διὰ τοῦ ἀριθμοῦ «δύο χιλιάδες».

Ἀριθ. 37.

Τεῦχος μεμβράνινον εἰς 4^ο (0,30×0,235), τῆς Γ'—ΙΑ' ἑκατοντ., συγκείμενον ἐκ φ. 288.

Εὐαγγελιστάριον δίστηλον, μετὰ μουσικῶν τόνων.

Ἀριθ. 38.

Τεῦχος μεμβράνινον εἰς 4^ο (0,30×0,24) τῆς ΙΑ' ἑκατοντ., συγκείμενον ἐκ φ. 208.

1. Ἡ παράφρασις αὕτη ἰδουμοσιεύθη τὸ α' ἐν Βενετίᾳ 1819, εἰς 3 τόμους εἰς 4^ο, τὸ β' ὑπὸ Σωφρονίου Χ. Ἀσλάνογλου ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1842 εἰς 13 τομίδια εἰς 8^ο, τὸ γ' ὑπὸ Θ. Ν. Φιλαδέλφειος ἐν Ἀθήναις, 1868, τόμ. 2 εἰς 4ον, καὶ δ' ὑπὸ Ραφτάνῃ ἐν Ζακύνθῳ.

Εὐαγγελιστάριον δίστηλον μετὰ μουσικῶν τόνων καὶ ἀρχικῶν κεφαλῶν στοιχείων ἐξειργασμένων ὑπὸ καλλιτέχνου χειρός. Εἰς τὸ τέλος αὐτοῦ ἀναγινώσκειται σημείωμα περιέχον τὸ σχῆμα καὶ τὰς ὀνομασίας τῶν ἐν τῷ τεύχει εὑρισκομένων μουσικῶν σημείων. Ἴδε δὲ αὐτὸ ἐν Πίνακι Β', ἀριθ. 2, ἐνθα περιέχεται τὸ πανομοιότυπον ἐξ γραμμῶν καὶ πάντων τῶν σημαδίων. (Πρβλ. τὸν Πρόλογον σ. 5).

Ἀριθ. 39.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς μ. φ. (0,315×0,215) γραφέν ἐν διστήλῳ τῷ 1554· σύγκεται ἐκ 49 τετραδίων ἠριθμημένων, ἧτοι φύλλων 392. Κατὰ τὴν ΙΖ' ἑκατοντ. ἦν κτῆμα Σεραφεῖμ ἱεροδιακόνου.

Τριώδιον ἔχον ἐν τέλει τὴν ἐπομένην σημείωσιν: «Ἐτονος Ζεβ' ἰνδ. ιθ'—Σωθῆ ὁ γράψας, ἐλεηθῆ ὁ ἔχωρ.—Ἡ μὲν χεὶρ γράψασα σήπετε τάφῳ· ἡ δὲ γραφῆ (sic) μένη εἰς χρόνον πληρυστάτη· ἀμήν· ἀμήν· ἀμήν». Ἀπαντᾷ δὲ καὶ ἡ ἐξῆς δῆλωσις:

«Τὸ παρῶν βιβλίον· εἰπάρχ(ει) ἐμοὶ τοῖν Ἱεροδιακόνεσι· σεραφίμ· τοορτη, ἐρτεικουλι το της ἐφέσον· καὶ ὡς της μῆρ αὐ τῷ ἀπο ξε νόσι· ἀρευθελλμπτως αὐτον· ἐχέτο τας ἀράς των τρι ἀκοσίων· δέκακαὶ ὡκτῶ θεοφόρων· πατέρων ημῶν τῶν ἐν νικαία· καὶ του ἀγίου ενδόξου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου ἀμήν».

Ἀριθ. 40.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς μ. φ. (0,31×0,21) τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος.

Εὐαγγελιστάριον, οὗ ἡ πρώτη περικοπὴ ἐσφαλμένως ἀποδίδεται τῷ εὐαγγελιστῇ Ματθαίῳ.

Σημείωμα δὲ τι ἐπὶ τῆς πρώτης πινακίδος δηλοῖ, ὅτι ἀνῆκε τὸ τεῦχος παρεκκλησίῳ τινὶ τῆς μονῆς: «Εἰς τὸ παρακλήσιον τῆς ἀγίας καὶ ἱερᾶς τραπέζης τοῦ ὀνομαζομένου ραοῦ τοῦ τιμίου ἐνδόξου προφήτου προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, τὸν ἐν τοῖς δεξιῶσι τοῦ καθολικοῦ».

Ἀριθ. 41.

Τεῦχος βομβύκινον εἰς 4^ο (0,32×0,23) τῆς ΙΒ'—ΙΓ' ἑκατοντ., συγκείμενον ἐκ φ. 221· τὸ κείμενον ἐν διστήλῳ· τὰ ἀρχικὰ κεφαλαῖα στοιχεῖα κεκαλλωπισμένα καὶ κεχρωματισμένα.

Εὐαγγελιστάριον.

Ἄρθ. 49.

Τεύχος μεμβράνινον εἰς 4^{ον} (0,33×0,24) τῆς Γ—ΙΑ' ἑκατοντ., συγκείμενον ἐκ φ. 338. Τὸ κείμενον ἐν διστήλῳ.

ΙΘ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ὀμιλῖαι, αἱ ἐπόμεναι:

1. Ὀμιλία, ἧς ἡ ἀρχὴ ἐλλείπει, φ. 1^α.
2. αἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ κ. ἡ. Ι. Χ. καὶ εἰς τὸ ἐκάστῳ κλίματι ἐφειστήκασιν ἄγ. γελιοι». Ἀρχ. α' *Ὅτως ἐπεφάνη ἡμῖν*¹, φ. 4^α.
3. α' Ὀμιλία εἰς τὸν περὶ φύσεως νόμον». Ἀρχ. α' *Πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος*², φ. 23^α.
4. «Περὶ τῆς τῶν μελλόντων ἀπολύσεως, καὶ τῆς τῶν παρόντων εὐτελείας». Ἀρχ. α' *Σγοδρὸν τὸ καῦμα*³, φ. 33^α.
5. «Διδασκαλία καὶ ἔλεγχος πρὸς τοὺς ἔχοντας συνεισάκτους. Λόγος α'». Ἀρχ. α' *Ἐπὶ μὲν τῶν προγόνων*⁴, φ. 40^α.
6. α' Ὀμιλία εἰς μάρτυρας Αἰγυπτίους». Ἀρχ. α' *Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ ἐξ Αἰγύπτου μάρτυρες*⁵, φ. 66^α.
7. «Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν· οἶδαμεν ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεόν, πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν· καὶ περὶ ὑπομονῆς· καὶ ὅσων τῶν θλίψεων τὸ κέρδος». Ἀρχ. α' *Ὡς διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου*⁶, φ. 71.
8. «Εἰς τὸν μα' ψαλμόν· ὃν τρόπον ἐπὶ ποθεῖ (sic) ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων· καὶ τίνος χάριν εἰς τὸν βίον εἰσενεχθεὶς μετωδῆς (sic) ψάλλεται· καὶ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίας». Ἀρχ. α' *Ἵμεις μὲν ἡμᾶς*⁷, φ. 78.
9. «Περὶ κενοδοξίας καὶ, ὅπως δεῖ τοὺς γονέας ἀνατρέφειν τὰ τέκνα». Ἀρχ. α' *Ἀράτις (sic) ἐποίησεν ὅπερ ἠξίωσα*⁸, φ. 92^α.
10. α' Ὀμιλία πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι δαίμονες τὰ ἀνθρώπινα διοικοῦσι ἐπὶ ταῖς τοῦ Θεοῦ κολάσεσι· καὶ σκανδαλιζομένους ἐπὶ ταῖς τῶν φαύλων εὐημερίαις· καὶ δυσπραγίαις τῶν δικαίων». Ἀρχ. α' *Ἐγὼ μὲν ἡλίπιστος*⁹, φ. 118^α.
11. α' Ὀμιλία εἰς τὴν προφητικὴν ῥῆσιν τὴν λέγουσαν· ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ἐποίησα φῶς καὶ σκότος κτλ. Ἀρχ. α' *Ὅλγα μὲν τὰ εἰρημένα*¹⁰, φ. 134^α.

12. α' Ὀμιλία περὶ προσευχῆς· Λόγ. α'». Ἀρχ. α' *Ἀμφοτέρων ἕνεκα προσήκει*¹, φ. 146^α.

13. α' Ὀμιλία περὶ προσευχῆς· Λόγος β'». Ἀρχ. α' *Ὅτι μὲν παντὸς ἀγαθοῦ*², φ. 152^α.

14. α' Ὀμιλία περὶ τοῦ μὴ δημοσιεῦειν τὰ ἀμαρτήματα τῶν ἀδελφῶν· μὴ δὲ κατεύχεσθαι τῶν ἐχθρῶν». Ἀρχ. α' *Μακαρίζω τῆς σπουδῆς*³, φ. 159^α.

15. α' Ὀμιλία· περὶ τοῦ μὴ ἀπογινώσκων τινὰς ἑαυτῶν· μὴ δὲ κατεύχεσθαι τῶν ἐχθρῶν· μὴ δὲ ἀπαγορεύειν ἐν τῷ μὴ λυμβάνειν αἰτουῦντας· καὶ πρὸς ἄνδρας περὶ τῆς πρὸς τὰς γυναῖκας εἰρήνης». Ἀρχ. α' *Πολίαις ὑμῖν ἔχω χάριτας*⁴, φ. 171^α.

16. α' Ὀμιλία ὅτι ἐπικίνδυνον καὶ τοῖς λέγουσι καὶ τοῖς ἀκούουσι τὸ πρὸς χάριν δημηγορεῖν· καὶ ὅτι χρήσιμον καὶ δικαιοσύνη μεγίστη, τὸ κατηγορεῖν τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων». Ἀρχ. α' *Ἰκαρῶς ὑμῶν οἶμαι*⁵, φ. 180^α.

17. α' Ὀμιλία εἰς τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν, διὰ δὲ τὰς πορείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω». Ἀρχ. α' *Πρὸς τὰς τοῦ μέλιτος*⁶, φ. 192^α.

18. α' Ὀμιλία εἰς τὸ γυνή· δέδεται νόμος, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῆ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς· ἐὰν δὲ κτλ. Ἀρχ. α' *Περὶ γάμου πρώην*⁷, φ. 205^α.

19. α' Ἐγκώμιον εἰς Μάξιμον· καὶ περὶ τοῦ ποίας δεῖ ἄγασθαι γυναίκας». Ἀρχ. α' *Ὅτι μὲν ἀπελείφθη*⁸, φ. 215^α.

20. α' Λόγος εἰς νεωτέραν χηρεύσασαν». Ἀρχ. α' *Ὅτι μὲν χαλεπὴν ἔλαβες*⁹, φ. 239^α.

21. α' Πρὸς τὴν αὐτὴν περὶ μονανδρίας». Ἀρχ. α' *Τὸ μὲν τὰς ἀπειρούς*¹⁰, φ. 253^α.

22. α' Ὀμιλία εἰς τὸν Φαρισαῖον καὶ τὸν τελώνην· καὶ περὶ ταπεινοφροσύνης καὶ προσευχῆς». Ἀρχ. α' *Καθάπερ ρεφῶν συνδρομή*¹¹, φ. 266^α.

23. α' Ὀμιλία εἰς τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν τὸ λέγων (sic), δεῖ δὲ καὶ αἰρέσεις εἶναι κτλ. Ἀρχ. α' *Ἰκαρῶς πρώην*¹², φ. 284^α.

24. α' Ὀμιλία· εἰς τὸ εἰρήνην διώκετε μετὰ

1. Migne, Patrol. τ. 59, σ. 687. — 2. Αἰτ. τ. 48, σ. 1081. — 3. Αἰτ. τ. 51, σ. 347.
4. Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ λόγου τούτου ἀγνοεῖται παρὰ Migne, τ. 47, σ. 495, καὶ ἐν ὑποσημειώσει.
5. Migne, Patrol. τ. 50, σ. 693. — 6. Αἰτ. τ. 51, σ. 165. — 7. Αἰτ. τ. 55, σ. 155. — 8. Αἰτ. τ. 64, σ. 1333. — 9. Αἰτ. τ. 49, σ. 241. — 10. Αἰτ. τ. 56, σ. 141.

1. Migne, τ. 50, σ. 775. — 2. Αἰτ. τ. 779. — 3. Αἰτ. τ. 51, σ. 353. — 4. Αἰτ. τ. 363. — 5. Αἰτ. τ. 50, σ. 653. — 6. Αἰτ. τ. 51, σ. 207. — 7. Αἰτ. τ. 217. — 8. Αἰτ. τ. 225. — 9. Αἰτ. τ. 48, σ. 599. — 10. Αἰτ. τ. 609.
11. Τεμάχιον ἀπὸ τῆς § ζ' τοῦ Ε' περὶ ἀκατήληπτου λόγου τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου. Migne, τ. 48, σ. 741, γραμμὴ 35.
12. Migne, τ. 51, σ. 251.

πάντων κτλ. και ὁποῖον δεῖ εἶναι τὸν ἀληθῆ χριστιανὸν· και περὶ ἐλεημοσύνης και κρίσεως». Ἄρχ. «Πολλὰ μὲν ἔστι»¹, φ. 294^ς.

25. «Περὶ τελείας ἀγάπης· και τῆς καταξίαν τῶν ἔργων ἀνταποδόσεως· και περὶ κατανύξεως». Ἄρχ. «Πᾶσα πρᾶξις ἀγαθὴ»², φ. 305^ς.

26. «Ὀμιλία· περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως». Ἄρχ. «Περὶ δογμάτων ὑμῶν»³, φ. 319^ς.

27. «Εἰς τὸν ἑκουσίως ἀμαρτάνοντα μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας· και ὅπως χρῆ προσεῖναι τοῖς μυστηρίοις τοῦ Χριστοῦ». Ἄρχ. «Τῶν δένδρων ὅσα περ ἄν»⁴, φ. 336^ς. Ἐλλείπει τὸ τέλος.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ. Ἐν τῷ κρασπέδῳ τῆς προτελευταίας τοῦ τεύχους σελίδος γέγραπται τὸ ἐπόμενον σημεῖωμα ὑπὸ χειρὸς τῆς ΙΖ—ΙΗ ἑκατοντ. «Τὸ παρὸν βιβλίον ἔδωκεν το ἡ κυρὰ Ζαμπία εἰς τὸ μοναστήρ εἰς μηημόσονον τοῦ πατρὸς αὐτῆς Ἀγγέλου τὸ ὄνομα· αἰωνία ἡ μημη αὐτοῦ».

Ἄρθ. 43.

Τεύχος βομβύκινον^δ εἰς 4^{ον} (0,345×0,255) ἐκ φ. 271, τῆς ΙΒ—ΙΓ^ς πιθκῶς ἑκατοντ. Τὰ φύλλα και τὰ τετράδικά εἰσιν ἡριθμημένα διὰ τοῦ ἑλλην. ἀλφαβήτου. **Βίος και μαρτύρια τῶν μηῶν μαξου και ἰουνούου και λόγι ἐγκωμισαστικοὶ διαφόρων.** Ἡ ἀρχὴ τοῦ τεύχους ἐλλείπει, διότι ὁ α' βίος ἀρχεται ἀπὸ τῶν λέξεων «Τῆ αὐτῆ ἡμέρα». Φκίνεται δὲ τὸ τεύχος γραφὲν ὑπὸ δύο διαφόρων χειρῶν.

1. Βίος και πολ. Ἐπιφανίου ἀρχ. Κύπρου. Ἄρχ. «Ὡς ἀπροσηλόλητος ἀρ' ἔστι»^δ, φ. 1.

2. Βίος και πολ. και μερικὴ θαυμάτων διήγησις Γερμανοῦ ἀρχιεπ. Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Ὁμολογητοῦ Ἄρχ. «Τῶν ἐπ' ἀρετῆ διαβοήτων»⁷, φ. 24.

3. Βίος και πολ. Παχωμίου. Ἄρχ. «Ὁ κβριος ἡμῶν»^δ, φ. 35^ς.

1. Migne, τ. 63, σ. 213.—2. Αὐτ. τ. 56, σ. 279.—3. Αὐτ. τ. 50, σ. 417.—4. Αὐτ. τ. 63, σ. 143.

5. Ὁ χάρτης στιλπνὸς και ὑποκίτρινος κλίνων μάλλον πρὸς μετᾶξινον· τοῦ εἶδους τούτου τρία μόνον τεύχη εἶδον μέχρι σήμερον.

6. Ὁ Φαβρίκιος και ὁ Harless ἀγνοοῦσι τὸν παρόντα βίον (X, σ. 223)· οὐδ' ὁ Νικὸδῆμος ποιεῖται αὐτοῦ μνησιν.

7. Ἴδε Α. Π. Κεραμέως, Ἑλλην. Ἀνεκδ. σελ. 1-17.—8. Fabr. X, σ. 301. Ὁ Νικὸδῆμος.

(Α. Π. Κεραμέως, Μαυρογορδ. Βιβλιοθήκη).

4. Βίος και πολ. Κωνσταντίνου και Ἐλένης· και φανέρωσις τοῦ τιμίου Σταυροῦ. Ἄρχ. «Τὸν τοῦ μακαριωτάτου»¹, φ. 78^ς.

5. Βίος και πολ. και ἀσκησις Συμεῶν τοῦ Θαυματουργοῦ, τοῦ ἐν τῷ Θαυμαστῷ ὄρει, ὁ διὰ πλάτους. Ἄρχ. «Εὐλογητὸς ὁ Θεός², ὁ πάντας ἀνθρώπους θέλων σωθῆναι»³, φ. 103^ς.

6. «**ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ** ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Βιρνήθην τὸν ἀπόστολον· προτραπέντος ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου και κλειδούχου τοῦ σεβασμίου αὐτοῦ νχοῦ· ἐν ᾧ ἱστορεῖται και ὁ τόπος τῆς ἀποκαλύψεως τῶν ἁγίων αὐτοῦ λειψάνων· και δηλοῦται ὁ βίος αὐτοῦ και ἡ πολιτεία και ἡ ἀθλησις». Ἄρχ. «Μεγίστην λόγων ἀπόθεσιν»⁴, φ. 205^ς.

7. Βίος και πολ. Ὀνουφρίου τοῦ ἐρημίτου και ἐτέρων Πιτέρων. Ἄρχ. «Ἐν μᾶ τῶν ἡμερῶν»⁵, φ. 219^ς.

8. Ὑπομνήματα τῆς πολιτείας Μεθοδίου ἀρχιεπ. Κωνσταντινουπόλεως. Ἄρχ. «Ἱεράρχην και ἀσκητήν»⁶, φ. 230.

9. **ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ** ἐγκώμιον εἰς τὸν ἁγ. μάρτυρα Ἰουλιανόν. Ἄρχ. «Εἰ ἐν τῇ γῆ τοιαῦται»⁷, φ. 236^ς.

10. «**ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΥ** ἐπισκόπου Βόστρων ἐγκώμιον(σις) εἰς τὸν ἁγ. Ἰωάννην τὸν Βαπτιστήν». Ἄρχ. «Ἐν γεννητοῖς γυναικῶν»⁸, φ. 245^ς.

11. **ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ** ἀλόγος εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Προδρόμου. Ἄρχ. «Οὐδὲν τοῖς δεσποτικοῖς»⁹ φ. 249^ς.

μ ο ς (Συναξ. Β', σ. 152 ἐν ὑποσημειώσει) σημεῖο ἕτερον βίον. Ἴδε και παράρρασιν ἐτέρου βίου ἐν Ἄγαπίου Καλοκαιρινῆ, σ. 37.

1. Harless-Fabr. X, σ. 213.—Νικὸδ. (Συναξ. Β', σ. 164 ἐν ὑποσημ. 2) — Ἐν Ν. Παρθ. Ἄγαπίου εἰσίσκεται παράρρασις ἐτέρου βίου (τ. 411).

2. Π.βλ. Νικὸδ. Συναξ. Β', σ. 168, και παράρρ. Ἄγαπίου ἐν Καλοκαιρινῆ, σ. 63.

3. Μεταξὺ τῶν 189 και 200 φ. ἐλλείπουσι φύλλα δέκα κατὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἐν τῷ τεύχει ἀριθμην. Ἀλλὰ συμπαραβλῶν τὸ καίμενον εἶδον ἵτι ἔσφαλεν ὁ ἀριθμῆτας τὸ τεύχος παραρραμίων τοὺς δέκα ἡριθμοῦς.

4. Τοῦ ἑλληνικοῦ τούτου καίμενου ποιεῖται μνησιν ὁ Φαβρίκιος (X, σ. 204), τὴν δὲ λατινικὴν μετάρρασιν μετετύπωσε και ὁ Migne ἐν Patrol. τ. 87, σ. 4087.

5. Ἴδε Fabr. X, σ. 300.—Νικὸδ. Συναξ. Β', σ. 200 ἐν ὑποσημειώσει.

6. Ἴδε Migne, τ. 100, σ. 1214.—7. Αὐτ. Patrol. τ. 50, μέρ. 2^{ον}, σ. 665.—8. Αὐτ. τ. 85, σ. 1764.

9. Συγκατατάσσεται τοῖς νόθοις. Migne, τ. 50, σ. 787.

12. **ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** «έγκώμιον εἰς τοὺς ἀγίους καὶ κορυφαίους τῶν ἀποστόλων Πέτρον καὶ Παῦλον». Ἀρχ. «*Oύραοῦ καὶ γῆς ἄμιλλαν*»¹, φ. 251^ε.

13. **ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** «ὁμιλία εἰς τοὺς δώδεκα ἀγ. καὶ πανευφήμους τοῦ Χριστοῦ ἀποστόλους». Ἀρχ. «*Εἰκότως καὶ τήμερον*»², φ. 254^ε.

14. «**ΙΩΑΝΝΟΥ** μοναχοῦ καὶ ἀρχιδιακόνου τῆς καθ' ἡμᾶς ταύτης σεβασμίας μονῆς τῆς εἰς ὄνομα τιμωμένης τοῦ τιμίου ἐνδύξου προφήτου προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου καὶ Πέτρου ἐπικεκλημένης, τοῦ **Μαυροπόδου**, ἐγκώμιον ἰς (sic) τὸν ὄσιον καὶ θεοφόρον πατέρα ἡμῶν Βέρα». Ἀρχ. «*Τὰ τῶν φιλοθέων ἀνδρῶν*»³, φ. 258^α. Τὸ τέλος ἐλλείπει.

Ἄριθ. 44.

Τεῦχος μεμβράνινον εἰς 4^ο (0,35×0,25), τῆς ΙΑ' ἑκατοντ. Ἡ ἀρχὴ ἐλλείπει· δίστηλον.

12. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ὁμιλία :

1. Τὸ τέλος τοῦ α' πρὸς Ἀνομοίους λόγου.
2. Ἡ β' περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ὁμιλία. Ἀρχ. «*Φέρε δὴ λοιπὸν*», φ. 1^α.
3. «*Παράκλησις πρὸς τὸν λαὸν περὶ καρτερίας· καὶ ὑπόμνησις ἐκ παραδειγμάτων τοῦ Ἰώβ καὶ τῶν τριῶν παιδῶν· καὶ περὶ τῆς τῶν ὀρκῶν ἀποχῆς*». Ἀρχ. «*Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς*»⁴, φ. 11^ε.
4. «*Ἔτι παράκλησις πρὸς τὸν λαὸν περὶ τοῦ φέρειν γενναίως τὴν ἐπικειμένην ἀπειλήν· ἔχοντα ὑποδείγματα τὸν Ἰώβ καὶ τοὺς Νηνεΐτας· καὶ ὅτι οὐ χρὴ δεδεικνῆναι τὸν θάνατον ἀλλὰ τὴν ἀμαρτίαν· καὶ περὶ τοῦ μὴ ὀμνύειν προτροπῆ*». Ἀρχ. «*Τῶν τριῶν παιδῶν*»⁵, φ. 21^α.
5. «*Ὅτι χρήσιμος ὁ τῶν ἀρχόντων φόβος· καὶ ὅτι ὁ ἀδίκως τί πάσχων καὶ εὐχαριστῶν τῷ συγχωρήσαντι Θεῷ, ἴσος ἐστὶ τὰ διὰ τὸν Θεὸν ταῦτα πάσχοντος· καὶ τὰ παραδείγματα τὰ ἐκ τῶν τριῶν παιδῶν καὶ τῆς βαβυλωνίας καμίνου· καὶ περὶ τῆς τῶν ὀρκῶν ἀποχῆς*». Ἀρχ. «*Πολλὰς μὲν ἀνηλώσαμεν*»⁶, φ. 32^α.
6. «*Ἐπόμνησις τῶν ἡδὴ αὐτῷ προλεχθέντων ὅτι θάνατον καὶ λύπην ἢ ἀμαρτία εἰς τὸν βίον*

εἰσενεγκούσα ὑπ' αὐτῶν ἀνακεῖται· καὶ εἰς τὴν ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ περὶ τῆς τῶν ὀρκῶν ἀποχῆς»¹. Ἀρχ. «*Πολλὰ μὲν καὶ περὶ πολλῶν*», φ. 42^α.

7. «*Ὅμιλία εἰς τὸ περιεπάτει ὁ Θεὸς τὸ δειλινὸν ἐν τῷ παραδείσῳ· καὶ περὶ τοῦ φεύγειν τοὺς ὀρκους*». Ἀρχ. «*Σύγγρωτε πρῶτη*»², φ. 47^ε.

8. «*Ἐπαινος τῶν κατορθωκότων τὸ μὴ ὀμνύειν· καὶ ὅτι οὐκ ὀφείλει τις διακρίνεσθαι³ θείων λογίων ἐν ἐκκλησίᾳ· καὶ διὰ τί μετὰ χρόνον πολὺν ἐδόθησαν αἱ ἀγίαι Γραφαί· καὶ εἰς τὸ οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ· καὶ φυσιολογία κόσμου· καὶ περὶ τοῦ μὴ ὀμνύειν*». Ἀρχ. «*Καὶ πρῶτη πρὸς ἡμᾶς*»⁴, φ. 52^α.

9. «*Ἐπαινος τῶν μετὰ τὴν ἐστίασιν ἀπνητηκότων εἰς τὴν ἀκρόασιν· καὶ φυσιολογία κόσμου· καὶ κατὰ τῶν θεοποιούντων τὴν κτίσιν· καὶ περὶ τοῦ μὴ ὀμνύειν*». Ἀρχ. «*Χαίρω καὶ συγχαίρω*»⁵, φ. 59^ε.

10. «*Εὐχαριστία πρὸς τὸν Θεὸν περὶ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν ἐκ τῆς στάσεως προσδοκηθέντων κακῶν· καὶ ἀνύμνησις τῶν τότε συμβάντων· ἔτι δὲ καὶ κατὰ τῶν τὸ σῶμα ἡμῶν διαβαλλόντων· καὶ περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*». Ἀρχ. «*Ἐπειδὴν ἐννοήσω*»⁶, φ. 67^α.

11. «*Εὐχαριστία ἔτι πρὸς τὸν Θεὸν περὶ τῆς μεταβολῆς τῶν σκυθοπῶν· καὶ ἀνύμνησις τῶν διὰ τὴν στάσιν κατασυρέντων καὶ τιμωρηθέντων· ὁμοίως δὲ πάλιν περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου δημιουργίας· καὶ ὅτι φυσικὸν νόμον ἐδέξατο· καὶ περὶ τοῦ τελείως κατορθῶσαι τὸ μὴ ὀμνύειν*». Ἀρχ. «*Ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς*»⁷, φ. 82^α.

12. «*Τοῦ δήμου παντὸς ἀφεθέντος τῆς ἀγωνίας καὶ θαρρήσαντος· τινὲς πάλιν τῆς πόλεως ἐτάραξαν φοβεράς πλάττοντες φήμας καὶ ἠλέθησαν· εἰς τοῦτο ἡ ὁμιλία εἴρηται καὶ εἰς τὴν τῶν ὀρκῶν παραλίεσιν· διὸ καὶ ἡ κατὰ τὸν Ἰωάνθαν καὶ τὸν Σαοὺλ ἱστορία καὶ τὸν Ἰεφθάε παρηνέχθη καὶ εἰδείχθη πῶς ἐξ ἐνὸς ὀρκου γίνονται ἐπιπορταίαι*». Ἀρχ. «*Οὐχ ὡς εὐτυχεν*»⁸, φ. 88^ε.

1. Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἔχουσι καὶ ἄλλοι κώδικες (Migne, τ. 49, σ. 91 ἐν ὑποσημειώσει).

2. Migne, τ. 49, σ. 97.

3. Ἐλλείπουσιν ἐνταῦθα αἱ λέξεις: ἐμετὰ ἐστίασιν ἀκροᾶσθαι.

4. Migne, αὐτ. σ. 103.—5. Αὐτ. σ. 111.

4. Migne, Patrol. τ. 49, σ. 59.—5. Αὐτ. σ. 67.—6. Αὐτ. σ. 81.

—6. Αὐτ. σ. 119.—7. Αὐτ. σ. 135.—8. Αὐτ. σ. 143.

13. «Ἐπι εἰς τὴν συμφορὰν τῆς πόλεως Ἀντιοχείας· καὶ ὅτι χρήσιμον πανταχοῦ φόβος· καὶ ὅτι πένθος γέλωτος λυσιτελέστερον· καὶ εἰς τὴν ῥῆσιν τὴν λέγουσαν ἐπιγνώθι ὅτι ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίρη· καὶ ὅτι τοῦ φρονεῖν, τὸ ὀρκίζειν χειρόν». Ἀρχ. «Ἐθεὶ καὶ τήμερον»¹, φ. 97^ς.

14. «Φημισθείσης εἰς τὸν ἄρχοντα Πρέδας· καὶ πάντων περὶ φυγῆς βουλευομένων· τοῦ ἄρχοντος εἰσελθόντος εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ παρακαλέσαντος, ἐλέχθη ἡ παρούσα ὁμιλία· καὶ περὶ τοῦ μὴ ὀυνύναι· καὶ εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ ἀποστόλου. Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἀρχ. «Τὸν ἄρχοντα μὲν ἐπήνεσα»², φ. 104^ς.

15. «Λόγος εἰς τὴν τῶν πεπλημμεληκότων ἐξέτασιν διὰ τὴν τῶν ἀνδριάντων καταστροφὴν». Ἀρχ. «Εἰς καιρὸν ὑπεψάλαμεν»³, φ. 113^ς.

16. «Λόγος περὶ νηστείας· καὶ εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ Ἀποστόλου, χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε». Ἀρχ. «Πολλοὺς ὡρ χαίροντας»⁴, φ. 121^ς.

17. «Τῇ κυριακῇ τῆς Σωζομένης πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς χώρας· καὶ περὶ τοῦ μὴ ὀυνύναι». Ἀρχ. «Κατετροφήσατε τῶν ἀγίων»⁵, φ. 128^ς.

18. «Εἰς τὴν διαλλαγὴν τοῦ βασιλέως προστῆν (sic) πόλιν· καὶ εἰς τοὺς πλημμελήσαντας εἰς τὴν τῶν ἀνδριάντων καταστροφὴν· καὶ εἰς τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἐπισκόπου Φλαβιανοῦ». Ἀρχ. «Ἀπὸ τῆς ρήσεως ἀφ' ἧς»⁶, φ. 137^ς.

19. «Κατήγησις πρὸς τοὺς μέλλοντας φωτίζεσθαι καὶ περὶ γυναικῶν τῶν ἐν πλέγμασιν καὶ χρυσῷ κατακοσμουσῶν ἑαυτάς· καὶ περὶ τῶν κληδονισμοῖς ἢ περιάπτοις ἐπωδαῖς κεχηρμένων· ἅτινα πάντα ἀλλότρια χριστιανισμοῦ ἀποδέδεικται». Ἀρχ. «Τῶν πρώην εἰρημένων»⁷, φ. 145^ς.

Ἐν τέλει τῆς κατηγήσεως ταύτης ἀναγινώσκομεν: «Τέλος τῆς βιβλίου τῶν Ἀνδριάντων», χειρὶ δὲ μεταγενεστέρᾳ: «Ἀρχὴ τῶν Μαργαρητῶν» (sic).

20. «Λόγος πρὸς ἀνομοίους καὶ περὶ ἀκατάληπτου». Ἀρχ. «Τί τοῦτο· ὁ ποιμὴν»⁸, φ. 154^ς-158^ς. Τὸ τέλος ἐλλείπει.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ. Ἐν τῷ κρασπέδῳ τοῦ 129^ς φ.

ἀναγινώσκεται τὸ ἐξῆς σημεῖωμα γραφέν, ὡς ἔοικε, κατὰ τὴν ΙΔ' ἑκατονταετηρίδα. «*Αρα. λ. λώ(μασι) τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Φιλαδέλ(φείας) Μαρουή. . .*» Ἄνωθεν τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ πρὸς Ἀνομοίους λόγου ὑπάρχει λειογραφία παριστώσα τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐντὸς κύκλου. Πνεύματα **†, †** κτλ. Ἐλλείπει τὸ ὑπογεγραμμένον ε. Ὁ σταχωτῆς ἔσωθεν τῶν πινακίδων προσέθηκε δύο μεμβρῆνα φύλλα καὶ ἕτερα χαρτῶα ἀποσπασθέντα ἐκ θεολογικῶν τευχῶν.

Ἀριθ. 45.

Τεῦχος μεμβρῆνινον εἰς φ. (0,33×0,25) τῆς ΙΑ' ἑκατοντ. συγκείμενον ἐκ φ. 335 ἠριθμημένων ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις. Ἡ ἀριθμησις αὐτῶν ἐσφαλμένη κατὰ τι· δίστηλον· ἡ γραφὴ καθαρὰ καὶ ἐπιμεμελημένη· αἱ ἐπιγραφαὶ κεχρυσωμέναι, ἔχουσαι ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ταινιώδη κοσμηήματα. Τὰ ἀρχικὰ κεφαλίκα γράμματα ὑπερμεγέθη, κεχρωματισμένα καὶ φιλοκάλως εἰργασμένα ὑπὸ καλλιτέχνου χειρός. Ἐν δὲ τῷ κειμένῳ ἀπαντᾷ συνεχῶς τὸ προσγεγραμμένον ε (adscriptum). Ἐσωθεν τῶν πινακίδων τοῦ σταχώματος προσήρτηνται δύο φύλλα μεμβρ. κώδικος θεολογικοῦ τῆς ΙΑ'—ΙΒ' πιθανῶς ἑκατονταετ. ἔχοντα μέρος ὁμιλίας.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ λόγοι διάφοροι:

1. «Εἰς τὸ γενέθλιον τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰ. Χρ.» Ἀρχ. «Χριστὸς γεννᾶται δοξάσατε»¹, φ. 1^ς.

2. «Ἐπιτάριος εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον». Ἀρχ. «Ἐμελλερ ἄρα»², φ. 10^ς.

3. «Εἰς τὰ ἅγια Φῶτα». Ἀρχ. «Πάλιν Ἰησοῦς»³, φ. 59^ς.

4. «Εἰς τὸ ἅγιον βᾶπτισμα». Ἀρχ. «Χθὲς τῆς λαμπρᾶς»⁴, φ. 70^ς.

5. «Εἰς Γρηγόριον τὸν Νύσσης ἀδελφὸν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου». Ἀρχ. «Φίλου πιστοῦ»⁵, φ. 99.

6. «Εἰς Ἀθανάσιον ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας». Ἀρχ. «Ἀθανάσιον ἐπαιρῶν»⁶, φ. 103^ς.

7. «Εἰς τὴν τὸν (sic) ρν' ἐπισκόπων παρυσίαν συντακτήριος». Ἀρχ. «Πῶς ὑμῖν»⁷, φ. 123^ς.

1. Migne, τ. 49, σ. 453.—2. Αὐτ. σ. 161.
3. Αὐτ. σ. 171.—4. Αὐτ. σ. 179.—5. Αὐτ. σ. 167.—6. Αὐτ. σ. 241, καὶ ἐν ὑποσημειώσει.
7. Αὐτ. σ. 231.—8. Αὐτ. τ. 48, σ. 701.

1. Migne, τ. 36, σ. 312.—2. Αὐτ. σ. 493.
3. Αὐτ. σ. 336.—4. Αὐτ. σ. 360.—5. Αὐτ. τ. 35, σ. 832.—6. Αὐτ. σ. 1081.—7. Αὐτ. τ. 36, σ. 457.

ἀνθρώπων». Ἀρχ. «Ὅσοι τὰ τοῦ βίου»¹. φ. 28^ε.

5. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ «εἰς τὴν Ἀποκρίαν» ἢ «λόγος εἰς τὸν Σταυρὸν· καὶ περὶ μετανοίας· καὶ δευτέρας παρουσίας κτλ.» Ἀρχ. «Πᾶσα ἑορτή»², φ. 34^ε.

6. «Ἐρώτησις³, ἦγουν παράκλησις». Ἀρχ. «Οἱ φιλόχριστοι εἰπον», φ. 41^α.

7. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ «λόγος εἰς τὸ πρόσχε οσαυτῶ· ἐλέχθη δὲ τῇ δευτέρᾳ τῆς Τυρινῆς». Ἀρχ. «Τοῦ λόγου τῆν χρῆσιν»⁴, φ. 52^ε.

8. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ «λ. περὶ εὐχαριστίας, τῇ τρίτῃ τῆς Τυροφάγου». Ἀρχ. «Ἐκοῦσατε τῶν ῥημάτων»⁵, φ. 64^α.

9. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ «λ. περὶ νηστείας, τῇ δ' τῆς Τυροφάγου». Ἀρχ. «Παρακαλεῖτε ψοῖν»⁶, φ. 75^α.

10. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΣΙΝΑΙΤΟΥ «λ. εἰς τὴν παρεῖσθαι τῶν νηστειῶν, καὶ εἰς τὸν ἕκτον ψαλμόν». Ἀρχ. «Πρέπουσαν τῆς τῶν νηστειῶν»⁷, φ. 83^α.

11. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ «λ. τῇ παρασκευῇ τῆς Τυροφάγου, περὶ νηστείας». Ἀρχ. «Σαλπιατέ ψοῖν»⁸, φ. 101^ε.

12. ΕΦΡΑΙΜ ΤΟΥ ΣΥΡΟΥ «λ. εἰς πατέρας τελειωθέντας τῶν ἐν ἀσκήσει λαμπάντων· τῷ σαββάτῳ τῆς Τυροφάγου». Ἀρχ. «Τῆν καρδίαν μου ἀλγῶν»⁹, φ. 112^ε.

13. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΣΙΝΑΙΤΟΥ «λ. εἰς κοιμηθέντας ἀδελφούς». Ἀρχ. «Τί τοῦτο σήμερον»¹⁰, φ. 122^ε.

14. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ «λ. εἰς τὴν παρίσθαι (sic) τῶν νηστειῶν, καὶ εἰς τὴν ἐξορίαν τοῦ Ἀδάμ· τῇ Κυριακῇ τῆς Τυροφάγου». Ἀρχ. «Πρόκειται ἡμῖν»¹¹, φ. 128.

15. ΔΑΝΑΟΥ «λόγ. ιγ'. Ἰίπομεν (sic) καὶ περὶ ἐξομολογήσεως»¹². Ἀρχ. «Μακάριοι ὧν ἀπέθνησαν», φ. 155^α.

16. ΔΑΝΑΟΥ «Εἴπομεν (sic) καὶ περὶ κοι-

νωσίας». Ἀρχ. «Ἐπειδὴ χθὲς εἴπομεν», φ. 161^α.

17. ΔΑΝΑΟΥ «λόγ. ιε'. Βίος καὶ ἀνατροφῆ (sic), καὶ μαρτύριον τοῦ ἀγ. καὶ ἐνδ. μεγαλομ. Θεοδώρου τοῦ Τήρονος (sic)». Ἀρχ. «Τοῦ ἀγ. καὶ ἐνδ. μεγαλ. Θεοδώρου, πατῆρ μὲν Ἑρυθραῖος»¹, φ. 168^α.

18. ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ «διήγησις, διήν, ἔτιαν, τὸ πρῶτο σαβᾶτω τῶν νηστειῶν. μνῆμι, εἰς τὸν μέγαν Θεόδωρον τὸν Τήρωναν». Ἀρχ. «Ὡς πολὺ τὸ πλῆθος»², φ. 176^α.

19. ΔΑΝΑΟΥ «τῇ κυριακῇ τῆς Ὁρθοδοξίας. Διήγησις ψυχωφελῆς, περὶ τοῦ κ. ἡ. Ἰ. Χ., τῆς μιᾶς καὶ ἀγίας εἰκόνας τῶν Χαλκοκρατείων· δι' ἣν αἰτίαν ἐκλήθη, Ἀντιφωνητῆς (sic)· καὶ περὶ Θεοδώρου ναυκλήρου, τοῦ Βυζαντίου, καὶ Ἀβραμίου τοῦ Ἑβραίου». Ἀρχ. «Δεσποτικὴν θαυμάτων»³, φ. 185^α. Ἐν τῇ ὥχ: «Οὗτος ὁ λόγος ἀναγινώσκεται ὑπὸ τοῦ καλοῦ ἀρχου, πρῶτη ἀνάγνωσις, εἰς τόπον, τοῦ Πραξαποστόλου».

20. ΣΥΜΕΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΟΥ. «Ἐπόμνημα εἰς τὴν ἐπωνυμίαν τῆς ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου· καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τῆς Ῥωμαίας· συγγραφῆς (sic) παρὰ τοῦ κυροῦ Συμεῶν (sic) καὶ Λογοθέτου, Μεταφραστοῦ»⁴. Ἀρχ. «Καὶ πάντα μὲν ὁ χρόνος», φ. 204^ε.

21. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ «λόγος περὶ εὐχῆς, καὶ νηστείας, καὶ κατὰ τῶν ὁμνουόντων· καὶ περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ ἐπιστροφῆς πρὸς τὸν Θεόν». Ἀρχ. «Δεῦτε πάντες»⁵, φ. 230^α.

22. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ «ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἀγ. μ' μαρτύρας, τῶν ἐν Σεβαστείᾳ τῇ λίμνῃ μαρτυρησάντων». Ἀρχ. «Μαρτύρων μνήμη»⁶, φ. 238^ε.

23. ΔΑΝΑΟΥ μαρτύριον τῶν ἐν Σεβαστείᾳ

1. Ὁ βίος οὗτος οὐχ εὑρηται σημειούμενος παρὰ Φαβρικίω (X, σ. 333-335).

2. Ἴδε Migne Patrol. τ. 39, σ. 1821. Ἐν τῷ 5 τεύχει τοῦ παρόντος καταλόγου (σ. 19 ἀριθ. 5, 3) ἡ διήγησις αὕτη φέρεται ἀνωσύνως.

3. Ἴδε Combefisii, Auct. Nov. τ. Β'. σ. 611.

4. Παρὰ Φαβρικίω (X, σ. 285-86) σημειοῦται τὸ ἐπόμνημα τοῦτο ὡς ἔργον incerti συγγραφέως. Ἐξεδόθη δὲ κατὰ χειρόγραφον τῆς ἐν Ἀθῶν μονῆς Σιμωνόπετρας ὑπὸ Μ. Γαδεῶν ἐν «Ἐκκλησιαστ. Ἀληθείας» τόμ. Γ', σ. 209-215 καὶ 229-234.

5. Migne, Patrol. τ. 62, σ. 737, ἔθα ὁ λόγος οὗτος ἐπιγράφεται ἀπλῶς «Περὶ εὐχῆς».

6. Αὐτ. τ. 34, σ. 508.

1. Fabricii VIII, σ. 503. Ἐν ἄλλοις Ἐφραίμ τοῦ Σύρου — 2. Αὐτ. X, σ. 245.

3. Ἀδήλως φέρεται ἐν τῷ τεύχει· ἴσως δ' ἐστὶν Ἐφραίμ τοῦ Σύρου, ὡς ἐν τῷ 47 κώδικι.

4. Migne, Patrol. τ. 34, σ. 197. — 5. Αὐτ. σ. 217. — 6. Αὐτ. σ. 185. — 7. Αὐτ. τ. 89, σ. 1077. — 8. Αὐτ. τ. 34, σ. 164. — 9. Fabricii VIII, σ. 227. — 10. Migne, Patrol. τ. 89, σ. 1192. — 11. Αὐτ. τ. 56, σ. 525.

12. Ἐν τῷ κάτω κρᾶσπέφῳ τοῦ φ. 155^α: «Οὗτος (sic) ὁ λόγος ἀναγινώσκεται εἰς τὴν τράπεζαν· ὁπότεν θέλουσιν οἱ πατέρες νὰ μεταλάβουσιν· λέγεται προτίτερα μίαν ἡμέραν ἦγουν ἀποσπεροῦ».

μαρτυρησάντων. Ἀρχ. «*Βασιλευότος Λυκίου*»¹, φ. 248⁶.

24. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ «λόγος, εἰς προσκύνησιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ». Ἀρχ. «*Ἀγαλλιόσεως*»², φ. 256⁵.

25. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ «λόγος περὶ τῆς ἁγίας συνάξεως· καὶ περὶ τοῦ μὴ κρίνειν, καὶ μνησικακεῖν». Ἀρχ. «*Ἄει μὲν ἢ τοῦ ἁγίου*»³, φ. 261^α.

26. ΙΩ. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ «λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν» κτλ. Ἀρχ. «*Νῦν ἢ τῆς βασιλείδος*»⁴, φ. 274^α.

27. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ «λόγος ἐγκωμιστικὸς εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν» κτλ. Ἀρχ. «*Τῆς παρούσης τιμίας*»⁵, φ. 284^α.

28. ΔΑΘΑΟΥ ἀβίος⁶ καὶ ἄσκησις τῆς ὁσ. Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, ὅσιως ἀσκησάσης κατὰ τὴν ἔρημον τοῦ Ἰορδάνου». Ἀρχ. «*Μυστήριον βασιλέως*», φ. 297^α.

29. ΔΑΘΑΟΥ οὐδιήγησις ὠφέλιμος (sic) ἐκ παλαιᾶς ἱστορίας, συλλεγεῖσα· καὶ ἀνάμνησιν δηλοῦσα τοῦ παραδόξου γενομένου θαύματος· ἡνίκα Πέρσαι, καὶ Βάρβαροι· τὴν βασιλίδα ταύτην πολέμῳ περιεκύκλωσαν· καὶ ἀπώλοντο θείας δίκης πειραθέντες· ἢ δὲ πόλις ἀσινεῖς (sic) συντηρηθεῖσα πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου· αἰτησίως (sic) ἔκτοτε ἄδη (sic) εὐχαριστήριον ἀκάθιστον τὴν ἡμέραν κατ' ὀνομάζουσα (sic)». «*Ἐν τοῖς χρόνοις Ἡρακλείου*»⁷, φ. 326^α.

30. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ «λόγος περὶ τοῦ ὅτε συνήγαγον οἱ Ἰουδαῖοι τὸ συνέδριον· καὶ περὶ τοῦ Ἰούδα· καὶ εἰς τὸ δειπνῶν τὸ μυστικόν». Ἀρχ. «*Ὡς περ καρδίας*»⁸, φ. 458⁵.

31. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ «λόγος εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα· καὶ εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ ἁγίου μυστηρίου· καὶ περὶ τοῦ μὴ μνησικακεῖν». Ἀρχ. «*Ὀλίγα ἀνάγκη*»⁹, φ. 465^α.

32. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑΣ «λόγος εἰς τὴν ἁγ. Θεοτόκον καὶ εἰς τὸ σωτήριον πάθος·

καὶ εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ κατὰ Ἰω. Εὐαγγελίου τὸ φάσκα (γρ. φάσκον) εἰστήκεσαν παρὰ σταυρῶ κτλ. καὶ εἰς τὴν θεόσωμον ταφὴν τοῦ Κυρίου». κτλ. Ἀρχ. «*Πρὸς ὑψηλοτάτην*»¹, φ. 479⁵.

33. ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ «λόγος εἰς τὴν θεόσωμον ταφὴν τοῦ Κυρίου κτλ. Καὶ εἰς τὸν Ἰωσήφ τὸν ἀπὸ Ἀρμαθίας, καὶ Νικόδημον· καὶ εἰς τὸ (γρ. τὴν) ἐν τῷ Ἄδῃ (sic) τοῦ Κυρίου κατὰβασιν, μετὰ τὸ σωτήριον πάθος παραδόξως γεναμένην»². Ἀρχ. «*Τί τοῦτο σήμερον*», φ. 497⁵.

34. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ «ὁμιλία εἰς τὴν καινὴν Κυριακὴν, καὶ εἰς τὸν ἅγιον καὶ πανεύφημον ἀπόστολον Θωμᾶν· καὶ εἰς τὴν ψηλάφρησιν». Ἀρχ. «*Φαιδρῶς ὁμοῦ*»³, φ. 515^α.

35. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΛΑΕΙΣΑΝΔΡΕΙΑΣ «λόγος εἰς τὴν νέαν Κυριακὴν· καὶ εἰς τὴν ἀπιστίαν τοῦ Θωμᾶ». Ἀρχ. «*Χριστὸς ἐγεθβείς*»⁴, φ. 533^α.

36. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ α.λ. εἰς τὴν καινὴν Κυριακὴν· καὶ εἰς τὴν ψηλάφρησιν τοῦ Θωμᾶ». Ἀρχ. «*Ἰδοὺ πάλιν ἑορτήν*», φ. 539^α.

37. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ α.λ. τῇ Κυριακῇ τῶν Μυροφύρων». Ἀρχ. «*Ἐκαινετὸς μὲν ἔστιν*», φ. 544⁵.

38. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ α.λ. εἰς τὸν Παράκλητον καὶ εἰς τὸ μὴ κρίμαται κατόψιν (sic)». Ἀρχ. «*Ὡς περ ἢ φασφόρος*»⁵, φ. 553^α.

39. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ α.λ. εἰς τὸν παραλυτικόν» κτλ. Ἀρχ. «*Οὐδ' ἂν φανῆ*»⁶, φ. 561^α.

40. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ α.λ. εἰς τὴν μεσοπεντηκοστὴν κτλ. καὶ εἰς τὸν Μελχισεδέκ». Ἀρχ. «*Ρόα καὶ μῆλον*»⁷, φ. 569⁵.

41. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ α.λ. εἰς Σαμαρείτην γυναῖκα». Ἀρχ. «*Σήμερον ὁ Χριστὸς*»⁸, φ. 575⁵.

42. ΛΕΟΝΤΙΟΥ πρεσβ. Κων/πόλεως αἰεὶς τὸν ἐκ γεννητοῖς (sic) τυφλόν· καὶ εἰς τὴν μεσοπεντηκοστὴν (sic) καὶ εἰς τὸν ἅγιον Πέτρον τὸν ἀπόστολον, ὑπὸ τοῦ Ἡρόδου (sic) ἐν τῇ φυλακῇ ἀποκλισθέντα (sic)». Ἀρχ. «*Τοῖς γελῶσιν τὸν Κέριον*»⁹, φ. 585⁵.

43. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΛΑΕΙΣΑΝΔΡΕΙΑΣ «λόγος εἰς

1. Τὰ παρὰ Φαβρικίω (X, σ. 189) καὶ Νικοδήμῳ (Συναξ Β', σ. 23) ἀναγραφόμενα μαρτύρια ἄρχονται ἄλλως.

2. Migne, Patrol. τ. 99, σ. 692.—3. Αὐτ. τ. 89, σ. 825.—4. Αὐτ. τ. 96, σ. 648.

5. Ἐν ἄλλῳ κώδικι ἐπιγράφεται ὁ παρὼν λόγος τῷ Χρυσόστομῳ. Ὁ δὲ Conbefsiius ἐξέδωκεν (Auct. nov. A', σ. 142) ἐπ' ὀνόματι Γερμανοῦ πατριάρχου. Ἴδε Fabric X, σ. 281.

6. Ἐκδεδομένος. Fabr. X, σ. 286.

7. Conbefsii, Auct. Nov. σ. 805.

8. Ἐν ἄλλοις ἐπιγράφεται Λεοντίῳ πρεσβυτέρῳ. Ἴδε Fabric. X, σ. 244.

9. Migne, Patrol. τ. 49, σ. 373.

1. Migne, τ. 100, σ. 1457.

2. Ἐν τῇ 1 σελίδι τοῦ φ. 497 ἀναγινώσεται τότε τὸ σημείωμα: «Λόγος τοῦ μεγάλου σαβᾶτου ἦν ὁπισθεν κοντὰ εἰς τὸ σάνδι· οὐ ἢ ἀρχῇ· τῆς χθὲς ὑποσχέσεως».

3. Fabr. VIII, σ. 532.

4. Migne, Patrol. τ. 28, σ. 1081.—5. Αὐτ. τ. 61, σ. 777.—6. Αὐτ. τ. 33, σ. 1132.—

7. Αὐτ. τ. 61, σ. 739.—8. Αὐτ. τ. 59, σ. 533.

9. Αὐτ. τ. 86 μέρ. 6', σ. 1976.

τὸν ἐκ γεννητῆς τυφλόν». Ἀρχ. «Πολυσποδαστορ πᾶσιν»¹, φ. 59¹⁶.

44. **ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ** «εἰς τὴν Ἀνάληψιν» κτλ. Ἀρχ. «*Εὐκαιρορ ἡμῖν*», 612⁵.

45. **ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΛΑΕΣΑΝΔΡΕΙΑΣ** «λόγος ῥυθῆς (γρ. ῥηθεῖς) εἰς τὴν Ἀνάληψιν» κτλ. Ἀρχ. «*Μετὰ τὸ ἀναστήραι*», φ. 619⁵.

46. «**ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΔΙΑΚΟΝΟΥ** καὶ χαρτοφύλακος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας Κων/πόλεως, ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους πάντας, τοὺς ὑπὲρ Χριστοῦ κατὰ τὴν οἰκουμένην ὄλην ἐναθλήσαντας». Ἀρχ. «*Αἱ μὲν Χριστοῦ*»², φ. 622⁵.

47. **ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ** «λόγος εἰς τὴν Πεντηκοστὴν καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον». Ἀρχ. «*Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς*», φ. 630⁵.

48. **ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** «λόγος εἰς τὴν προδοσίαν καὶ εἰς τὸ Πάθος, καὶ εἰς τὴν Ἀνάστασιν» κτλ. Ἀρχ. «*Τῆς χθὲς ὑποσχέσεωρ*»³, φ. 638⁵.

49. **ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** «ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους πάντας». Ἀρχ. «*Λεῦτε σήμερον ἀδελφοί*», φ. 645. Ἐν τέλει τοῦ ἐγκωμίου τοῦτου ἀναγιγνώσκεται ἡ ἐπομένη τοῦ ἀντιγραφῆως σημείωσις «*Τοῦτὶ τὸ βιβλαρίδιον ἐτελειώθη διὰ χειρὸς Κορηλίου, μοναχοῦ. Ἐπὶ ἔτους ζ, ιε' (=1607) ἐν μηνί, Ἰουλίῳ α'.*—*Τὸν δακτύλου γράψαντα, τὸν κεκτημένον, τὸν ἀναγιγνώσκοντα σὺν προθυμίᾳ, φύλαττε τοὺς τρεῖς, ἢ Τρεῖς τρισολθίως. τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα. ἰνδ(ικτικτιῶνος) ε'».* Ἐτέρα δὲ χεὶρ προσεπεσημείωσεν «*Οὗτοι ἢ λόγοι ἅπασσι ἤσῃν λόγοι διάφοροι ρδ'».*

Ἀριθ. 53.

Τεῦχος μεμβράνιον εἰς 4^ο (0,28×0,22) τῆς IB' ἑκατονταετηρίδος συγκελιμενον ἐκ φ. 327· δίστηλον· αἱ ἐπιγραφαὶ διὰ κινναβάρεως.

ΜΑΡΤΥΡΟΛΟΓΙΟΝ ΚΑΙ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ιζ' ἡμέρας τοῦ αὐτοῦ μηνός. Περιεχόμενα.

1. **ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ** «εἰς τὸν βίον καὶ εἰς τὰ θαύματα Γρηγορίου τοῦ θαυματουργοῦ». Ἀρχ. «*Ὁ μὲν σκοπὸς*»⁴, φ. 1^α.

2. **Μαρτύριον Πλάτωνος**. Ἀρχ. «*Οὐ ξένα Γαλατῶν*»⁵, φ. 39^α.

3. **ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑΣ** «λόγος εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς ὑπεραγίας δεσπ. ἡ. Θεοτόκου, ὅτε

προηνήθη ἐν τῷ ναῷ τριετίζουσα». Ἀρχ. «*Καλῶς ἡμῖν ὑποθέσεωρ*», φ. 48⁵. Ἴδε ἀριθ. 15. 18.

4. **Βίος καὶ πολ. Ἀμφιλοχίου ἐπισκ.** Ἰκονίου. Ἀρχ. «*Καὶ τί τῶν καλῶν*», φ. 60^α. Ἴδε ἀριθ. 15. 20.

5. **Βίος καὶ πολ. Γρηγορίου Ἀκραγαντίνων.** Ἀρχ. «*Κάλλιστόν τι χρῆμα*», φ. 69^α. Ἴδε ἀριθ. 15. 21.

6. **Μαρτύριον τῆς μεγαλομ. Αἰκατερίνης.** Ἀρχ. «*Βασιλεβορτος τοῦ ἀσεβ. Μαξεντιου*», φ. 118⁵. Ἴδε ἀριθ. 15, 22.

7. «**ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ** ἐπισκόπου Ρώμης· Ἰακώβω Ἱεροσολύμων· ἐπὶ τῶν πράξεων καὶ περιουσιῶν τοῦ ἁγ. καὶ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου· αἷς καὶ ὁ αὐτοῦ συμπεριεῖληπται βίος Κλήμεντος· τῶν Πέτρου ἐπιδημιῶν κηρυγμάτων ἐπιτομή». Ἀρχ. «*Κλήμηρ Ἰακώβω*», φ. 134⁵. Ἴδε ἀριθ. 15, 24.

8. **Μαρτ. Κλήμεντος Ρώμης.** Ἀρχ. «*Ἄσθη μὲν οὖν*», φ. 193^α. Ἴδε ἀριθ. 15. 25.

9. **Μαρτύρ. Πέτρου Ἀλεξανδρείας.** Ἀρχ. «*Εἶχε μὲν οὖν*», φ. 206^α. Ἴδε ἀριθ. 15. 26.

10. **Μαρτ. Μερκουρίου.** Ἀρχ. «*Δέκιος ἡρίκα*», φ. 218^α. Ἴδε ἀριθ. 15. 23.

11. **Βίος καὶ πολ. Ἀλυπίου τοῦ Κιονίου.** Ἀρχ. «*Καλοὶ μὲν οὖν*», φ. 230⁵. Ἴδε ἀριθ. 15. 27.

12. **Μαρτ. Ἰακώβου τοῦ Πέρσου.** Ἀρχ. «*Ἀρχαδίον τὰ Ρωμαίων*»¹, φ. 246^α.

13. **Βίος καὶ πολ. Στεφάνου τοῦ νέου καὶ ὁμολογητοῦ, τοῦ ὑπὲρ τῶν ἁγ. εἰκόνων μαρτυρήσαντος.** Ἀρχ. «*Θετόν (sic) τι χρῆμα*», φ. 257^α. Ἴδε ἀριθ. 15. 29.

14. **Ἰπόμνημα εἰς τὸν ἀπόστολον Ἀνδρέαν.** Ἀρχ. «*Ἄρτι τοῦ παιδὸς Ζαχαρίου*», φ. 312⁵. Ἐλλείπει τὸ τέλος. Ἴδε ἀριθ. 15. 30 *

Ἀριθ. 53.

Τριώδιον χαρτῶν εἰς 4^ο (0,29×0,21) τῆς IE'—Iζ' ἑκατονταετηρίδος.

Ἀριθ. 54.

Τεῦχος μεμβράνιον εἰς 4^ο (0,235×0,21)

1. **Fabricii X**, σ. 236.—**Νικ οδ. Συναξ. Α'**, σ. 256.

* Ὁ **Νικόδημος** (Συναξ. Α', σ. 263 ἐν ὑποσημ.) λέγει ὅτι τὸ ὑπόμνημα τοῦτο σώζεται ἐν τοῖς τετυπωμένοις μῆναίσις. Ἴδε **Tischendorf**, *Acta Apost. Apocrypha*. Lips. 1851.

1. **Migne**, *Patrol.* τ. 2^ο, σ. 1001.—2. **Αὐτ.** τ. 88, σ. 480.—3. **Αὐτ.** τ. 62, σ. 721.—4. **Αὐτ.** τ. 46, σ. 893.—5. **Αὐτ.** τ. 145, σ. 404

τῆς Π' ἑκατοντ. συγκείμενον ἐκ φ. 169. Ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος λείπει.

ΕΦΡΑΙΜ ΤΟΥ ΣΥΡΟΥ λόγιο ἀσκητικοί.

Ἄρθ. 55.

Τεῦχος μεμβράνινον εἰς 4^ο, ἴσως τῆς Θ'-Ι' ἑκατοντ., συγκείμενον ἐκ φ. 204, ἐξ ὧν τὰ φ. 1—24 χαρτῶν γρ. κατὰ τὴν ις' ἑκατοντ. πρὸς ἀναπλήρωσιν ἰσαριθμῶν ἐκπεσόντων.

ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ τοῦσθεῖσαι ὑπὸ Ἀρσαβήρ· κατὰ τὴν ἀκόλουθον τάξιν:

1. «Συναξάριον τοῦ Πραξαποστόλου ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς μεγάλης κυριακῆς τοῦ Πάσχα μέχρι τοῦ μεγάλου Σαββάτου», ἐν ᾧ σημειοῦνται αἱ κυριακαί, αἱ ἑορταί, τὰ κεφάλαια καὶ ἡ ἀρχὴ ἐκάστης περικοπῆς.

2. «Μηνολόγιον σὺν Θεῷ ἀγίῳ» τοῦ Πραξαποστόλου· φ. 6^α.

3. Αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων εἰς μ' κεφ., ὧν αἱ ἐπιγραφαὶ ἀναγινώσκονται ἐν τῇ ὡχ διακιναβάρεως, ἐνθα σημειοῦται καὶ ἡ ἡμέρα καὶ ἡ ἀρχὴ ἐκάστης περικοπῆς· δηλοῦται δὲ αὕτη ἐν τῷ κειμένῳ διὰ τοῦ †. Τὸ κείμενον ἔχει ἄνωθεν καὶ ὑποκάτω τόνους μουσικούς διὰ κινναβάρεως. Γέγραπται δὲ εἰς τὸ τέλος ὅτι « ἈΡΣΑΒΗΡ ἔστ (=ἔστιν) ὄτονις (=τοῦ νίσας) Ἦ (=τὴν) ΒΙΒΛ^ο (=βίβλον) ΤΑΨ (=ταύτην). ΗἸΝ (=Ἀμήν).*

4. Ἐπίθεσις τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς, ἧς ἡ ἀρχὴ: «Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Κορίνθου»¹, φ. 50^α.

5. ΠΑΥΛΟΥ ἡ πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴ ἐπιγραφομένη ἐν τῷ τεύχει: «Εὐαγγελικὴ Διδασκαλία», φ. 52^α. Διαιρεῖται εἰς ιθ' κεφ., ὧν τὸ τελευταῖον ἐπιγράφεται: «Περὶ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ τῆς ἐν ἀνατολῇ καὶ δόσει». Εἰς τὸ τέλος: «Πρὸς ρωμαίους ἐγράφη ἀπὸ κορίνθου διὰ φοίτης τῆς διακόνου· τέλος»².

6. Ἐπίθεσις τῆς πρὸς Κορινθίους α' ἐπιστολῆς, ἧς ἡ ἀρχὴ: «Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Ἐφέσου τῆς Ἀσίας»³, φ. 71^α.

7. ΠΑΥΛΟΥ «Πρὸς Κορινθίους α'» ἐπιστολὴ εἰς θ' κεφ., φ. 72^α. Εἰς τὸ τέλος: «Πρὸς κορινθίους α'· ἐγράφη ἀπὸ Ἐφέσου, διὰ Στέφανου καὶ Φουρτουνάτου καὶ Ἀχαικοῦ, καὶ Τιμοθέου στίχοι ὠδ»¹.

8. Ἐπίθεσις τῆς πρὸς Κορινθίους β' ἐπιστολῆς, ἧς ἡ ἀρχὴ: «Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Μακεδονίας»², φ. 90^α.

9. ΠΑΥΛΟΥ «Πρὸς Κορινθίους β'» εἰς κεφ. ε', φ. 91^α. Εἰς τὸ τέλος: «Πρὸς Κορινθίους β'· ἐγράφη ἀπὸ Φιλιππων, διὰ Τίτου καὶ Λουκά. στίχοι ρη»³.

10. Ἐπίθεσις τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς, ἧς ἡ ἀρχὴ: «Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Ρώμης»⁴, φ. 103^α.

11. ΠΑΥΛΟΥ «Πρὸς Γαλάτας» εἰς ιβ' κεφ., φ. 103^α. Εἰς τὸ τέλος: «Πρὸς Γαλάτας· ἐγράφη ἀπὸ Ρώμης στίχοι σθ γ'»⁵.

12. Ἐπίθεσις τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς»⁶, φ. 109^α.

13. ΠΑΥΛΟΥ «Πρὸς Ἐφεσίους» εἰς θ' κεφ., φ. 110^α. Εἰς τὸ τέλος: «Πρὸς Ἐφεσίους· ἐγράφη ἀπὸ Ρώμης διὰ Τυχικοῦ στίχοι τιβ'»⁷.

14. Ἐπίθεσις πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῆς, ἧς ἡ ἀρχὴ: «Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Ρώμης»⁸, φ. 116^α.

15. ΠΑΥΛΟΥ «Πρὸς Φιλιππησίους» εἰς ζ' κεφ., φ. 117^α. Εἰς τὸ τέλος: «Πρὸς Φιλιππησίους· ἐγράφη ἀπὸ Ρώμης, δι' Ἐπαφροδίτου· στίχοι σ η'»⁹.

16. Ἐπίθεσις τῆς πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολῆς, ἧς ἡ ἀρχὴ: «Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Ρώμης»¹⁰, φ. 117^α.

17. ΠΑΥΛΟΥ «Πρὸς Κολοσσαεῖς» εἰς θ' κεφ., φ. 118^α. Αὐτοῦθι σημείωμα: «† Ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιστολῇ οὐδ' ὁπόθεν ἐμνημόνευσε ῥητοῦ ὁ ἀπόστολος». Εἰς δὲ τὸ τέλος: «Πρὸς Κολοσσαεῖς· ἐγράφη ἀπὸ Ρώμης διὰ Τυχικοῦ καὶ Ὀρησίμου στίχοι σ η'»¹¹.

18. Ἐπίθεσις τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς α'

1. Περὶ τῆς σημειώσεως ταύτης ἴδε Tischendorf ἐθ ἄνωτ. σ. 568 ἐν ὑποσημ.

2. Εὐθάλιος. Migne τ. 85, σ. 756.

3. Tisch. αὐτ. σ. 627 ἐν ὑποσημ.

4. Εὐθάλιος. Migne τ. 85, σ. 760.

5. Tisch. αὐτ. σ. 662 ἐν ὑποσημ.

6. Εὐθάλιος Migne, τ. 85, σ. 764.

7. Tisch. αὐτ. σ. 704 ἐν ὑποσημ.

8. Εὐθ. Migne, τ. 85, σ. 764.

9. Tisch. ἐθ. ἄνωτ. σ. 725 ἐν ὑποσημ.

10. Εὐθ. Migne, τ. 85, σ. 765.

11. Tisch. ἐθ. ἄνωτ. σ. 748 49 ἐν ὑποσημ.

* Ἴδε ἄνωτέρω ἐν Πrol. σ. 5.

1. Εὐθάλιος ἐν Migne τ. 85, σ. 748.

2. Ἴδε Tischendorf, Nov Test. Graec. edit VIII crit. maior, II, σ. 457 ἐν ὑποσημ. subscriptio).

3. Εὐθάλιος. Migne τ. 85, σ. 752.

ἐπιστολῆς», ἥς ἡ ἀρχή: «*Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Ἀθηνῶν*»¹, φ. 122⁶.

19. ΠΑΥΛΟΥ «Πρὸς Θεσσαλονικεῖς α'» εἰς 5' κεφ., φ. 122⁶. Εἰς τὸ τέλος: «*Πρὸς Θεσσαλονικεῖς α'. ἐγγράφη ἀπὸ Ἀθηνῶν στίχοι ρήγ*»².

20. «Υπόθεσις τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς β' ἐπιστολῆς», ἥς ἡ ἀρχή: «*Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Ρώμης*»³, φ. 125^α.

21. ΠΑΥΛΟΥ «Πρὸς Θεσσαλονικεῖς β'» εἰς 5' κεφ., φ. 126^α. Εἰς τὸ τέλος: «*Πρὸς Θεσσαλονικῆς β' ἐγγράφη ἀπὸ Ἀθηνῶν στίχοι ρς*»⁴.

22. «Υπόθεσις τῆς πρὸς Τιμόθεον α' ἐπιστολῆς», ἥς ἡ ἀρχή: «*Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Μακεδονίας*»⁵, φ. 128^α.

23. ΠΑΥΛΟΥ «Πρὸς Τιμόθεον α'» εἰς ιη' κεφ., φ. 129^α. Εἰς τὸ τέλος: «*Πρὸς Τιμόθεον α' ἐγγράφη ἀπὸ Λαοδικίας στίχοι σλ*»⁶.

24. «Υπόθεσις τῆς πρὸς Τιμόθεον β' ἐπιστολῆς», ἥς ἡ ἀρχή: «*Ταύτην ἐπιστέλλει πάλιν ἀπὸ Ρώμης*»⁷, φ. 133⁵.

25. ΠΑΥΛΟΥ «Πρὸς Τιμόθεον β'», εἰς θ' κεφ., φ. 134^α. Εἰς τὸ τέλος: «*Πρὸς Τιμόθεον β' ἐγγράφη ἀπὸ Ρώμης, ὅτε ἐκ δευτέρου παρεστὶ (sic) Παῦλος τῷ Νέρωι στίχοι ρδ*»⁸.

26. «Υπόθεσις τῆς πρὸς Τίτον ἐπιστολῆς», ἥς ἡ ἀρχή: «*Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Νικοπόλεως*»⁹, φ. 137⁶.

27. ΠΑΥΛΟΥ «Πρὸς Τίτον» εἰς 5' κεφ., φ. 138^α.

28. «Υπόθεσις τῆς πρὸς Φιλήμονα ἐπιστολῆς», ἥς ἡ ἀρχή: «*Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Ρώμης*»¹⁰, φ. 140^α.

29. ΠΑΥΛΟΥ «Πρὸς Φιλήμονα» εἰς 6' κεφ., φ. 140⁵. Εἰς τὸ τέλος: «*Πρὸς Φιλήμονα ἐγγράφη ἀπὸ Ρώμης διὰ Ὁρησίμου οἰκέτου*»¹¹.

30. «Υπόθεσις τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς», ἥς ἡ ἀρχή: «*Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Ἰταλίας*»¹², φ. 141⁶.

31. ΠΑΥΛΟΥ «Πρὸς Ἑβραίους» εἰς κδ' κεφ., φ. 142^α. Εἰς τὸ τέλος: «*Πρὸς Ἑβραίους ἐγγράφη ἀπὸ Ἰταλίας διὰ Τιμοθέου στίχοι υγ*»¹.

32. «Υπόθεσις τῆς καθολικῆς Ἰακώβου ἐπιστολῆς», ἥς ἡ ἀρχή: «*Ἐπειδὴ αὐτὸς Ἰακώβος*», φ. 155^α.

33. «Ἐπιστολὴ καθολικὴ τοῦ ἁγίου ἸΑΚΩΒΟΥ»² εἰς 5' κεφ. καὶ ἕτερα Α'—Γ'. Εἰς τὸ τέλος: «*Ἐπιστολὴ Ἰακώβου*»³, φ. 155⁶.

34. «Υπόθεσις τῆς Πέτρου α' ἐπιστολῆς», ἥς ἡ ἀρχή: «*Ἐπειδὴ ὁ Πέτρος αὐτὸς*»⁴, φ. 160⁶.

35. «ΠΕΤΡΟΥ ἐπιστολὴ α'»⁵, εἰς η' κεφ., φ. 161^α. Εἰς τὸ τέλος: «*Ἐπιστολὴ Πέτρου α'*».

36. «Υπόθεσις τῆς Πέτρου β' ἐπιστολῆς», ἥς ἡ ἀρχή: «*Ἐπειδὴ καὶ ταύτην πάλιν αὐτὸς ὁ Πέτρος*»⁶, φ. 166^α.

37. «ΠΕΤΡΟΥ ἐπιστολὴ β'» εἰς δ' κεφ., φ. 167^α. Εἰς τὸ τέλος: «*Πέτρου ἐπιστολὴ β'*».

38. «Υπόθεσις τῆς Ἰωάννου α' ἐπιστολῆς», ἥς ἡ ἀρχή: «*Ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ Ἰωάννης*»⁷, φ. 170^α.

39. «ΙΩΑΝΝΟΥ ἐπιστολὴ α'» εἰς ζ' κεφ., φ. 171^α. Εἰς τὸ τέλος: «*Ἰωάννου ἐπιστολὴ α' ἐγγράφη ἀπὸ Ἐφέσου*»⁸.

40. «Υπόθεσις τῆς Ἰωάννου β' ἐπιστολῆς», ἥς ἡ ἀρχή: «*Ταύτην ὡς πρεσβύτερος γράφει*»⁹, φ. 176⁶.

41. «ΙΩΑΝΝΟΥ ἐπιστολὴ β'», φ. 176⁶.

42. «Υπόθεσις τῆς Ἰωάννου γ' ἐπιστολῆς», ἥς ἡ ἀρχή: «*Ἔστιν ἡ ἐπιστολὴ περὶ γιλοξενίας*»¹⁰, φ. 177^α.

43. «ΙΩΑΝΝΟΥ ἐπιστολὴ γ'», φ. 177⁶.

44. «Υπόθεσις τῆς Ἰούδα ἐπιστολῆς», ἥς ἡ ἀρχή: «*Ταύτην τὴν ἐπιστολὴν γράφει*»¹¹, φ. 178^α.

45. «ΙΟΥΔΑ ἐπιστολὴ» εἰς κεφ. γ', φ. 178⁶. Εἰς τὸ τέλος: «*Ἐπιστολὴ Ἰούδα*».

46. «Ἀποκάλυψις τοῦ ἁγ. Ἰω. τοῦ Θεολόγου» ἕνευ διακρίσεως εἰς κεφ., φ. 180^α.

1. Eub. Migne, τ. 85, σ. 769.
2. Tisch. ἐνθ' ἄνωτ. σ. 766-67 ἐν ὑποσημ.
3. Migne, τ. 85, σ. 772.
4. Tisch. ἐνθ' ἄνωτ. σ. 778 ἐν ὑποσημ.
5. Migne, τ. 85, σ. 780 καὶ ἐν ὑποσημ.
6. Tisch. ἐνθ' ἄνωτ. σ. 865 ἐν ὑποσημ.
7. Migne, τ. 85, σ. 784.
8. Tisch. ἐνθ' ἄνωτ. σ. 882-83 ἐν ὑποσημ.
9. Migne, τ. 85, σ. 785—10. Αὐτ. σ. 788.
11. Tisch. ἐ. ἀ. σ. 900-901 ἐν ὑποσημ.
12. Migne, τ. 85 σ. 773.

1. Tisch. ἐ. ἀ. σ. 839 ἐν ὑποσημ.— 2. Αὐτ. σ. 248 ἐν ὑποσημειώσει.— 3. Αὐτ. σ. 272 ἐν ὑποσημειώσει.
4. Migne, τ. 85, σ. 680 καὶ ἐν ὑποσημ. 14.
5. Tisch. ἐ. ἀ. σ. 273 ἐν ὑποσημ.
6. Migne, τ. 85, σ. 681 καὶ ἐν ὑποσημ. 55.
7. Αὐτ. σ. 684 καὶ ἐν ὑποσημ. 60.
8. Tisch. ἐ. ἀ. σ. 345 ἐν ὑποσημειώσει.
9. Migne, τ. 85 σ. 688 καὶ ἐν ὑποσημειώσει 63.—10. Αὐτ. σ. 688.—11. Αὐτ. σ. 689.

Ἄρθ. 56.

Τεύχος μεμβράνινον εἰς φ. (0,333×0,245) τῆς ΙΑ'—ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος, συγκείμενον ἐκ φ. 319. Περιέχει βίους καὶ μαρτύρεα τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου¹, ὧν αἱ ἐπιγραφαὶ χρυσαὶ· τὰ ἀρχικὰ κεφαλαία γράμματα ὑπερμεγέθη παριστῶντα προσωπογραφίας, ζῶα κλπ. Ἡ γραφή τοῦ κειμένου καθαρὰ, ἔχουσα καὶ τινὰς λέξεις συντετημημένας καὶ συλλαβὰς τελικὰς διὰ ταχυγραφικῶν σημείων. Ἄκραι τινὲς τοῦ τεύχους περικοπεῖσαι εἰς παλαιούς χρόνους ἀνεπληρώθησαν βραδύτερον διὰ τεμαχίων χαρτῶν. Φύλλα δὲ τινὰ ἐν τῷ μέσῳ ἐκπεσόντα ποτὲ ἀνεπληρώθησαν ὁμοίως διὰ χάρτου.

1. Μαρτ. τοῦ ἀποστόλου Ἀνανίου. Ἄρχ. «*Λουκιανοῦ τοῦ δυσσεβοῦς*», φ. 1^α.
2. Βίος καὶ πολ. καὶ μαρτύριον Κυπριανοῦ καὶ Ἰουστίνης. Ἄρχ. «*Πολλὰ καὶ μεγάλα*», φ. 5^α.
3. Μαρτ. Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου. Ἄρχ. «*Πάλαι μὲν*», φ. 22^α.
4. Μαρτ. Χαριτίνης. Ἄρχ. «*Ἐκράτει ποτὲ*», φ. 33^α.
5. Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἀπόστολον Θωμᾶν. Ἄρχ. «*Πάλαι μὲν*», φ. 36^β.
6. Μαρτ. Σεργίου καὶ Βάκχου. Ἄρχ. «*Μαξιμianoῦ βασιλευστος*», φ. 44^α.
7. Βίος καὶ πολ. Πελαγίας τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ. Ἄρχ. «*Ἐνταίκατα ἀρετήν*», φ. 60^α.
8. Μαρτ. Εὐλαμπίου καὶ Εὐλαμπίας. Ἄρχ. «*Ἄρτι τῆς θεογνωσίας*», φ. 66^β.
9. Μαρτύριον Πρόβου, Ταράχου, καὶ Ἀνδρονίκου. Ἄρχ. «*Διομητιανός*», φ. 74^β.
10. Μαρτ. Κάρπου καὶ Παπύλου καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς. Ἄρχ. «*Μεμνηθῆναι τῶν*», φ. 82^β.
11. Πολ. καὶ ἄθλ. Ναζαρίου, Γερβάσιου, Προτασίου καὶ Κελσίου. Ἄρχ. «*Νέρωνος ἄρτι*», φ. 95^α.
12. Βίος καὶ μαρτ. Λουκιανοῦ. Ἄρχ. «*Σαμόσατα πόλις*», φ. 102^β.
13. Μαρτ. Λογγίνου τοῦ ἑκατοντάρχου. Ἄρχ. «*Τοῦ θεοῦ λόγου*», φ. 113^β.
14. Ὑπόμν. εἰς τὸν ἀπόστολον Λουκᾶν. Ἄρχ. «*Εἰ καὶ δικαίου*», φ. 120^β.
15. Μαρτ. Οὐάρου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ. Ἄρχ. «*Μαξιμianoῦ τοῦ τυράννου*», φ. 127^β.
16. Μαρτύριον Ἀνδρέου τοῦ ἐν τῇ Κρίσει².

1. Ὅρα ἄνωτ. ἀριθ. 13^α ἐν σελίδι 32.
2. Ὁ κῶδ. ἔχει «Κρίτη».

Ἄρχ. «*Πολλοὶ κατὰ τῶν Χριστοῦ*»¹, φ. 139^α.

17. Μαρτ. Ἀρτεμίου. Ἄρχ. «*Μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου*», φ. 149^α.
18. Μαρτ. Ἰλαρίωνος. Ἄρχ. «*Ἐν Παλαιστίνῃ*», φ. 183^α.
19. Βίος καὶ πολ. Ἀβερκίου ἐπισκόπου Ἱεραπόλεως. Ἄρχ. «*Μάρκου Ἀρτωνίου*», φ. 212^α.
20. Ὑπόμν. εἰς τὸν ἀπόστολον Ἰάκωβον. Ἄρχ. «*Οὐχ οὕτως*», φ. 236^α.
21. Μαρτ. Ἀρέθα κτλ. Ἄρχ. «*Ἔτος μὲν ἤδη πέμπτον*», φ. 246^β.
22. Μαρτ. Μαρκιανοῦ καὶ Μαρτυρίου τῶν νοταρίων. Ἄρχ. «*Ἐπεχωρίαξ μὲν*», φ. 271^α.
23. Ἄθλησις Δημητρίου. Ἄρχ. «*Εἶχε μὲν τὰ Ρωμαίων*», φ. 273^α.
24. Βίος καὶ πολ. Ἀναστασίας τῆς Ρωμαίας. Ἄρχ. «*Λιτὰς ἡμῶν*», φ. 283^α.
25. Βίος καὶ πολ. Ἀβραμίου. Ἄρχ. «*Ἄρδῶν φιλαρέτων*», φ. 293^α.
26. Μαρτ. Ζηνοβίου καὶ Ζηνοβίας. Ἄρχ. «*Λίγαι πόλις*», φ. 314^α.
27. Μαρτ. Ἐπιμάχου. Ἄρχ. «*Ἄρτι μὲν*», φ. 316^α.

Ἄρθ. 57.

Τεύχος χαρτῶν εἰς μ. φ. (0,285×0,212) τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος, συγκείμενον ἐκ φ. στιλπνοῦ καὶ χονδρῶ χάρτου 250. Ἦν ποτε κτῆμα «*Σταμᾶτου Δημητρίου τοῦ Ρήτζου*». **Ἐκκλησιαστικὴ μουσική.**

1. «*Στιχηράριον* τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ», φ. 2—245^β.
2. «*Τυπεκὸν* τοῦ στιχηραρίου τῶν δοξαζωμένων ἰδιομέλων ἐν ὄλω τῷ χρόνῳ», φ. 246^α κ. ἐ.

Ἄρθ. 58.

Τεύχος χαρτῶν εἰς μ. φ. (0,29×0,215) τῆς ΙΕ' ἑκατοντ. συγκείμενον ἐκ φ. 55^α.

«*ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ φυσικῆς ἀκροάσεως* Α', Β', Γ', Δ' καὶ Ε'. Τοῦ Ε' βιβλίου τὸ τέλος ἐλλείπει, ἀπειδὴ ἀπεκόπησάν ποτε φύλλα τινά. Ἐν δὲ τοῖς κρασπέδοις ἐνίων φύλλων τοῦ Α' βιβλίου ἀναγινώσκονται μερικὰ σχόλια, ἐν οἷς τινὰ εἰσι λατινιστί. Ἡ γραφή δὲ τοῦ τεύ-

1. Migne, Patrol. τ. 415, σ. 4409.

* Ἀπλουστάτην τοῦ τεύχους μισίαν ποιεῖται ὁ Ch. Newton, Travels in the Levant II. σ. 2.

Yous μαρτυρεί χείρα φράγκου μάλλον ἢ ἑλληνος ἀντιγραφῆς. Τὸ ἀ' σχόλιον ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ἔχει οὕτως: «*Ἡ φυσικὴ πραγματεία ταῦτα ἐστὶ τὰ ε'. ὕλη, εἶδος, τόπος, χρόνος, κίνησις. Ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ διδάσκει περὶ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδ[ους]. ἐν δὲ τῷ θ' περὶ εἶδους καὶ ὕλης· ἐν δὲ τῷ [Γ^ω] περὶ κινήσεως καὶ ἀπίρου· ἐν δὲ τῷ Δ' [περὶ τόπου, χρόνου, κενοῦ]· ἐν δὲ τοῖς [λοιποῖς] τετράσι, περὶ κινήσεως καὶ τῶν ἄλλων [τῶν] παρακολουθούτων αὐτῇ.*

Ἄριθ. 59.

Τεύχος μεμβράνινον εἰς 4^ο (0,235×0,225) τῆς IB' ἑκατοντ., δίστηλον· ἐν ἀρχῇ καὶ τέλει ἑλλείπουσι φύλλα.

ΙΒ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ὁμιλίαι εἰς τοὺς Ψαλμούς.

Τὸ τεύχος τοῦτο ὑπέστη μεγίστην φθορὰν ἐξ ὑγρασίας, ἐκ σπητῶν καὶ ἄλλων ἐπιρρειῶν.

Ἄριθ. 60.

Τεύχος χαρτῶν εἰς 4^ο (0,28×0,25) γραφέν ὑπὸ ἱερομονάχου Ματθαίου τῷ 1607. Σύγκειται ἐκ φ. 338 καὶ περιέχει:

1. **ΕΦΡΑΙΜ** τοῦ Σύρου τὰ ἀσκητικὰ εἰς λόγους ν'. Ὁ πρῶτος ἐπιγραφόμενος περὶ γλωσσαλγίας ἀρχεται οὕτως: «*Ἐσπαρμέναι εἰσὶν αἱ ἀναπαύσεις*» κτλ., φ. 1—313.

2. **ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** Διαθήκη, φ. 314.

3. «*Βίος καὶ πολ. τοῦ ὁσ. π. ἡ. Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου*», οὗ ἡ ἀρχή: «*Ἐφραὶμ ὁ θανμάσιος ἐφρ μὲν ἐκ τῆς Σύρων γῆς*», φ. 328.

Εἰς τὸ τέλος: «*† Σὺν Θεῷ ἐγγράφει τὸ παρὸν βιβλίον. διὰ χειρὸς τοῦ ταπεινοῦ μοναχοῦ καὶ ἀνιεροῦ ἱερέως Ματθαίου. Ἐν ἔτει Ἰρε'. ἐν μηνὶ ἰαννουαρίῳ ἰν(δικτιῶν)ος ε'. οἱ μὲν ἀναγιγνώσκοντες, ἔρρωσθε· τὰ δὲ πεπλημμελημένα, ἐκιδιορθώσαυτες σὴγγνωτε.*

Ἄριθ. 61.

Τεύχος χαρτῶν εἰς μ. φ. (0,282×0,195) γραφέν πιθανῶς ὑπερμεσοῦσης τῆς ΙΔ' ἑκατοντ. Σύνκειται ἐξ 25 τετραδίων ἠριθμημένων, καὶ ἄλλων μὴ ἠριθμημένων. Ὁ χάρτης στιλπνὸς καὶ χονδρὸς. Τὸ 1^{ον} φύλλον ἑλλείπει, ἐν ᾧ, κατὰ τὸ σωζόμενον μέρος εἰς φ. **Θ Ι Ι**, φαίνεται ὅτι ὑπῆρχεν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκτεθείσης εἰς τοὺς κριτὰς κατακρίσεως παρὰ τῶν βασιλέων Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου.

1. **Κ. ΑΡΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ**· «*Πρόχειρον νόμων τὸ λεγόμενον ἢ Ἐξάβιβλος· συναθροισθὲν πάντοθεν κατ' ἐκλογὴν· καὶ κατ' ἐπιτομὴν οὕτω συνθεθὲν παρὰ τοῦ πανσεβάστου νομοφύλακος· τοῦ καὶ κριτοῦ Θεσσαλονίκης, Κωνσταντίνου τοῦ Ἀρμενοπούλου*», οὗ ἡγείται προθεωρία καὶ πίναξ τῶν τίτλων τῆς Ἐξάβιβλου· ἀπὸ φ. 1—157. Μετὰ πολλῶν σχολίων εἰς τὰς ὡας.

2. «*Θέσπισμα τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, περὶ τοῦ πύπα Ρώμης*», οὗ ἡ ἀρχή: «*Θεσπίζομεν οὖν πᾶσι τοῖς σατράπαις*», φ. 158².

3. «*Ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, τόμος ἐξεφωνήθη συμπράξαντος καὶ τοῦ τότε πατριάρχου Ἀλεξίου, καὶ τῆς Συνόδου, ἀναθεματίζων τοὺς ἐπιχειροῦντας ἀποστασίαν ἢ τυραννίδα κατὰ βασιλείων ποιῆσαι, ὡς ἐντεῦθεν τοὺς ὑπηκόους τῶν οικείων δεσποτῶν παρασκευάζοντας ἐπανίστασθαι· ἔχει δὲ ο(ὔτω)*». Ἀρχ. «*Τοῖς μέλλουσιν ἐπιβουλαῖς*», φ. 159².— Ἔπεται: «*Ἀνατροπὴ τῶν ἀναγεγραμμένων ἀναθεματισμῶν*», ἧς ἡ ἀρχή: «*Ὁ περὶ τὰ τοιαῦτα σοφός*», κτλ.

4. «*Νόμοι γεωργικοὶ κατ' ἐκλογὴν βιβλίου τοῦ τῆς θείας λήξεως ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΥΣ*». Ἀρχ. «*Χρῆ τὸν γεωργόν*», φ. 160⁵.

5. «*Ἐπιτομὴ τῶν ἱερῶν καὶ θεῶν κανόνων· γέγονε δὲ καὶ αὕτη παρὰ τοῦ αὐτοῦ πανσεβάστου νομοφύλακος, καὶ κριτοῦ Θεσσαλονίκης Κωνσ. τοῦ ΑΡΜΕΝΟΠΟΥΛΟΥ*», ἧς ἡγείται προθεωρία, φ. 166. Μετὰ πολλῶν σχολίων εἰς τὰς ὡας.

6. **ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** «*Περὶ πίστεως ὀρθοδόξου*». Ἀρχ. «*Πιστεύειν δεῖ τῶν ὄντως*», φ. 192².

7. «*Ἡ γεγонуῖα ὑποτύπωσις παρὰ τοῦ βασιλέως ΛΕΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΣΟΦΟΥ*», ὅπως ἔχουσι τάξεως οἱ θρόνοι τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν ὑποκειμένων τῷ πατριάρχῃ Κ)πόλεως», φ. 196⁵. Παρέπονται πίνακες δύο τῶν ὀφφικίων τοῦ Παλατίου καὶ τῆς Μ. Ἐκκλησίας.

8. Σημειώσεις περὶ τῶν Ἑβραίων ἀκέφσοι, ἐν αἷς καὶ περὶ τῆς δουλείας αὐτῶν κεφάλαιον λλειπές, φ. 198².

Ἄριθ. 62.

Τεύχος μεμβράνινον εἰς μ. φ. (0,26×0,19) τῆς IB' ἑκατονταετηρίδος συγκείμενον ἐκ φ. 276, ὧν τὰ τελευταῖα 8 χαρτῶα γραφέντα εἰς ἀναπλήρωσιν κατὰ τὴν ιε' ἑκατοντ. Δίστηλον. Τετράδια ἠριθμημένα ἀπὸ τοῦ ἀ'—κα'. Ἐπιγράφεται:

«*Ἱστορία ψυχωφελῆς ἐκ τῆς ἐνδοτέρας τῶν*

Αιθιόπων χώρας τῆς Ἰνδῶν λεγομένης· πρὸς τὴν Ἁγίαν πόλιν μετενεχθεῖσα διὰ Ἰω(άννου) μοναχοῦ· ἀνδρὸς τιμίου καὶ ἐναρέτου· μονῆς τοῦ ἀγίου Σάββα· ἐν ἣ ὁ βίος Βαρλαάμ καὶ Ἰωάσαφ· τῶν ἀοιδίμων καὶ τρισμακκρίων πατέρων». Ἀρχ. α' Ὅσοι πνεύματι Θεοῦ ἄγορται»¹ κτλ.

Ἀριθ. 63.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς μ. φ. (0,270×0,185) τῆς ΙΗ' ἑκατοντ. συγκείμενον ἐκ φ. 160 καὶ ἐπιγραφόμενον :

«Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσ. π. ἡ. Βασιλείου τοῦ νέου συγγραφῆς παρὰ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ταπεινοῦ καὶ φιλοχρίστου μαθητοῦ». Ἀρχ. α' Ὁ ἀγιώτατος, καὶ τῶν Προφητῶν περισσώτερος» κτλ. Παράφρασις εἰς τὸ ἀπλοῦν².

Ἀριθ. 64.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς μ. φ. (0,27×0,20) τῆς ΙΔ' ἑκατοντ. συγκείμενον ἐκ φ. 135, ἑλ-
λιπὲς δὲ εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος. Κατὰ δὲ τὴν σωζομένην τοῦ περιεχομένου ἀριθμησθῆναι ἐλλείπουσιν ἐκ τῆς ἀρχῆς λόγοι κ'. Τοῦ 2^ο δὲ λόγου μόνον τὰ τελευταῖα τέσσαρα φύλλα σώζονται. Ὡς ἔχει δὲ τανῦν ὁ κωδῆξ, περιλαμ-
βάνει τὰ ἐπόμενα:

1. **ΙΩ. ΧΡΙΣΤΟΣΤΟΜΟΥ** «Περὶ ἀγάπης». Ἀρχ. «Βουλόμενος ὁ φιλόανθρωπος»³, φ. 4^ς.

2. **ΑΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** περὶ διδαχῆς καὶ νοουθεσίας». Ἀρχ. «Πρώειν (sic) μὲν ἐγκαλῶμεν»⁴, φ. 11^ς.

3. **ΑΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** περὶ ἀμαρτίας καὶ ἐξαγορ-
σεως». Ἀρχ. α' Ἐπεδήμησέ τις ἐξ ὑμῶν»⁵, φ. 16^ς.

4. **ΑΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** περὶ φθόνου καὶ ἡδονῆς καὶ πορνείας». Ἀρχ. α' Ὁ μακάριος λέγεται»⁶, φ. 22^ς.

5. **ΑΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως». Ἀρχ. α' Πολλοὶ τῶν παρ' ἡμῶν»⁷, φ. 26^ς.

6. **ΑΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας». Ἀρχ. α' Εἰσὶ τιρεε τῶν ἐνταῦθα»¹, φ. 33^ς.

7. **ΑΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** περὶ ἀναδρείας (sic) καὶ ἰσχύος». Ἀρχ. α' Δειλὴν καὶ ἀναδρεον»², φ. 39^ς.

8. **ΑΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** περὶ ὀρκῶν». Ἀρχ. α' Μὴ τῆς κατὰ ψυχὴν»³, φ. 45^ς.

9. **ΑΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** περὶ θανάτου». Ἀρχ. α' Πολλὰ μὲν ἐπιέγεται»⁴, φ. 49^ς.

10. **ΑΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** περὶ παιδῶν ἀνατρο-
φῆς». Ἀρχ. α' Δέομαι καὶ ἀντιβολῶ»⁵, φ. 56^ς.

11. **ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** «Περὶ ἀκακίας καὶ μνησι-
κκίας». Ἀρχ. α' Τί ἄν ἕτερον»⁶, φ. 61^ς.

12. **ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** «ὁμιλία εἰς τὴν καινὴν Κυριακὴν» κτλ. Ἀρχ. α' Φαυδρῶς ὁμοῦ», φ. 65^ς. Ἴδε καὶ ἀριθ. 51. 34.

13. **ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** «ὁμιλία εἰς τὴν ἀγ. τοῦ Χριστοῦ ἀνάκλησιν· καὶ εἰς μαρτύρων λείψανα ἐγγὺς λειψίων ἀρετικῶν ἀπερ ἀνηνέχθη καὶ κατ' ἰδίαν ἐτάφη· καὶ τί νοητέον τὸ ῥητὸν τοῦ Χριστοῦ τὸ λέγον· εὑρεθήσονται δύο ἐν τῷ μύλωνι». Ἀρχ. α' Καὶ ὅτε μὲν σταυροῦ»⁷, φ. 72^ς.

14. **ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** «λόγος εἰς τὸ γενέθλιον» κτλ. Ἀρχ. α' Χριστὸς γεννᾶται»⁸, φ. 78^ς.

15. **ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** «λόγος εἰς τὸν Ἡρώδη, καὶ εἰς τὰ ἀναιρεθέντα ὑπ' αὐτοῦ βρέφη». Ἀρχ. α' Ἡθελον μὲν αἰεῖ»⁹, φ. 86^ς.

16. **ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΟΥ** «λόγος εἰς τὰ ἅγια Φῶτα». Ἀρχ. α' Πάλιν Ἰησοῦς»¹⁰, φ. 87^ς.

17. **ΙΩ. ΧΡΙΣΤΟΣΤΟΜΟΥ** α'λ. εἰς τὰ Θεοφά-
νια». Ἀρχ. α' Πάντες ὁμοῦ»¹¹, φ. 92^ς.

18. **ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** α'λ. εἰς ἅγια Θεοφάνεια». Ἀρχ. α' Ἡ πηγὴ τῶν Εὐαγγελικῶν»¹², φ. 97^ς.

19. **ΜΕΘΟΔΙΟΥ ΠΑΤΑΡΩΝ** «ὁμιλία εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν καὶ εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα». Ἀρχ. α' Πάλαι ἰκανῶς»¹³, φ. 99^ς.

20. **ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ ΙΚΟΝΙΟΥ** «ὁμιλία εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν καὶ εἰς τὴν Ἄνωαν καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα». Ἀρχ. α' Πολλοὶ τῶν μεγάλων»¹⁴, 1φ. 03^ς.

1. Ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ J. F. Boissonade (Anecdota graeca IV), ἀπαλλάκτως δὲ μετετυπώθη ὑπὸ Migne ἐν Patrol. τ. 96, σ. 857--1240.

2. Τὸ ἑλληνικὸν κείμενον εὐρίσκειται ἐν Acta Sancti. τ. Γ', 26 ἀπριλίου (ἴδε Fabric. X, σ. 206) καὶ ἐν Migne Patrol. τ. 109, σ. 653 κ. ἑ.

3. Migne, Patrol. τ. 63, σ. 567.—4. Αὐτ. σ. 605.—5. Αὐτ. σ. 731.—6. Αὐτ. σ. 695.—7. Αὐτ. σ. 743.

4. Migne, Patrol. τ. 63, σ. 755.—5. Αὐτ. σ. 811.—6. Αὐτ. σ. 771.—7. Αὐτ. σ. 801.—8. Αὐτ. σ. 763.—9. Αὐτ. σ. 777.—10. Αὐτ. τ. 50, σ. 441.

11. Ὁ λόγος οὗτός ἐστι Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνῶ. Fabric. X, σ. 240.

12. Migne, Patrol. τ. 61, σ. 699.—10. Αὐτ. τ. 36, σ. 336.—11. Αὐτ. τ. 49, σ. 363.—

12. Αὐτ. τ. 50, σ. 805.—13. Αὐτ. τ. 48, σ. 348.—14. Αὐτ. τ. 39, σ. 44.

21. **ΑΝΑΡΘΟΥ ΚΡΗΤΗΣ** «ὁμιλία εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν» κτλ. Ἀρχ. «*Ἐπέστη σήμερον*»¹, 106².

22. **ΙΩ. ΚΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ** «ὁμιλία εἰς τὸν τετραήμερον Λάζαρον». Ἀρχ. «*Ὡς περ μήτηρ*»², φ. 112².

23. **ΑΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** εἰς τὸν τετραήμερον Λάζαρον. Ἀρχ. «*Πᾶσα μὲν ἔνθεος*»³, φ. 113⁶.

24. **ΑΒΟΝΤΙΟΥ** πρεσβυτέρου λόγος εἰς τὰ προφωτίσματα καὶ εἰς τὰ βίβια καὶ εἰς τὴν ἔγερσιν Λαζάρου». Ἀρχ. «*Ἦδη τῆς δεσποτικῆς*»⁴, φ. 116².

25. **ΙΩ. ΚΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ** «ὁμιλία εἰς τὸν Ἰωσήφ τῆς ἀγίας καὶ μεγάλη Β'». Ἀρχ. «*Οἱ ἐκ μεγάλου πελάγους*»⁵, φ. 119².

26. **ΑΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** «ὁμιλία εἰς τὰς δέκα παρθένους». Ἀρχ. «*Ὅταν τὸ εὐδαπάνητον*»⁶, φ. 121².

27. **ΑΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** Ἰωάννου λόγος εἰς τὸ συνήγαγον οἱ Ἰουδαῖοι συνέδριον» κτλ. Ἀρχ. «*Ἐόκασιν μὲν*»⁷, φ. 123⁶.

28. **ΑΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα». Ἀρχ. «*Νῦν δάφρη τερπνή*»⁸, φ. 125².

29. **ΑΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** «ὁμιλία εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα καὶ εἰς τὸ Πάσχα τῆς ἡμέρας τῆς πέμπτης καὶ εἰς τὴν προδοσίαν τῶν μυστηρίων καὶ περὶ τὸ μὴ μνησικακεῖν». Ἀρχ. «*Ὁλίγα ἀνάγκη σήμερον*», φ. 126⁶. Ἰδ. ἀριθ. 51. 31.

30. **ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** «ὁμιλία εἰς τὸ ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐνίψεν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν». Ἀρχ. «*Ἐλεον Θεοῦ καὶ φιλανθρωπίας*»⁹, φ. 131⁶.

31. **ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** «λόγος εἰς τὸν Σταυρόν καὶ εἰς τὸν ληστήν». Ἀρχ. «*Σήμερον ὁ Κύριος*»¹⁰, φ. 133². Ἐλλείπει τὸ τέλος.

Ἀριθ. 65.

Τεύχος μεμβράνινον εἰς μ. 8^{ov} (0,248×0,18) τῆς Γ'—ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος ἐκ φ. 319.

«*Ψαλτήριον τῶ Λαδ*», φ. 1—294. Παρέπονται αἱ ὠδαὶ (2) **Μωϋσέως**, **Ἄννης**

1. Migne, Patrol. τ. 99, σ. 881. — 2. Αὐτ. τ. 62, σ. 775 — 3. Αὐτ. σ. 771.

4. Ἐξεδόθη ἐπ' ὀνόματι τοῦ Χρυσοστόμου ὑπὸ Montfaucon· ἐντεῦθεν ὁ Migne παρέλαβεν ἐν τῷ τόμῳ 61, σ. 715. Ἴδε καὶ Fabric. VIII, σ. 320.

5. Migne, Patrol. τ. 56, σ. 587. — 6. Αὐτ. τ. 59, σ. 527. — 7. Αὐτ. σ. 525. — 8. Αὐτ. τ. 50, σ. 715. — 9. Fabr. VIII, σ. 478.

10. Migne, Patrol. τ. 49, σ. 399.

μητρός Σαμουὴλ, **Ἀμβρακοῦμ**, **Ἰωνᾶ**, **Ἠσαίου** καὶ ἡ προσευχὴ τῶν τριῶν παιδῶν, ἧς ἔλλειπει τὸ τέλος.

Ἀριθ. 66.

Τεύχος μεμβράνινον εἰς μ. 8^{ov} (0,245×0,17) τῆς ΙΒ'—ΙΓ' ἑκατοντ. συγκείμενον ἐκ φ. 428, ὧν τὰ τελευταῖα ἐκ χάρτου κοινῶ γραφέντα τῷ 1558.

Εὐαγγελιστάριον μετὰ μουσικ. τόνων.

Εἰς τὸ τέλος : «*Ἀνακαινώθη καὶ ἐκοσμήθη τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ καὶ παρσέπτου ραοῦ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἐμψας¹ εἰς τὸ καθολικὸν δι' ἐξόδου τοῦ ἀνωθεν ραοῦ· συνεργία δὲ τῶν θεοσεβεστάτων ἱερέων τῶν εὐδομαδάρion τοῦ ἀνωθεν ραοῦ καὶ τῶν ἐκλαβεστάτων ἀνδρῶν τοῦ αὐτοῦ χωρίου· ἐξαιρέτως δὲ τοῦ ἐντιμοτάτου ἀρχοντος κυροῦ Πέτρου Πελετρά καὶ κατὰ τὴν . . . μέρη τοῦ ἀνωθεν ραοῦ· τὸ τετάρτω ἔτη τοῦ πακτουτοῦ Κανίφικου Μιχ(αήλ) Οὐγού Φλίτρου. Ἐρ μηρὶ ἰαρ. ἔτει ἕξξ' ἰνδ. α^{ov}».*

Ἀριθ. 67.

Τεύχος μεμβράνινον εἰς μ. 8^{ov} (0,235×,18) τῆς ΙΑ' ἑκατοντ. συγκείμενον ἐκ φ. 395.

1. «**Εὐαγγέλιον** κατὰ **Ματθαίου**» εἰς ξη' κεφ. Εἰς τὸ τέλος : «*Ἰστέον δὲ ὅτι τὸ κατὰ Ματθαίου ἅγιον εὐαγγέλιον ἑβραϊδι διαλέκτῳ γραφὲν ὑπ' αὐτοῦ, ἐν Ἱερουσαλήμ ἐξεδόθη ἐρμηνεύθη δὲ ὑπὸ Ἰωάννου) ἐξηγεῖται δὲ» κτλ., φ. 1² κ. ε.*

2. **Εὐαγγέλιον** κατὰ **Μάρκου**, οὗ ἡ ἀρχὴ ἔλλειπει· ἄρχεται τανῦν ἀπὸ τῆς ῥήσεως : «*μετ' ὀργῆς συνελκομένους ἐπὶ τῆς πωρώσει*» (Μάρκ. 3. 5). Εἰς τὸ τέλος ἡ ὑπόθεσις ἀπὸ φ. 113².

3. «**Εὐαγγέλιον** κατὰ **Λουκᾶν**» εἰς πβ' κεφ., φ. 180².

4. «**Εὐαγγέλιον** κατὰ **Ἰωάννην**», φ. 305. Τὰ τελευταῖα φύλλα βεβλαμμένα. Ἡ πρώτη σελὶς τοῦ Εὐαγγελίου τούτου (ἀπὸ τοῦ ἐν ἀρχῇ—πιστεύουσιν εἰς τὸ δόγμα αὐτοῦ· Ἰωάνν. 1. 1—12) ἔχει μεταξὺ τῶν στίχων μετάφρασιν εἰς τὴν *λατινικὴν γλῶσσαν*.

1. Ἐνταῦθα ὑποτίθημι ὅτι ἐννοεῖται Ἰσως ἡ νῦν ἐν τῇ νήσῳ Ρόδῳ κώμη Ἐμπεωνας. Ἄλλ' ἡ Ρόδος ἐκλῶ τῷ 1522.

Ἐν τῷ καμένῳ ἀπαντῶσι πολλὰ ταχυγρα-
φικὰ στοιχεῖα καὶ τὸ ε̄ προσγεγραμμένον (ad-
scriptum).

Ἄριθ. 68.

Τεύχος μεμβράνινον εἰς μ. 8^ο (0,24×0,175)
τῆς ΙΑ' ἑκατοντ. συγκείμενον ἐκ φ. 215. Ἡ
γραφή καθαρά. Σχολία τινα ἐν τοῖς κρασπέδοις.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ὀμιλῖαι κατὰ τὴν
ἀκόλουθον τάξιν:

1. «Ὀμιλῖα εἰς τὸν α' ψαλμόν». Ἀρχ. «Πᾶσα γραφή»¹, φ. 3^α.
2. «Εἰς τὸν ζ' ψαλμόν». Ἀρχ. «Δοκεῖ
πῶς»², φ. 13^α.
3. «Εἰς τὸν ιδ' ψαλμόν». Ἀρχ. «Τὸν ἐβ-
λειων»³, φ. 24^α.
4. «Εἰς τὰ λείποντα τοῦ αὐτοῦ ψαλμοῦ». Ἀρχ. «Χθὲς εἰς τὸν»⁴, φ. 31^β.
5. «Εἰς τὸν κη' ψαλμόν». Ἀρχ. «Εἰκοστὸς
ὄρθρος»⁵, φ. 40^β.
6. «Εἰς τὸν αὐτὸν ψαλμόν». Ἀρχ. «Ἐξω
τῆς ἀγίας»⁶ φ. 55^α.
7. «Εἰς τὸν κδ' ψαλμόν». Ἀρχ. «Ψαλτή-
ριον μὲν»⁷, φ. 60^β.
8. «Εἰς τὸν λβ' ψαλμόν». Ἀρχ. «Συνήθως
τῆ γραφῆ»⁸, φ. 70^α.
9. «Εἰς τὸν λγ' ψαλμόν». Ἀρχ. «Ἐπι
δύο ὑποθέσεις»⁹, φ. 85^β.
10. «Εἰς τὸν λζ' ψαλμόν». Ἀρχ. «Οἱ τῆς
θεοπνεύστου»¹⁰, φ. 107^α.
11. «Εἰς μδ' ψαλμόν». Ἀρχ. «Φαίνεται
μὲν»¹¹, φ. 120^α.
12. «Εἰς τὸν μέ' ψαλμόν εἰς τὸ τέλος». Ἀρχ. «Προφητεῖαν μοι»¹², φ. 136^α.
13. «Εἰς τὸν μη' ψαλμόν, εἰς τὸ τέλος». Ἀρχ. «Ἐφαντάσθησαν μὲν τινες»¹³, φ. 145^β.
14. «Εἰς τὸν νθ' ψαλμόν». Ἀρχ. «Πρὸς
τὸ πρόθυμον»¹⁴, φ. 161^β.
15. «Εἰς ξα' ψαλμόν, εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ
Ἰδιθούμ». Ἀρχ. «Δύο ψαλμοὶς»¹⁵, φ. 167^β.
16. «Εἰς τὸν ριδ' ψαλμόν». Ἀρχ. «Πάλαι
καταλ . . . »¹⁶, φ. 176^α.
17. «Εἰς τὸν ριέ' ψαλμόν». Ἀρχ. «Πίστις
ἡγεῖσθω»¹⁷, φ. 182^β.

1. Migne, τ. 29, σ. 209 — 2. Αὐτ. σ. 228.
3. Αὐτ. σ. 249. — 4. Αὐτ. σ. 261. — 5. Αὐτ. σ. 280. — 6. Αὐτ. τ. 30, σ. 72. — 7. Αὐτ. τ. 29, σ. 305. — 8. Αὐτ. σ. 324. — 9. Αὐτ. σ. 319 — 10. Αὐτ. τ. 30, σ. 81. — 11. Αὐτ. τ. 29, σ. 388. — 12. Αὐτ. σ. 416. — 13. Αὐτ. σ. 432. — 14. Αὐτ. σ. 460. — 15. Αὐτ. σ. 469. — 16. Αὐτ. σ. 484. — 17. Αὐτ. τ. 30, σ. 104.

18. «Ὀμιλία πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἀν εἰς
ἐλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων». Ἀρχ. «Πολλὰ
μὲ τὰ παρ . . . »¹, φ. 189^β. Εἰς τὸ τέλος:
«† Ὀμιλία ἐκ τ(οῦς) νέους στίχοι χ.λ.†».

19. «Εἰς τὴν Χριστοῦ γέννησιν». Ἀρχ.
«Χριστοῦ γέννησις»², φ. 205^α.

Ἄριθ. 69.

Τεύχος χαρτῶν εἰς μ. 8^ο (0,25×0,175) τῆς
ΙΣΤ' ἑκατονταστ. Ὁ χάρτης στυλπνός, ἡ γρα-
φή καθαρά. Τὰ φύλλα ἠριθμημένα μέχρι τοῦ
μθ' ἀριθμοῦ. Ἐν ἀρχῇ· ἀπίναξ τοῦ παρόντος
βιβλίου· περιέχων τὸ καθ' ἕναστον κείμενον
ἐν ποίῳ τῶν φύλλων εὐρίσκειται· ἔχων καὶ τὰ
φύλλα αὐτοῦ ἠριθμημένα ἐπάνω ἐν τῷ μετο-
πίῳ. Περιέχει :

ΣΥΜΒΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ τὰ συγγράμματα³.

Ἄριθ. 70.

Τεύχος εἰς μ. 8^ο (0,25×0,18) γραφὲν τῷ
1316 ὑπὸ Ρωμανοῦ χαρτοφύλακος Λαμίας⁴.
Σύγκειται ἐκ φ. βομβυκίνου χάρτου 400, ὧν
τινὰ εἰσι χαρτῶα προστεθέντα εἰς συμπλήρω-
σιν κατὰ τὰ τέλη τῆς ΙΗ' ἑκατοντ. ὑπὸ τοῦ
ιερομονάχου Γενναδίου τοῦ ἐκ τῆς μονῆς Λει-
μῶνος.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ καὶ ΣΩΝΑΡΑ ἱερμη-
νεῖα τῶν ἀναστασίμων κανόνων.

Εἰς τὸ τέλος: «Ἐτελειώθη ἡ παροῦσα βί-
βλος χειρὶ ἀμαρτωλῶ Ρωμανοῦ χαρτοφύλα-
κος τῆς Λαμίας ἐν ἔτει ζωκδ'».

Ἄριθ. 71.

Τεύχος χαρτῶν εἰς μ. 8^ο (0,23×0,175) ἀν-
τιγραφὲν τῷ 1790 ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 268 τεύ-
χους τῆς βιβλιοθήκης Λειμῶνος, ὑπὸ Γεννα-
δίου ἱερομονάχου τοῦ Ἰβηρίτου. Διαιρεῖται εἰς

1. Migne, τ. 31, σ. 564. — 2. Αὐτ.

3. Ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον ἐν Ἰασίῳ 1683 σπουδῇ
τοῦ Ἱερσολύμων Δοσιθέου, ἐπιμελεῖς Ἰωάννου Μο-
λίβδου καὶ δαπινῆ τοῦ ἕλλητος ἡγεμόνος Μολδοβλα-
χίας Ἰω. Μαυροκορδέτου. Τὴν ἔκδοσιν δὲ ταύτην
περὶ τῆς ὀμιλεῖ ἐκτενῶς καὶ ὁ Φαβρίκιος (XI, σ. 328)
μετατύπωσεν ἰσφαλλίτως ὁ Migne (Patrol. τ.
155) μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως.

4. Κατὰ τὸ ἔτος 1321 Ρωμανὸς τις ἀναγκάστῃς
ἀντέγραψε τεύχος περιέχον συγγράμας τοῦ Μεγάλου
Ἀθανασίου. (Ἴδε V. Gardthausen, Griechh.
Palaeogr. σ. 337).

δύο μέρη, ὧν ἕκαστον ἔχει ἰδιαίτην ἀριθμῆσιν κατὰ σελίδας¹.

Φιλέππου μοναχοῦ (Solitarii) Διόπτρα: καὶ ἕτερα.

Τὸ Α' τοῦ τεύχους μέρος καταλαμβάνει σελ. 284. Ἦγείται ἐν 3 φύλλοις: «*Πίναξ τῆς παρούσης πυκτίδος τῆς ὀνομαζομένης Διόπτρας ἄπερ εἰσὶ ἅπαντα τὰ κεφάλαια 40: τοῦ πρώτου μὲν λόγου κεφάλαια 11: τοῦ δευτέρου λόγου δὲ, κεφάλαια 14: τοῦ τρίτου δὲ λόγου, κεφάλαια 10:*» — Ἐπιταί ἕτερος «*Πίναξ διαφόρων ζητημάτων λεπτομερέστερον*», ἐν ᾧ συμπεριλαμβάνεται καὶ ὁ τῆς τοῦ Ψελλοῦ παντοδαποῦς διδασκαλίας ἐν φ. 5, ἀλλ' ὁ Γεννάδιος οὐκ ἐξέγραψεν αὐτήν ἐν τῷ παρόντι τεύχει. — Εἶτα προτάσσονται: α') «*Πρόγραμμα εἰς τὴν παροῦσαν δέλτον τὴν Λεγομένην Διόπτραν*». β') «*Στίχοι κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Βέστου τοῦ καὶ γρατάου (sic), εἰς τὴν δε τὴν βιβλίον*». γ') «*Ἐπιστολὴ παρακλητικὴ Καλλιπικοῦ μοναχοῦ πρὸς Φίλιππον μοναχόν*». δ') «*Ἐτέρα ἐπιστολὴ ἀντεπισταλτικὴ Φιλέππου μοναχοῦ πρὸς τὸν μοναχὸν Καλλιπικόν*». ε') ἐννέα «*Στίχοι δὴθεν ἀπολογητικοὶ τοῦ αὐτοῦ*». Εἰς τὸ τέλος δὲ προσέθηκεν ὁ ἀντιγραφεὺς Γεννάδιος τὰ ἀκόλουθα: «*Χρὴ γινώσκειν ὅτι τὰ ἐπιτιθέμενα ἔξωθεν σχόλια, ἀπὸ τε τῆς θείας Γραφῆς εἰσὶ, ἐτέθησαν δὲ ὡς μαρτύρια, κυροῦντά τε καὶ βεβαιούντα τὰ τῆ σελίδι ἔσωθεν κείμενα· ὁπόταν γοῦν ὁ ἀναγινώσκων εὐρήσῃ σημεῖον τι διὰ τοῦ κοκκίρου ἐπικείμενον τῷ ὀρνίῳ, βλέπε ἐν τοῖς μετωπίοις ἔξωθεν, καὶ εὐρήσεις μαρτύριον τῷ λόγῳ καὶ ἡμᾶρ ἀρμόδιον, καὶ τίτος ἂν εἴη τῶν πατέρων καὶ διδασκάλων ἡμῶν· καὶ ἀναγνοὺς εὐρήσεις αὐτὸ ὡς εἶπομεν, ἰσοφωοῦν τῇ ἐννοίᾳ καὶ δυνάμει τοῦ λόγου, καὶ οὐκ ἀμφιβάλλει, οὔτε μὴν ἀμφίβολον ἔξεις τὴν γνώμην ἀλλ' ἀνεκδιástως προσδέξῃ τὰ εἰρημέτα ἐν τῇ σελίδι*».

Μετὰ δὲ τὴν δῆλωσιν ταύτην ἀναγινώσκειται τὸ ποίημα τῆς Διόπτρας, ὅπερ διακρίεται εἰς λόγους Ε', ἐξ ὧν

ὁ Α'	ἔχει	στίχους	αωμ'
ὁ Β'	»	»	φχπδ'
ὁ Γ'	»	»	Ϟμ'
ὁ Δ'	»	»	βυκθ'
ὁ Ε'	»	»	τό'

ζσζγ' = 7263 στίχοι.

1. Ἐπειδὴ ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ περιγραφῆσεται λεπτομερῶς τὸ ὑπ' ἀριθ. 268 χειρόγραφον, ἀρκούμαι νῦν σημειώσω ἐνταῦθα μόνον τὴν ἰδιάζουσαν διάταξιν τοῦ ἀντιγραφεῖος Γενναδίου.

(Ἑλλην. Φιλολογ. Σύλλογος. Α. Π. Κεραμέως, Μαυρογορδ. Βιβλιοθήκ.)

Ἐν τῷ μεταξὺ τῶν στίχων παρενέβαλεν ὁ Γεννάδιος τὰ σχετικὰ σχόλια οὐχὶ κατὰ τὴν ἀνωτέρω δῆλωσιν, ἥτις ἀρμόζει ἀκριβῶς τῷ ὑπ' ἀριθ. 268 τεύχει. Εἰς τὸ τέλος δὲ τοῦ Δ' λόγου ὑπέγραψεν ὁ αὐτὸς ταῦτα: «*Τέλος τῆς παρούσης πυκτίδος τῆς ὀνομαζομένης Διόπτρας· ἐκαλλιγραφήθη παρ' ἐμοῦ τοῦ τλήμορος καὶ οἰκτροῦ Γενναδίου μοναχοῦ Ἰβηρίτου, ἐν τῇ κατ' ἐμοῦ πατρὶδι Λέσῳ, ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τῆς μονῆς, κατ' αὐτὴν τὴν νῆσον κειμένην τοῦ Λεμῶνος: ἐν ἔτη. 1790²: δεκεμβρίου: 13:*». Καὶ κατωτέρω

«*Καὶ τοῦτο γε ἐγράφη νῦν μετὰ τῆς ἐπανόδου, δευτέρας λέγω δὴ τῆς ἐν τῇ Μιτυλήνῃ, διὰ χειρὸς δὲ τῆς ἐμῆς μοναχοῦ Γενναδίου, οἱ δὲ μελλοντες ἀπτεσθαι καὶ ταύτην ἀναγνῶντες, ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ ἀλιτροῦ λέγω καὶ ἀμονάχου, εὐχέσθαι συγχωρήσατε καὶ λέγειν δολοφύχως, συγγώρητον συγγώρησον καὶ σύγγνωθι Χριστέ μου, ψυχὴν ἀνδρὸς ἁμαρτωλοῦ, τοῦ γράψαντος τὴν ταύτην ψυχωφελῆ βιβλίδα τε πάνυ ὠραιοτάτην· ὁ δὲ Χριστὸς καὶ κύριος καὶ Θεὸς μου καὶ πλάστης καὶ ἡμᾶς ἐλεήσει καὶ ἔσθε ἐλεημένοι*».

Ὁ αὐτὸς ἔγραψε καὶ εἰς τὸ περιθώριον τῆς σελ. 39 τὸ ἀκόλουθον τετραστιχόν: «*Ὁμολογῶ ἐγὼ εἰμὶ ὁ γράφων Γεννάδιος, εὐδῶν τὴν βιβλίον ταύτην τε ἦν οὐδέποτε εἶδον: Ὁρέγομαι τοῦ γράφειν τε τοὺς ρίους τῶν ἁγίων, τὴν δ' ἀρετὴν ἀπέχομαι πόρῳ μακρὰν τῶν ἔργων*»

Ἄριθ. 72.

Τεύχος χαρτῶν εἰς μ. 8^ο (0, 238×0, 188) γραφέν περὶ τὰ τέλη τῆς III^{ης} ἑκατονταετηρίδος.

1. «*ΣΥΝΕΣΙΟΥ* ἐπισκόπου Κυρήνης, ἐπιστολαί» μετὰ τινων σημειώσεων εἰς τὸ περιθώριον. Προηγείται αὐτῶν·

2. ΔΙΑΜΑΝΘΗ ΡΥΣΙΟΥ¹ «ἐπιστολὴ διασφατικὴ αἰτηθεῖσα παρὰ τοῦ κύρ Βασιλείου, πρὸς τὸν διδασκαλὸν Διαμνητὴν Ρύσιον, περὶ τῆς τοῦ Συνεσίου ἐπιστολῆς τῆς λεγούσης τῶν ἐρώτων οἱ μὲν ἀρχομένως χαμῆς». Ἀρχ. «*Περικοπήν ἐπιστολῆς Συνεσίου ἡτηκας*». Χρονολογεῖται ἀπὸ *Σμύρνης ἀψμα²*, μὴρὸς ὀκτωμβρίου. — *Διαμαρτῆς Ρύσιος*².

1. Ἴδε περὶ Ρύσιου τὸ ἐν Παρνασσῷ τόμ. Δ' σ. 203 κ. ἐ. ἄρθρον Α. Π. Κεραμέως, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα κτλ.

2. Δι' ἀπλῆν ἀνάμνησιν σημειῶ ὅτι ἐν τῷ CLXXIV κώδικι τῆς ἐν Πετροπόλει αὐτοκρατορικῆς βιβλιο-

Ἀριθ. 73.

Τεύχος χαρτῶν εἰς μ. 8^ο (0,245×0,18) τῆς ΙΗ' ἑκατοντ., ἐκ φ. 112. Ἦν κτῆμα «Καὶ τότε Γενναδίου μοναχοῦ: Ἐκ τῆς Λειμῶνος 1797:» Ἐπιγράφεται:

«Βιβλίον περιέχων (sic) τὸν βίον τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου τοῦ διὰ Χριστὸν σαλοῦ, καὶ διηγήσεις ἐκ τῶν κατορθωμάτων, καὶ θυμάτων αὐτοῦ». Ἀρχ. «*Bion theárestoru*» κτλ.

Ἀριθ. 74.

Τεύχος χαρτῶν εἰς μ. 8^ο (0,17×0,235) γραφὲν τῷ 1783 ὑπὸ Γενναδίου μοναχοῦ.

1. Κανόνες ΚΟΣΜΑ Μάϊουμᾶ καὶ Ἰω. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, φ. 1—52.

2. Ἐπιγράμματα ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ τοῦ φιλοσόφου κυροῦ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ἐξήγησις, εἰς τοὺς ἐν ταῖς ἱεραῖς δεσποτικαῖς ἰεραῖς ἐκτεθέντας κανόνας παρὰ τῶν ἁγίων καὶ σοφῶν ποιητῶν, Κοσμᾶ, καὶ Ἰωάννου: Προοίμιον εἰς τὸν προεστᾶμενον τοῦ Ὀρφανοτροφείου τίμιον ἄνδρα ἀξιώσαντα ἐξηγήσασθαι τούτους». Ἀρχ. «*Ἐοικας ὧ ἄνθρωπε*» κτλ., φ. 53—128. Ὁ Γεννάδιος ἐσημείωσεν ἐν τοῖς κρασπέδοις κριτικὰς διορθώσεις καὶ γραφὰς διαφόρους.

3. ΔΑΗΛΟΥ στίχοι, ὧν ἡ ἀρχή: «Ψυχὴ καὶ σῶμα οὐσία, φ. 132—36. Ἐν τῷ κρασπέδῳ τοῦ 1 φύλλου: «Καὶ τότε Γενναδίου μοναχοῦ ἐκ τῆς τοῦ Λειμῶνος. 1783.»

Ἀριθ. 75.

Τεύχος χαρτῶν εἰς μ. 8^ο (0,23×0,175) συγχείμενον ἐκ φ. 365. Ἐγράφη ἀπὸ τοῦ 1776 ἰουνίου 10 μέχρις ἔτους 1778 ἰανν. 29.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Καισαρείας καὶ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Ναζιανζηνοῦ λόγοι διάφοροι μετὰ ψυχαγωγίας καὶ σημειώσεων.

Ἐν τῷ 1 φύλλῳ ὁ γράψας τὸ παρὸν τεύχος ἐσημείωσε τὰδε: «Καὶ τότε ξὺν τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει κάμοῦ τοῦ Ἰγνατίου τοῦ ἐκ τοῦ Κουλουμιδάτου»¹. Ἐν δὲ τοῖς κρασπέδοις ἀναγι-

Ὀνήκης ὑπάρχει ἡ ἐξήγησις παρὰ τοῦ σοφωτάτου Δανιὴλ μοναχοῦ τῆς εἰς Πάτριον σχολῆς εἰς τὸ ἐπιστολάριον τοῦ σοφωτάτου Συνεσίου πρὸς Νίκανδρον μοναχὸν ἐν Χίῳ». «Ora Catal. d. MSS. de la Bibl. Impér. publique. St. Pétersbourg, 1864, σ. 89.

1. Κώμη τῆς νήσου Λέσβου.

νώσκονται κριτικαὶ τινες διορθώσεις ἀξίαι μελέτης.

Ἀριθ. 76.

Τεύχος χαρτῶν εἰς 8^ο (0,21×0,155) τῆς ΙΖ' ἑκατοντ., γραφὲν ὑπὸ Σαραφείμ ἱερομονάχου τοῦ ἐκ τῆς μονῆς Λειμῶνος. Σύγκειται ἐκ φ. 96 στιλπνοῦ χάρτου.

ΔΑΗΛΟΥ ὁμίλια, ὧν ἡ α' ἐπιγράφεται: «Ὁμίλια ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαίου, ἁγίου Ἐδωγγέλου ἀναγινόμενοι, κυριακῆ πρώτῃ, τῶν ἁγίων πάντων». Περὶ τὸ τέλος ἀντεγράφησαν τὰ προοίμια τῶν τῆς μονῆς Λειμῶνος πατριαρχικῶν σιγγιλιῶν Θεολήπτου, Ἰερεμίου Β', Ραφαήλ, Ἰωαννικίου, Νεοφύτου καὶ Τιμοθέου.

Τὸ τεύχος τοῦτο κοσμεῖται μὲν ὑπὸ ὠραίων λειογραφῶν καὶ κεχρωματισμένων κεφαλαίων γραμμάτων, ἀλλὰ τὸ κείμενον γέμει σφαλμάτων, ὡς πάντα τὰ περισωθέντα ἀντίγραφα τοῦ Σαραφείμ.

Ἀριθ. 77.

Τεύχος χαρτῶν εἰς 8^ο (0,25×0,175) γραφὲν ὑπὸ Ἀθανασίου τοῦ ἐκ Ραιδεστοῦ ὑπερμεσοῦσης τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος.

«Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰγνατίου ἀρχιεπισκόπου Μηθώνης τοῦ νέου καὶ θαυματούργου ψαλλομένη τῇ δεκάτῃ τετάρτῃ τοῦ ὀκτωμβρίου μηνός, συνεθεῖσα δὲ παρὰ Ἀθανασίου τοῦ ἐκ Ραιδεστοῦ». Ἐλλείπει τὸ τέλος.

Ἡ ἀκολουθία αὕτη ἐξεδόθη ἐπιστασίᾳ Χρυσάνθου ἱερομ. τοῦ ἐξ Ἀγιάσσου καὶ δαπάναις Χ' Γεωργίου Καλπακλόγλου τοῦ ἐκ κώμης ἁγίας Παρασκευῆς, ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1805 (εἰς 4^ο, σελ. 46). Ἄλλ' ἐν τῷ χειρογράφῳ εὑρηται καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου γραφεὶς τοῦ ἁγίου κτήτορος βίος, οὐτινος ποιεῖται μνείαν ὁ ἐκδότης ἐν τοῖς ἐξῆς (σ. 15). «Καὶ τιθέμεν ἀντὶ βίου ἀνάγκωσιν τὸ παρὸν ἐγκώμιον». Ἐχει δὲ οὕτως:

«Οὗτος ὁ ἐν ἁγίοις πατὴρ ἡμῶν Ἰγνάτιος, ἤμασε² μὲν, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄλωσιν, περίπου τὰ τριάνοντα καὶ ἐννέα ἔτη· ἀπὸ Ἀδάμ μὲν εἰς τοὺς ἐπτάκις χιλίους χρόνους, ἀπὸ Χριστοῦ δὲ εἰς τοὺς χιλίους τετρακοσίους καὶ ἐννεήκοντα δύο· ὠρμητο δὲ ἐκ Μιτυλήνης τῆς νήσου, ἐκ

1. Γραπτέον ἀκριβέστερον «ἐγεννήθη».

τῆς κατὰ τὴν ἐπαρχίαν τοῦ μητροπολίτου Μηθύμνης Καλλωνῆς¹, Ἰωάννης πρότερον ὀνομαζόμενος· καὶ ἐπειδὴ παιδιόθεν τῇ ἀνῶ φιλοσοφίᾳ ἑαυτὸν ἐπέδωκε καὶ τῇ μελέτῃ τῶν θείων Γραφῶν, σεμνοτάτην καὶ πᾶν ἐνχέρητον πολιτείαν ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ ἐκτήσατο. Διὸ καὶ μὴ βουλόμενος, προτροπῇ ἐτέρων καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Μανουὴλ ἱερέως, τοῦπικλῆν Ἀγαλλιανοῦ, νόμφ γάμου σεμνοτάτῃ ὀμιλεῖ γυναικί· καὶ ἱερεὺς τῶν κατὰ κόσμον χειροτονεῖται, εἶτα καὶ σακελλίου Μηθύμνης. Τελευτησάσης δὲ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ τῶν παιδῶν ἐνὸς μόνου, τοῦ ὕστερον Μεθοδίου μοναχοῦ μετονομασθέντος, καὶ Δικαίου τῶν αὐτῶν μονῶν (=Λειμῶνος καὶ Μυρσινιωτίσσης) χρηματίσαντος, αὐτῷ ὑπολειφθέντος, γίνεται ἱερομόναχος καὶ πνευματικὸς πατὴρ Ἰγνάτιος μετονομασθεὶς, ὅτε καὶ τὰ κατὰ τὴν Καλλωνῆν τῆς ἐπαρχίας Μηθύμνης ἐνταῦθα κείμενα δύο μοναστήρια, τὸ τε γυναικεῖον τῆς Παναγίας τῆς Μυρσινιωτίσσης ἐπονομαζόμενον καὶ τὸ ἀνδρῶν τῶν παμμεγίστων Ταξιαρχῶν τοῦ Λειμῶνος, ἀνοικοδομῆν ἐκ βῆθρων ἤρξατο (=τῷ 1527) κατὰ τὸ θεωρούμενον μέχρι τῆς σήμερον ἔγγραφον προσηλωτικὸν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ πατρὸς². ὅς καὶ μετὰ τὴν τούτων συμπλήρωσιν καὶ ἀπαρτισμὸν, ἔλθων εἰς τὸ τοῦ Λειμῶνος ἀνδρῶν μοναστήριον, ἐγένετο ἱερομόναχος Ματθαιὸς ἐπονομασθεὶς, ὑποταγὴν ἄκρην τῷ υἱῷ αὐτοῦ ὁ πατὴρ ἐπιδείξας, καὶ ταύτην μέχρι θανάτου φυλάξας, καρεὶς ὑπὸ τῶν ἰδίων χειρῶν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· ἐν δὲ τῇ ἐσχάτῃ αὐτοῦ ἀναπνοῇ ζητήσας καὶ λαβῶν τὸ θεῖον καὶ μέγα σχῆμα, ἐπωνομάσθη Μακχάριος μοναχὸς (αἰωνία ἡ μνήμη αὐτοῦ!).

1. Τὸ ὄνομα Καλλωνῆ δίδοται κυρίως εἰς περιφέρειαν μεγάλην. ἐν ἣ ὑπάρχουσι πολλὰ χωρία· ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε καὶ χωρίον Καλλωνῆ ὀνομαζόμενον. Ὁ περιηγητὴς Dapper (Description des Isles) σημειοῖ τὸ ὄνομα τοῦτο ἔνθα ὑπῆρχε τὸ χωρίον Φάραγγας, ὅπερ πάλιν δὲν σώζεται τὴν σήμερον. Μόνῃ δὲ ἡ θέσις αὐτοῦ γινώσκειται, κειμένη παρὰ τὴν γυναικεῖαν μονὴν τῆς Μυρσινιωτίσσης. Ἰσως ἐγεννήθη ἐνταῦθα ὁ ἱερεὺς Ἰγνάτιος, διότι σώζεται ἐπιστολὴ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἱερέα τοῦ τόπου τούτου, ἐν ἣ γίγνεται μνεῖα συγγενοῦς αὐτοῦ, Ἀγαλλιανοῦ τὸ ἐπίπυμον. Ἄλλ' οἱ κάτοικοι τοῦ τόπου διάφορα παραδίδουσι περὶ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, ἰσχυριζόμενοι ὅτι εἶδε τὸ φῶς ὁ Ἰγνάτιος εἰς Παππιανά, ἢ εἰς Δάβια, ἢ εἰς Ἀγερῶνα. Σημειούσθω δὲ ὅτι καὶ αἱ τέσσαρες αὗται θέσεις εἰσὶ πλησιέσταται.

2. Ἀναγνώθι τοῦτο ἐν σελ. 6-7 τοῦ προλόγου.

α' Ὁ δὲ ἅγιος Ἰγνάτιος οἷα κτίτωρ τὰ μὲν ἐξ ἰδίων ἀνελωμάτων, τὰ δὲ καὶ ἐξ ἐλεημοσυνῶν ἐτέρων, χωράφια, ἐλαιῶν δένδρα, ἀμπελώνας, περιβόλους, ὑδρομύλους καὶ ἕτερα σκευὴ καὶ ἱερὰ ἄμφρα, καὶ διάφορα βιβλία τούτοις ἀφιερῶσας, καὶ κελλία κτίσας, καὶ σταυροπήγια αὐτὰ ἐπὶ Ἱερεμίου τοῦ τότε πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ποιήσας, καὶ ἡγούμενος καὶ πνευματικὸς πατὴρ ἐν αὐτοῖς μέχρι πέντε καὶ δέκα ἐτῶν χρηματίσας, καὶ πολλοὺς μὲν τῶν μοναστῶν ἐν τῷ ἀνδρῶν, οὐκ ὀλίγους δὲ τῶν μοναζουσῶν ἐν τῷ γυναικεῖν, τῷ καθ' ἑαυτὸν πρακτικωτάτῳ ἀρετῆς παραδείγματι συλλέξας, οὐ τοῖς τυχοῦσι δὲ καὶ ἐγγράφοις ἀγίων πατέρων ὄροις καὶ ἐντολαῖς ἰδίαις καὶ ἀγράφοις παραδόσει διὰ φρικτῶν ἄρῶν καὶ ἐπιτιμιῶν αὐτοῦς ἀσφαλίσας, ὥστε κοινοβιακῶς διέχειν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, καὶ μηδένα ἐξείναι, κἄν τε τῶν ἐντὸς ἢ, κἄν τε τῶν ἐκτὸς ἀμφοτέρων τῶν μοναστηρίων, παραβῆναι ὅσα εἰς ἀκρίβειαν, διαμονὴν τε καὶ παρφυλακὴν τῆς μοναδικῆς πολιτείας κανονικῶς αὐτοῖς ἐξέθετο, καὶ τᾶλλα πάντα, ὡς Θεῷ φίλον, ἀριστὰ τε καὶ βέλτιστα ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας ἐξοικονομήσας, ἀπῆρεν εἰς Βασιλεύουσαν βουλόμενος δευτέρους βασιλικοὺς ὄρισμοις καὶ πατριαρχικοῖς σιγγιλιώδεσι γράμμασι ἐπικυρῶσαι πρὸς τὸ μὴ ἐνοχλεῖσθαι παρ' οὐδενὸς τῶν τότε αὐτῷ ἐπαναστάντων καὶ αἰτησάντων βίᾳ τὰ περίξ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ μονῶν ὡς ἴδια κατασχεῖν. Κἀκεῖ ἐπὶ Διονυσίου τὸν οἰκουμενικὸν τότε θρόνον κατακοσμοῦντος διατρίβων, τοῦ μητροπολίτου Μηθύμνης εἰς οὐρανίους μεταστάντος μονάς, δι' ἣν πρὸ πάντων ἐθαυμάσθη λαμπροτάτην τε καὶ ἰσαγγέλλον αὐτοῦ πολιτείαν ἀρχιερεὺς Μηθύμνης καὶ ἄκων χειροτονεῖται καὶ εἰς τὸν ἐκείνου νομίμως θρόνον ἐπιπόνως ζητηθεὶς ἀναβιβάζεται.

«Παραγεγόμενος δὲ εἰς τὴν αὐτοῦ ἐπαρχίαν καὶ μέχρι ἐτῶν τεσσαράκοντα καὶ πέντε θεοφιλῶς τε καὶ θεαρέστως τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτῷ ποίμνιον ποιμάνας, ἐπεὶ προέγγω, ὡς φησι, τὴν ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ πρὸς Κύριον ἐκδημίαν, καταλαμβάνει τὰς ἱερὰς αὐτοῦ μονάς, καὶ πλειεστα τὰ ἐν ἐκείναις πνευματικὰ αὐτοῦ τέκνα δ.δ' ἄξας καὶ εἰς Χριστὸν (ὡς ἔδει) στηρίζας καὶ θεμελιώσας, καὶ ἐτέροις ὄροις διὰ φρικτοτέρων ἄρῶν καὶ ἐπιτιμιῶν τὴν προτέρην διαθήκην αὐτοῦ ἐπιβεβιασάσας, τελευταῖον τὴν εἰρήνην ἄπχσι λιπῶν ἀνεπαύσατο ἐν Κυρίῳ καὶ ἐτάφη, κατὰ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ, ἐν τῷ γυναικεῖν μοναστηρίῳ, ὅπου καὶ ἀνακομιδῆς μετὰ

ἐνείνα χρόνους γενομένης ὑπὸ τοῦ τότε ἀγιωτάτου πάπα καὶ πατριάρχου τῆς μεγαλοπόλεως Ἀλεξανδρείας κυροῦ Σιλβέστρου, τῆ τοῦ Θεοῦ χάριτι εὐρέθη μυροβλυτοῦν· οἶδε γὰρ Κύριος δοξάζειν τοὺς αὐτὸν ἀντιδοξάζοντας, καθάπου καὶ αὐτὸς ὁ ἀγιώτατος πατριάρχης ἐν οἷς εἰς μακρῦριαν ἐγκατέλιπε χειρογράφους, αὐτολεξεῖ οὕτω πῶς φησιν. «Ἡ μετριότης ἡμῶν σωματικῶς ἐλθοῦσα ἐν τῇ νήσῳ τῆς Μιτυλήνης, καὶ περιελθοῦσα τὰ ἐν τῇ Καλλωνῇ μοναστήρια ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μηθύμνης, καὶ ἰδοῦσα τὴν τοῦ αἰοιδίμου κτίτορος ἀμφοτέρων αὐτῶν κοινῶν τε καὶ συμφωνίαν, ἠγάσθη τὰ μέγιστα, καὶ ἀνακομιδὴν ποιήσασα οἰκιοχειρῶς εἰς τὸ αὐτοῦ τρίμιον λείψανον εὗρεν αὐτὸ μυροβλυτοῦν, ὡς καὶ τὰ ἔργα καὶ ὁ βίος αὐτοῦ ἐμαρτύρει» ὅπερ καὶ μέχρι τῆς σήμερον ταῖς μετ' εὐλαθείας ἀσπαζομένους ἐκπέμπει εὐωδίαν ἀρρητον καὶ ἀενάως θαυματουργεῖ. Ταῖς αὐτοῦ ἀγίαις πρεσβείαις ὁ Θεὸς ἐλευθέρωσον καὶ ἡμᾶς πάσης ἐπιπρείας καὶ θλίψεως τοῦ παλαμναίου ἐχθροῦ, καὶ ἀξίωσον ἅπαντας τῆς οὐρανοῦ μακαριότητος. Ἀμήν».

Ἀριθ. 77^a.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς 8° (0,208×0,15) τῆς ΙΣΤ'—ΙΖ' ἑκατοντ., συγκείμενον ἐκ φ. 129 στυλπνοῦ χάρτου.

1. «Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν **ΙΩΑΝΝΟΥ ΖΩΝΑΡΑ** καὶ πρωτασηκρίτου καὶ δρουγαρίου τῆς βίγλας Ἀποκρίσεις καὶ λύσεις τινῶν τῆς Γραφῆς ζητημάτων, πρὸς τὰς ἐπενεχθείσας αὐτῷ ἐρωτήσεις». Ἀρχ. «Ἐρωτήσεις α': Εἰ χρὴ συγκαταβαίνειν τοῖς πταίουσι» κτλ., φ. 1^a.

2. **ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ** λόγοι διάφοροι, ἦτοι περὶ μετανοίας ζ', περὶ νηστείας β', καὶ περὶ προσευχῆς β', ἀπὸ φ. 81^a—122 καὶ 125—127.

3. Ἀ' Ἐκλογή ἐκ τοῦ περὶ προσευχῆς λόγου ἀγ. Ἰω(άννου) τῆς **Κλέμακος**, φ. 123^a.

4. Ἐκλογαὶ ἐκ τῶν λόγων **Βασιλείου, Κλέμακος, Εὐαγρίου καὶ Θεοδώρου Ἐδέσσης**, φ. 128. Τὸ τέλος αὐτῶν ἐλείπει.

Ἀριθ. 78.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς μ. 8° (0,235×0,165) γραφὴν περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΙΙ' ἑκατονταετηρίδος.

1. **ΑΔΒΑΟΥ** ἐρμηνεία εἰς τὸν Σειράχ, ἧς ἠγείται «Πρόλογος παρεΐσρακτος ἀδήλου, οὗ ἡ ἀρχὴ ἁ' Ἰσοὺς οὗτος Σειράχ μὲν ἦν υἱὸς»

κτλ. Ἡ ἐρμηνεία ἀρχεται οὕτω: «Τῆς ἠθιακῆ φιλοσοφίας ἀρχὴ ὁ Θεὸς» κτλ. Διαιρεῖται εἰς κεφ. Α' (ἀπὸ φ. 1—278).

2. **ΝΙΚΗΤΑ ΣΕΡΡΩΝ** ἐξήγησις τοῦ εἰς τὸν ἐξισωτὴν Ἰουλιανὸν λόγου Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, φ. 279^a.

3. **ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** ἐξήγησις τοῦ εἰς τὰ ἅγια Θεοφάνια λόγου, φ. 293^a.

4. **ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** ἐξήγησις τοῦ εἰς Βασιλεῖον τὸν μέγαν ἐπιταφίου λόγου τοῦ Ναζιανζηνοῦ.

Ἀριθ. 79.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς μ. 8° (0,23×0,17) γραφὴν τῷ 1782 ὑπὸ Γενναδίου μοναχοῦ.

1. «Τοῦ φιλοσόφου κυρίου **ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ** ἐξήγησις εἰς τοὺς ἐν ταῖς ἱεραῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς ἐκτεθέντας κανόνας, παρὰ τῶν ἁγίων καὶ σοφῶν ποιητῶν, Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου».

2. «**ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ** πρὸς τὸν αὐτὸν (ἦτοι τὸν προϊστάμενον τοῦ Ὀρφανοτροφείου) ἐρωτήσαντα περὶ τῆς ὑπακοῆς, τοῦ κοντακίου, τοῦ οἴκου, καὶ τοῦ ἐξαποστειλαρίου, πύθην οὕτως ἐκλήθησαν». Ἀρχ. «Ἡ μὲν ὑπακοή» κτλ.

Εἰς τὸ τέλος: «Ἐτελειώθη ἐν ἔτει αψ'πβ': *Ιουλιου υἱῷ. 1782 Ιουλιου 14*».

Ἀριθ. 80.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς μ. 8° (0,237×0,185) ἀντιγραφὴν τῷ 1787 ὑπὸ Γενναδίου μοναχοῦ ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 70 τεύχους τῆς μονῆς Λειμῶνος. Σύγκειται ἐκ σελίδων 663 καὶ διαιρεῖται εἰς β' μέρη, ἐκάστου ἔχοντος ἰδιαιτέραν ἀριθμῆσιν κατὰ σελίδας.

Α'. (Σελ. 1—529). Ἀ' Ἀρχὴ σὺν Θεῷ ἁγίῳ τῆς Ἐρμηνείας τῶν ἀναστασίμων κανόνων τῆς Ὀκτοήχου, ποίημα Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Ἀρχ. «*Προόμιον.— Τῆς σῆς πόθῳ καὶ προσηκότῳ αἰτήσεως*» κτλ. Ὑπὸ τὴν πῆξαν ἀναγινώσκειται τὸ ἀκόλουθον σημεῖωμα: Ἐτελειώθη ἡ παροῦσα βίβλος παρ' ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ *Γενναδίου μοναχοῦ Μιτυληναίου ἐν Ἀγιάσῳ*¹, ἀντιγραφὴν ἐκ τῆς βίβλου ἐδρικο-

1. Ἐν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ πόλει τῆς Λέσβου. ἦν οἱ σχολαστικοὶ ὀνομάζουσι «Ἀγίαν Σιών». ἔγραψε καὶ Νεόφυτος ἱερομόναχος ὁ ἐκ Λέσβου (1703) νομολογικὸν τινα κώδικα ἀναλυθέντα ὑπὸ Zachariae v. Lingenthal ἐν Deffner's Archiv f. Mittel und Neugr. Philologie σ. 223.

μέγης τῆς κατὰ τὴν τοῦ Λειμῶνος μονῆν τῆς Μιθῆμνης, ἥτις ἀπῆρχεν καλλιγραφημένη καθὼς ἐφανέρωνεν (ἴδε ἀριθ. 70). Ἐτελειώθη ἡ παρῶσα βίβλος, χειρὶ ἀμαρτωλῶ, Ρωμανοῦ χαρτοφύλακος τοῦ: τὸ δὲ ἐπίλοιπον ἦτορ ἐξειλημένον πλὴν τοῦ ἔτους: ζωκῶ:—Ἐν ἔτει σωτηριῶ: 1787: Ἀπριλίου 12»:

Β'. (Σελ. 1-134). Ἀ'Ερμηνεία τῶν ἀναβαθμῶν τῆς ὀκτοῆχου συντεθείσα παρὰ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ τοῦ Ξανθοπούλου, ἀξιώσεως ἐνεκεν τινός τῶν ἑαυτοῦ φίλων· οὗ περ τὴν κλίσιν (sic), διεφθαρμένου τοῦ πρωτοτύπου τυγχάνοντος σὺν τῷ προοιμίῳ, ἀμοιρῆσαμεν. Ἀρξάμενοι μόνον ἅπερ εἰσι τῷτα τὰ ἐπτὰ¹ κτλ. Εἰς τὸ τέλος: Ἀ'Εκ τῆς τοῦ Λειμῶνος βίβλου ἐγράφη, τῆς κειμένης κατὰ Μιθῆμνην, τοῦ πρωτοτύπου γραφέντος ἐν ἔτει ζωκῶ». Ἐπειτα ἀδήλως ἡ περὶ τῆς ὑπακοῆς κτλ. (ἴδε ἀριθ. 79) ἐπιστολιμαία διατριβὴ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, μεθ' ἣν τὸ ἐξῆς σημείωμα: Ἀ'Εκαλλιγραφήθη παρ' ἐμοῦ Γερραδίου μοναχοῦ, Ἰβηρίτου Μυτιληναίου, ἐν τῇ μονῇ, τοῦ εὐαγγελιστοῦ παρθένου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τῆς κατὰ νῆσον Πάτμου. Ἐν ἔτει 1783: ἐν μηνὶ φεβρουαρίῳ 17».

Ἀριθ. 81.

¶ Πεντηκοστάριον μεμβράνινον εἰς μ. 8^ο (0,24×0,17) τῆς ΙΑ'—ΙΒ' ἑκατοντ. Σύγχεται ἐκ φ. 28.

Ἀριθ. 82.

Τεύχος χαρτῶν εἰς 8^ο (0,215×0,15) γραφέν τῷ 1575, ἐκ φ. στιλπνοῦ χάρτου 369. Περιεχόμενα:

1. Τὸ πόνημα τοῦτο τοῦ Νικηφόρου Καλλίστου ἐξεδόθη τὸ πρῶτον μετὰ κριτικῆς ἐπεξεργασίας ὑπὸ Κυρίλλου Ἀθανασιάδου, ἐπὶ τῇ βάζει τριῶν κωδίκων. Προσέθετο δὲ ὁ ἐκδότης καὶ ἀξιολογώτατον βίον τοῦ ἱεροῦ Καλλίστου μετὰ καταλόγου τῶν συγγραμμάτων λίαν πληρεστέρου τοῦ ἐν τῇ Φαβρικίου Βιβλιοθήκῃ (τόμ. VIII σ. 437) ἀναγνωσκομένου. Ἐπιγράφεται δὲ ἡ εἰρημένη ἐκδοσις οὕτως: Ἀ'Ερμηνεία εἰς τοὺς ἀναβαθμούς τῆς Ὀκτωῆχου παρὰ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου. Ἦδη πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα κελεύει τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων κυρίου κυρίου Κυρίλλου τοῦ Β'. Ἦς προτέταχται καὶ προλεγόμενα (σελ. γ'—ξ') ὑπὸ τοῦ ἐν Ἱεροδιακόνους Κυρίλλου Ἀθανασιάδου τοῦ Ἀγιοταρίτου. Ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τοῦ Π. Τάφου, ΑἰΞΒ'».

1. Ἀ'Περίοδοι τοῦ ἀγ. Ἰω. τοῦ Θεολόγου καὶ τοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ Προχόρου· συγγραφείσα παρ' αὐτοῦ, εἰς ἀπόδειξιν». Ἀρχ. Ἀ'Εγένετο μετὰ τὸ ἀναληθθῆναι¹, φ. 1^α κ. ἑ.

2. Βίος καὶ πολ. Συμειῶν τοῦ διὰ Χριστὸν Σαλοῦ. Ἀρχ. «Οἱ τὸ διδασκαλικὸν πρὸς ἀλλήλους»² κτλ., φ. 129^α.

3. Ἀ'ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ μοναχοῦ ὄρους τοῦ Σινᾶ· λόγος περὶ τῆς ἀγίας συνάξεως· καὶ περὶ τοῦ μὴ κρίνειν καὶ μνησικακεῖν». Ἀρχ. Ἀ'Αεὶ μὲν³, φ. 196^α.

4. Βίος καὶ πολ. Πέτρου τοῦ Ἀθωνίτου⁴. Ἀρχ. «Τὸ τοὺς τῶν ἀγίων βίους», φ. 215^α.

5. Ἀ'ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Ἀλεξανδρείας ἀλόγος εἰς τὸν ἐκ γεννητῆς τυφλόν». Ἀρχ. Ἀ'Πολυσοπδοσαστορ πᾶσιν⁵, φ. 248^α.

6. Ἀ'Πράξεις τοῦ ἀγ. προτοκλήτου τῶν ἀποστόλων Ἀνδραίου· καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς θαλάσσης ὁμίλησε μετὰ τοῦ Κυ καὶ ὅσα διεπράξατο εἰς τὴν χώρα τῶν ἀνθρωποφάγων, καὶ ποίω τρόπῳ κατήγαγεν αὐτοὺς ζῶντας εἰς ἀδην· καὶ πῶς ἐδέξατο ἡ πόλις τὸ κήρυγμα αὐτοῦ». Ἀρχ. Ἀ'Προεῖλησεν ὡ φιλοχρῖστες⁶, φ. 270^α.

7. Ἀ'Εκ τῶν Περιόδων Φυλίππου τοῦ ἀποστόλου ἀπὸ πράξεως ι', μέχρι τέλους ἐν ἔστω (sic) μαρτύριον». Ἀρχ. Ἀ'Κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον⁷, φ. 287^α.

8. Βίος καὶ μαρτ. Ἀ'Βευβρωνίας⁸. Ἀ'Εγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Διοκλητιανοῦ⁹, φ. 305^α.

9. Μαρτ. ἀγ. Χαραλάμπους. Ἀρχ. Ἀ'Βασιλευντος τοῦ κυρίου¹⁰, φ. 343^α.

1. Ἀποσπάσματα τοῦ ἀποκρύφου τούτου βιβλίου εὐρίσκονται ἐν Συναγωγῇ Παύλου τοῦ Εὐεργετηνοῦ, σ. 322, 631, 819.

2. Leontii Neap. episcopi ἐν Migne Patrol. τ. 93·σελ. 1669.

3. Migne, Patrol. τ. 89, σ. 825. Ἦδε ἀνωτ. σ. 60, ἀριθ. 51, 25.

4. Ἦδε περὶ αὐτοῦ Νικοδήμου, Συναξ. Β', σ. 201. ἔνθα ἀναφέρεται καὶ ἕτερον ἀντίγραφον τοῦ αὐτοῦ βίου. Ὁ δὲ Harless καὶ Φαβρίκιος σημειοῦσι μόνον τὸ εἰς αὐτὸν ἐγκώμιον Γρηγορίου Παλαμᾶ (X, σ. 312).

5. Migne, Patrol. τ. 28, σ. 1001. Ἦδε ἀνωτ. σ. 60, ἀριθ. 51, 43.

6. Ἦδε ἀνωτ. σ. 36, ἀριθ. 15, 31.

7. Ἦδε ἀνωτ. σ. 35, ἀριθ. 15, 15.

8. γρ. Φευρωνίας.

9. Ἦδε Fabr. X, σ. 228. Νικοδ. Συναξ. Β'. σ. 222-223. — Παράφρ. Ἀγαπίου (Καλοκαίρ. σ. 103).

10. Ἦδε Fabr. X, σ. 209—Νικοδ. Συναξ. Α'. σ. 450.—Παράφρ. Ἀγαπίου, Ν. Παράδ. σ. 401.

10. ΔΑΗΛΟΥ «περὶ τοῦ πῶς νὰ εὕρῃσαι τὸ ἅγιον Πάσχα καθὲς ἄνθρωπος χριστιανὸς ἀεὶ καὶ πάντοτε». Διαιρεῖται εἰς Γ' κεφάλαια. Ἐκ τοῦ Β' κεφ. βεβαιοῦμαι ὅτι τὸ παρὸν τεῦχος ἐγγράφη κατὰ τὸ ἀφορ' ἔτος. Παρέπονται κανόνια τοῦ εὕρῃσαι τὸν ἦχον καὶ τὸ ἑωθινόν, τὴν παραμοιήν τῶν Χριστογεννῶν, τὸ ἅγιον Πάσχα, καὶ «Σεληνοδρόμιον παντοτεινόν».

Ἀριθ. 83.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς 8^ο (0,212×0,152) τῆς 127' ἑκατονταετηρίδος, συγκείμενον ἐκ τετραδίων α'—ζγ'. Ἐπιγράφεται:

«Λόγοι διάφοροι περιέχοντες τὰς τῶν παθῶν πάντων κατηγορίας δι' ἐπιστορῶν προαδειγμάτων τῆς τε παλαιᾶς καὶ νέας Διαθήκης ἀπὸ Ἀδάμ καὶ καθεξῆς· συγγραφέντες παρὰ Συμεῶν μοναχοῦ ἀνδρὸς καὶ παναθλίου ἀμαρτωλοῦ· πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐκάστης κατηγορίας τὸν ταλανισμόν ἀναφέροντος· ἐν κεφαλαίοις τριάκοντα καὶ δυσὶ, καθὼς ὑποτίθεται». Ἐπιτεταῖ ὁ πίναξ μετὰ τῆς ἀρχῆς ἐκάστου κεφαλαίου. Τὸ πρῶτον κεφ. ἐπιγράφεται «Λόγος πρῶτος περὶ τοῦ δεῖν πάντων (sic) τῶν οἰκείων ἀμαρτιῶν τὴν ἐξομολόγησιν ποιῆσθαι· καὶ διὰ παντός πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον· οὐ ἡ ἀρχή: Ἄγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι»¹.

Ἐπὶ τοῦ 1^α φ. ὁ ἀντιγραφεὺς ἐσημείωσε τὰ ἐξῆς: *Συγγραφῆσα αὕτη ἡ βιβλίος παρὰ κυροῦ Συμεῶν τοῦ Μεταφραστοῦ καὶ νέου Θεολόγου*.

Ἀριθ. 84.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς 8^ο (0,25×0,135) τῆς 1Ε' ἑκατονταετηρίδος, συγκείμενον ἐκ φ. 345. Περιεχόμενα:

1. «Ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμένης α' Συνόδου» Ἀρχ. «Πρότασις φιλοσόφου τιτὸς ὑπὲρ τοῦ [αἵρεσι]άρχου Ἀρσίου ποιουμένου τοὺς λόγους» κτλ., φ. 1^α.

2. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ὁμιλία, φ. 34^β.

1. Περὶ τοῦ συγγράμματος τούτου ἴδε ἐκτενέστερον ἐν Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως, Καταλ. τῶν χειρογρ. τῆς ἐν Σμύρῃ βιβλιοθ. τῆς Εὐαγγ. Σχολῆς, σ. 29, ἀρθ. Β—1. Σημειώσθω δὲ ὅτι ἐδημοσιεύθη παρὰ Παΐσιου Ἱερομονάχου ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν: «Κατάνυξις, σύγγραμμα ἱερὸν συντεθὲν ὑπὸ τοῦ ὁσ. καὶ θεοφ. π. Συμεῶν τοῦ Μεταφραστοῦ. Ἐν Ἀθήναις, 1875».

3. ΔΑΗΛΟΥ «περὶ τοῦ πῶς δεῖ γινῶναι τὴν ἰνδικτον». Ἀρχ. «Προστίθει ἀεὶ τῷ ἔτει», 44^β. Ἐπονται ἕτερα κεφάλαια περὶ τῆς σελήνης, περὶ τοῦ πασχαλλίου καὶ περὶ τῶν ἐμπακτῶν τῶν μηνῶν.

4. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ὁμιλία μγ', φ. 46^β—255^α.

5. «Εὐχή λεγομένη πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, ἀρτι τοῦ ἀρχιερέως εἰσερχεσθαι μέλλοντος». Ἀρχ. «Λέσποτα κίρσι», φ. 255^β.

6. «Περὶ βαθμῶν ἀγχιστείας καὶ γάμων κεκωλυμένων καὶ ἀκωλύτων». Ἀρχ. «Ἡ συγγένεια, γενικὸν ἔστιν ὄνομα», φ. 257^α.

7. «Τῶν ὁσίων . . . οἰκουμένηκῶν διδασκάλων ὁμολογία». Ἀρχ. «Μία ὁμολογῶ καὶ δοξάζω». φ. 263^α.

8. «Κεφάλαια τῆς αἵρέσεως Ἀκινδύνου καὶ Βακράκμ· ἀτινα ἀνετρέπησαν συντετμημένως, παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου καὶ σοφωτάτου π. ἡ., πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κυροῦ ΦΙΛΟΘΕΟΥ. Ἀναριθμοῦνται δὲ εἰς ἰδ'». Ἀρχ. «Λέγουσιν ἐναντιούμενοι», φ. 266^β.

9. «Ἀπὸ τῶν πρακτικῶν τῆς οἰκουμένης ἀγίας ἐκτῆς Συνόδου». Ἀρχ. «Τίς γαρ εἰ καὶ βραδὺς εἴη πρὸς τὸ ρῆσαι», φ. 284^α.

10. «Ἀπὸ τοῦ περὶ κληρονομίας ἀνιόντων καὶ κατιόντων, καὶ περὶ τῶν ἐκ πλαγίου συγγενῶν· καὶ τίνες ἐξ αὐτῶν προτιμῶνται». Ἀρχ. «Χρὴ γινώσκειν ὡς ἡ παρὰ», φ. 285^α.

11. «Περὶ τῶν ἀφελίκων, ἀπὸ τῶν Ρωμικῶν». Ἀρχ. «Ὁ ὠροῦμενος ἀφελικὸς, καὶ ὕστερον», φ. 290^α. Ἐπιτεταῖ κεφ. «περὶ τάφων καὶ τῆς δαπάνης τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διδομένης κληρονομίας εἰς αὐτούς». Ἀρχ. «Δαπάνη ταφῆς ἔστιν», φ. 290^β. Παρέπονται δύο τύποι ἐπιστολῶν πρὸς φίλους καὶ πρὸς πενθοῦντας.

12. ΔΑΗΛΟΥ ἀλόγος ἀντιρρητικός κατὰ Λατίνων, ὅτι οὐχὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον». Ἀρχ. «Λέγουσι τὴν ἀλώπεκα παραινεῖν», φ. 300^α.

13. «ΦΩΤΙΟΥ πατριάρχου Κων/πόλεως, κεφάλαια σύντομα κατὰ Λατίνων· ὅτι οὐκ ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνον». Ἀρχ. «Ἀπαρτεῖς ἡμεῖς οἱ χριστιανοί», φ. 312^α.

14. «Ἐκ τῆς πρώτης Συνόδου περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος πρὸς φιλοσόφῳ τινὶ ἐκδήλωσις». Ἀρχ. «Γράφουσιν οἱ ἄγιοι περὶ πηγῆς», φ. 315^β.

15. «Ὁμολογία Συνοδική», ἧς ἡ ἀρχὴ «Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν»—καὶ «Εὐχή ἐπὶ σωματίων, μὴ διαλυθέντων», φ. 317^α—321^α.

16. «Ἐκ τοῦ ΠΑΤΕΡΙΚΟΥ» Ἀρχ. «Γέγραπται ἐν τῇ βίβλῳ τῶν πατέρων», φ. 321^β.

17. ΦΩΤΙΟΥ ἀπόσπασμα, οὗ ἡ ἀρχή: «Ἐπιπροβάλλεται μὲν καὶ ὁ Ὑῶς· τὸ πνεῦμα δὲ τῆς προβολῆς ἀποστρέφεται»¹, φ. 325^α. Ἐλλείπει τὸ τέλος.

18. ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ Κύπρου «λόγος εἰς τὴν θεόσωμον ταφὴν τοῦ Κυρίου κτλ. καὶ εἰς τὸν ἐξ Ἀριμαθαίας Ἰωσήφ· καὶ εἰς τὴν ἐν τῷ Ἄδῃ γενομένην παραδόξως Κυρίου κατάβασιν». Ἀρ. «Τί τοῦτο σήμερον», φ. 326^α.

Ἀριθ. 85.

Εὐχολόγιον χαρτῶν εἰς 8^ο (0,215×0,153) τῆς ΙΕ' ἑκατοντ., συγκείμενον ἐκ φύλλων ἠριθμημένων τμη'. Πολλὰ φύλλα ἐγράφησαν μεταγενέστερον, ἴσως ὑπὸ τοῦ κλητοῦ Δημητρίου, οὗ ἡ διὰ μονοκονδυλίας ὑπογραφή ἀναγινώσκεται ἐν τέλει τοῦ πίνακος: «† ὁ καθηγούμενος τῆς ἀγίας καὶ ἱερᾶς καὶ σεβασμίας μονῆς τοῦ Λειμῶνος Δημήτριος...».

Ἀριθ. 86.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς 8^ο (0,215×0,153) τῆς ΙΕ'-ΙΣΤ' ἑκατοντ., συγκείμενον ἐκ φ. 350. Περιεχόμενα·

1. Ὀμιλία εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν, ἧς ἐλλείπει ἡ ἀρχή, φ. 1^α.

2. ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΕΩΜΕΤΡΟΥ «λόγος προσφωνητικός, ἢ χριστήριος εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν» κτλ. Ἀρχ. «Χαίρετε· τοῦτό μου»², φ. 10^β.

3. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ «λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς Θεοτόκου». Ἀρχ. «Πάλιν χαρᾶς εὐαγγέλιον»³, φ. 21^α.

4. ΔΑΠΑΟΥ⁴ «λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν» κτλ. Ἀρχ. «... σὴλθον πρὸς τὴν προφητεῖν», φ. 24^β. Ἐν τῷ φ. 28^β ἀναγινώσκουμεν τὸ ἐπόμενον σημεῖωμα: Ἀβπη (sic) καὶ ἀπεδώθεν καὶ ἔμπροσθεν ἀπὸ τὸν εὐαγγελισμόν φβλ. α' καὶ φβλ. α' ἀπὸ τὴν ἀρχὴν του».

1. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο εἰληπται ἐκ μικρᾶς συγγραφῆς τοῦ Φωτίου, ἣν ὄρα ἐν Migne Patrol. t. 102, σ. 393, § η', ἐνθα ἀντὶ «ἀποστρέφεται» ἀναγινώσκεται «ἀποστρέφεται».

2. Ἴδε Migne, Patrol. t. 106, σ. 812.

3. Ὁ λ. οὗτος φέρεται καὶ ἐπ' ὀνόματι Γρηγορίου Νεοκαισαρείας· Ἴδε Harless—Fabr. X, σ. 281 καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 87 χειρ. τεῦχος.

4. Τὸ ὄνομα ἐσθυσμένον ἐν τῷ κώδικι.

5. Μαρτύριον τοῦ ἁγ. Γεωργίου· ἐλλείπει ἐκ τῆς ἀρχῆς ἐν φύλλον· φ. 33^α.

6. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΟΥ «λόγος εἰς τὸν ἁγ. μεγαλομ. καὶ τροπαιοφ. Γεώργιον». Ἀρχ. «[Ἐ]θος τοῦτο τῶν λόγων»¹, φ. 45^α.

7. «Τοῦ σοφωτάτου μεγάλου λογοθέτου τοῦ ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΟΥ λόγος εἰς τὸν ἀπόστολον καὶ εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην τὸν Θεολόγον»². Ἀρχ. «Τί δὲ ἄρα ἡμῖν ὁ πάμμεγας Ἰωάννης», φ. 65^β. Ὑπὸ τὴν πέζαν τοῦ λόγου τούτου: «Ἀβπη (sic) ἀπόδε καὶ ἔμπροσθεν ἀπὸ τὸν βίον τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου φβλ. α'». Ἐπονται δύο φύλλα ἄγραφα.

8. Λόγος εἰς τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον³, οὗ ἡ ἀρχή ἐλλείπει· «... τοῦ καὶ Χλωροῦ, εἰς τοῦτο δηληθῆ παρὰ τῶν βασιλέων, ἀπὸ Ρώμης πρὸς Περσίδα σταλῆντος», φ. 84^α.

9. «Τοῦ σοφωτάτου λογοθέτου κυροῦ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΟΥ λόγος εἰς τὴν ἁγ. ὀσιομ. καὶ θαυμτ. Θεοδοσίαν». Ἀρχ. «Γυρτακα μὲν ἀνδρείαν»⁴, φ. 112^α.

10. Μαρτ. Θεοδώρου τοῦ στρατηλάτου. Ἀρχ. «Λικιννῶ τῷ βασιλεῖ, πολλῇ κεχηρημέτων»⁵, φ. 125^α. Τὸ τελευταῖον φ. κατὰ μέγα μέρος ἀποκεκομμένον.

11. «Τοῦ σοφωτάτου κυροῦ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΔΑΦΝΟΠΑΤΟΥ· ἐγκώμιον εἰς τὸ γενέσιον τοῦ τιμίου προφ. προδρ. καὶ βαπτ. Ἰωάννου». Ἀρχ. «Ἐἰ μὲν ὁ τοῦ λόγου κηρῶς»⁶, φ. 135^α.

12. ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΥ ΒΟΣΤΡΩΝ «λόγος εἰς τὸ γενέθλιον τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου».

1. Migne, Patrol. t. 142, σ. 300.

2. Τὸν λόγον τοῦτον οὔτε ὁ Φαβρίκιος (VII, σ. 767 καὶ X, σ. 256—57) οὔτε ὁ Νικηδόμος (Συν. Α', σ. 76 καὶ Β', σ. 135 ἐν ὑποσημ.) γινώσκουσι.

3. Ἴσως ὁ λόγος οὗτος ἔργον ἐστὶ τοῦ Κ. Ἀκροπολίτου, οὗ ποιεῖται μνηεῖαν μόνος ὁ Νικηδόμος (Β', σ. 163 ἐν ὑποσημ.). Ὁ περιβόητος πλαστογράφος Κ. Σιμωνίδης ἐξετύπων ἐν Λονδίῳ τῷ 1853 φυλλάδιον ἐπιγραφόμενον «Ἐγκώμιον Κωνστ. Ἀκροπολίτου... εἰς... Κωνσταντῖνον τὸν μέγαν» κτλ. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐγκωμίου τούτου ἔχει μὲν ὡς παρὰ Νικηδόμῳ, ἀλλὰ τὴν σημειωθεῖσαν ἐν ἀρχῇ φράσειν τοῦ ἡμετ. χειρογράφου οὐχ εὔρον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Σιμωνίδου.

4. Migne, Patrol. t. 140, σ. 893.

5. Ἴδε Fabr. X, σ. 333. — Νικηδ. (Συναξ. Α', σ. 446 ἐν ὑποσημ.). — Παράφρασις βίου τινὸς τοῦ ἁγ. Θεοδώρου εὔρηται ἐν «Θησαυρῷ Δαμασκηνοῦ» σ. 177 x. i.

6. Τὸ ἐγκώμιον τοῦτο εὔρηται ἐκδομένον ἐπ' ὀνόματι Θεοδωρήτου ἐπισκόπου Κύρου. Migne, Patrol. t. 84, σ. 33. Πρβλ. Fabr. VI, σ. 537 καὶ VII, σ. 440.

και βαπτ. και εις τον ασπασμον της Θεοτόκου». 'Αρχ. «*En γεννητοίς γυναικῶν*», φ. 141⁶. 'Ιδε ἀριθ. 43, 10.

13. ΚΛΕΟΝΤΟΣ δεσπότου ἐγκώμιον εις τὸ γενέσιον τοῦ ἀγ. 'Ιωάννου κτλ. 'Αρχ. «*Ἀρχὴ τῷ κόσμῳ χαρᾶς*»¹, φ. 147^α.

14. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΑΙΤΟΥ ἀγκώμ. εις τὸ γενν. τοῦ ἀγ. 'Ιω. τοῦ Προδρόμου». 'Αρχ. «*Ἀθρόνι τιρὶ πολυφῶνῳ*»², φ. 154^α.

15. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ἀρχιεπ. Θεσσαλονίκης, ὀμιλία ἐκφωνηθεῖσα κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἀγ. κορυφ. και ἀποστ. Πέτρου και Παύλου». 'Αρχ. «*Ἡ τῶν ἀγίων ἐκάστου μνήμη*»³, φ. 160⁶. τὸ 161 φ. κεκομμένον κατὰ τὸ ἥμισυ.

16. «Υπόμνημα διαλαμβάνον τοὺς ἀγῶνας και τὰ ἄθλα και ἀποδημίας και τελείωσιν τῶν ἀγίων πανευφήμων και κορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου και Παύλου». 'Αρχ. «*Καὶ τῶν τεχνῶν, οὐ μόνον*», φ. 167^α, ὅπερ ἐστὶ κεκομμένον κατὰ τὸ ἥμισυ.

17. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ἐγκώμιον εις τοὺς ἀποστ. Πέτρον και Πῦλον. 'Αρχ. «*Οὐρανοῦ και γῆς ἀμύλλαν*»⁴, φ. 180^α.

18. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ἀγκώμιον εις τὸν προφήτην 'Ἡλιαν». 'Αρχ. «*Πρότερον μὲν τῶν 'Ιουδαίων*»⁵, φ. 189^α.

19. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ἐγκώμ. εις τὸν πρωτομ. Στέφανον. 'Αρχ. «*Παντες οἱ μὲν τῶν μαρτύρων*»⁶, φ. 193^α. 'Ἐλλειπίς.

20. ΑΝΑΡΕΟΥ ΚΡΗΤΗΣ ἀλόγος εις τὴν Μεταμόρφωσιν κτλ. 'Αρχ. «*Ὅσοι τῇ κερῶσει τοῦ Λόγου*»⁷, φ. 195^α.

21. ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ ΤΟΥ ΚΕΡΑΜΕΩΣ ἀλόγος εις τὴν Μεταμόρφωσιν κτλ. 'Αρχ. «*Οἶόν τι πάσχειν*»⁸, φ. 207^α.

22. ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ 'Ἰκονίου ἀλόγος εις τὴν Μεταμόρφωσιν κτλ. 'Αρχ. «*Ἦκουσας ἀρτίως ἀγαπητὸν*»⁹, φ. 217⁶.

23. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ἀλόγος εις τὴν Μεταμόρφωσιν κτλ. 'Αρχ. «*Ὁ φιλόρθωπος 'Ἰησοῦς*»¹⁰, φ. 222^α.

24. ΙΩ. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ἀλόγος εις τὴν ὑπερένδοξον Μεταμόρφωσιν κτλ. 'Αρχ. «*Λεῖτε παρηγηρῶμεν*»¹, φ. 229⁶.

25. ΙΩΑΝΝΟΥ ΕΥΧΑΪΤΩΝ ἀλόγος εις τὴν Κοίμησιν τῆς ὑπερενδ. ἀγ. δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου και ἀειπαρθένου Μαρίας». 'Αρχ. «*Ἐπὶ τὴν μητέρα τοῦ Λόγου*»², φ. 244^α.

26. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ἀλόγος εις τὴν πάνσεπτον Κοίμησιν κτλ. 'Αρχ. «*Ἔστι μὲν ἀνθρώπων*»³, φ. 257^α.

27. ΑΝΑΡΕΟΥ ΚΡΗΤΗΣ εις τὴν ἀγ. Κοίμησιν τῆς ἀειπαρθένου Θεομήτορος». 'Αρχ. «*Καλεῖ πάλιν ἡμᾶς*»⁴, φ. 270^α.

28. ΙΩ. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ἀγκώμιον εις τὴν πάνσεπτον Κοίμησιν κτλ. 'Αρχ. «*Ἔθος ἐστὶ τοῖς ἐρωτικῶς*»⁵, φ. 278^α.

29. ΓΕΡΜΑΝΟΥ (Α') Κ/ΠΟΛΕΩΣ ἀγκώμ. εις τὴν πάνσ. Κοίμησιν κτλ. 'Αρχ. «*Φῆμη καλὴ και ἀγαθὴ*»⁶, φ. 283^α.

30. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ἀγκώμ. εις τὴν πάνσ. Κοίμησιν τῆς ὑπεραγ. Θεοτόκου». 'Αρχ. «*Πανσάσωσαν τῶν αἰρετικῶν*»⁷, φ. 289⁶.

31. ΦΙΛΘΘΕΟΥ Κ/ΠΟΛΕΩΣ ὀμιλία εις τὴν Κοίμησιν τῆς παναγίας δεσπ. ἡ. τῆς Θεοτόκου». 'Αρχ. «*Ἦχω τήμερον ὦ φίλοι*», φ. 294^α.

32. ΑΝΑΡΕΟΥ ΚΡΗΤΗΣ ἀλόγος εις τὴν ἀποτομὴν τοῦ τιμ. ἐνδ. προφ. προδρόμου και βαπτιστοῦ 'Ιωάννου». 'Αρχ. «*Πηδᾶ και γῆρας*»⁸, φ. 313^α.

33. «ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΣΕΛΕΥΚΕΙΑΣ, εις τὴν ἀποτομὴν τοῦ τιμ. προφ. προδρ. και βαπτ. 'Ιω(άννου) και εις τὴν παμμίαιρον και πανκσελγῆ 'Ἡρωδιάδα»⁹. 'Αρχ. «*Τὴν τῆς 'Ἡρωδιάδος ὀρχησιν*», φ. 327^α.

34. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ἀγκώμ. εις τὸν ἀγ. 'Ιωάννην τὸν Πρόδρομον και βαπτιστὴν τοῦ Σωτῆρος». 'Αρχ. «*Ὡς περ τις ἀνὴρ*»¹⁰, φ. 331⁶.

1. Fabr. Bibl. Gr. X, σ. 257.
2. Migne, Patrol. τ. 99, σ. 748.
3. Αὐτ. τ. 151, σ. 353.
4. Αὐτ. τ. 59, σ. 491.
5. Αὐτ. τ. 56, σ. 583.
6. Αὐτ. τ. 59, σ. 699.
7. Αὐτ. τ. 97, σ. 932.
8. Αὐτ. τ. 132, σ. 1020.
9. 'Ἐν ἄλλοις χειρ. ὁ λόγος οὗτος ἀποδίδεται τῷ 'Ιω. Χρυσοστόμῳ. Fabr. Bibl. Gr. X. σ. 243.
10. Migne, Patrol. τ. 89, σ. 1361.

1. Migne, Patrol. τ. 96, σ. 545.
2. Iohannis Euchait. ed. P. de Lagarde, σ. 147, ἀριθ. 183.
3. Migne, Patrol. τ. 96, σ. 721.
4. Αὐτ. τ. 97, σ. 1089.
5. Αὐτ. τ. 96, σ. 753.
6. Αὐτ. τ. 98, σ. 360.
7. Αὐτ. τ. 98, σ. 348.
8. Αὐτ. τ. 97, σ. 1109.
9. 'Ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν ἐπιγράφεται ὁ λόγος οὗτος ἀπλῶς εις τὴν 'Ἡρωδιάδα». Migne, Patrol. τ. 85, σ. 225.
10. Migne, Patrol. τ. 59, σ. 521.

35. **ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ ΚΕΡΑΜΕΩΣ** «ὁμιλία εἰς τὴν ἀποτομὴν τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ τιμ. Προδρόμου». Ἀρχ. «*Kalōs ephēmouset ἡ τάξις*»¹, φ. 335^α.

36. «**ΜΙΧΑΗΛ** μοναχοῦ καὶ συγγέλλου· ἐγκώμιον εἰς τὴν κατάθεισιν τῆς τιμίας ζώνης τῆς ὑπεραγ. δεσπ. ἡ. Θεοτόκου». Ἀρχ. «*Τίς ὁ φαιδρὸς σύλλογος οὗτος*»², φ. 339^β.

37. **ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ** ἀρχιεπισκ. **ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ** ὁμιλία εἰς τὴν ἀποτομὴν τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ τιμ. πρῶφ. προδρόμου καὶ βαπτ. Ἰωάννου». Ἀρχ. «*Εἰ τίμος ὁ θάνατος*»³, φ. 345^α.

Ἀριθ. 87.

Τεύχος χαρτῶν εἰς 8^ο (0,215x0,15) τῆς 1ΣΤ' ἑκατοντ., συγγεμένον ἐκ τετραδίων ἡριθ. νβ'. Πανηγυρικὸν περιέχον

1. «**ΙΑΚΩΒΟΥ** ἀποστόλου τοῦ Ἀδελφοθέου, λόγος εἰς τὴν ὑπεραγίαν δέσποιναν ἡμῶν Θεοτόκον». Ἀρχ. «*Εν ταῖς ἱστορίαις τῶν δώδεκα*», φ. 1^α.

2. **ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΡΗΤΗΣ** «λόγος σχεδιασθεῖς εἰς τὴν ὕψωσιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ». Ἀρχ. «*Σταυροῦ κατήγηρον*», φ. 11^β.

3. «**ΓΕΩΡΓΙΟΥ** ἀρχιεπ. **ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑΣ**· λόγος εἰς τὰ εἰσόδια τῆς ὑπεραγ. Θεοτόκου». Ἀρχ. «*Kalōs ἡμῖν ὑποθέσεων*», φ. 18^α.

4. **ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ** «λόγος εἰς τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Κυρίου κτλ. Ἀρχ. «*Χριστοῦ γέννησις*», φ. 27^α.

5. **ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ** «λόγος εἰς τὴν γενέθλιον ἡμέραν τοῦ Σωτῆρος» κτλ. Ἀρχ. «*Ἄ πάλαι πατριάρχαι*», φ. 34^β.

6. **ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ** «ὁμιλία προτρεπτικὴ εἰς τὸ βῆπτισμα». Ἀρχ. «*Ὁ μὲν σοφὸς Σολομῶν*», φ. 46^α.

7. **ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ** «λόγος εἰς τὰ ἅγια Φῶτα». Ἀρχ. «*Νῦν γρωρίζω τὴν ἐμὴν*», φ. 55^β.

8. **ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ ΙΚΟΝΙΟΥ** «λόγος εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν τοῦ Κυρίου κτλ. καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα· καὶ εἰς Ἄνναν τὴν προφήτην (sic)». Ἀρχ. «*Πολλοὶ τῶν μεγάλων*», φ. 66^β.

9. **ΙΩ. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ** «λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν» κτλ. Ἀρχ. «*Νῦν ἡ τῆς βασιλίδος βασιλική*», φ. 72^β.

10. **ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ** Νεοκαισαρείας «λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν» κτλ. Ἀρχ. «*Πάλιν χαρᾶς εὐαγγέλια*», φ. 80^α.

11. **ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ** «λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν» κτλ. Ἀρχ. «*Πάλιν χαρᾶς εὐαγγέλια*», φ. 87^α.

12. Μαρτύριον τοῦ μεγαλομάρτυρος Δημητρίου. Ἀρχ. «*Εἶχε μὲν τὰ Ρωμαίων*», φ. 90^β.

13. «**ΠΑΝΤΟΔΕΟΝΤΟΣ** διακόνου καὶ χαρτοφ. τῆς Μ. Ἐκκλησίας, διήγησις θαυμάτων τοῦ θεοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ». Ἀρχ. «*Μεγάλοι καὶ πολλοί*», φ. 98^α.

14. **ΙΩΑΝΝΟΥ ΕΥΧΑΪΤΩΝ** «λόγος εἰς τοὺς ἁγίους τρεῖς ἱεράρχας, Βασίλειον τὸν Μέγαν, Γρηγόριον τὸν Θεολόγον καὶ Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον». Ἀρχ. «*Πάλιν Ἰωάννης*», φ. 123^β. Ἴδε ἀριθ. 24, 18.

15. **ΓΕΡΜΑΝΟΥ (Α')** Κ/πόλεως «λόγος εἰς τὴν πανηγίαν Θεοτόκον· ὅτε προσηνήχθη ἐν τῷ ναῷ τριετίζουσα ὑπὸ τῶν αὐτῆς γονέων». Ἀρχ. «*Ἰδοὺ καὶ πάλιν ἑτέρα*», φ. 138^α.

16. Μαρτ. τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου. Ἀρχ. «*Διοκλητιανὸς ὁ Ρωμαίων*», φ. 146^α.

17. **ΠΡΟΚΛΟΥ** Κ/πόλεως «εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Εὐαγγελιστὴν καὶ Θεολόγον». Ἀρχ. «*Οἱ μὲν ἄλλοι εὐαγγελισταί*», φ. 160^β.

18. **ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΥ** Βόστρων «λόγος εἰς τὸ γενέσιον τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ, καὶ εἰς τὴν σιγὴν Ζαχαρίου, καὶ εἰς τὸν ἀσπασμὸν τῆς ἁγ. καὶ ἐνδοξοῦ δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου». Ἀρχ. «*Ἐν γεννητοῖς γυναικῶν*», φ. 164^β.

19. «**ΔΕΤΙΟΥ** πρεσβυτέρου Κ/πόλεως, ὁμιλία λεχθεῖσα εἰς τὸ γενέσιον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ». Ἀρχ. «*Πολλοὶ μὲν ἦδη πολλῶν*»¹, φ. 169^α.

20. «**ΝΙΚΗΤΑ** ῥήτορος ἁγίου ἀνδρός· ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους καὶ κορυφαίους ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παῦλον». Ἀρχ. «*Τίς ὁ τερπνὸς οὗτος*», φ. 175^α.

21. **ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ** ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους καὶ κορυφαίους τῶν ἀποστόλων Πέτρον καὶ Παῦλον». Ἀρχ. «*Οὐρανοῦ καὶ γῆς ἁμιλλαν*», φ. 183^β.

22. «**ΝΙΚΗΤΑ** ῥήτορος ἁγίου ἀνδρός· ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους καὶ πανευφήμους δώδεκα ἀποστόλους». Ἀρχ. «*Τί καλὴ τῆς ἐκκλησίας*», φ. 187^α.

1. Migne, Patrol. τ. 132, σ. 1060.
2. Ἐν ἄλλοις ἀποδίδεται τῷ Γερμανῷ Κων/πόλεως. Fabr. Bibl. Gr. X, σ. 285.
3. Migne, τ. 151, σ. 496.

1. Ἐν ἄλλοις κώδιξι γέρεται ἡ ὁμιλία αὕτη ἐπ' ὀνόματι Λεοντίου πρεσβυτέρου· ἴδε Fabr X, σ. 253.

23. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΛΑΒΣΑΝΑΡΕΙΑΣ εἰς τὴν ἁγίαν Θεοτόκον, καὶ εἰς τοὺς ἁγ. πατέρας τοὺς ἐν Ἐφέσῳ, ἐπὶ τῆς Συνόδου κατὰ Νεστορίου τοῦ δυσσεβοῦς καὶ ἀθεωτάτου». Ἀρχ. «Φαῖδρος ἡμῖν ὁ λόγος», φ. 194^ε.

24. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ «ἐγκώμ. εἰς τὸν ἁγ. προφήτην Ἥλιαν». Ἀρχ. «Πρότερον μὲν τῶν Ἰουδαίων», φ. 200^ε.

25. ΙΩ. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ¹ «λόγος εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν» κτλ. Ἀρχ. «Δεῖτε πανηγυρισμέν», φ. 205^ε.

26. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ «λόγος εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν, ῥηθεὶς ἐν τῷ αὐτῷ ἁγίῳ ὄρει Θιβωρίῳ ἐν τῇ αὐτῇ ἑορτῇ, ἀνάγκης τινῶν μοναχῶν εἰς αὐτὸν γενομένης». Ἀρχ. «Ὡς φοβερὸς ὁ τόπος», φ. 221^ε.

27. ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΡΗΤΗΣ «λόγος εἰς τὴν πάνσεπτον Κοίμησιν» κτλ. Ἀρχ. *Μυστήριον ἢ παροῦσα*, φ. 232^α.

28. ΙΩ. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ «λόγος εἰς τὴν Κοίμησιν» κτλ. Ἀρχ. «*Μνήμη δικαίων*», φ. 241^α.

29. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΑΙΤΟΥ «ἐγκώμιον εἰς τὴν ἀποτομὴν τοῦ ἁγ. Ἰωάννου» κτλ. Ἀρχ. «*Φαειρὴ καὶ θεοχαρής*», φ. 252^ε.

30. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ «λόγος εἰς τὸν Τελώνην καὶ Φαρισαίων». Ἀρχ. «*Ἄνθρωποι δύο*», φ. 260^α.

31. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ «λόγος εἰς τὸν ἄσωτον υἱόν». Ἀρχ. «*Δεὶ μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ*», φ. 264^ε.

32. ΙΩ. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ «περὶ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων» ὅπως αἱ ὑπὲρ αὐτῶν γινόμεναι λειτουργίαι καὶ εὐποιεῖται τούτοις ὀνίνησιν(sic)». Ἀρχ. «*Τὰ τῶν βρωμάτων ἡδέα*», φ. 273^α.

33. ΕΦΡΑΙΜ ΤΟΥ ΣΥΡΟΥ «λόγος περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ περὶ τῆς συντελείας ὅλου τοῦ κόσμου». Ἀρχ. «*Πῶς ἐγὼ ὁ ἐλάχιστος*», φ. 287^ε.

34. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ «λόγος εἰς πατέρας τελειωθέντας». Ἀρχ. «*Τὴν καρδίαν μου ἀλγῶ*», φ. 298^α.

35. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ «λόγος εἰς τὴν παρείσθασιν τῶν νηστεϊῶν»². Ἀρχ. «*Σύρθητον ζῶον*», φ. 301^α.

36. ΙΩ. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ «λόγος ἀποδεικτικὸς περὶ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόων πρὸς πάντας χριστιανούς· καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Κων-

σταντῖνον τὸν Καβαλίνον καὶ πρὸς πάντας αἰρετικούς». Ἀρχ. «*Ἐπειδὴ περ πολλοὶ*», φ. 313^α.

37. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ «λόγος εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ». Ἀρχ. «*Ἦκεν ἡμῖν ἐνιαύσιος*», φ. 329^ε.

38. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΛΑΒΣΑΝΑΡΕΙΑΣ «λόγος εἰς τὴν ἁγίαν ἑορτὴν τῶν Βατίων». Ἀρχ. «*Βασιλικὴν οἱ πιστοὶ*», φ. 336^ε.

39. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ «λόγος εἰς τὴν προσοσίαν τοῦ Ἰουδα, καὶ εἰς τὴν παράδοσιν τῶν μυστηρίων· καὶ περὶ τοῦ μὴ μνησικακεῖν». Ἀρχ. «*Ὀλίγα ἀνάγκη*», φ. 348^α.

40. ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ «εἰς τὴν θεόσωμον ταφὴν τοῦ Κυρίου» κτλ. Ἀρχ. «*Τί τοῦτο σήμερον*», φ. 360^ε.

41. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ «λόγος εἰς τὴν τριήμερον τοῦ Κυρίου ἀνάστασιν». Ἀρχ. «*Εἰ τις πατριαρχῶν*», φ. 377^ε.

42. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ «λόγος εἰς τὸ ἁγ. Πάσχα, καὶ εἰς τὴν βραδυτήτα». Ἀρχ. «*Ἀναστάσεως ἡμέρα*», φ. 396^ε.

43. ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ «λόγος εἰς τὴν Ἀνάληψιν» κτλ. Ἀρχ. «*Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς*», φ. 399^ε.

44. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ «λόγος εἰς τὴν ἁγ. Πεντηκοστήν». Ἀρχ. «*Πᾶσα μὲν ἑορτὴ*», φ. 404^ε.

45. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ «λόγος εἰς τὴν ἁγ. Πεντηκοστήν». Ἀρχ. «*Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς, μεγάλα ἀγαπητοὶ*», φ. 412^ε.

Ἄριθ. 88.

Τεῦχος χαρτῶον εἰς 8^{ον} (0,22×0,14) τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος, συγκείμενον ἐκ φ. στιλπνοῦ καὶ χονδροῦ χάρτου 214, ἑλλιπὲς δὲ εἰς τὸ τέλος. Ἄπασαι σχεδὸν αἱ λέξεις τοῦ κειμένου συντεταγμέναι οὖσαι ἐγράφησαν διὰ ταχυγραφικῶν συλλαβῶν. Περιεχόμενα·

1. «[Τυ]πικὸν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀκολουθία τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἁγίας Λάβρας (sic) τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου [πα]τρὸς ἡμῶν ΣΑΒΑ. αὕτη ἡ ἀκολουθία γίνεται, καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἁγίων μονῶν». Ἀρχ. «*Εὐδῆσις τοῦ μικροῦ ἐσπερινοῦ*» φ. 1—177^ε.

2. «ΜΑΡΚΩ ἀμαρτωλῷ ἱερομονάχῳ, σύνταγμα πονηθέν, εἰς τὰ ἀπορούμενα τοῦ τυπικοῦ». Διαιρεῖται εἰς ἑξ' κεφάλαια. Εἰς τὸ τέλος· «*Σὺν Θεῷ ἁγίῳ, ἐπιληρώθη τὸ τυπικὸν σὺν ταῖς διακρίσεσι*» — Ἐπονται τροπάρια ψαλλόμενα εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, τὴν Ἰγα-

1. Ὁ κῶδ. «Δασμακηνοῦ».

2. Ὁ λόγος οὗτος φέρεται καὶ ἐπ' ὀνόματι Ἀστερίου ἐπισκόπου Ἀμασειᾶς. Ἴδε M i g n e, τ. 40, σ. 369.

παντήν, καὶ διατάξεις περὶ τῆς ἀκολουθίας τῆς ζύμης, ἧς ἡ ἀρχή: «*Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν*» κτλ.
— Ἐν τῷ κρασπέδῳ τοῦ 3⁵ φύλλου σημειώσις μεταγενεστέρα ἔχουσα οὕτως: «† ἔτους ζπα' (=1573) ἰνδ. α', ὅταν ἐκατηλθεῖ, καὶ ἐγένετο ἡ ἀπόκρεα ἱαννουαρίου κς'».

Ἄρθ. 89.

Τεύχος χαρτῶν εἰς 8^ο (0,205×0,145) τῆς 1571 ἑκτονταετηρίδος, γραφέν ὑπὸ τριῶν προσώπων. Σύγκειται ἐκ φ. 360 καὶ ἐπιγράφεται, κατὰ τι σημεῖωμα ἀναγινωσκόμενον ἐπὶ τῆς πινακίδος, «Τὸ παρὸν βιβλίον Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος· καὶ Ἀνδρέας ὁ διὰ Χριστὸν Σαλός, καὶ μέρος ἐκλογῆ Πτερικῶν, ἔχει γραμμέναις κόλλαις ἐννενήκοντα». Περιεχόμενα:

1. Σημειώσεις περὶ Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, Μακαρίου τοῦ Ἀλεξανδρέως καὶ Εὐαγρίου τοῦ Ποντικῆ (φ. 1^α), ἧτις εὗρηται παρὰ Σουίδχ ὑπὸ τὸ λήμμα *Μακάριος*. Ἴδου ὅποια διόφοροι γραφαὶ εὐρίσκονται ἐν αὐτῇ κατὰ τὴν παρ' ἐμοὶ ἐκδόσιν τοῦ Αἰμιλίου Πόρτου (Genevae, 1619, τ. Β', σ. 80—81): Σ. 80, D, ἐγένοντο μακάριου.—διάσκησιν.—Ε, μόνον λόγῳ.—γρηγορίου.—ἐζήλωσεν.—F, κοινωθίσις.—καὶ φησιν.—προοδουσάρτων.— Σ. 81, A, ὑπ' αὐτοῦ.—ἀγάπην.

2. «*ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΤΟΥ ΑΙΓΥΠΤΙΟΥ* ὁμιλίαι πνευματικαὶ πολλῆς ὠφελείας πεπληρωμέναι· περὶ τῆς ὀφειλομένης τοῖς χριστιανοῖς τελειότητος»¹, φ. 2^α.

3. Βίος καὶ πολ. Ἀνδρέου τοῦ διὰ Χριστὸν Σαλοῦ. Ἄρχ. «*Βίος θαύρατος*», φ. 188^α.

4. «*ΙΣΑΑΚ ΤΟΥ ΣΥΡΟΥ*» ἀπόσπασμα, οὗ ἡ ἀρχή: «*Τίς τῶν ἀδελφῶν ἔγραψε ταῦτα*», φ. 310^α.

5. «*ΤΟΥ ΛΥΤΟΥ*» ἕτερον, οὗ ἡ ἀρχή: «*Ὁ κωλύων τὸ στόμα αὐτοῦ ἐκ τῆς καταλλαλιᾶς*», φ. 311^α.

6. *ΛΑΗΛΟΥ* «βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Μάρκου τοῦ Ἀθηναίου, ἀσκήσαντος ἐν τῷ ὄρει τῆς Θράκης, οὐσης ἐπέκεινα τοῦ ἔθνους τῶν Χετταίων». Ἄρχ. «*Ἀνηγήσατο ἡμῖν ὁ ἀβδᾶς Σεραπίων, ὁ ὑπάρχων ἐν τῇ ἐσωτέρα ἐρήμῳ*»², φ. 315^α.

1. Galland Vet. Patr. Bibl. τ. VII, σ. 3. — Migne, τ. 34, σ. 449 x. ε.

2. Ἐδημοσιεύθη ἐν Act. Sanctorum, τ. Γ', σ. 40.

7. «Περὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης, τί ἐστὶ καὶ πῶς, ἢ διὰ τίνων κατορθοῦται. Τοῦ ἀγίου *ΜΑΞΙΜΟΥ*». Ἄρχ. «*Ἀγάπη μὲν ἐστὶ διάθεσις ψυχῆς*», φ. 323⁶.

8. «*ΤΟΥ ἈΒΒᾶ ΉΣΑΙΟΥ*» ἀπόσπασμα, οὗ ἡ ἀρχή: «*Ἐὰν νεώτερος ἦς, μήπω ποιήσας*», φ. 330^α.

9. «*ΙΣΑΑΚ ΤΟΥ ΣΥΡΟΥ*» ἕτερον, οὗ ἡ ἀρχή: «*Ὁ φεύγων τὸ παρόντος βίου*», φ. 334^α.

10. «*ΜΑΡΚΟΥ ΤΟΥ ἈΒΒᾶ*» ἕτερον, οὗ ἡ ἀρχή: «*Οὐδὲν ὠφελήθη ὁ ὑποταξάμενος*», φ. 334⁶.

11. *ΙΣΑΑΚ ΤΟΥ ΣΥΡΟΥ* ἐρωτήσεις. Ἄρχ. «*Τί ἐστὶ κατὰ συντομίαν ἡ δόξα*»¹, φ. 335^α.

12. «*ΤΟΥ ΛΥΤΟΥ* Ἰσαὰκ περὶ ταπεινώσεως» ἀπόσπασμα. Ἄρχ. «*Ἡ ταπεινώσις καὶ χωρὶς ἔργων, πολλὰ συγχωρεῖ πημιμλήματα*»², φ. 335^α.

13. «*ΤΟΥ ἀγίου ΉΣΑΙΟΥ*» ἀπόσπασμα, οὗ ἡ ἀρχή: «*Εἶπεν ὁ ἀββᾶς Ἡσαίας· ὁ θέλων ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν ἀνάπανσιν τοῦ κελλίου*»³, φ. 336^α.

14. «*Λόγος τοῦ ἀγ. ΜΑΞΙΜΟΥ*». Ἄρχ. «*Ἀδελφὸς ἠρώτησε γέροντα λέγων*», φ. 337^α.

15. «*Διήγησις καὶ διδασκαλία τινὸς ἀγίου Γέροντος πρὸς τὸν ἑαυτοῦ μαθητήν*». Ἄρχ. «*Γέρον τις ἐκαθεζέτο εἰς τὸν κόλπον τοῦ μακαρίου Ἀρτωρίου*», φ. 349⁶.

Ἐν τέλει τοῦ τεύχους ἀναγινώσκονται αἱ ἐπόμεναι σημειώσεις, γραφεῖσι μεταγενέστερον ὑπὸ δύο διαφόρων χειρῶν.

α') «† ἔτος ζρβ' (=1611) εμακαρίστην ο γέρων ὁ πνίκος π[απᾶ] Μάξιμος· καὶ ἄλητηνές· ἐν μηνὶ μαῶ ις' [ἡμέρᾳ] δ'· καὶ ἦτων ευθηρία πολή».

β') «*Ἀψμβ' ἔγραψα το παρόν βιβλίον εγὼ κιλιάδητης*»⁴.

γ') «*Ἐτος ζρβ' (=1601) ἰνδ. θ' εἰς τὴν κῦθρα (=ἡ νῦν κώμη Λέσθου Τζύθρα) θανατικὸν καὶ εἰς τῷ μοναστήριον (= τοῦ Κρεωκί-*

1. Εὗρηται ἐν Παύλου Εὐεργετηνοῦ Συναγωγῆ, σ. 883.

2. Ἄτερον περὶ ταπεινώσεως ἀπόσπασμα τοῦ αὐτοῦ Ἰσαὰκ· ἴδε ἐν Εὐεργετηνοῦ Συναγωγῆ, σελ. 982.

3. Παύλου Εὐεργετ. Συναγωγῆς σ. 879.

4. Κιλιάδητης ὄνομα οἰκογενειακὸν ἐν Λέσθῳ καὶ ἰδίως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μεθύμνης, ἀπαντώμενον εἰς ἀρχαῖα ἔγγραφα· ψευδὲς δὲ τὸ ὅτι ἔγραψεν οὗτος τὸ παρὸν τεῦχος.

που) και εμακαρήστην και ὦ Μαρθεας εἰς τὰς κβ του μαρτηοῦ».

δ) «† Έτος Ἰρσ' (=1597) ἔγρησ λημος εἰς πασα τοπορ καλ χῶραν και επυερ το σιταρην το κλο ρκ' και ελουσαρ με χορταρια και με τιρογαλον οι ἄνθρωποι».

Ἄριθ. 90.

Τεύχος χαρτῶν εἰς 8^{ov} (0,20×0,145) τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος, γραφέν, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τριῶν διαφόρων χειρῶν.

1. **Εὐχολόγιον**, ἔχον ὑπὸ τὴν πέλξαν αὐτοῦ τὰ ἐπόμενα: «† Τινος τὸ ἔργον γράμμασιν μὲν οὐ λέγω, Χριστὸς γὰρ οὐδεν ὁ ἐρευρῶν καρδίας». — «† Τῷ ἐκπόνως γράψαντι τῷ κεκτημένῳ τῷ δ' ἀναγινώσκοντι μετ' εὐσεβείας τοὺς τρεῖς ἅμα φύλαξορ Τριάς ἁγία». (Φ. 1—155^a).

2. «Κυροῦ **ΛΕΟΝΤΟΣ** τοῦ σοφωτάτου βασιλέως» φυσιογνωμικά τινα, ὧν τὸ πρῶτον λέγει: «Ἄνθρωπος μεγάλης κεφαλῆν ἔχων, κἄν στρογγυλὴ ἰδάρχη, πλήρης γνώσεως», φ. 156^a.

3. «Ἀκολουθία εἰς τοὺς Ἄσωμάτους» ἀρχαγγέλου, φ. 157^a.

4. «Δοξαστικά εἰς διαφόρους ἁγίους», φ. 235^a.

Ἄριθ. 91.

Τεύχος χαρτῶν εἰς 8^{ov} (0,20×0,145) τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος, συγκείμενον ἐκ φ. 183.

1. **ΛΑΘΑΟΥ** γραμματικὴ, ἧς τὰ πρῶτα φύλλα ἐλλείπουσι. Ἀρχεται ἀπὸ τῶν λέξεων: «... ὑποπέπτωκε δὲ τῷ ὀνόματι ταῦτα ἃ καὶ εἶδη προσαγορεύονται», φ. 1—155¹.

2. «Ἀρχὴ σὺν Θεῷ τῶν ἐρωτημάτων» (Χρυσολωρῆ), φ. 160².

Ἄριθ. 92.

Τεύχος χαρτῶν εἰς 8^{ov} (0,20×0,145) γραφέν κατὰ τὸ 1625 ἔτος ὑπὸ κατογράφου καὶ ἀνορθογράφου χειρός². Σύγκειται ἐκ φ. 291 καὶ περιέχει:

1. Εἰς τὸ φ. 156⁶ ἔγραψε τις ὑπόμνημα πλῆρες ἀνορθογραφῶν, ὅτι κατὰ τὸ 1534 ἔτος, μηνὶ Σεπτεβρ. ἡμέρᾳ τρίτῃ, ἐκάρη μοναχὸς Θεοδόσιος μετονομασθεὶς.

2. Κατὰ τὴν δὲ σημειώματα ἦν κτῆμα διαφορῶν ἰδιωτῶν κατὰ καιροῦς.

1. «Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν **ΘΩΝΑΣΙΟΥ** ἀρχιεπισκόπου ἁλεξανδρείας· πρὸς Ἀντιόχον ἑπαρχῶν τῆς αὐτῆς πόλεως περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος· ἐρωταπόκρισις». Ἀρχ. «**Προτεβσαρτες και βαπτισθέντες εἰς τριάδα**» κτλ., φ. 1².

2. **ΙΕΡΟΘΕΟΥ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ** περὶ τῶν ἐπτὰ οἰκουμενικῶν συνόδων, τῆς Η' καλουμένης καὶ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ, ἐν δημοτικῇ νεοελληνικῇ φράσει. Ἀρχ. «**Ερτεβθεν· ἡγουν ἀπεδῶ και κάτω θέλω γράψει διατὰς ἁγίας**» κτλ. φ. 35^a. Ἐν τέλει τῆς πραγματείας ταύτης ἀναγινώσκω τὸ ἐπόμενον σημείωμα: «[Π]ωγωνιανῶ Ζουπάνω τζημαρέλ· **μογεμβασίας ἱερόθεος γράφει· δίδου μι χριστέ ρώσιρ τῷ γεγραφόντι τω πολλὰ σοι πτασάρτα χριστέ μου σώσορ**».

3. **ΔΑΘΑΟΥ** «Διἀλέγματα· ἐκπολῶν θεολόγον τῆς ἐκκλησίας· ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου· εἰς τὸ πιστέδω». φ. 63⁶.

4. «Τοῦ ἐναγίοις πατρὸς ἡμῶν, γερμανοῦ· ἀρχιεπίσκοπου κωνσταντινοπόλεως· πρὸς ρωμαίους· ἀπόσχυσθέντας και χωρισθέντες· ἀπὸ τῶν ζ' οἰκουμενικῶν συνόδων· και **ΜΑΤΘΑΙΟΥ** κῦστωρος **ΑΓΓΕΑΟΥ** του παναρέτου· λόγος, και διήγησις· ἐκπολῶν συναθροισθέντων· περὶ τουπότε και πῶς· διὰ τίνων της ρώμης· ἐξέπισεν ἡ ἐκκλησία», φ. 70^a. Ἡ συγγραφὴ αὕτη διμερῆς ἐστίν, και τὸ μὲν πρῶτον μέρος ἀρχεται ἐκ τῶν λέξεων «**Λευκός τις ὀνόματι**», τὸ δὲ δεύτερον ἐκ τῶν λ. «**Ἰάκωβος ὁ ἀδελφόςθεος**». Περὶ Ματθαίου δὲ τοῦ Παναρέτου, οὗ πολλὰ συγγράμματα κατὰ Λατίνων σώζονται, γράφει ἱκανὰ ὁ Λαμβέκιος¹ και ὁ Harless². ἄλλ' ἢ ἐποχὴ καθ' ἣν ἠκμαζεν ἀμφισβητεῖται ἐτι, τοῦ μὲν Σαμβούκου, κατὰ τὸν Λαμβέκιον, καλοῦντος αὐτὸν Ῥόδιον και σημειοῦντος ὅτι ἔζη μικρὸν πρὸ τῆς Φλωρεντινῆς συνόδου, τοῦ δὲ Ἀλλατίου βεβαίαν χρονολογίαν ὀρίζοντος τὸ 1273 ἔτος³. Ἄλλ' ὁ παρῶν λεσβιακὸς κῶδιξ δείκνυσιν αὐτὸν τὸν Παναρέτον λέγοντα, ὅτι ἔζη ἐν ἔτει 1356, ὅτε και ἔγραψε τὴν ἐν αὐτῷ σημειουμένην διηγηματικὴν κατὰ Λατίνων πραγματείαν. Ἰδοῦ τὸ σχετικὸν χωρίον του, μετὰ τὴν διόρθωσιν τῶν πολλῶν ἐν αὐτῷ γραφικῶν σφαλμάτων: «**Επει ἀπὸ τῆς ἐνσάρκο· οἰκονομίας παρῆλθον ἡδη χρόνοι αἰτς' κατὰ τὸ ἐνεστῶς ἔτος, πρὸς γοθρὸν τὸ ποσὸν τοῦτορ ἔχουσιν αὐτοί· οἱ Ἰταλοί, ὡς ἀναφαίνεται ἡ δ-**

1. Comm de aug. biblioth Caesarea V (1672), σ. 476—478.

2. Fabric. Bibl. Gr. XI, σ. 680.

3. Lambecii ἐνθ. ἀνωτ. σ. 178. Πρὸς Α. Δ η - μ η τ ρ α κ ο π ο ὄ λ ο υ, Ὀρθ. Ἑλλ. σ. 48.

πόθεσις, ὅτι ἀπεσκήρτησαν καὶ ἐχώρισαν ἀφ' ἡμῶν μέχρι τοῦ νῦν, εἶναι χρόνοι υγς'», φ. 75⁶.— Ἐν τέλει δὲ τῆς διηγήσεως ταύτης ὁ ἀντιγραφεὺς σημειοῖ τὴν ἐξῆς χρονολογίαν· «ἔτους Ἱρ.λγ. αχκς» (=1625).

4. **ΛΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΛΕΞΙΑΝΔΡΕΙΑΣ** περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος κατ' ἐρωταπόκρισιν. Ἄρχ. «Θεὸς ἐστίν οὐσία νοερά», φ. 80^α.

5. **ΔΑΗΛΟΥ** ἑρμηνεία εἰς τὸν δεκάλογον καὶ παραφρασις αὐτοῦ ἐν δημοτικῇ φράσει, φ. 89⁶.

6. **ΔΑΗΛΟΥ** «περὶ τῶν διδομένων λειτουργειῶν, τῶν ἱερέων διατὰ σαραντάρια· δισζωντανούς· καὶ ἀπεθαμένους καὶ διατι γίνονται». Ἄρχ. «Ἐτας ἀρχῶν εἰς τὴν νικομήδιαν», φ. 108^α.

7. «Λόγοι διαφόρων ἀγίων περὶ ἱερωσύνης», φ. 109⁶. Μεταξὺ τοῦ φ. 117—118 ἐλλείπουσιν ἱκανὰ φύλλα ἀποκοπέντα ποτὲ διὰ ψαλίδος ἢ μαχαιρίου. Οὗτοι δὲ οἱ περὶ ἱερωσύνης λόγοι εἰσὶν ἀπλαῖ μοναχικαὶ περὶ ἱερέων διηγήσεις ἐν δημοτικῇ φράσει.

8. **ΔΑΗΛΟΥ** «λόγος εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τῆς ἁγίας δεξιᾶς χειρὸς τοῦ τιμίου Προδρόμου καὶ περὶ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ» ἐν δημοτικῇ φράσει. Ἄρχ. «Ἰδοὺ καὶ πάλιν»¹, φ. 129^α.

9. Διήγησις περὶ τῆς γυναικὸς τῆς φονευσάσης τὰ δύο τῆς παιδία. Ἄρχ. «Διηγήθηκεν ὁ ἄγιος Παλλάδιος», φ. 138^α.

10. Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἁγίου Φιλάρετου τοῦ ἐλεήμονος ἐν δημοτικῇ φράσει². Ἄρχ. «Βίον καὶ πολιτίαν καὶ καθάρια», φ. 140⁶.

11. Διήγησις περὶ ἱερωσύνης ἐπὶ ἀρχοντός τινος τοῦ Μωρέως, ὅστις εἶχεν ἀγοράσει «ἓνα παιδί ἀπὸ τοῦ γένος ὅπου λέγονται Σκύθοι», φ. 158^α.

12. Βίος καὶ πολιτ. τοῦ ἁγίου Ἀλεξίου ἐν δημοτικῇ φράσει. Ἄρχ. «Ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς βασιλείου τοῦ Ὀρορίου», φ. 161.

13. Μαρτύριον τοῦ ἁγ. Παντελεήμονος ἐν δημοτ. φράσει. Ἄρχ. «Αἱ ἑορταὶ καὶ αἱ πανηγύρεις», φ. 169^α. Ἐλλείπει τὸ τέλος.

14. Διήγησις περὶ τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου σταυροῦ ἐν δημοτ. φράσει. Ἄρχ. «Μετὰ τριακοσίου χρόνου», φ. 171^α.

15. «Στίχοι ἀστειοὶ πρὸς το περιχαρον γενέσθαι τὸν ἄν(θρωπ)ον· καὶ μῦθει εἰσὶ περιχαρεῖς τε πᾶν», φ. 188^α—217⁶, καὶ ὁ

Πουλολόγος, φ. 218—235. Τὸ ὑπὸ Wagner ἐν Carm. medii aevi ἐκδοθὲν δημοτικὸν τοῦτο ποίημα ἐξετάζεται λεπτομερέστερον ἐν τῷ «Παλαιογραφικῷ δελτίῳ» τοῦ ἰς τόμου τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου.

16 «Ἀρχὴ τοῦ φυσιολόγου· περὶ αἵτου», φ. 236⁶—291. Τὸ κείμενον ἐν δημοτικῇ φράσει. Ὁ **Φυσιολόγος** οὗτος ἔχει σημασίαν τινὰ καὶ ὑπὸ ἐπιστημονικὴν καὶ ὑπὸ γλωσσικὴν ἔποψιν, διὸ καὶ καταχωρηθῆσεται ὁλόκληρος ἐν ἑτέρῳ βιβλίῳ· σύγκειται δὲ ἐξ 90 κεφαλαίων κατὰ τὸν ἐν τῷ κώδικι πίνακα, οὐ σώζεται μόνον τὸ τέλος ἀπὸ τοῦ ἀριθ. ας—ι (φ. 226^α), ἀλλ' ἐν τέλει ἐλλείπουσιν ἴσως δύο φύλλα, διότι μέχρι τέλους τοῦ 281⁶ φ. ἀναγινώσκειται ἢ ἀρχὴ τοῦ 88 κεφαλαίου.

Ἄριθ. 93.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς 8^ο (0,205×0,15) τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος· **Νομοκάνων** φέρων ἐπιγραφὴν· «Τύπος κανόνων πατέρων νομογράφων συνόδων, σεπτῶν ἀρχῆθεν χαραχθῆσας». Ἦν κτῆμα Μητροφάνους ἱερομονάχου, ὅστις ἔγραψεν εἰς τὸ τέλος τὸ ἐξῆς σημεῖωμα· «†εἰς ἔτους Ἱρμδ (=1636) χιλίους ἑξακοσίους λς' ἐν μηνῇ γενουαρίου, ἰς' ἡμέρα τρίτη ξημερόνοντας εἰστας δεκαεπτὰ ἡμέρα δ' εἰς πέντε ὥραις τῆς ρηκτός ἔγγραψεν σιμὸς μέγας ὡςτε ἰχλαλοῦσαν τα σπήτια καὶ ἐτρόμαξαν ἰανοί (=οἱ ἄνθρωποι) μεγάλως τοναντὸν χρόνον εἰς τας γ' του ἰουλίου εἰς τὴν πρότην ὥραν τῆς ρηκτός ξημερόνοντας τὸ σαβᾶτω ἐκαμεν χάλασαν μεγάλον καὶ ἐχάλασαν τα ἐνδρι καὶ τας ἀμπέλους ὡς τε μόνον ὁ θεὸς βοηθῆσι». — Ἐπονται ἕτεραι ἄνευ σημασίας ὑπομνήσεις, ὧν μία ἀναφέρεται εἰς τὸ ἔτος Ἱρο' (=1662) — Καὶ «† ἐτοῦτο τὸ νόμμον δπάρχι κάμου Μητροφάνους τάχα καὶ ἱερομονάχου κ' ὅπιος τὸ ἀποξενόσει ἀπο τας χίρας μου ζῶντας να ἔχι τας ἀρὰς τῶν τριακοσίων ι καὶ ὀκτῶ θεοφόρων πατέρων τῶν συνελθόντων» κτλ. Τὸ σημεῖωμα τοῦτο γέγραπται ἐπὶ τῆς πινακίδος τοῦ σταχώματος.

Ἄριθ. 94.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς 8^ο (0,25×0,15) τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος.

Ἀνθολόγιον τῶν μηνῶν Σεπτεμβρίου, Ὀκτωβρίου, Νοεμβρίου καὶ Δεκεμβρίου.

1. F a b r. Bibl. Gr X, σ. 261.

2. Ὁ αὐτὸς βίος ἄνευ τοῦ προοιμίου παρεφράσθη καὶ ὑπὸ Ἄγαπίου τοῦ Λάνδου (Παράδεισος σ. 178). Ἴδε Νικηδοδήμου Συναξ. Α', σ. 266.

Εἰς τὸ τέλος ἀναγινώσκονται τὰ ἐξῆς μεταγενέστερα (γρ. ΙΣΤ' αἰῶνος) σημειώματα. «*Τῶ παρῶν βιβλίων υπάρχει Δαυιδὴ ἱερομονάχου τάχα καὶ προηγουμένου*». — α' *Ἰωάννου Γεωργίου, Μάρκου Πατέστου, Μιχαήλ Γεωργίου, Κωνσταντῆ Ρηγώπου, Ιου. Γεωργίου Γαλιηνοῦ, Γεωργίου Μαρωήλ*.

Ἀριθ. 95.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς 8^ο (0,215×0,145) γραφέν περί τὰ τέλη τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος. Ἐπιγράφεται.

«**Ποίημα** Ἰωάννου τοῦ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ. Κανόνες σὺν θεῷ ἐγκομιαστικοὶ καὶ παρακλητικοὶ, εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον ἤτοι ὀκτῶ ἤχων». Τὸ τέλος ἐλλείπει. — Ὁ σταχωτῆς προσέθηκεν ἔσθθεν τῶν πινακίδων δύο φύλλα μεμβράνινα (ΙΑ' ἑκατοντ.) περιέχοντα ὡδὰς τινὰς κανόνος εἰς τὴν Θεοτόκον.

Ἀριθ. 96.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς 8^ο (0,193×0,135) γραφέν τῷ 1602 ὑπὸ Ραφαήλ τοῦ ἐκ τῆς μονῆς Λειμῶνος.

Ἀκολουθεῖ εἰς ἀγίους τοῦ μηνὸς Ἰουλίου ἀκέφαλον. Εἰς τὸ τέλος: «*† Πληρώσας εἶπον Χριστὲ σοὶ δοξα πρέπει· θύτης τλήμων Ραφαήλ ἀρετῆς πάσης ξένος· εἰς τὸ ἄγιον Ὅρος. Ἐν ἔτει ζρῶ ἰου(ρίω) κγ'.*»

Ἀριθ. 97.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς 8^ο (0,20×0,148) τῆς ΙΕ' ἑκατοντ., ἐσταχωμένον, ἔχον ἔσθθεν τῶν πινακίδων δύο φύλλα μεμβρ. κώδικος τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος, ἃ τινὰ φέρουσι μέρος ἐκκλησι. ὀμιλίας.

Τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια.

Ἀριθ. 98.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς 8^ο (0,215×0,155) γραφέν περί τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΣΤ' ἑκατοντ. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 1^ο φύλλου ἀναγινώσκειται ἡ ἐξῆς τοῦ γραφέως σημείωσις: «*† βιβλίων τῶν ἐνδόξων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου τῆς Σπήτειως*». Περιεχόμενα.

1. «*Τοῦ ἀββᾶ ΔΗΡΘΕΟΥ διδασκαλίαι διάφοροι πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, ἀναχωρήσαντος αὐτοῦ ἐκ τῶν τοῦ ἀββᾶ Σερίδου καὶ τὸ*

ἴδιον σὺν Θεῷ συττησάμενος μοναστήριον μετὰ τοῦ ἀββᾶ Ἰωάννου τὴν τελευταίην καὶ τελείαν σιωπὴν τοῦ ἀββᾶ Βαρσανουβίου». Ἀρχ. «*Περὶ ἀποταγῆς. Ἐν ἀρχῇ ὅτε ἐποίησεν*»¹ κτλ. φ. 1^α.

2. «*ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ* περί τῶν ἀγίων νηστειῶν». Ἀρχ. «*Ἐν τῷ νόμῳ προσέταξεν ὁ Θεός*»², φ. 153^ς.

3. «*ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ* ἐπιστολὴ πρὸς ἀδελφὸν ἐπερωτήσαντα αὐτὸν, περὶ ἀναισθησίας ψυχῆς, καὶ περὶ ψύξεως ἀγίας». Ἀρχ. «*Περὶ τῆς ἀναισθησίας τῆς ψυχῆς*»³, φ. 159^ς.

4. *ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ* αἰρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις». Ἀρχ. «*Πῶς δύναμαι ἐκκόψαι τὴν παρρησίαν*»⁴, φ. 172^ς.

5. «*ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ* πρὸς τινὰς κελλιώτας ἐπερωτήσαντας αὐτὸν περὶ τοῦ παραβέλλειν». Ἀρχ. «*Λέγουσιν οἱ πατέρες, ὅτι τὸ καθίσαι*»⁵, φ. 179^ς.

6. «*ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ*, πρὸς τοὺς ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἐπιστάτας καὶ μαθητάς, πῶς δὴ (sic) ἐπιστατεῖν ἀδελφῶν· καὶ πῶς τοῖς ἐπιστατοῦσιν ὑποτάσσεσθαι». Ἀρχ. «*Ἐὰν ἀδελφῶν ἐπιστάτης*»⁶, φ. 184^ς.

7. «*ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ* ῥήματα διάφορα ἐν συντόμῳ». Ἀρχ. «*Ὁ ἀββᾶς Δωρόθεος ἐλεγεν*»⁷, φ. 188^ς.

8. **ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ** «περὶ νήψεως καὶ προσευχῆς». Ἀρχ. «*Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε*», φ. 194^ς.

9. **ΛΑΗΛΟΥ** «περὶ ὁδῶν, τῶν πλησιάζειν Θεῷ ποιουμένων, φανερουμένων τῷ ἀνθρώπῳ, ἐκ τῶν ἡδέων ἔργων τῆς νυκτερινῆς ἀγρυπνίας· καὶ ὅτι οἱ ἐν τῇ διαγωγῇ ταύτῃ ἐργαζόμενοι, μέλι διατρέφονται». Ἀρχ. «*Μὴ τομώσῃ, ὦ ἄνθρωπε, ὅτι ἐν πάσῃ ἐργασία*», φ. 199^ς.

10. «**ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ** λόγος· περὶ φυλακῆς καρδίας, ὡφέλιμος ἄγαν». Ἀρχ. «*Ὅσοι τῆς μεγαλοπρεποῦς*», φ. 208^ς.

11. **ΓΡΗΓ. ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ** «εἰς τὰ ἅγια Θεοφάνια, εἶπουν γενέθλια». Ἀρχ. «*Χριστὸς γεννᾶται*», φ. 215^ς.

12. *ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ* «εἰς τὸ Πάσχα». Ἀρχ. «*Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου*», φ. 231^ς.

13. **ΛΑΗΛΟΥ** «περὶ τῶν ἀγγέλων». Ἀρχ. «*Πᾶσαι αἱ οὐράναι οὐσίαι*», φ. 260^ς.

1. Migne, Patrol. τ. 88, σ. 1617.
2. Αὐτ. σ. 1778.
3. Αὐτ. σ. 1812.
4. Αὐτ. σ. 1812.
5. Αὐτ. σ. 1793.
6. Αὐτ. σ. 1800.
7. Αὐτ. σ. 1808.

14. ΛΑΗΛΟΥ «περὶ τῶν τριῶν μοναχῶν τῶν αἰχμαλωτισθέντων εἰς Ἀφρικήν». Ἀρχ. «*Ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Καλαβρίας ἐστὶ μοναστήριον εἰς τὸ ὄρος*», φ. 261^α.

15. «Ἐκ τοῦ Γεροντικοῦ» ἀπόσπασμα, οὗ ἡ ἀρχή: «*Ἦλθε ποτὲ εἰς τὴν Ραιθῶ ἄνθρωπος*», φ. 264^α.

Ἄριθ. 99.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς 8^ο (0,24×0,16) γραφέν περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΔ' ἑκτονταετηρίδος.

Εὐαγγέλια ἔχοντα ἐν ἀρχῇ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην: «*Ἀρχὴ σὺν Θεῷ τετραδάγγελος*». Τὸ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγέλιον ἑλλειπές· τὸ κατὰ Ἰωάννην παντελῶς ἑλλεῖπει. Προτάσσεται δὲ ἐκαστοῦ πίναξ τῶν κεφαλαίων. Ἐν τῷ τεύχει τούτῳ ὑπάρχει καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ εὐαγγελιστοῦ Μάρκου ἐν προτομῇ, βλέπωντος πρὸς ἀριστερὰν καὶ κρατοῦντος ἐν ταῖς δυσὶ χερσὶ βιβλίον.

Ἄριθ. 100.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς 8^ο (0,217×0,155) ὁ χάρτης στιλπνός· ἐγγράφη φιλοκάλως τῷ 1588 ὑπὸ Ἱεροθέου ἱεροδιακόνου.

Ἀ τέσσαρες λειτουργίαι.—**Ἀποστολοευαγγέλια.**—**Ἀκολουθία τοῦ μικροῦ ἁγιασμοῦ.**—**Εὐχή τῶν κολλῶν καὶ εὐχή λεγομένη ὑπὸ ἀρχιερέως ἢ πνευματικοῦ πατρὸς ἐπὶ τοὺς μέλλοντας μεταλαβεῖν** κτλ. Εἰς τὸ τέλος τῆς τῶν προηγουμένων λειτουργίας ἀναγινώσκεται ἡ ὑπογραφή τοῦ γράψαντος: «*Ἐν ἔτει Ϛις' ε̅ ς̅ ρ̅ θ̅*» (= Ἱεροθέος). Ἐν δὲ τῷ κάτω κρασπέδῳ τοῦ 1^ο φ. ἀναγινώσκωμεν: «*† Μνήσθητι ὦ ἱερὲ θβτα, κάμου τοῦ ἀμάρτολου Ἱεροθέου, ἱεροδιακόνου*».

Ἄριθ. 101.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς 8^ο (0,215×0,145) τῆς ΙΣΤ' ἑκτονταετηρίδος.

Διάφοροι διαφοραί, καὶ διαθέσεις εἰς τοὺς ἐξομολογούμενους κρῆφια ἁμαρτήματα: αἱ συγγραφεῖσαι ὑπὸ **ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ**, διακόνου, μαθητοῦ τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου Βασιλείου, οὐτινος ἢ ἐπονομία (sic) **Τέκνον ὑπακοῆς**¹.

Προτάσσεται πίναξ τοῦ περιεχομένου, ὅπερ

διακρίνεται εἰς μὲν κεφάλαια, μεθ' ἃ ἀναγινώσκονται διάφορα περὶ ἐξομολογήσεως ἀποσπάσματα ἐκ τῶν συνοδικῶν κανόνων καὶ ἐκ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τέλει δὲ τοῦ τεύχους ὑπάρχουσι δύο εὐχαὶ σλαβιστὶ γεγραμμέναι.

Ἄριθ. 102.

Τεῦχος χαρτῶν εἰς 8^ο (0,212×0,15) γραφέν ἐν ἔτει 1775· ἦν δὲ κτῆμα **Παραγιώτου Ἀγιασιώτου**¹ κατὰ τὴν ἐξῆς λατινικοῦς γράμμασι σημειώσιν ἐν φ. 1^α. «*Do paron vivlion christoithia calumenon ine du Panagiotti Agiasoti*». Περιέχει δὲ τὸ τεῦχος συγγραφάς τινάς **ΔΑΝΙΗΛ** πατρίου τοῦ **ΚΕΡΑΜΕΩΣ** καὶ **ψυχωγαγίαν** τοῦ αὐτοῦ εἰς διάφορα θεολογικά τε καὶ μὴ συγγράμματα, ἐρμηνευθέντα ὑπ' αὐτοῦ ἐν κειρῷ τῆς ἐν Πάτμῳ σχολαρχίας του. Αἱ ἐρμηνεῖαι, τὰ σχόλια καὶ αἱ ὑποθέσεις ἀναγινώσκονται ἐν τοῖς κρασπέδοις, αἱ δὲ ἐξηγήσεις τῶν λέξεων εὐρίσκονται ἄνωθεν τῶν στίχων (schol. margin.).

1. «**Θέματα** παρὰ Δανιὴλ μοναχοῦ Πατρίου», φ. 2^α.

2. «**Στίχοι ἱαμβοὶ χρηστοθηθείας πλήρεις, παραφρασθέντες, Δανιὴλ τῷ Πατριῷ χάριτι μέτρου εἰσαγωγικῶν χάριν**». Ἀρχ. «*Ψυχὴ καὶ σῶμα οὐσία βροτῶν πέλει*», φ. 42^α.

3. «**Γαλεωμομαχία**: τὰ τοῦ δράματος πρόσωπα. Κρείλλος. Τυροκλόπος. Κῆρυξ. Χορός. Θεραπαινίδες» κτλ. φ. 66.

4. «**ΑΜΦΙΑΘΙΟΥ** ἐπισκόπου Ἰκονίου ἐπιστολὴ εἰαμβική (sic) πρὸς Σέλευκον». Ἀρχ. «*Χαίρειν κελεύω*», φ. 82^α.

5. «**ΠΥΘΑΓΟΡΟΥ** χρυσᾶ ἔπη», φ. 99^α.

6. «**ΑΦΘΟΝΙΟΥ** σοφιστοῦ, ὑποδείγματα τῶν προγυμνασμάτων». Ἀρχ. «**Θέρους ἢ ἀκμή**», φ. 102^α. Πρέπονται **Σοφίας ἐγκώμιον** (φ. 110^α), **Ψόγος Φιλίππου** (φ. 111^ε), **Θέσις εἰ γαμητέον** (φ. 115^ε), **Κατηγορία νόμου τοῦ κελεύοντος ἐπαντοφόρῳ τὸν μοιχὸν κτείνεσθαι** (φ. 118^ε) καὶ **παραδείγματα τῶν προγυμνασμάτων** (φ. 122).

7. «**ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ** Μακεδῶνος (sic) αὐτοκράτορος Ῥωμαίων παραίνεσις πρὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν Λέοντα τὸν Σοφόν· ἥς ἡ ἀκροστιχὶς ὠδὲ πως ἔχει: Βασίλειος ἐν Χριστῷ βασιλεὺς Ῥωμαίων Λέοντι τῷ πεποθημένῳ υἱῷ καὶ συμβασιλεῖ». Διακρίνεται εἰς ζς' κεφάλαια· τοῦ πρώτου κεφα-

1. = τοῦ ἐξ Ἀγιάσου, πόλεως τῆς νήσου Λέσβου. Ἴδε ἄνωτ. σ. 72.

1. F a b r. Bibl. Gr. XI, σ. 111 ἐκδ. Harless.

λαίου ἡ ἀρχὴ ἔχει οὕτω· «*Βιωφελές τι χρῆμα*», φ. 176^α.

8. «ΦΩΤΙΟΥ τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τῆς πρὸς Μιχαὴλ τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας ἐπιστολῆς, τί ἐστὶν ἔργον ἄρχοντος». Ἀρχ. «*Αὐτὸ μὲν ἄλλοι χάριτες*», φ. 208. Ἐν τέλει τοῦ κειμένου ὁ γράψας ἀνώνομος τοῦ Δανιὴλ Κεραμῆως μαθητῆς ἐσημείωσε τὴν χρονολογίαν ταύτην· «*Τῷ ἀφῶσ᾽ Δεκεμβρίῳ κη᾽ ἡμέρᾳ δ᾽*».

9. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ «λόγος ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός». Ἀρχ. «*Πολλοὶ τῆς διδασκαλίας οἱ τρόποι*», φ. 259.

10. «ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ὁμιλία ιδ᾽, κατὰ μεθούτων». Ἀρχ. «*Κινεῖ μὲν με πρὸς τὸν λόγον*», φ. 278. Ἐν τέλει τοῦ λόγου τούτου δὲν ὑπάρχει.

Ἄρθ. 103.

Τεύχος χαρτῶν εἰς 8^{ον} (0,215×0,14) γραφέν πιθανῶς περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΕ΄ ἑκατοταετηρίδος. Ἡ ἀρχὴ ἐλλείπει, διότι δεκατέσσαρα περίπου φύλλα εἰσὶν ἀποκεκομμένα, μεθ' ἃ εὐρίσκονται ἕτερα ἑπτὰ φύλλα ἔχοντα τὸ τέλος ὁμιλίας. Περιέχει δὲ τὸ τεύχος τὰ ἀκόλουθα μοναστικά κείμενα.

1. «Διήγησις περὶ μοναχοῦ πλανηθέντος καὶ περὶ ψυχῆς». Ἀρχ. «*Γράφει ὁ Κύριος ἡμῶν*», φ. 7^β.

2. «Διήγησις περὶ ἐλεημοσύνης». Ἀρχ. «*Γράφει ὁ εὐαγγελιστῆς Ματθαῖος*», φ. 18^β.

3. «Λόγος εἰς τὴν 6^{αν} κυριακὴν τῶν νηστειῶν». Ἀρχ. «*Ὁ τῆς τεσσαρακοστῆς καιρὸς*», φ. 29^β.

4. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ «εἰς τὴν τρίτην ἐβδομάδα τῆς τεσσαρακοστῆς». Ἀρχ. «*Ἰδοὺ χάριτι Χριστοῦ*», φ. 36^β.

5. «Λόγος περὶ τοῦ Λαζάρου». Ἀρχ. «*Ὁ μακάριος ἀπόστολος καὶ εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης*», φ. 43.

6. «Λόγος εἰς». Ἀρχ. «*Διηγήσαμεν καὶ ἐπεράσαμεν*», φ. 54^α.

7. «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἀγ. καὶ δικαίου καὶ ἐλεήμονος Φιλαρέτου καὶ τῶν πράξεων καὶ τῶν καλῶν ἔργων αὐτοῦ». Ἀρχ. «*Βίος θεόρεστον καὶ πολιτείαν*», φ. 56.

8. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ «λόγος κτανουκτικός». Ἀρχ. «*Βασιλέως μὲν τοῦ ἐπιγείου*», φ. 57^β.

9. Βίος καὶ πολ. τῆς ἀγ. Βαρβάρας. Ἀρχ. «*Κατ' ἐκείτους τοὺς καιροὺς*»¹, φ. 98^α.

10. ΑΘΗΑΟΥ λόγος εἰς τὴν ἀγ. Ἀνάληψιν. Ἀρχ. «*Μετὰ τὸ ἀναληθῆναι*», φ. 105^β.

11. ΕΦΡΑΙΜ τοῦ ΣΥΡΟΥ ἀλόγος περὶ τῆς συντελείας καὶ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ περὶ ἀγάπης». Ἀρχ. «*Ἀγαπητοί, μηδὲν προτιμῶσώμεθα*», φ. 135^α.

12. ΑΛΕΟΝΤΙΟΥ πρεσβυτέρου Κ/πόλεως, λόγος εἰς τὰ Βαῖα καὶ εἰς τὸν Λάζαρον». Ἀρχ. «*Τὸς τῆς εἰσθελείας καθηγητῆς*», φ. 163^β.

13. ΕΦΡΑΙΜ τοῦ ΣΥΡΟΥ ἀλόγος περὶ ὑπομονῆς καὶ συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τῆς τῶν θείων Γραφῶν μελέτης, καὶ τί τὸ τῆς ἡσυχίας ὠφέλιμον». Ἀρχ. «*Λαμπρὸς ὁ βίος τῶν δικαίων*», φ. 174^β.

14. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ἀλόγος κατὰ πλουσίων, καὶ περὶ ἐλεημοσύνης πενήτων». Ἀρχ. «*Οἱ λειμῶνες ἔχουσι ποικίλα*»¹, φ. 191^β.

15. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ Χρυσοστόμου λόγος εἰς τὸν εὐαγγελισμόν κτλ. Ἀρχ. «*Πάλιν χαρὰς εὐαγγέλια*»², φ. 201^α.

16. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ἀλόγος εἰς τὸν πρωτόπλαστον Ἀδάμ. Ἀρχ. «*Ἀνθρωπὸς τις κατέβαινον*», φ. 206^β.

17. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ «λόγος περὶ τῆς αἰωνίου καὶ ἀτελευτήτου κολάσεως». Ἀρχ. «*Μηδῶως, ὡ ἀδελφοί*», φ. 209.

18. «Θαῦμα περὶ τοῦ ἑβραίου τὸ πῶς ἴδεν (sic) τὸν Χριστὸν μελιζόμενον». Ἀρχ. «*Ἐβραῖος τις εαυτὸν*», φ. 215^β.

19. «Περὶ τῆς τῶν Ἀρειανῶν αἰτήσεως (sic) πρὸς τὸν βασιλέα Οὐάλεντα κατὰ τῶν ὀρθόδοξων». Ἀρχ. «*Μετὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀφίξιν Οὐάλετος*», φ. 216^β.

20. «Περὶ τῆς γυναικὸς τῆς ἀμαρτωλῆς τῆς γραψάσης ἐν χάριτι τὰς ἀμαρτίας αὐτῆς». Ἀρχ. «*Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ ἀγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου Βασιλείου*», φ. 220^β.

21. «Περὶ Ἰωσήφ τοῦ ἑβραίου τοῦ τὴν τέχνην ἰατροῦ». Ἀρχ. «*Ἰωσήφ τις ἦν ἐν τῇ πόλει*», φ. 225^β.

22. ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ ἀλόγος εἰς τὸν Ἐπιτάριον». Ἀρχ. «*Τί τοῦτο σήμερον*», φ. 230^α.

23. Μαρτύριον τῶν ἀγίων τεσσαράκοντα μαρτύρων τῶν ἐν Σεβαστείᾳ τῇ λίμνῃ μαρτυρησάντων. Ἀρχ. «*Κατὰ τοὺς καιροὺς Λυκίου*», φ. 252^α.

24. «Διήγησις περὶ τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου

1. Migne, Patrol. τ. 60, σ. 707.

2. Αὐτ. τ. 50, σ. 791.

1. F a b r. X, σ. 203.

μνησκειται πολλαχου του φιλου αυτου πατριαρχου Σχολαριου ως τεθνεωτος, εστις πασιγνωστον εστιν οτι ετελευτησε τω 1460. Ο δε μεγας εκκλησιαρχης (αριθ. 5) ειναι αναντιρρητως ο απο του πατριαρχου Ιωασαφ του Κοκκα διαπρεφας εν τοις πραγμασι του πατριαρχειου Μανουηλ ο μεγας εκκλησιαρχης, ο μετα ταυτα και πατριαρχης χρηματισας υπο το ονομα Μαξιμος Β'. Η προτελευταία επιστολή (αριθ. 8) επεμφθη Μανουηλ Παλαιολογω, ανδρι ευγενεστατω τουτου δε, απογονον οντα αναμφιβδλως του τελευταιου οικου των Παλαιολογων, δεν ευρισκω μεν αναφερομενον παρα Δουκαγγιω (Aug. Fam.), αλλα και δεν διασταζω να συνταυτισω τω ομωνυμω του Θωμα Παλαιολογου υιω, οστις, ως εγνωσται, δραπετευσας εκ Ρωμης αφικετο εις Κωνσταντινουπολιν, ενθα ο κατακτητης Μωαμεθ ο Β' περιποιηθη τουτον ηγεμονικως δωρησαμενος αυτω χρηματα, υπηρετας και χωρια².

Και ταυτα μεν περι Θεοφανους του Μηδειας και Γεωργιου Αμηρουτζη, αι δε επιστολαι αυτων εχουσιν ουτω³.

ΤΟΥ ΜΗΔΕΙΑΣ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΑΜΟΙΡΟΥΤΖΗ

αμοιβαται επιστολαι περι του εφεξης συγγραμματος⁴.

I.

Ο Μηδειας τω φιλοσοφω.

Ολίγα των εμων συγγραμμάτων ιδειν επιζητησαντι, ασμενος τον λογον δεξαμενος τα πλειω σοι πεπομφα, ανδρων αριστε, ου κατ' επιδειξιν το θαυμα θηρωμενος (ου γαρ ειτι και θαυματος αξιον προσεστιν αυτοις τουτ' εμον τιθειμαι, των δε συγγραψαμενων την αρχην, ων και συγγραμματα μαλλον αν καλοιντο, εξ ων και εξ ερανου ταυθ' ημιν συντεθειται), αλλα

τον του ψευδους ελεγχον γνωριζων και την της αληθειας επικουριαν τη τε ση σοφιχ και αλλοις της αληθειας φιλοις: τω δε τελειω της σης σοφιας ενεστι συνιδειν, ει καλως ταυτα συντετακται, μηπου τι και ημας οικοθεν παρενιραντας λεληθεν η του ορθου ακριβεια, ω και μαλλον συντιθειμαι αποχρησει δ' η της σης σοφιας επικρισις αντι παντων των ευφημουμενων επι σοφιχ, ων υπερτερος μεν ησθα, ει κατ' εκεινους εγεγονεις, και νυν δ' εκεινων μετ' εκεινους ουδενος ει δευτερος. Μη απαξιω-

1. Turcograecia, σ. 21, 26, 122, 131.
 2. Ίδε C. Hopf, Griechenlant en Ersch u. Gruber Allgem. Encyklop. τ. 86, σ. 132.
 3. Ο κωδεις, εξ ου αι επιστολαι αυται αντεγραφησαν, ειναι πανυ ορθως γεγραμμενος, η δε στιξις ελαχιστας ανωμαλιας εχει. Το υπογεγραμμενον ι ελλειπει. Σημειωσεως δε αξιαι εισι μονον αι επόμεναι συνθετοι λεξει, συνεχεστατα απαντωσαι εν τοις χειρογραφοις: εξ αν ά γ κ η ς (αριθ. α' σειρας 1), ο περ λ ι αν (α' 3), τη να ρ χ η ν τ ρ ι ς (α' 5, β' 3, β' 6), δια παν τ ς ο ς (α' 5), κα θ ο μ ο ι ο τ η τ α (α' 5), ε πι τ ο π λ ε ι σ τ ο ν (α' 5), ε σ θ ο τ ε (α' 6), δια τ ο υ τ ο (α' 6').
 4. Ίδε την επιγραφην του συγγραμματος τουτου εν σελ. 18. Το δε ονομα του Αμηρουτζη πολλαχως γραφεται: του Θεοφανους την γραφην δια του οι ενταυθα μονον ευρισκω. — Ο Αμηρουτζης συνεγραψε διαλογον περι της εις Χριστου πιστεως μετα του βασιλευς των Τουρκων—επιστολην περι αλωσεως της Τραπεζουνης εκδοθεισαν υπο Boissonade, Anecdota Graeca, V, σ. 389-404, και μετατυπωθεισαν υπο Migne, Patrol. τ. 161, σ. 723—και επιστολην προς τον ηγεμονα Ναυπλιου Δημητριον κατα της Φλωρεντινης Συνόδου, ην ανεκδοτον οσαν οικονοποιησα εν συνεδριασει του Έλλην. Φιλολογικου Συλλογου, κατα τι χειρογραφον, ουτινος η περιγραφη θελει δημοσιευθη αλλοτε. Εβρηται δ' αυτη και εν χειρογραφο της εν Μόσχα Βιβλιοθηκης, περι ου δρα Δημητρακοπουλου Ορθοδ. Έλλ. σ. 110. Εγινωσκον δε την επιστολην ταυτην ο Αλλατικος (De concensu, σ. 883), ο Δοσιθεος (Δωδεκαβ. σ. 760 § 9) και Νικηφορος ο Θεοτόκης (Αποκρ. περι της των Κατολικων δυναστειας σ. 33). Πρβλ. περι Αμηρουτζη Hodii, de graecis.illustr. σ. 277.—Γ. Ζαβιρα, Ν. Έλλ., σ. 88. — Κ. Σαθα, Νεοελλ. Φιλολογ. σ. 62. — Δωροθεου, Βιβλιον Χρονικόν, εκδ. 1781, σ. 422.—Turcograecia, σ. 123 κ. ε.

σης τοίνυν εὐθύνουσαν χεῖρα τούτοις ὀρέξαι· σοῦ γὰρ κρίνοντος, αὐτῆς τῆς σοφίας ἀκούειν δύζομεν.

2.

Ὁ φιλόσοφος τῷ Μηδεῖας.

Ἄσμενος ἐδεξάμην τὸ βιβλίον ὃ κατὰ Ἰουδαίων καὶ περὶ προνοίας σοι γέγραπται, ἐκείνους τε ὅπως ἐλέγχεις περὶ πλείστου εἰδέναι ποιούμενος καὶ ὅ,τι σοι περὶ προνοίας δοκεῖ, καὶ ἅμα βεβαιότερόν τι περὶ τῆς ἐπὶ λόγοις δόξης ἐθέλων λαβεῖν. Ἐπεὶ δὲ ἀνέγνων καὶ τὸν νοῦν κατέμαθον τῶν γεγραμμένων, ἤσθην τε καὶ ἰθαύμασα τὸ τε ἀναγκαῖον τῶν ἀποδείξεων καὶ τὴν μετὰ σαφοῦς περιβολὴν καὶ τὸ μετὰ χάριτος τῆς λέξεως ἀφελές· οὐ γὰρ ἐδόκουν ἐν λόγοις ἔτι τοιόνδε σώζεσθαι λείψανον τῆς πρὶν εὐδαιμονίας, ὥστε καὶ τὴν δύξαν ἦν εἶχον, εἰρήσεται δὲ πρὸς σέ τάληθές, ἐπὶ τὸ πολλαπλάσιον ἠύξησα, καὶ τοι καὶ πρὶν ὑπῆρχε οὐ φαύλη τις, ἀλλ' οὐκ ἄξια ἤς νῦν συνῆκα δυνάμειος. Χαῖρε τοίνυν, ὦ θαυμάσιε, καὶ μὴ λόγοις τοιάνδε παιδιάν ἐν γήρει τίκτων, τὰ δὲ γε περὶ προνοίας σοι εἰρημένα δεῖται ἔτι οὐκ ὀλίγου λόγου. Εἰ μὲν γὰρ ἅπαντα ὑπὸ τῆς προνοίας γίνεται τὰ τῆδε καὶ οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν, δῆλον ὅτι μάταιον τὸ φυλάττεσθαι· οὐ γὰρ ἔσται τι πλέον ἐντεῦθεν οὐδέν, ἴσως δὲ καὶ ἀσεβές νομίζειν οἷόν τε εἶναι νομίζειν τὴν θεῖαν ψῆφον διαφυγεῖν· εἰ δέ τι καὶ ἐνδεχομένως πρόεισιν ἀπὸ τῆς φύσεως, οὐκ ἄδικος ἴσως πειρασθαι σώζειν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ τοιούτου, εἰ λυμαίνεται τὴν ἡμετέραν ζωὴν, καθάπερ εἴ τις, δράκοντος ἐπιόντος, φεύγει, ἢ, ἐμπρησμοῦ συμβάντος, ἀποχωρεῖ. Δοκεῖ γὰρ εἴτι πρόεισιν ἐνδεχομένως, μὴ ἂν εἶναι τοῦτο ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς· διότι διχῶς ἀνάγκη τὸ τοιούτον συμβαίνειν, ἢ τῆς αἰτίας ἀσθενεῖς ἢ τῷ εἶναι τὸ κωλύον ἔξωθεν, ὧν οὐδέτερον χώραν ὀπωσοῦν ἔχει ἐπὶ τῆς πάντων ἀρχῆς. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, οὐκ ἔτι ἀσεβές ἴσως εἴ τις τὰ ὑπὸ τῆς φύσεως μὲν γινόμενα, λυμαίνόμενα δὲ ἄλλως τὴν ἡμετέραν ζωὴν, φυλάττεσθαι ἐπιχειρεῖ, οἷον χειμῶνας ἐξαισίους ἢ πνεύματ' ἢ σκηπτές ἢ τοιαῦτα ἕτερα, οἷον καὶ ἢ τοῦ ἀέρος δοκεῖ τυγχάνειν φοροῦν, καὶ γὰρ τοῦτο γίνεται ἐνίοτε ὑπὸ τῆς φύσεως. Τούνηντιον μὲν οὖν δύζειν ἂν καὶ πειράζοντος εἶναι εἴ τις, τοιούδ' εἰς συμβεβηκότος, μὴ ἐθέλοι τὰ ἐπ' αὐτῷ ποιεῖν, ὥσπερ ἂν εἴ τις, κύματος ἐπιόντος, αὐτὸς μὲν ἐνὸν μὴ ἀναχωρεῖ μηδὲ ἀποφεύγει, τὸν δὲ Θεὸν μόνον αὐτὸν ἀξίως σώζειν· τοῦτο γὰρ οὐδὲν διαφέρει τοῦ εἰς προὔπτον ἐαυτὸν κίνδυνον ἐμβαλεῖν,

εἴτα τοῦ Θεοῦ δεῖσθαι σωθῆναι, ὃ σαφῶς ἐκπειράζοντος ἐστὶ τὸν Θεόν. Δοκεῖ τοίνυν μοι ἀναγκαῖον εἶναι ἐκεῖνο προσαποδείξαι, ὅτι πάντα τὰ τῆδε γινόμενα ἀπλῶς ὑπ' αὐτῆς τῆς προνοίας, εἰ μέλλοι τὸ συμπέρασμα, ἐξ ἀνάγκης συμβαίνειν· ἀλλὰ τοῦτο χαλεπὸν ἴσως ἀποδειχθῆναι. Εἴτι οὖν περὶ τούτου σοι πραγματευθήσεται ἡδέως ὄψομαι· βούλομαι γὰρ μαθεῖν ὅπη τοῦτο δυνατόν.

3.

Ὁ φιλόσοφος τῷ Κριτοβούλῳ¹.

Τὸ τοῦ Μηδεῖας βιβλίον μόλις σχολῆς λαβόμενοι διήλθομεν, καὶ τὰ μὲν ἄλλα ἐδοξεν ἡμῖν πολὺ ἀξίον εἶναι καὶ, εἰ γε ἐνῆν, στεφανώσαντες ἂν τὸ βιβλίον ἀνεπέμψαμεν ἂν τῷ πατρί· τοῖς δὲ περὶ προνοίας λόγοις ἐνεστὶ τις ἀμφιβολία, περὶ ἧς καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ πρὸς αὐτὸν διαλαμβάνομεν. Πέμπομεν οὖν σοι καὶ τὸ βιβλίον καὶ τὴν ἐπιστολήν, τὸ μὲν ὅπως ἀποδώσης, τὴν δὲ ἐπιστολήν, εἰ τι μὴ καλῶς ἔχοι, διορθώσας αὐτὸς ἐπιδώσης.

4.

Ὁ Μηδεῖας φιλοσόφῳ τῷ Ἀμοιρούτῳ².

Ὁ ταῖς ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς τὰ ὑπὸ τὴν αἴσθησιν πάντα φωταυγῆ κάτω τιθεὶς ἥλιος, ἔσθ' ὅτε καὶ ζοφεροῖς ἐπιλάμπων, περιουσίας λαμπρότητος λαμπρὰ καὶ αὐτὰ δείκνυσι· καὶ αὐτὸς δέ, λαμπρότατε, τῷ φωτὶ τῆς σοφίας πάντας ὑπερλάμπων τοῖς ἡμετέροις λόγοις ἡέρα ἐνημμένους, ποιητικῶς εἰπεῖν, ἐξ δευρο· φῶς ἐνήκας, ὥστε καὶ εἰς ὄψιν ἔρχεσθαι τοῖς βουλομένοις θαρρήσαι, τὴν δὲ πρὶν δειλίαν ἀποθεμένοις τῇ τῆς σῆς σοφίας ἐπικρίσει. Τοῦτο μὲν σου τῶν καλῶν ἐν, τὸ καλῶς λέγειν αἰεὶ· καὶ ἕτερον δὲ ἡμῖν ἐχαρίσω τὸ εὖ πράττειν εὐχάμενος, πάλαι τοῦτο ἀποβεβληκόσιν, ὥστε καὶ τὸν τοῦ μύθου Ἀμφιγυῖην³ ὑπερβαλέσθαι, μὴ ὅτι γε τῇ ἐπ' ἀμφοῖν ταῖν ἰγνύαιν ἐπικρίσει, ἀλλ', ὃ καὶ χειρόν, σφοδρᾶ καταπτώσει ἐνθεν μὲν τῇ τῆς πρὶν εὐτυχῶς ἐλευθερίας μεταβολῇ, ἐτέρωθεν δὲ τῇ δυστυχίᾳ τῶν τῆς Ἐκκλησίας προστατῶν παρατροπῇ. Πῶς δ' ἂν εὖ πράξαμεν καὶ πότε, τοῦ ταῦς⁴ ἀνακαλέσθαι σχεδὸν ὄντος

1. Περί Κριτοβούλου ἀνάγνωθι τὴν ἀξιοσημείωτον πραγματείαν τοῦ Ubicini, Chronique du règne de Mahomet II par Critobule d'Imbros. (Ann. de l'Assoc. p. l'encourag. d. études grecques en France. Paris, 1871, σ. 49-74.

2. Ἐν τῷ κώδ. α μ φ ι γ υ ι η ν. Ἐνωσεται δ Ἡρακιστος. Ἴδε Ὁρφῶς fr. 23.

ἀπεινωσμένου ; Ἀλλὰ σὺ μὲν, ἄριστε, τῆ τοῦ ἡθους σου χρηστότητι τὰ βελτίω ἡμῖν καὶ ἡ-
ξω καὶ ἐδωρήσω, τῷ Θεῷ δὲ μελήσει τούτων,
εἰ καὶ ἡμῖν (ὡς εἰκός) ἐκείνου μελήσει. Ἐνδεῖν
μέντοι γε τοῖς περὶ προνοίας ἡμῖν εἰρημένοις
λόγου τινός, διὰ τὴν ἡμετέραν ἐν λόγοις ἀσθέ-
νειαν, οὐδὲν ἀπεικός· εἰ δὲ τοῖς ὑπὲρ λίαν λο-
γοῖς οἱ τῆς προνοίας λόγοι πεφύκασιν ἄρρητοι,
τί ἐροῦμεν ἡμεῖς οἱ μὴ οὕτως ἔχοντες τοῖς αὐ-
τοῦς ἐπαγγέλλουσιν ; Ὡς δ' ἐνὴν ἡμῖν εἴρηται
ἐν οἷς τέσσαρας τρόπους τῆς προνοίας εἶναι
ἐλέγομεν, ὧν εἰς ἐστὶ καὶ ὕστατος ὁ κατὰ ἐγ-
κατλείψιν γινόμενος· πειθόμεθα γὰρ τῷ ἐκ
Δαμασκοῦ θεοροήμονι «καὶ τὰ κατ' ἐγκατά-
λειψιν τοῦ Θεοῦ τελοῦμενα ὑπὸ τὸν λόγον τῆς
προνοίας εἶναι» φάσκοντι, ὃν οὐκ ἂν τις αἰτιάζ-
σαιτο τὴν πρώτην ἀρχὴν φρονούντα τὴν ἀπὸ
τῆς ἐγκαταλείψεως κακῶν εἶναι αἰτίαν¹. Εἰ
γὰρ τις ὑποδικαίρει τὸν τρόπον τοῦτον ἐπ' ὠ-
φελείᾳ γίνεσθαι, ἢ τοῦ πεπονθότος τι τῶν ἀ-
νηκέστων ἐρεῖ, ἢ ἐτέρων ἐξ αὐτοῦ σωφρονίζο-
μένων, προσθεῖη δ' ἂν τις καὶ ἐπιδικαίρεισιν τό,
ἢ κατὰ τὸν παρόντα βίον ἔσται ἢ ὠφέλεια ἢ
κατὰ τὸν μέλλοντα ἔσται, -ἢ τίς ἂν φαίη μὴ
τῆς προνοίας εἶναι ; Αἱ δὲ ἱστορίαι καὶ ἐν ἀμ-
φοῖν ταῖν Διαθήκαιν πολλοὺς περιστάσι πυρός
τε καὶ θηρῶν καὶ βυθοῦ καὶ παντοίων θανασί-
μων ἀνωτέρους ὀφθέντας τῷ μὴ ἐγκαταλειφθῆ-
ναι, ἔχεσθαι δὲ μᾶλλον τοῦ Θεοῦ. Τὴν δὲ πρό-
νοιαν οὐχ, ὡς οἱ πολῦθεοι τὴν εἰμαρμένην, ὁ τῆς
εὐσεβείας πρεσβεύει λόγος ἐφ' ᾧ μὴ ἔχειν τινὰ
τὸ πεπωμένον διαφυγεῖν, ἀλλ' ὡς θεῖαν διοί-
κησιν οἰκονομοῦσαν πάντα πρὸς τὸ συμφέρον,
κἂν ὅποιον ἄρα καὶ ἦ, καὶ πάντα μικρὰ τε καὶ
μεῖζω κυβερνῶσαν καὶ διακοσμοῦσαν κατὰ τὰ
θεῖα λόγια, ἢ προσάπτειν ἀσθένειαν ἢ ἐτέρω-
θεν κωλύειν τινὰ οὐ πρὸς εὐσεβοῦς ἐστὶ δικ-
νοίας· ἐπ' αὐτῇ γὰρ ἐστὶ καὶ τὸ γενέσθαι καὶ
τὸ μὴ καὶ τὸ ὅπως ἐκάτερον, τὸ δὲ ἐνδεχόμε-
νον, ξένον τῆς θείας προνοίας τιθέμεθα· ἀνθρώ-
πινον γὰρ καὶ τῶν συμβαινόντων τῆ ἀνθρωπίνῃ
διαίτη· ἐνδέχεται γὰρ με τῆ ὑστεραίᾳ εἰς ἀγο-
ρὰν ἀπαντῆσαι ἢ λούσασθαι ἢ μὴ, νόσου ἐπι-
γενομένης ἢ ἐτέρου κωλύματος. Ἐὰ γέ τοι κα-
θολικῶς ὑπὸ τῆς θείας γινόμενα κυβερνήσεως
οὐχ οὕτως ἔχει, ἀλλ' ἀναγκαιῶς ὑπὸ Θεοῦ γί-
νεται, κινούντος τὰς τε φύσεις καὶ τὰ στοιχεῖα

πρὸς τὰς ἡμετέρας διαθέσεις· καὶ ἄρχων γὰρ
ὁ τυχών, εἰ μὴ δουλεύει πάθει, ἀναγκαιῶς κο-
λάζει τοὺς ἀξίους τούτου καὶ ἀναγκαιῶς δω-
ρεῖται, οἷς δωρεῖται, οὐκ ἀπὸ τοῦ ἐνδεχομένου
ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἀξιώματος καὶ τῆς ἐξ αὐ-
τοῦ ἰσχύος ἔχων τὴν ἐπ' ἀμρότερα τροπὴν.
Ἡμεῖς δὲ καταχρώμενοι τῇ λέξει φαμέν· ἐνδέ-
χεται χειμῶνα γενέσθαι ἢ αὐχμὸν ἢ λοιμὸν ἢ
τὸ τοιοῦτον· τῆς γὰρ πρώτης αἰτίας ἡρηται
τὰ τοιαῦτα, δωρουμένης τῆ τε φύσει καὶ τοῖς
στοιχείοις τὴν τε κίνησιν καὶ τὸ τὰ τοιαῦτα ἐν-
εργεῖν. Τοὺς δὲ λόγους τῶν ἐκ τῶν ἐνεργειῶν
τούτων ἀποτελεσμάτων, εἴτε σκυθρωπὰ εἶεν
εἴτε χαριέντα, ἀρρήτους ὁ τῆς πίστεως εἴωθε
καλεῖν λόγος· καὶ γὰρ εἰσι τοιοῦτοι, ὡς ὑπὸ
τῆς ἀκαταλήπτου σοφίας τελοῦμενοι, ὑπερβα-
νούσης τὴν ἀνθρωπίνην ἀπειρῶ τῷ μέσῳ· τού-
τους γὰρ οἶδε μόνος ὁ τῆς φύσεως καὶ τῶν
στοιχείων δημιουργός, ὃς ἐνῆκε καὶ τῆ φύσει
τοῦ ἀλόγου ζώου αἰσθησιν φυλάττεσθαι τοὺς
προφανεῖς κινδύνους, καὶ ὡς τὸ ἐνὸν φυλάττε-
ται. Ἀλλ' εἴπερ ἦν αὐτάρκης ἢ ἀπὸ τῆς αἰ-
σθήσεως τούτου φυλακῆ, οὐκ ἂν ποτε κινδύνῳ
περιέπιπτεν, ἀλλ' ἐστὶν ὅτε καὶ ἀπολύται
κινδύνῳ· δῶρον γὰρ ἐστὶν αὐτοῦ ἢ ἐπὶ τοῦτο
αἰσθησις, ἀλλὰ καλῶς χρῆσθαι τῷ δῶρῳ χρῆ.
Τὸ γὰρ περιγενέσθαι τοῦ κινδύνου ἢ μὴ οὐκ ἔ-
στιν ἐπ' αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ ἐτέρας δεῖται δυνά-
μεως, τῆς τοῦ Θεοῦ πάντως (κατὰ τὸν εὐσεβῆ
λόγον), ὃς ἀπειρος ὧν ἀπειροὺς ἔχει καὶ τὰς
ἐνεργείας, καὶ οὐ μόνον τὰ ὑψηλὰ ἀλλὰ καὶ τὰ
ταπεινὰ ἐφορᾷ, κατὰ τὸν Προφήτην¹, καὶ οὐ-
δὲν τῶν γινόμενων ἔξω τῆς ἐαυτοῦ προνοίας
ἔξ. Τὸ γὰρ μὴν ἡγεῖσθαι τινὰ αὐτάρκως ἔχειν
τὴν ἄρ' ἐαυτοῦ φυλακὴν, ῥύσεσθαι αὐτὸν τοῦ
κινδύνου καὶ ἐπ' αὐτὴν πεποιθῆναι καὶ τοιοῦτω
πράττειν τι σκοπῷ, πλάνη σαφής ἐστὶ· πῶς
γὰρ οὐ, πολλῶν κεκινδυνευκότων μετ' αὐτῆς ;
πρὸς δὲ καὶ ἀθέτησις γίνεται τοῦ παντοδυνά-
μου τοῦ Θεοῦ, ὅπερ ἐστὶ καὶ αὐτοῦ καὶ ἀσε-
βείας μεστόν· ὁ γὰρ μὴ τοῦτ' ἔχων, ἀλλ' οὐ
λέγω τὸ βλάσφημον. Ἐπὶ τούτοις οὖν φαμεν, ὡς
ἢ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας ἐρὰ διδασκαλία τὴν
πολύθεον ἐκκλίνουσα πλάνην, μᾶλλον δὲ καὶ ἀ-
ναίρουσα ταύτην, ἓνα Θεὸν δημιουργόν καὶ προ-
νοητὴν καὶ κυβερνήτην τοῦ παντός κηρύττει,
ἵνα μὴ τῇ αὐτῇ πλάνῃ καθυπαχθεῖη διαφόρους
ὑφιστάσασθαι δυνάμεις, αἰτίας τῶν γινόμενων ἢ γενο-
μένων, καὶ τοῦτ' οὐχ ὡς μηχανήματα ἀφ' ἐαυτῆς
κατὰ ταύτης ἐπινενόηκεν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τῆς

1. Τὰς περὶ προνοίας ἀρχὰς τοῦ ἐν ἁγίοις Ἰωάν-
νου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἴδε ἐν κεφ. μγ' τῆς Ἐκδ. ἀ-
κριβοῦς πῆς Ὁρθοδ. πίστεως· Migne, Patrol. Gr.
τ. 94, σ. 964 κ. ἐ. Πρβλ. καὶ τὰ κεφ. ιβ', ιγ'
σ. 1192 κ. ἐ.

1. Ψαλμ. 112, 5. 137, 7.

πίστεως ἀργηγοῦ μεμάρηκε, τοῦ ἀεὶ ἐργαζομένου καὶ τὰ ἐν λειμῶνι ἀνθη ἐπιχρωνῶντος καὶ τὴν ἐν πηχίδι τοῦ στρουθίου πτήσιν ἐκδιδόντος· ᾧ συνωδὰ μυσταγωγῶσι καὶ οἱ αὐτῷ φοιτήσαντες καὶ ἡμῶν διδάσκαλοι· οὔτε γὰρ φησι τοῦ τρέχοντος οὔτε τοῦ διώκοντος, ἀλλὰ τοῦ εἰδοκοῦντος Θεοῦ καὶ πάντα ἐκ Θεοῦ· εἰπὼν δὲ πάντα συνέκλεισεν ἅπαντα καὶ οὐδὲν ἕξω κατχέλοιπε. Ταῦτα εἰ μὲν ἱκανῶς ἀποδέδεικται, σοὶ ἡ χάρις τῷ πρὸς τὰ τοιαῦτα σπουδάζμακα ἡμᾶς κεινηκῶτι, εἰ δ' ἔτι ἐνδεῶς ἴσως τῷ μὴ ἐπείκειν ἡμᾶς τὸ βῆθος τοῦ προβαλλομένου, ὡς κελεύεις, σαφήνισον ἵνα σοὶ καὶ πλείους τὰς χάριτας ὁμολογήσωμεν.

5.

Ὁ Μηδείας Γερασίμω ἱερομονάχῳ.

Ἦκον, ὡς ἐπυθόμην, ἕς τε χεῖρας καὶ ὄψιν τῆς σῆς τιμιότητος τὰ πρὸς τὸν φιλόσοφον μου γράμματα, ἡσθησθε τε διῶν αὐτὰ καὶ τεθαύμακας· ἐγὼ δὲ ἦδειν σε πάλαι τοῖς ἐμοῖς χαίροντα πάντοτε, οὐχ ἡκιστα δὲ νῦν ἡσθήσεσθαι ἐμελλες καὶ θαυμάσειν, οὐ μᾶλλον τῆς ὕλης τῶν γραμμᾶτων ἢ τῆς πρὸς ἡμᾶς σου εὐνοίας ὀτρυνούσης πρὸς ἄμφω· ἢ τε γὰρ ὕλη ἀστεία καὶ ἡ ἐννοία σαφής καὶ οὐ πρόσφατος. Ὁ γὰρ μὴν ἀπαιτούσι τινες, εἰ πάντα τὰ καθ' ἡμᾶς ὑπὸ τῆς θείας γίνεται προνοίας καὶ οὐκ ἔστιν ἄ καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως ἐνδχομένου ἢ τῶν στοιχείων ἀποδείξαι, πάλαι τε ἀπεδείξαμεν ἐν τοῖς διεξοδικωτέροις λόγοις ὅπως ἢ τοῦ δημιουργοῦ πρόνοια ἐνεργεῖ πάντα· εἰ δὲ τι καὶ ἡ φύσις ἢ τὰ στοιχεῖα δοκοῦσι τι ἐνεργεῖν κατὰ τὸ δοκοῦν τῇ θεῷ κυβερνήσει ἐπιτελοῦσι, καὶ νῦν ἐπιτομώτερον τὰ αὐτὰ εἰρήκαμεν ἐν τοῖς πρὸς τὸν φιλόσοφον ἀπὸ τῆς ἱερᾶς διδασκαλίας ἐπιχειροῦντες. Εἰ δ' ἔστι τις ὁ τοῖς στοιχείοις καὶ τῇ φύσει τὴν κυβέρνησιν ἀντιθεῖς τῶν καθ' ἡμᾶς, ἐλληνίζων ἴστω, οὐ μοι δοκῶν ἔχων ἀποδείξαι τοῦτο ἀπὸ τῆς ἱερᾶς διδασκαλίας, ἀπὸ δὲ τῆς τῶν πολυθῶν καὶ μᾶλα, περὶ ἧς ἡμῖν λόγος οὐδεὶς, καταργηθείσης ὡς μωρᾶς ὑπὸ τῆς πανσόφου καὶ θείας. Εἰ δ' Ἀναστάσιος δοκεῖ τι λέγειν συνωδὸν ἐκείνη δοκοῦν, ἀλλ' ὡς περ συναίσθανόμενος σαφηνίζει φάσκων· «μηδείας δὲ ἀκούσας ἡμῶν εἰρηκῶτων ἐξ ἔερων γίνεσθαι πτήσιν νομίση, ὅτι χωρὶς Θεοῦ τὰ πάντα γίνεσθαι εἰρήκαμεν· ἡ-

1. Πιθανόν ἔστιν ὅτι ἐννοεῖται ἐνταῦθα ὁ ἱερός Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης.

κούσαμεν γὰρ τοῦ εἰρηκῶτος¹, ὅτι *ὁδο στρουθία ἀσαρίου πωλεῖται καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τῆν γῆν ἀρεν τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς*· διὸ καὶ ἄπερ ὁ ἀὴρ καὶ ἡ κτίσις πάντα καὶ ἡ φύσις ἐνεργεῖ, *νεύματι Θεοῦ ἐπιτελεῖται*. Καὶ αὐθις· *αὐτὴ θαμβηθῆ δέ τις, μηδέ τι βλάσφημον περὶ Θεοῦ ἐννοήσειε μαθῶν ἀκριβῶς, ὅτι ταῦτα πάντα καὶ τὰ τοιαῦτα οὐκ ἐκτὸς μὲν τῆς παντεπόπτου καὶ προνοητικῆς τοῦ δημιουργοῦ διαπράττονται γνώσεως, οὐχ ἐτέρῳ δὲ τρόπῳ ἢ διὰ τῆς τῶν θεοπτικῶν στοιχείων ἀρχαιοδοτοῦ καὶ θεοσδοτοῦ ἐκτάκτου κυβερνήσεως καὶ τάξεως καὶ φυσικῆς διοικήσεως. Πλὴν οὐχ ὀριστικῶς, οὐδὲ ἐριστικῶς, ἀλλὰ γνωμικῶς καὶ εἰκαστικῶς εἰρήκαμεν, δυσωποῦντες τοὺς γνωστικωτέρους συγγνωμονοῦντας ἡμῖν ἀναπληροῦν τὰ ἡμέτερα ἴσως ἐλλείμμακα». Νοῦ τοίνυν βῆθος ἔχοντος ἔστιν ἐκ τούτων συνιδεῖν τὴν ἐν πνεύματι σύνεσιν τοῦ μακαρίου τούτου· ἐφ' ᾧ τούτον μὲν θαυμάσαι τῆς ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν καταφυγῆς, καταγνώσασθαι δὲ τῶν ἀπερισκέπτως, ἢ πῶς εἰποῖμ' ἂν εὐφημότερον πάντα λεγόντων, εἴπερ ἐκείνος μὲν ὁ τῇ φύσει καὶ τοῖς στοιχείοις νέμει, οὐχ ὀριστικῶς ἀλλ' ἀπὸ γνώμης ἰδίας ὅσον εἰκάσαι παρέχειν ὁμολογεῖ, παραιτεῖται δὲ τοὺς γνωστικωτέρους τὰ ἐνδεῶς αὐτῷ εἰρημένα ἀναπληροῦν τρόπον τινὰ καὶ ὅσον εἰρηκε φθίσας διασαλεύων; Εἰ δὲ ἐριστικῶς αὐτὸ εἰς σύστασιν ὧν λέγουσι μεθοδεύουσιν, ἐπικουρῆσαι συκίνη κατὰ τὴν παροιμίαν τὰ αὐτῶν ἐρεῖδοντες, εἰεν δ' ἂν γνωστικώτερος ὁ λοιπὸς τῶν ἱερῶν διδασκάλων χορός, πάντα ἐκ Θεοῦ ἀποφαινόμενοι, οἷς ἀντιφάσκει πάντως ὁ τὸ οὐ ἀντιπαρτιθεῖς, καὶ πρὸ τούτων τὰ ἐπὶ λόγια, ἐξ ὧν καὶ Ἀναστάσιος ὁμολογεῖ μαθεῖν τ' ἀληθές, τὰ περὶ τῶν στρουθίων ἀναλαβῶν· ὧν καὶ αὐτός, συνετώτατε, θιασώτης ὧν οὐχ ἀμαρτήσῃ τοῦ προσήκοντος.*

6.

Ὁ φιλόσοφος Ἀμοιρούσης τῷ Μηδείας.

Τὰ γράμματα, ἄπερ ἡμῖν αὐθις περὶ προνοίας ἀπέστειλας, οὐ τὴν σὴν ἐδήλου μόνον ἦν ἔχεις διέθεσιν εἰς ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τὴν συνισταμένην ἐπὶ τῇ προνοίᾳ, εἰ πάντα κατ' αὐτὴν γίνεται, ἀπορίαν ἱκανῶς ἔλυσε· καὶ χάρις σοὶ γένοιτο, πρὸς Θεοῦ τῆς τε εἰς ἡμᾶς χάριν φιρίας, ὑφ' ἧς πεπεισμένους τοιαῦτα περὶ ἡμᾶς ὑπείληφας καὶ τῶν κελῶν λόγων, οἷς πάντα

1. Ματθ. 10, 29.

τῆς πρώτης ἀρχῆς ἐξηρητημένα δεικνύεις. Ὁ δὲ ἐκ τῶν πολλῶν λόγων ἐκείνων ἡγοῦμαι συμβαίνειν, τοῦτο ἐστίν· ὅτι πάντα μὲν ὑπόκειται τῇ θείᾳ προνοίᾳ καὶ οὐδὲν αὐτῆς ἀποπίπτει, ἀλλ' οὐκ ἀδύνατον ταύτης, τοιαύτης οὕσης τὴν φύσιν, αἰτίαν ἐν τοῖς φυσικοῖς εἶναι, οὐδ' ἀναιρεῖ τὴν πρόνοιαν ἢ ταύτης ὑπόθεσις· ἐπεὶ καὶ αὐτὴ κατ' ἐκείνην καὶ συνέστη τὴν ἀρχὴν καὶ ἐνεργεῖ διὰ παντός, ὥστε καὶ τὰ ταύτης ἔργα εἰκότως ὑπ' ἐκείνην τετάχθαι. Ταῦτα οὖν ἄριστα ἢ σὴ σοφία συνῆκε· σώζεται γὰρ οὕτω γὰρ καὶ τὸ πάντα κατὰ πρόνοιαν καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι καὶ τὸ τὴν φύσιν, ἐν οἷς ἐστὶ, τὸ ἑαυτῆς ποιεῖν. Σημεῖον δέ, ὅτι τινὰ καὶ ἀποπίπτει τοῦ τέλους, οὗ ἕνεκα γίνεται, μάλιστα μὲν ἐν τοῖς ζώοις, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς· τοῦτο γὰρ οὐδαμῶς προσήκει τῇ πρώτῃ ἀρχῇ, ἐπεὶ μηδέποτε αὕτη ἀποτυγχάνει. Δηλοὶ δὲ οὐδὲν ἦττον καὶ τὰ κατὰ προαιρέσειν γινόμενα· καὶ γὰρ τούτων προαιρέσεις μὲν αἰτία, ἀλλ' ὁμοῦς ὁ θεῖος προορισμὸς ἐντεύθει οὐκ ἀναιρεῖται, οὐδ' ὅλως ἢ πρόνοια· ἐπεὶ τὸ εἶναι τινα καὶ ἐφ' ἡμῖν αὕτη διετάχθη, ὥστε καὶ τῶν οὕτω γινομένων ταύτην πως εἶναι αἰτίαν, καὶ χρῆται δὲ εἰς τὸ δέον ἐνίοτε τῇ κακίᾳ, οὐκ αὕτη μὲν ποιούσα, τάττουσα δὲ αὐτὴν ἢ δεῖ γινομένων. Ταῦτά τε οὖν οὕτω συμβαίνοντα, ἐξ ὧν ἐπέστειλας, ὑπολαμβάνω, καὶ αὐτὸς οὕτω νομίζω· ὅτι δὲ ἡ φύσις αἰτία τῶν γινομένων ἐστὶ, καὶ ὁ μακάριος Μωϋσῆς δηλοῖ· εἶπε γὰρ φησὶν ὁ Θεὸς ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου σπείρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα, καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος ἐπὶ τῆς γῆς¹· καὶ ἐπάγει· «καὶ ἐγένετο οὕτως»· ἐξ ὧν ἐναργῶς δείκνυται, ὡς ἡ μὲν πρώτη τῶν ὄντων πρόοδος γέγονεν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἢ δὲ μετὰ ταῦτα αὐτῶν γένεσις ὑπὸ τῆς φύσεως ἐκχάστοτε ἐπιτελεῖται. Ἔνια δὲ κἀνταῦθα ὑπὸ τῆς προνοίας γίνεται, καθ' αὐτὸ μεταβαλλούσης τὴν φύσιν εἰς ὃ βούλεται, οὐ μὴν ἅπαντα· ἀναιρεῖται γὰρ αὐτίκα ἡ φύσις, ὅπερ οὐ δεῖ τιθέναι· τὰ μὲν γὰρ φυσικὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸν εἰωθότα γίνεται τρόπον, ἔνια δὲ καὶ αἰεὶ, τὰ δὲ κατὰ πρόνοιαν ἰδίως ἄλλοτε ἄλλως καθῶς αὕτη βούλεται. Τὰ μὲν οὖν περὶ προνοίας ἐκ τῶν λόγων συμβαίνοντα, ταῦτά ἐστιν, εἴτι καὶ δικαίτην δεῖ· ἃ δὲ τούτων ὑποτεθέντων περὶ τοῦ φυλάττεσθαι συμβαίνειν δεῖν εἶναι νομίζειν καὶ τί ποιητέον, κινδύνου τινὸς ἐπιόντος, οὐδὲν

ἔτι προσδιορίζειν χρῆ· δῆλον γάρ, ὡς ἡ σὴ σοφία διέκρινεν, ὅτι τὸ μὲν πειρᾶσθαι τοὺς ἐπιόντας ἀποφεύγειν (τό γε ἐφ' ἡμῖν ἦκον) κινδύνους, οὐκ ἀθέμιτον. Τὸ μὲν τοι νομίζειν ἰκανὸν εἶναι τοῦτο εἰς σωτηρίαν καὶ μὴ τῇ θείᾳ προνοίᾳ θαρρεῖν, ἀνόσιον· δεῖ γὰρ τὰ μὲν ἐφ' ἡμῖν αὐτοῖς πανταχοῦ ποιεῖν, ἐκ τοῦ Θεοῦ δὲ τὴν σωτηρίαν ἐλπίζειν. Ταῦτα ἄριστα καὶ ταῖς κοιναῖς ἐννοαῖς συμβαίνοντα ἢ σὴ σοφία διώρισε, καὶ οὐκέτι ἀμφιβολίας καταλείπεται τόπος. Ἐρρωμένον ἡμῖν ὁ Θεὸς σε διαφυλάττοι, σεβασμιώτατε δέσποτα.

3.

Ὁ Μηδείας φιλοσόφου τῷ Ἀμοιρούτῃ.

Οὐκ ἡγνούεις μὲν, ὦ θαυμάσιε, τοὺς ὑγίεις περὶ προνοίας λόγους, πάλαι τούτους ἀναλεξάμενος ἐκ τῶν περὶ αὐτῆς πεφιλοσοφηκότων φιλοσόφων ἀνδρῶν, προσθείην δ' ἂν καὶ ἱερῶν, ἐπεὶ τινὲς τῶν μὴ τοῦ καθ' ἡμᾶς τῶν μακαρίων τοῦ ἱεροῦ καταλόγου καὶ ἀξυμβάτα τινα περὶ προνοίας ἐδόξασαν· γινῶναι δὲ βουλευθεῖς ὅπως ἔχομεν καὶ ἡμεῖς δόξης περὶ αὐτῆς, τὴν πείραν ἡμῶν ταύτην ὑφήκας οὐχ ὡς τι κερδανῶν πλέον, διδάξων δὲ μᾶλλον καὶ ἀναπληρώσων εἴτι τοῦ περὶ αὐτῆς ἡμῖν ἐνδεῖ λόγου. Ἄλλ' ἡμεῖς, ὡς ἐνῆν, τὸν λόγον ἀποδεδώκαμεν, καὶ αὐτὸς ἀπεδέξω καὶ συνῆδειν ἀλλήλους ἡμᾶς ἐν τῇ περὶ αὐτῆς ἀπεφήνω δόξῃ, πάντα γὰρ λέγομεν ὑποκεισθαι τῇ θείᾳ προνοίᾳ καὶ οὐδὲν αὐτῆς ὑποπίπτειν· τὴν δὲ φύσιν ἐν οἷς ἐστὶ τὸ αὐτῆς δρᾶν, ὑπουργικῶς δρᾶν σχοῦσης τὸ ἐνδόσιμον παρὰ Θεοῦ, ὃ δηλοῖ τὸ εἶπεν ὁ Θεὸς ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου¹, καὶ ἐγένετο οὕτως· εἰ γὰρ καὶ ἡ μετὰ ταῦτα γένεσις ὑπὸ τῆς φύσεως ἐκχάστοτε ἀποτελεῖται, ἀλλ' ἐπεὶ περ ἐστὶ ὅτε καὶ ἔνια γίνεται ὑπὸ τῆς θείας προνοίας, καθ' αὐτὸ μεταβαλλούσης τὴν φύσιν εἰς ὃ βούλεται, εὐδῆλον ὅτι τὸ κυρίως δρᾶν πρὸς τῆς θείας ἐστὶ προνοίας, ἧς ἐπιτακτούσης μὲν γίνεται τὰ γινόμενα παρὰ τῆς φύσεως, μεταβαλλούσης δ' ὅτε βούλεται ταύτην· ὃ πρὸ τούτου δρᾶν εἶχεν, οὐ γίνεται· ὥστ' ἀνάγκη δεῖσθαι ταύτην θείας ἐπιταγῆς τὸ ἑαυτῆς κατὰ συνέχειαν δρᾶν, ὑπουργικῶς πάντως· εἰ δὲ καὶ αἰεὶ δρᾶ, ἀλλ' ἐπεὶ περ ὑπόκειται τῷ ὑπουργεῖν, αἰεὶ πέφυκεν ὑπουργικῆ. Ταῦτα τοίνυν ἀπὸ τῶν πρὸς ἐμέ σου γραμμάτων συνελών, ἄριστε, ἡγάσθην τε ὅσον οὐκ ἐστὶν εἰπεῖν καὶ ἔτι μᾶλλον ἐθέμην τούτῳ τῷ δόγματι. Ἄλλ' οὐ

1. Γενέσεως 1, 12.

1. Γενέσεως 1, 11.

λέληθας, ὃ σοφώτατε, ἀντιφάσεως γραφόμενος ἡμᾶς δεῖν μὲν φυλάττεσθαι τοὺς κινδύνους ἐν τοῖς πρὸς σέ γραμμασιν εἰρηκότα. ὡς θέλοντος τοῦτο καὶ τοῦ Θεοῦ, ἀνόσιον δ' αὐ τοῦτο τιθεμένους ἐν τοῖς περὶ προνοίας λόγοις· οὐ γὰρ περὶ τῶν αὐτῶν τάναντία ἀπεφηνάμεθα, περὶ δὲ ἄλλου καὶ ἄλλου κινδύνων εἶδους ἔφημεν ἐκτέρτα. Ὅθεν καὶ διοριστέον μοι δοκεῖ νῦν, ἵνα καὶ τῆς αἰτίας ἐαυτοὺς ἀπολύσωμεν· ἐν μὲν γὰρ τοῖς λόγοις ἐκείνοις καθιπτούμενοι τῶν τιθεμένων τὸ φυλάττεσθαι τὸν ἐκ τοῦ λοιμοῦ θάνατον, ἐνθα ὁ λοιμώδης ἀὴρ ἐπιπολάζει, ἀπεδειξάμεν ὡς, τοῦ λοιμοῦ θεομηνίχ γινομένου καὶ τοῦ ἀέρος κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ τοῦτο πεπονητός καὶ δρώντος ἐν οἷς τὸν θάνατον δρᾶ, οὐ τὸν τύπον γρῆ φέρειν· οὐ γὰρ αἴτιος οὗτος τοῦ κακοῦ, ὡς περ οὐδὲ ὁ Θεός. ἀλλ' ἐαυτὸν ἕκαστον διορθοῦν καὶ ἐξευμενίζειν αὐτόν, ὅτι «ὁ κατοικῶν ἐν βοήθειᾳ τοῦ Ἰησοῦ ἐν σκέπη τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ αἰ.λοθῆσεται»¹ καὶ οὐχ ἐρήμοις τόποις· οὐδεὶς γὰρ ἐρημος Θεοῦ, τὸν μὴ μόνον διὰ τοῦ ἐρβαρμένου ἀέρος τὴν τῶν πρωτοτόκων ἠθῆσιν τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπαγαγόντος², ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπ' αὐτοὺς πεμρθεῖσαν ἀκρίδα³, τὴν τε ἐρεσίβην (sic) καὶ τὸν βροῦχον ἐαυτοῦ δύναιμι μεγάλην καλέσαντος⁴. ὃ συνήδουσιν μὲν καὶ ἄλλοι τῶν μακαρίων ἀνδρῶν καὶ τὴν θεῖαν σοφίαν εὐ ἡσκηκότων, ὡς ἀριστοι μαθηταὶ καλῶ διδασκάλῳ, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ ὁ σοφὸς Συνέσιος φάσκων⁵. αὐτε οὖν δεῖται κολαστῶν ὁ Θεός, χρῆται νῦν μὲν ἀγελάρχαις ἀκρίδων δαίμοσι, νῦν δὲ ὡς ἔργα λοιμοί· καὶ προῖων φησι· «καὶ γὰρ τὴν ἀκρίδα τὴν λεμηγραμένην ἡμῶν τοὺς καρποὺς . . . καταπορτιστῆς ἀνεμος ἄρας ὡσεν εἰς μέσον τὸ πέλαγος» καὶ ἔτι· «ταύτη μὲν οὖν τῇ πληγῇ τὸν νότον ἀντέταξεν ὁ Θεός». Ὅπτε ὁ Θεός διὰ τῆς φύσεως καὶ τῶν στοιχείων ὃ βούλεται δρᾶ, ὑπουργούντων τῇ αὐτοῦ κελεύσει καὶ βουλήσει. Τοῦτου οὖν δρώντος διὰ τούτων, ὡς δι' ὀργάνων κολάζοντος τοὺς ἀζίους τούτου, οὐ δεῖ φεύγειν αὐτοὺς τοπικῶς φυλαττομένους τὴν τοῦ Θεοῦ δίκην, μεμνημένους τοῦ λέγοντος πρὸς τὸν Θεόν· «ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ

φύγω»¹; Καὶ Ἄναστᾶσιος δὲ ὁ θεὸς «ὄδο, φησὶν, εἰσὶ τρόποι καθ' ὃν τὰ θανατικὰ γίνονται· εἰς κατὰ ἀπειλήν Θεοῦ καὶ παυδίαρ τῶν ἀθρώπων, δεύτερος δὲ ἀπὸ φθοροποιῶν ἀέρων. Ἄ.λ.λ' ὁ μὲν κατὰ ἀπειλήν Θεοῦ ἀκατάληπτος, ἡ δὲ ἐξ ἀέρων κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ γινομένη θνησίς καταλαμβάνεται, ὡστε καὶ ὁ φθοροποιὸς ἀὴρ κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ δρᾶ ἐν οἷς συγχωρεῖται· οὐ γὰρ ἀπαρτας θανατοὶ οἷς ἢν ὁμιλήσῃ, ἐνα δὲ τῶν τῆς προνοίας τρόπων καὶ τὸ κατὰ συγχώρησιν ἢ θεία διδασκαλία τῶν μακαρίων παραδίδωσι». Τὸ φεύγειν τοῖνυν τοπικῶς καὶ οὕτω δεῖν φυλάττεσθαι τὸν κίνδυνον νομίζειν καὶ μὴ ἐπὶ τὸν Θεὸν καταφεύγειν πνευματικῶς, ἀντιπράττοντός ἐστι τῷ θεῷ βουλήματι καὶ μὴ συγχωροῦντος αὐτῷ τὸ πνυτοδύναμον, καὶ διὰ τοῦτο ἀνόσιον. Τοῖς λόγοις μὲν οὖν τούτοις ἐν τοῖς λόγοις ἐκείνοις ἀνόσιον ἀπεφηνάμεθα τὸ φυλάττεσθαι τὸν κίνδυνον ἐν οἷς καθολικῶς παρὰ Θεοῦ τοιοῦτόν τι γίνεται, ἐπ' ἐκείνοις τε χωρεῖται ταῖς πλείοσιν ἐντευζόμενος ἀποδείξουσιν ὁ βουλόμενος· ὃ δὲ εἰρηκάμεν ἐν τοῖς πρὸς τὴν σὴν μεγαλόνοϊαν γραμμασιν, ὅτι δεῖ πάντα ἀνθρωπον αἰσθησιν εἰληφύτα παρὰ Θεοῦ τὸν προφανῆ κίνδυνον ἐπιγινώσκειν καὶ μὴ κατὰ κρημνῶν ἐαυτὸν ὠθεῖν, μηδ' ἐπὶ πυρᾶς κυβιστᾶν, μηδὲ κατὰ ξιφῶν ὀρχεῖσθαι, ἢ ζυαντήσαντα θηρίῳ μὴ ὑποχωρεῖν ἀλλὰ καὶ ἐπεμβαίνειν, ἄλλου κινδύνων εἶδους ὄντος μερικῶν καὶ οὐ κατὰ θεομηνίαν γινομένων (ἕκαστον γὰρ τῶν εἰρημένων δι' ἐτέρων τινὰ χρεῖαν γίνεται) οὐκ ἀντιφάσκει, εἰ φυλάττεσθαι δεῖν τοὺς τοιοῦτους κινδύνους, ἀπεφηνάμεθα· τούτου γὰρ χάριν τὴν αἰσθησιν αὐτῶν ὁ Θεός τοῖς ἀνθρώποις ἐδωρῆσατο· εἰ δὲ τι καὶ τούτων κατὰ θεομηνίαν γένηται, ὁ ταύτης ὑπεύθυνος οὐ φεύζεται τὸν κίνδυνον, κἂν ὅτι μάλιστα φυλάττηται. Ταῦτα ἐκ τοῦ ἱεροῦ διδασκαλεῖου τῶν θεοσόφων ἀνδρῶν μεμαθηκότες καὶ πρότερον συνεγραψάμεθα καὶ νῦν συνοπτικώτερον ἐξέθέμεθα, καὶ χάριτας ὁμολογοῦμέν οὖν τοῖς τοιοῦτοις ἡμᾶς κινουντι σπουδάσμεσιν.

8.

Ὁ Ἄμοιροῦτζης τῷ Μηδείας.

Αἰδεσιμώτατε πάτερ, οὔτε ἐγώ τι τοιοῦτον τοῖς σοῖς ἐπεσθαι λόγοις, οἷον αὐτὸς ἔφη, ὑπέλαβον, οὔτ' ἴσως ἐνεστιν οὐδεμία αὐτοῖς ἀντίθεσις· οὐ γὰρ εἶχε λόγον ὑπολαβεῖν περὶ σοῦ, ὡς φεύγειν τε καὶ οὐ φεύγειν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ

1. Ψαλμ. 90, 1.
2. Ἐξόδου 12, 39. Ψαλμ. 104, 36.
3. Ἐξόδου 10, 4 κ. ἔ.
4. Ἰωήλ 2, 25. Πρβλ. 1, 4. Ψαλμ. 104, 34.
5. Τὰ τοῦ Συνετίου τρία ἀποσπάσματα πηγάζουσιν ἐκ τῆς κατὰ Ἀνδρονίκου ἐπιστολῆς. Ἰδε Migne, Patrol. Gr. τ. 66, σ. 1384-1385.

1. Ψαλμ. 138, 6.

κινδύνου τῷ εἶδει ἀξιοῖς· ὁ δὲ διορισμὸς φανερώτατα καὶ εἴτις ἀπορία προσῆν ἔλυσεν. Ἀντιφάσει μὲν οὖν οὕτω γε οὐδαμῶς ὁ λόγος σοι περιπίπτει, δοκεῖ δὲ ὁμως τὸ ζητούμενον λαμβάνειν· τὸ γὰρ μὴ δεῖν ἐκεῖθεν φεύγειν ἔνθα λοιμὸς γέγονεν, ἐκ τοῦ πάντα ὑπὸ τῆς θείας γίνεσθαι προνοίας οἶμαι ἐδείκνυτο· φεύγειν γὰρ ἀπὸ τῶν οὕτω γινομένων, ἀνόσιον. Τοῦτο δὲ νῦν ἀναιρεῖται ὑπὸ τοῦ διορισμοῦ· εἰ γὰρ δεῖ φεύγειν ἀπὸ τινος κινδύνου, δῆλον ὅτι ἐκ τῆς θείας προνοίας οὕτως ἂν εἴη. Ἡ μείζων οὖν ἀναιρεῖται, ταύτης δὲ ἀναιρουμένης, ὁ τὴν ἐλάχισονα τιθέμενος τὸ ζητούμενον ἀντικρὺς ἀξιοῖ, εἰ μὴ ἄρα ἄλλοθεν ἐδείκνυτο, ὡς ὑπὸ τῆς ἐπιστολῆς ἐδηλοῦτο. Εἰ μὲν οὖν κατὰ πρόνοιαν ὁ λοιμὸς ἅπας συμβαίνει ἢ μὴ, οὐ προὔργου ἔμοι σκοπεῖν· ὁ δὲ περὶ παντὸς ἐποιοῦμένην ὑπὸ σοῦ κυρωθῆναι γέγονεν, ὡς ἄρα οὐ πάντα ὑπὸ τῆς θείας ἀπλῶς γίνεται προνοίας, ἀλλ' ἔνια καὶ δι' ἑτέρας αἰτίας· τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς συγχωρεῖς οἷς φευκτέα τινὰ εἶναι νομίζεις τῶν γινομένων. Τοῦτο δὲ ὑπὸ τῆς σῆς ψήφου κεκυρωμένον δίχα πάσης ἀμφιβολίας κατέχω.

§.

Ἐπιτομὴ τῆς φιλοσοφίας τῆς Ἀμοιρούτιης.

Οὐδ', οὐδα τὸν ῥοθν ἔφησεν ὁ Κωμικός. Καὶ

ποῦ τῶν ἐμῶν εἴρηται λόγων, ὃ σοφώτατε, τὸ ἀξυμβήτητον τοῦτο ῥῆμα, ὡς οὐ πάντα ὑπὸ τῆς θείας γίνεται προνοίας, ἀλλ' ἔνια καὶ δι' ἑτέρας αἰτίας ἀπρονοήτως; ἢ τί φήσεις καὶ τίνα ἂν εἶεν ἐκεῖνα μάτην ὑπὸ Θεοῦ γεγονότα ἢ αὐτομάτως; Οὐχ οὕτω μεμῆναμεν ἐφ' ᾧ τὰ τῶν ἀσεβῶν εἶεν, ἀλλὰ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ σκόπελος καὶ εἴ τι τοιοῦτον πρὸς τὸ ἐν ὑπόστασει εἶναι καὶ ἐπ' ὠφελίμοις δεδημιούργηται χρεῖαις ἀνθρωπίναις, καὶ οὐ κατὰ θεομηνίαν· εἴτι δὲ πρόσεστιν αὐτοῖς βλαπτικόν, φευκτὸν τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν, ὁ δὲ λοιμὸς αἰ βλαπτικός καὶ οὐχ ὑπόστασις καὶ κατὰ θεομηνίαν γινόμενος καὶ καθολικώτερον, ἐκεῖνα δὲ ἐν μέρει. Σοφίζομένου τοίνυν ἐστὶ τὸν αὐτὸν ποιεῖσθαι λόγον περὶ τῶν μὴ τῶν αὐτῶν, εἰ δὲ τις τούτων ἑαυτὸν ἐπιρρίψει τρόπῳ τινὶ τῶν τῆς προνοίας, αὐτῷ τούτῳ γίνεται βλαπτικόν, καὶ κατὰ θεομηνίαν· ὥστε οὐκ ἀναιρεῖται ἢ μείζων. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς Ἀριστοτέλης μεθ' ὧν ἐπραγματεύσατο συλλογισμῶν καὶ προτάσεων, εἴτε σοφιστικῶν εἴτε μὴ τοιούτων, ἐπελθῶν ἡμῖν ἄλλο τι φρονεῖν ἀξιοῖ, ὁ μὴ συνίστησι τὸ παντοδύναμον καὶ παντέφορον καὶ προνοητικὸν τοῦ Θεοῦ, σὺν ἐκείνοις αὐτῷ χαίρειν ἐροῦμεν. Καὶ λοιπὸν ὁ κατέχεις διαπέπτωκεν, οὐ γὰρ μ.οι συγκεχώρηται οὐδὲ κεκῦρται

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΜΗΔΕΙΑΣ.

II.

Τοῦ μητροπολίτου Μηδείας πρὸς τινὰ τῶν ἀρχόντων.

Πολλάκις πυνθανομένην περὶ τῆς εὐκλεοῦς εὐγενείας σου, αἰεὶ μοι καταγγέλονται σφοδρά· τινες τοῦ ἔγκου σου καὶ δεινὰ περιωδινία ὑπὸ τῆς ἐπελθούσης σοι· περὶ τὰ τεύχη βολῆς ἐξωθεν ἀμύνοντι. Σκοπήσαι δ' οὖν δυνθιείης, τευγενέστατε, ὁ, θ' ὑπὲρ πόλεως παθεῖν καὶ ἐν τοῖς ἐπειτα μακαριστὸν ἔσεσθαι χρόνοις, ἀλλὰ δὴ καὶ τοὺς τῶν προγόνων σου τῶν μακκρίων καὶ ἰσοθέων φωτῶν ἐπὶ νοῦν ἀναλαβεῖν χρηστότητα, ὅση παρὰ πάντων μακκρίότης περίεστιν ἰδεῖν ἄδεται. Τῶν τοιγαροῦν μμητηῆς γενέσθαι μὴ κατακνήσης καὶ περὶ τῶν ἐπερχομένων τῇ Ἐκκλησίᾳ δεινῶν χεῖρα βοήθειας ὀρέξαι· ἤδη γὰρ τὸ πικρὸν τῆς σιμωνίας ἔργον ἀναφανέν, ἐξόλεθρον παντᾶπαι τὸ γένος ἡμῶν καταναγκάζει γενέσθαι. Μὴ δυνάμενος δὲ πλατύτερον

περὶ τούτου γράψαι διὰ τὰς ἐπελθούσας μοι ἀσθενείας, τῷ κομιστῇ τουτωῖ παρήγγειλα διηγῆσάσθαι σοι.

§.

Ἐπιτομὴ τῆς φιλοσοφίας τῆς Ἀμοιρούτιης.

Ἐκ τῆς νόσου ἀνασφάλας προσφωνῶ σοι τῇ φίλῃ μοι κεφαλῇ· τί ταῦτα, ὦ φίλων ἀριστε, τῆς τῶν Ἐρεσιῶν ἱεράς μητροπόλεως ποιμενάρχῃ καὶ λόγοις τοῖς κατὰ σὲ ποιμαίνειν αὐτὴν καὶ μηδὲν πρὸ τῆς ἀληθείας ὀφείλων τιμῆν; οὐκ ἔδει σε τοῖς κειμένους τῆς Ἐκκλησίας νόμοις ἐπικμῖναι ἢ μᾶλλον κατορχεῖσθαι τούτων; οὐκ εὐλαβῆ τὸν ἐπιτιμῶντά σε προφήτην «εἰ ἐθεώρεις κλέπτην συνέρχεσαι αὐτῷ» φάσκοντα;¹ Ὡ νόμοι, ὦ θεσπίσματα ἱερά, ὦ θεοὶ μυσταγωγοὶ οἱ ταῦτα θεσπίσαντες, ὦ θεεῖ πρῶτε πάντων καὶ κοινὴ διδάσκαλε, ἦν λη-

1. Ψαλμ. 49, 17.

ρος ὅσα τεθεσπικατέ; τὸ μὴ φοβείσθε ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων μάταιον; τὸ μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν¹ ἀνόητον; τὸ ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν² ψευδός; Ὡ τῆς βίας! ταῦτα γὰρ ἀντικρὺ φασιν οἱ τούτων ἀφροντισταίνοντες. Σέ δὲ οὐκ ἔδει τοιοῦτον εἶναι, τοιοῦτον ὄντα. Ἐξέθλιψαν ἡμᾶς τὰ ἐν Χίφ, οἷς πιστεύειν οὐκ εἶχομεν, ὑπὸ τῆς εὐνοίας εἰργόμενοι καὶ τὴν σὴν εἰδότες περὶ τὰ τοιαῦτα διέθεσιν, εἰ καὶ γράμμασι καὶ λόγοις ἐβεβαίουν ἡμῖν τοιαῦτα πολλοί. Ἡ ἐνθάδε παρουσία σου δόξαν παρέσχεν, ὡς ἄρα χεῖρα ὀρέξεις βοηθείας τοῖς καταπατηθεῖσι τῆς Ἐκκλησίας νόμοις, σὺ δὲ ἄρα καὶ τοὺς μήπω κατεπάτησας. Ἀπώλωλεν, ὦ δίκη, τῆς Ἐκκλησίας ἅπαν σεμνὸν καὶ τίμιον ἐξέλιπεν εὐλάβεια καὶ αἰδῶς καὶ ἡ πρὸς Θεὸν ἐλπίς. Ἀκήκοα λεγόντων τινῶν, ὅτι κλυδωνίζεται ἡ Ἐκκλησία ὑπὸ τῶν ἀντιπνεόντων ἀνέμων, ἐγὼ δὲ φημι ὅτι καὶ τελειῶς ἐναυχῆσαι καὶ βεβύθισται τῇ ἀπωλείᾳ, τῇ τοῦ κλύδωνος ἐπικρατείᾳ. Αἴτιοι δὲ τοῦ κακοῦ, ὁ τῆς φιλαρχίας ἔρος καὶ ὑμεῖς οἱ σοφοὶ ποιμενάρχαι, τὸ ἅγιον ἔθνος, τὸ βασιλείον ἱεράτευμα. Παρωπται μὲν ὁ τῆς σιμωνίας νόμος ἐπισείων τὰ δεινότατα, σκῆψις δὲ ἡ μὴ οὔσα τοῦ κρατούντος βία· σεσάλευτα ὁ περὶ τῶν γάμων, ἄλλου προστάξαντος. Ἔστω ταῦτα· ἄρχοντες εἰσιν, ὡσθ' ὑπεικτέον τιμῇ· εἰ δὲ τῶν ἐξ αὐτῶν εὐθυνῶν ὑμεῖς ἀθῶοι, οὐκ οἶδα. Ἄλλ' ἑτέρου κανόνος ὁμοσε χωροῦντος κατὰ τῶν πρὸ τῶν κε' χρόνων διακόνων καὶ πρὸ τῶν λ' πρεσβυτέρων χεῖρα ἐπιθησόντων, καὶ τίμημα τὴν καθαίρεσιν ἐπάγοντος τῷ οὕτω χειροτονήσαντ' σὺν τῷ χειροτονηθέντι³, αὐτὸς τὸν Χριστοφόρον μήπω τὸν εἰκοστὸν παραμείψαντα πρεσβύτερον κεχειροτόνησας; εἰ δὲ κατ' ἐπιταγὴν, τί τοῦτο ἡ πασία⁴ ἐστὶν ὁ ἐπιτάξας; Καλὸν λυπῆσαι γονεῖς καὶ μὴ Κύριον· ὁ μὲν γὰρ καὶ ἔπλασε καὶ ἔσωσεν, οἱ δὲ οὖς ἠγάπησαν πολλὰκ·; ἀπώλεσαν καὶ τῇ κολάσει παρέδωκαν.

1. Ἰω. Εὐαγγ. 7, 24.
 2. Ματθ. 6, 33.
 3. Κανὼν ιδ' τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ Σ' οἰκουμεικῆς συνόδου. Ἴδε καὶ ἑρμηνείαν Ζωναρᾶ καὶ Βαλαμῶνος ἐν Ῥάλλῃ καὶ Ποτλῇ Συντάγμ., τ. II, σ. 338. Καν. ια' τῆς ἐν Νεοκαισ. συνόδου. Καν. ις' τῆς ἐν Κερθραγ. συνόδου. Ἠρβλ. Βλασταρέως Σύνταγμα ἐν κεφ. β' τοῦ Η.
 4. Ὁ τύπος οὗτος τῆς τουρκικῆς λέξεως πασα ἀπαντᾷ καὶ ἐν συγγράμμασιν ἑτέρων λογίων τῆς ΙΒ' καὶ ΙΣ' ἑκατονταετηρίδος.

Τῷ Καλκηδόνος.

Ὁ Κύριος τοῖς αὐτῷ φοιτῶσι πειθομένοις τῷ Βαπτιστῇ, εἰ αὐτὸς ὦν ἐλήλυθεν ὁ ἐρχόμενος ἢ ἕτερος προσδοκᾶται, τὴν διὰ τῶν ἔργων ἀπένειμεν διάκρισιν, οὐτ' ἐκείνου μὴ εἰδότης ὁ ἠρώτα, οὔτε τῆς ὑπερσόφου σοφίας ἀπλῶς οὕτως καὶ ἄνευ ἀποκρινομένου σκοποῦ. Καὶ σοῦ δὲ φιλιῶς ἐρωτήσαντος ὅπως ἔχω, ὡς ὄραε ἀπεκρινάμην, ἴσως φανεροῦ τυγχάνοντος τοῦ ἔργου μου· ἀλλ' ὡς εἰοικε κουφότητα ἢ πλάνην μου καταγνοὺς προὔφερες μοι τὸ αὐθαίρετον, ὃ οὐδ' ἂν αὐτὸς ἀρνησαίμην, εἰ καὶ τισιν ἐν μέρει δόξειεν ὀνειδίδους ὁ ἰδιασμός καὶ τὸ ἀκοινωνητον καὶ τὸ ταπεινῶς βαίνειν, ἐφ' οἷς ἤκιστα ἀνωμίαι, ὡς καὶ αὐτὸς ὑπέθευ. Ἐνὸν ἐνὶ λόγῳ εἰς ἔργον ἐκβεβηκότι τὸ πᾶν ἀμειψαί, εἰ τοῦτ' ἦν. Ἄλλ' εὐθύμως καὶ μᾶλα φέρω διὰ τὴν εἰσφρήσασαν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν θείων θεσμῶν καὶ κανόνων ἀθέτησιν, τῶν τοῖς ὀλιγωροῦσι τούτων ἐπιτιμῶντων ἀσυμπαθῶς, δι' οὐδὲν ἕτερον καταδεχομένους τὰ ἀφόρητα ἐπιτίμια ἢ διὰ φιλαρχίαν καὶ τύφον, καὶ τῷ ταπεινοτάτῳ ἐνθρονίζεσθαι ὑψεῖ, καὶ ὑψάχεσιν ἐποχεισθαι ἵπποις, καὶ τοῖς ἀνελευθέρους περιβομβεῖσθαι κολάξει, καὶ καρπούσθαι κέρδη ἐπιζήμια, ἃ οὔτε τῶν ἐχόντων οὔτε τῶν πρὸς αὐτὰ κεχρηόντων, ὡς περ οὐδὲ τῶν κτησαμένων τὴν ἀρχὴν πεφύκασι. Καὶ βῆστον ἂν ἦν τὰ τῆς τοιαύτης νόσου βῆρον σχεῖν, εἰ μόνον τὸ ἐμὸν ἔθνος καὶ οἱ ἀρχιερεῖς μὴ τοῖς τοιοῦτοις ἦσαν ἐνισχημένοι καὶ αὐτοί, ἐφροντίζον δὲ ὅπωςοῦν θεσμῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τὰ ἐπιτίμια ἔφριπτον, καὶ μὴ τῷ Μαμωνᾷ μὲν ἐδοῦλεον, ὀλιγώρου δὲ τοῦ Θεοῦ, μητροπολεῖς ἀμειβόντες καὶ προσόδοις θηρώμενοι καὶ οὐδὲν ἕτερον διανοούμενοι, ὧν τέλος ἡ ἐπλημένη δίκη τοῖς παραβάταις καὶ ἀθετηταῖς τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἐντολῶν· ἐὰν γὰρ μὴ θέλητε φρεῖ μηδὲ εἰσακοῦσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέθεται¹. ἐξ ὧν τὴν δίκην τῆς καταστροφῆς τῆς Ἐκκλησίας ὁ Κύριος εἰσπράττει ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῇ φοβερᾷ, ὅτε ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Πού νῦν οἱ ἐγκαλοῦντες τὰς τετραγάμιας καὶ μοιχοτευξίας, τὰς μὴ οὔσας, καὶ ἑαυτοὺς τοῖς μάρτυσιν ἐντάττοντες ὡς μέχρις αἵματος τῶν κανόνων ὑπεραθλοῦντες, ὀφείλοντες μὲν, οὐ ποιοῦντες δέ; Καὶ μαρτύριον ὅσα τῶν χειρῶν ἀνευρηθρίστως νῦν διαπράττονται, καὶ πα-

1. Ἡσαίας 1, 20.

ρήμι τὰ ἄλλα. Ἄλλ' αὐτοῖς μὲν ἔλεως ὁ Κύριος γένοιτο, ἀντιλάβοιτο δὲ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ τῇ οἰκείᾳ ἀγαθότητι, εἰ μὴ παντελῶς ἐκτρίψαι βούλοιο τὰύτην διὰ τὸ ἀνεπίστρονον ἡμῶν. Σοὶ δὲ χάρις, ἀδελφῶν ποθεινότατε, εὖ-
ως ἡμῖν ἀεὶ διακειμένῳ.

4.

Τῷ μεγάλῳ Σακελλαρίῳ.

Ἀπόλωλεν, ὦ μέγα Σακελλάριε, παρ' ὑμῖν τοῖς ἀρχοῦσι τῆς Ἐκκλησίας τὸ κύριον καὶ ἐξ-
αίρετον τῆς κλήσεως ταύτης, μᾶλλον δὲ ἀντέ-
στραπτὰ καὶ φιλοδόουλοι καὶ φιλοδέσποτοι ἀντ' ἀρχόντων καὶ ἐλευθέρων γεγόνατε, τὰ ἐν οἷς τὸ ἀρχαῖον ὄσιόν τε καὶ ψυχωφελές καὶ ὦν τέταχθε¹ κριτικὴ θεῖα θεσπίσματι καὶ δεφέν-
στορες εἶναι, ταῦτα προδεδωκότες. Οὐκ ἔχω δ' εἰπεῖν εἴτε ὡς Ἰσαὺ φαγεῖν χάριν εἴτε τῷ τρόπῳ ἑτέρῳ, ὦν τὰ ἐπιτίμια σφοδρὰ καὶ ψυ-
χῶλεθρα, ἅπερ καὶ αὐτὸς οὐκ ἀγνοεῖς χρόνῳ τε καὶ συνέσει καὶ πείρᾳ τῶν ἄλλων προέχων, καὶ ἡγεῖσθαι δίκαιον ἔχων, ἢ μὴ πειθομένων ἀφίστασθαι τῶν τὸ ἀκοινώνητον παρὰ τῶν ἱε-
ρῶν θεσπισμάτων κληρωσαμένων. Εἰ δὲ τινες τὰ ἀνόσια κέρδη θαυμάζοντες, ἢ τὸ δοκεῖν φο-
βεροὶ καὶ τὴν δουλικὴν ταύτην ἀρχὴν ἀγαπῶν-
τες τὰς θωπεῖαις ταύταις καὶ δουλείαις ἀγα-
πῶσιν, ἀλλ' οὐκ ἔδει σε τοῖς τοιοῦτοις ἐνασμε-
νίζειν, μήτε περιουσίας μήτε μείζονος τιμῆς ἐπιδεξίως ἀτυγχάνοντα. Εἰ δὲ καὶ ἄνευ τοῦ κερδαίνειν ἐρέπη τοῖς τοιοῦτοις ὑπερβαῖον τὸ λῆμμα, πόσον τὸ δεινὸν καὶ ἡ δίκη ποσαπλῆ; Οὐ γὰρ οἶμαι ἐκ τῆς τοῦ Ῥεπανᾶ τετραγαμίας νοσφίσασθαι σέ τι, ἧς πολλὰκις σου ἀκήκοα καταγινώσκοντος, ὡς ἄλλων συνισώντων αὐτὴν καὶ ψυχροῖς ῥήμασι καὶ διεστραμμέναις ἐρημη-
νεύαις ἀθωούντων τοῦ λαβεῖν χάριν, εἰ καὶ ἄλλοις ἦσαν βραεῖς ἐπιτιμητικαὶ ἀγνώσι καὶ ἀνω-
τέροις τοῦ λήμματος. Τί γὰρ εἰ τὸν ἀγνοοῦντα προσποιοῦνται νῦν, συλᾶν τὸ ἀκατήγνωστον πειρώμενοι; Κατὰ γε ταῦτα, ὦ τοῦ Θεοῦ ἀν-
θρωπε, πρῶτε καὶ τῇ τιμῇ καὶ τῷ χρόνῳ καὶ τῇ τῶν θεσμῶν εἰδήσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν, καὶ διδάσκαλος ὀρεῖλαιον εἶναι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ; Ἡμεῖς μὲν ἴσως ἀπειπάρμεθα ἡδὴ ταῦτα καὶ ἀπόρη, μένουσιν ἡμῖν ἐπὶ τῆς τέξεως ἐφ' ἧς ἡμᾶς ἔταξεν ὁ Θεός, περὶ σφῶν αὐτῶν μερι-
μνᾶν, οὐ δίκαιον δὲ σε τὸν κορυφαῖον τοῦ πλη-
ρώματος τῆς Ἐκκλησίας τοῖς τοιοῦτοις τῶν ἀ-
θέσμων κοινωνεῖν ἢ δοκεῖ σοὶ τὰ τῶν θείων

Πατέρων ἐπιτίμια μὴ ἐνεργεῖν ἐπὶ τοὺς παρό-
πτας αὐτῶν; οὐ γὰρ τεθνήκασιν ἐκεῖνοι, εἶπερ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλει δι' ἐκείνων καὶ ἀεὶ ζῆ ὡς Θεός καὶ τοὺς ἀθετητάς τῶν αὐτοῦ ῥη-
μάτων ἐπεξελεύσεται, ἐπεὶ κάκεινοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι καὶ συνεργάζονται τὴν ἐπεξελεύ-
σιν. Εἰ γὰρ ἠκυρώσαμεν τὰς τῆς σιμωνίας δί-
κας, εἰ παρορώμεν τὰς περὶ γάμων παρατηρή-
σεις, καὶ ταῦτα μὴ οὔσης βίας, ἢ τινῶν ἐστι σκῆψις, εἰς τοὺς ἐπὶ ταῖς χειροτονίαις θεσμούςς ἠθετήκαμεν ἡμεῖς, ἀλλ' οὐ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ῥομφαία· εἰ καὶ ἀναβάλλεται φιλαλήθως, στυλβοῦται ὅμως. Τί γὰρ φησὶν ὁ Θεός; Ἐὰν μὴ εἰσακούσῃ ἐμοῦ τοῦ πορεύε-
σθαι ἐν τοῖς νόμοις μου, δῶτω τὸν οἶκον τοῦ-
τον ὡς περ Σηλόμ, καὶ τὴν πόλιν ταύτην δώ-
σω εἰς κατάραν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. Καὶ οὐκ εἶπε μὲν οὕτως, οὐκ ἐποίησε δέ, ὡς ἐγὼ γε δέδοικα, μὴ καὶ χειρὸν ἡμῶν καθέψηται ἔτι, ὡς καὶ τούτου γενομένου, οὐδαμῶς δὲ ἀπωνα-
μένων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸ χειρὸν προκοκοφύτων ἡμῶν· καὶ ἵνα τί ἐτι πληγήτε, φησί, προστι-
θέτες ἀνομίαν; Ὑπόλοιπος τοίνυν ἡμῖν ἡ παντελής ἀπώλεια. Ταῦτα μὲν οἶδας αὐτὸς μᾶλλον ἢ ἡμεῖς, τῷ δὲ περὶ τὴν σὴν τιμιότητα φίλτρῳ ὑπεμνήσαμεν μικρά, ἵν' αὐτὸς οἰκοθεν τὰ πλείω προσθῆς. Μὴ θαυμάσης δὲ πρὸς τι-
νων ἀκούων, ὡς ἡμεῖς ἠτησάμεθα τὴν Ἠρά-
κλειαν τὴν κοινωνίαν ἐπαγγεῖλάμενοι· οὐ γὰρ διὰ τούτου τοὺς ἐχέφρονας παρκαρούνται.

5.

Τῷ μεγάλῳ Ἐκκλησιαάρχῃ.

Δυσὸν ἐγκλημάτων θατέρου σοὶ γραφὴν ἐποί-
σειν ἐχόντων ἡμῶν, ἕξεστί σοι τὸ κουφότερον δοκοῦν ἐλομένῳ λέγειν, οὐδέτερόν σοι προσή-
κειν ἀξιούντων ἡμῶν, ἀναγκαίως δ' ἐπομένων ἔργοις τε καὶ λόγοις τοῖς σοῖς· αἰρήσειν γὰρ ἡ-
γησάμενος ἡμᾶς τοῖς ἡμετέροις (ὁ δὴ λέγεται) πτεροῖς, λείληθας σαυτὸν μὴδ' ἄκρω κρατήσας τῷ ὄνυχι. Καὶ ἡ ἐπίνοια διήμαρτέ σοι ἐνδει-
κνυμένῳ τὰ ἡμέτερα, & Ἰγνατίῳ τῷ μακαρίῳ γεγράφεται γράμματα, καὶ ὅτι ἕξεστί τῇ Ἐκ-
κλησίᾳ νόμους καὶ κανόνας οικονομικῶς μετα-
μείθειν ἐκ τούτων κατασκευάζοντι· ἢ γὰρ οὐ ζυνῆς τῶν γεγραμμένων τὸν νοῦν, ὅπερ ἀγροικίας καὶ ἀμαθίας ἐστίν, ἢ συκοφαντεῖς, ὃ πρὸς ἔλθρου τῆς ἀληθείας τυγχάνει. Ἡ μὲν γὰρ Ἐκ-
κλησία τῇ ἀντιφάσει οὐκ ἂν ποτε ἐνασμενί-

1. Ἐν τῇ ὡς· κρεῖττον κατ' ἐστὶ τ ε σ.

1. Ἰερμ. 33, 4, 6.
2. Ἠσαίου 1, 5.

σειε διαπρωσίως βοῶσα ατοῖς ἐν καταφρονήσει τιθεμένοις τοὺς ἱεροὺς καὶ θείους κανόνας τῶν ἁγίων Πατέρων, οἳ καὶ τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν ὑπεριδεοῦσι καὶ τὴν χριστιανικὴν πολιτείαν κοσμοῦντες πρὸς θεῖαν ποδηγοῦσιν εὐλόγειαν, ἀνάθεμα! ». Καὶ αὖθις· « ἅπαντα τὰ παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὑποτύπωσιν ἢ διδασκαλίαν καὶ παράδοσιν τῶν ἁγίων Πατέρων καινοτομηθέντα καὶ πραχθέντα ἢ πραχθησόμενα, ἀνάθεμα ». Ἡμεῖς δὲ οὐ κατασκάπτειν καὶ ἀνατρέπειν τὰ τεύχη καὶ ὀχυρώματα τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς ἱεροὺς κανόνας καὶ τὰς ὑποτυπώσεις τῶν θείων Πατέρων ἐν ἐκείνοις ἀξιούμεν τοῖς γράμμασιν, ὃ νῦν ἐστὶν ὄρξιν γινόμενον, εἰ μὴ που τῶν γραμμῶν ἐκείνων ἐξεῖλες, ἢ ἐκὼν παρατρέχεις τὸ οἰκονομοῦσιν καὶ μηχανωμένην τὸ ἀζήμιον τῶν ὑπ' αὐτὴν ψυχῶν καὶ τῆς πίστεως, ἀπαθῶς γέ τοι σὺν ἀδιαδλήτῳ ταῖς ψήφοις καὶ παρτηρήσει ταῖς προσηκούσαις, ὃ καὶ ἄλλω τινὶ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν εἶραται πρότερον, οἰκονομητέον εἰπόντι ἔνθα μὴ παρανομητέον, καὶ εἰ τις τῶν δοκούντων τοῖς ἱεροῖς Πατράσι σαλεύει τι, οὐκέτι τοῦτο οἰκονομίαν κλητέον, ἀλλὰ παράβασιν καὶ προδοσίαν δόγματος καὶ περὶ τὸ θεῖον ἀσέβειαν; Κεῖ εἰκότως· οὐ γὰρ ἦσαν φησὶν αὐτοὶ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Τὸ δὲ ἀντινομοθετεῖν λέγοντες, οὐ τάναντία ἐξείναι φαμέν τῇ Ἐκκλησίᾳ θεῖναι, ἀλλὰ τὸ ἐξ Ἰσοῦ νομοθετεῖν ἐφ' οἷς οὐκ ἔφθασαν οἱ πρότερον, κατὰ τὸ ἀμφιταλαντεύειν καὶ ἀντισταθμίζειν καὶ μεταίρειν ὅρια ἐφ' οἷς ἐνδεῖ τινός, ἢ ἄλλως πως οἰκονομίας δεομένοις, τοῦ καιροῦ τὴν ἀναπλήρωσιν εἰσπράττοντος, εὐαγέσι γέ τοι τρόποις καὶ προσφόροις ἐκκλησίᾳ Θεοῦ. Καὶ παρήμι νῦν τοὺς τρόπους ἐλέγγχει τῶν καθ' ἡμᾶς οἰκονομιῶν οὐκ ἀφανείς ὄντας· ὁ δὲ γὰρ θεσπέσιος Γεννάδιος παρανοοῖ τὸν θριγγὸν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπὶ νομάς ἐξάγει τὰ λογικὰ θρέμματα ζωτικὰς, ἀσινῶν ττρουμένων καὶ τῶν ψυχῶν καὶ τῆς πίστεως αὐτῶν ἀξιών, οὔτε αὐτὸς ἐμπαθῶς καὶ σχολιαῖς ταῖς ψήφοις ἔλεγε τοῦτο, οὔτε ἡμεῖς ὑπερκασιζόντες τούτου· καὶ ἃ ἐν ἐκείνοις εἰρήκαμεν τοῖς γράμμασιν ὑπὲρ τῶν ἐκείνου τὸν τοιοῦτον εἶρηται τρόπον, οὔτε δ' ἡμῖν ἐκεῖνα συνεδόκει τότε, ἄλλων πρῶτων ἡγουμένων, οὔτ' ἐκείνοις συνίστη τῇ ἰδίᾳ γνώμῃ, οὔθ' ἡμεῖς ἐπεκδικεῖν πλέον προήχθημεν, οὔθ' ἡ Ἐκκλησία παρεδέξατο. Ἐν δ' ἕτερα πᾶθη τοῦ καιροῦ σχεδίσαντος ἐν ἡμῖν τοῖς ἡγουμέ-

νοῖς τῆς Ἐκκλησίας, οὐ παρανοοῖγειν ἀξιοῦτε τὸν θριγγὸν μετὰ τῆς τῶν ὑποτυπώσεων παρατηρήσεως καὶ τοῦ ἀπαθοῦς, ἀλλὰ τὰς μεγάλαις ἀναπεταννύειν κλισιαδίας, μᾶλλον δὲ ὅλον τὸν φραγμὸν περιαιρεῖν, ἐφ' ᾧ καὶ τὰς ψυχὰς βλάπτεσθαι πολλῶν, νεκρομένων καὶ τῆς πίστεως ἐν αὐτοῖς τῇ ἐνδείξει τῶν ἔργων τῶν εὐσεβῶν. Βούλει δ' ὁμως τοῖς ἡμετέροις ἐνέναι πάθει τὸ ἰσχυρὸν ἃ εἰρήκαμεν ἡμεῖς ἐνός ἐνεκα μερικοῦ καὶ μικροῦ, εἰς τὰ πάντα καὶ καθόλου μετᾶγων συνερίθω (;) τῇ συκοφαντικῇ ἢ παρεξηγήσει γράμματος· καὶ δὴ μὴ ἀπαξιώσης ἀποκρίνασθαι ἐρομένῳ μοι τοῦτι. Αὐτὸς μὲν ἐμβριθῶς ἔγαν καὶ ἰταμῶς παρανόμων ἡμῶν ἐγράφου τὸ πρότερον καὶ οὔτε τῇ ἀπᾶτη καὶ ἀγνοίᾳ χώραν παρείχες, οὔτε τοῖς προσταταῖς τὸ πρᾶγμα ἡμῶν ἀναφερόντων ἔφερες, ἀλλὰ καὶ ἐγγραφον πράχτων νόμου τεμάχιον, οὐκ οἶδα πῶθεν λαβῶν, τὸ ἀσύγγραστον ἐψηφίζου· νῦν δ' οὐ τῶν ὧν ἡμᾶς ἤτιῶν ἡγουμένων, ἀλλ' ἀπλῶς πᾶντων νομίμων τε καὶ κανονικῶν διεφθορότων, καὶ τῶν μὲν ἐνεργείαις, τῶν δὲ συμβουλαις ἢ προδοσίαις ἢ οἰκονομαῖς ἢ διοικήσεσι ταῖς σαις τελειομένων, καὶ διὰ τὸ ἀπεμφαίνον αὐτῶν, αὐτοῦ σου μεταβλόντος καὶ τῶν ἡμετέρων ὧν ἐγράφου παρανόμων τὸ εὐλογον αὐτοῖς χριζομένου, ποτέρῳ τῶν καιρῶν πολιτεύεσθαι σε καλῶς καὶ δικαίως φήσομεν, ἐν χρηστότητι τρόπων καὶ ἤθους ἡμερότητι καὶ ὧν ἡμῖν ὠφείλες χαρίτων ἐκτίσει; Εἰ μὲν γὰρ νῦν ὅτε καὶ ὁ χρόνος καὶ ἡ τῶν πραγμάτων πείρα προκόπτει ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τὸν ἀγαθὸν καὶ θεῖον ἄνδρα ποιεῖ, κακῶς ἄρα τότε καὶ διενουοῦ καὶ ἔπραττες καὶ ἔλεγε καθ' ἡμῶν· εἰ δὲ τότε ταῦτα ὡς προσήκον ἐποιεῖς, νῦν ἄρα προκέκορα ἐν τοῖς χειρίστοις, ὃ πρὸς ἀνδρὸς οὐκ ἂν εἴη ποτ' ἀγαθοῦ· ἢ πῶς ἂν εἰποῖμι μετριώτερον; Ἀλλὰ σοὶ μὲν ἴλεως ὁ Κύριος γένοιτο, ἄμα δὲ καὶ ἡμῖν, εἰρήνην δὲ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ παράσχοι, δωρεᾶ τε καὶ χάριτι, ὡς οἶδεν αὐτός.

6.

(Ἀνεπίγραφος).

Ἔδινεν ὄρος καὶ ἔτεκε μὴν ἢ παροιμία φησὶ, τὸ δὲ κῆμα τοῦ ὄρους τούτου τῆς σῆς ὑπερηφανίας χρόνιον ἀποτεχθέν, τῷ τεκόντι σύμμορφον ἀτεχνῶς τῷ τε ποικίλῳ τοῦ ἤθους καὶ τῷ τῆς γνώμης σχολιῳ, ἃ σοὶ πρὸς τρόπον πεφύκασι· καὶ ὄγκου μὲν ἐνεκα ὑπερῆρται καὶ ἐλέφαντος, ἰσχύος δὲ καὶ ἐμπίδος ἤττηται τῇ περιβομβήσει μόνῃ τὰς ἀκοὰς ἀποκναίον, μη-

1. Ἰδε Βλαστάριος Σύνταγμα. ἐν κεφ ε' τοῦ Κ.

δένα δὲ πείθειν ἔχον, εἰ μὴ πού τις ἐστὶ κατὰ σε. Τίς γὰρ οὐκ οἶδε τὰ σά; ἀλλὰ καὶ πτερῶν ἔνδει τούτῳ πρὸς πτήσιν, ποδῶν δ' ἀπορεῖ πρὸς πορείας ἐφ' ᾧ πρὸς ἡμᾶς ἀρίζεται, καὶ οὐδ' ἐρπύσαι ἰσχύει· ἄλλως δ' ἐναγῆς ὄν καὶ ἐτήσιον ἄχθος, οὐδὲ φορέδην ἔχει ἔλθειν, πάντων ἀποσειομένων τὴν ἐκ τοῦ θίγειν αὐτοῦ προστροπὴν· καὶ ὑποσχέσεως μὲν ἐνεκὰ ἐπιστολή, ἔργου δὲ φλυαρία, ἧς τὸ ἐπιτίμιον παρὰ τῶν νόμων τῷ καὶ δευτέρῳ τινὶ γνωρίζαντι ταύτην ἢ τῆς κεφαλῆς ζημία, καὶ ταῦτ' ἀγνωστοῦμένου τοῦ συντεθεικότος τὴν ἀρχὴν· οὐχ ἡκιστα δὲ καὶ βραυτέρῳ τῷ τιμῆματι ὑπὸ χρεῶν σαυτὸν εἰργάσω, ὡς πρὸ τοῦ ἐπιστεῖλαι τῷ ᾧ γέγραπται, ὁ νόμος ἐστὶν ἐπιστολῆς, πολλοῖς ἐτέροις ἐπιδεικνύμενος ταύτην λοῖδορον οὐσαν, ὁ φλυαρίας ἐστὶ, πρὸς σου συντεθεῖσθαι καθωμολόγησις. Ἐδει δὲ πάντως καὶ αὐτὸν σὲ θέσθαι καὶ ἀμφοῖν ταῖν αἰτίαι, ὧν ἡμεῖς μὲν σοι τὴν ἐτέραν εἰς αἵρεσιν προὔτειναι, αὐτὸς δὲ σαυτῷ καὶ ἄμωρῳ κεκύρωκας· καὶ πρώην μὲν ἀγροικίας ἐάλως σαφῶς· οὐ γὰρ ἔχεις ἀντερεῖν, νῦν δὲ κέχρησαι τῇ συκοφαντίᾳ, μᾶλλον δὲ ὑβρίζεις δῆπου τὸ πρὸς τῶν οἰκείων ταῖς ὑβρεσι πσιῶν, οἱ τὸ σφῶν αὐτῶν αἰσχος ἐπηλυγάζειν ἡγούνται, εἰ καὶ ἄλλοις μὴ τοιοῦτοις τοῦτο περιψάχαιεν. Ἄν δὲ καὶ πλείω τὴν ἐωλοκρασίαν ταύτην καὶ ἀδολεσχίαν καταχέρης ἡμῶν, οὐκ ἐρικνεῖται· εἰς σαυτὸν γὰρ ἐπανακίμπει μείζονων τε καὶ πλειόνων ὑπόδικον ὄντα ὧν ἡμῶν καταψεύδη. Καὶ ἀριδῆλως ἐφάνη τοῦτο καὶ κεκύρωται ἐπὶ συνόδου ἀψευδοῦς, ἢ καὶ ὡς ἐνῆν ἐπιτετιμῆκέ σοι, ἐπεὶ τοῖς ἀξίοις οὐκ ἐξῆν, εἰ καὶ αὐτὸς ὑστερον δρασχόμενος καιροῦ κατωρχήσω τοῦ τιμῆματός· καθ' αἵρεσις δὲ ἦν, μήτε συνόδῳ μήτ' ἐκκλησιαστικῇ δικαίᾳ διακρίσει θεορρήσας τῶν αἰτιῶν ἐσαυτὸν ἀπολύσαι. Περιόδοις δὲ καὶ μηχαναῖς καὶ ἀπάταις ἀποσυλήσας τὴν ἀθώωσιν, μὴ οὐσαν κυρίως, καὶ ἀρπαγῇ νῦν ἀντέγη τοῦ ὀφεινοῦ, ὁ μόνος τῆς σῆς ἐστὶ τολμῆς· αὐτὸ δ' ὑπὸ Θεῷ συνεργῶ καὶ τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τότε κανονικῶς καὶ μάλᾳ εὐγενῶς περιεγεγόνει, ὧν συκοφαντῶν ἐδίωκες αὐτός, καὶ αἰεὶ πᾶν συμμικτρῶν μοι στόμα· πλὴν εἴπερ ἐστὶν ἕτερον ἐς δεῦρο κατὰ τὸ σόν, ἐφ' ᾧ καὶ ἥττόν μοι μέλει καὶ μελήσει σοῦ τε καὶ τῶν σῶν, εἰ καὶ πολλάκις τοιαῦτ' ἔρεις ἔσαυτῷ μᾶλλον τὴν αἰσχύνην φέρει, οὐ μόνον ἐμοί. Ἀχθομαι δ' ἐπιεικῶς ἠπειγμένως ἔμὴ φίλα μοι λέγων· ἐρμηνεύσαι γὰρ τὰ καλῶς εἰρημένα μοι προστησόμενος, ἔμετέστρεφες ἀπεικόντως αὐτός, ᾧ πέφυκας φιλολοιδώρῳ, εἰς ὃ

μὴ πέφυκα αὐτός· ἐξετρέπην, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτ' ἀδικηθεὶς ὑπὸ σου, τῷ τοι καὶ περιεδημένως πᾶν τοιοῦτων λόγων ἠψάμην. Διὸ καὶ ἄλις μὲν ἐμοί ὡς ἐγὼ κρίνω, σὺ δ' εἰ μὴ βούλει τοῦτο, αὐτός ὄψει.

7.

Ἰγνατίῳ μοναχῷ τῷ Εὐρημειανῷ.

Τίμιε πάτερ, ἐναγῆς ἐξ ὕπνου μοι γενομένῳ πόρρω νυκτῶν, ἄλλα τε πολλὰ τὸν λογισμὸν ἐκύκκα, οἷα δὴ τὰ πολλὰ φιλεῖ συμβαίνειν πολλοῖς, οὐχ ἡκιστα δὲ καὶ τὸ τοῦ ἐκ Θεσσαλίας Στρογγυλοῦ, ὅπως ἐπέσκαψεν ἐν οὐ καιρῷ εἰς ἄνδρα θαυμαστόν, Γεννάδιον τὸν πᾶν· μέμνησαι γὰρ δῆπου περαιοῦντος αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ πναγιωτάτου πατριάρχου, οὕτω ῥαδίως τὴν τῶν νόμων προέσθαι ἀκρίβειαν κατ' ἐκείνον καὶ κατὰ γελῶν οὐ τι μικρὸν κινῶντος, ἐφῆκε δὲ καὶ τι πλέον εἰπεῖν βουλόμενος, εἰ μὴ ἡ σὴ τιμιότης τοῦτον τῶν πρόσω χωρεῖν ἀπειρξε νεύμασί τε καὶ λόγοις τισί· καὶ χάρις γέ σοι πολλή· τὸ ἡμῶν ἀποτίσαντι ἕρλημα, ὀφειλόντων τοῦτο πρὸ παντός ἐτέρου. Ζητῶν τοίνυν ὅτου χάριν οὕτως ἐμνήσθην τοῦ θεοῦ τοῦτου ἀνδρός, τὴν δεινὴν ἐνενόησα νόσον τῆς κολακείας αὐτὸν κινήσαι, συλλήπτορα ταύτην ἡγήσάμενος ἔσεσθαι οἱ τοῦ ζητουμένου· οὐκ ἤσθετο δ' ὅτι πονηρῷ χρῆται συνεργῷ καὶ ὡς ἐπὶ τοιοῦτῳ καταλύσει καταλύματι. Εἶτα δεύτερον ἐπῆλθέ μοι ζητεῖν, εἰ ὁ μακρότερος ἐκείνος ἐάλω ποτὲ τῆς τῶν νόμων ἀκριβείας παραλόγως τι καθυφαί, ὡστ' ἔχειν αὐτῷ περὶ τοῦτου τινὰ μέμρεσθαι. Εἰ μὲν οὖν ἐν τοῖς πάλαι χρόνοις τοιοῦτου τινὸς γέγραπται, οὐκ ἔχω λέγειν τοῦναντίον δ' ἄπαν σύννομα πᾶσιν, ὅτε τὰς ἐτέρων δίκας ἐτέτακτο διευθύνειν τῆς τοιαύτης ἀκριβείας, ἀσφαλῶς αὐτὸν ἀντεχόμενον, εἴη δ' ἂν ἔφην περὶ ὧν χθές καὶ πρότερον βεβούληται ὁ Θεσσαλὸς τῇ συνόδῳ κοινώσασθαι περὶ τε ἐν τοῖς γάμοις διακρίσεως καὶ τινων ἐπιτετιμημένων. Εἰ οὖν οὕτως ἔχει, τὸ μὲν ἀπεμφορῖνον τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ τόπου καὶ τῶν παρόντων ἐκείσε μάλιστα διελέγχειν, μικρὸν οὐδὲ γὰρ τῆς τοῦ Στρογγυλοῦ προπετείας ἡμῖν καθικέσθαι σκοπός, τοῦ δὲ ἀμώμου φροντίσαι τοῦ ἀνδρός ἐκείνου γρέος ἐκτινοῦσιν ἀναγκαῖον καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἐπαμύνειν προὔργου τιθεμένους καὶ τῷ μακαριωτάτῳ πατριάρχῃ καὶ τῇ σὴ τιμιότητι χρισουμένοις, οἷς κολακείας μὲν οὐ μέλει, εὐνοίας δὲ τῆς πρὸς ἐκείνον καὶ μάλᾳ, εἰ καὶ τινες τὴν ἐναντίαν εἶλοντο. Τί τοίνυν ἕτερον τοῖς νόμοις τῆς Ἐκκλησίας

ἀπαθὸν εἶχεν ἐκεῖνος θείναι, ὅς γε τοσοῦτον ἀπέχει νομοθετεῖν, ὅς γε καὶ ἐπεὶ συμβουλευσὶν ἀπήξιστο οὐκ ἤχθησθη; Τοῦτο δεινόν, ὅτι τὴν Ἐκκλησίαν ἡζίου χρήσασθαι τῇ ἐαυτῆς δυνάμει εἰς σωτηρίαν πολλῶν ψυχῶν, ὃ καὶ προῦργου ποιεῖν ἀεὶ χρῆ καὶ μηδεμιᾶς ὀλιγωρεῖν ὑπεραιρούσης παντός τοῦ κόσμου; Οὗς δ' ὑποβάπτει τὸ μὴ μέταίρε ὄρια αἰώνια ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου, ἴστωσαν ὡς οὐ περὶ γλῶμων εἴρηται τοῦτο, περὶ δέ γε τῶν ἄρθρων τῆς πίστεως· τριγαμίας δέ γε καὶ τετραγαμίας πέρι, οὐθ' ὁ Κύριος, οὐθ' οἱ τούτῳ ροιτήσαντές τι παρέδωκαν, ἀλλ' ὁ παλαιὸς νόμος διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων φησὶ σκληροκαρδίαν ἐπιτρέπει τοῖς συζυγεῖσι τὴν διζευξίν, πορνείας ἀνακρνεύσης μόνον· ὁ δέ γε καινὸς τοῦ εὐαγγελίου καὶ λίαν ἐμβριθῶς μὴ χωρίζεται, φησὶν¹, ἄνθρωπος τοὺς συζυγέοντας ὑπὸ Θεοῦ, καὶ μοιχᾶσθαι διορίζεται τὸν τὴν ἀπολυθεῖσαν γεγαμηκότα²· καὶ ὁ Ἀπόστολος τὰς νεωτέρως χήρας, δι' ἃς αὐτὸς φησὶν αἰτίας, προτρέπει καὶ εἰς δεύτερον γάμον ἐλθεῖν³. Εἰ μὲν οὖν οὐκ ἐξῆν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ τῶν πατέρων μεταίρειν ὄρια, τούτοις μᾶλλον ἔδει φυλάττει τὴν τιμὴν πατρῴων οὗσι πατέρων· ὅτι δέ μᾶλλον ἐκ τούτων προὔτετραπτο θεόντως τὰ περὶ τούτων ἐν καιρῷ μεταίρειν, ἔδειξεν ὅτι τὰ τούτων πρῶτον ἐκίνησεν, ἡγησαμένου Βασιλείου καὶ τινων ἐτέρων κατὰ καιρούς, διαφόρων μὲν τυχόν ἀρετῆ καὶ σοφίας, πάντων δὲ ὁμοίων τῇ ἐκκλησιαστικῇ δυνάμει καὶ ἐξουσίᾳ, οὐ τῶν ἐν τοῖς πάλαι χρόνοις ὄντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐς δεῦρο τῆς Ἐκκλησίας ἡγουμένων· οὐδὲ γὰρ τὰ τοῦ Βασιλείου ἴσχυσεν ἂν ὡς τοῦ Βασιλείου ἢ ἄλλου του, ὡσαύτως εἰ μὴ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ συνεδόκει. Ὁ δὲ καὶ ἐν μέρει τίθημι ὑπερβολῆς, οἱ βασιλεῖς μικροῦ τινος συμφέροντος αὐτοῖς χάριν, ὄντες ἄνθρωποι, παρὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ψῆφον χωρίζουσιν οὗς αὐτὸς συνέζευξε, τὸ τῆς καθοσιώσεως συστέλλοντες. Πῶς οὖν εὐσεβέστατοι καὶ πιστοὶ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ; ἢ πῶς οἱ παρ' αὐτῶν θεθέντες νόμοι, θεοὶ καὶ φιλευσεβεῖς; ἢ πῶς αὐτοὺς ἡ Ἐκκλησία ἐδέξατο; Τίς οὖν ἀντερεῖ μὴ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπολελυμένην ἔχειν δυνάμιν, καιροῦ καὶ πραγμάτων καὶ λόγων εὐλόγων καταναγκάζόντων, οὐχ ἤκιστα δέ, καὶ ἐν οἷς ψυχαὶ καὶ πίσις κινδυνεύουσι, νομοθετεῖν καὶ ἀντινομοθετεῖν καὶ μεταίρειν ὄρια

πρότερα, οἰκονομοῦσιν καὶ μηχανωμένην τὸ ἀζήμιον τῶν ὑπ' αὐτὴν ψυχῶν καὶ τῆς πίσεως, ἀπαθῶς μὲν τοι σὺν ἀδιαβλήτοις ταῖς ψήφοις καὶ παρατηρήσεσι ταῖς προσηκούσαις; Ἐγὼ δὲ μᾶλλον εἰ τις ἐστὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐξάρχων, μὴ οὕτω καὶ ἐπὶ τούτοις αὐτὴν κινῶν, πρὸς δὲ μᾶλλον ἀπολλυσθαι ψυχικῶς οὗς ἐπιστεύθη διασωζειν, ὡς δῆθεν τοῖς τῶν προτέρων θεσπίσμασιν ἐμμένων, εὐτόνως ἂν διατειναιμην· παραδείγματι δὲ ἡμιναστέον τὸν λόγον ἡμῖν, εἰ δοκεῖ. Δεσπότης ἐμὸς ἐγγειρίσας μοι προβάτων νομὴν ἀπῆρεν, ἐντειλόμενος ἐξάγειν ταῦτ' ἐπὶ νομᾶς διὰ τῆς βουλείας θύρας τοῦ θριγγῶ, ὡς ἐνεδρευόντων ἄλλοθεν θηρίων· εἰ δὲ κένταῦθα τὰ θηρία παραγένοιτο καὶ κινδυνεύει παραπολλυσθαι τὰ θρέμματα, ἢ λιμῶ τῷ μὴ ἐξιέναι τῷ δέει τῶν θηρίων, ἢ καταβρώσει τῶν ἐνεδρευόντων τῇ τούτων προσόδῳ, ἐξιέναι παρανοίγειν τὸν θριγγῶν ἐτέρωθεν καὶ διασωζειν τὰ θρέμματα πρὸς τῷ καὶ πιάνειν αὐτὰ δαψιλεῖ τῆς νομῆς· ἐγὼ δὲ τὴν ἀπ' αὐτῶν θύραν μόνον συγκομιζόμενος, οὔτε εἰ καλῶς νέμοιντο εἰ κακῶς ἐσκεψάμην, οὐθ' ὅπως ἀνώτερα τῆς ἀπὸ τῶν θηρίων λύμης εἶναι διὰ σπουδῆς ἐθέμην μίαν τοῦ θριγγῶ θύραν ἔχειν πρὸς τοῦ δεσπότητος σκηπτόμενος, καὶ μὴ ἐξιέναι παρανοίγειν ἐτέρωθεν τὸν θριγγῶν, οὐ δώσω δίκας τῆς ἀπωλείας τῶν θρεμμάτων, ἐλθόντος τοῦ δεσπότητος καὶ τοὺς λόγους εἰσπράττοντος; καὶ τυρῶ (κατὰ τὴν παροιμίαν) δῆλον, ἢ καὶ ἀλεκτροκίτης ἐκός ἐστιν ἡμᾶς ἠττήσθαι τῷ μὲν σιτισμῷ τῶν νεοσσῶν τυχόν καὶ ἀβρῶ μὴ ἀρκομένης, εἰ μὴ καὶ ἐπισιτισμὸν μηχανήσαιο, πρὸς δ' αἰετὸν καὶ κύνα καὶ γαλῆν ὑπὲρ αὐτῶν οὐκ ἀτόλμως παραβλαλλομένης καὶ μηδὲ τῶν ἰδίων πετερύγων φειδομένης εἰς φρουρὰν καὶ περιθάλψιν. Εἰ δὲ τὴν Ἐκκλησίαν πᾶσαν εἰωθυῖαν κρίνειν τὰ περὶ τούτων καὶ διακρίνειν καὶ νομοθετεῖν καὶ ἀναπτύσσειν, καὶ ὁ μακάριος ἐκεῖνος ἔρμαιον τὴν συνδρομὴν τῶν τὴν Ἐκκλησίαν ἀναπληρούντων ἡγησάμενος, καὶ ἐγκαίρως νομίσας εἰσηγήσεσθαι τὰ δοκούντα οἱ συνοίσειν τῷ κοινῷ τῆς Ἐκκλησίας οὐ νομοθέτου ἀλλὰ συμβούλου τρόπον εἰσελθεῖν ἐβουλήθη, ἐξωστράκισται δὲ μὴ χαλεπήνας, ἔδειξεν ἥττον αὐτῷ μέλειν τῆς τοῦ κρῦψαντος τὸ τέλαντον δίκης· τῶν γὰρ ἱερῶν ἀκούει λογίων *αἰμὴ ἦλθορ καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον*¹ λεγόντων. Μάττην ἄρα ὁ μακάριος Στρογγυλὸς πρὸς αὐτὸν ἐπέσκαψεν.

1. Ματθ. 19, 6 Μάρκ. 10, 9. Πρὸς Κορ. α', 7, 10.
2. Ματθ. 19, 9-10. Μάρκ. 10, 12.
3. Πρὸς Τιμόθ. α', 5, 14.

1. Ἰωάν. 15, 22.

8.

Κυρῷ Μανο ἕλ τῷ Παλαιολόγῳ.

Τὰς σὰς ἀρετὰς καὶ μοι θαυμάζοντι ἀμφοῖν προσηκούσας σου ταῖν εὐγενείαιν, καὶ νῦν θαυμάσαι σου τὴν ἐπιείκειαν θέλησον, ἄριστε πάντων καὶ εὐγενέστατε· παραιτούμενος γὰρ τὴν ληθῆ κατερῶ· ῥήθυμίας τινὸς ἔχω σου γράψασθαι νῦν, τῆς ἐπισυμβάσης ἕνεκα πρὸς Δοκεικόν τὸν χρηστὸν ἄνδρα διαφορᾶς¹. Ἴσμεν γὰρ ἅπαντες τὸ πρὸς τρόπου σοὶ πρὸς πάντας εὐμενές, μάλιστα δ' αὐτῷ δωρηθὲν δαψιλῶς, καὶ γε τῆς ὑπολήψεως οὐ διήμαρτες, τῶν τε τρόπων αὐτοῦ καὶ παιδείας καὶ φρονήσεως καὶ τῶν πολλῶν ἀρετῶν· τῷ δ' ἄκρω τῆς συνέσεως οὐδ' αὐτὸς ἀγνοεῖς τὴν ἔνευ τῆς οἰασοῦν ὑποκρίσεως εὐνοίαν αὐτοῦ, καὶ ὡς ἐμαυτὸν πείθω, οὐ ποτ' ἂν ἐξεγένετο τοῦτω, ἀλλ' ὅτι τῶν ἀπάντων τῆς εἰς σέ πίστεως καὶ εὐνοίας διαμείψασθαι, οὐδὲ τὸν τοῦ Μίδου πάντα χρυσὸν εἰ οἶόν τε ἦν. Βασκάνου δὲ τινος ἐπηρεαστοῦ τοῦτο γέγονε κατόρθωμα σκολιόν, τῇ σῇ δὲ πάντως ἐπιεικεῖα διαφέρει τὴν διαφορὰν περιελεῖν· οὐκ ἔστι γὰρ ὅτε τῶν καλῶν οὐκ ἄρχεις αὐτός, ἀλλὰ καὶ εἰσπράττουσι τοῦτο ἢ τε τῶν εὐμενῶν καὶ ἀγαθῶν σου τρόπων ιδιότης, ἔτι τε καὶ τῶν αὐτοῦ, οὐχ ἥμισυ δὲ καὶ τὸ τῶν ἐν τῷ παρόντι ἐπίσημον ἡμερῶν, προσθήσω δ' ὅτι καὶ ἡ ἰκετεία ἡ ἐμὴ. Ἐγνων δὲ τὴν διαφορὰν, τινὸς ἠγροσμένης χρεῖας· πυθόμενος γὰρ οὐ πρό πολλοῦ εἶναι παρὰ τῷ Δοκεικῶν τοῦ μακροβιωτέτου πατρὸς καὶ πατριάρχου Γενναδίου τοῦ πᾶν σύγγραμμα, τῶν ὑπὲρ λόγον γενεθλίων Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἕνεκα², μεταστειλάμενος αὐτὸν ἐφ' ᾧ τοῦτο αἰτήσαι, τὴν τε διαφορὰν ἔγνων ἐκ τούτου καὶ ὅπως εἰς τὰς σὰς ἐκεῖνο χεῖρας τὸ αἴτημα ἐπακνήσειν σοὶ πάλιν ἐπαγγελλομένῳ.

1. Οὗτός ἐστιν ἴσως ὁ Ἰωάννης Δοκειανός, οὗ τὰ περὶ ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως πραγματεύεται ὁ Hopf ἐν Chron. Gregoromanes, σ. 246-257.

2. Ἐν τοῖς ἀνεκδότοις τοῦ ἱεροῦ Σχολαρίου λόγοις καταλέγεται καὶ λόγος «εἰς τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἰδε Renaudot ἐν Migne Patrol. τ. 160, σ. 288

9.

(Ἰναπέγραφος)

Ἀποδέδωκας τῷ Ἀγγιλάῳ τὰς ἀμοιβὰς πρὸς ἄξιαν, εἴτε δ' ἐκεῖνου εἴτε σοῦ, εἰπεῖν οὐκ ἔχω· ἢ γὰρ αὐτὸς καλῶς συνειργάσω τὸν κατ' ἐκεῖνου διωγμὸν, κακῶς τὴν συγχωροῦσάν σοι ψῆφον δεδωκότος, ἢ καλῶς δεδρακότος τὸ τῆς ἀχριστίας οὐκ ἂν ἀποδράσεις ἐγκλημα. Σὺ δὲ σοφὸς ὢν σκέψαι σαυτῷ πῶς ἀντιφάσκεις, ὅς ὑπὲρ τῶν θεσμῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἱερῶν κανόνων, ὡς ἔλεγες χθές καὶ πρότερον, πάντα παθεῖν ἡροῦ· νῦν δ' ὅλας ἡνίας καθυφεις φέρη κατ' αὐτῶν, οὐκ ἔχων ὅτῳ τὴν αἰτίαν εὐλόγως περιχύσεις παρὰ γε κριταῖς ἀψευδῆσιν· Ὅμηρος γὰρ ἂν εἶπε «τὸ πλεῖον πολυκάκος πολέμοιο χεῖρες αἰ σὶ διέπρυσιν»¹· τὸ γὰρ ἐνὸν κωλύειν, ἐπιτρέπειν συνεργεῖν λογίζεται καὶ συμπράττειν τὸ κοινωνεῖν, θεσμὸς δὲ οὐδεὶς οὐδὲ κανὼν ἐξωθεῖ τὸν ἐπίσκοπον τῆς τιμῆς καὶ τοῦ θρόνου ἔνευ λιβέλλων, ἐλέγχων καὶ κρίσεως, καὶ φήμη τις ἐγκλήματά τινα περὶ αὐτοῦ κηρύττει. Εἰ δὲ καὶ μηδὲν τοιοῦτον, οὐδ' ἢ τυχοῦσα πρόσκλησις ἐγεγόνει πολλῷ γε μάλλον. Ἄλλους μὲν οὖν τινὰς τὰ τοιαῦτα διαπράττεσθαι, οὐδὲν ἀπεικὸς ἢ ἐκοντὶ ἀγορῆζοντας ἢ οὕτω περυσκότας, σέ δὲ τούτοις συντάττειν ἀπαξίῳ. Ταῦτ' ἄρα καὶ πολλῇ τῇ φειδοῖ τοὺς περὶ τούτου ποιῶμαι πρὸς σέ λόγους, οὐ γὰρ ἐλέγχων ἀλλ' εὖνως ἔχων σοὶ ὅτι ταῖς σαῖς ἄχθομαι δυσφημίαις, τοῖς λόγοις τούτοις ἐχρησάμην. Εἰ δὲ μοι καὶ προὔργου τὸ ἐλέγξει ἦν, εὐτόλμως ἂν εἰργασάμην πρὸς σοφὸν τοῦτο ἔργον, πειθόμενος τῷ σοφῷ εἰληγῆ σοφὸν φάσκοντι καὶ ἀγαπήσει σε. Οἶσθα δὲ τὸς σοφοὺς ἰδιώτου κακίαν εἶναι τιθεμένους τὸ πράττειν φαῦλα καὶ καλῶσεως ἄξια, σοφοῦ δὲ τὸ ποιεῖν τὰ καλὰ καὶ ἐπαίνων πρόξενα· ταῖς γὰρ ἐνεργείαις τούτους χρὴ διασημαίνεσθαι, ἢ πάντα χρήματα. Τῇ σῇ δὲ ἀγγινοῖα μάλιστα προσήκει ταῦτα διακρίνει καὶ τίθει δεῖ σαυτὸν ἐγκρίνει, ἵνα καὶ πολλῶν αἰτιῶν σαυτὸν ἀπολύσης, καὶ τοῖς φίλοις τὸ συγχάριεν σοὶ τῶν ἐπαίνων παρὰ σοῦ.

1. Ἰλιὰδ. Α, 165.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΕΥΧΑΪΤΩΝ

ΑΓΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ.

Τὴν ἀξίαν τοῦ Ἰωάννου μητροπολίτου Εὐχαΐτων ὡς συγγραφέως καὶ ὡς πολιτικοῦ ἀνδρὸς τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος κατάδηλον ἐποίησεν ὁ ἐπιφανὴς ἐρευνητὴς τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας κ. Κωνσταντῖνος Σάθας, ἐκδότης ἐγκώμιον καὶ ἐπιστολάς τοῦ βυζαντινοῦ φιλοσόφου Μιχαὴλ τοῦ Ψέλλου¹, ἐμφαντικωτέρων δὲ κατέστησεν ἡ διὰ τοῦ Ἰωάννου Bollig καὶ τοῦ καθηγητοῦ Paul de Lagarde ἐκδόσεις τῶν ἐν τῷ 676^ο κώ. δικι τῆς οὐατικανῆς βιβλιοθήκης διασωθέντων συγγραφῶν τοῦ σοφοῦ ἱεράρχου τῶν Εὐχαΐτων², ἐν, Μαυρόποδα ἐπωνυμοῦμενον, ἐξυμνεῖ ἡ ὀρθόδοξος καθολικὴ Ἐκκλησία ὡς παραίτιον τῆς συσταθείσης καὶ ἐτησίως γινομένης ἐορτῆς τῶν τριῶν μεγάλων αὐτῆς φωστῆρων (Χρυσοστόμου, Βασιλείου καὶ Γρηγορίου)³ καὶ ὡς ποιητὴν διακρίρων παρακλητικῶν κανόνων. Τοῦ σπουδαίου λοιπὸν τούτου ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως εὐρῶν καταχωρίζω νῦν πρῶτον ἐνταῦθα ἀξιολογητάτην ἀγιολογικὴν συγγραφήν, τέως ἄγνωστον⁴, τὴν ἀντέγραψα ἐξ οὗ κώδικος ἐδημοσιεύθη καὶ ὁ ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου τούτου παρατεθείς βίος τοῦ ὁμολογητοῦ Γερμανοῦ Δ', πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως⁵. Ἡ παροῦσα συγγραφή, ἀτελής δυστυχῶς περιελοῦσα ἄχρις ἡμῶν, δύναται νὰ κριθῆ ἀξία λόγου διὰ τὰς ἀκολουθοῦσας αἰτίας: α') ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς γνωστοποιεῖται νῦν πρῶτον, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐχρημάτισεν ἀρχιδιάκονος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, τῆς ἐπικεκλημένης Πέτρας, τὴν ἐξόχως ἐτίμων οἱ τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορες: β') μαρτυρεῖ ἐπαρκῶς, ὅτι, ἐν ἐλλείψει ἐγγράφων μαρτυριῶν, οἱ τοῦ μεσαιῶνος ἀγιολογικοὶ συγγραφεῖς ἐβιογράφουν, ἐπὶ τῇ βιάσει παραδόσεων καὶ συγχρόνων αὐτοῖς ἀναμνήσεων, ὅσιους ἀνδρας ἀκμάσαντας ἐν χρόνοις λίαν παρωχημένοις, τοῦθ' ἔπερ συντελεῖ τὰ μέγιστα εἰς τὴν κριτικὴν ἱστορίαν τῆς ἀγιογραφικῆς φιλολογίας: γ') προστίθωσιν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τιμωμένων ἁγίων ἀνδρῶν ἄγνωστον τέως ὅσιον, χρηματίσαντα οὐκ ἀπίθάνως ἰδρυτὴν τῆς προσημειωθείσης μονῆς τῆς Πέτρας. Οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ ἐγκωμιαζόμενος ὅσιος Βάρας, περὶ οὗ ὁ συγγραφεὺς λέγει ὅτι ὑπῆρχε μὲν ἀρχαϊκῆ τισ βίβλος, ἐν ἣ τὴν ἀναγεγραμμένος ὁ βίος αὐτοῦ, ἀλλ'

1. Ἰδε Κ. Σάθας, Μεσαιων. Βιβλιοθ. τ. Δ', σ. χλιχ, 393, τ. Ε', σ. 112-167, 273, 313, 440, 462, 465, 495.

2. Iohannis Euchait. metrop. quae in cod. Vat. graeco 676, supersunt, Gottingae, 1882. Περὶ τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἴδε τὴν σπουδαίαν κρίσιν τοῦ κ. Σπ. Λάμπρου ἐν Deutsche Literaturzeitung. 1883, σ. 737-739.

3. Ἰδε Νικοδήμου, Συναξαρ. τ. Α', σ. 427-429 ἐκδ. Φιλαδελφείως—καὶ πρόλογον [Ι. Τανταλίδου] τοῦ βιβλίου: Ἰωάννου Εὐχαΐτων. . . ἐγκώμιον εἰς τοὺς τρεῖς ἱεράρχας. Ἐν Κ/πόλει, 1852· ἴδε τὴν ἡμετέραν περὶ τοῦ βιβλίου τούτου σημείωσιν ἐν Μαυρογ. Βιβλιοθ. Α', 41, ἐν ὑποσημ.

4. Ἰδε Μαυρογ. Βιβλιοθ. Α', σ. 1η'.

5. Ἰδε ἀνωτέρω σ. 1 κ. ε. Τὴν δὲ περιγραφὴν τοῦ κώδικος ἄρα ἐν σ. 51 τῆς Μαυρογορδατείου Βιβλιοθήκης.

ὅτι ἡ τοιαύτη βιβλος ἀπόλλωλε· τὸν δὲ ὅσιον τοῦτον οὐτ' ὁ Φεβρίκιος γινώσκει¹, οὐτ' ὁ Νικόδημος πληρέστατον συνέξαριστήν παραφράσας καὶ ὑπομνηματίσας. Καὶ ἀληθὲς μὲν ἔστιν ὅτι τὸ τοῦ ἐσίου ὄνομα λατινίζον δύναται νὰ συνταυτισθῇ τῷ Οὐάρῳ (Varus), αἰγυπτίῳ, οὗ ἡ μνήμη τελεῖται τῇ 18 ὀκτωβρίου, ἡ δὲ ἀποτομὴ τῇ 25 τοῦ αὐτοῦ μηνός²—ἀλλ' ὀφείλω νὰ προσθῶ ὅτι ὁ Οὐἄρος οὗτος, ἀκμάσας ἐπὶ Μαξιμιανοῦ, οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὸν ἡμέτερον ὅσιον Βάραν, τὸν συγχρονίσαντα τοῖς ὅσις Παταπίῳ καὶ Ῥαβουλᾷ καί, κατ' ἀκολουθίαν, ζήσαντα ἐν τοῖς χρόνοις τῶν βασιλείων Ζήνωνος καὶ Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου. δ') Ἡ παρούσα τοῦ Μαυρόποδος συγγραφή συντελεῖ ἐπαρκῶς εἰς τοπογραφικὰς μελέτας περὶ Κωνσταντινουπόλεως, παρέχοντα τοῖς περὶ ταύτας εἰδικῶς ἀσχολουμένοις νέον ὑλικὸν δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀφορμὴ πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς θέσεως τῆς ἀπαξ ἐν τοῖς Μηναίοις ἀναφερομένης μονῆς τοῦ Ῥαβουλᾶ, πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἀκριβοῦς ἐννοίας τῆς θέσεως Πύλη τοῦ Κυνηγοῦ, πρὸς μελέτην μᾶλλον ἐπισταμένην τῶν ἀπὸ τοῦ Κερατίου κόλπου μέχρι τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ χειρταίων τειχῶν, καὶ τέλος πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς θέσεως διαστήμου μονῆς, τῆς Πέτρας. Καὶ ἀληθὲς μὲν ἔστιν ὅτι ὁ συγγραφεὺς οὐδαμῶς ποιεῖται μνείαν τοῦ τῆς εἰρημένης μονῆς διακριτικοῦ τούτου ὀνόματος, ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπόθεσιν τοῦ λόγου αὐτοῦ ἔχει τὸν βίον ὁποῦ ἀνδρὸς ἀνακαλύψαντος καὶ ἀνιδρύσαντος εὐκτῆριον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ἐπειδὴ γινώσκεται ὅτι συνήθως οἱ ἀδελφοὶ μονῆς τινος ἐπιλοτιμοῦντο, θεῖω ζήλῳ κινούμενοι, νὰ ἐξιστορῶσι τὸ μοναχεῖον αὐτῶν διὰ τῆς ἀνυπαρξίας τῶν πράξεων τοῦ κτίτορος, καὶ τέλος, ἐπειδὴ καὶ ὁ Μαυρόπους μοναχὸς καὶ ἀρχιδιάκονος ἦν μονῆς ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου—ἀναμφίβολόν μοι φαίνεται, ὅτι τὸ ἐν τῇ παρούσῃ συγγραφῇ του ἱστορούμενον εὐκτῆριον εἶναι ἡ βᾶσις τῆς μετέπειτα κληθείτης μονῆς τῆς Πέτρας, ἣν συγχέοντες οἱ τοπογράφοι ἐσφαλμένως τοποθετοῦσι πρὸς τὸ Πετρὸν καποῦ.

Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ ἐν τῷ 43 κώδικι γραφὴ τοῦ πκρόντος ἐγκωμίου διαφέρει ὀλίγον τῆς τῶν λοιπῶν ἐν αὐτῷ κειμένων· τὸ ὑπογεγραμμένον δὲ ἰ ὀλιγάκις ἀπαντᾷ, ἐνιαχοῦ δὲ διακρίνονται καὶ τινες ἀνορθογραφαί, ἄλλως ἀστύμανοι· σύνθετοι δὲ λέξεις ἀσυνήθεις ἡμῖν ἀπαντῶσιν αἱ ἐξῆς, διαταντὸς (πολλάκις) ἐξέτι, ἀποκυκλικῆς, ἐπιπλέον, τοαποτοῦδε, ἐξότου, ταπρόσω, ὡσπερλεισιν, παραπόδας, καλεκάστην, διατοῦτο, πανυπόθητον, τοτηνικάδε. Τὰ τελευτικὰ δὲ τοῦ κώδικος φύλλα ἐλλείπουσιν, ἐκπεσόντα, ὡς φαίνεται, παλαιόθεν.

1. Bibliotheca Graeca, X, ed. Harless.

2. Νικόδημος, Συναξαρ. τόμ. Α'. σ. 142, 160.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΚΑΙ ΑΡΧΙΔΙΑΚΟΝΟΥ

της καθ' ἡμᾶς ταύτης σεβασμίας μονῆς τῆς εἰς δροια τιμωμένης τοῦ τιμίου ἐν δόξῳ
προσῆτου Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου καὶ Πέτρως ἐπικεκλημένης,
τοῦ Μαυροπόδοι,

ΕΓΚΩΜΙΟΝ Εἰς¹ ΤΟΝ ΟΣΙΟΝ ΚΑΙ ΘΕΟΦΟΡΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΗΜΩΝ ΒΑΡΑΝ.

§ 1. Τὰ τῶν φιλοθέων ἀνδρῶν διηγήματα εἶθε μὲν τῷ λόγῳ τῆς διηγήσεως καὶ τὰς τῶν ἀκρωμένων κατευφαίνειν ψυχὰς, πέφυκε δὲ πῶς καὶ ζήλου κέντρον ἐνιέναι τοῖς φιλαρέτοις καὶ σπουδαιοτέροις αὐτοῖς ἀπεργάζεσθαι πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ μεταχειρίτιν, ἅτε δὴ πρὸς μίμησιν ἐρεθίζειν δυνάμενα· οὕτω γὰρ ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος ὡς πρὸς ἀρετέτυπα τῶν ἀνδραγαθημάτων ὄρων κατορθώματα, πρὸς τὸ βέλτιον ὡς δυνατόν μεταπλάττεται καὶ κατὰ μικρὸν μεταμορφοῦται τὴν ἐν Χριστῷ μεταμόρφωσιν τῆς γὰρ ἀρετῆς ἐκάστοτε φανερούσης τὰ τῶν οικείων ἀριστείων ἀνδραγαθήματα καὶ στεφάνω θείας δόξης κατακοσμούσης τοὺς αὐτὴν ἀγαπήσαντας, καὶ οἱ νωθέστερον περὶ τὰ καλὰ διακειμένοι, πρὸς ζῆλον ὁμῶς ὀψέποτε παρατήγονται, ταῖς περὶ αὐτῶν θαυμασταῖς διηγήσεσι πρὸς τοῦτο διανοσώμενοι. Ὅθεν οὐδὲ τὸν ἀσκητικοῖς ἐνδρώσαντα πόνοις καὶ θαυμάτων χάρισι διαλάμποντα Βάραν τὸν ἀξέγκαστον παροπτέον ἀγέραςτον, οὐδὲ τὰ κατ' αὐτὸν σιγῇ παραδραμεῖν εὐπρεπές, ὅσα τε τῷ βίῳ περιῶν ἐξειργάσατο καὶ οἷας μετὰ θάνατον ἀμοιβῆς κατηξίωτο, ἀλλ' οἷς ἔχομεν ἀποδοτέον αὐτοῖς τὰ τῆς πανηγύρεως, εἰ καὶ μὴ προπομπικῆς ἄσμάτων καὶ κρότοις λόγων καὶ οἷς τὸ τῶν ἐπαίνων φιλότιμον εἶωθεν ἀπαρτιζέσθαι. Ἄλλ' ὁμῶς ἐγκωμικαστέον αὐτὸν ἐκ τῆς κατ' αὐτὸν διηγήσεως· οἶμαι γὰρ αὐτὸν τε μᾶλλον οὕτως εὐφρανθήσεσθαι, τοῖς οικείοις σεμνολογήμασιν ὡς εἰκὸς ἐγκαλλωπιζόμενον, καὶ μὲν τοι καὶ τοὺς ἀκρωμένους πάντως ὠφελήθησθαι τῷ κατ' αὐτὸν προσέχοντα διηγήματι. Ὡς γὰρ οὐκ ἔστι λύχνον ὑπὸ τὸν μύδιον κρύπτεσθαι, ἀλλ' ἐν ἀπόπτῳ μᾶλλον καὶ μεσιπύτῳ τύπῳ τῆς οικίας προτιθεσθαι² ἐπὶ τῷ

πᾶσι τοῖς ἐν αὐτῇ τὰς οικείας φάσεις ἀπαρτιζόμενος προλεσθαι, οὕτως οὐδὲ βίους ἐναρέτους καὶ αὐτῇ τῇ τῶν Ἀγγέλων ἐξεταζομένους διαγωγῇ σιωπῆ συγκαλύπτεσθαι, ἀλλὰ πανταχοῦ καὶ φανερούσθαι καὶ ἐκθειάζεσθαι· τοῦτο γὰρ καὶ Θεὸν προσενοιδοξάζεσθαι κατὰ τὸ ἀκόλουθον, καὶ τὰς θεοφιλεῖς ψυχὰς ὡς δυνατόν ἐκτυποῦσθαι παρασκευάζει πρὸς βίου κρείττονος ἐξομοίωσιν. Ἄλλὰ δήπου καὶ τὸ τῆς εὐνοίας ἡμῶν ὑπεμφαίνει δοκίμιον, ἧ πρὸς τὸν κοινὸν Δεσπότην ἔχειν ὀφειλομεν τὸ τοῖς ἀξίοις τῶν ὁμοδούλων (ὡς οἶόν τε) τὰς τῶν ἐγκωμίων ἀροσιῶν ἀμοιβὰς καὶ τῇ θεῷ μνήμῃ τούτων εὐφραίνεσθαι, οἷονεἰ κοινωνεῖν αὐτοῖς καὶ τῶν πόνων καὶ τῶν κατορθωμάτων ἐφιεμένους· ἐγκωμιαζόμενον γὰρ φησι δικαίου εὐφρανθήσονται λαοί, εὐφραίνεσθαι δὲ πάντως ἔπεισι πάντας ἐν ταῖς τῶν φιλοθέων ἀνδρῶν διηγήσεσι, καὶ μάλιστα τοὺς εὐσεβῶς προσημένους δικαιοῦν, ὅταν ἄνθρωπον σώματος ἀσθενεῖα συνζευγμένον καὶ φυσικοῖς ὑποκειμένον πάθει τῶν ὑπὲρ φύσιν κατατολμῶντα μηχανώσῃ καὶ τοῖς πνευματικοῖς τῆς πονηρίας ἐυζώνως ἀντιμαχόμενον, καὶ τέλος κατατροπούμενον τὴν αὐτῶν μισάνθρωπον ἀγριότητα. Ὅθεν καὶ διπλοῦν ἐντεῦθεν κέρδος ἐπιγίνεται τοῖς ἀκούουσιν· τῷ τε γὰρ βασιλεῖ τῶν ἀπάντων ἄδουσι χαριστήρια, ὡς τὴν κατὰ τῶν δαιμόνων νίκην τοῖς αὐτῶν ὁμοδούλοις ἐπευδοκῆσαντι, καὶ αὐτοὶ δὲ κρείττους ἑαυτῶν πολλὰς γεγονάσι πρὸς ζῆλον τοῦ καλοῦ ἑαυτοὺς διεγείροντες. Καὶ τίς γὰρ μὴ θαυμάσει τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα, ὅτι τὴν ἀσθενεῖαν ἡμῶν τοιαῦτα κατορθοῦν ἐδυνάμωσεν, ὡς καὶ αὐτῆς κατεπαίρεσθαι τῆς τῶν δαιμόνων δυσμενείας τε καὶ σκαιότητος; τίς δὲ τὰ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν κατορθώματα βελλόμενος ἐπὶ νοῦν καὶ λογιζόμενος ὡς οὐκ ἐκ φυσικῆς τινος ἰσχύος ἀλλ' ἐκ τῆς ἄνω συμμαχίας ταῖς κατὰ δαιμόνων ἀριστεταῖς ἐθαυμαστώθησαν, οὐκ ἂν δια-

1. Ἐν τῷ κώδικι: ἰς

2. Ματθ. 5, 15. Πρβλ. Μάρκου 4, 21. Λουκ. 11, 33.

νασταίη πρὸς μίμησιν, κἄν μακρὰν ὑπολαμβάνη τεθήσεται τῆς ἐκείνων ἀκρότητος; Τὸ μὲν γὰρ εἰς καμάτους ἀρετῆς ἑαυτὸν τινα κατενεγκεῖν καὶ τοῖς ἰδρῶσιν ἐγκονίζεσθαι τῆς ἀσκήσεως, σύμβολον θεοφιλοῦς ἐστὶ προαιρέσεως, τὸ δὲ κακορθῶσαι τὰ τῆς προθέσεως ὡς πρὸς ἐπίδοσιν¹ προβῆναι τὴν ἀρετὴν καὶ μέχρι περ εἰς ταύτη τὸν σπουδαῖον ἐπαγωνίσασθαι, αὐτῆς τε κατεξαναστάντα τῆς φύσεως καὶ τῆς τῶν δαιμόνων μηχανῆς καταφραζόμενον, τῆς διὰ παντὸς περιεπούσης τοὺς κἀκνοντας τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐνεργείας τεκμήριον· ἦν δὴ τὰ καταπλουτήσας ὁ θεσπέσιος οὗτος ἀνὴρ καὶ τοῦ Θεοῦ ὄντως ἄνθρωπος, τὰ μὲν φυσικὰ θελήματα τέλειον καθυπέταξεν, ἃ τε καὶ μᾶλλον εἴωθεν ἐπιπροσθεῖν τῇ ψυχῇ πρὸς ὑποδοχὴν τῶν θείων ἐλλάμψεων, ἀλλὰ καὶ ἅπερ τῷ σώματι παράπαν ἐπιφορτίζεσθαι πέφυκε πάγκρατιζόντι πρὸς τὴν ἀσκήσιν· τὰς δὲ τῶν δαιμόνων ἀντιθέσεις ἐς τοσοῦτον κατετροπώσατο, ὡς ἐν ἐκστάσει διακόψαι τὰς αὐτῶν κεφαλὰς τῇ παντευχίᾳ τοῦ Πνεύματος· ὃν εἶ γε τόξα τοῖς ἐκ λόγων ἐγκωμίοις βουλευθείημεν ἐκθειάσαι καὶ τοῖς ἐπαίνοις αὐτοῦ προσβαλεῖν λογογραφικώτερον, λάθοιμεν ἂν δυσεφίκοις ἐπιχειροῦντες καὶ οἷον εἰς ἀγῶνα καθιέντες ἑαυτοὺς δυσκατόρθωτον, ὅτι μηδὲ κατὰ ἄνθρωπον ὁ βίος αὐτῷ, ἵνα καὶ ἀνθρωπίνους ἐπαίνους ἐγκαλλωπιζοίτο, ἀλλ' ἀγγελικὸς² τις ὅλος καὶ ἀπαρχάμιλλος καὶ θεϊκῶν ἐπαίνων ὄντως ἐπάξιος. Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐκ ὀκνητέον τὴν ἐπιχειρήσιν, ἀλλὰ λόγων ἀπλότῃτι καὶ συνοπτικώτερᾳ φράσει διηγητέον τὰ κατ' αὐτόν· κἄν τὰ πλείω τῆς ἀγγελικῆς αὐτοῦ πολιτείας παρελθείη ἀνεκδιήγητα, συγγνώσεται πάντως ἡμῖν· οὐ γὰρ ἐξ ἡμετέρως ῥαθυμίας τὸ αἴτιον, ἀλλ' ἐκ τινος τυχαίας συμβάσεως, οἷας δὴ πολλὰς ἢ φορὰ τῶν χρόνων τῷ βίῳ τούτων ἐναποκούειν ἔθος παρελήφεν. Εἶχε μὲν γὰρ, ὡς λόγος ἤδη, ἀρχαῖκή τις βίβλος ἀνάγραπτα ὅσα τε περὶ τὸ γένος προσῆκε τῷ μακαρίῳ καὶ οἷους ἐσχίκε τοὺς γεννήτορας, οἷας τε πατρίδος ἐξέφυ καὶ ὅσα γε παρὰ τῶν φυσάντων ἐσπούδαστο περὶ αὐτόν τὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείσεως, πλὴν ὅ τι περ οὕτω συμβάν, οἷα δὴ κατὰ τὸν βίον πολλάκις εἴωθε γίνεσθαι, ἢ τοιαύτη βίβλος ἀπόλωλε καὶ λήθης βυθοῖς ὅσον ἤδη τὰ τοῦ πατρὸς ὑπενεχθῆναι συνέβαινε· τούτου χάριν ὅποσα τῶν αὐτοῦ μέχρι καὶ σή-

μερον τοῖς φιλαρέτοις διὰ μνήμης συνετηρήθησαν καὶ ταῖς ἡμετέραις παρεπέμφθησαν ἀκοαῖς, γραφῇ παραδοθῆναι δεῖν ἐγνώμεν.

§ 2. Οὗτος τοιγαροῦν ὁ μακάριος καθὼς ὁ λόγος φθίσας ἐδήλωσεν, ἐγγράφως μὲν οὐπω καὶ τήμερον εὑρηται, οὔτε ποίας χώρας ἐξώρητο, οὔτε μὴν ὁποίους τοὺς τεκόντας ἐγνώρισε· παλαιὰ δὲ τις παράδοσις ἄγραφος, τὸ τῆς ἀληθείας ἀσφαλὲς καθ' ἑαυτὴν τῇ ἀρχαιότητι συντηρήσασα, μέχρι καὶ ἐς ἡμᾶς διαδέδοται ἐξ Αἰγύπτου τε προῖεναι τὸν μέγαν, κἀκείθεν ἐσχτικέναι καὶ τοὺς γεννήτορας, καὶ ὅτι πρὸς τοὺς ἀσκητικὸς ἀγῶνας ἑαυτὸν ἀρχῆθεν ἐξέδοτο καὶ τῆς ἐρήμου τὸ ἀπαρχκλήτον ἐξ ἔτι νεαζούσης τῆς ἡλικίας καὶ σφιγῶντος σώματος καὶ πρὸς τὰ τῆς ψυχῆς ἀντισκίρτωντος βουλευόμενα· ὅποτε δὴ καὶ Πατάπιος ὁ θεῖος καὶ Ῥαβουλάς ὁ θεόληπτος τὴν ἀγγελικὴν καὶ αὐτοὶ πολιτεῖαν διεξιόντες καὶ ταῖς ἐρήμοις ἐγκυλιόμενοι τοῖς πᾶσι διὰ θαύματος ἤγοντο, τὴν αὐτὴν τῷ θεσπεσίῳ Βάρᾳ καὶ αὐτοὶ πατρίδα συγκληρωσάμενοι· ἔδει γὰρ τὴν Αἴγυπτον ἄνωθεν καθάπεξ ἀγιασθεῖσαν τῇ σωματικῇ τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίᾳ, ὅπηνίκα αὐτὴν αὐτὸς ὁ Κύριος ἐτι νῆπιος ὢν ἐκ Βηθλεὲμ ἀπεδίδρασκε, τοιαύτας ἀμοιβαῖς καὶ τοιοῦτοις ἀγίαις καρπώμασι τὸν αὐτὴν ἀγιάσαντα, καὶ τοιαύτας ἀντεισηγαγεῖν τῷ Δεσπότῃ τὰς χάριτας, ψυχὰς ἀγίας καὶ καθαράς καὶ μηδὲν ἀποδεύσας τῆς τῶν ἀγγέλων ἀκεραιότητος. Καὶ μέντοι καὶ ἀντεισηγαγε τοῦ τοιοῦτου ἀγιασμοῦ ὀλοκαυτώματα τέλεια καὶ Θεῷ μόνῳ πρέποντα πολλοὺς μὲν ἄλλους, οὓς περ ἢ πρὶν φημιζομένη βραδυτοκος αὐτῇ μεγάλους μετὰ ταῦτα καὶ συνεχεῖς ἀπεγέννησε, τοὺς περὶ Παχώμιον φημι καὶ Μακάριον, Μάρκον τε καὶ Ἀρσένιον, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς κτίσεως ὑπερφῶ καὶ θεῖα σεμνολογήματα, καὶ ὢν τὴν πολυώνυμον ἀπαρίθμησιν οὐδὲ λόγῳ περιλαβεῖν δυνατὸν. Οὐχ ἦττον αὐτῇ προήκατο καὶ Πατάπιον τὸν θεσπέσιον καὶ Ῥαβουλᾶν τὸν θεόληπτον¹, ἄνδρας βίῳ μὲν καθόλου προσκεκμημένους θεοπρεπεῖ, ἀλλὰ καὶ θαυμάτων χάρισι διαχλύψαντας, οἱ γε δὴ καὶ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ γνωρίζομενοι, καθ' ὃν καὶ Βάρᾳ ὁ ἀξιάγαστος, ἄλλος ἄλλοθεν ὡς ἀπὸ κυκλικῆς τινος περιφερείας τῆς τοῦ κόσμου περιγωγῆς τὰς εὐθείας ἑαυτῶν καρδίας πρὸς ἐν τι κέντρον τὴν ἀρετὴν ἀπευθύναντες, πρὸς βίου

1. Ἐν τῷ κώδικι¹ ἐπίδοσιν.

2. Ἐν τῷ κώδικι¹ ἀγγελικός.

1. Ὁ δασιος Ῥαβουλάς, οὗ ἡ μνήμη τελεῖται τῇ 19 φεβρουαρίου, ἦν ἐκ Σαμοσάτων τῆς Συρίας. Ὁ Συναξαριστής (ἐκδ. Νικοδήμου) ἀγνοεῖ τὴν ἐξ Αἰγύπτου καταγωγὴν ἢ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ διαμονὴν αὐτοῦ.

μίαν ἀπυτομολησαν αἵρεσιν, τὰς τε πόλεις καταλιπόντες καὶ τὰς ἐρήμους οἰκήσαντες, τὰ τε δυσχερῆ τῆς ἀσκήσεως ὀλοψύχως ἀναδεξάμενοι καὶ τὸν κατὰ δαιμόνων ἀνδρικῶς ἀνὰ ψωσάμενοι πόλεμον, καὶ κοινῇ μὲν ταῦτα διασκεψάμενοι, ἀλλ' ἰδίῃ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος πρὸς τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ἑαυτοῦς ἐκδεδωκότες διαγωγὴν καὶ ἄλλος ἄλλαχού που τὰς διατριβὰς αὐτῶν σχεδιάσαντες, ἄσμενοί τε τῇ φιλῇ προστετηκότες ἡσυχίᾳ καὶ ἀναβάσεις ἐν καρδίᾳ τιθέμενοι, μόνοι τε κατὰ μόνας τῷ Θεῷ προσδιαλεγόμενοι, τῷ ἀπὸ ὀλιγοψυχίας αὐτοῦς καὶ τῆς τῶν πονηρῶν πνευμάτων καταιγίδος διὰ παντός διασώζοντι, καὶ κούφως οὕτως τὴν τοῦ βίου θάλασσαν ὑπερπλεῖν αὐτοῦς ἐνισχύοντι. Ὅθεν καὶ πολλοὺς ἐν ταύτῃ διαμείψαντες χρόνους καὶ τοὺς κατ' αὐτὴν ἰδρωσιν εὐπύτως ἐγγυμνασάμενοι πρὸς τὸ τῆς ἀρετῆς ἀκρότατον ἐπιλάττασι, τοσοῦτον ἑαυτοῦς τῶν κάτω μετεωρίσαντες ὡς δι' οὐλοῦ τῷ Θεῷ συγγίνεσθαι μετὰ σώματος. Ἐπεὶ δ' οὐκ ἦν ἐπὶ μακρῷ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν ἀγνοίᾳ κατακλύπτεσθαι, ὅτι μηδὲ ἥλιον νέφει διηνεκεῖ συσκιάζεσθαι, ἀψευδῆς γὰρ ὁ τοὺς δοξάζοντας αὐτὸν δοξάζειν καθυποσχόμενος, ἀλλ' ἔδει πάντως καταφανῆ ποτε γενέσθαι τὰ κατ' αὐτοῦς ἵνα καὶ Θεὸς δοξασθῆ καὶ τοὺς φιλαρέτους προτεθῶσιν εἰς μίμησιν, λογισμὸς τις αὐτοῦς εἰσῆει δυσκάρτετος καὶ πολὺν αὐτοῖς ἀνῆψε τὸν τῆς καρδίας φλογισμόν τὴν Κωνσταντίνου θεάσασθαι. Ἦν δ' ἄρα τοῦτο τῆς ἄνω τονηθείσης τεκμήριον, ὥστε καὶ ἄλλοις ὑποτύπωσιν αὐτοῦς γενέσθαι καὶ κανόνα τῆς πρὸς σωτηρίαν κρείττω μεταβολῆς, οἷς περ ἄρα ἐντύχοιεν, καὶ σωτηρίας πύρασιν τὸν βίον αὐτῶν προτεθῆναι τοῖς γε δὴ καὶ μᾶλλον τὴν γνώμην κεκτημένοις ἐπιρρεπῆ πρὸς ἀντίληψιν ἀρετῆς. Θαῦμα γὰρ ἦν ἰδεῖν τὸ τοῖς θείοις πατρᾷσι τηλικάδε συνεισπεσόν, οὐ μικροψύχως ξενίζον καρδίας καὶ μετριόφρονας ἀλλὰ καὶ μεγάλων ψυχῶν καθικνούμενον, ἄνδρας ἀπὸ μακρῶν τῶν χρόνων ἐπανηρημένους τὴν μονίαν καὶ τὸ τοῖς ἀνθρώποις ἀγνοεῖσθαι παντάπασι, τὴν τε φιλην ἡσυχίαν ἀρχῆθεν ὀλοσχερῶς ἀγαπήσαντας καὶ πρὸς τὰ τοῦ ἀγροῦ θηρία τὸ τῶν ἀνθρώπων μεταθεμένους κοινωνικόν, οὕτω ἀθρόως ἐπανελέσθαι τῆς ἐρημίας ἀστικῆς διατριβᾶς ἀντασπάζασθαι, ὡς μηδὲ βαρὺ τι ὑποφέρειν τὴν ἀπ' ἐκείνης μετέβασιν. Τῆς γὰρ τοιαύτης προθέσεως ὀλικῶς ἑαυτοῦς ἐξαρτήσαντες καὶ μηδὲ κατασχεῖν σφᾶς αὐτοῦς ἐπὶ πλεόν ἰσχύοντες, θεῖα γὰρ τις βούλησις ὡς προλέλεκται τὰς καρδίας αὐτῶν

ἀντιρέθιζεν, ὡς οὐδ' ἀνεκτὸν αὐτοῖς ἰδοῦναι μὴ καὶ πράγμασι τὰ τῆς γνώμης ἀποπεράναι καὶ τέλος ἐπενεγκεῖν τοῖς βουλεύμασιν. Ἐντεθῆν τὴν ἐρημικὴν διαγωγὴν ἄλλος ἄλλοσε καταλείψαντες, κἀκείθεν ἀπαναστάντες, Θεῷ ἑαυτοῦς καὶ τῷ πρὸς τὴν ἡδονὴν καμῆτω φέροντες ἐκδεδώκασιν. Ἦν δ' ἄνωθεν συνευδοκῶν αὐτοῖς καὶ οἷον εὐμαρῆ τὴν τρίβον καταρτιζόμενος ὁ καὶ τὸν τοιοῦτον λογισμόν αὐτοῖς ἐνεῖς καὶ ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἐνσκήψας τὴν ἐξ Αἰγύπτου μετὰστασιν ὅς καὶ τῷ Ἀβραάμ ποτε μεταναστεῦσαι τῆς πατρῶας γῆς ἐχηρημάτισε, καὶ τὸν Ἰακώβ δὲ πάλιν τὴν Ἠσαὺ κακίαν ἀποδιδράσκοντα, ὑποσχέσει τοῦ μὴ ἀνεῖναι τούτον μηδ' ἐγκαταλιπεῖν, ἀνέρρωσέ τε καὶ ἀνεθήρρυνεν. Οὗτος καὶ τούτοις τὸ φίλον ἔδαφος τὴν ἐρημον καταλείπουσι κούφως φέρειν καὶ λίαν ομαλῶς ἐνεποίησεν, ὡς θεῖω συνεγνοκῶσι διακονεῖν ἐπιτάγματι· οἱ γε τοσοῦτον τῆς φιλῆς ἡσυχίας ἐξείχοντο, ὡς ἐτοιμῶς ἂν ἐλέσθαι καὶ αὐτὸ προέσθαι τὸ ζῆν ἢ τῆς ἐξ αὐτῆς ἀφορισθῆναι γλυκύτητος.

§ 3. Ἐκείθεν τοίνυν ὀρμήσαντες τὸν τῆς ὁδοιπορίας πόνον διῆκεν ἕκαστος, ἐρέσει τοῦ ποθουμένου πρὸς τοῦτο παρακροτούμενοι. Εἶτα τί γίνεται; Θεὸς ἄνωθεν ὁ καὶ τῷ εὐλαβεῖ ποτε Κορνηλίῳ κατακηρύσσας τῇ παραλίῳ Ἰούππῃ τὸν Πέτρον ἐνδιατρίβοντα καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πρὸς σωτηρίαν αὐτῷ γενήσεσθαι ὑποσημηνημένους, ὁ καὶ τῷ θαυμασίῳ πάλαι Κανδᾶκῃ παρόδιον ἀγαθὸν ἀναγνωρίσμα τὸν φιλόπιστον Φίλιππον, ὁ καὶ¹ τοῖς περὶ Κλεώπῃν αἰφνιδῶν ποτε καθ' ὁδὸν προσενοθεῖς καὶ συμπορευόμενος καὶ ἑαυτὸν ἀποκαλύψας ἀνέλπιστα, αὐτοῦ καὶ τούτους ὁδεύοντας προσενοθῆναι πεποίηκε, καὶ οὕτω πρὸς ἀλλήλους ἀποκαλύψαι τίνι τε λόγῳ τὰ τῆς πορείας πεποιήνται καὶ ὅποι τὰ τῆς ὁμῆς αὐτοῖς ἀφορᾷ. Ἐπεὶ δὲ τὰ τῆς βουλῆς αὐτῶν ἀπεργύμωνσαν ἕκαστος καὶ ὅθεν ἐξώρηγντο καὶ ὅπου παρεκινήθησαν, θεῖαν τινὰ καθ' ἑαυτοῦς τὴν τοιαύτην ὑπειληφότες συνέλευσιν, εὐθύμως ἔκτοτε μᾶλλον περὶ τὴν ἐπὶ ξένης διετέθησαν πάροδον. Καὶ δὴ τὰ τῆς προθέσεως αὐτῶν πρὸς μίαν σύμνοιαν συμβεβασάντων τῷ πρὸς ἀλλήλους συγκροτησῶν, μεγάλως πρὸς τὰ θλιβερὰ τῆς ξενιτείας καὶ αὐτὸν δὴ τὸν τῆς ὁδοιπορίας ὑπεστηρίζοντο κῆματον, πολλὰς μὲν ψυχὰς ὡς ἀπὸ πλάνης πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπιστρέφοντες, πολλοὺς δὲ καὶ τῆς τοῦ κόσμου ματαιότητος πρὸς τὴν κατὰ Θεὸν διαγωγὴν

1. Ἐν τῷ κώδικι κλ.

μεθιστώντες καὶ τῷ ζυγῷ Κυρίου ὑπεμβιδάζοντες, πολὺν δὲ καὶ φορητὸν ἀμαρτημάτων ἐξ ἀνθρώπων ἐν τῷ διεξιέσθαι παρσύροντες, τὰς καρδίας αὐτῶν ἐξ ἀπονοίας ἐπικαλύπτοντα καὶ πρὸς τὸ τῆς μετανοίας διαβλέψαι φῶς καθόλου παρεμποδίζοντα, καὶ ταῖς κατηχητικαῖς διεξόδοις τῶν παραινέσεων καὶ τοῖς τῶν λόγων ὀρημάσιν ἐκκαθαίροντες, οἳ τινες προχοαὶ ποταμῶν ἐκ διαφόρων ἀνχιδιδόμενοι βρύσεων, εἶτα πρὸς μίαν εἰσροὴν τὰ ἑαυτῶν ὀρημάματα συστρέφουσαι τε καὶ συνεισβάλλουσαι καὶ πάντα συρρετώδη χωρὸν ἀντιπίπτοντα τῷ ἀθρώπῳ τῆς προχοῆς ἐξανασπῶσαι καὶ συγκαθέλκουσαι καὶ τὸν τόπον τῆς ἐπικειμένης αὐτῷ σαρκίως ἀποκαθαίρουσαι. Ἐντεῦθεν πόλεις ἐκ πόλεων παρκειέθοντες καὶ χώρας ἀλλογλώσσους ἄλλας ἄλλοτε διοδοῦντες, Ἀλφειὸς τις ἦσαν τὴν τοῦ κόσμου θάλασσαν διατέμνοντες καὶ τῆς ἁλμῆς αὐτῆς μηδὲν τι μηδαμῶθεν παραδεχόμενοι, ἀλλ' εἰς ἐρυτοὺς συνάγοντες πάντοτε τὰ ἑαυτῶν διαθήματα καὶ ταύτης διασπῶζοντες ἀνεπίμικτα τῷ ἔρωτι τῆς πρὸς Θεὸν ἀγαπήσεως, ἣ καλῆπερ ζῶον (ὃ λέγεται) τῷ πυρὶ φυσικῶς πῶς ἀντιμαχόμενον, σύμπαντα κατασβεννύντες τὰ τῶν ἰσέξεων ὑπεκαλύματα τῇ ἀντιπαθείᾳ τῆς συνήθους ἐγκρατείας καὶ τῇ δυνάμει τῆς ἄνωθεν χάριτος· καὶ γὰρ εἶχον ὡς ἀληθῶς τὸν ὑπόθεν αὐτοῖς ἐπανήγοντα, τὸν δυσὶν ἢ τρισὶν ἐν τῷ αὐτοῦ συνελεγμένοις ὀνόματι συνεῖναι καθύποσχόμενοι¹, τοὺς ποδας μὲν αὐτῶν ὡσεὶ ἐλάφου καταρτιζόμενον, ὥστε παντοίας θηρευόντων παγίδος καὶ μηχανῆς ὑπερέκλεισθαι, καὶ πρὸς τὰ ὑψηλὰ τῆς ἀπαθείας καθίστασθαι, τὰς χεῖρας δὲ εἰς παράταξιν ἐκδιδάσκοντα, ὥστε τῇ σταυρικῇ αὐτῶν ἐκτάσει μυριόλεκτον ἐθρῶν κατατροποῦσθαι παράταξιν, ἕμωμόν τε τὴν ὁδὸν αὐτῶν πανταχοῦ κατευθύνοντα καὶ τὸ φῶς τῆς αὐτῶν ἀγγελικῆς² διαγωγῆς τῶν ἀνθρώπων πάντων ἐπίπροσθεν διὰ παντός αἰθριάζοντα.

§ 4. Μετὰ τὰς μακρὰς τοιγαροῦν ἐκείνας περιόδους, ἃς διενεγκεῖν αὐτοῖς ἐξεγένετο ἔρωτι τῆς μεγαλοπόλειος, τέλος καὶ ταύτην ἰδεῖν καταξιωθέντες καὶ τῶν μεγάλων ἐκείνων καμαῶτων ἀνέντες ἐπὶ μακρόν, εἶτα καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν θεάμασι τὸν ὄρθαλμὸν ἐπιτρέψαντες τοσοῦτον ὅσον καὶ τῇ ὕψει μικρόν τι χαρίσασθαι, τῷ Θεῷ μεγάλως καθωμολόγουν τὰς χάριτας, τό τε τῆς ὀδοιπορίας ἐπαχθῆς αὐτοῖς ἐκκουρίσαντι καὶ τὰ τῆς ἐρέσεως ἐκπληρώσαντι.

Ἐπει δὲ τῆς προτέρας ἀναμνησθῆναι βιοτῆς καὶ πάλιν ἐπῆλθεν αὐτοῖς, οὐκ ἐπὶ πλεον δῆπου ἠνέσχοντο ἀστικαῖς ἐνδιατρίβειν ἀναστροφαῖς, ἀλλ' ἡσυχὴ τὸ λείπον διανύσαι τῆς αὐτῶν ζωῆς ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν διεσκέψαντο. Ἐντὸς περὶ αὐτὴν που τὴν μεγαλόπολιν τὰς ἀσκητικὰς αὐτῶν ἐπαύλεις καταπῆξαι συμβουλευσάμενοι, ὑπὸ τῆς θείας χάριτος πρὸς τοῦτο πέντως συγκινηθέντες, καὶ μίας καὶ τῆς αὐτῆς γενομένης προθέσεως ἵνα καὶ Θεὸς ἐπὶ τούτοις μεγαλυνθῇ, καὶ οἱ ἐν αὐτῇ δὲ κατοικοῦντες, οἷς τισι καὶ μάλιστα μετῆν ἀρετῆς, ἐντεῦθεν πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ διαναστώσιν ἐκθυμότερως ἀντίληψιν. Διαδραμόντες τοιγαροῦν τὴν πόλιν ἀπασαν ἐπισκεπτικώτερον, καὶ πολλαχοῦ τῶν ταύτης μερῶν συνιδόντες θεσπέσιόν τι χρῆμα καθεστηκυῖαν αὐτὴν καὶ πρὸς ἡσυχίαν ἐπικαιρότατον, τὸ πρὸς δυσμὰς ἡλίου μέρος τῶν ἄλλων πάντων ταύτης προτετιμῆκασιν, ὃ γε δὴ τὸ χερσαῖον αὐτῆς περιτείχισμα ὑφ' ἑαυτὸ περιέκλειον, ἀγόμενοι μὲν αὐτὸ καὶ ὅπως εἶχε κάλλους καὶ θέσεως καὶ τῆς αὐτοῦθεν ἀπολαύσεως πᾶμπαν ἐνστερνωσάμενοι, πλέον δ' ὅτι πάσης ἀταραξίας καὶ γαλήνης πεπλήρωτο· τό τε γὰρ τεῖχος αὐτὸ ἐκατέρωθεν τῇ θαλάσῃ ἀποδιήρητο καὶ οἶον τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω ἀποτετείχιστο παρατάσεως ἐξ ἀρκτικῶν τε καὶ νοτίου κλίματος ὑπὸ ταύτης ἀσφαλιζόμενον, καὶ ὡς πῆρ τινι θριγγίῳ τῷ κτίσματι περιφράττον τὰ ἐνδοθεν, ὃ τε χωρὸς ἄπας ἐντὸς ἐπὶ μήκιστον ἐφαπλούμενος ὑλώδης ὅλος ὑπανεῖτο καὶ λάσιος, τῷ τε συνηρεφεί τῶν δένδρων εὐ μέλα συσκιαζόμενος καὶ οἶον ἐπιτερπέες τι προβεβλημένος καὶ χάριεν θέαμα, ἣ τε τῶν ὀρνίθων μελωδία ἐκ μετεώρου ταῖς κοιλάσι περιηγεῖτο ἡδύ τι καὶ μελιγρὸν τερετίζουσα, τὰ τε πέτηλα τῶν δένδρων ταῖς αὔραις μαλακόν τι καὶ προσηνές ἐκπεμπόμενα τὰς νύκτας περιελάλουν μέλος τι κοινὸν ὑποψιθυρίζοντα, καὶ ἦν ὅλως ἐρημικόν τι καὶ ἀθροῦσθητον καὶ ἀτεχνῶς τοιοῦτοις ἀνδράσιν ἀρμοδιώτατον, μόνοις τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ πρὸς τὸ κοιτάζεσθαι δεξιὸν καὶ τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ πρὸς κατασκήνωσιν ἀσφαλίστατον. Τούτου δὴ τοῦ μέρους καταβελθέντες ταῖς χάρισιν, αὐτοῦ που κατασκηνῶσαι καὶ τῆς προτέρας ἐπιληθῆναι διαγωγῆς ἰδιαζόντως ἕκαστος ἠρετίσαντο, ὡς στρουθὸς ἐρημικὸς διψῶντες τὴν ἀναχώρησιν καὶ τὸ κατὰ μόνος ἀποκρύφω τὰ τῆς ἡσυχίας μετέρχεσθαι. Τοιγάρτοι καὶ μηδὲν τι λαθόντες, μηδὲ τὰ πλείω φιλοπονήσαντες, ἀλλὰ τὴν αὐτόματον ὑποδύντες τοῦ τόπου δασύτητα καὶ ταύ-

1. Ματθ. 18, 20.

2. Ἐν τῷ κώδικι· ἀγγελικῆς. Ἠεβλ. σελ. 39.

την ἑαυτοῖς ὡς κελὶν σχεδίασαντες, ἰδιαιτῶς ἔκτοτε τοῖς τοῦ ἀγροῦ θηρίοις ἕκαστος εὐδόκησε συναυλιῆσθαι. Πλὴν οὐ μακρὴν ἀπ' ἀλλήλων τὰς διατριβὰς αὐτῶν ἀπετάξαντο, ἀλλ' ἀπὸ μετρίου τινὸς διαστήματος, ἅμα καὶ τὰ τῆς ἡσυχίας κρατύνοντες ἑαυτοῖς καὶ τὸ ἀκοινωνητον ὡς ἐπονείδιστον διαφεύγοντες. Ὁ μὲν, ὁ Πατάπιος, κατὰ τὸ ἀρκτικώτερον μέρος, ὡς πρὸς τῷ παραλίῳ τείχει τῶν Βλαχερνῶν¹. ὁ δέ, ὁ Ῥαβουλάς, κατὰ τὸ νοτιώτερον, πρὸς τῇ πόρτῃ τοῦ αὐτοῦ τείχους, ἧ περ ἐπώνυμον ἢ τοῦ ἀγίου Ῥωμανοῦ προσηγορία ἀποκεκλήρωται². ὁ δέ γε θεσπέσιος Βάρης κατὰ τὸ μέσον τῆς ἀπ' ἀλλήλων αὐτῶν διαστάσεως, οἷα σύνδειμον τῶν ἄκρων τὴν ἑαυτοῦ πηξάμενος κατασχῆνωσιν.

§ 5. Ὅσα τοίνυν τὸ ἀπὸ τοῦδε τῷ μεγάλῳ Παταπίῳ κατῴρωτο καὶ ὅσα γε νῶ μακαρίῳ Ῥαβουλᾷ διηγώνιστο, αἱ κατ' αὐτοὺς ἱστορίαι σαφέστατα διεγράφαζαν, προβεβλημένοι πᾶσι κατὰ τὸ πρόχειρον τοῖς γε βουλομένοις τὰ περὶ αὐτῶν διεξιέναι καὶ ἐκδιηγεῖσθαι³. Ὅσα δέ γε τῷ θεολήπτῳ κατεῖργαστο Βάρης καὶ ὅπως αὐτῷ τὰ κατὰ τὸν βίον πάντα διήνυστο, ἔνθεν ἔρῳ· ἐπειδὴ γε συγγραπῇ παραδοῦναι ὁσιὸν τε ἡμῖν ἔδοξε καὶ γνώμης (ὡς εἰκὸς) φιλοπάτορος, ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς τῷ τὸ δεσποτικὸν ἀργύριον καταχῶσαντι ὡς ἀμελεῖς τινες καὶ ἀγνώμονες τὴν καταδίκην συνυπεισέλθωμεν⁴. Ἐξ ὅτου τοίνυν ἑαυτῷ τὸν τόπον ἀπεμερίσαστο, ἐν ᾧ δῆτα καὶ ἐδοκίμασεν ἀπερίσπαστα τὰ τῆς ἀσκήσεως αὐτῷ ἐξῆκασθαι, ἕκτοτε μᾶλλον ὡς περ ἄρτι τῶν πόνων ἀρχόμενος, οὕτω πρὸς τὸ τῆς

ἀρετῆς παγκράτιον ἑαυτὸν καθῆκε μετὰ γενναίου φρονήματος γυμνὸν παντῶσπι τῆς ὕλης τοῦ κόσμου, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν τοῦ σώματος ἀναγκῶν ὡς μάλιστα ὑπερκειμένον, ὥστε πρὸς τὰς ἐχθρῶν συμπλοκάς, καθάπαξ εἶναι ἀπρεμπίδιστον, ἑτοιμὸν τε πρὸς τὸ καταπηδᾶν ἐν καιρῷ καὶ σθεναρῶς αὐτοῖς ἀντιτίθεσθαι· ἐγκρατείας μὲν γὰρ αὐτῷ τοσοῦτον ἐμέλησεν, ὡς κούρον αὐτῷ καθόλου λογίζεσθαι τὸ ἐβδοματικαίως ἀπονηστίζεσθαι, καὶ τοῦτο δὲ ἄρτω διαφέρειν μόνῳ καὶ ὕδατι, ἀγρυπνίας δὲ τοσοῦτον ἐξείγετο, ὡς ὅλας νύκτας ἀπύνοιας διαβιβάζειν, καὶ τοῦτο κατὰ συνέχειαν τῆ τῶν θείων ἐνομιῶν μελέτῃ φιλοπόνως ἐνασχολούμενος, κάτωθεν τε τῷ Θεῷ παριστάμενος καὶ τῇ τοιαύτῃ παραστάσει καὶ αὐτοῖς γε τοῖς ἀγγέλοις παραμιλλώμενος, προσευχῇ τε αὐτῷ ἀνένδοτος ἕκαστοτε διηγώνιστο, γονάτων κλίσις πάννουχος τε καὶ πανημέριος, ψαλμοὶ τοῖς χεῖλεσιν ὑπῆγοντο ἀκχτάπαστοι καὶ ἠΐνεσις Κυρίου συνετῶς αὐτῷ διὰ παντὸς κατὰ δίκνοιαν ἐπεμέλετο. Ἐνθεν τοι καὶ τὴν τῆς ψυχῆς λαμπάδα μέχρι πέρατος ἀκοίμητον ἑαυτῷ συντήρησε καὶ ἀξίαν τῆς εἰς τὸν νυμφῶνα τοῦ Δεσπότης συνεισελεύσεως, οἷα τινὶ ἐλαίῳ τῆ τῆς σαρκὸς χρησάμενος πιμελῆ, ἦν διὰ τῆς ἀνευδότητος σκληραγωγίας αὐτῷ καθ' ἑκάστην ἀπέθλιβε, τὸν λύγον τῆς καρδίας περιφέρων ὑποκακούμενον καὶ τὴν ὄσφον τῆς διανοίας διεζωσμένην ἕκαστοτε πρὸς τὸ τῶν ἀρετῶν φιλοπόνημα· ἐσπευδε γὰρ τῆ τῆς σαρκὸς κατατήξει τὴν ψυχὴν καθαρωτάτην ἐργάσασθαι, καὶ τὰ τοῦ νοῦς κινήματα πρὸς θείας καὶ Θεῷ προσοικειούσας ἐννοίας ἀναπετάνυσθαι. Ὅθεν καὶ πρὸς μίμησιν τῆς τοῦ θεοβίου βιοτῆς ἑαυτὸν ὡς εἶχε συνέτεινεν· ὡς γὰρ ἀρχέτυπὸν τι τὸν ἐκείνου βίον ἑαυτῷ ἐν οἷς ἐσπούδαζεν ὑπέθετο, τὴν γαστέρα μὲν ὡς δέσποιναν ἀποδιδράσκων δικηκτικῆν καὶ πρὸς τὸ τῆς ἐγκρατείας ὄρος ἀνατρέχων καὶ οἷον ἀποκρυπτόμενος, κἀντεῦθεν τὴν καταδρομὴν αὐτῆς καὶ βίαν διακρουόμενος, δάκρυσί τε καττιονῶν ὡς περὶ τισιν ὕδασι τὰ κατακυθέντα μέλη τοῦ σώματος καὶ τῷ πυρὶ τῆς θείας ἀγάπης πᾶσαν ἐξανάλισκων ἡδυπάθειαν, οὕτω τε τοὺς λειτουργοὺς τῆς αἰσχύνης, τοὺς μυσταροὺς λέγω δαίμονας, τῇ μαχαίρῃ τῆς χάριτος πεπαρηρσιασμένους κατασφάττων καὶ ἀπολλύς, τοῦ Βαπτιστοῦ δὲ παρὰ πόδας ἡγάπα παρέπεσθαι τῇ δικίτῃ καὶ τῇ γυμνοσῆτι, τῇ ἀποθέσει τῶν γῆινων καὶ τῷ κεινοφανεῖ τοῦ βίου καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων, τοὺς πόδας μὲν ἐτοιμαζόμενος ταῖς ὁδοῖς Κυρίου καθ' ἑκάστην

1. Ἡβλ. Συμεὼν Μαγίστρου βίον τοῦ ὁσίου Παταπίου ἐν Migne, Patrol. Gr. τ. 116, σ. 360· «ἀγνωστος δὲ τῇ Κωνσταντίνου ἐπιφροῖτῃ, καὶ πρὸς τῷ ἐν Βλαχερναις τείχει τὴν κατοικίαν θέμενος, ἑαυτῷ μόνῳ καὶ τῷ Θεῷ προσέχων ἦν, ξένος, ἔρημος, ἀμύητος τοῖς πολλοῖς καὶ ἀθέατος» κτλ.

2. Ἐκ τῆς μαρτυρίας ταύτης δυνατὸν νῦν νὰ προσδιορισθῇ καὶ ἡ θέσις τῆς μονῆς Ῥαβουλᾶ (ἀναφερομένης ἐν τοῖς Μηναίοις) ἀγνωστος τελοῦσα τοῖς τοπογράφοις τοῦ Βυζαντίου. Τὴν μονὴν δὲ ταύτην, λέγει ὁ Συναξαριστής, ἔκτισεν ὁ Ῥαβουλάς τῆ συνεργείᾳ τοῦ αυτοκράτορος Ἀναστασίου τοῦ Δικίου. Ἰδε Νικοδήμου, Συναξ. τ. Α', σ. 466, ἐκδ. Φιλαδελφείας.

3. Κατὰ Συμεῶνα τὸν Μάγιστρον καὶ Μεταφράστην ὁ Πατάπιος ἐτάφη ἐν τῇ μονῇ τοῦ Προδρόμου, ἀναμφιβόλως δὲ ἐν τῇ τῆς Πέτρας καλουμένῃ. «Τὸ δὲ ἀσκητικὸν αὐτοῦ καὶ ἱερὸν λείψανον, χερσὶν ὁσίοις περισταλὲν, ὁ ἱερὸς τοῦ Προδρόμου λαμβάνει νάος». Migne, Patrol. Gr. τ. 116, σ. 368.

4. Ματθ. 25, 18.

ἐγκατευθύνεσθαι, τῷ δὲ γε ποταμῷ καταβα-
πτίζων τῆς κατανύξεως οἷά περ ἐγίδνης γεν-
ήματα τὰ τῆς καρδίας διανοήματα, εἰ πέρ-
νποτε πρὸς ἔρημον τῶν παθῶν αὐτομολῆσαι
προεἶλοντο· οὕτω τε τὸν σπῖλον ἀποπλύνων τῆς
ματαιότητος καὶ μεταδιδάσκων τὴν καθαρότη-
τα καὶ τὴν πρὸς τὸ θεῖον ἐπιστροφήν, τὴν ψυ-
χὴν αἰεὶ κατελεύκαινε καὶ νόμφην καθαρὰν τῷ
καθαρῷ νομίῳ διόλου ἐμφανίζεσθαι παρεσκεύα-
ζε πασῶν κηλίδων ἀπηλλαγμένην, ἧς τὰ πάθη
ἀποκουίσκουσιν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἐς τοσοῦτον
προσταλαίπωρεῖσθαι τοῖς πόνους διηνεκῶς ἐαυ-
τὸν ἐξεπαίδευσεν, ὡς μηδὲ βαρῦ τι τὸ παράπαν
τοῦτο λογιζέσθαι, ἀλλ' οἷον ἐντρύφημα ἐξ οὗ,
καθ' ἕπερ τινὰς θήρας πολυμῶρφους, τὰ ποικίλως
ἄλλοτε ἄλλως ἀγριαίνοντα τοῦ σώματος πάθη
παντελῶς καθυπέταξεν, οἷά τισιν ἐπωδαῖς τοῖς
λογίοις τοῦ Πνεύματος διηνεκῶς ἀποχωρῶμενος.
Ἐντεῦθεν βασιλέα ἐαυτὸν ὡς ἀληθῶς ἀπειργά-
σατο τῷ τοῦ νοῦς ἡγεμονικῷ, θηρίων πάντων
αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν σὺν αὐθεντικῇ δεσπό-
ζοντα, μὴ μὲν τοι παραζηλοῦντα τῇ χαυνότητι
τὸν πρωτόπλαστον ὡς ἐκ ταύτης ἀποβαλέσθαι
τὴν ἀρχικὴν ἐξουσίαν, ἣν ἄνωθεν ὁ Δημιουργὸς
τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἀπεχαρίσατο, ἀλλὰ
δήπου καὶ αὐτοὺς τοὺς δερματίνους χιτῶνας,
οὓς τῷ ἀρχεγονῷ παραπτῶματι πάντες ἀνθρω-
ποι ἀμφιένυσθαι κατεκρίθημεν ἀβαρῶς ἀποξέ-
σαντα, ἰμῆτιον δὲ σωτηρίου διὰ τῆς ἐντελοῦς
ἀπαθείας ἐαυτῷ καθυρῆσαντα· ὅλως γὰρ ἐςχυ-
ρῶσθαι (κατὰ Παῦλον)¹ τῷ κόσμῳ ἐσπούδαζε
καὶ σκευὸς ἐκλογῆς² καὶ τῆς ὑποδοχῆς τοῦ
Πνεύματος ἄξιον ἐαυτὸν καταστήσασθαι δι' ἀ-
γιωσύνης καὶ καθαρότητος· καὶ γὰρ μελέτην
αἰεὶ θανάτου τὸν βίον ποιούμενος, δακρύων ἐπι-
ροῇ καταπαρέχειν ἐαυτὸν διηνεκῶς οὐκ ἐπαύε-
το, ὅλην τὴν ἡμέραν θανατῶν διὰ τὸν Κύριον
προαιρούμενος³· ὡς περ γὰρ τινι μνήματι τῷ
σώματι ὤπετο ἐγχεκλείσθαι, καὶ διὰ τοῦτο θρή-
νοις ἐαυτὸν ὡσεὶ νεκρὸν ὠλοφύρετο. Ὅθεν πᾶν
ποθητὸν ἦν αὐτῷ ἐντεῦθεν ἀναλῦσαι καὶ σὺν
Χριστῷ εἶναι (κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον⁴), οὐ
δὴ χάριν καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν οὐδαμῶς οὐ-
δέποτε ἐπεποιήτο, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν τοῦ
σώματος ἀναγκῶν ὑψηλότερος πάντοτε κατε-
φαίνετο τοσοῦτον, ὡς καὶ τὸν ἀνθρωπὸν αὐ-
τοῦ ἐσθίειν ἐπιλανθάνεσθαι· καὶ γὰρ τὸν

τοῦ Θεοῦ πόθον ὡς ἐπ' ἀγαθῇ τινι αὐλακί-
τῃ ἐαυτοῦ ψυχῇ ἐναρθεθέντα ὑποδεξάμενος καὶ
ταῖς συνεχέσει τῶν προσευχῶν ἐπικλύσεισι κα-
ταρδεύσας αὐτὴν καὶ καταπιάνας, τὸν τῆς ἀ-
ρετῆς ἐκφύειν ἄσταχυν ἐξ αὐτῆς ἐκταστεινόντα
παρεσκεύασεν, ἐξ οὗ τὸν ἄρτον τὸν ζωτικὸν
ἐπορίζετο, τὸν τὰς ψυχὰς διατρέποντα, τὴν τοῦ
θεοῦ λέγω Πνεύματος δύναμιν· καὶ τούτου τῇ
δαψιλῇ χορηγίᾳ ἐπὶ μακρῶν ἡμερῶν παρατᾶσει
τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν ὑπεστήριξεν, ὡς μηδ' ἐν
τούτῳ τῷ μέρει ἀποπίπτειν παρά πολὺ τῆς
περὶ τὸ ἐγκρατὲς τοῦ μεγάλου Μωσέως ἀκρό-
τητος. Ὅθεν τὴν τῶν παθῶν θάλασσαν τῇ
βακτηρίᾳ διατμήξας τῆς καθαρότητος, καὶ διε-
ξιῶν ἀσφαλέστατα, καὶ τὴν τῶν διωκόντων κα-
κομήχανον φάλαγγα μηδὲν τι τῆς καταδρομῆς
αὐτῶν παραχωρήσας ἀπόνασθαι, ἀλλὰ τῷ βυθῷ
τῆς ἐαυτῶν κακίας ἐναποπνιγῆναι παρεσκεύα-
σας πρὸς τὴν τῆς ἀπαθείας ἐξελήλυθεν ἔρημον,
κἀκείθεν πρὸς ὄρος θεῶν θεωριῶν ἐαυτὸν ἀνα-
τείνας καὶ πρὸς τὴν γνοφῶδῃ τῆς ἀπορρήτου
γνώσεως ὑπεισιῶν κρυψιότητι, τὰς θείας ἐμ-
φάσεις ἀκραιφνεῖς ἐκείθεν ἐδέχετο· καὶ καθα-
ρώτατον ἔσοπτρον τῶν θεϊκῶν γενόμενος ἐπι-
λάμψεων, γνωστῶς προσομιλεῖν τῷ Θεῷ κα-
τηξίωτο, τῷ τοὺς οἰκείους γινώσκοντι καὶ ὑπὸ
τῶν οἰκείων καταξιοῦντι γινώσκεισθαι. Πολλὰ-
κις γὰρ ταῖς θεαῖς θεωρίαις ἀναιτιμολόγητος κά-
τωθεν καὶ ὡς ἐν ἐκστάσει γινόμενος, εἶτα καὶ
αὐτοὺς τοὺς οὐρανοὺς τῷ νοῖ διερχόμενος, ἔνδον
τε εἰσῆρχετο νοερῶς καὶ τοῖς ἐκεῖσε θεοῖς λει-
τουργοῖς τῷ τῶν ὅλων Δεσπότη συμπροσεκύνει
καὶ συνεδοξάζεν· ἔδει γὰρ τὸν οὕτω τὰ καθ'
ἐαυτὸν τοιούτοις θεοῖς ἀνδράσι καθ' ἐκἄστην
πρακτιθέμενον, καὶ τῶν ἴσων πάντως κατα-
ξιοῦσθαι θεοπιτῶν, ὅλον ἐαυτὸν ἤδη διὰ τῆς
ἐπιπόνου διαγωγῆς καταθύσαντα καὶ ὑπὸ τὴν
σκηνὴν τῆς ἀβραμιαίας αὐτοῦ ψυχῆς τὴν τριᾶδα
ξαναγωγῆσαντα.

§ 6. Οὕτω τοιγαροῦν κατ' ἔχονος τῶν ῥηθέν-
των θεῶν ἀνδρῶν ἐπιποθήσας πορεύεσθαι, ἐξαι-
ρέτως δὲ ἐαυτὸν ἐπιτρέψας τοῦ Βαπτιστοῦ τῷ
βίῳ παρέπεσθαι, καὶ ὅλως τῆς πρὸς αὐτὸν σορ-
γῆς ἐξεχόμενος, σύμβολόν τι καὶ τῆς ἐκείνου
πρὸς αὐτὸν διαθέσεως αἰσθητῶς ἰδεῖν κατηξίω-
το· κατὰ γὰρ τὸ ἀγροτικὸν ἐκεῖνο μέρος καθ' ὃ
τὰ τῆς ἡσυχίας ἐαυτῷ ἀπεκλήρωσε, τὰς
συνήθειαις ἐαυτῷ ποιούμενος περιστροφάς τε
καὶ περιαγωγάς, ἐπεὶ ποτε δόξαν αὐτῷ περὶ
τὸν τόπον εἰσέβαλε πολὺπραγμον ἕτερον,
καὶ πρὸς τὸ τῆς ὕλης χωρήσας βαθύτερον τὰ
κατὰ τὸν τόπον διηρευνᾶτο, ἀθρόον κτίσματι

1. Πρὸς Γαλάτας 6, 14.
2. Πράξ. 9, 15.
3. Πρὸς Ῥωμ. 8, 36. Κορινθ. 1, 4, 9. Κορινθ. 2, 4, 11. 11, 23.
4. Πρὸς Φιλιππησ. 1, 23.

έντυγχάνει παλαισιότατω, ἕπερ ἢ συνέχεια τῆς τοῦ ἀγροῦ δασύτητος τέλεον συνεκάλυπτε. Τὰ γοῦν τῆς ὕλης ὡς ἐνῆν διασχῶν καὶ φιλοπονωτέρῃ περι τὸν τόπον ἀνακαθάρσει χρῆσάμενος, ναὸν εὕρισκει παλαιότατον ἐπὶ τῷ τοῦ Βαπτιστοῦ καθιδρυμένον ὀνόματι, ξηστοῦ λίθου καὶ ὀπτῆς πλίνθου πεποιημένον, θαυμασίω τι χρέμα καὶ οἶκον ὡς ἀληθῶς προσευχῆς. Τῷ ἀπροόπτῳ τοίνυν τοῦ πράγματος χάριν τῷ Θεῷ τὴν προσήκουσαν καταθείς, ἐν αὐτῷ τε καταμένειν καὶ τὰ τῆς προσευχῆς ἀποτελεῖν ἐντεῦθεν διανοήσατο. Τοῦτο δειγμα τῆς πρὸς αὐτὸν τοῦ Βαπτιστοῦ σχέσεως ἐλογίσαστο· ἐγνώριστο γὰρ ἐντεῦθεν τῷ μακαρίῳ ὅπως ἔχει γνώμης τὰ γε περὶ αὐτὸν καὶ ὅπως κοινωνῶν αὐτῷ καὶ τοῖς ἐν οὐρανῶσι ἀραβωνίζετα συσκηνώσεως, ἅμα καὶ παρὰ ψυχὴν αὐτῷ οὐ μετρίαν αὐτόθεν ὑποτιθέμενος αἰθρίως ταλαίπωροῦντι, ἴν' ἔχοι τὰς ἐκ τῶν ἀέρων προσβολὰς ὑπὸ τὴν θείαν ταύτην σκηνὴν ἐσθ' ὅτε μικρὸν ἀποκρούεσθαι. Ἦν τοίνυν ὡσεὶ ἐλαία (ψαλμικῶς εἰπεῖν)¹ ἐν οἴκῳ Κυρίου κατάκαρπος, τῷ τῆς χάριτος ἐλαίῳ καθ' ἐκαστὴν ἰλαρυνόμενος, μόνῳ μέντοι τῷ εἰδίῳ τὰ κρύφια κηροῦσθαι διὰ παντὸς ἐφιέμενος. Πλὴν ἀλλ' οὐκ ἦν ἐν ἀγρῷ κρυπτόμενον θησαυρὸν ἐπὶ πλέον ἀγνοεῖσθαι καὶ κρύπτεσθαι, οὐδὲ τὸν πολῦτιμον μαργαρίτην ἐπὶ πολὺ λαυθάνειν καὶ οἶον ὑπὸ γωνίαν παρερρίφθαι καὶ συγκαλύπτεσθαι, ἀλλ' ἐμφανῆ ποτε γενέσθαι καὶ δι' αὐτοῦ μεγαλυθῆναι τὸν τῶν θαυμασίων Θεόν. Ἀλλὰ προσεκτέον τῷ διηγήματι, ἔχει γὰρ τι καὶ χέριεν σὺν τῷ παρὰδόξῳ τοῦ θύματος. — Θεραπευταὶ τινες πρὸς θῆραν ἐξιόντες κατὰ τὸ σύνθητες, οἱ τὰς βασιλείους εἰώθασι παρὶζόμενοι αὐλαίς, ὡς πρὸς μηδὲν ἕτερον τὰ τῆς σφετέρως τέχνης ἐπιδεικνύμενοι, μήτε μὴν τὰ τῆς ὑπηρεσίας ἀποτινύντες ἄλλως τοῖς βασιλεῦσιν ἢ πρὸς θῆραν ἐξιούσι, τεταγμένοις τούτοις ἐκπορεύεσθαι θηριομάχους κύνας ἐφέλκοντες καὶ ἰχνηλάτας περιακκίζοντες σκύλακας. Οὗτοι ποτὲ τὸν τόπον καταλαβόντες καὶ τὴν τῆς ὕλης ὑποδύντες δασύτητα, καθὰ γε καὶ ποιεῖν αὐτοῖς σύνθητες, τὸν τε ναὸν κεκαθαρμένον τῆς αὐτόθι ὕλης καταλαμβάνουσι καὶ τὸν ὄσιον ἐν αὐτῷ προσευχόμενον. Θάμβος οὖν εἰσῆλθεν αὐτοῖς τῷ ἀθρόῳ τοῦ πράγματος, καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοῦς τοῦτο πείσεσθαι, πολλάκις μὲν τὸν τόπον διαδραμόντες, πολλάκις δὲ τὴν ὕλην ἀνερευνήσαντες, καὶ πολλὰς μὲν θήρας αὐτῆς ἐκκομισαμένους, μηδέποτε δὲ τοιοῦτω περιτυχόντες

θεάματι. Καταμηνύουσιν οὖν αὐτίκα τοῦτο τῷ βασιλεῖ ἐκείνῳ που δι' ὑπεύοντι καὶ γὰρ ἔτι περὶ τὸν ἀγρὸν τὸ τηνικᾶδε δικαιοσύμενος καὶ γυμνασίῳ μὲν χάριν, οὐχ ἴκιστα δὲ καὶ τοῦ μακρόν τι ἀνεθῆναι τῶν τῆς βασιλείας ὀχλήσεων. Τοῦτο τοιγαροῦν ἀκούσας ὁ βασιλεὺς, εἶτα καὶ ὑπολογισάμενος ὡς πολλὰ γὰρ τῆς γῆς εἰσὶν ἀνθρώποι ὄλους ἑαυτοῦς τῷ Κυρίῳ ἀνατιθέμενοι, θεάσασθαι τὸν ὄσιον ἡρετίσαστο ὥστε καὶ ὀμιλίαι αὐτῷ γε συμμετασχέειν ὁ δὲ, καὶ γὰρ ἦν διαταραχθεὶς, ὡς τῷ πολυρῶν τῶν σκυλάκων τερᾶν τὴν ἀκοὴν καταβουβηθεὶς, οἷς κυκλόθεν περιεστοίχιστο, μικρόν τι τῆς προσευχῆς ὑπενδύς καὶ τοῦ ναοῦ λεληθότως προκύψας ἐκ τινος κυρίας ἀπόψεως, καὶ τὴν ἑνεδρὰν ἤδη συνείς πρὸς τὸ φυγεῖν ἐπέτρεψεν ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους ὡς εἶχε διαλαθεῖν· καὶ κἄν κατώρθωσε τοῦτο, εἰ μὴ κύκλωθεν ἦσαν οἱ κνηγῆται παρκαθῆμενοι καὶ τὴν τοῦ βασιλέως ἐκδεχόμενοι παρουσίαν. Ὡς οὖν τὸ παρ' αὐτῶν ὁ ὄσιος ἤκουσεν, ἤδη δὲ καὶ τὸ δυσέρικτον συνῆκε τοῦ πράγματος, διαδράναι γὰρ ἔκτοτε οὐχ οἷός τε ἦν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ βασιλέως ἐνδραμῖαν ἔγνω ὅσον ἤδη ἐγγίζουσιν, τὰ μὲν τῆς φυγῆς ἐντεῦθεν ἤδη παρῆκε, κἄν οὐχ ἐκῶν, παρῆκε δ' ὅμως· περὶ δὲ γε τὴν ὑπαντὴν οὐκ ἀνευμένως τις ἐφάνη, οὐδ' ἀμελής, οὐδ' οἶον ἀδακῆς τοῦ καθήκοντος, ἀλλ' οἷς εἶχε δεξιώτασθαι τὸν ἀνακτα διεσκέψατο καὶ τὸ προσήκον αὐτῷ σέβας μετ' εὐλαθείας ἀφοσιώσασθαι. Τί γοῦν ποιεῖ; θυμιάματι τοῦτον προὔπαντῃ, προὔπαντῃ δὲ οὕτως. Σπουδαιότατα τῷ περὶ γίῳ τοῦ ῥακῶδους μανθῶου, ὃν τηνικαῦτα ἡμφίεστο, ὅσα γε καὶ πυρεῖω χρῆσάμενος, ἀνθρακῆς τε ἀνέψας ἐν αὐτῷ καὶ θυμιάμα ἐπιθείς, (ὦ τῶν θαυμασίων σου, Κύριε!) οὕτω τὸν βασιλέα προὔπαντῃ καὶ δεξιούται τῇ εὐωδίᾳ τοῦ θυμιάματος ἐπὶ ὥρας μακρὰς διαστήματα, μήτε τῶν ἀνθράκων ὑπομαρνανθέντων, ἀλλὰ τὸ πρὸς τὴν καῦσιν ἐνεργῆς ἐπιδεικνυμένων ὡς μάλιστα καὶ τὴν ὄσμην ἀναδιδόντων τοῦ θυμιάματος καὶ πάντα τὸν ἀέρα καταπλησάντων τῷ συντόνῳ τῆς ἐκπυρώσεως, μήτε τοῦ ῥακῶδους ἐκείνου μέρους μικρόν τι κἄν λωβηθέντος ἐκ τῆς τοιαύτης τῶν ἀνθράκων ἐκκαύσεως, ἀλλ' ὡς στεγανῶς τινος σώματος τὴν τε φύσιν αὐτοῦ ἀβλαβῆ διασώζοντος, ἅμα δὲ καὶ συντηροῦντος ἐπὶ τοσοῦτον ἀκατασβέστους τοὺς ἀνθράκας.

§ 7. Τοῦτο οὐκ ἐπιδείξεως χάριν τῷ μακαρίῳ τεθαυματουργηται (πῶς γὰρ ἂν ποτε καὶ ἠνέσχετο τοῦτο, ὅς διὰ παντὸς ἀπέκρυπτεν

1. Ψαλμ. 51, 10.

ἑαυτὸν καὶ λανθάνειν ἐσπούδαζεν;), ἀλλ' ἀπλό-
τητι ψυχῆς καὶ συνηθεῖς λιτότητος β[ίου]
συνέζη διηλεκτῶς, ἢ καὶ ἄλλως θείας ἐπινοίας
συγκινησάσης αὐτόν, ὃ καὶ μᾶλλον προσέειπαι
ἄξιον, ἐν' ὃ κεκρυμμένος ἔκεισε φανερωθῆ ἠ-
σαυρὸς καὶ Θεὸς δοξασθῆ, ὃ θεοὺς ἀποτελῶν
τοὺς ὀλοτρόπως αὐτῷ προσανέχοντας. Τοῦτο
τὸν βασιλέα κατέπληξε καὶ πάντας, ὅσοι τῇ
βασιλείῳ τότε περιωπῇ παρέτυχον παρεπόμε-
νοι, καὶ τὸν τῶν θυμωσίων Θεὸν ἐμεγάλυνον
καὶ Θεοῦ ὄντως ἄνθρωπον τὸν ὅσιον ἀνηγό-
ρευον. Τοῦτον ὁ βασιλεὺς πολλὰς ἐσπούδασεν
ἔκτοτε ταῖς χάρισιν ἀντιδεξιώσασθαι καὶ με-
γάλαις καὶ βασιλεῖ πρεπούσαις δωρεαῖς τὸ
λειτούργημα καταθεῖναι τῆς ὀφειλῆς, ὡς τάχα
οἰκειώσασθαι τὸν μέγαν ἐκ τούτου διασκοπού-
μενος καὶ τῶν εὐχῶν αὐτοῦ γνησιωτέρως ἀπό-
νασθαι· διὸ καὶ πολλὰς πρὸς αὐτὸν ἐχρήτο
ταῖς παρακλήσεσιν ἄξιων εἴ τι ἄρα καὶ βούλοιο
καθυποθέσθαι αὐτῷ καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν ἀπαι-
τεῖν· ὃ δέ, καὶ γὰρ ἦν τῶν τῆδε πάντων ἀ-
πορραγεῖς ἐκ μακροῦ καὶ οὐδὲν τῶν γνήτων
πρὸς ἑαυτὸν λογιζόμενος, οἷα κόσμου καὶ τῶν
κατ' αὐτὸν ἐκ νεαζούσης ἡλικίας παντάπασι
ἀποσχόμενος, οὐδ' ἐπινεύσαι τὴν ἀρχὴν πρὸς
τάς τοῦ βασιλέως ἀξιώσεις ἠέσχετο, οἶονεί τι-
να κολύβωσιν ἐντεῦθεν τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀπο-
κειμένων αὐτῷ ἀγαθῶν ὑφορώμενος. Πλὴν ὡς
κατώδυνον αὐτὸν ἑώρα καὶ λίαν ἐπὶ τῷ πράγ-
ματι περιαλγυνόμενον, τοῦτο μὲν καὶ τὸ περι-
παθὲς αὐτοῦ ἐξιώμενος ὡς πληροῦν αὐτὸν ἤδη
περὶ τὴν τῆς ἀξιώσεως συγκατάρθαι, τοῦτο
δὲ καὶ συντηρεῖσθαι πάλιν ἐαυτῷ τὰ τῆς ἡσυ-
χίας ἀπαρεμπίδιστα προμηθεύμενος, τεμνάχιον¹
τι τοῦ ἀγροῦ κατὰ τὸν τόπον ἐν ᾧ περ εὔροιο
ἐξασκούμενος, οὐ πλέον ἢ μοδιαίας γῆς διασώ-
ζον περιμέτρον, ἀποδοθῆναι οἱ² παρ' αὐτοῦ δῆ-
τα τοῦ ἀνακτος ἐζητήσατο, καὶ τοῦτο ἵνα
(φησὶ) μὴ τὰ τῆς εὐχῆς αὐτῷ ποτε παρὰ τῶν
θηρευτῶν διακόποιτο. Τοῦτο ὁ βασιλεὺς ἐκ-
θύμως τε παρατυτῆκα προσήκατο καὶ σφραγίδι
τῇ συνήθει τὴν τοικύτην δωρεάν ἡσφαλίσατο,

μεγάλην τῷ μακαρίῳ τὴν χάριν ὁμολογῶν καὶ
τούτου γε ἔνεκεν, ὅτι μὴ διαπεσεῖν κατὰ τὸ
παντελὲς τῆς ἀξιώσεως ἐγένετο· ὃς δὴ τόπος
ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ἐκκαθαρθεῖς καὶ πρὸς
ἀσκουμένων κατασκλήνωσιν, τὴν τοῦ
Μοδίου ὅμως προσηγορίαν οὐκ ἀπεβόλετο, ἀπὸ
συχνῶν τῶν χρόνων καὶ μακροτάτης συνηθείας
ταύτην οἰκειωσάμενος. Τοῦτο τὸ θαῦμα πολ-
λοὺς μὲν τῶν ἐν τέλει, πολλοὺς δὲ δῆτα καὶ
τῶν τοῦ βήματος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα
ἐπὶ τὸν κρείττω βίον ὀλοσχερῶς ὑπηγάγετο,
καὶ πολλ[οὺς] ἀφελῶς πᾶν διαζώντας, ὡς τὸν
ὑγρὸν καὶ διακεχυμένον βίον ἀμερίμως μετα-
διώκοντας, ἐν εὐλαθεῖ καὶ προσεκτικωτέρῃ
διαγωγῇ διαβιώναι μεταπεποίηκε πρὸς τὸ εὐ-
παρησίαστον ἀπιδόντας τοῦ μᾶκρος καὶ κρι-
νοντῆς γε καθ' ἑαυτούς, ὅπως οἱ κατὰ Θεὸν
ζῶντες οὐδὲ τοῖς ἀνεφίκοις ἐπιχειρεῖν ἐν-
δοιχ[οντες].

§ 8. Ὁ οὖν οὕτως ἐκ [προτέ]ρου τοιαύτην
ἐπιδειχόμενος δύναμιν, δῆλος ἂν εἴη πάντως
θυμῶν χάριτος μετασχών, κἂν ὅτι μάλι-
στα τὴν ἐξ ἀνθρώπων φήμην διακρουόμενος
ἐπιδεικνυσθαι οὐκ ἐβούλετο, ὅπου γε καὶ τοῦτο
δὴ τὸ προχείρωσ καὶ οἶον ἐξ ἐπιπέδου γενομέ-
νον οὐκ ἐπιδείξεως χάριν, ἀλλὰ θεῖα τι τῆς
[ἄνω]θεν προνοίας ῥοπή, καθάπου δὴ καὶ προ-
λέλεκται, καταπραχθῆναι παρακεχώρηται. Τί
πλέον ἐρεῖ τις τοὺς ἀνθρακας ἀπενέγκασθαι,
οὓς ὁ μέγας ἐν ἀρεταῖς Θεοδόσιος ἐν ἐρήμοις
περιῶν ἐσβεννυμένους ἔφερε ταῖς χερσὶ, τὴν ἀ-
θροάν ἄναψιν αὐτῶν εὐδοκίαν θεῖαν τεκμηριώ-
σας ἐν ἐαυτῷ καὶ σημείον ἀδελῆς τῆς ἐκεῖ που
συστησομένης ττηνικαῦτα λαύρας οἰωνισάμενος;
Τί δ' ἐκείνους τοὺς ἀνθρακας, οὓς ὁ περιώνυμος
ἐν θυμῶσιν, ὃ τῆς Ἀκραγαγντίνων λέγω Γρη-
γόριος, ὑπὸ τὸ οἰκτεῖον ἀνελόμενος ἄμφιον καὶ
θυμιάσας κατὰ τὸν τόπον, ἐν ᾧ τὰ μῆμισα
ἐκεῖνα ξύλα τὸν ποταμὸν διαζεύξαντα ἀπλωτον
ἀπειργάσαντο, ἐκεῖθεν ἀνελευσθῆναι ταῦτα
κουφύτατα παρεσκεύασε, φιλόανθρωπόν τι καὶ
συμπαθὲς ἐπινεύσας τοῖς ἐπ' ἀναγκαίαις χρεῖαις
τὸν αὐτὸν εἰωθόσι διαπλεῖν ποταμὸν, συμφορὰν
δὲ ποιοῦμένους τὸ ττηνικαῦτα τῶν ξύλων. . . .

1. Ἐν τῷ κώδιξι· τεμνάχιον.

2. Ὁ κώδιξ· ἀποδοθῆναι οἱ.

(ἔλλείπει).

ΦΙΛΟΘΕΟΥ ΣΗΛΥΒΡΙΑΣ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΕΩΑΣ.

Καταχωρίζεται ἐνταῦθα βιογράφημα Μακαρίου μοναχοῦ συμβάλλον πῶς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἸΔ' ἑκατονταετηρίδος καὶ ἰδίᾳ εἰς τοπογραφικὰς μελέτας περὶ Κωνσταντινουπόλεως. Συγγραφεὺς τούτου ἀναγράφεται Φιλόθεος ὁ Σηλυβρίας, οὗ γινώσκεται καὶ λόγος εἰς τὸν ἅγιον Ἀγαθόνικον ἐκδοθεὶς τὸ πρῶτον ὑπὸ Mingarelli ἐν Codic. Graec. Naniæ. σ. 531 κ. ε. καὶ εἶτα ὑπὸ Migne ἐν Patrolog. Graec. τ. 154, σ. 1229—1240. Ὁ βιογραφούμενος ὑπ' αὐτοῦ ὄσιος Μακάριος ἀγνοεῖται ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς Ἐκκλησίας, τὸ δὲ σπουδαιότερον, ὅτι οὐδὲ ἀπλουστάτη αὐτοῦ μνήσις εὑρηται ἐν τοῖς βυζαντινοῖς χρονογράφοις· ἤχημαζε δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΓ' καὶ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τῆς ἸΔ' ἑκατονταετηρίδος. Ἀλλὰ καὶ τοῦ συγγραφέως Φιλοθέου Σηλυβρίας ἡ χρονολογία ἀγνοεῖται ὀριστικῶς, ὃ δὲ Migne (ἐνθ. ἀνωτ.) μετ' ἀμφιβολίας κατατάσσει αὐτὸν ἐν τοῖς συγγραφεῦσι τοῦ ἸΔ' αἰῶνος, καίτοι ἐγγράφον τι ἀναγινωσκόμενον ἐν τοῖς παρὰ Miklosich καὶ Müller πατριαρχικοῖς ἐγγράφοις δηλοῖ περιφανῶς, ὅτι ὡς μητροπολίτης Σηλυβρίας ἤχημαζε μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1365—1367. Ἴδε Act. Patriarch. τ. II, σ. 490. Τὸ δὲ παρὸν βιογράφημα καθίστησι νῦν πρῶτον γνωστόν, ὅτι γεννηθεὶς ἐν Δακιβύζη τῆς Βιθυνίας ἐκ πατρὸς ἱερέως, Χαριτωνύμου ὀνομαζομένου, ἐκλήθη Φιλῆμων, μετὰ δὲ τὴν ἀποβίωσιν τούτου, πεντεκαίδεκαέτης ἡδὴ ὢν, παραγενόμενος πρὸς τὸν ἑαυτοῦ θεῖον Σάββαν (§ 15), τὸν μαθητὴν τοῦ ὁσίου Γρηγορίου, ἐδιδάχθη πρῶτον τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν ἐν μουσεῖῳ τινὶ καὶ ὕστερον ἀποκαρεῖς μοναχὸς μετωνομάσθη Φιλόθεος. Σημειούσθω δὲ ὅτι ἡ συγγραφὴ τοῦ αὐτοῦ, ἡ ἀποπνεύουσα καὶ κλασικῆς μαθήσεως, ἀναγινώσκειται τὴν σήμερον ἐν μοναδικῷ κώδικι (διστήλῳ) ἀποκειμένῳ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς κατὰ Χάλκην μονῆς τῆς Θεοτόκου ὑπ' ἀριθ. 53· περιγραφή δὲ τούτου γενήσεται ἐν τῷ οἰκείῳ καταλόγῳ.

ΛΟΓΟΣ I ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΣΙΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΗΜΩΝ ΜΑΚΑΡΙΟΝ

τὸν πρότερον μὲν ἐν Ἐώᾳ, ὕστερον δὲ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν μοῆν τοῦ Καλλίου ἀσκήσαντα.

§ 1. Πολλῶν ὄντων καὶ μεγάλων τῶν κατὰ Θεὸν πολιτευσασμένων, καὶ οὐ μόνον οὐδ' εἰκόσσι ῥαχίων οὐδ' ἀριθμηθῆναι δυνατῶν, τοὺς πλείους ὅμως καὶ ἀμείνους τούτων ὁ μακρὸς αἰὼν φέρων τοῖς εὐσεβέσιν ἐγνώρισε. Μυρίων

τοιγαροῦν ὁμοίως καὶ τῶν ἀρετῶν οὐσῶν, διαφόρων καὶ οὐ δυνατῶν ὡς μέλιστ' εὐχερῶς κατορθωθῆναι μηδ' ἀριθμηθῆναι, εἰ γε πᾶς τις ἀπάσας ταύτας ἄκρως κατορθώσῃ, πῶς οὐκ ἂν ἐπαίνοιο εἰς ἄξιος παντὸς τυγχάνειν παρὰ πάντων; Τῶν τοίνυν οὕτω πᾶσας ἄκρως κατορθωκότων τὰς ἀρετὰς εἰς ἔστι καὶ ὁ νῦν ἡμῖν

1. Ἐν τῷ κώδικι «Τοῦ αὐτοῦ λόγος» κτλ.

προσθεθείς εἰς εὐφημίαν, ὁ θεοῦς φημι Μακάριος, οὐ μόνον οὐδ' ὅπως τιοῦν τῆς τῶν παλαιῶν ἐκείνων ἀνδρῶν λειπούμενος ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ μάλιστα¹ ἐκείνοις ἰσοῦμενος. Ταῖς τούτου τοιγαροῦν πράξεις ἐμοὶ νῦν ἐπιβαλεῖν πειρωμένῳ, ὀκνεῖν καὶ δεδιέναι τὸ μέγεθος ἐμποιεῖ καὶ τὴν ἐγχείρησιν ὡς ἐργώδη καὶ ἰσχυρὰν ἀναβάλλεσθαι ὥστε καὶ σιγὴν εἰλόμην ἂν, εἰ μὴ τις ἔρως ἐφλεγέ μου τὴν ψυχὴν καὶ πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἄκονθ' ὡς εἰπεῖν ἤλαυνεν. Ἐπεὶ τοίνυν ζήλῳ τινα οὐ μικρὸν καὶ μίμησιν ἀρίστην ταῖς τῶν εὐσεβῶν ψυχαῖς προξενούσιν αἱ τῶν ὀπίων ἀνδρῶν πράξεις, δεῖν ἔγνω ὡς οἶόν τε γραφῇ παραδοῦναι τὰ τούτου γενναῖα κατορθώματα, ἢ τὴν ἀξίαν εὐφημίαν ἀποδιδόναι ζητῶν μὴ ζῆν τῇ γιγνομένη κατὰ τὸ εἰκὸς προθυμίᾳ τὴν ὀφειλὴν ἐκτινῦναι. Τῶν ἐπαίνων τοίνυν ἀπτεσθαι με βουλόμενον τοῦ μεγάλου, οὐδενὸς οἶμαι τῶν ἄλλων πρὸ τῆς πατρίδος χρεῶν μεμνησθαι· ἐπεὶ καὶ νόμος ἐγκωμίων τούτῳ γε τῷ τρόπῳ κεχρῆσθαι.

§ 2. Πατρίς τοιγαροῦν τῷ κλεινῷ φημι Μακαρίῳ πολίχνιον τι περὶ τὴν Ἐω κείμενον (Σαμψῶν ὄνομα) κατὰ τὴν Ἀσίαν, περὶ τὴν περιφανῆ μητρόπολιν Ἐφεσον¹, ὅπερ ὁ γενναῖος ὡς φασὶν ἐκείνος καὶ ἰσχυρὸς εἰδέματο Σαμψῶν, οὐ δὴ καὶ τὴν κλήσιν εἰλήφει, ὡς καπὶ πόλεων μυρίων τοῦτό γε συμβεβήκει². Καὶ ἵνα τουτὶ σαφέστατα δεῖξωμεν, Ῥωμύλος καὶ Ῥώμος τὴν παλαιὰν Ῥώμην εἰδέμασαν ἐξ αὐτῶν τῶν κρηπίδων, τοιγαροῦν καὶ Ῥώμην ὠνόμασαν, ἢ δὲ πρὸς ἀντιδιστολίην ταυτησί Νέα Ῥώμη κληθεῖσα, τὸν μέγαν ἐν βασιλευσί καὶ ἰσαπόστολον Κωνσταντῖνον εὐτύχισεν οἰκιστὴν, παρ' οὗ καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἔσχεν Ἀλεξάνδρεια δὲ πάλιν,

τὸν μέγαν Ἀλεξάνδρον τὸν ἐξ Ὀλυμπιάδος φόντα, Θεσσαλονίκη δ' ἡ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦδε καὶ Κλεοπάτρας ἀδελφῆ τὴν ἐαυτῆς ἐπωνυμον ἔκτισε Θεσσαλονίκη, Πέλλην πρότερον ὠνομασμένη¹. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἡ Ὀρεστιάς πόλις, ἣν Ἀδριανὸς ὁ βασιλεὺς κῦξῆσε, πάλαι μὲν τὴν τοῦ Ὀρέστου τοῦ ταύτης οἰκιστοῦ ἐπωνυμίαν ἔσχεν, ὕστερον δὲ πάλιν τοῦ ταύτην αὐξήσαντος² τὴν μεγάλην δ' Ἀντιόχειαν αὖθις, τὴν τε Ἡράκλειαν καὶ Σηλυβρίαν, τὴν μὲν ὁ Ἀντίοχος, τὴν δὲ ὁ Ἡράκλειος, τὴν δ' ὁ Σήλας³ ἐκ θεμελίων εἰδέμασαντο. Οὕτως ἄρα καὶ ἡ τοῦ Σαμψῶν πολίχνη τοῦ ἰσχυροῦ τὴν ἐπωνυμίαν ἐξ ἐκείνου εἰλήφει. Πατὴρ δὲ καὶ μήτηρ, ἢ δυὰς τῶν γεννητόρων, εὐσεβεῖς καὶ πιστοὶ καὶ ἀποχρώντως τὴν κατὰ κόσμον σχόντες περιφάνειαν (τὸ γὰρ γένος, ὡς ἔπος εἰπεῖν, φατρία τις ἦν ἱερά Θεῷ ἀνεκαθ' ἑσῆς) ἀφωσιωμένη, ζύμπασά γε τελοῦσα εἰς ἱερέας τε καὶ μονοτρόπους) παρέχοντες τῷ παιδί σπέρματα εὐσεβείας οἴκοθεν, ὡς μὴ μόνον εἰς πεντήκοντα καὶ ἐξήκοντα τὸν σπόρον αὐξήσαι, ἀλλὰ καὶ εἰς ἑκατὸν κατὰ τὸν θεῖον χρησιμῶν⁴.

§ 3. Οὗτος τοίνυν ἐκ τούτων προελθὼν καὶ τῷ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος ἀναγεννηθεὶς φωτί, πρὸς τῶν γεννητόρων ἀφιερούται Θεῷ, καθάπερ ὑπὸ τῆς Ἄννης ὁ Σαμουὴλ. Ἐτι δὲ παιδικῆς ἡλικίας ἡμέμενος, οὐδ' ὅπως τιοῦν κατὰ παιδίας ἔσχε τὴν σύνεσιν, ἀλλ' ἐκ πρώτης (ὁ φασὶ) γραμμῆς ὅποιοις ἂν οὐ γένοιτο τὴν τῶν ἡθῶν κατάστασιν εἶχε παρασημαίνουσαν· ἐξεδέδοτο γὰρ γραμματιστῇ καὶ τὴν τῶν θείων γραμμάτων ἐδιδάσκατο τέχνην. Ἐπεὶ δ' εἰς μέτρον ἡλικίας ἐληλύθει, οὐχ ἠττήθη τῆς ἀνάγ-

1. Σαμψῶν πολίχνη]. Ἐνταῦθα ἐννοεῖται, κατ' ἐμὲ, ἢ ἀρχαία Πριήνη, καλουμένη τανῦν ὑπὸ μὲν τῶν Τούρκων Samsoun-kaleh (ἴδε *Textier*, *Asie Mineure* σ. 343), ὑπὸ δὲ τῶν χριστιανῶν Παλάτια τοῦ Σαμψῶντος (ἴδε Δ. Εἰρηνίδου, *Τὰ ἐν Νέᾳ Ἐφέσῳ*. Ἐν Ἀθήναις, 1877, σ. 84 ἐν ὑποσημ.). Παρὰ τὰ εἰρήπια δὲ τῆς Πριήνης, κατωτέρω αὐτῶν, κεῖται ἑρπίον τουρκικὸν καλούμενον ἐπίσης Samsoun. Ἐν ἔτει 1878 περιηγήθη τὸν τόπον τοῦτον. ἴδε τὸ ἐμὸν ἐπιγραφικὸν ἄρθρον ἐν *Mittheil. d. DAI* τόμ. Ε' σ. 340). Καὶ τὸ ὄρος δὲ Μυκάλη ἐντεῦθεν καλεῖται Samsoun-dagh.

2. Ὑπερβολικῶς ὁμιλεῖ ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς, ὅστις ἀγνωστὸν μοι πόθεν παρέλαβε τὴν περὶ Σαμψῶντος πληροφορίαν του. ἐκτὸς ἐὰν ὑποτεθῇ, ὅτι δημοτικῆ ἀμάθεια ἐξέλαβε τὸ πρὸ ναοῦ τῆς Πριήνης εἰρήπια ἔργον τοῦ τῆς Π. Γραφῆς γίγαντος. Ἐτέρω ὁμῶνυμος πόλις ἐστὶν ἡ ἀπὸ Βυζαντινῶν καὶ νῦν Σαμψῶν καλουμένη ἀρχαία Ἀμισός.

1. Λίαν ἐσφαλμένη γνώμη ἡ Θεσσαλονίκη οὐδὲ Θέρμη ἐκαλεῖτο πρότερον, κατὰ τὸν κ. Μ. Δήμιτσαν. ἴδε Μακεδονικῶν Β', σ. 269-270 ἐν ὑποσημειώσει 4 καὶ εἰδικώτερον ἐν Ἡμερολογίῳ τῆς Ἀνατολῆς ἔτους Δ', 1885, σ. 1-9.

2. Καὶ Φιλόθεος ὁ Κων/πόλεως ἐν τῷ ἐγκωμίῳ Γρηγορίου Παλαμᾶ (*Migne, Patrolog.* τ. 151, σ. 644) λέγει· «ἀνὴρ καὶ γὰρ τις Ὀρεστιάδος μὲν τῆς πόλεως ἀποικὸς ὢν, ἦν Ἀδριανὸς ἐπισκουασάμενος ὕστερον. τὴν ἐπωνυμίαν ἐξ αὐτοῦ φέρων δέδωκε».

3. Οὕτως ἐν τῷ κώδικι τὴν γραφὴν ταύτην τηρῶ, εἰ καὶ ὁ Φιλόθεος ἐν τῷ εἰς ἅγιον Ἀγαθόνικον ἐγκωμίῳ (*Migne, Patrolog.* τ. 154, σ. 1232, 1237) ὀνομάζει τὴν Σηλυβρίαν πόλιν τοῦ Σήλυος. Τούτῳ δὲ τὴν κτίσιν τῆς πόλεως ἀποδιδόσκει καὶ Νικόλαος ὁ Δαμασκηνός (*Frang. hist. graec.* III, σ. 379) καὶ Συμεὼν ὁ Λογοθέτης (p. 706) καὶ τὸ Ἀλεξάνδρινον Χρονικὸν (p. 389). Ἡρβλ. Σ. Ἀριστάρχου, Περὶ τινῶν ἀνεδότην ἐπιγραφῶν ἐν Ἑλλ. Φιλολογ. Περισσῶ. τ. Δ', σ. 10 11.

4. Ματθ. 13, 8. Μάρκ. 4, 8. Λουκ. 8, 8.

κῆς, ἧς τὸ σθένος ἀνίκητον εἶναι φασὶ ποιη-
ταί, ἀλλ' ἄκων παρὰ τῶν τεκόντων γυναικί
ζεύγνυται, καθάπερ Μωϋσῆς ὁ μέγας τὸ πα-
λαιόν, καὶ Ἰωάννης ὁ τῆ' Ἀλεξανδρέων ὑστερον
καὶ Σπυρίδων ὁ θεῖος· καὶ πολλοὺς ἄν' ἐτέρους
εὐροί τις, εἰ τὰς πάλαι βίβλους ἐλίττειν ἐθέλει.

§ 4. Σωφροσύνην μὲν οὖν καὶ τῷ κόσμῳ
τοσοῦτον ἀσπαζόμενος ἦν καὶ περὶ πλείστου
ποιούμενος καὶ οὕτω πασῶν ἀντιποιοούμενος ἀ-
ρετῶν, ὡς μὴδ' ἀμφισβητεῖν ἔχειν ἐκείνῳ τοὺς
τοῦ κόσμου χωρίσαντας ἑαυτοὺς καὶ τῷ Θεῷ
τὸν βίον καθάπαξ ἀφιερῶσαντας, ὧν τὸν βίον
καὶ τὴν δίαιταν αἰεὶ (κατὰ τὸν Ψαλμῶδιν)
ἐδίψα καὶ ἐπέποθει ὡς ἕλαφος παρὰ τὰς πη-
γὰς τῶν ὑδάτων¹. ὅθεν καὶ τῆς ἐκκλησιαστι-
κῆς διακονίας καταξιοῦται, προΐων καὶ τοῦ
τῆς ἱερωσύνης ἀξιώματος. Ἔτος τοίνυν ὅλον
διατρίψας ἐν κόσμῳ, ἐπεὶ καὶ ἡ σύζυγος μετέ-
στη πρὸς τὰς ἐκείσε μονάς, τοῖς σπουδαιοτά-
τοις καὶ καλλίστοις τῶν Ναζιραίων² φέρων ἑαυ-
τὸν δίδωσι, πρὶν ὧν τὰ τῶν μοναχῶν ὑπενδύς

καὶ τὴν τούτοις σπουδὴν καὶ μελέτην ἐν εὐλα-
βείῃ καὶ ταπεινώσει κοιμιδῆ διδασχθεὶς, κατῶρ-
θου καὶ διήνηεν, οἷά τις τῶν ἀρίστων καὶ ἀ-
κριβῶν, τὴν μονότροπον ὄντως ὁδόν, νηστείᾳ
δηλαδὴ καὶ χαμηνίᾳ, ἔτι γε γυμνότητι καὶ
κακουχίᾳ σώματος ὅτι μάλιστα κεκρημένος.
Ἐπεὶ δὲ τοῦ πάντων καλλίστου καὶ μεγίστου
τῶν ἀγαθῶν τετύχηκε, λέγω δὴ φιλοσοφίας
(φιλοσοφίαν δὲ φημι οὐ τὴν ἐν στροφαῖς λόγων
καὶ συλλογισμῶν καὶ αἰνιγματῶν καὶ προβλη-
μάτων καὶ συμπερασμάτων καὶ δεινότητι λό-
γων, τὴν Ἀριστοτέλους φημι καὶ τὴν τοῦ Ἀρί-
στωνος Πλάτωνος, ἣν Παῦλος ὁ μέγας σοφίαν
καταργουμένην ὠνόμασεν¹, ἀλλὰ τὴν ὄντως
φιλοσοφίαν, τὴν τὸ φθαρτὸν ἀπαθανατίζουσαν
καὶ ἀναβιβάζουσαν πρὸς οὐρανὸν τοὺς κεκτη-
μένους αὐτῆν), πνικαῦτα μικροῦ δέω λέγειν
ἄτροπος ἐωράτο καὶ ἐπὶ τοσοῦτον² τῆς πικρᾶς
δουλείου γαστρός κεκράτηκεν, ὅσον πάντες
δουλεύουσι ταύτῃ σχεδόν. Τὰς γε μὴν πλη-
σιονίας καὶ κήρους καὶ καρυκείας τοσοῦτο κα-
τέπησε καὶ ἐμίσησεν ὅσο πάντες ἀσπάζον-
ται, τροφὴ δὲ ἦν αὐτῷ ἄρτος καὶ ἄλις, προσέ-
τι δὲ καὶ βοτάνη ἢ παρὰδόξος καρυκεία, καὶ
τὸ ποτὸν ὕδωρ, ὃ πηγῇ καὶ κρήνῃ ἀφθόνως
ἀναδιδοῦσιν, ἔστι δ' ὅτε καὶ οἶνος οὐκ εὐώδης
καὶ ἀνησμίαξ, ἀλλ' ἐκτροπίας τε καὶ ὀξίνης· τρι-
βῶνον δὲ περιεβέβλητο, καὶ τοῦτο βερικνωμέ-
νον, καὶ πᾶν μέλος ἐρρυθμίζεν ἀπομακρύνων
τὴν τοῦ σώματος φλόγα ἐξ ἐγκρατείας καὶ τοῦ
μὴ τρυφᾶς διώκειν ὡς οἱ πολλοί. Οὐ γὰρ ἔστιν,
οὐκ ἔστιν ὅστις μὴ τοιοῦτον ἐλόμενος βίον
δυνθῆιτ' ἂν περιγενέσθαι τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν
καὶ πηθῶν, ὡς περ' οὐδ' εἰς πῦρ ἐμβὰς δύνατ'³
ἂν ἀνέπαρος μείναι τῆς ἐκείθεν ἐκπεπομέ-
νης φλόγος· ὁ γὰρ ἀνέσει καὶ τρυφῇ καὶ βλα-
κῇ ἐκδούς ἑαυτὸν ῥαδίως ἐγείρει καθ' ἑαυτοῦ
τὰς τῆς σαρκὸς ἡδονάς.

§ 5. Τῷ τοίνυν μεγάλῳ φημι Μακκαρίῳ τὰ τῶν
μοναχῶν ἐνδυσκαμένῳ ἐν τῷ τοῦ Λάτρου φρονι-
στηρίῳ, κάκεισε καὶ τῆς ἡσυχίας ἀψυμένῳ, οὐκ
ἔστιν εἰπεῖν ὅσους ὑπερβλέσθαι περιεγένετο³.

1. Ψαλμ. 41, 1.

2. Τοῦ ὀνόματος τοῦτου ἐν τῇ αὐτῇ ἐνοσίᾳ γρη-
σιν ποιῶνται καὶ ἕτεροι συγγραφεῖς τῆς ἸΔ' ἑκα-
τονταετηρίδος. ὡς Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός (Ἱστορ.
σ. 248, 330) καὶ Νικηφόρος Γρηγοράς (Ἱστορ. βιβλ.
XXXVI, σ. 513)· ὁ ἱστορικὸς δὲ οὗτος ἐν βιβλίῳ
XVIII, σ. 896 λέγει τὰ ἐξῆς· ἀσχολεῖσθαι περὶ
θεωρασίαν τινὰ κατασπουδασμένην τῶν Ναζι-
ραίων ἐκ εἰνῶν καὶ νέων δογματι-
στῶν, ὅσοι τε περὶ σφᾶς ἐπίσκοποι καὶ ὅσοι ποιε-
σθέντες, οἱ πᾶσαν ἀπλῶς εἰπεῖν ἐκείνων ἡλι-
κίαν. Οὐ γὰρ ἦσαν τὸ ὄνομα τοῦτου ἐν τῇ αὐτῇ ἐνο-
σίᾳ ἀπαντᾶ συνελγῶς καὶ ἐν συγγραφεῦσι προγε-
νετέροις. Ἴδε π. γ. Ψελλῶν ἐκδ. Σάβα (Μεσαιων.
Βιβλιοθ. τ. Ε', σ. 159) καὶ Ἑκατοντ. τοῦ αὐτοῦ
(Μεσαιων. Βιβλ. τ. Δ', σ. 207). ἔνθα ἀναγινώσκον-
ται τὰ ἀκόλουθα· λέγω δὲ τοὺς καθ' ἡμᾶς Ναζι-
ραίους, οἱ πρὸς τὸ θεῖον μεταπλαττόμενοι, μᾶλλον
δὲ νομοθετούμενοι καταπλάττεσθαι, πρὶν ἢ τὴν ἀν-
θρωπίνην φύσιν ὑπεβλέθαι ὡς ἡμίθεοί τινες παρ' ἡ-
μῖν ἀνατρίφονται. καὶ τῶν μὲν ἄλλων κατολιγω-
ροῦσι τοῦ θεοῦ· οὗτε γὰρ ψυχὰς πρὸς τὰ κρείττω
θυσιάζουσιν, οὐ τὰ ἐν ἡμῖν πάθη κοιμίζουσιν, οὐ
τοῖς μὲν ἐπιθέσθαι γαλιόν, τοῖς δὲ οἷα κέντρα τοῦς
λόγους ἐπάγουσιν, ἀλλὰ ταῦτα ὡς μικρὰ παραβλέ-
ποντες, οἱ μὲν χρησιμολογοῦσι τὴν πρόφρησιν καὶ τὸ
θεῖον ἐπαγγέλλουσι βούλημα. οἱ δὲ καὶ τοὺς πεπη-
γότας ὄρους μετατιθέσθαι. καὶ τοὺς μὲν ἀναλύουσι,
τοῖς δὲ προστιθέσθαι, ἀπαθανατίζουσι τε τὴν μερι-
κὴν φύσιν καὶ ἰστώσιν ἡμῖν τὴν ρυσικὴν κίνησιν,
βεβαιοῦσι δὲ τοὺς αὐτῶν λόγους, ὅτι σὺδηροσοῦσιν
εἶ κατὰ τοὺς καλαίους Ἀκαρῶνας, καὶ αἰθεροβυ-
τοῦσιν ἐπὶ χρόνον μακρὸν, ἀρ' ὧν κατολιθάνουσι
τάχιστα, ἐπειδὴν ἐπιγίγναι αἰσθάνονται κινήσας ὁ-
ποιούς ἐγὼ πολλάκις ἐώρακαίην κτλ.

1. Πρὸβλ. ἐπιττ. πρὸς Κορινθ. α', 1, 6.

2. Ἐν τῷ κώδ. ἐπιτοσοῦτον.

3. Λάτρος = Λάτμας. Ἴδε περὶ αὐτοῦ Ἰ. Σακ-
καλίωνος σημειώσεως ἐν Πανδώρας τόμ. 15,
σ. 47-48 καὶ ἐν Ἀκολουθίᾳ τοῦ ὁσ. Χρι-
στοδοῦλου ἐκδ. Κ. Βοῖνη, σ. 66, ἐν ὑποσημ.
5. Μία τῶν ἐν Λάτρῳ μόνων ἐλέγγο τῶν Καλ-
λιβάρων. Ἡς προέστη ὁ τῆ' 13 δεκαεβδίου ἑσπτα-
ζόμενος ὁπιοῦ Ἀρτέμιος. Κατὰ δὲ τὴν ὑπὸ Νεο-

Ἄπιδας δ' ἐκείθεν τὸ τοῦ Κρίτζου¹ κατέλαβε, κακεὶ πάλιν πάντας (ὡς ἔπος εἶπεν) ὑπερβάλων κατὰ πᾶσαν ἀρετῶν ἰδέαν, καὶ μέγιστος ἀναφανείς τῆς ψυχῆς λαμπρότητι καὶ ὅλος τοῦ Πνεύματος τῆς γέγονως, σκευὸς ὄφθη καθαρῶτατον ὡς δέγεσθαι καὶ ἀπολαύειν τοῦ ζυγγενοῦς φωτός, οὐ χορηγὸς Θεὸς τοῖς οὕτως ἔχουσι. Καθαρθεύσας τοίνυν αὐτῷ τῆς ψυχῆς, καθαγνισθέντος δὲ καὶ τοῦ σώματος, συνήφθη Θεῷ τῷ ἀροτᾶτῳ καὶ τρισηλίῳ φωτὶ, ὡς καὶ πάντες οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, καὶ ὅλος τοῦ πνεύματος ἐγεγονέει, ἄνω τὸ ὄμμα ἔχων αἰεὶ καὶ εἰς εὐχὴν ἀκατάπαυστον· ἐπτάκις γὰρ τῆς ἡμέρας (κατὰ τὸν Ψαλμῶδόν) ἦνει τὸν Κύριον², μᾶλλον δ', εἰ χρὴ τό γε ἀληθέστερον εἶπεν, ὅλας νύκτας σχεδὸν καὶ ἡμέρας ἐν ταύτῃ προσκαρτερῶν ἦν ὀρθοστάδην, αὐπτος, οὐ κάμπτων³ γόνυ, εἶπεν ἂν ποιητής⁴· εἰ δὲ που καὶ ὕπνου μετείληψε, βραχύτατος ἦν, καὶ τούτου γε οὐκ ἄνευ νήψεως γραφικῶς εἶπεν, ἐγὼ καθεύδω καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ⁵. Ἄλλὰ τίς ἂν τῶν ἐκείνου καλῶν τὸ πλῆθος ἐξαριθμῆσαι; τίς δὲ δύναται ἅπαντα κατ' ἀξίαν ὑμῆσαι; Ἄλλ' ἴτερον ἤδη ἐπὶ τὰ πρόσω.

§ 6. Ἐν τούτοις οὖν τοῖς χώροις ὄντι τῷ ἀγίῳ καὶ φιλοσοφοῦντι καὶ περὶ πάσας ἀρετάς καταγινομένη τε καὶ ἀσχολουμένη, ἐξαίφνης, ὡς περ ὀστροῦ μεταπεσόντος, ἔθνος φανέν κατὰ κεῖ πάντα Μυσῶν λείαν πεποικημένον, εἰδοσὶ λέγω τὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἐπεὶ οὐκ εἶχεν ὁ μέγας ὅστις καὶ γέννηται, εἰς τὸν δεῦτερον βλέψαι συμβεβήκει πλοῦν καὶ πρὸς τὴν βασιλίδαν τῶν πόλεων ἀφικέσθαι κατὰ τὴν Σωτῆρος φωνήν, εἰδὼν δὴ ὡς οὖν ἐκ τῆς δεξιᾶς πόλεως φάσκουσιν φεβήτετε εἰς ἐτέραν⁶. κἀνταῦθ' εὐρηκῶς νεῶν τῆς παναρχάντου καὶ

θεομήτορος τοῦ Καλλίου¹ κατονομαζομένης, πατριάρχου ἀγίου Ἀντωνίου μοναστῶν οἰκητήριον ὄντα, θαύματος καὶ ἐκπλήξεως γέμοντα καὶ ἡδονῆς τῷ τε κάλλει καὶ μεγέθει, καὶ τὸ δὴ κάλλιστον ἐν μέσῃ τῇ βασιλευούσῃ τῶν πόλεων, ὡς πρότερον ταῖς τῶν Ἰταλῶν χερσὶν ἀπημαύρωτο καὶ τοὺς περιβόλους ἠφάνιστο, τὴν οἰκῆσιν ἐν αὐτῷ ἐποίησατο².

§ 7. Πρὸς πολλὰ τοίνυν καὶ ἕτερα φροντιστήρια προσκαλούμενος ὁ μέγας, ὡς δῆθεν αὐτὸν οἰκειούμενα διὰ τὴν τῶν προδηλωθέντων μονῶν ἄσκησιν, οἷον εἰς τὴν τοῦ Στουδίου μονῆν, τοῦ Βαπτιστοῦ φημι Ἰωάννου³, καὶ τὴν τοῦ Βάσσου τοῦ θεοῦ (τῆς παναρχάντου καὶ θεομήτορος), οὐ πρὸ βραχέος τοὺς ἀσκητικὰς ἀγῶνας καὶ ἰδρώτας γραφῇ παραδέδωκε τίς τῶν ἀρίστων καὶ ἔλλογιμων ἀνδρῶν⁴, ἔτι γε μὴν καὶ εἰς τὴν τῆς

1. Πρβλ. Δουκαγγίου, Const. Christ. II, σ. 107. Ἐν κώδικι τῆς ἐν Μονάχῳ Βιβλιοθήκης (Hardt, Catal. cod. MSS. bibl. Reg. Bavar. τ. I, σ. 49) ἀναγιγνώσκεται «βίος τοῦ ἐν ἀγίοις πατριάρχου Κων/πόλεως Ἀντωνίου τοῦ τὴν μονὴν τοῦ Κ ἀλλεως συστησαμένου». Πρβλ. Fabricii, Bibl. Gr. τ. X, σ. 197.—Νικοδήμου, Συναξ. τ. Α', σ. 454, ἐν ὑποσημ. ἐκδ. Φιλαδελφείας.

2. Ἰδε τὰς σχετικὰς μαρτυρίας ἐν Α. Πασπάτη Βυζαντ. Μελέτ. σ. 343. Παράβαλε τὴν 4 σημείωσίν μου.

3. Ἰδε Α. Πασπάτη, Βυζαντ. Μελέτ. σ. 343 κ.ε.

4. Ἄγνοεῖται μοι εἰσέτι τίς ὁ παρὰ Φιλοθέῳ ἀναπερόμενος συγγραφεὺς τῶν ἀσκητικῶν ἀγῶνων καὶ ἰδρώτων τοῦ θεοῦ Βάσσου, ὅστις φαίνεται ἦν μεταγενέστερός τις ὅσιος καὶ οὐχὶ ὁ ἐπὶ τοῦ Μ. Ἰουστινιανοῦ ἀκμάσας ἀνεπίληπτος ἔπαρχος τῶν πραιτωρίων Βάσσος (κεφ. ΚΑ'. 6' Προκοπ. Ἀνέκδ.) ὁ δῆθεν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ οἰκίᾳ κτίσας ὁμώνυμον ναδὸν καὶ μονήν. Ὁ Φαβρίκιος ἀγνοεῖ τὴν ὑπαρξίν ὄσιου Βάσσου (Bibl. Gr. τ. X), ἡ δὲ ὀρθόδοξος καθολικὴ Ἐκκλησία, κατὰ τὸν Συναξαριστὴν τοῦ ναξίου Νικοδήμου, γινώσκει μόνον μάρτυρα Βάσσον, οὗ ἡ μνήμη τελεῖται τῇ 20 Ἰανουαρίου. Ὁ Δουκαγγίος τὴν κτίσιν τῆς μονῆς ταύτης (Const. Christ. II, σ. 106 D) ἀποδίδωσι τῷ προμηνηθέντι ἐπάρχῳ Βάσσῳ. Κατὰ δὲ τὸ ὑπ' ὄψει ἡμῶν κείμενον γινώσκειται νῦν θετικῶς, ὅτι ἡ τοῦ θεοῦ Βάσσου μονὴ ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τῆς παναρχάντου καὶ θεομήτορος. Σημείωσαι νῦν, ἀναγνώστα, ὅτι καὶ ἡ τοῦ Καλλίου μονὴ ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τῆς παναρχάντου καὶ θεομήτορος, καὶ ὅτι, κατὰ τὸν Φιλοθέον «ταῖς τῶν Ἰταλῶν χερσὶν ἀπημαύρωτο καὶ τοὺς περιβόλους ἠφάνιστο». Κατὰ τὸ κείμενον λοιπὸν τοῦτο ὑπῆρχον ἐν Κ/πόλει δύο μοναὶ εἰς τιμὴν τῆς παναρχάντου, ἰδιαίτερα διακριτικὰ ὀνόματα φέρουσαι· διὸ δὲν ἐνοῶ πῶς ὁ κ. Α. Πασπάτης τὴν ὑπὸ Παχυμέρη καὶ Γρηγορᾷ ἀναφερομένην ἐώνυμον μονὴν τῆς Παναρχάντου συνταυτίζει τῷ ὀθωμανικῷ εὐκτηρίῳ Φ ε ν α ρ ῆ Ἰ η σ ᾱ μ ε σ τ ζ η δ ῖ.

φύτου τοῦ Καυσοκαλυβίτου συνθεθεῖσαν ἱστορίαν τῆς μονῆς Σουμελᾶ, τὸ ὄρος Λάτρος καὶ τὴν μονὴν Κελλιβάρων ἐπεσκέψαντο, ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου, οἱ ἐξ Ἀθηνῶν ὄσιαι Βαρνάβας καὶ Σωφρόνιος. Ἰδε τῆς Ἀκολουθίας αὐτῶν σ. 16, ἐκδ. Λειψίας 1775.

1. Ἐννοεῖται ἡ ἐν τῇ Μαγνησίᾳ τῇ ὑπὸ Σιπύλῳ βασιλικὴ καὶ πατριαρχικὴ μονὴ «τὸ Κρύτζος», ἧς διὰ πατριαρχικοῦ ἐντάλαματος ἐν ἔτει 1370 διωρίσθη καθηγουμένος ὁ μοναχὸς Μακάριος. (Acta patriarch. II, σ. 539). «Ἡ μονὴ δὲ αὕτη, μὴν μαΐφ 1387, ἐδόθη ἐξαρχικῶς τῷ Σμύρνης. Αὐτόθι, II, σ. 96.

2. Ψαλμ. 118, 164.

3. Ἐν τῷ κώδ. οὐκ ἀπτόων.

4. Αἰσχύλου, Προμηθ. 32.

5. Ἄσμα Ἄσμ. 5, 2.

6. Ματθ. 10, 23.

Χώρας τῶν Ζώντων¹ παρὰ τοῦ αὐτῆν δεικνυμένου ἐξ αὐτῶν τῶν κρηπίδων, λέγω δὴ τοῦ πάντας τοὺς ἐφ' ἡμῶν πλειστώ δὴ τιμῆ τῶ μετρώ παρενεγκόντος ἐπὶ σοφίᾳ καὶ φρονήσει καὶ ἀρετῇ καὶ πᾶσι τοῖς καλλίστοις διακλῆποντος εἰς ὅσον ἔξεστι ἀνθρωπίνῃ φύσει, τοῦ μεγάλου φημι λογοθέτου τοῦ Μετοχίτου², τοῦ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀνθρώπου ἀληθῶς, καὶ εἰς τοὺς ἐξῆς δι' ὧν κατακλείοιτε λόγων καθηγεμόνος

Πάνου μὲν εὐρυῶς ὑποτίθειν ὁ τῶν Βυζαντινῶν Μελετών (τ. 323) σοφῶς συγγραφεύς, ὅτι ἡ μονὴ αὕτη εἶχε καὶ ἕτερον ὄνομα ἄγνωστον ἐν ἡ ἐποχῇ ἔγραπεν, ἀλλ' ἦδη μανθάνεται τοῦτο ἐκ τῆς § 6 τοῦ κειμένου τοῦ Φιλοθέου, καὶ κατ' ἀκολουθίαν δεόν νὰ ζητηθῇ ἡ θέσις τῆς μονῆς Παναχράντου περὶ τὸ Βαλοῦκ-παζάρ-καπουσοῦ, κατ' αὐτὸν τὸν κ. Α. Πασπάτην, ἐὰν ἔχη δίκαιον ἐν οἷς λέγει, ὅτι «μία ἐκαλεῖτο μονὴ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου καὶ ἐνίστε τοῦ κύρ Ἀντωνίου (Λέοντος Διακ. σ. 76), πλησίον καὶ πρὸς ἀνατολὰς τῆς πάλαι πύλης τοῦ Παράματος, νῦν δὲ Βαλοῦκ-παζάρ-καπουσοῦ». (Βυζαντ. Μελέτ. σ. 402). Αὕτη δὲ ἡ τοῦ κύρ Ἀντωνίου μονὴ ἐλέγετο τοῦ Κ α λ λ ὶ ο υ, Κ ἄ λ ε ω ς καὶ Κ α υ λ ἔ ω ς. — Ἐπὶ πατριάρχου Μαθθαίου (1400) ἡ μονὴ τοῦ Βάστου ἀνεπιμελήτος οὔσα καὶ ἄπορος παρεδόθη τῷ εὐνοχῷ Ἰωάννῃ Καλλικρηνίτῃ ζητήσαντι «ἀναδεῖσθαι μίαν τῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ ταύτῃ τῶν πόλεων, θείων καὶ σεβασμιῶν μονῶν ἐπὶ τῷ συστήτῃ καὶ βελτιώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τοῦ βίου καὶ τῆς περιουσίας αὐτοῦ». Ἴδε τὸ ἐπὶ τούτῳ ἐκδοθὲν σιγιλλώδες γράμμα ἐν Miklosich et Müller, Acta Patriarch. II. σ. 388-389.

1. Ἴδε τὴν περιγραφὴν τῆς μονῆς ταύτης ἐν Α. Πασπάτῃ, Βυζαντ. Μελέτ. σ. 326-332, ἰδίᾳ δὲ ἀνάγνωθι τὴν σοφὴν περὶ τῆς μονῆς ταύτης μονογραφίαν τοῦ καθηγητοῦ Ν. Κοντακῶδ ἐπιγραφουμένην *мозанки мечети кахріе-джаміиси въ Константинополѣ. съ XII Табл. Рис. Н. Кондакова. Одесса, 1881.* Ὁ Κωδινός (de Aed. p. 121) λέγει τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ ὄνοματός τῆς μονῆς ταύτης: «Ἐκλήθη δὲ Χώρα, διότι τῶν Βυζαντινῶν χωρίον ἦν ἐκεῖ, καθὰ καὶ ἡ τοῦ Στουδίου-μονῆ ἐξώθεν τῆς πόλεως ὑπῆρχε, καὶ ἡ μονὴ τοῦ Ξηροκεράμου». Τὴν ἐρμηνείαν ταύτην τῆς ὀνομασίας Χώρας ἀληθῆ ὑπολαμβάνων ὁ κ. Πασπάτης προσπαθεῖ νὰ ἐνισχύσῃ (Βυζ. Μελέτ. σ. 326-327). Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι οἱ βυζαντινοὶ χρονογράφοι ὀνομάζουσι τὴν μονὴν ταύτην ἀπλῶς Χώρα, ἀλλὰ φρονῶν ὅτι τοῦτο ποιῶσι κατὰ συντομίαν, διότι τὸ ἐπίσημον ὄνομα τῆς μονῆς εἶναι «Χώρα τῶν Ζώντων», ὡς ἴσται ἐν τῇ ἐν αὐτῇ σωζομένη εἰκόνι τοῦ Μετοχίτου καὶ ἐν τῷ παρόντι κειμένῳ τοῦ Φιλοθέου. Ἢ ἐπίσημος δὲ αὕτη ὀνομασία, ἀναγωγικῆν ὄλω ἐνοιαν ἔχουσα, εἶναι Γραφικὴ πηγάζουσα ἐκ τοῦ Ψαλμοῦ 114, 9.

2. Ἀνάγνωθι τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Σάβα συγγραφείσαν ἀξιολογωτάτην βιογραφίαν τοῦ βυζαντινοῦ τούτου λογίου ἐν τοῖς προλεγόμενοις τῆς Μεσαιων. Βιβλιοθ. τ. Α', σ. 10¹-ρλε¹.

πεφηνότος καὶ διδασκάλου, οὐδαμῶς ἠνέσχετο, τοῦ Θεοῦ πάντως κωλύοντος, ἐφ' ἣ τὴν ἀσκήσεως οἰκισιν ἐνταυθοὶ ποιήσασθαι, κἀνεῦθεν αὐξῆσαι καὶ καταστῆσαι πρὸς τὴν προτέραν τάξιν τε καὶ κατὰστασιν ταύτην ὑπὲρ δὴ καὶ συνέδραμε. — Τοῦτον τοιγαροῦν ἔρημον χωρὸν παντάπασιν εὐρηκῶς καὶ διερθαρμένον, προῦκρινε τῶν ἄλλων εἰς φιλοσοφίας ὑπόθεσιν. Εἰ οὖν καὶ καταθύμιον ἦν τῆνικαὺτ' αὐτῷ πρὸς πλάτος δρᾶσά τε καὶ βελτιώσαι δι' ἐνίων προαπειῶν, ὧν βασιλεῖς τε καὶ ἄρχοντες σὺν βίᾳ πολλῇ καὶ ἐπιθέσει προσελιπέχουν παρασχέσθαι καὶ ἠντιβόλου δεδέχθαι εἰς τὴν τῆς μονῆς ἀφιέρωσιν, μέγιστον ἂν κατειργάσατο· ἀλλ' οὐκ ἦν αὐτῷ προσφιλές, ἵνα μὴ λήθη ταῖς πολλαῖς φροντίσι τὸ τῆς ἡσυχίας ἀπολωλεκῶς κἀλλιστον γρημα. Τούτου δὴ χάριν ἀπώσατο, οἱ δὲ προσγενόμενοι αὐτῷ μαθηταί, ἄνδρες θαυμαστοὶ τε καὶ θειοί, τὸ ὑστέρημα ἐκείνου ἐπλήρωσαν καὶ ἤξησαν δι' ὧν ἐκεῖνος ἀπώσατο, καὶ περιφανῆ κατέστησαν δι' ὧν ἐκεῖνος οὐδ' ἀκοαῖς ἀκοῦσαι ἠνέσχετο, πλὴν μετὰ τὴν ἐκείνου πρὸς Κύριον ἐκδημίαν ὧν τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν τρόπον δῶσω τῷ λόγῳ πλατύτερον ὑστερον. Τέως δ' οὖν οὗτοι ἀναμεινάντωσαν. Ἐν ᾧ δὴ κατοικήσας τῆς συνήθους ἤπειτο φιλοσοφίας καὶ τῆς συνειρόφου διαγωγῆς, καὶ τοῦτο μὲν νηστεῖαις καὶ προσευχαῖς, τοῦτο δὲ κόποις καὶ βίαις φύσεως καὶ δυσχεραῖαις ἀπάσαις ἑαυτὸν ἐκδιδοὺς κατέτιξε λίαν τὰς τῆς σαρκὸς κινήσεις καὶ ἡδονάς· τοσοῦτον γὰρ ἐπέδωκεν ἑαυτὸν πρὸς ταῦτα, ὡς καὶ σώματος ἐξω δοκεῖν εἶναι διὰ τὸ τῆς διαίτης ὑπερβῆλλον· τὴν γὰρ ἐν Χριστῷ κεκρυμμένην ἔζη ζωὴν· διὰ τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸς (κατὰ Παῦλον) ἔλεγε, ζῶ μὲν οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός¹, καθὼς καὶ ἀλλοχού φησιν· ὅσῳ ὁ ἐξω ἡμῶν ἀνθρώπος διαφθείρεται, τοσοῦτῳ ὁ ἐσω ἀνακατανοῦται ἡμέρα καὶ ἡμέρα². Οὐκοῦν πάσης μὲν ἀπειχε τρυφῆς, ἐγράφειαν δὲ περὶ πλείονος ἤγε καὶ ἀνάγκωσιν καὶ μελέτην διηνεκῆ τῶν θείων λογίων· ἀναγκωστέον γὰρ ἔλεγε μάλλον ἢ ἀναπνευστέον. Πᾶσαν δ' ὄνησιν ἐκ τούτων συλλεξάμενος, μέγιστος ἐν πᾶσι γεγένηται· τῶν γὰρ παλαιῶν ἐμιμειτο καὶ λόγον καὶ πράξιν καὶ ζῆλον, ἕως ἐκόσμησέ καὶ κατέστησεν ἑαυτὸν οἷον ἔδει τὸν ἐραστὴν τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων, ἡδονῶν δὲ καὶ ἀνέσεων τοῖς βουλομένοις παρεχώρησε καὶ οἰονεῖ τοῦ Πνεύματος δοχεῖον

1. Πρὸς Γαλάτ. 2, 20.

2. Πρὸς Κορινθ. 6¹, 4, 16.

γεγένηται καὶ σκευὸς ἐκλογῆς κατὰ τοὺς ὑστάτους καιροὺς, ἔτι δὲ κορωνίς καὶ κολοφών καὶ τύπος καὶ κανὼν καὶ ἐκμαγεῖον τῶν ὑστάτων μὲν ἐνθίων καὶ θαυμαστῶν μονοτρόπων, κατὰ πάντα δ' ὅμοιος τοῖς πάλαι ἀσκήσασσι καὶ διαπρέψασσι τῇ κατὰ Θεὸν πολιτείᾳ. Τοιοῦτος ἦν τὰ πρὸς τὸν Θεόν, τοσοῦτος τὴν ἐγκράτειαν, τηλικούτος τὴν ἀσκήσιν, ἐπεὶ καὶ ἔσσει προσετιθήκει ταῖς προσευχαῖς ἀναβάσεις ποιούμενος, τῇ θεῖᾳ καὶ σεβασμῇ ἐκείνου ψυχῇ σφόδρα γε προσηκούσας, καὶ τὴν χρυσὴν τῶν ἀρετῶν ἐπιστημῶν πλέκων σειρὰν καὶ τοῖς πολλοῖς ἀπλοκον· εἰ γὰρ λέγειν κατ' ἕκαστα κατὰ μέρος διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐκείνου καλῶν.

§ 8. Ἐπεὶ οὖν οὕτω ταῦτα καλῶς εἶχε, καὶ Θεός, βουλόμενος καὶ ἐπυδοκῶν ἀνωθεν δεῖξαι ἀριδύτως τὸν ἑαυτοῦ θεράποντα, ἐπὶ τὴν λυχνίαν τίθησι (κατὰ τὴν αὐτοῦ φωνήν) τὸν φαινὸν ἀστέρη, ἐπ' ᾧ φωτίσσι καὶ καταυγᾶσαι πλείους καὶ μὴ κατ' ἑαυτὸν μόνην τὴν ὠνησιν ἔχειν. Πανταχῇ τοίνυν τῆς φήμης διαδραμοῦσης, συνέρρει πρὸς αὐτὸν πᾶσα σχεδὸν ἡλικία, πλούσιοι δηλαδὴ καὶ πένητες ὠφελείας ἔνεκα, πρὸς δὲ τούτοις καὶ βασιλεὺς ὁ πάνυ, Ἀνδρόνικόν φημι Παλαιολόγον γηραιὸν τὸν μέγαν, τὸν ἀγγινοῖα καὶ φρονήσει τοὺς ὑπ' αὐτοῦ βασιλέας πλείστῳ δὴ τινι τῷ μέτρῳ παρενεγκόντα καὶ βασιλικῆς μεγαλοπρεπειᾶς ἀκμῇ, καὶ ὡς ἐν κεφαλῇ φάνη, τῆς εὐσεβείας τὸν στύλον καὶ θερμότερον πρόμαχον καὶ οὐλορῶμιον αὐτοκράτορα. Συνέτρεχον δ' ὁμοίως φοιτῶντες παρ' ἐκείνου καὶ ὅσοι κατ' αἶμα προσωκειωμένοι αὐτῷ γνωστός γὰρ ὑπῆρχε τῷ τοιοῦτῳ μεγίστῳ βασιλεῖ ἐξ Ἐώας, ἔτι δὲ καὶ πᾶσα σχεδὸν ἡ σύγκλητος, καὶ ὅσοι τῆς ἡττονος μοίρας κατὰ πᾶσαν ἡλικίαν. Αὐτίκα τοίνυν ἰδόντες τὸν μέγαν καὶ τὸν αὐτοῦ θεῖου ἐκείνου λόγων καὶ παραινέσεων ἀπολελευκότες, πάνυ τοι δι' ἐπαίνου καὶ θαύματος ἦγον ἐκείνου, καὶ, ὡς ἔπος εἶπειν, μέγιστον θησαυρὸν ὄοντο καὶ λίθους τιμίους ὡς ἀληθῶς εὐρηκέναι μὲν φωνῇ προσμαρτυροῦντες διωμολόγουν. Διδασκαλίᾳ μεγίστας καὶ παραινέσεις πρὸς αὐτοὺς ἐποιεῖτο δι' ἧς ἐξέπληττεν ἀπάντας ἀτεχνῶς πάντα γὰρ εἶχεν ὁ μέγας ὡς ἀληθῶς αὐτοφυῆ τε καὶ (ὡς εἶπειν) αὐτοχάκτευτα, λέγω δὴ κράτος συνέσεως, ἦθος εὐκοσμον, εἶδος ζένον τε καὶ θαυμάσιον καὶ οἶον ἀγγελικόν, γλώτταν ἐλεύθερον οὐ τὰ πολλὰ φθεγγομένην καὶ ἀττικίζουσαν, ἀλλ' ὁμαλῶς κινουμένην καὶ ἠδέως καὶ

προσηνῶς τὴν λυσιτελοῦσαν δρόσον ἠρέμα προχέουσιν καὶ τὰς ψυχὰς τῶν διδασκομένων παίνουσιν· ἐπεὶ καὶ τοὺς ἀποκρύφους τόπους τῆς διανοίας διήρχετο τὸ προῖόν ἐκείθεν, ὡσανεὶ νῆμα καὶ πρὸς σωτήριον ὁδὸν λίαν κατήρδευεν.

§ 9. Εἰ δὲ δεῖ κένταυθα κεχρῆσθαι τῇ Καλλιόπῃ (ἀπανταχόθεν γὰρ ἐστὶ χρεῶν τὸν μέγαν ἐγκωμιάζεσθαι) καὶ Ὀμηρος ἐφησεν ἂν ἰδὼν τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέειν αὐδῆ· ὅθεν, ἄλλοτ' ἄλλοι συνέτρεχον πρὸς αὐτὸν καὶ τῶν τῆς γλώττης καρπῶν ἦσαν ἐπαυλοῦντες. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐκείνος τοῖς κρατοῦσι παρήνει περισκαπεῖν ὡς ἐξ ἀπόπτου σκοπιᾶς πάντα τὰ κατ' ἑαυτοῦ ὄρια, ἵνα μὴ περιπίπτωσι κῆμασιν ἀδικίας, καὶ πρὸς τὸ ὑπήκοον ἔχειν εὐ κατὰ τὰ θεῖα θεοπίσματα, πρὸ δὲ πάντων ἀσχελεύτους τοὺς τῆς πίστεως ὄρους τηρεῖν μηδὲν ἐπιδεχομένους νόθα καὶ παρήγγραπτα δόγματα τῆς Ἐκκλησίας, κλυδώνια καὶ ναυάγια ἐπιφέροντα· πρὸς δὲ καὶ χερῶν καὶ ὀφθαλμῶν προϊστασθαι κατὰ πατέρες καὶ κηδεμόνες, τὴν δ' αὖ κρίσιν ἀκίβδηλον καὶ ἀδωροδόκητον διατηρεῖσθαι πρὸς τῶν ἀποτεταχμένων κριτῶν τε καὶ δικαστῶν, καὶ μηδαμῇ μηδαμῶς (κατὰ τὴν παροιμίαν) παρχωρεῖν βούθ ἐπὶ γλώττης φέρειν αὐτοὺς καὶ ὑποκλέπτειν τὸ δίκαιον, μηδὲ πρὸς ἀργύριον φθέγγεσθαι κατὰ τὸ δικάζειν ἐν ταῖς ψήφοις, ὡς φησιν ὁ σοφιστὴς Ἀρθόλιος, μηδὲ κέρμασι τὰ βρώματα ἐπιβύεσθαι². — Πλουσίοις δὲ πάλιν καὶ ἄρχουσι ἀνοίγειν τὰ σπλάγγνα φιλανθρωπῶς τοῖς πένησι καὶ τοῖς ἀσθενούσι καὶ μηδ' ὀπωσοῦν κηκῶς κλείειν τὰ σπλάγγνα, εἰ γε βούλοιο αὐτοῖς τὰ τοῦ Θεοῦ σπλάγγνα διανοίγεσθαι κατ' εὐχὴν, ἵνα μὴ παρὰ τοῦ προφήτου Ἀμώς μυκτηρίζωνται ὡς σιτοκάπηλοι, ἄγε νῦν οἱ λέγοντες φίσκοντος πότε διελευσεται ὁ μῆρ καὶ ἐμπολήσομεν, καὶ τὰ σάββατα καὶ ἀνοίξομεν θησαυροὺς³; καὶ παρὰ τοῦ προφήτου Μιχαίου (γρ. Ἀμώς) πάλιν, οὐαὶ τοῖς κατὰσπαταλώσι λέγοντος ἐπὶ κληρῶν ἐλεφαντίνων καὶ τοῖς πρώτοις τῶν μέρων θρυπτομένοις⁴· καὶ παρὰ τοῦ Πέτρου (ἰ) αἰσχύνθητε λέγοντος οἱ κατέχοντες τὰ ἀλλότρια καὶ μιμησασθε ἰσότητα Θεοῦ καὶ οὐδεὶς ἔσται πένης· οὐ γὰρ εἰς τέλος ἐπιλησθήσεται ὁ πτωχός φησιν ὁ Δαυὶδ· ἔρρεκεν μὲν γὰρ τῆς ταλαπωρίας

1. Ἰλιάδος Α, 249.

2. κέρμασι . . . ἐπιβύεσθαι]. Ἰδε Θησαυρὸν Στεφάνου ed. Londini, σ. 2857 d.

3. Ἀμώς 8, 5.

4. Ἀμώς 6, 4.

τῶν πτωχῶν καὶ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήτων, νῦν ἀναστήσομαι, λέγει Κύριος, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὸν πένητα βλέπουσι¹, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις. — Τοῖς στρατιώταις μηδὲν παρὰ τὸ διακεταγμένον πράττειν αὐτοῖς, ἀλλὰ τοῖς ἰδίοις ὀφωνίοις ἀρκεῖσθαι καὶ μῆτε συκοφαντεῖν μῆτε διασειεῖν, κατὰ τὸν κήρυκα τῆς μετανοίας καὶ τῆς χάριτος Προδρόμου². Τοῖς πένησί τε καὶ τοῖς ἀσθενούσιν εἰσηγεῖτο, κατὰ τὰ θεῖα παραγγέλματα, εὐχαριστεῖν αἰεὶ καὶ μηδαμῆ μηδαμῶς ἀφροσχῆναι τούτου, μῆτε μὴν κατὰ τοῦ πεποικηκότος Θεοῦ γογγυσμοῦ ῥῆμα φθέγγεσθαι, μῆτ' αὐθις κατὰ τῶν μὴ αἰρουμένων σφίσι ἰλαρῶς ἀνθρώπων ἀπῆχοντά τινα καὶ ἀπρεπῆ λόγον προλεσθαι. Ἐν κεφαλαιῷ δ' εἰπεῖν, τοῖς πᾶσι τὰ δέοντα δρᾶν παρεκάλει καὶ διειπνεῖτο, ὡς πρὸς κανόνα τὰς ψυχὰς βυθίζειν καὶ μετ' ἰσότητος ἕκαστον ἀπειθύνειν αἰρεῖσθαι, λέγω δὴ τὰς ψυχωφελεῖς αὐτοῦ παραιτήσεις. Ταῦτ' ἄρα καὶ πλείω μὲν τούτων ἔλεγε πρὸς τοὺς παρόντας, μηδὲν ὅλως ὑποστελλόμενος. — Πρὸς δὲ τοὺς δεινοὺς τῷ λόγῳ καὶ τῇ σοφίᾳ καὶ δοκοῦντας καὶ ὄντας, μηδὲν εἶναι τὴν κατατρογυμένην ἐκείνων ἔλεγε σοφίαν πρὸς ὄνησιν τῆς ψυχῆς προζέον καὶ σωτηρίαν, μηδὲ θαρρεῖν πρὸς γαύρους καὶ γλιθῶντας λόγους, ἐπειδὴ ταῦτα πάντα μαραινοῦνται δίχην καλῆς καὶ χόρτου καὶ ἀποτεφροῦνται, μόνον δὲ τὸ τῆς ψυχῆς εὐγενές ἀθάνατον ἔχει τὴν εὐκλειαν καὶ μόνιμον οὐδὲν ἐστιν ἐνταῦθα, οὐδὲ διαρκές οὐδὲ βέβαιον, ἀλλ' ἄνω καὶ κάτω φέρονται καὶ συγχέονται καὶ, συνελόντα φᾶναι, οἴχεται πάντα τὰ παρόντα καθάπαξ. Οὐδὲ γὰρ ἐστίν, οὐκ ἐστίν ἐν τῷ παρόντι σύμφωνον οὐδὲ ἀμετάτρεπτον· ἀλλὰ καθάπερ τις λαίλαψ ἀθρόον εἰσπνεύσασα λιχνίζει τὸν χοῦν ἐνθεν κάκειθεν, κἀντεῦθεν εἰς φθορὰν ἀναπόσπαστον διαλύεται καὶ ἀφανισμόν, οὕτω καὶ κόσμος ἅπας καὶ δόξα πᾶσα ἀνθρώπου· βραχὺ γὰρ τις φανεὶς ἀποκρύπτεται. Ὅθεν καὶ Πυθαγόρας ἐκεῖνος· ὁ Σάμιος³, οὐ πολὺ κλέος ἐν λόγοις, ἐρωτηθεὶς πόσος ἂν εἴη ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, βραχὺ τι φανεὶς ἀπεκρύφατο, ἔργοις οὐ λόγοις δείξας τὸ μέτρον

τοῦ βίου· γενεαὶ γὰρ ἴσαί ἔρχονται τε καὶ ἀφανίζονται, καθάπερ κρίνα καὶ φυτὰ καὶ πᾶσα. Διὰ τοῦτο καὶ τις ἕτερος σοφὸς ἔλεγεν, ὅτι πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου· ἐξηράθη ὁ χόρτος καὶ τὸ ἄνθος ἔπεσε¹. Παραπλήσια δὲ τούτῳ καὶ Δαυὶδ φησὶν ὁ μέγας ἐν προσήταις καὶ βασιλεύσιν· ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, ὡσεὶ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ οὕτως ἐξανθήσει². ἢ γὰρ οὐ μεθίσχονται τάχιστα πάντα καὶ ἀφανίζονται; Οὐχ ὁ χθὲς ἡμῖν πλούτῳ μακρῶ κομῶν τε καὶ βριθῶν, αὐριοῦ ὁ αὐτὸς οὗτος ἐλεεινὸς καθορᾶται καὶ πένης, ὁ πένης δ' αὐθις καὶ πολλάκις ἐξαίφνης πλούσιος ἀναφρίνεται, ἕτερος δὲ τις σήμερον εὐθελῆς ὢν τῷ σώματι, ἐπανθούσων ἔχων τὴν εὐχροίαν ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν ἡλικίαν ἀκμῆς καὶ σφριγῶν, αὔριον πάλιν χρόνῳ ἢ νόσῳ μακρῶν εἰς διαλύεται; Ὅ δεῖνα περιβλεπτός καὶ περιδόςος, ὡς πολιτικὴν τινα δυναστείαν κεκτημένος καὶ τὰς ἐκ βασιλείων τιμὰς, κἀντεῦθεν καὶ ἐπίφθονός ἐστι τοῖς ἐντυγχάνουσι καὶ βαρυτάτην κατάπληξιν ἐμβάλλει τοῖς ἀρχομένοις; Ἀλλὰ τί τὸ μετὰ τοῦτο; μίᾳ νύξ καὶ πυρετός εἰς, πλευρίτις ἢ περιπνευμονία, ἀνάρπαστον τὸν τοιοῦτον πεποίηκε, κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ σοφοῦ Ἡσαίου³, πᾶσα σὰρξ χόρτος καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου· πάλιν ὁ μὲν χθὲς βασιλεὺς ὢν, νῦν ἀφανής, ὁ σήμερον δ' αὐτὸς ἰδιώτης ἢ δεσμώτης, αὐριοῦ βασιλεὺς γίγνεται. Οὐχ ὑποχωρεῖ μὲν τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος προσέρχεται, καὶ τὸ θέρος αὐθις τῷ φθινοπώρῳ ὑπεξίσταται, καὶ τὸ φθινοπώρον πάλιν τῷ χειμῶνι, ἥλιος δὲ τῇ σελήνῃ καὶ ἡ νύξ τῇ ἡμέρᾳ; οὐδεμίαν γὰρ ἔχει προθεσίαν ὁ βίος. Ταῦτ' ἄρα καὶ τοῖς εὐφρονοῦσι τῶν ἀπαραιτήτων ἐστίν ἴσαί εἰς ἔννοιαν ἔρχεσθαι τοῦ ἀθανάτου τῆς δε τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· πάντα γὰρ φθορὰν ὑπομένει καὶ ἀφανισμόν, μόνον δὲ τὰ μέλλοντά εἰσι βέβαια καὶ αἰώνια. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ Παῦλος ἡ μεγάλη σάλπιγξ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὡς ὑπόπτερος τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι τὴν οἰκουμένην πᾶσαν διαδραμῶν, τὸ βῆθος ἰδὼν τῆς ἀκαταληψίας τοῦ Θεοῦ ἔλεγεν· ὦ βάθος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεῖνθητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ⁴. τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο⁵; Καὶ πλείστα

1. Ψαλμ. 11, 5.

2. Λουκ. 3, 14.

3. Ἐν τῷ κειμένῳ ὑπῆρχεν ὁ Σινωπεύς· τοῦτο διωρθώθη ἔγκαιρως ἐν τῇ ὕψ, ὡς ἔγραψα καὶ γώ. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ λῆθος τὴν γραφικόν, διότι ὁ συγγραφεὺς καὶ ἀλλαγῶν τὸν Πυθαγόραν Σάμιον ὠνόμασεν. Ἴδε Φιλοθέου Σηλυβρίας ἐγκώμ. εἰς Ἀγαθόνικον ἐν Migne, Patrol. τ. 154, σ. 1237.

1. Ἡσαίας 40, 8.

2. Ψαλμ. 102, 14.

3. Ἡσαίας 40, 7.

4. Ἱερμ. 17, 9.

5. Ἡσαίας 40, 13. Παῦλ. πρὸς Ῥωμ. 11, 33.

ἕτερα πρὸς τὸν αὐτὸν θεοφιλῆ σκοπὸν τείνοντα, πρὸς αὐτοὺς ἔλεγε τε καὶ διετείνετο· οὐδὲ γὰρ ἦν ἰδιώτης τῇ γνώσει, οὐδὲ τῇ ἐκείνων ὁμιλίᾳ τὴν φωνὴν παρεμέτρει, οὐδὲ τὸ ἀττικίζειν ἐσπούδαζεν ὅπως (τίς γὰρ αὐτῷ τούτου φροντίς;), ἀλλ' ἐν νοήμασι μόνον εἶχε τὸ φθέγγεσθαι καὶ τὸ πιστεῦναι· οὐδὲ γὰρ ἐξεπίτηδες, οὐδ' ἀπὸ φιλοτίμου γνώμης ἐφθέγγετο τὰ εἰρημμένα, ἀλλ' ἐδίδου τὸ στόμα καὶ τὴν γλῶτταν τῷ θεῷ καὶ ἐνηγοῦντι Πνεύματι, καὶ ἐλάλει λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος, σοφίας μεστὸν καὶ χάριτος ὄργανον γεγονώς, τῷ τελειοποιῷ κρουόμενον Πνεύματι. Οὐδὲν πρὸς ταῦτα Πυθαγόρα καὶ Σωκράτους ἐκείνοι, οὐδὲν Πλάτωνές τε καὶ Ἀριστοτέλεις, οὐδὲν Ἡρόδοτοι καὶ Θουκυδίδαι, οὐδὲν Δημοσθένεις καὶ Ἀριστείδαι, οὐχ' Ἑρμῆς ὁ ἔφορος τοῦ λόγου καὶ κερδῶς καθ' Ἑλληνας· πάντες γὰρ ἀπηλέγχθησαν τῇ τοῦ Πνεύματος ἀρρήτῃ σοφίᾳ τε καὶ δυνάμει, εἰκῆ καὶ μέτρη ὡς ἀπὸ γῆς φωνοῦντες καὶ φροῦδοι γεγονόσιν. Ὡς περὶ γὰρ οἱ Ἀπόστολοι ἀλείψοντες τῶν στωϊκῶν φιλοσόφων ἐφάνησαν σοφώτεροι τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι, ὡς δὲ καὶ ἐπὶ τούτου πάντες σοφοὶ καὶ ῥήτορες ἠττώοντο τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ τῆς χάριτος καὶ ἰδεῖν ἐπὶ τούτῳ, ὃ κάπνι τῶν Ἀποστόλων μεθ' ὁμοίου τοῦ τρόπου καὶ τῆς προαιρέσεως (χρήματα γὰρ καὶ κτήματα, ἔτι γε μὴν καὶ ἐσθήτας προσίαισι καὶ ἐτίθουσι παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ εἰς διανομὴν τῶν πτωχῶν), ἄρ' οὐχ' ἰκανὴ ἢ χάρις τοῦ θαύματος εἰς κῆρον ὑμᾶς ἠδύναι; Ἐγὼ γὰρ ὑπ' ἠδονῆς ἐνθους ἀντικρὺς γίνομαι καὶ τοὺς τῆς γλῶττης ἐκείνης ἀπολελυκότας μακαρίζω τε καὶ θαυμάζω. Τῆς ἀκοῆς οὖν ἐκείνου καὶ φήμης ταχυτάτῳ πτερῶ ἐπὶ πλέον διαθεούσης, καὶ δίκην ἡλικίας ἀκτίνας τοὺς πάντας καταλαμβάνουσης, ἀπρὶξ εἶχετο αὐτοῦ ὁ δῆμος τῶν πτωχῶν τε καὶ τῶν πενήτων τοῦ λαμβάνειν ἕνεκα· κοινῆ γὰρ ἦν σφίσι αὐτοῖς ἐστία, κοινὸν τξιμεῖον, κοινὸν θησαύρισμα καὶ μέγα ὄφελος. Ταῦτ' οὖν βλέπων ὁ μέγας καὶ ἐνωῶν, τῷ Θεῷ τὰς χάριτας ἐκ μέσης ψυχῆς ἀπεδίδου τῷ κινήσαντι τὰς τούτων καρδίας πρὸς οὗτω δαψίλους εὐποιίας.

§ 10. Καιρὸς δὲ ἦδη καὶ ἦν χάριν ἐπλοῦτε τοῦ Πνεύματος εἰπεῖν βραχέα περὶ τῆς τῶν μελλόντων προρρήσεως, ἵνα μὴ πόρρω τοῦ δέοντος τὸν λόγον ἐκτεινωμεν, ἐπειδὴ καὶ τῇ πνευματικῇ αἴγλῃ περιλαμφθῆις καὶ καταυγασθῆις τὴν διάνοιαν, περὶ τῶν μελλόντων ὡς ἐνεστῶτων ἀπεφαίνετο. Περὶ τὰ τῶν Θετταλῶν ὄρια πορευομένῳ ἀπὸ τῆς θεομεγαλύντου καὶ εὐκλεε-

στάτης βασιλίδος τῶν πόλεων, ἔτι περὶ τὴν Μακεδονίαν διατρέβοντι καὶ τὰς περὶ αὐτὴν πόλεις καὶ κώμας εὐ ἔχουσας κατὰ πᾶν ὅτιοῦν ἀπιδόντι καὶ βριθούσας τοῖς ἀπείροις χρυσοῖς, διὰ σκοποῦ γέγονεν ἐπελθὼν τῷ μεγάλῳ ἐρέσθαι περὶ τούτων τοὺς ἑαυτοῦ φοιτητάς· «καθάπερ καὶ Ἰησοῦς ὁ ἐμὸς πρότερον περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὁρᾶτε ταῦτα πάντα; οὐ μὴ καταλειφθῆ οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ὅσον οὐπω, μολὶς δ' οὖν μόνον τινὰ φρούρια καὶ ἐρύματα καὶ πολίχνην παραθλάσσεια». τοιγαροῦν κυρίως καὶ συνέδραμεν ἄρτι ὡς ὁρᾶν ἔξεστι. Πάλιν τῶν μοναχῶν ποτε τὸν περίβολον οἰκοδομοῦντων περὶ τὴν Μάνδραν, ὁ μέγας μετὰ σπουδῆς πλείστης ἐξεληθὼν τοῦ ἑαυτοῦ δώματος, καὶ παραγενομένος πρὸς αὐτοὺς, «οὐχ' ὁρᾶτε, ἔφη, ὧ τέκνα καὶ ἀδελφοί, τοὺς Σκυῖθας ἐξω ταυτησί τῆς πόλεως σκυλεύοντάς τε καὶ ἀτεκνοῦντας καὶ κτείνοντας ἀφειδῶς»; Οἱ δ' ἐννεοὶ ἐστῶτες μετ' ἐκπλήξεως ἀπεθαύμαζον καὶ οὐδ' ἀντιλέγειν ὅπως ἠδύναντο, τὸ περιὸν εἰδότες τοῦ προσόντος ἐκείνου προφητικῶν χάρισματος. Τοῦ ἑαυτοῦ τοίνυν ἐκείνου μόνου παραγωγικός, ἐπελθόντες οἱ Σκυῖθαι, ὡς ὁ μέγας προεῖδεν ἠλλοιωμένοις τοῖς ὀφθαλμοῖς, πλείστα ἐσκύλευσαν, Μυσῶν ἀντικρὺς λείαν πεποιημένοι τὰ τῶν Ῥωμαίων· οὐδέπω γὰρ προγενέστερον ἐπεστράτευσαν κατὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς. Ὁ δὲ λόγος καὶ τοῦτο προσθεῖναι βούλεται. Μοναχοὶ τινες δύο τῷ ἀγίῳ προσελθόντες ὁμιλίαν εἶνεκεν χρηστῆς, καὶ ὠφελήεντες τὰ μέγιστα παρ' ἐκείνου, ἐξερχόμενοι τυχεῖν εὐλογίας ἤθου· ὁ δὲ θατέρῳ τούτων τὴν ἐπὶ τοῖς τεθνεῶσιν εὐχὴν διήρχετο· ὃ δὴ καὶ κατὰ πόδας ἐξέβη· οὐπω γὰρ δύο παρελθουσῶν ἡμερῶν, μετέστη τῆς παρουσίας ζωῆς, ἀποιχόμενος κατὰ τὴν τοῦ δικαίου πρόρρησιν. Τοῦτο τὸ θαῦμα καὶ κατὰ τὰς βασιλείους αὐλάς ἐγεγόνει· κάκει γὰρ τῷ ἀγίῳ παραβαλόντι, καὶ τινες τῶν τῆς συγκλήτου προσπεσόντες τοῖς ἐκείνου ποσὶ μεθ' ὅσης αἰδοῦς καὶ σεβάσματος, ἠξίουσαν εὐλογίας τυχεῖν ἕκαστος. Ἐνός δ' ἐξ αὐτῶν τῆς κεφαλῆς ἀψάμενος, τὴν ἐπὶ τοῖς τεθνεῶσι πάλιν διήρχετο· τοιγαροῦν καὶ οὐκ εἰς μικρὸν ἐπηκολούθει ἐκείνῳ ἢ τῆς ζωῆς τελευτῆ· βραχέαι γὰρ παρήλθον ἡμέραι καὶ θάνατος ἐπισκήπτει τῷ ἀνθρώπῳ. Ἀλλὰ καὶ ἕτερον ὁ λόγος ἐκθεῖναι βούλεται θαῦμα, καὶ οὐκ ἀνεχεται σιωπῇ παρελθεῖν. Ποτέ τις τῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν καὶ συνήθων προσῆλθε τῷ θαυμαστῷ Μακαρίῳ μεγίστῳ ἐν τῇ κεφαλῇ φέρων τὰς ἀλγηδύνας καὶ ὑπ' αὐτῶν ἰσχυρῶς

ἐνοχλούμενος. Ὅθεν, ἐκεῖνος μὲν διεσήμενε περὶ αὐτῶν τῷ μεγάλῳ, ὁ δ' ἐκ τῆς σεβασμίας καὶ θείας καὶ ἱεραῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς κίδαριν ἐκβαλὼν, ταύτην τὸν πύχοντα ἐκέλευσε περιθεῖναι τῇ κεφαλῇ καὶ μικρὸν ἀφυπνῶσαι. Τοῦτο τοῖνον δρᾶσαντος, αὐτίκα καὶ ἡ θεραπεία τῷ λόγῳ ἐπικολούθησε, καὶ ἀναστὰς ὑγιαίνουσιν εἶχε τὴν κεφαλὴν καὶ ὑπερτέραν ἀπάσης ὀδύνης, ὡς περ ἂν εἰ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν ἤλγησεν. Ἄλλοτ' ἀρίστου γεγονότος μετὰ τῶν μαθητῶν καὶ τῆς τραπέζης μελλούσης αἰρεσθαι, διεκώλυεν ὁ, τι μάλιστα καὶ κατέσχευεν ὁ μέγας, ὥστε προτιθέναι δῆθεν ἀπίων¹ ὑπὸν εἰς τὴν τροφήν ἀρουμένων δὲ καὶ διατεινομένων τῶν μαθητῶν μὴ κεκτῆσθαι· οὐ γὰρ ἦν καιρὸς τούτων, κἀκείνου πάλιν μηδαμῆ μηδαμῶς πεπαυμένου, ἀπελθόντες ἔνθεν κἀκείθεν τῆς κέλλης εὐρίσκουσιν ἐν σωλῆνι τινα ἄπια τρία τῷ μεγεθεῖ μέγιστα καὶ τῇ ὁσμῇ εὐωδέστατα. Ταῦτα προτιθέντες εἰς μέσον, ἐκεῖνοι μὲν γευσάμενοι ἡδονῆς ἀφάρτου ἐπλήσθησαν, ἀσθενεῖς δὲ καὶ ἄρρωστοὶ παράδοξον ὑγείαν εὐραντο. Οὐδὲ τοῦτο δίκαιον ὄλως παραδραμεῖν καὶ μὴ τῷ λόγῳ δοῦναι, καθόσον ἐνδέχεται, τῶν προειρημένων οὐδὲν ἔλαττον. Κατὰ τὴν μονὴν καθ' ἣν ὁ ἅγιος τὴν ἡσυχίαν ἐσκέπετο καὶ προσανέχων διὰ παντός τῷ Θεῷ, ἀνὴρ τις τῶν μονοτρόπων ταυτησὶ τῆς μονῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀξιοῦται διακονίας δίχα τῆς γνώμης τοῦ πατρὸς, ἕξω που δηλονότι τῆς Μάνδρας· ὁ δ' εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον εἰσελθὼν μετὰ τὴν χειροτονίαν σὺν πρεσβυτέρῳ τινὶ τῶν ὑπὸ τὴν μονὴν τελούντων καὶ ἀσκουμένων, τὴν ἀναίμακτον λατρείαν ἐπιτελῶν, προσήεισι πρὸς τοὺς ἄλλοις τῷ νεῷ, κατὰ τὸ εἰωθός, καὶ ὁ ἅγιος. Πεύσιν οὖν ποιεῖται πρὸς τοὺς μαθητάς, ὡς ἀγνοῶν δῆθεν, τίς ἄρα εἶη ὁ νέηλος οὕτωσὶ λειτουργῶν Λευΐτης εὐφώνως, οὕτω γε καὶ λιγιρῶς· ἐτύγχανε γὰρ ὧν, ὡς φασιν οἱ τὸν ἄνδρα γινώσκοντες, περὶ ταῦτα δεινός καὶ ἀμείνων πάντων σχεδὸν τῶν ἀρίστων· τῶν δ' ἀπόκρινομένων ὡς ὁ ἡμέτερος Μακχάριος εἶη, οὕτω γὰρ ἐκαλεῖτο, «πάντες ἴστε, φησὶν ὁ μέγας, ὡς οὐκέτι τοιαύτης θυσίας ὑπέρτης γενήσεται»· τοιγαροῦν καὶ τὸ πρᾶγμα κατὰ τάχος ἐξέβη· νόσφ γὰρ χαλεπωτάτῃ κἀτοχος γεγονώς, ἀπαίρει τοῦ ζῆν. Καὶ πολλ' ἕτερα προσεῖπε καὶ εἰς τέλος ἐξέβησαν.

§ 11. Ἄλλ' ὁ μὲν βίος τοῦ μεγάλου ἐς τοσοῦτον. Δεῖ δὴ καὶ περὶ τῶν τεσσάρων αὐτοῦ

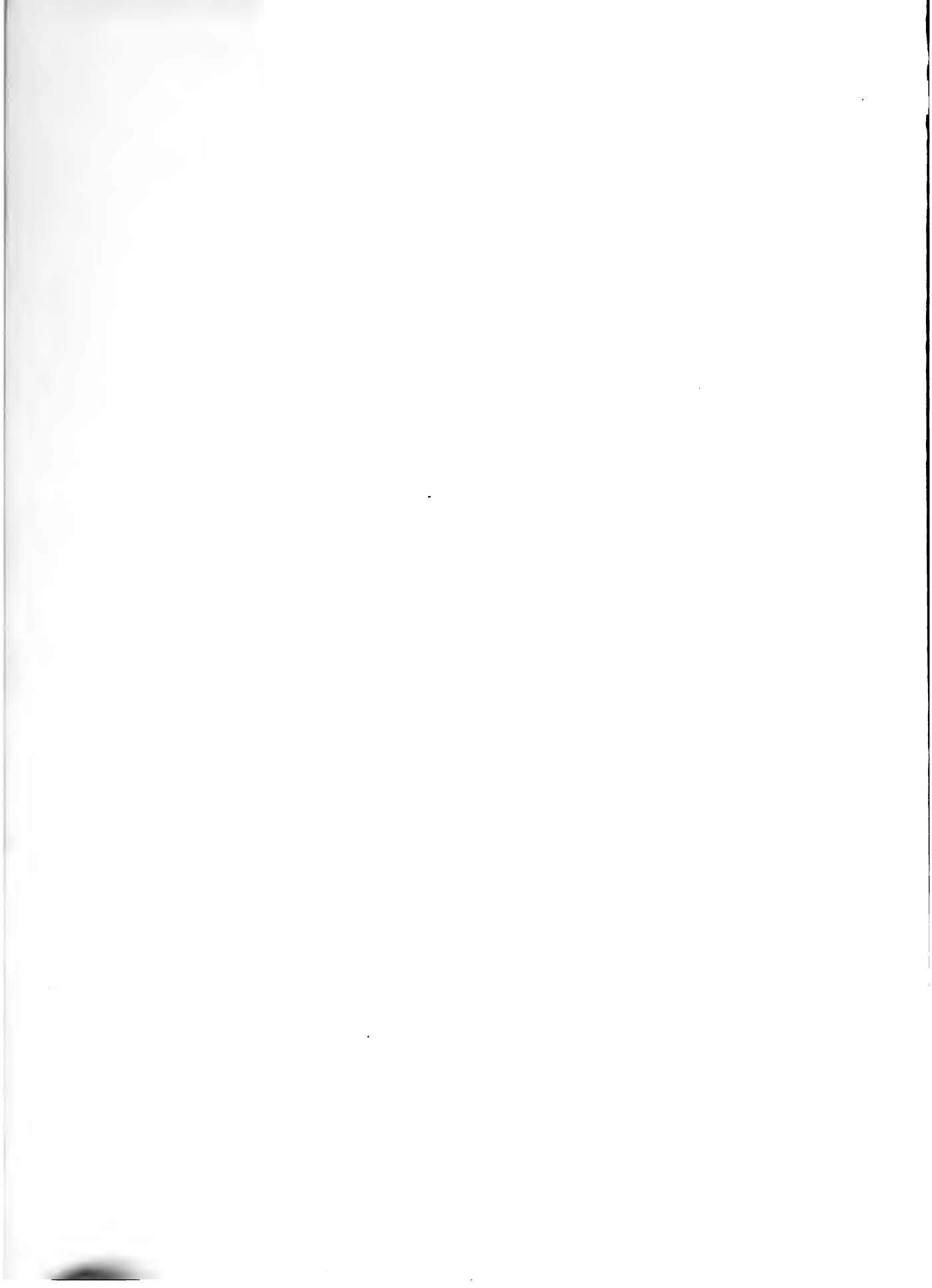
1. Ἐν τῷ κώδικι ἀ π ὄ ν ο· οὕτω καὶ κατωτέρω.

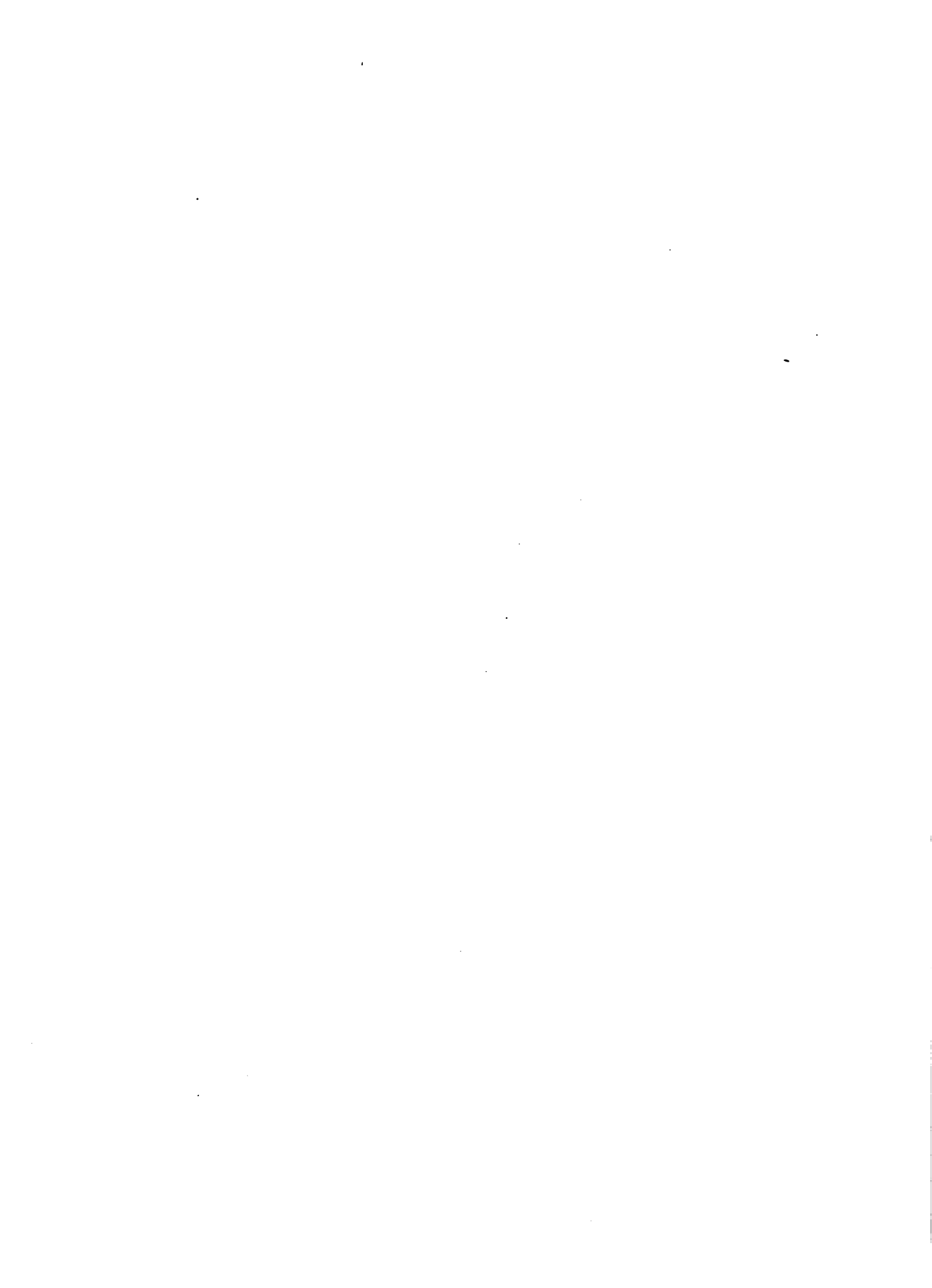
μαθητῶν ἐμαυτὸν, ὡς οἶσν τε, ὄσω τῷ λόγῳ καὶ δεῖξω τὸν διδάσκαλον ἐκ τῶν μαθητῶν· ἐπεὶ καὶ ἔσθην εἰπὼν καὶ βραχέα ἄττα περὶ σφῶν αὐτῶν ἄνωθεν διεξελθεῖν πολλῶν γὰρ αὐτῷ διαγενομένων καλῶν κἀγαθῶν (πῶς γὰρ οὐ, ἐπεὶ καὶ τὸ δένδρον ἐκ τοῦ καρποῦ γινώσκειται, καὶ οὐ δύναται δένδρον καλὸν καρποὺς σαπρούς ποιεῖν, εἰ καὶ φύεται καὶ ἐν ἀμπέλῳ βέτος τῆς Γραφῆς ἠκούσαμεν, καὶ ὁ Ἰούδας ἐν τῷ χορῷ τῶν μαθητῶν ἦν;), ἐγὼ δὲ τεττάρων μόνων, οἱ καὶ βελτίους τῶν ἄλλων ὄντες ἐδόκουν, μνησθήσομαι καὶ τὰς σφῶν αὐτῶν ἀρετὰς ἐγγράψω τῷ λόγῳ, μηδὲν τι νόθον, μηδὲ τῆς ἀληθείας ἐκτὸς διηγούμενος. Πρῶτος τοῖνον αὐτῶν Ἄνδρεῆς ἦν ὁ φύσει ἀπλοῦς, ὃς τῷ ἀγίῳ παρέμεινε ἐξήκοντα ἔτεσι καὶ μικρὸν τι πρὸς, ἐπόμενος τῷ μεγάλῳ, ἐπὶ τὰ κατὰ τὴν Ἐῶν ἀσκητήρια πορευομένῳ, εἰς τὰ ἐν τῇ ὄρεσιν, εἰς τὰ ἐν τοῖς σπηλαιῶσι καὶ πανταχῆ, πρὸς ἔν καὶ αὐτὸς βλέπων μόνον, τὸ τὸν ἴσον δρόμον διώκειν καὶ κατ' ἴχνος βαίνειν ἐκεῖνῳ καὶ τὴν σκληρὰν καὶ ἐπίπονον ἀρετὴν κατορθοῦν καὶ τὸν ἐκείνου ζῆλον καὶ τρόπον ἀπξάπλῳς ἐκμιμῆσθαι, δεύτερος Παῦλος ἀπλοῦς συνῶν Ἄντωνίῳ θεῷ πατρί, διδοῦς κόπους Χριστῷ, κατὰ τὸν Σχολαστικὸν Ἰωάννην τὸν τῆς Κλίμακος, ἐκ νεότητος, κἂν γῆρα σχῶν χαρὰν καὶ παραμυθίαν, φιλοσοφῶν ὁμοίως τῷ διδασκάλῳ, χρηστὸν ζυγὸν ἐκ νεότητος αἴρων μέχρι βαθυτάτου καὶ λιπαροῦ τοῦ γῆρας, νεαρῶσας πᾶν φρόνημα τῆς σαρκός, Θεῷ τε καὶ τῷ διδασκάλῳ καθάπαξ ἐκδοῦς ἑαυτὸν, ἐκκόψας πᾶν θέλημα, μηδὲν τὸ παράπαν λέγων ἢ ἀντιλέγων ὡς πέρτινες νόθῳ τῶν μαθητῶν, πάντα ποιῶν καὶ πράττων καὶ ὑπὸ τῷ ἐκείνου ἀγόμενος θελήματι, καθάπερ κελυόμενος ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ. Διὰ δὴ ταῦτα καὶ ὁ μέγας οὐκ ἔληγε δοκιμάζων αὐτὸν καὶ πρὸς τὴν καλλίστην ὁσημέραι ἐνάγων τῆς ἀρετῆς ὁδὸν καὶ προξενῶν τὰ ψυχωφελῆ καὶ σωτήρια καὶ τοπ. . . ἰκανῶς, καὶ πλύνων ταῖς ὕβρεσιν· ὅθεν καὶ λοιδορούμενος ἔχαυρε μᾶλλον ἢ ἤχθετο. Ὁ μὲν οὖν θεῖος ἀνὴρ ὁ τῆς Κλίμακος, τρεῖς ἄνδρας ἡμῖν ὑπομονητικῶς ἱστορήσας παρέδωκεν, ἐμοὶ δέ, καὶ τούτου προστεθέντος ἀξιώσας, τέτταρας νῦν ἐννοεῖν ἐπέρχεται· τρεῖς γὰρ φησὶν ἐκεῖνος ἐώρακα μονοτρόπους ἀτιμασθέντας· καὶ ὁ μὲν δέδηκτο μὲν, σεσιώπηκε δέ· ὁ δὲ ἐχάρη μὲν ἑαυτοῦ χάριν, λελύπητο δὲ περὶ τοῦ λοιδορήσαντος· ὁ δὲ τρίτος τὴν τοῦ πλησίον βλάβην ἀνατυπωσάμενος ἐδάκρυσε θερμῶς. Διὰ τοῦτο καὶ οὗτος τυπτόμενός τε καὶ λοιδορούμενος μετρίως, πάντα

Παραράματα τίνα, μετὰ ἐτέρων σφαλμάτων παρατηρουμένων ἐν τῷ ἡγουμένῳ τεύχει, σημειωθήσονται ἐν τέλει τῆς Μαυρογορδατείου Βιβλιοθήκης. — Σελ. 50, στήλ. 1, ἀριθ. 35, γρμ. 29, ἀνεγνωστῆρον ἴσως Σιν α χ ε ρ ἰ μ. — Σελ. 57, στήλ. 2, γρμ. 29, γράφει «ο δ ἢ ἀρχῆ» κτλ. — Σελ. 59, στήλ. 1, γρμ. 5, γράφει Η ᾱ σ α. — Σελ. 61, στήλ. 1, ἀριθ. 52, γράφει ΠΑΝΘΥΡΙΚΟΝ. — Σελ. 62, στήλ. 1. Ἐν τῷ 55 τεύχει ὑπογραφή τοῦ Ἀρσαβήρ σχεδιασθήσεται πανομοιότυπος ἐν ἰδίῳ πίνακι. — Ἐ λ λ η ν. Ἄ ν ε κ δ ὅ τ ω ν σελ. 38, στήλ. 2. Τὸ γρμικὸν χωρίον «ἐγκωμιαζομένου δικαίου» κτλ. εἰληπται ἐκ τῶν Παρσιμ. 29, 2. Ἄλλαι δὲ παραρθεῖσαι γραφικαὶ βήσεις καταχωρήσονται ἐν ἰδιαίτερω πίνακι περιληφθησομένῳ εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου. — Σελ. 49, στήλ. 1, γρμ. 29. Ἐν τῷ κώδικι ἀναγινώσκεται π ε ρ ἰ π ο η μ ἔ ν ο ν διορθῶθη δὲ εἰς π ε π ο ι η μ ἔ ν ο ν κατὰ τὴν ἐν σελ. 53 (στήλ. 2, γρμ. 26) χρῆσιν τῆς παραμίας παρὰ τοῦ αὐτοῦ Φιλοθέου.

Τιμᾶται ἀντὶ φράγγων 5.

2

Dumbarton Oaks
4/2/52

Dumbarton
6/9/52

THE BORROWER WILL BE CHARGED
AN OVERDUE FEE IF THIS BOOK IS NOT
RETURNED TO THE LIBRARY ON OR
BEFORE THE LAST DATE STAMPED
BELOW. NON-RECEIPT OF OVERDUE
NOTICES DOES NOT EXEMPT THE
BORROWER FROM OVERDUE FEES.

STALL-STUDY

CHARGE

LIBRARY

3 2044 092 863 471